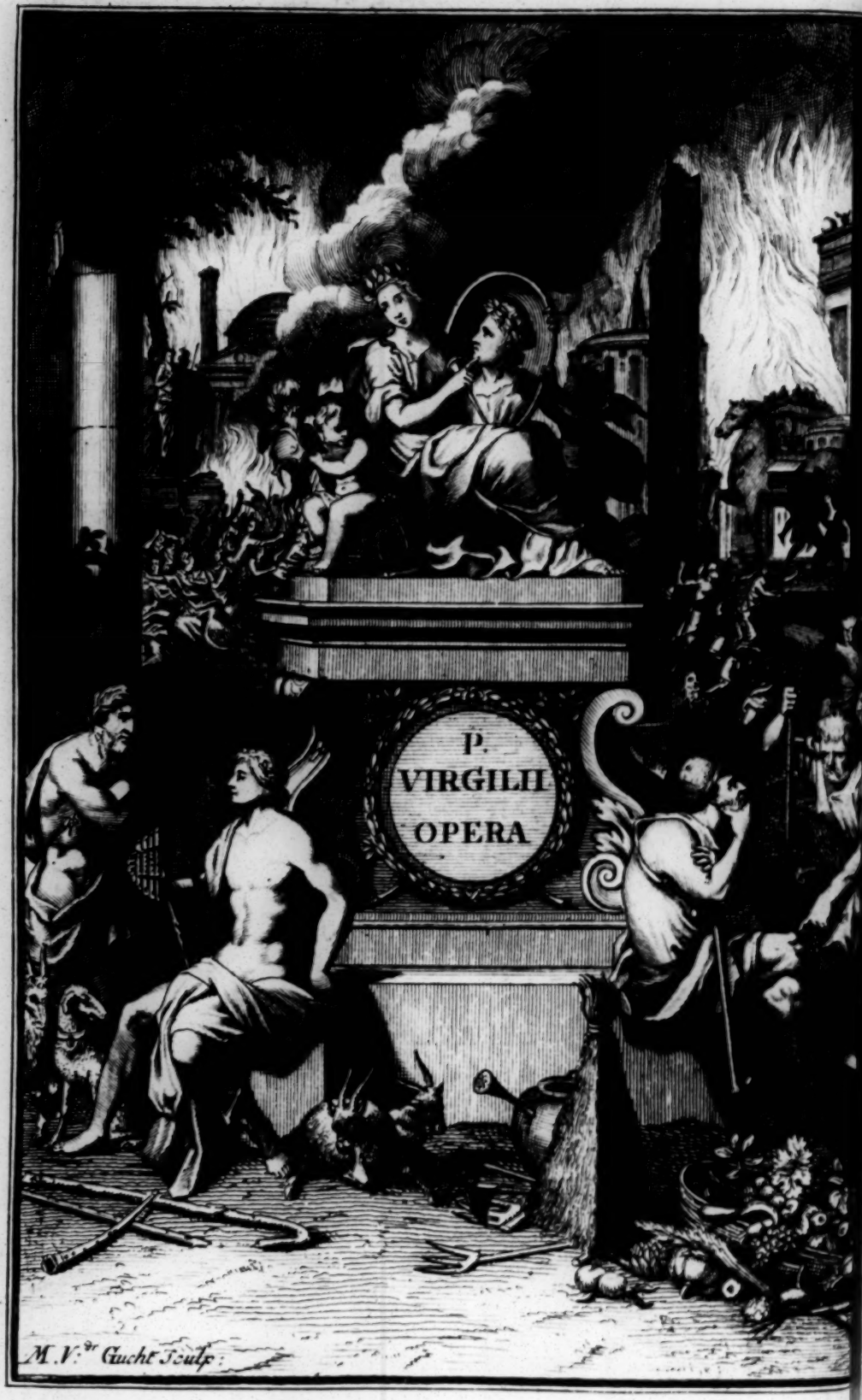
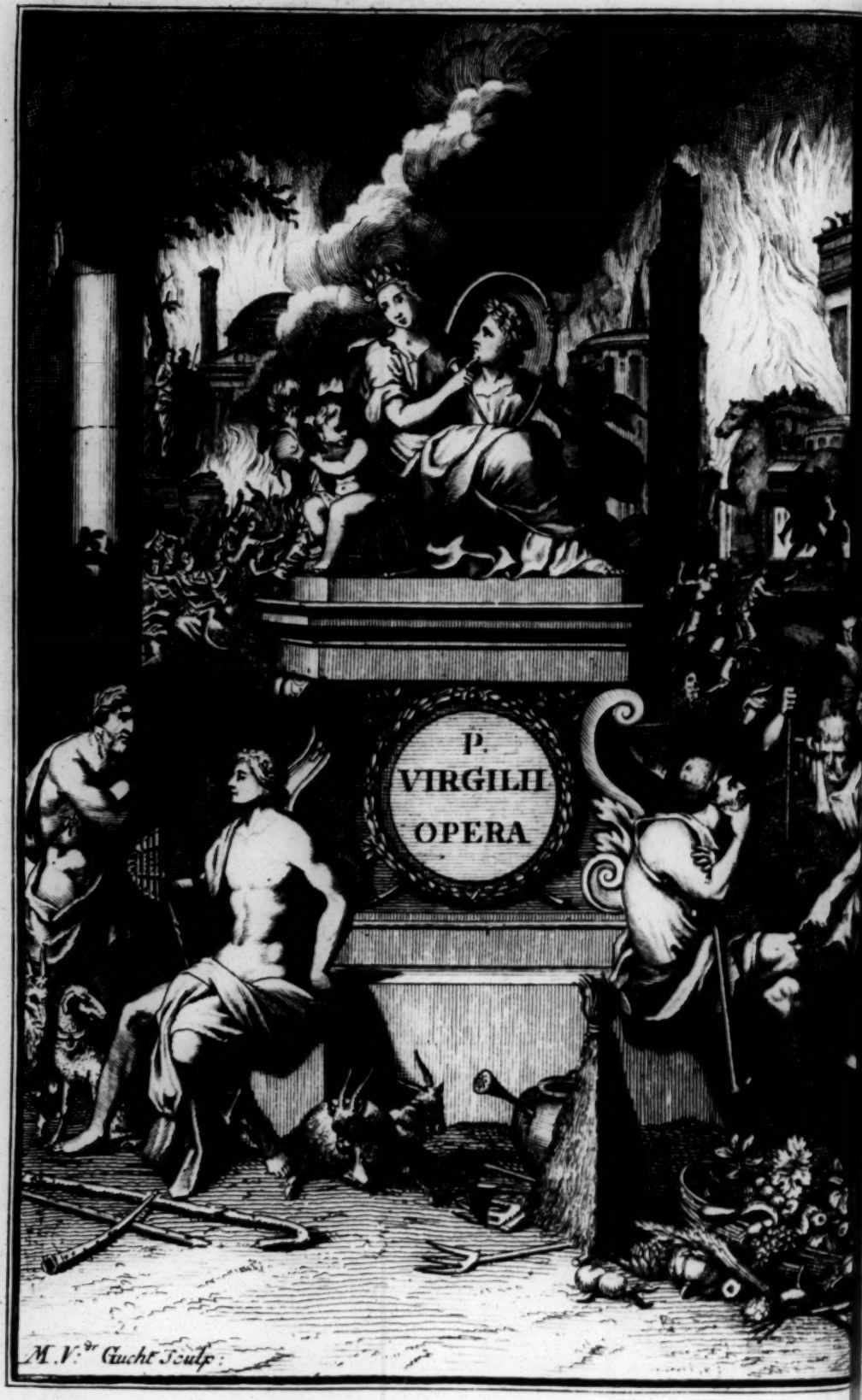

P.
VIRGILII
OPERA
M. V.r Gucht Sculp:

P.
VIRGILII
OPERA
M. V.r Gucht Sculp:

P. VIRGILII MARONIS
OPERA

INTERPRETATIONE ET NOTIS

ILLUSTRAVIT

Carolus Ruæus, Soc. Jesu,

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

AD USUM

SERENISSIMI DELPHINI.

Juxta Editionem noviſſimam Pariſienſem.

LONDINI:

APUD

J. NICHOLSON, J. SPRINT & B. TOOKE,
Bibliopolas. cIↃ IↃ ccvii.

961
TO

PRÆFATIO.

FUIT iis hominibus, qui ſcripta veterum explanarunt, hoc in omni ætate familiare vitium: ut ſe primum, auctorem deinde ſuum, illuſtrandos ornandoſque ſuſceperint; eos, quorum ſcriberent gratia, nullo admodum in loco ac numero habuerint. Aut enim ſcribere otioſis videntur voluiſſe, quibus ad libelli intelligentiam interdum ſatis exigui multa & magna commentationum volumina placere poſſent; aut eruditis viris & maximarum rerum cognitione jam imbutis, qui levia & communia faſtidirent. Qui vero primos juvenum conatus adjuvare non à ſua dignitate alienum duceret, vix è tota interpretum gente unus atque alter inventus eſt. Idcirco hanc partem, prope depoſitam à cæteris, tanto ſtudioſius ſuſcipi voluit, qui eſt ab Rege Chriſtianiſſimo Sereniſſimi Delphini inſtitutioni præpoſitus, Illuſtriſſimus Montoſerii Dux; quanto regii alumni indolem ad pernoſcenda veterum opera propenſiorem videbat: atque ut Princeps optimus prodeſſe jam tum inciperet ſuis & orbis utilitati natum ſe intelligeret; hæc privatorum ejus ſtudiorum qualiacumque ſubſidia, publica facere etiam viſum eſt.

His ego auctoribus ac ducibus, in hac Virgilii explanatione, præter brevitatis nitoriſque ſtudium, id imprimis mihi propoſui; publicis commodis, non meæ me laudi ſervire. Igitur verſibus interpretationem, notas interpretationi ſubjeci. Et eum quidem interpretationis optimum eſſe duxi modum: primum ut eſſet continua; ne, dum omitto facilia, nonnulla etiam, ut fit, difficilia præterirem: tum ut expedita poëticis numeris verſuum ſententia redderetur, plano rectoque ordine, verbis totidem aliis; ut præter vim ſenſumque verborum, etiam eorum copia compararetur. In notis, neglexi nihil, cujus in legendo Virgilio uſus eſſe aliquis poſſet; nihil ad ſolam literaturæ oſtentationem uſurpavi.

Atque id quidem mihi à ſummis viris impoſitum quanta fide perfecerim, declarabit fructus, ut ſpero, non mediocris inde percipiendus. Quam ſit autem ſcite prudenterque inſtitutum, ex iiſdem ipſis conſilii

auctoribus existimare jam nunc licet. Qui enim in informandis maximi Principis moribus tantam, non civilis modo militarisque prudentiæ, sed literatæ etiam sapientiæ vim præ se semper tulit, Carolus Sanctamauræus Montauserii Dux; potuit is ad eamdem sapientiam parum tutum ac facilem ipsi aditum aperire? Potuit ad veram eruditionem non optima quæque præsidia conquirere vir Divinis humanisque doctrinis excultissimus, Episcopus Condomiensis, Jacobus Benignus Bossuetius? Horum ego monitis, auctoritati, prudentiæ non decederem, quibus Rex sapientissimus suas regnique sui spes omnes unice commisit? Præsertim cum curis meis consilia plerumque accederent Petri Danielis Huetii, cujus in moderandis Serenissimi Principis studiis secundæ sunt partes. Is, cum & doctrinæ fama multum apud cæteros, & morum suavitate plus apud me aliquid posset; effecit amicitiæ suæ lenociniis, communicatis etiam mecum notis in Virgilium quibusdam suis, ne tanto me operi omnino imparem putarem.

In quo quid præter alios interpretes præstiterim, facile intelliget quisquis eos aliquando attigerit: quorum quidem errores notare nolim asperius, qui excusari meos peto. Sane opera non inutilis à me posita est in explicandis ex fide historiæ compluribus locis, obscuris prius, aut parum feliciter enodatis: advocata etiam interdum subsidia aliarum artium ac disciplinarum, ne Grammaticum egisse tantum dicerer: quibus tamen in singulis si cui videbor nimis presse strictèque versatus, cujusmodi querelæ jam ad me delatæ sunt; is me, non Geographum, aut Philosophum, aut Rhetorem, sed Virgilii interpretem esse intelligat.

Hac secunda editione, tum alia multa, quæ primis curis exciderant, adjecta aut emendata; tum vero imprimis textus ipse Virgilii multis in locis, ex fide Nic. Heinsii, restitutus: cum ille novissimam editionem suam ex MSS. triginta diligentissime contexuerit. Cujus viri omnibus, qui literas amant, luctuosa mors; memoria cara semper & jucunda futura est.

VITA:

30 63 OCT

VITA:

INCERTO AUCTORE,

QUEM ALIQUI DONATUM FALSO PUTANT.

PUblius Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipue patre Marone: quem quidam opificem figulum; plures, Magi cujuſdam viatoris initio mercenarium, mox ob induſtriam generum tradiderunt: quem cum agricolationi reique ruſticæ & gregibus præfeciſſet ſocer, ſilvis coëmundis & apibus curandis reculam auxit. Natus eſt, Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Craſſo, primum Coſſ. Iduum Octobrium die, in pago quî Andes dicitur, qui eſt à Mantua non procul. Prægnans mater Maia, cum ſomniaſſet enixam ſe laureum ramum, quem compactum terræ coaluiſſe, & excreviſſe ilico in ſpeciem maturæ arboris, refertæ variis pomis & floribus, cerneret: ſequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in ſubjecta foſſa partu levata eſt. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagiſſe, & adeo miti vultu fuiſſe, ut haud dubiam ſpem proſperioris genituræ jam tum indicaret. Et acceſſit aliud præſagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem ſtatim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multo ante ſatas populos adæquarit: quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atque conſecrata eſt, ſumma gravidarum & fœtarum religione, ſuſcipientium ibi & ſolventium vota.

Initia ætatis, id eſt, uſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit: & xvii. anno virilem togam cepit, illis conſulibus iterum quibus natus erat. Evenitque ut eo ipſo die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius Cremona Mediolanum, & inde paulo poſt Neapolim tranſiit: ubi cum literis & Græcis & Latinis vehementiſſimam operam dediſſet, tandem omni cura omnique ſtudio indulſit medicinæ & mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorque eſſet, ſe in urbem contulit: ſtatimque magiſtri ſtabuli equorum Auguſti amicitiam nactus, multos varioſq; morbos incidentes equis curavit. At Auguſtus in mercedem ſingulis diebus panes Virgilio, ut uni ex ſtabulariis, dari juſſit. Interea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæſari dono fuit miſſus: qui omnium judicio ſpem portendebat virtutis & celeritatis immenſæ. Hunc cùm aſpexiſſet Maro, magiſtro ſtabuli dixit, natum eſſe ex morboſa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate: idque verum fuiſſe inventum eſt. Quod cum magiſter ſtabuli Auguſto recitaſſet, duplicari ipſi in mercedem panes juſſit. Cum item ex Hiſpania Auguſto canes dono mitterentur, & parentes eorum dixit Virgilius, & animum celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum augmentari Virgilio panes.

Dubitavit

Dubitavit Auguſtus Octavii ne filius eſſet, an alterius: idque Maronem aperire poſſe arbitratus eſt, quia canum & equi naturam parenteſque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat: & ſolum rogat, an ſciat quiſnam eſſet, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro, te Cæſarem Auguſtum & ferme æquam cum Diis immortalibus poteſtatem habere ſcio, ut quem vis felicem facias. Eo animo ſum, reſpondit Cæſar, ut ſi verum pro rogato dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interrogandi tibi vera dicere queam. Tunc Auguſtus: putant alii me natum Octavio quidam ſuſpicantur alio me genitum viro. Maro ſubridens: facile, inquit, ſi impune licenterque quæ ſentio loqui jubes, id dicam. Affirmat Cæſar jurejurando, nullum ejus dictum ſe ægre laturum: immo non niſi donatus ab eo diſceſſurum. Ad hæc, oculos oculis Auguſti infigens Maro: Facilius, ait, in cæteris animalibus qualitates parentum mathematicis & philoſophis cognoſci poſſunt, in homine nequaquam poſſibile eſt. Sed de te conjecturam habeo ſimilem veri, ut quid exercuerit pater tuus, ſcire poſſim. Attente expectabat Auguſtus quidnam diceret. At ille: quantum ego rem intelligere poſſum, piſtoris filius es, inquit. Obſtupuerat Cæſar & ſtatim quo id pacto fieri potuerit, animo volvebat. Interrumpens Virgilius: Audi, inquit, quo pacto id conjicio. Cum quædam enuntiaverim prædixerimque, quæ intelligi ſcirique non niſi ab eruditiſſimis ſummiſque viris poſſent, tu princeps orbis iterum & iterum panes in mercedem dari juſſiſti quod quidem aut piſtoris, aut nati piſtore officium erat. Placuit Cæſaris facetia. At deinceps, inquit Cæſar, non à piſtore, ſed à rege magnanimo dona feres. Illumque plurimi fecit, & Pollioni commendavit.

Corpore & ſtatura fuit grandi, aquilino colore, facie ruſticana, valetudine varia: nam plerumque ab ſtomacho & faucibus ac dolore capitis laborabat: ſanguinem etiam ſæpius ejecit. Cibi vinique minimi. Fama eum libidinis pronioris in pueros ſuiſſe: ſed boni ita eum pueros amaſſe putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, & Plato ſuos pueros. Verum inter omnes maxime dilexit Cebetem, & Alexandrum, quem ſecunda Bucolicorum ecloga Alexim appellat, donatum ſibi ab Aſinio Pollione. Utrumque non ineruditum dimiſit: Alexandrum grammaticum, Cebetem vero poëtam. Vulgatum eſt, conſueviſſe eum cum Plotia Hieria. Sed Aſconius Pædianus affirmat, ipſum poſtea minoribus natu narrare ſolitum, invitatum quidem ſe à Vario ad communionem mulieris, verum ſe pertinaciſſime recuſaſſe. Cætera ſane vita, & ore, & animo, tam probum fuiſſe conſtat, ut Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac, ſi quando Romæ quo rariſſime commeabat viſeretur, in publico ſectantes demonſtranteſque ſe, ſubterfugere ſolitum in proximum tectum. Bona autem cujuſdam exulantis offerente Auguſto, non ſuſtinuit accipere. Poſſedit prope centies ſeſtertium ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in Exquiliis, juxta hortos Mœcenatis: quamquam ſeceſſu Campaniæ Siciliæque plurimum uteretur. Quæcunque ab Auguſto peteret, repulſam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat: quos ja

grand

grandis amisit: ex quibus, patrem oculis captum: & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum sub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera studia, ut supra diximus, medicinæ quoque, ac maxime mathematicæ operam dedit. Egit & causam unam omnino, nec amplius quam semel. Sermone tardissimum, ac pene indocto similem fuisse, Melissus tradidit.

Poëticam puer adhuc auspicatus, in Balistam ludi gladiatorii magistrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, distichon fecit:

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus:
Nocte, die, tutum carpe, viator, iter.

Deinde Catalecton, & Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras: & Culicem, cum esset annorum quindecim: cujus materia talis est. Pastor fatigatus æstu, quum sub arbore obdormisset, & serpens ad illum properet è palude; culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuo culicem contrivit, & visum serpentem interemit, ac sepulchrum culici statuit, & distichon fecit:

Parve culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scripsit etiam, de qua ambigitur, Ætnam. Et mox, cum res Romanas inchoasset, offensus materia, & nominum asperitate, ad Bucolica transiit: maxime ut Asinium Pollionem, Alphenum Varum, & Cornelium Gallum celebraret: quia in distributione agrorum qui post Philippensem victoriam veteranis, Triumvirorum jussu trans Padum dividebantur, indemnem se præstitissent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit: cum sibi vixdum noto opem tulisset adversus Claudii veterani militis, vel ut alii putant, Arii centurionis violentiam: à quo in altercatione litis agrariæ parum abfuit quin occideretur. Novissime autem Æneidem aggressus est, argumentum varium & multiplex, & quasi amborum Homeri carminum instar: præterea nominibus ac rebus, Græcis Latinisque, commune: & in quo, quod maxime studebat, Romanæ simul urbis & Augusti origo contineretur. Cum Georgica scriberet, traditur quotidie meditatos mane plurimos versus dictare solitus, ac per totum diem retractando ad pauciissimos redigere: non absurde, carmen se ursæ more parere dicens, & lambendo demum effingere. Æneida prosa prius oratione formatam, digestamque in duodecim libros, particulatim componere instituit, ut quidam tradunt. Alii ejus sententiæ sunt ut existiment eum, si diutius vixisset, quatuor & viginti libros usque ad Augusti tempora scripturum: atque alia quidem percursum, Augusti vero gesta diligentissime executurum: quippe qui dum scriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit: alia levissimis versibus scripsit, quos per jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi se dicebat, ad sustinendum opus, donec solidæ columnæ advenirent.

Bucolica triennio, Asinii Pollionis suasu, perfecit. Hic Transpadanam provinciam regebat: cujus favore, cum veteranis Augusti militibus Cremonensium & Mantuanorum agri distribuerentur, suos Virgilius non amisit. Facta enim distributione suos, Claudio seu Ario datos, recuperavit.

Hunc

Hunc Pollionem maxime amavit Maro, & dilectus ab eo magna mune tulit: quippe qui invitatus ad cœnam, captus pulchritudine & diligen Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollionis filium C. A nium Cornelium Gallum, oratorem clarum, & poëtam non mediocre miro amore dilexit Virgilius. Is transtulit Euphorionem in Latinum: libris quatuor amores suos de Cytheride scripsit. Hic primo in amici Cæsaris Augusti fuit: postea in suspicionem conjurationis contra illum a ductus, occisus est. Verum usque adeo hunc Gallum Virgilius amar ut quartus Georgicorum à medio usque ad finem ejus laudem continer quem postea, jubente Augusto, in Aristeæ fabulam commutavit.

Georgica septennio Neapoli: Æneida partim in Sicilia, partim in Ca pania undecim annis confecit. Bucolica eo successu edidit, ut in sce quoque per cantores crebra pronunciatione recitarentur. At cum Cice quosdam versus audisset, & statim acri judicio intellexisset non comm vena editos, jussit ab initio totam Eclogam recitari: quam cum accur pernotasset, in fine ait, *Magnæ spes altera Romæ:* quasi ipse linguæ Lati spes prima fuisset, & Maro futurus esset secunda. Quæ verba pos Æneidi ipse inseruit.

Georgica, reverso ab Actiaca victoria Augusto, atque reficiendarum rium causa Atellæ commoranti, per continuum quatriduum legit: susci ente Mœcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipse vocis offensio Pronuntiabat autem maxima cum suavitate, & lenociniis miris. Sene tradidit, Julium Montanum poëtam solitum dicere, involaturum se qu dam Virgilio si & vocem posset, & os, & hypocrisim: eosdem enim v sus, eo pronunciante, bene sonare; sine illo inarescere, quasi mutos. neidos vixdum cœptæ tanta extitit fama, ut Sext. Propertius non dubita sic prædicare:

Cedite Romani scriptores, cedite Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.

Augustus vero, cum jam forte expeditione Cantabrica abesset, & supp cibus atque minacibus per jocum literis efflagitaret, ut sibi de Æneide, ipsius verba sunt, vel primas carminis hypographas, vel quodlibet co mitteret: negavit se facturum Virgilius. Cui tamen multò post, perfec demum materia, tres omnino libros recitavit: secundum videlicet, qu tum & sextum. Sed hunc præcipue ob Octaviam: quæ cum recitati interesset, ad illos de filio suo versus, *tu Marcellus eris*, defeciſſe ferti atque ægre refocillata, dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari jus Recitavit & pluribus: sed neque frequenter, & ferme illa de quibus a bigebat, quo magis judicium hominum experiretur. Erotem librari & libertum ejus, exactæ jam senectutis, tradunt referre solitum: quo dam in recitando eum duos dimidiatos versus compleſſe extempore: huic, *Misenum Æolidem*, adjeciſſe, *quo non præstantior alter.* Item huic, *Æ ciere viros*, simili calore jactatum subjunxisse, *Martemque accendere can* statimque sibi imperasse, ut utrumque volumini adscriberet,

Bucol

Bucolica Georgicaque emendavit. Anno vero quinquagesimo secundo, ut ultimam manum Æneidi imponeret, statuit in Græciam & Asiam secedere, triennioque continuo omnem operam limationi dare: ut in reliqua vita tantum philosophiæ vacaret. Sed cum aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam revertenti, una cum Cæsare redire statuit. At cum Magara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratiâ peteret, languorem nactus est: quem non intermissa navigatio auxit: ita ut gravior indies, tandem Brundusium adventârit: ubi diebus paucis obiit, decimo Calend. Octobris, Cn. Plautio, & Q. Lucretio, Coss. Qui cum gravari morbo sese sentiret, scrinia sæpe & magna instantia petivit, crematurus Æneida: quibus negatis, testamento comburi jussit, ut rem inemendatam imperfectamque. Verum Tucca & Varius monuerunt, id Augustum non permissurum. Tunc eidem Vario ac simul Tuccæ scripta sub ea conditione legavit, ne quid adderent quod à se editum non esset; & versus etiam imperfectos, si qui erant, relinquerent. Voluit etiam ejus ossa Neapolim transferri, ubi diu & suavissime vixerat: ac extrema valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon:

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur jussu Augusti ejus ossa, prout statuerat, Neapolim fuere: sepultaque via Puteolana, intra lapidem secundum: suoque sepulcro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Heredes fecit ex dimidia parte, Valerium Proculum, fratrem ex altero patre: ex quarta Augustum: ex duodecima Mæcenatem: ex reliqua L. Varium, & Plotium Tuccam, qui ejus Æneidem post obitum, prout petiverat, jussu Cæsaris emendaverunt. Nam nullius omnino sententiâ crematu Æneis digna visa fuit, de qua re Sulpitii Carthaginensis extant hujusmodi versus:

Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ canerent ducem:
Tucca vetat, Variusque simul: tu, maxime Cæsar,
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Et pene est alio Troja cremata rogo.

Extant & Augusti de ipsa eadem re versus plures & clarissimi, quorum initium est:

Ergone supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur musa Maronis?

Et paulo post,

Sed legum servanda fides: suprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesque diesque labores
Hauserit una dies. Et ea quæ sequuntur.

Nil igitur auctore Augusto Varius addidit, quod & Maro præceperat:

sed summatim emendavit: ut qui versus etiam imperfectos, si qui erant, reliquerit. Hos multi mox supplere conati, non perinde valuerunt: ob difficultatem, quod omnia fere apud eum hemistichia, præter illud, *Quem tibi jam Troja peperit*, sensum videntur habere perfectum. Nisus grammaticus audisse se à senioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutasse; & qui tum secundus erat, in tertium locum transtulisse; etiam primi libri correxisse principium, his demptis versibus,

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen; & egressus silvis, vicina coegi
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano.

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt, nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis, innominatus quidam rescripsit Antibucolica, duas modò Eclogas, sed insulsissime παρῳδίους, quarum prioris initium est:

Tityre, si toga calda tibi est, quo tegmine fagi?

Sequentis:

Dic mihi Damœta, cujum pecus? anne Latinum?
Non, verum Ægonis: nostri sic rure loquuntur.

Alius, recitante eo, ex Georgicis, *Nudus ara, sere nudus*, subjecit, *habebis frigora, febrem.*

Est & adversus Æneida liber Carbilii Pictoris, titulo Æneidomastix. M. Vipranius eum à Mæcenate suppositum, appellabat novæ κακοζηλίας repertorem: dicebatque neque tumidum esse, neque exilem; sed communibus verbis opus illud confeciisse. Herennius vitia ejus tantum contraxit Perilius Faustinus furta. Sunt & Q. Octavii Aviti volumina: quibus annotatur, quos & unde versus transtulerit. Asconius Pædianus, libro quem contra obtrectatores Virgilii scripsit, pauca admodum ei objecta proponit: & potissimum quod non recte historiam contexuit, & quod pleraque ab Homero sumpsit. Sed hoc crimen sic defendere assuetum ait: cur non illi quoque eadem furta tentarent; verum intellecturos, facilius esse Herculi clavam, quam Homero versum surripere. Et tamen destinasse secedere, ut omnia ad satietatem malevolorum decideret. Refert etiam Pædianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuisse: & usque adeo invidiæ expertem, ut si quid erudite dictum inspiceret alterius, non minus gauderet ac si suum fuisset: neminem vituperare: laudare bonos: ea humanitate esse, ut nisi perversus maximè quisque illum non diligeret modo, sed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac sibi: illudque Euripidis antiquum sæpe usurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινὰ, *communia esse amicorum omnia.* Quare coævos omnes poëtas, ita adjunctos habuit; ut cum inter se plurimum invidia arderent, illum una omnes colerent, Varius Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anser vero, quoniam Antonii partes secutus est, illum non observasse dicitur. Cornificius ob perversam naturam illum non tulit. Gloriæ vero adeo contemptor fuit, ut

cum

cum quidam verſus quoſdam ſibi adſcriberent, eaque de re docti haberentur; non modo ægre non ferebat, imo voluptuoſum id ſibi erat. Cum enim diſtichon, quod laudem felicitatemque Auguſti continebat, feciſſet, valviſque non nominato auctore infixiſſet, id erat ejuſmodi:

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane:
Diviſum imperium cum Jove Cæſar habet.

Diu quæritans Auguſtus, cujuſnam hi verſus eſſent, eorum auctorem non inveniebat. Bathyllus vero, poëta quidam mediocris, tacentibus aliis, ſibi adſcripſit. Quamobrem donatus honoratuſq; à Cæſare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iiſdem valvis affixit quater hoc principium, *Sic vos non vobis.* Poſtulabat Auguſtus ut hi verſus complerentur. Quod cum truſtra aliqui conati eſſent, Virgilius præpoſito diſticho ſic ſubjunxit,

Hos ego verſiculos feci, tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aves.
Sic vos non vobis vellera fertis oves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro veto exaltatior. Cum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret: reſpondit, ſe aurum colligere de ſtercore Ennii. Habet enim poëta ille egregias ſententias, ſub verbis non multum ornatis. Interroganti Auguſto quo pacto feliciter civitas gubernaretur: ſi, inquit, prudentiores temonem tenuerint, & boni malis præponantur: itaque optimi ſuos habeant honores, nulli tamen aliorum injuſti quicquam fiat. At Mæcenas: Quid inquis, Virgili, ſatietatem homini non affert? omnium rerum, reſpondit, aut ſimilitudo aut multitudo ſtomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit quo pacto quis altam felicemque fortunam ſuam ſervare poſſet. Cui Maro: ſi quantum honore ac divitiis aliis præſtantior ſit, tanto liberalitate & juſtitia alios ſuperare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini eſſe patentia; ac nullam aſperam adeo eſſe fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam ſententiam in quinto Æneidos inſeruit:

Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntque, ſequamur:
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.

Cum quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta & inimicitias ſibi narraret: Quam putas, inquit, eſſe hujuſce malevolentiæ cauſam? nam neque unquam Cornificium offendi, & eum amo. An, inquit, Heſiodi ſententiæ non meminiſti, ubi ait, architectum architecto invidere, & poëtam poëtæ? de malis, inquit, Græcus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude & gloria vindictam in manu habeo. Majore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego fiam, eo vehementius invidia rumpetur. Erat Auguſto familiaris Filiſtus quidam, orator, & poëſin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat: quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur: non ut verum dignoſceret, quod Socrates facere conſuevit, ſed ut erudi-

tior videretur. Hic Virgilium, ubicunque convenire dabatur, maledictis salibusque vexabat. Quare ille sæpe, aut tacibundus discedebat, aut suffusus pudore tacebat. Verum cum Augusto audiente elinguem illum diceret, & causam etiam suam si linguam haberet, defendere nequire. Tace, inquit, rabula. Nam hæc mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum fecit, & Mæcenatem: & ea tuba, cum volo, loquor quæ ubique & diutissime audietur. Tu loquacitate non modo aures hominum, sed muros rumpis. Augustus vero Filistum gravi vultu increpavit. Tunc Maro: Si tempus Cæsar, inquit, tacendi hic sciret, raro loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit, & an contentionis finis utilis sit non novit, stultis illum annumerandum sapientes putant. Posteaquam Augustus summa rerum omnium potitus est, venit in mentem, an conduceret tyrannidem omittere, & omnem potestatem annuis consulibus, & Senatui Remp. reddere. In qua re diversæ sententiæ consultos habuit Mæcenatem & Agrippam. Agrippa enim, utile sibi fore, etiamsi honestum non esset, relinquere tyrannidem, longa oratione contendit: quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Augusti animus & hinc ferebatur & illinc. Erant enim diversæ sententiæ variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini se in lu repub. tyrannum facere. Tum ille: Omnibus ferme, inquit, rempub. aucupantibus molesta ipsa tyrannis fuit & civibus: quia necesse erat propter odia subditorum aut eorum injustitiam, in magna suspicione magnoque timore vivere: sed si cives justum aliquem scirent, quem amarent plurimum; civitati id utile esset, si in eo uno omnis potestas foret. Quare justitiam, quod modo facis, omnibus in futurum, nulla hominum facta compositione, distribues, dominari te, & tibi conducet, & orbi. Benevolentiam enim omnium ita habes, ut Deum te & adorent & credant. Ejus sententiam secutus Cæsar, principatum tenuit. Audivit à Syro præcepta Epicuri, cujus doctrinæ socium habuit Varum. Quamvis diversorum philosophorum opiniones libris suis inseruisse, de animo maxime, videatur; ipse tamen fuit Academicus. Nam Platonis sententiam omnibus aliis prætulit.

Hanc præstantissimi poetæ vitam, quod antiquissima sit, non omisi: quæ tamen, & scateat erroribus, & aliis fere omnibus locum errandi præbuerit, ideo non esse absque censura proponendam existimavi. Quamobrem vitam aliam digessi per annos urbis & consules, quos cum annis Augusti Virgiliique contuli: ut ex ea comparatione series operum rerumque veritas certius innotesceret.

P. VIRGILI

30 64 OCT

P. VIRGILII MARONIS

HISTORIA DESCRIPTA PER CONSULES,

A CAROLO RUÆO S. J.

Annus U. C. 684. *Virgilii* 1.
CN. POMPEIUS MAGNUS 1.
M. LICINIUS CRASSUS 1.

PUBLIUS Virgilius Maro naſcitur in pago, cui nomen *Andes*, qui ter mille paſſibus Mantua diſtat; Idibus Octobris, qui dies eſt illius menſis decimus quintus. Ita vitæ ſcriptor. Ita Phlegon apud Photium: Οὐιργίλιος Μάρων ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη τότε τῷ ἔτει εἰδοῖς Ὀκτωβρίαις· *Virgilius Maro poëta natus eſt hoc ipſo anno, Idibus Octobris.* Ita Martialis Epigr. libr. 12. 68. *Octobres Maro conſecravit Idus.* Patrem habuit, ex Pſeudo-Donato, Maronem; ex Probo, Virgilium: matrem, Maiam. Pater, ex Servio, civis Mantuanus fuit; ex Probo, ruſticus; ex aliis, opifex figulus; ex Pſeudo-Donato, mercenarius, à ſocero Maio gregibus curandis & rei ruſticæ præfectus.

Majum illum, avum Virgilii, exemplaria vitæ omnia *Magum* vocant. At cum ejus filia, Virgilii mater, juxta omnes *Maia* dicta ſit: omnino Maiæ pater fuit Majus, non Magus: indeq; ortum exiſtimo, ut Virgilius magicis artibus imbutus fuiſſe creditus ſit ab Elinando monacho aliiſque ſequioris ſæculi ſcriptoribus: quod & Ecloga ſeptima magica quædam ſacra deſcripſiſſet, & peritus eſſet multarum artium, & præcipue avum habuiſſe *Magum* diceretur.

Virgilius, an *Vergilius* appellandus ſit, magna fuit ſuperiore ſæculo controverſia. Stabat Angelus Politianus pro Vergilio: pro Virgilio Pierius. Certe, neque multitudo veterum lapidum ac monumentorum, quæ Vergilium præferunt, quicquam evincit; cum alia etiam complura Virgilium habeant: nec Græca Suidæ ſcriptio, Οὐεργίλιος; cum Stephanus ſcribit in dictione *Mantua*, Βιργίλιος: nec etymon nominis à *Vere* aut *Vergiliis* ſtellis; cum alii deducant à *virga* laurea, quam prægnans mater in ſomnis vidit; alii à *virga* populea, quæ poſt ejus ortum more gentis humi defixa eſt; alii à *virginali* verecundia, propter quam Neapoli *Parthenias* appellatus eſt, à παρθένος *virgo*. Ego cum Pierio exiſtimo, facilem aliquando & promiſcuam fuiſſe commutationem elementorum *e* & *i*. Sic, teſte Quinctiliano, dicebatur apud veteres *Deana*, pro *Diana*; *Menerva* pro *Minerva*; *leber* & *mageſter*, pro *liber* & *magiſter*. Sic reperitur adhuc in quibuſdam codicibus *Verginius*, pro *Virginius*. Sic etiam ſcribi potuit *Vergilius*, pro *Virgilius*. Sed in iis omnibus litera *i* denique prævaluit.

Nec mihi videtur *Virgilii* nomen aliunde acceptum, quam à patre. Si enim fuit cognomen à *virga* aut *vere*; certe non ſecundo loco, ſed tertio, quæ cognominis ſedes eſt, appellandus fuit, P. MARO VIRGILIUS. Neque movet me, quod in quibuſdam veteribus libris, *Partheniatis* cognomen ſecundo ferat loco, hoc nimirum ordine, P. PARTHENIATIS VIRGILII MARONIS LIBER: id enim ex ſcriptorum inſcitia contra morem Romanum factum eſſe manifeſtum eſt.

Annus U. C. 691. *Auguſti* 1. *Virgilii* 8.

M. TULLIUS CICERO.

C. ANTONIUS.

NAſcitur Octavius, qui deinde Auguſtus appellatus eſt, 9. Kal. Octob. id eſt 23 Septemb. Patre C. Octavio; Matre Attiâ, M. Atri Balbi & Juliæ illius filiâ, quæ Julii Cæſaris ſoror fuit. Quare Octavius fuit Cæſaris ſororis nepos, non ex ſorore nepos, ut male quidam ſcripſerunt.

Annus U. C. 696. *Auguſti* 6. *Virgilii* 13.

L. CALPURNIUS PISO.

A. GABINIUS.

VIrgilius Cremonæ ſtudiis eruditur. Ita Hieronymus in Euſebii chronico. Aliter tamen vitæ ſcriptor: *Initia ætatis, id eſt, uſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit.* Quæ verba ſic emendat Scaliger in Euſebium; *uſque ad ſedecimum annum*: quo fere anno Mediolanum conceſſit. Studia autem illius fuere Græci præcipue ſermonis, tum medicinæ & mathematicarum diſciplinarum: philoſophiæ quoque ſub Syrone Epicureo, & juxta Joſ. Scaligerum ſub Catio etiam Inſubri, ejuſdem ſectæ philoſopho, qui Mediolani natus erat. Et in eo quidem ſtudio ſocium habuit Varum illum, cujus gratia ſextam Eclogam deinde ſcripſit, Epicureæ philoſophiæ placita de rerum origine continentem. De Syrone dicemus in illius Eclogæ argumento: de Varo in eadem Ecloga, v. 7.

Poëſim imprimis dicitur auſpicatus adhuc puer: & *Cirim*, *Ætnam*, *Culicem*, *Moretum*, *Copam*, *Diras*, *Catalecton*, *Epigrammata*, *Priapeia* junior ſcripſiſſe. At Joſ. Scaliger, & poſt eum docti fere omnes *Ætnam* Cornelio Severo adjudicant: *Moretum*, Auli Septimî Severi eſſe idem ſuſpicatur: *Diræ*, quin à Valerio Catone ſcriptæ ſint, ne dubitari quidem patitur: *Copam* Virgilio tribuit Priſcianus, ſed reclamante Scaligero: *Priapeia*, obſcœniſſimam epigrammatum farraginem, ex Ovidii, Catulli, Petroniique fœcibus collecta eſſe manifeſtum eſt. In *Catalectis* & *Epigrammatis*, ut multa ſunt indigna Virgilio, propter maledicos & inverecundos ſales; ita pauculis quædam eodem adoleſcente digna poſſunt videri. De *Ciri* & *Culice* major eſt controverſia.

Ac Virgilii quidem eſſe hoc utrumque opuſculum ſuaſerunt multis verſibus utriq; complures aſperſi, qui in Georgicis & Æneide, aut iidem omnino, aut paulo accuratius limati reperiuntur. Non eſſe autem, mihi perſuadet ſtylus enervis ac vagus, obſcura ſententia, numeri diſſoluti, prorſus ut qui tam ſordide humilis fuit, non videatur potuiſſe unquam ad perſpicuam illam Bucolicorum tenuitatem, multo minus ad ſplendidam Æneidos majeſtatem aſſurgere. Bene quidem Scaliger falſum demonſtrat, id quod in vita Virgilii legitur, ſcripſiſſe Culicem, quicumque tandem Culex ille ſit, annos quindecim natum. Quippe Statius in Genethliaco Lucani, Sylv. l. 2. v. 74. teſtatur Lucanum ſcripſiſſe Pharſaliam, *ante annos Culicis Maroniani*. At Lucanus poſt multa opera ultimam condidit Pharſaliam, eamque magna ex parte inemendatam reliquit, anno quo mortuus eſt ætatis vigeſimo ſeptimo. Addo ego, Culicem hunc, quem habemus,

habemus, Octavio dicatum esse. At Octavius tum, cum numerabat Virgilius annum decimumquintum, ipse tantum octavum attigerat: qua ætate, nec ipsi poëmata dicari, nec ea dici de ipso potuerunt; *At tu, cui meritis oritur fiducia tantis*; aut ut habent codices alii, *At tu, cui meritis oritur fiducia castris, Octavi venerande.* Igitur scriptum fuisse Culicem probabile est, cum Octavius aliquo in nomine cœpit esse: circa id temporis, quo donatus à Julio Cæsare militaribus donis, cum in Hispanienſia castra secutus est, anno U. C. circiter 709. Octavii 19. Virgilii 26. Quod quis credat? Virgilium ab illa Culicis exilitate ita repente convaluisse; ut anno post tertio quartove Bucolica scribere tam æquabili & vivido & puro nitore inceperit. His adducor ut putem, insulsum illum Culicem, quem habemus præ manibus, ab inepto aliquo posteriorum ætatum scriptore fictum esse: qui cum apud veteres laudari passim videret juvenilem Maronis Culicem, amissum illum vitio temporum restituere per ludum aut per summam audaciam voluerit, quomodo deinceps à levissimis scriptoribus multa malitiose conficta sunt, ut Cornelii Galli elegiæ, & nuper Petronii fragmentum.

Idem esto de *Ciri* judicium, quam Ovidii tempore posteriorem esse indicat Scyllæ, patris & patriæ ruinam meditantis, cum nutrice colloquium; locus omnino exaratus ad similitudinem illius colloquii, quod habet Myrrha patris amore insaniens, cum nutrice item sua, Metam. l. 9. Nec abstinet Scyllæ nutrix ab exemplo ipsius Myrrhæ proferendo: ut plane existimem fictorem illum Virgilianæ Ciris, ad Myrrham Ovidianam inter scribendum oculos intendisse. Non est igitur audiendus Scaliger, cum Cirim illam ipsam ultimum esse statuit opus Virgilii, etiam Æneide posterius: quanquam enim fusum est feliciore vena, quam Culex; tamen jacent in eo multa, multa horrent, nitent quam pauciſſima: nec à Virgilio senescente, & æquo rerum suarum æstimatore scribi tantillo in poëmatio potuit: *Accipe dona meo multum vigilata labore*, nec Virgilium juvenem, & Bucolica, Georgica, Æneida meditantem, tantum rei poëticæ jam tum ceperat tædium, ut in hoc tam levi opere desinere non dubitaret: *In quo jure meas utinam requiescere Musas, & leviter blandum liceat deponere amorem.* Nec juvenis itaque, nec sex Virgilius Cirim scripsit.

Annus U. C. 699. *Aug.* 9. *Virg.* 16.
Cn. Pompeius Magnus 2.
M. Licinius Crassus 2.

Virilem togam sumpsisse dicitur Virgilius apud Pseudo-Donatum, anno ætatis 17. iisdem illis Consulibus, quibus natus erat. Idipsum agnoscit Scaliger, sed minus considerate. Neque enim ab Idibus Octobribus primi Pompeiani Consulatus, ad Idus Octobres secundi, completos annos reperio plures quam quindecim. Si ergo Virgilius toga virili donatus est Pompeio & Crasso secundum Coss. id anno Virgilii aut decimoquinto completo, aut decimo sexto ineunte contigit. Sin ad usque decimum septimum ineuntem recedendum est: annus is fuit U. C. 700. Consules, L. Domitius Ænobarbus, & Ap. Claudius Pulcher. Si denique decimus septimus completus requiritur: annus fuit U. C. 701. Consules, Cn. Domitius Calvinus, & M. Valerius Messala; quem annum consignat his verbis Hieronymus in Eusebio: *Virgilius sumpta toga Mediolanum transgreditur.*

Et vero, etsi Romano jure pueritia anno 17. finiretur, tumque sumeretur toga pura seu virilis: tamen pro arbitrio tempus illud aliquando immutatum reperimus. Augustus ex Suetonio togam sumpsit anno 15. Caligula

ex eodem, anno 20. M. Antonius philosophus ex Julio Capitolino, anno 15.

An. U. C. 708. *Augusti* 18. *Virgilii* 25.

C. Julius Cæsar 3.

M. Æmilius Lepidus 1.

JUlius Cæsar mense Octobri quater triumphat, de Gallia, de Asia, de Ægypto, de Africa. Octavius, sororis ejus nepos, *militaribus donis triumpho Cæsaris Africano donatus est, quanquam expers belli propter ætatem.* Suetonius in Augusto, 8.

Annus U. C. 709. *Augusti* 19. *Virgilii* 26.

C. Julius Cæsar iv. *solus.*

CÆsar proficiscitur in Hispanias adversus Pompeii magni liberos. Octavius *vixdum firmus à gravi valetudine, per infestas hostibus vias, paucissimis comitibus, naufragio etiam facto, avunculum subsecutus magnopere demeruit.* Suetonius ibid. Cæsar redux sub initium Octobris triumphat quintum de Hispaniis.

Annus U. C. 710. *Aug.* 20. *Virg.* 27.

C. Julius Cæsar v.

M. Antonius.

CÆsar expeditionem destinans in Parthos, Octavium præmittit Apolloniam. Ibi ille, dum studiis vacat, audit Cæsarem in senatu occisum esse Idibus Martiis, se ab eo in nomen & familiam adoptatum. Romam redit: sed adversante M. Antonio Consule, adjungit se optimatibus, quos ei infensos sciebat.

Annus U. C. 711. *Aug.* 21. *Virg.* 28.

C. Vibius Pansa.

A. Hirtius.

OCtavius mittitur cum Consulibus adversus M. Antonium, qui Decimum Brutum Mutinæ obsessum tenebat. Solvitur obsidio: Consules tamen bello pereunt. Fit agrorum aliqua inter milites divisio per decemviros, in quibus erat Cicero. Octavius armata manu Romam ingressus, Consulatum mortuo Pansa tunc vacuum, ab invito senatu extorquet 14. Kal. Septemb. seu 19. Augusti, ante annum ætatis vigesimum expletum. Inito Consulatu statim in nomen & bona Cæsaris legem transiit, vocatusque est deinceps ab omnibus, Dione teste l. 46. C. Julius Cæsar Octavianus. Paulo post, nempe 27. Novembris, ipse ac M. Antonius & M. Æmilius Lepidus, triumviros se reipublicæ constituendæ in quinquennium renunciant, magistratus absq; senatus & populi consilio designant in idem tempus, proscriptionem inimicorum suorum indicunt, qua Cicero 7. Decembris occisus est.

Hinc erroris arguuntur, qui volunt Eclogam Virgilii sextam Romæ auditam à Cicerone fuisse in theatro, cum à Cytheride mima cantaretur: eumdemque Romanæ eloquentiæ principem, ad suam & novi poëtæ laudem exclamasse: *Magnæ spes altera Romæ*: quæ verba deinceps Virgilius in Æneida retulerit. Tum enim, cum Cicero occisus est, Eclogas scribere nondum Virgilius cœperat: necdum venerat Romam: sed adhuc, aut Mediolani, aut in rure suo versabatur, ut mox deinde ostendemus.

Annus U. C. 712. *Aug.* 22. *Virg.* 29.

L. Munatius Plancus.

M. Æmilius Lepidus 2.

KAlendis Januariis Triumviri, inter cæteros Julio Cæsari habitos honores, sacellum ipsi dedicant in foro, ejus simulacrum ludis Circensibus cum Veneris simulacro circumferendum decernunt. Hinc Octavianus se *Divi filium* appellavit. Circa Novembrem pugnatur ad Philippos in Macedonia, pereuntque Cassius & Brutus duobus prœliis, mensis fere unius intervallo diffitis, ex Plutarcho. M. Antonius abit in Asiam: Octavianus in Italiam redit, ut agros sitis Antonianis que veteranis dividat.

Annus

Annus U. C. 713. *Aug.* 23. *Virg.* 30.
L. ANTONIUS.
P. SERVILIUS ISAURICUS.

Fit agrorum divisio, ex optimis quibusque urbibus Italiæ, ejectis per vim dominis, non iis tantum qui contra Triumviros steterant, sed etiam aliis, ut habent Appianus & Dio. Fulvia M. Antonii uxor, & Lucius Antonius Consul Marci frater, cum divisionis illius administrationem & gratiam apud milites derivare ad se non potuissent, veterum possessorum querelis in speciem commoti, bellum in Octavianum suscitant. Asinius Pollio, M. Antonii singularis amicus, Galliam Cisalpinam interim copiis tenet, & Alpium transitum Octaviani legionibus intercludit, ut constat ex Appiano lib. 5. Idem Lucio Perusiæ obsesso suppetias ferre frustra conatus, sub anni sequentis initium dedita Perusia, cum septem legionibus Venetiam, in qua regione Mantua est, in potestate Antonii diu retinet, ut testatur Velleius.

Atque hæc illa est Agraria largitio, qua Virgilius Andino patrimonio suo mulctatus est. Neq; enim est, cur Corradus calamitatem illam accidisse poëtæ suspicetur decemvirali illa divisione, quæ Mutinense bellum secuta est, & cui intererat Cicero: tum enim levis erat ac fere nulla Romæ Octaviani auctoritas, ut optimates & ipse Cicero de eo occidendo cogitarent. Quare Virgilius dicere tum de illo non potuit id Ecl. 1. *Deus nobis hæc otia fecit:* neque istud: *Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis Bis senos cui nostra dies altaria fumant:* potuit vero hac Philippensi divisione; cum se jam Octavianus *Divi Julii* filium appellaret, summaque polleret triumviratus auctoritate. Multo minus ferendi Probus & Pomponius Sabinus, qui id ad Actiacam divisionem rejiciunt, & annum U. C. 732. Cum enim è plerisque omnibus Virgilianæ vitæ scriptoribus certum sit, Bucolica triennio esse perfecta; certum item, ut mox demonstrabitur, Eclogam quartam anno U. C. 714. Pollione Consule, esse editam: certum id quoq; habendum est, spatium illud triennio circa Consulatum Pollionis omnino esse numerandum. Adde quod idem ipse Pomponius Virgilium dicat edidisse Bucolica anno ætatis 23. aut 24. Probus & Pædianus, anno 28. Servius, anno 29. Atqui divisionis Actiacæ tempore annos numerabat plenos atque integros novem ac triginta: quod incuriam scriptorum ejusmodi manifestam facit.

Igitur sic statuo. Virgilium Asinio Pollioni, tum in Gallia Cisalpina & Venetia, cujus pars est ager Mantuanus, cum imperio versanti, sive per Varum, quocum philosophiæ studuerat, sive per Cornelium Gallum, sive per seipsum innotuisse: per Pollionem commendatum esse Mæcenati: per hunc ad Octaviani gratiam irrepsisse. Quanquam enim tunc diversarum erant partium Mæcenas & Pollio: similitudo tamen studiorum & æqua probitatis fama sic utrumque sociabat, ut anno proxime sequente administri Brundusinæ pacis una adhibiti sint. Certe Pollionis in Virgilium priora, fuisse merita, Mæcenatis potiora, vel ea res probat, quod prior à Virgilio gratia Pollioni, major Mæcenati relata sit: Ecloga unica mox in illius honorem edita; Georgicis deinde libris quatuor hujus nomini nuncupatis.

Fretus ea commendatione Virgilius, agros ut reciperet suos, Romam sub anni hujus initia primum venit. Quidni enim Virgilio de se fides habeatur? At Eclogâ primâ sub Tityri persona testatur, sibi ante amissos agros Romam ignotam fuisse: *Urbem quam dicunt Romam, Melibœe putavi Stultus ego huic nostræ similem, &c.* se libertatis obtinendæ gratia eò profectum: *Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi? Libertas,* &c.

Eam

Eam ob rem inter fabulas puto quicquid habet vitæ ſcriptor de ejus ad Octaviani gratiam aditu: quod magiſtro ſtabuli charus primum fuerit: quod panes eidem ut uni è ſtabulariis in ſingulos dies dati: quod Octavianus, de genere ac patre ſuo aliquando ſolicitus, conſuluerit ea de re ſtabularium Maronem; ejuſque opera ſperaverit patrem ſe poſſe ſuum certo intelligere, quia is de canum equorumque genere ac parentibus ſcite interdum reſpondebat. Fuerit enimvero Maroni ſingularis illa, quam reipſa fuiſſe libri Georgici declarant, rei veterinariæ peritia; fuerint hæc omnia quæ narrantur temporum rationi accommoda, ut minime ſunt: quis tantum Octaviani fuiſſe ſtuporem credat, ut veterinariæ medicinæ eam eſſe vim ſibi perſuaderet: aut tantam Romani moris inſcitiam, ut ſe *regem magnanimum* appellaret? aut ipſi Virgilio tantam futurorum eventuum notitiam, ut Octavianum *Auguſti* nomine appellaret, ante annos minimum quatuordecim, quam eſſet honorifica illa appellatio ejus in gratiam inſtituta. Quid? jocus ipſe quam inſulſus: Piſtoris filium ſibi Octavianum videri, quod panes liberaliter erogaret. Cui fabulæ locum puto præbuiſſe quod apud Suetonium legitur: Antonium Octaviano inter cætera probra ſolitum objicere, quod proavum haberet piſtorem.

Hoc itaque anno ſcripta eſt Ecloga prima, qua poëta ſuam in agro recuperando felicitatem ſub Tityri nomine repræſentat. Proinde exorſus eſt Bucolica, cum annum decurreret nonum ac vigeſimum; necdum Idus Octobres attigiſſet, quo tempore trigeſimum erat ingreſſurus. Statimq; Roma profectus Mantuam, novoſque poſſeſſores conatus ex agro ejicere, Arium nempe Centurionem, aut primipilarem Milienum Toronem, aut veteranum Claudium ab eo, quiſquis fuerit, male habitus, ægrè vitæ ſuæ conſuluit, Mincio natatu trajecto, Romam regreſſus, ut vim novo Octaviani edicto reprimeret: Eclogam, quæ ordine nona legitur, obtuliſſe videtur Varo, apud Octaviamum gratioſo, quaſi libellum ſupplicem indicemque calamitatis; eamque, ut res urgebat, ſubitario impetu è variis carminum, quæ meditabatur, fragmentis concinnaſſe: quod legenti perſuaſum fore facile confido.

Annus U. C. 714. *Aug.* 24. *Virg.* 31.
CN. DOMITIUS CALVINUS.
C. ASINIUS POLLIO.

OCtavianus Lucium Antonium ubemq; Peruſiam deditione accipit. Marcus in Italiam veniens, maximo belli metu facto, Brunduſii pacem cum Octaviano componit; adminiſtris, ex parte Octaviani, Mæcenate ex parte Marci, Pollione. Octavia ſoror Octaviani; mortuo Marcello priore viro, Marco Antonio conjux datur. Redeunt Romam Triumviri: ſed Sexto Pompeio Magni filio mare Siculum infeſtis navibus obtinente, fames in urbe ſæviens urbem in Triumviros concitat. Octavianus & Antonius, a plebe tantum non laniati, de pace cum S. Pompeio conveniunt ad Puteolos, in litore Campaniæ. Ita compoſitis rebus, lætitia communis & rerum omnium copia in urbem redit. Decedunt è magiſtratu Conſules, Calvinus & Pollio, in paucos qui ſupererant anni hujus dies, more illorum temporum. Antonius exercitus ſui partem, ut per hyemem exerceret, mittit adverſus Parthinos, gentem Illyricam, & olim Bruti Caſſiique ſtudioſam: expeditionemque Pollioni ſuo committit, ut colligitur ex ejus triumpho de Parthinis anno proxime conſequente.

Virgilius, cum filius Pollioni natus eſſet, ejus genethliacon canit Eclogæ quarta: antequam Pollio magiſtratum abdicaſſet, nam v. 11. *Teque adeo de*

eus hoc ævi te conſule inibit Pollio : poſt Brunduſinam pacem Pollionis opera conſtitutam, nam v. 17. *Pacatumque reget patriis virtutibus orbem* : poſt pacem etiam Puteolanam, invecta ſcilicet in urbem abundantia, nam v. 21. *Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ Ubera*, &c. Igitur ſub extremos anni dies. Parum enim ſana fuiſſet illa ætatis aureæ promiſſio, imminente, aut Brunduſini belli, aut Pompeianæ famis metu.

Annus U. C. 715. *Aug.* 25. *Verg.* 32.
L. MARCIUS CENSORINUS.
C. CALVISIUS SABINUS.

POllio bellum adverſus Parthinos feliciter gerit: de quibus triumphum agit 8. Kal. Novembris.

Dum inde Pollio Romam redit ad triumphum, perluſtratque Illyrici & Venetiæ litora: Virgilius Eclogam octavam componit, ubi perſtringit bellicas ejus laudes, v. 6. *Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi, Sive oram Illyrici legis æquoris*, &c.

Nec procul ab eo tempore, nempe circa medium Octobrem, videtur ſcripta etiam illa, quæ ordine tertia legitur: cum ſcilicet victimæ & ſacra triumphalia pro Pollionis victoria parantur. Ideo commendat poëta, ut vituli tauriq; Pollioni paſcantur v. 84. *Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, Muſam: Pierides, vitulum lectori paſcite veſtro. Pollio & ipſe facit nova carmina: paſcite taurum*, &c. Quam ſi quis levem conjecturam putet; de illa non admodum pugnabo mecum ut ſentiat.

Annus U. C. 716. *Aug.* 26. *Virg.* 33.
APPIUS CLAUDIUS PULCHER.
C. NORBANUS FLACCUS.

BEllum inter Octavianum & S. Pompeium renovatur, adverſa primum Octaviani fortuna.

Virgilius Bucolicis finem imponit, poſtquam ea triennio ante incepiſſet. Tunc ergo ſcripta eſt Ecloga, quæ decima numeratur, quam hac ipſe conſignat nota: *Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem.* Cæteræ quas hic omiſimus, quo tempore ſcripta ſint, nihil certo indicat.

Annus U. C. 717. *Aug.* 27. *Virg.* 34.
M. VIPSANIUS AGRIPPA I.
L. CANINIUS GALLUS.

DUM adverſus S. Pompeium Octavianus bellum inſtaurat: orditur Virgilius Mæcenatis ſuaſu Georgica, quæ ſeptem annis conſequentibus exequitur, maxima ex parte Neapoli.

Annus U. C. 718. *Aug.* 28. *Virg.* 35.
L. GELLIUS POPLICOLA.
M. COCCEIUS NERVA.

S. Pompeius ab Octaviano navali pugna vincitur. Octavianus divinis honoribus coli nunc primum incipit: ut habet Appianus *lib.* 5. *Civil.* M. Antonius, re adverſus Parthos male geſta, concedit in Ægyptum ad Cleopatram: ubi ſe luxui & voluptatibus tradit.

Annus U. C. 719. *Aug.* 29. *Virg.* 36.
L. CORNIFICIUS.
S. POMPEIUS S. F.

S. Pompeius fuga ſe recipit ad Antonium, ejuſq; juſſu in Phrygia occiditur à Titio. Octavianus victor inter Deos tutelares oppidatim conſecratur, cum jam annos 28. exegiſſet, ut habet diſerte Appianus lib. 5.

Quicquid ergo hactenus de divinitate Octaviani apud Virgilium reperitur, id ab eo dictum, aut per adulationem, aut quia jam inde ab anno 712. *Divi Julii* ſe filium appellabat.

Annus U. C. 720. *Aug.* 30. *Virg.* 37.
M. ANTONIUS 2.
L. SCRIBONIUS LIBO.

Annus U. C. 721. *Aug.* 31. *Virg.* 38.
C. CÆSAR OCTAVIANUS 2.
L. VOLCATIUS TULLUS.

Annus U. C. 722. *Aug.* 32. *Virg.* 39.
CN. DOMITIUS ÆNOBARBUS.
C. SOSIUS.

HIS annis tribus jacta ſunt belli ſemina, Octavianum inter & Antonium.

Annus

Annus U. C. 723. *Aug.* 33. *Virg.* 40.
C. Cæsar Octavianus 3.
M. Valerius Messala.

DEbellatur apud Actium, Epiri promontorium, 2. Septembris, M. Antonius ab Octaviano, cum immensis auxiliis, quæ ex Armenia, Media, Ægypto, Arabia, India, totaque ferme Asia collegerat. Mox in Ægyptum cum Cleopatra bellum reparaturus fugit.

Annus U. C. 724. *Aug.* 34. *Virg.* 41.
C. Cæsar Octavianus iv.
M. Licinius Crassus.

REversus in Italiam Octavianus, ut quartum Consulatum acciperet, obvium habet Brundusii Senatum, à quo Consul renunciatur: ibique dies, juxta Suetonium septem & viginti, juxta Dionem triginta cum substitisset; inde statim abit in Asiam, ubi reliquam hyemem traducit, instruendo belli Ægyptii apparatu.

Falsum igitur, quod in vita Virgilii legitur: hunc Cæsari ex Actiaco bello reduci, & ad reficiendas vires Atellæ, quæ urbs est Campaniæ, commoranti, legisse Georgica: Mæcenate suscipiente legendi vices, quoties is vocis offensione interpellaretur. Aut id si verum est; non post Actiacum bellum, sed post Ægyptium necesse est accidisse.

Alexandriam, Ægypti regiam, Octavianus capit, mense Sextili, qui deinde Augustus appellatus est. Tum Cleopatræ & Antonii obitu solus universi orbis potitus imperio: primum Ægypti præfectum, sub procuratoris nomine, instituit Cornelium Gallum, eum, de quo decima Ecloga scripta est. Inde Octavianus per Syriam in Asiam revertitur, ibidemque hyemat non longe ab Euphrate: cum Tiridatem & Phraatem de regno Parthiæ contendentes victoriæ suæ terrore composuit: tum denique Divinas honores affectavit palam, permisitque sibi templa extrui Nicomediæ, Pergami, &c. Quæ omnia contigere per hyemem anni hujus, ex Dione lib. 51.

Interim Virgilius Neapoli ultimam Georgicis manum & clausulam adhibebat his verbis: *Hæc super arvorum cultu pecorisque canebam, Et super ar boribus: Cæsar dum magnus ad altu Fulminat Euphratem bello, victorque vi lentes Per populos dat jura, viamque a fecerat Olympo. Illo Virgilium me tem re dulcis alebat Parthenope*, &c. Ide tunc prioribus libris quosdam attex it versus, hujus ipsius anni & Ægy tiacæ victoriæ indices: ut G. 2. 17 *Te, maxime Cæsar, qui nunc extremis fiæ jam victor in oris, Imbellem ave Romanis arcibus Indum.* Item G. 28. *Atque hic undantem bello, magnu que fluentem Nilum, & navali surge tes ære columnas: Addam urbes A domitas pulsumque Niphatem*, &c. Q eadem hyeme statim animum ad A neida convertit, eamque per ann undecim executus est, ut communi vitæ scriptores habent.

Annus U. C. 725. *Aug.* 35. *Virg.* 4
C. Cæsar Octavianus v.
S. Appuleius.

CÆsar Romam reversus ter trium phat Sextili mense: de Dalmat de Macedonia & Actio, de Cleopatra Ægypto. Atq; ita pace per universu orbem Romanum constituta, templu Jani claudit tertium à Romulo. Qu inseruit Virgilius Æneidos libro pr mo, quem tunc habebat in manibus, 295. *Aspera tunc positis mitescent sæ la bellis, claudentur belli portæ*, &c.

Eodem anno Censuram exerc Cæsar, & collegam sibi assumit M. A grippam: quo in munere ad expurga dos ordines reipublicæ, moresque ami multa fecerunt. Id quoque signifi Virgilius eodem libro v. 296. *Cana des & Vesta, Remo cum fratre Quirin Jura dabunt.*

Dicitur & hoc anno Cæsar deliber se de imperio deponendo, eaque de consultor

conſultores adhibuiſſe Mæcenatem & Agrippam. Et ſuadebat quidem Agrippa deponendum: negabat Mæcenas, cujus conſilio obſecutus eſt. Id vero perquam abſurdum, quod ſi eſſet, non fuiſſet à ſolo Pſeudo-Donato, ſed à graviſſimis etiam hiſtoricis memoratum: Maronem nempe ab Cæſare vocatum etiam in conſilium, Mæcenati aſſenſum eſſe, nutantemque principis animum aſſenſu hoc ſuo confirmaſſe.

Annus U. C. 726. *Aug.* 36. *Virg.* 43.
C. Cæsar Octavianus vi.
M. Vipsanius Agrippa ii.

Cæſar perfecta hoc anno cenſura, ſolennibus ſacrificiis Romano more luſtrum condit: ludos Actiacos quinquennales, ad æternam victoriæ ſuæ memoriam à ſe prius inſtitutos, primum exhibet, nobilium puerorum equeſtri decurſione & gymnica exercitatione præcipue inſignes: ex Dione l. 51. & 53. Quæ omnia ſub Æneæ perſona repræſentat Virgilius l. 3. v. 279. *Luſtramurque Jovi, votiſque incendimus aras, Actiaque Iliacis celebramus litora ludis: Exercent patrias oleo labente palæſtras Nudati ſocii*, &c.

Annus U. C. 727. *Aug.* 37. *Virg.* 44.
C. Cæsar Octavianus vii.
M. Vipsanius Agrippa iii.

Auguſti nomine donatur Octavianus à Senatu, Munatii Planci ſententia, Januario menſe.

Annus U. C. 728. *Aug.* 38. *Virg.* 45.
C. Cæsar Augustus viii.
T. Statilius Taurus ii.

Cornelius Gallus, amicus Virgilii, primus Ægypti procurator ab Auguſto conſtitutus, ob multa ibidem violenter acta eidem inviſus, & à Senatu damnatus, ſeipſum interficit. Aiunt ejus laudes fuſe à Virgilio fuiſſe celebratas Georg. lib. 4. indeque poſt ejus necem juſſu Auguſti ſublatas, & Ariſtei fabulam earum loco ſubſtitutam. Sed fidem ii apud me non faciunt: tum quod Ariſtei fabula ſic cum apum cultura connexa eſt, ut nata è re ipſa, non huic attexta videatur: tum quod Virgilius tantam operis partem laudando Gallo minime debuit tribuiſſe, qui non niſi pauculos verſus Mæcenati dederat ſuo, cui totum ipſum opus dedicabat: tum quod Auguſtus ipſe, qui Suetonio teſte luxerat Galli necem; non ita videtur infeſtus ejus fuiſſe memoriæ, ut inanes ei laudes invideret.

Annus U. C. 729. *Aug.* 39. *Virg.* 46.
C. Cæsar Augustus ix.
M. Junius Silanus.

Auguſtus movet expeditionem in Cantabros: qua dum abeſſet, ſupplicibus, ut Pſeudo-Donatus ait, minacibuſque literis partem Æneidos aliquam efflagitat à Virgilio: nec obtinet. Virgilianæ ad Auguſtum epiſtolæ fragmentum profert Macrobius Saturn. l. 1. c. ultimo: *Ego vero frequentes à te literas accipio . . . De Æneâ quidem meo, ſi mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta inchoata res eſt, ut pene vitio mentis tantum opus ingreſſus mihi videar: cum præſertim, ut ſcis, alia quoque ſtudia ad id opus, multoque potiora impertiar.*

Annus U. C. 730. *Aug.* 40. *Virg.* 47.
C. Cæsar Augustus x.
C. Norbanus Flaccus.

Marcellus, Octaviæ ſororis Auguſti filius, fit Ædilis, annos natus 18. Quintilius Cremonenſis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur, ex Hieronymo in Euſeb. Horatius de hujus obitu Virgilium conſolatur, Od. l. 1. 24. Hunc grammatici, nullo veteri auctore, *Varum* appellant. Sed Quintilium Cremonenſem, à Quintilio Varo debere diſtingui, oſtendemus Ecl. 6. v. 7.

Annus

Annus U. C. 731. *Aug.* 41. *Virg.* 48.
C. CÆSAR AUGUSTUS XI.
CN. CALPURNIUS PISO.

MOritur Marcellus, anno circiter ætatis 20. maximo Auguſti & Octaviæ totiuſque populi Romani luctu, apud Bajas. Corpus ejus ingenti pompa crematur in campo Martio. Virgilius non multo poſt ſextum Æneidos librum perficit, ornatque pulcherrimis de Marcelli obitu ac funere verſibus: quos cum recenti adhuc dolore Auguſto recitaret, dicitur Octavia defeciſſe, & pro ſingulis hujus argumenti verſibus poëtæ dena ſeſtertia juſſiſſe numerari.

Tiridates, Armeniæ rex, cui cum Phraate Parthorum rege male conveniebat, Romæ ab Auguſto excipitur. Quo tempore accidit, quod innuit Dio, ut captivos & ſigna, bellis ſuperioribus Romanis erepta, Auguſtus à Partho repeteret. Hæc Virgilius, cum in Parthicum bellum vergere tum ſuſpicaretur, inſeruit libro ſeptimo, cui tunc dabat operam, v. 604. *Sive Getis inferre parat lacrymabile bellum*, &c. *Seu tendere ad Indos, Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna: Sunt geminæ belli portæ*, &c. Igitur annis minus quatuor, ſex fere ultimos operis libros poëta perfecit: nec vero tanta in iis elucet, quanta in ſuperioribus, cura.

Annus U. C. 732. *Aug.* 42. *Virg.* 49.
M. CLAUDIUS MARCELLUS.
L. ARRUNTIUS.

SUb anni hujus finem, antequam ſequentes Conſules magiſtratum inirent, ex Dione, iter in Græciam Auguſtus ſuſcipit.

Annus U. C. 733. *Aug.* 43. *Virg.* 50.
Q. ÆMILIUS LEPIDUS.
M. LOLLIUS.

AUguſtus perluſtrat Græciæ & Siciliæ civitates: hyemem [illegible]; tranſigit in inſula Samo.

Annus U. C. 734. *Aug.* 44. *Virg.* [illegible]
M. APPULEIUS.
P. SILIUS NERVA.

TRajicit Auguſtus in Aſiam, m[illegible] ſtat Syriæ civitates: ibiq; am[illegible] ſas à Craſſo aquilas recipit à Parth[illegible] Romam revertitur; iterumque in S[illegible] mum hyematurus conſedit.

Annus U. C. 735. *Aug.* 45. *Virg.* [illegible]
C. SENTIUS SATURNIUS.
Q. LUCRETIUS VESPILLO.

VIrgilius, Æneide confecta, pro[illegible] ciſcitur in Græciam, ut divin[illegible] opus per otium expoliret. Cum tam[illegible] Auguſto Romam revertenti occur[illegible] ſet, de reditu cum eo cogitans langu[illegible] re correptus eſt: auctaque per na[illegible] gationem valetudine, Tarentum, a[illegible] juxta plures, Brunduſium appulit, i[illegible] demq; deceſſit, 22. Septembris, ann[illegible] natus 50. menſes 11. dies 7. Dici[illegible] moriens Æneida, cum nondum [illegible] eam quam inſtituerat animo form[illegible] perduxiſſet, petiiſſe comburendam[illegible] negatamque ſibi ab amicis, per teſ[illegible] mentum legaſſe Plotio, Tuccæ, & V[illegible] rio, qui eam aut comburerent, aut [illegible] mendarent. Fabulam putat Corradu[illegible] ſed cum id aperte Gellius, Macrobi[illegible] imprimiſque Plinius, hiſtoriæ ſuæ l[illegible] 7. c. 30. teſtentur: non video con[illegible] teſtes ejuſmodi quæ vis poſſit eſſe t[illegible] ta rationum. Plotii Variique men[illegible] frequens apud Horatium: è quib[illegible] Varius Epici carminis ea ætate pri[illegible] ceps fuit. Satyr. l. 1. 5. *Poſtera l[illegible] oritur multo gratiſſima: namque P[illegible] tius & Varius Sinueſſæ, Virgiliuſq[illegible] Occurrunt: animæ, quales, neque c[illegible] didiores Terra tulit, nec queis me devinctior alter.* Corpus Virgilii N[illegible] apolim, ut cupierat, tranſlatum, [illegible] Puteolana ſepultum eſt. Scripta, ſu[illegible] latis aliquot verſibus, nullo addito, [illegible] cuntur expurgata. Morum & fa[illegible] cognitio, è veterum teſtimoniis m[illegible] afferendis, potius quam ex Pſeudo-D[illegible] nato repetenda eſt.

TEST

TESTIMONIA VETERUM DE VIRGILIO.

HORATIUS, *Sat. l. 1. 10.*

Forte epos, acer
Ut nemo, Varius ducit: molle facetum
Virgilio annuerint gaudentes rure Camœnæ.

IDEM, *Sat. 6.*

Virgilius, post hunc Varius, dixere quis essem.

PROPERTIUS, *lib 2. Eleg. ult.*

Me juvet æternis positum languere corollis.
Quem tetigit jactu certus ad ossa Deus:
Actia Virgilium custodis littora Phœbi,
Cæsaris & fortes dicere posse rates:
Qui nunc Æneæ Trojani suscitat arma,
Jactaque Lavinis mœnia litoribus.
Cedite Romani scriptores, cedite Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.
Tu canis umbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, & attritis Daphnin arundinibus, &c.
Tu canis Ascræi veteris præcepta poetæ,
Quo seges in campo, quo viret uva jugo.
Hæc facis carmen docta testudine, quale
Cynthius impositis temperat articulis.

OVIDIUS, *Artis amat. lib. 3.*

Et profugum Æneam, altæ primordia Romæ,
Quo nullum Latio clarius extat opus.

IDEM, *Amorum lib. 1.*

Mantua Tyrrhenas, & segetes, Æneiaque arma legentur:
Roma triumphati dum caput orbis erit.

IDEM, *Trist. l. 2.*

Sed tamen ille tua felix Æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.
Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quam non legitimo fœdere junctus amor.
Phyllidis hic idem, teneræque Amaryllidis ignes
Bucolicis juvenis luserat ante modis.

SILIUS, *lib. 8.*

Mantua Musarum domus, atque ad sidera cantu
Evecta Andino, & Smyrnais æmula plectris.

STATIUS, *Thebaida alloquens,*

Vive precor, nec tu divinam Æneida tenta;
Sed longe sequere, & vestigia semper adora.

JUVENALIS, *Satyra 11.*

Condetur Iliados cantabitur, atque Maronis,
Altisoni dubiam facientia carmina palmam,

MARTIALIS, *Epig. l. 8.*

Temporibus nostris ætas cum cedat avorum,
Creverit & major cum duce Roma suo:
Ingenium sacri miraris abesse Maronis,
Nec quenquam tanta bella sonare tuba?
Sint Mæcenates, non deerunt, Flacce, Marones:
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt, &c.

IDEM, *lib. 14.*

Accipe facundi Culicem studiose Maronis,
Ne nugis positis arma virumque canas.

SULPICIUS CARTHAGINENSIS.

Jusserat hæc rapidis abolcri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ canerc ducem.
Tucca vetat, Variusque simul, tu, maxime Cæsar,
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Et pene est ulio Troja cremata rogo.

ALCIMUS.

Mœonio vati qui par aut proximus esset,
Consultus Paan risit & hæc cecinit:
Si potuit nasci quem tu sequereris, Homere,
Nascetur qui te posset, Homere, sequi.

VELLEIUS, *lib. 2.*

Inter quæ maxime nostri ævi eminent, princeps carminum Virgilius, Rabiriusque, &c.

SENECA, *Controv. lib. 3.*

Virgilium illa felicitas ingenii in oratione soluta reliquit: Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit.

PLINIUS, *Hist. l. 7. c. 30.*

D. Augustus carmina Virgilii cremari contra testamenti ejus verecundiam vetuit: majusque ita Vati testimonium contigit, quam si ipse sua carmina probavisset.

PLINIUS, *Epist. 21. lib. 3.*

Virgilii ante omnes imaginem venerabatur Silius, cujus natalem religiosius quam suum celebrabat: Neapoli maxime, ubi monumentum ejus adire ut templum solebat.

TACITUS, *Dialogo de Orat.*

Malo securum & secretum Virgilii secessum: in quo tamen, neque apud D. Augustum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Testes Augusti Epistolæ: testis ipse populus, qui auditis in theatro versibus Virgilii surrexit universus, & forte præsentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum.

QUINTILIANUS, *lib. 10.*

Utar verbis iisdem, quæ ab Afro Domitio juvenis accepi: qui mihi interroganti, quem Homero crederet maxime accedere: secundus, inquit, est Virgilius: propior tamen primo quam tertio.

IDEM, *lib. 9.*

Venustatis amator unice fuit Virgilius.

MACROBIUS & GELLIUS.

Totis capitibus, quæ exscribere longum esset.

LAMPRIDIUS, *de Alexandro Severo.*

Virgilium, Platonem poëtarum vocabat: ejusque imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo lararío habuit, & Achillis, & magnorum virorum,

ARGU-

ARGUMENTUM

IN

BUCOLICA

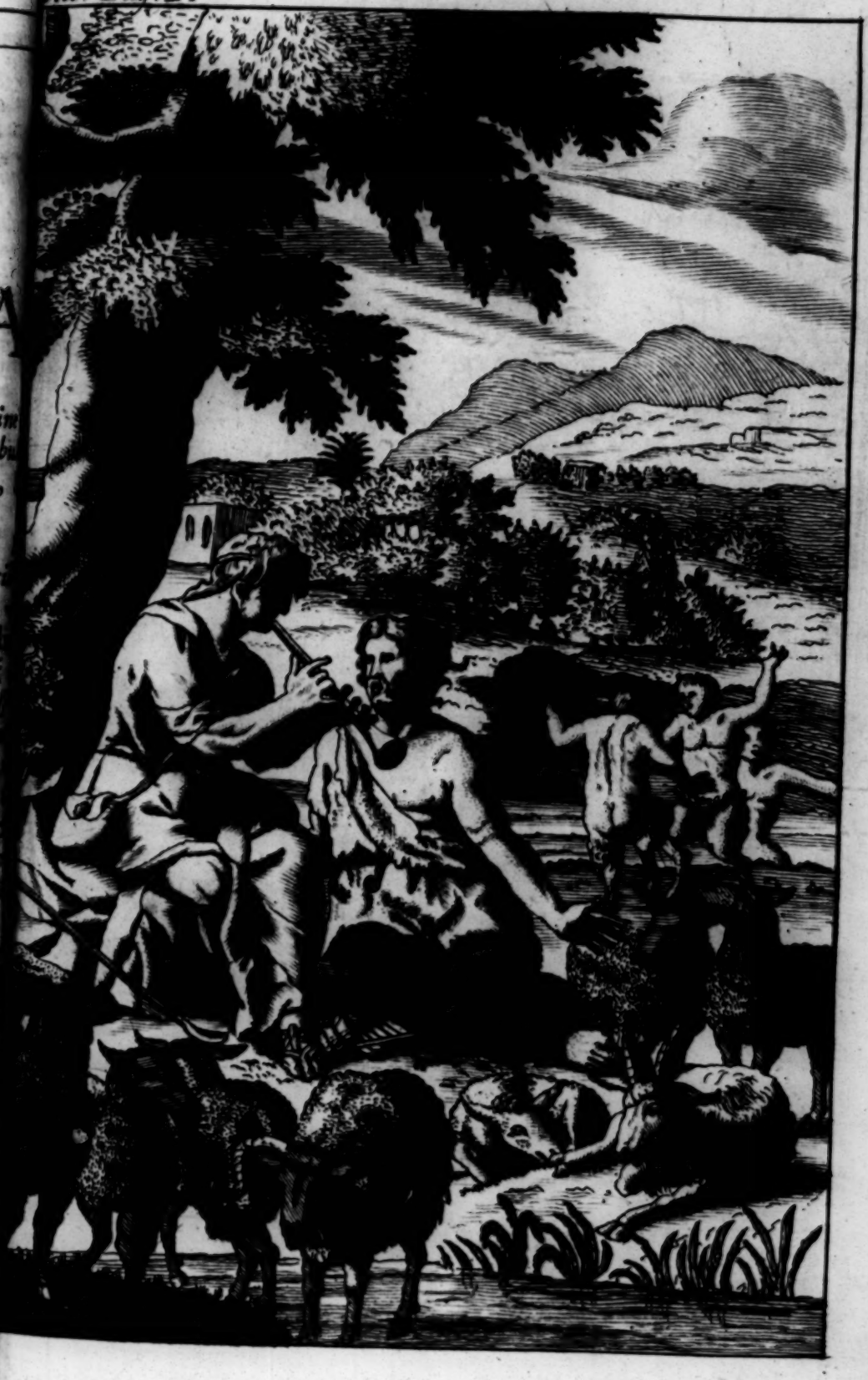
BUCOLICUM *carmen idem est ac pastorale, deducto nomine a pastoribus; quorum sunt præcipui qui curant boves, sive bubu Græce* βυκόλοι, *à* βῦς *bos. Quo in genere Virgilius Theocritum, racusanum poëtam, imitandum sibi proposuit.*

Carmina ejusmodi sua vocavit Theocritus Idyllia, *Virgilius* Eclogas. *autem* ἐκλογὴ Ecloga, *delectus paucorum aliquot opusculorum è pluri quæ fecerit auctor, nec luce digna judicarit: vel, delectus quorundam suum quos è Theocrito per imitationem expresserit: est enim* ἐκλέγειν e re, secernere. *Male autem scribitur à quibusdam Ægloga, quasi ab* αἴξ pra & λόγος sermo: *tum quia non* ἐκλογὴ, *sed* αἰγολογία *dicenda e tum quia minima pars hujus operis ad capras pertinet; ad oves, ca amores, multo maxima: tum denique quia nomen Eclogæ aliis operibus buitur bene multis, in quibus pastoritium nihil, imo nihil omnino præter* lectum *significat. Tales habemus hodie Polybii, Diodori, Strabonis Ec* gas, *sive excerpta è majori opere: odas Horatii vocat Sidonius Apollina* varii carminis Eclogas: *ejusdem Horatii Satyræ quibusdam in codic* Eclogæ *inscribuntur.*

Cœpta sunt Bucolica anno Virgilii 29. exeunte, U. C. 713. & trie perfecta: ut jam in vita, moxque singulis in Eclogis disseremus.

P. VIRGIL

30
61
OCT

P. VIRGILII MARONIS BUCOLICA.

ECLOGA I.

* TITYRUS.

ARGUMENTUM.

CÆSAR *Octavianus cum agrum Cremonensem & Mantuanum veteranis militibus in præmium attribuisset, Virgilius Mantuanus inter cæteros agello suo spoliatus est: sed Mecænati commendatus per Asinium Pollionem, qui tunc in illa regione cum aliquot legionibus versabatur, & per Mecænatem in Octaviani gratiam inductus, quod amiserat, recuperavit. Hac igitur ecloga laudes Octaviani & Romæ, suam felicitatem, Mantuanorum calamitatem, commemorat. Tityrus Virgilium repræsentat, Melibœus Mantuanos.*

Scripta est anno Virgilii 29. Urbis conditæ 713. Coss. P. Servilio & Lucio Antonio, Marci fratre: quo anno facta est celebris agrorum divisio, ex qua bellum Perusinum statim erupit: veteribus agrorum dominis confugientibus ad Lucium, & cum eo adversus Triumviros conspirantibus. Accidit autem agraria illa divisio post victoriam Philippensem Octaviani & M. Antonii, de Bruto & Cassii Julii Cæsaris pertussoribus, anno proxime præcedente relatam: non vero post victoriam Actiacam Octaviani de M. Antonio, ut male in Pomponii & Frobi commentariis legitur. Cadit enim hæc in annum Virgilii 39. at Bucolica ante annum ejus 32. absoluta sunt, quippe anno 29. inchoata, & triennio perfecta. Quos errores in vita Poetæ fusius emendavimus.

NOTÆ.

* TITYRUS.] Aptum argumento nomen. Est enim Tityrus, Hesychio, *Satyrus, calamus, avis quædam*: Servio, *aries major*, interpreti Theocriti, *otiosus*.

MELIBŒUS, TITYRUS.

MEL.

TItyre, tu patulæ recubans sub tegmine fagi
Sylvestrem tenui Musam meditaris avena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra

INTERPRETATIO.

MEL. *Tityre, tu jacens sub umbraculo fagi opacæ, modularis cantilenam pastoralem* cum *parva fistula: nos deserimus terminos patriæ, & agros amœnos, nos eximus è patria: tu, Tityre, otiosus sub umbra*

NOTÆ.

Melibœus.] Boum curator, ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βοῶν, *quia cura est ipsi de bobus.*

1. *Fagi.*] Fagus, quæ & æsculus dicitur, arbor glandifera, **Beech**, ex qua olim homines victitarunt: unde dicta Græcis quidem φηγὸς ἀπὸ τοῦ φαγεῖν sive φηγεῖν edere, Latinis autem æsculus pariter ab esu. Utramque aliqui non male distinguunt,

2. *Avenâ.*] Musica instrumenta inter pastores concinnata, primo ex avenis calamisque triticeis inter se cera compactis: tum ex arundinibus & cavatis buxi fistulis: mox è gruum tibiis, animalium cornibus, metallis, &c. Unde *avena, stipula, calamus, arundo, fistula, buxus, tibia, cornu, as*, &c. pro musicis instrumentis usurpantur.

docet arbores referre nomen *pulchræ Amaryllidis.* Tit. *O Melibœe, Deus nobis dedit hanc quietem. Nam habebo semper illum Dei loco: sæpe tener agnus* electus *ex ovili nostro tinget illius aram* sanguine. *Ille permisit vaccas meas vagari, ut vides, & me ipsum canere fistulâ rusticâ quicquid vellem.* Mel. *Ego quidem non invideo, immo admiror,* cum *tantus sit tumultus toto rure. Ecce ego mœrens abigo præ me capellas, & hanc, ô Tityre, difficile traho. Modò enim enixa geminos* fœtus, qui erant *spes gregis, proh* dolor! *deseruit eos rigido in saxo, inter spissas corylos. Memini quercus afflatas fulmine sæpe prænunciasse nobis hanc calamitatem, nisi animus imprudens fuisset: sæpe cornix funesta admonuit ex ilice putri. Attamen dic nobis, Tityre, quinam sit ille Deus.* TIT. *Ego demens, ô Melibœe, existimavi urbem, quæ vocatur Roma, similem esse nostræ* Mantuanæ, *ad quam* nos *pastores consuevimus deducere agnos tenellos.*

Formosam resonare doces Amaryllida sylvas.
TIT. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi semper Deus: illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipsum
Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti.
MEL. Non equidem invideo, miror magis undiq;
Usque adeo turbatur agris. En ipse capellas
Protenus æger ago: hanc etiam vix, Tityre, duc
Hic inter densas corylos modo namque gemell
Spem gregis, ah! silice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, si mens non læva fuisse
De cœlo tactas memini prædicere quercus:
Sæpe sinistra cavo prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, ille Deus qui sit, da, Tityre, nobis.
TI. Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, put
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solem
Pastores ovium teneros depellere fœtus.

NOTÆ.

5. *Amaryllida sylvas.*] Per sylvas, Echo intellige, quæ frequens in sylvis. De *Amaryllide* infra, vers. 31.

6. *Deus nobis hæc otia fecit.*] Octavianus, quem Deum per adulationem appellat. Errant quippe qui sacrificia volunt ejus in honorem jam tum fuisse instituta. Non enim coli cœpit divinis honoribus nisi post ultimam de Sexto Pompeio victoriam, anno ætatis 28. ut habet diserte Appianus l. 5. *Civil.* hoc est annis tribus post edita à Virgilio Bucolica simul omnia.

14. *Corylos*] Corylus, the Hazle. Nux avellana sylvestris.

16. *Si mens non læva*] Læva, seu sinistra pars ambigue à Romanis accepta: sæpe in malum omen, ut hic, & v. 18 sæpe in bonum, ut Æn 2. 693 *Innotuit lævum.* Perinde igitur dextra pars, aliquando boni, aliquando mali ominis fuit. Unde autem vis eidem parti tam diversa? An quod in interpretandis ostentis, aliquando situm Deorum, à quibus illa dabantur, aliquando situm augurum, qui illa petebant, attenderent? Dextra enim dantis, læva petentis est. Ita volunt aliqui, auctore Plutarcho lib. de quæstionibus Romanis. Aliud quiddam suggerit Cicero de divin. 2. 82. Cum enim dicat Græcis quidem & barbaris dextra auspicia Romanis sinistra visa esse meliora: hinc dici possunt Romani sæpe suo more, sæpe Græco more in re divinatoria locuti esse. Unde autem utrique sinistras dextrasque partes sumerent, dicetur Ecl. 9. 15.

18. *Sæpe sinistra, &c.*] Non quidem à *sinistra parte:* quippe ex augurum doctrina, *à sinistra, corvus à dextra, ratum facit:* ut cet Cicero de divin lib. 1. 85. & Plautus Asin. At *sinistra* hic simpliciter *funestam* significat, ex quacunque parte venerit. Nam ait idem Cicero de divin. lib. 2 82. *Haud* noro, *quæ mala sunt sinistra nos dicere, etia dextra sint.* Quæ vox, *mala*, quanquam gesta sit à Lambino, ubi prius legebatur tamen constat emendationis veritas ex eo, q alioqui locus ille totus sensu careat, & ali Lambino patentissimis erroribus purgatus Porro funesta hæc est Virgiliana cornix, 1. cornix omnis per se funesta 2. quia ex il arbore item funesta. 3 quia ex ilice cavi putri.

18. *Ab ilice.*] Ilex, arbor glandifera, è g re quercuum, the Holm-Oak.

19. *Da, Tityre.*] *Dare* & *accipere* pro *di* & *audire.* Terentius Heaut. *Nunc quamvis has artes didicerim, paucis dabo.* Æn 2. *Ab pe nunc Danaum insidias.* Audacius etiam seq oris ævi scriptores *dator* usurpavere pro *tr tur, dicitur.* Statius 7 Theb. *Æsopus genuisse tur.* Claud. 3. de Raptu. *Illic posuisse cruen Ægida, captivamque pater post prælia prædam vexisse dator.* Quod contra Jul. Scaligerum fendit Barthius, sed male: quicquid enim fert è veteribus eam in rem, probat *dare* dicere activè dici, non passivè.

Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Nôram: ſic parvis componere magna ſolebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi. 26
MEL. Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi?
TIT. Libertas: quæ ſera tamen reſpexit inertem;
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat:
Reſpexit tamen, & longo poſt tempore venit, 30
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculî,
Quamvis multa meis exiret victima ſeptis,

Quemadmodũ ſciebam catulos canibus, & hœdos capellis eſſe ſimiles: quemadmodum ſolebam comparare magna parvis. Sed urbs illa tantum eminet inter cæteras, quantum cupreſſi ſolent eminere inter viburna flexilia? MEL. *Et quæ tanta neceſſitas te coegit Romam petere?* TIT. *Libertas, quæ licet tarda, tamen aſpexit me deſidem, cum jam cana barba decideret ſecanti: tamen aſpexit, & venit poſt multos annos* ſervitutis: *ex quo ſecutus ſum Amaryllida, & reliqui Galateam. Scilicet, quamdiu amavi Galateam, (fatebor enim) nec ſperavi libertatem, nec curavi patrimonium: licet educerem ex ovilibus meis multas victimas*

NOTÆ.

23. *Sic Canibus, &c.*] Senſus juxta Servium legitimus hic eſt: Putabam antea Romam ita ſimilem eſſe urbibus aliis, ut ſunt catuli canibus ſimiles, qui ſola magnitudine differunt: in quo errabam: nunc enim probavi, eam à cæteris genere etiam & natura diſtare: nam ſedes eſt Deorum, tamq; noſtris urbibus antecellit quam cupreſſi viburnis: quæ arbores duæ, natura inter ſe, non ſola magnitudine differunt.

26 *Inter viburna cupreſſi.*] Viburnum, virgulti ſpecies. the Wayfaring tree. Cupreſſus, Cypreſs: arbor nota.

29. *Candidior poſtquam, &c.*] Grave hic diſſidium interpretum. Cauſa diſſidii, quod Virgilius, qui hic Tityrus, anno ætatis 29. quo ſcripſit hanc eclogam, canus eſſe non potuit. Quatuor modis ſolvitur hic nodus. I. Si *candidior* referatur ad *libertas*, hoc pacto: Poſtquam tondenti barba cadere cœpiſſet, id eſt, poſtquam cœpi barbam alere, tum inertem reſpexit me *libertas candidior*, id eſt, *ſpecioſa & benigna*. Ita Servius. II. Si per candidiorem barbam prima intelligatur lanugo, quæ tenerior eſt, necdum colorem induit: hoc pacto: Libertas reſpexit me, tum, cum tondenti cœpit lanugo decidere. Ita Pomponius. Male tamen uterque, quia deinde Tityro expreſſe dicitur: *Fortunate ſenex, &c.* III. Melius, junior poeta latere ſub ſenili perſona dicetur voluiſſe, ideo, quia ſervum ſe fingit eſſe, deque recepta libertate gloriatur, quam obtinere ſervi, niſi jam ſenes & multis laboribus probati, non ſolebant. Ita Cerdanus. IV. Putem ego non ubiq; ſervatam allegoriam, quod mox clarius patebit. *Igitur*, ut ait Probus, *eadem licentia ſenem ſe dixit, cum ſit juvenis; qua paſtorem ſe fecit, cum ſit urbanus; aut Tityrum nominat, cum ſit Virgilius.*

31. *Poſtquam nos, &c.*] Amicarum nomina: *Galatea* quidem à lacte deductum, quod Græce eſt γάλα, γαλακτος. *Amaryllis* ab incilibus per quæ in agris aquæ derivantur: hoc enim eſt ἀπὸ τοῦ ἀμάρυσσειν rutticum utrumque etymon. Qui volunt his nominibus Romam ac Mantuam adumbrari, multa garriunt. Politianus quidem, Romam dicit arcano nomine Amaryllida vocatam eſſe: quo id auctore? ut enim conſtet ex Plinio arcanum Romæ nomen fuiſſe, quod evulgare nefas eſſet, ſane quid illud nominis fuerit à nemine proditum eſt. Nannius vero, Fabii Pictoris auctoritate fultus, Argeum campum, qui ſeptem collibus includebatur, inundatione Tyberis inhabitabilem aliquando fuiſſe ait: factis deinde Vertumno ſacris exſiccatum: quod per incilia factum eſſ ſuſpicatur, atque inde tributum Romæ nomen *Amaryllidis*: ut & *Galatea* nomen, Mantuæ, quod illic Galatæ togati ſedes haberent, tractuſque ille *Gallia togata* vocaretur. His omiſſis nugis, ego nullam hic allegoriam agnoſco. I. Quia Poeta bis in hac ecl. Romam diſerte ac proprio nomine appellat, quum quid eſſet cauſæ, cur modo Romam, modo Amaryllida appellaret? II. Diſtinguit pariter Mantuam à Galatea, cum dicit ſe, dum ſerviret Galateæ, ſine fructu caſeos ingratæ urbi preſſiſſe. III. Si ſtet allegoria, inextricabilis eſt verſus ille, *Mirabar quid mœſta Deos, &c*, ut mox conſtabit. IV. Monet Servius in vita Virg. *Illud tenendum eſſe, in bucolicis, neque uſquam, neque ubiq, aliquid figurate dici, hoc eſt, per allegoriam.*

33. *Nec cura peculi*] Pro *Peculii*. *Peculium* autẽ, I. Juxta Pomponium, patrimonium univerſim ſignificat, à *pecu*, ſive *pecore*, unde & *pecunia* dicta: ſive quod omnia veterum bona olim in pecoribus conſiſterent, ut habent Varro & Plutarchus: ſive quod prima pecunia facta ſit ex inciſis pecudum cornis, ut volunt Caſſiod. & Suidas: ſive quod æs antiquiſſimum, cum ſignari cœpit, ovis aut bovis capite ſignatum ſit, ut refert Plinius. II. *Peculium* proprie eſt pri-

& coagularem optimos caseos ad usum *ingratæ urbis, nunquam referebam domum manus plenas pecuniâ.* MEL. *Mirabar cur tristis invocares Deos, ô Amarylli, cui servares poma pendentia suis* quæque *arboribus: Tityrus hinc aberat: ipsæ pinus, ipsi fontes, hæ ipsæ arbores te repetebant.*

TIT. *Quid feciſſem? nec poteram* aliter *abire è ſervitute: nec Deos experiri tam propitios in alio loco,* quam Romæ. *Illic vidi juvenem, illum, ô Melibœe, propter quem ara noſtra fumant ſingulis annis per duodecim dies. Illic ipſe prior* ita *reſpondit roganti mihi: Pueri, paſcite boves, ut prius: & ſubligate tauros* juga

Pinguis & ingratæ premeretur caſeo urbi, (dibat.35
Non umquam gravis ære domum mihi dextra re-
ME. Mirabar, quid mœſta Deos, Amarylli, vocares,
Cui pendere ſuâ patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. Ipſæ te, Tityre, pinus,
Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant. 40
TIT. Quid facerem? neq; ſervitio me exire li-
Nec tam præſentes alibi cognoſcere divos. (cebat,
Hîc illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hîc mihi reſponſum primus dedit ille petenti: 45
Paſcite, ut ante, boves, pueri: ſubmittite tauros.

NOTÆ.

vata pecunia, quam ſervus, domini permiſſu, ſeparatim à domini rationibus comparabat, aut ad redimendam libertatem, aut alios in uſus. Atque eo quoque modo hic ſumi poteſt, ubi Tityrus ſervi perſonam induit.

36. *Gravis ære.*] Pecunia quæ primum apud Romanos ære rudi, necdum ſignato, conſtitit.

37. *Mirabar, quid, &c.*] Hic verſus ita cruciat allegoriæ patronos, ut mendum irrepſiſſe huc velint, & reponi, *Galateam* pro *Amaryllide*, de quo ſibi conſtet allegoria. Fatentur quippe in Romam cadere iſta non poſſe: quia neque Melibœus, Romanarum rerum inſcius, Romæ dolorem de abſente Virgilio ſeu Tityro ſcire potuit, cum doceatur ab ipſo Tityro quid ſit Roma: *Urbem quam Romam dicunt, &c.* Neq; Virgilius, poetarum modeſtiſſimus, ita de ſe ſentiebat jam tum ac ſcribebat magnifice, ut tantam de ſe fuiſſe Romæ ſolicitudinem putaret. Planus abſq; allegoria ſenſus eſt, ſi de amicis puellis intelligatur. Abjicit Galateam Tityrus, amat Amaryllida, proficiſcitur Romam: Amaryllis interim, quæ Mantuæ relinquitur, abſentis deſiderio tabeſcit: Melibœus, qui dolorem Amaryllidis noverat, non item cauſam doloris, nunc demum à Tityro profectionis cauſam intelligit, eidemq; abſentiam exprobrat quaſi leviter amanti: unde purgat ſe Tityrus: *Quid facerem*, inquit quid aliud remedii malis meis eſſe poterat quam Romam proficiſci? &c.

40. *Arbuſta.*] Non arbuſculæ ſunt & fruticeta, ut quidam putant. Nam *convalles & arboreta magna erant*, inquit Gellius l. 17. c. 2. ex Q. Claudii annalibus; additq; *arboreta ignobilius verbum eſt, arbuſta celeratius.* Igitur loca ſunt arboribus conſita fructiferis, vel non fructiferis, ut ſcite quidem Valla & Ramus colligunt ex auctoribus rei ruſticæ. Nec obeſt quod legatur ecl. 4. 2. *Non omnes arbuſta juvant humileſque myrica. Si canimus ſylvas, &c.* Senſus enim eſt, *Non omnibus placent myrica, ne ipſæ quidem arbores: ſed ſylvæ altiores, &c.*

43. *Juvenem.*] Octavianum, annos natum tunc circiter 22. *Decreverat enim Senatus*, inquit Servius, *ne quis eum puerum appellaret, majeſtas imperii minueretur.*

44. *Bis ſenos*] Singulas duodecim anni menſium Calendas aut Idus intellige cum Servio, quibus forte ſacrificia fiebant: ad conciliandos quidem Octaviano Deos, non vero tum in ipſius Octaviani honorem, ut diximus ad verſ. 6.

45. *Primus.*] Prævenit beneficio preces meas.

46. *Pueri.*] Pueri appellatio tres habet ſignificationes, ex Paulo *in Verb. ſignif.* Unam qua ſervi pueri dicuntur alteram qua puer puellæ opponitur, tertiam qua puerilis ætas demonſtratur. Addi poteſt & quarta, quæ ad blanditias pertinet: quando patronus aut dominus ſubditos, etiam ætate grandiores, populariter & amice compellat. Quarta hæc, & prima convenit Tityro, qui ſervum ſe fingit, & *ſenex* appellatur.

Submittite tauros.] Secuti ſumus interpretationem Servii, utpote ſimpliciorem & convenientiorem loco: ſenſus enim erit: *Paſcite boves arate*, qua duplici cura res fere omnis ruſtica continetur. Alio tamen deduci poteſt. I. Cum Nannio: *ſuperinducite ad propagationem:* ubi quando enim in compoſitis *ſub* uſurpatur pro *ſuper*, ut Æn. 12. 287 *corpora ſaltu ſubjiciunt equos*: hoc eſt, *ſuperjiciunt.* II. Cum Cerdano, *proferte & producite in paſcua:* eſt enim apud Lucret l. 1. *Latifico nequeat fœtus ſubmittere culmo*, i. e. *proferre.* III. Cum Erythræo, *ſuppleto gregem*, & ſubſtituite novos tauros, in locum eorum qui belli tempore perierunt: eſt enim in Juſtin. inſtit. l. 2. de rerum diviſ. *Si grex uſumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius ſubmittere debet.*

MEL

MEL. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt:
Et tibi magna ſatis: quamvis lapis omnia nudus,
Limoſoque palus obducat paſcua junco:
Non inſueta graves tentabunt pabula fœtas:
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hic inter flumina nota,
Et fontes ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëreâ ceſſabit turtur ab ulmo.
TIT. Ante leves ergo paſcentur in æthere cervi,
Et freta deſtituent nudos in littore piſces:
Ante, pererratis amborum finibus, exul

MEL *O felix ſenex! itaq; agri tui relinquentur* tibi, *itaq; tibi ſatis ampli: licet nuda ſaxa tegant cæteros undique, & palus operiat paſcua cœnoſo junco; inſolita pabula non vitiabunt gravidas pecudes, neque noxia contagies vicini gregis inficiet eas. O felix ſenex! hic prope amnes cognitos, & fontes dicatos* Nymphis *frueris umbrâ frigidâ. Ex alia parte ſepes limitis propinqui in qua flos ſalicum carpitur ſemper à Siculis apibus, ſæpe tenui murmure* apum *te invitabit, ut ſomno indulgeas. Ex alia parte putator frondium excelſo in colle cantabit ad auras. Neq; tamen interim rauca palumbes, quæ ſunt tuæ delicia, neque turtur deſinet queri ex ulmo ſublimi.*

TIT. *Prius igitur agiles cervi paſcent in aere, & maria deſerent in littore piſces defectos aqua:*

NOTÆ.

48. *Quamvis lapis.*] Volunt plerique omnes deſcribi his verbis Virgiliani ſterilitatem agri, qui, ut innui putant Ecl. 9. 7. à colle lapidoſo ad fluvium uſque Mincium vicinaſque paludes pertinebat: adeóque nec erat frumento, nec paſcuis opportunus. Ego iis non aſſentior: tum quod ejus agri deſcriptio quæ ſit Ecl. 9. non ſterilitatem ſed ubertatem potius notet, tum quod hic frequens de Tityri gregibus, paſcuis & umbraculis mentio fiat. Igitur de cæteris Mantuanorum agris locum explico. Tibi ſcilicet agri tui colendi & exercendi permittentur: quamvis reliqua omnis regio, tam culta prius, nunc belli calamitate horreſcat.

50. *Graves tentabunt pabula fœtas.*] *Fœtas* & *graves* conjungit, ut ſignificet *prægnantes*: quia *fœtas* ſine addito, de iis etiam dici poſſet, quæ jam fœtum ſive partum ediderunt. Et vero *fœta* aliquando eſt *gravida, plena.* Æn. 1. 55. *Loca fœta furentibus Auſtris.* Æn. 2. 238. *Fœta armis*, machina equi Trojani. Aliquando eſt *jam enixa*: Æn. 8. 630. *Fœtam Mavortis in antro Procubuiſſe lupam, geminos huic ubera circum Ludere pendentes pueros.*

50. *Non inſueta, &c.*] Quia non cogeris, ut cæteri, exul abire in novas & inſuetas regiones cum gregibus.

51. *Nec mala, &c.*] Quia ex difficultate paſtionis, fames oritur in gregem, ex fame morbus, qui ſemper in grege contagioſus eſt.

52. *Flumina nota.*] Mincium. *Menzo*, de quo Ecl. 7. 13. & Padum, *le Po*, de quo Georg. 1. 482.

54. *Hinc tibi, &c.*] Senſus hujus loci ſatis intricatus, his notis explanabitur. I. Sepes quædam Virgilium inter ejuſq; vicinum agri limes ac terminus fuit. II. Sepes illa ſalicibus conſtabat. III. Delectantur flore ſalicum apiculæ, & levi ſuſurro ſoporem conciliant. IV. Apes Hyblææ figurate dicuntur pro apibus optimis, *Hyla* enim oppidum eſt Siciliæ, & mons oppido vicinus, loca melle commendatiſſima. V. Familiaris eſt Græcis hæc loquendi forma, *florem depaſta.* ut Æn. 1 593. *Os humeroſq; Deo ſimilis, &c.* i. e. *ſecundum florem, ſecundum os & humeros.* VI. *Salicti dicitur*, pro *Saliceti. Salicetum* locus eſt ſalicibus conſitus, ut *arbuſtum* arboribus.

58. *Palumbes*] Columbæ ſylveſtres, **Wood Pigeons.** Dic. etiam palumbus & palumba.

61. *Freta.*] *Fretum*, ſynecdoche pro mari: *fretum* enim proprie eſt anguſtum mare inter duas terras: ut *fretum Siculum, Gaditanum, &c.* à fervendo dictum, quod in eo mare compreſſum efferveſcat, ac veluti ebulliat.

62. *Ante, pererratis, &c.*] *Parthi* oriundi è Scythis, eam Aſiæ regionem occupavêre, quæ ab occaſu, Mediâ, à ſeptentrione, mari Caſpio, ab oriente, Bactrianâ & Arianâ, à meridie, Carmaniæ deſertis terminabatur. Mox in imperium prope immenſum evasêre ſub Arſacidis regibus, regna duodeviginti complexi, juxta Solinum c. 59. Romanum jugum nunquam omnino ſubiêre, ſagittis formidoloſi præcipue, quas inter fugiendum in inſequentes retorquebant, mira arte verſis equis & inſtaurata pugna. *Germani.*] Rheno ab occidente, Oceano & mari Balthico, à ſeptentrione, Viſtulâ ab oriente, Danubio, à meridie olim circumſcripti: nunc terminis, ab oriente paulo anguſtioribus utuntur: a meridie vero latioribus, nempe Alpibus ab Italia diviſi. *Araris.*] Non Germaniæ, ſed Galliæ fluvius, *la Saone*, oritur ex Vogeſo monte, *Vauge*, & placidiſſime fluens, ad Lugdunum Rhodano

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam noſtro illius labatur pectore vultus.
MEL. At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitùs toto diviſos orbe Britannos.
En unquam patrios longo poſt tempore fines,

Prius extorris, Parthia potabit Ararim, aut Germania Tigrim, regionibus mutuo permutatis, quam forma illius juvenis *excidat mihi ex animo.* MEL. *Nos vero hinc* pulſi *partim ibimus in Africam aridam, partim petemus Scythiam, aut celerem Oaxem Cretæ, aut Britannos omnino ſeparatos à cæteris populis. Nunquamne poſt diuturnum tempus, poſt aliquot annos, reviſam cum admiratione patriam regionem.*

NOTÆ.

rapidiſſimo amni commixtus, cum eo in mare Mediterraneum fluit: unde Claudianus, *lentus, Arar, Rhodanuſque celer. Tigris.*] Non eſt in Parthia proprie dicta: ſed ortus ex Armeniæ montibus, aliquanto poſt ſpatio in terras mergitur, mox erumpens auctior, per Aſſyriam ac Meſopotamiam in Euphratem influit, quocum in Perſicum ſinum defertur. *Amborum.*] Inſulſe Pomponius explicat de Ambis Arabiæ populis, qui nihil hic ad rem. Melius Ramus de utroque fluvio: ſed optime Servius de utriſque populis Parthis & Germanis. Porro quidam ſugillant Virgilium, quod videatur Tigrim in Parthia, Ararim in Germania perperam collocare. Excuſant errorem aliqui ex decoro inſcitiæ paſtoralis. Alii melius animadvertunt, hoc eſſe Virgilio familiare, non ex inſcitia, ſed potius ad majorem dignitatem, regionum limites, quantũ ſine veritatis diſpendio fieri poteſt, extendere: quod ſæpius deinde videbimus: G. 1. 490. & G. 4. 287. Atqui verum eſt Ararim ac Tigrim, non in Germania quidem aut Parthia proprie dicta, ſed ſaltem in ſubditis Germanorum & Parthorum imperio regionibus tunc fuiſſe. Sane Parthos longo ſpatio Tigrim eſſe prætergreſſos, patet ex clade Craſſi: qui paulo ante cæſus fuerat ab iiſdem, ad Carrhas Meſopotamiæ urbem, non procul ab Euphrate. Germani autem, ut conſtat ex Cæſare l. 1. de bello Gal. ad CXX. millia, conſederant in Sequanis, quos Araris interfluit: ac licet inde pulſi ab eodem fuiſſent ultra Rhenum, id tamen de Arioviſto duntaxat ejuſque exercitu, non etiam de pacatis & inermibus familiis, intelligi poteſt.

65. *Sitientes Afros.*] Africa mundi quarta pars, *ſitiens* dicta, quia zonæ torridæ magna ex parte ſubjecta: maribus undequaque alluitur tribus, Mediterraneo ad ſeptentrionem, Oceano ad occidentem & meridiem, Erythræo ad orientem: plane triangularis inſula, niſi eam continenti Aſiæ conjungeret aliquot leucarum Iſthmus, inter Erythræum & Mediterraneum mare interjectus.

66. *Scythiam.*] Scytharum nomine Septentrionales omnes Aſiæ populos antiqui complexi ſunt, qui vagi, ſine urbibus, tectis, & legibus, opes in armentis habebant omnes, uxores & liberos plauſtris corio tectis hinc inde circumferebant: Martem ſub ſpecie acinacis adorabant, ex Herod. l. 4. Tartari regionem illam nunc occupant, quæ monte Imao, qui Tauri pars eſt, fere dividitur duas in partes: quarum quæ ad occidentem eſt, Scythia ſive Tartaria citerior, & intra Imaum, quæ ad orientem vergit, ulterior & extra Imaum dicitur.

66. *Cretæ veniemus Oaxem.*] Extat fluvius hujus nominis non in Creta, ſed in Meſopotamia, de quo ſermonem hic eſſe contendit Servius, eumque *rapidum Cretæ* vocari ait, quod creta, ſeu terram albam curſu ſecum rapiat, unde ſit turbulentus. Quod vix cuiquam ſano placeat. Volunt alii Oaxem reipſa fuiſſe in Creta, quod etſi in Geographis veteribus diſerte non habeatur, tamen conjicitur ex eo, quod Apollonius Argon. 1. v. 1131. Cretam vocat *tellurem Oaxida*; tum Herodotus l. 4. *Oaxi*, urbis in Creta olim regiæ, meminit: cui quidem tributum nomen ab *Oaxe* quodam Apollinis filio refertur. Varrone Servius. Quidni fluvius ejuſdem cum urbe nominis fuiſſe ibidem dicatur? quod modo vel uno auctore Virgilio affirmare, quam vanum inſcitiæ paſtoralis effugium cum alii recurrere.

67. *Diviſos orbe Britannos.*] Britannia, olim Albion, inſula Europæ maxima in Oceano, Galliæ obverſa, duas diviſa in partes, Angliam & Scotiam. *Diviſos orbe.*] Quia orbem antiqui vocabant terram continentem, quæ Oceano alluitur: unde, ut notat Vives, inſulæ Oceani extra orbem dicuntur eſſe, non item inſulæ Mediterranei maris, ut Sicilia, Cyprus, &c.

68. *En unquam.*] Servius explicat, *unquámne, aliquandone.* Fraterius, *an unquam.* Non ſatis diligenter: ſunt enim iſta omnia dubitantis tantum & interrogantis: Virgiliana autem vox etiam optantis, qui affectus per negationem aptius exprimetur, *nunquámne*: ut manifeſtum eſt ex Ecl. 8. 7. *En erit unquam ille dies, mihi cum liceat, &c.*

Pauper

30 64 OCT

rgic. Pag: 6.

BRITISH MUSEUM
30
61
OCT

Pauperis & tugurî congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas? 70
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? En quo diſcordia cives
Perduxit miſeros! en queis conſevimus agros!
Inſere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites:
Ite meæ, felix quondam pecus, ite capellæ. 75
Non ego vos poſthac, viridi projectus in antro,
Dumoſa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non, me paſcente, capellæ
Florentem cytiſum & ſalices carpetis amaras. 79
TIT. Hic tamen hac mecum poteris requieſcere
Fronde ſuper viridi. Sunt nobis mitia poma, (nocte
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis.
Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

& tectum caſa pauperis extructum è gleba, quæ tota erat mea poſſeſſio? Sceleratus miles poſſidebit: hac arva tam culta? peregrinus has meſſes? Ecce quo calamitatis diſſenſio adegit cives infortunatos: ecce propter quos ſeminavimus arva. Nunc, ô Melibœe, inſere pyros, digere vineas in ordinem. Ite, ite, mea capella, grex olim fortunate. Non ego deinde ſtratus viridi in ſpelunca aſpiciam vos procul ſpinoſa è rupe pendere: cantilenam nullam modulabor: non tondebitis, ô capella, cytiſum florentem & ſalices amaras, me cuſtode. TIT. *Tamen poteris hac nocte quieſcere hic mecum ſuper foliis virentibus: habemus matura poma, caſtaneas molles, & multum coacti lactis: & jam ſummа pagorum tecta procul fumant, & umbra grandiores porriguntur ex altis montibus.*

NOTÆ.

69. *Tugurî.*] Pro tugurii, utſ upra *peculi* pro peculii: eſtque omne ædificium ruſticæ rei cuſtodiendæ conveniens, à tegendo dictum. *Ceſpite*] Ceſpes herba eſt cum propria terra exciſa **a turf.** *Culmen.*] Tectum, quia apud antiquos tecta fiebant è culmis, ſeu paleis, inquit Serv.

70. *Poſt aliquot mea regna, &c.*] Locus difficilis. I. *Ariſtæ* hîc communiter pro meſſibus, & meſſes pro annis capiuntur: quo exemplo dixit Claudian. 4. Coſ. Honorii, *decimas emenſus ariſtas.* Non placet Germano & Cerdano: ſi enim, inquiunt, *vix unquam* & *longo poſt tempore*, quomodo *poſt aliquot ariſtas* ſive annos, quod breve tempus notat, rura ſua reviſurus eſt? II. itaque iidem illi *poſt*, non præpoſitionem, ſed adverbium eſſe volunt, & interpretantur *deinde*, hoc ſenſu: nunquamne, ne longo quidem poſt tempore, dabitur hoc, ut videam mea regna, pauculas *deinde* ariſtas, id eſt, ex florenti meſſe, qualis erat cum ibi regnarem, pauculas jã aceſteriles ariſtas ſuperſtites? Sed hoc extortum videtur. III. Conjicerem ego cum Germano, *poſt ariſtas*, eadem forma dictum eſſe qua ecl. 3. 20. *poſt caſtra latebas*, **behind the ſtanding corn**; & eſſe deſcriptionem agelli Melibœi, cujus regnum conſtiterit in pauculis aliquot jugeribus, adjacentibus pauperi caſulæ: cujus quidem tectum ita humile foret, ut vix emineret grandioribus ariſtis: adeóque inter eas, ſive poſt eas, latere dici poſſet.

71. *Novalia.*] Dicitur *hæc novalis*, & *hoc novale*: eſtque terra, vel, juxta Servium, ex quæ ſylva recens eradicata eſt, vel potius in quæ ſatum jam aliquid fuit, & quæ, priuſquam alia ſatione renovetur, ceſſat per annum & requieſcit: idque ſæpe fit alternis annis. Ita Georg. 1. 71. *Alternis idem tonſas ceſſare novales.*

74. *Inſere nunc.*] Apoſtrophe ironica Melibœi ad ſeipſum, qua indignatur ſe fruſtra laborem colendis hortis & vitibus impendiſſe, cùm in barbarorum commoda ceſſuræ ſunt. *Nunc.*] Particula ironiis & inſectationi apta. Juven Sat. 12. 57. *I nunc, & ventis vitam committe, &c. Inſere* eſt ſurculum, vel diverſi, vel ejuſdem generis, ſylveſtri arbori immittere, ut fructus mitiores ferat, **to graft.** Vide Geo. 2. 73.

79. *Cytiſum.*] Genus fruticis ſive herbæ, cujus ſpecies multiplex. & deſcriptio, apud diverſos diverſiſſima. Conſtat greges inde imprimis pingueſcere & augeri lac. In inſula Cythno, quæ Cycladum una eſt, primo inventus memoratur. ex eaque nomen accepiſſe.

82. *Caſtaneæ molles.*] Servio, *matura*; Erythræo, *novæ, recentes*: male utrique: quo enim maturiores & recentiores, eo duriores. Igitur mollitiem, vel ad coctionem refer, qua edules fiunt, vel ad corticem: caſtanearum enim aliud genus eſt denſiore aliud molliore cortice, ex Nicandri interpr. Καστάνων τὸ μὲν λόπιμον, τὸ δὲ μαλακόν. Unde & Ecl. 7. 53. *Caſtaneæ hirſutæ*, hic, *caſtaneæ molles*,

ECLOGA II.

* ALEXIS.

ARGUMENTUM.

Amabat Virgilius puerum: hunc Alexidis, se Corydonis nomine dissimulat, & I. Duritiem ipsi exprobrat. II. Jactat apud eum suas opes, musicæ peritiam, elegantiam formæ. III. Invitat eum in sylvas, commendatione vitæ agrestis. IV. Promittit munuscula. Agnoscit insaniam suam, & ad curam rei familiaris redit. Puerum hunc innuit Apuleius Apologia 1. fuisse Pollionis, Martialis l. 56. fuisse Mecænatis: nihil prohibet quo minus ita sit. Prohibet vero blanditiarum ejus modi levitas, quo minus eas Octaviano dictas putem, in quem sane orbis dominum cadere ista non possunt, delicias domini: *immo ne in Cornelium quidem Gallum, virum, ut Ecl. 10. videbitur muneribus gravem. Quarum opinionum primam Servius, secundam Lud. Vives perperam tuentur. De tempore, quo scripta est, nihil conjici potest.*

NOTA.

* ALEXIS.] Ab ἀλεξία, *arceo, epitulor:* seu quia puer arcebat à se Corydonem, seu quia voluptas erat ac solatium Domini.

INTERPRETATIO.

Pastor Corydon amabat pulchrum Alexim, qui erat *voluptas domini: nec erat ipsi spes ulla: solummodo veniebat frequenter ad spissas fagos,* quarum *cacumen opacum* est: *illic solus fundebat inutiliter montibus & nemoribus hæc verba incomposita. O dure Alexi! nullomodo curas meos cantus? nullomodo miserescis mei? deniq; coges me mori? Nunc ipsa pecora fruuntur umbra & frigore: nunc lacerti ipsi virides latent in vepribus: & Thestylis conterit herbas odoriferas, allium & serpyllum, messoribus fatigatis ob gravem æstum.*

FOrmosum pastor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini: nec, quid speraret, habebat.
Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
Assidue veniebat: ibi hæc incondita solus
Montibus, & sylvis studio jactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
Nil nostri miserere? mori me denique coges?
Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos:
Thestylis & rapido fessis messoribus æstu
Allia serpyllumque herbas contundit olentes.

NOTA.

1 *Corydon.*] A κορυδὸς vel κορυδαλὸς, *alauda,* a Lark. De *fagis,* Ecl. 1. 1

4. *Incondita.*] Incomposita, sine arte, sed quasi naturali impetu. Quo sensu Donatus interjectiones, quales sunt *Ah! ô!* vocavit *incondittas:* quia natura, non hominum instituto proferuntur.

8 *Nunc etiam pecudes, &c.*] Commendat vim amoris sui à labore, laborem ex comparatione alienæ quietis. Pecudes, inquit, lacertiq; vilissimi fruuntur umbra, messores æstu defessi cibo reficiunt vires: ego æstuans & impransus te quæro, nec ullus ardorem hunc meridianum tolerare mecum potest, præter cicadas, quibus undique strepitant arbores.

9. *Spineta lacertos.*] Lacertus, & lacerta, a Lizard.

10. *Thestylis.*] Hic famulæ nomen, venefica apud Theocritum, Idyl. 2. 1. Unde insulse derivat Servius à Latina voce *testa,* quia herbas in cibum messorum in testaceis poculis tundebat.

11. *Allia serpyllumque.*] *Allium*] oleris & bulbi species, Garlick. *Serpyllum*] herba odorata *serpens* humi ramusculis tenuibus, Thyme.

Olentes.] Ambiguum vocabulum, tam ad bonos quam ad malos odores pertinens. Ad bonos quidem, qualis est serpylli; ad malos, qualis alliorum. Sic ap. Hor. l 1. Sat. 2. 27. *Pastillos Rufillas olet, Gorgonius hircum: Nil medium.* Contra *olidus* malam in partem ubiq; sumitur.

30 64 OCT

At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
Nonne fuit ſatius triſtes Amaryllidis iras
Atq; ſuperba pati faſtidia? nonne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus eſſes.
O formoſe puer, nimium ne crede colori.
Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum, nec qui ſim quæris, Alexi:
Quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ:
Lac mihi non æſtate, novum non frigore defit.

Interim, dum ſequor tua veſtigia, mecum ad ſolem ferventem rauca cicadæ ſtrepitant per loca conſita arboribus.

Nonne ſuiſſet melius tolerare graves iras & imperioſa faſtidia Amaryllidis? Nonne fuiſſet melius tolerare *Menalcan? Licet ille fuſcus ſit, licet tu albus ſis. O formoſe puer, ne nimis confidas colori. Liguſtra jacent humi,* quamvis *candida, vaccinia colliguntur,* quamvis *nigra. Me contemnis, ô Alexi, nec conſideras quis ego ſim, quam multas poſſideam oves, quam multum habeam lactis candidi. Mille oves meæ vagantur in montibus Siciliæ: lac non deeſt mihi per æſtatem, nec recens per hyemem.*

NOTÆ.

13. *Cicadis.*] *Cigalle,* Gall. inſecti genus, ſtridulum potius quam canorum. De *arbuſtis,* Ecl. 1. 80.

14, 15. *Amaryllidis, &c. Menalcan.*] De nomine *Amaryllidis* Ecl. 1. 31. *Menalca* Ecl. 3. 1.

17. 18. *Ne crede colori. Alba, &c.*] Ut enim liguſtra, quamvis alba, ne humo quidem colliguntur, quia nihil habent utilitatis; vaccinia vero, quamvis nigra, in pretio ſunt, quia utilia tingendis veſtibus: ita tu, quamvis candidus negligêris propter ſuperbiam, Menalcas, quamvis niger, propter ingenuam indolem amabitur.

18. *Liguſtra.*] Liguſtrum, **Privet.** arbor flores Maio menſe racematim ferens candidiſſimos.

Vaccinia.] Volunt aliqui baccas nigras, ſive acinos eſſe liguſtri, quaſi *baccinia,* quæ ſcriptorio atramento inſerviant. Alii mora agreſtia, quæ è rubo ſentis producta, ad tingendas ſervorum veſtes olim legebantur. Tamen conſtat, vel florem eſſe, vel plantam, ex hoc hujus eclogæ v. 50. *Mollia luteolâ pingit vaccinia calthâ.* Melius igitur cum Turnebo & Salmaſio dicemus hyacinthum eſſe: tum ob alia, tum quia Virgilius hyacinthum Theocriti, per vaccinium Latinè reddidit Ecl. 10. 39. *Et nigra viola ſunt & vaccinia nigra*: plane ex illo Idyllii 10. ἠ τὸ ἴον μέλαν ἐστὶ καὶ ὑακίνθινον ἄνθος. Adde quod & vaccinium tingendæ ſervorum purpuræ uſui erat, ex Plinio, & hyacinthus hyſgino colori, qui purpuræ ſpecies eſt, conficiendo parabatur, item ex Plinio. Sic Salmaſ. in Solin. p. 272. & 1225. qui vaccinium ad eam hyacinthi ſpeciem refert, quæ *gladiolus* dicitur, **Corn flag.** Ruellius tamen fretus ſimilitudine nominis, ad eam ſpeciem quam Gall. vocamus *vaciet.* Vide Ecl. 3. 62.

Nigra.] Non propriè nigra, ſed ferruginea ſunt: unde Geo. 4. 183. *ferrugineos hyacinthos.* Ferrugineus autem color eſt, non rubiginoſi quidem ferri, ut quidam volunt, ſed politi ac leviguti ferri, poſtquam candefactum refriguit, Angl **bright brown.** Is autem color non admodum à violaceo diverſus eſt: videturque è rubro, nigro, ac cœruleo temperatus: unde pro tribus his coloribus paſſim uſurpatur: pro rubro quidem Æn. 11. 772. *ferrugine clarus & oſtro,* pro nigro Æn. 6. 303. de Charonte, *Et ferrugineâ ſubvectat corpora cymbâ,* pro cœruleo apud Plaut. in mil. 4. 43. *palliolum habeas ferrugineum, nam is color thalaſſicus eſt,* id eſt, marinus & cœruleus. Talis eſt hyacinthi & vaccinii color.

21. *Siculis in montibus.*] Vel quia ſcena hujus eclogæ forte in Sicilia conſtituitur, vel quia poeta imitatur Siculum Polyphemum, qui iiſdem fere verbis Galateam apud Theocritum alloquitur, Idyl. 11. vel potius quia Sicilia fertiliſſimis abundat pabulis, unde olim Romani imperii horreum vocata eſt, ob vina, frumenta, & paſcua. De *Sicilia* inſula, Italiæ adjacente, fuſe Æn. 3. 68.

24. *Amphion Dircæus.*] Jovis filius & Antiopes, quæ Lyci Thebarum regis uxor fuerat, ab eodemque repudiata, & à Dirce, cum qua Lycus ſecundas nuptias contraxerat, carcere incluſa, inſtante partus tempore à Jove liberata eſt, & in Cytheronem montem fugiens, ibi gemellos edidit in bivio. Hos inventos paſtores educaverunt: & alterum quidem appellaverunt Zetum, à ζητεῖν *quærere,* alterum Amphionem, quod ἀμφὶ ὁδὸν *circiter viam* editus eſſet. Hi poſtea adulti matrem ulti ſunt ſuam, occiſa Dirce, quam Bacchus in fontem hujus nominis mutavit, non procul Thebis. *Amphion* citharæ ſono, quam à Mercurio dono acceperat, Thebarum muros extruxit. *Dircæus,* vel à Dirce occiſa, vel à fonte ipſo Thebano dictus.

Canto

Cano ea quæ Amphion Thebanus ſolebat canere in Aracyntho maritimo. Nec ſum tam deformis: nuper vidi me è litore, cum mare tranquillum non moveretur vento. Ego non timerem Daphnim, te ipſo arbitro: niſi aliquando forma me *decipiat. Vinam velis tantummodo mecũ incolere agros tibi viles, domſque parvas: & transfodere cervos, & ducere gregem hædorum ad hibiſcum virentem. In ſylvis ſimul mecum imitaberis Pana canendo. Pan primus in morem induxit nectere cerâ multas arundines: Pan protegit oves & paſtores ovium. Nec pigeat te labra atterere fiſtulâ. Quid non faciebat Amyntas, ut diſceret hæc eadem à me? Habeo fiſtulam conflatam è ſeptem cicutis inæqualibus, quam Damœtas quondam donavit mihi: & dixit, moriens: Tu nunc iſtam ſecundus poſſides. Damœtas* hoc *dixit, Amyntas ſtolidus invidit. Inſuper duo capreoli inventi à me in valle, non ſine periculo: quorum pelles* ſunt *adhuc diſtinctæ* maculis *candidis,*

Canto, quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeo informis: nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare: non ego Da
Judice te, metuam, ſi nunquam fallat imago. (ni
O tantum libeat mecum mea ſordida rura
Atque humiles habitare caſas, & figere cervos,
Hœdorumq; gregem viridi compellere hibiſco!
Mecum una in ſylvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere plures
Inſtituit: Pan curat oves, oviumque magiſtros.
Nec te pœniteat calamo triviſſe labellum.
Hæc eadem ut ſciret, quid non faciebat Amynta
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim
Et dixit, moriens: Te nunc habet iſta ſecundu
Dixit Damœtas: invidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,

NOTÆ.

24. *Actæo Aracyntho.*] Mons Aracynthus Vibio quidem in Attica eſt, quæ ἀκτὴ vocata eſt, unde & mons ille *Actæus*: Sed Vibio plerique omnes repugnant & Aracynthum in Bœotia communi ferme ſuffragio collocant, prope Thebas, in mare prominentem: his adhærendum eſt. At unde hic vocatur *Actæus?* Probus ab *Actæone* Thebano deducit, qui circa hunc montem forte venabatur, cum à canibus, ob viſam in lavacro Dianam, laniatus eſt. Servius Actæum vocatum putat, quaſi *litoralem*: eſt enim ἀκτὴ *litus*. Quia voce uſus eſt Virgilius. *Æn.* 5. 613. *Et procul in ſola ſecreta Troades actâ.*

26. *Non ego Daphnim.*] Alius paſtor, formâ nobilis, Nomen à δαφνὴ, *Laurea.*

30. *Compellere hibiſco.*] *Hibiſcus*, planta è genere malvarum ſylveſtrium, folio major & caule piloſior, the larger Mallows. Hanc Scaliger in Varr. refert inter paſcua purgantia, unde greges ait ad eam plantam medicinæ cauſa compelli ſolitos: atque ita *hibiſco*, erit *ad hibiſcum*: ut, *it clamor cœlo*, pro *ad cœlum*. Stephanus vero ait in Seminario, ita interdum hibiſcum grandeſcere, ut ex herbacea natura velut in arborem tranſeat unde paſtores conficere baculos poſſint: & ita *compellere hibiſco*, erit *deducere baculo*. Servius *compellere* interpretatur, *à lacte depellere, & ad paſtionem herbarum cogere.* hibiſco propoſito.

31. *Pana.*] Pan ruſticæ & paſtoritiæ rei p
ſes Deus, quem habuerit patrem haud ſatis
ſtat: Mercurium plerique dicunt. Sic appe
tus à πᾶν *omne*: vel, juxta Homerum in h
nis, quia Deorum omnium delectaverat
tes cum citharam recens natus ſcite pulſa
vel, juxta alios, quia naturam omnem repra
tabat; cornibus, radios Solis & Lunæ cor
rubicunda facie, ætherem, caprinis pedi
teriæ ſoliditatem, pilis hiſpidis, terræ arb
& feras, &c. Fiſtulam compegiſſe dicitur
mus ex arundineis calamis, cum Syringem n
pham, quam deperibat, ſociarum precibus m
tam vidiſſet in arundinem, unde fiſtula G
σύριγξ dicta.

35. *Amyntas.*] Ab ἀμύνω *ſuccurro*

36. *Diſparibus, &c.*] Fiſtula continet
olim ſeptem calamis, apud Theocritum e
novem, Idyl. 8. ut vocum diſcrimina toti
imitaretur. Calami porro cera inter ſe con
cti ea proportione decreſcebant, ut in ſum
qua inflabantur, æquales eſſent, inæqual
imo, qua exibat ſpiritus. *Cicutam.*] Scaliger
hic plantam illam eſſe venenatam, cujus
Athenienſes ad publicum mortis ſupplici
caule autem cavo ad muſicam utebantur, Q
lock. Servius putat eſſe calamorum quo
liret internodia, ſed ſine teſte.

39. *Damœtas.*] Doricè pro Δημοίτας,
Δημότης *popularis*: à δῆμος *populus.*

ina die ſiccant ovis ubera: quos tibi ſervo.
mpridem à me illos abducere Theſtylis orat:
t faciet: quoniam ſordent tibi munera noſtra.
uc ades, ô formoſe puer. Tibi lilia plenis
cce ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Naïs
allentes violas & ſumma papavera carpens,
arciſſum & florem jungit bene olentis anethi.
um caſia, atque aliis intexens ſuavibus herbis,
ollia luteolâ pingit vaccinia calthâ.
ſe ego cana legam tenera lanugine mala,
aſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
ddam cerea pruna: & honos erit huic quoq; po-
t vos, ô lauri, carpam, & te, proxima myrte, (mo:
c poſitæ quoniam ſuaves miſcetis odores.

quotidie exhauriũt gemina ovis ubera: hos ſervo tibi. Jamdudum Theſtylis conatur precibus obtinere illos à me, & obtinebit, ſiquidem dona mea tibi vileſcunt. Huc veni, ô formoſe puer! En Nymphæ offerunt tibi lilia plenis caniſtris: alba Naïs tibi colligens violas pallidas & capita papaverum, addit narciſſum & florem anethi odoriferi: deinde miſcens cum caſia & aliis herbis dulcibus, ornat mollia vaccinia calthis croceis, ego vero colligam poma albentia molli lanugine, & nuces caſtaneas, quas mea Amaryllis diligebat. Adjungam prunas flava, & laus erit quoque huic fructui. Et vos carpam, ô lauri, & te, myrte, lauris vicina: quia ita junctæ emittitis gratos odores.

NOTÆ.

46. *Nympha.*] *Nympha* quaſi νέα φαίνεσθαι *nova parens:* & ſignificat, tum *novam nuptam*, tum fœminea illa numina, quæ juxta Pauſaniam, non immortalia quidem, ſed longiſſimi & pene innumerabilis ævi putabantur. Præerant autem aquis fluvialibus *Naiades*, ſive *Naides* à νάειν *fluere*; marinis *Nereides*, Nerei & Doridis filiæ, montibus *Oreades*, ab ὄρος *mons*; ſylvis *Dryades*, à δρῦς arbor, *quercus*, ſingulis arboribus *Hamadryades*, ab ἅμα *ſimul*, & δρῦς *arbor*, quia cum eadem arboribus occidebant, hortis & lucis *Hesperides*, à ἑσπερὶς *pratum*, pratis *Limoniades*, à λειμὼν *pratum*, ſtagnis *Limniades*, à λίμνη *ſtagnum*.

Calathis.] Græcum eſt κάλαθος, Latine *caniſtrum, qualum, qualus, quaſillum, quaſillus*. Calathi forma patenti lilio ſimilis. Lilium enim ita deſcribit Plin. l. 21. c. 5. *Effigie calathi, ſupinis per ambitum labris.*

47. *Pallentes violas.*] Plin. l. 21. 6. Violas ait, alias eſſe purpureas, alias luteas, alias albas: ad has revocantur pallentes, quas elegit Corydon, amantium tinctas colore. Horat. enim l. 3. od. 10. 14. *Et tinctus viola pallor amantium.*

Papavera.] Papaver, Narciſſus, & Anethum, delicherrimi pueri fuerunt, qui, juxta Servium, in flores ſuorum nominum converti ſunt: quos dum offert Corydon, Alexim quaſi monet, ne ipſe tale aliquid ex amore ſuum patiatur. De *Narciſſo* quidem nota eſt fabula. Fuit Cephiſi Bœotiæ amnis, & Liriopes Nymphæ filius: quem prædixerat Tireſias tandiu victurum, quandiu à ſui conſpectu abſtineret. Is cum Echûs nymphæ amorem ſprevifſet, atque in fonte imaginem conſpexiſſet, amori ſui contabuit, & in florem cognominem eſt commutatus. De *Anethi* autem & *Papaveris* metamorphoſi nihil apud veteres legi.

49.] *Tum caſia.*] Caſia multiplex. I. Frutex cinnamomo affinis, odorato cortice, *de la canelle*. II. Fiſtula cujus medulla medicinalis eſt, *de la caſſe*. III. Herba coronaria, quam etiam Cneorum ex Hygino Plinius vocat l. 21. c. 9. Cneorum autem album, *Lavendulam*, nigrum, *Roſmarinum* eſſe putat Dalecampius. De hac tertia ſpecie ſolum hic ſermo eſt.

50. *Vaccinia calthâ.*] De *Vacciniis* ſupra v. 18. *Calthæ* flos lutei ſive crocei coloris, **the turnſole** quaſi *ſolſequium*, quia præſertim cum teneior eſt, ad ſolem inflectitur.

51. *Cana legam, &c.*] Mala intelligit Cydonia ſive Cotonea, **Quinces** ut ex canitie & lanugine colligitur: item ex fragmento Petronii, quod ex hoc loco manifeſte expreſſum eſt.

Sordent velleribus hirſuta Cydonia canis,
Sordent hirſuta munera Caſtanea:
Nolo nuces, Amarylli, tuas, nec cerea pruna;
Ruſticus hæc Corydon munera magna putet.

52. *Caſtaneaſque nuces.*] Nux, genus eſt fructuum omnium qui duriore corio muniti ſunt: ſpecies ſunt, avellanæ, amygdalæ, juglandes, caſtaneæ, &c.

53. *Cerea pruna.*] Cerea vel ob mollitiem, ut Horat. de A. P. 163. *Cereus in vitium flecti.* Vel ob colorem croceum, ut in Priapeis, *magiſque cerâ luteum novâ prunum.*

Honos erit huic pomo.] Commendatione accipientis Alexidis: ſicut caſtaneis ob amorem Amaryllidis.

54. *Proxima myrte.*] Myrtus perpetuò virens, Veneri ſacra, vel quia propter odorem accommoda eſt ad delicias, vel quia maris litoribus gaudet, unde & Venus orta. *Proxima* lauro, vel ſitu, vel odore, vel etiam dignitate, quia laureæ coronæ Romæ uſui fuerunt in triumpho, myrteæ in ovatione, quæ minor triumphus erat, in equo non in curru.

Rubicus

Agreſtis es, ô Corydon, & Alexis non movetur tuis donis: & ſi contendas denis, Iolas non cedet tibi. Heu miſer, quid feci? immiſi Auſtrum floribus, & apros puris fontibus, imprudens! ah, ſtulte, quem fugis? Dii ipſi incoluerunt nemora, & Paris Trojanus. Pallas incolat ipſa urbes quas extruxit: ſylvæ autem placeant nobis præ cæteris rebus. Ferox læna ſectatur lupum, lupus ipſa capellam, petulans capella ſectatur cytiſum: te Corydon ſectatur, ô Alexi: unuſquiſque rapitur ſua voluptate. Vide, en juvenci referunt domum aratra ſublevata jugo: & ſol occidens auget creſcentes umbras: me tamen amor inflammat: nam quis poteſt eſſe finis in amore? Ah Corydon, Corydon, quanam inſania te occupavit! Habes in ulmo frondosâ vitem media ex parte reciſam: cur non potius conaris ſaltem texere vimine, aut junco flexili, aliquid rum rerum, quarum eget vita ruſtica? reperies alium Alexim, ſi hic te deſpicit.

Ruſticus es, Corydon: nec munera curat Alexi
Nec ſi muneribus certes, concedat Iolas.
Eheu, quid volui miſero mihi? floribus Auſtr
Perditus, & liquidis immiſi fontibus apros.
Quem fugis, ah, demens! habitarunt dii quoq;
Dardaniuſq; Paris. Pallas, quas condidit arces,
Ipſa colat: nobis placeant ante omnia ſylvæ.
Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capella
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella.
Te Corydon, ô Alexi: trahit ſua quemq; volup
Aſpice; aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenc
Et ſol creſcentes decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor: quis enim modus adſit a
Ah, Corydon, Corydon, quæ te dementia cep
Semiputata tibi frondosâ vitis in ulmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem, potius quorum indi
Viminibus molliq; paras detexere junco?
Invenies alium, ſi te hic faſtidit, Alexim.

NOTÆ.

56. *Ruſticus es.*] Tria amoris impedimenta; Corydon ignobilis & ruſticus, Alexis munerum negligens, rivalis Iolas muneribus potentior.

57. *Iolas.*] Forte ab interjectione *ἰὼ*, quæ modo lætitiam, modo luctum ſignat.

58. *Eheu, quid volui, &c.*] Multiplex explicatio. I. Lud. Vivis: Inanem operam ſumo, fundo carmina ſurdis auribus, perinde acſi flores ventis rapiendos exponerem, aut puram aquam ſuibus proculcandam. II. Nannii: Res meas florentes hoc amore corrupi. Quam ſententiam hic duplici proverbio, ventorum & porcorum, deinde expreſſis verbis, exponit: *quæ te dementia cepit? Semiputata tibi, &c.* III. Abrami: Quænam vox excidit mihi, cum Iolam nominavi, & munerum feci mentionem? Alexis enim, ſi me audierit, Iolam ditiorem ſane mihi præponet: Perinde igitur feci, acſi *floribus auſtrum, &c.*

Auſtrum.] Auſter ſive Notus, ventus à meridie flans, magnos humores colligens, quibus infert floribus & valetudini perniciem.

60. *Dii quoque ſylvas.*] Apollo ſcilicet, cum Admeti gregem pavit, cœlo pulſus ob cædem Cyclopum, qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum Phaetontæ filium Apollinis.

61. *Dardaniuſque Paris.*] Priami & Hecubæ filius: à patre expoſitus in ſylvis, quia cum Hecuba facem ardentem parere ſe ſomniaſſet, conjectores reſponderant, infantem, quem in utero geſtabat, Trojani excidii cauſam futurum. Itaque educatus inter paſtores, in agonali certamine, quod ad Trojam celeb
cum Hectorem viciſſet, & ab eodem ira
pe eſſet occidendus, pro ejuſdem fratre a
eſt. Cætera paſſim in Æn. *Dardaniu*
eſt, Trojanus, à Dardano Electræ Joviſ
lio, uno è Trojæ conditoribus.

Pallas, quas, &c.] Pallas, nata è ce
Jovis, armata & haſtam quaſſans: unde n
habuit à *πάλλω quatio*. Artium Dea, H
ædificiorum inventrix: & apud Athen
conditrix habita ejus arcis, quæ *Ἀκρόπολ*
dicta, quia in ſummâ urbis parte poſita
De *Cytiſo*, Ecl. 1. 79.

66. *Aſpice, aratra, &c.*] Colligit ani
Corydon, & ex occaſu ſolis, & ceſſatione
rum ruſticorum, agnoſcit jacturam tempo
inſaniam amoris ſui, Mox illud quaſi e
brando ſibi objicit, *Me tamen urit amor:
enim modus, &c.* Tum negligentiam ſibi
ponit ob oculos: *Semiputata tibi, &c.* De
ad ſaniora conſilia præ deſperatione me
revocat: *Quin tu aliquid, &c.*

71. *Quorum indiget uſus.*] Quæ poſtul
ſus & conſuetudo quotidiana vitæ ruſtic
ſunt naſſæ, crates, calathi.

72. *Detexere.*] Non minuendi, ſed aug
verbum: eſtq; *perfecte texere*. Sic Plaut.

4. 7. *Neq; exordiri primum unde occipiat
neq; ad detexendam telam certos terminos.*

73. *Alexim.*] Ad exemplum Theocr.
ſeis Ἐγὼ τοιοῦτος ἐσσὶ, κ᾽ ἄλλον ἄλλος. *Sp
Galateam ſortis & pulchriorem alium*, Idyl.

ECLO

ECLOGA III.

* PALÆMON.

ARGUMENTUM.

EST *Amœbæa contentio inter Menalcam & Damœtam, paſtores: ac primo continet jurgia, deinde muſicum certamen, denique judicium Palæmonis de utroque: unde à judice Palæmone nomen habet. Vives allegoricam hanc eclogam putat: & Virgilium, ſub perſona Damœtæ: poetam ex ejus obtrectatoribus aliquem, ſub perſona Menalcæ.*

Amœbæum vero carmen, alternum, *ſive* reciprocum *eſt, ἀμοιβαῖον· hujus lex eſt, ut, qui poſterior dicit, aut majora dicat, quam qui prior, aut certe paria: ſenſu, vel eodem, vel diverſo: alioqui victus habeatur.*

Tempus editæ huius eclogæ erui poteſt ex his ejuſdem verſibus: Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, muſam: Pierides vitulam lectori paſcite veſtro. Pollio & ipſe facit nova carmina, paſcite taurum, &c. *Hæc enim tauri & vitulæ mentio facit, ut credam, ſcriptum hoc eo tempore fuiſſe tum, cum Aſinius Pollio miſſus à M. Antonio ad expeditionem Dalmaticam adverſus Parthinos, inde reverſus eſſet victor, & jam triumphi apparatus fierent. Hujus autem pompæ pars erat non ultima, deductio taurorum, aliarumque victimarum, pendentibus vittis, deauratiſq; cornibus, quæ Jovi Capitolino mactandæ a triumphante offerebantur. Præſcribit igitur poeta bucolicus, ut taurus & vitula ad ſacrificia Pollionis triumphalia ſaginentur: idque præſcribit Muſis ipſis: quia Pollio non ſolum bello, ſed literis etiam & poeſi clarus fuit.* Ecl. 4. in argum. *Porro cum triumphus ille notetur in Faſtis, ad 8. Kal. Nov. A. V. C. 715. ſcripta fuit hæc eclogæ circa medium Octobrem illius anni, qui fuit Virgilii 31. deſinens, aut 32. incipiens. Hæc quanquam levis conjectura, non inutilis tamen quibuſdam videbitur.*

NOTA.

* PALÆMON.] A verbo παλαίειν, *luctari:* pro quo poetæ dicunt παλαιμονεῖν.

MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

MEN. DIC mihi, Damœta, cujum pecus? an Melibœi?
DAM. Non, verũ Ægonis: nuper mihi tradidit Ægõ.
MEN. Infelix ô ſemper oves pecus! ipſe Neæram
dum fovet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur;
hic alienus oves cuſtos bis mulget in hora:

INTERPRETATIO.

MEN. O Damœta, dic mihi, cujus eſt grex iſte? an Melibœi?
DAM. Minime, ſed eſt Ægonis: Ægon mihi nuper illum commiſit. *MEN. O oves, pecudes ſemper infauſtæ! dum Æ-gon ipſe demulcet Neæram, ac timet ne illa me anteponat ipſi: mercenarius iſte paſtor* Damœtas *exprimit lac ovibus bis* ſingulis *horis,*

NOTÆ.

Menalcas.] A μένος, *vobur*, vel μένω, *duro*, *maneo*, & ἀλκὴ, *auxilium*. *Damœtas* v. Ecl. 2. 37.

1. *Cujum pecus.*] Antiquum nomen, *cujus, cuja, cujum.* Terent. in Eun. 2. 3. 29. *Virgo cuja eſt!* Plaut. in Curcul. 2. 1. 14. *Cujam vocem audio?* Idem in Rud. 3. 4. 39. *Argentum iſtiſce ambabus, cujæ erant domino dedi.*

2. *Ægon.*] Paſtor rivalis Menalcæ in amore Neæræ, & herus Damœtæ. *Ægon* ab αἴξ, αἰγὸς, *capra.* *Neæra*] à νέαιρα, *ſumen, abdomen.* *Melibœus*, v. Ecl. 1, ſub initium.

3. *Infelix ô ſemper oves pecus.*] Legunt aliqui, *ovis.* Quod Servius peſſime interpretatur: O infelix pecus, ſemper ovis, id eſt, ſemper imbecille futurum. Ramus vero ſic: O ſemper infelix pecus ovium, ita ut *ovis* in genitivo ſit ſingulari, pro plurali *ovium.* Sed ſinceriſſimi codices habent, *oves:* plano ſenſu: O oves, pecus ſemper infelix! Quare autem *infelix?* & propter paſtorem, qui, ut vacet amoribus, curam ejus abjecit, & propter cuſtodem, à quo exhauritur & expilatur.

Et ſuccus ſubripitur gregi, & lac agnis. DAM. *Memineris tamen iſta cautius eſſe exprobranda viris. Scimus & quite* corruperint, *hœdis oblicus ſpectantibus, & quo in delubro, ſed bona Nymphæ viſerunt.* MEN. *Tunc, puto,* riſerunt, *cum viderunt me amputare improbâ falce arbores, & novas vites Myconis.* DAM. *Vel potius hic prope fagos antiquas, quando rupiſti arcum & ſagittas Daphnidis: quæ tu, maligne Menalca, quando vidiſti data eſſe puero illi, & invidebas, & periiſſes niſi damnum aliquod* ipſi *intuliſſes.* MEN. *Quid faciet herus Ægon: ſiquidem* ſervus *furax audet talia* mihi dicere? *Nonne ego te vidi, nequiſſime, dolo ſurari caprum Damonis, lyciſcâ multum latrante? Et cum clamarem: Quem in locum fugit ille? Tityre, collige gregem: tu deliteſcebas poſt carecta.* DAM. *An ille, canendo ſuperatus, mihi non reddidiſſet caprum, quem avena mea meruerat cantilenis? ſi ignoras, caper ille erat meus: ipſe Damon id fatebatur, ſed dicebat ſe non poſſe reddere.* MEN. *Tu illum* vicisti *canendo? aut quam habuiſti avenam cerâ compactam?*

Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.
DA. Parcius iſta viris tamen objicienda meme
Novimus & qui te, tranſverſa tuentibus hirci
Et quo, ſed faciles Nymphæ riſere, ſacello.
ME. Tum, credo, cum me arbuſtum videre My
Atque mala vites incidere falce novellas.
D. Aut hic ad veteres fagos, quum Daphnidis ar
Fregiſti & calamos: quæ tu, perverſe Menal
Et cum vidiſti puero donata, dolebas;
Et ſi non aliqua nocuiſſes, mortuus eſſes.
ME. Quid domini faciant, audent cum talia fu
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, multum latrante lyciſca?
Et cum clamarem: Quo nunc ſe proripit ille
Tityre, coge pecus: tu poſt carecta latebas.
DA. An mihi cantando victus non redderet ille
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula, capr
Si neſcis, meus ille caper fuit: & mihi Dam
Ipſe fatebatur, ſed reddere poſſe negabat.
M. Cantando tu illum? aut unquam tibi fiſtula

NOTÆ.

6. *Et ſuccus pecori, & lac.*] Idem lac, qui matribus quidem nativus eſt ſuccus, fœtibus autem, ſive agnis alimentum. Notetur hic defectus ſynalœphæ.

7. *Parcius iſta viris, &c.*] Scito moderatius & cautius ea eſſe exprobranda viris & pudicis, iis præſertim, qui te mollem & corruptum ſciunt. Servius non intulſe explicat & interpungit aliter: *Parcius: iſta viris tamen objicienda memento. Novimus, &c.* hoc eſt: Parce quicquam mihi exprobrare: ſi tamen exprobres, memento ea eſſe ejuſmodi, quæ viro objici poſſint: at novimus tua ſcelera viro indigna.

8. *Tranſverſa tuentibus hirci.*] Servius *hirquis* legit, & *hiranos* explicat, angulos oculorum, in quos retorti oculi, libidinem notent. Alii ſimpliciùs de *hircis* intelligunt, libidinoſis eo uſque animalibus, ut invidi etiam dicantur invidere, quos libidini indulgentes viderint: tranſverſa autem tueri invidiæ ſignum eſt.

9. *Sacello.*] Sacellum, locus ſacer numini, parva ædicula: ſæpe, præſertim apud ruſticos, antrum erat. *Nymphæ.*] Vel Dryades, vel Napææ, Nemeſian. Ecl. 2, 20. *Quæ colitis ſylvas Dryades, quaque antra paſtæ.*

10. *Tum credo, cum, &c.*] Ironice loq & ſcelus alienum quaſi de ſe narrat, vultu & nutu, ut reipſa Damœtas ejus eſſe intelligatur. *Arbuſtum.*] Non ar la eſt, ſed locus arboribus conſitus, præ hoc loco ad fulciendas vites, quæ ideò *n va* à Columella dicuntur. Ecl. 1. 40. Paſtoris nomen à μυγέω *mugio*. *Dap* δαφνὶς *corona Laurea.*

17. *Damonis.*] Quaſi δαήμων *peritus.*

18. *Lyciſca.*] Canis ex lupo & cane à λύκος *lupus*, & κύων *canis.*

20. *Carecta.*] Locus ubi multæ ſunt *Carex* planta eſt ex arundineo ge **Sedge.** *De Tityro*, Ecl. 1. in argum.

25. *Cantando tu illum.*] Supple *victiſti* centia ad ſubſannationem: ut iſta ad fu & impetum, Æn. 1. 139. *Quos ego, ſu corripuero.*

Aut unquam tibi, &c.] Negat eum h fiſtulam illam nobilem, ſeptiforem: non habere ignobilem, ſimplicem, atque un lami, è cicuta, è ſtipula, de quo genere 36. Ait enim, *non tu in trivio, &c.*

Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, ſolebas
Stridenti miſerum ſtipulâ diſperdere carmen?
DA. Vis ergo inter nos, quid poſſit uterq; viciſſim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus,)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes. (cum.
ME. De grege non auſim quicquam deponere te-
Eſt mihi namq; domi pater, eſt injuſta noverca:
Bisq; die numerant ambo pecus, alter & hœdos.
Verum, id quod multo tute ipſe fatebere majus,
Inſanire libet quoniam tibi, pocula ponam
Fagina, cælatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis,

Nonne tu, imperite, ſolebas raucâ cicutâ ſpargere in plateis miſerabiles cantilenas? DAM. *Viſne igitur* ut *privatim videamus, quid uterque* noſtrum *valeat alterno carmine: ego do pignori hanc juvencam: ne fortaſſe rejicias jam, bis mulgetur educat lacte gemines vitulos: tu dic quo pignore contendas mecũ.* MEN. *De grege non auſim collocare quicquam in ſponſione tecum: habeo enim domi patrem, habeo novercam difficilem: & bis quotidie recenſent uterque gregem, alteruter* vero *hœdos. At, ſiquidem tibi placet ſtultum eſſe, opponam id quod tu ipſe fateberis eſſe longe pretioſius, calices è fago* confectos, *opus inciſum à præſtantiſſimo Alcimedonte: in quibus vimen* hederæ *ſuperadjectum* ope *torni facilis,*

NOTÆ.

26. *In triviis*] *Bivium, trivium, quadrivium,* locus in quem duæ, tres, quatuórve concurrunt viæ. Ruſtici per trivia ululare certis diebus ſolebant, & flebile aliquid cantillare in honorem Dianæ, ſive Proſerpinæ: idque ad imitationem Cereris, eam à Plutone raptam per trivia cum clamore veſtigantis. Unde Diana dicta *trivia*, ſive ex illis clamoribus, ſive ut ait Varro, quod ejus ſimulacrum in triviis apud Græcos poneretur.

29. *Vitulam.*] Proprie *juvencam*, ſiquidem cum fœtus binos enixa eſt. Sic Ecl. 6. 47. Pasiphaen *virginem* vocat, pro muliere quæ jam vitro ſit conjuncta.

Ne forte recuſes.] Vel ſenſus eſt: Ne forte recuſes mecum gratis certare, vitulam in pignus depono: ut ſaltem lucri ſpe ad certamen moveatis. Vel, ne forte, quia vitulam nominavi, pignus quaſi leve rejicias: binos fœtus alit, &c.

30. *Ad mulctram.*] *Mulctram, mulctrum, mulctrale*, vas ruſticum excipiendo lacti commune: *Mulctra* etiam dicitur pro ipſa actione mulgendi.

34. *Biſque die, &c.*] I. Servius ſic explicat, ut *alter* ad novercam referatur: & ſic recenſio totius pecoris videatur uni patri attribui. Male, cum quia *ambo* pecus numerant, ergo non ſolus alter: tum quia *alter* ad maſculinum genus pertinet, ergo non ad novercam. II. Cerdanus: Ambo pecus numerant; *alter*, id eſt, pater, eorſum hœdos. III. Nannius vero, quem ſequimur, ſic: Ambo pecus, id eſt, matres numerant; *alter*, id eſt alteruter, hœdos, id eſt fœtus, quod ad majorem numerum bini cuſtodes habendi ſint; ad minorem unus ſufficiat.

36. *Inſanire.*] Mecum certando, qui te multo ſtultior ſum.

37. *Fagina.*] Vaſa è fago, juxta Plin. 16. fuere & aliquando in honore, of Beech in uſu ſacrorum: recenſentur tamen à poëtis in pauperum ſupellectili. Ovid Faſt. 5. 522. *Terra rubens, crater, pocula, fagus erat.*

37. *Calatum*] Impreſſum, inciſum, per cavitatem ex ſculptum, à κοῖλον *cavum:* unde & cœli nomen per æ ſcribendum: ſive pro ſuperiore illa & concava mundi parte, ſive pro ſcalpro ſumatur.

Alcimedontis] Sculptoris nomen, ab ἀλκὴ *auxilium* & μέδω *rego, curo:* nomen heroi, quam ſculptori, aptius.

38. *Lenta quibus, &c.*] Salmaſius & Cerdanus duplicem hic artem agnoſcunt, tornaturam & cælaturam: aiunt quippe, vitem corymbos, hominum figuras torno fieri non poſſe, quo ligna teruntur tantum & levigantur, ſed ſolius cæli ſive ſcalpri opus eſſe, quo ſive ligna, ſive metalla inciduntur & excavantur. Hi locum iſtum ita explicant, ut velint *quibus* eſſe ablativi caſus, *torno* dativi, hoc pacto: *in quibus lenta vitis per calaturam addita eſt torno, ſive materiæ jam tornatæ.* Ego I. vix putem *tornum* pro materia tornata, Latine dici. II. Video, *toreumata* quæ proprie in veteribus gloſſ. exponuntur, *opera torno raſa*, ſumi promiſcue à probatiſſimis ſcriptoribus pro cælato opere: cujuſmodi ſunt calices, crateres ſigna hominum ac ferarum exeuntia extantiaque. Sic Martialis l. 4. 39. *Solus Phidiaci toreuma cœli.* Sic Cicero frequenter in Verr. eodem ſenſu. III Plinius l. 34. 8. artis toreutices inventorem memorat Phidiam, conſummatorem Polycletum: quos ſculptores ac ſtatuarios, non ſolum tornatores fuiſſe conſtat. Unde exiſtimo, licet exacte tornus à cælo & ſcalpro diſtinguatur: uſu tamen eſſe factum, ut promiſcue haberentur. Favet inſuper etymon, *tornus* enim à τρύω, vel τίρω, τίτρω, *tero, trivi.* Teritur autem materia non ſolum cum verſando raditur ſed & cum repetita ſcalpri impreſſione, incidiſtur

Diffuſos

Implicat frondibus *hederæ pallidæ corymbos* suos *dispersos. In medio duæ* sunt *effigies, Conon: & quis fuit alter, qui virgâ distinxit populis totum mundum, & tempora quæ essent apta messori, quæ curvo aratori? Neq; adhuc illos* calices *attigi labiis, sed servo auditos. DA. Mihi quoque idem Alcimedon fabricavit duos calices, & circumambiit ansas acantho flexili, & locavit in medio Orpheum & arbores sequentes. Neq; adhuc illos attigi labiis, sed servo auditos. Si* tamen *ad juvencam respicias, non est cur æstimes calices. MEN. Nullatenus hodie evitabis certamen: descendam ad quascunque conditiones* me *adduxeris.*

Diffusos hederâ vestit pallente corymbos.
In medio duo signa, Conon: & quis fuit alter,
Descripsit radio totum qui gentibus orbem?
Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet?
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
DA. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum est ansas amplexus acantho:
Orpheaq; in medio posuit, sylvasq; sequentes.
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
Si ad vitulam spectes, nihil est quod pocula laudes.
M. Nunquã hodie effugies: veniã quocũq; vocaris.

NOTÆ.

38. *Torno facili.*] I. *Facile* alii explicant, *rude*, & facili nec longiori opera elaboratum. II. Alii, *versatile*, quemadmodum Virg Æn 8. 310. *Facileque oculos ferat omnia circum.* III Alii, *facile obsequens* & ad ligni teneritudinem referunt, quemadmodum Tibul. 1. 1. 40. *Pocula de facili composuisse cive lupo.*

39. *Diffusos hedera.*] Multi vitem & hederam hic implexas fuisse volunt. Ego cum Nannio solam hic hederam agnosco: vitemq; accipio pro ipso hederæ vimine, quod *viticula* vocatur à Plinio; hederam vero pro foliis, hoc sensu: vimen hederaceum implicat foliis pallentibus corymbos suos. *Hederæ*] **Ivy.** Deo poculis inseulpta, quia Baccho sacra.

Corymbos.] Κόρυμβος Hidoro est annulus in hedera, quo proxima quæque comprehendit atque alligat: sed Plinio, est racemus hederæ in orbem circumactus. Corymbus primo appellatus est subrectio quædam & suggestus capillorum in Atticorum capite: quare derivat Vossius à κόρυμβος caput. Unde & κόρυμβος galea.

40. *Conon.*] Non dux ille celebris Atheniensium, sed nobilis Mathematicus, patriâ Samius, qui in gratiam Ptolemæi Euergetæ Ægypti regis, comam Berenices ejus conjugis inter sydera finxit esse relatam: ut habet Callimachus in epigr. quod à Catullo redditum extat. Æqualis & amicus fuit Archimedis: immo, ut opinatur Pomponius, etiam in Mathemat. magister.

Et quis fuit alter, &c.] Oblitus pastor Mathematici alterius, seipsum interrogat, & non occurrente nomine, personam describit ab operibus, iis maxime, quæ ad agrestem usum pertinent: qualis est divisio temporum sationis & arationis. *Alter* autem ille, vel Aratus est, poeta Solensis, qui scripsit Græce *Phænomena*, sive motum situmque stellarum: quo quidem opere sic Romani delectati sunt, ut illud Ciceronis adolescens, Claudius item, & Germanicus Latinum reddiderint. Vel Hesiodus est poeta ex Ascra Bœotiæ oppidulo, qui inter alia scripsit *Opera & dies*, sive *Georgica*. Vel denique probabilius Archimedes, Cononis vel discipulus, vel saltem amicus, celebris ante alios Mathematicus & bellicarum machinarum inventor: qui in expugnatione Syracusarum, ab ignoto Marcelli victoris milite interfectus est cum figuras in arena describeret.

41. *Radio.*] Radius hic virga est, sive baculus mathematicus, quo variæ cœli terrarumque partes assignantur, & figuræ in arena describuntur.

45. *Acantho.*] Herba est acanthus longo & flexuoso folio, **Bears-foot.** capituli columnarum, in ordine Corinthio, adhibet solita ad ornatum: unde Romanis *Marmorari* dicta est, auctore Fuschio.

46. *Orpheaque.*] Orpheus Thrax, Apollinis & Calliopes filius: lyram à patre, aut à Mercurio acceptam ita suaviter impellebat, ut fluminum sistere cursus, & sylvas feraſque trahere dictus sit. Ejus cum Euridice amores, profectionem ad inferos, & mortem lege Georg. 4. 454.

49. *Nunquam hodie effugies, &c.*] Deposuerat juvencam, negaverat Menalcas se ob patrimonium posse juvencam deponere, & pocula obtulerat: hærebat tamen in sponsione juvenca Damœtas, *Si ad vitulam spectes, nihil est, &c.* atque adeo videbatur certamen subterfugere, quod hac sponsione admitti à Menalca non poterat. Ergo Menalcas ne adversarius effugiat, admittit juvencæ conditionem, deposito, prospem victoriæ, patris & novercæ metu *Veniam quocunque vocaris.* Unde arbiter Palæmon de præmio deinde judicium ferens, nullam poculorum, sed juvencæ duntaxat mentionem fecit, *Et victima tu dignus, & hic.*

Audia

tantùmodo, idem ille qui venit, ea audiat. En Palæmon: Faciam ne deinceps ullum provoces cantu. DAM. *Ergo age, si habes aliquid, ego nullo modo morabor: neque recuso ullum judicem. Unum precor, ô Palæmon mi vicine: id penitus defige animo, res est non levis.* PAL. *Canite, siquidem sedimus in tenero gramine, & nunc omnis arbor, nunc omnis campus parit: nunc nemora virescunt, nunc annus pulcherrimus est. Incipe, ô Damœta, tu deinde succedes ô Menalca: canetis vicissim, vicissitudo placet Musis.* DAM. *A Jove ducamus initium, ô Musæ: omnia plena sunt Jove: ille fœcundat terras, ille curat meos versus.* MEN. *Phœbus quoque me amat: sunt semper apud me dona sacra Phœbo, lauri, & hyacinthus suaviter purpurascens.*

Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce, Palæmon:
Efficiam posthac ne quenquam voce lacessas. 51
D. Quin age, si quid habes; in me mora non erit
Nec quenquã fugio: tantum, vicine Palæmon, (ulla:
Sensib⁹ hæc imis, res est non parva, reponas. (herba:
PAL. Dicite: quandoquidem in molli consedimus
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbor: 56
Nunc frondent sylvæ, nunc formosissimus annus.
Incipe, Damœta: tu deinde sequêre Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camenæ.
DA. Ab Jove principiũ, Musæ: Jovis omnia plena:
Ille colit terras, illi mea carmina curæ. 61
ME. Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud
Munera sunt, lauri, & suave rubens hyacinthus. (me

NOTÆ.

Audiat hæc tantum.] Adsumus hic uterque, adsunt pignora, deest tantum judex: audiat ille qui venit. *Vel qui venit.*] Menalcas, viso eminus pastore, necdum inspecto vultu, hujus se subjicit arbitrio, quicunque tandem ille sit: ineſt quippe ea vis huic voci, *vel qui venit.* Mox agnito Palæmone, ipsum nomine compellat, & æmulum audacius alloquitur, *efficiam posthac ne, &c.*

59. *Camena.*] Musæ: prius dictæ *Carmenæ*, & *Casmenæ*, ex Varr. Radix, *carmen*, quod prius dictum est, *casmen*: sicut *arbor*, *arena*, *janitor*, prius *arbos*, *asena*, *janitor*, ex eodem Varr. Unde errant qui scribunt *Camœnæ*, & deducunt a *cantu amœno*.

60. *Ab Jove principium, Musa.*] Ex illo Thecriti ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα, καὶ εἰς Δία λήγετε μῶσαι· *a Jove incipiamus, & in Jovem desinite Musæ!* Idyl. 17. 1. Unde male quidam hic legunt *Musa* in genitivo; Quasi esset, *Ab Jove principium Musæ*, id est, carminis. *Jovis omnia plena.*] Tum quia Deorum ille princeps, & rerum omnium anima: tum quia Jovis nomen ubique diffuso, Ge. 2. 325. *Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther Conjugis in gremium lætæ descendit, & omnes Magnus alit magno commixtus corpore fœtus.*

Musæ.] Jovis & Mnemosyn filiæ novem, artium præsides: Calliope, Clio, Erato, Thalia, Melpomene, Terpsichore, Euterpe, Polymnia, Urania, natæ in Pieria regione Macedoniæ: sedem habere dicuntur in Helicone Bœotiæ, & Parnasso Phocidis, montibus inter se vicinis.

62. *Phœbus.*] Idem qui Apollo & Sol, Jovis & Latonæ filius, eodem partu cum Diana ejus in insula Delo, medicinæ repertor: divinationis, musicæ, & poëseos Deus. Phœbus dictus quasi φοῖβος βίος, *lumen vitæ.*

62. *Sua semper apud me munera.*] Sacra munera Phœbo, laurus & hyacinthus: de *lauro* quidem, Ecl. 2. 54. *Hyacinthus* flos ortus è vulnere pueri cognominis, qui Zephyro & Apollini cum placeret, & aliquando disco luderet cum Apolline, Zephyri invidiâ inter ludendum periit: discо, quem Apollo libraverat, in pueri caput maligne deflexo. Quis autem ille sit quæritur. Certe non is est, quem vulgo sic nominatur, cœruleus totus, & absque ullis literarum notis. Certissime is est, qui Græcis ξίφιος vel ξυφίας dicitur, hoc est, *acutus.* Latinis autem, *gladiolus*, ob acutorum utrimque longorumque foliorum cum gladio similitudinem: Anglice verò, **gladen**, & communi Græcis, Latinis, Gallisq, vocabulo, *Iris*, vel ob colorum diversitatem, vel deformato nomine à ξίφιος. Hoc multis probat Salmasius in Solin p. 1224. I. Ex Columella l. 9. 4. *Cœlestis nominis Hyacinthus*, non *numinis*, ut multi habent codices: quid porro cœleste nomen, nisi *Iris?* II. Ex Palladio, l. 1. 37. *Hyacinthus, qui Iris, vel gladiolus*, dicitur. III. Gladiolus habet in folio discurrentes lineas, quæ multa A, & multa I, confuse saltem exprimunt: at hyacinthus, *ai ai flos habet inscriptum.* Ovid. Met. 10. 215. IV. Gladiolus magnitudine & specie accedit ad lilium: at hyacinthus *formamque capit quam lilia, si non Purpureus color his, argenteus esset in illis.* Ovid. Met. 10. 212. V. Gladiolus purpureus est, unde & ferrugineus, & niger & rubens, ut explicuimus Ecl. 2. 18. Qui omnes colores tribuuntur hyacinthо à poetis. Reliqua infra, *v.* 107.

DAM. Malo me Galatea petit, lasciva puella:
Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.
MEN. At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas,
Notior ut jam sit canibus non Delia nostris.
DA. Parta meæ Veneri sunt munera: namq; notatas
Ipse locum, aëreæ quo congessêre palumbes,
ME. Quod potui, puero silvestri ex arbore lecta,
Aurea mala decem misi: cras altera mittam.
DAM. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam, venti, divûm referatis ad aures!
M. Quid prodest, quod me ipse animo non spernis, Amynta,
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?
DA. Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola,
Cum faciam vitulâ pro frugibus, ipse venito.
ME. Phyllida amo ante alias: nam me discedere flentem,
Et, longum formose, vale, vale, inquit, Iola.

DAM *Galatea, jocosa puella, me ferit malo, & fugit ad salices, & optat se videri* à me *priusquam* fugiat. MEN. *Amyntas vero, meus amor, se sponte exhibet mihi:* ita *ut jam Delia* ipsa *non sit familiarior canibus meis.* DAM. *Dona* jam *parata sunt amicæ meæ: nam observavi ipse locum, in quo palumbes aëreæ nidificaverunt.* MEN *Misi Amynta decem mala flava electa ex arbore sylvestri: quod* unum *potui* facere: *cras mittam* totidem *alia.* DAM. *O quoties, & quæ* verba *mihi dixit Galatea! O venti, ferte ad aures Deorum aliquam* eorum *partem.* MEN. *Quid prodest mihi, ô Amynta, quod tu me non aspernaris animo, si ego servo retia, dum tu apros insequeris?* DAM *O Iola, mitte ad me Phyllida, meus est* dies *natalis. Quando immolabo vitulam pro terra frugibus tu ipse* [illegible] MEN. *O Iola, diligo Phyllida præ aliis, me enim abeunte ploravit, & diu dixit: vale, vale, ô* [illegible]

NOTA.

67. *Delia*] Diana, Luna, venationis Dea, cujus in tutela canes, Latonæ filia: soror Phœbi, Delia dicta, ut ille Delius. Vel quod luce sua omnia δῆλα, id est, *manifesta*, faciant. Vel ab insula Delo: quæ cum antea lateret, aut juxta alios erraret mari, Latonæ locum ad partum quærenti, subito emersit, & sese obtulit: unde in præmium affixa est uni loco, & conspicua deinceps ac stabilis facta: dicta Delos quasi δῆλος *manifesta*. Tamen hic *Delia* fortè non Dea, sed Menalcæ famula, ex insula Delo: cui sane multo quam Deæ convenit magis illa cum canibus familiaritas. De *Amynta*. Ecl. 2. 35.

68. *Mea Veneri.*] Amatorum blanditiæ: amicas Veneres vocant. Lucret. 4. 1178. *Nec Veneres nostras hoc fallit.* Mariti autem, uxores suas Junones, uxores vicissim, maritos Joves appellant. Plaut. in Cas. 2. 3. 14. *Eja mea Juno, non decet te esse tam tristem tuo Jovi.*

69. *Aërea quo, &c*] Palumbes, **Wood pigeons**: Veneri sacræ, cujus trahendo curru addicuntur. *Aërea.*] vel quia aerei sunt coloris, inquit Servius, & *Livia* appellantur: vel potius, quia editis in arboribus nidificant. *Congessêre*] Accumulavere festucas, floccos, alia id genus: quæ Plautus in Rud. 3. 6. 51. *nidamenta* nuncupat.

73. *Divûm referatis ad aures*] Vel quia inest his verbis tanta suavitas, ut beatissimos Deos lœtare possint; ut Dii testes sint promissorum Galateæ.

74. *Quid prodest, quod, &c*] Dam[illegible] ostendit antea gaudium suum de colloquio [illegible] amica præsente. Nunc Menalcas majori [illegible] ris testimonio dolorem suum testatur, prim[illegible] amici absentia: secundo de ejusdem peri[illegible] *sectaris apros:* tertio de sua securitate, *retia servo.* In quo sic hæret, ut Amyn[illegible] morem inutilem putet, nisi societatem p[illegible] etiam periculorum.

76. *Phyllida, &c. Iola, &c.*] Iolas pastor interjectione *iô heu.* Iolæ famula *Phyllis*, [illegible] munis amica Damœtæ & Menalcæ: à [illegible] *folium.*

76. *Meus est natalis.*] Natali in sacr[illegible] licebat voluptati indulgere: non item i[illegible] barvali, quod pro terræ frugibus Cereri [illegible] rebatur, ter ducta circum agros, aut [illegible] aut vitulâ immolatâ. Unde puella invi[illegible] ad natale; solus pastor ad ambarvale. De [illegible] barvali, G. 1. 345.

77. *Cum faciam vitulâ.*] *Facere* & *rari* sine addito, est *sacra facere, sacra rari. Et facere vitula*, est *sacra facere* [illegible] *tula.*

79. *Vale, inquit, Iola,*] Illa vox *Iola*, est Phyllidis ad Iolam, cui vale dicat Menalcæ ad Iolam. Ut enim D[illegible] compellaverat prius Iolam: *O Iola, mihi Phyllida.* Ita nunc Menalcas [illegible] compellat: *O Iola, amo Phyllida, na[illegible] mihi longum vale.*

D. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti: nobis Amaryllidis iræ. 81
M. Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,
Lenta ſalix fœto pecori: mihi ſolus Amyntas.
D. Pollio amat noſtram, quamvis eſt ruſtica,
Pierides, vitulam lectori paſcite veſtro. (Muſam.
M. Pollio & ipſe facit nova carmina: paſcite tau-
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenã. (rũ,
DAM. Qui te, Pollio, amat; veniat quo te quoq;
Mella fluant illi, ferat & rub⁹ aſper amomũ. (gaudet:
M. Qui Baviũ non odit, amet tua carmina, Mævi:
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos. 91
D. Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga,
Frigidus, ô pueri! fugite hinc, latet anguis in herba.
ME. Parcite oves nimiũ procedere: non bene ripæ
Creditur: ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat. 95

DA. *Lupus funeſta res eſt gregibus, pluviæ ſegetibus maturis, venti arboribus: nobis ira Amaryllidis.* MEN. *Humor grata res eſt* teneris *ſegetibus, arbutus hœdis* à lacte *depulſis, ſalix flexilis gregi prægnanti: mihi ſolus Amyntas.* DAM. *Pollio diligit mea carmina, licet ſint agreſtia: ô muſ., nutrite juvencam* Pollioni, *cui vos legit.* MEN. *Ipſe etiam Pollio componit novos verſus: nutrite* illi *taurum, qui jam cornibus feriat, & ſpargat arenam calcibus.* DAM. *Quiſquis te diligit, ô Pollio, perveniat* ad ea, *ad quæ latatur te quoque perveniſſe: illi mel ſtuat, & vepres rigidi producant amomum.* MEN *Quiſquis non odit Bavium, amet tuos verſus, ô Mævi! idemque ſubliget jugo vulpes, & exprimat lac ex hircis.* DAM. *O pueri, qui colligitis flores, & fraga naſcentia humi, hinc fugite: ſerpens lethalis occultus eſt ſub gramine.* MEN. *O oves, abſtinete longius ire, non tuto fidit ripæ, ipſe aries ſiccat adhuc villos.*

NOTÆ.

81. *Amaryllidis iræ.*] Cum videat Damœtas Menalcam in amore Phyllidis rivalem ſibi obire, imo præferri, ad alium amorem deflectit, & jam Amaryllidi dicit blanditias. De nomine *Amaryllidis* Ecl. 1. 31.

82. *Arbutus*] Arbor foliis lauro affinibus, fructu rariſ, the Straw berry-tree in deliciis Italiæ: umbra erat apud antiq. Hor. Od. 1. 1. 21. *Nec viridi membra ſub arbuto ſtratus.* Fructus profert inſtar ceraſorum, aut fragorum, cum aliqua dulcedine aſperos: Vocantur à Plinio *unedones*; quod, inquit, plures edi non poſſint propter aſperitatem: à Virgilio *arbuta*. G. 1. 58. *Cum jam glandes, atque arbuta ſacra Deficient ſylvæ.* Et G. 2. 520 *Dant arbuta ſylva.*

83. *Mihi ſolus Amyntas*] Ut oſtendat Menalcas, quicquid à ſe de luctu Phyllidis, deque in eam amore dictum eſt, per jocum dictum eſſe, quo Damœtam aliqua invidia ſtimularet: nunc ultro profitetur ſe præter Amyntam, amare neminem.

85. *Pierides*] Muſæ novem, de quibus v. 60 dictæ, vel à Pierio Theſſaliæ monte, ubi Jove & Mnemotyne natæ dicuntur: vel ex victoria, in Pieri Macedonis novem filias relata, quæ Muſas auſæ ad cantum provocare, & à iiſdem ſuperatæ, totidem in picas ab iis mutatæ ſunt.

86. *Pollio & ipſe*] Quis fuerit, fuſe habetur in argum. Ecl. 4. pervenit ad ſummam oratoriæ, hiſtorici, & poetæ laudem, ad conſulatum anno U.C. 714. ad triumphum anno 715. E quibus laudibus poeticam ſolam hoc loco ei tribuit aperte Virgilius: *Pollio & ipſe facit nova carmina*: cæteros honores, ut paſtoritiis modulis graviores, tantum innuit his vocibus: *veniat quo te quoque gaudet*: nempe ad conſulatum, & triumphum.

89. *Mella fluant illi, &c.*] Vota ſunt ejus in gratiam, quicunque Pollionem amaverit.

Amomum] Parvus eſt frutex, magni inter aromata nominis, ex ligno teſe convolvens in racemi modum: aureo colore, flore exiguo, ſeu violæ albæ, ligno ſubrufo & valde odorato: in Aſſyria, Armenia, Ponto & Media optimum. Ita fere à Dioſcoride deſcribitur. Plerique tamen ab ea deſcriptione diſſentiunt.

90 *Qui Bavium non odit, &c.*] Bavius & Mævius, poëtæ peſſimi, Virgilio pariter & Horatio infeſti. Imprecatio eſt reſpondens è contrario votis Damœtæ pro Pollione; ſi quis non odit Bavium, ita ſtultus ſiat, ut & amet Mævium & jugo ſupponat vulpes.

94 *Parcite oves, &c.*] Senſus eſt juxta Servium & Farnabium: O pueri, cavete ne oves longius procedant: quod durius & abſque exemplo eſt. Noſtra interpretatio, tum nititur exemplis, eſt enim apud Catul. in argon 146. *Nil metuunt jurare, nihil promittere parcunt*: tum conformis eſt Theocritæo exemplo Idyl. 5. 100. σταῦ' ἀπὸ τᾶς ἀγρίας τᾶι μακέλας, ὄφρα νέμω-ντι, &c. *diſcedite ab oleaſtro, capellæ, hic paſcite.*

Non bene ripæ Creditur.] Quia periculum eſt, ne vel oves lapſæ in profluentem rapiantur, vel ripa ipſa, fluctuum allapſu ſubtus exeſa, ruinam trahat.

DAM. *O Tityre, remove à fluvio pascentes capellas: ego purgabo eas omnes in fonte, cum erit opportunum.* MEN. *O pueri, colligite oves* in ovile: *si vis caloris corruperit lac, ut ante paucos dies, incassum prememus mammas manibus.* DAM. *Heu! quam macilentos habeo tauros in fertili agro: idem amor perdit gregem, & dominum gregis.* MEN. *Non certe amor* id *importat his* ovibus mei: tamen *vix stant ossibus. Nescio quis oculus corrumpit mihi juniores agnos.*

DAM. Tityre, pascentes à flumine reice capellas.
Ipse, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
MEN. Cogite oves, pueri: si lac præceperit æstus,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.
D. Eheu, quam pingui macer est mihi taurus in arv
Idem amor exitium pecori est, pecorisq; magistr
M. His certe neq; amor causa est; vix ossib⁹ hæret
Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.
DA. Dic quibus in terris, & eris mihi magn⁹ Apoll
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas.
ME. Dic quibus in terris inscripti nomina regu

DAM. *Dic qua in regione, cœli spatium apertum sit ulnis non plusquam tribus, & eris mihi ma vates.* MEN. *Dic qua in regione oriantur flores notati regum nominibus:*

NOTÆ.

96. *Reice capellas.*] Est hic primo syncope, *rejice* in *re-ice*, tum contractio geminæ vocalis brevis, in diphthongum longam: *re-ice*, in *reice*. Sic *eicit* pro *ejicit*, apud Lucret l. 3. 891. *Ne radicitus è vita se tollat & eicit*,

98, *Si lac præceperit æstus.*] Vel exsiccaverit, vel ita corruperit ut vanescat, & nimis liquescat.

100. *In arvo.*] Alii legunt in *ervo*, *Ervum* autem, the bitter Vetch, leguminis genus est, pisis affine, bobus ingrandis utile.

101. *Pecorisque magistro.*] Damœtæ mercenario pecoris custodi, qui dum amat Phyllida, Galateam, Amaryllida, videtur pecus è tam multiplici magistri solicitudine maciem contrahere.

103. *Oculus mihi fascinat agnos.*] *Fascinum* species incantationis: sic dictum, I. Vel à fasciis, sive liciis & filis, quibus ad illigandos & incantandos homines magicis in sacris utebantur, de quo more Ecl. 8 74. II. Vel à fando, ut vult Festus: quia verbis ac præsertim laudatione immodica, perficiebatur: de qua specie Ecl. 7. 27. III. Vel ut probat Vossius in Etym. à βασκαίνειν *invidere*: quod est, quasi φάσκειν κάιειν *oculis occidere*, quia oculorum intuitu præcipue fit fascinatio: cum scilicet maligni spiritus, ex invido aut male affecto pectore emissi per oculos aërem circumfusum inficiunt, ideinque sic infectus aer eos inficit, in quos, velore, vel oculis, vel naribus commeat. Ita fere Heliod. Æthiop. l. 3. Junioribus vero, utpote tenerioris naturæ, sæpius fascinum adhæresit,

104. *Dic quibus in terris, &c.*] Uterque, quasi de victoriâ desperans, ad ænigmata confugit.

Apollo.] Vatum Deus, de quo supra v. 62. Cur sic appelletur, docet Macrob. Saturn. l. 17. I. Quia radios ἀεὶ πάλλει, id est, *per vibrat*. II. Quia radiorum vi morbos quenter excitat, quibus mortales ἀπόλλυσι, est, *enecat*. III. Quia caloris benignitate mo omnes ἀπελαύνει, id est, *fugat*. IV. ἀναπολεῖ, id est, *inter utrumque mundi p vertitur*. V. Quia unus est, non multip Idem enim aliquando est atque Sol. privativo, & πολλοὶ *multi*.

105. *Tres pateat, &c.*] Ænigma difficile quo Virgilium crucem fixisse Grammaticis Servius ex Asconio, qui hoc ipsum è Virgil disse se professus est. Servius interpretat De Cœlio quodam Mantuano: qui dilap patrimonio sepulchrum sibi duntaxat tri narum, seu pedum sex, reservaverat, idq placet Salmasio in Solin. p. 1222. II. De S urbe in confinio Ægypti & Æthiopiæ, sub pico Cancri: quem locum in recto lumin irradiare putabatur, medio solstitii die, altissimo quidem in puteo, eam in rem à p sophis effosso, umbram ullam efficeret. III de Ajacis clypeo, qui cœli figuram præfe eratque trium ulnarum, id est, trium cubit sic enim aliquando ulna sumitur, ut ost Vossius in Etym. IV. Alii de specu in Si ubi rapta fertur à Plutone Proserpina. V. conius & Gerdanus de fossa quadam Ro comitio facta more Etruscorum: quæ m dicebatur, & toto anno claudi solita, pateb tis duntaxat diebus tribus: hi autem *cœl* mundo accipiunt, ulnas tres, pro diebus t VI. Pomponius de Cœlo quodam, cujus trium duntaxat esset cubitorum. VII. A de clibano, cujus ostium ad ulnas tres a sit. VIII. Alii de quolibet puteo: in qu descenderit, spatium cœli tantum co quantum putei latitudo permiserit. Eli

Nasc

Naſcantur flores: & Phyllida ſolus habeto. (tes:
PAL. Non noſtrum inter vos tantas componere li-
Et vitulâ tu dignus, & hic: & quiſquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos, pueri: ſat prata biberunt.

& poſſidebis ſolus Phyllida. PAL. *Non meum eſt dirimere tantam contentionem inter vos: Tu mereris vitulam, & hic quoque: & quicunque aut diffidet amoribus proſperis aut experietur triſtes. Nunc obſtruite rivos, ô juvenes: prata ſatis irrigata ſunt.*

NOTÆ.

107. *Naſcantur flores, &c.*] Cerdanus explicat de argenteo nummo qui extat, cujus altera pars Auguſti effigiem cum his verbis, *Auguſtus Cæſar*, altera florem præfert, cum hoc elogio, *Lucius Aquilius Florus triumvir.* Sed non advertit vir doctiſſimus, Auguſti cognomen Octaviano non tributum eſſe niſi anno U. C. 727. Virgilii 43. Octavio VII. & Agrippa III. Coſſ. ut habet Cenſorinus. Edita autem ſunt Bucolica, anno Virgilii circiter 32. Igitur ad vulgarem & paſtoralem ſenſum confugio, qui eſt de Hyacintho flore, in quem Hyacinthus primus, puerbo dilectus puer, tum Ajax Græcorum poſt Achillem fortiſſimus, mutati ſunt. Videntur enim in illo ſcriptæ quodammodo literæ, *αι* quæ primæ ſunt in Ajace, &, ſi retrorſum legantur, primæ etiam aliquo modo in Hyacintho, ſi, ut vult Nannius, per *ι.* non per *υ.* ſcribatur, contra communem Græciæ totius fidem. Atque illa difficultas Hyacinthi nominis Ovidium movit, ut floris illius literas ad Ajacis quidem nomen referret, ad Apollinis vero gemitus, mortem Hyacinthi deplorantis. Quippe *αι* gemitum notat, unde eſt *αἰάζω gemo.* Ita Met. 10. 215. *Ipſe ſuos gemitus foliis inſcripſit, & ai ai Flos habet inſcriptum,* Tum l. 13. 397. *Littera communis mediis, pueroque, viroque Inſcripta eſt foliis, hæc nominis, illa querela. Ajax* porro & *Hyacinthus,* non reges, ſed regum filii fuere: Ajax quidem Telamonis, Hyacinthus Amyclarum regis. Reges tamen vocat Virgilius eo more, quo Laviniam & Ariadnem reginas alibi vocavit.

109. *Et quiſquis amores, Aut, &c.*] Non uni digni eſtis vitulâ pro præmio, ſed etiam quicumque vobis ſimiles ita belle expriment affectus amantum: ſive ejus qui felix in amore felicitati ſuæ diffidit, qualis Menalcas: *Dulce ſatis humor, &c. Quid prodeſt, ſi me, &c.* ſive ejus qui amaritiem in amore experitur, qualis Damœtas: *Triſte lupus ſtabulis, &c. nobis Amaryllidis iræ.*

111. *Claudite jam, &c.*] Allegoria eſt. Jam cantare deſinite: ſatis enim aures noſtræ cantu veſtro delectatæ ſunt, quemadmodum aquarum humore prata reficiuntur.

ECLOGA IV.

* POLLIO.

ARGUMENTUM.

CONFECTO bello Perusino, de quo dictum eſt in argum. Ecl. 1. M. Antonius multis de cauſis infenſus Octaviano, cum ingenti exercitu venerat in Italiam. Reconciliati tamen circa Brunduſium, adminiſtris L. Cocceio communi amico, & ex parte Octaviani, Mecanate, ex parte Antonii Aſinio Pollione, tum conſule, ambo cum ovationis honore Romam ingreſſi ſunt. Sed paucis poſt diebus, cum Sext. Pompeius, Magni filius, occupatâ Siciliâ commeatum intercluderet, ideoque Roma fame premeretur, Octavianus & Antonius, lapidibus palam appetiti à populo, coacti ſunt pacem cum Sext. Pompeio componere. Pax compoſita ad Puteolos. Sublato igitur famis metu, cibariis in urbem confluentibus, civilibus bellis tanto poſt tempore extinctis, quadam aurea ſpecies ætatis affulſit. Hæc autem omnia cum accidiſſent ſub extremum Pollionis conſulatum, & ipſo Pollione adminiſtro, cui tunc temporis filius natus erat: huic Pollionis filio genethliacon Virgilius cecinit; ejuſdemque, & temporum, illorum in laudem detorſit, quicquid in Cumana Sibylla libris, de Chriſti ortu, ejuſque nomine atque ætate legerat.

Scripta eſt anno Virgilii 31. ineunte: V. C. 714. exeunte: ſub ipſum pacis Puteolanæ tempus Coſſ. Domitio Calvino, & Aſinio Pollione: paulo antequam hi conſules magiſtratum abdicarent, quod more illorum temporum fecerunt, ad paucos qui ſupererant ex illo anno dies: in gratiam Cornelii Balbi Gaditani, & P. Canidii, qui conſules in annum reliquum appellati ſunt.

NOTA.

• POLLIO C. Aſinius Pollio, à Julio Cæſare, paulo ante cædem, Hiſpaniæ ulteriori præfectus; poſt ejus cædem amiciſſimus fuit M. Antonio, ut ipſe profiteatur ſuis in epiſtolis, quæ extant apud Ciceronem, l. 10 *Famil.* In ejuſdem Antonii partes cum duabus legionibus tranſiit, paulo ante triumviratum. Triumviratu inſtituto, & triumviris urbanos magiſtratus in quinquennium aſſignantibus, ipſe in an. U. C. 1.. Conſul deſtinatus eſt; adnitente, ut credibile eſt, amico Antonio. Quo eodem tempore Feſcenninis verſibus ob Octaviano laceratus dicitur. *Macrob. Saturn.* 2. 4 Et tunc in Gallia Ciſalpina verſanti videtur Virgilius innotuiſſe, & per eum commendatus eſſe Mecænati: ut aditum haberet ad Octavianum, qui agrorum dividendorum in ſuos & Antonianos milites negotium unus in ſe ſuſceperat. Orto deinde Perufino bello, L. Antonio, Marci fratri, ſuppetias tulit Pollio contra Octavianum. *Appian.* l. 5. *Civil.* Sed victo Lucio, ipſe tum conſul, diu retentâ in poteſtate Marci Venetiâ, ejus in partes Domitium Ænobarbum ejuſque claſſem allexit. *Velleius lib.* 2. Conſecuta eſt pax Puteolana: ſtatimque in Parthinos, Illyriam gentem, & Bruti olim Caſſiique ſtudioſiſſimam, auſpiciis M. Antonii, expeditionem duxit: triumphavitque anno ſequente 715. Reliquam ætatem traduxit in Italia, & licet *poſt enervatum amore Cleopatræ Antonii animum, partibus nunquam ſe miſcuerit*, ad bellum tamen Actiacum proficiſci noluit cum Octaviano, *pro notiora in ſe Antonii beneficia*, ait *Velleius*. Hiſtoriam ſcripſit bellorum civilium, item tragœdias: accuſavit juvenis Catonem: oratione egregius, ſed Ciceronis eloquentiæ infeſtiſſimus. *Quintil. l.* 8. 1. *&* *l.* 10. 12. fortaſſe ob memoriam M. Antonii, quem ille Philippicis raverat. Vixit ferme ad extremum Auguſti principatum, & an. U. C. 757. obiit ſenarius, ut colligitur ex *Euſebii Chron.*

Filium habuit nullum. *Saloninum* non ſed nepotem: qui certe, cum edita eſt ecloga, nondum ortus erat, quippe qui poſt editam hanc eclogam, 60. juvenis Tiberio *progener deſtinatus*, inquit Tacit. 2. 75.

Filius autem Pollionis dictus eſt C. Asinius Gallus, non *Saloninus*. diris deinde ſuppl Tiberio Cæſare necatus anno U. C. 789. Ilitur Pollionis *Saloninus*, qui à Servio dicitur *ipſa primordia periiſſe*, aut Servii comm eſt, aut certe tunc, cum ſcripta eſt Eclog *loninus* dici non potuit: cum *Salona* à Po non captæ ſint niſi anno editionem eclog ſequente. Vide Ecl. 8. 13.

INTERPRETATIO.

O Muſæ Siculæ, cantemus paulo grandiora. Arbores, & parvæ myricæ non placent omnibus. Si cantamus ſylvas, ſylvæ deceant conſulem. Nunc attigimus extremum ſæculum vaticinii Cumæi Sibyllæ:

Sicelides Muſæ, paullo majora canamus.
Non omnes arbuſta juvant, humileſq; myr
Si canimus ſylvas, ſylvæ ſint conſule dignæ.
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:

NOTÆ.

1. *Sicelides*] A Græco nomine Σικελὶς: à Latino enim *Sicilia*, eſſet *Sicilides*: abſona vox, propter exiguitatem literæ *i*, ſæpius repetitæ. Eas invocat Muſas, quia Theocritus Siculus, ex urbe Syracuſis, bucolicorum princeps fuit. Unde & *Syracuſium verſum* dicit, pro *bucolico* Ecl. 6 1. & *Arethuſam* Siciliæ fontem invocat Ecl. 10. 1

2. *Myrica*] Myrica, frutex humilis: hanc alii Tamaricen vocant; alii Bruyam ſylveſtrem, Tamariſk. De *arbuſta* Ecl. 1.. 0.

3 *Sylvas*] Per *ſylvas* hic, & per *ſylveſtrem muſam* Ecl. 1. 2. bucolica ſive paſtoritia carmina intelligit. Cælius Rhodig. auctor eſt tamen, per *ſylvas conſule dignas*, alluſum ad ſylvarum curam: quæ minima erat provinciarum illarum, quæ conſuli è magiſtratu abeunti mandabantur. Unde apud Suetonium legimus, optimatum invidia conatos eſſe, ut ea Jul. Cæſari provincia committeretur, quaſi minimi negotii; vero contra perfeciſſe, ut ſibi Gallia tur.

4 *Ultima*] Vel *poſtrema* eſt, vel *prima* ab ætate noſtra remotiſſima, utroque enim ſu dicitur *ultimum*. Hæc autem ætas hic Virgilius, *poſtrema* dici poteſt: quo Sibylla quaſi quinto loco conſtituerit, poſt quatuor per metalla deſignatas, auream, team, æream, & ferream. *Prima* vero am poteſt: quod hæc eadem inſtauratio mæ ætatis aureæ, & eadem veluti ætas red

Cumæi carminis.] Sibyllini, *Cumæ* ro Sibyllam aliqui diſtinguunt à Cumana.

Ma

Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo.
Jam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc ævi, te conſule, inibit,
Pollio: & incipient magni procedere menſes.

Magna ſeries temporum oritur de novo. Nunc Aſtræa revertitur, regnum Saturni revertitur nunc novum genus hominũ mittitur è ſummo cœlo. Tu tantum, ô pudica Diana! adſis naſcenti puero: ſub quo ferrea ætas primum finietur, & aurea per totum orbem orietur: tuus frater Apollo jam imperat. Porro ſub tuo conſulatu, ô Pollio, gloria illa ætatis inchoabitur, & magni menſes incipient currere

NOTÆ.

era Italica, altera Æolica ſit *Cume* enim duæ percelebres, inter urbes alias ejuſdem nominis: alia in Æolide Aſiæ, alia in Campania Italiæ. Utrumque tamen nomen confundi debet. De Sibyllarum nomine, numero, auctoritate, dicemus Æn. 6 36. De *Cumis*, Æn. 6. 2.

5. *Magnus ab integro, &c.*] *Sæclorum* pro *ſæculorum*. *Sæculum* vulgo centum annorum ſpatium eſt, hic *ætas* & *tempus* indefinitè. *Magnus ſæclorum ordo*, & poſtea *magni menſes* explicantur à pleriſque de magno anno Platonico, qui ex Cicerone 2. de Nat. Deor. *tum efficitur, cum Solis, & Lunæ, & quinque errantium, ad eundem inter ſe comparationem confectis omnium motibus, eſt facta converſio*, id eſt, reditus ad eundem ſitum, unde primo curſum inceperint. Quo tempore *quidam volunt*, inquit Clavius in c. 1. *hæc, tunc omnia quæcumque in mundo ſunt, eodem ordine eſſe reditura, quo nunc cernantur.* Addunt autem fabuloſi hujus anni auctores, hunc ſpatio contineri 49000. annorum: alii tantum 23760: alii etiam plurium. Quicquid ſit, de hoc anno Virgilium loqui vix putem: aliquid *magnum* hic, eſſe *illuſtrem*, quomodo heroes Alexander, Pompeius, *magni* dicti ſunt. Multa tamen erudite docet Joſ. Scaliger de magno anno, magnique mentibus Chaldaicis, quæ huic loco convenire poſſint. In Canon. Isagog. p. 252.

6. *Virgo*.] Aſtræa, ſeu Juſtitia, Jovis & Themidis filia: quæ finito aureo ſæculo, quo Dii cum hominibus habitaverunt, Diis propter hominum iniquitatem abeuntibus, terram quoque reliquit, ſed omnium ultima.

Saturnia regna.] Feliciſſima, aurea, qualia erunt Saturno imperante: ſub Jovis enim ejus filii imperio, deflexerunt omnia in pejus. Georg. 1. 125. *Saturnus*, Cœli & Veſtæ filius Titane fratre ob regni contentionem carcere cluſus, à Jove filio liberatus: deinde ab eodem Jove, cui ſtruebat inſidias, regno pulſus, in Italiam aufugit ad Janum regem. Unde regio in qua latuerat, *Latium* dicta. Hæc omnia fabulis poetarum corrupta ſunt.

8. *Tu modo naſcenti puero*.] Quaſi dicat: novum genus hominum orietur, dummodo Lucina faveat huic puero naſcenti: qui princeps illius novi generis, id eſt, primus eſſe debet.

10. *Lucina*.] Dea certe fuit partui præſidens: dicta ſic, à *luce*, quam infantibus dabat Quænam vero fuerit, ambigitur. Alii Junonem fuiſſe colligunt ex hac ſolemni parientium formula: *Juno Lucina fer opem*. Alii Dianam è plurimis poetarum locis. Alii diſtinctum ab utraque numen, ex hymno in Apoll. apud Homerum: ubi Lucina dicitur à Junone impedita, quo minus Latonæ, Dianæ matri parturienti, opem ferret. Virgilius adhæret ſecundæ opinioni: cum eam Apollinis ſororem hic dicat: *tuus jam regnat Apollo*: id eſt, *tuus frater*.

Apollo.] Multi de Octaviano interpretantur: ut & Lucinam de Octavia ejus ſorore: quæ, & multum apud fratrem poterat, & pudicitiæ laude inſignis fuit, & mortuo priore conjuge Marcello, hoc ipſo tempore vinculum fuit pacis illius, quæ hac ecloga celebratur, ab Octaviano conjux Antonio tradita. Cur autem Octavianus Apollo dicitur? An quod in cœna quadam convivis duodecim Deorum habitu diſcumbentibus, ipſe Apollinem repræſentaverit? certe Antonius deinceps id ei quaſi impiè factum objecit: videturque cœna illa cadere in hoc ipſum tempus, ut ex Suetonio colligitur. Melius tamen Virgilium hic explicandum puto de Lucina ipſa, quæ ad pueri ortum invitatur: deque ipſo Apolline, qui regnare dicitur ac triumphare, quia jam conſtat veritas vaticiniorum, quæ per Sibyllam ſuam ediderat, de reditu ætatis aureæ.

11. *Inibit*.] Incipiet, orietur. Sic *ineunte anno*, id eſt, *incipiente*, dicitur abſolute.

12. *Magni menſes*.] Quintilis & Sextilis, aiunt Servius & Pomponius. *Magni* ideo, quia *Julius* & *Auguſtus*, ex Imperatorum nominibus appellati ſunt. Male. Licet enim hoc de Julio verum ſit, de Auguſto menſe tamen falſum: cui nomen illud, non ante mortuam Cleopatram, & tres Octaviani triumphos, à ſenatu tributum eſt: immo non ante an. U. C. 727. *Magni* ergo *menſes* dicendi, quomodo ſupra *magnus ordo ſæclorum*, v. 5.

Te auctore, ſi aliquæ noſtri criminis reliquiæ ſuperſunt, tunc deletæ liberabunt mundum æterno metu. Ipſe puer particeps erit vitæ divinæ, & videbit heroas ſociatos Diis, & ipſe videbitur ab illis, & gubernabit mundum pacatum patris virtute. Terra autem ubique ſine cultura producet tibi parva munera, ô puer! nempe vagas hederas paſſim cum baccare & colocaſia mixta grato acantho. Ipſæ capræ reportabunt in ſtabulam mammas lacte tumentes, nec greges timebunt magnos leones. Ipſa cunæ proferent tibi jucundos flores: angues quoque morientur, & morientur plantæ venenatæ, quæ colligentem decipiunt: amomum Syriacum orietur ubique. Sed ſtatim atque poteris jam legere laudes heroum, & geſta tui patris, ac percipere quid ſit virtus; tunc agri ſenſim flaveſcent ſpicis maturis, & racemi rubentes pendebunt rubis agreſtibus, & duræ quercus ſtillabunt mel inſtar roris:

Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetuâ ſolvent formidine terras.
Ille Deûm vitam accipiet, Diviſque videbit
Permixtos heroas, & ipſe videbitur illis:
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuſcula cultu,
Errantes hederas paſſim cum baccare tellus,
Mixtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores,
Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes, & facta parentis
Jam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus:
Molli paullatim flaveſcet campus ariſtâ,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus uva,
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella:

NOTÆ.

13. *Sceleris veſtigia noſtri.*] Scelus illud: vel ſunt perjuria Trojanorum, quibus omnes poſterorum Romanorum calamitates tribuuntur. Georg. 1. 501. *Jamtridem ſanguine noſtro Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.* Vel bella civilia Cæſaris & Pompeii. Vel cædes ipſa Cæſaris, ſpectante ſenatu, patrata; cujus in pœnam atrociſſima bella Octaviani principatus initium infeſtarunt.

15. *Ille deûm vitam, &c.*] Alludit ad auream ætatem, qua Dii cum hominibus familiariter degebant: innuitque puerum in eadem, qua pater eſt, futurum quoque gratia apud Triumviros & alios deinde reipublicæ adminiſtratores, quos per adulationem Deos vocat, ut Octavianus vocaverat, Ecl. 1. v. 6.

17. *Pacatumque regit patriis, &c.*] Addit eundem puerum rectorem orbis, id eſt, conſulem futurum. Sic enim loqui tunc adhuc potuit poeta, nondum ſcilicet extinctâ republicâ: imo ſpe cum vigente maxima reſtituendæ mox à Triumviris antiquæ libertatis, ut ex Appiano conſtat. *Patriis virtutibus.*] Vel refertur ad *reget*: Reget orbem, uſu & exemplo virtutum omnium patriarum, id eſt, Romanarum. Vel refertur ad *pacatum*: Reget orbem pacatum virtute atq; induſtria Pollionis patris, qui cum Mecænate adminiſter fuit pacis, inter Octavianum & M. Antonium.

19. *Hederas paſſim cum baccare.*] Bac herba eſt radicis odoratæ, quæ vim ad faſci tionem depellendam habere putabatur. N mine Gallico caret: quibuſdam videtur *narius ruſtica*, quibuſdam vero: *digita* Anglicè **Ladies Gloves.** Deſpauterio fœ nini generis: at vero, ut probat exemplis terum Voſſius, ſemper neutrius: *hoc bac* Hederam, puero promittit, ut futuro poe quemadmodum Ecl. 7. 25. *Paſtores hedera ſentem ornate poetam*, baccar, ut puero moſo, qui proinde faſcinationi invidenti magis obnoxius ſit, quemadmodum ibid. *Baccare frontem cingite, ne vati noceat mala gua futuro.*

20. *Colocaſia fundet acantho.*] *Colocaſium*, vel *colocaſia*, æ, faba eſt Ægyptia: cujus ra & caulis, ad cibum, flos ad coronas adhi batur. De *acantho* Ecl. 3. 45.

24. *Fallax herba veneni.*] Generatim omne herbam intelligit latentioris veneni. De *A mo* Ecl. 3. 89.

26. *At ſimul heroum, &c.*] Proſecutus p ritiæ ludos, nunc tria ſtudia adoleſcentiæ e merat. I. Poeſim, *heroum laudes.* II. Hi riam, *facta parentis*, quæ vide in arg. III. P loſophiam, *& quæ ſit poteris cognoſcere vi* Deinde ad virilis ætatis laudes aſcendit: *ubi iam firmata, &c.*

Paus

Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atq; iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet & ipſe mari vector: nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros parietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoq; jam tauris juga ſolvet arator.
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto:
Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.

Tamen latebunt nonnullæ reliquiæ malitiæ veteris, quæ cogant adire navibus mare, & claudere urbes mœnibus, & ſulcare terram. Tunc erit alter Tiphys, & altera Argo, quæ portet electos duces: erunt quoque bella alia, & ingens Achilles rurſus ibit adverſus Trojam. Deinde poſtquam ætas jam robuſta te reddiderit virum, ipſe etiam nauta recedet è mari, nec naves è pinu fabricatæ transferent merces: omnis terra producet omnia: nec ager ſcindetur raſtris, nec vitis falce. Tum quoque fortis agricola auferet jugum bobus, nec aſſueſcet lana ſimulare diverſos colores: ſed aries ipſe in paſcuis tinget vellus purpurâ ſuaviter rubenti, & croco luteo: Sandyx ultro induet agnos inter paſcendum.

NOTÆ.

31. *Pauca tamen, &c.*] Gradus quoſdam poſt ætatis aureæ, ſimul cum Pueri ætate prodientis: ita ut in ipſius ortu refloreſcere natu videatur, *fundent cunabula flores:* in ejus adoleſcentia fructus ferre, *ariſtas, uvas, mella*; tum aliquibus tamen priſcæ fraudis, & ætatis ferreæ veſtigiis: firmata denique ejus in ætate, rebus plena pace gaudere, bellis & laboribus exactis, *omnis feret omnia tellus.* Quod exprimit abundantiam rerum omnium, qua gaudebat Roma poſt pacem Puteolanam.

32. *Thetim.*] Eſt & *Thetis*, Græce Θέτις, genitivo *Thetidis*, prima brevi. Et Τηθὺς *Tethys*, genitivo *Tethyos*, primâ longâ. Iſta *Tethys*, mater Oceani, ſive Neptuni, Nympharum matrum mater. Hæc vero *Thetis* Nerei & Doridis filia, quam cum amaret Jupiter, uxorem ducere decreviſſet, monitus eſt à Prometheo ſic eſſe in fatis, ut qui ex ea naſceretur, patre major eſſet futurus: quo audito, Jupiter ab ejus nuptiis abſtinuit. Hanc itaque duxit Peleus, Æaci filius, ex eaque Achillem ſuſcepit.

34. *Tiphys.*] Gubernator navis quæ dicta eſt

35. *Argo.*] navis, ſive prima juxta fabulas, ſine apparatu & mole maxima omnium, quæ ullis in uſu fuerant: conſtructa ad expeditionem Colchicam, ex pinis Pelii, montis in Theſſalia inſerto è quercubus Dodonææ ſylvæ malo, quæ oracula reddebat. Nomen, vel ab Architecto, quem *Argum* nominat Valer. Flaccus; vel ab *Argivis*, id eſt, Græcis ducibus, quos vehebat, ut ait Ennius apud Cic. 1. Tuſcul. à celeritate: ἀρχὸς enim *velox* eſt. Inventum ejus Minerva. Locus fabricationis, *Pagaſæ* promontorium & oppidum Theſſaliæ, non procul à Pelio monte. Unde *Pagaſæa navis* dicta

35. *Delectos heroas.*] *Argonautas*, nobiles Græcos, è Theſſalia præcipuè: qui numero circiter quinquaginta navi Argo vecti ſunt in Colchidem, ad diripiendum vellus aureum, à Tauris ignivomis, & Dracone cuſtoditum. Dux Jaſon: poſt eum notiſſimi Caſtor, Pollux, Hercules, Theſeus, Orpheus, Zetes & Calais.

36. *Achilles.*] Thetidis & Pelei filius, de quo Æn. 1. 34. Per Achillem vero quemcunque virum fortem: per Trojam, quamcunque civitatem: per Argo, quamcunque navem: per Tiphym, quemcunque gubernatorem ſignificari, bene admonet Servius: & eſt expoſitio illius, quod ante dixerat, futura nempe bella & navigationes.

38. *Vector.*] Tam active dicitur pro eo qui vehit, quam paſſive pro eo qui vehitur.

39. *Mutabit merces.*] Ante nummos repertos commercia omnia per rerum commutationem fiebant, ut adhuc fit cum peregrinis multis gentibus.

40. *Raſtros.*] *Raſtrum*: plur. *Raſtri*, vel *raſtra*, inſtrumentum quo franguntur glebæ: a radendo dictum.

44. *Murice.*] Murex, piſcis eſt marinus è concharum genere, paululum à purpura diverſus: caro in eſcam, ſanguis in colorem aſſumitur, ex Martiale Epig. l. 13. 87. *Croceo luto.*] Alii pro croco luteo dictum volunt: crocus autem, **Saffron**, lutei coloris eſt, id eſt, flavi rubeſcentis. Alii lutum herbam agnoſcunt: quæ vel *glaſtum* ſit, **Woad**, vel *calina* quædam ſpecies, **Wartgold**.

45. *Sandyx.*] Vel color eſt compoſitus ex aqua ſandarachæ & rubricæ commixtione ex Plin. l. 35. 6. flammæ, vel minio concolor, **Vermillion**, *couleur de feu.* Vel frutex, aut herba, cujus dicitur à quibuſdam flos ſimilis cocco, à **Scarlet**.

Talia

Parcæ firmo fatorum ordine unanimes dixerunt ſuis fuſis: ô talia tempora, currite. Accede ô ad magnos magiſtratus, mox veniet tempus accedendi: *ô dilecta proles Deorum, magne Jovis alumne! Vide mundum rotunda mole vacillantem, terramque, & ſpatia maris, & altum cœlum. Vide, ut cuncta exultent, ob adventum ætatis* aureæ. *Utinam reſtet mihi pars extrema tam prolixæ vitæ, & animæ, quantum ſufficiet ut tua geſta celebrem. Non me cantu ſuperabit, aut Orpheus Thracius, aut Linus: licet huic Orpheo mater faveat Calliopea, & huic Lino pater pulcher Apollo. Si Pan ipſe contendat mecum Arcadia arbitrio, ipſe Pan fatebitur ſe ſuperatum eſſe, Arcadia arbitrio. Incipe, parve puer, agnoſcere matrem* ex ipſius *riſu: cui parentes non arriſere.*

Talia ſæcla ſuis dixerunt, currite, fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere, ô magnos, aderit jam tempus, honos
Cara Deum ſoboles, magnum Jovis incrementum
Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſq; maris, cœlumq; profundum
Aſpice, venturo lætentur ut omnia ſæclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus, & quantum ſat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus
Nec Linus: huic mater quamvis, atq; huic pater adeſt
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo. (adeſt)
Pan etiam, Arcadiâ mecum ſi judice certet,
Pan etiam, Arcadiâ dicat ſe judice victum.
Incipe, parve puer, riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe, parve puer, cui non riſere parentes,

decem menſes attulerunt matri diuturna tædia. Incipe, parvule, cui parentes non arriſere.

NOTÆ.

47. *Parcæ.*] Frebi & Nocis filiæ: ſic dictæ vel a partu quaſi *Partæ*, juxta Varronem, quia naſcentibus bonum malumque in partu conferunt. Vel per antiphraſim à parcendo, juxta alios; quia nemini parcunt. Tres finguntur, quia tria ſunt tempora: colo inſtructæ, qua vitæ humanæ ſtamina deducunt. Prima eſt *Clotho* a κλώθω volvo. Secundo *Lachesis*: a λαχὼν ſortitor. Tertia *Atropos*, ab α privativo, & τρέπω verto, quia inflecti non poteſt.

49. *Jovis incrementum.*] Jovis filius, alumnus; ideo incrementum & augmentum: quia patres prole dicuntur augeri. Jovis autem Deorumque ſobolem vocat & alumnum: eo modo, quo Homerus heroas ſuos, *διοτρεφεῖς*, & *θρέμματα Διὸς*, *nutritos a Jove*.

50. *Nutantem convexo, &c.*] Geſtientem & præ lætitia commoventem ſe. *Convexum*, eſt curvatura exterior cœli, *concavum*, curvatura interior: utrumque promiſcue ſumitur a poëtis. Æn. 4. 451. *Tædet cœli convexa tueri*, id eſt, *concava* quæ ſola intuemur. *Convexum* dixit pondus, quia mundi pondus & gravitas rotundum illum, adeoque convexum efficit: omnibus ejus partibus æqualiter ad centrum nitentibus.

56. *Linus.*] Apollinis & Terpſichores filius, paſtor idem & muſicæ peritiſſimus, Orphei & Herculis ea in arte præceptor. Hunc ab ipſo Hercule occiſum ferunt, impactâ in caput citharâ, quod ipſum Herculem ruſticius canentem irrideret.

57. *Orphei.*] Dativus Græcus, hic diſſyllabus Ὀρφῆϊ, ἴος, ῆι vel ῆ. Sic apud Catullum *Peleï*, τῷ Πηλεῖ. De Orpheo Ecl. 3. 46. *Calliopea*: Vel *Calliope*: ut *Penelopea*, vel *Penelope*. Calliope è novem muſis, mater Orphei, heroici carminis præſes: à κάλλος pulchritudo, & ὄψ, ὄπος.

58. *Pan etiam, Arcadia, &c.*] De Pane Ecl. 2. 31. *Arcadia* Peloponneſi regio intima, undique remota, ubique in montes aſſurgens, unde paſtioni pecorum, quam agriculturæ aptior; ideoque Pana paſtorum Deum ſingulari cultu venerata.

61. *Longa decem.*] Vulgo menſe nono naſcuntur infantes: unde hic Vives, & Turnebus decem Lunæ menſes agnoſcunt, qui breviores. Alii menſem decimum ineuntem intelligunt, vel etiam completum: cum ad hoc uſque tempus partum differri poſſe conſtet, immo etiam ulterius. *Tulerunt.*] Penultima brevi, quæ vulgo habeatur longa. Sic Æn. 2. 774.

48. *Steteruntque comæ.* Georg. 2. 129. *Horruntque hirtæ.* Lucret. 5. 86. *Prodiderunt.* Æn. 2. 42. *Occiderunt, &c.*

62. *Cui, &c. Parentes, &c.*] De hac diſtinctione vocis controverſia eſt. *Cui.*] Quintilianus Inſt. 1. 3. legit, *Qui*, plurali nominativo, hoc ſenſu: *qui pueri non riſere, hunc*, id eſt, *hos* (per enallagen, ſive commutationem numerorum) *non dignatur menſa dignatur, nec, &c.* II. Servius legit *Cui*, dativo ſingulari, ſive, *Quoi*, quomodo veteres Latini ſcripſerunt, uſque ad ipſius Quintiliani pueritiam, ut ait ipſe, l. 1. 7. Et hoc ſenſu: *Cui puero parentes non arriſere, hunc*

Nec Deus hunc menſa, Dea nec dignata cubili eſt.

hunc, nec Deus ad menſam, nec Dea in lectum, excipere digna- a eſt,

NOTÆ.

Deus, &c. Qui quidem ſenſus ut conſtat magis, nec ſuperiora verba, *riſu cognoſcere matrem*, de riſu matris, non de pueri riſu, accipio: cum Erythræo & Bembo. Solent enim parentes ante cæteros à liberis agnoſci ex blandiore riſu, & eſt in liberis omen ingenii bonæque indolis, ex illo riſu citiſſime parentes agnoſcere. Quare poëta puerum invitat, ut ex riſu citò parentes agnoſcat. *Parentes.*] Qui legunt cum Servio, *Cui*, nihil hic habent negotii: &, *parentes*, nominativo plurali, intelligunt. Qui vero cum Quintiliano legunt, *Qui*, I. vel parentes eſſe volunt in vocativo, *ô parentes:* ita Politianus, Miſcell. 89 II. Vel in accuſativo: pro, *qui non riſere ad parentes:* ita Joſ. Scaliger in Catull. 62. 208 quomodo Plautus in Cap. 3. 1. 21. *Quaſi muti ſilent, neque me rident:* pro, *mihi arrident.* Servium ſequor, quia figura Quintiliani durior hoc loco videtur.

63 *Nec Deus hunc, &c.*] Certe comminatio eſt imminentis puero calamitatis: ſi matrem riſu non agnoſcat. Quæ autem ſit illa calamitas dubium eſt. I. Servius explicat de Vulcano, qui puer ſimilis ſit futurus: Vulcanus vero, cum ſi naſcenti parentes, Jupiter & Juno, propter deformitatem non arriſiſſent, ab iis in Lemnum inſulam dejectus eſt: quo ex caſu claudus factus, deinceps, nec à *Jove* ad menſam Deorum, nec *Minerva* in maritum admiſſus eſt. Obſtat tamen Servio Homerus, qui Vulcano dat locum in cœleſti convivio, Iliad. 1. 595. II. Politianus, Miſcel. 89. explicat de *Genio* & *Junone*, qui puero propitii non ſint futuri. Conſtat enim ex Seneca Ep. 110. ex Plin. l. 2. 7. veteres hominibus ſingulis Genium & Junonē, tutelares deos, ab ipſo ortu attribuiſſe. Sed conſtat etiam apud eruditos omnes, Genium ſolis maſculis, Junonem ſolis fœminis fuiſſe attributam: atque ita uni eidemque Pollionis filio Genius & Juno non conveniunt. Minime autem conſtat id, quod hoc loco Philargyrius commentatur: nempe pueris nobilib⁹ editis in atrio Junoni Lucinæ lectum ſterni ſolitum, & menſam Herculi, ſive juxta alios, Genio. Refert quidem Politianus duplicem Varronis locum: quorum alter docet, *initiari pueros Educæ, Potinæ & Cubæ, divis edendi, potandi, & cubandi:* alter docet, *natus ſi erat ſublatus, Diis conjugalibus, Pilumno & Picumno, in adibus lectum ſterni.* At ex iis locis nihil erui poteſt, niſi quod menſa Deabus, lectus Diis poneretur: cum Virgilius contra, menſam Deo, lectum Deæ attribuat. Quare ego duplici modo nodum ſolvo, I. Per *menſam*, educationem & nutritionem pueri intelligo, cui rei fatentur omnes præfuiſſe Genium: per *cubile*, conjugium intelligo, cui conſtat præfuiſſe Junonem. Atque ita ſenſus erit: *Hunc puerum Genius ali non permittet, nec per cibum incrementa capere; aut ſi permiſerit, certe non permittet Juno ad felices nuptias pervenire.* II. Sic præterea commode poteſt explicari. *Si non agnoſcas matrem riſu, infelix eris, neque ad illam poteris Deorum vitam & conſortium pervenire, quod prius tibi promiſeram, verſu* 15, Illa autem Deorum vita, ſive apotheoſis, gemino capite præcipuè continebatur: convictu Jovis, & Deæ alicujus conjugio. Sic apud Horatium l. 4. Od 8. Herculis divinitas inde ſtatuitur, quod, *Jovis intereſt optatis epulis impiger Hercules.* Idemque, ut notum eſt, Heben juventutis Deam accipit in conjugem. Sic & Virgilius Georg. 1. 31. Immortalitatem, quam promittit Auguſto, ita exprimit: *Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis.* Eo itaque recident Virgilii minæ in puerum: *Non frueris Deorum vita, quia te nec Jupiter admittet ad menſam, nec Dea ulla in cubile.*

ECLOGA V.

* DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

PASTORES duo funebres ac divinos honores amico Daphnidi exhibent: Mopſus illius epitaphium, Menalcas apotheoſim canit. Quis autem ſit ille Daphnis ambiguum eſt. I. Aliqui paſtorem

rem esse putant Siculum, de quo Diodor. lib. 4. Mercurii filium, natum laureo in nemore, unde nomen habuerit à Δάφνις, laurea: peritum illum quidem musices, & Bucolici carminis apud Siculos inventorem. Qui cum amaretur à Nympha, eique datam fidem fefellisset, ob amorem filiæ Regis oculis in pœnam captus, carminis argumentum deinde pastoribus fuit. Nec sane vero absimile videtur filium, qui toties in Bucolicis rerum Sicularum meminit, juvenis illius laudes esse prosecutum: exemplo Theocriti, qui videtur ejus in memoriam scripsisse Idyllium primum II. Alii Pollionis filium esse conjiciunt: cujus genethliacon ecloga superiore, hic mors immatura celebretur. At si interfuit, ut volunt, obiit primordia, quomodo curru subjungere tigres instituit. *&* thiasos inducere Bacho? III. *Sentit Vives à Virgilio, quamquam inscio & imprudente, mortuum atque redivivum Cæsarem laudatum. Sed pius magis, quam verus ille sensus est. IV. Pierius vult esse Quintilium Cremonensem Virgilii atque Horatii familiarem. At ejus obitus hac Ecloga posterior est, anno circiter quindecim: cadit que in an. V. C. 730. ut patet ex Euseb. Chron. V. Alii de Quintilio Varo interpretantur, illo, qui in Germania cæsus est an. V. C. 762. post obitum ipsius Virgilii. Quam scite, ii si viderint. VI. Jul. Scaliger Poet. l. 1. 4. suspicatur Flaccum esse quendam fratrem Virgilii: idque alii probant hoc incerti auctoris veteri disticho:* Tristia fata tui dum in Daphnide Flacci, Docte Maro, fratrem Diis immortalibus æquas. *Non putem tamen ita desipisse poeta tam superbe defletum fratrem fuisse, obscurum hominem ac semipaganum; nec habeo versiculis incertis. VII. Melius Jos. Scaliger in Euseb. Chron. p. 143. & alii, de cade Cæsaris rem explicant. Quam commode, constabit ex notis.*

Scripta est, forte quibusdam ludis, aut sacrificiis, in honorem Julii celebratis. Quo præsidente, non liquet. Certe post secundam, ac tertiam Eclogam: siquidem extremis hujus versibus nona fit secunda & tertia.

MENALCAS, MOPSUS.

MEN.

CUr non, Mopse, boni quoniam convenimus amb' 2
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus,
Hic corylis mixtas inter consedimus ulmos?
MO. Tu major: tibi me est æquum parere, Menalca,
Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras
Sive antro potius succedimus: aspice ut antrum
Sylvestris raris sparsit labrusca racemis
ME. Montib' in nostris solus tibi certet Amyntas.
MO. Quid si idem certet Phœbũ superare canendo?

INTERPRETATIO.

MEN. *Mopse, siquidem unanimus, pariter inque, tu fistula canere, ego canere versus: cur nondum hic procubuimus, inter ulmos mixtas corylis?* MOP. *Tu natu major, justum est ut tibi ovediam, o Menalca: seu subimus umbracula fluctuantia ventis agitantibus, seu potius cavernam. Vide quomodo vitis agrestis prætexit cavernam uvis variis.* MEN. *Amyntas unus tecum potest contendere in montibus nostris.* MOP. *Quid mirum, si se contenant vincere Phœbum cantu?*

NOTÆ.

4. *Tu major.*] Ambo tamen juniores. Sic enim deinde v. 19. Mopsus ad Menalcam: *sed tu desine plura, puer.* Et vicissim Menalcas ad Mopsum v. 49. *Fortunate puer, tu nunc.*

5 *Zephyris.*] *Zephyrus* ventus flans ab occasu æquinoctiali: dictus quasi ζωηφόρος *vitam ferens.* Latinis *Favonius, hic est genitalis munus spiritus, à fovendo dictus,* inquit Plinius, lib. 16. 25. sive ut habent quidam codices, *a favendo.*

7. *Labrusca.*] Vitis sylvestris: sic dicta, vel quia circa macerias & septa, in terræ marginibus & labris nascitur, vel quia à sapore acerbo labra lædit. De *Amynta* Ecl. 2. 35. De *Phœbo* Ecl. 3. 62.

10. *Phyllidis ignes.*] *Phyllis* Lycurgi Thraciæ regis filia: quæ Demophoonta Thesei regis Athenienſis ex Phædra filium, amavit, recepitque è Trojano bello redeuntem. Is cum Athenas ad componenda regni negotia rediisset, illic longiores contra fidem dacam traheret moras; Phyllis spretam se rata, ab impatientia vitam laqueo finivit, & in amygdalum foliis carentem est conversa. Reversus deinde Demophoon cum arborem amplexus esset, illa sponsi adventum resentiens emisit folia: unde folia quæ πτελέα dicebantur, ab ejus nomine dicta φυλλα.

ME

M. Incipe, Mopſe, prior, ſi quos aut Phyllidis ignes,
ut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
ncipe: paſcentes ſervabit Tityrus hœdos.
MO. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi,
armina deſcripſi, & modulans alterna notavi,
xperiar: tu deinde jubeto certet Amyntas,
ME. Lenta ſalix quantum pallenti cedit olivæ,
uniceis humilis quantum ſaliunca roſetis:
udicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu deſine plura, puer: ſucceſſimus an-
xtinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim
lebant: vos coryli teſtes & flumina Nymphis:
um, complexa ſui corpus miſerabile nati,
tque Deos atque aſtra vocat crudelia mater.
on ulli paſtos illis egere diebus,
rigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neq; amnē
ibavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones

ME. *Mopſe, incipe primus, ſi habes, aut aliquos amores Phyllidis aut laudes Alconis, aut rixas Codri. Incipe: Tityrus cuſtodiet hœdos paſcentes.* MO. *Meditabor potius illa carmina, quæ nuper ſcripſi in cortice fagi, & per vices canens inſculpſi: tu poſtea fac ut contendat Amyntas.* M. *Quãto ſalix flexilis inferior eſt olivæ, quãto parva ſaliunca rubētibus roſis, tãto tibi inferior eſt Amyntas meâ* quidem *ſententia.* MO. *At tu, puer, omitte, plura loqui, ingreſſi ſumus in antrum. Nympha lugebunt Daphnim, defunctum ſerâ morte: vos, ô coryli & fluvii, teſtes fuiſtis Nymphārum* luctus. *Dum mater amplexa miſerandum cadaver filii ſui, & Deos & ſidera fera appellaret. O Daphni, nullus boves deduxit è paſtu ad fluvios frigidos, per illos dies: nulla quadrupes, nec guſtavit aquam, nec attigit herbam graminis, O Daphni, & montes inculti, & ſylvæ, dicunt leones*

NOTÆ.

11. *Alconis.*] Alcon celebris ſagittarius Cretenſis, qui in ſerpentem Phaleri filii ſui corpori circumplicatum tam induſtrie ſagittam direxit, ut eam in ſerpente defigeret, nec filium tangeret. *Jurgia Codri.*] Codrus rex Athenienſium fuit: qui bello adverſus Laconas, ut ait Servius, aut Dorienſes, ut Juſtinus, aut Thraces, ut Plutarchus: cum ab oraculo reſponſum eſſet, cum populum victorem fore, cujus rex periiſſet; atque adeo edictum fuiſſet ab hoſtibus, quis regem Athenienſem læderet: ipſe ſumpto lignatoris habitu, jurgiis aliquos ex hoſtibus excitavit, ab iiſque occiſus eſt: hoſtes re cognita ſine prælio victi domum abierunt. *Phyllis* nomen, *Alcon*, & *Codrus*, fortaſſe hic paſtoritia nomina ſunt. Fuit & *Codrus* poeta, de quo Ecl. 6. 22.

14. *Modulans alterna notavi.*] Ita ut modo canerem, modo quæ cantaveram, deſcriberem in fagi cortice. De *fago* Ecl. 1. 1.

17. *Puniceis.*] *Puniceus*, ſive *phœniceus* color eſt candide rubet: *quales fructus palmæ arbores non nimium ſole incocti: unde ſpadicis & phœnicei nomen eſt:* inquit Gellius. l. 2. c. 26. σπάδιξ enim Græce ſignificat, *avulſum è palma termitem cum fructu:* & communiter, φοῖνιξ, *palma* eſt & *palmæ fructus. Saliuncas*] Ex Plinio l. 21. c. 7. *foliola* ejusdem eſt, *ſed brevis & quæ necli non poſſit: rara numeroſa cohæret herba verius quam flos. Venus interpone eam gratiſſimum.* Alii Lavenduam eſſe putant, alii nardum Celticam.

20. *Crudeli funere Daphnim.*] Aptum mihi videtur Julio Cæſari nomen: Lauream enim ſignificat. At Cæſar, ex Suet. c. 45. *Calvitii ſuæ deformitatem cum iniquiſſime ferret, ex omnibus decretis ſibi à ſenatu populoque honoribus, non aliud, aut recepit, aut uſurpavit libentius, quam jus laureæ coronæ perpetuo geſtandæ.* Bene item, *crudeli funere.* Quia Cæſar medio in ſenatu, tribus & viginti pugionum ictibus occiſus eſt, ducibus conjurationis Bruto & Caſſio, ejuſdem familiaribus, idibus Martiis.

23. *Mater.*] Cerdanus transfert hunc affectum ad uxorem Julii Calphurniam, quæ paulo ante diem cædis, ſomniavit maritum *in gremio ſuo confodi:* ex Suet. 81. ego matrem *Romam* puto: quæ corpus ejus, medio in foro, pro roſtris, inſolito tumultu & gentium omnium complorazione combuſſit: igne ex ipſis tribunalibus ac ſubſelliis excitato: ut eſt apud Sueton. 84.

24. *Non ulli paſtos, &c.*] Huc refero Suetonii verba, c. 81. de prodigiis quæ mortem Cæſaris præceſſerunt *Proximis diebus equorum greges, quos in trajiciendo Rubicone flumine conſecrarat, ac vagos & ſine cuſtode dimiſerat, comperit pertinaciſſime pabulo abſtinere, ubertimque flere.* Equi per *Quadrupedem* hic ſignificantur, ut Æn. 11. 714. *Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.*

26. *Libavit.*] Guſtavit, attigit. Æn. 1. 740.

27. *Pœnos leones.*] Punicos, id eſt Carthaginenſes, ſeu Africanos. Carthago enim urbs Africæ præcipua, cujus incolæ Pœni dicti, quaſi Phœni: quia è Phœnicia profecti, duce Eliſa, ſive Didone. Æn. 1. 348. Ferax autem leonum & monſtrorum eſt Africa. In qua Cæſar Catonem, Scipionem, & Jubam vicerat.

Interitum

ipſos Africa doluiſſe mortem tuam. Daphnis etiam induxit morem *ſubligandi tigres Armenias ad currum, & celebrandi choreas* in honorem *Bacchi, & induendi flexiles haſtas teneris frondibus. Ut vitis eſt ornamentum arborum, ut racemi vitium, ut tauri armentorum, ut meſſes agrorum fertilium:* ſic *tu* eras *ornamentum omne tuorum, ex quo mors te abſtulit, ipſa Pales atque ipſe Apollo deſeruit arva. Sæpe miſerum lolium, & infœcundæ avenæ regnant in ſulcis, quibus commiſimus magna hordea. Carduus, aut paliurus* armatus *ſpinis acutis naſcitur pro dulci viola, & narciſſo purpureo. Spargite frondes per terram, tegite fontes umbraculis, ô paſtores! Daphnis jubet hæc ſibi præſtari: & ſtatuite ſepulchrum, & adjicite ſepulchro epitaphium: Ego Daphnis* hic jaceo, *celebris in ſylvis hinc uſque ad cœlum: magiſter pulchri pecoris, ipſe pulchrior.* ME *Tales mihi ſunt verſus tui, ô divine poeta, qualis ſatigatis ſomnus in herbis, & qualis res* eſt *æſtuantibus*

Interitum, monteſque feri ſylvæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru ſubjungere tigres
Inſtituit: Daphnis thiaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, ſegetes ut pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis: poſtquam te fata tulerunt
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandavimus hordea ſulcis
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo,
Carduus & ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen:
Daphnis ego in ſylvis hinc uſque ad ſidera notus
Formoſi pecoris cuſtos formoſior ipſe.
ME. Tale tuum carmen nobis, divine poëta;
Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtum

NOTÆ.

29. *Daphnis & Armenias, &c.*] *Hoc aperte ad Cæſarem pertinet, quem conſtat primum ſacra Liberi patris tranſtuliſſe Romam, & Liberalia inſtituiſſe,* inquit Servius. Quo tamen id auctore dicat, ignoratur: immo ſacra Liberi multo ante nota fuiſſe Romæ manifeſtum eſt. Niſi fortè dicatur magnificentius ea deinceps à Julio celebrata: eo quod periculoſiſſimo certamine Pompeii filios ad Mundam vicifſet, ipſo Liberalium die, ἐν Διονυσίοις, inquit Plutarchus in Cæſare: quo eodem die, ante quadriennium, Pompeius ad bellum exiiſſe quoque dicebatur. Præcipua autem Bacchi inſignia fuere, *Tigres:* quibus currui ſubligatis circumvehi ſolitus eſt. *Thyrſus,* haſta erat, veſtita pampinis & hedera, armata cuſpide in coni formam deſinente: Bacchi geſtamen & comitum ejus fœminarum, quas *Bacchas* vocabant. Thyrſus quippe dicitur, quicquid ita ſurgit, ut in gracilitatem tenuetur: quemadmodum caulis medius fruticum & plantarum. *Thiaſus* eſt chorus, ſive ſacra ſodalitas canentium, ſaltantium, convivantium: non ſemper ad Bacchum ſed ad alia etiam divina pertinens. Diciturque, à θεὸν ἄσαι, divina canere. De *Baccho* infra v. 69.

29. *Curru ſubjungere tigres.*] *Curru* pro *currui.* Veteres enim in nominibus quartæ, genitivum extulere per *uis, curruis:* & dativum per *ui, currui.* Unde poſtea ſicut genitivum contraxere in *us, currus, ortus,* ita aliquando contraxere dativum in *u, currui, curru.* Hoc in it Gellius, l. 4. 6. qui multa congerit exe Virgilii & aliorum. Sic Æn. 1. 261. *para tu.* 6 465. *teque aſpectu ne ſubtrahe.* 9 605. *natu invigilant pueri. Tigres.*] Bene *Arm* Tigris enim vox eſt Armena, ex Varr. aut dica, ex Plinio: quæ celeritatem ſignificat. de apud eos, feram illam, ſagittam, & flu celebre ſignificat.

35. *Ipſa Pales, &c.*] Pales Dea paſtorum pabuli: quam tamen Varro vult eſſe maſc generis. *Apollo.*] Hic Apollo Nomius intel tur: ſic dictus à νομὸς, *paſcuum,* quia g olim Admeti regis pavit. Georg. 3. 2.

36. *Grandia hordea.*] Speciem pro ge hordeum pro quolibet frumento.

37. *Infelix lolium, &c.*] Lolium, Tod Weed: Græcis ζιζάνιον. *Avena.*] Dup altera ſativa, & ad equinum pabulum u alt era plane inanis ac ſterilis, de qua hic In hanc ultimam. & in lolium dicuntur fru ta degenerare.

38. *Purpureo narciſſo.*] Duplex narciſſi cies, præcipua, ex Dioſcoride, l. 4. 161. *albus,* inquit, *intus croceus,* κροκῶδης, *buſdam purpureus,* πορφυροειδὴς

39. *Carduus &, &c.* Carduus agreſtis, Thiſtle. *Paliurus.*] Herba, vel juxta truticem asperrimus: quidam ſpinam albam tant.

Du

ulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
ec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum.
ortunate puer, tu nunc eris alter ab illo:
os tamen hæc quocunq; modo tibi noſtra viciſſim
icemus, Daphninq; tuum tollemus ad aſtra:
aphnin ad aſtra ferem⁹: amavit nos quoq; Daph-
OP. An quicquam nobis tali ſit munere majus?
puer ipſe fuit cantari dignus, & iſta
mpridem Stimicon laudavit carmina nobis.
E. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
ub pedibuſque videt nubes & ſidera Daphnis.
rgo alacris ſylvas & cætera rura voluptas,
nnaque, paſtoreſque tenet, Dryadaſque puellas.
ec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
lladolum meditantur: amat bonus otia Daphnis
ſi lætitiâ voces ad ſidera jactant
tonſi montes: ipſæ jam carmina rupes,
ſa ſonant arbuſta: Deus, Deus ille Menalca.

ſedare ſitim ſcaturiſtis rivo dulcis aqua. Nec tantum aquis magiſtrum fiſtulâ, ſed etiam voce. Felix juvenis, tu modo eris primus poſt eum. Nos tamen viciſſim tibi qualicunque modo canemus hac noſtra, & Daphnim tuum tollemus in cœlum: Daphnim tollemus in cœlum, Daphnis nos etiam dilexit. MO. *An nulla res mihi ſit pretioſior, quam hoc munus? & puer ipſe meruit celebrari, & jamdudum Stimicon laudavit mihi* tuos *iſtos verſus.* ME. *Daphnis ſplendens miratur portas cœli à ſenem ante viſas, & deſpicit ſub pedibus nubila & aſtra. Ergo læta voluntas occupat nemora, campoſque omnes, & Pana, & paſtores, & Dryadas virgines. Neque lupus ſtruit inſidias gregi, neque ullæ olagæ moliuntur fraudem cervis. Daphnis bonus diligit pacem.*

Montes inculti emittunt clamores ad aſtra præ *gaudio, ipſa rupes* modulantur *verſus, ipſa arbuſta modulantur* hoc: *Deus, ô Menalca, Deus ille* eſt.

NOTÆ.

49. *Alter ab illo*] Secundus, non dignitate idem, quia doctrina par utrique eſſe dicitur, *calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum:* ordine tantum temporis: ita ut alter alteri ſimilis, ſed magiſter primus & antiquior, ipſus vero ſecundus & junior. *Magiſter* au- ille Mopſi, videtur ipſe fuiſſe Daphnis.

52. *Amavit nos quoque Daphnis*] At, inqui-, Menalcas Virgilius eſt, ſiquidem deinde t de ſua fiſtula: *Hæc nos, Formoſum Corydon ebat Alexim: Hæc eadem docuit, &c.* Virgi- m autem non amavit J. Cæſar, quippe igno adhuc tunc temporis: atque adeo Daphnis eſt J. Cæſar. Sed nihil obſtat, quo minus mus amatos à Cæſare Mantuanos, & cæteros lliæ Ciſalpinæ populos: utpote ex ea pro- cia, quam Cæſar tantopere expetiiſſet rgilius autem Mantuanus fuit.

54. *Et puer ipſe*] Negat Servius poſſe id con ture J. Cæſari, qui non puer, ſed anno⁹ natus interfectus eſt. Ego exiſtimo Cæſarem ſulto hic vocari puerum, quia relatus fuerat er cœleſtes Deos: Dii vero cenſebantur vi- em ſemper habere juvenilem, nec aliam ob ſam *Heben*, ſive *Juventam*, Diis ad pocula iſtranda adhibebant. ontra *Senectus* inter erna numina numerabatur. Æn. 6 275 *miſque in faucibus Orci, &c. pallenteſque hab- morbi, triſtiſque ſenectus.* Sic Ovid. Met. 17. de Baccho canit: *Tibi enim inconſumpta ventas: Tu puer æternus, tu forma ſi ſimus alto ſpiceris cœlo.*

56. *Candidus*] Color Diis ſuperis addictus, ut niger inferis & mortuis. Tibul. l. 3 6 1. *Candide Liber, ades.* Ovid. Triſt. 5 514. ad Natalem Deum; *Candidus huc venias.* Adde quod heroas in lacteo circulo crederent habitare, ex Cicer. in Somnio Scip. qui circulus non male cœli veſtibulum & limen vocari poteſt. *Limen.*] Eſt tranſverſum in janua ligdum, inferius vel ſuperius. Sic dicitur vel à *limes*, quia terminatur hic domus, vel à limus, id eſt, *obliquus* & *tranſverſus*, ut vult Feſtus.

Olympi.] Montes duodecim hoc nomine inſigniti ſunt. Præcipuus in ea parte Theſſaliæ, quæ ad Macedoniam vergit: cujus vertex ita editus, ut nubes penetrare, & ad cœlum uſque pertinere dicatur, immo & pro cœlo ſumatur à poetis. Dictus quaſi ὁλολαμπὴς, *totus lucidus*, quia nubes excedit, & ſole ſemper illuſtratur. De *Dryadibus*, Ecl. 2. 46. De *Pane*, Ecl. 2 31.

64. *Deus, Deus, ille, &c.*] Conſtat honores Divinos J. Cæſari à Triumviris decretos eſſe, paulo poſt Triumviratum conſtitutum, anno U. C. 712. Lepido 11. & Munatio Planco Coſſ. Hi autem honores præcipue fuerunt: ut ædes ei in foro, ubi crematum ejus cadaver fuerat, conſtrueretur: ut ſimulacrum ejus ludis Circenſibus una cum ſimulacro Veneris circumferetur: ut, ſi qua victoria nunciaretur, ei ſeorſum quaſi victori ſacrificaretur: ut qui in ejus ædem confugiſſet, ab injuria tutus eſſet. Et ab eo tempore Octavianus ſe *Divi* filium appellavit

Sis

Vtinam ſis commodus, & propitius tuis! ecce quatuor aras, ecce duas tibi, & duo altaria Phœbo erecta. *Singulis annis offeram tibi duo vaſa recenti lacte undantia, & duo vaſa pinguis olei. Præſertimque latificans epulas copioſo vino, ad ignem, ſi fuerit hyems; ſub umbraculis, ſi fuerit æſtas: effundam è calicibus vina Chia,* quæ ſunt *novum nectar. Damœtas, & Ægon Cretenſis mihi canent: Alpheſibœus exprimet choreas Satyrorum. Hæc in honorem tuum ſemper fient, & cum ſolvemus Nymphis vota annua, & cum circuibimus campos* cum hoſtia. *Quamdiu aper amabit culmina montium, quàdiu piſcis amnes, & quandiu apes alentur thymo, quamdiu cicadæ rore: ſemper gloria, & nomen tuum, & laudes durabunt. Agreſtes ſingulis annis ſic tibi vota facient, quemadmodum & Cereri. Tu quoque adiges* eos *ad vota ſolvenda.*

Sis bonus ô felixque tuis! en quattuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phœb
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Craterasque duos ſtatuam tibi pinguis olivi:
Et multo imprimis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit; ſi meſſis, in umbr
Vina novum fundam calathis Arviſia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt; & cum ſollennia vo
Reddemus Nymphis, & cum luſtrabim⁹ agro
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis am
Dumq; thymo paſcentur apes, dum rore cic
Semper honos, nomenq; tuum, laudeſq; man
Ut Baccho Cererique, tibi ſic vota quotanni
Agricolæ facient: damnabis tu quoq; votis.

NOTÆ.

65. *Felixque tuis.*] *Felix* dicitur, tam is qui habet felicitatem, quam is qui facit alios felices. Æn. 1. 334.

68. *Crateraſque.*] *Crater* Græca vox, κρατὴρ, à κεράννυμι miſceo; iſtud autem à κέρας cornu: quod veteres cavis cornibus, aut effictis in figuram cornuum poculis biberent, in iiſque vinum aquâ miſcerent,

69. *Baccho.*] Vino, cujus inventor Bacchus à poëtis dicitur: Jovis ex Semele filius: δὶμήτωρ *bimater* dictus, quia ex utero matris fulminatæ tranſlatus in Jovis femur, inde maturo partus tempore iterum prodiit. Orbem terrarum peragravit, Indos domuit, primus omnium triumphavit invectus elephanto: turbâ ſtipatus temulentarum & vociferantium fœminarum, quas ab eò *Bacchas* dixere. Supra v. 29.

71. *Arviſia nectar.*] Ab Arviſo, promontorio Chii inſulæ, in mari Ægæo, ubi vinum exquiſitiſſimum. *Nectar.*] Potus Deorum, ut *ambroſia* cibus: ſæpe tamen promiſcue ſumuntur: utrumque immortalitatem ſignificat. *Nectar* enim à νὶ privitiva particula, & κλείνω occido; *ambroſia*, ab α privativo, & βρότος mortalis. Utrumque miniſtrarunt diis Hebe, ſive Juventa, & Ganymedes. *Calathis.*] Poculis ad ſpeciem calathorum formatis. Ecl. 2. 46. Et Martialis apophor. 107. de calathis ait: *Nos Satyri, nos Bacchus amat:* unde patet calathum poculum quoque eſſe, non tantum caniſtrum.

72. *Damœtas, &c.*] Ecl. 3. 1. *Ægon.*] ab αἴξ *capris:* dictus *Lyctius*, à Lycto Cretæ inſulæ civitate.

73. *Alpheſibœus.*] Ab ἀλφὶς *invenio*, bos. Hoc loco nomen paſtoris proprium apud Homerum Il. 18. 593. epithetum ellarum, quæ propter formam reperieba tos juvenes, à quibus boves accipiebant rum loco: quia opes omnes illis temp in gregibus ſitæ erant. *De Satyris*, Ec arg.

74. *Et cum ſollennia vota.*] Sacra Nym eri ſolita, vel in agris, ut Turnebo plac etiam in domibus, ut Victorio. *Sollen* quæ *ſolum in anno* fiunt, id eſt, ſemel annis.

75. *Et cum luſtrabimus agros.*] Sacri innuit dictum *Ambarvale.* De quo G 345.

79. *Cererique.*] Ceres Saturni & Opi mater Proſerpinæ, quam à Plutone rapt tur laborioſiſſime toto orbe quæſiviſſe gum, & cultus terræ, magna ex parte trix.

80. *Damnabis tu quoque votis.*] Qu ſuſcipit, poſtulat aliquid à Deo, eidem quid promittit, Si Deus promiſſa annu vovens quaſi damnatur, & judicio tene miſſa exolvere. Unde Deus dicitur *votis* vel *voti*, cum poſtulata annuit, & git ventem ad exolvenda promiſſa. dec. 3. l. 7. *Deos, Deaſque precabantur, fauſtum iter felixque pugna eſſet: & da tur ipſi votorum, quæ* pro *iis ſuſcepiſſent.* 5. 237. eodem ſenſu dicitur, *voti reus.*

O. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
m neque me tantum venientis ſibilus Auſtri,
c percuſſa juvant fluctu tam litora, nec quæ
ſolas inter decurrunt flumina valles.
E. Hac te nos fragili donabimus ante cicutâ. 85
ec nos: Formoſum Corydon ardebat Alexim:
ec eadem docuit, Cujum pecus? an Melibœi?
O. At tu ſume pedum, quod me, cum ſæpe rogaret,
n tulit Antigenes (& erat tum dignus amari)
rmoſum paribus nodis atque ære, Menalca. 90

MO. *Qualia tibi, qualia munera reponam pro tali cantu? Neque enim ſuſurrus Auſtri ingruentis, nec ripa undis verberata ſic me delectant, neque fluvii qui inter lapidoſas valles volvuntur.* ME. *Prius tibi dabo hanc tenuem fiſtulam: qua ego didici* canere: *Formoſum Corydon amabat Alexim, eademque didici, Cujum pecus? an Melibœi?* MO. *Tu vero, Menalca, accipe pedum inſigne nodis æqualiter* diſtantibus, *& ut: quod Antigenes non obtinuit, licet ſæpe à me peteret, & tunc tamen merebatur amari.*

NOTÆ.

2. *Venientis ſibilus Auſtri.*] Venientis, id naſcentis: tunc enim potius eſt aura, quam ventus. Sic Æn. 5 344. *gratior & pulchro veniens in corpore virtus:* id eſt, *naſcens & crescens.* De Auſtro, Eclog. 2. 58.

5. *Hac nos: formoſum, &c.*] Hac eâdem fiſtula cecinimus Eclogam 2 quæ incipit: *Formoſum paſtor Corydon, &c.*] Item Eclogam 3 quæ incipit: *Dic mihi, Damœta, cujum pecus, an Melibœi?*

88. *Pedum.*] Virgam paſtoralem incurvam: *formoſum ære,* quo ſuppactum eſt, & *nodis paribus,* id eſt, nodis qui æquali intervallo à ſe invicem diſtant.

ECLOGA VI.

* SILENUS.

ARGUMENTUM.

SILENUS *pueros Chromin & Mnaſilum docet primam rerum originem, juxta doctrinam Epicuri, atque varias fabulas. Per Silenum, Syronem Epicureum philoſophum, per Chromin & Mnaſilum, Virgilium & Varum, Syronis ea in philoſophia diſcipulos, intelligunt interpretes. Certe Roma tunc temporis vigebat hac ſecta plurimum. Et* Virgilium *quidem oſtendit hac Ecloga diſciplinæ huic aliquando adhæſiſſe.*

Nam conſequentibus annis videtur ad Pythagoram aut Platonem deflexiſſe, cujus Philoſophiam ſectatur. Æn. 6 724. Varum *autem illum, de quo hic ſermo, ab Epicuri diſciplina, etiam in morte, non abhorruiſſe conjicio, ex Ode Horatii* 18. *libr.* 1. *quæ ad eum ſcripta eſt, & plane Epicureum olet.* De Syrone *utriuſque præceptore habemus apud Ciceronem, & quod ipſius Ciceronis amicus fuerit,* Epiſt. famil. *l.* 6. 11. *& quod vir optimus, doctiſſimuſque Epicureus,* De finib. *l.* 2. 119. *Ea eodem ex opere facile colligitur, eum in Italia floruiſſe ultima Ciceronis ætate: qua ætate Virgilius, tum juvenis, operam ei dare potuit.*

Ex hoc primo Ecloga verſu, Prima Syracoſio, &c. *ſunt qui probent, hanc inter cæteras ordine temporis primam eſſe; eamque à Cicerone fuiſſe auditam in theatro, cum à Cytheride ſive Lycoride ſua cantaretur: unde ad ſuam & Virgilii laudem Cicero exclamarit:* Magnæ ſpes altera Romæ. *Sed hæc Donati ſomnia ſunt, qualia multa ſomniavit. Videtur quippe poeta profiteri Ecl.* 1. *ſe primo Romam, ut agros recuperaret ſuos: at Cicero annis ante Diviſionem agrorum ſervi duobus obiit, nempe ſub initium Triumviralis proſcriptionis, anno V. C.* 711. *cum agri diviſi non ſint niſi anno V. C.* 713. *ineunte. Immo probo ego ex iiſdem verſibus, hanc non eſſe primam:* Prima Syracoſio dignata eſt ludere verſu: *igitur non tam primum, ſed antea etiam luſerat,*

atque

idque unum significat, se primum omnium inter Latinos, Bucolicum scribendi genus è Graecia Sicilia, transtulisse. Quo autem ordine ac tempore haec scripta sit, incertum est.

NOTÆ.

* *SILENUS.*] Senex, Bacchi nutritius & pædagogus, semper asino vehi, semper ebrius describi solitus, cornuto capite, simis naribus : magnæ tamen solertiæ, unde dicitur multa sapienter edisseruisse regi Midæ : memoraturque rex Antigonus vertisse sibi laudi, quod ab hostibus propter deformitatem quasi Silenus rideretur, ut est apud Senec. De Ira. l. 3. 22. Nomen à σιλλαίνειν, *scommata jacere, cavillari*, ex Ælian, l. 3. Var. Hist. c. 40. Sileni autem dicuntur omnes Satyri seniores, ex Pausania in Attic. Quanquam aliqui pingunt Silenum pedibus humanis, Satyros caprinis.

Satyri autem è Bacchi comitibus etiam fuerunt, salacitate insignes. Plutarchus in Sylla refert, unum ex illo genere ad Syllam esse adductum. Hieronymus in vita Pauli Eremitæ, unum quoque à S. Antonio visum esse testatur: itemque alium ab omni Alexandrino p Constantini temporibus. Alii tamen ho spectra aut naturæ monstra referunt, tot id genus revocant ad fabulas. Nomen d Ælianus à σκοπεῖν, quod est, *os habere aum ritûs canini conformatum* : Casaub Dorica voce σάτειρος, *jocari* : aliunde alii.

Panes his non absimiles, quorum prim Mercurii filius, à πᾶν, *omne* : de quo Ecl. 2. 31.

Fauni, à *fando* dicti : quia sylvestribu cis affari homines & alloqui putabantur aiunt in prælio Romanos inter & Etr restituendis in regnum Tarquiniis ac voce è sylvis erumpente, quæ Roman esse animo juberet.

Sylvanus & *sylvani*, à *sylvis* dicti. Ed

INTERPRETATIO.

Musa mea, prima omnium *dignata est canere Sicula carmina : nec eam puduit incolere nemora. Cum canerem reges & bella, Apollo* mihi *vellicavit aurem, & me sic admonuit : Tityre, decet pastorem pascere pingues oves, & componere tenues versus. Ego nunc, ô Vare, exercebo fragili*

PRima Syracosio dignata est ludere versu
Nostra, nec erubuit sylvas habitare, Th
Cum canerem reges & prælia, Cynthius aure
Vellit, & admonuit : Pastorem, Tityre, pi
Pascere oportet oves, deductum dicere carme
Nunc ego (namq; super tibi erunt qui dicere la
Vare, tuas cupiant, & tristia condere bella)

NOTÆ.

1. *Prima Syracosio.*] Primus è Latinis non sum dedignatus scribere carmina bucolica ad imitationem Theocriti Syracusani. *Syracosio* : ut brevis esset syllaba tertia quæ alioqui longa est in *Syracusio*, Συρακουσίῳ *Syracusæ*, urbs Siciliæ tunc amplissima : urbes olim quatuor, ex Cicerone, quinque, ex Strabone ambitu suo complectens. Nunc *Saragusa*.

2. *Thalia.*] Una è novem Musis, comœdiæ & ludicrorum præses : à θάλλω, *vireſco, floreo, exhilaror*.

3. *Cum canerem reges.*] Dicitur Virgilius res Albanas primo tractandas suscepisse, sed abjecisse deinde opus, & ad bucolica studium convertisse. *Cynthius.*] Et Cynthia, nomina Apollinis & Dianæ : quia nati ambo in insula maris Ægæi *Delo*, ubi mons est *Cynthus*.

3. *Aurem vellit.*] Proverbialiter dictum, pro *admonuit*, sive quia, ut vult Erasmus, in jus ituri vellicabant aurem illius, quem esse testem volebant : unde Horat. Sat. l. 1. 9. 75. *Licet antestari ? ego vero oppono auriculam, rapit in jus.* Vel quia, ut vult Servius, auris memoriæ consecrata est, quemadmodu Genio, & digiti Minervæ. *Tityrum* hi pellat Virgilius, ut Ecl. 1 1.

5. *Deductum Carmen*] Id est, tenue na, quæ ad majorem tenuitatem nendo citur. Horat. Epist. l. 2. 1. 225. *Tenui poemata filo.* Tibul. l. 1. 3. 86. *Deduc stamina longa colo.*

7. *Vare, &c.*] De illo magna lis apud pretes. Alii enim laudes illas attribuunt *phena Varo*; alii *P. Quintilio Varo*; alii *lio Cremonensi*, quem item *Varum* vocant stat hos tres Virgilii æquales fuisse. Et *nus* quidem *Varus*, Servii Sulpicii juris discipulus, jurisconsultus ipse fuit c qui ex arte sutoria, aut, ut volunt alii, ria, ad consulatum adrepsit, an. U.C. gestorum libros scripsit quadraginta. a Gellio propter studium antiquitatis, Ab Horatio memoratur propter vafritie lib. 1 3. Ab interpretibus Horatii, Cr sis dictus. Tamen huic non puto dica hanc Eclogam, tum quia nulla laude

Ag

greſtem tenui meditabor arundine Muſam.
Non injuſſa cano: ſi quis tamen hæc quoq;, ſi quis
Captus amore leget; te noſtræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior ulla eſt,
Quam ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis & Mnaſilus in antro
Silenum pueri ſomno videre jacentem,
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapſa jacebant:
Et gravis attritâ pendebat cantharus ansâ.
Aggreſſi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit Ægle:
Ægle Naïadum pulcherrima: jamque videnti

fiſtulâ ruſticam muſam: ſiquidem multi ſuppetent tibi, qui optabunt celebrare laudes tuas, & ſcribere funeſta bella. Canto ea, quæ à Phœbo juſſus ſum cantare. Si tamen aliquis, ſi aliquis hæc etiam legat, horum amore percitus, te noſtræ myricæ, te omnis ſylva reſonabit, ô Vare: nullaque pagina magis placet Apollini, quam quæ ſibi præfixit Vari nomen. Pergite, ô Muſæ. Chromis & Mnaſilus pueri viderunt Silenum in caverna proſtratum ſomno, venis tumentibus heſterno vino, ut mos eſt. Erant procul humi coronæ, tantum lapſa è capite. Et grande poculum ſuſpenſum at per anſam attritam. Hunc invadentes, injiciunt vincula confecta ex ipſis coronis: ſæpe enim ille ſenex utrumque deceperat ſpe verſuum. Ægle adjungit ſe ſociam, & accedit pavidis: Ægle pulcherrima Naïadum: Et ipſi, *jam oculos aperienti,*

NOTÆ.

duna forenſi claruit: tum quia, cum ſutor dicitur fuiſſe, nec ad conſulatum niſi diu poſt ortum Virgilii pervenerit, non videtur ejus fortuna tum, cum Eclogæ ſcriberentur, ſatis Virgilii fortunæ præſtitiſſe, ut hic illi tam effuſis laudibus adularetur. *Quintilius* vero *Cremonenſis*, de quo ſic Euſebii Chron. ad annum primum Olymp. 189 qui reſpondet anno U.C. 730. *Quintilius Cremonenſis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur.* Idem ille eſt, quem Servius Virgilii cognatum appellat, & cujus in morte Horatius Virgilium conſolatur, Od. l. 1. 24. Sed hic à nemine, præterquam à Grammaticulis Vari cognomen tribuitur. Omnino igitur laudes iſtæ ad *P. Quintilium Varum* referendæ ſunt: qui magnis muneribus ſub Auguſti imperio perfunctus eſt. Conſul an. U.C. 741. Syriæ inde præſes per annos octo. Denique miſſus in Germaniam cum tribus legionibus, quas infanti clade amiſit, inſidiis ab Arminio circumventus, an. U. C. 762. tanto ſuo dolore, ut ſibi conſciverit mortem, tanto Auguſti luctu, ut aliquot illidens parieti exclamaret, *Vare, legiones redde.*

7. *Et triſtia bella.*] Miror hic Nannium & alios qui bella intelligunt Germanica, Varo tam infeſta: illa enim anno, poſt obitum Virgilii ſexageſimo circiter & vigeſimo, geſta ſunt. Bella autem ſignificantur alia, quibus Varus per Triumvirales tumultus interfuerat: *triſtia*, non illi, ejus hoſtibus, & patriæ generatim.

9. *Si quis tamen, &c.*] Quanquam Apollo me deterruerit à tuis factis heroico verſu deſcribendis: ſi quis tamen hæc legat bucolica, is nomen tuum noſtris in ſylvis, ſeu bucolicis, adhuc ſparſum reperiet: quod quidem ideo adhuc ſparſi, quia ſcio, ſcripta Phœbo placere magis nulla, quam quæ nomen tuum præferunt. Et vero etiam nona Ecloga mentionem Vari crebram facit. De *Myrica*, Ecl 4. 2. De *Pieridibus*, Ecl. 3. 85.

13. *Coromis & Mnaſilus.*] Juniores Satyri. *Chromis* à χρόμις, *hinnitus, audacia.*

Mnaſilus.] à μνάω, *reminiſſe facio*: & πίλος, *ſcomma.*

15. *Iaccho.*] Bacchi nomen, ab ἰαχὴ *clamor*: ob vociferantes in ejus comitatu ebrias mulieres.

16. *Serta procul tantum, &c.*] Sic explicat Turnebus hanc vocem, *tantum*: ſerta procul jacebant: tantum delapſa è capite, non rupta, non calcata. Sic Cerdanus: Jacebat, dormiebat, vinum inhalabat, omnes habebat ebrietatis notas, hæc una tantum nota deerat, quod ſerta non gereret in capite. Hic enim erat ebriorum mos. *Capiam coronam mi in caput, aſſimilabo me eſſe ebrium*, Plaut. in Amphit. 3 4 16. *Capiti.*] pro capite. Sic G. 1. 267. *Nunc torrete igni fruges.*

17. *Cantharus.*] Vas vinarium, in formam Scarabæi, qui κάνθαρος dicitur Baccho ſacer eſt: unde notatus ſuperbia C. Marius, quod poſt victoriam Cimbricam cantharis potare Liberi patris exemplo auſus fuerit, ex Plin. l. 33. 11.

18. *Ambo.*] *Ambes* Latinâ formâ, *ambo* Græcâ, ἄμφω. Sic *duos* & *duo*, *tres* & *tria*. Ecl. 5. 68. *Craterasque duos ſtatuam.* Æn. 11. 85. *Si duo præterea tales Idæa tulliſſet terra viros.*

21. *Ægle Naïadum pulcherrima.*] Ab αἴγλη, *ſplendor.* Nymphæ nomen, Nereæ & Solis filia. De *Naiadibus*, Ecl. 2. 6. Dicuntur *Nai-a-des*, quadriſyllaba voce, ut hic; vel *Naiades*, aut *Naides*, triſyllaba voce, ut Ecl. 10. 10. *Naiades indigno cum Gallus amore periret,*

linit frontem & tempora moris rubris. Ille videns fraudem: Cur, ait, implicatis mihi *vincula? expedite me* ex iis, *O pueri: ſufficit quod potuerim deprehendi* à vobis. *Audite verſus quos petitis: vobis verſus, huic Ægle, aliud præmium erit: ſimul ipſe incipit. Tunc vero aſpiceres Faunos & feras ſaltare ad cantum, tunc duras quercus cacuminibus nutare. Nec mons Parnaſſus adeo lætatur Apolline, nec Rhodope & Iſmarus adeo mirantur Orpheum. Cantabat enim quomodo ſemina terrarum, & aeris, & maris, & ſimul puri ignis, congregata fuerint in immenſo vacuo: ut* ex *his primis omnia principia, & ipſa moles recentis mundi coaluerit. Deinde* quomodo *terra*

Sanguineis frontem moris & tempora pingit.
Ille dolum ridens: Quo vincula nectitis? inquit,
Solvite me, pueri: ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina, quæ vultis, cognoſcite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit: ſimul incipit ipſe.
Tum vero in numerum Faunoſque feraſque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnaſſia rupes,
Nec tantum Rhodope miratur & Iſmarus Orpheo.
Namque canebat uti magnum per inane coactæ
Semina, terrarumque animæque, mariſque fuiſſent
Et liquidi ſimul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreverit orbis.
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea Ponto

NOTÆ.

22. *Sanguineis frontem moris.*] *Morum*, fructus arboris *mori*: Mulberry. Vocat *ſanguinea*: quod, candida cum eſſent prius, è ſanguine Pyrami & Thysbes ruborem induerint. Ovid. Met. 4. 54.

25. *Satis eſt potuiſſe videri.*] Supple, ad impetrandum quod vultis: *quia*, inquit Servius, *ſemidei, cum volunt tantum, videntur*: atque adeo, ſi videri volunt, ſignum eſt eos velle videntibus poſtulata concedere. Vel ſenſus eſt, Solvite me, ſatis enim ludi eſt, quod is viſus ſim vobis, qui ligari poſſim.

27. *In numerum Ludere.*] Saltare, ita ut motuum ratio & menſura, cantuum rationi & menſuræ reſpondeat. De Faunis, in notis ad argumentum hujus Eclog.

29. *Parnaſſia rupes.*] Mons in Phocide, Cithæroni & Heliconi vicinus, gemino vertice: quorum alter *Niſa* vocatur, Baccho ſacer: alter *Cirrha*, Phœbo Muſiſque dicatus.

30. *Rhodope.*] Mons Thraciæ, nivibus ſemper horrens, ad Euxinum mare protenſus, ex quo Hebrus profluit. *Iſmarus.*] Plur. *Iſmara*: mons alter, in maritima regione Thraciæ, non procul ab oſtiis Hebri. Hæc loca peragravit Orpheus vates, de quo G. 4. 454. De *Orpheo*, ibid.

31. *Namque canebat uti, &c.*] Origo mundi, juxta opinionem Epicuri philoſophi Athenienſis, ex oppido Gargetto: qui natus anno ante Chriſtum circiter 341. regnante in Macedonia Philippo, Alexandri patre: ex calculo ſenex obiit. Cujus philoſophiam de rerum natura verſibus perſecutus eſt Lucretius. Statuebat igitur duo rerum principia, *plenum* & *inane*: quia quicquid eſt, vel continetur, & eſt *plenum*, vel continet, & eſt *inane*. *Inane* vocabat, tium uſquequaque diffuſum, carens corpori *plenum* appellabat, atomos, ſive minuta ſcula, toto inani volitantia, quæ hic à Vi *ſemina* vocantur: quorum ex fortuito con coaluerint illa quatuor, quæ dicimus ele ignis, aqua, terra, & aer. Aerem hic a vocat, poſt Lucretium l. 6 577. *Ventus* a *que anima ſubito vis maxima quadam.* Q *nimabilis & ſpirabilis eſt*, ex Cicer. D Deor. 2. 91. Ex his porro elementis, i ordinatis ac temperatis, cœlum, ſol, an cæteraque deinde formata ſunt.

35. *Solum.*] Primo dicitur de planta Sic Lucr. l. 1. 924. *Avia Pieridum pera nullius ante Trita ſolo* Hinc *ſolea* dicta, partem illam pedis obtegit. Hinc & *ſo* terra vulgo ſumitur, ex Varr. l. 4. de L *ſolo*, id eſt, planta pedis teritur. Nec terra tantum, ſed pro unaquaque re, teri ſupponitur, eamque ſuſtentat. Pr Æn. 5. 198. *Vaſtis tremit ictibus aras ſubtrahiturque ſolum.* Pro cœlo etiam, Met. 1. 73 *Aſtra tenent cœleſte ſolum.* F tius tamen pro terra, tam in ſingulari, in plurali numero. G. 1. 80. *Ne ſatur pingui pudeat ſola.*

Diſcludere Nerea ponto.] *Pontus* hic tur, non pro aquis, ſed pro loco, ſive tibus terrarum, in quibus aquæ ſegreg *Nereus* vero ſumitur pro aquis ipſis. Orpheum, Deorum antiquiſſimus eſt: alios, Oceani & Tethyos filius. Iden ride, ſorore & uxore ſua, maximam N rum marinarum turbam ſuſcepit, quæ dictæ. *Nerea*, accuſativus Græcus.

Co

Cœperit, & rerum paullatim ſumere formas.
Iamque novum ut terræ ſtupeant luceſcere ſolem,
Altius atque cadant ſubmotis nubibus imbres:
Incipiant ſylvæ cum primum ſurgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucaſeaſque refert volucres, furtumq; Promethei.
His adjungit, Hylan nautæ quo fonte relictum
Clamaſſent: ut littus, Hyla, Hyla, omne ſonaret,
Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaen nivei ſolatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus: quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpe in levi quæſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras!
Ille latus niveum molli fultus hyacintho,

cœperit ſolidari, & aquas diſcedere à ſe in mare, & accipere ſenſim ſpecies rerum. Poſtea quomodo terra miraretur ſolem recentem emicare, & quomodo pluvia deciderent è nimbis alte remotis à terra: cum nemora tunc inciperent creſcere, & cum animalia adhuc rara vagarentur per montes nondum cognitos. Deinde narrat ſaxa projecta à Pyrrha, tempora Saturni, & aves Caucaſi, & ignem ſubreptum à Prometheo. Addit his rebus, quem ad fontem Argonautæ alte vocaſſent Hylan amiſſum: quomodo ripa omnis referret: Hyla, Hyla. Et ob amorem tauri condolet Paſiphae, felici ſi nunquam tauri fuiſſent. Ah, mulier miſera, quæ inſania te occupavit? Filiæ Prœti repleverunt campos falſis mugitibus: nulla tamen earum *quæſivit tam infames amplexus pecudum, licet metueret ſuo collo* jugum *aratri, & ſæpe exploraret cornua in fronte polita. Ah, mulier miſera,* tu *jam vagaris per montes! taurus* vero *reclinans candidum latus in teneris hyacinthis,*

NOTÆ.

41. *Lapides Pyrrhæ, &c.*] Pyrrha Deucalionis uxor fuit, quo apud Theſſalos regnante, contigit diluvium: ex quo ſervati duntaxat hi duo, & navicula delati in Parnaſſum, qui montium omnium unus aquis ſubmerſus non erat. Ibi Themidis oraculum conſulerunt de reparatione generis humani: acceptoque reſponſo, ut magnæ matris oſſa poſt tergum projicerent, lectos è terra omniparente lapides projecere, quorum qui ſunt à Deucalione projecti, in mares, qui à Pyrrha, in fœminas continuo mutati ſunt. Ovid. Met. 1. 318. *De Saturni regno*, Eclog 4. 6.

42. *Caucaſeaſque, &c.*] Prometheus, Japeti filius ex Aſia conjuge, Deucalionis pater: cum ignem è cœlo furatus eſſet, admotâ ſolis currui face è ferulis confectâ: eoque igne, vel hominem à ſe è luto formatum animaſſet, vel, ut errant alii, plurimas artes ad uſum hominum perſiſſet, à Mercurio juſſu Jovis in Caucaſi jugulo ligatus eſt: vultur, aut aquila jecori ejus aſſidue pertundendo adhibita. *Caucaſus*, Aſiæ mons notiſſimus, inter mare Euxinum & Caſpium.

43. *Hylan nautæ quo fonte, &c.*] Hylas puer, delicias Herculis, ejuſque comes in Argonautici expeditione. Is cum è navi deſcendiſſet ad aquationem, in ripam fontis incumbens urnæ hauriendæ demerſus eſt: à Nymphis, ut fabulantur, raptus, ab Hercule & Argonautis diu fruſtra inclamatus. Unde in ejus memoriam ſolennes eo in loco inſtitutæ ſunt inclamationes, & curſitationes populi, ex Solino, c. 42.

Quo fonte.] Quis enim fuerit ambigitur. Solinus *Hylam* fontem & lacum aſſignat, qui Pruſiadem Bithyniæ urbem alluit. Alii *Aſcanium* ejuſdem regionis fluvium, &c.

44. *Hyla, Hyla, omne.*] Græci vocalem longam ante aliam vocalem raro elidunt, & ſæpe corripiunt: ita hoc loco Virgilius.

45. *Paſiphaen.*] Filia Solis fuit: nomen à patre deductum, qui πᾶσι φάει omnibus lucet: uxor Minois regis Cretæ: quæ tauri amore capta, & Dædali artificis ope vaccæ ligneæ incluſa, Minotaurum è tauro peperit, ſemihominem & ſemibovem. Reliqua Æn. 6. 26. *Virginem* vocat, etſi jam Phædræ, Ariadnes & Androgei matrem: Plauti, Terentii, & Euripidis exemplo, qui ſic appellant corruptam etiam quamlibet fœminam, modo junior ſit.

48. *Prœtides.*] Filiæ Prœti regis Argivorum, & Antiæ, vel Sthenobœæ. Hæ cum ſe Junoni forma æquipararent, ab illa in eam rabiem actæ ſunt, ut vaccas ſe putarent: poſtea ſanatæ ſunt à Melampo. *Falſos* mugitus vocat, quia re ipſâ non erant vaccæ, ſed vano errore deceptæ ſæpe frontem tentabant, explorabantque num cornutæ eſſent,

linit frontem & tempora moris rubris. Ille ridens fraudem: Cur, ait, implicatis mihi *vincula? expedite me* ex iis, *O pueri: ſufficit quod potuerim deprehendi* à vobis. *Audite verſus quos petitis: vobis verſus, huic Ægle, aliud præmium erit: ſimul ipſe incipit. Tunc vero aſpiceres Faunos & feras ſaltare ad cantum, tunc duras quercus cacuminibus nutare. Nec mons Parnaſſus adeo latatur Apolline, nec Rhodope & Iſmarus adeo mirantur Orpheum. Cantabat enim quomodo ſemina terrarum, & aeris, & maris, & ſimul puri ignis, congregata fuerint in immenſo vacuo: ut* ex *his primis omnia principia, & ipſa moles recentis mundi coaluerit.*

Sanguineis frontem moris & tempora pingit.
Ille dolum ridens: Quo vincula nectitis? inquit,
Solvite me, pueri: ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina, quæ vultis, cognoſcite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit: ſimul incipit ipſe.
Tum vero in numerum Faunoſque feraſque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnaſſia rupes,
Nec tantum Rhodope miratur & Iſmarus Orpheo.
Namque canebat uti magnum per inane coactæ
Semina, terrarumque animæque, mariſque fuiſſent
Et liquidi ſimul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreverit orbis.
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea Ponto

Deinde quomodo *terra*

NOTÆ.

22. *Sanguineis frontem moris.*] *Morum*, fructus arboris *mori*: Mulberry. Vocat *ſanguinea*: quod, candida cum eſſent prius, è ſanguine Pyrami & Thysbes ruborem induerint. Ovid. Met. 4. 54.

25. *Satis eſt potuiſſe videri.*] Supple, ad impetrandum quod vultis: *quia*, inquit Servius, *ſemidei, cum volunt tantum, videntur*: atque adeo, ſi videri volunt, ſignum eſt eos velle videntibus poſtulata concedere. Vel ſenſus eſt, Solvite me, ſatis enim ludi eſt, quod is viſus ſim vobis, qui ligari poeſſm.

27. *In numerum Ludere.*] Saltare, ita ut motuum ratio & menſura, cantuum rationi & menſuræ reſpondeat. De Faunis, in notis ad argumentum hujus Eclog.

29. *Parnaſſia rupes.*] Mons in Phocide, Citharoni & Heliconi vicinus, gemino vertice: quorum alter *Niſa* vocatur, Baccho ſacer: alter *Cirrha*, Phœbo Muſiſque dicatus.

30. *Rhodope.*] Mons Thraciæ, nivibus ſemper horrens, ad Euxinum mare protenſus, ex quo Hebrus profluit. *Iſmarus.*] Plur. *Iſmara*: mons alter, in maritima regione Thraciæ, non procul ab oſtiis Hebri. Hæc loca peragravit Orpheus vates, de quo G. 4. 454. De *Orpheo*, ibid.

31. *Namque canebat uti, &c.*] Origo mundi, juxta opinionem Epicuri philoſophi Athenienſis, ex oppido Gargetto: qui natus anno ante Chriſtum circiter 341. regnante in Macedonia Philippo, Alexandri patre: ex calculo ſenex obiit. Cujus philoſophiam de rerum natura verſibus perſecutus eſt Lucretius. Statuebat igitur duo rerum principia, *plenum* & *inane*: quia quicquid eſt, vel continetur, & eſt *plenum*, vel continet, & eſt *inane*. *Inane* vocabat, tium uſquequaque diffuſum, carens corpori *plenum* appellabat, atomos, ſive minuta c ſcula, toto inani volitantia, quæ hic à Vi *ſemina* vocantur: quorum ex fortuito con coaluerint illa quatuor, quæ dicimus elem ignis, aqua, terra, & aer. Aerem hic a vocat, poſt Lucretium l. 6 577. *Ventus* a *que anima ſubito vis maxima quadam.* Q *nimabilis & ſpirabilis eſt*, ex Cicer. De Deor. 2. 91. Ex his porro elementis, in ordinatis ac temperatis, cœlum, ſol, an cæteraque deinde formata ſunt.

35. *Solum.*] Primo dicitur de planta Sic Lucr. l. 1. 924. *Avia Pieridum perag nullius ante Trita ſolo* Hinc *ſolea* dicta, partem illam pedis obtegit. Hinc & *ſol* terra vulgo ſumitur, ex Varr. l. 4. de LL *ſolo*, id eſt, planta pedis teritur. Neq terra tantum, ſed pro unaquaque re, q teri ſupponitur, eamque ſuſtentat. Pr Æn. 5. 198. *Vaſtis tremit ictibus aera ſubtrahiturque ſolum.* Pro cœlo etiam, Met. 1. 73 *Aſtra tenent cæleſte ſolum.* Fe tius tamen pro terra, tam in ſingulari, in plurali numero. G. 1. 80. *Ne ſatur pingui pudeat ſola.*

Diſcludere Nerea ponto.] *Pontus* hic tur, non pro aquis, ſed pro loco, five tibus terrarum, in quibus aquæ ſegrega *Nereus* vero ſumitur pro aquis ipſis. I Orpheum, Deorum antiquiſſimus eſt: alios, Oceani & Tethyos filius. Iden ride, ſorore & uxore ſua, maximam N rum marinarum turbam ſuſcepit, quæ dictæ. *Nerea*, accuſativus Græcus.

Co

Cœperit, & rerum paullatim ſumere formas.
Iamque novum ut terræ ſtupeant lucеſcere ſolem,
Altius atque cadant ſubmotis nubibus imbres:
Incipiant ſylvæ cum primum ſurgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucaſeaſque refert volucres, furtumq; Promethei.
His adjungit, Hylan nautæ quo fonte relictum
Clamaſſent: ut littus, Hyla, Hyla, omne ſonaret,
Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaen nivei ſolatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus: quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpe in levi quæſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras!
Ille latus niveum molli fultus hyacintho,

cœperit ſolidari, & aquas diſpeſſere à ſe in mare, & accipere ſenſim ſpecies rerum. Poſtea quomodo terra miraretur ſolem recentem emicare, & quomodo pluviæ decidérent è nimbis alte remotis à terra: cum nemora tunc inciperent creſcere, & cum animalia adhuc rara vagarentur per montes nondum cognitos. Deinde narrat ſaxa projecta à Pyrrha, tempora Saturni, & aves Caucaſi, & ignem ſubreptum à Prometheo. Addit his rebus, quem ad fontem Argonautæ alte vocaſſent Hylan amiſſum: quomodo ripa omnis referret: Hyla, Hyla. Et ob amorem tauri condolet Paſiphae, felici ſi nunquam tauri fuiſſent. Ah, mulier miſera, qua inſania te occupavit? Filiæ Prœti repleverunt campos falſis mugitibus: nulla tamen earum *quæſivit tam infames*

amplexus pecudum, licet metueret ſuo collo jugum *aratri, & ſæpe exploraret cornua in fronte polita. Ah, mulier miſera,* tu *jam vagaris per montes! taurus* vero *reclinans candidum latus in teneris hyacinthis,*

NOTÆ.

41. *Lapides Pyrrhæ, &c.*] Pyrrha Deucalionis uxor fuit, quo apud Theſſalos regnante, contigit diluvium: ex quo ſervati duntaxat hi duo, & navicula delati in Parnaſſum, qui montium omnium unus aquis ſubmerſus non erat. Ibi Themidis oraculum conſulerunt de reparatione generis humani: acceptoque reſponſo, ut magnæ matris oſſa poſt tergum projicerent, lectos è terra omniparente lapides projecere, quorum qui ſunt à Deucalione projecti, in mares, qui à Pyrrha, in fœminas continuo mutati ſunt. Ovid. Met. 1. 318. *De Saturni regno*, Eclog 4. 6.

42. *Caucaſeaſque, &c.*] Prometheus, Japeti filius ex Aſia conjuge, Deucalionis pater: cum lumen è cœlo furatus eſſet, admotâ ſolis currui face è ferulis confectâ: eoque igne, vel hominem à ſe è luto formatum animaſſet, vel, ut errant alii, plurimas artes ad uſum hominum reperiſſet, à Mercurio juſſu Jovis in Caucaſi populo ligatus eſt: vultur, aut aquila jecori ejus aſſidue pertundendo adhibita. *Caucaſus*, Aſiæ mons notiſſimus, inter mare Euxinum & Caſpium.

43. *Hylan nautæ quo fonte, &c.*] Hylas puer, delitiæ Herculis, ejuſque comes in Argonautica expeditione. Is cum è navi deſcendiſſet ad aquationem, in ripam fontis incumbens urnæ hauriendæ demerſus eſt à Nymphis, ut fabulantur, raptus, ab Hercule & Argonautis diu fruſtra inclamatus. Unde in ejus memoriam ſolennes eo in loco inſtitutæ ſunt inclamationes, & curſitationes populi, ex Solino, c. 42.

Quo fonte.] Quis enim fuerit ambigitur. Solinus *Hylam* fontem & lacum aſſignat, qui Pruſiadem Bithyniæ urbem alluit. Alii *Aſcanium* ejuſdem regionis fluvium, &c.

44. *Hyla, Hyla, omne.*] Græci vocalem longam ante aliam vocalem raro elidunt, & ſæpe corripiunt: ita hoc loco Virgilius.

45. *Paſiphaen.*] Filia Solis fuit: nomen à patre deductum, qui πᾶσι φάει omnibus lucet: uxor Minois regis Cretæ: quæ tauri amore capta, & Dædali artificis ope vaccæ ligneæ incluſa, Minotaurum è tauro peperit, ſemihominem & ſemibovem. Reliqua Æn. 6. 26. *Virginem* vocat, etſi jam Phædræ, Ariadnes & Androgei matrem: Plauti, Terentii, & Euripidis exemplo, qui ſic appellant corruptam etiam quamlibet fœminam, modo junior ſit.

48. *Prœtides.*] Filiæ Prœti regis Argivorum, & Antiæ, vel Sthenobœæ. Hæ cum ſe Junoni forma æquipararent, ab illa in eam rabiem actæ ſunt, ut vaccas ſe putarent: poſtea ſanatæ ſunt à Melampo. *Falſos* mugitus vocat, quia re ipſâ non erant vaccæ, ſed vano errore deceptæ ſæpe frontem tentabant, explorabantque num cornutæ eſſent.

ſub umbroſa ilice reguſtat herbas pallidas: vel conſectatur aliquam vaccam *in numeroſo armento. O Nymphæ, Cretenſes Nymphæ! claudite jam, claudite ſaltus ſylvarum:* ut videamus, *an fortaſſe alicubi vaga veſtigia tauri ſe noſtris oculis offerant obviam. Forſitan aliquæ vaccæ allicient illum ad ſtabula Gortynia, aut ſectantem greges, aut cupidum viridis herbæ. Deinde cantat virginem admiratam poma Heſperidum. Deinde cingit ſorores Phaetontis muſco corticis amaræ, & attollit è terra excelſas alnos. Deinde cantat quemadmodum una è Muſis deduxerit in colles Bœotia* Cornelium *Gallum, deambulantem circa fluenta Permeſſi: & quemadmodum totus chorus Apollinis aſſurrexerit* huic *viro. Quemadmodum Linus paſtor,*

Ilice ſub nigra pallentes ruminat herbas:
Aut aliquam in magno ſequitur grege. Claudite, Nymphæ,
Dictææ Nymphæ, nemorum jam claudite ſaltus
Si qua forte ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia. Forſitan illum,
Aut herba captum viridi, aut armenta ſecutum,
Perducant aliquæ ſtabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam:
Tum Phaëthontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem Permeſſi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una ſororum;
Utque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis:
Ut Linus hæc illi divino carmine paſtor,

NOTÆ.

54. *Ruminat.*] *Rumen* eſt pars eminens gutturis, cujus in cavitatem demiſſi cibi, à quibuſdam animalibus revocantur, & reguſtantur, quod *ruminare* dictum eſt.

Pallentes herbas.] Quia calore ſtomachi viriditatem amiſerunt, cum remanduntur. De *hyacinthis*, Ecl. 3. 63. De *Ilice*, Ecl. 1. 18.

55. *Claudite Nymphæ, &c.*] Verba ſunt, vel Paſiphaes, quam Silenus loquentem inducit ad Nymphas: vel ipſius Sileni Paſiphaen ſolantis, & Nymphas precantis, ut ei in inveniendo tauro opem ferant.

56. *Claudite.*] Retibus, ſive indagine, quomodo feræ clauduntur in venatione, nec aufugiant.

Saltus.] A ſaliendo: pars eſt ſylvarum, vel in qua ſpiſſæ arbores exiliunt & aſſurgunt altius, ut Iſidoro placet, vel potius, ut Varroni, pars vacua & expedita ab arboribus, ut pecudes libere paſcant & exiliant. Ita G. 3. 143. *Saltibus in vacuis paſcant.* *Dictæi.*] à Dicte, qui mons eſt in Creta celebris, cujus in antro apes Jovem infantem aluêre. G. 4. 152.

58. *Forſitan illum, &c.*] Fortaſſe, niſi claditis ſylvas, effugiet *ſtabula ad Gortynia. Gortyna*, vel *Cortina*, oppidum Cretæ mediterraneum, lætioribus pabulis inſigne, ubi propterea Solis armenta fuerunt.

61. *Heſperidum miratam mala puellam.*] Atalanta eſt, filia Schœnei regis in Scyro, maris Ægæi inſulâ: quæ cum procis curſu contendebat ea lege, ut victori nuberet, victum occideret. Victa tandem eſt ab Hippomene, Martis, vel Neptuni nepote: dum aureis malis, quæ ab illo projecta inter currendum fuerant, colligendis occuparetur. Mala Hippomenes acceperat Venus, ex horto Heſperidum. *Heſperides* fuere tres, Ægle, Arethuſa, & Heſpereth[ia] filiæ Heſperi, qui frater Atlantis fuit. Hæ[c] Lixum Mauritaniæ oppidum, hortos in[co]bant aureis arboribus pretioſos, & à pervi[gil] dracone cuſtoditos, quem Hercules occ[i]fructuſque deprædatus eſt.

62. *Phaethontiadas.*] Sorores Phaethontiliæ Solis, à quo dictæ quoque ſunt *Heliades*. Phaethuſa, Lampetie, & Lampethuſa: [quæ] nimio luctu ob fratrem dejectum è curru S[olis] in Eridanum, mutatæ ſunt, vel in alnos, ut [Virgilius] narrat Virgilius; vel in populos, ut Æn. 10. 190. Ovidius vero M. 2. 365. ait ex [earum] ramis electrum, ſive ſuccinum, in Eridan[um] lacrymarum inſtar ſtillare. *Muſcus*, eſt [quidam] quid extimo arborum cortici quaſi lanug[o] ſum & villoſum adhæret. *Cortex* maſculini fœminini generis.

64. *Permeſſi ad flumina Gallum.*] *Permeſſus* fluvius Bœotiæ, ex Helicone profluens. *Gallum.*] De eo, Ecl. 10. in argumento.

65. *Aonas in montes.*] Heliconem & Cithæronem montes Bœotiæ, quæ primo Aonia dicta eſt, ab Aone Neptuni filio, qui montana ejus regionis gentibus imperavit: deinde Bœotia, a bove, cujus ductu Cadmus perveni[t] ad eum locum, ubi Thebas condidit. Ovid. Metam. 3. 14. Hinc Muſæ *Aonides* appellati, quia ſacer eſt ipſius Helicon.

66. *Phœbi chorus.*] Muſæ novem, vel poëtæ.

Aſſurrexerit.] Surrexerit è ſedibus, honoris cauſa. *Linus*, Apollinis & Terpſichores filius. Ecl. 4. 56.

Flori[bus]

oribus atque apio crines ornatus amaro,
ixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Muſæ;
ſcræo quos ante ſeni: quibus ille ſolebat
antando rigidas deducere montibus ornos.
is tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
e quis ſit lucus, quo ſe plus jactet Apollo.
uid loquar? aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta
andida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris,
ulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto,
timidos nautas canibus laceraſſe marinis?
ut ut mutatos Terei narraverit artus?
uas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
uo curſu deſerta petiverit, & quibus antè
felix ſua tecta ſupervolitaverit alis?

coronatus floribus & acri apio: hæc illi dixerit divinis verſibus: En ſume, Muſa dant tibi hanc fiſtulam, quam prius dederant Aſcræo ſeni, quâ ille canendo ſolebat evocare duras ornos è montibus: hâc fiſtulâ celebratur à te origo Grynæa ſylvæ; ut nulla ſit ſylva, quâ magis Apollo glorietur. Quid dicam ut memoraverit, *aut Scyllam Niſi* filiam, *quam rumor tulit, cinctam latrantibus monſtris* circa *alba crura, diſturbaſſe naves Ulyſſeas, & in profundo mari laniaſſe, heu! nautas pavidos canibus marinis? Aut ut memoraverit corpus Terei converſum* in upu-

pam; quos cibos, qua munera Philomela illi præparaverit: qua celeritate abierit in deſerta, & qui-bus pennis miſer volaverit ſuper domum prius *ſuam.*

NOTÆ.

68. *Apio.*] *Apium*, **Parſly**: herba coronaria, quâ & ſepulcra ſpargi ſolebant, ex Suida, victores Iſthmicis Nemæiſque ludis, itemque ludantes, coronari, ex Horatio Od. l. 2. 7 23. *Quis udo deproperare apio coronas, curatve myrto? Quem Venus arbitrum dicet bibendi?* Ego ad cultus & delicias idonea.

70. *Aſcræo quos ante ſeni.*] Heſiodo, cujus patria *Aſcra*, vicus Bœotiæ, in dextro Heliconis latere ſitus: qui, ut ipſe de ſe fabulatur initio Theogoniæ, cum agnos in Helicone pasceret, accepit a Muſis non calamos quidem, ſed lauri virentis ramum. Strabo Cumam Æolicam illi patriam aſſignat, unde cum Dio patre commigravit Aſcram. Hunc alii Homero antiquiorem, alii æqualem, nonnulli juniorem putarant. Lis adhuc pendet.

71. *Ornos.*] *Ornus*, Fraxinus ſylveſtris & montana. **Wild Ash.**

72. *Grynæi nemoris.*] *Grynium* juxta Strabonem, oppidum fuit Æolidis: ubi templum Apollinis candido è lapide, & lucus eidem ſacer erat: locus oraculis inſignis. *Gallus* autem, de quo ſuſe dicemus Ecl. 10. fertur reddidiſſe Latinis verſibus quædam ex Euphorione poeta Chalcidenſi: Suidas vero, inter illius Euphorionis opera, memorat *Mopſopia*, ſive *Confuſa*: in quibus varias hiſtorias, in primiſque multa de oraculis, narrabat. Quo in opere probabile eſt originem Grynæi oraculi fuiſſe deſcriptam, eamque partem a Gallo Latine redditam eſſe.

74. *Quid loquar? aut Scyllam, &c.*] Duplex vulgo *Scylla* diſtinguitur: altera *Niſi* Megarenſium regis filia, quæ patrem, execto fatali ejus capillo, prodidit hoſti Minoi, cujus amore flagrabat; & in avem ceirin eſt converſa. *Ceiris* quibuſdam, eſt, **a Heron**; quibuſdam, **a Bittern.** Altera *Phorci* filia, quæ cum amaretur à Glauco, per Circes invidiam mutata eſt inferiori parte corporis in caninos rictus, fonte quo lavari ſolebat, veneficiis infecto: cujus deformitatis horrore Siculum in fretum ſe præcipitem dedit, ibique in ſcopulum eſt converſa; non longè à celebri voragine, cui *Charybdis* nomen eſt: de qua Æn. 3. 420. Hoc loco valida tempeſtate jactatæ ſunt naves Ulyſſis, regis Ithacæ & Dulichii, inſularum in Ionio mari. Igitur plerique Virgilium accuſant, quod utramque fabulam confuderit, tribueritque *Scyllæ Niſi*, quæ ad *Scyllam Phorci* pertinent. Idemque non male verſum emendant ex fide MSS. leguntque, *Quid loquar, an Scyllam Niſi, aut quam fama, &c.* Vel: *Quid loquar, aut Scyllam Niſi, aut, &c.* Cerdanus tamen vulgarem lectionem tuetur exemplo Ovidii, Amorum l. 3. 12. 21. qui *Scyllæ Niſi* canes quoque attribuit: *Per nos, Scylla, patri cano furata capillos, Pube premit rabidos inguinibuſque canes.* Item Propert. l. 4. 4. 4. *Quid mirum in patrios Scyllam ſaviſſe capillos, Candidaque in ſævos inguina verſa canes?*

78. *Terei, &c.*] Philomela & & Progne filiæ fuerunt Pandionis, Athenienſium regis. Tereus rex Thraciæ Prognen uxorem duxit, ex eaque ſuſcepit Itym filium. Poſtea Philomelæ ſtuprum intulit, eique linguam abſcidit, ne ſcelus evulgaret: quo tamen in tela deſcripto, utraque ſoror Itym jugulavit, & Tereo dedit epulandum: prolato deinde ſub finem epularum capite pueri, cum Tereus ſtricto enſe in ultionem raperetur, ipſe in upupam avem mutatus eſt **a Lapwing.** Philomela in luſciniam, **a Nightingale.** Progne in hirundinem, Itys in phaſianum, **a Pheaſant.**

Silenus cantat omnes fabulas quas felix Eurotas olim audiit, Phœbo canente; & jussit ut lauri discerent: valles repercussæ referunt cantus ad cœlum: quousque Hesperus apparuit, cœlo invito, & coegit pastores *colligere oves in stabulis, & recensere numerum* earum.

Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beat
Audiit Eurotas, jussitque edisцere lauros,
Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles;
Cogere donec oves stabulis, numerumque rece
Jussit, & invito processit Vesper Olympo.

NOTÆ.

82. *Omnia quæ, &c.*] Quas omnes fabulas audiit Eurotas fluvius ab Apolline, cum Apollo ejus in ripis versaretur, ob amorem Hyacinthi, Laconis pueri

83. *Eurotas.*] Laconiæ fluvius nobilis, ortus in Arcadia, lauris frequentibus inumbratus. Nunc *Basilipotamo.*

86 *Invito processit Vesper Olympo.*] *Vesper*, sive *Venus*, è septem planetis unus, Solem fere comitatur. Et mane quidem dicitur *Lucifer*, Græce φωσφόρος, qua etiam voce Latine usus est Martialis Epig. l. 8. 22. 1. *Phosphore redde diem.* Dicitur & *Eous*, id est, matutinus, Georg. 1. 288. *Aut cum Sole novo terras irrorat Eous.* Sero cum apparet, vocatur *Vesper*, *Hesperus*, apud Plautum *Vesperugo.* Hunc u equo vehi putabant, ut Solem quadrigi Lunam bigis: sed equo mane albo, sem co: unde, quia ex equo in equum desil equos ei dicabant *desultorios*, ex Isidoro & fiodoro. Stellam hanc alii Venerem ipsa xere, alii Auroræ filium, alii fratrem lium Atlantis, Hesperum nomine: qui c tissimum conscendisset montem, ut inde melius contemplaretur, in cœlum raptus tur, & in Stellam mutatus.

Invito Olympo.] Quia cantus suavitate captus ægre ferebat noctem cum Vespe cedere, quæ cantum abrumperet. De O Eclog. 5. 56.

ECLOGA VII.

* MELIBOEUS.

ARGUMENTUM.

NARRAT *Melibœus pastor contentionem amœbaam, sive alternam, Thyrsidis & Coryd se coram & Daphnide judicibus, qui Corydoni palmam addicunt. In Corydone possumus agn Cornelium Gallum, aut Asinium Pollionem, utrumque poeseos laude florentem: in Thyrsidis pu aliquem ex eorum amulis: in Daphnide, communem eorum amicum, apud quem illi cont rent: in Melibœo, Virgilium, qui dum amicos consulit, de recuperandis agris & pecoribus s tus, assumitur ab iis in judicem, jubeturque de re sua securus esse. Certe sub his pastoribu infima sortis homines latere, vel ex eo conjici potest, quod aureas marmoreasque Diis voveant tuas. Virgilium vero nihil prohibet hic* Melibœum *vocari, qui non unam in Eclogis pers sed multiplicem induit.* Tityrum *enim se, in prima Ecloga*; Corydonem, *in secunda*; M nalcam, *in nona, nuncupat. De scriptionis tempore, nihil certum. Assinis est Idyllio Th Octavo.*

NOTA.

* *MELIBOEUS.*] A cura boum dictus: μέλει *cura est*, καὶ *bos. Corydon* à κορυδὸς, *alauda, alouette. Daphnis*, à δαφνὶς *laurea. Thyrsis*, à θύρσος, hasta pampinis vestita in Bacchi cris,

MELIBO

MELIBOEUS, CORYDON, THYRSIS.

ME. FOrte ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon & Thyrſis in unum:
Thyrſis oves, Corydon diſtentas lacte capellas.
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo:
Et cantare pares, & reſpondere parati.
Hic mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerraverat: atque ego Daphnim
Aſpicio: ille ubi me contra videt; Ocius, inquit,
Huc ades, ô Melibœe; caper tibi ſalvus & hœdi;
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.
Huc ipſi potum venient per prata juvenci:
Hic viridis tenerâ prætexit arundine ripas
Mincius, éque ſacrâ reſonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos:

MEL. *Forte Daphnis recubuerat ſub ilice ſuſurrante, & Corydon atque Thyrſis conjunxerant ſimul greges: Thyrſis oves, Corydon capellas tumentes lacte. Uterque in flore ætatis, uterque ex Arcadia: & pares cantu, & parati ad certandum. Circa hunc locum aberraverat à me hircus ipſe dux gregis, dum munio teneras myrtos contra frigus. Ego vero ſtatim Daphnim video. Daphnis ubi me videt è regione, dixit, Veni huc cito, ô Melibœe: hircus & hœdi tui ſunt in tuto: & ſi potes aliquantulum morari, quieſce ſub hac umbra. Juvenci tui venient ipſi huc per prata ad potandum: hic Mincius virens tegit ripas tenerâ arundine, & apes ſuſurrant è quercu ſacra. Quid egiſſem? Namque non habebam Alcippen, nec Phyllida, quæ domi ſepararet à matribus agnos abductos ab ubere.*

NOTÆ.

Ilice.] Arbore glandifera, **Holm.** Ecl. 1. 18. *Arguta*, ſeu ſtridula, vel ob aviam in ea ſedentium concentus, vel ob ventum inter folia ſuſurrum.

Arcades.] Vel ex Arcadia oriundi, vel Arcadibus arte canendi ſimiles. Scena enim hujus Eclogæ, non in Arcadia, ſed in Gallia Cisalpina ſtatuitur, ad Mincii ripas, non procul à Mantua. De *Arcadibus*, Eclog. 4. 58. *Tityrus*, Eclog 2. 54.

Vir gregis ipſe caper.] Caper pro hirco dicitur, & *vir* per tranſlationem: nam *vir* proprie hominum eſt. Sic G. 3. 125. de tauro: *Et vitulum legere ducem, & pecori dixere maritum.* Et Ovid. Od. l. 1. 17. 7. de capellis & hirco: *Et mihi uxores mariti.* Auctor hujus licentiæ fuit Theocritus, Idyl. 8. 49. Ὦ τρᾶγε τὰν λευκᾶν ἐρίφων ἄνερ *O hirce albarum caprarum vir.*

Mincius.] Fluvius Galliæ Ciſalpinæ lenis & ſame fluens, *Menzo*: è Benaco lacu emiſſus, Mantuam alluens, indeque influens in Padum.

Eque ſacra, &c. quercu.] Sacra apud Græcos quercum dicabant Jovi, & ſingulis addidisse Dryadas & Hamadryadas; quæ cum illis, & viverent, & occiderent: ab ἅμα *ſimul*, & δρῦς *quercus*. Apud Romanos item: qui Nymphas ſive *Viras querquetulanas* colebant, præſides illius querceti, quod Romæ intra portam fuit, appellatam ideo *querquetulanam*: ex Feſto. Apud Gallos etiam, quorum ſacerdotes Druidæ, inde quoque appellati, ſacra nulla faciebant ſine querneo viſco, **Miſſletoe of the Oak.** ex Plinio l. 16. 44.

Examina.] Apum coloniæ, ad novas ſedes quærendas emiſſæ: dictæ ſic, vel ab *exeundo*, quia ab alveariis exeunt, vel melius, ut probat Voſſius in Etym. quaſi ἑξαμμένα *ſimul ligata*. *Apes* enim dictæ ſunt ab antiquo verbo, *apo*: hoc autem deductum ab ἅπτω *ligo*: quia ſæpe apes colligatæ in cumulum videntur. G. 4. 257. *Aut illa pedibus connexa ad limina pendent.* Et adhuc Latine aptum dicitur, quicquid ligatum & conjunctum eſt. G. 3. 168. *Ipſis è torquibus aptos junge pares, &c.*

14. *Alcippen, nec Phyllida, &c.*] Famularum Meliboei nomina. *Alcippe*, ab ἀλκὴ *ſubſidium*, & ἵππος *equus*, quaſi, curans equos. *Phyllis*, à φύλλον *folium*.

Præterea *magna erat contentio Corydonis cum Thyrside. Attamen poſtpoſui mea negotia canui illorum. Itaque cœpit uterque certare verſibus alternis: Muſa enim volebant per vices ut cantarent. Hos Corydon, illos Thyrſis dicebat*, ſua quiſque *vice.* COR. *Nympha Bœotia noſtra delicia: vel inſpirate mihi carmina, qualia* inſpiratis *meo Codro: ille componit proxima carminibus Apollinis: vel ſi non omnes poſſumus* id aſſequi, *hoc loco canora* mea *tibia ſuſpendetur è ſacra pinu.* TH. *Paſtores Arcadiæ, coronato hederâ* me *poetam creſcentem, ut Codro rumpantur viſcera* præ *invidia: aut ſi laudaverit me ultra quam volo, coronate mihi frontem baccare, ne lingua maligna faſcinet poetam creſcentem.* COR. *O puer Mycon* offert *tibi hoc caput piloſi apri,*

Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, magnum
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere: alternos Muſæ meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
COR. Nymphæ, noſter amor, Libethrides: aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite: proxima Phœbi
Verſibus ille facit: aut ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta ſacrâ pendebit fiſtula pinu.
TH. Paſtores hederâ creſcentem ornate poëtam
Arcades, invidiâ rumpantur ut ilia Codro.
Aut ſi ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
COR. Setoſi caput hoc apri tibi, Delia, parvus

NOTÆ.

16. *Et certamen erat Corydon, &c.*] Antiptoſin hic Ramus agnoſcit, caſum pro caſu, *Corydon*, pro *Corydoni:* Erat Corydoni magnum certamen cum Thyrſide. Alii *certamen* accipiunt, quaſi *certator:* qua figura dicitur Æn. 5. 339. *Nunc tertia palma Diores:* id eſt, *tertius victor.* De *Muſis*, Ecl. 3. 60.

21. *Nympha, &c. Libethrides*] Primum hoc amœbæum continet vota pro poeſi, petitque Corydon à Muſis, ut ſibi dent vim condendi carminis, qualem Codro conceſſerant: alioquin ſe artem depoſiturum. *Nympha*] Muſæ. *Libethrides.*] Præſides Libethrii fontis: quem Solinus, c. 8. in Magneſia locat, vocatque *præſidium poetarum*, cæteri in Bœotia, ad Heliconem, auctore Pauſania in Bœot. qui addit, ſigna ibidem eſſe Nympharum & Muſarum.

22. *Codro*] Codrus Poeta fuit Virgilii temporum æqualis: ut probat Servius ex elegiis Valgii, quæ perierunt.

24. *Hic arguta ſacra, &c.*] Mos fuit emeritorum aliqua in arte, ut artis inſtrumenta Diis ejus præſidibus ſuſpenderent. Sic Vejanius gladiator apud Horat. Epiſt. 1. 1. 4. *Vejanius armis Herculis ad poſtem fixis latet abditus agro. Sacra pinu*] Sacra magnæ Deorum matri Cybele, propter amicum Atyn in pinum commutatum.

25. *Paſtores hedera.*] Hedera, non tantum lauro, coronantur poetæ. Vel quia, ſicut lauri, ſic hederæ ſemper virent: ideoque carminibus portendunt æternitatem. Vel quia poetæ, Baccho etiam ſacri ſunt, propter furorem quo interdum Bacchantium inſtar corripiuntur. Unde è duobus Parnaſſi jugis, alterum dictum *Cirrha*, ſacrum eſt Apollini; alterum *Niſa*, ſacrum Baccho.

27. *Laudarit, baccare frontem, &c.*] Ex laude immodica ſpecies quædam faſcinationis, quia *Nemeſis* Dea, ſcelerum ultrix, & bonorum remuneratrix, inde iram concipere putabatur & ab eo qui ſic laudatus fuerat, pœnas repetere. Ait & Plinius l. 7. 2. *eſſe in Africa ſilvas quaſdam effaſcinantium: quarum laudatione ne intereant probata, creſcant arbores, emoriantur infantes.* Ad avertendum igitur faſcinum, baccaris corona quaſi amuleto utebantur: laudi præmittebant voculam, *præfiſcini*, vel *præfiſcine*, hoc eſt, *ſine faſcino:* ut innuerent laudare ſincere, non animo faſcinandi. Plaut. Aſin. 2. 4. 84. *Præfiſcine hoc nunc dicerim: nemo etiam me accuſavit merito meo: quæque me Athenis eſt alter hodie quiſquam, cui dici recte æque putent.* Senſus igitur Eclogæ: Coronate me aut lauro, ut invidia rumpatur Codrus; aut baccare, ne me faſcinet malus, id eſt, immodicâ laudatione. De *baccare*, Eclog. 4. 19. De *faſcino*, Eclog. 3. 103.

29. *Setoſi caput hoc apri, &c.*] Secundum amœbæum habet vota pro venatione, ritu ruſtica. Ac primo Corydon offert Diti per Myconem amicum, caput apri, & ejus cornua, vel arbori, vel fani valvis aut parietibus affigenda: tum ſtatuam integram ei mittit è marmore. Thyrſis primo jocoſo, tum cum Priapo ludicro numine: mox ei, vicissim ſtudio & inani jactantia, marmoream, aureamque ſtatuam vovet. De *Delia*, Ecl. 3. De *Mycone*, Eclog. 3. 10.

ramosa Mycon vivacis carnua cervi.
proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
niceo stabis suras evincta cothurno.
H. Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis
pectare sat est: custos es pauperis horti.
nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
fœtura gregem suppleverit, aureus esto.
O. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
candidior cycnis, hederâ formosior alba:
um primum pasti repetent præsepia tauri,
qua tui Corydonis habet te cura, venito.
H. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
oridior rusco, projectâ vilior algâ;
mihi non hæc lux toto jam longior anno est.

& arborea cornua cervi longævi. *Si hoc sit* mihi *stabile, statueris integra è polito marmore, ligata calceamento purpureo* circa *tibias.* TH. *O Priape, satis est te singulis annis expectare* à me *vas lactis, & has placentas: tu es custos hortî pauperis. Nunc te posuimus è marmore, juxta præsentem facultatem. Sed si fœtus reparaverint gregem, tu eris ex auro.* COR. *Galatea, Nerei filia, gratior mihi quam thymus Hybla, candidior quàm cycni, pulchrior quam alba hedera: statim atque saturati tauri redibunt in stabula: accede, si habes aliquam curam tui Corydonis.*

TH. *Ego vero appaream tibi asperior quàm herba Sardonica, spinosior quàm ruscus, abjectior* alga ad litus *ejecta: si hæc dies non mihi jam videtur prolixior quam annus integer.*

NOTÆ.

1. *Si proprium hoc fuerit.*] Si hoc mihi proprium, & quasi meum ac perpetuum addicas. enim Æn. 1. 76. *Connubio jungam stabili, rianque dicabo.* Et Æn. 3. 85 *Da propriam mirit domum.* Item Æn. 6. 871. *propria si dona fuissent.* Quid autem est illud, *hoc?* talia carmina faciam, qualia Codrus, inquit via. Male: quid enim Diana, aper, & nua ad poëfim? Melius: ut quod in apri us & cervi venatione mihi contigit, hoc si sit proprium, nempe feliciter venari.

2. *Puniceo.*] Hujus quoque sive rubri colo marmor est, *porphyrites:* in Ægypto fre- ns ex Plin. l 36 7 *Suras*] Sura pars est e maxime carnosa & mollis, quæ solis inest inibus. *Cothurno*] Cothurnus est calcea- i genus utrique aptum pedi, & utrique i. Non multum differre videtur ab ocreis, idem alter suras includit. Æn. 1 341. *Pur- que alte suras vincire cothurno.* Fuit in usu, in venatione, ut hinc patet, quam in thea- quo primum à Sophocle inductus est. Sed icus à venatorio in eo differt, quod tragi- pissiori subere suppactus esset, ad augen- dicentis staturam; ut innuit Juvenal. Sat. 4. *breviorque videtur virgine Pygmæa, nulli- jusve cothurnis.*

3. *Sinum lactis.*] *Sinum, sini,* vas est à *sinu,* um, *quod majorem cavationem quam pocula at,* inquit Varro. Sed cum prima syllaba in it longa, in *sinu* brevis: videtur Vossio cendum à , *verso, circumago:* quia in utyrum versando conficiebatur. *Liba.*] , placentæ genus, ex farina, melle, & o- ic dictum, quia pars ejus in ignem sacrifi- um injecta Dis libabatur: *Libare* autem pro ficare sæpe sumitur, etsi proprie de liquidis tantum debeat dici, quæ paulatim effunduntur: λείβω enim est *stillo. Priape.*] Priapus Veneris & Bacchi filius, Lampsaci, quæ urbs est ad Hellespontum, natus & imprimis cultus: custos hortorum, quorum in limine statuam ei rudem & quasi informem ponebant.

36. *Si fœtura gregem suppleverit.*] Si damnum, quo grex meus affectus est, fœtus novi reparaverint. *Fœtura* enim, sunt agni novi. *Supplere,* est, quod deest sufficere: talia sunt in exercitu *supplementa,* novi milites.

37. *Nerine Galatea.*] Tertium amœbæum continet amicæ desideria. Corydon invitat eam tribus mollissimis blanditiis, ut sub noctem ad se veniat. Thyrsis tria imprecatur sibi, quo testetur diem sibi anno esse longiorem: & juvencos incusat suos, quasi diutius pascendo producerent diem, & noctem removerent. *Nerine,* id est, Nerei filia & Doridis. Nympha fuit à Polyphemo amata, qui cum Acim Siculum pastorem, Fauni filium, sibi ab ea præferri intelligeret, eum rupe impacta interfecit. Galatea mortuum pastorem miserata, mutavit in fluvium cognominem, qui in Ætna monte ortus in mare Siculum defertur. Corydon Galateam suam rusticulam, *Nerinen Galateam* hic vocat, quasi Nymphæ illi formâ supparem.

Thymo mihi dulcior, &c.] Dulcior odore, non gustu *Hybla* mons in Sicilia, thymo abundans, atque apibus.

41. *Sardois herbis.*] Sic dictis quia nascuntur in Sardinia insula: & mandentium ora sic contrahunt, ut ii quasi ridentes earum veneno emoriantur. Unde proverbium: *Sardonicus risus.* Virgultum acutis foliis & pungentibus à Holly-Bush. *Alga,* herba vilis, foliis lactucæ similis, in mari nascens, unde adlitus ejectatur.

Ite

Abite in ſtabulum, ô boves jam ſaturati: abite, ſi vobis eſt aliquis pudor. CO. *Fontes muſcoſi, & gramen dulce ad ſomnum, & virens arbutus qua vos inumbrat variis foliis, protegite pecus contra calorem ſolſtitialem: æſtas nunc imminet calidiſſima, nunc gemmæ tument in fœcundo palmite.* TH. *Hic ſemper eſt focus, & tædæ pingues, & multus ignis, & lumina perpetuo fumo nigrantia: hic non magis timemus frigus Boreæ, quam lupus* timet *multitudinem* ovium, *aut fluvii rapidi* timent *ripas.* CO. *Hic ſunt juniperi, & caſtaneæ hirſutæ: jacent hinc inde ſub arbore ſui quique fructus: nunc omnia pulchra ſunt: ſed ſi pulchrior dominus diſcedat ex his collibus, videbis fluvios ipſos arentes.*

Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.
CO. Muſcoſi fontes, & ſomno mollior herba,
Et quæ vos rarâ viridis tegit arbutus umbrâ,
Solſtitium pecori defendite: jam venit æſtas
Torrida: jam læto turgent in palmite gemmæ:
TH. Hic focus, & tædæ pingues: hic plurimus ignis
Semper, & aſſiduâ poſtes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora; quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
COR. Stant & juniperi, & caſtaneæ hirſutæ:
Strata jacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma:
Omnia nunc rident: at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.

NOTÆ.

45. *Muſcoſi fontes.*] Quarum amœbæum continet commendationem agrorum & tectorum: agrorum quidem à fontibus, gramine & umbra, tectorum autem, à foco & igne. De *muſco*, Eclog. 6. 62.

Somno mollior.] Mollis & commoda ad ſomnum. Sic dixit Propert. l. 3. 15. 29. *Et durum Zerum, & lacrymis Amphiona mollem*, id eſt, mollem ad lacrymas.

47. *Solſtitium pecori defendite.*] *Solſtitium* duplex eſt, unum æſtivum, in 1. gradu Cancri, de quo hic agitur, tunc æſtas eſt ſumma dieſque nobis longiſſimus: brumale alterum, in 1. gradu Capricorni, & tunc hyems ſumma dieſque breviſſimus. Solſtitia dicta non quod ibi Sol ſtet immotus, ſed quod ulterius non progrediatur, & iter ſuum incipiat relegere: unde quia eundo & redeundo bis eidem viæ videtur inſiſtere, ideo nobis quaſi immotus apparet. *Solſtitium* tamen, & *ſolſtitia*, præter Columellam veteres omnes de æſtivo tantum intelligunt, ut hic Virgilius, hyemale vero *brumam* vocant. Ita Cerdanus in G. 1. 100. Dicitur porro, Defendere aliquem ab aliqua re, ſupra v. 6 *teneras defendo a frigore myrtos*; & defendere aliquam rem alicui, ut hic, & apud Horat. Od. l. 1. 17. 3. *Igneam defendit æſtatem capellis.*

48. *In palmite gemmæ.*] Palmes proprie de vitibus dicitur, id quod in arboribus *ſurculus*: nempe lignum illud quod ex ipſa ſtirpe quotannis emergit, gemmaſque producit, quæ deinde abeunt in virgulas: virgulæ autem veluti palmæ digitos exhibent. *Gemmæ.*] Nodi ſunt palmitum, qui corticem rumpunt, & in pampinos aut racemos evadunt. Dicuntur quoque *oculi*, ob figuram.

49. *Hic focus & tædæ.*] *Focus* locus eſt continens & *fovens* ignem. *Tædæ* ligna quælibet, materies ignis. Proprie tamen *tæda* arbor à *picea* non admodum diverſa, ignem concipiens propter pinguedinem: in ſacris pro face adhiberi ſolita: unde ſæpe apud Latinos *tædæ* pro facibus.

51. *Boreæ.*] Ventus eſt flans à ſeptentrione frigidus & ſiccus: à βοάω clamo, & βία vis, quia flat cum ſonitu. Vocatur & *Aquilo*, hementiori flatu & volatu: quaſi *Aquilo* quit Feſtus. Strymonis Macedoniæ fluvii Orithyiam Erechthei Athenarum regis rapuit, ex qua ſuſcepit Calaim & Zetem, ...us deinde ex patria origine alæ ſuccrev...

53. *Stant & juniperi.*] Quia amœbæo ...buntur effectus varii præſentiæ & abſen... mici & amicæ. *Stant hirſutæ*, nempe ... quæ cum hirſutis echinis incluſæ ſint, ... ipſam, ſi multæ ſint, amœna quadam ... ſpectabilem reddunt. Ita Æn. 6. 300. *... mina flamma. Juniperus.*] Arbor foliis, ... rum in modum, anguſtis & acutis: bacc... vis rotundis, & odoratis, **Juniper.** De... neis, Ecl. 1. 82. Verſus gravitate inſignis, ... pter ſpondæum quinti pedis, & hiatum ... num ſyllabæ longæ, abſque ſynalœpha, ... Græco.

54. *Sua quæque ſub arbore poma.*] Mu... eſt Interpretatio. I. *Quæque poma jacent ſub arbore.* At tum *ſua* vel contrahitur ... ſyllabam, ut in *ſuavis aureus*, vel *ſa*, ... dictum eſt, more veterum, qui *ſus*, *ſa* ... dixere: imprimis Ennius, cujus in fragm... extat, *Poſtquam lumina ſis oculis bonus ... reliquit.* II. *Quaque ſub arbore, ſua ja... ma.* At tum *legitur quaque* non *quaque*, ... arborem referatur: ſed ſine veterum lib... auctoritate. III. Abſque his tricis, ... dicas: *Sub arboribus jacent ſua quæque*

H. Aret ager, vitio moriens ſitit aeris herba:
ber pampineas invidit collibus umbras.
yllidis adventu noſtræ nemus omne virebit:
ppiter & læto deſcendet plurimus imbri.
O. Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Jaccho:
rmoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo.
yllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
ec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
H. Fraxinus in ſylvis pulcherrima, pinus in hortis,
pulus in fluviis, abies in montibus altis:
æpius at ſi me, Lycida formoſe, reviſas,
raxinus in ſylvis cedat tibi, pinus in hortis.
E. Hæc memini, & victum fruſtra contendere Thyrſin.
x illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

TH. *Campi areſcunt, gramina pereunt exuſta cœli æſtu nimio. Bacchus abſtulit montibus pampinos umbriferos: ſed omnis ſylva revireſcet ad adventum noſtra Phyllidis, & multus aer ſolvetur in pluviam fertilem.* CO. *Populus acceptiſſima eſt Herculi, vinea Baccho, myrtus pulchra Veneri, Apollini ſua laurus: Phyllis amat corylos: quamdiu Phyllis amabit illas, nec myrtus, nec laurus Apollinis ſuperabit corylos.* TH. *Fraxinus formoſiſſima eſt in nemoribus, pinus in hortis, populus in fluminibus, abies in montibus excelſis: ſed ſi me ſæpe inviſas, ô pulcher Lycida, fraxinus in nemoribus, pinus in hortis, cedet tibi.* ME. *Recordor illorum* carminum, *& quod Thyrſis ſuperatus fruſtra pugnaverit. Ab illo tempore Corydon, habetur à nobis* vere *Corydon.*

NOTÆ.

58. *Liber.*] Bacchus, de quo Ecl. 5. 30 ſic dictus, vel quia Bœotiam, in qua natus erat, liberam fecit, ut ait Plutarch. Vel quia vinum liberat animum curis, aut loquendi libertatem inducit.

60. *Juppiter & lato, &c.*] Jovem veteres aerem dixere; eumdemque Veſtæ, ſive Terræ conjugem, quam imbre fœcundat. G. 2. 325.

61. *Populus Alcidæ.*] Sextum & ultimum arboreum laudes proſequitur amici & amicæ, quæque laudes à variis arboribus petit. *Populus,* the **Poplar,** ſacra Herculi, quia is populo coronatus adiit inferos: unde pars ea foliorum, quæ capiti appreſſa erat, ex capitis ſudore fuſcatur, quæ pars ad auras obverſa erat, loci imagine nigram quamdam viriditatem contrahit. De *populo*, G. 2. 13. De *Alcide*, Æn. 5.

62. *Vitis.*] Baccho ſacra, quia vini inventor inter profanos auctores habetur. De *Jaccho*, Bacchi nomine, Eclog. 6. 15.

62. *Myrtus.*] Veneri ſacra, vel propter odoris delicias, vel quia frequens in litore maris, unde è ſpuma Venus orta fingitur, Ecl. 2. 54.

63. *Phœbo.*] Sacra Phœbo, propter Daphnen in eam mutatam. Sumitur ſæpius pro corona è lauro: hic tamen pro ipſa arbore: ut & apud Hor. Od. l. 2. 15. 9. *Tum ſpiſſa ramis laurea*, De *lauro*, Ecl. 2. 54. De *corylis*, Ecl. 1. 14.

65. *Fraxinus, &c.*] **the Aſh.** *Abies,* **the Fir,** *&c.*

69. *Et victum fruſtra, &c.*] Victoria penes Corydonem. Quia Corydon in primo amœbæo, orditur à pietate in Deos; Thyrſis à rabie, qua inimicum inceſſit. In ſecundo Corydon invocat Dianam caſtum numen, Thyrſis Priapum, obſcœnum Deum. In tertio Corydon blandiſſima vota facit: Thyrſis dira imprecatur ſibi. In reliquis Corydon lætatur, Thyrſis triſtia ut plurimum canit.

70. *Ex illo, &c.*] I. Servius vult hic ſenſum abruptum eſſe, ex decoro paſtoralis ruſticitatis: & ſic ſupplet: Ex illo tempore Corydon eſt nobis, habetur à nobis, victor nobilis ſupra omnes. Sed hoc durum. II. Nannius unus omnium legit, non quidem *nobis*, ſed *noblis*, ſeu *nobilis* per contractionem: ſed hoc durius & abſque auctoritate. III. Simpliciùs: ex illo tempore Corydon habetur à nobis vere Corydon, id eſt, vere dignus eâ famâ quæ floret apud omnes.

ECLO-

ECLOGA VIII.

* PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

DUÆ sunt hujus Eclogæ partes. Prima è tertio, secunda è secundo Theocriti Idyllio, ferè de pta. In prima, iuvenis, Nisæ puellæ procus, Mopsum rivalem sibi prælatum dolet. In se venefica Daphnim, à se aversum, incantationibus magicis ad se suumque amorem pellicit mam canit Damon, secundam Alphesiboeus: neuter in sua; sed hic in venefica, ille in pr sona. Utrumque pastorem inducit Virgilius. Tum opus dicat Asinio Pollioni, non, ut mu tant, Octaviano Cæsari: quemadmodum nota docebunt.

Scripta est anno U.C. 715. Virgilii 31. L. Marcio Censorino, & C. Calvisio Sabino, Coss. Cum subactis Parthinis, & perlustratis ora Illyrica populis, per Venetiam & Timavi fluvii ostia, Ita ad triumphum rediret.

NOTA.

* *PHARMACEUTRIA.*] Id est, *venefica*: φάρμακον enim ambigua vox est: & modo remedium, modo venenum significat: unde φαρμακεὺς, veneficus, & φαρμακεύτρια *venefica.* Titulus autem ad secundam t Eclogæ partem attinet, quæ canitur ab A fibœo,

DAMON, ALPHESIBOEUS.

INTERPRETATIO. *Narrabimus carmen pastorum, Damonis & Alphesibœi, quos canentes admiratæ sunt vaccæ oblitæ pabuli: quorum ad cantum obstupuere lynces, & fluvii turbati cohibuerunt suos cursus. Tu mihi fave, ô Pollio! sive jam transcendis rupes Timavi:*

PAstorum Musam, Damonis & Alphesibœ
Immemor herbarum quos est mirata juve
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynce
Et mutata suos requierunt flumina cursus:
Damonis Musam dicemus & Alphesibœi.
Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timav

NOTÆ.

DAMON] Ecl. 3. 17. *ALPHESIBOEUS*] Ecl. 5. 73.

3. *Lynces.*] *Lynx*, animal acutissimi visus, è luporum cervariorum genere, maculosâ & variâ pelle.

4. *Requierunt, &c*] Vel neutrum est, hoc sensu: Flumina mutata secundum suos cursus, id est, mutato cursu deflectentia ab alveo, ut ad pastores currerent, quieverunt & steterunt, postquam ad eos pervenêre. Vel activum est hoc sensu: flumini stiterunt cursum, *mutata*, id est, *turbata:* undis quæ affluebant, in eas quæ jam steterant, incurrentibus. Sic Propert. l. 2. 22. 25. *Jupiter Alcmenæ geminas requieverat Arctos.* Et Seneca in Hercule Oetæo, 1586. *Quam tuas laudes populi quiescant.*

6 *Tu mihi, seu, &c.*] Pollionem hic ap non Octavianum: bellum enim Illyrico Dalmaticum ab Octaviano Cæsare non g est, nisi post devictum occisumque Sc Pompeium. Pollionis autem expeditio in thinos, Illyrici populos, omnino in hoc tempus cadit: ut constat ex fastis Capit animadversionibus Jos. Scaligeri ad E Errat tamen in eo Scaliger, quod per *saxa vi*, res intelligat ab eodem Pollione gesta Altinum, urbem in Venetia: quibus de ita Velleius l. 2. postquam Lucii Antonii finam deditionem descripsit. *Pollio Asinius septem legionibus, diu retenta in potestate A Venetia, magnis speciosisque rebus circa A aliasque eius regionis urbes editis, An*

ve oram Illyrici legis æquoris : en erit unquam
e dies, mihi cum liceat tua dicere facta !
n erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
ola Sophocleo tua carmina digna cothurno ! 10
te principium ; tibi desinet : accipe jussis (cum
Carmina cœpta tuis, atque hanc sine tempora cir-
nter victrices hederam tibi serpere lauros.

sive veheris circum litus maris Illyrici. Nunquamne aderit illud tempus, quo permittetur mihi narrare tua gesta ! Nonne aderit illud tempus, *cum potero laudare per totum orbem tuas tragœdias :* quæ *solæ dignæ* sunt *cothurno Sophoclis ! A te incœpi ; in te finiam : accipe versus inchoatos ex mandato tuo, & permitte* ut *hac hedera repat circum caput tuum, inter lauros triumphales.*

NOTÆ.

vagum adhuc Domitium & propria classis ducem, consiliis suis illectum ac fide data, Antonio. Unde manifestum est res illas Pollione, contra Octavianum, & pro M. Antonio Lucii fratre, gestas esse : neque Virgilius eo expers fuit bonæ mentis, ut in ipsis Octaviani oculis Pollionem laudaret, ob ea ipsa, quæ adversus ipsum præclare gesserat. Igitur melius hæc intelligo de reditu Pollionis è Dalmatia Romam : non recto quidem itinere, sed per Illyricam, & ipsa Venetiæ litora lustrando.

6. *Timavi, &c.*] *Timavus*, Fluvius Carnorum, dui populi sunt in Foro-julienſi ditione, *Frioul.* Latissimus, sed brevissimus ipse decursus : quippe novem fontibus è monte Tumpens, ad fanum Diomedis, nunc S. *Gio-anni*, non longo post spatio in mare Hadriaticum devolvitur. Ad ejus ostia insulæ parvæ quædam sunt, insignes calidis fontibus, qui maris æstu increscunt. Has forte insulas vocat Poeta, *saxa Timavi.*

7. *Illyrici.*] *Illyricum*, regio amplissima, in longitudinem obversa Italiæ, à qua per mare Adriaticum dividitur : universim hodie dicta, *Slavonia.* Vulgo duas in partes apud veteres divisa, *Liburniam*, quæ ad occasum, & *Dalmatiam*, quæ ad ortum est. *An erit.*] Æn. l. 1 68.

10. *Sophocleo, &c.*] Scripsit quidem Augustus tragœdiam *Ajacem*, sed posterioribus, ut verisimile est, pacatisque temporibus. Adde quod in lucem non edidit, ac ne perfecit quidem, sed delevit : unde dicere solitus erat, ingenium suum in spongiam incubuisse, ut est apud Suetonium. At ex Horatio Od. l. 2. 1. constat Pollionem, triumphi sui tempore, tragœdiarum scriptorem fuisse nobilem. *Paulum sepultæ Musa tragœdiæ desit theatris, &c.* Per *cothurnum*, altiorem calceum, tragœdia ipsa intelligitur : ut per *soccum*, calceum humilem, comœdia, versusque humiles. Horat. de Art. Poet. 89. *Indignatur enim privatis ac prope socco dignis carminibus narrari cœna Thyestæ. Sophocles* Athenienſis, tragicæ poeseos princeps, exhibuit fabulas 123. in quibus ter & vicies victoriam retulit, quarum postrema cum ei præter spem contigisset, repentino gaudio expiravit. Cothurnum primus induxit in Theatrum. De *Cothurno*, Eclog. 7. 32.

11. *A te principium, tibi desinet, &c.*] Videri potest hoc ad Augustum spectare : cujus in honorem primam Eclogam, & ultimum opus *Æneida* conscripsit. Melius tamen ad Pollionem, cujus gratia recuperaverit agros, indeque scribendi occasionem arripuit Quod si *non desinit* in ejus laudibus, ut promiserat : memineris multa poetas promittere, quæ non exolvunt.

13. *Hederam, &c.*] Permitte ut cingam tibi caput hac hedera poetica, dum te milites tui triumphantem coronant lauro victrici, id est, ut te laudem Poetam poeta, dum te victorem laudant ii, qui tecum victores sunt. Olim corona poetarum ex hedera, triumphantium è lauro : quanquam deinde poetis etiam è lauro data est. Vide Eclog. 7. 25.

Victrices lauros] Triumphum intelligit Pollionis de Parthinis : anno U. C. 715. 8. Kal. Novemb. de quo, in argumento Ecl. 4. dictum est. *Parthini* autem, sive *Parthinei*, qui fuerint ambigitur. Hos in Macedonia Plinius, in Epiro Strabo collocat : in Illyrico cæteri, eaque Illyrici parte, quæ Dalmatia proprie dicitur. Rursus qua in parte Dalmatiæ, dubitatur. Urbs enim eorum præcipua statuitur à Cæsare in ea Dalmatiæ ora, quæ Dyrrhachio & Macedoniæ confinis est. Alii Dionem secuti *Epidaurum* esse volunt, *Ragusa*, in media fere Dalmatiæ. Alii *Salonas* esse putant, in eo Dalmatiæ litore, quod à Macedonia remotissimum est : idque auctore Servio, qui de Salonis urbe Dalmatiæ triumphasse Pollionem ante consulatum refert. Hinc factum est, ut Josephus ipse Scaliger in Eusebium, p. 162. duplicem ejus triumphum perperam distinxerit, primum de Salonis Dalmatiæ, ante consulatum, alterum de Parthinis Macedoniæ, post consulatum : sed contra fastorum fidem, contra fidem historiæ : quæ res ab eo gestas usque ad consulatum, immo itinera ejus omnia fere describit, absque ulla prioris illius in Dalmatas expeditionis mentione. Dicendum igitur, unica expeditione Pollionem

Frigida

Vix frigidæ tenebræ noctis abierant ex aere, cum ros in molli gramine jucundissimus est pecudibus. Tunc *Damon innitens oleæ tereti, sic orsus est.* DA. *Orire, Lucifer, & præviis advehe lucem: dum conqueror, delusus insano amore Nisæ sponsæ, & moriens appello Deos in ultima tempora vitæ: quamvis nihil mihi profuit attestari eos. Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus Mænali! Mænalus habet semper sylvam canoram, & pinus resonantes: semper ille* mons *audit amores pastorum, & Pana, qui primus non reliquit arundines inutiles. Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus! Nisa datur Mopso.* Nos *amatores quid non possimus expectare? Jam gryphes copulabuntur equis, & futuris temporibus pavidi damæ venient potum cum canibus. Mopse, præcide novas tædas, sponsa deducitur ad te. Abjice nuces, ô sponse! Hesperus pro te relinquit Oetam. Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus. O Sociata digno marito! Dum contemnis reliquos, dumque odio habes meam fistulam, pellas,*

Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratissimus herba est:
Incumbens tereti Damon sic cœpit olivæ. (mu
DA. Nascere, præque diem veniens age, Lucifer,
Conjugis indigno Nisæ deceptus amore.
Dum queror, & Divos (quanquam nil testibus
Profeci) extremâ moriens tamen alloquor horâ.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Mænalus argutumque nemus pinosque loquen
Semper habet: semper pastorum ille audit amo
Panaque, qui primus calamos non passus ine
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Mopso Nisa datur: quid non speremus ama
Jungentur jam gryphes equis, ævoque seque
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deserit Hesperus Oe
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
O digno conjuncta viro! dum despicis omnes,
Dumque tibi est odio mea fistula, dumque cap

NOTÆ.

Illyricum perlustrasse: eamque victoriam & *Dalmaticam* fuisse dictam, quia Dalmatia præcipua pars Illyrici; & *Parthinicam*, quia Parthini tum in Dalmatia forte plurimum poterant; & *Saloninam*, quia Parthinorum ditio ad hanc usque urbem pertinere etiam potuit.

16. *Incumbens tereti olivæ.*] Dicitur *teres*, quicquid rotundum & oblongum est, ut columna, truncus arboris, baculus. *Incumbens*, vel innitens baculo ex oliva; vel trunco arboris ipsius defensus.

18. *Conjugis, &c.*] Non quæ erat, sed quæ fore sperabatur conjux. Sic Æn. 4. 536. *Quos ego jam toties sum dedignata maritos*, id est, *procos*, qui Didonis conjugium ambiebant.

19. *Nil testibus illis, &c.*] Nihil mihi profuit, quod Nisa suam mihi fidem dederit, ejusque testes appellaverit Deos.

21. *Incipe Mænalios, &c.*] Versus *intercalaris*, qui sæpius aliis interponitur. *Mænalios.*] Quales à pastoribus cani solent in Mænalo, monte Arcadiæ, qui Pani sacer: in plurali numero *Mænala*. *Argutum.*] Ecl. 7. 1. *Pana.*] Ecl. 2. 31.

27. *Gryphes.*] Vel *gryphi*, toto corpore leones, alis & rostro aquilæ, equis vehementer infesti, Apollini sacri, inquit Servius. Plinius tamen fabulosa monstra putat, ut & *Pegasos*, l. 10. 49.

28. *Dama.*] E genere caprarum sylvest Deer. Virgilio, masculini, cæteris, fœ ni generis.

29. *Mopse, novas, &c.*] Rivali suo, Nisæ rito, invide gratulatur: eumque hor cum amara indignatione, ut ritus omne quatur nuptiarum, cum nox immineat. nim, præviis facibus quinque, ducebatur sub noctem in mariti domum: faces è vel corylo, vel pinu, incidebantur in parte minutas in virgulas, spicarum in aristarum, quo facilius ignem concipe unde G. 1. 292. *Ferroque faces inspicat* II. Maritus nuces spargebat pueris, v oftenderet se pueritiam relinquere: *nuce relinquere*, adagium est, hoc ipsum signi Vel ob alia mysteria, quæ apud Rom dere est.

30. *Hesperus Oetam.*] *Oeta*, Thessaliæ in sinum Malliacum desinens, altissimus ut Attici & Bœoti, qui hunc habeba Occidentem, ex eo stellas cadere dice quemadmodum ex *Ida*, Phrygiæ monte altissimo, quem habebant ad Orientem, easdem fabulabantur. Qui loquendi mo aliarum etiam regionum poetas transiit, alio situ positos. Noctem igitur jam pro re significat. De *Hespero*, Ecl. 6. 86.

Hirsutu

Hirſutumque ſupercilium, prolixaque barba :
Nec curare Deum credis mortalia quenquam. 35
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Agrestibus in noſtris parvam te roſcida mala,
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem :
Alter ab undecimo tum me jam cœperat annus :
Jam fragiles poteram à terra contingere ramos. 40
Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error !
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc ſcio quid ſit amor. Duris in cotibus illum
Hæmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec generis noſtri puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus. 46
Impius amor docuit natorum ſanguine matrem
Commaculare manus: crudelis tu quoque, mater:
Crudelis mater magis, an puer improbus ille ?
Improbus ille puer, crudelis tu quoque, mater. 50
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc & oves ultro fugiat lupus, aurea duræ
Mala ferant quercus, narciſſo floreat alnus,
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ.

& ſupercilia mea *piloſa, & barbam longam : & putas nullum Deum providere mortalibus* rebus. *Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. In ſeptis* horti *noſtri, vidi te* adhuc *parvam, colligentem cum matre poma perfuſa rore : ego vos ducebam* illuc. *Tunc ordiebar annum duodecimum: Tunc poteram ab humo attingere tenues ramos. Statim ac te vidi, quomodo perii ! quomodo nexius error me rapuit* mihi ! *Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. Jam cognoſco quid ſit amor. Iſmarus, aut Rhodope, aut Garamantes ultimi, producunt in rigidis rupibus illum puerum,* qui *non* eſt *noſtræ naturæ & originis. Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. Durus amor ſuaſit matri fœdare manus cruore liberorum. Tu etiam immitis* fuiſti, *ô mater. Magiſne immitis mater* fuit, *an puer ille improbus? Improbus* fuit *ille puer :* ſed *tu*

am immitis fuiſti, ô mater. Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. Nunc & lupus ſponte iat oves, rigidæ quercus producant poma aurea, alnus floreat narciſſo, myricæ ſtillent cortice pin- ſuccinum.

NOTÆ.

4. *Hirſutumque, &c.*] Hoc addit, vel ut ur commendet ſuum, cujus indicium eſt pi- m denſitas : Ita Polyphemus apud Theo- Idyl. 3. & apud Ovid. Met. 13. Vel poti- ſuum exaggeret de amiſſa Niſa dolorem, factum eſt ut capillitium incultum ſummi-

5. *Cum matre.*] Vel *tua*, vel *mea*. Melius Tamen apud Theocr. eſt *mea*. Idyl. 11. 26. ὡς ἰδὲν σὺν μητρί. *Veniſti mea cum re.* Diſcrimen eſt quod apud Theocritum matrem ducat in montes : apud Virgilium vero in hortum, & domeſticas ſepes ; quem ecum duce puero non egebat ſua mater.

6. *Alter ab undecimo.*] An duodecimus eſt, ecimus tertius ? Certe *alter* de duobus um dicitur. Unde concludit Servius hic an- decimum tertium ſignari : *ut*, inquit, *a- ab undecimo, ſit duodecimus ; alter decimus ſit.* Ego annum intelligi duodecimum puto ; ut undecimus unum aliquid cum aliis ſu- oribus componat ; *alter* vero huic adjectus, ſit illum primus, adeoque de numeris ve- duobus dicatur. Sic Ecl. 5. 49. *Alter ab* ſit omnium judicio *primus poſt illum*, adeo- ecundus, non tertius.

41. *Ut vidi, ut perii, &c.*] Omnino è Theocrito, Idyl. 3. 42. Ὡς ἰδὲν, ὡς ἰμάνη, ὡς ἐς βαθὺν ἅλετ' ἔρωτα. *Ut vidit, ut periit, ut in profundum ſaltavit amorem !*

44. *Iſmarus, aut Rhodope.*] Ecl. 6. 30. *Garamantes.*] Interioris Libyæ populi, ſine legibus & matrimoniis. Regio nunc dicitur *Gnangara*.

47. *Matrem.*] Medeam, Æetæ Colchorum regis filiam : quæ cum Jaſoni Argonautarum duci artem dediſſet expugnandi aurei velleris, & cum eo è paternis regnis aufugiſſet, repudiata deinde ab eodem, ob amorem Creuſæ Corinthiorum regis filiæ, Creuſam cum Creonte patre magicis ignibus abſumpſit ; filios ipſa ſuos, ex Jaſone ſuſceptos, in oculis patris jugulavit : tumque alatis ſerpentibus alium in locum devecta eſt.

54. *Electra myrica.*] *Electrum, de l' ambre :* ſic Græcis dictum, quia refert fulgorem Solis, qui vocatur ἠλέκτωρ. Latinis *ſuccinum* : quia ſuccus eſt arborum quarundam è pineo genere, ex quibus quaſi gummi diſſluit in Oceanum, ibique induratum defertur ad litus, aut à piſcatoribus extrahitur, maxime in inſulis Septentrionalibus. Vide Ecl. 6. 62. De *myricis*, Ecl. 4. 2. De *Narciſſo*, Ecl. 2. 48.

Ululæ quoque contendant cum cycnis : Tityrus fiat Orpheus : Orpheus inter arbores ; Arion inter delphinos. Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus. Cuncta fiant altum ipsum mare : valete nemora, præcipitabo me in mare è culmine rupis excelsæ : accipe donum hoc ultimum morientis. Cessa mecum, ô mea fistula, à pastoralibus cantibus. Hæc dixit Damon : vos, ô Musæ, narrate ea quæ retulit Alphesibœus : non possumus omnes omnia facere. ALPH. *Exporta aquam, & circumda has aras taniâ laneâ, & adure verbenas pingues, & mascula thura : ut coner magicis ritibus abalienare sponsum à recta mente. Nihil hic deest præterquam carmina. Trahite, trahite, Daphnim ab urbe in meam domum, ô mea carmina. Carmina possunt Lunam ipsam evocare è cælo. Circe mutavit per carmina socios Ulyssis :*

Certent & cycnis ululæ : sit Tityrus Orpheus:
Orpheus in sylvis ; inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Omnia vel medium fiant mare : vivite sylvæ.
Præceps aërii speculâ de montis in undas
Deferar : extremum hoc munus morientis hab
Desine Mænalios, jam desine, tibia, versus.
Hæc Damon : vos, quæ responderit Alphesibœ
Dicite, Pierides : non omnia possumus omnes.
ALP. Effer aquam & molli cinge hæc altaria vi
Verbenásq; adole pingues, & mascula thura,
Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus : nihil hîc nisi carmina des
Ducite ab urbe domum, mea carmina, duc
Daphnim.
Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam:
Carminibus Circe socios mutavit Ulyssei:

NOTÆ.

55. *Cycnis ululæ, &c.* | *Cycni* non nisi apud poëtas canori : re autem ipsa & vivi & morientes fere muti, aut stridui. Quo magis mirum videtur, undè tanta apud Græcos Latinosq; de Cycnei cantus deliciis consensio. Nazianzenus Orat. 34. cantum illum refert ad plausum alarum, Zephyris inter pennarum calamos sibilantibus. *Ulula*, nocturna avis, ab ululatu sic dicta, *un hibou*. *Tytirus.*| Hic pro insulso pastore sumitur. *Orpheus.* | Ecl. 3. 46.

56. *Arion.* | Ex insula Lesbo, urbe Methymnâ, citharœdus & lyricus poëta nobilis : qui cum ex Italia, ubi multas opes arte sua collegerat, Corinthum rediret ad Periandrum regem, cui percharus erat ; ab avaris nautis modulans in mare projectus est : sed à Delphino, quem dulcedine cantus illexerat, exceptus, Tænarum, quod oppidum est Laconiæ, vectus ab eodem est. *Delphini* autem dicuntur & musicâ & amore hominum capi.

58. *Vivite sylvæ.* | Græcis χαίρετε, *gaudete.* Etiam in eos, quos cum odio abjicimus, & abire jubemus. Catul. 11. 17. *Cum suis vivat, valeatque mœchis :* id est, *abeat.*

64. *Effer aquam.* | Saga præcipit hæc omnia Amaryllidi famulæ.

65. *Verbenásque.* | Proprie *verbena* certa quædam herbæ species est, *de la vervene.* Vulgo tamen sumebatur apud Romanos pro omni herba, cum sua terra, è puro sacroque loco evulsa : quasi *herbena*, inquit Donatus. Talibus verbenis aras festis diebus coronabant : tale
ti ferebant ex arce Capitolina erutas, &
tabant hostibus, cum ad eos ibant res ca
petitum ; & legatorum unus ideo ver
us vocabatur. Hac peruncti magi p
id impetrari quod volebant ; abigi febr
citias conciliari. Plin. l. 22. 2. &c.
thura | Mascula, non sexu, nullum enim
mineum ; sed bonitate.

67. *Nihil hic nisi carmina, &c.* | Omn
teria incantationis jam parata est ; nih
requiritur præter carmina, id est, solem
ritualem verborum formulam. Deind
sam hortatur exemplo Circes, de qua,
sociis Ulyssis in sues transformatis,
386. & Æn. 7. 19.

69. *Deducere Lunam.* | Antiqui p
Lunam esse magorum incantationibus
tam : ita ut, quoties iis luberet, rubesce
in modum sanguinis : & è cœlo dedu
vel invita, ut in herbas despumaret.
inde putabant eam deliquium pati, t
ipsi tinnitu cymbalorum succurrebant.

70. *Ulyssei.* | Pro *Ulyssis.* Sic Horat. O
6. 7. *Nec cursus duplicis per mare Ulyssei.*
1. 34. *Reliquias Danaum atque immitis
lei.* Latini enim Græca in εὺς, ut Ὀ
Ἀχιλλεὺς, Ὀρφεὺς ; aliquando ad Sec
declinationem reduxere : *Ulyssēus, ei ;
leus, ei ; Orpheus, ei :* aliquando ad
ut *Ulysses, is, Achilles, is.*

Fri

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi hæc primum triplici diversa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco. Numero Deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim,
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
Necte, Amarylli, modo: & Veneris dic vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Limus ut hic durescit, & hæc ut cera liquescit
Uno eodemque igni: sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide laurū.
Ducite ab urbe domum, mea cermina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim, qualis, cum fessa juvencum

Serpens gelidus in pratis obrigescit, dum incantatur. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, ô mea carmina. Primo circumligo tibi hac terna licia, triplici colore varia; & circa has aras ter fero tuum simulacrum. Numerus impar placet Deo. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. O Amarylli, implica tres colores in tres nodos; implica jam, ô Amarylli, & dic implico nodos Veneris. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Quemadmodum* hoc simulacrū *è limo* factum *induratur, & hoc* alterum *è cera* factum *emollitur, unâ & eâdem flammâ: sic Daphnis nostro amore* indureturque & emolliatur. *Dispergo fruges salsas, & comburo bitumine crepitantem laurum. Daphnis crudelis me comburit, ego hanc laurum* comburo *contra Daphnim. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Talis amor* occupet *Daphnim, qualis* est, *cum juvenca*

NOTÆ.

71. *Cantando rumpitur anguis.* | Id est, dum cantatur. Sic G. 2. 250. *Sed picis in morem ignibus lenteſcit habendo:* id est, dum habetur, flatturque digitis. Unde patet gerundia hujusmodi passivam sæpe habere significationem.

74. *Licia.* | Sunt limbi qui telam hinc inde ligant, & in quibus capita staminum continentur. 73. *Terna triplici colore.* | *Novem:* tria alba, tria rosea, tria nigra: ex hoc versu, in Ceiri, 81. *Terque novena ligat triplici diversa colore Fi-* &c. Quæ novem licia tribus deinde liganter nodis: *Necte tribus nodis ternos, Amarylli, &c. Et Veneris dic vincula necto:* quibus verbis incantationis formula continetur.

77. *Numero Deus impare gaudet.* | Numeris impar omnium naturam constare affirmabant Pythagorici: in imparibus in primis vim esse perfectus putabat. Unde præcipitur in Geoponicis, l. 18. ut numerus gregis semper impar sit. Et in re bellica apud Vegetium, l. 3. 8. ut fossæ quibus castra muniuntur latæ sint pedes novem ad minimum, septem ac decem ad summum; semper numero impari. Hoc autem loco, per numerum imparem, ternarius significatur, principium omnium: tum quia, ex Aristotele & Plutarcho, continet in se principium, medium, & finem; tum quia potestati Deorum, tam superorum, quam inferorum, significandæ adhibetur. Nam trifidum est fulmen, Neptuni sceptrum tridens, Plutonis canis triceps, Parcæ tres, Furiæ tres, Apollo idem, Sol & Liber dicitur; *tria virginis ora Diana*, quæ Diana est in terris, Luna in cœlo, Hecate in inferis, eademque colitur in triviis. *Deus.* | Vel quilibet Deus: vel Hecate, quæ magicis rebus præest. *Deum* enim genere fœminino dici posse quidam volunt: & sic Lucanum de furiis dixisse lib. 2. 80. *Terribilesque Deos scelerum.*

81. *Sic nostro, &c.* | Sic uno eodemque amore nostro, liquescat, & mollior fiat mihi, cæteris durescat.

82. *Sparge molam.* | *Mola* placentæ quædam species, quæ fiebat ex farre *horno*, & sale horno, id est, *illius anni*. Ex farre, inquam, salso, tosto, & molito: unde *mola* appellabatur; & victimæ dicebantur *immolari*, quia & frons victimarum, & foci, & cultri hac molâ inspergebantur. Itaque molâ conspergitur effigies Daphnidis; ut victima hujus magici sacrificii.

Incende bitumine. | *Bitumen*, limus aut terra, cujus natura vicina est sulphuri.

83. *In Daphnide.* | Ex Theocriti Pharmaceutria Idyl. 2. 23. Δέλφιδι τὰμ' ἀνίαγεν, ἐγὼ δ' ἐπὶ Δέλφιδι δάφναν αἴθω *Delphis me torquet, ego hanc laurum contra Delphida comburo.* Sic enim veteres Theocriti interpretes Græci ἐπὶ Δέλφιδι, vertunt κατὰ Δέλφιδος Gr. *contra Delphida*, in Delphida. Quod tamen Virgilius per ablativum casum extulit: *In Daphnide.*

fatigata ſequendo juvencum per ſylvas & altos ſaltus, recumbit miſera juxta rivum aquæ, in ulva viridi & omittit abire ſub ſeram noctem. Talis amor occupet Daphnim, & ego non curem illum ſanare. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, ô mea carmina. Perjurus ille reliquit mihi quondam has veſtes, dilecta monimenta ſui: quæ nunc ego ſub ipſo limine committo tibi, ô terra: hæ exuviæ debent* reducere *Daphnim* ad me. *Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Mœris ipſe mihi tradidit hæc gramina, & hæc venena, collecta, in Ponto: multa* enim *oriuntur in Ponto. Ego vidi Mœrin ſæpe transformari per illa in lupum, & abdere ſe in ſylvis: ſæpe evocare animas è profundis tumulis, & transferre meſſes ſatas in alium locum. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Amarylli, exporta cineres extra domum; & jacta* eos *poſt caput in rivum fluentem, neque retro aſpicias. Ego per hos* cineres *oppugnabo Daphnim*: ſiquidem *non movetur, neque per Deos, neque per carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Vide: dum exportare differo, cinis ipſe ultro involvit aram flammâ tremulâ: ſit hoc fauſtum! Certe quid apparet, & Hylax latrat in limine. Credamne illud? An amantes fingunt ſibi ſomnia? Ceſſate, jam ô mea ceſſate carmina, Daphnis ab urbe venit.*

Per nemora atq; altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulva
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat: nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite
Daphnim.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara ſui: quæ nunc ego limine in ipſo
Terra, tibi mando: debent hæc pignora Daphnim
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite
Daphnim.
Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipſe dedit Mœris: naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſæpe lupum fieri & ſe condere ſylvis
Mœrin, ſæpe animas imis excire ſepulcris,
Atque ſatas aliò vidi traducere meſſes. (Daphnim
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite
Fer Cineres, Amarylli, foras: rivoque fluenti,
Tranſq; caput jace: ne reſpexeris. His ego Daphnim
Aggredier: nihil ille Deos, nil carmina curat. (ne
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite
Daphnim.
Aſpice: corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe: bonum
Neſcio quid certe eſt: & Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant ipſi ſibi ſomnia fingunt.
Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina
Daphnis.

NOTÆ.

87. *Ulva.*] Herba paluſtris: caret Gallico nomine.

92. *Pignora cara ſui, debent*, &c.] Expetuntur in ſacris magicis ea præcipue, quæ ſunt ejus, adverſus quem ſacra fiunt: ut capilli, veſtes. *Pignora ſui, quæ debent Daphnim*: id eſt, quæ tenentur ipſum Daphnim adducere ad limen, & in ipſo limine ſiſtere; quare ipſo in limine defodiuntur.

96. *Ponto.*] Pontus Aſiæ minoris regio, Euxino mari ſive Ponto, à Septentrione terminata; ab Oriente, Colchide; ferax venenorum utraque regio fuit. In Ponto regnavit Mithridates, qui venenis paſcebatur; in Colchide nata eſt Medea, celebris venefica.

101. *Rivoque fluenti.*] In rivum fluen Sic Æn. 5. 451. *It clamor cœlo*, pro ad cœ

106. *Bonum ſit.*] Cineres ignem concip Lætum omen; quod Terentiæ Ciceronis ſ ſacrificanti cum accidiſſet, quaſi ſignum a catiſſimum opprimendi Catilinæ habitu à Veſtalibus; ut refert Plutarch. in Cicer.

107. *Hylax.*] Canis nomen, ut *Hylac* pud Ovid. M. 3. 224. ab ὑλάω & ὑλα *latro*. Latratus autem canis in limine adeſſe Daphnim.

108. *An qui amant.*] Vocalis *i*, nec p hic ſynalœpham, nec ſervat propriam q tatem longam; ſed hiat, & brevis fit.

ECLO

ECLOGA IX.

*MŒRIS.

ARGUMENTUM.

UM in agrorum divisione Virgilium indemnem amici sui præstitissent, ut in Ecl. 1. dictum est, i ab Ario Centurione, vel à Milieno Torone primipilari, vel à Claudio veterano (variant enim in e nomine interpretes) ab eo certè militum, cui prædium illud obvenerat, malè habitus & fermè occisus: ut vitæ consuleret, Mincium natatu trajecit. Romam deinde profectus, ut vim auctoritate Octaviani reprimeret; interim reliquit domi villicum suum Mœrim, monuitque ut novum agri dominum officiis, quibus posset, leniret omnibus. Hic itaque Mœris, huic domino munuscula Mantuam deferens ex itinere in Lycidam familiarem incidit; quocum de Menalca, id est Virgilii, fortuna colloquitur; simulque variis cantilenis tædium itineris levant.

sissimo fuisse oblatum Varo hoc opusculum, quasi libelli supplicis loco; ut beneficium, ejus & Pollionis Mæcenatisque gratiâ, jam acceptum, tueri porrò sibi apud Octavianum vellet. Est enim hic I. Beneficii mentio. II. Vis illata declaratio. III. Invocatio Vari, & amplioris ejus in laudem operis promissæ. IV. Julii Cæsaris consecratio quadam, ad adulandum comparata. Tum cætera quæ congerit carminum fragmenta, notant opus, ut res ferebat, properatum ac subitarium; ex variis concinnatum versibus, quos primo impetu effuderat Poëta; aut ex occasione prius inchoatos, nondum suo quosque filo ac tenore ad exitum duxerat. Anno igitur eodem, quo prima Ecloga, sanè haud multò deinde, scripta est.

NOTA.

*MOERIS. | A μοῖρα, fatum, fors, pars | quia agrorum partem sorte amiserat.

*LYCIDAS, MOERIS.

LYC. Quò te, Mœri, pedes? an, quò via ducit, in urbem? (stri
MOE. O Lycida, vivi pervenimus; advena no- Quod nunquam veriti sumus) ut possessor agelli iceret: Hæc mea sunt; veteres migrate coloni. unc victi, tristes, quoniam fors omnia versat, 5 os illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.
Y. Certè equidem audieram, quà se subducere colles

INTERPRETATIO.

LYC. O Mœri, quò te ducunt pedes? an Mantuam, ad quam via ducit? MOE. O Lycida, viventes eò miseriæ devenimus, ut peregrinus occupator agri nostri diceret, id quod nunquam timueramus; Hic ager ad me pertinet, recedite, ô antiqui cultores. Nunc superati, mœsti, siquidem fortuna vertit omnia, ferimus illi hos hœdos, quod utinam non prosit illi. LYC. Ego sanè audiveram

NOTÆ.

LYCIDAS. | Αλώπηξ lupus; οἱ λυκίδες luporum catuli.

a. Vivi pervenimus. | Exaggerat vox ista calamitatis indignitatem. Ut apud Ciceronem o Quinctio, 50. Huic acerbissimum viro vitæque finus indicitur.

7. Quà se subducere, &c. | Descriptio agri Virgiliani, cujus erant hi termini: hinc clivus, inde fagus & aqua, vel paludis, vel Mincii fluminis. Clivus est inclinatum montis latus.

Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Usque ad aquam & veteris jam fracta ca
mina fagi,
Omnia carminibus vestrum servasse Menalcan.
MOE. Audieras, & fama fuit; sed carmina tann
Nostra valent, Lycida, tela inter Martia; quam
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas
Quod nisi me quacumque novas incidere lite
Ante sinistra cavâ monuisset ab ilice cornix;
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipse Menal
LYC. Heu, cadit in quemquam tantum sc
heu tua nobis
Pene simul tecum solatia rapta, Menalca!
Quis caneret Nymphas? quis humum florent
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbrâ?
Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida nostra
Tityre, dum redeo, brevis est via, pasce capel
Et potum pastas age, Tityre, & inter agend
Occursare capro, cornu ferit ille, cavero.
MOE. Imo hæc, quæ Varo, necdum perfec
canebat.

Menalcam vestrum dominum *versibus suis* sibi *conservasse cuncta* ab eo loco, *ubi colles incipiunt recedere, & incurvare cacumen facili clivo; usq; ad aquam, &* ad *cacumen ruptum antiquæ fagi.* MOE. *Id audiveras, & rumor* sic *tulit: sed versus nostri non plus possunt inter arma belli, ô Lycida, quam dicunt* posse *columbas Epiroticas, aquilâ imminente. Quod nisi funesta cornix è carioſa ilice me admonuisset, ut quocumque modo abrumperem novas rixas; nec ego ipse tuus* amicus *Mœris, nec ipse Menalcas vivus esset.* LYC. *Heu, tantumne crimen venit cuiquam in mentem! heu, tuorum* versuum *solamen fere nobis ablatum est tecum, ô Menalca! Quis celebraret Nymphas? quis regeret terram herbis floridis? aut inumbraret fontes virentibus ramis? Aut* quis caneret *versus quos tibi nuper surripui: quando ibas ad Amaryllida, nostram amicam? Tityre, donec redeam, breve est iter, pasce capellas: & postquam eas paveris, duc potum, ô Tityre: & dum ducas, cave ne occurras capro;* enim *cornu petit.* MOE. Aut *potius* quis caneret *hos* versus, *quos* Menalcas *cantabat Varo, dum perpolitos.*

NOTÆ.

12. *Martia.* | Bellica, quia *Mars* belli præses, dictus etiam *Mavors*, quia *magna vertit.* Quidni *μαυρόω, intingo, obscuro:* quod poëtice dicitur pro *ἀμαυρόω:* Junonis & Jovis, aut solius Junonis absque patre, filius; ut Minerva solius Jovis absque matre filia. Hunc dicitur Juno concepisse tactu cujusdam floris, quem ipsi eum in usum Flora monstraverat.

13. *Chaonias columbas.* | Speciem ponit pro genere: quia in Dodonæa Epiri sylva, oracula reddidisse dicuntur quercus, & iis insidentes columbæ duæ; quarum altera Delphos in templum Apollinis; altera in Jovis Ammonis templum evolaverit; ubi famosa deinceps fuerunt oracula. Epirus autem *Chaonia* sæpe dicitur: quòd *Chaones*, gens Epirotica, olim toti regioni imperaverint, ut ait Strabo l. 7.

15. *Ante sinistra*, &c. | Præter illa quæ de hac voce dicta sunt, Ecl. 1. 16. 18. quærendum superest, unde veteres Græci Romanique *dextram* ac *sinistram* in auspiciis peterent. Utrique sanè diverso modo locuti, idem sensere: hoc est orientalia auspicia, quia lucis & motus principium ab ea parte est, visa sunt utrisque meliora: quæ tamen eadem, *Græci dextera*, Romani *sinistra*, vocaverunt. De Græcis patet ex Homero Iliad. 12. 239. Ubi Hector aves augurales minime curare: *sive ad dexteras vadant versus auroram & solem, sive ad sinistram versus occasum obscurum.* Ἴτ' ἰθὺς ἰθὺς πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε, εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ τετὶ ζόφον ἠερόεντα. De Romanis consule Varrone Epist. Quæst. l. 5. *A Deorum templis in meridiem spectes, ad sinistram sunt partes quæ oriuntur exorientes, ad dexteram occidentes: sinistra arbitror, ut sinistra meliora auspicia, quæ ad dextera, esse existimentur.* Refert hunc locum Festus Pompeius, aliosque citat veteres ejusdem sententiæ. Confirmat Plinius l. 2. c. 54. *Sinistra, prospera existimantur: quoniam læva mundi ortus est.* Ratio variæ appellationis quod in auspiciis, Græci ad Septentrionem, Romani ad meridiem, se converterent: ut patet ex antedictis: quod cur ita fecerint, non hujus loci disquirere.

21. *Sublegi.* | *Sublegere*, est *furtivè legere*, inquit Servius, *sacrilegus* dicitur qui *sublegit*, id est, *furatur.*

24. *Tityre*, &c. | Renarrat primum fragmentum carminum, quæ sublegerat. Tityrus hic est caprarius aliquis è Virgilii familia. De *Varo*, Ecl. 6. 7.

aré, tuum nomen (ſuperat modo Mantua nobis,
antua, væ miſeræ nimium vicina Cremonæ!)
antantes ſublime ferent ad ſidera cycni.
Y. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos,
e cytiſo paſtæ diſtentent ubera vaccæ;
cipe, ſi quid habes: & me fecere poëtam
erides: ſunt & mihi carmina: me quoq; dicunt
atem paſtores, ſed non ego credulus illis.
am neq; adhuc Varo videor nec dicere Cinna
igna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
OE. Id quidem ago, & tacitus, Lycida, me-
cum ipſe voluto,
valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen
ic ades, ô Galatea: quis eſt nam ludus in undis?

O Vare, olores canori alte efferent ad aſtra nomen tuum: dummodo Mantua ſalva ſit nobis: Mantua, va miſera nimis propinqua Cremonæ! LYC. *Sic tuæ apes evitent taxos Corſica inſulæ: ſic tuæ vaccæ ſaturatæ cytiſo diſtentant ubera. Incipe ſi habes aliquid: Muſæ me quoque reddiderunt poëtam: habeo etiam verſus: paſtores appellant me etiam vatem, ſed ego non adhibeo fidem illis: nondum enim videor ea proferre,* quæ ſint *Varo aut Cinna digna: ſed videor ſtridere inter cycnos canoros, velut anſer.* MOE. *Equidem id facio, & tacite revolvo ipſe mecum, ô Lycida, an poſſim recordari: neque eſt carmen abjectum. Huc veni, ô Galatea, quæ enim eſt voluptas in aquis?*

NOTÆ.

7. *Vare, tuum, &c.* | Secundum fragmen-
, de laudibus Vari.

8. *Mantua Cremonæ, &c.* | Galliæ Ciſalpi-
urbes vicinæ. *Mantua* ad Mincium fluvium,
nte: nunc ducatus caput: *Cremona*, ad Pa-
m, le Po: nunc ducatu Mediolanenſi compre-
ſa. Hæc Antonii partes cum adverſus
avianum tenuiſſet, ejus ager veteranis
aviani militibus addictus eſt; & cum non
ſceret, addita pars agri Mantuani.

9. *Sublime ferent.* | Vel ad *nomen* referri
eſt, vel adverbii loco ſumi. Ita G. 1. 320.
etem' ab radicibus imis ſublime expulſam eruc-
. Et Cicero de Nat. 2. 101. *Aër ſublime*
at: id eſt, ſublimiter, in ſublime.

Cycni. | Poëtæ. Sic Horat. Od. l. 4, 2. 25.
alta Dircæum levat aura cycnum: id eſt, Pin-
rum poëtam Thebanum. Nam ex Cicer.
ſc. 1. 73. *Cycni Apollini dicati ſunt, quod ab*
habere divinationem videantur: quia, provi-
tes quid in morte ſit boni, cum cantu & vo-
late moriuntur. Tamen fictus eorum can-
eſt, de quo Ecl. 8. 55.

10. *Sic tua, &c.* | Obteſtandi formula & be-
precandi, quoties quid ab aliquo petimus. Id
: Sic apes tuæ evitent taxos, quomodo mihi
tabis carmina. *Cyrneas taxos.* | *Taxus* arbor
ſtis annumerata, *l' if.* Quâ paſtæ apes mel
riſſimum cudunt: unde Corſicæ mel infame,
d hæc inſula taxis & cicutâ abundet. Ovid.
orum l. 1. 12. 10. *Melle ſub infami Corſica*
fert apis. Corſica, inſula in mari mediterraneo,
e cum Sardinia & Sicilia Italiæ adjacet:
rnus Græcis dicta, à rege hujus nominis.
examinibus, Ecl. 7. 13. De *cytiſo*, Ecl. 1.
. De *Pieridibus*, Ecl. 3. 85.

11. *Varo, &c. Cinnâ.* | Alii poëtas eſſe vo-
; alii viros Octaviani gratiâ inſignes. Sed prima opinio ſtare non poteſt. I. Quia Cinna hic poëta, non poſſet eſſe alius quam *Helvius Cinna*, qui Smyrnam ſcripſit annis novem, de inceſto Myrrhæ in patrem Cinyram Cypriorum regem amore: laudatus à Catullo, 94. & ab Ovidio Triſt. 2. 1. 435. At is jam inde à tempore Cæſareæ cædis, errore nominis, pro Cornelio Cinna prætore & Cæſaris hoſte, à plebe occiſus fuerat: ut eſt apud Sueton. II. Quia ex *Varis*, qui florebant illa ætate, de quibus Ecl. 6. 7. nullus in poëſi nomen habuiſſe dicitur. III. Quia licet celebris tum fuerit poëta *Varius*, de quo ſæpe Horatius, imprimiſque Od. l. 5. 6. 1. *Scriberis Vario fortis, & hoſtium victor, Mœonii carminis alite*; tamen male Servius hic legit *Vario* pro *Varo*: *Nam neque adhuc Vario videor, &c.* Male, inquam: ſiquidem dixit paulo ante Virgilius, *Vare, tuum nomen, &c.* Itaque ſecundum opinionem ſecutus, *P. Quinctilium Varum* intelligo, de quo Ecl. 6. 7. Et *Cornelium Cinnam Magnum*, Pompeii Magni ex filia nepotem, qui primo hoſtis Octaviani, deinde ab eodem ſuſceptus in caſtris Bruti & Caſſii, ut notat Lipſius in caput 9. l. 1. Seneçæ de Clementia: Magna deinceps apud eum floruit gratia; auſus tamen in benefactorem ſuum conjurare, novo beneficio veniam ab eodem accepit, & conſulatum, an. U. C. 758.

36. *Anſer.* | Volunt hic alluſum ad Anſerem, hujus ætatis poëtam, M. Antonii laudatorem, cui Antonius è bonis Pompeii in Falerno agro aliquid in præmium dederat: unde Cicero Philip. 13. 14. *Anſeres de Falerno depellentur.*

39. *Huc ades, ô &c.* | Tertium carminis fragmentum, expreſſum è Theocriti Cyclope, Idyl. 11. De *Galatea*, Ecl. 3. 31.

Hic est ver rubicundum, hic terra producit diversos flores circa fluvios; hic alba populus incumbit caverna, & vites flexuosæ efficiunt umbram. Veni huc, ne cures quod procellosi fluctus percutiant litora. LYC. *Quid* vero? *quanam audiveram te cantantem solum per noctem serenam? recordor cantum, si scirem verba.* MOE. *Daphni, quid miraris veteres ortus siderum? En prodiit sidus Cæsaris* oriundi *a Venere; sidus, per quod fata abundabunt frumento, & per quod racemus in montibus apertis induet colorem. Daphni, planta piros, posteri colligent tua pira. Anni auferunt cuncta, memoriam quoque. Ego recordor me sæpe traduxisse canendo totos dies, cum essem puer. Nunc tot versus exciderunt mihi; ipsa etiam vox me destituit; lupi me priores aspexerunt. Attamen Menalcas sat sæpe recitabit ipsa.* LYC. *Differs diu meam voluptatem, quærendo* varias *causas. Aspice, jam tota aqua quiescit, & omnes*

Hic ver purpureum, varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades: insani feriant sine littora fluctus.
LY. Quid, quæ te puræ solum sub nocte canen
Audieram? numeros memini, si verba tenerem.
MOE. Daphni, quid antiquos signorum suspi
Ecce, Dionæi processit Cæsaris astrum: (or
Astrum, quo segetes gauderent frugibus, &
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Insere, Daphni, piros, carpent tua poma nepote
Omnia fert ætas, animum quoq; sæpe ego lo
Cantando puerum memini me condere sole
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoq; M
Jam fugit ipsa: lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalc
LY. Causando nostros in longum ducis amo
Et nunc omne tibi stratum silet æquor, & o

NOTÆ.

46. *Daphni, quid, &c.*] Quartum versuum fragmentum, quod recitat Mœris. In eo Menalcas sive Virgilius alloquitur Daphnim, amicum pastorem, de morte J. Cæsaris; cujus in funebribus ludis crinita stella per septem continuos dies fulsisse dicitur, ex Suetonio 88. Creditumque est animam esse Cæsaris in cœlum recepti; & ideo simulacris ejus & nummis stella in vertice addita. G. 1. 488.

47. *Dionæi.*] Cæsar ex gente Julia fuit; Julia gens orta ab Iulo Æneæ filio; Æneas Veneris & Anchisæ filius; Venus, juxta multos, Jovis & Diones Nymphæ marinæ filia; licet juxta alios, orta sit è spuma maris.

48. *Astrum, quo segetes.*] *Astrum* proprie signum est, è multis stellis compositum, vulgo *constellatio*; hic tamen pro stella unica sumitur.

49. *Apricis.*] Soli expositis & apertis, quasi *apericis*, inquit Vossius. Nisi cum aliis deducere malis ab ἀ privativo, & ϕρίκη horror, quod sint sine frigore; unde & Africam dictam volunt. Opponuntur *apricus*, & *opacus*.

50. *Insere, Daphni, piros.*] Hortatur pastorem, ut serat arbores; futurum quippe, ut fidere illo favente crescant feliciter, & posterorum commodis serviant; *Inserere* hic, non insitionem significat, qua furculus peregrinus arbori alterius naturæ immittitur; sed simpliciter plantationem arborum, quomodo Columella dixit, *hortos inserere*. Tum quasi deficiente memoria, silet Mœris.

52. *Memini me condere.*] Pro *condidisse*. Cicero ad Att. 8. 11. *Memini tibi librum ri a Demetrio*; id est, allatum fuisse. C est finire, ad occasum ducere, & quasi se Quemadmodum dicitur Æn. 1. 378. *Ant clauso componet Vesper Olympo*; quasi ad turam componet.

53. *Nunc oblita mihi.*] Duo notanda. *lita* passiva significatione. II. *Mihi*, pro Sic Æn. 1. 330. *Nulla tuarum audita m que visa sororum.*

54. *Lupi Mœrim videre priores.*] Di lupi, sed falso, vocem ei adimere, quem p conspexerint; perdere vero ipsi conspec us; ex Plinio. Hinc, *Lupus in fabula*, p bium est; quoties colloquentibus supe aliquis, de quo sermo erat; is enim r præsentia sermonem amputat loquentibu

56. *Causando.*] Causas & excusationes texendo; nempe caducam memoriam, ra nem, & alia; quæ attulerat Mœris, ne cantare cogeretur. Hunc igitur Lycidas invitamentis ad cantandum pellicit; venti, medium iter confecimus, *&c.*

57. *Silet æquor.*] Non mare, sed aqua cii fluvii, qui Mantuam & Vicinas reg alluit; *Mincio*. *Æquor* enim dicitur de bet planitie, sive aquarum, sive campor vero mare longe inde remotum est. Æ 780.

(Aspi

ſpice) ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
inc adeo media eſt nobis via: namque ſepulcrum
cipit apparere Bianoris: hic, ubi denſas
gricolæ ſtringunt frondes: hic, Mœri, canamus:
ic hœdos depone, tamen veniemus in urbem:
ut ſi, nox pluvium ne colligat ante, veremur;
antantes licet uſque (minus via lædet) eamus.
antantes ut eamus, ego hoc te faſce levabo.
OE. Deſine plura, puer: & quod nunc inſtat, agamus.
rmina tum melius, cum venerit ipſe, canemus.

ſibili ventorum ſtrepentium ceſſaverunt. Præterea ex hoc loco ſupereſt nobis tantum media pars viæ: nam tumulus Bianoris incipit apparere: hoc loco, in quo agricolæ colligunt ſpiſſa folia. Hoc loco canamus, ô Mœri: hoc loco demitte hœdos, nihilominus perveniemus in urbem. Aut ſi timemus ne nox adducat imbrem, ante quam ad eam pervenerimus: progrediamur, quamvis interim ſemper canentes: iter minus nos fatigabit. Ut progrediamur, canendo ego te levabo hoc onere. MOE. *Puer, omitte cætera, & faciamus quod jam urget: cantabimus commodius verſus, cum Menalcas advenerit.*

NOTÆ.

Bianoris.] Ocnus idem qui & Tuſcorum Tiberis fluvii & Mantûs fatidicæ Nymphæ , Mantuam de matris nomine condidit. ius ſepulcrum in via, veterum more: qui o ſepulcrorum elogia ad viatores dirigunt: viator, *Abi, viator.*

61. *Stringunt frondes.*] *Stringi* dicuntur ea, vel quæ ſtrictâ manu decerpuntur: ut G. 1. 305. *Quernas glandes tunc ſtringere tempus, Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.* Vel quæ colliguntur in faſciculum; ut hic, & G. 2. 317. *Fragili jam ſtringeret hordea culmo.*

ECLOGA X.

* GALLUS.

ARGUMENTUM.

LABAT Gallus Lycoridem: ſprevit hac illum ut alium ſibi chariorem ſequeretur in Rhætiam ſaſque regiones Italiæ, ſive Galliæ togatæ, quas Rhenus alluit & Alpes incident. Gallus abire gitur, quaſi in exilium, repulſæ impatientiâ: locus exilii ſtatuitur Arcadia, paſtoribus nota ſe-, poetiſque Bucolicis, qualis ipſe Gallus fuit. Huc amici, huc Dii ſylveſtres, ad ſolandum ejus item conveniunt. Ille multa de remediis amoris, deque ſua ſorte diu fruſtra meditatus, ut a-antium ingenium eſt, iterum ad amorem redit. Multa hic ex Idyll. Theocriti primo.

Volunt omnes hanc Lycoridem *eandem eſſe cum* Cytheride *mima, qua Volumnii Eutrapeli, naturis nobiliſſimi liberta primum; ac deinde M. Antonio ſic chara fuit, ut is illam in Italia luſtratione per civitates & municipia ſecum apertâ lecticâ circumferret, trahentibus leonibus, Plinius notat, l. 8. 16. Id ſane ſi ita eſt, multis eam neceſſe eſt nominibus inſignitam; quam* Volumniam *ab Antonio vocatam eſſe Cicero indignatur, Philip. 2. 48. Quod autem volunt, illud Lycoridis Alpinum & Rhenanum, eam ipſam eſſe Antonianam perluſtrationem Italiæ, am certe congruit tempori. Quippe duplex ab Antonio perluſtratio facta eſt, eâdem comite mâ, inquit Cicero, ibid. 51 altera ante pugnam Pharſalicam, ab eo tum tribuno plebis; altera poſt pugnam, ab eodem tum equitum magiſtro: hoc eſt annis, ut minimum, decem ante tionem hujus Eclogæ, quæ poſtrema omnium ſcripta fuit; ea tempeſtate, quâ jam Antonius Oriente cum imperio verſabatur.* Extremum hunc Arethuſa, &c.

Ita igitur ſtatuo: aut Lycoridem illam, à Cytheride, ſive Volumnia mima diverſum aut Galli rivalem, diverſum ab Antonio; aut hac Eclogâ exhiberi Gallo præteritorum amorum hiſtoriam, veterumque caſuum memoriam voluptatis causâ revocari: cum Lycoris multo prius contigiſſet.

NOTÆ.

GALLUS.] Cneus, vel Publius Cornelius Gallus; nam vario prænomine reperitur: patria Forojulienſis, *du Frioul:* ex infima fortuna ad ſummam Octaviani gratiam, immo & amicitiam evectus eſt. *Suet. in Aug.* 66. Egregiam ei navavit operam in Alexandrino bello: in quo captam à ſe Parætonium urbem, adverſus vim doloſque M. Antonii, vi doliſque fortiter propugnavit. Ideo mortuâ Cleopatrâ & Antonio, redactâque in provinciæ formam Ægypto, non auſus Cæſar, metu novarum turbarum, copioſam regionem, gentemque leviſſimam viro nobili committere; tamen eam amico Gallo credere non dubitavit. *Dio. l.* 51.

At non ita multo poſt, abuſus fortunæ amplitudine, Thebas ob tributa ſeditionem moventes, aut expilavit, *ex Ammiano, l.* 17. aut funditus evertit, *ex Hieronymo in Euſeb.* Tum cœpit in ipſum imperatorem multa intemperanter jactare, præſertim inter pocula. *Dio. l.* 53. *Ovid. Triſt.* 2. 445. Statuas ubique ſibi per Ægyptum erexit, acta ſua pyramidibus inſcripſit. Quibus nominibus cum eſſet à Valerio Largo, ſocio & convictore olim ſuo, accuſatus; Auguſtus huic Gallo ob ingratum & malevolum animum, domo & provinciis ſuis interdixit. Senatus graviore ſententia, mulctatum bonis, & exilii ignominiâ notatum eo adegit, ut ſua ſibi manu mortem accerſeret. Mortuum tamen Gallum luxit Auguſtus, & ob ſeveritatem ſenatus vicem ſuam conqueſtus eſt: *quod ſibi ſoli non liceret, amicis quatenus vellet iraſci. Suet.* 66 Periit ætatis anno 40. aut 43. ut in Hieron. Euſebio variè ſcriptum eſt: U. C. 728. ante obitum Virgilii, 7. Multis charus, Pollioni imprimis, itemque Ciceroni, ut colligitur ex epiſtolis Pollionis ad Ciceronem, quæ habentur apud Ciceronem, *Famil. l.* 10. 31. & 32. Gallio certe chariſſimus: qui ejus etiam [illegible] celebraſſe dicitur quarto Georg. libro; poſt ejus necem Auguſti juſſu ſublatas ſuppleari in locum Ariſtæi fabula ſubdita. Quod mihi tamen veriſimile non videtur, belle Ariſtæi fabula cum reliquis libri bus & argumento cohæret.

Poëta fuit. Scripſit de Lycoride ſua elegiaco carmine, libros quatuor: quo in re Tibullo & Propertio durior fuiſſe dicitur *Quintil. l.* 10. 1. Tranſtulit præterea bucolicis verſibus aliquid ex Euphorione, poëta Chalcidenſi, ut probamus *Ecl. hac.* 10. 50. & [illegible] 72. Perierunt omnia. Illas enim ſex elegias quæ ejus nomine circumferuntur, opus [illegible] tum & barbarum, plane conſtat Maximi cujuſdam eſſe, recentioris nebulonis: [illegible] ter errores in ſyllabarum quantitate [illegible] multos, & ineptam minimeque Latinam [illegible] borum ſtructuram, accedit illud præterea quod in iis Gallus ſenem ſe profiteatur, tamen firma adhuc ætate deceſſit. *Gyraldus, Voſſius, &c.* Alia item fragmenta, quæ [illegible] do Manutio juniore reperta Venetiis & [illegible] ſunt, etſi minus inſulſa, tamen omnino ſupposititia eſſe evincit Joſ. Scaliger in opere [illegible] In quo peccavit & hoc alterum Manutius, Gallum hunc Cornelium, cum Aſinio Pollionis filio confundit, deluſus à veteribus grammaticulis Virgilianæ vitæ ſcriptoribus.

INTERPRETATIO.

O Arethuſa, permitte mihi ſunt hoc ultimum opus. Canendi pauci verſus amico meo Gallo, ſed quos ipſa Lycoris legat. Quis poſſet negare verſus Gallo?

EXtremum hunc, Arethuſa, [illegible]ihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris.
Carmina ſunt dicenda: neget quis carmina Gallo?

NOTÆ.

1. *ARETHUSA.*] Fons in inſula Ortygia, quæ Siciliæ adjacet, & quartam Syracuſanæ urbis partem efficit. Alpheus autem, Peloponneſi fluvius, poſtquam in mare defluxit, impermixtas dicitur ſervare aquas, & continuo lapſu in Ortygiam erumpere, per hunc ipſum fontem Arethuſam: idque ex eo probatur, quod projecta in Alpheum in Græcia, per os Arethuſæ fontis, in Ortygia reddantur. Narrant vero fabulæ, Alpheum fluvium Arethuſæ Nymphæ fuiſſe amatorem; hanc fugien[illegible] Diana converſam eſſe in fontem, eâdemque ſubter mare in Ortygiam emerſiſſe: [illegible] um, eodem impetu conſecutum, undas [illegible] deinde miſcuiſſe. Æn. 3. 692. 2. Hunc [illegible] tem invocat Siculum, ut ante *Sicelides* ob Theocritum Siculum poëtam, Bucolicorum principem.

2. *Quæ legat, &c.*] Quæ legat Lycoridem, quod ſe Gallo tam duram præbu[illegible]

tibi, cum fluctus ſubter labére Sicanos,
ris amara ſuam non intermiſceat undam.
ipe: ſollicitos Galli dicamus amores,
m tenera attondent fimæ virgulta capellæ.
n canimus ſurdis, reſpondent omnia ſylvæ.
æ nemora, aut qui vos ſaltus habuere, puellæ
iades, indigno cum Gallus amore periret?
m neq; Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi
a moram fecere, neque Aonia Aganippe.
m etiam lauri, illum etiam flevere myricæ.
ſet illum etiam ſola ſub rupe jacentem
nalus, & gelidi fleverunt ſaxa Lycæi.
nt & oves circum, noſtri nec pœnitet illas:
e te pœniteat pecoris, divine poëta.
formoſus oves ad flumina pavit Adonis.
nit & upilio, tardi venere bubulci:
idus hybernâ venit de glande Menalcas.
nes, unde amor iſte, rogant, tibi? Venit Apollo.
lle, quid inſanis? inquit: tua cura Lycoris,
per nives alium, perq; horrida caſtra ſecuta eſt.

Sic ſalſa Doris non confundat ſuas aquas cum tuis, cum fines ſubter mare Siculum. Incipe, celebremus anxium amorem Galli; dum capella depreſſis naribus carpunt teneros frutices. Non cantamus ſurdis, ſylva referunt omnia. Quæ ſylva, aut qui ſaltus detinnere vos, ô Nympha Naiades, cum Gallus deficeret præ amore indigno? Neque enim ulla culmina Parnaſſi aut Pindi, neque Aganippe Bœotica vos retardaverunt. Illum etiam lauri, illum etiam myricæ ploraverunt. Manalus etiam abundans pinis, & rupes gelidi Lycæi ploraverunt illum, ſtratum ſub deſerta rupe. Oves quoque circumſiſtunt, neque contemnunt nos. Nec tu contemnas gregem, ô divine poëta: ipſe pulcher Adonis pavit gregem circa fluvios. Venit quoq; cuſtos ovium: venerunt lenti cuſtodes boum, venit Menalcas malefactus è glandium hybernarum. Omnes petunt, unde ſit tibi amor iſte. Venit Apollo: Galle, quid inſanis? Lycoris, amica tua, ſecuta eſt alium per nives, & per caſtra horribilia.

NOTÆ.

Sicanus. | Siculi ſic dicti ſunt, vel à Sicano Cyclopis filio; vel à Sicanis Hiſpaniæ populis, illam in inſulam tranſlatis. *Sic tibi.* | Ecl. 3. 30.

Doris. | Oceani & Tethyos filia, Nereo nupta, ex qua Nereides peperit. Hic ſumitur pro amara maris aqua, quæ dulcibus Amenanæ & Alphei aquis non admiſcetur.

Quæ nemora, aut, &c. | Naiades alloquitur poëta, ſive Nymphas præſides fontium, qui in Parnaſſo, Pindo & Helicone profluunt: earum opem implorat, quod ad ſolandum Galli amorem non defuerint, tam multis eo advolantibus. Eſt autem tacita quædam ipſius Galli reprehenſio, quod ſtudia carminum omiſerit, ut amori vacaret. De *Naiadibus*, Ecl. 2. 46.

Nam neque Pindi, &c. | Mons in Macedonia, Epiri, & Theſſaliæ confinio: unde tribus his regionibus ex æquo tribuitur. Dicunt quidam in Phocidem & Bœotiam uſque perſtitiſſe: & in Phocide quidem *Parnaſſum*; in Bœotia *Heliconem*, ac denique *Citharonem* vocatum. Certe montes illi quatuor, licet in longa ſerie diffuſi, tamen fere contigui ſunt, & omnes Muſis dicati.

Aonia Aganippe. | Bœotiæ fons, Muſis ex Helicone monte, non procul Thebis, in Permeſſum fluvium defluens. *Aonia*, id eſt Bœotica, ab Aone Neptuni filio. Nota hic hiatum vocalium: *Aonia Aganippe.* De *myricis*. Ecl. 4. 2.

15. *Manalus, &,* &c. | *Manalus*, & *Lycæus* Arcadiæ montes, Pani ſacri. Unde & *Lycæa* feſta, ejus in honorem ibi à paſtoribus inſtituta: quæ *Lupercalia* Latinis Dicta; inter quos inducta ſunt ab Evandro, Arcadiæ rege, cum in Italiam profugiſſet.

18. *Adonis* | Filius Cinyræ Cypriorum regis, & Myrrhæ ejus filiæ: quem Venus in deliciis habuit. Is dum in *Idali*, montis Cypri, nemore venaretur, apri dente percuſſus interiit: à Venere multis lacrymis defletus. Hujus mentionem facit poëta, ad Galli ſolatium: ut is meminerit, ne ipſam quidem amoris Deam Venerem in amore felicem. Tum amatores adhibet Deos: Apollinem, qui Daphnen; Pana, qui Syringa; Sylvanum, qui Cypariſſum amavit: qui omnes parum feliciter amaverunt, Daphne in laurum, Syringe in arundinem Cypariſſo in arborem cognominem, transformatis.

19. *Upilio.* | Pro *opilio*: o brevi, in u longum, metri cauſa, mutato. Et antiqui *opes* dixere, quas poſteri *oves*.

Venit'

Venit quoque Sylvanus cum rustica corona capitis, quatiens ferulas florentes & magna lilia. Venit Pan Deus Arcadiæ, quem ipsi conspeximus rubicundum minio & sanguineis baccis ebuli. Quis erit finis, ait Pan? *Amor negligit ista; nec durus amor satiatur fletu, nec herbæ rivis, nec apes cytiso, nec capella foliis. At Gallus mœstus ait; Tamen, ô Arcades, soli docti canere Arcades, canetis hæc vestris montibus. O quam placide tunc quiescent mea ossa, si quandam vestra tibia referat meos amores! Et utinam fuissem unus è vobis, aut custos vestri pecoris, aut putator maturorum racemorum. Certe sive amassem Phyllida, sive Amyntam, seu quemcumq; aliam (quid refert utrum Amyntas sit niger? & viola sunt nigra, & vaccinia nigra) recumberet ille mecum sub vite flexuosa inter salices. Phyllis colligeret mihi flores, Amyntas caneret. O Lycori,* sunt *hic fontes frigidi & amœna prata, & sylva; hic traducerem tecum omnem ætatem. Nunc stultus amor me retinet inter media tela & hostes, in armis feri Martis.*

Venit & agresti capitis Sylvanus honore,
Florentes ferulas & grandia lilia quassans.
Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Ecquis erit modus? inquit: amor non talia
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ
Tristis at ille. Tamen cantabitis, Arcades, in
Montibus hæc vestris: soli cantare periti
Arcades. O mihi tum quàm molliter ossa
Vestra meos olim si fistula dicat amores! (
Atq; utinam ex vobis unus, vestrique fuissem
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
Certe sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
Seu quicumq; furor (quid tum, si fuscus Amy
Et nigræ violæ sunt, & vaccinia nigra.)
Mecum inter salices lenta sub vite jaceret.
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amynt
Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori:
Hic nemus, hic ipso tecum consumerer æv
Nunc insanus amor duri me Martis in arm
Tela inter media atque adversos detinet host

NOTÆ.

24. *Sylvanus.*] Deus τῆς ὕλης. ὕλην autem alii *sylvam* interpretantur, unde sylvarum Deum hunc fecere; alii *facem* omnium elementorum, seu quam dicunt Peripatetici *materiam primam*, ex qua omnia constant. Quare eundem esse volunt cum Pane, qui totius naturæ Deus est, ut diximus, Ecl. 2. 31. πᾶν enim, est *omne*; & ὕλη, *omnium materia*. Distinguuntur tamen Sylvanus & Pan, G. 1. 17. & 20. *Agresti honore.*] Coronâ è foliis agrestibus.

25. *Ferulas.*] Ferula, planta est affinis fœniculo, cujus caulem, levissimum & dura cute munitum, senes assumebant in baculos; narthex à quibusdam dicitur, *ferula.*

27. *Ebuli baccis.*] Ebulum, *de l' hieble* herba sub virgultum affine sambuco, *au sureau.*

Minioque.] Minium, *du vermillon*, materies est fossilis, vel è propriis venis, vel ex argenti vivi fodinis erui solita; præsertim in Hispania; area fluvium, qui *Minius* appellatur, *Minho*, Gallæciam à Lusitania dividens. Hoc colore simulacra Deorum, Jovis præcipue, liniebantur; Camillus vultu quoque miniato triumphavit.

30. *Nec cytiso.*] Ecl. 2. 19. De *Arcadibus*, Ecl. 4. 58.

33. *Quam molliter ossa*, &c.] Superstitiosè timebant veteres ne mortuorum corpora projectæ terræ pondere gravius premerentur; quare levem & contritum pulverem feretro injiciebant, hac verborum formula; *terra levis.*

38. *Seu quicumque furor.*] *Amor*, qui sæpe multum dementiæ & furoris est. Hæc ea quæ sequuntur, speciem habent deliri amoris. Namque inops consilii, modo facit pro ea, cujus fastidia expertus est, *ne te frigora ladant*, &c. modo ad poesim, modo ad musicam, modo ad sylvarum silentium, ad venationem, quasi ad totidem amoris verticula & remedia confugit: mox in eum relapsus, immedicabilem suum ejus rem prodetur. De *Phyllide*, Ecl. 3. 76. *Amyntæ*, Ecl. 2. 35. De *vaccinio*, Ecl. 2.

44. *Nunc insanus amor*, &c.] Sensus: Hic, si tibi liberet, ambo quieti & securi remus; nunc propter duritiem tuam ad feri sumus. Amor enim meus cogit desperatione bellicis Periculis caput meum ponere, quod ita vile tibi ac despicatum. Te interim alienus amor rapit in regiones, alieno tempore, difficili itinere.

procul à patria (nec ſit mihi credere) tantum
inas, ah dura, nives, & frigora Rheni
ſine ſola vides. Ah te ne frigora lædant!
tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas!
& Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
mina paſtoris Siculi modulabor avenâ.
rum eſt in ſylvis, inter ſpelæa ferarum,
lle pati, teneriſque meos incidere amores
oribus: creſcent illæ, creſcetis amores.
rea mixtis luſtrabo Mænala Nymphis,
acres venabor apros: non me ulla vetabunt
gora Parthenios canibus circundare ſaltus.
mihi per rupes videor lucoſque ſonantes
libet Partho torquere Cydonia cornu
montis. *Jam fingo mihi, me vagari per montes & nemora reſonantia; juvat vibrare arcu*
Cydonias ſagittas Cretenſes.

Tu, ô crudelis, longe à patria (utinam liceret mihi id non credere) ſola ſine me vides tantummodo nives Alpium & glaciem Rheni. Ah ne te vulneret gelu! Ah ne glacies acuta tibi vulneret delicatos pedes! Ibo, & canam fiſtulâ Siculi paſtoris ea, quæ verſibus traduxi è Chalcidenſi poeta. *Ratum eſt*, me *malle pati inter nemora & ſpeluncas belluarum, & meos amores inſcribere teneris arboribus; creſcent illæ, creſcetis, ô amores. Interea circuibo Manalum* montem, cum *ſociis Nymphis; aut perſequar fortes apros; nulla frigora prohibebunt me cingere canibus ſylvas Parthenii montis. Jam fingo mihi, me vagari per montes & nemora reſonantia; juvat vibrare arcu Cydonias ſagittas Cretenſes.*

NOTÆ.

. *Nec ſit mihi credere.*] Nec liceat mihi, poſſim. Sic Æn. 8. 676. *Aſſia bella cerne-*. Horat. Epod. 17. 25. *Neque eſt levare ſpiritu præcordia.* Hauſtâ è Græcis fon- locutio, apud quos ἔξεστι ſignificat *licet*. Sic ertus Odyſſ. 11. 157. τὸν οὐκ ἔξεστι περῆσαι *non licet tranſmittere.*

antum. Tribus præcipue modis explicatur. ta ut ſit nomen & referatur ad *credere*; Uti- *liceat* non credere *tantum*, id eſt, rem tan- tamque indignam. II. Ita ut ſit adverbi- & referatur ad *ſit*; Utinam *ſit tantum*; *liceat tantum*, hoc non credere. Quaſi non peto ut Lycoris non ſit perfida, ſit ne; ſed peto ut liceat mihi *tantummodo*, credere. III. Ita ut ſit adverbium, & ratur ad ſententiam ſequentis verſus; Vi- *tantummodo* nives & frigora, &c. Prima catio infirmior, ſecunda ſubtilior, tertia ior.

. *Alpinas*, &c.] Alpes, excelſi montes, Italiam à Gallia Germaniaque diſtermi- ; multis dictæ nominibus, pro varia re- um, quibus adjacent, ratione. Sunt enim maritimæ, Cottiæ, Grajæ, Pœninæ, Rhæ- Tridentinæ, &c. Ex his multi oriuntur ; celeberrimi, Padus, Ticinus, & Athe- *le Po, le Teſin, l' Adige*, qui in Italiam; inus, *le Rhoſne*, qui in Galliam; Rhenus, in Germaniam, devolvitur.

eni.] Fluvii Europæ poſt Danubium cele- mi, qui antiquus Galliæ & Germaniæ nus fuit, à fontibus ad oſtia. Fontes ejus in Alpibus, apud Rhætos occidentales, *les* . Oſtia plurima, quibus in Oceanum in- Mirum tamen eſt tantæ famæ fluvium ad non perferre nomen. Nam ubi ad arcem Batav, quæ caput eſt inſulæ Batavæ, duas diviſus eſt in partes, Vahalim, & Rhenum, unde *bicornis* appellatur; mox varios deinde ſcinditur minores in alveos, quorum minimo Rheni permanet nomen; ſed is ad Lugdunum Batavorum, *Leyden*, antequam ad Oceanum pervenerit, inter arenas exhauritur.

50. *Ibo.*] Vagabor hinc atque hinc. Vel, abibo hinc, deſeram caſtra, & ſylvis abditus, carmina modulabor. *Chalcis* urbs eſt Euboeæ inſulæ, quæ Chalcis quoque vocata eſt. Euboea porro Bœotiæ continenti dicitur olim adhæſiſſe: ab ea nunc Euripo diſtincta, tam anguſto, ut aliquando ponte tranſmiſſus fuerit. Ex illa inſula oriundus Euphorion, Antiocho Magno Syriæ regi percharus, ejuſque bibliothecæ præfectus: poeta nobilis, ſed, juxta Ciceronem obſcurus; cujus opera in deliciis fuiſſe Tiberio Cæſari memorantur: ex quibus aliqua Latinis verſibus expreſſiſſe diximus hunc Gallum, Ecl. 6. 72.

51. *Paſtoris Siculi.*] Theocriti, poëtæ Siculi, ſtylo. Non igitur elegiæ fuerunt, ut putat Probus: neque enim elegiæ potuerunt Theocriti ſtylo componi; ſed aliquid bucolicis Idylliis affine.

53. *Malle pati.*] Supple, quàm Lycorida in poſterum ſequi, atque ita deperire.

55. *Manala.*] Montem Arcadiæ, Ecl. 8. 21.

57. *Parthenios.*] *Parthenius* item Arcadiæ mons, ubi virgines venari ſolebant: unde nomen à παρθένος *virgo.*

59. *Libet Partho*, &c.] Species pro genere, arcus Parthicus & ſagittæ Cydoniæ, pro quolibet arcu & quibuſlibet ſagittis. Parthi enim & Cydones arte ſagittandi celebres: Æn. 12. 858. *Parthus ſive Cydon telum immedicabile torſit.* De *Parthis*, Ecl. 1. 63. *Cydon* urbs fuit in Creta inſula. *Cornu* dixit, pro arcu è cornea materia fabricato.

Spicula

veluti hæc omnia *essent remedium insaniæ meæ, aut* quasi *ille Deus disceret placari miseriis hominum. Nunc iterum neque Hamadryades, neque versus ipsi nobis arridenti: Valete iterum,* vos *ipsa nemora. Nostræ curæ nequeunt flectere amorem; ne* sic quidem, *si media hyeme potaremus* aquam *Hebri; & toleraremus Thracias nives hyemis humidæ: ne* sic quidem, *si pasceremus oves Æthiopum sub sidere Cancri, cum* intimus *cortex exsiccatus arescit in ulmo excelsa. Amor superat omnia; nos quoque cedamus amori. O Divæ Musæ, sufficiet vestrum poetam cantavisse ista* carmina, *sedendo, & conficiendo calathum ex hibisco tenui: vos efficietis, ut ista* videantur *Gallo maxima. Gallo, erga quem amor meus tantum crescit singulis horis, quantum alnus virens attollit se ineunte vere. Surgamus: umbra solet esse noxia canentibus;* præsertimque *nexia umbra juniperi: umbræ quoque nocent frugibus. Ite, ite domum, o capellæ saturatæ: Vesper in*

Spicula: tanquam hæc sint nostri medicina furo
Aut Deus ille malis hominum mitescere disc
Jam neque Hamadryades rursum, nec carm
Ipsa placent: ipsæ rursum consedite sylvæ.
Non illum nostri possunt mutare labores;
Nec si frigoribus mediis Hebrumq; bibamu
Sithoniasque nives hyemis subeamus aquos
Nec si, cum moriens alta liber aret in ulm
Æthiopum versemus oves sub sidere Cancri
Omnia vincit amor; & nos cedamus amori
Hæc sat erit, Divæ, vestrum cecinisse poëta
Dum sedet, & gracili fiscellam texit hibisc
Pierides: vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in
Quantum vere novo viridis se subjicit alnu
Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbr
Juniperi gravis umbra: nocent & frugibus um
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite ca

NOTÆ.

62. *Jam neque Hamadryades.*] De iis Ecl. 2. 46. Hic incipit Gallus remediorum & consiliorum suorum inanitatem agnoscere, seque amori victum tradere.

63. *Concedite sylvæ.*] Idem quod antea dixerat: *Vivite sylvæ*, Ecl. 8. 58.

65. *Hebrumque.*] Fluvium Thraciæ maximum; hodie *Marisa:* arenas olim aureas volventem. In Ægæum mare influit: ortus ex Rhodope monte, qui cum Hæmi pars quibusdam videatur, ab iis idcirco dicitur Hebrus ex Hæmo profluere.

66. *Sithoniasque nives.*] Sithonia pars est Thraciæ: vergens, vel in Pontum Euxinum, juxta Solinum; vel in oram Macedonicam Ægæi maris, juxta alios. Thracia frigida & nivosa est, propter aquilonem montem Hæmum, quo dividitur.

68. *Æthiopum.*] Æthiopia regio Africæ vastissima, Ægypto finitima: quam Nilus quoque fere mediam, ut & Ægyptum, interfluit, *le pais des Abissins.* Tota zonæ torridæ subjecta tropico Cancri ultra æquatorem porrecta gilius ergo *sidus Cancri* dixit, pro tropici; & tropicum pro zona ipsa torrida terminus est ad septentrionem. *Cancri* est in ea parte cœli, quam ubi Sol attigeunte Junio, tum æstatem nobis calidiedieque longissimos efficit. De *zonis* & G. 1. 233. De *hibisco*, Ecl. 2. 30.

74. *Se Subjicit alnus.*] Se superjicit, tollit. Vide Ecl. 1. 46. *Alnus, aulne,* quosis locis gaudens.

75. *Gravis cantantibus umbra.*] Imo ma: præcipue Juniperi, *du genievre,* bor & odora est, & nihil venenatum & adversus aëris vitia comburi solet. nificat diuturniorem in umbra moram canentibus posse propter frigus. Unde legunt *cunctantibus*, non *cantantibus*. De Ecl. 6. 86.

FINIS BUCOLICORUM.

ARGUMENTUM IN GEORGICA.

GEORGICORUM *nomen*, ἀπὸ τοῦ γεωργὸς agricola: *hoc autem* ἀπὸ τοῦ γαῖα *vel* γῆ terra, & ἔργον opus. *Traduntur hoc opera præcepta de agricultura, quatuor libris. I. De aratione. II. De plantatione. III. De pastione cultuque pecorum. IV. De apibus & mellatione. Eaque omnia naturæ accommodantur Italici soli, præsertimque Veneti, in quo Mantua fuit. Ducem in eo opere secutus est Virgilius Hesiodum Ascræum ex Bœotia, de quo diximus Ecl. 6. 70. Cujus librum, qui inscribitur* ἔργα καὶ ἡμέραι, opera & dies, *longe & copia & elegantia superavit. Cœptum est opus anno circiter U. C. 717 Virgilii 32. aut 33. & septennio perpolitum.*

Mæcenas, cui Georgica inscripta sunt, primos in Octaviani gratia tenuit cum Agrippa gradus. Oriundus Tuscus, ex antiquis Etruriæ regibus: quorum posteri, post multas gentis clades, Romanam in civitatem admissi, equestri dignitate vixerunt. Eruditos complexus est, imprimis Virgilium & Horatium: adeo parum cupidus, ut qui cæteris magistratibus imperabat, ipse equestri ordine, & urbis quæ Italia præfecturâ contentus vixerit. Adhibitus ab Octaviano cum Agrippa in consilium de imperio deponendo, retinendum persuasit. Secta Epicureus fuit, in vestitu, incessu, supellectili, convictu, ipsaque dictione mollior ac remissior. Scripsit Prometheum & Octaviam tragœdias, carmina libros decem; soluta oratione commentarios de rebus ab Augusto gestis, item de animalibus & somnii dialogos: omnia periere. Decessit anno U. C. 746. C. Martio Censorino & C. Asinio Gallo Coss. Triplex est apud eruditos de ejus nomine controversia. I. Quodnam ipsius nomen fuerit? Lampridius in Vipsaniam *gentem inducit, sed eum confundit cum Agrippa, cujus certe gentile nomen fuit: Paulus Manutius in* Cinciam*: Glandorpius in* Heliam*: Muretus in* Aquiliam*: omnes levibus aut falsis conjecturis: Maxima & optima pars, Turnebus, Lipsius, &c. in* Cilniam, *quæ gens erat Aretinæ urbis in Etruria. II. Unde cognomen* Mæcenatis? *Insulse deducit Becmannus ejus moribus, quod esset* μὴ κοινὸς *non communis; aut* μὴ καινὸς, non novus: *nam & Græci quam negativis nominibus, μὰ, sed privativum α præfigunt, & Varro l. 7. de L. L. à loco dictum testatur. Est igitur à mediterraneo quodam Etruriæ oppidulo, Casenæ vicino, qua in ora Cæcinius vina Casenatia simul & Mæcenatia commendat, lib. 24. 6. III. Quomodo prima & media nominis syllaba pingenda sit? Certe media, per* e *longum; quia Græce vulgo per* η *legitur. Prior vel per* æ, *vel* œ: *quia in veteribus cod. utroque modo reperitur; per* æ *frequentius. Igitur nomen integrum fuit,* CAIUS CILNIUS MÆCENAS.

P. VIRGILII

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON AD C. CILNIUM MÆCENATEM LIBER I.

ARGUMENTUM.

CONTINET hic liber propositionem totius operis ejusque divisionem quadruplicem. Tum se Deorum invocatio quotquot rusticæ præsident rei, quos inter Octaviano Cæsari locus tribuitur vo sanè illis temporibus adulationis exemplo; quo deinde Lucanus in Pharsalia, & Statius baide, ad laudem Neronis & Domitiani immodestius abusi sunt. Atque hac exordio comprehe tur. Liber verò ipse sex habet partes. I. Multiplicem agri colendi rationem, juxta varia Naturam. II. Agricultura originem. III. Agricolarum instrumenta. IV. Rusticorum tempora. V. Tempestatum prognostica. VI. Digressionem ad varia prodigia, quæ cæde lii Cæsaris, aut præcesserunt, aut subsecuta sunt. Denique Epilogi loco, Deos pro incolumitate viani, & pro salute populi Romani precatur. Tamen ex iis, aliorumque librorum præcepti pauca obsolevere, contrario usu posteriorum temporum, nostrorum imprimis; quæ multa, ut c cæteris, ita huic quoque addidere:

INTERPRETATIO.

O Mæcenas, ordiar scribere deinceps quanam res efficiat messes copiosas; quo tempore oporteat arare tellurem, & vites alligare ulmis; quæ sit cura boum; quæ diligentia sit necessaria, ut habeatur pecus, & quanta industria, ut alantur apes frugales:

QUID faciat lætas segetes: quo sidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmisque adjungere vites,
Conveniat: quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori: atq; apibus quanta experientia parcis,

NOTÆ.

1. *Quid faciat.* | Quatuor his versibus distinguitur cultura quadruplex, *terræ, arborum, pecorum, apum*: quæ singulæ singulis libris explicantur: estq; partitio totius operis.

3. *Qui cultus habendo, &c.* | Ibi supprimitur, *aptus, par, necessarius*, aut aliquid simile, quod dativum regat; ut apud Cicer. ad Att. l. 13. Ep. 10. *Solvendo non erat.* Apud P. *Radix est vesicendo.*

4. *Apibus quanta, &c.* | Præter intentionem jam traditam afferri potest hæc alia. Dicam quæ sit ipsum experientia, prudentia, ingenium, ars quædam: non usu quæ comparata, sed ingenita.

inc canere incipiam. Vos, ô clariſſima mundi
mina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
ber & alma Ceres; veſtro ſi munere tellus
haoniam pingui glandem mutavit ariſtâ,
oculaque inventis Acheloïa miſcuit uvis:
vos agreſtum præſentia numina Fauni,
erte ſimul Fauniq; pedem Dryadeſque puellæ:
unera veſtra cano. Tuque ô, cui prima fre-
mentem
dit equum magno tellus percuſſa tridenti,
eptune: & cultor nemorum, cui pinguia Cææ
er centum nivei tondent dumeta juvenci:
ſe nemus linquens patrium, ſaltuſque Lycæi,
n ovium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
ſis ô Tegeæe favens: oleæque Minerva

propitius, relinquens nemus patria & ſylvas Lycai.

O vos ſidera mundi ſplendidiſſima quæ præſidetis anno currenti per cœlum: Bacche, & Ceres nutrix hominum: *ſi homines veſtro beneficio reliquerunt glandes Dodonæas* pro *frumento pingui, & miſcuerunt aquam Acheloi* cum *vino reperto. Et vos ô Fauni, Dii propitii ruſticis: adeſte, ô Fauni, una cum Dryadibus Nymphis. Canto veſtra dona. Et tu, cui terra* adhuc *recens produxit equum ferocem, icta magno tridente, ô Neptune: & tu qui coluiſti* loca *ſylveſtria, cui trecenti boves candidi carpunt frutices fertiles* inſulæ *Cææ. Tu ipſe, ô Pan Tegeæe, protector ovium: ſi curas Manalum tuum, adeſto Et tu, ô Pallas, repertrix olivæ,*

NOTÆ.

Clariſſima mundi Lumina, Liber, &c. | Liberum & Cererem appellat mundi lumina, anue ductores. Vel quia præſides & reperto- habentur meſſis & vindemiæ, quæ p præci- ſunt anni partes, & præcipua mundi or- enta, unde cibus hominum & potus exiſtit; quia per eos Lunam & Solem ſignificat. ero prætextatus apud Macrob. l. 1. c. 18. probat *Solem*, non Liberum & Dionyſium taxat; ſed & Jovem, & Martem, & Mer- um & Herculem ipſum eſſe; *Liberum* vero quod *libere vagetur*. Lunam item addit, m eſſe *Cererem*: Cujus nomen aliqui dedu- à *gerendo*, quod ad rerum productionem imum valeat. De *Libero*, Ecl. 7. 58. De re, Ecl. 5. 79.

9. *Chaoniam glandem*, &c. *Acheloïa pocu-* &c. | Species pro generibus: primi enim inum glande ad paſtum, aquâ ad potum unt. Celebris autem fuit inter ſylvas glan- as Dodonæa, in Epiro ſive Chaonia: de Ecl. 9. 13. Sicut inter fluvios Achelous Ætolia: ſive quia primus è terra erupit, quia ejus in ripa primæ vineæ ſunt con- ab Oeneo Ætoliæ rege, qui ex uva à hylo paſtore ſuo reperta liquorem expreſ- Libero patri, apud ſe tum diverſanti, cum uiſſet, ab eo colendæ vitis accepit modum o. *Fauni*. | In argumento Ecl. 6. *Dryades*. | 2. 46.

2. *Prima tellus*. | Vel recens formata. Vel alis, quomodo G. 2. 44. *Primi lege litoris* . Vel Attica, quia Athenienſes hominum imos & antiquiſſimos eſſe jactabant.

14. *Neptune*. | Fuit Opis & Saturni filius, Jovis & Plutonis frater, cui in mundi diviſione maris imperium obtigit. Uxorem habuit Amphitriten Nerei vel Oceani filiam. Equos domuiſſe primus dicitur: unde fabulantur poëtæ, cum lis inter eum & Minervam orta eſſet, de tribuendo Athenis nomine, placuiſſetque Diis, ut ejus nomine civitas appellaretur, qui munus hominibus utilius dediſſet: Neptunum percuſſo litore equum, bellicum animal, produxiſſe; Minervam haſtâ impactâ olivam, pacis inſigne, procreaſſe: victoriamque Minervæ fuiſſe adjudicatam. Neptuni inſigne *tridens*, ob tres orbis antiqui partes, quæ mari ambiuntur. Hoc loco invocatur, non quidem ut maris Deus; ſed ut equorum auctor, de quibus libro 3. multa dicenda ſunt.

Cæa. | Cæa, inſula maris Ægæi, Cycladum una; quam, relictis Thebis, occupavit Ariſtæus, poſt laniatum à canibus Actæonem filium, ob viſam in lavacro Dianam. Is Apollinis filius fuit ex Cyrene, filiâ Penei Theſſaliæ fluminis rivalis Orphei in amore Eurydices: apum & mellis uſum invenit, lactiſque coagulum: unde hic invocatur. *Plura vide*, G. 4, 317.

17. *Tua ſi tibi*, &c. | Senſus eſt: ſi curas Mænalum, Lycæum, & reliquos Arcadiæ tuæ montes, & ſylvas, loca illa nunc relinque, ut mihi de re paſtoritia & arborea dicenti præſens adſis: his enim locis & honorificus & utilis erit ſermo meus. De *Pane*, Ecl. 2. 31.

18. *Tegeæe*. | Non *Tegæe*, ut quidam legunt. Conſtat enim *Tegea* urbs Arcadiæ, Pani ſacra, brevibus ſyllabis, Τεγέα: unde adjectivum *Tegeæus*.

Et tu, ô puer, auctor unci aratri. Et tu, ô Sylvane, portans à radice teneram cupressum, Et vos, ô Dii & Deæ omnes, qui habetis curam protegendi agros; seu qui sustentatis novas fruges aliquo semine: seu qui effunditis è cœlo pluviam copiosam in segetes. Et tu præcipue, ô Cæsar, quem dubium est quinam cœtus Deorum deinde accepturi sint; an velis perlustrare urbes, & suscipere curam terrarum; an totus orbis agnoscat te parentem frugum, & rectorem temporum, coronans tuum caput myrto matris tuæ; an evadas Deus vasti aquoris, & nautæ adorent tuam solam potentiam, tibique Thule ultima insularum pareat; & Tethys te comparet sibi generum aquis. An vero te adjungas quasi novum astrum pigris mensibus.

Inventrix, uncique puer monstrator aratri!
Et teneram ab radice ferens, Sylvane, cupressum
Diique Deæq; omnes, studium quibus arva tu
Quique novas alitis nonnullo semine fruges,
Quique satis largum cœlo demittitis imbrem
Tuq; adeo, quem mox quæ sint habitura Deo
Concilia, incertum est, urbisne invisere, Cæsar
Terrarumque velis curam: & te maximus o
Auctorem frugum, tempestatumque potentem
Accipiat, cingens maternâ tempora myrto:
An Deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant: tibi serviat ultima Thule
Teq; sibi generum Tethys emat omnibus un
Anne novum tardis sidus te mensibus adde

NOTÆ.

19. *Uncique puer, &c.*] Vel Osiris, apud Ægyptios aratri inventor; vel potius Triptolemus, Celei *Eleusinæ* urbis in Attica regis, filius; quem adhuc puerum nutrivit Ceres, apud patrem excepta hospitio, dum Proserpinam inquireret; eum deinde grandiorem factum agriculturam edocuit; impositumque suo currui, quem alati serpentes trahebant, misit per totum orbem, ut usum frumentorum hominibus indicaret. Eleusini incolæ, beneficii memores, Cereri sacra instituerunt.

20. *Sylvane, cupressum.*] Ob memoriam Cypariss pueri, qui Sylvano, aut juxta alios Apollini dilectus, cùm ex dolore occisæ à se per errorem cervæ, quam habebat in deliciis, exstabuisset; ab amatore Deo in cupressum arborem est conversus. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24.

22. *Quique novas alitis, &c.*] Sensus est; Vel qui jacta ab hominibus frugum semina, occulto quodam semine, pluviâ, rore, alitis; juxta Servium. Vel qui novas fruges, novo aliquo invento semine, producitis, juxta Cerdanum. Vel qui singulas frugum species conservatis; reicto semper aliquo semine, in consequentem annum superstite, quo renoventur. Legit N. Heinsius, *non ullo semine*; & sensus hic esse potest; Qui novas fruges produxistis primùm sine ullo semine.

25. *Urbisne invisere, &c.*] Multi *urbis*, agnoscunt in genitivo casu. Sed vix puto Latine dici, *invisere curam urbis*; & præterea Probus Valerius apud Gellium, l. 13. 20. *urbis* esse vult in accusativo casu, pro *urbes*; & utrumque fuisse olim in usu; ut *turrim* & *turrem*. Unde & plerumque legitur *urbeis*, ancipiti enunciatione. Igitur *urbes*, vel *urbis* in accusativo accipio, hoc sensu; *an velis curarum, & invisere urbes.* Quod ne barbare cuipiam videatur, firmabitur hac Horatione plane simili, Od. l. 1. 2. 49. *Hic potius triumphos, hic ames dici pater atq;*

28. *Maternâ myrto.*] Dicatâ Veneri, Æneæ; unde genus ducis, Ecl. 9. 46. De Ecl. 2. 54

30. *Thule.*] Terrarum ultima, quas noverint, & maxime septentrionalis occidentem. Ortelius putat esse tractum Norvegiæ, quem incolæ *Tilemark* ap Cambdenus *Schetlandias* insulas Ocean donii, sub ditione regis Daniæ; quas dicunt *Thylensel.* Cæteri *Islandiam*, ditionis maxime Borealem insulam; ub est nive perpetua opertus, flammis æst

31. *Tethys emat.*] Tethys, Ecl. 4. 32. sum putat Servius Danielis ad ritus Ro juxta quos conjugia tribus fiebant mod farre, & coemptione: usu, cum aliquo simul conjuges fuerant; farre, cum per nem Dialem aut Pontificem, sparso far molâ salsâ, conjungebantur: coemption se sub certa verborum formula interrog vir mulierem, *an sibi materfamilias esse* uxor virum, *utrum sibi paterfamilias es &c.*

32. *Tardis te mensibus addas.*] Æstivis sibus succedas: in locum *Libræ*, inter *Virginem* & *Scorpium*; id est, in mensem Septem *Tardos* vocat menses æstivos, quia dies illorum longiores sunt, & mora solis in te diuturnior. Unde menses ipsi, quamreipsâ non pigriores cæteris; tamen hom qui die præsertim inter se agunt, longior

ua locus Erigonen inter, Chelaſque ſequentes
nditur: ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
corpius, & cœli juſtâ plus parte reliquit. 35
uicquid eris; (nam te nec ſperent Tartara re-
ec tibi regnandi veniat tam dira cupido: (gem,
uamvis Elyſios miretur Græcia campos,
ec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
facilem curſum, atq; audacibus annue cœptis:
naroſq; viæ mecum miſeratus agreſtes 41
gredere, & votis jam nunc aſſueſce vocari.
re novo, gelidus canis cum montibus humor
quitur, & Zephyro putris ſe gleba reſolvit;
preſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro 45
gemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
ſeges demum votis reſpondet avari
ricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit:
us immenſæ ruperunt horrea meſſes.
rius ignotum ferro quàm ſcindimꝰ æquor, 50
ntos & varium cœli prædiſcere morem
ra ſit, ac patrios cultuſq; habituſq; locorum:
quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuſet.
ſegetes, illic veniunt felicius uvæ:

qua patet ſpatium inter Virginem & brachia Scorpii illam *ſequentia. Ipſe Scorpius ardens jam conſtringit pro te brachia, & ceſſit* tibi *de cœlo plus* quam *juſtam partem. Quicumque Deus eris (nam neque inferi ſperent te ſibi regem, neque tam inſana cupiditas regnandi veniat tibi: & ſi Græcia admiretur campos Elyſios, et ſi Proſerpina non curet ſequi matrem,* à qua *repoſcitur) Prabe iter facile, fave conſiliis audacibus; & ingredere mecum* viam, *miſeratus ruſticos inſcios viæ, & jam nunc aſſueſce invocari per vota. Principio veris, cum humor nivoſus liqueſcit è montibus candidis, & gleba emollita diſſolvitur Zephyro: tunc ſtatim aratro* alte *impreſſo incipiat mihi taurus gemere, & vomer ſulcando tritus fulgere. Illa tandem ſeges complet deſideria cupidi agricolæ, qua bis æſtatem, & bis hyemem paſſa eſt: ampliſſima meſſes illius* agricolæ *rumpunt horrea. Sed antequam aremus ferro campum incognitum;*

ſit tranſiſſe ventos, & diverſam cœli rationem, & propriam culturam naturamque terrarum: & unamquamque regio producat, & quid unaquaque neget. Hic ſegetes naſcuntur fertilius, illic vites.

NOTÆ.

Adde quod civili dimenſione, dies
bet duodecim in horas dividitur ab ortu
ad occaſum; nox item duodecim in horas,
raſu Solis ad ortum. Unde fit, ut æſtivæ
per diem hybernis multo ſint longiores,
ctem breviores; Contra hyeme, diurnæ
es, nocturnæ longiores. Sic Martialis Ep.
1. *Hora nec æſtiva eſt*, id eſt, longa. Et
in Pſeud. Scena ult. *Credo equidem poteſſe*
lus, Maſſici montis uberrimos quatuor fru-
ſilere in una hora, P. *hyberna addito*, id
veri.

Erigonen.] Icarii filiam, quæ caſum pa-
remulenta paſtorum Atticorum turba oc-
am graviter tulit, ut laqueo ſibi vitam
erit. Ob pietatem à Diis in cœlum tranſla-
Virgo dicta Ita Hyginus. Quanquam alii
in illud Aſtræam putant, de qua Ecl. 4. 6.

Chelaſque ſequentes.] Veteres diu *Libram* ſig-
gnoraverunt, medium inter *Virginem* &
em: unde *Chelas*, id eſt, forfices & bra-
Scorpii, dicit poeta poſt Virginem ſequi.
Libra loco, Scorpium in ſexaginta di-
ras gradus. Ovid. M. 2. 198. *Porrigit in*
am ſignorum membra duorum.

Juſſa cœli, &c.] Cedit tibi ex ea parte,
hactenus pluſquam juſtam ac ſibi debi-
tam obtinuit. Vel, Cedit tibi pluſquam juſtam cœli partem; id eſt, pluſquam opus ſit, ut commode ſedeas; nempe locum libræ. Iſque locus Octaviano aſſignatur, ex Joſ. Scaligeri mente, quia natus eſt principio Libræ, ſcilicet 9. Kal. Octob. De *Tartaro*, G. 4. 482. De *Elyſiis campis*, Æn. 6. 638.

39. *Proſerpina.*] Jovis & Cereris filia, à Plutone rapta, à matre diu quæſita, & reperta, impetravit à Jove, ut quotannis ſex menſibus apud ſuperos, ſex apud inferos degeret. Ait tamen poëta ſic eam Elyſii deliciis capi, ut parum ſuperos curet.

43. *Vere*, &c.] I. PARS. *De agri colendi varia ratione.* Cujus I. Præceptum eſt, *De prima aratione.* De *Zephyro*, Ecl. 5. 5.

48. *Bis qua ſolem*, &c.] *Novale*, ſive *vervactum* intelligit; agrum ſcilicet qui primo *vere actus*, id eſt, aratus, tota quieſcit æſtate: tum ſub finem autumni, ſive veris conſequentis initio, ſementi paratur; ac deinde ſecunda æſtate fructum fert; unde bis æſtatem, & bis hyemem patitur.

50. *At prius*, &c.] II. Præceptum. *De cognoſcenda ſoli natura. Æquor.*] Terram; proprie eſt quælibet planities æqua, Æn. 2. 780.

alibi fructus arborum, & herba ſponte virent. Nonne vides, quemadmodum Tmolus mittit ad nos *crocum odoratum, India ebur, delicati Sabæi ſuum tus? At nudi Chalybes* mittunt *ferrum, & Pontus graveolentes caſtorum teſticulos, Epirus optimas equarum Olympicarum. Natura impoſuit certis locis has legis, & hæc pacta perpetua, ſtatim ab illo tempore, quo Deucalion projecit ſaxa in mundum deſertum: unde orti* ſunt *homines,* quod *eſt durum genus. Eia igitur, ſtatim à primis menſibus anni, robuſti tauri arent pinguem terra planitiem: & aſtas ſicca torreat glebas inertes vehementi Sole. Sed ſi terra non ſit pinguis; ſufficiet eam perſtringere levi ſulco, cirus Aſturi:*

Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina. Nonne vides, croceos ut Tmolus odo
India mittit ebur, molles ſua tura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epirus equarum?
Continuo has leges æternaque fœdera certis
Impoſuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, te
Pingue ſolum primis extemplo à menſibus a
Fortes invertant tauri: glebaſque jacentes
Pulverulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fœcunda, ſub ipſum
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:

NOTÆ.

56. *Tmolus odores.* | Mons Phrygiæ magnæ, in confinio Lydiæ; vini ferax, juxta Virgil. G. 2. 98. item croci, juxta Solinum c. 53. Unde per *croceos odores* aliqui vinum intelligunt odoris crocei: alii melius, crocum ipſum, *le ſaffran.*

57. *India mittit ebur.* | Aſiæ regio ampliſſima, ad occidentem Indo fluvio; ad orientem Sero item fluvio, ad meridiem Oceano Indico terminata; ad ſeptentrionem Emodis montibus, quæ Tauri pars eſt, à Scythia ſeparata: Gange fluvio in duas diviſa partes: regnis hodie plurimis diſtincta. Elephantos alit Libycis multo majores, unde ebur, qui dens eſt Elephantinus, in India celebre.

Tura Sabæi. | Arabiæ Felicis populi: molles dicti, vel propter aëris clementiam, vel propter odorum copiam. Eorum enim divitiæ balſamo, caſiâ, myrrhâ, cinnamono, ture præſertim conſtant, quod ex arbuſculis inſtar lacrymæ guttatim fluit. Apud eos ex Plinio l. 12. 17 *Non alia lignigenera in uſu ſunt quam odorata: ciboſque coquunt turis ligno, alii myrrhæ.*

58. *Chalybes nudi ferrum.* | Natio, vel Pontica, ad Thermodontem fluvium ex Strabone: vel Hiſpanica, ad Chalybem fluvium ex Juſtino: ferri fodinis celebrata: unde *chalybs* dictum eſt, puriſſimum optimeque temperatum ferrum.

59. *Caſtorea.* | Caſtor ſive fiber, canis eſt Ponticus: ita dictus, quod in Ponto frequentiſſimus: hujus teſticuli medicos in uſus expetuntur: ideoque ubi ſe requiri ſentit, ut vitæ conſulat, eos avellit morſu, & venatoribus permittit. Quod tamen merito plerique falſum exiſtimant. *Caſtorea* ſunt caſtoris teſticuli. *Viroſa* dicuntur: vel à *virtute*, quia ad medicamenta adhibentur: vel à *virus*, quod mediæ ſignificationis vocabulum eſt, ut Φάρμακον; & bonam, modo malam in partem ſumit bonam apud Statium Sylv. l. 1. 4. 104. *benigne virus, odoriferis Arabum quod arvis* &c. in malam paſſim apud reliquo itaque gravem odorem ſignificat, qua buitur à Plinio caſtoreis.

Eliadum palmas Epirus equarum. | olim regnum, ſita inter Ionium mare, liam, Macedoniam, & Achaiam: dicta dam, Albania inferior, equorum ferax. ſive *Elea*, regio Peloponneſi maritima, Achaiam, Meſſeniam & Arcadiam. C bes præcipuæ *Elis*, ad Peneum; & *Oly* agro Piſæo, ad Alpheum fluvium. Jovis pii templo, ludiſque memorata, de qui 3. 49. *Equarum* dixit, quia eas aliqui equis eſſe velociores. *Palmas equarum:* equas victrices in Olympico curſu: qu Æn. 5. 339. *Nunc tertia palma Dioret,* Diores tertius victor.

62. *Deucalion.* | Ecl. 6. 41.

64. *Primis à menſibus anni.* | Januario bruario. Nec obſtat, quod præcepit pri *novo*. Sic enim Columella l. 9. 2. *Ne veris principium ſic obſervare ruſticu quemadmodum aſtrologus: ſed aliquid ci mat de parte hyemis, quoniam conſumpt jam intepeſcit annus, permittitque cle dies opera moliri.*

66. *Maturis ſolibus.* | *Diebus*, vel *S doribus*. Et *maturis* paſſive, pro activo *rantibus.*

68. *Arcturum.* | *Arcturus* ſtella eſt magnitudinis in ſigno Bootæ, prope cau ſæ majoris: unde nomen habet ab ἄ *urſa* & οὐρὰ *cauda*: pluvias tempeſt portendit ortu & occaſu ſuo. Monet Vir

ic officiant lætis ne frugibus herbæ ;
ic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
ternis idem tonſas ceſſare novales,
ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
ut ibi flava ſeres mutato ſidere farra ;
nde prius lætum ſiliquâ quaſſante legumen,
ut tenues fœtus viciæ, triſtiſque lupini
ſtuleris fragiles calamos, ſylvamque ſonantem,
rit enim lini campum ſeges, urit avenæ :
runt Lethæo perfuſa papavera ſomno.
d tamen alternis facilis labor : arida tantum
e ſaturare ſimo pingui puduit ſola ; neve
fœtos cinerem immundum jactare per agros.
c quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva,
ec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.
epe etiam ſteriles incendere profuit agros,
q; levem ſtipulam crepitantibus urere flammis.
ve inde occultas vires & pabula terræ
nguia concipiunt : ſive illis omne per ignem
coquitur vitium, atque exudat inutilis humor:
u plures calor ille vias, & cæca relaxat
iramenta, novas veniat qua ſuccus in herbas:
u durat magis, & venas aſtringit hiantes :
e tenues pluviæ, rapidive potentia Solis

In illa terra hoc facies, *ne herbæ noceant frugibus ſertilibus ; in hac, ne modicus humor deſtituat infœcundam terram.* Tu *idem permittes, ut novalia demeſſa requieſcant alternis* annis, & ut *ager inutilis inds reſcat otio. Vel* ſaltem *converſo anno ſeminabis frumenta flaventia, illic, unde collegeris antea copioſa legumina folliculis ſtrepentibus, aut parva grana viciæ, aut tenues ſtipulas & manipulos crepitantes lupini amari. Nam ſeges lini exſiccat agrum, exſiccat* quoque ſeges *avena, exſiccant papavera conciliantia ſomnum obliviſum. Attamen alternis annis facile erit ea ſerere : modo ne pigeat fœcundare terram pingui ſtercore, & ne* pigeat *ſpargere fœdos cineres per arva exhauſta. Ita etiam agri quieſcunt variatis ſegetibus : & interim terra,* quæ *non arata* fuerit, *non caret utilitate. Sæpe etiam utile fuit accendere agros infœcundos, & cremare leves calamos igne crepitante : ſive* quia *terra ſumit inde ſecretam virtutem & pingue alimentum : ſive a omne ejus vitium igne conſumitur, & humor nimius exſiccatur : ſive* quia *calor ille aperit es meatus & clauſa ſpiracula, per quæ ſuccus influat in plantas novas : ſive* quia ille calor *ma- indurat* terram, *& comprimit rimas apertas ; ne tenues imbres, nimiuſve ſolis ardor*

NOTÆ.

terilis terra leviter aretur ſub ejus exortum *ium :* qui contingit juxta Columellam, 5. Septembris : juxta Plinium, circa 12. dem menſis. Nunc tamen multo tardius, pe non niſi initio Octobris. Exoriri autem a dicitur *coſmice*, cum aſcendit ſupra hori- em noſtrum orientalem, eodem momento, Sol ipſe.

71. *Alternis idem*, &c. | III. Præceptum ſtat, *De novatione agrorum*, ſive *alterna atione.* Quæ lex, ſi propter ſoli anguſtias ari non poſſit : monet ne continuis annis enta ſerant ; ſed alternis frumenta & le- mina leviora : qualis vicia, aut lupinus. ſulit tamen, ut à lino, & avenâ & papave- us ibi ſerendis abſtineant, niſi agri copioſa rcoratione reparentur.

73. *Farra.* | *Far*, puriſſimum & optimum enti genus.

74. *Siliqua quaſſante legumen.* | *Siliqua*, fol- lus, involucrum ſeminis. *Quaſſante.*] Acti- pro *quaſſata*, nimirum à vento, cujus im- pulſu ſiliquæ crepitant. Sic Æn. 238. *Volventibus annis*, pro *volutis. Legumen.*] Fruges, quæ non ſecantur, ſed manu leguntur.

75. *Vicia, triſtiſque lupini.* | *Vicia*, legumen minutis & nigrantibus in ſiliqua granis. *Veſce. Lupinus*, aliud legumen, *lupin*, cujus ſemina ſapore amariſſima, unde *triſtis* dicitur.

78. *Lethæo.* | Obliviſo : à fonte inferorum *Lethe*, cujus undæ epotæ rerum omnium oblivionem inducunt : à λήθη, *oblivio.* Æn. 6 323.

80. *Ne ſaturare*, &c. | IV. Præceptum eſt, *De ſterilitatis remediis*, quæ tria præcipue ſunt, *ſtercoratio, cinerum jactatio, glebarum cum ſtipulis incenſio.*

86. *Sive inde*, &c. | Quatuor cauſas profert hujus incendii. Ut terra novum inde alimentum concipiat, ex eorum philoſophia, qui omnia ex igne docebant procreari. Ut noxius humor exſiccetur. Ut denſitas terræ relaxetur. Ut ejuſdem raritas aſtringatur.

vel frigus penetrans Boreæ exſiccet eam. Caterum ille *qui rumpit raſtris glebas inutiles, aut qui trahit vimineas crates* ſuper illas, *valde prodeſt agris; nec flava Ceres fruſtra illum aſpicit ex alto cælo.* Valde etiam prodeſt ille, *qui ducto oblique aratro, proſcindit iterum tumores* ſulcorum, *quos excitaverat* primâ *agri aratione; & qui aſſidue colit terram, & domat agros. O agricolæ, petite* à Diis *æſtatem humidam, & hyemem ſiccam; frumenta copioſa ſunt, & ager fertilis* eſt, *ex ſiccitate hyemali. Nullam* aliam *ob culturam ſic Myſia gloriatur, & ipſa Gargara admirantur ſua ſegetes. Quid dicam* de eo, *qui projecto ſemine ſtatim agros exercet, & frangit globos terra male compacta? Poſtea inducit in* agros *conſites aquam, & rivos fluentes; & cum terra exſiccata languet herbis areſcentibus; ex improviſo educit aquam ex ſummitate canaliculi inclinati; illa cadens raucum ſtrepitum movet inter lapides & ebullitionibus humectat agros aridos. Quid dicam* de eo, *qui, ne calami concidant* ſub p *plenarum ſpicarum, amputat ſuperfluitatem ſegetum,* quando *herba tenera ſunt,*

Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat,
Multum adeo, raſtris glebas qui frangit ine
Vimineaſq; trahit crates, juvat arva; neq; i
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olymp
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rurſus in obliquum verſo perrumpit aratro
Exercetque frequens tellurem, atq; imperat a
Humida ſolſtitia atq; hyemes orate ſerenas,
Agricolæ: hyberno lætiſſima pulvere farra,
Lætus ager: nullo tantum ſe Myſia cultu
Jactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſe
Quid dicam, jacto qui ſemine cominus arv
Inſequitur, cumuloſq; ruit male pinguis arenæ
Deinde ſatis fluvium inducit, rivoſq; ſequen
Et cùm exuſtus ager morientibus æſtuat h
Ecce, ſupercilio clivoſi tramitis undam
Elicit: illa cadens raucum per levia murmu
Saxa ciet, ſcatebriſq; arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus a
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba,

NOTÆ.

93. *Boreæ penetrabile frigus adurat.*] De *Borea*, Ecl. 7. 51. *Penetrabile* paſſiva vox, active ſumpta, pro *penetrans*. Sic Æn. 10. 481. *Aſpice num mage ſit noſtrum penetrabile telum. Adurat.*] Vox tam frigori, quam calori attributa. Lucan l. 4. 52. *Urebant montana nives.* Tacit. l. 13. Ann. *Ambuſti artus vi frigoris.*

94. *Multum adeo raſtris*, &c.] V. Præceptum, *De agri complanatione.* Cujus duplicem exhibet modum. Alterum per occas vel raſtros; *herſe, raſteau.* Alterum, per ſecundum aratri impreſſionem, quâ recti ſulci ſulcis aliis oblique ductis ſubiguntur. De *Cerere*, Ecl. 5. 79.

100. *Humida ſolſtitia*, &c.] VI. Præceptum, *De exoranda à diis commoda tempeſtate.* Commoda autem erit, ſi & æſtas opportunis pluviis mitigetur; & hyems ſiccitate frigida ac ſerena temperetur. *Solſtitia* dixit, pro æſtate. Vid. Ecl. 7. 47.

102. *Nullo tantum ſe*, &c.] Senſus eſt; Nullus cultus tantum prodeſt Myſiæ & Gargaris, fertiliſſimis regionibus, quantum illa cœli temperies. *Myſia.*] Vel *Mœſia*, duplex; Europæa, quæ proprie Mœſia dicitur, inter Macedoniam, Thraciam & Daciam; nunc *Serviam, Bulgariam*, & *Beſſerabiam* complexa. Aſiatica, quæ proprie Myſia, de qua hic ſermo eſt; Aſiæ minoris pars, maxime occidentalis, ad Propontidem, Helleſpontum, & Ægæum mare; Troadem undecumque ambiens, niſi qua parte Troas luitur. *Gargara.*] Pars Idæ montis, & op in Troade; regiones ubertate memorab

104. *Quid dicam, jacto*, &c.] VII. P tum, *De coopertione ſeminis. Cominus.*] locum notat, quaſi *prope è vicino loco*; men ſignat tempus, quaſi, *ſtatim ſine m* hanc quoque habere ſignificationem not jacius l. 11. Obſerv. c. 39.

105. *Male pinguis arena.*] *Arena* ſæp terra qualibet. Et vero G. 4. 291. pro Nili ſumitur, qui pinguis eſt; *Et viride gyptum nigrâ fœcundat arenâ.* Et G. 2. dicitur; *Turiferis Panchaia pinguis arenis* que ita *male pinguis* non hic eſt, *ſterilis* ſed *male, intempeſtive, & fruſtra compa conglobata.*

106. *Deinde ſatis*, &c.] VIII. Præcep *De irrigatione agri ſiccioris.*

110. *Scatebris.*] Effuſionibus, ebullition *Scatebra* eſt à *ſcateo*; ut *latebra* à *lateo*; & ſ eſt *redundo, ex plenitudine effluo*; proprieq fontibus dicitur, tranſlative de aliis, ut *ſc tem belluis pontum.* Horat. Od. 4. 27. 26. *urtica plurimis remediis.* Plin. l. 22. 13.

111. *Quid, qui, ne gravidis*, &c.] IX. P ceptum, *De noxia pinguedine coercenda.*

112. *Depaſcit.*] Ut calami breviores & ſiores ſurgant, atque adeo ferendo ſpicæ o aptiores.

um primum ſulcos æquant ſata? quique paludis
ollectum humorem bibulâ deducit arenâ?
æſertim incertis ſi menſibꝰ amnis abundans
it, & obducto late tenet omnia limo,
nde cavæ tepido ſudant humore lacunæ.
ec tamen (hæc cum ſint hominumque, boumque labores
erſando terram experti) nihil improbus anſer,
rymoniæq; grues, & amaris intuba fibris,
fficiunt, aut umbra nocet. Pater ipſe colendi
aud facilem eſſe viam voluit, primuſq; per artem
ovit agros, curis acuens mortalia corda:
ec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
nte Jovem nulli ſubigebant arva coloni:
ec ſignare quidem, aut partiri limite campum
as erat: in medium quærebant: ipſaque tellus
mnia liberius, nullo poſcente, ferebat.
le malum virus ſerpentibus addidit atris,
rædariq; lupos juſſit, pontumq; moveri:
ellaque decuſſit foliis, ignemque removit,
t paſſim rivis currentia vina repreſſit:
t varias uſus meditando extunderet artes
aulatim, & ſulcis frumenti quæreret herbam,
t ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
unc alnos primùm fluvii ſenſere cavatas:
avita tum ſtellis numeros & nomina fecit,

ſtatim atque herba æquales ſunt ſulcis? Et de eo, *qui derivat ex terra bibula aquam* illic *collectam* inſtar *paludis? Præcipue ſi menſibus dubiis fluvius tumefactus exundat, & undique tegit omnia limo ſuperjecto: unde cavæ foſſæ fiunt madida tepidâ uligine. Tamen licet hominum & boum labores experti ſint, hæc* omnia, *terram exercendo:* præterea *malignus anſer, & grues Thraciæ, & cichorea,* cujus *radices amaræ* ſunt, *nonnihil obſtant; & umbra nocet. Ipſe Jupiter colendæ* terræ *noluit rationem eſſe facilem: & primus ex arte verſavit terram, excitans curis hominum animos: nec paſſus eſt ſua regna languere triſti otio. Ante Jovis* tempora, *nulli agricolæ exercebant agros. Ne licebat quidem notare, aut definire terminis agros. Quærebant* cibos *in commune, & ipſa terra ſponte producebat omnia, nemine exigente. Jupiter adjunxit noxium venenum nigris ſerpentibus: & voluit lupos voraces eſſe, & mare agitari, & excuſſit mel è foliis arborum, & occultavit ignem, & ſtitit vinum ubique fluens in rivos. Ut experientia obſervando excogitaret paulatim diverſas artes, & colligeret ſpicas frumenti è ſulcis, & exprimeret ignem occultum è venis lapidum. Tunc primo flumina tulerunt arbores cavatas: tunc nauta attribuit ordinem & nomina ſideribus,*

NOTÆ.

115. *Incertis menſibus.*] Veris & Autumni: ando temperies nunc ſuda, nunc pluvia, mper dubia eſt.

117. *Tepido ſudant*, &c.] Plerique explicant foſſis agros dividentibus, quæ aquis implentur. Ego de cavitatibus, quæ pluviæ impetu, ut aquæ inſidentis pondere fiunt in agris, & liginoſo ſudore diu poſtea madent. *Tepido*] uia terra autumnali vernâque pluviâ intepefit, quo tempore generantur vermiculi, &c.

118. *Nec tamen*, &c.] Enumeratio diverſarum rerum, quæ ſegetibus nocent. *Anſer* nocet, *leve:* tum quia ex Colum. l. 8. 13. *Quicquid tenerum contingere poteſt, carpit:* tum quia ex Pallad l. 1. 23. *Anſerum ſtercus ſatis omnibus inimicum eſt. Grues* nocent, quia, quemadmodum aves cæteræ, ſemina depiædantur. *Strymonia* dictæ, quia circa Strymonem, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ, frequentes verſantur. Nocet & *Intybum*, vel *intybus*, olus è cichoreæ genere: vel quia radicibus ſerpit latius, vel quia ab anſeribus expetitur, eoſque allicit: ex Turnebo. *Umbra* denique nocet, quia, ut monet Plinius l. 17. 12. *Aliquando nutrix, aliquando noverca eſt.*

121. *Pater ipſe*, &c.] II. PARS, *De origine agriculturæ.*

124. *Veterno.*] *Veternum* & *Veternus*, morbus eſt ſtuporem inducens, tam animi, quam membrorum: alii ad *lethargum*, alii ad *hydropiſim*, alii ad *phthiſim referunt.* Hic pro otio & deſidia ſumitur.

131. *Ignemque removit.*] Non extinxit aut abſtulit; ſed tantum occuluit, vel in lapidibus, vel in terræ viſceribus. Illum vero, quia neceſſarium ad humanos uſus, dicitur Prometheus dolo furatus eſſe: ut jam narravimus, Ecl. 6. 42.

appellans *Pleiadas, Hyadas, & lucidam urſam Lycaonis filiam. Tunc repertum eſt, capere feras laqueis, & decipere viſco: & cingere canibus magnas ſylvas. Et jam alius projicit reticulum in latum fluvium, ſe committens alto* fluvio, *& alius trahit è mari retia humida. Tunc* venit *durities ferri, & lamina ſerra ſtridentis; (nam majores dividebant cuneis lignum fiſſile) Tunc variæ artes prodierunt: Magnus labor ſuperat omnia, & neceſſitas urgens in rerum inopia. Ceres prima docuit homines movere terram ferro: cum jam glandes & arbuta ſacra ſylvæ deficerent, & Dodona recuſaret cibos. Deinde addita eſt frugibus* materies *laboris:* nempe, *ut noxia rubigo abſumeret calamo, carduus inutilis horreſceret in agris: ſegetes emoriuntur, ſuccedit copia* herbarum *aſperarum,*

Pleïadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arc
Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum: & magnos canibus circumdare ſ
Atq; alius latum fundâ jam verberat amnem
Alta petens, pelagoque alius trahit humida
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerr
Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum
Tum variæ venere artes. Labor omnia vici
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terra
Inſtituit: cum jam glandes atque arbuta ſac
Deficerent ſylvæ, & victum Dodona negare
Mox & frumentis labor additus: ut mala c
Eſſet robigo, ſegniſque horreret in arvis
Carduus: intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſyl

NOTÆ.

138. *Pleïadas.* | Stellæ ſunt ſeptem in collo Tauri. Sic dictæ, à πλέω *navigo*, quia navigandi tempus indicant, cum oriantur circa æquinoctium vernum, unde dicuntur Latinis à *vere*, *Vergiliæ*. Dicuntur etiam *Atlantides*, ab Atlante Mauritaniæ rege, cujus filiæ fuerunt, ex Pleione Nympha. Harum nomina *Electra, Alcinoe, Celano, Sterope, Taygeta, Maia* Mercurii mater ex Jove: quæ ſex dicuntur apparere, quia Deos amatores habuerunt; Septima *Merope*, quia mortali Siſypho nupſit, præ pudore latere. *Pleiadas*, hic quadriſyllabum eſt: apud Ovid. Faſt. 4. 169. triſſyllabum *Pleiades incipiunt humeros relevare paternos:* apud Statium Syl. 1. 3. 95. etiam prima brevi. *Hæc per & Ægæas hyemes, Pliadumque nivoſum Sidus.*

Hyadas. Stellæ ſunt ſeptem, in fronte Tauri. Sic dictæ ab ὕω *pluo*, quia pluvias creant. Latine *Sucula*, ab eadem illa Græca voce; non à *ſuibus*, quam imperitorum eſſe opinionem ait Cicero, De Nat. Deor. 2. 111. Finguntur quoque Atlantis fuiſſe filiæ, ex Æthra matre: quæ cum Hyantem, fratrem ſuum, à leone interfectum, inſolabiliter lugerent; miſeratione Jovis totidem in ſtellas converſæ ſunt: & ad pietatis memoriam, nomine fratris, & imbriferâ virtute inſignitæ. Nomina: *Ambroſia, Eudoxa, Paſithoe, Corone, Plexauris, Pytho, & Tyche.*

Lycaonis Arcton. | *Urſa*, Græce ἄρκτος, ſignum cœleſte. Duplex eſt, major & minor: utraque circa polum ſeptentrionalem, qui inde vocatur Arcticus. Major vocatur etiam *Helice*, ab ἕλιξ *circumvolutio*, quia circa polum volvitur majori circuitu, quam minor. Minor vocatur *Cynoſura*, à κύων *canis*, & οὐρὰ *cauda*, majorem nautæ Græci, minorem nautæ Phœ intuebantur. Major fuit Lycaonis Arcad gis filia, Calliſto dicta: quæ à Jove a Junone in urſam converſa eſt; eâque ſub cum ab Arcade filio, quem ex Jove ſuſce prope eſſet occidenda, in cœlum à Jo eodem filio rapta eſt: & ipſa quidem i ejuſdem nominis, filius in Bootem five phylacem mutatus eſt. Minor urſa N fuit è nutricibus Jovis ingrati animi teſti um eo tranſlata. De majore hic ſermo e

141. *Fundâ.* | Reticulum eſt quod in a projicitur, *à fundendo* dictum, inquit Ser melius à *fundo*, ut Taubmannus ſuggerit *mida lina.*] Retia è lino contexta.

143. *Ferri rigor.* | Ars indurandi ferri, hac ſpecie artes metallicæ omnes exprim

146. *Improbus.* | Id eſt, juxta Servium *nus:* juxta Pomponium, *continuus*, juxta cenſium; *modum neſciens*, & quaſi *inſatiab* juxta Ramirem, *improbatus:* juxta alios, *modus, importunus, difficilis.* Eodem omnes recidunt. Sic Æn. 12. 687. *Fertur in a tum magno mons improbus actu.*

147. *Prima Ceres.* | Supra v. 19. Fructus arbuti, Ecl. 3. 82. *Dodona.* | Sylv Epiro: ſupra v. 8. & Ecl. 9. 13.

151. *Robigo.* | Vicii genus, quo culmi ni ſcunt, *nielle.* Ex nebula naſcitur: vel ex pl aut rore, cum ſpica non decutitur, ſed S ſuperventu putreſcit. Hinc apud Romanos *bigus* Deus, & *Robigalia* feſta x. Kal. Maias, avertendam hanc peſtem.

152. *Aſpera ſylva.* | Uſurpatur & pro *ar dinibus*, Æn. 10. 710. *ſylvâ paſtus arundi*

Lappæq

ppæque, tribulique: interque nitentia culta
lix lolium & ſteriles dominantur avenæ.
od niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris,
ſonitu terrebis aves, & ruris opaci 156
e premes umbras, votiſq; vocaveris imbrem:
u, magnum alterius fruſtra ſpectabis acervum,
ncuſſaque famem in ſylvis ſolabere quercu.
endum & quæ ſint duris agreſtibus arma: 160
eis ſine, nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
mis, & inflexi primum grave robur aratri,
daque Eleuſinæ matris volventia plauſtra,
bulaq; traheæque, & iniquo pondere raſtri:
gea prætcrea Celei viliſque ſupellex, 165
buteæ crates, & myſtica vannus Iacchi.
nnia quæ multo ante memor proviſa repones,
te digna manet divini gloria ruris.
ntinuo in ſylvis magna vi flexa domatur

& lappa, & tribuli; & infelix lolium, ſterileſque avena regnant per arva pinguia. Quod niſi, & aſſidue terram proſcindas raſtris, & terreas volucres ſonitu, & amputes falce ramos arborum ruris umbroſi, & precibus obtinueris pluviam: heu, fruſtra videbis magnum acervum alterius, & cogêris ſubvenire fami ſuccutiendo quercum in ſylvis. Dicendum eſt quoque, qua ſint inſtrumenta durorum agricolarum: ſine quibus ſegetes nec ſeminari, nec creſcere poſſunt. Primo vomer, & gravis moles curvi aratri, & plauſtra Cereris matris difficile volubilia, & tribula, & traha, & raſtri magni ponderis. Præterea vilis & viminea ſupellex Celei, crates ex arbuto, & ſacra vanni Iacchi. Quæ omnia memineris multo ante parare & ſervare: ſi te ſpectat vera laus beati

Principio in ſylva, magna vi inflexa,

NOTÆ.

capillis, apud Juvenal. S. 9. 13. *Horrida ſicubi cama.* Pro *leguminibus*, ſupra v. 76. *ſulupini Suſtuleris fragiles calamos, ſylque ſmantem.* Pro *verbis*, apud Cicer. De 3.103. *Sylva rerum & ſententiarum comda eſt.* Igitur ſignificat tranſlative, *copi*multarum rerum. Et uſu venit, ut poëtæ eriem breviorum poëmatum, diverſi car& argumenti, *ſylvas* vocarent: immo & latim eorum unumquodq; *ſylvam.* Tales haStatii Papinii *ſylvarum* libros quinque. 83. *Lappaque, tribulique*, &c. | *Lappa, rwn, bardane:* herba, capitula ferens haaſpera; quæ veſtibus prætereuntium adnt. *Tribulus:* herba item floribus aculeaGallico nomine caret. *Lolium*, ζιζάνιον, *yraie. Nitentia culta.*] Loca culta & pin*nitere* enim dicuntur vulgo quæ pinguia hari formâ dicet infra, v. 393. *Aperta*, id eſt, ſpatia aëris ſerena & aperta.

87. *Umbras.* | Ramos: ſic infra v. 191. *At ramis foliorum exuberat umbra.*

160. *Dicendum &*, &c. | III. PARS. *De ſis inſtrumentis.* Aratrum, *la charrue.* Vovel vomer, ferrum aratri terram ſecans, *le de la charrue.* Plauſtrum, *charrete.* Tributabula ferro aſperata, qui terebantur fru: nunc ſine nomine. Trahea, vel traha, a vehiculi ſine rotis, *traiſneau.* Raſtrum, ſtrali, *raſtri* vel *raſtra*, ferreis aut ligneis ibus armatum, *raſteau.* Virgea ſupellex, ſion d'oſier. Crates, *claye*, ex arbuto arborc contexta, Ecl. 3. 82. Vannus, cribrum vel ventilabrum frumentarium. *Crible, van.*

162. *Grave robur aratri.* | *Robur*, vel eſt aratri moles & pondus ipſum, quod durum ac robuſtum eſt: ſic Æn. 7. 609. *Centum aerei claudunt vectes, æternaque ferri robora.* Vel eſt lignum quodcumque, unde aratrum fabricatur: ſic enim aliquando *robur* ſumitur, pro ligno quovis duriore: infra, v. 175. Et *ſuſpenſa focis explorat robora fumus.* Sumitur etiam aliquando pro ſpecie arboris è querceo genere.

163. *Tardaque Eleuſina*, &c. | Plauſtra quorum rotæ non erant radiatæ, ſed inſtar tympanorum è ſolidis tabulis, atque ita axi impactæ, ut unà cum eo volverentur. Tali vehiculo ſimulacrum Cereris circum agros ducebatur: adhibebatur etiam ferendis aliis oneribus. Ejus uſus, tam in ſacris Cereris, quam in re frumentaria, ab Eleuſi, Atticæ urbe, ubi regnavit Celeus, ſupra v. 19. *Volventia.*] Paſſive ſignificat, ut Æn. 1. 238. *Volventibus annis*, id eſt, revolutis, volubilibus.

166. *Myſtica vannus Iacchi.* | Myſtica, id eſt, in myſteriis Bacchi adhibita. Vel quia Iſis dicitur cribro impoſuiſſe membra Oſiridis, ſive Bacchi, à Typhone dilaniata. Vel potius quia Baccho primitias frugum in vanno ruſtici offerebant. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Ecl. 6. 15.

169. *Continuo in ſylvis*, &c. | Aratri deſcriptio. *Ulmus, orme*, apta ejus materia. *Buris*, aratri curvatura, & præcipua pars aratri, cui cætera aptantur. *Temo*, qui uſque ad jugum, in-

In

ſubigitur ulmus in burim, & capit formam curvi aratri. Huic buri jungitur *per imam partem temo extenſus in octo pedes, accommodantur binæ aures, & dentalia* quæ habent *duplex dorſum, Amputatur quoq; prius tilia levis ad jugum & fagus alta, & ſtiva, quæ regat poſteriorem aratri partem: & fumus probat ligna* illa *ſuſpenſa ad focum. Poſſum enarrare tibi multa antiquorum præcepta, niſi nobis, & te tædeat diſcere minima quaque. Præcipue* oportet *complanare aream magno cylindro, & manu tractare* terram, *& firmare cretâ tenaci: ne herbæ naſcantur, & ne* area *ſiccitate reſoluta rimas agat. Præterea varii noſtes nocent, ſæpe parvus mus facit domum ſub terris, & ſtruit horrea: aut talpæ privati oculis fodiunt cubilia: & bufo in cavernis reperitur, & multa* alia *animalia quæ terra producit: & curculio, & formica providens egenæ ſenectuti, corrodunt magnum cumulum frumenti. Præterea contemplare, cum in ſylvis multa nux veſtiet ſe floribus, & demittet ramos odoriferos: ſi flores plures ſint* quam folia, *ſimiliter frumenta ſuccedent; & veniet magna ubertas, cum magno cumulo: ſi rami abundent nimiâ copiâ frondium; fruſtra conteres in area manipulos, paleâ craſſa. Idem vidi multos ſatores condire ſemina,*

In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic à ſtirpe pedes temo protentus in octo.
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante jugo levis, altaque fagus
Stivaque, quæ currus à tergo torqueat imos.
Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum præcepta referre.
Ni refugis, tenueſque piget cognoſcere curas.
Area cumprimis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & cretâ ſolidanda tenaci,
Ne ſubeant herbæ, neu pulverè victa fatiſcat.
Tum variæ illudunt peſtes. Sæpe exiguus mus
Sub terris poſuitq; domos, atque horrea fecit.
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ.
Inventuſque cavis bufo, & quæ plurima terra
Monſtra ferunt: populatque ingentem farris acervum
Curculio, atq; inopi metuens formica ſenectæ.
Contemplator item, cum ſe nux plurima ſylvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur.
Magnaq; cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuriâ foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pingues paleâ teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,

N O T Æ.

ter boves aut equos extenditur. *Dentalia*, quibus vomer infigitur & imponitur: dicuntur *dorſo duplici*, id eſt, ut vulgo explicatur, *lato*, & *craſſo*: ut G. 3. 87. *At duplex agitur per lumbos ſpina*: vel quia reipſa duplex habent latus. *Aures*, annexi circa vomerem aſſerculi, quibus ſulcus amplior fit. *Jugum*, quo domantur alligati equi aut boves: idque, vel ex tilia, arbore leviſſima, *tilleul*; vel ex fago, *hêtre*, de qua Ecl. 1. 1. *Stiva*, pars quam agricola manu tenet, ad regendum aratrum, *le manche*.

174. *Currus torqueat imos.* | Aratrum, quod quibuſdam in regionibus inſtruitur rotis. *Imos*] Poſteriorem aratri partem, quæ idcirco *ima* eſt, quia vomerem continet, atque ita magis in terram propendet.

175. *Explorat robora fumus.* | Probatæ enim ſoliditatis ea ſunt ligna, quæ fumo expoſita rimas non agunt. Supra v. 162.

178. *Area cum primis*, &c. | Inſtrumentis ruſticis annectit præceptum, *De paranda ad fruges terendas area, l' aire. Cylindro.*] Lapide rotatili & tereti, id eſt, longo ac rotundo, in modum columnæ, à κυλίνδω *volvo*.

179. *Cretâ.* | Terrâ argillosâ ac te
180. *Pulvere.* | Siccitate, quæ pulver
ita ſupra, v. 101. *Hyberno latiſſima pulve*
181. *Exiguus mus.* | Mus ruſticus a
raneus, *mulot*. 184. *Bufo*, | *crapaut*.
186. *Curculio.* | Vermis frumenta co
dictus quaſi *gurgulio*, quia nihil in eo fe
ter guttur, *calendre*, *charenſon*.
187. *Nux.* | Nucis variæ ſunt ſpecies:
dalam hic intelligunt rei ruſticæ ſcripto
jus flores fertilitatis indicium eſſe ſtat
190. *Tritura.* | Terendi actio, & hic p
tilitate uſurpatur: ubi enim multæ fru
multâ opus eſt triturâ.
192. *Pingues paleâ.* | Alii legunt *pa*
referunt ad *culmos*, *paleæ culmos*: mel
cum Servio *paleâ* in ablat. & referunt
gues: ſenſuſque eſt; culmos, non gr
fructu, ſed inutili palea pingues fore.
193. *Semina vidi*, &c. | Aliud addit
ptum, *De ſeminum cura*. Qua de re duo
lit, medicationem, & majorum electio
minum, ſed iſtud magis.

tro prius & nigrâ perfundere amurcâ,
dior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet.
uamvis igni exiguo properata maderent,
lecta diu, & multo ſpectata labore,
enerare tamen; ni vis humana quorannis
ima quæque manu legeret: ſic omnia fatis
ejus ruere, ac retro ſublapſa referri.
aliter quam qui adverſo vix flumine lembum
igiis ſubigit: ſi brachia forte remiſit,
illum in præceps prono rapit alveus amni.
erea tam ſunt Arcturi ſidera nobis
orumq; dies ſervandi, & lucidus anguis;
n quib⁹ in patriam ventoſa per æquora vectis
us & oſtriferi fauces tentantur Abydi.
a die ſomnique pares ubi fecerit horas,
nedium luci atq; umbris jam dividet orbem:
rcete, viri, tauros, ſerite hordea campis,
; ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
non & lini ſegetem & cereale papaver
apus humo tegere, & jamdudum incumbere
ratris:

& ſpargere prius nitro ac nigrâ amurcâ, ut grana majora eſſent in folliculis vulgo *inanibus. Ac licet modico igne madefacta properarentur, tamen vidi ea, diu electa, & magnâ curâ explorata, degenerare: niſi hominum induſtria ſingulis annis eligeret maxima quaque* grana. *Sic* vidi *omnia vi fatorum abire in pejus, & retro acta converti. Perinde ac ille, qui contrario flumine agre impellit remis cymbam: ſi forte remittat brachia, ſtatim impetus rapit illum in prefluentem, qua propendet fluvius. Praterea, nos* agricolæ, *tam debemus ſtellam Arcturi obſervare, & dies hædorum, & ſplendidum draconem; quem ii qui, vecti in patriam per ventoſum mare, exponunt ſe Helleſponto, & freto Abydi oſtriferi. Quando Libra fecerit horas diei & noctis æquales & jam diſtribuet medium mundum luci ac tenebris: exercete tauros, ô agricolæ, hordea in agris, uſque ad ultimas circiter pluvias dura bruma. Tempus quoque eſt ab ultimâ ſegetem lini, & papaver Cereris: & quamprimum incumbere aratris:*

NOTÆ.

1. *Et nitro prius &*, &c. | Nitrum, ſuccus naturæ, ſali affinis; frequens in ea Æregione, quæ inde *Nitria* vocata eſt. Fit vel Nili aquâ, vel pluviâ Solis ardore ſâ lapidis in modum. Vulgo ſal petræ *ſalpetre*; ſed male. *Amurca*, fæces olii, ſive ſedimentum & ſordes olei.

3. *Fallacibus.* | Vulgo enim leguminum li, laxiores & ampliores, minima grana ent.

4. *Properata maderent.* | Madeſcunt propmorem vi caloris eductum: atque ita fitur, ut citius creſcant ſemina.

5. *Atque.* | Hic ſignificat *ſtatim*, ut ex Gellius, l. 10. 29.

6. *Praterea*, &c. | IV. PARS. *De tempeſtatum ruſticorum.* Monet tam eſſe agri obſervanda ſidera, quam nautis: ea præ quæ tempeſtates cient, ut *Arcturus*, de 68. *Hædi*; ſtellæ duæ in humero auri Erichthonii. *Anguis*, nempe ſeptenlis: nam triplex eſt, unus ad ſeptentri alter in Ophiucho ſub æquatore circulo, ad Auſtrum: de ultimo hic ſermonem Servius; de primo cæteri omnes, bis magis eſt conſpicuus.

7. *Pontus & oſtriferi*, &c. | Plerique *Pon* intelligunt *Euxinum*, latiſſimum illum maom, inter Propontidem & Mœotidem em. Ego de *Helleſponto* accipio, *d' etroit de Gallipoli*, cujus in anguſtiſſima parte duæ ſunt arces, mille paſſuum trajectu diſſitæ, *Seſtos* in Europa, *Abydos* in Aſia, *les Dardanelles*. Totum illud litus oſtreis ferax, unde Ennius: *Mures ſunt Æni, aſt aſpera oſtrea plurima Abydi.*

208. *Libra die*, &c. | I. Præceptum, *De ſatione hordei, lini, papaveris.* Ab æquinoctio autumnali, ſive principio *libræ*; ad extremos uſq; *brumæ* dies. Ubi *bruma*, non pro tota hyeme, ſed pro hyberno ſolſtitio ponitur, quod cadit in extremum Decembrem: atque ita Virgilium explicat Plinius, l. 18. 24. *Die.*] *Diei*; antiquorum more, qui ſic genitivum illum efferebant. Probat enim exemplis Gellius lib 9. 14. ab iis dictum eſſe, *hujus dies, hujus dii, hujus die*; quod nunc eſt, *hujus diei.*

212. *Cereale papaver.* | Sic dictum: vel quia inventum à Cerere, juxta Euſebium de Præpar. Evang. l. 3. Vel quod eo Ceres uſa fuerit, ad oblivionem doloris de amiſſa Proſerpina; juxta Servium. Vel quod ſimulacra Cereris illud in manu geſtarent; juxta Brodæum & Turneb. Vel quod frequens naſcatur in ſegetibus, quæ in Cereris tutela ſunt: juxta Probum. Vel potius, quia *papaveris candidi ſemen toſtum in ſecunda menſa cum melle apud antiquos dabatur, & panis ruſtici cruſta eo inſpergebatur*, juxta Plin. l. 19. 8. idq; ad delicias & famem excitandam: unde *veſcum papaver*, id eſt, *edule* dicitur G. 4. 131.

Dum

dum terra ſicca id *permittit, & nubes* pluviæ *ſuſpenſæ ſunt. Vere* ſit *ſementis fabarum: tunc etiam ſulci molles excipiunt te, ô Medica: & redit annuus cultus milii, quando taurus fulgens aureis cornibus inchoat annum; & canis occidit, dans* locum *ſideri retrogrado. Quod ſi præparas terram ad ſegetem tritici & far robuſtum, & ſoli frumento intentus es: Pleiades tibi occidant matutinæ, & ardens ſtella coronæ Ariadnes recedat prius;*

Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendet
Vere fabis ſatio: tum te quoque, Medica,
Accipiunt ſulci; & milio venit annua cura
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & averſo cedens canis occidit aſtro
At ſi triticeam in meſſem robuſtaque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis;
Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſiaque ardentis decedat ſtella coronæ;

NOTÆ.

214. *Dum ſicca tellure licet*, &c. | Plerique poſt Servium interpretantur: Antequam pluat, dum imber imminet, necdum venit pluvioſa tempeſtas. Ego ſic: Quoties, in illa ipſa pluvioſa tempeſtate, terra erit paulo ſiccior, & imber ſuſpenſus. Et vero poëta ſationem illam aſſignat Autumno, cujus ultima pars pluvioſa eſt: eandemque ſationem profert *uſque ſub extremum bruma imbrem*: non igitur jubet præveniri tempeſtatem imbriferam; ſed illius tempeſtatis eos eligi dies, qui ſicci magis ac ſereni erunt.

215. *Vere fabis*, &c. | II. Præceptum, *De tempore ſerendæ fabæ, medicæ, milii. Medica*, herba eſt, in Græciam à Medis advecta, per bella Perſarum, quæ Græcis Darius intulit: ſimilis trifolio, optimum animalium pabulum, *grand treſle, ou foin de Bourgogne*; ſemel ſata, dicitur durare tricenis annis a Plin. l. 18. 16. Unde hic opponitur milio, *au millet*, cujus eſt *annua cura*, quia ſingulis annis ſerendum eſt.

217. *Candidus auratis*, &c. | Tempus illius ſationis aſſignat, non initium veris, ſed ver jam adultum: quando *Canicula* ſive *Sirius*, quæ ſtella eſt in ore canis majoris: occidit *acronice* cum Sole, apud taurum tunc exiſtente: id eſt, quando Sirius deſcendit infra horiſontem noſtrum occidentalem; eodem momento, quo Sol in tauro exiſtens infra eumdem horiſontem deſcendit. Hic eſt enim occaſus *acronicus*, ab ἄκρος extremus, & νὺξ nox qui fit in primo noctis termino, ſeu initio. Porro occaſus ille canis exeunte Aprili tum contingebat, nunc multo tardius.

Aperit cum cornibus annum Taurus. | Annum fuiſſe apertum ab *ariete* ſive menſe Martio, vulgare eſt; Virgilius tamen aperiri ait à *tauro*, ſive menſe Aprili: vel quod reſpexerit ad etymon Aprilis, qui ab *aperiendo* dictus eſt, quia tunc aperiuntur omnia molliori tempeſtate: vel quod, ut ait Joſ. Scaliger, locutus ſit ex mente Heſiodi & Bœotorum: qui annum ſuum, non ab ortu arietis, ſed ab ortu Virgiliarum ſive Pleiadum in tauro, inchoabant.

Auratis cornibus. | Stigelius alludi morem Romanorum, qui triumphali rum cornua inaurabant. Ego ſic dici pu lucidiſſimam in utroque cornuum ſtellam *tauri* gerit; alteram ſecundæ, tertiæ magnitudinis.

218. *Averſo cedens canis occidit aſ* corrigit è MSS. N. Heinſius, cum ante tur, *adverſo*, difficili & ambiguo ſen plano. *Averſum* enim aſtrum, eſt *na* pone canem ſequens, & poſt eum oc illa autem, contra navium morem, a poſteriore ſui parte incedens in cœlo tur, puppe ſcilicet, non prorâ.

219. *At ſi triticeam*, &c. | III. Præ *De tempore ſerendi tritici & farris*: qu tur *robuſta*: tum quia frumenta omni plus habent, quam legumina, virium que terram exigunt multo pinguiore quia inter ipſa frumenta primum locu *far* & *triticum*.

221. *Ante tibi Eoæ*, &c. | Tempus il gnat ex duplici indicio: nempe poſt o *coſmicum* matutinum *Pleiadum*, & ortu *cum* matutinum *coronæ* ſeptentrionalis: quando Pleiades deſcendunt infra hori noſtrum occidentalem; eo momento, q aſcendit ſupra horiſontem noſtrum orien & quando corona ſeptentrionalis ſatis d Sole; ut poſſit expedire ſe è fulgore S paulo ante ejus ortum, in horiſonte cr apparere: quod utrumque contingebat ætate ſub extremum Octobrem, nunc longe tardius. Occaſus *coſmicus* dicitur, κόσμος mundus; ortus *heliacus*, ab ἥλιος

Atlantides, | Pleiades, Vergiliæ, v. 138 Non *orientales* hoc loco, quia agitur de occaſu verſus horiſontem occidentalem; *matutinæ*, quia occaſus ille mane con ab ἠὼς aurora, *diluculum*.

222. *Gnoſia*. | Cretica. *Gnoſus* oppid Cretæ inſulæ, in qua regnavit Minos pat adnes: quæ à Theſeo rapta, ab eodem in inſula Naxo, nupſit deinde Baccho:

De

ta quam ſulcis committas ſemina, quamque
æ properes anni ſpem credere terræ.
i ante occaſum Maiæ cœpere: ſed illos
ctata feges vanis eluſit ariſtis.
ro viciamque ſeres, vilemque faſelum,
Peluſiacæ curam aſpernabere lentis;
d obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes:
e, & ad medias ſementem extende pruinas.
co certis dimenſum partibus orbem
duodena regit mundi Sol aureus aſtra,
que tenent cœlum zonæ: quarum una
eruſco
er Sole rubens, & torrida ſemper ab igni:
circum extremæ dextrâ lævaq; trahuntur,
uleâ glacie concretæ atque imbribus atris.
inter mediamque, duæ mortalibus ægris
nere conceſſæ Divûm, & via ſecta per ambas,

quàm deponas in ſulcis ſemina debita, & quam properes committere ſpem anni terræ repugnanti. Plurimi inceperunt ante occaſum Pleiadum, ſed meſſis ſperata fefellit eos inanibus ſpicis. Si autem ſeminas viciam, & vilem faſelum; neque dedignaris cultum lentis Ægyptiæ; Bootes occidens dabit tibi ſigna non dubia: incipe tunc, & profer ſationem uſque ad mediam hyemem. Ideo Sol aureus gubernat, per duodecim mundi ſigna, orbem diſtributum in certas partes. Quinque zonæ occupant cœlum, quarum una ſemper rubet fulgente Sole, & ſemper incaleſcit ab ejus ardore. Circa illam, ad dextram & ad ſiniſtram duæ ultimæ ducuntur: rigentes glacie cæruleâ, & nigris pluviis. Inter illas

duas, duæ beneficio Deorum datæ ſunt miſeris hominibus: & orbita ſciſſa eſt inter has duas.

NOTÆ.

ptiis, cum à Diis omnibus dona accepiſſet, miſique coronam à Venere; coronam Bac- ſi ejusque juxta alios ipſam Ariadnen, in cœ- ranſtulit.

ecta. | Non a nobis, quibus tunc incipit conſpicua ante ortum Solis; ſed à Sole, ntea cum eſſet vicinior, nobis mane pparebat, quia tunc ejus nimia luce de- tur.

5. Ante occaſum Maiæ. | Monet ad ſa- m non eſſe præveniendum occaſum Ver- rum: quarum unam appellat pro omnibus, e *Maiam*, quæ Mercurium ex Jove pepe- in Cyllene monte Arcadiæ.

7. Si vero viciamq; &c. | IV. Præceptum, *empore ſerendæ vicia, faſeli, & lentis.* Vicia, . Faſelus, *faiſolle.* Lens, *lentille*: frequens Ægypto, præſertim apud *Peluſium*, oppidum o extremum è ſeptem Nili oſtiis, Peluſia- dictum eſt.

9. Cadens mittet tibi ſigna Bootes. | Tem- hujus ſationis conſignat caſu Bootæ. Sed tatur quo Bootæ caſu. Duplex enim huic ni convenire poteſt *coſmicus*, & *acronicus*: icus, cum deſcendit Bootes infra horiſon- occidentalem, eo momento quo Sol aſcen- ſupra orientalem; quod contingebat tunc o Martii: *acronicus*, cum deſcendit infra ho- tem occidentalem, eodem momento quo ipſe; quod contingebat initio Novembris. vero Plinius l. 18. 15. triplicem agnoſcit vi- ſationem: primam circa occaſum Arcturi, a indicat menſe Decembri priorem eſſe; ſecundam circa menſem Januarium; tertium circa Martium. Igitur primæ ſationi conveniet occaſus Arcturi, ſive Bootæ, *acronicus*; tertiæ *coſmicus*. Hujus itaque, & proxime conſequentis verſus, hic ſenſus eſt: Incipe primam ſationem à caſu *acronico* Bootæ, menſe Novembri; & extende, ſive remitte, ſecundam ſationem uſque ad mediam hyemem, menſemque Januarium. Tertiam ſationem menſis Martii, quæ convenit cum occaſu Bootæ *coſmico*, videtur poëta non admittere. De *Arcturo*, v. 68. De *Bootæ*, in quo Arcturus eſt, v. 138.

233. *Quinque*, &c. *Zonæ.* | *Zona* ζώνη. Latine *cingulum, faſcia*: quintuplex eſt: ſic dicta, quia mundum zonæ inſtar circumcingit. Media torrida, inter utrumque tropicum comprehenſa, ſemper itineri ſubjecta Solis, qui nunquam ex ea excurrit: extremæ duæ frigidæ, circulis polaribus, poliſque definitæ: duæ temperatæ, inter torridam & frigidam hinc inde interjectæ.

238. *Via ſecta*, &c. | *Zodiacus*, circulus obliquus, in quo duodecim ſigna cœleſtia ſpatiis æqualibus deſcripta ſunt. De eo iſta quinque notanda. I. Dividitur in partes, ſive gradus 360. ſigna ſingula in gradus 30. è quibus unum circiter gradum ſingulis diebus motu proprio Sol conficit, ab occidente in orientem procedendo, atque ita uno circiter anno duodecim ſigna decurrit. Interea dum communi motu, qui raptus dicitur, ab oriente in occidentem procedendo, quatuor & viginti horarum ſpatio orbem terrarum circuit. II. Signorum ordo & nomina

Obliquus

quà ordo duodecim *ſignorum obliquè ſe volveret. Sicut mundus ſublimis attollitur verſus Scythiam & montes Riphæos;* ita *deprimitur inclinans in Auſtrum Africæ. Hic polus ſemper nobis altus eſt: ſed illum Styx nigra, & umbræ infernæ vident ſub pedibus. Ad polum* ſuperiorem *maximus draco volvitur flexu ſinuoſo, in modum fluvii, circa* polum, *& inter duas urſas, urſas quæ timent lavari aquis Oceani.*

Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Riphæaſq; arduus
Conſurgit; premitur Libyæ devexus in Au
Hic vertex nobis ſemper ſublimis; at illum
Sub pedibus Styx atra videt, maneſq; pro
Maximus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis
Circum, perq; duas in morem fluminis Ar
Arctos, Oceani metuentes æquore tingi.

NOTÆ.

his verſibus continentur. *Sunt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo, libraque, Scorpius, arcitenens, caper, amphora, piſces.* Quæ quia maxima ex parte animalia ſunt, hinc circulus *zodiacus* appellatur, à ζῴδιον, *animal.* III. Menſi *Martio* reſpondet *aries:* in quem ingredi Sol dicitur circa vigeſimum Martii, ſignumque totum decurrere, uſque ſub vigeſimum Aprilis: quo tempore in *taurum* ſubit: atque ita fere de cæteris. IV. *Obliquus* dicitur, quia non diſtat æqualiter à polis: ſed per zonam torridam tranſverſus, utrumque tropicum attingit, & æquatorem circulum bis ſecat. Attingit in primo gradu cancri tropicum ſeptentrionalem, qui inde *tropicus cancri* dicitur: attingit in primo gradu capricorni tropicum meridionalem, qui inde vocatur *tropicus capricorni.* Secat æquatorem in primo gradu arietis, & in primo gradu libræ. V. Cum Sol pervenit ad tropicum cancri, circa 21. Junii; tunc nobis eſt æſtas ſumma, ſive *ſolſtitium:* Cum ad tropicum capricorni, circa 21. Decembris; tunc hyems ſumma, ſive *bruma:* iique tropici dicuntur à τρέπω *verto*; quia Sol quando eorum alterum attigit, ad alterum vertit curſum. Cum vero Sol pervenit ad ſectionem arietis, ſub 20. Martii; tunc eſt *æquinoctium vernum:* cum ad ſectionem libræ, 23. Septembris, tunc eſt *æquinoctium autumnale.*

240. *Mundus ut*, &c.] Nunc de polis diſſerit: qui ſunt puncta duo circa quæ mundus volvitur, à πολέω *verto*, unde à Latinis *vertices* appellantur. De iis tria dicit. I. Duos eſſe, nempe Borealem, & Auſtralem. II. Borealem ſemper à nobis videri, Italis, Gallis, &c. Auſtralem nunquam à nobis videri: ſed ab iis quos appellamus *antipodas*: Virgilius *manes profundos*, ex ignaræ vetuſtatis mente, quæ ſedem illam inferis tribuebat. III. Utrumque polum deſcribit: Borealem quidem à cœleſtibus ſignis, quæ inde apparent, *dracone* præſertim & *urſâ* geminâ: de Auſtrali, utpote ignoto, conjicit; ut Solem à nobis recedentem illuc abire, aut illic noctem eſſe perpetuam.

Scythiam, Riphæaſque arduus arces.] *thia*, per quam intelligit partes mundi trionales, Ecl. 1. 66. *Arces.*] Montes, *ſummus.* Sic, G. 4. 471. *Flerunt Rhodopeï Riphæi.*] Montes Sarmatiæ Europæ, *Muſcoviæ:* porrecti verſus Oceanum cum, ad uſque oſtia *Obii* fluvii: à quib nunc appellantur *Stolp.*

241. *Libyæ devexus in Auſtros.*] Partes meridionales deſignat per ventum, qui flat, *Auſtrum:* de quo Ecl. 2. 58. De ipſam *Libyam*, terrarum antiqui orbis, polum illum, remotiſſimam. Certe *Liby* apud veteres pro tota Africa ſumitur, Epaphi filia, quæ huic nomen ſuum propriæ tamen Africæ pars eſt ea, qu mediterraneo, Ægypto, Tripolitana & Æthiopia circumcluditur: nunc reg deſertum *Barca.*

243. *Styx atra*, &c.] De *Styge* infe fluvio, aut palude, Æn. 6. 323. De *M* ſive umbris, Ib. 743.

244. *Anguis*, &c.] Sive *draco*, cuſtos Heſperidum à Junone conſtitutus, & ab in cœlum tranſlatus, cum ab Hercule eſſet. Ecl. 6. 61. Is circa polum vertit majorem urſam caudâ attingit, minorem pore complectitur.

246. *Arctos, Oceani*, &c.] Urſas gem quæ nunquam deſcendunt infra horiſonte ſtrum; quia viciniores polo ſeptentrio qui ſemper nobis attollitur: ideo dicuntur quam *æquore tingi*, id eſt, nuſquam occid more poëtarum, qui Solem & aſtra, cum dunt, in Oceanum decumbere fabulantur. dius vero Faſt. 2. 191. de majore urſa affert, odium Junonis: quæ, cum eam in admiſſum doleret, Tethyn rogavit, ne unq aquis eam ſuis lavari permitteret. De utraque, v. 138.

Metuentes æquore tingi.] Id eſt, nunq tingendas. Et eſt familiaris poëtis loc Sic Horat. Od. 2. 2. *Illum aget penna* ente ſolvi fama ſuperſtes: id eſt, nunquam venda

ſ, ut perhibent, aut intempeſta ſilet nox
nper, & obtentâ denſantur nocte tenebræ ;
redit à nobis aurora, diemque reducit :
ſq; ubi primus equis oriens afflavit anhelis,250
c ſera rubens accendit lumina Veſper.
nc tempeſtates dubio prædiſcere cœlo
ſumus : hinc meſſiſq; diem, tempuſq ; ſerendi:
quando infidum remis impellere marmor
nveniat; quando armatas deducere claſſes,255
tempeſtivam ſylvis evertere pinum.
cfruſtra ſignorum obitus ſpeculamur & ortus,
mporibuſq; parem diverſis quattuor annum.
gidus agricolam ſi quando continet imber :
ſta, forent quæ mox cœlo properanda ſereno,
turare datur : durum procudit arator 261
meris obtuſi dentem, cavat arbore lintres :
pecori ſignum, aut numeros impreſſit acervis.
acuunt alii vallos, furcaſque bicornes,

Ad polum inferiorem, *aut profunda nox ſemper ſilet, ut aiunt, & tenebræ denſantur offuſa nocte : aut Aurora, à nobis* recedens, *illuc revertitur, & refert lucem ; & cum primus oriens nos afflat equis anhelantibus, illic rubens Heſperus accendit ſidera ſerotina. Ex his poſſumus præноſcere tempeſtates, cœlo incerto : ex his, & tempus meſſis, & tempus ſationis : & quandonam opportunum ſit agitare remis inſidum mare : & quandonam* opportunum ſit *deducere claſſes armatas, aut cadere in ſylvis pinum tempeſtivam. Nec fruſtra conſideramus ortus & occaſus ſyderum, & annum dimenſum* æqualiter *in quatuor tempeſtates. Si aliquando pluvia frigida retinet* domi *agricolam* ; tunc *licet multa præparare, quæ* [illegible] *ſæpenumero facienda eſſent ſuo tempore. Arator exacuit duram aciem vomeris hebetati, cavat naviculas è ligno : vel imponit notas pecudibus, vel numeros cumulis* frugum. *Alii acuminant palos, & furcas bicornes,*

NOTÆ.

247. *Intempeſta ſilet nox.*] Quaſi *intempeſtiva* ad agendum incommoda : definit enim Varro l. 5. L. L. *cum tempus agendi eſt datum.*

249. *Aurora.*] Titanis & Terræ filia, Memnonis mater, ex Tithono, Laomedontis Trojanorum regis filio, quem ſic amavit, ut eum ſenem precum virtute ad juventutem revocaverit. Cephalum. Roſeos ei digitos tribuit Homerus ; roſeos equos alii, ſive bigas, ſive quadrigas : quibus aperire diem & Solem currere dicitur : Idque ob colorem ſubruſſum & aureum, in quem definit ſæpe matutinum crepuſculum. Unde & *Aurora* vocata *ab aura*, juxta Varronem.

250. *Equis oriens afflavit*, &c.] Sol perfudit ſuo & afflatu equorum, qui quatuor ipſi à poetis aſſignatur : *Pyroïs*, à πῦρ *ignis* ; *Eous*, *Aurora* ; *Æthon*, ab αἴθω *ardeo* ; *Phlegon*, à φλέγω *comburo*.

251. *Accendit lumina Veſper.*] Veſper, primus ſtellarum apparet ſero, unde cæteras dicit accendere. De eo, Ecl. 6. 86.

256. *Tempeſtivam*, &c.] Hoc eſt, tempore ſuo cædendis arboribus : nempe decreſcente luna, poſt meridiem, ſine vento Auſtro, ſine ſemine maturo, menſibus præſertim Julio & Auguſto : quia tunc minus obnoxiæ ſunt putrefactioni, ac vermibus.

258. *Temporibuſque parem diverſis* &c.] Veri, æſtati, autumno, hyemi. Quaſi *ſufficientem* quatuor illis temporibus, id eſt, qui poteſt eas quaſi ex ſeſe emittere ac ſuppeditare ; ſic apud Cicer. *par differendo* ; apud Quintil. *par laboribus corpus.* Vel quaſi *idem valentem*, atque quatuor ipſas tempeſtates : totum enim eſt æquale partibus : ſic apud Cicer. 2. De Fin. 13. *Verbum Latinum par Græco, & idem valens.* Vel quaſi *æqualiter dimenſum* in quatuor partes : quia ſingulæ, tres menſes occupant. Sic apud Cicer. in Orat. 38. *Verba verbis quaſi dimenſa, & paria reſpondeant.*

259. *Frigidus*, &c.] V. Præceptum, *De iis quæ hyberna & pluviâ tempeſtate agricolis facienda ſunt.*

261. *Maturare.*] Sæpe ſignificat, celeriter aliquid facere : ut Æn. 1. 141. *Maturate fugam :* apud Cicer. pro Cluentio 171. *Maturare* mortem alicui, &c. Hic tamen opponitur verbo *properare* ; & ſignificat aliquid cum maturitate & otio, ſeu tempeſtive, facere ; neque ſerius, neque citius.

262. *Lintres.*] *Linter*, vel navicula eſt fluviatilis, ex unica arbore excavata ; vel vas aliquando pecori comparatum, ex uno item ligno exſculptum.

263. *Numeros impreſſit acervis.* | Modiorum numerum, vel teſſeris inſculpendo, vel faccis ipſis quibus continentur, appingendo.

264. *Vallos.* | Sudes, *des pieux.*

Atque

& præparant Amerina ligamina vineæ flexili. Modo conficite leves caniſtros è vimine rubeo: modo coquite igne frumenta, modo ea terite ſaxo. Quinetiam fas & leges permittunt facere res aliquas feſtis diebus: nulla religio prohibet derivare aquas ex agris, *cingere ſegetem ſepto, ſtruere dolos avibus, comburere ſpinas, & lavare in aquis gregem ovium, ſanitatis* cauſa. *Sæpe ductor pigri aſini dorſum* illius *oleo onerat vel fructibus vilibus: & rediens* domum *ex urbe refert molam inciſam, vel maſſam nigræ picis. Ipſa Luna præbet dies varios variâ ſerie proſperos ad opera. Evita quintum* diem: illo die *Pluto pallidus, & Furiæ genitæ ſunt: præterea Terra ſcelerato partu produxit, & Cœum, & Iapetum, & crudelem Typhœa, & fratres conjuratos evertere cœlum. Ter videlicet conati ſunt imponere Oſſam Pelio, & injicere Oſſæ frondoſum Olympum: ter Jupiter diſturbavit fulmine montes accumulatos. Septimus* dies *felix eſt, minus quam decima ad plantandum vienam, & ad ſubigendos boves ligatos; & ad jungenda licia tela.*

Atque Amerina parant lentæ retinacula viti
Nunc facilis rubeâ texatur fiſcina virgâ:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo
Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas & jura ſinunt: rivos deducere nulla
Relligio vetuit, ſegeti prætendere ſepem,
Inſidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli
Vilibus aut onerat pomis: lapidemq; revertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis urbe reportat
Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum. Quintam fuge: pallidus Orcus
Eumenideſque ſatæ: tum partu Terra nefando
Cœumque, Iapetumq; creat, ſævumq; Typhœa
Et conjuratos cœlum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam (ſcilicet)
Scilicet, atque Oſſæ frondoſum involvere Olympum
Ter Pater extructos disjecit fulmine montes.
Septima poſt decimam felix, & ponere vites
Et prenſos domitare boves, & licia telæ

NOTÆ.

265. *Amerina.* | Ex *Ameria*, civitate Umbriæ: ubi frequentes ſalices.

266. *Rubeâ virgâ.* | Vel quæ abundat circa *Rubos* oppidum Campaniæ; vel quæ ſit ex *rubo*, virgulti ſpecie.

267. *Nunc torrete*, &c. | Panificium intelligit: quo frumentum molitur, ac deinde piſtum coquitur. Vel alludit ad morem veterum, qui frugibus ſine piſtura toſtis veſcebantur.

268. *Quippe etiam*, &c. | VI. Præceptum, *De iis quæ feſtis diebus exercere licet agricolæ.*

272. *Salubri.* | Explicat Columella l. 2. 22. *Pontifices vetant feſtis diebus lanarum cauſa lavari oves, niſi propter medicinam. Virgilius idcirco adjecit, fluvio merſare ſalubri.* Nempe, non ut purgetur lana, ſed ut curetur ſcabies.

274. *Lapidemque*, &c. *incuſum.* | Lapidem molarem, ſive molam, arte inciſam, ut ſit uſui terendis & molendis frugibus.

276. *Ipſa dies alios*, &c. | VII. Præceptum, *De obſervatione dierum felicium & infelicium.*

277. *Pallidus Orcus.* | Pro Plutone ſumitur à Cicerone, de Nat. Deor. 3. 43. A Silio Italico pro Cerbero cane. Ab aliis pro Charonte portitore. Male autem à pleriſque pro Theſſaliæ fluvio, quem dicunt pinguem eſſe in modum olei, ideoque innatantem Peneo, in quem è Stygia palude influit. Eſt error ortus ex Homeri verſus Iliad. 2. 755. Ὅρκα γὰρ δεινὰ Στυγὸς ὕδατός εἰσιν ἀπορρώξ. *Juramenti enim horribilis, aquæ Stygiæ, rivus eſt.* Patet vero ex his verſibus, id ab Homero de Titareſio amne dictum, ante deſcripſit, omnino dici: neque enim ὕδωρ & ῥόος, aliud ſignificare quàm *juramentum* aut fluvium. Dicit quippe Stygiam paludem, in quam influit Titareſius rivus eſt, juramentum eſſe horribile rum. Confirmatur vero hæc ſententia ex Strabone, lib. 9.

278. *Eumenides.* | Furiæ, ſic dictæ per euphemiam, quod minime ſint Εὐμενίδες benignæ. Acherontis fluvii & Noctis filiæ, viperis, nibus & facibus inſtructæ, ultrices crimi numero tres: *Alecto* ab α privante, & λήγω ceſſo. *Tiſiphone*, à τίω ulciſcor, & φόνος *Megara*, à μισγαίρω, *invideo.*

279. *Cœumque*, &c. | Gigantum præ qui adverſus Deos, ad Phlegram Macedonum urbem, auſi pugnare: aggeſtis ejus regionis vicinæque Theſſaliæ montibus, *Pelio, Olympo. De Olympo*, Ecl. 5. 56. *Typhœus, Typhœa*, ut paſſim ſcribitur: neque enim nomine o & e in unum coaleſcunt; ſed quippe eſt à Græco τυφωεύς, ubi α cum facit diphthongum, ſed ε cum υ. Notetur ſus Græco more bis hiatus: *Ter ſunt conati*

280. *Fratres.* | Gigantes, Terræ & T filios.

285. *Licia tela.* | Ecl. 8. 74.

Adde

dere: nona fugæ melior, contraria furtis,
lta adeo gelidâ melius se nocte dedere:
cum Sole novo terras irrorat Eous.
cte leves stipulæ melius, nocte arida prata
ndentur: noctes lentus non deficit humor.
quidam seros hyberni ad luminis ignes
vigilat, ferroque faces inspicat acuto,
rea longum cantu solata laborem
ruto conjux percurrit pectine telas:
dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
ollis undam tepidi despumat aheni.
ubicunda Ceres medio succiditur æstu,
medio tostas æstu terit area fruges.
dus ara, sere nudus: hyems ignava colono.
goribus parto agricolæ plerumq; fruuntur,
maque inter se læti convivia curant:
ju genialis hyems, curasque resolvit.
pressæ cum jam portum tetigere carinæ,
ibus & læti nautæ imposuere coronas.
tamen & quernas glandes tum stringere tem-
lauri baccas, oleamq; cruentaq; myrta: (pus,
gruibus pedicas & retia ponere cervis,
mosque sequi lepores; tum figere damas

Nonus felix est ad peregrinationem, & adversus furtis. Multa etiam melius succedunt noctu, aut cum Lucifer spargit rore terras oriente Sole. Noctu graciles aristæ, noctu fœnum siccum melius secatur: humor tenax non deest noctibus. Et aliqui vigilant ad lucem nocturnam hyberni ignis, & acuto ferro incidunt faces. Interim uxor leniens cantilenis longum laborem addensat telam stridulo pectine, aut coquit igne liquorem dulcis vini, & frondibus aufert spumam ex unda cacabi bullientis. At segetes flava secantur mediâ die, & mediâ die frumenta exsiccata teruntur in area. Ara nudus, semina nudus: frigus pigrum reddit agricolam. Per hyemem vulgo agricolæ utuntur rebus per æstatem *comparatis: & hilares agitant inter se mutuas epulas. Suadet hoc hyems voluptuaria, & curas relaxat. Veluti cum naves onerata jam attigere portum, & nautæ hilares imposuere coronas puppibus. Attamen tunc tempus est colligendi quercinas, & baccas lauri, & olivas, & myrta sanguinea. Tunc* tempus *est objicere retia cervis, & persequi lepores auritos: tunc* tempus *est occidere damas*

NOTÆ.

Fuga melior, contraria furtis. | Opportunis aut captivis fugientibus, inquiunt. Melius opportuna itineribus & peregrinationi: velox enim cursus *fuga* poëtis dicitur. G. 3. 201. *Ille volat, simul arva fugâ, simul æquora verrens.*

Multa adeo, &c. | VIII Præceptum, *quæ noctu ac diu, æstate atque hyeme melius fiant. Eous.* | Lucifer, Ecl. 6. 86.

Faces inspicat. | Faces è ligno minutas regulas, incidit spicarum & aristarum in eum, Ecl. 8. 29.

Pectine. | Pecten est instrumentum quo texitur tela. Æn. 3. 483.

Musti. | Vini novi. Describit autem vini coctionem: quod si ad tertiam partem mustum decoquatur, *sapa* dicitur: si ad dimidium, vocatur *defrutum, du resiné*, ex Plin. l. 14. c. 9. Nota redundantem ultimam versus syllabam, quæ cum prima sequentis versus elidenda est.

Vulcano. | Pro igne sumitur, qui in ejus est fabula. Jovis & Junonis filius fuit: ab iis è cœlo, propter deformitatem dejectus in insulam Lemnum, claudus è casu factus est, & ferrariam ibi fabricam exercuit, uxoremque duxit Venerem. Quanquam ejus officinam Virgilius alibi constituit, Æn. 8. 416.

297. *Ceres* | Pro segete hic accipitur; alibi pro pane. De ea, Ecl. 5. 79.

302. *Genialis hyems.* | Ea quibus inest voluptas, *genialia* dicuntur: à *Genio* voluptatis Deo: unde dicimus *genio indulgere*, voluptati indulgere; & *genium defraudare*, voluptate abstinere.

303. *Pressa.* | Jactatæ mari & afflictæ scopulis, juxta Ramum: oneratæ mercibus, juxta Taubmannum; sic Tibul. l. 1. 196. *Presserat externâ navita merce ratem.*

304. *Coronas.* | Reduces è navigatione coronabant naves: puppes præcipue, quia in postrema illa navis parte sacrarium erat.

305. *Stringere.* | Ecl. 9. 61. *Myrta.* | Fructus myrti arboris, qui maturi denso rubore nigrescunt.

307. *Gruibus pedicas.* | Laqueos quibus implicantur pedes, & *gruibus* posuit pro quibuscumque avibus, speciem pro genere.

intorquendo lora ſtupea Balearis funda: cum nix alta jacet, cum fluvii propellunt glaciem. Quid enumerem procellas & aſtra autumni? & quænam ſint providenda ruſticis, cum dies jam decreſcunt, & aſtas eſt mitior: vel cum per pluvium deſinit, cum ſpicæ ſegetum jam intremiſcunt per agros, & cum frumenta plena lacte tumeſcunt in culmo adhuc *herbeſcente. Sæpe cum colonus introduceret meſſorem in ſegetes maturas, & jam ligaret hordea paleis fragilibus: ego vidi miſceri pugnas omnium ventorum: qua diſſiparent in auras plenam ſegetem extirpatam radicitus tam denſo nimbo jactabat procella calames leves, & ſtipulas volantes. Sæpe etiam ingens copia imbrium cadit è cœlo, & nubes è mari advecta colligunt tempeſtatem nigræ pluviæ: cœlum altum minatur ruinam, evertitque largo imbre opera boum & campos fertiles: foſſa implentur* aquis, *& fluvii profundi augentur cum ſtrepitu, & mare æſtuat fluctibus* quaſi *ebullientibus. Jupiter ipſe mediis in tenebris nubium, vibrat rubente manu tonitrua: quo tumultu terra late concuſſa fugiunt, & humilis timor dejicit undique mentes hominum. Ille ferit ardenti fulmine, vel vel Rhodopen, vel ardua Ceraunia:*

Stupea torquentem Balearis verbera fundæ:
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trud
Quid tempeſtates autumni & ſidera dicam
Atque ubi jam breviorque dies, & mollior a
Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum
Spicea jam campis cum meſſis inhorruit, &
Frumenta in viridi ſtipulâ lactentia turgent?
Sæpe ego, cum flavis meſſorem induceret ar
Agricola, & fragili jam ſtringeret hordea cu
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quæ gravidam late ſegetem ab radicibus im
Sublime expulſam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hyems culmumq; levem, ſtipulaſq; volu
Sæpe etiam immenſũ cœlo venit agmen aqua
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus
Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther
Et pluviâ ingenti ſata læta, boumq; labores
Diluit: implentur foſſæ, & cava flumina cre
Cum ſonitu, fervetque fretis ſpirantibus æ
Ipſe pater, media nimborum in nocte, cor
Fulmina molitur dextrâ: quo maxima mo
Terra tremit: fugere feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis ſtravit pavor: ille flagra
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia

NOTÆ.

309. *Figere damas ſtupea*, &c. | Ordo eſt: tempus eſt, torquentem, id eſt, eum qui torquet verbera fundæ, figere damas. Negat Philargyrius figi poſſe damas fundâ; ſed tantum eum in locum compelli, ubi deinde jaculis figantur. Quidni tamen plumbo è fundis excuſſo perinde figantur, ut nunc figuntur expleſo ex æreis tubulis plumbo? Sic enim Ovid. Met. 2. 729. *Non ſecus exarſit, quam cum Balearica plumbum Funda jacit, volat illud & incandeſcit eundo.* Balearides autem inſulæ circa Hiſpaniam ſunt, *Majorque & Minorque*: quarum incolæ fundæ uſu præ cæteris inſignes, inde nomen habere memorantur, à βάλλειν *jacere*. *Stupea verbera.* | Funes è ſtupa contexti, ſive lora, quibus lapis aut plumbum intorquetur.

311. *Quid tempeſtates*, &c. | V. PARS. *De tempeſtatum prognoſticis*: quibus præmittit tempeſtatum ipſarum deſcriptionem.

322. *Agmen aquarum.* | vel, juxta Servium, motum & impetum ſignificat: ut Æn. 2. 782. *Leni fluit agmine Tybris.* Vel, juxta Pomponium, copiam & multitudinem: cui aſſentior, propter epithetum *immenſum*, quod potiæ, quam motui convenit.

324. *Collecta ex alto nubes.* | I. Colle *ſeptentrione* & Aquilone, juxta Servium ſeptentrio ſublimis nobis; Auſter, ſive dies, depreſſus eſt: at procellæ tamen ridionale parte, Auſtro flante, præſer gruunt; & mox dicetur, *Ingeminant* II. Collectæ è *mari*, juxta Pomponium nubes è mari & lacubus aquas colligu Collectæ *ex aere ſublimi*: juxta alios co niter.

327. *Fervetque fretis.* | Etymon *freti* ſuit. *Fretum* enim eſt mare inter gemi ris anguſtias compreſſum, ibique quaſi ſcens, & *ſpirans*, & ebulliens.

332. *Aut Atho, aut*, &c. | *Athos*, mo in Macedonia, imminens mari Ægæo; R in Thracia; *Ceraunia* in Epiro, ſic dicta, frequenti fulmine propter altitudinem fer tur, à κεραυνὸς *fulmen*. Legitur in aliquot *Athon*: Et vero accuſativus Græca leg ᾶθον. Uſu tamen Theocriti, Iſocratis, Str

Dejici

ejicit: ingeminant Auſtri, & denſiſſimus imber:
unc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt,
oc metuens, cœli menſes & ſidera ſerva:
igida Saturni ſeſe quo ſtella receptet:
uos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
rimis venerare Deos, atque annua magnæ
ra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
remæ ſub caſum hyemis, jam vere ſereno.
unc agni pingues, & tunc molliſſima vina:
nc ſomni dulces, denſæq; in montibus umbræ.
incta tibi Cererem pubes agreſtis adoret:
i tu lacte favos, & miti dilue Baccho,
rque novas circum felix eat hoſtia fruges,
mnis quam chorus & ſocii comitentur ovantes.
Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
lcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
am Cereri, tortâ redimitus tempora quercu,
motus incompoſitos, & carmina dicat.
que hæc ut certis poſſimus diſcere ſignis,
ſque, pluviaſq; & agentes frigora ventos;
e pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret,

invaleſcunt Auſtri & pluvia copioſiſſima: jam ſylva, jam litora ſonant magno vento. Hoc timens, obſerva menſes & ſigna cœli: quam in partem abeat tardum aſtrum Saturni: Quos per circulos planeta Mercurii vagetur. Præcipue cole Deos, & annua ſacrificia perſolve magna Cereri, ſacrificans in herbis fertilibus, ſub exitum ultimæ hyemis, jam ſudo vere. Tunc agni ſunt pingues, tunc vina ſuaviſſima, tunc ſomni dulces, & umbra opaca in montibus. Omnis ruſtica juventus adoret tibi Cererem: cui tu miſce mel cum lacte & vino leni, & victima propitia ter ducatur circa novas fruges, quam totus chorus, & ſocii læti comitentur. & clamoribus invocent Cererem in domum ſuam: nec ullus ſubjiciat falcem maturæ ſegeti, priuſquam edat motus inconditos, & canat carmina in honorem *Cereris. Et ut poſſimus hac cognoſcere certis in-*
is, clarem, & imbres, & ventos adducentes frigora; Jupiter ipſe definivit, quid menſtrua Lu-

NOTÆ.

bi. receptus eſt accuſativus *ad*, e cujus
a hic brevis fit, nec eliditur, Græco
; ut v. 281. *Imponere Pelio Oſſam.*

. Frigida Saturni, &c. | Vis aſtrorum,
rum imprimis, ad procellas & anni tem-
ſane maximâ, augetur, aut minuitur,
out variis zodiaci ſignis quiſque reſpon-
hoc ſignificat *quo ſe receptet*; vel prout
is aliis conjungitur, & hoc ſignificat *quos
s orbes.* Aſſignatur enim planetis *orbis*
rculus cuique ſuus. Itaque *Saturnus* noxi-
& reſpondens Capricorno, ciet pluvias;
dens Scorpio, grandines. *Mercurius* præ-
ſulla virtute peculiari inſignis, talis eſt,
planeta cui ſeſe admovet: ſi *Jovi*, felix
Saturno, funeſtus: unde *miniſter deorum*
. De *Saturno*, Ecl. 4. 6.

. *Cyllenius.* | Mercurius, à Cyllene Arca-
onte, in quo natus eſt, patre Jove, matre
una ex Pleiadibus. Bene *erret*: planetæ
ſeptem, ex quibus unus eſt, nomen ha-
πλάνη error: quia non fixa, ſed errantia
ſunt.

. *Sacra refer Cereri.* | Cereri duo indicit
a, vernum unum, *jam vere ſereno*; alte-
ſtivum, *neque ante Falcem maturis quiſ-*
&c. v. 347. *Operatus.* | *Operari* & *facere*,
dito, eſt facere ſacrificium, Ecl. 3. 77.

. *Cubilia tibi*, &c. | Ritum deſcribit ſacri-
mbarvalis, quo ſolebant *arva ambire*, &
circuire cum hoſtia. Quæ vide fuſius apud Tibul.
l. 2. 1. *Tibi.* | Tuo juſſu, tui cauſa, &c. eſtque
Latinis, ut & Gallis, familiaris locutio. Sic ſu-
pra v. 45. *Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus
aratro ingemere.*

344. *Cui tu lacte favos*, &c. | Sacrificii mate-
riem explicat: lac, mel, vinum: hoſtiam: quæ,
juxta Virgil. Ecl. 3. 77. *vitula* erat: juxta Ti-
bull. l. 2. 1. *agnus*, juxta eundem, l. 10. *porcus*:
juxta Servium, *ſus gravida.*

Miti dilue Baccho. | Conſtat ex Plauto Au-
l. l. act. 2. 6. 5. vinum à ſacrificiis Cereris ab-
fuiſſe: cur igitur hic adeſt? Douza in illum
Plauti locum, diſtinguit duo Cereris ſacrificia:
ambarvalia, quæ cum vino fiebant; quod patet
ex Tibulli loco citato. *Eleuſina*, quæ nuptia-
rum ejus memoriam celebrabant, & hæc fie-
bant ſine vino: de iis Plautus explicandus eſt:
Cererine hi ſunt facturi nuptias? quia temeti, id
eſt, vini, *nihil allatum intelligo.*

347. *Cererem clamore vocent in tecta.* | Ut
eorum domino propitia ſit, velitque copiosam
ſegetem, quæ & Ceres ipſa dicitur, in ejus
horreum inferri.

349. *Quercu.* | Ob memoriam victus prio-
ris, nempe glandium; à quibus ad frumenta
revocati ſunt, beneficio Cereris.

353. *Quid menſtrua Luna.* | Quæ ſingulis
circiter menſibus curſum conficit. ut enim Sol
anni, ſic Luna menſium eſt præſes: unde &

quo indicio Auſtri quieſcerent, quid videntes ruſtici ſæpe continerent greges non longe a ſtabulis. Statim ventis orientibus, aut æquor maris commotum incipit inflari, & ſiccus fragor audiri ex altis montibus; aut ripæ procul reſonantes perturbari, & murmur ſylvarum augeſcere. Jam tunc fluctus difficile ſe abſtinent à curvis navibus vorandis, *cum mergi revolant celeriter è medio mari, & emittunt vocem ad litora: & cum marinæ fulicæ ludunt in arena: &* cum *ardea relinquit paludes* ſibi *notas, & volat ſupra altam nubem. Sæpe etiam, vento imminente, videbis ſtellas præcipites cadere è cœlo: & longos tractus lucis albeſcere a tergo, per tenebras noctis: ſæpe paleas leves, & folia caduca volitare, aut plumas natantes in ſuperficie aquæ agitari. Sed quando fulmen cadit à regione Boreali, & quando regio Eurri & Zephyri tonat; omnes campi inundantur foſſis plenis: & na per mares.*

Quo ſigno caderent Auſtri, quid ſæpe videntes
Agricolæ propius ſtabulis armenta tenerent,
Continuo ventis ſurgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere, & aridus altis
Montibus audiri fragor: aut reſonantia longe
Litora miſceri, & nemorum increbreſcere murmur.
Jam ſibi tum curvis male temperat unda carinis,
Cum medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora, cumque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas, vento impendente, videbis
Præcipites cœlo labi: noctiſque per umbram
Flammarum longos à tergo albeſcere tractus.
Sæpe levem paleam & frondes volitare caducas,
Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & Eurig;
Euriq; Zephyriq; tonat domus; omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto

NOTÆ.

menſis dictus eſt à *vice Lunæ*. Monetque poeta, tempeſtatum prognoſtica repeti poſſe duplici è capite: ex aſtrologia & experientia. Aſtrologiam exprimit his verbis: *Quid menſtrua Luna moneret: quo ſigno*, &c. Experientiam his verbis: *Quid ſæpe videntes agricolæ*, &c. Incipit à prognoſticis experientiæ, verſu 356. tum exequetur prognoſtica aſtrologiæ, de Sole & Luna verſu 424.

354. *Quo ſigno*, &c. | Vel *quo ſub ſidere*; vel melius, *quo indicio* intelligi poſſet ventos deficere. *Auſtri* pro quibuſlibet procelloſis ventis: de iis Ecl. 2. 58.

356. *Continuo ventis ſurgentibus*, &c. | Ventorum affert prognoſtica XI. 1. Agitationem maris. 2. Fragorem è montibus. 3. Sonitum litorum. 4. Murmur ſylvarum. 5. Volatum mergorum è mari. 6. Ludos fulicarum in arena. 7. Fugam ardearum. 8. Lapſum ſtellarum. 9. Nocturnos lucis tractus. 10. Palearum volatum. 11. Plumarum in aqua colluſionem.

357. *Aridus fragor*. | Epithetum è Lucretio l. 6. 118. *Aridus unde aures terget ſonus*. Siccus & acutus; qualis eſt arboris cum frangitur.

361. *Mergi*. | *Plongeons*, aliis corvi aquatici dicuntur.

363. *Fulicæ*. | *Foulques, poules d' eau:* anatibus non admodum abſimiles.

364. *Ardeæ*. | *Herons:* è præpetum genere, quæ altius volant; unde dicta quaſi *ardua*,

365. *Sæpe etiam ſtellas*, &c. | Con omnes nullam cœlo ſtellam labi, ſed hoc mente dictum eſſe, cui labi videtur. autem illi juxta Plinium l. 1. 8. ſunt mentiones quædam humoris illius, quo ſtellæ; ut in luminibus accenſis liquore demus accidere. Juxta Servium, ſunt quædam ignis ætherei, quæ decuſſ vento vehementiore, cum altiora co rit. Nugæ. Juxta Ariſtotelem, ſunt te halationes aptæ ad concipiendum igne ad mediam uſque aëris regionem ed lic, circumfuſi aëris frigore compreſſ ſcunt.

370. *At Boreæ de parte*, &c. | Prop pluviarum colligit XII. 1. Fulmen à id eſt, ſeptentrione. 2. Concurſum Eu orientalis; & Zephyri, venti occi 3. Fugam gruum è vallibus. 4. Bucc ptantem naribus auras. 5. Hirundine circumvolitantem. 6. Ranas coaxantes micas ova è latebris educentes. 8. Arc leſtem. 9. Corvos rauce crocitantes. rinarum avium & cycnorum frequente quis demerſiones. 11. Solitariam co in arena diſcurſationem. 12. Fungos na concreſcentes.

371. *Eurique*, &c. | Spirat ab oriente li. Latinis *Vulturnus* appellatur ex Plin. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Borea*, Ecl. 7.

Hu

umida vela legit. Numquam imprudentibus
bfuit. Aut illum ſurgentem vallibus imis (imber
ériæ fugere grues: aut bucula cœlum
iſpiciens, patulis captavit naribus auras:
ut Arguta lacus circumvolitavit hirundo:
veterem in limo ranæ cecinere querelam.
epius & tectis penetralibus extulit ova
nguſtum formica terens iter, & bibit ingens
rcus: & è paſtu decedens agmine magno
orvorum increpuit denſis exercitus alis.
m varias pelagi volucres, & quæ Aſia circum
ulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
ertatim largos humeris infundere rores;
unc caput objectare fretis, nunc currere in un-
t ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi. (das,
um cornix plenâ pluviam vocat improba voce,
t ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Nec nocturna quidē carpentes penſa puellæ
Veſcivere hyemem: teſtâ cum ardente viderent
cintillare oleum, & putres concreſcere fungos.
Nec minus ex imbri ſoles, & aperta ſerena
rolpicere, & certis poteris cognoſcere ſignis.

colligit vela humida: nunquam pluvia incautis nocuit. Vel illam venientem grues aëria fugiunt ex imis vallibus: vel juvenca cœlum aſpiciens hauſit aërem naribus patentibus: aut hirundo canora volat circa lacus: & rana in limo canunt antiquam querelam. Sæpe formica fodiens parvam viam exportat ova ex intimis cavernulis: & haurit aquam magnus arcus cœleſtis: *& turba corvorum rediens è paſtu magno numero, ſtrepit denſis alis. Præterea videre* potes *diverſas aves maris, & quæ circumveſtigant Aſiana prata in mollibus paludibus Cayſtri, certatim aſpergere humeros multâ aquâ: nunc objicere caput fluviis, nunc currere per undas, & fruſtra agitari deſiderio lavandi ſe. Tunc cornix importuna advocat imbrem altâ voce, & ſola privatim vagatur in arena arida. Ac ne puellæ quidem noctu nentes lanam ignorant pluviam futuram: cum vident oleum emittere ſcintillas in lucerna uiente, & putridos fungos cumulari. Pariter poſt imbrem, poteris prævidere, & certis indiciis ſcentibus ſudos & cœlum apertum ac ſerenum.*

NOTÆ.

373. *Nunquam imprudentibus imber Obfuit*, &c. | Nunquam incautis nocuit: quia tam clara ui ſui ſigna, ut quibuſcumque nocuit, ii ca- re potuerint.

378. *Et veterem*, &c. | Alluditur ad meta- orphoſim, quâ Lyciæ ruſtici in ranas com- utati ſunt: cum Latonæ, Dianam & Apolli- em liberos ſinu gerenti, & ad lacum præ ſiti ccedenti, convicium feciſſent. Ovid. Met. 6. *nec quoque turpes litibus exercent linguas; pul- que pudore, quamvis ſint ſub aqua, ſub aqua aledicere tentant*, &c.

380. *Et bibit ingens arcus.* | Vulgus veterum tabat arcum cœleſtem, ſive *Irim*, haurire cornibus aquam è fontibus, eaque nutriri, nde & eam *Junonis* nunciam finxere, id eſt, ris.

383. *Et quæ Aſia circum*, &c. | *Cycnos* intel- git: frequentes in Cayſtri ripis: *Cayſter*, vel yſtrus, fluvius Aſiæ minoris, naſcens in Phry- a majore, trajectâque Lydiâ, per Ioniæ litus Ægæum mare defluens. *Aſia* palus & oppi- m inter *Cayſtrum* fluvium, & montem *Tmo-* , qui eſt in confinio Lydiæ & Phrygiæ ajoris: primam ſyllabam habet longam; *A-* ero, mundi pars, brevem. *Rimari* eſt cibum per terræ rimas veſtigare, vermiculos, &c. *Stagna* hic, prata ſunt, in quæ Cayſter exundat, & in quibus ſtant reſides aquæ.

387. *Incaſſum.* | Fruſtra. Quia cycnorum candori nihil addi per lotionem poteſt. *Geſtire.* | Eſt lætitiam & contentionem ſuam motu, geſtuque corporis exprimere.

388. *Tum cornix plena*, &c. | Ita vulgo legitur: Servius tamen *rauca*. Corvi itaque in utriſque prognoſticis locum habent: ad pluviam quidem, *Corvorum increpuit denſis*, &c. | *Cornix plena pluviam*, &c | Ad ſerenitatem vero v. 410. *Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces*, &c. Nempe ſi *plena* voce ac rauca diu crocitent, pluviam indicant; ſi *ter* aut *quater*, & *preſſo gutture*, & *liquida voce*, ſerenitatem nuntiant.

390. *Penſa.* | Lanas, quæ puellis dantur ad penſum, id eſt, intra conſtitutam diem expediendæ. *Teſta.* | Lucerna teſtacea. *Fungos.* | Scintillas; quæ circumfuſi aëris humore & craſſitie erumpere cum fumo prohibitæ, in lucernis reſident, & cumulantur in quamdam fungorum ſimilitudinem.

393. *Nec minus ex imbri*, &c. | Enumerat prognoſtica ſerenitatis IX. 1. Nitorem ſtellarum. 2. Nitorem Lunæ exorientis. 3. Cœlum

Tunc enim, nec lux ſtellarum apparet languida, nec Luna videtur *oriri, debens* lucem ſuam *luci Solis; nec levia vellera lanæ volare per aërem. Halcyones charæ Thetidi non explicant Soli alas in litore. Fœdi porci non meminerunt diſſipare roſtro faſciculos* palearum *laceratos. Sed potius nubila deprimuntur in valles, & reſidunt in campis. Et noctua, obſervans occaſum Solis ex alto cacumine, non emittit ſerotinos cantus. Falco videtur ſublimis puro in aere, & alauda ſolvit pœnas pro crine purpureo* à ſe ſecto: *quacumque alauda fugiens findit alis tenuem aërem; ecce falco hoſtis crudelis magno murmure perſequitur* eam *per aërem: quacumque falco fertur per aërem, alauda fugiens celeriter findit alis tenuem aërem: Præterea corvi ter aut quater iterant claras voces compreſſo gutture: & ſæpe in nidis excelſis, neſcio quâ lætitiâ pleni prater morem, inter ſe frondes commovent: placet redire ad parvam prolem & gratos nidos, plenæ actâ. Sanè non puto quod ſit illis* datum *à Diis,*

Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna:
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad ſolem pennas in litore pandi
Dilectæ Thetidi Halcyones: non ore ſoluros
Immundi meminere ſues jactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoq; recumbi
Solis & occaſum ſervans de culmine ſummo
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus.
Apparet liquido ſublimis in aëre Niſus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunq; illa levem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus: qua ſe fert Niſus ad auras,
Illa levem fugiens raptim ſecat æthera penna.
Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces
Aut quater ingeminant: & ſæpe cubilibus altis
Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti,
Inter ſe foliis ſtrepitant: juvat imbribus actis
Progeniem parvam, dulceſque reviſere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis

NOTÆ.

ſine velleribus & nubeculis. 4. Halcyones alas ad Solem non explicantes. 5. Sues non jactantes manipulos. 6. Nebulas ad terram depreſſas. 7. Noctuam cadente Sole ſilentem. 8. Falconis in alaudam incurſus. 9. Corvorum lætos ſtrepitus. *Ex imbri.* | Vel *poſt imbrem.* Vel ex ipſo imbre, ſive obſervatione indiciorum pluviæ tempeſtatis, cognoſces oppoſitam temperiem: ſi nimirum indicia illa abfuerint. *Aperta ſerena.* | Supra, v. 153.

396. *Obnoxia.* | Quia tam clare lucet, ut lucem tunc, non à Sole ſed à ſe ipſa habere videatur. Sol & Luna, Latonæ liberi, Ecl. 3. 67.

399. *Dilecta Thetidi Halcyones.* | Ceyx, Luciferi filius, Trachiniæ rex, ob multa domeſtica portenta profectus ad Clarii Apollinis oraculum, in Ægæo mari naufragium fecit. Uxor ejus Halcyone, Æoli filia, cum in mariti cadaver appulſum litori involaret amoris impetu: ambo in aves converſi ſunt, uxoris nomine *Halcyones* dictas: & in fidei præmium quotannis ipſarum fœturæ mare placidiſſimum ſubſternitur per 7. vel 11. vel 14. dies, qui inde *Halcyonii dies* appellantur, & contingunt circa brumam. Hinc *dilecta Thetidi* ſunt. De *Thetide*, Ecl. 4. 32. *Meminere ſues.* | Non memoriâ proprie dictâ, quæ fit per ſpecies, ſeu imagines rerum, uſu & ſenſu comparatas: ſed memoriâ improprie dictâ; quam vocant *inſtinctum*, quæ fit per ſpecies in ortu ingen- quibus animantes ad rem aliquam fugien- aut appetendam moventur; quoties ſi- illæ, rei ſimilis objectu & præſentia, ex- tur. Ita ſpecies ingenita agitandi luti, ſu- dique manipuli movet ſuem: quoties luti, manipuli objectu excitatur.

403. *Nequicquam exercet.* | Id eſt, hoc *non exercet:* juxta Servium, qui ſic ex- Perſium S. 2. 51. *Nequicquam fundo ſp- nummus in imo*, id eſt, *non ſuſtineret:* avis funeſta & nocturna, *chouette.*

404. *Niſus*, &c. | *Haliaetus*, ſive falco *cen*, olim Niſus Megarenſium rex: *Scylla*, ſive *alauda, alouette*, ejus filia: aves inimi- mæ. De earum metamorph. Ecl. 6. 74.

415. *Haud equidem*, &c. | Cauſam aſſi- cur aves, cæteræque animantes mutationes ris præſentiant: non item homo. Ac negat habere rationem, & ingenium divinitus tum: indeque diſcrimen repetit; quia ho- ratione pollet, atque adeo judicio & rati- præter naturam & qualitatem aeris, poteſt triſtis & lætus: at vero animantes reli- cum ratione careant, obſequuntur naturæ ac- atque adeo quoties, vel triſtes, vel lætæ ap- rent, id ex aliqua cœli aeriſque affectione fi- probabilius eſt, qua neceſſario commovent-

Ingenium

genium, aut rerum fato prudentia major:
erum, ubi tempestas & cœli mobilis humor
utavere vias: & Juppiter humidus Austris
ensat, erant quæ rara modo; &, quæ densa,
relaxat:
erruntur species animoru, & pectora motus
unc alios, alios dum nubila ventus agebat,
ecipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.
vero Solem ad rapidum Lunasque sequentes
dine respicies; nunquam te crastina fallet
ora, neque insidiis noctis capiere serenæ.
na revertentes cum primum colligit ignes,
nigrum obscuro comprenderit aëra cornu;
aximus agricolis pelagoque parabitur imber.
t, si virgineum suffuderit ore ruborem,
entus erit: vento semper rubet aurea Phœbe.
si ortu in quarto (namq; is certissimus auctor)
ura, neque obtusis per cœlum cornibus ibit;
otus & ille dies, & qui nascentur ab illo
actum ad mensem, pluviâ ventisq; carebunt:
otaque servati solvent in litore nautæ
lauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

ingenium, & rerum prudentia, quæ potentior est fato. Sed quando temperies & humor mutabilis cœli mutavit qualitates aëris: & quando aër humectatus Austris condensat ea, quæ prius erant rara; & rarefacit ea quæ prius erant densa: tunc species animorum mutantur; & corda nunc suscipiunt affectus alios, & alios dum ventus turbabat nubes. Hinc oritur ille cantus volucrum in campis, & lætæ sunt pecudes, & corvi exultant gutture. Si autem consideres Solem rapidum & ordinem Lunarum sequentium, nunquam dies crastinus te decipiet, nec decipieris fraude noctis serenæ. Cum primum Luna colligit lucem renascentem, si amplectatur aërem obscurum nigris cornibus, maxima pluvia imminet colonis & mari. Sed si sparserit in vultu suo ruborem virginalem, ventus erit: Luna aurea semper rubescit ex vento. Si vero quarto die (nam hic est index certissimus) incedit per aërem clara, & cornibus non

latis; & ille dies totus, & qui sequentur post illum usque ad mensem transactum, erunt absque imbre & vento: & nautæ servati a tempestate reddent in litore vota Glauco, & Panopeæ & Melicertæ Inûs.

NOTÆ.

18. *Mutavere vias.* | Mutavere rationem & qualitatem aëris. *Via* enim est sæpe *ratio* & *modus*, Sic G. 2. 22. *Sunt alii quos ipse via sibi fecerit usus.*

19. *Densat*, &c. | *Densare* est aliquid in minorem dimensionem contrahere: *relaxare*, seu *rarefacere*, est in majorem dimensionem dilatare. Quæ duo imprimis cadunt in aërem, qui natura est facile mobilis: aeris autem vis est in animantes maxima. Itaque mutato aëre, mutantur, varieque agitantur species & imagines earum, in animantium memoria superstites: mutatis speciebus, mutatur cognitio: mutata cognitione, appetitus quoque varie movetur; sive ad voluptatem, sive ad lætitiam; sive ad prosecutionem, sive ad fugam. Per *species animorum*, cognitio exprimitur; per *motus*, affectio diversa animi, cujus sedes est in corde, seu *pectore*.

23. *Ovantes.* | Lætantes, Æn. 3. 189.

27. *Luna revertentes.* | Proponit ea prognostica quæ ab astrologia petuntur. 1. A *Luna* 1. Si nova sit obscura, pluviam notat. Si rubescat, ventum minatur. 3. Si quartâ scœna sit, mensem serenum promittit. Unde vulgare est: *Pallida Luna pluit, rubicunda flat, alba serenat.* II. A *Sole* Octo. 1. & 2. Si in ortu, aut sit maculosus, aut media tantum sui parte appareat, imbrem nuntiat. 3. & 4. Si in ortu divisi sint radii, aut Aurora palleat, ventos prædicit. 5. & 6. In occasu si sit cœruleus, pluviam; si igneus, ventos. 7. Si maculosus, pluviam & ventos. 8. Si in ortu & occasu lucidus, serenum ac sudum Aquilonem.

427. *Colligit ignes.* | Quos decrescens amisisse videbatur, & quasi dissipasse,

437. *Glauco & Panopeæ*, &c. | Maritis numinibus. Versus bis hiat Græcum in morem. *Glaucus* piscator fuit: qui cum pisces à se captos fortuito cujusdam herbæ attactu resilire in aquam vidisset; eâdem ipse degustatâ, pisces in mare secutus est, & in marinum Deum est conversus. *Panope*, vel *Panopea*: Nympha maris, Nerei & Doridis filia. *Melicerta* vel Melicertes *Inûs* filius fuit. *Ino* autem Cadmi filia, Athamantis Thebarum regis uxor, quæ maritum fugiens, in mare se cum filio præcipitem dedit: ambo maris numinibus additi: & *Ino* quidem Græcis *Leucothea*, Romanis *Matuta*; *Melicerta* illis *Palæmon*, his

Sol quoque & oriens, & quando se abscondit in mare, præbebit indicia: certissima indicia sequuntur Solem, & quæ dat mane, & quæ stellis apparentibus. Cum Sol abditus in cavo nubis, distinxerit primum ortum maculis, & media sui parte latuerit: tunc pluvia sit tibi suspecta. Nam Notus funestus & arboribus, & segetibus, & pecudibus imminet è mari. Vel cum sub initium diei radii separati emittent se ex opacis nubibus: vel cum Aurora, relinquens aureum lectum Tithoni, orietur pallida; Heu! tunc frondes male tuebuntur maturos racemos: tam multa, & horrida grando saliet crepitans in tectis. Præterea magis proderit hæc alia annotare, cum Sol occidet cœlo decurso: nam sæpe videmus diversos colores spargi in ejus vultu. Cæruleus significat imbrem, flammeus ventum. Si vero macula incipiant misceri cum micanti lumine, tunc videbis omnia æque turbari vento & pluviâ. Nullus me hortetur ire illâ nocte per mare, & solvere funem à terra. Sed si globus Solis nitidus sit, & quando reducet diem, & quando reductum abscondet: frustra timebis pluviam, sed videbis sylvas agitari sudo Aquilone. Denique Sol tibi significabit, quid ferat Vesper serotinus: qua ex parte ventus pellat siccas nubes: quid humidus Auster præparet. Quis audeat Solem appellare mendacem? Ille quoque sæpe declarat secretos tumultus imminere, insidiasque & bella occulta parari. quoque misertus est Romæ, occiso Cæsare, quando velavit lucidum caput obscurâ ferrugine,

Sol quoq; & exoriens, & cum se condit in un
Signa dabit: Solem certissima signa sequun
Et quæ mane refert, & quæ surgentib⁹ astris
Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orb
Suspecti tibi sint imbres: namque urget ab
Arboribusque satisque Notus, pecorique fini
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
Diversi erumpent radii, aut ubi pallida surge
Tithoni croceum linquens aurora cubile;
Heu male tum mites defendet pampinus uvas
Tam multa in tectis crepitans salit horrida g
Hoc etiam emenso cum jam decedet Olympo
Profuerit meminisse magis: nam sæpe vide
Ipsius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluviam denunciat, igneus Euros
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni
Omnia tunc pariter vento nimbisq; videbis
Fervere. Non illa quisquam me nocte per a
Ire, neque à terra moneat convellere funem
At si, cum referetque diem, condetque relu
Lucidus orbis erit; frustra terrebere nimbis,
Et claro sylvas cernes Aquilone moveri.
Denique, quid Vesper serus vehat, unde se
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus A
Sol tibi signa dabit: Solem quis dicere falsi
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet: fraudemq; & operta tumescere
Ille etiam extincto miserat⁹ Cæsare Romam,
Cum caput obscurâ nitidum ferrugine texit,

NOTÆ.

Portunus, appellatus est. Alii tamen Auroram his nominibus designatam putant: & *Leucothean* Græco nomine, quasi *albam Deam*; *Matutam* Latino dictam esse, quasi *matutinam*. *Inco.* | *Inous*, adjectivum nomen, id est, *filius Inûs*.

443. *Ab alto.* | Supra v. 324. *Notus.* | Idem qui Auster, ventus meridionalis, Ecl. 2. 58.

446. *Sese erumpent*, &c. | Hic active sumitur, auctore Lucretio l. 4. 1108. *Tandem ubi se erupit nervis collecta cupido.*

447. *Tithoni croceum*, &c. | De *Tithono*: deque *Aurora*, supra v. 249. *Croceus* color, *du safran*, Ecl. 4. 44. De *Olympo*, Ecl. 5. 56.

456 | *Fervere.* Penultima brevi semper Virgilium: ut & *fulgere, stridere, effulgere, fervere,*

460. *Aquilone.* | Vento septentrionali & *Boreas* dicitur: siccat nubes & cœlum stergit. Ecl. 7. 51.

464. *Ille etiam*, &c. | VI. PARS. *De prodigiis quæ eadem J. Cæsaris, aut præcurrunt, aut subsecuta sunt.* Quæ singula Scriptorum aliorum auctoritate, quoad poterit fieri, comprobabo. Videndus Ovid. Met. 15. 782. qui prodigia illa recensuit, & Virgilium imitatus.

467. *Cum caput obscurâ ferrugine*, &c. | Servius de vero Solis defectu interpretatur,

Impia

piaque æternam timuerunt sæcula noctem.
empore quanquam illo tellus quoque, & æquo-
ra ponti,
oscœniq; canes, importunæq; volucres (gros
gna dabant. Quoties Cyclopum effervere in a-
dimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
mmarumq; globos, liquefactaq; volvere saxa?
morum sonitum toto Germania cœlo
diit, insolitis tremuerunt motibus Alpes.
ox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
gens, & simulacra modis pallentia miris
sa sub obscurum noctis: pecudesque locutæ,

& quando *homines sceleratiimmuerunt perpetuam noctem. Quamquam illo tempore terra quoque, & aquor maris, & fædi canes & funesta aves dabant signa. Quoties vidimus Ætnam, exundantem, caminis effractis erumpere in arva Cyclopum, & eructare globos flammarum ac lapides comminutos. Germania audiit toto aëre strepitum armorum, & Alpes tremuerunt insuetis motibus. Voces etiam magna audita sunt passim per lucos tácitos: & spectra pallentia miris modis visa sunt circa crepusculum noctis: & pecora locuta sunt;*

NOTÆ.

ipsi, quam tamen aut illo, aut sequente anfuisse ullam negat Scaliger, & explicat de solito Solis pallore: de quo sic Plin. l. 2. 80. *prodigiosi & longiores Solis defectus, qualis Dictatore Cæsare, & Antoniano bello; totiannis pallore continuo.* Ita quoque Plutarin Cæsare: καὶ τὸ περὶ τὸν ἥλιον ἀμαυρὸν αὐγῆς, &c. *Circa Solem quoque hebetasplendoris: nam toto illo anno pallens ejus glo-, & sine fulgore oriens, debilem & tenuem emicalorem: itaque nubilus aër & gravis extitit: fructus crudi immaturique elanguerunt ob rigorem & flaccidi evasere. Ferrugine.* | Non caligine, sed rubore nigricante: de eo Ecl. 2. 18.

468. *Sæcula.* | Genus hominum, homines ætii more: cui nihil est illa locutione fa-, l. 1. 1090. *Quippe etiam vesci è terra alia sæcla: l.* 5. 986. *Mortalia sæcla Dulcia bant labentis lumina vitæ.* Sic l. 4. 1220. *ulicbre critur patrio de semine sæclum*; id mulieres: l. 3. 754. *Desiperent homines, sant fera sæcla ferarum*; id est, feræ: l. 5. 860 *nam sæcla*; id est, leones: l. 5. 864. *Bucera*; id est, boves, &c. Suspicatur Gifanius Græcis haustum esse, apud quos γενεὰ & *sæculum*, aut certe spatium aliquot anfignificat.

470. *Obscœnique canes*, &c. | Mali ominis: sic probatis auctoribus *fœda* dicuntur oa & auguria, quæ funesta sunt. De hac voce 3. 262. Appianus autem l. 4. civil. inter quæ triumviratum in ultionem Julianæ institutum præcessere, hoc quoque recenἔνιοι τὰ γὰρ ὠρύοντο ἐμέλαινε, οἷα λύκοι. *Canes ululabant ex composito, instar luporum.* *portunæque volucres.* | Plutarchus habet præmuncia necis illius prodigia, κατὰ τὰς ἀγορὰς ἱδρύσατο ὄρνιθας, *aves solitarias forum deletas.* Suetonius vero in Julio

c. 81. *Pridie easdem Idus avem regalivolum cum laureo ramulo Pompeiana curia se inferentem volucres varii generis ex proximo nemore persecutæ ibidem discerpserunt.*

471. *Cyclopum effervere in agros*, &c. | De hoc prodigio nemo singulatim hoc tempore. *Ætna*, mons est Siciliæ, *mont Gibel:* de quo Æn. 3. 571. *Cyclopes*, juxta Diodorum, primi Siciliæ habitatores fuere: juxta fabulas, Neptuni & Amphitrites filii; sic dicti, quia unicum habebant in fronte oculum orbicularem, unde nomen ipsis inditum à κύκλος *circulus*, & ὤψ *oculus, vultus:* iidem Vulcano ministri & opifices attributi: tres præcipue, Brontes, Steropes & Pyracmon: officinam habent apud Ætnam, supra v. 295.

473. *Liquefactaque volvere saxa.* | Saxa exesa, & igne comminuta, seu pumices aridos ac spongiosos, vel cineres: quod inde constat magna interdum copia erumpere.

474. *Armorum sonitum*, &c. | Appianus l. 4. Ἀνδρῶν τε μεγάλαι βοαὶ, &c. *Exaudiebantur magni clamores virorum, & armorum strepitus, & cursus equorum, cum nihil tale cerneretur.* De *Germania*, quæ bello tentata, & aliqua ex parte victa à Cæsare fuerat, vide Ecl. 1. 63.

475. *Motibus Alpes.* | Ovidius, non Alpes, sed Romam tremore concussam dicit, Met. 15. 799. *Motamque tremoribus urbem.* De *Alpibus*, Ecl. 10. 47.

476. *Vox quoque per lucos*, &c. | Ovid. ibidem v. 793. *Cantusque feruntur auditi sanctis & verba minantia lucis.*

477. *Simulacra modis*, &c. | Plutarchus in Cæsare. Τύποις νυκτὸς πολλαχοῦ διαφοραῖς, *imagines noctu passim discurrentes.*

478. *Pecudesque locutæ, Infandum.* | Appian. l. 4. Βοῦς τε φωνὴν ἀφῆκεν ἀνθρώπου, &c. *Bos etiam humanam vocem emisit, & infans recens natus locutus est.*

Infandum!

dira res! Fluvii conſtiterunt, & terra hiaverunt. Præ *triſtitia ſtatuæ eburneæ lacrymata ſunt in templis, & aræa ſudaverunt. Padus rex fluminum inundavit ſylvas*, eas *provolvens magnis vorticibus; & per omnes agros rapuit armenta cum ſtabulis: nec eodem tempore, aut vena minaces* ceſſaverunt *apparere in triſtibus viſceribus* hoſtiarum, *aut ſanguis ceſſavit fluere è puteis, aut urbes* ceſſaverunt *reſonare alte per noctem ululatibus luporum. Aliis* temporibus *nunquam plura fulgura ceciderunt cœlo ſereno, nec toties cometa funeſti effulſerunt. Itaque* campi *Philippici Romanos exercitus pugnare iterum inter ſe armis paribus:*

Infandum! ſiſtunt amnes, terræque dehiſcen
Et mœſtum illacrymat templis ebur, æraq; ſu
Proluit inſano contorquens vortice ſylvas
Fluviorum rex Eridanus, campoſq; per omn
Cum ſtabulis armenta tulit: nec tempore e
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſavit; & altè
Per noctem reſonare lupis ululantibus urbe
Non alias cœlo ceciderunt plura ſereno
Fulgura, nec diri toties arſere cometæ.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:

NOTÆ.

479. *Siſtunt amnes.* | Unde ſequitur inundario redundantium fluctuum. Horat. Od. 1. 2 *Vidimus flavum Tyberim, retortis Litore Hetruſco violenter undis, Ire dejectum monumenta regis, Templaque Veſtæ*, &c. Huc adde quæ mox dicentur, v. 482. de inundatione *Eridani*. De ſequenti prodigio, nempe *terra hiatu*, nuſquam mentio.

480. *Et mœſtum illacrymat*, &c. | Appianus l. 4. Τῶν ἐοάνων τὰ μὲν ἱδρῶτα τὰ δὲ καὶ αἷμα ἔδρα. *E ſimulacris alia quidem ſudabant; alia etiam ſanguinem ſudabant.*

482. *Fluviorum rex Eridanus.* | Hoc Græcis, Latinis *Padus*, *le Po*: ex Veſulo monte in Alpibus Cottiis exoriens: Galliam Ciſalpinam, quæ nunc Italiæ pars eſt, in *Tranſpadanam & Ciſpadanam* dividens: in mare Hadriaticum multis oſtiis influit. *Rex.* | Vel quia fluviorum Italiæ maximus eſt: vel quia inſignitum eſt ejus nomine ſignum cœleſte vaſtæ magnitudinis, ab æquatore verſus Oriona, ad circulum uſque polarem antarcticum, vario anfractu pertinens. *Fluviorum.* | Vel pes anapæſtus pro dactylo hic appoſitus; vel duæ breves *fluvii*, in unam longam coaleſcunt, ut ſupra v. 397. *tenuia nec lana*, &c.

484. *Triſtibus aut extis fibræ*, &c. | Cicero de divinat. l. 1. 119. de J. Cæſare. *Cum immolaret illo die, quo primum in ſella aurea ſedit, & cum purpurea veſte proceſſit in extis bovis opimi cor non fuit. Qua ille rei novitate perculſus: cum Spurina diceret, timendum eſſe, ne conſilium & vita deficeret; earum enim rerum utramque à corde proficiſci: poſtero die caput in jecore non fuit. Quæ quidem illi portendebantur à Diis immortalibus, ut videret interitum, non ut caveret.* Eadem ferè habent Plutarchus, Valerius Maximus, &c. *Fibræ*, dicta juxta feſtum, quia è viſceribus ea Dis præſecantur, quæ maxime extant eminentque. *Fibra* quoque dicta quis juxta Varronem, cujuſque rei exi unde pro venulis & nervulis & radicul uſurpatur: & veſtium extremitates app *fimbriæ.*

485. *Aut puteis*, &c. *& alte per noc* De primo portento tacent hiſtoriæ: de ſic Appian. l. 4. Αὗκοι τῶν ἀγορῶν ἐδ *per forum diſcurrebant.*

487. *Cœlo ceciderunt plura ſereno*, &c an. l. 4. Καὶ κεραυνοὶ συνεχεῖς ἐπε ἀγάλματα ἔπιπτον. *Et fulmina crebr pla & ſtatuas cadebant.* Fulmen & fu no cœlo, aliquando mali ominis fuit, ut quando etiam boni, ut Æn. 9. 630. *A cœli genitor de parte ſerena Intonuit læv*

488. *Cometæ.* Plutarchus in Cæſ. ἐν κομήτης ἐφάνη. *Gravidis cometa poſt Cæ cem eximie fulgens ſeptem noctes appar* autem cometa, ſtella eadem illa fuit, Ecl. 9. 47. *Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris* ſic enim Sueton. in Cæſ. 88. *Ludis, qu conſecratos ei hæres Auguſtus edebat, ſtella per ſeptem dies continues fulſit exoriens ci decimam horam; creditumque eſt anim Cæſaris in cœlum recepti.*

489. *Paribus telis.* | Quia Romani co manos bello civili certabant.

490. *Romanas acies iterum videre P* &c. | Nodus difficilis. Hæc certa pr I. *Philippi* urbs eſt in confinio Thraciæ & donicæ, ad radices Pangæi montis, qui *Hæmi.* II. *Pharſalus*, urbs eſt in ea parte ſaliæ, quæ ad Macedoniam vergit. III. E nomen, ab Emathione rege, Memnonis datum eſt Macedoniæ ſociſque conſ IV. Octavianus Cæſar haud dubie Bru Caſſium delevit, ad Hæmum & Philippos ciæ: Julius vero Cæſar Pompeium, ad P

fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
athiam & latos Hæmi pingueſcere campos,
icet & tempus veniet, cum finibus illis
icola, incurvo terram molitus aratro,
ſa inveniet ſcabrâ rubigine pila :
gravibus raſtris galeas pulſabit inanes,
ndiaque effoſis mirabitur oſſa ſepulchris,
atrii Indigetes, & Romule, Veſtaque mater,

Nec viſum eſt indecorum Diis, bis Macedoniam, & præſertim vaſtos Hæmi agros, fœcundari noſtro cruore. Nempe futurum eſt ut aliquando colonus, vertens in illis regionibus terram curvo aratro reperiat tela corroſa rubigine aſperâ : vel pulſet raſtris gravibus caſſides inutiles, & apertis tumulis, admiretur oſſa ingentia. O Dii patrii, Semidei, & Romule, & Veſta mater,

NOTÆ.

Theſſaliæ. Atque ita locus utriuſque pugnæ Macedoniâ intermediâ, immo leucis octoginta, diſſitus eſt : ut conſtat è ſcriptoribus. V. Auctores tamen Rogilio poſteriores, Lucanus, Florus, &c, quæ pugnam eidem omnino addicunt locum ipſe Metam. 15. 825. de Octaviano Bruti victore, vaticinatur : *Pharſalia rurſus, Emathiique iterum madeſcent cade campi*, plane quaſi unum idemque ſit, *Pharſalus & Philippi*.

modus. Hæc ſolutio multiplex. I. Repe- aliqui apud Stephanum, Scriptorem nobilem, Thebas Theſſalicas aut Thracias, Pharſalo vicinas, etiam vocatas Philippos. Hinc utramque cladem, & Pompeianam, & Brutianam, uni eidemque, ut ait , arcæ addixerunt, Pharſalicæ nimirum : Philippis, non Thracicis, at Theſſalicis. Erquippe qui Bruti cladem Philippis Thracicis & Hæmo monti abjudicant, conſtanti totius hiſtoriæ fide tribuitur. ſent alii, Theſſaliæ Thraciæque fines, ade Pharſalum & Philippos, Hæmum- montem, Emathiæ ſive Macedoniæ comprehendi : præſertim cum hæc omacedonum regum, Philippi, Alexandri, que ditione tenerentur. Idque more m, imprimiſque Virgilii, cui familiare onum fines quam latiſſimos deſcribere, limus Ecl. 1. 63. Recte quidem illi, ſi , & cæteri, pugnam utramque unimathiæ aſſignaſſent ; non Philippis m, aut Pharſaliæ. Quis vero id capiat ? as, octoginta leucarum ſpatio diſſitas, demque locum eſſe. III. Exiſtimavi Virgilium, nullam hic de Pompeiafacere mentionem ; ſed tantùm de geti & Caſſii clade : quæ utraque, apud Thraciæ, ad radices Hæmi contigit : quidem Caſſius, ſecundâ Brutus, pequæ menſis ferè unius intervallo diſliquet ex Plutarcho in Bruto. At accuratius deinde meditanti, clades ita vicinas atque conjunctas eſſe, ut non poſſint inde *bis pingueſcere*, quod annorum diverſitatem innuit. IV. Igitur ſimpliciùs & ſaniùs ita explico. Adverbium *iterum*, non ad *Philippos*, ſed ad Romanorum exercituum concurſum refero. Unde fit hic ſenſus, meo judicio planiſſimus : *Ergo Philippi viderunt Romanas acies iterum concurrere.* Philippi quidem tunc ipſi *primùm* viderunt : pugnam tamen *ſecundam*, de ſummo terrarum imperio decretoriam, inter Octavianum & Brutum cum prima jam ante commiſſa eſſet apud Pharſalum inter Pompeium & Cæſarem.

491. *Bis ſanguine noſtro Emathiam, & latos Hæmi pingueſcere campos.* | Admiſsâ explicatione proximè allatâ, ſenſus eſt facilis : Bis ſanguine noſtro Emathia, ſive Macedonia, redundavit : primum ad Pharſalum, victo Pompeio ; iterum ad Philippos, victo Bruto & Caſſio. Pharſalus enim & Philippi, etſi non in Macedonia ſtrictè ſumpta ; tamen in ejus confinio ſunt. Vox autem illa, *bis*, in Emathiam tantum cadit ; non in Hæmi campos Philippicos, ubi ſemel duntaxat pugnatum eſt : ſed Hæmum præcipue ſignat, ut inſignem recentiore plagâ, nimirum clade Bruti & Caſſii, quæ nuper contigerat. Quaſi dicat : *Bis ſanguine Romano rigata fuit Emathia, ſed præſertim ſemel Hæmus mons.* Sic G. 2. 192. *Pateris libamus, & auro* ; id eſt, pateris variis, ſed præcipue aureis. Sic G. 3. 56. *Maculis inſignis, & albo* ; id eſt, maculis variis, ſed præcipue albis.

498. *Dii patrii indigetes*, &c. | Alii conjungunt, ut iidem ſint *patrii* & *indigetes* Dii : alii diſtinguunt : primi melius : & *indigetes* dicti, vel quia eos *indigetare*, id eſt, appellare & invocare mos erat : vel quia homines fuerant, *in* eodem ſolo cum hominibus *degentes*, vel jam inter Deos *in* cœlo *degentes* ; vel quia beati, nullius rei *indigentes*. Talis Romulus, & Æneas, *Quem turba Quirini nuncupat indigetem, temploque ariſque recepit.* Ovid. M. 14. 608. De *Romulo*, Æn. 1. 280.

Veſtaque. | Geminam eſſe volunt, alteram Saturni matrem, quam pro terra accipiunt ; de qua Ovid. Faſt. 6. 300. *Stat vi terra ſua, vi ſtando Veſta vocatur* : alteram Saturni filiam,

Qua

quæ cuſtodis Etruſcum Tibrim & Romanas arces: ne impedite, quo minus hic adoleſcens ſubveniat mundo ruenti. Jamdudum ſatis expiavimus noſtro ſanguine perfidiam Laomedontis Trojani. Jamdudum, ô Cæſar, aula Deorum dolet te eſſe apud nos, & indignatur te *delectari mortalibus triumphis. Si quidem hic fas ac nefas confuſum eſt: tot bella ſunt per orbem, tot criminum forma: non* habetur *agriculturæ debitus honor: horrent agri cultoribus abreptis* ad militiam, *& curvæ falces cuduntur in crudelem gladium: hinc Euphrates: illinc Germania parat bellum: urbes finitimæ violatis fœderibus capiunt arma invicem: Mars ſceleſtus furit toto orbe. Veluti cum quadrigæ eruperunt è ſeptis, per ſpatium* circi, *& auriga incaſſum adducens habenas abripitur ab equis, nec eos perant habenis.*

Quæ Tuſcum Tiberim & Romana palatia ſer
Hunc ſaltem everſo juvenem ſuccurrere ſæcl
Ne prohibete: ſatis jampridem ſanguine no
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jampridem nobis cœli te regia, Cæſar,
Invidet, atq; hominum queritur curare triu
Quippe ubi fas verſam atq; nefas, tot bell
orbem,
Tam multæ ſcelerum facies: non ullus ara
Dignus honos, ſqualent abductis arva colon
Et curvæ rigidum falces conflantur in enſe
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bel
Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt: ſævit toto Mars impius orbe.
Ut cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt in ſpatio: & fruſtra retin acula ten
Fertur equis auriga, neque audit currus hab

NOTÆ.

quàm virginem & ignis præſidem ſtatuunt, ab ἑστία *focus*, de qua Cicero, de Nat. 2. 67. Vulgo tamen utraque confunditur. Hanc volunt advectam ab Æneâ inter Deos Penates, ut videbitur Æn. 2. 717. ejuſque ſacra tradita deinde Albanis, & à Numa Pompilio illata Romam, collegio virginum inſtituto, quæ perpetuum ignem ad ſalutem imperii alerent.

499. *Tuſcum Tiberim.* | Italiæ fluvius eſt Tuſciam, ſive Etruriam, à Latio dividens. De eo Æn. 8. 330. De *Palatiis* Romanis. Æn. 9. 9.

500. *Juvenem.* | Octavianum Cæſarem, Ecl. 1. De *ſæclo*, ſupra v. 468.

502. *Laomedonteæ*, &c. | Laomedon Priami pater, Trojanorum rex, cum urbem ſuam hactenus immunitam cingeret mœnibus: Neptunum & Apollinem, qui fabricam illam ſuſceperant, pacta mercede fraudavit. Ideo peſte & inundatione vexatus, cum ad placandos Deos, Heſionen filiam juſſu oraculi marinæ expoſuiſſet beluæ: eaque per Herculem liberata eſſet: equos eidem liberatori, quos promiſerat, abnuit: ideo capta urbs ab Hercule ac direpta: Diique complures Troj feſti, quorum odio Romanas quoq tates attribuit.

509. *Hinc movet Euphrates, illinc,* gnificat bellum ab oriente, ab occid ipſa Italia imminere, à civibus vici bibus; à Parthis, quorum termin phrates; & à Germanis: de utraq Ecl. 1. 63. Et vero de Parthis tri triumpharat Ventidius, & adhuc adv bellum movebat Antonius. *Euphra* bilis fluvius, ex Armeniæ montib Meſopotamiam deinde, Nili inſtar, in ne fœcundans: denique cum Tigri junctus, in Perſicum ſinum influit.

512. *Ut cum carceribus*, &c. | Septi pagulis, quibus continebantur equi a parati. *Quadrigæ.* | Quatuor equi ſimu dicti: vel quod ſub eodem jugo ſint, q *drijugæ*, ut eſt apud Gell. l. 11. Vel quo lantur & agantur ſimul, quaſi *quadri* recentioribus magis placet. De illo decurſu, ludiſque Circenſibus, Æn. 5.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM LIBER II.

ARGUMENTUM.

HABET hic liber de plantatione partes ſeptem. I. Modos omnes producendarum arborum, tàm ex natura, quàm ex arte. II. Varias earum ſpecies, & quo ſingula modo tractandæ ſint, naturali, an artificioſo. III. Quibus ſingula locis felicius proveniant: ubi excurritur in laudes Italici ſoli. IV. Artem diſcernendæ naturæ cujuſque ſoli. V. Culturam vitis. VI. Culturam olæ, & aliarum aliquot arborum. VII. Epilogum de vita ruſtica felicitate.

HActenus arvorum cultus, & ſidera cœli:
Nunc te, Bacche, canam, necnon ſylveſtria tecum
Virgulta, & prolem tarde creſcentis olivæ.
Huc, pater ô Lenæe: tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager, ſpumat plenis vindemia labris.
Huc, pater ô Lenæe, veni: nudataque muſto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

INTERPRETATIO.

HUC uſque locutus ſum de cultura agrorum, deque ſignis cœleſtibus: jam loquar de te, ô Bacche: & de ſylveſtribus arbuſculis tecum, deque ſobole olæ lente creſcentis. Huc adſis, ô Bacche pater: hic omnia repleta ſunt tuis donis: ager floret tibi, onuſtus pampinis autumnalibus: vindemia ſpumat vaſis. Huc adſis, ô pater Bacche; & mecum tinge novo vino ſurau nudas detractis calceamentis.

NOTÆ.

Nunc te, Bacche, &c. | Argumenta proponit hujus libri præcipua. Per *Bacchum*, vinum intelligit: per *olivam*, vel fructum, vel propaginem earum: per *virgulta*, generatim ſylveſtres omnes arbores.

3. *Tarde creſcentis olivæ.* | *Oliva* tam tarde creſcit, ut per ducentos annos creſcere à quibuſdam dicatur: tam tarde fructum olim tulit, ex Plin. l. 15. c. 1. *Heſiodus negaverit oleæ priorem fructum ex ea percepiſſe quenquam:* ſua tamen ætate baccas ſecundo anno decerpi, ait eundem Plinius. Hinc dicta Græcis ὀψίγονος & ὀψιγενής, ὀψίγονος & ὀψίφυτος *ſero fructum ferens.*

4. *Pater ô Lenæe.* | Invocatio Bacchi ſolius: huic præcipuum hoc libro ſtudium impendit in arborum cultu præſcribendo. *Lenæus*, Bacchi epitheton: non à *lenienda* mente, ut Donatus putat: ſed à *lenæo torculari*. At *Pater*, licet de omnibus Diis communiter, tamen de Baccho præſertim dicitur. Ita Velleius, de M. Antonio, 2. *Cum curru velut Liber pater vectus eſſet. A lexandria.* Horat Epiſt. 2. 1. 5. *Romulus, & Liber pater, & cum Caſtore Pollux.* De *Baccho*, ejuſque inſignibus, Ecl. 5. 29, 69.

5. *Pampineo gravidus autumno*, &c. | Diomedes *exilem* vocat hunc verſum, quod in quinta ſede iambum pro ſpondæo habeat.

6. *Floret ager.* | Vites autumno non florent: adeoque hic *florere*, non proprium, ſed metaphoricum eſt. Sic Æn. 7. 804. *florentes ære catervas.* Lucret. l. 5. *floret mare navibus*, id eſt, *abundat, gaudet*, &c.

Labris. | *Labrum* vaſis genus, in quo lavabant, quaſi *lavabrum.*

7. *Muſto tinge novo.* | Redundat hic *novo*, juxta aliquos. *Muſtum* enim ſine addito *vinum novum eſt*, imo *novum* ſimpliciter, ut ſcribit Nonnius, citaturque in illa ſignificatione ex Nævio *virgo muſta:* ex Catone Cenſorio, *agna muſta:* pro quo magis placuit Plinio: *muſteum piper, muſteus caſeus:* Plinius junior, *muſteus liber*, id eſt, *acerbus, recens.* De *cothurnis*, Ecl. 7. 32.

Principio

Primo natura diversa est in producendis arboribus. Alia enim, nullis hominibus per artem *compellentibus, ipsa ultro nascuntur, & late occupant agros, & amnes flexuosos: ut siler tenerum, & genista flexibiles, & populus, & salices albentes foliis virentibus. Alia vero oriuntur ex jacto semine: ut castaneæ sublimes, & æsculus, quæ maxima in sylvis frondescit* ad honorem *Jovis, & quercus* quæ *existimata* sunt *à Græcis oracula. Alia emittunt à radice spississimam multitudinem* ramorum: *ut cerasi, & ulmi: laurus etiam Apollinea parva dixolit se sub grandi umbraculo matris* suæ. *Natura primo subpeditavit* tres *illos modos, quibus viresçit omne genus sylvarum & virgultorum, & lucorum sacrorum. Sunt alii* modi, *quos ipsa experientia sibi invenit* certa *ratione. Hic avellens ramum trunco tenero matrum, comittit eos fossulis. Iste sepelit terrâ radices, & perticas fissas in* partes, *& palos trunco acuminato:*

Principio arboribus varia est natura creatis.
Namq; aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, camposque & flumina late
Curva tenent: ut molle siler, lentæque genistæ
Populus, & glaucâ canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine: ut altæ
Castaneæ, nemorumq; Jovi quæ maxima frondet
Æsculus, atq; habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima sylva:
Ut cerasis, ulmisque: etiam Parnassia laurus
Parva sub ingenti matris se subjicit umbra.
Hos natura modos primum dedit: his genus omne
Sylvarum fruticumq; viret, nemorumq; sacri.
Sunt alii, quos ipse viâ sibi repperit usus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matris
Deposuit sulcis: hic stirpes obtuit arvo,
Quadrifidasq; sudes, & acuto robore vallos;

NOTÆ.

Principio arboribus | I. PARS. De *modis quibus arbores proveniunt, tam à natura, quam ab arte.* A natura tribus modis oriuntur, sponte sua, semine fortuito, & radice: semine, inquam, fortuito; est enim quædam seminatio, quæ ad artem etiam pertinet. Ab arte quot modis oriantur, vide v. 22.

12. *Siler, lentaque genistæ.* | Siler, frutex humilis & lentus, *du sile:* ut & genista, *du genest.*

13. *Populus.* | *Puplier. Tria hujus genera:* ex Plinio l. 16. c. 23. *alba, nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio ac nigerrima. Alba folio bicolor superne candicans, inferiore parte viridi.* Imo contra, inferne candicans, superne viridis, ut notat Matthiol. Causam duplicis hujus coloris repete ex Ecl. 7. 61.

Glaucâ canentia fronde salicta. | Loca arboribus consita dixit, pro ipsis arboribus; *salicta* vel *salicta*, pro *salicibus, saules.* Multiplex earum species: præcipuæ *alba* quæ validioribus assurgit ramis: & quemadmodum populus, foliis hinc virentibus, inde albentibus notabilis est. Reliquæ gracilioribus virgis fere constant, & inter vimina recensentur, *osiers.*

15. *Castaneæ.* | *Chastaigniers. Æsculus*, arbor glandifera, frequens in Dodonæo nemore, quod Jovi dicatum est; quidam cum fago confundunt. Ecl. 1. 1. De quercubus ejus nemoris, è quibus oracula repeti solebant, Ecl. 9. 13.

18. *Cerasis, ulmisque.* | *Cerasus, cerasier*, arbor ex Cerasunte, urbe Cappadociæ maritima, deportata primo Romam à L. Lucullo, & in ejusdem de Mithridate Ponti rege triumphi cumulata. Scite autem notat Casaubonus Athenæum, non arbori nomen ab urbi potius ab arborum ejusmodi multitudine inditum esse: ut & aliis compluribus locis. Sic enim *Rhamnus, untis*, vicus in Attica, *nnis*; *Achradus untis*, Atticæ tribus ἀχερδοῦς, quæ *pyrus sylvestris* est, & *untis*, in Sicilia, itemque in Cilicia, à *apium. Ulmus* arbor nota, *orme. Laurus* 2. 54. *Parnassia*, quia frequens in Parnasso vel quia in tutela est Apollinis, cui sacer nassus.

21. *Fruticum.* | Frutices, quæ & virgulta sunt ea quæ statim à radice se in ramos, & luti virgulas effundunt, & nunquam arborescunt. Mediæ naturæ sunt, inter arbores & herbas sive olera: quæ vero propius ad herbas accedunt, vocantur à Plinio *suffrutices.*

22. *Sunt alii.* | Modos enumerat septem quibus arbores per artem proveniunt.

23. *Hic plantas*, &c. | Modus, *Avulsa* qua stolones, *les rejettons*, una cum fibris radiculis, è stirpe aut corpore arboris abscindantur, & sulcis sive scrobibus mandantur.

24. *Hic stirpes.* | II. Modus, *Defossum*, id est, imi & crassioris trunci cum radicibus, *des souches.*

25. *Quadrifidasque sudes &*, &c. | III. modus. *Infossio palorum*, sive in quatuor partes sive in acumen inciforum, *des pieux.* Hic truncum ipsum pali significat, qua parte

Sylvarum

arumque aliæ preſſos propaginis arcus
ectant, & viva ſuâ plantaria terrâ,
radicis egent aliæ: ſummumque putator
d dubitat terræ referens mandare cacumen.
& caudicibus ſectis, mirabile dictu,
ditur è ſicco radix oleagina ligno.
pe alterius ramos impune videmus
ere in alterius, mutatamque inſita mala
pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
are agite ô proprios generatim diſcite cultus,
icolæ, fructuſque feros mollite colendo.
ſegnes jaceant terræ: juvat Iſmara Baccho
ſerere, atq; olea magnum veſtire Taburnum.
ne ades, inceptumq; unà decurre laborem,
ecus, ô famæ merito pars maxima noſtræ,

Alia arbores deſiderant ad propagationem palmites arcuatos deprimi, & plantas vivas in propria terra defodi. *Alia non indigent radice, & amputator nan timet reddens terra committere ſummum faſtigium* rami; *praterea ex ſicco ſtipite* oleæ, *ramis circumciſis, emittitur radix oleacea,* quod *mirum* eſt *dictu. Et ſæpe cernimus ramos unius arboris ſine damno mutari in* ramos *alterius, & pyrum transformatam producere mala* ſibi *inſita, & dura corna rubeſcere in pruno* arbore. *Agite igitur, ô coloni; diſcite culturam* ſingulis *generibus congruam, & manſuefacite per cultum fructus ſylve-*

Cæteræ vero ne terra ſint inutiles: prodeſt Iſmarum vitibus implere, & tegere oleis magnum Taburnum. Itaque fave mihi, *ô Mæcenas, vere ornamentum & pars maxima famæ meæ;*

NOTÆ.

ſic enim Plin. l. 17. 17. *Ramo ſerunpoſito, item myrtus, longitudine trium , truncо prius exacuato.* Albi aliud eſt . G. 1. 162.

ſylvarumque alia, &c. | IV. Modus. , quæ præſertim in vitibus uſui eſt, . Cum palmites è truncо in terram arſiſtuntur, evadunque novas in plan*ſua,* id eſt, propriâ nativâque *terrâ* pullulant; & *viva* dicuntur, quia non ur è matris corpore, ſed ei ſemper ad*Propago.* | eſt palmes ille inflexus, quo propagatur & multiplicatur, *provin.*

ſibi radicis, &c. | V. Modus. *Infoſſio ſumali,* ſive talcæ è cacumine rami amputa abſque radice creſcit & vireſcit.

Quin &, &c. | VI. Modus. *Infoſſio cirſtipitis,* qui non acuminatus, non è deciſus, ut in tertio quartoque modo ; ſed præciſus ab utraque parte, & undecumque ſpoliatus, radicem ex gnit. *Caudex* in arboribus idem eſt in herbis: nempe id, quod è terra fingit, ex quo rami & folia circum *la tige.*

Ac ſæpe alterius, &c. | VII. Modus. *In*Surculus unius arboris alteri immitquaſi in ejus naturam tranſit: *enter.* infra v. 73. *Vertere.*) Id eſt, ver. G. 3. 365. *In glaciem vertere la*, verterunt ſe. Et Æn. 1. 108. *tum* : id eſt, avertit ſe. Et Æn. 2. *per pectora cunctis Inſinuat pavor*, id ſe.

34. *Prunis---rubeſcere corna.* | *Cornum,* fructus eſt; *cornus,* arbor, *cornoillier.* Senſus ambiguus: vel enim dicit, cornæ inſita rubeſcere in prunis arboribus: vel cornos arbores rubeſcere prunis inſitis; quo ſenſu ultimo, non *corna,* ſed *corni,* dicendum fuiſſet. Sed interdum Virgilius fructum ſumit pro arbore: ut inferius v. 426. *poma* uſurpat, non *pomos.*

36. *Fructuſque feros.* | Plinius l. 17. c. 10. de plantis: *manſueſcunt tractatu, ceu fera.*

37. *Juvat Iſmara,* &c. | *Iſmarum* & *Taburnum* pro quibuſlibet montibus accipit. *Iſmarus,* plurali neutro *Iſmara,* in maritima Thraciæ regione mons, non procul ab oſtiis Hebri. Regionis incolæ Cicones ab Homero appellantur: ipſa regio, percelebris vino: Quo Ulyſſes Polyphemum Cyclopem inebriaſſe narratur, Odyſſ. 9. 197.

38. *Taburnum.* | *Taburnus* mons Campaniæ in confinio Samnii, inter Capuam, & Nolam, ferax oleis, hodie *Taburo.*

39. *Decurre laborem.* | Plerique omnes allegoriam hanc à cirto repetunt, in quo citatis equis decurrebatur: confirmantque ſuam ſententiam his poſtremis libri hujus verſibus. *Sed jam tempus equum fumantia ſolvere colla,* &c. Ego à navigatione repeto, ut & cætera quæ ſequuntur. Et vero verbum *decurro,* etiam aquis inſervit: apud Catul. 65. 6. *Auſi ſunt vada ſalſa cita decurrere puppi.* Æn. 5. 212. *Prona petit maria & pelago decurrit aperto.*

Mæcenas;

& perſequere mecum ſuſceptum opus: & navigans pande vela mari aperto. Non ego cupio comprehendere omnia meis carminibus. Non, ſi haberem centum linguas, & centum ora, & vocem ferream: fave mihi, *& rade oram proximi litoris. Terra eſt in propinquo: non hic morabor te poëmate fabuloſo, per circuitus & exordia prolixa. Quæ* arbores *ultro erigunt ſe in aërem, oriuntur quidem ſteriles, ſed ampla & robuſta: quia vis nativa ineſt terræ. Attamen ſi aliquis etiam immittat his* ſurculos aliarum, *aut has tranſlatas committat foſſis præparatis, deponent naturalem aſperitatem; & per aſſiduam culturam, quocumque artificiali modo tractaveris, parebunt celeriter. Pariter illa quæ ſurgit ſterilis è radice, idem faciet; ſi diſponatur per campos patentes: nunc alta folia & rami matris inumbrant* eam, *& abſumunt ſurgenti, & enecant ferentem* fructus. *Quæ autem arbor extulit ſe è ſemine projecto, lenta ſero datura umbram poſteris:*

Mæcenas, pelagoq; volans da vela patenti,
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque cen
Ferrea vox: ades, & primi lege litoris ora
In manibus terræ: non hic te carmine fic
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.
Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis aur
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgu
Quippe ſolo natura ſubeſt. Tamen hæc quo
ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubact
Exuerint ſylveſtrem animum: cultuq, freque
In quaſcunq; voces artes, haud tarda ſeque
Necnon & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imi
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes & rami matris opacant,
Creſcentiq; adimunt fœtus, uruntq; ferente
Jam, quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbra

NOTÆ

41. *Pelagoque volans*, &c. | Antea rogaverat Mæcenatem, ut ſecum laborem ſuſciperet: mox idem iterat per allegoriam, invitando, ut ſecum naviget. Solemne eſt autem vetuſtis ſcriptoribus, grave quodlibet inceptum per navigationem explicare; quod Galli quoque familiari ſermone uſurpamus, *s' embarquer*, id eſt, negotium aliquod ſuſcipere. *Volans*, | id eſt, *navigans*: mutua eſt enim metaphora inter volatum, & natatum, aut navigationem. Sic Æn. 5. 219. de navi Mneſthei: *ſic illam fert impetus ipſe volantem*, Et Æn. 6. 16. de volatu Dædali, *inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos*. Et ibid. v. 19. *Tibi Phœbe ſacravit remigium alarum*. Et G. 4. 59. de apibus, *Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen*.

44. *Primi lege litoris oram*. | Ne te, ô Mæcenas, alto mari committas; ſed *lege* tantum, id eſt, ſtringe terrarum litora. Tamen cum antea dixerit, *pelago da vela patenti*, videtur quibuſdam hic ſecum pugnare Virgilius. Alii agnoſcunt hic figuram, quæ *correctio* dicitur, quaſi dicat: *Expande vela in altum. Quanquam non omnia dicam, ſed ſumma tantum capita; itaque lege duntaxat litus*. Ego neque correctionem, neque pugnam hic agnoſco: *patens* enim mare, hic non altum & longe ſemotum litoribus mare ſignificat; ſed hunc habet ſenſum: *Naviga dum mare patet & apertum eſt, non clauſum ventis*: id eſt: *Aſpira mihi, dum vena fluit, dum ſcribere incipio: & lege litus terrarum*, &c.

45. *In manibus terræ*. | Servius explic facili & in promptu eſt terræ, ruris, de de cujus cultu ſcribimus: πρὸς χειρὸς ea cis *facile* eſt. Alii melius: Non rece terra inter navigandum: legemus tantu terræ ſemper erunt in propinquo, & potestate ac manibus noſtris. Sic Æn. *Terra autem in manibus noſtris*.

47. *Sponte ſua*, &c. | Jam relegit ſa modos: docetque quid cujuſque ſit prop tum admonet, artificiales modi quibus bus conveniant; quemadmodum antea turalibus monuerat, v. 12.

49. *Solo natura ſubeſt*. | *Solum* Turneb plicat, pedem ſeu radicem arboris: cu tura vividior eſt in ſylveſtribus, ad elicie ſuccum. Alii de *terra* ipſa explicant, cui vis ineſt, eaque veluti fortior ad ſyl arbores, quam ad ſativas ſuſtentandas. ſub utraque ſignificatione, *terra* & pe 6. 35.

50. *Inſerat*. | Id eſt, per inſitionem um truncum transferat, inquit Aſcenſius le: non enim arbor ſylveſtris alteri ſed arbori ſylveſtri ſurculus ex altero fœcundiore imponitur. Quippe *inſerere* non eſt duntaxat eama lteri inſerere; am, eam inſitione alterius perficere: l. 17. 17. *Corellius inſevit caſtaneam ſu ſam ſurculo*.

Pom

omaque degenerant ſuccos oblita priores:
turpes avibus prædam fert uva racemos. 60
ilicet omnibus eſt labor impendendus, & omnes
ogendæ in ſulcum, ac multâ mercede domandæ.
d truncis oleæ melius, propagine vites
eſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.
lantis eduræ coryli naſcuntur, & ingens 65
raxinus, Herculeæque arbos umbroſa coronæ,
haoniique patris glandes: etiam ardua palma
aſcitur, & caſus abies viſura marinos.
ſeritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida,
fteriles platani malos geſſere valentes: 70
aſtaneæ fagus, ornuſque incanuit albo

& fructus ejus *degenerant, amiſſo priore ſapore: & vitis gerit viles racemos,* qui ſunt *præda avium. Nempe cura eſt adhibenda erga omnes, & omnes redigendæ* ſunt *in ordinem, & ſubigendæ magno ſumptu. At olea melius ex caudicibus, vites per propaginem proveniunt, myrtus Veneris e craſſis palis. Oriuntur ſtirpibus duræ coryli, & magna fraxinus; &* populus *arbor umbrifera,* ex qua *Herculis corona* fuit; *& quercus Jovis Dodonæi: oritur etiam* ſic *alta palma & abies* quæ *expertura* eſt *pericula maris. Arbutus autem horrida*

eritur ſurculo nucis, & platani infœcundæ tulerunt malos robuſtas: fagus fuit alba flore *caſtaneæ, ornus candido*

NOTÆ.

60. *Vua racemos.* | Aut hic *uva*, pro *vite*; *racemus*, pro *acinis* uvæ, ponitur. Nam, ut admonet Taubmannus, *uva, racemus, botrus*, idem plane; ſcilicet totus ipſe fructus vitis: partes ejus ſunt *acini*, ſive grana: partes acini, *folliculus*, ſive cutis, *ſuccus, caro, nucleus.*

62. *Multa mercede.* | Vel multo labore, vel multo ſumptu.

63. *Sed truncis oleæ*, &c. | Docet quo ſingulæ arbores melius arbores per artem tractandæ ſint. *Truncis oleæ:* id eſt caudicibus undecumque ortis, qui ſextus eſt modus, ſupra v. 30. *Quin caudicibus*, &c. *Truditur è ſicco radix oleagina* Virg. II. *Propagine vites*; qui quartus eſt modus, v. 26. *Aliæ preſſos propaginis arcus*, &c. *Solido de robore myrtus*, id eſt, palo acuminato; qui tertius eſt modus, v. 25. *Et acuto ro-vallos.* Et vero ſic Plin. l. 17. 17. *Ramo ſe-ſur & punica, item myrtus longitudine trium digitorum, cruncо prius exacuato. Robur* eſt ipſa ſtirps arboris, truncі ſive rami durior, ut diximus v. 25. &V. *Plantis eduræ coryli*, &c. id eſt, vel plantis, vel ſtirpibus; qui primus & ſecundus modus eſt, v. 23. *Hic plantas tenero abſcindere ſulco*, &c. VI. *Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus*, id eſt, nux arbuto inſita melius ſuccedit. *Horrida, arboiſier.* Ecl. 3. 82. Unus è ſeptem quos ſupereſt, nempe *decacuminatio*, ſive *talea*. Hunc uſum non attulit; quia fere convenit vel cum tertio modo, vel cum ſexto.

64. *Paphiæ.* | Veneris, à *Paphо*, urbe in inſula Cypro, ubi inſigniter colebatur. Cur myrtus ſacra ſit Veneri, Ecl. 7. 62.

65. *Edura coryli.* | Nuces avellanæ, *coudriers.* *Edura*, id eſt valde duræ; litera enim *e* vocali præfixa, aliquando auget, ut hic, & apud Ter. in arte, *Nec tamen, edure, quod petit illa, nega.* Aliquando minuit, ut infra, v. 78. *Enodes trunci*, id eſt, nodo carentes.

66. *Fraxinus.* | *Freſne. Herculeaque arbos*, &c. | *Populus, peuplier:* de qua & Herculis corona, Ecl. 7. 61.

67. *Chaoniique patris glandes.* | Quercus, dicata Jovi, in nemore Chaonio, ſive Dodonæo, Ecl. 9. 13.

68. *Abies.* | *Sapin.* Cujus aliqua ſpecies apta navibus: unde ipſi quaſi ſenſum tribuit, ad videnda maris pericula.

69. *Arbutus.* | *Arboiſier*, Ecl. 3. 82. Horrida, quia raris eſt foliis, & verſus ultima ſyllaba cum ſequente verſu eliditur. *Fœtu nucis*, ſurculo, vel gemmâ è nuce decerptâ.

70. *Steriles platani malos*, &c. | *Platanus, un plane:* arbor umbræ tantum opacitate, & foliorum amplitudine utilis. *Malus un pommier.*

71. *Caſtaneæ fagus.* | Vulgo legitur: *Caſtaneo fagos:* quod abſurdum videtur, in caſtanea fertili, fagum infœcundam inſeri. Unde mire ſe torquent interpretes. I. Aſcenſius legit: *Et ſteriles platani malos geſſere valentes Caſtaneæ: fagus ornuſque incanuit*, &c. hoc ſenſu: Platani geſſere ramos caſtaneæ arboris, ita valentes ac robuſtos, ut etiam navium mali videri poſſent. Sed hoc durius. II. Scaliger legit: *Caſtaneas fagus:* ita ut fagus ſit in plurali nominativo, quartæ declinationis. At illa lectio, *caſtaneas* pro *caſtaneæ*, paulo ſane audacior. III. Melius Abramus legit, non *fagos*, ſed levi literæ unius immutatione: *Caſtaneæ fagus:* ita ut *caſtaneæ* ſit in genitivo, *fagus* in nominativo, per cæſuræ licentiam hic producto: hoc ſenſu: fagus incanuit flore caſtaneæ, & ornus flore pyri. Et vero flores caſtaneæ, cum aliquo albore virescunt. *Fagus, heſtre*, Ecl. 1. 1. *Ornus, freſne ſauvage*, E. 6. 71. *Pyrus, poirier.*

flore pyri: & porci comederunt glandes ſub ulmis. Nec una & eadem res eſt, inſerere, & inoculare. Nam qua parte oculi arborum emittunt ſe è medio cortice, & rumpunt tenuem pelliculam; arctus ſinus aperitur in ipſo oculo: in quo includunt oculum ex alia arbore deciſum, eumque docent concorporari cum cortice interiore humido. Aut præterea trunci cavantes nodo ſcinduntur, & profunde rima aperitur cuneis per medium lignum: poſtea fertiles ſurculi inſinuantur: nec longo poſt tempore magna arbor ſurgit in aërem ramis fructiferis; miraturque nova folia, & fructus non ſui generis. Præterea non eſt unica ſpecies, nec ulmorum robuſtarum, nec ſalicum, & lotorum, & cupreſſorum Idæarum. Nec olivæ pingues oriuntur eâdem figurâ, Orchades, & radii, & pauſia quæ ea acerba ſunt: nec poma & arbores Alcinoi: nec genus idem eſt pyris Cruſtumiis, Syriis, & ponderoſis.

Flore pyri: glandemque ſues fregere ſub ulmis
Nec modus inſerere atq; oculos imponere ſimplex.
Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmæ
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & alte
Finditur in ſolidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur. Nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miraturq; novas frondes, & non ſua poma.
Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis
Nec ſalici, lotoque, nec Idæis cypariſſis:
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivæ
Orchades, & radii, & amarâ pauſia baccâ:
Pomaque, & Alcinoi ſylvæ: nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Syriiſque pyris, gravibuſq; volemis.

NOTÆ.

72. *Glandemque ſues*, &c. | Significat quercus glandiferas ulmis fuiſſe inſitas, ad paſtum porcorum.

73. *Nec modus inſerere*, &c. | Deſcribitur inſitionis duplex modus: unus qui proprie vocatur *inſitio, enter en greffe*; alter qui dicitur *inoculativ, enter en ecuſſon*. Additur à Plinio tertius, *emplaſtratio*: quæ ab aliis cum inoculatione confunditur. Videtur tamen, inter tres illos modos, id eſſe diſcriminis: quod *inſitio* fiebat, fiſſo arboris trunco, & ſurculis uno vel pluribus in ipſam trunci fiſſuram inſertis. *Inoculatio* autem, fina inter corticem ac truncum aperto, cui ſurculus includebatur. *Emplaſtratio* denique, ſublata parte corticis, cujus in locum ſubſtituebatur alterius arboris gemma, pari magnitudine, quæ ſublati corticis ſpatium repleret. Id patet ex Plin. l. 17. c. 16. 18. &c. Unde conſtat variam fuiſſe, pro temporum ratione, inſerendi artem: in eoque noſtros homines à Virgilio diſcedere, quod hic *ſuum* in ipſo arboris nodo ac gemma faciendum moneat; quem nos, infra, vel ſupra nodum, in corticis parte maxime terſa ac nitida, aperimus. De verbo *inoleſcere*, Æn. 6. 738.

74. *Gemmæ*. | Proprie nodi ſunt, & germina, quibus in flores aut folia arbor protuberat, metaphorice vocantur *oculi*, & *gemmæ oculi*, propter corrugationem corticis, quæ circumplicatam oculorum cuticulam imitatur; *gemmæ* ſimili metaphora.

78. *Enodes*. | Suprà, v. 65.

83. *Præterea genus*, &c. | II. PARS. De *variis arborum ſpeciebus*. De *ſalicibus* v. 13. arbor Africana, magni uſus pro pane, unde & populi dicti *Lotophagi*: de Plinius, l. 13. 17. De *Cypariſſis*, vel G. 1. 20. *Idæis*. | Mons Ida duplex, Phrygia, alter in Creta inſula: de ſermo eſt, quem Plinius l. 16. 33. *triam cupreſſi*.

85. *Nec pingues*, &c. | Tres enumerarum ſpecies. *Orchades*, vel ut alii legu *chites*, non ab inſulis Scotiæ adjacentibus *Orchades* appellantur; ſed ab ὄρχις quod rotundæ ſint. *Radios*, quod oblæ inſtar radii textorii: *Pauſias*, quod ad exprimendum tundantur, ab antiqua v *vire*, id eſt, tundere: monet enim Col orchites & radios, ad eſcam eſſe, quan quotem meliores: itaque pauſia propt ritiem ad oleum apta eſt.

87. *Alcinoi ſylvæ*. | Alcinous Phæac hortorum ſtudio laudatus apud Hom dyſſ. 7.

88. *Cruſtumiis*, &c. | Pyrorum ſpecies pue tres eligit è pluribus: *Cruſtumia* a do Tuſciæ Cruſtumio, ſubrubicunda: *perlos*, ex Dalecampio in Plin. 15. 15. nigricantia, alter *Tarantina* dicta, quod ria Tarentum tranſlata fuiſſent: *berga* juxta aliquos. *Volema*, quod volam man pleant, *bon chreſtien*: unde quidam confu cum iis, quæ Plinius appellat *libralia*, i pondere; ſed hæc ad aliam ſpeciem per cui nomen, *poires de livre*.

on eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
nam Methymnæo ca[illegible] de palmite Lesbos. 90
nt Thaſiæ vites, ſu[illegible] Mareotides albæ:
nguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
paſſo Pſythia utilior, tenuiſque lageos
entatura pedes olim, vincturaque linguam;
rpureæ, preciæque: & quo te carmine dicam
ætica? nec cellis ideo contende Falernis. 95
nt etiam Ammineæ vites, firmiſſima vina:
molus & aſſurgit quibus & rex ipſe Phanæus,
o Falernis. *Sunt præterea vites Ammineæ, vina* valde *durabilia: quibus cedit & Tmolus, &*
ipſe, princeps montium vitiferorum,

Non eadem uva pendet è noſtris arboribus Italicis, atque illa, *quam Lesbos decerpit è vite Methymnæa. Sunt vites Thaſiæ (ſunt quoque Mareoticæ albæ: Thaſiæ aptæ ſolo pingui, Mareoticæ* ſolo *tenui.* Eſt *quoque* vitis *Pſythia,* quæ *aptior* eſt *ad vinum coctum & lageos ſubtilis,* quæ *aliquando pedes captat & alligat linguam.* Sunt *purpureæ, & preciæ: & quo verſus te laudabo, ô Rhæticæ? ne tamen idcirco pugnate* cum *cel-*

NOTÆ.

89. *Arboribus.* | Vel vitibus ipſis, quæ reſentur à Theophraſto inter arbores: vel is, quibus in Italia fulciuntur. Harum ſpe- diſtinguit quindecim.

90. *Quam Methymnæo,* &c. | *Lesbos* inſula is Ægæi; cujus urbs *Methymna,* vino illu-

91. *Thaſiæ,* &c. | *Thaſus,* ejuſdem maris inſu- *Mareotides.* | Fuit *Mareia,* lacus Ægyptius, xandriam à meridie alluens, & urbs lacui inqua. Fuit *Mareotis,* Libyæ, ſeu Africæ , Ægypto contermina, quæ & Marmarica a eſt, nunc *Barca.* Fuit denique *Mareotis* pars Epiri, ſeu Græciæ. Tribus his, vi- *Marmaricum* attribuitur à diverſis auctо- : lacui quidem & urbi, ab Athenæo, l. 1. æ regioni, à Strabone lib. ultimo. Græcæ ui à Colum. l. 3. 2. Plures tamen Liby- & Ægyptium fuiſſe cenſent, unde *Alex- num* quoque appellant.

92. *Paſſo Pſythia utilior.* | De paſſo *Pſythio lampſythio* frequens apud varios auctores o: unde vero *Pſythia* nomen obſcurum erdanus ſuſpicatur, vel ab oppido aliquo iæ derivatum eſſe: ſiquidem Columella 2. Pſythiam vitem *Gracylam* facit: vel , quod apud Heſychium, eſt vinum il- quod ſponte & ſine torculari profluit. vinum eſt, quod fit ex uvis in vite diu- ole aduſtis, ex Plin. l. 14. 9. vel ex uvis ivio & oleo ad ignem aliquantulum ex- , ex Columel. l. 12. 16. Unde *paſſum* , vel quia Solem aut ignem *patitur*; vel Soli *expanditur.*

Tenuiſque lageos, &c. | *Λαγὼς,* lepus, ; quæ leporis colorem refert. *Tenuis* dicitur: uxta Servium, quaſi penetrabilis, quæ ebrietatem inducit. Nam, ut admonet i- Servius, *olim,* adverbium eſt cujuſlibet otis. Vel ut innuit Taubmannus, *tenuis* , quaſi levis & exiguæ virtutis, quæ id eſt, tarde ac lente ebriat. *dum* ingeniat.

95. *Purpureæ, preciæque.* | Illæ à colore nomen habent; hæ à maturitate, quaſi *præcoquæ,* inquit Servius: quia cito matureſcunt.

96. *Quo te carmine dicam Rhætica?* | Laudatur hæc vitis à Catone, à Plinio; apud Auguſtum etiam fuiſſe in pretio traditur à Sueton. 77. Teſtatur tamen Servius, eam à Catullo fuiſſe vituperatam: qui locus Catulli non extat: unde putat Virgilium in ea laudanda, dubitatione uſum eſſe. Quanquam Turnebus figuram illam, *quo te carmine,* &c. non dubitationi, ſed admirationi tribuit, ac ſeriæ laudi, qua locum ipſi inter optima vina aſſignat, ſed poſt vina Falerna: ideo addit: *nec cellis,* &c. Firmatque ſententiam auctoritate Plinii l. 14. 6. *Rhætica, tantum Falernis poſthabita à Virgilio. Falernus* mons & ager Campaniæ: mons vino, ager frumento feraciſſimus. *Rhætia* Regio Italiæ contermina, inter Alpes Rhæticas ac Tridentinas: ubi hodie Griſones, Tridentina ditio, comitatus Tirolenſis, vallis Tellina, &c.

97. *Sunt etiam Ammineæ,* &c. | Scribunt Plinius, & Auſonius *Ammineum vinum:* Galenus & Heſychius *Αμμαῖον:* igitur juxta illos legendum, *Sunt & Aminæa vites:* & utroque ſane modo diverſis in codicibus legitur. Ita dictum putat Alciatus generatim vinum optimum, quaſi *ἄμεινον melius:* at ſine teſte. Macrobius eſſe conficit vinum ipſum Falernum: nam *Amineï fuerunt, ubi nunc Falernum eſt,* inquit ille, Saturn. l. 2. 16. Virgilius tamen hic Amineum à Falerno diſtinguit. Ego vinum puto tota ſparſum Italia, ubi ſolas ab antiquis agnitas fuiſſe vites Ammineas teſtatur Columella; & ſuis quoq; temporibus, vetuſtiſſimas ita ſolitas nuncupari. Eo quippe tranſlatas vites è Theſſalia, ab *Amineis* Theſſaliæ populis, ait Ariſtoteles in Polit citante Philargyrio. Plin. vero l. 14. 2. *Principatus datur Ammineis, propter firmitatem, ſenioque proficientem vinicius ubique vitam.*

98. *Tmolus, &c. Phanæus.* | De vino Tmoli Lydiæ montis G. 1. 56. *Phanæus,* mons in pro-

& parva Argitis, cum qua nulla alia *possit contendere, aut liquore tanto, aut duratione per tot annos. Non ego te praeteribo, ô* vitis *Rhodia, grata Diis secundarum mensarum! nec te, ô bumaste, turgidis uvis. At non est numerabile quot* sint earum *species, & quæ sint nomina: neque vero interest eas redigere in numerum. Quem* numerum *quicumque vellet discere, idem vellet discere quot arenæ moventur Zephyro; aut quot fluctus Ionii allabantur ad litus, cum Eurus vehementior irruit in naves. Nec vero terræ omnes possunt producere omnia: Salices oriuntur circa fluvios, alni circa pigras paludes, orni infœcundis in lapidosis montibus: litora feracissima* sunt *myrtorum: denique vitis amat colles expositos Soli; taxi Boream & frigus. Aspice etiam ultimum orbem excultum* ab *agricolis, & regionem orientalem Arabum, & Gelonos pictos.*

Argitisque minor, cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos,
Non ego te, mensis & Diis accepta secundis,
Transierim, Rhodia, & tumidis, bumaste, racemis.
Sed neque quam multæ species, nec nomina cuique
sint, (refert
Est numerus: neque enim numero comprendere
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere, quam multæ zephyro turbentur arenæ,
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassisq; paludibus alni
Nascuntur, steriles saxosis montibus orni,
Littora myrtetis lætissima: denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora tristem.
Aspice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos.

NOTÆ.

montorio Chii, insulæ maris Ægæi: cujus vinum aliqui cum *Arvisio* confundunt, de quo Ecl. 5. 71. *Assurgit.* | Cedit, assurgimus enim iis, quibus honorem habemus. Ecl. 6. 66.

99. *Argitisque minor.* | Minor majore præstantior: duplex enim est species, ex Columel. l. 3. 2. Nomen habet, vel ab ἀργὸς, albus; vel ab *Argis*, Peloponnesi urbe & regno, quasi *Argiva.*

101. *Non ego te*, &c. *Rhodia.* | Mensæ primæ, carnium erant; mensæ secundæ, pomorum, & cæterorum ejusmodi, quæ *bellaria* generatim apellabant, Græci τραγήματα, Galli *dessert.* In secundis illis mensis precabantur Deos, iisque vina libabant, effundebantque: Mercurio præsertim: etiam aliis, Jovi, Junoni, Bacchо, ut Æn. 1. 735. *Rhodium* igitur vinum, è *Rhodo* mediterranei maris insula, aptum dicit; vel ad usum inter bellaria, vel ad solemnem illam libationem.

102. *Bumaste.* | Βυμαστὸς. vaccæ mammam magnitudine referens: *bumamma* Varroni, *bumammia* Columella & Plinio dicitur.

105. *Libyci.* | Vel Africæ; vel Libyæ, quæ pars est Africæ, de qua G. 1. 241. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Euro* G. 1. 371.

108. *Ionii.* | Ionium mare dicitur, non quod Ioniam alluit, angustam Asiæ minoris regionem, inter Cariam & Æolidem; sed quod Siciliam inter & Græciam interfusum est: à quo mare Hadriaticum distinguitur *Acro* Epiri promontorio. Nominis origo inc

109. *Nec vero terræ*, &c. | III. PA *variis locis quibus arbores aliis alia fel veniunt.* Salices, *saules.* v. 12. Alm Orni, *fresnes sauvages. Myrteta.* loca my sita, Ecl. 2. 54. *Taxus, l'If.* Infra, v. *quilo*, Ecl. 7. 51.

115. *Eoasque domos Arabum.* | *Eoas*, o les: ab ἠὼς *Aurora*, quæ inde oritur. *bia*, ingens Asiæ regio, sinu Persico ad tem, mari rubro ad meridiem, sinu Arab occidentem, Syriâ & Mesopotamiâ ad trionem definita: in tres divisa pars *Desertam*; in *Felicem*, ubi *Sabæi*, & ture insignes; & in *Petræam*, ubi suis quoque nobiles odoribus.

Gelonos. | Barbaros populos, de qui Turnebus l. 29. 26. *Populos Scythia o agnoscunt, & scribunt geographi. Vitius populos Thraciæ exponit: ita enim scribit:* ni Thraciæ populi, picti corporis pan *si quis nomen Thraciæ, ut mendosum* Et vero videtur Virgilius eos in Thraci care, G. 3. 461. *Acerque Gelonus cum Rhodopen atque in deserta Getarum, & cretum cum sanguine potat equino.* Rhod nim Thraciæ mons est: & Getæ, Gens Scythiæ tamen ac Thraciæ contermina

Di

iviſæ arboribus patriæ. Sola India nigrum
ert ebenum, ſolis eſt turea virga Sabæis.
uid tibi odorato referam ſudantia ligno
lſamaque, & baccas ſemper frondentis acanthi?
uid nemora Æthiopum molli canentia lana? 120
elleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
ut quos Oceano propior gerit India lucos,

Sua ſingulis *arboribus patria aſſignata eſt. Sola India producit nigrum ebenum: ſoli Sabæi habent ramos turiferos. Cur commemorem tibi balſama ſudantia ex odorifera arbore, & baccas acanthi ſemper virentis? Cur* dicam *ſylvas Æthiopum, albentes molli lanâ? & quemadmodum Seres deducant è frondibus fila tenuia? aut* quid deſcribam *ſylvas, quas gerit India vicina Oceano,*

NOTÆ.

116. *India nigrum Fert ebenum.* | Dicitur *hoc ...num, & hæc ebenus.* De ea ſic Plin. l. 12. 4. ...*e peculiaribus India Virgilius celebravit ...am, nuſquam alibi naſci profeſſus. Herodotus ...Æthiopia intelligere maluit. Romæ eam ma... Pompeius in triumpho Mithridatico oſtendit.* ...*itur odore jucundo.* An Ebenus noſtra vera ...dubitatur, quia ſuffitu nullum emittit jucun...m odorem: unde eam Pena exiſtimat eſſe ...jaci ſpeciem. De *India, Sabæis,* & *ture,* G. ...57.

119. *Balſamaque.* | *Balſamum,* arbuſcula eſt, ...qua ſic Plin. l. 12. 25. *Omnibus odoribus præ...tur balſamum, uni terræ Judææ conceſſum: ...dem in duobus tantum hortis, utroque regio... ...endire arbuſculum hunc urbi Imperatores Ve...ſiani,* nempe in triumpho Judaico. *Servit ...ne hic, & tributa pendit eum ſua gente. Savi...is eas Judæi, ſicut in vitam quoque ſuam, ...tradefendere Romani, & dimicatum pro fru... eſt. Viti ſimilior eſt, quam myrto: & implet ...e vinearum modo, quæ ſine adminiculis ſe ipſæ ...nent. Inciditur vitro, lapide, oſſeiſve cultellis: ...ladi vitalia odit. Succus e plaga manat, ...opobalſamum vocant, eximiæ ſuavitatis, ſed ...iguttæ: ploratus lanis parva colligitur in ...a. Præcipua gratia lacryma, ſecunda ſemini, ...a cortici, minima ligno:* quod etiam odora...mum eſt. Sic tamen Lipſius, in Tacit. l. ...*Atque ita ſane tunc fuerit: poſtea non du... ſimilem eam in Ægyptum tranſiſſe.* Citat... Claudianum in Epithal. Palladii. Si tamen ...ho fides eſt, Judaic. antiq. l. 8. 6. balſami ...a potius in Judæam ex Ægypto tranſlit: ...o data Salomoni à *Nicauli,* quam hic regi... facit Ægypti & Æthiopiæ, ſacræ literæ ...nam Saba nuncupant.

Acanthi. | Non eſt hic *branca urſina,* de qua ...3. 45. quæ paſſim in agris reperitur, herba ...maria; ſed arbor eſt peregrina, ſemper ...idens, & baccis ferax. Ea certe eſt *Ægyptia ...a,* ſive *acacia,* flores habens candidos; ſe... item in ſiliquis, unde ſuccus exprimitur ...ſicos in uſus expetitus, quæ *baccæ* dici poſ... Hinc & gummi fluit, quod vocant officinæ ...*dicum,* quia plerique ſpinam Ægyptiam cum Arabica ſpina confundunt. *Acanthus* ἄκανθος, porro dicitur omnis ſpina, ab ἀκάζω *acuo:* unde ἀκανία quoque deducitur: eadem igitur utriuſque vocis origo eſt. Ita Bodæus in Theophraſtum l. 4. 3. Videtur nunc in Galliis arbor illa, ſed propter ſoli mutationem ab Ægyptia multum degener.

120. *Quid nemora Æthiopum,* &c. | De iis Plin. l. 13. 14. *Æthiopia Ægypto contermina inſignes arbores non fere habet, præter laniferas: quarum natura, in deſcriptione Indorum atque Arabiæ, dicta eſt.* Has autem Arabicas ita deſcripſerat l. 12. 10. *Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ oſtendunt lanuginis pilas, ex quibus veſtes pretioſo linteo faciunt.* Lana illa, ſpecies eſt goſſipii, *coton.* De *Æthiopia,* Ecl. 10. 68.

121. *Velleraque ut,* &c, | Diſtinguunt plerique vellera *byſſina, bombycina,* & *ſerica;* ita ut *byſſina,* ſint è lino aurei coloris; *bombicina,* è verme ſatis noto; *ſerica* ex arborum lana. Et *byſſum* quidem naſci perhibet Plinius *circa Elim in Achaia,* l. 19. 1. *Bombycem* vermiculum Aſſyriæ attribuit, l. 11. 22. Ejuſque velleris texendi artem à Pamphila quadam muliere repertam eſſe, in Coo maris Ægæi inſula, teſtatur ibidem, poſt Ariſtotelem, Hiſt. an. l. 5. 19. Unde celebrantur à poëtis *Coæ* veſtes. Arbores vero ſericas in extremo oriente, apud Seres populos, conſtituit Plinius, l. 6. 17. *Seres lanificio ſylvarum nobiles, perfuſam aquâ depectentes frondium canitiem. Mites quidem, ſed & ipſi feris perſimiles, cœtum reliquorum mortalium fugiunt, cum commercia expectant.* Hi fuerunt Scythis, Indis & Sinis contermini: unde cum iis omnibus vulgo confunduntur: videntur mihi eorum mores ad Sinenſes propius accedere.

122. *Aut quos Oceano,* &c. | Plin. l. 7. 2. *Maxima in India gignuntur animalia. Arbores quidem tantæ proceritatis tradantur, ut ſagittis ſuperari nequeant. Arundines vero tantæ proceritatis, ut ſingula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.* De India G. 1. 57. *Extremi ſinus orbis.* | Quia latiſſimum habet ſinum, qui dicitur Gangeticus, verſus oceanum Eoum ſive Orientalem; & tota illa regio terrarum termi-

& quæ est *recessus ultimi mundi? ubi nullæ sagittæ possunt jactu superare supremum cacumen arboris: & tamen illa natio non est pigra in usu pharetræ. Media producit succos acerbos, & lentum saporem mali fortunati: quo nullum remedium certius est, & certius expellit è corpore nigra venena: quando venerea corruperunt potum, & miscuerant* cum eo *herbas, & verba perniciosa. Arbor ipsa magna* est, *& similis lauro* secundum *formam: & laurus esset, nisi circum emitteret alium odorem: frondes nullo vento decidunt: flos valde tenax* est. *Medi hoc malo corrigunt halitum* suum, *& graveolentia ora; & medentur senibus anhelantibus. Attamen, nec sylvæ Medorum, regio opulentissima; nec pulcher Ganges, nec Hermus fluens aureo limo, contendat* cum *laudibus: nec Bactra, nec India, nec tota Panchaia dives solo turifero.*

Extremi sinus orbis? ubi aëra vincere sum
Arboris haud ullæ jactu potuere sagittæ:
Et gens illa quidem sumptis non tarda pha
Media fert tristes succos tardumq; saporem
Felicis mali: quo non præsentius ullum
(Pocula si quando sævæ infecere novercæ,
Miscueruntque herbas, & non innoxia verba
Auxiliũ venit, ac membris agit atra venena
Ipsa ingens arbos, faciemque simillima lau
Et, si non alium late jactaret odorem,
Laurus erat: folio haud ullis labentia vent
Flos apprima tenax: animas & olentia Me
Ora fovent illo, & senibꝰ medicantur anheli
Sed neque Medorum sylvæ, ditissima terra,
Nec pulcher Ganges, atq; auro turbidus He
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque
Totaque turiferis Panchaïa pinguis arenis

NOTÆ.

nus habita est, Sinis, qui ad orientem ulteriores sunt, aut parum cognitis, aut Indorum nomine comprehensis. *Aera sum mum.* | Vel cacumen arboris ita appellat, vel aerem cacumini circumfusum.

126. *Media fert*, &c. | Regio Asiæ, opibus insignis, ad septentrionem mari Caspio, ad meridiem Perside, ad orientem Hircaniâ & Parthiâ, ad occidentem Armeniâ & Assyriâ, definita. *Malum* fert, *Medicum* aut *Assyrium* nomine, vulgò *citrium*, *citron*. Quod quidem his octo notis insignit poëta. I. Amaritie, eaque *lentâ*, quod diu palato inhæreat, ut explicat Philargyrius. II. Felicitate, seu fœcunditate: ut enim ait Plin. l. 12. 3. *Arbor ipsa omnibus horis pomifera est aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis vere subnascentibus.* III. Virtute adversus venena: futura, inquit Servius, non autem jam accepta, Immo ex Theophrasto, Athenæo, Dioscoride, etiam adversus accepta, præsertim si cum vino succus ejus bibatur. IV. Foliorum cum lauro similitudine. V. Odoris fragrantiâ. VI. Virore perpetuo. VII Tenacitate florum: qui abeunt in fructus, non facile vento aut maturitate excutiendos. VIII. Usu ad fœtorem anhelitus corrigendum Plin. l. 11. 53. *Parthorum populus hoc præcipue & à juventa propter indiscretos cibos: namque & vino fœtent ora nimio: sed sibi procures medentur grano Assyrii mali, cujus est suavitas præcipua, in esculenta addito.* Addit & mederi *senibus anhelis*, id est, vel fœtidè respirantibus, & idem erit cum priore sensus; vel asthmaticis & difficile respirantibus, & diversa erit sententia, nonaque mali virtus. Denique Plinius l. 12. 3. sic ait: *Tentavere gentes transferre ad se rem remedii præstantiam, sed ilibus in vasis apud Medos in Perside nasci noluit.* Te inde Palladii diligentiâ convaluit Italia, & inde propagata est.

134. *Apprima.* | Pro *apprime*: neutrale pro adverbio, Græco more: id e *mis.* Sic G. 3. 500 *Et pede terram Cre* &c. Ita plerique omnes. At Jos. Sc Gifanius legunt *apprime*, & contra fa unt ultimam, Lucretiano more l. 6. 59 *superne timent, metuunt inferne caven* 4. 429. *Longe tamen parte ab summa*, &

136. *Sed neque Medorum*, &c. | Exc laudes Italiæ: quam commendat, 1. A quibus caret. 2. A bonis quibus abund *dorum sylvæ.* | Quæ mala citria profer quibus v. 126.

137. *Ganges*, &c. *Hermus.* | Auriflu *Ganges* ex Emodis profluens montibus, duas in partes mediam dividens, in Oc Indicum exit meridiem versus: septem si fides Virgilio, Æn. 9. 30. negante Strabone, l. 15. *Hermus* Lydiæ fluvius auctus Pactolo, aurifero etiam amne, in caicum sinum illabitur.

138. *Bactra.* | *Bactriana* regio Asiæ, Parthiam ab occidente atque Indiam ab o te, Oxo fluvio à septentrione, definita. vel *Bactrii* populi sunt: *Bactra*, *orum*, eorum præcipua, Plin. l. 18. 7. de tritico. *dunt in Bactris grana tantæ magnitudinis ut singula spicas nostras æquent.* De *India*, *Panchaia*, vel *Panchæa*, Arabiæ felicis, Sabæorum regione, G. 1. 57.

ec loca non tauri ſpirantes naribus ignem
ertere, ſatis immanis dentibus hydri:
c galeis denſiſque virûm ſeges horruit haſtis:
l gravidæ fruges, & Bacchi Maſſicus humor
plevere: tenent oleæque, armentaque læta.
ic bellator equus campo ſeſe arduus infert:
ic albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
ictima ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro,
manos ad templa Deûm duxere triumphos.
c ver aſſiduum, atq; alienis menſibus æſtas.
s gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
rabidæ tigres abſunt, & ſæva leonum
nina: nec miſeros fallunt aconita legentes:
c rapit immenſos orbes per humum, neq; tanto
nameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
dde tot egregias urbes, operumq; laborem:
ot congeſta manu præruptis oppida ſaxis:
minaque antiquos ſubter labentia muros.
mare, quod ſupra, memorem; quodque alluit
ne lacus tantos? te, Lari maxime; teq; (infra?
ctibo & fremitu aſſurgens, Benace, marino?

Tauri efflantes ignem naribus non aravere hanc regionem, dentibus magni draconis ſeminatis: nec ſeges riguit caſſidibus, & denſis haſtis militum, Sed fœcunda fruges, & Maſſicus liquor vitis, replent illam, & olea armentaq; pinguia occupant. Ex una parte equus bellicoſus immittit ſe campis alta cervice: ex alia parte greges ovium, & tauri, quæ ſunt maxima victima, ſæpe loti ſacris aquis tuis, ô Clitumne, præceſſere Romanos triumphos ad templa Deorum. Hic eſt perpetuum ver, & æſtas menſibus non ſolitis: Bis pecudes pariunt; bis arbores ferunt fructus. Sed tigres furioſæ hinc abſunt, & crudelis proles leonum: nec aconita decipiunt miſeros colligentes: nec ſerpens ſquameſus magnis gyris repit humi, nec tanta longitudine ſe convolvit in ſpiram, Adde tot urbes illuſtres, & difficultatem operum: tot oppida manu exſtructa altis rupibus: & flumina ſubeuntia veteres muros urbium. *An laudabo mare, quod alluit Italiam, ſupra & infra? An vero lacus tam vaſtos? te, ô magne Lari; & te, ô Benace, intumeſcens fluctu & ſonitu marino?*

NOTÆ.

140. *Hæc loca non*, &c. | Colchidem intelligit, in quam profectus Jaſon, vellus aureum in eius luco ſuſpenſum diripuit; domitis, & ad rum alligatis ignivomis tauris: ſeminatis i dentibus; occiſis militibus, qui ſtatim lo ſemine eruperant: interfecto denique one, velleris cuſtode: quæ omnia perfecit arum quarundam virtute, & arte Medeæ, æ regis filiæ, qui cuſtodiam illam velleri ppoſuerat, Ovid. Met. 7.

143. *Maſſicus*. | *Maſſicus* mons in Campania, ferax. De *Baccho*, Ecl. 5. 30. 69.

146. *Clitumne*, &c. | *Clitumnus* Italiæ fluvius, Umbria: in Topinum primo amnem, mox eo in Tiberim labitur: in eo lavabantur æ, eoque dealbari putabantur: victimæ Jovi Capitolino in triumphis non immonatur niſi candidæ. Notat Turneb. l. 29. 26. *mnum* hic pro Deo; non pro ipſo flumine i: ſiquidem dicitur, *tuocum flumine*: Deus ille, vel fuit fluminis præſes, cui extruin ejus ripa templum ait Plin. Ep. l. 8. 8. uit ipſe Jupiter, qui, Vibio teſte, Clitumnus etiam eſt. *Maxima taurus victima*. | vidictæ olim ſunt ma ora animalia, in maximus eſt taurus: hoſtiæ minora, ut *Templa Deum*. | Capitolium, Jovi ſacrum.

150. *Bis pomis utilis arbos*. | Hyperbole quidam videtur: eſt tamen aliquid apud Plin. l. 16. 27. & Varronem l. 1. 7. de malo bifera, apud Conſentiam, Brutiorum in Italia civitatem.

152. *Aconita*, &c. | Herbæ venenoſæ: dictæ, vel juxta Solinum, ab *Acone* portu in Ponto, regione venenis infami; vel juxta Plin. Ovid. Lucan. à nudis cautibus ubi naſcuntur quæ dicuntur ἀκόνιτα. Naſcuntur & in Italia, teſte Servio: ſed poëta arte utitur ut rem excuſet: nam ea innuit non obeſſe, quia ſunt omnibus nota, nec *fallunt legentes*. Sunt item ſerpentes, ſed parvi; neque tanti, quanti alibi: *neque tanto ſquameus*, &c.

158. *An mare*, &c. | Gemino mari alluitur Italia: *Hadriatico*, quod *ſuperum* vocant, quia eſt ad ſeptentrionem, ſuperiorem nobis mundi partem; & *Tyrrheno*, quod *inferum*, quia eſt ad meridiem.

159. *Te, Lari maxime, teque*, &c. | Lacus commemorat duos. Primus eſt *Larius*, *Lago di Como*, in ducatu Mediolanenſi: qui patet in longitudinem ad 30. milliaria, bicornis verſus meridiem: & altero quidem in cornu *Comum* urbem habet. Secundus eſt *Benacus*, *Lago di Garda*, in agro Veronenſi: Mincium fluviam ex ſe emittens meridiem verſus: oppidum alluens *Gardam*, ad orientem, unde ipſi nomen: Lario non multo longior, ſed latior: unde maris inſtar agitari tempeſtatibus à Virgilio perhibetur. Fa-

An laudabo portus, & moles objectas lacui *Lucrino, & mare* circa illas *indignans magno mugitu: qua* parte *aqua julia resonat, mari procul repulso; & qua Tyrrhenum mare influit* in *fauces Averni? Eadem* Italia *monstrat* in *venis vivos argenti & metallum aris, & auro multum abundavit. Hæc* produxit *bellicosum genus hominum, Marsos & juventutem Sabellam, & Ligures assuetos laberi, & Volscos armatos verubus. Hæc produxit Deciios, & magnos Camillos,*

An memorem portus, Lucrinoque addita cla
Atque indignatum magnis stridoribus æqu
Julia qua ponto longe sonat unda refuso,
Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Ave
Hæc eadem argenti rivos, æriscque metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc gen⁹ acre virûm, Marsos, pubemq; Sabe
Assuetumq; malo Ligurem, Volscosq; veru
Extulit: hæc Decios, Marios, magnosq; Ca

NOTÆ.

bricius tamen ita legit: *Te, Lari maxime, teque, &c. Benace, &c.* ita ut tres distinguantur lacus: & per *Maximum*, is intelligatur, qui nunc est *Lago maggiore:* sed neque lacus ille dictus est antiquis *Maximus*, sed *Verbanus*; neque versus ita interpunctus Virgilium sapit.

161. *Lucrinoque*, &c. | *Lucrinus*, in Puteolano Campaniæ sinu minor est sinus, inter Baias & Puteolos: intra eum *Avernus* lacus est, eidem per angustas fauces conjunctus. Constat ex Strabone l. 5. Lucrinum sinum fuisse jam inde à temporibus Herculis disclusum à Tyrrheno mari, aggere longo stadia octo; lato, quantum trahendo currui sufficeret: cum autem vi tempestatis aquam admitteret multis locis, additum fuisse ab Agrippa id quod structuræ deerat. Causam affert illius instaurationis Sueton. in Aug. 16. ut nempe commoda esset statio continendis & exercendis navibus, quas Sex. Pompeio, Siciliam occupanti, objecturus erat Octavianus. Notandum vero, cum Abramo, quod quidam è veteribus scribere videantur, Lucrinum ab Octaviano fuisse perfossum, ut Dion. l. 48. & Sueton, in Aug. 16. Quidam contra, fuisse molibus à mari seclusum, ut Virgil. & Plinius, l. 36. 15. Hos ita concilio. Portus unus è gemino contiguo lacu factus est: & Avernus quidem perfossus, ut cum Lucrino confluaret; Lucrinus fere interclusus ne mare liberius in eum influeret. Atq; ita explicandus Suetonius: *Portum Julium apud Baias, immisso in Lucrinum & Avernum lacum mari, effecit.* Male igitur Servius tribuit Julio Cæsari opus illud, quod Julii nomen ad memoriam duntaxat Cæsaris tulit: extructum anno U. C. circiter 717. ut ex Sueton. colligitur. Nunc Avernus supereſt, *lago d' Averno:* at è Lucrino nihil supereſt, nisi palus lutosa cum arundineto, ex quo mons novus, qui Cinereus dicitur, extitit terræ motu, anno 1538.

164. *Tyrrhenusque*, &c. *Avernus*, | *Tyrrhenum* mare dicitur, quicquid ab usque Tuscia sive Etruria, ad fretum usque Siculum, aquarum est. De *Averno* lacu qui à poëtis inferorum ostium habitus est, fusè Æ. 6. 237.

165. *Æriscque metalla.* | Plinius l. ultimis, de Italia: *Metallis auri, aris, ferri, quandiu libuit exercere, ma sit.*

167. *Marsos*, &c. | De *Marsis*, Æ. De *Sabellis*, Æ. 7. 665 De *Ligaribus*, 185. De *Volscis*. Æ 7. 803.

Verutos. | Armatos verubus, id est, nio, brevibus & acutis telis. Lipsius *assuetumque malo Ligurem, Volscosque* & est idem, verutum & veru: sed p communem lectionem, *verutos*, à ver modo passim legimus *scutatos*, à *scuto*, *cinctis*.

169. *Decios.* | Familiam Romæ nam: ex qua *P. Decius Mus, consul bi no, collega Manlio Torquato: cum utriq somnio obvenisset, eos victores futuru dux in prælio cecidisset: tum collato co somnio, convenisset, ut cujus cornu in ac ret, Diis se Manibus voveret: inclinanti te se & hostes, per Valerium pontificem, D nibus devovit: impetu in hostes facto, v suis reliquit.* Ita Aurelius Victor. Cicer Tuscul. l. 89. testatur idem ab ejus filio bello Etrusco; idemque ab ejus nepote, contra Pyrrhum Epiri regem.

Marios. | Caius Marius, ex municipio nate humili loco natus, triumphavit de tha rege Numidiæ, deque Cimbris: Consul fuit: in septimo consulatu, metu minentem ex Asia Syllam, aut morbo, a luntariâ morte decessit: *Marius* junio filius, aut ex sorore nepos, Prænestæ a deinde à Syllanis, cum per cuniculum effugere, septus ab hostili exercitu, sibi conscivit in ipso cuniculo, cum eva non posse animadverteret.

Camillos. | M. Furium Camillum: Veientibus, decenni obsidione victis, phavit: Gallos Roma capta Capitolium lentes vicit: alter Romulus dictus pest obiit octogenarius.

Scip

ipiadas duros bello: ſ te, maxime Cæſar,
ui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris
bellem avertis Romanis arcibus Indum.
lve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
agna virûm: tibi res antiquæ laudis & artis
gredior, ſanctos auſus recludere fontes:
ærumque cano Romana per oppida carmen.
nc locus arvorum ingeniis: quæ robora cuiq;,
is color, & quæ ſit rebus natura ferendis.
fficiles primum terræ, colleſque maligni,
enuis ubi argilla, & dumoſis calculus arvis,
alladiâ gaudent ſylvâ vivacis olivæ.
ficio eſt, tractu ſurgens oleaſter eodem
urimus, & ſtrati baccis ſylveſtribus agri.
t quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
uiq; frequens herbis & fertilis ubere camp⁹,

Scipiones bello aſperes, & te, ô Cæſar maxime, qui jam nunc victor, in ultimis Aſia finibus, repellis molles Indos a Romanis urbibus. Salve, ô terra Saturni, magna parens frugum, magna hominum: ſuſcipio in tuam utilitatem res laudatas & excultas ab antiquis, auſus aperire primus *ſacros fontes: & canto per urbes Romanas carmen* Heſiodi *Aſcræi. Jam locus eſt* diſſerendi *de natura terrarum: qua ſit cuique vis, quis color, & qua indoles ad* certas quaſdam *res producendas. Primo terra aſpera & colles ingrati, ubi ſterilis argilla & lapilli* ſunt *in agris ſpinoſis, amant ſylvam vivacis olea ſacram Minervæ. Oleaſter plurimus naſcens in illis locis, &*

ipiones bello aſperes, hoc indicant. At terra qua pinguis eſt, & abundans dulci humore, qua ferax eſt *herbarum, & fœcundus ubere:*

NOTÆ.

170. *Scipiadas.* | E Scipionum gente, duo ipiæ inſignes, *Africani* dicti: de quibus, 6. 842.

171. *Qui nunc extremis*, &c. | Certe verſus os operi jam perfecto Virgilius attexuit: non- enim ullum ejuſmodi bellum geſſerat tavianus, cum huic libro primum ſcribendo ra operam daret. Omnino igitur de bello ſiaco, aut potius Ægyptio intelligamus. no enim Ægyptus Aſiæ confinis eſt: dein- Indos & Arabes & Sabæos, inter auxilia Antonii & Cleopatræ fuiſſe memorat, Æ. 8. 8. *Omnis eo terrore Ægyptus & Indi, Omnis abæus timuit terga Sabæi.* Neque vero li apud veteres, ut apud nos, exacta ratione untur, ſed promiſcue pro calidarum plaga- populis. Unde Ovidius eos cum Æthiopi- confundit, cum dicit alicubi, Perſeum de- ſſe Andromeden *nigris ab Indis:* Appianus nnib. ſumit pro Afris; ubi ait Annibalem ſſe, ut Indi conſcenſis elephantis in Claudii a irrumperent. Hyginus ait cap. 275. *er in India Ammonem*, &c. id eſt, in Afri- ubi templum Jovis Ammonis.

173. *Saturnia tellus* | Italia, in qua Saturnus it. Ecl. 4. 6. Æn. 8. 318.

176. *Aſcræum.* | Ad imitationem Heſiodi æi, qui Georgica conſcripſit, Ecl. 3. 40. 6. 70.

177. *Nunc locus*, &c. | IV. PARS. *De arte ienda naturæ cujuſque ſoli.* Et I. quidem eptum eſt, De *terrâ aptâ oleis*, v. 179. II. *Aptâ vitibus*, v. 184. III. *Aptâ paſcuis*, v. 195. IV *Aptâ frumento*, v. 203.. V. *Apta ex aquo his omnibus*, v. 217. VI. *Quo modo terra cognoſcatur denſa & rara*, v. 227. VII. *Salſa*, v. 238. VIII. *Pinguis*, v. 284. IX. *Humida*, v. 251. X. *Gravis, levis, & frigida*, v. 254.

180. *Tenuis ubi argilla.* | Sicca, nam eſt argilla pinguis, *terre alia potier.*

181 *Palladia.* | De *Pallade*, Ecl. 2. 61. De olivæ vivacitate, G. 2. 3. Cur oliva Palladi ſit ſacra, G. 1. 14. *Oleaſter*, eſt ſylveſtris olea.

184. *Dulcique uligine.* | Servius: *Uligo proprie eſt naturalis humor terræ, ex ea nunquam recedens. Bene autem* dulci *addidit, ad diſcretionem amaræ*, & falſæ: quæ ex Columella l. 3. 1. vitifero ſolo deeſſe debet; *Ne*, inquit, *ſaporem vini corrumpat, & incrementa vitium veluti quâdam ſcabrâ rubigine coerceat.* Et notat Abramus nimiam illam uliginem, quæ ex fluminum decurſu oritur in vallibus, requiri à Virgilio, ex natura Italici ſoli, quod ut plurimum ficcius eſt: à nobis enim glareoſa potius, & ficcior terra ad vites expetitur.

185. *Fertilis ubere campus.* | Uber aliquando adjective ſumitur. Propert. l. 1. 22. *Umbria terris fertilis uberibus*, & ſignificat, *fœcundus, copioſus.* Aliquando ſubſtantive, ut hic, & infra v. 234 *Vitibus almis aptius uber erit:* & ſignificat ipſam ubertatem, ſive *mammam* terræ. Idque exemplo Homeri, qui Il. 9. 141. Argos appellat *mammam terræ*, Ἔτραφε γαίης.

Qualem

qualem ſæpe ſolemus videre in ima valle montis, in quam fluvii deſtuunt ex altis rupibus, & devolvunt limum fertilem: & campus qui aſſurgit ad meridiem, & alit filicem incommodam curvis aratris: hic campus producet tibi aliquando vites robuſtas, & abundantes multo vino: hic ferax eſt ramorum, & liquoris, qualem effundimus pateris aureis quando pinguis Etruſcus inflavit tibiam eburneam ante aras, & quando oſferimus Diis viſcera victimarum in patinis curvis. Si vere magis amas nutrire armenta, & vitulos, & ſobolem ovium, & capellas quæ exhauriunt loca culta, quare ſylvas & remota arva Tarenti fertilis, & agros quales infelix Mantua perdidit, qui nutriunt olores candidos in herboſo fluvio. Illic puri fontes non deſunt gregibus, nec herba, & quantum herbarum armenta depaſcent per longos dies, tantum ros humidus reddet per brevem noctem. Terra ferme nigra & pinguis ſub vomere alte immiſſo, & cujus ſuperficies mollis eſt (hoc enim perficimus aratione) optima eſt frumentis. nullo ex agro videbis plura plauſtra exire, bobus difficile trahentibus. Item illa terra, ex qua aratus abſtulit ſylvam, & diruit nemora infœcunda multis annis, & evulſit vetera latibula vulpium radicibus imis: illæ fugerunt in aerem, nidis relictis;

Qualem ſæpe cavâ montis convalle ſolemus
Deſpicere: huc ſummis liquuntur rupibus a
Felicemq; trahunt limum: quiq; editus Au
Et filicem curvis inviſam paſcit aratris:
Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis uvæ,
Hic laticis; qualem pateris libamus & auro,
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad ara
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium vituloſque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urentes culta capellas
Saltus & ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina de
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exiguâ tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, & preſſo pinguis ſub vomere terra
Et cui putre ſolum (namq; hoc imitamur ara
Optima frumentis, non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juven
Aut unde iratus ſylvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos
Antiquaſque domos avium cum ſtirpibus i
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis;

NOTÆ.

189. *Filicem*, &c. | *Filix, fougere*, herba fruticoſa, multiplici radicum nexu aratrum impedit.

192. *Pateris libamus & auro.* | Diſſolutio eſt vocum pro *pateris aureis*: quibus vinum exquiſitiſſimum Diis libabatur. De *libatione* Æ. 1. 740. Notat morem ſacrificiorum, eorum præcipue, quæ fiebant ad *exta* victimarum conſulenda: quæ ars *aruſpicina* dicta eſt: in qua principes erant Etruſci ſive Tyrrheni, qui ideo Romæ ad ſacrificia adhibebantur, cum tibia eburnea. *Pinguis* dicitur Etruſcus: vel ex vitio gentis; nam Catullus, 40. 11. *Aut pareus Umber, aut obeſus Etruſcus.* Vel ex vitio tubicinum, quibus intumeſcunt genæ. Vel ex vitio ſacrificulorum, qui victimarum carnibus epipare veſcebantur.

194. *Lancibus & pandis.* | Vel patentibus; vel melius, extorum pondere curvatis & *repandis. Reddere* autem verbum eſt ſacrificiorum: *reddi enim dicebantur exta*, ait Servius, *cum probata & elixa ara imponebantur.* Tacit. l. 20. *Luſtrata bove, & ſuper ceſpitem redditis extis.* &c.

196. *Urentes culta capellas.* | *Morſu arbori exitialis, olivam lambendo quoque faciunt.* Plin. l. 8. 50. *Culta* G. 1. 153.

197. *Saturi Tarenti*, &c. | Servius: *fœcundi, aut quod eſt juxta oppidum Sa Tarentum enim & Saturum, vicina ſunt bria civitates.* Probus locum & paludem dicit vicinam Tarento. Qui autem exp de *Satura palude*, ſive *Pomptina*, nunc *palude*, ii graviter errant. Eſt enim Tar in orientali cornu Italiæ, Æ. 3. 396. Pom vero palus, in litore meridionali, ad mar rum, Æ. 7. ſub finem notæ 794.

198. *Mantua.* | De ejus calamitate, in Ecl. 1. De *cycnis*, Ecl. 8. 55. *Flumen*, M eſt, *Menzo*. Ecl. 7. 13.

204. *Hoc imitamur arando.* | Hoc unum tione contendimus, ut imitemur arte, natura ſua mollem: ergo ſignum eſt, ea ex ſe ipſa mollis & ſubacta eſt, eſſe fru aptiſſimam.

207. *Iratus.* | Offenſus ob diuturnam ſterilitatem.

rudis enituit impulso vomere campus.
am jejuna quidem clivosi glarea ruris
x humiles apibus casias roremque ministrat:
tophus scaber, & nigris exesa chelydris
reta: negant alios æque serpentibus agros
ulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
æ tenuem exhalat nebulam fumosq; volucres,
bibit humorem, & cum vult ex se ipsa remittit,
æque suo viridi semper se gramine vestit,
ec scabie & falsâ lædit rubigine ferrum;
a tibi lætis intexet vitibus ulmos:
a ferax oleæ est: illam experiêre colendo
facilem pecori, & patientem vomeris unci.
alem dives arat Capua, & vicina Vesevo
ra jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.
unc, quo quamq; modo possis cognoscere, dicam.
ara sit, an supra morem sit densa, requiras:
ltera frumentis quoniam favet, altera Baccho:
ensa, magis Cereri: rarissima quæque, Lyæo)
te locum capies oculis: alteque jubebis
solido puteum demitti, omnemque repones
rsus humũ, & pedibus summas æquabis arenas.
si deerunt; rarum, pecorique & vitibus almis

ac campus, prius *incultus, refulsit vomere impresso. Nam certe glarea sicca agri declivis vix profert apibus parvas casias & rosmarinum; quemadmodum tophus asper, & creta corrosa à nigris chelydris. Nulli agri dicuntur producere tam gratum pabulum serpentibus, & prabere* tam *cavas latebras. Quæ expirat tennes vapores & leves fumos, & bibit humorem, & ipsa sponte ejicit* illum *ex se; & quæ semper tegit se propriis herbis, nec inficit vomerem scabritie & rubigine amarâ: illa tibi implicavit ulmos fœcundis vitibus: illa fertilis est oleis: illam sentiet colendo, & aptam gregibus, & tractabilem vomere acuto. Talem arat Capua dives, & regio propinqua monti Vesavio, & Clanius non commodus Acerris desertis. Jam docebo quomodo poteris unamquamque cognoscere. Si quaris* an *rara sit, an plus æquo densa (quia altera bona est frumento, altera viti; densa magis frumento, rarissima quæque viti.) Primo eliges locum oculis, & jubebis* [illegible] *densi profunde in solido* loco: *deinde repones omnem terram* in eundem locum, & *complanabis palmis summas arenas. Si non, sufficiant* ad replendum locum; *ager erit rarus, & melior ad frumenta & vites almas:*

NOTÆ.

11. *Enituit.* | Aut campus refulsit repercussi vomeris. Aut pinguis factus est: *nitere* dicuntur ea, quæ pinguia sunt. Horat. Epist. 1. 4. 15. *Me pinguem & nitidum*, &c. Virg. G. 1. 153. *Interque nitentia culta.* Aut per nutritionem, id est, in eo enituit & refulsit. Virg. G. 1. 46. *Sulco attritus splendescere vomer*. 12. *Nam jejuna*, &c. | Ita cohæret oratio. Aut nigra, & putris, aut ex qua erutæ sunt [illegible], optima est frumento: nam glarea, quæ contraria est, non est frumentaria, & vix producit. *Glarea, du gravier. Tophus tuf.* Aspor & siccus, è terra & arena concretus [illegible] terra alba.

14. *Chelydris.* | Sunt proprie testudines marinæ. χέλυς testudo, & ὕδωρ aqua. Apud Nicandrum tamen versu 411. sunt serpentes, quæ morantur paludibus, modo in arboribus latent: unde arbores quoque appellantur à δρῦς quercus. De *rosmarino*, herbis coronariis, Ecl. 2. 49.

15. *Capua & vicina Vesevo*, &c. | *Capua*, Campaniæ caput: unde & *Capuam* à *capite* dictam putat Strabo l. 5. Virgilius tamen à Capy Æneæ commilitone, nomen ejus deducit, Æn. 10. 145. Hanc constat nulli terrarum soli bonitate posthabendam; fuisse autem olim *inter tres maximas urbes, Romam, Carthaginemque numeratum*, testatur Florus, l. 1. 16. *Vesevus, Vesuvius*, & *Vesvius*, mons Campaniæ prope Nolam, mire fertilis, præterquam in cacumine, unde sæpe ignes emittit: nunquam vehementius, quam imperante Tito: quo tempore Plinius historiæ naturalis scriptor, qui cognoscendi illius ignis cupiditate eò se contulerat, fumo flammisque extinctus est.

225. *Ora jugo* | Dicitur ut narrat Gellius l. 7. 20. scripsisse primo Virgilius: *Nola jugo*, ad laudem *Nolæ*, urbis Vesuvio vicinæ; sed postea deleviſse, propterea quod Nolani aquam ipsi negassent, suum in rus, quod erat in propinquo, deducendam.

Clanius non æquus Acerris. | *Acerræ*: *Acerra*, antiquissima Campaniæ urbs, non longe à Neapoli: hanc præterfluit amnis *Clanius, l' Agno*: cujus frequens inundatio pene urbem interdum exhausit: unde ipse, *non æquus Acerris*. & Acerræ *vacuæ*, hic dicuntur.

229. *Cereri---Lyæo.* | De *Cerere* Ecl. 5. 69. Lyæus, Bacchi nomen, à λύω *solvo*: quod curis solvat & liberet.

Aptius

si verò abnuant se posse redire in suum locum, & foveis repletis terra redundet; ager erit *densus: existima* fore *glebas duras & crassos tumores, & ara terram bobus robustis. Terra autem salsa, & quæ dicitur amara, inepta* est *frumentis: illa neque emendatur aratione, neque servat vino suum genus,* ac *ne nomina* quidem *propria pomis: tale præbebit indicium* sui. *Tu corbes è denso vimine, & cola torcularis detrahe è tectis fumosis. In iis terra illa mala, & dulces fontium aquæ comprimantur* usque *ad summam* oram: *quippe omnis aqua exprimetur, & longa gutta defluent per* foramina *viminum. At sapor dabit signum manifestum, & amarities lædet gustu ora agra experantium. Præterea, hoc demum modo cognoscimus, quanam terra sit pinguis:* illa *manibus versata nunquam dissolvitur, sed dum tenetur, adhæret digitis instar picis. Humida nutrit grandiores herbas, & ipsa fœcunda est plusquam oportet: ah ne illa sit mihi nimis fertilis, & ne monstret se fortiorem primis in herbis! Quæ est gravis, & quæ levis, manifestat se ipso pondere, etsi* de illa *taceatur. Facile est cognoscere visu nigram, & quisquis* unicuique *color* est. *Sed difficile est invenire frigus perniciosum: tantummodo piceæ, & taxi noxiæ, vel nigræ hederæ, dant aliquando signa. His cognitis, meminerisne putrefacere terram,*

Aptius uber erit: sin in sua posse negabunt
Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis,
Spissus ager: glebas cunctantes crassaque te
Expecta, & validis terram proscinde juvenc
Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix: ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina se
Tale dabit specimen: tu spisso vimine qual
Colaque prelorum fumosis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulcesq; à fontibus u
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur or
Scilicet, & grandes ibunt per vimina gutt
At sapor indicium faciet manifestus, & or
Tristia tentantum sensu torquebit amaror
Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pa
Discimus: haud unquam manibus jactata fa
Sed picis in morem ad digitos lentescit hab
Humida majores herbas alit, ipsaque justo
Lætior: ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
Neu se prævalidam primis ostendat aristis
Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere pr
Quæque levis. Promptum est oculis præ
nigram,
Et quisquis color. At sceleratum exquirere
Difficile est: piceæ tantum, taxique noce
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia ni
His animadversis, terram multo ante me

NOTÆ.

234. *Aptius uber.* | Supra v. 185. *Posse negabunt.* | Non poterunt. Et quasi sensum mentemque terræ tribuit: ut alibi multis locis.

240. *Nec Baccho genus, aut,* &c. | Terra salsa, sic ingrata est, ut arboribus apud se depositis non servat nomen: sed eas & virtute & nomine spoliet: id est, ut arbores in ea degenerent, nec amplius ejusdem generis ac nominis esse videantur. De *Baccho*, Ecl. 5. 69.

241. *Qualos Colaque prelorum,* &c. | *Torcular* toto machina est uvis premendis, à *torquendo* sic dicta. *Prelum*, sunt trabes, quæ uvas torculari impositas premunt: a *premendo* dictæ per contractionem, *premulum*, *prelum*: unde syllaba prima brevis est in *premo*; longa in *prelum*. *Cola* sunt sacci, vel corbes, quæ torculari supposita vinum expressum excipiunt percolantque. *Quali*, corbes è vimine, calathi, Ecl. 2. 46.

244. *Eluctabitur.* | Per vim, & quasi cum luctu exibit.

250. *Habendo.* | Passiva significatione. *habetur*: ut pleraque gerundia. Ecl. 8, 7

252. *Ne sit mihi fertilis.* | Terra enim vis in herbas aut frondes absumitur, parabet virtutis ad fructum ferendum.

254. *Tacitam.* | Etsi de illa taceatur, que aliud indicium à me assignetur.

257. *Piceæ--- taxi,* &c. | *Picea*, pini de qua Plin. l. 16. 10. *Picea montes amat frigora, feralis arbor, & funebri indicio a posita, ac rogis virens: hac plurimam resinæ dit. Taxus, de l'If*: de qua Plin. ibidem. minus virens, gracilisque & tristis ac dir baccis, in Hispania præcipue, venenum inf qui taxica hinc appellata dicant venen nunc toxica dicimus.

259. *His animadversis.* | V. PARS. *D tura vitis.* Continet præcepta præcipue Est *de scrobibus & foveis hyeme parandis*, II. *De soli similitudine in seminario &*

Excoq

coquere, & magnos ſcrobib⁹ concidere montes:
re ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas, 261
am lætum infodias vitis genus: optima putri
a ſolo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
labefacta movens robuſtus jugera foſſor,
ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit; 265
elocum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
oribus ſeges, & quo mox digeſta feratur:
ratam ignorent, ſubito ne ſemina matrem.
in etiam cœli regionem in cortice ſignant:
, quo quæque modo ſteterit, quâ parte calores
rinos tulerit, quæ terga obverterit axi, 271
ituant. Adeo in teneris conſueſcere multũ eſt.
libus, an plano melius ſit ponere vites,
ere prius. Si pinguis agros metabere campi;
nſa ſere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus.
, tumulis acclive ſolum, colleſque ſupinos; 276
dulge ordinibus: nec ſecius omnis in unguem
oribus poſitis ſecto via limite quadret.

& aperire foveis altos montes multo prius, & exponere Aquiloni glebas inverſas multo *prius; quam plantes hilare genus vitis. Optimi* ſunt *agri, quorum ſolum eſt tenerum:* id autem *efficiunt venti, & pruina frigida, & robuſtus foſſor agitans terram proſciſſam. Sed ſi nulla vigilantia deeſt quibuſdam viris,* hi *prius eligunt loco* duo *ſimilia:* unum, *in quo primum ſeminarium arborum præparetur;* & alterum, *in quem deinde transferatur diſtinguendum* per ordines: *ne ſurculi non aſſueſcant* terræ *matri ſubito mutatæ. Præterea notant cœli ſitum in cortice: ut reponant* arborem, *quomodo unaquæque poſita fuerat, qua parte paſſa erat calorem meridionalem, quæ terga verterat ſeptentrioni. Tantum poteſt conſuetudo* capta *à tenera ætate. Perpende prius, an melius ſit* vites in *plano, an* in *collibus. Si eligis agros pinguis campi, ſere* vites *ſpiſſius: vitis non eſt* in *denſo agro. Si vero* eligis *ſolum aſſurgens in tumores, & colles inclinatos, fac ordines* ...: *nihilominus omnia intervalla congruant perfecte, arboribus diſpoſitis per ſectos tramites.*

NOTÆ.

...ſ. III. *De ſignando vitis cortice, ad cognitionem nativum ejus ſitum,* v. 269. IV. *De ordine quo ſerenda eſt,* v. 273. V. *De profunditate foſſarum,* v. 288. VI. *De iis quæ cavenda in ſatione vitis,* v. 298. VII. *De tempore ſationis,* v. 315. VIII. *De ſtercoratione,* v. 346. *De lapidum & concharum infoſſione,* v. 348. *De paſtinatione,* ſive terra vertenda paſtino, ...t, *la beſche,* 354. XI. *De ligatione,* quæ ...o dicitur, *mettre les echalas,* v. 358. XII. ...ndatione, ſeu frondium amputatione, v. ... XIII. *De ſepto adverſus pecorum injurias,* ...t. XIV. *De Bacchi ſacris,* v. 380. XV. *De ...is diligentia aliis in rebus,* v. 397.

...l. *Aquiloni.* | Vento ſeptentrionali: ge... hic hyemem ſignificat. De eo Ecl. 7. 51. ...*Arboribus.* | Vel vites ipſas arbores vo... ſupra v. 89 Vel præceptum generale eſt ...nibus arboribus. *Seges.* | Bene de arbu..., quæ ſeruntur in ſeminario.

...8. *Semina.* | Non hic grana ſunt, ſed ſurculi ſive avulſi è vitis corpore, qui vocantur ...li, *marcottes*; ſive cum ſuis radicibus tran... qui vocantur *vivi radices.*

...1. *Auſtrinos,* &c. *Axi,* &c. | Pro meridie, ...m dicit, ventum inde flantem, de quo ...58. Pro ſeptentrione, *axem,* id eſt po... ſimpliciter; quia polus hic unus à nobis vi...

275. *Denſa.* | Pro *denſè,* ſupra. v. 134. De *ubere,* ſupra, v. 185. De *Baccho,* Ecl. 5. 69.

277. *Secius.* | Vel *ſequius,* ut Germano placet: *ſecus,* ſignificat *aliter,* & habet primam brevem, *ſecius* vel *ſequius,* ſignificat *deterius, pejus, minus,* & primam habet longam. Hac ſignificatione dixit paſſim Apuleius, *ſequiorem ſexum,* pro *muliebri,* qui minor ac deterior eſt: & Seneca, *ſequius de aliquo loqui,* id eſt, ſiniſtre. Et derivat Turneb. l. 19. 17. à *ſequor:* quia *præire* conſuevit id, cujus melior eſt conditio; *ſequi,* cujus deterior, ut ſervus.

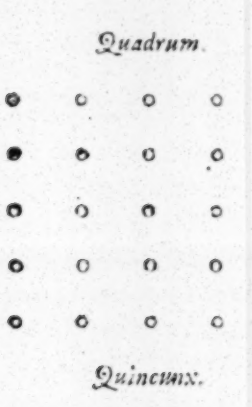
In unguem. | Exacta perfectaque ratione. Tranſlata dictio à marmorariis opificibus, qui marmorum juncturas ungue explorant, an perfecte commiſſæ ſint. Hor. de A. P. 295. *Perfectum decies non caſtigavit ad unguem.* Et Sat. l. 1. 5. 32. *Ad unguem factus homo.*

278. *Secto via limite quadret.* | Diſpoſitio arborum hic duplex intelligi poteſt: ita ut ſingulæ viæ ſectæ ſint inter arbores, vel diſpoſitas in quadrangulum, & tunc perfecte quadrata figura eſt; vel diſpoſitas in triangulum, & tunc eſt quincuncialis figura, *unecunquier.* Quincuncialis porro figura, ſive *quincunx,* ita dicebatur, à figura quinti numeri, V. quam ſinguli trianguli exprimunt.

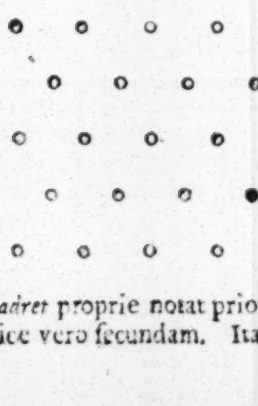
Quemadmodum in magno bello, cum longa legio extendit suas *cohortes, &* omnis *turba conſtitit in campo vacuo : & exercitus ordinati* ſunt, *& omnis terra undique ſplendet fulgore* armorum *æreorum : nondum* tamen *committunt horridam pugnam, ſed Mars incertus vagatur in medio armorum.* Sic *omnia intervalla* arborum *ſunt dimenſa æqualibus numeris tramitum : non ſolum, ut aſpectus delectet animum otioſum; ſed quia alioqui terra non præbebit omnibus æquale robur, nec rami poterunt ſe extendere in aerem. Forte petes quænam* debeat *eſſe altitudo foſſarum : auderem* ego *deponere vitem in tenui etiam foſſa; arbor* vero *profundius ac penitus defoditur in terra. Præcipue æſculus; quæ tantum progreditur radice ad inferos, quantum* progreditur *cacumine ad plagas cœleſtes. Ergo non hyemes, non venti, neque pluviæ illam eruunt : manet inconcuſſa, & per multos annos ſuperat durando tranſigens multas ætates hominum : tum late ramos robuſtos, & brachia huc illuc, ipſa* inter ramos ſuos *media, alit magnam umbram. Tum vineæ tibi inclinent ad Solem occidentem : & ne plantes corylum inter vites, & ne*

Ut ſæpe ingenti bello cum longa cohortes
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac late fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, necdum horrida miſcet
Prælia, ſed dubius mediis Mars errat in armis;
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum,
Non animum modo uti paſcat proſpectus inanem;
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neq; in vacuū poterunt ſe extendere ramis.
Forſitan & ſcrobibus quæ ſint faſtigia quærat
Auſim vel tenui vitem committere ſulco.
Altius ac penitus terræ defigitur arbos:
Æſculus imprimis, quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt: immota manet, multoſq; per annos
Multa virûm volvens durando ſæcula vincit.
Tum fortes late ramos & brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.
Neve tibi ad Solem vergant vineta cadenti,
Neve inter vites corylum ſere: neve flagella

Quadrum.

Quincunx.

Vox *quadret* proprie notat priorem figuram; metaphorice vero ſecundam. Ita Cicero, De

NOTÆ

Orat. 3. 173. *Conjunctionem verborum* [illegible] *cadere, & quadrare, & perfici volumus.* Brut. 43. *Quoniam tibi quadrat :* id eſt, [illegible] *nit, congruit.*

279. *Cohortes explicuit legio.* | Militum [illegible] rus in legione, pro temporum varia ratione rius fuit. Univerſim legio dividebatur [illegible] hortes X. manipulos XXX. centurias LX. ceſſu quadratam ſervabat figuram; in porrigebatur in longum, triplici verſu [illegible] neâ, quarum ſingulæ manipulos decem nebant.

281. *Fluctuat omnis Ære renidenti tellus* eſt: ſplendor æris tremulus huc illuc circumvolat. Sic ſupra, v. 211. *Enituit ſo vomere campus.* De *Marte*, Ecl. 9. 12.

291. *Æſculus* | Arbor glandifera, cuum genere. Supra, v. 16. *Tartara* G. 1.

299. *Corylum.* | Supra, v. 65. Nocet denſitate, quæ vitibus alimentum præ *Flagella*, ſunt ramorum ſummitates, è non ſunt decerpendi ad plantandum ſive malleoli; ſed ex infima arboris parte terræ vicinior eſt: jam enim terræ aſſuet camque amant.

Sum

…mma pete, aut ſummas defringe ex arbore
…plantas:
…ntus amor terræ) neu ferro læde retuſo
…ina: neve oleæ ſylveſtres inſere truncos.
…n ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
…furtim pingui primùm ſub cortice tectus
…ra comprendit, frondeſq; elapſus in altas
…item cœlo ſonitum dedit: inde ſecutus
…ramos victor, perq; alta cacumina regnat,
…orum involvit flammis nemus, & ruit atram
…cœlum piceâ craſſus caligine nubem:
…ertim ſi tempeſtas à vertice ſylvis
…buit, glomeratque ferens incendia ventus.
…ubi; non à ſtirpe valent, cæſæque reverti
…unt, atque imâ ſimiles revireſcere terrâ:
…elix ſuperat foliis oleaſter amaris.
…e tibi tam prudens quiſquã perſuadeat auctor
…rem Borea rigidam ſpirante movere.
…gelu tum claudit hyems, nec ſemine jacto
…rram patitur radicem affigere terræ.
…ima vinetis ſatio eſt, cum vere rubenti
…dida venit avis longis inviſa colubris:
…ma vel autumni ſub frigora, cum rapidus Sol
…ndum hyemem contingit equis, jam præterit
…adeo frondi nemorum, ver utile ſylvis: (æſtas
…tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.
…pater omnipotens fœcundis imbribus æther
…gis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
…nus alit, magno commixtus corpore, fœtus.
…tum reſonant avibus virgulta canoris,

carpas ſuprema cacumina, aut ne abſcindas ſupremos ſurculos ex arbore (adeo amant terram) & ne vulneres ferro obtuſo ſurculos: & ne plantes ſimul truncos oleæ ſylveſtris. Nam ſæpe paſtoribus imprudentibus excidit ignis, qui primo occultus ſub pingui cortice olea clam corripuit truncos, & erumpens in alta folia, edidit ingentem crepitum in aërem: inde gliſcens regnat victor per ramos & per altum verticem, & implicat flammis totam ſylvam, & denſus piceo fumo emittit in cœlum nigram nubem. Præcipue ſi tempeſtas à ſeptentrione incumbat arboribus, & ſi ventus augens volvat incendia. Cum id accidit: tum vites neque poſſunt è radice, neque, per amputationem repullulare, & renaſci ſimiles ab ima terra: ſed ſterilis oleaſter amaris frondibus remanet ſolus. Ne autem ullus tam prudens, tibi auctor ſit hujus conſilii, ut flante Borea aperias in ſcrobes terram rigentem: tunc hyems conſtringit arva frigore: nec permittit ut, ſurculo defoſſo, radix conſtricta infigatur terræ. Optima plantatio vinearum eſt, vere purpureo, cum redit avis alba, infenſa longis ſerpentibus: vel circa prima frigora autumni: cum Sol rapidus nondum attigit equis hyemem ſed jam calores abierunt. Ver præcipuè fo-

rum, ver arboribus utile eſt. Terræ intumeſcunt vere, & petunt ſemina fœcundantia. Tum aër, …ater omnipotens, labitur per pluvias fertiles in ſinum lætæ auxeris terræ: & magnus ipſe, com-…magno ejus corpori nutrit omnes fœtus. Tum frutices extra vias poſiti reſonant volucribus,

NOTÆ.

…Neu ferro læde retuſo. | Non prohibet …cidi; ſed ferrum obtuſum adhiberi, …raverentur potius quam amputarentur …id eſt, ſurculi: vide ſupra, v. 268.

…Nam ſæpe, &c. | Cur à vitibus removen-…oleæ ſylveſtres, ſive oleaſtri, affert ali-…a Theophraſtus l. 3. 15. Quod nempe …quàm ficus, alimenti plurimum exu-…bramque inducant maximam.

…Robora. | Truncos, ſupra, v. 25.

…Ruit. | Emittit; active hic ſumitur, ut …os. Cumuloſque ruit male pinguis a-

…A vertice. | A ſeptentrionali polo, jux-…m: quia, hic vertex nobis ſemper ſubli-…l. 242. A vertice arborum, juxta Germanum & Victorium. Vide G. 1. 324. Collecta ex alto nubes.

316. Borea. | Vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51.

319. Cum vere rubenti Candida, &c. | Ciconia, de qua Plin. l. 10. 23. Ciconiæ quonam è loco veniant, aut quo ſe referant, incompertum adhuc eſt. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo. Nidos eoſdem repetunt: genitricum ſenectam invicem educant. Ver hic rubens dicitur, Propter flores: ut paſſim alibi purpureum.

322. Hyemem contingit equis. | Tropicum Capricorni, quem ubi attigit, tunc bruma eſt & hyems ſumma: vide G. 1. 238.

325. Tum pater, &c. | Æther, ſive aër, per Jovem à poëtis: terra, per Junonem adumbrata eſt. Inter utrumque quoddam quaſi conjugium.

Et

& animalia redeunt ad concubitum ſtatis diebus. Omnis campus parturit, & agri aperiunt ſinum tepidis flatibus Zephyri: abundat in *omnibus* agris *humor: & herbæ audent tuto exponere ſe novo Soli: nec vitis timet Auſtros ſurgentes, aut pluviam emiſſam è cælo magnis Aquilonibus; ſed propellit germina, & effundit omnia folia. Non puto alios dies fulſiſſe in primo ortu naſcentis mundi, aut habuiſſe alium ordinem.* Tempus *illud ver fuit: magnus orbis habebat ver, & Euri continebant hybernos flatus. Statim ut pecudes acceperunt lucem, & ferreum genus hominum extulit caput* ex *agris ſaxoſis, & feræ immiſſæ ſunt in ſylvas, & ſidera in cœlum.* Et vero *mundus adhuc tener non potuiſſet tolerare hunc laborem: niſi tanta quies eſſet inter hyemem. & æſtatem, &* niſi *clementia æeris complecteretur terras. Caterum, quaſcumque arbuſculas defodies in agris, ſparge ſtercore pingui, & memineris tegere multâ terrâ. Vel* circa *infode lapides bibulos, aut conchas aſperas: nam aquæ inter* eas *fluent, & tenuis vapor permeabit, &* ea quæ *plantata* ſunt *ſument vires. Inventi* ſunt *etiam, qui premerent* ea *deſuper ſaxo, & pondere magnæ teſtæ: & hoc munimentum* eſt *adverſus pluvias immodicas: hoc* mentum eſt, *quando canis ardorem ferens aperit calore agros hiantes. Surculis plantatis, re accumulare terram ad radices* eorum: *& immittere ligones ferreos* in terram.

Et Venerem certis repetunt armenta diebus,
Parturit almus ager: Zephyriq; tepentibus
Laxant arva ſinus: ſuperat tener omnibus
Inque novos ſoles audent ſe gramina tuto
Credere: nec metuit ſurgentes pampinus Au
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbr
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes
Non alios primâ creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumvè habuiſſe tenorem
Crediderim: ver illud erat, ver magnus ag
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri;
Cum primū lucem pecudes hauſere, virûmq
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immiſſæque feræ ſylvis, & ſidera cœlo.
Nec res hunc teneræ poſſent perferre labor
Si non tanta quies iret, friguſque caloremq
Inter; & exciperet cœli indulgentia terras.
Quod ſupereſt, quæcumque premes virgul
agros,
Sparge fimo pingui, & multâ memor occule
Aut lapidem bibulum, aut ſqualentes infode
Inter enim labentur aquæ, tenuiſq; ſubibit
Halitus, atq; animos tollent ſata: jamq;
Qui ſaxo ſuper atq; ingentis pondere teſt
Urgerent: hoc effuſos munimen ad imb
Hoc, ubi hiulca ſiti findit canis æſtifer arv
Seminibus poſitis, ſupereſt deducere terra
Sæpius ad capita, & duros jactare bidentes.

N O T Æ.

330. *Zephyrique.* | Ecl. 5. 5. *Auſtros.* | Ecl. 2. 58. *Aquilonibus.* | Ecl. 7. 51.

336. *Non alios*, &c. | Diſceptatur, quo tempore mundus conditus ſit: verno, an autumnali: favet autumno ratio, quæ petitur à maturitate frugum: favet veri, quæ petitur à commodiſſima temperie. Poëtæ omnes pro vere ſtant. De *Euro*, G. 1. 371.

340. *Virumque ferrea progenies*, &c. | Alludit ad ætatem ferream, & inſtaurationem mundi poſt diluvium factam, à Deucalione & Pyrrha, jactis poſt tergum lapidibus. Ecl. 6. 41.

343. *Nec res hunc teneræ*, &c. | Vel ſenſus eſt: Nec mundi res, tum teneræ ac recentes, potuiſſent præferre calorem æſtivum, aut frigus hybernum: ergo conveniens fuit, naſci eas verno tempore, quæ anni quædam eſt quies. Vel ſenſus eſt generalis: Nec mundi res, quæ per ſe teneræ ſemper ac fragiles ſunt, poſſent ferre vim æſtatis & hyemis; niſi vere, quaſi recrearentur.

353. *Canis æſtifer.* | Sirius, vel canicula in ore majoris canis: cujus vis in ſa mundi partes inſignis eſſe perhibetur, q pore Sol oritur in principio leonis, nem unte Julio: tumque æſtus ferventiſſi morbique ex illo æſtu frequentiſſimi: illi *caniculares* vocantur, donec Sol to nis ſignum perluſtraverit, ad uſque di Auguſti, *Sirius* dictus, vel à *σειρὸς evacuo.*

355. *Capita.* | Vitium arborumque ſtirpes ſunt & radices; quibus, quaſi mentum è terra trahunt.

Bidentes. | *Bidens* aliquando eſt *ſtrumentum* fodiendæ terræ comparatum *num, ligo, un hoyau*, Etymon à binis de quod ligo ſit bifurcus. De *ove bidente*, R

t preſſo exercere ſolum ſub vomere, & ipſa
ctere luctantes inter vineta juvencos:
um leves calamos & raſæ haſtilia virgæ,
axineaſque aptare ſudes, furcaſque bicornes:
ribus eniti quarum, & contemnere ventos 360
ueſcant, ſummaſq; ſequi tabulata per ulmos.
, dum prima novis adoleſcit frondibus ætas,
rcendum teneris: & dum ſe lætus ad auras
mes agit, laxis per purum immiſſus habenis.
a acies nondum falcis tentanda; ſed uncis 365
rpendæ manibus frondes, interque legendæ.
e ubi jam validis amplexæ ſtirpibus ulmos
erint: tum ſtringe comas, tum brachia tonde.
te reformidant ferrum: tum denique dura
erce imperia, & ramos compeſce fluentes. 370
xendæ ſepes etiam, & pecus omne tenendū eſt:
ecipue dum frons tenera imprudenſq; laborum:
i, ſuper indignas hyemes, Solemq; potentem,
reſtres uri aſſidue capreæque ſequaces
dunt: paſcuntur oves, avidæq; juvencæ. 375
gora nec tantum canâ concreta pruinâ,
gravis incumbens ſcopulis atentibus æſtas;
antum illi nocuere greges durique venenum
ntis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
aliam ob culpam Baccho caper omnib9 aris
litur, & veteres ineunt proſcenia ludi: 381

Aut movere terram ſub vomere depreſſo, & deducere boves reſiſtentes inter ipſas vineas. Deinde adjungere viti *politas cannas & haſtilia è virgis decorticatis, & palos fraxineos, & furcas bicornes: quarum viribus aſſueſcant aſſurgere, & deſpicere ventos, & adhærere ramis* ad uſque *ſummas ulmos. Et parcendum* quidem eſt *teneris* vitibus, *dum prima ætas creſcit novis frondibus, & dum palmes lætus attollit ſe in altum, emiſſus in aërem* veluti *laxatis habenis. Ipſa acies ferri non eſt adhuc adhibenda; ſed frondes prætidendæ* ſunt *unguibus manuum, & paſſim auferendæ. Poſtea, quando* vites, *firma radice implicatæ ulmis, creverint; tunc amputa pampinos, tunc ſeca palmites: prius timent ferrum: tunc demum exerce dura imperia & coërce ramos ſuperfluos. Præterea ſepes jungendæ* ſunt, *& greges omnes continendi: præcipue dum frondes tenera ſunt & inaſſuetæ noxiis* rebus: *quibus* frondibus, *præter magnas hyemes & Solem vehementem, ſylveſtres boves, & capræ ſequaces aſſidue nocent: oves & avida juvencæ carpunt* eas. *Nec conſtricta albo gelu, aut gravis æſtas penetravit rupes aridas, tantum* nocuit; *quantum nocuerunt pecudes, & venenum duri dentis, & cicatrix impreſſa in ſtirpe corroſâ. Non aliud ob delictum immolatur Baccho* in *omnibus altaribus, & antiqui ludi prodeunt in theatra:*

NOTÆ.

Aut preſſo exercere ſolum, &c. | Ex moliæ, ubi vites ulmis aliiſque arboribus iantur: adeoque laxius digeſtæ ſpatium relinquebant, imo & frugum interſeum.

Fraxineas. | E fraxino arbore, *freſne.*

Tabulata. | Servius: *Sunt rami effuſio in plana tendentes, non in altiora creſcen* Columella l. 5. 6. *Tabulata inſtituenda hoc enim nomine uſurpant agricolæ ramos, que prominentes, ut vites laxius diffun*

Laxis per purum, &c. *habenis* &c. | *La enis* metaphora eſt ab equis deſumpta, Xenophon. l. 5. *Arboribuſque datum eſt va de per auras creſcendi magnum immiſſis habenis.* Et *per purum*, ſignificat, *per* Sic & Horatius Od. 1. 34. 7. *Per purum tranquillum que volucremque curſum.*

Sylveſtres uri. | *Bubali* quos vulgus cum *uris* confundit. Plin. l. 8. 15. *Uri* enim juxta Cæſarem, de bello Gall. l. 6. ſunt feræ, *magnitudine paulo infra elephantes, ſpecie & colore & figura tauri:* quæ in ſola Hercynia Germaniæ ſylva reperiuntur. *Bubali*, boves ſunt ſylveſtres, frequentes in Italia, ex Iſidoro & aliis: quanquam aliter à Plinio deſcribuntur.

381. *Proſcenia.* | Theatrum locus fuit ſemicirculi figuram habens, ſpectaculis ſcenicis deſtinatus à θεάομαι *ſpecto*. Partes ejus fuere, I. *Porticus, ſcalæ, ſedilia:* ſedilium ordines dicebantur *cunei*, quia, cuneorum modo, eo ſtrictiores erant, quo magis ab ambitu ad centrum theatri accedebant: & hæc omnia circa ambitum theatri erant diſpoſita. II. *Orcheſtra* pars interior, ſive centrum theatri, eaque omnium infima & concava: undè *cavea* dicebatur totum theatri ſpatium. Hic ſedebant ſenatores, ludebantque chori ſaltatorum & muſicorum; ab ὀρχεῖσθαι *ſaltare*. III. *Proſcenium*, locus ab uno theatri cornu

& magni Athenienſes inſtituerunt præmia circa pagos, & vias, & lati inter bibendum ſaltavere in pratis amœnis per unctas pelles hircorum. Romani quoque coloni, gens orta è Trojanis, jocantur verſibus incompoſitis, & riſu effuſo; & induunt larvas horribiles è cavis corticibus; & te vocant, ô Bacche, inter hilaria carmina; & in honorem tuum alligant fictiles imagunculas ex alta pinu. Hinc vinea omnis pullulat multo fructu, & valles curvæ, & ſaltus opaci implentur uvis; & quicumque locus, in quem imago Bacchi circumvertit vultum formoſum. Itaque rite cantabimus Baccho ſuas laudes verſibus patriis, & offeremus ei diſcos atque placentas, & ſacer hircus, deductus cornibus ante aram: & torrebimus pinguia viſcera in verubus è corylo factis.

Præmiaque ingentes pagos & compita circu
Theſeidæ poſuere: atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos ſaliere per utres.
Necnon Auſonii, Trojâ gens miſſa, coloni
Verſibus incomptis ludunt, riſuque ſoluto:
Oraque corticibus ſumunt horrenda cavis
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tib
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu:
Complentur valleſque cavæ ſaltuſque profu
Et quocumq; Deus circum caput egit hone
Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceſque & liba feren
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram
Pinguiaq; in verubus torrebimus exta co

NOTÆ.

ad alterum ductus, inter orcheſtram & ſcenam, altior quàm orcheſtra, inferior quàm ſcena: in eo agebant loquebanturque hiſtriones comici tragicique, è pulpito, id eſt, ex editiore aliquo & pedibus ſubſtrato tabulato. IV. *Scena*, pars theatri adverſa ſpectantibus: velis, picturis, columniſque decorata, & olim arboribus ad inumbrandos actores, cum ludi in propatulo antiquitus exhiberentur: à σκηνὴ *umbraculum*. V. *Poſcenium*, ubi actores poſt ſcenam latent. VI. *Amphitheatrum*, fuit locus, non in ſemicirculum, ſed in circulum extructus: ubi nulla erat ſcena, ſed undecumque ſedilia ſpectatorum; cum *arena* in medio, in qua gladiatorum, ferarumque & alia id genus certamina peragebantur: quare *amphitheatrum* dicebatur, quaſi *undique theatrum*; ab ἀμφὶ *circum*, & θεάομαι, *ſpecto*.

382. *Præmiaque*, &c. | Ludi omnes theatrales è Bacchicis ejuſmodi ludicris ortum habuere, quibus victor *hircum* referebat: unde tragœdiæ remanſit nomen à τράγος, *hircus* & ᾠδὴ *cantilena*. Horatius in arte Poëtica v. 220. *Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum, Nox etiam agreſtes Satyros nudavit*, &c. Floruit primo apud Athenienſes, qui *Theſeida* dicuntur, à *Theſeo* rege qui primus eos, in pagis degentes, in urbem coëgit mœnibuſque ſepſit. De eo, Æn. 6. 122.

384. *Unctos ſaliere per utres.* | Præcipua pars *Liberalium* ſive *Bacchicorum* ludorum, erat ſaltus per pelles hircinas, in campo cumulatas, inflataſque & unctas oleo. Hircinas eligebant pelles ſive utres ad contemptum hiſtriam mortuorum quod viti infeſtum ſe ungebant, ut magis eſſent lubricæ, a gium cadentis ſuſtinerent: uno pe bant, reducto altero: & cum freque rent *cernui*, ſive proni vocabant ludu *nualia*; Græci ἀσκωλία, ab ἀσκὸς u

385 *Auſonii coloni.* | *Colonus* hic *lam* ſignificat, ſed *coloniam*, ſive Tr nea duce, miſſos ad *incolendam* Au eſt, Italiam. De *Auſonibus*, antiquiſ pulis, Æn. 3. 171.

389. *Oſcilla ſuſpendunt.* | Imagunc les, Baccho ſacras, & ad ejus ſpecie quæ vineis providere putabantur, ci litatem conferre, ad quas vento, au providentiâ impulſæ ſeſe converter addit: *Et quocumque Deus circum honeſtum.* Nomen hoc, *oſcillum*, dim eſt ab *os oris*, quaſi *parvum os*: unde *oſculum*, Æn. 1. 260.

391. *Saltuſque*, &c. | *Saltus* non e rum ipſas arbores, ſed loca ſylvarum ribus vacua, notavimus, Ecl. 6. 56.

394. *Liba.* | Placentæ genus Ecl. 7.

395. *Et ductus.* | Verba ſolemnia: ſum enim erat in ſacrificiis ſi victima tur, non facile duceretur: tum ſi ad a ſponte *ſtaret*, ſed reluctaretur.

396. *Coluruis.* | Bene, cum enim *hircum* viti eſſe infeſtum dixerit, utru ſacrificia adhibet: *hircum*, ut victim *lum*, ut materiem veru.

etiam ille labor curandis vitibus alter,
i nunquam exhausti satis est: namque omne quotannis
rq; quaterq; solum scindendum, glebaq; versis
ernum frangenda bidentibus, omne levandum
onde nemus. Redit agricolis labor actus in or-
que in se sua per vestigia volvitur annus. (bem,
jam olim seras posuit cum vinea frondes,
gidus & sylvis Aquilo decussit honorem; 404
n tum acer curas venientem extendit in annum
sticus, & curvo Saturni dente relictam
rsequitur vitem attondens, fingitque putando.
mus humum fodito, primus devecta cremato
rmenta, & vallos primus sub tecta referto:
stremus metito. Bis vitibus ingruit umbra, 410
s segetem densis obducunt sentibus herbæ,
urus uterque labor. Laudato ingentia rura,
riguum colito. Necnon etiam aspera rusci
imina per sylvam, & ripis fluvialis arundo
editur: incultique exercet cura salicti. 415
n vinctæ vites, jam falcem arbusta reponunt,
n canit extremos effœtus vinitor antes:
llicitanda tamen tellus, pulvisque movendus:
jam maturis metuendus Jupiter uvis.

Est etiam iterandus in colendis vitibus labor ille, in quo nihil unquam satis perfectum est: nempe oportet *omnem terram vertere singulis annis ter & quater, & assidue comminuere glebas ligonibus inversis, & exonerare totum vinetum frondibus. Labor revolutus in circulum redit agricolis, & annus in se replicatur per easdem vias. Et tum demum, cum vinea amisit ultimas frondes, &* cum *frigidus Aquilo abstulit arboribus pulcritudinem, jam tum diligens agricola profert curas in annum futurum; & persequitur curvâ Saturni falce vitem nudatam,* eam *tondens, & componit amputando. Primus move terram, primus combure sarmenta* domum *deportata, & primus refer domum pedamenta; ultimus vindemiato. Bis frondes densiores inumbrant vitem, bis herbæ suffocant vinetum spissis vepribus: magna difficultas in utrisque* amputandis. *Lauda rura magna, sed cole parvum* rus. *Præterea secanda sunt in sylvis aspera vimina è ruscis, & fluviales*

a in ripis; & habenda cura salicti sylvestris. Postquam vites ligatæ sunt: postquam vineta per-*unt falcem reponi, postquam vinitor lassus cantat* attigisse *se extremos* vineæ *ordines; tamen nda est terra, & gleba comminuenda, & aër timendus racemis jam maturis.*

NOTÆ.

97. *Est etiam*, &c. | Præcipit *alteram*, id est, *ndam pastinationem*, quæ dicitur *repastina-* de qua, v. 354. Item & secundam *pampina-em*, seu frondium amputationem, de qua, 65. Quamquam monet, ter aut quater labo-utrumque esse repetendum: quia nunquam *e labori*, id est, in hoc labore, *satis est exhau-*id est juxta Servium, exhaustionis, finitio-perfectionis: sic Æn. 2. 427. *Servantissi-æqui*, id est, æquitatis.

01. *Actus in orbem.* | Id est, perpetuus & initus: nullus enim in orbe, seu circulo itus est.

04. *Aquilo.* | Ventus septentrionalis. Ecl. t.

06. *Curvo Saturni dente*, &c. | Præcepta gerit de curis hybernis circa vitem: ac præ-e de *ablaqueatione*: quæ fit cum circa radi-terra effoditur, tondenturque ferro super-radices: eæ præsertim, quæ terræ superfi-propius tangunt; ut inferiores convale-t. Dicitur *ablaqueatio*, quia vitis radicibus, quasi totidem laqueis, expeditur & liberatur. *Saturni dente.* | Falce dentatâ seu acutâ, quæ Saturni gestamen est. De *Saturno*, Ecl. 4. 6.

410. *Bis vitibus*, &c. | Causam affert geminæ *pampinationis*, quam antea præceperat: item & geminæ *runcationis*, quâ herbæ noxiæ eruuntur, *sarcler.*

413. *Aspera, ruscí Vimina.* | Commendat curam fruticum, unde parantur viti retinacula, *Ruscus*, vel *ruscum*, *du houx*. De eo, Ecl. 7. 42. *Salictum* vel *salicetum*, locus salicibus consitus, *saussaye.*

417. *Extremos effœtus vinitor antes.* | *Antes*, sunt ordines vitium, qui sunt ante cæteros positi, & vineam quasi circundant, & quavis ex parte extremi sunt. *Effœtus*, lassus, qualis est mulier quæ multos edidit fœtus.

418. *Pulvisque movendus.* | Commovendus & excitandus pluvis, fractione glebarum.

419. *Metuendus Jupiter uvis.* | Aër, grandine & pluviis intempestivis infestus. *Jupiter* pro aëre, supra, v. 325.

Contra, nulla eſt difficultas in colendis oleis, nec illæ petunt curvam falcem & raſtros mordaces: cum ſemel radices egerunt in terram, & aſſueverunt aëri. Ipſa terra ſuppeditat ſuccum plantatis oleis, quando *aperitur ligone adunco*; & reddit *plenas olivas*, ſtatim *cum* ipſo *vomere. Ideo nutri olivam pinguem & gratam paci. Poma quoque, quando ſenſere truncos robuſtos, & accepere vires ſibi debitas, cito aſſurgunt in aërem virtute propria, nec egent noſtro auxilio. Interea ſylvæ omnes non minus onerant ſe fœtibus, & inculta avium latebræ rubeſcunt baccis ſanguineis. Cytiſi ſecantur: ſylva alta ſuppeditat tadas*, quibus *ignes nocturni aluntur, & præbent lucem. Et homines negligunt* eas *plantare, &* in iis *curam adhibere? Quid commemorem majores* arbores? *ſalices & geniſta humiles, illæ* ipſæ *præbent, aut cibum pecudibus, aut umbram paſtoribus, & ſepem ſegetibus, & cibum apibus. Et pulchrum eſt videre Cytorum ſa buxo, & ſylvas Naryciarum picearum: pulcrum eſt videre campos non egentes raſtris, au hominum. Sylvæ ipſæ ſteriles in Caucaſo monte,*

Contra, non ulla eſt oleis cultura: neque illæ
Procurvam expectant falcem, raſtroſq; tena
Cum ſemel hæſerunt arvis, auraſque tulerun
Ipſa ſatis tellus, cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fr
Hoc pinguem & placitā paci nutritor olivam.
Poma quoq; ut primum truncos ſenſere val
Et vires habuere ſuas; ad ſidera raptim
Vi propria nituntur, opiſq; haud indiga n
Nec minus interea fœtu nemus omne grav
Sanguineiſq; inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytiſi: tædas ſylva alta miniſtra
Paſcunturq; ignes nocturni, & lumina fu
Et dubitant homines ſerere, atq; impendere
Quid majora ſequar? ſalices, humileſq; ge
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus um
Sufficiunt; ſepemque ſatis, & pabula mel
Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum
Naryciæque picis lucos: juvat arva videre,
Non raſtris hominum, non ulli obnoxia c
Ipſæ Caucaſeo ſteriles in vertice ſylvæ,

NOTÆ.

420. *Contra non*, &c. | Laborioſæ vitis culturæ, facilem opponit oleæ culturam. Utraque tamen in tenera ætate ſimilis eſt: diſparitas igitur à firmiori tantum ætate petenda, quæ maximam in vite, vix ullam in olea, curam exigit; unde addit poëta; *Cum ſemel hæſerunt arvis.*

424. *Cum vomere*, &c. | Id eſt ſtatim atque aperitur vomere, ſine mora, producit fructus Exaggeratio, quæ certum & celerem proventum indicat.

424. *Fruges.* | Olivas interpretor. Et vero voces illæ promiſcue adhibentur à poëtis: *Nemus*, non proprie tantum pro ſylveſtrium arborum multitudine, ſed & pro vinea, v. 409. *Omne levandum fronde nemus: Sylva*, pro quarumlibet rerum multitudine, ut notavimus G. 1. 152. *Meſſis* pro collectione non ſolum tritici, ſed etiam uvarum, G. 2. 410. *Poſtremus metito.* Item pro mellis proventu. G. 4. 231. *Duo tempora meſſis. Vindemia* apud Plin. l. 15. 1. pro olivarum etiam collectione. *Seges*, pro arbuſculis in ſeminario, G. 2. 266. *Ubi prima paratur arboribus ſeges*, &c.

425. *Placitam paci nutritor olivam.* | *Nutritor*, pro *nutri:* paſſivum, activa ſignificatione: ut apud Cicer, pro Mil. 33. *Inimiciſſimum multo crudelius etiam punitus es.* Pro, *punitam paci*, quia inſigne pacis fuit. Æn. Minervæ fuit dicata. Vide G. 1 14.

426. *Poma.* | Fructus pro arbore: nim, *pomus* eſt.

431. *Cytiſi: tadas*, &c. | De *cytiſo* fru tondetur ſaginando pecori, Ecl. 1. 79. arboribus è picearum genere, Ecl. 7. 4

434. *Salices*, &c. | Salices, *ſaules. Geneſt:* G. 2. 12.

436. *Pabula melli.* | Apibus, quæ ne ciunt.

437. *Cytorum.* | Cytorus urbs, & m latiæ, in ora Paphlagoniæ: buxo ferül M. 4. 312. *Sæpe Cytoriaco deducit pectine* id eſt, *buxeo.*

438. *Naryciaque picis lucos*, &c. | Syl ces tædarum, picearum, aliarumque r è quibus ſuccus erumpit, qui, ſi igne mitur dicitur *pix, poix:* ſi ſponte fluit *reſina, poix reſine*, turi affinis. *Naryc* Græciæ & Italiæ, de qua, Æn. 3. 399.

440. *Caucaſeo*, &c. | De *Caucaſo* mon Ecl. 6 42 De *Euro*, vento orientali, G. Hic Caucaſius, pro quolibet monte, E quolibet vento.

as animoſi Euri aſſidue franguntq; feruntque,
nt' alios aliæ fœtus; dant utile lignum
vigiis pinos, domibus cedroſque cupreſſoſque:
nc radios trivere rotis, hinc tympana plauſtris
icolæ, & pandas ratibus poſuere carinas. 445
minibus ſalices fœcundæ, frondibus ulmi:
myrtus validis haſtilibus, & bona bello
mus; Ityræos taxi torquentur in arcus:
e tiliæ leves, aut torno raſile buxum, 449
n formam accipiunt, ferroq; cavantur acuto:
cnon & torrentem undam levis innatat alnus
ſa Pado: necnon & apes examina condunt
ticibuſque cavis, vitioſæque ilicis alveo.
id memorandū æque Baccheia dona tulerunt?
chus & ad culpā cauſas dedit: ille furentes 455
ntauros leto domuit, Rhœtumq; Pholumque,
magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint,
icolas! quibus ipſa, procul diſcordibus armis,
dit humo facilem victum juſtiſſima tellus. 460
on ingentem foribus domus alta ſuperbis
ne ſalutantum totis vomit ædibus undam;

quas validi Euri ſemper perflant & rumpunt, exhibent alios aliæ fructus: præbent pinos, ligna utilia navibus; cedros & cupreſſos, utilia *domibus: ex his agricolæ tornaverunt radios rotis, & rotas plauſtris; & fabricaverunt curvas carinas navibus. Salices producunt vimina, ulmi frondes: Myrtus vero commoda eſt ad valida haſtilia, & cornus ad arma* alia: *taxi flectuntur in arcus Ityræos. Nec non tiliæ politæ, & buxus torno raſilis, accipiunt figuram & cavantur acuto ferro. Alnus quoque levis, demiſſa per Padum, innatat aquæ currenti: apes quoque abſcondunt examina* in *cavis corticibus, &* in *ſinu ilicis carioſæ. Quid produxerunt Bacchi munera,* quod ſit *æqualiter laudandum? Bacchus occaſiones etiam præbuit peccandi: ille morte affecit furioſos Centauros, & Rhœtum, & Pholum, & Hylæum minantem Lapithis magno poculo. O felices agricolas, ſi cognoſcerent ſuam feli-*

tem: quibus terra ipſa æquiſſima producit ex ſe victum parabilem, longe a bellis diſcordibus.
apud illos domus alta portis ſuperbis non emittit ex *totis ædibus magnam multitudinem* homi-
mane ſalutantium;

NOTÆ

4. *Hinc radios trivere rotis, & tympana plauſtris.* | *Hinc,* non ad cedros & cupreſſos, è quas nemo rotas fabricatur; ſed ad ſylvas, ſylveſtres arbores, refertur. De *radiis, tympanis & plauſtris,* G. 1. 163. *Trivere,* perfecere *terendo,* de qua arte Ecl. 3. 38.

5. *Ratibus poſuere carinas.* | *Rates* proprie, ligna inter ſe colligata, quæ per aquam trahuntur; metaphorice ſumitur pro navi perfecta. *Carina,* eſt trabs ima, eaque incurva, quæ navis fundamentum eſt.

7. De *myrto.* | Ecl. 2. 54. De *cornu, cornea,* ſupra, v. 34. De *taxo, if,* ſupra, v. 257. De *tilia, tilleul,* G. 1. 173. *Hæc buxus, vel hoc buxum, buxi, buxi.*

8. *Ityræos.* | Gens eſt juxta Servium, è Syria; juxta cæteros, è Syria: ſagittandi peritia memorabilis.

11, 452. *Alnus miſſa Pado.* | *Alnus, aulne,* arbor: *Padus, le Po,* nobiliſſimus Italiæ fluvius, de quo G. 1. 482. Hic ſumitur pro quovis fluvio. *Pado,* pro, per *Padum:* ut, *It per cœlo,* pro, *ad cœlum.* De *examinibus* apum E. 7. 13. De *ilice* arbore, *yeuſe,* E. 1. 18.

16. *Centauros,* &c. | *Centauri* & *Lapithæ* fuerunt populi Theſſaliæ: hi Pindum & Ossam; illi Pelion montem incolentes. Lapitharum rex Pirithous, cum Hippodamiam uxorem duceret, Centauri, ſponſam ipſo nuptiarum die rapere aggreſſi, à Theſeo & Hercule amicis Pirithoi, cæteriſque Lapithis ingenti clade inter ipſa pocula affecti ſunt. Centaurorum præcipuos commemorat Virgilius: Rhœtum, Pholum, & Hylæum. Pro *Rhœto,* aliqui *Rhœcum* legunt: & vero ſic apud Callimachum alioſque legitur. De *cratere.* Ecl. 5. 68.

458. *O fortunatos,* &c. | VII. PARS & ultima: *Digreſſio de vita ruſtica felicitate.* I. Ejus commoda præfert commodis urbanæ vitæ, v. 461. II. Proximam facit literarum & philoſophiæ ſtudiis, v. 475. III. Præfert quibuſlibet aliis hominum ſtudiis, v. 495. IV. Hujus vitæ antiquitatem à primis Italiæ colonis, primiſque hominibus repetit, v. 532.

462. *Mane ſalutantum,* &c. | Mos apud Romanos, ut clientes magno numero patronos ſalutatum venirent prima luce. *Undam* exprimit multitudo populi exeuntis: dum alius alium, quaſi fluctus fluctum trudit. *Vomit,* metaphora antiqui uſus in eam rem: unde *vomitoria* dicebantur in amphitheatris aditus illi, per quos populus confertim ingrediens in ſedilia ſeſe effundebat.

si illi *non appetunt limina variata pulchrâ teſtudine, & veſtes diſtinctas auro, & æra Corinthia, ſi* apud illos *lana non tingitur Aſſyrio colore, & uſus olei ſinceri non depravatur caſiâ. Tamen* apud illos non deeſt *quies tuta, & vita neſciens decipere, affluens variis opibus: tamen otia in amplis fundis, & antra, & vivi lacus, & umbroſi campi, & mugitus boum, & dulces ſomni ſub arbore, non deſunt. Illic* ſunt *ſylvæ, & latibula ferarum, & juventus patiens in laboribus parvoque aſſueta, & ceremonia Deorum, & venerandi parentes. Juſtitia abiens è terra ultimò poſuit pedem apud illos. Me vero teneant pra cæteris dulc*

Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Illuſaſque auro veſtes, Ephyreïaque æra;
Alba neque Aſſyrio fucatur lana veneno,
Nec caſiâ liquidi corrumpitur uſus olivi:
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Dives opum variarum; at latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus; at frigida Tempe,
Mugituſq; boum, molleſq; ſub arbore ſomni
Non abſunt. Illic ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et patiens operum parvoque aſſueta juvent
Sacra Deûm, ſanctique patres: extrema pe
Juſtitia excedens terris veſtigia fecit.
Me vero primùm dulces ante omnia Muſæ

NOTÆ.

463. *Teſtudine poſtes.* | Portas intelligit, vel in teſtudinem, id eſt fornicem, arcuatas: vel tectas conchis teſtudinis Indicæ in laminas ſectis. *De teſtudinibus, tortuès,* ita Plin. l. 9. 10. *Teſtudines tanta magnitudinis Indicum mare emittit, ut ſingularum ſuperficie habitabiles caſas integant: atque inter inſulas rubri præcipue maris his navigabant cymbis. In mari conchyliis vivunt; tanta oris duritia, ut lapides comminuant: in terram egreſſæ, in herbis pariunt ova, avium ovis ſimilia, ad centena numero: eaque defoſſa extra aquas, incubant noctibus.* Tum cap. 11. *Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſque & repoſitoria his veſtire, Corbilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuria inſtrumenta ingenii.*

464. *Illuſaſque auro veſtes,* &c. | *In quibus artifex ludens, auro aliqua depinxit,* inquit Servius.

Ephyreïaque æra. | Quinque ſyllabarum vox; apud Lucanum etiam quatuor, *Ephyrea:* l. 6. *Incedit caſtris Ephyreaque mœnia ſervat:* id eſt Corinthia: Corinthus enim, *Ephyra* dicta eſt, ab Ephyra Nympha. Urbs eſt Achaiæ, ſita in medio Iſthmi Peloponneſiaci, qui Corinthiacus ideo dicitur. Capta eſt & incenſa, à L. Mummio Conſule. Æs porro Corinthium magno in pretio fuit, & ad vaſa expetitum: cujus pretii cauſa hæc affertur à Floro l. 2. 6. *Quantas opes & abſtulerit & cremaverit hinc ſcias: quod, quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus: nam & æris notam pretioſiorem ipſa opulentiſſimæ urbis fecit injuria: quia incendio peruſtis plurimis ſtatuis atque ſimulacris, æris, auri, argentique vena in commune fluxere.* Æri tamen huic fuiſſe pretium etiam ante Mummianum incendium, probat ex Homero Cerdanus, aliiſque argumentis Germanus.

465. *Alba nec Aſſyrio,* &c. | Quadruplex eſt Syriæ diviſio. Syria, Aſſyria, Cœle Leucoſyria: Phœnicia vero & Tyru Cœleſyria: in Phœnicia autem & circ inventa eſt purpura primum è conchis *Venenum,* ut & Φάρμακον Græcis, ambi nificationis eſt: & ſignificat quicquid rerum immutat, in bonam malamque atque adeo & colores, quibus lana fu

466. *Caſia.* | Caſiam triplicem di Ecl. 2. 49. De prima ſpecie haud dub telligendus poëta: quâ oleum ad ma cias conditum fuiſſe puto, *de la cand*

469. *At frigida Tempe.* | *Tempe,* pl meri, ac nutrius gen. amœniſſima va Theſſalia: cincta montibus Oſſa, Pel lympo: Peneo fluvio interfuſa. Ab e multæ, amœnitate pares, eo quoque no ſignitæ ſunt: ſic in Sicilia poſuit Ovid.

475. *Heloria Tempe.* Statius in Bœotia, T

486. *Theumeſſia Tempe.* Hic Virgilius quælibet loca intelligit. Nomen, à τίμνω *cus, fanum;* quod Æoles deformarunt in

471. *Saltus ac luſtra ferarum.* | De vide Ecl. 6. 56. De *luſtris,* quæ ſunt fera ſylvis cubilia, puto magis adhærendu quam Servio. Feſtus derivat à *luo:* un taphorice *luſtra* dicuntur popinæ & lup ubi ventri ac deſidiæ opera datur. Serv ducit ab *umbra,* quia loca illa parum *tur.* Stat pro Feſto Voſſius in Etym.

474. *Juſtitia excedens.* | Aſtræa, de 4. 6.

475. *Muſæ.* | Profitetur ſe literarum ſtud ferre agriculturæ: ſi tamen his ſtudiis idoneum ſentiret, ad hoc alterum vitæ g biturum. *Muſæ.* | Non hic ſolius carmi fides: ſed literarum omnium, earum pr quæ ad cœleſtia pertinent, quibus præſt

Qua

arum ſacra fero ingenti perculſus amore,
ipiant; cœlique vias & ſidera monſtrent,
ſectus Solis varios, Lunæque labores:
de tremor terris: qua vi maria alta tumeſcant
icibus ruptis, rurſuſq; in ſeipſa reſidant: 480
id tantum Oceano properent ſe tingere Soles
berni: vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
, has ne poſſim naturæ accedere partes,
gidus obſtiterit circum præcordia ſanguis;
ra mihi & rigui placeant in vallib⁹ amnes, 485
minet amem ſylvaſq; inglorius. O ubi campi,
rchiuſque, & virginibus bacchata Lacænis
ygeta! ô qui me gelidis in vallibus Hæmi
at, & ingenti ramorum protegat umbra!
lix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas, 490
que metus omnes & inexorable fatum
bjecit pedibus, ſtrepitumq; Acherontis avari!
unatus & ille, Deos qui novit agreſtes,
raq; Sylvanumq; ſenem, Nymphaſq; ſorores!
m non populi faſces, non purpura regum 495

quarum fero res ſacras, magno earum *amore captus: & doceant* me *circulos cœli, & ſidera, & diverſas eclipſes Solis, & eclipſes Lunæ: unde motus terræ* oriatur *: quâ virtute altum mare turgeſcat, ſuperato alveo; ac deinde in ſeipſum recurrat: qua de cauſa Sol hyemalis ita properet ſe lavare aquis Oceani: vel quæ mora differat noctes æſtivas. Si vero ſanguis frigidus circumfuſus cordi impediat, quo minus poſſim penetrare hæc ſecreta naturæ; placerent mihi rura, & fluvii decurrentes in vallibus: amarem fluvios & ſylvas, ſine* ulla alia *gloria. O ubi* ſunt *campi, & Sperchius* fluvius, *&* mons *Taygetus frequentatus à puellis Laconicis! ô, quis me transferat in valles gelidas Hæmi* montis, *& operiat* me *magnâ umbrâ ramorum! Felix* ille eſt, *qui potuit diſcere cauſas rerum, &* qui *poſſuit ſub* [illegible] *omnem timorem & tumultum Acherontis avari. Sed felix quoque* eſt *ille qui colit Deos* [illegible], *& Panα, & ſenem Sylvanum, & Nymphas ſorores. Ille non movetur, nec faſcibus populi, neque* [illegible] *regum,*

NOTÆ.

[illegible]*b. Quarum ſacra fero.* | Poëtæ Muſarum ſe [illegible]erdotes appellant. Ita Horat. Od. I. 3. 1. *[illegible]ina non prius audita, Muſarum ſacerdos, [illegible]ibus puerisque canto.* Sacerdotum eſt *ſacra* [illegible], adminiſtrare, ac ducere.

[illegible]t. *Quid tantum Oceano*, &c. | Hyemem & [illegible]rem ſignificat: & ſenſus eſt: Quæ cauſa ſit, [illegible]ſes hyberni tam ſint in occaſum præcipi- [illegible] & quæ mora noctes æſtivas differat, ac [illegible]rdet. *Soles* dixit, pro *dies*, plurali numero: [illegible]admodum G. 1. 66. *Pulverulenta coquat [illegible]uris Solibus æſtas.*

[illegible]4. *Frigidus obſtiterit, &c.* | *Secundum phy- [illegible], qui dicunt ſtultos homines eſſe frigidioris [illegible]uinis; prudentes, calidi. Unde & ſenes, in [illegible]us jam friget; & pueri, in quibus necdum [illegible], minus ſapiunt.* Ita Servius. *Præcordia* pro- [illegible] ſunt membranæ cordi prætenſæ: Græci [illegible]ant διάφραγμα. Supra præcordia ſunt pul- [illegible]es & cor, infra jecur & lien. Sæpe tamen [illegible]antur pro *extis* omnibus, hic & alibi præ- [illegible]e pro *corde*, ſæpe pro ipſo *animo*.

[illegible]7. *Sperchiuſque*, &c. | *Sperchius*, Theſſaliæ [illegible]us, è Pindo monte, in Maliacum ſinum ra- [illegible]e fluens: hodie *Agriomela Taygetus*, plural. [illegible]ta, mons Laconiæ, Spartæ & Amyclis im- [illegible]tus, venatione & Bacchi orgiis celebris: [illegible]*Virginibus bacchata Lacænis:* id eſt frequentata à Laconiæ mulieribus, quæ illic Bacchantium cultu interdum ludebant. *Hæmus*, mons Thraciæ, de quo G. 1. 492.

490. *Felix qui*, &c. | Videntur hi verſus geminam philoſophiæ partem diſtinguere: primus *phyſicam*, ſive naturalem, quæ rerum cauſas inveſtigat: alii *ethicam*, ſive moralem, quæ tota eſt in temperandis hominum motibus, & conſectanda beatitate: beatitas autem in voluptate à pleriſque veterum conſtituebatur: nocet porro voluptati metus fati & inferorum.

492. *Acherontis avari.* | *Acheron*, inferorum fluvius de quo Æ. 6 323. *Avarus* dicitur, quia inferi rapiunt omnia.

493. *Deos agreſtes, Panaque*, &c. | De Diis agreſtibus Ecl. 6. in notis ad argum. De *Pane* Ecl. 2. 31. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24. De *Nymphis ſororibus*, puta *Dryadibus* aut *Napais*, &c. Ecl. 2. 46.

495. *Non populi faſces, non*, &c. | Neque movetur Romanorum honoribus: neque barbarorum regum. Romanos honores, per *faſces*; barbaros, per *purpuram* regum, ſignificat. *Faſces*, erant faſciculi virgarum, quibus erat obligata ſecuris, ita ut ferrum in ſummo extaret: inſignia fuere magiſtratuum apud Romanos. Dicuntur *faſces populi*, quia populi ſuffragiis magiſtratus eligebantur in comitiis. Faſces habebat

nec dissensione quæ turbat infidos fratres, nec Daco, qui descendit à Danubio conjurato; nec negotiis Romanorum, nec regnis perituris: neque ille aut cum angore misereſcit pauperis, aut invidet diviti. Colligit fructus, quos rami, quos agri ipſi volentes ultro producunt: nec cognoſcit leges duras, & tumultuoſum forum, aut tabularia populi. Alii agitant remis mare profundum, & currunt ad militiam: pervadant in aulas & domos regum. Hic intentat ruinam urbi & miſeris domibus, ut bibat in poculo gemmeo, & dormiat in purpura Tyria: alius occultat divitias, & incumbit auro defoſſo: alius obſtupeſcit mirabundus ad roſtra: alium percellit hiantem plauſus plebis & ſonus in theatro, nam iteratur: alii *gaudent tincti ſanguine fratrum,*

Flexit & infidos agitans diſcordia fratres;
Aut conjurato deſcendens Dacus ab Iſtro:
Non res Romanæ, perituraq; regna: neque
Aut doluit miſerans inopem, aut invidit hab
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſuâ, carpſit: nec ferrea jura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia v
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum, penetrant aulas & limina regum.
Hic petit excidiis urbem miſeroſque Penates,
Ut gemmâ bibat, & Sarrano indormiat oſtr
Condit opes alius, defoſſoque incubat auro:
Hic ſtupet attonitus roſtris: hunc plauſus hia
Per cuneos (geminatus enim) plebiſq; patr
Corripuit: gaudent perfuſi ſanguine fratrum.

NOTÆ.

Dictator xxiv. Conſul xii. Prætores provinciales vi. Prætores urbani ii. Præferebantur à *lictoribus*, quorum nomen à *ligando*: quia reos ligabant, feriebantque virgis è faſce detractis.

497. *Dacus ab iſtro.* | *Daci* nunc *Tranſylvani, Moldavi,* & *Valachi,* olim feræ gentes & Romanis infeſtæ, intra Carpathum montem à Septentrione; Iſtrum fluvium, à meridie: ad uſque Iſtri oſtia porrectæ. *Iſter* ſive *Danubius,* fluvius Europæ maximus. Oritur ex Abnoba monte in comitatu *Bar,* prope Villingam oppidum Sueviæ: deinde auctus fluviis 60. Navigabilibus, in Pontum Euxinum influit oſtiis ſex, quorum duo tantum jam navigabilia ſunt, cæteris arenâ clauſis. Danubius olim vocatus ab ortu, ad uſque Axiopolim urbem Myſiæ; quo loco Iſter appellabatur: unde proprie Iſter à Virgilio hic dicitur: & Dacus uſurpatur pro quolibet hoſte barbaro Romani imperii, cujus olim terminus ab ea parte Iſter fuit.

498. *Non res,* &c. | Opponit Romanum imperium, regnis cæteris, quæ vocat *peritura,* ut Romanam æternitatem notet.

499. *Aut doluit miſerans,* &c. | Loquitur è Stoicorum ſententia, qui motus omnes animi atque affectus, veluti morbos & vitia, ex homine ſublatos volebant ad bene beateque vivendum. Ac ſpeciatim patet miſericordiam excludi à Seneca ex animo ſapientis, lib. 2. de Clement. c. 5. *Quemadmodum religio Deos colit, ſuperſtitio violat: ita clementiam manſuetudinemque omnes boni præſtabunt, miſericordiam autem vitabunt. Eſt enim vitium puſilli animi, ad ſpeciem alienorum malorum ſuccidentis: itaque peſſimo cuique familiariſſima eſt.*

502. *Populi tabularia.* | *Tabularium* Romæ locus fuit, in quo publicâ omnia inſtrumenta de prædiis, vectigalibus, portoriis, re- que aliis publicis, ſervabantur in tabul- autem in atrio Libertatis. Livius, l. 4 *ſores ex templo in atrium Libertatis aſcen & ibi ſignatis tabellis publicis, clauſeq rio, & dimiſſis ſervis publicis, negarun quicquam negotii publici geſturos, quam um populi de ſe factum eſſet.*

505. *Hic petit,* &c. | Eos carpit, q- domitarum urbium ruinis colligunt. tibus Æ. 2. 717.

506. *Sarrano dormiat oſtro,* &c. | quæ ſit è ſanie *oſtrei* ſive conchylii, qui appellatur, Phœnicum lingua *Sar:* unde rus, urbs Phœniciæ, horum piſcatu c dicta eſt prius *Sarra*; & color purpureus *ranus & Tyrius.* Diſtinguunt tamen pl purpuram piſcis, ſive oſtreum, à murice: tamen à poëtis vulgo promiſcue uſurp Purpura alia rubra, alia violacea, alia di id eſt, bis tincta, à δὶς bis, & βάπτω ti

508. *Hic ſtupet attonitus roſtris,* &c. ſtudium audiendi oratores, vel orandi e ſtris, quæ *roſtra* dicebantur. Nam ex l. 8. cum *Antiades,* gens Latii maritima, caput *Antium,* victi à Romanis & claſſe ati eſſent, naves eorum partim in navali ductæ, partim incenſæ ſunt: ſervatiſque id eſt, eminentibus illis proræ partibus, ferro aut ære armabantur; placuit in for geſtum ex iis adornari, unde cum populo retur.

509. *Per cuneos, (geminatus enim,)* &c. tat ſtudium ſpectaculorum: in quibus pla non à ſola plebe, ſed etiam à ſenatoribus dabatur & ſic geminabatur. *Cunei* ſedilia theatrorum, de quibus ſupra, v. 381.

Exilio

ilioque domos & dulcia limina mutant,
que alio patriam quærunt ſub Sole jacentem.
ricola incurvo terram dimovit aratro :
nc anni labor, hinc patriam, parvoſq; nepotes
tinet; hinc armenta boum, meritoſq; juvencos.
c requies; quin, aut pomis exuberet annus,
t fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi :
proventuq; oneret ſulcos, atque horrea vincat.
tit hyems; teritur Sicyonia bacca trapetis :
nde ſues læti redeunt : dant arbuta ſylvæ :
varios ponit fœtus autumnus : & alte
tis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
erea dulces pendent circum oſcula nati :
ſta pudicitiam ſervat domus : ubera vaccæ
ctea demittunt : pingueſq; in gramine læto
ter ſe adverſis luctantur cornibus hœdi.
ſe dies agitat feſtos : fuſuſque per herbam,
nis ubi in medio & ſocii cratera coronant,
libans, Lenæe, vocat : pecoriſque magiſtris
locis jaculi certamina ponit in ulmo,
rporaque agreſti nudat prædura palæſtrâ.
ec olim veteres vitam coluere Sabini,
nc Remus & frater : ſic fortis Etruria crevit,
ilicet & rerum facta eſt pulcherrima Roma,

& relictis domibus & gratis liminibus abeunt in exilium, & quærunt patriam ſuppoſitam alii Soli. Agricola autem *vertit terram curvo aratro : inde* eſt *labor anni ; inde alit patriam & parvos nepotes ; inde* alit *armenta boum, & juvencos, qui* id labore *meruerunt. Nec ceſſat, donec annus abundet, vel pomis, vel fœtu pecudum, vel manipulis ſpicarum Cerealium : & oneret ſulcos proventu, & ſuperet horrea.* Poſtquam *hyems venit, oliva Sicyonia premitur torcularibus : redeunt porci ſaginati glandibus : ſylva præbent poma ſylveſtria : & autumnus ſuppeditat varios fructus : & alte racemi dulces coquuntur in apertis collibus. Interea dulces nati pendent circa ora : caſta domus ſervat pudicitiam : vacca demittunt mammas plenas lacte : & pingues hœdi in herba fertili certant invicem oppoſitis cornibus. Ipſe* agricola *celebrat dies feſtos : & ſtratus in herba, ubi ignis* eſt *in medio, &* ubi *ſocii implent pocula, te invocat, ô Bacche, vinum effundens* tibi : *Et proponit cuſtos gregis certamina celeris jaculi in ulmo, & nudat robuſta* eorum *corpora ad luctam ruſticam. Sic inſtituerunt vitam olim antiqui Sabini, ſic Remus, & frater* ejus Romulus : *ſic crevit ampla Tuſcia : atque adeo Roma evaſit pulcherrima mundi.*

NOTÆ.

17. *Cerealis mergite culmi.* | *Hac merges,* ſcilio videtur eſſe manipulus ſpicarum, ut explicat Servius. Plinio tamen l. 18. 30. videtur eſſe furca colligendis apta manipulis : qua ſignificatione dicitur etiam *merga, æ,* à Columella, & Feſto.

19. *Sicyonia bacca trapetis.* | *Sicyon,* urbs Achaiæ propriè dictæ, non longe ab Iſthmo Peloponneſiaco, ferax oleis. *Trapes,* ſive *trapetis,* mola eſt, ſive torcular olei.

20. *Arbuta.* | Proprie ſunt fructus *arbuti, arbutis, Arbouſier,* de qua Ecl. 3. 82. Hic forte pro baccis omnibus ſylveſtribus uſurpantur.

22. *Mitis in apricis,* &c. | Matureſcit Solis ardore. De loco *aprico,* id eſt, Soli expoſito, vide Ecl. 9. 49.

23. *Circum oſcula.* | Circa os pendent, ab oſculo pendent. *Oſculum* enim, non ſemper *baſium* ſed magis proprie ipſum *os* ſignificat. Æn. 1. 660.

28. *Cratera coronant.* | Non coronant floribus ſed vino : quod ad ſummam uſque pocula oram, ac veluti coronam, infunditur. Docet Athenæus l. 15. ex Ariſtotele. ὅτι οὐδὲν καλὸν προσφέρομεν ἀφ' ἑαυτῶν τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ τέλειον, &c. *Nihil mutilum eſſe offerendum Diis, ſed integrum & perfectum : plenum vero perfectum eſt : coronare autem, plenitudinem quandam ſignificat.* Citatque Homerum : Κρητῆρα δ' ἀμφιπύηεα ὄφρα κέραιεν ἔπλησάν τε ποτοῖο. *Juvenes vero crateras coronaverunt potu.*

531. *Palæſtrâ.* | Luctâ : Græca vox παλαίστρα, radix πάλλω *agito,* propter corporis in ea agitationem.

532. *Sabini.* | Romæ vicini, Apennini jugis circumvallati : quorum fœminas in ludis Romani rapuerunt.

533. *Hanc Remus & frater,* &c. | Remus & Romulus, fratres, Romæ conditores, Iliæ & Martis filii : de iis Æn. 8. 630.

Sic fortis Etruria. | Tuſcia à Latio, per Tiberim, diviſa : Æn. 8. 479. & 10. 164.

Septemque

& una circumeinxit ſibi muris ſeptem montes. Aureus quoque Saturnus ducebat hanc vitam in terris, ante imperium Jovis Cretenſis, & antequam ſcelerati homines veſcerentur occiſis bobus. Nondum etiam homines *audiverant inflari tubas, nondum gladios ſonare impoſitos duris incudibus. Sed nos decurrimus campum immenſum longitudine: & jam tempus* eſt *liberare* jugo *fumantia colla equorum.*

Septemq; una ſibi muro circumdedit arces.
Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, & ante
Impia quàm cæſis gens eſt epulata juvencis;
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari claſſica, necd
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes,
Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor
Et jam tempus equûm fumantia ſolvere colla

NOTÆ.

535. *Septemque----muro circumdedit arces.* | *Arces*, vel loca munita ſunt; vel potius, montes, rupes: ut G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces.* Et vero *arx* probabilius derivatur ab ἄκρα, *cacumen, vertex:* quanquam inepte Solinus derivat ab *Arcadibus*, qui primi in excelſa parte montis habitarunt; Varro ab *arcendo*, Servius ab *arcano.* Porro ſeptem Romæ colles incluſi muro fuere: Palatinus, nunc *palazzo maggiore:* Quirinalis, *monte cavallo*; Cœlius, *monte di S. Giovanni Laterano*, Capitolinus, *Campidoglio*; Aventinus, *monte di S. Sabina*; Eſquilinus; *monte di S. Maria maggiore*, Viminalis denique; quibus ſeptem additi de fuerunt Janiculus collis, *Montorio*; & V nus.

536. *Dictæi regis, & ante Impia quam* Antequam regnaret Jupiter, qui educ in Dictæo monte, Cretæ inſulæ, G. 4. eſt, aurea ætate; cum homines nondu malium carne, ſed ſolis terræ fructibus rentur. *De Saturno, & aurea ætate,* 6.

541. *Sed nos*, &c. | Hunc librum, ut d res, allegoria terminat ab equis pein *quor* hic eſt campus. Æ. 2. 780.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM
LIBER III.

ARGUMENTUM.

EXORDIUM tria continet: invocationem Deorum, qui pabulo & pecorum paſtioni præ deinde laudes Octaviani: denique invitationem Mæcenatis, cujus juſſu ſuſceptum id opus, rurſus teſtatur. Sequuntur præceptiones de cultura pecorum, quatuor in partes diſtincta. I. de bobus & equis. II. De ovibus & capris. III. De canibus. IV. De rebus pecori infeſtis; ſerpentibus, ſcabie, febri, ac peſte: quæ peſtis deſcriptio epilogi locum obtinet. Sparſa ſunt ea toto libro fuſiores, oblectationis cauſa, deſcriptiones; quaſi quædam diverticula. Talis ſcriptio curſus equeſtris, v. 103. Aſili ſive œſtri, v. 147. Taurorum amantium, v. 217. rum amoris, 242. Scythicæ, hyemis, v. 349.

E quoque, magna Pales, & te memorande canemus
tor ab Amphryſo: vos ſylvæ, amneſq; Lycæi.
eera, quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
nia jam vulgata. Quis aut Euryſthea durum,
illaudati neſcit Buſiridis aras? 5
i non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?
ppodameq; humeroq; Pelops inſignis eburno,
er equis? Tentanda via eſt, quâ me quoq; poſſim
llere humo, victorq; virûm volitare per ora.
mus ego in patriam mecum (modo vita ſuperſit)
nio rediens deducam vertice Muſas: 11

llem me etiam è terra, & victor volare per ora hominum. Ego primus rediens è Bœotiis mon- deducam mecum Muſas in patriam?

INTERPRETATIO.

TE etiam cantabo, ô magna Pales; & te, ô paſtor memorabilis ob Amphryſum; & vos, ô ſylvæ, & flumina Lycæi. Catera omnia argumenta, *quæ delectare* poſſent *animos otioſos, jam pertractata* ſunt. *Quis neſcit, aut Euryſtheum ſeverum, aut altaria infamis Buſiridis? Cui non dictus* eſt *Hylas puer, & Delos Latonia, & Hippodame, & Pelops notabilis humero eburneo* ac *peritus* artis *equeſtris? Tentanda eſt* mihi *via, quâ poſſim primus rediens è Bœotiis mon-*

NOTÆ.

TE quoque, *magna Pales.* | Dea paſtorum & pabuli, cui ſacra lacte fiebant: & feſta celebrabantur *Palilia*, Kal. Maii: quo die Romulus urbem fundavit.

. *Paſtor ab Amphryſo.* | *Amphryſus*, fluvius eſſaliæ; ubi Apollo greges pavit Admeti ; vel ipſius regis amore captus, juxta ſmachum in hymno; vel juxta alios, eidem dictus in ſervitutem à Jove, propter interſa Cyclopas, qui fulmina Jovi fabricave- , ad occidendum, vel Phaethonta, vel Æapium, utrumque filium Apollinis. Ideo *ctus memorandus ab Amphryſo:* id eſt, ob phryſum: quia ob operam ejus in ripis nero exhibitam, dictus eſt *Apollo Nomius*, *à paſcuum.*

ſylvæ, amneſque Lycæi. | Loca quælibet pa- abundantia: quales ſunt in Arcadia ſyl- amneſque *Lycæi* montis. Ecl 10. 15.

. *Euryſthea.* | Mycenarum regem: qui Junodio obſequens, Herculem, oraculi juſſu ſubditum, difficillimis periculis objecit: è bus evaſit victor. De *Hercule* Æ. 8. 287.

. *Illaudati Buſiridis aras.* | Regis Ægypti, cum hoſpites ad aras immolaret, ad eas cum Amphidamante filio & miniſtris ſius eſt ab Hercule, cui ſtruebat eaſdem inas. *Illaudati.* | Illaudabilis, in quo nihil eſt de dignum, ac proinde ſumma ſunt omnia a. Sic vulgo *invictus*, ſumitur pro *invinci-* quod non eſt in uſu, ut notat Turneb. l. 7. Videturque Virgilius carpere Iſocra- Græcum oratorem, qui ſcripſit, quam adlabemus, laudationem Buſiridis.

. *Hylas---Latonia Delos.* | *Hylas*, puer diius Herculi: Ecl. 6. 43. *Latona*, Cœi Titafilia, à Jove compreſſa. Ecl. 3. 67. *Delos*, la maris Ægæi, ubi Latona Dianam & Aginem enixa eſt. Æn. 3. 74.

7. *Hippodameque.* | Vel Hippodamia, filia OEnomai regis Elidis & Piſarum: qui cum ex oraculo ſe à genero occidendum eſſe accepiſſet: equis confiſus velociſſimis, qui ex ventorum flatu creati erant, curule certamen filiæ procis propoſuit, eâ lege, ut qui vinceret, filiam obtineret; qui vinceretur, mortem ſubiret. Igitur tredecim victis & occiſis, Pelops Myrtilum OEnomai aurigam pretio corrupit, ut currui fragilem axem ſubjungeret, aut obicem axi non adjiceret. Quo pacto OEnomaus è curru concidit, membriſque caſu colliſis mortuus eſt. Pelops Hippodamiâ potitus, Myrtilum perfidiæ mercedem contumelioſius exigentem, in Ægæum mare præcipitem dedit, cujus illa pars ideo *Myrtoum* mare dicta eſt. *Pelopis* pater Tantalus fuit, Phrygiæ rex: qui cum Deos excepiſſet hoſpitio, eorumque numen explorare vellet, ſuum hunc filium iis epulandum dedit; à cujus eſu cæteri abſtinuerunt, exceptâ Cerere, quæ humerum ejus abſumpſit. Jupiter eum ſuſcitavit, humerumque ei reſtituit eburneum: Tantalus ob id ſcelus perpetua ſiti ac fame in inferis cruciatus fingitur, præſentibus epulis coactus abſtinere. Pelops deinde non Elide tantum, ſed totâ peninſulâ potius, eam ſuo nomine *Peloponneſum* vocavit.

10. *Primus ego in patriam*, &c. | Certe hanc laudem prius dederat Ennio Lucret. l. 1. 117. *Ennius ut noſter cecinit, qui primus amœno detulit ex Helicone perenni fronde coronam, per gentes Italas*, &c. Igitur non ſignificat Virgilius ſe primum omnium Græcas Muſas deducturum in Italiam, ſed in agrum Mantuanum.

11. *Aonio vertice.* | Helicone, monte Bœotiæ, quæ Aonia prius dicta eſt. Ecl. 6. 65. De *Muſis* Ecl. 3. 60.

Primus

dummodo vita duret mihi
Primus reportabo tibi palmas Idumæas, ô Mantua: & adificabo in campo viridi templum è marmore juxta aquam, ubi magnus Mincius errat lentis flexibus, & tegit marginem *riparum tenerâ arundine. In medio* templo *mihi erit Cæsar, & templum occupabit. Ejus in honorem ego victor, & spectabilis purpurâ Tyriâ, impellam juxta fluvium centum currus actos quatuor equis. Omnis Græcia relinquens Alpheum, & sylvas Molorchi, meo jussu certabit cursu, & duro cæstu.*

Primus Idumæas referam tibi, Mantua, pal
Et viridi in campo templum de marmore po
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus e
Mincius, & tener i prætexit arundine ripas,
In medio mihi Cæsar erit, templumque tene
Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina cu
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque
lorchi,
Cursibus & crudo decernet Græcia cæstu.

NOTÆ.

12. *Primus Idumæas*, &c. | Id est, nobiles palmas: quales nascuntur in *Idume*, sive *Idumæa*, Syriæ regione, ab *Edom*, filio Esau, sic dicta. Attingit morem victorum Olympicis ludis: qui sua præmia referebant patrias in civitates: in quas triumphali pompâ invehebantur, fruebanturque deinceps vectigalibus totam in vitam è republica constitutis.

13. *Mincius*. | Fluvius Mantuam alluens, *Mantua*, Ecl. 7. 13.

16. *In medio*, &c. | Promittit multa in honorem Octaviani. I. *Templum*. II. *Ludos Olympicos, & Nemæos*, Græco more. III. *Supplicationes cum Deorum statuis*. IV. *Sacrificia*. V. *Ludos theatrales*. VI. *Trophæa, imagines & statuas*.

17. *Victor ego, & Tyrio*, &c. | Victor poetarum omnium Græcorum: quam victoriam explicat more tum Romano, tum Græco. Romano quidem, juxta quem victores purpurâ vestiti quadrigis invecti triumphabant; Græco vero, juxta quem victores ludis Olympicis palmam manu, coronam capite, gestabant: unde supra dixit; *referam tibi, Mantua, palmas*: & infra v. 21. *Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ*, &c. *De Tyrio ostro*, sive purpura, G. 2. 506.

18. *Centum Quadrijugos*, &c. | Vel modo potarum, *centum* dixit, pro magna multitudine. Vel alludit ad pompam Circensium ludorum, in quibus die uno fiebant viginti quinque currum missus: id est, emissiones currum è repagulis & carceribus: singulis autem missibus quatuor currus exibant, singuli, pro sua factione, suis distincti coloribus: quatuor enim erant factiones; rubra, alba, prasina, sive viridis, & veneta, sive cærulea. Igitur centum currus Virgilii missus indicant viginti quinque, seu Circensem uhius diei pompam. Circenses autem ludi, cursus equestres Olympicos imitabantur, Æ. 5. 288.

Ad flumina. | Veteri instituto: nam ante Circorum fabricam, *in litore fluminis Circenses agitabantur: in altero latere positis gladiis, ut ab utraque parte esset ignavia præsens periculum*: inquit Servius. Vide Æ. 5. 288.

19, 20. *Cuncta, mihi*, &c. | Significat ram esse Græciam ad suos ludos, patri temptis, quasi vilioribus. Quatuor a rant in Græcia ludi, sive certamina i *Olympica, Pythia, Isthmia, & Nemæa. L pica*, Instituta sunt ab Hercule, in hono vis, postquam Hercules Augeam regen occidisset: fraudatus ab eo mercede propter stabulum à triginta annorum s purgatum. Victores coronâ donabantur leastro, vel oleâ. Constabant autem l pentathlo, sive quintuplici certamine cursu, saltu, disco, & palæstra: durab quinque dies, & quarto quoque anno bantur: unde spatia quatuor annorum inter ludorum illorum celebrationes in *Olympiades* appellata sunt. II. *Pythia* in Pythio, Macedoniæ loco: in hono pollinis, ob cædem Pythonis serpentis Apollo *Paan* dictus est, à *παιειν ferire*, sagittis serpentem percussisset: indeq men, in ipsius & cæterorum deinde D laudem, vocatur *hic paan*. Coronabantur res lauro. III. *Isthmia*, in honorem Nept Theseo Athenienslum rege instituta, in bus isthmi Corinthiaci. Corona dabatur IV. *Nemæa*, edebantur in honorem He ob cædem leonis ab eo interfecti in syl meæa, prope Cleonas: urbem Achaiæ, loponneso. Corona erat ex apio. Præter dis omnibus victores palmam manu gest Virgilius per *Alpheum*, Elidis in Pelopo fluvium, prope Olympiam urbem: cert intelligit *Olympica*: quæ ibi committeb *Per lucos Molorchi*, certamina *Nemæa*. M clus enim pastor fuit in agro Cleonæo, h Herculis, cujus in gratiam Hercules l Nemeæum sive Cleonæum interfecit. Cer na alia sub his duobus complectitur. *C* Chirothecæ quædam species est, è corio l lo, eoque *crudo*: quo pugiles manu & br ad pugnam armabant. Æ. 5. 401.

caput tonſæ foliis ornatus olivæ
a feram. Jam nunc ſolemnes ducere pompas
delubra juvat, cæſoſque videre juvencos :
ſcena ut verſis diſcedat frontibus, utque
purea intexti tollant aulæa Britanni. 25
ribus pugnam ex auro ſolidoque elephanto
garidum faciam victoriſque arma Quirini :
ue hic undantem bello, magnumq; fluentem
um, ac navali ſurgentes ære columnas.
dam urbes Aſiæ domitas, pulſumq; Niphaten,

Ego decoratus frondibus tonſa oleæ circa *caput, proponam præmia. Jam nunc juvat ducere ad templa ſolemnes pompas, & videre mactatas victimas: vel* videre, *quomodo ſcena mutetur converſâ facie; & quomodo Britanni intexti attollant aulæa purpurea. In portis* templi *ſculpam in auro & ſolido ebore pugnam Indorum, & bella victoris Romuli: ibidemque* ſculpam *Nilum agitatum* claſſibus, *& longe fluentem: & co-*

u extructas ex *ære navium* captarum. *Adjiciam urbes Aſiæ expugnatas, & Armenos fugatos,*

NOTÆ.

1. *Tonſæ.* | Conciſis foliis apte compoſitæ.

2. *Ducere Pompas.* | *Pompa*, erant imagines orum impoſitæ ferculis; & alia quælibet lu- um ornamenta, quæ ad oſtentationem co- populo ducebantur: præcipue in *Circenſi-* Nomen à πομπὴ; hoc autem, à πέμπω *mitto, dico, tranſveho.* De pompa illa Circenſi Ovid. Amor. 2. 2. 43. *Sed jam pompa ve- linguis animiſque favete*, &c. *Prima loco ſparſis Victoria pennis*, &c. Tum Neptu- Mars, Phœbus, Minerva, Ceres, &c.

3. *Vel ſcena ut*, &c. | Scena, frons eſt thea- ſeu pars theatri adverſa ſpectantibus: quæ velis, aliiſque ornamentis decorata, tegit atque inumbrat: σκηνὴ *umbra*, à σκιὰ *umbra.* G. 2. 381. Scena autem ebat, aut *verſatilis*, aut *ductilis.* Verſati- um ſubito machinis quibuſdam, ut præ- Vitruvius, triangulis tota vertebatur, ali- ue picturæ faciem oſtendebat. Ductilis: evolutis velis & aulæis picturæ facies in- nudabatur. Utramque exprimit Virgi-

5. *Intexti tollant aulæa Britanni.* | Singulæ egent explicatione. I. *Aulæa:* vela in- , peripetaſmata, dicta ſunt ab *aula* At- Pergami regis citiſſimi, qui populum Ro- m hæredem reliquit: primuſque invenit intexere, ut Babylonii colores, ex Pli- l. 8. 48. unde *Attalica* & *Babylonica* aulæa ſque memorantur. II. *Britanni*, nunc An- & Scoti. Non ab Octaviano victi ſunt, ut Servius, ſed à Julio Cæſare: qui ex con- Galliæ bis in eorum inſulam naviga- duabuſque victoriis re bene geſtâ, & ac- obſidibus, magnum ſervorum numerum, dam reportavit: juxta Strabonem l. 4. igitur Julii mancipiis puto multos offi- theatralibus addictos eſſe: de quibus, ut empore paſſim notis, hic ſermo eſt. III. ti. Nempe quia Julii victoriæ in ipſis au- depictæ erant: & inter eas, fortaſſe Bri-

tannica: unde portabant vela iidem Britanni qui in velis acupicti videbantur.

26. *Elephanto.* | De ebore, qui dens eſt elephanti, G. 1. 57.

27. *Gangaridum*, &c. *Quirini*, &c. | *Gangaridæ*, gens Indica circa Gangem. *Quirini.* | Octaviani: qui quaſi alter Romulus, & alter conditor Romæ habitus eſt. Romulus autem Quirinus dictus eſt à *quiri*, quæ Sabinorum linguâ haſtam ſignificat, qua ſemper inſtructus pingitur Romulus. Certum eſt agitatum fuiſſe in ſenatu, Romuli-ne, an Auguſti nomine, Octavianus donaretur. Sed peræque certum eſt, neque id contigiſſe niſi ann. U. C. 727. annis poſt edita Georgica circiter tribus: neque unquam Gangaridas ab eo victos eſſe. Igitur appellatur à Virgilio *Quirinus*, non publica auctoritate, ſed privata adulatione: *Gangaridum* vero victor, quia M. Antonii victor; qui ipſe dolo Armenios, Ventidio duce, Parthos vicerat; Indos vero, Arabes, alioſque Aſiaticos habuerat in auxiliis, ut diximus G. 2. 171. Unde patet, id quod illo loco jam probavimus, hunc quoque locum Georgicis libris jam perfectis attextum eſſe.

28. *Magnumque fluentem Nilum.* | Nomen pro adverbio. Sic Æ. 7. 399. *Torvumque repente clamat*, &c. De *Nilo* Ægyptio flumine, G. 4. 288. & Nilus victoriam ſignificat Alexandrinam, de M. Antonio & Cleopatra ab Octaviano relatam, anno U. C. 724.

29. *Navali ſurgentes*, &c. | Octavianus è roſtris æreis Ægyptiarum navium, dicitur quatuor columnas conflaviſſe: auctor Servius.

30, 31. *Niphaten, Fidentemque*, &c. | Per Niphaten Armeniæ montem, Armenios ipſos intelligit per montem, populos montis incolas. Sic Æ. 10. 13. *Alpes immittit apertas:* id eſt, populos Alpinos. De *Parthis*, diximus Ecl. 1. 62. Quomodo autem Octavianus dici poſſit viciſſe Armenios & Parthos, vide ſupra, in nota ad v. 27.

Fidentemque

& Parthos confidentes fugæ ac ſagittis retro jactis, & ſpolia bis rapta manu ex diverſis hoſtibus, & populos bis victos in utroque mari. Erunt quoque ſtatuæ è marmore Pario, ſimulacra prope *animata, ſobolem Aſſaraci, & heroes familiæ deductæ à Jove: & Tros pater* Aſſaraci, *& Apollo munitor Trojæ. Invidia infelix timebit furias, & ſeverum fluvium Cocyti, & tortos ſerpentes Ixionis, & rotam immenſam, & rupem* Siſyphi *inſuperabilem. Interea ſubeamus ſylvas Dryadum, & ſaltus* aliis *inacceſſos;* ſubeamus *tua mandata, ô Mæcenas, non* ſane *facilia. Animus meus nihil altum incipit ſine te.*

Fidentemq; fugâ Parthum verſiſque ſagitti
Et duo rapta manu diverſo ex hoſte troph
Biſque triumphatas utroque ab litore gent
Stabunt & Parii lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Jove gentis
Nomina: Troſq; parens, & Trojæ Cynthi
Invidia infelix furias amnemq; ſeverum
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis angues,
Immanemq; rotam, & non exuperabile ſa
Interea Dryadum ſylvas ſaltuſque ſequa
Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia juſſa
Te ſine nil altum mens inchoat: en age ſe
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cit
Taygetiq; canes, domitrixq; Epidaurus equ

Eia vero amputemus pigras moras: Citharon vocat nos more, & canes Taygeti, & Epidaurus domitrix equorum.

NOTÆ.

32, 33. *Et duo rapta----Biſque Triumphatas,* &c. | Omnes explicant *diverſum hoſtem*, de Gangaridis & Britannis; *utrumque litus*; de orientali, in quo ſunt Gangaridæ; & occidentali, in quo ſunt Britanni. Sed male, ſiquidem Britannos Octavianus non vicit. Ego explico de Aſiaticis Africaniſque gentibus, quæ M. Antonio parebant: de gemina clade, qua M. Antonium affecit; prima ad Actium Epiri promontorium, in Europæo litore; altera ad Alexandriam, in Africano litore. *Rapta manu.* | Notat utrumque bellum ab Octaviano, non per legatos, ut bella fere cætera; ſed proprio Marte, propria manu, geſtum eſſe.

34. *Parii lapides.* | Marmora candida è Paro inſula, quæ una eſt è Cycladibus in mari Ægæo.

35. *Aſſaraci proles,* &c. | Gentis Iuliæ ſeriem & originem indicat. Hic autem fuit ordo. *Jupiter: Dardanus,* Jovis filius ex Electra Atlantis filia: *Erichthonius: Tros.* Hic ſcindit ſe familia duas in partes, per duos Trois filios, *Ilum & Aſſaracum. Ilus* enim genuit *Laomedontem,* hic *Priamum. Aſſaracus* vero habuit *Capyn,* hic *Anchiſen: Ex Anchiſe & Venere, Æneas, Aſcanii* ſive *Iuli* pater qui auctor fuit gentis Iuliæ.

36. *Trojæ Cynthius Auctor.* | Apollo, natus in inſula *Delo*; ubi mons eſt *Cynthus,* Ecl. 6. 3. Trojæ mœnia extruxit, regnante Laomedonte. Vide G. 1. 502.

37. *Invidia,* &c. | Eorum ſupplicium notat; qui Octaviani laudibus obtrectabant: quales multi ad id uſque tempus Romæ fuerant; è veteribus Sext. Pompeii, aut M. Antonii amicis.

38. *Cocytum,* &c. | Inferorum fluvium ge profluentem, à κωκύειν *gemere,* Æ.

Ixionis angues. | Ixion, Phlegyæ rum in Theſſalia regis, filius: cum ſoceri ſui Deionei inexpiabilem assumptuſque in cœlum, & expiatu ſet: Junonis amore percitus, ex ei Jupiter pro Junone obtulerat, Cen nuit. Apud homines deinde cum ſu nis amores quaſi veros jactaret: ful ctus ad inferos, ibique tortis anguib eſt rotæ, cujus perpetuo circumactu

39. *Non exuperabile ſaxum.* | Siſyph cium ſignificat. Is filius Æoli, cum trociniis infeſtaret, occiſus eſt à The narum rege: cujus in gratiam finxer Siſyphum apud inferos huic addictu ut in montis verticem ſaxum provolv tinuo inde gravitate ſua devolutum, revolvat.

40. *Dryadum,* &c. | E. 2. 46. *Sa* 6. 56. *Macenas.* | In argumento Georg.

43, 44. *Vocat ingenti,* &c. | Dicit eas in regiones, quæ abundant iis ani quorum culturam hoc libro, doctur *tharon.* | Mons Bœotiæ, quæ regio à *bou* habuit; ut dictum eſt Æ. 6. 65. & à S. 10. 50. *Vervecum patria* nominatur. *tus.* | Mons in Laconia prope Sparta tu inſignis, atque adeo canibus. *Epi* Urbs multiplex hujus nominis; hæc ponneſo eſt, in Argia regione, ad orien ubi colebatur Æſculapius: Et tota Arg equorum fuit: unde laudantur eo nom cenæ, urbs ejuſdem regionis, v. 121. *am Epirum referat, forteſque Mycenas.*

vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit. 45
x tamen ardentes accingar dicere pugnas
ſaris, & nomen famâ tot ferre per annos,
thoni prima quot abeſt ab origine Cæſar.
ſeu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
cit equos, ſeu quis fortes ad aratra juvencos;
pora præcipue matrũ legat. Optima torvæ 51
ma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
crurum tenus à mento palearia pendent.
m longo nullus lateri modus: omnia magna:
etiam, & camuris hirtæ ſub cornibus aures. 55
c mihi diſpliceat maculis inſignis & albo:
juga detrectans, interdumque aſpera cornu,
faciem tauro propior: quæque ardua tota,
gradiens imâ verrit veſtigia caudâ.
tas Lucinam juſtoſque pati Hymenæos 60
finit ante decem, poſt quatuor incipit annos:
nec fœturæ habilis; nec fortis aratris.
ra, ſuperat gregibus dum læta juventus,
ve mares: mitte in Venerem pecuaria primus,
que aliam ex alia generando ſuffice prolem. 65
ma quæque dies miſeris mortalibus ævi
ma fugit: ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus:
labor, & duræ rapit inclementia mortis.
mper erunt, quarum mutari corpora malis. 69

& vox reboat, multiplicata repercuſſu ſylvarum. Paulo poſt tamen aggrediar celebrare animoſa bella Octaviani: & fama propagare nomen ejus *per tot annos, quot* annis *Octavianus diſtat à primo ortu Tithoni. Sive aliquis alit equos, admirans præmia victoria Olympiaca; ſive aliquis* alit *robuſtos boves ad arationem: eligat præſertim corpora matrum. Optima eſt figura terribilis vaccæ, cui caput* eſt *deforme, cui collum* eſt *magnum, & cui pelles pendent à mento uſque ad crura: cui præterea latus longum eſt ſine modo, & omnia magna: pes etiam, & aures hirſuta ſub cornibus inflexis. Nec diſplicebit mihi* vacca *notata maculis albis, aut quæ fugit jugum, & aliquando cornibus petit, & facie ſimilis eſt tauro; & quæ tota alta* eſt, *& ambulans verrit veſtigia* parte *extremâ cauda. Ætas ſubeundi legitimum conjugium, & labores partus, finit ante decem annos, & incipit poſt quatuor: reliqua ætas, nec apta eſt generationi, nec commoda agriculturæ. Interea dum læta juventus viget in armentis: da licentiam maribus, & immitte pecora ad coitum, & propaga progeniem aliam ex alia per generationem. Optima quæque dies vitæ, prima elabitur miſeris mortalibus: morbi ſuccedunt, & mœſta ſenectus; & labor, & duritas dura mortis eos rapit. Erunt ſemper aliquæ* pecudes *quarum voles mutare corpora.*

NOTÆ.

Mox tamen, &c. | Promittere videtur ſta, quæ ad gentis Iuliæ laudem conſcri- eſt, continetque paſſim laudes Cæſaris viani. *Accingar.* | Suſcipiam. Tranſlatio ab iis qui aliquid facturi veſtem altius ant: ne laciniis defluentibus impediantur. *Tithoni.* | Vel Tithonus eſt ille, Laome- , aut frater, aut filius, ab Aurora dile- de quo G. 1. 249. Vel juxta Servium & nium, Sol: qui Tithonus eodem modo , quo dicitur quoque Titan, nempe à , *extendo*, quia lucem undequaque ex- . Tithonus enim Auroræ, diſtabat ab viano mille dumtaxat annis; Sol tota mun- te, atque adeo quadam æternitate, quam tur Octaviano polliceri Virgilius.

Seu quis Olympiaca, &c. | I. PARS. *De & bobus.* Continetque præcepta quatuor. *cognoſcenda optima formâ vaccæ.* v. 51. v. 75. II. *De delectu admiſſariorum, des* v. 95. *& equarum ad admiſſuram*, v. 129. quæ etiam tauris & vaccis accommodari poſſunt. III. *De cura equarum gravidarum*, v. 140. IV. *De cura & inſtitutione vitulorum*, v. 157. *& equuleorum*, v. 179.

52. *Turpe caput.* | Deforme, propter magnitudinem. Sic Homerus dixit, λᾶας ἀναιδὴς, *lapis impudens.* Iliad. 4. 521. & alibi.

56. *Maculis inſignis & albo.* | Maculis albis: ut G. 2. 192. *Pateris libamus & auro:* pro pateris aureis.

60. *Lucinam---Hymenæos.* | Deam partus, Deoſque conjugii: quæ nomina etiam pecudibus tribuit, ut infra v. 125. mariti nomen equo. *Et pecori dixere maritum.* De *Lucina.* Ecl. 4. 10. *Hymen* vel *Hymenæus:* Vel fuit filius Liberi & Veneris qui primus certas nuptias inſtituit; vel vir Atticus, qui raptas à latronibus virgines parentibus intactas reſtituit. Unde ejus nomen invocari ſolebant apud Græcos in feſtis nuptialibus; & nuptiæ ipſæ dicebantur *Hymenæi.*

Semper

gitur *ſemper repara* armentum: *& ne poſtea deſideres ea lyna amiſeris, præveni* damnum, *& ſubſtitue armento prolem novam ſingulis annis. Similiter* neceſſarius *eſt armento delectus idem equorum. Tu modo adhibe præcipuam curam* circa eos, *quos ſtatuis ſeponere ad propagationem armenti, jam inde à tenera* eorum *ætate. Statim pullus generoſi pecoris alte incedit per campos, & flexibili crure figit* gradum. *Primus audet ingredi viam, & explorare fluvios tumentes, & exponere ſeſe ponti incognito: nec timet ſtrepitus inanes. Callum habet elatum, caput acutum, ventrem ſubſtrictum, terga carnoſa, pectus robuſtum eminet in toros. Boni ſunt badii & glauci; color eſt peſſimus albis, & gilvis. Si autem arma aliqua longe ſonuerunt, non poteſt conſiſtere in loco: arrigit aures, & tremit membris, & volvit ſub naribus collectum calorem,* eum *coercens. Crines denſi ſunt, & agitati recidunt in dextrum humerum. At ſpina* dorſi *duplex extenditur in bos: & ungula cavat ſolido cornu terram, ſonatque graviter. Talis fuit Cyllarus domitus Lucis Amyclæ: & tales equi bijuges Martis, & equi cærulei magni Achillis, quos Græci commemorant.*

Semper enim refice: ac ne poſt amiſſa requiras
Anteveni; & ſobolem armento ſortire quotannis.
Nec non & pecori eſt idem delectus equino.
Tu modo, quos in ſpem ſtatues ſubmittere gregi,
Præcipuum jam inde à teneris impende laborem.
Continuo pecoris generoſi pullus in arvis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & ire viam, & fluvios tentare minaci
Audet, & ignoto ſeſe committere ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus. Illi ardua cervix
Argutumq; caput, brevis alvus, obeſaq; terga
Luxuriatq; toris animoſum pectus: honeſti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis
Et gilvo: tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumq; premens volvit ſub naribus ignem:
Denſa juba, & dextro jactata recumbit in armo:
At duplex agitur per lumbos ſpina: cavatur
Tellurem, & ſolido graviter ſonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, &, quorum Graii meminere poëtæ,
Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.

NOTÆ.

70. *Semper enim refice.* | Hic *enim*, non cauſam notat, ſed effectum: *ſcitur, itaque.*

Ne poſt amiſſa requiras. | Ne ſero agnoſcas negligentiam tuam, ne ſero armenti jacturam doleas: præveni jacturam illam annua ſubſtitutione novæ ſobolis.

81. *Luxuriatque toris animoſum*, &c. | Tori, ſunt eminentiæ muſculorum, quaſi nodoſæ ac tuinentes: ut in robuſtioribus corporibus videre eſt.

82. *Spadices, glaucique*, &c. | I. Tamen conſtat *ſpadices* eſſe, ex rubro nigricantes, badios, *bay-bruns.* σπάδιξ enim & φοῖνιξ ſignificant palmæ termitem cum fructu, qui ad illum colorem accedit: unde color ille Phœniceus etiam dictus eſt, à φοινιξ *palma.* Vide Gellium l. 2. 26. II. Docet ibidem Fronto apud Gellium, per *glaucam* equum, viridem hic ſignificari: & perinde Virgilium dicere potuiſſe, cœruleum. Quis autem eſt equus viridis, aut cœruleus, aut glaucus? Haud dubiè ſcitulatus ille, quem ex macularum denſitate vocamus *Pommele ardoiſe*: Ardoſia quippe lapis eſt fiſſilis, & denſe cœruleus. III. *Albus* hic à candido diſtinguitur: nam candidus color maxime probatur in equis Deorum ac triumphantium. Iſidorus *album* explicat *pallidum, blanchaſtre.* IV. *Gilvus, helvus*, qualis eſt melli aut lateri ſimilis, *iſabelle-lavè*: Germani dicunt *Gelb.*

87. *Duplex ſpina.* | Ita Xenoph. lib. de equeſtri. Ita Varro. Non quod re duplex, ſed ſpecie tantum & aſpectu: ut enim in macilento extat & eminet quaſi acuta dorſi; ita in robuſto ac vegeto cavum quod videtur per mediam ſpinam intercurrere, quæque patet ex Varronis verbis: ſit *ſpina non duplex; ſi minus, non extant.*

89. *Talis Amyclæi*, &c. | De *Pollucis* fratre *Caſtore*, Æ. 6. 121. Pollux ab Homero, Theocrito, Horatio, Ovidio, dicitur pugnis fuiſſe; Caſtor, equorum domitor. Contra tamen videtur hic ſentire Virgilius. *Cyllarus.* | Equus Pollucis, juxta Virgilium & pertium: Caſtoris, juxta Seneçam, Valerium Flaccum & Claudianum. *Amyclæi.* | Amyclæ urbs in Laconia, non longe à Lacedæmone, unde Caſtor & Pollux, modo Lacedæmonii, modo Amyclis nati dicuntur.

91. *Martis equi*, &c. | De *Marte* Ecl. 9. *Martis* equos Servius aliique multi appellant *Paverem* & *Timorem*, φόβον & φόβον, idque Heſiodo & Homero conantur probare:

lis & ipſe jubam cervice effudit equinâ
njugis adventu pernix Saturnus, & altum
ion hinnitu fugiens implevit acuto.
ic quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam
egnior annis 95
cit, abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ.
idus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
rum trahit: &, ſi quando ad prælia ventū eſt,
quondam in ſtipulis magnus ſine viribꝰ ignis,
ſſum furit. Ergo animos ævumq; notabis 100
cipue: hinc alias artes, prolemq; parentum:
quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
ine vides? cum præcipiti certamine campum
ripuere, ruuntque effuſi carcere currus;
m ſpes arrectæ juvenū, exultantiaq; haurit 105
rda pavor pulſans: illi inſtant verbere torto,
proni dant lora: volat vi fervidus axis:
que humiles, jamque elati ſublime videntur
per vacuum ferri, atq; aſſurgere in auras.
mora, nec requies. At fulvæ nimbꝰ arenæ 110
litur: humeſcunt ſpumis flatuq; ſequentum:
nus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.
imus Erichthonius currus & quattuor auſus
gere equos, rapidiſque rotis inſiſtere victor.
na Pelethronii Lapithæ, gyroſq; dedere, 115

Talis ipſe quoque Saturnus velox emiſit crines è collo equino, ſuperveniente uxore, & fugiens implevit altum Pelium hinnitu acuto. Hunc etiam include ſtabulis, cum deficit, aut morbo tardus, aut ſenio piger: & ſis indulgentior ſenectuti non infami. Senex inutilis eſt ad cultum, & in eo *fruſtra extendit laborem ſterilem: & ſi interdum deſcenditur ad pugnam fruſtra furit, ut aliquando magnus ignis in paleis* furit *ſine viribus. Ergo ſpectabis præſertim generoſitatem & ætatem, deinde alias dotes; quorum parentum* ſint *ſoboles; quomodo unuſquiſque doleat, cum vincitur; aut appetat victoriam. Nonne vides?* in *celeri certamine cum currus corripuerunt campum, & ruunt emiſſi è repagulis: cum ſpes juvenum excitatur, & metus pulſans fatigat corda ſubſultantia: juvenes imminent flagello intorto, & pendentes laxant habenas: rotæ volant, calidæ ex impetu: & jam demiſſi, & jam alte ſublati, videntur ire per aërem vacuum & attolli in ventos. Nec moram* faciunt, *nec quie-*

At nubes flavi pulveris aſſurgit: equi *fiunt humidi, ſpumâ & halitu ſequentium. Adeo a-*
riam, adeo appetunt victoriam. Erichthonius primus omnium *auſus eſt componere currus &*
gas: & poſt victoriam inſidere rapidis rotis. Lapithæ Pelethronii, inſidentes dorſo equorum,

NOTÆ.

ſa oſtendit Germanus, aurigas fuiſſe, non
. *Achillis* equi, *Balius* & *Xantus*, immor-
Zephyro patre, & Podarge Harpyia ma-
enit: Iliad. 15. 149. De *Achille*, Æ. 1:

. *Talis & ipſe*, &c. | Saturnus, de quo Ecl.
cum Philyram, Oceani filiam, amore in-
ertur; Opē, ſive Rheâ uxore ſuperveni-
in equum ſe convertit, aufugitque in
em Theſſaliæ *Pelium*. Philyra Chironem
peperit; ſuperiore parte hominem, in-
re equum.

. *Nec turpi ignoſce ſenectæ.* | Affert Servius
am hujus loci ſententiam, Vel, *nec igno-*
pi ſenectæ: vel, *ignoſce ſenectæ non turpi.*
da pluribus placet, quia Ennius, Plutar-
Auſonius, &c. laudant equi ſenectutem,
que mitius haberi, & præteritos labores
compenſari: unde hinc quoque eſt, *Abde*

. *Artes: prolemque parentum.* | Id eſt,
parentum ſint proles: ſive, quale ſit
genus, & ſerjes parentum è quibus nati ſunt.
Artes. | Studia quibus apti ſunt, bellone, an
agro, &c.

105. *Haurit.* | Ita pulſat, ut è ſedibus trahere & eruere videatur: hoc enim ſignificat *haurire*, quod eſt ab ἀφύω *haurio*; & iſtud ab ἑφύω *traho*: quod enim hauritur, è profundo trahitur, vide Æ. 10. 314.

113. *Primus Erichthonius*, &c. | Æſchylus Prometheum, Cicero Minervam, Maro Erichthonium curruum inventorem facit: ſive illum Athenienſium regem, ex Vulcano & Tellure natum, & anguipedem, qui, ut pedum deformitatem tegeret, dicitur currum fabricaſſe; ſive illum Phrygem, Dardani filium, Jovis nepotem, qui unus fuit ex Æneæ majoribus, de quo v. 35. Et vero Plinius l. 7. 56. *Bigas primum junxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius.*

115. *Frena Pelethronii Lapithæ.* | Item fræni & equitationis inventionem tribuit Sophocles Neptuno, Lyſias orator Amaſonibus, alii aliis: Virgilius *Lapithis*, Theſſaliæ populis, de quibus

invenerunt artem *frænandi & gyrandi: & docuerunt equitem armatum insultare terræ, & glomerare superbos passus. Difficultas utraque par est; pariter magistri* artis *eligunt* equum *juvenem & ferventem animis, & vividum in cursu:* non senem, *etsi sæpe ille converterit in fugam hostes pulsos, & referat, patriam Epirum, aut fortes Mycenas, & ducat genus ab ipsa stirpe* equi *Neptunii. His notatis, magis solliciti sunt circa tempus* admissuræ: *& adhibent omne studium ut saginent densa pinguedine* eum, *quem elegerunt ducem, & designaverunt admissarium armenti: & secant* huic *herbas vigentes, & præbent aquam* copiosam, *& frumenta: ne non possit sufficere jucundo labori, & ne pulli imbecilli ferant* notas *maternæ. At de industria faciunt ipsas matres macilentas. Et cum voluptas prius cognita suadet novum coitum,* tunc *auferunt* eis *cibum, & avertunt* eas *à potu: sæpe etiam agitant* eas *cursu, & fatigant æstu: cum area sonat frugibus graviter tritis, & cum palea vacua projiciuntur in ventos. Hoc faciunt ne trajectus partis genitalis sit strictior ob nimiam pinguedinem, & claudat nimbetes: Sed* ut pars illa *avide attrahat semen, & interius includat. Postea incipit cura patrem dere, & cura matrum succedere, quando vagantur gravidæ expletis mensibus.*

Impositi dorso: atque equitem docuere sub
Insultare solo, & gressus glomerare superb
Æquus uterq; labor: æque juvenemq; m
Exquirunt, calidumq; animis, & cursibus ac
Quamvis sæpe fugâ versos ille egerit hoste
Et patriam Epirum referat, fortesq; Myce
Neptunique ipsâ deducat origine gentem.
His animadversis, instant sub tempus; & o
Impendunt curas denso distendere pingui,
Quem legere ducem & pecori dixere mari
Pubentesque secant herbas, fluviosque min
Farraque; ne blando nequeat superesse la
Invalidique patrum referant jejunia nati:
Ipsa autem macie tenuant armenta volente
Atq; ubi concubit⁹ primos jam nota volupt
Sollicitat; frondesq; negant, & fontibus a
Sæpe etiam cursu quatiunt, & Sole fatigan
Cum graviter tunsis gemit area frugibus, &
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur in
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit genitali arvo, & sulcos oblimet inertes:
Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque rec
Rursus, cura patrum cadere, & succedere m
Incipit, exactis gravidæ cum mensibus er

NOTÆ.

G. 2. 457. *Pelethronii* vero: vel adjectivum est, epithetum Lapitharum, à Pelethronio eorum oppido ad Pelium montem; vel nomen cujusdam Lapithæ proprium est, genitivo casu, frænorum inventoris, cujus invento Lapithæ deinde cæteri usi sunt ad domandum & instituendum equum. Ait enim Plinius l. 7. 56. *invenisse frænos & strata equorum Pelethronium: pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri dicti sunt, habitantes secundum Pelium montem.* Lapithæ autem vicini Centauris.

117. *Gressus glomerare.* | Quasi colligere, reductis & replicatis anterioribus cruribus: dum posteriora tenduntur & explicantur.

118. *Æquus uterque labor.* | Par laus, atque difficultas in utraque arte: sive aurigandi, quæ fuit ars Erichthonii; sive equitandi, quæ fuit ars Lapitharum.

120. *Quamvis ille,* &c. | Agitur hic de delectu equi admissarii, *etalon.*

121. *Epirum referat,* &c. | De Epirum feraci, G. 1. 59. *De equo Neptunii* 14. *Mycenæ,* urbs in Argia Peloponnesi ne, Argis vicina: utraque equis nobilis.

124. *Denso pingui.* | Densa pinguedine plex adjectivum, pro substantivo & adj ut G. 1. 393. *Aperta serena,* & alibi sæpe.

126. *Pubentes herbas.* | Non teneriores, duriores, sed succi plenas; qualis est hor dultâ ætate, cum pubescit.

130. *Concubitus primos jam nota volup* Pugnant hæc verba, *primos* & *jam nota.* juxta alios intelligamus *primos,* non omni primo concubitu; sed tantum de primo vo anni cujusque redeuntis.

134. *Zephyrum.* | De vento illo occid Ecl. 5. 5.

135. *Usus.* | Trajectus, via: ut Æ. 2. *Limen erat, cacaque fores, & pervius usus rum inter se Priami.*

illas gravib⁹ quiſquam juga ducere plauſtris,
ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, & acri
pere prata fugâ, fluvioſque innare rapaces.
ibus in vacuis paſcant, & plena ſecundum
mina: muſcus ubi, & viridiſſima gramine ripa,
uncæq; tegant, & ſaxea procubet umbra.
lucos Silari circa, ilicibuſque virentem
rimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
manum eſt, œſtron Graii vertere vocantes:
er, acerba ſonans: quo tota exterrita ſylvis
ugiunt armenta, furit mugitibus æther
cuſſus, ſylvæque, & ſicci ripa Tanagri.
quondam monſtro horribiles exercuit iras
chiæ Juno peſtem meditata juvencæ.
oque (nam mediis fervorib⁹ acrior inſtat)
is gravido pecori; armentaq; paſces
ecens orto, aut noctem ducentibus aſtris.
partum, cura in vitulos traducitur omnis:
nuoque notas & nomina gentis inurunt:
quos, aut pecori malint ſubmittere habendo,
aris ſervare ſacros, aut ſcindere terram,
campum horrentem fractis invertere glebis.
era paſcuntur virides armenta per herbas.
quos ad ſtudium atq; uſum formabis agreſtem,
vitulos hortare, viamque inſiſte domandi:
faciles animi juvenũ, dum mobilis ætas.
rimum laxos tenui de vimine circlos
rici ſubnecte: dehinc, ubi libera colla
itio aſſuerint; ipſis è torquibus aptos
ge pares, & coge gradum conferre juvencos.
que illis jam ſæpe rotæ ducantur inanes

Nullus patiatur eas trahere juga gravium plauſtrorum, aut viam trajicere ſaltando, aut percurrere prata, celeri curſu, aut innatare fluviis rapidis. Paſcantur in ſpatiis apertis ſylvarum, & juxta tumentia flumina: ubi ſit muſcus, & ripa virens herbis; & ubi antra tegant equas, *& umbra rupium incumbat. Circa ſylvas Silari, & circa Alburnum virentem ilicibus, eſt plurima volitans* muſca, *quæ Romane nominatur aſilus, Græci appellantes interpretati ſunt œſtrum: aſpera & acerbe murmurans, quâ armenta tota territa fugiunt è ſylvis, aër ſonat percuſſus mugitibus, & ſylva, & ripa Tanagri aridi. Per hoc monſtrum Juno exercuit olim iram horribilem, inferens perniciem juvencæ filiæ Inachi. Expelles quoque illum* aſilum *à gravidis matribus, nam importunior ingruit mediâ æſtate: & paſces armenta* quando *ſol recens ſurrexit, aut* quando *ſtellæ inducunt noctem. Poſt partum omnis cura transfertur in vitulos: ſtatimque imprimunt* iis *ſigna & nomina gentis, &* notant eos *quos velint; ſive ſeponere ad propagandum armentum ſive ſervare dicatos ſacrificiis; ſive* quos velint *arare terram, & verſare agrum aſperum glebis ſolutis. Reliqui vituli paſcuntur inter virides herbas. Tu exerce jam tum vitulos, quos erudies ad laborem rusticanum: & inſtitue rationem* eos *domandi: dum animi juvenum dociles* ſunt, *dum mobilis eſt. Ac primo circunda collo laxos circulos è tenero vimine: deinde poſtquam collo aſſueverint ſervituti; conjunge* duos *juvences æquales, alligatos ipſis circulis, & coge* ſimul *incedere. Et jam tum rotæ ſine onere ſæpe trahantur* ab *iis per humum,*

NOTÆ.

Eſt lucos Silari, &c. | *Silarus*, nunc *Selo*: fluvius in Lucania: quo Lucani à Picentibus dividuntur. *Alburnus.* | Ejus regionis mons *Alborno*: ex quo monte fluvius oritur. *Niger*, *Negro*, tenuis, & ideo æſtate fere ſiccus. *Ilex*, arbor glandifera, *yeuſe.*

Aſilo Romanum, &c. | Tabanus, *taon*: quæ boves agitans, veteribus Italis dicta eſt *aſilus*: Græcis οἶστρος.

Inachiæ Juno, &c. | Io, Inachi fluvii Peloponneſiaci, vel potius Argivorum regis, filia: quæ ſtuprata à Jove in juvencam conſtituta eſt, & Junoni petenti dono data: ab ea tradita eſt Argo paſtori in cuſtodiam: qui cum fuiſſet a Mercurio ſopitus & occiſus, Io à Junone œſtro immiſſo agitata, in Ægyptum uſque fugit: ubi implorato Jovis auxilio priſtinam recepit formam, nupſitque regi Oſiridi, & poſt mortem ab Ægyptiis habita eſt pro Dea, ſub Iſidis nomine.

166. *Circlos.* | Syncope pro *circulos*: quemadmodum *ſeclum* & *periclum*, pro ſeculum & periculum.

168. *Aptos.* | Ligatos, ab ἅπτω *ligo*, ut fuſe oſtendimus Ecl. 7. 13.

& illi *imprimant orbitas in ſuperficie pulveris. Poſtea axis è fago laborans ſub magno onere ſtrideat, & temo ex ære trahat rotas ſibi conjunctas. Interim manu colliges juvencis nondum domitis, non ſolum herbas, & frondes edules ſalicum, & ulvam paluſtrem; ſed* etiam *frumenta è* tenera *ſegete. Neque vacca partu ſoluta replebunt tibi* lacte *candida mulctralia, ut* erat *conſuetudo veterum: ſed exhaurient totas mammas ad* alendos *dulces fœtus. Si vero ſtudium magis eſt ad bella, & ad exercitus feroces; aut* ſi magis ſtudium eſt *radere curru amnem Piſæ Alpheum, & impellere currus celeres in luco Jovis: primus labor equi eſt, videre contentiones & arma pugnantium; & ferre plangorem tubarum, & tolerare gemitum rotæ tractæ, & audire in ſtabulo crepitum frænorum: præterea magis ac magis lætari blandis laudibus magiſtri, & amare ſonitum palpati colli. Audiat autem iſta, ut primum depulſus eſt à lacte matris: & vice* frænorum *præbeat collum mollibus loris,* adhuc *debilis, imo & tremens, necdum confidens ætati. At cum quartus annus acceſſerit, tribus jam elapſis, ſtatim incipiat deſcribere gyros, &* incedere *paſſibus* ac *ſonantibus: & inflectat alterne commiſſuras crurum,* ita ut *videatur coactus; deinde lætus cursu: & currens per campos patentes, quaſi ſolutus fræno, vix attingat pedibus ſuperficiem. Qualis eſt Aquilo, cum imminet vehemens à ſeptentrionalibus partibus,*

Per terram, & ſummo veſtigia pulvere ſigat.
Poſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec veſcas ſalicū frondes, ulvamq; paluſtrem,
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi ſegnis
More patrum, nivea implebunt mulctralia vaccæ
Sed tota in dulces conſument ubera natos.
Sin ad bella magis ſtudium, turmaſq; feroces
Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ,
Et Jovis in luco currus agitare volantes;
Primus equi labor eſt, animos atque arma videntum
Bellantum, lituoſque pati, tractuq; gementem
Ferre rotam, & ſtabulo frænos audire ſonantes.
Tum magis atq; magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, & plauſæ ſonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primo depulſus ab ubere matris
Audiat, inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, etiamq; tremens, etiam inſcius æui.
At, tribus exactis, ubi quarta acceſſerit æſtas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſq; ſuperbos
Compoſitis: ſinuetque alterna volumina crurum
Sitque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Provocet: ac per aperta volans, ceu liber habenis
Æquora, vix ſummâ veſtigia ponat arenâ.
Qualis Hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris

NOTÆ.

172. *Faginus.* | E fago, *de hoſtrē:* Ecl. 1. 1.

175. *Veſcas.* | Edules, quæ famem excitent. G. 4. 131. *Ulva.* | Herba quælibet paluſtris, ſine certo nomine.

176. *Sed frumenta,* &c. | Servius aliique explicant de farragine, hoc eſt de furfuribus triticeis, & farina hordeacea. Ego de herbis adhuc teneris, & recens ortis. Favent mihi voces, *carpes ſata,* quæ plane herbarum putationem & collectionem notant. Favet præterea monitum Virgilii v. 205. *Tum demum craſſa magnum farragine corpus Creſcere jam domitis ſinito:* ergo farragine interdicit indomitis, de quibus hic agitur. Varro tamen hunc cibum permittit vitulis ſemeſtribus. Virgilius itaque dicendus eſt, aut Varroni eſſe contrarius, aut farraginem domitis copioſe, indomitis ac junioribus parce tantum, permittere. *Fœta.* | Vox ambigua, quæ ſæpe gravidas, hic partu jam ſolutas, ſignificat. Ecl. 1. 50. *Mulctralia.* | Vaſa mulgendo pecori, Ecl. 3. 30.

180, 181. *Aut Alphea,* &c. | De *Piſa,* an fons tantum fuerit, dubitare videtur lib. 8. Regio certe fuit, & pars Elidis Eleæ, in Peloponneſo: in qua *Olympia Alpheus* fluvius, G. 1. 59. loca ludis Olympicis & Jovis templo, inſignia. Vide ſupra

183. *Lituoſque pati.* | *Lituus,* ſpecies incurvæ buccinæ: à cujus ſimilitudine *lituus* quoque dicitur augurum baculus, quo varias cœli regiones deſignabant.

196. *Qualis hyperboreis,* &c. | De Scythia Ecl. 1. 66. De *Aquilone,* ſive *Borea,* vententrionali, Ecl. 7. 51. De *Hyperboreis,* phais Moſcoviæ montibus, G. 1. 240. Dicit Hyperborea: quia ſupra eos & ex iis ſurgit Boreas. Differt *Aquilo Scythia hyems* eſt, nubes in Scythia collectas, meridiem propellit; eaſque *aridas,* quia non ſolvit in pluvium, utpote ſiccus & conſtringens

buit, Scythiæq; hyemes atque arida differt
bila: tum ſegetes altæ campique natantes
ibus horreſcunt flabris, ſummæq; ſonorem
t ſylvæ, longiq; urgent ad litora fluctus: 200
volat, ſimul arva fugâ, ſimul æquora verrens.
, vel ad Elei metas & maxima campi
abit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas;
gica vel molli melius feret eſſeda collo.
n demũ craſſa magnum farragine corpus 205
ſcere jam domitis ſinito: namq; ante domandum
ntes tollent animos; prenſiq; negabunt (dum
bera lenta pati, & duris parere lupatis.
non ulla magis vires induſtria firmat,
m Venerem & cæci ſtimulos avertere amoris: 210
boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
ideo tauros procul atque in ſola relegant
poſt montem oppoſitum, & trans flumina lata,
us clauſos ſatura ad præſepia ſervant. (lata:
t enim vires paulatim, uritq; videndo 215
ina: nec nemorũ patitur meminiſſe, nec herbæ:
ibus illa quidem illecebris, & ſæpe ſuperbos
ibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
itur in magnâ ſylvâ formoſa juvenca;
alternantes multâ vi prælia miſcent 220
eribus crebris: lavit ater corpora ſanguis,
ſáq; in obnixos urgentur cornua vaſto
gemitu: reboant ſylvæq; & magnus Olympus.
mos bellantes una ſtabulare: ſed alter
us abit, longeque ignotis exulat oris: 225
ſa gemens ignominiam, plagaſque ſuperbi

& cum *diſſipat procellas Scythia & nimbos* adhuc *ſiccos: tum ſegetes altæ, & agri* ſpicis *fluctuantes tremiſcunt modico flatu: & cacumina ſylvarum edunt ſtrepitum: & longi fluctus impellunt* ſe *ad litora. Aquilo* autem *ruit; ſimul radens curſu campos, & ſimul mare. Talis* equus, *vel ſudabit, & emittet ore ſpumam ſanguineam, ad metas & magna ſpatia campi Olympici; vel melius trahet collo tenero vehicula Belgica. Tunc denique permitte, ut magnum corpus* eorum, qui jam *domiti* ſunt, *pinguescat denſâ farragine: nam ſi* ſaginentur *antequam domentur, efferent animum ferocem, & comprehenſi recuſabunt pati flagella flexibilia, & obtemperare duris frænis. Sed nulla cura magis corroborat* eorum *vires quam impedire coitum & aculeos inſani amoris: ſive boum ſive equorum cultus alicui placet. Et propterea removent tauros longe, & in deſerta paſcua, poſt montem interjectum, & trans latos fluvios. Vel ſervant incluſos interius ad præſepia* pabulo *abundantia. Nam fœmina, dum videtur paulatim minuit vires, & exhaurit* marem: *nec permittit* ut *meminerit ſylvarum, & pabuli: illa quidem* facit hoc *dulcibus blanditiis: & ſæpe cogit ſuperbos amantes certare inter ſe cornibus. Pulchra juvenca* ſcitur *in magna ſylva:* tauri vero *illi viciſſim multo ardore miſcent pugnam plagis frequentes: niger ſanguis tingit membra, & cornua impinguntur converſa* viciſſim *in* adverſarium *obnixos magno cum gemitu: & ſylva & magnum cœlum remugiunt. Nec ſolent adverſarii manere in ſtabulo: ſed alteruter abit victus, & procul exulat in regione incognita: multum dolens de* ia,

NOTÆ.

Elei---*campi ſpatia*, &c. | Stadium picam in Elide, de quo G. 1. 59. & G. & modo, v. 181.

Belgica eſſeda. | Eſſedum, vehiculi genus ad iter, quàm ad bella comparatum. ppe uti ſolitos fuiſſe Britannos in bellis rat Cæſar, de bello Gall. lib. 4. Quod & is quoque gentibus, ut Belgis qui Galliæ m tertiam occupabant, fuiſſe in uſu colex aliis auctoribus. De *Farragine*, v.

Ante domandum. | Vide infra v. 348.

208. *Lupatis.* | Lupatum, frænum aſperrimum, uncis armatum ferreis *lupinorum* dentium formam habentibus; unde nomen eſt.

215. *Uritque videndo.* | Dum videtur. Gerundia enim plerumque vim habent paſſivam, Ecl. 8. 71.

221. *Lavit.* | Dicitur *lavare*, & *lavere*: hic *lavit*, non eſt præteritum à *lavare*, longam enim haberet ſyllabam primam; ſed præſens à *lavere*, atque ita habet brevem.

223. *Olympus.* | Cœlum tranſlative, proprie mons in Theſſalia, de quo, Ecl. 5. 56.

& vulneribus illatis *à feroci victore: & de amica quam perdidit ſine ultione: & exit è regnis avorum,* frequenter *retorquens oculos ad ſtabulum. Exercet igitur ſuas vires omni curâ, & jacet pernoctans in cubili ſtrato ſub duris ſaxis, comedens frondes hiſpidas, & juncos acutos: & experitur ſe: & diſcit furere in ſua cornua, & luctans trunco arboris: & impetit aërem ictibus: & proludit ad pugnam arenis ſparſis. Deinde poſtquam robur reparatum eſt & vires refectæ mutat locum, & celeriter incurrit in hoſtem immemorem. Veluti fluctus, cum cœpit albeſcere procul in medio mari, & eminus ſinuatur: ac veluti volvens ſe ad litus, reſonat horrende inter rupes, & cadit non minor ipſa rupe: at aqua infima ebullit in vortices, & ſuperjicit in altum nigram arenam. Certe omne genus in terris, & hominum, & ferarum, & genus piſcium, pecudes, & volucres verſicolores, rapiuntur in furorem & ignem: omnes habent eundem amorem. Nullo alio tempore leæna negligens catulos crudelior errat in campis: neque urſi turpes edunt plures cædes paſſim & ſtrages in ſylvis: tunc aper eſt crudelis, tunc tigris eſt peſſima: heu! tunc periculoſe inceditur per deſertos agros Africæ. Nonne vides, ut tremor quatiat omnia membra equorum, ſi duntaxat aër advexit* ad nares *notum odorem* fœminæ. *Tunc ſane nec fræna aurigæ nec ſæva flagella, nec ſcopuli & rupes cavæ, neque fluvii interjecti & volventes ſaxa abrepta quarum, retardant eos. Ipſe aper Sabellicus irruit, & acuit dentes, & concutiat terram pedibus fricat coſtas arbore,*

Victoris, tum quos amiſit inultus amores:
Et ſtabula aſpectans regnis exceſſit avitis,
Ergo omni curâ vires exercet, & inter
Dura jacet pernox inſtrato ſaxa cubili:
Frondibus hirſutis & carice paſtus acutâ;
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco: ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſâ ad pugnam proludit arenâ.
Poſt, ubi collectum robur vireſque receptæ,
Signa movet, præcepſq; oblitum fertur in hoſtem.
Fluctus ut in medio cœpit cum albeſcere ponto
Longius ex altoque ſinum trahit: utque volutus
Ad terras, immane ſonat per ſaxa, nec ipſo
Monte minor procumbit: at ima exæſtuat unda
Vorticibus, nigramq; alte ſubjectat arenam:
Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes urſi ſtragemque dedere
Per ſylvas: tum ſævus aper, tum peſſima tigris
Heu! male tum Libyæ ſolis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantum notas odor attulit auras?
Ac neq; eos jam fræna virûm, neq; verbera flectunt,
Non ſcopuli, rupeſq; cavæ, atq; objecta retentant
Flumina, correptos undâ torquentia montes.
Ipſe ruit, denteſque Sabellicus exacuit ſus,
Et pede proſubigit terram, fricat arbore coſtas.

NOTÆ.

228. *Regnis avitis.* | Agris in quibus natus erat, ac veluti dominabatur: ſic Ecl. 1. *Mea regna videns mirabor ariſtas.*

230. *Jacet pernox.* | Servius tamen, & juxta omnium, ut ait, veterum exemplarium fidem, Pierius, legunt *pernix*; & explicant, *perſeverans*, à pernitendo. At *pernix* nuſquam habet hanc ſignificationem, & ubique celeritatem notat: ut ſupra, v. 93. *Pernix Saturnus*, & Æ. 4. 180. *Pedibus celerem & pernicibus alis.* Celeritas autem, huic tauro, mœrenti ac feſſo, non convenit: legatur itaque *pernox*, cum utroque Scaligero.

231. *Carice.* | Planta ex arundinee genere, Gallice non nominata: de qua Ecl.

236. *Signa movit.* | Metaphora à bellicorum, qui, cum caſtra movent, ſigna defixa avellunt alioque transferunt.

241. *Subjectat.* | *Superjicit:* & notavi Ecl. 1. 46. præpoſitionem *ſub* in compoſitis quando ſignificare *ſuper.*

249. *Libyæ.* | Africæ pars eſt, quæ pro Africa tota ſumitur. G. 1. 241.

251. *Odor attulit auras.* | Commutatio: eſt, aura, ſive aër impulſus attulit odorem.

255. *Sabellicus ſus.* | Vel aper, vel ſus meſticus, è Sabinorum, vel Sabellorum regione, Romæ vicina. Æ. 7. 665.

ne hinc atq; illinc humeros ad vulnera durat.
d juvenis, magnũ cui verſat in oſſibus ignem
us amor? nempe abruptis turbata procellis
te natat cæſâ ſerus freta: quem ſuper ingens
a tonat cœli, & ſcopulis illiſa reclamant
ora: nec miſeri poſſunt revocare parentes,
moritura ſuper crudeli funere virgo.
d Lynces Bacchi variæ, & genus acre luporũ,
e canum? quid, quæ imbelles dant prælia
rvi? 265
cet ante omnes furor eſt inſignis equarum:
ntrem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
iades malis membra abſumpſere quadrigæ.
ducit amor trans Gargara, tranſq; ſonantem
ium: ſuperant montes, & flumina tranant:
inoq; avidis ubi ſubdita flamma medullis,
agis (quia vere calor redit oſſibꝰ illæ 272
mnes verſæ in Zephyrum, ſtant rupibꝰ altis,
antque leves auras: & ſæpe ſine ullis
jugiis, vento gravidæ (mirabile dictu) 275
a per & ſcopulos & depreſſas convalles
ugiunt: non, Eure, tuos, neq; Solis ad ortus,

& ex utraque parte indurat humeros ad plagas. Quid facit juvenis, cujus in oſſibus durus amor excitat ignem? ſcilicet vigilans per obſcuram noctem trajicit natatu fretum agitatum ſubita tempeſtate: ſuper ejus caput magna porta cœli tonat, & mare impactum rupibus ſonat: nec miſeri parentes poſſunt eum *impedire, nec* ipſa *inſuper amica peritura crudeli morte. Quid, lynces maculoſæ Bacchi, & genus acre luporum & canum: quid, fugaces cervi, quanta gerunt bella? Notabilis eſt tamen præ cæteris furor equarum. Et* vero *Venus ipſa immiſit illis* hunc *furorem, quo tempore equæ Potniades devoraverunt maxillis membra Glauci. Amor rapit illas trans Gargara, & trans rapidum Aſcanium: tranſcendunt montes, & trajiciunt fluvios: ſtatimque, poſtquam ignis exarſit* in *medullis avidis, præſertim vere (quia vere calor redit in oſſa) illæ omnes ſtant in altis rupibus obverſæ ad Zephyrum, excipiuntque levem aërem: & ſæpe ſine ullo concubitu, gravidæ vento,* quod *mirum eſt dictu, currunt per ſaxa, & rupes, & valles humiles: non ad* ortum *tuum, ô Eure, neque ad ortum Solis,*

NOTÆ.

268. *Quid juvenis*, &c. | Leander juvenis Abydo Aſiæ oppido, cum Heronem puellam, Veneris ſacerdotem, è Seſto Thraciæ oppido, amaret: clam noctu trajiciebat natatu fauces Helleſponti, inter utrumque oppidum interjectas: ſed aliquando viribus deſtitutus, ac tempeſtate oppreſſus interiit. Cadaver cum eſſet ad littora Thraciæ delatum, Hero doloris impatiens ex ipſa arce in mare ſe præcipitem abjecit. Ovid. *Abydo, & Helleſponto*, G. 1. 207.

269. *Porta cœli.* | Eſt juxta Manutium aër nimbo plenus: juxta alios, oriens quia inde Sol exoritur: juxta alios ipſa nubes, ex qua fulgur hiſcente, fulmen erumpit. Juxta Virgilium optime, regia, ſive templum Jovis. Nam Jupiter à poëtis quaſi è templo fulminare creditur. Lucret. l. 1. 1096. *Cœli tonitralia templa*. Silius l. 1. 136. *Tonat alti regia cœli.*

270. *Lynces.* | Species luporum cervariorum, ut ibus Ecl. 8. 3. Has, ut & tigres, currui Bacchi alligavit.

271. *Glauci Potniades*, &c. | Glaucus, Siſyphius, è Potnia Bœotiæ vico; cum equas haberet, quo eſſent velociores, à coitu cohiberet; illas indignatæ tantum iis furorem immiſit, ut dominum laniarint.

269. *Gargara---Aſcanium.* | *Gargara*, pars Idæ montis, & oppidum in Troade. *Aſcanius*, Bithyniæ fluvius in Aſia. Hic pro quolibet monte & fluvio.

273. *Ore omnes verſæ*, &c. | Equas in Luſitania circa Olyſſiponem ex vento concipere memorant Solinus, Columella, Varro. Fabulam putat Juſtinus, remque detorquet ad pernicitatem equorum Galleciæ & Luſitaniæ. Virgilius, duce Ariſtotele, ex illo conceptu non verum fœtum, ſed lentum virus ſtillare ait: idque vocant *hippomanes* ab equi furore; ἵππος enim *equus*, & μανία *furor*. Eſt etiam *hippomanes*, caruncula, quæ fronti pulli adnaſcitur; utrumque venenatum creditur.

277. *Non, Eure, tuos*, &c. *in Boream*, &c. | Alii ſic interpretantur: Non ad Eurum, ſed ad Boream, &c. Ego ſic: Non ad Eurum, neque ad Boream, &c. Quia ſcriptorum maxima pars videtur hanc vim uni Zephyro tribuere: ut & ipſe Virgilius; *Ore omnes verſæ in Zephyrum.* De *Zephyro*, vento occidentali, Ecl. 5. 5. De *Borea* ſeptemtrionali, Ecl. 7. 51. De *Auſtro*, meridionali, Ecl. 2. 58. De *Euro*, orientali, G. 1. 371. *Caurus*, ſive *Corus*, ſpirat inter ſeptemtrionem & occaſum.

neque *ad Eoream & Caurum*; *neque ad eam partem, unde oritur Auster nigerrimus, &* unde *contristat aërem pluvia tempestate. Post hunc denique* conceptum *distillat è partibus genitalibus viscosus liquor, quem pastores apto nomine vocant hippomanes, quod sæpe malæ noverca collegerunt, addideruntque* huic *herbas, & verba malefica. Sed fugit interim, fugit tempus irreparabile: dum ferimur circa singula, correpti amore. Hoc sufficit armentis. Superest secunda pars laboris,* nempe *tractare greges lanigeros, & capellas hirsutas, hoc difficile* est; *hinc sperate gloriam, ô rustici laborioſi. Nec dubito animo, quam sit difficile superare sermonis* dignitate *ista argumenta, & addere hoc ornamentum rebus vilibus. Sed amor suavis rapit me per altissimas solitudines Parnassi: placet ire per ea culmina, per quæ nullâ orbita veterum deflectit facili inclinatione* ad *Castaliam* undam. *Nunc, ô veneranda Pales, nunc canendum est magna voce. Principio, jubeo ut oves comedant herbam in mollibus stabulis, donec æstas frondosa paulatim redit: &* ut colonus *tegat duram terram multâ paleâ, & manipulis filicum, sub* ipsis ovibus; *ne rigor frigidus* terræ *lædat pecus tenerum, portet scabiem ac turpes podagras. Postea discedens ab ovibus, jubeo ut præbeat capris arbuta & det aquam recens* haustam; *& ut stabula* tuta *à ventis, objiciantur Soli hyemali: versus vidiem: cum frigidus Aquarius jam demum occidit, & aquam emittit sub extremum annum.*

In Boreã, Caurumque, aut unde nigerrimus
Nascitur, & pluvio contristat frigore cœlum.
Hinc demum, Hippomanes vero quod nomine
Pastores, lentum distillat ab inguine virus.
Hippomanes, quod sæpe malæ legere novercæ
Miscueruntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc satis armentis: superat pars altera curæ
Lanigeros agitare greges, hirtasque capellas.
Hic labor; hinc laudem fortes sperate coloni.
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
Raptat amor: juvat ire jugis, quâ nulla priorum
Castaliam molli devertitur orbita clivo.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
Incipiens, stabulis edico in mollibus herbam
Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas,
Et multâ duram stipulâ filicumque manipulis
Sternere subter humum: glacies ne frigida lædat
Molle pecus, scabiemque ferat; turpesque podagras.
Post, hinc digressus, jubeo frondentia capris
Arbuta sufficere, & fluvios præbere recentes.
Et stabula à ventis hyberno opponere Soli
Ad medium conversa diem: cum frigidus olim
Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.

NOTÆ.

279. *Pluvio frigore.* | Auster non est frigidus, sed calidus atque humidus: unde *frigus* hic, pro pluvia tempestate usurpatur: ut *hyems* sæpe, pro æstiva etiam tempestate. G. 1. 321. *Ferret hyems culmumque levem paleasque volantes.*

280. *Hippomanes.* | Supra v. 273.

286. *Hoc satis armentis: superat,* &c. | II. PARS. *De cultu ovium & caprarum.* Præcepta continet quatuor. I. *De hyberna utriusque gregis curatione,* v. 295. II. *De æstiva utriusque cura, & meridiana ac serotina pastione,* v. 322. III. *De lanificio,* v. 384. IV. *De lactis proventu,* v. 394.

291. *Parnassi.* | De eo monte Phocidis, Ecl. 6. 29. Cujus in radicibus *Castalia* est, sive fons Castalius, Musis sacer. De *Pale,* Dea pabuli, supra v. 1.

297. *Filicumque manipulis.* | Felix, *fougere,* nota herba.

301. *Arbuta.* | Sunt proprie fructus arbuti, hic sumuntur pro ipsa arbuto, *Arboisier*: arbor inter caprarum pabula numeratur Virgilium. l. 7. *Ea sunt arbutus, cytisus agrestes.* Vide Ecl. 3. 82.

303. *Olim.* | Vulgo tempus significat præteritum, aut futurum: aliquando præsens indefinitum: ut hic, & Æn. 5. 125. *Quos medijs submersum tunditur olim fluctibus.* Ibi. Tunc autem significat, *aliquando, sæpe, que,* &c.

304. *Extremoq; irrorat Aquarius anno.* | num exprimit eum, qui à Martio mense ri incipit; & sic, desinit in Januarium & arium: Aquarius autem oritur Januario, Februario mense. *Aquarius,* dicitur Ganymedes Trois filius, quem Jupiter, aquila transvectus cœlum, suis poculis præfecit: unde urnam habet, aquam fundentis situ: de eo, Æ.

quoq; non cura nobis leviore tuendæ,
minor usus erit: quamvis Milesia magno
era mutentur, Tyrios incocta rubores.
ior hinc soboles, hinc largi copia lactis.
m magis exhausto spumaverit ubere mulctra;
magis pressis manabunt flumina mammis.
minus interea barbas incanaque menta
phii tondent hirci, setasque comantes;
m in castrorum & miseris velamina nautis.
untur vero sylvas, & summa Lycæi,
rentesq; rubos, & amantes ardua dumos.
æ ipsæ memores redeunt in tecta suosque
nt, & gravido superant vix ubere limen.
omni studio glaciem ventosque nivales,
minus est illis curæ mortalis egestas,
ræ: victumque feres, & virgea lætus
li: nec totâ claudes fœnilia brumâ.
o, Zephyris cum læta vocantibus æstas,
as utrumq; gregem atque in pascua mittes:
feri primo cum sidere, frigida rura (nent,
amus: dum mane novum, dum gramina ca-
os in tenera pecori gratissimus herba est.
, ubi quarta sitim cœli collegerit hora,
anru querulæ rumpent arbusta cicadæ;
puteos, aut alta greges ad stagna jubeto
rentem ilignis potare canalibus undam:
ibus at mediis umbrosam exquirere vallem:

Hæ quoque capræ *non colendæ sunt a nobis minore studio, nec minor erit utilitas* ex iis: *etsi Milesia vellera* ovium, *imbuta Tyriâ purpurâ, magno* pretio *vendantur. E capris soboles frequentior* est, *& largior abundantia lactis quanto magis mulctrale spumaverit, uberibus exhaustis: tanto copiosius lac fluet ex uberibus pressis. Interea* pastores *etiam secant barbas, & pilos canos, & setas longas hircorum Libycorum, ad usus bellorum, & ad vestes pauperum nautarum.* Capræ *autem comedunt arbores & cacumina Lycæi, & rubos spinosos, & dumos qui amant* loca *edita: & ipsæ meminerunt redire in stabula, & eo deducunt suos fœtus; & vix transiliunt limen, uberibus onustis* lacte. *Itaque omni cura defendes ipsas a frigore & ventis nivalibus; quo minus ipsæ provident mortali indigentiæ: portabisque libens cibos & pabula è virgis, nec claudes* ipsis *fœnile per totam hyemem. At vero cum grata æstas* imminebit, *Zephyro invitante*; tum *inducet utrumque pecus* ovium & caprarum *in saltus & in pascua: sub primum ortum Luciferi* fac ut *pascantur campos subtus: dum mane novum* est, *dum herbæ candidæ sunt, & vos in teneris herbis iucundissimus est cibus. Deinde cum quarta diei hora induxerit sitim, & cicadæ querulæ fugitabunt stridore suo* [illegible]: *jube ut greges circa puteos, aut circa profunda stagna, bibant aquam currentem canalibus* [illegible] *ilice. At sub medium diem,* jube *ut quarant opacam vallem:*

NOTÆ.

Milesia, &c. | Miletus, urbs in finibus & Cariæ: lanarum proventu celebrata. *& purpura*, G. 2. 506.

312. *Incanaque menta Cinyphii*, &c. | affirmat, augetque: ut Æ. 6. 809. *Incanamenta regis Romani*, Numæ, qui annos [illegible] deceſſit. *Tondent.* | Priſcianus ſumit [illegible] pro *tondentur*; & *hirci*, accipit in nocativo: commodius tamen active legetur; [illegible]ri, in genitivo; ſuppreſſo nominativo, [illegible]. *Cinyphii.* | Africani. Cinyps eſt Ptole- Africæ fluvius, prope Garamantes; ubi [illegible] ſunt villoſiſſimi.

[illegible]. *Uſum in Caſtrorum*, &c. | Ex hircorum [illegible]icia texuntur: vel ad nautarum mili- [illegible]e veſtes, ſaccos, funes; vel etiam ad te- [illegible] turrium tabulata, ne iis facile ignis, bellicis machinis impactus adhæreſcat. Ita Varro, Philo, &c. De *Lycæo*, monte Arcadiæ, E. 10. 15.

321. *Fœnilia.* | Loca in quibus fœnum includitur, non ſunt claudenda: id eſt, ex iis ſemper educendum eſt fœnum ad alendas capras. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Lucifero*, ſtella Veneris, Ecl. 6. 86.

327. *Quarto ſitim*, &c. | Horas inæquales intelligit, quæ diem quemlibet in duodecim partes dividunt, ab ortu Solis ad occaſum; & noctem quamlibet duodecim in partes. Quo ſenſu meridies *ſexta* hora eſt; *quarta* nonæ noſtræ reſpondet. De *cicadis*, *cigalles*, Ecl. 2. 13. De *arbuſtis*, Ecl. 1. 40.

330. *Ilignis.* | Ex ilice factis, *Ilex* arbor glandifera, *yeuſe.*

Sicubi

ſi alicubi magna quercus Jovis antiquâ firmitate porrigit ingentes ramos; aut ſi alicubi obſcura multis ilicibus ſylvæ explicat ſacram umbram. Poſtea jube ut famuli *iterum dent* illis *dulcem potum, & iterum ducant* illos *paſtum, ſub occaſum Solis: cum Veſper frigidus mitigat* calorem *aeris, & cum Luna humida reparat arbores, & cum litora perſtrepunt* voce *halcyonis, & ſpinæ* canta *acanthidis. Cur dicam verſu paſtores Numidiæ, cur paſcua, & pagos conſtantes paucis caſis? Sæpe grex paſcitur noctu diuque, & per totum ſpatium menſis; inceditque per longas ſolitudines, ſine ullis ſtabulis: tanta eſt vaſtitas camporum. Paſtor Numida trahit ſecum omnia, & domum, & larem, & arma, & canem Amyclæum, & pharetram Cretenſem. Non aliter ac fortis Romanus in patrio exercitu, cum ingreditur viam ſub*

Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacrâ nemus accubet umbrâ,
Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rursus
Solis ad occaſum: cum frigidus aëra Veſper
Temperat, & ſaltus reficit jam roſcida Luna,
Litoraq; halcyonen reſonant, & acanthida dumi.
Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctemq; & totum ex ordine menſem
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta ſine ullis
Hoſpitiis: tantum campi jacet: Omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,
Armaque, Amyclæumque canem, Creſſamque
pharetram.
Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Injuſto ſub faſce viam cum carpit, & hoſtem
Ante expectatum poſitis ſtat in agmine caſtris,
At non: qua Scythiæ gentes, Mœoticaque unda,
Turbidus & torquens flaventes Iſter arenas:

graviori onere, & obſtat hoſti caſtris ordine diſpoſitis, antequam expectetur. At non ſic *ſit, ubi Scythiæ gentes, & Mœotica palus, & Danubius turbidus volvens flavas arenas:*

NOTÆ.

332. *Jovis quercus*, &c. | Quomodo ſacra ſit Jovi, Ecl. 7. 13. Monet Servius non eſſe mentem Virgilii, ut greges in ſacros lucos deducantur, quod nefas erat; ſed hic *quercum Jovis*, & *ſacram umbram*, generalia eſſe, non ſpecialia epitheta: quia generatim omnis quercus Jovi, & omne nemus Dianæ ſacratum eſt.

336. *Veſper*. | Stella-Veneris, Ecl. 6. 86. De *halcyone*, avi, ejuſque fabulâ, G. 1. 399. *Acanthis*, vel *cardelis*, avis, *chardonneret*.

339. *Libyæ*. | Libya generatim Africam ſignificat, G. 1. 241. Tamen hi paſtorum mores præcipue pertinent ad eam Africæ partem littoralem, quæ *Numidia* vocata eſt: cujus incolæ *Numidæ* vel *Nomades*, à νομὴ *paſcuum*; quia paſtioni pecorum addicti.

340. *Mapalia*. | Salluſtius. *Ædificia Numidarum, quæ mapalia illi vocant: oblonga, incurvis lateribus tecta: quaſi navium carinæ ſunt.* Ab his non fere differunt *magalia*, de quibus *Æ.* 1. 425. *Miratur molem Æneæ, magalia quondam:* niſi quod hæc vox primam habet longam, illa brevem.

344, 345. *Laremque-----Amyclæumque canem*, &c. | De *Laribus* & *Penatibus*, *Æ.* 2. 717. *Amyclæ*, urbs Laconiæ, celebris canum genere & venatu, de quâ ſupra, v. 89. *Creſſa*, è Creta, inſula Mediterranei maris, cujus incolæ ſagittandi induſtria memorabiles.

347. *Injuſto ſub faſce*. | Qui plus æquo eſt. Sexaginta fuiſſe librarum à Vegetio ratur. Quarum autem eſſet rerum, Cicer. Tuſcul. l. 2. 37. *Qui labor, quantus nis? ferre plus dimidiati menſis cibaria, quid ab uſum velint, ferre vallum. Nam tum, gladium, in onere noſtri militis numerant, quam humeros, lacertos, manus.*

348. *Hoſti Ante expectatum*, &c. | Vulg ferunt *hoſti* ad *ſtat*; hoc ſenſu, *ſtat hoſti, hoſti*. Iidemque *ante expectatum*, vertunt, *tequam expectetur*; ut ſupra v. 206. *ante dum* pro, *antequam dometur*. Quo exempl xit Silius, imitator Virgilii, l. 2. v. 31. *tur tibi copia noſtri, ante expectatum.* H tamen exemplaria nonnulla *hoſtem*, non atque ita legit Vegetius l. 1. de re milit. terpretatur, *ante hoſtem expectatum*, id eſt, *ratum, optatum:* ut animoſam Roman audaciam notet.

349. *Scythiæ gentes*, &c. | De iis, Ecl. 1 *Mœotica unda*. | Palus Mœotis, *mar* ultra pontum Euxinum, à quo per Cimm Boſphorum diſtinguitur; Tanaim fluviu cipiens. Primam habet ſyllabam brevem Ovid. Triſt. 3. 12. 2. *Longior antiquis Mœotis hyems. Iſter* | Danubius, de quo 497.

Quæ

aq; redit mediũ Rhodope porrecta ſub axem.
t clauſa tenent ſtabulis armenta: neque ullæ
herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
jacet aggeribus niveis informis, & alto
ra gelu late, ſeptemque aſſurgit in ulnas. 355
per hyems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
mSol pallentes haud unquam diſcutit umbras:
t cum invectus equis altum petit æthera; nec
cipite Oceani rubro lavit æquore curru. (cum
ncreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ:
daq; jam tergo ferratos ſuſtinet orbes, 361
ibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris:
que diſſiliunt vulgo, veſteſque rigeſcunt
æ, cæduntque ſecuribus humida vina,
tæ ſolidam in glaciem vertere lacunæ, 365
riaque impexis induruit horrida barbis.
ra toto non ſecius aëre ningit:
ent pecudes: ſtant circumfuſa pruinis
ra magna boum: confertoq; agmine cervi
ent mole novâ, & ſummis vix cornibꝰ extant.
non immiſſis canibus, non caſſibus ullis, 371
ſcæve agitant pavidos formidine pennæ:
fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem,
minus obtruncant ferro, graviterq; rudentes
unt, & magno læti clamore reportant. 375
in deſoſſis ſpecubus ſecura ſub altâ

& ubi Rhodope reflectitur tendens ad medium ſeptentrionem. Illic continent pecora clauſa in ſtabulis: nec ullæ apparent, aut herbæ in agris, aut frondes in arboribus: ſed terra jacet late deformata cumulis nivium, & alta glacie, & tumeſcit ad uſque ſeptem cubitos. Semper eſt *hyems, ſemper Cauri proflantes frigus. Præterea nunquam Sol diſſipat umbras pallidas: nec quando conſcendens currum aſcendit in altum cœlum, nec quando lavat rubris aquis Oceani currum cadentem. Cruſtæ ſubitæ conſtringuntur in currenti fluvio: & unda nunc portat dorſo ferratas rotas; illa* quidem *ante excipiens latas naves; nunc* excipiens *plauſtra.* Vaſa *area paſſim franguntur, & veſtes indutæ congelantur;* & homines *rumpunt ſecuribus vina* prius *liquida, & totæ lacunæ convertunt* ſe *in duram glaciem, & gutta horrida dureſcit in barbis impexis. Interim non ſegnius nix cadit per totum aërem: moriuntur pecora: magna boum corpora ſtant circundata nivibus: & cervi preſſo agmine torpent* ſub *novo onere, & vix eminent extremis cornibus.* Incolæ *non*
untur illos timidos immiſſis canibus, aut ullis laqueis, aut formidine pennarum rubrarum; minus feriunt ferro eos, *dum propellunt pectore oppoſitum cumulum* nivis, *& occidunt* eos *alentes, & lati referunt magno clamore.* Scythæ *ipſi ſecure & quiete vivunt in excavatis ſpe-*

NOTÆ.

1. *Redit medium Rhodope*, &c. | Mons ille
, in orientem extenditur, ibique con-
ta cum Hæmo; tum inde abſcedens, ſep-
em verſus quaſi regreditur. De *axe*,
ſeptentrionali, G. 1. 240.

ſeptem---in ulnas | *Ulna*, à Græco
d proprie *cubitus*; ſive ſpatium à flexu
ad medii digiti partem extremam: atque
ſumitur. Latius etiam interdum ſumi-
pro ſpatio brachii utriuſque extenſi. No-
autem hunc rigorem hyemis, noctiſque
itatem, non convenire proprie Scythiæ
oticæ regioni; ſed iis tantum partibus,
ad polum accedunt propius: ſub quo pro-
Geographi annum die unicâ, unicâ item
conſtare, utraque ſemeſtri. Igitur hyper-
a eſt hæc deſcriptio, & *nullæ frondes, nullæ*
ſunt, vara frondes & herbæ. Cauri, venti
ſeptentrionem & occaſum ſpirantes.

359. *Rubro æquore.* | Non mari orientali, quod vulgo rubrum dicitur, & Erythræum; ſed occidentali, quod à colore decedentis ſolis rubeſcere videtur.

365 *Vertêre lacunæ.* | Foſſæ, in quibus aquæ pluviæ, aliæque colliguntur. *Vertere*: verſæ ſunt, verterunt ſe: ut alibi paſſim.

366. *Stiria.* | Gutta, diminutivum eſt *ſtilla.*

367. *Non ſecius.* | Non ſegnius, G. 2. 277.

372. *Puniceæ formidine pennæ.* | *Formido*, linea, aut funiculus erat, cui plumæ implicabantur variis tinctæ coloribus, ad feras terrendas, ut in retia agerentur. De colore *puniceo*, ſplendidè rubente, Ecl. 5. 17.

374. *Rudentes.* | Hanc vocem tribuit hic *cervis*. Æ. 7. 16. *Leonibus*. Æ. 8. 248. *Cuco ſemifero*. Perſius Sat. 3. 9. *Aſine*: ſed Perſius primam producit, quam corripit Virgilius: *Finder, ut Arcadiæ pecuaria rudere credas.*

Oria

Otia agunt terra: congeſtaq; robora, tori
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento atq; acidis imitantur vitea ſorbi
Talis Hyperboreo ſeptem ſubjecta trioni
Gens effræna virûm Riphæo tunditur Euro
Et pecudum fulvis velantur corpora ſetis.
Si tibi lanicium curæ: primum aſpera ſylv
Lappæq; tribuliq; abſint: fuge pabula læta:
Continuoque greges villis lege mollibus al
Illum autem, quamvis aries ſit candidus ip
Nigra ſubeſt udo tantum cui lingua palato
Rejice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum; plenoq; alium circumſpice c
Munere ſic niveo lanæ, ſi credere dignum e
Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata v
At cui lactis amor, cytiſum, lotoſq; freque
Ipſe manu, ſalſaſq; ferat præſepibus herbas.
Hinc & amant fluvios magis, & magis uber
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi jam excretos prohibent à matribus ha

ſub profunda terra: & inferunt focis, injiciuntque flammis quercus accumulatas & ulmos integras. Illic traducunt noctem ludendo, & imitantur vini potum fermento & baccis acidis. Sic genus hominum indocile, ſuppoſitum Boreali ſeptentrioni, perflatur Riphæo vento: & tegitur circa corpora ſulvis villis animalium. Si ſtudes lanæ: primo ſint procul ſylvæ ſpinoſæ, & lappæ, & tribuli: fuge pabula nimis *pinguia & ſtatim elige greges teneris pilis candidos. Rejice autem illum arietem, etſi ipſe ſit candidus, cui lingua ſolum nigra eſt ſub humido palato: ne denigret maculis fuſcis vellera fœtuum: & elige alium in campo pleno* ovium. *Sic Pan Deus Arcadiæ, ſi fas eſt credere, decepit te, ô Luna, captam dono niveæ lanæ: invitans te in altam ſylvam: nec tu aſpernata es invitantem. Atqui ſtudet lacti, ille manu inferat in præſepia cytiſum, & copioſas lotos, & ſalſas herbas: inde magis appetunt potum, & magis implent mammas, & relinquunt in lacte ſecretum ſalis. Multi hœdos jam ſeparatos arcent à matribus,*

NOTÆ.

380. *Fermento, atque acidis-----ſorbis.* | Deſignat duplicem ſpeciem liquoris, qui vini defectum ſupplet in frigidioribus plagis. Primus fit *fermento*, id eſt, fermentatione hordei, tritici, avenæ: cum ſcilicet certo quodam calore medicata grana turgeſcunt & aceſcunt; qui duo ſunt effectus fermenti; quod ideo ſic appellantur, à *ferveo*, quaſi *fervimentum*: & ſic fere cereviſia fit, *la biere*. Alter liquor exprimitur è baccis fructibuſque acidioribus contuſis; qualia ſunt poma, pyra, corna, ſorba: *le cidre*, &c.

381. *Hyperboreo ſeptem*, &c. | De nomine *Hyperboreo*, ſupra v. 196. De nomine *ſeptemtrionum*, variæ ſunt ſententiæ: probabilior illa, quæ Varronis eſt: ita dici à *bobus* qui *terionès* olim vocati ſunt, quia in aratione terram terunt. Signum enim illud Boreale, quod *urſam majorem* appellamus, ruſtici antiquitus *plauſtrum majus* appellavere: ob ſeptem ſtellas, in eo maxime conſpicuas; & in plauſtri, aut junctorum boum formam diſpoſitas. Vicinumque ſignum dixerunt *Booten*: quia boves illos, ſive plauſtrum, præ ſe agere videtur.

382. *Riphæo Euro.* | De *Riphæis* montibus Moſcoviæ, valde ſeptemtrionalibus, G. 1. 240. *Eurus*, ventus eſt orientalis, iiſque montibus ingruit, qua parte vergunt ad oriem que enim tota illa montium compag ordine ad polum tendit, ſed longe porrigitur.

385. *Lappaque, tribulique*, &c. | *Lap teron*; *tribulus*, herba è carduorum ſine Gallico nomine: de iis jam G. 1.

Fuge pabula læta. | Quia ſuccus omnis cibo in adipem abit, non in lanam.

388. *Nigra ſubeſt*, &c. | Plinius l. *Arietum maxime ſpectantur ora: quia loris ſub lingua habuere venas, ejus eſt in fœtu; variumque, ſi plures fuere.*

392. *Pan Deus*, &c. | De *Pane* Ecl. 2. crobius fabulam teſtatur ſumptam è Nic qui Georgicorum antiquus ſcriptor fuit narrat Probus, ut velit Pana, amore Lun citum, ei mediam gregis ſui partem loco obtuliſſe: hanc elegiſſe oves can mas: atque ita deceptam fuiſſe, quod eſſ illa deterior. Aliter alii: nempe Pana ſ rietem candidiſſimum transformaſſe: L que formæ candore deceptam, ac ſequ abduxiſſe in ſylvas ac vitiaſſe.

394. *Cytiſum lotoſque.* | De *Cytiſo*, Ecl. 1. De *loto*, G. 2. 84.

Prima

aque ferratis præfigunt ora capiſtris.
d ſurgente die mulſere horiſq; diurnis ; 400
te premũt : quòd jam tenebris & ſole cadente,
lucem exportans calathis adit oppida paſtor,
parco ſale contingunt, hyemiq; reponunt.
ec tibi cura canum fuerit poſtrema : ſed unà
ces Spartæ catulos, acremq; Moloſſum 405
e fero pingui : nunquam cuſtodibus illis
urnum ſtabulis furem, incurſuſq; luporum,
impacatos à tergo horrebis Iberos.
e etiam curſu timidos agitabis onagros ;
anibus leporem, canibus venabere damas. 410
e volutabris pulſos ſylveſtribus apros
ratu turbabis agens : monteſque per altos
ntem clamore premes ad retia cervum.
Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum,
lbaneoq; agitare graves nidore chelydros. 415
er ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
ra delituit, cœlumque exterrita fugit ;
recto aſſuetus coluber ſuccedere & umbræ,
is acerba boum, pecorique aſpergere virus,
it humũ : cape ſaxa manu, cape robora, paſtor,
lentemq; minas & ſibila colla tumentem 421
jice : jamq; fugâ timidum caput abdidit alte ;
m medii nexus extremæque agmina caudæ

cingendo extremum os loris ferratis. Quod expreſſerunt lactis *ſub ortum diei, & per horas diei ; id coagulant per noctem : quod* expreſſerunt *ſub noctem, & Sole occidente* : id *paſtor ferens in caniſtris circa lucem vadit in urbem : aut condiunt moderato ſale, & reſervant in hyemem. Nec tibi ultima ſit cura canum : ſed ſimul ale fero pingui celeres canes Sparta, & fortes Moloſſos. Illis cuſtodientibus, nunquam timebis ſtabulis nocturnum latronem, aut incurſiones luporum, aut inquietos Hiſpanos à tergo* ingruentes. *Sæpe etiam perſequeris curſu pavidos onagros ; urgebiſque canibus leporem, & canibus damas. Sæpe inſequens exturbabis latratu apros ejectos è cubilibus ſylveſtribus, & per montes altos impelles clamoribus magnum cervum in retia. Diſce etiam urere in ſtabulis cedrum odoratam, & fugare galbaneo odore pernicioſos chelydros. Sæpe, vel vipera tactu noxia latuit ſub præſepibus male purgatis, & territa fugit lucem ; vel coluber, peſtis infeſta bobus, ſolitus ſubire tecta umbracula, & infigere venenum pecori, incubuit terræ : cape manu lapides, cape fuſtes, ô paſtor, & deturba tollentem minas ac tumentem ſibilanti collo : jamque fugiens occuluit profunde timum caput, cum compage media* corporis, *& motus extrema cauda abrumpitur,*

NOTÆ.

. *Exportans calathis adit*, &c. |
. *Nec tibi cura canum*, &c. | III. PARS. *ura canum*. Præceptum unicum de ipſo-bo: quem, *ſerum*, ſive æquam lactis eſſe idque vocat *pingue*, quia ejus uſus indu-grædinem.
. *Veloces Spartæ*, &c. | *Sparta* ſive *Lace-*, nobiliſſima totius Peloponneſi urbs, cu-ator Lycurgus fuit. *Moloſſia*, Epiri re-dicta à Moloſſo, Pyrrhi Epiri regis, & maches Hectoris viduæ filio. Æ. 3. 292. ani canes iis reſpondent, quos dicimus *es*, Moloſſi iis, quos dicimus *dogues*.
. *Iberos*. | Iberi rapinis aſſueti memoran-uſtino l. 44. aliiſque ſcriptoribus : iidem , qui & Hiſpani ; ſive id nominis habue-ab Ibero, *Ebre*, hujus oræ nobili flumine ; ab Iberis Aſiæ populis, inter Colchidem & niam ſitis, unde commigraſſe dicuntur.
. *Onagros*. | Sylveſtres aſinos.
. *Diſce &*, &c. | IV. PARS. *De rebus pecori infeſtis* : Præcepta continent quatuor. I. Eſt *De fugandis ſerpentibus, vel odorum ſuffitu, vel ſaxis, vel fuſtibus*, v. 414. II. *De ſcabiei cauſis, nempe imbre, frigore, illoto ſudore, ſpinarum vulneribus : deque ejus remediis, lotione, unctione, & ſectione ulceris*, v. 444. III. *De febri, ejuſque remedio, nempe venæ apertione*, v. 457. IV. *De peſte, ejuſque effectis latiſſime*, v. 474.

415. *Galbaneoque*, &c. | *Galbanum*, ſuccus eſt, gummi aut turis modo expreſſus è ferula, ſive narthece : cujus nidore ſerpentes fugantur, ex Plin. l. 12. 25. *Chelydrus* : ſerpentis ſpecies, de quo G. 2. 214.

217. *Vipera*. | Serpentis ſpecies ; ſic dicta, quaſi *vivipara* ; quia ex Ariſtotele Hiſt. anim. l. 1. 6. cum cæteræ ſerpentes ova pariant, una vipera vivum animal parit.

423. *Agmina cauda*. | Agmen de ſerpente dicitur, quia corporis pars, poſt partem ſuccedit, atque *agitur* ; inſtar exercitus agminatim pro-

Solvuntur,

& extrema curvatura trahit lentas ſpiras. Eſt etiam malus ille ſerpens in ſylvis Calabriæ, contorquens dorſum ſquameſum erecto pectore, & magnis maculis notatus ſub *longa alvo. Qui, quandiu aliqui fluvii erumpunt è fontibus, & quandiu terra humida eſt,* propter *ver udum, & Auſtros imbriferos; amat ſtagna, & degens in ripis illic avidus implet fœdam gulam piſcibus & ranis clameſis: poſtquam aqua exſiccata ſunt, & terra hiat calore, emergit in ſiccam terram, & vibrans oculos ignites, & ſiti exaſperatus, atque impatiens ardoris, furit per agros. Ne mihi tum veniat* in mentem *indulgere dulci ſomno ſub aere, nec jacere inter herbas in clivo nemoris: quando* ille *renovatus depoſitâ pelle, & juventute reſplendens, aut relinquens in latebris fœtus vel ova, repit erectus ad Solem, & vibrat linguam trifidam. Docebo te etiam cauſas & indicia morborum. Fœda ſcabies corripit oves, cum frigida pluvia profunde penetravit ad vivum, & hyems horrens albâ glacie; vel quando ſudor hæſit,* nec *deterſus eſt* ovibus, *poſt tonſuram;* [illegible] *do ſpinæ aſperæ laſerunt* earum *corpora. Propterea paſtores lavant acuis dulcibus totum gregem, aries humido vellere demergitur in fluvium, & merſus rapitur aquâ profluente:*

Solvuntur, tardoſq; trahit ſinus ultimus orbis.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus arbos
Squamea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvum,
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent udo terræ ac pluvialibus Auſtris,
Stagna colit, ripiſq; habitans hic piſcibus atram
Improbus ingluviem, raniſq; loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terræq; ardore dehiſcit,
Exilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris, aſperque ſiti, atque exterritus æſtu.
Ne mihi tum molles ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas,
Cum poſitis novus exuviis, nitiduſque juventa
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens,
Arduus ad Solem, & linguis micat ore trifidis.
Morborum quoq; te cauſas & ſigna docebo.
Turpis oves tentat ſcabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum perſedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cum tonſis illotus adhæſit
Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magiſtri
Perfundunt, udiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni:

NOTÆ.

cedentis. Sic tribuitur pluviæ, G. 1. 322. *Cœlo venit agmen aquarum*; quia gutta poſt guttam cadit. Sic tribuitur fluvio, Æn. 2. 782. *Leni fluit agmine Tybris*: quia fluctus poſt fluctum volvitur.

425. *Eſt etiam ille*, &c. | *Cherſydrum*, ſignificat, eumque deſcribit è Nicandro: nomen ejus à χέρσος terra & ὕδωρ aqua, quia in terra & aquis vivit. Ex Solino c. 8. frequentiſſima eſt cherſydris *Calabria*, extrema pars Italiæ meridiem verſus.

429. *Auſtris.* | A meridie flantibus: Ecl. 2. 58.

431. *Ingluviem.* | Sinus eſt gutturis; ſive pellis cava, quâ cibus primo ingeſtus, & adhuc indigeſtus, continetur.

435. *Sub dio.* | Sub divo, *ſub Jove frigido*, inquit Horat. Od. 1. 1. 25. ſub cœlo & aëre: quia Jupiter pro aëre ſumitur: vide G. 2. 325.

436. *Dorſo.* | Vel *dorſo nemoris*, id eſt, clivo & colle nemoroſo, qui in dorſum aſſurgit. Vel, ut vult Manetinellus, *dorſo jacuiſſe*, id eſt, reſupinum jacuiſſe.

437. *Cum poſitis novus exuviis*, &c. | Pl. l. 8. 27. *Anguis hiberno ſitu membrana obductâ, fœniculi ſucco impedimentum illuvit, rutiluſque vernat. Exuit autem à primum*, &c. | Juxta alios pellem exuit, arcta petrarum foramina tranſeundo.

438. *Catulos aut ova*, &c. | *Catuli*, ſunt canum fœtus; tranſitive, quorum animalium. Videturque dubitare Virg litne cherſydrus, *oviparus*, an *viviparus* admodum de vipera mox diximus. Pro lius oviparus eſt: & hic, *catuli*, ſignificat tus ex ovis egreſſos.

439. *Linguis-----triſulcis.* | Ariſtotele parr. animal. l. 2. 17. ſerpentum linguam noſcit longam ac biſidam; poëtæ triſida ſive quod in modum cuſpidis conforma plex habeat acumen; ſive quod ita vib celeriter, ut non tantum triſida, ſed tripl tiam appareat: unde Ovid. Met. 3. 39. *micant linguæ.*

tonſum triſti contingunt corpus amurcâ,
umas miſcent argenti, vivaque ſulfura,
ſq; pices, & pingues unguine ceras,
amq;, helleboroſq; graves, nigrumq; bitumen.
tamen ulla magis præſens fortuna laborū eſt,
n ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
is os: alitur vitium, vivitque tegendo:
medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
egat, & meliora Deos ſedet omnia poſcens.
etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
furit, atque artus depaſcitur arida febris;
it incenſos æſtus avertere, & inter
ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
ta quo more ſolent, acerque Gelonus,
ſugit in Rhodopen, atq; in deſerta Getarum,
ac mœretum cum ſanguine potat equino,
procul, aut molli ſuccedere ſæpius umbræ
aut ſummas carpente ignavi herbas,
amq; ſequi, aut medio procumbere campo
ntem, & ferè ſolam decedere nocti;
mo ferro culpam compeſce, priuſquam
per incautum ſerpant contagia vulgus.
tam creber, agens hyemē, ruit æquore turbo;
m multæ pecudum peſtes: nec ſingula morbi
ora corripiunt; ſed tota æſtiva repente,
que, gregemq; ſimul, cunctamq; ab origine
ſciat, aërias Alpes, & Norica ſi quis (gentem.

aut ungunt acerbâ amurcâ corpus tonſum, & miſcent ſpumam argenti, & ſulphur vivum, & picem Idæam, & ceram pinguem unguento, & ſcillam, & graves helleboras, & nigrum bitumen. Nulla tamen eſt opportunitas magis commoda in his malis, quam ſi quis poſſit ſecare ferro extremam oram ulceris: nam *malum creſcit & durat, dum tegitur; quandiu paſtor recuſat admovere vulneribus manum medicam, & otiatur, petens à Diis ſucceſſum meliorem. Præterea, quando dolor penetrans in oſſa intima ovium furit, & febris calida abſumit corpus: prodeſt expellere calorem inflammatum, & inter extremas* ungulas *pedis aperire venam ex qua ſanguis exilit: quemadmodum ſolent* aperire *Biſaltæ, & ſævus Gelonus; cum fugit in Rhodopen atque in deſerta Getarum, & cum bibit lac coagulatum cum ſanguine equorum. Quam* ovem *procul videris, aut quærere ſæpius dulcem umbram, aut mandere negligentius ſummas herbas, aut ultimam incedere, aut reſidere in medio campo inter paſcendum, & ſolam abire nocte* jam *proiectâ*; hujus *morbum coerce ſtatim ferro, antequam frequentes ſint pecudum morbi: neque morbi invadunt ſingula corpora, ſed tota contagio gliſcat in turbam,* quæ ſibi *non cavet. Turbo tempeſtatem ferens non ingruit ſæpius, & fœtus, & gregem, & totam gentem ab ipſa origine. Tum* hoc *perſuaſum habebit, & nunc etiam videbit, poſt tantum tempus, Alpes excelſas, & Norica*

NOTÆ.

449, 450, &c. *Amurca.* | Fæx olivarum, mentum oleri. *Spuma argenti*, aliter *lirum*, quæ materies in argenti fodinis Abramus ex Calpurnii Ecl. 5. de vivo plicat. *Pix Idæa*, id eſt optima, quaida, ſive Cretæ inſulæ, ſive Troadis duplex enim eſt. *Scilla* vel *ſquilla*, bulHelleborus vel *helleborum*, ſive *veratum* dicitur, quia olim noxium habitum mile. *Poſtea tam promiſcuum, ut pleriorum gratia, ad providenda acrius quæ antantur, ſæpius ſumptitaverint.* Illin Purgat, juxta eundem, vomitione, & mento. *Bitumen* limus eſt, cujus natura lphuri. *Vivaque ſulphura:* verſus daos, cujus extrema ſyllaba cum prima verſequentis eliditur. Sic G. 2. 69. *Inſeriſum ex fœtu nucis arbutus horrida.*

450 *Imaque ferire pedis*, &c. | Jubet Columella l. 7. 5. *De talo, vel inter duas ungulas, ſanguinem emitti.*

461. *Biſaltæ quo more*, &c. | Mos ille tribuebatur, non *Biſaltis* dumtaxat, Thraciæ vel Macedoniæ populis, neque dumtaxat *Gelonis*, populis Scythiæ, vel Thraciæ; ſed generatim Scythis, Sarmatis, Getis, & Maſſagetis omnibus: Ita Plinius, Claudianus, &c. *Lac.* | Vel ovium, vel equorum, cujus item apud eos uſus fuit. De *Rhodope, Getis, & Gelonis*, G. 2. 115.

472. *Tota æſtiva.* | *Æſtiva & hyberna*, loca ſunt ubi milites per æſtatem & hyemem degunt: idque à militibus tranſtulit ad greges, qui æſtivis noctibus non continentur in ſtabulis; ſed in paſcuis ſub dio.

474. *Tum ſciat, aërias Alpes*, &c. | V. PARS & ultima, ſive Epilogus. *Deſcriptio ſaviſſimæ peſtis*; quæ tractum omnem Alpinum vaſtaverat, regionem olim paſcuis & pecore feraciſſimam:

Caſtella

caſtella in collibus, & agros Timavi fluvii *Iapidia, & regna paſtorum deſerta, & ſylvas longe lateque vacuas. Hic olim dira peſtilentia orta eſt corruptione aeris, & inflammata eſt toto ardore autumni, & interfecit omne genus pecudum, &* omne genus *ferarum, & vitiavit aquas, & fœdavit pabula veneno. Nec modus mortis erat vulgaris: ſed poſtquam ſitis fervida penetrans in omnes venas contraxerat miſera membra; tum humor tabidus exudabat, & convertebat in ſe paulatim* medullam *omnium oſſium putrefactam morbo. Sæpe in medio ſacrificio Deorum victima ſtans ante aram, dum infula lanea alligatur niveis taniis cecidit moribunda inter miniſtros ſtupefactos. Aut ſi ſacerdos prius occiderat aliquam cultro: ex ea neque viſcera impoſita aris concipiunt ignem; neque aruſpex interrogatus poteſt reddere reſponſa: & cultri ſuffixi vix coloranzur ſanguine, & ſuperficies arena nigreſcit exiguâ ſanie. Praterea vituli moriuntur in fertilibus paſcuis, & exhalant dulces animas in ſtabulis plenis: Praterea rabies oritur blandis canibus: & tuſſis anhela concutit porcos agros,* coſque *ſtrangulat tumente gutture. Equus* aſſuetus *victoria* poſt tot nobilia *exercitia, cibique negligens: & abhorret à potu, & crebro percutit terram* aures *dejecta* ſunt: *ſudor dubius* eſt *ibidem, & ille quidem frigidus* in iis qui mox

Caſtella in tumulis, & Iapidis arva Timavi,
Nunc quoq; poſt tanto videat deſertaq; re
Paſtorum, & longe ſaltus lateque vacantes,
Hic quondam morbo cœli miſeranda coor
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne fe
Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex, ſed ubi ignea
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat arus
Rurſus abundabat fluidus liquor; omniaque
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
Sæpe in honore Deûm medio ſtans hoſtia a
Lanea dum niveâ circumdatur infula vittâ,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſt
Aut ſi quam ferro mactaverat ante ſacerdo
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vate
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque jejunâ ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit æ
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor
Victor equus, fonteſque avertitur, & pede
Crebro ferit: demiſſæ aures: incertus ibide
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: a

NOTÆ.

ae licet multo ante Virgilii tempora ſæviiſſet, illius adhuc veſtigia tum reſtabant. *Alpes*, Montes, qui Italiam à Gallia & Germania diſterminant, Ecl. 10. 47. *Norici*. Natio Germanica, in limite Alpium & ultra Alpes; nunc Bavaria, fortaſſe & Auſtria. *Timavus* fluvius Carnorum in ea Venetorum ditione quæ Forojulienſis dicitur, *le Frioul*. Hic olim *Japides*, gens Illyrica, Straboni *Japodes*. E. 8. 6.

481. *Tabo*, | *Tabum*, diminuta vox à *tabes*: quæ liquefactio eſt, rei alicujus ſoliditatem ſolvens: vulgo ſumitur *tabum*, pro corrupto ſanguine, nec multum differt à *ſanie*: hic tamen pro corruptione ſumitur. Oritur à Dorica voce τάκω pro τήκω *liquefacio*.

482. *Simplex*. | Non facilis, ex uſu & ordine naturali; ſed violenta ac difficilis. Citatque Servius illud è Salluſtio: *Ne ſimplici quidem morte moriebantur.*

487. *Lanea dum*, &c. | Infula, ut ex Pa lio, aliiſque conſtat; fuit latior faſcia, & alba: caput non quidem totum ope ſed tempora inſtar diadematis cingen vitta ſeu tænia pendebat. Hac victimæ, ſa dotes, vates coronabantur. *Lanea* quide lanæ magnus in ſacris uſus fuit: vide 64. Æ. 4. 459.

497. *Faucibus angit obeſis*. | Bene quia *angina* morbus eſt fauces occupans: nancie. *Obeſis*. | Vel naturâ, vel morbo.

498. *Infelix ſtudiorum*. | Pari forma Virgilius G. 4. 491. *Victus animi*. Æn. *Ævi maturus*. Æ. 11. 73. *Lata laborum*, Æ. 11. 416. *Fortunatus laborum*, &c.

500. *Incertus Sudor*. | Vel cujus cauſa certa eſt, cum nulla præceſſerit fatigatio; potius varius, inſtabilis, qui modo oritur, do deſinit.

lis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
c ante exitium primis dant ſigna diebus:
in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
m vero ardentes oculi, atq; attractus ab alto
itus interdum gemitu gravis: imaq; longo
ſingultu tendunt: it naribus ater
guis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
uit inſerto latices infundere cornu
eos: ea viſa ſalus morientibus una.
r erat hoc ipſum exitio: furiiſque refecti
ebant: ipſique ſuos jam morte ſub ægra
meliora piis, erroremque hoſtibus illum)
iſſos nudis laniabant dentibus artus.
r autem duro fumans ſub vomere taurus
ncidit, & mixtum ſpumis vomit ore cruorem,
remitque ciet gemitus: it triſtis arator,
lentem abjungens fraternâ morte juvencum,
gere in medio defixa relinquit aratra.
umbræ altorũ nemorũ, non mollia poſſunt
movere animum, non qui per ſaxa volutus
ior electro campum petit amnis: at ima
untur latera, atq; oculos ſtupor urget inertes
rramque fluit devexo pondere cervix.
id labor, aut benefacta juvant? quid vomere
riſſe graves? atqui non Maſſica Bacchi (terras
era, non illis epulæ nocuere repoſtæ:
dibus & victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
ula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
mina: nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
mpore non alio dicunt regionibus illis

pellis rigeſcit, & dura ad tactum reſiſtit tangenti. Primis diebus ante mortem dant hæc indicia. Si vero pregreſſu temporis *morbus incipit augeri: tum vero oculi inflammantur, & anhelitus educitur ab intimo pectore, interdum impeditus gemitu: & tendunt ima ilia longo ſuſpirio, ſanguis niger fluit è naribus, & lingua ſicca hæret gutturi obſtructo. Utile fuit* primo *immittere* in os *liquorem Bacchi cum inſinuato cornu: hoc ſolum viſum remedium morientibus. Deinde hoc ipſum pernicioſum erat: &* vino *corroborati inflammabantur furore: & jam non longe ab ægra morte, lacerabant dentibus* carne *nudatis ſua membra diſcerpta. Dii* reſervate *meliora piis, & illam rabiem hoſtibus! Ecce autem taurus anhelans cadit ſub ferreo vomere, & eſficit ex ore ſanguinem miſtum ſpumâ, trahitque ultimum ſpiritum. Arator triſtis incedit, ſolvens taurum dolentem fratris morte, & relinquit aratrum fixum in medio labore. Non umbra profundarum ſylvarum, non jucundæ poſſunt herba recreare animos* taurorum, *non amnis clarior electro, qui fluens inter ſaxa percurrit campum: at ima latera flaccеſcunt, & ſtupor tenet oculos* eorum *immobiles, & cervix vergit ad terram deprimente pondere. Quid proſunt*

labor, aut opera collata homini? *Quid* prodeſt *araſſe vomere terras difficiles? Tamen, non Bacchi è Maſſico* monte, *non epulæ coacervatæ nocuerunt* illis. *Aluntur frondibus & pabulo communis: potus ſunt rivi puri, & amnes agitati curſu: nec cura excutiunt ſomnum ſalubrem. Aiunt, nullo alio tempore deſideratas* fuiſſe *boves in illis plagis,*

NOTÆ.

Lenæos. | Bacchicos. Sic dictus Bacchus *Virgilius.* G. 2. 4.

Electro. | Electrum puriſſime fulget: *quo ſuccino* ſumatur, *ambre:* de quo Ecl. 4. *ſive pro metallo,* de quo Æ. 8. 402.

Maſſica Bacchi. | Vina è Maſſico, mon Campaniæ. De *Baccho,* Ecl. 5. 30. 69.

Tempore non alio, &c. | Volunt plerique *ex* poſt Servium, alluſum hic eſſe ad hiſtoriam, quæ ab Herodoto, Plutarcho, Valerio *refertur.* Sic autem à Cicerone Tuſcul. 1. 113. *Agiæ ſacerdotis Cleobis & Biton filii tradicantur* (*ea fabula eſt. Cum enim illam ad ſolemne & ſacrum Junonis ſacrificium cujus vehi jus eſſet, morarenturque jumenta: tunc juvenes ii veſte poſitâ ad jugum acceſſerunt. Ita ſacerdos advecta in fanum, cum currus ductus eſſet à filiis, precata à Dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à Deo: poſt, epulatos cum matre adoleſcentes ſomno ſe dediſſe, mane inventos eſſe mortuos.* Sed id quoquo modo Servius detorqueat, extra rem omnino eſt. Illud unum inde cognoſcimus, Junonis ſacerdotes, curru invectas, ad templa proceſſiſſe. Ego ſuſpicor adhibitos currus ad ipſa ſacra, ſive ſimulacra Junonis, ſive alia quælibet ſacrificii inſtrumenta convectanda: quemadmodum Cereris ſimulacrum plauſtris quoque ve-

ad ſacra Junonis: & currus tractos fuiſſe *ad alta templa* ab *uris inæqualibus. Itaque* agricolæ *difficile proſcindunt terram raſtris, & ipſis unguibus defodiunt ſemina, & obnixo collo trahunt per altos montes plauſtra ſtridentia. Lupus non meditatur inſidias circa ovile, nec errat noctu circa greges: aſperior cura ſubigit illum: timidi damæ & fugaces cervi jam vagantur, & inter canes, & circa domos. Jam in ultimo litore fluctus lavat progeniem vaſti maris, & omne genus piſcium, veluti corpora naufraga, & vituli* marini *præter ſolitum fugiunt in fluvios. Moritur quoque vipera, fruſtrà tecta cavis latibulis, & hydri conteriti ſquamis arrectis. Aër eſt perniciosus ipſis avibus, & illæ cadentes amittunt vitam inter altas nubes. Præterea nec jam prodeſt mutare pabula: & medicinæ adhibitæ noxiæ ſunt. Receſſere* medicinæ *principes, Chiron* filius *Philyræ, & Melampus* filius *Amythaonis.*

Quæſitas ad ſacra boves Junonis, & uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre raſtris terram rimantur, & ipſis
Unguibꝰ infodiunt fruges, monteſq; per altos
Contentâ cervice trahunt ſtridentia plauſtra.
Non lupus inſidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illi
Cura domat: timidi damæ cervique fugaces
Nunc interq; canes & circum tecta vagantur.
Jam maris immenſi prolem & genus omne natantum
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: inſolitæ fugiunt in flumina phocæ.
Interit & curvis fruſtra defenſa latebris
Vipera, & attoniti ſquamis aſtantibus hydri.
Ipſis eſt aër avibus non æquus, & illæ
Præcipites altâ vitam ſub nube relinquunt.
Præterea, nec jam mutari pabula refert,
Quæſitæque nocent artes: ceſſere magiſtri,
Phillyrides Chiron, Amythaoniuſque Melampus.

NOTÆ.

hebatur. Juvat conjecturam tarditas boum: at Junonis ſacra lente admodum & graviter ſolita circumferri, notum eſt ex Horatio, Sat. 1. 3. 10. *Perſæpe velut qui Junonis ſacra ferret.* Ex Athenæo, apud quem adagii loco eſt, Ἡραῖον βαδίζειν. *Junonio greſſu incedere. De Junone, Æ.* 1. 19.

532. *Uris imparibus.*] Cum boves manſueti deeſſent, feri jungebantur, iique inæquales, quod in re curuli difforme eſt. De *uris*, ſive bobus ſylveſtribus, G. 2. 374.

533. *Donaria.*] Aliquando *dona* ſignificant: hic *templa*, ſive loca in quibus dona ſervantur: Apuleius l. 9. *Ibi donarium Deæ perquam opulentum.*

534. *Raſtris.*] De iis, G. 1. 160. *Plauſtra.*] De iis, G. 1. 163.

543. *Fugiunt in flumina phocæ.*] Marinæ peſtilentiæ metu, ad flumina præter conſuetudinem fugiunt. Plin. l. 9. 7. *Vituli marini, quos vocant phocas, ſpirant ac dormiunt in terra: item teſtudines.* Quare vitæ ſunt ancipitis, & in utroque elemento vivunt.

545. *Vipera.*] Plinius l. 10. 62. *Terreſtrium ſola, intra ſe parit ova unius coloris, & mollia, ut piſces. Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde ſingulos diebus ſingulis parit, viginti fere numero. Itaque cætera, tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occiſa parente.* Ita fere Ariſtoteles, Nicander, Plutarchus, &c. Pro que Romæ parricidæ ſubmergebant culeo cum vipera, cane, gallo & ſimi nus tamen, & alii, ſupereſſe partui ſ tradunt: idque verius eſſe nunc fere

Hydri.] Plinius l. 28. 4. *In orbe pulcherrimum anguium genus eſt, quod vivit: hydri vocantur, nullis ſerpentium res veneno.* Ab ὕδωρ *aqua.*

550. *Phillyrides Chiron*, &c.] Id eſt tiſſimi medici, quales olim fuere *Chiron lampus. Chiron* fuit Centaurus, Saturni lyræ filius, ut diximus ſupra, v. 92. creviſſet, abiit in ſylvas, ibique herba ribus cognitis ſapientiſſimus evaſit me Peleo, Nerei genero, & Thetide, Pelei ad inſtituendum Achillem electus. cum eſſet graviter vulneratus fortuito cu culeæ ſagittæ, Lernæo ſanguine infect ris impatientiâ oravit ſuperos, ut ſibi quam immortali, mori liceret: quo co ab iis in cœlum tranſlatus eſt, & in Z locatus, ubi nunc *ſagittarius* vocatur. *Mel* Amythaonis & Dorippes filius, dicitur rio claruiſſe, & animalium omnium at um percepiſſe voces. Filias Prœti furi tas ad ſanam mentem reſtituit, Ecl. 6. medicinæ ſcientiam, templo, feſtis & ciis honoratus. Pauſan. l. 1.

vit & in lucem Stygiis emiſſa tenebris
lida Tiſiphone: morbos agit ante metumque,
rne dies avidum ſurgens caput altius effert.
aru pecorum, & crebris mugitibus amnes
nteſque ſonant ripæ, colleſque ſupini. 555
q; catervatim dat ſtragem, atq; aggerat ipſis
abulis turpi dilapſa cadavera tabo:
nec humo tegere, ac foveis abſcondere diſcant.
m neq; erat coriis uſus: nec viſcera quiſquam
undis abolere poteſt, aut vincere flammâ. 560
tondere quidem morbo illuvieque pereſa
era, nec telas poſſunt attingere putres.
rum etiam inviſos ſi quis tentarat amictus;
bentis papulæ, atque immundus olentia ſudor
membra ſequebatur: nec longo deinde moranti
ore, contactos artus ſacer ignis edebat. 566

Et pallida Tiſiphone furit, emiſſa in lucem è nocte inferna: præ ſe ducit morbos & metum, & aſſurgens indies, extollit altius caput inſatiabile. Fluvii, & ſicca ripa, & colles curvi fremunt balatu ovium & frequentibus mugitibus. Jamque Tiſiphone *edit ſtrages turmatim, & accumulat in ipſis ſtabulis cadavera diffluentia fœdâ tabe: donec in mentem venit* populis *ſepelire ea terrâ, & occultare in foveis. Nam neque ulla erat utilitas in coriis: nec quiſquam poteſt abluere undis, aut purgare igne viſcera: ac ne tondere quidem villos corroſos lue & ſanie: nec poſſunt tangere telas putridas. Sed etiam ſi quis attrectaverat veſtes* ejuſmodi *odioſas, ardentes pu-*

ridus ſudor adhærebat membris graveolentibus: & ſacer ignis abſumebat deinde membra ſublata, *ejus qui vel brevi tempore ſpecies tardabat* eas dimittere.

NOTÆ.

Stygiis.] *Styx*, fons Arcadiæ eſt, fluabitus inferorum, & à ſuperis tanta vecultus, ut per illum jurarent; &, ſi rum violarent, divinitare uſuque neper centum annos privarentur. Hic auei conceſſus: quia ejus filiæ Victo-, Robur, Zelus, Diis opem adverſus tulerant, ut eſt apud Heſiodum in Nomen à στυγέω *odi.*

552. *Tiſiphone.*] Una è furiis, de quibus G. 1. 278.

566. *Sacer ignis.*] Male Servius interpretatur. De *ſacro morbo*, qui *epilepſia* eſt. Reliqui de eo qui dicitur vulgo, *ignis ſancti Antonii*, Græcis ἕρπης; Plinio, *zoſter & cirſinus*; & à Lucretio ita deſcribitur l. 6. *Exiſtit ſacer ignis & urit corpore ſerpens, quamcumque arripuit partem, repitque per artus.*

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Invem de apibus & mellatione propoſitionem, dedicationemque operis, opus ipſum octo partiexuitur. I. Eſt de commoda apum habitatione. II. De earum pabulatione, examinibus, pugIII. De duabus earum ſpeciebus. IV. De earum quaſi civili prudentia & republica. V. De tionis temporibus. VI. De morbis apum, morborumque ſignis ac remediis. VII. De apum reinne, cum perierunt. VIII. De reparationis hujus inventione, & auctore Ariſtæo, cujus fa- in epilogi loco fuſe narrat: eidemque attexit fabulam Eurydices & Orphei.

INTERPRETATIO.

Continuo describam cœlestia munera aërii mellis: O Macenas! fave huic etiam parti Georgicorum. *Dicam spectacula parvarum rerum admiranda tibi, & reges* apum *generosos, & mores, atque artes totius generis per ordinem, & species, & pugnas. Labor* ille est *in parva re, sed gloria non est parva; si dii adversi permittunt aliquem* id exequi, & si *Apollo invocatus exaudit. Primo quærenda* est *apibus sedes & habitatio,* in loco *ad quem venti non possint pervenire; (nam venti impediunt quominus* apes *ferant pabula in alveare;) &* in quo *eves, & hœdi petulantes non saltent super floribus, & juvenca vaga per agros non excutiat rorem* ex herbis, *nec premat herbas nascentes. Absint quoque à pingui alveari lacerti ignaculosi splendenti tergo, & meropes, & cætera aves, &* inprimis *Procne,* quæ *notavit* sibi *pectus manibus sanguinolentis. Nam circum populantur omnia, & rostro ferunt ipsas ac gratum pabulum pullis crudelibus. Sed adsint fontes puri, & stagna* cooperta *viridi lasc vus rivus currens inter herbas, palmaque, vel magnus oleaster tegat vestibulum. Ut qua ges ducent prima examina vere* sibi *commodo,*

PRotinus aërii mellis cœlestia dona
Exequar: hanc etiam Mæcenas aspice partem
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosq; duces: totiusque ordine gentis
Mores, & studia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria: si quem
Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus (nam pabula vento
Ferre domum prohibent) neq; oves hœdiq; petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.
Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, meropesq; aliæq; volucres,
Et manibus Procne pectus signata cruentis.
Omnia nam late vastant, ipsaque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes, & stagna virentia musco
Adsint, & tenuis fugiens per gramina rivus:
Palmaq; vestibulum, aut ingens oleaster inumbret,
Ut, cum prima novi ducent examina reges

NOTÆ.

1. *Aërii mellis cœlestia dona.* | Ex aëre ros defluit, adhæretque floribus & arborum foliis, inde colligitur ab apibus, & mel conficitur. Quare *aëris* & *cœli* donum est. De *Macenate* in arg. Georg.

7. *Numina læva.* | *Læva,* modo in bonam, modo in malam partem sumuntur; ut diximus Ecl. 1. 16. Hic in malam, ita enim explicat hunc versum Gellius l. 5. 12. dicitque *vim esse quorundam Deorum in lædendo magis, quam in juvando potentem-----nam Deos quosdam, ne obesset, placabant.* In his ponit Deum *Averruncum,* & *Robigum,* & *Vejovem,* cujus esset Romæ templum in eoque simulacrum, sagittas tenens quasi paratas ad nocendum: indeque nomen ejus deducit, quod sicut *Jovem* dixerant, Deum qui juvaret; ita *Vejovem,* qui non juvaret: particula enim *ve,* aliquando augendæ, aliquando minuendæ rei, valet. *Vejovem* autem, & *Plutonem,* & *Ditem,* unum eumdemque esse perhibet Martianus Capella. Et vero Virgilius Æn. 4. 636. *Plutonem* vocat *Jovem Stigium:* at Plutonem & furias & cætera inferorum numina, *lava* & adversa hominibus fuisse habita, nemo nescit, testaturque Arnobius l. 3. De *Apolline* vatum Deo, Ecl. 3. 104.

8. *Principio,* &c. | I. PARS. *De habitatione:* præcepta continet duo. I. *modo alvearibus loco; deque iis, quæ cum, aut procul abesse debent,* v. 8. II. *ma alvearium,* v. 33.

13. *Squalentia terga lacerti.* | Lacerti, *sard. Squalor, squalidus, squaleo, squal* vantur à *squamis:* significantque quic inculcatum obsitumque est, ut squam serpentium piscium que cotiis dens asperitatem referat. Ita definit Gellius Sic Æ. 10. 314. *Per tunicam squalentem* quia aurum dense intextum erat. Sic in lacerto. Sic in corporibus congru dium.

14. *Meropes.* | *Merops* avis, quæ & *api* citur, *guespier,* apibus infesta. *Procne,* notas quasdam habet in pectore, qu nem aliquo modo referunt: quas sibi fisse fingitur, plangens pectus manibu filii sui cruentatis. Fabulam vide Ecl.

21. *Examina.* | Apum coloniæ, ad des quærendas ex alvearibus egress De iis Ecl. 7. 13.

re ſuo, ludetque favis emiſſa juventus ;
ina invitet decedere ripa calori,
iaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
edium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
alverſas ſalices & grandia conjice ſaxa:
ibus ut crebris poſſint conſiſtere, & alas
dere ad æſtivum Solem; ſi forte morantes
ſerit, aut præceps Neptuno immerſerit Eurus.
circum caſiæ virides, & olentia late
ylla, & graviter ſpirantis copia thymbræ
reat: irriguumque bibant violaria fontem.
autem, ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
lento fuerint alvearia vimine texta,
uſtos habeant aditus: nam frigore mella
g hyems, eademq; calor liquefacta remittit:
rvis apibus pariter metuenda: neque illæ
quam in tectis certatim tenuia cerâ
enta linunt, fucoque & floribus oras
t: collectumq; hæc ipſa ad munera gluten
co & Phrygiæ ſervant pice lentius Idæ.
e etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) latebris
terra fodere larem: penituſqūe repertæ
cibuſque cavis, exeſæque arboris antro.
tamen & levi rimoſa cubilia limo

& quando juniores apes ludent egreſſa ex alvearibus: tunc ripa propinqua invitet eas, ut ſe ſubtrahant calori; & arbor occurrens excipiat eas hoſpitio foliorum. In mediam aquam, ſive ſtabit immota, ſive fluet, projice ſalices obliquas, & magnos lapides: ut poſſint ſtare in iis quaſi in frequentibus pontibus, & explicare alas ad Solem æſtivum: ſi forte Eurus vehemens diſſipaverit redeuntes, aut disjecerit in aquas. Circa illa omnia, caſia virides, & ſerpylla longe redolentia, & copia thymbræ graviter halantis floreat, & viola illic irrigentur liquido rivo. Ipſa autem alvearia, ſive à te compacta ſint ex corticibus cavatis, ſive texta vimine flexili habeant introitum arctum. Nam hyems conſtringit mella frigore, & calor reſolvit eadem liquefacta: utriuſque violentia pariter formidabilis eſt apibus: neque fruſtra illa diligenter cerâ oblinunt parvas rimas domorum, & complent margines rimarum fuco, & floribus, & ſervant ad hos ipſos uſus glu-

tenacius viſco & pice montis Idæ in Phrygia. Sæpe etiam, ſi vera eſt fama, aperuerunt limum ſub terra, effoſſis latibulis, & inventa ſunt profunda in lapidibus cavis, & in alvo ſaxeſa. Tu tamen, & unge alvearia hiantia

NOTÆ.

Neptuno immiſerit Eurus. | *Neptunus*, hic quibuſlibet aquis: G. 1. 14. *Eurus*, pro quolibet vento violentiore, G. 1. 371.

31, 32. *Caſia virides.* | *Caſia* lavendula aut roſmarinus. Ecl. 2. 49. *Serpyllum*, ſerpyllum. Ecl. 2. 11. *Thymbra*, quæ ſatureia, & quæ etiam dicitur, herba condimentaria, *Violaria*, loca violis conſita.

Cerâ Spiramenta linunt, fucoque & floribus] non cerâ proprie, neque floribus; ſed quid, id eſt, glutine quodam, & viſcoſâ quadam materiâ, unde operis fundamenta ſolent, ex Plin. l. 11. 6. & 7. aliiſque. *Cerei, piſſoceros*, & *propolis. Commoſis, κήρωμα*, crusta eſt prima, atque ima, ſaporis dulcis, dicta quaſi *gummitio*, à *κήρωμι gummi*: ſecundo è lacrymis arborum, ſalicis, ulmi, arunci, & è gummi præſertim, & reſina, &c. *Piſſoceros, πισσόκηρος*, ſecunda eſt cruſta, diluti-ſque è mitiore gummi, mediæ naturæ inter picem & ceram; unde nomen habet à *πίσσα* & *κηρὸς cera*. *Propolis* tertia cruſta, fundamentum favorum ſtabilimentum, craſſio-

ris materiæ, cui florum ſuccus additur: *hac omnes frigoris aut injuriæ aditus obſtruuntur*, inquit Plinius: hanc ſignificat Virgilius *fucoque & floribus*; cruſtas alias inferiores per *gluten*.

39. *Fuco.* | Herba eſt, lactucæ ſimilis, ex algæ genere, *fucus marinus* à Plinio dicta: hujus aliqua ſpecies quadamtenus rubet. *Laudatiſſima*, inquit, *quæ in Creta inſula juxta terram in petris naſcitur, tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui poſtea non poſſit*, l. 32. 6. & l. 26. 10. Notat Aldrovandus in Muſæo metallico, l. 1. 7. mulieres antiquis hac herbâ conciliaſſe ruborem genis: indeque factum, ut pigmenta omnia muliebris formæ, imprimiſque ceruſſa ad candorem præparata, dicta ſit *fucus, fard*.

41. *Viſco & Phrygiæ*, &c. | Hoc *Viſcum*, vel hic *viſcus, glue*. De *pice* Idæ montis in Phrygia, G. 3. 450.

44. *Pumicibuſque.* | Pumex, *pierre ponce*.

45. *Tu tamen &*, &c. | Et ſi intus apes alvearia glutine obducant: tu tamen unge exterius limo, ad majorem cautelam, &c.

circumlinens molli luto: & superjice luto *folia tenuia: neve permitte ut taxus sit vicinior alveari: neve coque* in *foco cancros rubentes: neve colloca* alveare *prope paludem profundam; aut ubi odor luti gravis est; aut ubi saxa intus cavare-sonant pulsu* vocis, *& soni species allisa resilit. Quod spectat* ad alia, *quando Sol rutilus expulit hyemem sub terras, & aperuit cœlum lumine calido: statim apes volant per saltus & sylvas, & carpunt flores purpureos, & volando degustant superficiem fluviorum. Ex his* floribus & aquis *recreata nescio quâ delectatione, nutriunt fœtus &* conficiunt *eorum nidos: ex his elaborant artificiose ceras novas, & fabricant mella glutinosa. Deinde quando videbis examen, emissum ex alvearibus per æstatem serenam, volare in altum aërem, & nigram nubem* apum *diffundi vento: Considera: quærunt semper aquas dulces, & ramos frondentes,* ubi consident: *circa hunc locum odores præscriptos, melisphylla confricata, & vilem herbam cerintha: & tinnitum, & quate circum cymbala* Cybeles, *matris* Deorum: *Apes consistent in sedibus* sic *prop*

Unge fovens circum, & raras superinjice fr
Neu propius tectis taxum sine, neve rube
Ure foco cancros: altæ neu crede paludi:
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava
Saxa sonant, vocisq; offensâ resultat imago.
Quod supereſt, ubi pulsam hyemem Sol a
Sub terras, cœlumq; æstiva luce reclusit:
Illæ continuo saltus sylvasque peragrant,
Purpureosq; metunt flores, & flumina libant
Summa leves. Hinc nescio qua dulcedine læ
Progeniem nidosq; fovent: hinc arte recen
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emissum caveis ad sidera cœ
Nare per æstatem liquidam suspexeris ag
Obscuramque trahi vento mirabere nube
Contemplator: aquas dulces & frondea se
Tecta petunt: huc tu jussos asperge sapores,
Trita melisphylla, & cerinthæ ignobile gra
Tinnitusq; cie, & matris quate cymbala cir
Ipsæ consident medicatis sedibus: ipsæ

NOTÆ.

47. *Taxum.*] *Taxus, if,* de qua G. 2. 29. ab alvearibus amovenda, quia ex ejus succo mel amarissimum conficitur, quale est Corsicum, Ecl. 9. 57.

47. *Neve rubentes,* &c.] Cancri, *ecrevisses*; rubentes cum cocti sunt, nidore nocent apibus. *Palus* altitudine submergit apes: quia non facile patitur lapides, quibus quasi pontibus, apes inhæresçant. *Cœnum,* nocet odoris gravitate. *Echo,* remisso sono pavidas facit.

51. *Quod supereſt, ubi,* &c.] II. PARS. *De pabulatione apum, examinibus, pugnis.* Præcepta continet duo. I. *Quomodo examina cogenda sint in alvearia,* v. 58. II. *Quomodo pugnæ compescenda sint,* v. 86.

51. *Egit Sub terras.*] Sub polum Australem, sive antarcticum, quem *sub pedibus Styx atra videt,* G. 1. 243. Pellit autem Sol hyemem ad illas partes, quia ad nostras accedit, ab illis recedit: quo ex recessu sequitur hyems. *Æstivâ luce.*] Calidiore: nec enim proprie æstas hic significatur, sed ver.

54. *Libant.*] Degustant, radunt. Æn. 1. 740.

57. *Excudunt ceras.*] Metaphora à fabris ferrariis ducta, quorum est proprie ferrum *cudere*: ideo comparabit apes cum Cyclopibus, v. 170.

59. *Nare per æstatem liquidam.*] pro *volare: volare* sæpe pro *nare,* mutatione sumuntur: vide Æ. 5. 219. Puram, serenam: Unde Ecl. 6. v. 33. *di simul ignis.*

63. *Melisphylla.*] Ita restituit è manu N. Heinsius, cum ante, non sine Latinæ tatis damno, legeretur secundâ brevi, *la.* Citrago est Latinorum, Gallorum, herba apibus gratissima, Græco nomine à μέλι *mel* & φύλλον *folium.*

Cerinthæ.] *Cerintha,* κηρίνθιον, à κηρὸς Gallice *pasquete,* juxta Ruellium, à pa apibus.

64. *Tinnitusque cie, & matris,* &c.] Co est apes tinnitu æris colligi unum in gaudio-ne, an metu, Aristoteles dubitat: & Plinius gaudio tribuunt; Varro & mella metui. *Cymbala.*] Ærea instrum concava, quæ bacillis æreis percussa tinn edebant. *Matris.*] Cybeles matris Deo quæ & *Rhea,* & *Ops,* & *Vesta,* vocata est: in sacris quatiebantur cymbala, ex vete stituto *Corybantum* sive *Curetum,* de qu infra dicemus, v. 151.

Intim

ma more ſuo ſeſe in cunabula condent.
autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duob⁹
ubus inceſſit magno diſcordia motu)
rinuoq; animos vulgi, & trepidantia bello
da licet longe præſciſcere: namq; morantes
rius ille æris rauci canor increpat, & vox 71
itur fractos ſonitus imitata tubarum.
n trepidæ inter ſe coëunt, penniſq; coruſcant,
ulaque exacuunt roſtris, aptantq; lacertos,
irca regem atq; ipſa ad prætoria denſæ 75
entur, magniſq; vocant clamoribus hoſtem.
, ubi ver nactæ ſudum, campoſq; patentes,
unt portis: concurritur, æthere in alto
onitus: magnû mixtæ glomerantur in orbem,
ciqueſq; cadunt: non denſior aëre grando, 80
x concuſſa tantum pluit illice glandis.
rnedias acies, inſignibus alis,
s animos anguſto pectore verſant:
deo obnixi non cedere, dum gravis, aut hos,
os, verſa fugâ victor dare terga ſubegit. 85
ocus animorum, atque hæc certamina tanta
eris exigui jactu compreſſa quieſcent.
um ubi ductores acie revocaveris ambos:
ior qui viſus; eum, ne prodigus obſit,
e neci: melior vacuâ ſine regnet in aulâ. 90
e erit maculis auro ſqualentibus ardens:
n duo ſunt genera) hic melior, inſignis & ore,
rilis clarus ſquamis: ille horridus alter
diâ, latamq; trahens inglorius alvum.
inæ regum facies, ita corpora gentis: 95

apes ſeſe immittant more ſuo in intima alvearia. Si vero exire voluerint *ad certamen (nam ſæpe diſcordia magno impetu inflammat utrumque regem) ſtatim licet longè præſentire & iram plebis, & corda belli avida: nam Martius etiam ſtrepitus rauci æris excitat tardas, & auditur bombus referens fractos ſonitus buccinarum. Tunc feſtina inter ſe congregantur, & micant alis, & acuunt aculeum roſtris, & parant* ad pugnam *brachiola, & ſtipantur denſæ circa regem & ipſius cellam, & invitant hoſtem magno fremitu. Itaque quando invenerunt tempus ſerenum, & ſpatia* aëris *aperta: irruunt è portis:* pugna *committitur: fit ſtrepitus in alto aëre, confuſa denſantur in magnum globum & cadunt præcipites: non pluit grando ſpiſſior ex aëre, nec tantum glandium ex ilice quaſſata. Ipſi* reges *in mediis exercitibus, alis notabiles, agitant magnum animum in parvo corpore obſtinati non recedere, eo uſque, quo victor terribilis cogat, vel hos, vel illos, dare in fugam terga converſa, Hæ commotiones animorum, & hæ tantæ pugnæ ſedabuntur, repreſſæ jactu exigui pulveris. Sed poſtquam revocaveris à pugna geminos reges: da nece eum qui viſus* fuerit *pejor, ne noceat conſumendo* cibos; *& permitte ut*

regnet in domo vacua ab hoſte. *Alter erit lucidus notis auro aſperis (ſunt enim duo* apum *genera) hic melior* eſt *formâ pulcher, & clarus ſquamis rutilantibus, alter ille horridus* eſt *ignavia, & magnam alvum ſine honore. Ut gemina* ſunt *forma regum, ita ſpecies gentis:*

NOTÆ.

...bus regibus.] Colum. l. 9. 9. *Inter ſe civilibus bellis; & cum alteris, tanquam exteris gentibus, prœliantur.* Hic bellum deſcribitur civile. Nam ex Plin. l. 12. 16. *...aliquando in extremis favis apes grandinem ceteras fugant.*

...Trepidantia.] Non timida, ſed cum feſtinatione tumultuantia, ſic Æ. 9. 114. *Ne trepidate meis, Teucri, defendere naves,* id eſt, ne feſtinate. Sic infra v. 73. *Tum trepidæ inter ſe coëunt.*

...Prætoria. | Cellas regum: metaphora à caſtrenſibus tabernaculis eorum, qui bella adminiſtrabant: quod munus primo prætoribus, deinde conſulibus demandatum fuit, ex Feſto. Hinc etiam apud Columellam & Martialem *prætoria* ſunt ampla ædificia ruſtica; in quibus fortaſſe jus ruſticis, à domino ac patrono dicebatur.

91. *Alter erit*, &c. | III. PARS. *De variis apum ſpeciebus.* Duæ ſunt: rufæ, quæ minores; & nigræ magiſque variæ, quæ majores. Prima ſpecies melior. Rex magnitudine præſtat in ſua quiſque ſpecie, & in ſupremis favis habitat. *Squalentibus,*] Vide ſupra, v. 13.

Namque aliæ apes horrent fœdæ; quemadmodum viator, qui venit ex loco valde pulverulento, & sitibundus excreat pulverem ore ficco: aliæ lucent & micant splendore, ardentes corporibus, quæ aspersa sunt auro & similibus notis. Hoc genus melius est: ex his exprimes stato anni tempore mel dulce: nec tam dulce; quam & purum, & mitigaturum asperam vim vini. At cum examina volant incerta, & ludunt per aërem, & fastidiunt favos, & deserunt alvearia inania: revocabis animos mobiles ab inutili licentia. Nec magna erit difficultas revocare: tu evelle regibus pennas: nullus audebit illis morantibus vagari per aërem, & eruere signa è castris. Horti spirantes croceis floribus eas alliciant; & tutela Priapi Hellespontiaci, abactrix latronum & volucrum, cum falce è salice, eas servet. Ille *ipse, qui curat talia, transferens ex altis montibus thymum & pinos, plantet* eas *undique circa alvearia: ipse atterat* nova plantationis *labore: ipse infodiat terra plantas fertiles, & invergat* plantis *aquam* [illegible] *Ego certe, nisi jam sub ultimum finem laborum colligerem*

Namq; aliæ turpes horrent, ceu pulvere ab
Cum venit, & terram sicco spuit ore viator
Aridus: elucent aliæ, & fulgore coruscant,
Ardentes auro, & paribus lita corpora gutt
Hæc potior soboles: hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, qua
Et liquida, & durum Bacchi domitura sapo
At cum incerta volant cœloque examina lud
Contemnuntq; favos, & frigida tecta relinq
Instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus al
Eripe: non illis quisquam cunctantibus a
Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
Invitent croceis halantes floribus horti:
Et custos furum atque avium, cum falce s
Hellespontiaci servet tutela Priapi.
Ipse thymum pinosq; ferens de montibus a
Tecta serat late circum cui talia curæ:
Ipse labore manum duro terat, ipse feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni jam sub fine labo

NOTÆ.

96. *Ceu pulvere ab alto Cum*, &c. | Comparat horridam secundæ speciei nigritiem, vel cum vultu habituque viatoris, qui pulvere ac sudore obsitus spuit; vel cum ipso illius sputo, quod in fœdum silivæ ac terræ globulum humi colligitur.

102. *Liquida.* | Pura & sine fæce: quæ enim omnino liquida sunt, mala sunt, ut admonet Servius.

102. *Bacchi domitura saporem.* | Vel mulsum intelligit, quod fiebat duabus vini mensuris, admixtâ mellis unâ: vel quodlibet vinum asperum, quod melle temperabatur. Ita enim Horatius Sat. l. 2. 4. 24. *Ausidius forti miscebat mella Falerno, mendose---leni præcordia mulso prolueris melius:* ergo distinguit Horatius hanc vini temperaturam à mulso. Ita Cerdanus. Quanquam nihil vetat, in eo damnari Ausidium ab Horatio, quod ille mulsum non è vino levi, sed aspero Falernó condiret. De *Baccho* Ecl. 5. 69.

108. *Castris audebit vellere signa.* | Metaphora è militia Romanorum; qui cum castra metabantur, signa in terram defigebant ante prætorium; cum castra movebant, evellebant: & si facile quidem, bonum erat omen; contra si difficile.

109. *Croceis.* | Versicoloribus: [illegible] pro incerto: de eo colore Ecl. 4. 44.

110. *Cum falce saligna Hellespontiaci* [illegible] lebant in hortis omnibus Priapi statua [illegible] care, cum falce è quolibet rudi ligno: [illegible] genere, salignum posuit, id est è salice. *Priapo* Ecl. 7. 33. *Hellespontiacus* dicitur colebatur imprimis Lampsaci, quæ urbs [illegible] minore Mysia ad fretum Hellespontica. *Hellespontо, detroit de Gallipoli*, G. 1. 207.

112. *Pinosque.* | Victorius, non *pinus* [illegible] rem, sed genus esse putat virgulti semper [illegible] tis: Taubmannus etiam florem. Sed [illegible] ab iis affertur in rem suam, vanum est. [illegible] enim, ut volunt, Columella l. 9. 4. pinus [illegible] frutices agnoscit, sed inter arbores apibus [illegible] tas: pinumque conjungit cum ilice, [illegible] *rens pinus & minor ilex.* Neque Apollo [illegible] eam inter flores admittit, cum admittit [illegible] *coronamenta:* ut enim lauro triumphantes [illegible] pinu coronabantur victores ludis Isthmiis [illegible] tamen laurus est è florum genere. Neque [illegible] gilius in Culice v. 405. cum dixit *semper* [illegible] *da pinus*, significavit pinum florem esse [illegible] nem; sed arborem perpetuo florentem [illegible] phorice, id est, semper virentem.

a traham, & terris festinam advertere pronam;
ifan & pingues hortos quæ cura colendi
naret, canerem, biferique rosaria Pæsti:
oque modo potis gauderent intyba rivis,
virides apio ripæ, tortulq; per herbam (tem
sceret in ventrem cucumis: nec sera coman-
rcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
lenteſq; hederas, & amantes litora myrtos.
mq; sub Oebaliæ memini me turrib⁹ altis,
a niger humectat flaventia culta Galesus,
rycium vidisse senem: cui pauca relicti
era ruris erant; nec fertilis illa juvencis,
pecori opportuna seges, nec cōmoda Baccho.
rarum tamen in dumis olus, albaq; circum
lla, verbenasq; premens, vescumq; papaver,
egum æquabat opes animis: serâque revertens
octe domum, dapib⁹ mensas onerabat ineptis.
imus vere rosam, atq; autumno carpere poma:
am tristis hyems etiam nunc frigore saxa
peret, & glacie cursus frenaret aquarum;
comam mollis jam tum tondebat acanthi,

vela, & properarem torquere proram ad terram: fortasse cantarem quoque, qua ratio cultura ornaret hortos fertiles, & cantarem rosaria Pæsti bis fœcundi: & quomodo intyba, & margines virentes apio, lætarentur aquis irrigantibus, & quomodo cucumis curvatus per herbam tumesceret in modum ventris: nec prætermisissem narcissum tarde florentem, & caulem acanthi flexilis, & hederas albentes, & myrtos quæ amant litora. Namque sub altis mœnibus Tareuti, qua profundus Galesus irrigat agros flaventes segetibus, memini me vidisse senem Corycium: qui habebat paucajugera agri deserti: terra illa, nec apta erat arationi *boum, nec opportuna* pastioni *pecorum, nec commoda vitibus. Tamen in illo loco,* prius *dumoso, plantans rara olera, & in circuitu candida lilia, ac verbenas, ac edule papaver, æquabat animo divitiis regum, & nocte jam provectâ rediens domum, onerabat mensam cibis non emptis. Primus ponebat vere rosam, & autumno poma: & cum tristis hyems frangeret adhuc lapides vi frigoris, & cogeret glacie fluxum aquarum; ille jam tum tondebat frondes flexilis acanthi,*

NOTÆ.

119. *Biferique rosaria Pæsti.* | *Pæstum*, oppidum & sinus Lucaniæ, *Pesto*: cujus solum rosis fertile, quas bis, nempe mense Maio & Septembri ferebat.

120. *Intyba.* | *Cicoreæ*, Georg. 1. 120. *Ripæ.* | Margines fontium. *Apium.* | *Persil.* Ecl. 6. 68. *Cucumis.* | *Concombre*, olus notæ figuræ. *Narcissum.* | Ecl. 2. 48. tardius floret: ideo *sera* Ovid. *tempestas* vocat: & *sera* dicit, pro *sero*; adjectivum plurale neutrum, pro adverbio. *Vimen acanthi.* | Caulem *branca ursina*, de qua Ecl. 3. 89. Non vero *spinæ Ægyptiæ*, quæ alterum genus acanthi est, de quo G. 2. 119. De *myrtis*, G. 2. 54.

123. *Namque sub Oebaliæ*, &c. | Tarenti: urbis Italiæ sinu maxime Australi: cujus inventor fuit Phalantus, ex Oebalia, seu Lacedæmone profectus.

126. *Qua niger*, &c. | *Galesus*, *Galaso*, Calabriæ fluvius est, in sinum illum Tarentinum influens: *niger* dicitur, vel ab umbra circumjacentium arborum: unde à Propertio l. 2. 34. 71. vocatur umbrosus *Umbrosi subter spineta Galesi*: vel à profunditate aquarum, quæ nigrorem inde contrahunt: unde frequens est illi ad epithetum Homero, μέλαν ὕδωρ, *nigra aqua*. Erythræus legit *piger*, quia certum est piger lentissime labi.

127. *Corycium senem.* | Vel nomen fuit hujus senis proprium; vel appellativum à gente: *Corycus* enim, Κώρυκος, mons croci ferax, & oppidum fuit Ciliciæ: quæ regio est Asiæ in litore maris inde dicti Cilicii. Hujus incolæ *Cilices*, eo quod piraticam exercerent, è Pompeio petiti bello; & partim occisi, partim in fidem recepti, agris ab eo donati sunt: præsertimque Cilicum remiges, quorum operâ usus erat Pompeius, in Calabria Tarentinoque agro collocati sunt. Ex iis hunc unum esse aliquem non immerito suspicantur. *Flaventia culta.* | Loca culta & flaventia: duo adjectiva, quorum alterum substantivi vim obtinet. ut G. 1. 393. *Aperta serena.*

130. *Rarum.* | Raris, non densis ordinibus, consitum; quod in sterili terra fit.

131. *Verbenasque premens.* | *De la verveine.* Ecl. 8. 65. *Premens.* | Plantans, G. 2. 346. *Quacumque premes virgulta per agros. Vescumque papaver.* | Edule, causam vide supra G. 1. 212. Vescum item, minutum ac parvum significat. Ovid. Fast. l. 3. *Vescaque parva vocant.* Plin. l. 7. 20. *Corpore vesco fuisse, sed eximiis viribus Tritanum*, memorat.

137. *Mollis acanthi.* | *Branca ursina.* Ecl. 3. 45. De *Zephyris*, Ecl. 5. 5.

Æstatem

incusans æstatem pigram & Zephyros tardos. Itaque primus abundabat apibus fœcundis, & multis examinibus; & colligebat mel spumosum è favis compressis: habebat tilias, & pinos copiosas: & quot pomis arbor ferax se vestiebat tempore *novorum florum; totidem matura* poma *retinebat autumni* tempore. *Ille etiam digesserat in ordinem ulmos tarde* crescentes, *& piros duras, & spinos jam ferentes pruna, & platanum jam præbentem umbracula bibentibus. Sed ego quidem arctatus spatiis angustioribus, ista omitto, & relinquo aliis deinde commemoranda. Nunc age, describam proprietates, quas ipse Jupiter addidit apibus: propter quod donum* obtinendum, apes, *secutæ canoros sonitus Corybantium & æra crepitantia, nutriverunt regem cœli sub caverna Dictæa. Sola* animalium *habent fœtus communes, & domos urbis communes, & vitam ducunt sub legibus immobilibus: & sola cognoscunt patriam, & statas domos: & providentes hyemem futuram, exercent se labore per æstatem, & congregant in commune* bona *parta. Alia eorum dent cibis, & lege constituta laborant per campos: pars intra claustra alvearium componunt fundamenta favorum, ex succo narcissi & visoso glutine corticis:*

Æstatem increpitans seram, Zephyrosq; moras.
Ergo apibus fœtis idem atque examine mul
Primus abundare, & spumantia cogere pressis
Mella favis: illi tiliæ, atque uberrima pinus:
Quotque in flore novo pomis se fertilis arbo
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum distulit ulmos,
Eduramq; pirum, & spinos jam pruna ferent
Jamq; ministrantem platanum potantib, umb
Verum hæc ipse equidem, spatiis exclusus inic
Prætereo, atq; aliis post commemoranda relin
Nunc age, naturas apibus quas Juppiter ip
Addidit, expediam: pro qua mercede, canoru
Curetum sonitus crepitantiaque æra secuta
Dictæo cœli regem pavere sub antro.
Solæ communes natos, consortia tecta
Urbis habent, magnisq; agitant sub legibus æv
Et patriam solæ, & certos novere penates.
Venturæque hyemis memores, æstate laborem
Experiuntur, & in medium quæsita reponunt.
Namque aliæ victu invigilant, & fœdere pa
Exercentur agris: pars intra septa domorum
Narcissi lacrymâ, & lentum de cortice gluten
Prima favis ponunt fundamina; deinde m

NOTÆ.

141. *Tilia atque*, &c.] *Tilia, tilleul:* arbor nota, *Pinus uberrima*, vel plurima, vel ferax pinearum nucum, vel ferax glutinis, quo apes utuntur ad mellis fundamina, vide supra, v. 39.

144. *In versum*, &c.] De arborum ordinata plantatione, G. 2. 277. *Eduram pirum.*] Duritiem vel ad lignum refert; vel ad fructum, aut nondum maturam, aut etiam in maturitatem intus lapidescentem. De hac voce, *edura*, vide G. 2. 65. De *Platano, plane*, ibidem G. 2. 70.

145. *Spinos jam pruna ferentes.*] Spinus, vel significat prunum sylvestrem, quod vult Car. Stephanus, vel spinam ipsam, quæ in prunum conversa sit per insitionem, de qua insitione G. 2. 73.

149. *Nunc age*, &c.] IV. PARS. *De apum republica, & quasi civili prudentia*, in melle conficiendo, in rege observando, &c.

151. *Curetum sonitus*, &c.] Saturnus cum filios mares devoraret, vel ex pacto cum Titane fratre, vel ex metu suo, cum esset in fatis fore ut à filiis regno pelleretur: Rhea sive Ops, aut Cybele, ejus uxor; Jovem, in Creta natum, in antro Dictæi montis, qui Idæ monti vic est, occuluit: jussitque ut *Curetes*, sive Cory *tes*, sive *Dactyli*, sacrorum suorum admin cymbalis, æreisque clypeis circa cunas ob perent, ne vagitus proderet infantem p Hujus porro insulæ rex dicitur fuisse *Mel* cujus filiæ duæ Jovem aluerunt caprino l & melle: unde fabulæ f. runt, capram non Amaltheam, & apes Curetum cymbalis exc Jovis nutrices fuisse: & ob id quidem bene um, capram à Jove relatam inter sidera, c ejus nymphis nutricibus datum, hac adj facultate, ut quidquid optassent, id illis e cornu largiter emanaret; apes, cum antea hilo essent museis aliis sagaciores, nova citate fuisse præditas: unde facultates illæ *dita* dicuntur. *Pro qua mercede.*] Supple, *sequenda:* quasi hoc sibi officii sui præm ac finem apes proposuerint.

158. *Victu.*] Pro *victui:* dativus contra de quo, Ecl. 5. 29. De *Narcisso*, Ecl. 2. 48. *glutine*, quo ceræ & mellis fundamenta c flant, supra, v. 39.

Suspendu

endunt ceras: aliæ, ſpem gentis, adultos
cunt fœtus: aliæ puriſſima mella
ant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
, quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti:
ne vicem ſpeculantur aquas & nubila cœli,
onera accipiunt venientum, aut agmine facto
vum fucos pecus à præſepibus arcent.
er opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
veluti lentis Cyclopes fulmina maſſis
properant: alii taurinis follibus auras
piunt, redduntque: alii ſtridentia tingunt
lacu: gemit impoſitis incudibus Ætna:
ter ſeſe magnâ vi brachia tollunt
merum; verſantq; tenaci forcipe ferrum.
aliter (ſi parva licet componere magnis)
cris innatus apes amor urget habendi,
quamque ſuo. Grandævis oppida curæ,
re favos, & Dædala fingere tecta.
multa referunt ſe nocte minores,
thymo plenæ: paſcuntur & arbuta paſſim,
cas ſalices, caſiamq; crocumq; rubentem,
guem tiliam, & ferrugineos hyacinthos.
bus una quies operum, labor omnib⁹ unus.
ruunt portis, nuſquam mora: rurſus eaſdem
er ubi è paſtu tandem decedere campis
onuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
ſonitus, muſſantque oras & limina circum.
ubi jam thalamis ſe compoſuere, ſiletur
ctem, feſſoſq; ſopor ſuus occupat artus.

poſtea tenaces concâmerant ceras: alia alunt incubando *fœtus creſcentes*, qui ſunt *ſpes generis: alia addenſant mella expurgata, & implent favos puro nectare. Sunt* aliquæ *quibus ſtatio ad portas ſorte obtigit: & quæ per vices prævident pluviâm & nubes aëris; aut accipiunt onera venientium; aut conflato agmine expellunt ex alveari fucos*, quod eſt *genus pigrum. Fervet labor, & mella thymum halantia bene olent. Ac veluti quando Cyclopes fabricantur fulmina è maſſis emollitis: alii accipiunt & remittunt aërem follibus è tauri corio* factis; *alii mergunt in aquas æra ſtridentia: Ætna plangit* ſub *incudibus* ſibi *impoſitis. Illi inter ſe attollunt brachia magno robore per ordinem, vertuntque ferrum mordaci forcipe. Non aliter (ſi licet comparare parva magnis) ingenita cupiditas congregandi* mella *urget apes Atticas, unamquamque* juxta *ſuum officium. Seniores curant alvearia, & tuentur favos, & conſtruunt domos artificioſas. At juniores redeunt laſſæ provecta nocte, refertæ thymo* circa *crura: & hinc inde carpunt arbutâ, & ſalices virides, & caſiam, & crocum rufum, & tiliam viſcoſam, & hyacinthos nigreſcentes. Simul omnes*

à labore, ſimul omnes laborant. Mane exeunt portis, nullo in loco ignavia eſt. *Poſtea cum eis ſignificavit recedendum* eſſe *ex agris & paſtione: tunc adeunt alvearia, tunc reficiunt Murmur excitatur, & ſtrepunt circa veſtibulum & portas. Deinde cum jam conſederunt ſunt per noctem, & conveniens ſopor tenet membra laſſa.*

NOTÆ.

ſuſpendunt ceras, &c. | Plinius, l. 11. *es ceras fulciunt, pilarum intergerinis icatis, ne deſit aditus ad ſarciendum.*
ra, potu Deorum, Ecl. 5. 71.
ſorti. | Pro *ſorte*: ſic *igni* pro *igne* G. *apti* pro *capite*, Ecl. 6. 16.
fucos. | *Gueſpes*. Ex Plinio l. 11. 11. *ſi ſervitia apum, his ſunt cellarum miquamobrem imperant iis, primoſque in oſtellunt, tardantes ſine clementia puniunt.*
Cyclopes, &c. | De iis, & *Ætna* monte 571. & fuſius Æ. 569.
In numerum. | Certo quodam ordine, ci numeroſo malleorum concentu.
Cecropias. | Atticas, à primo Atticorum rege Cecrope: meſ autem Atticum celebre fuit, præſertim ex *Hymetto* monte.

179. *Dædala*. | A Dædalo, ingenioſiſſimo Athenienſi fabro, qui labyrinthum condidit; artificioſa quælibet opera, *Dædala*, vel *Dædalea* dicta ſunt. De eo plura Æ. 6. 29.

181. *Crura thymo plena*. | Plin. l. 11. 10. *Quæ flores comportant, prioribus pedibus femora onerant, propter id naturâ ſcabra; priores pedes roſtro.*

Arbuta paſſim, &c. | Arbuta, *fruits d' arboiſiers*. Ecl. 3. 82. Caſia, *lavande*, Ecl. 2. 49. Crocus, *ſafran*. Ecl. 4. 44. Hyacinthus, *glayeul*. Ecl. 3. 63. Tilia, *tilleul*. De *Ferrugineo* colore, Ecl. 2. 18.

186. *Veſper*. | Stella Veneris, Ecl. 6. 86.

Nec

Non autem abeunt longius ab alvearibus, quando imber instat, nec confidunt aëri, quando imminent venti: sed, secura prope parietes alvearis, circum hauriunt aquas, & faciunt breves excursiones; & sæpe, & quemadmodum naves fluitantes habent *arenam* contra *agitationem fluctuum, ita apprehendunt lapillos, & his sustinent se per nubes vagas. Miraberis autem hanc consuetudinem placuisse apibus: quod nec vacant coitui, nec inertes enervant corpus libidine, nec emittunt fœtus partu. Sed ipsa vestro colligunt fœtus è foliis & herbis dulcibus: Ipsa supplent reges & parvos cives, & reparant palatia ac regna cerea. Sæpe quoque vagando contuderunt alas in duris saxis, & sponte amisere vitam sub onere: tantus est* ipsis *amor florum, tanta gloria faciendi mellis. Itaque licet brevis vitæ finis eas urgeat (non enim vivunt plus* quam *septem annos) tamen genus* earum *manet immortale, & fortuna familiæ subsistit per multos annos & numerantur avi avorum. Præterea Ægyptus, & magna Lydia, Parthorum, & Hydaspes Media non ita venerantur regem. Rege vivo, unanima est concordium;* rege *mortuo, dissolvunt societatem, & ipsa rapiunt mella accumulata,*

Nec vero à stabulis pluviâ impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo, adventantibus Euris,
Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
Excursusque breves tentant: & sæpe lapillos,
Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram,
Tollunt: his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt;
Verum ipsæ è foliis natos & suavibus herbis
Ore legunt: ipsæ regem, parvosque Quirites
Sufficiunt: aulasque & cerea regna refingunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultroque animam sub fasce dedere:
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipsas quamvis angusti terminus ævi
Excipiat, (neq; enim plus septima ducitur æstas)
At genus immortale manet, multosq; per annos
Stat fortuna domus, & avi numerantur avorum.
Præterea regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorū, aut Medus Hydaspes
Observant. Rege incolumi mens omnibus una;
Amisso, rupere fidem: constructaque mella

NOTÆ.

192. *Euris.* | Quibuslibet ventis, proprie tamen orientalibus.

195. *Saburram.* | Arenam graviorem quà naves ad certam usque mensuram onerantur, ac *saburrantur*, ut stabiliores fiant.

198. *Concubitu.* | Pro *concubitui*. Ecl. 5. 29. Plin. l. 11. 16. *Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit: apum enim coitus visus est nunquam. Plures existimavere oportere confici floribus. Gallinarum modo incubant. Id quod excluſum est, primum vermiculus videtur candidus--donec ruptis membranis, quæ singulos cingunt ovorum modo, universum agmen emergat.* Ita fere Aristoteles alique, qui omnes putant reperiri ab iis aliquid in floribus, quod sit seminis loco; idque deinde formatum in fœtus, ab iis demitti ore.

201. *Quirites.* | Cives, ducta metaphora à Romanis civibus, qui dicti sunt *Quirites*; vel à Romulo rege, qui dictus est *Quirinus*; vel a *Curibus*, oppido Sabinorum, postquam fœdus ictum est inter Tatium eorum regem, & Romulum.

203. *Duris in cotibus.* | *Cos*, usurpatur sæpe pro lapide, qui ferro acuendo adhibetur. Hic tamen & alibi pro quolibet lapide rep... caute. *Cos*, itaque & *cautes*, idem sunt: ... admodum & à Græcis usurpatur ... traque significatione.

210. *Regem non sic*, &c. | Comparat obs... apum erga reges, cum studio populorum ... rum maxime qui deliciis fracti, dominos ... servili cultu adorabant. Tales *Ægyptii*, de... bus infra, v. 287. *Lydi*, quorum regio pa... Asiæ minoris, Pactolo, aurifero flumine per... Crœso olim regi ditissimo subdita. *Parthi*, quibus Ecl. 1. 62. *Medi* ad occidentem Pa... rum siti: qui hic per Hydaspem fluvium ... tur. *Hydaspes* tamen ab uno Virgilio in Me... ab aliis in India collocatur; ab aliis in In... influere dicitur ad urbem Nisam, ab aliisi... labi. Probus putat *Medum* dici victoriæ ... quia Medi & Persæ, duce Alexandro, Indi... muerunt: quod si admittatur *Gracus* etia... *Macedo* meliori jure potuit vocari; quod ... ferat? Abramus legit, *Indus Hydaspes*, sed ... fide manuscriptorum. Ego admodum incer... fuisse & esse ejus notitiam puto, nec alia de... sa dixit Horatius, Od. l. 1. 228. *Qua loca fabu... lambit Hydaspes*: adeo varia de illo narra...

Diripu...

quere ipſæ, & crates ſolvere favorum. 214
operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
cumſtant fremitu denſo, ſtipantq; frequentes,
ſæpe attollunt humeris, & corpora bello (tem.
ectant, pulchramque petunt per vulnera mor-
quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti,
apibus partem divinæ mentis, & hauſtus 220
hereos dixere: Deum namque ire per omnes
raſque; tractuſq; maris cœlumq; profundum.
pecudes, armenta, viros, genꝰ omne ferarum,
mque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
cet huc reddi deinde, ac reſoluta referri 225
ia: nec morti eſſe locum; ſed viva volare
eris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.
quando ſedem anguſtam, ſervataque mella
ibis relines; prius hauſtu ſparſus aquarum,
ſe, fumoſq; manu prætende ſequaces. 230
ravidos cogunt fœtus, duo tempora meſſis,
gue ſimul os terris oſtendit honeſtum
is, & Oceani ſpretos pede reppulit amnes:

& evertunt compagem favorum. Ille rex *præſidet operibus, admirantur illum, & omnes circa* illum *conglobantur multo* cum *murmure, & ambiunt* illum *magno numero, & ſæpe efferunt humeris, & in bello objiciunt corpora* pro eo, *& quærunt per vulnera glorioſam necem. Quidam ob hæc indicia, & conſiderantes hæc ſpecimina* prudentiæ, *dixerunt, partem divinæ mentis & cæleſtes ſpiritus ineſſe apibus. Quippe* dixerunt *Deum fuſum eſſe per omnes, & terras, & tractus maris, & cœlum profundum: ex illo pecudes, armenta, homines, omne genus ferarum,* denique *quemlibet naſcendo ſibi attrahere animam. Quippe* dixerunt *omnia poſt diſſolutionem reverti ac referri ad eum: nec eſſe locum exinanitioni, ſed* omnia *volare viva, ſui* quæque *ſideris in ordinem, atque ire in altum cœlum. Si alibi relindis arctum alveare, & mella ſervata in favis; prius os* tuum *imple, imbutus hauſtu eum; & prætende manu fumos* qui *inſequantur* apes. Apiarii *bis colligunt favos plenos, duo tempora mellationis. Simul ac Taygete Pleias monſtravit terris formoſum vultum, & repulit, quas Oceani à ſe contemptas:*

NOTÆ.

214. *Crates favorum.* | Quia favi in modum cancellarum cancellati ſunt.

220. *Eſſe apibus partem*, &c. | Sequitur hic ſententiam Pythagoræ & Platonis. Pythagoræ ſenſio ſic à Servio explicatur: *Omnia animalia conſtant quatuor elementis & divino ſpiritu conſtare univerſum eſt. Trahunt enim à terra carnem, ab aqua humorem, ab aere anhelitum, ab igne feritatem, à divino ſpiritu ingenium: quod quia eſt immortale, ſicut in hominibus (namque metuunt, cupiunt, dolent, gaudent; quæ probantur ex his quæ aguntur: dimicant enim, colligunt flores, providentiæ) fateamur neceſſe eſt, etiam apes partem habere divinitatis.* Platonis autem opinio eſt in Timæo, Deum, cum mundum condidit, aſtris quidem diſtribuiſſe numerum animarum; ſingulas aſtris ſingulas attribuiſſe, quaſi totidem vehiculis, pythagoræ autem & Platonis communis ſententia eſt animam eſſe interitus experſ; &, cum exit, pervenire in cognatam ſibi plagam mundi, ut teſtatur Plutarchus l. 4. de Plac. Philoſ. Juxta has igitur ſententias docet Virgilius, *morti non eſſe locum*, id eſt, exinanitioni; quippe cum anima remaneat: deinde animam reverti *ſideris in numerum*, id eſt, ad ea ſidera quibus ſingulæ addicuntur; atque ita in cœlum reverti, quæ præcipua Dei ſedes eſt

229. *Relines*, &c. | Aperies, detracta illâ omni materiâ, quâ totum alveare apes *linunt*. Tum duplici utere induſtria ad fugandas apes. I. Aquam hauſtam ore preſſo ſparge ſuper alvearia, pluviæ in modum. II. Prætende fumum.

Hauſtu ſparſus aquarum Ora fove. | Supple, *& deinde projice in pluviæ modum.* Prius legebatur, *ore fove*: ambiguâ & difficili ſententiâ. Reſcripſit è Manuſc. N. Heinſius: *Ora fove.*

231. *Bis gravidos cogunt*, &c. | V. PARS. *De mellationis temporibus*; verno ſcilicet, & autumnali. Per *gravides fœtus*, haud dubie mella intelligit, quæ ſunt fructus & proventus apum: neque enim ſignificat proprie fœtus, qui non ſunt *gravidi*: neque matres apes, quæ dici non poſſunt *fœtus*.

232. *Taygete ſimul*, &c. | Una è *Pleiadibus*, ſub qua ſex etiam aliis comprehendit: de iis G. 1. 138. Earum ortu & occaſu notat duplex tempus colligendi mellis, quod metaphorice *meſſem* vocat. Oriuntur oriente Sole in tauro, circa ultimum Aprilem aut initium Maii: occidunt oriente Sole, circa finem octobris, aut initium Novembris: Vide G. 1. 221.

233. *Oceani amnes.* | Quia Oceanus terram ambit.

Aut

aut cum eadem, fugiendo aſtrum piſces imbriferi, deſcendit mœſta è cœlo in aquas hybernas. Illæ apes *iracundæ ſunt ſupra modum & offenſæ immittunt venenum punctione, & affixæ venis relinquunt aculeos occultos, & amittunt vitam in vulnere. Si vero timeas hyemem ſterilem, & provideas in futuram, & miſereſcas gentis afflictæ opumque direptarum: tamen quis omittat fumigare* eas *thymo, & auferre ceras ſuperfluas? Nam ſæpe occultus lacertus corroſit favos, cubilia plena ſunt blattis fugientibus lucem, & fucus inertiatur prope alienum cibum, aut aſper crabro ſe miſcet* apibus armatus *majori aculeo, aut importunum genus tinearum, aut aranea odioſa Minervæ ſuſpendit in portis telas tenues. Quo magis fuerint evacuatæ, eo diligentius omnes contendent reparare jacturam gentis vexatæ, & replebunt cellas, & conficient favos è floribus. Si autem (quoniam vitæ* conditio *intulit quoque apibus noſtras miſerias) corpora earum langueant triſti ægritudine, poteris deinceps cognoſcere illorum incertis. Statim ægra habent alium colorem, horrida macies deturpat ſpeciem: tunc effœtis vearibus cadavera carentium lumine, & ducunt triſtia funera:*

Aut eadem ſidus fugiens ubi piſcis aquoſi,
Triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas,
Illis ira modum ſupra eſt, læſæque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animaſque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hyemem, parceſque futuræ
Contuſoſq; animos & res miſerabere fractas;
At ſuffire thymo, ſeraſque recidere inanes
Quis dubitet? nam ſæpe favos ignotus adedit
Stellio, lucifugis congeſta cubilia blattis:
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe emiſcuit armis,
Aut dirum tineæ genus, aut inviſa Minervæ
In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtæ fuerint; hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
Complebuntque foros, & floribus horrea texent.
Si vero (quoniam caſus apibus quoque noſtris
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo,
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis:
Continuo eſt ægris alius color: horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt:

NOTÆ.

234. *Sidus fugiens piſcis aquoſi.* | Certe fugimus tantum inſequentes: at nullum proprie piſcium ſidus Pleiades ſequitur, ſed antecedit. Nodum hunc ut ſolvat Petitus verſum ſic interpungit: *Aut eadem ſidus fugiens, ubi piſcis aquoſi triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas:* hoc ſenſu: *Aut eadem fugiens ſidus,* id eſt Solem; *ubi deſcendit in undas hybernas piſcis aqueſi,* id eſt, in quas jam ſidus piſcium ante deſcendit. Alii aliter ſolvunt. Ego ſervatâ vulgari interpunctione, per piſcem aquoſum, intelligo *hydram,* qui ſerpens eſt in aquis degens, unde nomen habet ab ὕδωρ, *aqua:* hoc enim ſidus etſi in occaſu Pleiadum, gradibus circiter quinquaginta ab iis diſtet; tamen eas ſubſequitur, iiſque videtur imminere.

238. *Animaſque in vulnere ponunt.* | Hoc inde fit: quia aculeus cum alvo, ſive inteſtino, conſertus eſt; &, cum infixus fuit, è vulnere retrahi nequit ſine alvi ruptione.

239. *Sin duram,* &c. | Si providens in futurum nolis mella omnino deſtrahere, ne per hyemem deficientibus floribus apes fame pereant, relinque partem aliquam mellis ad cibum hybernum; & interim purgâ alvearia noxiis peſtibus; ut ſunt ſtellio, *laiſard:* blatta, *porte:* fucus, *gueſpe:* crabro, *freſon:* tinea, vermiculi genus, corrodens veſtes & alia.

246. *Inviſa Minervæ Aranea.* | Arachne Lydia, lanificii arte auſa cum Minerva contendere; ægre ferens opus ſuum ab eadem confractum eſſe, ſuſpendio ſibi vitam abſtulit: Minerva in araneam transformata eſt.

250. *Foros.* | *Fori* ſunt ſpatia in navibus pertiora, tabulata, in quibus incedimus: unde nomen habent, vel a *ferendo,* vel quod *foris* emineant. Sunt item in circo ejuſmodi ſpatia è quibus videntur ſpectacula. Hinc diminutivum eſt *foruli,* quæ ſunt apud Suet. & Juven. librorum conditoria in Bibliothecis. Hic pro cellulis melleis aſurpantur.

251. *Si vero,* &c. | VI. PARS. *De morbis apum, eorumque ſignis & remediis.*

illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
intus clauſis cunctantur in ædibus omnes:
avæque fame, & contracto frigore pigræ.
m ſonus auditur gravior, tractimq; ſuſurrant:
gidus ut quondam ſylvis immurmurat Auſter,
mare ſollicitum ſtridet refluentibus undis,
ruat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
jam galbaneos ſuadebo incendere odores,
llaque arundineis inferre canalibus, ultro
rantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
derit & tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
reſque roſas, aut igni pinguia multo
ruta, vel pſythiâ paſſos de vite racemos,
ropiumq; thymum, & grave olentia centaurea.
etiam flos in pratis, cui nomen amello
cere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque uno ingentem tollit de ceſpite ſylvam,
ureaipſe: ſed in foliis, quæ plurima circum
ndentur, violæ ſublucet purpura nigræ.
ge Deûm nexis ornatæ torquibus aræ,
ſper in ore ſapor: tonſis in vallibus illum
dores, & curva legunt prope flumina Mellæ
ius odorato radices incoque Baccho.
ulaq; in foribus plenis appone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubito defecerit omnis,

aut eadem dependent ad portam ſimul implicata pedibus: aut omnes intus clauſa morantur in alvearibus, deſides præ fame, & pigra præ frigore contrahente membra. *Tum murmur obſcurius auditur, & ſuſurrant* longo *tractu: quemadmodum Auſter frigidus aliquando ſibilat in ſylvis; quemadmodum mare turbatum ſtridet fluctibus reciprocantibus; quemadmodum ignis fervens æſtuat* in *fornacibus clauſis. Tunc conſulo*, ut *Galbanei odores urantur illic, & mella infundantur per cannas arundineas, ultro excitando & invitando* apes *languidas ad cibum familiarem. Juvabit etiam addere* huic melli *ſuccum galla contritæ, & roſas ſiccas, vel muſtum multo igne ſpiſſatum, vel paſſas uvas è pſythia vite, & thymum Atticum, & centaurea grævia odore. Eſt etiam in pratis flos, cui agricola dedere nomen amelli: planta* eſt *facilis reperta. Quippe uno è ceſpite erigit magnam copiam caulium: aureus ipſe* eſt; ſed *purpura viola nigricantis ſublucet in foliis, quæ multa in orbem ambiunt* flo-

Sæpe altaria Deorum ornantur torquibus amello *implexis. Sapor illius aſper eſt palato: pa-lligunt eum in pratis demiſſis, & ad flexuoſa fluenta Mella. Coque radices illius in vino op-, & plenis calathis offer* apibus *in cibum ad foramina* alvearis. *Sed ſi aliquis amiſerit ſubito gentem,*

NOTÆ.

57. *Pedibus connexæ*, &c. | Non puto hic ignificari, ſi quidem ut lætitiæ indici-apponitur infra, v. 558. Itaque intellige ingulis aut pauculis apibus, quæ vel mor-, vel languidæ pedibus adhærent ad li-a.

61. *Frigidus Auſter.* | Quilibet ventus: Au-enim non frigidus, ſed humidus eſt. Ma-ius tamen ait frigidum eſſe ab origine; & idum fieri cum per zonæ torridæ plagam os commeat. *Quondam.* | Aliquando. Sic, 99. *Ut quondam in ſtipulis magnus ſine nus ignis incaſſum furit.*

64. *Galbaneos*, &c. | Galbanum *galbanon*, mi è narthece ſive ferula, in Syria: hujus r fugat ſerpentes. Galla, *pomme de cheſne*, fructum, vinum coctum, *reſine*, de quo G. 1. 6. Racemi paſſi, *ſechez au Soleil*: quem in m apta præ cæteris vitis Pſythia, de qua G. 93. Centaurea, orum; vel centauria, æ; & centaurium, ii; *fiel de terre*: herba que nomen traxiſſe dicitur à Chirone Centauro; quia adhibita vulneri quod ipſi Herculis ſagittæ fecerant, eum ſanavit. *Cecropium thymum*, quia frequens in Hymetto monte Atticæ regionis, in qua primus regnavit Cecrops. *Amellus* certiſſime eſt *Aſter Atticus*, id eſt *ſtella Attica*, ob formam & patriam ſic dicta: Aliter *bubonium*, id eſt *inguinalis*; quod inguinum doloribus medeatur: in hortis viſu notiſſima, nomine Gallis ignota.

278. *Mellæ.* | Vel, Melæ, fluvii Galliæ Ciſalpinæ, prope Brixiam. Unde nomen habet *amellus flos*, juxta Servium.

281. *Sed ſi quem*, &c. | VII. PARS. *De reparatione apum, ejuſque reparationis inventore Ariſtæo.* Is Apollinis filius fuit, ex Cyrene filia Penei fluminis, vel regis: in Arcadia deinde regnaſſe dicitur; & apum ac mellis uſum, lactiſque coagulum inveniſſe, v. G. 1. 14.

Nec

nec habeat, unde reparetur genus novæ familiæ: tunc tempus est aperire inventum memorabile Arcadii apiarij, & quomodo occisis bobus, jam sæpe sanguis putridus produxerit apes. Narrabo famam omnem hujus facti, repetens eam altius à prima origine. Nam, qua Parte *felix natio Pellæi Canopi accolit Nilum insidentem* agris *inundante flumine, & circumnavigat suos agros in naviculis versicoloribus; & quâ* Parte regiones *vicinæ Persis pharetratis attingunt* Ægyptum; *& quâ* parte *fluvius defluens ab usque nigris Æthiopibus fœcundat Ægyptum nigro limo, & præcipitans exonerat se in ostia septem distincta; tota regio collocat in hoc invento spem certam. Primum quæritur locus angustus, & arctatus ad hunc ipsum usum: hunc tegulis parvi tecti & contractis muris coarctant: adjunguntque quatuor fenestras, obliquo lumine, à quatuor ventis. Tum quæritur* [illegible] *jam flectens cornua* in *fronte bienni: huic multum repugnanti clauduntur amba nares, & [illegible] oris;*

Nec genus unde novæ ſtirpis revocetur, hab
Tempus, & Arcadii memoranda inventa mag
Pandere, quoque modo cælis jam ſæpe juv
Inſincerus apes tulerit cruor. Altius omnem
Expediam, prima repetens ab origine, fama
Nam quæ Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis;
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat areni,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis;
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalute
Exiguus primum, atq; ipſos contract⁹ ad uſu
Eligitur locus: hunc anguſtique imbrice te
Parietibuſq; premunt arctis: & quattuor ad
Quattuor à ventis obliquâ luce feneſtras.
Tum vitulus, bimâ curvans jam cornua fron
Quæritur: huic geminæ nares, & ſpiritus oris

NOTÆ.

287. *Quæ Pellæi*, &c. | Locus perdifficilis. Vult Cerdanus duplicem hic regionem ſignificari, Ægyptum & Indiam: duplicem fluvium: Nilum & Indum: utrobique inventam eſſe artem reparandarum apum. Sed refutatur: tum quia non eſt veriſimile quod contendit, verſum hunc ſuppoſitum eſſe; *& viridem Ægyptum nigra fœcundat arena*, qui verſus plane de Nilo intelligi debet; & locus ipſe totus, de Nilo, non de Indo: tum quia male diceretur Indus devectus ab Indis, cum Indiæ fines non egrediatur. Abramus hic comminiſcitur neſcio quid de Gange Indico fluvio, qui per ſubterraneos meatus erumpat in Ægyptum, ibique Nilum efficiat. Ego omnia de Nilo interpretor: Et quæ duo videntur obſtare, ſic explico. I. Dicitur *Devectus ab Indis*, id eſt Æthiopibus, qui ab antiquis Indi vocabantur, ut jam notavimus G. 2. 171. Et vero quicquid olim jactatum ſit de ignotis Nili fontibus, nunc compertum eſt oriri ex duobus fontibus ad radices Lunæ montium, ad meridiem lacus ingentis, quem impermixtis aquis mox deinde præterfluit. Lacus dicitur *Zembre*. II. *Vicina Perſidis urget* reipſa Ægyptum, non inquam, ipſa Perſis, ſed vicinæ Perſidis regiones, nempe Arabia, Syria, &c. quæ omnia Perſidis nomine comprehendit, quia ſubjecta aliquando fuerant Perſarum imperio, Cyri nempe & Cambyſis ejus filii, qui Ægyptum ipſam ditioni adjecit. Solet autem Virgilius terminos regionibus, quam potè [illegible] mos, aſſignare: ut vidimus Ecl. 1. 63. 66. 490. Nunc ſingulæ voces explicanda

Canopi. | Urbs eſt Ægypti, quam [illegible] nuit vicinam eſſe Alexandriæ, cum Cæ[illegible] vocat *Pellæus*, id eſt *Alexandrinum*. Alex[illegible] enim, conditor Alexandriæ, in urbe Mac[illegible] niæ Pella natus erat: Per *Gentem Canopi* [illegible] ptios omnes intelligit, quia urbs illa erat [illegible] quiſſima; ſita ad maximum è ſeptem o[illegible] quibus Nilus in mare ſe exonerat. *Gens fe[illegible] nata.*] propter fertilitatem regionis. *Stag[illegible] tem flumine Nilum.*] Quia Sole in cancrum [illegible] eunte, creſcere incipit per centum dies [illegible] uſque Autumnum: qua exundatione fœ[illegible] dantur agri, per quos itur phaſelis & nav[illegible] anguſtis, ex arundine papyracea. *Pharet[illegible] Perſidis.*] Quia Perſæ equitatu, venatione, ſagittandi arte inſignes fuerunt: ſiti ad ori[illegible] tem Aſſyriæ, ad occidentem Aſiæ, ad meri[illegible] em Parthiæ, ad ſeptentrionem ſinus Per[illegible] De *Indis*, G. 1. 57.

298. *Quattuor à ventis.* | Qui flantè quat[illegible] mundi cardinibus, ſive partibus oppo[illegible] unde *cardinales* vocantur: Eurus ab ori[illegible] Zephyrus ab occidente, Boreas à ſeptentri[illegible] Notus à meridie.

300. *Nares & ſpiritus*, &c. | Oculi etiam, partes omnes ad halitum aut egeſtionem [illegible] ceſſariæ, linteo pice oblito obſtruebantur.

Mal[illegible]

ta reluctanti obstruitur; plagisq; perempto
nsa per integram solvuntur viscera pellem.
positum in clauso linquunt: & ramea costis
jiciunt fragmenta, thymum, casiasq; recentes.
e geritur, Zephyris primū impellentibꝰ undas,
e novis rubeant quàm prata coloribꝰ, ante 306
rula quàm tignis nidum suspendat hirundo.
rea teneris tepefactus in ossibus humor
uat: & visenda modis animalia miris, 309
unca pedum primo, mox & stridentia pennis
centur, tenuemq; magis, magis aëra carpunt:
ec, ut æstivis effusus nubibus imber,
gere: aut ut nervo pulsante sagittæ,
ma leves ineunt si quando prœlia Parthi. 314
uis Deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
nde nova ingressus hominum experientia cepit?
Pastor Aristæus, fugiens Peneia Tempe,
amissis, ut fama, apibus morboque fameque,
tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis, 319
lta querens atque hac affatus voce parentem.
ter Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
tenes: quid me præclarâ stirpe Deorū (pollo)
modo, quem perhibes, pater est Thymbræus Apsum fatis genuisti? aut quo tibi nostri 324
sus amor? quid me cœlum sperare jubebas?
etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
em mihi vix frugū & pecudum custodia solers
nia tentanti extuderat, te matre, relinquo.

& huic interfecto verberibus, contusa viscera putrefiunt intra pellem non lacertam. Sic relinquunt depositum in loco clauso, & lateribus substernunt fragmina ramorum, thymum, & casias novas. Hoc fit, cum primum Zephyri agitant aquas antequam campi pingantur novis coloribus florum, antequam loquax hirundo defigat nidum in *tignis* domorum. *Interea humor calefactus in ossibus teneris effervescit; & congregantur mirabili modo animalia digna visu, primo tarentia pedibus, deinde alis etiam strepentia, & magis, magisque tentant auras tenues: donec evolent,* tam dense, *quam imber cadens per æstatem è nubibus: aut quam sagitta ex arcu emittente, si quando fugaces Parthi faciunt præludia pugnandi. O Musa! quis Deus invenit hanc artem in nostra commoda? Unde nova hac hominum experientia cepit exordium? Pastor Aristæus relinquens Tempe,* quæ *Peneo* alluuntur, *apibus amissis per morbum & famem, ut narratur; stetit mœstus ad sacrum fontem summi fluvii, multum quærendo & allocutus est matrem his verbis. Mater Cyrene, mater, quæ habitas in fundo fontis: cur me produxisti odiosum fatis ex illustri Deorum genere, si modo Thymbræus Apollo meus est, ut memoras? aut quonam depulsus est à te amor* tuus *erga me? Cur jubebas me* re honores *immortalium? Ecce amitto, cum sis mea mater, hunc ipsum honorem vitæ mortalis, quem diligens cura frugum & pecorum vix pepererat mihi exploranti omnia.*

NOTÆ.

2. *Per integram*, &c.] Nec enim lacerandæ pellis & cruentanda, sed paulatim ictiaceranda; ita ut viscera, carnes, & etiam comminuantur intra pellem. Id dum admonet auctor Geoponicarum præceptionum.

4. *Casiasque.*] Rosmarinum, vel lavendulam. Ecl. 2. 49.

5. *Hoc geritur Zephyris*, &c.] Id est, circa initium veris: monetque auctor Geoponicorum per tres hebdomadas includendum esse, ne putrefiat.

10. *Trunca pedum*, &c.] Hinc aliqui dicta volunt *apes*, quasi ἄτρεδες, *sine pedibus:* sed verum etymon retuli. Ecl. 7. 13.

11. *Magis, magis aëra carpunt.*] Exprimit primos conatus ad volandum, cum alas pertitilant.

314. *Leves . . . . Parthi.* De iis Ecl. 1. 62. Levitatem refero, vel ad fugæ dolos, vel ad equitandi peritiam.

317. *Pastor*, &c.] VIII. PARS. *Fabula Aristæi & Orphei*; Epilogi loco. *Tempe.*] Thessaliæ vallis est, quam Peneus fluvius præterfluit. G. 2. 469. Fugiebat ille Tempe, ubi degebat; ut ad caput, sive fontem Penei fluvii, qui matris fitæ Cyrenes pater erat, excurreret, quasi ad maternam domum. De *Aristæo* supra, v. 283. & G. 1. 14.

323. *Thymbræus.*] Apollinis cognomen, à Thymbra Troadis oppido, ubi templum ejus celebre, in quo ferunt Achillem à Paride fuisse occisum.

Age ergo, ipſa etiam evelle manu fœcundas arbores, immitte infeſtum ardorem in pecora, & eneca ſegetes, incende agros & impelle validam ſecurim in vites: ſi tanta negligentia mea gloria cepit te. At mater percepit ſonum vocis è cubili profundi fluvii: circa eam Nymphæ nebant Mileſiam lanam, tinctam multo colore vitri: & Drymo, & Xantho, & Ligea, & Phyllodoce, quarum *coma ſublucens diffuſa* erat *per colla candida; Neſæe, & Thalia, & Spio, & Cymodoce, & Cydippe, & flava Lycorias; altera* adhuc *virgo, altera jam paſſa primam difficultatem partus; & Clio, & ſoror* ejus *Beroë, amba Oceani filia, amba veſtita auro, & verſicoloribus pellibus; & Ephyre, & Opis, & Aſia Deiopeia, & velox Arethuſa, ſagittis denique depoſitis. Inter quas Clymene narrabat vanam ſollicitudinem Vulcani,* de cuſtodienda Venere, *& fraudes, jucundaque Martis; & numerabat frequentes amores Deorum ab uſque Chao. Quibus cantilenis intenta verſant fuſis molles lanas.*

Quin age, & ipſa manu felices erue ſylvas:
Fer ſtabulis inimicum ignem, atq; interfice me
Ure ſata, & validam in vites molire bipenn
Tanta meæ ſi te ceperunt tædia laudis.
At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alt
Senſit: eam circum Mileſia vellera Nymph
Carpebant, hyali ſaturo fucata colore;
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoc
Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla;
Neſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, & flava Lycorias; altera virg
Altera tum primos Lucinæ experta labores;
Clioque, & Bercë ſoror, Oceanitides amb
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus amba
Atque Ephyre, atque Opis, & Aſia Deiope
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martiſque dolos, & dulcia furta,
Aque Chao denſos Divum numerabat amore
Carmine quo captæ, dum fuſis mollia penſa

NOTÆ.

330. *Stabulis inimicum ignem.*] Vel incendium, vel potius ſacrum illum ac peſtiferum ignem, de quo G. 3. 566.

331. *Bipennem.*] Securim utrimque acutam, *à bina pinna:* nam *pinnæ* ſunt qædam faſtigia; ut ſummitates in templis, quæ vocantur *pinnacula.*

334. *Mileſia vellera.*] Pretioſa, ex urbe Mileto, in finibus Ioniæ & Cariæ. Species eſt pro genere.

335. *Hyali colore.*] Vitreo, inter cœruleum, & viridem medio: ab ὕαλος *vitrum.*

336. *Drymoque,* &c.] Nympharum nomina partim ex Homero l. 18. 39. partim ex Heſiodo in Theogon. 245. Drymo, à δρῦμος, *ſylva quercea.* Xantho, à ξανθὸς, *flava.* Ligea, à λιγεῖα *canora.* Phyllodoce, à φύλλον *folium,* & δέχομαι *capio.* Neſæe, Νησαίη, à νῆσος *inſula.* Spio, à σπεῖον *ſpelunca.* Thalia, à θάλλω *floreo.* Cymodoce, à κῦμα *unda,* & δέχομαι *capio.* Cydippe, à κῦδος *gloria,* & ἵππος *equus.* Lycorias, à λύκος *lupus.* Clio à κλείω *laudo.* Ephyre, à φύρω *rigo.* Opis, ab ὤψ, ὤπος, *vultus.* Deiopeia, à δῆϊος, *ardens,* & ὄψ, ὀπὸς, *vox.* Aſia eadem appellatur, adjectivo nomine, quia ex Aſia palude, de qua G. 1. 389. Clymene, à κλύω, *audio.* Arethuſa, primo venatrix & Dianæ comes, tum ſagittis & venatione dimiſſa, ab eadem mutata in fontem.

340. *Lucinæ.*] De hac partuum Dea, Ecl. 4. 10.

345. *Curam inanem Vulcani,* &c.] Vulcani conjux Martem amavit; in adulterio deprehenſa eſt à marito; & ſubtiliſſimis oculis cum adultero irretita, Deorum ludibrio expoſita eſt. *Curam inanem Vulcani* ipſius ſive in cuſtodienda uxore, ſive in eadem tiendâ: neque enim illa vincula opp um Vulcani ſuſtulere, ſed evulgaver *Vulcano,* G. 1. 295. De *Marte,* E. 9. 11.

347. *Aque Chao.*] Ita reſtituit Heinſ antiquis MSS. cum antea legeretur, *Chao* & *Eque Chao.* Chaos, indigeſta ex qua omnia eruperunt: vulgo num inter ea nomina, quæ per caſus non decl tur; tamen hic ablativus eſt *Chao.* eſt: Narrabat Clymene amores Deor cipiens, vel à prima mundi formatione ab ipſo Chao, qui primus Deorum fuit, Heſiodum in Theogon. v. 116. ubi D progenitores conſtituit, *Chaos, Tellus Amorem.*

348. *Mollia penſa.*] Manipulos lanæ *ſum,* vel à *pendeo,* quia pendet è colo potius à *pendo,* quia appenditur, & c aſſignatur cum menſura & pondere.

Devolv

evolvunt, iterum maternas impulit aures
ctus Aristæi, vitreisque sedilibus omnes
stupuere: sed ante alias Arethusa sorores
spiciens, summâ flavum caput extulit undâ.
procul: O gemitu non fruſtra exterrita tanto,
rene soror; ipse tibi, tua maxima cura,
ſtis Aristæus, Penei genitoris ad undam
lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
ic perculsa nova mentem formidine mater,
age, duc ad nos; fas illi limina Divum
ngere, ait. Simul alta jubet discedere late
mina, quà juvenis gressus inferret: at illum
rata in montis faciem circumstetit unda,
cepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
domum mirans genitricis, & humida regna,
iciſque lacus clausos, lucosque sonantes,
& ingenti motu stupefactus aquarum,
a sub magnâ labentia flumina terrâ
abat diversa locis, Phasimque, Lycumque,
caput, unde altus primum se erumpit Enipeus,
e pater Tiberinus, & unde Aniena fluenta,
sumq; sonans Hypanis, Mysusq; Caicus,
gemina auratus taurino cornua vultu
danus, quo non alius per pinguia culta
mare purpureum violentior influit amnis.
quam est in thalami pendentia pumice tecta
ventum, & nati fletus cognovit inanes

rursus querela Aristæi perculit aures matris, & omnes è vitreis sedibus obstupuerunt: sed ante alias sorores Arethusa prospectans, extulit flavum caput è superficie aquæ. Et procul dixit: O Cyrene soror non fruſtra obstupefacta tanto luctu; ipse mœstus Aristæus, tua maxima cura adstat tibi lacrymans ad fontem Penei patris sui: & te appellat nomine crudelem. Huic respondit mater, percita mentem novo timore: Age, duc illum ad nos, licet illi ingredi in domum Deorum. Statimque jussit ut aqua late dividerentur, quà juvenis dirigeret passus: at aqua accumulata in speciem montis cinxit ipsum, & excepit magno gremio, & admisit intra fluvium. Jamque ibat admirans domum matris, & regna liquida, & aquas clausas in receptaculis, & sylvas resonantes: & stupefactus magno motu aquarum, considerabat omnes fluvios labentes sub magna terra, distinctos locis; & Phasim, & Lycum, & fontem, ex quo Enipeus emittit se primo, & ex quo pater Tibris, & ex quo fluvius Anio, & Hypanis strepens inter saxa, & Caicus Mysia, & Eridanus deauratus duo cornua taurini vultus, quo nullus alius amnis rapidior currit per agros fertiles in mare. Postquam pervenit in tecta cubiculi structa è pumice impendente, & Cyrene cognovit

NOTÆ.

Fas illi, &c.] Quia Deo patre, matre nympha genitus est.

Speluncisque lacus clausos, &c] De fluminis origine duæ sunt opiniones præcipuæ; Platonis, altera Aristotelis. Plato eos commune receptaculum intra terræ viscera ditum putat; quem hic sequitur Virgilius. Aristoteles è mari profluere existimat, quem sequitur Homerus l. 21. 195. Adit igitur Aristæus matris domum in illo communi receptaculo. *Lucos sonantes* appellat poeta lacus in fluviis & lacubus magna copiâ arborum, quæ aquarum interstrepentium agitantur.

Phasimque, Lycumque, &c.] *Phasis*, fluvius nobilis in Colchide, oriens in Armeniæ montibus, in pontum Euxinum labens: circa quem frequentes aves, inde dicti Phasiani, *Lycus*, multiplex: præcipuus in Asia Colchide. *Enipeus* in Thessalia, Pharsalicos campos irrigans. *Tiberinus* & *Anio* in Latio. *Hypanis* in Scythia. *Caicus* in Mysia. *Eridanus* in Italia: de eo G. 1. 482

368. *Se erumpit.*] Sic Lucretius l. 4. 1108. *Se erupit venis collecta cupido.*

371. *Et gemini*, &c.] Tauri forma à poëtis vulgo fluviis omnibus attribuitur; unde Horatius Od. 4. 14. *Sic tauriformis volvitur Aufidus.* Id autem fit, vel quia fluvii aquarum pleni mugitum taurorum imitantur; vel quia terram sulcant instar boum; vel quia flexuosos dividuntur in alveos, qui vocantur *cornua*. *Auratus* dicitur Eridanus, maxime propter stellas, quibus in cœlo insignis est; est enim astrum hujus etiam nominis. *Gemina cornua*. Quia etsi in plura, tamen in duo præcipua dividitur.

372. *Pinguia culta.*] Vide supra v. 126. *Flaventia culta.*

373. *In mare purpureum.* Poëtæ *purpureum* dixere, quicquid nitet ac splendidum est: quale est *mare*, Sole præsertim affulgente. Catullus, quercus *ramos purpureos* appellavit: Albinovanus ad Leviam, *purpuream nivem*: Horatius, *purpureos olores*.

immoderata lamenta filii: ſorores per ordinem invergunt aquas manibus, & offerunt mappas corraſis pilis: pars onerat menſas cibis, & ponit pocula plena vino; *altaria incenduntur ignibus tureis. Et mater ait: Accipe duo pocula vini Lydii,* hoc *effundamus* in honorem *Oceani. Simul ipſa orat, & Oceanum parentem rerum, & Nymphas ſorores* ſuas, *quæ tuentur innumeras ſylvas, & innumeros fluvios. Ter reſperſit ardentem flammam puro vino; ter flamma ſuppoſita emicuit ad* uſque *ſummum tecti. Quo omine corroborans animum* illius, *ſic ipſa incipit: In Carpathio ſinu maris vates eſt, Proteus cæruleus, qui perambulat magnum mare* invectus *piſcibus, & curru equorum* habentium *duos pedes. Hic nunc reviſit portus Emathiæ, Pallenenque patriam: hunc* nos *nympha veneramur, hunc & ipſe Nereus ſenior* colit: cum enim ſit *vates, cognoſcit omnia, & quæ ſunt* præſentia, *& quæ præterita, & quæ poſt immineant futura. Nam ſic placuit Neptuno: cujus ducit ſub mari* [illegible] *greges & phocas infames. O nate, ille primo tibi ſtringendus eſt catenis, ut explicet tibi omnem morbi, & det bonos ſucceſſus.*

Cyrene: manibus liquidos dant ordine fon[tes]
Germanæ, tonſiſque ferunt mantilia villis:
Pars epulis onerant menſas, & plena reponu[nt]
Pocula; Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.
Et mater: Cape Mæonii carcheſia Bacchi:
Oceano libemus, ait. Simul ipſa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphaſq; ſoro[res]
Centum quæ ſylvas, centum quæ flumina ſerv[ant]
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſta[m]
Ter flamma ad ſummū tecti ſubjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa:
Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates,
Cœruleus Proteus, magnum qui piſcibus æ[quor]
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus, patriamq; reviſit
Pallenen; hunc & nymphæ veneramur, & i[psa]
Grandævus Nereus: novit namque omnia va[tes]
Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura t[rahantur].
Quippe ita Neptuno viſum eſt: immania cu[ra]
Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omn[em]
Expediat morbi cauſam, eventuſque ſecundet.

NOTÆ.

374. *Pendentia pumice tecta.* | *Pumex*, lapis ob foraminum multitudinem leviſſimus, *pierreponce.*

379. *Panchæis adoleſcunt*, &c. | Nullum fere convivium apud antiquos abſque re ſacra & libatione: vide Æ. 1. 727. De ture Panchææ regionis in Arabia, G. 3. 139. De *libatione* Ecl. 7. 33.

380. *Mæonii carcheſia Bacchi.* | *Carcheſium* ex Athenæo, eſt poculum oblongum, circa mediam partem mediocriter compreſſum, anſis à ſummo ad infimum pertinentibus. *Mæonium* vinum, id eſt Lydium: Lydia enim Aſiæ minoris regio, prius Mæonia dicta eſt, arboribus fere carens, & vite conſita, ex Strabone l. 13.

382. *Oceanumque patrem rerum.* | Ex Orpheo & Homero, multis locis; eorumque philoſophorum ſententia, qui, Thalete Mileſio duce, ex aqua putabant conſtare omnia: Cicero meminit Academ. 2.

384. *Ter----nectare Veſtam.* | De myſteriis numeri ternarii, Ecl. 8. 75. De *nectare*, quod hic pro vino ſumitur, Ecl. 5. 71. De *Veſta* Dea, quæ hic pro igne uſurpatur, G. 1. 498.

387. *Carpathio.* | Pars mediterranei [maris] *Carpatho* circumjecta: quæ inſula eſt, [inter] Ægypto, inter Cretam & Rhodum [ſita] hodie *Scarpanto.* De *Neptuno* G. 1. 14.

388. *Proteus.* | Neptuni & Phœnices, Oceani & Tethyos filius: Ægyptius [fuit] juxta Homerum; ſed juxta Virgilium [ex] inſula *Pallene*, quæ eſt in Macedonia, [in] ſinum Thermaicum & Toronaicum. Re[gnavit] in Ægypto, ex communi opinione; ex Pl[ato] ibidem ſophiſta fuit; ex Luciano, hi[ſtrio] unde eum, quas vellet, induiſſe formas [mu]taſſe memorant. Aiunt & hunc fuiſſe [pa]trem Neptunii pecoris, nempe phocarum, Neptunum, ejus in gratiam, è quodam Pal[lenes] hiatu ſpeluncam ſub mari feciſſe, qua [ſe] in Ægyptum uſque ſecum perduxit.

389. *Et juncto bipedum*, &c. | Eoſdem piſces & equos appellat; ſed bipedes, [ſed] videlicet marinos, qui pedes duos parte[m] corporis anteriorem habent equorum, [poſ]teriore deſinunt in piſces. *Emathia*, Mace[donia] eſt, G. 1. 490. De *Pallene* mox diximus. *Nereo*, Ecl. 6. 35.

Nam ſine vi non ulla dabit præcepta, neq; illum
rando flectes: vim duram & vincula capto
ende: doli circum hæc demū frangentur inanes.
ſa ego te, medios cum Sol accenderit æſtus,
um ſitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra
ſecreta ſenis ducam, quo feſſus ab undis (eſt,
recipit; facile ut ſomno aggrediare jacentem.
erum ubi correptum manib⁹, vincliſq; tenebis;
um variæ illudent ſpecies, atq; ora ferarum.
et enim ſubito ſus horridus, atraque tigris,
quamoſuſque draco, & fulvâ cervice leæna:
ut acrem flammæ ſonitum dabit, atq; ita vinclis
xcidet, aut in aquas tenues dilapſus abibit.
ed quanto ille magis formas ſe vertet in omnes;
anto, nate, magis contende tenacia vincla:
ubi talis erit, mutato corpore, qualem
Mris, incepto tegeret cum lumina ſomno.
ic ait, & liquidum ambroſiæ diffudit odorem,
o totum nati corpus perduxit; at illi
ulcis compoſitis ſpiravit crinibus aura,
que habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus in-
reſi latere in montis; quo plurima vento (gens
ogitur, inq; ſinus ſcindit ſeſe unda reductos;
eprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
ntus ſe vaſti Proteus tegit objice ſaxi.
lic juvenē in latebris averſum à lumine Nympha
ollocat, ipſa procul nebulis obſcura reſiſtit.
am rapidus torrens ſitientes Sirius Indos
rdebat cœlo, & medium Sol igneus orbem
auſerat: arebant herbæ, & cava flumina ſiccis
aucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
um Proteus conſueta petens è fluctibus antra
et: eum vaſti circum gens humida ponti

Quippe nulla dabit tibi *conſilia niſi coactus, neque vinces illum precando. Quando ceperis* illum, *injice* illi *vim durorum vinculorum: contra hæc* vincula *fraudes* ejus *inutiles cadent. Ego ipſe, cum Sol calefecerit medium diem, cum herbæ ſicca ſunt, & umbra jam jucundior eſt gregibus, ducam te in latebras ſenis, in quas ſe recipit è mari fatigatus; ut facile invadas* eum *ſtratum ſomno. Sed cum tenebis* illum *comprehenſum manibus & vinculis; tunc varia figuræ & vultus bellnarum* te *decipient. Nam repente apparebit ſus horribilis, & ſæva tigris, & ſerpens ſquameus, & leæna rufo capite; aut emittet ſtridorem acutum flamma, & ſic expediet ſe è vinculis, aut effugiet ſolutus in aquas tenues. Sed quo magis, illa mutabit ſe in omnes figuras; eo magis, ô nate, conſtringe vincula retinentia; uſque dum evadat talis transformato corpore, qualem aſpexeris, cum ſomnus inceptus clauderet oculos. Hæc dixit, & ſparſit liquidum odorem ambroſiæ quo perunxit totum filii corpus; at illi ſuavis odor exivit è capillis unctis, & conveniens robur inditum eſt membris. Eſt ingens antrum in latere montis excavati, quo plurimi fluctus pelluntur vi ventorum, & finduntur in ſinus replicatos; quod eſt aliquando receptaculum tutiſſimum nautis periclitantibus. Proteus occultat ſe intus objectu ingentis*

Hic Nympha conſtituit juvenem in inſidiis remotum à luce, ipſa remanet procul latens in nube. rapidus Sirius, comburens ſitientes Indos, ardebat in *cœlo, & Sol flammeus ſiccaverat medium m; herbæ arefcebant, & radii urebant* uſque *ad limum profunda flumina calefacta ſiccatis al-: cum Proteus exibat è mari petens ſolitam ſpeluncam: circa eum genus humidum magni*

NOTÆ.

415. *Ambroſiæ.* | Cibus eſt Deorum; *Nectar* potus: confunduntur tamen ſæpe, ut hic, ubi *liquidus odor* dicitur ambroſiæ, Ecl. 5. 71.

418. *Habilis venit vigor.* | Ut luctari facile poſſet cum Proteo, contra vincula obluctaturo.

421. *Statio tutiſſima.* | Vel in ipſo ſpecu, vel in cacumine rupis, vel inter rupem ipſam, & continentem: videtur enim rupes non in litore; ſed in ipſo mari fuiſſe, non longe à litore; ideoque ſpatii ſatis ſuperſit inter & litus fuiſſe interjectum, ut poſſent illic ſtare naves, adverſus vim ventorum, rupis objectu defenſæ. *Olim*, aliquando, G. 3. 303.

425. *Sirius Indos*, &c. | Significat calorem tunc fuiſſe vehementiſſimum, qualis eſt tempore *meridiano*, per dies *caniculares*. Meridiem iſta exprimunt, *medium Sol igneus orbem*, &c. Caniculares dies efficit *Sirius*, ſtella in ore majoris canis, de qua G. 2. 353. *Indos.* | Pro quibuſlibet calentibus plagis: de iis G. 1. 57.

maris exiliens ſpargit late aquam ſalſam. Vituli marini *abjiciunt ſe* præ *ſomno ſeparati in litore. Ipſe Proteus (quemadmodum aliquando cuſtos armenti in montibus, cum Heſperus revocat vitulos è paſtione ad ſtabulum, &* cum *agni auditi* à lupis *excitant eos balatibus) ſedet in rupe in medio* armentorum, *& recognoſcit* eorum *numerum. Siquidem offertur Ariſtæo copia huius* capiendi; *vix paſſus ſenem diſponere* ad ſomnum *corpus fatigatum, irruit* in eum *magno clamore, & invadit vinculis dormientem. Contra Proteus, non oblitus ſua induſtriæ, vertit ſe in omnia prodigia rerum, &* in *ignem, &* in *belluam horribilem, &* in *amnem fluentem. Sed poſtquam nulla fraus invenit* modum *fugiendi, victus revertitur ad propriam* formam, *ac demum locutus eſt ore humano: At quis tibi, audaciſſime juvenum, imperavit ut venires* in *meam domum? aut quid à me poſtulas? ait. Ille autem* reſpondit: *Scis, ô Proteu, ſcis ipſe; neque ullus poteſt te decipere. Tu vero ceſſa velle* fallere me: *obſecuti juſſis Deorum venimus huc, ad petendum oraculum,* quod medeatur *damnis rerum* noſtrarum. *Hæc ſolum locutus* eſt. *Poſtea vates magno denique impetu defixit oculos cærulea luce* coruſcantes; *& minaciter collidens* dentes, *ſic aperuit os ad fata* evulganda. *Alios Dei ultio te perſequitur: ſolvis* pœnam *magni ſceleris: Orpheus, nequaquam propter meritum tuum imprecatur tibi has pœnas, (niſi fata obſtent) & atrociter furit ob conjugem* ſibi *ereptam. Illa quidem virgo moritura, dum te fugeret currens juxta fluvios, non animadvertit ante pedes alta in herba num ſerpentem degentem in ripa. At turba Dryadum ejuſdem ætatis impleverunt clamoribus ſuum*

Exultans, rorem late diſpergit amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſæ in litore phocæ.
Ipſe (velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditiſque lupos acuunt balatibus agni)
Conſidit ſcopulo medius, numerumq; recenſet.
Cujus Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas,
Vix deſeſſa ſenem paſſus componere membra
Cum clamore ruit magno, manicisquo jacentem
Occupat. Ille ſuæ contra non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemq; horribilemq; feram, fluviumq; liquentem.
Verùm ubi nulla fugam reperit fallacia, victa
In ſeſe redit, atq; hominis tandem ore locutus,
Nam quis te, juvenũ confidentiſſime, noſtras
Juſſit adire domos? quidve hinc petis? inquit. At ille:
Scis, Proteu, ſcis ipſe; neq; eſt te fallere cuiquam.
Sed tu deſine velle: Deûm præcepta ſecuti
Venimus huc, lapſis quæſitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad hæc vates vi deniq; multa
Ardentes oculos intorſit lumine glauco;
Et graviter frendens, ſic fatis ora reſolvit.
Non te nullius exercent numinis iræ;
Magna luis commiſſa: tibi has miſer abilis Orpheus
Haud quaquã ob meritũ pœnas (ni fata reſiſtant)
Suſcitat, & raptâ graviter pro conjuge ſævit, quæ
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas altâ non vidit in herbâ.
At chorus æqualis Dryadũ clamore ſupremos

NOTÆ.

434. *Veſper.* | Heſperus, ſtella Veneris, de qua Ecl. 6. 86.

447. *Neque eſt te fallere cuiquam.* | Pro, *nec licet cuiquam*; Græca locutio. Vide Ecl. 10. 46. *Nec ſit mihi credere.*

454. *Orpheus.* | Thrax: Calliope matre; patre, vel Apolline, vel OEagro Thraciæ fluvio. Ecl. 3. 46. De *Eurydice* Nympha, nihil admodum narratur præter ea, quæ hiber hic locus.

455. *Haud quaquam ob meritum pœnas,* &c. | Triplex interpretatio. I Abrahami: *omnino præter meritum,* id eſt, majores quam tu meriſti. Non placet, quia antea Proteus ma vocavit ipſius *commiſſa.* II. Servii & alior *non adhuc juxta meritum:* id eſt, min quam tu mereris. Sed ſane videntur verba al ſonare. III. Quam ſuggerit Taubmannus, fert hæc verba ad Orpheum: *miſerabilem ſuo merito,* & in hac hæreo.

458. *Hydrum.* | Serpentem in aquis, hu diſque locis degentem, ab ὕδωρ aqua.

460. *Dryadum.* | Nympharum ſylveſtri à δρῦς quercus, Ecl. 2. 46.

Implerun

lerunt montes : flerunt Rhodopeiæ arces,
que Pangæa, & Rheſi Mavortia tellus,
ne Getæ, atq; Hebrus, atq; Actias Orithyia,
cavâ ſolans ægrum teſtudine amorem,
dulcis conjux, te ſolo in litore ſecum,
veniente die, te decedente canebat.
narias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
caligantem nigrâ formidine lucum
reſſus, Maneſq; adiit, regemque tremendum,
ciaq; humanis precib⁹ manſueſcere corda.
intu commotæ Erebi de ſedibus imis
bræ ibant tenues, ſimulacraq; luce carentum :
m multa in ſylvis avium ſe millia condunt,
er ubi, aut hybernus agit de montib⁹ imber :
s, atque viri, defunctaq; corpora vitâ
nimûm heroum, pueri, innuptæq; puellæ,

montes : ploraverunt rupes Rhodopeiæ, & Pangæus altus, & Martia terra Rheſi, & Getæ, & Hebrus, & Attica Orithyia. Orpheus leniens cavâ citharâ dolorem amoris, ſolus canebat te, ô dulcis uxor, te deſerta in ripa, te die oriente, te die occidente, ſolus canebat. Ingreſſus etiam Tænarias cavernas, quæ ſunt portæ profundæ inferorum, & ſylvam obſcuram tenebroſo metu, adiit Manes, & Plutonem timendum, & animos inſuetos leniri precibus hominum. At umbræ tenues, cantu Orphei *excitatæ ex infimis locis inferorum, & figuræ carentium lumine, incedebant : quam multa millia volucrum occultant ſe in ſylvis, quando Heſperus, aut*

via pellit eas è montibus : uxores, & mariti & corpora fortium heroum ſpoliata vitâ, & puellæ innuptæ,

NOTÆ.

Flerunt Rhodopeiæ arces, &c.] Enumerat Thraciæ loca, quæ Orphei dolore mota ſunt. *Rhodope.*] Mons eſt, de quo. *Pangæa.*] Mons. *Arces.*] Montes, rupes, ab ἄκρον *acrum*: ſic G. 1. 240. *Ripheaſque arduus* . . . *Rhodopeiæ arces.*] Hiatus & contractio producendi longæ, ante vocalem, Græco more. *Pangæa.*] Neutrum plurale, ſingulare numerum eſt *Pangæus*, Thraciæ mons, in Macedoniæ confinio, Philippis urbi imminens. *Rheſi Mavortia tellus.*] Prolepſis eſt, anticipatio temporis: Rheſus enim Troiæ excidii tempore vixit ; Orpheo igitur junior. De *Rheſio*, Thraciæ rege, Martis & Æ. 1. 473. *Mavortia tellus.*] Thracia, quia Mars in Thracia natus, in Rhodope monte, ex Jove & Junone. De *Getis*, populis Thraciæ ac Thraciæ conterminis, G. 2. 115. *Hebrus*, Thraciæ fluvio, Ecl. 10. 65. *Actias Orithyia.*] Erechthei Athenarum regis filia ; rapta à Borea in Thraciam ; ibi peperit Calain & Zethen, quibus alæ pennæ ſuccreverunt. *Actias* dicitur, ab Attica regione. *Attica* enim ex Strabone l. 9. appellata eſt deformato nomine ab *Actæo*, quod ſonat à veteribus *Actæ* vocata eſſet, quia maritimum ſive littoralis ; ἀκτὴ autem eſt *litus*. *Orithyia*, quatuor ſyllabarum, quarum mediæ duæ in unam congi ſunt ; ὀρειθυία, unde verſus ſponte ſuâ fluit.

Tænarias fauces.] *Tænarus*, plur. *Tænara*, promontorium Peloponneſi, dividens ſinum Meſſeniacum à Laconico : quod Græci fabulantur aditum eſſe inferorum. Æ. 6. 42. *Ditis*] Platonis, qui Jovis & Neptuni fratter, inferorum imperium ſorte obtinuit : Proſerpinam, Cereris filiam, rapuit, &c. Utrumque nomen à divitiis habet, quæ è terræ viſceribus effodiuntur : *Dis* quidem Latine dictus à *divitiis* ; *Pluton* Græce à πλοῦτος, quæ vox idem ſignificat.

468. *Nigra formidine lucum.*] Sylvas in inferis etiam myrteas, aliaſque conſtituit. Æ. 6. v. 444. ac deinceps. Et hic eſt enallage ſive immutatio : *caligantem nigra formidine*, pro *caligantem nigredine formidabili.*

469. *Manes.*] Sumuntur & pro mortuorum animis, & pro loco ipſo inferorum, ubi animi degunt, & pro Diis ipſis inferorum. De iis ita philoſophatur Apuleius lib. de Deo Socratis, omnium, opinor, optime. Statuit, I. Animos illos generatim dici *lemures*. II. Ex his lemuribus, qui poſterorum curam ſortitus, pacato & quieto nomine domum poſſidebat, *larem* dici familiarem. III. Qui propter adverſa vitæ merita, nullis bonis ſedibus, in terra quodam exilio puniebatur, inane terriculamentum bonis, noxium malis, *larvam* dici. IV. Cum incertum erat, quæ cuique ſortitio evenisſet, utrum lar eſſet, an larva ; *Manem* Deum nuncupari, & honoris cauſa vocabulum eſſe additum. *Manes* porro dictos putant, vel à *manando*, quia manant & diſcurrunt per auras ; vel ab antiqua voce *manus*, hoc eſt *bonus*, unde & *mane* derivatum volunt. Reliqua vide Æ. 6. 743.

471. *Erebi*] Juxta Hyginum, Deus eſt inferorum, ex Chao & Caligine progenitus, pater noctis : juxta alios, ipſa eſt inferorum profundiſſima ſedes, ab ἐρέβω *tego*.

& juvenes elati in buſta ante oculos parentum. Quos limus niger, & fœda arundines Cocyti, & palus odioſa pigris aquis circumcludit, & Styx novies circumvoluta compeſcit. Obſtupuerunt etiam ipſæ domus, & profundiſſima Tartara mortis, & Furiæ implicatæ cæruleis ſerpentibus crinium loco; *& Cerberus hians continuit triq; guttura; & orbis rotæ Ixioniæ quievit,* flante *vente* contrario. *Jamque regrediens vitaverat omnia pericula; & Eurydice* ipſi *reſtituta redibat in altam lucem, propius ſequens; nam Proſerpina poſuerat hanc conditionem: cum repentina inſania occupavit improvidam amantem, condonanda* illa *quidem, ſi* Dii *inferi ſcirent condonare* quicquam. *Stetit, & jam in ipſo aditu lucis, immemor & impatiens animæ, reſpexit Eurydicen ſuam: illic omnis opera perdita eſt, & pactum crudelis regis reſciſſum, & fragor ter auditus per ſtagna Averna. Illa* ſic *locuta eſt: Quis & me miſeram, & te perdidit, ô Orpheu? Quis tantus furor? Ecce rurſus dura fata retro appellant me, & ſomnus claudit oculos fluitantes. Jam ergo vale: trahor circumfuſa magnis tenebris, & porrigens tibi manus imbecilles, heu? non* amplius *tua. Sic locuta eſt, & ex oculis ſtatim evanuit in aliam* partem, *veluti fumus commixtus in aërem tenuem: neque poſtea vidit Orpheum, fruſtra captantem umbras, & conantem multa loqui; neque portitor inferorum paſſus eſt deinde* eum *trajicere fluvium interjectum. Quid faceret? quo ſe conferret, conjuge rurſus erepta? quibus lacrymis Manes, quibus verbis Deos flecteret? Eurydice quidem jam frigida vehebatur naviculâ Stygiâ, Aiunt illum ſeptem integros menſes continuo*

Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardâque palus inamabilis undâ
Alligat, & novies Styx interfuſa cœrcet.
Quin ipſæ ſtupuere domus, atque intima leti
Tartara, cœruleoſque implexæ crinibus angues
Eumenides; tenuitque inhians tria Cerberus ora
Atque Ixionii vento rota conſtitit orbis.
Jamq; pedem referens, caſus evaſerat omnes:
Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras
Pone ſequens; namque hanc dederat Proſerpina
legem:
Cum ſubita incautũ dementia cepit amantem
Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere Manes
Reſtitit, Eurydicenq; ſuam jam luce ſub ipſa
Immemor, heu! victuſq; animi, reſpexit: ibi omnis
Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera, terque fragor ſtagnis auditus Averni.
Illa; Quis & me, inquit, miſeram, & te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterũ crudelia retro
Fata vocant, conditq; natantia lumina ſomnus.
Jamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
Invalidaſq; tibi tendens, heu! non tua, palmas.
Dixit, & ex oculis ſubito, ceu fumus in auras
Commixtus tenues, fugit diverſa: neq; illum
Prenſantem nequicquam umbras, & multa volentem
Dicere, præterea vidit; nec portitor Orci
Amplius objectam paſſus tranſire paludem.
Quid faceret? quo ſe raptâ bis conjuge ferret?
Quo fletu Manes, qua numina voce moveret?
Illa quidem Stygiâ nabat jam frigida cymbâ.
Septem illum totos perhibent ex ordine menſes

NOTÆ.

479. *Cocyti* .., .480. *Styx.*] Inferorum flumina ſunt. Æ. 6. 323.

482. *Tartara.*] *Tartarus*, plur. *Tartara*, infimus inferorum locus; à ταράττω *conturbo*, quod illic plena ſint omnia perturbationis; vel à ταρταρίζω *tremore obrigeſco.*

483. *Eumenides.*] Furiæ: G. 1. 278. *Cerberus.*] Canis triceps, cuſtos inferorum. Æ. 6. 417. *Ixion.*] G. 3. 38.

487. *Proſerpina.*] G. 1. 39. 493. *Stagnis Avernis.*] *Avernus*, lacus in Campania: Latinis habitus oſtium inferorum, ut Tænarus Græcis: Æ. 6. 237.

496. *Natantia Lumina.*] *Invalida*, juxta Servium: *humida*, quod, juxta doctrinam Hippocratis, in ægrotante mortis indicium ſit. *fluitantia & errantia*: juxta Scaligerum, quæ modo clauduntur, modo aperiuntur, ut quando ſomnus invitis obrepit.

502. *Portitor Orci.*] *Charon*, qui animas cymba tranſportat. Æ. 1. 299. *Orcus*, inferi, G. 1. 277.

Rupe ſub aëria, deſerti ad Strymonis undam
Fleviſſe, & gelidis hæc evolviſſe ſub antris, 509
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
Qualis populeâ mœrens Philomela ſub umbrâ
Amiſſos queritur fœtus, quos durus arator
Obſervans nido implumes, detraxit; at illa
Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen
Integrat, & mœſtis lata loca queſtibus implet. 515
Nulla Venus, nulliq; animum flexere hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaïmque nivalem
Arvaque Riphæis nunquam viduata pruinis
Luſtrabat; raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querens: ſpreto Ciconũ quo munere matres, 520
Inter ſacra Deûm, nocturniq; orgia Bacchi,
Diſcerptum latos juvenem ſparſere per agros.
Tum quoq; marmoreâ caput à cervice revulſum,
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipſa & frigida lingua, 525
A miſeram Eurydicen, animâ fugiente, vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus: & ſe jactu dedit æquor in altum;
Quaq; dedit, ſpumantem undã ſub vertice torſit.
At non Cyrene: namq; ultro affata timentem: 530
Nate, licet triſtes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi cauſa: hinc miſerabile Nym-
Cum quibꝰ illa choros lucis agitabat in altis, (phæ,
Exitium miſere apibus. Tu munera ſupplex
Tende petens pacem & faciles venerare Napæas. 535

ploraviſſe, ſub rupe alta, juxtæ aquas deſerti Strymonis, & revolviſſe frigidis in cavernis hos caſus ſuos, movendo tigres, & trahendo cantu quercus. Qualis luſcinia triſtis ſub umbra populi lamentatur pullos amiſſos, quos crudelis agricola deprehendens in nido abſtulit adhuc *implumes; illa vero plorat* per *noctem, & ſtans in ramo renovat lugubrem cantum & implet loca omnia triſtibus querelis. Nullus amor, nulla conjugia lenierunt animum. Solus percurrebat glacies Boreales, & Tanaim nivoſum, & agros nunquam carentes Riphaogelo, lugens Eurydicen ereptam, & vana dona Plutonis: quo* nuptiali *munere contempto mulieres Ciconum, inter ceremonias Deorum, & nocturna orgia Bacchi, diſjecerunt per veſtros campos* membra *laniati juvenis. Tunc etiam, cum Hebrus Oeagrius ferens medio in fluento volveret caput* ejus *reſectum à candido collo, ipſa vox & lingua frigida Eurydicen, ah infelicem Eurydicen, appellabat, anima erumpente; ripæ totius fluminis repetebant Eurydicen. Hac* dixit *Proteus, & ſe ſaltis immiſit in profundum mare; & qua ſe immiſit, ſupra caput ſuum convol-*

vit aquam ſpumantem: at Cyrenè non ſe immiſit; nam prior allocuta eſt trepidantem: Fili, potes abjicere ex animo mœſtam ſollicitudinem. Hac eſt tota origo morbi: ideo Nympha, cum quibus Eurydice miſcebat choreas in profundis ſylvis, intulerunt funeſtam perniciem apibus. Tu ſupplex offer dona, obſecrans veniam, & cole Napæas placabiles.

NOTÆ.

508. *Strymonis.* | Macedoniæ fluvii, in confinio Thraciæ.

511. *Philomela.* | Quæ in luſciniam converſa eſt, Ecl. 6. 78.

516. *Hymenæi.* | De *Hymenæo*, conjugii Deo, vide v. 60. De *Hyperboreis* regionibus G. 3. 196. De *Riphais* montibus G. 1. 240. De *Dite*, ſupra v. 467.

517. *Tanaim.* | *Tanais*, fluvius in Moſcorum finibus oriens, in Mæoticam paludem influens, Europam ab Aſia diſterminans.

520. *Spreto Ciconum quo munere matres.* | Ita legunt ex antiquis aliquot codic. non *ſpretæ*: quia ſic conſtat ſibi ſententia: Thraciæ enim mulieres Orpheum de nuptiis ſollicitaverant: *quo nuptiali munere ſpreto*, ipſum laniavere. *Cicones*, gens fuit Thraciæ, circa oſtia Hebri, ad montem Iſmarum, de quibus G. 2. 37.

521. *Nocturnique orgia Bacchi.* | *Orgia*, ſacra Bacchi, ab ὀργὴ *furor*, quod cum furore peragerentur. De *Bacchis* & *Baccho*, Ecl. 5. 29. 69.

524. *Oeagrius Hebrus.* | Orphei truncum caput in Hebrum cum lyra projectum, dicitur in inſulam Lesbum appuliſſe, atque ibi eſſe ſepultum, lyra relata inter ſidera, & à ſingulis Muſis, quarum cecinerat laudes, ſtellis novem inſignita. Hebrus *Oeagrius* dicitur ab *Oeagro*: ſive Oeagrus rex fuerit Thraciæ, qui nomen ſuum fluvio reliquerit, ut vult Diodorus Siculus; ſive fluvius fuerit, ex quo Hebrus naſcitur, ut vult Servius.

535. *Napæas.* | Nymphæ lucorum ſunt, à νάπη *ſaltus, viretum.*

Namque

nam concedent veniam precibus, & deponent furorem. Sed antea docebo per ordinem, quæ ſit ratio precandi. Elige quatuor tauros inſignes robuſto corpore, qui nunc tondent tibi cacumina viridis Lycæi, & totidem juvencas, collo nondum *ſubacto. Erige his victimis quatuor altaria in altis templis Nympharum, & effunde è gutture ſacrum ſanguinem, & relinque ipſa corpora victimarum in frondente luco. Deinde, quando nona aurora patefecerit ortum ſuum, dabis inferias Orpheo è papaveribus Lethæis: & coles mitigatam Eurydicen occiſâ vitulâ, & immolabis ovem nigram, & repetes lucum. Sine mora, ſtatim exequitur mandata matris; venit ad templa, erigit altaria præſcripta, ducit quatuor tauros inſignes robuſto corpore, & totidem juvencas, collo* nondum *ſubacto: deinde, poſtquam nona aurora patefecerat ſuum ortum dat inferias Orpheo, & repetit lucum. Illic vero ſtridet prodigium improviſum & mirabile dictu; apes ſtridere toto utero inter putrefacta viſcera boum, & erumpere fractis coſtis, & diffundi magnas* earum *nubes; & jam* eas *congregari in cacumine arboris, & è ramis flexibilibus dependere* in modum *uvæ. Hæc cantabam de cultura agrorum & pecorum, & de arboribus: dum magnus Cæſar tonat circa profundum Euphratem, & victor diſtribuit leges*

Namq; dabunt veniam votis, iraſq; remittent.
Sed modus orandi qui ſit, prius ordine dicam,
Quattuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
Delige, & intactâ totidem cervice juvencas,
Quattuor his aras alta ad delubra Dearum
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem,
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt, ubi nona ſuos aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei lethæa papavera mittes,
Placatam Eurydicen vitulâ venerabere cæſâ,
Et nigram mactabis ovem, lucumque reviſes.
Haud mora, continuo matris præcepta facit:
Ad delubra venit, monſtratas excitat aras,
Quattuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intactâ totidem cervice juvencas.
Poſt, ubi nona ſuos aurora induxerat ortus:
Inferias Orphei mittit, lucumque reviſit.
Hic vero ſubitum, ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt; liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes utero, & ruptis effervere coſtis,
Immenſaſq; trahi nubes; jamq; arbore ſummâ
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.
Hæc ſuper arvorum cultu pecorumq; canebam
Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorq; volentes per populos
in modum uvæ. Hæc cantabam de cultura agrorum & pecorum, & de arboribus: dum magnus Cæſar tonat circa profundum Euphratem, & victor diſtribuit leges

NOTÆ.

539. *Lycæi.* | Montis Arcadiæ, qua in regione Ariſtæus aliquando regnavit. De *aurora* G. 1. 249.

545. *Inferias Orphei lethæa*, &c. | *Inferiæ*, ſacrificia, quæ Diis Manibus offerebantur. *Orphei.* Dativus Græcus Ὀρφεῖ. Ecl. 4. 57. *Papavera lethæa*, id eſt, oblivionem & ſomnum inducentia; à λάθη *oblivio*. G. 1. 78. Æ. 6. 323.

556. *Stridere, effervere.* | Penultima brevi. G. 1. 456.

558. *Uvam demittere.* | Certe hic lætitiæ ſignum eſt illa apum glomeratio, de qua vide ſupra, v. 257.

561. *Fulminat Euphraten bello*, &c. | Certum eſt hoc loco, ultimam huic operi manum admotam eſſe poſt bellum Alexandrinum, occiſis Cleopatrâ & Antonio: cum Octavianus per Syriam in Aſiam hyematurus abiiſſet. Tunc enim non longe aberat ab Euphrate. Tunc Teridatem Phraatemque, de regno Parthiæ contendentes, victoriæ ſuæ terrore aliquomodo compoſuerat, Teridatemque victum in Syria permiſerat verſari, Phraatis filium obſidem ſecum abducebat Romam. Tunc divinos maxime honores affectabat; & templa nebat ſibi fieri Nicomediæ, Pergami, & alibi paſſim. Quæ omnia, ut conſtat ex Dione l. contigere per hyemem anni U. C. 724. exeuntis, cum natus eſſet Octavianus, annis expleti 33. Virgilius item 40. Neque enim aliud eſt hiſtoria tempus, cui melius aſſignari hæc poſſint. Tumque videtur poëta addidiſſe opera jam perfecto, quicquid in eo paſſim legimus de Octaviani victoriis. G. 2. 171. *Qui nunc exercet victor gentis Aſia jam victor in oris*, &c. G. 2. 28. *Adque hic undantem bello, magnumque fluentem Nilum*, &c. Quod autem dicunt ejus vitæ ſcriptores, eum Octaviano, ex Actiaco bello redeunti, & Atellæ commoranti, legiſſe Georgica Mæcenate ſuſcipiente legendi vices; id non omnino falſum eſt, aut certe nonniſi poſt bellum Alexandrinum contigit. Conſtat enim ex Dione, Plutarcho, & aliis, Octavianum, cum

populos dat jura, viamque affectat Olympo.
Virgilium me tempore dulcis alebat
rthenope, ſtudiis florentem ignobilis otî :
rmina qui luſi paſtorum ; audaxque juventâ,
tyre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

populis non invitis, & præparat ſibi *viam ad cœlum. Illa tempeſtate Neapolis amœna me Virgilium nutriebat, vacantem ſtudiis otii privati : qui luſi verſibus paſtoralibus ; & confidens juventuti, te cecini, ô Tityre, ſub umbraculo opaca fagi.*

NOTÆ.

bello Actiaco, non ſtetiſſe in Italia, niſi ſiſſimos dies Brunduſii, indeque ſtatim in ciam, Aſiamque abiiſſe, ibidemque hye-, ad inſtruendos Alexandrini belli appa-, tantum abeſt ut Attellam, quæ urbs eſt anîæ, venerit.

4. *Parthenope.* | Neapolis, urbs Italicæ niæ maritima, nunc regni caput, à lcenſibus, qui Cumas Italicas condide-, iam condita. Ii primo illam *Parthenon* verunt, invento ibidem tumulo unius ius hujus nominis, quæ dolens Ulyſſem cantu ſuo non fuiſſe allectum, mortem ſibi conſciverat. At cum loci hujus ubertas & frequentia Cumis noceret, hanc poſtea diruerunt : deinde graſſante late peſtilentiâ admoniti divinitus, inſtaurarunt, vocaveruntque *Neapolim*, id eſt, urbem novam. De Virgilii in ea commoratione ac morte, vitam conſule.

Studiis ignobilis otî. | Studia intelligit privata literarum ac bonarum artium, quæ à poëta modeſtiſſimo dicuntur *ignobilia*, præ adminiſtratione reipublicæ & magiſtratuum, ad quos nunquam Virgilius acceſſit.

FINIS GEORGICORUM.

PUBLII

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIS.

ARGUMENTUM.

ÆNEIS poëma heroicum, ſive epicum; ab Ænea Trojano, neris & Anchiſæ filio, Priami genero, nomen habet: non actiones illius omnes comprehendat; ſed unam inter omnes præci ſcilicet regnum in Italiâ fundatum. Scripta eſt à Virgilio in g tum Romanæ totius gentis, tum familiæ imprimis Juliæ, quæ nem referebat ſuam ad Iülum ſive Aſcanium, Æneæ filium ex C Priami filia. In hanc porro familiam aſcitus à Julio Cæſare avu fuerat Octavianus, tunc rerum potens, atque Ægypto ſubactâ, M tonio & Cleopatrâ interfectis, unus orbis Romani dominus. S cœpta eſt, Anno U. C. 724. exeunte: Virgilii 40. Octaviani 33. Octavianus in Aſia non longe ab Euphrate hyemaret: atque ita gilius poſt adhibitam Georgicis extremam manum, continuo ani Æneidi videtur applicuiſſe; in eaque annos, ut habet Servius, cim collocaſſe, quot ab eo tempore ad mortem Virgilii omnino rantur. Secutus eſt Virgilius, ut in Bucolicis Theocritum, in Geo Heſiodum; ita in Æneide Homerum: cujus Odyſſeam ſex pri libris, Iliadem ſex poſterioribus, expreſſit, an etiam ſuperavit? id ambigitur inter doctos.

DE NATURA POEMATIS EPICI.

POëma *epicum*, ſive *epopœia*, ſic dictum eſt ab ἔπος *verbum*, totum poëtæ dictione ſeu narratione continetur. Definitur ex ctrina Ariſtotelis: *Imitatio actionis unius illuſtris, completæ, magnitudinis, quæ narratione & verſu hexametro viros principes cum miratione & delectatione ad primarias virtutes excitat.*

Quinque complectitur, *actionem, fabulam, mores, ſententiam, di nem.* Actio, eſt poëmatis materia: Fabula, eſt actionis forma & tra tio: Mores, Sententia, Dictio, ſunt neceſſaria fabulæ ornamenta. P ſumit actionem ab heroë, fabulam ab arte ſua, mores à philoſo ſententiam à rhetorica, dictionem à grammatica.

ACTIO debet eſſe *una, illuſtris, completa, certæ magnitudinis.*

Una, id eſt, ab uno heroë præcipuo, & uno continuo ſpatio tem abſque intermiſſione perfecta; taliſque præterea, ut alias in acti integras item completaſque dividi non poſſit.

Illuſtris, ergo & virorum principum, & in gravi ſplendidaque ma

Completa, cui nihil deſit eorum omnium, quæ adeſſe debent, ut ſoluta & ad finem perducta dici queat.

ARGUMENTUM.

…ae magnitudinis sive *durationis*, quæ vulgo anni unius spatio, in… etiam minore definitur: ab ea nimirum actionis parte, unde …sumit poëmatis exordium; ad usque poëmatis finem. Sic Odyssea …uinque omnino & quinquaginta; Ilias annum integrum capit.

…BULA constat partibus, sive plane necessariis, quæ sunt *exordium* …, & *solutio*: sive non plane necessariis, quæ sunt *episodia*.

…*ordium*, habet propositionem actionis, invocationem numinis, eti…liquando dedicationem operis principi aut amico viro.

…*xus*, est variorum casuum series, ad eam usque perducta partem …in qua fit actionis flexus in felicitatem aut infelicitatem.

…*tio*, est quicquid eo flexu ad finem usque actionis peragitur.

…*sodia*, sunt actiones quædam adscititiæ, quæ cum actione præci…eluti necessariam, certe verisimilem conjunctionem habent. Ea …in nexum, raro in solutionem, nunquam in exordium inseruntur. …ὑσόδια dicta ab ἐπὶ *super*, *præter*, εἰς *in*, & ὁδὸς *via*; quasi *super…a in viam & seriem* actionis.

…RES denique manifestant animi affectus. SENTENTIA men…tationes exprimit. DICTIO mores & sententiam repræsentat.

DE NATURA ÆNEIDOS.

…CTIO Æneidos, ut nuda est operis materia, sic se habet. Æneas, …incensâ à Græcis Trojâ, cum suorum reliquiis mari se commit…aliam petiturus, unde majores ejus orti esse ferebantur: illuc, post …terra marique varios, appellit: excipitur humaniter à Latino, tunc …m regnante; & Laviniæ nuptiis in generum adoptaretur, nisi ob… Turnus, Dauni Rutulorum regis filius. Is Laviniæ nuptias jam…m ambiens, Æneam gravi bello vexat: sed ab eo victus & occi… sponsam ei regnumque habendum denique permittit.

…*nem* esse, atque *illustrem*, eam actionem liquet.

…*mpletam* negavit Maphæus Vegius, ideoque sibi posse visus est de… tertium librum Æneidi assuere, quo dolorem Rutulorum, Turni …Æneæ nuptias & apotheosin complexus est: temere omnino. Nam …eosis à Jove promissa est lib. 1. 263. *Feres ad sidera cœli Magnanimum …m.* Tum confirmata l. 12. 794. *Indigetem Æneam scis ipsa, & scis …, Deberi cœlo.* Jam Lavinia regnumq; Latii à Turno moriente Æ…ermittitur l. 12. 937. *Tua est Lavinia conjux.* Cætera, quæ ad pom…luctumque pertinent, frigida ac puerilia, certe minime necessaria.

…*agnitudinem* habet *certam* ac justam: licet enim octo circiter annis du…actio tota dicatur; unum tamen ex iis, eumq; ultimum, poëta com…itur: superioribus reliquis in episodicam Æneæ coram Didone narra…em redactis. Mambrunus quidem sexdecim menses Æneidi attribuit, …ductus, quod Anchises, ut ex l. 5. liquidum est, obierit in Sicilia ver…empore. Unde sic colligit: Æneam non multo post, verno item tempore, …e solvisse, cum in Africam tempestate ejectus est; quid enim eum, …uo patre, fatis in Italiam vocantibus, diutius in Sicilia tenuisset? …m addit eundem in Africa totam hyemem, atque adeo annum fere

tra-

traduxiſſe; ſiquidem inde iterum in Siciliam ineunte vere trajiciens niverſarios patri ludos celebravit: reliquis autem in Italia præclar ſtis menſes minimum quatuor eſſe tribuendos. Pugnat contra Segr in egregia Præfatione in Gallicam Æneidos interpretationem: ditque Æneam è Sicilia non niſi Julio menſe, quarto nempe poſt tum patris, in Africam appuliſſe: toto illo intervallo temporis, vel ciendæ claſſi, vel expectandæ commodæ tempeſtati, curiſque aliis penſo. Atque ita legitimo unius anni ſpatio Æneis tota continebi quod ſuis locis probabimus, præſertim l. 1. v. 539. & 760.

FABULA, ſive actio ſuis epiſodiis ornata, repeti poteſt ex mentis cuique libro præfixis: ea tamen cautione, ut, ſi quæritur temporis, ſecundus liber primum legendus ſit, tum tertius, deinde mus, quartus deinceps & cæteri: artis enim, ſive poëmatis, alium dinem poëta inſtituit; ſeriemque conſulto perturbavit earum quas hiſtoricus ſingulas, prout evenerunt, recto ac naturali ordine ſcriberet.

Exordium breviſſimum, verſus vix quindecim, capit. Unde ſumendum ſit, dubitatur: utrum ab illis verſibus: *Ille ego*; an ab *Arma virumque cano.* Ego ab his puto ſumendum, veteres ſecutus, gilii præſertim æquales: qui quoties Æneidos meminêre, toties his ipſis vocibus deſignarunt. Ovid. Amor. l. 1. 15. 25. *Tityrus, & ſ tes, Æneïaque arma legentur.* Idem. Triſt. l. 2. 533. *Felix Æneidu ctor Contulit in Tyrios arma virumque toros.* Propert. l. 2. 34. 63. *nunc Æneæ Trojani ſuſcitat arma.* Martialis l. 8. 56. 19. *Protin liam concepit & arma virumque, Qui modo vix culicem fleverat on* Auſonius Epig. 129. *Arma virumque docens, atque arma virumque tus,* &c. Et vero abeſſe prævios quatuor verſus à MSS. antiquiſſ teſtatur Pierius: adeo ut N. Heinſius nec editioni ſuæ dignatus ſit ſcribere. Vulgo tamen adſcribuntur, ſed ſeorſim ab aliis conſequen bus: unde conjiciunt plerique à Tucca & Vario, quaſi parum ap tanti operis exordio, fuiſſe ſublatos; factos tamen à Virgilio: non q dem ut exordium, ſed ut auctoris ſignaculum notamque, operis ed oni præfigendam, & inter recitandum ab eo ſupprimi ſolitam: u cum ſtatim ordiretur ab *Arma virumque,* &c. poëma ſub his verſib non ſub aliis, innotuiſſe probabile eſt.

Nexus totis duodecim libris, ad uſque duellum Æneæ cum Tur pertinet. *Solutio* incipit à duello.

Epiſodia ſunt, Junonis conſilium de ſubvertenda Trojana claſſe, neæ apud Didonem diverſio, amores, narratio Trojani incendii, ca raque ejuſmodi, quæ partes quidem ſunt fabulæ, non autem actionis poſſunt enim ab actione, qualis antea nude deſcripta eſt, omnino ſep rari; à fabula, ſine gravi ejus immutatione, non poſſunt.

MORES ubique æquabiles, & ad imitationem ac delectationem apti ſimi. SENTENTIA autem & DICTO ſic abſoluta ac perfecta ei ut vel hoc utroque nomine princeps poëtarum Virgilius habendus ſit.

P. VIRGILI

39 64 OCT

30
64
OCT

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER I.

ARGUMENTUM.

...SITIONE & invocatione præmissis, narratio incipit à septimo Æneæ expeditionis an... tempore, Trojanis è Sicilia in Italiam solventibus. Juno tempestatem excitat, conciliato ...olo. Sedat tempestatem Neptunus. Naves Æneæ septem in portum Africæ se recipiunt, re... diò dissectis. Venus apud Jovem de filii calamitate queritur. Solatur eam Jupiter, exposita ...tiusque posteritatis futurâ felicitate. Mittitur Mercurius, qui Carthaginensium animos ...nis placabiles reddat. Venus habitu venatricis occurrit Æneæ, regionem cum Achate explo... indicatâque Didonis ac regionis conditione, utrumque nebulâ septum Carthaginem dimit... Illic Æneas, templum ingressus, primum in belli Trojani picturas incidit: deinde in Dido... & in socios quos fluctibus oppressos putaverat, Didoni supplicantes. Dat se in conspectum ...ui: à Regina benigne excipitur: accersitur per Achatem Ascanius: cujus in locum dolo ...is Cupido substituitur, ut Æneæ amorem Didoni inspiret. Abeunt omnes in aulam ad ...vium.

...e ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen; & egressus sylvis, vicina coëgi
...quamvis avido parerent arva colono:
...um opus agricolis: at nunc horrentia Martis

INTERPRETATIO.

EGO ille sum, qui olim cecini cantilenas tenui calamo: & egressus è sylvis coëgi propinquos agros, ut obedirent agricolæ quantumlibet cupido; quod opus jucundum fuit rusticis. Sed jam horrida Martis

... Rma, virumq; cano, Trojæ qui primus ab oris
... Italiam, fato profugus, Lavinaque venit 6

Arma bella & hominem, qui pulsus fatis, primus venit è regione Trojana in Italiam, & ad litus Lavinum:

NOTÆ.

Troja. | Troja, regio Phrygiæ minoris, ...a minore; cujus urbs præcipua *Ilium*, ...o rege dicta: non procul ab Ida monte. ... & *Troja*, à Troë rege, & *Dardania*, à Dar... Trois avo; & *Teucria*, à Teucro Dardani ...vo, vocata est. Ejus arx *Pergamus*, plur. ...gama.

Primus. | Antenor tamen prius in Italiam venit, Pataviumque condidit: sed non prius Trojâ profectus est, neque ad Lavinum litus venit, sed in Venetiam, ut legitur infra, v. 246.

6. *Italiam.* | Regio est Europæ notissima, in formam ocreæ extensa; inter Hadriaticum sinum, à septentrione & oriente; ac mare Tyr-

Litora:

Ille multum agitatus fuit *terrâ & mari*, per *potentiam Deorum, & propter iram memorem crudelis Junonis. Multa quoque toleravit præterea in bello, donec fundaret urbem, & induceret Deos in Latium*; *ex quo* facto *populus Latinus, & cives Albani, & muri alta Romæ* orti sunt. *O Musa, suggere mihi causas* earum rerum: *quo Deorum violato, vel quo* scelere *offensa regina Deorum coegerit hominem pietate illustrem agitari tot calamitatibus*, & *suscipere tot labores. Tantæne furor* ineſt *mentibus vinis? Fuit urbs vetus*, quam *colonia Tyriorum incoluit*,

Litora: multum ille & terris jactatus & alto
Vi superum, sævæ memorem Junonis ob iram;
Multa quoq; & bello passus, dum conderet urbem
Inferretq; Deos Latio: genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa, mihi causas memora: quo numine læso
Quidve dolens regina Deum, tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. Tantæne animis cœlestibus iræ?
Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuêre coloni,

NOTÆ.

rhenum, à meridie: ad septentrionem, & occidentem Alpibus separatur à Germania & Gallia.

Lavina. | Id est, quæ deinde *Lavina* dicta sunt, à Lavitiæ nomine, quæ, Latini filia, Æneæ nupsit. Unde hic *prolepsis* agnoscitur, sive anticipatio temporis. Servius tamen affirmat eamdem urbem dictam esse primo *Lavinum* à Lavino Latini fratre, deinde *Laurentum*, ob inventam ibidem laurum à Latino, cum regnum fratre mortuo suscepisset; & hæc utroque nomine fuisse insignitam, priusquam Æneas in Italiam veniret: tertio denique ab Ænea vocatam esse *Lavinium*, à Lavinia uxore. Sed unde Lavinum hunc Latini fratrem fuisse acceperit, non liquet. Laurentum item ac Lavinium unam urbem fuisse negat Strabo: quare primæ opinioni adhæreo. Damnant Virgilium nonnulli, quod *Lavina*, non *Lavinia* dixerit: sed præterquam quod sibi constant in ea scriptione MSS. omnes, habet quoque Propertius l. 2. 34. 65. *Jactaque Lavinis mœnia litoribus.*

7. *Litora.* | Quamvis Lavinium distaret à litore, juxta Servium, octo milliaribus; juxta alios, minimum tribus: litus tamen, quod huic urbi respondebat, eodem nomine insigniri potuit.

Terris jactatus & alto, &c. | Propositio est sex priorum librorum, qui continent maritima pericula: *Multa quoque & bello*, &c. | Propositio est sex posteriorum, qui terrestria continent.

8. *Memorem Junonis ob iram.* | Id est, iram Junonis memoris: quarum autem rerum memoris, habes infra v. 30.

9. *Dum conderet urbem.* | *Lavinium.* In quam primum Deos & sacra intulit: quæ Albæ parens fuit, ac deinde Romæ. Male enim ait Servius posse explicari de *Troja*, quam condidit Æneas lib. 7. 159. statim post adventum in Italiam, castrorum potius quam urbis in speciem; siquidem hujus deinde mentio nulla. Male item de *Roma*: siquidem urbs sic significatur, unde *Albani patres atque altæ mœnia Romæ* orti sunt.

10. *Deos Latio.* | Penates, de quibus 717. *Latio*, pro, *in Latium*: ut, *It clan* Æ. 5. 451. *Latium* Italiæ regio: de qu 54.

Genus unde Latinum. | Quomodo ex genus Latinum? si quidem Latini ventum Æneæ in Italiam noti erant, Juno ad Jovem, Æ. 12. 860. *Pro Lati stor. Ne vetus indigenas nomen mutare Lat Neu Troes fieri jubeas.* Facile solvunt, cem *unde* ad Latium referunt: patet ex ro, ex Latio ortos esse Latinos, Albani & Romanos; cum ii omnes populi Lat incoluerint. Quia tamen melius vox fertur ad factum Æneæ, idcirco quomodo Latinum inde ortum dicat autem modum suggerit Servius: qui Æneas, cum Trojanum nomen Latinis nere jure potuisset, ipse Latinum nomen janis imposuit suis, & ex utroque genere fecit; quo ex genere mixto, *Albani patres*, sive reges; & *mœnia Romæ* prop sunt: ut infra fusius diceretur, v. 265.

12. *Musa.* | Musam invocat nullo cer mine: Homeri exemplo, qui in Iliade, ἄειδε θεὰ, *Iram cane Dea*; & in Od Ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα *Virum mihi dic* Alibi Calliopen, heroici carminis præs distincte invocat; hic tum obscure.

Quo numine læso. | Quibus læsis numi Quippe præter Junonem, Deos alios infestos habuit: ut patet ex illo versu, huic respondet, *Vi superum, sæva memor nonis ob iram.*

13. *Tot volvere casus.* | Pro *tot volvi ca* quod quanquam durum est, tamen hoc Statii non absimili exemplo, ex Th 2. 402. *Ex quo frater inops ignota per op stes Exul agis casus:* pro *agitur casibus.*

16. *Tyrii.* | *Tyrus*, urbs Syriæ in Phœ inter Sidonem ad septentrionem, & Pto dem ad meridiem in ora maris Mediterr Nunc *Sur* dicta, olim *Sarra*: unde *Sarr* Ostrum, pro *Tyrio* celebratum est. Tyrii, Carthag

Carthago, Italiam contra, Tiberinaque longe
Oſtia; dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabitâ coluiſſe Samo. Hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, jam tum tenditque fovetque.
Progeniem ſed enim Trojano à ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum late regem belloque ſuperbum,
Venturum excidio Libyæ, ſic volvere Parcas.
Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,

Carthago nomine, *procul ex adverſo Italiæ & oſtiorum Tiberis; abundans opibus, & acerrima belli artibus. Juno dicitur hanc unam habitaſſe præ cæteris regionibus*, etiam *Samo poſtpoſitâ. Illic Junonis arma, illic currus fuit: jam tunc Dea contendit ut illa imperet populis, protegitque eam in hanc ſpem, ſi fatum id quoquomodo permittat. Enimverò audierat prolem deduci è ſtirpe Trojanorum, quæ aliquando everteret mœnia Tyriorum. Inde per*

dem Africa, gentem illam *futuram ubique dominam, & bello glorioſam: ita ſtatuiſſe Parcas.* *dierat hoc Juno, hæc ipſum timens, & reminiſcens prateriti belli.*

NOTÆ.

bem venerunt, dicti ſunt *Pœni*, quaſi *Phœ-nia* ex *Phœnicia* profecti.

Poeni. | Proprie ſunt ii, qui terram colunt, *ſolæ*: ut ſupra, v. 3. *Ut quamvis avido parta victoria celono*, &c. Aliquando ſumuntur *parte* civium, qui ex conſenſu civitatis ad *s* alias incolendas deducuntur, diciturque *bia*: quales ſexaginta ſupra centum deduxi Romanis varia in loca numerantur. Tyri autem, Carthaginis conditores, non proprie *ſuæ* fuêre, ſed profugi, ſi quidem non ex conſenſu ſuæ civitatis, ſed fuga & ſeceſſione, *pro* profecti ſunt.

17. Carthago. | Urbs, caput Africæ, Græcis *Καρχηδὼν* dicta Æmula Romæ diu fuit, cum *que* geſſit bella tria graviſſima: à Scipione *ta* primum & vectigalis facta: poſtmodum Scipione Æmyliano deleta. De illa, deque *ius* initiis, dicemus in argumento libri IV.

Tiberina Oſtia | *Tiberis*, fluvius Italiæ de quo *n.* 8. 330. Oſtia ejus duo, quibus in mare *rrhenum* evolvitur: ubi urbes duæ, *Oſtia* orientem, *Portus* ad occidentem.

19. Magis omnibus unam, &c. | Multas habuerunt ſibi addictas Juno, Argos, Spartam, *menas*. Imprimis Samon.

Samo. | *Samos*, ſive *Samus*, inſula eſt *ni* maris, Ioniæ adjacens, contra Epheſum. *a* Juno adolevit, nupſitque Jovi: ideoque *plum* ejus erat Sami nobiliſſimum, & ſimulacrum habitu nubentis, & ſacra ritu nuptiarum.

21. Arma, Hic currus fuit. | Currum Junonis deſcribit Homerus Il. 5. 720. cujus miniſtra fuit Hebe: hunc aut ſimilem intellige, aut potius *thenſam*, vehiculum, quo Deorum ſimulacra in ſacris circumferebantur. *Illius arma.* | *Vel* haſta fuit; agnoſcit enim Plutarchus Junonem. *Curitim*, & *curis* lingua Sabinorum haſta eſt. Vel ſceptrum & fulmen, his enim inſignibus ornatum fuit Carthagini ſimulacrum Junonis. Vel clypeus; refert enim Servius hanc ſolemnem è ſacris Tiburtibus formulam: *Juno curitis, tuo curru clypeoque tuere meos curiæ vernulas ſane.*

22. *Si qua fata ſinant.* | Juno enim, & ipſe Jupiter, Diique cæteri ſubditi erant fato, quod eſſe dicebatur cauſa rerum immutabilis & æterna.

26. *Venturum excidio*, &c. | Modicius hic agnoſcit ablativum caſum: *excidio* pro *per excidium*; hoc ſenſu: *Hinc populum Romanum futurum late regem per excidium Africæ.* Vulgo tamen agnoſcitur dativus: *venturum excidio*, pro *ad excidium*; ut, *It clamor cœlo*, pro *ad cœlum*: hoc ſenſu: *Populum Romanum hinc*, id eſt, *poſt Carthaginis expugnationem, late ac ſine æmulo regnantem, venturum ac progreſſurum ad excidium totius Africæ.* Placet utraque interpretatio: ſecunda communior: prima ſubtilior. *Libya*, pars Africæ, pro tota, G. 1. 241.

Sic volvere Parcas. | Parcæ tres, quæ fatorum humanorum fila volvunt: de iis Ecl. 4. 47.

27. *Saturnia.* | Juno Saturni & Opis filia atque ita Jovis ſoror, itemque conjux.

Id metuens. | Difficile eſt intelligere, quò nominativus iſte referatur. Alii referunt ad verbum ſuperius, *audierat*; hoc ſenſu: *Audierat Carthaginem à Romanis delendam eſſe, id metuens*; id eſt, *cum metu audierat.* Alii ad poſterius verbum, *arcebat longe Latio*; hoc ſenſu: *Id metuens; præterea his aliis tribus cauſis*, quæ per parentheſim enumerantur, *accenſa, arcebat Trojanos Latio.* Sed longior ſane mihi videtur ille trajectus: poteſt tamen admitti, ſi *Necdum etiam*, cum quatuor ſequentibus verſibus, parentheſi includatur.

quod prima ſuſcitaverat contra Trojanos pro Argis ſibi dilectis. Præterea cauſæ iracundiæ & ſæva indignatio non abierant adhuc ex animo: reſidet infixum profunda in mente judicium Paridis & contumelia contemptæ pulchritudinis ſuæ, & familia ſibi odioſa, & munus Ganymedis à Jove rapti. His inſuper irritata, repellebat procul à Latio Trojanos, reliquias Græcorum & crudelis Achillis, agitatos per totum mare; & illi à multis annis vagabantur impulſi fatis circa maria omnia. Tanti erat momenti fundare Romanum populum. Vix vela faciebant lati è conſpectu terræ in altum mare, & roſtris ratis ſecabant ſpumas maris;

Prima quod ad Trojam pro charis geſſerat Argis
Necdum etiam Cauſæ irarum, ſævique dolores
Exciderant animo. Manet alta mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæq; injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores.
His accenſa ſuper, jactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaûm atque immitis Achilli,
Arcebat longe Latio: multoſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant

NOTÆ.

28. *Prima.* | Quia origo belli Trojani fuit judicium Paridis: à quo poſtpoſitæ Veneri fuerunt Juno & Pallas: Juno igitur prima & dignitate & tempore, Græcis idcirco adverſus Trojanos fuit. *Argis.* | Urbis nomen eſt in Peloponneſo; *Argi* maſculinum plurale, vel *Argos* neutrum ſingulare: cives hujus, & Græci deinde omnes *Argivi* communiter dicti.

30. *Repoſtum.* | *Repoſitum*; ſyncope frequens apud poëtas. Lucret. l. 1. 35. *Tereti cervice repoſtâ.* Horat. Epod. 9. v. 1. *Quando repoſtum Cæcubum ad feſtas dapes.*

31. *Judicium Paridis.* | Paris ſive Alexander, Priami & Hecubæ filius; à patre primum expoſitus in ſylvis, quia, cum Hecuba facem ardentem parere ſe ſomniaſſet, conjectores reſponderant, infantem, quem in utero geſtabat, Trojani excidii cauſam futurum: à matre tamen clam educatus in Ida monte, propter æquitatis famam à Diis electus eſt judex pulchritudinis, inter Junonem, Palladem, ac Venerem: orto nempe inter eas diſſidio, propter malum aureum ad Pelei nuptias à Diſcordia illatum, atque inſcriptum his verbis, *Detur pulcherrimæ*, Paris Veneri malum addixit: poſtmodum agnitus ab Hectore fratre & parentibus, ac deinde miſſus in Græciam, & Menelai Spartani regis hoſpitio uſus, Helenam ejus uxorem Veneris favore ſecum abduxit: ad quam repetendam, bellum à Græcis conflatum eſt. Occidit deinde Achillem in templo Thymbræi Apollinis, & paulo poſt à Philoctete occiſus eſt.

32. *Et genus inviſum.* | Quia Trojanorum genus à Dardano fluxerat, Jovis filio ex Electra pellice, Atlantis filiâ. Infra v. 239.

Rapti Ganymedis honores. | Munus miniſtrandi pocula in Deorum conviviis, tranſlatum eſt ab Hebe, Dea juventutis, ad Ganymedem, formoſum puerum, Trois filium, à Jove ſub [illegible] formam latente ſublatum inter ſidera, [illegible] Ida monte venaretur. *Rapti.* | Vel [illegible] eſt caſus, & refertur ad *Ganymedis*; vel [illegible] nativus pluralis, & *honores* reſpicit, qui [illegible] ſeu erepti ſunt Hebe, Junonis & Jovis, [illegible] juxta alios, unius Junonis filiæ.

33. *His accenſa ſuper.* | Accenſa *ſuper* [illegible] eſt, *de his cauſis tribus*, nempe judicio Paridis, Electræ amoribus, & Ganymedis honore [illegible] natus ac Servius melius, *ſuper* explicat [illegible] *præterea*: nempe accenſa his tribus, [illegible] ſive *præter* metum de Carthaginis exitio [illegible] ceptum: quæ quarta erat odii ejus in Ænea cauſa.

34. *Danaûm*, &c. | Græcorum, à Danao Ægypti fratre, qui in Græciam navigavit, [illegible] deque expulſo rege Sthenelo, Argos tenuit, novæ gentis parens fuit.

Achillei. | Genitivus eſt pro *Achillis*: [illegible] ſim vide infra v. 224. *Achilles* Pelei & Thetidis filius, regnavit in Auſtrali Theſſaliæ parte quæ Phthiotis dicta eſt. Statim ab [illegible] Stygiis aquis immerſus, atque inde vulnerabilis non violabilis, præterquam eâ pedis parte quâ, dum lavaretur, à matre comprehenſus. Occultatus à Thetide inter Lycomedis, Scyri regis, filias habitu muliebri, ne ad Troja[illegible] iret, unam earum vitiavit Deidamiam, ex [illegible] que Pyrrhum ſuſcepit. Agnitus tamen Ulyſſis dolo; & ad illam expeditionem profectus Hectorem occidit, & viciſſim à Paride occiſus eſt, ſagittâ in talum impactâ. *Pelides* à patre Peleo dictus: *Æacides* ab avo Æaco, Jovis filio, Æginæ inſulæ rege, de quo *Æ*. 2. 7.

38. *Siculæ telluris.* | Sicilia, inſula Mediterranei maris, de qua fuſè *Æ*. 3. 687. [illegible] ſolvit Æneas menſe Julio exeunte: ut diximus [illegible] in argumento generali.

Cu[illegible]

ım Juno, æternum ſervans ſub pectore vulnus,
æc ſecum : Mene incepto deſiſtere victam,
ec poſſe Italia Teucrorum avertere regem ?
uippe vetor fatis. Pallaſne exurere claſſem
givûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
nius ob noxam & furias Ajacis Oïlei ?
ſa, Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
ſjecitque rates, evertitque æquora ventis :
ım expirantem transfixo pectore flammas
rbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.
ego, quæ Divûm incedo regina, Joviſque
ſoror & conjux, unâ cum gente tot annos
la gero : & quiſquam numen Junonis adoret
rterea, aut ſupplex aris imponat honorem ?
flammato ſecum Dea corde volutans,
rrũ in patriam, loca fœta furentib⁹ Auſtris,
m venit. Hic vaſto rex Æolus antro

cum Juno ſervans ſub pectore plagam immortalem, hæc mente volvebat : *Egone ut victa ceſſem à cœpto, nec poſſim arcere* ab *Italia regem Trojanorum ? ſcilicet impedior fatis ! An Pallas potuit incendere naves Græcorum, & ipſos ſubmergere mari, propter culpam & furorem ſolius Ajacis Oilei ? Ipſa vibrans è nubibus rapidum fulmen Jovis, & diſſipavit naves, & turbavit mare ventis, ipſumque* Ajacem *evomentem flammas è transfoſſo pectore, involvit turbine, & impegit rupi acutæ. Ego vero quæ gradior regina Deorum, Joviſque & ſoror & uxor, bellum facio à tot annis adverſus unicum populum : & aliquis poſtea colet divinitatem Junonis, aut ſupplex imponet victimam al-*

Talia volvens Dea privatim animo ardente, venit in Æoliam, regionem tempeſtatum, & furioſis ventis. Illic rex Æolus ſpatioſa in caverna

NOTÆ.

Teucrorum. | Trojanorum, à *Teucro* rege : infra v. 239.

Quippe vetor fatis. | Occurrit objectioni, poſſet è ſummâ vi fatorum in ipſos & eſt indignatio cum amaro quodam *Quaſi vero fata debuerint ultionem injumittere Palladi, mihi negare.* De *Pallade*, 61.

Argivûm. | Non proprie Argivorum, Græcorum omnium ; ſed Locrenſium : qui rege ſuo Ajace, Oilei filio, poſt Trojanum am patriam repetentes, tempeſtate oppſunt : Ajax ipſe fulmine afflictus à Pallo quod is, captâ Trojâ, Caſſandram filiam virginem, & vaticinandi munere em, in ipſo Palladis templo vitiaſſet. Homerum tamen ſubmerſus eſt à Nepõ quòd invitis Diis evaſurum ſe è fluimpudenter jactaſſet. Odyſ. l. 4. 505.

Ajacis Oilei. | Duo enim Ajaces fuerunt. Oilei, Locrenſium regis ; alter Telamonis, nis regis filius, qui propter amiſſa in Achillis arma, in gladium incubuit. Subſtantivum eſt, & eſt *Ajax Oilei.* nem; ut alibi *Deiphobe Glauci*, nempe *filia.*

Jovis. | A quo fulmen mutuata fuerat, orem infligeret plagam. Juno enim, & & Vulcanus, fulmina mittere dicebanſed non tam valida, quam Jupiter.

Scopuloque. | Aut Caphareo, Eubœæ monjuxta Homerum Odyſſ. 4. 507. Gyrææ quam Didymus eſſe putat Gyarum, Ægæi inſulam, non longe à Delo, ſteriliſſimam, & exilii loco habitam à Romanis.

50. *Incedo regina*, &c. | De gravitate Junonii inceſſus G. 3. 532. Solemnia Deorum cum ſororibus connubia ſunt. Ovid. Met. 9. 498. *Dii nempe ſuas habuere ſorores. Sic Saturnus Opim junctam ſibi ſanguine duxit, Oceanus Tethyn, Junonem rector Olympi.* Per Jovem autem, fabulæ ætherem cœlumque igneum ſignificarunt ; per Junonem, aërem : unde Juno Jovis *ſoror* dicitur, quia aër ætheri ſubtilitate perſimilis ; *conjux* vero, quia aër ætheri ſubjectus. Ex Cicerone & Macrobio. Tamen Virgilius aërem ipſum & ætherem videtur in uno Jove adumbraſſe, eique terram conjugem attribuiſſe. G. 2. 325.

55. *Auſtris.* | Proprie ventis à meridie flantibus, de quibus Æ. 2. 58. Hic promiſcue pro omnibus.

56 *Æoliam.* | Non hic Aſiæ minoris regio ſignificatur, inter Troadem & Ioniam ſita, *Æolia*, ſive *Æolis* dicta ; ſed *Æolia inſula* inter Italiam & Siciliam ſitæ, numero ſeptem ; aliter *Vulcania* & *Hephaſtiades* appellatæ : quarum principes ſunt Lipara, Hiera, Strongyle. *Vulcania* & *Hephaſtiades* dictæ, quia propter frequentem ignium eruptionem Vulcanus, qui Græcis Ἥφαιστος, ibidem habere officinam exiſtimatus eſt ; præſertim in Hiera, de qua Æ. 8. 416. *Æolia* vero, quia Æolus, Hippotæ filius, ibidem regnavit, maxime in Strongyle : rex ventorum habitus ideo, quia juxta Plinium, Diodorum, ac Solinum, ex inſularum fumo ventos in triduum

continet auctoritate suâ ventos pugnantes, & tempestates sonantes, eos*que coercet catenis & carcere. Illi impatientes tumultuantur circa obices, magno cum fragore montis: Æolus sedet in summo monte, tenens sceptrum, & mitigat animos, & moderatur furorem. Nisi id faceret, scilicet* venti *rapidi secum raperent maria ac terras & cœlum intimum, eaque per aërem traherent. Sed Deus omnipotens id timens clausit eos in antris obscuris, & superimposuit moles altarum montium, præfecitque regem, qui constanti lege sciret & eos coercere, & iis permittere laxiora frena,* quoties *juberetur. Apud quem Juno tunc supplicans usa est his verbis: Æole (nam parens Deorum & rex mortalium tibi dedit, & mitigare, & concitare vento fluctus) Natio mihi infensa currit per mare Tyrrhenum, in Italiam ferens Trojam & Penates domitos. Adde impetum ventis, & obrue naves submersas, aut impelle* in *diversas* partes, *& disperge corpora mari. Ego habeo quatuordecim Nymphas formoso corpore: è quibus Deiopeiam, qua specie elegantissima* est, *sociabo* tibi *firmo conjugio, & propriam addicam: ut pro officio transigat tecum omnes annos, & efficiat te patrem formosâ sobole. Æolus hæc vicissim respondit: Tua cura est, ô regina, considerare quid velis; æquum est me exequi tua mandata.*

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.
Illi indignantes magno cum murmure montis,
Circum claustra fremunt. Celsa sedet Æolus arce
Sceptra tenens: mollitq; animos, & temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras cœlumq; profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantq; per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemq; & montes insuper altos
Imposuit: regemq; dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas sciret dare jussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
Æole, (namq; tibi Divûm pater atq; hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento:)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victosque Penates.
Incute vim ventis, submersasq; obrue puppes:
Aut age diversas, & disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopeiam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo,
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contra: Tuus, ô regina, quid optes
Explorare labor: mihi jussa capessere fas est.

NOTÆ.

prædicere nautis solitus erat: unde hæ insulæ dicuntur hic *ventorum patria*. Nomen Æoli ab αἴολος *varius*, ob naturam ventorum mutabilem.

60. *Arce.* | Vel proprie in arce, quæ ipsi palatii loco fit; vel in summa montis rupe: rupes enim *arces* aliquando appellantur: G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeia arces.*

63. *Verrantque.* | Vox Lucretiana, l. 5. 267. *Validi verrentes æquora venti.*

66. *Fœdere.* | Est enim quoddam veluti fœdus, imperium principum in subditos: quo subditi obsequium principibus, principes subditis tutelam promittunt.

71. *Tyrrhenum æquor.* | Mediterranei maris ea pars est, quæ Italiam ad meridiem alluit; unde *mare inferum* etiam vocatur, & mare *Tuscum:* à Tuscia sive Etruria, ad fretum Siculum extenditur: *mer de Toscane.*

72. *Ilium in Italiam,* &c. | De *Ilio,* Troja, supra, v. 5. De *Italia,* v. 6. de *Penatibus,* Diis domesticis l. 2. 717.

75. *Nymphæ.* | Proprie minora aquarum numina sunt, ut diximus Ecl. 2. 46. Addicam tamen & aliis numinibus quasi famulæ.

76. *Deiopeiam.* Nomen à δῆι & ἀείδω, ὀψ ὄπις, vox.

77. *Connubio.* | Vulgo secundam syllabam habet longam, quia est à *nubo,* cujus prima longa ita Æ. 3. 319. *Hectoris Andromache Pyrrhi connubia servas:* Æ. 4. 316. *Per connubia nostra,* &c.

78. *Pulchrâ prole.* | Innuit hic Æolum libenter fuisse hactenus infelicem; Sisypho nempe, latrociniis infami, Macareo sororis suæ Canaces incesto amatore: hos enim duos hujus et Æoli ventorum regis liberos facit Ovidius Heroid. 11. 9. Et propterea Juno novam conjugem proponit, ex qua digniores suscipiat liberos: Adde quod Dea nuptiarum & partum est: unde non indecora est hæc ejus promissio.

81. *Fas est.* | Licebit mihi facere, etiamsi illicita jusseris: tibi enim tam multa debeo, ut nemini reus possim reperiri, si Jussa tua, quæcumque fuerint, implevero.

Tu mihi quodcunq; hoc regni, tu ſceptra, Jovemq;
Concilias: tu das epulis accumbere Divûm,
Nimborumq; facis tempeſtatumque potentem,
Hæc ubi dicta, cavum converſa cuſpide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Quà data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque à ſedibus imis
Una Euruſq; Notuſq; ruunt, creberq; procellis
Africus: & vaſtos volvunt ad litora fluctus.
Inſequitur clamorq; virûm, ſtridorq; rudentum.
Eripiunt ſubito nubes cœlumque, diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther:
Præſentemq; viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ ſolvuntur frigore membra.
Ingemit, & duplices tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Trojæ ſub mœnibus altis,
Contigit oppetere! ô Danaûm fortiſſime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe? tuâq; animâ hanc effundere dextrâ?
Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon: ubi tot Simois correpta ſub undis

Tu mihi demeveris Jovem, & imperium, & eam qualemcumque auctoritatem: tu facis ut accumbam menſis Deorum, & reddis me *dominum nubium ac tempeſtatum. Poſtquam hæc dicta ſunt, concuſſit cavernoſum montem ad latus intorta cuſpide: ac venti quaſi turmatim erumpunt, quà via aperta eſt, & agitant flatu terras. Incederunt mari, ac ſimul Euruſque, Notuſque, & frequens tempeſtatibus Africus, evertunt totum mare ab ipſo fundo: & propellunt ad litora magnos fluctus. Sequitur & clamor hominum, & ſtridor funium. Statim nubes auferunt cœlum & lucem ex oculis Trojanorum: nox obſcura inſidet mari: poli tonuere, & æther ſplendet frequentibus fulguribus: & omnia ingerunt hominibus præſentem necem. Continuo membra Æneæ frigore diſſolvuntur: Ingemit, & attollens ad aſtra ambas manus, talia ore pronunciat: O ter & quater felices quibus accidit mori in oculis parentum, ad muros excelſos Trojæ: ô generoſiſſime nationis Danaorum, fili Tydei, egone non potui mori in campis Trojanis, & amittere hanc vitam tua manu? Ubi durus Hector periit armis Achillis, & magnus Sarpedon: ubi Simois volvit inter aquas tot correptos clypeos hominum,*

NOTÆ.

im. Atque id ad mentem Donati. Servius vero ait eſſe commutationem negativi ſenſus in affirmativum; *fas eſt capeſſere*, pro, *nefas eſt non capeſſere*: ut alibi affirmativus in negativum commutatur; *munera nec ſperno*, pro, *libenter accipio*, Æ. 7. 261.

83. *Epulis accumbere.* | Divinitatis hæc nota eſt: ſic notat Horatius divinitatem Herculis, Od. l. 4. 8. 29. *Sic Jovis intereſt optatis epulis impiger Hercules.*

84. *Tempeſtatum potentem.* | Dominum. Sic Horat. Od. l. 1. 3. *Sic te Diva potens Cypri.*

89. *Euruſque*, &c. | *Eurus*, ventus ab oriente. *Notus*, à meridie, qui & *Auſter* dicitur. *Africus*, ab Africa ſpirans, inter occidentem & meridiem.

91. *Stridorque rudentum.* | Nauticorum funium, qui propter gravem in motu ſtridorem, *rudere* quodammodo videntur.

93. *Teucrorum.* | Trojanorum, ſupra, v. 42.

96. *Extemplo.* | *Continuo*: & verbum eſt ſacrorum, ut *ilicet* judiciorum: quemadmodum enim *ilicet*, dimiſſo ſenatu, id eſt *ire licet*; ita *extemplo*, ſacrificio peracto, pronunciabat à præcone: quo ſignificaretur, ut exirent è templo. Quod quia cito fiebat, ideo pro *cito* & *continuo* ſumi utrumque cœptum eſt.

97. *Ingemit.* | Accuſatur hic à quibuſdam Æneas puſilli animi, ſed temere: non enim hic mortem deprecatur, ſed mortem ingloriam atque inutilem.

100. *Danaûm*, &c. *Tydide*, &c. | *Danaum*] Græcorum à Danao, ſupra, v. 34. *Tydide.* | Vocativus Græcus. Diomedem intelligit, Tydei filium, Argivorum ducem Trojano bello: de quo Æ. 11. 243. Ab eo vulneratus Æneas in coxa, & tantum non occiſus eſt, Iliad. 5.

103. *Sævus.* | Hic pro *forti*, bonam in partem ſumitur.

Æacidæ. | Achillis, qui nepos fuit Æaci, ſupra v. 34.

Hector. | Priami & Hecubæ filius, Trojæ propugnator, qui decimo obſidionis anno ab Achille occiſus eſt, & bigis alligatus, ac circa Patrocli ſepulcrum & Trojæ muros tractus: cadaver à Priamo redemptum auro, poſtquam dies duodecim inſepultum fuiſſet.

104. *Sarpedon.* | Jovis ex Laodamia filius, Lyciæ rex, Priamo contra Græcos in auxilium venit, & à Patroclo occiſus eſt.

Scuta

& galeas, & generosa corpora. Talia dicenti, tempestas stridens ab *Aquilone percutit* ex *opposita* parte *velum, & propellit fluctus ad astra. Rumpuntur remi, deinde prora detorquetur, & objicit latus undis: succedit mons aquæ altitudine præruptus. Alii pendent è summo fluctu; mare hians pandit aliis terram inter fluctus: mare ebulliens turbatur arenis. Notus affligit tres* naves *abreptas ad scopulos occultos; scopulos* inquam illos, *quos Itali in media oppellant Aras,*

Scuta virûm, galeasq; & fortia corpora volvit.
Talia jactanti stridens Aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctusque ad sydera tol
Franguntur remi: tum prora avertit, & und
Dat lat9: insequitur cumulo prærupt9 aquæ m
Hi summo in fluctu pendent, his unda dehisc
Terram inter fluctus aperit: furit æst9 arenis
Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet
Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus Ar

NOTÆ.

104. *Simoïs.* | Fluvius Troadis, ex Ida monte, per agrum Trojanum in Scamandrum profluens, & cum eo in Hellespontum, non longe à Sigeo promontorio: nunc dicitur *Simoers.*

106. *Aquilone.* | Qui & *Boreas* appellatur, ventus septentrionalis, Ecl. 7. 51.

107. *Adversa.* | Quia Aquilo, flans à septentrione, adversus est illac navigantibus è Sicilia in Italiam. Atque hujus quidem venti flatu Æneas, qui solverat è Drepani portu, & Siciliæ parte maxime occidentali; jamque aliquantum in mare Tyrrhenum ad septentrionem processerat; retro ad meridiem actus est, Africam versus. Ubi cum inter Siciliam atque Africam, quasi medium teneret; tum Notus à meridie, tres naves ad septentrionem & *aras* repulit, v. 112. Eurus ab oriente, tres alias in occidentem impegit, ad latera Africæ, & Syrtim minorem, v. 114.

108. *Prora avertit.* | In quibusdam codd. *proram avertit*, & refertur ad *procella*: in cæteris melius *prora avertit*, id est, *avertit se. Prora.* | Pars navis anterior.

109. *Insequitur cumulo*, &c. | Dabit lucem hæc imitatio Ovidiana Met. 15. 508. *Cum mare surrexit, cumulusque immanis aquarum In montis speciem curvari & crescere visus.*

112. *In saxa latentia.* | Non in quælibet saxa latentia; sed in ea, quæ ab Italis *ara* vocantur, quænam autem illa sunt, mox inquiremus.

113. *Aras.* | I. Explicant aliqui apud Pomponium Sabinum, de Aris Philænorum, loco in Africa celebri, propter mortem duorum ejus nominis fratrum, qui, pro disterminandis Carthaginensium suorum à Cyrenaica ditione limitibus, ibi se vivos defodi passi sunt: ut est apud Sallust. in Jugurtha. At locus ille circa Syrtim majorem, in Continenti Africæ fuit: igitur Notus, meridionalis ventus, non potuit illuc naves pellere; adde quod sunt aræ istæ *mediis in fluctibus.* II. Scaliger in Comment. ad Epistolam 9. Ausonii, *aras* ait esse moles & crepidines, quibus flumina aut maria coercentur, Galliee *quays*: citatque hos V
versus, sed male; nam crepidines illa
muniunt, *ara* istæ sunt *mediis in fluctib*
mat sententiam hoc ejusdem epistolæ
Desertus vacuis solisque exerceor aris: sed
ter, nec temere rescriberem, vel *agris*
oris, cui lectioni favet impense subsequ
versuum sententia. Addit locum è Ter
pallio, cap. 5. *Scleo de qualibet margine, vel*
medicinam meribus dicere: putatque *marg*
& *ara* hic esse synonyma: sed præter
quod in quibusdam codd. legitur *aru*,
ara; manifestum est nihil hic esse, quod
mare fluviosque pertineat: & hæc esse Op
cujusdam philosophi verba, qui profite
ad dicendum, non suggestu, non pulpi
gere; sed ex quolibet loco paulo
quales sunt in viis margines, qualis
gradus, concionem habere. III. Ex Serv
Pomponio Sabino colligitur *aras* insula
Africam inter & Siciliam positas, non
à Lilybæo Siciliæ promontorio, commu
mine *Ægates* appellatas; tres numero, Ph
bantiam, nunc *Lavenzo*; Æguſam, nunc
vignana; Hieram, nunc *Maretamo*: e
admodum scopulosas, & saxis *latentibus* v
tas. Ad has constat victos esse navali pr
Pœnos à Q. Lutatio Catulo consule anno
C. 512. & pace ibidem constitutâ termin
ab eo feliciter fuisse bellum Punicum prim
iis conditionibus, ut quicquid insularum
Africam inter & Italiam, Romani juris de
ceps foret. Id habetur ex Floro, Cornelio N
pote, Polybio. Testatur Servius ex illo fœd
saxa illa dicta Italis fuisse *aras propitias*, &
nomine appellari apud Sisennam histori
veterem, cujus opera perierunt. Atque ille
sularum situs plane cum Virgiliana tempes
descriptione convenit, qualem explicuimus
v. 107. Non possum tamen, quin hic Turne
bum, & Pomponium Melam, obiter perstringam
Turnebus quidem l. 26. c. 23. saxa illa mig
in honore apud Romanos habita confirmat ex
hoc Lucani l. 8. 892. *Augustis aris victoris L*

Dorsum

…rsum immane mari ſummo. Tres Eurus ab alto
brevia & ſyrtes urget, miſerabile viſu;
…ditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
…am quæ Lycios fidumq; vehebat Orontem,
…ius antea oculos ingens à vertice pontus
puppim ferit: excutitur pronuſque magiſter
…olvitur in caput: aſt illam ter fluctꝰ ibidem
…orquet agens circum, & rapidus vorat æquore
…parent rari nantes in gurgite vaſto: (vortex.

quæ ſunt quaſi *grande dorſum in ſuperficie maris. Eurus tres* naves *impellit à pleno* mari *in brevia & ſyrtes, res viſu miſerabilis*; eaſque *impingit in vada & circumdat vallo arenæ. Ingens fluctus ante oculos ipſius Æneæ percutit à prora in puppim, unam* navim, *quæ ferebat Lycios & fidelem Orontem: concidit gubernator, & pronus ſubvertitur in caput: …vero fluctus ter eodem in loco circum involvens torquet, & præceps vortex abſorbet mari. …untur pauci enatantes in immenſo mari:*

NOTÆ.

…ſatur ab æquore ſaxum Tarpeiis. Ubi ſane …iavit vir ſagax: pater enimvero legen… ſixum hoc Lucani, tumulum illum eſſe …rium, quo Pompeii cadaver in Ægyptio …nditum eſt; & hanc eſſe verſuum ſen… *ſaxeum Pompei tumulum, quem flu… bit in litore, auguſtiorem eſſe aris illis, …latrix Roma victori Cæſari deinde erexit:* …tem *Tarpeiis* plane ſequenti verſui ad… …da eſt. Pomponius Mela, cum l. 2. c. …ravit *Ægates Romana clade memorabiles*, …ravit, aut cladem intellexit, non quam …ani paſſi ſint, ſed quam Pœnis intulerint. 114. *Dorſum immane*, &c. | Quomodo igitur …ntia; ſiquidem dorſum in mari faciebant? …icet *dorſum* faciebant inſulæ: circumjecta …dis ſaxa *latebant*. Polybius l. 4. de Iſtri oſti… loquens, ait, in iis aggeſtiones quoque are… …um eſſe, quas nautæ vocant *pectora*: κα…λ…ς …ονὲς ὀι ναυτικοὶ κ…λ…ν.

115. *In brevia & ſyrtes.* | Non in omnia …via, ſed in ea quæ peculiariter vocantur …rtes. Et *brevia, vada, ſyrtes*, communiter ſig… …icant partes illas maris, ubi frequentes & …mo mutabiles fiunt arenarum aggeſtiones: …via quidem dicta βραχέα, quia *brevis* & …rum alta ibidem aqua eſt: *vada*, quia pedi… …s illac facile eſt *vadere*, difficile navibus; …rtes, à *tractu* inquit Salluſtius, id eſt, quali …rtes à σύρω *traho*, quia eo *limum, arenam… & ſaxa ingentia fluctus trahunt*, ait idem. …mes ejuſmodi duæ ſunt in Africano Litore, …tos in ſinus porrectæ, Tripolitanam regio… …m utrimque vallant: major ad orientem …, *les ſeches de Barbarie*; minor ad occiden… …m, *le golfe de Capes*: major à minore diſjun… …gitur ducentis & quinquaginta paſſuum millibus. Itaque de minore ſola hic eſt ſermo: pluralem tamen numerum poëta ad rem augendam adhibuit. Et *Eurus* facile potuit ad Syrtis illius occidentale latus, Carthagini vicinius, Æneæ naves impellere, cum ab oriente ſpiret.

117. *Lycios.* | Aſiæ minoris populos, inter Pamphyliam & Cariam, qui Trojanis in auxilium venerant: & mortuo Rege ſuo Sarpedone, Æneæ adhæſerant. *Orontes*, earum dux, magiſter navis, *Leucaſpis* videtur fuiſſe, de quo Æ. 6. 334.

118. *A vertice*, &c. | Explicat Servius, *à puppi*, quam ait eſſe verticem navis: male, non enim *à puppi in puppim* pontus ferire poteſt. Idem Servius, ab *Aquilone*, ſeu *Boreali polo*, qui *vertex* appellatur; durius Modicius, *à puncto verticali*, quod Arabes *Zenith* vocant; curioſius Taubmannus, *à vertice*, ſive, quod idem eſt, *vortice, aquarum aut ventorum*; Lucretius enim l. 1. 293. de ventis, *Interdum vertice torto corripiunt*: ſed ab eo ſenſu videtur abhorrere præpoſitio *à*. Ego interpretor *à prora*: quæ pars eſt navis, ſi non mole altior, ſaltem acutior & in roſtrum deſinens: unde *vertex* dici poteſt. Adde quod levior cum ſit, facilius potuit fluctuum impetu attolli, & in puppim ſubverti: unde *pronus magiſter in caput* revolutus fuerit.

121. *Vortex.* | Chariſius diſtinguit *verticem* à *vortice*; & hunc derivat à *vorando*, illum à *vertendo*. Alii tamen melius utrumque à *vertendo* deducunt, & utriuſque vim confundunt; ut ſignificent quicquid *vertitur* ac torquetur, ut in aquis, ventis, extrema parte axis, capillis: à capillis autem, ad ſummam capitis partem exprimendam transfertur *vertex*; à capite, ad cacumina montium atque arborum. Patet utriuſque vocis affinitas ex Quinctiliano, qui ait Scipionem Africanum primum in *vortices* & *vorſus* literam *o* mutaſſe in *e*.

122. *Apparent rari*, &c. | Hoc de navi Orontis intelligendum: ex qua pauci enatare conabantur, cæteris mari demerſis.

Gurgite vaſto. | *Gurges* eſt pars maris aut fluvii profundi, aquas ingenti ſono quaſi ſorbens; unde à ſoni ſimilitudine nomen habet: ſumitur hic, ut vulgo apud cæteros poetas, pro toto mari: & eſt tapinoſis, ſive rei magnæ expoſitio humilior; unde additur, *vaſto*. Sic Æ. 3. 197. *Diſperſi jactamur gurgite vaſto.*

& *arma hominum, & tabulæ, & Trojanæ opes per aquas. Jam tempestas superavit firmam navem Ilionei, jam* navem *genorisi Achatæ, & eam quâ portabatur Abas, & quâ senior Alethes; & omnes solutis junctûris laterum admittunt pernicioſam aquam, & rimis dehiſcunt. Interea Neptunus animadverit mare magno tumultu agitari, & immiſſam tempeſtatem, & profunda* maris *ab imis vadis revoluta: graviter iratus, & mari providens, ſuſtulit caput tranquillum è ſuperficie aquæ. Cernit naves Æneæ diſperſas toto mari, Trojanos obrutos fluctibus & aëris fulminibus. Nec fraudes & iræ Junonis ignotæ fuerunt fratri* Junonis: *appellat ad ſe Eurum ac Zephyrum, deinde hac*

Arma virûm, tabulæq; & Troïa gaza per undas
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ
Et qua vectus Abas, & qua grandævus Alethes
Viçit hyems: laxis laterū compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcit
Interea magno miſceri murmure pontum,
Emiſſamque hyemem ſenſit Neptunus, & imis
Stagna refuſa vadis: graviter commot⁹ & alto
Proſpiciens, ſummâ placidum caput extulit undâ
Diſjectam Æneæ toto videt æquore claſſem,
Fluctibus oppreſſos Troas, cœlique ruinâ.
Nec latuere doli fratrem Junonis, & iræ:
Eurum ad ſe Zephyrumq; vocat: dehinc talia fatur
Tantane vos generis tenuit fiducia veſtri?
Jam cœlum terramque, meo ſine numine, venti,
Miſcere, & tantas audetis tollere moles?

ait: Tantane vos cepit confidentia ex veſtra origine? Jam audetis, venti, abſque mea auctoritate, confundere cœlum & terram, & attollere tanto cumulos fluctuum?

NOTÆ.

123. *Troïa gaza.* | Perſica vox, ærarium ſignificat, ex Pom. Mela, l. 1. 11. Neque tantum pro auro ſumitur, quod natare non potuiſſet, ſed pro qualibet pretioſa ſupellectile. Addit Mela, *Gaſam*, Palæſtinæ urbem inde nomen accepiſſe; quod Cambyſes Perſarum rex, cum Ægyptum armis peteret, *huc belli opes & pecuniam intuliſſet*, *Troïa* adjective, *Troïus, Troïa*, trium ſyllabarum.

124. *Ilionei-Achatæ.* | *Ilionei* vult eſſe dativum Servius, & caſum pro caſu poſitum: at dativus quidem eſt Græcus, ſed genitivus Latinus, *Ilioneus, Ilionei*. *Achatæ* quoque genitivus eſt Latinus primæ declinationis, ut Æ. 4. 351. *Me patris Anchiſæ.* Et *Achates* quidem hic is erat Æneæ amicus, de quo paſſim ubique ſermo eſt. *Ilioneus* mox apud Didonem naufragorum orator erit, v. 525.

125. *Abas---Alethes.* | *Abas*, is forte, qui à Lauſo Mezentii filio occiditur, Æ. 10. 427. *Alethes*, ut præcipui vir conſilii atque auctoritatis inducitur Æ. 9. 246. *Hic annis gravis atque animi maturus Alethes.*

126. *Hyems.* | Vis tempeſtatis: æſtas enim tunc erat, ut videbimus, v. 539. Sic de æſtiva tempeſtate, G. 1. 321. *Ita turbine nigro Ferret hyems culmumque levem ſtipulaſque volantes.*

127. *Imbrem.* | Vel propie pluviam, vel ipſam maris aquam: aqua enim generatim imber à Lucretio dicitur, l. 1. 715. *Ex igni, terra, atque anima procreſcere, & imbri.*

129. *Neptunus* | Jovis & Plutonis frater; maris præſes. Uxorem habuit Amphitriten; ex qua Nymphas complures ſuſcepit. Mœnia Trojanos condidit cum Apolline: equum è terra ſuſcitavit, cum Pallade contendens de nomine Athenis imponendo, ut habetur G. 1. 14. Nomen ejus, juxta Ciceronem, à *natando*, juxta Varronem, à *nubendo*, quia terram aquis obnubit & cooperit.

130. *Stagna vadis.* | Tapinoſis, humiliatio preſſio majoris rei: *ſtagnum* enim eſt aqua *ſtans: vadum*, locus in mari aut fluvio, ubi parum aquæ, multum arenæ eſt: hic utrumque pro *mari*.

133. *Cœlique Ruinâ.* | Imbre, fulguribus, fulminibus, quæ è cœlo *ruunt*.

134. *Fratrem Junonis.* | Neptunum: ambo enim Saturnum patrem, Opem matrem habuerunt. Neptunus autem dicitur Junonis frater: quia aër, qui Juno eſt, confinis eſt aquæ, quæ Neptunus.

135. *Eurum---Zephyrumque.* | Ventos oppoſitos, hunc ab occidente, illum ab oriente.

136. *Generis fiducia.* Venti enim principes feruntur Auroræ & Aſtræi Titanis filiæ eſſe. Admonet ergo Neptunus objurgando, ut, ſi Gigantum majorum ſuorum imitari pervicaciam velint, pœnas eorundem timeant.

137. *Cœlum terramque.* | Puto hic Neptuno communem elementorum omnium perturbationem ventis exprobrari: & per *cœlum* quidem, aërem & ætherem; per *terram*, aquam etiam ſignificari, quæ cum terra conglobata eſt.

Quos

uos ego. Sed motos præſtat componere fluctus.
oſt mihi non ſimili pœna commiſſa luetis. 140
aturate fugam, regique hæc dicite veſtro:
on illi imperium pelagi, ſævumq; tridentem;
d mihi ſorte datum: tenet ille immania ſaxa,
eſtras, Eure, domos: illa ſe jactet in aula
olus, & clauſo ventorum carcere regnet. 145
ic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
ollectaſque fugat nubes, Solemque reducit.
ymothoë ſimul, & Triton adnixus, acuto
etrudunt naves ſcopulo: levat ipſe tridenti;
aſtas aperit ſyrtes & temperat æquor, 150
que rotis ſummas levibus perlabitur undas.
c veluti magno in populo cum ſæpe coorta eſt
editio, ſævitque animis ignobile vulgus;
am, faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat:
i pietate gravem ac meritis ſi forte virū quem
exêre, ſilent, arrectiſq; auribus aſtant: 156
egit dictis animos, & pectora mulcet. (quam
unct⁹ pelagi cecidit fragor: æquora poſt-
roſpiciens genitor, cœloque invectus aperto,
lectit equos, curruq; volans dat lora ſecundo.

Vos ego puniam. *Sed melius eſt ſedare turbatas aquas. Deinceps non luetis crimina tali pœna. Celerate fugam, & dicite iſta veſtro regi: Non illi conceſſam* eſſe *dominationem maris, & potentem tridentem; ſed mihi per ſortem. Habet ille rupes ingentes,* quæ ſunt *veſtræ domus, ô Eure: Æolus glorietur in illa aula, & clauſo carcere ventorum exerceat imperium.* *Sic dixit, & celerius* quam *dixerat ſedat inflatum mare, & pellit nimbos congregatos,* & rurſus *inducit Solem. Simul* cum eo *Cymothoë, & Triton connitens, depellunt naves* ab *acuto ſcopulo: ipſe* Neptunus *ſublevat* eas *tridente, & recludit immenſas ſyrtes, & ſedat mare, & perſtringit ſuperficiem aquarum levibus rotis. Et quemadmodum ſæpe, cum in populo numeroſo commota eſt ſeditio, & plebs vilis furit animis; & jam tædæ ac lapides volant, ira ſuppeditat tela: tunc ſi fortuito viderint virum aliquem inſignem virtute ac*

eritis, tacent, & ſtant attentis auribus: ille temperat animos & placat corda ſermone. Ita omnis tumultus maris ceſſavit, ſtatim atque pater videns mare, & vectus per aërem ſerenum, impulit equos, & dantens immiſit habenas currui facili.

NOTÆ.

Numine. | *Numen*, proprie *nutus* eſt; ſive motus quidam oculorum & capiti, quo petenti ſignificamus nos poſtulata concedere. Hinc ad ſignificandam voluntatem Deorum traducitur, ut hic, & Æ. 2. 777. *Non hæc ſine numine Divum Eveniunt.* Tum ad potentiam eorundem & auctoritatem, ut ſupra, v. 52. *Et quiſquam numen Junonis adoret?* & infra v. 670 *Et ſupplex tua numina poſco.* Denique ad ipſum Deum, ut G. 4. 453. *Non te nullius exercent numinis iræ;* & Æn. 4. 382. *Si quid pia numina poſſunt.*

139. *Quos ego.* | Reticentia, ad terrorem incutiendum. Supple: *Quos ego ſi corripuero, vindicabo.* De hac figura Ecl. 3. 25.

141. *Maturate fugam.* | Celerate. De hac voce G. 1. 261.

142. *Tridentem.* | Sceptrum Neptuni, quod ipſi tribuitur: vel quia tria ſunt aquarum genera, maria, flumina, paludes: vel potius, ut innuit Cornutus, quia piſcatores telo ejuſmodi ad venationem piſcium utebantur, vocabantque *fuſcinam.*

143. *Saxa.* | Æoliarum inſularum, de quibus v. 55.

148. *Cymothoë---Triton.* | Dii marini. *Cymothoe* Nympha, Nerei & Doridis filia: à κῦμα *unda*, & θοὸς *curro*. *Triton*, Neptuni & Amphitrites, aut SalaciæNymphæ filius: ſuperiore parte hominem, inferiore piſcem referens: Neptuni buccinator, conchâ utens pro tuba.

150. *Syrtes.* | De ſyrtibus ſupra, v. 315.

159. *Cœloque aperto.* | Non per cœlum vectus, inquit Servius; ſed vectus per maria, cœlo jam ſereno. Tamen ſic aër mari jungitur, inquit Corradus; ut vectus per mare Neptunus, moveri tamen in aëre dici poſſit

160. *Flectit equos.* | Geminos, marinos, qui ipſius currui à poetis alligantur: pedibus anterioribus inſtructos, poſterioribus carentes. Unde ſic à Statio deſcribuntur, Achil. l. 1. 390. *Illi ſpumiferos glomerant a pectore fluctus, Pone natant, delentque pedum veſtigia cauda.* Et à Virgilio G. 4. 389. *Proteus magnum qui piſcibus æquor, Et juncto bipedum curru metitur equorum.* Equos hujuſmodi bipedes, quos à caudæ flexu *hippocampos* appellant, inter poëtarum figmenta refert Aldroandus: nulloſque agnoſcit niſi quadrupedes, quorum effigiem refert, magis bubulæ aut ſuillæ, quam equinæ, affinem: vo-

Deſeſſi

Trojani fatigati conantur assequi cursu litora quæ vicina sunt, & deflectunt ad plagas Africæ. Est locus in longo recessu, ubi insula format portum oppositu laterum, quibus omnis è mari veniens fluctus frangitur, & finditur in sinus replicatos. Hinc & inde rupes immanes & duo scopuli eminent ad cœlum: quorum sub cacumine undique mare placidum quiescit: præterea umbraculum arborum micantium, & nemus obscurum horrentibus tenebris desuper impendet. Ex opposita parte, caverna est in scopulis suspensis: in caverna sunt aquæ dulces, & sedilia è vivo lapide; domus videtur Nympharum. Illic nulla retinacula tenent:

Defessi Æneadæ, quæ proxima, litora cursu
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
Frangitur, inq; sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atq; hinc vastæ rupes, geminiq; minantur
In cœlum scopuli: quorum sub vertice late
Æquora tuta silent: tum sylvis scena coruscis
Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum
Intus aquæ dulces, vivoque sedilia saxo;
Nympharum domus: hic fessas non vincula navis

NOTÆ.

catque *hippopotamos*, à fluviis, præcipue Ægypti, ubi frequentes dicuntur inveniri, maxime in Nigro & Nilo.

Currus. | Dativus antiquus, pro *currui:* de quo Ecl. 5. 29.

162. *Libyæ.* | Pars est Africæ ad oram mediterranei maris, ad occidentem Ægypti: varie a variis scriptoribus definita: vulgo pro tota Africa sumitur.

163. *Est in secessu*, &c. | Portum, à natura, non ab arte factum describit. Et hunc aliqui volunt esse portum Africanæ Carthaginis, sed falso; statim enim vidisset Æneas fundamenta urbis, quæ non vidit nisi postera die. Alii dicunt eam descriptionem plane convenire portui Carthaginis Hispanicæ, sive novæ; at ea similitudo casu occurrit; neque enim ad Hispanicas, sed ad *Libycas oras* Æneas vertitur. Turnebus melius putat portum illum fictum à poëta, circa litus Carthaginense, & omnino expressum ad formam Ithacensis portus, apud Homer. Odyss. 13. 95.

163. *Insula portum*, &c. | Suppressa est vox relativa *quem*, aut adverbium *ubi:* sic supra: *Urbs antiqua fuit: Tyrii*, &c. pro *quam Tyrii*, &c. Hæc autem est loci descriptio. 1. Sinus est longus ac profundus, non latus, in ora Libyæ 2. Sinus illius fauces, ne laxiores sint, claduntur objectu insulæ; quæ in longum porrecta, latus unum opponit sinui, alterum pleno mari. 3. Insula sinum ita claudit, ut aditum tamen in sinum utrumque liberum relinquat. 4. Sic insula mari latus opponit, ut fluctus eo allapsi frangantur, & in se sinuatim revoluti, non recto impetu, sed magno flexu, per extrema insulæ aditum utrimque in portum quærant. 5. Sinus ipse, non insula, scopulis fere circumcingitur: quorum altissimi duo procurrunt ad ea terræ continentis cornua, & utrumque ad defendunt, sylvis in vertice inumbrati. In intimo sinus recessu, quæ frons est ad portum subeuntibus, scopuli antrum exhibent vivis aquis irriguum, &c.

165. *Sinus reductos.* | Vel sinus in se reflectos ac replicatos, quos unda cum impetu allisa semper facit; ut explicamus G. 4. Vel sinus à se invicem recedentes, vacuos Turnebus; qui sic exponit quoque illud Horatii, Epod. 2. 13. *Aut in reducta valle caninæ recedente ac remota.*

167. *Sub vertice tuta.* | Quia scopuli immanent mari, atque insulæ: ideoque locus ventis ac tempestate tutum præstant.

168. *Scena* | *Scena*, σκηνὴ, est umbraculum à σκιὰ *umbra:* unde hic proprie dicitur: translatum fertur ad theatrum, G. 2. 481. & 3. 24.

169. *Coruscis Desuper, horrentique*, &c. | Vel sylvis *desuper* Sole illustratis; *subter*, ramorum opacitate horrentibus. Vel, sylvis crispatis & ventorum impulsu agitatis, & ingentibra nigrantibus, scena & nemus *desuper* minent. Nam *desuper*, & ad *coruscis*, & ad *minet* referri potest. *Coruscis.* | Notat immo *splenderem*, ut G. 1. 233. *Corusco semper fulgens.* | Interdum *motum*, ut Æ. 12. 919. *Æneas fatale coruscat*; id est, *movet*, vibrat. Sic *micare* ambiguum est Æ. 10. 396. *Semesque micant digiti*, id est, *moventur.*

172. *Hic fessas non*, &c. | Vel significat tutum à procellis portum esse, ut navis vinculis & anchoris in eo non egeant. Vel Nymphis unis familiarem esse locum, ignotum adhuc mortalibus, necdum ullas eo navi appulisse.

tenent, unco non alligat anchora morſu.
ſeptem Æneas collectis navibus omni
umero ſubit: ac magno telluris amore
ſi, optatâ potiuntur Troës arenâ,
le tabentes artus in litore ponunt.
imum ſilici ſcintillam excudit Achates,
epitque ignem foliis, atq; arida circum
mmenta dedit, rapuitq; in fomite flammam.
Cererem corruptam undis, Cerealiaq; arma
diunt feſſi rerum: frugeſque receptas
rrere parant flammis, & frangere ſaxo.
neas ſcopulum interea conſcendit, & omnem
ectum late pelago petit, Anthea ſi quà
um vento videat, Phrygiaſque biremes,
Capyn, aut celſis in puppibus arma Caïci:
in conſpectu nullam, tres litore cervos
t errantes: hos tota armenta ſequuntur

naves laſſatas, anchora non affigit eas *unco dente. Illuc intrat Æneas congregatis navibus ſeptem ex tota multitudine: & Trojani* ex iis *egreſſi* cum *magno terræ deſiderio, obtinent arenam deſideratam, & ſternunt in litore corpora ſalſis* undis *fluentia. Et primo Achates excuſſit ſcintillam è lapide, & recepit ignem in frondibus, & circumjecit ſicca alimenta, & ſuſcitavit flammam in foco. Tum fatigati caſibus educunt frumenta infecta undis, & inſtrumenta piſtoria: incipiuntque & coquere igne, & comminuere lapide, frumenta erepta* è naufragio. *Interim Æneas conſcendit rupem, & petit omnem undique proſpectum* in *mare, ſi alicubi Antheum cernat agitatum*

Phrygias naves, vel Capyn, vel arma Caici in altis puppibus. Nullam videt navem ante ad tres cervos vagantes in litore: hos toti greges ſequuntur

NOTÆ.

Septem. | Nempe viginti navibus Troicat, infra, v. 385. Una Lyciorum mox gio periit, v. 117. Duodecim mari diſ- deinde incolumes redibant, v. 397.

Rapuitque in fomite flammam. | Servius modes hic agnoſcunt ſpeciem ſolœciſmi: t, pro *in fomitem*; idque factum à poëta mi licentia circa communes præpoſitiones, *ſub, ſuper*, &c. *Fomes*, inquit Servius, dæ, quæ ab arboribus cadunt cum initur, & igni concipiendo commodæ ſunt. amen hic videtur aliquid præterea ſigni; & *fomitem* ſumi pro *foco*, ubi ſit congrandiorum lignorum: *focus* enim & ſunt pariter à *foveo*. Senſus igitur erit, dit ſcintillam. II. Suſcepit eam in foliis. liis arida alia nutrimenta adjecit, puta IV. Ex iis foliis ac nutrimentis jam tibus rapuit in fomite flammas: id eſt, ter & raptim excitavit flammam in foco ne lignorum.

Cererem. | *Ceres*, Saturni & Opis filia frugum repertrix, ideoque hic pro *pane* ; ut *Bacchus* pro *vino*.

Cerealiaque arma. | Arma, ſunt cujuſque arſtrumenta. Sic G. 1. 160. *Dicendum & ſat duris agreſtibus arma.* Hic igitur artis ria ſignificantur inſtrumenta.

Feſſi rerum. | Earum nempe quæ ipſis acciderant, ut Æ. 12. 589. *Trepide rerum*, Vel feſti miſeriarum, ut infra v. 466. *Sunt lacrymæ rerum.*

183. *Et torrere*, &c. | Tranſpoſitio: prius enim fuit tundere ſaxo fruges, quam *panem* coquere.

185. *Anthea*, &c. | *Antheus*, accuſat. Græco *Anthea*; de quo mentio eſt l. 12. 443. *Capys*, qui Capuæ deinde conditor fuit: de quo Æ. 10. 145. *Caicus*, de quo Æ. 9. 35.

186. *Phrygiaſque biremes.* | Naves, quæ duplici remorum ordine inſtructæ erant: Æ. 5. 119.

187. *Arma Caici.* | Explicant multi de inſignibus figuris belluarum, avium, monſtrorum, quæ in puppi exſculptæ navi nomen dabant: unde altera *Centaurus*, Æ. 5. 121. altera *Chimæra*, Ibid. 118. *&c.* Ego cum Corrado exiſtimo, *arma* eſſe ipſa, quæ à navigantibus in puppi ordine diſponebantur, præſertim clypeos, ut in veteribus nummis & monumentis videre eſt: ſic Æ. 10. 80. *Præfigere puppibus arma*, pro *armare naves*. Et fortaſſe navis Caici clypeos atque arma certæ cujuſdam habebat formæ, quæ facile dignoſci poſſet.

188. *Cervos.* | Ariſtoteles & Plinius negant in Africa cervos eſſe. Affirmat tamen Dalecampius in Plin. l. 8. 33 additque id jam omnibus notum eſſe.

à tergo, & turba, pascitur per valles. Illic stetit, & cepit manu arcum & sagittas veloces, quæ arma fidelis Achates ferebat. Ac primo interficit ipsos duces, tollentes capita sublimia cornibus ramosis: deinde persequens telis per frondosam sylvam turbat vulgus & reliquam multitudinem. Nec cessat ante quam victor affligant ad terram septem magna corpora, & eorum *numerum æqualem faciat numero navium. Postea redit in portum, & distribuit inter omnes socios. Deinde dividit vina, quæ largus Acestes imposuerat cadis* in *litore Siculo, dederatque heros discedentibus: & solatur verbis mœsta corda. O socii (nam non obliti sumus malorum præteritorum) ô qui toleraſtis acerbiora! Deus ponet his quoque terminum. Vos accessistis ad rabiem Scyllæ, & ad rupes intus latrantes: vos experti estis quoque rupes Cyclopum: resumite animos, & pellite tristem metum: forsan gratum erit aliquando recordari harum etiam* rerum. *Per casus diversos, per tam multa pericula rerum, tendimus in Latium; ubi fata monstrant sedes tranquillas: in illo loco licebit regnum Trojanum excitari. Perseverate, & reservate vos ipsos ad res prosperas. Dicit ore* quidem tenus, *& Anxias gravi sollicitudine spem fronte singit*; sed *comprimit intus fundum dolorem. Trojani parant se ad prædam & ad futuras epulas, detrahunt pelles è costis & gunt carnes:*

A tergo, & longũ per valles pascitur agmen
Constitit hic, arcumq; manu celeresq; sag
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates
Ductoresq; ipsos primum, capita alta fer
Cornibꝰ arboreis, sternit: tum vulgus, &
Miscet agens telis nemora inter frondea tur
Nec prius absistit, quam septem ingentia
Corpora fundat humi, & numerũ cum nav
Hinc portũ petit, & socios partitur in omnes
Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Ac
Littore Trinacrio, dederatq; abeuntibꝰ her
Dividit, & dictis mœrentia pectora mulcet
O socii (neq; enim ignari sumus ante ma
O passi graviora: dabit Deus his quoq;
Vos & Scyllæam rabiem, penitusq; sona
Accêstis scopulos; vos & Cyclopea saxa
Experti: revocate animos, mœstumque; tim
Mittite: forsan & hæc olim meminisse juv
Per varios casus, per tot discrimina rerum,
Tendimus in Latium; sedes ubi fata quier
Ostendunt: illic fas regna resurgere Troj
Durate, & vosmet rebus servate secundis.
Talia voce refert: curisque ingentibus æger
Spem vultu simulat, premit altum corde dolor
Illi se prædæ accingunt dapibusque futu
Tergora diripiunt costis, & viscera nudant:

NOTÆ.

199. *Vina bonus*, &c. | Parum commoda vocum perturbatio, quæ vocis unius immutatione facile tolli potuisset: *Deinde bonus quæ vina cadis onerarat Acestes, dividit. De Aceste Siciliæ rege*, Æn. 5. 36.

Cadis onerarat. | *Cadus*, vas vinarium, aliter *Amphora Attica*, capiens *urnas* duas. *Onerarat cadis vina*, pro *onerarat cados vino.*

200. *Trinacrio.* | Siculo. *Sicilia* dicta est *Trinacria* à tribus promontoriis, de quibus Æ. 3. 687.

202. *Ante malorum.* | Agnoscit hic J. C. Scaliger *synthesin*, sive *conjunctionem*: ita ut *antemalorum* sit una vox è duabus composita: opponitque hanc figuram *sejunctioni*, quâ vox una in duas dissolvitur, ut infra, v. 614. *Quæ me cumque vocant terræ.* Turnebus mavult suppressum esse articulum & verbum, fere Græco more; & sensum esse: *malorum quæ fuerunt ante*: quemadmodum apud Ovid. Met. 1. 20. *Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus*; id est, *quæ sunt sine pondere.*

205. *Accêstis scopulos.* | Pro *accessistis ad pulos.* Sic *extinxem*, pro *extinxissem*, Æ. 4. Et *direxti* pro *direxisti*, Æ. 6. 57. De Scyl lim virgine, nunc scopulo ad fretum Sicul Æ. 3. 420. De *Cyclopibus* ejusdem Sicili montem Ætnam incolis, Æ. 3. 569.

209. *Latium.* | De ea Italiæ regione, Æ.

211. *Durate.* | Perseverate, sustinete: sensu active etiam dicitur Æ. 8. 577. *durare laborem.* Et apud Horat. Od. l. 1. *vix durare carinæ possint imperiosus æquor.*

214. *Prædæ accingunt.* | Cervis, quæ torum *prædæ* erat, ad cibum curandis accin se, id est, parant: solent enim ministri ad standam commodius operam, defluentem stem altius *cingere.*

215. *Tergora*, &c. | Per *tergora*, pelles in ligę; per *viscera*, vel interiora quæ educun vel juxta alios, carnes ipsas quæ pelli pro subjectæ sunt. Per *ahena*, vasa ærea; vel elixandas carnes; vel, ut mavult Servius.

in fruſtra ſecant, verubuſq; trementia figunt.
re ahena locant alii, flammaſq; miniſtrant.
victu revocant vires : fuſiq; per herbam,
entur veteris Bacchi, pinguiſq; ferinæ. 219
ſtquam exempta fames epulis, menſæq; re-
os longo ſocios ſermone requirunt, (motæ :
q;metumq; inter dubii : ſeu vivere credant,
extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
ipue pius Æneas, nunc acris Orontei,
Amyci caſum gemit,& crudelia ſecum 225
Lyci, fortemq; Gyan, fortemq; Cloanthum.
m finis erat : cum Jupiter æthere ſummo
ciens mare velivolum, terraſq; jacentes,
maque, & latos populos ; ſic vertice cœli
ſpexit, & Libyæ defixit lumina regnis. 230
ſſum tales jactantem pectore curas,
& lacrymis oculos ſuffuſa nitentes,
tur Venus : O, qui res hominumq;Deum-
is regis imperiis, & fulmine terres : (que
meus Æneas in te committere tantum, 235
Troïs potuere ? quibus tot funera paſſis,

alii ſcindunt in partes, & trajiciunt verubus eas adhuc *palpitantes : alii diſponunt area* vaſa in *litore, & ſubjiciunt ignem. Tum reficiunt vires cibo : & diſcumbentes in gramine ſatiantur vino veteri & pingui* carne *ferarum. Poſtquam fames pulſa eſt cibo, & menſa ſublatæ* fuerunt : *inquirunt longo colloquio de ſociis amiſſis, inter ſpem ac timorem incerti, utrum putare* debeant eos *vivere, an in extremis verſari, nec jam audire* quamvis *inclamentur. Imprimis pius Æneas, nunc dolet privatim* fortunam *generoſi Orontis, nunc fortunam Amyci, nunc duram ſortem Lyci & fortem Gyan, & fortem Cloanthum. Et jam erat finis, cum Jupiter ex alto cælo deſpectans mare navigabile, & terras humiles, & litora, & diffuſas gentes, tali* ſitu *ſtetit in ſuprema* parte *cæli, & fixit oculos in regnis Africæ. Venus autem triſtior,*

dens pulchros oculos lacrymis perfuſos, illum alloquitur volventem animo tales curas : O tu, *ſupiterna potentiâ moderaris res hominum ac Deorum, & fulmine terribilis es; Quid meus ſus tam grave peccare contra te* potuit, *quid Trojani potuere ? Quibus,* jam *oppreſſis tam mul-*

clade,

NOTÆ.

ula ante epulas hominum corpora. Errat us Servius, cum ait heroicis temporibus carnis uſum non fuiſſe. Nam Ovid. Met. 8. de Lycaone loquitur, qui, ante ipſa ſii tempora, hoſpitum ſuorum *ſemineces m ferventibus artus Mollit aquis, partim ſtis terruit igni.*

219. *Implentur veteris Bacchi,* &c. | Græco more, apud quos verba implendi regunt ativum. Sic Plaut. in Amphit. A. 1. S. 2. *Erroris ambo ego illos & dementia complebo.*

ti, id eſt, vini, cujus inventor fuiſſe dicitur ōtis : Jovis & Semeles filius fuit. E. 5. 69.

223. *Vocatos.* | Significat eos eſſe mortuos : alludit ad morem veterum ; qui & morientum manes, & eos, quos per errorem amiſerant, ter vocabant. Sic Æ. 6. 505. *Tunc egomet tumulum Rhœtheo in litore inanem Conſtitui & magna manes ter voce vocavi.* Et Æ. 2. 769. *Mœſtaque Creuſam nequicquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.* Huc etiam valet *Hyla* clamatio. Ecl. 6. 43.

224. *Orontei.* | In genitivo caſu, pro *Orontis.* Sic apud Ciceronem *Aricbarzani, Verri,* &c. Græciter in genitivo. Ratio è Græcis repetenda eſt, apud quos frequens erat declinationum commutatio. Sic nomina in εὺς, ut, Ἀχιλλεὺς, efferebant Dores per ης Ἀχίλλης : poëtæ viciſſim nomina in ης, Ἀντιλόχης, efferebant per ους, ut, Ἀντιλόχους. Hinc nomina Latina ex iis deducta ad duplicem quoque declinationem pertinent : & dictum eſt, *Achillei,* ſupra, v. 34. *Ulyſſei,* Ecl. 8. 70. Hic *Orontei* ; ab *Achilleus, Ulyſſeus, Oronteus,* Ἀχιλλεὺς, &c. Viciſſimque *Orphei* Dativo caſu, Ecl. 4. 57. *Orphen* accuſativo, *Oronten, Achillen, Ulyſſen :* ab *Orphes, Orontes, Achilles, Ulyſſes* ; Ὀρφεύς, &c. An vero *Orontei* an *Oronti, Achillei,* an *Achilli* ſcribendum ſit, inanis eſt controverſia.

225. *Amyci,* &c. | Duo hujus nominis à Turno deinceps occidentur : alter Æ. 9. 771. alter Æ. 12. 509. Uter hic fuerit, non liquet, qui naufragio periiſſe nunc putatur, unde tamen emerſit cum aliis compluribus, de quibus v. 513. *Lyci* pugna cum Turno deſcribitur Æ. 9. 545. De *Gya* & *Cloantho,* frequens ſermo eſt nauticis in ludis, Æ. 5.

227. *Finis erat.* | Cœnæ, colloquii, diei.

228. *Velivolum.* | Ubi naves velis, quaſi alis, volant : Æn. 3. 520. *Velorum pandimus alas.* Et contra, volucres nare per aërem dicuntur ; de Dædalo Æ. 6. 16. *Gelidas enavit ad Arctos :* ibidemque, v. 19. *Remigium alarum.* De *Lybya,* pro *Africa,* ſupra v. 162.

Cunctus

totus orbis terrarum clauditur propter Italiam? Sane promiſeras hinc aliquando, annis labentibus, Romanos, hinc duces orituros eſſe è ſtirpe Teucri inſtauratâ, qui mare & terras regerent omni auctoritate: quodnam conſilium mutavit te, ô pater? Hac ſpe lenibam dolorem *de interitu Trojæ & triſti excidio, compenſans* his *fatis fata adverſa. Nunc* tamen *idem infortunium perſequitur homines agitatos tot caſibus: quem ponis terminum laborum, ô magne rex? Antenor, cum effugiſſet è medio Græcorum*

Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis
Certe hinc Romanos olim volventibus annis
Hinc fore ductores, revocato à ſanguine Teucri
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus: quæ te, genitor, ſententia vertit?
Hoc equidem occaſum Trojæ triſteſque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos
Inſequitur: quem das finem, rex magne, laborum
Antenor potuit, mediis elapſus Achivis,

NOTÆ.

237. *Cunctus ob Italiam.* | *Ob*, non eſt hoc loco *circa*, ut ſomniat Servius; ſed *propter*: quod enim Italiam petunt, ideo tantus in eos exarſit Deorum & hominum furor, ut toto orbe arceantur.

238. *Volventibus annis.* | Uſu venit in illa voce, quod vix uſquam in alia. Nempe ut activa vox paſſivam habeat vim, & hic, & G. 1. 163. *Volventia plauſtra*, id eſt, *volubilia, quæ volvuntur.* Tum ut vox futuri temporis, præteritum ſignificet, ut Æ. 9. 7. *Volvenda dies en attulit ultro*: & apud Lucret. l. 6. *Glans etiam longo curſu volvenda liqueſcit*; id eſt, *voluta.*

239. *Revocato à ſanguine Teucri.* | *Dardanus* Jovis dicitur filius, ex Electra Atlantide, Coriti Tuſciæ regis uxore. Hic cum veniſſet in Phrygiam, Teucri regis, in Phrygiæ parte, gener factus, ei ſucceſſit in regnum, & urbem *Dardaniam* condidit, quæ deinde dicta eſt *Troja.* Itaque Trojani modo *è ſanguine Teucri*, modo *Dardanidæ* appellantur. Hinc ſtatuit Servius, hoc loco *Teucri* nomen à poëta ſubſtitutum eſſe pro nomine *Dardani*: ſiquidem Dardanus ex Italia, non Teucer, ortus erat: at hoc durum videtur. Corradus *ſanguinem Teucri*, Trojanos explicat; ſed negat Dardanum Italum fuiſſe; atque adeo *revocato* interpretatur, non ut cæteri, *revocato in Italiam*; ſed *reſtituto & revocato in priſtinum ſplendorem, unde per incendium urbis exciderat.* Tamen quia Virgilius affirmat Dardanum ex Italia oriundum eſſe, Æ. 3. 167. ideo è Servio & Corrado tertiam explicandi rationem compono: & per *ſanguinem Teucri*, Trojanos; per *revocationem*, reditum in Italiam intelligo; hoc ſenſu: Sanguis Teucri & ſanguis Dardani, jam unus idemque eſt: is revocabitur in Italiam; unde profluxit, non per Teucrum quidem, ſed per Dardanum.

243. *Fatis contraria fata rependens.* | Compenſans Trojani fati acerbitatem, jucundâ ſpe Romani fati. Sed cur Venus timeat mobilem erga Trojanos Jovis animum, cum immobilem eſſe fati vim ſciat? Puto ego *Fatum*, ut [illegible] liud fuiſſe, quam immutabilem rerum & [illegible] tuum ſeriem, in Jovis mente, ſive decreto [illegible] ſtentem; quam proinde ſolus ipſe cognoſ[illegible] ſolus Diis per ſe, hominibus per oracula [illegible] clararet: unde ait Harpyia fatidica, Æ. 3. [illegible] *Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus [illegible] pollo pradixit.* Addo fatum veteres immo[illegible] quidem credidiſſe: ſic tamen, ut crederent I. Ejus eventum, etſi omnino impediri [illegible] poſſet, poſſe tamen aliquantum retardari. [illegible] Juno Æ. 7. 313. *Non dabitur regnis, eſto, prohi[illegible] Latinis: At trahere, atque moras tantis [illegible] addere rebus.* II. Eventum pendere ſæpe i[illegible] tis conditionibus, quibus eluſis fatum [illegible] eſſet. III. Fati cujuſlibet declarationem, ſive per Jovem, ſive per oracula, poſſe eſſe ambiguam. Unde ſæpe tam Dii, quam homines, contra fata ſibi adverſa nitebantur. Hic igitur Venus timet, ne Jupiter parum ſincere de futura Æneæ felicitate ſit locutus.

246. *Antenor.* | Hunc aliqui teſtantur ex furore Priami natum eſſe, de quo ſic Livius initio hiſtoriæ: *Conſtat Troja capta, in cæteros ſæviſ[illegible] eſſe Trojanos, duobus, Æneæ Antenoriq[illegible], & vetuſti jure hoſpitii,* (quia Ulyſſem ſub habitu mendici latentem, & à ſe agnitum, Priamo non prodiderant) *& quia pacis reddendæ Hellenæ ſemper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abſtinuiſſe. Caſibus deinde variis Antenorem, cum multitudine Henetum, qui ſeditione ex Paphlagonia pulſi, & ſedes ducem, rege Pylæmene ad Trojam amiſſo quærebant, veniſſe in intimum maris Hadriatici ſinum: Euganeos, qui inter mare & Alpes incolebant, pulſos; Henetos Trojanoſque eas tenuiſſe terras. Et in quem primum ingreſſi ſunt locum, Troja vocatur, fugaque inde Troia nomen eſt: gens univerſa Veneti appellati.* Addunt *Patavium* urbem ab ipſo conditam in illo tractu, nunc *Padoue.* De *Achivis* Græcis, v. 492.

Illyricos

yricos penetrare ſinus, atque intima tutus
egna Liburnorum & fontem ſuperare Timavi:
nde per ora novem vaſto cum murmure montis
mare proruptū & pelago premit arva ſonanti.
ic tamen ille urbem Patavi ſedeſq; locavit
ucrorum, & genti nomen dedit, armaq; fixit
oia: nunc placidâ compôſtus pace quieſcit.
s, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
ibus (infandum) amiſſis, unius ob iram
dimur, atque Italis longe disjungimur oris.
pietatis honos? Sic nos in ſceptra reponis?
ubridens hominum ſator atque Deorum,
tu, quo cœlum tempeſtateſque ſerenat,
ula libavit natæ: dehinc talia fatur:
re metu, Cytherea: manent immota tuorum
ibi: cernes urbem & promiſſa Lavini
a, ſublimemq; feres ad ſidera cœli
animum Æneam, neq; me ſententia vertit.

potuit ſecurus intrare in ſinum Illyricum & intima regna Liburnia, & tranſgredi fontem Timavi: undè per novem ſcaturigines, magno cum ſonitu montis exit quaſi *profuſum mare, & aquis ſtrepentibus operit agros. Nihilominus ille fundavit illic urbem Patavium, & ſedes Trojanorum, & impoſuit populo nomen, & ſuſpendit arma Trojana, jamque quieſcit fruens dulci pace. Nos,* qui ſumus *tua ſoboles, quibus promittis regiam cœli, amiſſis navibus, (horrenda res) prodimur propter furorem ſolius* Junonis, *& procul ejicimur ab Italis litoribus. Hoc præmium eſt virtutis? Sic reſtituis nos in regna? Pater hominum ac Deorum illi ſubridens,* eâ *facie quâ ſerenat aerem & tempeſtates, tetigit labra filiæ: deinde ait: Abſtine metu, Cytherea: fata tuorum ſtant tibi immota: videbis urbem & muros promiſſi Lavinii, & ſublimem extolles ad aſtra cœli generoſum Æneam, neque* aliud *conſilium mutavi.*

NOTÆ.

246. *Illyricos penetrare ſinus*, &c. | Iter Antenoris deſcribit per mare Hadriaticum, qui ſinus eſt ingens, cui ad meridiem adjacet Italia; ad ſeptentrionem *Illyricum*, l' *Eſclavonie*; cujus Illyrici pars orientalis eſt *Dalmatia*; occidentalis *Liburnia*, nunc maritima pars Croatiæ. Interius in intimo ſinu ſunt *Carni*, nunc pars Friulii, *Friuli*: ubi fluvius eſt *Timavus*. In hunc ſinum deinde, Italiam verſus, reflexo curſu, ingreſſus venit Venetia regio, ubi *Patavium* & *Venetia*, urbes celeberrimæ.

246. *Per ora novem*, &c. | De oſtiis *Timavi* dicuntur: quæ varias inter inſulas diviſa, novem ab aliis, ab aliis octo, novemque numerantur. Quidni ad *fontem Timavi* referam? Dicitur è monte erumpere per novem ſcaturigines, quæ deinde in unum confluunt flumen, breviſſimum quidem, ſed latiſſimum; unde *maris* nomen ipſi attributum ab incolis, inquit Servius ex Varrone. Hunc tamen fluvium hodie obſcurum eſſe rivulum perhibent. De illo jam diximus, Ecl. 8. 6.

252. *Teucrorum, & genti*, &c. | Trojanorum, Teucro, ſupra, v. 239. *Genti nomen dedit*, Venetos appellavit ab Henetis ſociis. *Arma fixit Troia*, dum pagum Trojam ibi condidit, ſupra, v. 246.

254. *Cœli quibus annuis arcem.* | Quia inter indigetes Æneam aliquando vocandum eſſe, putabant ferebat Æ. 12. 794. De *Indigetibus*, G. 1. 498.

256. *Prodimur.* | Tradimur à te in poteſtatem hoſtium.

260. *Oſcula libavit natæ.* | *Natæ*, non dativo caſu, ſed genitivo. *Libavit*, non *dedit*; ſed *leviter tegit. Oſcula*, non *baſia*: ſed *ſummum os, parvum os.* Id eſt *os ſuum ſummo natæ ori leviter admovit*. Sic Ovidius *oſcula* dixit diminutivè, pro *parva ora*: Met. 1. 499. *Videt igne micantes ſideribus ſimiles oculos, videt oſcula.* Et Martialis, Ep. lib. 11. 92. 4. *Ipſaque crudeles ederunt oſcula morbi.* Et Horat. Od. 1. 13. *Dulcia barbare ladentem oſcula.*

Natæ. | Quadruplex fuit Venus, ex Cicer. l. 3. de Nat. Deorum. Præcipuæ ſunt; ea quæ nata eſt è ſpuma maris; & ea quæ Jovis & Dionis filia fuit, de qua hic ſermo eſt. Utraque vulgo confunditur, & re, & nomine: utraque enim Græcis dicitur Aphrodite, ab ἀφρὸς *ſpuma*. Latinis autem *Venus*; quod, inquit Cicero, ad omnes *veniat*, eſt enim voluptatis Dea, at *trahit ſua quemque voluptas.*

261. *Parce metu, Cytherea.* | *Metu*, pro *metui*, dativus antiquus, de quo Ecl. 5. 29. *Cythera, orum*, inſula Mediterranei maris, contra Cretam, non longe à Malea Peloponneſi promontorio, dicata Veneri, τὰ Κύθηρα, ſecundâ ſyllabâ longâ, quamquam in *Cytherea* brevis eſt.

262. *Lavini.* | Pro *Lavinii*. Et prima in hoc nomine communis eſt; hic brevis, ut & verſu 274. alibi longa, ut v. 6. *Italiam fato profugus Lavinaque venit litora.* Sic quoque prima, in

Hic

Ille (dicam enim tibi, siquidem ea cura te sollicitat; & explicabo secreta fatorum ex longe revolvens) faciet grave bellum in Italia, & domabit gentes asperas, & dabit viris leges & urbes: donec tertia æstas eum viderit dominantem, & tres hyemes fluxerint post Rutulos domitos. At puer Ascanius, cui modo adjicitur agnomen Iuli, qui dicebatur Ilus, dum res Iliacæ vigebant regno; traducet imperando triginta magnos annos, mensibus labentibus: & transportabit regnum ab urbe Lavinio, & multo labore ædificabit Albam longam. Illic deinde regnum erit per annos trecentos integros sub stirpe Trojana; donec Ilia, regit sanguinis sacerdos, Marte gravida edet partu binam sobolem. Postea Romulus, gaudens rufo tegmine lupæ altricis suæ, succedet in curam gentis, statuet urbem Martiam, & appellabit Romanos de suo nomine. Ego illis nec definio limites ditionis, nec durationem: dabo imperium absque termino. Immo acerba Juno,

Hic tibi (fabor enim, quando hæc te cura mordet?
Longius & volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italiâ, populosq; feroces
Contundet, moresque viris & mœnia ponet;
Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,
Ternaq; transierint Rutulis hyberna subactis,
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno)
Triginta magnos volvendis mensibus orbes
Imperio explebit, regnumq; ab sede Lavini
Transferet, & longam multâ vi muniet Albam.
Hic jam tercentum totos regnabitur annos
Gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
Marte gravis, geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mavortia condet
Mœnia, Romanosq; suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi. Quin aspera Juno,

NOTÆ.

Italia; *Italiam fato*, &c. & v. 256. *Prodimur atque Italis*, &c.

270. *Ternaque transierint*, &c. | Per tres æstates tresque hyemes, tres annos describit, quibus Æneas regnavit Lavinii, post Turnum, Rutulorum regem, à se devictum. Tacet autem de Æneæ morte, quæ varie à variis describitur. Aliqui occisum volunt in prælio adversus Mezentium: aut certe post victoriam nusquam comparuisse: inde habitum inter Deos. De *Latio* Æ. 7. 54. De *Italia* & *Lavinio*, supra v. 6. De *Rutulis* Latii populis, Turno subditis, Æn. 7. 794.

271. *At puer Ascanius.* | *Ascanius* sic dictus est, ab Ascanio Phyrgiæ fluvio, ut putat Servius; *Ilus*, ab ipso Ilio, sive Troja, ut innuit hic Virgilius. Hoc porro nomen deformatum deinde est in *Iulus*, ab ἴουλος inquiunt, quæ est *prima lanugo*; quia videlicet Mezentium singulari certamine occiderat, cum prima lanugine vestiretur, ut refert ex Catone Servius. At hæc minime cum Virgilio conveniunt, qui eædem Mezentii tribuit Æneæ, Æ. 10 874. Neque cum iis, quæ de morte Æneæ retulimus. Et certe sic obscura sunt heroica illa, aut potius fabulosa tempora; ut dubitet Livius, utrum Creiisæ, an Laviniæ filius sit, is, qui Albam condidit, Ascanius.

273. *Triginta*, &c. | Regnasse ait Ascanium annos triginta; alii dicunt octo & triginta: forte triginta Lavinii, octo Albæ. *Volvendis* Revolutis, supra, v. 238. *Orbes.* | Anni, qui *in se sua per vestigia volvitur annus*. G. 2. 402. *Magnos orbes.* | Si comparentur cum Lunaribus, qui breviores ac menstrui sunt.

277. *Hectorea.* | Trojana, ab Hectore Priami filio, supra, v. 103.

278. *Regina sacerdos Marte gravis*, &c. | Sacerdos sive Rhea Sylvia, Numitoris Albani regis filia, atque hinc dicta *regina*; ab Amulio, Patruele tre & expulsore, sacerdotio Vestæ addicta, virgo permaneret; à Marte compressa, Remum ac Romulum peperit. Hi jubente Amulio per Faustulum pastorem feris expositi, *lupa* nutriti dicuntur; juxta alios ab Acca Laurentia Faustuli uxore, quæ meretricio nomine *lupa* appellabatur. Hi ulti avum sum & occiso Amulio, Romam condidere. Romulus urbi nomen dedit; fratrem, saltu parvum mœnium illudentem, interfecit; post hæc deinde plurima fulmine ictus, in cœlum raptus esse creditus est.

280. *Mavortia.* | Marti dicata, quia Mars Remi & Romuli pater.

281. *Suo de nomine.* | *Romulus* diminutivum est nominis, ad blanditias; nomen ipsum *Romus*, unde *Roma*: citatque Servius in eam rem hæc Sibyllæ verba, Ῥωμὸς τοῦδε

Quæ mare nunc terraſq; metu cœlumq; fatigat,
Concilia in melius referet; mecumq; fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. Veniet luſtris labentibus ætas,
Cum domus Aſſaraci Phthiam claraſq; Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Naſcetur pulchrâ Trojanus origine Cæſar,
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris,
Julius, à magno demiſſum nomen Iülo.
Hunc tu olim cœlo, ſpoliis Orientis onuſtum,
Accipies ſecura: vocabitur hic quoque votis.
Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis.
Cana Fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus,

qua nunc timore commovet mare & terras & cœlum, mutabit ſententiam in melius, & mecum promovebit Romanos dominos rerum, & populum togatum. Ita placuit. Veniet fluentibus temporibus ætas, quando familia Aſſaraci ſubjiciet ſervituti Phthiam, nobileſque Mycenas, & imperabit Argis ſuperatis. Orietur Cæſar, Trojanus illuſtri origine, qui deſiniet ditionem ſuam Oceano, famam ſideribus, iſque erit *Julius*, quod *nomen deductum eſt à magno Iulo. Tu olim ſecura illum excipies*, in *cœlo, oneratum ſpoliis Orientis: ille*

eum invocabitur per vota. Tunc dura tempora manſueſcent compoſitis bellis. Cana Fides, & Veſta, Romulus cum fratre Remo

NOTÆ.

282. *Togatam.* | *Per togam*, exteriorem veſtem vulgo albam, diſtinguit Romanam gentem cæteris: Romanorum enim tam erat propria *toga*, quam *pallium* Græcorum, *bracca* Barbarorum.

287. *Luſtris.* | Varro l. 5. de LL. *Luſtrum conditum tempus quinquennale à luendo, hoc eſt ſolvendo: quod quinto quoque anno vectigalia tributa per cenſores perſolvebantur.* Completur autem perfectum quinquennium: unde dicitur ab *Olympiade*, quæ quadriennium dumtaxat capit.

288. *Domus Aſſaraci.* | Bene Romanos vocat domum Aſſaraci. Nam in duobus Troiis, Ilo & Aſſaraco, familia regia diviſa eſt; ex *Ilo* reges Trojani propagati ſunt; ex *Aſſaraco* Capys, è Capy Anchiſes, ex Anchiſa Æneas ortus eſt, ex quo Romani.

Phthiam, &c. | Urbs eſt & regio Theſſaliæ, Achillis patria & ditio. *Mycenæ*, urbs Peloponneſi, in qua regnavit Agamemnon. *Argi*, urbs item Peloponneſi, in qua idem regnaſſe quoque dicitur ab Euripide paſſim in Oreſte: itaque ex ejus tragœdiæ v. 98. & 101. duarum illarum urbium populos, quod inter ſe hoſtes eſſent, eidemque regi parerent; ideo communia habuiſſe nomina; & promiſcue ſæpiſque, modo Argivos, modo Mycenæos fuiſſe appellatos: id quod Strabo ipſe annotavit l. 8. Argivos tamen illos ad bellum Trojanum duxiſſe dicitur Diomedes ab Homero Iliad. 2. 563. Quod autem hic diſputant interpretes, à quo Romanorum ducum urbes illæ captæ ſint, diſcutiemus Æn. 6. 838.

292. *Julius.* | De hoc Julio Cæſare, diximus item paſſim Ecl. 5.

293. *Orientis.* | Ex quatuor enim triumphis, quibus victor Cæſar per urbem invectus eſt, diebus quatuor continuis: ſecundus de Ægypto fuit, Ægyptique rege, Ptolemæo; tertius de Pharnace Ponti rege; de Gallia primus; de Africa & Hiſpania ultimus.

295. *Aſpera tum poſitis*, &c. | Ex his & ſequentibus confirmatur id quod in argumento diximus de tempore inchoatæ Æneidos. Incœpta enim eſt, exeunte anno U. C. 724. Deducta ad hunc, quem explicavimus, locum ineunte anno ſequenti 725. Quo anno, Kal. Januariis, renunciatus eſt Octavianus quintùm conſul; & portæ Jani, pacato jam orbe belliſque civilibus extinctis, clauſæ. Tum eodem anno triplicem triumphum celebravit, Sextili menſe, (qui poſt annos duos Auguſtus appellatus eſt:) Nempe unum de Pannoniis & Dalmatis, alterum de Actio & Macedonia, tertium de Ægypto & Cleopatra. Quod autem hujus libri ſcriptio ad ſequentes annos non pertineat, patet ex eo, quod vaticinium Jovis deſinit in clauſis Jani portis, quæ anno proxime ſequente rurſus apertæ ſunt, ob bellum Cantabricum.

296. *Cana Fides, & Veſta, Remo*, &c. | Perfectam reipublicæ felicitatem deſcribit; quæ his quatuor continetur, *religione, fide, legitima auctoritate, pace. Religio* conjungit principem & populos cum Deo; *fides* populos, & inter ſe, & cum principe ſociat; *auctoritas* principem populo commendat; *pax* rempublicam cum reliquis terrarum populis conciliat. *Religio* per *Veſtam* adumbratur, quæ ignem ſignificat, inquit Servius; & proinde ſacrificia, quæ ſine igne eſſe non poſſunt: de hac G. 1. 498. *Fides* eadem que antiqua, per *canitiem* inſignitur. *Auctoritas* principum per Remum ac Romulum, primarum legum auctores. *Pax* per clauſas belli portas,

jus distribuent: ostiosa porta belli claudentur ferro & strictis compagibus: intus sceleratus Furor sedens supra arma crudelia, & ligatus post terga centum æreis catenis, frendebit horrens ore sanguinolento. Hæc dicit, & mittit è cœlo filium Majæ: ut regio, & ut mœnia nova Carthaginis aperiantur ad hospitium Trojanorum: ne Dido, ignari voluntatis divinæ, prohiberet eos è sua regione. Ille volat per latum aerem, utens alis quasi remis, & statim constitit in litore Africæ: Et jam exequitur mandata; & Carthaginenses deponunt asperum animum, Deo jubente: præcipue Regina sumit animum lenem & mentem placidam erga Trojanos. Sed pius

Jura dabunt: diræ ferro & compagibus arctis
Claudentur belli portæ: Furor impius intus
Sæva sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait, & Majâ genitum demittit ab alto:
Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
Hospitio Teucris: ne fati nescia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus astitit oris:
Et jam jussa facit: ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo: imprimis Regina quietum
Accipit in Teucros animum mentemq; benignam.
At pius Æneas per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data est, exire, locosq;
Explorare novos; quas vento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne, feræne,

Æneas multa cogitans per noctem, statim atque lux alma orta est, statuit egredi, & considerare loca, & inquirere quasnam in regiones vi ventorum venerit, quinam eas habitent, an homines, an feræ (nam cernit loca inculta,)

NOTÆ.

Remo cum fratre Quirinus. | Vel alludit ad discordiam utriusque fratris, quam comparat cum bellis civilibus, hoc sensu: frater à fratre non diffidebit amplius, non insidiabitur fratri, non occidet fratrem; ut in civilibus bellis usuvenit: sed res, mores, auctoritas communis inter eos; idem sensus futurus est: Romulus ipse cum Remo, si nunc vivat, de imponendo urbi nomine, legibusque conveniret. Vel Octavianum & Agrippam intelligit: nam Octavianus eodem anno censor factus, collegam assumpsit sibi Agrippam, victoriarum omnium suarum administrum, etiam deinde generum: quo in munere senatum expurgasse, Patriciorum familias suppleviſſe ambo dicuntur. Et vero jam Octavianum *Quirini* nomine insigniverat Virgilius, G. 3. 27. ubi de *Quirino*, Romuli nomine, diximus.

298. *Claudentur belli portæ.* | Templum Jani à Romulo conditum quidam volunt, post initum fœdus Romanos inter & Sabinos, ideoque pingi Janum fronte geminâ, ad significandum coitionem geminæ gentis. Macrobius tamen ante bellum Sabinum innuit conditum fuisse, siquidem ait in ipsâ pugna, templo statim patente, calidæ aquæ torrentes erupisse, qui Sabinorum exercitum jam victorem fugarint. Unde ortus mos ejus aperiendi, cum ingrueret bellum, ad memoriam & spem auxilii. Quicquid sit de fundatore, Numa certe instituit, ut aperiretur bello, pace clauderetur. Raro autem contigit claudi: primò sub Numa: secundò post primum bellum Punicum, T. Manlio Consule: deinde ter sub Octaviano, ut recenset Lipsius Elect. l. 1. c. 20. nempe, primo post Alexandrinam victoriam, ejusdem consulatu quinto; iterum post bellum Cantabricum, consulatu decimo; denique orbe terrarum mari-que pacato, consulatu undecimo. Semel à Nerone per ludum: denique à Domitiano.

299. *Ahenis Post tergum nodis.* | Nodi æreorum. Alludit, juxta Turneb. ad imaginem belli, hoc habitu pictam ab Apelle, & ab Augusto dedicatum in foro suo, ut est apud Plin. l. 35. 10. Sed nondum hoc tempore forum dedicatum erat. Juxta Germanum, ad simulacrum Martis à Spartanis in urbe sua sic constricti.

301. *Majâ genitum.* | Mercurium, Jove genitum, & Majâ Atlantis filiâ, quæ inter Pleiades stellas numeratur: editum in *Cyllene*, Arcadiæ monte, unde dicitur *Cyllenius*: nuncium Deorum unde habet *gemini commercia mundi*, superi scilicet atque inferi, & capite ac pedibus alatus pingitur: Deum eloquentiæ, palæstræ, mercatorum, ac furum: inventorem lyræ, quam Apollini dono dedit.

302. *Carthaginis----Teucris.* | De illa, v. 13. De his, v. 42.

303. *Ne fati nescia Dido.* | Voluntatis divinæ, quæ Trojanos benigne excipi jubebat. Sic. l. 8 292. *Fatis Junonis inimicæ.*

305. *Remigio alarum*, &c. | De hac translatione, v. 228. De *Libya*, Africæ parte, v. 160. *Pœni*, quasi Phœni. Carthaginenses è Phœnicia oriundi.

Quærere

Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.
Claſſem in convexo nemorum, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſam circũ atq; horrentibꝰ umbris,
Occulit: ipſe uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Cui mater mediâ ſeſe tulit obvia ſylvâ,
Virginis os habitumq; gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threïſſa fatigat
Harpalyce, volucremq; fugâ prævertitur Hebrũ.
Namq; humeris de more habilẽ ſuſpenderat arcũ
Venatrix, dederatq; comam diffundere ventis;
Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluentes.
Ac prior: Heus, inquit, juvenes, monſtrate mearum
Vidiſtis ſi quam hic errantem forte ſororum,
Succinctam pharetrâ & maculoſæ tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
Sic Venus: at Veneris contra ſic filius orſus:
Nulla tuarum audita mihi, neq; viſa ſororum,
(Quam te memorem!) Virgo: namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. O Dea, certe:
An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una?
Sis felix, noſtrumq; leves quæcunq; laborem:
Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Jactemur, doceas: ignari hominumq; locorumq;
Erramus, vento huc & vaſtis fluctibus acti.

& ſtatuit *venatrare* iſta *ſocii* poſtquam *inquiſiverit*. *Ascendit in curvo ſylvarum, ſub ſpelunca cava, naves undique cinctas arboribus & umbra nigrante: ipſe incedit comitatus ſolo Achate, quaſſans manu duo jacula latis cuſpidibus armata. Huic* Venus *genitrix occurrit obviam in medio ſylva, præ ſe ferens vultum & amictum virginis, & arma virginis Lacæna: aut* talis, *qualis Harpalyce Thracia impellit equos, & præcurrit curſu celerem Hebrum. Quippe, juxta conſuetudinem* venatorum, *ſuſpenderat humeris commodum arcum*, quaſi *venatrix, & permiſerat ventis diffare capilli: habens nuda genua, & vinctos plexus* veſtium *diffluentes, ejercitos nodo. Et prior ait: Heus juvenes! docete num forſitan videritis hic vagantem aliquam mearum ſororum, inſtructam pharetrâ & pelle verſicoloris lyncis, aut urgentem clamore curſum ſpumantis apri. Sic* locuta eſt *Venus: at natus Veneris ita cœpit* loqui *viciſſim: Nec ulla tuarum ſororum audita* eſt, *nec viſa à me. O virgo, quam te dicam* eſſe? *non enim habes ſpeciem mortalem, nec vox tua refert hominem, O Dea, certe: an vero ſoror Phœbi, an una è genere Nympharum? Sis propitia, & quacumque* es, *minue noſtram ſollicitudinem: & doce, quo demum ſub cœlo, qua regione terrarum verſemur: vagamur neſcii hominum & locorum* iſtorum: *huc impulſi ventis & magnis tempeſtatibus:*

NOTÆ.

314. *Convexo.* | Concavo: eſt enim *convexum* exterior rei rotundæ ſuperficies; *concavum* interior: & promiſcuus eſt poëtis utriuſque rei uſus. Virg. Æ. 4. 451. *Tædet cœli convexa tueri*, id eſt, *concava*. Et Ovid. Triſt. 1. 11. *Inque modum tumuli concava ſurgit aqua*, id eſt, *convexa*.

320. *Spartanæ.* | Virgines enim Spartanæ, eadem Lycurgi inſtituta, virilibus etiam exercitiis exercebantur, imprimiſque venatui.

Equos Threïſſa fatigat. | Comparatio quidem eſt in equitatione eſt, aut præcipiti curſu; neque enim equitabat aut præceps currebat Venus: ſed in ipſo habitu, quo Venus Amazoni ſimilis eſt. *Threïſſa.* | E Thracia, non Europæa, ſed Aſiatica, ut oſtendemus Æ. 11. 659. ubi fuſè de Amazonibus.

321. *Harpalyce.* | Celebris Amazon, quæ patrem ſuum à Getis bello captum dicitur fortiter & celeriter ex eorum manibus recepiſſe.

Hebrum. | Quid mirum, ſi fluvii impetum eques præcurrat? tum, quam inſolens fluvio epithetum, *velocem?* Quare locrum ſolerter emendat V. C. Daniel Huetius; legitque non *Hebrum*, ſed *Eurum*, in quem iſta perquam conveniunt. Juvat conjecturam, quod facilis fuit literarum in iis vocibus commutatio: tum quod *Hebrus* fluvius eſt Thraciæ Europææ, ut dictum eſt Ecl. 10. 65. Amazones autem Thraciam Aſiaticam incoluerunt, Æ. 11. 659.

321. *Fugâ.* | Curſu. Sic G. 3. 142. de equo: *Acri carpere prata fugâ.*

327. *Lyncis.* | *Lynx*, animal eſt acutiſſimi viſus, è luporum cervariorum genere.

333. *Phœbi ſoror.* | Diana: utriuſque pater Jupiter, mater Latona. De utroque, Ecl. 3. 67. De *Phœbi* nomine, ibid. 62.

334. *Sis felix.* | Dicitur *felix*, & qui habet felicitatem, & qui facit eſſe felicem, inquit Servius. Sic E. 5. 65. *Sis bonus ô, felixque tuis.*

Multa hostia occidetur manu meâ, in honorem *tuum, ante altaria. Tunc Venus* ait: *Non equidem me* judico *dignam tali cultu. Consuetudo est puellarum Tyriarum, ferre pharetram, & cingere alte tibias purpureis ocreis. Cernis regna Punica, Tyrios, & urbem Agenoridum; sed regio Libya* est, *gens bello ferox. Dido tenet* hoc *regnum, quæ exiit* ex *urbe Tyro, fugiens fratrem: longa est* ea *injuria, longi circuitus: sed perstringam summa rerum capita. Huic maritus erat Sichæus, inter Phœnices agris ditissimus, & magno amore dilectus ab infelici* Didone: *huic* Sichæo *pater* eam *dederat* adhuc *virginem, & primis auspiciis conjunxerat: sed frater* Didonis *Pygmalion tenebat regnum Tyri, crimine crudelior pra cæteris omnibus. Hos inter medios odium ortum est. Ille sacrilegus, & cæcatus cupidine divitiarum, clam occidit ipsum gladio ante altaria improvidum, non curans amores sororis:* & *diu abscondit scelus, & plurima malitiosè simulans, inutili spe fefellit mœstam conjugem. At umbra ipsa mariti insepulti apparuit ei in somno, mirum in modum erigens caput pallidum: revelavit fatalia altaria, & pectus gladio confossum, & detexit omne crimen ignotum familiæ. Deinde suadet, ut celeret fugam, & exeat è patria:*

Multa tibi ante aras nostrâ cadet hostia dextrâ.
Tunc Venus: haud equidè tali me dignor honore.
Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
Purpureoque alte suras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios & Agenoris urbem.
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyriâ regit urbe profecta,
Germanum fugiens: longa est injuria, longæ
Ambages: sed summa sequar fastigia rerum.
Huic conjux Sichæus erat, ditissimus agri
Phœnicum, & magno miseræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primisque jugarat
Ominibus; sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medius venit furor: ille Sichæum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum superat, securus amorum
Germanæ: factumq; diu celavit; & ægram,
Multa malus simulans, vanâ spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
Crudeles aras trajectaque pectora ferro
Nudavit, cæcumq; domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriâque excedere suadet

NOTÆ.

341. *Suras*, &c. | *Sura*, pars est tibiæ maxime carnosa & mollis. *Cothurnus*, est calceamenti genus, Ecl. 7. 32.

342. *Punica*, &c. | Quasi *Phœnica*, seu *Phœnicia*, unde Dido & Carthaginenses profecti. *Tyrios*. | Non cives, sed colonos, Carthaginis conditores. *Agenoris*. | Id est, *Agenoridum*: Ab Agenore, qui in ea regnavit regione, quæ Phœnicia deinde appellata est, fuitque inter Didonis avos, ut videbimus in argumento lib. 4. De *Libycis finibus*, v. 162.

347. *Conjux Sichæus*. | Idem, & avunculus Didonis fuit, & Herculis sacerdos, & nomine Acerbas: ex Justino. *Sichæus*, hic primam producit; alibi corripit, v. 724. *Abolere Sichæum*.

349. *Pater*, | Belus rex Tyri, v. 733.

350. *Primis ominibus*. | Primis nuptiis. Cicero de divin. l. 1. 104. *L. Flaccum ego audivi eum dicere, cum vellet sororis suæ filiam in matrimonium collocare exisse in quoddam sacellum ominis capiendi causâ: quod fieri more veterum solebat.*

352. *Quos inter*, &c. | Adjungit hæc Serv. verbis proximè præcedentibus: *Immanis ante omnes eos, inter quos furor medius venit*, id est, *inter omnes qui unquam odio & furore incensi sunt*. Alii distinguunt melius, & ad Pygmalionem ac Sichæum referunt, *quos inter ortum est odium*; si non mutuum, saltem Pygmalionis in Sichæum; quod sufficit ut medius dici possit. De *Pygmalione*, in argumento libri 4.

353. *Ante aras*. | Herculis, cujus erat sacerdos Sichæus, & hæc erat prima post regem dignitas, ex Justino l. 18.

354. *Securus amorem*. | Negligens, contemnens, nihil sibi ab iis timens. Sic loquitur Juno de Trojanis, Æ. 7. 304. *Securi pelagi atque mei*.

357. *Inhumati*. | Centum annos errabant inhumatorum umbræ: ut est Æ. 6. 329. Crudelitati igitur addiderat impietatem Pygmalion, qui cæsum Sichæum insepultum adjecerat.

Auxiliumque

Auxiliumque viæ veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus & auri.
His commota, fugam Dido sociosque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni
Aut metus acer erat: naves, quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantque auro: portantur avari
Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, surgentemq; novæ Carthaginis arcem:
Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circundare tergo.
Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
Quove tenetis iter? Quærenti talibus ille
Suspirans, imoque trahens à pectore vocem:
O Dea, si prima repetens ab origine pergam,
Nec prius annales nostrorum audire laborum;
Prius diem clauso componet vesper Olympo.
Nos Trojâ antiquâ (si vestras forte per aures
Trojæ nomen iit) diversa per æquora vectos,
Forte suâ Libycis tempestas appulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates
Classe veho mecum, famâ super æthera notus.

& ad subsidium itineris, aperit antiquos thesauros in terra, incognitum pondus auri & argenti. His rebus *concitata Dido instruit fugam & socios. Concurrunt, quibus erat aut odium crudelis tyranni, aut gravis metus: invadunt naves, quæ casu instructæ erant, easque onerant auro: vehuntur mari divitiæ avari Pygmalionis: mulier auctor est facti. Pervenerunt* ad ea *loca, ubi mox videbis magnos muros, & arcem novæ Carthaginis se attollentem: & emerunt agrum,* dictum *Byrsam, nomine ab* ipsa *fraude* deducto; tanti spatii, *quantum possent includere pelle tauri. Vos vero, quinam* estis *denique, aut quanam è regione profecti estis? aut quem in locum habetis iter? Æneas* huic *talibus* verbis *interroganti* respondit *suspirans, & educens vocem* ex *intimo pectore: O Dea, si revolvens a prima causa progrediar, & si tibi otium sit audire historiam nostrarum calamitatum: prius Hesperus clauso cœlo sepeliet diem. Tempestas, casu solito, projecit ad litus Africæ nos, super varia maria è Troja vetere (si fortasse nomen Trojæ venit ad aures vestras.) Sum pius Æneas, fama super cœlum cognitus, qui fero mecum navibus Penates ereptos è potestate hostium.*

NOTÆ.

363. *Ignotum argenti.* | Justinus l. 18. 4. *Tantus aurum metu regis, non tectis, sed terræ crediderat; quam rem etsi homines ignorabant, fama tamen loquebatur.* Idque Pygmalionis cupiditatem ad scelus incenderat.

366. *Paratæ.* | Vel ad frumenta aliunde devehenda, ut ait Servius. Vel ut ipsam classem ad Pygmalionem transportarent: *Dixerat enim se,* inquit Justinus, *ad regem mittere velle; sed ministros migrationis à rege suis navibus impositi,* &c.

368. *Pygmalionis opes.* | Vel quas jam ut suas Pygmalion animo conceperat. Vel quia reipsa, cum opibus conjugis opes quoque Pygmalionis, secum abstulit Dido.

370. *Arcem: Mercatique,* &c. | Dido in Libyam appulsa cum ab Jarba Getulorum rege impetraret, emit ab eo tantum terræ, quantum circumplecti bovis corium posset. Quod ubi obtinuit, corio tenuissimas in partes concisso, stadia occupavit duo ac viginti. Explicat Donatus de pecunia è bubulo corio quæ primis temporibus in usu fuit, quâ Dido mercata sit urbis solum. Sed fabulæ. Quid verum sit, vide in argumento lib. 4.

377. *Annales.* | Bene; quia totis decem annis Trojæ obsidio, septem annis Æneæ navigatio duraverat.

378. *Diem clauso,* &c. | Duplex hic metaphora. I. Est, à morte ac tumulo: *componere* enim, est *sepelire*; & *diem clauso Olympo componere,* est, *diem in cœlo quasi in tumulo sepelire ac condere.* Dies enim ut nasci dicitur, sic mori: Statius, Sylv. l. 4. 6. 3. *Jam moriente die.* Horatius Stat. l. 1. 9. 28. *Omnes composui, felices; nunc ego resto.* Virgil. Ecl. 9. 52. *Longos Cantando puerum memini me condere Soles.* II. Est, quod cœlum claudi nocte, & aperiri die dicatur: unde G. 3. 261. *Porta tonat cæli. Vesper.* | Stella Veneris, Ecl. 6. 86. *Olympus.* | Mons Thessaliæ, qui pro cœlo sumitur, Ecl. 5. 56.

381. *Forte sua.* | *Casu suo, quo solet:* & nomen est à nominativo *fors.* De *Troja,* v. 5. De *Libya,* v. 162. De *Penatibus,* Æ. 2. 717. De *Italia,* v. 6.

383. *Fama super æthera notus.* | Secutus est Virgilius Homerum Odyss. 9. 20. ubi ait Ulysses ad Alcinoum: Καὶ μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει, *& mea gloria cœlum attigit.*

Quæve Italiam patriam, & originem familiæ meæ, quæ est *à supremo Jove. Conscendi mare Phrygium viginti navibus, genitrice Deâ iter ostendente, obsecutus fatis* mihi *positis. Vix septem* naves *supersunt concussæ fluctibus & Euro. Ego ipse incognitus, egenus, erro per solitudines Africæ, ejectus ex Asiâ & Europa. Nec Venus sustinuit eum longius queri: medio in dolore sic interlocuta est: Quicumque es, non odiosus superis ducis spiritum vitalem, opinor, si quidem appuliſti urbi Tyriæ. Perge tantummodo, & hinc confer te ad palatium Reginæ. Tibi enim annuncio socios rediisse, & naves reductas* esse, *& provectas in securum* locum *Aquilonibus mutatis: nisi mendaces parentes* mei *frustra* me *docuerunt* artem *auspiciorum. Aspice duodecim cycnos turmatim exultantes, quos avis Jovis labens è cœli partibus agitabat vacuo* in *aëre: jam videntur longa serie, vel eligere sedes in terra, vel jam electas considerare propius. Quemadmodum illi redeuntes ludunt alis strepitantibus, & turmatim circumiere aërem, & emisere cantus: sic tibi, & naves tuæ, & sios tuorum, vel portum occupat, vel inflatis velis intrat ostia* portus. *Tantummodo, & dirige passus quà via te ducit. Sic locuta est, & recedens resplenduit pulchra* vice, *& capilli ambrosia* delibuti *exhalaverunt è capite divinum odorem:*

Italiam quæro patriam, & genus ab Jove summo.
Bis denis Phrygium conscendi navibus æquor,
Matre deâ monstrante viam, data fata secutus:
Vix septem convulsæ undis Euroque supersunt.
Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
Europâ atq; Asiâ pulsus. Nec plura querentem
Passa Venus: medio sic interfata dolore est:
Quisquis es, haud (credo) invisus cœlestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atq; hinc te Reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces socios classemq; relatam
Nuncio, & in tutum versis Aquilonibus actam:
Ni frustra augurium vani docuere parentes.
Aspice bis senos lætantes agmine cycnos,
Æthereâ quos lapsa plagâ Jovis ales aperto
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam despectare videntur:
Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantusque dedere;
Haud aliter puppesq; tuæ, pubesq; tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
Perge modo, & quæ te ducit via dirige gressum.
Dixit: & avertens roseâ cervice refulsit,
Ambrosiæq; comæ divinum vertice odorem

NOTÆ.

384. *Patriam, & genus.* | Dardanus enim, Jovis filius, auctor alter Trojanæ gentis, Italus fuit: v. 239.

385. *Phrygium.* | Alluens Phrygiam minorem. Duplex enim est ejus nominis in Asia minore regio: altera *major*, quæ tota mediterranea est; altera *minor*, quæ maritima est, ad Propontidem, Hellespontum & Ægæum mare; contra insulam Lesbon. Hæc minor etiam *Troas* dicta est, quæ pars ejus fuit præcipua.

387. *Euroque.* | Vento orientali, quo naves ejus, partim ad latus Syrtis minoris, partim ad litus Africæ dejectæ sunt, v. 114.

388. *Ignotus.* | Licet enim Æneæ nomen *fama super æthera notum sit*; ipse tamen Afris nondum sub eo nomine innotuit.

389. *Europa atque Asia.* | Troja enim est Asia, unde profectus est; Italia in Europa, unde rejectus in Africam.

395. *Versis Aquilonibus.* | Ut enim Aquilo à septentrione ad meridiem Æneæ naves pepulerat in Africam, v. 106. Ita ut illæ è minori Syrte ad litus Carthagini vicinum emergerent, opus fuit ut Aquilo in fugam *versus* rediret, prævaleretque Notus à meridie.

396. *Ni frustra,* &c. | Ne divinitus fa[illegible] prædictione palam fiat, fingit se à parente imbutam augurandi arte.

398. *Jovis ales.* | Aquila, quæ minister minis dicitur, quia tempestatis tempore [illegible] altissimas nubes sese volatu erigit.

406 *Avertens.* | Supple, *se*, ut supra, v. [illegible] *Tum prora avertit.*

Roseâ cervice. | Vel ad colli colorem ros[illegible] unde Venus dicitur ab Anacreonte, [illegible] ῥοδόχροος *roscolor*: vel roseam interp[illegible] *pulchram*, qua de re dicemus infra, v. [illegible] Et hoc primum affert Divinitatis indic[illegible] *fulgorem roseæ cervicis.*

407. *Ambrosiaque comæ.* | Secundum Divi[illegible] tatis indicium, *suavitas odoris.* Sic Ovid. F[illegible] 5. 375. *Omnia finierat, tenues successit in au[illegible] Mansit odor, posses scire fuisse Deum.* Mor[illegible] tem Homerico *ambrosia comæ*, vel sunt *in[illegible] tales*; vel potius *respersa succo ambrosiæ.* [illegible] *Ambrosia & nectare*, Ecl. 5. 71.

Spira pers

ravere: pedes veſtis defluxit ad imos,
vera inceſſu patuit Dea. Ille ubi matrem
novit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
id natum toties crudelis tu quoque falſis
lis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
n datur, ac veras audire & reddere voces?
ibus incuſat, greſſumque ad mœnia tendit.
Venus obſcuro gradientes aëre ſepſit,
multo nebulæ circum Dea fudit amictu:
mere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
lirive moram, aut veniendi poſcere cauſas.
a Paphum ſublimis abit, ſedeſque reviſit
ra ſuas: ubi templū illi, centumq; Sabæo
re calent aræ, ſertiſque recentibus halant.
Corripuere viam interea, quà ſemita monſtrat.
que aſcendebant collem, qui plurimus urbi
minet, adverſaſque aſpectat deſuper arces.
ritur molem Æneas, magalia quondam:
ratur portas, ſtrepitumque, & ſtrata viarum.
ant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
lirique arcem, & manibus ſubvolvere ſaxa;
s aptare locum tecto, & concludere ſulco.
a magiſtratuſq; legunt, ſanctumq; ſenatū.
portus alii effodiunt: hic alta theatris

veſtis decidit ad pedes infimos, & greſſu apparuit vera Dea. Æneas, ſtatim atque agnovit genitricem ſuam, proſecutus eſt abeuntem talibus verbis: Cur tu etiam, ô dura, decipis tam ſæpe filium tuum vanis figuris? quare non permittitur applicare dexteram meam dextera tuæ, atque audire & reddere verba non ſimulata? Sic queritur de ea, & dirigit paſſus ad urbem. Sed Venus cinxit euntes tenebroſo aëre, & circumdedit multo tegmine nubis, utpote *Dea, ne quis poſſet eos videre, neve quis tangere, aut facere moram, aut petere rationem* cur *veniſſent. Ipſa ſe attollens abit Paphum, & redit gaudens in regionem ſuam: ubi templum & centum altaria fervent* in *ejus* honorem *ture Arabico, & redolent flores novos. Interim ingreſſi ſunt viam, quà callis oſtendit. Et jam conſcendebant collem, qui valde impendet urbi, & deſuper aſpicit turres oppoſitas. Æneas admiratur magnitudinem* urbis, ubi erant *olim caſæ: admirantur portas, & tumultum, & pavimenta viarum. Feſtinant ardentes Tyrii: pars extendit muros, & erigit arcem, & manu tollunt lapides: pars eligit locum* ad *tectum, & cingit foſſa: eligunt jura, & magiſtratus, & ſanctum conſilium. Illic alii excavant portus, illic alii ponunt profunda fundamenta theatri,*

NOTÆ.

418. *Pedes veſtis*, &c. | Tertia Divinitatis nota, *promiſſa veſtis ad pedes.* Idque Dearum fuum proprium fuiſſe, præterquam Virtutis, ait Lactantius in Statium l. 10. v. 639. Proprium item Baccho attribuit Propertius, l. 3. 2. Tibullus quoque ac Statius.

419. *Inceſſu patuit Dea.* | Quartum & maxi- Divinitatis argumentum, *incedendi modus.* em ſic ab humano diſting it Heliodorus Æ- p. l. 3. ut divinus, non dimotione pedum & poſitione, ſed continuo impetu & quaſi ſu quodam fiat: unde perhibet ſtatuas Deo- apud Ægyptios, conjunctis & quaſi unitis ibus inſiſtere: citatque teſtem Homerum. vero apud Theocritum, Idyl. 17. 25. Dii cantur *νιπόδες, uſu pedum carentes:* & apud llimachum, Hymno 5. 3. Pallas Θεὸς ἐυτυ- ἐστι, *Dea parata ſerpit.* Addit & aliud dicium Divinitatis Heliodorus, quod Dii re- o obtutu, neque clauſis unquam palpebris in- cantur. Statius tamen greſſum Diis non fla- rem, ſed humano majorem & numini tri- buit l. 10. 347. *Tamen aſpera produnt ora Deam, nimiique gradus.*

417. *Cernere ne quis*, &c. | Dubitabat enim Venus, quo in eos animo Dido futura eſſet, Junonis cultui addicta.

419. *Paphum.* | Urbem in Cypro, notiſſimâ mediterranei maris inſulâ, Veneri dicatam.

420. *Centumque Sabæo*, &c. | Tacitus l. 2. de ſacris Paphiæ Veneris. *Hoſtia, ut quiſque voviſſet mares deliguntur. Certiſſima fides hœdorum fibris. Sanguinem aræ effundere vetitum, precibus & igne puro altaria adolentur.* Unde hic eum de aris fiat mentio, nulla ſit de victimis. *Sabæum tus,* petitum *è Sabæis,* Arabiæ felicis populis: de quibus G. 1. 57.

425. *Magalia.* | Seu *mapalia,* ruſticorum Afrorum caſæ ſunt, de quibus G. 3. 340.

430. *Jura.* | Alii pro *legibus*; alii pro *juridicis*; alii melius pro *locis ipſis* accipiunt, ubi jus dicendum erat. Sic enim accipimus, quoties dicimus *in jus vapere, in jus ambulare.* De *Scenis* theatralibus G. 2. 381. Et 3. 24.

& ſecant è rupibus ingentes columnas, quæ ſint *alta ornamenta futurarum ſcenarum.* Talis eſt eorum labor, *qualis labor occupat apes ad Solem, æſtate incipiente, per agros floridos: quando emittunt grandiorem ſobolem generis, aut cum denſant mella liquidiora, & implent alvearia ſuavi nectare, aut excipiunt onera venientum* è paſtu, *aut collectâ turmâ expellunt à ſtabulis* ſuis *fucos, pigrum gregem. Fervent* omnes in *opere, & mella odorata olent thymum. O felices, quorum muri jam eriguntur: inquit Æneas, & ſpectat altitudinem urbis. Immittit ſe in medios* cives *clauſus nube,* quod *admirabile* eſt *dictu: & miſcet ſe viris, nec videtur à quoquam. Erat in media urbe ſylva* ſacra, *gratiſſima* propter *umbram: quo loco Pœni, agitati fluctibus & ventis, primum fodiendo* repererunt *ſignum, quod regina Juno eis oſtenderat;* nempe *caput bellicoſi equi: Ita quippe* oſtenderat, *populum* illum *futurum eſſe nobilem bello, & aptum vivere æternâ famâ. Hoc* loco *Tyria Dido ædificabat Junoni magnum templum, ſplendidum muneribus, & præſentiâ Deæ: cui limen æreum impoſitum erat gradibus,*

Fundamenta locant alii, immaneſque columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate nova per florea rura
Exercet ſub Sole labor, cum gentis adultos
Educunt fœtus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum jam mœnia ſurgunt!
Æneas ait, & faſtigia ſuſpicit urbis.
Infert ſe ſeptus nebulâ, mirabile dictu,
Per medios, miſcetque viris: neq; cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, lætiſſimus umbrâ;
Quo primum jactati undis & turbine Pœni
Effodere loco ſignum, quod regia Juno
Monſtrarat, caput acris equi: ſic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per ſecula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum & numine Divæ:
Ærea cui gradibus ſurgebant limina, nexæque

N O T Æ.

437. *Nectare.* | Potu Deorum, de quo Ecl. 5. 71. Hic pro *melle* ſumitur.

439. *Fucos.* | *Gueſpes,* apum quaſi ſervitia ſunt, G. 4. 168.

448. *Caput acris equi.* | Juſtinus l. 18. 5. *In primis fundamentis caput bubulum inventum eſt: quod auſpicium quidem fructuoſæ terræ; ſed laborioſæ, perpetuoque ſervæ urbis fuit: propter quod in alium locum urbs tranſlata. Ubi quoque equi caput repertum, bellicoſum potentemque populum futurum ſignificans, urbi auſpicatam ſedem dedit.*

449. *Facilem victu.* | Explicat Pierius, *quæ facile vinci poſſet,* ita ut *victu,* ſupinum à *vinco,* paſſive ſignificet: ſed malum hoc omen, bonum autem hic quæritur. Explicat Germanus Valens, quæ *facile vincere poſſet;* ita ut *victu,* ſupinum à *vinco,* active ſignificet. Explicant alii communiter, *quæ ſit fertilis frugibus, & commoda ad victum;* ita ut *victu,* ſit ſupinum à *vivo.* Ego eodem ſupino uſus, *victu* à *vivo,* interpretor de fama & gloria gentis, quæ florere æternum debeat: hoc enim eſt proprie, *vivere per ſecula.*

450. *Sidonia.* | *Tyria:* Nam *Sidon,* urbs Phœniciæ, in Syria, portus in ora mediterranei maris, nunc *Sayde:* hic pro *Tyro* ſumitur; quia utraque vicina, & à Phœniciibus condita, & eidem regi ſubdita.

452. *Limina.* | *Portæ* ac *januæ* partes eſſe hic diſtinguemus. *Porta* proprie de urbibus dicitur: quia cum circuitus urbis aratro primum deſignabantur, qua parte relinquendus erat in urbem aditus, attollebatur aratrum: *portabatur,* ne ſulcum imprimeret. At primarum domorum ingreſſus; cum apertus eſt, dicitur *Janua,* vel ab *eundo,* vel à *Jano;* cum clauſus eſt, dicitur *Oſtium,* ab *obſtando.* Nam ea per quæ prohibetur ingreſſus, ſi *foras* aperiuntur, dicuntur *fores:* ſi duas in partes ab utroque latere panduntur, *Biferes:* ſi ab uno tantum latere, ſed in ſe *volvuntur* ac replicantur, vocantur *Valvæ,* quaſi *velva.* Id autem, quo vertuntur fores, eſt *Cardo:* quia eſt earum, vel quaſi *cor,* ut volunt Servius & Iſidorus; vel quaſi hamus ex quo ſuſpenduntur, eſt autem *hamus* Græcis κρίκος. Tum *Limen,* id eſt tranſverſum in janua lignum, inferius vel ſuperius; vel à *limes,* quia illic terminatur domus; vel à *limus,* id eſt, *obliquus & tranſverſus.* Denique *Poſtes,* ſunt arrectaria portarum, quaſi *poſt oſtium:* fixa vel ligna ab utroque portæ latere, quibus cardines, ſera & repagula immittuntur. Hæc tamen omnia promiſcue vulgo uſurpantur pro janua.

Ære

re trabes, foribus cardo ſtridebat ahenis,
oc primum in luco nova res oblata timorem
nit: hic primum Æneas ſperare ſalutem
ſus, & afflictis melius confidere rebus.
mque, ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo
ginam opperiens; dum, quæ fortuna ſit urbi,
ficumque manus inter ſe operumq; laborem
atur: videt Iliacas ex ordine pugnas,
aque jam famâ totum vulgata per orbem;
idas, Priamumq; & ſævum ambobus Achillem.
ſtitit, & lacrymans: Quis jam locus, inquit, Achate,
æ regio in terris noſtri non plena laboris?
Priamus: ſunt hic etiam ſua præmia laudi,
nt lacrymæ rerum, & mentē mortalia tangunt.
ve metus: feret hæc aliquā tibi fama ſalutem.
ait: atque animum picturâ paſcit inani
lta gemens, largoq; humectat flumine vultum.
mq; videbat, uti bellantes Pergama circū
fugerent Graii, premeret Trojana juventus;
Phryges, inſtaret curru criſtatus Achilles.
procul hinc Rheſi niveis tentoria velis
noſcit lacrymans: primo quæ prodita ſomno
ides multâ vaſtabat cæde cruentus:
lenteſq; avertit equos in caſtra, priuſquam

re trabes compacta ære, & cardo ſtridebat in portis æreis. In hac ſacra ſylva nova res occurrens primo minuit metum: hic Æneas primo auſus eſt ſibi promittere ſalutem, & melius ſperare de rebus male affectis. Nam dum circumſpicit ſingula magno in templo, expectans Reginam: dum admiratur qua ſit felicitas illius urbis, & manus opificum invicem concordes, & difficultatem operum cernit prælia Trojana per ordinem, & bellum jam famâ cognitum per omnes terras, & Atrei filios, & Priamum, & crudelem utriſque Achillem. Subſtitit, & flens: Quis jam locus eſt, ait, ô Achate! qua plaga in terris non plena noſtrorum caſuum! Ecce Priamus: hic quoque datur virtuti ſua merces, eſt commiſeratio calamitatum, & caſus hominum movent corda. Depone timorem, hac fama afferet tibi aliquam ſalutem. Sic locutus eſt: & oblectat mentem vanis picturis, multum gemens, & irrigat faciem copioſo fletu. Nam cernebat, quemadmodum pugnantes circa Trojam Græci hac fugerent, & Trojana juventus perſequeretur hac Trojani fugerent; & Achilles criſtâ inſignis immineret è curru. Non longe hinc agnoſcens tabernacula Rheſi è candidis velis prodita: qua in prima nocte filius Tydei populabatur ſua ſtrage ſanguinolentus, & abducit acres equos in caſtra Græcorum, antequam

NOTÆ.

462. *Sævum ambobus Achillem.* | Tres tamen *Atridæ* duo, Menelaus & Agamemnon, rei regis Mycenarum filii; & *Priamus*, Trorex. Tum *Achilles* Menelao ſævus non fuit: Agamemnoni tantum, cum receſſit ab ejus ritu propter ereptam ſibi Briſeida; & Priacujus filium Hectorem occidit, & indigne uit. Quomodo igitur *ambobus?* An gemines idas pro uno poſuit, quia unius patris erant ? An *ambobus* poſuit, pro *utriſque?* An gees exercitus ſignificavit, Atridarum & Priam? An potius legemus cum Seneca Epiſt. 104. riden, non *Atridas*, ut ad unum Agamemn referatur? Hunc ſane malim audire Donatum, qui *ſævum* interpretatur, rem, Agamemnone ſcilicet ac Menelao.

466. *Lacryma rerum.* | Propter res adverſas, mitates: Sic Æ. 2. 784. *Lacrymas dilecta Creuſa*: id eſt, Lacrymas propter dilectam uſam, & dolorem de ea conceptum mi.

470. *Pergama.* | *Pergamus*, arx fuit Trojana in editiſſimo urbis loco ſita: unde alta omnia ædificia deinde *Pergama* appellata ſunt. Cave, ne arcem illam confundas cum urbe *Pergamo*, quæ in eadem Phrygia minore poſtea condita eſt ad Caicum fluvium, fuitque *Attalicorum* regum ſedes, & Galeni patria, & celebris uſu chartæ Pergamenæ, *du parchemin.*

472. *Hæc Phryges, inſtaret*, &c. | *Phryges*, Trojani, qui Phrygiæ minoris partem incolebant: ſupra, v. 385. *E curru* pugnabant ſæpe veteres quo miles & auriga ferebantur. *De criſtis* Æ. 3. 468.

473. *Rheſi.* | Rheſus Thraciæ rex, Martis, vel Strymonis filius; cum Trojanis veniret in auxilium; adduceretque ſecum equos, quorum erat fatum, ut, ſi ſemel Xanthi aquam bibiſſent Troja foret invicta: clauſis jam portis, coactus eſt in litore tentoria ponere. Sed proditus à Dolone Trojano ſpeculatore, qui in Græcorum ſpeculatoris Diomedem & Ulyſſem inciderat: à Diomede interfectus eſt, & equi fatales abducti Iliad 10. 453. Equi porro illi ferocitate

Pabula

carpſiſſent pabula Troja, & potaſſent aquam Xanthi. Parte aliâ Troilus, miſer adoleſcens, & quanquam inæqualis auſus pugnare in Achillem, trahitur ab equis, & pendet reſupinus è curru vacuo, retinens tamen habenas: huic & cervix & capilli raptantur per humum, & pulvis ſulcatur haſtâ inverſâ. Interea Trojanæ ſparſis capillis ibant ad templum Palladis non ipſis amicâ, & portabant ei pallam: mœſta more ſupplicantium, & percutientes pectus palmis. Dea infenſa tenebat oculos defixos in terram. Achillei traxerat Hectorem ter circa muros Trojanos, & vendebat auro cadaver exanimum. Tunc autem Æneas emittit ex intimo pectore magnum gemitum, ut vidit ſpolia, & currum, & ipſum cadaver amici, & Priamum tendentem manus inermes. Animadvertit etiam ſe mixtum principibus Græcis,

Pabula guſtaſſent Trojæ, Xanthumq; bibiſſent,
Parte aliâ fugiens amiſſis Troilus armis,
Infelix puer atque impar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruq; hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervixq; comæq;
Per terram, & verſâ pulvis inſcribitur haſtâ.
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant
Suppliciter triſtes, & tunſæ pectora palmis;
Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Ter circum iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitũ dat pectore ab imo,
Ut ſpolia, ut currus, utq; ipſum corpus amici,
Tendentemq; manus Priamu conſpexit inermes,
Se quoq; principibus permixtum agnovit Achivis.

NOTÆ.

præcellebant, ab equis Diomedis Thraciæ regis orundi, humana carne veſci ſolitis, quibus ideo dominum ipſum devorandum Hercules tradidit. *Primo ſomno.* | *Somnus* pro *nocte*, ut G. 1. 208. *Libra dies ſomnique pares ubi fecerit horas. Tydides.* | Diomedes, Tydei filius, Æ. 11. 243.

477. *Xanthum.* | Diis ita dictum, hominibus vero *Stamandrum*, inquit Homerus; quia nomen illud iſto antiquius: fluvium Troadis, ex Ida monte profluentem, unde ſe in Helleſpontum exonerat.

478. *Troilus.* | De ejus ætate variæ ſunt ſententiæ. Virgilius hunc *puerum*, Horatius *impuberem* facit: alii, ut Hyginus & Tzetzes, jam grandiorem, & unum è maximis Priami natis. Variæ quoque de ejus morte opiniones: Theocritus & Lycophron cum volunt, ob ſpretum Achillis amorem, in templo Apollinis ab Achille fuiſſe occiſum: alii, in ipſo certamine: alii per vim; alii ex inſidiis.

479. *Impar congreſſus Achilli.* | Vel *impar Achilli*; vel ut mavult Servius, *congreſſus Achilli*; id eſt, cum Achille: ut Catullus dixit in carmine nupt. v. 64. *Noli pugnare duobus.*

482. *Verſâ pulvis inſcribitur haſtâ.* | Non haſta Troili, quam adhuc manu retineret; nam *amiſſis armis*, id eſt, *dilapſis*, ferebatur; & ſola lora manu implicata retinebat. Igitur haſta Achillis, quæ per Troili pectus adacta, & cum eo reſupino *inverſa*, ferro pulverem ſulcabat.

483. *Non æquæ Palladis.* | Infeſtæ propter judicium Paridis, de quo, v. 31. De *Pallade* v. 43. Ibant autem ad templum Trojanæ matres, duce Hecuba, Heleni & Hectoris ad[re]tu, cum gravem à Diomede accepiſſent cladem, ut Deam Diomedi faventem, & pepli [d]ono & ſacrificiis placarent. Iliad. 6. 302.

484. *Crinibus Iliades*, &c. | Alludit [a]d morem Romanarum mulierum, quæ in lu[c]tu, aperto capite, & ſolutis paſſiſque crinibus [p]rocedebant, fortaſſe etiam Trojanæ ac barbaræ cum contra Græcæ tonderent comas: [q]uod docet Plutarchus in Romanis quæſt. Poſtea Offerebatur Deabus, non in luctu tantum, ſed etiam ſolemnibus quibuſdam diebus, [v]eneris loco: *Palladi* præſertim; *Junoni*, Pauſania l. 2. & Statio Theb. 10. 56 [de] *Veneri*, ex Claudiano de nuptiis Honor. v. [1]. Eo induebantur ſimulacra; ſic enim Stat. Theb. 10. 65. *Hoc tunc Argolica ſanctum velant matres Induerant ebur. Peplum* autem fuit [pa]ſſive pallium muliebre, ſubtili arte contextum, ad pedes effuſum, ſine manicis; coloris, [a]liquando purpurei, aliquando candidi; [a]urnmbriâ claviſque aureis, & variis Deorum heroumque figuris ornatum.

487. *Ter circum*, &c. | De *Achille* v. 34. De *Hectore* v. 103.

492. *Achivis.* | Græcis. *Græcia* enim [p]ro dicta, ſive *Hellas*. *Achaia* quoque appellata eſt, ab *Achæo* quodam, vel Jovis filio, vel Xuthi, qui in ea regione regnavit: cujus populi *Achæi* & *Achivi* ſunt dicti: eſt & alia minor *Achaia*, Peloponneſi pars.

Eoaſq

alque acies, & nigri Memnonis arma.
cit Amazonidum lunatis agmina peltis
nthesilea furens, mediisq; in millibus ardet,
rea subnectens exertæ cingula mammæ
llatrix, audetque viris concurrere virgo.
c dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
m stupet, obtutuque hæret defixus in uno;
gina ad templum forma pulcherrima Dido
ressit, magnâ juvenum stipante catervâ.
alis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
rcet Diana choros, quam mille secutæ (tram
ne atq; hinc glomerantur Oreades: illa phare-
humero, gradiensq; Deas supereminet omnes:
næ tacitum pertentant gaudia pectus.
li erat Dido, talem se læta ferebat
redios, instans operi regnisque futuris.
foribus Divæ, mediâ testudine templi,
armis solioq; alte subnixa, resedit.

& exercitus orientales, & arma nigri Memnonis. Penthesilea furens ducit turmas Amazonum instructas *scutis lunatis, & ardet inter media millia, nectens cingulum aureum sub nudato ubere,* utpote *bellatrix, & audet puella certare* cum *viris. Dum ista mirabilia conspiciuntur ab Æneа Trojano, dum stupet, & stat defixus in hoc solo aspectu; Regina Dido specie clarissima venit in templum, magnâ juvenum turbâ ambiente. Talis Diana in ripis Eurotæ, vel per culmina Cynthi, miscet choreas; quam secutæ mille Oreades hinc atque inde congregantur: Diana gestat humero pharetram, & incedens extat supra cæteras Nymphas. Latitia tacite mulcet animum Latonæ. Talis erat Dido, talem se attollebat*

tur medios, urgens opus, & regna futura. Deinde sedit ad fores Junonis, sub medio fornice ti, cincta militibus, & alte suffulta solio.

NOTÆ.

93. *Eosque acies &*, &c. | *Memnon* Auro- natrem, Tithonum patrem habuit, Lao- ntis Trojani regis filium. Quare Troja- m in auxilium venisse dicitur, cum ingen- Indorum & Æthiopum copiis; & ab A- e occisus, è rogo suo aves produxisse; quæ in partes divisæ, rostris atque unguibus, parentandum auctori suo, decertaverint. statua, in Ægypto, Solis orientis icti ra- emisisse sonum memoratur. *Eoas.* | Orien- s, ab ἠὼς, *Aurora.*

94. *Amazonidum.* | Id est, *Amazonum*: sibi mammam alteram inurebant, ne jaci- is sagittis esset impedimento: alteram bal- substringebant. Nomen inde ab α priva- ν, & μαζὸς *mamma.* De iis fuse Æ. 11. 5. &c. Harum regina *Penthesilea*, Trojanis mortem Hectoris opem tulit: & juxta quos, ab Achille; juxta alios, à Neoptolemo illis filio interfecta est. *Peltis.* | Scutis issimis, in formam medix Lunæ.

502. *Qualis in Eurotæ*, &c. | Explodit hanc doris cum Diana comparationem Valerius bius apud Gellium l. 9. c. 9. aitque nihil il improspere à Virgilio conversum esse ex ideró, apud quem illa reperitur, Odyss. 6. 2. Defendit eam Scaliger Poëtic. l. 5. c. 3. que Virgilianam esse à magistro, Homeri- m à discipulo. Ego in Valerii sententiam ilo sum propensior; vel ideo, quod ex iis rumstantiis, quas fane multas congerit, nulla est ad rem, nisi multitudo Oreadum, quæ Dianam comitantur; cæteræ omnino à Didone diversæ sunt. *Eurotæ.* | Fluvii in Laconia, Spartam alluentis: quæ regio venatu celebris est. *Cynthi.* | Montis in insula Delo, ubi Diana & Apollo nati sunt.

503. *Choros.* | Multitudo saltantium & canentium, est proprie *chorus.*

504. *Oreades.* | Nymphæ montium, ab ὄρος *mons* Ecl. 2. 46.

506. *Latonæ.* | Filiæ Cœi Titanis, quæ Dianam & Apollinem ex Jove peperit in insula Delo. Ecl. 3. 67.

509. *Tum foribus Divæ*, &c. | Adjungit Servius hæc verba proxime præcedentibus, hoc sensu: *Instat Regina operi, tum præsertim adificandis Junonii templi foribus.* Affert & aliam interpretationem, quam etsi priori postponat, ego tamen præpono: nempe medio in templo locum fuisse separatum, ubi servabatur simulacrum Numinis, & religio administrabatur; isque appellatur à Polluce *sacellum, delubrum*, à Vitruvio *cella*, à cæteris *adytum, penetrale:* atque is, vel velo, vel muro septus erat, & pervius *foribus*, quemadmodum nostris in templis usuvenit. Iis porro in *foribus* Dido jus dicebat: & mos ille Romanorum deinceps fuit, in templis jus dicere, ac senatum habere. *Media testudine.* | Medio in templo, cujus tectum concavum & fornicatum erat in morem testudinis, *sertus.*

Jura

Distribuebat jus & leges civibus, & dividebat in æquas partes laborem operum, aut ducebat sorte. Cum repente Æneas videt accedere cum *ingenti multitudine Antheum, & Sergestum, & generosum Cloanthum, & alios Trojanorum, quos nigra tempestas mari dissjecerat, & abstulerat ad littora omnino diversa. Obstupuit continuo ipse & continuo Achates* quoque *commotus est gaudio & timore, cupiebant avide sociare dextras* cum iis, *Sed successus incertus turbat mentes. Dissimulant* adhuc, *& obtecti cavâ nebulâ considerant, quæ sortem sors, quo* in *litore reliquerint naves, cur veniant: veniebant autem electi singulis è navibus, poscentes veniam & lamentando accedebant ad templum. Postquam ingressi sunt, & data est facultas loquendi coram* Reginâ : *spectatissimus* intra socios *Ilioneus sic incepit sedatâ mente: O Regina, cui Jupiter permisit extruere urbem novam, & coercere æquitate populos feroces: Nos miseri Trojani, acti ventis per omnia maria, precamur te: propelle dira incendia à navibus, ig-*

Jura dabat legesq; viris, operumq; laborem
Partibus æquabat justis, aut sorte trahebat:
Cum subito Æneas concursu accedere magno
Anthea Sergestumq; videt fortemq; Cloanthum
Teucrorumq; alios : ater quos æquore turbo
Dispulerat, penitusque alias avexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates
Lætitiâque metuque, avidi conjungere dextras
Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant, & nube cava speculantur amicti,
Quæ fortuna viris, classem quo littore linquat,
Quid veniant : cunctis nam lecti navibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Postquam introgressi, & coram data copia fandi
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit:
O regina, novam cui condere Jupiter urbem,
Justitiâque dedit gentes frænare superbas:
Troës te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oramus : prohibe infandos à navibus ignes,
Parce pio generi, & propius res aspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis atq; ubere gleby:

nos, & religiosæ genti, & benignius aspice miserias nostras. Nos non venimus, aut vastare gladio Africanas, aut abducere ad littora prædas raptas: non inest menti ea violentia, nec tanta ferocia victis. Est regio quam *Græci vocant nomine Hesperiam : regio antiqua, potens bello & fertilitate*

NOTÆ.

514. *Anthea, Sergestumque*, &c. | De *Antheo*, v. 185. De *Cloantho*, & *Sergesto*, passim lib. 5. mauricis in ludis. De *Teucris*, Trojanis, supra, v. 42.

523. *Orantes veniam.* | Orantes ut mitius haberentur: nam *venia* non semper *culpam* supponit, sed sæpe *pacem* & favorem significat: Cicero, pro Rabir. 5. *Ab Jove pacem & veniam peto.* Pro Fonteio, 20. *In bellis gerendis, à Diis immortalibus pacem & veniam petunt.* De *Ilioneo*, v. 124.

534. *Est locus, Hesperiam*, &c. | Supple, *quem* ut supra, v. 16. *Urbs antiqua fuit, Tyrii*, supple, *quam Tyrii.* Italia multis nominibus dicta fuit, pro varia temporum ratione. *Hesperia*, quod nomen ipsi cum Hispania commune fuit, vel ab *Hespero*, Atlantis Mauritaniæ regis fratre, qui primo obtinuit Hispaniam, indeque à fratre pulsus in Italiam venit; vel ab *Hespero*, Veneris stella, quæ mane sub Luciferi nomine apparet, sero sub nomine *Hesperi*, atque occasum significat; quo factum est, ut Gr ex iis regionibus, quas habent ad occ Italiam appellaverint *Hesperiam* magn Hispaniam vero, *minorem Hesperiam*. Al Italiæ nomen fuit *Oenotria*; vel ab Oe rege Sabinorum, vel ob Oenotro, Ly Arcadiæ regis filio; vel potius ab οἰνῶ num & ὀτρύνειν incitare, quod vini fer sit. Aliud ejusdem regionis nomen est Ita vel ab Italo rege Siculorum; vel à bobus, veteri lingua Græca dicebantur *ἰτάλοι*, & fuere magnâ copiâ. Alia item nomin de quibus fuse Kircherus in Latio l. c. 2, 3. Quodnam autem sit omnium antiqu mum, difficile est conjicere: Virgilius nov issimus putat, cum ait, minores Ita *dixisse.*

535. *Ubere gleba.* | De forma illa loqu G. 2. 185.

Oenotri

engotrii coluere viri; nunc fama, minores
liam dixiſſe, ducis de nomine, gentem.
ec curſus fuit:
m ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion
rada cæca tulit, penituſq; procacibꝰ Auſtris
que undas, ſuperante ſalo, perq; invia ſaxa
ſpulit: huc pauci veſtris adnavimus oris.
od genus hoc hominum? quæve hunc tam
arbara morem
mittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ:
la cient, primaque vetant conſiſtere terra.
genus humanum & mortalia temnitis arma;
ſperate Deos memores fandi atque nefandi.
ri erat Æneas nobis, quo juſtior alter
pietate fuit, nec bello major & armis,
em ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aurâ
ætherâ, neq; adhuc crudelibus occubat umbris;
metus, officio nec te certaſſe priorem
niteat. Sunt & Siculis regionibus urbes,
raque, Trojanoq; à ſanguine clarus Aceſtes.
ſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,
ſylvis aptare trabes, & ſtringere remos.
atur Italiam ſociis & rege recepto,
ndere; ut Italiam læti Latiumque petamus:

Oenotrii populi ipſam *incoluerunt: nunc rumor* eſt, *poſteros eam regionem appellaviſſe Italiam, de nomine ducis. Illuc direximus curſum: cum repente oriens è mari procelloſus Orion impulit* nos *in vada latentia, & petulantibus ventis, ac mari ſuperante, ſanditus diſjecit, perque aquas, perque rupes inacceſſas: pauci enatavimus huc ad veſtra litora. Quodnam* eſt *hoc genus hominum? aut quæ regio tam crudelis tolerat hanc conſuetudinem? negatur* nobis *arena* pro *hoſpitio: bella movent, & impediunt* quominus *manemus* in *primo litore. Si deſpicitis genus humanum, & vindictam hominum: at expectate Deos memores æqui & iniqui. Regem habebamus Æneam, quo non fuit ullus juſtior, nec pietate, nec bello & armis inſignior. Si fata virum hunc ſervant, ſi ſpirat aërem cœleſtem, nec adhuc cecidit ſub ſævas umbras; nullus* eſt *timor* nobis, *neque pœnitebit te provocaſſe prius* eum *beneficiis. Sunt etiam* nobis *urbes* in *terra Sicula, & arma, & Aceſtes illuſtris è Trojana origine. Permittatur* nobis *detrahere* ad terram *naves* ventis *fractas, & accommodare trabes è ſylvis, & abſcindere remos. Ut lati eamus in Italiam & urbem, ſi conceditur ire in Italiam, ſociis & rege recepto:*

NOTÆ.

539. *Orion.* | De hujus ſigni cœleſtis fabula vide Æ. 3. 517. Ex hoc autem verſu probat Segreſius, Virgilium non niſi Julio menſe ex Africam eſſe appulſum. Nam de triplici ortu Orionis ortu hic agi poteſt, de *quotidiano*, de *heliaco*, de *acronico*: quas voces explicuimus G. 1 217. & 221. & 229. Conſtat ortum de *quotidiano* non poſſe explicari; ſic enim Orion quotidie tempeſtates excitaret: ortu de *acronico*, qui hyeme contingit; ergo de ortu *heliaco*, qui nunc in Julii initia cadit, manet tamen in medium Junium: at vis hujus aſtri, non ad unum ortus diem, ſed ad contiguentes etiam dies pertinere putanda eſt. Confirmat opinionem hoc etiam verſu libri 4. 52. ubi Anna Didoni ſuadet, ut Æneam per hyemem detineat: *Dum pelago deſævit hyems, & aquosus Orion:* quod omnino tunc intelligendum de ortu ejus *acronico*, qui menſibus poſt Julium circiter quinque contingit.

540. *Procacibus Auſtris*, &c. | Obſtinate importunis. Horat. Od. l. 1. 26. 2. *Tradam protervis in mare Creticum portare ventis.* Lucret. l. 6. 110. *Furit petulantibus Euris.* De *Auſtris* ventis meridionalibus, Ecl 2 58.

541. *Salo.* | *Sal* & *ſalum* uſurpat Virgilius, pro mari, quod Græcis dicitur, ἅλς. Æ. 5. 866. *Sale ſaxa ſonabant.*

547. *Sperate Deos*, &c. | Expectate Æ. 4. 419. *Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem, & perferre ſorer potero. Fandi atque nefandi.* Illius, quod *fas*, & *nefas* eſt: utrumque enim à *fando* dicitur: quia quod æquum eſt, digne *fari* poſſumus; quod iniquum, *fari* non poſſumus.

550. *Si veſcitur aurâ.* | Si ſpirat, si halitum ducit ex aëre. Et vero apud Lucret. l. 5. 72. *Veſci*, eſt *uti: Quove modo genus humanum variante loquela cœperit inter ſe veſci.*

554. *Aceſtes.* | Rex Siciliæ, de quo Æ. 5. 36. De *Sicilia* inſula Æ. 3. 687.

556. *Stringere remos.* | Ecl. 9. 61. *Agricolæ ſtringunt frondes:* id eſt, *amputant.*

558. *Ut Italiam*, &c. | De ea, v. 6. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Teucris*, Trojanis ſupra v. 239. De *Libya*, Africa, v. 162. De *Iulo*, Aſcanio, v. 271. De *Sicanis*, Siculis, Æ. 3. 687. De *Dardanidis*, Trojanis ſupra v. 239.

Sin

ſi vero ſalus extincta eſt, teque mare Africa tenet, ô pater optime Trojanorum, nec jam ſupereſt ſpes Aſcanii; at ſaltem ut eamus ad mare Siciliæ, & ad paratas urbes, ex quibus huc pulſi ſumus & ad regem Aceſten. His verbis Ilioneus orabat: interea Trojani omnes murmure approbabant. Tum Dido, vultu demiſſo, breviter loquitur: Ejicite metum ex animo, ô Trojani: expellite ſollicitudinem. Difficilis ſtatus rerum mearum, & novitas dominationis, cogunt me facere talia, & circum munire terminos cuſtodibus. Quis ignoret familiam Æneæ, & Trojam urbem, & virtutes, & populos, & incendia tanti belli? Nos *Pœni non habemus adeo craſſa ingenia, nec Sol alligat equos currui tam remotus ab urbe Carthagine. Seu vos appetitis magnam Italiam, & agros Saturni ſive regionem Erycis, & regem Aceſtem: dimittam vos ſecuros præſidio, & reficiam opibus. Vultiſne etiam manere mecum pariter in hoc regno; urbs quam condo, veſtra eſt: trahite* in terram *naves: Trojanus & Tyrius à me tractabitur* ſine *ulla diverſitate. Atque utinam ipſe rex Æneas adeſſet, pulſus eodem vento! Sane mittam fidos* homines *circa litora, & mandabo* ut illi *perveſtigent extremam Africam: ſi* forte *naufragus vagatur aliquibus* in *ſylvis, aut urbibus. His ſermonibus excitat, generoſus Achates, & pater Æneas, jamdiu optabant exire è nube. Prior Achates alloquitur ſic eam: Fili Veneris, quod conſilium jam venit in mentem? cernis omnia tuta, & naves & ſocios ſuperatos: unus tantum deeſt, quem ipſi conſpeximus mediis in undis.*

Sin abſumpta ſalus, & te, pater optime Teucr
Pontus habet Libyæ, nec ſpes jam reſtat Iuli
At freta Sicaniæ ſaltem ſedeſque paratas,
Unde huc advecti, regemq; petamus Aceſten.
Talibus Ilioneus: cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breviter Dido, vultu demiſſa, profatur:
Solvite corde metum, Teucri, ſecludite curas.
Res dura, & regni novitas me talia cogunt
Moliri, & late fines cuſtode tueri.
Quis genus Æneadûm, quis Trojæ neſciat urbem
Virtuteſque, viroſq; & tanti incendia belli?
Nôn obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni:
Nec tam averſus equos Tyriâ Sol jungit ab urbe.
Seu vos Heſperiam magnam, Saturniaq; arva,
Sive Erycis fines, regemq; optatis Aceſten;
Auxilio tutos dimittam, opibuſq; juvabo.
Vultis & his mecum pariter conſidere regnis?
Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt; ſubducite navi
Tros Tyriuſque mihi nullo diſcrimine agetur.
Atque utinam rex ipſe Noto compulſus eodem
Afforet Æneas! Equidem per littora certos
Dimittam, & Libyæ luſtrare extrema jubebo,
Si quibus ejectus ſylvis aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates
Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
Ardebant: prior Æneam compellat Achates:
Nate Deâ, quæ nunc animo ſententia ſurgit?
Omnia tuta vides, claſſem, ſocioſque receptos.
Unus abeſt, medio in fluctu quem vidimus ipſi.

NOTÆ.

565. *Vultum demiſſa.* | Puduit enim Reginam minime barbaram, naufragos, & exteros à ſuis tam dure habitos fuiſſe.

569. *Genus Æneadûm.* | Non nepotes Æneæ, qui nulli tum erant; ſed majores, à quibus ille genus ducebat.

571. *Pœni.* | Dicti quaſi *Phœni*, v. 342.

572. *Nec tam averſus*, &c. | Senſus eſt: *Tyriam urbem non eſſe tam remotam à Solis ortu & calore*; atque adeo cives ſuos ingenio non eſſe tam obtuſo. *Non obtuſa*, &c. | Aiunt enim philoſophi, populos qui frigidioribus in plagis naſcuntur, vulgo tardiori eſſe indole.

573. *Heſperiam magnam*, &c. | Italiam. v. 534. *Saturnia arva.* | Eam Italiæ partem, quæ *Latium* dicta eſt, quod in ea Saturnus latuerit, Æ. 8. 319. *Erycis fines.* | Siciliæ montem parte occidentali, nunc *mont de S. Julien*, longe à Drepano: cui nomen impoſuit Eryx ibidem ſepultus. De eo, Æ. 5. 24. Aceſtes. Ejuſdem Siciliæ rex, Æ. 5. 36.

577. *Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt*, &c. | Servius refert accuſativum *urbem*, ad præcedens verbum *vultis*; hoc ſenſu: *Vultis hic cum his regnis? vultis urbem quam ſtatuo? veſtra eſt.* Vulgo tamen agnoſcunt Grammatici mutationem caſus, *Urbem quam ſtatuo*, pro, *urbi quam ſtatuo.* Aliqui, quibus accedo, ſolam ordinis mutationem putant, pro, *quam urbem ſtatuo.*

579. De *Noto*, ſive Auſtro, vento meridionali, Ecl. 2. 59.

588. *Unus abeſt.* | *Orontes*, de quo, v. 117.

Submerſum

ubmerſum: dictis reſpondent cætera matris.
ix ea fatus erat, cum circumfuſa repente 590
ndit ſe nubes, & in æthera purgat apertum,
iſtitit Æneas, claraque in luce refulſit,
, humeroſq; Deo ſimilis: namq; ipſa decoram
ſariem nato genitrix, lumenque juventæ
purpureum, & lætos oculis afflarat honores. 595
le manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
ntum Pariuſve lapis circumdatur auro.
n ſic Reginam alloquitur, cunctiſq; repente
roviſus ait: coram, quem quæritis, adſum
ius Æneas, Libycis ereptus ab undis. 600
ſa infandos Trojæ miſerata labores!
, nos, relliquias Danaûm, terræque mariſque
nibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
e, domo ſocias. Grates perſolvere dignas 604
ppis eſt noſtræ, Dido: nec quicquid ubiq; eſt
is Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem;
ibi (ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
quam jûſtitiæ eſt) & mens ſibi conſcia recti,
mia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
ula? qui tanti talem genuere parentes? 610
ecta dum fluvii current, dum montibus umbræ
trabunt convexa, polus dum ſidera paſcet:

ſubmerſum: reliqua conveniunt cum *ſermone matris tuæ. Vix ea locutus erat, cum ſubita nebula circumjecta rumpit ſe, & ſolvitur in vacuum aërem. Viſus eſt ſtans Æneas & emicuit claro ſplendore, ſimilis Deæ ſecundum *vultum & humeros. *Ipſa enim mater aſpiraverat filio decorem in coma, & egregiam lucem juventutis, & hilarem pulchritudinem oculis. Qualem pulchritudinem ars adjicit ebori, aut quando argentum, vel marmor Parium cingitur rutilo auro. Tunc ſic alloquitur Reginam, & ſtatim omnibus inexpectatus inquit; Adſum præſens, ego quem quæritis, Trojanus Æneas, ſervatus à fluctibus Africæ. O quæ ſola miſerta es infandarum calamitatum Trojæ! Quæ nos excipis urbe & domo, nos qui ſumus reliquiæ Græcorum, fractî jam omnibus infortuniis terræ & maris, indigentes omnium rerum. Non eſt noſtra facultatis tibi referre gratias debitas, ô Dido: nec quodcumque uſquam eſt nationis Trojanæ, quæ diſſipata eſt toto mundo. Si aliqui Dii reſpiciunt pios, ſi eſt uſpiam* tibi reddere poſſit *præmia meritæ*; ſed ſoli *Dii*, *ſi aliqui Dii reſpiciunt pios, ſi eſt ullo in loco* ibi *juſtitia*; ſed & tua *mens conſcia ſibi æquitatis. Quæ tam fortunata tempora te protulerunt? Quanti parentes talem produxere? Quamdiu amnes current in mare, quamdiu umbra arborum* volvunt *cacumina* in *montibus, quamdiu cœlum alet aſtra:*

NOTÆ.

591. *Purpureum.* | Ad colorem poteſt referri rubicundus ac roſeus juvenibus fere eſt. Supra, v. 406. tribuitur Veri *roſea cervix.* Æ. 10. 16. *Venus aurea* dicitur, forte ex auri colore capillorum. Quamquam his nominibus triſtimo non tam certum colorem ſignifica, quam generatim pulchritudinem: ut cum ait Horat. Od. l. 4. 1. 10. *Purpureis ales oloribus.* Piſo Albinov. *Brachia purpureâ candidiora.* Homerus Odyſ. 6. 231. Κόμας ὑακινθίνῃσιν ἐοικυίας, *comas hyacinthino flori ſimiles.* Nihil enim inter colores pulcherrima ſit purpura: inter metalla aurum; inter flores roſa, & inter ſtum æſtimatione, hyacinthus; ideo hæc omnia, ad exprimendam quamlibet pulchritudinem tranſtulerunt. Expreſſus eſt hic locus, in ſequenti comparatione, ex Homeri Odyſſ. 6. 229. ubi Minerva formam addit Ulyſſi, ut Phæacæ placeat.

596. *Manus addunt*, &c. | *Manus*, pro arte & labore hic ſumuntur; ut ſupra, v. 459. *Armaque manus inter ſe.*

597. *Parius lapis.* | Marmor candidum è Paro inſula, in mari Ægæo.

602. *Relliquias Danaûm.* | Supra v. 34.

607. *Si qua pios*, &c. | Modicius ait tria hic promitti virtutis præmia: primum à Diis, *ſi qua pios reſpectant numina*; ſecundum ab hominibus, *ſi quid uſquam juſtitiæ eſt*; tertium ab ipſa Didonis conſcientia, & *mens ſibi conſcia recti*; quaſi dicat Æneas: *Non meum eſt, nec Trojanorum, tantam virtutem remunerari, ſed Deorum, ſed omnium hominum, ſed tui ipſius:* nam virtus ſibi eſt ipſa præmium.

612. *Luſtrabunt convexa*, &c. | *Convexa* montium accipio, pro *cacuminibus*, quæ rotunda & convexa ſunt, *luſtrabunt* pro *circuibunt*; quemadmodum Hercules Æ. 8. 231. *Ter totum fervidus ira Luſtrat Aventini montem*, id eſt, *circuit. Luſtrare* autem proprie ſignificat *expiare*, à *luo*; per tranſlationem, *circuire*, quia expiationes agrorum & urbium per *circuitiones* fiebant unde de ſacrificio ambarvali ait Virgil. Ecl. 5. 75. *Et cum luſtrabimus agros.* Umbræ porro ad motum Solis moventur, & in orbem circumflectuntur.

Semper

ſemper gloria, & nomen tuum, & laudes durabunt: quacumque regio trahat me ad ſe. *Sic locutus apprehendit* manu *dextrâ carum Ilioneum, & ſiniſtrâ Sereſtum, poſtea alios, & generoſum Gyan, & generoſum Cloanthum. Obſtupuit primo Tyria Dido ob aſpectum, deinde ob tantam calamitatem Æneæ; & ſic ore dixit: quæ te fortuna, ô fili Dea, perſequitur per tot diſcrimina? quæ potentia te projecit ad crudelia litora? Tu-ne es ille Æneas, quem alma Venus peperit Anchiſæ Trojano prope aquas Phrygii Simoentis? Ego quidem recordor Teucrum veniſſe Sidona, ejectum è terminis patriæ, & quærentem nova regna ope Beli. Tunc* meus *pater Belus populabatur pinguem Cyprum, & victor* cum *imperio poſſidebat. Jam* inde *ab illo tempore nota eſt mihi ruina urbis Trojanæ, & nomen tuum, & reges Græci. Ipſe* Teucer *hoſtis, extollebat magnis laudibus Teucros,* Trojanos, *& aiebat ſe oriundum è veteri Teucrorum* illorum *familia. Agite ergo, ô juvenes, intrate* in *noſtras domos. Similis fortuna voluit, ut ego quoque* æquor *multos caſus, denique mancrem hac in regione.*

Semper honos, nomenq; tuum, laudeſq; manebunt,
Quæ me cunq; vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextrâ, lævâque Sereſtum:
Poſt alios, fortemq; Gyan, fortemq; Cloanthum.
Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido,
Caſu deinde viri tanto; & ſic ore locuta eſt:
Quis te, nate Deâ, per tanta pericula caſus
Inſequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atq; equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulſum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli. Genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regeſque Pelaſgi.
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seq; ortum antiquâ Teucrorum à ſtirpe volebat.
Quare agite, ô tectis, juvenes, ſuccedite noſtris.
Me quoq; per multos ſimilis fortuna labores
Jactatam, hâc demum voluit conſiſtere terrâ.

NOTÆ.

Polus dum ſidera paſcet. | E veterum opinione, qui Solem & ſidera, quia igneæ atque adeo voracis naturæ, paſci crediderunt aquarum humore in cœlum educto: ſed fruſtra quidam legunt *palus*; nam Lucretius in multis Virgilii magiſter, dixit l. 1. 231. *Unde æther ſidera paſcit.*

615. *Ilionea*, &c. | Penultimam, natura brevem, metri cauſa produxit, Ionum more, qui Ἰλιονῆα dicunt pro Ἰλιονέα. *Sereſtrum.* | Teſtatur Pierius in Longobardico cod. *Sergeſtum* legi, &, v. 514. dixit, *Anthea Sergeſtumque videt*; nulla de *Sereſto* mentio. Tamen l. 12. 561. diſtinguuntur hæc duo nomina: *Meneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Sereſtum.*

621. *Dardanio Anchiſæ.* | Notanda gravitas verſus, quæ oritur ex hiatu vocalium, & ſpondeo quinti pedis. *Dardanio*, Trojano, v. 239. *Anchiſæ*, Capyos filio, Aſſaraci nepoti, è ſtirpe Trojanorum regum. Hic à Venere adamatus; oculis deinde privatus fuiſſe dicitur, quod amores jactaſſet ſuos. De *Venere*, v. 260. De *Simoënte*, fluvio, v. 104. De *Phrygia*, v. 385.

623. *Teucrum memini Sidona.* | Teucer, Telamonis Salaminis inſulæ regis filius, cum è bello Trojano rediiſſet in patriam, inultâ fratris Ajacis morte, qui dolis Ulyſſis circumventus, ob dolorem de amiſſis judicio armis Achillis, mortem ſibi intulerat; à patre actus in exilium, & Cyprum appulſus, urbem illic, de patriæ ſuæ nomine, Salamina conſtituit. Addit Virgilius Cyprum tunc temporis à Belo, Tyri rege, Didonis patre, fuiſſe expugnatam; atque adeo Teucrum veniſſe ad Belum, ut ejus ope ſedem in illa inſula obtineret. *Sidona.* | De qua urbe, v. 450. De Belo in argumento lib. 4.

626. *Cyprum.* | Ingentem inſulam mediterranei maris, in ſinu Iſſico, inter Ciliciam & Syriam, Veneris olim cultu celebrem.

628. *Pelaſgi.* | Proprie Theſſali; qui ſic dicti ſunt, vel à *Pelaſgo*, Lycaonis Arcadiæ regis filio, à quo ducebant originem; vel quaſi *Pelargi*, à πελαργὸς, *cicenia*, quia ciconiarum more per multas regiones erraverunt. Pro Græcis omnibus, & hic, & paſſim ſumuntur.

630. *Teucrorum à ſtirpe.* | Trojanorum, qui ab antiquo Teucro, Dardani ſocero, ſic dicti fuerant, v. 239. Ab ea Teucri ſtirpe oriebatur Teucer, per Heſionem matrem ſuam, quæ Laomedontis Trojani regis filia fuit: Laomedon Ili filius, Ilus Trois, Tros Erichthonii, Erichthonius Dardani, Dardanus Teucri genet.

Non

Non ignara mali, miseris succurrere disco.
Sic memorat, simul Æneam in regia ducit
Tecta, simul Divûm templis indicit honorem.
Nec minus interea sociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pingues centum cum matribus agnos:
Munera, lætitiamque Dei.
At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant convivia tectis.
Arte laboratæ vestes, ostroque superbo:
Ingens argentum mensis, celataque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naves præmittit Achaten:
Ascanio ferat hæc, ipsumque ad mœnia ducat.
Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet, pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho:
Ornatus Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis,

Non inscia miseriarum didici auxiliari miseris. Sic loquitur: statimque ducit Æneam in regiam domum, & eodem tempore mandat sacra fieri in templis Deorum. Interim nec minore cura *mittit ad littora sociis Æneæ, viginti tauros, centum corpora hirsuta porcorum, centum agnos pingues, cum* centum *ovibus:* præterea *dona & gaudia Bacchi. At domus interior* licet *splendida, ornatur regali pompâ, & sub medio tecto parantur epulæ.* Adsunt *vestimenta perfecta* magno *artificio, & purpurâ illustri* tincta: *magna* vasa *argentea* in *mensis, & egregia facinora majorum sculpta in auro, ordo rerum longissimus deductus per tot viros, ab* ipso *ortu veteris familiæ. Æneas* (*nam affectus paternus non sustinuit* ejus *animum tardare* diutius) *mittit celerem Achaten ad naves,* ut *referat ista Ascanio, & adducat eum in urbem. Tota sollicitudo chari patris posita est in Ascanio. Insuper imperat,*

referat munera servata ex *Trojano excidio, pallam figuris aureis, & velamen* cui *croceus acanthus intextus* erat: *ornamenta Argivæ Helenæ, quæ ipsa Mycenis exportaverat,*

NOTÆ.

640. *Lætitiamque Dei.* | Vinum; lætitiam Dei, id est Bacchi, de quo infra v. 738. *Adsit lætitiæ Bacchus dator.* Gellius aliique legunt non *Dei*; sed, vel *dii*, vel *die*; qui sunt antiqui genitivi, à nomine *dies*: ut G. 1 208. *Libra die somnique pares ubi fecerit horas:* Et sensus erit: missa esse à Didone hæc omnia, ut diem illum hilariter Trojani ducerent. Plura tamen & vetustiora exemplaria habent *Dei.*

652. *Pallam.* | Pallium muliebre; utraque vox, vel à *patam*, quia vestis est exterior; vel à πάλλω *vibro*, quod frequenti motu vibretur.

653. *Croceo velamen acantho.* | Ornatum variis flexibus acanthi herbæ, croceo colore, vel auro expressæ. *Velamen* aliqui *cycladem* esse volunt; genus fœmineæ vestis tenuissimum, rotundum, ac fimbriatum; alii, quia croci fit mentio, putant esse *epierocum*, amiculum tenue ac perlucidum: iique melius, quia *epierocum* velaminis instar fuit, *cyclas* talaris vestis. Prop. l. 4. 7. 49. *Auratâ cyclade signat Humum. Acanthus, branche ursine*, herba coronaria, Ecl. 3. 45. *Crocus*, flos, *safran.*

654. *Argivæ Helenæ.* | Patrem habuit Jovem, sub cycni specie; matrem Ledam, Tyndarei Laconiæ regis uxorem. Leda ovâ duo peperit: ex altero Pollux & Helena divino semine: ex altero Castor & Clytæmnestra mortali semine exclusi sunt. Dixit tamen Horatius, sed contra communem opinionem, Pollucem & Castorem ex eodem ovo prodiisse, Sat. l. 2. 1. 26. *Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem, Pugnis.* Nupsit Helena Menelao, cui erepta est à Paride; & Trojam deducta, ortum dedit bello Trojano: supra, v. 31. Cætera de eadem, Æ. 2. 567. Æ. 6. 511. *Argivæ.* | Græcæ; non enim *Argis* nata fuit. Nec *Mycenis* regnavit, sed vir ejus Menelaus fratet fuit Agamemnonis, qui in hac utraque regnavit urbe, supra v. 288. Menelaus autem adscitus in generum à Tyndareo, Spartæ sive Lacedæmonis rege, mortuis Castore ac Polluce, Spartæ regnavit. Promiscue tamen sumuntur harum urbium nomina, propter vicinitatem, omnes enim sunt in Peloponneso.

eum iret Trojam ad petitum conjugium, dona mirabilia Ledæ matris ejus. *Præterea ſceptrum, quod Ilione primogenita filiarum Priami tulerat quondam, & monile ex unionibus* ad ornatum *colli, & coronam duplici* textu *auri & gemmarum properans iſta* afferre *Achates dirigebat iter ad naves. At Venus volvit animo novos dolos, nova conſilia:* nempe *ut Cupido, mutatâ formâ & vultu, veniat pro dulci Aſcanio, & inflammet muneribus amantem Reginam, ac immiſceat ignem oſſibus* ejus. *Nam metuit domum dubium, & Tyrios fallaces: angit* eam *aſpera Juno, &* hæ *ſollicitudines per noctem redeunt. Igitur alloquitur alatum Amorem his verbis: Fili,* qui es *meum robur, & magna mea vis: Fili, qui ſolus deſpicis fulmina ſupremi Jovis,* quibus vicit *Typhœum: confugio ad te: & ſupplex imploro tuam poteſtatem. Notum tibi* eſt, *quomodo frater tuus Æneas agitetur mari circa omnia litora, odio Junonis* nobis *infenſæ; & ſæpe condoluiſti mihi dolenti. Hunc Tyria Dido detinet, & retardat dulcibus ſermonibus: & dubito quem habitura ſint* exitum *hæc hoſpitia,* quibus præeſt *Juno: non quieſcet in* hoc *flexu tam commodo* rerum. *Qua propter meditor prius occupare Reginam fraude & ambire igne: ne mutet ſe* ad *ullius Dei* nutum; *ſed* ut *mecum proſequatur Æneam magno amore. Quomodo poſſis id exequi, audi jam conſilium meum. Regius juvenis, quem maximum*

Pergama cum peteret, inconceſſoſq; Hymenæos
Extulerat: matris Ledæ mirabile donum.
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim,
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis auroq; coronam.
Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore verſat
Conſilia: ut faciem mutatus & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doniſque furentem
Incendat Reginam, atque oſſibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyriosque bilingues:
Urit atrox Juno, & ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
Nate, meæ vires, mea magna potentia; ſolus
Nate, Patris ſummi qui tela Typhœa temnis:
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
Littora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
Nota tibi: & noſtro doluiſti ſæpe dolore.
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſq; moratur
Vocibus: & vereor, quo ſe Junonia vertant
Hoſpitia; haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis & cingere flammâ
Reginam meditor: ne quo ſe numine mutet;
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Quà facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem.
Regius, accitu chari genitoris, ad urbem

NOTÆ.

655. *Pergama. Hymenæos.* | Illa, pro *Troja* ſumuntur, v. 470. Hi pro nuptiis, G. 3. 60.

657. *Ilione.* | Polymneſtoris Thraciæ regis uxor.

659. *Duplicem.* | Quia duplex erat in ea ordo, ſive faſcia; altera aurea, altera gemmea.

661. *Cytherea.* | Venus, v. 260 *Cupido*, Amoris Deus, duplex à quibuſdam fingitur; honeſtus, Jove ac Venere prognatus; turpis, Nocte atque Erebo. Alii non Jovem, ſed Mercurium honeſto patrem aſſignant.

665. *Bilingues.* | Vel alludit ad duplicem linguam, qua utebantur, Phœniciam & Libycam; vel perfidiam notat genti familiarem: proverbio enim fuit, *Punica fides.*

669. *Typhœa.* | Fulmina, quibus Gigantes vicit; imprimiſque Typhœum, de quo G. 1. 279. Sunt qui ſcribunt *Typhoia*; nec admodum refert: debuit enim dici *Typhoia*, à Græco Τυφοίεια: perinde autem potuit ex diphthongo ei, vel abjici *i*, ut fieret *Typhœa* vel abjici *e*, ut fieret *Typhoia.*

674. *Phœniſſa.* | E Phœnicia oriunda, & Junonis cultui addicta, ſupra, v. 450. De *cardine*, qui hic pro flexu rerum ſumitur; ex eo quod janua flectitur & vertitur in cardine, v. 453.

Sidoniam

Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens pelago & flammis reſtantia Trojæ.
Hunc ego ſopitum ſomno, ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium, ſacrata ſede recondam: 685
Ne quà ſcire dolos, mediuſve occurrere poſſit.
Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
Falle dolo: & notos pueri puer indue vultus:
Ut, cum te gremio accipiet lætiſſima Dido,
Regales inter menſas laticemque Lyæum, 690
Cum dabit amplexus, atque oſcula dulcia figet;
Occultum inſpires ignem, fallaſque veneno.
Paret Amor dictis charæ genitricis, & alas
Exuit, & greſſu gaudens incedit Iüli. 694
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat: & fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum
Floribus & dulci aſpirans complectitur umbrâ,
Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate. 700
Cum venit, aulæis jam ſe Regina ſuperbis
Aureâ compoſuit ſpondâ, mediamque locavit.
Jam pater Æneas & jam Trojana juventus
Conveniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.

parat ſe vocatis dilecti patris, ad eundum in urbem Carthaginem, portans munera quæ ſuperſunt è naufragio, & incendio Trojæ. Ego occultabo illum ſopitum ſomno, ſacro in loco, ſuper alta Cythera, vel ſuper Idalium nemus: *ne poſſit aliquo modo cognoſcere frandes meas, & medius intervenire. Tu ſimula per fraudem formam illius, & puer aſſume notam faciem pueri, non plus quam unâ nocte: ut cum Dido lata excipiet te ſinu, inter epulas regias & liquorem Bacchicum; cum amplectetur* te, *& prabebit* tibi *ſuavia oſcula; inſinues* ei *ſecretam flammam, & decipias* eam *veneno* amoris. *Amor obtemperat mandatis dilecta matris, & deponit alas, & eundo imitatur inceſſum Aſcanii. Venus autem infundit Aſcanio dulcem ſomnum in membra: & Dea aufert* eum, *compoſitum* in ſuo *ſinu, in altas ſylvas Idalia: ubi amaracus ſuaviter halans cingit illum floribus & gratâ umbrâ. Et jam ibat Cupido, obediens juſſis Æneæ, & portabat Carthaginenſibus regalia munera, gaudens duce Achate. Quando venit, tum Regina diſcumbit in aurea ſponda & magnificis tapetibus, & media ſedet. Tum pater Æneas, & tum juvenes Trojani ſimul accedunt, & diſcumbunt in lectis purpureis.*

NOTÆ.

682. *Sidoniam.* | Carthaginem, coloniam Sidoniorum ac Tyriorum, v. 16.

684. *Super alta Cythera*, &c. | Ut Æ. 6. 794. *Super & Garamantas & Indos proferet imperium*: vel eſt *ultra*, vel *in*. *Cythera, orum.* | Inſula mediterranei maris contra Cretam, v. 261.

Idalium. | Vel *Idalia*, oppidum & nemus eſt Idaliæ Cypri.

690. *Lyæum.* | Bacchicum: Bacchus enim Lyæus dictus eſt, à λύω *ſolvo*, quod curis animum ſolvat ac liberet. De *Iulo*, ſive *Aſcanio*, v. 671. De *Venere*, v. 260.

697. *Amaracus.* | Herba coronaria, ſuaviſſimi odoris, floſculos emittens perpuſillos, candidos, *marjolaine.*

701. *Aulais.* | Velis, pretioſiſque tapetibus; vel ſuſpenſis ſuper lectum, vel in lecto conſtructis.

702. *Aureâ ſponda*, &c. | *Sponda* pars lecti exterior eſt; ſæpe pro toto lecto ſumitur, à σπονδὴ *fœdus*: unde & ſponſis nomen eſt.

Aureâ. | Diſſyllabâ voce; quomodo Æ. 7. 190. *Aureâ percuſſum virgâ.*

Mediamque locavit. | Uſus ad menſam duplex fuit, vel ſedendi in ſella, vel in lecto diſcumbendi. Sedendi uſus antiquior & ſeverior: Barbari & orientales populi molliores, diſcumbendi morem invexere. Unde Romani primis temporibus ſedere: poſt Aſiam debellatam, auctis opibus ac deliciis, diſcubuere: mulieres tamen adhuc ſedendi morem præ modeſtia retinebant. Auguſti temporibus obſoleſcebat in domibus, & in ſacris tantum Capitolii epulis ſervabatur; ut eſt apud Valerium Max l. 2. 3. Patet autem ex Livio l. 28. 18. Afros diſcumbere ſolitos, jam inde à Scipionis & Syphacis temporibus. Unde Virgilius hic ad barbarum alludit morem. *Mediam.* | Vel in lecto, qui erat medius, ut vult Corradus, nec enim decebat in eodem lecto gravem fœminam diſcumbere cum Ænea: & vero circa menſam tres vulgo lecti ſternebantur; unde conclave dicebatur *triclinium*, à τρεῖς *tres* & κλίνη *lectus*. Vel etiam in eodem lecto, quod dici poteſt apud Barbaros gravitati non obfuiſſe. Et vero videtur Aſcanius, ſive Cupido, inferiorem ſeu ſiniſtrum

Miniſtri infundunt aquam manibus, & proferunt panem è caniſtris, & geſtant mantilia è raſis velleribus. Intus ſunt *quinquaginta miniſtræ, quibus cura eſt componere longâ ſerie penum, & ſuffire igne* domeſticos *Deos.* Sunt *aliæ centum, & totidem famuli æqualis ætatis, qui imponant menſis cibos, & proferant pocula. Pariter etiam Pœni magno numero congregantur per latam domum, juſſi recubare in lectis pictis. Mirantur munera Æneæ, mirantur Aſcanium, & vultum ardentem Cupidinis, & picta* ejus *verba, & pallam, velamen intextum croceo achantho. Præſertim miſera Dido, deſtinata amori futuro, non poteſt ſatiare animum, & inflammatur ſpectando, & æqualiter capitur* pulchritudine *munerum & pueri. Ille poſtquam hæſit collo & in complexu Æneæ, & ſatiavit magnum amorem ficti patris; it ad Reginam. Hæc oculos, hæc totum animum defigit* in puerum, *& aliquando premit* eum in *ſinu: ignorans Dido, quantus Deus* ſibi *miſeræ inſideat. Sed ille recordatus* mandatorum *matris Veneris, incipit delere paulatim* memoriam *Sichæi, & conatur præoccupare vehementi amore mentem jamdudum otioſam, & corda deſueta* amandi.

Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris
Expediunt, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longa
Cura penum ſtruere, & flammis adolere Penates;
Centum aliæ, totidemq; pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.
Necnon & Tyrii per limina læta frequentes
Convenere, toris juſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ, mirantur Iülum,
Flagranteſque Dei vultus, ſimulataq; verba:
Pallamq; & pictum croceo velamen acantho.
Præcipue infelix, peſti devota futuræ,
Expleri mentem nequit, ardeſcitque tuendo
Phœniſſa: & puero pariter doniſque movetur.
Ille, ubi complexu Æneæ colloque pependit,
Et magnum falſi implevit genitoris amorem,
Reginam petit: hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, & interdum gremio fovet: inſcia Dido,
Inſideat quantus miſeræ Deus: at memor ille
Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
Incipit, & vivo tentat prævertere amore
Jampridem reſides animos deſuetaque corda.

NOTÆ.

in eodem lecto locum occupaſſe, unde facile Didonis gremio incumberet, v. 722. eo quippe amici & amicæ diſcumbebant loco: ut commode jacerent illius in ſinu, qui medium locum obtinebat; & dextra manus ejus ad cibos carpendos libera eſſet. Æneas autem certe dextrum ſive ſuperiorem obtinuit locum, nam l. 2. *ivro ſic orſus ab alto.* Quis autem locus dignior haberetur, an *dexter* & ſuperior, an *medius*, dubia eſt ſententia, ſuis utraque rationibus ac teſtimoniis nixa. De *oſtro*, conchylio unde exprimitur purpura, G. 2. 506. De *Cerere*, pro pane, Ecl. 5. 79.

706. *Mantilia.* | Villoſa lintea, tergendis *manibus* comparata, unde habent nomen; differunt à *mappis*, juxta Voſſium in Etym. quod mantilibus etiam ſternerentur menſæ, mappis manus tantum tergerentur; afferrenturque mappæ aliquando cum in uſum à ſingulis convivis: unde Martial. Epig. l. 12. 29. 11. *Attulerat mappam nemo, dum farta timentur: mantile è menſa ſurripit Hermogenes.*

708. *Penum*, &c. | *Penus, hujus peni*, vel *hujus penus*, maſculini vel fœminini generis: vel *penus penoris* neutrius: ſunt res ad victum neceſſariæ, quæ in intima domus parte ſervantur. Hinc eſt *penitus*, & *penetro*, & *Penates*, Dii, qui in intima domus parte colebantur. Cum autem ait Naſcimbænus, *flammis adolere Penates*, eſſe *coquinam facere*, plane errat: patet enim ex Athenæi compluribus locis, convivia rem ſacram apud veteres fuiſſe; nihilque in iis adhiberi frequentius, quam thura, flores, Deorum ſimulacra, libationes. Igitur *flammis adolere Penates*, eſt ſuffitu Penates colere, ut in convivio Nympharum, G. 4. 379 *Panchaïs adoleſcunt ignibus aras.* De Penatibus, Æ. 2. 717.

724. *Acidaliæ.* | Veneris, quæ ſic dicitur ab *Acidalio* fonte, in Orchomeno Bœotiæ civitate, qui Gratiis dicatus eſt: Gratiæ autem Veneris & Liberi filiæ à quibuſdam dicuntur. De Sichæo, v. 347.

725. *Prævertere.* | Præoccupare, ne Juno Didoni odium inſpiret in Troſanos.

Poſtquam

Poſtquam prima quies epulis, menſæq; remotæ;
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis, vocemq; per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi: & noctem flammis funalia vincunt.
Hic Regina gravem gemmis auroque poposcit,
Implevitq; mero pateram; quam Belus, & omnes
A Belo ſoliti. Tum facta ſilentia tectis;
Juppiter (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc lætum Tyriiſq; diem Trojâq; profectis
Eſſe velis, noſtroſq; hujus meminiſſe minores.
Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno:
Vos ô cœtum Tyrii celebrate faventes.
Dixit & in menſam laticū libavit honorem:
Primaque libato, ſummo tenus attigit ore,
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hauſit
Spumantem pateram, & pleno ſe proluit auro:
Poſt alii proceres. Citharâ crinitus Iopas
Perſonat auratâ, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Soliſq; labores:

Poſtquam ceſſatum eſt à primis epulis, & ſublati ſunt cibi, ponunt magna pocula, & coronant vinum. Fit ſonus per domum, & vox volvitur per ſpatioſa atria: lucernæ accenſæ pendent è laquearibus auratis, & faces luce pellunt tenebras. Tunc Regina petiit pateram auro & gemmis gravem, & replevit eam *vino, quam Belus, & omnes Beli poſteri* ſolebant replere. *Tunc ſilentium factum* eſt tota *domo: Jupiter,* inquit Dido (*nam aiunt te auctorem eſſe legum hoſpitalium*) *fac ut hic dies ſit felix Carthaginenſibus, & advenis Trojanis: & ut poſteri noſtri hujus recordentur. Adſit Bacchus auctor lætitiæ, & propitia Juno: Et vos, ô Carthaginenſes, adeſte faventes huic convivio. Sic ait, & ſtillavit in menſam* vinum, *honorem liquorum: & eo ſtillato, prima deguſtavit* reliquum *ſummis tantummodo labris: deinde dedit Bitiæ hortanti* eum: *ille alacer ebibit pateram ſpumantem, & conſperſit ſe* vino *ex* paterâ *plenâ: poſtea alii proceres. Iopas comatus ludit citharâ, ea quæ maximus Atlas docuit. Canit ille errores Lunæ, & defectus ſolis:*

NOTÆ.

727. *Menſaque remotæ.* | Menſæ, non tantum dicuntur τράπεζαι, ſeu menſæ ipſæ quæ ferculis onerantur; ſed etiam σῖτία, ſeu cibi & fercula, quæ imponuntur menſis: quod diſerte ſcribit Pollux, & innuunt auctores Latini, apud quos frequens eſt diviſio convivii in *primas* ac *ſecundas menſas:* at menſæ non mutabantur: itaque prima & ſecunda fercula intellige, quorum prima graviorum erant ciborum; ſecunda pomorum, compotationum, libationum: utraque diſtinguebantur ſaltationibus, cantu, ludis, dum convivæ ab edendo quieſcerent: & hæc eſt *prima quies*, cui reſpondet, *ſecundæ quietis* loco, finis epularum poſt ſecundas menſas. De *crateribus*, poculis vinariis, Ecl. 5. 68. De *ornatione* vini, G. 2. 528.

730. *Lychni laquearibus.* | Λύχνος, *lucerna:* Græcam vocem Latinæ præpoſuit, quia minus humilem. *Laquear.* | Sive *Lacunar*, eſt interſtitium trabium ac tignorum, in conclavium tectis, diciturque à *lacu*, quia cavum eſt, *lacus* autem ſignificat proprie cavum quodlibet aquarum receptaculum, ſed transfertur ad alia multa ob figuræ ſimilitudinem. *Funalia.* | Funes cerâ obliti.

733. *Belus & omnes à Belo*, &c. | Belus iſte, non Didonis pater eſt, de quo prius, v. 625. de hoc enim dici non poſſet, *omnes à Belo*, id eſt, *omnes Beli poſteri*; ſiquidem inter hunc & Didonem nullus occurrit medius. Igitur de Belo antiquiore intellige, qui numeratur inter Didonis majores: vide argumentum lib. 4.

735. *Juppiter hoſpitibus.* | Magna fuit in veneratione *Jupiter hoſpitalis*, Græcis Ξένιος.

740. *Libavit.* | Stillavit: à λείβω *ſtillo.* Ritus hic fuit ſacrificiorum: ſacerdos vinum è vaſculo deguſtabat, dabatque deinde deguſtandum cæteris; tum illud, vel in victimæ cornua; vel, ſi ſacra ſolo ture abſque victima fierent, in ignem aræ impoſitum; vel, ſi abſque igne, ut in conviviis, in menſam invergebat. Unde *libo* primo ſignificat *ſtillo*; deinde quia in libatione vinum deguſtabatur, ſignificat etiam *deguſto* ac *leviter tango*, ut ſupra, v. 260. *Oſcula libavit nato:* G. 4. 54. *Flumina libant ſumma leves.* Denique generatim ſumitur pro *ſacrificio*, quia nullum ſacrificium erat ſine libatione.

745. *Atlas.* | Bene Pœnus ea narrat, quæ docuit Atlas Afer, rex Mauritaniæ, qui cum eſſet aſtrologiæ peritiſſimus, cœlum humeris ſuſtinuiſſe dicitur; & in montem cognominem mutatus, objectu Gorgonei capitis, à Perſeo Jovis filio, quem excipere hoſpitio noluerat.

Unde homînum genus, & pecudes: unde imb
& ignes:
Arcturum, pluviasq; Hyadas, geminosq; Tri
Quid tantum Oceano properent se tingere
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet
Ingeminant plausum Tyrii, Troësq; sequun
Necnon & vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
Multa superPriamo rogitans, superHectore m
Nunc, quibus Auroræ venisset filius armis:
Nunc, quales Diomedis equi: nunc, qua
Achilles.
Immo age, & à prima dic, hospes, origine
Insidias, inquit, Danaûm, casusque tuorum
Erroresque tuos: nam te jam septima port
Omnibus errantem terris & fluctibus æstas,

unde oriatur *genus hominum, & pecudes; unde pluvia & fulmina:* canit *Arcturum, & Hyadas imbriferas, & duos Triones; cur Sol hyemalis ita properet se lavare* aquis *Oceani, vel qua mora retardet lentas noctes* æstatis. *Carthaginenses dant plausum, & Trojani eos imitantur. Misera etiam Dido traducebat noctem variis* cum Æneâ *colloquiis, & sensim hauriebat amorem: quærens multa de Priamo, multa de Hectore: modo, quibus armis instructus filius Aurora venisset* Trojam: *modo quales* essent *equi Diomedis: modo, quantus* esset *Achilles. Age potius, ô hospes, inquit, & narra nobis dolos Græcorum à prima origine, ruinamque* civium *tuorum, & tuos errores: nam æstas jam septima te circumfert errantem omnibus terris & mari*

NOTÆ.

748. *Arcturum*, &c. | Stellam procellosam, in signo Bootæ, prope caudam ursæ majoris; unde nomen habet ab ἄρκτος *ursa*, & οὐρὰ *cauda*, G. 1. 68. *Hyadas*, stellas septem in fronte tauri, quibus nomen est ab ὕω *pluo*, G. 1. 138. *Geminos Triones.* | Ursas duas, signa Borealia, quæ à rusticis *plaustrum majus*, ac *plaustrum minus*, olim dicta sunt: quia in majore septem stellæ ita dispositæ sunt, ut boves aratro subligatos referant: boves autem *triones* antiquis dicti sunt: quod arando, vel terram terant, juxta Varronem, quasi *teriones*; vel strias in terra excavent, juxta Scaligerum, quasi *striones.* In minore vero, stellæ item aliquot, licet multo minores, eumdem fere situm imitantur.

749. *Se tingere soles.* | Ex vulgi mente, cui sidera in Oceanum decumbere & lavari dicebantur. Sensus est: cur dies hyberni tam breves; & quæ mora sic obstet noctibus celeribus, ut sero ac lente veniant: versus ii huc translati sunt è G. 2. 481, 482. *Soles*, dies, vel Sol ipse.

754. *Priamo*, &c. | Trojano rege, de quo passim lib. 2. De *Hectore* ejus filio, & Achille, supra, v. 103. De *Aurora filio Memnone*, v. 489. De *Diomede*, Tydei filio, v. 101. De equisque Rheso Diomedes abduxit, v. 476.

760. *Septima æstas.* | Hinc probat Segrenius, æstate Æneam ad Africæ litus appulsum esse. Nec refert quod lib. 5. v. 626. sub ipsum sequentis veris initium, dicat etiam Beroë: *Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas.* Illic enim addit *vertitur*, id est, transacta est, & in aliam æstatem vertitur ac deflectit, nempe in octavam.

30
64
OCT

P. VIRGILII MARONIS

ENEIDOS,

LIBER II.

ARGUMENTUM.

AT Didoni Æneas Trojani excidii seriem; ea est ejusmodi. Graci decennali bello pene dolo capere urbem constituunt: fugam simulant; circa Tenedum insulam latent; equum unt in castris, fœtum intus militibus. Quo, per fraudem Sinonis, cui fidem mors Laocoontebat, in urbem inducto: noctu reserato ejus utero Graci erumpunt; admissoque exercitu, ferro & igne populantur. Admonetur in somnis Æneas ab Hectore, ut fugâ sibi consulat: mortem fuga præferens, coactâ manu, Græcos aliquot cædit; sumptisque eorum armis, telis fere obruitur. At vastatâ regiâ, Priamo, Pyrrhi manu interfecto, Æneas domum ritur, Anchisa patri sacra Penatesque committit, suis eum imponit humeris; & cum Ascaflio, Creusaque uxore, fugam arripit. Mox amissâ inter eundum Creusâ, iter ad eam quarenrelegit: occurrit mortua uxoris umbra, monetque se à Cybele in Phrygia detineri. Redit in montem Idam, & cum sociis mari fugam parat.

Onticuere omnes, intentique ora tenebant.
Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto:
ndum, regina, jubes renovare dolorem:
janas ut opes & lamentabile regnum
erint Danai, quæque ipse miserrima vidi,
quorum pars magna fui. Quis talia fando,
rmidonũ, Dolopumve, aut duri miles Ulyssei,

INTERPRETATIO.

OMnes siluerunt, & attenti comprimebant vocem. Tum pater Æneas sic incœpit è superiori parte lecti: Jubes me, ô Regina, renovare dolorem infandum, narrando, *quomodo Graci everterint potentiam Trojanam, & regnum deplorandum: & quæcunque vidi digna miseratione, & quibus magnâ ex parte interfui. Quis Myrmidonum, aut Dolopum, aut miles duri Ulyssis hæc commemorando*

NOTÆ.

B alto. | Quia Æneas sedebat in altiore, id est, dextera parte lecti; Ascanius in inferiore, seu sinistra; do in media. Æ. 1. 702. *Danai.* | Græci, 1. 34.

Myrmidonum, &c. | Milites Achillis fuer, ex Ægina insula sinus Saronici, inter Peloponnesum & Atticam: sic dicti à μύρμηξ *formica*: quod, ut ait Strabo, propter soli sterilitatem, formicarum in morem terram fodientes, semen in saxa conjicerent; itemque laterum coctorum penuriâ in fossis habitarent. Fabulæ tamen ex eo derivant nomen, quod Æacus,

abſtineat à fletu? Et jam nox humida præceps abit è cœlo, & aſtra decedentia invitant ad ſomnum. Sed ſi tanta tibi eſt *cupiditas cognoſcendi caſus noſtros, & breviter audiendi ultimam Trojæ ruinam, quamvis* mea *mens abhorreat, & præ dolore recuſet recordari:* tamen *incipiam. Duces Græcorum, afflicti bello, & fatis repulſi* ab expugnatione urbis, *tot annis jam elapſis, faciunt equum, in modum montis, divino conſilio Minervæ, & ſtruunt coſtas ex abiete ſciſſas. Fingunt* eſſe *votum pro reditu: ſpargitur is rumor. Ad* eam rem *ſortiti electa corpora militum,* ea *clam occultant in obſcuris lateribus* equi, *&. magnas cavernas atque uterum profunde implent armatis militibus. Eſt in propinquo Tenedos inſula, famâ notiſſima, abundans opibus, dum regnum Priami ſtabat: nunc ſolum* eſt *ſinus & ſtatio parum tuta navibus. Illuc elapſi occultant ſe deſerto in littore: nos putavimus* eos *diſceſſiſſe, & ventis* propitiis *repetiiſſe Mycenas. Itaque Troja omnis liberata ſolutura angore:*

Temperet à lacrymis? & jam nox humida cœlo
Præcipitat, ſuadentq; cadentia ſidera ſomnos.
Sed ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breviter Trojæ ſupremum audire laborem:
Quanquam animus meminiſſe horret, luctuque
Incipiam. Fracti bello, fatiſq; repulſi (refugit
Ductores Danaum, tot jam labentibus annis,
Inſtar montis equum, divinâ Palladis arte
Ædificant: ſectâque intexunt abiete coſtas.
Votum pro reditu ſimulant: ea fama vagatur.
Huc delecta virum ſortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri: penituſque cavernas
Ingentes, uterumq; armato milite complent.
Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima famâ
Inſula, dives opum, Priami dum regna manebat:
Nunc tantum ſinus, & ſtatio malefida carinis:
Huc ſe provecti deſerto in littore condunt.
Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu:

Panduntur
Deſertoſque
Hic Dolopu
Claſſibus hi
Pars ſtupet
Ic molem r
Duci intra
Sive dolo, f
Ac Capys, &
Aut pelago
Precipitare
In terebra
Laditur in
Armis ibi
Laocoon ar
Ei procul:
Creditis av
Dona care
Aut hoc in
Aut hæc in
Inſpectura
Aut aliquis
Quicquid
Ac fatus, v
In latus, in

NOTÆ.

Achillis avus, Æginæ rex, cum regnum videret peſte vaſtatum, precibus à Jove impetravit, ut formicæ, quas ingenti numero reptantes videbat, novos in incolas mutarentur. Aliqui ſic fabulam explicant, ut putent Æginam inſulam frequentiorem ab ipſo redditam, deductis ex Theſſalia coloniis; teſtatur enim Velleius initio hiſtoriæ, *Theſſaliam* prius vocatam eſſe *Myrmidonum civitatem*, ac non niſi poſt Trojana tempora *Theſſaliam*. Igitur Achillis *Myrmidones*, vel erunt *Æginetæ*, vel potius *Theſſali*.

Dolopum. | Eos quidem Theſſaliæ, Plinius Ætoliæ, Ptolemæus Epiro annumerat. Addit Strabo, præpoſitum iis fuiſſe à Peleo Achillis patre, Phœnicem, qui cum Chirone centauro Achillis educationi præfuerat, eumque ad Trojam ſecutus eſt. Igitur Dolopes, vel Phœnicis milites erant, vel Achillis, vel, ut alii volunt, Pyrrhi Achillis filii.

Ulyſſei. | Ithacæ & Cephaleniæ, inſularum in Ionio mari, regis; cujus dolis Trojana expeditio præcipue promota eſt: de illo paſſim, hoc & aliis libris. *Ulyſſei*, pro *Ulyſſis*, Genitivus, de quo Æ. 1. 224.

8. *Cœlo Præcipitat.* | Nox abit, fugit è cœlo.

9. *Suadentque cadentia ſidera ſomnos.* | Duo dentia, die proxime imminente: quam interpretationem probabimus, Æ. 4. 81.

15. *Inſtar montis equum*, &c. | De voce, *inſtar*, Æ. 6. 865. Equi fabricator fuit Epeus; materiam advexit *Ajax Oilei*. Equus autem ille, non reipſa equus fuit: ſed, vel machina, cujuſmodi eſt aries, quâ muri ſubruti ſint; vel pictura in ea urbis porta, quam Græcis prodidiſſe Antenor dicitur, vel ſignum Græcis datum, ut in pugna ſuos ab hoſtibus dignoſcerent; vel equeſtrem notat pugnam, qua Græci Trojanos vicerint; vel montem *Hippium*, poſt quem latentes Græci urbem oppreſſerint: ἵππος enim eſt *equus*, & ideo quibuſdam videtur dixiſſe Virgilius: *Inſtar montis equum.*

16. *Abiete*, &c. | *Sapin:* pro quovis ligno.

17. *Votum pro reditu.* | Ad obtinendum felicem reditum: & Accius in Deiphobo ſic ipſe ſcriptum ait equum fuiſſe. *Minervæ donum armipotenti Danai abeuntes dicant.*

21. *Tenedos.* | Inſula Helleſponti, contra Sigeum Troadis promontorium.

25. *Mycenas.* | Urbem regiam Agamemnonis, in Peloponneſo, de qua Æ. 1. 288.

26. *Teucria.* | Troja, à *Teucro* rege, *Dardani* socero. Æ. 1. 239.

Panduntur

Panduntur portæ: juvat ire, & Dorica caſtra,
Deſertoſque videre locos, littuſq; relictum. (les:
Hic Dolopum manus: hic ſævus tendebat Achil-
Claſſibus hic locus: hic acies certare ſolebant.
Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
Ac molem mirantur equi: primuſq; Thymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari;
Sive dolo, ſeu jam Trojæ ſic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior ſententia menti,
Aut pelago Danaûm inſidias ſuſpectaque dona,
Præcipitare jubent, ſubjectiſq; urere flammis;
Aut terebrare cavas uteri & tentare latebras.
Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes, magnâ comitante catervâ,
Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce.
Et procul: O miſeri, quæ tanta inſania, cives?
Creditis avectos hoſtes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? ſic notus Ulyſſes?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi;
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
Inſpectura domos, venturaque deſuper urbi;
Aut aliquis latet error: equo ne credite, Teucri.
Quicquid id eſt, timeo Danaos & dona ferentes.
Dicfatus, validis ingentem viribus haſtam
In latus, inque feri curvam compagibus alvum

portæ aperiuntur, dulce eſt exire, & aſpicere caſtra Græca, & vacua ſpatia, & litus derelictum. Hic turmæ Dolopum, hic crudelis Achilles habebat tentoria: hæc erat *ſtatio navium: hic exercitus ſolebant pugnare. Pars ſtupet munus perniciosum* oblatum *innuptæ Palladi, & admiratur magnitudinem equi: & primus Thymœtes ſuadet* ut *admittatur intra muros: & ſtatuatur in arce; ſeu per fraudem, ſeu jam fata Trojæ ita volebant. At Capys, & quorum animo prudentior* inerat *ſenſus, aut ſuadent* ut *abjiciant dolos Græcorum & munera ſuſpecta, comburantque ſuppoſitis ignibus; aut* ut *fodiant & explorent cavas latebras alvi. Plebs ambigua diſtrahitur in oppoſita conſilia. Tunc prior coram omnibus Laocoon, magnâ turbâ ſequente, decurrit celer è ſumma arce: & procul* clamat: *O miſeri cives! quæ tanta eſt ſtultitia? An putatis hoſtes eſſe profectos? aut exiſtimatis ulla Græcorum munera carere fraudibus? ſic Ulyſſes cognitus* eſt vobis? *Aut Græci clauſi hoc ligno latent; aut hæc machina ſtructa eſt contra noſtra mœnia ad explorandum domos, & ex alto ingruentem urbi; aut alius aliquis dolus latet: Trojani, ne fidite* huic *equo: quodcumque iſtud eſt, metuo Danaos, etiam dum munera dant. Cum hæc dixiſſet, immiſit totis viribus magnam haſtam in latus, & in uterum equi curvatum juncturis;*

NOTÆ.

37. *Dorica.* | *Doris*, Græciæ regio, inter Theſſaliam, Ætoliam, & Phocidem; ad Parnaſſum & OEtan montes. Pro tota Græcia hic ſumitur.

39. *Tendebat.* | Tendebat tentoria: vox Tacito & Suetonio familiaris. Suet. in Galba 12. *Germanorum cohortem remiſit in patriam, quaſi ſc. Delabella, cujus juxta hortos tendebat, profectam.* De *Achille*, Æ. 1. 103.

41. *Innuptæ Minervæ.* | *Pallas* item dicta eſt. Vulcani nuptias reſpuit, & virginitatem ſervavit. Nomen, vel à *minari*, quod armata pingatur: vel à *memini*, quod memoriæ Dea dicatur; vel potius ab antiquo *minerva*, id eſt, *monea*, quod homines bene moneat, utpote Deа ſapientiæ atque artium.

42. *Sive dolo.* | Habuit enim Thymœtes aliquam prodendi Priami quaſi juſtam cauſam. Narrat enim ſcholiaſtes Lycophronis, *Cyllam*, Hecubæ ſororem, Thymœtæ uxorem, amatam à Priamo; ac deinde cum filio Munippo, quem furtim ex eo ſuſceperat, ab eo fuiſſe occiſam. De *Danais*, Græcis, Æn. 1. 34.

41. *Laocoon.* | Juxta aliquos, Anchiſæ frater fuit: juxta alios, Priami filius, ſacerdos Apollinis: cætera infra, v. 201. 229. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 192.

47. *Inſpectura domos, venturaque*, &c. | Cum enim altior eſſet muris & domibus, ſuſpicabatur Laocoon eſſe aut ſpeculam, aut machinam factam ignibus, qui deinde in ſubjectam urbem ingruerent.

51. *Feri.* | Equi: ſic Æ. 7. 409. de cervo: *Perfodit acuto ferum.*

Contorſit

hasit illa tremens, & repercusso utero cava spatia sonuerunt & emiserunt gemitum. Et, si fata Deorum, si mens non fuisset sinistra, Laocoon *persuasisset, ut violassemus armis Græcas latebras: & nunc stares, ô Troja; & maneres, ô arx alta Priami. Ecce interim pastores Trojani magno clamore ad Regem trahebant juvenem ligatum manibus post terga: qui sponte se ignotum tradiderat venientibus, ut illud ipsum firmaret,* ac deinde *panderet Trojam Græcis: confidens animo, & paratus ad utrumque; seu ad faciendam fraudem, seu ad mortem certo subeundam. Undique Trojana juventus cupiditate videndi circumfusa accurrit, & insultat certatim captivo. Audi jam dolos Græcorum, & ab una eorum, fraude cognosce omnes* Græcos. *Scilicet ut stetit in medio conspectu, stupefactus, sine armis; & circumspexit oculis Trojanas turmas: Heu, inquit, quæ jam terra, quæ maria possunt me excipere? aut quid misero mihi demum supereſt? Cui neque locus usquam est apud Græcos: præterea ipsi Trojani inimici pœnas cum sanguine repetunt. Quo gemitu mutati sunt animi, & vis omnis cohibita* est: *hortamur* ut *loquatur, & narret, quâ stirpe natus sit; quid nunciet, qua fides* adhibenda *sit* ipsi *captivo. Ille compresso denique metu sic loquitur: Ego quidem, ô Rex, vera, inquit, tibi aperiam omnia, quæcunque fuerint; neque negabo me esse è genere Græco; hoc primum: adversa fortuna, etsi miserum fecerit Sinonem, faciet etiam fallacem & mendacem. Si fortè loquendum* de *aliqua* re, *venit ad aures tuas.*

Contorsit: stetit illa tremens, uteroque recu
Insonuere cavæ gemitumque dedere caverna.
Et, si fata Deûm, si mens non læva fuisset,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
Trojaq; nunc stares, Priamiq; arx alta mane
Ecce manus juvenē interea post terga revinc
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui se ignotum venientibus ultr
Hoc ipsum ut strueret, Trojamque aperiret
chivis,
Obtulerat: fidens animi, atq; in utrumq; para
Seu versare dolos, seu certæ occumbere mor
Undique visendi studio Trojana juventus
Circumfusa ruit, certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab
Disce omnes.
Namq; ut conspectu in medio turbatus, iner
Constitit atq; oculis Phrygia agmina circūspex
Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æqu
possunt
Accipere? aut quid jam misero mihi deniq; re
Cui neq; apud Danaos usquam locus: insuper
Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine pos
Quo gemitu conversi animi, compressus & o
Impetus: hortamur fari, quo sanguine cre
Quidve ferat, memoret; quæ sit fiducia capt
Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur:
Cuncta equidem tibi Rex, fuerint quæcunq; fa
Vera, inquit: neq; me Argolica de gente nega
Hoc primum: nec, si miserum fortuna Sino
Finxit, vanum etiam mendacemq; improba fing
Fando aliquid, si forte tuas pervenit ad aures

NOTÆ.

54. *Læva.* | *Fata* significat *contraria*; ut G. 4. 7. *Numina læva: mentem* vero, *imprudentem*, ut Ecl. 1. 16. *Si mens non læva fuisset.* Ubi de ambigua vocis hujus potestate fuse agitur.

55. *Argolicas fœdare* | *Argolicas*, Græcas ab *Argis*, urbe Peloponnesi, de qua Æ. 1. 289. *Fœdare.* | Lacerare, vulnerare: ut Æ. 3. 241. *Obscœnas ferro fœdare volucres.*

59. *Dardanidæ.* | Trojani à rege Dardano, Teucri genero. Æ. 1. 239. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

68. *Phrygia.* | Trojana, quia Troas in Phrygia minore fuit. Æ. 1. 385.

78. *Argolica.* | De *Argis*, urbe Peloponn. Æ. 1. 289.

81. *Fando aliquid.* | Gerundia modo passive significant; ut hic, *fando*, id est, *dum aliquis dicitur*: modo active, ut supra v. 6. *Quis fando*, id est, *dum dicit talia.* Ita Servius.

Belida

dæ nomen Palamedis, & inclyta famâ
ria: quem falſa ſub proditione Pelaſgi
ntem infando indicio, quia bella vetabat,
niſere neci: nunc caſſum lumine lugent: 85
ne comitem, & conſanguinitate propinquum
er in arma pater primis huc miſit ab annis.
ſtabat regno incolumis, regumq; vigebat
filiis; & nos aliquod nomenque decuſque
mus: invidiâ poſtquam pellacis Ulyſſei 90
d ignota loquor) ſuperis conceſſit ab oris;
ſtus vitam in tenebris luctuque trahebam,
ſum inſontis mecum indignabar amici.
ecui demens: & me, fors ſi qua tuliſſet,
ios unquam remeaſſem victor ad Argos, 95
ſi ultorem, & verbis odia aſpera movi.
nihi prima mali labes: hinc ſemper Ulyſſes
ibus terrere novis: hinc ſpargere voces
gum ambiguas, & quærere conſcius arma.
equievit enī, dōec Calchante miniſtro--100

nomen Palamedis Belidæ, & gloria nobilis per *famam: quem Græci ſub falſo* prætextu *proditionis innocentem morti addixerunt per crudelem calumniam, quia diſſuadebat bellum; nunc deflent privatum luce. Pater* meus *pauper miſit me, illi* Palamedi *comitem & ſanguine cognatum, huc ad bellum à prima adoleſcentia. Dum ſalvus ſtetit in regno, & regnum floruit* ejus *conſiliis; ego quoque aliquid fama & honoris obtinui: poſtquam invidiâ fallacis Ulyſſei (non ignota dico) abit* ex hoc *mundo ſuperiore; triſtis ducebam vitam in dolore ac tenebris, & clam indignabar ob mortem innocentis amici. Nec ſilui inſanus: & ſi me fortuna aliqua reduxiſſet, ſi aliquando rediiſſem victor ad patriam* meam *Argos, promiſi* me fore *ultorem, & querelis concitavi acerbum odi-*

ſſis in me. *Hæc mihi* fuit *prima origo calamitatis: inde ſemper Ulyſſes* cœpit me *terrere minationibus: inde emittere in plebem ſermones dubios* de me, & apud ſe *reus quærere ea* ihi noceret. *Neque vero ceſſavit, donec Calchante adminiſtro---*

NOTÆ.

Belidæ Palamedis. | Fuit Palamedes Nauplia, regis Eubœæ inſulæ, in Ægæo mari: Amymonen, Danai filiam, ortum duxit à Beliſco, rege illius Africæ partis, quæ deinde Ægyptus vocata eſt. Is Palamedes infenſus fuit Ulyſſem duabus maxime de cauſis. Videbat Ulyſſes ad bellum Trojanum profiſcentem cæteris Græcis; ideoque inſaniam finxit, junctis ad aratrum animalibus diſſimilis naturæ, ſerebat ſalem. Filium ejus Telemachum aratro Palamedes ſuppoſuit; quo Ulyſſes aratrum ſuſpendit, atque ita miſſum ſe inſultus eſſe judicatus eſt. II. Ulyſſes ad Thraciam profectus, & in Thraciam deinde miſſus ad frumenta convehenda, cum nihil retulerit, increpitus eſt à Palamede, qui illuc ipſe ſit magnam frumenti vim advexit. Subtili ingenio fuit Palamedes, & in otio cæleſtium reperit multa, literas quatuor, θ, φ, ξ, χ, dos complures, multa de ponderibus.

Falſa ſub proditione Pelaſgi, &c. | Sub ſpecie proditionis. Ulyſſes enim aurum in Palamedis tentorio clam defodit: tum epiſtolam Priami ad Palamedem, qua gratiæ ei agantur pro proditione, & aurum muneris loco fuiſſe datum indicabatur: quod cum Græci in ejus tentorio reperiſſent, inſontem lapidibus obruerunt. Rem Dictys aliter narrat. *Pelaſgi.* | Græci, proprie Theſſali. Æ. 1. 628. *Indicio.* | Relatione Ulyſſis, & auri indicatione. *Quia bella vetabat.* | Hoc mentitur Sinon, in gratiam Trojanorum, ut fidem ſibi apud eos faciat.

86. *Conſanguinitate propinquum.* | Et hoc mentitur Sinon: non enim Palamedi ſanguine junctus fuit, ſed Ulyſſi; ex eadem *Autolyci* & *Siſyphi* ſtirpe.

88. *Regno incolumis*, &c. | Vel intelligit regnum Eubœæ, quod obtinebat Nauplius Palamedis pater; vel potius commune imperium & concilium Græciæ totius, ab bellum Trojanum conſociatæ.

99. *Quærere conſcius arma.* | *Conſcius:* id eſt; *ſciens ſe rerum occiſi Palamedis, atque adeo ſe verbis & querelis meis unum peti. Arma.* | Sunt cujuſlibet rei faciendæ inſtrumenta & auxilia, hic, *inſidiæ, fraudes, nocendi occaſio.*

100. *Calchante.* | Calchas, Græcorum augur: cujus abſque conſilio & divinatione nihil Trojano bello geſtum eſt. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

Sed

Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata revolvo ?
Quidve moror ? si omnes uno ordine habetis Achivos,
Idq; audire sat est jamdudū; sumite pœnas:
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.
Tum vero ardemus scitari, & quærere causas,
Ignari scelerum tantorum artisque Pelasgæ.
Prosequitur pavitans, & fecto pectore fatur:
Sæpe fugam Danai Trojâ cupiere relictâ
Moliri: & longo fessi discedere bello.
Fecissentq; utinam! Sæpe illos aspera ponti
Intercluſit hyems, & terruit Auster euntes.
Præcipue, cum jam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phœbi
Mittimus: isq; adytis hæc tristia dicta reportat:
Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa,
Cum primum Iliacas Danai venistis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animâque litandum
Argolicâ. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,
Obstupuere animi geliduſq; per ima cucurrit
Ossa tremor; cui fata parent, quem poscat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quæ sint ea numina Divûm
Flagitat: & mihi jam multi crudele canebant
Artificis scelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies, tectusque recusat
Prodere voce suâ quenquam, aut apponere morti.

At vero cur ego hæc frustra vobis ingrata? aut cur moror? si eodem modo tractatis omnes Græcos, & si jamdudum satis est hoc audire; sumite supplicium me: *hoc optaverit Ulysses, & Atridæ magno* pretio *emerint. Tunc autem cupimus interrogare, & petere causas, insciis tantorum criminum & fraudis Græcæ. Pergit timens, & mendaci animo ait: Sæpe Græci optaverunt fugam petere Trojâ relictâ, & abire, fatigati diuturno bello. Et utinam* id *fecissent? Sæpe adversa tempestas maris eos detinuit, & Auster terruit abeuntes. Præsertim cum jam staret hoc loco equus extructus e lignis acernis, nubes tonuerunt toto aere. Incerti mittimus Eurypylum* ad *consulendum oraculum Apollinis: & ille refert ex* ejus *penetralibus hæc tristia verba: O Græci, cum primo venistis ad litus Trojanum; propitiastis ventos sanguine, & immolatâ virgine: reditus impetrandus* est *sanguine, & sacrificandum est animâ Græcâ. Quæ vox postquam venit ad aures plebis, obstupuerunt animi: & frigidus timor penetravit in ossa intima; cui mortem destinent, quem petat Apollo. Tum Ulysses magno tumultu educit in medios vatem Calchanta; quærit quænam sit illa voluntas Deum; & multi mihi jam prædicebant crudele crimen artificiosi* Ulyssis, *& clam prævidebant futura. Calchas tacet* per *decem dies: & occultus abnuit declarare ullam voce suâ, aut objicere morti.*

NOTÆ.

104. *Ithacus velit*, &c. | Rem facietis optatissimam Ulyssi *Ithacæ* regi, & *Agamemnoni & Menelao* Atrei filiis.

106. *Pelasgæ*. | Græcæ, nam suspecta olim fuit Græcorum fides. De *Pelasgis*, Æ. 1. 628. De *Danais*, Æ. 1. 34.

111. *Auster*. | Ventus meridionalis, adversus redeuntibus à Troade in Græciam. De *Audire*, E 2. 58. *Acernis*, ex *acere* arbore, *erable*.

114. *Eurypylum*. | Augurem nobilem, quem quadraginta navibus ad bellum Trojanum venisse ait Homerus Il. 2. 736.

116. *Virgine cæsa*. | Iphigeniâ, Agamemnonis filiâ. Nam Græci Trojam profecti, cum ad Aulidem Bœotiæ portum venissent, suspentis ventis & pestilentia grassante, consuluerunt oraculum; à quo responsum est, Agamemnonis filiam Dianæ esse immolandam; sed hostia in ipso sacrificio à Diana subducta est, & cervæ ejus in locum suppositæ; ipsa virgo in Taurica regionem translata, ubi Dianæ sacerdotio fungenda est. Videtur tamen Virgilius cæsam admare; ut & Ovidius.

118. *Litandum*. | Et *sacrificandum*, differunt nam *litare* dicuntur ii, quorum sacrificium Dis gratum & acceptum est: vel à *luo*, id est, *solvo*; vel à λιτὴ *precatio supplex*, unde & *litare* nostræ derivantur. De *Apolline*, vaticinio Deo, Ecl. 3. 104.

123. *Numina*. | Hic sumi pro voluntate Deorum, haud dubium est: vide Æn. 1. 137.

Ithacus. | Ulysses, Ithacæ insulæ rex.

Fix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Compositò rumpit vocem, & me destinat aræ.
Assensere omnes: & quæ sibi quisq; timebat,
Unius in miseri exitium conversa tulere.
Jamq; dies infanda aderat: mihi sacra parari,
Et salsæ fruges, & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) leto me, & vincula rupi:
Limosoq; lacu per noctem obscurus in ulva
Delitui, dum vela darent, si forte dedissent.
Nec mihi jam patriam antiquã spes ulla videndi,
Nec dulces natos exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
Effugia, & culpam hanc miserorum morte pia-
bunt.
Quod te, per superos & conscia numina veri;
Si qua est quæ restat adhuc mortalib⁹ usquam
Intemerata fides, oro: miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.
Das lacrymis vitam damus, & miserescimus ultro.
Ille viro primus manicas atque arcta levari
Vincla jubet Priamus; dictisq; ita fatur amicis:
Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Graios,
Noster eris: mihiq; hæc edissere vera roganti:
Quo molem hanc immanis equi statuere? quis
auctor?
Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina
bellî?
Dixerat. Ille dolis instructꝰ & arte Pelasgâ, (belli?

Denique ægre coactus magnis clamoribus Ulyssis, ex compacto emittit vocem & me devovet altaribus. Applauserunt omnes: & passi sunt verti in perniciem unius miseri ea, quæ unusquisque metuebat sibi. Jamque dies funesta advenerat: mihi incipiebant *parari* sacrificia, *&* mola salsa, *&* tænia *circa caput* pendulæ. *Subduxi me morti, fateor, & abrupi catenas, & latui per noctem obscuram in herbis limosi lacus, donec præberent vela ventis, si fortasse præbituri essent. Neque mihi nunc spes ulla est* videndi *veterem patriam, & jucundos liberos, & patrem desideratum: quos illi fortasse ad* sacrificium repetent *ob meam fugam, & expiabunt hoc delictum nece miserorum. Hos* ergo *precor te, per superos & Deos qui veritatem sciunt; per, si qua est inviolata fides, quæ superst ustpiam hominibus: miserere tot calamitatum, miserere animi indigna passi. His lacrymis concedimus vitam & lubenter miseremur ejus. Ipse Priamus imperat solvi manicas & catenas strictas: & amicis verbis sic loquitur; Quicumque sis, jam inde obliviscere Græcos relictos, noster*

es: sed hæc mihi petenti vere declara. Cur posuerunt hanc ingentem molem equi? quis hujus *auctor est? aut quid petunt? quæ* est in eo *religio? aut quæ* est hæc *machina belli? Dixerat. Ille, dictus frandibus & calliditate Græca,*

NOTÆ.

133. *Salsa fruges.* | *Mola*, placentæ species, *far* sive frumento, salso, tosto, ac molito: unde *mola* appellabatur; & victimæ, quarum capiti ante sacrificium imponebatur, dicebantur *immolari*, E. 8. 82.

Vittæ. | *Infula*, fascia latior, vulgo lanea & alba, ex qua minores aliæ dependebant: unde Lucretius l. 1. 87. De Iphigenia immolanda: *Cui simul infula virgineos circumdata comptus, Ex utraque pari malarum parte profusa est.* Hac infula non tantum victimæ, sed sacerdotes, & ipsa etiam Deorum simulacra coronabantur: unde, infra v. 168. *Virgineas ansi Divæ contingere vittas,*

135. *Ulva.* | Herba quælibet palustris, sine certo nomine.

141. *Quid.* | Vel est *quocirca*; vel redundat, ut sæpe apud Græcos ὁ τι, vel, ut mihi videtur, pronomen est, *quod te oro*; id est *hoc te oro, ita unum te oro, miserere*, &c. Sic. Æ. 6. 363. *Quod te per cæli jucundum lumen & auras, Per genitorem oro*, &c.

142. *Per si qua est*, &c. | Locutio poëtis familiaris; & sensus est: *Per intemeratam fidem, si qua est intemerata fides hominibus.* Sic Æ. 12. 56. *Per si quis Amata tangit honos animum,*

146. *Manicas.* | Vox à *manus* deducta: significatque aliquando vestium partem, quæ manus & brachia protegit: aliquando vincula manuum; ut *compedes*, pedum.

152. *Arte Pelasga.* | Græci vafritie & mala fide infames fuerunt. De *Pelasgis*, proprie Thessalis, Æ. 1. 628.

Stustulit

Suſtulit exutas vinclis ad ſidera palmas.
Vos, æterni ignes, & non violabile veſtrum
Teſtor numen, ait: vos aræ enſeſq; nefandi,
Quos fugi; vittæque Deûm, quas hoſtia
Fas mihi Graiorum ſacrata reſolvere jura;
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis
Tu modo promiſſis maneas, ſervataq; ſerves
Troja fidem: ſi vera feram ſi magna repertæ
Omnis ſpes Danaûm & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis ſemper ſtetit. Impius ex quo
Tydides ſed enim, ſcelerumq; inventor Ulixes
Fatale aggreſſi ſacrato avellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Corripuere ſacram effigiem; manibuſq; cruentis
Virgineas auſi Divæ contingere vittas:
Ex illo fluere ac retro ſublapſa referri
Spes Danaûm: fractæ vires, averſa Deæ mens.
Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris.
Vix poſitum caſtris ſimulacrum; arſere coruscæ
Luminibus flammæ arrectis, ſalſuſque per artus
Sudor iit, terque ipſa ſolo (mirabile dictu)

extulit ad aſtra manus ſolutas vinculis: Vos atteſtor, inquit, ignes ſempiterni, & inviolabilem veſtram divinitatem: vos aræ & enſes funeſti, quos evitavi; & tania Deorum, quas victima geſtavi: liceat mihi violare arcana ſacramenta Græcorum: liceat odiſſe illos, & exponere cuncta in lucem, ſi occultant aliqua: neque vero jam *obſtrictus ſum ullis legibus patriæ. Tu tantum, ô Troja, ſta promiſſis; & per me ſervata, ſerva* mihi *fidem: ſi vera profero, ſi magna præſto. Tota ſpes Græcorum & confidentia incepti belli poſita fuit in ope Palladis. At vero à quo* tempore *impius Diomedes & Ulyſſes repertor criminum, aggreſſi auferre è ſancto templo* Trojæ, *fatale Palladium, occiſis cuſtodibus ſumma arcis, rapuerunt ſacram ſtatuam; & auſi ſunt tangere ſanguinolentis manibus virgineam infulam Deæ: ab illo* tempore *ſpes Græcorum cœpit evaneſcere, & retro acta abire: vires infirmatæ* ſunt, *animus Deæ alienatus* eſt ab iis: *Nec incertò* [illegible] *ſignificavit Pallas. Vix ſtatua depoſita* eſt *in caſtris* Græcorum, cum *rutila flamma* [illegible] ejus *oculis ſubrectis, & ſalſus ſudor fluxit per* ejus *membra, & ipſa ter exiliit è terra,*

NOTÆ.

154. *Vos, æterni ignes.* | Aliqui explicant de ignibus aræ, quo effugerat; alii melius cum Servio, de Sole, Luna, ſideribus aliis. Nam hæc putabant veteres, & ignææ eſſe naturæ, & in æternum lucere, & habere Divinitatem: & frequenter jurabant per ſidera, Æ. 8. 429. *Cœlum hoc & conſcia ſidera teſtor.*

159. *Si qua tegunt.* | *Si* pro *ſiquidem*, non dubitantis, ſed affirmantis eſt.

162. *Danaûm.* | Græcorum, Æ. 1. 34. De *Pallade*, Ibid. 43. & ſupra, 31. De *Tydide*, Diomede Tydei filio, Æ. 1. 101. De *Ulyſſe*, ſupra, v. 7.

166. *Palladium.* | Statua fuit Palladis, armata parmâ, id eſt, ſcuto breviore, & haſtâ; eo ritu conſecrata, ut crederent, urbem, in qua eſſet, inexpugnabilem fore. Aliqui dicunt è cœlo eſſe delapſam; alii factam ex oſſibus Pelopis. Hanc Ulyſſes & Diomedes, ſublapſi per cuniculos aut cloacas in urbem Trojam, ex arce ſubripuerunt: Diomedes deinde poſt excidium Trojæ tempeſtate actus in Italiam, Deorum reſponſis monitus ut Palladium Trojanis reſtitueret, dicitur illud Æneæ per Calabriam tranſeunti reſtituiſſe, vel cuidam ex [illegible] amicis, cui nomen *Nautes*. Ab hoc illatum [illegible] Italiam, & Lavinii primum, deinde Albæ tum Romæ ſervatum in templo Veſtæ, [illegible] Veſtalium & Nautiæ familiæ cuſtodiâ; [illegible] ſecreto, ut Herodianus teſtetur, ſub Commodo Imperatore cum templum Veſtæ conflagraſſet. Palladium Romæ tunc primo viſum eſſe. De *vittis*, ſupra, v. 133. *Virgineas*. dicuntur, quia *Pallas innupta.*

171. *Tritonia.* | Pomponius Mela l. 1. c. 7. paludem & amnem Africæ *Tritona* memorat, non longe à Syrte minore, *unde*, inquit, *Minerva cognomen inditum eſt, ut incola arbitrantur, ibi genita: faciuntque ei fabulæ aliquam fidem quod quem natalem ejus putant, Judicrù virginum inter ſe decertantium celebrant.* Sic & Lucanus l. 9. 347. *Torpentem Tritonas adit illæſa paludem. Hanc & Pallas amat: patrio qua vertice natæ Terrarum primam Libyen (nam proximus ortu Ut probat ipſe calor) tetigit: ſtagnique quieti Vultus vidit aquâ, poſuitque in margine plantas. Et ſe dilectâ Tritonida dixit ab unda.* Vel [illegible]

Emicuit

Emicuit parmamq; ferens haſtamq; trementem.
Extemplo tentanda fugâ canit æquora Calchas:
Nec poſſe Argolicis exſcindi Pergama telis;
Omina ni repetant Argis, numenq; reducant,
Quod pelago & curvis ſecum advexere carinis.
Et nunc quod patrias vento petiere Mycenas; 180
Arma Deoſq; parant comites, pelagoq; remenſo
Improviſi aderunt: ita digerit omnia Calchas.
Hinc pro Palladio moniti, pro numine læſo,
Effigiem ſtatuere, nefas quæ triſte piaret: 184
Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cœloque educere juſſit:
Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit;
Neve populum antiqua ſub relligione tueri.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Minervæ;
Tum magnum exitium (quod dii prius omen ipſum 190
Avertant) Priami imperio Phrygibuſq; futurum:
Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in urbem;
Ultro Aſiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam, & noſtros ea fata manere nepotes.

quaſſans clypeum & haſtam trementem; quæ res eſt *miranda dictu. Statim Calchas declarat tentandam eſſe fugam mari: nec poſſe Trojam everti Græcis armis, niſi requirant* ex urbe *Argis alia auſpicia*; *& reducant Palladem* faventem, *qualem* prius *mari & curvis navibus ſecum adduxerant. Et nunc ſi vento redeunt Mycenas*, in urbem *patriam*; *parant* nova *bella & Deos ſecios, & mari* iterum *trajecto aderunt inexpectati: ſic Calchas diſponit omnia. Pro Palladio* rapto, *& Dea offenſa, admoniti extruerunt hoc ſimulacrum, quod expiaret funeſtum crimen. Tamen Calchas præcepit eos extruere lignis compactis hanc molem altiſſimam, & eam ad cœlum erigere: ne poſſit capi portis, & induci in muros*; *neve ſervare populum, ſecundum antiquam religionem. Nam*, dicebat, *ſi veſtra manus laſiſſent* hoc oblatum *Palladi*; *tunc magnam ruinam imminere regno Priami & Phrygibus, quod vaticinium Dii potius verterint in ipſum* Calchanta: *ſi vero manibus veſtris inductum fuiſſet in urbem veſtram*; *ſpontè magnis copiis venturam eſſe ad urbes Peloponneſi, & ea fata ſpectare noſtros poſteros.*

NOTÆ.

ſum eſt à Latinis auctoribus ad Græcum adis epithetum, quo dicitur, Iliad. 2. 157. alibi, ἀτρυτώνη *indefeſſa, expers timoris*; à *timere*, & α privativo.

176. *Calchas*, &c. | Græcorum vates. *Pergama*. | Arx Trojæ, Æ. 1. 470. *Argi*, & *Mycenæ*, ces Peloponneſi, regiæ Agamemnonis, Æ. 288.

178. *Omina ni repetant*, &c. | Reſpexit mos Romanorum, inquit Servius: nam ſi egreſſi male pugnaſſent, revertebantur ad captanda dia auguria: aut ſi longius abeſſent Româ; ne aliquis ex agro captivo Romanus fiebat, illa provincia in qua bellabatur, ad quem, renovanda eſſent auſpicia, dux rediret.

182. *Omnia Calchas*. | Legunt aliqui *omina*; ſed male.

186. *Roboribus* | Vel ſpecies eſt quercus *robur*; vel lignum quodvis duriſſimum, G. 1. 162.

188. *Antiqua ſub relligione tueri*. | Id eſt, in locum Palladii ſuccedere, quod antiquo cultu populi credulitate urbem ſervaturum erat.

191. *Phrygibus*. | Trojanis, in minore Phrygia ſitis, Æ. 1. 385.

193. *Aſiam*. | Duplex eſt: major & minor. *Major*, è tribus mundi partibus, quas veteres agnoverunt, longe maxima eſt: quam ab Europa Tanais fluvius, pontus Euxinus, & Ægæum mare diſterminant; ab Africa ſinus Arabicus: nunc in partes diſtincta præcipue ſex, imperium Moſcoviticum, Tartaricum, Turcicum, Perſicum, Indicum, & Sinenſe. *Minor*, peninſula eſt majoris Aſiæ, maxime occidentalis: inter pontum Euxinum, & eam mediterranei maris partem, quæ Iſſico ſinu terminatur: nunc *Natolie*: de hac ſermo hic eſt, quia in ea erat *Troas*.

193. *Pelopeia ad mœnia*. | Vel *Argos* ubi præcipue regnavit Pelops: vel totam peninſulam Iſthmo Corinthiaco Græciæ annexam; quæ cum *Apia* diceretur. *Peloponneſus* deinde, id eſt *inſula Pelopis*, vocata eſt à *Pelope*; qui è Phrygia, ubi Tantalus ejus pater regnaverat, coloniam eo deduxit. *Pelops* à Tantalo patre dicitur appoſitus fuiſſe Diis ad epulas, cumque humerum avidior Ceres comediſſet, eburneo humero donatus à Jove, Oenomaum deinde regem Elidis curruli certamine vicit, fraude aurigæ Myrtili, qui vectem axi ſubduxerat: atque ita Hippodamiam Oeno-

Talibus

Talibus dolis, vafritie perjuri Sinonis, res credita est; *& decepti fraudibus, ejusque fletu subacti* i sunt ii, *quos neque Diomedes, nec Achilles Lariſſæus, nec decem anni, nec mille naves ſubegerant. Tunc aliud majus & longe magis terribile* portentum *objicitur miſeris* Trojanis, *& turbat incautas mentes. Laocoon ſorte electus ſacerdos Neptuno, ſacrificabat magnum taurum ad ſolemnia altaria. Ecce autem (horreſco narrans) duo ſerpentes immenſis ſpiris à Tenedo* emiſſi *per mare ſedatum, innatant undis, & ſimul accedunt ad litus: quorum pars anterior ſublata è fluctibus, & criſtæ ſanguinolentæ excedunt undas; pars reliqua propius radit mare, & curvat volvendo immanes caudas. Fit ſtrepitus, mari ſpumante: & jam attigerat litus, & ſuffuſi ſanguine & igne* circa *coruſcantes oculos, lambebant linguis mobilibus ora ſibilantia. Fugimus exanimati aſpectu: illi certo impetu currunt ad Laocoonta & primo ſerpens uterque amplectendo conſtringit parva corpora duorum filiorum* Laocoontis, *& morſu devorat miſera membra: deinde invadunt* patrem *ipſum vententem in auxilium & arma attollentem, ſpiriſque gra[vibus] involvunt: & jam bis complexi medium, bis circumdantes* ejus *collo dorſa ſquamoſa, excedunt capite & ceruis altis. Ille ſimul conatur manibus diſrumpere nexus,*

Talibus inſidiis, perjurique arte Sinonis,
Credita res: captiq; dolis, lacrymiſq; coacti,
Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud majus miſeris multoq; tremendum
Objicitur magis, atq; improvida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno ſorte ſacerdos,
Sollemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
(Horreſco referens) immenſis orbibus angues
Incūbunt pelago, pariterq; ad littora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque
Sanguineæ exuperant undas; pars cætera pontum
Pone legit, ſinuatque immenſa volumine tergum.
Fit ſonitus ſpumante ſalo: jamq; arva tenebant,
Ardenteſq; oculos ſuffecti ſanguine & igni, ſibila
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus viſu exangues: illi agmine certo
Laocoonta petunt: & primum parva duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus uterque
Implicat, & miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt, ipſum auxilio ſubeuntem ac tela ferentem
Corripiunt, ſpiriſq; ligant ingentibus: & jam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati, ſuperant capite & cervicibus altis.
Ille ſimul manibus tendit divellere nodos,

NOTÆ.

mai filiam ſolus è procis obtinuit, aliis tredecim ab Oenomao jam ante victis & occiſis: eam enim is poſuerat legem, ut victus moreretur, victori filia nuberet, monitus oraculis à genero ſibi mortem imminere. Pelops ex Hippodamia *Atreum* ac *Thyeſtem* ſuſcepit: Atreus *Menelaum* & *Agamemnona*. *Pelopeia*, quatuor ſyllabis, Græca diphthongo, *Pelopea*.

197. *Tydides*, &c. | Diomedes Tydei filius, Æn. 1. 101. *Lariſſæus Achilles*. | Phthius potius, quia Phthiæ natus eſt; cum ejus pater Peleus, ex Ægina inſula propter fratris ſui Phoci cædem profugus, ab Eurytione Phthiæ rege in tertiam regni partem adſcitus eſſet. Sed *Phthia* & *Lariſſa* vicinæ ſunt Theſſaliæ urbes.

198. *Mille carinæ*. | Homerus in catalogo numerat mille centum & octoginta ſex. *Carina* proprie eſt trabs ima, quæ fundamentum eſt totius navis: vulgo pro tota navi uſurpatur.

201. *Neptuno ſorte*, &c. | De *Laocoonte* ſupra v. 41. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. Sorte ductus ſacerdos Laocoon, quia ubi non erant certi Deo ſacerdotes, ſorte duci mos erat: non erat autem apud Trojanos Neptuno, vel ex quo Laomedon Neptunum contemſerat; vel quo Trojani ejus ſacerdotem interfecerant, quia ſacrificiis adventum Græcorum non ver[ti]rat. Nunc itaque rati Græcos abiiſſe, ſacra Neptuno facienda putaverunt ipſo in litore; & ſic in Laocoonta cecidit, jam antea ſacerdos Apollinis. De *Tenedo*, inſula Helleſponti, ſupra, v. 21.

209. *Salo*. | Mari, Æ. 1. 541.

212. *Agmine certo*. | Certo & ordinato tu: ſic G. 3. 423. *Extremoque agmina cauda* Locum vide.

Perfusus sanie vittas atroque veneno;
Clamores simul horrendos ad sidera tollit:
Quales mugitus, fugit cum saucius aram
Taurus, & incertam excussit cervice securim.
At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt, sævæque petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibusq; Deæ, clypeiq; sub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Insinuat pavor: & scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt; sacrum qui cuspide robur
Percusserit, & tergo sceleratam intorserit hastam.
Ducendum ad sedes simulacrum, orandaq; Divæ
Numina conclamant.
Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi: pedibusq; rotarum
Subjiciunt lapsus, & stupea vincula collo
Intendunt: scandit fatalis machina muros,
Fœta armis: pueri circum innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemq; manu contingere gaudent.
Illa subit, mediæque minans illabitur urbi.
O patria, ô Divûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidûm! quater ipso in limine portæ
Substitit, atq; utero sonitum quater arma dedere.
Instamus tamen immemores, cæcique furore,

infectus circa tænias tabo & nigro veneno, simul emittit ad astra clamores horrendos: tales, quales mugitus emittit *taurus, cum vulneratus fugit altaria, & excussit à collo securim dubio* ictu impactam. *At gemini angues serpendo fugiunt ad summa templa, & abeunt in ædem sævæ Minervæ: & occultantur sub pedibus simulacri, & sub orbe clypei. Tunc vero novus timor omnibus illabitur in corda attonita: aiuntque Laocoonta dignum fuisse pœnâ* quam *persolvit; qui vulneravit telo sacrum lignum, & immiserit tergo hastam impiam. Clamant invehendum* esse *in urbem equum, & orandam Deæ divinitatem. Evertimus muros, & aperimus munimenta urbis. Omnes præparabant* se *ad opus: & pedibus* equi, *rotarum supponunt orbes, & injiciunt collo funes è stupa: fatalis machina intrat muros, plena armatis: circum pueri & virgines puellæ canunt sacra* carmina, *& gaudent tangere manu funes. Machina progrediens, & minans inducitur in mediam urbem. O patria, ô Troja sedes Deorum, & muri Trojanorum nobiles bello! Restitit quater in ipso aditu portæ, & quater arma in* ejus *alvo ediderunt strepitum. Urgemus tamen improvidi & occæcati insaniâ,*

NOTÆ.

221. *Saniè Vittas.*] Sanies est sanguis mutatus ac fere corruptus, atro colore permixtus. *De vittis*, supra, v. 133.

225. *Delubra.*] Templa sic dicta, à *deluo*: quia plerumque ante templa fontes erant, aut lacus; ubi templa ingressuri deluebantur.

226. *Tritonidis arcem.*] Minervæ Tritoniæ, de qua supra, v. 171. *Arcem.* | Vel Trojanæ urbis, in qua templum illud erat, & v. 41. *Laocoon ardens summa decurrit ab arce.* Vel arcem dixit, pro templo & æde Minervæ, quocumque loco sita fuerit.

227. *Clypeique sub orbe.*] Serpentes à Pallade excitatos in hujus perniciem non mirabitur, qui sciet ex Plutarchi libro de Iside, draconem sacrum fuisse Minervæ, & à Phidia Minervæ simulacro esse appositum: qui Politianum legerit, scribentem, se vidisse Romæ Palladis clypeum, squamoso draconis corio contextum, & draconculis fimbriatum.

229. *Insinuat.*] Supple *se*: ut Æ. 1. 103. *Tum prora avertit.*

Scelus expendisse merentem.] Quidem dicunt supplicium luisse tum quidem Laocoontà, non ob læsum equum, iramque Palladis; sed ob violatam alio scelere sanctitatem Apollinei templi, cujus erat sacerdos; & serpentes aufugisse in idem illud templum, quod erat in urbis arce.

230. *Robur.* | Lignum quodvis durius, G. 1. 162.

231. *Tergo.* | Dixit v. 51. *In latus, inque alvum.* Ergo à *tergo* equum aggressus, ictum in eam impegit *lateris* partem, quæ *alvo* contermina est.

234. *Muros, & Mœnia*, &c. | Ita distinguit Germanus, ut *muros* velit esse, lapideum ambitum, quo urbs cingitur; *mœnia*, munitiones, turres & id genus extera, quibus muri defenduntur.

235 *Accingunt.* | Supple *se*, ut v. 229. *Insinuat pavor.*

241. *Divûm domus Ilium.* | Quia murorum structores habuit Neptunum & Apollinem: quia Ganymedem Jovis, Tithonum Auroræ delicias, è stirpe regia protulit. De *Ilio*, Troja, Æ. 1. 5. De *Dardanidis*, Trojanis, Ibid. 235.

& locamus funestum portentum in sacra arce. Tunc etiam Cassandra solvit in vaticinia futuræ ruinæ vocem, Phœbi voluntate nunquam creditam à Trojanis. Nos miseri per urbem regimus festivis ramis templa Deorum, quibus dies ille futurus erat extremus. Interim cœlum mutatur, & nox cadit in Oceanum, tegens magnis umbris & terram & cœlum, & fraudes Græcorum: Trojani sparsi per urbem, silent: somnus tenet lassa membra. Et jam exercitus Græcus armatis navibus proficiscebatur e Tenedo, per opportuna silentia Lunæ tacita, accedens ad litora cognita: cum navis regia sustulisset facem; Simon quoque, protectus voluntate Deorum nobis infestâ, aperuit clam lignea claustra, & Græcos in alvo clausos: equus apertus effundit eos in aërem: & hilares emittunt se è cavo ligno dulces

Et monstrum infelix sacratâ sistimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
Ora, Dei jussu non unquam credita Teucris.
Nos delubra Deûm miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festâ velamus fronde per urbem.
Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox
Involvens umbrâ magnâ terramque polumque
Myrmidonumq; dolos: fusi per mœnia Teucri
Conticuere: sopor fessos complectitur artus.
Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica silentia Lunæ,
Littora nota petens: flammas cum regia puppis
Extulerat; fatisque Deûm defensus iniquis,
Inclusos utero Danaos & pinea furtim
Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætiq; cavo se robore promunt
Tisandrus Sthenelusq; duces, & dirus Ulysses,
Demissum lapsi per funem; Athamasque, Thoasque,
Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,

Tisandrus & Sthenelus, & improbus Ulysses, descendens per funem dejectum; & Athamas, & Thoas, & Neoptolemus Pelei nepos, & primus Machaon,

NOTÆ.

446. *Cassandra.* | Priami & Hecubæ filia quæ cum ab amatore Apolline artem accepisset vaticinandi, nec ei tamen gratiam amoris mutui retulisset: indignatus Deus effecit, ut à Trojanis fides ipsius vaticiniis non haberetur. Nupsit sub extremis illius belli temporibus Choræbo: captâ urbe, vitiata est ab Ajace Oilei, in ipso Minervæ templo, & in prædam Agamemnoni cessit; quem cum admoneret sæpe de cavendis Clytæmnestræ insidiis, nec dicto haberet audientem; cum eum ipso deinde, Ægisthi & Clytæmnestræ scelere, in convivio obtruncata est. De *delubris*, supra, v. 255. De *Myrmidonibus*, Achilli subditis, v. 7.

250. *Ruit Oceano nox.* | Sole nimirum in Oceanum, ut fingitur, cadente; consequitur statim nox & post eum præcipitat. *Oceano*, id est, *in Oceanum*. Sicut *it clamor cœlo*, id est, *ad cœlum*.

254. *Argiva phalanx.* | *Phalanx* proprie Macedonum est agmen pedestre, perpetuo umbonum textu consertum, atque ita juncto impetu in hostes incurrens; unde nomen habet juxta Suidam, à πλάζειν ἄγχι *accedere prope*. Ex Vegetio habebat hominum octo millia. *Argiva.* | Græca ab *Argis* urbe Peloponnesi, de qua Æ. 1. 289. *De Tenedo*, Hellespontî insula, supra, v. 21.

255. *Silentia Lunæ.* | Ne explices de Luna cum Sole conjuncta, quæ tum dicitur silere, quia minime lucet; sed intellige de media silente nocte, ut explicabimus, v. 340.

261. *Tisandrus.* | Servius ait eum fuisse filium Polynicis illius, qui de regno Thebano cum fratre Eteocle confligens occidit: sed hunc Polynicis filium vulgo *Thersandrum*, non Tisandrum vocant. At Servius, *Tisandrum* legit; Pomponius, *Thessandrus*.

Sthenelus. | Filius illius Capanei Argivi, qui eodem Thebano bello Polynicem secum occiderat, vel Jovis fulmine, vel Thebanorum lapidatione obrutus.

Duces. | Non ad Tisandrum, & Sthenelum tantum, vox illa pertinet; sed ad Ulyssem etiam, & Neoptolemum, & alios quos appellat.

263. *Pelidesque Neoptolemus.* | *Pyrrhus*, Achillis & Deidamiæ filius: *Pyrrhus* dictus à colore capillorum, nam πυῤῥος *rufus* est: *Neoptolemus* à νέος *novus*, & πόλεμος *bellum*; quia adhuc adolescens, ad belli Trojani reliquias pertractus est: erat enim in fatis absque aliquo Æacidarum capi Trojam non posse. Trojâ captâ Priamum interfecit, Polyxenam Priami filiam Achillis tumulo immolavit, Andromachen filii Hectoris uxorem ex præda captivam habuit. Mo-

r Menelaus, & ipſe doli fabricator Epeus,
vadunt urbem ſomno vinoque ſepultam : 265
eduntur vigiles : portiſque patentibus omnes
cipiunt ſocios, atque agmina conſcia jungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
ipit, & dono Divûm gratiſſima ſerpit.
ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
is adeſſe mihi, largoſq; effundere fletus : 271
ptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
vere, perque pedes trajectus lora tumentes.
mihi, qualis erat ! quantum mutatus ab illo
ore, qui redit exuvias indutus Achillis, 275
Phinaſum Phrygios jaculatus puppibus ignes !
ſentem barbam, & concretos ſanguine crines,
ulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
ſui patrios : ultro flens ipſe videbar 279
illare virum, & mœſtas expromere voces :
i Dardaniæ ! ſpes ô fidiſſima Teucrûm !
antæ tenuere moræ ? quibus Hector ab oris
ectate venis ? ut te poſt multa tuorum
ſera, poſt varios hominumq; urbiſq; labores
ſſi aſpicimus ? quæ cauſa indigna ſerenos 285
avit vultus ? aut cur hæc vulnera cerno ?
nihil : nec me quærentem vana moratur ;

& Menelaus, & ipſe Epeus architectus doloſi equi. *Aggrediuntur urbem impeditam vino ac ſomno : occiduntur excubitores : & apertis portis admittunt omnes ſocios, & conjungunt turmas ejuſdem concilii participes. Tempus erat, quo primus ſomnus feſſis hominibus ſubit, & Deorum munere gratiſſimus illabitur. Ecce per ſomnum Hector triſtiſſimus viſus eſt mihi adſtare præ oculis, & emittere copioſas lacrymas : tractus equis, ut olim & niger ſanguineo pulvere, & tranſfoſſus loris per pedes tumidos. Hei mihi, qualis erat ! quam diverſus ab illo Hectore, qui rediit ornatus ſpoliis Achillis, vel* cum *injeciſſet ignes Trojanos in naves Græcorum ! habens barbam ſordidam, & capillos cohærentes ſanguine, & plagas illas, quas multas accepit circa muros patriæ. Ego plorans videbar primus alloqui virum, & emittere* hæc *triſtia verba : O Lumen Trojæ ! ô ſpes firmiſſima Trojanorum ! quæ tam longa mora te detinuit ? ô Hector optate, quibus è regionibus vetumedo te videmus laſſi, poſt multas neces tuorum, poſt diverſos & urbis & civium labores ? cauſa indigna maculavit pulchram faciem, aut quare video has plagas ? Ille nihil* ad hæc ate responſis *detinet me petentem inutilia,*

NOTÆ.

ter ea ſuſcepit ; & cum eam deinde matrimonio junxiſſet Heleno Priami filio, ductu Hermionem Menelai & Helenæ filiam ; ab hac Agamemnonis filio, cui Hermione deſponſata fuerat, in Delphico Apollinis templo interfectus eſt. *Pelides* vocatur, quia *Pelei* nepos, qui Æaci fuit filius, regis in Ægina inſulæ, & Thetidis maritus.

Primuſque Machaon. | Æſculapii filius, Podalirii frater ; uterque medicus inſignis fuit, præſertim ſanandis vulneribus. *Primus :* id eſt, primo loco delapſus per funem : nec obſtat quod Tiſandrus & reliqui ſupra vocati ſint priores ; erant enim *duces* dignitate ac munere, non deſcendendi ordine.

264. *Menelaus.* | Atrei filius, Agamemnonis frater, Tyndarei Spartani regis gener, ac deinde ſucceſſor ; maritus Helenæ, quam cum rapuiſſet à Paride fruſtra legationibus à Priamo repetiiſſet, ſociali totius Græciæ bello repetiit, cepitque tandem everſo Trojano regno : & conſcenſâ navi, poſt octavum erroris annum domum redit.

Epeus. | Ideo equi lignei fabricator dicitur, quia muralem reperit machinam quæ vocatur etiam *aries*, ex Plin. lib. 7. 56.

272 *Raptatus bigis.* | De *Hectore* bigis raptato, Æ. 1. 487. De *bigis*, & quadrigis, duobus & quatuor equis, ſub eodem jugo conjunctis, G. 1. 512.

275. *Exuvias Achillis*, &c. | Cum nempe Achilles è Græcorum caſtris receſſiſſet, offenſus Agamemnoni ob ereptam ſibi Briſeida : territi navium incendio Græci, fruſtra precibus Achillem tentaverunt, Patroclus imprimis, ipſi charisſimus ; qui cum ad reditum impellere eum non poſſet, rogavit, ſua ſibi ſaltem arma militeſque ſuos concederet, quibus, Trojanis metum induteret. Conceſſit Achilles : at Patroclus, Achillis armis indutus, ab Hectore occiſus eſt. Igitur per *Achillis exuvias*, Achillis arma intellige, non Achilli quidem, ſed Patroclo direpta. Ita Homerus Iliad. 15. ſub finem, & 16.

Sed graviter gemitus imo de pectore ducens:
Heu fuge, nate Dea, teque his (ait) eripe flammis.
Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troja.
Sat patriæ Priamoq; datū: si Pergama dextrâ
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra, suosq; tibi commendat Troja Penates:
Hos cape fatorum comites: his mœnia quære,
Magna pererrato statues quæ deniq; ponto.
Sic ait, & manibus vittas, Vestamq; potentem,
Æternumq; adytis effert penetralibus ignem.
Diverso interea miscentur mœnia luctu:
Et magis atq; magis (quanquam secreta parentis
Anchisæ domus, arboribusq; obtecta recessit)
Clarescunt sonitus, armorumq; ingruit horror.
Excutior somno, & summi fastigia tecti
Ascensu supero, atque arrectis auribus asto.
In segetem veluti cum flamma furentibus Austris
Incidit; aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta boumq; labores,
Præcipitesq; trahit sylvas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
Tum verò manifesta fides, Danaûmq; patescunt
Insidiæ: jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano superante, domus: jam proximus ardet
Ucalegon: Sigea igni freta lata relucent.

sed agre trahens gemitus ex intimo pectore: Heu! fuge, fili Veneris, & te, inquit, subtrahe huic incendio. Hostis tenet urbem, cadit ab alto vertice Troja: satisfecimus patriæ & Priamo: Si Troja manu aliquâ servari posset, hac meâ etiam fuisset servata. Troja committit tibi sua sacra, & sues Deos: accipe hos casuum tuorum socios, quære illis urbem, quam tandem magnam condes pererrato mari. Sic locutus est; & manibus exportat ex adytis intimis insulat, & potentem Vestam, & ignem inextinctum. Interim urbs turbatur variis miseriis: & quamvis domus patris Anchisæ separata, & cincta arboribus, submoveatur; magis & magis auditur sonus, & horror armorum imminet. Excitor è somno, & ascendens supergredior summum culmen tecti, & sto attentis auribus. Sicut quando ignis ventis savientibus cecidit in segetem; aut quando præceps torrens montanis undis vastat agros, vastat segetes fertiles & labores boum, & rapit arbores in præceps: tunc pastor ignarus horrescit audiens sonum ex alto cacumine rupis. Tunc vendata fides veritas verborum Hectoris, *& apparent fraudes Græcorum. Jam domus magna Deiphobi fuit ruinam, igne vincente: jam domus vicinia Ucalegontis ardet: promontorium Sigæum luce relucet flammis.*

NOTÆ.

291. *Pergama, orum.* | Arx Trojæ. Æ. 1. 470.

293. *Sacra, suosque*, &c. | Per *sacra*, res eas intelligit, quæ ad cæremonias Deorum pertinebant; ut vittæ, infulæ, de quibus supra, v. 133. Pepla, de quibus Æ. 1. 484. Per *Penates*, Deorum domesticorum simulacra, de quibus infra. v. 717. Per *Vestam*, vel unum ex illis Penatium simulacris, vel ignem ipsum æternum: ait enim Ovid. Fast. 6. 291. *Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige flammam.* Per *ignem perpetuum*, ignem inextinctum: qui, si aliquando extingueretur, non alio igne, sed admotis Soli fomitibus ipso Solis calore excitandus erat. De hoc, deque *Vesta*, Georgicorum 1. 498.

297. *Adytis effert.* | Vel reipsa effert; vel in somnis videtur efferre. Effert autem in Æneæ domum, è templo quod erat in arce; & cum eo imperium à Priamo in Æneam transfert. Cultum porro ignis acceperant Phryges & Græci ab orientalibus populis, præcipue Persis; quibus ob usus maximos dignus honoritate visus est, & perpetuâ custodiâ. *Adytis.* Sunt intimæ partes domorum templorumque, in quas intrare nefas est, ab α privativo, & δύω *ingredior*. De *penetrabilibus*, in voce penetrabilibus Æ. 1. 708. De *Auſtris*, ventis meridionalibus Ecl. 2. 58.

310. *Deiphobi.* | Priami filius fuit, qui postquam Paris à Pyrrho occisus est, Helenam duxit uxorem, cujus dolo inter primos interfectus est, ut fuse describitur Æ. 6. 490. *Vulcano*, qui pro igne hic sumitur, G. 1. 295.

312. *Ucalegon: Sigea igni freta*, &c. | Ucalegon, senex, unus è Consiliariis Priami; *Ucalegon* ponitur pro *domo Ucalegontis. Sigeum, & Rhœteum:* promontoria duo Troadis, non longe ab urbe Trojâ. *Freta* dixit, pro mari Hellespontiaco, quod regionem illam alluit, & proprie fretum est.

Exoritur

xoritur clamorq; virûm, clangorq; tubarum.
rma amens capio, nec ſat rationis in armis:
d glomerare manum bello, & concurrere in arcem
um ſociis ardent animi: furor iraq; mentem
recipitant, pulchrumq; mori ſuccurrit in armis.
ce autem, telis Pantheus elapſus Achivûm,
antheus Otriades, arcis Phœbiq; ſacerdos;
cra manu, victoſq; Deos, parvumq; nepotem
trahit: curſuq; amens ad limina tendit: 321
ores ſumma loco, Pantheu? quam prendimus
ea fato eram, gemitu, cum talia reddit, (arcem?
ſumma dies & ineluctabile tempus
aniæ: fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
Teucrorum: ferus omnia Jupiter Argos
ſtulit: incenſâ Danai dominantur in urbe.
armatos mediis in mœnibus aſtans
equus, victorque Sinon incendia miſcet
ans: portis alii bipatentibus adſunt,
quot magnis nunquam venere Mycenis.
ſidere alii telis anguſta viarum
ſtrui: ſtat ferri acies mucrone coruſco
da, parata neci: vix primi prælia tentant
rarum vigiles, & cæco Marte reſiſtunt.
ſibus Otriadæ dictis, & numine Divûm

Attollitur clamor virorum, & fremitus tubarum. Attonitus arma ſumo, nec ſatis erat *rationis* cur ſumerem *arma: ſed cupit animus colligere turbam ad pugnandum, & convolare in arcem cum ſociis: furor & ira impellunt animum, & venit* in mentem *glorioſum* eſſe *mori ſub armis. Ecce autem Pantheus elapſus ex armis Græcorum, Pantheus Otrei filius, ſacerdos Phœbi & arcis, rapit ipſe manu res ſacras, & Deos ſuperatos, & parvum nepotem: & exanimatus currendo tendit ad januam* meam: *O Pantheu, dixi quo in ſtatu ſuprema res eſt? quam in arcem currimus? Vix ea locutus eram, cum talia reſpondet gemens: Venit ſuprema dies & tempus inevitabile Trojanis: periimus Trojani, periit Troja, & magna gloria Trojanorum: crudelis Jupiter omnia tranſmiſit ad Argivos: Græci regnant in urbe inflammata. Equus altus ſtans in medio murorum emittit milites, & victor Sinon ſpargit incendia illudens:* totque *alii intrant portis utrimque apertis, quot millia nunquam venere è*

urbe Mycenis: alii obſtantes occupaverunt armis anguſtas vias: obſtat gladiorum acies mi- mucrone, nuda, parata ad cædem, vix primi excubitores portarum ſuſtinent pugnam, & re- ſtat inſano certamine. Talibus verbis Panthei, & voluntate Deorum,

NOTÆ.

319. *Pantheus Otriades*, &c. | Otrei filius, erdos Apollinis qui in arce colebatur: li- enim arx Trojana præcipue ſacra eſſet ſtadi, ut deinde Romanum Capitolium ; utraque tamen ſedes Diis aliis complu- dicata erat. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. 104. *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

321. *Limina.* | Legunt alii *ardua*, nec male. rvius & Donatus retinent *limina*: & hinc ncæ virtutem exaggerant, cujus in domum, Hector, & Pantheus ſacra deferebant.

322. *Quam prendimus arcem?* | Senſus eſt: *am occupabimus arcem? in quam arcem con- rremus?* Maxime enim de arce videtur Æ- as fuiſſe ſollicitus, dixit enim v. 315. *Et ncurrere in arcem cum ſociis ardent animi.* Sed rx illa primo à Græcis capta fuerat, & equus in eam inductus, v. 245. *Et monſtrum infelix ſacratâ ſiſtimus arce.* Tamen aliæ fuere arces & munita loca, imprimis Priami regia, in quam ultimus Græcorum impetus fuit, infra, v. 437. Dubitat igitur Æneas, quænam arx adhuc propugnari poſſit.

325. *Dardania. Ilium.* | Trojæ nomina, Æ. 1. 5. *Troës Teucrorum*: Trojanorum nomina, Æ. 1. 34. 39. *Argos. Mycenis*: urbes ſunt Peloponneſi, regnum Agamemnonis, Æ. 1. 288. *Danai*, Græci, Æ. 1. 34. *Sinon*, ſupra, 86.

332. *Anguſta viarum.* | Anguſtas vias: familiaris poetis & hiſtoricis locutio: infra, v. 725. *Opaca locorum*. Æ. 1. 426. *Strata viarum*.

335. *Cæco Marte.* | Certamine vel obſcuro, quia per noctem committebatur; vel inſano, quia à paucis & improvidis contra multos & paratos. De *Marte*, belli Deo, Ecl. 9. 12. *Otriades.* | Panthei, qui filius Otrei. *Numine.* | Æ. 1. 137.

rapior in arma & in incendia: quo crudelis Erynnis, quo tumultus & clamor elatus in cœlum me vocat. Adjungunt se socios Ripheus, & grandis ætate Iphitus, occurrentes mihi ad lucem Lunæ, & Hypanis, & Dymas; & densantur ad latus nostrum: & Chorœbus juvenis Mygdonis filius: forte per illa tempora venerat Trojam, ardens magno amore Cassandræ, & gener ferebat auxilium Priamo & Trojanis: miser qui non crediderat monitis sponsæ vaticinantis. Postquam vidi illos collectos promptos esse ad pugnam, de iis rebus *sic cœpi* loqui: *O juvenes, corda frustra generosa: si firmum est vobis desiderium sequendi me tentantem extrema; cernitis quis sit status rerum. Omnes Dii, per quos hoc regnum steterat, abierunt destitis altaribus & penetralibus: vos* vero vultis *subvenire urbi* jam *combustæ: moriamur* potius, *& ruamus in medium armorum. Sola salutis* quæ via restat *victis*, est *nullam sperare salutem. Sic furor additus est virtuti juvenum. Deinde veluti lupi rapaces, per nebulosum tempus, quos rabida ventris aviditas expulit furiosos* ex antris, *& quos proles relicta expectat siccis gutturibus:* ita nos *per arma, per hostes, imus ad mortem certissimam, & insistimus mediæ viam urbis: nigra nox errat circa* nos *cavis tenebris: Quis explicet sermone stragem & mortes illius noctis?*

In flammas & in arma feror: quo triſtis Erynnys
Quo fremitus vocat, & ſublatus ad æthera clamor.
Adſunt ſe ſocios Ripheus & maximus armis
Iphitus, oblati per lunam, Hypaniſq; Dymaſque
Et lateri agglomerant noſtro: juveniſq; Chorœbus
Mygdonides: illis ad Trojam forte diebus
Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore;
Et gener auxilium Priamo Phrygibuſq; ferebat,
Infelix, qui non ſponſæ præcepta furentis
Audierat.
Quos ubi confertos audere in prælia vidi,
Incipio ſuper his: Juvenes, fortiſſima fruſtra
Pectora, ſi vobis audentem extrema cupido eſt
Certa ſequi; quæ ſit rebus fortuna, videtis.
Exceſſere omnes adytis ariſque relictis
Dii, quibus imperium hoc ſteterat: ſuccurritis urbi
Incenſæ: moriamur, & in media arma ruamus.
Una ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.
Sic animis juvenum furor additus. Inde lupi cæci
Raptores, atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus expectant ſiccis: per tela, per hoſtes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæq; tenemus
Urbis iter: nox atra cavâ circumvolat umbrâ.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando

NOTÆ.

337. *Erinnys.* | Nomen commune tribus furiis: quæ, ut *Eumenides*, ſic *Erinnyes* vocantur. Propert. lib. 2. 20. 29. *Tunc me vel tragicæ veteris Erinnyes.* Privata ſingularum nomina ſunt, *Alecto, Tiſiphone, Megæra:* de quibus G. 1. 278.

340. *Oblati per lunam.* | Probat enim Scaliger, de Emendatione temp. lib. 5. captam eſſe Trojam circa plenilunium & finem veris: idque etiam patet ex Petronii fragmento de expugnatione Trojæ: *Jam plena Phœbe candidum extulerat jubar:* at tum Luna maxime lucida eſt. Igitur *ſilentia Lunæ*, ut antea dixit Virgilius, v. 255. de *media nocte* explicanda ſunt, quod tempus vocatur *conticinium*, quia tunc tacent omnia: Luna autem nocturni ſilentii præſes dicitur: unde Horat. Epod. 5. 51. *Nox & Diana quæ ſilentium regis.*

342. *Mygdonides.* | Nomen à *Mygdone* patre, fratre Hecubæ Priami uxoris: non à *Mygdonia* regione, monet enim Servius gentilia nomina non deſinere in *des*, ſed patronymica. De *Caſſandra* ſupra, v. 246. De *Phrygibus*, v. 385.

348. *Fortiſſima fruſtra.* | Hic agnoſcunt vulgo interpretes plane prolixam & incommodam verborum trajectionem, & verba diſpoſunt hoc modo: *Juvenes, fortiſſima pectora, ſi videtis quæ ſit fortuna rebus: omnes Dii, quibus hoc imperium ſteterat, abierunt adytis ariſque relictis: fruſtra ſuccurritis urbi incenſæ. Si vobis cupido certa eſt ſequi audentem extrema, ruamus in media arma, & moriamur.* Ego rectum, abſque trajectione, ſenſum verborum videre mihi videor, ut pater in interpretatione: ubi vocat Æneas juvenum *pectora fruſtra fortiſſima*, quia eorum fortitudo ad patriæ ſalutem deinceps inanis erat.

Explicet?

Explicet? aut possit lacrymis æquare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perq; vias sternuntur inertia passim
Corpora, perq; domos, & religiosa deorum
Limina. Nec soli pœnas dant sanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus,
Victoresq; cadunt Danai: crudelis ubique
Luctus, ubiq; pavor, & plurima mortis imago.
Primus se Danaûm, magna comitante caterva,
Androgeos offert nobis, socia agmina credens,
Atque ultro verbis compellat amicis:
Festinate viri, nam quæ tam sera moratur
Segnities? alii rapiunt incensa feruntque
Pergama: vos celsis nunc primum à navibus itis?
Dixit: & extemplo (neq; enim responsa dabantur
Fidis) sensit medios delapsus in hostes.
Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepiduq; repente refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem.
Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.
Irrumpimus, densis & circumfundimur armis:
Quoscumque loci passim & formidine captos
Sternimus: aspirat primo fortuna labori.
Atque hic exultans successu animisq; Choræbus:
Quo socii, quà prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quaq; ostendit se dextra, sequamur.
Mutemus clypeos, Danaûmq; insignia nobis
Aptemus: dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clypeique insigne decorum
Induitur: lateriq; Argivum accommodat ensem.
Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisq; juventus
Læta facit: spoliis se quisq; recentibus armat.

aut possit lugendo æquare illos labores? Perit urbs vetus, quæ regnaverat per multos annos: multa inutilia corpora passim funduntur, & per vias, & per domos, & per sacra vestibula Deorum. Nec soli Trojani luunt pœnas sanguine: aliquando etiam virtus redit victis in corda, & Græci victores occiduntur: ubique crudelis est luctus, ubique timor, & multa species mortis. Androgeos primus è Græcis occurrit nobis, magna turba cingente, putans nos esse agmen sociorum, inconsultus: & prior nos allaquitur sermone amico: Properate ô viri, quæ enim tam tarda desidia vos detinet? alii vastant & evertunt Trojam combustam? vos nunc primo venitis ab aliis navibus? Sic locutus est: & statim agnovit se devenisse in medium hostium, nam non reddebantur ipsi responsa satis tuta: Obstupuit, & retro continuit pedem cum voce. Sicut qui in vepribus rigidis innitens terræ calcavit anguem ex improviso: & subito tremens fugit eum assurgentem in iras, & instantem collum cæruleum. Non aliter Androgeos recedebat territus aspectu. Irrumpimus & circummiscemur confertis armis: & passim dejecimus Græcos, inscios locorum, & metu percitos: fortuna favet primis conatibus. Et tunc Choræbus latus successu & animosior ait: O socii, eamus, quà fortuna ostendit viam salutis, & quà se præbet propitiam. Mutemus clypeos, & accommodemus aut dolus sit: Ipsi Græci occisi

nobis arma Græcorum. Quis exigat in hoste, utrum virtus, suppeditabunt nobis arma. Sic locutus postea induit cassidem christatam Androgei, & pulchrum ornamentum clypei, & alligat lateri gladium Græcum. Hoc facit Riphæus, hoc ipse Dymas, & omnis juventus læta: unusquisque armat se spoliis novis.

NOTÆ.

367. *Quondam.* | Aliquando. Sic G. 3. 99. *Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis incassum furit.* De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239. De *Danais*, Græcis, Æ. 1. 34.

377. *Sensit delapsus in hostes.* | Id est, *se delapsum esse*: Græcismus, Latinis veteribus familiaris. Sic Catul. in Phaselo, v. 2. *Ait fuisse navium celerrimus, &c.*

379. *Aspris.* | Pro *asperis*: ut Æ. 1. 205. *Accestis*, Pro *accessistis*.

391. *Comantem galeam.* | Cristatam, caudis animalium ornatam, Æ. 3. 468. *Argivum*, Græcum, ab Argis urbe Peloponnesi. Æ. 1. 288.

Imus permixti Græcis Diis non propitiis: & congressi per obscuram noctem committimus multas pugnas, mittimus plurimos Græcorum ad inferos. Alii fugiunt ad naves & quærunt currendo tutum litus: aliqui fœdo metu iterum conscendunt magnum equum, & occultantur in utero ejus sibi cognito. Heu, nihil oportet quemquam sperare invitis Diis! Ecce filia Priami Cassandra, capillis expassis, rapiebatur à templo & penetralibus Palladis, frustra tollens ad cœlum ardentes oculos: oculos inquam, nam catena ligabant teneras manus. Chorœbus irato animo non passus est hoc spectaculum, & moriturus immisit se mediam in turbam. Omnes sequimur, & ingruimus spissis telis. Tum statim è summo fastigio templi obruimur jaculis nostrorum Trojanorum, & sit strages deploranda, ob armorum formam & errorem cristarum Græcarum. Tunc Græci commoti dolore & ira ob ereptam sibi Cassandram, undique congregati nos oppugnant: ardentissimus erat Ajax, & gemini filii Atrei, & omnis exercitus Dolopum. Quemadmodum venti oppositi scisso turbine aliquando certant, & Zephyrus, & Notus, & Eurus exultans equis orientalibus: sibilant sylvæ, ac Nereus spumosus tridente furit, & commovet mare imo fundo. Si aliquos per tenebras obscuræ noctis fugavimus dolis, & dispersimus tota urbe: illi etiam occurrant, primique agnoscunt scuta & arma simulata & notant voces sono discrepantes suis: Statim opprimimur numero, & primus Chorœbus occiditur manu.

Vadimus immixti Danais, haud numine nostro:
Multaque per cæcam congressi prælia noctem
Conserimus, multos Danaûm demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naves, & littora cursu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equum, & nota conduntur in alvo.
Heu, nihil invitis fas quenquam fidere Divis!
Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus a templo Cassandra adytisq; Minervæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra:
Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc speciem furiatâ mente Chorœbus,
Et sese medium injecit moriturus in agmen.
Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur, oriturq; miserrima cædes,
Armorum facie, & Grajarum errore jubarum.
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis irâ,
Undique collecti invadunt: acerrimus Ajax,
Et gemini Atridæ, Dolopumq; exercitus omnis.
Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusq; Notusque, & lætus Eois
Eurus equis: strident sylvæ: sævitq; tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
Fudimus insidiis, totaque agitavimus urbe,
Apparent: primi clypeos mentitaque tela
Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
Illicet obruimur numero, primusq; Chorœbus

NOTÆ.

396. *Haud numine nostro.* | Non propitiis Diis. Sic Æ. 12. v. 540. *Nec Dii texere Cupentum Æneæ veniente sui.* De *Orco*, qui pro inferis sumitur, G. 1. 277.

404. *Cassandra*, &c. | Supra v. 246. In templo Minervæ vitiata ab Ajace Oilei filio Æ. 1. 44. De *Ajace* Oilei, de quo hic mentio, Æ. 1. 45. De *Atridis*, Atrei filiis Agamemnone, Æ. 3. 54. & Menelao, supra v. 264. De *Dolopibus*, supra, v. 7.

417. *Zephyrus*, &c. | Ventus occidentalis, Ecl. 5. 5. *Notus.* | Qui & *Auster*, meridionalis; unde *humidus*: Ecl. 2. 58. *Eurus.* | Orientalis, unde equis invectus dicitur *Eois*, ab his *Aurora*. Et verò Horatius equos etiam Euro tribuit, Od. 4. 14. *Per Siculas equitavit undas.* *Quondam.* | Aliquando, supra, v. 367.

419. *Nereus.* | Juxta aliquos pro *Neptuno* sumitur, ob tridentem: juxta Orpheum pro Deorum antiquissimo: juxta Hesiodum, pro Ponti filio: juxta omnes, pro Nereidum Nymphârum patre, & uno e maris præsidibus.

423. *Ora sono discordia.* | Alii enim Phrygii, alii Græcâ linguâ utebantur: quidam explicant de vario militum symbolo, *mot de guet.*

Penelei

Penelei dextra divæ armi potentis ad aram 425
Procumbit: cadit & Ripheus juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris, & ſervantiſſimus æqui.
Diis aliter viſum. Pereunt Hypaniſque, Dymaſq;,
Confixi à ſociis: nec te tua plurima, Pantheu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit. 430
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum:
Teſtor, in occaſu veſtro, nec tela, nec ullas
Oraviſſe vices Danaûm; &, ſi fata fuiſſent
Ut caderem, meruiſſe manu. Divellimur inde,
Iphitus & Pelias mecū: quorum Iphitus ævo 435
Eſt gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyſſei.
Primus ad ſedes Priami clamore vocati.
Hîc vero ingentem pugnam, ceu cætera nuſquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe:
Sic Martem indomitū Danaoſq; ad tecta ruentes 439
Cernimus, obſeſſumque actâ teſtudine limen.
Hærent parietibus ſcalæ, poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus: clypeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti objiciunt, prenſant faſtigia dextris.
Dardanidæ contra turres ac tecta domorum 445
Culmina convellunt: his ſe, quando ultima cernūt,
Extrema jam in morte parant defendere telis:
Auratæſq; trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt: alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores, has ſervant agmine denſo. 450
Inſtaurati animi, regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimq; addere victis.
Limen erat, cæcæque fores, & pervius uſus

Penelei ad aram Deæ Palladis. Occiditur etiam Ripheus, quī inter Trojanos unus omnium juſtiſſimus fuit, & obſervantiſſimus æquitatis. Aliter viſum eſt Diis. Moriuntur Hypanis & Dymas, confoſſi à civibus; nec multa religio tua, nec vitta Phœbi protexerunt te morientem, ô Pantheu. Trojani cineres, & ſupremus ignis meorum; teſtor vos, me *in exitio veſtro nec effugiſſe arma, nec ulla pericula illata à Græcis: &, ſi fatum voluiſſet ut morerer, me dignum fuiſſe* propter *facta. Abſtrahimur inde Iphitus & Pelias mecum: è quibus Iphitus jam erat annis tardior, Pelias etiam tardatus ob plagam ab Ulyſſe* acceptam. *Statim vocamur clamoribus ad regiam Priamī. Illic autem* videmus *magnum certamen; quaſi nulla eſſent alibi prælia, & nulli morerentur reliqua* in *urbe: ſic videmus Martem effrenem, & Græcos ad faſtigia aſcendentes, & portas obſeſſas admotâ teſtudine. Scalæ affiguntur muris, & innituntur gradibus ad ipſas portas: & Græci tecti opponunt ſiniſtris* manibus *clypeos ad jacula, dextris apprehendunt tecta. Contra Trojani diruunt turres & culmina tegentia domos: ſiquidem vident extremas res, conantur defendere ſe his armis in ruina jam ſuprema: & dejiciunt auratas trabes, magna ornamenta antiquorum patrum: alii ſtrictis gladiis occupaverunt portas, & has defendunt ſpiſſa multitudine. Renovata eſt mihi ardor ſuccurrendi domui regis, & adjuvandi vires auxilio, & addendi vires victis. Erat limen, & janua occulta, & pervia conjunctio domorum.*

NOTÆ.

425. *Penelei.* | Unius è quinque Bœotorum ducibus, qui ad expeditionem Trojanam venerant. Iliad. 2. 494. *Armipotentis.* | Palladis, quæ quaſſans arma è cerebro Jovis nata, eſt inde nomen à πάλλω *quaſſo.*

428. *Diis aliter viſum.* | Licet juſtiſſimus eſſet, viſus eſt tamen Diis reus ac morte dignus eſſe. De *infula*, ſeu vittis Apollinis, v. 133. De *Apolline*, Ecl. 3. 104.

434. *Meruiſſe manu.* | Me dignum fuiſſe morte, propter ea quæ *manu* feceram: nempe ob cædes Græcorum plurimas.

440. *Martem.* | Pro bello, cujus Deus eſt Eſa. 9. 12.

441. *Teſtudine.* | Machina, quæ inventa dicitur bello Trojano. Sic deſcribitur à Livio l. 44. 9. *Scutis ſuper capita denſatis, ſtantibus primis, ſecundis ſubmiſſioribus, tertiis magis & quartis, poſtremis etiam genu nixis; faſtigiatam, ſicut tecta ædificiorum ſunt, teſtudinem faciebant.* Ait Xiphilinus in Auguſto, tam firmam fuiſſe, ut homines ſupra illam ire poſſent; ſed & equi agi & vehicula. Nomen à corio *teſtudines, tortuë*: Græcis χελώνας, à clypeis ſimul nexis. De *poſtibus*, Æ. 1. 452.

Tectorum

Priami inter se, & porta relicta à tergo: quâ misera Andromache, dum stabant regna, sæpe solebat absque comitatu se conferre ad soceros, & ducebat avo puerum Astianacta. Hic ascendo ad fastigia summi tecti, unde miseri Trojani vibrabant manibus spicula inania. Evertimus ab altissima parte, & dirigimus turrim stantem in loco declivi, & summis tectis elatam ad sidera, unde solebat tota Troja spectari, & naves Græcorum, & Achaica castra: postquam eam circum accidimus parte supremi tabulati revellimus junctiuras parietis infirmioris. Illa turris extemplo concidens viam fecit cum tumultu, & late incubuit super turmas Græcorum: sed alii succedunt: nec tabider, nec ullum genus armorum interim cessat. Ante ipsum limitem & ad primam portam, Pyrrhus gaudet fulgens armis & luce armorum æreorum. Qualis est coluber, quem hyems frigida occultabat effœtum sub terra; quando refectus venenatis herbis, & jam reparatus depositâ pelle, ac juventute conspicuus, elato pectore protrahit in lucem lubricum dorsum, erectus ad Solem, & vibrat linguam tricuspidem. Simul magnus Periphas, & armiger Automedon ductor equorum Achillis: simul tota juventus Scyri insulæ, *ascendunt ad tectum, & conjiciunt ignes ad fastigia.*

Tectorum inter se Priami, postesque relicti
A tergo: infelix qua se, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros, & avo puerum Astyanacta trahebat.
Evado ad summi fastigia culminis, unde
Teia manu miseri jactabant irrita Teucri.
Turrim in præcipiti stantem, summisq; sub astra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danaûm solitæ naves, & Achaica castra;
Aggressi ferro circum, quà summa labantes
Junctúras tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimusque. Ea lapsa repente ruinam
Cum sonitu trahit, & Danaûm super agmina late
Incidit: ast alii subeunt; nec saxa, nec ullum
Telorum interea cessat genus.
Vestibulum ante ipsum primoq; in limine Pyrrhus
Exultat, telis & luce coruscus ahenâ.
Qualis ubi in lucem coluber, mala gramina pastus
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis novus exuviis, nitidusq; juventâ,
Lubrica convolvit sublato pectore terga.
Arduus ad Solem, & linguis micat ore trisulcis.
Una ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
Armiger Automedon: una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, & flammas ad culmina jactant.

NOTÆ.

454. *Tectorum inter se,* &c.] Videntur continuo duo fuisse palatia Priami, & Hectoris, cujus Andromache uxor fuit. *Relicti.*] Ab hostibus, qui posticam illam januam non animadverterant.

456. *Andromache.*] Filia Eetionis regis Thebes, in Cilicia, minoris Asiæ provincia. Occiso marito Hectore, Priami & Hecubæ filio, captâque Trojâ, Pyrrho cessit in prædam: à quo ducta in Epirum, ex eo Molossum suscepit; ac deinde Heleno, Priami item filio, cum regni Epirotici parte in uxorem concessa est. *Soceri* igitur Andromaches fuere Priamus & Hecuba.

457. *Astyanacta.*] Filium unicum Andromaches ex Hectore: hic post Trojam captam cum quæreretur à Græcis ad mortem, occultatus à matre in ipso Hectoris tumulo, indeque dolo Ulyssis erutus, è turri præceps actus est.

462. *Achaica castra.*] De Achaia, Græciæ regione. *Æ.* 1. 492. De *Danais*, lb. 34.

463. *Qua summa,* &c.] Qua trabium, quæ summum tabulatum sustinebant, capita, parieti immissa, infirmiorem illum reddebant, & excindi facilem. De *Pyrrho*, supra, v. 263.

471. *Qualis ubi,* &c.] De illa serpentis renovatione, herbarum pastu, lingua tricuspide, jam diximus G. 3. 437.

477. *Scyria pubes.*] E Scyro insula, una e Cycladibus, in qua regnavit Lycomedes: apud quem depositus à Thetide Achilles puellari habitu ne ad bellum raperetur, interim ex Deidamia Lycomedis filia Pyrrhum suscepit. De *Bipenni*, securi utrinque acuta, G. 4. 337. De *limine, postibus, cardine, Æ.* 1. 453.

Ipse

se inter primos, correptâ dura bipenni
mina perrumpit, posteſq; à cardine vellit
ratos: jamque exciſâ trabe firma cavavit
bora, & ingentem lato dedit ore feneſtram.
aret domus intus & atria longa pateſcunt:
arent Priami & veterum penetralia regum:
matoſq; vident ſtantes in limine primo.
t domus interior gemitu miſeroque tumultu
ſcetur: penituſq; cavæ plangoribus ædes
mineis ululant: ferit aurea ſidera clamor.
pavidæ tectis matres ingentibus errant:
lexæq; tenent poſtes, atq; oſcula figunt.
vi patriâ Pyrrhus; nec clauſtra, neq; ipſi
des ſufferre valent: labat ariete crebro
, & emoti procumbunt cardine poſtes.
vi: rumpunt aditus, primoſq; trucidant
ſi Danai, & late loca milite complent.
e, aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
oppoſitaſque evicit gurgite moles,
in arva furens cumulo, campoſq; per omnes
ſtabulis armenta trahit. Vidi ipſe furentem
Neoptolemū, geminoſq; in limine Atridas:
Hecubā, centumq; nurus, Priamūq; per aras
guine fœdantem, quos ipſe ſacraverat, ignes.
inquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum,
barico poſtes auro ſpoliiſque ſuperbi,

Pyrrhus *ipſe inter primos correpta ſecuri durum limen perfringit, & è cardinibus eruit portas aereas: & jam abſciſſâ trabe perforavit duriſſima ligna, fecitque magnum hiatum lato ſpatio. Apparet interior domus, & longa atria patent, apparent receſſus Priami & antiquorum regum: & cernunt milites reſiſtentes in ipſo aditu. At domus interior turbatur luctu & miſero tumultu: cavæ ædes intime reſonant planctibus fœminarum: clamor ferit aſtra lucida. Tunc timidæ matres vagantur totâ domo, & harent amplexæ portas,* iiſque *dant oſcula. Urget Pyrrhus paterno impetu; nec obices, nec ipſi cuſtodes poſſunt* eum *ſuſtinere: janua quatitur multo ariete, & porta concidunt ejecta è cardinibus. Fit via per vim, & Græci immiſſi pandunt* ſibi *aditum, & occidunt primos, & undique replens ſpatia militibus. Non ſic ſpumans fluvius volvitur in agros furens auctu* aquarum *& per omnes campos evertit armenta cum ſtabulis; quando fractis obicibus exundavit, & ſuperavit* aquarum *copiâ moles oppoſitas. Ipſe vidi furiosos Pyrrhum, & duos Atrei filios in limine. Vidi Hecubam, & centum fœminas, & Priamum inter aras inficientem ſanguine ignes, quos dicaverat* Diis. *Quinquaginta cubicula,* in quibus *erat ei magna ſpes poſteritatis: porta ornata auro peregrino & ſpoliis,*

NOTÆ.

491. *Vi patriâ.*] Hauſta è patriis Achillis exemplo, qui ex *Horat.* De A. P. 292, *Iracundus, inexorabilis, acer.*

492. *Ariete.*] Machina fuit longior, cujus pondus in arietis caput ex ære conformatum, in ferendum portas magna vi librabatur, De *Pyrrho Neoptolemo*: ſupra, v. 263.

501. *Hecubam.*] Uxorem Priami, filiam Ciſſei Thraciæ regis: quæ in ſervitutem à Græcis abducta, fingitur mutata in canem, quia Græcos inanibus convitiis laceſſebat. *Centumque Nurus.*] *Nurus*, proprie uxor filii eſt, *bru.* Cum tamen conſtet Priamum filios centum, adeoque centum nurus, non habuiſſe; contendunt hic juniores intelligi fœminas, quæ in comitatu Hecubæ erant, aut ad eam confugerant: ut apud Ovid. Met. 2. 364 de populis laboribusloquentem: *Inde fluunt lacrymæ, ſtillantque Sole rigeſcunt de ramis electra novis, quæ lucidus amnis excipit, & nuribus mittit geſtanda Latinis.* De *aris* Priami, infra, v. 513.

503. *Quinquaginta illi thalami.*] Separata cubicula. Priamus enim ex Homero, Iliad. 6. 244. totidem habuit thalamos, ubi filii totidem apud uxores habitabant: & è regione thalamos præterea duodecim, ubi totidem habitabant filiæ apud generos: ergo liberos habuit ex utroque ſexu duos ac ſexaginta, è variis uxoribus, præſertimque ex Hecuba novemdecim, ut ait ipſe Priamus, Iliad. ultima, 496.

504. *Barbarico.*] Cerdanus probat exemplis compluribus, *Barbaricum & Phrygium* idem eſſe, & Phryges divitiis fuiſſe inſignes: & certum quidem eſt barbaros à Græcis vocatos eſſe Aſiaticos omnes, quales erant Trojani, Phryges, & Perſæ. Nec tamen puto patriam Æneæ barbaram ab Ænea ipſo hic appellari: igitur melius explica de auro Aſiaticis aliis gentibus per

Procubuere:

acciderunt: ubi deest ignis, occupant locum *Græci. Forte etiam petes, quæ fuerit sors Priami. Postquam vidit ruinam captæ urbis, & pervuptas portas domus, & hostem in medio ejus recessu: senex frustra induit humeris senio trementibus arma diu desueta, & accingitur gladio inutili, & vult morituras in confertos hostes. In media domo & sub apertis auris cœli fuit ara magna, & prope laurus antiquissima, imminens ara, tegens umbrâ* Deos *domesticos. Hic Hecuba, & ejus filiæ, frustra circa aras conferta, sicut fugientes columbæ per nigram tempestatem, & amplectentes Deorum statuas, eis adhærebant. Cum vero vidit Priamum ipsum sumptis armis juvenilibus: Quæ tam funesta mens, ait, ô miser marite, impulit* te *ad induenda hæc arma? aut quo curris? Tempus* præsens *non indiget tali subsidio, nec talibus propugnatoribus; ne si meus* quidem *Hector nunc ipse adesset. Huc denique* te *recipe: hæc ara proteget cunctos, aut moriaris nobiscum. Sic ore locuta, accepit senem juxta se, & posuit* eum *in sacro sedili. Ecce autem Polites, unus filiorum Priami, evitata morte* illatâ *à Pyrrho, inter arma, inter hostes, fugit per longas porticus, & pererrat ampla atria, vulneratus: Pyrrhus furens persequitur illum inimico telo, & prope manu attingit, urgetque hastâ. Postquam autem* Polites *pervenit ante oculos & in parentum,*

Procubuere: tenent Danai, qua deficit ignis. 505
Forsitan & Priami fuerint quæ fata, requiras.
Urbis ubi captæ casum, convulsaq; vidit
Limina tectorum, & medium in penetralibus hostem
Arma diu senior desueta trementibus ævo (stem,
Circundat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes. 511
Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe
Ingens ara fuit, juxtaq; veterrima laurus,
Incumbens aræ, atque umbrâ complexa Penates.
Hic Hecuba, & natæ nequicquâ altaria circũ, 515
Præcipites atrâ ceu tempestate columbæ,
Condensæ, & Divûm amplexæ simulacra tenebãt.
Ipsum autem sumptis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit: quæ mens tam dira, miserrime conjux,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit, quo
Non tali auxilio, nec defensoribus istis (Hector
Tempus eget: non, si ipse meus nunc adfuret
Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes,
Aut moriere simul. Sic ore effata, recepit
Ad sese, & sacrâ longævum in sede locavit. 525
Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hostes
Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat
Saucius: illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
Insequitur, jam jamq; manu tenet, & premit hastâ,
Ut tandem ante oculos evasit & ora parentum,

NOTÆ.

bellum direpto, præcipue quia cum *spoliis* hic jungitur.

512. *Sub ætheris axe.* | *Sub Dio*, vel *sub Jove*; id est, sub ipso aere & aperto cœlo, quem locum in mediis domibus *impluvium* vocant. *Axe.* | Cœlo. Vel quia pars cœli nobis imminens signum habet maxime conspicuum, *ursum*, sive *septemtriones*; quod & *plaustrum* dicitur, & *axis* ideo dici potest, juxta Servium. Vel quia, sicut *poli*, ita & *axis*, pro toto cœlo sumitur: sunt enim *poli*, puncta duo axem terminantia; *axis* autem, linea ipsa sive obelus, circa quem cœlum volvi concipitur.

513. *Ingens ara fuit.* | Ara illa, in loco subdiali & aperto, mediis in ædibus posita fuit, & *Jovi Herceo* dicata ex Athenæo l. 5. Ad hanc occisus fuit Priamus; ex Euripide, Pausania, Ovidio, Seneca. Dicebatur *Herceus*, *Herceum*, ab ἕρκος & *septum*, quia intra domorum septa statuebatur ejus ara. Præter oculos naturales duos, tertium habebat in fronte, ex Pausania in Corinth. Non assentior Turnebo l. 14. 15. in hac ara sacratum fuisse ignem perpetuum; sed ignem recens à Priamo excitatum ad placandos Deos, de quo, v. 502.

Laurus. | Hanc aliqui dicunt arte factam fuisse: cujus truncus cubitorum duodecim ex auro purissimo; rami & folia ex auro & argento, flores & fructus è gemmis. Sed fictivam & naturalem puto.

514. *Penates.* | Vel domum intelligit, vel statuas domesticorum Deorum cum Herceo Jove in eadem ara positas. De *Penatibus*, infra, v. 717.

520. *Vulnere.* | Tela, vel telo, quo vulnus infligitur.

Concidit,

Concidit, ac multo vitam cum ſanguine fudit.
Hic Priamus, quanquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abſtinuit, nec voci, iræq; pepercit:
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis
Dii (ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet)
Perſolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita: qui nati coram me cernere letum
Feciſti, & patrios fœdaſti funere vultus.
At non ille, ſatum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoſte fuit Priamo; ſed jura fidemque
Supplicis erubuit; corpuſq; exangue ſepulcro
Reddidit Hectoreum, meq; in mea regna remiſit.
Sic fatus ſenior, telumq; imbelle ſine ictu
Conjecit: rauco quod protinus ære repulſum,
Et summo clypei nequicquam umbone pependit.
Tum Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuncius ibis
Pelidæ genitori: illi mea triſtia facta,
Degeneremq; Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipſa trementem
Traxit, & in multo lapſantem ſanguine nati:
Et comam laevâ implicuit; dextrâq; coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incenſam & prolapſa videntem
Pergama, tot quondam populis terriſq; ſuperbum
Regnatorem Aſiæ: jacet ingens litore truncus,
Avulſumq; humeris caput, & ſine nomine corpus.
Et me tum primum ſævus circumſtitit horror:
Obſtupui: ſubiit chari genitoris imago,
Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: ſubiit deſerta Creüſa,
Et direpta domus, & parvi caſus Iüli.

cecidit & emiſit animam cum multo ſanguine. Tum Priamus etſi jam in media morte poſitus, tamen non ſibi temperavit, nec iram & vocem continuit: Tibi vero exclamat, Dii referant meritam gratiam, & reddant debitam mercedem pro hoc crimine & talibus factis; ſi eſt in cœlo aliqua pietas, quæ provideat talia: tibi, inquam, *qui feciſti me coram videre mortem filii, & funeſtaſti faciem patris* hac *cade. At ille Achilles, ex quo fingis te procreatum eſſe talis non fuit erga hoſtem Priamum: ſed rationem habuit juris* gentium *& fidei* debitæ *ſupplicantibus; & reſtituit tumulo exanime corpus Hectoris, & me remiſit in urbem meam. Sic dixit ſenex, & projecit telum debile abſque impetu quod ſtatim reſiliit* ex *ære rauco, & fruſtra pependit è ſummo umbone clypei. Cui Pyrrhus reſpondit: Feres ergo iſta, & ibis nuncius ad Achillem patrem* meum *: memento narrare illi mea indigna facta & Pyrrhum degenerem. Nunc morere. Hæc dicens, trahit* eum *ad ipſas aras trepidum, & vacillantem in medio ſanguine filii, & involvit ſiniſtrâ capillos, ac dextra ſuſtulit enſem micantem, condiditque in* ejus *latus uſque ad manubrium. Hic fuit terminus caſuum Priami: hic exitus neceſſitate abſtulit eum, videntem Pergama everſa & Trojam cum*

tot gentes, & tot regiones: jacet in litore magnum truncus, & caput abſciſum ex *humeris, & cadaver ſine nomine. Tunc verò primùm dirus horror obſtitit me. Attonitus fui: venit* in mentem *imago dilecti patris* mei; *quando vidi regem* ipſi *æquævum efflantem crudeli plagâ animam: venit* in mentem *Creuſa derelicta, & ſpoliata domus & periculum parvi Aſcanii.*

NOTÆ.

532. *Supplicis*, &c.] De hac Priami ſupplicatione apud Achillem, pro repetendo Hectoris cadavere, Æ. 1. 103.

546. *Umbone.* | *Umbo*, ὄμβων eſt quicquid in plano eminet, rotundâ figura: talis erat media pars clypei. *Pelides*: Achilles, filius Pelei, de quo, Æ. 1. 34.

554. *Hæc finis.* | Vulgo maſculini generis eſt: hic etiam feminini, ut & Æ. 5. 384. *Quæ finis ſtandi?*

557 *Regnatorem Aſiæ.* | Priamus enim imperaſſe dicitur Phrygiæ minori ac majori, quæ maximam Aſiæ minoris partem complectuntur.

Litore truncus. | Dicitur enim à quibuſdam Priamus à Pyrrho tractus ab ara domeſtica ad Achillis tumulum, qui erat in litore Sigei promontorii, ibique occiſus: Virgilius occiſum quidem vult ad aram, ſed cadaver deinde protractum fuiſſe ad litus innuit.

562. *Creuſa* | De ea infra, v. 772.

Reſpicio,

Circumſpicio, & quæro quænam eſſet circa me multitudo. Omnes me *reliquerant fatigati, & corpora ſaliendo præcipitaverant in terram, aut afflicta conjecerant in flammas. Et jam fere reſtabam ſolus, cum video filiam Tyndarei occupantem templum Veſtæ, & clam occultam in arcano loco: claræ flammæ præbent lucem vaganti* mihi *& circumquaque intendenti oculos in omnia. Illa communis furia Trojæ & Græciæ, timens Trojanos ſibi infenſos ob ruinam Trojæ, & ſupplicia à Græcis* inferenda, *& furorem derelicti mariti, occultaverat ſeſe, & hærebat aris non viſa. Accenſus eſt furor* in *animo: ſubortus eſt ardor vindicandi patriam everſam, & repetendi pœnas ſceleris. Nempe,* aiebam, *hæc videbit illæſa Spartam & Mycenas patrias? & abibit regina* poſt *partam victoriam? & cernet maritum, & domum, & parentes, & filios, ſtipata multitudine Trojanorum & famulis Phrygiis? Priamus* interea *gladio perierit? Troja arſerit igne? Trojanum litus tam ſæpe maduerit ſanguine? Non ſic* erit: *nam licet nulla ſit memorabilis gloria in punitione fœminæ, &* talis *victoria non ſit digna laude, tamen laudabor* quod *occiderim ſceleratam, & pœnis affecerim ream; & dulce erit expleviſſe deſiderium ardentiſſimæ ultionis, & ſatisfeciſſe manibus* meorum *civium. Talia dicebam, & furebam animo: cum alma mater* mea *præbuit ſe mihi videndam, nunquam antea tam manifeſta oculis;*

Reſpicio, &, quæ ſit me circum copia, haſtro
Deſeruere omnes defeſſi, & corpora ſaltu
Ad terram miſere, aut ignibus ægra dedere.
Jamq; adeo ſuper unus eram, cum limina
Servantem, & tacitam ſecreta in ſede latere
Tyndarida aſpicio: dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimq; oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos everſa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaûm, & deſerti conjugis iras
Permetuens, Trojæ & patriæ communis Erinys,
Abdiderat ſeſe, atque aris inviſa ſedebat.
Exarſere ignes animo: ſubit ira, cadentem
Ulciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis patriaſq; Mycenas
Aſpiciet? partoque ibit regina triumpho?
Conjugiumq;, domumq;, patres, natoſq; videbit?
Iliadum turbâ & Phrygiis comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine litus?
Non ita: namq; etſi nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna eſt, nec habet victoria laudem,
Extinxiſſe nefas tamen, & ſumpſiſſe merentis
Laudabor pœnas; animumq; expleſſe juvabit
Ultricis flammæ, & cineres ſatiaſſe meorum.
Talia jactabam, & furiatâ mente ferebar:
Cum mihi ſe, non ante oculis tam clara, videndi

NOTÆ.

567. *Jamque adeo*, &c.] Verſus duos & viginti ſequentes ſuſtuliſſe dicuntur Varius & Tucca; eo quod ea, quam continent, Helenæ fuga, contraria videatur iis, quæ leguntur Æ. 6. v. 511. ubi dicitur Helena, non apud Priamum, ſed apud filium Priami Deiphobum, ſuum poſt necem Paridis maritum, habitaſſe; & in ejus domum Græcos ad ipſum jugulandum induxiſſe: *Intra tecta vocat Menelaum & mœnia pandit; ſcilicet id magnum ſperans fore munus amanti, & famam extingui veterum ſic poſſe malorum.* At reſpondeo cum Naſcimbæno dici poſſe, ſpem Helenæ de placando Menelao vanam fuiſſe, quod innuit vox illa *ſcilicet*; proditoque Deiphobo, Helenam, cum ſe nihilominus velut hoſtem peti animadverteſſet, evaſiſſe fugâ in Veſtæ templum ſacrarium domus regiæ, per illud ipſum poſticum oſtium, quo Æneas eundem in locum penetraverat. Et vero Euripides in Troad. v. 35. & 1056. Docet Helenam cum Trojanis mulieribus captivam à Menelao abductam eſſe, conſilio, ut Græcis, quorum liberi Trojano bello perierant, occidenda traderetur. *Tyndaris* vocatur, ob *Tyndareum* patrem, Spartæ regem. Æ. 1. 654. *Erinnys* furiis commune nomen, ſupra, v. 337. De *Veſta*, v. 296.

577. *Spartam*.] *Sparta* ſive *Lacedæmon* patria Helenæ, urbs Peloponneſi, ut & *Mycenæ*, quare autem dicatur etiam ejus patria *Mycenæ*, diximus Æ. 1. 654. De *Phrygia*, Æ. 1. 385.

585. *Nefas*.] Pro perſona ſceleſta & nefaria: ſic frequenter apud Plautum uſurpatur *ſcelus*.

Obrulit,

Obtulit, & purâ per noctem in luce refulſit 590
lma parens, confeſſa Deam; qualiſq; videri
Cælicolis & quanta ſolet; dextrâq; prehenſum
ontinuit, roſeoq; hæc inſuper addidit ore:
are, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
uid furis? aut quonam noſtri tibi cura receſſit?
on prius aſpicies, ubi feſſũ ætate parentem 596
queris Anchiſen? ſuperet conjuxne Creüſa,
canius q; puer? quos omnes undiq; Graiæ
cumerrant acies: &, ni mea cura reſiſtat,
flammæ tulerint, inimicus & hauſerit enſis.
tibi Tyndaridis facies inviſa Lacænæ, 601
atuſve Paris; verum inclementia Divûm
evertit opes, ſternitq; à culmine Trojam.
ce: namq; omnem, quæ nunc obducta tuenti
ales heberat viſus tibi, & humida circum 605
at, nubem eripiam: tu ne qua parentis
time, neu præceptis parere recuſa.
ubi diſjectas moles, avulſaque ſaxis
vides mixtoq; undantem pulvere fumum;
unus muros, magnoq; emota tridenti 610
lamenta quatit, totamq; à ſedibus urbem
it. Hic Juno Scæas ſæviſſima portas
a tenet, ſociumq; furens à navibus agmen
o accincta vocat.
ſummas arces Tritonia, reſpice, Pallas 615
dit, nimbo effulgens & Gorgone ſæva.

& in tenebris reſplenduit nitido lumine faſſa te Deum eſſe, & qualis ac quanta ſolet apparere Divis: & repreſſit me dextrâ apprehenſum: præterea que adjecit hæc verba ore roſeo: Fili, quis tantus dolor commovet hanc *iram inſtructabilem! Cur furis? aut quem in* locum *tibi abiit cura noſtrarum* rerum? *Nonne prius quæres, ubi deſerueris patrem* tuum *Anchiſem, annis gravem? An ſuperſit uxor Creuſa, aut Aſcanius filius: quos omnes cingunt undique turmæ Græcorum; &, niſi mea ſollicitudo obſtitiſſet, jam ignis abſumpſiſſet, aut gladius hoſtilis interfeciſſet. Non vultus Helenæ Spartanæ tibi odioſus, aut* toties *incuſatus Paris; ſed* Deorum *ira delet hanc potentiam, & dejicit Trojam ex* alto *faſtigio. Vide: nam auferam omnem nubem, quæ offuſa tibi aſpicienti debilitat oculos mortales, & humida circum nigreſcit: tu ne ulla matris imperia metue, & ne abnuas obtemperare* ejus *mandatis. Illic ubi cernis moles proſtratas, & lapides avulſos lapidibus, & fumum undatim* ſurgentem *mixto pulvere;* illic *Neptunus ſuccutit fundamenta impulſa magno tridente, & convellit à radicibus totam urbem. Illic ferociſſima Juno prima tenet Scæas portas, & armata ferro* ac *furioſa vocat à navibus exercitum ſociorum. Jam, aſpice, Tritonia Pallas ſtetit in ſummis arcibus, reſplendens nube & torvo* capite *Meduſa.*

NOTÆ.

...on. *Hauſerit.*] De hac voce, pro *vulnerauerit*, Æ. 10. 314.

...61. *Tyndaridis Lacænæ*, &c.] Helenæ, Tyndari filiæ, Lacedæmoniæ, Æ. 1. 654. *Lacæna*, ...minum, non à maſculino, *Lacænus*, ſed à ..., incola Laconiæ; ut à λέων *leo*, λέαινα ... De *Paride*, Æ. 1. 31.

...610. *Neptunus muros*, &c.] Neptunum Virgilius Trojanæ urbi infeſtum facit, ob perjurium Laomedontis, qui Deum illum pactâ mercede fraudavit, poſtquam is cum Apolline muros urbis condidiſſet: G. 1. 502. Neptunus tamen apud Euripid. in prologo Troad. ...ſe Trojanis benevolum ſemper fuiſſe, ex ...o muros eorum condiderat: ſed in fabulis ...certa omnia. Aitque Servius Laomedon... ...m Apollini & Neptuno pecuniam ad ſacra ...viſſe, ac deinde ad Murorum fabricam convertiſſe: unde fabula emanavit, Deos, & feciſſe muros, & regi offenſos fuiſſe. De *Neptuno*. Æ. 1. 129.

612. *Scæas portas.*] Trojæ portas ſex fuiſſe ait Dares, *Antenorida, Dardanien, Iliam, Catumbriam, Trojanam, & Scæam*. Hæc nomen habuit, vel à σκαιὸς *ſiniſtra*, quod in ſiniſtra urbis parte eſſet: vel à σκήνωμα *tentorium*, *tabernaculum*; quod hic ſepulcrum eſſet Laomedontis vel, juxta Strabonem l. 13. vox eſt Thracica, cujus ſignificatum non affert.

615. *Tritonia.*] Supra, v. 171. *Pallas*, Æ. 1. 43.

616. *Nimbo.*] Servius explicat, *nube divina*: & puto circulum eſſe lucidum, huic ſimilem diademati, quo Divorum capita Chriſtiani præcingunt. Aitque Iſidorus l. 19. 31. *Nimbum*

Ipſe

Ipſe Jupiter ſuggerit Græcis animos & robur opportunum: ipſe commovet Deos adverſus arma Trojani. Fili, acœlera fugam, & pone finem laboribus. Nuſquam te deſeram, & ducam te ſecurum ad paternam domum. Sic *locuta fuerat, & ſtatim abdidit ſe denſis tenebris noctis. Apparent horrendæ ſpecies, & numina magna Deorum adverſa Trojæ. Tunc vero omne Ilium viſum eſt mihi recumbere in flammas, & Troja Neptunia à fundamentis ſubrui. Et quemadmodum quando in altis montibus ruſtici conantur certatim evellere veterem ornum, circumciſam ferro multiſque ſecuribus; illa diu minatur, & ramis tremens vacillat emoto cacumine: donec paulatim victa ictibus, poſtremum inſonuit, & evulſa fecit ruinam in montibus. Deſcendo, ac ducente Venere elabor inter ignes & hoſtes:* eorum *arma permittunt* mihi *viam, & ignes retro abeunt. Sed poſtquam jam progreſſus ſum ad januam paternæ domus, & veteres ædes; pater, quem cupiebam exportare primum in altos montes, & ad* quem *primum ibam, renuit protrahere vitam, & tolerare exilium,* poſt *everſum Trojam: & dicit* Ovis, *quibus ſanguis ætate vigens, & ſanæ vires ſtant propria firmitate: vos tentate fugam. Si ſuperis viſum me proferre vitam, ſervaſſent mihi hanc domum: ſatis & pluſquam ſatis eſt.*

Ipſe Pater Danais animos viresque ſecundas
Sufficit: ipſe Deos in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe nate fugam, finemq; impone labori.
Nuſquam abero, & tutum patrio te limine ſiſtam.
Dixerat, & ſpiſſis noctis ſe condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna Deûm.
Tum vero omne mihi viſum conſidere in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum
Cum ferro acciſam crebriſq; bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim; illa uſq; minatur
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat,
Vulneribus donec paulatim evicta, ſupremum
Congemuit, traxitque jugis avulſa ruinam.
Deſcendo, ac ducente Deo flammã inter & hoſtes
Expedior: dant tela locum, flammæq; recedunt.
At ubi jam patriæ perventũ ad limina ſedis,
Antiquaſq; domos: genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montes, primumq; petebam,
Abnegat exciſa vitam producere Trojâ
Exiliumq; pati. Vos ô quibus integer ævi
Sanguis, ait, ſolidæq; ſuo ſtant robore vires;
Vos agitate fugam.
Me ſi cœlicolæ voluiſſent ducere vitam,
Has mihi ſervaſſent ſedes: ſatis una ſuperque

NOTÆ.

quoque dici *faſciolam tranſverſam ex auro, aſſutam in linteo, quod eſt in fronte fœminarum.* Qua voce uſus eſt Arnobius l. 2. *Laminas perſunderent aurium, imminuerent frontes nimbis.* Et Plautus in Pœnulo Act. 1. ſc. 2. v. 135. Meretricem vocat *nimbatam.*

Gorgone. | *Meduſa, Euryale, Sthenyo,* Phorci filiæ, apud inſulas Dorcadas in Æthiopico oceano regnaſſe dicuntur; *Gorgones* dictæ à γοργότης *ferocitas.* Ex his, cum *Meduſa* vim à Neptuno paſſa eſſet in Minervæ templo, Minerva capillos ejus mutavit in ſerpentes, quorum aſpectu homines in ſaxa vertebantur. Hoc deinde caput Perſeus, Jovis & Danaes filius, abſcidit auxilio Minervæ: quæ ſuum ipſi clypeum eam in rem commodavit ex ære politiſſimo, quo velut in ſpeculo reflexam capitis ſpeciem tuto aſpiceret: abſciſſum caput Minerva deinceps eidem ſuo clypeo ad terrorem impoſuit.

625. *Neptunia.* | A Neptuno condita, ſupra, v. 610.

626. *Ornum.* | *Ornus,* fraxinus eſt ſylveſtris & montana, *frêſne ſauvage.*

632. *Dea.* | Dea Venere. Nam *Deus* communi genere aliquando ſumitur. Sic Lucanus l. 2. 80. *Terribileſque Deos ſcelerem,* furias appellat. Sic Euripides in Troad. v. 548. τὸν θεὸν κόλπῖς, *Deum obiurga,* Venerem intelligit. Sic Demoſthenes in exordio orationis de Corona: Θεοὺς ἅπαντας παῖς ἐγὼ εὔχομαι σῴζειν, *Deos precor cunctos & cunctas.*

642. *Una excidia.* | Cum olim ab Hercule Troja expugnata eſt. Æ. 3. 476.

Vidimus

Vidimus excidia, & captæ ſuperavimus urbi.
Sic ô ſic poſitum affati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inveniam: miſerebitur hoſtis,
Exuviaſq; petet: facilis jactura ſepulcri eſt. 646
Jampridem inviſus Divis & inutilis annos
Demoror, ex quo me Divûm pater atq; hominum
Fulminis afflavit ventis, & contigit igni. (rex
Talia perſtabat memorans, fixuſq; manebat. 650
Nos contra effuſi lacrymis, conjuxq; Creüſa,
Aſcaniuſq; omniſq; domus: ne vertere ſecum
Cuncta pater, fatoq; urgenti incumbere vellet
Abnegat, inceptoq; & ſedibus hæret in iiſdem. 654
Rurſus in arma feror, mortemq; miſerrimus opto.
Nam quod conſilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te poſſe relicto
Speraſti; tantumq; nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta ſuperis placet urbe relinqui,
Et ſedet hoc animo, perituræq; addere Trojæ 660
Teque tuoſq; juvat: patet iſti janua leto.
Jamq; aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignes,
Eripis: ut mediis hoſtem in penetralibus, utq; 665
Aſcaniumq;, patremq; meum, juxtaq; Creüſam,
Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
Reddite me Danais, ſinite inſtaurata reviſam
Prœlia: nunquâ omnes hodie moriemur inulti. 670
Hic ferro accingor rurſus: clypeoq; ſiniſtram
Inſertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine conjux
Hærebat, parvumq; patri tendebat Iülum.

me *vidiſſe* jam *unum excidium, & ſatis ſuperfui captæ urbi. Abite* ô poſtquam ultimum *vale dixeritis meo cadaveri ſic depoſito. Ipſe reperiam mortem* propriâ *manu, aut hoſtis miſertus* mei me occidet, *& detrahet mihi ſpolia: leve eſt privari ſepulcro. Jamdudum odioſus Diis & inutilis traho vitam, ex quo pater Deorum & rex hominum afflavit me aurâ fulminis, & tetigit igne. Talia dicens perſtabat & manebat pertinax. Nos contra effuſi in fletus, & uxor Creuſa, & Aſcanius, & tota domus: ne pater vellet evertere omnia ſecum, & vim addere fato* nos *prementi Abnuit* hoc, *& hæret* in *propoſito & loco eodem. Iterum curro ad pugnam, & infeliciſſimus mortem appeto. Quod enim* aliud *conſilium, vel quæ ſors jam offerebatur. An ſperaſti, ô pater, me poſſe* hinc *exportare pedem, te deſerto? an tantum crimen exiit* ex *ore patris? Si placet Diis nihil ſupereſſe ex urbe tanta, & ſi hoc fixum eſt* in eorum *mente, & deletlat eos adjicere te ac tuos Trojæ* mox *peritura; aperta eſt via ad hanc mortem. Et mox veniet Pyrrhus ex* effuſione *multi ſanguinis Priami; qui* novit *jugulare filium ante oculos patris & patrem ante altaria. Hæccine erat* cauſa, *ô alma mater, cur me inter arma, inter flammas ſervaviſti? ut videam hoſtem in mediis receſſibus* domus; *& ut* videam *Aſcanium, & patrem meum, & Creuſam, occiſos alterum in alterius ſanguine. O famuli, arma, date arma: dies poſtremus invitat victos.* Permittite ut *revadam ad Græcos, permittite* ut *repetam pugnas renovatas: nullatenus moriemur hodie omnes abſque ultione. Tunc iterum induor armis: & accommodans inferebam clypeum, ſiniſtræ, & conferebam me ad limina. Ecce autem uxor amplectens pedes* meos *in* ipſo *aditu* domus *hærebat, & proferebat mihi pari parvum Iulum.*

NOTÆ.

644. *Poſitum affati.* | Verba duo funebria. *Poſitum*, jacens, mortuum. Ovid. Heroid. 10. 124. *Nec poſitos artus unget amica manus. Affati*: morem notat Romanorum, qui ſtatim atque cadaver combuſtum aut ſepultum fuerat, antequam diſcederent, *vale* ter inclamabant.

649. *Fulminis afflavit*, &c. | Fulmen fere nunquam, niſi vento flante, impellitur: unde pingitur cum alis, & Æ. 8. 430. Cyclopes admiſcent fulmini radios *tres ignis & alitis Auſtri.* Anchiſes autem à quibuſdam dicitur oculis privatus, hîc à Virgilio tactus fulmine, eo quod ſuos cum Venere amores evulgaviſſet: nec plane occiſus; ſed *afflatus tactuſque*, ac proprie *attonitus*, unde ſtuporem & debilitatem membrorum contraxit.

Si periturus abis, & nos rape in omnia tecū:
Sin aliquā expertus ſumptis ſpem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum: cui parvus Iulus,
Cui pater, & conjux quonda tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Cum ſubitū dictuq; oritur mirabile monſtrū.
Namq; manus inter mœſtorumq; ora parentum,
Ecce levis ſummo de vertice viſus Iūli
Fundere lumen apex, tractuq; innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci,
Nos pavidi trepidare metu, crinemq; flagrantem
Excutere, & ſanctos reſtinguere fontib⁹ ignes.
At pater Anchiſes oculos ad ſidera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit.
Juppiter omnipotens, precibus ſi flecteris ullis,
Aſpice nos, hoc tantum: &, ſi pietate meremur,
Da deinde auxilium pater, atq; hæc omina firma.
Vix ea fatus erat ſenior, ſubitoq; fragore
Intonuit lævum, & de cœlo lapſa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, ſumma ſuper labentem culmina tecti,
Cernimus Idæâ claram ſe condere ſylvâ,
Signantemq; vias: tum longo limite ſulcus
Dat lucem, & late circum loca ſulfure fumant.
Hic vero victus genitor ſe tollit ad auras,
Affaturq; Deos, & ſanctum ſidus adorat:
Jam jam nulla mora eſt: ſequor, &, qua ducitis, adſum.
Dii patrii ſervate domū, ſervate nepotem.
Veſtrū hoc auguriū, veſtroq; in numine Troja.
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuſo.
Dixerat ille, & jam per mœnia clarior ignis

Si exis moriturus, & nos trahe tecum in omnes caſus: ſi vero propter experientiam militarem collocas aliquam ſpem in pugna, defende primo hanc domum, cui parvus Iulus, cui pater tuus relinquuntur; *cui relinquor ego olim vocata uxor tua. Talia inclamans implebat gemitu totam domum. Cum repentinum & dictu admirabile prodigium apparuit. Nam inter complexus & oſcula triſtium parentum, ecce levis apex viſus eſt è ſummo capite Iuli emittere lucem & flamma innocua molli attactu delibare capillos* ejus *& nutriri circa tempora. Nos timidi cœpimus currere* præ *metu, & agitare capillos accenſos, & extinguere aquâ ſacrum ignem. Sed pater Anchiſes gaudens erexit oculos ad aſtra, & protulit manus ad cœlum cum hac verbis: Jupiter omnipotens, ſi placaris ullis precibus, intuere nos, hoc ſolum* petimus: *& ſi religione meremur* aliquid, *præterea fer opem, ô pater, & confirma hæc auſpicia. Vix ſenex ea dixerat, & repentino ſonitu tonuit* ad *ſiniſtram* partem; *& ſtella protrahens facem, cadens è cœlo per tenebras, cucurrit multo cum lumine. Videmus hanc* ſtellam *cadentem ſupra ſumma faſtigia domus ſe manifeſtam abdere in ſylva Idæa, & deſignantem iter: tum trames longo tractu emittit fulgorem, & circum undique loca fumant ſulfure. Tunc vero pater expugnatus convertit ſe ad cœlum, & alloquitur Deos & adorat ſanctam ſtellam,* aitque: *Nunc nunc nulla eſt mora: ſequor, & vado, qua ducitis. O Dii patrii cuſtodite domum, cuſtodite nepotem. Omen hoc veſtrum, & Troja* eſt *in veſtra poteſtate. Equidem cedo, nec abnuo ire tibi ſocius, ô fili. Ille locutus fuerat: & jam flamma clarius* crepitans *auditur per urbem,*

NOTÆ.

683. *Apex.* | Summa pars pileī. Nam ex Servio Danielis, qui Suetonium citat, tria erant pileorum genera, quibus ſacerdotes utebantur: *apex, tutulus, galerus. Galerus*, pileum erat ex pelle hoſtiæ cæſæ: *tutulus*, pileum lanatum, in metæ formam: *apex*, pileum ſutile, circa medium virga eminente, cui lana circumligata erat; nomen ab antiqua voce *apio* vel *apo*, ab ἅπτω *ligo*.

683. *Intonuit lævum.* | De ſiniſtro fulmine proſpero, & hujus vocis, *lævum*, ambigua ſignificatione, fuſe, Eccl. 1. 16. De *ſtellis* quæ cadere videntur, & accenſis in media aëris regione ſiccis exhalationibus, G. 1. 365.

696. *Idæa ſylva.* | Infra v. 801.

698. *Sulfure.* | Fulmina enim ſulfuris odorem habere dicuntur.

703. *Augurium.* | Proprie eſt conſultatio avium ad futura prænoſcenda, tamen ad alia omnia futuri omina transfertur. Nomen ab *avium* vel *geſtu*, vel *garritu*, vel *guſtu*: quia hujus artis miniſtri ſpectabant, quomodo aves ſe gerent in volatu; quomodo garrirent; quomodo offam oblatam guſtarent. De *Numine*, Æ. 1. 137.

Auditur

Auditur, propiusq; æstus incendia volvunt.
Ergo age, chare pater, cervici imponere nostræ:
Ipse subibo humeris: nec me labor iste gravabit.
Quo res cunq; cadant, unũ & commune periclũ,
Una salus ambobus erit: mihi parvus Iülus
Sit comes, & longe servat vestigia conjux.
Vos famuli, quæ dicam, animis advertite vestris.
Est urbe egressis tumulus, templumq; vetustum
Desertæ Cereris: juxtaq; antiqua cupressus,
Religione patrum multos servata per annos.
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape sacra manu, patriosq; Penates.
Me bello è tanto digressum & cæde recenti,
Attrectare nefas: donec me flumine vivo
Abluero.
Hæc fatus, latos humeros subjectaq; colla
Veste super, fulviq; insternor pelle leonis,
Succedoq; oneri: dextræ se parvus Iülus
Implicuit, sequiturq; patrem non passibus æquis.
Pone subit conjux. Ferimur per opaca locorũ:
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant

& incendium propius spargit calorem. Age igitur, ô dilecte pater, imponaris nostro collo, ipse portabo te humeris: nec istud pondus me premet. Quocunque res abeant, unum & idem utrique periculum, una salus erit. Parvus Iulus mihi sit comes, & uxor eminus sequatur vestigia. Vos ô famuli, defigite mentibus vestris ea quæ dicam. Occurrit exeuntibus ex urbe colliculus, & antiquum templum Cereris desertum: & prope vetusta cupressus, ob majorum reverentiam servata per multos annos. Veniemus in hunc eundem locum per varias vias. Tu pater accipe manu res sacras, & patrios Deos. Non licet me, redeuntem è tanta pugna & recenti strage, tangere eos: donec me lavero pura aquâ. Hæc locutus tego veste, & pelle rufi leonis, circa latos humeros collumque submissum; & subeo onus: parvus Ascanius adhæsit mihi dextræ, & sequitur me patrem passibus non æqualibus. Uxor juxta sequitur. Vadimus per obscura: Et me, quem nulla spicula immissa

NOTÆ.

714. *Cereris.* | *Ceres* fuit Saturni & Opis filia, frugum repertrix, G. 1. 39.

717. *Penates.* | Deos domesticos: qui cum in meriore domo colerentur, ita dicti sunt à penus; quæ sunt res necessariæ, in intima domus parte servatæ: ut ab *optimus, magnus; optimas, magnas; optimates, magnates*; ita à *penus, penas, penates*. Quinam illi essent, ambigitur. Alii, *Jovem, Junonem*, ac *Minervam*, fuisse aiunt: Alii *Neptunum* & *Apollinem*: alii *Cælum* ac *Terram*: Arnobius Deos consentes seu *complices*, quorum numerum ac nomina ignorá fuisse docet. Dionysius Halicarn. l. 1. refert ex Timæo caducea fuisse ærea, & hasta, Trojanamque terram fictilem. Hos tamen ait se Romæ in templo vidisse, forma duorum juvenum hastatorum, habitu sedentium. Hi tamen *Castor* & *Pollux* esse non possunt, cum fratres essent Helenæ; Penates verò multo antiquiores. Hos Dardanus è *Samothracia*, insula contra Thraciam, advexisse cum Palladio dicitur, & Trojæ collocasse; unde Æneas eos in Italiam detulerit. Porrò unde Penates acceperit Æneas, dubium videri potest. An vere Hectoris umbra è locis, ubi servabantur, ipsi detulerit, ut dictum est, v. 297. An similes domi habuerit, eorum statuas, quas Anchisæ patri commiserit. An cum Palladio à Diomede acceperit, ut vidimus v. 166. An Æneas, per incendii tumultum ingressas arcem, eos inde extulerit: ut ait Halicarnasseus, negare tamen videtur Virgilius. *Lares* verò, Dii etiam fuerunt domestici; ut Ovidio placet, Mercurii & Laræ, sive Larundæ, filii, juxta Plautum, caninâ specie efformabantur, juxta Plutarchum, caninâ pelle tantum induebantur, propter fidam custodiam domus. Existimo cum Apuleio *Lares* esse ipsas animas parentum, qui, quod olim in ipsa domo sepulturæ mandarentur, curare semper familiam putabantur suam: unde erat *Lar familiaris*: & *Lars* vox est Etrusca, quæ *populi principem* significat. In eoque distinguo *Penates* à *Laribus*: quod *Penates* divinâ essent origine, *Lares* humanâ. De *Larium* cultu, Æ. 3. 177.

719. *Flumine vivo.* | Mos fuit veterum; ut nunquam aut attrectarent sacra, aut ad sacrificium offerendum accederent, nisi lotis manibus, aliquando capite, quandoque etiam toto corpore: præsertim si cæde aliquâ, aut funere, aut impuro usu fœdi essent. Lotio fiebat, non stagnanti, aut pluviali torrentique aquâ, sed vivâ ac perenni, qualis est fontium ac fluminum: sive in ipso flumine, per immersionem; sive aquâ inde haustâ, per solam effusionem.

725. *Opaca locorum.* | Opaca loca: suprà v. 332.

neque conferti Græci ex hostili exercitu antea turbabant; nunc omnes flatus terrent, omne murmur sollicitat ancipitem, & æqualiter metuentem comiti & oneri. Et jam accedebam ad portas, & videbar excessisse ex omnibus viis: cum repente frequens strepitus pedum visus est allabi ad aures: & pater per noctem intuens vociferatur: Fili, fuge fili: appropinquant: video fulgentes clypeos, & arma area splendentia. Tunc nescio quis Deus inimicus abstulit mihi timenti turbatam mentem. Nam dum currendo quæro loca *à viis* remota, *& recedo è spatiis cognitis itinerum: heu! Creusa uxor substitit: dubium est, an fato ablata* mihi *misero, an aberraverit ab itinere, an fessa sederit: nec deinde restituta est oculis meis. Neque vidi* eam esse *amissam, aut adverti mentem: priùs quàm pervenissemus ad collem vetustæ Cereris, & templum sacrum: hic denique congregatis cæteris, sola defuit, & frustrata est comites & filium & maritum. Quem non accusavi Deorum & hominum, insanus! aut quid vidi durius in ruina urbis? Commendo sociis Ascanium, & Anchisen, & Trojanos Deos, eosque occulto in humili valle. Ego redeo in urbem, & tegor armis nitentibus. Deliberatum est renovare omnes casus, & redire per omnem Trojam, & iterum objicere caput periculis. Primùm reviso muros, & limina obscura portæ* urbis, *quà exportaveram pedem: & retro relego vestigia notata in tenebris, & quæro oculis. Ubique horror, & simul ipsum silentium terret mentem. Inde redeo domum, si* rem *an fortasse retulisset gradum* illuc. *Græci invaserant, & occupabant totam domum. Continò ignis vorax fertur* vi *ventorum ad supremum cacumen: flamma supra assurgunt, ardor sævit in aurem. Progredior ad regiam Priami, & repeto arcem. Et jam in porticibus desertis, & templo Junonis,*

Tela, neq; adverso glomerati ex agmine Græi
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat exercitus
Suspensum, & pariter comitiq; oneriq; timentem
Jamq; propinquabā portis, omnemq; videbar
Evasisse viam; subito cum creber ad aures
Visus adesse pedu sonitus: genitorq; per umbram
Prospiciens: Nate, exclamat, fuge nate: propinquant
Ardentes clypeos atq; æra micantia cerno, quæsit:
Hic mihi nescio quod trepido male numen amico
Confusam eripuit mentem. Namq; avia cursu
Dum sequor, & notâ excedo regione viarum
Heu! misero conjux fatone erepta Creusa
Substitit, erravitne via, seu lassa resedit,
Incertum: nec post oculis est reddita nostris
Nec priùs amissam respexi, animumq; reflexi
Quàm tumulū antiquæ Cereris, sedemq; sacratam
Venimus: hic demum collectis omnibus una
Defuit, & comites natumque virumq; fefellit
Quē non incusavi amens hominumq; Deumq;?
Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?
Ascanium, Anchisenq; patrem, Teucrosq; Penates
Commendo sociis, & curvâ valle recondo
Ipse urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Stat casus renovare omnes, omnemq; reverti
Per Trojam, & rursus caput objectare periclis.
Principio muros, obscuraque limina portæ,
Quà gressum extuleram, repeto: & vestigia retro
Observata sequor per noctem, & lumine lustro.
Horror ubiq; animos, simul ipsa silentia terrent.
Inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
Me refero: irruerant Danai, & tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
Volvitur, exuperant flammæ furit æstus ad auras.
Procedo ad Priami sedes, arcemque revisō.
Et jam porticibus vacuis, Junonis asylo,

NOTÆ.

954. *Lumine lustro.* | Vel luce ex flammis ardentis patriæ, ut vult Donatus: & vero dixerat v. 312. *Sigea igni freta lata relucent.* Vel oculis: *lumen* enim hoc sensu, etiam singulari numero dicitur. Æ. 12. 220. *Aram supplicior venerans demisso lumine Turnus.*

760. *Priami sedes, arcemque.* | Duo sunt loca diversa, ut diximus v. 322.

761. *Vacuis.* | Non à Græcis, qui multi in erant; sed à civibus ac defensoribus.

Junonis asylo. | *Asylum* ἄσυλον, ab α priv. tivo & συλᾶσθαι, rapi: quia qui ad

Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Ulyſſes
Prædam aſſervabant: huc undique Troïa gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque Deorum,
Craterefque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur: pueri & pavidæ longo ordine matres
Stant circum.
Auſus quinetiam voces jactare per umbram
Implevi clamore vias: mœſtuſque Creüſam
Nequicquā ingeminans, iterumq; iterumq; vocavi.
Quærenti, & tectis urbis ſine fine furenti,
Infelix ſimulacrum atque ipſius umbra Creüſæ
Vſa mihi ante oculos, & nota major imago.
Obſtupui, ſteteruntq; comæ, & vox faucibꝰ hæſit.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quid tantum inſano juvat indulgere dolori,
O dulcis conjux? non hæc ſine numine Divûm
Eveniunt: nec te comitem aſportare Creüſam
Fas, aut ille ſinit ſuperi regnator Olympi:
Longa tibi exilia, & vaſtū maris æquor arandū.
Ad terram Heſperiam venies, ubi Lydius arva
Inter opima virûm leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumque, & regia conjux
Parata tibi: lacrymas dilectæ pelle Creüſæ.
Non ego Myrmidonū ſedes Dolopumve ſuperbas

cuſtodes electi Phœnix & crudelis Ulyſſes ſervabant ſpolia: in hunc locum *undique cumulantur divitiæ Trojanæ, ſublatæ è receſſibus combuſtis, & menſæ Deorum, & pocula ſolida* ex *auro, & veſtimenta capta: pueri & timidæ matres longa ſerie ſtant circum. Imo etiam auſus emittere voces inter tenebras, replevi vicos clamoribus, & triſtis fruſtra repetens Creuſam rurſus & rurſus appellavi. Miſera ſpecies & umbra ipſius Creuſæ, & figura grandior* quàm ea quæ erat *cognita, apparuit præ oculis mihi veſtiganti, & ſine fine dolenti per domos urbis. Obſtupui, & capilli obrigueruntmihi, & vox hæſit* in *gutture. Tunc ſic* cœpit *me alloqui, & auferre ſolicitudinem his verbis: Quid tantum prodeſt vacare immodico dolori, ô chare marite? iſta non contingunt abſque voluntate Deorum: nec fatum, aut ille rex ſummi cœli, permittunt te auferre* hinc *ſociam Creuſam. Tu percurſurus es longa exilia, & immenſum ſpatium* [illegible] *Pervenies ad terram Italicam, ubi Tybris Lydius volvitur placato curſu inter pingues agros ſpatiatur. Illic parata eſt tibi fortuna proſpera, & regnum, & uxor, regis* filia: *depone dolorem ob Creuſam* conceptum. *Ego non videbo ſuperbas regiones Myrmidonum aut Dolopum,*

NOTÆ.

lud confugiſſet, inde trahi aut ſpoliari non poterat. Idque jus ſylvis quibuſdam, ſed præcipue templis tributum eſt. De *Phœnice*, Achillis rectore, ſupra, v. 7. De *Ulyſſe*. Ibid. De *præda*. Æ. 1. 123. De *crateribus*, poculis, Ecl. 3. 43.

772. *Creuſæ.* | Æneæ uxor fuit, mater Aſcanii, filia Priami & Hecubæ. Scriptores Æneæ infeſti hanc ab Ænea occiſam volunt, ex pactione cum Græcis: ne quid ex Priami ſanguine ſupereſſet. Virgilius fingit à Cybele fuiſſe retentam: ne quid eſſet impedimenti, quominus Æneas, aut à Didone adoptaretur, aut à Lavinia aſſumeretur in virum.

777. De *numine*. | Voluntate Deorum, Æ. 1. 137. De *Olympo*, Theſſaliæ monte, qui pro cœlo ſumi ſolet, Ecl. 5. 56.

780. *Maris æquor arandum.* | *Æquor*, eſt quilibet æqua planities, ſive terræ, ſive maris, ſive etiam ſpeculi: unde Æ. 7. 781. *Æquore campi exercebat ſuos.* Hic *maris æquor*. Lucretius l. 4. 105. *Reddunt ſpecilorum ex æquore viſum. Arandum*: ducta metaphora ab agris: ſicut Æ. 5. 158. *Suleant vada falſa carinæ.* Eſt enim *ſulcus*, longus ille tractus, quem vomer inter arandum excavat.

781. *Heſperiam.* | Duplex eſt, *Hiſpania*, & *Italia*: hic *Italia*: Æ. 1. 534. *Tybris*, Italiæ fluvius, de quo Æ. 8. 330. *Lydius* dicitur, quia Tuſcos, ſive Etruſcos, à Latio dividit. Tuſci autem etiam *Tyrrheni* dicti ſunt à Tyrrheno, filio Atyos, qui Atys, Herculis & Omphales filius, Lydiæ rex, in Aſia minore, cum regio fame laboraret, ſorte inter filios jacta, *Lydum* regni ſucceſſorem habuit, *Tyrrhenum* è regno emiſit ad condendam coloniam: quam poſt varios tandem errores, in Italia ad ſuperiorem Tybris ripam collocavit: quare Etruſci & Tyrrheni è *Lydia* oriundi ſunt. De *agmine*, pro impetu, G. 3. 423. De *Myrmidonibus* ac *Dolopibus*, ſupra, v. 7.

nec ibo miniſtratum matribus Gracis: cum ſim *è Dardani* ſanguine, *& nurus Deæ Veneris. Sed magna mater Deorum retinet me in his regionibus. Nunc igitur vale, & retine amorem filii noſtri. Poſtquam protulit hac verba, reliquit me plorantem & volentem loqui plurima, & evanuit in aërem levem. Tunc ter conatus ſum injicere brachia collo* ejus; *ter ſpecies fruſtra apprehenſa abiit è manibus, ſimilis levi vento, & ſimilis vago ſomno. Denique tranſacta nocte ſic redeo ad ſocios. Et illic reperio admirans magnam multitudinem novorum ſociorum advenisſe, & matres, & viros, juventutem congregatam ad fugam, & plebem miſerandam. Undecunque concurrerent, parati & voluntate & facultatibus, in quaſcunque terras velim eos ducere mari. Et jam Lucifer oriebatur è cacuminibus ſumma Idæ, & inchoabat diem: & Graci occupabant clauſos aditus portarum: nec dabatur ulla ſpes auxilii. Ceſſi, & patrem ferens conſcendi montem.*

Aſpiciam, aut Graiis ſervitum matribus ibo:
Dardanis, & Divæ Veneris nurus.
Sed me magna Deûm genitrix his detinet oris.
Jamq; vale, & nati ſerva communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem & multa volentem
Dicere deſeruit, tenueſq; receſſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucriq; ſimillima ſomno.
Sic demum ſocios conſumptâ nocte reviſo.
Atq; hic ingentem comitum affluxiſſe novorum
Invenio admirans numerum: matreſq;, viroſque,
Collectam exilio pubem, miſerabile vulgus.
Undique convenere, animis opibuſque parati,
In quaſcunq; velim pelago deducere terras.
Jamque jugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem: Danaique obſeſſa tenebant
Limina portarum: nec ſpes opis ulla dabatur.
Ceſſi, & ſublato montem genitore petivi.

NOTÆ.

787. *Dardanis*, &c. | Quia Priami filia, è Dardano oriunda. Vide ſtemma, G. 3. 35.

788. *Magna Deûm genitrix.* | *Cybele*, de qua, ejuſque ſacris, Æ. 3. Quomodo autem Creüſam detinet? Senſus eſt: Creüſam in Idæos famularum ejus choros adſcitam eſſe; & immortalitate donatam, quali Nymphæ fruebantur.

801. *Lucifer Idæ.* | Significat *Idam* montem ad orientem fuiſſe Trojæ, unde *Lucifer*, ſtella Veneris, ante Solis ortum primo appareret. *Ida* quippe per Troadem univerſam ſparſa eſt in varios montes: quorum pars ſeptentrionalis, ad Propontidis litus: pars occidentalis, ad Helleſpontum; pars meridionalis, ad ſinum Adramyttenum maris Ægæi, pertinet. Imminebat Trojæ ad orientem, ibidemque Paris de tribus Deabus judicium tulit. Fœminini generis eſt *Ida* contra regulam communem. De *Lucifero*, Ecl. 6. 86. Ait Varro ſtellam illam Veneris ab Æneâ ſemper viſam eſſe, donec ad agrum Laurentem veniret; quo tempore videri tandem ab eo deſiit.

64

36
64
OCT

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS, LIBER III.

ARGUMENTUM.

ÆNEAS enarrare Didoni casus suos, quorum altera pars hoc libro continetur, nempe navigium. Æneas incensâ Trojâ, classe viginti navium ad urbem Antandrum clam fabricatâ, devehitur in Thraciam; ubi cum urbem conderet, territus prodigio casi à Polymnestore rege Polydori, navigat in insulam Delum, consulturus oraculum Apollinis: à quo monitus ut antiquam matrem requireret, Anchisa interpretatione Cretam esse insulam ratus, Trojana gentis originem, eò navigavit, urbemque novam ædificat. At inde peste depulsus, monitus in somnis à Diis Penatibus, Hesperiam esse Trojanorum cunabula, Italiam petit. In itinere actus tempestate in insulas Strophades, infestas habet Harpyias: quarum ex una audit se non prius in Italia fixurum sedes, quam ante nullus fuerit mensas absumere. Hinc delatus ad Actium promontorium, ibi ludos celebrat. Tum in Epirum appulsus, Andromachen reperit, jam Heleni uxorem, & mortuo Pyrrho in Chaoniâ Epiri parte regnantem. Audit ab Heleno, rege eodem ac vate, sedem sibi à Diis in Italia paratam: eo loco, ubi suem albam inveniret triginta fœtus enixam. Admonetur ab eodem, ne in proxima Italia parte consîdat, Græcorum metu, qui ventis eo dejecti fuerant: tum ne Siculum ingrediatur fretum, metu Scyllæ & Charybdis: sed deflexo ad occasum cursu Siciliam circumeat. Igitur relictâ Epiro, Tarentum, quæ in vicina Italiæ ora est, & Siciliæ partem Ætna monti proximam pervectus: hinc supplicem recipit Achæmenidem, socium Ulyssis, ab eoque de feritate Cyclopum edoctus, observatis omnibus Heleni præceptis, tandem Drepanum, occidentalem Siciliæ portum, obtinet: ubi moritur Anchises. Atque hinc mediâ æstate solvens Æneas in Italiam, tempestate in Africam ejicitur. Et hic finis est narrationis.

POstquam res Asiæ Priamiq; evertere gentem
Immeritam visum superis, ceciditq; superbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja;

INTERPRETATIO.

Postquam placuit Diis destruere potentiam Asiæ, & populum Priami; & postquam nobile Ilium cecidit, & tota Troja à Neptuno munita fumat à fundamentis:

NOTÆ.

1. *Res Asiæ.* | Minoris, cujus magna pars est utraque Phrygia, major & minor, Priamo subdita. Æ. 1. 385.

2. *Immeritam.* | Non perfidia Laomedontis in Neptunum & Apollinem, & crimen Paridis in Junonem ac Minervam non debuere tanto populo creare pernicium. Æ. 1. 31. Æ. 2. 610.

3. *Ilium---Neptunia Troja.* | Per *Ilium*, arx; per *Trojam*, urbs significatur. *Ilium* dicitur à Virgilio tantum neutro genere: ab Horatio, *Ilios* fœminino: ab Ovidio *Ilion* etiam fœminino, communi urbium genere.

impellimur omnibus Deorum petere exilia remota, & regiones vacuas; & fabricamus naves prope ipſam Antandrum & prope montes Idæ Phrygiæ: dubii, quem in locum fata nos mittant, ubi permittatur manere: & colligimus ſocios. Vix prima æſtas inceperat: & jam pater Anchiſes imperabat nos dirigere vela, quo fata vellent. Tunc lugens deſero littora patriæ, & portus, & arva, ubi Troja ſita fuit. Abeo exul per mare, cum ſociis, & nato cum *Penatibus, & magnis Diis. Terra Martia ſpatioſis agris longe habitatur*, quam *Thraces colunt, ſubjecta olim bellicoſo Lycurgo: vetus hoſpitium Trojanorum, & cujus Dii erant comites noſtris, dum felices ſtetimus. Illuc navigo, & in ſinuoſo littore ſtatuo primos muros, appulſus fatis adverſis: & nomen civibus facio Æneadæ, meo nomine. Offerebam ſacrificia matri Veneri, & Diis auctoribus operis inchoati;*

Diverſa exilia, & deſertas quærere terras,
Auguriis agimur Divûm: claſſemq; ſub ipſa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ:
Incerti quo fata ferant, ubi ſiſtere detur.
Contrahimuſq; viros. Vix prima inceperat æſtas,
Et pater Anchiſes dare fatis vela jubebat.
Littora tum patriæ lacrymans, portuſq; relinquo,
Et campos ubi Troja fuit: feror exul in altum,
Cum ſociis, natoque, Penatibus, & magnis Diis.
Terra procul vaſtis colitur Mavortia campis,
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo,
Hoſpitium antiquum Trojæ, ſociiq; Penates,
Dum fortuna fuit. Feror huc, & littore curvo
Mœnia prima loco, fatis ingreſſus iniquis:
Æneadaſq; meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri, Diviſque ferebam
Auſpicibus cœptorũ operum: ſuperoq; nitentem

NOTÆ.

5. *Auguriis.* | Hectoris admonitu, Æ. 2. 295. flammâ, quæ vertici Aſcanii lambebat, v. 681. curſu ſtellæ cadentis, & lævo fulmine, v. 694. ſermone ultimo Creüſæ. v. 781.

6 *Antandro.* | *Antandros*, urbs eſt Phrygiæ minoris, nunc *S. Dimitri*,: ad ſinum Adramyttenum, & litus Ægæi maris: ſub radices Idæ, ubi copia erat arborum ad navalem ſtructuram, & latebroſi ſinus procul à conſpectu Græcorum. De *Ida* monte, Æ. 2. 801.

7. *Incerti quo fata ferent.* | Tamen Creüſa monuerat, Æ. 2. 781. in Heſperia ad ripas Tybris ſedes eſſe fortunas. Ergo, vel non credidit inani Creüſæ ſimulacro; vel illud Creüſæ vaticinium ex iis eſt locis, quos Virgilius emendare debuiſſet.

8. *Æſtas.* | Nam Troja ſub finem veris capta eſt, ut diximus Æ. 2. 340. Et in ædificanda viginti navium claſſe aliquantum ſane temporis abiit.

12. *Penatibus & magnis Diis.* | *Magni* ſunt, Jupiter, Juno, Mars, &c. communes Dii: *Penates*, domeſtici, nec nominati, Æ. 2. 717.

13. *Procul.* | Thracia tamen à Troade non diſtinguitur niſi anguſtiſſimis faucibus Helleſponti, *les Dardanelles*. Igitur *procul*, non eſt *longe diſſita*; ſed quæ *longe lateque colitur*, latiſſima enim eſt Thracia. *Mavortia* dicta, quia Mars in ea natus eſt. Ecl. 6. 30. & 9. 12.

14. *Thraces arant.* | Relativum *quem* præſſit more ſuo: ſic Æ. 1. 16. *Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni. Thracia*, ampla Europæ regio olim duas in partes diviſa, in Thraciam cis Rhodopen, & trans Rhodopen nostram. *Romania* dicta deinde eſt, cum in eam Conſtantinus Romanum imperium transtulit. Ejus caput *Conſtantinopolis*: termini, à ſeptentrione & occidente Bulgaria; à meridie, mare Ægæum, ab oriente, Helleſpontus, Propontis, & Pontus Euxinus.

Lycurgo. | Thraciæ rex fuit, Dryantis filius, qui Baccho infeſtus ipſum fugere compulit in inſulam Naxum, & vites Thraciâ totâ ſuccidi juſſit: quas cum ipſe ſuccideret, dicitur Dei ultione in furorem actus ſibi crura amputaſſe. *Regnata.* | Paſſive dixit: ut Æ. 6. 772. *Regnandam acceperit Albam*: & Horat. Od. 1. 1. 6. 11. *Regnata Laconi rura Phalanto.*

15. *Socioque Penates.* | Nam Polymneſtor, Thraciæ rex conjugem habuerat Iſionen, aliam Priami. De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

18. *Æneadas.* | Urbem vocat Mela 2. 2. *Ænos*: inter oſtia Hebri & Cherſoneſum: confirmatque Plinius, cum ait ad eam urbem eſſe Polydori tumulum: l. 4. 11. Nunc etiam dicitur *Eno. Dionææ matri*, Veneri, filiæ Jovis & Diones, Æ. 1. 260.

Cœlicolûm

Cæcolûm regi mactabam in littore taurum.
Forte fuit juxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus.
Acceſſi, viridemq; ab humo convellere ſylvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras; 25
Horrendum & dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusq; coit formidine ſanguis, 30
Rurſus & alterius lentum convellere vimen
Inſequor, & cauſas penitus tentare latentes:
Ater & alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa movens animo Nymphas venerabar agreſtes,
Gradivumq; patrem, Geticis qui præſidet arvis, 35
Rite ſecundarent viſus, omenque levarent.
Tertia ſed poſtquam majore haſtilia nixu
Aggredior, genibuſq; adverſæ obluctor arenæ:
Dicam, an ſileam? gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures: 40
Quid miſerum, Ænea, laceras? jam parce ſepulto,
Parce pias ſcelerare manus: non me tibi Troja
Externum tulit: haud cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum.
Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea texit 45
Telorum ſeges, & jaculis increvit acutis.

& immolabam in litore taurum pinguem ſummo regi cœleſtium. Forte tumulus prope erat, quo in *ſummo erant frutices cornei, & myrtus aſpera multis haſtilibus. Acceſſi* ad tumulum, *& conatus abrumpere è terra ramos virides, ut tegerem altaria ramis* illis *folioſis; video prodigium tremendum & mirabile dictu. Nam quæ arbor primò eruitur è terra fractis radicibus, ex hac defluunt guttæ nigri ſanguinis, & tingunt terram ſanie. Frigidus tremor agitat meum corpus, & ſanguis metu gelidus congregatur* ad cor. *Iterum pergo extirpare virgam flexilem alterius* arboris, *& explorare cauſas occultas: & niger ſanguis fluit ex alterius cortice.* Ego *volvens mente plurima, orabam Nymphas ſylveſtres, & patrem Martem, qui præeſt campis Thracia,* ut *bene proſpera redderent viſa, & averterent* malum *augurium. Sed poſtquam majore conatu acceſſi ad tertios ramos, & genibus obnixus ſum* contra *terram oppoſitam: dicam, an tacebo? flebilis gemitus auditur* ab *intimo tumulo, & vox emiſſa pervenit ad aures: Cur diſcerpis miſerum, ô Ænea? dicit à ſepulto, cave polluere religioſas manus* tuas: *Troja non me produxit alienum tibi: ſanguis fluit è trunco. Heu fuge regionem crudelem, fuge litus avarum.* Ego *enim* ſum *Polydorus: multitudo telorum ferreorum obruit hic* me *confixum, & crevit* in *acuta haſtilia.*

NOTÆ.

24. *Taurum.* | Dicunt interpretes, ex Atteio, Pythagoræ diſcipulo, licuiſſe immolare Jovi *taurum, vervecem, hircum*: adduntque ideo non acceptum fuiſſe Troianis ſacrificium Jovi, ſecutumque ſtatim eſſe Polydori prodigium. Malim tamen dicere tunc temporis non ita diſtinctas fuiſſe religionum rationes: taurumque etiam Jovi placuiſſe, ut ſæpe alibi hic multis exemplis Cerdanus

25. *Tumulus.* | Et editiorem locum, & ſepulcrum ſignificat. *Cornea*, ex arbore *corno, cornouere*: de qua G. 2. 34. De *Virgultis*, Ibid. 21, de *Myrto*, Ecl. 2. 54. De *ſylva*, pro qualibet arborum ſpecie, G. 1. 152.

28. *Nymphas agreſtes.* | Hamadryadas, Ecl. 2. 61. Cum enim hæ unà cum arboribus vivant & occidant; dubitabat num eſſet earum ſupplex.

35. *Gradivum---Geticis.* | *Gradivus* Mars nominatur, à κραδαίνω, *vibro. Getæ*: populi Daciæ, Thraciæ tamen annumerati ob viciniam. G. 2. 115. De *Marte*, E. 9. 12.

36. *Secundarent viſus.* | *Viſus*, pro *viſa*. Notatque Cerdanus, *ſecundarent*, proprie dictum: nam poſt adverſum omen, cum repeteretur novum: ſi hoc proſperum erat, primum deſtruebat, vocabaturque *ſecundum*; ſi rurſus adverſum erat, vocabatur *alterum*.

42 *Scelerare manus.* | Violatione ſepulcri: quæ religio ſancta ſemper fuit.

45. *Hic confixum*, &c. | Euripides tamen in Hecuba v. 700. ait à Polymneſtore cæſum, & in mare projectum, ad illud litus ejectum eſſe, quo Græci è Troja domum repetentes appulſi erant: ibique ab Hecuba matre fuiſſe agnitum:

Tum

Tunc autem obſtupui, oppreſſus dubiâ formidine ſecundum animum, & capilli obrigueruntᵃ, & vox ſteterit in gutture. Olim miſer Priamus clam miſerat regi Thraciæ hunc Polydorum educandum cum ingenti copia auri: cum jam male ſperaret de armis Troja, & videret urbem premi obſidione. Ille Polymneſtor, poſtquam potentia Trojanorum imminuta eſt, & fortuna abit ab eis; *converſus ad partes Agamemnonis & exercitum victorem, violat jura omnia, jugulat Polydorum, & per vim rapit aurum ejus. Quid non cogis corda hominum facere, ô execranda cupiditas divitiarum? Poſtquam timor abiit è membris meis, renarro prodigia Deorum electis principibus populi, & primum patri meo, & peto quis ſit eorum ſenſus ea dere. Id eſt omnibus conſilium, abire ex impia regione, deſerere funeſtatum hoſpitium, & præbere ventis. Itaque apparamus exequias Polydoro, & multum*

Tum vero ancipiti mentem formidine preſſus
Obſtupui, ſteteruntq; comæ, & vox faucibᵘ hæſit.
Hunc Polydorū auri quondā cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threïcio regi: cum jam diffideret armis
Dardaniæ, cingiq; urbem obſidione videret.
Ille, ut opes fractæ Teucrûm, & fortuna receſſit;
Res Agamemnonias victriciaq; arma ſecutus,
Fas omne abrumpit, Polydorū obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames? Poſtquam pavor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumq; parentem,
Monſtra Deûm refero; & quæ ſit ſententia, poſco.
Omnibᵘ idem animᵘs, ſceleratâ excedere terrâ,
Linquere pollutū hoſpitiū, & dare claſſibᵘs Austros:
Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens

NOTÆ.

& in ultionem ſceleris Polymneſtora occæcatum à Trojanis mulieribus, eâdem Hecubâ duce, quæ remotum in locum cum abduxerat ſpe detegendi theſauri. Aliter etiam narrat Hyginus. Nempe Polydorum admodum infantem in Thraciam miſſum: ab Ilione ſorore, Polymneſtoris uxore, ſuppoſitum eſſe pro Deiphilo, Polymneſtoris filio, ſed ex alia uxore; ut rutius Græcos lateret: atque ita Delphilum ab inſcio patre occiſum deinde fuiſſe, non Polydorum.

54. *Agamemnonias.* | Agamemnon, Atrei Mycenarum regis filius, Menelai Spartani regis frater, rex ipſe Mycenarum, ad expeditionem Trojanam dux electus totius Græciæ, unde *rex regum* à poëtis appellatur: capta Troja Caſſandram filiam Priami captivam ſibi habuit, amavitque; ac reverſus in patriam, occiſus eſt cum eadem Caſſandra in convivio, inſidiis Clytæmneſtræ uxoris, ab Ægyſtho adultero, Thyeſtis filio, qui Thyeſtes Atrei frater fuerat. At Oreſtes Agamemnonis filius, in ejus ultionem, & Ægyſthum & matrem Clytæmneſtram interfecit.

57. *Sacra.* | *Execranda*: vox frequens apud veteres: ab iis ducta qui *devovebantur, ſacrabantur, & addicebantur* morti pro publicis delictis, ita ut impune occidi poſſent. Sic devovebatur apud Maſſilienſes pauper aliquis, peſtilentiâ ſæviente: ſic aliquando Codrus apud Athenienſes, Curtius & Decius apud Romanos ſe devoverunt: ſic etiam omnis victima immolatur quaſi onuſta populi totius delictis. Rodiginus tamen ait *ſacrum* dici quicquid *magnum* eſt, & ſic Homero Il. 16. 407. ἰχθὺν ἱερὸν, eſſe *piſcem magnum*. Addo ſic etiam apud Hebræos magna omnia dici *Dei* eſſe, ſic Pſ. 37. 7. *Montes Dei*, ſunt *magni montes*: & Pſ. 37. 7. *Cedri Dei*, ſunt *magnæ cedri*. Hic igitur fortaſſe *ſacra fames*, eſt *magna fames*.

61. *Dare claſſibus Auſtros.* | Communicio: id eſt, *committere claſſem ventis*. Poſuit *Auſtros*, ventum meridionalem, de quo Ecl. 2. 58. pro vento generatim. Euntibus enim à Thracia in inſulam Delum, Auſter contrarius, Boreas commodus eſt.

62. *Inſtauramus Polydoro funus, &c.* | Pertingit hic ceremonias funebres, quæ fuſius 6. 215. deſcribentur. I. Inſtaurat funus, quia male mulatus primo fuerat, projectus nimirum ac telis obrutus: unde videri potuit inhumatus. II. *Funus* alii *ſepulcrum* explicant, alii *pompam* funebrem. III. *Manes*, ſunt animæ mortuorum: hic anima Polydori, de iis G. 4. 469. IV. *Aras*, numero plurali, quia heroum animis geminæ ſacrabantur: infra v. 305. Hectori Andromache, *geminas cauſam lacrymis ſacraverat aras*. Ecl. 5. 66. paſtores Daphnidi, *en quatuor aras, en duas tibi, Daphni*. V. *Cæruleis vittis* & teniis ornabantur aræ: & *cæruleus* color, tum in ſacris uſui fuit; unde Valer. Argon. 1. 776. *Multâ pallens ferrugine taurus ſtabat adhuc, cui cærula per cornua vittæ*: tum in luctu aſſumi ſolebat à mulieribus, depoſita veſte purpurea, ut eſt apud

Aggeritur

geritur tumulo tellus : ſtant manibus aræ,
eruleis mœſtæ vittis atraque cupreſſo :
circum Iliades crinem de more ſolutæ.
ferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
anguinis & ſacri pateras : animamq; ſepulcro
Condimus, & magna ſupremùm voce ciemus.
ite ubi prima fides pelago, placataq; venti
Dant maria, & lenis crepitans vocat Auſter in al-
Deducunt ſocii naves, & littora complent. (tum :
Procedimur portu, terræq; urbeſq; recedunt.
Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus
Nereidum matri & Neptuno Ægæo :
Quam pius arcitenens oras & littora circum
Errantem, Mycone celsâ Gyaroq; revinxit ;
Immotamq; coli dedit, & contemnere ventos.

terrâ accumulamus in ſepulcrum ; eriguntur altaria animæ ejus, triſtia cæruleis tæniis & nigrâ cupreſſo : & Trojanæ circum eunt paſſis capillis, juxta conſuetudinem. Infundimus pocula ſpumantia tepido lacte, & pateras ſanguinis hoſtiarum : & claudimus animam in ſepulcro, & magnâ voce ultimo conclamamus. Deinde ſtatim ut prima ſecuritas maris apparuit, *& venti præbuerunt quietum mare, & Auſter blande ſtrepens invitavit ad navigationem : ſocii detrahunt naves & tegunt litora. Recedimus è portu, terraque & urbes relinquuntur. Medio in mari jucundiſſima inſula in-*

colitur, ſacra matri Nereidum & Neptuno Ægæo : quam pius Apollo reliquit Mycone altâ & Gyaro, quæ antea circa littora & circa extrema terrarum : *& voluit coli ſtabilem, & aſpernari ventos.*

NOTÆ.

Tumulo Servium, qui citat Catonem ; ſed addit etiam à veteribus nigrum dici : unde Virgilius hic cæruleæ vittæ, nigræ ſunt. VI. Cupreſſus addebatur aris & buſtis ad latera : vel quia gravis eſt odoris, ad fœtorem cadaverum tollendum : vel quia ſemel excisa non renaſcitur, ad mortem exprimendam ; vel quia cadens nil ſentit, ad gloriæ immortalitatem ſignificandam. VII. *Iliacæ* mulieres crines ſolvunt : alluditque poëta ad morem Romanum, cui hoc fuit etiam apud Phryges : nam Græci crines in luctu non ſolvebant, ſed ſecabant ; ut ait Plutarch. in Roman. quæſt. VIII. *Cymbia* : ſic oblonga & anguſta, in modum cymbæ navicula. IX. Sanguinem, & lac ; etiam quando vinum, & mel, & aquam affundebant : quia his paſci & delectari animas credebant, præcipue ſanguine : hinc etiam gladiatorum certamina circa buſtum : hinc Od. 11. 36. Ulyſſes Tyreſiæ manibus ſacra facit, non eum educit, niſi effuſo in ſcrobem multo victimarum ſanguine. X. *Animam condidimus ſepulcro* ; quia, qui fuerant inhumati, intra centum annos exiſtimabant. XI. *Ciemus*, & appellabant ter proprio nomine, ut facilius errantem animam ad ſepulcrum utriamque revocarent : tum ter *vale* dicebant, unde *diſcedebant*.

77. *Nereidum*, &c. | *Delum* inſulam ſignifi-cat in qua nati Apollo & Diana, E. 3. 67. Eſt è Cycladibus inſulis, in mari Ægæo, ad hæc dicitur *Neptunus Ægæus* : vel ab Ægæ oppido ; vel ab Ægæ Æolidis promontorio, juxta Strabonem ; vel à crebris inſulis, quæ procul aſpicientibus videntur habere ἐιδος αἰγῶν *caprarum* juxta Feſtum ; vel ab aſtro capra, cœleſti ſidere, quæ exoriens gravet ibi tempeſtates excitat. Ibi magna inſularum multitudo : quarum meridionales dicuntur *Sporades*, à σπείρω *ſpargo*, quia diſperſæ ſunt ſine ordine ; ſeptentrionales vero *Cycladæs*, à κύκλος *circulus*, quia quaſi in circulum diſpoſitæ ſunt circa *Delum* : quam, antea vagam, poſt Latonæ vero partum uni affixam loco, circumcingunt, & quaſi *revinciunt*. *Mycone* & *Gyaros*, duæ ex iis, pro cæteris hic appellantur, quamvis aliquæ ſint Delo propiores. *Mycone* quidem ad ortum, una è Cycladibus, nunc *Mycoli* : *celſa* dicitur propter montem ejus *Dimaſtum*. *Gyaros*, ad occidentem inter Sporades, ſteriliſſima, & à Romanis olim deſtinata facinoroſorum exilio : nunc *Caloira* à quibuſdam vocatur ; quanquam incerti admodum eſt, & ſitus, & nominis. *Arcitenens*. | Apollo, qui ſtatim ut natus eſt, Pythona ſerpentem *arcu*, & ſagittis occidit, in Latonam matrem ſuam, tum gravidam, immiſſum à Junone : unde *pius* dicitur. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *Doride*, quæ *Nereides* ex Nereo fratre ſuſcepit, Ecl. 10. 5.

77. *Immotamque*, &c. | Olim dicitur erraſſe mari, atque adeo aliquando ventorum agitatu mari ſubmerſa eſſe. Deinceps vero Δῆλος *manifeſta* vocata eſt : vel quia Latonæ locum ad pariendum quærenti, tutum à ſerpentis Pythonis inſidiis, ſubito è mari emerſit : vel quod diluvium Ogygium, quod Deucalioneum longè præceſſit, prima ex aquis apparuit : vel quod Phœbi oracula, alibi obſcura, hîc manifeſta ſunt. Fabulam aliqui referunt ad terræ motus, quibus agitabatur antea, & deinceps agitari deſiit ; alii ad ſecuritatem portus. Urbs ejus primaria dicta eſt etiam *Delos*.

Huc

Illuc navigo: illa tranquillissima excipit securo portu nos lassos: egressi è navibus venerамur urbem Apollinis. Rex Anius, idem rex populi & sacerdos Apollinis, coronatus circa caput taeniis & lauro dicatâ Apollini, venit obviam, & agnoscit Anchisen antiquum amicum. Jungimus manus in signum hospitii. Reverebar templum Apollinis conditum vetere saxo: O Thymbraee, concede nobis propriam sedem, da muros fatigatis, & familiis, & urbem stabilem: protege secunda Pergama Troja, reliquias Graecorum & crudelis Achillis. Quem sequimur? aut quò imperas nos ire, & ubi statuere sedes? O pater! praebe nobis omen, & descende in mentes nostras Vix dixeram ista: statim omnia visa sunt trepidare & porta, & laurus Dei: & totus mons circum concuti, & tentorium sacris pertis recessibus. Humiles cadimus in terram, & vox pervenit ad aures: Trojani fortes, quem vos produxit à prima origine majorum, eadem fertili sinu excipiet

Huc feror: haec fessos tuto placidissima portu
Accipit: egressi veneramur Apollinis urbem. 79
Rex Anius, rex idem hominum Phoebiq; sacerdos,
Vittis & sacrâ redimitus tempora lauro
Occurrit, veterem Anchisen agnoscit amicum.
Jungimus hospitio dextras, & tecta subimus.
Templa Dei saxo venerabar structa vetusto: 84
Da propriam Thymbraee domū, da moenia fessis,
Et genus, & mansuram urbem: serva altera Troiae
Pergama, reliquias Danaûm atq; immitis Achillei.
Quē sequimur? quove ire jubes? ubi ponere sedes?
Da, pater, augurium, atq; animis illabere nostris.
Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente, 90
Liminaque, lauruſq; Dei: totusque moveri
Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis.
Submissi petimus terram, & vox fertur ad aures.
Dardanidae duri, quae vos à stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto 95

NOTÆ.

80. *Rex Anius*, &c. | Veterum more, rex idem & sacerdos: Apollinis filius ex Rhæa, vel Rhæo. Filiæ ejus ex Dorippe fuere tres, *Oeno Spermo, & Elais*, dictæ *Canotropæ*, à καινὸν novus, & τρέπω verto: quod Bacchi beneficio, quicquid tangerent, novas in formas verterent: OEno quidem in οἶνον vinum, Spermo in σπέρμα semen triticeum; Elais in ἔλαιον oleum. Fabula inde est, quod pater magnam eorum vim colligeret, ex donis Apollini Delio oblatis. Constat enim ex antiquis monumentis quæ citat Cerdanus, aram Apollinis Delii nullo victimarum sanguine cultam fuisse, sed precibus, floribus, &c. unde ait solùm Æneas *venerabar*; & preces suas, non etiam victimas commemorat.

85. *Thymbraee*. | Strabo l. 13. ait campum esse Thymbram, in agro Trojano, quem Thymbrius fluvius interfluit, in Scamandrum influens, ubi templum est Apollinis Thymbræi: quibus locis ex Servio nomen est à copia thymbræ, herbæ condimentariæ, *Sariette*. Hic Æneas Apollinem, non Delium vocat, sed Thymbræum: ut ostendat unum eumdemque Deum esse, eumque sibi placabilem reddat, commemoratione Trojani cultus & patrii templi.

91. *Liminaque lauruſque*, &c. | Vel laurus, quâ caput simulacri coronabatur. Vel potius laurea sylva, consita in templi limine seu vestibulo: more veterum, qui lucos templis addebant. Notetur hic syllaba *que*, contra naturam producta.

92. *Mons*, &c. | *Cynthus*, mons Deli insulæ: unde Apollo *Cynthius*, & Diana *Cynthia*.

Cortina. | Proprie fuit vas tingendis lanis, dictum à *corte, basse-court*; vel quia hujus vasis forma rotunda fuit, ut *cortis* quam rotundam fuisse habemus ex Catone; vel quia vasis hujus magnus erat usus in *corte*. Hinc à formæ similitudine cortinæ appellatio translata est ab Ennio ad significandum *hemisphærium cæli*. *Quaque freto cava cæruleo cortina receptat.* Hinc ad exprimendum tentorium circa tripoda Delphicum, ubi sedens Pythia puella vaticinatur. Hinc ad vela illa quibus in theatro histriones latent; & in sacris libris quælibet pellicea tentoria, *courtines*. Alii aliunde deducunt: vel à *corio* Pythonis serpentis, ex quo tentorium Delphici tripodis factum dicunt: vel à *corde* puellæ, quod illic à Phœbo tenebatur: sed primum probabilius Vossio videtur, Scaligero, &c. Hic autem ambiguum est, an velum simpliciter, an etiam *tripodis* tentorium significet: cum Dubium sit an ex tripode, an per puellam, an per Anium regem, an solâ Dei voce redditum sit ex adytis hoc Æneæ oraculum.

95. *Ubere*. | De *ubere* terræ, pro ubertate, Æ. 1. 535. & G. 2. 185.

Accipiet

Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hîc domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.
Hæc Phœbus: mixtoq; ingens exorta tumultu
Lætitia, & cuncti, quæ ſint ea mœnia, quærunt:
Quo Phœbus vocet errantes, jubeatq; reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
Audite, ô proceres, ait, & ſpes diſcite veſtras.
Creta Jovis magni medio jacet inſula ponto,
Mons Idæus ubi, & gentis cunabula noſtræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna.
Maximus unde pater, ſi rite audita recordor,
Teucrus Rhœteas primum eſt advectus in oras
Optavitq; locum regno: nondum Ilium & arces
Pergameæ ſteterant, habitabant vallibꝰ imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaq; æra,

vos redeuntes: quærite veterem genitricem. Illic familiæ Æneæ regnabit in regiones omnes, & filii filiorum, & qui orientur ab illis. Apollo hæc dixit: & gaudium magnum ortum eſt mixto tumultu, & omnes inquirunt quæ ſit ea urbs, quò Phœbus revocet vagos, & imperet eos redire. Tunc pater meus recogitans hiſtorias antiquorum hominum, dixit: O primates, audite, & intelligite ſpes veſtras. Creta, inſula Jovis magni, ſita eſt in medio mari, ubi eſt mons Ida, & origo nationis noſtræ; incolæ illius occupant centum urbes magnas regna fertiliſſima: unde, ſi bene memini auditarum rerum, maximus pater Teucer primo advenit ad promontorium Rhœteum, & elegit ſedem regni: nondum Ilium & arx Pergamus condita erat, degebant profundis vallibus. Hinc venit mater Cybele protectrix loci & cymbala Corybantia,

NOTÆ.

97. *Domus Æneæ*, &c. | Verſus ii duo vaticinium continent, de magnitudine Romani imperii. Traducti ſunt ex Homero Iliad. 20. 306. Ubi Neptunus Æneam ab Achille occidendum periculo eripit. Sed apud Homerum illic, & in hymno Veneris v. 197. omnia exemplaria habent, non πάντεσσι *cunctis*, ſed Τρώεσσι *Trojanis*: unde plerique putant Æneam non veniſſe in Italiam, ſed poſt Priami familiæ excidium Trojæ regnaſſe: cujus rei ſane multa veſtigia & argumenta profert Bochartus in diſſertatione quam Segreſius, præfixit Gallico ſuo Virgilio: prævaluit tamen Italorum opinio, quam ſecutus eſt Virgilius.

102. *Volvens monumenta*, &c. | Erravit in ea explicatione oraculi & pater & filius: pater quidem, quod in re dubia, qualis erat origo Trojanæ gentis, quæ per Dardanum ex Italia, per Teucrum è Creta oriebatur, minime dubitarit: filius autem, quod patrem non monuerit, ſed à Creüſa abeunte audiviſſe, ſibi ſedes à Diis in Italia ad Tybrim fluvium eſſe paratas; quod in alteram interpretationis partem deflectere patris animum potuiſſet: vide Æ. 2. 781.

104. *Creta*, &c. | *Candide*, ingens inſula mediterranei maris: inter Ægæum & Libycum mare: olim urbibus clara centum, unde ab Homero in Iliade ἑκατόμπολις dicitur; in Odyſſ. habet tantum urbes ἐννήκοντα, *nonaginta*: præcipuæ fuerunt *Gnoſſus, Gortyna, Cydon, Lilleymna*. De Jovis in ea inſula cunabulis; deque *Cybele* & *Corybantibus*, G. 4. 151. & mox v. 111.

108. *Teucrus Rhœteas*. | Teucer, Scamandri Cretenſis filius, cum inſula frugum inopiâ laboraret, dicitur, ad ſedes novas quærendas, cum tertia populi parte ſolviſſe; acceptoque oraculo, ibi ſe poſiturum ſedes, ubi eſſet à terrigenis noctu oppugnatus, in Phrygia circa Amixitum & Rhœteum Troadis in Helleſponto promontorium maximâ murium multitudine vexatas, ibi ſedem fixit, templum conſtituit Apollini Smintheo, cujus ſimulacrum pede premebat murem, qui Phrygiâ aut Creticâ linguâ σμίνθος appellatur. Præterea veterum colonorum more, patria nomina intulit in Troadem, & montem vocavit Idam ab Ida Cretenſi monte. Æ. 2. 801. à patre ſuo Scamandrum fluvium, qui antea Xanthus vocabatur; unde Homerus ait Xanthum à Diis vocari, Scamandrum ab hominibus; id eſt nomen hoc eſſe illo recentius. Denique cultum Cybeles matris Deorum in Phrygiam intulit è Creta, ubi illa Jovem pepererat & aluerat.

109. *Optavitque locum regno*. | *Elegit*: ſic Æ. 1. 429. *Pars optare locum tecto*. Et vero primus ibi regnavit: pauloque poſt venit ex Italia Dardanus, qui ab ipſo in genorum ac ſucceſſorem adſcitus eſt. Æ. 1. 239.

111. *Mater cultrix Cybele*. | Quæ & *Rhea*, & *Ops*, Saturni uxor, mater Deorum ac terra ipſa. Nomen vel à *Cybelo* monte Phrygiæ, vel à

Idæumque

& ſylva Idæa: hinc fidele arcanum ceremoniarum, & juncti leones traxerunt currum Deæ. Itaque agite, & eamus quò mandata Deorum nos ducunt. Propitiemus ventos, & proficiſcamur in regnum Creticum. Neque abeſt longo ſpatio: dum Jupiter faveat, tertia dies appellet naves ad litus Creticum. Sic locutus immolavit in altaribus dignas victimas: Neptuno taurum, tibi taurum, ô Phœbe ferme ſe: Tempeſtati ovem nigram, Zephyris propitiis candidam. Rumor ſpargitur, ducem Idomeneum ejectum abiiſſe è paternis regnis, & litora Cretæ eſſe vacua, domos carere hoſtibus, & regionem relictam patere. Linquimus portus Deli, & mari currimus:

Idæumq; nemus: hinc fida ſilentia ſacris,
Et juncti currum dominæ ſubiere leones.
Ergo agite, &, Divûm ducunt quà juſſa, ſequamur,
Placemus ventos, & Gnoſſia regna petamus.
Nec longo diſtant curſu: modo Juppiter adſit,
Tertia lux claſſem Cretæis ſiſtit in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores:
Taurum Neptuno; taurum tibi, pulchér Apollo:
Nigram Hyemi pecudẽ, Zephyris felicib⁹ albam.
Fama volat, pulſum regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea ducem, deſertaq; littora Cretæ,
Hoſte vacare domos, ſedeſque aſtare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoq; volamus:

NOTÆ.

κυβήβειν, *in caput ſaltare, caput rotare*, quod in ſacris ejus miniſtri crebro caput rotarent. Et verò Græcis ipſa dicitur & Κυβήλη, & Κυβέλη. Vocabantur miniſtri illi *Corybantes, Curetes*, & *Dactyli Idæi*, Jovis altores, qui frequenti cymbalorum æreorum pulſu in ſacris utebantur. Vehebatur curru, quia ex Lucret. l. 2. 600. terra eſt, terra autem in medio pendet. Trahebatur à leonibus, quia mater eſt omnium, & parentum officiis proles etiam ferociſſima moliri debet. Cætera ejus myſteria ibi fuſè ab eodem Lucretio explicantur. Premebantur autem ejus ſacra gravi ſilentio, ut & Cereris ceremoniæ: fortaſſe ut inſcrutabilem terræ profunditatem exprimerent. Reliqua vide G. 4. 151. & Æ. 6. 784. Legunt hic multi, *cultrix Cybeli*, in quo Phrygiæ monte culta eſſe dicitur: atque adeo hunc incoluiſſe dici poteſt, & protexiſſe, quomodo Juno Carthaginem, l. 1. 20. *Quam Juno fertur terris magis omnibus unam Poſthabitâ coluiſſe Samo.* Alioqui *cultrix Cybele*, dicetur, pro cultrice montium, in quibus coli amavit, quo nomine eam appellat Catul. de nuptiis Pelei, 300. *Unigenamque ſinu cultricem montibus Idæ.*

115. *Gnoſſia regna.* | Cretam, cujus urbs præcipua *Gnoſſus*, ſupra, v. 104.

116. *Juppiter.* | Sumitur hic, vel pro Deorum rege, qui natus in Creta eidem præfuerat; vel pro aëre ventis impulſo, ut à Catullo ſimilitur in Phaſelo: *ſive utrumque Juppiter ſimul ſecundus incidiſſet in pedem.*

118. *Honores.* | Pro ſacrificiis ſæpe ſumuntur: infra, v. 547. *Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.* De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *Apolline*, Ecl. 3. 104.

120. *Nigram Hyemi*, &c. | Per *Hyemem*, intelligit, *Tempeſtates*, quæ ex Cicer. de Nat Deorum 3. 51. *Populi Romani ritu conſecrata; ſunt--- noſtri duces, mare ingredientes, inſolare hoſtiam fluctibus conſueverunt.* Ad hunc morem alluſit Virgilius, hic, & l. 5. 772. *Tempeſtatibus agnam cædere deinde jubet.* Et ex hoc Taubmannus ex Plauto, *pecudem* maximè de ovino genere dici. *Venti* quoque Deorum loco habiti ſunt, tam apud Græcos ex Herodoto, qui l. 7. Athenienſes inducit Boream ſacrificantes; quam apud Romanos ex Seneca, Natur. quæſt. l. 5. 17. qui ait, Auguſtum in Gallia commorantem, Circio, Galliæ Narbonenſis peculiari vento, templum voviſſe ac feciſſe. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. At non Macrobius hæc ſacrificia, non in templo Deliaco facta eſſe, ubi ſanguinem fundi nefas erat. Et vero non ſacrificaſſe hyemi & ventis ad aram Apollinis. Ubi igitur? fortaſſe in litore.

122. *Idomenea.* | Ἰδομενῆα, ut longa ſit penultima, ut Æ. 1. 615. *Ilioneа petit dextrâ.* Idomeneus filius Deucalionis, nepos fuit Minois Cretenſis regis, duxitque Cretenſes ad Trojanum bellum: unde rediens cùm in tempeſtate voviſſet ſe ſacrificaturum Diis, quod ſibi appulſo primum occurreret, occurriſſentque filius, eum pater immolavit, ortâ deinde peſte pulſus eſt rex à civibus, quaſi impius in prolem, atque ita Diis invisus. Inde abiiſſe dicitur in Calabriam Italiæ, & ad Salentinum promontorium urbem condidiſſe. Ait tamen interpres Lycophronis, eum à Nauplio pulſum, Euboææ rege: qui ut necem Palamedis filii, Ulyſſis dolo à Græcis ad Trojam occiſi, vindicaret, Cretam occupaverat. Diodorus non pulſum Idomenea, ſed in patria diem obiiſſe cenſet.

124. *Ortygiæ.* | Antiquum nomen Deli inſulæ: vel ἀπὸ ὄρνυξ, *coturnix*, *caille*; quod genus

Bacchatamque

Bacchatamq; jugis Naxon, viridemq; Donyſam,
Olearon, niveamq; Paron, ſparſaſq; per æquor
Cycladas, & crebris legimus freta conſita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur ſocii, Cretam proavoſq; petamus.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
Pergameamq; voco: & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemq; attollere tectis.
Jamq; fere ſicco ſubductæ littore puppes:
Connubiis arviſq; novis operata juventus:
Jura domoſq; dabam: ſubito cum tabida membris,
Corrupto cœli tractu, miſerandaque venit
Arboribuſq; ſatiſq; lues, & letifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora: tum ſteriles exurere Sirius agros.
Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.
Rurſus ad oraclum Ortygiæ Phœbumq; remenſo
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quem feſſis finem rebus ferat, unde laborum

& radimus Naxum in montibus ſonantem tumultu *Bacchatum, & viridem Donyſam, & Olearon, & Paron candidam, & Cycladas ſparſas per mare, & freta diſtincta multis inſulis. Tollitur clamor nautarum diverſo conatu. Socii impellunt* ſeſe, *ut adeamus Cretam & majores. Ventus ſuboriens à puppi propellit navigantes: ac demum appellimur ad vetera litora Curetum. Ergo cupidus exſtruo muros diſiderata urbis, & eam appello Pergameam: & hortor populum gaudentem* hac *appellatione, ut curet domos, & erigat arcem* alto *faſtigio. Et jam ferme naves deducta* è mari ſtabant *in litore ſicco: juventus vacabat conjugiis & agris novis: diſtribuebam leges ac domos: cum repente peſtis funeſta, & putrida, & annus mortifer venit in corpora, & in arbores, & in ſegetes, vitiatis ſpatiis aeris.* Socii *amittebant dulces animas, aut trahebant languentia corpora: praterea Sirius* cœpit *urere campos infœcundos: herba ſiccabantur, & meſſes arida non dabant cibum. Pater* meus *hortatur* me ut *remenſo mari eam iterum oraculum Deli, &* ad *Phœbum; & ut orem veniam: &* petam, *quem terminum ponat rebus aſſiſis, vel imperet* nos

NOTÆ.

ille, ut primum, aut magna multitudine viſa volunt grammatici: vel juxta alios, ab Ortygia Æoliæ; cujus & hanc, & alias complures Ortygias, colonias fuiſſe volunt.

125. *Bacchatamque jugis Naxon.* | *Naxus*, una Cycladum, inſula nobiliſſima, ad meridiem Deli, vino fertilis, unde Baccho ſacrata: quia Ariadnem, à Theſeo raptam ibique relictam ferunt excepiſſe. *Bacchata* dicitur, id eſt frequentata à Bacchis, furioſis Bacchi comitibus feminis: Ecl. 5. 29. 69. Hodie *Naxi.*

Viridemque Donyſam. | Jacet inter Icariam & Gyarum, marmore viridi celebris: hodie *Donuſa.*

126. *Olearon*, &c. | *Olearus* vel *Oliaros*; juxta Nigrum nunc dicta *Quinniminio. Paron.* | *Paros*, hodie *Pario*, niveo marmore nobilis. De *Cycladibus*, ſupra, v. 74.

127. *Conſita terris.* | ubi variæ terræ, ſeu inſulæ, quaſi *ſatæ* & *ſeminatæ* ſunt: & poſt mentionem *Cycladum*, hic ſignificat *Sporadas*; quæ nomen habent à σπείρω, *ſemino*, quia ſine ordine ſparſæ ſunt.

131. *Curetum oris.* | Cretam ſignificat: ubi *Curetes* populi, vel familia fuit miniſtrorum Cybeles: ſic dicti juxta Strabonem, l. 10. ἀπὸ τῆς κουρᾶς *tonſura*, quia anteriorem capitis partem detonſam geſtabant. Saltationis armatæ inventionem iis Plinius tribuit. Cæteri etiam tympana, quorum ſtrepitu Jovem recens natum Saturni patris voracitati ſubduxere. Iidem dicti *Corybantes* & *Idæi Dactyli.*

134. *Amare focos.* | Servius ait commendari ſtudium ſacrificiorum, quæ ſemper igne perficiebantur: ego curam privatarum domorum & rei familiaris, id enim focus ſæpe ſignificat: ut cum dicimus, *pugnare pro aris & focis*, id eſt, pro re ſacra ac profana, publica ac domeſtica.

136. *Operata*, &c. | Vel *operam dabat* connubiis & agris colendis, ut explicat Donatus. Vel *ſacrificabat* pro felici ſucceſſu conjugiorum & agrorum: nam, & ante hæc omnia præibat apud veteres ſacrificium, & *operari* ſimpliciter, *ſacrificare* interdum ſignificat, ut G. 1. 339. *Latis operatus in herbis.*

141. *Sirius.* | Stella in ore majoris canis, quæ *canicula* dicitur: De ea G. 2. 353. De *Ortygia*, ſive Delo inſula, ſupra, v. 124. De *Phœ-*

Tentare

quærere subsidium in tot difficultatibus, & quò convertere cursum. Nox erat, & somnus tenebat animalia per terras Statua sacra Deorum, & Penates Phrygii, quos exportaveram mecum à Troja, & è medio incendio urbis; visi sunt in somnis stare ante oculos decumbentis, multa luce conspicui, quâ parte Luna plena mittebat suum lumen per fenestras hiantes. Tunc sic visi sunt me alloqui, & auferre solicitudinem his verbis: Quod Apollo dicturus esset tibi appulso ad Delum: hoc ipsum tibi prædicit hoc loco, & ecce nos ipse sponte mittit in tuam domum. Nos post Trojam combustam, secuti sumus te & tua arma; nos te duce percurrimus navibus procellosum mare; nos ipsi extollemus ad sidera futuros posteros tuos, & dabimus imperium orbis urbi tuæ. Tu destina magnos muros nobis magnis, & ne abjice laborem longi itineris Mutanda est regio: Delius Apollo non suasit tibi adire hæc litora, nec jussit te manere in Creta. Est regio, quam Græci cognomine appellant Hesperiam: terra vetus, potens bello & fertilitate agrorum. Populi Oenotrii hanc tenuerunt: nunc rumor est posteros vocavisse nationem, Italiam, è nomine ducis. Hæ sedes addictæ sunt nobis; hinc natus est Dardanus, & pater Jasius, à quo Dardano princípe genus nostrum ductum est. Age, surge, & lætus, renarra seniori patri hæc verba non revocanda in dubium. Quære Coritum, & terra.

Tentare auxilium jubeat, quo vertere cursus
Nox erat, & terris animalia somnus habebat.
Effigies sacræ Divûm, Phrygiiq; Penates,
Quos mecum à Troja mediisq; ex ignibus urbis
Extuleram, visi ante oculos astare jacentis
In somnis, multo manifesti lumine: quà se
Plena per insertas fundebat Luna fenestras.
Tum sic affari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit: & tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardaniâ incensâ, tuaq; arma secuti;
Nos tumidum sub te permensi classibus æquor;
Idem venturos tollemus in astra nepotes,
Imperiumq; urbi dabimus: tu mœnia magnis
Magna para, longumq; fugæ ne linque laborem.
Mutandæ sedes: non hæc tibi littora suasit
Delius, aut Cretæ jussit considere Apollo.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt;
Terra antiqua, potens armis atq; ubere glebæ.
Oenotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
Hæ nobis propriæ sedes: hinc Dardanus ortus,
Iasiusq; pater, genus à quo principe nostrum.
Surge, age, & hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Coritũ, terrasq; require

NOTÆ.

bo, Ecl. 3. 62. De *Phrygiis Penatibus*, Æ. 2. 717.

152. *Insertas.*] Servius explicat, *inseratas*, id est, *non seratas, non clausas serâ*; per syncopen, ut Æ. 2. 379. *Aspris sentibus*, pro *asperis*: paulo durius. Turnebus, *adibus insertas & interpositas*, ad lucem admittendam. Germanus, *trajectas & penetratas lumine*. Alii, *hiantes, quibus lumen insertum erat*; quo fere modo dixit, Æ. 2. 135. *Per noctem obscurus, in ulva delitui*; id est *per noctem obscuram*.

163. *Est locus, &c.*] Hi versus & sequentes omnino translati sunt ex Æ. 1. v. 534. ubi fuse explicantur.

167. *Dardanus, Jasiusque pater, &c.*] *Pater* ad posteros refertur, non ad Dardanum, qui ejus frater fuit: ambo Electram habuere matrem, filiam Atlantis Mauritaniæ regis, uxorem Coriti Tusciæ regis in Italia; sed Jasius hunc Coritum habuit patrem; Dardanus Jovem. Mortuo Corito, ortoque de succedend jure dissidio, Jasium Dardanus occidit: ideoque pulsus à Tuscis, & à Siculo Hispaniæ rege. Electræ fratre, qui ad componenda dissidia venerat; primo in Samothraciam insulam fugit, ac deinde in Phrygiam, ubi Teucri filiam accepit in conjugem, & cum eo gentis hujus parens fuit, quæ deinde Trojana dicta est. Igitur, *à quo* non ad Jasium, sed ad Dardanum referri debet. Æ. 1. 239

170. *Coritum.*] *Coritus*, mons & urbs Tusciæ, nunc *Cortona*: vel à Corito, Dardani, ut putabatur, patre, sic dicta; vel à κόρυς galea, quam Dardanus illic in pugna amisit. De *Tuscia* sive *Etruria*, Italiæ regione, Æ. 8. 479.

Ausonias

Ausonias : Dictæa negat tibi Juppiter arva.
Talibus attonitus visis ac voce Deorum,
Nec sopor illud erat ; sed coram agnoscere vultus,
Velatasq; comas, præsentiaq; ora videbar :
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio è stratis corpus, tendoque supinas
Ad cœlum, cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis : perfecto lætus honore
Anchisen facio certum, remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminosq; parentes :
Seq; novo veterum deceptū errore locorum.
Tum memorat : Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
Nunc repeto hæc generi portendere debita nostro,
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare.
Sed quis ad Hesperiæ venturos littora Teucros
Crederet? aut quē tum vates Cassandra moveret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora sequamur.
Sic ait & cuncti dictis paremus ovantes,
Hanc quoq; deserimus sedem, paucisq; relictis

Ausonias : Jupiter negat tibi Cretenses agros. Ego *stupefactus talibus jussis & sermone Deorum, (neque enim hoc erat somnus ; sed videbar coram distinguere vultus, & capillos velatos & facies præsentes ; & tum sudor frigidus fluebat toto corpore) effero corpus è lecto, & extollo ad cœlum manus inversas cum prece, & injicio flammis pura dona : confecto sacrificio lætus facio Anchisen certum* de iis rebus, *& explico ordine prodigium.* Anchises *animadvertit familiam antipitem, & binos* ejus *auctores : & se delusum* esse *novo errore antiquarum regionum. Deinde ait : Fili agitate fatis Trojanis : sola Cassandra mihi prædicebat tales casus. Nunc reminiscor* illam *prædixisse hæc destinata* esse *nostræ genti : & sæpe aptellasse Hesperiam, sæpe regna Italica. Sed quis putavisset Trojanos venturos ad litora Italiæ ? aut quem tum Cassandra vaticinans movisset ? Obediamus Apollini, & admoniti sequamur meliora* consilia. *Sic dixit, & omnes obtemperamus lati verbis* ejus. *Relinquimus hanc etiam terram, & paucis* ibi *relictis præbemus,*

NOTÆ.

171. *Ausonias : Dictæa, &c.*] Italiam voluerunt dictam esse Ausoniam ab *Ausone.* Ulyssis & Calypsûs filio : at male ; non enim hic Penates Æneæ nomen hoc Italiæ tribuerent, cum vivum natus esset Auson, tantum abest ut illic regnaret. Nisi usurpatum id putemus per anticipationem temporis. Alii volunt *Ausones* dictos esse Græcis, veteres eos Latii populos ; qui Latinis *Aurunci* dicebantur, commutatione vulgari literæ *r* in *s*. Et bene : nam *Aurunci* antiquiores fuerunt Ulyssis. & Æneæ temporibus, siquidem ait Latinus Latio rex. Æ. 7. 206. *Atque equidem memini .... Aurunci ita ferre senes. Dictæa arva,* Cretensia sunt, à monte *Dicte,* ubi educatus est Jupiter, nunc *Lasthi,* in parte orientali Cretæ : ab aliquibus Idæ pars esse dicitur, & distinguitur ab aliis.

174. *Velatasque comas.*] Ornatas vittis, quæ etiam sacrarum statuarum capitibus alligabantur. Æn. 2. 133.

178. *Supinas.*] Ita sublatas, ut palmæ cœlo obvertantur.

179. *Munera libo, &c.*] Penatibus & Laribus sacra fiebant ; alia quotidiana & privata ; alia publica in compitis ; unde apud Romanos diebantur *Compitalia.* Privata vulgo *ad focum,* aliquando etiam ad aram, quæ in sacrario domus erecta erat : eaque fiebant, thure, vino, coronis & laneis & floreis, cibo aliquo lautiore è mensa in ignem injecto. Patet id præsertim ex Plauto in Aululariæ prologo. Publica sacrificia fiebant porcâ cæsâ. Igitur hic *munera intemerata* erunt, purum vinum, ac thus : *quare libari* dicuntur, id est, *stillari* & *injici,* Æ. 1. 740.

180. *Geminosque parentes, &c.*] *Teucrum* ; qui ex Creta ; *Dardanum,* qui ex Italia venerat. At vero errorem agnoscere antè debuerat, præsertim ex ultimis Creusæ verbis ad Æneam, Æ. 2. 781.

183. *Cassandra.*] De illa Priami filia, & vate, cujus vaticiniis nulla fides à Trojanis habebatur, Æ. 2. 246. De *Hesperia,* Italia, Æ. 1. 534. De *Teucris,* Trojanis, Ibid. 239.

189. *Ovantes.*] Proprie *ovatio* erat, minor triumphus, pedestris ; ad summum ex equo, non è curru. Nomen est : vel ab acclamatione militum, geminatâ sæpius literâ O, juxta Festum ; vel ab *ove,* quæ in minori triumpho immolabatur ; non taurus, juxta Plutarchum. Hinc ad lætitiam omnem significandam vox illa traducta, etiam ad corvos, qui dicuntur, G. 1. 428. *Ovantes gutture corvi.*

vela ventis, *& decurrimus magnum mare cavis navibus. Poſtquam naves provectæ* ſunt in *altum* mare, *nec jam ullæ terræ amplius videbantur*; ſed *undequaque aer, & undequaque aqua: tunc cærulea pluvia decidit mihi ſupra caput, inducens noctem & tempeſtatem: & mare terribile* factum eſt *ob tenebras. Statim venti impellunt mare, & magni fluctus intumeſcunt: agitamur ſperſi immenſo mari. Nubes obtexerunt diem, & nox imbrifera eripuit lucem: crebro micant fulgura è ſciſſis nubibus. Dejicimur à* recto *curſu & vagamur per undas ignotas. Ipſe Palinurus ait* ſe *non diſtinguere diem à nocte* in *cælo, nec cognoſcere iter in mediis fluctibus. Itaque vagamur mari* per *tres dies ambiguos* propter *tenebras obſcuras*, & per *tres noctes ſine aſtro. Quarto demum die terra primum viſa eſt ſe erigere, & procul oſtendere montes, atque emittere fumum. Vela detumeſcunt, incumbimus remis: non* eſt *mora, nautæ connitentes convolvunt ſpumoſos* fluctus, *& ſecant* ſpatia *cærulea. Liber Strophadum primo excipiunt me ereptum ex undis. Strophades inſulæ Græco nomine appellatæ jacent in magno* mari *Ionio: quas ſæva Celæno & aliæ Harpyiæ habitant: ex quo* tempore *d. mus Plinii*

Vela damus, vaſtumq; cavâ trabe currimus æquor.
Poſtquā altū tenuere rates, nec jam amplius ullæ
Apparent terræ; cœlum undiq; & undiq; pontus.
Tum mihi cœruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hyememque; ferens: & inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnaq; ſurgunt
Æquora: diſperſi jactamur gurgite vaſto:
Involvere diem nimbi, & nox humida cœlum
Abſtulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur curſu, & cæcis erramus in undis.
Ipſe diem noctemq; negat diſcernere cœlo,
Nec meminiſſe viæ media Palinurus in unda,
Tres adeo incertos cæca caligine ſoles
Erramus pelago, totidem ſine ſidere noctes.
Quarto terra die primum ſe attollere tandem
Viſa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt, remis inſurgimus: haud mora, nautæ
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Servatum ex undis Strophadū me littora primum
Accipiunt. Strophades Graio ſtant nomine dictæ
Inſulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,
Harpyiæque colunt aliæ: Phineia poſtquam

NOTÆ.

202. *Palinurus.*] Gubernator navis Æneæ, qui Morphei dolis oppreſſus in mare decidit, Æ. 5. 883. & in Italiam, ad litus Velinum enatans, ab incolis occidetur, nomenque dabit promontorio Lucaniæ Palinuro, Æ. 6. 337.

210. *Strophades Graio, &c.*] Inſulæ duæ parvæ, hodie *Strivali* ad latus Peloponneſi, in mari Ionio. *Ionium* vero mare dicitur: non quod Ioniam alluit, Aſiæ minoris regionem inter Æolidem & Cariam; ſed quicquid aquarum interjacet Siciliam inter & Græciam, ad uſque promontorium Epiri Acroceraunium, ubi mare Hadriaticum incipit, quod vocatur à quibuſdam *ſinus Ionius*. Inſulæ porro illæ prius dicebantur *Plotæ*: deinde *Strophades* à στροφὴ *converſio*: quia Calais & Zetes, alati Boreæ filii ex Orithyia, cum Harpias è Phinei regno ad has uſque inſulas expuliſſent; à Jove admoniti ne Harpyias ultra perſequerentur, inde repreſſo curſu reverſi ſunt. Notetur longa diphthongus *æ* ante vocalem correpta, nec eliſa, Græco more: *Inſulæ Ionio.*

211. *Celæno Harpyiaque, &c.*] Poeti & Terræ dicuntur filiæ, unde in inſulis habitant: nomen ab ἁρπάω, ἁρπάζω, *rapio*. Vulgo tres numerantur ab Heſiodo, *Iris, Aello, Ocypet.* Alii mutant nomina. Virgilius unam appellat *Celæno*, nec definit aliarum nomina aut numerum. Aliqui quartam addunt *Thyellam*. Vocavit eas Apollonius, Διὸς κύνας *Jovis canes*; Valerius Flaccus, *Jovis famulas*; Virgilius hic, *furias*, v. 252. *diras*, v. 262. unde probat Servius, &. poſt eum Cerdanus, eaſdem eſſe quæ apud inferos dicuntur *furiæ*, apud ſuperos *diræ*, in medio *harpyiæ*: quemadmodum eadem eſt Diana in terris, Luna in cœlo, Proſerpina in inferis.

212. *Phineia.*] Phineus Arcadiæ, vel Thraciæ rex, cum filios ex prima conjuge ſuſceptos, fraude novercæ excæcaſſet: ipſe à Jove execratus, & immiſſis Harpyiis vexatus eſt. Argonautas deinde, in Colchidem ad expeditionem velleris aurei profectus, cum iter docuiſſet: Calais & Zetes ut gratiam referrent, Harpyias ad Plotas uſque inſulas perſecuti ſunt, ut mox diximus.

Clauſa

Clauſa domus, menſaſq; metu liquere priores.
Tertius haud illis monſtrum, nec ſævior ulla
Pestis & ira Deûm Stygiis ſeſe extulit undis. 215
Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
Proluvies, uncæq; manus, & pallida ſemper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus: ecce
Lætabum paſſim campis armenta videmus, 220
Capripedumq; pecus, nullo cuſtode, per herbas.
Irruimus ferro, & Divos ipſumque vocamus
In prædam partemq; Jovem: tunc littore curvo
Extruimuſq; toros, dapibuſq; epulamur opimis.
At ſubitæ horrifico lapſu de montibus adſunt 225
Harpyiæ: & magnis quatiunt clangoribus alas:
Diripiuntq; dapes, contactuq; omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rurſum in ſeceſſu longo, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſi circum atque horrentib⁹ umbris,
Inſtruimus menſas, ariſq; reponimus ignem. 231
Rurſum ex diverſo cœli cæciſque latebris,
Turba ſonans prædam pedib⁹ circumvolat uncis,
Polluit ore dapes. Sociis tunc arma capeſſant
Edico, & dira bellum cum gente gerendum. 235
Haud ſecus ac juſſi faciunt, tectoſq; per herbam
Diſponunt enſes, & ſcuta latentia condunt.
Ergo, ubi delapſæ ſonitum per curva dedere
Littora; dat ſignum ſpecula Miſenus ab alta
Ære cavo: invadunt ſocii, & nova prælia tentant,
Obſcœnas pelagi ferro fædare volucres. 241

clauſa eſt ipſis, *& præ timore deſeruerunt menſas priores. Non eſt monſtrum pernicioſius illis, nec ulla peſtis aut furor Deorum crudelior extulit ſe ex undis inferorum. Vultus* earum *volucrum* ſunt *fœminei, ſordidiſſima effuſio alvi, & manus aduncæ, & facies ſemper pallidæ præ fame. Poſtquam huc appulſi ingreſſi ſumus portum: ecce cernimus paſſim in campis pingues boum greges, & greges caprarum in pratis, ſine cuſtode. Irruimos* in eos *gladiis, & vocamus in prædam & in partem Deos & Jovem ipſum. Deinde in ſinuoſo litore ſtruimus lectulos, & comedimus pingues carnes. Sed improviſa Harpyiæ advolant tremendo volatu è montibus, & ſuccutiunt alas magno ſtridore, & rapiunt cibos, & turpant omnia immundo tactu. Præterea vox* earum *horribilis* eſt *inter fœtidum odorem. Iterum in receſſu remoto ſub rupe cavata, circumtecti arboribus & densâ umbrâ, ſternimus menſas, & collocamus ignem in aris. Iterum ex alia* parte *cœli & latebris incognitis, turba Harpyiarum ſtridens advolat circa prædam aduncis pedibus, & fœdat cibos ore. Præcipio tunc ſociis* ut *ſumant arma, & bellum faciendum eſſe cum ſæva turba. Non* ut juſſi erant *faciunt, & præparant gladios occultos ſub herba, & abſcondunt clypeos latentes. Igitur, cum* Harpyiæ *advolantes ediderunt ſtrepitum per ſinuoſa litora; Miſenus ab alto colle dat ſignum* pugnæ *cavâ buccinâ: aggrediuntur ſocii, & tentant novam pugnam* nempe *vulnerare gladio turpes volucres maris.*

NOTÆ.

213. *Stygiis.*] *Styx*, inferorum fluvius, de quo Æ. 6. 323.

223. *In prædam partemque Jovem.*] Id eſt, *in prædæ partem.* Et mos erat veterum ut partem ſpoliorum in bello; aut prædæ in venatione Diis voverent: eamque vel addicerent ſacrificiis, vel è tholo & fornice & arboribus ad memoriam ſuſpenderent. Sic Æ. 9. 407. Nifus ad Dianam, *Siqua ipſe meis venatibus auxi, ſuſpendere tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi.*

224. *Toros.*] *Lectos*: juxta grammaticos veteres, *herba*, ex qua ſtruebantur: juxta recentiores, à τορὸς *funis*, quia extentis ſtrebant.

231. *Ariſque, &c.*] Vel quia nuſquam epulabantur veteres abſque aliqua ſpecie ſacrificii, & ſaltem libationis, de qua Æ. 1. 740. Vel quia forte aras Jovi erexerant, ut prædæ partem ei ſacrificarent.

239. *Speculâ Miſenus, &c.*] *Specula*, locus editior, unde late proſpectus patet: ab antiquo *ſpecio*, id eſt *video*; hinc eſt *ſpectator*. *Miſenus*, Æoli filius, Hectoris olim tubicen, nunc Æneæ, de quo multa Æ. 6. 164.

241. *Pelagi volucres.*] Quia Harpyiæ Pontî aut Neptuni, & Terræ dicuntur filiæ, ſupra, v. 212

At neque excipiunt plumis ictum illum, aut plagas tergo? & celeri fugâ elapsæ ad astra, deserunt prædam semimanducatam & notas fœdas. Una ex iis *Celæno constitit in altissima* rupe, *funesta vates, & emisit hæc verba è pectore: An etiam bellum, bellum inquam vultis* nobis *inferre, post stragem boum & occisos juvencos* nostros, *ô Trojani? & ejicere Harpyias insontes è paternâ ditione? Ergo animis excipite & imprimite hæc mea verba: quæ Jupiter omnipotens dixit Apollini, Phœbus Apollo mihi, ego maxima furiarum expono vobis. Petitis navigatione Italiam: & ventis invocatis pervenietis in Italiam, & permittetur* vobis *ingredi portus* ejus. *Sed non claudetis muris urbem concessam, priusquam, crudelis fames & injuria cadis nobis* illatæ *cogat vos devorare dentibus mensas corrosas. Sic locuta est, & fugit in sylvam alis ablata. At sociis sanguis frigidus constipatur repentino timore: animi defecerunt: nec jam uterius volunt armis* pugnare, *sed votis & precibus petere pacem ab* Harpyiis, *seu sint Deæ, seu funestæ & fœdæ volucres. At pater Anchises extensis è litore manibus invocat magnos Deos, & destinat* ipsis *digna sacrificia. O Dii,* inquit, *impulit effutum harum minarum, Dii avertite tale infortunium, & placati protegite pios. Deinde imperat sociis evellere funem è litore, & solvere ablatos rudentes.*

Sed neq; vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt: celerique fugâ sub sidera lapsæ,
Semesam prædam & vestigia fœda relinquunt.
Una in præcelsa consedit rupe Celæno
Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde boum stratisq; juvencis
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis?
Et patrio insontes Harpyias pellere regno?
Accipite ergo animis atq; hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotēs, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis: ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quàm vos dira fames, nostræq; injuriæ cædis,
Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit, & in sylvam pennis ablata refugit.
At sociis subitâ gelidus formidine sanguis
Diriguit: cecidere animi: nec jam amplius armis,
Sed votis precibusq; jubent exposcere pacem:
Sive Deæ, seu sint diræ obscœnæq; volucres.
At pater Anchises passis de littore palmis
Numina magna vocat, meritosq; indicit honores:
Dii, prohibete minas, Dii talem avertite casum,
Et placidi servate pios. Tum littore funem
Diripere, excussosque jubet laxare rudentes.

NOTÆ.

248. *Laomedontiadæ.*] Trojani, à Laomedonte rege, Priami patre. G. 3. 35.

249. *Patrio regno.*] Neptuni patris, cui parent mare & insulæ. De *Phœbo* Ecl. 3. 62. De *Apolline*, Ibid. 104. Nomen utrumque conjunxit, Homerico more. Innuit autem, fatorum omnem cognitionem & oracula à solo Jove prodire; ut diximus Æ. 1. 243.

257. *Ambesas subigat, &c.*] Horrendum vaticinium! quanta enim fames, quæ mensas ligneas absumere subigat? Tamen ludricum esse probabit eventus Æ. 7. v. 116. Cum, non fames dira, sed edendi aviditas, Trojanis suadebit; ut panis frusta, quæ cibis aliis substraverint, etiam comedant. *Ambesas*, id est, *circumesas: ambi* enim vel *amba*, Latinis est *circum*; à Græco ἀμφὶ.

262. *Deæ Diræ, obscœnæque, &c.*] Per *Deas*, intelligit *furias*, quæ sic passim à Græcis Latinisque poetis appellantur. Per *diras volucres*, non tantum *fœdas*, sed potius *funestas* & mali ominis. *Obscœnum* enim vox est auguralis: cujus etyma septem affert Festus. Tria hæc probatissima; alterum ab *ob* & *cavum*, quod est à σκαιὸς *sinistrum* & *malum*; itaque *obscœnum*, quod *obstat* sacro & bono omini; alterum ab *ob* & *cano*, id est, *contra cano*; quod quando pulli in auguriis cantu dis faciebant, funestissimum erat: tertium ab *ob* & *cœnum*, *lutum*, quod *sordidum* notat. Ex prima origine scribi debet per *a*, ex secunda per *e* simpliciter, ex tertia per *œ*.

264. *Numina magna.*] Erant enim *majores* & *minores* Dii. Majores duodecim; mares sex Jupiter, Neptunus, Mars, Mercurius, Vulcanus, Apollo, sex fœminæ Juno, Vesta, Ceres, Pallas, Tendu-

Feduńt vela Noti: fugimus ſpumantibus undis,
Qui curſum ventuſq; gubernatorq; vocabant.
Jam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
Dulichiumq;, Sameq; & Neritos ardua ſaxis: 271
Effugimus ſcopulos Ithacæ, Laërtia regna,
Et terram altricem ſævi execramur Ulyſſis.
Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis,

Auſtri inſtant vela: fugimus per ſpumoſas aquas, qua ventus & gubernator dirigebant navigationem. Jam Zacynthos ſylveſtris apparet in medio mari, & Dulichium, & Same, & Neritos alta rupibus. Evitamus ſcopulos Ithacæ, regna Laertæ, & deteſtamur regionem nutricem crudelis Ulyſſis. Deinde etiam oſtenditur procelloſus vertex Leucatæ montis,

NOTÆ.

Furiis, Furiis, Furiis, Furiis

& Apollo terribilis navigantibus. Hunc montem *lassi petimus, & imus* ad *parvam urbem. Anchora demittitur è prora, puppes sistunt in litore. Igitur potiti demum terrâ insperatâ, & sacrificamus Jovi, & cumulamus aras victimis, & nobilitamus Actium promontorium Trojanis ludis. Socii nudati committunt patrias luctas oleo fluente: delectat* eos *evitasse tot urbes Græcas, & iter habuisse inter medios hostes. Interea Sol circum agit annum integrum, & gelida hyems infestat mare Aquilonibus. Appendo liminibus anterioribus scutum æris cavi* quod *gestâverat magnus Abas,*

Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus fessi, & parvæ succedimus urbi.
Anchora de prora jacitur, stant littore puppes.
Ergo insperatâ tandem tellure potiti,
Lustramurq; Jovi, votisq; incendimus aras:
Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæstras
Nudati socii: juvat evasisse tot urbes
Argolicas, medioſq; fugam tenuisse per hostes.
Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas.
Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis,

NOTÆ.

279. *Lustramurque Jovi, &c.*] Solvimus vota & sacrificia Jovi. *Lustro* enim, ut jam notavimus Æ. 1. 287. & 612. dicitur à *luo*, id est, *solvo:* unde cum vota Deo fecimus, voti *rei* sumus, ut diximus Eccl. 5. 80. Igitur *lustramur*, cum *solvimur* voto: & multo etiam magis, cum ad placandos Deos pro delicto aliquo sacra expiatoria facimus. Ita ceremoniæ omnes, quæ ad sacra pertinent, *lustrales* dicuntur. Sic l. 6. 231. in funere Miseni, sacerdos *ter socios pura circumtulit unda.... lustravitque viros.* Sic l. 8. 183. post oblatas Herculi victimas Trojana juventus vescitur *perpetui tergo bovis & lustralibus extis.* Quare autem nunc *lustrantur Jovi*? Ut exolvant vota, quæ nuncupaverat Anchises magnis numinibus, in Strophadum litore, supra v. 264 Quare Jovi præcipue sacrificia. Apollini ludos instituit.

280. *Actiaque Iliacis, &c.*] Alludit certe poëta ad ludos eos, quos Octavianus maxima celebritate instituit, post victoriam de M. Antonio & Cleopatra relatam, ad Actium Epiri promontorium, Anno U. C. 723. iv. Nonas Septembris. Cujus ad memoriam, naves plurimas Apollini Actiaco consecravit; Actiacum templum majus extruxit; urbem Nicopolim condidit in ipsis faucibus sinus Ambracii; contra Actium, in eo loco ubi castra posuerat; locum ubi tentorium ipse habuerat magnis lapidibus constravit, ibique trophæum è rostris captarum navium, & sacrarium Apollini sub dio excitavit; ludos imprimis instituit quinquennales, qui præcipue equestri decursu ac certamine nobilium puerorum patriciorumque virorum, tum gymnicâ pugnâ constabant. Sed ludos illos non exhibuit, nisi Anno U.C. 726. quo anno ipse Octavianus vi. & M. Agrippa ii. consules fuerant, perfecerunt-que simul censum ac lustrum populi, anno proxime præcedente inceptum: quæ omnia leguntur apud Dionem, l. 51. & 53.

Atque hæc paulo fusius: quia ex his conjicio Virgilium ad hanc, quam explicamus, operis sui partem perveniſſe hoc ipso anno 726. paulo post exhibitos ludos. Quia l. *Lusus decurſio*, est ipsa equestris puerorum decursio, quam vocatam esse *Trojam*, & à Trojanis ad Romanos transiisse, testatur Æ. 5. 602. Facile autem Æneæ suppetebant equi, in Epiri, feracissimâ equorum regione. G. 1. 59. II. *Palæstræ* & *nudati socii*, sunt ludi gymnici, *palæstra* enim *nudus* est: qui autem eo pugnæ genere exercebantur, nudi erant: atque ut unus adversariorum in lubricam eorum impactæ, facilius ictum amitterent; ideo illi cutem, oleo, luto, & cerâ ungebant: hinc aliqui nomen *palæstræ* deducunt à πάλλω vibro, quatio; quanquam alii melius à πάλη luctâ, quia ob variam agitationem & vibrationem corporis ad evitandos ictus. III. *Lustrantur Jovi*: alludit ad solemnem populi lustrationem, quam singulis quinquenniis post confectum populi Romani censum fiebat *suovetaurilibus*, id est, sacrificio *suis, ovis*, & *tauri*, aliisque ceremoniis quæ censum terminabant et concludebant. Quod hoc anno U. C. 726, ab Octaviano perfectum est.

283. *Argolicas*] Græcas: *Argi*, urbs Peloponnesi, Æ. 1. 288.

286. *Abantis.... postibus.*] Audax ac superbum Æneæ factum: qui in mediis Græcorum urbibus atque insulis, trophæa de Græcis ipsis victoribus erigit. *Abas* quis fuerit ambigitur: unus fortasse ex iis quos navium suprema è comitibus Androgei occiderat, Æ. 2. 371. *Postibus* autem figit Apollinei templi vel Leucatæ, vel Actii.

Postib

Puppibus adverſis figo, & rem carmine ſigno:
Æneas hæc de Danais victoribus arma.
Linquere tum portus jubeo, & conſidere tranſtris.
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus aërias Phæacũ abſcondimus arces. 291
Littoraq; Epiri legimus, portuq; ſubimus
Chaonio, & celſam Buthroti aſcendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures:
Priamiden Helenũ Graias regnare per urbes, 295
Conjugio Æacidæ Pyrrhi ſceptriſq; potitum;
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui: miroq; incenſum pectus amore
Compellare virum, & caſus cognoſcere tantos,
Progredior portu, claſſes & littora linquens. 300
Solemnes tum forte dapes & triſtia dona
Ante urbem, in luco, falſi Simoëntis ad undam,
Libabat cineri Andromache: manesq; vocabat

& noto factum hoc verſu: Æneas poſuit *hæc ſpolia de Græcis* Trojæ *victoribus* relata. *Poſtea impero* ſocios *relinquere portum & ſedere in ſcamnis. Socii certatim verberant mare* remis *& radunt fluctus. Continuo præterimus altas arces Phæacum, & radimus litora Epiri, & intramus portam Chaonium, & accedimus ad excelſam urbem Buthrotum. Hic incredibilis rumor rerum implet aures* noſtras: *Helenum filium Priami imperare per urbes Græcas, potitum uxore & regno Pyrrhi* nepotis *Æaci; & Andromachen rurſus veniſſe* in poteſtatem *mariti Trojani. Obſtupui: & pectus exarſit mirabili deſiderio alloquendi hominem & ſciendi tantos caſus. Progredior* ultra *portum, linquens naves & litus. Tunc forte Andromache ante urbem, in* ſacra *ſylva, ad aquas fluminis, offerebat cineri ſolemnes epulas & funebria munera, & appellabat manes*

NOTÆ.

289. *Triſtris.*] Scamnis, in quibus remiges ſedent, quæ dicuntur etiam *juga*.

291. *Phæacum abſcondimus arces.*] Ab Actio promontorio, ſive Leucade, ad occidentem verſus curſu, occurrit deinde inſula *Phæacum, ſive Corcyra*, hodie *Corfu*: ad latus Epiri, olim hortis Alcinoi regis nobilitata, nunc ſub ditione Veneta. *Abſcondimus* arces, id eſt, *abſcondunter nobis*, dum celeri navi deinde præterimus: qua voce uſus eſt Seneca Ep. 70, *In hoc curſu rapidiſſimi temporis primum pueritiam abſcondimus.* Et bene dixit *abſcondimus arces*, id eſt, urbes aliquas ad orientem inſulæ ſitas; non vero *abſcondimus inſulam*: quia *Buthrotum*, quam petebat, eſt in ipſo conſpectu & ex adverſo inſulæ, qua ad occidentem vergit.

292. *Epiri.*] Regni olim in Europa nobilis, cujus ad meridiem & occidentem eſt mare Ionium, ad orientem Achaia & Theſſalia, ad ſeptentrionem Macedonia: nunc Albania inferior quibuſdam dicitur. Ejus olim præcipuæ partes fuerunt *Acarnania, Caſſiopæa, Amphilochia, Theſprotia*, & *Chaonia*, quæ maxime occidentalis eſt; dicta etiam *Moloſſia*. Hanc tamen abilla Strabo diſtinguit: Chaoniam quidem, à *Chaone*, Trojano, Heleni fratre; *Moloſſia* deinde, à Moloſſo Andromaches & Pyrrhi filio qui regnavit ibi poſt Helenum, quem veluti tutorem, occiſo Pyrrho habuerat. In Chaonia urbs eſt *Buthrotum*, vel *Buthrotus*, hodie *Butrinto*; ingreſſu portus *Pelodis* hoc eſt *cœnoſi*, inquit Strabo l. 7. de quo portu hic eſt mentio. In eadem regione eſt *Dodona* Sylva, ubi Jovis oraculum: quam tamen ibidem Strabo, primo Theſprotiæ, deinde Moloſſiæ, attributam fuiſſe teſtatur.

295. *Priamiden Helenum.*] De eo Priami filio: deque *Pyrrho*, Achillis filio, Æaci pronepote, Æ. 2. 263. De *Andromache*, antea Hectoris uxore, Æ. 3. 456.

301. *Solemnes dapes, &c.*] Annua ſacrificia, quæ vulgo cum epulis conjuncta erant; ex ipſis victimarum extis. De *Simoënte*, Trojano fluvio, cujus nomen alicui rivulo Andromache in Epiro tribuerat, Æ. 1. 104. De *Hectore*, Ibid. 103.

303. *Libabat cineri.*] Vel vero cineri, cujus partem aliquam in urna deferre ſecum Andromache potuerat, ex iis qui collecti ſunt ex ejus funere, Iliad. ultimo, 790. Vel ejus manibus atque umbræ. *Dona triſtia.*] Lac, ſanguinem, &c. ut ſupra, v. 66. Unde proprie, *libabat*, erit *effundebat*: quanquam generatim etiam ſumi poteſt pro *ſacrificabat*. De hac voce, Æ. 1. 740.

prope sepulcrum Hectoris, quod dedicaverat è viridi cespite vacuum; & binas aras, causam lacrymarum. Ut aspexit me accedentem, & suspexit vidit circa me Trojana arma, attonita hoc magno prodigio, exanimata est in ipso aspectu: calor abiit ex ossibus: cadit, & longo post tempore vix demum ita loquitur. An vera species, & verus nuncius te mihi stetis, ô fili Veneris? an vivis? aut si lux alma abiit à te, ubi est Hector? Sic locuta est & emisit lacrymas, & implevit clamore omnem locum. Vix respondeo pauca mœrenti, & turbatus os aperio interruptis verbis: Certe vivo, & traho vitam per omnes miserias. Ne dubita, nam vera aspicis. Heu! quis casus successit tibi, privatæ tanto marito, aut quæ fortuna satis tibi congrua rediit ad te? O Andromache, teneone conjugium Hectoris, an Pyrrhi? Demisit vultum, & humili voce dixit: O fortunata pra aliis, virgo Priami filia, coacta mori ad sepulcrum hostis, prope muros alios Trojæ: quæ non passa est ullam sortitionem, nec tetigit captiva lectum victoris domini. Nos post patriam combustam vecta per longinqua maria, perferens in captivitate, toleravimus superbiam familiæ Achillis, & juvenem ferocem: qui postea quarto Hermionem neptem *Ledæ, & conjugium Spartanum,*

Hectoreũ ad tumulũ, viridi quem cespite inanem
Et geminas, causam lacrymis, sacraverat aras,
Ut me conspexit venientem, & Troia circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monstris
Diriguit visu in medio: calor ossa reliquit:
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuncius affers,
Nate Dea, vivisne? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est? Dixit, lacrymasq; effudit & omnem
Implevit clamore locum: vix pauca furenti
Subjicio, & raris turbatus vocibus hisco:
Vivo equidem, vitamq; extrema per omnia duco.
Ne dubita, nam vera vides.
Heu quis te casus dejectam conjuge tanto
Excipit? aut quæ digna satis fortuna revisit?
Hectoris, Andromache, Pyrrhin' connubia servas?
Dejecit vultum, & demissâ voce locuta est:
O felix una ante alias Priameïa virgo,
Hostilem ad tumulum Trojæ sub mœnibus altis
Jussa mori: quæ sortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
Nos patriâ incensâ diversa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ fastus, juvenemq; superbum
Servitio enixæ tulimus: qui deinde secundo
Ledæã Hermionem, Lacedæmonioſq; Hymenæos,

NOTÆ.

304. *Inanem.* | Tumulum *honorarium* vocat Suetonius in Claudio, c. 1. Xenophon in Exped. Cyril. 6. κενοτάφιον, id est, *vacuum tumulum.*

305. *Geminas, causam lacrymis,* &c. | Alteram Hectori; alteram Astyanacti filio, quem Græci è Trojæ turribus præcipitem miserant. Vel potius utramque Hectori: quia geminas heroibus dicati mos erat, supra, v. 63. *Causam lacrymis.* | Id est, quæ viri memoriam, ac dolorem suum alerent.

319. *Connubia servas?* | Manesne in viduitate, ac fide data Hectori, an vero transisti ad Pyrrhi nuptias?

321. *Priameïa virgo.* | Polyxena, Priami & Hecubæ filia, amata ab Achille: qui cùm ad ejus nuptias in templum Apollinis Thymbræi convenisset, à Paride, post Apollinis simulacrum latente, sagittæ ictu occisus est. Capto deinde Ilio, ejus umbra Polyxenam immolari sibi petiit. Illa ad Achillis tumulum dispô Pyrrho Achillis filio jugulata est.

327. *Servitio enixæ.* | Andromache captiva à Pyrrho in uxorem admissa, suscepit ex eo Molossum: qui parti Epiri nomen fecit, v. 292.

328. *Ledæam Hermionem,* &c. | Menelai filiam, Spartani seu Lacedæmonii regis, ex Helena filia Jovis & Ledæ. Hermione, Menelao ad Trojanum bellum profecto, à Tyndareo Ledæ marito desponsata est Oresti cognato suo, Agamemnonis filio. Eadem interim à patre Menelao ad Trojam desponsam est Pyrrho, Achillis filio: eidemque post confectum bellum tradita. Quod cum ægre ferret Orestes, Delphos venit: & nactus ibi Pyrrhum de futura sibi ex eo conjugio prole otiosum consulentem, eum ad ipsas aras Apollinis interfecit.

famulâ famuloq; Heleno transmisit habendâ.
illum, ereptæ magno inflammatus amore
jugis, & scelerum furiis agitatus Orestes
cipit incautum patriasque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi, regnorum reddita cessit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamq; omnem Trojano à Chaone dixit;
Pergamaq; Iliacamq; jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere?
Aut quis te ignarum nostris Deus appulit oris?
Quid puer Ascanius? superatne, & vescitur aura?
Quem tibi jam Troja----
Esne jam puero est amissæ cura parentis?

me servam tradidit possidendam Heleno, ipsi quoque servo. At Orestes ardens magno desiderio raptæ uxoris, & impulsus furiis criminis sui, intercipit illum improvidum, & jugulat ad altaria patria. Per mortem Pyrrhi pars regni data cessit Heleno: qui à Trojano Chaone vocavit cognomine campos Chaonios & totam Chaoniam; & condidit in monte Pergama, & hanc arcem Iliacam. Sed quinam venti & quanam fata direxerunt tibi cursum? aut quis Deus adduxit te insciam ad nostra litora? Quid? puer Ascanius vivit & fruitur vita? is quem tibi jam Troja---Quinam est jam puero dolor de amissa matre?

NOTÆ.

331. *Scelerum furiis agitatus Orestes.* | Agamemnonis & Clytæmnestræ filius: patre ad Trojæ profecto, & Ægistho Clytæmnestræ adulteri Mycenas tenente, subductus ejus insidiis sorore Electra, & ad Strophium Phocidis principem missus est: ubi singularem cum ejusdem Pylade amicitiam contraxit. Post Trojam expugnatam, & patrem Agamemnonem Ægisthi insidiis jugulatum, matrem cum adultero interfecit. Ideo furiis agitatus, ac variis laboribus plurimos expiatus ac solutus crimine ab Areopagitis, aut, ut ait Cicer. ipsius Minervæ judicio, in regnum rediit: Hermionem uxorem accepit, occiso prius apud Delphos Pyrrho: cum ea regnum quoque Spartanum addidit suo. Corpus ejus post mortem cubitale, septem cubitorum fuisse refert Plinius lib. 7. 16.

332. *Patrias ad aras.* | Certum est Pyrrhum ab Oreste occisum esse *Delphis*, in Phocide, apud ipsas Delphici Apollinis aras: Achillem vero Pyrrhi patrem interfectum à Paride, ad Troïam, in Apollinis Tymbræi templo; atque in hoc fuisse patri & filio, ut apud Apollinem adorent. At varie se torquent interpretes, ut explicent, cur *patrias aras* poëta dixerit: multa comminiscuntur: hæc duo mihi videntur optima. I. Si ad sensum Nascimbæni *patrias*, intelligamus easdem, ad quas *pater* Achilles occisus fuerat, nempe *Apollineas*, quamquam loco dissitas. II. Tamen tutius puto: *patrias* explicare ad sensum Turnebi, *Græcas*: in enim Delphica, fere in medio totius Græciæ situ, publicum erat Græciæ totius oraculum. Addo, quod rem firmet: Epirum, ubi tum regnabat Pyrrhus, inter Græciæ provincias maxime habitam, ut patet ex Strabone l. 7. Pyrrhum vero & Orestem patriâ Græcos fuisse: Orestem quidem Argivum è Peloponneso? Pyrrhum, patre natum Achille, Thessalo è Phthia; matre Deidamia, è Scyro Ægæi maris insula.

335. *Trojano à Chaon.* | *Chaon*, unus è Priami filiis: quem Helenus frater cum in venatu ignarus occidisset, ad solatium doloris, regnum ejus nomine appellavit; regnavitque quasi tutor Molossi, ut jam diximus, v. 292.

336. *Pergamaque, Iliacamque*, &c. | Divisio est unius rei in duas: *Pergamus* enim fuit ars *Iliaca*, sive Trojana.

340. *Quem tibi jam Troja....* | Versus, aut à Virgilio relictus imperfectus, aut à Tucca & Vario mutilatus. Suppleverunt sic aliqui: *Quem tibi jam Troja peperit fumante Creusa.* Male. Troja enim fumante, & Ænea fugiente, patrem sequebatur jam tum pedes Ascanius, Æ. 2. 724. Alii sic: *Quem tibi jam Trojâ obsessâ est enixa Creusa.* Paulo verisimilius. Cum enim decem annos bellum Trojanum, annos septem Æneæ navigatio duraverit, annos sexdecim aut septemdecim numerare tum potuit Ascanius, cum Italicis pugnis deinde interfuit: sed omnino abhorret versus à nitore Virgiliano.

341. *Ecqua jam puero est*, &c. | Putant aliqui oblitum hic sui esse Virgilium. Quomodo enim scire potuit Andromache Creusam, Ascanii matrem, in fuga amissam fuisse; cum ea de re nihildum Æneas ei dixisset? quidni vero scire id potuit ante suum è Trojano litore discessum? præsertim cum Æneas in urbem rediisset, quæsiisset eam omnibus viis, ab omnibus amicis: quorum aliquis ad captivas deferre casum potuit.

Ecquid

quemodo & pater Æneas, & avunculus Hector incitant ipsum ad veterem fortitudinem & animos viriles? Talia dicebat plorans, & frustra movebat longos fletus: cum heros Helenus filius Priami, effert se ex urbe, comitantibus plurimis: & agnoscit suos Trojanos, & lætus ducit in domum suam: & inter singulas voces emittit multum lacrymarum. Progedior, & agnosco parvam Trojam, & Pergama assimilata magnis, & siccum rivum cognomine Xanthi, & amplector postes portæ Scææ. Trojani quoque potiuntur simul urbe sociâ. Rex sub vastis porticibus excipiebat eos. Bibebant vini pocula in medio aulæ, cibis auro impositis, & tenebant pateras. Jamque dies & secundus dies abiit, & venti invitant vela, & lintea inflantur tumido vento. Alloquor his verbis Helenum vatem, & rogo eum talia: Trojane, interpres Deorum, qui cognoscis divinitatem Apollinis,

Ecquid in antiquam virtutem animosq; viriles,
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrymans, longosq; ciebat
Incassùm fletus: quum sese à mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert,
Agnoscitque suos, lætusque ad limina ducit:
Et multum lacrymas verba inter singula fundit.
Procedo, & parvam Trojam, simulataq; magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Agnosco: Scææq; amplector limina portæ.
Necnon & Teucri sociâ simul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis,
Aulaï in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus, pateraſq; tenebant.
Jamq; dies alterque dies processit; & auræ
Vela vocant, tumidoq; inflatur carbasus Austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
Trojugena, interpres Divûm, qui numina Phœbi,

NOTÆ.

348. *Multum lacrymas.* | Alii legunt: *Multum lacrymans.* Favet primæ lectioni, quod alioqui verbum *fundit* nullo casu fulciretur. Favet secundæ, quod durum sit; *multum lacrymas*, pro *multum lacrymarum*: Hæreo tamen primæ, quia communior est. De *Xantho*, seu *Scamandro* Troadis fluvio, Æ. 1. 477. De *Scæa.* Trojæ porta, Æ. 2. 612.

354. *Aulaï in medio*, &c. | *Aulaï*, dissolutio more veterum, diphthongi *a*, quæ Græcis est *αι*, in vocales duas *α* & *ι*. *Libabant*: vel gustabant, bibebantque, vel offerebant Diis per libationem & effusionem: Æ. 1. 740. De *Bacchо*, Ecl. 5. 29. 69. De *Austro*, vento meridionali, Ecl. 2. 58.

359. *Qui numina Phœbi*, &c. | Quinque divinationis species enumerat. Primam, quæ sit *afflatu Dei*: secundam, quæ *insessu in tripode*: tertiam, quæ *combustione lauri*: quartam, quæ *intuitu siderum*: quintam, quæ *observatione avium*. I. Significatur per *numina Phœbi*, qui aliquando in vates illapsus, os ipsis ad futura prædicenda aperiebat, ut mox continget Heleno. II. Per *tripodas*, in quibus sedentes puellæ vaticinabantur: præsertim Delphis, unde mos ille in pleraque alia Apollinis templa transierat. Erat autem *tripus*, vel puteus tres latus pedes, in quem demissa puella emergente halitu amens reddebatur: vel vas & crater, tribus nitens pedibus: vel mensa, tribus edita gradibus: vel probabilius, sella tribus fulcris imposita, in medio patens, ubi sedebat vates; eaque aliquando ærea, aliquando aurea, etiam Delphis corio Pythonis serpentis cooperta. III. Per *Clarii lauros*, vaticinium innuit, quod petebatur ex combustione laurei rami: qui si in igne crepitaret, bono erat omini; si taceret, malo. Tibul. l. 2. 5. 81. *Ut succensa sacris crepitet bene laurea flammis, Omine quæ fœlix & sacer annus eat.* Propert l. 2. 20. 36. *Deficiant magico torti sub carmine rhombi, Et jacta intincto laurus adusta foco. Clarii.* | Epitheton Apollinis, cui *Claros*, urbs Ioniæ, propè Colophonem, in Asia minore, celebri templo & oraculo dicata erat: & hoc epithetum pro quolibet alio hic aditum est: quemadmodum Apollo *Delius*, appellatus est *Thymbræus*, v. 85. IV. Per ipsa *sidera* satis notatur *astromantia*. V. Per *volucrum linguas* notatur proprie ars *augurum*, qui *avium garritum* & cantum consulebant. Per *Præpetis omina penna*, proprie ars *auspicum*, qui *aves spectabant* volantes. Et aves quidem, quarum spectabatur cantus dicebantur *oscines*, ab *os*, & *cano*; ut corvus, cornix, picus: quarum autem spectabatur volatus, dicebantur *præpetes*, à *πρὸ πίτεσθαι*, *prævolare*; ut vultures, aquilæ. De *Celæno* & *Harpiis*, supra, v. 211.

Qui

Qui tripodas, Clarii lauros, qui ſidera ſentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.
Fare age: namq; omnem curſu mihi proſpera dixit
Religio; & cuncti ſuaſerunt numine Divi
Italiam petere, & terras tentare repoſtas:
Sola novum dictuq; nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit, & triſtes denuntiat iras,
Obſcœnamq; famem. Quæ prima pericula vito?
Quidve ſequens, tantos poſſum ſuperare labores?
Hic Helenus, cæſis primum de more juvencis,
Exorat pacem Divûm: vittaſq; reſolvit
Sacrati capitis: meq; ad tua limina, Phœbe,
Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit.
Atque hæc deinde canit divino ex ore ſacerdos.
Nate Dea: nam te majoribus ire per altum
Auſpiciis manifeſta fides: ſic fata Deûm rex
Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo.
Pauca tibi è multis, quo tutior hoſpita luſtres
Æquora, & Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, fariq; vetat Saturnia Juno.
Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam
Vicinoſque ignare paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in unda,
Et ſalis Auſonii luſtrandum navibus æquor,
Infernique lacus, Æææque inſula Circes;

& tripodas, & lauros Clarii, & aſtra, & cantus avium, & auſpicia volantis alæ. Dic oge: nam ceremoniæ propitiæ mihi (mihĩ) *declaraverunt totum iter* meum; *& omnes Dii ſuâ auctoritate ſuaſerunt mihi petere Italiam, quærere terras* mihĩ præparatas. *Sola Harpyia Celæno canit prodigium novum & horrendum dictu, & prædicit funeſtas iras & fœdam famam. Quod periculum primo effugiam? & quid exequendo, poſſum emergere è tantis caſibus. Tunc Helenus, primo mactatis juvencis juxta conſuetudinem, precatur veniam à Diis: & ſolvit tænias ſacri capitis, & ipſe ad tua templa, ô Phœbe, manu ducit me trepidantem ob magnam* reverentiam *Dei. Ac poſtea ſacerdos loquitur hæc divino ex ore: Fili Veneris: nam certo ſcio te majoribus auſpiciis currere per mare: ita rex Deorum diſponit fata, & miſcet fortunas: ea ſeries* rerum *decurrit. Explicabo tibi verbis pauca è plurimis, ut ſecurior percurras maria* quæ te *excipient, & poſſis quieſcere* in *portu Italico: nam Parcæ impediunt ne Helenus ſciat reliqua, & Juno impedit* ne *loquatur. Premo longum iter impeditum procul longis regionibus ſeparat* à te *Italiam, quam tu jam putas propinquam, & cujus paras intrare vicinos portus, ô ignare. Et curvandi ſunt remi in mari Siculo, & per currenda navibus planities maris Italici, & infernæ paludes* adeundæ, *& inſula Circes Colchicæ:*

NOTÆ.

370. *Vittaſque reſolvit.* | Infulam, qua implicati erant capilli. Vittata enim infula, ſacerdotis inſigne eſt, Æ. 2. 133. Soluta autem, indicium eſt vaticinantis ac furentis, Æ. 6. 48. de Sibylla: *Non compta manſere comæ.*

375. *Majoribus auſpiciis.* | Vel bonis: vel ad majora ſpectantibus; vel majorum Deorum, Jovis, Apollinis, &c. non avium aut ſiderum tantum.

379. *Parca*, &c. | Tres, quæ fuſis diſpenſabant fata hominum, Ecl. 4. 47. *Juno* Saturni & Opis filia, inimica Trojanis: cauſam habes Æ. 1. 29.

384. *Trinacriâ lentandus*, &c. | *Flectendus* & *curvandus*, ob vim adverſam fluctuum inter ſe pugnantium. Sic Catullus de nupt. Pelei, v. 182. *Quidne fugis lentos incurvans gurgite remos?* De *Trinacria*, Sicilia, fuſè infra. v. 687. De *Auſonia*, Italia, ſupra, v. 171.

386. | De deſcenſu ad inferos, Æ. 6. De appulſu ad inſulam *Circes*, Æ. 7. 10. Erat autem Solis & Perſes Nymphæ filia, ſoror Æetæ Colchici regis, qui pater fuit Medeæ: aut juxta alios, Æetæ filia. Medeæ ſoror. *Ææa* dicta, id eſt, *Colchica*: ab *Æa*, inſula & urbe Colchici regni, circa oſtia Phaſis fluvii. Sarmatarum regi nupſit, quo venenis occiſo, in Italiam fugit, ad promontorium & montem, qui deinde *Circæus* dictus eſt, hodie *Circello*, in Latio: qui quidem mons continenti junctus eſt: ſed quia Pomptinis paludibus cingitur ad ſeptentrionem, ideo inſulæ formam aliquando habuit. Eadem Circe, cum Glaucum, marinum Deum amaret, ex zelotypia Scyllam puellam in monſtrum marinum commutavit: item & Picum Latinorum regem in avem, quod Canentem conjugem ſibi præferet.

Quam

priusquam possis condere urbem in secura regione. Dicam tibi signa, tu ea retine commissa animo. Quando porca reperta à te sollicito, jacebit circa undam vicini fluvii, enixa prolem triginta capitum, alba, recumbens humi, & porcelli albi circa mammas: ille locus erit urbis, ille certus finis laborum. Nec tu expaveſce futurum esum mensarum. Fata reperient viam, & Apollo intervenerit advocatus. Evita autem has terras, & hanc extremitatem Italici littoris, quæ propinqua diluitur fluctu nostri maris: cunctæ illæ urbes incoluntur à pravis Græcis.

Quàm tutâ possis urbem componere terrâ,
Signa tibi dicam, tu condita mente teneto.
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros,
Fata viam invenient, aderitq; vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Græcis.
Hic & Narycii posuerunt mœnia Locri,
Et Salentinos obsedit milite campos

Hic & Narycii Locri statuerunt muros, & Cretensis Idomeneus occupat militibus campos Salentinos.

NOTÆ.

389. *Secreti ad fluminis*, &c. | De omine suis, cum triginta porcellis repertæ, ad ripam Tybris, ubi *Alba* urbs, aut juxta alios *Lavinium* condita deinde est, Æ. 8. 42.

394. *Mensarum morsus.* | De his v. 257.

396 *Italique hanc littoris oram*, &c. | Italiæ *frontem* intelligit, sive partem meridionalem: quæ confecto Trojano bello, Græcis plurimis illuc post varios errores appulsis, ab iis *magna Græcia* vocata est: nunc Neapolitani regni maximam partem constituit: Italiamque divídit duo in cornua, quæ Tarentino sinu vasto & patenti separantur. Tota illa frons ad orientem penitus obversa est Epiro, marique Ionio. Atque in cornu quidem orientali, quod ab Epiro minus remotum est, promontorium est Japygium, vel Salentinum, *Cap de sainte Marie:* totumque cornu Salentini occupabant: quorum urbes præcipuæ, Tarentum *Tarento*, Brundusium *Brindes*, Hydrus *Otrante*. In altero cornu, quod ad meridiem pertinet, tria sunt præcipua promontoria: Lacinium, *capo delle colonne*, Salentino respondens: Brutium, sive, Leucopetra, *capo dell' armi*, Siciliæ proximum & Zephyrium, *capo de stillo*, inter utrumque medium. Infra Lacinium, in ipso sinu Tarentino, est Petilia, *Strongoli*. Inter Lacinium & Zephyrium, est sinus Scylacius vel Scylleticus, *golfo di squillaci*, ubi urbs Scylacium. Inter Zephyrium, & Brutium ingens est ora, ubi non longe à Zephyrio occurrit Caulonia, vel Caulon, *Castel vetere:* tum infra, meridiem versus, Narycia, vel Locri Epizephyrii, nunc *Gieraci*. Atque hæc fusior descriptio ad ea, quæ sequuntur hoc libro, planè necessaria est.

399. *Narycii Locri.* | Constat eos à Græcis Locris oriundos esse: duce, vel Evante juxta Strabonem: vel Ajace juxta alios. In autem in Græcia fuerunt hujus nominis popul. *Epicnemidii* & *Opuntii*, contermini, ad septentrionem Phocidis, & meridiem Eubœæ sinusque Maliaci: tum *Ozolæ*, ad occidentem Phocidis, & septentrionem faucesque ipsius sinus Corinthiaci sive Crissæi. Strabo vult Epizephyrios, ab Ozolis Crissæi sinus oriundos, negat ab Opuntiis. Tamen nomen ipsum *Naricia* urbis innuit, eos, si non ab Opuntiis, saltem ab Epicnemidiis esse profectos; siquidem *Naricium* urbs à Plinio collocatur apud Locros Maliaci sinus, & Boagrium fluvium. At ibidem erant Epicnemidii: ibidem regnabat Ajax Oïlei filius, ex Homero Iliad. 2. 523. Et *Narycæ*, sive *Naryce*, sive *Narycium*, urbs ei, ex qua juxta Suidam fuit Ajax. Quæ ut concilium: existimo Locris omnibus, Ozolis, Epicnemidiis, Opuntiis, Ajacem ad Trojam imperasse, cum omnes Parnasso monte conjungantur: in reditu deinde Ajace mortuo, ut diximus Æ. 1. 44. aliis alio per tempestatem disjectis, aliquas è Locris omnibus reliquias Evanthe duce in Italiam perveniſſe, & Naryciam condidiſſe: tumque dictos esse *Epizephyrios*: quod non procul à promontorio Italiæ *Zephyrio* sedem elegissent.

400. *Salentinos*, &c. | De eorum situ, v. 396. De *Idomeneo* Cretæ rege, v. 122. *Lyctius* dicitur à *Lyctæ* oppido Cretæ, de qua insula, v. 104.

Lyctius

Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Meliboei
Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
Quin, ubi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris jam vota in littore ſolves;
Purpureo velare comas adopertus amictu: 405
Ne qua inter ſanctos ignes in honore Deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omina turbet,
Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
Hoc caſti maneant in relligione nepotes.
Ast, ubi digreſſum Siculæ te admoverit oræ 410
Ventus, & anguſti rareſcent clauſtra Pelori;
Læva tibi tellus & longo læva petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge littus & undas,
Hæc loca, vi quondam & vaſtâ convulſa ruinâ
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt: cum protinus utraq; tellus 416
Una foret, venit medio vi pontus, & undis
Heſperiu Siculo latus abſcidit: arvaq; & urbes
Litore diductas anguſto interluit æſtu.
Dextrũ Scylla latus, lævum implicata Charybdis

illic eſt *illa Petilia ducis Melibœi Philoctetæ, defenſa muro, imo quando naves tranſvectæ ultra mare conſtiterint, & jam reddes vota altaribus in litore ſtructis: tegaris* ſecundum *capillos coopertus velo purpureo: ne aliquis vultus hoſtilis occurrat inter pia ſacrificia, in cultu Deorum, & abrumpat auſpicia. Socii* ſervent *hanc conſuetudinem ſacrificiorum, tu ipſe hanc ſerva: poſteri pii perſiſtant in hac ceremonia. Sed quando ventus te profectum appulerit ad litus Siculum, & minuentur anguſtiæ arcti Pelori: ſiniſtra terra & ſiniſtra maria a te petantur longâ circuitione: evita dextrum litus & dextras aquas. Narrant hæc loca olim magnâ violentiâ & ruinâ diſceſſiſſe. Adeo remota antiquitas temporis poteſt mutare res. Cum utraque terra eſſet una continuo: mare* cum *impetu venit medium, & aquis ſeparavit Italicum latus à Siculo: & labitur anguſto freto inter arva & urbes, diſtinctas* ſuo quaſque *litore. Scylla occupat dexterum latus: immanis Charybdis lævum:*

NOTÆ.

401. *Melibœi Parva*, &c. | Philocteres, Pæantis filius, Melibœæ rex urbis in Theſſalia, ad radices montis Oſſæ: cùm in OEta, Theſſalico monte Trachiniæ regionis, pyram, in qua ſe Hercules comburendum collocaverat, ejus juſſu ſuccendiſſet; ab eodem arcum & ſagittas, Lernæ hydræ felle imbutas, accepit in mutuum. Trojam deinde profectus, & colubri morſu in cruce ſauciatus, à Græcis in inſula Lemno fœtoris impatientiâ, relictus eſt. Poſtea tamen, monente oraculo Trojam non niſi ſagittis Herculeis capi poſſe, ab Ulyſſe & Neoptolemo in cuſtu accerſitus, Paridem occidit: & urbe captâ, auditaque Melibœorum defectione, ut narrat Strabo, venit in Italiam: Ibique Petiliam, ut condidit, aut juxta alios mœnibus firmavit: ſitum ejus vide, v. 396.

403. *Purpureo*, &c. | Hunc morem ſervavere Romani, ut in ſacris caput obnuberent: ne turbatus alienarum rerum aſpectu ſacerdos, aut interrumperet ſacra, aut ex iis aliquid omitteret: utrumque enim fatale atque ominoſum erat. Idque aiunt Romani ſcriptores Æneæ exemplo à poſteris uſurpatum: infra, v. 545. Saturno tamen, Honori, & Herculi, aperto capite facta ſacra, non velato, probat Siculiplici auctoritate Cerdanus.

411. *Rareſcent clauſtra Pelori.* | *Pelorus*, ſeu *Pelorum*, *Capo di Faro*, promontorium Siciliæ maxime orientale: ſic Italiæ vicinum eſt; ut eidem contiguum aliquando fuerit, quemadmodum hic narrat poëta; & adhuc procul aſpicientibus conjunctum appareat, nec ullo freto pervium: tamen propius accedentibus paulatim rareſcunt & aperiuntur clauſtra illa, minuunturque viſu anguſtiæ, & laxior aditus apparet paulò. De *Silicia*, infra, v. 687.

416. *Protinus.* | Sine interruptione atque intervallo, continua & perpetua ſerie. Sic Æ. 9. 337. *Felix ſi protinus illum aquaſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet:* id eſt, ſi continuo luſiſſet. Hinc Æ. 10. 340 *Protinus haſta fugit*, & alibi vulgo ſumitur pro *ſtatim*; quia quod ſtatim fit, ſine intermiſſione fit. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534.

419. *Dextrum Scylla*, &c. | *Scylla* ad latus Italiæ. Cænym promontorium: ſcopulus eſt tumultuoſo fluctuum allapſu ſemper fremens, nunc *Sciglio:* à σκύλλω *vexo. Charybdis*, ad latus Siciliæ, prope Meſſanam urbem: mare eſt vorticoſum, aquas ſorbens, & cum impetu deinde ructans, nunc *Calofaro:* à χάσκω *hio*, & ῥοφέω *ſorbeo. Charybdim* aiunt meretricem fuiſſe voraciſſimam: quæ, cum Herculi boves eripuiſſet,

Obſidet:

& profundo gurgite voraginis ter vorat fluctus in præceps, deinde alternatim attollit eos in aërem, & ferit aquis astra. At antrum includit Scyllam in obscuris latebris, pandentem guttura, & trahentem naves in scopulos. Superior forma est humana, & puella formoso pectore, usque ad imum ventrem: inferior est pristis immenso corpore, conjuncta uteris canum circa caudam Delphinorum. Melius est, te morantem circumnavigare fines Siculi Pachyni, & circumsinuare longos cursus; quàm semel videre sub lata caverna turpem Scyllam, & scopulos sonantes canibus cæruleis. Præterea, si aliqua est scientia Heleno, si aliqua fides habenda vati, si Apollo implet animum veris rebus: unice hoc tibi prædicam, & unice ante omnia, & repetens rursus ac rursus inculcabo. Primo cole precibus divinitatem magnæ Junonis, fer lubens vota Junonis, & vince potentem reginam supplicibus muneribus: sic demum victa Siciliâ admitteris in regiones Italas. Quando illuc appulsus veneris ad Cumæam urbem,

Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat undâ.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris,
Ora exertantem, & naves in saxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus: postrema immani corpore pristis,
Delphinûm caudas utero commissa luporum.
Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni
Cessantem, longos & circumflectere cursus;
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, & cœruleis canibus resonantia saxa.
Præterea, si qua est Heleno prudentia vati,
Si qua fides, animum si veris implet Apollo:
Unum illud tibi, nate Dea, præq; omnibus unum
Prædicam, & repetens iterumq; iterumq; monebo,
Junonis magnæ primum prece numen adora:
Junoni cane vota libens, dominamq; potentem
Supplicibus supera donis: sic denique victor
Trinacriâ fines Italos mittêre relictâ.
Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,

NOTÆ.

à Jove fulmine icta, & in fretum præceps acta, in voraginem ibi conversa est. *Scyllam* Phorci filiam, à Circe commutatam dicunt in monstrum, cujus suprema pars fœmineam speciem retinuerit, infima in canes abierit: quorum latratu fluctuum strepitum exprimere voluerunt; ipsumque monstrum in scopulo latere, eoque naves attrahere ac lacerare fabulati sunt. Atque hæc, ex mente poetarum dicta, emendabimus infra, v. 555. & 685.

421. *Barathri.* | Græca vox βάραθρον *barathrum*: ex Suida & Diomede, locus erat apud Athenienses profundissimus, in quem noxii & morti destinati præcipitabantur, à βαθὺς *profundus*, juxta Festum.

427. *Pristis*, &c. | Scylla tres habuit partes: superiorem virgineam, pube tenus; infimam, in modum pistricis, sive ingentis piscis desinentem in caudas bifidas, quales habent Delphini; mediam, scilicet commissuram pubis & caudæ, unde uteri & capita canum sive luporum erumpebant. Ex his patet sensus versuum. Notanda hic quatuor. I. Græco more dictum est: *commissa caudas*: supple κατὰ, *circa caudas, per caudas.* II. *Delphinus*, vel *Delphin*, juxta aliquos porcus est marinus, *marsouin.* III. *Pristis*; vel *pistrix, pistricis*: sumitur vulgò pro *balæna*, quamvis à Plinio distinguatur: maximæ molis, & tamen velocissimè fluctus secans, unde nomen habet: σχίζειν enim est *secare.* IV. Cæteri poëtæ *canes* tantum Scyllæ attribuunt, Virgilius ad terrorem ipse dixit.

429. *Tinacrii Pachyni.* | *Pachynum*, meridionale promontorium Siciliæ: unum ejus, quæ ipsam Trinacriam efficiunt, cap. Passaro, v. 687.

437. *Junonis*, &c. | De ea ejusque in Trojanos odio, *Æ.* 1. 27, 28. 33.

441. *Cumæam*, &c. | *Cumæ*, urbs fuit Italiæ, in litore Campaniæ, nunc eversa. De hac *Æ.* 6. 2. *Divini lacus* sunt; *Avernus*, & *Lucrinus*, in Puteolano sinu, prope Baias & Cumas. *Divini* dicti: propter vicinum Sibyllæ antrum. De his fusè G. 2. 161. Et *Æ.* 6. 237. *Averni*, plur. *Averna*, montibus undequaque horrebat & sylvis, quas excidit Agrippa, locisque deinde multis ædificiis amœnus redditus est. De *Sibylla*, *Æ.* 6. 10.

Divinosque

Divinoſque lacus, & Averna ſonantia ſylvis;
Inſanam vatem aspicies, quæ rupe ſub ima
Fata canit, foliiſque notas & nomina mandat.
Quæcunq; in foliis deſcripſit carmina virgo.
Digerit in numerum, atq; antro ſecluſa relinquit:
Illa manent immota locis, neq; ab ordine cedunt.
Verum eadem verſo tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbavit janua frondes;
Nunquā deinde cavo volitantia prendere ſaxo,
Nec revocare ſitus, aut jungere carmina curat.
Inconſulti abeunt, ſedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint diſpendia tanti:
Quamvis increpitent ſocii, & vi curſus in altum
Vela vocet, poſſiſq; ſinus implere ſecundos:
Quin adeas vatem precibuſque oracula poſcas
Ipſa canat, vocemque volens atq; ora reſolvat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiaſq; feraſq; laborem,
Expediet: curſuſq; dabit venerata ſecundos.
Hæc ſunt quæ noſtrâ liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Troja.
Quæ poſtquam vates ſic ore effatus amico eſt:
Dona dehinc auro gravia ſectoque elephanto
Imperat ad naves ferri: ſtipatque carinis
Ingens argentum, Dodoneoſque lebetas,
Loricam conſertam hamis, auroque trilicem:

& lacus ſacros & Avernum inter ſylvas ſonantem: videbis Sibyllam furentem, quæ ſub antro profundo aperit fata, committitque frondibus literas & vaticinia. Virgo diſponit in ordinem, & manens clauſa in antro relinquit ante oſtium *vaticinia, quæ ſcripſit in frondibus. Illa* vaticinia *ſtant ſuis locis immota, nec recedunt à ſitu. Sed quando revoluto cardine levis ventus afflavit ea, & porta* aperta *turbavit frondes: nunquam poſtea curat colligere vaticinia cavo in antro, aut reſtituere in ordinem, aut jungere. Exeunt ſine conſilio, & oderunt domum Sibyllæ. Illic ne ulla damna mora ſint tibi cura: etſi ſocii te incuſent, & navigatio per vim invitet vela in altum mare, & poſſis replere vento favente ſinus* velorum: *Immò* potius *conveni Sibyllam, & ora precibus ut ipſa reddat oracula, & libens aperiat os & vocem. Illa explicabit tibi gentes Italiæ, & futura bella, & quâ ratione tolerabis aut evitabis unumquemque laborem: & à te culta impetrabit tibi curſus felices. Hæc ſunt* de quibus *licet admoneri te meâ voce. Iperge, & factis extolle ad aſtra magnam Trojam. Poſtquam vates ore benevolo locutus eſt iſta: deinde jubet portari ad naves munera gnavia auro & ſciſſo ebore: & congerit in naves multum argenti, & ollas Dodonæas, loricam compactam hamis, & triplici licio auri:*

NOTÆ.

460. *Venerata.* | Paſſive dictum: ſic Horatius Sæcul. 2. 2. 124. *Et venerata Ceres ut culmo ſurgeret alto.*

464. *Elephanto.* | Ebore, quod ex dentibus elephanti ſecatur & perpolitur.

466. *Dodonæoſque lebetas.* | Pelves *Dodonæas*, id eſt, *æneas*: æs enim Dodonæ, ut Corinthi, celebre fuit. At duo fuere lebetum genera: alii qui admovebantur igni ad culinæ miniſteria, ad abluendas manus: alii qui appendebantur ad ornatum, ſive in domibus, ſive in templis. Et vero aiunt, locum, ubi Dodonæi Jovis oracula reddebantur, cinctum fuiſſe lebetibus, ita ſibi invicem conjunctis, ut commoto uno cæteri moverentur, ſonitumque diu redderent: unde proverbium fuit *Dodonæum æs*, in loquaces. Fuit autem *Dodona* locus ſylvaque, Jovis oraculo & quercu fatidica celebris, in Epiro. Ecl. 9. 13. & ſupra, 292.

467. *Loricam conſertam hamis*, &c. | *Lorica* tunica quædam eſt, ac munimentum pectoris in bello: quæ quia primum è *loris* & coriis fiebat, *lorica* dicta eſt. Contexta deinceps ex laminis ferreis: tum annulis ſibi invicem *hamorum* inſtar impactis & concatenatis: denique ſquamis etiam ferreis, aut laminæ aut corio confertim inſertis. Hæc autem aliquando ſimplex, aliquando etiam duplex, ac triplex erat. Unde Statius l. 7. 312. *Ter inſuto ſervant ingentia ferro pectora.* Et Virgil. l. 9. 707. *Nec duplici ſquama lorica fidelis & auro.* Duplex vocabatur *bilix*; triplex, *trilix*: id eſt, *bino* & *trino licio*, ſive textu: parte pro toto accepta. Atque ut multiplex textus, per multiplex *licium* hic exprimitur; ſic à Sillo l. 4. per *ſubtemen*, quæ pars in ipſo textu alia eſt. *Nexilis innumero chalybum ſubtemine thorax.* De *licio* & *ſubtemine*, infra, v. 483. Quid vero ſi dicamus *auro trilicem*

Et

& apicem pulchra caſſidis, & criſtas capillatas, quæ fuerant *arma Pyrrhi : ſunt quoque pro patre* meo *ſua munera. Adjicit, equos, adjicit etiam duces. Subſtituit remiges : ſimul inſtruit armis ſocios* meos. *Interim Anchiſes imperabat* eos *inſtruere naves velis, ne ulla mora opponeretur vento faventi. Quem vates Apollinis alloquitur magno honore : O Anchiſa,* qui *honoratus* es *connubio glorioſo Veneris,* qui es *cura Deorum,* & *bis ſervatus è Trojano excidio ; ecce tibi* præſens eſt *terra Italiæ, hanc apprehende navibus. Et tamen opus eſt, ut naviges mari ultra iſtam* partem. *Pars iſta Italiæ, quam aperit Apollo, procul* eſt. *I, inquit, ô fortunate* propter *pietatem filii ! quid ulterius pergo, & retardo ſurgentes Auſtros loquendo ? Nec minus Andromache, triſtis* ob *ultimum diſceſſum, fert Aſcanio amictus verſicolores aureo textu, & chlamydem Phrygiam : nec male reſpondet dignitati ejus : & æmulat operibus textilibus ; & hæc dicit :*

Et conum inſignis galeæ, criſtaſque comantes
Arma Neoptolemi : ſunt & ſua dona parenti.
Addit equos, additque duces, 475
Remigium ſupplet : ſocios ſimul inſtruit armis.
Interea claſſem velis aptare jubebat
Anchiſes, fieret vento mora nequa ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore :
Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo, 480
Cura Deûm, bis Pergameis erepte ruinis :
Ecce tibi Auſoniæ tellus : hanc arripe velis.
Et tamen hanc pelago præterlabare neceſſe eſt.
Auſoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, ô felix nati pietate : quid ultra 485
Provehor, & fando ſurgentes demoror Auſtros ?
Nec minus Andromache, digreſſu mœſta ſupremo,
Fert picturatas auri ſubtemine veſtes,
Et Phrygiam Aſcanio chlamydem : nec cedit honori :
Textilibuſque onerat donis, ac talia fatur : 490

NOTÆ.

Priam, unico ac ſimplici ferreorum annulorum textu fuiſſe ; ſed cujus extrema ora triplici licio aureo ſive virili annulorum aureorum ornata & quaſi fimbriata eſſet ? Auct. Valerium l. 3. 100. *Per clypei cedentis opus, partemque trilicem, qua ſtomachi ſecreta ferit.* Ergo in thorace, non contextus totus, ſed *pars* tantum aliqua *trilix* fuit : eaque ima, quæ ad *ſecreta ſtomachi* ſive ad ventrem proxime accederet.

468. *Conum,* &c. | Proprie *conus,* eſt quicquid in pineæ nucis figuram aſſurgit, &c. ex rotundo in acutum deſinit. Transfertur ad eam galeæ partem, quæ ex ejus convexo eminet ; ſuſtinetque *criſtas,* ſive è jubis equinis, ſive è verſicoloribus pennis : quæ in modum capillorum ſive *comarum* diffundebantur.

470. *Duces* | Nempe itineris, qui ſcopulos & ſyrtes oſtenderent.

475. *Anchiſa,* &c. | Voc tivus Græcus, qui longam habet ultimam. Venus amavit Anchiſen, ex quo Æneam peperit. Æ. 2. 649.

476. *Bis Pergameis,* &c. | *Primo,* cum Hercules Laomedonti offenſus ob negatam ſibi pro Heſione filia, è ceti faucibus liberata, pactam mercedem ; expugnavit Trojam, Heſionem Telamoni Salaminio conjugem dedit, Podarcen Laomedontis filium captivum abduxit, qui deinde redemptus, dictus eſt Priamus, à πρίαμαι *emo. Secundo* cum à Græcis Troja incenſa eſt. De *Auſtris,* ventis meridionalibus Ecl. 2. 58.

483. *Picturatas auri ſubtemine veſtes.* | Aliqui legunt *ſubtegmine* : male. Nam machina tota in qua tela texitur, & præſertim ea pars cui alligatur, dicitur *jugum* : primi fila, quæ jugo junguntur, telamque ordiuntur, ac deſiniunt, vocantur *licia* : fila quæ in longum dicta alligantur licio, & ſubinde attolluntur deprimunturque, ſunt *ſtamina* : fila, quæ inter ſtamina tranſverſim inſeruntur, altera ſtaminum depreſſione & ſublatione, ſunt *ſubtemina,* quaſi *ſubſtamina* : inſtrumentum quo deprimuntur atrolliturque ſtamen, dicitur *arundo* ; quo inſeritur ſubtemen, dicitur *radius* ; quo adenſatur ſubtemen cum ſtamine, dicitur *pecten.* Patent iſta ex his Ovidii verſibus, Metam. 6. 53.

Haud mora conſiſtunt diverſis partibus ambo.
Et gracili geminas intendunt ſtamine telas.
Tela jugo juncta eſt : ſtamen ſecernit arundo :
Inſeritur medium radiis ſubtemen acutis ;
Quod digiti expediunt, atque inter ſtamina ductum
Percuſſo feriunt inſerti pectine dentes.

484. *Phrygiam chlamydem.* | Veſtem brevioremy & vulgo militarem, quæ ſuperponebatur thoraci, ad ornatum, *caſaque. Phrygiam.* | Id eſt, acu pictam : nam Plin. l. 8. 48. *Picta veſtes jam apud Homerum fuere, unde triumphales natæ : acu facere, id Phryges invenerunt, ideoque, Phrygiones appellati ſunt.* De *Aſtyanacte,* Æ. 2. 457

Faciem

Accipe & hæc, manū tibi quæ monumenta mearum
Ferre puer, & longū Andromachæ testentur amorē,
Conjugis Hectoreæ. Cape dona extrema tuorum,
O mihi sola mei super Astyanactis imago.
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat: 490
Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.
Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
Vivite felices, quibus est fortuna peracta
Jam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur. 494
Vobis parta quies: nullum maris æquor arandum,
Arva neq; Ausoniæ semper cedentia retro
Quærenda: effigiem Xanthi, Trojamq; videtis,
Quam vestræ fecere manus: melioribus, opto,
Auspiciis, & quæ fuerit minus obvia Graiis.
Si quando Tybrim vicinaq; Tybridis arva 500
Intraro, gentiq; meæ data mœnia cernam:
Cognataſq; urbes olim, populoſq; propinquos
Epiro, Hesperiâ, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem casus, unam faciemus utramque
Trojam animis: maneat nostros ea cura nepotes.
Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta. 506
Unde iter Italiam, cursuſq; brevissimus undis.
Sol ruit interea, & montes umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad undam,
Sortiti remos, passimq; in litore sicco 510
Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes

Accipe etiam hæc, ô puer, quæ tibi sint monumenta mearum manuum, & diu probent amorem Andromachæ, uxoris Hectoris: accipe ultima munera tuorum, ô unica effigies, quæ mihi restat mei Astyanactis. Sic ille gerebat oculos, sic manus, sic vultum. Et jam tecum adolesceret pari ætate. Ego discedens eos alloquebar lacrymis erumpentibus: Vivite fortunati, vos quibus sua fortuna jam perfecta est: nos trahimur in fata alia post alia. Vobis quies acquisita est, nulla planities maris est secanda, neque quærendi agri Italiæ semper fugientes retro: cernitis imaginem Xanthi, & Trojam, quam manus vestræ fecerunt melioribus omnibus, ut cupio, & quæ minus exposita sit Græcis. Si unquam ingrediar Tybrim & agros Tybridi propinquos, & aspiciam muros destinatos meo populo: quondam urbes consanguineas, & nationes vicinas, ex Epiro, & ex Italia, quibus idem conditor est Dardanus, & eadem fortuna, faciemus utramque Trojam unam voluntate: ea cura spectet nostros posteros. Progredimur mari prope vicina Ceraunia, unde via & trajectus brevissimus est mari in Italiam. Interim Sol cadit & umbræ densi obscurantur. Decumbimus in sinu desiderata terræ, prope aquam, partiti Officia *navalia: & passim in litore sicco reficimus corpora, somnus fluit in lassa membra. Nondum nox provecta horis attigerat medium cursum: impiger Palinurus surgit è lecto,*

NOTÆ.

487. *Xanthi*, &c.] De *Xantho*, Troadis fluvio, cujus nomen Andromache rivo alicui dederat, ut Trojæ nomen alicui vico, Æ. 1. 477. De *Epiro*, supra, V. 292.

503. *Idem Dardanus auctor.*] Non Epiro & Hesperiæ; sed populis in utramque regionem appulsis: nempe Trojanis; qui, cum Heleno in Epiro jam sederant, cum Æneâ in Hesperia sive Italia sessuri erant. Utrique jactati Trojanis, & à Dardano Oriundi, supra, v. 167.

504. *Unam faciemus utramque Trojam*, &c.] Nempe hanc Trojam in Epiro factam ab Heleno; & alteram Trojam, quam in agro Laurente Italiæ conditurus erat Æneas, Æ. 7. 158. Sive potius, utrosque Trojanos intelligit; tam Epiri, quam Italiæ.

506. *Ceraunia.*] Montes sunt altissimi, & ideo crebro fulmine percussi: unde etiam *Acroceraunia* nuncupantur, ab ἄκρος *summum*, & κεραυνὸς *fulmen*. Termini sunt Epiri ad septentrionem; ut & maris Ionii, quod inde Hadriaticum dici incipit. Hinc cursus in Italiam brevissimus: quare facile à media nocte ad Auroram transmisso mari Æneas potuit in conspectum Italiæ venire.

510. *Sortiti remos.*] Remigandi officium apud veteres, non in reos, sed in ipsos milites sorte dividebatur; ut & excubandi cura. De *Palinuro*, navis Æneæ gubernatore, Æ. 5. 838. & 6. 337.

& obſervat omnes ventos, & auditu captat aërem: notat omnia aſtra decurrentia cælo ſilente, Arcturum, & imbriferas Hyadas, & geminos Triones; & aſpicit Oriona armatum aurea luce. Poſtquam cernit omnia congruere in cælo ſereno, è puppe dat clarum ſignum: nos movemus claſſem, & ingredimur iter, & extendimus alas velorum. Et jam ſtellis expulſis Aurora rubeſcebat: cum videmus procul colles obſcuros & planam Italiam. Achates primus conclamat Italiam: ſocii clamore hilari ſalutant Italiam. Tunc pater Anchiſes cinxit magnum poculum coronâ, & replevit vino, & invocavit Deos erectus in alta puppe: O Dii, ait, *præſides maris & terræ & tempeſtatum: date* nobis *viam facilem* per *ventum, & favete proſperi. Augentur flatus deſiderati, & portus jam propior aperitur, & in monte apparet templum Palladis. Socii colligunt vela, & vertunt proras ad litera. Portus ab orientali mari curvatur in arcum: rupi oppoſitæ ſpumant ſalsâ aſpergine.*

Explorat ventos, atque auribus aëra captat.
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
Arcturum, pluviasq; Hyadas, geminoſq; Triones,
Armatumq; auro circumſpicit Oriona.
Poſtquam cuncta videt cœlo conſtare ſereno,
Dat clarum è puppi ſignum: nos caſtra movemus,
Tentamuſq; viam, & velorum pandimus alas.
Jamque rubeſcebat ſtellis Aurora fugatis:
Cum procul obſcuros colles, humilemq; videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates;
Italiam læto ſocii clamore ſalutant.
Tum pater Anchiſes magnum cratera coronâ
Induit, implevitq; mero: Divoſq; vocavit,
Stans celſa in puppi:
Dii, maris & terræ tempeſtatumq; potentes,
Ferte viam vento facilem, & ſpirate ſecundi.
Crebreſcunt optatæ auræ: portuſq; pateſcit
Jam propior, templumq; apparet in arce Minervæ.
Vela legunt ſocii, & proras ad litora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum:
Objectæ ſalsâ ſpumant aſpergine cautes.

NOTÆ.

516. *Arcturum, &c.*] Stellam in ſigno Bootæ, quæ aliquando pro toto ſigno ſumitur: G. 1. 68. *Hyadas*, ſtellas ſeptem in fronte tauri, Ibid. 138. *Geminos Triones*, utramque urſam, majorem ac minorem: Æ. 1. 748.

517. *Oriona.*] Orion venator fuit, comes Dianæ, qui ſcorpii morſu in talo vulneratus occubuit: & Deorum miſeratione in ſidus mutatus eſt. Scorpius autem, vel à Terra in eum immiſſus eſt, quod Orion nullam ſibi feram inſuperabilem eſſe gloriaretur; vel, juxta alios, à Diana, cui vim inferre in venatione voluerat. Orion in cœlo lucidiſſimum ſidus ſtellis conſtat ſex & quinquaginta, pingiturque accinctus gladio & clavam intendens: unde *armatus auro* dicitur, id eſt, *aureâ luce conſpicuus*. De ejus ortu, Æ. 1. 539.

518. *Conſtare.*] Omnia ſerenitatis ſigna ſibi reſpondere, inter ſe congruere: eaque certa, & firma, & conſtantia; non varia.

520. *Velorum alas.*] Mutua tranſlatio eſt, inter volandi & navigandi verba. Æ. 1. 228.

522. *Humilem Italiam.*] Tum quia in ea parte altis montibus caret: tum quia è longinquo ſpectantibus altiſſima quæque humilia videntur: tum quia univerſim mare terris altius apparet.

525. *Cratera coronâ Induit, &c.*] *Cratera* poculum, duo ſignificat. Aliquando *impleri vino*, ut diximus G. 2. 528. Aliquando *cingere* coronâ floreâ, ut hic: ſiquidem hic utrumque diſtinguitur, *corona induit, implevitque mero*. Et *libationem* exprimit, facile acquotidianum Diis fere omnibus ſacrificium, vini effuſionem in mare. De *libatione* Æ. 1. 740.

531. *Templum in arce Minervæ.*] Templum in promontorio Japygio, ſive Salentino: de quo Strabo l. 6. de Salentinis loquens: Ἐνταῦθα δ' ὅτι καὶ τὸ τῆ Ἀθηνᾶς ἱερὸν πλεῖν φασι, &c. *Hic vero fuit & Minervæ templum dives olim, & ſcopulus quem vocant promontorium Japygium, multum procurrens in mare contra ortum hybernum.*

533. *Portus ab Eoo fluctu.*] Id eſt, ad orientem obvertitur: ἠὼς, *Aurora* eſt, quæ ab oriente naſcitur. *Arcem* vero accipio; vel pro munitione aliqua, quæ locum defenderet, vel pro ipſo ſcopulo promontorii quod ἄκρον dicitur, ut explicuimus ad illud, G. 4. 461. *Fluunt Rhodopeïæ arces*

Ipſe

latet: gemino demittunt brachia muro 535
Turriti ſcopuli, refugitq; à litore templum.
Quatuor hic, primum omen, equos in gramine
pondentes campum late, candore nivali. (vidi
Et pater Anchiſes, Bellum, ô terra hoſpita, portas.
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minan-
Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti (tur.
Quadrupedes, & fræna jugo concordia ferre:
Spes eſt pacis, ait. Tum numina ſancta precamur
Palladis armiſonæ, quæ prima accepit ovantes:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu: 545
Præceptiſq; Heleni, dederat quæ maxima, rite
Junoni Argivæ juſſos adolemus honores,
Haud mora, continuo perfectis ordine votis.
Cornua velatarum obvertimus antennarum:
Grajugenûmq; domos, ſuſpectaq; linquimus arva.
Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti 551

Ipſe portus occultus eſt: ſcopuli turribus ſimiles demittunt utrinque latera quaſi duplici muro: & templum recedit à litore. Illic vidi in pratis quatuor equos candore niveo late carpentes herbam, quod fuit primum omen. Et pater Anchiſes ait, O terra hoſpitalis, portendis bellum. Equi armantur ad bellum: hæc armenta minantur bellum. Sed tamen iidem equi aſſueti ſunt ſubire currum, & portare fræna concordia ſub jugo: ſpes eſt pacis. Tunc oramus ſanctam Divinitatem Palladis armigeræ, quæ primæ excepit latos: & ante altaria tegimur Phrygio amictu circa *capita. Et ex monitis Heleni, quæ dederat maxima, offerimus rite Junoni Argivæ ſanctas ſcripta. Abſque mora, votis continuo ordine perfectis convertimus cornua antennarum: & deſerimus ſedes Græcorum, campoſque ſuſpectos. Hinc videtur ſinus Tarenti, ſi verus eſt rumor, Herculei:*

NOTÆ.

535. *Bulla muro Turriti ſcopuli.*] Nec turres erant, nec brachia: ſed rupes porrectæ in modum brachiorum, & erectæ inſtar turrium. Propert. l. 3. 20. 24. *Scandam ego Theſeæ brachia longa viæ.*

541. *Curru, &c.*] Pro *currui*, dativo contracto, Ecl. 5. 29. De *Pallade armiſona*, Æ. 1. 41. De *natione*, pro lætitia, ſupra, v. 189.

545. *Phrygio velamur amictu.*] Obſervat præceptum Heleni: de quo ſupra, 405. *Amictum* illum volunt eſſe capitis integumentum, cui nomen erat *tutulus*, de quo Æ. 2. 683. *Phrygium* autem vocat, vel ſimpliciter quaſi Trojanum, vel arte factum Phrygiâ, id eſt, aut elaboratum, ut ſupra, v. 484. Hic autem aliqui volunt accidiſſe Æneæ, quod attigimus Æ. 2. 166. ut Diomedes, qui cum Ulyſſe fatale Palladium ex arce Trojana eripuerat; poſtea deinde fatis adverſis in Italiam, & juſſus à Diis illud Trojanis reſtituere. Æneam forte illuc appulſum, & operto capite ſacrificantem nactus, hoc eidem reddere non auſus ſit, ne turbaret ſacra, ſed cuidam ex Æneæ ſociis tradiderit, cui nomen *Nautes*. Et ipſum cognaſſe dicitur Diomedes in Apulia, quæ Salentina & Calabris contermina eſt ad occidentem, quanquam ſatis longo intervallo diſſita.

547. *Junoni Argivæ.*] Quæ celebratur in *Argia* Peloponneſi regione: ita ut cum *Mycenæ* & *Argi*, vicinæ illic urbes, quæ Danao ſimul paruerant, in duo deinde regna diviſæ ſunt, templum celebre Heræum dictum, Ἡραῖον, id eſt, Junonium, licet ad Mycenas ſitum, utrique tamen regi commune eſſet: Strabo l. 8. Hinc profecti in Italiam Græci, ſacra Junoni Argivæ ibidem inſtituerunt: Diomedes lucum apud Venetos, ex Strabone l. 5. Jaſon fanum in Lucania, ex eodem, l. 6.

548. *Continuo.*] *Continuo ordine*, id eſt, non interrupto ſacrificio: ideoque caput velare juſſus fuerit, ſupra, v. 405.

549. *Cornua velatarum, &c.*] *Antenna* ſunt ligna tranverſa in malo, quibus alligantur vela: antennarum extrema vocantur à Virgilio *cornua*: unde ipſas antennas appellat Lucanus, l. 8. 177. *ſummos cerucheſ*: id eſt, *habentes cornua*, ab ἔχω *habeo*, & κέρας *cornu*.

549. *Obvertimus.*] Ab extremo illo Italiæ promontorio Japygio, ad partem maxime meridionalem, cujus deſcriptionem habes v. 396.

551. *Herculei Tarenti,*] De Tarenti ſitu v. 396. urbs eſt cum portu celebri, in receſſu maxime ſeptentrionali ſinus Tarentini; bella olim geſſit maxima cum Romanis, advocato in auxilium Pyrrho Epiri rege, Romanis deinde ſubdita, tum in Annibalis poteſtatem redacta, iterum ad Romanos reverſa eſt. Hujus conditor *Taras*; qui heros, juxta Strabonem; juxta Serviuſ, Neptuni filius fuit: inſtaurator aut potius invaſor, *Phalantus* Lacedæmonius; qui cum Partheniis, nothâ Lacedæmoniorum prole, expulſus

ex adverſo templum Deæ Laciniæ erigit ſe, & arces Caulonis, & Scylacæum navifragum. Deinde procul è mari videtur Ætna Sicula, & eminus audimus magnum fremitum maris, & ſcopulos repercuſſos, & ſonitus ruptos ad litora: & fluctus exiliunt, & arenæ turbantur ebullitione. Et pater Anchiſes ait: Scilicet hæc eſt illa Charybdis: Helenus prædicebat hos ſcopulos, has rupes horrendas.

Cernitur, attollit ſe Diva Lacinia contra,
Cauloniſq; arces, & navifragum Scylacæum.
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna:
Et gemitum ingentem pelagi, pulſataq; ſaxa
Audimus longe, fractaſque ad litora voces:
Exultantq; vada, atque æſtu miſcentur arenæ.
Et pater Anchiſes: Nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus ſcopulos, hæc ſaxa horrenda canebat.

NOTÆ.

è patria, ibidem ſedes ſtatuit, & divinis honoribus poſt mortem affectus eſt: ut eſt apud Strabonem l. 6. & Juſtinum l. 3. 4. *Herculeum Tarentum* cur appelletur non liquet: videturque Virgilius de nominis veritate ipſe dubitare, cum addit, *ſi vera eſt fama.* Quadruplicem conjecturam affero. I. Eſt ex Servio, qui ait Phalantum ex Herculis fuiſſe poſteris, ab eoque octavum: ſed hoc quaſi commentum rejicitur. II. Eſt ex Erythræo, qui docet ex Ariſtotelis libro de mirabilibus auditis, locum quem Tarentini occupaverunt, vocatum eſſe poſtea *Heracleam*, cum prius dictus eſſet *Pleon*, & *Sigeum*. Addit vero quod plane incertum eſt, Tareutinos ab Hercule fuiſſe domitos. III. Eſt ex Pomponio Sabino, qui ait in Herculis tutela Tarentum fuiſſe. Et vero legimus in Strabone l. 6. fuiſſe in illa urbe coloſſum Herculis æreum, opus Lyſippi; à Fabio Maximo, qui recepit urbem, inde ſublatum, & in Capitolio dedicatum. IV. Addo: non urbem ſolum, ſed totum tractum, Herculis itineribus & memoriâ fuiſſe inſignem: quod colligo ex eodem Strabone: urbs enim ibidem fuit *Heraclea*, id eſt, *Herculea*; ubi communis agebatur conventus Græcorum omnium, qui has regiones tenebant: tum *Leuca* urbs, ubi fons fœtentis aquæ, excitatus è ſanguine Gigantum Leuterniorum, quos ab uſque Phlegræis Italicæ Campaniæ campis perſecutus Hercules ibidem terrâ obruerat.

552. *Diva Lacinia contra.*] Junonis Laciniæ templum, prope Crotonem urbem, ſanctum omnibus circa populis, ex Livio l. 24. cujus tegulas marmoreas Fulvius Flaccus in cenſura ſua, tranſtulit in ædem Fortunæ equeſtris, quam Romæ faciebat, ex Valerio l. 1. 2. ubi ara ſub dio poſita, in qua cinis, perflantibus procellis, ſemper immobilis, ex Plin. l. 2. 107. *Contra.*] Meridiem verſus, in promontorio Lacinio, cum Tarentum ſit ad ſeptentrionem, v. 396.

553. *Cauloniſque arces, & navifragum.* &c.] Prius tamen occurrit *Scylacaum*, quam *Caulon*. Eſt *Caulon*, vel *Caulonia*, urbs prius *Aſonia* dicta, à valle quam habebat in conſpectu, erat enim in Apennini jugo ſita: Græce autem αὐλὼν, *vallis*. Ab Achivis condita ex Strab. l. 6. nunc *Caſtel vetere*; mons adhuc *Caulo*.

553. *Navifragum Scylacæum.*] *Scylaceus* ſinus in media ſinus ora *Scylacæum* habet urbem, colloniam Athenienſium, qui Mneſtheum regem ad Trojam ſecuti ducem fuerant. Strabo l. 6. Sed hic varia eſt lectio. Dubitat Scaliger, Poet. l. 2. 31. an ſit, *Navifragum Scylacæum*, redundante ſyllabâ, aut extremis duabus in unam coaleſcentibus; an vero, *Navifragum Scylacæum*, ubi amphimacer in dactyli locum ſuccederet. Turnebus cenſet l. 19. 21. commodius legi poſſe *Scyllæum*, quod, vel ex promontorium *Canys*, *coda della volpe*, in anguſtiis freti Siculi; vel *Scylla* ſcopulus, etiam ultra Cænym leucâ integrâ remotus. Sed ſane cum Æneas ne ad Charybdim quidem niſi eminus acceſſerit; vix potuit Scyllæum videre. Igitur commodius eſt legere cum antiquis plerisq; codicibus *Navifragum Scylacæum*, præſertim cum *l.* præſertim cum dicat Strabo *Scylleum* antiquis, recentioribus dictum eſſe *Scylacium*, *Scylacium*.

555. *Et gemitum ingentem pelagi, &c.*] Videtur hic Virgilius verius quàm cæteri poetæ naturam Charybdis expreſſiſſe. Quippe Cluverius, qui ad pernoſcendam loci naturam ſe Meſſanam contulerat, ait, probatque in Sicilia antiqua, l. 1. c. 5. etſi vortex ille circa Meſſanam oſtendatur, appellaturque *Calofaro* & *la Rema*; tamen mare toto freto vorticoſum eſſe, ac tumultuoſum: laudatque Thucydidem, qui fretum totum Charybdim appellavit, l. 4. Eſt autem *fretum, mare inter Rhegium & Meſſanam, quod minimum Sicilia diſtat à continente: & hoc illud eſt, quod Charybdis apellatum fuit, quâ Ulyſſes fertur tranſnavigaſſe:* ἡ δὲ ἴσθμὸς χερρόνησος καλεῖται, τοῦτο, &c. Hinc à quibuſdam ad Pelorum promontorium, ab aliis ad Meſſanam, allocatur; ab Homero ſub ſcopulo caprificis arboribus inumbrato, ab aliis ut hians abſque ſcopulis vorago deſcribitur. Re autem ipſa impe-

Eripi

ite, ô ſocii, pariterq; inſurgite remis.
d minus ac juſſi faciunt: primuſq; rudentem
orſit lævas proram Palinurus ad undas:
am cuncta cohors remis ventiſq; petivit.
imur in cœlum curvato gurgite, & idem
uctâ ad manes imos deſcendimus undâ.
ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedere;
ſpumam eliſam & rorantia vidimus aſtra.
ca feſſos ventus cum Sole reliquit:
arique viæ, Cyclopum allabimur oris.
rtus ab acceſſu ventorum immotus, & ingens
; ſed horrificis juxta tonat Ætna ruinis:
dumq; atram prorumpit ad æthera nubem,
pine fumantem picco & candente favilla:
litq; globos flammarum, & ſidera lambit:
rdum ſcopulos avulſaq; viſcera montis
eructans, liquefactaq; ſaxa ſub auras
gemitu glomerat, fundoq; exæſtuat imo.

Extrahite hinc vos, *ô ſocii, & pari* impetu *incumbite remis. Nec faciunt minus quam juſſi* erant facere: *& primus Palinurus deflexit proram ſtridentem ad aquas ſiniſtras: turba omnis abiit in ſiniſtram* partem *remis & ventis. Eriginur in cœlum ſinnato mari, & iidem ſubtractâ aquâ delabimur ad imos inferos. Ter ſcopuli ſonitum emiſerunt intra cava ſaxa; ter vidimus ſpumam impactam & ſidera ſtillantia. Interim ventus cum Sole deſtituit nos fatigatos: & inſcii via appellimur ad litus Cyclopum. Portus* eſt *imperturbatus ab ingreſſu ventorum, & ipſe capax; ſed Ætna prope tonat horribili tumultu: & aliquando emittit ad cœlum nigram nubem, ſumantem turbine picco & ferventi-*
illis: & attollit globos flammarum, & tangit aſtra: aliquando erigit evomens rupes & viſcera montis, & cum ſonitu congerit in aëre ſaxa comminuta, & ebullit eximo fundo.

NOTA.

maris, à ſeptentrione vehementius quàm
influentis: cujus fluctus, adverſis
obluctantibus, Auſtro præſertim à me-
ſeriente, repelluntur in freti anguſtias;
compreſſi, ingenti murmure & lito-
ſcopulorumque mugitu in vortices contor-
ur. Scite ergo Virgilius, nullâ certi lo-
ntione factâ, generatim *gemitum, litora,*
vada, æſtum commemorat: additque
hæc illa Charybdis. Male ergo pleri-
cum Cerdano *ſaxa & ſcopulos*, interpre-
de *Scylla*: quæ ut oſtendemus, v. 685.
ium diſtat à vulgari Charybdis loco, quam
ipſe Ithacus inde audiri poſſit. De fabula
Charybdis & Scyllæ, ſuprà, v. 420.

Ad manes.] In profundum maris, &
ad inferos, ſedem umbrarum & anima-
quæ manes dicuntur, de quibus, G. 4. 469.

Rorantia aſtra.] Stillantem aërem, de-
aquâ, quæ maris impetu ejecta ſur-
fuerat.

Cyclopum oris.] Ex Cluverio de Sicilia
2. *Cyclopes* primi Siciliæ, ſive Trinacriæ
tatores fuerunt: præcipue circa montem
m, & agrum Leontinum. Fatetur eos
fuiſſe gigantæâ, quod probat multis
repertis cadaveribus inſolitæ magni-
eos item agreſtes, & hoſpitibus infe-
memorat. Hinc finxerunt poëtæ veſci eos
carnibus; unicum habere media in fronte rotundum oculum, unde nomen ipſis, à κύκλος *circulus*, & ὤψ *oculus*. Tum, ob Ætnæ montis, & Liparearum in ſeptentrionali Siciliæ litore ſeptem inſularum viciniam: addiderunt eoſdem Vulcani miniſtros eſſe, ſuis illis in officinis, ad fabricanda Jovis fulmina; Neptuni autem filios, quia ſolent fabulæ ſceleratos omnes ei pro filiis attribuere. Portus Cyclopum à Virgilio fingitur, circa litus ubi nunc eſt *Catana* urbs, ad radices Ætnæ: patet enim è ſubſequenti narratione, eum in Siciliæ continenti, loco ſylvoſo deſcribi: non in iis ſcopulis qui circa idem litus à Cyclopibus vulgo nomen habent.

571. *Ætna.*] *Montgibel*, non longe à litore Siciliæ orientali: miræ fertilitatis.

572. *Prorumpit nubem.*] Activum hic eſt; unde paſſivum apud Lucret. l. 6. 435. *Prorumpitur in mare venti vis:* neutrum vero Æ. 10. 379. *Medius denſos prorumpit in hoſtes.*

573. *Candente.*] Non ſolum *candida*, ſed *fervente*, quæ ex fervore candorem contraxerit. Sic Æ. 12. 91. *Enſem quem ..... Stygiâ candentem tinxerat undâ.*

576. *Liquefactaque ſaxa.*] Exeſa in pumices, comminuta in cineres, qui torrentium inſtar inde erumpunt; & Catanenſem agrum, vicinumque mare interdum operiunt. Vide Cluverium loco citato.

Fumor eſt, corpus Enceladi ſemiuſtum fulmine, premi hac mole, & magnam Ætnam ſuperimpoſitam exhalare ignem fractis caminis: &, quoties Enceladus *vertit latus fatigatum, Siciliam totam tremere tumultu, & involvere cœlum fumo.* Per *illam noctem occulti in ſylvis patimur infanda prodigia, nec cognoſcimus quæ cauſa emittat illum ſonitum. Nam nec erant lumina ſiderum, nec cœlum fulgens ſplendore atheris: ſed nebulæ tenebroſo aëre, & nox importuna includebat Lunam in nube. Et jam dies ſequens naſcebatur primo diluculo, & aurora diſpulerat è cœlo humidas tenebras: cum repente prodit è ſylvis nova figura hominis ignoti, exeſa macie ſummâ, & miſerabilis habitu; & ſupplex tendit manus ad litora. Reſpicimus: fœdæ* erant *ſordes, & barba diffuſa, veſtis contexta ſpinis;* quantum ad *alia Græcus, & olim miſſus ad Trojam in patrio exercitu. Atque ille quando vidit eminus veſtes Trojanas & Trojana arma, paululum ſubſtitit territus viſu, & pedem cohibuit: deinde currens contulit ſe ad litora cum precibus & fletu:*

Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemq; inſuper Ætnam
Impoſitam, ruptis flammam expirare caminis;
Et, feſſum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti ſylvis immania monſtra
Perferimus: nec, quæ ſonitum det cauſa, videmus.
Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus æthrâ
Sidereâ polus; obſcuro ſed nubila cœlo,
Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.
Poſtera jamque dies primo ſurgebat Eoo,
Humentemq; Aurora polo dimoverat umbram:
Cum ſubito è ſylvis, macie confecta ſuprema,
Ignoti nova forma viri, miſerandaq; cultu,
Procedit, ſupplexque manus ad litora tendit.
Reſpicimus: dira illuvies, immiſſaq; barba,
Conſertum tegmen ſpinis; at cætera Graius,
Et quondam patriis ad Trojam miſſus in armis.
Iſque ubi Dardanios habitus & Troïa vidit
Arma procul; paullum aſpectu conterritus hæſit,
Continuitq; gradum: mox ſeſe ad litora præceps
Cum fletu precibuſq; tulit. Per ſidera teſtor,
Per ſuperos, atq; hoc cœli ſpirabile lumen:
Tollite me, Teucri; quaſcunq; abducite terras.
Hoc ſaterit. Scio me Danais, è claſſibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.

aitque, Obſecro per aſtra, per Deos, & per hanc lucem cœli qua reſpiro: auferte me, ô Troïani, aſportate in quaſlibet terras. Hoc ſatis erit. Scio me unum eſſe è claſſe Græca, & fuiſſe invaſiſſe armis Iliacas domos,

NOTÆ.

578. *Enceladi ſemuſtum*, &c.] Cauſam affert hujus incendii fabuloſam: nempe bello gigantæo, maximum gigantum Enceladum, Titanis ac Terræ filium, fulminatum à Jove fuiſſe, & Ætna monte obtectum. Pindarus, & Ovidius hoc ſupplicium Typhœo attribuunt: eumdemque volunt non hoc uno monte, ſed Siciliâ totâ, oppreſſum eſſe: Ovid. Met. 5. 346. Veram alii cauſam proferunt: quod totus ille tractus, ad uſque Campaniam, ſulfure abundet ac ſpeluncis, in quas admiſti venti incendia excitant. Unde existimo non aliam ob cauſam Lipareas inſulas, & *Æolias*, & *Vulcanias* appellatas eſſe; earumque regnum & *Æolo* & *Vulcano* ex æquo attributum, quam quod & igne & vento perinde agitentur.

585. *Æthra Siderea.*] Cœleſtis ignis ſphæra, ut aiunt, quæ vocatur *æther*; & pro cœlo, & aere & aſtrorum ſplendore ſumitur.

587. *Nox intempeſta.*] Ad agendum inepta, atque intempeſtiva.

588. *Eoo.*] Lucifero, Veneris ſtellâ, qui pro *diluculo*, ſumitur: nomen ab ἠὼς, *Aurora*. De eo, Ecl. 6. 86. De *Aurora*, G. 1. 248.

594. *Conſertum tegmen ſpinis.*] Veſtis è frondibus arborum, quæ ſpinis inter ſe affixæ et compoſitæ erant. *Cætera.*] Quantum ad cætera, nempe ſtatum, inceſſum, colorem, vocis ſonum.

600. *Cœli ſpirabile lumen.*] Vel aërem, quem reſpiramus, & qui luce penetratur; vel lucem ipſam Solis vitalem, quâ cuncta foventur ac vegetati ſpirant.

Pro

Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
Spargite me in fluctus, vastoq; immergite ponto.
Si pereo manibus hominum, periisse juvabit.606
Dixerat: & genua amplexus, genibusq; volutans
Hærebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur: quæ deinde agitet fortuna, fateri. 609
Ipse pater dextram Anchises, haud multa morato,
Dat juveni, atq; animum præsenti pignore firmat.
Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulyssei,
Nomen Achemenides; Trojam genitore Adamasto
Paupere (mansissetq; utinam fortuna!) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt, 616
Immemores socii vasto Cyclopis in antro
Deseruere. Domus sanie dapibusq; cruentis,
Intus opaca, ingens: ipse arduus, altaq; pulsat
Sidera: (Dii, talem terris avertite pestem) 620
Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli.
Viscera miserorum, & sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro,
Prensa manu magnâ, medio resupinus in antro,
Frangeret ad saxum, sanieq; aspersa natarent 625
Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent sub dentibus artus.
Haud impune quidem: nec talia passus Ulysses,

Pro qua re, si tanta est iniquitas mei criminis, projicite me in undas & demergite vasto mari. Si pereo manibus hominum, dulce erit perire. Dixerat: & amplectens genua nostra, & abjectus in genua, hærebat: incitamus eum, ut dicat qui sit, quo ortus sanguine; utque postea fateatur, qua sors eum vexet. Ipse pater Anchises, non expectans diutius, porrigit dextram juveni, & confirmat ejus animum hoc *prospero testimonio* fidei. *Ille excusso metu hac demum loquitur: Sum ex patria Ithaca, comes miseri Ulyssis, nomen* mihi est *Achemenides*, qui *iveram Trojam patre Adamasto paupere* existente, *& utinam illa sors* mihi *mansisset! Hic socii, dum fugiunt festini crudelem domum, obliti* mei *me reliquerunt in vasta caverna Cyclopis. Domus* est *interius tenebrosa, magna, tabo & sanguinolentis cibis* plena: *ipse Cyclops altissimus, & tangit alta astra: (Dii, servate terras à tali pernicie) nec facilis videri, nec sermone affabilis cuiquam: pascitur visceribus miserum & nigro sanguine. Vidi ego ipse, cum supinus media in caverna allideret ad rupem duorum de numero nostro comprehensa magnis manibus, & porta redundaret sanguine infecta: vidi, cum devoraret membra stillantia tabo, & membra calentia tremerent sub* ejus *dentibus. Non tamen absque ultione: nec Ulysses toleravit talia,*

NOTÆ.

611. *Præsenti pignore.*] Traditâ manu: quod fidei signum fuit. Sic Curtius l. 5. Datam morientem ita inducit cum Polystrato loquentem: *Alexandro hoc fidei regia unicum dextra pignus pro me dabis. Hæc dicentem accepta Polystrati manu vita destituit.*

613. *Ex Ithaca*, &c.] Insula est ad sinum Corinthiacum, pars regni Ulyssis: supra, v. 270, 272. *Ulyssei* pro *Ulyssis*. Æ. 1. 224.

614. *Achemenides.*] Fictum nomen ab ἄχος *mœror*, & μένω *maneo*: quia derelictus à sociis in mœrore diu fuerat: unde miror Stanium hujus nominis nullum etymon reperisse; ideoque rescribendum duxisse *Agamenides*, quasi ab ἄγαν *valde*, & μένω *maneo*: eoque mœror magis, quod Ovidius, qui Metam. libro 14 totum hoc iter ex Virgilio quasi exscripsit, hunc ipsum sæpius *Achemeniden* vocat.

615. *Paupere.*] Ut se ad Trojam non voluntate profectum ostendat, habeatque necessitatis excusationem. Sic Simon ad Priamum Æ. 2. 87. *Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.*

617. *Cyclopis in antro.*] Polyphemi. Is Ulyssem, appulsum in Siciliam, & cum sociis duodecim ad se venientem, antro inclusum tenuit: devoratisque sex ex illis, ab Ulysse vini potu sopitus, impactâ in oculum clavâ excæcatus est. Ulysses deinde sub arietum villis socios seque ipsum implicuit, & cum grege ex antro emersit. Quæ fuse describit Homerus Odyss. 9. 105. Hoc imitatur Virgilius: fingitque casu relictum illic esse unum è sociis Ulyssis, qui ante tres menses ad idem litus appulsus fuerat.

aut Ithacenſis oblitus eſt ſui in tanto periculo. Nam ſtatim atque Cyclops *ſatiatus cibis & ſepultus vino, demiſit collum incurvatum, & jacuit per cavernam vaſtus, inter dormiendum ejectans tabum & fruſta miſta* cum *vino ſanguineo: nos* poſtquam *invocaſſemus magnos Deos, & duxiſſemus ſorte officia, ſimul undique circumſiſtimus, & perfodimus telo acuto oculum magnum, qui unicus occultabatur ſub feroci fronte, in modum ſcuti Argolici aut ſolaris lampadis: & lati vindicamus denique animas ſociorum. Sed fugite, ô infortunati, fugite, & abſcindite funem à litore. Nam qualis & quantus Polyphemus includit cavo in ſpecu greges ovinos, & premit ubera*; tales ac tanti *centum alii horrendi Cyclopes manent circa hæc ſinuoſa litora, & vagantur per altos montes. Jam tertia Lunæ cornua implent ſe luce, ex quo duco vitam in ſylvis, inter cubilia vacua & ſedes ferarum; & è rupe ſpecto Cyclopas immanes, & trepido* ad *ſonum pedum & vocem. Rami præbent* mihi *miſera alimenta, baccas, & lapidoſa corna, & herbæ nutriunt* me *vulſis radicibus. Circumſpiciens omnia, vidi hanc primo claſſem tendentem ad litora: deſtinavi me illi, quæcumque eſſet: ſufficit evitaſſe* ſationem *immanem. Vos potius* quam illa, *extinguite hanc* meam *vitam morte. Vix iſta locutus erat, cum cernimus in ſummo monte, ipſum paſtorem Polyphemum moventem ſe vaſtâ mole inter greges, & tendentem ad litora ſibi cognita. Monſtrum horribile, deforme, immane, cui lux ablata* eſt. *Pinus truncata ſuſtinet manum, & firmat inceſſum. Oves lanigeræ ſequuntur* eum, *hæc unica oblectatio eſt ipſi.*

Oblituſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
Nam ſimul expletus dapibus, vinoq; ſepultus
Cervicem inflexam poſuit, jacuitq; per antrum
Immenſus, ſaniem eructans, ac fruſta cruento
Per ſomnum commixta mero; nos, magna precati
Numina, ſortitiq; vices, una undiq; circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis inſtar:
Et tandem læti ſociorum ulciſcimur umbras.
Sed fugite, ô miſeri, fugite, atq; ab litore funem
Rumpite.
Nam qualis quantuſq; cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera preſſat;
Centum alii curva hæc habitant ad litora vulgo
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia jam Lunæ ſe cornua lumine complent,
Cum vitam in ſylvis, inter deſerta ferarum
Luſtra domoſq; traho, vaſtoſq; ab rupe Cyclopas
Proſpicio, ſonitumq; pedum vocemq; tremisco.
Victum infelicem, baccas, lapidoſaq; corna
Dant rami, & vulſis paſcunt radicibus herbæ,
Omnia colluſtrans, hanc primū ad litora claſſem
Conſpexi venientem: huic me, quæcunq; fuiſſet,
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hanc potius quocunq; abſumite leto.
Vix ea fatus erat, ſummo cum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole moventem
Paſtorem Polyphemum, & litora nota petentem:
Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.
Trunca manum pinus regit, & veſtigia firmat.
Lanigeræ comitantur oves, ea ſola voluptas,

NOTÆ.

636 *Latebat.*] Clauſus erat tunc oculus, nempe ſomno.

637. *Argolici clypei & Phœbeæ lampadis.*] Tria notat, figuram, magnitudinem, & ſplendorem oculi. Notat *figuram* quidem rotundam; quæ figura erat *clypei*, & Cyclopes vocabantur à rotundo oculo, v. 569. Notat *magnitudinem* ingentem; qualis erat *clypei Argolici*, qui totum tegebat militem, ita ut cæſorum corpora in clypeis exportarentur. Notat denique *ſplendoris* vim acerrimam, qualis eſt *Phœbeæ lampadis*, id eſt, Solis.

649. *Lapidoſa corna.*] Fructus *cornī* arboris, *cornoiller*: qui rubicundi ſunt, intus oſſiculo muniti duriſſimo. *Baccæ*, ſunt exigui quilibet arborum fœtus.

Solamque

Solamenque mali : de collo fiſtula pendet.
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit;
Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem;
Dentibus infrendens gemitu: graditurq; per æquor
Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugâ trepidi celerare, recepto
Supplice, ſic merito, tacitique incidere funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verum ubi nulla datur dextrâ affectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus æquare ſequendo,
Clamorem immenſum tollit, quo pontus & omnes
Intremuere undæ, penituſque exterrita tellus
Italiæ, curviſque immugiit Ætna cavernis.
At genus è ſylvis Cyclopum & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & litora complent.
Cernimus aſtantes nequicquam lumine torvo
Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferentes,
Concilium horrendum: quales cum vertice celſo
Æriæ quercus aut coniferæ cypariſſi
Conſtiterunt, ſylva alta Jovis, lucuſve Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocunq; rudentes
Excutere, & ventis intendere vela ſecundis.
Contrà juſſa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim
Inter utramq; viam, leti diſcrimine parvo,
Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retro.

& ſolatium miſeriæ: tibia pendet è collo. Poſtquam attigit ſummos fluctus, & pervenit ad mare; inde abſtergit ſanguinem fluentem ex oculo excæcato, ſtridens dentibus inter *gemendum: & jam incedit per medium mare, nondum* tamen *aqua madefecit alta* ejus *latera. Nos timentes* cœpimus *properare fugam procul inde, admiſſo ſupplice,* qui *ſit merebatur, & ſilentes ſecamus funem, & incurvi percurrimus mare remis* inter ſe *contendentibus. Agnovit* hoc Polyphemus, *& retulit pedem ad murmura vocum. Sed quoniam nulla datur* ipſi *facultas jungendi manum, nec poteſt procedendo æqualis eſſe fluctibus Ioniis; emittit clamorem, quo mare & omnes fluctus tremuerunt; & terra Italiæ intime tremefacta, atque Ætna ſinuoſis cavernis remugiit. At gens Cyclopum evocata è ſylvis & altis montibus currit ad portum, & tegit litus. Videmus fratres Ætnæos fruſtra ſtantes oculo fero, attollentes ad cœlum alta capita, turbam horrendam: quales cum æriæ quercus, vel cypariſſi coniferæ alto cacumine eriguntur, altum nemus Jovis, aut ſylvæ Dianæ. Timor gravis compellit* ſocios *feſtinos tollere funes quamcunque* in partem, *& immittere vela propitiis ventis. Contra* autem, *præcepta Heleni admonenet, ne iter habeant inter utramque viam,* nempe *Scyllam & Charybdim, qua parum diſtat à morte: deliberatum eſt retro agere vela.*

NOTÆ.

670. *Dextram affectare.* | Cum affectu & aviditate apprehendere.

671. *Nec potis Ionios*, &c. | Nec potis eſt, nec poteſt: antiquæ voces, *pos* & *potis*: unde *compos, impos*: & verbum *poſſum*, quaſi *pos ſum*: & *potire* à *potis* apud Plautum. *Ionios fluctus.* | Quia mare *Ionium* à Sicilia ad uſque Græciam appellatur, ſupra, v. 210. De *Ætna* v. 571. De *Cyclopibus*, v. 569.

680. *Conifera cypariſſi.* | Fructus pini & cupreſſi, quia rotundi in acumen abeunt, ideo dicuntur *coni*; *conus* enim hæc ipſa figura eſt, v. 488. Quercus dicata Jovi erat: ideo, *ſylva Jovis.* Cupreſſus, arbor luctuoſa, Proſerpinæ; quæ Diana eadem erat: ideo *lucuſque Diana.* Æ. 4. 511.

685. *Inter utramque viam.* | *Utraque via* hic, pro Scylla ſcopulo, & Charybdi voragine ſumitur; quam qui teneat, vitæ diſcrimen adeat: & *Ni*, pro *ne* dictum eſſe, conſentiunt omnes interpretes. Monuerat enim Helenus, ſupra, v. 429. ne illac tranſirent, ſed retro potius abirent, &, curſu ad ſiniſtram reflexo, Siciliam circumnavigarent.

Leti diſcrimine parvo. | Non hoc dicit; utrumque monſtrum *Scyllam & Charybdim parum inter ſe diſtare*: ſciebat enim, id quod jam ſcimus, diſtantiam ac diſcrimen inter utrumque eſſe, ut minimum, duodecies mille paſſuum. Sed hoc dicit: in his freti anguſtiis, totaq; adeo via, quicumque curſum tenent *parum à morte diſtare*, propter frequentes vertices, ſupra, v. 555.

Fece

Ecce autem Boreas oritur flans ab angusto freto Pelori: præternavigo ostia è vivo saxo Pantagiæ, & sinus Megareos & Tapsum humilem. Hæc ostendebat nobis *Achemenides, comes miseri Ulyssis, retro radens litora* jam ante à se *pererrata. Insula jacet objecta sinui Siculo, contra.*

Ecce autem Boreas angusta à sede Pelori
Missus adest: vivo prætervehor ostia saxo
Pantagiæ, Megarosque sinus, Tapsumque jacentem.
Talia monstrabat relegens errata retrorsum 690
Litora Achemenides, comes infelicis Ulyssei.
Sicanio prætenta sinu jacet insula contra

NOTÆ.

687. *Boreas.* | Ventus septentrionalis, de quo Ecl. 7. 51. Et hic quidem proprie, quia Siculum fretum rectis faucibus à septentrione ad meridiem patet; unde à *Peloro* promontorio ad *Pachinum* navigantibus omnino Boreâ opus est.

Angusta à sede Pelori. | Bene *angusta*, hic enim sunt maximæ Siculi freti angustiæ: passuum scilicet mille quingentorum, qui leucam circiter mediam efficiunt. Atque hic opus est brevem Siciliæ descriptionem attexere.

Sicilia, omnium mediterranei maris insularum maxima, multis nominibus appellata fuit, multos habuit incolas. I. *Cyclopes*, ut diximus, v. 569. II. *Sicanos*, Hispaniæ populos circa fluvium Sicanum; qui juxta alios est Sicoris; *Segre*; juxta alios Cingi, *Cinca*: ab his dicta est *Sicania*. III. *Italos*, qui Siculo duce, Sicanos in occidentalem insulæ partem ejecerunt: à quibus dicta est *Sicilia*: quanquam aliis aliter placet. IV. *Græcos* complures ac barbaros, qui colonias in eam deduxerunt. Denique Carthaginensibus paruit, Romanis, &c.

Nomen antiquissimum est, *Trinacria* à triangulari figura, quam efficiunt τρία ἄκρα, *tria* extrema, seu *promontoria*. Primum est *Pelorus*, *capo di Faro*, ad septentrionem, sic dictum à Pharo, sive specula & turri, quæ illic ad dirigendas naves extructa est. Secundum est *Pachynus*, *capo di Passaro*, ad meridiem. Tertium *Lilybæum*, *capo di Marsalla*, vel, *di Boco*, ad occidentem.

In orientali latere occurrunt, *Pantagias* fluvius, *Megareus* sinus, *Tapsus* peninsula, *Ortygia* insula, *Plemmyrium* promontorium, *Helorus* fluvius, *Pachynum* promontorium.

In meridionali latere, à Pachyno, sunt *Camarina* palus, *Geloi* campi; *Gela*, *Agragas*, *Selinus*, urbes: tum *Lilybæum* promontorium.

In septentrionali latere, à Lilybæo, *Drepani portus*.

689. *Pantagiæ.* | *Pantagias*, fluvius brevissimus, nunc *Porcari*: cujus ostia utrinque prærupto saxo etiam nunc includuntur, viginti ferme cubitos alto: hic tamen hybernis auctus torrentibus è Leontinis collibus, magnam secum saxorum copiam devehit ingenti murmure: unde Claudianus eum vocat l. 2. de raptu, v. 58. *Saxa rotantem Pantagian*: nomenque deducit Cluverius, à πᾶν omne, & ἄγω *traho*: quamvis alii à πάταγος *fragor*.

Megarosque sinus. | Apud Ovid. *Megareus*. Sinus est hic à Tauro promontorio ad Tapsum peninsulam. In media sinus ora, fuit urbs *Megare*, vel *Megaris*; à megarensibus Achaiæ sic appellata: prius *Hybla* dicta, ab *Hyblæis* collibus vicinis, thymi & mellis feracibus: jamdiu penitus excisa.

Tapsumque jacentem. | Peninsula est, *Tapsus*, sinum Megarensem à meridie definiens, plani, æquis fluctibus, & iis quasi sepulta: unde forte nomen habet à θάπτω *sepelio*: præcipue isthmum habet humilem & angustum; quare insula dicitur à Servio, & adhuc vocatur, *isola delli Manghisi*.

690. *Relegens errata retrorsum.* | Nempe Virgilius eorum opinionem sequitur, qui putant Ulyssem, è Lotophagorum terra, quæ *Meninx* insula est, ad Syrtim Africæ minorem, per meridionale ac deinde orientale Siciliæ latus, ad montem Ætnam & ad Cyclopes venisse, Odyss. l. 9. Juxta quam opinionem, Achemenides visa jam à se litora retro legit; ab orientali quippe latere, ad meridionale navigans. At Cluverius ab illa opinione abhorret: probatque in Sicilia, l. 2. 17. Ulyssem à Lotophagis ad Lilybæum promontorium Drepanumque navigasse: &, cum Cyclopes totam insulam occuparent, Polyphemum illic in Eryce monte, non in Ætna, latuisse.

692. *Sicanio*, &c. | De hoc Siciliæ nomine, supra, v. 687. Syllabis habet ad arbitrium longas aut breves: legitur enim Ecl. 10. 4. *fluctus subterlabere Sicanos*. Hoc autem *Sicanio sinu* significat sinum, consequentibus post Æneam temporibus, *Syracusanum* dictum: cujus fauces ad septentrionem insidebat urbs ipsa *Syracusæ*; ad meridiem, *Plemmyrium* castellum in promontorio cognomine. Inter urbem

Plemmyrium

Plemmyrium undoſum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama eſt huc, Elidis amnem,
Occultas egiſſe vias ſubter mare; qui nunc
Ore, Arethuſa, tuo Siculis confunditur undis.
Juſſi numina magna loci veneramur: & inde
Exupero præpingue ſolum ſtagnantis Helori.
Hinc altas cautes projectaq; ſaxa Pachyni
Radimus, & fatis nunquam conceſſa moveri
Apparet Camarina procul, campique Geloi,

Plemmyrium undoſum: majores dedere ipſi *nomen, Ortygiam. Fama narrat Alpheum, Elidis fluvium feciſſe ſibi ſecretum iter huc uſque ſub mari; qui* fluvius *nunc* exiens *per os tuum, ô Arethuſa, miſcetur aquis Siculis. Adoramus magnos Deos regionis,* ut *juſſi* eramus: *& inde præterea pingues terras Helori ſtagnantis. Inde radimus altas rupes & ſaxa procurrentia Pachyni: & procul videtur Camarina,* quam *fata nunquam permiſerunt moveri, & campi Geloi*

NOTÆ.

& promontorium, inſula erat *Ortygia*, ponte quidem urbi juncta, urbis ipſa pars; magis autem a promontorio remota, & quaſi inſulæ præterea, ne laxius pateret. Urbs nunc *Saragoſa* dicitur: cujus Virgilius quare hic non meminerit, dicemus, v. 707. *Plemmyrium*, quod *vadoſum* ſignificat, ἀπὸ τῆς πλημμυρίδος *maris inundatio*, nomen promontorio conveniens: nunc dicitur, *maſſa d' Olivero*. Denique *Ortygia* inſula, juxta Diodorum l. 5. nomen inde habuit, quod ſit ſacra Dianæ, quæ, cum nata ſit in *Ortygia* Delo, de qua v. 124. ſoli natalis appellationem in illam tranſtulit.

694. *Alpheum fama eſt.* | *Alpheus*, fluvius eſt Elidis, regionis in Peloponneſo. *Arethuſa*, fons in Occidentali Ortygiæ inſulæ latere, in ſinum Syracuſanum erumpens; munitione & mole lapidum à mari disjunctus, ne fluctu totus operiatur: tantâ dulciſſimarum aquarum copiâ, ut fluvium emittere ſtatim in ortu dicatur. Hunc porro fluvium arbitrabantur veteres ipſum eſſe Elidis Alpheum: qui, vel per ſubterraneos meatus, vel inter maris fluctus incorruptus, eo penetraret: idque vel inde certum volebant, quod ludis Olympicis, qui in Elide quinta quaque æſtate celebrabantur; victimarum ſordes in Alpheum projectæ, per os Arethuſæ Siculæ emergerent. Hoc figmentum explodit Strabo l. 6. Hinc fabuloſos Alphei & Arethuſæ Nymphæ amores, vide Ecl. 10. 1. Nunc fons Arethuſa in ea inſula, fere ignoratur: nempe multos in alveolos ad uſus opificum diviſus fuit; aut fluctibus ea litora, unde erumpebat, exedentibus, ex ipſo mari nunc erumpit; ubi nunc multæ ſunt ejuſmodi dulcis aquæ non longe à litore ſcaturigines. In Fazellus Decad. 1. lib. 4. 1. quocum recentiores conſentiunt.

697. *Juſſi numina magna*, &c. | Admoniti, vel tum ab Achemenide, vel prius ab Heleno, *Numina*, fortaſſe Dianæ, cui dicatam hanc inſulam fuiſſe ex Diodoro retulimus, v. 692.

698. *Stagnantis Helori.* | *Helorus*, paulo ſupra Pachynum promontorium, ad ſeptentrionem: fluvius amœniſſimus: in decurſu nunc, dictus *Atellari*; circa oſtium, *Abyſo*; qua parte ſtagni inſtar leniter fluens, hybernis præterea auctus imbribus, more Nili vicinos in agros ſæpe reſtagnat: unde *ſtagnans* hic dicitur: tanta porro amœnitate atque ubertate, ut Ovidius Faſt. 4. 475. locum illum *Heloria tempe* vocaverit. Fuit non procul urbs *Helorum*, & arx *Helorus*: utraque diruta.

699. *Saxa Pachyni.* | *Pachynus*, vel *Pachynum*; prima ſyllaba vulgo brevi, longa tamen apud Ovid. Metam. 13. 726. promontorium eſt meridionale Siciliæ, duorum fere milliarium ſpatio in mare projectum, in peninſulæ modum: quæ altis cautibus prærupta, ſexcentorum eſt paſſuum ambitu; cujus iſthmus, paſſuum admodum viginti, tumeſcente mari inſulæ ſpeciem præbet.

701. *Camarina.* | *Palus*, verius *lacus*, cum è viginti fontibus erumpat: prope urbem cognominem, extructam à Syracuſanis, nunc omnino dirutam. Lacum medium, nunc *lago di Camarana*, fluvius *Hipparis* præterfluit, nunc *fiume di Camarana*. Dicitur *fatis nunquam conceſſa moveri*: quia ex Suida, & veteribus grammaticis, cum aliquando deficiente aquâ peſtilentiam ex putore creaſſet; petiiſſentque Camarinenſes ab Apolline, num eam penitus exſiccarent: prohibuit Deus: quod tamen præter Dei juſſum cum feciſſent: morbus quidem extinctus eſt, at hoſtes per ſpatium paludis ingreſſi Camarinam urbem expugnarunt. Qua de re extat oraculum Apollinis hoc carmine conceptum in Anthol. l. 4. Μὴ κίνει Καμάρινα, ἀκίνητον γὰρ ἄμεινον. *Ne move Camarinam; immota enim melior.*

Immaniſque

& ingens Gela, appellata de nomine fluvii. Inde altiſſimus Agragas, olim ferax generoſorum equorum, oſtendit eminus maximos muros. Te quoque prætereo faventibus ventis, ô palmoſa Selinus: & trajicio vada Lilybeia, aſpera ſcopulis occultis. Inde portus Drepani & injucunda regio me excipit. Hic agitata tot procellis maris, heu! Emitto patrem Anchiſen, ſolatium omnium curarum & caſuum. Hic me deſeris, ô pater optime, heu! fruſtra ſervate à tantis periculis. Nec vates Helenus, cum prænunciaret aſpera plurima, mihi prædixerat hunc dolorem; neque ipſa Celæno.

Immaniſque Gela, fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Agragas oſtentat maxima longe
Mœnia, magnanimûm quondam generator equo-
rum.
Teque datis linquo ventis, palmoſa Selinus:
Et vada dura lego ſaxis Lilybeïa cæcis.
Hinc Drepani me portus & illætabilis ora
Accipit. Hic, pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu! genitorem, omnis curæ caſuſque levamen,
Amitto Anchiſen: hic me pater optime feſſum
Deſeris, heu! tantis nequicquam erepte periclis!
Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus; non dira Celæno.

NOTÆ.

702. *Geloi, Immaniſque Gela.* | *Gela* urbs olim ingens, unde *immanis* dicitur; & propriis regibus inſignis fuit, quibus frequens cum Syracuſanis bellum: à Rhodiis & Cretenſibus condita: ab Agrigentinorum tyranno Phintia tandem diruta: urbs *Gela* dicebatur; fluvius, unde ipſi nomen, *Gelas*, nunc *fiume di Terra nova*; populi *Geloi*, & *Gelenſes*. In voce *Gela* brevis ultima ſyllaba producitur, ob ſequentem in *fluvio* geminam conſonantem.

703. *Agragas.* | Græcis, ὁ Ἀκράγας, Latinis *Agrigentum*, nunc *Gergenti*: ad fluvium cognominem, nunc *fiume di S. Biagio*; urbs olim in vertice rupis extructa à Gelenſibus.

704. *Generator equorum.* | Habemus ex Servio, qui Pindarum citat, Agrigentinos equos in Græciæ ludis nobiles fuiſſe: ex Diodoro l. 13. Exænetum, Olympicis victorem, curru urbem ingreſſum eſſe, bigis Agrigentinis comitantibus trecentis, albi coloris; tum ſepulcra victoribus equis magnifice interdum ibidem extructa.

705. *Palmoſa Selinus.* | Megarenſibus Siculis condita, de quibus, v. 689. Nunc plane diruta: diciturque locus, *terra de li Pulci*: ad fluvium cognominem, hodie *Madiuni*. Nomen dedit σέλινον, *apium*, *perſil*; cujus adhuc ibidem, ut & palmarum agreſtium, ingens copia eſt.

706. *Saxis Lilybeïa cæcis.* | *Lilybæum*, tertium Siciliæ promontorium, ad occidentem: planum quidem, ſed ad tria paſſuum millia excurrens in mare, aquis ad cubitorum trium altitudinem perfuſis. Unde hic *ſaxis cæcis dura vada* dicitur. Ibi olim urbs *Lilybæum*, cujus in ruinis urbs eſt hodie *Marſalla*: à qua promontorium appellatur *capo di Marſalla*; vel à Latino nomine corrupto *capo di Boeo*. Græca vox Λιλυβήιον Ionice Λιλυβήϊον unde Virgilius deduxit *Lilybeïa* pro *Lilybæa*.

707. *Drepani me portus*, &c. | A Lilybæo in Boream deflectendo, portus hic occurrit capaciſſimus, ad radices *Erycis* montis, qui nunc eſt mons *S. Juliani*, & *Erycis* ibidem urbis: unde diu dictus eſt *portus Erycinus*, five *Drepanum*; à litoris curvatura in modum falcis; quæ Græcis eſt δρέπανον. Hic Amilcar Carthaginenſis oppidum condidit, Eryce urbe deſtructa, anno primi belli Punici primo, U. C. circiter 480. quod oppidum nunc *Drepanum* eſt; ſive neutro plurali *Drepana*, vulgo *Trapani*.

Atque hic non abs re erit obſervare prudentiam Virgilii: qui, cum ſciret Punici belli & conditi Drepani recentem eſſe memoriam, quippe nondum annis ducentis, & quinquaginta diſtantem ab ætate ſua; cavit omnino, ne quam Æneas ſuus mentionem de *urbe* faceret, de *portu* tantum & *ora* locutus. Idem cavit in *Syracuſis* omittendis: cujus urbis cum eſſet maximum Romæ nomen, & celebratiſſimæ Marcellum expugnatio; multi ejus originem noverant; ſciebantque ab Archia Corinthioque conditam, annis ab excidio Trojæ plus quadringentis. In cæteris vero, quarum obſcuriora initia, non veritus ſubtiliorum hominum ſupercilium, indulſit aliquid rudiorum ſimplicitati, plebeiis uſus & notis urbium nominibus. Sic *Megaridem* & *Tapſum* paſſus eſt ab Æneæ commemorari: quamvis eadem prope, ac Syracuſæ, ætate eſſent. Sic ad *Camarinæ* urbis caſum alludi: quamvis annis centum ac triginta recentior Syracuſis, & Syracuſanorum colonia eſſet. Sic *Gelam* urbem laudari, annis poſt Syracuſas quadraginta quinque conditam à Cretenſibus & Rhodiis: *Agrigentum* quoque, Gelenſium opus; & *Selinuntem*, Megarenſium Siculorum. Quæ temporum ratio partim ex Strabone, partim ex Thucydide certiſſima eſt.

Hi

30
64
OCT

Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digreſſum veſtris Deus appulit oris. 715
Sic pater Æneas, intentis omnibus unus,
Cuncta renarrabat Divûm, curſuſque docebat:
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

Hoc fuit ipſi *extremum malum, hic terminus longæ navigationis. Hinc me profectum Dii applicuerunt ad veſtra litora. Sic pater Æneas, ſolus omnibus attentis, narrabat fata à Diis* ſibi impoſita, *& referebat errores* ſuos. *Denique ſiluit, & hic poſito fine* ſeceſſit *ad quietem.*

NOTÆ.

...ppo. *Amitto Anchiſen.* | Verno tempore: ...rabit Æ. 5. 46. cum anniverſarios patri ...celebrabit. De *Anchiſa*, Æ. 1. 621. De ..., Æ. 2. 263. De *Celano* & *harpyiis*, ſu... 211.

...5. *Hinc me digreſſum*, &c. | E Drepani ...in vicinam Italiam ſolvens, tempeſtate ...ibus Africæ rejectus eſt, ut vidimus Æ. 1. Idque contigit, æſtate poſt Trojæ excidium ſeptimâ, ut eſt Æ. 1. 759. Ita ut totos annos ſex jam errando conſumpſerit. Quanquam vix conſtat hæc tam longi temporis ratio: niſi dicatur per unum alterumve annum in Thracia, itemque in Creta perſtitiſſe ad condendas urbes: neque enim videtur aliis in locis moram feciſſe niſi brevem.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS,

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

DIDO *amores in Æneam ſuos Annæ ſorori aperit; ejuſque conſilio animum adjicit ad nuptias. Juno, ut Æneam ab Italia, deducat, agit cum Venere de conciliandis inter utrumque nuptiis. Æneas ac Dido venatum abeunt, ſubortâque Junonis artibus tempeſtate, confugiunt in antrum: ibidemque falſum illud infauſtumque coniugium perficitur. Iarbas, Getulorum rex, Jovis Ammonis filius, Didonis procus, advenam ſibi præferri indignans, apud Jovem graviter queritur. Jupiter, & ejus precibus, & fatis urgentibus adductus, Mercurium ad Æneam mittit, qui eum abire in Italiam jubeat. Parat clam Æneas omnia ad navigationem neceſſaria: quod ſuſpicata Dido, precibus & lacrymis deterrere eum ab incepto, tum per ſe, tum per ſororem conatur. Æneas iterum à Mercurio in ſomnis admonitus, noſte intempeſta anchoras ſolvit. Dido doloris impatiens, extructam ſimulatione ſacri magici pyram conſcendens, ipſo Æneæ gladio ſibi vitam adimit.*

Unus hic è libris omnibus plurimum artis habet ac ſuavitatis, motuſque animi tenerrimos quoſque ac violentiſſimos: præſertim in ...lo Didonis orationibus, quibus, I. Sorori amorem aperit, v. 9. II. *Diſſuadet Æneæ profectionem,* v. 305. III. *Eidem multa exprobrat, & multa comminatur.* v. 305. IV. *Sororem adhibet apud Æneam conciliatricem,* v. 416. V. *Deſperatis omnibus, ſpe-*

cie

cie ſacri magici, moriendi conſilium ſorori diſſimulat, v. 478. *VI. Secum ipſa noctu varia tempeſtate agitat*, v. 534. *VII. Fugientium Trojanorum aſpectu extremum furit*, v. 590. *VIII. Striſta ex ſibi imminens in verba noviſſima erumpit*, v. 651. *Accuſant Virgilium aliqui, quod ex Argonautis Apollonii lib. 4. multa decerpſerit: quos damnat Scaliger: neque convenit argumentum, niſi forte uno, quod hoſpitem hic Dido, illic Medea, ſuum ament. At nihil admodum, præter comparationem paucula, inde excerptum eſt: qualia etiam nonulla ex Calypſûs & Ulyſſis amoribus, Odyſſ. l. 5. tum ex Euripidis Medea & Hyppolyto, & Catulli carmine de Pelei nuptiis, excerpta ſunt.*

NOTÆ.

DE *ætate, familia, moribus* Didonis, locus hic eſt diſſerendi: quæ tria conſtat eſſe à Virgilio parum expreſſa fideliter.

I. DE ÆTATE, Male Virgilius Æneam Didoni æqualem fecit, cum ſit hæc illo tribus propemodum ſæculis recentior: quam temporis anticipationem *anacroniſmum* appellant. At nuper Marollius hac Virgilium culpa liberare conatus eſt, ex fide fabuloſæ hiſtoriæ: atque in ejus familiæ gradibus hunc ordinem ſtatuit: ut caput ſit generis, I. *Inachus*. II. *Io*, ejus filia. III. Ex ea & Jove *Epaphus*. IV. Ex Epapho *Belus ſenior*. V. Ex Belo ſeniore *Agenor*. VI. Ex Agenore *Phœnix, Cadmus, Europa*, &c. Per quos familia multas in partes diviſa eſt. Et ex Phœnice quidem ortus putatur, I. *Belus junior* ſive *Methres*, & *Pliſthenes*. II. Ex Belo, *Pigmalion, Eliſa* ſive *Dido*, & *Anna*. Ex Pliſthene *Acerbas*; qui *Sicharbas*, & *Sichæus* dicitur, conſobrinus & conjux Didonis: iique triplici tantum gradu ab Agenore diſſiti. Cujus ex altero filio Cadmo prodiit, I. *Polydorus*. II. Ex Polydoro *Labdacus*. III. Ex Labdaco *Laius*. IV. Ex Laio *Oedipus*. V. Ex Oedipo *Polynices* & *Eteocles*. VI. Ex Polynice *Therſandrus*, qui in equo Trojano cum aliis Græcorum ducibus incluſus dicitur. Cætera familiæ membra graduſque non attingo. Ex iis autem ipſis, quæ profert Marollius in rem ſuam, manifeſtum eſt Didonem, ſi non prætergreſſa eſt, annis centum & pluribus Trojanum eſſe excidium antegreſſam. Quî enim fiat, ut Dido, quæ tribus tantum gradibus diſtat à capite generis Agenore, cadat in ætatem illius Therſandri, qui totis ſeptem gradibus ab eodem capite diſtat? Quod vero addit Marollius, aliquot eſſe omiſſos in ſerie Didonis gradus, injuria temporum aut ſcriptorum, inde fit id ipſum quod volumus: nempe & incertam eſſe temporum illorum ſcriptorumque fidem; & ſtatui omnino non poſſe, quot omiſſi ſint gradus: an quatuor, ut ad Trojana tempora Dido perduci poſſit, an plures, ut, ſi ſuperis placet, etiam ad Romana.

Porro ſi à fabulis ad hiſtoriam appellamus: conſtat Didonem, Troja multo poſteriorem, Roma paulo ſuperiorem eſſe: etſi intervalla illa temporum alii aliis majora deſiniant. Quippe à Carthagine condita ad Romam conditam numerantur à Velleio anni 65. à Trogo & Juſtino 72. Colliguntur ex Epitome quinquageſima prima T. Livii, 92. ex Solino, 129. ex aliis apud Euſebium, 140. Statuunt autem ab exactiſſimis ætatis noſtræ chronographis, imprimiſque Labbeo, quem, quia ea adverſus Marollium accurate defendit, ſecuti ſumus, anni omnino 135. Cum autem ex Porcii Catonis exactiſſimis calculis apud Dionyſium Halicarnaſſeum, Roma diſtet ab excidio Trojano annis 432. quos reducit Labbeus ad 431. hinc facile patebit ſubductis numeris, quanta ſit ab illo excidio diſtantia Didonis & Carthaginis: nempe juxta nos, annorum 296. juxta veteres, aut plurium, aut paulo pauciorum. Atque hæc omnia nituntur gravi Joſephi teſtimonio, qui l. 1. contra Appionem ſeriem deſcribit Tyriorum regum, ex Menandro Epheſio & exactiſſimis Tyriorum annalibus. Ubi conſignatus eſt exceſſus Didonis è Phœnicia ad condendam Carthaginem, anno Pygmalionis regis ſeptimo, qui in annum ab excidio Trojano 276. plane cadit.

At cum doceat Appianus fama circumferri, fundatam fuiſſe à Xoro & Carchedone Phœnicibus Carthaginem, annis ante excidium Trojæ 50. Et in Virgilio, Æ. 1. v. 425. legamus de Carthagine: *Miratum molem Æneas magalia quondam*. Tum v. 370. *Ingentia cernit Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem, Mercatique ſolum facti de nomine Byrſam, &c.* Et iis colligi poſſe exiſtimo: Carthaginis quidem *magalia*, caſaſque & initia quædam; annis ante excidium Trojæ 50. à Phœnicibus Xoro & Carchedone poſita eſſe. Tum annis ab excidio Trojæ 276. fugiſſe Didonem è Phœnicia, eoque fugam intendiſſe, ubi multis ante annis aliquos è Phœnicibus ſedem poſuiſſe audierat: hanc fidem avectis è patria opibus muniviſſe; & ad magalia adjeciſſe arcem, quæ inde *Byrſa* dicta eſt, à *boſra*, voce Hebraica, quæ *munitum locum* ſignificat: quam deinde vocem Græci, ob ſimilitudinem, fabulis & *corio* ſuo bubulo deformarunt. Eſt enim apud Græcos βύρσα *corium*. Sic arce munita vetus Carthago, nova facta eſt, concurrente cum antiquo fundatoris nomine Phœnicia voce *Carthada*, quæ juxta Solinum c. 30. *civitatem novam* ſignificat. Atque ita

Carthago

Carthago perfecta est, anno post fugam Didonis 20. qui Pygmalionis 27. à Troja capta, 296. ante Romam, 135. ante Christum, 888. mundi 3166.

II. DE FAMILIA. A Josepho, ex certissimis monumentis Tyriorum, pater ponitur Didonis, Annæ, & Pygmalionis *Metginus*; qui vocatur à Theophilo Antiocheno *Mettenus*: avus *Badezarus*: proavus *Ithobalus*, factis in literis *Ethbaal* uncupatus; qui, occiso rege *Phele*, regnum in familiam transtulit suam, ex antiqua *Abibali*, *Hirami*, & *Baleasari* familia.

Ex his conjicio Virgilium historiæ Phœniciæ parum scientem, ut Didonem retro ad usque Trojæ tempora removeret, è Græcorum fabulis antiqua nomina petiisse: vel, si Phœnicum literas attigerat, nominum asperitate deterritum, ea mollioribus elementis leniisse. Sic *Beli* nomen & patri Didonis, & uni ex ejus majoribus dedit: haud dubie detruncatum, ex *Abibeli*, *Baleasaro*, *Ithobalo*. Tum *Acerbam* seu *Sicharbam*, in *Sichæum* mollivit. Servius *Matren* suum, quem ipsum esse Belum putat Didonis patrem, ex *Metgino* seu *Mettene*, vero Didonis patre, deformavit. Porro *Anna*, *Elisa*, & *Dido*, Phœnicum vocabula sunt. Anna enim est, gratiosa: Elisa, *fortitudo viri*, seu *virago*: Dido, *dilecta*. Dubium autem est, utrum huic reginæ nomen prius inditum fuerit. Si consuluntur interpretes, prius nomen Elisæ: si vocis significatio, Didonis prius fuit; & ex facti audacia, Elisæ posterius.

III. DE MORIBUS. Graviter quidem querentem de Virgilio Didonem inducit Ausonius, Epig. 111. quod eam impudici amoris impatientia ac dolore mortem oppetiisse cecinerit, contra fidem historiæ: quæ rogum eam conscendisse testatur, ne datam Sichæo primo conjugi fidem, novis cum Iarba Getuliæ rege nuptiis, violaret. Atque ea quidem in re peccasse gravius Virgilium puto, si peccavit, quam in illa mutatione temporum.

Statuo itaque scientem ac volentem in hunc utrumque errorem lapsum esse Virgilium: eo consilio, ut Punicis bellis, quibus nihil erat in historia Romana illustrius, in poëmate etiam suo locum daret; mutuique inter utramque gentem odii causam aliquam afferret. Qua tamen in re non eum puto à poeticæ legibus recessisse. Quanquam enim per eas cautum est, ne poëta temporum ordinem temere intervertat, in re nota præsertim atque insigni; tum, ne quem nisi suis moribus coloribusque depingat: lex tamen est omnium prima, *placere*. Quod si assequi speravit posse Virgilius apud suos, illa deformatione temporum atque morum (& vero assecutus est) omnino poëtæ maximi partes implevit. Est autem certe assecutus, siquidem Ovidius paulo post, hos Didonis amores transferre non dubitavit in Met. l. 14. 77. Idemque testatur, Trist. 2. 1. 535.

Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quam non legitimo fœdere junctus amor.

At regina gravi jamdudum saucia cura,
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multusque recursat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaq; nec placidam membris dat cura quietē.
Postera Phœbea lustrabat lampade terras,
Humentemq; Aurora polo dimoverat umbram;
Cum sic unanimam alloquitur malesana sororem:

INTERPRETATIO. *Regina autem, jamdiu vulnerata gravi sollicitudine, fovet plagam in venis, & absumitur occulto igne. Multæ virtutes Æneæ, & multa gloria ejus reddit in mentem: vultus ejus & sermo hærent impressi animo, & hæc cura non permittit tranquillam quietem corpori. Postera Aurora illustrabat terras luce Solis, & expulerat è cælo humidas tenebras; cum sic malesana loquitur ad concordem sororem.*

NOTÆ.

1. *At Regina.* | Pendet hoc initium ex ultimo libri tertii versu: *Æneas conticuit tandem, factoque hic fine quievit: At Regina*, ex quo ipsum audivit, amore saucia non quievit, &c.

2. *Vulnus alit*, &c. | Hic videtur Amor solito habitu depingi: cæcus, sagittis & face armatus: sagittis *vulnus* intulit, face *ignem* accendit, cæcus *cæco* igne carpsit.

3. *Multa viri virtus*, &c. | Quatuor amoris causæ. Virtus; *multa viri virtus*. Nobilitas; *gentis honos*. Pulchritudo; *infixi pectore vultus*. Eloquentia; *verbaque*. Quas easdem causas iterum enumerat, v. 10.

6. *Phœbea lampade.* | Tapinosis, sive rei magnæ expositio humilior, *Solis*, per *lampada*: similis huic, qua *mare* appellat *gurgitem*, Æ. 1. 122. Imò ausus est dicere Lucret. l. 6. 1196. *Aut etiam nona reddebant lampade vitam*: pro *nona die*.

Anna

Anna ſoror, quæ inſomnia terrent me dubiam? quis hic novus hoſpes venit in regionem noſtram? qualem ſe ſpecie exhibens! quam generoſis animis & factis! Certe credo hunc eſſe prolem Deorum. Nec temere credo: metus prodit animos ignobiles. Heu! quibus fatis fuit ille agitatus! quæ bella confecta narrabat! Si non maneret mihi conſtitutum & immutabile id propoſitum, *ut nolim me ulli conjungere per nexum coniugalem, ex quo primus amor fefellit me deceptam morte* Sichæi; *ſi non taderet me lecti & facis; fortaſſe poſſem cadere in hoc ſolum delictum. Nam fatebor, ô Anna, poſt mortem miſeri mariti Sichæi, & Deos infectos cade à fratre factâ, ſolus Æneas movit ſenſus meos, & impulit animum vacillantem; animadverto ſigna veteris amoris. Sed cupio ut, vel terra intima mihi ante aperiatur;*

Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent
Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes!
Quem ſeſe ore ferens! quam forti pectore & armis!
Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe deorum.
Degeneres animos timor arguit. Heu quibus ille
Jactatus fatis! quæ bella exhauſta canebat!
Si mihi non animo fixum immotumq; ſederet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare jugali,
Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit;
Si non pertæſum thalami tædæque fuiſſet;
Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.
Anna, fatebor enim, miſeri poſt fata Sichæi
Conjugis, & ſparſos fraterna cæde penates;
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labentem
Impulit: agnoſco veteris veſtigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat;
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemq; profundã,
Ante pudor quam te violo, aut tua jura reſolvo.
Ille meos, primus qui me ſibi junxit, amores

vel pater omnipotens fulmine demittat me ad umbras, pallidas umbras inferorum & noctem profundam: antequam te lædam, ô pudicitia, & frangam tua jura. Ille Sichæus, *qui me primus ſociavit ſibi, abſtulit meos amores:*

NOTÆ.

9. *Anna, ſoror: quæ me, &c.* | Oratio planè ad ejus ingenium conformata, quæ primum è ſeveris moribus ad amorem deflectit. Quatuor habet partes. I. Admiratur Æneæ pulchritudinem, virtutem, nobilitatem, res præclare geſtas. II. Proponit ſibi cauſas, quæ ab ejus amore animum avertant: nempe viduitatis propoſitum, primi conjugii calamitates, voluptatum faſtidium. III. Fatetur tamen ſenſus ſuos, non animum, aliquatenus inflexos. IV. Denique alienam ab amore voluntatem æternam fore pollicetur. Quod tamen propoſitum invito animo fieri teſtantur effuſæ in ſinum lacrymæ.

Inſomnia. | ἐνύπνια, ea quæ in ſomnis apparent, ſomnia, ſimulacra.

17. *Deceptam morte.* | Primo nupſerat Sichæo, qui à Pygmalione Didonis fratre occiſus fuerat. Æ. 1. 347.

18. *Tædaque.* | Facis è *tæda* arbore, è piceārum genere: pro nuptiis ſumitur, quia præferebatur novæ uxori, in mariti domum deducendæ. De illo more nuptiali, Æ. 8. 29.

19. *Culpæ.* | Quia ſecundæ nuptiæ adjunctam infamiæ notam habuerunt, propter ſuſpicionem intemperantiæ; unde, juxta Servium, apud Romanos repellebantur à ſacerdotio bis nuptæ: juxta Tacitum, apud Germanos ſecundæ nuptiæ lege prohibebantur.

21. *Penates,* | Vel pro domo ſumuntur, vel potius pro Diis ipſis domeſticis, nam E. 1. 353. occiſus eſt Sichæus *ante aras.* De Penatibus, Æ. 2. 717. *Fraterna cæde.* | Non qua frater occiſus eſt; ſed qua vir Sichæus Didonis à Pygmalione, Tyri rege, occiſus eſt.

23. *Veteris veſtigia flammæ.* | Senſus ſingulis eſſe poteſt. Primus obvius; *Agnoſco veſtigia veteris amoris in Sichæum, qui me ab obitu amore deterret.* Secundus abſtruſior, ac commodior eſt: *Agnoſco veſtigia conjugalis amoris, quo primum olim in Sichæum, nunc iterum in Æneam feror.* De *Erebo*, pro inferis, G. 4. 471.

27. *Ante pudor, quàm, &c.* | Redundat illud *ante.* Sic enim eſt, *tellus prius ima dehiſcat, ante pudor quàm te violo.* Sic apud Salluſtium in Catilina: *Priuſquam legiones ſcriberentur, multa ante capere.*

Violo-----reſolvo. | Hæc eſt antiqua lectio, quam Apronianus & MSS. plurimi confirmant; cum vulgo legatur *violem, reſolvam.*

Abſtulit

Abſtulit: ille habeat ſecum, ſervetq; ſepulcro.
Sic effata, ſinum lacrymis implevit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta ſorori,
Soláne perpetuâ mœrens carpêre juventa?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem, aut manes credis curare ſepultos?
Eſto: ægram nulli quondam flexere mariti;
Non Libyæ, non ante Tyro: deſpectus Iarbas,
Ductoreſq; alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit: placitóne etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum conſederis arvis?
Hinc Getulæ urbes, genus inſuperabile bello,
Et Numidæ infræni cingunt, & inhoſpita Syrtis:
Hinc deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcæi. Quid bella Tyro ſurgentia dicam,

ille habeat eos *ſecum, & ſervet* in *tumulo. Sic locuta implevit gremium lacrymis erumpentibus. Anna reſpondet: O* ſoror *chara ſorori magis quàm vita, an ſola conſumeris dolens per totam juventutem? nec experieris jucundos liberos, nec dona Veneris? Putaſne cinerem aut umbras ſepultas id curare? Ita ſit: nulli proci antea commoverunt dolentem* te; *nec in Libya, nec prius Tyri: contemptus* eſt à te *Iarbas, aliique duces, quos regio Africana abundans victoriis nutrit: an etiam reſiſtes grato amori? Nec venit* tibi *in mentem, quorum in agris conſtiteris? Hinc urbes Getulæ, gens hìc inſuperabilis, & Numidæ indomiti, & Syrtis inhoſpitalis* nos *cingunt: hinc regio ſiccitate ſitiens, & Barcæi furioſi. Quid dicam* de *bellis imminentibus* ab urbe *Tyro,*

NOTÆ.

31. *O luce magis dilecta*, &c.] Annæ oratio, animum eò, quò propenſum videt, ſcite impellentis. Duas habet partes. I. Perſuadet nuptias, 1. à delectabili, ut aiunt: cui addit poſthabendam eſſe memoriam Sichæi, cum nullus inſit ſenſus mortuis: poſthabendum quoque propoſitum viduitatis, quæ ideo tantùm chara fuit quia nullus procorum charior. 2. Ab utili: ad defenſionem & gloriam novæ urbis ac gentis, cui hanc à Diis opem præſtitam putat. II. Modum aſſignat perficiendi conſilii, ſacrificia, moram hoſpitii, &c.

32. *Mœrens carpêre juventâ*] Tranſlatio eſt à floribus, qui *carpuntur* manu, atque ita deflorescunt, quaſi dicat: *Soláne totâ juventâ triſtis conſumêris ac defloreſces?*

36. *Libya.*] Aliquando pro tota Africa ſumitur; hic pro parte Africæ, quæ Ægyptum proximè attingit. G. 1. 241. De *Tyro*, Æ. 1. 16.

Non Libya, non ante Tyro.] Aliqui nulla interpunctione, continuo ordine, ſic legunt, *Non Libya, non ante Tyro deſpectus Iarbas:* ut ſenſus ſit, Iarbam & in Libya deſpectum fuiſſe à Didone, & prius Tyri. Sed cum nulla auctoritate conſtet Didonem, ante adventum in Libyam, ab Iarba petitam fuiſſe: utor interpunctione ſolertiorum interpretum, unde ſenſum iſtum elicio, Didonem, ut in Libya, ſic Tyri multos deſpexiſſe procos. Nec verò mirum eſt *Libyæ* dictum eſſe pro *in Libya*; & *Tyro*, ſive *in Tyro*, pro *Tyri*: ſiquidem dixit Cicero, *Sicilia tuâ eſſem*; & *in Alexandria*: pro, *in Sicilia*, & *Alexandria.*

Iarbas.] Jovis & Garamantidis Nymphæ filius, aut Mauruſiorum, aut Maxitanorum, aut Getulorum, fortaſſe totius Africani litoris, rex: cum dicatur deinde v. 198. filius Ammonis Jovis, qui eſt in extrema orientali parte, juxta Ægyptum. Is cum fraude bovini corii deceptus. Carthaginem à Didone ſtructam videret, ejus nuptias ſub belli denunciatione petiit: ad quas cum cives repugnantem adigerent, trium menſium petito ſpatio, pyrâ in ultima urbis parte extructâ, veluti placaturâ viri prioris manes, multis hoſtiis cæſis pyram conſcendit: atque ita ad populum reſpiciens, iturum ſe ad virum, ſicut præceperat, dixit, vitamque gladio finivit. Quandiu Carthago invicta fuit, pro Dea culta eſt. Ita fere Juſtinus, lib. 18. 6. & alii.

37. *Africa terra*, &c.] Africana. Sic Tibullus, 1. 9. 33. *Terra Campania:* Catullus 40. 21. *Terra Celtiberia.* De *Africa* Ecl. 1. 65.

38. *Pugnabis amori.*] Verba contentionis junguntur ſæpe dativo caſui, Ecl. 5. 8. *Tibi certet Amyntas.* G. 2. 99. *Cui non certaverit ulla.* &c.

40. *Getulæ urbes*, &c.] *Getuli* ad meridiem Carthaginis ſiti erant: *Numidæ* ad occidentem, qui & *Nomades*, ob feram ac paſtoralem vitam, eſt enim νομὰς *paſtus. Syrtis* utraque, major & minor, Libyci maris ſinus, arenarum aggeſtionibus infeſti, ad orientem: de iis Æ. 1. 115. *Barcæi*, ſive Barcitæ; ultra Syrtes, ad orientem majoris: nunc, regnum *Barcæ*,

Germanique minas?
Diis equidem auſpicibus reor, & Junone ſecunda
Huc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas.
Quam tu urbem, ſoror, hanc cernes! quæ ſurgere
Conjugio tali! Teucrûm comitantibus armis,
Punica ſe quantis attollet gloria rebus!
Tu modo poſce Deos veniam, ſacriſq; litatis,
Indulge hoſpitio, cauſaſq; innecte morandi:
Dum pelago deſævit hyems, & aquoſus Orion;
Quaſſataque rates, & non tractabile cœlum.
His dictis incenſum animū inflammavit amore,
Spemq; dedit dubiæ menti, ſolvitq; pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemq; per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœboque, patriq; Lyæo:
Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.

& de minis fratris? Certe exiſtimo naves Iliacas Diis auctoribus, & Junone propitia, huc vento direxiſſe curſum. Qualem tu videbis hanc urbem, ô ſoror! qualia regna creſcere, tali connubio! quantis factis eriget ſe Pœnorum gloria, adjuvantibus armis Trojanorum: Tantummodo tu pete à Diis favorem, & ſacrificiis perfectis! protrahe tempus *hoſpitii, & ſuggere* iis *cauſas manendi: dum hyems & pluvius Orion furet mari; & naves fracta* erunt, *& aër* erit *intolerabilis. His verbis incendit amore animum* jam *ardentem, & ſpem attulit menti incertæ, & abſtulit verecundiam. Primo petunt templa, & ad altaria petunt favorem* Deorum: *immolant juxta ritum oves ſelectas Cereri legum inventrici, & Phœbo, & Baccho patri: pra omnibus Junoni, cui curæ ſunt nexus conjugales.*

NOTÆ.

44. *Germanique minas.*] Teſtatur Juſtinus, Pygmalionem Tyri regem, cognitâ ſororis fugâ, impio bello perſequi fugientem paraviſſe; ſed matris precibus & Deorum minis victum quieviſſe.

45. *Junone ſecundâ.*] Quæ & præſes eſt nuptiarum, & Pœnorum cuſtos, Æ. 1. 19. infra, v. 59.

50. *Veniam.*] Vel reipſa *veniam*, quia conjugii deſiderium vocavit *culpam*, v. 19. Vel *favorem*, quem ſæpe *venia* ſignificat, Æ. 1. 523.

Sacris litatis.] Non factis tantum, ſed feliciter factis: hoc enim eſt *litare*, ut diximus, Æ. 2. 116. Et jam addo locum è Cicerone de Divin. 2. 38. *Quid? cum pluribus Diis immolatur: qui tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur!* Dictum eſt autem *litare ſacra*, ut à Propert. l. 4. 1. 24. *Litare exta*; à Suetonio *litare victimas*.

52. *Deſavit.*] Duo ſignificat: & valde *ſavit*, & *ſævire ceſſat*. Cardanus affirmat ſemper ceſſationem ſignificare; nullumque exemplum eſſe, quod non explicet hunc in modum. Hoc ergo explicet, ex Æ. 10. 569. *Sic toto Æneas deſavit in æquore victor, ut ſemel intepuit mucro:* ubi certe affirmat augetque, non minuit. At minuit & ceſſationem notat apud Lucanum. 5. 303. *Nec, dum deſæviat ira, expectat.* Hic affirmat, ſiquidem affirmant cætera: *Quaſſataque rates, & non tractabile cœlum.* Porro certiſſimum puto, tempus præſens hic poſitum eſſe pro futuro: *deſævit*, pro *deſæviet*: hoc ſenſu: *detine hic Æneam quamdiu ſæviet hyems.* Patet enim ex v. 6. inſtitutum inter Annam Didonemque colloquium, poſtridie quam Æneas venerat: tunc autem æſtas fuit, ut probavimus Æ. 1. 539. De Orione. Firmatur interpretationem meam geminus verſus, alter ex hoc eodem libro v. 121. *Dum trepidabunt:* id eſt, *trepidabunt:* alter è Georg. l. 4. v. 14. *Dum gravis aut hos, aut hos verſa ſupà vitulos dare terga coëgit*, id eſt, *dum cogat, dum inquirit.* De *Orione*, Æ. 3. 317. Æ. 1. 535.

56. *Delubra.*] Templa, de iis Æ. 1. 113.

57. *Bidentes.*] Oves Gellius diſputat inſici, quaſi *biennes*, duorum annorum. Feſtus, quod inferiores ac ſuperiores haberent dentes, unde & *ambidentes* etiam vocabantur quaſi utrinque dentatæ. Iſidorus, quod ambidentes octo *binos* haberent cæteris eminentes. Tales autem oves exigebantur ad ſacrificia.

58. *Legiferæ Cereri.*] Ceres Saturni & Opis filia, Proſerpinæ mater ex Jove: quæ fruges & culturam agrorum invenit; ideoque jura & leges, quæ de agrorum diviſione latæ ſunt: unde ſacra ejus apud Athenienſes θεσμοφόρια appellabantur, à θεσμὸς lex & φέρω fero. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Lyæo*, Bacho, G. 2. 229.

59. *Junoni*, &c.] Hæc Saturni & Opis filia, Jovis & ſoror & conjux: quia nuptias præſtat; ideo Græcis dicebatur Ζυγία, Romana *Juga*, à *jugo*, ſive à *jungendis* conjugibus: nam in nuptiis, ſi Servio & Iſidoro fides eſt, in ſymbolum conjunctionis, jugum reipſa imponebatur contrahentibus; ſi aliis creditur, vittâ tantum ſive teniâ ſimul amboligabantur.

Ipſa

Ipſa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido,60
Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
Aut ante ora Deûm pingues ſpatiatur ad aras,
Inſtauratq; diem donis, pecudumq; reclusis
Pectoribus inhians, ſpirantia conſulit exta.
Heu, vatũ ignaræ mentes! quid vota furentem, 65
Quid delubra juvant? eſt mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit ſub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totâque vagatur
Urbe furens. Qualis conjectâ cerva ſagittâ, 69
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius; illa fugâ ſylvas ſaltuſq; peragrat
Dictæos: hæret lateri letalis arundo.
Nunc media Æneam ſecum per mœnia ducit:
Sidoniaſq; oſtentat opes, urbemq; paratam 75
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem, labente die, convivia quærit:
Iliacoſq; iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Poſt, ubi digreſſi, lumenq; obſcura viciſſim 80
Luna premit, ſuadentq; cadentia ſidera ſomnos:
Sola domo mœret vacua, ſtratiſque relictis

Ipſa formoſiſſima Dido tenens manu *dextera pateram, fundit* vinum *inter media cornua vaccæ candidæ: aut incedit circa pinguia altaria ante imagines Deorum, & renovat ſacrificia* per *diem, & intenta pectoribus victimarum apertis, conſulit viſcera* earum *palpitantia. Heu, ignara mentes vatum! quid vota, quid templa proſunt amanti? interim gratus ignis abſumit medullas, & occulta plaga durat ſub corde. Uritur miſera Dido, & inſana errat* per *totam urbem. Qualis cerva* poſt *conjectam ſagittam, quam paſtor perſequens armis perfodit improvidam procul in ſylvis Creticis, & reliquit ignarus volatile ferrum* in vulnere; *illa* cerva *percurrit fugiens ſylvas & ſaltus Dictæos; mortifera ſagitta hæret lateri.* Dido *nunc ducit Æneam ſecum per media munimenta: & oſtentat Tyrias divitias, & urbem paratam. Incipit loqui, & hæret in media voce. Nunc die occidente repetit eaſdem epulas: & inſana poſtulat rurſus audire Trojanos caſus, & ſuſpenſa eſt rurſus ab ore narrantis. Deinde, cum cierunt, & viciſſim Luna obſcurior ſubducit lucem* ſuam, *& ſtellæ decedentes cogunt ad ſomnum; ſola dolet* in *domo vacua, & incumbit lecto relicto* ab Ænea.

NOTÆ.

61. *Candentis vaccæ.*] Alluſum putat Naſo Numam ad legem Numæ Romanorum regis, quam refert Plutarchus: ne mulieres ab obitu conjugis ad uſque menſes decem nuptias repeterent: quæ autem infra id tempus vellent repetere, vaccam prægnantem ſacrificarent, illa porrò vini effuſio, *libatio eſt*, Æ. 1. 740.

62. *Spatiatur ad aras.*] Etiam more Romano, matronæ ante aras, faculas tenentes, & gestu gravi, ſaltationemque ſeveram imitantes, movebantur & ferebantur: quod Horatium intellexiſſe puto, cum in Arte ſcribit: *Ut feſtis matrona moveri juſſa diebus.* Hæc Turnebus, l. 23. 3.

63. *Inſtaurat.*] Frequenter repetit ac renovat ſacrificia. Verbum in ea re ſolemne.

64. *Spirantia conſulit exta.*] *Extiſpicium* eſt: quo exta, id eſt, victimarum interiora quæ maxime extant, cor, pulmo, lien, jecur, ceteriter exſtahuntur; & adhuc ſpirantia ac palpitania inſpiciuntur, antequam frigeſcant, fiatque inde futuri cognitio.

70. *Creſſia.*] Creticæ, in Creta inſula *Candie*, de qua Æ. 3. 104. cujus in parte orientali mons eſt *Dicte*.

81. *Suadentque cadentia ſidera ſomnos.*] Non initium noctis ut vulgo putatur, ſed exitum intellige, ut & Æ. 2. 9. Duo enim hic diſtinguit tempora: unum, quo Dido repetit convivia, ſcilicet *labente die*; & hoc eſt initium noctis: alterum, quo mœret domo vacuâ, nempe cum *viciſſim luna premit lumen*; & hic exitus noctis. Nec te decipiat, quod dicantur tunc *ſuadere cadentia ſidera ſomnos*, quod videtur in initia noctis aptius convenire: immo plane in exitum convenit, tunc enim proprie *cadunt ſidera*, noctis initio *ſurgunt*: tunc etiam ſomnus mollior & facilior, & iis qui noctu vigilavere, omnino neceſſarius eſt.

82. *Vacuâ.*] Silente, cæteris ad ſomnum digreſſis.

Stratis relictis.] Lectis, non *conjugalibus*, nondum enim conjugium coaluerat; ſed *epularibus*, qualis ille de quo Æ. 2. 2. *Inde thoro pater Æneas*, &c.

Incubat : illum abſens abſentem auditq; videtq;
Aut gremio Aſcanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non cœptæ aſſurgunt turres, non arma juventus
Exercet, portuſve aut propugnacula bello
Tuta parant : pendent opera interrupta, minæq;
Murorum ingentes, æquataq; machina cœlo.
Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Chara Jovis conjux, nec famam obſtare furori;
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam vero laudem & ſpolia ampla refertis
Tuq; puerq; tuus, magnū & memorabile nomen,
Una dolo Divûm ſi fœmina victa duorum eſt.
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia noſtra
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto
Quin potius pacem æternam pactoſq; hymenæos
Exercemus? habes, totâ quod mente petiſti:
Ardet amans Dido, traxitq; per oſſa furorem.
Communē hunc ergo populū, paribuſq; regamus
Auſpiciis : liceat Phrygio ſervire marito,
Dotaleſque tuæ Tyrios permittere dextræ.
Olli (ſenſit enim ſimulatâ mente locutam

ſpicit auditque abſens abſentem illum : aut tenet in *ſinu Aſcanium, capta ſimilitudine patris* ejus; ut videat *an poſſit fallere amorem infandum. Turres inceptæ non attolluntur, juventus non exercetur armis, nec præparat portus & tuta munimenta ad bellum : opera manent interrupta, & eminentiæ magnæ murorum, & machinæ eductæ* ad *cœlum. Statim atque dilecta uxor Jovis cognovit hanc tali veneno imbutam* eſſe, *nec famam obſiſtere* ejus *inſaniæ*; *Juno compellat Venerem talibus verbis : Nempe reportatis pulchram laudem, & magna ſpolia, & tu, & filius tuus*; *magnam & memorabilem gloriam : quod una mulier ſuperata ſit fraude duorum Deorum. Nec vero me latet, te timuiſſe noſtros muros, & ſuſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ. Sed quis erit finis? aut quo jam* tendimus *tanta contentione? Quin potius facimus pacem æternam & firmas nuptias obtines quod quæſiviſti toto animo : uritur amans Dido, & hauſit per oſſa amorem. Gubernemus igitur hanc gentem communem, & æquis poteſtate: liceat obedire Phrygio marito, & tradere in manum tuam Tyrios* quaſi *dotem.* Cum *Venus ſic cœpit* loqui *illi : nam agnovit* illam *locutam eſſe ficto conſilio,*

NOTÆ.

85. *Si fallere poſſit amantem.*] Eâdem formâ, Æ. 6. 78. *Magnum ſi pectore poſſit Excuſſiſſe Deum.*

88. *Minæ Murorum.*] Contendunt cum Turnebo plerique omnes *minas* eſſe partes altiſſimas murorum, pinnas feneſtratas, vel quia inde propugnatores hoſtibus *minantur*, juxta Turnebum; vel quia partes illæ maxime *eminent*, juxta Hortenſium. Sed quia id auctoritatibus firmant ſequioris ſæculi ſcriptorum, Rufini, Ammiani: vix fidem habeo: ſuſpicorque *minas* dici, non de muris tantum, ſed etiam de celſis quibuſlibet acervis ac molibus imperfectis, quæ ruinam videntur *minari*, aut certe ipſo aſpectu terrent. Juvant conjecturam hic, *opera imperfecta.*

89. *Machina.*] Sunt qui pro ædificiis ſumant: ego pro machinis illis, quæ ad ſubvehendos lapides, attollendamque molem ædificii eriguntur.

91. *Nec famam obſtare furori.*] Nec famæ curam ac ſtudium obſtare amori ardentiſſimo, qui ſæpe in furorem accenditur. *Saturnia*, Juno, Saturni & Opis filia. De *Venere*, Æ. 1. 660. De ejus puero Cupidine, Æ. 1. 661.

96. *Veritam te mœnia noſtra.*] Et vere Venus Æ. 1. 675. ideo ſub Aſcanii habitu Cupidinem Didoni obtulit, qui eam in amorem Æneæ illiceret: ne Juno, Carthaginis propugnatrix, Trojanis infeſta, hoc hoſpitio adverſa eis abuteretur: *Vereor quo ſe Junonia vertat hoſpitia.* De *Hymenæo* Deo, pro nuptiis, G. 60.

102. *Paribus Auſpiciis.*] Tranſlata dicta a comitiis, ubi creabantur conſules capto pariter volatu avium, quod proprie auſpicium eſt.

103. *Liceat Phrygio ſervire marito*, &c. *Liceat*, me ac Didonem; Deam nempe, Reginamque, ſervire *Phrygio*, id eſt exuli & ſervo; quod acerbe ac maligne dictum erat enim Phryges Trojani tumentes, & univerſim tota gens notâ ſervitutis aliquâ infamis: ex ea enim ſervi ac mancipia vulgo petebantur, ut notat Athenæus, & paſſim apud ſcriptores videre eſt. De *Phrygia*, Æ. 3. 385.

104. *Dotaleſque.*] *Dos*, eſt patrimonium uxoris, & quicquid viro cum uxore datur.

Quo regnum Italiæ Libycas averteret oras)
Sic contra est ingressa Venus : Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello ?
Si modo, quod memoras, factum fortuna sequatur,
Sed fatis incerta feror : si Juppiter unam
Esse velit Tyriis urbem, Trojaq; profectis ;
Misceníve probet populos, aut fœdera jungi.
Tu conjux : tibi fas animum tentare precando.
Perge, sequar. Tum sic excepit regia Juno :
Mecũ erit iste labor: nunc qua ratione, quod instat,
Confieri possit, paucis, adverte, docebo.
Venatum Æneas, unaque miserrima Dido,
In nemus ire parant : ubi primos crastinus ortus
Extulerit Titan, radiisq; retexerit orbem.
His ego nigrantem commista grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, saltusq; indagine cingunt,
Desuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.
Diffugient comites, & nocte tegentur opacâ.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
Devenient : adero, &, tua si mihi certa voluntas,
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.

ut abduceret imperium ab *Italia ad Africanam terram : Quis stultus recuset talia ? aut malit tecum disceptare bello ? dummodo sors promoveat consilium quod suggeris. Sed satis rapior dubia : utrum Jupiter velit eamdem urbem esse Tyriis, & iis qui venerunt Trojâ ; aut approbet confundi nationes, aut nuptias sociari. Tu es* ejus *uxor, tibi facile* est *sollicitare precibus mentem* ejus. *Perge, sequar. Tum sic respondit Juno regina ; Mea erit illa cura : jam attende, paucis* verbis *explicabo, quo modo* id *quod imminet, possit perfici. Æneas & miserrima Dido parant ire venatum in sylvam, quando Sol crastinus primo extulerit* se *orientem, & luce detexerit mundum. Ego, dum equites current, & claudent sylvas retibus, desuper immittam obscuram nubem mixtâ grandine, & commovebo fulmine totum aërem. Dispergentur comites, & occultabuntur densis tenebris. Dido & dux Trojanus pervenient* ad *idem antrum : præsens ero, &, si tua consensus mihi certus est, sociabo* illam *firmo conjugio & addicam* Æneæ *propriam.*

NOTÆ.

106. *Qui regnum Italiæ*, &c.] Æ. 1. 23. *Progenies sed enim Trojano à sanguine duci Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces : Hinc populum late regem . . . venturum :* nempe Romanum Italum : cujus parentem Æneam ideo nam Juno insequebatur, ejeceratque vi tempestatis ad litus Africæ ; ut eum à fundando in Italia regno averteret, ac debitum ejus fatis orbis imperium in Africa stabiliret.

110. *Fatis incerta feror : si.*] Pro *an :* ita fere, v. 15. *Si fallere possit amantem* ; id est, ut videat *an fallere possit amantem.*

116. *Confieri.*] Baldus Ciceroni, in Epist. ad Atticum, l. 9. 10. *Ut per te res tota conficeretur.* Cæsar, de bello Gall. l. 7. *Postquam id difficilius confieri animadvertit.*

119. *Titan.*] Solis nomen : Refert Gyraldus ex antiquis fabularum auctoribus, *Titeam*, quæ Terra dicta etiam est, è *Cœlo* genuisse *Titanas*, quorum unus fuit *Hyperion*, qui ex sorore *Basilea* suscepit *Solem* & *Lunam*. Unde Sol Titan dictus est gentili nomine. Omnia quippe incerta in fabulis.

121. *Trepidant alæ.*] *Trepidant :* non semper est, *timent*, sed aliquando *festinant*, ut hic, & Æ. 11. 10. *Ne trepidate meas Teucri defendere naves, neve armate manus :* id est, *ne festinate*, prohibet enim defendi. *Alæ*] Idem sunt in equestri, quod in acie pedestri *cornua :* sic dictæ, quia equestres turmæ pedestres copias quasi *alas* tegunt. Et venatorum species quatuor profert Joannes Scoppa è veteri fragmento, *investigatores, indicatores, insidiatores*, & *alatos*, qui equo feras in casses urgent.

Indagine cingunt.] *Indago*, juxta Servium, est ipsa ferarum inquisitio. Juxta Hortensium, sunt canes ferarum indagatores atque inquisitores. Juxta Budæum, quem sequuntur plerique omnes, est retium ac plagarum series in perticas sublata captandis feris. Facit pro Budæo quod *indago*, ut plurimum, jungitur cum verbis *cingendi, includendi*. Facit pro Hortensio, nomen ipsum, *indaginis*, quod in canes melius cadit : tum illud G. 1. 140 *Canibus circumdare saltus :* tum istud è Livio l. 7. *Cum præmissus eques velut indagine dissipatos Samnites ageret* ; quod canibus longe convenientius est. Hinc suspensus hæreo de utroque quid statuam.

Trepidant . . . cingunt.] Certe hic tempus præsens est pro futuro : quod jam notavimus, v. 52,

Hic erit Hymen. Non obſiſtens petenti Venus annuit, & riſit ob *fraudem repertam* à Junone. *Interim Aurora ſurgens deſeruit Oceanum. Luce ortâ juventus electa exit* è *portis.* Adſunt *retia ſubtilia, plagæ, haſtilia latâ cuſpide & equites Maſſyli, & virtus odoratrix canum, erumpunt. Primi Carthaginenſium expectant ad portas reginam tardantem in cubiculo: ſtatque equus ornatus auro & purpura, & acer mandit fræna ſpumans. Denique procedit comitante magnâ turbâ, cincta verſicolore inſtitâ* circa *Tyriam chlamydem: huic pharetra* eſt *aurea, capilli colliguntur in* nodum *aureum, aurea fibula* coërcet *veſtem purpuream. Nec non & Trojani comites & latus Aſcanius eunt quoque: Æneas ipſe formoſiſſimus aliis omnibus addit ſe ſocium, & adjungit ſuas turmas. Quis eſt Apollo, quando frigidam Lyciam flumenque Xanthum relinquit,*

Hic Hymenæus erit. Non adverſata, petenti
Annuit, atque dolis riſit Cytherea reperta.
Oceanum interea ſurgens Aurora relinquit.
It portis jubare exorto delecta juventus,
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſyliq; ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant: oſtroq; inſignis & auro
Stat ſonipes, ac fræna ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur magnâ ſtipante catervâ,
Sidoniam picto chlamydem circundata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.
Necnon & Phrygii comites, & lætus Iülus,
Incedunt: ipſe ante alios pulcherrimus omnes
Infert ſe ſocium Æneas, atque agmina jungit.
Qualis, ubi hybernam Lyciam, Xanthiq; fluenta

NOTÆ.

127. *Hymenæus.*] Deus nuptiarum præſes, G. 3. 60. *Cytherea*, Venus, Æ. 1. 261. *Aurora*, G. 1. 249.

130. *Jubare exorto.*] Primum diluculum notat: nam *Jubar*, juxta Varronem, lib. 6. de LL. *dicitur ſtella Lucifer, quæ in ſummo habet diffuſum lumen, ut leo in capite jubar:* A quibuſdam etiam pro Sole ſumitur: & generatim pro rerum quarumlibet ſplendore: Stat. Theb. 9. 699. *Et pictum gemmis galeæ jubar.*

131. *Retia, plagæ*, &c.] Venatoria inſtrumenta. *Retia rara*, caſſes minus denſo filo contexti. *Plagæ*; vel majora retia, juxta Turnebum; vel, juxta Servium, funes quibus retia tenduntur circa imam ſummamque partem. *Venabula*; tela, ſive haſtæ breviores, ferro latiore.

132. *Odora canum vis.*] *Odoratrix*, nam *odora* propriè eſt, quæ odorem ex ſe emittit; *odoratrix* vero, quæ percipit.

Canum vis] Vel *copia & multitudo*: ut apud Cicer. de Aruſp. reſponſis, 22. *Vis innumerabilis ſervorum.* Vel *facultas odorandi*, ut apud eumdem, de Divin. 2. 35. *vis cordis ad vivendum*; & 37. *vis quædam ſentiens.* Vel *canes ipſi:* Græco more, ut Homerus dixit Iliad. 3. 105. Πρίαμοιο βίην, *Priami vim*, pro ipſo *Priamo*.

Maſſyli.] Gens Africana, admodum incerti ſitus; à Virgilio ponitur ad occidentem Carthaginis, nempe ad oceani fines, ut videbitur, v. 483.

133. *Cunctantem.*] Scilicet placendi ſibi ex iis fuit mulieribus, de quibus Ter. Heaut. A. 2. S. 2. 11. *Dum comatur eſt.* De *oſtro*, purpura, G. 2. 506.

137. *Sidoniam chlamydem picto limbo.*] *Sidoniam*, explico purpuream, à Sidone, urbe Phœniciæ, vicina Tyro, unde purpura celebris, G. 2. 506. *Picto*, interpretor, diverſi purpura coloris, fortaſſe aurei. *Limbo*, inſtitâ, in extrema ora chlamydis. *Chlamydem*, veſtem militarem ac venatoriam, thoraci ſuperpoſitam, *caſſaque.*

138. *In aurum.*] Vel in reticulum aurei contextus implexi crines: vel crines ipſi ſtricti loris in aurei nodi formam ligati. *Phrygii*, Aſiæ regione, unde Trojani ortus, Æ. 1. 385. De *Iulo*, Aſcanio, Ibid.

143. *Qualis ubi*, &c.] Comparavere Virgilius Æ. 1. 502. Didonem cum Dido nunc Æneam cum fratre Dianæ Apollinem. Et aliquantum expreſſa res eſt ex duobus Apollonii locis, Argon. l. 1. Solemnis autem erat opinio, Deos certis anni temporibus commutare ſedes: aitque Servius conſtare, ſex hybernis menſibus Apollinem apud Pataram Lyciæ urbem oracula reddere, ſex æſtivis apud Delum Ægæi maris inſulam. *Lycia*, regio eſt Aſiæ minoris, ad meridiem maritima urbs ibi *Patara* fuit, nunc *Patea*, Apollinis templo quondam inſignis, & Xanthus fluvius & urbs, nunc *Santo*.

Deſerit,

Deſerit, ac Delum maternam inviſit Apollo,
Inſtauratq; choros, mixtiq; altaria circum
Creteſq; Dryopeſq; fremunt: pictiq; Agathyrſi:
Ipſe jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atq; implicat auro:
Tela ſonant humeris. Haud illo ſegnior ibat
Æneas: tantum egregio decus enitet ore.
Poſtquam altos ventum in montes, atq; invia lu-
Ecce feræ ſaxi dejectæ vertice capræ (ſtra:
Decurrêre jugis: alia de parte patentes
Tranſmittunt curſu campos atque agmina cervi
Pulverulenta fugâ glomerant, monteſq; relinquũt,
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo: jamq; hos curſu, jam præterit illos,
Spumantemq; dari pecora inter inertia votis (nem.
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leo-
Interea magno miſceri murmure cœlum
Incipit: inſequitur commiſta grandine nimbus.
Et Tyrii comites paſſim, & Trojana juventus,
Dardaniuſq; nepos Veneris, diverſa per agros
Tecta metu petiere: ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux & Trojanus, eandem
Deveniunt: prima & Tellus & pronuba Juno

ac petit Delum inſulam *matris & renovat choreas, & mixti Cretenſes Dryopeſque pictique Agathyrſi latantur circa aras: ipſe incedit in cacuminibus Cynthi, & componens effuſos capillos cingit tenerâ coronâ, involvitque auro: ſagittæ ſonant ad humeros. Non deformior illo Æneas incedebat, tanta pulchritudo elucet in eximio vultu. Poſtquam perventum eſt ad altos montes & cubilia* ferarum *inacceſſa: ecce capræ ſylveſtres emiſſæ è cacumine rupis decurrerunt per colles: ex alia parte cervi prætereunt curſu campos apertos, & fugiendo colligunt ſe in greges pulverulentos, ac deſerunt montes. At juvenis Aſcanius per medias valles exultat in equo generoſo: & jam hos, jam illos anteit curſu, cupitoque concedi votis ſuis aprum ſpumantem inter pigros illos greges, aut rufum leonem deſcendere è monte. Interim cœlum incipit turbari magno tumultu: ſuccedit nubi mixtâ grandine. Paſſim & comites Carthaginenſes, & juventus Trojana, & Trojanus nepos veneris, hinc inde per agros quæſiverunt diſperſas caſas: torrentes cadunt è montibus. Dido & dux Trojanus deveniunt in idem antrum: & prima Tellus ac Juno pronuba.*

NOTÆ.

144. *Delum maternam*] Qui in ea Ægæi maris inſula Dianam & Apollinem Latona è Jove peperit. Æ. 3. 74. & 77.

146. *Creteſque, Dryopeſque*, &c.] Conſluentes ad oraculum Delium undecumque populi. *Cretes* ex inſula Cretæ, *Candie*: Æ. 3. 104. *Dryopes*, ex Strabone l. 9. fuerunt in Peloponneſo; eò tranſvecti, vel à Dryope Arcade, cum antea circa Sperchium Theſſaliæ fluvium habitarent; vel ab Hercule ejecti è Doride, quæ eſt juxta Parnaſſum montem. *Agathyrſi*, gens Scythica, qui ex Mela l. 2. 1. *Ora arcuſque pingebant, ut quiſque majoribus præſtabat, ita magis vel minus.* Juxta alios gens Sarmatica. *Cynthus*, mons in inſula Delo. Æ. 3. 92.

151. *Luſtra*] Ferarum cubilia: quare? G. 2. 471. De *Cervis*, quos eſſe in Africa multi negant, Æ. 1. 188. Affirmant tamen Oppianus & Philoſtrati aliorumque teſtimonia apud Cerdanum.

163. *Dardanius nepos Veneris.*] Aſcanius, filius Æneæ, qui Anchiſe & Veneris filius: *Dardanius*, Trojanus, Æ. 1. 239.

166. *Prima & tellus, & pronuba Juno.*] Conſtat ad ſingula gravioris momenti negotia ſolitos veteres captare auſpicia atque omina; ſed præſertim ad nuptias: ut diximus Æ. 1. 350. Igitur omina quæ fuerint hic notandum eſt. I. Quidam aiunt *Tellurem* quoque è Diis fuiſſe nuptiarum præſidibus: *prima* autem dicitur ordine ſignificandi, quia tunc prima omnium ſigna dedit: quæ autem? niſi terræ motum. II. *Juno*, ut conſtat, nuptiis præfuit, hinc dicta *Pronuba*, Γαμήλια à γάμος nuptiæ. Hæc autem, cùm pro aëre terræ proximo ſæpe ſumatur; ſignum dedit, *nimbis* & *commixta grandine*. III. *Æther* ſuperior, & ignea mundi pars, quæ *Jupiter* aliquando dicitur, ſigna dedit fulguribus & fulmine; juxta eorum opinionem, qui fulmina putabant, non in media aëris regione fabricari, ſed à Jove mitti & igneo æthere. *Conſcius* dicitur: quia nuptiarum illarum conſcii & auctores ſuperi ipſi fuerant, Juno, Venus, & ipſe, quem ſuum in conſilium adegerant, Jupiter, v. 110. & ſequentibus.

dant ſignum : fulgura emicuerunt, & cœlum particeps conſilii de conjugio, & Nymphæ ululârunt ex alto cacumine. Ille dies primus auctor fuit exitii, & primus calamitatum : nec enim Dido amplius terretur ſpecie aut rumore, nec jam exercet amorem ſecretum ; hunc appellat conjugium, & velat crimen hac appellatione. Statim Fama currit per magnas urbes Africæ : Fama, malum, quo nullum eſt celerius, præſtat agilitate, & auget vires eundo : parva primum, ob timorem ; mox erigit ſe in aërem, inceditque per terram, & abſcondit caput inter nubes. Terra mater irritata ob furorem Deorum produxit illam, ut narrant, ultimam ſororem Cœo & Encelado, velocem pedibus & citis alis : monſtrum horribile, ingens, cui quot ſunt plumæ in corpore, tot oculi aperti vigilant ſubter eas (res mirabilis dictu) tot linguæ, tot ora loquuntur, tot arrigit aures. Volat nocte per medium cœli, & per umbram terræ, ſtridens, nec permittit ſomnum oculis : die ſedet ſpeculatrix, aut in faſtigio ſummi tecti,

Dant ſignum : fulſere ignes & conſcius æther
Connubii, ſummoq: ululârunt vertice Nymphæ.
Ille dies, primus leti primuſque malorum
Cauſa fuit : neq;enim ſpecie famâve movetur,
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem ;
Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes :
Fama, malum quo non aliud velocius ullum :
Mobilitate viget, viresq; acquirit eundo :
Parva metu primo ; mox ſeſe attollit in auras,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, irâ irritata Deorum,
Extremam(ut perhibent)Cœo Enceladoq; ſororem
Progenuit;pedibus celerem & pernicibus alis :
Monſtrum horrendum,ingens : cui quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter (mirabile dictu)
Tot linguæ,totidem ora ſonant,tot ſubrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terræq; per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno :
Luce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti,

NOTÆ.

167. *Fulſere ignes*, &c.] Mos erat in nuptiis, ut ſponſæ ad ſponſum eunti præferrentur faces ; ut puellæ ad mediam noctem ante conjugum fores lætis carminibus perſtreperent, quorum exemplum inſigne ſupereſt apud Theocritum Idyllio 18. Ideo Virgilius hic adhibet *fulgura* pro facibus ; & *ululatum Nympharum*, pro carminibus.

168. *Nymphæ.*] Vel fuere *Oreades*, Nymphæ montium, quia erant in ſpelunceæ *ſummo vertice*. De iis Ecl. 2. 46. Vel, ut cenſet Cerdanus, *Diræ & Furiæ*, quæ pro Nymphis ab amantibus acceptæ fuerint. De quo errore ſic Dido apud Ovid. Heroid. 7. 73. *Audieram voces : Nymphas ululaſſe putavi : Eumenides ſatis ſigna dedere meis.*

170. *Neque enim ſpecie famâve movetur.*] Non ſpecie, ac præſenti deformitate ſceleris ſui ; nec fama ac ſermone abſentium hominum.

174. *Fama malum*, &c.] Vapulat à Macrobio aliiſque Virgilius, ob eam famæ deſcriptionem, quam tamen ſubſequentes poëtæ imitari fruſtra conati ſunt : & certe multum habet acuminis. *Mobilitate viget*, quia eſt incerta ac mutabilis. *Vires acquirit eundo*, qua vel una re monſtrum videri poteſt, cum eundo cætera deficiant. *Parva metu primo*, nec, &c. quia non niſi timide primo, quæ ſint tacenda, divulgantur. *Caput inter nubila condit* : quia licet ſparſa ſit ubique fama, ſepe tamen ejus caput, atque auctor, & origo, ignorantur. *Terra parens extremam progenuit ſororem* gigantibus : quia Fama turpia Deorum ſcelera evulgavit : qui videtur extremus Terræ conatus in Deos, poſt extincta Gigantum bella. Huic *plumæ multæ* : quia unusquisque de ſuo aliquam quaſi plumam famæ addit. *Vigiles oculi ſubter plumas* : quia videt omnia, videtur à nemine. *Nocte volat* : neque enim animadverti poteſt, qui fiat, ut tantillo tempore tam longe lateque pervagetur. *Luce ſedet cuſtos* : ut obſervet quæ tractantur inter homines ; præſertim in ædibus regum, magniſque urbibus. Cæterum tam eſt apta vera, quam falſa evulgandis.

179. *Cœo, Enceladoque ſororem.*] Gigantum præcipuis, Terræ ac Titanis filiis : qui bellum Jovi intulerunt ad ulciſcendam patris injuriam, cui cœli regnum, ut fratri Saturni natu majori, debitum eſſe contendebant. Hi aggeſtis montibus, ut cœlum aſcenderent, iiſdem oppreſſi ſunt.

Turribus

Turribus aut altis, & magnas territat urbes :
Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.
Hæc tum multiplici populos sermone replebat
Gaudens, & pariter facta atq; infecta canebat :
Venisse Æneam Trojano à sanguine cretum,
Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido :
Nunc hyemem inter se luxu, quam longa, fovere
Regnorum immemores, turpiq; cupidine captos
Hæc passim Dea fœda virûm diffundit in ora. 195
Protinus ad regem cursus detorquet Iarbam :
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone satus, raptâ Garamantide Nymphâ,
Templa Jovi centum latis immania regnis, 199
Centum aras posuit : vigilemq; sacraverat ignem,
Excubias Divûm æternas, pecudumque cruore
Pingue solum, & variis florentia limina sertis.
Isque amens animi & rumore accensus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina Divûm,
Multa Jovem manibus supplex orasse supinis. 205
Juppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
Gens epulata toris Lenæum libat honorem,

aut in altis turribus, & tremefacit magnas urbes : tam retinens mali & falsi, quam nuntia veri. Illa tunc lata implebat populos vario rumore, & narrabat perinde facta & non facta : Æneam venisse, ortum è Trojano sanguine, cui marito sociare se dignetur formosa Dido : nunc illos in *luxu traducere inter se hyemem, quam longa* est, *oblitos regnorum, & correptos inhonesto amore. Turpis Dea spargit hæc passim per ora hominum. Confestim deflectit volatum ad regem Iarbam : inflammatque sermonibus animum* ejus, *& accumulat iras. Ille natus* Jove *Ammone, & Nymphâ Garamantide raptâ, struxerat Jovi centum templa spatiosa vastis in regnis, & centum altaria : & dedicaverat ignem immortalem, perpetuas excubias Deorum ;* & dedicaverat *terram pinguem sanguine victimarum, & portas ornatas sertis versicoloribus. Ille autem impunitis & inflammatus rumore acerbo, dicitur ante altaria, inter media simulacra Deorum, supplicatis manibus plurimùm orasse Jovem : O Jupiter omnipotens, cui gens Maurica epulans in versicoloribus lectis nunc effundit Bacchicum liquorem,*

NOTÆ.

198. *Hic Ammone satus.* | *Jupiter Ammon*, Ægyptiis & Afris celebre oraculum ac templum habuit in Libya, ad orientem Cyrenaicæ regionis, ad occidentem Ægypti, ad septentrionem Garamantum ac Nasamonum : in irriguo & palmifero loco, quamvis tota regio aridissima ac desertissima sit. Hujus origo varie refertur : tribuitur tamen maxime Libero, sive Baccho, cui per Libyæ deserta iter facienti, aries cornu fontem ibi monstravit ; quem ille Jovem esse patrem arbitratus, templum ibidem erexit Jovi, cornuto & arietino capite, vocavitque *Ammona*, ab *arena*, quæ Græcis ἄμμος vel ψάμμος. Plutarchus tamen lib. de Iside, videtur negare nomen esse illud Græcæ originis, sed Ægyptiorum proprium. Unde aliqui putant *Ham*, sive *Cham*, Noe filium, primum Ægypti cultorem, sub eo coli nomine : alii *Solem*, qui, ut & *calor*, dicitur Hebræis *Hamma*, eique volunt, ut & Mosi, appicta esse cornua pro radiis. Et vero ex Curtio l. 4. juxta illud templum fons erat quoque, Solis dictus, qui rigescebat interdiu, noctu fervebat ; tepidus aut frigidus, pro vario Solis accessu aut recessu. Hoc adiit oraculum Alexander, cum esset in Ægypto : ab eoque se Jovis filium dici per sacerdotem curavit. Hujus hic Iarbas filius dicitur fuisse, & *Garamantidis* Nymphæ ; sive *Garamantis* proprium, sive gentile nomen sit : non enim longe aberant populi Garamantes. De *Iarba*, v. 36.

199. *Templa Jovi centum*, &c. | Aliqui inde colligunt Iarbam Ammonis templi conditorem dici : sed perperam : cum centum illa templa, *latis regnis*, id est, variis latissimi regni locis condita dicantur.

200. *Vigilem ignem.* | Plutarchus, lib. de defectu oraculorum, testatur in Ammonis templo lucernam fuisse perpetuo ardentem, de quo more, Æ. 2. 297.

205. *Supinis.* | Notetur mos orandi veterum, non expansis, non porrectis ; sed supinis manibus, ita ut palmæ cœlo obversæ essent.

206. *Cui gens Maurusia*, &c. | *Mauri* sive *Mauri*, partem Africæ occidentalem obtinebant, ab usque Carthagine aut Numidia, ad fretum Gaditanum : varias in gentes distributi.

207. *Gens epulata toris*, &c. | Post sacrificia solebant è victimarum extis epulari, inque epulis vina in honorem Deorum *libare* & effundere. De *epulis* illis, Æ. 7. 175. De *libatione*, Æ. 1. 740. De *toris*, lectis vulgo gramineis, Æ. 3. 224. De *Lenæo*, sive Bacchico honore, pro vino, G. 2. 4.

videſne hæc? an vero, fruſtra timemus te, ô pater, cum vibras fulmina: an fulgura vana in nubibus terrent mentes, & edunt inutiles ſonos? Mulier, quæ vaga in regione noſtra condidit parvam urbem empzione, cui dedimus litus colendum, cui impoſuimus *conditiones loci: rejecit nuptias noſtras, & admiſit in regnum Æneam maritum. Et nunc ille Paris cum comitatu effœminato, ſubligatus mitrâ Lydiâ* circa *mentum & capillos delibutos fruitur prædâ: nos ſcilicet inferimus dona tuis templis, & ſuſtentamus famam inanem. Omnipotens audiit* eum *precantem talibus verbis, & hærentem* ad *aras: & flexit oculos ad urbem regiam, & ad amantes negligentes famæ honeſtæ. Tunc ſic loquitur ad Mercurium, & imperat talia: Vade, age, fili, advoca Zephyros, & deſcende alis: & alloquere Trojanum ducem, qui nunc moratur in Tyria Carthagine, nec conſiderat urbes à fatis* ſibi *conceſſas: & porta per levem aërem mandata mea. Ille ejus formoſiſſima non eum nobis pollicita fuerat talem, nec eam ob rem bis eripuit* eum *iterum armis:*

Aſpicis hæc? an te, genitor, cum fulmina torq
Nequicquam horremus? cæciq; in nubibus ig
Terrificant animos, & inania murmura miſc
Fœmina, quæ noſtris errans in finib⁹ urbem
Exiguam pretio poſuit; cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus: connubia noſtri
Reppulit, ac dominum Ænean in regna rec
Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu,
Mæoniâ mentum mitrâ crinemque madent
Subnexus, rapto potitur: nos munera tem
Quippe tuis ferimus, famamq; fovemus in
Talibus orantem dictis, araſque tenentem
Audiit omnipotens: oculoſq; ad mœnia torſit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc ſic Mercurium alloquitur, ac talia mand
Vade, age, nate, voca Zephyros, & labere pen
Dardaniumq; ducem, Tyria Carthagine qui n
Expectat, fatiſq; datas non reſpicit urbes,
Alloquere: & celeres defer mea dicta per au
Non illum nobis genetrix pulcherrima tal
Promiſit, Graiſumque ideo bis vindicat arm

NOTÆ.

215. *Paris*, &c. | Æneam vocat Paridem, id eſt, mollem: de eo Æ. 1. 31. Proptereaque Athenæus l. 1. notat Homerum nemini Heroum uſum unguentorum, præterquam Paridi, tribuiſſe: erat autem uſus ille præcipue in capillis: unde mox addit, *crinemque madentem*. *Semiviro comitatu.* | Alludit ad morem Phrygum, apud quos inſignis erat cultus Deæ Cybeles, cujus ſacerdotes exſecabantur, unde molles & effœminati evadebant, vocabanturque *Galli*.

216. *Mæoniâ mitrâ*, &c. | Lydi ex Strabone, l. 13. Priami tempore vocabantur *Mœones*, *Meones*, vel *Maiones*; *Maones*: paulo poſt *Lydi*, à Lydo rege, Herculis nepote, Æ. 2. 781. *Lydia* porro, Aſiæ minoris mediterranea regio eſt, quæ à poëtis ſolet Phrygiæ annumerari, ex eodem Strabone l. 14. Ad orientem ac ſeptentrionem habet Phrygiam majorem; ab occidente Æolidem: flumina *Pactolum* & *Hermum*, aureis arenis inſignia: montem *Tmolum*, vino & croco celebrem: unde regio tota divitiis deliciiſque nobilis fuit. Illic in uſu erat *mitra*, pileum muliebre, incurvum: baccis inſigne, ac redimiculis vinculiſque, quibus mento ſubligabatur.

217. *Subnexus.* | Ita emendo cum Gevartio, Elect. lib. 1. c. 7. Olim legebatur ſ[illegible] literis vel ante Servii tempora male corrupt[illegible] Fruſtra quippe Servius interpretabatur, *ei[illegible]nem unguentatum ſubnixum habens*, vel *ſubni[illegible] elatus*. Fruſtra Turnebus explicabat, *ſub nom[illegible] crinem ac mentum ſubjectum habens*. Utrag[illegible] enim interpretatio ſenſu caret & a[illegible] noſtra rectior & ſimplicior.

218. *Famam inanem.* | Qua dicor filium rex Libyæ, conjux Didonis futurus.

219. *Araſque tenentem.* | Mos ſuppli[illegible]um ac ſacrificantium: unde Varro apud [illegible]crobium l. 3. 2. ait *aras* dictas olim eſſe [illegible] quaſi *anſas*, quibus vaſa teneri ſolent; quemadmodum *Valerii* & *Furii*, prius dicebantur *Valeſii* & *Fuſii*.

222. *Mercurium.* | De eo, infra, v. 298. l. 1. 301. De *Zephyris*, ventis occidentalibus, Ecl. 5. 4. De *Dardaniis*, Trojanis, Æ. 1. 238. De *Tyria Carthagine*, ſupra in argumento.

228. *Bis vindicat armis.* | Æneam *Venus* bis è Græcorum armis eripuerat. *Primo*, quando Diomedes in Trojana obſidione, Æneam ſaxo in pectore percuſſit, ut is in genua prolapſus haud dubie occidendus fuiſſet, niſi Venus eum peplo circumfuſum eripuiſſet morti, Iliad. 5. 315. *Secundo*,

Sed fore qui gravidâ imperiis, belloq; frementem
Italiam regeret, genus alto à ſanguine Teucri
Proderet, ac totum ſub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem :
Aſcanio-ne pater Romanas invidet arces ? 234
Quid ſtruit? aut quâ ſpe inimica in gente moratur?
Nec prolem Auſoniam & Lavinia reſpicit arva?
Nariget : Hæc ſumma eſt, hic noſtri nuntius eſto.
Dixerat. Ille patris magni parere parabat
Imperio : & primum pedibus talaria nectit
Aurea; quæ ſublimem alis, ſive æquora ſupra, 240
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit : hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias ſub triſtia Tartara mittit,
Dat ſomnos adimitq; & lumina morte reſignat.
Illâ fretus agit ventos, & turbida tranat 245
Nubila. Jamque volans apicem & latera ardua
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit : (cernit

ſed pollicita fuerat hunc *futurum qui poſſideret Italiam plenam regnis, & belli cupidam :* qui *probaret originem ſuam* eſſe *è nobili ſanguine Teucri, & ſubjiceret imperio ſuo totum orbem. Si nullus ſplendor tantorum factorum* hunc *movet, nec ſuſcipit ipſe laborem ad ſuam laudem : an pater invidet Aſcanio Romanam urbem ? Quid parat ? aut quâ ſpe manet apud gentem inimicam ? nec cogitat poſteritatem Italicam, & campos Lavinios ? Navim conſcendat : hæc* eſt *ſumma, hic ſit* illi *nuntius à nobis. Sic locutus erat. Mercurius parabat ſe ad obediendum juſſis magni patris : & primo ſubligat talaria aurea ; quæ, ſeu ſupra mare, ſeu ſupra terram, ferunt pennis* eum *volantem pariter cum rapido vento. Deinde accipit virgam : per hanc ille educit ex inferis animas pallidas, alias dejicit ad triſtes inferos, præbet aufertque ſomnos, & ex morte aperit oculos. Hac inſtructus pellit ventos & traiicit turbidas nubes. Jamque volans videt cacumen & excelſa lateri duri Atlantis, qui capite ſuſtinet cœlum :*

NOTÆ.

quando Æneas, matris conſilio & auxilio, è Trojano incendio ereptus & ad fugam incitatus eſt, Æ. 2. 619. Neque enim iis aſſentior, qui explicant de ejus congreſſu cum Achille, ubi à Neptuno morti ereptus eſt, Iliad. 20. 290. Namque hanc ei opem non Venus, ſed Neptunus contulit.

229. *Gravidam imperiis.* | Variis regnis regibuſque diſtinctam ac plenam : qua forma dixit, G. 2. 5. *Pampineo gravidus autumno floret ager.* De *ſanguine Teucri*, Trojanorum parentis, Æ. 1. 239. De *orbis* imperio Trojanis Romaniſque promiſſo, Æ. 1. 282.

234. *Aſcanio-ne*, &c. | De eo, Æ. 1. 271. Albam condidit, unde prodiit *Roma* per *Romulum*, Albanorum regum ſobolem. Æ. 1. 273. 278. De *Auſonia*, Italia, Æ. 3. 171. De *Lavinio*, ab Ænea condita urbe, Æ. 1. 6.

239. *Talaria.* | Calceamenta alata Mercurii : quæ Valerius Flaccus vocat *plantaria :* Statius *alas plantares.*

242. *Virgam.* | Quam dono viciſſim accepit ab Apolline Mercurius, cum ei lyram dediſſet. Hac inſtructus cum abiret in Arcadiam, incidit in ſerpentes duos ad pugnam comparatos, projectaque virgâ ſtatim compeſcuit. Unde pacis ſymbolum evaſit virga illa duobus implexa ſerpentibus : quam Græci legatis ſuis dabant, ad pacem & ſecuritatem ; vocabantque κηρύκιον, quia *legati* κήρυκες, ex qua voce Latini virgam ipſam appellaverunt, cum aliqua literarum deformatione, *Caduceum.* De *Orco*, qui pro inferis ſumitur, G. 1. 277. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, G. 1. 36.

244. *Lumina morte reſignat.* | I. Explicat Servius, *claudit :* malè : cum opponuntur *reſigno* & *ſigno*, id eſt, *ſigillis munio, claudo.* II. Explicat Turnebus, *aperit in buſto :* idque haurit è Plinio l. 11. 37. *Morientibus* oculos *operire, rurſuſque in rogo patefacere, Quiritum magno ritu ſacrum eſt : ita more condito, ut neque ab homine ſupremum eos ſpectari fas ſit ; & cœlo non oſtendi, nefas.* Hoc igitur officium tribuit Mercurio : ſed quia ſolebat id fieri à cognatis, antequam buſto cadaver imponerent : ideo, III. Explico, *aperit oculos ex morte ;* id eſt, *revocat è morte corpora :* quod quintum officium à primo diſtinguitur : primum enim eſt, *quod animas ex Orco evocet*, ſive ut Jovi ſiſtat, ſive ad alia miniſteria : quintum eſt, quod *corpora ipſa revocet à morte, oculoſque corporis aperiat.*

247. *Atlantis.* | *Atlas* mons Africæ maximus, nivoſo ſemper cacumine, Mauritaniam à Libya interiore dividens ; & ad oceanum occiden-

Atlantis

Atlantis, cui caput piniferum, ſemper circundatum nigris nubibus, tunditur ventis & pluviis. Nix ſuperjecta tegit humeros: præterea fluvii devoluuntur è mento ſenis, & barba horrida concreſcit glacie. Hic primo ſtetit Mercurius contendens alis aqualibus, hinc delapſus toto corpore ſe impulit ad undas: ſimilis volucri, quæ circa litora, circa rupes piſcoſas volat demiſſe prope mare. Non aliter proles Cyllenia veniens ab Atlante *avo materno, volabat inter cœlum & terram, ſcindebat aerem & litus arenoſum Libyæ. Statim atque alatis pedibus attigit caſas; vidit Æneam fundantem arces, & reparantem tecta: illi autem erat enſis interpunctus jaſpide fulvâ, & toga rubeſcebat ex Tyriâ purpurâ pendens ex humeris: quæ ornamenta fecerat opulenta Dido, & diſtinxerat telas ſubtili auro. Statim aggreditur* eum his verbis: *Tu nunc ſtatuis fundamenta altæ Carthaginis, & condis pulchram urbem uxori ſerviens, heu, immemor regni tui & rerum tuarum! Ipſe Rex Deorum, qui poteſtate ſua vertit cœlum & terras, miſit me tibi è cœlo ſplendido: ipſe jubet me portare hæc ſua mandata per levem aerem: Quid paras, aut qua ſpe perdis otia in Libya*

Atlantis, cinctum aſſidue cui nubibus atris
Piniferum caput & vento pulſatur & imbri:
Nix humeros infuſa tegit: tum flumina mentos
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit; hinc toto præceps ſe corpore ad undas
Miſit: avi ſimilis, quæ circum litora, circum
Piſcoſos ſcopulos, humilis volat æquora juxta.
Haud aliter terras inter cœlumque volabat,
Litus arenoſum Libyæ ventoſque ſecabat,
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
Ut primum alatis tetigit magalia plantis;
Æneam fundantem arces, ac tecta novantem
Conſpicit: atque illi ſtellatus iaſpide fulvâ
Enſis erat, Tyrioque ardebat murice læna
Demiſſa ex humeris: dives quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro.
Continuo invadit: Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulcramq; uxorius urbem
Extruis, heu, regni rerumque oblite tuarum!
Ipſe Deûm tibi me claro demittit Olympo
Regnator, cœlum & terras qui numine torquet,
Ipſe hæc ferre jubet celeres mandata per auras:
Quid ſtruis? aut quâ ſpe Libycis teris otia terris?

NOTÆ.

talem deſinens: hujus longa ſeries dicitur ab Hiſpanis *montes claros*. In hunc dicitur Atlas rex Mauritaniæ commutatus à Perſeo, aſpectu Meduſei capitis, quod is eum excipere hoſpitio noluiſſet: cum autem eſſet idem Atlas aſtrologiæ peritiſſimus, cœlum dictus eſt humeris ſuſtinere. Hic à Virgilio deſcribitur, quaſi hominis figuram adhuc retinens.

252. *Cyllenius.* | Atlas hic ſeptem Pleiadum pater fuit, G. 1. 138. Harum una *Maia* Mercurium peperit ex Jove, in vertice *Cyllenes*, Arcadiæ montis. Unde Atlas dicitur Mercurii *avus maternus*, id eſt, avus Mercurii ex parte matris.

254. *Avi ſimilis.* | Comparatio illa habituſque Mercurii eſt ex Homero, Odyſſ. 5. 43. Avem vocat Homerus *Larum*, quæ vel eſt fulica, *foulque*, vel ciconia, vel alia, de ea enim varie diſputatur.

259. *Magalia.* | Caſas paſtorum Libyæ, de quibus, G. 3. 340.

261. *Stellatus iaſpide fulvâ.* | Capulus gladii cum vagina, gemmis, quaſi ſtellis interpunctus. De *Iaſpidis* pretioſi lapilli coloribus multa Plinius l. 37. 9. Nulla tamen fulva memoratur: ſed, aureo tantum diſtincta quaſi pulvere. *Fulvus* autem color mixtus eſt rufo & viridi, qualis eſt in leonibus.

262. *Tyrio murice læna.* | *Læna:* Nomen veſtimentum eſt militare, quod ſupra omnia veſtimenta aſſumitur, ſed facile errare poteſt *lænam* cum chlamyde confundere: ſecundum Varroni, Feſto, atque aliis *læna*, veſtimentum eſt duplex, inſtar duarum togarum; ampleo deo oblongum, & bello parum commodum. Sacerdotalis fuit veſtis: unde Popilius Læna appellatus eſt, quod ea indutus exiſſet ſacrificio ad ſeditionem ſedandam. Hyberna etiam videtur fuiſſe ob denſitatem: quare non conveniens erat Æneæ, qui in hyeme verſibatur, infra, v. 309. *Hyberno moliris ſidere claſſem:* Nomen vel à *lana* multa, juxta Varronem; vel juxta Plutarchum, à Græca voce χλαῖνα, quæ veſtis erat ejuſdem uſus, χλαίνω enim eſt *calefacio*. De *Tyrio murice*; purpura, G. 2. 506. De *Olympo*, Theſſaliæ monte, pro cœlo ſumitur, Ecl. 5. 56.

Si nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec super ipse tua moliris laude laborem;
Ascanium surgentem, & spes hæredis Iuli
Respice: cui regnum Italiæ, Romanaq; tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus,
Mortales visus medio sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At vero Æneas aspectu obmutuit amens:
Arrectæq; horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
Ardet abire fugâ, dulcesq; relinquere terras,
Attonitus tanto monitu imperioque Deorum.
Heu! quid agat? quo nunc Reginam ambire furentem
Audeat affatu? quæ prima exordia sumat?
Atq; animum nunc huc celerē, nunc dividit illuc?
In partesq; rapit varias, perq; omnia versat.
Hæc alternanti potior sententia visa est.
Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemq; Cloanthum:
Classem aptent taciti, sociosq; ad litora cogant,
Arma parent; & quæ sit rebus causa novandis,
Dissimulent: sese interea, quandō optima Dido
Nesciat & tantos rumpi non speret amores,
Tentarum aditus, & quæ mollissima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. Ocius omnes
Imperio læti parent, ac jussa facessunt.
At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
Præsensit, motusq; excepit prima futuros,
Omnia tuta timens: eadem impia fama furenti
Detulit armari classem, cursumque parari.
Sævit inops animi, totamq; incensa per urbem
Bacchatur: qualis commotis excita sacris

Si nullus splendor tantarum rerum te movet; nec suscipis ipse laborem ad tuam laudem; attende ad Ascanium crescentem, & ad spes hæredis Iuli: cui imperium Italiæ & Romana terra debentur. Talibus verbis locutus Mercurius fugit aspectum humanum in medio sermone, & procul abiit ex oculis in levem aërem. At vero Æneas stupefactus visu, obmutuit, & capilli præ horrore arrecti sunt, & vox stetit in gutture. Cupit exire fugiendo & deserere gratam regionem, territus tanto monitu & jussis Deorum. Heu! quid faciat? quo alloquio audeat circumvenire Reginam amantem? unde capiat primum initium? & nunc huc, nunc illuc distrahit animum, & trahit in diversas partes, & volvit per omnia. Hoc consilium visum est melius ponderanti. Vocat Mnestheum, & Sergestum, & fortem Cloanthum: jubetque *ut instruant classem secreto, & congregent socios ad litus, & præparent arma; & celent, quæ sit causa mutandarum rerum: interim, dum bona Dido ignorat, & non suspicatur abrumpi tantos amores, se quæsiturum aditus, & quæ tempora loquendi erunt commodissima; quæ via negotii conficiendi tutissima. Celeriter omnes obediunt lati mandato, & exequuntur jussa. Sed Regina præsensit fraudem (quis possit decipere amantem?) & cognovit prima tumultum futurum, metuens omnia* vel *tutissima. Eadem fama nuntiavit amanti, classem instrui, & parari discessum. Fuit impos mentis, & inflammata bacchatur per totam urbem: qualis Baccha incitata quassatis simulacris,*

NOTÆ.

275. *Regnum Italiæ, Romanaque tellus.* | Tellus, Romana olim dicenda; supra, v. 234.

288. *Mnesthea*, &c. | Accusativus Græcus, pro Latino *Mnestheum*. De eo, deque *Sergesto*, & *Cloantho*, Æ. 5. v. 116.

301. *Bacchatur*, &c. | Didonem comparat Bacchi comitibus feminis: quæ ipsum ex India victorem temulentæ sequebantur, lynces ac tigres ejus curruī subligatas commovebant, coronatæ pampino, thyrsis armatæ sive hastis pampino atque hedera implicatis. Hinc I. *Bacchæ* vocatæ sunt & *Thyades*, à θύω *furo*, vel a θύω *sacrifico*, *impetu fero*. II Harum exemplo, sacra sibi à mulieribus fieri deinceps voluit, quæ dicta sunt ὄργια *Orgia*, ab ὀργὴ *ira*, quia cum furore peragebantur. III. Cithæron sacris illis celebris, mons Bæotiæ, pars Parnassi, ut quibusdam videtur: & vero pars aliqua Parnassi dicata fuit Baccho, Ecl. 7. 25. IV. Sacra illa imprimis tertio quoque fiebant anno; & Athenienses ante institutas Olympiadas, per Dionysia sive Bacchica festa solebant tempora distinguere: vocabantque festa illa τριετηρικὰ, *trieterica*, id est,

Thyas,

quando orgia triennalia ſtimulant eam *audito Baccho, & Citharon invitat* eam *nocturno tumultu. Denique ultro alloquitur Æneam his verbis: Etiamne, ô perfide, ſperaſti poſſe celare tantum crimen; & tacitus abire mea regione? Nec te amor noſter, nec te dextra olim data; nec Dido retinet peritura crudeli morte? Imo etiam ſtruis claſſem hyemali tempore, & properas navigare per mare inter medios Aquilones, crudelis! Quid? ſi non quæreres regionem externam & ſedes incognitas, ſed ſi vetus Troja ſtaret: an claſſe peteretur* à te *Troja per mare procelloſum? An fugis me? ego* oro *te per has lacrymas & dexteram tuam (ſiquidem ipſa nihil aliud reſervavi mihi jam miſera) per conjugium noſtrum, per nuptias inchoatas: ſi bene merui quicquam de te, aut ſi quicquam meum fuit gratum tibi: miſerere domus* meæ *cadentis; &, ſi quis adhuc aditus* eſt *precibus, precor depone hoc conſilium. Propter te populi Libyæ & reges Numidarum oderunt* me, *& Tyrii infenſi* ſunt mihi: *propter eumdem te pudor periit, & prima fama,* per *quam unicam attingebam aſtra: cui relinquis me morituram, ô hoſpes? ſiquidem hoc unum nomen ſupereſt de coniuge. Quid expecto? an ut Pygmalion frater diruat muros meos? aut Iarbas Getulus trahat* me *captivam. Saltem ſi ante fugam aliqua proles mihi ſuſcepta fuiſſet de te, ſi parvulus aliquis Æneas mihi luderet* in *aula, qui te tantummodò vultu repræſentaret:*

Thyas, ubi audito ſtimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſq; vocat clamore Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus ultro:
Diſſimulare etiam ſperaſti, perfide, tantum
Poſſe nefas, tacituſque meâ decedere terrâ?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hyberno moliris ſidere claſſem,
Et mediis properas Aquilonib⁹ ire per altum,
Crudelis! Quid? ſi non arva aliena domosque
Ignotas peteres, & Troja antiqua maneret;
Troja per undoſum peteretur claſſibus æquor!
Mene fugis? per ego has lacrymas dextramque tuam, te,
(Quando aliud mihi jam miſeræ nihil ipſa reliqui)
Per connubia noſtra, per inceptos Hymenæos;
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum: miſerere domus labentis; & iſtam,
Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Nomadumq; tyranni
Odere, infenſi Tyrii: te propter eundem
Extinctus pudor, &, quâ ſolâ ſidera adibam,
Fama prior: cui me moribundam deſeris, hoſpes?
Hoc ſolum nomen quoniâ de conjuge reſtat.
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia
Deſtruat? aut captâ ducat Getul⁹ Iarbas? (fratre
Saltem ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſoboles, ſi quis mihi parvulus aula
Luderet Æneas, qui te tantum ore referret;

NOTÆ.

triennalia, à τρία & ἔτος *annus.* V. Noctu fiebant: unde dicebantur νυκτήλια, *nyctelia*, à νὺξ, νυκτὸς *nox.* VI. *Commotis ſacris:* id eſt, vel quaſſatis thyrſis, ſacris Baccho haſtis, de quibus Ecl. 5. 29. vel commoto, quod circumferebant, Bacchi ſimulacro: unde Horatius Od. l. 1. 18. 11. *Non ego te, candide Baſſareu, invitum quatiam.*

305. *Diſſimulare*, &c. | Tres habet partes hæc oratio. PROPOSITIONEM, qua conſtituit non eſſe Æneæ clam fugiendum, idque per interrogationem duobus primis verſibus comprehendit. CONFIRMATIONEM per quinque rationes. 1. Eſt *Amor.* 2. *Data dextera* & fides. 3. Pietas in morituram *crudeli funere.* 4. Incommoda itineris, *hyberno ſidere.* 5. Comparatio à majori ad minus: Non petit Trojam hac tempeſtate, ergo multo minus *nova aliena* & *domos ignotas.* PER ORATIONEM, ſive affectuum commotionem, in qua maxima vis eſt. Nam, 1. Obſecrationes adhibet per ſacratiſſima & chariſſima quæque. 2. Commorat beneficia, odium exterorum & ſuorum, extinctum pudorem, famam amiſſam. 3. Exponit ſolitudinem ſuam & pericula, quibus ad mortem certiſſime adigetur. 4. Videtur aliquid Æneæ concedere, ut viciſſim aliquid obtineat; precaturque ſaltem ut expectet, dum aliqua ſibi ſuperſit ex eo ſoboles.

310. *Aquilonibus.* | De iis ſeptentrionalibus ventis, Ecl. 7. 51. De *Hymenæo*, nuptiali Deo, G. 3. 60. De *Nomadibus*, qui & *Numida* dicun-

Non

Non equidem omnino capta aut deserta viderer.
Dixerat. Ille Jovis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixus curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales, nunquam, regina, negabo
Promeritam: nec me meminisse pigebit Elisæ;
Dum memor ipse mei, dum spiritus hos regat artus,
Pro re pauca loquar. Nec ego hanc abscondere furto
Speravi, ne finge, fugam; nec conjugis unquam
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni,
Me si fata meis paterentur ducere vitam
Auspiciis, & sponte meâ componere curas;
Urbem Trojanam primum dulcesque meorum
Reliquias colerem, Priami tecta alta manerent,
Ex recidiva manu posuissem Pergama victis,
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,
Italiam Lyciæ jussere capessere sortes:
Hic amor, hæc patria est. Si te Carthaginis arces

equidem non plane viderer decepta aut derelicta. Sic locuta fuerat. Ille jussu Jovis tenebat immotos oculos, & obstinatus coërcebat curam in animo. Tandem reposuit hæc pauca: Ego, ô regina, nunquam negabo te meruisse de me multa, quæ loquendo potes enumerare: nec me pœnitebit recordari Elisæ; quamdiu ipse recordabor mei, dum anima movebit ista membra. Dicam pauca pro statu rei. Nec ego speravi tegere silentio hanc fugam, ne fingas id tibi; sed etiam nunquam prætexui faces maritales, aut veni huc ad has nuptias. Si fata permitterent me transigere vitam meam voluntate, & constituere negotia meo arbitratu: primo venerarer Trojanam urbem & dulces reliquias meorum, & starent alta palatia Priami, & manu condidissem victis Pergama caduca. Sed jam Grynæus Apollo magnam Italiam, Lycia oracula Italiam imperaverunt me *quærere: hic est amor, hæc patria. Si munimenta Carthaginis,*

NOTÆ.

tur, supra, v. 40. De *Pygmalione*, v. 44. De *Iarba*, v. 36.

333. *Ego te, quæ*, &c. | Tres habet partes hæc responsio. CONFESSIONEM acceptorum beneficiorum, pro quibus gratum animum pollicetur: idque locum habet exordii. NEGATIONEM furtivæ fugæ: immo & conjugii, quod legitimum non fuit, & sine solemnibus ceremoniis, supra, v. 166. EXCUSATIONEM. 1. Quia primum ipsius consilium fuit Trojam instaurare in Phrygia: quo in flexu rerum, conjux Didonis esse non poterat. 2. Quia Dii in Italiam ipsum etiam repugnantem miserunt; quod alterum fuit conjugii obstaculum. 3. Comparatione à pari; quia si Diis ipsa paruit, & eorum jussu Carthagine detinetur, quidni ipse sequatur Deos in Italiam? 4. Quia cogitur iis obsequi, & paternæ umbræ, & ipsius Mercurii admonitu. 5. Quia fatis jubetur Ascanio regnum parare, quo careret in Libya, ubi regnum ad suam ex Didone sobolem pertineret. Fatendum tamen orationem illam, si Deorum jussa excipias, sine esse subfrigidam.

340. *Meis Auspiciis.* | Mea voluntate atque sponte, meo arbitratu. Mos enim erat veterum, ne gravius nihil, nisi prius captatis auspiciis susciperent. Atque ita non suis auspiciis rem gerere, est non suâ voluntate.

344. *Recidiva.* | Alii explicant *restituta*, & post excidium redeuntia: quomodo *recidivæ febres* dicuntur. Sed puto *recidivas febres* ideo dici, quia in eas *recidimus*; atque ita semper *casum* significare. Igitur *recidiva* simpliciter interpretor *caduca* sive *cadentia*. Quod si *recidiva* casum iteratum notant; puto allusum ad geminam Trojæ expugnationem, primam ab Hercule, alteram à Græcis. Æ. 3. 476.

345. *Grynæus*. &c. | *Grynium*, in Æolide, Asiæ minoris maritima regione, ad occidentem Lydiæ: ubi vetus oraculum, & templum Apollinis sumptuosum. Sic Strabo, l. 13. De eo, Ecl. 6. 72. *Lycia*, ejusdem Asiæ minoris regio ad meridiem, urbem habuit *Pataram*, ubi celebre etiam oraculum Apollinis, de quo supra, v. 143. Hinc Apollo *Grynæus* & *Patareus* dictus est; & quanquam Æneas Phœbi monita de quærenda Italia, neque Pataræ accepisset; sed in insula Delo, apud Anium regem, Æ. 3. 97. & in Epiro, apud Helenum Regem, Æ. 3. 381. per hæc tamen communia nomina *Grynæi* & *Lycii*, unus idemque Apollo, ejusque oracula, non locus significatur. Sic in ipso Delio templo, Apollinem nuncupat *Thymbræum*, cum Thymbra sit in Troade, Æ. 3. 85.

346. *Sortes.* | *Oracula*, quæ consulentibus, modo prospera, modo adversa, prout *sors*, sive fatum ferebat.

Phœnissam;

& viſus Libyca urbis retinet te Phœniſſam : quæ demum eſt tibi *invidia*, quod *Trojani ſedeant* in *Italica terra ? licet nos quoque quærere regna externa. Umbra aſpera Anchiſæ ſollicitat me in ſomnis, quoties nox tegit terras humidis tenebris, quoties lucida ſidera oriuntur.* Sollicitat *me puer Aſcanius, & injuria facta dilecto capiti* ejus, *quem privo regno Italiæ & terris fatalibus. Nunc etiam nuntius Deorum, miſſus ab ipſo Jove (atteſtor utrumque Deum) pertavit* ejus *juſſa per levem aërem : ipſe vidi Deum in luce perſpicua ingredientem muros, & excepi his auribus vocem* ejus. *Ceſſa commovere & me & te his queſtibus : non ſponte peto Italiam. Talia loquentem* Dido *jamdiu infenſa intuetur, rotans huc illuc oculos : & totum* Æneam *circumſpicit oculis tacitis, & ſic irata loquitur : Nec tibi mater* eſt *Dea, nec Dardanus auctor familiæ* eſt, *ô perfide ; ſed Caucaſus horribilis duris rupibus peperit te, & Hyrcanæ tigres præbuerunt* tibi *ubera. Quid enim diſſimulo ? aut quæ graviora expecto ? An gemuit ob fletum meum ? an obvertit oculos ? an emollitus fudit lacrymas, aut miſertus eſt amantis ? Quæ quibus præferam ? nunc nunc neque maxima Juno,*

Phœniſſam, Libycæq; aſpectus detinet urbis ?
Quæ tandem Auſoniâ Teucros conſidere terrâ
Invidia eſt ? & nos fas extera quærere regna ?
Me patris Anchiſæ, quoties humentibus umbris
Nox operit terras, quoties aſtra ignea ſurgunt,
Admonet in ſomnis & turbida terret imago :
Me puer Aſcanius, capitiſq; injuria chari,
Quem regno Heſperiæ fraudo & fatalibus arvis.
Nunc etiam interpres Divûm, Jove miſſus ab ipſo
(Teſtor utrumq; caput) celeres mandata per auras
Detulit : ipſe Deum manifeſto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hausi.
Deſine, meque tuis incendere, teq; querelis :
Italiam non ſponte ſequor.
Talia dicentem jamdudum averſa tuetur,
Huc illuc volvens oculos : totumque perertat
Luminibus tacitis, & ſic accenſa profatur :
Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus au-
Perfide, ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.
Nã quid diſſimulo ? aut quæ me ad majora reſervo ?
Num fletu ingemuit noſtro ? num lumina flexit ?
Num lacrymas victus dedit ? aut miſeratus a-
mantem eſt ?
Quæ quib⁹ anteferam ? jam jam nec maxima Juno,

NOTÆ.

348. *Phœniſſam.* | Cum è Phœnicia oriunda ſis, Æ. 1. 450. De *Libya*, ſupra, v. 36. De *Auſonia*, Italia, Æ. 3. 171. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *Italia Aſcanio promiſſa*, Æ. 1. 270.

356. *Interpres Divûm.* | Mercurius, qui Græce Ἑρμῆς dicitur, quaſi ἑρμηνεὺς *interpres.*

360. *Incendere querelis.* | Sic Æ. 10. 895. *Clamore incendunt cœlum.* Et Æ. 11. 147. *Mœſtam incendunt clamoribus urbem.*

362. *Averſa.* | Vel *oculis averſa*, id eſt, tervis ac retortis oculis intuens : vel *averſa animo.*

365. *Nec tibi Diva parens*, &c. | Erumpit Didonis furor in hanc ſupremam orationem, qua I. Negat ea quæ jactaverat v. 12. de divino Æneæ genere. II. Æneam incuſat ; quod nec gemitu, nec aſpectu, nec fletu dignatus & flentem & amantem fuerit. III. Deos incuſat ipſos, quod hæc impune ſinant abire. IV. In Æneam iterum, ut in ingratum invehitur : commemoratione beneficiorum quinque. V. Ut in mendacem ; qui oracula, Deorumque juſſa fugæ prætexat : quod refutat, negando curam rerum mortalium Diis ineſſe. VI. In correctionem, negat ſe velle mendacia refellere : tum addit conceſſionem delirii, & comminationem futuri naufragii, perarumque poſt mortem inimicitiarum. Illa tandum, eam ex animi perturbatione modo iniquos dicere, modo rerum humarum negligentes incuſare, modo pios ac lare, à quibus juſtam perfidiæ ultionem ret. VII. Denique ſequitur ex furore quium.

365. *Dardanus.* | Auctor Trojanorum, 1. 239.

367. *Caucaſus, Hyrcanæque*, &c. | *Caucaſ* mons Aſiæ, præ cæteris altus & ſcopuloſus, ter mare Euxinum & Caſpium : *Hyrcania*, lim Parthiæ pars ad meridiem Caſpii nunc *Tabareſtan*, ſub ditione Perſarum : pantheris ac tigribus infeſta.

371. *Quæ quibus anteferam*, &c. | Inter omnia immanitatis ſigna, quænam aliis jora dicam ?

Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquam tuta fides. Ejectum litore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi:
Amissam classem, socios à morte reduxi.
Heu! furiis incensa feror. Nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes, nunc & Jove missus ab ipso
Interpres Divûm fert horrida jussa per auras.
Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat. Neq; te teneo, neq; dicta refello.
I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.
Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
Supplicia hausurum scopulis; & nomine Dido
Sæpe vocaturum. Sequar atris ignibus absens:
Et, cum frigida mors animâ seduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe, pœnas:
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama sub imos.
His medium dictis sermonem abrumpit, & auras
Ægra fugit: seque ex oculis avertit & aufert,
Linquens multa metu cunctantem & multa parantem
Dicere. Suscipiunt famulæ, collapsaq; membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisq; reponunt.
At pius Æneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis avertere curas;
Multa gemens, magnoq; animū labefactus amore:
Jussa tamen Divûm exquitur, classemq; revisit.
Tum vero Teucri incumbunt, & litore celsas

nec pater Saturnius videt hæc justis oculis. Nullibi certa est fides. Excepi Æneam expulsum è litore, egenum; & stulta constitui eum in parte regni: servavi naves amissas & socios à morte. Heu! rapior inflammata à furiis. Nunc Apollo vates, nunc oracula Lyciæ, nunc nuntius Deorum missus ab ipso Jove portat per aërem dura mandata. Quasi vero is esset labor Deorum, & ea cura vexaret eos tranquillos. Neque te retineo, neque refuto quæ dixisti. *I, pete ventis Italiam, quare regna per mare. Equidem, si justi Dii possunt aliquid, spero* te *luiturum pœnas in mediis scopulis, & sæpe nomine appellaturum Didonem. Persequar* te *nigris ignibus* licet *absens: & postquam frigida mors separaverit corpus* ab *anima, adero umbra cunctis locis: solves* mihi *pœnas, ô improbe: audiam, & hæc famæ* pœnarum tuarum *veniet ad me apud inferos profundos. His prolatis interrupit medium sermonem, & afflicta fugit lucem, & se abducit & aufert ex aspectu, relinquens* Æneam *metu tardantem* dicere *multa, & parantem dicere multa. Sustinent* eam *famulæ: & reponunt in marmoreum cubiculum membra defecta, locantque* ea in *lecto. At pius Æneas quamvis cupit consolando placare mœrentem, & pellere curas sermonibus, multum gemens, & concussus animo* propter *amorem: tamen observat jussa Deorum, & repetit classem. Tunc autem Trojani incumbunt* operi,

NOTÆ.

Jam jam nec, &c.] Sed quid mirum si est in me iniquus Æneas: cum ne Juno quidem Carthaginis & conjugii perinde tutrix; ne Jupiter quidem ipse Saturni filius & Junonis conjux, æquis oculis hæc in me ab illo commissa scelera aspiciant.

373. *Nusquam tuta fides.* | Nec apud homines, qui eam temere violent; nec apud Deos, quibus impune violari sinunt.

380. *Neque dicta refello*, &c.] Sensus est. Oracula quidem & jussa illa, à te ficta sunt: possem fraudem tuam eaque refellere: sed nec refello, nec te hic ultra retineo: *I, sequere Italiam*, &c.

383. *Supplicia hausurum.* | Pro *hausturum*: id est, fluctibus, submergendum, suffocandum aquis, quibuscum mortem *hauriat*. *Dido.* | In accusativo Græco.

485. *Sequar atris ignibus absens.*] Instar furiæ tibi adhærebit absentis & derelictæ Didonis memoria.

385. *Anima*, &c.] Tribuuntur Ovidio quatuor hi versus:

Bis duo sunt homini: manes, caro, spiritus, umbra:
Quatuor ista, loci bis duo suscipiunt.
Terra tegit carnem, tumulum circumvolat umbra,
Orcus habet manes, spiritus astra petit.

Ex quibus erui potestis hujus loci sensus: *Cum mihi mors* carnem à spiritu, *corpus ab anima separaverit:* umbra *mea te semper insequetur; & fama supplicii tui sub terras perveniet ad manes meos.* Hæc fusius, Æ. 6. 748.

& detrahunt altas naves è toto litore : natant unctæ naves : & nautæ portant remos virescentes, & ligna è sylvis adhuc informia, desiderio fugiendi. Videas eos exeuntes, & erumpentes ex urbe tota. En quemadmodum formicæ, quando deprædantur magnum cumulum frumenti, providæ in hyemem, & seponunt in latebris : nigra turba incedit per agros, & subvehunt prædam angusto tramite inter herbas : partim obnixæ humeris propellunt magna grana : partim colligunt turmas, & acceleranti morantes : omnis semita fervet labore. Quis tunc sensus erat tibi, ô Dido, spectanti talia? aut quos emittebas gemitus? cum ex alta arce spectares litora undique æstuare, & aspiceres coram oculis totum mare turbari tantis clamoribus? Improbe amor, quid non cogis facere animos hominum? Cogitur rursus descendere ad lacrymas : rursus oppugnare Æneam precando, & supplicando subjicere animum ejus: ne omittat quicquam intentatum, antequam *frustra moriatur. Anna,* inquit, *vides circa litora properari toto litore : undique collecti sunt : jam vela invitant ventos,*

Deducunt toto naves: natat uncta carina;
Frondentesq; ferunt remos, & robora sylvis
Infabricata, fugæ studio
Migrantes cernas, totaq; ex urbe ruentes.
Ac veluti ingentem formicæ farris acervum
Cum populant, hyemis memores, tectoque reponunt,
It nigrum campis agmen, prædamq; per herbas
Convectant calle angusto: pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Castigantq; moras: opere omnis semita fervet.
Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia sensus,
Quosve dabas gemitus? cum litora fervere late
Prospiceres arce ex summa, totumq; videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis!
Ira iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & supplex animos submittere amori:
Ne quid inexpertum, frustra moritura, relinquat,
Anna, vides toto properari litore circum:
Undiq; convenere: vocat jam carbasus auras:

NOTÆ.

398. *Uncta carina.*] Pice aliaque pingui materia perlitæ naves, quarum trabs infima *carina* est.

399. *Frondentes remos.*] Non elaboratos aut siccos; sed adhuc recentes ex arbore, immò & frondibus vestitos: hyems enim tunc deflectebat in ver: quam tamen hyemem simpliciter vocat Dido, Æneæ deterrendi causa, v. 309. *Hyberno moliris sidere classem.* Ver autem optime congruit cum iis quæ dicentur, Æ. 5. 46. *Robora.* Duriora grandioraque ligna, ad malos conficiendos. De *robore*, quod aliquando pro specie glandiferæ arboris sumitur, sæpius pro duriore quovis ligno, G. 1. 162.

402. *Ac veluti.* Trojanorum laborem cum formicarum sedulitate comparat: *Parvula nam exemplo est magni formica laboris,* inquit Horat. Sat. I. 1. 1. Expressa est ista comparatio ex paræneſi Phocylidis, quæ legitur apud Hortensium. *Far.*] plur. *farra* frumenti species est purissimi. *Callis.*] Est semita quæ *callo* pedum induruit. *Semita.*] Angusta via, quasi *semi iter.*

407. *Castigantque moras.*] Accelerant, ac veluti increpant morantes.

409. *Litora fervere.*] *Æstuare*, navis, Trojanis, aliis referta esse. Utraque translatio petitur ab æstu, & aquis ferventibus, quæ dum ebulliunt, confertim ac tumultuoso impetu miscentur inter se, multiplicantur, intumescunt.

416. *Anna, vides,* &c.] Dido jam ferè diris simas quæque comminata atque imprecata fuerat, v. 381. Nunc suadet Annæ ut amplex adeat pro se: more amantum, qui tam minis, nunc precibus agunt; jam furiis, tum dejecti, nusquam sibi similes. Oratio tres habet partes. I. Exponit præsens profectionis periculum. II. Rogat Annam ut Æneam adeat: tum quia colitur ab Ænea, tum quia novit ipsa pertentare ejus animum. III. Docet eam argumenta, quibus eum à profectione deterreat, eaque tria. 1. Quod nihil in eum hostile Dido commiserit. 2. Quod nondum commoda sit navigationi tempestas. 3. Quod non jam conjugium; sed breve tantum tempus petat, ut dolori assuescat suo, ejusque absentiæ

417. *Carbasus.*] Plur. *Carbasa.* Lini genus quo, & vela, & vestes etiam fiunt: in Hispania invenitur est circa Tarraconem, ex Plin. l. 19.

Puppibus

Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem;
Et perferre, ſoror, potero. Miſeræ hoc tamen unum
Exequere, Anna, mihi: ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus;
Sola viri molles aditus & tempora noras.
I, ſoror, atq; hoſtem ſupplex affare ſuperbum:
Non ego cum Danais Trojanam exſcindere gente
Aulide juravi, claſſemve ad Pergama miſi: 426
Nec patris Anchiſæ cineres manesve revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quo ruit? extremũ hoc miſeræ det munus amanti:
Expectat facilemq; fugam, ventoſq; ferentes. 430
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro
Nec pulchro ut Latio careat, regnumq; relinquat.
Tempus inane peto, requiem ſpatiumque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremã hanc oro veniam: miſerere ſororis: 435
Quam mihi cum dederit, cumulatum morte remittam.

& nautæ hilares addiderunt puppibus coronas. Ego ſi potuiſſem præſentire tantam calamitatem, poſſem etiam eam ſuſtinere. Tamen, ô Anna, fac iſtud ſolum mihi miſeræ: nam perfidus ille ſolebat te ſolam revereri, etiam tibi committere ſecretos ſenſus; ſola cognoſcebas tempora & commodos additus ad illum. I, ſoror, & ſupplex alloquere hoſtem ferocem. Non ego juravi cum Græcis, in Aulide evertere Trojanam gentem, aut miſi naves adverſus Trojam: nec effodi ciners & umbram patriæ Anchiſæ. Cur abnuit excipere rigidis auribus meos ſermones? Quo vadit? Concedat ultimum hoc munus miſeræ amanti: expectet commodam fugam, & ventos opportunos. Non jam peto antiquum conjugium, quod violavit: nec ut abſtineat pulchro Latio, & deſerat regnum. Peto tempus leve, quietem & moram ad amorem extinguendum: *doce me fortunam domitam auſſuefaciat* huic dolori. *Hoc precor* ab illo *beneficium ultimum: miſereri ſororis: cum mihi hoc dederit dimittam illum expletum* etiam *morte* mea.

NOTÆ.

418. *Coronas.*] Mos nautarum cum ſolverent, & appellerent, in ſignum lætitiæ. G. 1. 303. *Cum preſſa cum jam portum tetigere carinæ, Puppibus & lati nautæ impoſuere coronas.* Imponebant autem præcipue puppibus, quia in ea navis parte ſacrarium erat.

419. *Hunc ego ſi potui*, &c.] *Si potuiſſem*: mutatio temporis, ut ſupra, v. 27. *Ante pudor quam te violo*; id eſt, *violem*. Et ſenſus eſt: Quamvis non poſſim perferre, *tamen* hoc mihi ſolatium qualecumque exhibe, *I, ſoror, atque hoſtem affare*, &c.

426. *Aulide juravi.*] *Aulis*, Tanagræorum pagus eſt, in ora Bœotiæ, loco ſaxoſo, ad Euripum Eubœæ appoſitus, non longe à Chalcide: portum habet duplicem; quo convenit Græcorum claſſis navium mille, ad Trojanam expeditionem proficiſcens. Hic cum in illo Græcorum conventu Agamemnon rex Mycenarum cervam, Dianæ Aulidenſi ſacram, inter venandum occidiſſet, ventis adverſis detenta claſſis fuit, donec admonitus à Calchante Agamenon Iphigeniam filiam ſuam Dianæ immolaret, Æ. 2. 116. De *Danais*, Græcis, Æ. 1. 34. De *Pergamis* arce Trojæ, Æ. 1. 470.

427. *Anchiſæ cineres manesve.*] Grave crimen apud veteres, violare mortuorum ſepulcra. De *manibus* ſupra, v. 385. De *Latio*, Italiæ parte, Æ. 1. 10.

435. *Veniam.*] Favorem ac beneficium. Æ. 1. 523.

Miſerere ſororis.] Extremum hoc ab illo beneficium peto: miſerere igitur ſororis, & fac ut illud obtineam.

436. *Quam mihi cùm dederit, cumulatum morte remittam.*] Ita, collatis exemplaribus, hunc verſum, totius operis difficillimum & maxime luxatum, emendo: Et ſenſus eſt: *Hoc beneficium moræ paulò longioris, hanc gratiam extremam cùm mihi centulerit; remittam illum, dimittam, ſinam abire, & mortem meam quaſi cumulum votis ejus adjiciam.* Eſtque hæc amantum locutio, qui perfidis amantibus munus conferre morte ſua exiſtimant: qualia ille paſtor Ecl. 8. 59. *Præceps aërii ſpecula de montis in undas deferar, extremum hoc munus morientis habeto.* Habent alii codices: *Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relinquam*, vel, *cumulata in morte relinquam*; nullo, vel abſurdo ſenſu.

Talibus verbis *precabatur, & ſoror miſerrima fert ac refert Æneæ tales fletus: ſed ille nullis fletibus movetur, & nulla verba audit exorabilis. Fata obſtant, & occludit Æneæ benignas aures. Et veluti quando Boreæ Alpini nunc hinc, nunc illinc, conantur inter ſe evertere flatibus quercum validam antiquo robore;* tunc *ſtridor auditur, & trunco profunde commoto ſolia tegunt terram: ipſa* quercus *hæret rupibus: & tantum radice progreditur ad inferos, quantum cacumine in cœleſtem aërem. Non aliter heros verberatur hinc atque hinc continuis ſermonibus, & magno animo, ſentit dolores: animus* tamen *perſtat immutabilis, inutiles lacrymæ defluunt. Tunc autem miſera Dido territa fatis rogat mortem: tædet* eam *aſpicere concava cœli. Ut magis perficiat concilium, & abjiciat vitam: vidit, cum imponeret munera altaribus* ubi *thus crematur,* rem *horribilem dictu, ſacrum liquorem nigreſcere, & vinum effuſum mutare ſe in fœdum ſanguinem. Nulli elocuta* eſt *hoc prodigium, ne ipſi* quidem *ſorori. Præterea fuit in ædibus ſacrarium primi mariti è marmore, quod venerabatur mirabili cultu, cinctum vittis albis & feſtivis foliis. Verba & voces mariti appellantis viſa* ſunt *hinc audiri, cum opaca nox obtegeret terras: & bubo ſolus* viſus eſt *è tectis ſæpe queri funeſtum, & protrahere longas voces in* modum *fletus. Et præterea vaticinia veterum vatum terrent cum monitis horrendis. Ipſe crudelis Æneas.*

Talibus orabat, taleſque miſerrima fletus
Fertque refertq; ſoror: ſed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant: placidaſq; viri Deus obſtruit aures.
Ac veluti annoſo validam cùm robore quercum
Alpini Boreæ, nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant; it ſtridor, & alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipſa hæret ſcopulis: & quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in tartara tendit.
Haud ſecus aſſiduis hinc atq; hinc vocibus heros
Tunditur, & magno perſentit pectore curas:
Mens immota manet, lacrymæ volvuntur inanes.
Tum vero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: tædet cœli convexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemq; relinquat:
Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,
Horrendum dictu, latices nigreſcere ſacros;
Fuſaq; in obſcœnum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Præterea, fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis & feſta fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces & verba vocantis
Viſa viri, nox cum terras obſcura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multaq; præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant. Agit ipſe furentem

NOTÆ.

442. *Alpini Boreæ.* | De *Borea*, vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. Hic numero plurali, ut paſſim *Aquilones* & *Auſtri*. Dicuntur *Alpini*, quia flant à ſeptentrione: ager autem Mantuanus, unde Virgilius erat, & magna pars Italiæ, Alpibus à ſeptentrione & occidente cingitur. De *Alpibus*, Æ. 10.47.

451. *Convexa*, &c. | *Tædet cœlum videre*, id eſt, *vivere*. *Convexa* dixit, id eſt, *concava*: concavam enim cœli ſuperficiem dumtaxat videmus, non convexam, Æ. 1. 314.

454. *Latices nigreſcere*, &c. | Per *latices*, lac & aquam intelligit, quæ cum alba vulgo ſint, *hoc prodigio* nigreſcebant: cum vina in cruorem vertebantur. Hæc enim offerebantur in ſacrificiis, vina præſertim, ad libationem, de qua Æ. 1. 740.

457. *Templum.* | *Sacrarium*, locus in privata domo, ubi ſtatuam ſervabat Sichæi, primi conjugis: ornatam frondibus, & velleribus niveis, iiſque laneis, quæ *vitta* dicebantur; ornamenta non ſacerdotum tantum, ſed & ſtatuarum & victimarum. Ecl. 8. 64. Æ. 2. 133.

462. *Sola bubo.* | *Hibou*, vulgo maſculini generis, hic fœminini: idque notat Nonnius Marcellus; idemque legit *ſera*, non *ſola*: utrumque apte, cum *ſero* ſub noctem canat, & loca *ſola* plerumque incolat,

In ſomnis ferus Æneas: ſemperque relinqui
Sola ſibi, ſemper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios deſertâ quærere terrâ.
Eumenidũ veluti demens videt agmina Pentheus,
Et ſolẽ geminũ, & duplices ſe oſtendere Thebas:
Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes,
Armatam facibus matrem & ſerpentibus atris
Cum fugit, ultriceſque ſedent in limine Diræ.
Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevitq; mori: tempꝰ ſecum ipſa modumq;
Exigit, &, mœſtam dictis aggreſſa ſororem,
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat:
Inveni, germana, viam, gratare ſorori,
Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſolvat amantem.
Oceani finem juxta Solemque cadentem,

turbat furentem per ſomnia & ipſa ſibi videtur ſemper deſeri ſola, ſemper ire per *longum iter incomitata, & quærere Carthaginenſes* in *locis deſertis. Quemadmodum Pentheus inſaniens videt turmas furiarum, duoſque Soles, & duas Thebas ſe offerre* ipſi: *Vel* quemadmodum *Agamemnonis* filius *Oreſtes*, tam ſæpe *jactatus* in *theatris: quando fugit matrem armatam facibus & nigris anguibus, &* quando *furiæ vindices ſtant ad januam. Igitur poſtquam* Dido *ſuccumbens dolori ſuſcepit* animo *furias, & ſtatuit mori: ſecum ipſa meditatur tempus & modum, & compellans verbis triſtem ſororem, celat conſilium ſub vultu, & exhilarat frontem ſpe* ſimulatâ: *O ſoror, inquit, gratulare ſorori: reperi artem, quæ reſtituet illum mihi, vel me amantem liberabit abillo. Prope terminos Oceani & Solem occidentem,*

NOTÆ.

469. *Eumenidum velati*, &c. | Furorem Didonis comparat cum furore Penthei & Oreſtis. Pentheus, Echionis filius Cadmi nepos ex Agave filia, rex Thebarum in Bœotia: cum cives à Bacchi veneratione averteret, ipſumque Bacchum, ad ſe ſub Acœtæ forma adductum à famulis, carcere includi juſſiſſet: tum in Cithæronem, Bœotiæ montem, ad orgia diturbanda cucurriſſet, à matre & materteris orgia celebrantibus laceratus eſt. Ita Ovid. Metam. 3. 700. Ita fere & Euripides in Bacchicis: ubi ait Pentheum, antequam in montem abiret, furore immiſſo vexatum à Baccho fuiſſe, v. 848. ipſumque inducit Pentheum, ita loquentem, v. 915. Καὶ μὴν ὁρᾶν μοι δύο μὲν ἡλίους δοκῶ, δισσὰς δὲ Θήβας. *Et vero videre mihi duos quidem Soles videor, dupliceſque Thebas.* Addit Virgilius etiam *agmina Eumenidum*, ſive furiarum, quæ tres tantummodo ſunt. De quibus G. 1. 278.

471. *Oreſtes.* | Agamemnonis filius, propter occiſam matrem Clytæmneſtram agitatus ab ejus umbra & Furiis, quæ ſemper ei cum facibus imminere videbantur, Delphos adiit ad conſulendum Apollinem: à quo cum audiſſet ſe Athenis in templo Minervæ expiandum, Furiis templi limen obſidentibus ne exiret, exiit tamen; & Athenas profectus, Minervæ judicio cauſam adverſus Furias obtinuit. Hinc dixit Virgilius *in limine*. Ita fere Æſchylus in Eumenidum tragœdia: qua de re cum aliæ ab Euripide aliiſque poëtis tragœdiæ ſcriptæ ſint, ideo dicitur *ſcenis agitatus Oreſtes*. Cætera vide, Æ. 3. 331. De *Scena*, parte theatri, G. 2. 381. & 3. 24. De *Diris*, furiis, Æ. 3. 211. G. 1. 278. G. 3. 552.

480. *Oceani finem juxta*, &c. | *Heſperidæ* tres, *Ægle*, *Arethuſa*, *Heſperethuſa*: patrem habuerunt, vel Heſperum Atlantis fratrem; vel Atlantem ipſum, ex Heſperide. Is hortos filiabus attribuit, ubi mala fuere aurea: eoſque cuſtodiendos dedit pervigili draconi: inde Hercules, ab Euryſtheo juſſus, occiſo dracone, mala diripuit. Præter draconem addit Virgilius *ſacerdotem* & *templum*, fortaſſe Veneris, cui mala dicata erant. Situs hortorum à Virgilio deſcribitur juxta communiorem opinionem, in Mauritania Tingitana, extrema Africæ parte ad occidentem, circa Lixum oppidum: vel in continenti, juxta aliquos: vel in inſula, juxta alios. Hic locus, ad orientem habet *Maſſylos* ſive *Maſæſylos*, ad meridiem, *Æthiopas* occidentales, & *Atlantem* montem, de quo v. 247 qui mons cum variis nominibus ad Ægyptum uſque pertineat, & Africam univerſam dividat in ſeptentrionalem & meridionalem; ideo veteres poëtæ quicquid erat fere gentium ad meridiem Atlantis, Æthiopum nomine comprehendebant, dividebantque in orientales & occidentales. De *Æthiopia* proprie dicta diximus Ecl. 10. 68. Alii Heſperidum hortos collocant in parte Africæ plane oppoſita, nempe ad orientem, in orientali ora Syrtis majoris: quorum errorem refellit Salmaſius ad Solinum. *Mala* porro hortorum, alii *oves* pretioſiſſimi velleris aiunt fuiſſe, quæ, ut & *mala*, Græcis dicuntur μῆλα: alii *mala* illa exiſtimant, quæ vel *citrea* vel *aurantia* appellamus, inde ab Hercule

extrema eſt regio Æthiopum: ubi magnus Atlas vertit humeris cœlum conſixum aſtris fulgentibus. Inde oriunda oſtenſa eſt mihi ſaga Maſſylæ nationis, *cuſtos templi Heſperidum: & quæ præbebat cibum draconi, & ſervabat ſacros ramos in arbore, fundens liquida mella & ſomniferum papaver. Hæc pollicetur ſe carminibus reſolvere animos quos velit: aliis vero injicere triſtes curas, retinere aquam* in *fluviis, & retro agere ſidera; & evocat infernas umbras. Videbis terram reboare ſub pedibus, & ornos delabi è montibus. O dilecta ſoror, atteſtor Deos, & te, tuumque jucundum caput, me coactam prepavari ad magicas artes, Tu tacita, ſub aëre,* in *interiore domo, extrue rogum: & ſuperpone arma Æneæ, quæ ſceleratus liquit ſuſpenſa* in *cubiculo,*

Ultimus Æthiopum locus eſt, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos,
Heſperidum templi cuſtos, epulaſque draconi
Quæ dabat, & ſacros ſervabat in arbore ramos,
Spargens humida mella ſoporiferumq; papaver.
Hæc ſe carminibus promittit ſolvere mentes
Quas velit; aſt aliis duras immittere curas,
Siſtere aquam fluviis, & vertere ſidera retro:
Nocturnoſq; ciet manes. Mugire videbis
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos,
Teſtor, chara, Deos & te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artes,
Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
Erige: & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit

NOTÆ.

exportata in Græciam. *Hortes* vero putant inſulas eſſe *Fortunatas*, nunc *Canaries*, infra Lixum quidem, ſed Atlanti proximus, & à litore non admodum diſſitas. Alii volunt eas eſſe, quæ ab antiquis *Heſperides & Gorgades* appellatæ ſunt, nunc *Iſles du cap verd:* ſed ille multo ad meridiem accedunt magis, & ab Atlante recedunt, ad oſtia nigri fluvii, à quibus leucis totis centum & quinquaginta diſſitæ ſunt. *Draconem* denique exiſtimant flexuoſum maris fretum fuiſſe, quo horti à continente dividebantur.

482. *Stellis ardentibus aptum.* | Hæc locutio ter reperitur in Ennii fragmentis, unde Virgilius eam hauſit. *Aptum* autem hic, *fixum & connexum* eſt, à Græco ἅπτω *ligo:* Ecl. 7. 13. Sic Lucret. l. 5. 538. *Ex ineunte ævo conjunctam atque uniter aptam.* Et v. 1205. *Stelliſque micantibus æthera fixum:* id eſt, *in quo ſtellæ micantes fixæ ſunt.* Ita: *Stellis ardentibus aptum*, id eſt; *in quo ſtellæ ardentes aptæ & junctæ ſunt.*

486. *Soporiferumque papaver.* | Si pervigil eſſe debuit draco, quomodo ſoporifero papavere ſacerdos eum alebat? Hic multa interpretes. Ego hæc duo. I. Non ſignificat poëta ſopitum draconem à ſacerdote, ſed nutritum cibis deliciſſimis. Erat autem in deliciis menſarum ſecundarum apud veteres maſſa quædam dulciaria, toſto ſemine papaveris & melle condita: ex Pliu. l. 19. 8. nihilque apud eos fere mellitum erat, quod non eſſet ſparſum etiam papavere. II. Forte vult illius ſagæ potentiam extollere, quæ artem etiam ſciret ſopiendi pervigilis draconis: ut Medea apud Ovid. Met. 7. 150. De *manibus*, animis mortuorum, G. 4. 469. De *ornis*, fraxinis ſylveſtribus, Ecl. 6. 71.

493. *Accingier artes.* | Pro *accingi ad artes*: ſuppreſſa præpoſitione, & voce triſyllaba in quadriſyllabam prolata, more Græcorum, qui infinitivis attexunt ſyllabas. *Accingi, pro parari:* morem eorum innuit, qui fluentem veſtem colligunt & cingunt, ut ſint ad opus expeditiores. Cur autem opus erat hoc apparatu? nonne ſibi necem conſciſcere poterat Dido clam ſorore? Poterat enimvero. Sed ſperare etiam poterat, apparatus illius violentiâ Æneam fore commovendum. Eam illam ex arte adhibuit Virgilius, ut hiſtoriæ aliquomodo ſerviret, quæ Didonem recto rogo ſibi vitam ademiſſe teſtatur, hac honeſtiorem ob cauſam, ſupra, v. 36.

494. *Pyram.* | Struem lignorum ad comburenda cadavera. *Rogus* dicitur, antequam ardeat: vel à ῥωγὴ *fiſſura*, ex Marſilio, vel potius, à *rogandis* Diis, qui cadavere impoſito rogabantur, ex Perotto. *Pyra* dicitur, cum jam ardere cœpit, à πῦρ *ignis. Buſtum*, cum ardere deſiit, vel quaſi bene uſtum ex Feſto; vel potius, ex Voſſio, ab antiquo *buro*, unde *comburo*, quod eſt à Græco πύρω.

Tecto interiore ſub auris. | Non quidem ſub *tecto*, quod inde arſiſſet: ſed in intimo regiæ receſſu, aperto loco, *ſub auras. Tectum* igitur hic pro domo ſumitur, pars pro toto.

495. *Arma, thalamo*, &c.] Et infra, v. 507.

Impius,

Impius, exuviasq; omnes; lectumq; jugalem
Quo perii, superimponas. Abolere nefandi
Cuncta viri monimenta jubet monstratq; sacerdos.
Hæc effata silet: pallor simul occupat ora.
Non tamen Anna novis prætexere funera sacris
Germanam credit: nec tantos mente furores
Concipit; aut graviora timet, quam morte Sichæi.
Ergo jussa parat.

At Regina pyrâ, penetrali in sede, sub auras
Erectâ ingenti, tædis atque ilice secta,
Intenditque locum sertis, & fronde coronat
Funereâ: super exuvias, ensemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum: & crines effusa sacerdos
Tercentum tonat ore Deos, Erebumque, Chaosque,
Tergeminamq; Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparserat & latices simulatos fontis Averni.

& omnes vestes, & lectum conjugalem in *quo perii. Placet delere omnes reliquias pessimi hominis, &* ita *docet saga. Hæc locuta tacet: simul pallor invadit vultum. Tamen Anna non putat sororem celare mortem* suam sub illis *novis ceremoniis: nec suspicatur animo tantam rabiem; aut timet atrocius* quicquam, *quam* in *nece Sichæi. Igitur præparat,* quæ *mandata* fuerant. *Sed Regina extructo rogo, è tædis & ilicibus sectis, sub aëre, in interiore domo: cingitque locum sertis, & coronat funebribus foliis: superponit lecto vestes, & ensem relictum, & imaginem Æneæ, non inscia futuri* casus. *Altaria stant circum, & saga soluta crinibus tonat ore trecentos Deos, & Erebum, & Chaos, & Hecatem triplicem, tria capita virginis Dianæ. Affuderat quoque ficti aquas lacus Averni.*

NOTÆ.

ensem relictum. Itaque immerito culpant nonnulli Virgilium, quod ensis ab Æneæ Didoni; à viro mulieri, dono datus sit. At non ait *datum*, sed casu relictum in cubiculo. Nec obstat, quod eum *munus* appellet, v, 647. Sic enim ait: *non hos quæsitum munus in usus*, id est, *non hos in usus quæsitum & comparatum ab Æneâ; cui, muneris loco, datus ab aliquo alio fuerat.*

496. *Exuvias.* | Spolia, vestes, ab *exuo.*

505. *Tædis atque ilice.* | *Tæda*, arbor pinguis, è *picearum* genere, ex qua faces fiebant, quæ ideo *tædæ* vocabantur: *Ilex*, arbor glandifera, è quercuum genere, *de l'yeuse.*

506. *Intenditque locum sertis*, &c. | Vel pyram, vel parietes loci ubi stabat pyra. *Funerea, fronde*, verbena ex funestis arboribus, cupresso, uxo, &c. De *verbenis* Æ. 8. 65.

508. *Effigiemque toro*, &c. | Ad amoris affectum, ut ne in morte quidem ab Æneâ separetur: in speciem tamen, ad magica sacra; quibus adhibebantur effigies eorum, in quos illa parabantur, præsertim cereæ, Ecl. 8. 75. De *toro*, lecto, Æ. 3. 224.

509. *Sacerdos.* | Massyla, de qua, v. 483. De *crinium in sacris effusione*, Æ. 3. 370.

510. *Tercentum tonat ore Deos.* | Vel juxta Horatium, *tonat tercentum Deos*; id est, *innumeros*: certo numero, pro incerto. Vel juxta Servium, *Ter tonat centum Deos*, id est, centum numina Hecates, quæ sic dicta ab ἑκατὸν *centum*: quia centum varias habere dicebatur potestates, & centum victimis placabatur, & centenarius numerus ipsi sacer erat.

Erebum. | Vel Deus est inferorum ex Chao & Caligine prognatus, paterque Noctis, juxta Hyginum: vel profundissima inferorum sedes, ab *ἐρεβος tego.*

Chaos. | Vel antiquissimus Deorum est, unde cæteri propagati, juxta Hesiodum in Theog. v. 116. Vel prima rerum omnium & confusa moles, unde orbis eductus est. G. 4. 347.

511. *Tergeminam Hecaten*, &c. | Sororem Apollinis, triplici nomine: quippe *Luna* in cœlo, *Diana* in terris, *Proserpina* in inferis appellabatur. At præterea *Hecate*. Ergo nomine quadruplici, non triplici? Immo *Hecate* nomen non fuit, sed cognomen, de quo proximè diximus. Eadem quoque tribus capitibus pingebatur, dextro equino, finistro canino; medio, vel humano, vel suillo, variant enim auctores. Tum colebatur in triviis. *Virgo* dicitur, quia virginitatis amans, ideoque sylvestres mores & venatum coluit. Igitur poëta per *Hecaten* & *Dianam*, idem dixit, diverse tamen expressit.

512. *Simulatos fontis Averni.* | *Lacus* proprie, non *fons est* in Campania Italiæ, per quem descensus esse dicitur ad inferos, G. 2. 161. Cujus aquæ ad magica sacra celebres dicuntur apud Latinos: an item apud Barbaros & Græcos, non perinde liquet. Fortasse *Averna* generatim dicuntur lacus omnes, quorum halitus putris & gravior avibus infestus est: inde enim *Aver-*

Et conquiruntur lanuginosa herba succisa falcibus æreis ad Lunam, cum succo nigri veneni. Conquiritur etiam Hippomanes, *amor equæ subductus, & evulsus è fronte pulli nascentis. Ipsa* Dido *moritura, exuta calceamentis* circa *unum pedem, in veste succincta, prope altaria, testatur molâ & manibus piis Deos & astra concurrentia ad* suum *fatum: præterea, si aliquis Deus æquus & memor curam gerit amantum non æquali nexu* junctorum, hunc *implorat. Nox erat, & corpora fatigata somnum capiebant in terris, sylvæque & asperæ maria quieverant: quando astra vertuntur in medio cursu;*

Falcibus & messæ ad Lunam quæruntur aheneis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni.
Quæritur & nascentis equi de fronte revulsus
Et matri præreptus amor.
Ipsa molâ manibusque piis, altaria juxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veste recincta,
Testatur moritura Deos, & conscia fati
Sidera: tum, si quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet justumq; memorq;, precatur.
Nox erat, & placidum carpebant festa soporem
Corpora per terras, sylvæq; & sæva quierat
Æquora: cùm medio volvuntur sidera lapsu;

NOTÆ.

nus nomen habuit, quasi ἄορνος, ab *a privativo*, & ὄρνις *avis*, Æ. 6. 237. Conjecturam firmat Lucret. l. 6. 738. *Nunc age Averna tibi quæ sint loca cumque, lacusque.* Aquam autem ejusmodi à magis ubique expetitam, quippe fœdam & graveolentam, verisimile est. Addit *simulatos*: quia communem aquam hoc nomine Dido appellabat, ad fallendam sororem.

513. *Falcibus &*, &c.] *Ad lunam*: quia putabatur in herbas despumare, & inservire rebus magicis; quippe eadem atque Hecate, Ecl. 8. 69. *Pubentes herbæ*: vel villosæ & lanuginosæ: vel grandiores & adultæ, quibus vis insit major; non teneræ. *Abenis falcibus*, id est æreis: quia id ea in arte solemne. Ovid. Met. 7. 228. de Medea: *Partim succidit curvamine falcis ahenæ.*

514. *Nigri lacte veneni.*] Vel *lac* dixit, pro quolibet succo: *nigrum venenum*, pro infausto, diro, ut G. 2. 130. *Membris agit atra venena.* Vel, *lac nigri veneni*, pro succo nigri coloris.

515. *Nascentis equi*, &c.] Plin. l. 8. 42. *Censent equis innasci amoris veneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro; quod statim edito partu devorat fœta; aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat.* Eadem fere Aristoteles & Ælianus. Ideo Hippomanes *matris amor* dicitur: quia primo expetitur ab equa, eique pullum chariorem reddit. Nomen ab ἵππος *equus*, & μανία *furor*. Hoc autem hippomanes quæri jubet Dido: ut sorori persuadeat, sacra illa, ad conciliandum Æneam, non ad mortem sibi quærendam, instituit.

517. *Ipsa molâ manibusque*, &c.] Ipsa Dido, non sacerdos, Deos attestatur: *spargens molam*, sive placentam salsam super aras, easque *tenens præsibus*. De *mola*, ejusque spargendæ consuetudine, Æ. 8. 82. De *tenendis aris* inter sacrificandum, supra, v. 219.

518. *Unum exuta pedem vinclis*, &c.] Sacrorum habitus. Talis Medea apud Ovid. Met. 7. 182. *Egreditur tectis, vestes indutа recinctа, Nuda pedem, nudis humeris infusa capillos.* Sinistrum *pedem* fuisse existimat Cerdanus. *Vincla* explicat Pontanus, *calceamenta*: et Tibull. l. 1. 6. 30. *Vinclaque de niveo detrahit ipsa pede.*

In veste recincta.] Explicant omnes, *succinctam, solutam, ac fluentem* vestem: quia, inquit Nascimbænus, nihil in sacrificiis non solutum esse oportebat. Ego *succinctam*, & *collectam*; ut pes nudus appareret, & commodior esset ad circumeundas aras habitus. Et vero tres poetarum principes reperio hoc tria in magico habitu descripsisse, nudos pedes, effusos capillos, & vestem recinctam. Virgilium quidem hoc loco de Didone. Ovidium Met. 7. 182. De Medea: *Egreditur tectis, vestes induta recinctas, Nuda pedem, nudis humeris infusa capillos.* Horatium Sat. l. 1. 8. 23. de Canidia: *Vidi egomet nigrâ succinctam vadere palâ Canidiam, pedibus nudis, passoque capillo.* Tutius igitur puto Virgilii & Ovidii interpretem adhibere Horatium: & *succinctam*, explicare *succinctam, accinctam*: præsertim cum antea, v. 493. Dido dixerit: *Magicas invitam accingier artes*: & in plerisque, aliis verbis *re*, non neget, sed augeat: ut in *recido, recipio*: in plerisque utramque vim habeat: ut in *recanto*, & *recino*, quæ significant incantationem & dissolvere & iterare; sic erit in *recingo* utraque vis.

520. *Non æquo fœdere amantes.*] Amantes, non æquali affectu; non pari fide conjunctos: quales erant Dido & Æneas; illa multum, hic leviter amans.

Cum

Cum tacet omnis ager, pecudes, pictæq; volucres.
Quæq; lacu late liquidos, quæq; aspera dumis
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum,
At non infelix animi Phœnissa; neque unquam
Solvitur in somnos, oculisve aut pectore noctem
Accipit: ingeminant curæ, rursusq; resurgens
Sævit amor, magnoque irarum fluctuat æstu.
Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat:
En quid ago? rursusne procos irrisa priores
Experiar? Nomadumq; petam connubia supplex,
Quos ego sum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur classes atque ultima Teucrûm
Jussa sequar? quiáne auxilio juvat ante levatos,
Et bene apud memores veteris stat gratia facti?
Quis me autem, fac velle, sinet? ratibusq; superbis
Invisam accipiet? nescis heu, perdita, necdum
Laomedonteæ sentis perjuria gentis?
Quid tum? sola fugâ nautas comitabor ovantes?
Aut Tyriis, omnique manu stipata meorum
Inferar? & quos Sidonia vix urbe revelli,
Rursus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?
Quin morere, ut merita es, ferroq; averte dolorem.
Tu lacrymis evicta meis, tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atq; objicis hosti.
Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ, tales nec tangere curas?

quando omnis campus silet, bestiæ, & versicolores aves, & quæ incolunt late lacus liquidos, & quæ agros rubis horridos, jacentes sub nocte tacitâ mulcebant somno curas & corda oblita laborum. Non vero mulcebat curas *Phœnissa animo misera, nec unquam resolvitur in somnum, aut admittit noctem oculis aut pectore: augescunt curæ, & iterum renascens amor furit, & agitatur magno motu irarum. Sic adeo instat* sibi, *& sic apud se cogitat: Quid nunc faciam? an vicissim contemnenda tentabo primos amatores, & supplex flagitabo nuptias Numidarum; quos ego jam toties dedignata sum* accipere *conjuges? An ergo sequar naves Trojanas, & suprema imperia Trojanorum? an quia* mihi *prodest eos prius* à me *recreatos esse subsidio, &* quia *gratia* illius *antiqui facti manet* adhuc *in bene gratis* eorum animis: *Fac autem* me *velle* eos sequi, *quis* eorum *mihi permittet? & navibus admittet irrisam? Heu! nescisne misera, necdum sentis perjuria Trojanæ gentis? Quid tum* si hoc accidat? *an sola fugiendo sequar nautas* eorum *triumphantes? an cincta Carthaginensibus, & omni turba eorum persequar* eos? *& iterum trahem in mare, & jubebo committere vela ventis,* eos *quos difficile extraxi ex urbe* Tyro, *Sidoniæ* vicina? *Morere potius, ut digna es, & expelle ense dolorem. Tu, soror, commota meis lacrymis, tu prima oppressisti amantem his miseriis & exponis* me *hosti. Nonne fuerat ducere vitam immunem nuptiarum,* in *modum feræ, nec tangi talibus curis?*

NOTÆ.

529 *Phœnissa.* | Hic *Phœnix*, hæc *Phœnissa*: oriundi è Phœnicia, Æ. 1. 450. *Infelix animi.*] Græca locutio: ut G. 4. 491. *Victusque animi.* G. 3. 498. *Infelix studiorum*, &c.

534. *En quid ego?* &c. | Deliberat noctu Dido, quid factura sit. Quinque sibi proponit consilia. I. Procos priores adire precibus, ut per eos læsum amorem ulciscatur. II. Trojanorum navibus, & fidei se committere. III. Solam Trojanos fugientes sequi. IV. Eos totius regni sui viribus persequi. V. Rejectis his omnibus, mori. Denique miseriarum causam in sororem refert: cujus blanditiis impulsa est, ut datam Sichæo falleret fidem. De *Nomadibus*, rej Numidis, supra, v. 41.

538. *Quiáne.* | An quia? Et ironia est, hoc sensu: *An quia jam nihil prodest mihi quod eos olim juverim; ideo eorum naves sequar, eorum imperio me subjiciam?* De gente *Laomedontea*, ejusque perjuriis, G. 1. 502.

551. *More feræ*, &c. | Id est solitariam vitam degere, & minime sociabilem, & quasi feram. Frustra enim nonnulli ad *lynces* respexisse existimant, quas aiunt amisso conjuge nunquam deinceps alteri sociari. *Tangere curas.* | Dictum, pro *tangi curis*: ut Æ. 1. 13. *volvere casus*, pro *volvi casibus.*

Non est servata à me fides jurata cineribus Sichæi. Illa emittebat è pectore tantas querelas. Æneas jam certus abeundi capiebat somnum in alta puppe, jam bene præparatis rebus. Species Dei redeuntis sub eadem figura obtulit se illi per somnum, & iterum visa est ita increpare illum; similis Mercurio per omnia, & vocem, & colorem, & flavos capillos, & membra pulchra juventutis: Fili Veneris, inquit, potesne capere somnum in hoc casu? nec vides pericula qua mox te circumstabunt? insane? nec audis ventos propitios flare: Illa Dido, certa moriendi, meditatur animo fraudes & sævum crimen, & agitatur variis motibus irarum. Nec fugis hinc festinus, quamdiu potestas est festinandi? Mox videbis mare agitari remis, & splendere funestis facibus; mox litora accendi flammis: si Aurora invenerit te tardantem in his regionibus. Age ergo, amputa moras: mulier res est semper varia & mutabilis. Ita locutus, confudit se cum nigris tenebris. Tunc autem Æneas territus subito simulacro, eripit corpus somno, & increpat socios: Expergiscimini celeriter, ô socii, & sedete in scamnis: explicate vela cito: ecce Deus missus ex alto cœlo rursus hortatur celerare fugam, & secare tortus funes. Sequimur te, ô sancte Deus, quicumque es, & rursus læti obtemperamus mandatis. Adsis ô nos benignus adjuves, & reddas è cœlo sidera

Non servata fides cineri promissa Sichæo?
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
Æneas celsa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat somnos, rebus jam rite paratis.
Huic se forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusq; ita visa monere est;
Omnia Mercurio similis, vocemque, colorem-que
Et crines flavos, & membra decora juventæ:
Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos?
Nec, quæ circumstent te deinde pericula, cernis?
Demens! nec Zephyros audis spirare secundos?
Illa dolos dirumque nefas in pectore versat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat æstu.
Non fugis hinc præceps, dum præcipitare potestas?
Jam mare turbari trabibus, sævasque videbis
Collucere faces; jam fervere litora flammis:
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eia age, rumpe moras: varium & mutabile semper
Fœmina. Sic fatus nocti se immiscuit atræ.
Tum vero Æneas, subitis exterritus umbris,
Corripit è somno corpus, sociosque fatigat:
Præcipites vigilate viri, & considite transtris:
Solvite vela citi: Deus æthere missus ab alto,
Festinare fugam tortosque incidere funes
Ecce iterū stimulat. Sequimur te, sancte Deorum,
Quisquis es, imperioq; iterum paremus ovantes.
Adsis ô, placidusque juves, & sidera cœlo

NOTÆ.

552. *Cineri Sichæo.* | Adjective pro *Sichæio*: nisi legatur, ut in antiquis plerisque cod. *Sichæi.*

560. *Nate Deâ.* | Secunda Mercurii ad Æneam legatio: quâ suadet, ut etiam noctu fugiat. Duplici ratione utitur. I. Petitur ab imminentibus periculis. II. A commoda tempestate. Pericula deinde exponit, in eo posita, quod nunc quidem Dido statuerit mori; sed cum sit *varium ac mutabile fœmina*, fieri possit, ut nolit inulta mori, & postera die fugientem armatâ classe persequatur.

562. *Zephyros.* | Commodum quemlibet ventum: nam ex Africa in Italiam solventibus Austro meridionali, non Zephyro occidentali opus est, Ecl. 5. 51.

566. *Jam mare turbari trabibus.* | Ostentationis navibus, à Didone immittendis. Sic Æ. 3. 191. *Cavâ trabe currimus æquor.* De *Aurora.* G. 1. 249.

573. *Transtris.* | Scamnis nauticis, ubi remiges sedent.

576. *Sancte Deorum, Quisquis es.* | Sumpsit ex Ennio: *Respondit Juno Saturnia, sancta Dearum:* qui forte ex Græcis, apud quos illa dicitur Διὸς Ἥβη. Alii sic interpungunt: *Sequimur te sancte, Deorum quisquis es.* *Quisquis es.* | Non enim videtur iterum venisse Mercurius armatus caduceo & talaribus ut v. 238. sed colore tantum & voce similis, v. 559.

577. *Ovantes.* | Læti. Æ. 3. 189.

Dextra feras. Dixit: vaginâque eripit enſem
Fulmineum, ſtrictoq; ferit retinacula ferro. 580
Idem omnes ſimul ardor habet: rapiuntq; ruuntlitora deſeruere: latet ſub claſſibus æquor: (que:
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile: 585
Regina è ſpeculis ut primum albeſcere lucem
Vidit, & æquatis claſſem procedere velis;
Litoraq; & vacuos ſenſit ſine remige portus:
Terq; quaterq; manu pectus percuſſa decorum,
Flaventeſq; abſciſſa comas: Proh Juppiter! ibit 590
Hic, ait, & noſtris illuſerit advena regnis?
Non arma expedient, totaq; ex urbe ſequentur,
Diripientque rates alii navalibus? ite:
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos. 594
Quid loquor? aut ubi ſum? quæ mentem inſania
Infelix Dido! nunc te fata impia tangunt. (mutat?
Tum decuit, cum ſceptra dabas. En dextra fideſ-
Quem ſecum patrios aiunt portare Penates, (que!

propitia. Dixit: & eripit è vagina gladium coruſcantem, & ſtrictâ acie ſecat funes. Idem ardor occupat ſimul omnes: & rapiunt, & ruunt: reliquerunt litora: mare tegitur ſub navibus: adnixi convolvunt fluctus ſpumoſos, & traiciunt cærulea ſpatia. Et jam prima Aurora, deſerens croceum lectum Tithoni, illuſtrabat terras nova luce: Statim atque Regina vidit è ſpecula diem albeſcere, & claſſem progredi velis paribus; & animadvertit litora & portus vacuos abſque remigibus: percutiens ter & quater manu pulchrum pectus, & evellens flavos capillos: Proh Jupiter! inquit: abibit ille advena, & illuſerit noſtro regno? Cives *non educent arma, nec* eum *inſequentur ex urbe tota, nec alii extrahent naves è ſtationibus? ite celeres, injicite faces, immittite vela, agitate remos.*

Quid dico, aut ubi ſum? quæ amentia turbat mentem? Miſera Dido, nunc fata crudelia te urgent. Tunc decebat hæc facere, *cum tradebas ſceptra* tua Æneæ. *En dextra* data, *& fides:* en ille, *quem dicunt ferre ſecum patrios Penates,*

NOTÆ.

579. *Dextra fidera.* | Propitia. De uſu vocis hujus; & cur ſæpe *leva* etiam proſpera ſint, Ed. 1. 16.

585. *Tithoni croceum*, &c. | Tithonus, Laomedontis Trojani regis filius, ex Strymone: ob formam raptus ab Aurora, ab eadem immortalitatem obtinuit: ſed oblitus perpetuam juventam etiam petere, cum demum conſenuiſſet, tædio affectus mortalitatem petiit; quæ reſtitui cum non poſſet, in cicadam ab Aurora mutatus eſt. De *Aurora*, G. 1. 249. *Croceus* color, qui proprius eſt *croci* floris, *du ſafran.*

586. *E ſpeculis.* | Locis editioribus, unde *ſpeculari* procul poterat abeuntes: inſomnis etiam tota nocte, eo ſe Dido amoris impatientiâ convulerat.

590. *Proh Juppiter*, &c. | Erumpit in hanc orationem Reginæ furor. *Imprecatoria* eſt: habetque partes ſeptem. I. Exclamationem abruptam, quâ Jovem appellat, quaſi violati hoſpitii vindicem: quemadmodum eum in excipiendo primum hoſpite appellaverat, Æ. 1. 735. II. Juſſa aſpera & concitata, quibus Carthaginenſes in fugaces Trojanos commovet. III. Correctionem amentiæ ſuæ, quâ ſe abſentibus frustra imperare cognoſcit: tum enim ſola loquebatur è ſpeculis. IV. Exprobrationem fictæ Æneæ pietatis, in Deos, in patrem. V. Dolorem amiſſæ ultionis, quam in Æneam, ejuſque filium & gentem, exercere potuiſſet. VI. Obteſtationem Deorum, tàm ſuperorum, quàm inferorum; ut ſibi adeſſe ultores velint. VII. Diram imprecationem, tam in Æneam, quam in ejus poſteros; quæ æterna Carthaginenſibus & Italis inter ſe odia portendit.

595. *Quæ mentem inſania mutat?* | Olim quippe ſervabas Æneam ejuſque naves à Pœnorum furore, Æ. 1. 566. nunc eos in illum immittis? Olim ſceptra dabas Æneæ, nunc ejus vitam petis.

596. *Nunc te fata impia tangunt.* | Nunc inſtant tibi fata ultima, dura ſors, ſuprema dies: & jam tibi mentem & conſilium, mox vitam quoque eripient.

597. *Tum decuit, cum*, &c. | Decuit hæc, quæ nunc jubes, tum jubere; & Trojanos habere hoſtiliter: cum eos hoſpitio, eorum ducem in regni partem, accepiſti, cum ei ſceptra tua, teque adeo tradidiſti.

598. *Penates.* | De *Penatibus*, quos Trojano incendio Æneas eripuerat, deque *Anchiſa* ſublato in humeros, Æ. 2. v. 717. & ſequentibus.

Quem

quem ſuſtentaſſe humeris patrem annis effœtum. Nonne potui lacerare correptum corpus, & ſpargere in aquas? nonne occidere gladio ſocios, nonne ipſum Aſcanium, & offerre eum in menſa patris comedendum? At dubius fuiſſet exitus illius pugnæ! fuiſſet. Quem timebam ego moritura? immiſiſſem faces in caſtra: & implewiſſem ignibus naves: extinxiſſem patrem & filium cum gente: ipſa me præcipitaſſem ſuper illos. Sol, qui luce circumſpicis omnia terrarum opera: tuque Juno, conciliatrix & particeps nuptialium negotiorum: & tu Hecate inclamata per urbes in triviis nocturnis: & Furiæ vindices, & Dii morientis Didonis: audite hæc, & applicate huc numen meritum à ſceleratis, & excipite noſtras preces. Si neceſſe eſt Æneam, ſceleratum illud caput, attingere portus, & appelli terris; & ſic voluntas Jovis id exigit, & hic terminus ſtat: ſalterè agitatus & bello & armis gentis populi,

Quem ſubiiſſe humeris confectū ætate parentem
Non potui abreptū divellere corpus, & undis
Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium, patriiſq; epulandum apponere menſis?
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna! fuiſſet.
Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem?
Impleſſemq; foros flammis: natumq; patremq; nefandæ
Cum genere extinxē: memet ſuper ipſa dediſſem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras:
Tuq; harum interpres curarum, & conſcia Juno,
Nocturniſque Hecate triviis ululata per urbes,
Et Diræ ultrices, & Dii morientis Eliſæ,
Accipite hæc, meritumq; malis advertite numen,
Et noſtras audite preces. Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt;
Et ſic fata Jovis poſcunt, hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus & armis,

NOTÆ.

600. *Abreptum divellere corpus.* | Quemadmodum Bacchæ Orpheum, Pentheum, diſcerpſerunt: G. 4. 520. & ſupra, 469.

602. *Patriis epulandum*, &c. | Quemadmodum Atreus, Thyeſtæ fratris filios, ipſi ad epulas coctos appoſuerat: Procne & Philomela Tereo Itym. Ecl. 6. 78.

605. *Foros.* | Vel ſpatia in navibus aperta, ut tabulata in quibus inceditur: vel concava navium latera, quæ onus *ferunt*. G. 4. 250.

606. *Extinxem.* | Syncope, pro *extinxiſſem*: infra, v. 682.

607. *Sol, qui*, &c. | *Solem* obteſtatur, vel quaſi altorem vitæ, quam relictura eſt; vel ut, qui luſtrat omnia, ſuæ mortis & alienæ perfidiæ teſtis eſſe velit. *Junonem*, ut pronubam & conciliatricem interpretemque nuptiarum, propter quas moritur, ſupra, v. 59. *Hecaten* ut præſidem ſacrorum magicorum, quorum ſimulatione moritur, ſupra, v. 511. *Diras*, ſeu *Furias*, ut infeſtæ ſint Æneæ, cujus ſcelere moritur, Æ. 3. 212. G. 3. 552. *Deos* denique, vel tutelares urbis ſuæ, ut inter illam atque Italos odia æterna ſuſcitent; vel mortis præſides, ut facilem ſibi mortem præbeant. De voce *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

611. *Meritum malis*, &c. | Advertite & applicate huc numen veſtrum, id eſt, poteſtatem illam & vim ulciſcendi ac puniendi, quâ mali coerceri atque opprimi meruerunt. De *fatis*, eorumque diſpenſatore Jove, Æ. 1. 24.

615. *At bello*, &c. | Volunt interpretes hanc imprecationem aliquatenus eorum habuiſſe. Nam Æneas I. Appulſus in Italiam, Vexatus eſt armis Turni regis. II. Avulſus eſt ab Iüli complexu, cum ab eo diſceſſit, ut apud Evandrum quæreret auxilium. Æ. 1. 60. III. Vidit indigna ſuorum funera varia in Prælüis, Æ. 10. 11. 12. Præſertim cædem Pallantis, Æ. 10. 489. IV. Pacem, aiunt, iniquis conditionibus cum Latino rege fecerat; quia propriæ gentis amiſit nomen, & commune Latinorum nomen accepit, Æ. 12. 18. V. Cecidit ante diem, & inhumatus jacet: quia dicitur, tertio imperii anno cum Rutulis pugnans, in Numici fluminis ripa, ubi quam comparuiſſe: alii tamen aliter, Æ. 1. 270. VI. Nullus amor populis, nec fœdera fuerunt: ſiquidem tria Romanos inter & Carthaginenſes orta ſunt Punica bella; ex quorum perfidia, qui nulla fœderum religione coerceri poterant. VII. Exortus ex ipſius gente Annibal, novem annos natus ab Amilcare patre ad aras Deorum jurejurando adactus eſt, ut quamprimum poſſet, hoſtis Romanorum foret. Idem bellum Punicum ſecundum Romanis intulit, in ipſum Italiæ ſinum; illudque octodecim annis geſſit. Victus demum à Scipione Africano majore, in Africa; apud Pruſiam Bithyniæ regem veneno ſe ipſe interemit, ne manus Flaminii Romanorum legati traderetur.

Finis

nibus extorris, complexu avulsus Iüli,
auxilium imploret, videatque indigna suorum
munera: nec, cum se sub leges pacis iniquæ
tradiderit, regno aut optata luce fruatur;
sed cadat ante diem, mediaq; inhumatus arena.
Hæc precor: hanc vocem extremā cum sanguine fundo.
Tum vos, ô Tyrii, stirpē & genus omne futurum
Exercete odiis; cinerique hæc mittite nostro
Munera: nullus amor populis, nec fœdera sunto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor;
Qui face Dardanios ferroque sequare colonos.
Nunc, olim, quocunq; dabunt se tempore vires,
Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.
Hæc ait: & partes animū versabat in omnes,
Invisam quærens quamprimū abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi,
Namque suam patria antiqua cinis ater habebat:
Annam, chara, mihi, nutrix, huc siste sororem:
Dic corpus properet fluviali spargere lympha,
Et pecudes secum & monstrata piacula ducat.
Sic veniat, tuque ipsa piâ tege tempora vittâ.
Sacra Jovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
Perficere est animus: finemque imponere curis:

exul è finibus suis, abstructus à complexu Ascanii, imploret auxilium, & cernat indignas mortes suorum: &, cum submiserit se conditionibus pacis oneroſæ, non potiatur regno aut vitâ desideratâ; sed moriatur ante tempus, & sit insepultus in *media arena. Hæc imprecor: emitto hæc ultima verba cum sanguine. Vos etiam, ô Carthaginenses, persequimini odiis stirpem* ejus *& omnem gentem futuram; & offerte hæc dona meis cineribus: nullus amor, nulla concordia sit* inter *hos populos. Nascere, ô vindex aliquis, è nostris ossibus, qui persequaris ferro & flammâ colonias Trojanas. Nunc, & olim, & quocunque tempore offerent se vires, imprecor litora inimica litoribus, maria maribus, arma armis: certent etiam ipsi posteri. Dixit hæc, & convertebat animum in varias partes, quærens quam citissime abrumpere vitam odiosam. Tunc breviter allocuta est Barcen nutricem Sichæi, nam nigra humus tenebat suam* nutricem *in vetere patria: O nutrix dilecta, accerse huc mihi Annam sororem. Mone ut* ſubine aſpergere corpus aquâ flumineâ, *& secum adducat pecudes ac piacula præscripta. Sic veniat, & tu ipsa cinge caput sacrâ vittâ. Mens est* mihi *absolvere sacrificia, quæ inchoata destinavi Jovi* infero: *& ponere terminum miseriis:*

NOTÆ.

620. *Cadat ante diem*, &c. | Cadere dicuntur ante diem, qui non præfixo juxta communem naturæ ordinem tempore; sed violentâ, aut fortuitâ, aut immaturâ morte pereunt. De *Tyrii*, Carthaginensibus Tyro oriundis, Æ. 1. 16. De *Dardanios*, Trojanis, Æ. 1. 239.

623. *Cinerique hæc mittite*, &c. | Alludit ad munera, quæ sepulcris mortuorum imponebant, infundebantque, *lac*, *vinum*, *sanguinem*. Æ. 3. 62. Quorum loco petit *odia*, & inimicitias cum Trojana stirpe.

628. *Litora*, *litoribus*, &c. | Nam Carthaginis litus Italiæ litori situ oppositum est. Æ. 1. 17. *Carthago Italiam contra.* Sic odiis quoque.

635. *Fluviali spargere lympha.* | De ablutione veterum, ante sacrificia, putâ & fluviali in aquâ, Æ. 2. 719. Notant autem interpretes, ad sacra superorum Deorum ablutionem adhibitam; ad sacra inferorum, solam aspersionem. Vid. Æ. 6. 636. Ἅπεας ramum Proserpinæ fugens apud inferos: *Corpusque recenti spargit aquâ.* At idem Æ. 2. 720. Penates attingere non audens ait, *Donec me flumine vivo Abluero.*

636. *Monstrata piacula.* | Res ad expiandos Deos necessarias. Cur autem? quia fidem juratam Sichæo, novo & fatali conjugio violaverat. Quæ autem illa piacula? Nempe nigræ victimæ, quæ Diis inferis immolabantur. Æ. 6. 153. *Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunto.* Et multa mandat vetulæ nutrici; ut ea diutius absente, se ipsam facilius interimat: adstantibus paucis dumtaxat, iisque inferioris ordinis mulierculis, de quibus v. 664. *Collapsam aspiciunt comites:* non ausæ nimirum ad eam propius accedere. De *vittis* & tæniis è capite pendentibus ad sacra mysteria, Æ. 2. 133.

638. *Jovi Stygio.* | Plutoni, Saturni filio, Jovis fratri: cui, in divisione universi imperii, sorte inferi obtigerunt. Dictus à *Styge*, inferorum fluvio, Æ. 6. 323.

Dardaniique

& dare igni buſtum Trojani ducis. Sic locuta eſt. Illa urgebat greſſum ſenili affectu. At Dido tremens, & efferata horridis conſiliis, rotans oculos ſanguineos, & infecta maculis circa *malas trementes, & pallens* ob *mortem imminentem, ingreditur interiorem partem domus, & furens conſcendit altam pyram, & educit gladium Trojanum, munus non comparatum in hos uſus. Poſtquam vidit veſtes Trojanas & lectum* ſibi *cognitum, paululum illic morata flendo & cogitando, abjecit ſe in lectum, & protulit hæc ultima verba! reliquiæ dulces, dum fata & Dii permittebant, excipite hanc animam, & liberate me his curis. Vixi, & perfeci curſum quem fortuna* mihi *dederat: & nunc ſimulacrum meum deſcendet illuſtre ſub terras. Condidi urbem egregiam, vidi meos muros, vindicavi maritum, exegi pœnas ab inimico fratre. Fortunata, heu nimis fortunata! ſi tantumodo Trojanæ naves non attigiſſent noſtra litora. Dixit* hæc, *& ore incumbens in lectum*: An *moriemur, inultæ? ſed* tamen *moriamur, inquit: ſic, ſic dulce eſt deſcendere ad umbras. Crudelis Trojanus è mari videat oculis has flammas, & auferat ſecum ſigna noſtræ mortis. Dixit: è medio talium* verborum *famulæ vident eam collapſam, & gladium ſpumantem ſanguine, & manus eodem tinctas. Clamor ſpargitur in profundam*

Dardaniiq; rogum capitis permittere flamm
Sic ait. Illa gradum ſtudio celerabat amili.
At trepida & cœptis immanibus effera Did
Sanguineam volvens aciem, maculiſq; trem
Interfuſa genas, & pallida morte futurâ,
Interiora domûs irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemque re
Dardanium, non hos quæſitum munus in
Hic, poſtquam Iliacas veſtes notumque cu
Conſpexit, paullum lacrymis & mente
Incubuitque toro, dixitque noviſſima ver
Dulces exuviæ, dum fata Deuſque ſinebat:
Accipite hanc animam, meque his exolvite
Vixi, &, quem dederat curſum fortuna, p
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Urbem præclaram ſtatui: mea mœnia vi
Ulta virum, pœnas inimico à fratre rec
Felix, heu nimium felix! ſi litora tantum
Nunquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra
Dixit, &, os impreſſa toro, moriemur inul
Sed moriamur, ait: ſic ſic juvat ire ſub
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab
Dardanus, & noſtræ ſecum ferat omina
Dixerat: atque illam media inter talia
Collapſam aſpiciunt comites, enſemque
Spumantē, ſparſaſq; manus. It clamor ad

NOTÆ.

640. *Dardaniique rogum capitis.* | Rogum extructum ad abolenda monumenta omnia exuviaſque Æneæ Trojani, ejuſque amorem extinguendum: ut à ſaga ſibi præſcriptum eſſe fingebat, v. 495. De *rogo*, buſto, v. 494.

646. *Enſem, non hos*, &c. | De enſe illo, ſupra, v. 495. De *toro*, lecto, Æ. 3. 224.

651. *Dulces exuviæ*, &c. | In hac ſuprema Didonis oratione tres elucent præcipue ſenſus: *Amoris, gloriæ, ultionis.* I. AMORIS: cum Æneæ imagini, jugalique lecto vitam ſuam animamque committit: & in iis exuviis non tam præſentem intuetur acerbitatem, quam præteritæ dulcedinis recordatur; *dulces, dum fata*, &c. II. GLORIÆ: cum ſe ſperat illuſtrem fore, tam apud inferos, *magna mei ſub terras*, &c. quam inter homines; apud quos, & præclaram urbem fundavit munivitque, & Sichæum ulta eſt, raptis Pygmalionis opibus ſtrior ac felicior futura, ſi nunquam Carthaginem appulſus eſſet. III. ULTIO cum os lecto imprimens rabie quadam furia, inultam ſe mori dolet: mox perpenſis querum momentis, & ſecum exiſtimans, esſe quæ morte quærere poſſit, ultionem, miſeriarum finem; ſtatuit ſibi eſſe moriendum, ſaltem ut finem illum & quietem conſequa *ſic, ſic juvat*, &c. | maxime cum aſpectu cenſi rogi permovere Æneæ animum poſſe, ultionem inchoare. De *Exuviis*, ſpoliis, 496.

654. *Imago.* | Umbra, manes. Æ. 5. 81.

656. *Ulta virum.* | Quia opes Pygmalionum ſuas, tum eas propter quas Sichæum occiderat, fugiens eripuit. Æ. 1. 368. 363. *Dardano* & *Dardanis*, Trojanis, Æ. 1. 239.

Ant

Atria, concuſſam bacchatur fama per urbem,
Lamentis gemituque & fœmineo ululatu
Tecta fremunt, reſonat magnis plangoribꝰ æther.
Non aliter quam ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros; flammæq; furentes
Culmina perq; hominū volvantur perq; Deorū. 671
Audiit exanimis, trepidoque exterrita curſu,
Unguibus ora ſoror fœdans & pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iſte mihi, hoc ignes araeq; parabant?
Quid primū deſerta querar? comitemne ſororem
Sprevisti moriens? eadem me ad fata vocaſſes,
Idem ambas ferro dolor atq; eadem hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus, patrioſq; vocavi
Voce Deos; ſic te ut poſitâ crudelis abeſſem?
Extinxti me teque, ſoror, populumque, patreſq;
Sidoniæ, urbemq; tuam. Date, vulnera lymphis
Abluam; & extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam. Sic fata, gradus evaſerat altos,
Semianimemq; ſinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa graves oculos conata attollere, rurſus
Deficit: infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens cubitoque innixa levavit,
Ter revoluta toro eſt: oculiſque errantibus, alto
Quæſivit cœlo lucem, ingemuitque repertâ.

aream: fama furit per urbem commotam, domus fremunt gemitu & ululatu fœminarum, aër ſonat magnis planctibus. Non aliter ac ſi tota Carthago, aut Tyrus antiqua ſubvertatur irrumpentibus hoſtibus; & ſi flammæ furentes ſpargantur per tecta, & Deorum & hominum. Audiit hoc *ſoror exanimata; & pavefacta feſtino curſu, laceræ vultum unguibus & pectus pugnis, irrumpit inter medios, & inclamat morientem nomine: Hoc ipſum fuit, ô ſoror? fallebas me hoc dolo? hoc parabat mihi pyra iſta, hoc ignes & altaria? Qua de re primum conquerar* ego *derelicta? an moriens aſpernata es ſororem te comitari? ſi me invitaſſes ad eadem funera, idem dolor atque eadem hora ſuſtuliſſet utramque gladio. Erexi etiam his manibus* meis, *& voce appellavi patrios Deos; ut* ego *inhumana abeſſem à te ſic jacente? Perdidiſti, ô ſoror, & me, & te, & populum, & ſenes Phœnicios, & tuam urbem. Date, abluam aquis plagas; &, ſi aliquis ultimus ſpiritus adhuc vagatur,* illum *ore colligam. Sic locuta pervenerat ad altiſſima gradus, & gremio complexa ſororem ſeminecem, fovebat* eam *cum gemitu, & abſtergebat veſte nigrum ſanguinem. Illa conata erigere tardos oculos, deficit iterum: ſtridet ſub pectore plaga infixa. Ter erexit ſe efferens & innitens cubito, ter relapſa eſt in lectum: & vagis oculis quæſivit lucem ex alto cœlo, & ingemuit* poſt lucem *repertam.*

NOTÆ.

666. *Atria.* | Proprie *atrium* eſt *area ſubdialis* ante ædes, quaſi ἀὶθριον, unde etiam ad primam ædium ipſarum partem ſignificandam traductum eſt. Ab eo non longe aberat culina: in eoque cœnabant veteres, & majorum imagines diſponebant; quæ cum à fumo culinæ non longe abeſſent, ideo appellabantur *fumoſæ*; ipſumque atrium, ut frigide argutatur Servius, dictum etiam inde volunt quaſi *atrum*. De voce *bacchatur*, pro furit à furioſis Bacchi comitibus fœminis deducta, ſupra, v. 301. De Carthagine in argumento. De Tyro, Æ. 1. 16.

681. *Sic te ut poſitâ.* | Sic *depoſitâ*, ſic *jacente*: vox funebris, de qua Æ. 2. 644. Et ſenſus loci eſt: *Itane vero ſtruxi hunc rogum meis manibus, & ad hæc ſacra Deos vocavi: ut eorum particeps non eſſem; ut abeſſem, dum tu te occidiſti?*

682. *Extinxti*, &c. | Pro *extinxiſti*, ſyncope; ut ſupra, 606. *Extinxem*, pro *extinxiſſem*: & Æ. 1. 205. *Acceſtis*, pro *acceſſiſtis*. Ita legunt Valerius Probus, Cariſius, &c. Veteres tamen plurimi codices habent *Extinxi*, prima perſona: ita ut culpam omnem damnumque commune Anna in ſe unam conferat. De *Sidoniis*, unde oriundi Carthaginenſes, Æ. 1. 450.

685. *Ore legam.* | Mos Romanorum veterum, ut amici & cognati, admoto ad os morientis ore, extremum ejus ſpiritum quaſi excipere & haurire velle viderentur. Moris etiam illius apud Græcos aliqua reperit veſtigia Cerdanus in hunc locum.

Tum

Tunc Juno omnipotens, miſereſcens longi doloris & difficilis mortis, miſit Irim è cælo, qua ſepararet animam pugnantem & membra eidem *conjuncta. Nam, quia nec moriebatur* ex *natura, neque morte meritâ; ſed miſera ante tempus, & inflammata ſubito furore: nondum Proſerpina eripuerat illi flavum capillum, nec damnaverat ejus caput Stygio Orco. Igitur Iris rorifera, ducens ex oppoſito Sole mille colores varios, devolat per cælum croceis alis, & ſtetit ſupra* ejus *caput: Ego juſſa, offero Plutoni hunc* crinem *ſacrum, & libero te iſto corpore. Sic dixit & dextra abſcindit crinem: & ſimul omnis calor effuſus* eſt, *ac vita diffugit in auras.*

Tum Juno omnipotens, longum miſerata dolorem
Difficileſque obitus, Irim demiſit Olympo,
Quæ luctantem animam nexoſq; reſolveret artus.
Nam, quia nec fato, meritâ nec morte peribat,
Sed miſera ante diem, ſubitoque accenſa furore.
Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roſcida pennis,
Mille trahens varios adverſo Sole colores,
Devolat, & ſupra caput aſtitit: Hunc ego Diti
Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſolvo.
Sic ait, & dextrâ crinem ſecat: omnis & una
Dilapſus calor, atque in ventos vita receſſit.

NOTÆ.

696. *Nec fato, meritâ*, &c. | Triplex diſtinguit genus mortis: quæ *fato*, quæ *merito*, quæ *caſu* contingit. Contingit *fato*, quæ naturalis eſt; *merito*, quæ propter ſcelera, aut intemperantiam accidit; *caſu*, quæ nec natura, nec merito. In primis duabus fatalem crinem ſecari definit Virgilius, in tertia negat: quaſi *fata* tantum, hominumque *merita*, ſub Deorum providentiam caderent; *caſus* eam falleret. At Dido cadit ante diem, non *fato* & natura ſupra, v. 620. Cadit *miſera*, non rea, nec merita. Igitur *caſu*. Quare crinis ipſi non amputatur.

698. *Flavum Proſerpina crinem.* | Credebant Græci Romanique, mori neminem poſſe, niſi Proſerpina morientis crinem abſtuliſſet, quaſi ſacras ſibi inferiſque primitias. Hujus opinionis multa ſunt in poſterioribus poëtis veſtigia: nonnulla etiam in antiquioribus: in Euripidis Alceſtide, v. 74. Θάνατος, ſive *Mors*, crinem illum ſacrum Alceſtidi amputat, pro conjuge Admeto morituræ. Hic Iris officio illo fungitur. Mos forte repetitus è ſacrificiis: ubi hostias aliquot è media victimarum fronte decerpere, & in ignem conjicere ſolebant. Æ. 4. 245. Ita & in hominibus putabant fieri, quos Orco quaſi victimas mors demitteret. De *Juno*ne, cuſtode Carthaginis Dea, Æ. 1. 13. De *Proſerpina*, inferorum Dea, Plutonis conjuge, G. 1. 39. De *Styge*, inferorum fluvio, Æ. 6. 223. De *Orco*, Deo inferorum, G. 1. 277.

700. *Iris croceis*, &c. | *Iris*, Deorum, & humanis præcipuè nuntia. Thaumantis & Electræ dicitur filia: quia arcus eſt cœleſtis, qui admirationem facit, & *admiror*, Græce dicitur Θαυμάζω. Est autem cœleſtis arcus, Solaris lucis pictura, in adverſa nube, eaque *roſcidâ*, id eſt, non ad pluviam ſolvendâ. Colores refert varios, pro majori minorique nubis denſitate: præcipue purpureum, cœruleum, viridem, croceum, quia *crocum* florem refert, *le ſaffran*. De *Diti*, Plutone, inferorum Deo, G. 4. 467.

BRITISH MUSEUM
30
64
OCT

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS, LIBER V.

ARGUMENTUM.

Æneas, Libya in Italiam navigans, deflectere in Siciliam vi tempestatis cogitur: ubi ab Aceste Troja oriundo exceptus; patri quem illic superiore anno mors abstulerat, anniversarium celebrat funus diebusque quatuor, cursum navalem, ac pedestrem, cestuum pugnam, sagittarum ejaculationem, quibus aliæ Ascanius equestrem decursum. Interim Trojana mulieres, Junonis impulsu, earum hortatu, tædio navigationis, incendunt naves: quarum quatuor exuruntur, cæteræ immissâ à Jove pluviâ servantur. Quare jubet Æneæ Nautes, ut, avecto secum juvenum flore, senes ac mulieres in Sicilia relinquat. Firmat id consilium Anchises in somnis: idemque jubet Æneæ, ut appulsus in Italiam adeat Sibyllam; eâque duce descendat ad inferos, ubi posterorum seriem & eventus audiat. Paret Æneas patris monitis, & conditâ in Sicilia urbe Acestâ, Neptuno per Venerem auctoriato, solvit in Italiam: quo in cursu Palinurus navis gubernator dormiens in mare excutitur. Delineatus est hic liber ad exemplum libri Iliad. 23. ubi ludi ab Achille ad tumulum Patrocli celebrantur

Interea medium Æneas jam classe tenebat
Certus iter, fluctusque atros Aquilone secabat:
Mœnia respiciens, quæ jam infelicis Elissæ
Jam lucent flammis: quæ tantum accenderit ignem,
Causa latet; duri magno sed amore dolores
Sæpti, notumque, furens quid fœmina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Postquam altum tenuere rates, nec jam amplius ulla

INTERPRETATIO.

Interim Æneas jam tenebat navibus medium iter certus eundi, & vento findebat fluctus nigros: respectans ad urbem quæ jam splendet ignibus miseræ Didonis: Ignoratur causa, quæ excitaverit tantum incendium; sed acerbi dolores, violato magno amore, & id quod furens mulier potest facere, cognitum Trojanis, dant animos Trojanorum in tristia auguria. Postquam naves attigere altum mare, nec jam ulla

NOTÆ.

1. *Medium.*] Non præcise *mediam* itineri inter Africam & Siciliam; hinc enim flammas videre non potuisset: sed *medium plenum mare*: quemadmodum Polyphemus Æ. 3. 665. *Graditurque per æquor Jam medium, nondum fluctus latera ardua tinxit.*

2. *Certus.*] Vel *certus eundi*, & ad perendam navigationem destinatus; ut Æ. 3. 554. *Celsa in puppi Certus eundi carpebat somnos.* Vel *certus* pro *certi itineris*, quod jam semel confecerat, Drepano in Italiam solvens, indeque tempestate retro actus in Africam, Æ. l. 1.

Aquilone.] *Vento* generatim: neque enim aquilone septentrionali vento impelli ex Africa in Italiam potuit, sed Austro portus, Aquiloni opposito: Ecl. 7. 51. De *Elissa*, altero Didonis nomine, in argumento, lib. 4. De *augurio* quod hic pro præsagio universim sumitur, Æ. 2. 703. De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239.

Occurit tellus, cœlum undique & undique pontus:
Olli cœruleus supra caput astitit imber,
Noctem hyememq; ferens; & inhorruit unda tenebris.
Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu! quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidve pater Neptune paras? Sic deinde locutus,
Colligere arma jubet, validisq; incumbere remis;
Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, non, si mihi Jupiter auctor
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cœlo.
Mutati transversa fremunt, & vespere ab atro
Consurgunt venti; atque in nubem cogitur aer.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus: superat quoniam fortuna, sequamur;
Quoque vocat, vertamus iter. Nec littora longe
Fida reor fraterna Erycis portusque Sicanos:
Si modo rite memor servata remetior astra.

apparet, sed undiq; cœlum & undiq; mare: cœrulea pluvia incubuit illi in caput, invehens noctem ac tempestatem; & aqua inhorruit tenebris. Ipse gubernator Palinurus ex alta puppe exclamat: *Heu! quare tanti nimbi circumdederint cœlum? quidve præparas* nobis, *ô pater Neptune? Sic locutus, deinde imperat* eos *sumere arma* nautica, *& incumbere fortibus remis; & tendit oblique vela ad ventum, & talia dicit: Generose Ænea, etiamsi auctor Jupiter mihi promitteret, non sperarem attingere Italiam hac cœli* temperie. *Venti mutati è transverso fremunt, & flant ab obscuro occidente; & aer densatur in nubes. Nec nos possumus obluctari contra* ac *ne progredi quidem: obsequamur, siquidem fortuna vincit; & convertamus iter, quo* nos *vocat. Et puta non procul* esse *fida regna Erycis fratris* tui, *& portus Siculi: si modo bene memor remetior sidera* jam *observata.*

NOTÆ.

11. *Noctemque hyememque.*] *Tempestatem cum nocte.* Nocte enim hanc tempestatem contigisse hinc patet, quod astra tum observari poterant; supra v. 25. *Si modo rite memor servata remetior astra.* Porro *hyemem* sumi pro tempestate diximus Æ. 1. 126. Habentur hæc duo carmina etiam Æ. 3. 194. 195.

13. *Quianam.*] Jovianus Pontanus rescribit, *quinam tanti.* Sed contra codices omnes, atque interpretes. Et vero vox Enniana est: *Heu! quianam dictis nostris sententia flexa est?* quam antiquitatis causa affectatam à Virgilio ait Quintilianus. De *Neptuno*, Æ. 1. 129, 134.

15. *Colligere arma, &c.*] *Arma* cujuslibet artis instrumenta sunt, ut vidimus, Æ. 1. 181. Atque ita supellex omnis nautica, *vela, rudentes, remi.* Obnixe tamen contendit Cerdanus, *arma*, in re nautica, nihil ligneum significare; atque adeo non *remos*, sed *vela* tantum & his affinia. Quod quamquam curiosius notatum puto, tamen favet ipsi vox *colligere*, quæ propriè de velis dicitur. Erit igitur hic sensus, juxta ipsum: *Jubet colligi & contrahi vela*; ne transversi venti è cursu dejiciant: *jubet incumbi remis*; ut, quantum eos è recto itinere ventorum vis amovebit, tantum labor atque industria provehat: *jubet vela, non omnino contrahi, sed obliquari*; ut aura venti saltem aliqua captetur, quæ remigantes adjuvet. De illa *obliquatione*, infra, v. 830. De *Italia*, Æ. 1. 534.

19. *Transversa.*] Neutrum plurale, pro adverbio: Græco more. Sic Æ. 9. 125. *Aera rauca sonant.*

Vespere.] *Occidente.* Causam habes Æ. 1. 534. Et miror dici ab accuratis interpretibus, Taubmanno, Cerdano cursum Æneæ tum ad occidentem fuisse: manifestum enim est, Carthagine solventibus, Italiam, quò tunc Æneæ cursus erat, esse ad septentrionem. Itaque verba hæc, *vespere ab atro consurgunt venti*, superiora explicant, *mutati transversa fremunt*: cum enim tum transversus Æneæ ventus occidentalis, & plane in Siciliam propellebat; unde candidit Palinurus, *quoque vocat, vertamus iter*, scilicet in Siciliam.

24. *Fraterna Erycis.*] *Eryx* filius Butæ communem creditus est cum Æneæ matre labem *Venerem*; reipsa *Lycastem* Siculam meretricem, quæ ob formæ elegantiam, usitato veterum sermone, *Venus* appellata est. Avum habuit *Amycum*, regem Bebrycum circa Pontum, qui pugilatûs certamine occisus est à Polluce: quapropter fugiens Butes, regnum in Sicilia constituit. Eryx pariter ab Hercule cestibus occisus est, infra, v. 411. Ex eo nomen datum *Erycino* monti atque urbi, circa Lilybæum occidentale Siciliæ promontorium, de quo Æ. 3. 707. quo tutus iter Trojani deflectunt. De *Sicanis*, antiquis Siciliæ populis, Æ. 3. 687.

25. *Remetior.*] Nota enim erant jam illa maria illa Palinuro, ut modo diximus.

Tum pius Æneas ; equidem ſic poſcere ventos
Jamdudum, & fruſtra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. An ſit mihi gratior ulla,
Quoque magis feſſas optem dimittere naves ;
Quam quæ Dardanium tellus mihi ſervat Aceſtē,
Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa ? 31
Hæc ubi dicta, petunt portus, & vela ſecundi
Intendunt Zephyri : fertur cita gurgite claſſis :
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
At procul excelſo miratus vertice montis 35
Adventum, ſociaſque rates, occurrit Aceſtes,
Horridus in jaculis & pelle Libyſtidis urſæ :
Troſa Crimiſo conceptum flumine mater
Quem genuit. Veterū non immemor ille parentū,
Gratatur reduces, & gaza lætus agreſti 40
Excipit, ac feſſos opibus ſolatur amicis.
Poſtera cum primo ſtellas oriente fugarat
Clara dies ; ſocios in cœtum littore ab omni
Advocat Æneas, tumulique ex aggere fatur :

Tunc pius Æneas ait : Certè video ventos petere hoc jamdiu, & te incaſſum contra obniti. Detorque iter velis. An ulla terra poteſt *eſſe mihi gratior, & ad quam potius cupiam appellere naves feſſas : quam quæ ſervat mihi Trojanum Aceſten, & continet ſinu oſſa patris Anchiſa ? Poſtquam ea dicta ſunt : tendunt* ad *portum, & Zephyri faventes inflant vela : claſſis velox mari provehitur, ac demum læti applicantur noto litori. At Aceſtes eminus* ex *alto cacumine montis admiratus adventum ſociarum navium venit obviam, terribilis ob jacula, & pellem urſæ Libycæ : hunc mater Trojana peperit conceptum è Crimiſo fluvio. Ille non oblitus veterum patrum, gratulatur reverſis, & lætus excipit* juxta *ruſticam opulentiam, & reficit fatigatos amicis opibus. Cum poſtera dies clara pepuliſſet ſtellas è primo*

ortu ; Æneas advocat ſocios in concionem è toto litore, & ex ſummitate tumuli ſic *loquitur :*

NOTÆ.

36. *Aceſtes, &c.*] De hujus genere multa è Græcis afferunt admodum ambigua Hortenſius & Cluverius. Ex iis iſta colligo. Laomedon, rex Trojanus, offenſus viro nobili, cujus fraude cæſus erat Heſionen filiam ſuam marinæ belluæ exponere ; viciſſim tres ejus filias Siculis nautis tradidit, vel mari ſubmergendas, vel quo libuiſſet avehendas. His in Siciliam appulſis, una è Trojanis tribus puellis filium ſuſcepit : vel ex adoleſcente Trojano qui ſe illis præ amore comitem addixerat, juxta Dionyſium Halicarnaſſeum ; vel ex Crimiſo amne in canem converſo, juxta Lycophronem. Hic hujus filius, reverſus Trojam Priami temporibus, inde iterum poſt Trojæ excidium in Siciliam regreſſus eſt, & ſecum Elymum advexit. Ibi recepti à Sicanis, & agris donati, mox Æneam eodem appulſum exceperunt, & cum eo varias illic ſtatuerunt urbes, ad occidentalem Siciliæ partem, de quibus infra, v. 755. Porro pater puellarum trium, à Lycophrone *Phœnodamas*, à Servio & Pomponio *Hippotes* appellatur. Hujus filia Crimiſi uxor, à Servio & Pomponio *Egeſta*. Egeſtæ filius, de quo hic agitur, à Stephano *Egeſtus*, à Dionyſio *Ægeſtus*, à Tzetze *Ægeſtes*, à Virgilio & Silio *Aceſtes*. Fluvius pater, ex Lycophrone *Crimiſſus*, ex Diodoro *Cremiſſus*, ex Plutarcho *Crimeſus*, ex Cornelio Nepote *Criniſſus* ; ex Virgilii variis exemplaribus, *Criniſus*, *Crimniſus*, & omnino emendatiſſime, ut contendit Cluverius in Sicilia l. 2. 2. *Criniſus*. Hic modo, ut idem luculenter probat, non eſt brevis ille fluvius, ad Segeſtam urbem in mare Tyrrhenum influens, vulgo *Freddo*, ut multi putant ; ſed major alius, ex agro Panormitano & ſeptentrionali Siciliæ parte in meridionalem decurrens, qui cum *Hypſa* fluvio denique commixtus, cum eo in mare Libycum devolvitur, ad Selinuntem urbem cum Hypſa communi dictus nomine *Belici*, aut *Belici deſtro*, quia in Dextram Hypſæ ripam influit.

37. *Horridus in, &c.*] *In* præpoſitio, adhibetur hoc modo ad ſignificandum habitum : Æ. 4. 518. *In veſte recincta. Pellium* antiquiſſimus uſus eſt ad veſtes, tamen poſt arborum folia. *Urſos* Plinius negavit naſci in Africa, ob calidiorem cœli temperiem : Cerdanus tamen multis defendit Virgilium, imprimis auctoritate Solini, c. 29. *Numidici urſi forma cæteris præſtant, villis profundioribus.* Lipſius urſos Numidicos & Libycos à Romanis dictos putat non veros *urſos*, ſed *leones* ; quemadmodum *elephantos*, ab iiſdem *boves lucas*, ob inſolitam formam, cui nomen ex notiore animali imponebant. *Libyſtidis*, à *Libyſtis*, gentile nomen eſt, per pleonaſmum formatum à proprio *Libys*. Legunt tamen aliqui *Libyſſidis* : ut ſit à *Libys*, *Libyſſa* ; à *Libyſſa*, *Libyſſis*, *Libyſſidis*. De *gaza*, opibus, Æ. 1. 123.

44. *Tumuli aggere.*] *Agger*, aggeſtio eſt, vel lapidum, vel terræ, unum in locum. *Tumulus*, eſt terræ *tumor*, ex illa aggeſtione : unde tam

Trojani magni, gens è nobili ſanguine Deorum : Completur annuus circuitus menſibus tranſactis ; ex quo mandavimus terræ reliquias & oſſa divini patris, & dedicavimus altaria funebria. Et jam, niſi decipior, adeſt dies ; quem ſemper exiſtimabo mœſtum, ſemper celendum, ſic voluiſtis, ô Dii. Ego ſi hunc diem *tranſigerem exul in ſyrtibus Gætulis, aut interceptus mari Argolico, vel in urbe Mycenis : tamen celebrarem annua vota, & ſolemnes ceremonias* juxta *ritum ; & cumularem altaria congruis muneribus. Nunc libenter adſumus ante cineres & oſſa ipſius patris, certe non ſine conſilio & ſine voluntate Deorum,* ut *puto : & vento impulſi ingredimur portus amicos. Agite igitur & omnes lætum ſacrificium peragamus : petamus ventos* ab eo, *& ut patiatur me urbe conditâ ſingulis annis perſolvere hæc ſacrificia,* in *templis ſibi dedicatis. Audax oriundus Trojâ donat vobis corpora boum duo numero per naves* ſingulas : *invitate ad epulas hanc,*

Dardanidæ magni, genus alto à ſanguine Divûm:
Annuus exactis completur menſibus orbis ;
Ex quo reliquias divinique oſſa parentis
Condidimus terra, mœſtaſque ſacravimus aras,
Jamq; dies, ni fallor, adeſt ; quem ſemper acerbum,
Semper honoratum, ſic Dii voluiſtis, habebo.
Hunc ego Gætulis agerem ſi ſyrtibus exul,
Argolicove mari deprenſus, & urbe Mycenæ:
Annua vota tamen, ſolemneſque ordine pompas
Exequerer ; ſtrueremque ſuis altaria donis
Nunc ultro ad cineres ipſius & oſſa parentis
Haud equidem ſine mente, reor, ſine numine Divûm,
Adſumus : & portus delati intramus amicos.
Ergo agite,& lætum cuncti celebremus honorem:
Poſcamus ventos, atque hæc mea ſacra quotannis
Urbe velit poſitâ templis ſibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Trojâ generatus Aceſtes
Dat numero capita in naves : adhibete Penates

NOTÆ.

pro *ſepulcro*, quam pro *colle* uſurpatur : hic pro *colle*.

45. *Dardanidæ.*] A Dardano Jovis filio orti ; ideo *à ſanguine Divûm.*

46. *Annuus exactis, &c.*] Anniverſarius recurrit dies, Anchiſæ morte conſignatus. Igitur Anchiſes vere ineunte, hyeme exeunte, obierat. Patet id quia I. Tempus hoc ipſum adhuc hybernum vocat Dido, Æ. 4. 309. *Hyberno moliris ſidere claſſem.* II. In ipſa profectione Trojani *frondentes ferunt ramos*, Æ. 4. 399. ex Africa autem in Siciliam curſus, vix duorum triumve dierum eſt. III. Incerta tum erat coli temperies, qualis primo vere : ſolvit Æneas ex Africa ſudo cœlo, mox tempeſtas oritur, nunc dubitat utrum ſubſequens dies nona ſerena futura ſit, v. 64. *Si nona diem, &c.* IV. Terra tum veſtita erat gramine & floribus, v. 76. *Purpureoſque jacit flores*, v. 287. *Tendit Graminea in campum.* Nec tamen inde ſequitur Æneidos opus annuum ſpatium prætergredi, ut notavimus in argumento Æneidos.

48. *Condidimus terra.*] Non totum ipſum cadaver, qui ſepulturæ noſtræ mos eſt : ſed combuſti corporis *reliquias, oſſa, cineres*, quæ è buſto collecta, tumulo deinde ex terræ mandaverit. Etſi enim apud veteres in uſu fuerit cadavera unguentis condita terræ mandare ; uſitatius tamen comburere, præſertim virorum illuſtrium apud Græcos : ſic Patroclus ab Achille comburitur, ac deinde tumulatur, Iliad. 23. Sic Miſenus ab Æneа. Æ. 6. De aris Geminis ad ſepulcra ſtruendis, Æ. 3. 62. De Gætulis Africæ populis, qui ad *ſyrtes* uſque perveniunt, Æ. 3 40. De *Syrtibus*, importuoſis littoris Africani ſinubus, Æ. 1. 115.

52 *Argolico mari.*] *Argolicum ſinum*, qui pars eſt Ægæi maris ad orientem Peloponneſi. Urbe *Mycenæ :* ut Æ. 1. 251. *Urbem Patavi.* Habent aliqui codices *Mycenæ, Mycenis, Argis, Argos* & *Mycenæ*, urbes Peloponneſi. Æ. 1. 288.

54. *Strueremque ſuis altaria donis.*] Struere, explicat Taubmannus *cumularem :* unde ſtruices dicebatur in re coquinaria, qui ferculis ſtruendis, ſeite componebat, cumulabat. *Suis donis*, congruis ; congrua autem erant mortuis dona, lac, *vinum, mel, ſanguis :* ut diximus Æ. 3. 62. & mox videbitur, v. 76.

56. *Sine mente, ſine numine.*] Sine conſilio, & voluntate Deorum. De *numine*, hoc ſenſu, Æ. 1. 137.

59. *Poſcamus ventos.*] Ab ipſo Anchiſa, qui ut Deum colere inſtituit. *Divinique oſſa parentis.* Hujus autem divini cultus notæ ſunt, *aræ, ſacra, ludi, templa dicata, vota* pro ventis obtinendis. Quorum tamen aliqua in communibus mortuorum omnium funeribus uſurpabantur.

62. *Adhibete Penates.*] De *Penatibus*, Æ. 3. 717. Quomodo *adhiberentur epulis*, Æ. 3. 177.

Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes.
Præterea, ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem:
Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis.
Quique pedum curſu valet, & qui viribus audax,
Aut jaculo incedit melior, levibuſque ſagittis;
Seu crudo fidit pugnam committere ceſtu;
Cuncti adſint, meritæq; expectent præmia palmæ.
Ore favete omnes, & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat maternâ tempora myrto:
Hoc Elymus facit, hoc ævi maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos cætera pubes.

& patrios, & eos quos hoſpes Aceſtes veneratur. Inſuper, ſi nona Aurora protulerit hominibus diem ſerenum, & luce detexerit orbem, proponam Trojanis pugnam velocium navium. Et qui valet curſu pedum; & qui incedit fidens viribus, aut ſolertior jaculo, vel levibus ſagittis; ſive qui *audet conſerere pugnam duro ceſtu: hi omnes adſint, & expectent præmia merita victoria. Favete omnes linguis, & circumdate caput ramis. Sic locutus, tegit caput myrto matris ſuæ: Elymus idem facit, idem Aceſtes grandior natu, idem puer Aſcanius: quos reliqua juventus imitatur.*

NOTÆ.

69. *Si nona, &c.*] *Si*, aliis *dubitantis* eſſe videntur, qui ideo *almum* interpretantur *ſerenum*: & ſatis erit: *ludi nona die celebrabuntur, ſi ſalvum erit*; ſin minus, in aliam diem remittentur. Aliis videtur eſſe *affirmantis*: & abſolute ſenſus eſt; *cum aurora extulerit nonum diem*: ſic explicuimus Æ. 1. 607. *Si qua pios reſpiciat numina.* Per *nonam diem*, alludit ad novemdialia Romanorum ſacra pro mortuis: ſervabantur enim domi cadavera ſeptem dies, octavo cremabantur, nono reliquiæ ſepulcro mandabantur.

66. *Ponam certamina.*] Vox in ea re ſolemnis, *ponere*. Sic apud Græcos, ludorum ejuſmodi deſignator dicebatur ἀγωνοθέτης, ab ἄγων *certamen*, & τίθημι *pono*.

68. *Incedit.*] Sic Æ. 1. 50. *Divum incedo regina.* Quæ quanquam ad majeſtatem inceſſus pertinere videri poſſunt: occurrit tamen mihi, *incedo* à poëta dici pro *ſum*. Sic uſurpatur & venio, G. 1. 29. *An Deus immenſi venias maris.* Deinde, cirotheca è corio bubulo *crudo*, infra v. 405.

71. *Ore favete omnes.*] Paſſim apud alios auctores, *Favete linguis*. Quibus formulis dubium eſt, *ſilentium*, an *plauſus* & acclamatio indicetur. Pro *ſilentio* facit locus Senecæ lib. de vita beata c. 27. *Quoties mentio ſacrarum literarum intervenerit, favete linguis. Hoc verbum, non ut plerique exiſtimant à favore trahitur; ſed imperatur ſilentium, ut rite peragi poſſit ſacrum, nulla voce mala obſtrepente.* Pro *plauſu* & acclamatione facit Ovid. Met. 15. 677. *En Deus eſt, Deus eſt, animis linguiſque favete. Quiſquis adeſt viſum veneratur numen, & omnes Verba ſacerdotis referunt geminata, piamque Æneida præſtant & monte & voce ſalutem.* Idem in Ibin, v. 96. *Quiſquis ades, ſacris ore favete meis. Quiſquis ades, ſacris lugubria dicite verba.* Hæc ut conciliem, exiſtimo, non perpetuum *ſilentium* indici, neque perpetuam *acclamationem*; ſed omnino *attentionem* ad ſacra: ut ea tantum dicant, quæ ſacrorum ritu dicenda ſunt; à cæteris omnibus verbis abſtineant. Interpretationem adjuvat Ovidius loco citato, cum dicit, *animis linguiſque favete*; quibus eumdem *animis* ac *linguis* exhiberi favorem jubet. At non jubet, nihil omnino animis interim ac mente cogitari, ſed ea dumtaxat quæ ad Deos & ſacra pertineant; ita nec omnino nihil dici, ſed ea quæ eo etiam ſpectent. Et vero Seneca vocem tantum *malam* & *obſtrepentem* arcet: Horatius Od. l. 3. 1. tantum *profanum vulgus*, id eſt, profanis ſermonibus indulgens: Ovidius loquentes inducit ea ſolum, quæ ſacrificio conveniant, ut patebit ſuperiora exempla relegenti: Latini autem veteres, hujus auctores formulæ, cum eam vocibus ambiguis expreſſerunt, *favete ore, linguis*; non autem *favete verbis, ſermone, ſilentio*, indicare videntur voluiſſe tempeſtivas illas loquendi ac tacendi vices.

72. *Maternâ myrto.*] Veneri, Æneæ matri dicta arbore. Unde ad coronas aſſumi ab Æneâ docuit, ut deinde à Romanis in ovatione, Ecl. 2. 52.

73. *Elymus.*] Hic, ex Strabone, Dionyſio, Lycophronis interprete Iſaaco Tzetze, fuit Trojanus. Poſt excidium Trojæ in Siciliam ab Aceſte advectus fuit, ut diximus, v. 36. Addit Tzetzes, fuiſſe ſpurium Anchiſæ filium. Teſtatur Dionyſius, regio genere ortum eſſe: ideoque novos illos Siciliæ incolas Trojanos, univerſim ſuo nomine *Elymos* appellaſſe. Negare videtur Virgilius fuiſſe Trojanum, Anchiſæ filium,

Æneas cum multis millibus ibat è concione ad ſepulcrum, medius in *magna turba circumfuſa. Illic* juxta *ritum effundit ſtillans in terram duo pocula puri vini, duo lactis recentis, duo ſanguinis ſacri: ſpargitque flores purpureos, & profert talia: Salve, ſancte pater: ſalvete rurſus, fruſtra recuperati cineres, & anima, & umbra paterna. Non fas fuit quærere tecum regionem Italam & agros fatales, nec Auſonium Tybrim, quiſquis* ille *ſit. Hæc protulerat, cum ſerpens lubricus, ingens, eduxit ex intimis penetralibus* ſepulcri *ſeptem ſinus, ſeptem plexus; tranquille circundans ſepulcrum, & labens inter aras: cui macula cærulea illuſtrabant dorſum, & fulgor auro interpunctus ſquamas: quemadmodum arcus* in *nubibus concipit mille diverſos colores, Sole oppoſito. Æneas videns ſtupefactus eſt: ille demum repens longo tractu inter pateras poculaque polita, & deguſtavit cibos, & innocuus rediit iterum* in *profundum ſepulcrum, & reliquas aras deguſtatas. Tanto magis* Æneas *perficit ſacra inchoata in* honorem *patris:*

Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magnâ medius comitante caterva.
Hic duo rite mero libans carchesia Baccho
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro:
Purpureoſque jacit flores, ac talia fatur:
Salve, ſancte parens: Iterum ſalvete, recepti
Nequicquam cineres, animæq; umbræq; paternæ.
Non licuit fines Italos, fataliaque arva,
Nec tecum Auſonium, quicunq; eſt, quærere Tybrim.
Dixerat hæc, adytis cum lubricus anguis abimis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit;
Amplexus placide tumulum, lapſuſque per aras:
Cœruleæ cui terga notæ, maculoſus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverſo Sole colores.
Obſtupuit viſu Æneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras & levia pocula ſerpens,
Libavitque dapes, rurſuſque innoxius imo
Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores:

NOTÆ.

& regio ſanguine oriundum: ſiquidem eum conceptis verbis Siculum teſtatur, v. 300. *Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus Panopeſque.* Deinde nullam ei laudem ab Æneæ conſanguinitate & regia origine tribuit: quod certe non omiſiſſet, qui eodem loco, v. 297. Diorem commendat à *ſtirpe Priami*; & v. 24. Erycem *fratrem* Æneæ appellavit. Itaque hoc unum fatetur, v. 391. Elymum fuiſſe *comitem ſenioris Aceſtæ*: cui ſe comitem adjungere tam in ipſa Sicilia, quam in Troade potuit.

77. *Carcheſia Baccho.*] De *carcheſiis* poculis G. 4. 380. De *Baccho*, vino, Ecl. 5. 69. De *ſacris funebribus*, lacte, vino, ſanguine, Æ. 3. 62.

79. *Purpureos flores.*] Vel roſas intelligit, flores dicatos Veneri, Anchiſæ amatrici; vel generatim flores quoſcumque purpureos.

80. *Iterum ſalvete recepti.*] *Iterum ſalvete*; non autem, *iterum recepti. Iterum*, inquit: ſive quia jam anno ſuperiore exequiis patrem honoraverat, ſalutaveratque funebri nore; ſive quia modo dixit, *ſalve, ſancte parens*; ergo *iterum ſalve*; ter enim extrema illa ſalutatio repetebatur in Romanorum funeribus *vale*; cui ſynonymum eſt *ſalve*, ex Varrone apud Servium: non quod ſalutem iis valetudinemque optarent, qua frui ultra non poterant; ſed pacem ſaltem & gaudium in altero ſtatu. *Recepti nequicquam cineres.*] Per *cineres*, ait Servius, patrem intelligit, quem è Trojano excidio fruſtra liberarat. Immo, *cineres* ipſos intelligit; quos anno ſuperiore reliquerat in Sicilia, nunc autem recipit reditu ſuo, ac revifit, *nequicquam tamen*; qui non conferet reditus, ut cum eo adire Italiam liceat. *Animæque umbræque.* Vel plurali numero uſus eſt, pro ſingulari; ut paſſim poeta: vel reipſa plures putavit eſſe animas: de quibus commodius diſſeremus, Æ. 6. v. 74 & ſequentibus.

82. *Fines Italos.*] De *Italia*, Æ. 1. 534. De *Auſonia*, Italiæ nomine, Æ. 3. 171. De *Tybri*, Italiæ fluvio, Æ. 1. 17. De *adytis*, locis intimis, Æ. 2. 297. De *ſquamis*, G. 4. 13. De *arcu*, ſeu *iride*, Æ. 4. 700. De *agmine*, in ſerpentibus, G. 3. 423. De verbo *libavit*, deguſtavit, Æ. 1. 740.

93. *Depaſta altaria.*] Non ab igne, victimas conſumente, nondum enim cæſæ fuerant victimæ; ſed ab ipſo ſerpente, qui prima dona libaverat.

94. *Inſtaurat.*] Renovat incepta ſacrificia: jam enim fuderat vina, v. 78. moxque iterum fundit, v. 98. Quid ita? an quia ſacrificia ſerpentis occurſu turbata eſſe putabat? At bono erat omini ſerpentis occurſus. An quia cum prævia ſacrificia è floribus & liquoribus, quaſi mortuo homini obtulerit; nunc viſo ſerpente,

Incertus,

Incertus, geniumne loci, famulumne parentis
Esse putet: cædit quinas de more bidentes,
Torque sues, totidem nigrantes terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchisæ magni, manesque Acheronte remissos.
Necnon & socii, quæ cuique est copia, læti
Dona ferunt: onerantq; aras, mactantq; juvencos.
Ordine ahena locant alii: fusique per herbam
Subjiciunt verubus prunas, & viscera torrent,
Expectata dies aderat, nonamque serenâ
Auroram Phaëtontis equi jam luce vehebant:
Famaque finitimos & clari nomen Acestæ
Excierat: læto complerant littora cœtu,
Visuri Æneadas, pars & certare parati.
Munera principio ante oculos, circoque locantur
In medio: sacri tripodes, viridesque coronæ,

dubitans, an genium loci, an famulum patris existimet eum *esse; mactat juxta consuetudinem quinque oves, & totidem sues, totidem juvencos nigros tergoribus: & effundebat vinum è pateris, & appellabat animam magni Anchisæ, & manes* ejus *emissos* ex *inferis. Pariter & socii efferunt lati munera* secundum *facultatem quæ est unicuique: & onerant altaria, & immolant juvencos. Alii disponunt ærea* vasa per *ordinem: & strati super herba, supponunt prunas verubus, & torrent viscera. Dies optata advenerat, & jam equi Phaetontis advehebant nonam Auroram sereno lumine: & fama ac nomen illustris Acestæ eduxerat vicinos: occupaverant litus hi- Primo præmia statuuntur ob*

ri multitudine partim *visuri Trojanos, partim etiam parati certare. vam: & in medio circo: sacri tripodes, & virentes coronæ,*

NOTÆ.

majora offerenda existimat, quasi heroi, inter Deos admisso? Certe non admodum diversa ab his sacrificia Plutoni, Proserpinæ, Diisque inferorum aliis offert, Æ. 6. 243.

95. *Geniumne loci, famulumne, &c.*] *Genii* & custodes, locis, urbibus, domibus attribui solebant; ut & hominibus singulis attribui solitos diximus Ecl. 4. 63. *Famulos* item majoribus Dii suos assignabant: eosque è brutis animantibus plerumque assumptos. Sic Æ. 6. 190. columbæ ministræ sunt Veneris, ut Æneam ad auream arborem deducant. Sic ex Silio Italico, l. 13. 124. apud Capuam: *Numen erat jam urbis loci, famulamque Dianæ credebant.* Sic aquila Jovi: Sic ex Plutarcho in Cleomene, dracones heroibus sacri putabantur: unde hic *anguis* Anchisæ famulus.

96. *Cædit quinas de more bidentes.*] Vel *cædit de more*, id est, non per seipsum, sed per famulos, more pontificum Romanorum. Vel oves *de more bidentes*, id est, *biennes* aut, *ambidentes*, de quibus Æ. 4. 57. Vel *quinas de more*, cœlestibus Diis adhibito; quibus numero impari victimæ cædebantur, quia *numero Deus impare gaudet*: inferis autem numero pari, Æ. 6. 243. Igitur offeret Æneas patri quinque pecudes, ut jam cœlesti Divo; easque nigrantes, ut ex inferis assumpto. Notatque Turnebus ejusmodi sacrificia Romanis *suovetaurilia* dicta esse; quæ *sue, ove, & tauro* fiebant.

98. *Animamque vocabat, &c.*] Non simpliciter inclamat invitatque ad sepulcrales aras, ut sacrificiorum sanguine pascatur: quemadmodum pascuntur animæ mortuorum, imprimisque Tiresiæ apud Homer. Odyss. 11. 95. Quemadmodum Achilles tota nocte circa Patrocli rogum vina fundit, animam ejus vocans, Iliad. 23. 221. Non ita inquam. Sed *invocat*, ut sibi adsit propitius pater, cujus *manes Acheronte remissos* putat, & inter Deos vitam degere. De *Acheronte*, inferorum fluvio, Æ. 6. 242. De *manibus*, G. 4. 469.

102. *Ahena.*] Vasa ærea: vel ad lavanda corpora, vel ad elixandas carnes. Licet enim Homerus heroibus suis elixas carnes non paret, ut notat Plato de republ. l. 3. has tamen primis etiam illis temporibus in usu fuisse notavimus, Æ. 1. 215. De *epulis* post sacrificia, plura vide, Æ. 8. 180.

105. *Auroram Phaëtontis equi.*] *Phaëton*, hic, vel Solis est filius, qui cum à patre diurnum regimen currus extorsisset precibus, & equos insciæ regeret, ex iis à Jove in Eridanum Italiæ fluvium fulmine excussus est: Ovid. Met. 2. Vel potius *Sol* ipse est, qui dicitur ab Homero Odyss. 11. 320. Ἥλιος Φαέθων, *Sol Phaëthon*, id est, *splendens*. Ejus equi quatuor, *Pyrois* à πῦρ *ignis*; *Eous*, ab ἠὼς *Aurora*; *Æthon*, ab αἴθω *uro*; *Phlegon*, à φλέγω *inflammo*. De *Aurora*, G. 1. 249.

110. *Tripodes, &c.*] *Tripus* proprie sellæ mensæque species, tribus nixæ pedibus; cui quandoque insidebatur, sæpe imponebantur lebetes crateresque ad libamina, Æ. 3. 349. *Sacer* dicitur, quia in templo Delphico, reque omni divina magni erat usus: tum viris fortibus dona-

& palma, dona victoribus destinata, & arma, & vestes intinctæ purpura, pondera argenti & auri: & medio è tumulo tuba canit indictos ludos. Quatuor naves, pares vastis remis, electæ e tota classe, incipiunt primum certamen. Mnestheus agitat fortibus remigibus celerem Pristin; Mnestheus, inquam, *mox Italus a quo nomine oritur familia Memmii: & Gyas magnam Chimæram, magnâ mole, opus instar urbis; quam juvenes Trojani triplici versu impellunt*, cui *remi surgunt triplici ordine.*

Et palmæ, pretium victoribus; armaque, & ostro
Perfusæ vestes, argenti aurique talenta:
Et tuba commissos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ classe carinæ.
Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin,
Mox Italus Mnestheus, genus à quo nomine Memmi;
Ingentemq; Gyas ingenti mole Chimæram,
Urbis opus; triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt, terno consurgunt ordine remi.

NOTÆ.

batur in præmium, unde Horat. Od. l. 4. 8. *Donarem tripodas præmia fortium Grajorum.*

111. *Et palmæ, pretium victoribus.*] Id est, pretium solemne & vulgare victoribus omnibus. Quærit enim Plutarchus Sympos. l. 8. quæst. 4. *Cur sacrorum certaminum aliud aliam habeat coronam, palma sit communis omnibus.* Respondetque, hoc ideo usu venisse, quod viro forti palma perinvilis, non deprimatur onere, sed contra magis obluctetur. De *ostro*, ostreo, sive conchylio, unde purpura exprimitur G. 2. 506.

112. *Talenta.*] Τὰ ἀπὸ τοῦ ταλάω, à ταλάω *suffero*: quia primo libram significavit, qua pondera appenduntur: tum quodvis magnum auri argentique pondus, denique certum determinatumque pondus, varium tamen apud varias gentes: celebratissimum Atticum Talentum, quod sic describitur à Rhemnio Fannio:

Cecropiam superesse post hæc docuisse talentum,
Sexaginta minas, seu vis, sex millia drachmas,
Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis.

Porro *drachma* Attica, *denario* Romano, & *grosso* Francico æquiparatur. *Grossus* pars est *marcæ* sexagesima quarta. *Marca* ignati argenti hoc anno 1675. Ludovicos argenteos capit novem; hoc est, libras nostras sive Francicos viginti septem. Grossus igitur valet octo solidos cum denariolis paulo minus sex: qui grossi sexies millies repetiti Francicos conficiunt 2550. Et hic valor est *argentei talenti* Attici ad modum nostrum revocati. *Aurei* autem *talenti* valorem conjicies, habita auri cum argento comparatione: aurum enim Græcum Romanumque duodecies argenti valorem; Francicum sexies etiam ac decies & amplius nunc superat. *Cætera*, infra, v. 248.

114. *Prima pares, &c.*] I. LUDUS, *navium decursus.* Cujus exemplum in Homero non habuit Virgilius: nec vero voluit cursum illius equestrem imitari, quia Homerus in eo plus operæ studiique posuerat; ludos alios imitatus est, quos ille minus diligenter scripserat, Iliad. 23.

116. *Pristin, &c.*] Naves quatuor, æquales magnitudine ac robore, suis insignit nominibus quæ è pictis in puppi monstris reperit. Prima *Pristis* appicta erat marina bellua, è balænarum genere, de qua, Æ. 3. 427. Secunda *Chimæra*, ignivomum ac triforme monstrum: quæ cui vid. Metam. 9. 649. *mediis in partibus ima, Pectus & ora leæ, caudam serpentis habebat.* Ita ea, Æ. 6. 288. Tertiam ornabat *Centauripedra*, ex equina & humana specie conflata de qua genere, G. 2. 456. Quartam *Scylla*, marina in freto Siculo monstri, effigies, quam explicamus Æ. 3. 427.

117. *Mox Italus Mnestheus, &c.*] Ut nobilibus Romanorum familiis gratificetur, eas à Trojanis deducit, à Mnestheo *Memmios*, à Sergesto, *Sergios*, à Cloantho *Cluentios*. Addunt illi etiam, à Gya, *Geganios*: quod tamen Virgilii testimonio ciret.

119. *Urbis opus.*] *Urbis instar*; in quantum operis fuerat, quantum in urbe potest. Sic apud Cicer. Ac. in Ver. 5. 88. *Erat illa vis constrata; & ita magna, ut si in prælium pugna versaretur, urbis instar haberi inter piratticos myoparones videretur.*

Triplici versu, &c.] *Triremem* significat navem: qualem tamen Trojanis temporibus nondum fuisse probabile est; sed Poëtæ attributa alii, sic & illud per anticipationem dicere licuit. Quid sit autem in navibus *versus* & ordinum duplex, triplex, quadruplex, unde *biremes, triremes, quadriremes, &c.* appellantur; valde ambiguum est. Quia tamen ex Virgilio, *triplici consurgunt ordine remi*: constat in utroque navis latere remigum ordines surrexisse alios aliis superpositos: non ita tamen, ut superiorum remigum pedes inferiorum capitibus impenderent, perpendiculari, ut aiunt, rectaque linea; sic enim latera navium extruenda aliis fuissent: sed ita, ut scamnis, quæ & *juga* &

Sergestus.

Sergeſtuſque, domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magnâ: Scyllâq; Cloanthus
Cæruleâ, genus unde tibi, Romane Cluenti.
Eſt procul in pelago ſaxum, ſpumantia contra
Littora; quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi ſidera Cori: 126
Tranquillo ſilet, immotàque attollitur undâ
Campus, & apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit, ſignum nautis, pater: unde reverti 130
Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt: ipſique in puppibus auro
Ductores longe effulgent oſtróque decori:
Cætera populeâ velatur fronde juventus,
Nudatoſq; humeros oleo perfuſa niteſcit: 135
Conſidunt tranſtris, intentaque brachia remis
Intenti expectant ſignum: exultantiaque haurit
Corda pavor pulſans, laudumque arrecta cupido.
Inde ubi clara dedit ſonitum tuba; finibus omnes,
Haud mora, proſiluere ſuis: ferit æthera clamor
Nautico, adductis ſpumant freta verſa lacertis. 141
Infindunt pariter ſulcos: totumque dehiſcit
Convulſum remis roſtriſque tridentibus æquor.

Et Sergeſtus, à quo familia Sergia trahit nomen, vehitur Centauro magna: & Cloanthus, unde tibi origo eſt, ô Cluenti Romane, vehitur Scyllâ cæruleâ. Procul in mari, adverſus ſpumoſum litus, eſt rupes; qua aliquando merſa verberatur fluctibus, quando hyemales Cori abſcondunt aſtra: at tranquillo tempore *ſilet, & erigitur ex immotis aquis,* veluti *campus & perfugium gratiſſimum mergis apricantibus. Illic pater Æneas ponit metam è frondoſa ilice,* quæ eſſet *ſignum nautis: à qua ſcirent redire, & circa quam flectere longos circuitus. Deinde ſorte captunt loca: & ipſi duces è puppibus procul reſplendent, inſignes auro & purpurâ: reliqui juvenes coronantur populeis foliis, & renitent uncti oleo* per *nudos humeros: ſedent* in *tranſtris, & expectant ſignum obnixi* ſecundum *brachia remis intenta: & metus pulſans, atque arrectum deſiderium gloriæ, fatigat corda ſubſultantia. Deinde quando clara tuba emiſit ſonum, non* eſt *mora, omnes è terminis ſuis prorupe-*

runt: nauticus clamor pulſat cœlum, fluctus turbati adductis brachiis ſpumant: pari impetu *imprimunt ſulcos* in aquis: *& totum mare erutum remis & roſtris triſidis aperitur.*

NOTÆ.

tranſtra dicuntur, oblique à ſummo ad imum inſtar graduum diſpoſitis inſiſterent remiges; quorum ſuperior ordo ibi ſtigebat pedes, ubi ordo inferior inſidebat. Porro ſeries illæ remigum, à ſummo latere ad imam carinam oblique numeratæ, *ordines* dicebantur; & pro multiplici ordine, navis erat *biremis, triremis, quadriremis,* à Ptolemæo Philopatore extructa etiam *quadraginta* ordinum: at eædem ſeries, à prora ad puppim numeratæ, dicebantur *verſus*, & ſic in ſingulis lateribus, *verſus* aliquando viginti quinque, aliquando plures; & in Ptolemæi navi, quæ quadraginta *ordinum* fuit, & quater mille remigum, *verſus* quinquaginta fuere. Igitur Chimæra hæc Virgiliana, quæ *triplici verſu, triplici ordine* inſtructa erat; remiges in ſingulis lateribus novem, tota nave octodecim capiebat.

125. *Olim.*] *Aliquando*, indefinite. Sic G. 3. 303. *Cum frigidus olim jam cadit.*

126. *Hyberni Cori, &c.*] *Corus* ventus, flat ab occaſu æſtivo. *Hybernus* dicitur, ſeu frigidus, quia ſitu maxime ad ſeptentrionales ventos accedit. *Condit ſidera* nimbis inductis. Scribitur etiam *Caurus.*

128. *Apricis mergis.*] Avibus aquaticis, *plongeons*, quæ cum frequenter ſe aquis immergant, amant ad Solem ſiccare ſe, in locis *apricis*, id eſt, Soli expoſitis. De voce *apricis*, Ecl. 9. 49.

129. *Metam.*] *Meta* eſt *extremitas, terminus*: ſive in agris, ſive in circo: vulgò è lapidibus oblongis, in acumen ac pyramidem erectis. Talis erat Romano in circo figura metarum, quas in extremo decurſu ſepties quadrigæ circumflectebant: eo alludit Virgilius; & quanquam ilicis ramus hanc figuram non refert; refert tamen quomodocunque ipſa rupes, cui ramus infigitur. De *oſtro*, purpura, G. 2. 506. De *populo, peuplier*, G. 2. 13. De *ilice, yeuſe*, Ecl. 1. 18.

135. *Oleo.*] Ad membra roboranda: unde etiam eo luctaturi ungebantur, Æ. 3. 280. De *tranſtris*, ſcamnis remigum, ſupra, v. 119.

137. *Haurit Corda pavor, &c.*] Verſum jam explicuimus, G. 3. 105.

143. *Roſtriſque tridentibus.*] Paſſim legebatur olim *ſtridentibus*; ſed obſtat menſura primæ

Non

Non tam celeres curſus invadunt campum in *certamine bigarum, & erumpunt emiſſi è carcere. Nec ita auriga immiſſis jugis quatiunt habenas ſinuoſas, & proni extendunt* ſe *ad verberandum* equos. *Tunc omnis ſylva reſonat plauſu & fremitu hominum & acclamationibus faventium, & litora volvunt murmur incluſum: colles icti clamoribus, eos remittunt. Gyas primus abit ante alios, & evadit per undas inter fremitum multitudine: quem deinde Cloanthus ſequitur, melius* inſtructus *remis, ſed navis gravior mole* ipſum *retinet. Poſt illos aquali intervallo Priſtis & Centaurus conantur attingere priorem locum. Et nunc Priſtis præit; nunc magna Centaurus præcedit* eam *victam; nunc amba currunt ſimul æquatis proris, & longis carinis ſecant ſalſos fluctus. Et jam appropinquabant ſcopulo, & attingebant terminum; cum Gyas,* qui *primus* erat, *& victor, medio in mari increpat* his *verbis Menœten gubernatorem navis ſuæ: Quo tantum recedis mihi ad dextram? huc flecte curſum, adhære litori* rupis, *& permitte* ut *remi radant ſiniſtra ſaxa: alii currant pleniore mari. Sic dixit: ſed Menœtes metuens occulta ſaxa, detorquet proram ad undas maris. Quo recedis diverſus? iterum revocabat* cum *Gya* repente *cum clamore; Pete ſaxa, ô Menœte: & interim videt Cloanthum imminentem dorſo, & tenuem proxima ſpatia. Ille* Cloanthus *interior radit ſiniſtram viam, inter navem Gya & ſaxa ſonantia, & repentinus prætergreditur* Gyam qui modo fuerat *prior,*

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus.
Nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora
Concuſſere jugis, pronique in verbera pendent.
Tum plauſu fremituque virûm ſtudiiſq; faventûm
Conſonat omne nemus, vocemq; incluſa volutant
Littora, pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primuſq; elabitur undis
Turbâ inter fremitumq; Gyas: quem deinde Cloanthus
Conſequitur, melior remis; ſed pondere pinus
Tarda tenet. Poſt hos æquo diſcrimine Priſtis
Centauruſq; locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis abit; nunc victam præterit ingens
Centaurus; nunc una ambæ junctiſque feruntur
Frontibus, & longâ ſulcant vada ſalſa carinâ.
Jamq; propinquabant ſcopulo, metamq; tenebant;
Cum princeps medioq; Gyas in gurgite victor
Rectorem navis compellat voce Menœten;
Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige curſus,
Littus ama, & lævas ſtringat ſine palmula cautes:
Altum alii teneant. Dixit: ſed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas:
Quo diverſus abis? iterum, Pete ſaxa, Menœte,
Cum clamore Gyas revocabat: & ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyæ ſcopuloſque ſonantes
Radit iter lævum interior, ſubituſq; priorem

NOTÆ.

ſyllabæ, quæ ubique longa eſt. Sed à viris doctis academiæ Neapolitanæ profecta eſt ſuperiore ſæculo illa correctio, qua uſi ſumus; utpote cum antiqua navium ſpecie veteribuſque nummis ac picturis convenientiſſima, quarum in prora roſtrum trifidum ex ære bifidumve addebatur, ad hoſtiles naves in incurſu vulnerandas.

144. *Bijugo certamine, &c.*] Curſu *bigarum & quadrigarum:* De quibus G. 1. 512. De *carceribus* infra v. 288. *Juga*, ligna tranſversa quibus equi temoni currus alligabantur: hic vero, juxta aliquos, pro ipſis *jugalibus equis* uſurpantur.

149. *Vocemque incluſa volutant Litora.*] Commutatio eſt: pro, *vocemque incluſam volutant.*

162. *Mihi dexter abis.*] *Mihi abis*: Abundat hic *mihi*; *ut* alibi ſæpe, & G. 3. 16. *In media mihi Cæſar erit.*

163. *Littus ama.*] *Accede propius ad litus.* Sic Horat. Od. l. 1. 25. 3. *Amatque janua limen.* Jubet igitur ut navem admoveat propius litori; non Siciliæ equidem, ſed rupis & metæ; ne latiore curſu eam circumeundo, ab aliis inſequentibus ſuperetur.

Palmula.] Pars extrema remi planior, & in modum humanæ palmæ protenſa. Catull. in Phaſelo, v. 4. *Sive palmulis opus foret volare, ſive linteo.*

170. *Interior.*] Quicquid ſit de hujus vocis ſignificatione in hominum conceſſu & inceſſu, *dextram* an *ſiniſtram* partem notet: certum eſt

Præterit,

Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
Tum vero exarsit juveni dolor ossibus ingens,
Nec lacrymis caruere genæ: segnemq; Menœten,
Oblitus decorisque sui sociûmque salutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister:
Hortaturque viros, clavumque ad littora torquet.
At gravis ut fundo vix tandem redditus imo est
Jam senior, madidaque fluens in veste Menœtes;
Summa petit scopuli, siccaque in rupe resedit.
Illum & labentem Teucri, & risere natantem:
Et salsos rident revomentem pectore fluctus,
Hic læta extremis spes est accensa duobus,
Sergesto Mnestheoq; Gyam superare morantem.
Sergestus capit ante locũ, scopuloq; propinquat:
Nec totâ tamen ille prior præeunte carinâ:
Parte prior, partem rostro premit æmula Pristis.
At media socios incedens nave per ipsos
Hortatur Mnestheus: Nunc, nunc insurgite remis
Hectorei socii, Trojæ quos sorte suprema
Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos; quibus in Gætulis syrtibus usi,
Ionioque mari, Maleæque sequacibus undis.
Non jam prima peto Mnestheo, neq; vincere certo.

& tenet securum mare metis præteritis. Tunc autem ingens dolor accensus est in medullis juvenis, & gena non caruerunt lacrymis, & immemor dignitatis suæ & vitæ sociorum, dejicit tardum Menœten ex alta puppe pronum in mare. Ipse succedit gubernaculo moderator, ipse magister navis: *& hortatur nautas, & vertit clavum ad litora* metæ. *Sed Menœtes, postquam gravatus* undis *agre tandem emissus est ex imo fundo, jam senior, fluens humida in veste, conscendit summitatem rupis, & sedit in arido saxo. Trojani riserunt illum, & cadentem, & enatantem: & rident revomentem è pectore salsam aquam. Tunc bona spes superandi Gyam tardantem orta est ultimis duobus, Sergesto & Mnestheo. Sergestus anticipat spatium, & appropinquat rupi: nec tamen ille prior est, totâ navi præcedente: prior est* ex parte, & *æmula Pristis urget rostro* aliam *partem. Sed Mnestheus ambulans media* in *nave inter ipsos socios*, eos *hortatur: Nunc, nunc insurgite in remos, ô Trojani socii*, quos *in extremo exitio Troja elegi comites: nunc exercite illud robur, illam fortitudinem; quâ usi* estis *in syrtibus Gætulis, & mari Ionio, & infestis aquis Maleæ. Non jam peto prima* loca, ego *Mnestheus* modo victor; *neque contendo vincere.*

NOTÆ.

in decursu circensi, interiorem partem *sinistram* esse: quia, cum in circo *meta* ad sinistram currum esset; brevior circa eam flexus *sinister* erat, isque meta propior atque *interior*; *dexter* autem *exterior* atque à meta remotior. Igitur, cum navalis hic ludus circensem imitetur; hic *interior* est *sinister*. De *circo* & *metis*, infra, v. 288.

171. *Tuta.*] Nempe à periculo saxorum, quæ meram circumstabant: nondum tamen omnino tuta, quia nondum victoria parta erat: post metam quippe superatam, & aliqua ex parte circuitam, in portum sinistro cursu redeundum erat, ut dicemus infra, v. 225.

174. *Decoris sui, sociûmque, &c.*] *Decoris sui*, quia indignum est principem virum ab alio pœnam suis manibus exigere. *Sociûm salutis*: id est, *salutis sociorum*, quæ amisso gubernatore periclitabatur. Nec placet Cerdanus, qui *socium* agnoscit accusativo casu; tum quia mutatur verbi regimen, *oblitus decoris, sociûmque*: tum quia non video qui dici possit Menœtes, *socius salutis*.

177. *Clavumque.*] Pars in summo gubernaculo transversa, instar capuli, qua gubernaculum regitur. *Gubernaculum* vero, remus erat longior latiorque, ad puppim religatus, quo cursum navis gubernator moderabatur. De *Teucris*, Trojanis, Æ. 239.

186. *Carina.*] Ima trabs est, navis totius fabricam fulciens, & instar spinæ à prora ad puppim decurrens. De *rostro*, v. 143. De *Gætulis*, Æ. 4. 40. De *syrtibus*. Æ. 1. 115. De *Ionio mari*, Æ. 3. 210.

193. *Maleaque sequacibus undis.*] *Malea* promontorium est Peloponnesi, sinum inter Argolicum & Laconicum, nunc *Capo Malio di S. Angelo*: procellis infestum; unde *sequaces* ejus dicuntur undæ; quasi nautas insequerentur. Superatum autem ab Ænea fuit, cum è Sporadibus & Cycladibus insulis ad Strophades iter fecit, Æ. 3.

Quan-

Tamen ô utinam poſſem! Sed vincant quibus hoc conceſſiſti, ô Neptune. Pudeat nos ultimos reverti: hoc ſuperate, ô cives, & impedite hoc dedecus. Illi ſumma contentione incumbunt in remos: *navis ærata tremit magno ſuccuſſu, & æquor ſubducitur: tunc frequens anhelitus concutit membra & ſicca ora* remigum: *ſudor fluit undique* in *rivos. Ipſa fortuna attulit viris gloriam cupitam. Nam dum Sergeſtus ardens animi impellit proram ad ſcopulos, inter* ſcopulos & Mneſtheum, *& elabitur ſpatio anguſto; miſer adhæſit ſcopulis protenſis* ſub aqua. *Rupes commotæ* ſunt, *& remi impacti in acutum ſaxum crepuerunt, & prora alliſa ſtetit ſuſpenſa* in ſcopulis. *Conſurgunt nautæ, & magno cum clamore ſiſtunt: & adhibent ferratas trudes, ac perticas acuminatâ cuſpide: & colligunt è mari remos fractos. At Mneſtheus gaudens & ardentior ex illo ſucceſſu, veloci impulſu remorum, & invocatis ventis, ſecat undas faciles, & navigat patenti mari. Qualis columba, cui domus & nidi ſunt in cavo ſaxo, repente excita è ſpelunca fugit in campos volans, & territa dat aliis iſtum ingentem domui ſuæ: mox elapſa in aerem tranquillum, ſecat viam tranquillam, nec movet celeres alas:*

Quanquam ô! ſed ſuperent, quibus hoc Neptune dediſti.
Extremos pudeat rediiſſe: hoc vincite, cives,
Et prohibete nefas. Olli certamine ſummo
Procumbunt: vaſtis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahiturque ſolum tum creber anhelitus artus
Aridaq; ora quatit: ſudor fluit undiq; rivis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namq; furens animi dum prora ad ſaxa ſuburget
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo;
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, & acuto in murice remi
Obnixi crepuere, illiſaque prora pependit.
Conſurgunt nautæ, & magno clamore morantur:
Ferrataſque ſudes & acutâ cuſpide contos
Expediunt, fractoſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis,
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis ſpeluncâ ſubito commota columba,
Cui domus & dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plauſumq; exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aëre lapſa quieto,
Radit iter liquidum, celeres neq; commovet alas.

NOTÆ.

195. *Quanquam ô! ſed, &c.*] Duplex affectus. I. Victoriæ optatio: *Non vincere certo: quanquam ô! velim, ſi liceat, vincere.* II. Correctio. *Sed tamen vincant illi, quibus hoc, Neptune, dediſti.* De *Neptuno*, Æ. 1. 129.

199. *Subtrahiturque ſolum.*] Subſtrata maris aqua non ſecari, ſed quaſi per vim ſubtrahi videtur retro, tanto impetu navis porro impellitur: *ſolum* enim eſt quicquid alteri ſubſternitur, ut oſtendimus, Ecl. 6. 35.

203. *Interior.*] *Inter* Mneſtheum & metam, flexum breviorem & *ſiniſtrum* captans: ſupra, v. 170.

205. *Murice.*] Saxo acuto, aſpero ac prominente: ſic dicto à *murice*, oſtreo, unde purpureus liquor exprimitur, cujus conchylium faſtigiatum & acutum eſt.

208. *Sudes . . . . contos, &c.*] Perticas, quæ Tacito *trudes* appellantur: quibus vado inhærens impellitur navis, aut ineſt alia moles promovetur. Monetque Iſidorus *cuſpides* non ferro non armatam eſſe, ſed tantum ex ipſo ligno acuminatam.

211. *Agmine remorum.*] Actus motuque remorum ordinato, & per quandam ſucceſſionem continuo. De illa voce, G. 3. 423.

212. *Prona Maria.*] Secunda, facili, ſine illo jam obſtaculo; curſu tam facili, ut non in plano æquore, ſed in declivi loco prona ac præceps currere videatur, Plinius l. 2. 70. *In alia adverſo, in alia prono mari.*

214. *Pumice.*] *Pumex* lapis eſt levis, ſpongioſus, ad ſcabra lævigenda aptiſſimus: hic pro cavernoſa rupe ſumitur, per tapinoſin; ut v. 209. *Gurges*, pro mari, quemadmodum diximus, Æ. 1. 122. Eſt autem hæc, navim inter & columbam, ſcite inſtituta comparatio, cum *navium* & *volatus* magna cognatio ſit, ut diximus Æ. 1. 128. & mox Mneſthei navem appellet *volantem*, v. 219.

Sic

Sic Mneſtheus, ſic ipſa fugâ ſecat ultima Priſtis
Æquora; ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibuſq; vadis; fruſtraq; vocantem
Auxilia, & fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimæram
Conſequitur; cedit, quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus jamq; ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:
Quem petit, & ſummis adnixus viribus urget.
Tum vero ingeminat clamor, cunctiq; ſequentem
Inſtigant ſtudiis: reſonatque fragoribus æther.
Hi proprium decus & partū indignantur honorem,
Ni teneant, vitamq; volunt pro laude paciſci,
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors æquatis cepiſſent præmia roſtris:
Ni palmas ponto tendens utraſque Cloanthus
Fuſſetque preces, Divoſque in vota vocaſſet:
Dii, quibus imperiū eſt pelagi, quorū æquora curro;
Vobis lætus ego hoc candentē in littore taurū
Conſtituam ante aras voti reus, extaque ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit: eumque imis ſub fluctibus audiit omnis

Sic Mneſtheus, ſic ipſa ejus Priſtis findit fugiens extremum ſpatium aſſignati *maris; ſic ipſe impetus provehit* illam *volantem. Et primo præterit Sergeſtum, connitentem adverſus rupem altam & vada humilia; fruſtraque implorantem auxilium, & tentantem enatare fractis remis. Deinde conſequitur Gyan, & ipſam* ejus *Chimæram vaſtæ magnitudinis: Vincitur* illa, *quia orbata eſt gubernatore. Et jam unus Cloanthus reſtat* vincendus *prope ipſum terminum: hunc* Mneſtheus *ſequitur, & premit contendens totis viribus. Tunc vero invaleſcit clamor, & omnes favore incitant inſequentem, & aer ſonat fragoribus. Illi indignantur, niſi conſervens gloriam propriam, & honorem* jam *comparatum; & vellent pacto* mutare *vitam cum victoria. Hi animantur ſucceſſu: Poſſunt* vincere, *quia videntur* ſibi *poſſe. Et fortaſſe meruiſſent* paria *præmia, navibus ex æquo* victricibus: *niſi Cloanthus tendens* ad *mare ambas palmas* manum, *emiſſet preces, & Deos invocaſſet per vota: ô Dii, quibus eſt regnum maris, quorum decurro ſpacia; ego vobis offeram lætus in hoc litore ante altaria candidum taurum, voto obligatus, & projiciam viſcera in ſalſos fluctus, & effundam vina pura. Dixit: & ex intimis fluctibus audiit eum omnis turba*

NOTÆ.

218. *Ultima æquora.*] Ultimam aſſignati maris partem, ultra metam. De *brevibus vadis*, Æ. I. 115.

225 *Supereſt in fine Cloanthus.*] Mneſtheus de victoria contendit cum Cloantho. At Cloanthus tamen jam à verſu 171. *metis tenet æquora tuta relictis:* Hæc ut conciliem exiſtimo præmium ei propoſitum fuiſſe, non qui dumtaxat metam attingeret primus; ſed qui præterea circumita meta, primus ſiniſtro curſu rediret in portum, unde dextro curſu naves exierant. Idque manifeſtum eſt, I. Quia hæc tria proponit Æneas certaturis, v. 130. *Conſtituit ſignum nautis pater, unde reverti ſcirent, & longo ſibi circumflectere curſus.* II. Quia mox, v. 243. navis Cloanthi tum victoriam obtinet, cum *ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.* At in rupe, quæ metæ loco fuit, *portus*, iſque *altus* fuiſſe non poteſt; cum eſſet objecta portui, & tantum *ſatis gratiſſima mergis.* Hic igitur jam & Mneſtheus & Cloanthus metam prætergreſſi putandi ſunt: *Cloanthus* quidem, quia *metis tenet æquora tuta relictis*; Mneſtheus vero, quia *fuga ſecat ultima æquora.* Cloanthus autem *ſolus ipſo ſupereſt in fine:* id eſt, in extremo recurſu, reditu à meta ad portum: Quo in reditu eum ſuperare, aut ſaltem æquare Mneſtheus contendit.

228. *Fragoribus.*] Ita ex manuſcriptis cum N. Heinſio emendamus. Olim *clamoribus:* ſed parum exacte, cum ſuperiore verſu dixerit, *Ingeminat clamor.*

237. *Voti reus.*] Voto obligatus: Sic Ecl. 5. 80. *Lamnabis tu quoque votis:* ubi verba hæc explicuimus.

238 *Porriciam in fluctus, &c.*] *Porro & procul jaciam in fluctus.* Verbum eſt in ſacrificiis ſolemne. Sic apud Livium l. 29. 27. Scipio è Sicilia in Africam navigaturus, *cruda exta, caſa victima, uti mos eſt, in mare porricit: tubaque ſignum dedit proficiſcendi. Libationis* vero par exemplum habemus apud Thucyd. lib. 6. ubi Nicias, Lamachus, & Alcibiades, è Piræeo Athenienſi portu ſolventes, aureis argenteiſque pateris vinum in mare fudiſſe dicuntur.

Nereidum

Nereidum, & Phorci, & virgo Panopea; & ipſe pater Portunus magna manu impulit navem *currentem: illa celerius vento & pennatâ ſagittâ curvit ad terram, & immittit ſe* in *portum intimum. Tunc filius Anchiſa, vocatis omnibus juxta conſuetudinem, declarat magna voce præconis Cloanthum victorem, & coronat* ejus *caput viridi lauro: datque ipſi eligendos tres juvencos, & vina, & magnum talentum argenti poſſidendum,* quæ erant *munera pro navibus. Ipſis* vero *ducibus tribuit ſingularia dona. Victori* Cloantho *chlamyden auro intextam, circa quam Melibœa purpura denſa excurrit gemino flexu, & regius puer* Ganymedes in ea *intextus, ardens, ſimilis anhelanti, perſequitur curſu & jaculo cervos celeres in Ida ſylvoſa; quem volans armiger Jovis pedibus uncis rapuit ab Ida* in *ſublime. Fruſtra ſenes cuſtodes tendunt palmas ad aſtra, & latratus canum* videtur *furere in aerem.*

Nereidum Phorcique chorus, Panopeaque virgo,
Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit: illa Noto citius volucrique ſagitta
Ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.
Tum ſatus Anchiſa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat viridique advelat tempora lauro:
Muneraque in naves, ternos optare juvencos,
Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipſis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam, quâ plurima circùm
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit,
Intextuſque puer frondosâ regius Idâ
Veloces jaculo cervos curſuque fatigat,
Acer, anhelanti ſimilis; quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis;
Longævi palmas nequicquam ad ſidera tendunt
Cuſtodes, ſævitque canum latratus in auras.

NOTÆ.

240. *Nereidum Phorcique chorus, &c.*] *Phorcus* ſive *Phorcys*, marinum numen, Ponti ac Terræ filius; filias habuit Gorgonas tres, Meduſam, Euryalen, & Sthenyo. *Chorus* ejus marina alia numina. *Nereides*, Nymphæ maris, Nerei & Doridis ejus ſororis filiæ. *Panopea*, Nereidum una, de qua, G. 1. 437. Ubi de *Portuno* quoque diximus, cui à *portu* vel *portandis* navibus nomen eſt. De *Noto* vento meridionali, Ecl. 2. 58.

245. *Præconis.*] *Præco*, non *tubicen*, quia apud Livium l. 33. 18. *Romani ad ſpectaculum conſederunt, & præco cum tubicine, ut mos eſt, in mediam arenam proceſſit.* Præco igitur, qui voce, non cantu, populum, vel ad ludum, vel ad alia *præciebat*? ut enim inquit Voſſius, *concio* eſt populus, qui per præconem *concietur* & convocatur; ita *præco*, qui *præciet* & ante conventum excitat populum ut veniat.

248. *Talentum.*] Conſtat ex comparatione cum aliis præmiis inſtituta, *talentum*, neque hic neque v. 112. ſumi poſſe pro *talento Attico*. Conſtat idem ex Homero, qui Il. 23. præmium ſtatuit equeſtris curriculi, primum quidem, fœminam cum lebete; ſecundum, equam prægnantem; tertium, lebetem; quartum duo auri talenta. Igitur vel *talentum*, pro quolibet auri argentique pondere hic ſumendum eſt, ut diximus, v. 112. Vel pro *talento Siculo* veteri, quod minimum quid valuiſſe ait Pollux l. 9. Et ex ipſius verbis colligit Budæus fuiſſe *drachmarum*, hoc eſt, ſolidorum noſtrorum Francicorum vixdum unius & quinquagiti. Homerus autem ſi non Siculo talento, ſimili ſaltem aliquo uſus eſt.

251. *Purpura Mæandro, &c.*] De *chlamyde caſaque*, Æ. 4. 137. Fuit hæc aureo textu ornata: ſed extrema in ora, geminum habuit ſinuoſum flexuoſumque limbum, *plurima purpura*, id eſt, denſiore, diſtinctum. *Mæander* fluvius minoris Aſiæ maximus, è Phrygia majore naſcens, tum inter Cariam & Ioniam in mare Myrtoum, quæ pars eſt Ægæi, ad Heracleam urbem influens nunc *Madre* appellatur: ut ſexibus in ſe quaſi recurrens, ut pro quibuſcunque flexibus metamorphice ſumatur. *Melibœa*, Theſſaliæ urbs ad radices montis Oſſæ purpuræ oſtrei piſcatu ac tinctura celebris. De *purpura* denſiore ac *dibapha*, G. 2. 506.

252. *Puer regius Ida.*] In chlamyde, textus acu. *Ganymedes*, Troïs regis filius, de quo Æ. 1. 32. De *Ida* Troadis monte, Æ. 1. 101. Et diviſam quidem hanc picturam fuiſſe neceſſe eſt, duas velut in partes: quarum altera venantem Ganymedem exprimeret; altera raptum ejus & comitem ſtuporem.

255. *Jovis armiger.*] Ex Plinio, l. 2. 55. Fulmen non percutit è volucribus aquilam, quæ ideo miniſtra fulminis Joviſque à poetis fingitur. De *Hamis & lorica auro trilice*, Æ. 3. 467.

Æ

At qui deinde locum tenuit virtute ſecundum;
Levibus huic hamis conſertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor apud rapidum Simoënta ſub Ilio alto,
Donat habere viro, decus & tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagariſque ferebant
Multiplicem, connixi humeris; indutus at olim
Demoleus, curſu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex ære lebetas,
Cymbiaque argento perfecta atque aſpera ſignis.
Jamque adeo donati omnes, opibuſque ſuperbi,
Puniceis ibant evincti tempora tæniis:
Cum ſævo è ſcopulo multa vix arte revulſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis uno,
Iriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens,
Fereaquem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu
Semineem liquit ſaxo lacerumque viator:
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardenſque oculis, & ſibila colla
Arduus attollens; pars vulnere cauda retentat
Nexantem nodos, ſeq; in ſua membra plicantem
Tali remigio navis ſe tarda movebat:
Vela facit tamen, & plenis ſubit oſtia velis.
Sergeſtum Æneas promiſſo munere donat,
Servatam ob navem lætus ſocioſque reductos.
Olli ſerva datur, operum haud ignara Minervæ,
Creſſa genus, Pholoe, geminique ſub ubere nati.
Hoc pius Æneas miſſo certamine, tendit
Gramineum in campum, quem collibus undiq; curvis

At poſtea huic Mneſtheo, *qui viribus obtinuit locum ſecundum, donat habendam loricam, compactam hamis* & ornatum *tripici licio auri*, ut ſit ipſi *decus & armatura in bello*: Æneas *ipſe victor hanc abſtulerat Demoleo juxta rapidum Simoenta & prope altam Trojam. Vix miniſtri Phegeus & Sagaris obnixi humeris portabant illam multiplici* textu denſam; *Demoleus autem* illâ *olim armatus agitabat fugâ Trojanos vagos. Tertia pramia dat* Gyæ, *duos lebetas ex are, & pocula conflata argento atque ſcabra figuris. Jamque adeo omnes remunerati, & gloriantes opibus, incedebant coronati rubris vittis* circa *caput: Cum Sergeſtus multo labore vix extractus è ſcopulo, remis amiſſis, & ſpoliatus uno* remorum *ordine, provehebat navem irriſam ſine Gloria. Quali ſape interceptus in eminentia via anguis, quem rota area obliquum trajecit, vel* quem *viator graviter feriens reliquit ſemimortuum & laceratum ſaxo: fruſtra fugiens movet corpore longos flexus; parte ſui ferox, & micans oculis, & ſublimis erigens colla ſibilantia; pars debilis vulnere retardat* eum *torquentem nodos, & involventem ſe in ſua membra. Navis tarda movebat ſe talibus remis: tamen velis utitur, & intrat portum velis tumentibus. Æneas, gaudens propter navem & ſocios reductos, donat*

Sergeſtum promiſſo pramio. Datur illi ſerva, haud inſcia artis Minervæ, Creſſa ſecundum *genus, nomine Pholoe, & bini filii ad ejus ubera. Pius Æneas dimiſſo hoc ludo, procedit in campum herbidum: quem ſylva in collibus curvatis* poſitæ *claudebant undiquaque;*

NOTÆ.

260. *Demoleo.*] Demoleus, Græcorum dux ſlectus ab Ænea occiſus. *Simois*, fluvius Troadis, Æ. 1. 104. *Ilio alto*, Græco more corripit vocalem longam ante aliam, abſque vocaliſmi elitione, ut G. 1. 281. *Imponere Pelio Oſſam.* De *Ilio*, Troja, Æ. 1. 5. De *lebetibus* dono datis, Æ. 3. 466. De *Cymbis* vaſculis Æ. 3. 66.

269. *Puniceis taniis.*] Vittis laneis, ſeu lemniſcis è lanea corona pendentibus, quæ coronæ *lemniſcat* dicebantur. *Taniis*, vox diſſyllaba per contractionem: ut paſſim *aureis*. De *puniceo*, ſive rubicundo & roſeo colore, Ecl. 5. 17.

273. *Viæ in aggere.*] *Agger*, viæ publicæ, pars media, eminentior & lapidibus ſtrata atque exaggerata, ut pluviæ defluant.

284. *Operum Minervæ.*] Quæ cum artibus aliis, tum præcipue lanificio, ac texturæ præeſſe dicitur, Æ. 2. 31. *Creſſa*, Cres, Creſſa, è Creta, *candie*, Æ. 3. 104.

Cingebant

& in ima valle erat circuitus theatri quo heros intulit se medium inter multa millia, & compoſito in cœtu reſedit. Illic invitat valore præmiorum *animos, qui forte velint certare curſu, & ſtatuit præmia. Undique congregantur Trojani, & Sicani* cum iis *mixti : primi Niſus & Euryalus, Euryalus inſignis pulchritudine, & robuſta iuventute ; Niſus, honeſto amore pueri : quos deinde ſequitur Diores regius* juvenis *è præclara ſtirpe Priami. Hunc* ſequuntur *ſimul Salius & Patron : quorum alter* eſt *Acarnan ; alter ex Arcadia, è ſanguine Tegeæi populi. Poſtea duo juvenes Siculi, Elymus & Panopes, aſſueti ſylvis, comites ſenis Aceſtæ. Inſuper multi quos fama obſcura celat. Quos inter medios Æneas deinde ita locutus eſt :*

Cingebant ſylvæ : mediaque in valle theatri
Circus erat, quo ſe multis cum millibus heros
Conſeſſu medium tulit, extructoque reſedit.
Hic qui forte velint rapido contendere curſu
Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
Undique conveniunt Teucri, miſtique Sicani
Niſus & Euryalus, primi.
Euryalus formâ inſignis, viridique juventâ ;
Niſus, amore pio pueri : quos deinde ſecundus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius, ſimul & Patron : quorum alter Acarnan,
Alter ab Arcadia, Tegeææ ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus Panopesque,
Aſſueti ſylvis, comites ſenioris Aceſtæ.
Multi præterea, quos fama obſcura recondit,
Æneas quibus in mediis ſic deinde locutus :

NOTÆ.

288. *Theatri Circus erat, &c.*] De *theatri* forma; G. 2. 381. De *circo*, cujus aliquam ſimilitudinem vallis hæc Sicula referebat; hæc accipe I. *Circus* locus fuit à Tarquinio Priſco Romæ extructus, montes inter Aventinum ac Palatinum ludis celebrandis ad imitationem Olympicorum; ſed præcipue decurſionibus equeſtribus; quas jam Romulus in campo Martio ad Tybris ripam inſtituerat, & nuncupaverat *equiria*. Nomen inde habuit quod *circularis* ſeu orbicularis eſſet figuræ, longior tamen quam latior, quippe longitudine pedes circiter bis mille, latitudine mille tantum complexus. II. *Cavea*, fuit ambitus circi, ubi populi ſedes, in *cuneos* diſtinctæ, ut de theatro diximus. III. *Arena*, ſpatium fuit circi medium, in quo aurigæ decurrebant: comminutis albis lapidibus, aliquando etiam minio & chryſocolla conſtratum. IV. *Euripus*, fuit lacuna, altitudine ac latitudine pedum decem, arenæ circumdata, eamque à cavea dividens: in eam derivabantur aquæ: unde ab Euripo nomen habuit, Euboici freti anguſtiſſimo loco, in quo ſepties aquæ ſingulis diebus recipiebantur. V. *Carceres*, loca fuerunt fornicata, ubi currus ante pugnam coercebantur, & unde dato ſigno ſublatiſque repagulis erumpebant, ducto per ſortem ordine. Dicebantur *oſtia* etiam & *limina*: eorumque medium erat *oſtium*, quo aſcendebatur ad locum ubi erat ludorum editoris præſidumque ſeſſio. VI. *Meta*, moles erant lapideæ, rotundæ, in acumen deſinentes, tres ſimul junctæ, quarum acuminibus ova erant impoſita: hæ in utraque arenæ parte fere extrema poſitæ erant, relicto tamen circumundique ſpatio quo circa metas aurigæ currum facile flecterent. VII. *Spina*, fuit ſeptum, [illegible] longitudinem circi, à meta ad meta, [illegible] ſpinæ dorſi productum: circi arenam [illegible] partes, dextram ſiniſtramque, diſtermina[illegible] ea *columnæ*, *obeliſci*, *delphini*, *Deorum ſacra*, *lutra* etiam & *ſacraria* diſpoſita ad [illegible] VIII. *Curſus* à carceribus incipiebat, [illegible] latus dexterum circi; ita ut meta ultima [illegible] ſiniſtram curruum ſitæ eſſent. *Ad eas* [illegible] pervenerant, circuibant eas ſepties, in ſiniſtr[illegible] interioremque partem deflectendo: inde [illegible] ſiniſtrum circi latus redibant ad metas [illegible] carceribus propiores, ubi è curru deſcend[illegible] De *factionibus* augurium, & *miſſus*, [illegible]

291. *Hic qui forte velit, &c.*] II. LUDUS *Pedeſtris curſus*. Imitatur Homerum [illegible] qui Iliad. 23. 740. tres inducit curſores [illegible] trochli tumulum, *Ajacem Ollei*, *Ulyſſem* [illegible] *lochum*: & Ajacem quidem Minerva [illegible] git bovino in ſimo lapſum eſſe: id [illegible] mutuatus eſt Virgilius, reliquo longo [illegible] ſuperavit.

292. *Pretiis . . . præmia.*] Diverſi ſunt [illegible] *mia*, munera ipſa; *pretia*, valor, [illegible] præmiorum. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De [illegible] *nis*, Æ. 3. 687. De *Niſo* & *Euryalo*, Æ. 9. [illegible] De *Priamo*, Æ. 3. 476.

298. *Acarnan.*] *Salius*, ex Acarnania, [illegible] parte, de qua Æ. 3. 292.

299. *Arcadia, Tegeæa, &c.*] *Patron Tege[illegible]* *vel Tegeates*, ex Tegea, urbe Arcadiæ, [illegible] pagis conſtante juxta Strab. l. 8. De *Arcadia* Ecl. 4. 58. De *Trinacria*, Sicilia, Æ. 3. 687. [illegible] *Elymo*, ſupra, v. 73. De *Aceſta*, v. 36.

Accipe

pite hæc animis, lætasque advertite mentes:
o ex hoc numero mihi non donatus abibit.
ssia bina dabo lævato lucida ferro
ula, cælatamque argento ferre bipennem:
nibus hic erit unus honos. Tres præmia primi
cipient, flavâque caput nectentur olivâ.
us equum phaleris insignem victor habeto.
Amazoniam pharetram, plenamque sagittis
cïis; lato quam circum amplectitur auro
eus, & tereti subnectit fibula gemmâ.
rtius Argolicâ hac galeâ contentus abito.
ubi dicta: locum capiunt, signoque repente
ripiunt spatia audito, limenque relinquunt
si, nimbo similes: simul ultima signant.
mus abit, longeque ante omnia corpora Nisus
icat, & ventis & fulminis ocior alis.
roximus huic, longo sed proximus intervallo,
equitur Salius. Spatio post deinde relicto
rtius Euryalus.
ryalumq; Elymo sequitur. Quo deinde sub ipso
ce volat, calcemq; terit jam calce Diores,
umbens humero: spatia & si plura supersint;
ranseat elapsus prior, ambiguumve relinquat.
nque fere spatio extremo fessique sub ipsum
inem adventabant: levi cum sanguine Nisus
abitur infelix; cæsis ut forte juvencis,

Percipite hæc animo, & huc applicate latas mentes. Nullus ex hoc numero non recedet remuneratus à me. Dabo reportanda duo tela Gnossia rutilantia lævigato ferro, & securim tectam *cælato argento: Hoc præmium erit simile omnibus. Tres primi referent munera* alia, *& coronabuntur pallidâ oleâ* circa *caput. Primus Victor habeat equum decoratum phaleris. Secundus pharetram Amazoniam & repletam sagittis Threcëis; quam latus balteus* ex *auro circumambit, & fibula nectit gemmâ tereti. Tertius abeat contentus hac casside Argolicâ. Postquam hæc dicta sunt, sumunt locum: & audito signo statim aggrediuntur curriculum: & relinquunt limen elapsi, similes nimbo: simul attendunt* ad *terminum. Primus currit Nisus, & exilit longe ante omnes socios, velocior & ventis & alis fulminis. Proximus ab eo, sed post longum intervallum proximus, sequitur Salius. Tum spatio post* Salium *relicto Euryalus tertius. Elymusque sequitur Euryalum. Deinde juxta hunc ipsum statim currit Diores, & jam fricat* ejus *calcem calce, imminens* alteri ejus *humero: & si longius restaret spatium; præ-*

rret cum elapsus prior, aut relinqueret dubium. Jamque pene in *ultimo curriculo* positi, *& fatigati adebant ad ipsum terminum: cum miser Nisus cadit humido* in *sanguine, quippe mactatis juvencis,*

NOTÆ.

306. *Gnossia, &c.*] *Gnossus* urbs Cretæ insulæ, si- Candiæ, Æ. 3. 104. unde *spicula* laudatissima: ulum autem, non sagitta, sed missile telum fuit, um quinque, triangulo ferro: *pilum* aliter di- m. De *bipenni*, securi utrimq; acuta, G. 4. 331.

309. *Flava oliva.*] Arbore dicata Minervæ, . 1. 14. *Flava*: quia folii pars posterior sub- illida, & coloris veluti porracei est: ea coro- ntur victores Olympicis ludis, G. 3. 20.

310. *Phaleris.*] *Phalera*, equorum ornamenta, erebantur in capite, παρὰ τὸ φαλάσσω, quod est à ndo, lucco: *harnachure, caparaffon*, Æ. 7. 278.

311. *Amazoniam pharetram, &c.*] Qualem rebantur *Amazones*, quas in *Thracia* proprie di- ebant aliqui veterum collocabant. De vera earum de sedibus, Æ. 11. 659. De *Amazonum* no- mine, Æ. 1. 494. De *Thracia*, Æ. 3. 14.

313. *Tereti.*] Quæ rotunda, & in longum orrecta est.

314. *Argolica galea.*] vel quam Argivo ali- is tribuerat; vel Argolici figura: ut enim vi- dimus, Æ. 3. 637. clypeos Argolicos singularis fuisse formæ; ita & galeæ fuerunt: nam in Græcorum cæde, Æ. 2. 392. Trojani cum occi- sorum arma sibi aptâssent, galeæ & *Graiarum errore jubarum*, tantum non à suis occisi sunt. De *Argis*, urbe Peloponnesi, Æ. 1. 288.

316. *Limen.*] Lineam aliquam descriptam in campo quæ *carceres* & *ostia* circi supplerent, supra, v. 288. De *alis* fulmini appingi solitis, Æ. 2. 649.

324. *Calcem terit jam calce.*] Arguitur hic à qui- busdam Virgilius: quod calcem Præcurrentis, in- sequentis calce tritam dixerit; cum teri non possit ab insequente nisi summis pedum articulis. Teme- re: neque enim Diores Elymum æquâ directaque lineâ insequebatur, alioqui nunquam ipsam ante- ire potuisset; at paullum ad latus: ita ut pene in- cumberet, non ejus *humeris*, sed alteri tantum *hu- mero*, & pedes utriusque secundum latera se inter- dum stringerent, atque ita *calcem calce* tererent.

329. *Cæsis juvencis.*] Ad sacrificia Anchisæ persolvenda.

forte ſanguis *ſuperfuſus madefecerat terram & virides herbas. Illic juvenis, jam exultans, ut victor, non firmavit pedem compreſſâ terrâ vacillantem: ſed pronus cecidit in ipſam ſimumque obſcœnum ſanguinemque ſacrum. Non tamen ille oblitus eſt Euryali, neque amoris: nam ſurgens in lubrico loco oppoſuit ſe Salio; ille autem jacuit ſupinus* in *denſa arena. Exilit Euryalus, & victor beneficio amici occupat primum* locum, *volatque plauſu & acclamatione favente. Poſtea ſuccedit Elymus, & mox Diores tertius victor. Tunc Salius implet magnis clamoribus* cœtum *omnem ſedentem* in *magno theatro, & conſpectum primorum procerum: & poſtulat ſibi reſtitui gloriam fraude ereptam. Favor & decens fletus, & virtus gratior apparens in formoſo corpore, protegit Euryalum. Juvat* eum, *& magna voce clamat Diores: qui ſuccеſſit* tertius *victoria; & fruſtra acceſſit ad ultimum præmium ſi prima gloria reſtituitur Salio. Tunc Pater Æneas: Veſtra præmia vobis ſtant certa, ô juvenes, & nemo mutabit ordine victoriam. Liceat me miſereri caſus amici inſontis. Sic locutus, dat Salio magnam pellem Gætuli leonis, gravem villis & auratam unguibus. Tunc Niſus* ait, *Si tanta munera dantur victis, & te miſeret* eorum qui *ceciderunt: quæ dabis digna dona* mihi *Niſo, qui meruiſſem virtute primam coronam, niſi adverſa eadem fortuna, quæ obſtitit Salio, mihi* quoque obſtiſſet? *Ac ſimul hæc dicendo oſtendebat vultum, & membra fœdata humido ſimo. Pater optimus Æneas arriſit illi: & imperavit clypeum efferri, opus Didymaonis.*

Fuſus humum viridesq; ſuper madefecerat herbas.
Hic juvenis, jam victor ovans, veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo: ſed pronus in ipſo
Concidit immundoque ſimo ſacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam ſeſe oppoſuit Salio, per lubrica ſurgens;
Ille autem ſpiſsâ jacuit revolutus arenâ.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plauſuque volat fremituque ſecundo.
Poſt Elymus ſubit, & nunc tertia palma Diores.
Hic totum cavæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet.
Ereptumque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decorq;
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.
Adjuvat, & magnâ proclamat voce Diores:
Qui ſubiit palmæ; fruſtraque ad præmia venit
Ultima, ſi primi Salio redduntur honores.
Tum pater Æneas: Veſtra, inquit, munera rebus
Certa manent, pueri, & palmâ movet ordine nostra.
Me liceat caſus miſereri inſontis amici.
Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis
Dat Salio, villis oneroſum atque unguibus auro.
Hic Niſus: Si tanta, inquit, ſunt præmia victis,
Et te lapſorum miſeret; quæ munera Niſo
Digna dabis, primam merui qui laude coronam,
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tuliſſet?
Et ſimul his dictis faciem oſtentabat, & udo
Turpia membra ſimo. Riſit pater optimus ollis,
Et clypeum efferri juſſit, Didymaonis artes,

NOTÆ.

332. *Titubata*.] Paſſive, cum *titubo* neutram vim vulgo habeat. Et hic Niſi caſus eſt expreſſus ex Homero, Il 23.774. ut jam notavimus, v. 291.

339. *Nunc tertia palma Diores.*] *Palmam* hic, non ſolum pro *victoria*, ſed pro ipſo *victore* uſurpat: ut G. 1. 59. *palmas equarum*, pro *victricibus inter equas*. Porro quia Diores quintum duntaxat ordinem obtinebat, nec niſi caſu Niſi, & fraude Salio facta, tertium in locum provectus eſt: Ideo dixit, *nunc*: *nunc*, inquam, primis duobus caſu ac fraude ſublatis. De *cavea*, parte *circi*, ſupra, v. 288.

340. *Ora Prima patrum*.] Seniores ac Judices, quorum in conſpectu atque ante ora vociferatur.

344. *Veniens in corpore virtus.*] *Apparens*, *oriens*, melius, *exiſtens*: nam *venio* ſæpe *ſum*, *exiſto*: G. 1. 29. *An Deus immensi venias maris.*

351. *Gætuli leonis, &c.*] Africa tota leonibus feriſque aliis infeſta: imprimis *Gætulia* ipſa, de qua Æ. 4. 40. Pellis autem hujus ungues ſpendorem deaurati fuerant; *unguibus aureis*.

353. *Si tanta, &c.*] Vis niſi verbum hic eſt: Ego & Salius ambo cecidimus: ille primus, hic ſecundus ad metam ſubiit: ſi ergo nec donatus munere, cur ego indonatus?

359. *Didymaonis.*] Fictum eſt nomen, & ſignem artificem hic notat.

Nep

Neptuni ſacro Danais de poſte refixum. 360
Hoc juvenem egregium præſtanti munere donat.
Poſt ubi contecti curſus, & dona peregit:
Nunc, ſi cui virtus animuſque in pectore præſens,
Adſit, & evinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminũ pugnæ proponit honorem: 365
Victuri velatum auro vittiſque juvencum;
Enſem, atque inſignem galeam, ſolatia victo.
Nec mora: continuo vaſtis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virũm ſe murmure tollit:
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra: 370
Idemq; ad tumulũ, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore, qui ſe
Bebrycià veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, & fulvâ moribundum extendit arenâ.
Talis prima Dares caput altũ in prælia tollit, 375
Oſtenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius: nec quiſquã ex agmine tanto
Audet adire virum, manibuſque inducere cæſtus.

ereptum à Græcis è portis Neptuno dicatis. Dorat egregium juvenem hoc inſigni præmio. Deinde poſtquam abſoluti ſunt curſus, & perfecit remunerationem: nunc, ait, ſi virtus eſt alicui & animus præſens in pectore, accedat, & erigat brachia ligatis manibus. Sic dixit, & proponit geminum præmium certaminis: victori juvencum tectum auro & vittis; victo gladium & pulchram caſſidem, ad ſolatium. Nec mora eſt: ſtatim Dares erigit vultum immani cum robore, & attollit ſe magno cum fremitu hominum: qui ſolus ſolebat certare cum Paride: & qui idem ad ſepulchrum, ubi maximus Hector recumbit, jacet: is Buten illuſtrem victoriis, qui jactabat ſe ortum ex familia Bebrycia Amyci, & proſtravit cum morientem in arena fulva. Talis Dares erigit caput altum in prima certamina, & oſtentat humeros latos, & porrigens jactat brachia alternatim, & verberat ictibus aëra. Quæritur alter certaturus cum *eo: nec ullus ex tanta turba audet ſe offerre* huic *viro, & ligare caſtus manibus.*

NOTÆ.

360. *Neptuni ſacro, &c.*] Cenſet Donatus, hunc clypeum, ex aliquo in Græcia Neptuni templo erutum ab ipſo Æneâ, cum per Græcas inſulas atque urbes navigaret: quemadmodum clypeum alium poſtibus Actiaci Apollinis fixerat, Æ. 3. 288. atque ita ad contemptum Græcorum illic *fixum*, hic *refixum* clypeum fuiſſe. Sed non decuit *pium Æneam* in ſpoliandis Deorum templis ſacrilegum admittere. Quare Servium libentius audio: qui putat cætera inter munera, quæ Helenus Æneæ ex Epiro ſolventi dederat, Æ. 3. 464. hunc fuiſſe clypeum, olim à Pyrrho dicatum è Neptunii templi poſtibus, in excidio Trojæ. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *poſtibus*, porta januæ, Æ. 2. 442. De *Danais*, Æ. 1. 34.

362. *Poſt ubi, &c.*] III. LUDUS. *Pugilatus*, ſive *caſtuum certamen.* Expreſſus ex Homero, Iliad. 23. 653. ubi contendunt inter ſe *Epeus* & *Euryalus*: ſed vix ullo eventu memorabili: unde Virgilius Homero plane hic ſuperior eſt. Epeum ſibi nimium confidentem imitatur Virgilii Dares, *Euryalum Entellus* ſenex. De *pugilatu*, infra, v. 401.

366. *Velatum auro vittiſque juvencum.*] Boves cornibus deauratis vittiſque ac tæniis inſignes erant, & cum ſtatuebantur mactandi ad aras, & ſæpe cum in præmium dabantur. De primo more, Æ. 9. 627. *Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum.* De altero Livius, l. 7. 37. *Conſul advocata concione* P. *Decii cumulatas nova virtute laudes peragit: & præter militaria alia dona, aurea corona eum & centum bobus, eximioque uno albo, opimo, auratis cornibus, donat.*

370. *Paridem.*] Hunc enim Priami filium, etſi moribus mollem, viribus tamen robuſtum fuiſſe, & cæſtuum certamine victoriam ex ipſo Hectore fratre retuliſſe diximus, Ecl. 2. 61. De eo multa, Æneid. 1. 31.

371. *Quo maximus occubat Hector.*] Hector, Priami filius, de quo, Æ. 1. 103. occiſus ab Achille, redemptus à Priamo in Sigeo promontorio tumulatus eſt: factis, ut habet Dares Phrygius, inter utrumque exercitum duorum menſium induciis: ludique ad tumulum ſingulari pompa celebrati ſunt; in quibus Dares hic Virgilianus inter alios dicitur decertaſſe.

372. *Victorem Buten, &c.*] Hic *Butes*, non ille fuit Amyci filius, pater Erycis, de quo ſupra, v. 24. quippe Eryx multo ante Trojanum bellum ab Hercule occiſus fuit, ut mox videbimus. v. 411. Quomodo igitur Butes, Erycis pater, ſub ultimum Trojanæ obſidionis tempus occiſus fuiſſet à juvene Darete? Itaque hic *Butes*, de quo hic ſermo, alter aliquis fuit, è primi Butæ poſteris: quod innuunt Virgilii verba, *ſe veniens Amyci de gente ferebat*, quæ ſane remotiorem aliquem, quam filii, gradum notant. De *Bebrycibus*, & *Amyco* eorum rege, occiſo à Polluce, ſupra, v. 24.

Ergo lætus, & sperans superare omnes victoria, stetit ad pedes Æneæ: nec diutius tardans, tunc apprehendit sinistrâ manu taurum cornu, & sic loquitur: quis erit finis expectandi? quousque oportet me retineri? impera me abducere præmium. Simul omnes Trojani fremebant, & volebant præmia reddi viro. Tunc Acestes graviter increpat verbis Entellum, quippe sederat proximus in viridi lecto herbarum: Entelle, qui frustra fuisti olim fortissimus heroum: an permittes tam patiens tanta præmia auferri sine pugna? ubi nunc est Deus ille Eryx, frustra dictus nobis à te magister tuus? ubi est fama sparsa per totam Siciliam, & illa spolia suspensa è tuis tectis? Ille ad hæc ait: non abiit amor laudis, nec gloria fugata per timorem: at vero sanguis frigidus stupet senectute tardante, & vires exhaustæ frigescunt in corpore. Si mihi, si nunc mihi adesset illa juventus, quæ adfuit olim, & quâ improbus iste gaudet cum confidentia; accessissem ad pugnam, non certe invitatus præmio & formoso juvenco: nec curo præmium. Sic locutus, postea projicit in medium duos cæstus magni ponderis: cum quibus Eryx ardens solebat inferre manus in pugnam, & cingere brachia duro corio. Obstupuerunt animi spectatorum: tanti erant boves, quorum septem magna coria rigescebant plumbo & ferro insuto. Dares ipse obstupescit præsens, & multum abnuit pugnare: & generosus filius Anchisæ versat huc illuc & pondus & ipsa ingentia lucra ligaminum.

Ergo alacris, cunctosque putans excedere palmâ
Æneæ stetit ante pedes: nec plura moratus,
Tum lævâ taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate Dea, si nemo audet se credere pugnæ,
Quæ finis standi? quo me decet usque teneri?
Ducere dona jube. Cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ, reddiq; viro promissa jubebant.
Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes,
Proximus ut viridante toro consederat herbæ:
Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? ubi nunc nobis Deus ille, magister
Nequicquā memorato Eryx? ubi fama per omnem
Trinacriam, & spolia illa tuis pendentia tectis?
Ille sub hæc: non laudis amor, nec gloria cessit
Pulsa metu: sed enim gelido tardante senectâ
Sanguis hebet, frigentque effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quâq; improbus iste
Exultat fidens, si nunc foret illa juventa;
Haud equidem pretio inductus pulchroque juvenco
Venissem: nec dona moror. Sic deinde locutus
In medium geminos immani pondere cæstus
Projecit: quibus acer Eryx in prælia suetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obstupuere animi: tantorum ingentia septem
Terga boum plumbo insuto ferroq; rigebant.
Ante omnes stupet ipse Dares, longeque recusat
Magnanimusque Anchisiades, & pondus, & ipsa
Huc illuc vinclorum immensa volumina versat.

NOTÆ.

384. *Quæ finis.*] Amat Virgilius hoc nomen fœminino genere: Æ. 2. 554. *Hæc finis Priami fatorum.* De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *toro*, lecto, Æ. 3 224.

396. *Sanguis hebet, frigentque effœtæ, &c.*] Sanguis in senibus minori copia, tardiores spiritus & crassiores emittit: unde frigus & stupor. *Effœta* proprie dicuntur fœminæ, quæ multos fœtus pepererunt.

401. *Cæstus.*] *Cæstus*, chirothecæ species quædam est è loris bubulis, plumbo etiam ac ferro interdum insuto: his pugiles muniebant manus; eosque cubito atque humero, ne excuterentur, alligabant. Nomen multi, inter quos Vossius, deducunt à *cædo*, ideoque scribunt *castus*: malim audire Festum & Scaligerum, Poet. l. 1. 22. qui deducunt à κεστὸν *cingulum*, *lorum*: ab à κεντέω *pungo*, quia acu *punctum* & consuerat. Sic apud Homer. Iliad. 14. 214. deponit in sinum Junonis *cæstum* suum, seu ἱμάντα, *punctum cingulum*, cui amor, desiderium, blanditiloquentia, omnesque ad capiendas mentes inerant illecebræ. Et vero Virgilius cæstum exprimit verbis quæ cingulo congruunt: v. 364. *Evinctis attollat brachia palmis*, v. 408. *Vinctorum immensa volumina versat.* 422. *Paribus palmas innexuit armis.* Lutis ille inter antiquissimos fuit, vocabaturque *latus*: in eo diversus à *lucta*; quod in pugilatu manuum *pugnis* se invicem cæderent, ab κύξ *pugno*, in *lucta*, complexu inserebio πὺξ *pugno*, in *lucta*, complexu inserebrachiis ac pedibus *luxarent* se ac prosterne-

Tu

Tam senior tales referebat pectore voces :
Quid si quis cæstus ipsius & Herculis arma
Vidisset, tristemque hoc ipso in litore pugnam ?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc sparsoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra stetit : his ego suetus,
Dum melior vires sanguis dabat, æmula necdum
Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
Sed si nostra Dares hæc Troïus arma recusat,
Idque pio sedet Æneæ, probat autor Aceste ;
Æquemus pugnas. Eryci tibi terga remitto,
Solve metus : & tu Trojanos exue cæstus.
Hæc fatus, duplicē ex humeris dejecit amictum :
Et magnos membrorū artus, magna ossa lacertosq;
Exuit : atque ingens mediâ consistit arenâ.
Tum satus Anchisa cæstus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Constitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiaque ad superas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu :
Immiscentq; manus manibus, pugnamq; lacessunt.
Ille, pedum melior motu, fretusq; juventâ :
Hic, membris & mole valens ; sed tarda trementi
Genua labant : vastos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter se vulnera jactant,

Tunc senex Entellus *emittebat è pectore talia verba : Quid, si aliquis* vestrum *vidisset cæstus, & arma ipsius Herculis, & triste certamen in hoc ipso litore ? Eryx frater tuus ferebat olim hæc arma. Vides adhuc ea fœdata sanguine, & cerebro sparso. His pugnavit adversus magnum Herculem : ego iisdem solitus* pugnare, *dum sanguis calidior præbebat robur, & nondum senectus amula albescebat sparsa utrisque temporibus* capitis. *At si Dares Trojanus recusat arma hæc nostra, & sibi placet pio Æneæ, idque probat Acestes auctor* hujus pugnæ ; *æqualiter pugnemus. Depono tui* causâ *coria Erycis, depone timorem : tu quoque aufer cæstus Trojanos. Hæc locutus, deponit ex humeris geminum amictum : & nudat magnos artus membrorum, magna ossa, & lacertos : & arduus stat in medio campi. Tunc pater Æneas filius Anchisæ extulit cæstus æquales, & ligavit utriusque manus paribus armis. Statim uterque stetit erectus in articulos* pedum, *& interepidus erexit brachia in altum aërem. Retro averterunt ab ictu alta capita, & miscent manus manibus, & provocant certamen. Ille, fortior agilitate pedum, & defensus juventute : hic, robustus vastitate membrorum ; sed genua pigra vacillant trementi, & difficilis anhelitus agitat vasta membra. Illi viri frustra inter se minantur multas plagas,*

NOTÆ.

411. *Tristemque, &c.*] De *Hercule* Jovis & Alcmenæ filio, Æ. 8. 288. De *Eryce* filio Veneris, atque ita Æneæ *germano* fratre, supra, v. 24. Cæterùm porro cur ab Hercule in Sicilia *Eryx* occisus sit, hanc afferunt. Hercules, occiso Iberiæ sive Hispaniæ rege Geryone, boves ejus cum in Italiam adduxisset ; eorum unus forma præcipuus, transmisso freto in Siciliam enatans, ab Eryce raptus est, & ab Hercule frustra repetitus. Inde gravis inter eos pugna ter cæstibus commissa, quorum ultima Eryx interfectus est.

414. *Alciden.*] *Herculem :* qui licet Jovis & Alcmenæ filius : tamen & *Amphitryoniades* & *Alcides* dictus est : ab *Amphitryone* Thebano Alcmenæ marito, & ab *Alceo* Amphitryonis patre. Aliqui derivant ab ἀλκὴ *robur.*

415. *Æmula Senectus.*] Vulgo *invidam* explicant, quæ vigorem juvenibus invidere solet : vel quæ frustra vigorem illum imitatur, *æmula* quæque. Fortasse *æmulam* dixit, quia in utrisque temporibus canos spargentem : quasi utraque tempora cum festinatione quadam & æmulatione certatim canescerent.

418. *Sedet.*] Fixum est, sedet in animo. *Auctor Acestes.*] Non auctor quidem editorque ludorum, quos Æneas unus indixit ; sed hortator Entelli, ut cum Darete pugnaret ; atque ita *Auctor :* supra v. 387.

421. *Duplicem amictum.*] Vel geminam vestem, interiorem & exteriorem : vel unicam, eamque suffultam & instar duplicis, qualis fuit *læna*, de qua Æ. 4. 262.

422. *Membrorum artus.*] *Artus*, sunt compagines ac junctura majorum corporis membrorum ; ut *articuli* minorum, puta digitorum. *Lacertus*, os est inter manus vertebram & cubitum. *Brachium*, est os inter lacertum & humerum.

432. *Genua labant.*] Proceleusmaticus est, quatuor breves pro dactylo : ut G. 4. 297. *Parietibusque premunt artis.*

multas ingerunt cavis lateribus, & edunt magnos ſonitus pectore: & frequens manus vagatur circa aures ac tempora, & malæ crepitant ſub gravibus ictibus. Entellus conſiſtit gravis, & immotus in eodem ſtatu, tantummodo eludit ictus corpore & oculis vigilantibus. Alter, ſicut qui invadit urbem machinis, aut qui *obſidet in armis montana caſtella,* ſic *perveſtigat doloſe nunc hos nunc illos aditus & omnem locum, & eum premit fruſtra variis impreſſionibus. Entellus inſurgens oſtendit dextram, & alte erexit: alter celer prævidit ictum immiſſum à capite, & levi corpore elapſus effugit. Entellus effudit impetum in auras, & ipſe gravis & graviter procumbit ultro in terram magno pondere: ut aliquando pinus cariosa evulſa radicibus procumbit, in Erymantho, aut in magna Ida. Trojani & juvenes Siculi ſurgunt* diverſis *animis: clamores mittuntur ad cœlum: & Aceſtes primus accurrit, & miſerans erigit è terra amicum æquævum. Sed heros non tardatus* eſt, *nec territus* illo *caſu: redit ardentior ad pugnam, & ira revocat robur: præterea pudor & fortitudo* ſibi *cognita inflammat vires: & ardens urget toto campo currentem Dareta; nunc dextrâ, nunc idem ſiniſtrâ ingerens ictus. Nec* eſt *mora, nec requies: quam ſpiſſa grandine crepitant nimbi ſuper tectis; tam ſpiſſis ictibus heros utrâque manu frequens tundit & agitat Dareta. Tunc pater Æneas non paſſus* eſt *iras pergredi ulterius, & Entellum ferox ſæviſſe crudeli:*

Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vaſto
Dant ſonitū, erratq; aures & tempora circum
Crebra manus: duro crepitant ſub vulnere malæ.
ſtat gravis Entellus, niſuque immotus eodem
Corpore tela modo atque oculis vigilantibus erat.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis;
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemq; pererrat
Arte locum, & variis aſſultibus irritus urget.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, & alte
Extulit: ille ictum venientem à vertice velox
Prævidit, celerique elapſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit, & ultro
Ipſe gravis graviterque ad terram pondere victus
Concidit: ut quondā cava concidit, aut Erymanthi
Aut Ida in magna, radicibus eruta pinus.
Conſurgūt ſtudiis Teucri & Trinacria pubes,
It clamor cœlo: primuſque accurrit Aceſtes,
Æquævumq; ab humo miſerans attollit amicum.
At non tardatus caſu, neque territus heros:
Acrior ad pugnam redit, ac vim ſuſcitat ira:
Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus:
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto;
Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtrâ.
Nec mora, nec requies: quā multa grandine nimbi
Culminibus crepitant; ſic denſis ictibus heros
Creber utràque manu pulſat verſatq; Darera.
Tum pater Æneas, procedere longius iras,
Et ſævire animis Entellum haud paſſus acerbis:

NOTÆ.

434. *Cavo lateri.*] Vel *curvo*, quia infra latera corpus flectitur & curvatur: vel reipſa *cavo*, quia laterum coſtis cavus pectoris thorax circumcluditur.

438. *Tela . . .*] *Tela* vulgo à τῆλε, *longe*: unde ſignificant *miſſilia* quæcumque arma, quæ procul & eminus jaciuntur. Tamen aliquando uſurpantur quoque pro armis quibus pugnatur cominus. Pro enſe, Æn. 9. 747. *At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat, effigies . . . ſic ait, & ſublatum alte conſurgit in enſem.* Hic pro cœſtibus. Unde ſtruatur conjectura Voſſii: qui deducit à *tego, tegulum, telum* priore producta ob contractionem, ut à *premo, prælum*: atque ita ſignificabit id omne quo ſe tegit ac tuetur.

Exit.] Active, pro *eludit, evitat.* Sic 2. 11. 750. *Vim viribus exit.* Vox Lucretiana 5. 1329. *Nam tranſverſa feres exibunt dentibus adultis Jumenta.*

446. *Ultro.*] Per ſe ipſe, nullo impellente.

448. *Erymantho.*] *Erymanthus* mons, ſylva, & fluvius Arcadiæ in Peloponneſo: nunc Zana: locus ſylvis aſper, & apro quondam ferocissimo infeſtus, quem occidit Hercules. De *Ida*, Phrygiæ monte etiam ſylvoſo, Æn. 2. 801. De *Trinacria*, Æn. 1. 239. De *æquore*, pro campo, Æn. 2. 780.

Sed finem impoſuit pugnæ ; feſſumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur :
Infelix ! quæ tanta animum dementia cepit ? 465
Non vires alias, converſaque numina ſentis ?
Cede Deo. Dixitque, & prælia voce diremit.
Ast illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Jactantemque utroque caput, craſſumq; cruorem
Ore rejectantem mixtoſq; in ſanguine dentes, 470
Ducunt ad naves : galeámque enſemque vocati
Accipiunt; palmam Entello taurumq; relinquunt.
Hic victor, ſuperans animis, tauroque ſuperbus :
Nate Deâ, voſque hæc, inquit, cognoſcite Teucri :
Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires, 475
Et quâ ſervetis revocatum à morte Dareta.
Dixit, & adverſi contra ſtetit ora juvenci,
Qui bonum aſtabat pugnæ : duroſque reductâ
Libravit dextrâ media inter cornua cæſtus
Arduus, effractoque illiſit in oſſa cerebro. 480
Sternitur, exanimiſque tremens procumbit humi
Ille ſuper tales effudit pectore voces : (bos.
Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Da-
Perſolvo: hic victor cæſtus artemq; repono. (retis
Protinus Æneas celeri certare ſagittâ 485
Invitat, qui forte velint, & præmia ponit :

ſed indixit ſinem certaminis ; & ſubduxit laſſum Dareta, ſolans eum *verbis, & talia loquitur : Infelix ! quæ tanta inſania occupavit mentem : nonne experiris aliud robur, & mutatos Deos ? Cede Deo.* Sic *dixit, & dicendo abrupit pugnam. At fideles ſocii* Daretis *ducunt ad naves illum, trahentem genua infirma, & nutantem utrinque caput, & expuentem ore ſpiſſum ſanguinem ac dentes mixtos cum ſanguine : & vocati* ab Æneа *accipiunt caſſidem & gladium ; & permittunt Entello taurum & palmam. Tunc victor, elatus animo, & ſuperbiens tauro ait : fili Veneris, & vos, ô Trojani, hæc animadvertite : & quale robur mihi fuerit in corpore juvenili, & è quali morte eripiatis liberatum Dareta.* Sic *locutus* eſt, *& ſtetit adverſus caput oppoſiti tauri, qui ſtabat præmium certaminis : & ſublimis, manu reductâ, impegit duros caſtus inter media cornua, & immiſit eos in oſſa perrupto cerebro. Sternitur bos, & tremens procidit* in *terram moribundus. Ille ſuper bove profert è pectore talia verba : ô Eryx, immola tibi pro morte Daretis hanc vitam potiorem : hic victor depono artem & caſtus. Statim* Æneas *invitat qui forte velint contendere ſagittis, & proponit præmia :*

NOTÆ.

466. *Vires alias.*] *Majores* illi, *minores* tibi vires eſſe, quam putaveras.

467. *Cede Deo.*] Vel *Deo illi* cujus numina jam à te averſa ſunt. Vel *Eryci heroi*, Deæ filio, Entelli magiſtro ac protectori, quem Aceſtes vocavit Deum, ſupra, v. 291. cui mox deinde tanquam Deo taurum Entellus immolat, v. 483. vel, *rationi*, juxta mentem Plutarchi ; qui auctor eſt hoc proverbium apud ſeptem Græciæ ſapientes fuiſſe, ἕπου θεῷ *ſequere Deum* : explicatque, *obtempera rationi* quæ quaſi Deus oracula de rebus agendis ſemper dictat.

472. *Palmam.*] Vel tranſlatio eſt, pro *victoria*, vel proprie *palma*, de qua diximus, v. 111.

473. *Hunc tibi, Eryx, meliorem animam.*] *Meliorem* : vel quia vilipendit à ſe victum Dareta : vel quia Diis gratiores ſunt victimæ ex brutis animantibus, quam humanæ : vel alludit ad *ſacrificantes* victimas ; quæ, cum primæ fugerant, aut infeliciter fuerant, earum in locum ſubſtituebantur, dicebanturque *meliores*, inclamantibus ſacerdotibus, δεύτεραι ἀμείνονες, *ſecundis melioribus*.

484. *Hic victor caſtus, &c.*] Morem notat gladiatorum conſequentis ætatis, qui cum per ætatem ab arte diſcedebant, virga donabantur, quam *rudem* appellabant ; vocabanturque *rudiarii* ; & artis ſuæ arma ſuſpendebant ad poſtes Herculis. Hic Entellus, non Herculi, à quo Eryx occiſus ; ſed ipſi Eryci ſua conſecrat, quem Dei loco videtur habere, ut jam diximus, v. 467.

485. *Celeri certare ſagitta.*] IV. LUDUS. *Sagittarum jactus.* Expreſſus eſt ex Homeri Iliad. 23. 850. ubi *Teucer* columbæ funem ſecat ; *Meriones* columbam ipſam evolantem ferit. Virgilius quatuor inducit certantes ; *Hippocoontа, Mneſtheum, Eurytiona, Aceſten.* Et *Hippocoon* quidem malo ſagittam infigit. *Mneſtheus* funem ſecat. *Eurytion* columbam inter nubila transfodit. *Aceſta* ſagitta in auras conjecta ignem concipit.

& magnâ manu attollit malum de nave Sereſti : & ſuſpendit ex alto malo columbam in funè trajecto volitantem, ad quam dirigant ſagittas. Convenerunt viri, & area caſſis excepit ſortes conjectas : & favente clamore primas ante cæteros extrahitur locus Hippocoontis Hyrtaci filii ; hunc ſequitur Mneſtheus modo victor in nautica pugna, Mneſtheus coronatus viridi oleâ. Tertius eſt Eurytion, tuus frater, ô nobiliſſime Pandare : qui olim juſſus turbare fœdus, primus vitrâſti jaculum in medium Græcorum. Ultimus & in profundo caſſidis remanſit Aceſtes, auſus etiam ipſe aggredi manu laborem juvenum. Tunc viri illi, unuſquiſque pro ſe, curvant robuſtis viribus flexiles arcus, & educunt ſagittas è pharetris. Et ſagitta juvenis Hyrtacidæ, prima ferit levem aerem, nervo per cœlum ſonante : & pervenit ad malum, & figitur in arbore oppoſiti mali. Malus tremuit, & avis territa tremuit alis, & omnia loca ſonuerunt magno plauſu. Poſtea ardens Mneſtheus ſtetit inflexo arcu, dirigens in altum, & ſimul intendit oculos ac ſagittam : at miſer non potuit attingere ferro ipſam avem : tantum *ſecuit nodos & funes lineas, quibus pendebat ab alto malo conſtricta circa pedem. Illa* avis *fugit evolans in ventos & nigras nubes. Deinde promptus Eurytion, tenens ſagittam jamdiu intentam arcu paratam, vocavit per vota fratrem* Pandarum :

Ingentique manu malum de nave Sereſti
Erigit ; & volucrem trajecto in fune columbam
Quò tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.
Convenere viri, dejectamque ærea ſortem
Accepit galea : & primus clamore ſecundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis
Quem modo navali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus evinctus oliva.
Tertius Eurytion, tuus, ô clariſſime, frater,
Pandare : qui quondam, juſſus confundere fœdus,
In medios telum torſiſti primus Achivos.
Extremus galeâque imâ ſubſedit Aceſtes,
Auſus & ipſe manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, & depromunt tela pharetris.
Primaque per cœlum nervo ſtridente ſagitta
Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras,
Et venit, adverſique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitq; exterrita penna
Ales, & ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
Poſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu
Alta petens, pariterque oculos telumq; tetendit :
Aſt ipſam miſerandus avem contingere ferro
Non valuit ; nodos & vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit.

NOTÆ.

487. *Sereſti.*] De hoc Trojano duce, Æ. 1. 615.

491. *Galea.*] In *galeam*, quia apud milites : apud cæteros vulgo in *urnam* aut *fiſulam*, ſortes conjiciebantur.

492. *Hyrtacidæ Hippocoontis.*] Hortenſius eum appellat Hyrtacidem filium Hippocoontis. Donatus melius Hippocoonta filium Hyrtaci. Eſt quidem apud Homerum *Hyrtacides Aſius*, Il. 12 96. ſed *Aſius* proprium eſt, *Hyrtacides* patronymicum, ut patet Il. 13. 384. ubi *Aſius* idem ille ab Idomeneo occiditur. Eſt etiam apud eundem, Iliad. 10. 518. *Hippocoon* Thrax, conſobrinus Rheſi : qui ea ipſa nocte qua Rheſus ad Trojam cæſus eſt, è ſomno excitatus eſt ab Apolline. Hic ex Æneæ ſocis eſſe deinde potuit.

493. *Victor.*] Non primo, ſed ſecundo loco.

496. *Pandare, qui, &c.*] Convenerat Græcos inter ac Trojanos, ad dirimendum bellum, ut Paris Helenæ raptor, & Menelaus Helenæ maritus, ſingulari certamine de Helena contenderent. At Paris, cum prope victus eſſet, à Venere è pugna ſubductus eſt, inducta caligine. Iliad. l. 3. 380. Deinde Jupiter adhortante Junone, Minervæ mandavit ut fœdus turbaret : quod ut faceret, perſuaſit illa Pandaro, è Lycaonis filio, ut ſagittam in Menelaum evibraret : atque ita vulnerato Menelao ruptum in bella itum eſt ; Iliad. 4. 89. De Adrasto, Æ. 1. 492.

512. *Notes.*] Ventos quoſlibet, proprie meridionales ; Auſtri aliter dicuntur, Ecl. 2. 58.

514. *Fratrem in vota vocavit.*] Pandarum, quia inquit Servius, apud Lycios colitur quaſi heros.

Jam

Jam vacuo lætam cœlo ſpeculatus, & alis
Plaudentem, nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Ferrus, fixamque refert delapſa ſagittam.
Amiſſâ ſolus palmâ ſuperabat Aceſtes :
Qui tamen ætherias telum contorſit in auras,
Oſtentans artem pariter arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubito objicitur magnoque futurum
Augurio monſtrum : docuit poſt exitus ingens,
Seraque terrifici cecinerunt omnia vates.
Sanguineus liquidis in nubibus arſit arundo,
Signavitque viam flammis, tenuesque receſſit
Conſumpta in ventos : cœlo ceu ſæpe refixa
Transcurrunt, crinemque volantia ſidera ducunt.
Attonitis hæſere animis, ſuperóſque precati
Troïcrii Teucriq; viri : nec maximus omen
Abnuit Æneas : ſed lætum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur :
Sume, pater, nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exortem ducere honorem.

& contuitus columbam jam gaudentem aere libero & plaudentem alis, transfodit eam *inter obſcuras nubes. Cadit mortua, & amiſit vitam in aſtris cœleſtibus, & labens refert ſagittam infixam. Aceſtes reſtabat ſolus amiſsâ victoriâ : qui tamen evibravit ſagittam in aerem ſublimem, oſtentans ſimul induſtriam & ſonitum arcus ſui. Tum occurrit oculis prodigium repentinum & futurum magno omini : ingens caſus* hoc *explicuit poſtea, & vates terrifici declaraverunt tardam prædictionem. Nam ſagitta arundinea volans inflammata eſt inter aereas nubes, & igne notavit iter, & abſumpta evanuit in leves ventos : quemadmodum ſæpe ſtellæ cadentes è cœlo tranſeunt, & volantes trahunt* poſt ſe *comam. Siculi Trojanique viri ſteterunt ſtupefacti animo, & oraverunt Deos : & maximus Æneas non rejecit omen, ſed amplexus Aceſtem ornat* eum *muneribus magnis, & talia dicit : Accipe, ô pater, nam talibus prodigiis magnus rex cœli voluit te habere honorem extraordinarium.*

NOTÆ.

Ac veræ eum ideo Lycium fuiſſe putat, inducta ejus rerum his Homeri verſibus, Iliad. 4. 119. Εἰρατ' Ἀπόλλωνι Λυκηγενέϊ, &c. *Supplicabat autem Apollini Lycio, inclyto jaculatori, agnorum primo genitorum ſacrificaturum claram hecatomben, ubi domum reverſus eſſet, claræ in urbem Zelia.* Eſt enim *Zelia*, urbs Myſiæ, ad radices montis Idæ, & fluvium Æſepum, cujus incolas populos in auxilium Priami adduxerat Pandarus, ut legitur ibid. v. 91. *Lycium* igitur Apollinem ab eo invocatum puto, non quod patria eſſet Lycius, ſed propter Lycii templi atque oraculi celebritatem ; de quo Æ. 4. 345. Fratrem vero invocat Eurytion, vel ut heroa ; vel ut ſummæ jaculandi peritum, quippe qui Menelaum vulneraverat, Iliad. 4. 139. Sic Manlius apud Livium, l. 38. 48. *Te L. Scipio appello cujus ego mihi, ſuccedens in vicem imperii tui, virtutem ſolertiamque non fruſtra ab Diis immortalibus precatus ſum.*

521. *Pariter, arcumque.*] *Pariter.* ultimam brevem hic producit ſequente vocali, propter cæſuram.

523. *Augurio monſtrum : docuit poſt, &c.*] *Augurium* proprie quid ſit, diximus, Æ. 2. 703. Hic pro quolibet ſigno, ac præſagio futurorum eventuum ſumitur. *Monſtrum* eſt, quicquid contra eorum naturam accidit, & aliquid monſtrat ac ſignificat eventurum. *Exitus* qui hinc ſecutus eſt, incenſio fuit navium Trojanarum, infra, v. 659.

524. *Seraque, &c.*] Explicat Servius *gravia* ; Hortenſius *futura* ; Cerdanus, *tarda* : hoc ſenſu : Ignorabant quid hoc monſtro portenderetur ; id mox docuit exitus ; tumque Vates intellexerunt aperueruntque omnia, ſed, ſerius ac tardius ; cum nullus ultra eſſet remedio locus.

525. *In nubibus arſit arundo.*] Prodigium in eo fuit, quod id juxta rerum ordinem accidere non poterat ; ut ſagitta ex arundine, quamlibet ſicca, ignem inter nubila conciperet ; quod de terræ exhalationibus in altum aerem eductis Ariſtoteles ait. De *ſtellis*, ut vulgus putat, *cadentibus*, quales & unde ſint, diximus G. 1. 365.

530. *Nec omen abnuit Æneas.*] Cum debuiſſet averſari, accipit, atque ut ſibi proſperum agnoſcit ; vel diſſimulans ob Aceſtæ reverentiam, & licet infauſtum ſciret ; vel potius deceptus recordatione lætæ illius flammæ, quæ in Aſcanii capita effulſerat, Æ. 2. 680.

534. *Exortem ducere honorem.*] *Extra ſortem ordinemque propoſitorum præmiorum.* Et morem notat Græcorum ; apud quos, antequam præda divideretur inter milites, ſelectiſſima quæque, iis qui ſe fortiter in prælio geſſerant, non ſorte,

Ipſius

Habebis hoc munus ipſius ſenis Anchiſæ: poculum cælatum figuris, quod olim Ciſſeus rex *Thraciæ dederat habendum Anchiſæ patri pro magno munere, & quaſi pignus & monimentum ſui amoris. Sic locutus, coronat caput* ejus *viridi lauro, & declarat Aceſten primum victorem ante omnes. Et benignus Eurytion non invidit victoriæ ſibi prælatæ, licet ſolus dejeciſſet volucrem ex alto aere. Proximus eſt* in diſtributione *præmiorum, qui ſecuit funem: ultimus, qui levi ſagitta perfodit malum. At pater Æneas, ludis nondum dimiſſis, vocat ad ſe Epytiden, cuſtodem & comitem pueri Aſcanii: & ſic loquitur in aurem fidelem: age, vade: & dic, inquit, Aſcanio; ſi jam habet ſecum inſtructum agmen puerorum, & ſi compoſuit curſus equorum; huc deducat turmas* in honorem *avi ſui, & monſtret ſe in armis. Ipſe imperat populum omnem ſparſum recedere à toto circo, & ſpatium fieri vacuum. Accedunt pueri, & in conſpectu parentum emicant æqualiter ſuper equis frænatis: omnis juventus Siciliæ & Trojæ plaudit admiranti eos epulanti. Omnibus capilli premuntur coronâ comptâ:*

Ipſius Anchiſæ longævi hoc munus habebis:
Cratera impreſſum ſignis, quem Thracius olim
Anchiſæ genitori in magno munere Ciſſeus
Ferre ſui dederat monimentum & pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro,
Et primum ante omnes victorem appellat Aceſten.
Nec bonus Eurytion prælato invidit honori,
Quamvis ſolus avem cœlo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas, nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe comitemque impubis Iuli
Epytiden vocat, & fidam ſic fatur ad aurem:
Vade, age: &, Aſcanio, ſi jam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſq; inſtruxit equorum,
Ducat avo turmas, & ſeſe oſtendat in armis.
Dic, ait. Ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, & campos jubet eſſe parentes.
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frænatis lucent in equis: quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit Trojæque juventus.
Omnibus in morem tonſâ coma preſſa coronâ:

NOTÆ.

ſed judicio dabantur. Sic Æ. 9. 271. Aſcanius Niſo; *Clypeum criſtaſque rubentes Excipiam ſorti, jam nunc tua præmia, Niſe.*

537. *Ciſſeus.*] Rex alicujus Thraciæ partis, Hecubæ pater, quæ Priami conjux fuit, ab eoque dicta *Ciſſeis*. De *Thracia*, Æ. 3. 14.

547. *Epytiden.*] *Epytides*, patronymicum ejus fuit nomen; proprium, *Periphantes:* qui *Epyti* filius, Anchiſæ præco, Iliad. 17. 324.

548. *Aſcanio, ſi jam, &c.*] Non enim interfuerat ludis Aſcanius; turmas interea ſuas ad ludum inſtruens. De eo, Æ. 1. 271.

553. *Incedunt pueri, &c.*] V. LUDUS. *Equeſtris decurſio puerorum Trojano more.* Hunc omiſſis cæteris Homeri ludis, Iliad. 23. addidit Virgilius in gratiam Auguſti, qui his temporibus ludum illum in uſum revocaverat, ut diximus Æ. 3. 280. De Auguſto ſic Suetonius, c. 43. *Trojæ ludum edidit frequentiſſime, majorum minorumve puerorum delectu: priſci decorique moris exiſtimans, claræ ſtirpis indolem ſic noteſcere. In hoc ludicro C. Nonium Aſſprenatem lapſu debilitatum aureo torque donavit: paſſuſque eſt ipſum poſteroſque Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Aſinio Pollione craterę graviter invidioſique in curia queſto Æſermini nepotis ſui caſum, qui & ipſe crus effregerat.* In eoque Auguſtus ducem ſecutus erat Julium Cæſarem, de quo idem Suetonius, c. 39. *Trojam luſit turma duplex, majorum minorumve puerorum.* Tres hic turmas ſtatuit Virgilius, ſingulas puerorum duodecim; cum vulgo in exercitu *turma* tricenos haberent equites quibus præerant tres *decuriones.* Tres, inquam, ſtatuit turmas, licet ſolius duas tantum; quia fortaſſe turmarum numerus ad arbitrium editoris mutabatur, & ab Auguſto auctus fuerat; eſt enim veriſimile in deſcriptos hic à Poeta ludos fuiſſe, ut ab Auguſto tunc edebantur. Porro hæc fuerunt ludentibus pueris arma atque ornamenta. I. Galea. II. Corona ſupra ipſam galeam. III. Torques aureus, catenæ inſtar circuito collo ſummum in pectus delabens. IV. Pharetra humero ſuſpenſa; non omnibus quidem; ait enim, *pars ferax humero pharetras*; ſed fortaſſe ducibus. V. Haſtilia duo præfixa ferro; quibus ſeſe vicißim impuliſſe; unde frequens caſus ſequebatur, ut ex Suetonio modo vidimus.

556. *Tonſâ coma, &c.*] Naſcimbænus *tonſam* de tonſura capillorum explicat. Servius, *comam*, de galea; & vere Homerus, Iliad. 7. 12. de galea loquens, ait; ὑπὸ δὲ κρὰτὶ νεῦε φάλαινα, Cornea

Cornea bina ferunt præfixa haſtilia ferro.
Pars leves humero pharetras: it pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
Ductores: pueri biſſeni quemque ſecuti,
Agmine partito fulgent, paribuſque magiſtris.
Ulacies juvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus, tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, veſtigia primi
Alba pedis, frontemque oſtentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Atti duxere Latini:
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.
Extremo, formaq; ante omnes pulcher Iulus

gerunt duas haſtas corneas armatas ferro, pars humero pharetras politas: flexibilis circulus torti auri per collum deſcendit in ſummum pectus. Turmæ equitum ſunt *tres numero, & tres duces oberrant: pueri duodecim ſecuti unumquemque ducem, micant agmine diſtincto, & ſimilibus ducibus. Una* eſt *turma puerorum, quam latam ducit parvus Priamus, ferens nomen avi, tua inclyta proles, ô Polite, auctura Italos: quem portat equus Thracius bicolor notis candidis, greſſus pedum primorum candidi* ſunt, *& erigit frontem candidam. Secundus* dux *eſt Atys, à quo Attii Latini ducunt originem: parvus Atys, & puer charus puero Iulo. Ultimus Iulus, & præ omnibus ſpectabilis* propter *pulchritudinem,*

NOTÆ.

Cornea bina erea. Tamen exiſtimo pueros, & *gaim*, & ſupra galeam *coronatos* fuiſſe: qualis *Herbitus* ſacerdos, Æ. 7. 751. *Fronde ſuper galeam & felici comptus oliva. Galeatos* quidem, quia Aſcanius deinde v. 673. *Galeam ante pedes projecit inanem. Coronatos* vero non ſterilibus ramis; ſed preſſis conciſiſque frondibus talis ipſe Virgilius G. 3. 21. *Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ.*

557. *Cornea bina, &c.*] *Haſtile*, lignum ipſum telæ, cui ferrum præfixum eſt: lignum, *cornum*, ex arbore *corno*, *cornouiller*: de qua G. 2. 34. & haſtes quidem illas neceſſe eſt leviores fuiſſe, ut binæ ferri poſſent, vel dextra ſimul manu, vel ſingulæ ſingulis manibus.

561. *Partito.*] Ab antiquo *partio*: nunc enim *partior*, activetantum, non etiam paſſive ſumitur. *magiſtris.*] Ducibus, quos mox enumerat Virgilius: & hæc appellatio propria eſt in eo genere: quippe cum delegebatur Romæ dictator; qui ſibi præcrat equitatui, vocabatur *magiſter equitum*. De voce, *ovans*: Æ. 3. 189.

564. *Polite, Progenies, &c.*] Ejus *Politæ* filius, qui in oculis Priami patris à Pyrrho interfectus eſt, Æ. 2. 526. *Polite*, vocativus eſt à nominativo *Polites*, non à *Politus*. Hic *Polites*, teſte Servio, dicitur tamen à Carone in originibus venſſe cum Æneа in Italiam, & urbem condidiſſe *Politorium* in Latio, ubi nunc *Tolini*: quem deinde urbem Ancus Romanorum rex delevit, quod eſſet illa Latinorum adverſus Romanos perfugium. Virgilius, qui Politen à Pyrrho caſum induxit, hujus urbis ſtructuram attribuere videtur ejus filio, cum ait: *Progenies auctura Italos.* De *Italis*, Æ. 1. 534.

566. *Portat equus bicolor, &c.*] Albus quidem fronte primiſque duobus pedibus: hoc enim eſt *primi pedis* id eſt, *primorum pedum*. At quis alter color? Fortaſſe rufus: talis enim equus ab Homero deſcribitur, Iliad. 23. 455. totus rufus, & alba ſtella in fronte conſpicuus: quod exprimere hic Virgilius voluiſſe Cerdano videtur. De *Thracia*, equorum ferace; Æ. 3. 14.

567. *Primi alba pedis, &c.*] Servius de duobus anterioribus pedibus explicat, Cerdanus de unico pede dextro. *Frontem albam* Scaliger interpretatur, *alba veluti ſtella* notatam: quia omnino alba deterioris equi indicium eſt.

568. *Genus unde Atti.*] Sic reſcribo cum Pierio ex antiquis codicibus. Conſtant enim ſignatam hic à Virgilio fuiſſe gentem *Attiam*, non *Acciam*, neque *Atyam*: unde maternum genus Auguſtus ducebat. Quare dixit: *genus unde Atti duxere Latini*, non vero *Romani*: quia *Attia* gens erat ex urbe Latii *Aricia*, nunc *la Riccia*.

569. *Puer dilectus Iulo.*] Notat certe conjunctam affinitatem inter utramque gentem *Juliam*, quæ ab Iulo; & *Attiam*, quæ ab Aty: qua ex conjunctione prodiit Auguſtus. Quippe Julia, Julii Cæſaris ſoror, nupſerat M. Attio Balbo: quo ex conjugio prodiit *Attia*; quæ collocata C. Octavio, Octavium peperit, Auguſtum deinde appellatum. Unde emendabis Plutarchum & alios, qui Auguſtum ex ſorore Cæſaris natum ferunt; & Livianam periochen libri 116. ubi is dicitur Cæſaris hæres *& ex ſorore nepos*: habet autem emendatiſſimus Livii codex, Pierio teſte, *ſororis nepos*; quod verum eſt: fuit enim Auguſtus nepos Juliæ, ſororis Cæſaris; non nepos Cæſaris, ex Julia ſorore: qua ex verborum confuſione ortus error eſt. De *Sidonio*, Æ. 1. 450. De *Didone*, in argumento lib. 4.

Sidonio

impositus est equo Sidonio: quem pulchra Dido dederat ei, *ut esset monimentum & testimonium sui amoris. Reliqua juventus vehitur equis Siculis senis Acestæ. Trojani recipiunt* cum *plausu* eos de gloria *sollicitos, & lætantur* eos *videndo, & agnoscunt vultus antiquorum patrum. Postquam læti circuierunt equitando omnem concionem & conspectum suorum: procul Epytides dedit paratis signum clamore, & sonuit flagello. Illi excurrerunt* simul *pares, deinde tres duces diremerunt agmen* in *separatas turmas: iterumque admoniti relegerunt iter, & immisere hastas inimicas. Postea incipiunt alios cursus & alios recursus* ex *oppositis locis, & implicant alternatim gyros gyris, & sub armis edunt imaginem certaminis. Et modo præbent terga fugæ, modo convertunt hastas* quasi *inimici, modo æqualiter incedunt* quasi *pace composita. Quemadmodum Labyrinthus in alta Creta dicitur habuisse olim iter implexum obscuris parietibus, & fraudem incertam* propter *mille vias*, per *quas error inobservabilis & inexplicabilis turbabat signa progrediendi. Non aliter filii Trojanorum impediunt currendo cursum, & miscent fugas ac certamina ludendo. Similes delphinis, qui natando per liquidum mare findunt Carpathium ac Libycum* mare, *& ludunt inter fluctus. Ascanius, cum circumdaret Albam longam* muris, *renovavit primus hanc consuetudinem decursionis, atque has pugnas; & docuit veteres Latinos* eadem: *quo modo ipse puer, & cum eo Trojana juventus:*

Sidonio est invectus equo: quem candida Dido
Esse sui dederat monimentum & pignus amoris.
Cætera Trinacriis pubes senioris Acestæ
Fertur equis.
Excipiunt plausu pavidos, gaudentq; tuentes
Dardanidæ, veterumq; agnoscunt ora parentum.
Postquam omnem læti conces∫um oculos∫uorum
Lustravere in equis: signum clamore paratis
Epytides longe dedit, insonuitque flagello.
Olli discurrêre pares, atque agmina terni
Diductis solvêre choris: rursusque vocati
Convertêre vias, infestaque tela tulere.
Inde alios ineunt cursus, alios∫que recursus,
Adversis spatiis: alternosque orbibus orbes
Impediunt, pugnæq;cient simulacra sub armis;
Et nunc terga fugâ nudant, nunc spicula vertunt
Infensi, factâ pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter ancipitemque
Mille viis habuisse dolum, quâ signa sequendi
Falleret indeprensus & irremeabilis error.
Haud aliter Teucrûm nati vestigia cursu
Impediunt, texuntque fugas & prælia ludo:
Delphinum similes, qui per maria humida nando
Carpathiũ Libycumq; secant, luduntq;per undas.
Hunc morẽ cursu, atq; hæc certamina primus
Ascanius, longam muris cum cingeret Albam,
Rettulit, & priscos docuit celebrare Latinos:
Quo puer ipse modo, secum quo Troïa pubes;

NOTÆ.

573. *Senioris Acestæ.*] Ad *equos Acestæ* refero, quibus Acestes Trojanam juventutem ad hunc ludum instruxerat: non ad *pubem Acestæ*, seu juventutem Siculam; quam probabile est in Trojanis illis pueris locum non habuisse, siquidem è tribus duct oribus nullus Siculus fuit.

575. *Pavidos.*] De laude & victoria sollicitos: eo pavore perculsos, de quo v. 138. *Exultantiaque haurit corda pavor pulsans.*

576. *Ora parentum.*] Parentum similitudinem in liberis. De verbo *lustro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

588. *Creta fertur Labyrinthus.*] De *Creta* insula, *Candie*, Æ. 3. 104. De *Labyrintho*, Æ. 6. 67. Et comparat varias cursus puerilis figuras cum *Labyrintho*; currentes deinde pueros, cum *delphinis.*

594. *Delphinum, &c.*] *Delphin*, vel *delphinus*, communiter creditur esse *porcus marinus*, *porcus*, quem falso incurvo corpore pinxere veteres, nisi forte sic apparet propter impetum ac velocitatem motus cum erumpit è mari: vere enim dicitur à Plinio l. 9. 8. *velocissimum omnium animalium, non solum marinorum; ocyor volare, ocyor telo . . . . . tanta vi exilit, ut plerumque navium transvolet.*

595. *Carpathium, Libycumque.*] *Carpathium* mare, ad orientem Cretæ insulæ, ubi est *Carpathus* insula, Cretam inter & Rhodum media, nunc *Scarpanto*. *Libycum* mare, circa Libyam, de qua Africæ parte, Æ. 1. 162, & G. 1. 240. De *Ascanio*, Æ. 1. 271. De *Alba*, Æ. 8. 48. De *Latinis*, veteribus Latii incolis, Æ. 1. 10.

Alban

Albani docuere suos, hinc maxima porro
Accepit Roma, & patrium servavit honorem;
Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus sancto certamina patri.
Hic primum fortuna fidem mutata novavit.
Cum variis tumulo referunt solemnia ludis:
Irim de cœlo misit Saturnia Juno
Iliacam ad classem; ventosque aspirat eunti,
Multa movens, necdū antiquum saturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli visa cito decurrit tramite virgo.
Conspicit ingentem concursum: & litora lustrans,
Desertosque videt portus, classemque relictam.
At procul in sola secretæ Troades acta
Amissum Anchisen flebant, cunctæq; profundum
Pontum aspectabant flentes: heu! tot vada fessis
Tantum superesse maris, vox omnib⁹ una.
Urbem orant: tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
Conjicit, & faciemque Deæ vestemque reponit.
Fit Beroë, Ismarii conjux longæva Dorycli,
Cui genus, & quondam nomen, natique fuissent.
Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert:
O miseræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
Traxerit ad letum, patriæ sub mœnibus! ô gens
Infelix! cui te exitio fortuna reservat?
Septima post Trojæ excidium jam vertitur ætas;
Cum freta, cum terras omnes, tot inhospita saxa
Sideraque emensæ ferimur: dum per mare magnū
Italiam sequimur fugientem, & volvimur undis.

eodem modo *Albani docuerunt suos* posteros: *hinc vero maxima Roma accepit & retinuit patrium ludum; & illi pueri nunc dicuntur Troja & Trojanum agmen. Hactenus pugnæ edita sunt sancto parenti. Tum fortuna primum conversa mutavit fidem. Dum per diversos ludos persolvunt sepulcro justa: Juno* filia *Saturni demisit Irim* e cœlo *ad naves Trojanas, & adjuvat ventis* eam *descendentem, plurima parans, & nondum expleta* secundum *veterem indignationem. Illa virgo festinans iter per arcum mille colorum, nulli aspectabilis descendit* per *pronam semitam. Videt magnum concursum* ad ludos; *& circumiens litora, cernit portus vacuos & naves incustoditas. At Trojanæ procul separatæ in deserto litore plorabant Anchisen amissum, & cuncta plorantes aspiciebant altum mare: unus* erat *sermo omnium; heu! tot fluctus & tantum maris restare fatigatis! postulant urbem: tædet* eos *pati asperitatem maris. Igitur Iris non ignara nocendi immittit se in medium* earum, *& exuit formamque & habitum Deæ. Assimulatur Beroë uxori grandævæ Dorycli Ismarii, cui fuerat olim nobilitas, & fama, & soboles. Sic autem immiscet se mediam matribus Trojanorum: ô infelices, inquit, quas manus Græcorum non traxere ad mortem,* in *bello, sub muris patriæ! ô infortunata! cui morti reservat te fortuna? Jam septima ætas transiit ab excitio Trojæ; ex quo tempore vagamur emensæ tot maria, & omnes terras, tot scopulos inhabitabiles, & sidera: ex quo per vastum mare quærimus Italiam fugientem, & raptamur fluctibus.*

NOTÆ.

606. *Irim de cœlo, &c.*] De *Iride*, & arcu cœlesti, Æ. 4. 700. De *Junone, Saturni filia*, Æ. 1. 27.

613. *Secreta Troades acta.*] Nam, ut ait Horatius, indecorum est honestas matronas publicum spectaculis esse cum viris. *Acta* litus est, ab *ago*; qua voce etiam usus est Cicero, de Siciliatore loquens, Verrina 5. 81. *Uxorem tot in illa dies secum habere.*

620. *Beroë, Ismarii, &c.*] Ficta nomina *Beroës & Dorycli. Ismarius* is dicitur, id est, *Thracius*, ab Ismaro, Thraciæ maritimæ monte, de quo G. 2. 37. De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *Achaia*, Græcia proprie dicta, vel Peloponnesi parte, Æ. 1. 492.

626. *Jam vertitur ætas.*] Jam præterita est septima, & convertitur vergitque in octavam. Hunc enim esse sensum diximus, Æ. 1. 760. Et vero tunc ita loquebatur Beroë, non ætate, sed vere: ipso quippe ludorum die, ut statuimus supra, v. 46.

628. *Sidera emensæ.*] Per navigationem, quæ astrorum aspectu regitur.

629. *Fugientem.*] Quia, quo propius ad eam accedebant, eo videbantur ab ea longius vi tempestatum repelli. De *Eryce*, Æneæ fratre, v. 24,

Hic

Hic eſt regio Erycis fratris Æ-neæ, & hoſpes Aceſtes: quis vetat Æneam fundare muros, & dare urbem civibus: O patria, & Penates fruſtra erepti ab hoſtibus! an deinceps nulli vocabuntur muri Trojæ? nullibi aſpiciam fluvios Hectoreos, Xanthum & Simoenta? Immo agite, & mecum incendite funeſtas naves. Nam umbra Caſſandræ vatis viſa eſt per ſomnum præbere mihi faces accenſas; ait que, hic quærite Trojam, hic eſt vobis domus: jam tempus urget rem. Nec mora eſt adhibenda *tantis præſagiis: ecce quatuor altaria* poſita *Neptuno!* Ille *ipſe Deus* ſuppeditat nobis *animos & faces. Hæc dicens, prima* per *vim* rapit *funeſtum ignem: & erectâ dexterâ nitens procul librat, & conjicit. Arrecti* ſunt *animi & attonita corda Trojanarum. Hic una è multis, quæ* erat *annis provectiſſima,* nomine *Pyrgo regia nutrix tot filiorum Priami: non hæc vobis eſt Bere, ô matres; non uxor Rhœteïa Dorycli: animadvertite indicia divinæ pulchritudinis & oculos micantes, quis* ſit *illi vigor, quæ facies, aut* ſonus *vocis, aut* greſſus *ambulanti. Egomet ipſa, jamdiu digreſſa* à Beroë, *reliqui Beroën ægrotantem, & dolentem quod ſibi munis eſſet talis officii, nec exhiberet Anchiſæ digna ſacrificia. Hac locuta* eſt.

Hic Erycis fines fraterni, atq; hoſpes Aceſtes: 63
Quid prohibet muros jacere, & dare civibus urbi
O patria, & rapti nequicquam ex hoſte Penates
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nuſquam
Hectoreos amnes, Xanthum & Simoënta videbo
Quin agite, & mecū infauſtas exurite puppes. 63
Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces: hic quærite Trojam
Hic domus eſt, inquit, vobis: jam tempus agendi
Nec tantis mora prodigiis: en quattuor ara 63
Neptuno! Deus ipſe faces animumque minitrat.
Hæc memorans, prima infensū vi corripit ignem,
Sublatâque procul dextrâ connixa coruſcat,
Et jacit. Arrectæ mentes ſtupefactaque corda
Iliadum. Hic una è multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix: 645
Non Beroë vobis; non hæc Rhœteïa, matres,
Eſt Dorycli conjux: divini ſigna decoris,
Ardenteſque notate oculos: qui ſpiritus illi;
Qui vultus, vociſve ſonus, vel greſſus eunti.
Ipſa egomet dudum Beroën digreſſa reliqui 650
Ægram, indignantem tali quod ſola careret
Munere, nec meritos Anchiſæ inferret honores.
Hæc effata.

NOTÆ.

De *Aceſta*, v. 36. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *Hectore*, Æ. 1. 103. De *Xantho*, Troadis fluvio, Æ. 1. 477. De *Simoente*, Troadis item fluvio, Æ. 1. 104. De *Caſſandra* vate, Priami filia. Æ. 2 246.

638. *Agit res.*] Sic Romanus, ac Mediceus codex, aliique vetuſti, apud Pierium: licet in aliis legatur *tempus agi res*: id eſt, *tempus agendi rem.* Magis tamen placet prima lectio, *tempus agit res*: id eſt, *ipſum tempus, ipſa occaſio, rem urget & porro impellit*: *nam ecce faces, &c.*

639. *Quattuor aræ Neptuno.*] A quo conſtituræ? non ab Æneа, qui ad tumulum, & in patris honorem ſacra fecerat: tumulus autem & ſacrificii locus procul aberant ab ea litoris parte; nec procul à circo; ut patet ex boum ſanguine, quo lapſus eſt Niſus, v. 333. Ergo, vel à Cloantho: qui, hoc ipſo in litore Siculo, immolandum pro navali victoria taurum Diis pelagi voverat v. 235. vel ab ipſis Trojanis: qui, dum Æneas Anchiſæ ſacra faceret, mactabant ipſi juvencos pro ſua quiſque copia; ſive ut Anchiſen, ſive ut alios etiam Deos coleret, aequ enim id è pocta definitur, v. 100.

642. *Ignem .... coruſcat.*] Neutrum il vulg verbum eſt; apud Virgilium ſæpe activum. 10. 651. *Strictumque coruſcat mucronem.* Æ. 431. *Haſtamque coruſcat.*

645. *Pyrgo.*] Fictum nomen à poëta. Priami quinquaginta filiis, ac duodecim filiab Æ. 2. 503.

646. *Rhœteia.*] E *Rhœteo*, Troadis promon rio, non procul ab urbe Troja.

647. *Divini ſigna decoris.*] Quatuor ea ſig commemorat. I. *Fulgorem vultus & oculor* II. *Spiritum*, id eſt, halitum odoratum. III. *ceſſum*, aut grandem, aut fluentem. IV. *vocis*, ſane altiorem firmioremque. De primis diximus, Æ. 1. 406, 407, 409. De to dixit Æneas ad Venerem ibidem, v. 332. *Nec vox hominem ſonat.*

651. *Indignantem quod, &c.*] Ægre ſer tem, quod per valetudinem ſibi non licere tereſſe ſacris.

At matres primo ancipites, oculisque malignis
Ambiguæ, spectare rates, miserum inter amorem
Præsentis terræ fatisque vocantia regna:
Cum dea se paribus per cœlum sustulit alis,
Ingentemque fugâ secuit sub nubibus arcum.
Tum vero attonitæ monstris, actæq; furore,
Conclamant, rapiuntque focis penetralibꝰ ignem:
Pars spoliant aras, frondem ac virgulta faceſque
Conjiciunt: furit immissis Vulcanus habenis
Transtra per, & remos, & pictas abjete puppes.
Nuncius Anchisæ ad tumulum cuneosque theatri
Incensas perfert naves Eumelus: & ipsi
Respiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus & Ascanius, cursus ut lætus equestres
Ducebat, sic acer equo turbata petivit
Castra: nec exanimes possunt retinere magistri.
Quis furor iste novus? quo nunc, quo tenditis, in-
Heu miseræ cives! non hostē inimicaq; castra (quit,
Aspicis; vestras spes uritis. En ego vester
Ascanius. Galeam ante pedes projecit inanem,
Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrûm.
At illæ diversa metu per litora passim
Diffugiunt; sylvasque, & sicubi concava furtim

Sed matres primo cœperunt *aspicere naves oculis malevolis, incertæ & dubiæ inter miserum amorem præsentis regionis & regna invitantia* per *fatum. Cum Dea* Iris *extulit se per aërem alis aquatis, & in discessu signavit magnum arcum inter nubes. Tunc autem stupefactæ prodigiis, & impulsæ furore, vociferantur, & rapiunt ignem* ex *aris intimis: pars nudant aras, injiciuntque frondes & ramos & faces: ignis sævit laxatis habenis, per scamna, & remos, & puppes pictas* ex *abiete* structas. *Eumelus nuncius defert ad sepulcrum Anchisæ & sedes theatri naves esse combustas: & ipsi* spectatores *vident nigrantes favillas volare in fumo. Et primus Ascanius, quemadmodum lætus regebat decursionem equestrem, eo modo cucurrit* ad *castra tumultuantia, festinus* in *equo: & magistri stupefacti non possunt* eum *retinere,* aitque, *quis est iste novus furor, ô miseræ cives? quo jam, quo tenditis? non incenditis hostes, & hostilia castra Græcorum; sed spes vestras. Ecce ego sum vester Ascanius. Abjecit ad pedes vanum cassidem, qua opertus* in *ludo ediderat imaginem pugnæ. Accurrit simul Æneas, simul multitudo Trojanorum. Sed illæ* præ *timore fugiunt quacumque in remota litora, & clam quærunt scrupeas, & rupes cavernosas, si alicubi sunt:*

NOTÆ.

660. *Rapiuntque focis penetralibus ignem, &c.*] Dionysius Halicarn. postquam de Ægesto sive Acesta, & Elymo, jam in Sicilia confidentibus, locutus est: ita de hoc navium incendio disserit, l. 1. Ἐπεὶ δὲ εἰρημένοις Αἰνείας ἀνὰ χεῖρα, &c. *In hos autem viros postquam incidit Æneas, complectitur eos comiter, & condit in eorum gratiam urbes Ægestam & Erycem, & exercitus sui partem in iis relinquit: quantum ego conjicio, suas sponte, ut labore & marinis jactationibus fessi loco tuto quiescerent: ut vero aliqui scribunt, detrimentum classis illic passus ab incendio, quod aliquot fœmina tædio navigationis excitaverant; & necessitate coactus turbam relinquere, quam post disponeras naves reliquas capere non poterant.* Plutarchus in Romulo, refert ex aliquorum sententia incensas à mulieribus naves Trojanorum fuisse in ipsis Tybridis faucibus, *Romæ* cujusdam Trojæ suasu, à qua deinde *Roma* nomen habuerit. Strabo, l. 6. id Crotone accidisse narrat, & sic deinde rem definit; καὶ τὸ Ϝ Τρωάδων ἐπὶ πλείστῳ περιφέρῃ πυλλάκις, &c. *Et Trojanarum quidem facinus multis ascribitur locis, videturque incredibile, cum tamen fieri potuerit.*

661. *Spoliant aras.*] Frondibus, verbenis, tæniis, quibus ornatæ erant & aræ & statuæ. Æ. 4. 457.

662. *Vulcanus habenis.*] De *Vulcano*, pro igne, G. 1. 295. *Habenis*] Translatio ab aurigis, qui habenas ad incitatissimum cursum laxiores equis permittunt. De *transtris*, supra, v. 119. De *abiete*, *Sapin.* G. 2. 68. De *cuneis theatri*, supra, v. 288.

665. *Eumelus*] Effœtus aliquis senex, qui apud naves cum mulieribus steterat.

669. *Magistri.*] Vel alii duces duo, *Priamus* & *Atys*, qui sic appellantur, v. 562. Vel custos Ascanii Epytides aliorumque juvenum custodes. De *Argivis* & *Argis* urbe Peloponnesi, Æ. 1. 288.

673. *Galeam . . . . inanem*] Jam *vacuam* quippe extractam è capite. Alii explicant *spoliatam corona*, quæ prius superposita galeæ, jam impetu decciderat. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Saxa,

pœnitet eas *facinoris & vitæ*: & revocatæ à furore *agnoſcunt ſuos* cives: *& Juno expulſa eſt ex animo. Tamen flammæ & incendia non amiſerunt propterea vim ſuam: ſtupa emittens pigrum fumum alitur ſub ligno humido, & ſpiſſus ignis abſumit trabes, & pernicies funditur* per *totam molem: & labor virorum injectaque unda non proficiunt. Tunc pius Æneas* cœpit *laccrare veſtem* ab *humeris, & invocare Deos* in *auxilium, & extollere palmas* manuum: *Juppiter omnipotens*, ait, *ſi nondum odiſti Trojanos omnes ad unum, ſi vetus miſericordia* tua *ſpectat caſus humanos: concede nunc claſſi evitare incendium, ô pater, & ſerva ab exitio res anguſtas Trojanorum: vel, ſi mereor, tu trade me morte inimico fulmine, & hic opprime* me *tua manu, quod* ſolum *reſtat. Vix dixerat ea cum immiſſis pluviis tempeſtas furit præter conſuetudinem, & alta* loca *terrarum & campi quatiuntur fulmine: imber ſonans aquis & denſatus à nigris Auſtris cadit ex toto aere: & naves deſuper implentur, ligna ſeminſta humeſcunt: donec ignis totus extinctus* eſt; *& cæteræ naves receptæ* ſunt *ab igne,* tum *abſumptis. Sed pater Æneas, perculſus* hac *triſti calamitate, agitabat animo* nunc *huc, nunc illuc*

Saxa petunt: piget incepti, luciſque: ſuoſque
Mutatæ agnoſcunt: excuſſaq; pectore Juno eſt.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
Indomitas poſuere: udo ſub robore vivit
Stupa, vomens tardum fumum: lentuſq; carinæ
Eſt vapor, & toto deſcendit corpore peſtis:
Nec vires heroum, infuſaque flumina profunt.
Tum pius Æneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilioque vocare Deos, & tendere palmas:
Juppiter omnipotens, ſi nondum exoſus ad
Trojanos, ſi quid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos; da flammam evadere ſæ
Nunc, pater, & tenues Teucrùm res eripe
Vel tu, quod ſupereſt, infeſto fulmine mori,
Si mereor, demitte; tuâque hic obrue dext
Vix hæc ediderat: cum effuſis imbribus a
Tempeſtas ſine more furit: tonitruq; tremi
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere
Turbidus imber aquâ, denſiſq; nigerrimus
Implenturque ſuper puppes, ſemuſta
Robora: reſtinctus donec vapor omnis;
Quattuor amiſſis, ſervatæ à peſte
At pater Æneas caſu concuſſus acerbo,
Nunc huc ingentes nunc illuc pectore

NOTÆ.

681. *Udo ſub robore.*] Duro quovis ligno; aliquando certa ſpecie arboris, è quercco genere, G. 1. 162.

682. *Stupa.*] Linum vile, cortice proxime adhærens, obturandis ac ſtipandis rimis ac foraminibus comparatum. Græce στύπη, à στύφω, aſtringo.

682. *Tardum fumum, lentuſque, &c.*] Quia uda & vicina undis materia non facile in flammam emicabat.

683 *Vapor.*] Proprie eſt halitus ac flatus, qui fumi inſtar expiratur: hic pro igne ſumitur, juxta Lucretium, l. 2. 149. *At vapor is quem Sol mittit, lumenque ſerenum. Carinæ*, trabes ſunt imæ in *navibus.*

683. *Corpore peſtis.*] *Corpus* hic pro navium mole: *Peſtis* pro igne uſurpatur, & ſæpe pro noxia quacunque re; ut apud Livium, l. 44. pro cæde; *in aliam fœdiorem peſtem incidebant: elephantes enim ab rectoribus in litus acti exeuntes obterebant.* Plinius, l. 2. pro tempeſtate: *Præcipua navagantium peſtis, &c.*

685. *Abſcindere veſtem, &c.*] Maxime lu ſignum doloris fuit: uſitatiſſimum apud Hebræ os, ut patet ex ſacris literis. Sed & apud E gyptios ex Herodoto, l. 2. quos mortuos pu cutæ mulieres vagæ per urbem percuden nudatis mamillis. Apud Trojanos, ex Se in Troad. v. 101. ubi Hecuba: *Cadat et ris veſtis apertis; jam nuda vocant peſtem tras.* Apud Græcos, ex Herodoto, l. 6. m peſta à Mardonio. Apud Romanos, ex Su nio in Nerone, c. 42. qui *poſtquam Galba Hiſpanias deſciviſſe cognovit .... veſte diſſ pite converberato, actum de ſe pronunciavit.* ſa autem hujus moris hæc erat, ut peſtus ad planctum, cujus etiam frequens apud Ve uſus.

695. *Ardua terrarum.*] Montes; ſpira rum altiſſima. Vulgaris eſt ea locutio apu legas: ut *Æ.* 2. 332. *Anguſta viarum*, v. 725. *Opaca locorum.* De *Auſtris*, ventis dionalibus, Ecl. 2. 58. De *rebus* v. 681.

Mutæ

ebat: versans, Siculisne resideret arvis
ivus fatorum, Italasne capesseret oras.
m senior Nautes, unum Tritonia Pallas
am docuit, multaq; insignē reddidit arte; 705
c responsa dabat, vel quæ portenderet ira
gna Deûm, vel quæ fatorum posceret ordo.
chis Æneam solatus vocibus infit:
lie Dea, quò fata trahunt retrahuntq; sequamur.
uicquid erit, superāda omnis fortuna ferendo est.
i tibi Dardanius divinæ stirpis Acestes: 711
hunc cape consiliis socium, & conjunge volentem.
hic trade, amissis superant qui navibus; & quos
certum magni incepti rerumque tuarum est;
ongævosq; senes ac fessas æquore matres; 715
quicquid tecum invalidū, metuensq; pericli est,
Delige: & his habeant terris sine mœnia fessi.
Urbem appellabunt permisso nomine Acestam.
Talibus incensus dictis senioris amici:
Tum vero in curas animus diducitur omnes. 720
Et nox atra polum bigis subvecta tenebat:
Visa dehinc cœlo facies delapsa parentis
Anchisæ, subito tales effundere voces:
Nate, mihi vitâ quondam, dum vita manebat,
Carior magis; nate, Iliacis exercite fatis: 725
Imperio Jovis huc venio, qui classibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miseratus ab alto est.

deliberans, an remaneret in agris Siculis immemor fatorum, an peteret regiones Italas. Tunc senex Nautes, quem Tritonia Pallas unice instituit, & effecit clarum multis vaticiniis, edebat hæc responsa, dicebatque, vel quid magna ira deorum minaretur, vel quid exigeret series fatorum. Atque ille solatus Æneam loquitur his verbis: Fili Veneris, eamus quo fata vocant & revocant. Quicquid accidet, omnis fortuna vincenda est tolerando. Est tibi Trojanus Acestes è divina origine: accipe illum & volentem adhibe socium ad consilia. Da illi eos qui superstui sunt amissis navibus, & quos tædet magni consilii & rerum tuarum; & elige senes grandævos, & matres lassas navigatione, & quodcumque tecum est infirmum & timens pericula: & permitte ut illi fatigati habeant urbem in hac regione. Vocabunt urbem illam Acestem, concesso ab Acesta nomine. Æneas commotus est talibus verbis amici senis: deinde vero distractius est animo in omnes curas. Et nox nigra occupabat cœlum invecta duobus equis: deinde species Anchisæ patris delapsa è cœlo visa est ipsi repente proferre talia verba:

Fili, mihi magis chare quam *vita, quando vita inerat mihi; fili, agitate casibus Trojanis: venio huc* de *Jove, qui avertit incendium à navibus* tuis, *ac denique misertus est* tui *ex alto cœlo.*

NOTÆ.

704. *Nautes, unum Tritonia, &c.*] *Nautes*, cadem familiæ Romanæ, cujus in custodia Palladium Romæ per successionem fuit: ut habet Dionysius Halicarn. l. 6. Et causam diximus, l. 2. 166. De *Pallade*, Æ. 1. 43. & 2. 31. De *Tritonia*, ejus cognomine, Æ 2. 171. De *ordine rerum*, Æ. 1. 243. De *Acesta rege, Dardanio*, supra v. 36.

711. *Acestam.*] De hac urbe, infra, v. 755.

721. *Bigis.*] Ut Soli *quadrigæ*, sic nocti & Luna à Poëtis trahendo currui assignantur: quidem ab Ovidio *equi*, ab Ausonio *juvencæ*, *bigis mulis*; quia sicut muli non suo, sed equi inter procreantur; ita Luna, non suo, sed Solis lumine. Tibullus tamen, l. 3. 4. 17. attribuit Nocti *quadrigas*. Color autem illis *niger* ab ego dixi; à Claudiano *cæruleus*, qui sæpe sumitur pro nigro; ab Ovidio *niveus*, quia illic Luna agitur.

722. *Cælo facies delapsa parentis, &c.*] E cœlo labitur, quo ejus *manes Acherente remissos*, & inter Divos admissos putari vidimus, v. 99. Tamen mox conveniri vult apud inferos, v. 733. Scilicet putabant veteres quatuor inesse homini, de quibus Æ. 4. 385. præcipue *animam*; & *simulacrum*, sive *idolum*, sive *manes: animam*, heroum præsertim in cœlum abire; *simulacrum* eorundem manere apud inferos. Sic apud Homerum Odyss. 11. 600. Ulysses, in illa sua mortuorum ex inferis evocatione, ait; Τὸν δὲ μετ' εἰσενόησα βίην Ἡρακληείην, εἴδωλον· αὐτὰρ δὲ, &c. *Post hunc vero vidi vim Herculeam, idolum: ipse vero apud immortales Deos oblectatur in conviviis.* De *Ilio*, Æ. 1. 5. De *fatis*, Æ. 1. 243. De *Italia*, Æ. 1. 534. De *Latio*, Æ. 1. 10. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467. De *Avernis*, pro inferis, Æ. 6. 237. De *Tartaro*, infimo inferorum loco, G. 1. 36. De *Elysio*, beatorum apud inferos sede, Æ. 6. 638. De *Sibylla*, Æ. 6. 10. De *sacrificio Sibyllæ*, Æ. 6. 243. De *genere Æneæ*, seu posteris, Æ. 6. 756.

Obtempera consiliis, quæ senex Nautes præbet tibi prudentissima: transporta in Italiam electos juvenes, generosissimos animos: gens fortis & aspera moribus vincenda est tibi in Latio. Tamen prius veni ad *domos inferas, & per Avernum profundum quære mea colloquia, ô fili. Non enim sceleratus Tartarus & mœstæ umbræ tenent me, sed habito Elysium, & lætos cœtus honorum. Casta Sibylla huc ducet te multo sanguine nigrarum victimarum. Tunc disces omnes posteros tuos, & urbes quæ concedentur. Nunc autem vale: nox humida peragit medium cursum, &* Sol *oriens crudelis me attingit equis anhelantibus.* Sic *locutus* erat, *& evanuit veluti fumus in levem aerem. Æneas deinde ait: quo curris? quo te subtrahis? quem fugis, aut quis te cohibet ab amplexu nostro? Hæc dicens, succendit ignem in cinere sepultum: colitq ue supplex pio frumento & thuribulo pleno Lares Trojanos & sacraria albæ Vestæ. Statim advocat socios, ac primo Acesten: declaratque mandatum Jovis, & jussa dilecti patris, & quod jam consilium hæreat menti.*

Consiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos juvenes, fortissima corda,
Defer in Italiam: gens dura, atq; aspera cultu,
Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
Infernas accede domos; & Averna per alta
Congressus pete, nate, meos. Non me impia namq;
Tartara habent tristesq; umbræ; sed amœna piorum
Concilia, Elysiumque colo. Huc casta Sibylla
Nigrantum multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omne tuũ, &, quæ dẽtur mœnia, discces.
Jamque vale: torquet medios nox humida cursus,
Et me sævus equis Oriens afflavit anhelis.
Dixerat, & tenues fugit, ceu fumus, in auras.
Æneas: quo deinde ruis? quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem, & sopitos suscitat ignes:
Pergameúmq; Larem, & canæ penetralia Vestæ
Farre pio & plenâ supplex veneratur acernâ.
Extemplo socios, primumque accersit Acesten:
Et Jovis Imperium, & chari præcepta parentis
Edocet; & quæ nunc animo sententia constet.
Haud mora consiliis: nec jussa recusat Acestes.
Transcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.

Nulla est *mora in* hoc *consilio & Acestes non recusat mandata. Addicunt matres urbi, & relinquunt plebem volentem, animos non cupidos magnæ gloriæ.*

NOTÆ.

738. *Medios torquet, &c.*] Tria sunt hic notanda. I. Ætas, sive solstitium imminens, hic significatur: cum scilicet nox est brevissima, primumque diluculum mediæ nocti fere conjunctum: ait enim *medios torquet nox cursus*; & *oriens me equis afflavit*, id est, *Sol oriens*. Quæ ratio temporis cum iis quæ diximus v. 46. apprime convenit. Et vero confectis ludis, verisimile est Æneam consilii ambiguum dies non paucos in deliberando posuisse: cum hoc ipsi insomnium contigit. II. Umbræ noctu tantum solent apparere, diemque fugiunt. Propert. l. 4. 7. 89.

Nocte vaga ferimur, nox clausas liberat umbras:
Errat & objecta Cerberus ipse fera.
Luce jubent leges Lethæa ad stagna reverti:
Nos vehimur, vectum nauta recenset onus.

Alii hoc tribuunt *umbris*, quæ circa tumulos manebant; cum *manes* sive *idola* apud inferos clausa essent. Licet autem hæc Anchisæ species è cœlo, non ex inferis, apparere hic dicatur: eamdem tamen ipsi tribuit lucis ac dici formidinem. III. Somnia tantum ea putantur vera, quæ ad extremam noctem obveniunt: falsa quæ sub primam noctem. Causam affert Plato l. 10. 75. *A vino & a cibis proxima, atque ante dormitionem, vana esse visa prope conveniat.* Quod verum hoc insomnium Æneas existimavit.

744. *Pergameumque Larem, &c.*] Penetralia *Lares, Vestam*, id est, inextinctum ignem, sacra in Italiam advexisse Æneam diximus, Æ. 2. ubi de *Vesta*: & Æ. 2. 717. De cultu Lar diximus, Æ. 3. 177. Colebantur autem ignem floribus, vino, thure, libis, sive pla tis è purissimo frumento, quod *far* appell mola item salsa, de qua Æ. 2. 133. Unde ait *farre pio*, id est, placenta & libo; & arcula thuris sive thuribulo. Superest hic notanda. I. Per *sopitos ignes*, non intelligi nes extinctos, hoc enim nefas erat; sed emicantes. II. Vestam dici *canam*. Vel antiquam, ut dicta est, Æ. 1. 296. Vel quia Vestales deinde virgines albo indutæ sunt. III. Æneam, post Anchisæ cessum, sacra fecisse *Laribus*: quia

Ipſi tranſtra novant, flammiſq; ambeſa reponunt
Robora navigiis: aptant remoſque rudenteſque:
Exigui numero, ſed bello vivida virtus.
Interea Æneas urbem deſignat aratro,
Sortiturq; domos: hoc, Ilium; & hæc loca, Trojæ
Eſſe jubet; gaudet regno Trojanus Aceſtes,
Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.
Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ: tumuloq; ſacerdos

Alii reficiunt ſcamna, & reparant in navibus ligna ſemiuſta flammis; accommodant remos & funes: pauci quidem ſunt *numero, ſed virtus ardens bello. Interim Æneas deſcribit* ſpatium *urbis aratro, & deſtribuit domos* per ſortem: *imperat hoc* ſpatium *dici Ilium; & hæc loca*, loca *Trojæ. Aceſtes Trojanus lætatur* nova *ditione. Aſſignat forum, & ponit leges ſenibus convocatis. Tunc templum propinquum ſideribus ponitur Veneri Cypriæ in cacumine Erycis* montis: *& ſacerdos*

NOTÆ.

…rem; nihil aliud *Lares* eſſe, quam animas patrum, ut oſtendimus, Æ. 2. 717. De *tranſtra*, ſupra, v. 119 De *rudentibus*, infra, v. 824. De *vaniſca*, Æ. 3. 257.

758. *Urbem, &c.*] De hac tria dicenda, *nomen, ſitus, editor.* I. Vocatur à Stephano *Egeſta*, à Dionyſio Halicarnaſſeo *Ægeſta*, à Cicerone & Romanis ſolo *Segeſta*, à Plinio cives ejus *Aceſtai*, quicum convenit cum Virgilio, qui *Aceſtam* vocat: nam teſte Fazello *Barbara*. Varietatem nominum induxit multiplex regis hujus appellatio, quem Virgilius *Aceſten* vocat, ſupra, v. 36. II. Sita ejus eſt in parte occidentali Siciliæ, ſinum verſus & emporium, cui nomen *Caſtel à mare*, & ſeptentrionem reſpicit: urbs ipſa *Segeſta*, non in littore, ſed ab hoc emporio milliaria circiter quinque à terras recedit ad meridiem: ager calidis & ſalubribus fontibus paſſim ſcatet. III. Hujus conditor dicitur à quibuſdam apud Strab. l. 6. Philoctes, qui ex agro Italiæ Crotonienſi Trojanos Egeſtum eo conſilio in Siciliam miſerat. Apud Lycophronem & ejus interpretem Tzetzem, Egeſtæ atque Elymo tribuitur, ſupra, v. 73. Apud Virgilium, Pompeium, Feſtum, Dionyſium, Ciceronem, Æneæ aſſignatur. Ita Cicero Verrin. 4. 72. *Segeſta eſt oppidum pervetus in Sicilia, quod ab Æneâ, fugiente à Troja atque in hæc loca veniente, conditum eſſe demonſtrant.* Dionyſii Halicarn. verba jam retulimus, v. 660. De Romano more circumducendi *aratri*, ad circuitum urbis deſignandum, Æ. 1. 452. in voce *porta*.

…16. *Hic, Ilium; & hæc loca, Trojæ.*] *Ilii* mentionem in Sicilia nuſquam reperi: quare hic, *Ilium* forte puto pro *arce* aut urbe ipſa Segeſtana, quæ ad imitationem Ilii ſive Trojæ condita ſit: quemadmodum ex arce Trojana *Pergamo*, edita loca omnia deinde *Pergama* vocata eſſe diximus Æ. 1. 466. *Loca Trojæ.*] *Scamandrum* ſive *Xanthum* & *Simoenta*, Troadis fluvios, de quibus Æ. 1. 104. 477. quorum nomina duobus circa Segeſtam in Sicilia fluviis ab Ænea fuiſſe impoſita referunt quidem apud Strab. l. 13. Et *Scamandri* quidem mentio eſt apud Diodorum, l. 20. quem Cluverius ait nunc appellari nomine S. *Bartholomæi*, vel *Freddo*. Addit idem *Simoenta* ad orientem ipſius naſci, & cum eo poſt paulo miſceri: nec ejus vulgare nomen aſſignat.

758. *Indicitque forum, &c.*] *Forum* locus erat ubi jus diceretur. *Indicit*, tempus propriè notat, quo jus in foro dicendum eſſet. *Dat jura*, jus illud legesque aperit, ex quibus urbem recturi eſſent *patres*, id eſt ſeniores: & ſic Romæ *ſenatores* deinde vocati ſunt. Notandum autem civitatem tribus præcipue contineri, muris, legibus, religione: quibus ex æquo ab Ænea proviſum eſt.

759. *Erycino in vertice.*] De ſitu *Erycis*, nunc S. *Juliani*, montis poſt Ætnam in Sicilia maximi, diximus, Æ. 3. 707. In hujus declivi, paulo infra verticem, urbs fuit ejuſdem nominis. Hanc fundatam, & utrique nomen inditum volunt ab ipſo Eryce, Diodorus l. 4. & Apollodorus l. 2. A ſepulchro Erycis ibidem conſtituto nomen petit Hyginus, c. 270. Ab Ænea cum Segeſta urbe conditam eſſe cenſent Dionyſius l. 1. & Tzetzes in Lycophronem. De *Eryce*, ſupra, v. 24.

760. *Sedes Fundatur Veneri Idaliæ.*] In ſummo montis Erycis vertice planities fuit, ubi templum Veneris Erycinæ diu celebratum, & juxta Tacitum à Tiberio, juxta Suetonium à Claudio, deinde inſtauratum. Primus ejus conditor Æneas dicitur à Pomponio Mela, ab Hygino, à Dionyſio, qui Venerem illam ipſam non *Erycinam*, ſed *Æneiam* vocatam addit. Ab his ita diſſentit Diodorus l. 4. ut non ſolum Erycem urbem, ſed & Erycinæ Veneris ædem, ab *Eryce* fundatam putet; ab Ænea donis duntaxat ornatam: Æneæ tamen opus vulgo id habitam eſſe innuit Tacitus Annal. l. 4. *Idaliam* vocat Venerem Virgilius, non quod hoc ibi nomine inſignita fuerit, ſed quomodo Delium Apollinem appellat *Thymbræum*, ut notavimus, Æ. 3. 85. & Æ. 4. 345. *Idalium* ſive *Idalia*, oppidum & nemus eſt inſulæ Cypri, in mediterranei maris maxime orientali ſinu, quæ tota Veneri dicata fuit.

ac ſylva late ſacra attribuitur ſepulchro Anchiſæ. Et jam omnis populus epulatus fuerat per novem dies, & facta fuerant ſacrificia per aras: cum tranquilli venti complanaverunt fluctus, & validus Auſter aſpirans invitavit iterum in mare. Surgit magnus luctus per litora ſinuoſa: cives ſtant complexi inter ſe noctuque diuque. Jam ipſæ matres; ipſi, quibus conſpectus maris videbatur olim horridus, & vis ejus *intolerabilis*; illi *volunt proficiſci, & pati difficultates omnes itineris. Bonus Æneas ſolatur illos ſermone benevolo, & plorans commendat eos Aceſtæ conſanguineo* ſuo. *Poſtea jubet* ſuos *immolare Eryci tres vitulos, & agnam tempeſtatibus; & funes per ordinem abrumpi. Ipſe coronatus frondibus conciſæ olivæ* circa *caput, erectus longe in prora, tenet poculum; & projicit viſcera in aquas ſalſas, effunditque vina pura. Ventus exoriens propellit à puppe navigantes: ſocii verberant mare certatim, & verrunt* ejus *planitiem. Venus autem interim queritur, alloquitur Neptunum, & emittit è pectore tales querelas:*

Et lucus late ſacer additur Anchiſæo.
Jamque dies epulata novem gens omnis, & aris
Factus honos; placidi ſtraverunt æquora venti
Creber & aſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
Exoritur procurva ingens per litora fletus:
Complexi inter ſe noctemq; diemq; morantur.
Ipſæ jam matres; ipſi, quibus aſpera quondam
Viſa maris facies & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lacrymans commendat Aceſtæ.
Tres Eryci vitulos, & tempeſtatibus agnam
Cædere deinde jubet; ſolvique ex ordine funes.
Ipſe caput tonſæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prora, pateram tenet; extaq; ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, taleſq; effundit pectore queſtus:

NOTÆ.

761. *Sacerdos & lucus, &c.*] Quippe promiſerat ſe, condita urbe, ſacra in perpetuum Anchiſæ patri fundaturum, v. 60. Itaque ſacerdotem ei, & ſacram ſylvam dedicat. *Anchiſæo.*] Pro *Anchiſæio*: ut Æ. 4. 552. *Cineri Sichæo*, pro *cineri Sichæio*. Teſtatur autem Hyginus c. 270. in Erycino monte ſepultum Anchiſen fuiſſe: quamvis in Italiam perveniſſe Cato dicat; alii, antequam Æneas Siciliam attigiſſet, in itinere obiiſſe.

762. *Dies epulata novem, &c.*] Novemdialia ſacrificia repetita, de quibus v. 64. ſacrificiis autem fere ſemper adjunctæ epulæ è ſactis carnibus. Cujus autem in honorem peracta hæc ſacra? An iterum patris, ut illa ſuperiora? an Deorum novæ urbis? An Veneris Erycinæ? Hoc ſane ipſum puto: incidi enim in locum Athenæi l. 9. quem hic aſcribere non pigebit. Τῆς δὲ Σικελίας ἐν Ἔρυκι καιρός τίς ἐστιν, ὃν καλοῦσιν ἀναγωγὰς, &c. *In Eryce autem Siciliæ tempus quoddam eſt quod vocant ἀναγωγὰς, ſive* profectionis dies, *quibus aiunt Venerem in Africam abire. Tum nullæ apparent circa locum columbæ, tamquam abeuntem Deam comitatæ. Nono poſt die, quod tempus καταγώγια, ſive* reverſionis dies *appellant, columba ex mari una prævolante, & in templum ſe recipiente, ſequuntur mox aliæ. Tum quotquot circum habitant divites conuivia agunt, cæteri læti plaudunt.* Eadem ferme habet Ælianus Hiſt. anim. l. 12. Quæ cum Æneæ profectione, ac epulis, dierumque numero, ſatis congruunt; ut eo dicam Vipſius reſpexiſſe: & Æneas matri ſuæ Veneri ſtrema hæc feciſſe ſacra, cui modo templum fundaverat.

764. *Auſter.*] Ventus meridionalis, navigantibus è Sicilia in Italiam commodus. Ec. 58.

768. *Numen.*] Vel numen ac divinitas mei vel quorumcumque Deorum voluntas: Æ. 137.

771. *Conſanguineo Aceſtæ.*] *Conſanguineus* cognatum & *ex eadem familia* hic ſignificat; nullum enim eſt veſtigium hujus inter Æneam & Aceſten cognationis: ſed *ex eadem gente Troja*na. Vide quæ de Aceſtæ origine dicta ſunt v. 36. De *Eryce*, v. 24. De *Erycis* divinitate v. 467. De *divinitate* tempeſtatum, & agna dem immolanda, Æ. 3. 120. De vinis & cæ *proficiendis* in mare ante profectionem, ſupra v. 238. De *extis*, Æ. 4. 64. *Patera*, poculum eſt *patens*.

779. *At Venus, &c.*] De *Venere*, Æ. 1. 28 De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *æquore*, pro ma planitie, Æ. 2. 780. De *Junonis* ira in Tro nos, Æ. 1. 33. De *ejuſdem conatu adverſus* tia, Æ. 1. 243. De *Phrygibus*, Æ. 1. 385.

Junoni

Junonis gravis ira & inexſaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces deſcēdere in omnes:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Jovis imperio fatiſve infracta quieſcit.
Non media de gente Phrygū exediſſe nefandis
Urbem odiis ſatis eſt, pœnam traxiſſe per omnem
Reliquias; Trojæ cineres atque oſſa peremptæ
Inſequitur: cauſas tanti ſciat illa furoris.
Tute mihi nuper Libycis tu teſtis in undis
Quam molem ſubito excierit: maria omnia cœlo
Miſcuit, Æoliis nequicquam freta procellis:
In regnis hoc auſa tuis.
Proh ſcelus! ecce etiam Trojanis matribus actis
Exuſſit fœde puppes, & claſſe ſubegit
Amiſſa ſocios ignotæ linquere terræ.
Quod ſupereſt, oro, liceat dare tuta per undas
Vela, tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim:
Si conceſſa peto, ſi dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne eſt, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis; merui quoque: ſæpe furores
Compreſſi, & rabiem tantam cœlique mariſque
Nec minor in terris. Xanthum Simoëntaq; teſtor,
Enæe mihi cura tui. Cum Troïa Achilles
Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret leto, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam atque evolvere poſſet
In mare ſe Xanthus; Pelidæ tunc ego forti
Congreſſum Æneam, nec Diis, nec viribus æquis

Aſpera iracundia & inſatiabilis animus Junonis cogunt me delabi ad omnes preces, ô Neptune. Hanc, neque diuturnum tempus, nec ulla pietas placat; nec quieſcit victa juſſu Jovis aut fatis. Non ſufficit ipſi *conſumpſiſſe infando odio urbem è medio populorum Phrygiæ, & duxiſſe* ejus *reliquias per omne* genus *pœnarum; perſequitur cineres & oſſa interfectæ Trojæ: noverit ipſa cauſas tanti furoris. Tu ipſe teſtis es, quantam excitaverit mihi nuper tempeſtatem in mari Libyco: confudit omnia maria* cum *cœlo, fruſtra confidens ventis Æoliis: auſa* eſt *hoc in tua ditione. O crimen! en etiam impulſis mulieribus Trojanis incendit fœde naves, & coëgit* cives *amiſſâ claſſe relinquere* eas mulieres in *peregrina regione. Quod* ſpectat ad *reliqua: precor, liceat* Trojanis *committere tibi per undas vela ſecura, liceat pervenire* ad *Tybrim Laurentem; ſiquidem peto* res *conceſſas, ſiquidem* Parcæ *& fata dant* illis *eas urbes. Tunc* filius *Saturni, rector profundi maris, protulit iſta: ô Venus, omnino æquum eſt te confidere meo imperio, unde accepiſti ortum*; hoc *etiam merui: ſæpe repreſſi furores & rabiem immanem cœli & maris. Nec minor cura* eſt *mihi Æneæ tui in terris, teſtes* appello *Xanthum & Simoënta. Quando Achilles perſequens turmas Trojanas territas allidebat* eas ad *muros, & tradebat morti multa millia, & fluvii pleni* cadaveribus *gemebant, & Xanthus non poterat invenire viam & exonerare ſe in mare; tunc ego ſervavi* cum *nube Æneam certantem* cum *forti* filio *Pelei, nec Diis nec viribus paribus,*

NOTÆ.

764. *Infracta.*] *Fracta.* Affirmat enim fere ſemper augetque, non negat; ſcilicet ab *infringo* quod ſemper affirmat.

788. *Cauſas tanti ſciat illa furoris.*] Significat nullam eſſe furoris illius cauſam; quaſi dicat, ſciat illa cauſas, *ego enim neſcio.* De *Libyco mari*, ora Africam, Æ. 1. 162. De *Æolo* ventorum Deo, Æ. 1. 56.

790. *Molem.*] Cumulos fluctuum, tempeſtate ſubortos. Sic Æ. 1. 138. Neptunus increpat ventos: *Tantas audetis tollere moles?* De *Parcis*, quæ fato ſumuntur, Æ. 1. 26. De *Neptuno* Saturni filio, Æ. 1. 129.

800. *Cytherea, &c.*] De hoc *Veneris* nomine, Æ. 1. 261. De *ejus genere* & *ortu* è ſpuma maris, Æ. 1. 260.

801. *Merui quoque.*] Merui beneficiis meis, ut mihi fideres.

803. *Xanthum, &c.*] Hos atteſtatur fluvios Neptunus: non quaſi ſacra ſibi numina; ſed quia reipſa teſtes fuerant exhibiti Æneæ auxilii, quorum in ripa Æneam periculo Neptunus eripuerat. De *Xantho* & *Simoënte*, fluviis Troadis, Æ. 1. 104, 477. De *Æneæ ex Achillis manibus erepto*, Æ. 4, 228. De *Pelida*, Achille, ejuſque Patre Peleo, Æ. 2. 263. De *Neptuni odio in Trojanos*, Æ. 2. 610.

quamvis optarem eruere à fundamentis munimenta periuræ Trojæ conſtructa meis manibus. Nunc etiam reſtat mihi eadem voluntas erga Æneam, *depone metum: perveniet ſecurus* ad *portum Averni, quem cupis: unus erit tantummodo quem requiret ſubmerſum mari; unicum caput peribit pro multis. Poſtquam pater* Neptunus *recreavit his verbis latum animum Deæ, alligat equos currui, & imponit* iis *ferocientibus fræna ſpumantia, & manibus laxat omnes habenas. Volat celer per ſummos fluctus* in *curru cæruleo, undæ demittunt ſe, & mare inflatum complanatur aquis, ſub rotis ſonantibus: nimbi fugiunt toto aëre. Tunc varii vultus comitum* apparent *grandia cete, & chorus Glauci ſenioris, & Palæmon filius Inûs, & Tritones veloces, & totus exercitus Phorci. Thetis & Melite, & virgo Panopea, Neſæe, & Spio, Thalia, & Cymodoce, occupat ſiniſtra ſpatia. Tunc viciſſim blanda latitia ſubit animum incertum Æneæ: imperat celeriter ut malos erigi, & admoveri manus* ad *vela.*

Nube cava eripui; cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibꝰ perjuræ mœnia Trojæ.
Nunc quoq; mens eadem perſtat mihi, pelle timorem:
Tutus quos optas portus accedet Averni:
Unus erit tantum, amiſſum quem gurgite quæras,
Unum pro multis dabitur caput.
His ubi læta Deæ permulſit pectora dictis;
Jungit equos curru genitor, ſpumantiaque addit
Fræna feris, manibuſq; omnes effundit habenas.
Cæruleo per ſumma levis volat æquora curru:
Subſidunt undæ, tumidumq; ſub axe tonanti
Sternitur æquor aquis: fugiunt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies: immania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inoüſque Palæmon,
Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis:
Læva tenent Thetis & Melite, Panopeaq; virgo,
Neſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.
Hic patris Æneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocius omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.

NOTÆ.

813. *Portus accedet Averni.*] Qui non longe abeſt ab urbe *Cumis*, & *antro Sibyllæ*: quo perveniet, Æ. 6. De *Averno*, G. 2. 161. Æ. 4. 512. Æ. 6. 237.

815. *Unum pro multis, &c.*] Palinurus, qui Morphei fraude ſubmergetur; v. 860. De *equis & curru Neptuni*, Æ. 1. 160. De *feris*, pro equis, Æ. 2. 51.

820. *Sub axe tonanti.*] Vel *axe Neptunii curvus*, qui magno rotarum ſtrepitu impelli & quaſi *tonare* videbatur. Vel *axe cœli*, id eſt, cœlo ipſo, quod tempeſtatem minabatur, & jam *tonabat*, priuſquam has Neptuno preces funderet Venus.

822. *Variæ comitum facies, &c.*] Varia maris numina, aut monſtra. I. *Cete*, maximi ſunt piſces, qui pro balænis vulgo ſumuntur: neutrius generis, & pluralis numeri: quia Græca vox eſt, eaque neutra τὸ κῆτος, plurali numero τὰ κήτη & per contractionem κῆτα, unde *cete*. II. *Glaucus*, *Panopea*, *Palæmon* filius *Inûs*, G. 1. 437. III. *Senior Glauci chorus*, Nymphæ, aut Tritones: & commutatio eſt, id eſt, *ſenioris Glauci chorus*. IV. *Tritones*, Æ. 1. 148. V. *Phorci exercitus*, ſupra, 240. VI. *Thetis*, Nerei filia, E. 4. 32. cum reliquis Nymphis ſororibus, quarum nomina ſingulatim explicantur, G. 3. 338. Præterquam *Melites*, quæ ab Heſiodo numeratur inter quinquaginta Nerei filias, Μελίτη, à μέλι, *mel*.

829. *Attolli malos.*] De re nautica hoc loco pauca. I. *Malus*, ingens arbor eſt, in medio navi erecta, è qua vela ſuſpenduntur; cum in altum ſolvebant veteres, hunc erigebant; inſerebantque foramini, qui Latinis *modius*, Græcis ὁ μώδιος dicebatur; tum funibus undique tendebant: appulſi autem ad litus, eruebant è navi, & inclinabant ad puppim, in ligno quod Plinio *caſtoria*, Homero ἐρετμόκη appellatur. De *erectione* hic loquitur Virgilius. De *inclinatione*, Lucanus l. 3. 45. *Et poſito remis petierant ſinum malo*. II. *Antennæ*, oblongæ pertiæ, è quibus expanſa pendebant vela: hæ malo tranſverſæ ſuſpendebantur, vel in ipſa mali ſummitate, ſi major venti vis captanda erat; vel medio in malo, ſi moderatior ſufficiebat. III. *Brachia & cornua*, partes erant antennæ; *brachia* quidem partes mediæ, quæ hinc inde ad mali latera prominebant: *cornua* vero partes extremæ, quæ brachia terminabant. Itaque hic per *brachia*, totas ipſas antennas Æneas intelligit: jubetque velis intendi antennas, per enallagen ſive commutationem; id eſt, *jubet vela intendi antennis*. Niſi forte præſtet ita ſimplicius explicare: *jubet admoveri manus & brachia artemque omnem explicandis velis*. IV. *Funes*, quibus antennæ velis

Una

Una omnes fecere pedem: pariterq; ſiniſtros,830
Hinc dextros ſolvere ſinus: una ardua torquent
Cornua, detorquentq; ſimul: ferunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii curſum contendere juſſi.
Jamq; fere mediam cœli nox humida metam 835
Contigerat; placidâ laxarant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ:
Cum levis æthereis delapſus Somnus ab aſtris
Aera dimovit tenebroſum, & diſpulit umbras;
Te, Palinure, petens, tibi triſtia ſomnia portans
Inſonti: puppique Deus conſedit in alta, 841
Phorbanti ſimilis, fuditque has ore loquelas:
Ide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem,
Æquatæ ſpirant auræ, datur hora quieti.
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori. 845
Ipſe ego pauliſper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Me ſalis placidi vultum fluctuſque quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere monſtro?
Æneam credam quid enim fallacibus Auſtris,850
Et cœli toties deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabat: clavumque affixus & hærens

Simul omnes extenderunt funes veli: & ſimul laxaverunt modo *ſiniſtros, modo dextros ſinus veli: ſimul vertunt & obvertunt altacornua* antennæ: *venti proſperi provehunt claſſem. Palinurus primus ante omnes ducebat denſam claſſem: alii juſſi* ſunt *dirigere curſum ad illum. Et jam nox humida attigerat pœne medium ſpatium cœli remiges ſtrati inter dura ſcamna ſub remis permiſerant membra tranquillo ſomno: cum Somnus celer delapſus è ſideribus cœleſtibus diſcuſſit aëremobſcurum, & fugavit tenebras; quærens te, ô Palinure: ferens tibi innocenti ſomnia funeſta: & Deus ſedet in alta puppe, ſimilis Phorbanti, & protulit ore verba iſta: ô Palinure, fili Iaſi, ipſum mare provehit naves, venti flant æquabiles, tempus offertur* ad *quietem. Demitte caput, & ſubtrahe labori oculos laſſos. Ego ipſe implebo pro te tuum officium tantiſper. Cui Palinurus reſpondet vix aperiens oculos: an vis me neſcire faciem tranquilli maris & undarum quietarum? an me fidere huic monſtro? quid enim committam Æneam Auſtris doloſis, etiam toties deceptus fraude aeris ſereni? Inſerebat talia verba: & nullatenus deſerebat gubernaculum,* ei *affixus & adhærens;*

NOTÆ.

infractæ demittebantur attollebanturque, vocabantur *rudentes:* qui vero ex utroque infimo veli angulo pendebant, dicebantur *pedes.* V. *Pedem* ita erat, in captando vento: cum enim velo antenna extra malum, proram verſus, ex æquo penderet: pedeſque hinc atque hinc è velo penduli ad latera navis, item ex æquo alligarentur; prout magis minuſve pedum alter aut alteri tenderetur aut ſtringebatur, ita magis minuſve in dextrum ſiniſtrumve latus *detorquebantur* cornua antennarum, ipſaque *obliquabatur* antenna, & majori minorive ſinu vela ventos excipiebant. Atque illud eſt, *obliquare ſinus in ventum,* ſupra, v. 16. Itemque *facere pedem,* id eſt, *tendere pedem,* ut ſæpe, *facere vela,* id eſt, *extendere vela.*

832. *Sua flamina.*] *Proſpera, commoda.* Sic Ovid. Triſt. 1. 9. 49. *Vos facite ut ventos, loca cum traverſa petamus, Illa ſuos habeat, nec minus illa ſuos.*

835. *Metam.*] Aërem *circo,* comparat in quo ſidera, noxque ipſa, decurrunt: terrum exiguæ rotundæque molis, poſitam in medio, comparat *metæ;* quam ſidera circumeunt: De *circo* & *meta,* v. 288.

838. *Somnus.*] De eo, ejuſque inſignibus, Æ. 6. 893. *Delapſus ab aſtris:* id eſt, *ex aere,* per quem vagatur, ut varia hominibus ſomnia immittat: cum enim noctis ſit filius, & habitet apud inferos; ex aſtris & cœlo deſcendere, quaſi è propria ſede, non poteſt.

839. *Diſpulit umbras.*] Vel ſimpliciter motum exprimat volantis Dei, qui tenebroſum aërem alis findit. vel ſignificat, aërem ab eo etiam clariorem redditum, ut ejus inſueta ſerenitas Palinuro fraudem faceret.

842. *Phorbanti.*] Multi fuerunt hujus nominis: interque alios unus è filiis Priami: de quo hic ſermonem eſſe putat Hortenſius. *Iaſius,* Trojanus aliquis puter aut avus Palinuri. De *ſale,* pro mari, Æ. 1. 541. De *Auſtris,* ventis meridionalibus, E. 2. 58. De *Clavo,* manubrio gubernaculi, ſupra, 177. De *Lethæo rore,* & fonte apud inferos oblivionem inducente, G. 1. 78. & Æ. 6. 705. De *Styge,* fluvio etiam inferno, Æ. 6. 323.

& intendebat oculos in ſidera. Ecce Deus excutit ſuper gemina tempora ramum ſparſum aquâ Lethæâ, & ſoporatum virtute Stygiâ: & relaxat obnitenti oculos fluitantes. Vix ſomnus improviſus occupaverat prima membra: & ſtatim Deus ſuper innitens, impulit, cum parte puppis effracta & cum gubernaculo, illum *pronum in undas liquidas. & ſæpe implorantem ſocios fruſtra. Ipſe alatus & volans ſuſtulit ſe in levem aërem. Claſſis decurrit mari viam non minus tutam, & provehitur ſecura promiſſis patris Neptuni. Imo jam progreſſa radebat rupes Sirenum; olim aſperas & albentes oſſibus multorum: cum pater Æneas agnovit navem ire fluitantem amiſſo gubernat ore, & ipſe gubernavit eam per undas obſcuras, multum gemens, & turbatus animo* ob *ſortem amici: ô Palinure,* aiebat, qui *nimis fidiſti cœlo & mari tranquillo, jacebis inſepultus in ignoto litore.*

Nuſquam amittebat, oculoſq; ſub aſtra tenebat.
Ecce Deus ramum Lethæo rore madentem,
Viq; ſoporatum Stygiâ, ſuper utraq; quaſſat
Tempora; cunctantique natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus:
Et ſuperincumbens, cum puppis parte revulſa,
Cumque gubernaculo, liquidas projecit in undas
Præcipitem, ac ſocios nequicquam ſæpe vocantem,
Ipſe volans tenues ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis,
Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeo ſcopulos Sirenum advecta ſubibat,
Difficiles quondâ, multorumq; oſſibus albos;
Tum rauca aſſiduo longe ſale ſaxa ſonabant:
Cum pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, & ipſe ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, caſuq; animum concuſſus amici:
O nimium cœlo & pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

NOTÆ.

856. *Natantia lumina.*] *Fluitantia*, quæ nunc aperiuntur, nunc clauduntur. De *gubernaculo*, ſupra, v. 177.

864. *Sirenum ſcopulos, &c.*] Duo quærenda: quæ *Sirenes*, qui earum *ſcopuli*. I. *Sirenes* monſtra fuerunt; Acheloi fluvii & Calliopes aut Melpomenes Muſæ, filiæ tres, *Parthenope*, *Leucoſia*, *Ligea*. Varia ſpecie pinguntur: ſuperiore quidem corporis parte fœminæ: inferiore vero gallinæ, aut paſſeres, aut piſces. Harum una voce, altera tibiis, tertia lyra canebat. His deliciis nautas præternavigantes in naufragium pelliciebant ad ſcopulos. Harumque fatum fuit, tandiu vivere, quandiu cantantes eas audiens nemo impune prætervectus eſſet. At cum Ulyſſes, monitus à Circe, ſociorum aures obturaſſet cera, ſeque navis malo alligari juſſiſſet; eaque arte trajeciſſet incolumis: ideo Sirenes in mare ſe præcipites dederunt. Nomen: non à σύρω, *traho*, *quia Sirenes*, non *Syrenes*, appellantur: ſed, vel à σειρὰ, *catena*, *funis*; vel à σείω, quod interdum eſt *decipio*. II. Sedes earum collocatur ad Surrentinum Italiæ promontorium, in mare Tyrrhenum prominens, inter agrum Campanum & Picentinum, ſinumque Puteolanum & Pæſtanum. Sed cum illic plures ſint inſulæ; imprimis *Capreæ*, major inſula, Tiberii ſeceſſu ac voluptatibus infamis, nunc *Capri*, ad Puteolanum ſinum magis accedens: item *Sirenuſæ*, ſcopuli, continenti propiores ac Pæſtano ſinui: hinc ſedem Sirenum alii in *Capreis*, alii in *Sirenuſis* locant; optime qui in *Sirenuſis*, nunc abſque nomine ſcopulis. Pæſtanus vero ſinus nunc eſt *golfo di Silerno*; Puteolanus, *golfo di Napoli*.

871. *Nudus in ignota, Palinure, &c.*] Cætera quæ ad Palinurum pertinent, deſcribentur Æ. 6. 337. Non enim fluctibus hauſtus eſt; ſed errans ab Italici litoris incolis occiſus.

P. VIR-

BRITISH MUSEUM 30 64 OCT

30
64
OCT

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS, LIBER VI.

ARGUMENTUM.

Æneas in Italiam ad Cumas, petit antrum Sibyllæ Deiphobes: dumque varia Phœbo in ædibus inscripta contemplatur, jubetur victimas cædere; peractisque sacrificiis consulit Sibyllam de profectionibus, deque descensu ad inferos. Sibylla tria respondet: Bellum ab Italis instare gravissimum, ramum aureum, inventu perdifficilem, adeunti inferos parandum esse; denique unum ex sociis aliter mortem interim obiisse. Redit Æneas ad suos, mortuum Misenum reperit: hujus ritu rego dum exciditur sylva, columbæ, aves Veneris, ad auream arborem Æneam deducunt. Hic igitur funere perfunctus, nocturnisque sacrificiis ad avernum Antrum infernorum numinum aperatus, ad inferos Sibylla duce descendit. Videt illic I. In vestibulo, monstra varia. II. In ipsis faucibus infernorum, umbras defunctorum aditum petentes; inque iis, Orcum, Palinurum. III. Ad ipsum flumine, Charonta portitorem, quem, secum de aditu rixantem, aurei rami conspectu deterret. IV. In limine, Cerberum canem, quem sopit objecta offa. V. Ultra limen, sedes varias, quas colebant: 1. Infantes: 2. Injusta morte damnati: 3. Propria manu perempti: 4. Amantes, inter quos Dido. 5. Bellatores, inter quos Deiphobus, aliique Troiani & Græci duces. VI. Ad finistrum carcerem vidit impiorum pœnis destinatum: quem locum adire cum non posset; à dextra variorum supplicia edocetur, Gigantum, Salmonei, Lapitharum, Ixionis, Thesei, &c. Ad dextram verso itinere, pervenit ad Elysios campos: ubi multos heroum natos, a Musæo de incolarumque conditione, deque Anchisa, certior factus; in ipsum Anchisen incidit. Ab Anchise, multa de animarum natura juxta Pythagoræ documenta præfatus, clarissimum quemque posterorum ad usque Augustum ei ostendit. IX. Denique perlustratis omnibus, per eburnam portam Æneas ad suos revertitur; & è Cumano litore, ad Cajetanum navigat.

fatur lacymans, classiq; immittit habenas,
tandem Euboïcis Cumarum allabitur oris.
runt pelago proras: tum dente tenaci

INTERPRETATIO.

SIC iloquitur plorans, & permittit navibus cursum libe-
rum, *& demum appellitur litori Euboïco Cumarum.* Nautæ *vertunt proras* ad *mare*: *deinde*

NOTÆ.

fatur, &c.] Quid fatur? id nempe
remis duobus libri quinti versibus con-
Cœlo, &c.
...] Metaphora ab equis petita: quæ
impetum cursumque navium significat.
ignem translata est, Æ. 5. 662. *Furit*
Vulcanus habenis. Et ad crescentes ar-
ramos, G. 2. 364. *Palmes laxis per purum*
habenis.
Euboïcis Cumarum, &c.] *Euboea*, maxima
est Græciæ insula, hodie *Negrepont*: ad septentrionem & orientem, Locris, Bœotiæ & Atticæ; in longitudinem obversa: ab iisque divisa freto angustissimo, quod Euripus dicitur. Angustissimo freti loco urbs est *Chalcis*, quæ continenti Græciæ ponte juncta est, *Æolia*, vel *Æolis*, regio est Asiæ minoris, ad Ægæum mare, & Ioniæ septentrionem: in ea urbs fuit *Cuma*, nunc *Fojae nova*. Hippocles Cumanus ex Æolia, & Megasthenes Chalcidensis ex Euboea,

Anchora

anchora sistit naves uncis tenacibus, & curvatæ puppes tegunt extremum litus: prompta turba juvenum exilit in terram Italicam: pars quærit scintillas ignis latentes in venis lapidis: pars colligit ligna arborum, quæ sunt *opacæ domus ferarum; & ostendit repertos fluvios. Sed pius Æneas vadit* ad *templum altum cui Apollo præest, & ad vastam penitus cavernam & horrendum penetrale Sibyllæ cui Deus Delius inspirat magnam animam & intelligentiam, declaratque res futuras. Jam intrant sylvas & auratum templum Dianæ. Dædalus, sicut fama perhibet fecit regnum Minois,*

Anchora fundabat naves, & litora curvæ
Prætexunt puppes: juvenum manus emicat ardens
Littus in Hesperium: quærit pars semina flammæ,
Abstrusa in venis silicis; pars densa ferarum
Tecta rapit sylvas, inventaque flumina monstrat.
At pius Æneas arces quibus altus Apollo
Præsidet, horrendæq; procul secreta Sibyllæ,
Antrum immane petit: magnam cui mentem animumq;
Delius inspirat vates, aperitque futura.
Jam subeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus, ut fama est, fugiens Minoïa regna,

NOTÆ.

coloniam utriusque gentis in Italiam deduxerunt; urbemque condiderunt in Campania, circa promontorium occidentale ejus sinus, qui inde *Cumanus* appellatus est, etiam *Puteolanus*, nunc *golfo di Napoli*. Græcis urbs dicta Κύμη, Latinis *Cuma*, quibusdam etiam *Cuma*: nunc eversa est. Hanc multo post Trojana tempora conditam esse testatur Velleius, l. 1. 4. Unde hæc à Virgilio de ea dicta esse necesse est per anticipationem temporis.

4. *Anchora fundabat, &c.*] Quia navim, unde per funem demittitur, committit, alligatque maris *fundo*, atque ita stabilit. Antiquissimæ anchoræ lapideæ fuerunt, ut constat ex Arriano, in periplo ponti Euxini: deinde ligneæ, plumbo munitæ: postmodum ferreæ. De *Hesperio*, seu Italico litore, Æ. 1. 534.

6. *Semina flammæ.*] Scintillas. Sic Lucretius, l. 1. 900. *Verum semina sunt ardoris multa.* Sic Homerus, Odyss. 5. 490. Σπέρμα πυρὸς, *semen ignis.* Imo Lucretius, quasi esset aliquid plantis & igni commune, dixit, l. 1. 898. *Donec flammai fulserunt flore coorto.*

9. *Arces quibus altus Apollo, &c.*] Hic notanda sex. I. Æneæ prima cura est, adire Sibyllam: juxta monitum Heleni, Æ. 3. 441. præceptumque patris, Æ. 5. 731. II. Templum illud in latere orientali collis, urbis Cumanæ pars & veluti arx fuit. III. Extructum fuit ex uno eodemque rupis saxo, & velut in ipso rupis sinu excavatum. IV. Antrum Sibyllæ non extra templum, sed in intimo templi loco fuit, multos in recessus naturaliter defossum. Habentur ista ex oratione parænetica Justini Martyris, qui annis post Virgilium centum circiter & septuaginta florebat sub Antonino Pio, templumque ipsum vidisse se perhibet: tum ex Agathia histor. l. 1. cujus ætate templum videtur fuisse destructum, aut in arcem conversum; cui caverna Sibyllæ subjecta erat. V. Templum illud, juxta Virgilium, Apollini simul & Dianæ dicatum fuit: siquidem Sibylla vocatur *Phœbi Triviique sacerdos.* VI. Templo juncta de more sylva fuit, sive *lucus*; aut utrique numini, aut uni Dianæ sylvarum præsidi sacer. De *Sibylla*, infra, v. 36. De *Apolline* & *Phœbo*, eodem nomine, Ecl. 3. 62. 104. De *Trivia*, Diana, sic à trivio ubi colebatur dicta, Æ. 4. 511. De Delio vate, Apolline vatum Deo, Ecl. 3. 67. Æ. 3. 77.

11. *Mentem animumque.*] Non est hæc synonyma, sed rerum diversarum expressio familiaris poëtis, Lucretio l. 4. 59. *Mens animi vigilat.* Catullo, Epig. ad Ortalum, v. 4. *Mens animi tantis fluctuat ipsa malis.* Horatio item, &c. In distinguuntur à Lactantio, l. 7. *Non idem est Mens & Animus: aliud enim est quo vivimus, aliud quo cogitamus. Nam dormientium Mens, non Animus sopitur: & in furiosis Mens extinguitur, Animus manet.* Itaque mens, ipsa est animi intelligentia & consilium: ex Lucretio, l. 1. 616. *Animi nunquam mens consiliumque.*

14. *Dædalus, &c.*] Atheniensis, solerti admodum ac subtili ingenio faber ac sculptor, asciæ, terebræ multorumque aliorum instrumentorum auctor: cum Perdicem, sororis suæ filium, ob inventum serræ usum ex invidia occidisset; judicii metu fugit in Cretam. Hic admissus in gratiam regis Minois labyrinthum fabricavit: sed mox, ob commodatam Pasiphaë reginæ operam ad promovendum ejus cum Tauro adulterium, turre inclusus cum Icaro filio, inde, sibi filioque à Plumis & cera compactis alis, evolavit in Siciliam: ubi multa reliquit artis suæ monimenta, juxta Pausaniam & Diodorum. Juxta Virgilium tamen, quem Silius, Juvenalis & Statius ducem secuti sunt, in Italiam aufugit ad Cumas Campaniæ; ubi templum Phœbo condidit; opinor ideo, quod ejus alas ardore non dissolvisset, ut dissolverat alas Icari ejus filii; qui imprudentius per aërem evagatus, alioqui in

Præ-

30 64 OCT

rapetibus pennis ausus se credere cœlo,
isetum per iter gelidas enavit ad Arctos;
halcidicamque levis tandem superastitit arcem.
ldius his primum terris, tibi, Phœbe, sacravit
emigium alarum; posuitque immania templa.
foribus, letum Androgeo: tum pendere pœnas
ecropidæ jussi (miserum) septena quotannis
orpora natorum: stat ductis sortibus urna.
ontra elata mari respondet Gnossia tellus.
ic crudelis amor tauri, suppostaque furto
asiphaë, mistumq; genus, proles q; biformis
Minotaurus inest, Veneris monimenta nefandæ.
Hic labor, ille domus, & inextricabilis error.

ausus committere se aëri cum *pennis velocibus, evasit ad frigidum septentrionem per viam insolitam; & volans stetit denique super arce Cumana. Appulsus primum his terris sacravit tibi remos alarum, ô Apollo; & fundavit vastum templum. In portis* erat sculpta *mors Androgei: deinde Athenienses jussi* in *pœnam dare singulis annis septem corpora liorum* res *misera! adest urna* unde *sortes eductæ* erant. *Cretica insula eminens mari respondet è regione. Hic adest amor insanus Pasiphaës* erga *taurum, & Pasiphaë supposita* per

udem & Minotaurus sobiles ejus biformis mixto genere, monimentum flagitiosæ libidinis. Hic ad- hæ difficultas & error inexplicabilis labyrinthi.

NOTÆ.

erit, iter Ægæi maris partem cecidet, quæ *de* septentrionem Cretæ, circa Samum insu- *las*, usque, & insulæ Sami vicinæ, & huic ensitæ, reliquit suum.

Minoïa regna.] *Cretam*, sive *Candiam*, de qua E. 3. 104. Ubi regnavit *Minos*, Jovis & Eu- ropæ filius, qui ex *Pasiphaë* Solis nlia, genuit *Ariadnen*, *Phædram* & *Androgeum*. Multis bellis adversus Athenienses Megarenses que vi- ctor: cum fugientem Dædalum insecutus, bello Cocalus Siciliæ regem appeteret, ab Cocali fi- liabus thermarum vapore suffocatus est: justi- tiæ tamen sic nobilitatus, ut apud inferos ju- dex animarum à Græcarum fabularum auctori- bus confingatur fit: qui tamen iidem, quod ab eo male multati sæpe Græci fuissent; ideo fi- lium ejus, uxorem, filiasque propudiosis fig- mentis infames fecere.

16. *Eurit ad Arctos.*] In eas evolavit regi- ones, quæ ad septentrionem Cretæ insulæ sitæ sunt. Pace tamen dixerim Virgilii: Italia Si- ciliaque multo ad occidentem Cretæ magis ver- gunt quam ad septentrionem. *Enavit.*] Evolavit: magna enim inter navigationem & volatum affi- nitas, unde mox alæ vocantur *remigium alarum*: quia enim multiplici remorum ac remigum ordine navis hinc inde provehitur, ita geminis hinc in- de alis agitatur volucris: Æ. 1. 228. De *Arcto* Cynosura, sive *ursa*, astris septentrionalibus, G. 1. 138. De *Chalcidica*, sive Cumea arce, supra, v. 2. 20. *Letum Androgeo, &c.*] *Androgeus*, Mi- nois & Pasiphaës filius, in Publicis Græciæ lu- dis pugilatu primo victor, ab Athenientibus & Mega- rensibus ex invidia occisus est. Ideo Megaren- ses à Minoe bello petiti & subacti sunt. Athenien- ses tributo mulctati septem puerorum, totidem- que puellarum: quos in Cretam, vel quo- tannis vel tertio aut nono quoque anno, sorte vel delectu, mittere jubebantur, includendos la- byrintho, & Minotauro devorandos. Virgilius, pueros tantum numerat. *Androgeo*, genitivus est Atticus quartæ inflectionis, τῦ Ανδρόγεω.

21. *Cecropidæ.*] Antiquum Athenienſium no- men: quorum rex primus fuit *Cecrops* Ægyptius, qui populus hujus regionis vagos duodecim in oppida congregavit, primumque vocavit *Cecro- piam*; quæ deinde fuit arx Athenienſis urbis, cum Theseus duodecim hæc oppida unam in ur- bem coegit, muriſque cinxit. De *sortibus* ex ur- na educendis, Æ. 5. 491. De *Gnoso*, urbe Cretæ insulæ, Æ. 3. 104.

24. *Amor tauri, &c.*] *Pasiphaë*, Solis filia, de qua Ecl. 6. 46. turpi amore tauri correpta, dicitur arte Dædali inclusa vaccæ ligneæ fuisse, qua arte clam *furtim*que susceperit è tauro mon- strum *biforme*, semibovem ac semivirum, *Mino- taurum* nomine: qui inclusus in labyrintho, puerorum Athenienium sanguine pascebatur. *Taurus* hic, juxta aliquos, unus aliquis fuit ex aulicis principibus: qui stupri consuetudinem cum Regina, Dædalo administro, habuerat. *Proles biformis.*] ortus puer ex illa consuetudine; qui ad geminum referri poterat patrem, verum alterum, alterum falsum; unde & nomen ex utroque mixtum tulit. De *Venere*, amoris ac li- bidinis Dea, Æ. 1. 260.

27. *Labor ille domus, &c.*] *Labyrinthus* qua- druplex fuit. Primus Ægyptiacus apud Hera- cleopolitas, opus multorum rerum, cui manum ultimam Psammitichus imposuit. Secundus hic Cretensis, Dædali opus, ad Ægyptiaci exem- plum extructus, sed vix centenam ejus par- tem referens. Tertius in Lemno insula, cen- tum & quinquaginta columnis insignis. Quar-

Magnum

Nam Dædalus miſerans magnum amorem filiæ regis, ipſe explicuit Theſeo *fraudes & circuitus parietum, dirigens filo paſſus* ejus *incertos. Tu etiam, ô Icare, haberes magnum locum in tanta ſculptura, ſi dolor permiſiſſet. Bis conatus erat exprimere in auro calamitatem illam: Bis manus paternæ defecerunt. At vero* Trojani *uiterius perluſtraſſent oculis omnia: niſi Achates ante præmiſſus* ab Æneâ ad Sibyllam, *rediiſſet; & cum eo Deiphobe* filia *Glauci, ſacerdos Apollinis Dia- qua dicit hæc regi:*

Magnum Reginæ ſed enim miſeratus amorem
Dædalus, ipſe dolos tecti ambageſque reſolvit,
Cæca regens filo veſtigia. Tu quoq; magnam
Partem opere in tanto, ſineret dolor, Icare, haberes
Bis conatus erat caſus effingere in auro;
Bis patriæ cecidêre manus. Quin protinus omnia
Perlegerent oculis: ni jam præmiſſus Achates
Afforet; atq; unà Phœbi Triviæq; ſacerdos,
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia Regi:

NOTÆ.

tus in Italia juxta Cluſium, opus & ſepulcrum Porſenæ Etruſcorum regis. Locus fuit multis tramitibus inter ſe implexis, crebriſque foribus ad fallendos occurſus recurſuſque interciſus: tectus fornicibus undequaque, & multis pyramidibus faſtigiatus. Vide Plinium, l. 36. 13.

28. *Reginæ ſed enim, &c.*] *Theſeus*, Ægei Athenienſium regis filius, firmatus oraculis à patre veniam obtinuit, ad perſolvendum Cretenſibus tributum in Cretam cum reliquis pueris proficiſcendi. Huc appulſus, pellecta in amorem ſui *Ariadne*, Minois & Paſiphaës filia, ejus opera à Dædalo glomeratum filum accipit: quo ad labyrinthi januam alligato, & inter eundum evoluto, cum Minotaurum occidiſſet, inde remenſo itinere egreſſus, captivos reliquos ipſamque Ariadnen navi ſecum advexit. Hanc tamen in itinere deſeruiſſe dicitur in inſula Naxo: ubi à Bacche ſuſcepta eſt, & corona donata, quam deinde inter ſidera Dii retulerunt. *Regina* vocatur, id eſt regis filia: ut Polyxena apud Euripidem ἄνασσα. De morte *Icari*, ſupra, v. 14.

31. *Sineret dolor.*] Supprimitur *ſi* particula; mutaturque tempus pro *ſi ſiviſſet dolor.*

33. *Protinus omnia.*] *Omnia*, duas ultimas vocales in unam contrahit, ut ſpondæus fiat. Sic Æ. 5. 352. *Unguibus aureis.* De *Achate*, fidiſſimo Æneæ comite, paſſim dictum. De *Phœbi Triviæque ſacerdote*, ſupra, v. 9.

36. *Deiphobe Glauci, &c.*] De Sibyllis confuſa obſcuraque omnia: hæc mihi certiora occurrunt. I. *Sibyllæ* nomine nuncupatæ fuerunt, fœminæ generatim omnes, quæ futura cum aliquo impetu furoris Deique afflatu prædicebant. II. *Nomen* eſt, à σιὸς, Æolica voce, pro Θεὸς, *Deus*; & βὰλη *conſilium*: ita ut *Sibylla* ſit, *divini conſilii particeps.* III. Vitæ diuturnitate & virginitatis laude vulgo commendantur. IV. Ambroſius, in epiſtolam 1. ad Corinth. cap. 2 exiſtimat eas malo ſpiritu afflatas, non veri Dei beneficio futura conjeciſſe. Hieronymus tamen adverſus Jovinianum lib. 1. videtur exiſtimare divinationem iis à vero Deo in præmium virginitatis datam eſſe. V. Multa de Chriſto prædixerunt, Cumana imprimis & Erythræa: neque tamen inde, aut vero numine dicta, aut fide omnino dignas, putat Auguſtinus. Sic enim ait contra Fauſtum, l. 13. c. 2. *Ipſa vero, vel Sibyllæ, & ſi qui alii vates vel poëtæ gentium de Filio Dei vera prædixiſſe perhibentur, valet quidem aliquid ad paganorum ſuperbiam revincendam; non tamen ad ipſorum adhærentem amplectendam: cum illum Deum ut colendum oſtendimus, de quo nec illi tacere potuerunt, quos ſuos congentiles populus idola & dæmonia colentes partim docere auſi ſunt, partim prohibere non ſunt.* VI. Ideo exiſtimo, Sibyllas malo quidem ſpiritu afflatas fuiſſe: factum tamen, ut à primordio virginitatis, aliqua etiam vera dicerentur, per eas voluerit Deus, ad revincendam eorum pervicaciam. VII. Plures pauciores ne diverſis auctoribus numerantur; decem a Varrone, quem vulgo ſequuntur omnes. *Delphica, Erythræa, Cumæa, Samia, Cumana, Hellaſpontica, Abyſſena, Libyca, Perſica, Phrygia, Tiburtina.* Harum ultimam Tarquinio Superbo, Romanorum regi tertio, novem obtulit libros, ex multarum Sibyllarum vaticiniis contextos: petiitque pretium trecentorum nummorum: deſpecta à Rege, partem librorum partem abjecit in ignem; tum reſidua, idem iterum pretium poposcit: indignatus repulſum paſſa, partem librorum alteram incendit, pro reliqua tantundem petiit. Cujus pertinaciam rex admiratus, & perſolvit pretium & libros inter ſacra Romani imperii habendos voluit, & in Capitolini Jovis ſacrario ſub terra in arca lapidea depoſuit: conſtituitque viros, qui quoties exigerent dubia reipublicæ tempora, libros eos conſulerent. Hi primum viri duo, poſtea decem, denique quindecim fuere Sybillarum ætatoris temporibus. Hæc Tarquinii Sibylla aliis *Cumæa*, aliis *Erythræa* dicitur, vulgo *Cumana*: nomine *Amalthea*, vel *Demophile*. VIII. Libri illi incendio Capitolii conſumpti anno ante Syllæ dictaturam: quare legati ſenatuſconſulto miſſi ſunt in plerasque

Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
Nunc grege de intacto septem mactare juvenos
Egregios, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Æneam, nec sacra morantur
Jussa viri, Teucros vocat alta in templa sacerdos.
Excisum Euboïcæ latus ingens rupis in antrum;
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum:
Unde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.
Dum erat ad limen, cum virgo, Poscere fata
Tempus, ait: Deus, ecce, Deus. Cui talia fanti
Ante fores, subito non vultus, non color unus,
Non comptæ mansêre comæ: sed pectus anhelū,
Et rabie fera corda tument; majorque videri,
Nec mortale sonans: afflata est numine quando
Jam propiore Dei. Cessas in vota precesque,
Tros, ait, Ænea? cessas? neq; enim ante dehiscent
Attonitæ magna ora domus. Et talia fata
Conticuit. Gelidus Teucris per dura cucurrit
Ossa tremor; fuditq; preces Rex pectore ab imo:
Phœbe, graves Trojæ semper miserate labores,

Hoc tempus non petit sibi hæc spectacula: nunc potius erit immolare septem juvencos de armento adhuc *indomito, & totidem oves electas juxta ritum. Sacerdos allocuta Æneam his* verbis, *invitat Trojanos in altum templum: & famuli non tardant* exequi *mandata de* sacrificio. *Latus ingens rupis Cumanæ excavatum* est *in* formam *antri: quo centum lati aditus & centum portæ ducunt: unde erumpunt totidem voces,* quæ sunt *responsa Sibyllæ. Perventum erat ad os* antri: *cum Virgo dixit: tempus est petendi oracula. Deus, Deus adest. Cui dicenti talia ante ostia, repente non remansit facies* eadem, *non idem color, non capilli ordinati: sed pectus anhelans, & cor efferatum intumescit rabie:* cœpitque *apparere major, nec loquens modo humano: ex quo correpta est spiritu Dei jam præsente: dixitque, tardus es ad emittenda vota & preces, ô Æ-*

neas Troïus! tardus es: nam magna ostia antri terrifici non aperientur prius, quam preces emiseris: *Et ita horrida siluit. Tremor frigidus subiit in ossa dura Trojanorum; & Rex* eorum *misit preces ex intimo corde: ô Phœbe, qui* semper *misertus es acerborum casuum Trojæ:*

NOTÆ.

Sibyllæ civitates, qui carmina Sibyllarum undique conquisita Romam deportarent. Hi collegerunt ad mille versus: qui deinceps magna cura servati, eadem à Stilicone Honorii imperatoris jussu cremati sunt. Libros autem Sibyllinorum oraculorum octo, qui Græcis versibus scripti circumferuntur, omnino suppositos puto. 52. Denique hæc Virgiliana Sibylla. *Cumæa* est Campaniæ, sive *Cimmeria*, quæ in Italia paulo post excidium Trojæ vaticinata est. Hanc Justinus in parænetica orat. ait fuisse ortam Babylone, & Berosi Chaldaicarum rerum scriptoris filiam: Virgilius Delphoben, & Glauci cujusdam filiam nuncupat; atque ita Græcæ putat esse originis.

38. *Grege de intacto, &c.*] *Juvences* nondum egressum passos: hi enim uni sacrificiis apti erant, Georg. 4. 551. *Intacta totidem cervice juvencas.* Deinde numero septem: quia Apollini immolabantur erant, uni è Diis superis, quibus impar numerus placet: Æ. 5. 96. De *bidentibus* ovibus, Æ. 4. 57.

41. *Alta in templa, &c.*] De situ templi, & antro, deque multis ejus ostiis & recessibus, sub finem, v. 9. De *Euboïca*, id est *Cumana* urbe, v. 2.

50. *Afflata est, &c.*] Non tantum tacta vicini numinis spiritu: sed plena & correpta: ut contra Servium contendunt interpretes. Sic Ovid. Fast. 6. 703. Tibiam dixit *afflatam* quæ vento plena est, & quasi inflata: *Inventam Satyrus primum miratur; & usum Nescit, & afflatam sensit habere sonum.* Igitur *propiore numine*, non est *viciniore*; sed in intima pectoris parte jam *præsente*: maxime cum dicatur, v. 78. *Magnum si pectore possit Excussisse Deum.*

53. *Attonita magna ora domus.*] Ostia illa *centum*, id est, plurima, de quibus, v. 44. Domus vocatur *attonita*: vel quia vocum erumpentium sono, quasi tonitru concutitur: vel quia attonitos ac trepidos facit, quemadmodum mors dicitur *pallida*, quia pallorem inducit. Et sensus est: Ego quæ nunc te alloquor *ante fores*; non intrabo in ipsa antri penetralia, unde oracula soleo emittere; nisi prius vota conceperis. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

56. *Phœbe, &c.*] Trojanis favit: unde Ovidius Trist. l. 1, 2, 5. *Mulciber in Trojam, pro Troja stabat Apollo.* De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Paride*, Æ. 1. 31. De *Achille*, à Paride in templo Apollinis occiso, Æ. 3. 321. De *Æaco*, Achillis avo, Æ. 1. 103. *Direxti*, pro *direxisti*: ut Æ. 1. 205. *Accestis scopulos*, pro *accessistis*.

Dardana

qui direxiſti ſagittam Trojanam & manum Paridis in corpus Achillis : te auctore ingreſſus ſum tot maria cingentia magnas terras, & nationes Maſſylorum longè remotas, & litora vicina Syrtibus. Nunc denique attingimus litora Italiæ recedentis. Hactenus calamitas Trojanorum nos perſecuta fuerit. Nunc æquum eſt vos etiam ignoſcere Trojanæ genti, ô Dii, & Deæ omnes, quibus adverſabatur Troja & magna gloria Troadis. Et tu, ô ſanctiſſima Sibylla, prævidens futurum, permitte Trojanos, & Deos vagos, & numina Trojæ jactata, ſedere in Latio : Non peto regna non debita meis fatis. Tunc ſtatuam Phœbo & Dianæ templa è marmore ſolido, & dies feſtos de nomine Phœbi dictos. Magnum etiam ſacrarium expectat te in regnis noſtris. Ego enim illic recondam tua oracula, & ſecreta fata declarata meæ genti ; & dedicabo tibi viros electos, ô alma : tantummodo noli inſcribere carmina frondibus, ne confuſa evolent in ludibrium rapidorum ventorum : precor te, *loquere tu ipſa.* Sic *fecit finem loquendi vates. At Sibylla ingens, nondum patiens Phœbi, furit in caverna,* tentans *an poſſit*

Dardana qui Paridis direxti tela manuſque
Corpus in Æacidæ : magnas obeuntia terras
Tot maria intravi duce te, penituſque repoſitas
Maſſylûm gentes, prætentaq; Syrtibus arva :
Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Trojana tenus fuerit fortuna ſecuta.
Vos quoque Pergameæ jam fas eſt parcere genti
Diiq; Deæq; omnes, quibus obſtitit Ilium, & in
Gloria Dardaniæ. Tuq; ô ſanctiſſima vates,
Præſcia venturi : da (non indebita poſco
Regna meis fatis) Latio conſidere Teucros,
Errantesque Deos, agitataque numina Trojæ.
Tum Phœbo & Triviæ ſolido de marmore templa
Inſtituam, feſtoſque dies de nomine Phœbi.
Te quoq; magna manent regnis penetralia noſtris.
Hic ego namque tuas ſortes, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam ; lectoſque ſacrabo
Alma viros : foliis tantum ne carmina manda ;
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis :
Ipſa canas, oro. Finem dedit ore loquendi.
At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit

NOTÆ.

59. *Duce te.*] Ipſius enim oracula ſæpius de rerum eventu conſulerat : maxime in inſula Delo, Æ. 3. 84. Et ad Leucadem atque Actium, Ibid. 274. Tum in Epiro apud Helenum, Ibid. 359. De *Maſſylis*, Afris, Æ. 4. 480. De *Syrtibus*, vadoſis Africi maris plagis, Æ. 1. 115.

63. *Parcere genti, Diique Deæque, &c.*] Numina Trojæ infeſta : *Juno*, Æ. 1. 33. *Neptunus*, Æ. 2. 610. *Pallas*, Æ. 2. 162. De *Dardania* gente & *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Pergamo*, Æ. 1. 470. De *Ilio* & *Troja*, Æ. 1. 5. De *Latio*, Æ. 1. 10. De *numinibus Trojæ*, Æ. 2. 717. De *Trivia*, Diana, Æ. 4. 511.

69. *De marmore templa, &c.* Alludit ad pleraque, quæ à Romanis Ænææ poſteris in Apollinis honorem inſtituta ſunt. Ad ludos quidem Apollinares primo bello Punico inſtitutos ex Sibyllino carmine, Cornelio Rufo decemviro : qui inde dictus eſt *Sibylla*, poſtmodum corrupto vocabulo *Sylla*. Deinde ad templum Apollinis, in Palatio poſt Actiacam victoriam ab Auguſto Magnificentiſſime extructum.

71. *Te quoque, &c.*] Non ſignificat templa Sibyllæ eſſe extruenda ; ſed locum duntaxat aſſignandum in ipſis Jovis Capitolini penetralibus & ſacrario, ubi libri Sibyllini reponerentur ſub eorum virorum cura, de quibus diximus, v. 36. De *ſortibus* pro *oraculis*, Æ. 4. 346.

74. *Foliis ne carmina manda.*] Hoc Sibyllæ illi peculiare aiunt fuiſſe, ut palmarum foliis oracula ſua deſcriberet ; citatque Varronem Hortenſius. Cerdanus cenſet id ex uſu fuiſſe illorum temporum : quibus nondum ſcribebatur in membrana aut papyro, aut pergameno corio ; ſed in frondibus tantum arboreis.

76. *Finem dedit ore loquendi.*] Conſilio & ſtudio factum id volunt interpretes : quia interim animo multa volvebat precaturque, dum *ore* tacebat. Ego tamen hic poetæ diligentiam deſidero.

77. *Nondum patiens.*] Vel *nondum* hic ſignificat *non*, ut cenſet Cujacius : hoc ſenſu : Sibylla *impatiens Phœbi conatur eum excutere.* Vel potius ſignificat, Sibyllam nondum eſſe *omnino docilem* ſubditamque Phœbo, ut ex ipſius arbitrio oracula eloquatur ; ſed reluctari, donec ſingatur, cogaturque.

78. *Bacchatur.*] Furit more Bacchantum, quibus Æ. 4. 301. *Si poſſit* : locutio ſic explicanda, *tentans an poſſit.* Ut Æ. 2. 756. *Poſſe forte tuliſſet* ; id eſt, *explorans an pedem ferre poſſet.*

Excuſſi

Excuſſiſſe Deum: tanto magis ille fatigat
Oſtrabidum, fera corda domans, fingitq; premendo.
Poſtia jamque domus patuêre ingentia centum
Oonte ſuâ, vatiſque ferunt reſponſa per auras:
O tandem magnis pelagi defuncte periclis!
Sed terrâ graviora manent. In regna Lavini
Dardanidæ venient, mitte hanc de pectore curam:
Sed non & veniſſe volent. Bella, horrida bella,
Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint: alius Latio jam partus Achilles,
Natus & ipſe Deâ? Nec Teucris addita Juno
Uſquam aberit. Quum tu ſupplex in rebus egenis,
Quas gentes Italûm, aut quas non oraveris urbes?
Cauſa mali tanti conjux iterum hoſpita Teucris;
Externique iterum Thalami.
Tu ne cede malis; ſed contra audentior ito,
Quam tua te fortuna ſinet. Via prima ſalutis,
Quod minimè reris, Graja pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obſcuris vera involvens: ea fræna furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Ut primum ceſſit furor, & rabida ora quierunt;

expellere è pectore magnum Deum: ille tanto magis exagitat os rabidum, ſubigens pectus efferatum, & opprimendo accommodat ad oracula proferenda. *Et jam centum magnæ portæ antri apertæ ſunt motu proprio, & emittunt in aërem hæc reſponſa Sibyllæ: ô qui evaſiſti magna pericula maris. Sed majora expectant te in terra. Trojani pervenient ad regnum Lavinium, ejice hanc ſollicitudinem è corde: ſed cupient quoque non eo perveniſſe. Video bella, horrida bella, & Tybrim ſpumantem multo ſanguine. Non deerunt tibi Simois, nec Xanthus, nec exercitus Græci: alter Achilles jam paratus eſt* in *Latio, ipſe etiam filius Deæ: & Juno infeſta Trojanis non aberit ullo loco. Quem tu, quas nationes Italorum, & quas urbes non implorabis ſupplex in rebus extremis? Cauſa tantarum calamitatum* erit *rurſus Trojanis conjux hoſpitio excipiens eos, & rurſus peregrina nuptia. Tu noli frangi calamitatibus: ſed contra reſiſte audacior, quam tua fortuna te permittet* eſſe. *Prima ſalutis via aperietur* tibi *ab urbe Græa, quod non putas. Talibus verbis Cumæa Sibylla canit è receſſu terrificas ambages, & rebus tenebras, obtegens vera obſcuris: ſic Apollo regit habenas, & agitat ſtimulos ſub* ejus *corde. Dixim atque furor exceſſit, & os efferatum ſiluit;*

NOTÆ.

84. *In regna Lavini.*] Regna *Lavinia*: regionem Italiæ, ubi urbs *Lavinium*: ſic Æ. 1. 251. *urbem Teuri*, id eſt *urbem Patavium*. An vero jam ante Æneæ tempora *Lavinium* urbi nomen eſſet, diximus Æ. 1. 6. Quidam legunt non male: *regna Latini*, regis ad quem Æneas pervenit, Æ. 7. 45. De *Tybri*, Æ. 8. 330.

88. *Non Simois, &c.*] Comparat vates bella Trojana cum futuris in Italia bellis, ex locorum, perſonarum, cauſarumque ſimilitudine. Confert enim *Xanthum* & *Simoenta*, de quibus, Æ. 1. 104, 477. cum *Tybri* & *Numico*, de quibus 8. 330. & Æ. 7. 150. *Achillem* cum *Turno*, de quo Æ. 7. 56. *Helenam* cum *Lavinia*, de qua Æ. 7. 72. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Doricis caſtris*, id eſt Græcis, Æ. 2. 27.

90. *Natus & ipſe Dea.*] Ut enim Achilles matrem habuit Thetida, Ecl. 4. 32. ſic Turnus Veniliam nympham, Æ. 7. 56.

90. *Teucris addita Juno.*] *Infeſta*, & quaſi lateri ſemper *affixa*. Nam *addere*, etſi aliquando bonam in partem ſumitur, ut Æ. 8. 301. *Decus addite Divis*: ſæpe tamen in malam: & proprie de inflictis verberibus dici probat Taubmannus in Plauti Aulul. act. 3. ſc. 6. v. 19. citatque Macrobius hoc è Lucilio: *Si mihi non prætor ſiet additus, atque agitet me.*

93. *Conjux iterum hoſpita.*] Ut Helena, Menelai uxor, quæ Paridem hoſpitio Spartæ excepit, ab eodem rapta, Trojano bello cauſam dedit: ſic Lavinia, filia Latini qui Æneam hoſpitio excipiet, Turno promiſſa, ab Ænea expetita, belli iterum auctor erit.

97. *Graja ab urbe.*] *Pallanteo*, urbe Evandri Arcadis: de quo Æ. 8. 51.

98. *Adyto.*] Loco antri intimo, Æ. 2. 297.

99. *Ambages.*] Circuitus *ambiguos*: ab antiquo *ambi*, *circum*; & *ago*.

100. *Fræna .... ſtimulos, &c.*] Metaphoræ ductæ ab equis & bobus: quorum illi reguntur frænis, atque habenis, hinc inde tractis & *concuſſis*; hi fuſtibus impelluntur pungunturque præcutis. Fingitur autem Apollo quaſi vatibus inſidens, equitis aut agitatoris in morem.

Incipit

heros Æneas cœpit loqui: *ô virgo, nulla ſpecies laborum occurrit mihi nova & improviſa: præſenſi & mecum prius mente confeci cuncta. Unum precor: quandoquidem fertur hic eſſe porta regis inferni, & obſcura palus Acheronte exundante; liceat* mihi *ire in conſpectum & vultum dilecti patris: monſtra iter, & aperi ſacras portas. Ego his ſervavi illum inter flammas & mille ſpicula inſequentia, & extraxi e mediis hoſtibus: Ille ſecutus eſt meum iter & omnia maria mecum; atque tolerabat omnes minas & cœli & maris,* quamquam *infirmus, ſupra robur & conditionem ſenectutis. Præterea ipſe rogans me,* ſimul *dabat juſſa ut convenirem te ſupplex, & venirem tuam domum. O alma, precor, miſerere filii & patris: nam potes cuncta: nec fruſtra Hecate præpoſuit te ſylvis infernis. Si Orpheus potuit evocare umbram uxoris, adjutus citharâ Thraciâ & chordis ſonantibus: ſi Pollux emit fratrem alternâ morte,*

Incipit Æneas heros: non ulla laborum,
O virgo, nova mî facies inopináve ſurgit:
Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi.
Unum oro; quando hic inferni janua regis
Dicitur, & tenebroſa palus Acheronte refuſo;
Ire ad conſpectum chari genitoris, & ora
Contingat: doceas iter, & ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas & mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoſte recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas cœlique ferebat
Invalidus, vires ultra ſortemque ſenectæ.
Quin, ut te ſupplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. Natique patriſque,
Alma, precor, miſerere: potes namq; omnia; nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.
Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus,
Threïcia fretus citharâ fidibuſque canoris:
Si fratrem Pollux alternâ morte redemit,

NOTÆ.

105. *Omnia præcepi.*] Monitis Heleni, Æ. 3. 441. Monitis Anchiſæ, Æ. 5. 730.

106. *Hic inferni janua regis.*] De hoc aditu inferorum, in Campania Italiæ, ad Avernum lacum, dicemus, v. 237. De *Acheronte*, æſtuante & ſtagnante, v. 323.

111. *Eripui his humeris.*] E Trojano incendio, Græcorumque poteſtate, Æ. 2. 731.

115. *Ut te ſupplex peterem mandata dabat.*] Cum Æneæ noctu apparuit, Æ. 2. 731.

117. *Alma.*] Ab *alendo* proprie dicitur: unde *alma Ceres*, & *alma parens*. Sæpe tamen apud Latinos, pro *pura* ſumitur, ut *lux alma*: atque ita hic pro *Sibylla virgine*.

118. *Lucis Hecate præfecit Avernis.*] *Lucis Avernis*: quia Avernus lacus, juxta quem aditus eſt ad inferos, undique ſylvis cinctus erat, v. 237. *Hecate*, Proſerpina, Æ. 4. 510, 511.

119. *Si potuit, &c.*] Petitionis æquitatem firmat exemplis Æneas. *Orpheus* adire potuit inferos, ut conjugem revocaret: quidni poſſim ut patrem duntaxat videam? *Pollux* & *Caſtor* toties eadem via eunt ac redeunt: quidni ego ſemel? *Theſeus* ut Proſerpinam raperet: *Hercules*, ut Cerberum: quidni ego ut pie agam?

Manes arceſſere, &c.] *Arceſſere* eſt, *advocare*: pro quo poſterioribus temporibus dictum eſt *accerſere*: neque enim fides iis habenda, qui dicunt, *arceſſere* eſſe, *repellere*; *accerſere* vero, *advocare*: ſed unum idemque ſignificant: & *arceſſere* quidem magis ex uſu probatiſſimorum ſcriptorum. De *manibus*, infra, v. 744. De *deſcenſu Orphei ad inferos*, ad liberandam conjugem Euridicen, G. 4. 454.

120. *Threïcia . . . . fidibus.*] *Thracia*, quâ Orpheus Thrax fuit, de ea regione, Æ. 3. 14. *Fides*, chordæ citharæ: non quod inter ſe quidem veluti fide concordent, ut vult Feſtus: ſed ominio à σφιδ ac, quæ Heſychio *chordæ* ſunt.

121. *Pollux, &c.*] De *Pollucis* & *Caſtoris* genere diximus, Æ. 1. 654. Uterque Ledam habuit matrem, Tyndarei Spartani regis uxorem: patrem Pollux quidem Jovem, unde immortalis fuit; Caſtor vero Tyndareum, unde mortalis fuit. Communi tamen ambo nomine dicti ſunt, & *Caſtores*, & *Tyndaridæ*: & Διόσκουροι, *Dioſcuri*, id eſt, *Jovis filii*. Caſtor equeſtri arte, Pollux pugilatu inſignis memoratur: ambo inter ſe amicitia conjunctiſſimi: Helenam fratrem a Theſeo raptam receperunt: Colchos ad expugnationem velleris aurei cum Argonautis profecti ſunt: quia in expeditione cum navi periclitaretur votaque Diis fierent; ignes ex utriuſque fratris capitibus emicuere, quos tranquillitas maris ſtatim conſecuta eſt: mare primum purgavere. Mortuo deinde Caſtore, Pollux a Jove obtinuit, ut ſuam cum ipſo immortalitatem partiretur: atque ita factum eſt, ut alternis die-

Iſque

Itque reditq; viam toties: quid Theſea, magnum
Quid memorem Alciden? & mî genus ab Jove
Talibus orabat dictis, araſq; tenebat. (ſummo.
Tunc ſic orſa loqui vates: Sate ſanguine Divûm,
Tros Anchiſiade: facilis deſcenſus Averni:
Noctes atque dies patet atri janua Ditis:
Sed recovare gradum, ſuperaſq; evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt. Pauci, quos æquus amavit
Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
Diis geniti, potuere. Tenent media omnia ſylvæ,
Cocytuſque ſinu labens circumfluit atro.
Quod ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara; & inſano juvat indulgere labori:
Accipe quæ peragenda prius. Latet arbore opaca
Aureus & foliis & lento vimine ramus,
Junoni infernæ dictus ſacer: hunc tegit omnis

& toties it reditque per illam eamdem *viam: cur proferam Theſeum, cur magnum Herculem? mihi etiam origo eſt à ſupremo Jove. Talibus verbis precabatur, & tangebat altaria. Tunc Sibylla cœpit ita loqui: ô create ſanguine Deorum, Trojane fili Anchiſa: facilis* eſt *deſcenſus* ad *inferos: porta nigri Plutonis aperta eſt diu noctuque: ſed referre pedem, & redire ad aërem ſublimem, hæc eſt difficultas, hic labor. Pauci Deorum filii, quos juſtus Jupiter dilexit, vel quos generoſa virtus extulit ad cœlum,* id *potuerunt. Sylva occupant omnia intervalla, & Cocytus fluens nigris flexibus circumcingit. Si tamen tantus amor & tantum deſiderium ineſt animo, præternavigandi bis fluvios Stygios, & videndi bis nigrum Tartarum; & ſi placet ſuſcipere vanum laborem: audi, quæ prius perficienda ſunt. Ramus aureus & foliis & cortice flexili,* qui *dicitur dicatus Proſerpinæ infernæ, latet* in *umbroſa arbore: hunc* tamen *ipſa occultat,*

NOTÆ.

bus alter in cœlo, alter apud inferos degat. *Fabulæ* locum dedit ſiderum illorum natura, quæ *geminos* appellamus, qui & ipſi dicuntur eſſe *Tyndaridæ*: aiunt enim interpretes, altero oriente alterum occidere; quod omnino falſum eſt: *id* quidem verum; ita ſtellas utriuſque cæpiſſe diſpoſitas inter ſe, ut in ipſo, quod aiunt, ſive ortus ſive occaſus puncto, cum altera primum oritur, altera infra horiſontem adhuc latet; cum altera primum occidit, altera ſupra horiſontem adhuc appareat. Sunt & ignes eorum nomine dicti, circa navium vela maloſque errare ſoliti; qui nihil ab *ignibus fatuis* differunt. Hi & olim & etiamnum, ſi duo apparent, ſalutares nautis habentur; ſi unus tantum apparet, funeſtus exiſtimatur: Hiſpani nautæ nunc vocant ignes *ſancti Hermi*, aut *ſancti Telmi*: Itali, *ſancti Petri*, & *ſancti Nicolai*.

122. *Theſea.*] Accuſativus Græcus. De eo, *infra*, v. 618. De *Alcida*, Herculis nomine. Æ. 5. 414. De ejus factis & deſcenſu ad inferos, Æ. 8. 288.

123. *Et mî genus ab Jove.*] Tam maternum genus, à Venere Jovis filia, Æ. 1. 260. quam paternum, à Dardano, Jovis filio, Æ. 3. 167. Unde ſe majorem exiſtimat Polluce, Hercule, & Theſeo; qui materno genere mortales erant: Pollux Ledæ, Hercules Alcmenæ, Theſeus Æthræ filius: De *tenendis aris* inter ſupplicandum, Æ. 4. 219. De *Averno*, infra, v. 237. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467.

131. *Tenent media omnia ſylvæ.*] Non media inferorum loca, ubi carcer igneus impiorum, & Elyſii piorum campi: ſed intervalla & ſpatia, inter Sibyllæ cavernam & inferorum fluvios media: Avernus enim lacus ſylvis cinctus erat, v. 237. & aditus ipſe inferorum, v. 257. De *Cocyto* & *Styge*, v. 323.

134. *Bis nigra, &c.*] Et nunc, & cum aliquando morieris. *Tartarus*, plur. *Tartara*, profundiſſimus eſt inferorum locus. Alii deducunt à verbo ταρταζειν, *tremere*: niſi potius hoc verbum ab illo loco deductum eſt: alii à ταρασσειν, *turbare*.

137. *Aureus ramus.*] Hoc fictum à Virgilio. Occaſionem figmenti petitam putat Servius è ſacra Dianæ ſylva, apud urbem Latii Ariciam, cui ſacerdos præerat dictus Rex nemorenſis, conditione fugitivus. Hanc in ſylvam quiſquis fugitivus veniſſet, ſi poterat inde ramum auferre, poterat & cum ſacerdote decertare ſingulari certamine; ac ſi eum viciſſet, ejus in locum ſuccedere. Auctor hujus & ſacra & moris ferebatur fuiſſe Oreſtes, qui ex Taurica Cherſoneſo cum Iphigenia ſorore fuga elapſus, raptum inde Dianæ ſimulacrum Ariciæ collocaverat.

138. *Junoni infernæ.*] Proſerpinæ, inferorum deæ, de qua G. 1. 39. *Juno infernæ* vocatur; quemadmodum vir ejus Pluto, *Jupiter Stygius*, Æ. 4. 638. Et vero ſylvam Averno circumjectam, de qua dicemus, v. 237. aiunt Proſerpinæ dicatam fuiſſe Homerus, Lycophron & Diodorus.

& umbræ obſcurarum vallium abſcondunt. Sed non conceditur intrare loca *ſecreta terræ, priuſquam aliquis evulſerit ex arbore aureum ramum. Juſſit pulchra Proſerpina ferri ad ſe ſuum illud donum: Uno decerpto alter non deeſt* etiam *aureus, & ramulus pullulat ſimili metallo. Igitur quære* illum *erectis oculis, & inventum evelle manu* juxta ritum: *nam ipſe ſponte & facile cedet* tibi evellenti, *ſi fata vocant te* ad ſe; *alioqui non poteris* illum *ſuperare ullo robore, nec amputare duro ferro. Præterea cadaver amici exanime jacet tibi, heu ignoras* id! *& funeſtat morte totam claſſem: dum requiris reſponſa, & ſuſpenſus hæres ad januam meam. Prius depone hunc* in *propria ſede, & incinde tumulo.* Deinde *duc* ad aram *victimas nigras: hæ primæ ſint expiationes. Ita denique videbis ſylvas Stygias, regionem inacceſſam viventibus.* Sic *locuta eſt, tum clauſo ore tacuit. Æneas relinquens cavernam incedit vultu triſti fixens oculos* in terram; *& volvit ſecum mente caſus obſcuros: cui fidelis Achates it comes, & figit pedes agitatus ſimilibus curis. Jactabant inter ſe plurima vario colloquio:* ſcilicet, *quem ſocium mortuum dixiſſet Sibylla, quod cadaver tumulandum. At illi poſtquam pervenere* ad ſuos, *aſpiciunt in littore arido Miſenum eccisum miſeranda morte: Miſenum* filium *Æoli, quo non erat alter aptior ad incitandos tubâ viros, & inflammandam pugnam ſonitu. Hic fuerat ſocius magni Hectoris, juxta Hectora circumibat* pugnantes *conſpicuus tubâ & haſtâ.*

Lucus, & obſcuris claudunt convallibus umbræ.
Sed non ante datur telluris operta ſubire,
Auricomos quàm quis decerpſerit arbore fœtus.
Hoc ſibi pulchra ſuum ferri Proſerpina munus
Inſtituit. Primo avulſo non deficit alter
Aureus; & ſimili frondeſcit virga metallo.
Ergo alte veſtiga oculis, & rite repertum
Carpe manu: namq; ipſe volens faciliſq; ſequetur,
Si te fata vocant; aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
Heu neſcis! totamq; inceſtat funere claſſem:
Dum conſulta petis, noſtroq; in limine pendes.
Sedibus hunc refer ante ſuis, & conde ſepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula ſunto.
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis
Aſpicies. Dixit, preſſoque obmutuit ore.
Æneas mœſto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum; cæcoſque volutat
Eventus animo ſecum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ſerebant:
Quem ſocium exanimem vates, quod corpus humandum
Diceret: atq; illi Miſenum in litore ſicco,
Ut venêre, vident indigna morte peremptum;
Miſenum Æoliden, quo non præſtantior alter
Ære ciere viros, Martemq; accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes: Hectora circũ
Et lituo pugnas inſignis obibat & haſtâ.

NOTÆ.

141. *Auricomos fœtus.*] Vel fructus etiam aureos, aureis comis, id eſt, frondibus ornatos: vel ramum ipſum aureum, qui, quia pullulat ex arbore, fœtus illius dici poteſt.

150. *Inceſtat funere claſſem.*] *Inceſtum*, opponitur *caſto*, & *inceſtare* eſt, *polluere, funeſtare, fœdare.* Cenſebatur vero polluta domus omnis, in qua quis mortuus fuerat, niſi certis piaculis expurgaretur.

152. *Sedibus ſuis.*] Terræ, quæ proprius eſt locus mortuorum.

153. *Ea prima piacula ſunto.*] Cenſent aliqui præſcribi ſacrificia funebria ad expiandam labem ex morte Miſeni contractam. Alii melius referunt ad ſacrificia, Diis inferis offerenda, infra, v. 243. Licet enim illa *impetrandis* viderí poſſint ad obtinendum aditum inferorum; erant etiam *expiatoria*: expiandæ enim erant illorum labes, ut quis hoc beneficio dignus haberetur: quare Æneas aqua recenti corpus lustrat, v. 635. De *lucis Stygiis*, v. 237. De *Stygc*, v. 323.

164. *Miſenum Æoliden.*] Filium eum ſcio *Æoli*, ventorum Dei, de quo Æ. 1. 56. quia ad inflandam tubam vento flatuque opus eſt. De *Marte*, qui hic pro pugna ſumitur, Ecl. 9. 12. De *Hectore*, Priami filio, ab Achille occiſo, Æ. 1. 487.

167. *Lituo.*] *Tuba* recta eſt: *cornu* plane in curvum: *lituus* inter utrumque medius: ab quo figura baculus auguralis *lituus* quoque dictus eſt.

Poſtquam

Priquam illum victor vitâ ſpoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium, non inferiora ſecutus.
Ecce autem ſorte cavâ dum perſonat æquora conchâ
Demens, & cantu vocat in certamina Divos;
Æmulus exceptum Triton, ſi credere dignum eſt,
Inter ſaxa virum Spumoſâ immerſerat undâ.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant:
Præcipue pius Æneas. Tum juſſa Sibyllæ,
Haud mora, feſtinant flentes; aramque ſepulcri
Congerere arboribus, cœloque educere certant.
Itur in antiquam ſylvam, ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ: ſonat icta ſecuribus ilex,
Fraxineæque trabes: cuneis & fiſſile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
Nec non Æneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis.
Atque hæc ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Aſpectans ſylvam immenſam, & ſic ore precatur,
Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto: quando omnia vere
Heu nimium de te vates, Miſene, locuta eſt.
Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ
Ipſa ſub ora viri cœlo venêre volantes,
Et viridi ſedêre ſolo: tum maximus heros
Maternas agnoſcit aves, lætuſque precatur:
Eſte duces ô, ſiqua via eſt: curſumq; per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum: tuque ô dubiis ne defice rebus,
Diva parens. Sic effatus, veſtigia preſſit,
Obſervans quæ ſigna ferant, quo tendere pergant.
Paſcentes illæ tantum prodire volando,

Ex quo victor Achilles privaverat vitâ Hectora, heros generoſiſſimus adjunxerat ſe ſocium Æneæ Trojano, non ſecutus viliorem dominum. Sed modo, dum forte inconſultus ſonat per mare conchâ excavatâ, & ſonitu lacceſſit Deos ad certamen; Triton invidus, ſi aquum eſt id *credere, ſubmerſerat ſpumantibus fluctibus hominem circumventum inter ſcopulos. Igitur omnes circum quercbantur magno clamore: imprimis pius Æneas. Deinde, exequuntur mandata Sibyllæ plorantes, nulla mora eſt; & contendunt accumulare ex arboribus atque erigere ad cœlum rogum ſepulcralem. Eunt in ſylvam veterem, profunda latibula ferarum; piceæ cadunt, ilex reſinat percuſſa ſecuribus, & trunci fraxinei roburque fiſſile frangitur cuneis: volvunt è montibus magnas ornos. Æneas quoque inter tales labores primus incitat ſocios, & inſtruitur ſimilibus inſtrumentis. Interim ipſe meditatur hæc ſuo cum animo mœſto, intuens ingentem ſylvam; & ita erat voce: ô ſi jam ille ramus aureus monſtret ſe nobis in tanta ſylva: ſiquidem, ô Miſene, Sibylla nimis vere dixit cuncta de te. Vix locutus erat iſta, quando duæ columbæ forte volantes per aërem venerunt in ipſum conſpectum hominis, & ſteterunt in viridi terra. Tunc maximus heros agneſcit volucres matris ſuæ, & gaudens orat: ô vos eſtote duces, ſi eſt aliqua via; & ex aëre diri-*

gite iter meum in ſylvam, ubi ramus pretioſus inumbrat terram fœcundam: & tu, ô Dea mater, ne dejice me in rebus incertis. Sic locutus continuit pedem, explorans quæ dent indicia, quò pergant ire. Illa paſcentes cœperunt tantum progredi ſubſiliendo.

NOTÆ.

Tubæ, antequam ex ære fierent, è conchis inanibus oblongiſque in uſu fuerant. De *Dardanio*, Trojano, Æ. 1. 239. De *Tritone*, Neptuni tubicine, Æ. 1. 148.

177. *Aram ſepulcri.*] Rogum in modum aræ conſtrui ſolitum, Æ. 4. 494.

180. *Piceæ, &c.*] *Picea*, pini ſpecies, reſinam ferens, arbor funeſta, de qua G. 2. 257. *Ilex* quercea genere, *yeuſe*. *Fraxinus*, arbor nota, *frêne*. *Robur*, ſpecies quercûs, G. 2. 25. *Ornus*, fraxinus ſylveſtris, Ecl. 6. 71.

184. *Armis.*] Securibus inſtrumentis lignatorum. Sic inſtrumenta piſtorum, Æ. 1. 181. dicuntur *Cerealia arma*.] Nec dedecebat pium principem hæc pietas in mortuos.

193. *Maternas aves.*] Columbas, ob fœcunditatem Veneri ſacras, Æneæ matri.

199. *Paſcentes . . . . volando.*] Non, paſſis in aërem alis volando: tum quia ſic paſcere non potuiſſent; tum quia mox, v. 202. *tollunt ſe celeres*. Ergo prius incedebant, & inter paſcendum volitabant ſubſiliebantque. Alluditque po-

quantum oculi ſequentium poterant obſervare viſu acutiſſimo. Deinde poſtquam pervenerunt ad os fœtidi Averni; attollunt ſe veloces, & elapſæ per aërem tenuem ſiſtunt grato loco ſuper gemina arbore, unde ſplendor auri diſſimilis coloris emicuit inter ramos. Quale viſcum, quod propria arbor non producit, ſolet hybernotempore in ſylvis virescere foliis recentibus: & cingere ramuſculo fulvo ramos arborum *rotundos. Talis erat forma auri pullulantis* in *denſa ilice, ſic lamina ſtridebat dulci vento. Æneas ſtatim accipit* ramum, *& cupidus decerpit lentiorem, defertque in domum Sibyllæ. Interea Trojani non ſegnius plorabant in litore Miſenum, & parabant ultima* officia *cadaveri mœſto. Primo erexerunt magnum buſtum è tædis pinguibus & quercu ſiſſâ: cujus latera ornant ramis funeſtis, &* in parte *anteriore collocant funebres cupreſſos, & deſuper ornant armis ſplendentibus. Pars adhibent aquam calidam, & vaſa ærea ebullientia igne: & eluunt unguuntque cadaver frigentis.*

Quantũ acie poſſent oculi ſervare ſequentum.
Inde ubi venêre ad fauces graveolentis Averni;
Tollunt ſe celeres, liquidumque per aëra lapſæ,
Sedibus optatis gemina ſuper arbore ſidunt,
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſylvis brumali frigore viſcum
Fronde virere nova, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos.
Talis erat ſpecies auri frondentis opacâ
Ilice, ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Æneas, aviduſq; refringit
Cunctantem, & vatis portat ſub tecta Sibyllæ.
Nec minus interea Miſenum in litore Teucri
Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem tædis & robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſos
Conſtituunt, decorantq; ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices & ahena undantia flammis
Expediunt: corpuſq; lavant frigentis & unguunt.

NOTÆ.

eta ad pullorum augurium, quod optimum habebatur, ſi paſcerent pulli.

201. *Fauces Averni.*] Ad os ipſum *Averni* lacus, qua parte cum *Lucrino* lacu committitur, ut diximus, G. 2. 161. Hic tollunt ſe columbæ in auras, non modo ut peſtilentem lacus halitum evitent; ſed ut in arborem vicinam evolent, in eaque latentem ramum oſtendant Æneæ. De *Averno*, infra, v. 237.

204. *Diſcolor.*] Non enim tota arbor aurea; ſed in ilice viridi, ramus unicus aureus, quo avulſo ſubibat alter. *Aura auri.* Fulgor auri, unde *auram*, & *auroram*, & *theſaurum* dici putat Scaliger, Poetic. l. 4. 16.

205. *Viſcum.*] Species eſt fruticis, politi & glutinoſi, in ilice & larice & querni maxime generis arboribus, hyeme crumpens in ramuli modum, earumque arborum ramis adhærescens: extra fulvi, intus porracei coloris, *guy de cheſne.* Non naſcitur è ſemine proprio arboris; at neque ex inſidentium volucrum ſimo, ut putavere veteres; ſed ex ipſo arborum vitali excremento: unde ait, *quod non ſua ſeminat arbos.* Nulla ſine viſco ſacra Gallorum ſacerdotes Druidæ faciebant, ex Plinio, l. 16. 44.

209. *Bractea.*] Tenuior ſubtiliorque lamina: hanc enim ſpeciem aureæ frondes habebant.

210. *Avidus . . . . Cunctantem.*] Quomodo *cunctantem*, ſiquidem dixerat Sibylla: *facilisque ſequetur Si te fata vocant?* Nodum ſolvit vox iſta *avidus*: quippe avido citiſſima quæque tardiora videntur.

213. *Cineri ingrato.*] Ad quem nullus funebrium officiorum ſenſus perveniebat. Vel, qui nullam erat gratiam relaturus. Vel potius, qui mœſtitiam omnibus creabat, minime *gravis latus.* Habet porro funus illud præcipua rerum ceremoniarum veſtigia.

215. *Pyram, &c.*] I. De *pyra, rogo, buſto*, l. 4. 494. II. *Atræ frondes*, rami ſunt funebrium arborum, quales *taxus, picea, cupreſſus* imprimis: quæ cum gravis eſſet odoris, ideo juxta Varronem addebatur pyræ, ne combuſti cadaveris fœtor nares adſtantium læderet: vel quia, cum exciſa nunquam renaſci ſolent, illorum mortis erat inſigne. III. *Arma*, & *veſtes*, & quicquid vivo chariſſimum fuerat, eorum cum mortuo comburebantur. Atque hæc ad ſtructuram rogi pertinent: cætera ad curam cadaveris.

218. *Calides latices.*] I. Lavabant cadavera calidis undis; ut ſi quid eſſet vitalis ſpiritus quod homines falleret, excitaretur calore. II. Ungebant, amomo, hyacinthino roſaceoque unguento: non tantum quæ diu ſervanda erant

Ter gemitus: tum membra toro defleta reponunt,
Purpureasque super veſtes, velamina nota,
Conjiciunt. Pars ingenti ſubiere feretro,
Triſte miniſterium; & ſubjectam more parentum
Averſi tenuere facem: congeſta cremantur
Turea dona, dapes, fuſo crateres olivo.
Poſtquam collapſi cineres, & flamma quievit,
Reliquias vino & bibulam lavère favillam:
Oſſaque lecta cado texit Chorinæus aheno.
Idem ter ſocios purâ circumtulit undâ,
Spargens rore levi & ramo felicis olivæ:
Luſtravitque viros, dixitque noviſſima verba.
At pius Æneas ingenti mole ſepulcrum
Imponit, ſuaq; arma viro, remumque, tubamque,

Fit comploratio: deinde collocant in lecto membra deplorata; & ſuperaggerunt veſtes purpureas ac tegmina conſueta. Pars ſuppoſuere ſe magno feretro, quod eſt triſte officium; & retroverſi porrexere ſuppoſitam facem, ex conſuetudine majorum: comburuntur accumulata munera turis, & carnes, & pocula injecti olei. Poſtquam cineres ſubſederunt, & flamma defecit; irrigaverunt vino reliquias & favillas ſiccas: & Chorinæus incluſit vaſculo æreo oſſa collecta. Idem circumiit ter ſocios aquâ piaculari, aſpergens tenui rore cum ramo fertilis oleæ: & expiavit viros, & protulit voces ultimas. Sed pius Æneas ſtatuit tumulum magnæ molis, & in eo propria viri illius arma, & remum, & tubam.

NOTÆ.

rapinas in uſu eſt; ſed etiam in honorem *ejus*mine comburenda: idque officium eorum *pollinctores*. III. Fiebant gemitus & ejulatio: tum ad dolorem; tum ad vitam, ſubſtituperaſſet, revocandam: & ad id muniendum adhibebantur mulieres *præficæ*, quæ cæteris plangendi modum ſtatuebant. IV. Collocabantur olim in toro, lecto, è ſtragulis ac veſtibus congeſto. De toro, Æ. 3. 224. V. Lectis non imponebantur *feretro*: quod cratis inſtar fiat, ligno & vimine; neque ſolum aptum funebri, ſed aliis quibuſlibet pompis, in quibus ſimulacra aut ſpolia ferebantur: à *ferendo* dictum; unde & *Jupiter Feretrius*, cui Romulus ſpolia Cæninenſium regis prælio occiſi in ejuſmodi feretro obtulerat, ut eſt apud Livium, l. 1. 10. VI. Subibant humeris feretrum conſanguinei, vicique nobiles. Sic Auguſtus ab ſenatoribus elatus eſt, ex Suetonio c. 100. Germanicus à tribunis & centurionibus, ex Tacito l. 3. 1. Severus ab equeſtris ordinis nobiliſſimis, ex Herodiano l. 4. VII. Propinqui facem pyræ ſubjiciebant, ſed averſo vultu, ut ſe id invitos facere oſtenderent. VIII. Pingues etiam liquores, *thura, dapes*, id eſt, carnes adipemque victimarum rogo adjiciebant ad excitandum ignem. Ita Achilles in funere Patrocli, Ilia. l. 23. 168.

227. *Reliquias vino, &c.*] Combuſto cadavere. I. Vino prunas extinguebant, ut cineres facilius colligi poſſent. Patet id ex Patrocli funere, Iliad. 23. 250. II. Secernebant defunctorum cineres ab aliis cineribus; imprimis oſſa, cognita facillima: quod notat Homerus eodem libro, v. 249. Fuit etiam apud Indos lini genus, molli ac lapideo ſilo; quod igne ſplendeſceret, ſtantum, non abſumeretur. Hinc regibus texebant tunicas, quæ corporum favillam à reliquo cinere ſeparabant, ex Plinio l. 19. 1. III. Cineres imponebant urnæ, cado, phialæ, ut ſepulcro deinde manderentur. Iliad. 23. 253. IV. Quia maculam aliquam contraxerant ex funere, unde funeſtati & inceſti putabantur: ideo antequam abirent, purgabantur à ſacerdote trina luſtralis aquæ aſperſione per circuitionem, *para circumtulit unda*: unde verbum *luſtro*, quod proprie eſt *ſolvo, expio*, ad ſignificandam *circuitionem* traductum eſt. Æ. 1. 612. Æ. 4. 279. Aqua autem luſtralis erat juxta Athenæum l. 9. in qua titionem tingebant, ſumptum ex altari, ubi peregerant ſacra. V. *Verba noviſſima*, alia erant quibus alloquebantur cadaveris reliquias, nempe ter repetitum *Vale*: alia quibus dimittebant populum, nempe *Ilicet*, id eſt *ire licet*; idque ultimum uſurpabant in omnium ſacrorum exitu, non funebrium tantum.

230. *Rore levi & ramo felicis, &c.*] Sunt qui *aſpergillum* intelligunt; ex *oliva*, & *rore marino* frutice, *roſmarin*, de quo Ecl. 2. 49. & G. 2. 213. Tamen commodius de aqua inſtar roris aſperſa. *Felicis olivæ.*] Fertilis, ſativæ; non ſylveſtris, nec oleaſtri, qui dicitur G. 2. 314. *Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.*

232. *Sepulcrum, &c.*] Notat Æneæ pietatem in amicos: & morem illius etiam temporis, defunctorum inſignia tumulis inſculpendi. Igitur Miſeno ponuntur *arma* ut bellatori, nam v. 167. *pugnax inſignis obibat & haſta*. *Remus*, ut qui in curſu navigationis obierat; ita ponitur & Elpenori ab Ulyſſe, Odyſſ. 12. 15. *Tuba* denique, ut tubicini.

ſub excelſo monte, qui nunc appellatur ex illo Miſenus, & ſervat perpetuum nomen in ſecula. His perfectis, implet celeriter juſſa Sibyllæ. Fuit caverna profunda, ſaxoſa, patens lato hiatu,

Monte ſub aërio, qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternumq; tenet per ſecula nomen.
His actis, propere exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,

NOTÆ.

234. *Qui nunc Miſenus, &c.*] *Miſenum* intelligit promontorium, monte aſſurgens; & Puteolanum, nunc Neapolitanum, ſinum ab occidente terminans, hodie *Capo Miſeno*. Nomen huic inditum à ſepulcro Miſeni Æneæ tubicinis: conſentiunt è poetis, poſt Virgilium, Propertius, Silius, Statius; è geographis Solinus & Mela. Ulyſſis tamen ſocium illum facit Strabo. Intra ſinum, non longe à promontorio, erat *portus Miſenus*: Ubi Auguſtus ad tutelam Italiæ claſſem alteram ſemper habebat, alteram Ravennæ.

237. *Spelunca alta fuit, &c.*] I. *Avernus*, ἄορνος, ab α privativo & ὄρνις, *avis*, lacus eſt non longe à Puteolano Campaniæ ſinu, inter Bajas & Puteolos: hujus ſitum & cum Lucrino lacu conjunctionem deſcripſimus G. 2. 161, 164. Nomen adhuc hodie, *lago d'Averno*. Hoc autem nomen olim, non peculiare huic loco, ſed iis omnibus commune fuit, è quibus vapores halituſque erumpebant avibus peſtiferi; ſeu lacus, ſeu cavernæ campique eſſent: idque manifeſtum eſt ex Lucretio l. 6. 738. *Nunc age averna tibi quæ ſint loca cunque lacuſque:* tum ex Plinio, qui in proœmio l. 4. locum ejuſmodi *Aornon* etiam in Epiro collocat. II. *Spelunca* circa hunc lacum adhuc apparet duplex: altera ad meridiem, quæ dicitur etiamnum, *grotta di Sibylla*; videturque eſſe oſtium illius cuniculi, qui ab Averno Cumas uſque deducebat, & jam ſubſidente terra oppletus eſt: altera, quæ à Puteolis hodieque deducit Neapolim: ſuffoſſo monte *Pauſilypo*. Eſt tamen utraque Æneæ temporibus multo recentior: quippe paulo ante ſcriptum opus Æneidos, à Cocceio effoſſa; ſequente, ut ait Strabo, fabuloſam famam de ſubterraneis hujus loci meatibus & Cimmeriorum cavernis. III. *Vera* hujus loci natura talis fuit. Avernus ipſe lacus limpidiſſimus, ſed profundiſſimus: unde ex Diodoro l. 4. cœruleus, id eſt niger, apparet. Idem præciſis rectiſſimiſque collibus, & propter ſylvas denſiſſimas olim inacceſſis, cingebatur, in orbem undique præterquam in aditu imminentibus, ex Strabone l. 5. Totus ille tractus calidæ aquæ fontibus innumeris ſcatet, ſulfure, alumine, ſale, nitro, bitumine commiſtis, ex Plin. l. 31. 2. Idem Campaniæ litus, ut & vicinæ Siciliæ, paſſum ubique cavum eſt; ut patet ex Charybdi, ex Veſuvio & Ætna, montibus ignivomis: unde Horatius objectas huic mari rupes, *pumices* vocat, Od. l. 1. 11. 5. IV. *Falſa* hinc multa poetæ finxerunt, Homero duce: qui cum Ulyſſem circa Siciliam & Italiam errantem induceret; ad concitandam admirationem nihil cavit diligentius, quam ne quo nomine ſuo appellaret. Itaque cum Ulyſſes juxta Circes monita, è Circæo Latii monte inſula ad Plutonis domum nave contendit, Odyſſ. 10. 512. & Odyſſ. 11. 13. omnino fingatur hic Campaniæ locus: ſiquidem hunc Boreæ vento, & unius diei navigatione Ulyſſes pervenit. At vero cum ſciret Homerus Cimmerios quoſdam eſſe in Aſia ſeptentrionali propius circa Sarmatas & Scythas, Mœotidemque paludem & mare Caſpium, qui forte ob exiguam regionis ſuæ halitus raro Solem videntes in perpetuis in tenebris vivere dicerentur: cum tamen Græci quatuor præcipue agnoſcerent quæ infernos flumina, *Acherontem*, *Pyriphlegethontem*, *Cocytum* & *Stygem*: ideo Cimmerios in cavis Campaniæ locis incolas ſtatui ſuperque inferna nomina calidis ac ſulfureis Avernum fontibus attribuit; Tyrrhenum ipſum ſive mediterraneum mare, Oceanum pellavit. V. Manſerunt apud poſteros hæ eadem deinde nomina. Et *Acheruſiam* paludem agnoſcit Strabo, cœnoſam quamdam Tyrrheni maris effuſionem, inter Cumas & Miſenum promontorium, nunc *lago di Orbitello*. Agnoſcit & *Pyriphlegethontem* ex aqua calida & ad ipſum mare, non procul ab Averno, fluentem aquæ potabilis, à qua tamen omnes abhorrent, *Stygis* eſſe aquam rati. Teſtem Silium Italicus, l. 12. 117. *Cocyti* vocabulum indidiſſe Lucrino lacui, qui Averno junctus eſt, jamque exſiccatus eſt *Cimmerium* vero nemus, lucum ibidem olim fuiſſe aiunt Plinius, Strabo, Ephorum, Feſtus Pompeius, qui addit eos ex more dictos eſſe, quod convallem incolerent cæcam, jugo circumdatam, Sole neque matutino neque veſpertino illuſtratam: Ephorus autem & Strabonem ait eos in cuniculis habitaſſe, & ad talis effodiendis ibi quæſiſſe victum. Ineptiunt locum illum Plutoni dicatum eſſe; & Plutonius ibidem fuiſſe Proſerpinæ ſacrum, ſylvam haud dubie averno circumdatam; & ſub terra oraculum, ubi vita functi reſponſa darent: qui lacum navigabant, prius ſacrificiis ſibi placere genios ſubterrancos. Fœtorem vero averni perniciioſum avibus inter fabulas Strabo reponit, propter aquæ limpitudinem, etiam ſtoteli memoratam. VI. Hinc denique fictum ut Latini poëtæ, cum ſuis de rebus aquas, um inferorum in ſpeluncis lacus *Averni*

Scrup

Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris;
Quam super haud ullæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis; talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad convexa ferebat;
Unde locum Graji dixerunt nomine Avernum.
Quattuor hic primum nigrantes terga juvencos
Constituit, frontique invergit vina sacerdos:
Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten, cœloq; Ereboq; potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Succipiunt pateris. Ipse atri velleris agnam
Æneas matri Eumendium magnæque sorori

saxosa, defensa nigro lacu & umbris sylvarum: super quam nullæ aves poterant tuto facere iter alis: talis vapor erumpens ex nigris ostiis extollebat se ad curvaturam cœli: unde Graci appellaverunt locum nomine Avernum. Illic primo statuit ad aras *quatuor juvencos nigros* secundum *terga, & sacerdos effundit vinum in caput* eorum: *& secans in medio cornuum summos pilos, inficit eos in sacras flammas*, quasi *primitias sacrificii: appellans clamore Hecaten potentem* in *cælo & inferis. Alii suffigunt cultros, & excipiunt* in *poculis sanguinem*

talentem. Ipse Æneas cædit gladio agnam nigræ pellis matri Furiarum & magnæ ejus sorori,

NOTÆ.

...rum autem Græca describunt, in antris ...dem *Tenari* montis, qui promontorium est ...niæ, in parte Peloponnesi maxime meridio...li, inter Laconicum & Messeniacum sinum, ...nc capo *Maina*. Hac descendisse dicitur Her...lem cum Theseo, apud Senecam in Hercule fu...ente: hac Orpheus, G. 4. 467.

241. *Convexa.*] Concava spatia. Sic Æ. 1. 394. *Cassum in convexa nemorum, &c.*

243. *Quattuor hic primum, &c.*] De hoc sacrificio, quod Sibylla Diis inferis fieri præcepe...t, v. 153. hæc accipe. I. *Sacerdos*, ipsa *Sibylla* ...lf, quemadmodum saga illa, Æ. 4. 509. *Crines ...ssa sacerdos tercentum tonat ore Deos.* II. *Locus* sacrificii, *spelunca* est, per quam aditus esse ...ebatur ad inferos, diversa illa quidem ab antro Sibyllæ: Sibyllæ enim antrum in ipso erat ...llinis templo, Cumanaque urbe, ut diximus .... 8. hæc vero spelunca, apud Avernum lacum. ...lus autem fuit ejusmodi sacrorum, ut sub terra ...erent: effossa etiam scrobe, in quam sanguis & libamina invergerentur. Ita Ulysses Odyss. ...1. 25. III. *Tempus* sacrificii, *nox*: v. 252. *nocturnas inchoat aras:* & maxima noctis parte sacrificium duravit, ad usque ortum Solis, v. 255. IV. *Victima nigra*; ob inferorum tenebras: *pari numero*; quia Diis inferorum hic placebat, ut supra superis, Æ. 5. 96. *Sterilis vacca* Proserpinæ: quia nullam ex Plutone marito prolem susceperat. V. *Sacerdos invergit vina*, in frontem ad probandas victimas: si enim subita illa vini aspersione non contremiscerent, sed stupere immobiles; sacrificio aptæ non erant. *Invergit* porro; id est conversa plane manu sive ...tera deorsum effundit, quia Diis offert inferis: si autem superis; manu supina quasi in altum emittens, vinum cornibus affundebat: quare tunc ait Virgilius, Æ. 4. 61. *Media inter cornua fundit*: nunc vero, *invergit*. De voce *libo*, quæ *stillo, degusto*, & *sacrifico* etiam significat, Æ. 1. 740. VI. *Setas* & *pilos* carpit, & in ignem jacit: ut sacrificium incipiat, ostendatque victimam Diis jam devotam esse. Agamemnon tamen Iliad. 3. 274. pilos illos non in ignem jacit, sed adstantibus distribuit: ut significet, omnes fœderis, quod sacrificio illo cum Trojanis sanciebatur, testes ac vindices futuros. VII. *Voce*, id est sono confuso ac tumultuoso, non distincta voce appellat *Hecaten*, quæ in cœlo *Luna*, in inferis *Proserpina* appellatur. De *Hecate* & *Erebo* Æ. 4. 509, 510, 511. VIII. Ministri victima cædunt: idque hebat, primum *securi* in cervicem impacta, præsertim in majoribus victimis ut ictu exanimatæ concidrent; tum deinde cultris jugulabant. De primo more dixit Æ. 2. 224. *Taurus & incertam excussit cervice securim.* IX *Sanguinem* suscipiunt *pateris*, planis patentibusque poculis: ut circa aras in terram effundant; quemadmodum Ulysses in scrobem, Odyss. 11. 35. X. Æneas ipse, non opera ministrorum, sed manu propria, victimas aliquot jugulat: heroum more, qui fere semper hoc officio apud Homerum detur guntur. XI. Denique *solida viscera* comburit flammis, quod vocant *holocaustum*: imponitque solida ipsa corpora, sola detracta pelle: *viscera* enim ait Servius esse, quicquid sub pelle est, etiam carnes quibus ossa vestiuntur: *exta* vero sunt ea ipsa viscera quæ maxime *extant* aperto pectore; ut cor, pulmo, lien. Aliis autem in sacrificiis, carnium & extorum partes aliquæ distribuebantur ad epulas, ut Æ. 8. 182. Tum victimas ipsas inspergit oleo, ut facile comburantur.

250. *Matri Eumenidum, &c.*] *Mater* Eumenidum, *Nox*; quæ ipsas ex Acheronte peperit. *Soror* Noctis, *Terra*; nox enim terræ umbra est.

& vaccam infœcundam tibi, ô Proſerpina. Deinde facit nocturna ſacrificia regi inferno, & effert ſuper *altaribus tota corpora taurorum, & ſuperfundens etiam oleum viſceribus incenſis. Ecce autem circa lucem & ortum primi Solis, cœpit terra reboare ſub pedibus, & culmina ſylvarum* cœperunt *agitari; & canes viſa ſunt allatrare per noctem, appropinquante Hecate. Tunc Sibylla exclamat: Longe, longe recedite, ô profani; & exite è tota ſylva. Et tu ingredere viam, & extrahe gladium è vagina: nunc opus eſt fortitudine, nunc animo conſtanti, ô Ænea. Hoc ſolum locuta, infert ſe furens in profundum ſpeluncæ: ille Æneas paſſibus non timidis aſſequitur euntem. O Dii, quibus eſt poteſtas in animas & vos umbræ mutæ; & Chaos, & Phlegethon, loca undique tacita per noctem, ſit mihi licitum narrare res auditas: ſit licitum per divinitatem veſtram exponere res tectas profundâ terrâ & obſcuritate. Incedebant ſoli per noctem obſcuram in tenebris, & per domos vacuas & inania regna Ditonis. Quale eſt iter in ſylvis, ad Lunam dubiam, ſub luce exigua:*

Enſe ferit; ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus ex
Ecce autem, primi ſub lumina Solis & ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, & juga cœpta mo
Sylvarum: viſæque canes ululare per umbra
Adventante Deâ. Procul ô, procul eſte profa
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco.
Tuq; invade viam, vaginâq; eripe ferrum:
Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro ſe immiſit aperto
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus aequa
Dii, quibus imperium eſt animarum, umbræ
que ſilentes;
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte ſilentia lat
Sit mihi fas audita loqui: ſit numine veſtro
Pandere res altâ terrâ & caligine merſas.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per umbram
Perque domos Ditis vacuas, & inania regni
Quale per incertam Lunam ſub luce maligna

Incedebant ſoli per noctem obſcuram in tenebris, & per domos vacuas & inania regna Ditonis. Quale eſt iter in ſylvis, ad Lunam dubiam, ſub luce exigua:

NOTÆ.

Eumenides furiæ tres, de quibus *Æ.* 4. 469. & *G.* 3. 552. De *Proſerpina*, *G.* 1. 39. De *Stygio rege* Plutone, *Æ.* 4. 638.

257. *Canes ululare . . . Adventante Dea.*] Invocaverant *Hecaten*, magico more: ut iis numine ſuo adeſſet ad iter tuto peragendum. Adeſt illa: ſed quia ſe manifeſto videndam non exhibet, ejus præſentiam teſtantur *ululantes canes*. Per *canes*, intellige, vel canes quas Hecate comites attribuere veteres ſolebant: vel ipſam Hecaten quæ tribus è capitibus unum habebat caninum: vel canem Cerberum, exeunti reginæ allatrantem: vel furias, dictas quoq; infernas canes.

258. *Procul eſte profani.*] Qui ſacris non initiati eſtis, ſceleſti non expiati. Et hæc ſolemnis fuit ſacrorum, etiam magicorum, formula; ut profani inde arcerentur. Cerdanus, *profanes*, refert ad ſpectra alia quæ in Hecates comitatu præter Sibyllæ voluntatem aderant: idque firmat multis poetarum ſimilibus locis. Ego ad omnes Æneæ comites refero, quorum cauſa non celebrata fuerant ſacra: unius enim Æneæ expiandi rationem habuerat, unus erat ad inferos deducendus: quare cæteros arcet, non è ſpelunca ſolum, ſed è tota etiam lacu Averni ſylva.

260. *Vaginâque eripe ferrum.*] Ad ſuga
quæ deinceps occurrent, ſpectra. Quamv
in dæmonas, ac ſpiritus, & genios ejuſmod
ferri nullam eſſe compertum ſit: eſſe tamen
quam exiſtimavere Platonici, & poëtæ veter
Ita Ulyſſes Odyſſ. 11. 48. fugat eas umbra
ſcrobem ſanguine plenam avidius incurren

265. *Chaos &, &c.*] Invocatio eſt poë
qualem ſolet magnarum rerum deſcriptioni
præfigere. De *Chao*, rudi & confuſa mole,
qua res omnes eruperunt, & quæ pro Deo Ter
rumque parente habetur ab Heſiodo, Theo
G. 4. v. 247. De *Phlegethonte*, inferno flu
infra, v. 323.

268. *Ibant obſcuri ſola, &c.*] Communi
ſive hypallage: pro, *ſoli ſub obſcura* nocte. S
Æ. 5. 149. *Vocemque incluſa volutat* Litora
pro *incluſam vocem*.

269. *Domes Ditis vacuas, &c.*] Quas habi
tant umbræ leves, & corporis expertes. De
Dite, Plutone, G. 4. 467.

270. *Incertam Lunam.*] Alii explicant, Lu
nam cum Sole conjunctam, tumque minime lu
centem. Alii melius, Lunam nubibus & aëri
caligine intercluſam. De *Jove*, pro, aëre, Ed
3. 60. Ecl. 7. 60.

El

er in ſylvis: ubi cœlum condidit umbrâ
ter, & rebus nox abſtulit atra colorem.
bulum ante ipſum primiſq; in faucibus Orci,
us & ultrices poſuêre cubilia Curæ:
reſq; habitant Morbi, triſtiſq; Senectus, 275
Metus, & maleſuada Fames, & turpis Egeſtas,
biles viſu formæ: Letumque, Laborque:
conſanguineus Leti Sopor, & mala mentis
lia, mortiferumque adverſo in limine Bellum,
ci; Eumenidum thalami, & Diſcordia demens
rum crinem vittis innexa cruentis. 281
medio ramos annoſaque brachia pandit
ulmus opaca ingens: quam ſedem Somnia vulgo
vanere ferunt, foliiſq; ſub omnibus hærent.
ra; præterea variarum monſtra ferarum, 285
ubri in foribus ſtabulant, Scyllæque biformes,
rum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
bulum ſtridens, flammiſq; armata Chimæra:
nes, Harpyiæq; & forma tricorporis umbræ.

quando aër occultat caligine cœlum, & nox obſcura eripuit rebus colorem. Ante ipſum veſtibulum & in primo aditu inferorum, Luctus & Curæ vindices fixerunt cubilia: habitantque Morbi pallidi, & mœſta Senectus, & Metus, & Fames ſuadens mala, & Paupertas infamis, ſpectra horrida aſpectu: & Mors, & Labor: deinde Somnus frater Mortis, & Gaudia animi ſcelerata, & in limine oppoſito Bellum mortiferum, & ferrea cubicula Furiarum, & Diſcordia inſana implicata taniis ſanguinolentis circa capillos anguineos. In medio veſtibulo ulmus magna umbroſa, explicat ramos & brachia vetera: aiunt vulgo ſomnia inania occupare hunc locum, & ipſa ſedent ſub omnibus frondibus. Et præterea ſpectra plurima aliarum ferarum manent ad portas, Centauri, Scyllæ biformes, & monſtruoſa ſimplex, & Hydra Lernæ ſibilans horride, & Chimæra evomens ignes: Gorgones & Harpyiæ umbræ tricorporis.

NOTÆ.

...veſtibulum.] Spatium eſt, ſive area, ...rmani domo dividit, eſtque ante portam ... in hoc inferorum veſtibulo varias deformitates, quas horrendis formis & quasi ...ſtibus veſtit. Has fere omnes enumerat ...e natura Deorum, l. 3. 44. aitque eſſe ...bi filias. Locum etiam habent in... Acheronte, in Heſiodi Theogonia, v. 225. ...ro inferis, alibi pro Deo inferorum ...ra, v. 1323.

...Malesuada Fames.] Non tantum eſt *in...* ...ſed etiam *avaritia*, & *auri ſacra fa...* ...nullum non ſuadet ſcelus.

...Conſanguineus Leti Sopor.] *Somnus* dici... ...Homero, Iliad. 14. 231. ἀδελφὸς θανάτοιο, *frater mortis*: & Heſiodus in Theo... v. 214. Mortem & Somnum ait Noctis eſ... Utautem *conſanguineus* apud Latinos ...rem *germanum* ſæpe ſignificat, ſic enim u... Statius, l. 11. 407. & alibi: ita quoque ... apud Græcos.

...Mala mentis Gaudia.] Voluptas ex per... ſceleribus percipi ſolita.

...Eumenidum thalami.] Non *lecti conjuga...* quia nunquam nupſere furiæ: ſed *ſedes*, ...ula, vel ubi natæ ſunt, vel ubi decumbunt: ...men *thalamus* dicitur de cubiculo nup... a θάλλω, *vireo*. De *Eumenidibus*, Æ. 4. 469. ...552.

283. *Quam ſedem, &c.*] Somnia ſub *arbore* patula & opaca collocat, qualis apta eſt ſomno conciliando: ſub *ulmo*, quia ut ulmus ſterilis arbor eſt, ita vana & caſſa vulgo ſomnia: ſub *foliis*, ob levitatem & mobilitatem; & quia eo tempore quo cadunt arborum folia, præſertim vana eſſe ſomnia vulgo dicuntur.

286. *Centauri, &c.*] Monſtra, ſuperiori parte humana, inferiori equina: Ixione & nube geniti, G. 3. 38. Theſſaliæ populi fuere, ideo ſic dicti, quia primi ex equis pugnare, & eos ſtimulis agitare docuerunt, à κεντέω, *ſtimulo*: De *iis* G. 3. 115. De *Scyllis* duabus, altera inferiori parte in canes, ac deinde in ſcopulum converſa; altera in alaudam mutata, Ecl. 6. 74. Æ. 3. 420.

287. *Briareus.*] Gias, Cœli & Terræ filius: *centumgeminus*, id eſt, centum brachiis inſtructus; non centum corporibus. *Ægæon* etiam appellatur, & inferorum cuſtos hic videtur eſſe, non ut cæteri gigantes pœnis damnatus, Cauſam habes, Æ. 10. 565. De *bellua Lernæ*, ſive *hydra*, quam in Lernæa Argiæ regionis in Peloponneſo palude Hercules occidit, Æ. 8. 300.

288. *Chimæra.*] Monſtrum ignivomum, cui caput leonis, pectus hirci, cauda ſerpentis: hanc dicitur Bellerophontes occidiſſe Pegaſo equo invectus, quia montem Lyciæ habitabilem reddidit: cujus in ignivomo cacumine leo-

Corripit

Hic Æneas captus repentino metu educit gladium & intentat venientibus ſtrictum illius *acumen. Et niſi ſapiens comes doceniſſet, animas* eas *leves vagari ſine corpore ſub inani ſimulacro figuræ, irrumperet, & fruſtra feriret umbras gladio. Inde* incipit *iter quod ducit ad aquas Acheruntis inferni. Ille gurges turbidus cœno & vaſta voragine, exundat, & exonerat omnem arenam in Cocytum. Charon, vector tremendus horribili ſqualore, tenet has aquas & hos fluvios: huic multa eſt in mento canities neglecta, oculi* pleni *ſunt igne, veſtis ſordida nodo* ligata *pendet ex humeris. Ipſe impellit cymbam pertica, & adjuvat velis, & tranſportat* umbras *corporum nigrâ cymbâ, jam ſenex; ſed ſenectus robuſta & vegeta eſt,* utpote *Deo. Omnis turba currebat huc effuſa ad ripas: matres & viri, & corpora fortium heliatorum privata luce, pueri, & puellæ innuptæ, & juvenes elati* in *pyras in conſpectu parentum:* tam multi, *quam multa frondes excuſſa cadunt per ſylvas primo frigore autumni; ſive quàm multa volucres congregantur ad terram ex alto mari, quando tempeſtas hyberna pellit* eas *ultra mare & mittit in plagas calidas. Stabant precantes,* ut *primi trajicerent ſpatium, & extendebant manus deſiderio ripæ oppoſitæ. Sed vector aſper nunc accipit hos, nunc illos; procul autem à ripa expellit alios. Æneas inquit (nam elſtupuit & commotus eſt tumultu) dic, ô virgo; quid ſignificat illa frequentia ad fluvium? & quid poſcunt animæ? vel quam differentiam,*

Corripit hic ſubita trepidus formidine ferrum
Æneas, ſtrictamque aciem venientibus offert,
Et, ni docta comes tenues ſine corpore vitas
Admoneat volitare cava ſub imagine formæ,
Irruat, & fruſtra ferro diverberet umbras.
Hinc via Tartarei quæ fert Acherontis ad undas.
Turbidus hic cœno vaſtaq; voragine gurges
Æſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas & flumina ſervat
Terribili ſqualore Charon: cui plurima mento
Canities inculta jacet, ſtant lumina flamma,
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit veliſque miniſtrat,
Et ferrugineâ ſubvectat corpora cymbâ,
Jam ſenior; ſed cruda Deo viridiſque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat;
Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ
Magnanimûm heroum, pueri innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum:
Quàm multa in ſylvis autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quàm multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.
Stabant orantes primi tranſmittere curſum,
Tendebantque manus ripæ ulterioris amore.
Navita ſed triſtis nunc hos, nunc accipit illos;
At alios longe ſummotos arcet arenâ.
Æneas (miratus enim, motuſque tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid vult concurſus ad amnem?
Quidve petunt animæ; vel quo diſcrimine ripas

NOTÆ.

nes erant, in radice ſerpentes, in medio paſcua capris altis aptiſſima. De *Gorgonibus* ſororibus, quarum natu maxima Meduſa ſerpentinos crines habuit, Æ. 2. 616. De *Harpyis*, Æ. 3. 211. De *tricorpore umbra Geryonis*, Æ. 7. 662.

292. *Tenues ſine corpore vitas.*] *Vitas* quidem, quia animæ ſunt immortales: *tenues*, quia ſeparatæ à corpore, & ſic à vulnerum & mortis periculo jam immunes. Cur ergo v. 260. juſſus erat Æneas ferrum ſtringere? non ſane ut umbras vulneraret; ſed meo quidem judicio, ut terreret recordatione quadam ferri & præteritorum in vita periculorum.

295. *Tartarei quæ fert, &c.*] De *Tartaro* ſimo inferorum loco, ſupra, v. 134. De *Acheronte* & *Cocyto*, infra, v. 323.

299. *Charon.*] Erebi & Noctis filius: ſic tiphraſin dictus, quod minime ſit χαίρων dens.

300. *Stant lumina flamma.*] Ita plen flamma oculi, ut veluti ex ea toti conſtare antur. Sic dicitur, Æ. 12. 408. *Stare pal lum.* Horat. Od. l. 1. 9. *Vides ut alta candidum Soracte, &c.* De *ferrugineo* colo prie ferreo, hic nigro, Ecl. 2. 18.

312. *Terris apricis.*] Soli expoſitis:

quunt, illæ remis vada livida verrunt?
breviter fata eſt longæva ſacerdos:
ſa generate, Deûm certiſſima proles,
ri ſtagna alta vides, Stygiamque paludem,
jus jurare timent & fallere numen.
mnis, quam cernis, inops inhumataque tur-
eſt:
ctor ille, Charon: hi, quos vehit, unda ſepulti.
ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
ſportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.
tum errant annos, volitantq; hæc litora circũ.
demum admiſſi ſtagna exoptata reviſunt.
titit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit,
putans, ſortemq; animo miſeratus iniquam.
ibi mœſtos, & mortis honore carentes,
ſpim, & Lyciæ ductorem claſſis Orontem:
mul à Troja vẽtoſa per æquora vectos
Auſter, aquâ involvens navemq; viroſq;
gubernator ſeſe Palinurus agebat:
Libyco nuper curſu, dum ſidera ſervat,

ha recedunt è ripa, illæ ſecant remis aquas pallidas? Sic antiqua vates breviter locuta eſt illi: fili Anchiſa, certiſſima ſoboles Deorum, cernis ſtagna profunda Cocyti, & paludem Stygiam, cujus Dii metuunt jurare & violare divinitatem. Hæc omnis turba, quam vides, eſt egena & inſepulta: vector ille, eſt Charon: hi, quos portat, unda ſunt ſepulti. Nec permittitur trajicere ripas horribiles & fluctus ſonantes, antequam oſſa repoſita ſint in tumulis. Vagantur per *centum annos & volitant circa has ripas: tunc denique recepti tranſmittunt fluvios deſideratos. Filius Anchiſa ſtetit, & continuit greſſum, agitans plurima, & miſerans animo* corum *ſortem acerbam. Videt illic triſtes, & privatos honore ſepulturæ, Leucaſpim, & Orontem ducem Lycia claſſis: quos è Troade navigantes per maria procelloſa Auſter demerſit ſimul, ſepeliens* in *aquis & na-*

minibus. Ecce Palinurus gubernator ferebat ſe ad eum: *is qui nuper in navigatione, dum ob-*

ſervat,

NOTÆ.

porro ſeptem ſuperiores verſus fere ex- ex G. 4. 473. Quod autem ait de avium in calidiores plagas; de hi- deque gruibus & ciconiis memo- 2. 319.

Cocyti ſtagna, &c.] Quinque vulgo à quod inferos fluminа ſtatuuntur. *Ache- Styx, Phlegethon, Pyriphlegethon* & nomina illa deſumpta ſunt è variis Græ- ac fluviis, quos propter noxiam a- maræ vim in inferis quoque reperiri I. *Acheron* multiplex: unus Elide, & maritima Peloponneſi regione, in influens, juxta quem inſignis eſt Plu- & Proſerpinæ cultus, ex Strabone l. 8. in Theſprotia Epiri regione, ex Acheruſia profluens, ad Cichyrum urbem, juxta l. 7. & Pauſaniam in Atticis. *Cocy-* juxta eumdem Pauſaniam, non longe ab ronte ibidem fluit, aqua inſuaviſſima. *Styx,* Arcadiæ eſt, ad urbem Nonacrin ex al- rupe ſtillans, indeque penetrato ſaxo ſcrabin fluvium delabens: tam præſentis ve- ut vaſa quælibet etiam aurea diffringat poſſit niſi equi ungula contineri. Hæc Pau- in Arcadicis. Cur autem Dii per eam ju- ſoliti ſint, diximus, G. 3. 551. *Lethe*; ſi- ut mavult Caſaubonus, fluvius *Lethes*, ge-

nitivo caſu; aut fluvius *Lethæus*: unus fuit in Portugallia, vulgo *Lima*, juxta Strabonem & Melam: alius in Africa, circa majorem Syrtim urbemque Berenycen, juxta Lucanum: alius in Bœotia, ad Lebadeam oppidum, juxta Pauſaniam in Bœoticis. *Lethæi* amnes alibi complures à Strabone numerantur, l. 14. *Phlegethon*, aut *Pyriphlegethon*, nulli quod ſciam loco aſſignatus eſt, præterquam calidis circa Avernum fontibus, ut refert Strabo ex Homero. II. Nomina hæc omnia luctuoſum aliquid ſignificant. Acheron ab ἄχος, *dolor*, & ῥέω, *fluo*. Cocytus a κωκύω, *fleo*. Styx, à στυγέω *odio proſequor*. Pleghethon aut Pyriphlegethon, à πῦρ, *ignis* & φλέγω, *comburo*. Lethe, à λήθη, *oblivio*, quod ejus epota aqua oblivionem induceret. III. De eorum in inferis ſitu pluribus diſputat Cerdanus. Hoc certiſſimum: iis nominibus promiſcue poëtas abuti, nullo admodum certo ordine: vulgo tamen dici, ex Acheronte profluere Stygem, à Styge Cocytum propagari. IV. Eridanus etiam in campis Elyſiis à Virgilio conſtruitur. Cauſam vide, v. 659.

334. *Orontem.*] Ejus mortem habes, Æ. 1. 117. De *Auſtro*, vento meridionali, Ecl. 2. 58. De *Palinuri caſu*, Æ. 5. 835.

338. *Libyco curſu.*] Non tamen mari *Libyco*, ſed *Tyrrheno*: cum è Sicilia in Italiam ſolviſſet.

Exciderat

ecciderat è puppe, lapsus in medias aquas. Postquam Æneas difficile eum agnovit ob spissas tenebras, ita alloquitur prior: ô Palinure, quis Deorum abstulit te nobis, & obruit sub medio mari? Dic, age: nam Apollo non prius inventus mihi mendax, hoc solo responso decepit mentem meam; *quando prædicebat te futurum esse salvum* per *mare, & perventurum ad litus Italicum: an illa est fides promissorum! Ille autem* respondit: *ô dux, fili Anchisæ, nec oraculum Phœbi decepit te, nec Deus mersit me mari. Nam forte cadens præceps, abstuli mecum gubernaculum multo pondere abruptum, cui commissus custos adhærebam, & quo moderabar cursum. Testor maria aspera, me nullum habuisse tantum metum pro me, quam me tua navis, destituta gubernaculo, & privata gubernatore, submergeretur, si tanti fluctus tumescerent. Auster validus sustentavit me tres noctes asperas* super *fluctibus, per vastum mare: vix die quarto vidi Italiam erectus ex altis aquis.*

Excíderat puppi, mediis effusus in undis. 33
Hunc ubi vix multa mœstum cognovit in umbr
Sic prior alloquitur: quis te, Palinure, Deoru
Eripuit nobis, medioque sub æquore mersit?
Dic, age: namque mihi fallax haud ante reperte
Hoc uno responso animum delusit Apollo;
Qui fore te ponto incolumem, finesq; canebat 34
Venturum Ausonios: en hæc promissa fides est
Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchisiade; nec me Deus æquore mersit.
Namque gubernaculum multa vi forte revulsum
Cui datus hærebam custos, cursusq; regebam, 3
Præcipitans traxi mecum. Maria aspera juro,
Non ullum pro me tantum cepisse timorem;
Quam tua ne, spoliata armis, excussa magistro
Deficeret tantis navis surgentibus undis. 35
Tres Notus hybernas immensa per æquora noctes
Vexit me violentus aquâ: vix lumine quarto
Prospexi Italiam, summa sublimis ab unda.
Paulatim adnabam terræ, & jam tuta tenebam
Ni gens crudelis madida cum veste gravatum,
Prensantemq; uncis manibus capita aspera monti
Ferro invasisset, prædamque ignara putâsset. 36

Paulatim adnatabam ad *terram, & jam attigeram tuta* loca: *nisi natio inhumana appetisset me gravatum ob vestem humidam, apprehendentem curvis manibus acuta cacumina rupis; & malesana existimâsset* me esse *prædam.*

NOTÆ.

Ita tamen Poeta locutus videtur, quia à Libya in Italiam Æneas navigans, in Siciliam deflexerat. De *Libya*, Æ. 1.162. Expressum est hoc Palinuri cum Æneâ, colloquium ex Homero, Odyss. 11. ubi simile quid dam est inter Ulyssem & Elpenora.

346. *Ausonios.*] De iis Italiæ populis, Æ. 3.171. De *Cortina Phœbi*, loco unde oracula reddebantur. Æ. 3.92.

348. *Nec me Deus æquore mersit.*] Aliqui sic interpungunt: *nec te Phœbi cortina fefellit, nec me: Deus æquore mersit:* nam à Somno reipsa fuerat submersus. Alii communem retinent continuumque verborum sententiam: aiuntque, ex opinione Palinuri Phœbantem illum fuisse, non Deum, cujus fusu somno se dederit. De *Noto* sive *Austro*, meridionali vento. Ecl. 3. 58.

353. *Excussi magistro.*] Commutatio: id est, *unde magister excussus erat.* Sic infra, v. 507. *Nomen & arma locum servant:* id est, *locus servat arma.* Et E. 5. 149.

355. *Hybernas noctes.*] Ver tamen erat æstati proximum, ut liquet ex Æ. 5. 46. Igitur hic pro tempestate & maris asperitate sumitur, ut Æ. 1. 120. *Notus*, sive *Auster*, ita meridie, Æ. 2. 58.

356. *Lumine quarto.*] *Die quarto.* In Cæcinâ pro Rabirio Postumo, 29. vertit ex Euripide Medea versum his verbis: *Si te secundo lumine hic offendero, moriere.*

358. *Terræ, & jam tuta tenebam.*] Quod ita erat, ut impleta videretur fides oraculorum quæ ambigua solebant esse. Non tamen hoc in Æneide, quonam oraculo promissus Æneas fuerit Palinuri appulsus in Italiam.

359. *Gens crudelis.*] *Lucania, Italiæ* pop ad meridiem vicini Brutiis, ad septentrionem Apulis & Picentinis: ad occidentem Tyrrheno mari, ad orientem sinu Tarentino definit nunc *Basilicata*, & pars principatus ulterioris in regno Neapolitano.

361. *Prædam.*] Naufragum divitem, in quo spolian lo multum lucri facere possent. De Æ. 1. 271.

Nunc me fluctus habet, verſantq; in litore venti.
Quod te per cœli jucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iüli;
Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terrã
Injice, namque potes; portuſq; require Velinos:
Aut, ſi qua via eſt, ſi quam tibi Diva creatrix
Oſtendit (neque enim, credo, ſine numine Divûm
Flumina tanta paras Stygiamq; innare paludem)
Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas,
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.
Talia fanus erat, cœpit cum talia vates:
Unde hæc, ô Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas amnemq; ſeverum
Eumenidũ aſpicies? ripamve injuſſus abibis?
Ne fata Deûm flecti ſperare precando.
Sed cape dicta memor, duri ſolatia caſus.
Nam vicina finitimi longe lateque per urbes
Prodigiis acti cœleſtibus, oſſa piabunt,
Et tumulum tumulũ, & tumulo ſolemnia mittent:
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulſuſque parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluvioq; propinquãt.
Nam quos jam inde ut Stygia proſpexit ab unda
Per tacitum nemus ire pedemq; advertere ripæ;

Nunc fluctus tenent meum cadaver, & venti jactant ad litus. Id vero *precor te, per gratam lucem cœli & aëris, per patrem, per ſpem Aſcanii creſcentis; libera me his malis, ô* dux *invicte: vel tu impone mihi terram, quandoquidem potes; & pete portum Velinum: vel tu prabe manum* mihi *miſero, & trahe me tecum trans fluvium, ut ſaltem poſt mortem quieſcam in tranquillis ſedibus: ſi eſt aliquis modus, ſi Dea mater* tua *tibi monſtravit aliquem; non enim, ut exiſtimo, ſuſcipis trajicere tantos fluvios & paludem Stygiam abſque auctoritate Deorum. Talia locutus erat, cum Sibylla incepit talia, ô Palinure, unde eſt tibi deſiderium tam impium? Tu inſepultus videbis aquas Stygias, & fluvium terribilem Furiarum? & exibis in ripam* alteram *ſine juſſu* Deorum? *Ceſſa ſperare fata Deorum poſſe mutari orando. Sed accipe memor* mea *verba,* ad *ſolatium acerba calamitatis. Nam vicini* Lucaniæ *populi, coacti monitis cœleſtibus, placabunt eſſa* tua *longe & late per urbes, & erigent* tibi *ſepulcrum, & ferent munera ſepulcro*

erit ſervabit perpetuum nomen Palinuri. Cura ejus *ſedata* ſunt *his verbis, & dolor tantiſper lætè mæſto corde: latatur* ob *terram ſui nominis. Igitur perficiunt iter inchoatum, & accedunt flumen. Quos quando vector jam inde ab amne Stygio vidit ambulare per ſylvam ſilentem, & propiùs ripam* ad *litus;*

NOTÆ.

9. *His malis.*] Cum enim centum annos errabundi: nec tam cito admittebantur in Elyſium, nec niſi tardius in alia corpora revertebantur, v. 720, 724.

10. *Terram Injice.*] Genus erat ſepulturæ, cadaver ſpargebant, cum quis in cadaver incidiſſet: id enim nefas relinquere non ſepultum habebatur, quod terræ injicio erat expiandum. Idem injiciendi pulveris mos etiam Græcis fuit.

11. *Portus Velinos.*] Non longe ab urbe *Velia* in littore Lucaniæ, inter promontoria, Poſitanum & Palinurum. Qui tamen Palinurus commodiùs portum potuit Velinum? cum Velia multo anno poſt Æneam amplius ſexcentesimo, regnante Rege Romanorum Servio Tullio, condita ſit. Reprehenditur eo nomine Virgilius Sygino apud Gellium. Sed præterquam quod poëtis omnibus familiaris eſt & communi licita temporis anticipatio, præſertim in re obſcuriore, ut notavimus, Æ. 3. 707. non leviter eum defendit Alciatus, cum ait, non urbem hic appellari, ſed litus ac fluvium, à quo nomen urbi inditum eſſe Stephanus teſtatur. Ea nunc exciſa eſt; propre *Caſtel a mar della brucca.*

374. *Amnemque ſeverum Eumenidum.*] Severum quidem omnibus, ſed præcipue tibi, ſi contra fas ante centum annos eum trajicere volueris: aderunt enim tibi tum ultrices Furiæ, Eumenides, de quibus, Æ. 4. 469. G. 3. 552. De *Stygе*, ſupra, v. 223.

379. *Prodigiis acti, &c.*] Hoc Servius ait petitum ex hiſtoria; & Lucanos ob inhumanam Palinuri cædem peſtilentia vexatos, conſulto oraculo accepiſſe placandos eſſe ejus manes: quare & lucum ipſi dicaverunt, & tumulum ad meridiem Veliæ erexerunt in promontorio, cui ab eo tempore Palinuri nomen fuit.

Sic

sic primus adoritur eos verbis, & ultra increpat: quicunque es, qui accedis armatus ad fluvios nostros, age, dic cur venias: & jam ex isto loco siste gradum. Hac sedes est umbrarum, Somni & Noctis somnifera: non licet vehere cymbâ Stygiâ corpora viventia. Nec vero gaviſus sum me transmisisse per hanc paludem Herculem huc *venientem; nec Theseum, & Pirithoum: quamvis orti essent Diis, & insuperabiles robore. Ille manu deduxit in catenas infernum canem à solio ipsius Plutonis, & traxit eum trepidantem: Hi aggressi sunt extrahere Reginam è lecto Plutonis. Adversus hac ita locuta est breviter Sibylla Apollinea: nullæ hic sunt insidiæ tales, desine turbari, nec arma* ista *minantur vim:* per nos *licet,* ut *magnus custos in antro semper latrans terreat umbras incorporeas; licet,* ut *Proserpina pudica teneat januam patrui* sui. *Æneas Trojanus, illustris pietate & fortitudine, descendit ad patrem* suum *in profundas umbras. Si te nulla species tanta pietatis commovet,*

Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias: jam istinc & comprime gressum.
Umbrarum hic locus est, Somni, Noctisq; soporæ:
Corpora viva nefas Stygiâ vectare carinâ.
Nec vero Alciden me sum lætatus euntem
Accepisse lacu; nec Thesea, Pirithoümque,
Diis quanquam geniti, atq; invicti viribus essent.
Tartareum ille manu custodem in vincla petivit,
Ipsius à solio Regis traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breviter fata est Amphrysia vates:
Nullæ hic insidiæ tales, absiste moveri;
Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antro
Æternum latrans exangues terreat umbras;
Casta licet patrui servet Proserpina limen.
Troïus Æneas, pietate insignis & armis,
Ad genitorem, imas Erebi descendit ad umbras.
Si te nulla movet tantæ pietatis imago,

NOTÆ.

392. *Alciden.*] De eo Herculis nomine, Æ. 5. 414. De *Theseo* & *Pirithoo*, infra, v. 618. *Diis geniti.* Hercules Jove: Theseus, Ægeo quidem; sed juxta fabulas, Neptuno: Pirithous Ixione, ut vulgo putatur; sed ut est apud Homerum, Iliad. 14. 318. Jove, & Dia ipsius Ixionis uxore; cui, ut addunt alii, Jupiter in equum transformatus circumcurrendo vim intulit, unde nomen inditum Pirithoo, à περὶ *circum*, & θοὸς, *celer.*

395. *Custodem, &c.*] *Cerberum* canem: qui quidem non ad *solium* Plutonis, sed in ipso aditu inferorum est. Quare vel putandus est canis ad ipsum usque domini solium Herculis metu refugisse, indeque abstractus fuisse: vel solium, pro toto regno ac ditione Plutonis accipiendum est. De *Cerbero*, v. 417. De *hoc Herculis facto*, Æ. 8. 296.

397. *Dominam Ditis thalamo.*] *Dominæ* vocantur ab amatoribus amicæ: Horat. Od. l. 2. 12, 13. *Me dulcis dominæ Musa Licymniæ cantus, &c.*] Etiam à maritis uxores: Sueton. in Claudio 39. *Occisa Messalina, paulo post quam in triclinium decubuit, cur domina non veniret, requisivit.* Et singulariter Proserpina *domina* dicitur, ut sæpe occurrit apud Pausaniam in Arcadicis: Καὶ τῇ Δεσποίνῃ Δώσιν ἱερεῖα οἱ Ἀρκάδες: *At dominæ mactant victimas Arcades.* Cum autem *Diis* proprie dicatur de Plutone, ut diximus ad v. 4. 467. ideo melius hic legendum putem, *Diis thalamo*, quam *Dominam Ditis. De thalamo*, supra, v. 280. De hoc *Theseï & Pirithoï* sale, infra, v. 618.

398. *Amphrysia vates.*] *Apollinea*: quia Apollo ipse vocatur. *Pastor ab Amphryso*, fluvio Thessaliæ, ubi Apollo greges pavit, vide G. 3.

402. *Servat Proserpina limen.*] Non persuadet Cerdanus, honestas olim fœminas ad januam domorum, more meretricio, sedisse, licet multa in eam rem congerat. Imo mihi persuasissimum est, tam apud Græcos, quam apud Romanos arctam fuisse mulierum custodiam; easque domum interiorem tenuisse, non januam. Igitur hic *servare limen*, explico *januam clausam tenere*: quod tuto facere Proserpina poterit; cum Æneas ea mente non venerit, ut aditum sibi adeo perrumpat. Quamquam & hæc potest esse verborum sententia: *Adeo non irrumpet Æneas in Proserpinæ thalamum; ut etiam in ipso domus limine stare illa casta quidem & secura possit. Proserpina.*] Cereris filia ex Jove: unde Pluto frater Jovis, ipsius & maritus & *patruus* est. Ita *bus*: vel Deus, vel locus inferorum profundus, Æ. 4. 509. *Juga*, scamna nautica, Æ. 5. *Fori*, tabulata navis, Æ. 4. 605. G. 4. 250.

Aramum hunc (aperit ramum qui veſte latebat)
Agnoſcas. Tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo poſt tempore viſum,
Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxatq; foros: ſimul accipit alveo
Ingentem Æneam. Gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem.
Tandē trans fluvium incolumes vatemq; virumq;
Informi limo glaucaque exponit in ulva.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates, horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam & medicatis frugibus offam
Objicit: ille fame rabidâ tria guttura pandens,
Corripit objectam, atque immania terga reſolvit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum, cuſtode ſepulto,
Evaditq; celer ripam irremeabilis undæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exortes, & ab ubere raptos
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo:
Hos juxta, falſo damnati crimine mortis.

ſaltem agnoſce hunc ramum: & oſtendit ramum qui tegebatur veſte. Tunc corda Charontis *quieverunt ab ira tumida. Nec plura his* dicta ſunt. *Ille admirans munus venerabile fatalis rami,* quod *videbat poſt longum tempus, appellit nigram navem, & accedit ad ripam. Deinde ejicit alias animas, quæ ſedebant in ſcamnis longis, & evacuat rabulata: ſimul admittit in cymbam magnum Æneam. Cymba compactilis gemuit ſub onere, & libit per rimas multum aqua. Denique tranſmittit ultra fluvium ſalvos Æneam & Sibyllam in fædo limo & viridi herba. Magnus Cerberus ſonat per hanc regionem latratu e tribus gutturibus* erumpente, *decumbens vaſtus in ſpelunca oppoſita. Sibylla animadvertens colla* Cerberi *jam rigeſcere ſerpentibus, projicit huic placentam conditam melle & frugibus præparatis. Ille aperiens tria guttura, præ fame furioſa, devorat* hanc *projectam, & proſtratus humi deſicit vaſtis membris, & quantus* eſt *porrigitur* per *totam ſpeluncam. Cuſtode ſepulto, Æneas occupat introitum, & pervadit promptus ripam fluvii, unde non redditur. Statim voces auditæ* ſunt, *& magnus vagitus, & animæ infantum plorantes ſub primis prius, quos dies funeſta eripuit, privatos jucundâ vitâ & abſtractos ab ubere, & demiſit morti immaturæ. Juxta hos* ſunt, qui *addicti* ſunt *morti* ob *injuſtam calumniam.*

NOTÆ.

421. *Alveo.*] Non fluvii, ſed cymbæ. Ita Livius l. de Remo & Romulo cymbæ impoſitum *alveum fluitantem, quo exportati erant puerperæ in ſicco aqua deſtituiſſet.*

423. *Cymba Sutilis.*] Conſtat cymbas apud plerasque nationes è corio pellibuſque conſutis fieri. Neque tamen inde exiſtimo infirmam illam cymbam fuiſſe: ſed tantum ex eo more verbum *ſuere* traductum eſſe ad fabricam compagemque lignearum etiam navium, qualis hæc fuit: ſicut & verbum *texere*, quia è juncis paſſim aliquæ contextæ fuerunt.

424. *Ulva.*] Herba paluſtris, abſque certo nomine.

427. *Cerberus.*] Canis infernæ januæ cuſtos. Dicitur *Cerberus*, quaſi κρεοβορος *carnivorus*. Deſcribitur ab Apollodoro cum tribus capitibus, draconis cauda, tergore variis ſerpentum capitibus ſparſo. Idcirco *latratu trifauci* ululat; & dicuntur ejus *colla horrere colubris*. Heſiodus tamen in Theogon. quinquaginta ipſi capita tribuit.

429. *Melle ſoporatam, &c.*] *Offa*, pultis ſpecies fuit, ex edulibus rebus diverſis miſtis ſubactisque confectæ: μάζα Græcis dicta eſt, unde Latinis *maſſa*: eratque primo ex farina, aqua & oleo: mox majori luxu condita etiam fuit, papavere, lacte, ficis, melle, quod ſacchari loco veteribus erat. *Fruges*, itaque erant farra ſive farina, & papaveris ſemina quorum uſum in bellariis jam notavimus, Æ. 4. 486 *Medicatæ* erant, id eſt temperatæ & ſimul maceratæ. *Soporatam* dixit, id eſt vi ſoporifera præditam: quæ quamvis non inerat melli, inerat tamen papaveri & aliis frugibus. Quare fruſtra legit Turnebus *ſoporatam*: quæ Vox eſt ſequioris ætatis ſcriptorum, Ammiani, Tertulliani; cum *ſoporarium* eo ſenſu jam dixerit Virgilius, Æ. 855. *vique ſoporatum Stygia*. Mellita autem ſolita dari canibus & feris, notat Cerdanus ex Apollonio & Philoſtrato.

Nec

Nec vero assignantur illæ sedes absque sorte, absque judice. Minos inquisitor agitat urnam: ipse cogit cœtum umbrarum, & discutit vitam ac scelera. Deinde tristes occupant vicina loca, qui innocentes intulerunt sibi mortem propria *manu, & pertesi luminis prodegerunt animas. Quam vellent nunc in superis auris tolerare & paupertatem & labores difficiles! Fata* id *prohibent, & palus odiosa implicat tristibus aquis, & Styx novies circumflua detinet. Nec longe hinc ostenduntur patentes in omnem partem campi lugentes: ita appellant illos nomine. Hic occultæ semitæ abscondunt* eos *quos durus amor absumsit crudeli veneno, & sylva myrtea undique tegit* eos, *nec sollicitudines deserunt post ipsam mortem. His locis videt Phædram, & tristem Eriphylen*

Nec vero hæ sine sorte datæ, sine judice sedes
Quæsitor Minos urnam movet: ille silentum
Conciliumque vocat, vitasque & crimina discit.
Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi letum
Insontes peperêre manu, lucemque perosi
Projecêre animas. Quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem & duros perferre labores!
Fata obstant, tristique palus inamabilis unda
Alligat, & novies Styx interfusa coërcet.
Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
Lugentes campi: sic illos nomine dicunt.
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylva tegit; curæ non ipsa in morte relinquunt.
His Phædrã Procrinq; locis, mœstamq; Eriphylen

NOTÆ.

431. *Hæ sine sorte datæ.*] De sortibus in judiciis diversus mos fuit Græcorum ac Romanorum. Apud Romanos in urnam conjiciebantur, vel nomina judicum ut sorte eligerentur ad singulas causas: vel, juxta alios, ipsa causarum nomina. ut, quo quæque ordine disceptanda esset, sorte statueretur. Apud Græcos urnæ statuebantur duæ in quas singuli judices calculum sortemque, vel damnantem, vel absolventem, conjiciebant. Dubitatur quo more judicia peragi apud inferos Virgilius velit. Enimvero unus vedetur Minos hic esse judex, ut mox dicemus; ergo minime opus erat judices sorte ducere. At neque varii erant calculi, cum unus esset judex, ideoque duplex omnino calculus; & *urna* hic notatur unica, eaque *moveri* dicitur, quod in colligendis calculis non usurpatur, sed in miscendis. Igitur omnino urnam & sortes hic adhiberi puto ad causarum ordinem statuendum: quod Budæus in more Romano, fuisse contendit, quicquid contra Nannius aliique afferant recentiores.

Sine judice.] Judices inferorum tres præcipui statuuntur, *Minos*, *Rhadamanthus*, *Æacus*. De *Minoë* jam diximus, v. 14. *Rhadamanthus*, hujus frater fuit, ambo Jovis & Europæ filii: & Minos quidem Cretensibus leges primus dedisse dicitur, Rhadamanthus earum observationem curasse: ita enim Plutarchus in Theseo. *Æacus* Jovis item filius fuit ex Ægina, Pelei pater & Achillis avus, de quo Æ. 1. 103. Hi tres ob justitiæ severitatem in inferis judicandi munere donati sunt à poëtis. Ac præcipua dignitas penes Minoa, cui soli sceptrum aureum ab Homerro datur, Odyss. 11. 567. Virgilius mentionem de Æaco nullam facit, Rhadamanthi sedem in impiorum carcere collocat, rum speciem ac modum unicuique v. 566. Hic solum statuit Minos, sedes pro merito singulis assignans autem discutiunt nonnulli, an quæstoris prætoris Romani munus hic gerat; bitror inutile.

436. *Quam vellent, &c.*] Ex sententia nis: qui ait eos in inferis graviter puni sibi mortem intulerunt; & vulgo animas teneri cupiditate corporis; ut infra vide 721, 724. De *Styge*, supra, v. 323.

443. *Myrtea Sylva.*] Quia myrtus sacra neri, Ecl. 2. 54. E. 7. 62. *Novies* interdu dicitur, id est sæpius.

445. *Phædram.*] Minois filiam, Thes rem, quæ privigni Hippolyti amore ab eo repulsa, cum cum apud maritum lato sibi stupro accusasset, eique mor ideo illatam audivisset, laqueo vita Seneca in Hippolyto.

Procrin.] Erechthei Athenienſium rex uxorem Cephali. Hic ad explorandam fidem, cum dissimulato habitu pudicissolliciтasset muneribus, ac prope exprobratâ ei perfidiâ, rediit tamen in gratiam. Sed illa cum audisset Cephalum tu fessam Auram in umbra interdum invocare, suspicata amicæ alicujus hoc esse nomen, deprehenderet, latuit inter frutices: commotis, Cephalus feram ratus esse, eam incautus occidit. Ovid Metam.

Eriphylen.] Amphiarai, vatis Argivi, rem. Is cum sciret se Thebano adversus clem bello periturum, latere constituit. Cru

delis nati monſtrantem vulnera cernit,
dnenque, & Paſiphaën. His Laodamia (neus,
mes; &, juvenis quondam, nunc fœmina, Cæ-
ſus & in veterem fato revoluta figuram.
r quas Phœniſſa recens à vulnere Dido
bat ſylva in magna : quam Troïus heros
rimum juxta ſtetit, agnovitque per umbram
uram ; qualem primo qui ſurgere menſe
videt aut vidiſſe putat per nubila lunam ;
miſit lacrymas, dulciq; affatus amore eſt :
lix Dido ! verus mihi nuncius ergo
ctat; extinctam ferroque extrema ſecutam ?
heu tibi cauſa fui ! Per ſidera juro,
ſperos, & ſi qua fides tellure ſub ima eſt,
us, regina, tuo de litore ceſſi.
me juſſa Deûm, quæ nunc has ire per umbras,
loca ſenta ſitu cogunt noctemque profundam,
iis egêre ſuis : nec credere quivi,
tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
gradum, teq; aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
fugis ? extremū fato quod te alloquor, hoc
ſtus Æneas ardentem & torva tuentem

oſtendentem plagas acceptas *à crudeli filio, & Evadnen, & Paſiphaën : Laodamia ſocia eſt illarum ; & Caneus olim juvenis, modo iterum fœmina & reverſa in antiquam formam per fatum. Inter quas Phœnicia Dido recens poſt vulnus ſibi inflictum vagabatur in magno nemore. Ut primum Trojanus heros ſtetit prope, & agnovit eam inter tenebras obſcuras ; qualem aliquis videt aut putat vidiſſe Lunam oriri inter nubes ineunte menſe ; effudit lacrymas, & præ ſuavi amore locutus eſt : miſera Dido ! ergo verus nuncius ad me venerat, te mortuam, & gladio paſſam ultima fata. Heu ! tibi auctor fui mortis. Juro per aſtra, per Deos ; & ſi aliqua eſt fides ſub terra profunda, exivi nolens è tuo litore, ô Regina. Sed mandata Deorum, quæ cogunt me nunc ire per has umbras, per loca horrida ſqualore & tenebras profundas, expulerunt me auctoritate ſua. Nec potui credere me tibi allaturum eſſe tantum dolorem abitu meo. Contine greſſum,*

ſubtus te conſpectui meo. Quem fugis ? hoc eſt ultimum tempus, *quo tecum loquar* per fa-
tus mulcebat verbis talibus animum iratæ & aſperæ intuentis,

NOTÆ.

Argivorum rege, vel juxta alios à Poſidonis Abanti genero, Eteoclis fratre, corrupta monilis dono Eriphyle, maritum prodidit : ad bellum coactus proficiſci, dum fortiter terræ hiatu cum curru hauſtus eſt. Ultus mariti mandato ab Alcmæone filio confecta. Ita plerique narrant, alii aliter. Illum inter amantes à Virgilio ſtatuatur, ſatis eſt eam non ſolo monilis dono, ſed ſtuprum ſuiſſe corruptam.

Evadnen.] Martis filiam, uxorem Capanei Argivi : quæ, cum eodem bello occiſus fuiſſet marito, & funus ejus celebraretur, in ejus rogum inſiliit. De *Paſiphaës* amoribus, ſupra, Ecl. 6. 46.

Laodamia.] Acaſti filia, uxor Proteſilai, unius è Græcis principibus, qui primus Græcorum bello Trojano periit, occiſus ab Hectore. Hujus mortem cum accepiſſet uxor, dolore confecta eſt, ut ejus umbram ſibi liceret intueri : quam cum impetraſſet, in amplexibus animam exhalavit.

Caneus.] *Canis*, Elati Lapithæ filia, à Neptuno in ſtupri mercedem obtinuit, ut mutaretur in virum & ferro vulnerari non poſſet. Hinc tantam in ſuperbiam, ac Deorum contemptum proceſſit, ut haſtam ſuam adorari à ſubditis vellet : ideo iratus Jupiter pugnantem eum adverſus Centauros arborum ſtipitumque acervo opprimi voluit. Dicitur fato & voluntate Deorum ad priſtinum ſexum poſt mortem rediiſſe : ut ſic in pœnam impietatis utroque Neptuni dono ſpoliaretur. De *Phœniſſa*, Sidonia, Tyria, Æ. 1. 450. De *Didonis* vulnere, Æ. 4. 663.

462. *Loca ſenta ſitu.*] *Sentis* eſt ſpina : ſic dictus, quia quamprimum à tangentibus ſentitur : hinc *ſenticoſus*, & *ſentus*, aſper, horridus. Terentius in Eunuch. Act. 2. ſc. 2. v. 5. *Video ſentum, ſqualidum, agrum, annis panniſque obſitum. Situs* eſt caries, mucor, ſqualor, ex humore parietibus adhæreſcens. *Aſpectu* pro aſpectui, dativus contractus, Ecl. 5. 29.

466. *Extremum fato, &c.*] Neque enim amplius me vivum mortuumque videre poteris : non vivum quia pauculæ tantum horæ mihi ad hæc inviſenda loca Deorum voluntate ac fato conceſſæ ſunt : non mortuum, quia ſors mea fatumque bellatoris aliis inferorum ſedibus me addicit.

467. *Torva tuentem .... ſolo fixos oculos .... averſa.*] Diſtingue tempora : primo enim torve aſpexit, mox ſolo fixit oculos, tum denique averſit

& conabatur ei *movere lacrymas. Illa inversa tenebat oculos defixos* in *terram. Nec magis movetur* secundum *faciem ab usque principio sermonis, quam si stet lapis durus, aut rupes Marpesia. Denique abstulit se, & fugit inimica in sylvam umbrosam: ubi prior maritus Sichæus respondet illi sollicitudine, & æquat amorem ejus. Nihilominus Æneas commotus acerba* ejus *morte, longe sequitur euntem plorans & miseretur* ejus. *Inde persequitur iter concessum: & jam attigerant campos extremos, quos separates incolunt* viri *insignes bello. Hic occurit illi Tydeus, hic Parthenopæus illustris armis, & umbra Adrasti pallidi. Hic Trojani valde deplorati inter vivos, & occisi* in *præliis. Quos omnes ille videns longa serie suspiravit: & Glaucum, & Medontæ. & Thersilochum, tres filios Antenoris, & Polybœten sacerdotem Cereris, & Idæum adhuc currus adhuc arma tractantem. Anima plurima circumstant* ad *dextram & sinistram: Nec sufficit vidisse semel* Æneam: *delectat* ipsas *remanere diu,*

Lenibat dictis animum, lacrymasque ciebat.
Illa solo fixos oculos aversa tenebat:
Nec magis incepto vultum sermone movetur,
Quàm si dura silex aut stet Marpesia cautes.
Tandem proripuit sese, atque inimica refugit
In nemus umbriferum: conjux ubi pristinus illi
Respondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Æneas casu percussus iniquo,
Prosequitur lacrymās longe, & miseratus euntē est.
Inde datum molitur iter: jamque arva tenebant
Ultima, quæ bello clari secreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis
Parthenopæus, & Adrasti pallentis imago.
Hic multum fleti ad superos, belloque caduci
Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cerneas,
Ingemuit: Glaucumq; Medontaq; Thersilochūq;,
Tres Antenoridas: Cereriq; sacrum Polybœten,
Idæumq;, etiam curru, etiam arma tenentem.
Circumstant animæ dextra lævaque frequentes.
Nec vidisse semel satis est: juvat usque morari,

NOTÆ.

vel *aversa*, non ad oculos, sed ad animum infensum refertur, ut Æ. 4. 362.

471. *Marpesia cautes.*] Mons marmoreus in insula Paro, una è Cycladibus, de qua Æ. 3. 126. juxta Stephanum. Aut juxta Jornandem, Caucasi montis pars, ab Amazonum regina Marpesia quæ illic aliquando habitavit. De *Sichæo*, Æ. 1. 347.

479. *Tydeus, &c.*] Duces occurrunt belli Thebani, pro Polynice adversus Eteoclem fratrem. *Tydeus* Œnei Ætolorum regis filius, Adrasti Argivorum regis filiam uxorem duxit, alteram Polynices. Pro Polynice legatus de repetendo regno ad Eteoclem Thebas missus, ab eo insidiis appetitus, viros quinquaginta solus superavit. Hinc reversus, & ad obsidionem urbis cum Adrasto & Polynice regressus, à Menalippo Thebano vulneratus occubuit. Diomedis pater fuit, qui inde *Tydides* appellatur, Æ. 1. 101.

480. *Parthenopæus & Adrasti, &c.*] *Parthenopæus*, Atalantæ & Meleagri filius, Arcadibus imperavit: reversus ex Thebano bello incolumis, ad Trojam deinde occubuisse dicitur. *Adrastus* rex Argivorum, socer Tydei & Polynices: qui magno amisso exercitu obsidionem Thebarum omittere coactus est, & in patriam fugienti similis redire, unde *pallens* hic dicitur.

481. *Caduci Dardanidæ.*] De *Dardanidis*, Trojanis, Æ. 1. 239. *Caduci*, mortui, cadentes: unde *cadavera*, & *caducum fulmen* apud Horat. l. 3. 4. 44.

483. *Glaucumque, &c.*] Versus ex Homero expressus, qui tres illos duces enumerat inter Trojanorum auxiliatores, Iliad. 17. 216. Δαΐκόν τε, Μηδόντά τε, Θερσίλοχόν τε. Unde arguas Naucimbænum, qui suspicatur *Medma* legendum esse, quia Medontis nullam inter Trojanos fieri mentionem meminit. *Glaucus*, Hippolochi filius, Bellerophontis nepos, Lycoorum dux cum Sarpedone. Is in auxilium Trojanis venit, & cum Diomede congressus, inita amicitia cum eo arma aurea æreis commutavit, Iliad. 6. 119. Hic quando obierit, non liquet. *Thersilochus*, inter duces Pæonum, ex Macedonia & Thraciæ confini, occisus est ab Achille, Iliad. 21. 209. *Tres Antenoridas*, Antenoris filios, Iliad. 11. 59. Τρεῖς Ἀντηνορίδας· ibidemque appellantur, Polybus, Agenor, Acamas, qui ad pugnam Hectoris & Æneæ socii descenderunt. Polybœtes, apud Homerum inter Trojanos non reperitur; sed inter Græcos, *Polypœtes*, Pirithoi filius. De *Cerere*, Ecl. 5. 79. *Idæus* auriga fuit & armiger Priami regis, de quo Iliad. 24. 470.

Et

Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſas.
Aggregat Danaûm proceres, Agamemnoniæq; phalanges,
Ut vidêre virum fulgentiaq; arma per umbras, 490
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ut quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor fruſtratur hiantes.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deïphobum vidit, & lacerum crudeliter ora; 495
Ora, manuſque ambas, populataq; tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeo agnovit pavitantem, & dira tegentem
Supplicia; & notis compellat vocibus ultro: (cri,
Deïphobe armipotens, genus alto à ſanguine Teu-
Quis tam crudeles optavit ſumere pœnas? 501
Cui tantum de te licuit? Mihi fama ſupremâ
Nocte tulit, feſſum vaſta te cæde Pelaſgûm
Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis acervum.
Ipſe etiam tumulum Rhœteo in littore inanem
Conſtitui, & magna Manes ter voce vocavi. 506
Nomen & arma locum ſervant. Te, amice, nequivi
Conſpicere, & patriâ decedens ponere terrâ.
Ilioneus Priamides: nihil, ô tibi, amice, relictum eſt:
Omnia Deïphobo ſolviſti, & funeris umbris: 510

& admovere pedem propius, & petere cauſas cur venerit: Sed duces Græcorum, & turma Agamemnonis, quando viderunt Æneam & arma ſplendentia inter tenebras: cæperunt remere magno timore: pars obvertere dorſum, quemadmodum olim cucurrerunt ad naves: pars emittere parvam vocem, clamor inceptus fallit hiantes. Atque hic vidit Deïphobum, filium Priami, diſcerptum omnibus membris, immaniter laceratum circa os: circa os, & utramque manum, & tempora ſpoliata ſectis auribus, & naſum truncatum indecoro vulnere. Itaque difficile agnovit trementem, & occultantem turpes plagas; & prior alloquitur eum voce cognita: ô Deïphobe bellicoſe, ſoboles è nobili ſanguine Teucri: quis auſus eſt exigere de te tam dirum ſupplicium? cui tantum licuit contra te? Rumor pertulit mihi, te ultima nocte Trojæ laſſum multa ſtrage Græcorum obiiſſe ſuper cumulum confuſorum cadaverum. Tunc ego ipſe erexi tibi in litore Rhœteo ſepulcrum vacuum, & vocavi ter magno clamore animam tuam: locus ſervat nomen & arma tua. Non potui, ô amice videre, & abiens tumulare in patria tellure. Tum vero filius Priami dixit: nihil præterijſti, ô amice: omnia exhibuiſti officia Deïphobo, & umbræ cadaveris.

NOTÆ.

489. *Agamemnoniaque phalanges.*] *Phalanx*, quæ proprie Macedonum fuit, conſtans octo millibus, qui conſertis clypeis preſſiſſimis pugnabant. Hic pro quolibet agmine a multitudine ſumitur. De *Danais*, Æ. 1. 30. *Agamemnone*, Græcorum ad Trojam duce, 1. 54.

491. *Ut quondam petiere rates.*] Achille, propter captam ſibi ab Agamemnone Briſeida, Græcorum exercitu abſente: Trojani Græcos ignibus ad naves uſque fugaverunt, Homero duce, Iliad. 15. 326.

494. *Deïphobum.*] Priami filium, poſt mortem Paridis Helenæ maritum, Æ. 2. 310. De *Helena*, quam ſumus, Æ. 1. 654. cætera infra, v. 511. *Laceratum ab ea Deïphobo*, Æ. 2. 567. Et ſic eum Menelao necatum eſſe teſtatur Dictys Cretenſis.

499. *Quis tam crudeles optavit ſumere pœnas, &c.*] De eo, Æ. 1. 239. *Pelaſgûm*, Græcorum, Æ. 1. 628. *Rhœteum* & *Sigeum*, duo Promontoria fuere duo, in Helleſponto eminentia: in Rhœteo ſepulcrum Ajacis, in Sigeo ſepulcrum Achillis fuit. At quia loca ea a Græcis tenebantur, cum inde fugit Æneas, exiſtimo *Rhœteum* hic ſumi pro toto Troadis litore, cujus in parte meridionali clam Æneas claſſem ædificavit, apud Antandrum, Æ. 3. 6.

505. *Tumulum inanem, &c.*] *Honorarium*, qualis ſtatuebatur iis, quorum corpora haberi non poterant: idque ſufficiebat, ut humati dicerentur, & eſſent à centum annorum errore liberi. De *inclamatione* ad ſepulcrum diximus in funere Polydori, Æ. 3. 62.

507. *Nomen & arma, &c.*] Commutatio: pro, *locus ſervat nomen & arma*. Porro *arma* vel *ſculpta* intelligit in tumulo: vel *vera*, olim forte dono Æneæ data à Deïphobo ſervataque, ut Æ. 1. 654. pallam Helenæ, & ſceptrum Ilionæ. *Nomen* autem Deïphobi illi loco inditum fuiſſe non jam liquet ex ullis ſcriptoribus. *Te amice.*] *Te*, omiſſa eliſione, corripitur more Græcorum, ſequente vocali.

510. *Funeris umbris.*] *Funus*, non pro ſacris ac cæremonia funebri, ſed pro ipſo cadavere hic ſumitur: ut Æ. 9. 491. *Quæ nunc artus, avulſaque membra, & funus lacerum tellus habet.*

Sed ſors mea & perniciosum crimen Helenæ *Lacedæmoniæ obruerunt me his pœnis : illa reliquit* mihi *hæc inſignia. Scis enim quomodo traduxerimus ultimam noctem in falſa lætitia ; & oportet* nos *nimis recordari : Quando equus fatalis venit aſcenſu ſuper alta Pergama, & gravidus induxit in utero milites armatos. Illa fingens choreas, ducebat circa ſacra Bacchi* fœminas *Phrygias furioſas : ipſa in medio attollebat magnam taedam, & ex alta arce invitabat Græcos. Tunc funeſtus lectus tenebat me fatigatum curis & obrutum ſomno : & jucunda ac profunda quies, ſimiliſque morti tranquillæ, oppreſſit me decumbentem. Interim digna uxor aufert arma omnia domo, & ſubtraxerat capiti* meo *gladium fidelem. Vocat Menelaum intra domum, & aperit januam. Nempe exiſtimans hoc magnum fore donum amanti* marito, *& ſic infamiam veteris malitiæ poſſe deleri. Quid detineo* te ? *irruunt in cubiculum : additur ſimul* iis *comes Ulyſſes inſtaurator ſcelerum. Dii reddite talia Græcis, ſi imprecor* iis *ſupplicia juſto ore.*

Sed me fata mea & ſcelus exitiale Lacænæ
His merſere malis : illa hæc monumenta reliquit
Namque ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, nôſti : & nimium meminiſſe neceſſe eſt.
Cum fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo.
Illa chorum ſimulans, Evantes orgia circum
Ducebat Phrygias, flammam media ipſa tenebat
Ingentem, & ſumma Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis, ſomnoq; gravatum
Infelix habuit thalamus, preſſitque jacentem
Dulcis & alta quies, placidæque ſimillima morti.
Egregia interea conjux arma omnia tectis
Emovet, & fidum capiti ſubduxerat enſem.
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit
Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum ſic poſſe malorum.
Quid moror ? irrumpunt thalamo, comes additur Ithacus
Hortator ſcelerum Æolides. Dii talia Græcis
Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco.

NOTÆ.

511. *Lacæna.*] Helenæ Lacedæmoniæ. De *Lacæna* appellatione, Æ. 2. 601. De *ejus ortu*, Æ. 1. 654. Hæc, Leda *Spartani* regis Tyndarei uxore, & Jove genita : à Theſeo primum rapta eſt : per Caſtorem ac Pollucem fratres ſuos ex ejus poteſtate liberata, Menelao deinde nupſit Mycenarum regis filio ; qui mortuo Tyndareo, Caſtore, ac Polluce, in regnum Spartanum ſucceſſit : inde rapta à Paride, & Trojam deducta, decennii bello repetita eſt. Occiſo ſub obſidionis finem Paride, nupſit Deiphobo, Paridis fratri. Quid deinde ipſi capta Troja contigerit, ambiguum eſt. Vulgo dicitur in gratiam cum Menelao rediiſſe, & cum eo variis actæ erroribus appulſa in Ægyptum : unde iterum navigans, incolumis cum marito Spartam rediit, ubi poſtea ſepulti ſunt in Menelai delubro, Therapnis, quæ urbs eſt Laconiæ. Longe alia fors illius à Pauſania in Laconicis refertur ex Rhodiorum monumentis. Ait enim Helenam, mortuo Menelao, Sparta pulſam, ad Polyxo Argivam, neceſſariam ſuam, Tlepolemi Rhodii regis uxorem, Rhodum confugiſſe : Polyxo memorem necis viri ſui, qui ad Trojam occiſus à Sarpedone fuerit, ancillas in eam furiarum habitu immiſiſſe, quæ illam dum lavaret comprehenſam laqueo ſuſpenderint. Alii aliter.

515. *Saltu.*] Æ. 2. 337. *Scandit fatalis machina muros.* Quia cum anguſtiores eſſent portæ, diruendi muri fuerant, ut eques in urbem inducereturr. Ibid. 234. *Dividimus muros.* De *Pergamis*, Æ. 1. 470.

517. *Evantes orgia, &c.*] Menelaus Odyſſ. 277. narrat Helenum ter equum circumiſſe Græcorum ſingulos duces nomine appellantem : unde Virgilius finxit illos Bacchum ululaſſe *Evantes*, Bacchæ dictæ ſunt, Bacchi comitum fœminæ. *Evan*, Εὐάν, aut *Evius*, Εὐοῖ, quæ Bacchus : ab *evoë*, vel *evohe*, εὐοῖ, quæ Bacchi honorem acclamatio. De hujus vocis origo varia refertur. Heſychius ſcribit Indis *haderam* eſſe, qua Bacchus de bello phans haſtam implicuit. Alii dictum putant quaſi εὖ οἴ, *bene illi*, aut εὖ ὀφ, *bene ſit* ; bello Gigantico primus Deorum Gigantem fecerit in leonem verſus, unde ſic illi acclamarit Jupiter pater. De *Baccho*, Ecl. 5. 29. De *chis* fœminis ; & *orgiis* Bacchi ſacris, Æ. 4. De *Phrygia*, Æ. 1. 385. De *Danais*, Æ. 1. De *thalamo*, ſupra, v. 280.

529 *Æolides.*] Nomen Ulyſſi probrioſum, quo, non legitimus Laertæ filius dicitur ; Ant cleæ, Laertæ uxoris, ex Siſypho Æolio, Æ. 3. 272. De *Graiis*, Græcis, G. 2. 14. *Inſtaurate*, reponite, renovate, rurſus facite, in pœnam.

…te qui vivum caſus, age, fare viciſſim,
…ulerint: pelagíne venis erroribus actus?
… monitu Divûm? an quæ te fortuna fatigat,
…triſtes ſine ſole domos, loca turbida, adires?
…c vice ſermonum roſcis Aurora quadrigis 535
…n medium æthereo curſu trajecerat axem,
…ſors omne datum traherent per talia tempus.
…comes admonuit breviterq; affata Sibylla eſt:
…t ruit, Ænea, nos flendo ducimus horas.
…locus eſt, partes ubi ſe via findit in ambas. 540
…extera, quæ ditis magni ſub mœnia tendit:
…ec iter Elyſium nobis: at læva malorum
…exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.
…ibus contra: ne ſævi, magna ſacerdos: 544
…edam: explebo numerum, reddarq; tenebris.
…ra, i, noſtrum: melioribus utere fatis.
…um effatus, & in verbo veſtigia torſit.
…it Æneas ſubito; & ſub rupe ſiniſtra
…ia lata videt, triplici circumdata muro:
…rapidus flammis ambit torrentibus amnis 550
…areus Phlegethon, torquetque ſonantia ſaxa.
…adverſa, ingens, ſolidoq; adamante columnæ;

At age, dic viciſſim quinam caſus te adduxerint huc *viventem: an venis pulſus erroribus maris, an juſſu Deorum, an aliqua* alia *ſors te adigit, ut venias* in *ſedes mœſtas atſque luce, & ad loca tumultuoſa?* In *hac viciſſitudine colloquii Aurora rubicundis equis in aëreo decurſu jam tranſierat medium cœlum: & forte traducerent in talibus omne tempus conceſſum. Sed comes Sibylla admonuit, & breviter locuta eſt: ô Ænea, nox approperat, nos traducimus horas lugendo. Hic eſt locus, ubi via ſecat ſe in duas partes. Dextra eſt, quæ extenditur uſque ad palatium magni Plutonis: per hanc iter eſt nobis ad Elyſium: at ſiniſtra continet ſupplicia impiorum, & ducit ad Tartara ſcelerata. Contra Deiphobus ait; ne iraſcare, ô magna vates, abibo: concludam ſermonem & redibo in tenebras. I, noſtra gloria, i; ſequere fata feliciora.* Hoc *ſolum locutus eſt, & in* ipſo *ſermone deflexit greſſum. Æneas reſpexit ſtatim; & ſub rupe ſiniſtra cernit ſpati-*

…um, cinctam tribus muris: quam Tartareus Phlegethon, rapidus flavius, circuit ignibus tor-…ens, & volvit ſaxa ſonantia. Porta oppoſita magna eſt, & columna ex adamante duriſſimo;

NOTÆ.

…535. *Iſque Aurora quadrigis Jam, &c.*] De …ora, quique *quadrigis* aut *bigis*, G. 1. 249. …ſſerire cogor à rel quis propemodum in-…ſus, & cum Donato ſentire, *medium di-…* ſignificari, non *mediam noctem*. Quic-…m dicant Gellius aliique, de variis die-…rum ac dimenſionibus apud varias gentes: …dubium eſſe poteſt, ubi Virgilius dies …ortu Solis occaſuque definit. Tenendum …m illud quod à Cerdano affertur, ex libro …de genio Socratis: *tempus datum* & …ſum ad ejuſmodi inferorum perluſtratio-…, fuiſſe *noctium duarum* & *unius diei*. At …ſcificia perfecit ſuperiore tota nocte; …. *Tum Stygio Jovi nocturnas inchoat aras.* …ierorum ingreſſus eſt ſub ipſum Solis & …rum, v. 255. *Ecce autem primi ſub lumi-…& ortus.* Nunc emenſa media itineris …ere non poteſt eſſe niſi dies media, …ad occidentem vergens: veſpertinum illud tem-…rum & noctis ſecundæ partem aliquam …ſcet perluſtrando Elyſio: atque ita redibit …ſam nocte altera quam ab iis diſceſſerat. I-…. *Aurora* hic diem ſignificat. Et vero Dona-…ac Læus notant, Auroram, cum quadrigis invehitur, pro Sole accipi. Deinde, *nox ruit*, Æ. 8. 369. ſignificat, *nox accedit, venit:* ergo & hic eodem ſenſu accipi nihil vetat.

541. *Ditis, &c.*] De *Dite*, Plutone, G. 4. 467. De *Elyſio*, infra, v. 638.

545. *Explebo numerum, reddarque, &c.*] Multæ in hæc verba afferuntur parum ſanæ interpretationes: hæ ſaniſſimæ. I. Simplicior. *Diſcedam, & implebo numerum turbæ à qua diſceſſi, ut te alloquerer:* erat nempe inter bellicoſos viros Deiphobus. II. Doctior; & juxta Platonis mentem, qui ſingulis animis, antequam alia in corpora remigrarent, certos quoſdam aſſignabat purgationis annos, ut dicetur infra, v. 739. Quocirca ſenſus erit; *Diſcedam, impleturus numerum annorum purgationis, quæ fit his in tenebris.* III. Verior, ut puto: *Diſcedam. Sine modo expleam orationis meæ, quam incœpi, numerum & periodum.* Quam ſtatim ita terminat: *I decus, i, noſtrum, &c.*

549. *Mœnia .... muro, &c.*] Munimenta arcis videt, triplici muro conſtantia. De *Phlegethonte*, ſupra, v. 323.

552. *Adamante columnæ.*] Non ad ornatum, ſed ad duritiem exprimendam: communi Græ-

ita *ut nullum robur hominum, nos ipſi ſuperi poſſint evertere eam ferro. Turris ferrea ſurgit in altum: & Tiſiphone ſedens, cincta pallio ſanguinolento, cuſtodit limen vigil & nocte & die. Hic cœperunt audiri gemitus, & reſonare crudeles ictus: præterea ſtridor ferri & tractorum vinculorum. Æneas ſtetit, & ſtupefactus attendit ad ſtrepitum. Qua* ſunt illic *ſpecies criminum, dic, ô virgo, aut quibus ſuppliciis cruciantur? unde tantus planctus* ſurgit *in auras? Tunc Vates ſic cœpit loqui: Clariſſime dux Trojanorum, nulli puro fas eſt ſubire portam impiam: ſed quando Hecate præpoſuit me ſylvis infernis; ipſa mihi declaravit ſupplicia* conſtituta *à Diis, & duxit me per omnia. Rhadamanthus Cretenſis obtinet hoc ſæviſſimum imperium: & punit, & audit fraudes, & cogit fateri quæcumque facinora patrata unuſquiſque per vitam protulit* uſque *ad tardam mortem, gaudens vana ſimulatione. Statim Tiſiphone vindex armata flagro verberat reos illudens, & ſiniſtrâ* manu *incutiens ſævos ſerpentes, appellat crudelem turbam ſororum. Tunc denique portæ aperiuntur ſtridentes horriſono cardine.* Perſpicit Sibylla *: vides, quale ſatellitium ſedeat in veſtibulo? quale ſpectrum occupet poſtes? Hydra crudelior intus habet ſedem, horribilis quinquaginta faucibus. Præterea ipſe Tartarus bis tantum deſcendit in profundum, & extenditur ſub umbras,*

Vis ut nulla virum, non ipſi excindere ferro
Cœlicolæ valeant: ſtat ferrea turris ad auras:
Tiſiphoneq; ſedens, pallâ ſuccincta cruentâ,
Veſtibulum inſomnis ſervat noctesque dieſque.
Hinc exaudiri gemitus, & ſæva ſonare
Verbera: tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.
Conſtitit Æneas, ſtrepitumq; exterritus hauſit.
Quæ ſcelerum facies, ô virgo, effare, quibuſve
Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates ſic orſa loqui: Dux inclyte Teucrûm,
Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen:
Sed me, cum lucis Hecate præfecit Avernis,
Ipſa Deûm pœnas docuit, perq; omnia duxit.
Gnoſſius hæc Rhadamanthus habet duriſſima regna:
Caſtigatque, auditq; dolos: ſubigitq; fateri
Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuo ſontes ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans: torvoſque ſiniſtrâ
Intentans angues, vocat agmina ſæva ſororum.
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ. Cernis, cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat? facies quæ limina ſervet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
Sævior intus habet ſedem: tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum, tenditq; ſub umbras,

NOTÆ.

eis Latiniſque proverbio, quo *dura* omnia & firma, *adamantina* dicuntur. De *Tiſiphone*, una furiarum, G. 3. 551. De *palla*, pallio muliebri, Æ. 1. 52.

564. *Hecate, &c.*] De *Hecate*, Æ. 4. 510, 511. De *lucis Avernis*, ſupra, v. 237. De *Rhadamantho*, v. 431. De *Gnoſo*, urbe Cretæ inſulæ, Æ. 3. 104.

568. *Furto inani.*] *Secretis delictis*: ideo *inanibus*, quia Deo nota ſunt, & poſt mortem punienda. *Furtum* autem dicitur quicquid clam & furtim committitur. Sic adulteria Martis vocantur *dulcia furta*, G. 4. 346. Et Paſiphae dicitur *ſuppoſita furto*, ſupra, v. 24.

572. *Agmina ſæva ſororum.*] Furiæ tantum tres numerantur, *Tiſiphone*, *Alecto*, *Megara*, de quibus G. 3. 552. Notat tamen Cerdanus vulgo apud Poetas *agmen* & *agmina* vocari, à Seneca, *turbam*; à Statio, *aciem*. Exiſtimat id factum ad ſignificandas earum multiplices iras. Addo ego forraſſe tres tantum Furias principes privatis nominibus appellari, quibus aliæ complures quaſi miniſtræ ſubſerviant. De *cardine portarum*, Æ. 1. 452. De *veſtibulo* ſupra, v. 273.

576. *Immanis hiatibus hydra.*] Hæc, vel alia eſt ab hydra Lernæa, occiſa ab Hercule, quam in inferorum veſtibulo jam Æneas vidit, v. 287. Vel, ſi eadem eſt, huc illuc vagatur per inferos, & ad cruciandos impios varias in partes mittitur: quemadmodum Furiæ thalamos habent eoſdem in veſtibulo, v. 280. cum tamen Tiſiphone hic in Tartaro ſontes cruciet. Dicitur hydra *ſævior*, id eſt, crudelior reliquis Tartari cuſtodibus, qui limina ſervant. De *hydra*, Æ. 8. 300. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, ſupra, v. 134.

Quamus

Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
Hic & Aloïdas geminos, immania vidi
Corpora: qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi, ſuperiſque Jovem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Jovis & ſonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic invectus equis & lampada quaſſans,
Per Græjûm populos mediæque per Elidis urbem
Ibat ovans, Divûmque ſibi poſcebat honorem:
Demens! qui nimbos & non imitabile fulmen
Æreâ cornipedum curſu ſimulârat equorum.
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit (non ille faces, nec fumea tædis
Lumina) præcipitemque immani turbine adegit.
Nec non & Tityon, terræ omniparentis alumnum,
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur; roſtroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tundens, fœcundaque pœnis
Viſcera, rimaturque epulis, habitatque ſub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoümque?

quantus eſt proſpectus inde *ad æthereum cœli Olympum. Illic juventus Titania, antiqua ſoboles Terræ, proſtrati fulmine verſantur in imo fundo. Illic vidi quoque geminos filios Aloëi, vaſta corpora: qui ſuſceperant evertere manibus magnum cœlum, & expellere Jovem è regnis ſupernis. Vidi etiam Salmonea ſolventem duras pœnas, quia imitatus* fuerat *ignes Jovis & tonitru cœli. Illo vectus quatuor equis & quatiens tædam, currebat exultans per gentes Græcorum & per mediam urbem Elidis, & exigebat ſibi cultum divinum: inſanus! qui imitabatur* currru *æreo & impetu equorum nimbos & tonitru non imitabile. Sed pater omnipotens vibravit fulmen per opaca nubila (non ille* quidem *faces & lumina fumida tædarum,* ut Salmoneus) *& vaſto turbine proſtratum tranſfixit. Videre erat etiam Tityum filium Terræ omnipotentis: cujus corpus extenditur per tota novem jugera; & immanis vultur fodicans adunco roſtro jecur perpetuum & viſcera fœcunda* ad *pœnas, ſcrutans* ut *cibum; & manet intra profundum pectus: nec ulla quies permittitur fibris repullulantibus. Ne commemorem Lapithas, Ixiona, & Pirithoüm?*

NOTÆ.

15. *Quantus .... ſuſpectus, &c.*] *Suſpectus*, ſublimium nomen hic apparet, non adjectivum, ut ſenſu: tam profundus eſt Tartarus, quam & conſpectus ſpatii à terra ad cœlum, vel ipſo Tartaro ad cœlum. Expreſſus eſt hinc ex Homero, Iliad. 8. 16. & Heſiodo, Theogon. 720. ubi Tartarus tantum ſub terram, ὅσσον ἔφ᾽ ἠέρος ἐς᾽ ἀπὸ γαίης, *quantum cœlum eſt à terra.*

16. *Titania pubes.*] Gigantes, Titanis ac Terræ filii, de quibus Æ. 4. 179.

17. *Aloïdas.*] Otum & Ephialtem Neptuni filios ex Iphimedia, Aloei Terræ ac Titanis filii nomine: hos nono ipſo ætatis anno novem cubitos, novem ulnis altos Homerus facit. Odyſſ. 11. 304. itaque in pugna Gigantum ab Apolline ſagittis fuiſſe confixos, antequam ad puberem pervenirent.

19. *Salmonea, &c.*] *Salmoneus*, Σαλμωνεύς, vel Deucalionis Elidenſis, vel Æoli filius fuit: regnavit in Elide regnavit, Peloponneſi maritima occidentali regione. Hic æreis in pontibus tabulatis quadrigas impellens, faces jactabat in ſublimes: ut Jovem in Elide ludis maxime Olympicis honoratum ſimularet. Ideo à Jove fulmine ictus eſt. *Mediæque per Elidis urbem*: pro *mediamque per Elidis urbem.* De *Olympo* monte, Ecl. 5. 56. De *Elide*, G. 1. 59.

595. *Tityon, &c.*] *Tityus*, Jove natus, & Elara Orchomeni filia: quam cum Jupiter vitiaſſet, Junonis metu occultavit in terra, unde erumpens Tityus Gigantea ſpecie, Terræ filius creditus eſt; ideo à Virgilio *alumnus* ejus, non filius dicitur. Hic ab Apolline ſagittis interfectus eſt, quod Latonæ vim paraſſet. Hanc ejus menſuram & ſupplicium Virgilius accepit ab Homero, Odyſſ. 11. 576. Eadem etiam Prometheo pœna ab aliis tribuitur.

601. *Lapithas, &c.*] De *Lapithis*, immani Theſſaliæ gente, quorum tamen ſcelus nullum ſingulare narratur. G. 2. 456. De *Ixione*, eorum rege, qui ob tentatam Junonis pudicitiam, rotæ apud inferos alligatus eſt, G. 3. 38. De Pirithoo, qui Ixionis filius fuit, aut Jovis ex Dia Ixionis uxore; quique Proſerpinam rapere ex inferis aggreſſus, à Cerbero devoratus eſt, ſupra, v. 393. infra, v. 617. His duplex ſupplicium aſſignatur, timor ſaxi imminentis, & mediis in epulis fames.

ſuper ques nigrum ſaxum jamjam lapſurum & ſimile cadenti impendet. Fulcra aurea ſplendent in *lætis lectis altis, & convivia parata ante ora* cum *abundantia regali: maxima Furiarum accumbit prope, & vetat tangere menſas manibus, & ſurgit erigens facem, & vociferatur ore. Illic, ii quibus fratres odioſi* fuerunt, *dum vita durabat, aut pater verberatus, aut dolus fabricatus clienti; aut qui ſoli incubuerunt opibus partis, nec dederunt partem* earum *ſuis quæ turba maxima eſt; & qui occiſi* ſunt *propter adulterium, & qui ſecuti* ſunt *bella injuſta, nec timuerunt violare fidem* datam *dominis:* illi *incluſi expectant ſupplicium. Ne petas doceri quale ſupplicium* expectent, *aut quis modus & quæ ſors damnaverit eos. Alii verſant magnum ſaxum & pendent diſtenti radiis rotarum. Miſer Theſeus ſedet & perpetuo ſedebit; & Phlegyas miſerrimus admonet omnes, & teſtatur magno clamore inter tenebras: Diſcite* toties *admoniti æquitatem, & non ſpernere Deos. Hic prodidit patriam* ei *impoſuit tyrannum ferocem: tulit & ſuſtulit leges pretio.*

Quos ſuper atra ſilex jamjam lapſura, cadenti
Imminet aſſimilis. Lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora parata
Regifico luxu: Furiarum maxima juxta
Accubat, & manibus prohibet contingere mensas;
Exurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic quibus inviſi fratres, dum vita manebat,
Pulſatuſve parens, & fraus innexa clienti;
Aut quis divitiis ſoli incubuêre repertis,
Nec partem poſuêre ſuis, quæ maxima turba;
Quique ob adulterium cæſi, quique arma ministri
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Incluſi pœnam expectant. Ne quære docere
Quā pœnam, aut quæ forma viros fortunave manet:
Saxum ingens volvunt alii, radiiſque rotarum
Diſtricti pendent: ſedet, æternumque ſedebit
Infelix Theſeus; Phlegyaſque miſerrimus omnes
Admonet, & magna teſtatur voce per umbras:
Diſcite juſtitiā moniti, & non temnere Divos.
Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
Impoſuit: fixit leges pretio atque refixit.

NOTÆ.

603. *Genialibus toris.*] Quales lecti nuptiales; qui *geniales* à *generando* dicuntur vel à *genio*, vitæ ac lætitiæ præſide, de quo Ecl. 4. 63. unde *geniale* appellatur quidquid lætum eſt, ut G. 1. 302. *Invitat genialis hyems.*

616. *Saxum ingens, &c.*] Indicat Siſyphum, Æoli filium, latrociniis infamem: de quo, G. 3. 39. *Radiiſque rotarum, &c.* Indicat Ixionem, de quo, G. 3. 38. quem quia alteri ſupplicio jam addixit, v. 601. pluribus affectum ſuppliciis probabile eſt.

617. *Æternumque ſedebit Infelix Theſeus.*] *Theſeus*, de quo ſupra v. 28. Et *Pirithous*, de quo, v. 392. amicitia conjunctiſſimi, dicuntur inferos adiiſſe, ut inde Proſerpinam raperent: & Pirithous quidem à Plutone datus eſſe Cerbero devorandus: Theſeus autem remanſiſſe in vinculis; donec ab Hercule liberatus ſit. At Theſeus poſt mortem, cum rediiſſet ad inferos, lapidi affixus eſt ubi æternum ſederet, in pœnam impii olim ſuſcepti itineris. Ita fabulæ. Sed aiunt hiſtoriæ, & Theſeum & Pirithoum conatos quidem rapere filiam Aidonei, qui Græcis Pluto eſt, Moloſſorum ſive Theſprotorum in Epiro regis, eamque vocatam Proſerpinam, matrem ejus Cererem, canem, cui objectus fuit Pirithous Cerberum: poſtea Theſeum in gratiam Herculis ab Aidoneo dimiſſum eſſe: idque omnia Cichyrum amnem & Acheruſiam paludem qua v. 323. teſtatur Pauſanias in Atticis.

618. *Phlegyaſque miſerrimus, &c.*] Ad eſt hujus loci ſententia. vel *Theſeus admonet omnes Phlegyas*: vel *Phlegyas admonet omnes. Phlegyæ*, Bœotiæ populi fuerunt, rapinis aggreſſi templum Apollinis Delphici fulminibus, terræ motibus, & peſtilentia modum abſumpti ſunt, ex Pauſania. Hos alii inſulanos fuiſſe perhibent circa liam, à rege Phlegya ſic dictos: quentem contemptum Deorum, à Neptuno miſſo diluvio deleti ſunt. *Phlegyas*, us, rex fuit Lapitharum in Theſſalia, juxta aliquos pater, & Coronidis hæc cum ex Apolline Æſculapium dicitur pater templum Apollinis eoque ſagittis ab Apolline detruſus fuiſſe feros. Atque hæc ſententia mihi tior: quid enim Theſeo cum Phlegya

622. *Fixit leges, &c.*] Condidit, ruphora ducta à conſuetudine, qua leges inciſæ *fixis* tabellis in publico propo quæ cum avellerentur, dicebantur *Hymenæo*, nuptiali Deo. G. 3. 60.

thalamum invaſit natæ, vetitoſq; hymenæos.
i omnes immane nefas, auſoque potiti.
n, mihi ſi linguæ centū ſint, oraq;centum,
rea vox,omnes ſcelerum comprendere formas,
nia pœnarum percurrere nomina poſſim.
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva ſacerdos.
jam age, carpe viam, & ſuſceptū perfice munus
eleremus, ait. Cyclopum educta caminis
nia conſpicio, atque adverſo fornice portas:
c ubi nos præcepta jubent deponere dona.
erat: & pariter greſſi per opaca viarum
ripiunt ſpatiū medium,foribuſq;propinquant.
cupat Æneas aditum, corpuſque recenti
ra aqua, ramumque adverſo in limine figit.
is demum exactis, perfecto munere Divæ,
enere locos lætos, & amœna vireta
natorum nemorum, ſedeſque beatas.
gior hic campos æther & lumine veſtit
pureo: Solemque ſuum, ſua ſidera nôrunt.
is in gramineis exercent membra palæſtris,
tendunt ludo, & fulvâ luctantur arenâ:
n pedibus plaudunt choreas,& carmina dicunt.
cnon Threïcius longa cum veſte ſacerdos
loquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum:

Hic aggreſſus eſt pudicitiam filiæ, & nuptias prohibitas. Omnes auſi infanda crimina & executi conſilia. Si eſſent mihi centum lingua & centum ora, & vox ferrea, non poſſem complecti omnes ſpecies criminum, nec enumerare omnia nomina ſuppliciorum. Poſtquam longæva vates Apollinis protulit hæc verba ait: nunc autem age, ingredere viam, & perfice inceptum officium: properemus. Video muros fabricatos in fornacibus Cyclopum, & portus ſub oppoſito fornice: ubi Dii *nos jubent deponere munera decerpta* ex arbore. Sic *locuta fuerat: & pariter ambulantes per tenebroſa ſpatia viarum invadunt medium iter, & appropinquant portis. Æneas occupat aditum, & aſpergit corpus recenti aqua, & affigit ramum in oppoſito limine. Denique his abſolutis, perſoluto munere Proſerpinæ, pervenerunt* ad *loca læta, & prata jucunda, & ſedes beatas ſylvarum felicium. Hic aër ambit agros liberior & luce purpurea: & incolæ cognoſcunt ſuum Solem & ſua aſtra. Pars exercent corpora in herboſis locis, ludis, & luctantur in arena fulva. Pars agitant ſaltationes pedibus, & canunt cantilenas. Thracius cum veſte longa canit numeris ſeptem diſcrimina ſonorum:*

NOTÆ.

Cyclopum educta.] De *Cyclopibus*, Æ. 3. his cudendi ferri muniendarumque urbium tribuitur. Quare hic ferrea & munia intellige. *Deducta* dicuntur: non *lata* in altum; ſed quaſi ferro *ducta*, & quod fit in caminis & fornacibus.

91. *Mania.*] Palatium Plutonis & Proſerpinæ.

96. *Spargit aqua.*] Vel quia pollutus aſpexerat Tartari: vel quia ſacrum munus Proſerpinæ erat; ſolemnis autem in ſacris omnibus ablutio. *Spargit* vero dumtaxat, non omnino *lavat*: de quo more, Æ. 4. 635.

638. *Loca lætos, &c.*] *Elyſium* Locus erat apud inferos deſtinatus, deliciis omnibus refertus. Alii collocant in inſulis fortunatis, *Canariis*, ad latus occidentale Africæ, de quibus Ptolemæo. Alii in Hiſpania Bætica, *Andalouſia*, *Grenade*. Alii apud Indos. Alii in pratis Lunæ, orbem inter ac terram mediis. Nomen aliqui fingunt ab Elyſio quodam Eleutheri filio: aliqui ab ἔλυσις, *profectio*, quod illuc piorum animæ poſt obitum proficiſcantur: aliqui quaſi ἄ λύσιον *non ſolubile*, quia ſedes eſt animarum immortalium, quæ diſſolvi non poſſunt.

638. *Vireta.*] Loca ſunt herbarum arborumque viriditate amœna.

641. *Purpureo: Solemque, &c.*] *Lumine purpureo*, pulchro, Æ. 1. 595. *Solem* in Elyſio, alium ſtatuit etiam Plato in Phædone.

642. *Gramineis palæſtris.*] *Palæſtra*, tam pro *ludo* ſumitur, quam pro *loco* ludis addicto. Hic pro *loco*. De *Palæſtra*, ſive *lucta*, Æ. 3. 280. in quo differat à *pugilatu*, Æ. 5. 401.

645. *Threïcius ſacerdos.*] *Orpheus*. Ecl. 3. 46. G. 4. 454. Mulci fuere hujus nominis: ſed omnia uni tribuuntur, fabularum more. Dicitur ex Ægypto arcanas ceremonias primus tranſtuliſſe; tum lyræ ſolertia, & carminis ſuavitate præcelluiſſe: quo utroque nomine *longa cum veſte* inducitur, quæ & ſacerdotum fuit, & muſicorum.

646. *Numeris ſeptem, &c.*] Numeroſis cantibus perſonat citharam: quæ primo ſeptem chordis inſtructa memoratur, deinde novem, in honorem Muſarum. Hæc autem pulſabatur

Jamque

& ſonat eadem, modo digitis, modo plectro eburneo. Hic eſt vetuſta propago Teucri, ſoboles clariſſima, heroes magnanimi, nati temporibus felicioribus: & Ilus, & Aſſaracus, & Dardanus fundator Trojæ. Miratur procul arma & currus virorum vacuos. Haſtæ ſunt fixæ in terra, & equi liberi paſcuntur paſſim in campis: amor curruum & armorum qui fuit viventibus, ſtudium quod fuit alendi pingues equos; idem manet iis depoſitis ſub terra. Ecce videt alios ad dextram & ad ſiniſtram epulantes ſuper gramine, & cantantes in choro lætas cantilenas, in odorifera ſylva lauri: unde magnus Eridanus decurrit per ſylvam apud ſuperos. Hic turba eſt eorum, qui certando pro patria tulerunt vulnera: & qui ſacerdotes puri fuerunt, dum vita durabat: & qui vates pii, ac locuti res dignas Apolline: aut qui ornaverunt vitam humanam per artes repertas à ſe: & qui reddiderunt alios memores ſui, iis benefaciendo. Capita horum omnium coronantur taniâ candidâ. Quæ circumſtantes Sibylla ſic allocuta eſt, præ cæteris Muſæum; nam magna turba

Jamque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno,
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës, nati melioribus annis:
Iluſque, Aſſaracuſque, & Trojæ Dardanus auctor.
Arma procul, curruſque virûm miratur inanes,
Stant terrâ defixæ haſtæ, paſſimque ſoluti
Per campos paſcuntur equi: quæ gratia curruûm
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Paſcere equos; eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit ecce alios dextrâ lævâque per herbam,
Veſcentes, lætumque choro pæana canentes,
Inter odoratum lauri nemus: unde ſuperne
Plurimus Eridani per ſylvam volvitur amnis.
Hic manus, ob patriâ pugnando vulnera paſſi:
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat:
Quique pii vates, & Phœbo digna locuti:
Inventas aut qui vitam excoluere per artes:
Quique ſui memores alios fecere merendo:
Omnibus his niveâ cinguntur tempora vittâ.
Quos circumfuſos ſic eſt affata Sibylla,
Muſæum ante omnes; mediũ nam plurima turba

NOTÆ.

digitis, pectine, plectro: Nam *plectrum*, ſive arcum illum, quo fila perſtringuntur, à pectine diverſum eſſe oſtendit inventa Romæ Julii tertii temporibus marmorea Orphei ſtatua, quæ ſiniſtra manu citharam, dextra pectinem tenebat, teſte Naſcimbæno.

650. *Aſſaracuſque, &c.*] De hac Trojanorum regum ſerie, G. 3. 35. De *Dardano*, Æ. 3. 167.

657. *Pæana.*] *Paan*, hymnus fuit, iſque duplex: alter in honorem Martis, qui ſolebat ante pugnam cani; alter in honorem Apollinis, qui poſt victoriam: inde læti quilibet quorumcumque Deorum hymni, *pæanes* etiam dicti. Nomen, vel à παιω, *ferio*, quia ob conſeſſum ab Apolline Pythona ſerpentem, hic hymnus primo cantatus eſt: vel ab ἱημι, παιω, *jaculare, fili*, quibus verbis eum Latona mater ea in pugna hortabatur: unde *Io pæan*, deinde triumphantium acclamatio fuit.

659. *Plurimus Eridani, &c.*] Duplex aſſertur ab interpretibus hujus loci ſententia: I. *Unde magna pars Eridani e ſuperis præcipitat in inferos:* notaturque ab iis vis adverbii *ſuperne*, quo motus ſignificatur è ſuperiore loco in inferiorem; tum natura Eridani, qui Plinio teſte l. 3. 16. non longe ab ortu abſorbetur in terras quaſi cuniculo, & paullo poſt in Forovibenſi agro, qui nunc eſt Pedemontii pars, exoritur. II. *Unde magnus Eridanus fluit ad ſuperiores terræ incolas*, quæ ſententia mihi probabilior videtur: tum quia *unde* indicat hic Elyſium nemus, ubi verſatur Æneas; ideoque, *ſuperne*, non poteſt ſignificare ſuperas terras ex quibus Padus deſcendat, ſenſus enim eſſet: *Ergo Elyſio volvitur Eridanus ex terris*; qui mens non ſibi conſentiunt: tum quia *ſuperne*, ſignificat quicquid eſt *ſupra*, non tantum *ſuper*: tum quia ſubterranea ſunt omnium fluviorum receptacula, unde erumpant, G. 4. 364. Cum autem Eridanus agrum Mantuanum alluat, hunc habuit Virgilius honorem amni patrio; ut eum, non è communi fluviorum omnium receptaculo, ſed ex Elyſio ortûm diceret. De *Eridano*, ſive *Padus*, *le Po*, G. 1. 482.

667. *Muſæum.*] Dicitur hic à Suida, Eleuſinius Athenienſis, Orphei diſcipulus, carminum heroicorum ſcriptor, quorum Eumolpo filio ad quatuor millia ſcripſit: floruit ſub Cecrope ſecundo Athenienſium rege. Hic, & Orpheus, Homero antiquiores putantur: ideoque hic commemorantur à Virgilio. Supereſt adhuc carmen

Hunc

Hæc habet, atque humeris extantem ſuſpicit altis.
Dicite, felices animæ, tuque, optime vates;
Quæ regio Anchiſen, quis habet locus? illius ergô
Venimus, & magnos Erebi tranavimus amnes. 671
Quique huic reſponſum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus: lucis habitamus opacis,
Riparumque toros & prata recentia rivis 674
Incolimus: ſed vos, ſi fert ita corde voluntas,
Hic ſuperate jugum, & facili jam tramite ſiſtam.
Dixit: & ante tulit greſſum, campoſq; nitentes
Deſuper oſtentat: dehinc ſumma cacumina linquūt.
At pater Anchiſes penitus convalle virenti
Inclusas animas, ſuperumq; ad lumen ituras, 680
Lustrabat ſtudio recolens: omnemque ſuorum
Forte recenſebat numerum, charoſque nepotes,
Fataque, fortunaſq; virûm, moreſque, manuſque.
Isque ubi tendentem adverſùm per gramina vidit
Æneam; alacris palmas utraſq; tetendit, 685
Atque genis lacrymæ, & vox excidit ore:
Venisti tandem, tuaque expectata parenti
Vincit iter durum pietas! datur ora tueri,
Nate, tua, & notas audire & reddere voces! 689
Haud equidem ducebam animo rebarq; futurum,
Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras & quanta per æquora vectum,
Accipio! quantis jactatum, nate, periclis!
Quam metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: tua me, genitor, tua triſtis imago 695
Sæpius occurrens hæc limina tendere adegit.
Stant Tyrrheno classes. Da jungere dextram,
Da genitor: teque amplexu ne subtrahe noſtro.
Sic memorans, largo fletu ſimul ora rigabat,
Ter conatus ibi collo dare brachia circum; 700
Ter inſtra comprenſa manus effugit imago,

hunc habet in medio ſui, & admiratur ſuperantem altis humeris: ô animæ fortunatæ, & tu optime Vates: dicite, quæ regio, quis locus tenet Anchiſen? illius causâ venimus huc, *& trajecimus magnos fluvios inferorum. Tunc heros ſic dedit ei reſponſum paucis* verbis: *nemo* noſtrûm *habet fixam domum: habitamus in ſylvis umbroſis, & incolimus herboſas ripas; & prata* ſemper *nova ob rivos. Vos tamen ſi cupiditas animi ſic jubet, conſcendite hunc collem;* & vos *deducam* ad eum *facili ſemita.* Sic *dixit; & præivit inceſſu, & deſuper oſtendit campos amœnos: Deinde deſcendunt ex alto vertice. Pater autem Anchiſes in profunda valle viridi circumſpiciebat animas ſeparatas & reverſuras in lucem ſuperiorem, conſiderans* eas *ſtudioſe: & forte recognoſcebat omnem multitudinem ſuorum: & dilectos poſteros, & fata, & fortunas, & mores, & facta hominum* illorum. *Et quando ille videt Æneam ex adverſo venientem per herbas; latus protulit ambas manus, & lacryma fluxerunt per genas, & vox exiit* ex *ore: veniſti denique, & tua pietas certa patri ſuperavit iter difficile! ô fili, permittitur aſpicere vultum tuum, & accipere ac reddere voces familiares! Certe numerans tempora, cogitabam animo & exiſtimabam ita fore: & mea ſollicitudo non decepit me. O fili,* per *quales terras & per quanta maria jactatum, & quantis periculis agitatum ego te audio! quam timui ne regna Africæ tibi obſtarent aliquantum! Æ-*

neas venit: tua: ô pater, tua mœſta umbra ſæpe viſa impulit me venire ad hæc loca. Naves meæ ſtant in mari Tyrrheno. Permitte mihi, *ô pater, permitte conjungere manus, & ne te ſubducas complexu meo. Sic loquens, ſimul madefaciebat vultum copioſis lacrymis. Ter conatus erat implicare* brachia collo ejus: *ter umbra fruſtra comprehenſa elapſa eſt è manibus,*

NOTÆ.

Amoribus Leandri & Herûs, quod Muſæo huic Scaliger in Poëtica, & longe verſibus omnibus anteponit. Negat tamen Voſſius, & ejusdem hujus operis vixiſſe ſub Auguſtis affirmat, etiam poſt quartum Chriſti ſeculum.

693. *Expectata.*] Doctiſſimi legunt *ſpectata* non male: id eſt, cognita, perſpecta, *probata:* quemadmodum Ovidius dixit, *Spectatur in ignibus aurum.*

694. *Ne quid Libyæ, &c.*] Cum Didonis amore te implicuiſti, Æ. 4. De *Libya*, Æ. 1. 162. De *ſale*, pro mari, Æ. 1. 541. De *Tyrrheno* mari, Italiam ad meridiem alluente, Æ. 1. 71. De *Lethæo* amne, ſupra, v. 323.

Par

ſimilis ventis levibus & ſimillima fugaci ſomno. Interea Æneas cernit in valle ſecreta ſylvam ſeparatam, & fratices ſonantes per *ſylvam ; & fluvium Lethæum, qui præterfluit tranquillam ſedem. Gentes & populi innumeri volabant circa hunc* fluvium. *Et quemadmodum quando in pratis, ſuda æſtate, apes adhærent diverſis floribus, & vagantur circa alba lilia : ſic omnis campus ſonat fremitu. Æneas ignarus* rei *ſtatim obſtupet aſpectu, & petit cauſas : quinam ergo ſint illi fluvii, aut quinam homines occupaverint ripas tanta multitudine. Tunc pater Anchiſes* ait : *Animæ quibus alia corpora deſtinantur* per *fatum, bibunt oblivia æterna & liquores tutos ad aquas Lethæi fluvii. Ego certe jamdudum opto enarrare tibi, & coram monſtrare illas, & enumerare ſobolem illam meorum : ut magis gaudeas Italiam demum inventam* fuiſſe à te. *O pater,* ait Æneas, *an exiſtimandum eſt animas aliquas illuſtres hinc redire in lucem, & reverti rurſus in pigra corpora ? quodnam eſt miſeris tam inſanum vitæ deſiderium ? Respondet Anchiſes ; O nate, equidem dicam, nec te relinquam dubium. Et* ſic *explicat ſingula per ordinem. Primo, ſpiritus fovet intus cœlum, terram, ſpatia aquæ, & lucidum globum Lunæ, & aſtra Titania : & mens dedita per omnia membra movet totam* illam *molem, & miſcet ſe cum magno* illo *corpore.*

Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno,
Interea videt Æneas in valle reducta
Secluſum nemus, & virgulta ſonantia ſylvis ; 704
Lethæumq; domos placidas qui prænatat, amnem.
Hunc circum innumeræ gentes populiq; volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes æſtate ſerena
Floribus inſidunt variis, & candida circum
Lilia funduntur : ſtrepit omnis murmure campus. 710
Horreſcit viſu ſubito cauſaſque requirit
Inſcius Æneas : quæ ſint ea flumina porro,
Quive viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchiſes : Animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
Securos latices & longa oblivia potant. 715
Has equidem memorare tibi atq; oſtendere coram,
Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum,
Quo magis Italiâ tandem lætere repertâ.
O pater, anne aliquas ad cœlũ hinc ire putandũ eſt
Sublimes animas ? iterumq; ad tarda reverti 720
Corpora ? quæ lucis miſeris tam dira cupido ?
Dicam equidem, nec te ſuſpenſum, nate, tenebo.
Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pandit.
Principio cœlum, ac terras, camposq; liquentes,
Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; aſtra 725
Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

NOTÆ.

713. *Quibus altera fato Corpora debentur.*] Non enim omnes animæ alia in corpora redibant, ut mox dicemus v. 748. Sed jam opus eſt, ut promiſſum ſæpe de animarum natura diſſertationem exequamur, & evolvamus myſteria famoſæ illius tranſlationis animarum diverſa in corpora, quæ Græcis μετεμψύχωσις dicitur. Hanc primo invexit Pythagoras, tenueruntque deinceps Socrates & Plato. His adhæret hoc loco Virgilius, ut & G. 4. 220. qui prius Epicurum ſequebatur, Ecl 6. 31. Id omne undecim capitibus complectemur : quæ quantum à Chriſtiana Veritate abſint, facile erit intelligere.

724. *Principio cœlum, &c.*] I. *Caput.* Deus rudem informemque materiam in quatuor elementa primum digeſſit, ignem, aërem, aquam, terram. Inde mundi corpus fabricavit, varias in partes ac ſphæras, quaſi membra diſtinctum : harum ſuprema, *cœlum* : infima, *terra* ; cui *liquentes campi*, ſive aqua ſubſternitur ; mediæ partes, *Sol*, *Aſtra*, *globus Lunæ*, quo inferiora elementa à cœleſtibus quaſi communi termino ſeparantur. Ut enim ſunt infra Lunæ globum naturæ quatuor elementorum per formas diſtinctæ ſuis in ſphæris : ita ſupra globum eumdem ſunt eædem naturæ longe excellentiori modo per virtutes : habent quippe cœleſtia corpora ab ignis natura lumen ac motum, à terræ natura ſolidam firmitatem, ab aëris natura perſpicuitatem, ab aquæ natura æquabilem lenitatem : ſed illæ omnes naturæ illic in formam præſtantiſſimam, nempe ignis, redactæ ſunt ; cujus tanta eſt excellentia, ut quintum elementum ſive quinta *eſſentia* dici poſſit : quemadmodum hic apud nos in unam mixti formam quodtidie coaleſcunt : Ita Plato in Timæo, & Martilius ibid. cap. 24. De *Titanis* nomine, quod Soli præcipue tribuitur, Æ. 4. 119.

726. *Spiritus intus alit, &c.*] II. *Caput.* Hic mundi corpori Deus *animam* ſive *ſpiritum* in

Inde hominũ pecudumq; genus, vitæq; volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo 730
Seminibus: quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq; hebetant artus, moribundaq; membra.
Hinc metuunt cupiuntq;, dolent gaudentq; : neq;
Respiciunt, clausæ tenebris & carcere cœco. (auras
Quin & supremo cum lumine vita reliquit : 735
Non tamen omne malũ miseris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt pestes ; penitusq; necesse est

Inde oritur *genus hominum, & pecudum & vitæ avium, & monstra quæ mare fert sub polita planitie. Ineſt illis animis vis ignea, & origo cœleſtis : quatenus corpora noxia non gravant, & artus terreni membraque mortalia non recedunt* vim illam. *Hinc* animæ *timent & deſiderant, mœrent & lætantur : nec ſuſpiciunt cœlum incluſæ in tenebris & obſcuro carcere. Præterea quando ultima luce vita receſſit : non tamen omne malum, nec omnes corporeæ ſordes omnino recedunt à miſeris; & plane neceſſe eſt* ut

NOTÆ.

Inde abeſt præcipue *intellectus, intelligentia mentis*, id eſt, vitalis ac ſeminaria virtus. Et quidem animam Pythagoras Deum ipſum dementiebat, ut liquet ex Minutio Felice : ipſe, non Deum, ſed opus putabat ſummi

Inde Hominum, &c.] III. *Caput* ; *Inde* ; ex Pythagoram ſignificat, *Ex hoc Deo, qui eſt mens anima* ; *quaſi decerpta particulæ ſunt vitæ hominum & pecudum.* Juxta Platonem vero ſequitur, *Ex reliquiis hujus temperationis, ex qua mens animam formaverat Deus ; formatæ ſunt animæ ſingulares animæ viventium.* Ita Plato ſcribit in Timæo. Quænam autem illa fuerit temperatio, ſatis dilucide percipi non poteſt, neque Platonicorum, neque ex Platonis ipſius verbis. Virgilium autem Platoni potius quam Pythagoræ hic adhæſiſſe exiſtimo ; quia ſic meliori omnis ejus doctrina conſtabit, ut ex ſequentibus apiet manifeſtum fiet.

Igneus eſt ollis vigor . . . . ſeminibus, &c.] Hinc. Docet Plato diſerte in Timæo, unicum ac ſupremum Deum, poſtquam ex aſtris mundi reliquiis animas formâſſet, rationis & intelligentiæ participes ; eas quaſi *ſementem* poſſe in Solem, in Lunam, aliaque aſtra & inſtrumenta temporis : ita ut ſingulæ ſingulis aſtris quaſi orbibus invectæ, univerſum contemplari poſſent. Addit eum poſt ejuſmodi ſementem, animas cum corporibus conjunctionem inferiores ac junioribus Diis permiſiſſe. Appellat illos juniores Deos, Cœlum, Terram, Saturnum, Rheam, Jovem, &c. Tum ait, junioribus, viventia corpora ex elementis procreaſſe, quibus duplicem animam addiderint ; alteram immortalem, ex divina illa *ſemente*, qua ipſis conſtitia fuerant, quaſi quodam defluvio deſignatam ; quam in capite rotundo, quaſi in humani compendio locaverint : alteram mortalem, ex his conflatam ; cujus partem quæ iraſcitur, circa cor ; quæ concupiſcit, circa jecur, poſuerint. Ἀθάνατον μὲν ἐς Ἥλιον, τὸν δ' εἰς Σελήνην, τὸν δ' εἰς τὰ ἄλλα ὅσα ὄργανα χρόνου· τὸ δὲ μετὰ τὸν σπόρον, τοῖς νέοις παρέδωκε θεοῖς σώματα πλάττειν, &c. Hinc patet, cur Virgilius vitas illas ſive animas vocaverit *ſemina*. Item cur *igneus vigor* & *cœleſtis origo* iiſdem ſit ; nempe, vel quia per multa ſecula aſtris invectæ aliquid ex ea contraxerunt natura, quam igneam eſſe diximus, v. 724. vel quia fortaſſe ex eodem cœli igne & quinta *eſſentia* conflatæ ſunt, ut Platonicis quibuſdam viſum eſt.

731. *Quantum non, &c.*] V. *Caput*. Animæ ejuſdem erant naturæ, in hominibus, belluis, volucribus, piſcibus : ſiquidem, juxta Pythagoram & Platonem, mutua erat earum commutatio. Totum porro earum diſcrimen ex craſſiori aut ſubtiliori corporum diſcrimine petebatur : ut inter infantem ac juvenem, virum ac ſenem, videmus contingere. Atque illud eſt quod vocat Plato ſub finem Timæi, *mentis jacturam & acquiſitionem, qua invicem animalia commutantur*, παύεται τότε καὶ νῦν διαμειβόμενα τὰ ζῶα εἰς ἄλληλα, νῦν καὶ ἀνοίας ὄπερ ὄν καὶ κτήσει μεταβαλλόμενα. Quo autem ordine fieret illa tranſmutatio, mox dicemus. Hinc inter ipſos homines, indolis, ingenii, morumque diverſitas, ex eadem oriebatur varietate corporum : ideo ait Poëta, cœleſtem in eorum animis eſſe originem, & vero apparere ; quatenus corporum & membrorum pondere non gravantur.

733. *Hinc metuunt cupiuntque, &c.*] VI. *Caput*. Ex illo cum corporibus nexu oriuntur perturbationes omnes animorum. Prout quippe, aut ſanguis, aut pituita, aut flava, atrave bilis in corporibus prævalet: ita motibus aliis, aliiſve, facilius animi agitantur. His autem quatuor motibus cæteros omnes Poëta complectitur: quippe *metu* ac *deſiderio* ſive ſpe in malum ac bonum futurum ferimur ; *dolore* & *gaudio*, circa malum ac bonum præſens afficimur! & facile, incluſus quaſi obſcuro carcere animus, auras cœleſtes, id eſt, divinam originem, obliviſcitur.

Multa

multa vitia diu conglutinata iis adhuc adhæreſcunt admirabili ratione. Ideo cruciantur pœnis, & perſolvunt ſupplicia præteritarum noxarum. Aliæ ſuſpenſæ exponuntur levibus ventis: aliis crimen, quo ſunt infectæ, lavatur ſub immenſo lacu, aut abſumitur flammis. Omnes patimur, unuſquiſque ſuos ultores. Deinde inducimur, in ſpatioſum Elyſium, & pauci obtinemus lætos campos: quando longa dies confectis ſpatiis temporum delevit congenitas ſordes, ac reliquit purum ſenſum cœleſtem & ſimplicem fulgorem ignis.

Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. Aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Quiſque ſuos patimur manes. Exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arva tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Æthereum ſenſum, atque auraï ſimplicis ignem.

NOTÆ.

738. *Inoleſcere.*] Eſt *ſimul creſcere.* Vel, ab *alo*, quod ſimul alitur. Vel, à *Soleo*, quod ſimul eſſe ſolet.

739. *Ergo exercentur pœnis, &c.*] VII. *Caput.* Animæ illæ, etſi diverſæ à corporibus naturæ, ex diuturna tamen cum iis conjunctione multa inquinamenta contrahunt. Unde triplici purgatione expiantur: *Igne, ventis*, id eſt, *aëre*; & *gurgite vaſto*, id eſt, *aquis.* Hæc autem tria in ſacris uſurpabantur purgationum genera: aut enim res infectæ tæda vel ſulfure purgabantur, aut aqua luſtrabantur, aut aëre ventilabantur. Et quantum ad animas, hanc Platonicis attribuit ſententiam Auguſtinus de Civit. Dei, lib. 21. 13. eamque affert hujus cauſam: quod, *quoniam terris ſuperiora ſunt elementa, aqua, aer, ignis; ex aliquo iſtorum mundetur, quod terrena contagione contractum eſt.*

743. *Quiſque ſuos patimur manes.*] Id eſt, *Omnes patimur noſtros manes, unuſquiſque ſuos.* Quinam autem illi ſint *manes*, ambigitur: idque videri poteſt è Platonis doctrina etiam repetitum. VIII. Igitur *Caput.* Animis ſingulis, jam inde à prima generatione deſcenſuque ex aſtris, genium ſive dæmonem attribui cuſtodem operum, qui animum in lucem extrahat ac deinde poſt mortem reducat ad inferos, ait Plato de rep. l. 10. itemque in Phædone. Hos *manes* dici nihil verat, coſdemque purgationis miniſtros adhiberi. Quanquam alii per *manes*, furias, alioſque minores intelligunt inferorum Deos, à quibus animæ torquentur: & vero ita ſumuntur *manes*, G. 4. 459. *Scirent ſi ignoſcere manes:* ibi enim Deos inferorum ſignificari manifeſtum eſt. Utraque explicatio conciliabitur facile: ſi Platonici genii dicantur, utriuſque mundi habere commercium, qualiter Mercurius: & ſuperi quidem terreſtreſve Dii eſſe, cum vivis adſunt; inferi autem, cum mortuis purgandis aſſiſtunt. Loca vero huic purgationi aſſignata exiſtimo, eſſe varias ſedes illas, jam ab Æneæ peragratas; ubi infantes, amantes, bellicoſi, propria manu occiſi: qui inde poſt certos purgationis annos in Elyſium admittebantur. De *manibus*, alia ſignificatione, pro umbris mortuorum, G. 4. 469.

744. *Pauci læta arva tenemus, &c.*] IX. *Caput.* Pauci fruebantur Elyſii voluptatibus; multi quidem, ſi per ſe ipſi ſpectantur, nam evocabantur *agmine magno*, infra, v. 749. tamen pauci, ſi cum immenſo animarum omnium numero conferantur. 1. Quia multi detrudebantur in Tartarum, inde nunquam in lucem alia generatione emerſuri, quod eorum ſcelera nulla purgatione elui poſſent: ita Plato in Phædone. 2. Quia pars animarum longe maxima diſtinctis illis in ſedibus purgabatur: quibus in Elyſium ſuccedentibus, aliæ ex Elyſio in vitam emigrabant. 3. Quia multi, aut omni, aut ſaltem aliqua purgatione perfuncti, ſcelerum in pœnam detrudebantur nova in corpora, belluarum aut volucrum; nec in Elyſium tranſibant, ob vitam virtutum ſterilem. Quare fruſtra ſe torquet Cerdanus, ut pugnantes conciliet voces: *quiſque patimur*, & *pauci tenemus.*

745. *Donec longa dies, &c.*] X. *Caput.* In hoc Elyſio fruebantur animæ quiete perfectiſſima: vocat enim Virgilius, v. 669. *ſolas animas*; &, v. 638. *locos lætos, & amœnitas fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.* Ergo hinc procul aberant purgationis tormenta. Quid igitur ait Anchiſes; *Pauci læta arva tenemus: donec longa dies concretam exemit labem?* Omnino aliud mihi ſonare videtur *donec*, quam aliis vulgo interpretibus: neque hic interpretor, *quouſque*, quaſi futuram in Elyſio purgationem notet; ſed *quando*, ut præteritum ſeclusis in loco purgationem indicet. Idque duo perſuadent. 1. Quia non dixit Virgilius, *donec exemerit*, aut *eximat*; ſed *donec exemit*, quod expreſſius ſignificat, *quando exemit*, quam *quouſque, exemerit.* 2. Quit pari ſenſu dixit Horatius, Od. l. 3. 9. *Donec gratus eram tibi .... Perſarum vigui rege beatior:* id eſt, *quando gratus eram tibi, &c.* Pro *auraï ſimplicis ignem*, ſignificat puram animæ

Has

Omnes, ubi mille rotam volvêre per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno:
scilicet immemores supera ut convexa revisãt, 750
rursus & incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchises: natumque, unaque Sibyllam,
conventus trahit in medios turbamq; sonantem:
tumulum capit, unde omnes longo ordine possit
adversos legere, & venientum discere vultus. 755
Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde sequatur
gloria, qui maneãt Itala de gente nepotes, (quatur
illustres animas, nostrumque in nomen ituras,
expediam dictis, & te tua fata docebo.
Illum, vides? purâ juvenis qui nititur hastâ, 760

Postquam verterunt rotam per mille annos, Deus vocat eas omnes magno numero ad amnem oblivionis: nempe ut oblitæ præteritorum *repetant superiorem curvaturam* mundi, *& incipiant velle iterum redire in corpora. Anchises* hæc *dixerat: & ducit filium ac simul Sibyllam in medios cœtus turbamque frementem: & conscendit collem, unde possit considerare longa serie omnes* sibi *obversos, & intueri vultus venientium. Age modo,* inquit Anchises, *explicabo verbis, quis honos aliquando secuturus sit sobolem Trojanam, qui posteri destinentur aliis similia, nobiles animas, & successuras nostro nomini: & tibi aperiam tua fata, Videsne? illum qui insistit hastæ nitidæ,*

NOTÆ.

quæ propter subtilitatem aëri & igni ilis est, ideo vocat cum Horatius Sat. l. 2. *primus particulam auræ:* cujus vocis ulphthongus duas in vocales prisco more *aura* in *aurai*.

Hæ omnes, ubi, &c.] XI. *Caput.* Postquamvis hæc sua beatitate per annos mille ilio potitæ sunt: evocantur ad generationem, animaque cum novo corpore unionem, hujus Lethæas aquas jubentur ebibere: um præteritorum omnium, tam laborum, quam voluptatum obliti; nec teneantur Elysii desiderio superioris vitæ asperitate deterreantur; ne sciat quicquam, nisi ingenitus quidam ad vitæ in corpus. Quod autem ait *omnes*, refingi debet ad eas omnes, *quibus altera labentur*, v. 714. Non enim omnes corpora; nec vero tale quicquam de commemorat, quod si erat futurum, set omisisset. Hos autem ab eo reditu animas puto, qui ob exquisita merita Deos fuerant, & *Acherente remissi*, Æneas de Anchise Æ. 5. 99. & re*in numerum*, unde prima generaherarant, ut ait Virgilius G. 4. 227. quippe non *animas* apud inferos, sed ac simulacra Elysiis in campis reestatur Lucretius ex Ennio l. 1. 120. apud Homer. Odyss. 11. 600. ait se mortuorum umbras vidisse idolum Herculis, sermonem habuerit; ipsum vero, id animam, apud superos degere. Tahilen à Virgilio describi: cujus idolum alloquitur, dum anima fruitur cœlerum Deorum consortio. Itaque tria distingui in nomine *anima, corpus, idolum:* addi alii etiam quarta pars, *umbra*, quæ secum incolebat, ut notavimus Æ. 4. 385. Quamquam hæc *umbra* ab anima, corpore & idolo distinctio, non ita videtur certa. De *Lethæo*, oblivionis flumine, supra, v. 323. *Rotam volvere*, metaphora est pro *tempus traducere*; ex Ennio petita, ut testatur Servius. Et temporis *rotam* dixit; ut paulo ante *orbem*; & passim alibi *cursum, curriculum. Convexa supra:* vel significat convexam superficiem terræ, cujus in concavo inferi latent: vel sublimem & concavam cœli conspicui partem, ut diximus Æ. 1. 314.

756. *Nunc age, &c.*] Ostendit Anchises Æneæ posterorum suorum clarissimos: ubi notanda quatuor. I. Posteros illos partim ex Trojana, partim ex Itala gente oriundos fore: cum utraque gens Æneæ & Laviniæ conjugio miscenda sit. II. Non servari ab Anchisa in illa enumeratione ordinem temporum: cum a Romulo statim ad Cæsarem transeat, tum regrediatur ad Numam. III. Alios etiam commemorari, præter posteros Æneæ, utriusque gentis illustres viros. IV. Hoc totum Virgilii artificium, etsi perquam insigne est, errore non carere. Is autem error est ejusmodi. Animas inducit quæ jam insederant corpora, indeque egressæ, tum aut puræ erant, aut purgabantur, in Romanorum heroum corpora reversuræ. At si erant puræ, inerat iis dumtaxat purus æthereus sensus atque auræ simplicis ignis; atque ita nullus inerat sensus corporis præteriti, multo minus futuri: si purgabantur, nondum Lethæis aquis imbutæ, nondum præteriti corporis memoriam exuerant; atque adeo nondum potuerant convenientes futuræ olim sorti affectus assumere; igitur nec Sylvius niti hasta, nec Romulus geminas habere cristas, nec Numa mentum incanum gerere, nec circa Marcellum Romani strepere.

Proxima

occupat ſorte ſpatium proximum lumini, primus erumpet in aërem cœleſtem mixtus Italo ſanguine, Sylvius, nomen Albanum, tua ſoboles poſtrema: quem uxor Lavinia in ſylvis tarde pariet tibi ſeniori, futurum *regem & patrem regum: à quo familia noſtra regnabit Albæ longæ. Hic vicinus* huic, eſt *Procas; honor Trojanæ nationis: Deinde Capys, & Numitor, & Æneas Sylvius, qui referet te nomine; æqualiter illuſtris armis & pietate, ſi tandem* aliquando *accipiat regendam Albam. Qui juvenes vide quantum præ ſe ferant robur! At qui habent caput cinctum* corona *civili quercica;*

Proxima ſorte tenet lucis loca, primus ad auras
Æthereas Italo commixtus ſanguine ſurget
Sylvius, Albanum nomen, tua poſtuma proles,
Quem tibi longævo ſerum Lavinia conjux
Educet ſylvis regem, regumque parentem:
Unde genus longâ noſtrum dominabitur Albâ.
Proximus ille, Procas, Trojanæ gloria gentis;
Et Capys, & Numitor: & qui te nomine reddet
Sylvius Æneas; pariter pietate vel armis
Egregiꝰ, ſi unquam regnandam acceperit Albam.
Qui juvenes quantas oſtentant, aſpice, vires!
Atqui umbrata gerunt civili tempora quercu;

NOTÆ.

763. *Sylvius, Albanum nomen, &c.*] In his Romanæ Hiſtoriæ initiis parum ſibi ſcriptores conſentiunt. Livius hunc Sylvium, Aſcanii filium facit: Dionyſius Halicarnaſſeus, Æneæ. Scribit enim Laviniam, tum cum obiit Æneas, prægnantem, Aſcanii privigni metu in ſylvas fugiſſe ad regii pecoris magiſtrum Tyrrheum; ibique filium peperiſſe, cui inde Sylvio nomen fuit: Aſcanium pietate motum in novercam, ſibi hunc ipſum Sylvium ſucceſſorem deſignaſſe; Iülo filio ſuo pontificatum maximum tribuiſſe, à quo gens Julia propagata eſt. *Albanum nomen* dicitur Sylvius: quia ex eo reges Albani communi nomine Sylvii appellati ſunt; ut poſtea imperatores Romani, Cæſares. *Poſtuma proles*, duplici ſenſu explicabatur; vel quæ poſt *humationem* patris oritur; tumque ſcribitur *poſthuma*, non *poſtuma*: vel quæ *poſtrema* oritur, etiam vivo patre; tumque deducitur à *poſt*, *poſterior*, *poſtremus* & *poſtumus*; ut ab *extra*, *exterior*, *extremus*, *extimus* & *extumus*. In hac ſententia ſunt eruditorum diligentiſſimi quique: qui iidem aiunt uſu quidem veniſſe, ut mortuo patre nati poſtumi appellentur; non quia poſt humationem nati, ſed quia re vera poſtremi. Et vero Virgilius ait Sylvium natum patre longævo, non patre mortuo: in quo diſcedit quidem ab ea, quam ex Dionyſio attulimus, hiſtoriæ fide; ſed eum excuſat, vel ejuſdem hiſtoriæ varietas, vel poëtica licentia: nec deſunt, qui, ut hiſtoriæ veritati conſulant, *longævum* explicent, jam relatum in Deos & *immortalem*; nituntur que hoc Ennii verſu, *Romulus in cœlo cum Diis genitalibus ævum Ducit*; & Æſchyli teſtimonio qui in Tragœdia *ſeptem ad Thebas*, vocat Deos δαρϕβιϐτ, *longævos*. De *Lavinia*, Latini filia, Æ. 7. 52. De *Alba*, Æ. 8. 42.

767. *Proximus ille, Procas, &c.*] Qui proximus tunc in Elyſio apparebat; non qui proximus erat Sylvio ſucceſſurus: fuit enim Proc ter Albanos reges ordine tantum decimus *Capys* ſeptimus, *Numitor* decimus quartus, *Sylvius* tertius, juxta Livium.

770. *Si unquam, &c.*] Æneas Sylvius tutoris regno ſpoliatus, nonniſi anno do & quinquageſimo regnum adeptus men annis uno & triginta tenuit.

772. *Civili .... quercu.*] Corona civ quercu vel ilice, quia alendæ hominu glandes olim in uſu fuerant, ideo ill qui in pugna civem ſervaverant, ſimulq derant hoſtem, nec è loco deturbari Hic iis aſſignatur Albanis, qui ad civin lam varias urbes Italiæ condideræ cinxerant: quorum nomina non indic obſcura aut incerta. *Nomentum*, nunc tano, milliaribus duodecim Roma ſeptentrionem. *Gabii*, urbs inter Præneſte media, decem circiter trimque diſtans, ad orientem: nunc rum, juxta diverſorium publicum l'*Oſteria*. *Fidena* vel *Fidenæ*, bus Roma diſſita, ad ſeptentrione *Gimbileo*. *Collatia*, non multo re entem, nunc ne veſtigiis quidem *metia Sueſſa*, cujus ager *Pometini*, *Pomptinus* dictus eſt; vicinæque *tinæ*, nunc l'*Aufente palude*; urbs fuit rum, nunc deleta. *Caſtrum Inui*, Rutulorum in litore Tyrrheni maris, rutum: ei dicatum Deo, qui Græcis nis Faunus, Fatuus, & *Inuus* ſive eſt, ab ineundo; quod animalia paſſim *Bola* vel *Bolæ*, oppidum Æquorum, ſte, ad orientem Romæ quod jam pore ſine veſtigiis interierat. *Cira*, lum nomen antiquum retinens, urbs non longe à Pometia, Has autem urbes

bi Nomentum,& Gabios,urbemq;Fidenam ;
Collatinas imponent montibus arces, 774
cetios, Caſtrumq; Inuí, Bolamq; Coramque.
e rum nomina erunt, nunc ſunt ſine nomine
n & avo comitem ſeſe Mavortius addet(terræ.
ulus, Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
ur. Viden' ut geminæ ſtent vertice criſtæ,
ater ipſe ſuo ſuperûm jam ſignet honore? 780
ujus, nate, auſpiciis illa inclyta Roma
erum terris, animos æquabit Olympo ;
mque una ſibi muro circundabit arces.
ox prole virûm : qualis Berecynthia mater
rygias curru Phrygias turrita per urbes, 785
er Deûm partu, centum complexa nepotes,
nes cœlicolas, omnes ſupera alta tenentes.
geminas huc flecte acies:hanc aſpice gentem
manoſque tuos. Hic Cæſar, & omnis Iüli
nies, magnum cœli ventura ſub axem. 790
ii, hic eſt, tibi quem promitti ſæpius audis,
ſtus Cæſar, Divûm genus : aurea condet
ra qui rurſus Latio, regnata per arva
rno quondam : ſuper & Garamantas & Indos

hi condent tibi in montibus Nomentum, & Gabios, & urbem Fidenam ; hi arces Collatinas, Pometiam, & Caſtrum Inui, & Bolam, & Coram. Hæc nomina tunc dabuntur illis, jam ſunt terra abſque nomine. Quin etiam Romulus Martius, quem pariet mater Ilia ex ſtirpe Aſſaraci, adjiciet ſe ſocium avo. Videſne, ut duæ criſtæ ſurgant ex ejus capite, & ut pater Deorum jam inſigniat eum ſuo ſplendore ? Ecce, ô fili, famoſa illa Roma hujus ductu æquabit dominationem ſuam terris, & animos cœlo ; & una cinget ſibi muro ſeptem montes. Fortunata ſobole civium : qualis mater Berecynthia vehitur curru per urbes Phrygias, coronata turribus, gaudens prole Deorum, amplexa centum nepotes, omnes incolas cœli, omnes obtinentes ſpatia alta & ſuperiora. Huc, huc converte geminos oculos : Cerne hanc nationem, & Romanes tuos. Hic eſt Cæſar, & omnes proles Iuli, exitura ſub magnum axem cœli. Iste eſt ille vir, quem ſæpius promitti tibi, Auguſtus Cæſar, filius Deorum : qui inſtaurabit iterum aurea ſecula per Latium, quæ olim gubernata à Saturno : & propagabit imperium ultra Garamantas atque Indos ;

NOTÆ.

ſtæ Virgilius. Latium ſumit non prout magis illis temporibus, ſed prout deinceps cum hic etiam Æqui, Hernici, Volſci, & ra qui Sabini annumerati ſunt.

Avo comitem, &c.] *Nomitori*, Procæ ſo Amulium fratrem regnis pulſo, addet eidem nepos Romulus, *Martis* filius, & Rhœ nonis filiæ, Æ. 1. 278. De *Aſſaraco*, Anchiſæ, à quo per Albanos reges oriebatur. Æ. 1. 288.

Gemina ſtent vertice criſtæ.] *Criſtæ*, jubæ equinæ, plumæ verſicolores, galearum cooperturæ, à gallorum criſtis ita propter ſimilitudinem dictæ, Æ. 3. 468. *Gemina*, ad majorem ornatum, non ut gemini fratres Remus Romulique ſignificentur, quod quidam volunt.

Pater ipſe, &c.] Vel Mars *pater* Romuli, *ſuum ſuperumque* honoris participem faciet potius Jupiter *pater ſuperorum*, qui ſuo honore inſignet. Indicat Romuli mortem, qui vel fulmine ictus, vel à ſuis diſcerptus Deos poſtea relatus eſſe creditus eſt. *Roma* ab eo condita, Æ. 1. 278, 280. De *Roma montibus*, G. 2. 535.

Berecynthia mater.] *Cybele*, mater Jovis omniumque Deorum : quæ pro terra ſumitur, unde turritam gerit coronam. *Berecynthia* dicta eſt à Berecyntho caſtello Phrygiæ ad Sagarim fluvium, vel monte ejuſdem Phrygiæ ad amnem Marſyam, ubi magnifice colebatur. De *ea ejuſque cultu in Phrygia*, Æ. 3. 111.

789. *Cæſar, & omnis Iuli, &c.*] De Julio Cæſare, quem hic indicat, Ecl. 5. De *Iuli*, gentis Juliæ capite, Æ. 1. 271.

792. *Auguſtus Cæſar, &c.*] Octavianus, Julii ſororis nepos, ut diximus, Æ. 5. 569. Auguſti nomine donatus, anno v. c. 727. *Divum genus* dicitur, quia Anchiſa, Æneæ, & per hos, Dardano & Jove genitus : Alia exemplaria habent *Divi genus*, notantque appellationem ipſam Octaviani : qui in nummis & marmoribus, ex quo tempore Julium Cæſarem, ſuum ex adoptione patrem, in Deos retulerat, ſe Divi filium nuncupabat, quod contigit anno v. c. 712. ut notavimus Ecl. 5. 64. De *aureo ſeculo*, *Saturno*, & *Latio*, Ecl. 4. 6. Notatque pacem ubique conſtitutam, anno v. c. 725. de qua Æ. 1. 295.

794 *Garamantas & Indos.*] Vel intellige veros Indos, Aſiæ populos, de quibus G. 1. 57. & *Garamantas*, interioris Africæ populos, de quibus Æ. 4. 198. Teſtatur enim Suetonius c. 21. Indorum reges, Auguſti fama permotos, ejus

ſita eſt illa *terra ultra ſidera, ultra iter Solis & anni, ubi Atlas cœlifer verſat humeris cœlum confixum ſtellis ardentibus. In eius expectatione jam nunc & regna Caſpia, & terra Mæotica, trepidant ob oracula Deorum; & ſeptem oſtia Nili ſtupefacta commoventur. Nec certe Hercules peragravit tot terras: licet occiderit cervam æneis pedibus, aut pacaverit ſylvas Erymanthi, & arcu terruerit Lernam. Neque Bacchus, qui victor regit currum habenis pampino* veſtitis, *impellens tigres ex alto cacumine Niſæ.*

Proferet imperium: jacet extra ſidera tellus,
Extra anni Soliſque vias, ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hujus in adventu jam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent Divûm; & Mæotica tellus,
Et ſeptemgemini turbant trepida oſtia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obivit:
Fixerit æripidem cervam licet, aut Erymanthi
Pacarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis victor juga flectit habenis
Liber, agens celſo Nyſæ de vertice tigres.

NOTÆ.

amicitiam quæſiſſe. Quod ex Euſebii chronico accidiſſe colligitur anno v. c. 728. At vero, cum eos ipſe bello adeo non domuerit, ut ne laceſſiverit quidem: malim *Indos* de Æthiopibus intimæ Africæ populis intelligere, de quibus Ecl. 10. 68. Hos enim appellatos fuiſſe Indos à veteribus oſtendimus, G. 1. 171. & G. 4. 287. Africæ vero partes fere omnes tum cognitæ, ab Auguſto domitæ ſunt, ſive per ſe, cum Ægyptum devicta Cleopatra in provinciam redegit, anno v. c. 724. ſive per Antonium, qui ejus auſpiciis de Africa triumphavit, anno v. c. 725. & alios deinceps.

795. *Jacet extra ſidera tellus, &c.*] Deſcribit eamdem Africam: quæ ita zonæ torridæ ſubjecta eſt, ut ultra tropicum Cancri ad ſeptentrionem, extra tropicum Capricorni ad meridiem excurrat: quæ ultima pars, etſi non circumluſtrata fuerat à veteribus, tamen conjecturis nota eſſe poterat. Hoc zonæ torridæ ſpatium vocat poëta *Solis & anni vias*: quia Solis annuus in cœlo curſus iiſdem tropicis definitur: neque Solis dumtaxat, ſed & reliquorum ſex planetarum, qui vocantur hic *ſidera*, nec multum ex iiſdem ſpatiis excurrunt. De *zona, tropicis, &c.* G. 1. 233, 238, 240. De *Africa*, Ecl. 1. 65.

796. *Cœlifer Atlas, &c.*] *Atlas*, mons quidem eſt Africæ ſeptentrionalis, de quo, Æ. 4. 247. Sed cum veteres interiorem ac meridionalem Africam parum cognoſcerent, iſque mons Africæ ſit maximus & longa ſerie productus: montes harum regionum omnes Atlantis propaginem putabant; ut omnes earundem populos Æthiopum nomine complectebantur, Æ. 4. 480. *Axem aptum ſtellis*, explicuimus ibidem, v. 482.

798. *Caſpia regna.*] Aſiam intelligit, ubi *Caſpium* eſt mare, nunc *mer de Bacu, de Sala*: & circa illud ad ſeptentrionem Sarmathæ & Scythæ, ad meridiem Parthorum imperium, ad occidentem Armeni. Cum Parthis quid egerit, vidimus G. 4. 561.

799. *Mæotica tellus.*] Septentrionales ſignificat Europæ pupulos, ubi *Mæotis palus*, nunc *Mar bianco*, circa quam minores Tatari: quæ tamen loca ab Auguſto tentata non liquet; ſed fœdere tantum adjuncta.

800. *Septemgemini turbant, &c.*] Id eſt, *turbantur*. Sic etiam in proſa oratione Tacitus: *Si una alterave civitas turbat*. De *Nilo, Ægypti* fluvio, ejuſque ſeptem oſtiis, G. 4. 287.

801. *Alcides tantum, &c.*] *Hercules*, cur *Alcides* dictus, Æ. 5. 414. ſuis in varias orbis partes expeditionibus famoſus. Adfuit enim Jaſoni in Colchica velleris aurei direptione, Buſirin occidit in Ægypto, Geryonem in Hiſpania, Erycem in Sicilia, Diomedem in Thracia: Heſperidum hortos in extrema Africa diripuit; earum itinerum ſuorum terminum fixit, columnas montesve duos, Abylem in Africa, & Calpen in Hiſpania: qui montes cum antea continui eſſent, ab eo dicuntur ſeparati: unde immiſſo mari fretum Gaditanum apertum eſt, *le detroit de Gibraltar*. Quibus omiſſis illius factis, miror cur Virgilius tria elegerit in una eademque Peloponneſo edita: nempe cervam æreis pedibus & aureis cornibus, Dianæ ſacram, habitantem in *Manalo* Arcadiæ monte, curſu comprehenſam; aprum, in *Erymantho* Arcadiæ item monte vivum captum; hydram in *Lerna* palude Mycenas inter & Argos, interfectam: neque enim inde multa terrarum ſpatia peragrata Herculem colligi poteſt. De *Herculis laboribus*, Æ. 8. 288.

805. *Liber, agens, &c.*] De *Libero* ſive *Bacho*, ejuſque in India victoriis, Ecl. 5. 69. Ecl. 58. Æ. 4. 301. Dicitur idem Hiſpaniam, de Ægyptum, & Libyam peragraſſe. Et Ægyptum quidem triplex numeratur. 1. Urbs in Ægypto Arabiæ vicina, ubi Diodorus incunabula Bacchi conſtituit. 2. Urbs ad montem Merum, in Indidia, non longe à Cophene fluvio, qui in occidentalem Indi partem influit; quam à Bacchi Indiam peragrante conditam, deditione capta liberam reliquit Alexander. 3. Alterum

Dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut merus Ausoniâ prohibet consistere terrâ?
Quis procul ille autem ramis insignis olivæ,
Sacra ferens? nosco crines incanaque menta
Regis Romani; primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis & paupere terra
Missus in imperium magnum. Cui deinde subibit,
Qui rumpet patriæ, residesque movebit
Tullus in arma viros, & jam desueta triumphis
Agmina. Quem juxta sequitur jactantior Ancus,
Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus
auris.
Vis Tarquinios reges, animamque superbam
Ultoris Bruti, fascesque videre receptos?
Consulis imperium hic primus, sævasque secures
Accipiet: natosq; pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit,
Infelix: utcunque ferent ea facta minores,
Vincet amor patriæ laudumque immensa cupido.

Et adhuc dubitamus æternare virtutem factis? aut timor impedit nos sedere in terra Italica? Quis vero procul ille spectabilis ramo olivæ, portans sacras res? agnosco capillos & barbam canam regis Romani: qui primus firmabit urbem legibus, missus in amplum regnum à parvis Curibus & terra paupere. Cui posteà succedet Tullus, qui turbabit pacem patriæ, & excitabit ad bella cives quietos & exercitum desuetum vincendi. Quem prope sequitur Ancus jactantior, & jam nunc nimis quærens favorem populi. Visne etiam videre reges Tarquinios, & animam gloriosam Bruti vindicis, & fasces recuperatos? Hic primus accipiet imperium Consulis & secures severas: & pro honesta libertate pater adiget ad supplicium filios parantes novum bellum, miser: quomodocunque posteri accepturi sint hoc factum, amor patriæ superabit & immensum desiderium gloriæ.

NOTÆ.

...ciniibus, juxta aliquos: qui ipsum Bac...chum dicunt; eique oppositum cacumen, ...Cirrhæ nomine, Apollini dicatum. Vicus ...quidem ita statuitur à Stephano in Helicone, ...Boeotiæ mons est Parnasso æmulus. Bacchi ...nomen ab aliquibus distinguuntur; ut Her...culis quadraginta: quorum omnium facta tri...buuntur Baccho filio Jovis ex Semele; ut Her...culis ex Alcmena. De *Augusti victoris* in ...triumphis, Asiatio & Africano, G. 3. 33. *Ausonia*, Italia, Æ. 7. 54.

813. *Incanaque menta Regis*, &c.] *Numæ Pompilii*, secundi Romanorum regis: qui defuncto Romuli stirpe propter prudentiam asciscitur è Curibus, urbe Sabinorum primaria, ...nunc Monasteriolum *Vescovio di Sabina*. Is ...ritibus & religionum sanctitate feroces Roma...nos temperavit; Ægeriæ, ut fingebat, Nym...phæ quia consilio: in pace perpetua urbem con...servavit; unde coronatur *oliva*, quæ pacis insigne ...est. Annos vixit octoginta, quorum tres & qua...draginta regnavit, quare hic describitur mento ...canum, id est, *valde cano*, Æ. 5. 784.

814. *Tullus*, &c.] *Tullus Hostilius*, rex Ro...manorum tertius, neque è Romuli, neque è Sabino genere. Albano bello pacem abrupit, ...quam excepit gravis pestilentia: ob quam aver...tendam sacra dum Jovi faceret, ictus fulmine ...una cum domo conflagravit.

815. *Jactantior Ancus*, &c.] *Ancus Martius*, rex quartus, Numæ nepos ex filia: multa fecit in populi commodo, *cuilibet superiorum regum belli pacisque & artibus & gloria par*, inquit Livius. *Aura popularis*, est populi favor, & sic describitur à Cicerone Quinctius, pro Cluentio, 77. *homo popularis, qui omnes rumorum & concionum ventos colligere consuesset.*

817. *Tarquinios*.] Corintho oriundos. Duo hujus nominis Romæ regnaverunt: *Priscus*, & *Superbus* Prisci nepos. Horum medius Servius Tullus omittitur à Virgilio propter obscuritatem stirpis. *Priscus*, Anci filiorum opera occisus est: *Superbus*, ob violatam à Sexto filio suo Lucretiæ pudicitiam, cum tota familia regno pulsus est: auctoribus conspirationis Bruto & Collatino, qui perpetuum regum imperium in annuum consulare permutarunt; & *fasces*, ac purpuram, & alia summæ potestatis insignia sibi cæteriisque deinde consulibus attribuerunt. De *fascibus* virgarum, quarum in medio securis eminebat, G. 2. 495.

820. *Natosque pater*, &c.] *Titus* & *Tiberius*, Bruti filii, cum de revocandis in urbem Tarquiniis clam egissent, palam virgis cæsi, ac deinde securi percussi sunt, patre jubente ac spectante. Quo facto utrum laudem Brutus meruerit à posteris, varie disceptatum est, unde addit, *utcunque ferent*, &c.

Præterea vide longe Decios, & Druſos, & Torquatum ſævientem ſecuri, & Camillum reportantem vexilla. Illæ autem animæ, quas vides ſplendere in armis æqualibus, concordes nunc, & dum teguntur his tenebris; heu! ſi pervenerint ad lucem vitæ, quantum bellum, quantas pugnas & clades inter ſe excitabunt! ſocer deſcendens è montibus Alpinis & rupe Monœci; gener adjutus orientalibus populis oppoſitis. O pueri, ne aſſuefacite animum tantis bellis: neve convertite in viſcera patriæ firmum ejus robur. Et tu prior, tu abſtine, qui trahis originem è cœlo: projice arma è manibus, ô qui ſanguis meus es. Ille ſubacta Corintho victor impoſito curru ad altum Capitolium,

Quin Decios, Druſoſque procul, ſævumque ſecuri
Aſpice Torquatum, & referentem ſigna Camilli.
Illæ autem paribus quas fulgere cernis in armis
Concordes animæ nunc & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
Attigerint, quantas acies ſtragemque ciebunt!
Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monœci
Deſcendens; gener adverſis inſtructus Eois,
Ne, pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella:
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
Projice tela manu, ſanguis meus.
Ille triumphatâ Capitolia ad alta Corintho

NOTÆ.

824. *Decios, Druſos, &c.*] Familias Romæ nobiles commemorat. *Decios*, quorum tres pro republica vitam devovere, variis temporibus, ut diximus, G. 2. 169. *Druſus*: cognomen fuit illatum in familiam *Liviam*, ob *Druſum*, Gallorum ducem, ab uno aliquo ejus familiæ trucidatum. In hac multi Conſules ac Tribuni plebis: ex ea orta Livia Druſilla, tum Auguſti conjux. *Torquatum*. T. Manlium intelligit, qui anno 393, ob detractum Gallorum duci a ſe occiſo *torquem*, inde *Torquati* cognomen in familiam intulit: ter conſul fuit, ter dictator: tertio conſulatu triumphavit de Latinis anno 414. quo bello filium ſecuri cædi juſſit; quod contra edictum ducem Tuſculanorum pugna interfeciſſet. *Camillum*. M. Furium Camillum: qui quinquies dictator fuit; quater triumphavit, de Veientibus, de Volſcis, de Gallis Roma liberata, iterum de Gallis octogenarius, anno v. c. 387.

830. *Aggeribus ſocer Alpinis, &c.*] Cæſar, cujus filiam Juliam Pompeius in matrimonio habuerat. In auxiliis Cæſaris erant Galli & Germani ab occidente: in Pompeii auxiliis, Aſiatici ab oriente. Unde Cæſarem ait venturum ex Alpibus, qui Montes Italiam à Gallia dividunt, Ecl. 10. 47. Pompeium ex orientalibus Auroræ partibus: *hinc* enim eſt *Aurora*. *Arx Monœci*, *Menaco*, ſeu *Morgues*, Principatus, arx, & portus, in ora maritima Liguriæ *de la coſte ou viviere de Gennes*, & ipſo Alpium maritimarum initio: dictus *Herculis Monœci* portus, quod Hercules pulſis hoſtibus, illic aut ſolus regnaverit, aut ſolus privato in templo cultus fuerit, à *μονος*, *ſolus*, & *οικεω habitans*.

832. *Animis aſſueſcite bella.*] Duplex commutatio. I. *Aſſueſcite bella animis*; pro *aſſuefacite animos bellis*. II. Neutrum activo: *aſſueſcite*, pro *aſſuefacite*. Et ſic fere Velleius Paterculus, l. 2. 79. *Militi ac remigi navalibus aſſueſcendo certaminibus præfectus eſt Marcus Agrippa.*

835. *Sanguis meus.*] Julius Cæſar, qui ab Iulo Aſcanio & Venere ducebat originem, ſupra v. 763. Idque per appoſitionem dictum eſt pro, *qui es ſanguis meus*: alioqui dicendum erat, *mi ſanguis.*

836. *Capitolia ad alta Corintho, &c.*] *Corinthus* urbs Græciæ nobilis, in Iſthmo, dicto inde Corinthiaco, quo Peloponneſus à reliqua Græcia dividitur: inter duo maria, Ægæum ab oriente, & Ionium ab occidente. *Achivi*, populi ſunt ſeptentrionales Peloponneſi, ad occidentem Corinthi: quorum nomine, Hellas, ſive maxima pars Græciæ ultra Iſthmum, etiam Achaia dicta eſt. Hi cum ſibi conciliaſſent plerumque, tam Peloponneſi, quam reliquæ extra Peloponneſum Græciæ civitates; *diuque fideliter* in ſocietate Romanorum: tandem Romanorum legatis ad illud, quod vocabant, *Achæorum* concilium diſſolvendum miſſis Corinthum, ibique violatis, bello à Romanis appetiti ſunt: quo ipſi victi, Corinthus capta & incenſa, eorumque ſocii, Arcades, Thebani, Megarenſes, totaque adeo Peloponneſus & Græcia Romani imperio ſubdita, eique præpoſitus magiſtratus Achaiæ præfectus deinde appellatus eſt: quia, Romani in Achæis, tum Græciæ principibus, Græciam univerſam ſubegerant, inquit Paulus Græcia in Atticis. Hæc geſta ſunt primum à Q. Cæcilio Metello prætore; perfecta à L. Mummio conſule, qui de iis triumphavit anno v. c. 608. *Capitolium*, templum Jovis fuit Romæ, ſtruc[illegible] tum à Tarquinio Priſco, in colle qui prius Tarpeius dictus fuit, deinde Capitolinus: nomen

Victis

Vbr ager currum, cæsis insignis Achivis. 837
Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas,
Ipsumq; Æacidem, genus armipotentis Achillei?
Ultus avos Trojæ, templa & temerata Minervæ.
Quis te, magne Cato, tacitum; aut te, Cosse, relinquat?
Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,

clarus ob interfectos Achivos. Ille destruet Argos, & Mycenas Agamemnonis, & ipsum nepotem Æaci, sobolem bellicosi Achillis: ultus aves suos Trojanos, & templum Minervæ violatum. Quis omittat te indictum, ô magne Cato; aut te, ô Cosse: Quis familiam Gracchorum? aut duo fulminabelli,

NOTÆ.

...rum ob invento ibidem humano capite, dum ...menta ponerentur. Hoc solebant curru ...hac triumphantes, ut lauream suam in Jovis ...gnum deponerent.

Ipse Eruet ille Argos, &c.] *Eruet*, hîc non ...ginem cernet, sed simpliciter *vincet*. Tum ...pe *Mycenæ*, pro regno ipso Argolico to...ta regione usurpantur, ut sæpe fit à Vir...ilio. Constat enim ex Strabone, lib. 8. *Myce...nas* ipsis Argivis invidia imperii excisas fuisse, ...mmo deleras; non ergo à Romanis. Vide ...rgo. Dubitatur autem, cui Romanorum ...tribuenda sit hæc victoria. I. Tribuitur ...Quintio Flaminino, quem aliqui Flamini...um pingunt: qui Philippum Macedoniæ re...gem parebit Thessaliæ Græciæque ac Pelo...ponnesiæ maximæ, debellavit; Argos rece...ptosque omnes libertate donavit; idque ...non nimis diebus triumphavit anno 560. ...Tribuitur L. Æmylio Paulo: qui Persæum ...Philippi filium, iisdem fere auxiliis ...subactum, vicit & in Triumpho duxit, anno ...cit. III. Tribuitur Q. Cæcilio Metello, qui Andriscum Pseudophilippum, patre Perseo fal...sipatrem, iisdem opibus fretum, ultimum ...Macedoniæ regem, vicit: & bellum Achaicum confecit, de quo mox dicebamus, triumphavitque anno v. c. 608. *Philippus* autem, e...pistolæ *Perseas*, & *Andriscus*, ex *Æacida*...rum *Achillis* familia genus deducere se gloria...batur, ut testatur Silius Italicus de Philippo; *Et pace egregius, veteriisque ab origine regni, Æacidæ sceptris proavoque tumebat Achille.* ...Item Propertius, l. 4. 12. 39. De genitivo ...*Achillis*, pro *Achilles*, Æ. 1. 224.

Ultus avos Trojæ, &c.] Quæ à Græcis, ...Achivis præsertim & Peloponnensis, excisa fue...runt. *Templa temerata Minervæ* fuerant; tum ...Ajacis & Ulyssis, cum è Trojano ejus tem...plo Palladium subripuerant, Æ. 2. 166. tum ...Ajacis Oilei filii, qui Cassandram eodem in ...templo violaverat, Æ. 1. 41. Æ. 2. 404.

Aut te, Magne Cato.] Duo præcipui fuerunt h...ujus nominis: *major* alter, & *censorius*, qui ad ...summum senectutem pervenit: *minor* alter, & ...*Uticensis*, è majoris posteris; qui bello Cæsa...riano sibi mortem Uticæ conscivit, ne in Cæsa...ris potestatem veniret: ambo hic in ignes gravitate, ut quisquis gravitatem affectat, tertius d...catur Cato. Juvenal. Sat. 2. 40. *Tertius è cœlo cecidit Cato. Major*, de quo hic agitur, Tu...sculo oriundus, è Portia gente obscura, ob prudentiam dictus est *Cato*. Latinis enim, *catus*, est prudens. Prætor Sardiniam subegit. Consul anno v. c. 559. anno insequente de Hispania proconsul triumphavit. Censor anno v. c. 579. L. Quinctium Flamininum consularem è senatu ejecit. Tertio bello Punico Carthaginem esse delendam censuit: septuagenarius literas Græcas didicit: octogenarius Galbam accusavit: ipse quater & quadragies accusatus, semper absolutus.

Cosse.] *A. Cornelius Cossus*, occiso Larte Volumnio Veientium rege, opima ejus spolia Jovi Feretrio secunda consecravit, cum Romulus prima dedicasset: Id referunt multi in annum v. c. 325. Dubitatur vero, an Consul, an Magister equitum, an militum tribunus, id Cossus fecerit. Dictator deinde factus anno v. c. 369. triumphavit de Volscis: & M. Manlium Capitolinum, regni affectati suspectum, in carcerem conjecit.

842. *Gracchi genus.*] Hujus familiæ clarissimus fuit *Tiberius Sempronius Gracchus*: qui prætor de Hispania citeriore, seu Celtiberis, triumphavit, dissipatis oppidis eorum trecentis, anno v. c. 576. Consul anno insequente, fortitus Sardiniam, iterum de ea Proconsul triumphavit, anno 579. Censor, anno 585. Consul iterum anno 591. graves gessit cum Scipione Africano majore inimicitias: quibus tamen depositis, filiam ejus Corneliam accepit conjugem. Ex ea duodecim liberos sustulit: è quibus tilli duo superstites, Tiberius & Caius Gracchus: qui ambo Tribuni plebis diversis temporibus facti, cum per leges agrarias affectare regnum viderentur, concitato optimatum tumultu, similiter perierunt: Tiberius quidem, anno 621. Caius, anno 633.

842. *Duo fulmina belli, Scipiadas, &c.*] *P. Cornelius Scipio Africanus major* & *P. Cornelius Scipio Æmylianus, Africanus minor*, majoris nepos, ex familia Pauli Æmylii Macedonici per adoptionem assumptus. *Major*, anno v. c. 543. ætatis sive 24. extra ordinem missus in Hispaniam, inde Pœnos expulit. Consul factus anno 549. in

duos Scipionis deſtructores Libyæ? aut paupertate gloriſum Fabricium? aut te ſeminantem in ſulco, ô Serrane? Quo me abripitis fatigatum, ô Fabii? tu es ille Fabius *Maximus, qui ſolus nobis reparas rempublicam cunctando. Alii, opinor equidem, conflabunt ſolertius æra* quaſi *animata: excident è marmore vives vultus; melius agitabunt cauſas, & diſtinguent virgâ circuitus cœli, & explicabunt ortum aſtrorum: tu, Romane, memineris gubernare gentes* cum *auctoritate: hæ erunt artes tuæ: & ſtatuere conditiones pacis, & ignoſcere ſubmiſſis, & domare ſuperbos. Sic* ait *Anchiſes: & hæc adjicit mirantibus: vide, quomodo Marcellus incedit, notabilis ob ſpolia opima,*

Scipiadas, cladem Libyæ? parvoq; potentem 84
Fabricium? vel te ſulco, Serrane, ſerentem?
Quo feſſum rapitis, Fabii? Tu maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando reſtituis rem. 84
Excudent alii ſpirantia mollius æra,
Credo equidem: vivos ducent de marmore vu
Orabunt cauſas melius; cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent: S
Tu regere imperio populos, Romane, memen
Hæ tibi erunt artes; paciſque imponere morem
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.
Sic pater Anchiſes; atq; hæc mirantibus addi
Aſpice, ut inſignis ſpoliis Marcellus opimis 85

NOTÆ.

Africam anno ſequente Proconſul trajecit: ibique cæſis Pœnis, coegit Annibalem ad patriæ turelam ex Italia regredi: ſubactæ Carthagini tributum & obſides imperavit, ideoque nomen Africani & triumphum tulit, bello Punico ſecundo confecto, anno 553. Cenſor deinde fuit anno 555. Iterum Conſul anno 560. Terelectus princeps Senatus: adverſus Antiochum Syriæ regem profectus eſt legatus Lucii fratris, qui ex ea victoria dictus eſt Aſiaticus. Inde reverſus, & accuſatus à Petilliis tribunis plebis, recepta ab Antiocho ob dandam pacem pecunia, indignum ratus adeſſe ſe ad cauſam dicendam, abiit Liternum in Campaniam, ibidemque mortuus eſt, anno circiter 567. *Minor*, Conſul renunciatus ante ætatem favore populi, anno v. c. 607. bellum Punicum tertium confecit deleta Carthagine, indeque triumphavit anno 608. Cenſor anno 612. Iterum Conſul, anno 620. Numantia citerioris Hiſpaniæ urbe deleta triumphavit, anno 622. Mortuus in lecto repertus eſt, anno 625. ita ut quædam clſarum faucium in capite notæ apparerent, ſuſpectæ fuit dati veneni uxor ejus Sempronia, ſoror Gracchorum, cum qu bus fuerant Africano ſimultates. De ejus morte nulla eſt habita quæſtio. *Belli fulmina* vocantur duce Lucretio, qui de eorum altero ait l. 3. 1048. *Scipiades belli fulmen, Carthaginis horror.* Et Cicerone, qui de aliis ejuſdem gentis, in orat. pro Cornelio Balbo, 34. *Cum duo fulmina noſtri imperii ſubito in Hiſpania Cn. & P. Scipiones extincti occidiſſent.* De *Libya*, Africa, Æ. 1. 162.

844. *Fabricium?*] *C. Fabricius* bis Conſul fuit, bis triumphavit: & primo quidem conſulatu de Etruſcis, anno 472. ſecundo de Samnitibus & Lucanis, anno 476. *Parvo potens*, quia paupertatis ſtudio nobilis, auro neque à Samnitibus neque à Pyrrho rege corrumpi potuit: reſponditque, Romam aurum non habere, ſed habentibus ru rum imperare.

Serrane, &c.] *L. Quinctius Cincinnatus* dictator: prima dictatura de Æquis triumph vit, anno 296. Secunda Sp. Mælium affect regni ſuſpicione laborantem per Servilium ſ lam obtruncavit, anno 315. tum octogena ex agro quatuor jugerum, quem arabat & ſerebat, ad magiſtratum eductus, unde *Se rani* cognomen habuit à *ſerendo*.

845. *Fabii? tu Maximus, &c.*] Fabia nobiliſſima gens, & patricia, & ab Hercule ducens genus, una bellum adverſus Veientes in ſuſcepit: quo bello ſex & trecenti à Veientib ad fluvium Cremeram per inſidias oppreſſi fuer uno ex univerſa familia ſuperſtite, qui pupe teneriorem ætatem domi relictus fuerat: p hunc propagatum eſt genus; & ex ejus pro ris fuit *Q. Fabius Maximus*, qui quinquies Co ſul, ſemel Cenſor, bis Dictator, bis Princeps ſe natus; bis triumphavit: primo quidem ex latu, de Liguribus, anno 521. quinto cum d Pœnis Tarento recepta, anno 545. Annibal ferociam & fortunam conſtantia ſua emorſ remque Romanam, acceptis ad Trebiam Traſimenum cladibus fractam, cunctatione ſ ſtituit: unde *cunctator* eſt appellatus. Ho verſum Virgilius ex Annalibus Enniſ tranſtulit: *Unus qui nobis, &c.*

847. *Excudent alii, &c.*] Artem regen propriam Romanorum comparat cum gen aliarum artibus: cum ſtatuaria Corinthior oratoria Athenienſium, aſtrologica Chaldæ rum & Ægyptiorum. De *radio* ſeu virga m thematica, ad varias cœli terrarumque pa aſſignandas, diximus, Ecl. 3. 41.

855. *Spoliis Marcellus opimis.*] *M. Cla Marcellus*, plebeiæ, ſed inſignis, familiæ, q

Ingredi

greditur, victorque viros supereminet omnes.
rem Romanam magno turbante tumultu
ret eques: sternet Pœnos, Gallumq; rebellem:
rtiaque arma patri suspendet capta Quirino.
que hic Æneas (una namque ire videbat
egium formâ juvenem & fulgentibus armis;
d frons læta parum, & dejecto lumina vultu)
uis, pater, ille virum qui sic comitatur euntem?
lius? anne aliquis magna de stripe nepotum?
uis strepitus circa comitum! quantum instar in
so est!
Sed nox atra caput tristi circumvolat umbra.
Mater Anchises lacrymis ingressus obortis:
li, ingentem luctum ne quære tuorum:
stendent terris hunc tantum fata, neque ultra

& victor assurgit super omnes viros. Hic magno tumultu furente firmabit rem Romanam equitatu: vincet Carthaginenses, & Gallum rebellantem: & dicabit patri Quirino tertia spolia directa. Hic vero Æneas ait (*nam videbat simul incedere juvenem insignem pulchritudine & armis splendentibus; sed frons parum erat hilaris, & oculi demissi è vultu*) *ô pater, quis ille, qui sic comitatur virum incedentem?* An *filius* est ejus? *an vero aliquis è magna serie posterorum? Quis strepitus sociorum est circa* illum! *quanta similitudo* Marcelli *est in illo! sed nigra nox cingit caput* illius *mœstis tenebris. Tunc pater Anchises erumpens lacrymis cœpit* loqui: *ô fili, ne petas* à me *magnum dolorem tuorum. Fata monstrabunt dumtaxat illum terris, nec permittent diutius vivere.*

NOTÆ.

n Consul, semel triumphavit: primo nem- consulatu: de Gallis Insubribus Germanis- rum sociis, occiso Germanorum rege Vir- mo, captaque Gallorum urbe primaria Me- dio, anno v. c. 532. Tertio consulatu missus ad Siciliam, Syracusas Annibali Pœnisque favent- ab Archimedis industria defensas, triennii ob- sidione cepit: ideoque ovans urbem ingressus dem 543. Primus Annibalem in fugam verit, omnisso ad Nolam certamine: inde sæ- pius cum eo prospere congressus, tandem quin- to consulatu circumventus ejus insidiis, inter- fectus est, anno 546. *Opima spolia* dicebantur, quæ dux dux à se in pugna occiso detraxerat: ita Marcellus Virdumaro.

Ver. *Tumultu.*] Proprie bellum Gallicum ita vocat. Sic enim Cicero Philippica, 8. 3. *Ma- jores nostri tumultum Italicum, quod erat domes- ticum; tumultum Gallicum, quod erat Italiæ fi- nitimum: præterea nullum tumultum nominabant.* Hinc etiam *sistet eques*, quia Marcellus pedi- tatu relicto, equitatu ad majorem celeritatem usus Gallos & Virdumarum. De *Pœnis*, Carthaginensibus, Æ. 1. 342.

Ver. *Tertiaque arma*, &c.] *Prima* enim opi- ma spolia retulit Jovi Feretrio Romulus, de A- ron Ceninensium rege, supra, v. 218. *Secunda* ulit, de Larte Tolumnio Veientium rege, su- pra, v. 841. *Tertia* hic Marcellus de Virdumaro: quem nemo alius, ut perhibet Plutarchus in ejus vita. At quæritur, cur Virgilius dixerit, *Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.* I. Nascimbænus legit, *Suspendet patri Jovi, spolia capta Qui- rino*, id est, capta *Marte*, sive *bello*. II. Sic Cer- vius, *Suspendet addetque spolia tertia, spoliis olim à patre Quirino*, sive, *Romulo suspensis.* III. Sic Servius, *Suspendet patri Romulo*: affertque legem Numæ; qua jubebantur prima opima spolia Jovi offerri, secunda Marti, tertia Romulo. Sed patet hoc edictum fuisse de spo- liis tribus ab eodem duce referendis: & constat ex omnibus scriptoribus, Jovi Marcellum sua sa- cravisse. IV. Sic ego, *Suspendet Jovi Quirino*; id est, *Jovi Feretrio.* Quemadmodum enim dici- tur, *Janus Quirinus*, apud Suet. in Augusto. 22. & Horat. Od. l. 4. 15. 9. quod belli præses esset, & ejus templum fuisset à Romulo Quirino con- ditum, ut innuit Macrob. Saturn. 1. 9. sic Jupiter Feretrius hoc utroque modo dici *Quirinus* po- tuit: *Quirini* porro nomen ab *hasta*, quæ Sa- binis *curis* aut *quiris* dicitur, inditum primo est & Marti & Romulo, ob belli curam & stu- dium.

865. *Quantum instar in ipso est.*] Quæ simi- litudo! quæ æquiparatio virtutis ejus, cum pri- sci illius Marcelli Virtute! *Instar*, nomen est, ut aiunt, indeclinabile. Cicero in Pison. 52. *Unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit.* Suetonius in Cæsare, 61. *Cujus equi instar pro æde Veneris dedicavit.* Columella, l. 3. *Pampi- nius instar quatuor digitorum erit.* Solinus, Gel- lius, inferiorumque temporum scriptores adje- cta præpositione dixerunt, *ad instar.*

867. *Ingressus.*] Incepit loqui, ut G. 2. 175. *Tibi res antiquæ laudis & artis Ingredior.*

869. *Ostendent terris hunc*, &c.] Indicat M. Marcellum, Octaviæ sororis Augusti filium ex C. Marcello: quem Augustus etiam puer- um destinaverat maritum Juliæ filiæ suæ, sibi- que filium & imperii successorem adoptaverat.

O Dii, Romana gens visa est vobis nimis potens futura, si hoc munus fuisset ipsi perpetuum. Ille campus, qui est prope magnam urbem Martis, quantos emittet gemitus hominum! vel, ô Tyberine, quale aspicies funus, quando præterfines sepulcrum ejus novum! neque ullus puer è Trojana stirpe eriget avos Latinos in tantam spem: neque terra Romulea olim adeo se efferet ullo filio. Heu pietas! heu fides antiqua, & manus insuperabilis bello! non ullus adversus impune oppositisset se illi armato: sive quando pedibus irrupisset in hostem, sive percussisset calcaribus membra spumantis equi. Heu puer deplorande! si aliquo modo evites dura fata, tu eris Marcellus Date lilia plenis manibus: ut injiciam rubicundos flores, & saltem ornem his muneribus umbram nepotis, & perfluam hoc vanum officium. Ita discurrunt ubique tota regione in vastis spatiis aeris, & circumspiciunt omnia. Postquam Anchises duxit filium per hæc omnia, & inflammavit animum ejus cupiditate gloriæ futuræ: deinde monstrat illi bella quæ postea facienda sunt; & docet Laurentem gentem, & urbem Latini; & qua ratione toleraturus sit aut evitaturus unumquemque laborem.

Esse sinent. Nimium vobis Romana propago
Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.
Quantos ille virûm magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus! vel quæ Tyberine videbis
Funera, cum tumulum præterlabere recentem!
Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
In tantum spe tollet avos: nec Romula quondam
Ullo se tantum tellus jactabit alumno.
Heu pietas! heu prisca fides! invictaque bello
Dextera! non illi quisquam se impune tulisset
Obvius armato: seu cum pedes iret in hostem,
Seu Spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miserande puer! si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis
Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. Sic toto passim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia lustrant.
Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore:
Exin bella viro memorat quæ deinde gerenda,
Laurentesque docet populos, urbemque Latini;
Et quo quemque modo fugiatq; feratq; laborem.

NOTÆ.

Is factus ædilis & pontifex ante tempus: paulo post, anno v. c. 731. ætatis circiter 20 apud Baias obiit: aquarum frigidarum balneis, specie reficiendæ valetudinis, ductus ab Antonio, Musam edico, vel per imprudentiam, vel fortè Liviæ suasu. Corpus ejus Romam delatum, in campo Martio, juxta urbem, secundum Tybrim, crematum ac tumulatum est: maximo populi Romani dolore, magnificentissimo funere, quod lecti sexcenti comitati sunt.

871. *Propria dona.*] *Perpetua*, ut diximus, Ecl. 7. 31. De *Mavortis* sive *Martis urbe*, Romæ, Æ. 1. 280. De *Tyberino fluvio*, Æ. 7. 330.

874. *Funera.*] Interpretare, vel funus ipsum, plurale pro singulari: vel lectos illos sexcentos: cæteraque funeris ornamenta: vel cædes gladiatorum in funeribus usurpatas. De *Ilio*, Æ. 1. 5. De *Latinis*, Æ. 1. 10. Æ. 7. 54.

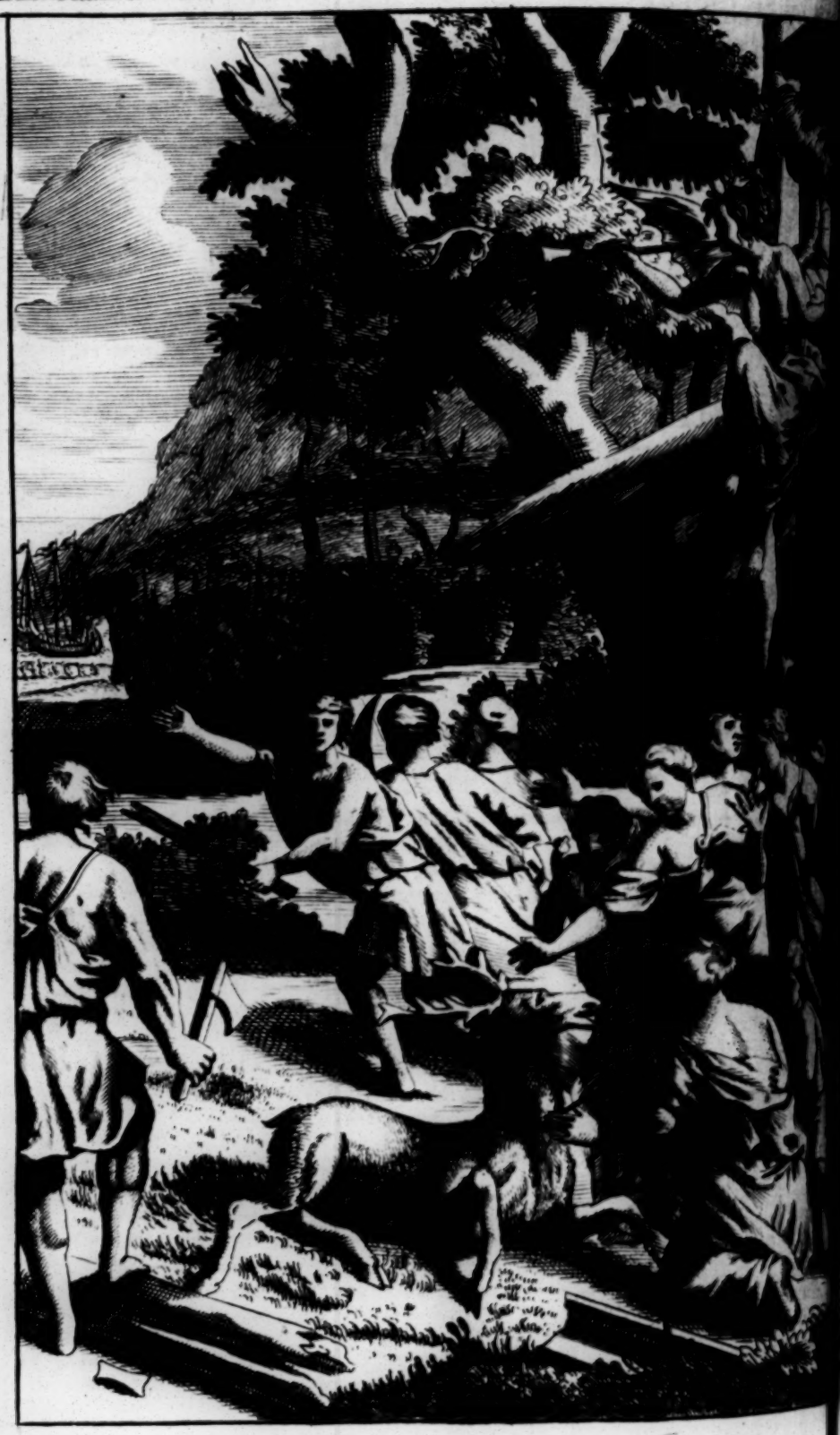
878. *Heu pietas! heu, &c.*] Deplorat spem tot insignium virtutum cum eo juvene sepultam. Sic autem eum defert Seneca ad Marciam, c. 2. *Adolescentem animo alacrem, ingenio potentem, sed, & frugalitatis continentiæque in illis annis aut epulis non mediocriter admirandum, patientem laboris, voluptatibus alienum, &c.*

881. *Armos.*] Proprie *humeri* sunt: quæ pars quia calcaribus non foditur, sed illa; hinc, *armos*, pro equo generatim sumit.

883. *Tu Marcellus, &c.*] Hic ille versus quem audiens Octavia, cum librum hunc Virgilius Augusto recitaret, animo defecit: jubitque pro singulis hujus argumenti versibus auctori dena sestertia numerari: fuit, recente adhuc mortis illius luctu peractum à poëta librum nunc fuisse, scilicet anno 731. Nec plures quam quatuor annos, in posterioribus libris collocasse, cum in sexto nondum circiter septem posuisset. De *Asperum circa sepulcra*, Æ. 5. 79.

887. *Aëris in campis, &c.*] In Elysio; quem *aëreum* dicitur, vel quia vacuum & inane, umbris habitatum: vel quia situm in aëreis partis, ut diximus, v. 638. De verbo *lustro*, cumspicio, Æ. 1. 612.

891. *Laurentesque, &c.*] De iis, Æ. 7. De Latino rege, ibid. v. 47.

ſunt geminæ Somni portæ: quarū altera fertur
rnea, quâ veris facilis datur exitus umbris:
ra, cadenti perfecta nitens elephanto; 895
falſa ad cœlum mittunt inſomnia manes.
ubi tum natum Anchiſes unaque Sibyllam
quitur dictis, portâque emittit eburnâ.
iam ſecat ad naves, ſocioſque revisit.
ſe ad Caïetæ recto fert litore portum. 900
ora de prora jacitur, ſtant litore puppes.

Dua ſunt janua Somni: quarum una dicitur eſſe *cornea*, per *quam permittitur liber egreſſus veris ſiguris: altera fulgens*, quia *facta è candido ebore*; *ſed Dii inferi mittunt* per *hanc falſa ſomnia in mundum. Idtic tunc Anchiſes alloquitur his verbis Æneam & ſimul Sibyllam, & dimittit per januam eburneam. Ille corripit viam ad naves, & repetit ſocios. Tunc* radens *rectum litus tendit ad portum Caïetæ. Anchora demittitur è prora, & puppes tegunt litus.*

NOTÆ.

ae geminæ, &c.] Somnum apud Cimfluvium Lethes, collocat Ovid. Me. 94. id eſt, in inferorum aditu. Circa magna papaverum, infinita ſomnioin miſtri tres præcipui: *Morpheus*, qui minum imitatur; *Icelus* vel *Phobetor*, porum animantium; *Phantaſus*, qui minatarum ſpecies. *Somniis* Virgilius ſedem aſſignavit ulmum ingentem in inferorum, v. 283. Sed illic aliqua nere ſomniorum examina arbitror: proprium eſſe domum: cui portas gedit, Homero duce, Odyſſ. 19. 562. uam, qua falſa; *corneam*, qua vera Somnia emittuntur. Cujus diſcriminis rationem afferunt aliqui: quod cornea, ſint pervia viſui; eburnea vero, impervia: alii, quod cornu naturam oculorum referat, ebur naturam dentium; quæ autem videntur oculis multo ſunt certiora, quam quæ alieno tantum ore famaque percipiuntur. Cum igitur Virgilius Æneam eburnea porta emittit; indicat profecto, quidquid à ſe de illo inferorum aditu dictum eſt, in fabulis eſſe numerandum. De *elephanto*, pro ebore, quod elephanti dens eſt, G. 1. 57. De *manibus*, pro diis inferorum, ſupra, 743. De *Caieta*, Æ. 7. 1. De *Auſoniis*, ſupra v. 4. De *hoc ſitu navium in litore*, Æ. 3. 277. unde verſus iſte decerptus eſt.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS, LIBER VII.

ARGUMENTUM.

e Cumano litore ad occidentem provectus, tumulatâ in Auruncorum litore Caïeta nutrice ſuâ, egreſſus montem Circæum, Circes habitatione & veneficiis infamem, ad oſtia Tyberis appellitur. e Latinus illic Aboriginibus imperabat. Huic unica erat ſilia Lavinia, Fauni oraculis deſtiata externo marito, Amatæ tamen matris voluntate promiſſa Turno Rutulorum regi. Mittit Æneas Oratores Laurentum, in urbem Latini regiam. Latinus Æneam, non modo in ſocium; oraculi memor, etiam in generum admittit. Interim Juno, proſperis Trojanorum rebus offenſa, ac Alecto ex inferis. Alecto primum Amatam Latini uxorem ita concitat, ut illa Bacchi ſacra ſimulans

simulans filiam alscondat in montibus. Turnum deinde furiis iisdem agit in bellum: & Trojanos Latinosque invicem committit; occiso per Ascanium cervo, qui Tyrrhei pastoris regii filio erat in deliciis. Omnibus bellum frementibus, Latinus unus obstitit: tamen Junone ipsâ belli portas aperiente, rebus fatis permittere cogitur. Confluunt ad Turnum ex omnibus Italiæ partibus auxilia: Mezentius, cui que filius Lausus, cum Agyllinis; Catillus & Coras, cum Tyburtinis; Caculus cum Præneſtinis, &

INTERPRETATIO. *Tu etiam, ô Caieta, nutrix Æneæ, tribuisti moriens famam immortalem nostris litoribus: & nunc memoria tua custodit locum; & nomen* tuum *indicat sepulcrum* tuum *in magna Italia, si aliquis est hic honor. At pius Æneas factis exequiis* juxta *consuetudinem, extructa mole sepulcri, postquam tumida maria pacata sunt, continuat navigationem velis, & deserit portum. Venti favent circa noctem: & Luna splendida non obstat cursui: mare fulget sub ejus luce tremula. Leguntur litora vicina terræ Circææ: ubi filia Solis opulenta sonat continuo cantu per sylvas invias; & in domo magnifica accendit cedrum odoriferam ad lucem nocturnam, addensans acuto pectine telas subtiles. Hinc cœperunt audiri voces, & furores leonum excutientium vincula & rudentium per mediam noctem: & setosi porci, & ursi cœperunt frendere in stabulis, & species magnorum luporum ululare: quos Circe, crudelis Dea, mutaverat efficacibus herbis ex figura hominum in vultus & pellem ferarum.*

TU quoque littoribus nostris, Æneïa nutrix,
Æternam moriens famam, Caïeta, dedisti:
Et nunc servat honos sedem tuus; ossaque nomen
Hesperia in magna, si qua est ea gloria, signat.
At pius exequiis Æneas rite solutis,
Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Aspirant auræ in noctem: nec candida cursum
Luna negat: splendet tremulo sub lumine pontus.
Proxima Circææ raduntur littora terræ:
Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisque superbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincla recusantum & sera sub nocte rudentum:
Setigerique sues, atque in præsepibus ursi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie Dea sæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

NOTÆ.

1. *Tu quoque, &c.*] In litore maris Tyrrheni, & finibus novi Latii; nunc ea parte regni Neapolitani, quæ dicitur *Terra di lavoro*, est hodieque *Caieta Gaeta*, urbs cum sinu & promontorio cognomine. Nomen alii cum Virgilio ab Æneæ nutrice repetunt: Aurelius Victor à καίειν, *incendere*, quod illic Æneæ naves à Trojanis mulieribus incensas quidam dicant: Strabo à Laconum lingua, qui *curva* omnia καιατλας vocant.

3. *Servat honos sedem tuus.*] Vel sensum habet, quem in interpretatione suggerimus. Vel est hypallage, sive commutatio, pro *sedes servat honorem & memoriam tuam*, Æ. 6. 268. De *Hesperia magna*, Italia, Æ. 1. 534.

10. *Proxima Circææ, &c.*] Solvit sub noctem Caieta, & ad occidentem navigat; Circæumque montem, *Circello*, in eodem Latii litore prætergressus, ad ostia Tyberis prima luce pervenit. *De Circæo* monte & *Circe* veneficâ, Solis filiâ, Æ. 3. 368.

11. *Inaccessos lucos.*] Accessit eo tamen Ulysses cum sociis. Igitur *inaccessos* dicit quorum difficilis accessus, quo nemo debeat accedere propter illecebrarum pericula. Sic G. 3. 3. dixit: *Illaudati Busiridis aras*, id est, quem nemo debet laudare, quamvis eum Isocrates laudaverit.

12. *Resonat cantu lucos.*] *Personat, resonat, decet*, Neutrum, pro activo: ut fere Æ. 6. 8[illegible] *Assuescite bello.* Porro Circe *urit cedrum*, facem tædam è cedro, pretiosâ arbore, quæ carie non sentit, & unde oleum exprimitur. *Percurrit telas*: telam texit, opus muliebre, de quo Æ. 3. 483. *Pectine arguto*, id est, vel *fricato* vel *acuto*.

16. *Rudentum.*] Proprium est asinorum *rudere*, G. 3. 374. Leo dicitur *rugire*, sed vox ista recentiorum scriptorum est.

19. *Quos hominum ex facie, &c.*] Dicit Circe potu medicati liquoris & virgæ tactu fuisse homines in feras. Et sic in sues mutasse Ulyssis socios, præter Eurylochum, qui domum ejus ingredi noluerat; & Ulyssem, qui ei

Qæ ne monſtra pii paterentur talia Troës,
Lati in portus, neu littora dira ſubirent;
Portunus ventis implevit vela ſecundis,
Quæ fugam dedit, & præter vada fervida vexit.
Jam; rubeſcebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis:
Illi venti poſuere, omniſque repente reſedit
Flatus, & in lento luctantur marmore tonſæ.
Hinc hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Conſpicit: hunc inter fluvio Tyberino amœno,
Vorticibus rapidis & multâ flavus arenâ,
In mare prorumpit: variæ circumque ſupraque
Adſuetæ ripis volucres & fluminis alveo,
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Hæc iter ſociis, terræque advertere proras
Jubet: & lætus fluvio ſuccedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, advena claſſem
Cui primum Auſoniis exercitus appulit oris,
Ordiar: & primæ revocabo exordia pugnæ.
Tu mihi, tu Diva mone: dicam horrida bella,
Dicam acies, actoſque animis in funera reges,
Tyrrhenamq; manum, totamq; ſub arma coactam
Heſperiam. Major rerum mihi naſcitur ordo,
Major opus moveo. Rex arva Latino & urbes
Jam senior longa placidas in pace regebat. (cui
Hunc Fauno & Nymphâ genitum Laurente Mari-

Quæ talia portenta ne paterentur pii Trojani, provecti in portum illum, & ne appellerent ad funeſta litora; Neptunus inflavit vela proſperis ventis, & accelleravit curſum, & impulit naves ultra ſpumoſum hoc mare. Et jam mare rubeſcebat luce, & ab alto cœlo Aurora crocea ſplendebat in equis duobus roſeis: quando venti quieverunt, & omnis flatus ſubito ceſſavit, & remi laborant in mari immoto. Tunc autem Æneas vidit è mari magnam ſylvam: per illam Tybris, grato fluvio, celeri impetu, & flavus plurimis arenis, proruit in mare: diverſæ aves, aſſuetæ litoribus & alveo fluvii, circum & ſupra recreabant cantu cœlum, & per ſylvam volabant. Jubet ſocios detorquere curſum, & appellere proras litori: & gaudens ſubit amnem umbroſum. Age modo, ô Erato, explicabo; qui reges, quæ tempora rerum, quis ſtatus fuerit veteris Latii; quando peregrinus exercitus primo applicuit claſſem Italico litori: & revelvam initia primi belli. Tu Dea, tu dece poetam. Narrabo bella horrida: narrabo exercitus, & reges irâ impulſos in eadem, & turmas Tyrrhenas, & Italiam univerſam conſciatam ad arma. Oritur mihi gravior ſeries

rum ſcipio opus difficilius, quam prius. Rex Latinus, jam grandævus, gubernabat agros & urbes pacatque diuturna. Audimus hunc natum Fauno & Maricâ Nymphâ Laurente.

NOTÆ.

Portunus, moly nomine, præſervatus à Mercurio. Hos tamen poſtea Circe, Ulyſſis ſocios, priſtinæ reſtituit formæ. Ita Hom. Od. 10. 135. *Sava Dea* appellatur ab Homero Κιρκη θεὸς, quia divini generis, Solis filia. *Portunus*, Æ. 1. 129.

Jam, jamque, &c.] De *Aurora*, ejuſque *bigis*, Æ. 4. 129. De *luteo colore*, Ecl. 4. 44.

Remi tonſæ.] Remi: ſic dicti, vel quia fiunt è tenſo & idolato; vel quia aquas *tondent* ſeu radant & verberant: Enniana & Lucretiana. Lucr. l. 2. 554. *Antemnas, proram malumque natantes.*

Conſpexerimus.] Fluvius, vel potius fluvii Deus, Æ. 8. 330.

Fluvio ſuccedit opaco.] *Umbroſo*, propter ripam hinc inde inumbrantes.

Nunc age, Erato.] Muſa, quæ verſibus præeſt amatoriis, ubi egit, *amo*. Hanc invocat, quia bellorum ſequentium origo ex amore Turni & Æneæ in Laviniam. De Muſis, Ecl. 3. 69. De *Latio* antiquo & *Auſoniis*, infra, v. 54.

43. *Tyrrhenam*.] Tuſcam, Etruſcam, Æ. 2. 781. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534.

47. *Hunc Fauno*, &c.] Obſcura eſt admodum hujus familiæ ſeries, & fabulis confuſa. Multi diſcedunt à Virgilio, qui tres à Saturno gradus tantum numerat: Saturnum, Picum, Faunumſeu Fatuclum, & Latinum. Alii novem diſtinguunt gradus; in iiſque geminum Saturnum, geminum item & Picum & Faunum: aiuntque ex junioribus Pico & Fauno tribui à Virgilio, quæ priſcis tribui debuiſſent. Addunt hos *Aboriginum* reges fuiſſe, qui *Latini* deinde à Latino dicti ſint: quanquam Latinorum nomen multo fuiſſe Latino rege antiquius quidam volunt, inter quos ipſe Virgilius, ut diximus, Æ. 1. 10. De *Saturno* ejuſque fuga in Italiam, Æ. 8. 319.

Accipi-

Picus fuerat *pater Fauni : & Picus te patrem habebat, ô Saturne ; tu primum caput ejus familiæ. Filius Latino & ſobolis maſcula nulla erat, Deorum voluntate : & naſcens mortua fuerat* in *prima infantia. Filia unica tenebat domum & totam regionem : jam apta marito, jam nubilis ob adultam ætatem. Plurimi e magno Latio & tota Italia illam ambiebant. Ambit præ cæteris omnibus formoſiſſimus Turnus, potens avis & atavis : quem aſſumi generum uxor regis miriſico ſtudio inſtabat ; ſed prodigia Deorum obſiſtunt per varios terrores. Laurus erat in medio domus, in intimis ædibus, ſacra ſecundum frondes, & ob religionem ſervata per multos annos. Pater Latinus dicebatur dicaſſe illam Phœbo, repertam cum fundaret prima mœnia ; & ab illa dein Laurentibus incolis,*

Accipimus. Fauno Picus pater : iſque parente
Te, Saturne, refert ; tu ſanguinis ultimus auctor.
Filius huic, fato Divûm, proleſque virilis
Nulla fuit : primâque oriens erepta juventâ
Sola domum & tantas ſervabat filia ſedes :
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio totaque petebant
Auſonia. Petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus, avis ataviſq; potens : quem regia conjux
Adjungi generum miro properabat amore :
Sed variis portenta Deûm terroribus obſtant.
Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis, ſacra
Sacra comam, multoſque metu ſervata per annos
Quam pater inventam, primas cum conderet arces,
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus ;
Laurentiſque ab ea nomen poſuiſſe colonis.

NOTÆ.

47. *Laurente Maricâ.*] Uxor *Fauni*, ſeu *Fatuelis*, dicta eſt *Fauna*, aut *Fatua*. Nomen habuere à *fando*, vel *fatu* : quia furore correpti futura *fari* ac dicere ſolebant. *Marica* autem Nympha, ex qua Faunus ſuſcepit Latinum, juxta Arnobium fuit Circe : juxta alios ipſa Fauna ; quæ à Minturnenſibus, ad oſtia Lyris fluvii, ſacro in luco colebatur. *Laurens* vocatur ex regionis nomine : de quo infra, v. 63.

52. *Filia.*] Lavinia, quæ demum Æneæ nupſit, occiſo Turno, Æ. 12.

54. *Magno è Latio, totaque ..... Auſonia.*] Duplex *Latium* fuit : antiquum, à Tyberi fluvio ad Circæum montem, *Circello*. Novum, ſeu magnum, à Tyberi ad Lyrim amnem, qui nunc eſt *Garigliano*, complectens Volſcos, Aurunecos, Æquos, etc. Hæc tamen Latii extenſio à Romanis regibus eſt, multo Æneæ temporibus recentior : unde ſuſpicantur multi, Latium hic pro tota Italia ſumi, quemadmodum & Auſoniam. *Auſones*, Trojanis temporibus multo antiquiores, Italiæ partem incoluerant inferiorem, quæ ad Siciliam accedit. Mox, quia notiſſimi rebus geſtis evaſerant, factum eſt, ut eorum nomine à Græcis vocaretur tota Italia, à Sicilia uſque ad Alpes. Pulſi deinde ab aliis, ultimo conſederunt inter Volſcos & Campanos, circa Lyrim, Caietam & Minturnas, & *Aurunci* tunc appellati ſunt. Vide Cluver. Italiæ l. 3. 9.

56. *Turnus avis, &c.*] *Dauni* & *Venilia* filius, Rutulorum rex. *Venilia* ſoror erat Amatæ Latini uxoris, divinis honoribus affecta, Æ. 10. 76. Dicimus mutuum genus dicebat à Jove per Dinum, infra, v. 372. paternum à Pilumno, Deo etiam habito, Æ. 10. 76. Ipſa Laurentum, infra, v. 794.

56. *Regia conjux.*] *Amata*, Venilæ ſoror.

62. *Phœbo ſacraſſe.*] Quia Laurus Phœbo dicta. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62.

63. *Laurentis colonis.*] *Laurus*, arbor conſtat fuiſſe primo inditum ſylvæ laureæ, quæ circa Latus Tyrrheni maris fuit, à Tyberi orientem versus porrecta. Inde vicina regio *Laurentum* dicta eſt. Inde *Laurens* dicitur Martis Nympha, Fauni uxor, v. 47. Inde Picus Laurentini avus, dicitur et iam *Laurens*, v. 171. Inde Turnus ipſe eodem appellatur nomine, v. 56. quia Rutulorum regionem ſylva illa ambiebat. Porro cum arces primas ibidem condidiſſe Laurentinus dicatur ; & Laurens Picus, ejusdem loco regiam habuiſſe, v. 171. non conſentit Virgilius : aut dicendum, regiam quidem à Pico eſſe conditam ; à Latino autem munitiones, additas ; & urbem, à loco primæ magnitudinis, appellatum eſſe *Laurentum*, quod nomen ſylvæ, tantum & regioni commune prius fuerat. Dicuntur incolæ, *Laurentes*, *Laurentini*, *Laurentii*, & *Laurenti*, hic & ap. Plinium l. 14. 3. quanquam aliqui legunt *Laurentes* non *Laurentis*. Urbs poſterius dicta eſt *Laurolavinium* ; non quod eadem eſſet cum *Lavinio* ; ſed quod exhauſta bella utriuſque, & Laurente & Lavinio, utriuſque incolæ Laurentum confluxerint, & urbem communi nomine dixerint, ut ſuſpicatur Cluverius in antiqua Italia, l. 3. 3. atque ut ei videtur, ex Catone dicitur *Faterno*.

Hujus

…us apes ſummum denſæ, mirabile dictu,
…lore ingenti liquidum trans æthera victæ,
…edere apicem: & pedibus per mutua nexis,
…men ſubitum ramo frondente pependit.
…inuo vates: externum cernimus, inquit,
…entare virum; & partes petere agmen eaſdem
…ibus ex iiſdem, & ſumma dominarier arce.
…erea caſtis adolet dum altaria tædis,
…ata genitorem aſtat Lavinia virgo:
…, nefas, longis comprendere crinibus ignem,
…omnem ornatum flamma crepitante cremari:
…ſque accenſa comas, accenſa coronam
…em gemmis tum fumida lumine fulvo
…, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
…horrendum ac viſu mirabile ferri.
…que fore illuſtrem famâ fatiſque canebant
…, ſed populo magnum portendere bellum.
…ollicitus monſtris oracula Fauni
…ci genitoris adit: lucoſque ſub alta
…ſilit Albunea; nemorum quæ maxima ſacro
…minat, ſævamque exhalat opaca Mephitim.
…halæ gentes omniſque Oenotria tellus
…ibus reſponſa petunt: huc dona ſacerdos
…mulit, & cæſarum ovium ſub nocte ſilenti
…incubuit ſtratis, ſomnoſque petivit;

Apes denſæ, res mira dictu, trans levem aërem volantes magno ſtridore, inſederunt ſupremum illius cacumen: & pedibus invicem coniunctis, examen repentinum pependit è frondoſo ramo. Statim vates dixit: videmus appropinquare homines peregrinum; & exercitum ex eadem regione quærere hanc *eandem regionem, & regnare in* hac *ſuprema arce. Præterea dum Lavinia virgo accendit altaria ſacris facibus, & ſtat prope patrem: (res horrida) viſa eſt corripere ignem longis capillis, & comburi flammâ ſonante* ſecundum *omnia ornamenta; & viſa eſt accenſa* ſecundum *regias comas, accenſa* ſecundum *coronam ſpectabilem gemmis: deinde fumans* viſa eſt *cingi rutilanti luce & jactare ignem tota domo. Hoc autem* cœpit *haberi terribile & viſu admirabile. Etenim aiebant ipſam illuſtrem famâ & fortunâ futuram eſſe, ſed minari genti magnum bellum. At rex territus his prodigiis vadit ad oracula fatidici Fauni patris ſui & conſulit ſylvas ſitas ſub alta Albunea; quæ* Albunea ſylva *maxima ſylvarum reſonat ſacro … emiſſa emittit deorſum Mephitim. Italæ nationes & omnis terra Oenotria accipiunt inde … rebus incertis. Sacerdos cum extulit illic dona, & per noctem tacitam jacuit* ſuper *pelles … rum immolatarum, & quæſivit* illic *ſomnum;*

NOTÆ.

…lius per mutua nexis, &c.] De hac …piratione, quæ *uva* dicitur, G. 4. 257. …] De *apum examine*, Ecl. 7. 13.

…Paribus ex iiſdem.] Apes è Tyrrheni …ibus venerant Laurentum, inſederant …em: quo ſignificabatur, exteros Tyr…nos venturos, victores futuros, ſummum …rum adepturos. *Dominarier.* Extenſio ſyl…, pro *dominari.*

…Adolet altaria tædis.] Adolet thus ad al…a ſacrificorum Deorum, Æ. 1. 708. *Flam…ilere Penates.*

…Vulcanum.] Deum ignis, pro igne, ut …295.

…Lucoſque ſub alta *Albunea.*] *Albunea* …t profundiſſimæ altitudinis unde crum…ſus *Allia*, nunc *la ſolfarata*, ſulfureis …numerabilis, quæ primo frigidæ ſunt, …ducunt calorem. *Allia*, paulo infra …, influit in *Anienem* fluvium, nunc *Teve*… Odor ejus & ſapor corrupti … ait Virgilius exhalare *Mephitim.* Eſt autem *Mephitis*, Juno aeri corrupto præſidens; cui ædes apud Hirpinos fuit ad lacum Amſancti, ex Plinio l. 2. 93. & apud Cremonam, ex Tacito hiſt. l. 3. Hic *Mephitis* pro ipſo putore ſumitur, ut Vulcanus pro igne, Jupiter pro aëre. Juxta Scaligerum vox Etruſca eſt, à Syris deducta, apud quos gravitatem odoris ſignificat. Apud Albuneam *ſylva* fuit ſacra Muſis, ex Martiali: ibidem culti ſunt Fauni, ex Virgilio & Statio: ibidem, ex Lactantio, Nympha *Albunea*, quæ Sibylla fuit Tyburtina. De *Italis* & *Oenotriis*, Æ. 1. 534.

87. *Cæſarum ovium ſub nocte, &c.*] Plinius l. 10. 44. *Apud Tiburtes* (unde non longe abeſt Albunea,) *extant ilices ires, etiam Tiburte conditore eorum vetuſtiores. Fuiſſe autem eum tradant filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit unâ ætate ante Iliacum bellum.* Pauſanias autem in Atticis loquens de Amphiarao, infigni … interprete, cui à Græcis … incer…

Multa

videt multas figuras vagantes mirabilibus modis, & audit voces multiplices, & fruitur ſermone Deorum, & alloquitur Acheronta è profundo Averno. Tunc etiam ipſe pater Latinus, peſcens reſponſa, illic ſacrificabat de *more centum oves lanigeras; & jacebat extenſus ſuper earum pelle & ſtratis velleribus. Vox repentina emiſſa eſt ex intima ſylva: ô mea proles, ne quare jungere filiam* tuam *conjugio Latino; neve confide lectis præparatis. Venit gener peregrinus: qui progenie* ſua *extollet noſtrum nomen ad ſidera; & cujus de ſtirpe poſteri videbunt omnia verſari & regi ſub pedibus* ſuis, *quacumque Sol revertens aſpicit geminum Oceanum. Latinus ipſe non continet* in *ore ſuo hæc reſponſa Fauni patris, & hæc monita data* per *noctem tacitam; ſed jam fama circumundique volans ſparſerat ea per urbes Italicas: cum juventus Trojana applicuit naves ad crepidinem herboſam litoris. Æneas, & præcipui duces, & formoſus Aſcanius, ſternunt corpora ſua ſub ramis arboris altæ: & inchoant epulas, & in gramine ſupponunt cibis placentas è frumento, ſicut ipſe Jupiter ſuggerebat, & onerant* illud *ſolum panis fructibus ſylveſtribus, Illic cæteris alſumptis, cum inopia ciborum cogeret eos vertere morſus in panem exiguum; & frangere manu ac dentibus audacibus orbem*

Multa modis ſimulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque Deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Averni.
Hic & tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentes;
Atque harum effultus tergo ſtratiſque jacebat
Velleribus. Subita ex alto vox redita luco eſt:
Ne pete connubiis natam ſociare Latinis,
O mea progenies; thalamis neu crede paratis
Externi veniunt generi: qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant; quorumq; à ſtirpe nepotes
Omnia ſub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
Aſpicit Oceanum, vertique regiq; videbunt.
Hæc reſponſa patris Fauni, monituſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus;
Sed circum late volitans jam fama per urbes
Auſonias tulerat; cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religavit ab aggere claſſem.
Æneas, primique duces, & pulcher Iülus,
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ:
Inſtituuntque dapes, & adorea liba per herbam
Subjiciunt epulis (ſic Juppiter ille monebat)
Et Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumptis hic forte aliis, ut vertere morſus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi;
Et violare manu maliſque audacibus orbem

NOTÆ.

Deos relatus eſt; ait, apud Oropum, Atticæ maritimam urbem, Amphiarai fontem eſſe ac templum: ubi arietem immolant, cujus ſubſtrata in pelle dormientes nocturna viſa expectant. Ex iis colligit Cerdanus, ejuſmodi ſacra à Tiburte Amphiarai filio tranſlata eſſe in Italiam, eaque à Virgilio eſſe Fauno attributa, quæ Amphiarao Græci tribuerant.

91. *Acheronta affatur Avernis.*] Per *Acheronta*, fluvium infernum, de quo Æ. 6. 323. umbras Deoſque inferorum intelligit. Per *Averna*, inferorum oſtia, de quibus, Æ. 6. 237. ipſos indicit inferos.

96. *Latinis.*] E Latio, quod complectitur Aborigines, Rutulos, Laurentes, Volſcos, &c. ſupra, v. 54.

100. *Utrumque recurrens, &c.*] Magnitudinem notat futuri imperii Romani; vel ab oceano orientali ad occidentalem, qua Sol diurno motu recurrit; vel ab oceano ſeptentrionali ad meridionalem, qua Sol annuo motu diſcurrit. De *vario Solis motu*, G. 1. 238.

105. *Auſonias, &c.*] Supra, v. 54. *Laomedontia pubes*, à Laomedonte Trojano rege, G. 502 *Aggere*, Æ. 5. 44. *Adorea liba*, placentæ ex frumento puriſſimo, quod *ador*, ſive *far*, appellatur; Æ. 7. 33. Et forte, quia appellat *liba* innuit Virgilius ſacrificia Diis tum primum Æneæ facta eſſe: & è placentis *libatis* oblatiſque ſocios paviſſe famem, ut è victimarum exta heri ſolitum videbimus, Æ. 8. 183.

111. *Cereale ſolum.*] *Solum* eſt, quod cuique rei ſuſtentandæ ſupponitur, Ecl. 6. 35. Cerealia Dea frumenti, panis, Æ. 5. 79. *Cereale ſolum* quadra è pane.

114. *Orbem Fatalis cruſti.*] Mox vocabit, quadram, tum *menſam*; & *placentas* intelligit, quæ pro patinis tum fuerunt, & vero ſæpe eſſe ſolent.

Fatalis

talis crusti, patulis nec parcere quadris : 115
es! etiam mensas consumimus, inquit Iülus ?
c plura, alludens. Ea vox audita laborum
ma tulit finem : primumque loquentis ab ore
uit pater, ac stupefactus numine pressit.
tinuo : salve fatis mihi debita tellus ; 120
que, ait, ô fidi Trojæ salvete Penates.
dom9,hæc patria est.Genitor mihi talia(namq;
crepeto) Anchises fatorum arcana reliquit :
te, nate, fames ignota ad litora vectum
is coget dapibus consumere mensas ; 125
sperare domos defessus, ibique memento
ma figere manu molirique aggere tecta.
Hæc illa fames : hæc nos suprema manebant,
Deus positura modum.
agite : & primo læti cum lumine Solis, 130
loca,quive habeant homines,ubi mœnia gen-
eemus ; & à portu diversa petamus. (tis,
pateras libate Jovi, precibusque vocate
ien genitorem, & vina reponite mensis.
Sic ait effatus, frondenti tempora ramo 135
Larem, &, Geniumque loci, primamq; Deorũ
Telluren, Nymphasque & adhuc ignota precatur
Flumina: tum Noctem, noctisque orientia signa

fatalis crusta, nec abstinere à planis quadris: Ascanius jocans, dixit: Heus! etiam comedimus mensas? Nec dixit *plura. Vox illa audita indicavit prima terminum laborum : & pater excepit* eam *primus ab ore loquentis, &* secum *expendit admiratus oraculum. Statimque dixit ; salve terra debita mihi per fatum ; & vos salvete, ô Penates Trojani. Hic* est *domus, hæc est patria. Etenim nunc reminiscor, pater Anchises deposuit apud me talia secreta fatorum : Fili,* aiebat, *quando fames coget te appulsum incognitis litoribus comedere mensas, cibis deficientibus, tunc fatigatus memento sperare sedem* certam, *& manu statuere illic ac cingere mœnibus primam urbem. Illa fames erat* ista : *hi* casus *extremi erant destinati nobis allaturi finem miseriis. Agite igitur : & sub primam lucem Solis inquiramus læti, quænam* sint hæ *regiones, aut quinam homines occupent* eas, *ubi* sint *urbes* illius *nationis ; & abeamus* in loca *remota à portu. Nunc effundite pateras* in ho-

nore Jovis, & precibus invocate patrem Anchisen, & rursus afferte vinum in *mensas. Sic locutus, coronavit caput ramo viridi, orat Genium* hujus *loci, & Terram primam Deorum, & Nymphas, & flumina incognitos : deinde Noctem, & sidera surgentia per noctem,*

NOTÆ.

...ntemnerentes. Hæc vocum diversitas è planorum repetenda est. Erat enim rotunda ...ula, sed lineis duabus decussatim in medio ...ctæ, inque quatuor veluti quadris distincta. ...ctus è veteribus Poëtis.

...ta stupefactus numine.] Oraculo divino, ...ius Ascanii ore erumpebat ; aut potius ora...ii quadam solutione. *Pressit.* Vel *con...ssit* : vel potius, *secum tacite expendit.* ...*Trojæ Penates.*] Dii regionis illius patrii ...ctici ; qui, cum iis Penatibus conjuncti, ...ojæ advehimus, jam cómmuni nomine ...naclaresque Trojæ ac Trojanorum di...ctos.

...ec illa fames.] Prædicta, non tantum ab ...Celæno, Æ. 3. 257. sed etiam ab An...ronte, Æ. 6. 890. ubi filio memorat fu...ra in Italia ; *& quocumque modo fugi...rus laborem.*

...Prima cum lumine Solis.] Posteras lucis initio. Hunc enim diem in excensu, & libationibus, & Deorum veneratione posuerunt. De *libatione* in mensa, Æ. 1. 740. De *divinitate Anchisæ*, Æ. 5. 59. 96. 98. De *Geniis locorum*, Æ. 5. 95.

136. *Primamque Deorum Tellurem, &c.*] Juxta Hesiodum, qui in Theogon. v. 117. post Chaos primam Deorum ponit *Terram*, quæ primo genuit Cœlum, ex Cœlo Oceanum, Saturnum, Gigantes, &c. Æneas deinde *Nymphas* precatur, de quibus Ecl. 2. 46. Et *flumina*, quæ suos quoque Deos habere putabantur. Et hos adjungit *Telluri*, quia eam ornant atque incolunt.

138. *Noctem, &c.*] Deam item, apud Hesiodum, v. 123. prognatam è Chao, & parentem Dici atque Ætheris : unde cum ea conjungit *signa* sive *astra*, quæ noctu oriuntur & apparere incipiunt. Noctem invocat, ut imminentem ; quia timebat sibi tum ab incolarum insidiis.

Idæumque

& Jovem Idæum, & matrem Phrygiam per ordinem invocat & geminos parentes è cælo & ex inferis. Tunc Jupiter omnipotens intonuit ter ſerenus è ſupremo cælo, & monſtravit è cælo nubem coruſcantem auro & radiis luminis, ipſe commovens eam manu. Tunc ſtatim rumor ſpargitur per exercitum Trojanum, veniſſe diem quo ædificent urbem deſtinatam. Certatim renovant epulas, & gaudentes magnis præſagiis diſponunt pocula, & coronant vina quando dies poſtera naſcens cinxit terras luce; ſeparati inquirunt urbem, & terminos, & litora hujus *nationis*: dicunt, *hæc eſſe ſtagna fontis Numici, hoc eſſe flumen Tybrim, hic manere genereſos Latinos. Tunc filius Anchiſæ imperat centum oratores electos ex omni ordine ire ad magnificam urbem Regis, omnes coronatos ramis Minervæ: & portare* illi *viro munera, & petere pacem* pro *Trojanis, Non eſt mora: juſſi properant, & vadunt celeribus paſſibus: Æneas ipſe deſcribit muros depreſſâ foſſa, & inchoat urbem, & in litore cingit primam habitationem vallo & pinnis in formam caſtrorum.*

Idæumq; Jovem, Phrygiamq; ex ordine matrem
Invocat, & duplices cœloque Ereboque parentes.
Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit, radiiſque ardentem lucis & auro
Ipſe manu quatiens oſtendit ab æthere nubem.
Diditur hic ſubito Trojana per agmina rumor,
Adveniſſe diem quo debita mœnia condant
Certatim inſtaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.
Poſtera cum primâ luſtrabat lampade terras
Orta dies; urbem, & fines, & litora gentis
Diverſi explorant: hæc fontis ſtagna Numici,
Tunc Tybrim fluvium, hic fortes habitare Latinos.
Tum ſatus Anchiſa delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad mœnia Regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donaque ferre viro, pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora: feſtinant juſſi, rapidiſq; feruntur
Paſſibus: ipſe humili deſignat mœnia foſſa,
Moliturque locum, primaſque in litore ſedes
Caſtrorum in morem pinnis atque aggere cingit.
Jamq; iter emenſi, turres ac tecta Latinorum
Ardua cernebant juvenes, muroque ſubibant.
Ante urbem pueri & primæva flore juventus
Exercentur equis, domitantque in pulvere currus:

Et jam juvenes perfuncti itinere videbant turres & domos altas Latinorum, & appropinquabant muro. Ante urbem pueri & juvenes in prima pubertate exercentur equis, & regunt currus in arena.

NOTÆ.

139. *Idæumque Jovem.*] Natum in Ida Cretæ monte, & educatum in Dictæo ejuſdem antro, G. 4. 151. De *matre Phrygia*, Cybele, in Phrygia præcipue culta, Æ. 3. 111.

140. *Duplices cœloque Ereboque parentes.*] Venerem matrem: quæ in cœlo, & Anchiſem patrem, cujus idolum quidem apud inferos erat, anima tamen in cœlo apud ſuperos, Æ. 6. 748. De *Erebo*, profundo inferorum loco, Æ. 4. 510.

141. *Clarus ab alto Intonuit.*] Fulmen ſereno cœlo cadens, modo fauſti, modo infauſti ominis, G. 1. 487.

142. *Radiis lucis & auro.*] *Lucis aureæ.* Sic G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.*

144. *Diditur.*] Non *deditur*: hoc enim à *dedo, trado*; illud, à *dido, diſtribuo.* Horat. Satyr. l. 2. 2. 66. *ſervis . . . . mœnia didit.* Lucretius frequentiſſime. De *coronatione vini*, cum, vel implentur vino pocula, vel reipſâ cinguntur floribus, Æ. 3. 525. & G. 2. 528. De *lampade*, pro *Sole*, Æ. 4. 6.

150. *Stagna Numici.*] Fontem Numici fluvii, cujus breviſſimus curſus eſt prope Lavinium, inter Lauentum & Ardeam. Hanc fontem aiunt fuiſſe Annæ Perennæ, quam Ovidius, Faſt. 3. 551. putat Annam eſſe Didonis ſororem, eo profugam, poſt necem ſororis repertamque ab Iarba Carthaginem: Nunc *rivo di Nemi.* De *Tybri*, Æ. 1 17. De *Latino* ſupra, v. 54.

154. *Ramis Palladis.*] Olivæ, Palladi ſacræ, G. 1. 14. De *Pallade*, Æ. 1. 43.

157. *Deſignat mœnia foſſâ.*] Locum ad occidentalem Tyberis ripam, paulo ſupra mare poſitus, cui nomen Trojæ dedit, ex Livio & Dionyſio Halicarn. ubi deinde *Oſtia* urbs ab Ancio Marcio Romanorum rege condita eſt.

160. *Tecta Latinorum.*] Redundat ſyllaba verſu, ut in iſto, G. 1. 295. *Vulcano decet horrorem*, Notat *Laurentum*, urbem Latini regiam.

ut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
icula contorquent, curſuque ictuque laceſſunt.
um provectus equo longævi Regis ad aures
ncius ingentes ignota in veſte reportat
veniſſe viros. Ille intra tecta vocari
perat, & ſolio medius conſedit avito.
ſtum auguſtum, ingens, centū ſublime colum-
he fuit ſumma, Laurentis regia Pici,
rendum ſylvis & relligione parentum.
hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces
egibus omen erat: hoc illis curia templum,
Hæc ſacris ſedes epulis: hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quinetiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua è cedro, Italuſque paterque Sabinus
Vitiator, curvam ſervans ſub imagine falcem;
Saturnusque ſenex, Janique bifrontis imago,
Veſtibulo aſtabant: aliique ab origine reges,

aut intendunt difficiles arcus, aut vibrant brachiis ſpicula flexibilia, & provocant ſe curſu atque jactu telorum. Tunc nuncius vectus equo refert ad aures grandævi Regis veniſſe magnos homines in habitu incognito. Ille jubet eos adduci intra domum, & ſedit in avito ſolio, in medio ſuorum. Fuit in altiſſima parte urbis domus magna, magnifica, educta centum columnis, palatium Laurentis Pici, tremenda ob ſylvas & religionem majorum. Initium erat regibus, inde ſumere ſceptra, & erigere primos faſces: hæc curia erat illis templum, hic locus deſtinatus ſacris conviviis: hic mactato ariete patres ſolebant ſedere ad menſas longas. Imo præterea ſtabant in veſtibulo per ordinem imagines veterum patrum ex antiqua cedro, & Italus, & Sabinus plantator vitis, tenens in imagine falcem curvatam; & ſenex Saturnus, & effigies Janifrontis; & alii reges à prima origine,

NOTÆ.

171. *Laurentis regia Pici.*] De illa *regia*, & *Laurenti agro*, ſupra, v. 63. De *Pico*, v. 47. & infra, v. 189.

175. *Attollere faſces omen erat.*] *Faſces* poſuit, pro quibuſlibet imperii inſignibus; nondum enim iſtum hic uſus erat. *Omen* poſuit pro *initio*, quia veteres, graviſſimarum rerum initio, quærere omina & auſpicia & auguria ſolebant: unde *auſpicium* etiam, & *auſpicari*, dicimus, pro, rem capere & *incipere*: & *inaugurari*, pro, *aliquam aliquam aſſumi*.

176. *Curia templum.*] *Curia*, locus eſt ubi res publicæ curantur: ſive divinæ, ut ſacrificia; ſive humanæ, ut judicia, conſilia: unde aliquando pro templo fere convenit; aliquando ab eo diverſa eſt, ut hic. Qui curiæ præerat, dicebatur ille apud Romanos *curio*: & poſtquam populus Romanus à Romulo ties in *tribus* diſtributus eſt, ſingulæ tribus diviſæ ſunt in decem curias, ſic dictas à locis, quo ſacrorum negotiorum que cauſâ ſeparatim cives conveniebant.

177. *Ariete cæſo Perpetuis, &c.*] *Arietis* ſacrificium illis in partibus tum in uſu fuiſſe jam ſupra, v. 87. *Perpetuis menſis*: in longum tempus, ubi continua ſerie ſederent convivæ; contra diſtinctis in ſedilibus. Sic Æ. 8. 183. *Quæ nunc tergo Iovis.* Porro conſidere, non in ſolum recumbere ad menſas, heroicis temporibus moris fuiſſe diximus, Æ. 1. 702.

178. *Italus.*] Hunc aiunt quidam fuiſſe Siculum regem: Dionyſius potentem virum, Oenotrum genere, & ex eorum Arcadum proſapia, qui duce Oenotrio Lycaonis filio, illuc ex Peloponneſo venerant: cumque propagato imperio, regionem *Oenotriam* ante dictam, nomine ſuo *Italiam* nuncupaſſe.

178. *Sabinus Vitiſator, &c.*] *Sabinus* nomen dedit Sabinis, genti ex Lacedæmoniis quidem, ut vulgo exiſtimatur; ſed, ut Cluverius probat, ex Oſcis Auſonibus oriundæ. Filius fuit *Sanci*, hujus regionis genii, qui alio nomine *Dius Fidius*, alio item *Semo* dicebatur: ut patet ex Ovid. Faſt. 6. 213. Hunc *vitem* & *ſegetes* coluiſſe non liquet: quare multi verſum hunc totum *Vitiſator, curvam ſervans, &c.* referunt ad Saturnum, At certe ſtructura verſus omnino ad Sabinum eſſe referendum oſtendit. Et ſi conjicere fas eſt: puto hunc *Sabinum*, ejuſque patrem *Sancum*, artem ſerendæ terræ in eo tractu reperiſſe; unde *Sancus* dictus ſit *Semo*; non quaſi *ſemihomo*, id eſt, inter homines Deoſque medius, ut interpretatur Voſſius; ſed à *ſemmando*: atque ita *vitiſator* & *falce armatus* pingitur ejus filius Sabinus; quod fortaſſe artem illam à patre inventam perfecerit, & vitium culturam eidem addiderit. De *Saturno*, Æ. 8. 319. De *Jano* bifronte, infra, v. 610. De *veſtibulo*, ſeu *atrio*, in quo diſponebantur imagines, Æ. 4. 666.

181. *Ab origine regis.*] Alluſum aliqui putant ad populos Aborigines, quibus tunc Latinus imperabat. Hos quidam volunt primos fuiſſe Italiæ incolas, ibidem natos, non aliunde

qui certando pro patria tulerant vulnera bellica. Et præterea pendent circa ſacra limina arma plurima, capti currus, & curvæ ſecures, & criſtæ capitum, & magna clauſtra portarum, & ſpicula, & ſcuta, & roſtra avulſa navibus. Ipſe Picus, domitor equorum, ſedebat, cum *baculo Quirinali, & veſtitus parvâ trabeâ; & ſiniſtrâ manu ferebat ſcutulum: Picus, quem amatrix Circe, correpta nimia cupiditate, percuſſum aureâ virgâ & transformatum venenis fecit avem; & variavit coloribus ejus alas. Latinus ſedens intra tale templum Deorum & avitam domum, accerſivit Trojanos ad ſe ſub tecta: & prior dixit hæc*

Martia qui ob patriam pugnando vulnera pa
Multaque præterea ſacris in poſtibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſt
Spiculaque, clypeique, ereptaque roſtra car
Ipſe Quirinali lituo parvâque ſedebat
Succinctus trabeâ, lævaque ancile gerebat
Picus, equûm domitor: quem capta cupidine c
Aureâ percuſſum virgâ, verſumque venenis,
Fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Tali intus templo Divûm, patriâque Lati
Sede ſedens, Teucros ad ſeſe in tecta voca
Atque hæc ingreſſis placido prior edidit ore:
Dicite Dardanidæ (neq; enim neſcimus & urb
Et genus, auditique advertitis æquore curſum)

ere tranquillo iis *ingreſſis: ô Trojani (neque enim ignoramus & urbem & genus* veſtrum, *& direxiſtis* huc *mari navigationem) dicite*

NOTÆ.

advectos, ideoque dictos *Aborigines*, cujuſmodi homines Græci vocant αὐτόχθονας. Alii ex variis nationibus vagis collectos, unde *Aberrigines* dicti ſint, ab *aberrando*. Alii vero plures, Dionyſio Halicarnaſſeo duce, eoſdem putant fuiſſe cum Œnotris, qui ex Arcadia profecti, annis ante bellum Trojanum pluſquam quadringentis, in Italiam appulſi, montes patrio more incoluerint; indeque quaſi cognomine quodam appellati ſint *Aborigines*, ab ὄρος, *mons*. Videtur Virgilius primam opinionem tenere, Æ. 8. 314. De *peſtibus*, Æ. 2. 442. De *criſtis galearum*, Æ. 6. 779. De *roſtris*, in prora navium prominentibus, Æ. 5. 143.

187. *Quirinali lituo, &c.*] *Lituus*, hic baculus eſt augurum, in ſumma parte incurvus, quo cœli regiones ad conſulendos avium volatus diſtinguebant; alibi, tuba eſt, ejuſdem formæ, Æ. 6. 167. Igitur *ſuccinctus* ad *trabeam* dumtaxat pertinet, non ad *lituum*: nemo enim *cinctus* baculo dici poteſt. *Quirinalis* dicitur; quia ex Plutarcho, Romulus augurandi peritus; peritus fuit, ob eamque rem lituum ſolebat geſtare: qui deinde ſtudioſe ſervatus in curia Saliorum, quæ eſt in Palatio, cum ea deflagraſſet, invenius eſt integer, ut eſt apud Cicer. de Divin. l. 1. 30. Cum ergo Romulus appellatus ſit *Quirinus*; ideo lituus hic, *Quirinalis*, per anticipationem vocatur.

188. *Parvâ ſuccinctus trabeâ.*] *Trabea*, toga fuit, communis ſive albi coloris: in eo diſſimilis *prætexta*: quod *prætexta* purpureo limbo tantum in ima ora præcoreretur; *trabea* multis locis virgisque purpureis, inſtar trabium tranſverſis ac diſcurrentibus, ornaretur; ſive, ſ intexis, vel aſſutis. Ornamentum fuit eq tum in decurſione publica, quæ Idibus Jul bat: item & Conſulum in aperiendo Jani plo: aliquando etiam augurum, qualis hic tus Pici deſcribitur. A Romulo trabeam patam, prætextam à Tullo Hoſtilio primum ventam habemus ex Plinio, l. 9. 39. Quæ gilius, qui eam attribuit Pico, prolapſi ſive cipatione uſus eſt. Dicitur hæc Pici *parva*; id eſt, ſtricta, brevis atque angu quales initio togæ fuerunt; non laxior & q ſales deinde luxus induxit. De *ancilibus*, tis minoribus ac rotundis, Æ. 8. 664.

189. *Picus, equûm domitor, &c.*] *Domitor equorum* dicitur ab Ovid. Metam. 14. 322. tatuque in avem picum, *pivert*, à Circe; q ob fidem uxori ſuæ canenti ſervatam, amorem ſprevitſet. Fingitur mutata in pi quia avis illi maximi uſus fuit in capienda gurriis, qua in arte idem rex excellit; un augurali habitu hic deſcribitur. *Aurea* Aliqui legunt *aurea*, in primo caſu, ut ad cem referatur, quemadmodum *Venus aurea* pellatur, Æ. 10. 16. Alii, *aurea*, in ſexto ut ad virgam referatur; quemadmodum mus, Æ. 1. 702. *Aureâ compoſuit ſponda.* V tur Circe *conjux*, id eſt, amatrix, quæ loco optabat eſſe; ut Ec. 8. 18. *Conjugis* no Niſæ deceptus amore.

191. *Sparſitque coloribus alas.*] Purpureo fulvo, quibus pici pennæ diſtinctæ ſunt. *Teucris & Dardanidis*, Trojanis, Æ. 1. 238.

Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cujus egentes
Litus ad Auſonium tot per vada cærula vexit?
Sive errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,
Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)200
Fluminis intráſtis ripas, portuque ſedetis;
Ne fugite hoſpitium: neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus æquam,
Sponte ſua, veteriſque Dei ſe more tenentem.
Atque equidem memini(fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes: his ortus ut agris 206
Dardanus Idæas Phrygiæ penetravit ad urbes,(tur,
Threiciamq; Samum, quæ nunc Samothracia fer-
Hinc illum Coriti Tyrrhena ab ſede profectum
Aſtra nunc ſolio ſtellantis regia cœli 210
Excipit, & numerum Divorum altaribus auget.
Dixerat: & dicta Ilioneus ſic voce ſecutus:
Rex, genus egregium Fauni: nec fluctibus actos
Nox ſubegit hyems veſtris ſuccedere terris;
Nec fidus regione viæ, lituſve fefellit. 215
Consilio hanc omnes animiſque volentibus urbem
Petimur: pulſi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens Sol aſpiciebat Olympo.
Ab Jove principium generis, Jove Dardana pubes
Gaudet avo: rex ipſe Jovis de gente ſuprema,220
Troius Æneas tua nos ad limina miſit.
Quanta per Idæos ſævis effuſa Mycenis
Tempeſtas ierit campos, quibus actus uterque
Europæ atque Aſiæ fatis concurrerit orbis:

quid petitis? quæ cauſa tulit per tot maria cærulea ad litus Italicum naves veſtras, *aut cujus* rei *indigentes? Sive pulſi errore viarum, ſive procellis (qualia multa navigantes tulerant per altum mare) ingreſſi eſtis ripas fluvii* noſtri, *& ſtatis in portu; ne fugiatis* hoc *hoſpitium: & ne neſciatis Latinos* eſſe *populum Saturni, non juſtum per vincula legum, ſed ſponte ſua, & continentem ſe in conſuetudine* illius *antiqui Dei. Et ſane recordor* (quanquam *fama* illa *minus nota* eſt *ob* veteſtatem) *Auruncos ſenes ita narrare: quomodo Dardanus, natus* in *his arvis, pervenit ad Idæas urbes Phrygiæ, & ad Samum Thraciam, quæ nunc vocatur Samothracia. Nunc palatium aureum cæli ſidereæ excipit ſolio illum hinc profectum è Tyrrhena urbe Coriti, & donatus aris auget numerum diverum. Dixerat: & Ilioneus ſic reſpondit voce verbis ejus: Rex, eximia proles Fauni: nec nigra tempeſtas coëgit nos agitatos mari intrare in regnum veſtrum; nec aſtrum, aut litus abduxit* nos *a recta regione via. Omnes conſulto & animis libentibus appellimur ad hanc urbem: ejecti regnis, quæ Sol oriens ex ultimo cœlo ſpectabat olim ampliſſima. Initium noſtræ ſtirpis eſt a Jove, Trojana juventus gloriatur progenie: rex Æneas Troianus ipſe è ſumma familia Jovis, miſit nos ad tuam domum. Si terra dedicat aliquem interfuſo oceano; ſi zona Solis torridi, porrecta in medio quatuor zonarum, ſeparat aliquem à cæteris hominibus: is quoque audivit, quanta procella belli, erumpens è crudelibus locis, perverraverit agros Idæos; & quo fato geminus orbis Europæ atque Aſiæ commiſſus ſit:*

NOTÆ.

220. *Latinos, Saturni gentem, &c.*] Indicat aurcam. De qua, E. 4. 6. G. 1. 125. *Latini* in Italia regno, Æ. 8. 319. De *Auſonibus*, ſupra, v. 55.

Dardanus Idæas, &c.] Hoc narravimus, 167. Æ. 1. 239. De *Ida*, monte Troadis 98a, Æ. 1. 385. De *Tyrrhena* regione, 761.

Threiciamque Samum.] *Samos* triplex. proxima, ad occidentem ſinus Corinthiaci, in Ionio, nunc *Cephalonie*, de qua, Æ. 3. 271. minor, ad occidentem Ioniæ, in mari Icario, adhuc *Samo*, de qua, Æ. 1. 20. III. Mi- ad meridiem Thraciæ, contra oſtia Hebri fluvii, in mari Ægeo, communius *Samothracia* dicta, nunc *Samandrachi*: de qua hic ſermo eſt. De *Corito* oppido Tuſciæ, nunc *Cortona*, Æ. 3. 170.

217. *Regnis, quæ maxima, &c.*] Priamus enim maximæ parti minoris Aſiæ imperabat, Æ. 3. 1. De *ortu Dardani à Jove*, Æ. 3. 167.

220. *Jovis de gente* [illegible] *Æneas.*] Et paterno genere, per Dardanum; & materno, per Venerem. *Idæi campi*, Trojani, ubi mons Ida, Æ. 2. 801. *Mycenis*, urbe Peloponneſi, Agamemnonis regia, Æ. 1. 288. *Europæ atque Aſiæ orbis*: Græci, qui ex Europa; Trojani, qui ex Aſia. *Orbis*, pro mundi parte hic ſumitur.

Ab illo excidio, jactati per tot maria immensa, petimus pro *Diis domesticis sedem angustam, & litus securum, & aquam atque aërem communem omnibus. Non erimus dedecori regno* tuo, *nec levis fama vestra* inde *habebitur, nec delebitur gratia tanti beneficii, nec pœnitebit Italos admisisse sinu* suo *Trojam. Juro per fata Æneæ; & per dextram* ejus *potentem, seu fide, seu bello & armis, si ullus expertus est* eam: *multi populi, multæ nationes, & petierunt, & voluerunt nos sociare sibi: ne sperne* nos, *quia sponte portamus manibus tænias & verba supplicantium. Sed voluntas Deorum coegit nos jussis suis quærere regionem vestram. Dardanus hinc ortus est, huc revertitur: & Apollo magnis oraculis impellit nos ad Tybrim Tyrrhenum, & ad fluenta sacra fontis Numici. Præterea Æneas offert tibi exigua dona præteritæ fortunæ, reliquias servatas è Troja incensa. Anchises pater* ejus *libabat hac paterâ aureâ ante altaria: hac erat ornatus Priami, quando* juxta *consuetudinem reddebat jus populis convocatis, & sceptrum, & sacra tiara, & vestes, opus Trojanarum* mulierum. *Inter talia verba Ilionei, Latinus tenet vultum defixum intuendo, & stat immotus loco, volvens oculos attentos: nec purpura colorata, nec sceptrum Priamitam movet regem, quam attendit ad conjugium & nuptias filiæ, & meditatur in animo oraculum antiqui Fauni.*

Audiit, & si quem tellus extrema refuso
Submovet Oceano, & si quem extenta plagarum
Quattuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti,
Diis sedem exiguam patriis litusque rogamus
Innocuum, & cunctis undamq; auramq; patentem
Non erimus regno indecores: nec vestra feretur
Fama levis, tantique abolescet gratia facti:
Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,
Sive fide, seu quis bello est expertus & armis:
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
Præferimus manibus vittas ac verba precantum)
Et petière sibi & voluère adjungere gentes.
Sed nos fata Deûm vestras exquirere terras
Imperiis egère suis. Hinc Dardanus ortus,
Huc repetit: jussisque ingentibus urget Apollo
Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada sacra Numici.
Dat tibi præterea fortunæ parva prioris (mici.
Munera, reliquias Troja ex ardente receptas.
Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:
Hoc Priami gestamen erat, cum jura vocatis
More daret populis, sceptrumque, sacerque tiaras,
Iliadumque labor, vestes.
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora, soloque immobilis hæret
Intentos volvens oculos: nec purpura regem
Picta movet, nec sceptra movent Priameïa tantum,
Quantum in connubio natæ thalamoq; moratur;
Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem.

NOTÆ.

225. *Audiit, & si quem, &c.*] Intelligit incolas, si qui sunt, zonæ frigidæ; quæ ultra Oceanum, ad meridianum & septentrionalem polum hinc inde recedit: & incolas zonæ torridæ, quæ in medio orbis itineri Solis subjacet. De his tribus zonis & aliis duabus temperatis, G. 1. 233.

237. *Præferimus manibus vittas.*] Supplices, tam apud Latinos, quam apud Græcos, solebant olivæ ramum præferre, revinctum laneis vittis; quæ in manus supplicum dependebant: unde dicuntur passim etiam *velamina*, & *infulæ*; quod velarent manus & quasi vincirent: caput vero infulæ vulgo etiam essent è tæniis vittisque laneis, Æ. 2. 133.

242. *Tyrrhenum ad Tybrim, &c.*] De eo, Æ. 2. 781. De *Numico*, supra, v. 150. De *libatione ad aras*, Æ. 1. 740.

247. *Sacerque tiaras.*] Pileus fuit omnium fere orientalium principum, igitur & Phrygum oblongus, rotundus, in acumen definens, pendulis ad aures vittis insignitus: cujus acumen erectum quidem reges ferebant; cæteri ab rege illustres viri, paulum inflexum.

248. *Iliadumque labor, vestes.*] Vestes picturæ, quod *Phrygum* inventum fuit: unde *Phrygiones* dicuntur ejusmodi artifices. *Iliades* Trojanæ mulieres, Phrygiæ.

254. *Sortem.*] Oraculum, Æ. 4. 346. De *auspiciis*, pro, pari potestate, Æ. 4. 102.

Hunc

unc illum fatis externa à ſede profectum
rendi generum, paribuſque in regna vocari
uſpiciis: hinc progeniem virtute futuram
egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
andem lætus ait: Dii noſtra incepta ſecundent,
guriumq; ſuum. Dabitur, Trojane, quod optas.
unera nec ſperno: non vobis, rege Latino,
Vitis uber agri, Trojæve opulentia deerit.
ſe modo Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
jungi hoſpitio properat, ſociuſque vocari)
dveniat; vultus neve exhorreſcat amicos.
Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Mihi nata, viro gentis quam jungere noſtræ,
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cœlo
Noſtra ſinunt: generos externis affore ab oris,
Hoc Latio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrū
Nomen in aſtra ferunt. Hunc illum poſcere fata
Teror, & (ſi quid veri mens augurat) opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Habant tercentum nitidi in præſepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Stratos oſtro alipedes pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent:
Pectitauro fulvum mandunt ſub dentibus aurum.
Poſtquam Æneæ currum geminoſque jugales,
Semine ab æthereo, ſpirantes naribus ignem:
Horum de gente, patri quos Dædala Circe
Clam ſita de matre nothos furata creavit.

hunc eſſe illum generum, profectum è peregrina regione, deſtinatum fatis; & hunc vocari in regnum aqua poteſtate: hinc orituram ſobolem illuſtrem virtutibus, & quæ potentiâ ſubjiciat totum orbem. Denique lætus ait: Dii proſperareddant noſtra conſilia, & ſua auguria. Vir Trojane concedetur tibi quod cupis. Nec contemno dona veſtra; regnante Latino, non deficiet vobis fœcunditas divitis agri, aut abundantia Trojæ. Tantummodo veniat ipſe Æneas; ſi tantum eſt ipſi deſiderium noſtri, ſi properat conjungi mecum jure hoſpitii, & appellari ſocius; & ne timeat vultus benevolos. Erit mihi pars fœderis, tetigiſſe dextram regis. Vos vero jam repertate Regi mea dicta. Eſt mihi filia, quam non oracula ex patrio ſacrario, non multa prodigia è cœlo miſſa permittunt me ſociare marito nationis noſtræ. Edicunt hoc ſupereſſe Latio: nempe venturum eſſe generum è peregrinis regionibus, qui poſteritate ſua extollat ad ſidera noſtrum nomen. Et opinor hunc illum eſſe quem fata petunt; & id cupio, ſi mea mens conjicit aliquid veri. Hæc locutus pater, elegit equos ex omni multitudine. Trecenti bene curati erant in altis ſtabulis. Statim imperat equos, coopertos purpurâ & variatis ſtragulis, dari ſingulis Trojanis per ordinem: monilia pendent demiſſa in pectora: tecti auro mordent ſub dentibus aurum ruſilum. Imperat ordine alſenti currum & geminos equos jugales, ex origine cœleſti, exhalantes ignem naribus: è ſemine illorum, quos ingenioſa Circe, ſuffurata patri ſuo Soli, creaverat nothos e matre ſuppoſita.

NOTÆ.

269. *Uber agri.*] Subſtantive pro *uberitate* terræ, G. 2. 195.

276. *Tyranni.*] *Regis.* Sic enim Plato, & Iſocrates, & Græci poetæ Tragici, bonum etiam principem appellant. De *adyto*, Æ. 2. 297.

277. *Inſtratos oſtro alipedes.*] *Alipedes*, equi pedes & quaſi alatis pedibus: deſumpta vox Lucretii, qui cervos ita nuncupat, l. 6. 765.

278. *Oſtro*, purpura è ſanguine oſtrei expreſſa, G. 2. 506. *Pictis tapetis*, ſtragulis purpureis, ſed acu picturatis & variis: pictura enim dicitur acu fæpe: unde reperitur *tapes*, *tapete*, *tapetium*.

279. *Monilia.*] *Phaleras* quidam interpretantur. Et vere phaleræ ſunt Plinio, pendilia ornamenta: quamquam Salio ſunt ſcacula in fronte; Hero loro tegimenta circa maxillas.

282. *Patri quos Dædala Circe, &c.*] Fingitur hîc à Virgilio Circe, Solis filia, paternis equis equam clam ſuppoſuiſſe, quæ hos Latini equos ex eorum ſemine peperierit: unde *nothi*, dicuntur, id eſt non legitimi, quorum tamen notus eſt pater: quorum enim ignotus eſt, ii dicuntur *ſpurii*: à Græca voce σφόδος, quæ idem ſignificat. *Circe* dicitur *Dædala*, id eſt, ingenioſa: vel à Dædalo ingenioſo artifice, Æ. 6. 14. vel à δαιδάλλω *artifex ioſa facio*. Sic Lucretius, Minervam, Terram, linguam, *Dædalam* poſſim appellet. Dicitur autem *Circe* à quibuſdam fuiſſe Marica illa nymphæ, mater Latini, de qua, v. 47.

Trojani post *talia munera & verba Latini revertuntur excelsi in equis, & referunt pacem. Ecce autem aspera uxor Jovis referebat se ab Argis Inachiis & ibat elata per aërem, & procul ab usque Pachyno Siculo vidit ex aere latum Æneam & classem Trojanam. Videt* Trojanos *jam struere domos, jam confidere regioni, reliquisse naves : stetit affixa* illic, *præ gravi dolore : deinde movens caput, emisit à pectore hæc verba : Vah gentem odiosam, & fata Trojanorum opposita voluntati meæ ! An potuerunt perire in campis Sigeis ? an capti potuerunt capi ? an Troja combusta combussit homines ? Ergo repererunt iter per medios exercitus & medias flammas ? At opinor, mea potestas denique jacet lassa : aut satiata deposuit odium. Imo etiam ausa sum persequi inter aquas eos expulsos patriâ, & toto mari meo ejectis exulibus. Vires cœli & marjs consumptæ sunt contra Trojanos Quid prosuerunt mihi Syrtes, aut Scylla, aut magna Charybdis ? tegumtur alveo desiderato Tybridis, tuta a mari atque a me. Mars potuit evertere crudelem nationem Lapitharum : ipse pater Deorum permisit favori Dianæ veterem Calydona : quam tantam pœnam sceleris meritis Lapithis aut Calydone ? Sed ego, magna uxor Jovis, quæ soror mihi nihil omittere intentatum, quæ converti me in omnia, superor ab Ænea. Quod si mea divinitas non est sufficiens ; non sane dubitabo invocare quicquid usquam est :*

Talibus Æneadæ ponis dictisque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis
Sæva Jovis conjux, auraque invecta tenebat :
Et lætum Æneam, classemque ex æthere longe
Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ,
Deseruisse rates : stetit acri fixa dolore :
Tum quassans caput, hæc effudit pectore dicta :
Heu stirpem invisam, & fatis contraria nostris
Fata Phrygum ! num Sigeïs occumbere campis,
Num capti potuere capi ? num incensa cremavit
Troja viros ? medias acies, mediosque per ignes
Invenère viam. At, credo, mea numina tandem
Fessa jacent : odiis haud exsaturata quievi.
Quin etiam patriâ excussos infesta per undas
Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.
Absumptæ in Teucros vires cœlique marisque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Profuit ? optato conduntur Tybridis alveo,
Securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm valuit : concessit in iras
Ipse Deûm antiquam genitor Calydona Dianæ :
Quod scelus, aut Lapithis tantum, aut Calydone merente ?
At ego, magna Jovis conjux, nil linquere inausum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti ;
Vincor ab Æneâ. Quod si mea numina non sunt
Magna satis, dubitem haud equidem implorare quod usquam est :

Flectere

NOTÆ.

286. *Inachiis Argis.*] De *Argis* : urbe Peloponneli, Junoni chara, Æ. 1. 19, 288. *Inachii* dicuntur, vel ab Inacho Argivorum rege ; vel ab Inacho fluvio ; qui prope urbem fluit ; ex Strabone l. 8. De *Pachyno*, promontorio Siciliæ meridionali, *capo Passaro*, Æ. 3. 699.

294. *Fata Phrygum.*] De *fatis*, Æ. 1. 243. De *Phrygia*, Ibid. 385. De *Sigeo* Troadis promontorio, Æ. 6. 500. De *numine*, Æ. 1. 137. De *Teucris*, Ibid. 239.

302. *Quid Syrtes, &c.*] In Libyco mari vadosi sinus, Æ. 1. 115. De *Scylla* scopulo, & *Charybdi* voragine in freto Siculo, Æ. 3. 420.

304. *Mars perdere gentem Lapithûm, &c.*] Pirithoüs Lapitharum rex, de quo, Æ. 6. 601, 617. ad suas cum Hippodame nuptias cum Centauros Deosque omnes, uno excepto Marte, invitasset : Mars utramque gentem Lapithis & Centauros, clade utrimque maxima inter pocula commisit. Ita Servius, quem sequuntur cæteri interpretes. De *Lapithis*, & *Centauris*, Thessaliæ gentibus, G. 2. 456. G. 3. 38.

306. *Calydona Dianæ, &c.*] OEneus Calydonis rex, in Ætolia, circa ostia Eveni fluvii : cum Diis omnibus, exceptâ Dianâ, primitias frugum obtulisset : irata Dea aprum immisit, à quo vastatus est Ite r Calydonius, donec à Meleagro Oenei filio fera occideretur. Ovid. Met. 8. 273.

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lavinia conjux:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus;
At licet amborum populos excindere regum. 316
Hic gener atque socer coëant mercede suorum.
Sanguine Trojano & Rutulo dotabere, virgo:
Et Bellona manet te pronuba. Nec face tantum
Cissëis prægnans ignes enixa jugales: 320
Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter,
Funestæque iterum recidiva in Pergama tædæ.
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit.
Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum
Infernisque ciet tenebris: cui tristia bella, 325
Iræque, insidiæque, & crimina noxia cordi.
Quam & ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareæ monstrum: tot sese vertit in ora,
Tam sævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quem Juno his acuit verbis, ac talia fatur: 330
Hunc mihi da proprium, virgo sata nocte, laborem,
Hoc operam: ne noster honos, infractave cedat
Fama loco; neu connubiis ambire Latinum
Troësve possint, Italosve obsidere fines.

si non possum flectere superos, commovebo inferos. Sit ita, *non permittetur* mihi *arcere eos ab regno Latini; & Lavinia fatis destinatur Æneæ uxor certissima: sed licet differre, & adhibere moras tantis rebus; sed licet evertere populos utriusque regis. Gener & socer faciant fœdus hoc præmio suorum. Puella,* habebis *pro dote sanguinem Trojanum & Rutulum: & Bellona destinatur tibi pronuba. Nec solum* Hecuba filia *Cissei gravidæ peperit faces conjugales: Veneri etiam suus filius erit idem, & alter Paris, & fax iterum perniciosa contra Trojam recidivam. Postquam protulit hæc verba, descendit tremenda in terras. Excitat ex domo dirarum sororum & infernis umbris Alecto luctuosam: cui bella tristia, & iræ, & insidiæ, & crimina perniciosa sunt cordi. Ipse etiam pater Pluton aversatur* hoc *monstrum, aversantur sorores infernæ: tot convertit se in species, tam crudeles sunt figuræ ejus, tot dira producit serpentes. Juno animat eam his verbis, & loquitur talia: ô virgo Nocti sata, concede mihi hunc laborem proprium, hoc officium: ne nostra gloria vel fama, victa, cedat, & ne Trojani possint circumvenire Latinum* prætextu *conjugii, & invadere regionem hanc.*

NOTÆ.

311. *Acheronta.*] Numina inferorum, ubi *Acheron* fluvius, Æ. 6. 323.

313. *At trahere, &c.*] Quomodo Dii fatis *trahere* dicuntur, diximus, Æ. 1. 243.

317. *Mercede suorum.*] Damno populorum; *mercedem* ironice dicitur. Ita Cicero Tuscul. 3. 11. *Nam ejus, nihil dolore, non sine magna mercede carebit, immanitatis in animo, superis in corpore.*

319. *Bellona . . . . pronuba.*] *Bellona,* Dea belli, pacis, Martis soror, quæ ei dem ad bellandum currum & equos parat: Græcis dicta Ἐνυώ. *Pronubæ,* mulieres dicebantur, quæ nuptæ tonebant, eique administrabant quæ requirebantur ad nuptias, & nuptam in lecto collocabant: eas oportebat uni viro nuptas fuisse, auspicium omen.

320. *Cissëis prægnans ignes, &c.*] Hecuba Priami uxor, Cissei Thraciæ regis filia, antequam pareret Parin, visa est sibi facem utero gerere, Æ. 1. 31. *Ignes enixa jugales,* intelligit Parin ipsum, vel incendium Trojæ, quod illius partus de conjugii fructus fuit: dicitur enim *jugale* quicquid ad conjugium pertinet; & conjugium ipsum, *jugum,* Æ. 4. 59.

321. *Idem Veneri partus, &c.*] Æneas, Veneris filius, erit alter Paris, altera ruina Trojæ, quam à se excitatam in Italia iterum perdet.

322. *Recidiva Pergama.*] Explicant plerique *repullulantia, reparata*; ego simpliciter, *iterum cadentia,* ut Æ. 4. 344. Qui enim deducunt à *cædo* (& arbores quæ cæsæ & recisæ repullulant) non advertunt obstare mensuram syllabæ secundæ brevem; undem lius à *cado,* quam à *cædo* derivatur. *Pergama,* arces Trojanæ urbis, Æ. 1. 470.

324. *Alecto, &c.*] De hac furia, aliisque duabus, G. 3. 552. Æ. 6. 572. De *Plutone,* G. 4. 467.

331. *Virgo sata nocte.*] *Virginem* vocat furiam. Vel simpliciter, pro puella: quomodo Pasiphaë dicitur *virgo,* Ecl. 6. 52. Vel peculiari furiarum nomine: quæ sic dicuntur, quia severæ & impunendo incorruptæ: unde Æsch. Eumenidum apud Sophoclem, v. 847. vocat eas αἰὲν παρθένους, *semper virgines.* Noctis & Acherontis erant filiæ.

Tu potes commovere in pugnas fratres conjunctissimos, & turbare odiis familias: tu immittere domibus verbera & mortiferas tædas: tibi sunt mille species & mille artes nocendi: concita animum fertilem, disturba pacem confectam, semina causas belli: fac ut *juventus velit arma, simulque petat, & corripiat ea. Postea Alecto imbuta venenis Medusæis, primo adit Latium & altam domum regis Laurentis, & obsidet portas quietas Amatæ: quam fœminea sollicitudo & ira cruciabat, flagrantem ob adventum Trojanorum & nuptias Turni. Dea injicit ei colubrum unum è capillis cæruleis, & submittit in sinum usque ad profundum cor: ut acta in furorem* per *id monstrum evertat totam familiam. Ille lapsus inter vestes & pectus leve, serpit nullo tactu, & subrepit furenti infundens halitum vipereum: magnus* ille *coluber fit aureus torques circa collum, fit tænia longæ vittæ, & implicat capillos, & lubricus vagatur* per *membra. Et* quidem *dum prima pestis submissa humido veneno movet sensus, & immiscet flammas ossibus, & nondum animus excepit incendium toto pectore:* tum *locuta est tranquillius & solita consuetudine matrum, flens multum ob filiam & nuptias Trojanas: o pater, an Lavinia datur ducenda Trojanis? nec miseret te, & filiæ, & tui? nec miseret te matris: quam perfidus* ille *prædo deserto primo vento, abiens mari, abrepta virgine? Nonne pastor Phrygius sic intravit Spartam, & sic abduxit Helenam Ledæ filiam in urbem Trojanam?*

Tu potes unanimes armare in prælia fratres,
Atque odiis versare domos: tu verbera tectis
Funereasque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes: fœcundum concute pectus
Disjice compositam pacem, sere crimina belli:
Arma velit, poscatque simul, rapiatque juventus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium & Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, tacitumque obsedit limen Amatæ.
Quam super adventu Teucrûm, Turnique hymenæi
Fœmineæ ardentem curæq; iræq; coquebant,
Huic Dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque sinum præcordia ad intima subdit,
Quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
Ille inter vestes & levia pectora lapsus
Volvitur attactu nullo, fallitque furentem:
Vipeream inspirans animam: fit torquis amicti
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo sublapsa veneno
Pertentat sensus, atq; ossibus implicat ignem;
Necdum animus toto percepit pectore flammam,
Mollius, & solito matrum de more, locuta est;
Multa super nata lacrymans, Phrygiisq; hymenæis:
Exulibusne datur ducenda Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miseret, natæq; tuique?
Nec matris miseret: quam primo Aquilone relicto
Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
Ledæ aut Helenam Trojanas vexitat arces?

NOTÆ.

337. *Tibi nomina mille.*] Vel intelligit mille pestes, furiarum quasi famulas, quæ passim in earum comitatu ponuntur à Poetis, distinctæ variis nominibus: ut sunt Luctus, Pavor, Fames, Discordia, &c. Vel intelligit *causas nocendi*: frequenter enim *nomen* pro *causa* sumitur: unde passim *quo nomine*, pro *qua de causa*.

341. *Gorgoneis venenis.*] Quia Medusa una è Gorgonibus, Æ. 2. 616. caput habuit serpentibus horridum: quod à se abscissum Perseus cum per Africam circumferret, stillantes inde in terram sanguinis guttæ totidem in angues venenatos mutatæ sunt, unde multitudo tanta venenorum & serpentum in Africa. Ovid. Metam. 4. 620. & Apollonius, l. 4. 1514. De *Latia* sup. v. 54. De *Laurente* regione, v. 63. De *Turni* nomine, v. 266. De *Teucris*, Æ. 1. 238. De *Hymenæo*, nuptiarum præside, G. 3. 60.

350. *Attactu nullo.*] Sensibili, quem Amata perciperet.

352. *Tænia vittæ.*] *Tænia*, extrema pars vittæ promiscue vulgo sumuntur. De sacro vittarum usu, Æ. 2. 133.

361. *Aquilone.*] Vento septentrionali, Ecl. 7. 51. Hic pro quolibet vento.

365. *At non sic Phrygius, &c.*] Legitur *at non* per simplicem interrogationem. Et *at non* per interrogationem ironiæ conjunctam. Pappus. Quid

id tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
conſanguineo toties data dextera Turno?
gener externa petitur de gente Latinis,
que ſedet, Faunique premunt te juſſa parentis:
nem equidem ſceptris terrā quæ libera noſtris
ſidet, externam reor; & ſic dicere Divos.
Turno, ſi prima domûs repetatur origo,
chus Acriſiuſque patres, mediæque Mycenæ.
is ubi nequicquam dictis experta, Latinum
ura ſtare videt; penituſq; in viſcera lapſum
rpentis furiale malum, totamque pererrat:
um vero infelix, ingentibus excita monſtris,
meſam ſine more furit lymphata per urbem:
Quondam torto volitans ſub verbere turbo,
quem pueri magno in gyro vacua atria circum
ntem ludo exercent. Ille actus habena
ecatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,

Quid erit *tua ſacra fides, quid antiquum ſtudium tuorum, & dextra toties data cognato Turno? Si quæritur Latinis gener è gente aliena, & id ſtatutum eſt, & mandata patris Fauni urgent te: certe exiſtimo alienam regionem* eam *omnem, quæ non ſubdita dominationi noſtræ ſeparatur* à nobis; *& exiſtimo ſic Deos loqui. Præterea ſi requiratur prima origo familiæ* Turni; *patres Turni ſunt Inachus & Acriſius, & media Græcia. Poſtquam fruſtra aggreſſa his verbis Latinum, cernit* eum *contra perſiſtere*; & poſtquam *furioſum venenum colubri intime lapſum* eſt *in viſcera, & penetrat* eam *totam: tunc vero miſera commota magnis monſtris, ſævit ultra modum furioſa aper vaſtam urbem: quemadmodum aliquando turbo ſub torto flagello, quem pueri vacantes ludo agitant in magnum orbem circa atria ſpatioſa. Ipſo flagello vagatur ſinuoſis ſpatiis: turba ignara obſtupeſcit,*

NOTÆ.

…gus, primo paſtor fuit, Æ. 1. 31. *Phrygius,* …nus è Phrygia, Æ. 1. 385. *Lacedæmona,* …rem in Peloponneſo, Æ. 2. 577. De *Helena* …a Leda, & raptu, Æ. 1. 654. Æ. 6. …

Conſanguineo Turno.] Matrem habebat …am, ſororem Amatæ.

Si gener, &c.] Eludit oraculum Fauni, …ſupra, v. 18. probatque illud in Turnum …: tum quia Rutuli non parebant Latinis, …ci emeri poterant dici, quamvis vicini: …quia è Græcis Argivis ortus erat Turnus; …contra è Dardano Italo.

Inachus Acriſiuſque, &c.] *Inachus* Ar…rum rex fuit, qui nomen fluvio ibidem de…. *Acriſius* ex ejus fuit poſteris: pater *Danaes*, …quem cum audiſſet parituram eſſe filium, à …ſe foret occidendus, turre virginem in…. Hæc illic vitiata à Jove, ſub aurei im…ecie per tegulas delapſo, peperit Perſeum. …cluſa cum puero in area ab Acriſio, & …rum projecta, allapſa eſt ſecundum Græcos …rum, ad inſulam Seriphum, unam è Cy…adibus in Ægæo mari; ibique à Polydecte …ge eſt: ſecundum Latinos, ad litus Apu…æ. Pilumno regi, Turni avo, nupſit; & …ilum condidit in Rutulorum finibus: Pilum…Daunum, Daunus Turnum ex Venilia Ama…rente genuit.

Mycenæque Mycenæ.] *Argos* & *Mycenæ*, vicinæ Peloponneſi urbes, ita ut commune Junonis templum haberent, inter utramque poſitum, ex Strab. lib. 8. uni eidemque principi parebat tota illa dicio, Acriſii tempore; nec diſtinctum Mycenis regnum conſtitutum eſt, niſi ſub Pelopis poſteris, ut notat ibidem Strabo. Quare ob vicinitatem & indiſtinctum diu imperium, *Argos* & *Mycenæ* promiſcue pro uno eodemque regno, ac fere loco, habentur à Poëtis, imprimiſque à Virgilio. Hæc ſufficiant teſtimonia, pauca è multis, Æ. 2. 178. Si non à Calchante admonitos ait fuiſſe Græcos, exſcindi Trojam non poſſe: *omnia ni repetant Argis*, id eſt, niſi Argos redeant: ſtatimque refert eos, Calchantis admonitu: *patrias vento petiiſſe Mycenas.* Ergo Mycenæ & Argos pro eadem urbe uſurpatæ. Item Æ. 6. 838. ſic ait de duce Romano: *Eruet ille Argos Agamemnoniaſque Mycenas*, id eſt, Argivorum regnum eruet. Conſtat enim ex Strabone loco citato, *Mycenas* non à Romanis, ſed ab ipſis Argivis eſſe erutas, ita ut ſuo tempore ne veſtigium quidem earum reperiretur. Itaque hic, *mediaque Mycenæ*, ſignificant, *mediam Græciam*, *mediam Peloponneſum*: partem pro toto, locum certum pro incerto.

377. *Lymphata.*] Furioſa. Vel, à *Nymphis*, *lympharum* præſidibus, quæ eos, à quibus erant conſpectæ, in furorem agebant: ita fere Feſtus. Vel, quod in rabiem acti, *lympham*, id eſt, *aquam*, timeant: ita Iſidorus.

Impubeſ-

& agmen impube miratur buxum versatile: ictus adjiciunt vim buxo. Regina *non lentior* quam *ille cursus, vagatur per medias urbes & populos furentes. Imo praterea, ausa grandius crimen & ausa majorem furorem, abit in sylvas, sub ficta religione Bacchi, & occultat filiam* in *montibus umbrosis: ut auferat* hoc *conjugium Trojanis,* aut *retardet nuptias, fremens Evoe Bacche: clamans te unum dignum esse puella,* ô Bacche. *Et vero rumor spargitur, puellam gestare pro te thyrsos teneros, circuire choris tuam* imaginem, *alere comam dicatam tibi: & eadem cupiditas impellit simul omnes matres inflammatas furiis* in *pectore, ad quarendas domos novas. Reliquerunt domos: prabent ventis colla & capillos: aliæ autem implent aerem tremulis clamoribus, & indutæ pellibus gestant hastas* ornatas *pampino. Ipsa* Regina *in medio furiosa tenet pinum flammantem, & canit nuptias filiæ suæ & Turni, volvens oculos sanguinolentos, & subito clamat immaniter: Io matres Latinæ, audite omnes ubicunque estis: si quis amor restat piis animis erga miseram Amatam, si sollicitat vos cura cæsaritatis materna, resolvite taenias capillorum, celebrate mecum orgia. Sic undique per sylvas, per deserta ferarum, Alecto impellit Reginam furiis Bacchi. Postquam Dea funesta sibi satis stimulavisse primas iras, & turbasse omnem familiam atque consilium Latini: fertur nigris alis inde ad muros Rutuli audacis: quam urbem*

Impubesque manus, mirata volubile buxum
Dant animos plagæ. Non cursu segnior illo
Per medias urbes agitur, populosque feroces.
Quin etiam in sylvas, simulato numine Bacchi,
Majus adorsa nefas, majoremque orsa furorem
Evolat: & natam frondosis montibus abdit,
Quo thalamum eripiat Teucris, tædasque moretur,
Evoe Bacche fremens, solum te virgine dignum
Vociferans. Etenim molles tibi sumere thyrsos,
Te lustrare choro, sacrum tibi pascere crinem.
Fama volat: furiisque accensas pectore matres
Idem omnes simul ardor agit nova quærere tecta
Deseruêre domos: ventis dant colla comasque,
Ast aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampineasque gerunt incinctæ pellibus hastas.
Ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
Sustinet, ac natæ Turnique canit hymenæos,
Sanguineam torquens aciem: torvumque repente
Clamat: Io matres, audite ubi quæque, Latinæ,
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, si juris materni cura remordet:
Solvite crinales vittas, capite orgia mecum.
Talem inter sylvas, inter deserta ferarum,
Reginam Alecto stimulis agit undique Bacchi,
Postquam visa satis primos acuisse furores,
Consiliumque omnemque domum vertisse Latini,
Protinus hinc fuscis tristis Dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem

NOTÆ.

382. *Buxum*] *Buxus* arbor est: *buxum*, lignum arboris, *buys*, ex quo fit *turbo*, lusorium instrumentum vertibile, Gall. *sabot*.

385. *Bacchi, &c.*] De eo, deque *thyrsis*, hastis pampino vestitis, E. 5. 29. De *Bacchis*, matribus eidem sacris, quarum furorem simulabat Amata, Æ. 4. 301. De vociferatione Bacchica *Evoe*, Æ. 6. 517. De *choro* seu saltatione mulierum circa Deorum simulacra, Æ. 4. 62. De verbo *lustro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

391. *Tibi pascere crinem.*] Mos apud Græcos, Romanos, Barbaros, capillos Diis sacrare: idque fiebat duobus modis, vel eos fluentes & incæduos relinquendo; vel detondendo, & templis appendendo, aut mortuorum tumulis injiciendo. Contendit tamen Cerdanus semper sacratos fuisse per tonsuram, nec solitos ali, nisi ut postea secarentur.

397. *Pinum Sustinet.*] Facem nuptialem frequenter à pino, Ecl. 8. 29. Faces non tantum à pueris, sed à matre etiam ferri, præcipue apud Græcos, probat Cerdanus, ex Euripide & Apollonio.

400. *Io*] Vox est omnes prope affectus exprimens, dolorem, gaudium, &c. *Io*, Deæ Bacchi sacris, Æ. 4. 301.

403. *Solvite crinales vittas.*] Quæ virginum & matronarum capillos coërcebant, non modo tricum. Unde Ovid. de arte, l. 1. 32. *Est vitta tenues, insigne pudoris.*] Eas resolvere furoris & invercundiæ nota fuit, Bacchique mos.

Acci

ſioneis Danaë fundaſſe colonis,
cipiti delata Noto: locus Ardua quondam
tus avis, & nunc magnum manet Ardea nomẽ.
fortuna fuit. Tectis hic Turnus in altis
mediam nigra carpebat nocte quietem.
ſto torvam faciem & furialia membra
it: in vultus ſeſe tranformat aniles,
frontem obſcœnam rugis arat: induit albos
vitta crines: tum ramum innectit olivæ.
Calybe, Junonis anus, templique ſacerdos:
ventui ante oculos his ſe cum vocib⁹ offert: 420
tot, tot incaſſum fuſos patiere labores,
Dardaniis tranſcribi ſceptra colonis?
ſi conjugium & quæſitas ſanguine dotes
gat, externuſque in regnum quæritur hæres.
, ingratis offer te, irriſe, periclis: 425
nas, i, ſterne acies: tege pace Latinos,
deo tibi me, placida cum nocte jaceres,
palam fari omnipotens Saturnia juſſit.
nage, & armari pubem portiſque moveri
rma para: & Phrygios, qui flumine pul-
dêre, duces, pictaſque exure carinas. (chro
ſtim vis magna jubet. Rex ipſe Latin⁹ 432
are conjugium & dicto parere fatetur,
, & tandem Turnum experiatur in armis.
juvenis vatem irridens, ſic orſa viciſſim 435

Danaë dicitur condidiſſe civibus Acriſioneis, huc advecta celeri vento: locus ille appellatus eſt olim à majoribus Ardua, & nunc nomen inſigne reſtat Ardea. Sed caſus ita tulit. Illic Turnus tenet roſa nocte jam capiebat medium ſomnum in ſublimi domo. Alecto deponit ſævum vultum & membra furioſa: mutat ſe in ſpeciem vetulæ, & ſalcat rugis frontem fœdam: aſſumit capillos albos cum tænia: tum implicat iis coronam olivæ. Fit Calybe, vetula Junonis, & ſacerdos ejus templi: & exhibet ſe juveni præ oculis cum iis verbis: Turne, an feres tot labores abire fruſtra, & tua regna tranſmitti Trojanis advenis? Rex abnuit tibi matrimonium & præmia parata ſanguine, & hæres peregrinus quæritur ad regnum. I modo, illeſe, expone te inutilibus periculis: i, ſuperba Teucos exercitus, protege pace Latinos. Ipſa autem omnipotens Juno filia Saturni palam juſſit me dicere hæc tibi, dum dormis tranquilla nocte. Age igitur, & Latius cura juventutem armari & emitti portis ad bellum: & ſuccende duces Phrygios, qui ſederunt ad pulchrum fluvium, & pictas naves. Magna potes-

tem hic imperat. Ipſe rex Latinus, niſi conſentit confeſtim nuptias, & ſtare promiſſis & experiatur denique Turnum in bello. Tum juvenis redens vatem, ita viciſſim

NOTÆ.

Ariſioneis coloni, &c.] Quod fabulæ Danaes effutiant, ut ſupra narravimus, hoc videtur hic Virgilius de *navi* inter-, qui, cum Virgilio aliquot, fugam Danaæ eperit: quo allapſa, favente vento Ardeam *Noto*, condidit ibidem Ardeam, in colonorum Argivorum, quos advexerat è regno *Acrifii* patris ſui. *Ardea*, urbs Rutulorum, in finibus Latii, mare Tyr- verſus, ad orientem Laurenti; nunc vi- rem retinens. Nomen, vel ab *Ardea* is ex augurio condita eſt, teſte Hygino nacam, quam qui ſequuntur explicant rem avis, de *volucri*; videturque Ovidius, 14. 574. alluſiſſe ad illam urbis originem, ermodum ab Ærea exciſam & in *Ardeam* m mutatam fingit. Vel potius, dicta eſt ab ſua: unde ſic legimus, duce Servio, & MSS. apud Pierium compluribus: *locus Ardua quondam dictus avis*, id eſt, *majoribus*.

413. *Fortuna fuit, &c.*] Vel ad ſuperiora referatur; *Fortuna caſuſque fuit, ut nomen urbi tandiu remaneret, tot aliis urbium nominibus aut mutatis aut ſepultis.* Vel ad ſubſequentia; *Fortuna caſuſque fuit, quod Turnus tum dormiebat, &c.*

418. *Cum vitta crines, &c.*] *Calybe*, Poëta ſacerdotem fingit templi Junonii, quod Ardeæ fuiſſe indicat: unde favor Junonis in Turnum. *Vittas*, illa five *infulas* ſacerdotalem gerebat, Æ. 2. 133. *Innectit ramum olivæ*, in coronam, infulæ ſuperpoſitam.

426. *Tyrrhenas, i, ſterne acies*] Adverſus quos Latinis bellum gerentibus opem Turnus ſæpe tulerat. De *iis*, Æ. 2. 781. De *Junone*, Saturni filia, Æ. 1. 27. De *Phrygiis*, Trojanis, Æ. 1. 385.

Ore

Ore refert: Claſſes invectas Tybridis alveo,
Non, ut rere, meas effugit nuncius aures:
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
Immemor eſt noſtri.
Sed te victa ſitu, verique effœta ſenectus,
O mater, curis nequicquam exercet; & arma
Regum inter, falſa vatem formidine ludit.
Cura tibi, Divûm effigies & templa tueri:
Bella viri pacemque gerant, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarſit in iras.
At juveni oranti ſubitus tremor occupat artus,
Diriguere oculi: tot Erinnys ſibilat hydris,
Tantaque ſe facies aperit. Tum flammea torquens
Lumina, cunctantem & quærentem dicere plura
Reppulit, & geminos erexit crinibus angues,
Verberaque inſonuit, rabidoque hæc addidit ore:
En ego victa ſitu, quam veri effœta ſenectus
Arma inter regum falſa formidine ludit. (rum:
Reſpice ad hæc: adſum dirarum ab ſede ſoro-
Bella manu, letumque gero,
Sic effata facem juveni conjecit, & atro
Lumine fumantes fixit ſub pectore tædas.
Olli ſomnum ingens rupit pavor: oſſaq; & arnus
Perfudit toto proruptus corpore ſudor.
Arma amens fremit, arma toro tectiſque requirit;
Sævit amor ferri, & ſcelerata inſania belli,
Ira ſuper. Magno veluti cum flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aheni,
Exultantque æſtu latices: furit intus aquæ vis,
Fumidus atque alte ſpumis exuberat amnis:
Nec jam ſe capit unda; volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
Indicit primis juvenum: & jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hoſtem:
Se ſatis ambobus Teucriſq; venire Latiniſq;

ore reponit verba: non, ut putas nuncius ille *fugit meas aures, claſſem ingreſſam eſſe fluvium Tyrim: ne mihi finge tantas cauſas timendi, regina Juno non eſt oblita noſtri. Sed, ô mater, ſenectus fracta annis & imbecilla ad* cognoſcendam *veritatem fruſtra agitat te curis, & decipit vatem falſo timore ſuper bellis regum. Cura* ſit *tibi cuſtodire ſimulacra & templa Deorum: viri, quibus bella debent eſſe cura, adminiſtrent bella. Alecto erupit in furorem talibus verbis. At repentinus tremor invadit membra juvenis loquentis: oculi cohorruerunt: tot colubris ſibilat furia, tam horrendum vultus ejus exhibet ſe. Tum* Alecto *contorquens oculos ignitos, repulit morantem & parantem loqui plura, & extulit duos colubros, & ſonuit flagello, & adjecit hæc ore furioſo: Ecce ego* ſum *illa obruta annis, quam ſenectus imbecillam* ad cognoſcendum *verum decipit falſo metu inter bella regum. Attende ad iſta: venio è domo ſororum funeſtarum: fero in manibus bella & mortem. Sic locuta torquet tædam in juvenem, & figit ſub pectore faces fumantes nigra face. Magnus timor abſtulit illi ſomnum: & ſudor profuſus toto corpore rigavit & oſſa & membra. Ille furens poſcit arma, quærit arma per lectum & domum. Fervet cupido armorum, & veſana rabies belli, & præterea ira. Sicut quando flamma excitata è virgis ſuppontur magno crepitu lateribus ollæ aheneæ ſpumantis, & unda ardore ſubſiliunt: tum violentia aquæ furit intus, & fluvius fumidus alte exundat ſpumis: nec jam unda continet ſe, vapor niger ſurgit in aërem. Itaque rupta pace, imperat præcipuis juvenum iter ad regem: & jubet arma inſtrui, ſuos Italiam tueri, & pellere hoſtem ultra terminos* regionis: ait *ſe ſatis eſſe* contra *utrique, & Latinos & Trojanos.*

NOTÆ.

440. *Victa ſitu, verique effœta.*] *Situs*, ſqualor eſt ex vetuſtate contractus, Æ. 6. 462. *Effœta*, dicitur mulier quæ ceſſavit fœtus emittere & parere: unde *veri effœta*, erit, quæ ceſſavit vera dicere & cognoſcere; quales vetulæ, quæ falſa ſæpe pro veris accipiunt.

447. *Erinnys ſibilat hydris.*] *Erinnys*, communne furiarum nomen, Æ. 2. 337. *Hydra* vel *hydra*: proprie ſerpentis genus in aquis degens, ab ὕδωρ, *aqua*.

470. *Venire.*] Eſſe. Sic G. 1. 29. *An Dorica immenſi veniat mare.* De *Teucris*, Æ. 1. 38. De *Styge*, & *Cocyto*, Æ. 6. 323.

Hæ

Hæ ubi dicta dedit, Divosque in vota vocavit,
Protinus sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ movet, atque juventæ;
Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.
Quum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis se concitat alis: 476
Ire nova speculata locum, quo litore pulcher
Insidiis cursuque feras agitabat Iülus.
Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objecit, & noto nares contingit odore, 480
Ut cervum ardentes agerent: quæ prima malorum
Causâ fuit, belloque animos accendit agrestes.
Cervus erat forma præstanti & cornibus ingens:
Tyrrhidæ pueri quem matris ab ubere raptum
Nutrichant, Tyrrheusq; pater, cui regia parent 485
Jussa, & late custodia credita campi.
Horum imperiis soror omni Sylvia curâ
Mollibus intexens ornabat cornua sertis:
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille manum patiens, mensæq; assuetus herili, 490
Errabat sylvis: rursusque ad limina nota
Ipse domum sera quamvis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iüli
Commovêre canes: fluvio cum forte secundo
Delatus, ripaque æstus viridante levaret. 495
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
Arcuitenens curvo direxit spicula cornu:
Nec dextræ erranti Deus abfuit, actaque multo
Per pectus uterum sonitu, perque ilia venit arundo.
Vulnus at quadrupes nota intra tecta refugit, 500
Successitq; gemens stabulis: questuque, cruentus,
Atque imploranti similis, tectum omne replevit.
Silvia prima soror, palmis percussa lacertos,
Auxilium vocat, & duros conclamat agrestes.

Postquam protulit hæc verba, & invocavit Deos ad vota sua audienda: Rutuli mutuo incitant se ad bellum. Hunc incitat eximia species pulchritudinis & juventutis regis sui; illum reges ejus majores, illum manus ejus clara facta. Dum Turnus implet Rutulos audaciâ animosâ, Alecto Stygiis alis immittit se in Trojanos: intuita per novam frondem locum in litore, ubi formosus Ascanius persequebatur feras insidiis & cursu. Hic puella Cocytia immisit canibus furorem repentinum, & percellit nares odore cognito, ut agiles insequerentur cervum: quod fuit primum caput calamitatum, & inflammavit ad bellum animos rusticos. Cervus erat eximia specie, & altis cornibus: quem filii Tyrrhei alebant abstractum ab uberibus matris, & ipse pater Tyrrheus, cui subdita erant armenta regis, & commissa erat late cura agrorum. Sylvia soror eorum omni studio decorabat illum docilem imperio, cingens ei cornua flexilibus teneris: & pectebat cervum, & lavabat in puris fontibus. Ille patiens tangi manu, & assuetus mensæ domini, vagabatur per sylvas, & postea referebat se ipse ad domum cognitam, quamvis prorecta nocte. Canes furiosæ venantes Ascanii excitaverunt illum procul errantem: cum forte enatasset prono fluvio, & leniret calorem in herbosa ripa. Ipse quoque Ascanius, inflammatus cupiditate pulchræ laudis, curvato arcu corneo intendit sagittam: nec defuit Alecto manui inceptæ, & sagitta arundinea impulsa magno stri-

pitu per uterum & per ilia cervi. At cervus vulneratus fugit in notam domum, & gemens se stabulum, & sanguinolentus ac similis petenti opem, implevit questu totum domum. Sylvia prima quatiens humeros manibus prima petit opem & inclamat duros rusticos.

NOTÆ.

Tyrrheusque pater.] Hunc fuisse Latino eodem ait Dionys. Halic. & ad eum mortuo Æneæ, fugisse Laviniam, ut dixit. Æ. 6. 763.

Cervum.] Naturâ ferum animal, cultu mansuetum. Sic equum appellavit, Æ. 2. 51.

Inque feri curvam compagibus alvum.

498. Deus.] Alecto: nam Deus etiam genere communi, de femina dicitur: Æ. 2. 632.

499. Ilia.] Partes imi ventris, circa summas coxas.

Olli

Illi repentini adveniunt : nam furia exasperans eos clam latet in sylvis : hic armatus titione præusto, hic nodis gravis fustis : furor convertit in *arma quicquid obvium est unicuique quærenti arma. Tyrrhus, cum forte findere adactis cuneis quercum fissilem in quatuor* partes, *horrendum iratus, correpta securi convocat multitudinem Arcadum crudelis. Furia nacta è speculis tempus nocendi, conscendit altum culmen tabuli, & de supremo vertice canit signum pastorale, & curvo cornu contendit vocem infernam : quâ statim omnis silva intremuit, & intima arbores senuere. Audiit etiam procul lacus Dianæ, audiit fluvius Nar albus aquâ sulfureâ, & fontes Velini : & matres timidæ presserunt pueros ad ubera. Tunc autem agricolæ indociles correptis armis undique accurrunt prompti ad vocem, quæ dirum cornu impulit sonum : & juventus etiam Trojana cujus patientibus immixti subsidium Ascanio. Ordinaverunt agmina : non jam pugnatur prælio rustico, fustibus duris, aut palis præustis : sed dimicant gladiis dubiis, & rigescit nigra seges strictorum ensium ; & arma area, Sole percussa, micant & emittunt splendorem ad nubes. Ut quando fluctus cœpit albescere primo vento : tunc mare tollit se sensim, & erigit undas altius, deinde surgit in aerem ex intimo fundo. Hic Almon juvenis, qui maximus erat filiorum Tyrrhi, profertur sagitta sonante ante primum agmen : nam plaga hæsit sub jugulo, & sanguine obstruxit viam liquidæ vocis & levem spiritum. Multa corpora heroum sternuntur circa illum : imprimis senex Galæsus, dum exhibet se concilietem pacis, qui unus* omnium *fuit olim æquissimus, & ditissimus agrorum Italicorum :*

Olli (pestis enim tacitis latet aspera sylvis)
Improvisi adsunt : hic torre armatus obusto,
Stipitis hic gravidi nodis : quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Tyrrhus,
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta spirans immane securi.
At sæva è speculis tempus Dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit stabuli, & de culmine summo
Pastorale canit signum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem : quâ protinus omne
Contremuit nemus, & sylvæ intonuere profundæ.
Audiit & Triviæ longe lacus, audiit amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fonteſque Velini :
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
Tum vero ad vocem celeres, quâ buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ : necnon & Troïa pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Direxêre acies : non jam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, sudibusve præustis ;
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
Horrescit strictis seges ensibus, æraque fulgent
Sole lacessita, & lucem sub nubila jactant.
Fluctus uti primo cœpit cum albescere vento :
Paulatim sese tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.
Hic juvenis primam ante aciem stridente sagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almon
Sternitur : hæsit enim sub gutture vulnus, & uda
Vocis iter tenuemque incluſit sanguine vitam.
Corpora multa virûm circa : senior q; Galæsus,
Dum paci medium se offert, justissimus unus
Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis.

NOTÆ.

509. *Quadrifidam quercum.*] Fissilem in quatuor partes, id est, in multas partes : numerus certus pro incerto.

514. *Tartaream vocem.*] *Tartarus*, profundus inferorum locus. Æ. 6. 134.

516. *Triviæ lacus, &c.* Lacus Dianæ Aricinæ, juxta Aricinam urbem, tribus circiter leucis Laurento dissitus, ad septentrionem, nunc *lago di nemo*. *Trivia*, Dianæ nomen à triviis ubi colebatur, Æ. 4. 511.

517. *Sulfurea Nar albus aqua.*] *Nar*, nunc *Nera*, fluvius Umbriam Sabinumque agrum disterminans, & influens in Tybrim. Nomen a Sabina voce *Nar*, quæ sulfur significat, ob vim odoremque aquarum.

Fonteſque Velini.] Lacus *Velinus*, ab *Velo*, *lus* : nunc *lago di pie di Luco*, ab oppido vicino in Sabinorum finibus exonerans se in Nerem fluvium.

537. *Ausoniis arvis.*] Italicis, v. 54.

Quinque

Quinque greges illi balantum, quina redibant
armenta, & terram centum vertebat aratris.
Hæc ea per campos æquo dum Marte geruntur:
postquam immissi Dea facta potens, ubi sanguine bellum
inchoavit, & primæ commisit funera pugnæ;
deseruit Hesperiam, & cœli convexa per auras,
Junonem victrix affatur voce superba:
en perfecta tibi bello discordia tristi:
sic in amicitiam coeant, & fœdera jungant
quandoquidē Ausonio respersi sanguine Teucros;
hæc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas:
accitas in bella feram rumoribus urbes,
inflammabo animos insani Martis amore,
undique auxilio veniant: spargā arma per agros.
Tu contra Juno: Terrorū & fraudis abunde est:
causæ belli causæ: pugnatur cominus armis.
cui fors prima dedit, sanguis novo imbuit arma.
talis connubia & tales celebrent hymenæos
ipsum Veneris genus & rex ipse Latinus.
Non æthereas errare licentius auras
nec pater ipse velit summi regnator Olympi.
Cede locis: ego, si qua super fortuna laborum est,
experiar. Tales dederat Saturnia voces:
ipsa anguem attolit stridentes anguibus alas,
contemptique petit sedem, supera ardua linquens.

quinque greges ovium, & quinque armenta redibant illi, & scindebat terram centum aratris. At dum ea fiunt per agros Marte adhuc *æquali: Furia compos facta promissi, postquam inchoavit bellum sanguine, & incepit cædem primi prælii; relinquit Italiam, & vecta per spatia cæli, victrix alloquitur verbis superbis Junonem: ecce dissensio conflata est tibi* per *bellum triste: nunc jube* ut *conveniant in societatem & faciant pacem. Si quidem perfudi Trojanos Italico sanguine; præterea hoc adjiciam illis* rebus, *si tua voluntas mihi nota fiat: incitabo rumoribus vicinas urbes ad bellum, & inflammabo animos furiosa cupiditate Martis, ut undecumque accurrant* ad *subsidium: diffundam prælia per campos. Tunc Juno vicissim ait: Satis est terroris & doli: manent causæ belli: certatur cominus armis: sanguis novus tinxit arma, quæ casus prima obtulit. Eximia soboles Veneris, & ipse rex Latinus peragant talia conjugia & tales nuptias. Ipse pater rector supremi cæli nollet te vagari liberius super spatia cælestia. Recede* ex his *locis: si aliquod discrimen subest negotio, ego ipsa regam* illud. *Saturni filia protulerat talia verba: Furia vero explicat alarem celebris, & adit regionem Cocyti, relinquens* loca *alta & superna.*

NOTÆ.

Quina redibant.] E pastu in stabula.

Æquo Marte.] Antequam Latinorum alteri occisi essent, dum adhuc æqua utrimque fortuna prælii. Sic Donatus: quem sequi, quam Servium, qui explicat *aperto Marte*, ut Ascensium, qui interpretatur *æquo loco* campo. De *Marte*, E. 9. 12.

Promissi Dea facta potens.] Compos voti, quam Junoni effecturam se promisit.

Sanguine imbuit.] *Tinxit, perfudit:* metaphorice: *imbuit:* per translationem à *lanis vasis* primum liquore aliquo perfundundis à primis infantum potionibus, quas *imbuvias* vocis imitatione *buas* ab antiquis dictas Festus ex Catone & Varrone testatur. Si quis sumetur propria significatione, sensus erit: *Tinxit sanguine bellum*, id est, *bellica arma* nov. v. 554. *Sanguis novus imbuit arma* si sumatur metaphorice, sensus erit: *Incepit bellum sanguine:* quo more dixit Propertius, l. 4. 10. 5. *Imbuis exemplum prima, tu Romule, palma:* id est, *incipis, instituis, das exemplum.* De *Hesperia*, Italia, Æ. 1. 534.

543. *Convexa per auras.*] *Convecta.* Sic G. 4. 293. *Usque coloratis amnis devexus ab Indis:* id est, *devectus.*

546. *Dic in amicitiam, &c.*] Fac, si potes, ut in amicitiam redeant. Et est ironica Furiæ jactatio, quasi dicat: eas ego turbas excitavi, quas nec tu ipsa Juno componere possis. *Ausonio sanguine*, v. 54.

547. *Quandoquidem, &c.*] Cæteri conjungunt cum superioribus: ego subsequentibus adjicio, hoc sensu: quandoquidem tam feliciter Trojanos Rutulis commisi: permitte mihi, ut alias etiam gentes huic bello admiscecam. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *Hymenæo*, G. 3. 60. De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Olympo*, E. 5. 56. De *Cocyto*, Æ. 6. 323.

Est

Eſt locus in medio Italiæ, ſub altis montibus, inſignis & celebratus famâ in regionibus plurimis, nempe *valles Amſancti. Latus ſylvæ, nigrum ſpiſſis foliis, premit utrinque hunc* locum: *& in medio* ejus *torrens tumultuoſus edit ſtrepitum ſaxis erumpente vortice. Oſtenduntur hic antrum horrible, & oſtia ſævi Plutonis: & magna verago apertis inferis pandit aditus peſtiferos: quibus abſcondita Furia, odioſa Dea, liberabat cœlum & terras. Interea filia Saturni non ſegnius addit bello manum ultimam. Omnis multitudo paſtorum recurrit è prælio in urbem: & referunt occiſos Almonem puerum & caput Galæſi cæſi, & invocant Deos, & precantur Latinum. Turnus adeſt, & in medio cadaverum auget timorem cædis & incendii: aitque Trojanos admitti in regna, gentem Phrygiam aſſociari, ſe ejici domo. Tunc,* illi, *quorum matres percitæ Baccho percurrunt ſylvas inacceſſas* cum *choreis, conveniunt undique congregati, & exercent bellum: neque enim levis eſt auctoritas Amatæ. Statim omnes, iratis Diis, flagitant dirum bellum, contra auſpicia, contra voluntatem Deorum. Certatim cingunt domum regis Latini: ille obſiſtit, velut rupes maris, immobilis: veluti rupes maris, magna tempeſtate inſtante; quæ multis fluctibus circum ſonantibus ſuſtentat ſe mole ſua: fruſtra ſcopuli & ſaxa ſpumantia circumſtrepunt, & alga impacta appellitur lateri. Sed quandoquidem nulla offertur facultas evertendi inſanum conſilium, & res fiunt ad arbitrium duræ Junonis: pater pius atteſtatus Deos & aerem vacuum, ait: heu! vincimur fatis, & raptamur tempeſtate. O miſeri,* vos *ipſi perſolvetis has pœnas ſacrilego ſanguine,*

Eſt locus, Italiæ in medio ſub montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Amſancti valles: denſis hunc frondib⁹ atrum
Urget utrinque latus nemoris, medioque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis & torto vortice torrens.
Hic ſpecus horrendum, & ſævi ſpiracula Ditis
Monſtrantur: ruptoque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces: queis cōdita Erinnys,
Inviſum numen, terras cœlumque levabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. Ruit omnis in urbem
Paſtorum ex acie numerus: cæſoſque reportant,
Almonem puerum, fœdatique ora Galæſi:
Implorantque Deos, obteſtanturque Latinum.
Turnus adeſt, medioque in crimine, cædis & ignis
Terrorem ingeminat: Teucroſq; in regna vocari,
Stirpem admiſcere Phrygiam, ſe limine pelli.
Tum, quorū attonitæ Baccho nemora avia matres
Inſultant thiaſis (neque enim leve nomen Amatæ)
Undique collecti coeunt, Martemque fatigant.
Illicet infandum cuncti contra omnia bellum,
Contra fata Deûm, perverſo numine poſcunt.
Certatim regis circumſtant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, reſiſtit:
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circumlatrantibus undis,
Mole tenet: ſcopuli nequicquā & ſpumea circum
Saxa fremunt, laterique illiſa refunditur alga.
Verum ubi nulla datur cœcum exuperare poteſtas
Conſilium, & ſævæ nutu Junonis eunt res;
Multa Deos, auraſque pater teſtatus inanes:
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procellâ.
Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine pœnas,

NOTÆ.

565. *Amſancti valles, &c.*] In Hirpinis, qui Apuliam ab oriente, Campaniam ab occidente habent: medio fere ſpatio, inter mare ſuperum ſive Hadriaticum, & inferum ſive Tyrrhenum, eſt vallis, in qua lacus *Amſanctus*, nunc *Meſiti*, à Mephitis templo quod ibi olim fuit, ut diximus ſupra, v. 83. aquis nigris, & odore teterrimis; in medio lacus ad viri proceritatem ingenti fragore ebullientibus. Unum ex oſtiis inferorum Itali credidere, & inde *Amſanctus* dictus eſt, id eſt, *circum ſacer*: *ambi* enim, vel *amphi* veteribus fuit *circum*, ab ἀμφὶ. *Ditis*, Plutonis, G. 4. 467. *Acheronte*, Æ. 6. 323. *Erinnys*, Furia, Æ. 2. 337.

575. *Fœdati.*] Vulnerati, cæſi. Vide Æ. 10. 55. *Ferro Argolicas fœdare latebras.*

577. *Crimine.*] Cæſis cadaveribus, quorum cædem Turnus crimini vertebat Trojanis. Vide *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Phrygia*, ibid. 385. *Baccho* ejuſque *thiaſis*, ſeu choreis, Ecl. 5. 29.

O mi-

Omiſeri! te, Turne, nefas, te triſte manebit
Supplicium: votiſque Deos venerabere ſeris.
Nam mihi parta quies, omniſque in limine portus
Funere felici ſpolior. Nec plura locutus,
Conſilit ſe tectis, rerumque reliquit habenas. 600
Ipſe erat Heſperio in Latio, quem protinus urbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima movent in prælia Martẽ:
Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hyrcaniſve, Arabiſve parant; ſeu tendere ad Indos, 605
Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna.
Sunt geminæ belli portæ, ſic nomine dicunt,
Religione ſacræ & ſævi formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora: nec cuſtos abſiſtit limine Janus. 610

O Turne, ſpectabit te crimen & triſtis pœna: & tardioribus precibus implorabis Deos. Nam quies eſt mihi parata, & omnis portus eſt in conſpectu: tantum *privabor morte felici. Nec plura locutus, clauſit ſe domo, & depoſuit regimen rerum. Erat conſuetudo in Latio Italico, quam urbes Albanæ ſolemnem perpetuo ſervaverunt*; quam *nunc Romani potentiſſimi orbis ſervant, quando concitant Martem in prima certamina: ſeu parant inferre manu triſte bellum Getis, aut Hyrcanis, aut Arabibus*; *ſeu proficiſci contra Indos, & perſequi Auroræ* populos, *& repetere ſigna a Parthis. Sunt duæ portæ belli, appellant eas hoc nomine, venerabiles religione & formidine Martis: centum vectes ærei, & æterna vires ferri claudunt* eas; *& Janus cuſtos non deſinit a portis.*

NOTÆ.

601. *Nam mihi, &c.*] Nam mihi nihil timeo, quia in propinquo portus mortis; cujus non ego quierem, ſed tantum honores fortaſſe, & pompam funebrem; captâ & vaſtatâ à Troja patria mea.

602. *Heſperio in Latio, &c.*] De *Heſperia*, Æ. 1. 534. De *Latio* ſupra, 54. De *Albanis*, regia urbe, Æ. 1. 275. Æ. 8. 48.

603. *Sive Getis, &c.*] Populis Daciæ, Thraciæ: circa oſtia Danubii. G. 2. 115. De *Hyrcanis* dixerat paulo ante hæc Virgilii tempora M. Licinius Craſſus Proconſul, Auguſti ætate, anno u. c. 726.

604. *Hyrcaniſve, Arabiſve, &c.*] *Hyrcania*: Aſiæ Caſpiæ pars, Æ. 4. 367. Huic nullum unquam bellum à Romanis illatum eſt; ſed Parthi, quorum imperio continebatur *Arabia*: ubi populi *Arabes*, vel *Arabi*: ingens Aſiæ quoque peninſula: Syriæ, Meſopotamiæ, & Parthorum imperio contermina: G. 2. 115. Hanc tentare & ſubigere tentavit Auguſtus anno ſecundo expeditionis Ælio Gallo, juxta Strabonem; non Ælio Largo, ut mendoſe legitur apud Dionem; neque Cornelio Gallo, de quo, &c. ut male Caſaubonum in Strabonis l. 17. Emendatorii oſtendit Valeſius in Ammianum.

605. *Seu tendere ad Indos, Auroramque, &c.*] Conſtat ex Dione, Indos pacem ſanxiſſe cum Auguſto, & ad eum dona advexiſſe, cum Sami legatos miſerunt, ſub finem anni 734. aut initium ſequentis: cum Auguſtus in urbem rediret ex Gallia & Syria, ubi multa compoſuerat. Conſtat, Phraatem regem Parthorum, veritum ne bello ab Auguſto peteretur, eidem in Syria verſanti ſignaque captivoſque remiſiſſe, quotquot Craſſi Antoniique cladibus Parthi ceperant: idque accidiſſe circa æſtatem anni 734. At cum hæc propius accedant ad mortem Virgilii, quæ anno 735. contigit: non dubito quin Virgilius, non quidem de hac ipſa ſignorum receptione, & itinere Auguſti; ſed de ejus apparatu explicandus ſit: quæ omnia contigere circa annum 732. Nam, ut habet Dio, Auguſtus itineri ſe dedit antequam inirent magiſtratum conſules anni 733. Idem ſigna & captivos à Parthis repetiit ſub finem anni 731. Quo forte tempore etiam legatos ab Indis de pace accepit: ſiquidem ait Dio, eos pacem per legatos prius petiiſſe quam eam Sami conficerent. Atque hinc Virgilius, qui hæc Romæ tum videbat ad bellum tendere exiſtimavit, cum tamen deinde pace perfecta ſint. De *Indis*, G. 1. 57. De *Aurora*, G. 1. 144. De *Parthis*, Ecl. 1. 63.

607. *Sunt geminæ, &c.*] Virgilius utitur anticipatione. Templum enim Jani ad bellum aperiri, non niſi à Numa, ſecundo Romanorum rege, inſtitutum eſt. Cætera pete ex Æ. 1. 298.

609. *Vectes.*] *Vectis*, inſtrumentum in modum trabis aut pali craſſioris, quo vel januæ adverſus vim muniuntur, vel promoventur impelluntur-que moles onerum, vel diruuntur muri: à *vehendo* dictum: idque ex ære, ferro, ligno.

610. *Cuſtos limine Janus.*] Vel quia ſtatua ejus erat in limine biffrons: vel quia præerat omnibus januis, quæ ab ipſo ſic dictæ ſunt. Præerat enim omnibus initiis domorum, quæ *januæ* ſunt; anni, qui menſis *Januarius*, &c. Primus rex fuit & antiquiſſimus Italiæ, qui Saturnum hoſpitio excepit. Hunc aliqui Noë, ali-

Quando ſtat Senatoribus certum conſilium belli; ipſe Conſul, notabilis trabeâ Romuleâ & cinctu Gabino, aperit illas & ſtridentes earum cardines; ipſe inclamat bellum: tum reliqua juventus imitatur eum, & aurea turba reſpondent concentu rauco. Tunc quoque Latinus cogebatur indicere bellum Trojanis illo ritu, & aperire funeſtas portas. Sed pater abſtinuit à tactu portarum, & abhorrens fugit turpe miniſterium, & abſcondit ſe in obſcuris tenebris. Tunc regina Deorum filia Saturni, delapſa è cœlo, ipſa percuſſit manu portas obſiſtentes, & emoto cardine fregit poſtes belli ferratos. Italia, prius quieta & non turbata, nunc flagrat. Hi partim volunt ire pedites per agros: partim ſaviunt ſublimes & excitantes pulverem aliis equis: omnes quærunt arma: partim purgant arvina pingui ſcuta polita & ſpicula ſplendida, & acuunt ſecures in cote: & placet portare vexilla, & audire ſonitum tubarum. Itaque quinque magnæ urbes defixis incudibus recudunt tela: Atina potens, & Tiburs excelſum, & Ardea, & Cruſtumerium, & Antemna turrita.

Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnæ;
Ipſe, Quirinali trabea cinctuque Gabino
Inſignis, reſerat ſtridentia limina conſul;
Ipſe vocat pugnas: ſequitur tum cætera pubes,
Æreaque aſſenſu conſpirant cornua rauco. 615
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, triſteſque recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, averſuſque refugit
Fœda miniſteria, & cœcis ſe condidit umbris.
Tum regina Deûm, cœlo delapſa, morantes 620
Impulit ipſa manu portas, & cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.
Ardet inexcita Auſonia atque immobilis ante.
Pars, pedes ire parat campis; pars, arduus altis
Pulverulento equis furit: omnes arma requirunt. 625
Pars leves clypeos & ſpicula lucida tergunt
Arvinâ pingui, ſubiguntque in cote ſecures:
Signaque ferre juvat, ſonituſque: udire tubarum.
Quinque adeo magnæ poſitis incudibus urbes 629
Tela novant: Atina potens, Tiburque ſuperbum,
Ardea, Cruſtumerique, & turrigeræ Antemnæ.

NOTÆ.

qui Japhet Noë filium putant. Vini uſum in Italiam invexit, aratique, & templa, & portarum ac clavium uſum. Ab aliis primus dicitur Deorum. *Bifrons* pingitur, vel quia cum Saturno regnum partitus eſt, & maxima conjunctione cum eodem vixit: vel quod ob ſummam prudentiam, præterita ſciret, futura provideret: vel quod Italiæ gentes à feris moribus ad manſuetiores traduxerit, quæ duplex vita duplici vultu notatur: vel quod Græcus origine, ut quidam volunt, lingua duplici loqueretur.

612. *Quirinali trabea, cinctuque Gabino, &c.*] De *trabea*, quæ *Quirinalis* ab inventore *Romulo* dicta eſt, ſupra v. 188. *Cinctus Gabinus* fuit, cum togæ lacinia, quæ ſiniſtro brachio vulgo imponebatur, inde ſubducta, in tergum ita rejiciebatur, ut contracta retraheretur ad pectus, atque ita in nodum necteretur: qui nodus hic cinctus, togam contrahebat, breviorem que & ſtrictiorem reddebat. Ita Ferrarius, qui de re veſtiaria quam accuratiſſime ſcripſit. Nomen & originem derivat Servius à Gabiis, Latii urbe: ubi cum cives ſacris operarentur, repente, ſubito ingruentibus hoſtibus, cum non eſſet ſpatium arma ſumendi, ſe incinctis contra eos togis ad pugnam exierunt. Hoc ritu Conſul bella indicebat, duces & imperatores ſpolia hoſtium cremabant, ſacra ſæpe bello facienda devovebant &c.

621. *Cardine verſo, &c.*] De *cardine* portarum, Æ. 1. 452. De *poſtibus*, Æ. 2. 442. De *Auſonia*, Italia, ſupra, v. 54.

627. *Arvinâ pingui, &c.*] Eſt ſevum, ſive pinguedo illa, quæ inter carnem & cutem animalium eſt. *Cos*, fœminini generis, lapis, quo cultri acuuntur.

630. *Atina, &c.*] Urbs in ſeptentrionali regione Volſcorum, in Appennini jugo, nunc Atina nomen retinens. *Tibur*, nunc *Tivoli*, in ſeptentrionali parte veteris Latii, prope cataractas Anienis fluvii è rupibus præcipitantis: *ſuperbum* dicitur: vel ob illas rupes, propter quas *ſuperbum* dicitur ab Horatio, Od. l. 3. 4. 23. *altum* a Martiali, Epig. lib. 7. 12. vel ob ſuperbum, quia cum Romanis jam potentiſſimis ſæpe ſunt bellum gerere, anno v. c. circiter 400.

631. *Ardea, &c.*] *Ardea*, Rutulorum caput, ſupra, v. 410. *Cruſtumerium*, vel *Cruſtumerium*, non longe ad urbe Rom: in illo Sabine regionis angulo, quem Anio in Tyberim procurrens efficit: nunc forte *Marcigliano vecchio*. *Antemna*, vel *Antemna*, nunc dicitum oppidum.

Tegu

mina tuta cavant capitum, flectuntq; salignas
bonum crates : alii thoracas ahenos,
leves ocreas lento ducunt argento.
eris huc & falcis honos, huc omnis aratri
r amor: recoquunt patrios fornacibus enses :
lica jamque sonant : it bello tessera signum.
galeam tectis trepidus rapit : ille frementes
ga cogit equos, clypeumq; auroq; trilicem
am induitur, fidoque accingitur ense.
ndite nunc Helicona, Deæ, cantusq; movete:
bello exciti reges ; quæ quemque secutæ
pserint campos acies ; quibus Itala jam tum
am terra alma viris ; quibus arserit armis.
eminístis enim, Divæ, & memorare potestis :
s vix tenuis famæ perlabitur aura.
vinit bellum Tyrrhenis asper ab oris
emptor Divûm Mezentius, agminaq; armat.
huic juxta Lausus : quo pulchrior alter
fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
equûm domitor, debellatorque ferarum,
Agyllina nequicquam ex urbe secutos
viros : dignus patriis qui lætior esset
is, & cui pater haud Mezentius esset.

cavant tutas galeas capitum, & texunt è salice crates clypeorum : alii excudunt loricas æreas, vel politas ocreas argento flexili. Illuc abiit studium vomeris & falcis, illic omnis cura aratri : recoquunt patrios gladios in *fornacibus : & jam buccinæ sonant : datur symbolum signum belli. Hic festinus extrahit galeam è tecto : ille jungit ad currum equos frementes, instruiturque clypeo & lorica* cum *triplici licio auri, & armatur fideli gladio. Nunc, ô Musæ, aperite Helicona, & suggerite* mihi *cantus* istos *: quinam reges excitati* fuerint *ad bellum ; quinam exercitus secuti unamquemque operuerint campos ; quibus hominibus abundaverit jam tunc tellus Italica nutrix* mea, *quibus bellis flagraverit. Nam* vos, *Divæ meministis, & potestis narrare* illa *: vix levis rumor famæ pervenit ad nos. Primus Mezentius contemptor Deorum asper incipit bellum è Tyrrhena regione, & instruit exercitum. Lausus filius huic prope* adest : *quo nemo alter fuit formosior, neque Laurentis Turni. Lausus* ille, *domitor equorum, & victor ferarum ducit mille viros* secum ipsum *ex urbe Agyllina : dignus qui felicior esset paterno regno, & cui Mezentius non pater.*

NOTÆ.

Anienis in Tiberim ; sed in Latio, Gabinis : ideo sic dictum, quod *ante* Romam sit.

Scutorum crates] Scutorum fulcra è salice deinde corio vestiebant. *Umbo*, media scuti eminentior, Æ. 2. 546.

Classica, &c.] *Tuba* : sic dictæ, quod *classibus calaretur*, id est, *vocaretur*, sive ad bellum, sive ad concionem : unde & *classes* dictæ sunt exercitus, non tantum navales, sed terrestres ; tum civium partes ad censum relatæ. *Tuba* autem proprie recta fuit, à tubo canali dicta. *Cornu*, omnino flexum, ut cornibus : ex quibus factum est, priusquam conflaretur, unde dicta est *buccina*. *Lituus* paulum incurvus, figuræ inter tubam cornuque mediæ.

Tessera.] Proprie figura est, sex constans lateribus, omni ex parte quadrata ; lusoria, quales hodie habemus, non absimiles : à τέσσαρα, *quatuor*. Varios habuit usus, etiam in bello : ubi significabat signum illud, quod imperatoribus ad tribunos, à tribunis ad centuriones, & per eos ad alios deinde milites pertinebat : vel ut milites invicem se cognoscerent, vel ut iis imperatorum mandata innotescerent. Aliquando inscripta fuit, aliquando vocalis : ut frequenter sub Cæsare *Venus genitrix*, sub Mario *Lar Deus*, sub Sylla *Apollo Delphicus*.

639. *Ad juga cogit equos.*] Tunc enim viri principes è curru pugnabant. De *lorica auro trilice*, Æ. 3. 467.

641. *Helicona, Deæ, &c.*] *Deæ*, Musæ, Ecl. 3. 60. *Helicon*, mons Bœotiæ, Musis sacer, Parnasso vicinus.

647. *Tyrrhenis ab oris, &c.*] De *Tyrrhena* regione, sive *Tuscia* & *Etruria*, Æ. 2. 781. De *Mezentio*, Æ. 8. 481. De *Laurente Turno*, supra, v. 63.

652. *Agyllina nequicquam ex urbe, &c.*] *Agylla*, urbs Etruriæ, fere in confinio Latii, lucâ paulo plus unâ distans à litore, à Pelasgis è Thessalia profectis condita & appellata : à Tyrrhenis vero è Lydia oriundis capta, & *Cære* dicta : nunc *Cerveteri*, regia Mezentii : unde ex-

Poſt hos formoſus Aventinus, genitus formoſo Hercule, oſtentat per campos currum illuſtrem victoriâ & equos victores: & profert in ſuto inſigne patris; nempe centum ſerpentes, & hydram circumdatam ſerpentibus. Rhea ſacerdos, mulier conjuncta Deo, protulit illum in auras lucis furtim in ſylva collis Aventini: poſtquam Hercules victor ab occiſo Geryone pervenit in regionem Laurentem, & lavit vaccas Hiſpanas in fluvio Tuſco. Milites ejus præferunt manu ad pugnam pila & duros dolones: & certant acumine tereti, & veru Sabello. Ipſe pedes, quaſſans pellem ingentem leonis, impexam horribilibus pilis cum dentibus candidis & cinctus eâ circa caput: ſic intrabat domum regiam terribilis, & opertus circa humeros Herculeo.

Poſt hos inſignem palmâ per gramina currum
Victoreſque oſtentat equos ſatus Hercule pulchr
Pulcher Aventinus: clypeoque inſigne paternu
Centũ angues; cinctamq; gerit ſerpentib⁹ hydra
Collis Aventini ſylvâ quem Rhea ſacerdos
Furtivum partu ſub luminis edidit auras,
Mixta Deo mulier: poſtquam Laurentia victo
Geryone extincto Tirynthius attigit arva,
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.
Pila manu, ſævoſque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello.
Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis,
Terribili impexum ſeta, cum dentibus albis,
Indutus capiti: ſic regia tecta ſubibat
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.

NOTÆ.

Pulſus a ſuis, cum reliquiis fidelium ſibi ſubditorum Turno ſe conjunxerat. *Nequicquam*: cum & Mezentius & Lauſus & Turnus hoc bello morituri eſſent.

657. *Inſigne paternum, Centum angues, &c.*] Inſigne ad memoriam paternæ victoriæ compoſitum: ſcilicet, debellatæ hydræ, in angues innumeros pullulantis, Æ. 8. 300.

659. *Collis Aventini, &c.*] Unius è collibus, quibus inſidet Roma, nunc *monte di S. Sabina*. Ambiguum relinquit Virgilius, an colli nomen ab illo Herculis filio, an illi potius à colle nomen fuerit. Cum autem *Rheam ſacerdotem* appellat, Herculi in ſylvis furtivo amore conjunctam; præludit ad *Rheam Sylviam* veſtalem, quæ deinde circa hunc eumdem locum, ex Marte Romulum concepit, Æ. 1. 278.

662. *Geryone extincto Tirynthius, &c.*] Geryon, *Geryonis*: vel, *Geryones*, *Geryonæ*; vel, *Geryoneus Geryonei*: quia Græce dicitur, Γηρυών, Γηρυόνης, Γηρυονεύς. Rex fuit Hiſpaniæ; qui tria dicitur habuiſſe corpora, quod tribus etiam inſulis Hiſpaniæ adjacentibus imperaret, Baleariæ majori, minori, & Ebuſæ; vel quod tres eſſent fratres amore conjunctiſſimi, quibus devictis, Hercules eorum armenta diripuerit, & ſecum in Italiam advexerit. *Tirynthius*, nomen Herculis: *Tiryns*, urbs fuit Argis vicina, ubi nutritus eſt Hercules. De *Laurentibus arvis*, ſupra, v. 63.

663. *Tyrrheno in flumine, &c.*] *Tyberi*, qui Tyrrhenos ſeu Etruriam à Latio dividit: unde dicitur quoque Æ. 2. 781. *Lydius*, à Tyrrheno Lydo, qui regnum ibi conſtituit. *Iberia*, nomen Hiſpaniæ, ab Ibero fluvio, qui nunc *Ebre*.

664. *Pila .... dolones, &c.*] Milites Aventini regionis armat Poëta. I. *Pilis*: quæ propria & inde fuerunt tela Romanorum, haſtilia manu implentia, ſeptem circiter pedes longa, quorum tertia pars in ferreum mucronem hamatum abibat. II. *Dolonibus*: contis ingentibus ligneis quibus vel præfixum erat ferrum ita breve, ut vix appareret; vel ferrum ipſum latebat in lignum, indeque cum erat opus evibrabatur: ideo nomen habent à *dolo*. III. *Veruta*, quæ vocat *veru Sabellum* & *teretem mucronem*: quæ in eo tantum videntur à pilis diverſa fuiſſe, quod ferrum tenuius haberent, pila latius. Porro *veru Sabellum* & *teres mucro*, non ſunt diverſa; ſed res eadem per disjunctionem expreſſa, ut G. 2. 192. *Pateris libamus & auro*.

665. *Sabello.*] Vel *Sabino*, vel *Samnitico*. Etenim nomen utrique genti commune fuiſſe oſtendit Cluverius paſſim in antiqua Italia: quia utrique communis origo eſſet; nempe ab *Sabinis*; qui deinde *Opici* ſive *Oſci*, tum *Sabelli*, deinde in plures diviſi partes, *Samnites* ortum, *Sabini* ad occaſum dicti ſunt. Et horum quidem Sabinorum, qui Romæ & Aventino propiores fuerunt, probat hic *Sabellum* de *Sabinis* debere intelligi. Intelligit tamen Livius de *Samnitibus*: quia *Samnitum* nomen à Festo deducit Feſtus, quod σαυνίον Græci dicunt, voce vertit ſemper Dionyſius *verutum*. Haerco tamen in prima ſententia.

669. *Herculeo amictu.*] Hercules enim in vulgo fuit pelle Nemæi leonis, à ſe occiſi.

Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquūt,
Tiburtis Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillusque, acerque Coras, Argiva juventus :
Ante primam ante aciem denſa inter tela feruntur.
Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto
Deſcendunt Centauri, Omolen Othrynq; nivalem
Linquentes curſu rapido : dat euntib⁹ ingens
Silva locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec Prænestinæ fundator defuit urbis ;
Vulcano genitum pecora inter agreſtia regem,
Inventumq; focis, omnis quem credidit ætas,
Caculus. Hunc legio late comitatur agreſtis :
Quique altum Prænesté viri, quique arva Gabinæ
Junonis, gelidumque Anienem, & roſcida rivis
Hernica ſaxa colunt : quos, dives Anagnia, poſcis ;
Quos Amaſene pater. Non illis omnib⁹ arma,
Nec Gradivus ager, nec jungere carpenta quadrigis
Norunt, aut fidunt ſonipes : pars maxima glandes

Poëta duo fratres relinquunt muros Tiburtinos, populum appellatum nomine Tiburti fratris eorum ; nempe Catillus & generoſius Coras, juvenes Argivi : & inter media arma incedunt ante primum agmen. Quemadmodum duo Centauri nubium filii, cum deſcendunt è ſummo cacumine montis, deſerentes celeri curſu Omolen & Othryn nivoſum : tum ſylva præbet illis currentibus latum ſpatium, & arbuſculæ cedunt magno fragore. Neque abfuit Cæculus, conditor urbis Prænestinæ, quem regem omnia ſecula putaverunt natum Vulcano inter pecudes agreſtes, & repertum in ignibus. Multitudo ruſticana late cingit ipſum : & homines qui habitant Prænesté excelſam, & qui campos Gabinæ Junonis, & frigidum Anienem, & rubricas irriguas rivis : quos alis, opulenta Anagnia, quos tu, ô pater Amaſene. Arma non dabis omnibus, nec ſonant iis ſcuta aut currus : maxima pars fundit glandes

NOTÆ.

Tum gemini fratres Tiburtia, &c.] De *Tibure* urbe, v. 630.

Tiburtis Tiburti dictam cognomine gentem.] *Coras ; Tiburs, Tiburtus, Tauras*, & *Catillus*, prima brevi apud Virgilium, longa apud Virgilium, ſeu *Catilus*, quo diminutivo eſt Horatius : filii fuere Amphiarai Argivum multos : conditores Tiburis & aliarum illa urbium, quò venerunt poſt prodigium ad Thebas necem patris, de qua Æ. 6. 445. Servius apud Solinum hos tres Amphiarai nominavit, & Catilli filios. Cato ibidem, Catillum Tiburis conditorem, non Argivum, ſed Arcadem fuiſſe, clariſſimi Evandri præfectum.

Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto Deſcendunt Centauri.] Superiore parte humana, inferiore equina Ixione & nube genitæ, Theſſaliæ populi, G. 3. 38. Æ. 6. 286.

Omolen, Othrynq;] Montes Theſſaliæ. Georgicis, G. 2. 21.

Prænestinæ, &c.] *Prænesté*, antiqui Latii urbs ad orientem Romæ, nunc *Paleſtrina*. Fama à Prænestæ Ulyſſis nepote conditam aliqui putant : Virgilius & alii quidam à Cæculo, quem ſororum fratrum ſorore conceptum narrant, quam Vulcanus ſub ſcintillæ ſpecie vitiaſſet ; ipſum mare abjectum juxta templum Jovis, ad aras repertum eſſe, cum ei fumus oculos aliquantulum læſiſſet, unde Cæculus appellatus eſt. Hæc è Solino & Servio fabula concinnata. Ego tamen hunc Cæculum non fundatorem proprie urbis Prænestinæ dici, ſed tantum inventorem Cauſam ſuſpicari videbimur Æ. 8. 560. Ejus amplitudo hic deſcribitur, ab urbe Prænestina ad Circæum fere montem, longo circuitu Laurentes ac Rutulos amplexa. De *Vulcano*, ignis præſide, G. 1. 295. De *legione*, quæ improprie ſumitur pro quovis agmine, G. 2. 280.

Gabinæ Junonis, &c.] Enumerat populos ſub Cæculi ſignis militantes. I. Igitur *Prænestinos*. II. *Gabios*, urbem ubi religioſe Juno colebatur, de qua Æ. 6. 773. III. *Anienem*. *Anio*, *Anien*, vel *Anienus*, fluvius eſt determinans vetus Latium à Sabinis deinde in Tyberim influens : hodie dicitur *Teverone* : habebatque fontes in finibus ſeptentrionalibus Hernicorum. IV. *Hernica ſaxa, &c. Hernici*, populi fuerunt novi Latii ad orientem, inter Æquos, Marſos & Volſcos : Sabini fuiſſe generis vulgò putantur, ſiquidem ait Servius *herna* Sabinis dici *ſaxa*, unde genti nomen. Horum caput *Anagnia*. Horum fines ad meridiem fere attingit fons *Amaſeni* fluvii, nunc *Teppia* : qui inde per Pomptinas paludes, circa Circæum promontorium, in mare Tyrrhenum evolvitur.

Glandes Liventis plumbi, &c.] Armat Poëta milites Cæculi. I. *Fundâ* & *glandibus plumbeis*. II. *Spiculis* duobus, id eſt, meo judicio, haſtilibus minoribus ac tenuioribus, quorum craſſities unius digiti, ferrum pedale, lignum tripedale : quæ inter arma velitum deſcribit Lipſius. III. *Galeris* è lupina pelle, id eſt, pileis turbinatis & in acumen deſinentibus. IV. *Perones* hoc eſt, calceamento ruſtico è crudo corio, ad

plumbi lividi: pars præfert manu duo ſpicula, & habet ad tegumentum capitis pileos fulvos de pelle lupi: relinquunt plantas ſiniſtri pedis nudas, calceus crudi corii operit alteras. At Meſſapus, domitor equorum, ſobboles Neptuni, quem nemini licitum erat occidere nec igne nec ferro, repente concitat ad pugnas ſubditos dudum otioſos ac turmas deſuetas bello, & reſumit arma. Hi duces Meſſapi regunt *exercitus* Feſcenninos & *juſtos* Faliſcos. *Hi incolunt rupes* Soractis, *& campos* Flavinios, *& lacum* Ciminum *cum monte & ſylvas* Capenas. *Incedebant digeſti ordine, & celebrabant regem ſuum. Quemadmodum aliquando candentes cycni in ſereno nubibus, cum referunt ſe e paſtu, & emittunt numeroſam vocem per colla oblonga: tum reſonat amnis & palus Aſia procul repercuſſa. Nec ullus exiſtimaret ſtrui armatum exercitum ex tanta multitudine, ſed aeriam nubem raucarum avium impelli ex alto mari ad littora. Ecce Clauſus, ex antiquo ſanguine Sabinorum, ducens magnam turbam, & ipſe inſtar magnæ turbæ:*

Liventis plumbi ſpargit, pars ſpicula geſtat
Bina manu, fulvoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituêre pedis, crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam nec ſternere ferro
Jampridem reſides populos deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubito, ferrumq; retractat
Hi Feſcenninas acies, æquoſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
Et Cimini cum monte lacum, lucoſque Capenos.
Ibant æquati numero, regemque canebant.
Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni
Cum ſeſe e paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: ſonat amnis, & Aſia longe
Pulſa palus.
Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet, aëriam ſed gurgite ab alto
Urgeri volucrum raucarum ad littora nubem.
Ecce, Sabinorum priſco de ſanguine, magnum
Agmen agens Clauſus, magniq; ipſe agminis inſtar

NOTÆ.

tutelam dextri pedis, cum ſiniſter nudus eſſet: qui mos Ætolorum fuit: unde Macrobius Hernicos non è Sabinis, ſed è Pelaſgis oriundos putat, per quos hunc morem Ætolicum acceperint.

691. *Meſſapus, &c.*] Græcus ex Anthedonia, Bœotiæ regione, ubi Meſſapio monti nomen dedit poſtmodum profectus in Italiam, occupavit extremam ejus peninſulam ad orientem, quæ Meſſapia ab eo, deinde Calabria vocata eſt. Dicitur *Neptunia proles*, ob navigandi peritiam; *equûm domitor*, quia equus Neptuno ſacer eſt, G. 1. 14. Huic tamen regnum Virgilius a Calabria longe diverſum attribuit, nempe in orientali Etruriæ parte, ad ſeptentrionem Romæ.

695. *Feſcenninas acies, &c.*] Sub Meſſapo erant. I. *Feſcennia*, ſive *Feſcennium*, oppidum Etruriæ, paulo infra confluentem Narîs in Tyberim: unde orta eſt licentia nuptialium carminum, quæ *Feſcennina* dicta ſunt: nunc quibuſdam dicitur *Galeſe*. II. *Faliſci*: populi paulo infra Feſcennium: quorum urbs *Faleriî*, quæ *Faiſcum* aliquando appellatur. *Æquos* dixit, quia legum duodecim tabularum aliqua ſupplementa Romani ab iis acceperant. Ita Servius. III. *Soracte*: mons in agro Faliſco: nunc *monte di S. Silveſtro*. Dixit *arces* pro *rupibus* illius montis, ut G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeïæ arces*. IV. *Flavinia arva*: vel urbs, vel ager, præterquam Virgilii & Silii verſibus ignotus. V. *Cimini*: mons & lacus cum *Ciminia* ſylva, ad occidentem in Etruriam inter eos ſubit. Suſpicatur Cluverius montem eum eſſe, qui modo nuncupatur *di Viterbo*; lacum, *di Ronciglione*. VI. *Capenæ* urbs cum luco & templo Feroniæ, ad ripam Tyberis, inter agrum Faliſcum & Veientem fuit: nunc *Canepina*. De *cycnorum* cantu, E. 8. 55. De *Aſia* palude in Lydia, G. 1. 383.

706. *Sabinorum, &c.*] *Sabini*, orti juxta aliquos ex Lacedæmonis: juxta diligentiſſimum ſcriptorem Cluverium, ex Opicis & Auſonibus indigenis Campaniæ habitatoribus: eam habitarunt Italiæ partem, quæ eſt ad ſeptentrionem Latii: inter fluvios Narem, Tyberim, Anienem & montem Apenninum: nunc regio retinet fere nomen, eſtque ſub ditione Pontificia.

707. *Clauſus.*] *Atta Clauſus*, poſt exactos reges, cum tota familia & quinque millibus clientum ex eorum, è Sabinorum urbe Regillo Romam tranſmigravit: utque ad formam Romanam nomen aptaret ſuum, Appius Claudius

Claudia nunc à quo diffunditur & tribus & gens
Per Latium, poſtquā in partē data Roma Sabinis.
Una ingens Amiterna cohors, priſcique Quirites:
Ereti manus omnis, oliviferæque Mutuſcæ: 711
Qui Nomentum urbem, qui, roſea rura Velini;
Qui Tetricæ horrentes rupes montemq; Severum,
Caſperiamq; colunt, Foruloſq;, & flumen Himellæ.
Qui Tyberim Fabarimq; bibunt: quos frigida miſit
Nurſia, & Hortinæ claſſes, populique Latini: 716
Quique ſecans infauſtum interluit Allia nomen.
Quam multi Lybico volvuntur marmore fluctus,
Servius ubi Orion hybernis conditur undis:
Vel quam Sole novo denſæ torrentur ariſtæ, 720

is a quo nunc & tribus & gens Claudia propagatur per Latium, ex quo tempore *Roma ex parte conceſſa eſt Sabinis. Simul magna cohors Amiterna, & antiqui Cures: omnis multitudo Ereti, & Mutuſcæ oliviferæ: qui occupant urbem Nomentum, & Roſeos campos Velini* lacus: *qui rupes horridas Tetricæ, & montem Severum, & Caſperiam, & Forulos, & fluvium Himellam: qui potant Fabarim & Tyberim: quos Nurſia nivoſa mittit, & claſſes Hortinæ, & gentes Latinæ: & quos Allia, nomen faneſtum, dividens interfluit.* Tam multi, *quam multis agitantur* in *mari Africano, quando aſper Orion occidit in aquas hybernas: vel quam ariſta coquuntur Sole novo,*

NOTÆ.

ſibilit. Ideo in patriciorum numerum adſcit: ager ei trans Anienem fluvium attribuitur: & eam Romulus populum Romanum in partes diſtribuiſſet, quis ideo dixerat *tribus* tantum *Tatienſem, Rhamnenſem* & *Luceres*, fuerunt à poſteris aliæ complures additæ quas *Claudia* tribus. At hic Cluſius, quem Virgilius, è majoribus illius Claudii fabulatur. De voce *inſtar*, Æ. 6. 865. De *Sabina*, v. 54

In partem data Roma Sabinis.] Bis id factum: Primo poſt prælia pro raptis Sabinis facta inter ac Sabinos diu commiſſa: quæ compoſita ſunt, ut Romulus & Tatius communem magnum adminiſtrarent, Sabini Romam commigrent è Curibus ſuis; & Roma quidem Romulivarent nomen, Romani vero Quirites à Cures, Sabinorum urbe, dicerentur. Secundo fecit in Cluſio; qui, ut diximus, poſt Tarquinios reges admiſſus eſt: & de hac ſecunda ſententione Poëtam puto explicandum.

Una Amiterna cohors, &c.] Loca enumerat varia Sabinorum. I. *Amiternum*, urbs Italiæ orientali regionis illius & Apennini jugis nunc exciſa, prope oppidulum *S. Vittorino*. II. *Priſci Quirites*. Non Romani, ſed Curenſes, ab urbe Curibus, unde Romani Quirites dicti ſunt: in parte regionis plane oppoſita & occidentali: nunc *Veſcovia di Sabina*. III. *Eretum*, ſita in angulo meridionali, fere ad confluentes Alliæ & Tyberis, nunc *monte vitundo*. IV. *Nomentum*, Ereto vicinum ad orientem: nunc *Lamentano*. V. *Mutuſcæ*, aliter *Trebula*, ſita in ſeptentrionali parte, ultra paludem Reatinam, nunc *monte Leone*. VI. *Roſea rura Velini*, paſſim Reatini, ſic à Plinio, Varrone, Feſto appellata, à *rore*, qui fertiliſſimum tractum illum efficit circa *Velinum* fluvium, nunc *Velino*; & *Velinum* lacum, nunc *lago di pie di Luco*. VII. *Tetrica* & *Severus*, montes incerti ſitus: à Blondo circa fontem Fabaris fluvii collocantur, in parte occidentali; hic *monte Negro*, ille *monte di S. Giovanni*: à Cluverio, in angulo ſeptentrionali circa Nurſiam urbem, ubi *la grotta di Sibylla*. VIII. *Caſperia*, paulo ſupra Cures, oppidum, nunc *Aſpera*. IX. *Foruli*, vicus in rupe circa Amiternum, exciſus. X. *Himella* fluvius prope Caſperiam naſcens, in Tyberim infra Cures delabitur; nunc *Aia*. XI. De *Tybri*, Æ. 8. 330. XII. *Fabaris*, vel *Farfaras*, in orientalem Tyberis ripam influens, nunc *Farfa*. XIII. *Nurſia*, ultima Sabinarum urbium ad ſeptentrionem, inter Apennini pruinas, quare *frigida* appellatur; nunc *Norcia*. XIV. *Hortanum*, vel *Horta*, urbs apud confluentes Nar is ac Tyberis, in Etruria quidem, ſed Sabinis contermina: nunc *Orta*. *Claſſes*, exercitum terreſtrem interpretor, non navalem, ut diximus ſupra, v. 637. XV. *Latini*, qui Sabinis contermini ſunt ad meridiem, ſupra, v. 54. XVI. *Allia*, fluvius in orientalem Tyberis ripam irrumpens, paulo infra Eretum: ubi Romani à Gallis Senonenſibus graviter deinde cæſi ſunt, nunc *rio de Moſſo*.

718. *Lybico .... marmore, &c.*] Æ. 1. 162. *Orion*, aſtrum formidabile, non tantum ortu, ut diximus Æ. 1. 539. ſed etiam occaſu hyberno. De *Orione*, Æ. 3. 517.

720. *Quam Sole novo, &c.*] Multi codices ſcribunt *quam*; ubi ſuſpicor legendum *quæ*, *quam denſæ*: ut ſit ſanior ſenſus hujus ſecundæ comparationis. *Per Solem novum*, non *ver*; ſed ætatem primum intelligit, quā matureſcunt ariſtæ. *Hermus*, Lydiæ fluvius, regionis feraciſſimæ, G. 2. 137. *Lycia*, ferax item frumenti, meridionalis Aſiæ minoris regio, Æ. 4. 143.

aut in *agris Hermi, aut* in *arvis flaventibus Lyciæ, Clypei reſonant, & terra tremit commota pulſu pedum. Hinc Haleſus Agamemnonius, hoſtis Trojanæ gentis, alligat equos curru, & adducit Turno mille belliceſos populos. Adſunt, qui findunt raſtris Maſſicum fœcundum vino: & quos Aurunci patres miſerunt è montibus excelſis: & qui ſunt prope mare Sidicinum: & qui proficiſcuntur Calibus: & accola Vulturni fluminis vadoſi: & ſimiliter durus Saticulus, & agmen Oſcorum. Arma ſunt illis aclides teretes, ſed mos eſt eas alligare loro flexili: cetra protegit ſiniſtras manus: curvi gladii* ſunt illis ad pugnandum *cominus. Neque tu omittêris non memoratus verſibus noſtris, ô Oebale: quem Telon dicitur genuiſſe è Nympha Sebethide, cum jam ſenex obtineret Capreas, regnum Teleboarum: at vero filius non contentus paterna regione, jam tum late occupat imperio gentes Sarraſtes, & campos quos Sarnus perluit;*

Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis,
Scuta ſonant, pulſuq; pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Trojani nominis hoſtis
Curru jungit Haleſus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Maſſica qui raſtris: & quos de collibus altis
Aurunci miſêre patres: Sidicinaque juxta
Æquora: quique Cales linquunt: amniſq; vadoſi
Accola Vulturni: pariterque Saticulus aſper,
Oſcorumque manus. Tereres ſunt aclides illis
Tela, ſed hæc lento mos eſt aptare flagello:
Lævas cetra tegit: falcati cominus enſes.
Nec tu carminibus noſtris indictus abibis, (pha
Oebale: quem generaſſe Telon Sebethide Nym-
Fertur, Teleboûm Capreas cum regna teneret
Jam ſenior: patriis ſed non & filius arvis
Contentus, late jam tum ditione premebat
Sarraſtes populos, & quæ rigat æquora Sarnus;

NOTÆ.

723. *Agamemnonius, &c.*] Agamemnonis filius aliquis nothus: qui horrore paternæ cedis, de qua Æ. 3. 54. in Italiam fugiens, dicitur ab Ovidio & Solino Faliſcorum urbem condidiſſe. Quibus tamen non aſſentitur Virgilius, qui longe alia in parte regnum ejus conſtituit, nempe circa Campaniam, quæ eſt ad orientem Latii, habetque ad orientem Picentinos & Hirpinos, ad ſeptentrionem Samnium, ad meridiem mare.

726. *Maſſica qui, &c.*] Campaniæ gentes & loca præcipua. I. *Maſſicus mons*, ad mare, in confinio novi Latii, ad occidentem agri Falerni, tractus totus vino percelebris: nunc *monte di Dragone*. De *Baccho*, Ecl. 5. 69. De *raſtris*, G. 1. 160. II. *Aurunci*, reliquiæ Opicorum ſive Auſonum in Italia, qui inter Campaniam & Volſcos conſederunt, ſupra, v. 54. III. *Sidicini*, pars eorundem Opicorum alia, quæ in mediterraneis Auruncorum finibus conſedit, circa Teanum urbem, & juxta Virgilium etiam ad Litus aliquantum pertinuit. IV. *Cales*, plurali numero, oppidum ſupra Maſſicum montem Campaniæ: nunc *Calvi*. V. *Vulturnus*, etiamnum retinens nomen, fluvius Campaniæ ipſam à Samnio magna parte diſterminans, & ad meridiem agri Falerni in mare influens. VI. *Saticula*, vel *Satricula*, urbs ad orientem Vulturni & Capuæ, nunc *Caſerta*. VII. *Oſci*: nomen diminutum ab *Opicis*, gente Auſonia, & hujus regionis indigena.

730. *Teretes aclides, &c.*] Arma Campanorum. I. *Aclides teretes*: id eſt, vel exigua miſſilia, quod cenſent aliqui, quia plures ab eodem geſtantur apud Valerium: vel clavæ breves, eminentibus hinc inde acuminibus aſperæ loro ſive flagello alligatæ, ut poſt impactum vulnus revocari poſſent. Nomen: vel quaſi ἀκίδες, ab ἀκὶς, *acumen*; vel quaſi ἀγκυλίδες ab ἀγκύλη, quæ jaculi ſpecies fuit ejuſmodi loro alligati. II. *Cetra*, ſcutum loreum, Afris Hiſpaniſque familiare: vocem putat Mauricum Voſſius. III. *Enſis*, in falcis modum curvatus, *harpen* appellat Ovidius, tribuitque Perſeo, ab ἅρπη, *falx*.

734. *Sebethide Nymphâ.*] Filiâ *Sebethi*, ad Neapolim fluvii, *fiume della Maddalena*.

735. *Teleboûm Capreas, &c.*] *Capreæ*, plurali numero, inſula eſt contra Surrentinum promontorium, deliciæ olim Tiberii Cæſaris, nunc *Capri*: quam tenuerunt Teleboæ, ex Acarnania Epiri regione, profecti.

738. *Sarraſtes, &c.*] Parebant OEbalo populi circa Surrentinum promontorium: nempe Campani orientalis, Hirpini, & Picentini. I. *Sarnus* fluvius loca tractus illius alluit, nunc *Sarno*, influens per Campaniam, ex Hirpinorum finibus in illud ſinus Neapolitani lacus, quod Surrentino promontorio terminatur. Hujus accolæ vocat *Sarraſtes*. II. *Rufæ*, vel *Rufræ*, vel *Rufrium*, nunc *Ruvo*: urbs ad orientem remotior

Quique

Qique Rufas, Batulumque tenent, atque arva Celennæ;
Quos maliferæ despectant mœnia Abellæ:
Teutonico ritu soliti torquere cateias,
Tegmina queis capitum raptus de subere cortex,
Æraque micant peltæ, micat æreus ensis.
Ipse montosæ miserè in prælia Nursæ,
Ufens, insignem famâ & felicibus armis:
Horrida præcipue cui gens, assuetaque multo
Venatu nemorum, duris Æquicola glebis:
Armati terram exercent, semperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente sacerdos,
Fronde super galeam & felici comptus oliva,
Archippi regis missu, fortissimus Umbro:
Vipereo generi & graviter spirantibus hydris
Spargere qui somnos cantuque manuque solebat,
Mulcebatque iras, & morsus arte levabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
Potuit: neque eum juvêre in vulnera cantus
Somniferi, & Marsis quæsitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitreâ te Fucinus undâ,

& qui habitant Rufas, & Batulum, & agros Celennæ; & quos muri Abellæ fructiferæ despiciunt: solent vibrare cateias more Teutonico, quibus cortices detracti è subere sunt galea capitum, & quibus splendent areæ pelta, splendent gladiiærei. Te quoque, ô Ufens, montosa Nursa miserunt ad bellum, illustrem fama & pugnis felicibus: te, inquam, *cui præsertim* paret *Æquicola, natio aspera, & assueta frequenti venatione sylvarum* in *dura terra:* hi *armati colunt terram, & semper placet* eis *congerere novas prædas, ac vivere latrociniis. Præterea venit quoque Umbro generosissimus, missis regis Archippi, sacerdos ex Marrubia natione, ornatus super cassidem foliis oleæ felicis: qui solebat cantu & tactu infundere soporem generi viperarum, & hydris noxie halantibus; & mitigabat furorem earum & sanabat arte morsus. Sed non potuit sanare vulnus Trojani teli: neque carmina soporifera, & gramina collecta in Marsis montibus, profuerunt ei contra plagas. Te sylva Angitiæ, te Fucinus aquis pellucidis,*

NOTÆ.

Armenis Hirpinis Lucaniam versus. III. *Batulum & Celenna:* urbes ignoti situs. IV. *Abellæ Bella*, ut male habent quidam codices: *Abella:* urbs ad septentrionem Sarni: in ora Campaniæ Samnitibus & Hirpinis confinalis situ, quare *despectare* subjectos potuit dicitur: ferax nucum, quæ inde *avellanæ* dictæ sunt quas non *mala* quidem, sed *poma* appellat Plinius l. 15. 22.

Qui Teutonico, &c.] Arma populorum illorum. I. *Cateia*, quæ ab Aventino tormenti genus fuisse dicitur, unde torquebantur saxa: dicta ab Isidoro, telum quod propter gravitatem non longe evolabat, sed vi maxima perfringebat. Hæc Gallorum erat propria, *Teutonique:* qui Germaniæ erant populi, circa Cimbricam Chersonesum, ubi nunc *Dania.* *Galea* è cortice suberis, qui leviissimus & aptissimus est, *liege.* III. *Pelta arata*, quæ brevis scutum fuit, in modum Lunæ mediæ, vel dimidiati folii: eaque, vel tota area; vel ærea lamina protecta. IV. *Ensis areus.*

Ipse Et te montosæ, &c.] *Æqui*, vel *Æquiculi*, seu *Æquiculi*, quam hic *Æquicolam gentem* appellat Virgilius: fuere ad orientem superiorem partis antiqui Latii: à fontibus Anienis, fere ad usque Tibur: nunc pars est Campaniæ Romanæ: ibi urbs olim fuit *Nursa*, jam ignoti situs. De *venatu* pro *venatui*, Ecl. 5. 29.

750. *Marrubia, &c.*] *Marsi:* ad orientem ac septentrionem Æquorum, inter continua Apennini juga: gens orta, vel juxta Plinium, Gellium, Solinum, è Circes filio; à quo vim adversus venena & serpentes dicitur accepisse: vel è Sabinis, quod propter linguæ communionem Cluverio magis placet: vel juxta alios, à Marsia rege Lydorum. Loca Marsorum præcipua fuerunt, I. *Archippe*, urbs olim, quæ hiatu terræ hausta & in Fucinum lacum dissoluta est: quo ex nomine Virgilius Archippi regis nomen finxit. II. *Marruvium* vel *Marruvium*, regionis caput, in ejus meridianis finibus, infra lacum Fucinum, juxta fontes Liris fluvii: ea nunc *Morea* dicitur. III. *Lucus* sive *nemus Angitiæ*: quæ fuit juxta Solinum soror Circes, venitque cum ea in Italiam, & vicina Fucino lacui occupavit. Lucus hic ad occidentem lacus situs fuit: hodie oppidum *Luco.* IV. *Fucinus*, lacus fere in media regione, propius tamen ad meridiem descendens: nunc *lago Fucino*; vel à vicino oppido, *lago di Celano.* De *Hydris*, supra, v. 447. De *Dardanio*, Trojana, Æ. 1. 239.

Te

te puri lacus luxerunt. Veniebat quoque Virbius, soboles Hippolyti clarissima bello: quem mater Aricia misit illustrem, educatum in sylvis Egeriæ, juxta litus humidum, ubi est ara Dianæ pinguis & placida. Quippe ex fama narrant Hippolytum, resuscitatum herbis medicinalibus & amore Dianæ, iterum venisse sub astra cœlestia, & sub æthera superiorem cœli; postquam obiisset fraude novercæ & solvisset sanguine pœnas patri, discerptus ab equis efferatis.

Te liquidi flevêre lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello, 760
Virbius: insignem quem mater Aricia misit,
Eductum Egeriæ lucis humentia circum
Littora, pinguis ubi & placabilis ara Dianæ.
Namque ferunt famâ Hippolytum, poſtquam arte novercæ 765
Occiderit, patriasque explerit sanguine pœnas,
Turbatis distractus equis, ad sidera rursus
Æthereа & superas cœli venisse sub auras,
Pœoniis revocatum herbis, & amore Dianæ.

NOTÆ.

761. *Hippolyti proles, &c.*] *Hippolytus*, Thesei Athenarum regis filius, à novercâ Phædrâ frustra interpellatus de stupro, ideoque ad eadem de vi in se parata falsò delatus ad patrem: cum ad litus maris currum ageret, devotus à patre, equis subito marini monstri incursu efferatis raptatus ac discerptus est. Diana ejus cultu & castitate commota, per Æsculapium, Phœbi & Coronidis filium, revocavit eum in vitam, commendavitque ipsum Egeriæ Nymphæ Aricini nemoris: ubi inter minores Divos cultus fuit, appellatusque Virbius, quod inter *viros bis* fuerat. Fingitur à Virgilio filium habuisse sibi cognominem, qui Turni auxilio venerit.

762. *Mater Aricia.*] Vel est *Aricia*, urbs antiqua Latii, tribus circiter lucis Laurento distita ad septentrionem, nunc *la Riccia*: quæ *mater* dicitur, quomodo Italia, G. 2. 173. *magna parens frugum, magna virum.* Vel *Aricia* quædam Nympha, quam videtur fingere Virgilius amatam ab Hippolyto Virbio, matremque secundi hujus Virbii: quæ Ariciæ urbi nomen dederit; ut Virbius vicino Ariciæ colli, cujus Persius & Cornutus meminerunt.

763. *Egeriæ lucis, &c.*] Circa Ariciam nemus ingens fuit, dictum Dianæ, vel Egeriæ; ubi nunc oppidum *Nemo*: item templum Dianæ Scythicæ vel Tauricæ; & lacus Dianæ Aricinæ, nunc *lago di Nemi*. Lacus multis impletur fontibus, quorum præcipuus fons *Egeriæ* dictus est. Hanc Nymphan Numa Pompilius, Romanorum rex secundus, sibi esse conjugem fingebat; ab eaque legum instituta se accipere. Eandem fingit Ovidius, ex morte Numæ nimium dolentem, Dianæ miseratione in fontem illum conversam fuisse.

Humentia circum littora.] Ita è Romano codice, apud Pierium, emendandum diximus: cum vulgata lectio, *Hymettia*, careat sensu. Nam *Hymettus*, mons apibus & melle celebris, in Attica est, & primam habet syllabam brevem: neque ullum in eo Italiæ tractu nominis hujus vestigium esse, Gifanius, Pimpontius, Nascimbænus tenent.

764. *Placabilis ara Dianæ.*] In Tauria Chersoneo colebatur Diana sanguine externorum hominum quotquot illuc appellebant. Dianæ Iphigeniam Agamemnonis filiam, è sacrificio subductam, & illuc ex Aulide translatam ubi sacerdotem consecraverat, Æ. 2. 116. Orestes Agamemnonis filius, ad ulciscendam necem patris, matrem Clytæmnestram interfecerat, Æ. 3. 331. Ideo furiis agitatus, inter cætera piacula, jussus dicitur in Tauricam abire Chersonesum, indeque Dianæ simulacrum cripere. Eò igitur cum amico Pylade profectus, jussa regis Thoantis tantùm non immolatus est: sed agnitus à sorore clam cum ea Dianæ simulacrum abduxit, &, ut est magna fabularum varietas, Mycenas illud transtulit, juxta Hyginum; Athenas, juxta Euripidem; juxta Latinos plerosque Græcorum æmulos, Ariciam. Suspicatur Cluverius hanc religionem ab Italis per Pelasgos & Arcadas esse acceptam. Constat vero victimas humanas his omnibus locis esse mactatas ad memoriam Tauricæ sacrificii, non tanta tamen apud Aricinos immanitate. Neque enim illic omnes exteri immolabantur: sed servus aliquis fugitivus, in illo nemore tamdiu sacerdotio fungebatur sub *regis nemorensis* nomine; donec ab alio fugitivo provocatus ad certamen, ab eo occideretur. Unde *placabilis* ara illa dicitur à Virgilio; & à Valerio Argonaut. 2. 304. *soli non nisi Aricia regi.* Perstabat adhuc illa religio Claudii tempore: cujus in vita, Suetonius C. *Nemorensi regi, quod multos jam annos pater sacerdotio, validiorem adversarium subornavit.*

769. *Pœoniis herbis, &c.*] Herbis medicis. *Pæon* enim, etsi certum medici nomen induxit ab Homero, Iliad. 5. 899. & alibi: videtur tamen commune medicorum rerumque medicarum fuisse nomen, ab Apolline medicorum Deo deductum, qui *Pæan* ipse dictus est, qua de causa, diximus, Æ. 6. 657.

Tu

Jam pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis & artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad undas.
At Trivia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, & Nymphæ Egeriæ nemorique relegat:
Solus ubi in ſylvis Italis ignobilis ævum
Exigerer, verſoque ubi nomine Virbius eſſet.
Unde etiam Triviæ templo luciſque ſacratis
Cornipedes arcentur equi, quod littore currum
Et juvenem monſtris pavidi effudere marinis.
Filius ardentes haud ſecius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vectur, arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
Triplici crinita jubâ galea alta Chimæram
Sustinet, Ætnæos efflantem faucibus ignes:
Tam magis illa fremens, & triſtibus effera flammis
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
Ardentem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, jam ſetis obſita, jam bos.
Argumentum ingens) & cuſtos virginis Argus,
Cæraque amnem fundens pater Inachus urna.
Sequitur nimbus peditum, clypeataque totis
Agmina denſantur campis, Argivaque pubes,

Tunc pater omnipotens, agre ferens ullum hominem emergere ex infernis tenebris ad lucem vitæ, ipſe demiſit fulmine ad aquas infernas filium Apollinis, inventorem talis medicinæ & artis. Sed alma Diana abſcondit Hippolytum arcanis locis, & dimiſit ad Egeriam Nymphan & ad ſylvam: ut illic ſolus in ſylvis Italicis incognitus duceret vitam, & illic diceretur Virbius, mutato nomine. Unde etiam equi corneis ungulis expelluntur a templo & ſylvis dicatis Dianæ; quia territi monſtris marinis abjecerant in litore currum & juvenem. Filius ejus Virbii nihilominus impellebat ardentes equo in planitie campi, & curru ibat ad bella. Ipſe Turnus egregio corpore incedit inter primos, geſtans arma, & supereminet toto capite. Huic caſſis excelſa, criſtata tribus jubis, ſuſtinet Chimæram, emittentem gutture flammas Ætnæas: tanto magis illa fremens & minax diris flammis, quanto magis ſæviunt prælia fuſo ſanguine. At Io, ex auro, cornibus erectis, jam operta pilis, jam bos, ornabat politum clypeum Turni, (argumentum illuſtre) & Argus cuſtos puellæ, & Inachus ejus pater emittens fluvium ex urna cælata. Nubes peditum ſequitur Turnum, & agmina ſcutata congregantur totis campis, & juventus Græca,

NOTÆ.

Phœbigenam, &c.] *Æſculapium*, Phœbo & Coronide genitum, Phlegiæ Lapitharum regibus, Æ. 6. 618. Hic Æſculapius, cum arte medendi inſignis, non unum Hippolytum, ſed etiam complures ad vitam revocaſſet; fulmine Jovis eſt ad inferos à Jove: Apollo Cyclopas, fabricatores fulminis, ſagittis confixit: Jupiter Apollinem ob eam cædem cœlo expulit, coegitque mortali regi ſervire, G. 3. 2. De *Styge*, Æ. 6. 323. De *Trivia*, Diana, quæ colebatur Aricia, Æ. 4. 511.

Ipſe. Haud ſecius, &c.] Nihilominus, non ſecus: etſi pater Hippolytus ab equis laceratus fuerat, ſupra, v. 761. De voce *ſecius*, G. 2. 277. De *Chimæra*, Æ. 6. 288. De *Ætnæis ignibus*, qui quibuſlibet hic ſumuntur. Æ. 3. 578. De *equinis* in apice galeæ, Æ. 3. 468.

Argivaque pubes, &c.] Populos enumerat, qui ducem Turnum ſequebantur, non quod omnes ei ſubditi, ſed quod ei milites mitterent ſuos. I. *Argivi*: haud dubie ipſi *Ardeæ* incolæ ex Danae Argiva orti, v. 372. unde

Inachus Argivorum rex, fluvio ſuo haud dubie nomen dedit: unde pro fluvio ipſe ſumitur à poëtis. Hujus fluvii filia *Io* cum amaretur à Jove: ab eodem, ne à Junone agnoſceretur, in juvencam eſt converſa. Juno juvencam à Jove petiit, acceptamque dedit cuſtodiendam paſtori: cui centum erant oculi, nomen Argus. Is à Mercurio ſopitus ſtridulæ cantu, & obtruncatus eſt. Juno paſtoris oculos pavoni impoſuit ſuo, juvencam furore perculit: quæ in Ægyptum uſque fugiens, ibi tandem à Jove priſtinæ reddita eſt formæ: nupſitque Oſiridi regi, & ab Ægyptiis ſub Iſidis nomine culta eſt. Hanc fabulam in poſuit Turnus clypeo, quia originem ab Inacho ducere gloriabatur, ſupra, v. 372.

Aurun-

& turmæ Auruncæ, & Rutuli, & antiqui Sicani, & agmina Sacrana, & Labicani picti secundum *clypeos : qui colunt suas sylvas, ô Tybri, & sacram ripam Numici ; & scindunt vomere colles Rutulos, & montem Circæum : quibus agris imperat Jupiter Anxurus, & Feronia gaudens sylva virente : qua porrigitur nigra palus Pomptina, & qua frigidus Ufens pandit* sibi *viam per profundas valles & mergitur in mare.*

Auruncæq; manus, Rutuli, veteresq; Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti scuta Labici :
Qui saltus, Tiberine, tuos, sacrumque Numici
Littus arant ; Rutulosque exercent vomere colles
Circæumque jugum : queis Juppiter Anxurus arvis
Præsidet, & viridi gaudens Feronia luco :
Qua Saturæ jacet atra palus, gelidusq; per imas
Quærit iter valles atque in mare conditur Ufens.

NOTÆ.

Acrisionei vocati sunt, v. 410. II. *Aurunci :* reliquiæ Ausonum, inter Volscos & Campanos considentes, v. 54. Hos tamen aliis etiam locis sparsos fuisse videbitur, Æ. 11. 316. III. *Rutuli :* populi Latinis consanguinitate quidem & connubiis ac vicinitate conjuncti ; sed Turno tamen non Latino subditi : quorum præcipua sedes ; ab oriente, Antio Volscorum oppido maritimo ; ab occidente, Numicio amne ; à meridie, Lanuvio Latinorum urbe, continebatur. IV. *Sicani :* vel fuerunt certæ cujusdam urbis in Latio populi, siquidem eos Plinius, l. 3. 5. numerat inter quinquaginta tres Latii populos qui suo tempore sine vestigiis interierant. Vel reliquiæ Siculorum, quos omnino primos Italiæ incolas contendit fuisse Cluverius ex Dionysio : qui deinde ab Aboriginibus & Pelasgis è Græcia profectis pulsi, in *Sicaniam* insulam fugerunt, eamque suo ducisque sui nomine *Siciliam* appellaverunt : unde Siculi, quotquot erant in Italia superstites, ex sociorum suorum victoria, Sicani etiam sunt dicti. V. *Sacrani :* quorum originem Cluverius, ex Festo, Servio, ac Dionysio ita concinnat ; ut velit partem fuisse Pelasgorum & Aboriginum, qui post pulsos à se Siculos vicissim à Sabinis ex meridie ingruentibus pulsi sint Reate oppido, ultra Anienem fluvium, & sedes circa locum, ubi nunc est Roma, quæsiverint ; unde, quia Reate *sacra* Cybeles magno erant in honore, *Sacrani* appellati sint. VI. *Labici, Labicani* vel *Lavicani :* quorum urbs *Labicum*, nunc *Zagaruolo*, in septentrionali veteris Latii parte supra Tusculum. VII. *Accolæ Tyberis*, de quo Æ. 8. 330. De *saltibus*, pro sylvis, Ecl 6. 55. VIII. *Accolæ Numicii*, fluvii, de quo supra, v. 150. IX. *Circæi*, incolæ Circæi montis & promontorii, quo Latium vetus ad orientem terminatur : mons hodie *Circello*, Æ. 3. 386. X. *Anxur*, neutro masculinoque genere : ubi Jupiter ab urbe dictus *Anxur* aut *Anxurus*, singulari cultu colebatur : non puer & imberbis, ut somniant post Servium grammatici ; sed promissa barba, ut constat ex nummo apud Constant. Laudum cum inscript. JOVIS AXUR. Nugantur iidem Grammatici, cum nomen illud Græcum volunt, quasi ἄνευ ξυρῆς, *sine novacula :* ait enim Plinius, l. 3. 5. nomen esse à Volsca lingua repetitum. Urbs postea à Græcis propter situs asperitatem, dicta est τραχὶν, *Trachine*, à τραχὺς, *asper* : indeque *Taracina*, vel *Terracina*, nunc *Terracine*, ad orientem Circæi montis, apud Volscos. XI. *Feronia* lucus, cum fonte ac templo, fuit inter Circæos & Terracinam. Quænam autem hæc fuerit Dea, ambigitur. Aiunt plerique Junonem esse : aliter tamen videtur, cum Feroniam Virgilius, Herili Prænestini regis matrem faciat, Æ. 8. 564. quod in Junonem cadere non potest, quæ nullos nisi ex Jove liberos suscepit. Narrat Dionysius, Lacedæmoniorum numen fuisse : qui illuc appulsi Licurgi temporibus, *Feroniæ* Deæ locum dicaverint, quod eos feliciter mari *ferri* contigerat. Innuit tamen idem l. 3. Latinorum & Sabinorum numen esse, quod Græci sua lingua vertunt, ἀνθοφόρον, *Floriferam* ; alii φιλοστέφανον, *amantem coronarum* ; alii aliter : quæ omnia Deam florum aut hortorum fuisse significant. XII. *Saturæ Palus :* quæ & *Pometina*, inde & *Pomptina* & *Pontina* dicta est, maritimam fere omnem Volscorum regionem prætexens, longitudine leucarum circiter duodecim : à loco quem vocabant olim *tres tabernas* ; nunc *Cisterna*, ad usque *Terracinam :* quæ pars ejus extrema ad orientem, eadem latissima erat : duobus fluviis ibi restagnantibus, *Amasseno* nunc *Tapia* & *Ufente* nunc *Aufente*, à quo palus ipsa etiamnum appellatur *l' Aufente palude*. Unde porro Pomptina dicta sit, patet : nempe ab urbe Volscorum *Suessa Pometia*, mediterrancâ illâ quidem, sed cujus ager ad mare pertinens abibat in has paludes. Unde autem *Saturæ* nomen acceperit, non ita liquet. Ego sic statuo : Virgilium voluisse utrumque Pomptinæ paludis terminum hic significare : ab oriente quidem *Ufentem* fluvium : ab occidente vero fluvium *Aturam*, ejusdem nunc nominis. Quippe hunc *Aturam*, Strabo Σιτύρην, Festus *Sturam*, vetus codex apud Sigonium in librum octavum Livii, *Saturam* vocat. Hoc autem fluvio definitam ab occidente fuisse paludem, nec ipse negabit Cluverius : siquidem initium paludis petit à *tabernis*, & agro *Suessæ Pometiæ* ; quæ urbs

H

Ibus ſuper advenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum & florentes ære catervas,
Bellatrix: non illa colo calathiſve Minervæ
Fœmineas aſſueta manus; ſed prælia virgo
Dura pati, curſuque pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina: nec teneras curſu læſiſſet ariſtas: 809
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter; celeres nec tingeret æquore plantas.
Illum omnis tectis agriſque effuſa juventus
Turbaque miratur matrum, & proſpectat euntē;
Attollitis inhians animis, ut regius oſtro
Vēlhonos leves humeros; ut fibula crinem 815
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipſa pharetrā,
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

Præter illos Camilla venit è natione Volſca, ducens turmam equitum & catervas fulgentes æreis armis, bellicoſa puella: non illa quidem puella aſſueta ſecundum fœmineas manus colo & calathis Minervæ; ſed aſſueta tolerare difficiles pugnas, & præcurrere ventos curſu pedum. Illa vel volaſſet per ſummas herbas ſegetis non tangendo, nec fregiſſet currendo teneros calamos; vel habuiſſet iter per medium mare, ſuſtentata undis tumidis, nec madefeciſſet aquis teneros pedes. Omnis juventus egreſſa domibus & agris, & turba matrum admiratur illam & aſpicit incedentem: attendens ſtupentibus animis; quomodo regnatus tegat purpureâ nitidos humeros, quomodo fibula colligat crinem auro; quomodo ipſa ferat in pharetram, & myrtum paſtoralem armatam cuſpide.

NOTÆ.

ui *Aſturam* fluvium ſita erat. Hujus patriotres & viginti urbes olim fuiſſe traditus: per mediam Appius aggere viam ſtrā, ſuo appellatam nomine: ſiccare conati turis temporibus Cornelius Cethegus, Auſtus & Theodoricus.

Volſca de gente Camilla.] *Volſci*, gens Latii, Rutulos & Latinos, ab occidente; Hernicos, & Campanos ab oriente; Hernicos Æquos à ſeptentrione attingens: incerti ginis, ſed linguæ à Latina diverſæ ac ſibi ipſis. E mediterraneis hujus regionis urbibus advexiſſe puto Camillam, cum magnifere Turnum ſequerentur. Hujus Camillæ & origo narrantur Æ. 11. 535.

804. *Florentes ære catervas.*] *Ornatas, fulgentes*: metaphora, de qua G. 2. 6. De *calathis*, caniſtris, ubi fila & lanæ & alia reponuntur, Ecl. 2. 46. Minervæ tribuuntur, quia lanificii textiliumque operum habetur præſes, Æ. 5. 284.

814. *Oſtro Velet honos, &c.*] *Purpura* ex oſtrei ſive muricis ſanguine expreſſa, G. 2. 506. *Lyciam pharetram* tribuit, pro qualibet inſigni pharetra: quia ſagittandi arte Lycii nobiles. De illa Aſiæ minoris meridiana regione, Æ. 4. 143. *Myrtum*, haſtilibus ob ligni firmitatem aptam arborem fuiſſe, jam notavit Virgilius, G. 2. 447. *Paſtoralem* appellat, quia vita ſylveſtri ac paſtorali inſtituta à Metabo fuerat Camilla, ut videbitur Æ. 11. 569.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

Turnus Vemulum ad Diomedem mittit, ut eum ad belli ſocietatem alliciat. Æneas, Ty… monitu, iter eodem conſilio ſuſcipit ad Evandrum : qui ex Arcadia profugus in Palatin… ſederat. Evander, ſacris Herculis tum intentus, Æneam iiſdem adhibet : eorum origine… victoriam ſcilicet Herculis de Caco, regionis illius inſigni olim prædone. Tum Æneam … turum equitum ſubſidio juvat : iiſdem Pallantem filium præſcit : Æneam ad Tyrrhen… Mezentio, regem peſcentes, cum certa regni auxiliique ſpe dimittit. Æneas poſtridie, part… copiarum ſecundo flumine ad ſuos remiſsâ, cum altera Tyrrhenos adit. Interim Venus arma … ſuo defert, à Vulcano fabrica a : clypeum imprimis, in quo Æneas res præclare … Romanis poſteris mira arte cœlatas admiratur. Præcipuus eo in opere locus eſt Augu… egregiam de Antonio & Cleopatra Ægypti regina victoriam, triplicemque triumphum … poeta deſcribit.

INTERPRETATIO. *Poſtquam Turnus ſuſtulit ex arce Laurenti vexillum belli, & tuba ſonuerunt rauco ſtrepitu ; & poſtquam excita vit generoſos equos, & poſtquam commovit arma ; ſtatim animi turbati fuerunt : ſimul totum Latium conſpirat ut in tumultu ſubito, & juventus ferox fiat : Præcipui duces Meſſapus & Ufens, & Mezentius contemptor Deorum, colligunt undecumque ſubſidia, & ſpoliant agricolas ſpatioſa.*

UT belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cr…
Utque acres concuſſit equos, utque impulit …
Extemplo turbati animi : ſimul omne tumul…
Conjurat trepido Latium, ſævitque juventus …
Effera. Ductores primi, Meſſapus, & Uf…
Contemptorque Deûm Mezentius, undiq; co…
Auxilia, & latos vaſtant cultoribus agros.

NOTÆ.

1. *Belli ſignum.*] Virgilius loquitur hic ex more Romanorum, apud quos triplex erat militiæ genus. *Sacramentum*, cum milites jurabant, ſe non niſi confectis militiæ temporibus, ſive ſtipendiis, ex reipublicæ exercitu diceſſuros. *Conjuratio*, cum in ſubito tumultu dux, cui ſingulos ſacramento adigere non vacabat, è Capitolio duplex attollebat vexillum ; roſeum unum quò pedites ; cæruleum, quò equites conveniebant ; ſimulque jurabant omnes. *Evocatio*, cum diverſi diverſas in partes ad cogendos exercitus mittebantur. Ita fere Servius. *Vexillum* autem Romanis fuit, *velum* … quadratum, ex haſta ſuſpenſum. *De La… urbe* ; quam Turnus, adnitente Amatâ, … nis rerum à Latino relictis, belli ſedem … Æ. 7. 63. De *cornibus, tubis*, Æ. 7. 61… 3. *Concuſſit equos, &c.*] Excitavit equos … tu cornuum ; milites impulſu armorum, … adius ad clypeos haſtis : cujus moris … ſunt apud actores veſtigia. De *Latio*, … 54. De *Meſſapo*, Ibid. 691. De *Ufente*, … 744. De *Mezentio*, Ib. 647.

Mittitur

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

Turnus Vemulum ad Diomedem mittit, ut eum ad belli societatem alliciat. Æneas, Tyberi[s] monitu, iter eodem consilio suscipit ad Evandrum : qui ex Arcadia profugus in Palatin[o] sederat. Evander, sacris Herculis tum intentus, Æneam iisdem adhibet : eorum originem [et] victoriam scilicet Herculis de Caco, regionis illius insigni olim prædone. Tum Æneam quadr[i]turum equitum subsidio juvat : iisdem Pallantem filium præfecit : Æneam ad Tyrrhenos, ex[ul] Mezentio, regem pescentes, cum certa regni auxiliique spe dimittit. Æneas postridie, parte [co]piarum secundo flumine ad suos remissâ, cum altera Tyrrhenos adit. Interim Venus arma Æ[neæ] suo defert, à Vulcano fabricata : clypeum imprimis, in quo Æneas res præclare olim gest[as] Romanis posteris mira arte cælatas admiratur. Præcipuus eo in opere locus est Augusti ; [qui] egregiam de Antonio & Cleopatra Ægypti regina victoriam, triplicemque triumphum diligen[ter] poeta describit.

INTERPRETATIO. *Postquam Turnus sustulit ex arce Laurenti vexillum belli, & tubæ sonuerunt rauco strepitu ; & postquam excita vit generosos equos, & postquam commovit arma ; statim animi turbati fuerunt : simul totum Latium conspirat ut in tumultu subito, & juventus ferox fer : Præcipui duces Messapus & Ufens, & Mezentius contemptor Deorum, colligunt undecumque subsidia, & spoliant agricolis [ea] spatiosa.*

UT belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco strepuerunt cornua cantu,
Utque acres concussit equos, utque impulit arma,
Extemplo turbati animi : simul omne tumultu
Conjurat trepido Latium, sævitque juventus
Effera. Ductores primi, Messapus, & Ufens,
Contemptorque Deûm Mezentius, undiq; coguntur
Auxilia, & latos vastant cultoribus agros.

NOTÆ.

1. *Belli signum.*] Virgilius loquitur hic ex more Romanorum, apud quos triplex erat militiæ genus. *Sacramentum*, cum milites jurabant, se non nisi confectis militiæ temporibus, sive stipendiis, ex reipublicæ exercitu discessuros. *Conjuratio*, cum in subito tumultu dux, cui singulos sacramento adigere non vacabat, è Capitolio duplex attollebat vexillum ; rosseum unum quò pedites ; cæruleum, quò equites convenichant ; simulque jurabant omnes. *Evocatio*, cum diversis in partes ad cogendos exercitus mittebantur. Ita fere Servius. *Vexillum* autem Romanis fuit, *velum* [in] quadratum, ex hasta suspensum. *De La[tio] urbe* ; quam Turnus, adnitente Amatâ, [re]gnis rerum à Latino relictis, belli sedem fecit. Æ. 7. 63. De *cornibus, tubis*, Æ. 7. 637.

3. *Concussit equos, &c.*] Excitavit equos [ad] tu cornuum ; milites impulsu armorum, ut [ex] adius ad clypeos hastis : cujus moris innume[ra] sunt apud auctores vestigia. De *Latio*, Æ. 54. De *Messapo*, Ibid. 691. De *Ufente*, Ib. 744. De *Mezentio*, Ib. 647.

Mittitur

30
64
OCT

…ur & magni Venulus Diomedis ad urbem:
…petat auxilium: & Latio consistere Teucros,
…ctum Æneam classi, victosque Penates
…re, & fatis regem se dicere posci,
…cat; multasque viro se adjungere gentes
…nio, & late Latio increbrescere nomen.
…struat his cœptis; quem, si fortuna sequatur,
…rum pugnæ cupiat; manifestius ipsi,
…Turno regi aut regi apparere Latino.
…per Latium: quæ Laomedontius heros
…videns, magno curarum fluctuat æstu:
…animū nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
…que rapit varias, perque omnia versat: 21
…æ tremulum labris ubi lumen ahenis,
…ercussum, aut radiantis imagine Lunæ,
…pervolitat late loca: jamque sub auras
…, summique ferit laquearia tecti. 25
…t, & terras animalia fessa per omnes
…pecudumque genus sopor altus habebat.
…ater in ripa gelidique sub ætheris axe
…tristi turbatus pectora bello,
…dit, seramque dedit per membra quietem,
…Deus ipse loci, fluvio Tyberinus amœno, 31
…inter senior se attollere frondes
…Eum tenuis glauco velabat amictu
…is, & crines umbrosa tegebat arundo.
…affari, & curas his demere dictis: 35
…gente Deûm, Trojanam ex hostibus urbem
…ais nobis, æternaque Pergama servas,
…solo Laurenti arvisque Latinis:
…certa domus; certi, ne absiste, penates:
…belli terrere minis, tumor omnis & iræ 40
…ere Deûm.
…que tibi, ne vana putes hæc fingere somnum,

Venulus mittitur etiam ad urbem magni Diomedis: ut poscat opem: & doceat Diomedem *Trojanos stare* in *Latio*, *Æneam navibus appulsum esse*, *& inducere Deos* suos *victos à* Græcis, *& dicere se vocari fatis* in *regnum*, *& plurimas nationes sociare se* huic *homini Trojano*, *&* ejus *nomen late spargi* in *Latio*: & addat, *cognosci* ab *ipso* Diomede *clarius*, *quam à rege Turno*, *aut à rege Latino*, *quid* Æneas *machinetur his consiliis*, *quem optet exitum certaminis*, *si fortuna* ipsi *faveat*. *Talia* hunt *per Latium*: *quæ omnia cernens Trojanus heros*, *agitatur magnis fluctibus curarum*: *& modo huc*, *modo illuc dispulit mentem vagam*, *& differt in partes diversas*, *& volvit per omnia*. *Veluti quando lux tremula*, *emissa à sole aut specie rutilantis Lunæ*, *resiliens è vasis æreis pervagatur late cuncta loca*; *& iam attollitur in aërem*, *& perstringit laquearia supremi tecti*. *Nox erat*, *& profundus somnus tenebat animalia lassa & genus volucrum ac pecorum per omnes terras*: *quando pater Æneas*, *solicitus animo* ob *difficile bellum*, *decubuit in ripa & sub axe frigidi aeris*, *& permisit corpori ardam quietem*. *Ipse Tyberinus senex*, *Deus regionis*, *flumine amœno*, *visus est erigere se inter populea arbores*: *linum subtile tegebat eum viridi veste*, *& opaca arundo inumbrabat capillos*. *Tunc cœpit alloqui Æneam*, *& auferre solicitudinem his verbis*: *ô nate ex familia Deorum*, *qui reduxisti urbem Trojanam ex hostibus*, *& tueris Pergama perpetua*: *expectate in terra Laurente & Latinis*: *hic sedes certa est tibi*, *certi Penates*, *ne cesses* ab incepto: *neve terrearis commotis*: *omnis indignatio & iræ Deorum cessaverunt*. *Et ne existimes somnum suggerere* tibi *hæc*

NOTÆ.

…*medis ad urbem*, &c.] *Arpos* vel *Argos*, urbem in Apulia Daunia, conditam …de. De ea, deque *Diomede*, Æ. 11. 243. …ris, Æ. 1. 239. De *Penatibus* Æneæ, …advectis, Æ. 2. 717.

…*Laomedontius heros*.] Æneas, ex eadem, …Laomedon, rex Trojanus, familia. G. 3. 35. …quoribus, interstitiis trabium, Æ. 1. 730.

28. *Ætheris axe*.] Sub aperto aëre, Æ. 2. 512. De *Tyberino*, infra, v. 330. De *carbaseo*, lini specie, Æ. 4. 417. De *Pergamis*, arce Trojæ, Æ. 1. 470. De *Laurente* agro, Æ. 7. 63. De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

37. *Revehis nobis*.] Gens enim Trojana per Dardanum ex Italia olim profecta erat, Æ. 3. 167.

Littoreis

mox magna ſus, à te inventa ſub ilicibus litoreis, quæ *pepererit fœtus triginta porcellorum, jacebit humi ſtrata; alba* ipſa, & *porcelli albi circa mammas. Hic erit locus urbis, hæc certa quies à laboribus, ex quo* præſagio, *annis triginta recurrentibus, Aſcanius fundabit Albam urbem nobili nomine. Non prædico tibi dubia. Jam attende, dicam* tibi *paucis* verbis. *quomodo conficias quod imminet,* ad obtinendam *victoriam. Arcades, gens orta à Pallante, qui ſecuti* ſunt *ſocii Evandrum regem & vexilla* ejus, *elegerunt ſedem* in *his regionibus, & fundaverunt in montibus urbem Pallanteum, è nomine Pallantis proavi* Evandri. *Hi ſemper bellum gerunt cum populo Latino. Hos adjunge ſocios exercitui* tuo, *& alliga* tibi *per fœdus. Ego ipſe ducam te* per *ripas* meas *& rectum fluvium, ut ſublevatus vincas* facile *remis fluvium adverſus* te fluentem. *Age, ſurge, fili Veneris: & primis ſtellis occidentibus, offer religioſe preces Junoni, & placa ſubmiſſis votis iram & minas* ejus; *exhibebis honorem mihi,* quando eris *victor. Ego ſum* ille, *quem vides lambentem ripas tumidis aquis, dividentem agros fertiles, Tybris cæruleus, fluvius acceptiſſimus Diis. Hic mihi* eſt *ampla domus, fons erumpit apud altas urbes.* Sic *locutus* eſt *fluvius: deinde merſit ſe profundis aquis.*

Littoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa, jacebit;
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati.
Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum
Ex quo terdenis urbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. Nunc, qua ratione, quod inſtat,
Expedias victor, paucis, adverte, docebo.
Arcades his oris, genus à Pallante profectum,
Qui regem Evandrum comites, qui ſigna ſecuti,
Delegere locum, & poſuere in montibus urbem:
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina: ...
Hos caſtris adhibe ſocios, & fœdera junge.
Ipſe ego te ripis & recto flumine ducam,
Adverſum remis ſuperes ſubvectus ut amnem.
Surge, age, nate Deâ: primiſque cadentibus aſtris
Junoni fer rite preces, iramque minaſque ...
Supplicibus ſupra votis: mihi victor honorem
Perſolves. Ego ſum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,
Cœruleus Tybris, cœlo gratiſſimus amnis.
Hic mihi magna domus, celſis caput urbibus exit.
Dixit, deinde lacu fluvius ſe condidit alto.

NOTÆ.

48. *Albam, &c.*] Cognomento *longam*, ob ſitum, inter lacum & montem inde Albanum appellatum: Roma diſtitem quindecim circiter millibus ad orientem. Hæc ab Aſcanio condita: poſtquam annos triginta Lavinii regnatum eſſet: ex augurio repertæ albæ ſuis, cum triginta porcellis, ut habent Romani ſcriptores. At anni illi triginta de quibus Tyberinus loquitur, non ab hoc ipſo Æneæ adventu numerandi ſunt: ſed ab urbe Lavinio condita; aut potius, ab ipſa Æneæ morte, qui tres annos regnavit, ut dictum eſt, Æ. 1. 270.

51. *Arcades, &c.*] *Arcadia*, regio eſt Peloponneſi media, Ecl. 4. 58. Hinc profectus eſt Evander: vel ob occiſum ex errore patrem, ut narrat Servius; vel ad educendam coloniam ut vult Pauſanias in Arcadicis: conſeditque juxta Tyberim in monte & opidulo quod vocavit *Palantium, Pallanteum, Palatium*; vel ab urbe Arcadiæ Pallantio, unde profecti fuerant, juxta Pauſaniam, Dionyſium, & Livium; vel à Pallante Arcadiæ rege, proavo ſuo, juxta Virgilium. Matrem habuit, juxta Solinum, Aſtratam, quæ ob fatidica carmina Carmentis Latinis dicta eſt; patrem juxta pleroſque Mercurium. Condita deinde Roma eſt in eo monte qui *Palatinus* dictus eſt, nunc *Palazzo maggiore* ſeu *Palatino.*

57. *Recto flumine.*] Abſque errore, expedito itinere.

59. *Cadentibus aſtris.*] Decedentibus, ſub primam diei lucem, Æ. 4. 81.

63. *Pinguia culta.*] Loca culta & pingua. G. 1. 153.

65. *Magna domus.*] Præter allatam interpretationem, aſſertur hæc alia, ſed durior. *Hic mihi magna domus exit:* aſſurgit paulatim, ... temporis, id eſt, fundabitur, erigetur. Romam intuit, quæ his in regionibus ædificata erat, caput reliquarum urbium futura. De fonte *Tybris*, infra, v. 330.

Im

...petens: nox Æneam ſomnuſque reliquit.
...git, & ætherii ſpectans orientia Solis
...mina, rite cavis undam de flumine palmis
...tulit, ac tales effudit ad æthæra voces:
...mphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus
...nde eſt:
...que ô Tybri tuo genitor cum flumine ſancto,
...cipite Æneam, & tandem arcete periclis.
...e cunq; lacus miſerantem incõmoda noſtra
...ne tenet, quocunq;ſolo pulcherrimꝰ exis;
...per honore meo, ſemper celebrabere donis,
...Cornigęr Heſperidum fluviꝰ regnator aquarum:
...ſis tandem, & propius tua numina firmes.
...ſcorat: geminaſque legit de claſſe biremes,
...migioque âptat: ſocios ſimul inſtruit armis.
...ter autem ſubitum atq;oculis mirabile monſtrũ:
...ilia per ſylvam cum fœtu concolor albo
...buit, viridique in littore conſpicitur ſus.
...um pius Æneas, tibi enim, tibi, maxima Juno,
...ctaſacra ferens,& cum grege ſiſtit ad aram.
...Tybrea fluvium,quam longa eſt nocte tumentẽ
...nit: & tacita refluens ita ſubſtitit unda;
...ſit in morem ſtagni placidæque paludis
...neret æquor aquis, remo ut luctamen abeſſet.
...ginꝭ inceptum celerant rumore ſecundo.
...labitur uncta vadis abies: mirantur & undæ,
...ſmirantur nemus inſuetum, fulgentia longe
...ſa virũm fluvio pictaſque innare carinas.
...Olli remigio noctemque diemque fatigant,
...Et longos ſuperant flexus, variiſque teguntur
...ſtibus,viridesq; ſecant placido æquore ſylvas.
...Sol medium cœli conſcenderat igneus orbem,

deſcendens ad *intima: nox & ſomnus deſeruit Æneam. Surgit, & aſpiciens ſurgentem lucem cœleſtis Solis, hauſit religioſe cavis manibus aquam de fluvio, & emiſit ad cœlum talia verba: Nymphæ, Nymphæ Laurentes, à quibus eſt origo fluviorum: & tu, ô Tybri pater, cum tuo ſacro fluvio admittite Æneam, & denique protegite à periculis. Quocumque fonte* tua *aqua detinet te, miſereſcentem calamitatum noſtrarum; quacumque regione erumpis formoſiſſimus: ſemper decoraberis cultu meo, ſemper muneribus meis, ô* tu qui es *amnis cornutus, rex aquarum Italicarum. Succurre: tantummodo,& præſenti* auxilio *confirma vim tuorum* promiſſorum. *Sic loquitur: & eligit duas naves è claſſe, & accommodat* ad *remigandum: ſimul accingit ſocios armis. Ecce autem prodigium repentinum & admirandum viſu: ſus alba ejuſdem coloris ac fœtus albus, jacuit per ſylvam, & cernitur in viridi litore: quam adeo pius Æneas tibi immolat, tibi, ô maxima Juno, offerens* tibi *ſacrificia, & conſtituit ante altaria cum turba* porcellorum. *Tybris* per *eam noctem, quàm longa fuit, ſedavit flumen ſuum inflatum: & retro fluens ſtetit fluctibus ſic tranquillis, ut æquaret planitiem aquarum in modum mollis ſtagni & quietæ paludis,* ita *ut labor abeſſet in remigando. Igitur rumore proſpero deproperant iter faſce-*

...Adeo blita pice *decurrit fluctibus: & aquæ mirantur, ſylva inſueta* his ſpectaculis *mira-*
...ſque lominum procul ſplendentes & pictas naves vehi flumine. *Illi remigando traducunt noctem*
...diem, & præterveluntur longos circuitus, & inumbrantur diverſis arboribus, & trajiciunt *virides*
...per tranquillo flumine. *Sol ardens pervenerat* ad *medium ſpatium cœli,*

NOTÆ.

...Tybri eadem de flumine.] Ad lavandas pur-
...que manus ante preces: qui mos multis
...is ab Interpretibus firmatur, Æ. 2. 719.
...Genus amnibus, &c.] Nymphæ, aquarum
...dium quorumlibet præſides: quorum ex
...ve ſunt augenturque fluvii. De *Laurente*
...ne, Æ. 7. 63.
...Cornigęr Heſperidum, &c.] *Rex* Italica-
...aquarum; non magnitudine ſua, qui honos
...ſolo tribui debet,& vero tribuitur, G. 1. 482.
...ſed ob futuram magnitudinem reginæ urbis Ro-
...mæ, quam præterfluit. Deinde poteſt Æneas
...hunc ei honorem habere: cum nondum Eridanum,
...aut majorem ullum in Italia fluvium viderit. De *cornibus fluviorum*, G. 4. 371. De *Heſperia*, Italia. Æ. 1. 534. De *biremibus*, Æ. 5. 119.

90. *Rumore ſecundo*] Sparſo inter milites, de ſucceſſu itineris bene ominantes. De *abiete*, *ſupra*, arbore quæ hic pro nave ſumitur, G. 2. 68.

Cum longe aſpiciunt muros, & arcem, & pauca culmina domorum, quæ Romana magnitudo nunc extulit ad *cœlum: tunc Evander poſſidebat rem angustam. Statim appellunt* illuc *naves, & accedunt* ad *urbem. Forte illo die rex Arcadius Evander offerebat ſolemne ſacrificium magno filio Amphitryonis & Diis, ante urbem, in ſylva. Simul Pallas filius* Evandri, *ſimul præcipui omnes juvenum, & ſenatus inops, offerebant tura huic* Deo: *& ſanguis calidus fumabat ante altaria. Quando conſpexerunt altas naves, & viros appelli inter umbroſam ſylvam, & incurvari in remos tranquillos: terrentur aſpectu inopino, & omnes ſurgunt relictis menſis: quos audax Pallas prohibet abrumpere ceremonias, & ipſe correptâ haſtâ currit obviam, & eminus exclamat è tumulo: ô Juvenes, quæ cauſa impulit vos explorare iter incognitum? quo itis? qui* eſtis ſecundum *genus? unde* eſtis ſecundum *patriam? an pacem huc portatis, an bellum? Tunc pater Æneas ſic loquitur è ſumma puppe, & præfert manu ramum oleæ pacificæ: cernis Troianos & arma infenſa Latinis, quos profugos Latini expulerunt bello ferôci. Adimus Evandrum: referte illi iſta, & dicite veniſſe electos principes Trojæ, implorantes ſocietatem armorum. Pallas obſtupuit attonitus tanto nomine: exi, ait, ô tu quiſquis es, & affare præſens parentem meum, & ingredere domos noſtras ut hoſpes. Simul accepit eum manu, & perſtitit ampiectens dexteram. Progredientes intrant ſylvam, & recedunt à fluvio. Tunc Æneas alloquitur regem amico ſermone: Oraconum cui fortuna voluit me ſuppicare, & præferre ramos ornatos taniis: equidem non ignorabam quod eſſet dux Graiorum, & Arcas,*

Cum muros, arcemque procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat, ...
Ocius advertunt proras, urbique propinquant.
Forte die ſolemnem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno Diviſque ferebat,
Ante urbem, in luco. Pallas huic filius unà,
Unà omnes juvenum primi, pauperq; ſenatus, ...
Tura dabant: tepiduſq; cruor fumabat ad ...
Ut celſas vidère rates, atque inter opacum
Allabi nemus, & tacitis incumbere remis:
Terrentur viſu ſubito, cunctique relictis
Conſurgunt menſis: audax quos rumpere Pa...
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipſe, ...
Et procul è tumulo: Juvenes, quæ cauſa ſubeg...
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inque, (...
Qui genus? unde domo? pacemne huc ferens ...
Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab alta, ...
Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:
Trojugenas ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello profugos egere ſuperbo.
Evandrum petimus: ferte hæc, & dicite lec...
Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantes.
Obſtupuit tanto perculſus nomine Pallas:
Egredere ô quicunque es, ait, coramq; paren...
Alloquere, ac noſtris ſuccede penatibus hoſ...
Accepitque manu, dextramq; amplexus inhæ...
Progredi ſubeunt luco, fluviumq; relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
Optime Grajugenûm, cui me fortuna pro...
Et vittâ comptos voluit prætendere ramos: (...
Non equidem extimui, Danaûm quod duct...

NOTÆ.

103. *Amphitryoniadæ.*] Herculi, infra, v. 288.

105. *Senatus.*] Concilium ſenatus: quod deinde a Romulo & Romanis vocatum eſt *ſenatus*.

110. *Mediis.*] Ubi veteribus ritibus eatibus: & pars hæc erat ſacrificii. *De ſacrificiis non interrumpendis*, Æ. 3. 405. *De olivæ ramo ſolis ornato, ad pacem petendam*, Æ. 7. 237. *De Dardanidis* ducibus, Æ. 1. 239. *De Penatibus*, pro domo, Æ. 2. 717.

129. *Danaûm quod*, &c.] De *Danaïs*, Æ. 1. 34. De *Arcadia*, Ecl. 4. 58. De *Atridis*, Atrei filiis, Agamemnone, Æ. 3. 54. Menelao, Æ. 2. 264. His quomodo conjunctus Evander, varie exponit Servius: multi ... ex Atlante, cujus ſeptem filiæ fuerunt: ... ex uria & Jove Tantalus Atrei avus pro... eſt, ex alia, nempe Maia, Mercurius ... vandri.

Quo

…que; à stirpe fores geminis conjuncta Atridis;
…ca me virtus, & sancta oracula Divûm, 131
…natique patres, tua terris dicta fama,
…unxere tibi, & fatis egere volentem.
…anus, Iliacæ primus pater urbis & auctor,
…rrâ, ut Graii perhibent, Atlantide cretus, 135
…hirur Teucros: Electram maximus Atlas
…ic, æthereos humero qui sustinet orbes.
…is Mercurius pater est, quem candida Maia
…ctis gelido conceptum vertice fudit. 139
…Maiam, auditis si quicquam credimus, Atlas,
…us Atlas generat, cœli qui sidera tollit.
…gens amborum scindit se sanguine ab uno.
…ibens: non legatos, neque prima per artem
…menta tui pepigi: memet ipse meumque
…caput, & supplex ad limina veni. 145
…dem, quæ te, crudeli Daunia bello
…rsur: nos si pellant, nihil abfore credunt,
…omnem Hesperiam penitus sua sub juga
…unt:
…quod supra, teneant, quodq; alluit infra.
…, daque fidem: sunt nobis fortia bello 150
…ra, sunt animi, & rebus spectata juventus.
…Æneas: ille os oculosque loquentis
…ntum & totum lustrabat lumine corpus.
…ic pauca refert: ut te, fortissime Teucrûm,
…dio agnoscoque libens! ut verba parentis 155
…vultumque Anchisæ magni vultumque recordor!
…mini Hesiones visentem regna sororis
…Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,

…rabatur & oculos & omne corpus dicentis. Tunc ita respondet pauca: ô generosi sime Troja, quam libenter agnosco te & accipio! quàm bene reminiscor sermonem & vocem & speciem …ris tui Anchisæ! Nam memini Priamum, filium Laomedontis, invisentem regnum sororis …sionæ, & euntem Salamina,

& quod ab origine cognatus duobus Atrei filiis. Sed pietas mea, & sacra monita Deorum, & maiores nostri consanguinei, & fama tua sparsa per terras, sociaverunt me tibi, & auctoritate fatorum impulerunt me jam volentem. Dardanus, primus parens & fundator urbis Trojanæ; natus quemadmodum Græci testantur, Electrâ filiâ Atlantis; appulsus est ad Teucros. Maximus Atlas, qui portat humeris orbes cœlestes, genuit Electram. Mercurius parens est vester, quem candida Maia peperit conceptum in frigido cacumine Cyllenes. At, si aliquam damus fidem iis quæ audivimus; Atlas, idem Atlas qui portat astra cœli, genuit Maiam. Ita gens utriusque dividit se ab eodem sanguine. Confisus his rebus, non adhibui cum calliditate legationes & prima experimenta tuæ voluntatis: ego memet exposui, & accessi supplex ad domum tuam. Eadem natio Rutuli, quæ te persequitur bello inhumano, nos etiam persequitur: si nos ejiciat; nihil putat defuturum, quominus subjiciat sub ditionem suam omnem omnino Italiam; & occupet mare quod alluit eam supra, & quod infra. Accipe, & præbe fidem: sunt nobis corpora robusta ad bellum, sunt animi, & juvenes insignes rebus gestis. Æneas sic dixerat: Evander jamdiu circumspicie-

NOTÆ.

…Mea me virtus, &c.] Conscientia virtutis, quâ nihil mihi videbar commisisse, quo tuo dignum esset.

…Dardanus, &c.] De *Dardani origine*, …ff. De *Atlante*, Æ. 4. 247. De *Electra*, …, & Pleiadibus sororibus, G. 1. 138. De …, & Cyllene monte Arcadiæ, Æ. 1. 301.

…Vobis Mercurius pater est.] Vel *vobis Ar*…: quia natus ille in Arcadia. Vel *vobis* …n & Pallanti: diximus enim, v. 51. Mer…m hîc sitam esse patrem Evandri.

…Daunia.] *Rutula*, à Dauno rege, patre …, Æ. 7. 794. De *Hesperia*, Æ. 1. 534.

149. *Et mare, quod, &c.*] *Superum*, sive Hadriaticum: ad septentrionem Italiæ: *inferum*, sive Tyrrhenum, ad meridiem.

157. *Hesiones, &c.*] *Hesione*, Laomedontis filia, uxor Telamonis *Salaminis* insulæ regis, inter Peloponnesum & Atticam, Æ. 3. 476. De *Arcadia*, Ecl. 4. 58.

Visentem regna sororis Priamum.] Alii non visentem animi causa; sed captivum illuc abductum à Telamone, sororis marito aiunt: ut jam dictum, Æ. 3. 476. De *Laomedonte* Priami patre, G. 1. 502.

Protinus Arcadiæ gelidos invisere fines.
Tum mihi prima genas vestibat flore juventa:
Mirabarque duces Teucros, mirabar & ipsum
Laomedontiaden: sed cunctis altior ibat
Anchises. Mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ conjungere dextr
Accessi, & cupidus Phenei sub mœnia duxi
Ille mihi insignem pharetram, Lyciasque sagitt
Discedens, chlamydemque auro dedit intertex
Frænaq; bina, meus quæ nunc habet aurea Pall
Ergo & quā petitis, juncta est mihi fœdere dextr
Et lux cum primum terris se crastina reddet;
Auxilio lætos dimittam, opibusque juvabo.
Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate favent
Nobiscum, & jam nunc sociorum assuescite mens
Hæc ubi dicta: dapes jubet & sublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili:
Præcipuumque toro & villosi pelle leonis
Accipit Æneam, solioque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim aræque sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum, onerantq; canis
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque ministr
Vescitur Æneas, simul & Trojana juventus,
Perpetui tergo bovis & lustralibus extis. (de
Postquam exempta fames, & amor compress
Rex Evandrus ait: non hæc solemnia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
Vana superstitio veterumve ignara Deorum
Imposuit: sævis, hospes Trojane, periclis

continuo itinere perlustrasse frigidam regionem Arcadiæ. Tunc prima juventus tegebat mihi malas lanugine: & admirabar principes Trojanos, & admirabar ipsum Laomedontis filium, sed Anchises incedebat sublimior omnibus. Animus fervebat mihi juvenili desiderio alloquendi hominem, & sciandi dextram dextræ. Audivi eum, & cupidus deduxi eum ad urbem Pheneum. Ille abiens donavit mihi illustrem pharetram, & sagittas Lycias, & chlamydem intextam auro, & frana duo aurea, quæ meus filius Pallas modo habet. Itaque hæc etiam dextra, quam rogatis, jam à me sociata est fœdere vobiscum: *& quando primum dies crastina se referet terris, remittam vos refectos subsidio, & adjuvabo viribus* meis. *Interim, quandoquidem accessistis huc* ut *amici, perficite benevoli nobiscum hæc annua sacrificia, quæ non licet desinere, & iam inde assuescite epulis sociorum. Postquam hæc dicta* fuerunt: *imperat cibos & pocula subducta referri, & ipse constituit homines in herbida sede: & admittit principem Æneam in torum & pellem setosi leonis, & inducit in solium ex acere. Tunc juvenes electi & sacerdos aræ certatim portant viscera tosta taurorum, & accumulant in calathis munera confecti panis, & proferunt vinum. Æneas, & simul Trojana juventus, comedit dorsum longi bovis & viscera piacularia. Postquam fames ablata cupido comedendi satiata, rex Evander dixit: non superstitio falsa, & insciа Deorum antiqu indixit nobis has ceremonias, has epulas ex consuetudine, hæc altaria tanti Dei: exequimur hospes Trojane,*

NOTÆ.

165. *Pheneï.*] *Pheneum*, vel *Pheneus*, Arcadiæ urbs & lacus, apud Cyllenen montem. De *Lycia* regione, cujus commendabantur sagittæ & pharetræ, Æ. 4. 143. De *chlamyde, casaque*, Æ. 3. 484.

175. *Sublata .... pocula.*] Metu novium adventantium. De *torris*, herbosis sedilibus, Æ. 3. 224. *Acerno*, ex acere arbore *erable*. De more *sedendi* ad mensas, Æ. 1. 702. De *assis* & *elixis* carnibus, Æ. 1. 215. De *Cerere*, pro pane, Æ. 1. 181. De *Baccho*, pro vino, Ecl. 5. 69.

183. *Perpetui tergo bovis, &c.*] Boves conspicuos ad igniem & epulas apponi solitos apud veteres: & apud Homerum alios quoque poni præcipue viris principibus *dorsum*, quod hic *perpetuum* dicitur. *Exta lustralia*, religiose cincta, *lustrare*, id est, purgare banter, Æ. 3. 279. De *extis*, Æ. 4. 64.

185. *Evandrus.*] Græca forma, Latina, *Evander*.

187. *Veterum ignara Deorum.*] Non Herculem, recentiorem Deum, contempsi quisorum & majorum Deorum, quales Apollo, &c.

Ser

…rati facimus, meritoſque novamus honores.
…m primum ſaxis ſuſpenſam hanc aſpice rupem:
…jectæ procul ut moles, deſertaque montis
…domus, & ſcopuli ingentem traxere ruinam.
…c ſpelunca fuit vaſto ſubmota receſſu,
…mihominis Caci facies quam dira tenebat,
…s inacceſſam radiis: ſemperque recenti
…ede repebat humus: foribuſque affixa ſuperbis
…rum triſti pendebant pallida tabo.
…c monſtro Vulcanus erat pater: illius atros
…tomens ignes, magna ſe mole ferebat.
…& nobis aliquando optantibus ætas
…dem adventumq; Dei: nam maximꝰ ultor,
…mini nece Geryonis ſpoliiſque ſuperbus,
…is aderat: tauroſque hac victor agebat
…es: vallemque boves amnemque tenebant.
…is Caci mens effera, ne quid inauſum
…tentatum ſcelериſve dolive fuiſſet:
…tuor à ſtabulis præſtanti corpore tauros
…, totidem forma ſuperante juvencas.
…hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
…d in ſpeluncam tractos, verſiſq; viarum
…is raptos, ſaxo occultabat opaco.
…rantem nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.
…a cum jam ſtabulis ſaturata moveret
…ryoniades armenta, abitumque pararet:
…mugire boves, atque omne querelis
…nemus, & colles clamore relinqui.
…una boum vocem, vaſtoque ſub antro
…, & Caci ſpem cuſtodita fefellit.
…ero Alcidæ furiis exarſerat atro
…dolor: rapit arma manu, nodiſq; gravatū

…erepti è gravibus periculis; & renovamus meritum cultum. Conſidera nunc primo hanc rupem ſuſtentatam ſaxis: quemadmodum moles longe diſruptæ, & domus in monte ſtat vacua, & ſaxa accumulaverunt magnam ruinam. Hic fuit caverna ſubducta in longam profunditatem: quam dira ſpecies Caci ſemihominis occupabat, inviam luci Solis: & terra ſemper illic calida erat ſtragibus novis: & capita hominum fixa ad crudeles portas pendebant liventia triſti ſanie. Vulcanus erat parens hujus monſtri: monſtrum *eructans ore nigros ignes Vulcani, efferebat ſe vaſta mole. Tandem tempus attulit nobis cupientibus opem & præſentiam Dei. Nam venit Hercules, illuſtris vindex, inſignis morte & ſpoliis Geryonis tricorporis: & victor pellebat* per *hanc* regionem *tauros magnos: & boves implebant vallem & fluvium. Sed animus latronis Caci concitatus, ne ſupereſſet quicquam criminis aut fraudis, quod non auderet aut tentaret, abducit à ſtabulis quatuor tauros eximio corpori, totidem vaccas pulchriore ſpecie. Et ne aliqua veſtigia reſtarent* ex *unguibus rectis: hos abductos caudâ in cavernam, & raptos averſis ſignis viæ, abſcondebat vaſta rupe. Nulla ſigna ducebant ad cavernam* cum qui *quæſiviſſet. Interim cum Hercules educeret è ſtabulis armenta jam ſaturata, & præpararet diſceſſum: boves* in *egreſſu* cœperunt *boare, & tota ſylva* cœpit *repleri queſti-*

…es cœperunt *deſeri* cum *clamore, Una vaccarum remiſit clamorem, & ſub caverna …ſcivit, & incluſa fruſtravit ſpem Caci. Tunc autem Herculi dolor inflammatus* eſt in *iras …it: ſumit manu arma, & truncum gravem nodis,*

NOTÆ.

…Semihominis Caci, &c.] Mediâ parte …mihi homo fuiſſe dicitur: nihil tamen ei …Virgilius exfera, præter villoſum pectus, …v. 266. Huic Propertius tribuit tria capi- …4. 9. Livius paſtorem ait fuiſſe, ferocem …. Nomen à κακὸς, *malus*. De *Geryone* …, ejuſque bobus ab Hercule direptis, …v. 662. De *Alcide*, nomine Herculis, infra, …58.

…iminis, &c. Sic reſtituit N. Heinſius …1655. Faciet *Caci tenebas* id eſt *Cacus tenebat*. Sic Æ. 3. 591. *Ignoti nova forma viri .... manus ad littora tendit.* Id eſt, *vir ignotus manus tendit.*

205. *Furis.*] Alibi *furiis*: ſed ex veteribus codicibus ita emendavimus, duce Pierio.

219. *Atro Felle dolor.*] *Felle*, pro *bile*: in qua videtur poeta iracundiam ponere.

220. *Arma .... nodiſque gravatum Robur.*] Vel eandem rem dixit, *clavam, quæ ipſius erant arma*: vel *alia arma præter clavam*, nempe ſagittas; quia v. 249. *deſuper Alcides telis pre-*

& currendo contendit ad *alta* ſpatia *montis. Tunc primo noſtri* homines *aſpexerunt Cacum motuentem & viſo turbatum. Statim fugit celerior Euro, & currit* ad *cavernam: metus adjunxerat pennas pedibus. Poſtquam clauſit ſe; & fractis vinculis demiſit ſaxum ingens, quod pendebat ferro & arte patris* Vulcani; *& munivit portam defenſam* hoc *obſtaculo: ecce Hercules adeſt furioſus animo, & conſiderans omnem aditum, immittit oculos huc & illuc, ſtridens dentibus. Ter ardens furore circuit totum montem Aventinum; ter invadit fruſtra ſaxeas portas; ter ſedit laſſus in valle. Erat rupes acuta, ſaxis undequaque acciſis, erecta è dorſo caverna, viſa exciſiſſima, latebra accommoda nidis avium funeſtarum. Cum illa jugo curva penderet in fluvium ſibi ſiniſtrum:* Hercules *commovit illam & abrupit erutam intimis radicibus, commixus ab dextra* parte *in* partem *oppoſitam: deinde ſtatim propulit quo pulſu magnum cœlum ſonuit: ripæ diſſiluerant, & fluvius territus retrogreſſus eſt. At ſpelunca & magna aula Caci apparuit detecta, & antra tenebroſa intime aperta ſunt. Non aliter quam ſi terra per vim intime diſſracta aperiat domos infernas, aperiat regna pallida inſpecta a Diis: & ſi immanis vorago deſuper aſpiciatur; & umbræ tremant luce inſueta. Itaque Hercules deſuper undique jaculis* Cacum *ſubito intercepit in lumine inopino, & clamantem in rupe cava, & vociferantem inſueto* modo: *& adhibet arma, & opprimit ramis & magnis lapidibus. Ille vero (nam nullum jam reſtat effugium) diſcrimen ſimilis gutture magnum fumum, rem mirandam dictu,*

Robur, & aërii curſu petit ardua montis.
Tum primum noſtri Cacum videre timentem,
Turbatumque oculis. Fugit ilicet ocior Euro
Sepluncamque petit: pedibus timor addidit alas.
Ut ſeſe incluſit; ruptiſque immane catenis
Dejecit ſaxum, ferro quod & arte paterna
Pendebat; fultoſque emuniit obice poſtes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
Acceſſum luſtrans, huc ora ferebat & illuc,
Dentibus infrendens. Ter totum fervidus ira
Luſtrat Aventini montem; ter ſaxea tentat
Limina nequicquam; ter feſſus valle reſedit.
Stabat acuta ſilex, præciſis undique ſaxis,
Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu,
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, ut prona jugo lævū incumbebat ad amnem,
Dexter in adverſum nitens concuſſit, & imis
Avulſam ſolvit radicibus: inde repente
Impulit, impulſu quo maximus inſonat æther:
Diſſultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At ſpecus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & umbroſæ penitus patuere cavernæ.
Non ſecus ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas referet ſedes, & regna recludat
Pallida, Diis inviſa; ſuperq; immane barathrū
Cernatur, trepidentque immiſſo lumine Manes.
Ergo inſperata deprenſum in luce repente,
Incluſumque cavo ſaxo, atque inſueta rudentem,
Deſuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, & ramis vaſtiſq; molaribus inſtat.
Ille autē (neq; enim fuga jam ſuper ulla periclo)
Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,

NOTÆ.

rit. De *rubere*, gravi ligno. G. 1. 162. De *Euro*, vento orientali, G. 1. 371.

226. *Arte paterna.*] Cyclopes enim, miniſtri Vulcani, artem reperiſſe dicuntur muniendarum urbium, Æ. 6. 630. *Tirynthius*, nomen Herculis, Æ. 7. 662. *Aventinus* mons, Æ. 7. 657. Dixitque *montem Aventini*, qua forma *urbem Patavi*, Æ. 1. 251.

235. *Dirarum volucrum.*] Bubonum, corvorum, &c.

226. *Lævum.*] *Aventinus*, nunc mons S. *Sabina*, Tybcrim habet ad occidentem, qu Virgilius ſiniſtrum montis partem appellat. culeus igitur ſtabat ad orientem illius rupis, erat in monte: ſi quidem *dexter in adver* De *ſiniſtra* & *dextra*, Ecl. 9. 15. De *Æ.* 3. 421. De *Manibus*, G. 4. 469. Æ. 6. De verbo *radere*, G. 3. 374.

250. *Molaribus.*] Saxis grandibus, quæ larum inſtar eſſent.

Evomi

ſumit: involvitque domum caligine cæca,
Proſpectum eripiens oculis: glomeratq; ſub antro
Lucifugam noctem, commixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, ſeque ipſe per ignem
Præcipiti jecit ſaltu, quà plurimus undam
Fumus agit, nebulâque ingens ſpecus æſtuat atrâ.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit, in nodum complexus: & angit inhærens
Faucibus oculos, & ficcum ſanguine guttur.
Diruitur extemplo foribus domus atra revulſis:
Abſtractæque boves, abjuratæque rapinæ
Oſtenduntur: pedibuſque informe cadaver
Trahitur: nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villoſaque ſetis
Pectora ſemiferi, atque extinctos faucibus ignes.
Inde celebratus honos, lætique minores
Servere diem, primuſque Potitius auctor,
Quos Herculei cuſtos Pinaria ſacri,
Aram luco ſtatuit: quæ maxima ſemper
Dicatur nobis, & erit quæ maxima ſemper.
Quapropter, ô juvenes, tantarũ in munere laudum,
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris:
Communēq; vocate Deum, & date vina volentes.

& implet totam ſpeluncam obſcuris tenebris, auferens viſum oculis: & colligit ſub ſpelunca noctem fumidam, miſtis tenebris cum flamma. Hercules præ ira non tulerat hoc: & ipſe immiſit ſe præcipiti ſaltu per flammas, qua parte multus fumus impellit ſe in undam, & magna ſpelunca exhalat nigram nubem. Tum apprehendit Cacum evomentem in tenebris inutiles ignes, comprimens eum in nodum: & incumbens ſtringit oculos extruſos, & jugulum aridum ſine ſanguine. Statim aperitur nigra ſpelunca portis fractis: & exponuntur luci vaccæ abductæ & præda ablata cum perjurio: & fœdum cadaver raptatur pedibus: animi nequeunt ſatiari, ſpectando oculos horribiles, & faciem, & pectus ſemiferi Caci hiſpidum pilis, & ignes extinctos in gutture. Ab illo tempore ſolemnis eſt gloria Herculis: & poſteri gaudentes coluerunt hunc diem: & primus inſtitutor Potitius, & familia Pinaria, miniſtra Herculei ſacrificii, collocavit hanc aram in hac ſylva: quæ ara ſemper erit nobis maxima, & quæ ſemper erit maxima. Agite igitur, ô juvenes: in celebratione laudis, coronate capillos foliis, & proferte manibus pocula, & invocate Deum communem, & date vina libenti animo.

NOTÆ.

...ur. Vidam *fumus agit.*] Vaporem, in modum arietis erumpentem, G. 2. 462.

...ab. *Abjurataque rapinæ.*] Juxta Servium, *ablatæ*: juxta Gentilem, *emptæ abſque* ...ris: juxta Germanum & alios, qui-...finit, *quasquis habere ſe negat cum jura-*...*perjurio.*

...ab Potitius, &c.] Livius l. 1. ait poſt cæ-...ſi, tum primum bove eximia de grege ...ram Herculi factum: *adhibitis ad mi-*...*dapemque Potitiis ac Pinariis, quæ tum* ...*maxime inclyta ea loca incolebant. Forte* ...*ut Potitii ad tempus præſto eſſent, iiſ-*...*ta apponerentur: Pinarii extis adeſis ad* ...*venirent dapem. Inde inſtitutum man-*...*Pinarium genus fuit, ne extis ſolemni-*...*entur. Potitii, ab Evandro edocti, an-*...*ſacri ejus per multas ætates fuerunt, do-*...*ſervis publicis ſolemni familiæ mini-*...*genus omne Potitiorum in pœnam interiit.* ...*excidium Potitiæ familiæ contigit ſub* ...*Claudio Cenſore anno U. C. 442. Pinari-*...*duraſſe ad uſque Maximini tempora cenſet* ...*; ſed fallitur, ſiquidem ex hoc loco* patet jam Livii ætate exciſam fuiſſe. *Potitios* inde dictos quidam putant, quod extis *potirentur*: *Pinarios*, a πεινᾶ, *fames*. Sed nugari mihi videntur.

271. *Arma ..... quæ maxima*, &c.] Apud Livium l. 1. ſic Evander Herculem alloquitur: *Jove nate Hercules, ſalve: te mihi mater, veridica interpres Deum, auctarum cœleſtium numerum cecinit, tibique aram hic dicatam iri, quam opulentiſſima olim in terris gens maximam vocet, tuoque ritu colat. Dextrâ Hercules datâ: accipere ſe omen, impleturumque fata, arâ conditâ, atque dicatâ, ait.* Aram illam in foro boario Romæ perſtitiſſe memorat Ovid. Faſt. 1. 585. Erat autem forum boarium inter montes Aventinum, Palatinum, & Capitolinum.

275. *Communem Deum*] Dii *communes* vocantur: qui coluntur ab omnibus populis propter communem utilitatem: ſic Mars propter bellum, Mercurius propter artes, Hercules propter debellata ubique monſtra. Et ſingulariter Hercules: qui Arcadibus, Italis, ac Trojanis perinde venerandus erat. De *populo*, arbore viridi & pallida, Herculi ſacra, *populier*, E. 7. 61.

Sic *dixerat : cum populus* arbor *gemini coloris, & texit capillos* omnium *umbrâ Herculeâ, & pependit implicata frondibus : & sacrum poculum replevit dextram* manum. *Statim omnes hilares projiciunt vinum in mensam, & erant Dees. Interim occiduo cælo vesper fit vicinior : & jam sacerdotes, & primus Potitius, incedebant cincti pellibus juxta consuetudinem, & portabant faces. Renovant convivium, & portant jucunda munera mensæ secundæ, & operiunt altaria patinis plenis. Tunc Salii circa aras flammantes accedunt inter cantus : coronati* circa *capita ramis populeis. Hic* est *chorus juvenum, ille senum : qui cantu memorant laudes & gesta Herculis : quem admodum stringens occiderit manu prima monstra noverca,*

Dixerat, Herculeâ bicolor cum populus umbrâ
Velavitque comas, foliisque innexa pependit :
Et sacer implevit dextram scyphus. Ocius omnes
In mensam læti libant, Divosque precantur.
Devexo interea propior fit vesper Olympo :
Jamque sacerdotes, primusque Potitius, ibant
Pellibus in morem cincti: flammasque ferebant.
Instaurant epulas, & mensæ grata secundæ
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum,
Populis adsunt evincti tempora ramis. (laudes
Hic juvenum chorus; ille senum; qui carmine
Herculeas & facta ferunt : ut prima novercæ

NOTÆ.

278. *Scyphus, &c.*] Græca vox, σκύφος, vas amplum, Herculi præcipue addictum ; ut *cantharus* Baccho, ex Macrob. De *libatione in mensam*, Æ. 1. 740.

282. *Pellibus in morem cincti*] Vel in morem pastoritiæ vitæ, & Panos Arcadum Dei : vel potius in morem Herculis, qui leonis pelle indutus erat. De *instauratione* & renovatione epularum per *secundas mensas*, ubi poma, bellaria, melleæ placentæ, Æ. 1. 727.

284. *Lancibus.*] *Lanx*, patina est, à *latitudine* dicta.

285. *Salii.*] Primo instituti à Numa, duodecim numero, è patricio genere : duplicati deinde à Tullo Hostilio : armati saltabant ad tibiæ modulos : concussis hasta brevibus scutis, quæ ancilia vocabant. Nomen à *saliendo* : unde licet à Numa instituti sint, & in honorem Martis ; tamen apud Evandrum in honorem Herculis inducuntur à Virgilio, qui vim nominis, non rationem temporis spectavit.

288. *Ut prima novercæ, &c.*] *Hercules* Jovis filius & Alcmenæ, quæ Amphitryonis Thebani uxor erat, Junonis novercæ odio multis laboribus expositus est : unde cum *Alcides* vocaretur, ab *Alceo* Amphitryonis patre ; vocatus est Ἡρακλῆς, *Hercules*, ab Ἥρη, *Juno* & κλέος, *gloria*. Præcipui ejus labores hic recensentur. I. Cum esset in cunis, immissos à Junone angues duos elisit. II. Trojam cepit sub Laomedonte, eo negatam sibi mercedem liberatæ à cete Hesionæ, G. 1. 502. Æ. 3. 476. III. Cum Eurytus Œchaliæ rex, in Thessalia, Iolen filiam ipsi promisisset uxorem, & postea denegasset : urbem diruit. IV. Antequam nati essent Hercules, & Eurystheus Mycenarum rex : cum esset in fatis, hunc alteri servaturum, qui posterior natus esset ; effecit Juno, ut Hercules posterior nasceretur : quare subditus Eurystheo, ab eoque ad laboriosissimas expeditiones missus est. Juno hic *iniqua* dicitur, non quidem *iniusta*, quod in hymno impium fuisset ; sed *infesta*, *offensa*. *Fata* sumuntur hic pro *auctoritate* & voluntate Junonis : sic ait ipsa Juno, Æ. 7. 29. *Fatis contraria nostris fata Phrygum*. V. Cum hospitio benigne exceptus esset à Pholo Centauro : & Centauri alii ad vini Herculi apposi odorem hostiliter incurrissent : dicitur eos sagittis confixisse. Virgilius tamen Pholum, non hospitem, sed ut hostem ejus memorat. *Bimembres* fingebantur Centauri, superiore parte humana, inferiore equina, Æ. 6. 286. *Nubigenæ*, quia nube & Ixione geniti, G. 3. 38. VI. Tau rum agros Cretensium populantem non occidit idem, sed ad Eurystheum adduxit. Hunc aiunt quidam immissum à Neptuno, quem Minos Cretæ rex offenderat : alii taurum fuisse, qui Europam Minois matrem in Cretam transtulerat : alii taurum, cujus amore insaniens Pasiphaë Minois uxor, Æ. 6. 24. VII. Leonem in sylva Nemea, prope Cleonas Argiæ urbes in Peloponneso, cum neque sagittis neque ipsa pactâ clavâ occidere posset, unguibus apprehensum discussit : ejusque pellem, quod non esset ferro penetrabilis, in vestem sibi assumpsit. VIII. Per Tænari promontorii arcanos ingressus ad inferos, Cerberum canem, ad limen Plutonis metu fugientem, inde perductum ad Eurystheum, & reducere jussus est, Æ. 6. 395. De *Stygiis aquis* & *Orco*, Æ. 6. IX. Dis magno præsidio fuit contra Gigantes colum aggressos : quorum inter præcipuos Typhœus, de quo G. 1. 279. Æ. 9. 716. Apollodorus. Unde patet vanitas fabulæ quæ eumdem Herculem circa Eurystei Thoe quæ tempora florentem, jam inde à Gigan

Monstr

Monſtra manu, geminoſq; premens eliſerit angues:
Vel bello egregias idem diſjecerit urbes,
Hyſamque, Oechaliamq; : ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Junonis iniquæ,
Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimembres,
Hylæumque, Pholumq; manu; tu Creſſia mactas
Prodigia, & vaſtum Nemeæ ſub rupe leonem.
Tu Stygii tremuere lacus : te janitor Orci,
Ad ſuper recubans antro ſemeſa cruento.
Nec te ullæ facies, non terruit ipſe Typhoëus
Arduus, arma tenens : non te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumſtetit anguis.
Salve, vera Jovis proles, decus addite Divis :
Eſto, & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant ; ſuper omnia Caci
Speluncam adjiciunt, ſpirantemq; ignibus ipſum.
Obſcuratur omne nemus ſtrepitu, colleſq; reſultant.
Huc ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Pacatis referunt. Ibat rex obſitus ævo :
Comitem Æneam juxta natumque tenebat
Incedens, varioque viam ſermone levabat.
Mirum, facileſque oculos fert omnia circum
Lætus, capiturque locis, & ſingula lætus
Exquirit auditque virûm monimenta priorũ.
Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis :
Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæq; tenebãt,

& duos ſerpentes ; quemadmodum idem everterit bello illuſtres urbes, & Trojam & Oechaliam : quemadmodum toleraverit labores melle aſperos, ſub rege Euryſtheo, per poteſtatem Junonis infenſæ. Tu, ô heros inſuperabilis, occidis manu filios nubis bino corpore, & Hylæum, & Pholum, & monſtra Cretica, & immanem leonem ſub rupe Nemeæ. Flumina Stygia te timuerunt : te janitor inferorum, jacens in *antro ſanguinolento ſuper oſſa ſemivorata. Nec te ſpecies ullæ* terruerunt; *non terruit ipſe Typhoëus, ſublimis, intendens arma : non hydra Lernæa* magna *multitudine capitum circumcinxit te inopem conſilii. Salve vera progenies Jovis, adjuncte Diis* quaſi *honor* eorum : *veni pede proſpero & ad nos & ad tua ſacrificia propitius. Memorant talia cantibus : ſuper cætera addunt cavernam Caci & ipſum exhalantem flammas. Tota ſylva reſonat ſtrepitu, & colles reſiliunt. Deinde abſolutis ceremoniis divinis, omnes redeunt ad urbem. Rex obrutus ſenio incedebat, & ambulans habebat prope ſe Æneam comitem & filium ſuum, & ſolabatur* laborem *itineris multiplici colloquio. Æneas admiratur, & oculos circa omnia, & delectatur* aſpectu *locorum, & gaudens petit diſcitque ſingula veterum hominum. Tunc rex Evander, fundator arcis, qua* deinde fuit Romana, ait : *Fauni & Nymphæ, natæ in illis locis, occupabant has ſylvas,*

NOTÆ.

ſe esse fuiſſe inter Deos docent. X Hydram, ſerpentem in aquis & terra vivacem, cui nomen ab ὕδωρ, *aqua*, in Lerna palude degenti, Hyginus inter & Argos ; capitibus ſeptem, ut nonnulli alios, quinquaginta terribilem ; quorum quoties unum abſciſſum erat, toties alia duplicato numero pullulabant, admoto ad ſinistra ulcera igni tandem interfecit. XI. Cum Hercules ejus uxor ſuſpectos haberet ejus in ſe amores, miſit ad eum veſtem Neſſi Centauri tinctam ſanguine, cui vim ineſſe audiverat ad amorem excitandum : quam ille cum induiſſet, accepitque ſparſo per membra incendio, vim doloris pati non poſſet, excitatâ & ſuccenſâ pyrâ, in alta monte Theſſaliæ, in eam immiſit ſeſe ; ubi expurgatus omni contage mortali, tranſiit ad Deos creditus eſt.

306. *Propitius.*] *Propitius* : de hac voce in bonam partem, Ecl. 1. 16.

307. *Obſitus ævo.*] Plautus in Menæchmis, Act 5. 2, 4. *Conſitus ſum ſenectute :* id eſt *plenus annis :* quia agri *conſiti* ſive *obſiti* frugibus, *pleni* ſunt frugibus. Ita plerique omnes. Ego explico *ſparſus ſenectute*, ſive *canis :* quia, quæ *ſeruntur*, *ſpargunturr :* & jam dixit Virgilius, Æ. 5. 416. *Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus :* & ſane ſic explicandus eſt Lucretius l. 2. 210. *Sol etiam ſummo de vertice diſſipat omnem Ardorem in pratis, & lumine conſerit arva :* id eſt, *lumine ſpargit arva.*

313. *Romanæ conditor arcis.*] Conditor oppiduli in Palatino monte, ut diximus, v. 51. cujus in ruinis Romulus deinde prima Romanæ urbis initia conſtituit, loco quadratam in formam munito. Livius, Plutarchus, Feſtus, &c.

314. *Indigenæ Fauni, &c.*] Videtur hic per *Indigenas* intelligere *Aborigines populos*, eoſque primos ſtatuere Italiæ incolas, ut diximus, Æ. 7. 181.

Genique

& natio hominum orta truncis & duris arboribus: quibus neque consuetudines neque cultus erat: nec sciebant aligare tauros jugo, *aut colligere divitias, aut moderate uti* rebus *partis, sed arbores, & venatus durus victu nutriebat eos. Saturnus primus venit ab Olympo cœlesti, fugiens arma Jovis, & profugus erepto imperio. Hic congregavit gentem immansuetam & diffusam* per *montes excelsos, & imposuit* ei *leges: & voluit appellari Latium, quod tuto occultatus, fuisset in hac regione. Aurea ætas, de qua loquuntur, fuit sub illo rege: ita continuebat populos in tranquilla pace, donec subrepsit sensim seculum pejus & alterius coloris, & furor belli, & cupiditas possidendi. Tunc venerunt turmæ Ausoniæ, & nationes Siculæ: & Saturnia regio sæpe mutavit nomen. Tunc* venerunt *reges, & Tybris ferox vasto corpore, à quo deinde* nos *Itali appellavimus flumen nomine Tybrim: & vetus Albula perdidit proprium nomen.*

Genſque virûm truncis & duro robore nata:
Queis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tauros,
Aut componere opes nôrant, aut parcere parto;
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legeſque dedit: Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris.
Aurea, quæ ut perhibent, illo ſub rege fuerunt
Sæcula; ſic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paulatim ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſoniæ, & gentes venere Sicanæ;
Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperq; immani corpore Tybris;
A quo poſt Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus: amiſit verum vetus Albula nomen.

NOTÆ.

& ita cenſet Juſtinus. Quanquam probabilius putat Cluverius primos fuiſſe Siculos; Aborigines vero Siculis poſteriores, & aliunde advectos, nempe, ex Arcadia; unde ſacra eo intulerint Panos & Fauni, qui ab Arcadibus paſtoritiæ vitæ deditis colebantur. De *Faunis*, Ecl. 6. 27. De *Nymphis*, Ecl. 2. 46.

315. *Robore nata.*] Cum enim in cavis arborum truncis primo habitarent, inde nati putabantur. De *robore*, ligno, G. 1. 161.

319. *Primus ab, &c.*] *Saturnus* Cretenſis rex à Jove filio primum liberatus è manibus Titanum, qui eum, ortâ de regnandi jure controverſia carcere incluſerant: monente oraculo, ut à filio ſibi caveret; cum eidem ſtrueret inſidias, occupatus à filio & è regno ejectus, navi in Italiam venit: ibique exceptus à Jano antiquiſſimo rege, populos cum eo compoſuit legibus: unde propter caſtitatem è cœlo veniſſe creditus eſt, & aureum nomen ſuo ſeculo fecit. *Latium* Italiam appellavit, quod in ea contra filii inſidias latuiſſet. *Primus* veniſſe in Italiam ex aliis regionibus dicitur à Virgilio qui putat Janum & Aborigines fuiſſe primos loci indigenas, à quibus Saturnus exceptus eſt. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Olympo* monte, prope Pelo, Ecl. 5. 56.

326. *Decolor ætas.*] *Argentea*, ab *aureo* colore deficiens: tum *ærea* & *ferrea*, G. 1. 125.

328. *Auſonia, &c.*] Et hinc patet, inter Italos populos non cum à Virgilio temporis ordinem ſtatui qui à ſcriptoribus reliquis ſtatuitur, quanquam fateor confuſa admodum hic omnia, nec ſibi conſtare ſcriptores. Dixit enim *Siculos*, qui & *Sicani* deinde dicti ſunt, primos fuiſſe Latii & Sabinæ regionis incolas, eoſque indigenas, Æ. 7. 794. *Auſones* vero primos item & indigenas habitatores Italiæ fretum verſus Siculum, Æ. 7. 54. Virgilius vero cenſet utroſque eſſe advenas, Saturno poſteriores. Tum hic alter etiam notatur Virgilii error quod Saturni ætatem ab Evandri Latio temporibus his longe removet; cum eſſe videatur ab eo videatur ætatum quadruplex mutatio, aureæ, argenteæ, æreæ, ferreæ: tamen, Æ. 7. 47. Saturnum Latini proavum facit.

330. *Aſperque immani corpore Tybris, &c.*] Rex Tuſcorum, qui occiſus juxta fluvium Albulam, huic nomen reliquit ſuum. Ita Feſtus alii. Livius tamen & Ovidius hoc nomen repetunt à Tyberino Albanorum rege, qui demerſus eſt. Oritur in Apennini jugis, in ſeptentrionali Etruriæ parte, juxta Umbros: dividitque totam Etruriam, ſeu Tuſciam, ad orientem ab Umbris, Sabinis, & Latio: unde qui Tuſcis maxime objicitur, dicitur à Poetis *Tuſcus amnis*, potius quam *Sabinus* aut *Latinus*. Evolvitur in mare Tuſcum ſive Tyrrhenum duobus oſtiis: ad orientale oſtium urbs eſt *Oſtia*; prope occidentale urbs *Portus*.

…ulsum patriâ, pelagique extrema ſequentem,
…una omnipotens & ineluctabile fatum
…poſuere locis: matriſq; egere tremenda
…rmentis Nymphæ monita, & Deus auctor A-
…pollo.
…ta dicta: dehinc progreſſus, monſtrat & aram,
…Carmentalē Romano nomine portam: (norē,
…am memorant Nymphæ priſcū Carmentis ho-
…is faticidæ; cecinit quæ prima futuros
…ridas magnos, & nobile Pallanteum.
…hic lucum ingentem, quem Romulus acer aſylū
…ſi, & gelida monſtrat ſub rupe Lupercal,
…inio dictum Panos de more Lycæi.
…Nemus & ſacri monſtrat nemus Argileti:
…ſaturque locum, & letum docet hoſpitis Argi.
…ad Tarpeiam ſedem & Capitolia ducit,
…nunc, olim ſylveſtribus horrida dumis.
…am religio pavidos terrebat agreſtes.

Fortuna omnipotens & fatum inevitabile conſtituerunt his in ſedibus me ejectum è patria & *quarentem ultima* ſpatia *maris: & terrifica vaticinia Carmentis Nymphæ matris* meæ, & *Deus Apollo ſuaſor, duxerunt* me. *Vix ea prolata* fuerunt: *deinde progrediens, oſtendit & aram, & portam Carmentalem*, quod *nomen* eſt *Romanum*, *quam narrant* eſſe *antiquum honorem Carmentis, vatis aperientis fata: quæ prima prædixit, Romanos illuſtres evaſuros, & Pallanteum celebre* fore. *Poſtea* oſtendit *magnam ſylvam quam Romulus* deinde *convertit* in *aſylum*; & *oſtendit Lupercal ſub frigida rupe, appellatum ex cultu Arcadico Panos Lycæi. Præterea oſtendit quoque ſacram ſylvam Argileti, & atteſtatur locum ipſum, & narrat mortem hoſpitis Argi. Inde ducit* eum *ad Tarpeium & Capitolia*, quæ *jam aurea* ſunt, *quondam* erant *aſpera dumis incultis. Jam* horrida ſanctitas hujus *loci terrefaciebat trepidos ruſticos*,

NOTÆ.

…ti Carmentis, &c.] Seu *Carmentæ*, matris …ci; quæ Græcis dicta *Themis* juxta Dio…ſiſtrata, juxta Solinum: Latinis dicta …menta, quia futura *carmine* evulgabat. …ulæ vaticinorum præſide, Ecl. 3. 104.

…Progreſſus.] Ex ripa orientali Tyberis & …ſus Aventini, progreſſus ad ſeptentrionem, …ſpectabat Aventinum ad meridiem, …ſum ad ſeptentrionem, Palatinum ad …ibidemque forum fuit deinde boari…a ara Herculis maxima.

…] Vel *Maximam* Herculis, ſupra, v. 271. …ipſius *Carmentæ*, juxta Carmentalem …ab Capitolino monte; de qua Dionyſi…Romano nomine dictam ait Carmentalem: …enim nomen Latinum eſt. *Cecinit …magnos*: quia inter alia, Romanos …gentem fore opulentiſſimam, ſupra, v. 271. …ontes, ſeu Palatino monte, v. 51.

…Aſylum.] Locum à Romulo conſtitutum …ſepta duo, Capitolinumque & Pala…; quò quicunque confugerent è vicinis …ſalvi ac ſecuri eſſent: qua arte novam …tiam frequentem effecit. De *aſylo*, Æ. 2. …

…43. *Lupercal.*] Locum in Palatino monte, …Evandro auctore templum extruxe…Pani Arcadiæ Deo. Illic quotannis ludi …celebrabatur, juvenibus paſſim diſcurren…nudis, cum ſcutilis è caprina pelle, quibus obvios quoſque cædebant; mulieres præcipue quæ ſe his verberibus ad partum juvari exiſtimabant: *Luperci* ipſi dicebantur. *Lupercal*, nomen deductum à *lupa*, ſeu *Lycæo* monte Arcadiæ, ubi Pan colebatur: eſt enim λύκος, *lupus*. Unde quidam Romulum putant hujus ludi auctorem eſſe, quod eo in loco à *lupa* nutritus fuiſſet. *Parrhaſia* dicta eſt Arcadia, ab Arcadiæ regione & oppido ejus nominis: cujus conditor fuit Parrhaſius Lycaonis filius juxta Steph. De *Pane* Deo, Æ. 2. 21.

345. *Nemus Argileti.*] Locum pariter inter Aventinum & Capitolinum, circa forum boarium: quæ pars erat Argei campi. Nomen juxta Varronem, vel ab argilloſa hujus loci terra; vel ab *Argo*, quem ait Fabius Pictor fuiſſe hoſpitem Evandri: aiuntque paſſim interpretes hunc ob affectati regni ſuſpicionem, ab Arcadibus occiſum fuiſſe, inſcio Evandro, qui eum hoc loco ſepultum præcipuis honoribus affecerit: quare *teſtatur lucum* Evander; id eſt, locum atteſtatur, & quaſi adjurat, ſe violati hoſpitii reum non eſſe. Alii nomen deducunt ab Argivis Herculis comitibus.

347. *Tarpeiam ſedem, &c.*] Montem dictum primo *Saturnium*, ob Saturniam urbem in eo conditam à Jano, ad memoriam ſuæ cum Saturno ſocietatis: deinde appellatam *Tarpeium*: denique *Capitolinum*, ab humano capite ibidem invento, cum templi fundamenta Tarquinius Pri-

Dira

Dira loci, jam tum ſylvâ ſaxumq; tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoſo vertice collem
(Quis Deus, incertum eſt) habitat Deus. Arcades ipſi
Credunt ſe vidiſſe Jovẽ: cum ſæpe nigrantem
Ægida concuteret dextrâ, nimboſque cieret.
Hæc duo præterea diſjectis oppida muris,
Relliquias veterumq; vides monimenta virorum.
Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem;
Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter ſe dictis ad tecta ſubibant
Pauperis Evandri: paſſimque armenta videbant
Romanoque foro & lautis mugire Carinis.
Ut ventum ad ſedes; hæc, inquit, limina victor
Alcides ſubiit; hæc illum regia cepit.
Aude, hoſpes, contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo, rebuſque veni non aſper egenis.
Dixit, & anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Æneam duxit: ſtratiſque locavit,
Effultum foliis & pelle Libyſtidis urſæ.
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequicquã exterrita matris
Laurentumq; minis & duro mota tumultu,

jam tunc metuebant ſylvam & rupem. Deus, ait, tenet hanc ſylvam, hunc collem cacumine ſylvoſo: dubium eſt quis ſit ille Deus. Arcades putant ſe vidiſſe illic *ipſum Jovem: cum ſæpe quateret dextrâ* manu *obſcurum ægida, & commoveret nubes. Cernis præterea has urbes duas everſis muris, reliquias & veſtigia antiquorum hominum. Janus pater fundavit hanc arcem, Saturnus iſtam: huic nomen fecit Janiculum, illi Saturnia. Talibus inter ſe colloquiis accedebant ad domum inopis Evandri: & paſſim ſpectabant armenta boare in foro* deinde dicto *Romano, & magnificis Carinis. Poſtquam perventum eſt* ad *domum*, ait Evander: *Hercules victor intravit has portas, hac aula excepit eum. O hoſpes, aude deſpicere divitias, & oſtende te quoque parem Deo, & accede non offenſas rebus inopibus. Sic locutus eſt, & induxit magnum Æneam ſub culmina parvi tecti, & conſtituit in lectis* eum, *ſuſtentatum frondibus & pelle urſæ Libycæ. Nox venit, & ambit terram alis obſcuris. Sed Venus genitrix Æneæ, non fruſtra territa animo, & commota minis Laurentum & aſperâ ſeditione,*

NOTÆ.

ſcus juceret. Ibi magnus honos habitus deinceps Capitolino Jovi, cujus futuri cultus quædam quaſi ſemina ſpargit hic Virgilius.

354. *Ægida.*] Clypeum Jupiter ſibi finxiſſe dicitur ex pelle Amaltheæ capræ, nutricis ſuæ, G. 4. 151. eſt autem αἴξ, *capra*. Sic vocat Homerus, non Jovis tantum, ſed & Minervæ etiam & Apollinis clypeum: Virgilius item tribuit Minervæ, infra, v. 435.

358. *Janiculum, &c.*] Montes Tybri interfluente diſcreti: *Janiculum* quidem ad occidentalem ripam; *Saturnius*, ſive Capitolinus, ad orientalem: non tamen omnino adverſi, nam Capitolinus ad ſeptentrionem magis recedit. In utroque gemina olim urbs fuerat. De *Jano*, Æ. 7. 610. De *Saturno*, ſupra, v. 319.

361. *Romanoque foro, &c.*] Deflexo ad orientem itinere, inter Capitolinum & Aventinum: ſpatium inviſunt illud, ubi deinceps fuit *forum maximum Romanum*, civilibus negotiis tractandis conſtitutum. Incipiebat autem à radicibus orientalibus Capitolini; ac deinde ad latus item orientale Aventini excurrebat: qua in ultima parte propius attingebat locum, qui *Carinæ* dicitur: deinde ſunt *lautæ*, ob magnificentiam & lautitiam ædificiorum, in quibus domus fuit Pompeii. Nominis ratio non affertur a tolerabilis; niſi quod, locus in modum cari curvus, ac longus eſſet. De *Alcide*, ſupra, v. 2 De *urſa Libyſtide*, ſeu *Libyca*, Æ. 5. 37.

370. *At Venus, &c.*] Expreſſus eſt hic loc ad imitationem Homeri: apud quem Thet Vulcano petit arma pro Achille filio, Iliad. 369. Virgilius quidem hic Homero ſuperior dignitate ſententiarum: videtur tamen par prudenter ab eo factum, ut legitimum vir deprecetur Venus pro Ænea, quem adulterio Anchiſa ſuſceperat; ſeque adeo genitricem ejus eſſe glorietur, *Arma rogo genitrix nato*. Exc ſat eum tamen, tum meretricia impudentia jus exemplum in Venere exhibet; tum vis liebrium blanditiarum apud ſenes, qualis Vulc nus. De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Vulcano*, G. 295. De *Laurentibus*, Æ. 7. 63. Porro tha *mus* ille & aula Vulcani, ubi hoc habetur colloquium; in cœlo eſſe fingitur: ſiquidem, v. 42 Vulcanus è cœlo deſcendet in officinam ſuam ad arma fabricanda, circa Liparen inſulam. quo peccavit Homerus, qui aulam & officinam Vulcani ſimul in cœlo conſtituit.

Vulcanum

…alloquitur: thalamoq; hæc conjugis au-
…ris, & dictis divinum aſpirat amorem: (reo
…bello Argolici vaſtabant Pergama reges
…ta, caſuraſque inimicis ignibus arces; 375
…nullum auxilium miſeris, non arma rogavi
…opiſque tuæ: nec te, chariſſime conjux,
…ſumve tuos volui exercere labores.
…vis & Priami deberem plurima natis,
…rum Æneæ fleviſſem ſæpe laborem. 380
…Jovis imperiis, Rutulorum conſtitit oris:
…eadem ſupplex venio, & ſanctum mihi nu-
…ngo, genitrix nato. Te filia Nerei, (men
…t lacrymis Tithonia flectere conjux.
…qui coëant populi, quæ mœnia clauſis 385
…accuant portis, in me excidiumq; meorū.
…, & niveis hinc atque hinc Diva lacertis
…tem amplexu molli fovet: ille repente
…ſolitam flammam, notuſque medullas
…calor, & labefacta per oſſa cucurrit: 390
…cus atque olim tonitru cum rupta coruſco
…ma micans percurrit lumina nimbos.
…re dolis, & formæ conſcia conjux.
…ater æterno fatur devinctus amore:
…cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit 395
…bi, Diva, mei? ſimilis ſi cura fuiſſet,
…quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet.
…ater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
…emq; alios Priamum ſupereſſe per annos.
…ſi bellare paras, atq; hæc tibi mēs eſt: 400
…id in arte mea poſſum promittere curæ,
…ieri ferro, liquidove poteſt electro,

alloquitur Vulcanum, & orditur hæc verba *in aureo lecto mariti, & verbis immittit ei divinum amorem: Dum reges Græci evertebant armis Trojam ſibi deſtinatam, & arces perituras flammis hoſtilibus; nullum ſubſidium, nec arma artis & operis tui imploravi à te pro miſeris Trojanis: nec voluī adhibere fruſtra te & tuam operam, ô dulciſſime marite. Quanquam & debebam multa filiis Priami, & ſæpe deploraveram aſperam calamitatem Æneæ. Nunc* ille *juſſu Jovis ſtetit in regione Rutulorum. Itaque accedo ipſa ſupplex: & peto arma à te. Deo mihi venerando; mater* pro *filio. Te filia Nerei, te conjux Tithoni potuit expugnare fletu. Conſidera, quæ gentes conveniant: quæ urbes clauſis portis accuant gladios, in me, & ruinam meorum.* Sic *locuta eſt Dea, & candidis brachiis ambiit hinc atque hinc dulci amplexu tardum* Vulcanum: *ille ſubito ſuſcepit ignem conſuetum, & notus ardor penetravit medullas & irrepſit in oſſa liquefacta. Non aliter atque cum aliquando hiatus flammeus, apertus fulgenti fulmine, rutilus pervolitat nubes. Uxor* id *animadvertit, gaudens fraudibus, & ſciens* vim *pulchritudinis ſuæ. Tunc pater* Vulcanus *ſic loquitur captus amore perpetuo: cur cauſas repetis è longinquo? quo abiit à te confidentia in me, ô Dea? tunc etiam fuiſſet mihi*

…ru dare Trojanis, ſi tunc par voluntas fuiſſet tibi. Neque Jupiter omnipotens, neque fata …ebant Trojam perſiſtere, & Priamum vivere ad decem alios annos. Et jam, ſi vis pugnare, & …is eſt conſilium: poſſum tibi *polliceri, quodcunque eſt ſtudii in arte mea, quodcunque poteſt …ri ferro & electro liquente,*

NOTÆ.

…Argolici, &c.] De *Argis*, urbe regia …monis, Æ. 1. 288. De *Pergamis*, arce …Æ. 1. 470.

…Priami ....natis.] Paridi, à quo pulchri-…præmium tulerat, pomum aureum, Æ. 1.

…Deſtin Rutulorum, Æ. 7. 795.

…Filia Nerei, &c.] *Thetis*, de qua, Ecl. 4. …pro filo Achille arma à Vulcano impetravit.

…, Tithoni uxor, pro Memnone filio, ad …gium bellum proficiſcente. De *Aurora*, …249. De *Tithono*, Æ. 4. 585. De *Mem-*…, Æ. 1. 493.

398. *Nec fata vetabant Stare, &c.*] Fata à Diis non immutari, ſed differri cenſebantur poſſe, Æ. 1. 243. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

402. *Poteſt electro.*] Quidam antiqui codices habent, *poteſtur electro.* Et eſt quidem *poteſtur* Lucretiana & Pacuviana vox: ſed prima ſyllaba in *electro* longa eſt, tum natura ſua ἤλεκτρον; tum uſu Virgilii, *ſudent electra myrrea*, Ecl. 8. 54. Nec obſtat verſus è Ceiri repetitus, qui à Joſ. Scaligero non legitimus putatur. *Electrum*, hic non *ſuccinum* eſt, ut illud alterum Eclogæ 8. ſed aurum, quinta argenti portione mixtum; ſi-

Quantum

quantum poſſunt flammæ & flatus: deſine orando diffidere tuæ auctoritati. Locutus ea verba, tulit ei cupidos amplexus, & jacens in ſinu uxoris quæſivet per totum *corpus tranquillum ſomnum. Deinde, poſtquam prima quies abrupiſſet ſomnum, medio ſpatio noctis jam lapſæ: quando mulier cui præcipuum* eſt *ſuſtentare vitam colo & exigua arte, excitat ignem coopertum & cinerem ſuperadditum* igni, *adjiciens noctem labori, & occupat famulas longo penſo ad lucernas; ut queat tenere pudicum lectum mariti, & alere parvos liberos. Non aliter præſes ignis* Vulcanus, *nec tardior, ſurgit illo tempore è molli lecto ad laborem fabrilem. Prope latus Siculum & Liparen Æoliam aſſurgit inſula, alta fumantibus ſcopulis: ſub qua* inſula *ſpeluncæ & cavernæ Ætneæ reſonant, excavatæ ignibus Cyclopum; & magni ictus auditi* ex *incudibus emittunt plangorem, & ſtrident* in *cavernis maſſæ Chalybum, & flamma exſpirat è fornacibus: ſedes* eſt *Vulcani, & terra nomine Vulcania. Tunc Vulcanus ab alto cœlo deſcendit illuc. Cyclopes exercebant* autem *ferrariam ſub immenſa caverna, & Brontes, & Steropes, & Pyracmon nudus corpore. Erat illis inter manus fulmen inchoatum,* ex his *quæ pater* Jupiter *multa torquet è cœlo: jam parte* aliqua *perfecta, parte* adhuc *manebat imperfecta.*

Quantum ignes animæq; valent: abſiſte, precando
Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus,
Optatos dedit amplexus: placidumq; petivit
Conjugis infuſus gremio per membra ſoporem.
Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ
Curriculo expulerat ſomnum: cum fœmina primum,
Cui tolerare colo vitam tenuique Minervâ,
Impoſitum cinerem & ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulaſq; ad lumina longum
Exercet penſo; caſtum ut ſervare cubile
Conjugis, & poſſit parvos educere natos.
Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo,
Mollibus è ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.
Inſula Sicanium juxta latus Æoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus & Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnea tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, ſtriduntq; cavernis
Stricturæ Chalybum, & fornacibus ignis anhelat
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
Huc tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Brontéſq; Steropeſq; & nudo membra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte polita
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cœlo
Dejicit in terras, pars imperfecta manebat.

NOTÆ.

ve ex natura, ſive ex arte temperies illa ſit. De eo Plinius, l. 33. 4. Nomen ob fulgorem, a Sole, qui Græcis Poëtis vocatur Ἠέλιος.

404. *Indubitare.*] *Dubitare.* Ethic auget particula *in*, ut in voce *infractus*, *incanus*; pro *fractus*, *canus*.

409. *Tenuique Minerva.*] *Tenui arte*, ut enim Minerva texturæ, lanificio, & ejuſmodi artibus præeſt, ita pro iis ipſis ſumitur: quemadmodum Vulcanus pro igne, Bacchus pro vino. De *Minerva*, Æ. 2. 31.

412. *Caſtum ut ſervare cubile, &c.*] Ut otia vitet, infeſta pudicitiæ.

416. *Inſula Sicanium, &c.*] Ad latus ſeptentrionale Siciliæ, non longe à promontorio Pelori & Italia, ſunt inſulæ ſeptem, *Æoliæ* ſeu *Vulcaniæ* dictæ: maxima earum *Lipara*, hodie *Lipari*; inter quam & Siciliam eſt *Hiera*, id eſt, *ſacra*, quia Vulcano dicata: unde hodieque dicitur *Volcano*, quam hic deſcribit Virgilius, Et [illegible] præcipue ignes erumpunt: quod inde fit, ut [illegible] Solinus, c. 12. *quia ipſæ inſulæ, naturâ ſubjectæ ignibus, per occulta commercia, aut mutuantur aut accendunt incendia, aut ſubminiſtrant.* Totum enim [illegible] Italiæ inferioris & Siciliæ ſolum, ut alibi monuimus, ſubterraneis motibus cavum & ſubfuccenſum eſt. De *iis inſulis*, Æ. 1. 56. De *Sicania*, Sicilia, Æ. 3. 687. De *Ætna*, monte [illegible] vomo Siciliæ, lb. 571. De *Cyclopibus*, lb. 569.

421. *Stricturæ Chalybum.*] *Strictura*: ferrum ut è fodinis extrahitur: In maſſas quaſi ferri contrictum ac ſtipatum. *Chalybes*, populi Ponti, vel Hiſpaniæ, ferrarijs fodinis & operibus inſignes, G. 1. 58.

425. *Brontesque, &c.*] Nomina Cyclopum Græcis Poëtis reperita. Brontes, à βροντὴ, *tonitru*: Steropes, à στεροπὴ, *fulgur*: Pyracmon, à πῦρ, *ignis*: & ἄκμων, *incus*.

Tr[illegible]

Tis imbris torti radios, tres nubis aquoſæ
ſiderant, rutili tres ignis & alitis Auſtri.
ores nunc terrificos, ſonitumque, metumq;
cebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
e alia Marti currumque rotaſque volucres
abant, quibus ille viros, quibus excitat urbes:
ſidaq; horrificam, turbatæ Palladis arma,
atim ſquamis ſerpentum auroque polibant:
nexoſque angues, ipſamque in pectore Divæ
gona, deſecto vertentem lumina collo.
ite cuncta, inquit, cœptoſque auferte labores,
ri Cyclopes, & huc advertite mentem.
naci facienda viro: nunc viribus uſus,
ranibus rapidis, omni nunc arte magiſtra:
ſcite moras. Nec plura effatus: at illi
is incubuere omnes, pariterque laborem
ri: fluit æs rivis, aurique metallum:
ſcuſque chalybs vaſtâ fornace liqueſcit.
rem clypeũ informant, unum omnia contra
Latinorum; ſeptenoſque orbibus orbes
ſiunt: alii ventoſis follibus auras
ſunt redduntque: alii ſtridentia tingunt
ſ acu: gemit impoſitis incudibus antrum.
uant ſeſe multâ vi brachia tollunt
numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.
ſ pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
ſtrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
matutini volucrum ſub culmine cantus.

Adjecerant ei *tres radios pluviæ, tres nubis aquoſæ, tres flammæ refulgentis & venti velocis. Nunc miſcebant operi fulgura terrentia, & fragorem, & timorem, & iras* cum *igne perſequente.* Ex *alia parte deproperabant Marti currum & rotas celeres, quibus ille commovet homines, quibus urbes: & certatim ornabant ſquamis & auro ægida horribilem, clypeum Palladis iratæ, & ſerpentes implicatos, & ipſam Meduſam in pectore Deæ torquentem oculos* poſt *abſciſſum collum. O Cyclopes Ætnei, ait* Vulcanus, *auferte hæc omnia, & deponite laborem inchoatum, & huc intendite animum. Arma* ſunt *fabricanda forti viro: nunc opus eſt robore, nunc promptis manibus, nunc omni arte præcipuâ: accelerate moras. Nec plura locutus eſt. Illi autem omnes ſtatim adnixi* ſunt, *& pariter diviſerunt laborem: as & metallum auri fluit* in *rivos, & chalybs vulnificus liquitur* in *ampla fornace. Componunt magnum clypeum,* ſufficientem *ſolum adverſus cuncta arma Latinorum, & connectunt ſeptem textus* rotundos *textilibus: alii excipiunt & emittunt ventos follibus plenis vento: alii mergunt aquis æra ſtridula; caverna ſonat incudibus* in ea *dejectis. Illi inter ſe erigunt brachia multo conatu per ordinem, & verſant maſſam tenaci forcipe.* Dum *pater Lemnius urget hæc in regionibus Æolis, lux alma matutini avium ſub tectis excitant Evandrum ex abjecto cubili.*

Pyramordaci vertunt maſſam.

NOTÆ.

Tres imbris torti radios, &c.] Fulmina ſingulis marmoribus duodecim radiis effingit, in circulum diſpoſitis: non rectis illis ſed varios in angulos inflexis, qui tribus in cuſpidem ſinguli deſinunt. Talis eſt apud Virgiliani hujus fulminis, de quo ſic fere Poëtæ: Solent torqueri fulmina, vel *grandine* mixta, vel *ruentibus magnis pluviis*, vel *aere* ventoſo *ſtuante*, vel *ventis ſpantibus*. Grandinem intelligo, per *imbrem tortum*: pluviam tertiam, per *aquoſam nubem*: ſtuantem denique per *ignem*: ſtatuens enim per *Auſtrum*: ſæpius enim ventus præcedens tempeſtatem ſolet. Ut diximus ſupra, de *Marte*, Ecl. 6. v. 86. De *ægide*, clypeo, *Gorgone*, ſupra, v. 354. De *Pallade*, Æ. 1. 478. *Squamis aureis*, disjunctio pro *squamis aureis*, *Laboremus* & *aere*, pro, *pateris aureis*. Significat clypeum Palladis ſquamoſo corio ſerpentis ex auro tectum fuiſſe: ipſum vero Gorgonis, id eſt Meduſæ, caput angue circumdatum; non in clypeo, ut aliàs, ſed in anteriore loricæ parte ad pectus affixum. De *Gorgone in Palladis clypeo*, Æ. 2. 616.

446. *Chalybs.*] Genus ferri denſiſſimi ac duriſſimi, *acier*: à populis hujus nominis, de quibus ſupra, v. 421.

453. *In numerum.*] Eo ordine, qui numeroſum quemdam ictuum concentum refert.

454. *Pater Lemnius.*] *Vulcanus*: qui à Junone matre, propter deformitatem, è cœlo dejectus eſt in inſulam Lemnum, nunc *Stalimene*, in Ægeo mari: ubi à Græcis dictus eſt officinam ſuam exercere, ob frequentia ibidem fulmina, G. 1. 295. De *inſulis Æoliis*, ſupra, v. 416.

Conſurgit

Senex ſurgit, & induitur tunicâ circa *membra, & circumligat plantis calceamenta pedum Tuſca: deinde accingit lateri & humeris gladium Arcadicum, revocans* in dextram *pelles pantheræ pendentes à ſiniſtra. Præterea duo etiam canes cuſtodes exeunt ex alta portâ, & ſequuntur paſſus domini. Sic ibat heros ad cubiculum & penetrale Æneæ, memor verborum & promiſſi officii. Nec minus mane experrectus Æneas ferebat ſe* ad eum. *Pallas filius aderat comes illi* Evandro, *Achates huic* Æneæ. Cum *occurriſſent, ſociant dextras* manus, *& ſedent in media domo, denique utuntur libero colloquio. Rex primus hæc* dicit: *maxime dux Trojanorum, quo ſalvo nunquam ſane exiſtimabo regnum vel res Troiæ everſas: ſunt nobis parvæ vires ad ſubſidium belli, pro tanta dignitate: hinc coërcemur fluvio Etruſco; inde Rutulus urget* nos, *& ſonat armis circa mœnia* noſtra. *Aſt ego meditor ſociare tibi magnas nationes; & caſtra è regno divite: ſors inſperata oſtendit* tibi *hanc* viam *ſalutis: & confers te huc fatis vocantibus. Non longe hinc habitatur ſedes urbis Agyllinæ, ſtructa lapidibus antiquis: qua* parte *colonia Lydia, inſignis bello, ſtetit olim in montibus Tuſcis. Hanc* urbem, per *multos annos vigentem, Mezentius rex deinceps tenuit, ſevero imperio & duris armis. Quid* profeſſet *narrare immanes ſtrages? quid crudelis facinora tyrannus?*

Conſurgit ſenior, tunicâque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis:
Tum lateri atq; humeris Tegeæum ſubligat enſem
Demiſſa ab læva pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumque canes comitantur herilem.
Hoſpitis Æneæ ſedem & ſecreta petebat,
Sermonum memor & promiſſi muneris heros.
Nec minus Æneas ſe matutinus agebat.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congreſſi jungunt dextras, mediiſque reſidunt
Ædibus, & licito tandem ſermone fruuntur:
Rex prior hæc:
Maxime Teucrorum ductor, quo ſoſpite nunquam
Res equidem Trojæ victas aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires: hinc Tuſco claudimur amni;
Hinc Rutulo premit, & murum circumſonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos opulentaq; regnis
Jungere caſtra paro, quam fors inopina ſalutem
Oſtentat: fatis huc te poſcentibus affers.
Haud procul hinc ſaxo colitur fundata vetuſto
Urbis Agyllinæ ſedes: ubi Lydia quondam
Gens, bello præclara, jugis inſedit Etruſcis.
Hanc multos florentem annos rex deinde ſuperbus
Imperio & ſævis tenuit Mezentius armis.
Quid memore infandas cædes? quid facta tyranno

NOTÆ.

458. *Tyrrhena pedum vincula.*] Calceamenta Tyrrheno more: quorum ſolea lignea erat, quatuor digitorum latitudine, lora autem inaurata: ex Polluce, 7. 22. Et notandum calceamenta veterum ut ex antiquis ſtatuis conſtat, fere ſoleas fuiſſe: non latis integumentis deſuper, ſed vinculis tantum loriſque aptas pedibus. De *Tyrrhenis*, vicinis tunc Evandro populis, mox 479.

459. *Tegeæum enſem.*] *Arcadicum*; à *Tegea* urbe Arcadiæ, ubi Pan colebatur.

460. *Pantheræ.*] Fera eſt, maculoſa pelle, cujus mas eſt *pardus*: à πᾶν *omne*, & θὴρ, *fera.*

472. *Pro nomine tanto, &c.*] Pro dignitate Trojani nominis: pro tanta cauſa, id eſt tanto bello: *nomen* enim ſæpe pro *cauſa* ſumitur. De *Tuſco* amne, *Tyberi*, ſupra, v. 930. De *Rutulis* Æ. 7. 795.

479. *Urbis Agyllinæ ſedes, &c.*] Urbs erat Etruriæ, à Lydis dicta deinde *Care*, hodie *veteri*, Æ. 7. 652. Aiunt Etruſcos, ſive indigenas, ſive aliunde advectos, eam Italiæ regionem, quæ eſt ad occidentem Tybris, incolui hinc à Pelaſgis ex Æmonia, quæ deinde Thoſſalia dicta eſt, profectis, bello petitos: qui Agyllinam ibi conditam, à Tyrrhenis e Ly profectis expulſi ſunt. Hi ſive Etruſci, Tyrrheni, etiam *Tuſci* vocati ſunt; à θύω, *crifico*: ob religionis ceremonias, quæ apud vigebant imprimis in urbe *Care*. quam Livius l. 7. *ſacrarium populi Romani, diverſum ſacerdotum, ac receptaculum ſacrorum*: hac religionis Deorum dictæ ſunt cerem Hinc multi ſcribunt *Tuſci*; multi tamen Græcis auctoribus, à quibus vocantur *Etruſcorum* nomen unde ortum ſit, ignoran

Effera

Effra? Dii capiti ipſius generique reſervent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibuſque manus atque oribus ora,
Tormenti genus! & ſanie taboque fluentes
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.
At ſeſſi tandem cives, infanda furentem
Armati circumſiſtunt, ipſumque, domumque:
Obtruncant ſocios, ignem ad faſtigia jactant.
Dum inter cædes, Rutulorum elapſus in agros
Confugere, & Turni defendier hoſpitis armis.
Ergo omnis furiis ſurrexit Etruria juſtis,
Regem ad ſuppliciũ præſenti Marte repoſcunt.
Hos tibi te, Ænea, ductorem millibus addam.
Tota manu fremunt condenſæ littore puppes,
Signaque ferre jubent. Retinet longævus aruſpex,
Fatidicus canens: ô Mæoniæ delecta juventus,
Flos veterum virtuſq; virûm: quos juſtus in hoſtem
Dolor, & meritâ accendit Mezentius irâ:
Nec fas Italo tantam ſubjungere gentem:
Externos optate duces. Tum Etruſca reſedit
Acies campo, monitis exterrita Divûm.
Oratores ad me regnique coronam
Cum ſceptro miſit, mandatq; inſignia Tarchon:
Intrandam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam.
Me gelidi tarda gelu ſeclisque effœta ſenectus
Vetat imperium, feraque ad fortia vires.
Natum exhortarer, ni mixtus matre Sabella
Dimidiam partem patriæ traheret. Tu, cujus & annis
Meliori fatum indulget, quem numina poſcunt,
Incedere, ô Teucrûm atque Italûm fortiſſime
Ductor, tibi præterea, ſpes & ſolatia noſtri,
Dicta adjungam. Sub te tolerare magiſtro
Militiam & grave Martis opus, tua cernere facta
Diſcat: primis & te miretur ab annis.

Dii rependant iſta *capiti & familiæ ipſius. Immo etiam alligabat corpora mortua* corporibus *vivis, committens & manus manibus & vultus vultibus, ô ſpeciem ſupplicii! & ſic occidebat lenta nece* homines *diffluentes tabo & ſanie in* hoc *miſerando nexu. Sed cives denique pertæſi, obſident armati ſævientem inaudito* modo, *& ipſum, & ipſius domum: jugulant ejus ſocios, immittunt flammas ad tecta. Ille elapſus inter ſtrages cœpit fugere in regionem Rutulorum, & protegi armis Turni* excipientis eum *hoſpitio. Itaque tota Tuſcia rebellavit legitimo furore, repetunt præſenti bello regem ad pœnam. Ego, ô Ænea, dabo te ducem his millibus: naves enim* eorum *congregatæ toto litore fremunt, & volunt inferre ſigna. Senior aruſpex cohibit* eos, *edicens* hæc *oracula: ô juventus lectiſſima Lydiæ, flos & robur antiquorum hominum: quos indignatio legitima impellit adverſus hoſtem, & quos Mezentius inflammat juſto furore: nemini Italo licet ſubdere tantam nationem: eligite duces exteros. Tunc exercitus Tyrrhenus territus oraculo Deorum, ſtetit* in *his arvis. Ipſe Tarchon miſit ad me legatos, & coronam cum ſceptro, & addicit* has *notas regni:* rogans *ut veniam in caſtra, & accipiam regnum Tyrrhenum. At ſenectus pigra frigore & exhauſta annis, & robur lentum ad fortia* conſilia, *aufert mihi regnum. Impellerem* ad id *filium, niſi junctus* cum *matre Sabella, ex ea deduceret partem patriæ. Tu cujus & annis & fatum favet, quem Dii vocant, intra* in regnum, *ô dux generoſiſſime Trojanorum & Italorum, præterea ſocio tibi hunc Pallantem,* qui eſt *ſpes & ſolamen noſtrum. Aſſuefcat ſub te primis annis pati militiam & durum laborem belli, & contemplari geſta tua: & admiretur te a tenero.*

NOTÆ.

484. *Aruſpex.*] Qui exta *conſpicit arvigæ*, *arviga*: eſt autem *arviga*, hoſtia: ab ἀρνὸς, *agnus*. Ita Voſſius. Qua in arte ſingularis Etruſcorum vatum peritia. De *Mæonia*, vide Æ. 4. 216.

486. *Tarchon.*] Nomen apud Tyrrhenos inde. Fuerat enim alter ejus nominis præ- Tyrrheni regis, qui eo uſus eſt ad condas in ea regione urbes duodecem, ex Strabone.

510. *Matre Sabella.*] Vel *Sabino*, vel *Samnitico* genere: hoc enim nomen inter utramque gentem ambiguum eſt: & Sabellam gentem Italiæ indigenam fuiſſe, non exteram, probat hic locus. Vide Æ. 7. 665. De *Cytherea*, Venere, Æ. 1. 261.

Tradam huic ducentos equites Arcadas, ſelectam vim iuventutis: & Pallas tradet *tibi totidem ſuo nomine. Vix ea locutus erat: & Æneas filius Anchiſæ & fidelis Achates tenebant vultum defixum, & meditabantur plurima difficilia cum ſua triſti mente: niſi Venus miſiſſet ſignum è cælo patente. Quippe fulgor intortum è cælo inopinate erupit cum ſtrepitu: & ſtatim omnia viſa* ſunt *tremere, & ſonus buccinæ Tyrrhenæ ſonare per aërem. Aſpiciunt* ſurſum: *& rurſus magnus fragor tonat: cernunt arma fulgere & commota reſonare, inter nubes,* tempore *ſereno, in parte cæli tranquilla. Cæteri territi ſunt animo: ſed princeps Trojanus cognovit ſonum, & promiſſa Deæ matris. Tunc ait: ne autem,* tu qui me excipis *hoſpitio, ne ſane petas* à me *qualem exitum prodigia iſta prædicant: ego vocor è cælo* ad bellum. *Dea mater monuit* ſe *daturam hoc indicium, ſi bellum immineret; &* ſe *allaturam per aërem armaturam Vulcani* manu factam ad *auxilium* meum. *Heu! quam magnæ ſtrages imminent Laurentibus miſeris. O Turne, quale ſupplicium perſolves mihi! O pater Tyberine, quam multos clypeos, & caſſides, & robuſta cadavera impelles inter aquas tuas! nunc* Latini *petant bellum, & violent fœdera. Poſtquam protulit hæc verba, erigit ſe è ſolio ſublimi: & primo ſuccendit igne Herculis aras* ubi ignis erat fere extinctus: *& hilaris it* ad *Larem, quem* ab *heſterna* die noverat, *& ad exiguos Penates: immolat juxta conſuetudinem oves electas: ſimul Evander, ſimul juventus Trojana. Deinde Æneas incedit ad naves, & redit* ad *ſocios:*

Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
Lecta, dabo; totidemque ſuo tibi nomine Pallas.
Vix ea fatus erat, defixique ora tenebant
Æneas Anchiſiades & fidus Achates,
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant:
Ni ſignum cœlo Cytherea dediſſet aperto.
Namque improviſo vibratus ab æthere fulgor
Cum ſonitu venit: & ruere omnia viſa repente,
Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor.
Suſpiciunt: iterū atq; iterū fragor intonat ingens.
Arma inter nubem, cœli in regione ſerena,
Per ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.
Obſtupuere animis alii: ſed Troïus heros
Agnovit ſonitum, & Divæ promiſſa parentis.
Tū memorat: ne vero, hoſpes, ne quære profecto
Quem caſum portēta ferant: ego poſcor Olympo.
Hoc ſignum cecinit miſſuram Diva creatrix,
Si bellum ingrueret; Vulcaniaq; arma per auras
Laturam auxilio.
Heu quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant!
Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quam multa ſub undas
Scuta virûm, galeaſque, & fortia corpora volves,
Tybri pater! poſcant acies, & fœdera rumpāt.
Hæc ubi dicta dedit, ſolio ſe tollit ab alto:
Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat: heſternumq; Larem, parvoſq; Penates
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes:
Evandrus pariter, pariter Trojana juventus.
Poſthinc ad naves graditur, ſocioſque reviſit:

NOTÆ.

526. *Tyrrhenuſque tubæ mugire, &c.*] *Tyrrhenus clangor* tubæ dicitur: quia Tyrrheni cornua & tubas dicuntur invenisſe ab Athenæo, l. 4. Indicatque ſonus ille Tyrrhenus, Æneam à Tyrrhenis ad regnum vocari.

537. *Laurentibus, &c.*] Latini regis populis, Æ. 7. 63. De *Turno*, ibid. 56. De *Tybri*, ſupra, v. 330.

540. *Fœdera rumpant.*] Nam Latinus Æneam in ſocium & generum admiſerat, Æ. 7. 260.

542. *Herculeis, &c.*] Non mihi videntur in lucum rediiſſe, ubi heſterna die facta Herculi fecerant: ſed aras domeſticas, in quibus ignis ſopitus erat, excitaſſe prunis ex heſterno ſacrificio aſſervatis: non enim ignem ſacrum niſi ſacro licebat accendere, ex Phædro, l. 4. f. 1. vel novos ignes domi accenderunt in honorem Herculis. *Heſternum Larem* interpretor: qui pridie cultus ab iis fuerat, antequam decederent: vel potius, quem Æneas, novus hoſpes, ab heſterna dumtaxat die noverat & coluerat. De *Laribus* & *Penatibus*, Æ. 2. 7. De *eorum cultu*, Æ. 3. 177. De *ovibus bidentibus*, Æ. 4. 57.

Quorum

Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,
Præſtantes virtute legit; pars cætera pronâ
Ferrur aquâ, ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuncia ventura Aſcanio rerumque patriſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exſortem Æneæ, quem fulva leonis
Pellis obit totum præfulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam ſubito vulgata per urbem,
Ocius ire equites Terrheni ad limina regis.
Ora metu duplicant matres, propiuſque periclo
Rumor, & major Martis jam apparet imago.
Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
Hæret, in expletum lacrymans, ac talia fatur:
Omnia præteritos referat ſi Juppiter annos!
Qualis eram, cum primâ aciem Præneſte ſub ipſa
Stagna, ſcutorumque incendi victor acervos:
Ipſum hâc Herilum dextrâ ſub tartara miſi:
Nato cui tres animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma movenda;
Ille ego ſternendus erat: cui tunc tamen omnes
Eripuit hæc animas dextra, & totidē exuit armis.
Nec ego nunc dulci amplexu divellerer uſquam,
Nate, tuo: neque finitimus Mezentius unquam,
Hoc capiti inſultans, tot ferro ſæva dediſſet
Vulnera, tam multis viduaſſet civibus urbem.
Vos, ô ſuperi, & Divûm tu maxime rector
Juppiter, Arcadii quæſo miſereſcite regis,
Et patrias audite preces. Si numina veſtra
Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſervant;
Si vivo videorus eum, & venturus in unum:
Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
Quem aliquem infandum caſum, Fortuna, minaris;
Hoc, hoc, nunc liceat crudelem abrumpere vitam:
Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri;

è querum numero eligit inſignes virtute, qui committentur ſe ad bellum; pars reliqua navigat pronis undis, & lenta deſcendit ſecundo flumine, reditura ad *Aſcanium nuncia patris & rerum* ab eo geſtarum. *Equi dantur Trojanis euntibus* in *regionem Etruſcam: adducunt* ad *Æneam* equum *extra ſortem* alibrum, *quem tegit flava pellis leonis reſplendens unguibus auratis. Statim rumor ſpargitur emiſſus per urbem exiguam, equites ire celeriter ad arcem regis Etruſci. Matres* præ *timore renovant preces, & metus accedit prope* ad *periculum, & jam ſpecies belli videtur major. Tunc pater Evander amplexus dextram Æneæ abeuntis, inhæret* illi, *flens inſatiabiliter, & profert talia: ô utinam Jupiter reddat mihi annos elapſos:* & me talem efficiat, *qualis eram, quando juxta ipſam* urbem *Præneſte delevi primum exercitum, & victor combuſſi congeriem clypeorum: & hac manu miſi ad inferos regem Herilum: cui naſcenti genitrix Feronia dederat tres animas, & tria arma tractanda, res terribilis dictu; occidendas erat triplici morte: tamen hac dextera eripuit illi omnes animas, & ſpoliavit* illum *totidem armis. Ego nunc nullatenus diſtraherer à jucundo amplexu tuo, ô fili: nec unquam vicinus Mezentius, illudens huic meo capiti, intuliſſet enſe tot crudeles neces, nec privaſſet urbem tam multis incolis. Sed vos, ô Dii, & tu Jupiter maxime rex Deorum, oro, miſereſcite regis Arcadis, & exaudite preces paterna: ſi veſtra poteſtas, ſi fata relinquunt mihi Pallanta ſalvum; ſi vivo viſurus eum, & rediturus cum eo: peto vitam: paratus ero tolerare quemlibet laborem. Si vero intentas* mihi *aliquem aſperum, ô fortuna; ô jam jam liceat finire moleſtam vitam: dum ſollicitudo eſt incerta, & ſpes futuri dubia;*

NOTÆ.

Præneſte, &c.] Æ. 7. 678. fundatorem condendæ urbis appellavit Cæculum, qui erat ipſo bello in auxiliis Turni, proindeque firmus ætatis. Quomodo igitur ab Evandro, juvene, tunc juvene occidi potuit Herilus ſub Præneſte? Niſi dicatur Præneſte jam urbis nomen habuiſſe tempore Herili, qui regnaſſe ibidem videtur: municiones vero à Cæculo accepiſſe. *Præneſte* modò nutrius, modò fœminini eſt generis. *Herilus* hic tricorpor, ad ſimilitudinem Geryonis, fingitur, Æ. 7. 662. *Feronia*, Dea, Herili mater, Æ. 7. 800. *Arcadis rex*, Evander, ſupra, v. 51.

dam te habeo in *complexu, ô delecte fili, unicum & ultimum gaudium meum: ne nuncius triſtior ladat aures* meas. *Pater emittebat hac verba in ultimo diſceſſu: miniſtri reportabant in aulam* eum *defectum* animo. *At equites jam egreſſi erant portis patentibus: in primis Æneas & fidelis Achates: deinde alii principes Trojæ: ipſe Pallas in media turma ſpectabilis chlamyde & armis verſicoloribus. Qualis* eſt *Lucifer, quem Venus amat præ cæteris ignibus ſiderum, quando madens aquis Oceani erigit ſacrum vultum* in *cœlo, & diſſipat noctem. Matres timidæ ſunt in muris, & viſu ſequuntur nubem pulverulentam & turmas rutilantes æreis* armis. *Illi armati incedunt inter vepres, qua proximus eſt terminus viarum: clamor ſurgit, & collecto agmine ungulæ* equorum *feriunt pulverulentos campos ſtrepitu quadrupedante. Eſt magna ſylva, prope frigidum flumen Caretanæ* urbis, *late ſacra veneratione majorum: colles curvi circumdant undequaque & cingunt ſylvam abjetibus umbroſis. Fama narrat, antiquos Pelaſgos, qui primi occupaverunt olim regionem Latinam, dicaviſſe ſylvam & diem* certum *Sylvano, Deo agrorum & pecudum. Non longe hinc Tarcho & Tyrrheni habebant caſtra, ſecura* ob naturam *locorum: & totus exercitus* eorum *poterat jam aſpici* ab Æneæ *ex edito colle, & fixerat tentoria* in *patentibus campis. Æneas pater & juventus electa ad bellum deſcendunt illuc, & fatigati reficiunt equos & ſe ipſos. At Venus, alba Dea, erat illic, portans munera per nubes aereas: & ut eminus aſpexit ſuum filium motum à frigido fluvio in valle ſeparata,*

Dum te, chare puer, mea ſera & ſola voluptas,
Complexu teneo: gravior ne nuncius aures
Vulneret. Hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat: famuli collapſum in tecta ferebant.
Jamque adeo exierat portis equitatus apertis: 585
Æneas inter primos & fidus Achates:
Inde alii Trojæ proceres: ipſe agmine Pallas
In medio, chlamyde & pictis conſpectus in armis,
Qualis ubi Oceani perfuſus Lucifer undâ,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes, 590
Extulit os ſacrum cœlo, tenebraſque reſolvit.
Stant pavidæ in muris matres, oculiſq; ſequuntur
Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas.
Olli per dumos, quà proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto 595
Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum.
Eſt ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Religione patrum late ſacer: undique colles
Incluſere cavi, & nigrâ nemus abjete cingunt.
Sylvano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos, 600
Arvorum pecoriſque Deo, lucumque diemque,
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho & Tyrrheni tuta tenebant
Caſtra locis: celſoque omnis de colle videri (bant
Jam poterat legio, & latis tendebat in arvis. 605
Huc pater Æneas & bello lecta juventus
Succedunt, feſſique & equos & corpora curant.
At Venus æthereos inter Dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natumque in valle reducta

NOTÆ.

588. *Chlamyde.*] De ea militari veſte, *caſaque*, Æ. 3. 484. De *Lucifero*, ſtellâ Veneris, quæ mane ante Solis ortum ultima videtur in cœlo, unde præire Solem dicitur, Ecl. 6. 86.

596. *Quadrupedante putrem, &c.*] *Putrem*, in pulverem facile ſolabilem. *Quadrupedante ſonitu*: quaſi numeroſo quadrupedum equorum inceſſu.

597. *Caritis amnem, &c.*] *Sylva*, in Etruria, prope amnem exiguum, *Caretanum* olim nunc *Vacina* dictum: ad orientem urbis *Caritis*, quæ eſt *Care*, de qua ſupra, v. 479. Hujus incolæ *Carites*, media ſyllaba brevi; vel *Cærites*, media longa, dicuntur, Æ. 10. 183. De abiete, *ſapin*, paſſim in Georg. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24. De *Pelaſgis*, ſupra, v. 479.

602. *Qui primi, &c.*] Tamen poſt *Siculos* indigenas, & advenas, *Oenotres* ſeu *Aborigines* venere *Pelaſgi*: deinde *Tyrrheni*, poſtea *Arcades*, tum *Trojani*. Hic ordo è Dionyſio Halicarnaſſ. repetitur. *Tendebat in arvis.* Caſtra metabatur, figebat tentoria: ut Æ. 2. 29. *Hic ſaltus tendebat Achilles.*

Ut procul egelido ſecretum flumine vidit;
Talibus affata eſt dictis, ſeque obtulit ultro:
Ipſa perfecta mei promiſsâ conjugis arte
Munera: ne mox, aut Laurentes, nate, ſuperbos,
Aut acrem dubites in prælia poſcere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petivit:
Arma ſub adverſâ poſuit radiantia quercu.
Ille Deæ donis & tanto lætus honore,
Expleri nequit, atque oculos per ſingula volvit:
Miraturque, interque manus & brachia verſat
Cristatum galeam flammaſq; vomentē,
Fatalemque enſem loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem: qualis cum cœrula nubes
Solis inardeſcit radiis, longeque refulget.
Tum leves ocreas electro auroque recocto,
Hastamque, & clypei non enarrabile textum.
Res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus venturique inſcius ævi,
Fecerat ignipotens: illic genus omne futuræ
Gentis ab Aſcanio, pugnataque in ordine bella,
Fecerat: & viridi fœtam Mavortis in antro
Procubuiſſe lupam: geminos huic ubera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impavidos: illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere linguâ. (binas
Hinc procul hinc Romam, & raptas ſine more Sa-
Incluſſu caveæ, magnis Circenſibus actis,

allocuta eſt eum *talibus verbis, & ſe ultro exhibuit: ecce dona fabricata* per *artem mariti mei*, quam tibi *promiſeram: ne deinceps, ô fili, timeas vocare ad pugnam, ſive Laurentes glorioſos, ſive ferocem Turnum.* Sic *dixit Venus, & venit in amplexum filii, & depoſuit arma fulgentia ſub quercu oppoſita. Ille Æneas gaudens muneribus Deæ & tanto honore, non poteſt ſatiari, & mittit oculos per ſingulas* partes, *& ſtupet: & ſumit in manus & brachia, caſſidem horrendam criſtis & ejicientem ignes, & gladium mortiferum, & loricam rigidam ære, cruentam, amplexam*: talem, *qualis* eſt *nubes cærulea, quando accenditur radiis Solis, & reſplendet procul: deinde ocreas politas electro & auro repurgato, & haſtam, & fabricam inenarrabilem clypei. Vulcanus, non imperitus vaticiniorum, nec inſcius futuri ſeculi, expreſſerat in illo* clypeo *res Italas & victorias Romanorum*: expreſſerat *illic totam ſeriem familiæ orituræ ab Aſcanio, & bella geſta per ordinem.* Expreſſerat *quoque lupam enixam jacere in virenti caverna Martis; duos infantes* huic *alludere pendulos ad mammas, & interritos ſugere altricem; illam reflexam*

mulcere alternos iis *alternis, & formare membra* eorum *linguâ. Nec longe inde appoſuerat Romulidas raptas abſque exemplo* in *cœtu caveæ*, dum *agerentur magni* ludi *Circenſes:*

NOTÆ.

6. *Egelido.*] Ambiguam hujus vocis eſſe ſignificationem exiſtimat Scaliger Poët. l. 6, 7. & frigidum negare, ut in *enodis*, G. 2. 78. modo aufert, ut in *eduras*, G. 4. 145. Igitur *egelidus* non eſt *tepidus*, modo *frigidus*. Cerdanus contendit *egelidum* ſemper eſſe *tepidum*: affertque è Catullo *egelidos tepores*, è Columella *egelidum ver*, &c. Addimus etiam è Virgilio *egelidum flumen*, *egelidum Anienio egelidum Iſtrum, egelidum Moſellam*, pro *frigidum*: quis enim umquam fluvios vocavit tepidos? De *Laurentibus*, Æ. 7. 63. De *Cyclopes*, Æ. 1. 261.

8. *Criſtis galeam*, &c.] *Criſtis*, id eſt, pennarum, aut jubis equinis, igneo colore tinctis, cono ſeu apice galeæ, in modum flammarum erumpentibus, Æ. 3. 468. De *electro*, Cerda, v. 402.

9. *Clypei textum.*] Quia è multis coriis, quæ laminis compacti erant clypei.

629. *Stirpis ab Aſcanio*, &c.] De *Aſcanii ſtirpe*, Æ. 6. 763. & ſequent. De *lupa*, Romuli & Remi, Martis filiorum, altrice, Æ. 1. 278.

635. *Raptas ſine more Sabinas*, &c.] Romulus, cum, urbe condita, deeſſe ſuis civibus fœminas videret: ludos indixit, qui *Conſuales* tum, deinde *Circenſes* dicti ſunt: De *iis* & *cavea*, Æ. 5. 388. Ad eos cum convenirent vicini, præcipue ex urbe Sabinorum *Curibus*; eorum fœminæ raptæ ſunt à Romanis. Hinc bellum grave inter utramque gentem: quod inter Tatium Sabinorum regem & Romulum denique compoſitum eſt; ea lege, ut pars Sabinorum Romulorum in urbem Curibus commigrarent, in ea Tatius ac Romulus regnarent, urbs quidem à Romulo *Roma*, populus à Curibus *Curites* ſeu *Quirites* dicerentur. De *Curibus*, Æ. 6. 809.

& ſtatim novum bellum oriri inter *Romanos, & ſenem Tatium & Cures auſteres. Poſtea iidem reges, relicto prælio, erant ante altaria Jovis, armati & ferentes pateras: & ſanciebant inter ſe pacem icta porcâ. Non longe hinc quadrigæ concitatæ in oppoſitas* partes *dilacerabant Metium: tu vero, Albane,* debuiſſes *ſtare pactis: & Tullus per ſylvam trahebat viſcera hominis* illius *periuri: & ſentes ſtillabant tincti ſanguine. Præterea Porſenna jubebat* Romanos *admittere Tarquinium expulſum, & cingebat urbem magna obſidione. Romani currebant ad arma pro libertate. Videres illum* Porſennam *ſimilem irato & ſimilem minanti:* ideo *quia Cocles audebat diruere pontem, & Cloelia trajiciebat flumen catenis fractis. In ſuprema* parte clypei *Manlius, defenſor arcis Tarpeiæ, erat ante templum, & ſervabat altum Capitolium: & domus* adhuc *nova rigeſcebat paleis Romuli.*

Addiderat: ſubitoque novum conſurgere bellum
Romulidis, Tatioque ſeni, Curibuſque ſeveris.
Poſt iidem inter ſe poſito certamine reges
Armati, Jovis ante aras, pateraſque tenentes
Stabant: & cæſâ jungebant fœdera porcâ.
Haud procul inde citæ Metium in diverſa quadrigæ
Diſtulerant, (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſylvam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.
Nec non Tarquinium ejectum Porſenna jubebat
Accipere, ingentique urbem obſidione premebat.
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
Aſpiceres: pontem auderet quod vellere Cocles,
Et fluvium vinclis innaret Cloelia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, & Capitolia celſa tenebat:
Romuleoque recens horrebat regia culmo.

NOTÆ.

641. *Cæſâ porcâ.*] Hanc formulam jungendi fœderis affert Livius, l. 1. quam tamen Hoſtilio Tullo tertio Romanorum rege antiquiorem fuiſſe innuit. Fecialis, miniſter ſanciendi fœderis ſic ajebat, *Si prior defecerit publico conſilio, dolo malo: tu illo die, Jupiter, populum Romanum ſic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam. Id ubi dixit, porcum ſilice percuſſit.* Inde fœdus *ictum* dici ſolet.

642. *Metium in diverſa, &c.*] Cum Tullus Hoſtilius, tertius Romanorum rex, Albanos imperio ſuo ſubdidiſſet; ſuſceptoque adverſus Fidenates bello, Metius Sofetius Albanorum dictator Romanos in pugna deſeruiſſet: Tullus victor cum duobus curribus per quadrigas in diverſa raptis illigari ac diſcerpi juſſit; Albanam urbem dirui, cives Romam traduci.

646. *Tarquinium, &c.*] Tarquinius Superbus, rex ſeptimus, ob ſua illique ſcelera pulſus eſt, Bruto & Collatino ducibus: Porſenna rex Etruſcorum eos reducere aggreſſus, Janiculum, partem urbis ad occidentalem Tyberis ripam, eidem ponte junctam Sublicio, occupavit.

650. *Cocles.*] Etruſcis in orientalem urbis partem irrumpere parantibus: Horatius Cocles, qui forte poſitus in ſtatione Sublicii pontis fuerat, ſolus iis obſtitit: in iſto pontis ictu, dum Romani à tergo pontem interrumperent. Quo facto, armatus in Tyberim deſiluit, & multis ſuper incidentibus telis tranavit ſalvus ad ſuos.

651. *Cloelia.*] Cum de pacis conditionibus ageretur, datæque eſſent Porſennæ regi puellæ obſides, ut exercitum è Janiculo deduceret, Cloelia virgo, una ex obſidibus, fruſtrata vigilandi prætextu cuſtodes ſuos, eorum equis conſcensis, cum cæteris virginibus tranavit Tyberim: & repetita à rege, eidemque reddita, inſtum ab eo propter virtutis miraculum libera dimiſſa eſt cum iis obſidibus quas voluit ipſa eligere. Hanc equeſtri ſtatua Romani donaverunt.

652. *Tarpeiæ Manlius, &c.*] Anno u. c. 364. Galli Senones, Brenno duce, cum, fuſis ad Alliam fluvium Romanis captaque urbe Roma, Capitolium obſiderent: & noctu in muros propugnacula adreperent: anſeres, Junoni ſacri, quibus in ſumma fame obſeſſi pepercerant, clangore ſuo milites excitavere: hi Gallos repulerunt, Marco Manlio duce, qui triennio ante conſulatum geſſerat. Galli deinde, poſt ſeptem menſium obſidionem, pacem ingenti auri pondere cum pacti eſſent, a M. Camillo Dictatore ſuperveniente cæſi ſunt & urbe pulſi. De *Tarpeio Capitolino* monte, ubi arx & templum Jovis, ſupra, v. 347.

654. *Romuleoque recens, &c.*] Caſa Romuli multiplex fuit, in Palatino monte una, ut monet Dionyſ. l. 2. altera in Capitolino: eaque, ut reliquæ mores temporis, ſtramento & paleis tecta: quæ Ovidii, Senecæ, ac Vitruvii tempore adhuc ſupererat, & ad monumentum priſcæ frugalitatis colebatur. Ovid. Faſt. 3. 183. Sen. Controv. 9. Vitruv. l. 2. c. 1. *Recens* dicitur nec. Arque

que hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat:
Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
Defenſi tenebris & dono noctis opacæ.
Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis:
Virgatis lucent ſagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quiſque Alpina coruſcant
Gæſa manu, ſcutis protecti corpora longis.
Hic exultantes Salios, nudoſque Lupercos,
Lanigeroſque apices, & lapſa ancylia cœlo
Ferebat: caſtæ ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus. Hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis:
Scelerum pœnas: & te, Catilina, minaci

Et illic anſer ex *argento, volans* in *aureis porticibus, monebat* cantu *Gallos accedere ad portas: Galli accedebant per ſentes, & jam occupabant arcem, tuti tenebris & munere noctis caliginoſæ. Illis* erat *aurea coma, & veſtimentum aureum: ſplendebant ſagis virgatis: præterea colla candida cingebantur aureis* monilibus: *unuſque librat manu duo gæſa Alpina, tecti clypeis longis* ſecundum *corpora. Inde ſaltipſerat Salios ſaltantes, & Lupercos nudos, & acumina* pileorum *lanea, & ſcutula emiſſa è cœlo: ibant ad ſacrificia per urbem pudicæ matronæ in vehiculis penſilibus. Procul hinc adjicit quoque infernas plagas, profundos aditus Plutonis: & ſupplicia criminum: & te, ô Catilina,*

NOTÆ.

ge ſculpturæ; quia cum recens à Vulcano ea eſſet & ex auro efficta, videbatur fulgorem referre rutilum quemdam horrorem regiæ pileorum, quibus tegebantur.

Aurea cæſaries, &c.] Habitus & arma Gallorum. I. *Aurea coma:* deſcribuntur enim flavi & aliis comæ Gallorum promiſſæ & ornatæ, ſeu flavæ. II. *Lactea colla*: candido ſanguine inſignes fuiſſe prædicantur, unde Lucanus habuiſſe à γάλα, *lac.* III. *Aurea veſtis*, quam hic multi ſumunt pro *barba*, quia Ennius, l. 5. 672. dixit, *impubem molli pube genæ.* Poteſt tamen intelligi de veſte interiore, cui ſagula ſuperinducta eſſent. IV. *Sagula* fuerunt *chlamys, ſagum, paludamentum.* Quæ prope formæ veſtes exteriores, breves, apertæ, fibula circa dextrum humerum nexæ: ſed *paludamentum*, proprium imperatorum & longius, *ſagum & chlamys*, militum & brevius. Quidam volunt, *ſaga*, vel *ſagula* Gallorum, habuiſſe manicas, & fibulatas illis nexas; ſed inſter tunicæ inductas, apertum ante pectus. *Virgata ſagula* dicuntur; id eſt, virgis ſive ſegmentis diſtincta, verſicoloribus, & in longum varia ſerie porrectis. V. *Torques* auri, è collo penduli; quos apud Gallos quia etiam militari fuiſſe, patet ex Manlio Torquato, qui nomen hoc obtinuit ob detractum Gallorum duci torquem, Æ. 6. 825. *Gæſa*; haſtæ longiores, ſed leves & exiles, quæ binæ una manu ferri poterant. *Alpina* dicuntur: vel quia è ligno Alpinarum arborum, vel quia Gallorum propria, qui circa Alpinos montes habitabant. VII. *Scuta longa*, non clypei: clypeus enim rotundus eſt; *ſcutum* longius quam latius.

665. *Lanigeroſque*, &c.] De *Saliis*, ſupra, v. 285. De *Lupercis*, v. 343. Sacerdotes porro, præcipue flamines, pileos geſtabant oblongos, quorum ex faſtigio virga eminebat, cui lana erat filo circumligata: quod ſi per ætatem geſtare pileum moleſtius ducerent, filo illo caput circuibant, quod nefas eſſet eos nudo eſſe capite: hinc *Flamines* dicti, quaſi *Filamines*; & lana illa, *apex*; ab *apo*, quod eſt ab ἅπτω, *ligo.*

Lapſa ancylia, &c.] Scuta brevia, quaſi *amciſa*, id eſt, *Circumciſa*, quod ovali figura eſſent abſque angulis. Ovid. Faſt. 3. 377. *Atque ancyle vocat, quod ab omni parte reciſum eſt: Quemque notes oculis, angulus omnis abeſt.* Horum unum, regnante Numa, decidiſſe dicitur è cœlo: & edita vox: omnium potentiſſimam fore civitatem, quamdiu id in ea manuſſet. Ideo Mamurius Veturius auctor fuit, ut ejuſdem modi fierent plura, quibus id miſceretur, ne internoſci cœleſte poſſet. Quod factum eſt, omniaque in ſacrario Martis repoſita, ſub cuſtodia Saliorum: qui certis diebus efferebant ea pulſabantque per urbem, ac deinde recondebant. Ovid. loco citato, &c.

666. *Pilentis matres*, &c.] Cum Camillus aurum Apollini Delphico voviſſet, bello Veienti, nec auri ſatis reperiretur: matronæ nobiles aurum illud ex muliebri mundo contulerunt: ob eamque munificentiam, is honor iis eſt habitus, ut *pilento* ad ſacra ludoſque veherentur. Ita Livius, ann. circiter u.c. 362. De *pilenti* vehiculi forma nihil reperio.

667. *Tartareas ſedes, &c.*] De *Tartaro*, Æ. 6. 134. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467. De *ojtiis* interorum, Æ. 6. 237.

668. *Catilina.*] L. *Sergius Catilina*, patriciâ familiâ vir, cum bis in petitione conſulatus repulſam tuliſſet: de cæde conſulum & ſenatus, de

ſuſpenſum ex imminente ſcopulo, & metuentem vultus furiarum: & pios ſegregatos ab impiis, & Catonem his dicentem jus. Inter hæc apparebat late ex auro ſpecies inflati maris, at aquæ cæruleæ ſpumabant fluctu albo: & delphines circum lucidi argento agitabant in orbem mare caudis, & ſcindebant fluctus. In medio mari videre erat claſſes æratis proris, certamina Actiaca: & aſpexiſſes totum Leucaten ferveſcere pugnâ ordinatâ & undas reſplendere argento. Hinc erat Auguſtus Cæſar ducens ad pugnam Italos, cum ſenatoribus, & populo & Penatibus, & magnis Diis, erectus in puppe ſublimi: cui caput lætum emittit geminas flammas, & paterna ſtella apparet in capite. Alia parte erat Agrippa, Diis & ventis propitiis ſublimis, impellans aciem: cui caput radiat roſtratum navali coronâ, quod eſt nobile monumentum victoriæ. Inde Antonius victor diverſis bellis & auxilio barbarorum, adducit ſecum Ægyptum, & rubra Orientis, & extrema Bactra, ab uſque *gentibus Auroræ & mari rubro:*

Pendentem ſcopulo, furiarumque ora trementem
Secretoſque pios, his dantem jura Catonem. 670
Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea, ſed fluctu ſpumabant cœrula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æſtumque ſecabant.
In medio claſſes æratas, Actia bella, 675
Cernere erat: totumque inſtructo Marte videres
Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prælia Cæſar,
Cum patribus, populoque, Penatibus & magnis Diis,
Stans celſa in puppi: geminas cui tempora flammas 680
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice ſidus.
Parte alia, ventis & Diis Agrippa ſecundis,
Arduus, agmen agens: cui, belli inſigne ſuperbum,
Tempora navali fulgent roſtrata coronâ.
Hinc ope barbaricâ variiſq; Antonius armis 685
Victor, ab Auroræ populis & litore rubro
Ægyptum viresque Orientis, & ultima ſecum

NOTÆ.

incendenda urbe, opprimendaque republica conjuravit cum nobiliſſimis aliis compluribus viris: deprehenſus à M. Tullio Cicerone tum conſule, urbe excedere coactus eſt: ejus ſocii P. Lentulus & C. Cethegus prætores in carcere præfocati ſunt: ipſe commiſſâ in agro Piſtorienſi pugnâ victus & interfectus eſt, duce C. Antonio, Ciceronis collegâ, Anno u. c. 691. De *Furiis*, G. 3. 552.

670. *Catonem, &c.*] Non majorem, ſed minorem: ſiquidem Catilinæ & eorum temporum hic mentionem facit, quæ propius attigit minor Cato. De utroque, Æ. 6. 841. Hunc præficit juri dicundæ apud pios homines in Elyſiis campis, ob ſeveram virtutem; non ut cum irrideat, quaſi hoſtem Julii Cæſaris, ut arguitur Cordanus alique.

673. *Delphines, &c.*] De *Delphinibus*, Æ. 3. 427. De *Actio* promontorio Epiri, & *victoria* ibidem ab Auguſto relata, Ibid. v. 270, 280. De *Leucate*, ibidem monte & inſula, v. 274. De *Auguſto*, Octaviani cognomine, Æ. 6. 792. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *magnis* Diis, Æ. 3. 12.

680. *Tempora flammas vomunt.*] Aliqui referunt ad galeam, cujus conus criſtas habebat flammivomas, ut, v. 620. Alii ad diadema rutilis gemmis hinc inde diſtinctum. Alii ad Auguſti oculos, quos acres imprimis & igneos fuiſſe teſtatur Suetonius.

681. *Patriumque vertice ſidus.*] Stella Julii Cæſaris: quæ, quia ejus in morte effulſerat, pro eo habita eſt, ideo ejus ſimulacris in capite impoſita, Ecl. 9. 46.

682. *Agrippa.*] *M. Agrippa*, omnium Auguſti operum ac victoriarum adminiſter, præcipue Actiaco bello. Ter conſul fuit, conſors Tribunitiæ poteſtatis cum Auguſto, gener ejusdem, & adoptione filius. Obiit anno u. c. 74

684. *Roſtrata coronâ, &c.*] Corona navalis aurea, in ſpeciem roſtrorum navalium conformata, data raro: primum à Pompeio Magno M. Varroni, bellis piraticis: ſecundo ab Augusto M. Agrippæ, bellis Siculis adverſus Sextum Pompeium, quæ ille confecit extrema ad frenum Siculum pugna, anno u. c. 718. Plin. l. 16. 4

686. *Victor, ab aurora, &c.*] *M. Antonius* omnium Julii Cæſaris expeditionum ſocius, ejusdem in dictatura magiſter equitum, conſul anno u. c. 710. quo Cæſar occiſus eſt: ac deinceps triumvir cum Octaviano ac Lepido; multa contra magiſtratu crudeliter egit; Brutum & Caſſium conjunctis cum Octaviano copiis vicit: mox ad bellum Parthicum & adminiſtrandam orientem profectus, Parthos quidem vicit per Ventidium

Bactra

ra vehit: sequiturq; nefas! Ægyptia conjux.
i omnes ruere, ac totum spumare reductis
vulsum remis rostrisq; tridentib⁹ æquor. 690
i petunt: pelago credas innare revulsas
cladas, aut montes concurrere montibus altos:
a mole viri turritis puppibus instant.
ea flamma manu, telisque volatile ferrum
gitur: arva novâ Neptunia cæde rubescunt.
ina in mediis patrio vocat agmina sistro: 696
ium etiam geminos à tergo respicit angues.
nigenûmq; Deûm monstra, & latrator Anubis,
Neptunum & Venerem, contraq; Minervâ
ment: sævit medio in certamine Mavors
ferro, tristesque ex æthere Diræ, 701
ciâ gaudens vadit Discordia pallâ.

& proh scelus! uxor Ægyptia sequitur ipsum. *Omnes* videntur *simul irrumpere, & totum mare spumare commotum remis revolutis & rostris trifidis. Procedunt mari: diceres Cycladas erutas fluitare mari: aut excelsos montes congredi* cum *montibus: tanta* est *moles turritarum puppium* unde *homines imminent. Projicitur manu ignis in stupa, & spiculis volucre ferrum: campi Neptuni rubescunt novâ strage. In medio Regina* Cleopatra *revocat acies patrio sistro: & nondum adhuc spectat à tergo serpentes duos. Et portenta Deorum omnis generis, & latrator Anubis, ferunt arma adversus Neptunum & Venerem, & adversus Mi-*

nervam. Mars exsculptus ferro sævit in medio prælio, & funesta Furia ex æthre, & Discordia incedit veste rubrâ pallâ.

NOTÆ.

...716. de illis triumphavit: sed ipse ab ...dictus variis cladibus, in Ægyptum se... more Cleopatræ, Ægypti reginæ: quam ...rarum reginam constituere medi... tis à Senatu judicatus, victus est ab ...rio apud Actium Epiri promontorium, ...723. sequente anno captâ ab eodem ...rio Alexandriâ, sibi ipse mortem intulit: ...m cum Octavianum irretire amore suo ...sset, verita ne in triumphum duceretur, ...ter ficus delitescentis punctu sibi mor...ivit. *Aurora populos* vocat orienta... *Eurubrum*, accolas maris rubri: quod ...ad occidentem & meridiem alluit; & ...ens, Asiam ab Africa separat, Æ... prætexit ab oriente. *Bactra, orum*, ...præcipua Bactrianæ regionis, inter Par... occidente, Indiam ab oriente, Sogdi... septentrione, Asiam à meridie. Ex iis ...regionibus auxilia secum habuit Anto...

...*Rubrisque tridentibus.*] Ita legendum ...imus, & explicuimus, Æ. 5. 143.

...*Cycladas.*] Naves Antonii, magnitudine ...tas, comparat cum insulis maris Ægæi ...bus, de quibus Æ. 3. 74. Cum autem di... *montes concurrere montibus altos*: innuit u... exercitus naves mole ac turribus fuisse ...: ac præcipuum fuisse Antonianarum ...sentiunt historici. De *Neptuno*, Æ. 1. ...

...*Patrio sistro.*] *Sistrum*, æreum crepita... Ægyptiorum proprium, instar reticuli ...per ludum impelluntur, hoc fere mo... compactum erat. Ærea lamina in ovalem figuram inflexa desinebat in manubrium: hanc laminam tres quatuorve fidiculæ, item æreæ, hinc inde trajiciebant, laxis foraminibus insertæ: ita ut, quoties sistrum manubrio commovebatur, fidicularum capita crebro affrictu ad laminam allisa tinnitum ederent. Sistri usus præcipuus erat in sacris Isidis, Ægyptiæ Deæ, cujus simulacra sistrum aliquando manu præferebant. Nomen à σεια, *quatio*. Atque ejus quidem crepitaculi sonum levem fuisse necesse est; neque satis canorum aut gravem, ut naves à prælio revocare posset: quare hoc à Virgilio dictum puto per ironiam, ut est à Propertio quoque de Cleopatra dictum, l. 3. 9. 41. *Ausa Jovi nostro latrantem opponere Anubim, Et Tyberim Nili cogere ferre minas, Romanamque tubam crepitanti pellere sistro.*

698. *Omnigenûmque Deûm*, &c.] Cicero de Nat. l. 3. 39. *Omne fere genus bestiarum Ægyptii consecraverunt.* Plutarchus numerat *felem, gryphem*: Plinius, *scarabæos*: Prudentius, *simiam*: alii, alias. Præcipua tamen eorum numina *Osiris* rex, ejusque uxor *Isis*: & *Anubis* eorum vel filius, vel miles, vel satelles: ideo canino capite depictus; quia vel regem fide custodiebat: vel venator erat; vel ejus, quasi canis indagantis, operâ Isis usa est, in investigandis mariti membris, à Typhone fratre decerptis. Vide Vossium de Idol. l. 1. 27. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *Venere*, Ibid. 260. De *Minerva*, Æ. 2. 31. De *Mavorte*, Marte, Æ. 9. 12.

701. *Ex æthere Diræ.*] *Furiæ*, De quibus, Æ. 6. 572. *Ex æthere*: tum quia volantes illic exsculptæ erant: tum quia apud superos præsertim dicuntur *diræ*, Æ. 3. 211.

Quam

quam Bellona ſequitur cum flagro cruentato. Actiacus Apollo videns iſta tendebat arcum ex alto: hoc metu tota Ægyptus, & Indi, omnis Arabs, omnes Sabæi convertebant dorſum. Ipſa regina videbatur præbere vela ventis invocatis, & quam primum laxare funes navium *ſolutos. Vulcanus fecerat illam inter ſtrages, pallidam nece imminente, provehi fluctibus & Iapyge* vento: *ex adverſo autem Nilum dolentem magno corpore, & aperientem plexus* ſuos *& tota veſte* expaſſa *invitantem victos in ſinum* ſuum *cæruleum & fluenta latebroſa. Sed Cæſar ingreſſus Romanos muros triplici triumpho, referebat Diis votum perenne,* nempe *trecenta templa ingentia per totam urbem. Via reſonabant gaudio & ludis ac plauſu: chorus matronarum* erat *in omnibus templis, & altaria* in *omnibus; ante altaria mactati juvenci tegebant terram. Ipſe* Auguſtus *ſedens in nivea porta candidi Apollinis,*

Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Deſuper: omnis eo terrore Ægyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipſa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, & laxos jam jamque immittere funes.
Illam inter cædes, pallentem morte futurâ,
Fecerat ignipotens undis & Iapyge ferri:
Contra autem magno mœrentem corpore Nilum
Pandentemque ſinus, & tota veſte vocantem
Cœruleũ in gremium latebroſaq; flumina victos.
At Cæſar, triplici invectus Romana triumpho
Mœnia, Diis Italis votum immortale ſacrabat,
Maxima ter centum totam delubra per urbem.
Lætitiâ ludiſque viæ plauſuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæſi ſtravere juvenci.
Ipſe ſedens niveo candentis limine Phœbi,

NOTÆ.

702. *Sciſſâ diſcordia pallâ.*] Ut ipſo habitu vim exprimat ſuam, quâ dividit animos, fœdera diſrumpit, &c. De *Bellona*, Martis ſorore, Æ. 7. 319. De *Apolline*, cui ſacrum erat *Actium* promontorium, Æ. 3. 275. De *palla*, pallio muliebri, Æ. 1. 652.

705. *Indi, &c.*] Vel veri *Indi* Aſiæ: ſiquidem poſuit *Bactrianos* in auxiliis Antonii, Vel *Æthiopes*, Ægyptiis vicini, quos ab veteribus *Indos* etiam dictos eſſe oſtendimus, G. 2. 171. *Arabes*, ad orientem Ægypti. *Sabæi*, Arabes ad meridiem Arabiæ felicis, G. 1. 57.

710. *Iapyge.*] Vento, qui ab Apulia, Italiæ maxime orientali parte, flat recta in orientem, ideoque in Ægyptum. Dicitur *Iapyx* ab ipſa Apulia, quæ ſic prius dicta fuit ab Iapyge, filio, juxta Plinium, Dædali; juxta Liberalem, Lycaonis. De *Nilo*, Ægypti fluvio, G. 4. 287.

714. *Triplici .... triumpho.*] Cæſar Octavianus, devictis imperii ſui æmulis, tribus continuis diebus Romæ triumphavit, anno v. c. 725. Primo quidem die, de Salaſſis Alpinis populis, Dalmatis, Illyriis, Pannoniis: quos ſtatim poſt oppreſſum Sext. Pompeium vicerat annis 719, & 720. partim per legatos, partim per ſeipſum: præcipue Dalmatas, quo bello vulneratus fuerat. Altero die, de Cleopatra, apud Actium in Epiri litore ſuperata, deque Macedonia, anno v. c. 723, menſe Septembri. Tertio de Ægypto, poſt necem Antonii & Cleopatræ, captamque Alexandriam, ſubacta, anno v. c. 724. menſe Sextili: unde Octavianus poſtea, idemque menſis, Auguſti nomine inſignitus eſt, an. 727. Januar. menſe.

715. *Diis Italis votum immortale, &c.*] *Trecenta*, id eſt, multa templa, quæ bello temporum voverat, variis Diis deinde conſecravit, immortalia pietatis ſuæ monumenta. Ita enim Dio l. 51. de iis quæ ab eo ſtatim poſt triumphos edita ſunt. Ἐπὶ δὲ τούτοις διετέλεσεν ἡ Ἀθηναία, καὶ, &c. *Deinde vero perfecit Minervæ templum .... & curiam Juliam in honorem patris ſui factam dedicavit: in eaque collocavit ſimulacrum victoriæ .... Tarento advectum, & ſpoliis Ægyptiis decoratum. Julii quoque heros ſacrarium multis in eo ſuſpenſis donariis ex præda Ægyptiaca exornavit. Multa etiam Jovi Capitolino, Junonique & Minervæ conſecravit: cum ex Senatuſ-conſulto omnia prius eorum in templis ſuſpenſa ornamenta, tanquam contaminata, eſſent detracta.* De ludis & ſacrificiis publicis, ejus honorem, & Romæ, & alibi inſtitutis, multa addit. De *delubris*, Æ. 2. 225.

720. *Candentis limine Phœbi.*] Templo Apollinis, quod jamdiu inchoatum in Palatio, tandem cum bibliotheca dedicavit, anno v. c. 726. Nondum igitur perfectum erat triumphi tempore: ſed Poeta ob vicinitatem temporum utrumque conjungit. *Candentis Phœbi*: è candido marmore Pari inſulæ: nam Plinius l. 36. 5. ait Auguſtum in Palatina æde Apollinis poſuiſſe ſigna Bupali & Anthermi, Chiorum fratrum, opera

Dona

…a recognoſcit populorum, aptatque ſuperbis
…ibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
…am variæ linguis, habitu tam veſtis & armis.
…Nomadũ genus, & diſcinctos Mulciber Afros,
…Lelegas, Caraſque ſagittiferoſque Gelonos
…erat. Euphrates ibat jam mollior undis,
…remiq; hominum Morini, Rhenuſq; bicornis,
…mitiq; Dahæ, & pontem indignatus Araxes.
Talia, per clypeum Vulcani, dona parentis
…ſcit: rerumque ignarus imagine gaudet,
…ens humero famamque & fata nepotum.

conſiderat munera populorum & accommodat ea ad poſtes: nationes ſubacta progrediuntur longa ſerie, tam diverſa ſermone, quam more veſtium & armis. Hic Vulcanus ſculpſerat nationes Nomadum, & Afros diſcinctos: hic Lelegas, & Caras, & Gelonos ſagittis armatos. Euphrates fluebat jam mitior fluctibus, & Morini ultimi hominum, & Rhenus bicornis, & Dahæ antea invicti, & Araxes impatiens pontis. Æneas admiratur in clypeo Vulcani talia munera matris ſuæ: &
…*latur ſpecie rerum quas ignorat, imponens humero & gloriam & famam poſterorum.*

NOTÆ.

…ſi candido tantum ac Pario marmore
…

…*ona recognoſcit populorum, &c.*] *Coronas* …as victoribus Romanis imperatoribus …ſtigales provinciæ gratulationis …mbant; non vero victæ gentes ad …rum vitam, ut fabulatur Servius. Tales …rium Quinctius Flamininus prætulit in …entum quatuordecim: Scipio Aſiati… …tas triginta quatuor: Julius Cæſar …pianum bis mille octingentas viginti …onarum loco pecunia deinceps ab im… …ta exacta eſt, quod *aurum coronarium* …. Talem exegit Cæſar ab ipſa urbe …mex Aſia victo Pharnace rediſſet: …x, l. 42. Plerumque offerebantur dein… …illæ Diis, præcipue Jovi Capitolino: …poſt triumphum vendidit, confectam …nummum militibus diſtribuit. Octa… …m Dionem, ex Italiæ civitatibus noluit …ſias quas à ſociis accepit, poſtibus tem… …ſtatur appendiſſe, juxta Virgilium.

…*genus Nomadum genus,*] Triumphos Octa… …ſſe ſcribit, quia in pompa ſubjectarum genti… …ſpici duces currum ſubſequebantur. I. *No…* …l. *Numida:* Africana gens, ad occiden… …Carthaginis, quorum caput *Cirta*, nunc *Con…* …ob paſtoralem vitam ita dicti à νομὴ, …l. *Afri diſſimili:* id eſt, vel *ignavi*, …r minime affluenti; quia qui ſe ad opus …ſcipiunt veſtem altius: vel revera *flu…* …ſtibus induti: hunc enim fuiſſe habi… …ſſe innuit Milphio Plauti, ſic Pœnum …ſtis in Pœnulo, Act. 5. ſc. 2. v. 48. *Tu qui …non habes, quid in have veniſtis urbem, aut …quæritis?* III. *Geloni:* populi, vel Scythiæ, …Thraciæ, G. 1. 115. IV. *Lelegas:* vagi A… …ſtica populi, qui ab Homero ad meridiem …ſa circa ſinum Adramyttenum collocan…tur: ab aliis cum Caribus confunduntur, aut eis ut ſocii permiſcentur. V. *Cares*, regionem occupant Aſiæ, ad meridiem Ioniæ, ad occidentem Lyciæ, ad ſeptentrionem Doridis, nunc *Aidinelli*. VI. *Morini* populi in ea parte Belgicæ Galliæ, quæ proxime ad Britanniam magnam accedit, & ad fretum quo Britannicus oceanus cum Germanico committitur: unde *extremi dicuntur* in ea parte: horum caput fuit Tarvanna, *Terouanne*, nunc diruta, in Picardiæ & Arteſiæ confinio. De Morinis triumphavit Caius Carinus, eodem anno ac die quo primum triumphum duxit Octavianus. VII. *Daæ*, vel *Dahæ:* Scythicum genus dicuntur à Stephano: & à Pomponio Mela collocantur in Aſia; non longe à Scythis, circa Oxum fluvium: inter Bactrianos & Sogdianos: quod ſi ita eſt, fuerunt illi inter Auguſti captivos cum Bactrianis Antonii ſociis. VIII. *Euphrates*, fluvius Armeniam & Meſopotamiam alluens: de eo G. 1. 509. Quid apud illum geſſerit Octavianus, G. 4. 561. IX. *Rhenus bicornis*, de eo Ecl. 10. 47. Hunc belli causâ trajecisſe ſecundus Romanorum Agrippa dicitur à Dione, & triumphum tamen neglexiſſe, anno u. c. 717. X. *Araxes*, ex Armeniæ montibus per mediam in mare Caſpium influens, placido primum fluxu; ſed ubi in aſperiora devenit, ingenti impetu ac fragore: ut habet Pomponius Mela, l. 3. 5. De ejus pontibus ita Servius: *Quem pontibus nixus eſt Xerxes conſcendere: vel cui Alexander magnus pontem fecit, quem fluminis incrementa raperunt: quem poſtea Auguſtus firmiore ponte ligavit.* At de ponte quidem Alexandri loquitur Iſidorus, l. 13. 21.

724. *Mulciber.*] Vulcanus, ità dictus à *mulcendo* ac temperando ferro.

730. *Ignarus.*] Quamvis enim his imaginibus delectabatur, tamen quid iſtæ repræſentarent cognoſcere non poterat.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER IX.

ARGUMENTUM.

*Æneâ conquirendis auxiliis apud Arcadas ac Tuſcos occupato, Turnus admonetur à Junone per ſo-
dem, ut in caſtrenſia novæ Trojæ munimenta impetum faciat. Trojanis, ex Æneæ præſcripto, n
egredientibus ad pugnam, Turnus eorum naves, oppidi lateri admotas, parat incendere: ſed i
cum ex Idææ ſylvæ materia fabricatæ olim fuiſſent, Idææ matris beneficio mutantur marinas
Nymphas: tum, nocte imminente, circa oppidum excubiæ diſponuntur. Interim Trojani, de re
cando per nuncios Æneæ ſolliciti, dum inter ſe conſultant, Niſus & Euryalus, par nobile amicor
ultro ſuſcipiunt hanc provinciam: laudati ab Aſcanio, dimiſſique, eadem Rutulorum nocte magn
faciunt: eorumque ſpoliis induti dum pergunt porro, à Latinis equitibus obviis occiduntur: cap
haſtis affixa, & in caſtris erecta, agnoſcuntur procul à Trojanis, & ingentem in oppido luctum e
tant, præſertim matris Euryali. Turnus oppugnationem mane inſtaurat. Aſcanius Numa
inſolentius illudentem, emiſsâ è muris ſagittâ, configit. Quo ſucceſſu elati, Pandarus & Bitias
tas recludunt, & Rutulos ſubeuntes magna ſtrage propellunt. Turnus facto impetu tandem irr
pit, ſed clauſis portis, hoſtium multitudine circumventus, paulatim recedit in eam oppidi par
quam Tyberis alluebat, & ut erat armatus in flumen deſiliens ad ſuos natatu revertitur.*

INTERPRETATIO. *AC dum iſta fiunt in regione longeremota, Juno filia Saturni miſit è cœlo Irim ad audacem Turnum. Turnus forte quieſcebat tunc apud ſylvam Pilumni abavi, in valle ſacra. Ad quem filia Thaumantis ita locuta eſt ore roſeo: Turne, ecce tempus revolutum exhibuit ſpon-
te* id, *quod nullus Deorum auderet polliceri tibi cupienti.*

ATque ea diverſa penitus dum parte geruntur
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum. Luco tum forte parentis
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat.
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt:
Turne, quod optanti Divûm promittere nemo
Auderet, volvenda dies en attulit ultro.

NOTÆ.

1. *Diverſa parte.*] In Etruria, apud urbem Cære, Æ. 8. 479. De *Iride, Thaumantis filia*, Æ. 4 700.

3. *Parentis Pilumni*] At Pilumnus dicitur, Æ. 10. 76. Turni *avus*, ibid. 619. Turni *quartus pater*, id eſt, *abavus*. Igitur: vel *parens* ſumitur hîc generatim, quomodo dicimus *parentes majoreſque*, quocumque gradu diſtent à nobis: vel, ut ait Servius, *Pilumnus* commune fuit familiæ cognomen, à Primo Pilumno derivatum in poſteros, ut Cæſarum à primo Cæſare. in prima ſententia quia ſolus Pilumnus, gentis, Deus habitus eſt, ut locis illis vide ideoque luco ſeu ſylvâ ſacra donatus.

4. *Sedebat.*] Vel *feriabatur* ad ejus cultu ſcripſit enim Cicero, De Leg. l. 2. 55. *libus feriis reſideri mortuos.* Ita Turnebus. ſimpliciter *otiabatur.* Ita Donatus. Vel *rabat* ſecum de rerum ſuarum ſtatu.

Æne

Æneas, urbe, & ſociis, & claſſe relicta,
Hoſpitia Palatini ſedemque petit Evandri.
Nec ſatis: extremas Coriti penetravit ad urbes: 10
Collectorumque manum, collectos armat agreſtes.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poſcere currus.
Rumpe moras omnes, & turbata arripe caſtra.
Dixit, & in cœlum paribus ſe ſuſtulit alis,
Ingentemq; fugâ ſecuit ſub nubibus arcum. 15
Agnovit juvenis, duplicesque ad ſidera palmas
Sustulit, ac tali fugientem eſt voce ſecutus:
O decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Desuper in terras? unde hæc tam clara repente
Numinis? medium video diſcedere cœlum, 20
Moenesque polo ſtellas: ſequar omnia tanta,
Quirinis in arma vocas. Et ſic effatus, ad undam
Corripuit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Ad Deos orans: oneravitque æthera votis.
Jamq; omnis campis exercitus ibat apertis, 25
Ibat equûm, dives pictaï veſtis, & auri.
Messus primas acies, poſtrema coërcent
Thymbridæ juvenes: medio dux agmine Turnus
Vincitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
Sic ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus 30
Per tacitum Ganges: aut pingui flumine Nilus,
Jam refluit campis, & jam ſe condidit alveo.

Æneas, relicta urbe & ſociis & navibus, adivit regnum & regionem Evandri Palatini. Nec id *ſatis* eſt: *ivit ad ultimas urbes Coriti: & armat multitudinem Tyrrhenorum, ruſticos congregatos. Quid deliberas? jam tempus* eſt *vocare equites & currus. Amputa omnem moram, & invade caſtra territa.* Sic *locuta* eſt, *& alis æqualibus extulit ſe ad cœlum, & in fuga ſignavit magnum arcum ſub nubibus. Juvenis* Turnus *agnovit* eam, *& porrexit ambas palmas ad aſtra, & proſecutus eſt abeuntem talibus verbis: ô Iri, ornamentum aeris: quis miſit te lapſam è nubibus ad me in terras? unde ſubito hæc facies cœli tam ſplendida? cerno medium cœlum hiare, & ſidera errantia cœlo. Parebo tantis monitis, quicumque* Deorum *hortaris me ad bellum. Atque ita locutus, progreſſus* eſt *ad fluvium, & extulit è ſuperficie fluvii aquam, multa petens à Diis: & replevit cœlum votis. Et jam totus exercitus procedebat agris patentibus, frequens equis, abundans veſtibus verſicoloribus & auro. Meſſapus regit prima agmina, filii Tyrrhei ultima: Turnus rex excurrit in medio exercitu, attollens arma, & excedit* ita *in capite. Veluti prefandus Ganges creſcens cum ſilentio ſeptem fluviis placidis: aut* veluti *Nilus gravidus aquis, quando reſiluit* ex *agris & jam incluſit ſe ſuo alveo.*

NOTÆ.

Coritani, &c.] De *Evandro, Palatini* monſtravimus. Æ. 8. 51. In eo monte deinde ſtruxit Roma, in eo Romulus unam è pluribus habuit domum, Cæſar quoque Octavianus habitavit: unde imperatorum ædes, ubicumque eſſent, *palatia* vocata ſunt.

10. *Coriti, &c.*] Urbs eſt Tuſciæ, à Coriti fundata, nunc *Cortona*, Æ. 3. 170. De Tuſciæ colonis, de Lydia, Æ. 2. 781. & 479.

11. *Caſtra.*] Novam Trojam, tumultuario opere munitam ab Æneâ, ad oſtium orientale Tiberis, Æ. 7. 157.

13. *Hauſit de gurgite lymphas.*] Ut loris maturius precaretur. Sic Æneas, Æ. 8. 69. De genitivo *pictaï*, Æ. 3. 354. De *Meſſapo*, Æ. 7. 691. De *Tyrrheo*, & ejus filiis, Ibid. 483.

30. *Sic ſeptem ſurgens, &c.*] *Ganges*, fluvius Indiam interſecans, ac duas in partes dividens: influens in Oceanum meridionalem uno quidem oſtio; ſed cui tam multæ objacent inſulæ, ut oſtium illud inſulis interciſum, multiplex dici poſſit. Nilus modo exundare certis temporibus dicitur apud Solinum, c. 55. De *Nilo*, ejuſque ſeptem oſtiis & benefica exundatione, G. 4. 287. Comparat igitur Virgilius Turni exercitum è multis Italiæ populis, qui prius diſperſi per agros vagabantur, nunc in unum collecti inſtructa acie incedant non ſine majeſtate & ſilentio; cum his duobus fluviis, non exundantibus quidem, ſed poſt exundationem è campis in alveum refluentibus. Quidam voces illas, *ſeptem ſurgens ſedatis amnibus:* non de ſeptem oſtiis, quibus Ganges deſcendit potius in mare, quam *ſurgit*; ſed melius explicant de fluviis compluribus, qui in eum influunt, & quorum ſocietate intumeſcit ac vere *ſurgit*: quo ſenſu *ſeptem*, erit pro incerto quolibet numero qui ſæpe à poëtis per *ſeptenum* aut *centenum* exprimitur.

Hic

Tunc Trojani procul vident nimbum repentinum colligi: ex *obscuro pulvere, & caliginem induci in agros. Primus Caicus vociferatur ex aggere opposito: O cives! quantus globus nigræ caliginis accedit* ad nos? *afferte arma celeres, date spicula, conscendite mœnia: hostis instat, agite. Omnes Trojani* cum *magna vociferatione includunt se intra portas, & replent munimenta. Quippe Æneas peritissimus militaris* rei *sic abiens jusserat: si casus aliquis ejusmodi contingeret, interim* dum aberat: *ne auderent ordinare exercitum, neve committere* in *campum: tantummodo tuerentur castra & muros defensos munimentis. Itaque, licet pudor & furor hortentur* eos *conserere manus; tamen opponunt portas, & exequuntur mandata Æneæ, & armati expectant hostem in mediis turribus. Turnus, cum antecurrens prægressus esset lentiorem turmam, stipatus viginti equitibus electis; ita accessit* ad *urbem inexpectatus: Thracius equus maculosus albo fert eum, & cassis aurea inumbrat cristis rubris. O juvenes, inquit, quis erit vestrum, qui primus in hostem* irruet *mecum? ecce.* Sic *ait, & evibrans jaculum projicit in aerem,* quasi *initium prælii: & altus immittit sese in campum* junctum urbi. *Socii succedunt* ei cum *clamore, & sequuntur ululatu terribili. Mirantur desides animos Trojanorum: homines* illos *non exhibere se in aquam planitiem, non inferre arma opposita; sed insidere castris.* Turnus *iratus huc & illuc circuit equo muros, & vestigat ingressum per loca inaccessa.*

Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
Prospiciunt Teucri, ac tenebras insurgere camp
Primus ab adversa conclamat mole Caicus:
Quis globus, ô cives, caligine volvitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros.
Hostis adest, eja. Ingenti clamore per omnes
Condunt se Teucri portas, & mœnia comple
Namq; ita discedens præceperat optimus armis
Æneas: si qua interea fortuna fuisset;
Ne struere auderent aciem, neu credere camp
Castra modo & tutos servarent aggere muros.
Ergo, etsi conferre manum pudor iraq; monstr
Objiciunt portas tamen, & præcepta facessunt,
Armatique cavi expectant turribus hostem.
Turnus, ut antevolans tardum præcesserat agmen
Viginti lectis equitum comitatus; & urbi
Improvisus adest: maculis quem Thracius a
Portat equus, cristâq; tegit galea aurea rubrâ.
Ecquis erit mecū, ô juvenes, qui primus in hoste
En, ait: & jaculum intorquens emittit in au
Principium pugnæ: & campo sese arduus in
Clamore excipiunt socii, fremituque sequunt
Horrisono Teucrûm mirantur inertia corda:
Non æquo dare se campo, non obvia ferre
Arma viros; sed castra fovere. Huc turbidus a
Lustrat equo muros, aditumque per avia quæ
Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili,
Cum fremit ad caulas, ventos perpessus & imbre
Nocte super media: tuti sub matribus agni
Balatum exercent: ille asper & improbus irâ
Sævit in absentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & siccæ sanguine fauces.
Haud aliter Rutulo muros & castra tuenti
Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet:

Et veluti quando lupus sub mediam noctem insideans ovili frendet prope septa, passus ventos & pluvias: tunc agni securi sub matribus emittunt balatum: is vero acer & percitus ira furit adversus absentes: furor edendi auctus ex longo tempore, & sitiens sanguinis vexat eum. *Non aliter furor inflammatur Rutulo, consideranti muros & castra: indignatio augescit in ossibus duris:*

NOTÆ.

49. *Thracius.*] De *equo* ejusdem modi, Æ. 5. 566. De *Thracia* equorum ferace, Æ. 3. 14. De *cristis galearum*, Æ. 3. 468.

56. *Æquo campo.*] Vel *plano*: vel potius, *ubi pari periculo, pari pugnæ modo*, decertare possent. De verbo *lustro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 6

60. *Caulas.*] *Caula*, stabulum ovium, e Gr *avlh*.

63. *In absentes.*] in agnos à seipso per se disjunctos.

qua tenter ratione aditus; & qua via clausos
Perrumpat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Ipse, quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
Fluminibus septam circum & fluvialibus undis,
Impulit: socios que incendia poscit ovantes:
Ipse manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum vero incumbunt: urget præsentia Turni,
Ignes omnis facibus pubes accingitur atris.
Corripuere focos: piceum fert fumida lumen
Flamma, & commixtam Vulcanus ad astra favillam.
Quis Deus, ô Musæ, tam sæva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Magna prisca fides facto, sed fama perennis.
Namque quo primum Phrygia formabat in Ida
Navem classem, & pelagi petere alta parabat:
Ipsa Deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
Cui sic his affata Jovem: da, nate, petenti;
Nam mea chara parens domito te poscit Olympo.
Silva mihi multos dilecta per annos,
Editus in arce fuit summa, quò sacra ferebant,
Pinea picea trabibusque obscurus acernis.
Quam Dardanio juveni, cum classis egeret,
Tradidi: nunc sollicitam timor anxius urget.
Hanc precor, atq; hoc precib⁹ sine posse parentem:
Nec cursu quassatæ ullo, neu turbine venti
Vincantur: prosit nostris in montibus ortas.
Ille his nutibus huic contra, torquet qui sidera mundi:
Genitrix, quò fata vocas? aut quid petis istis?
Mortalisne manu factæ immortale carinæ
Fas habeant? certusque incerta pericula lustret
Quisque? cui tanta Deo permissa potestas?

quomodo quærat ingressum; & qua parte *via* aliqua *extrahat* ex *aggere Trojanos inclusos, & inducat* eos *in planitiem. Impugnat classem circum defensam munimentis & aquis fluvialibus, quæ latebat admoto lateri castrorum: & vocat ad incendium socios gaudentes, &* ipse *ardens armat manum pinu flammanti: Tunc autem dant se* operi *: præsentia Turni incitat* eos, *& omnis juventus armatur nigris facibus. Rapuerunt* titiones *è focis: tæda fumifera emittit ad sidera lucem piceam, & ignis mixtam favillam. O Musæ, quis Deus abduxit à Trojanis incendia tam crudelia? quis depulit tantas flammas à navibus? dicite* hoc: *antiqua* est *certitudo* hujus *facti, tamen fama* ejus est *æterna. Tempore quo Æneas primum struebat naves in Ida* monte *Phrygiæ, & parabat* se *ad eundum* in *extrema* spatia *maris: ipsa Berecynthia mater Deorum dicitur allocuta magnum Jovem his verbis: ô fili, concede* matri *precanti, quod dilecta mater tua petit a te* post *cœlum subactum. Sylva pinea chara per multos annos fuit mihi, lucus in supremo vertice, umbrosus piceis opacis & truncis acernis: quem* in locum *inferebant sacrificia. Ego lata concessi has* arbores *Trojano juveni, quando indigebat navibus: nunc metus anxius habet me sollicitam. Expelle timores* meos, *& per-*

mitte autem hoc posse precibus suis: *ne* naves illæ *deficiant, fractæ ulla navigatione aut vi ventorum* ipsis, eas *natas esse in montibus nostris. Filius, qui volvit astra mundi,* respondet *his verbis: O mater! quo vertis fata, aut quid rogas his* verbis? *an naves fabricatæ manu mortali habebunt jus immortalitatis? & Æneas securus adibit pericula dubia? cui Deo concessa* est *facultas?*

NOTÆ.

In æquor] In campum, Æ. 2. 780.

Aggeritur, &c.] Situm describit noster Trojæ, Æ. 7. 157. De *aggere*, infra etiam.

Quos fremit] Quos excitaverant, ad accendendum. *Arbores piniferæ* naturæ; quales sunt pinus, picea, Eclog. 7. 49. Tamen tæda pro qualibet arbore ponitur. De *Vulcano* pro igne, G. 1. 295.

79. *Prisca fides sed*, &c.] Etsi factum ob vetustatem multis subobscurum sit; fama tamen ejus non perit, sed vigebit semper. De *Ida*, Troadis monte, Æ. 2. 801. De *navibus Æneæ*, ibidem structis ad fugam: Æ. 3. 6. De *Berecynthia*, Cybele, Æ. 6. 784. De *arce*, pro montis cacumine, G. 4. 461. *Picea*, arbor resinam ferens, G. 2. 257. *Trabes acernæ*, ex *acere* arbore, *erable*.

Imo

ego potius quondam, poſtquam functa iis periculis *attigerint terminos & portus Italos: quæcunque evitaverit fluctus, & tulerit principem Trojanum ad campos Laurentes:* huic *auferam ſpeciem mortalem & imperabo* his eſſe *Deas vaſti maris: qualis Doto filia Nerei, & Galatea ſcindunt pectore mare ſpumoſum.* Sic *locutus* erat, *& id voluit* eſſe *certum, per fluvios fratris inferni, per ripas fluentes pice & nigro vortice: & commovit nutu totum cœlum. Ergo promiſſa dies advenerat, & Parcæ conſummaverant tempus conſtitutum: quando impugnatio Turni movit matrem* Berecynthiam, ut *averteret faces a navibus ſibi ſacris. Tunc primum novum lumen illuxit oculis* Trojanorum; *& magna nubes viſa eſt ab oriente trajicere cœlum, & ſimul chori Idæi: deinde vox terribilis emittitur per aërem, & implet turmas Trojanorum ac Rutulorum: ô Trojani, ne properate tueri meas naves, & ne armate manus veſtras: prius permittetur Turno ſuccendere mare, quam pinus mihi dicatas. Vos ite liberæ, ite Nymphæ maris: mater Deorum id imperat. Et ſtatim ſingulæ naves abſcindunt ſuos funes à litoribus: & more delphinorum merſis roſtris quærunt profundum mare. Deinde (prodigium admirabile) referunt ſe totidem vultus puellares, & currunt mari; quot æratæ naves antea hæſerant ad litora. Rutuli animo horruerunt: ipſe Meſſapus territus eſt equis commotis: fluvius quoque Tyberinus ſiſtit raucum immurmurans, & refert curſum à mari. Non tamen repreſſa eſt confidentia Turni audacis. Ultro excitat verbis animos ſuorum, & ultro eos objurgat. Hæc prodigia ſpectant Trojanos: ipſe Jupiter aufert illis ſubſidium conſuetum:* naves *non expectant arma nec incendia Rutulorum. Itaque mare jam impenetrabile eſt Trojanis,*

Imo, ubi defunctæ finem portuſque tenebunt
Auſonios: olim quæcunque evaſerit undis,
Dardaniumq; ducem Laurentia vexerit arva;
Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
Æquoris eſſe Deas: qualis Nereïa Doto
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.
Dixerat: idque ratum, Stygii per flumina fratris
Per pice torrentes atraque voragine ripas,
Annuit: & totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promiſſa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant: cum Turni injuria matrem
Admonuit ſacris ratibus depellere tædas,
Hic primum nova lux oculis effulſit, & ingens
Viſus ab Aurora cœlum tranſcurrere nimbus,
Idæique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum Rutulorumq; agmina compl
Ne trepidate meas, Teucri, defendere naves,
Neve armate manus: maria ante exurere Tu
Quàm ſacras dabitur pinus. Vos ite ſolutæ,
Ite, Deæ pelagi: genitrix jubet. Et ſua quæ
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis:
Delphinumque modo demerſis æquora roſtris
Ima petunt. Hinc virginiæ (mirabile monſtru
Reddunt ſe totidem facies, pontoq; feruntur;
Quot prius æratæ ſteterant ad littora proræ.
Obſtupuere animis Rutuli: conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis: cunctatur & amnis
Rauca ſonans, revocatq; pedem Tyberinus ab al
At non audaci ceſſit fiducia Turno.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Trojanos hæc monſtra petunt: his Juppiter ip
Auxilium ſolitum eripuit: non tela, nec igne
Expectant Rutulos. Ergo maria invia Teucris,

Non tam repreſſa eſt confidentia Turni audacis. Ultro excitat verbis animos ſuorum, & ultro eos objurgat. Hæc prodigia ſpectant Trojanos: ipſe Jupiter aufert illis ſubſidium conſuetum: naves *non expectant arma nec incendia Rutulorum. Itaque mare jam impenetrabile eſt Trojanis,*

NOTÆ.

99. *Auſonios, &c.*] Æ. 7. 54. *Dardanium ducem,* Æ. 1. 239. *Laurentia arva,* Æ. 7. 63. *Doto, Galatea:* Nymphæ marinæ, Nerei filiæ: Ecl. 7. 37. De *Styge* fluvio, & cur Dii *per Styga* jurare ſoleant, G. 3. 551. De *Olympo,* Ecl. 5. 56. De *Parcis,* Æ. 1. 26.

112. *Idæique chori.*] *Corybantes, Curetes, Dactyli,* Cybeles miniſtri: qui cymbalis æreis ca in nube circa Cybelen perſtrepebant, Æ. 3.

114. *Ne trepidate.*] Vox illa non ſemper tum ſolum ſignificat; ſed feſtinationem ac multitudinem: ut patet ex G. 4. 69. De phinibus, Æ. 5. 594. De *proris navium* Æ. 3. 143. De *Tyberino,* Deo fluvii, Æ. 8.

130. *Rutulos.*] Æ. 7. 794. *Te Teucrii,* Æ. 239.

N

ipſos ulla fugæ: rerum pars altera adempta eſt:
terra autem in manibus noſtris: tot millia gentes
ra ferunt Italæ. Nil me fatalia terrent,
quæ Phryges præ ſe jactant, reſponſa Deorum.
atis Veneriq; datum, tetigere quod arva
tis Auſoniæ Troës: ſunt & mea contra
a mihi, ferro ſceleratam excindere gentem,
ſponſæ præreptæ. Nec ſolos tangit Atridas
ædor, ſolisque licet capere arma Mycenis.
periiſſe ſemel ſatis eſt? peccare fuiſſet
ſatis, penitus modo non genus omne perolos
ſcum. Quibus hæc medii fiducia valli,
ſaque moræ, leti diſcrimina parva,
ſtramos: an non viderunt mœnia Trojæ,
rem fabricata manu conſidere in ignes? 145
ſis, ô lecti: ferro quis ſcindere vallum
, & mecum invadit trepidantia caſtra?
mis mihi Vulcani, non mille carinis
ſus in Teucros: addant ſe protinus omnes
ſi ſocios: tenebros & inertia furta 150
, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
ſcant: nec equi cæca condemur in alvo.
palam certum eſt igni circundare muros.
ſi cum Danais rem faxo & pube Pelaſga
ſuſcent, decimum quos diſtulit Hector in
num. 155

nec ulla ſpes fugiendi ſupereſt ipſis: pars altera mundi ablata eſt ipſis: *terra vero* eſt *inpoteſtate noſtra: tam multa* ſunt *millia nationum Italarum* quæ *inferunt* iis *bellum. Nullatenus terrent me fatalia oracula Deorum, ſi Trojani prædicant aliqua pro ſe: ſatisfactum eſt fatis & Veneri, ex quo Trojani attigerunt agros fœcundæ Italiæ: ſunt quoque mihi fata mea adverſus* illa nempe *evertere bello gentem impiam,* ſi quidem *erepta* eſt mihi *ſponſa. Nec iſta indignatio movet ſolos filios Atrei, aut licitum eſt ſolis Mycenis ſumere arma. At* nonne *ſatis eſt* iis *ſemel periiſſe? ſatis eſſet, non adhuc omnino abhorrentibus à muliebri genere, peccaſſe prius.* Illi, *quibus hæc tutela aggeris interjecti, & foſſa nos remorantes,* quæ *parum diſterminant eos a morte, augent audaciam: nonne viderunt muros Troiæ, ſtructos manu Neptuni, collabi in flammas? at vos, ô ſelecti* ſocii dicite: *quis paratus evertere ferro vallum, & quis impugnat mecum caſtra timida? non eſt opus mihi contra Trojanos armis Vulcani, non mille navibus: ſtatim adjungant ſe* illis *omnes Tuſci ſocios:*

ndidem, & ignavum furtum Palladii, occiſis cuſtodibus ſupremæ arcis: nec occultati imur equi: ratum eſt cingere muros ignibus palam de *die. Faciam ne exiſtimem ſibi nega- m juventute Pelaſga & Achivis, quos Hector protraxit* uſque *ad decimum annum.*

NOTÆ.

m pars altera.] Inferioris orbis qui ra conglobatur.

Phryges] Trojani, qui per contemptum ur, ob Phrygum mollitiem, Æ. 1.

Atridas] Atrei, Mycenarum regis, fi- memnona, Æ. 3. 54. & *Menelaum*, Æ. . qui ob raptam à Paride Trojano He- Menelai conjugem, Græciam univerſam ucerunt. De *Mycenis*, Peloponne- Æ. 1. 288.

Sat periiſſe ſemel, &c.] Conciſa admo- ntia, ideoque ſubobſcura: quæ juxta interpretationem hic fuſius explicari po- *Sat eſſe ſibi ipſis jam ſemel periiſſe, propter fœminarum*: cerè quicunque alii non- ſtant penitus omne genus fœmineum; ſatis fuiſſet peccare prius: id eſt, *ſatis eſſet* prius: ſive, ſatis eſſet memoriæ prioris ſæpius, ab amore fœminarum avertere: non iterum idem peccarent, & novam ſibi perniciem accerſerent.

142. *Valli*] Dicitur *vallum* & *vallus*. *Vallum*, munimentum eſt; ex aggeſta terra, quæ proprie *agger* dicitur; & ſudibus ſive palis, qui proprie dicuntur *valli*, quibus terra aggeſta cohibetur. De *Troja tuenda a Neptuno fabricata*, Æ. 2. 19.

148. *Armis Vulcani*] Duo videtur dicere: & ſe non egere armis à Vulcano fabricatis, qualia Achilles habuit, Æ. 8. 383. nec ſe uſurum proprio enſe, quem habuit ipſe Turnus, à Vulcano item confectum, Æ. 12. 90. De *mille carinis* Græcorum ad Trojam, Æ. 2. 198. De *Etruſcis*, Æ. 8. 479. De *nocturno furto Palladii* Trojani, facto ab Ulyſſe & Diomede, Æ. 2. 166. De *equo Troiano*, & Græcis eo inclusis, Æ. 2. 260. De *Danais*, Æ. 1. 34. De *Pelaſgis*, Theſſalis, ibid. v. 628. De *Hectore*, Priami filio, ibid. v. 457.

Jam vero, siquidem optima pars diei lapsa est: quod restat, o viri, re feliciter inchoatâ, reficite hilares corpora, & parati expectate prælium. Interim committitur Messapo cura collocandi ad portas stationes vigilum, & circundandi munimenta ignibus. Quatuordecim Rutuli electi sunt, qui observent muros cum militibus: illos vero singulos sequuntur, centum juvenes purpurati cristis & fulgentes auro. Divagantur, & succedunt sibi invicem, & projecti in gramina vacant compotationi, & exhauriunt pocula area. Micant ignes: vigiles transigunt noctem insomnem ludendo. Trojani prospiciunt ista desuper ex aggeribus, & servant armis summas partes murorum: praterea pavidi metu circumspiciunt portas, & firmant pontes ac propugnacula: habent *arma expedita. Urgent Mnestheus & ardens Serestus: quos pater Æneas, si res adversæ aliquando id exigerent, jusserat esse moderatores juvenum & administros rerum. Quodlibet agmen, per sortem* exponens se *periculo, excubat per muros, & variat vices*, secundum id *quod unicuique* contigit *servandum. Nisus, filius Hyrtaci, ardentissimus* in *bello, quem Ida venatrix dederat Æneæ comitem, promptum jaculo & sagittis levibus, erat custos portæ: prope eum* erat *Euryalus quo nullus alius Trojanorum formosior fuit, nec tulit arma Trojana; puer notans vultum imberbem primâ juventute. Erat illis amor mutuus, & simul* solebant *currere ad pugnam: tunc etiam servabant portam communibus excubiis.*

Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei:
Quod supersest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate, viri; & pugnam sperate parati.
Interea vigilum excubiis obsidere portas
Cura datur Messapo, & mœnia cingere flāmis.
Bis septem Rutuli, muros qui milite servent,
Delecti: ast illos centeni quemque sequuntur,
Purpurei cristis juvenes auroque coruſci.
Discurrunt, variantque vices, fusique per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
Collucent ignes: noctem custodia ducit
Insomnem ludo.
Hæc super è vallo prospectant Troës, & armis
Alta tenent: necnon trepidi formidine portas
Explorant, pontesq; & propugnacula jungūt:
Tela gerunt. Instant Mnestheus acerque Serestus:
Quos pater Æneas, si quando adverso vocarent,
Rectores juvenum & rerum dedit esse magistros.
Omnis per muros legio sortita periclum
Excubat, exercetq; vices, quod cuiq; tuendum est.
Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
Hyrtacides; comitem Æneæ quem miserat Ida
Venatrix, jaculo celerem levibusque sagittis:
Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, Trojana nec induit arma;
Ora puer primâ signans intonsa juventâ.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tunc quoque communi portam statione tenebant.
Nisus ait: Diine hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? an sua cuique Deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum
Mens agitat mihi; nec placidâ contenta quiete est.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:

Nisus dixit: Euryale, an Dii immittunt animis hunc ardorem? an sua cupido ardens fit unicuique Deus? jamdiu animus suggerit mihi aggredi, aut certamen, aut aliquid magnum; nec contentus est hoc otio tranquillo. Vides, quæ confidentia rerum occupet Rutulos;

NOTÆ.

165. *Crateras.*] De iis poculis, Ecl. 5. 68.

170. *Pontes & propugnacula.*] Pontes & scalas, quibus turres & munimenta inter se communicabantur, ut possent obtesti discurrere. De *Legione*, G. 2. 279.

177. *Ida Venatrix.*] Vel mater Nisi nomine *Ida*, vel mons *Ida*, Æ. 2, 801. quæ dicitur *venatrix*, quia venatoribus frequens: ut G. 3. *Domitrix Epidaurus equorum.*

181. *Primâ juventâ.*] *Lanugine*, quæ primæ juventutis indicium est.

185. *An sua cuique, &c.*] An vero unusquisque, id quod valde vult, divino impulsu sibi fingit velle?

Lumi

lumina rara micant : ſomno vinoque ſoluti
ecubuere : ſilent late loca. Percipe porro
Quid dubitē, & quæ nunc animo ſententia ſurgat.
Eneam acciri omnes, populuſque, patreſque,
roſcunt : mittique viros, qui certa reportent.
tibi, quæ poſco, promittunt (nam mihi facti
ma ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
ſe viam ad muros & mœnia Pallantea.
ſtupuit magno laudum perculſus amore
ryalus, ſimul his ardentem affatur amicum :
ne igitur ſocium ſummis adjungere rebus,
Niſe fugis? ſolū te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes
ſpicum terrorem inter Trojæque labores
ctum eruditſit : nec tecum talia geſſi,
ſanimum Æneam & fata extrema ſecutus.
Hic, eſt animo lucis contemptor; & iſtum
Vitâ bene credat emi, quo tendis, honorem.
Ille ad hæc : Equidem de te nil tale verebar,
Nec fas : non : ita me referat tibi magno ovantem
Victor, aut quicunque oculis hæc aſpicit æquis.
Si quis (quæ multa vides diſcrimine tali)
Obtutu in adverſum rapiat caſuſve Deuſve,
Superesſe velim : tua vitâ dignior ætas.
Vivat, qui me raptum pugnâ, pretiove redemptum,
Aut hoc humo ſolitâ; aut, ſi qua id fortuna vetabit,
Cenſi ferat inferias, decoretque ſepulcro. 215
Hoc matri miſeræ tanti ſim cauſa doloris :

ignes rari ſplendent : jacuerunt labefacti ſomno & vino : loca omnia *undique ſilent. Adverte porro quid mediter, & quod conſilium ſuboriatur animo* meo. *Omnes, & plebs, & proceres, petunt revocari Æneam : & mitti homines, qui referant certa* de eo. *Si pollicentur* ſe daturos *tibi* ea *quæ peto (nam gloria facti ſufficit mihi) videor poſſe invenire juxta illum collem iter ad urbem & munimenta Pallantei. Euryalus ſtupefactus eſt, percitus magna cupiditate gloriæ* talis : *ſimul allequitur ferventem amicum his* verbis : *an ergo, Niſe, renuis me admittere ſocium* in *tantis rebus? an dimittam te ſolum in tantum periculum? Opheltes pater* meus *aſſuetus armis, non ſic inſtituit me, educatum inter motus Græcorum & bella Trojæ : nec feci tecum talia,* ex quo *ſequor generoſum Æneam & fortunam ultimam. Eſt* ſane, *eſt animus hic* meus *negligens vitæ; & qui putet iſtam gloriam,* ad *quam aſpiras, bene comparari* diſpendio *vitæ. Niſus* reſpondet *ad iſta : Sane nihil tale timebam de te, nec licebat timere : non* ſane : *ſic magnus Jupiter, aut quiſquis* Deus *conſiderat juſtis oculis hæc noſtra, reducat me tibi victorem;* ut vereor. *At ſi aliqua (cujuſmodi prævides plurima in tali periculo) ſi aliqua, aut fortuna, aut deus deducat me in* aliquam *calamitatem : optarem te reſtare, tua ætas dignior* eſt *vitâ. Sit* aliquis *qui de more committat terræ me, ſubductum è prælio, aut redemptum pecuniâ; aut, ſi fortuna id prohibeat,* ſit aliquis, qui *perſolvat* mihi *abſenti juſta, & ornet* me *tumulo. Ne* velim *auctor tanti luctus infelicis matri* tuæ :

NOTÆ.

206. *Quid dubitem.*] *Quid mediter, quid deliberem facere* : omnis enim deliberatio cum dubitatione conjuncta eſt.

Si tibi, quæ poſco, promittunt.] Hic tordeberi ſic interpretes levi de cauſa. Senſus eſt : *Si tribuunt mercedem, quam ſum petiturus* : *ſi* ea ex amicorum ingenio, qui ſibi unis ſolebant, amicis commoda quærunt. Hoc magis ſum ex iis quæ ſequuntur : *nam mihi facti fama ſat eſt.* Opponit enim famam compenſationi. De *Pallantea urbe*, Evandri regia, Æ. 8. 11.

212. *Argolicum.*] Græcum, ab urbe *Argis*, Æ. 1. 284.

207. *De te nil tale vereber.*] Nil tale de te timebam, quale ſuſpicaris : nempe ne timidus eſſes, cum inter bella natus & educatus ſis, &c.

213. *Raptum pugna, &c.*] Sic Antigone cadaver Polynicis tractis è pugnæ campo clam cripuit. Et Priamus cadaver Hectoris filii magnis muneribus ab Achille redemit ad ſepulturam.

215. *Aliſenti ferat, &c.*] Si cadaver meum haberi non poſſit, ſaltem honorarium mihi ſepulcrum ſtruat, Æ. 3. 304. *Inferatque* ſepulcro dona, quæ ideo *Inferiæ* dicuntur : aquam, lac, mel, vinum, ſanguinem, & aliquando etiam extectos capillos, Æ. 3. 62.

quæ audax è plurimis matribus ſola ſequitur te, ô puer; nec curat urbem magni Aceſtæ. Ille vero reſpondet: fruſtra colligis falſos prætextus: nec meum conſilium jam mutatum movetur loco ſuo: properemus. Simul expergefacit excubitores: illi ſuccedunt, & tuentur portas ordine ſuo. Ipſe Euryalus, *relictis excubiis, incedit comes Niſo, & adeunt Regem. Animalia reliqua per omnes regiones ſolvebant ſomno curas & animos immemores laborum. Primi duces Trojanorum & juvenes lecti habebant deliberationem de maximis negotiis regni: quid agerent, aut quis jam iret nuncius* ad *Æneam. Stant nixi longis haſtis, & tenentes clypeos,* in *medio caſtrorum & campi. Tunc ſubito Niſus & Euryalus ſimul rogant admitti: rem* eſſe *magnam, & fore utilitatem* in *mora. Iulus primus excepit feſtinantes, & imperavit Niſum loqui. Tunc ſic* ait *filius Hyrtaci: ô Trojani, audite animis benevolis: & ne iſta, quæ proponimus, æſtimentur ex ætate noſtra. Rutuli, obruti ſomno & vino ſiluerunt: vidimus ipſi locum occultæ fugæ, qui apertus eſt juxta bivium portæ, quæ vicina eſt mari. Ignes rari, & niger fumus tollitur ad aſtra. Si ſinatis* nos *uti* hac *fortunâ: videbitis Æneam, quæſitum* à nobis *ad urbem Pallanteam, hic præſentem fore cum ſpoliis, patratâ magnâ ſtrage. Nec via* illa *nos decipiet euntes: conſideravimus frequenti venatione vicinam* illam *urbem inter valles opacas, & exploravimus totum fluvium. Tunc Alethes gravis ætate & prudens mente* ait: *ô Dii patrii, quorum ſub poteſtate Troja eſt, non tamen vultis evertere penitus Trojanos, quandoquidem dediſtis* illi *tales animos juvenum, & tam fortia corda. Sic loquens, amplectebatur manus & humeros utriuſque, & irrorabat os & faciem ſuam.*

Quæ te ſola, puer, multis è matribus auſo
Proſequitur; magni nec mœnia curat Aceſtæ.
Ille autem: cauſas nequicquam nectis inanes,
Nec mea jam mutata loco ſententia cedit:
Acceleremus, ait. Vigiles ſimul excitat: illi
Succedunt, ſervantque vices: ſtatione relictâ,
Ipſe comes Niſo graditur, regemque requirunt.
Cætera per terras omnes animalia ſomno
Laxabant curas, & corda oblita laborum:
Ductores Teucrûm primi, & delecta juventus,
Conſilium ſummis regni de rebus habebant:
Quid facerent, quiſve Æneæ jam nuncius eſſet.
Stant longis adnixi haſtis, & ſcuta tenentes,
Caſtrorum & campi medio. Tum Niſus, & unà
Euryalus, confeſtim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumq; moræ fore. Primus Iülus
Accepit trepidos, ac Niſum dicere juſſit.
Tunc ſic Hyrtacides: Audite, ô mentibus æquis
Æneadæ: neve hæc noſtris ſpectentur ab annis
Quæ ferimus. Rutuli ſomno vinoque ſepulti
Conticuere: locum inſidiis conſpeximus ipſi,
Qui patet in bivio portæ, quæ proxima ponto,
Interrupti ignes, aterque ad ſidera fumus
Erigitur. Si fortunâ permittitis uti:
Quæſitum Æneam ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum ſpoliis, ingenti cæde peractâ,
Aſſore cernetis. Nec nos via fallit euntes:
Vidimus obſcuris primam ſub vallibus urbem
Venatu aſſiduo, & totum cognovimus amnem.
Hic annis gravis atque animi maturus Alethes:
Dii patrii, quorum ſemper ſub numine Troja eſt,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum tales animos juvenũ & tam certa tuliſtis
Pectora. Sic memorans, humeros dextraſq; tenebat
Amborum, & vultum lacrymis atque ora rigabat.

NOTÆ.

218. *Mœnia Aceſtæ.*] Urbem apud Siculos conditam Trojanis mulieribus, & regi Siciliæ Aceſtæ commendatam, Æ. 5. 755.

232. *Pretiumque moræ fore.*] Se quidem interrumpere conſilia, quæ tum habebantur, ſiſque moram afferre; ſed utilitatem aliquam in hac mora eſſe futuram.

233. *Trepidos.*] Feſtinantes, ſupra, v. 1[illegible]. De *Rutulis*, Æ. 7. 794. De *Pallantea* [illegible] Æ. 8. 51.

244. *Primam ſub vallibus urbem.*] Vicinas [illegible] bis Pallanteæ valles, qui primi ſunt urbis vel[illegible] aditus: urbs enim ipſa erat in monte. De [illegible] ortii, Æ. 1. 239.

Quæ

…ge vobis, quæ digna, viri, pro talibus ausis
…remia posse rear solvi? pulcherrima primum
…Di moresque dabunt vestri: tum cætera reddet
…Actus pius Æneas, atque integer ævi
…Ascanius, meriti tanti non immemor unquam.
…Imo ego vos, cui sola salus genitore reducto,
…Accipit Ascanius, per magnos, Nise, Penates,
…Assaracique Larem, & canæ penetralia Vestæ,
…Adspector: quæcunq; mihi fortuna fidesq; est,
…Vestris pono gremiis: revocate parentem,
…Reddite conspectum: nihil illo triste recepto.
…Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
…Victâ, devictâ genitor quæ cepit Arisbâ:
…Tripodas geminos, auri duo magna talenta:
…Crater antiquum, quem dat Sidonia Dido.
…Si vero capere Italiam sceptrisque potiri
…Contigerit victori, & prædæ ducere sortem:
…Scis, quo Turnus equo, quibus ibat in armis, aureus?
…Eximium? ipsum illum clypeum cristasq; rubentes
…Excipiam sorti, jam nunc tua præmia, Nise.
…Præterea bis sex genitor lectissima matrum
…Corpora, captivosq; dabit, suaque omnibus arma:
…Adde, id campi quod rex habet ipse Latinus.
…Te vero, mea quem spatiis propioribus ætas
…Sequitur, venerande puer, jam pectore toto
…Accipio, & comitem casus complector in omnes.
…Haud mihi sine te quæretur gloria rebus:
…Sive fugam, seu bella geram: tibi maxima rerum
…Verborumq; fides. Contra quem talia fatur
…Euryalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
…Infirmem arguerit: tantum fortuna secunda,

O viri, quam mercedem, quam dignam mercedem *putem posse retribui vobis pro talibus cœptis? primò Dii & virtus vestra reddent vobis pulcherrimam: deinde pius Æneas statim retribuet reliquam: & Ascanius* adhuc *vigens ætate, nunquam* futurus, *immemor tanti officii. Ego vero, addit Ascanius, cujus unica salus est* in *patre revocato, vos precor, ô Nise, per magnos Penates, & per Larem Assaraci, & per adyta candida Vestæ: quacumque est mihi felicitas & fiducia,* hanc *depono in sinus vestros: revocate patrem* meum, *reddite* mihi *præsentiam* ejus: *nihil* finietum erit *illo recuperato. Donabo* vobis *duo pocula conflata argento & insculpta signis, quæ pater cepit captâ Arisbâ: & duos tripodas, duo magna talenta auri: magnum craterem, quem Dido Sidonia dedit* mihi. *Si autem accidерit* mihi *victori domare Italiam & consequi regnum, & trahere sortem spoliorum: vidisti quo equo & quibus in armis Turnus ibat aureus? ego eximam è ortitione illum eundem clypeum, & cristas rubras,* quæ *jam nunc* est *tua merces, ô Nise. Insuper pater* meus *donabit duodecim electa corpora matrum* captivarum, *& captivos* totidem & iis *omnibus arma propria: præterea, quicquid agrorum possidet ipse rex Latinus. Te autem, ô venerande juvenis, cui ætas mea succedit spatio viciniore, tam excipio te*

…ia, & adjungo *socium in omnes eventus. Nullus honos acquiretur meis rebus sine te, sive faciam* …ve *bella: committam tibi supremam* curam *agendi & dicendi. Ad quem Euryalus respondet* …*lla nulla dies ostendet degenerem à tam audacibus cœptis: tantummodo contingat* mihi *fors*

NOTÆ.

…. *Dii moresque, &c.*] Nam virtus & recte …am conscientia sibi ipsa præmium est, …. 507.

…. *Penates, Assaracique, &c.*] Penates & …Di domestici. *Vesta*, Dea ignis inextincti …ctos. *Assaraci* familiæ caput, Trois filii …Ganymedes, Æ. 1. 283. Hunc versum …explanavimus, Æ. 5. 744.

…. *Arisbâ.*] Urbe Troadis, à Trojanis …ctei paulo ante bellum Græcum, circa …ntum & Lampsacum, Propontidem versus, ex Strabone, lib. 13.

265. *Tripodas, &c.*] De iis & eorum usu apud antiquos, Æ. 5. 110. De *talentis aureis*, Æ. 5. 112. De *cratere*, Ecl. 5. 68. De *Sidonia Didone*, Æ. 1. 450.

274. *Il campi quod, &c.*] Non totum quidem Latini regnum; sed agros quierant in privatis Latini bonis: quales, honoris causa, respublica regibus dabat. Sic agrum deinde habuit Tarquinius superbus Romæ in campo Martio.

non funeſta. At peto à te rem unam magis quam *cætera munera. Eſt mihi mater ex antiqua ſtirpe Priami: quam, nec Trojana tellus, nec urbs regis Aceſtæ, impedivit infelicem* quo minus *abiret mecum. Ego deſero nunc illam, inſciam hujus diſcriminis qualecunque eſt, & inſalutatam: teſtor noctem & dexteram tuam, quod non poſſum tolerare fletus matris. Sed tu, precor, ſolare egentem, & ſubveni derelictæ: permitte me exportare* hinc *hanc ſpem de te: curram audacior in omnia pericula. Trojani commotis mentibus effuderunt lacrymas; præ cæteris formoſus Aſcanius, & ſpecimen charitatis erga parentes perculit ejus animum. Deinde ita loquitur: Promitto omnia digna magnis: tuis inceptis: quippe illa mihi erit mater, & nomen Creuſæ tantummodo deerit: nec levi favor debetur* ipſi, quod peperit *talem* filium; *quicunque eventus ſequatur* hoc *factum. Juro per hoc caput* meum, *per quod pater meus conſueverat* jurare: eadem illa *quæ promitto tibi redeunti & poſt rem feliciter geſtam; eadem illa ſervabuntur tuæ matri & familiæ. Sic dixit plorans: & ſimul extrahit ex humeris gladium auratum, quem Lycaon Gnoſſius fecerat mirâ induſtriâ, & incluſerat accommodum in vagina eburnea. Mneſtheus donat Niſo vellus & ſpolium hiſpidi leonis: fidelis Alethes mutat* cum eo *caſſidem. Continuo progrediuntur armati: quos abeuntes omnis turba procerum & juvenum & ſenum comitatur votis uſque ad portas: præterea etiam formoſus Aſcanius, præ ſe ferens animam & ſollicitudinem virilem ætatem, dabat ipſis mandata plurima perferenda ad patrem: ſed venti diſſipant omnia, & ſpargunt illa inania per nubes. Egreſſi tranſiliunt foſſas, & per tenebras noctis*

Haud adverſa cadat. Sed te ſuper omnia dona
Unum oro. Genitrix Priami de gente vetuſtâ
Eſt mihi: quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Aceſtæ.
Hanc ego nunc, ignaram hujus quodcunq; periclî
Inque ſalutatam linquo: nox & tua teſtis (eſt,
Dextera, quod nequeā lacrymas perferre parentis.
At tu, oro, ſolare inopem, & ſuccurre relictæ.
Hanc ſine me ſpem ferre tui: audentior ibo
In caſus omnes. Perculsâ mente dederunt
Dardanidæ lacrymas; antè omnes pulcher Iülus
Atque animum patriæ ſtrinxit pietatis imago.
Tum ſic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit iſta mihi genitrix, nomenq; Creüſæ
Solum defuerit: nec partum gratia talem
Parva manet, caſus factum quicunque ſequetur.
Per caput hoc juro, per quod pater ante ſolebam
Quæ tibi polliceor reduci, rebuſque ſecundis;
Hæc eadem matrique tuæ generique manebunt.
Sic ait illacrymans: humero ſimul exuit enſem
Auratum, mirâ quem fecerat arte Lycaon
Gnoſſius, atq; habilem vaginâ aptarat eburnâ.
Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentiſque leonis
Exuvias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas juvenumq; ſenumq;
Proſequitur votis: necnon & pulcher Iülus,
Ante annos animumq; gerens curamq; virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: ſed auræ
Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.
Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per umbram

NOTÆ.

283. *Haud adverſa.*] Ita reponimus ex Heinſio; ſenſu facili: cum antea legeretur, *aut adverſa*; nullo, aut perquam obſcuro ſenſu. De urbe *Aceſta*, in Sicilia, *Æ.* 5. 755.

297. *Creüſæ.*] Matris Aſcanii, de qua, *Æ.* 2. 772.

300. *Per quod pater, &c.*] Caput intelligit ſinum, quod ut ſibi chariſſimum atteſtari ſolebat *Æneas* ante, id eſt, vel *olim*, Trojæ, cum Aſcanius puer eſſet: vel *priuſquam* abiret ad Evandrum. Caput enim quam ſacrum reverebantur veteres; unde per illud jurabant.

304. *Lycaon Gnoſſius.*] Artifex nobilis ex urbe *Gnoſſo* in Creta inſula: ubi arma inſignia fabricabantur, *Æ.* 3. 104.

313. *Nubibus irrita.*] Innuit ipſos eſſe morituros, antequam ad Æneam perveniant.

Caſtra

ſtra inimica petunt: multis tamen ante futuri
cio. Paſſim vino ſomnoque per herbam
rpora fuſa vident: arrectos littore currus,
er lora rotaſque viros: ſimul arma jacere,
na ſimul. Prior Hyrtacides ſic ore locutus:
ryale, audendum dextrâ: nunc ipſa vocat res.
c iter eſt; tu, ne qua manus ſe attollere nobis
ergo poſſit, cuſtodi, & conſule longe.
c ego vaſta dabo, & lato te limite ducam.
memorat, vocemq; premit: ſimul enſe ſuperbū
mnetem aggreditur, qui forte tapetibus altis
ctus, toto proflabat pectore ſomnum:
iem, & regi Turno gratiſſimus augur;
m augurio potuit depellere peſtem.
s juxta famulos temere inter tela jacentes,
gerumq; Remi premit, aurigamq; ſub ipſis
s equis, ferroque ſecat pendentia colla.
caput ipſi aufert domino, truncūq; relinquit
ine ſingultantem: atro tepefacta cruore
a toriq; madent: necnon Lamyrūq; Lamūq;
venem Serranū; illà qui plurima nocte
at inſignis facie, multoque jacebat
ebra Deo victus: felix, ſi protinus illum
aſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet.
ctus ceu plena leo per ovilia turbans,
(à enim veſana fames) manditq; trahitq;
ecus, mutumq; metu: fremit ore cruento.
minor Euryali cædes: incenſus & ipſe
: ac multam in medio ſine nomine plebē,
q; Hebeſumq; ſubit, Rhœtumq;, Abarimq;,

tendunt ad *caſtra hoſtilia: prius tamen futuri exitio plurimis. Aſpiciunt corpora projecta promiſcuè inter gramina* per *ſomnum & vinum: currus erectos in litore: homines inter habenas & rotas: arma ſimul jacere, ſimul vina. Filius Hyrtaci primus ſic ore dixit: Euryale, tentandum* eſt aliquid *manu: jam res ipſa* nos *invitat. Iter* noſtrum eſt *per hanc* partem: *tu obſerva, ne ulla turma poſſit aſſurgere* contra *nos à tergo, & provide procul. Ego vaſtabo iſta* loca, *& ducam te* per *ſpatioſam viam. Sic loquitur, & cohibet vocem: & continuo invadit enſe glorioſum Rhamnetem, qui forte exhalabat ſomnum toto pectore, ſuffultus altis ſtragulis: idem rex & augur dilectiſſimus Turno; ſed non potuit avertere mortem divinatione. Opprimit prope* illum *tres miniſtros promiſcue ſtratos inter arma, & armigeram Remi, & aurigam, reperiens* eum *ſub ipſis equis, & alſcindit gladio colla pendula. Deinde amputat caput* Remo *ipſi domino* eorum, *& linquit truncum* ejus *ſingultantem ſanguine: terra calefacta & lecti inficiuntur nigro ſanguine. Præterea* opprimit *Lamyrum, & Lamum, & juvenem Serranum; qui formoſus vultu luſerat multum* per *hanc noctem, & ſtertebat ſolutus membris* ob *multum bacchum: fortunatus, ſi adæquaſſet ludum illum nocti & produxiſſet* uſque *ad diem. Quemadmodum leo jejunus, ovibus plenis, devorat & laccrat pecudes teneras & ſilentes* præ *timore, & frendet gutture ſanguinolento, nam immoderata fames impellit. Non minor* eſt *ſtrages* edita ab *Euryalo: ipſe* inflammatus *ſavit, & aggreditur in medio multum vulgus ſine honore, & Fadum, & Hebeſum, & Rhœtum, & Abarim:*

NOTÆ.

Ante.] Vel, *antequam ipſi moriantur*, ſubobſcure tantum ſignificat. Vel, *antequam ad caſtra hoſtium perveniant*: & ſic dicit, inter urbem & caſtra ſpatium fuiſſe, quod tenebant illi, qui propius admoti muris ſuerant, & jam vino ſepulti in gramine jacebant.

Ipſe.] Præludit ad morem Romanorum, qui poſt exactos reges inductus eſt: ut è quo deligeretur *ſacrorum rex*, vel *rex ſacrificulus*. Numa tamen is erat pontinci ſummo, auguribus & pontificibus eligebatur. Tamen augur mihi videtur fuiſſe.

328. *Augurio.*] De hac arte divinandi, Æ. 2. 703. *Peſtem*, rem quamcumque exitialem: hic *mortem*, alibi *incendium*, Æ. 5. 683.

335. *Plurima .... Luſerat.*] *Plurimum*: neutrum plurale, pro adverbio. Sic G. 4. 122. *Sera comantem Narciſſum*; id eſt, *ſero*.

337. *Membra Deo victus.*] *Somno*, ut vult Cerdanus: ut ego arbitror, *Baccho*; quem jam *Deum* ſimpliciter nuncupavit Æ. 1. 640. *Munera lætitiamque Dei. Protinus*, continuo lapſu, atque ordine, Æ. 3. 416.

339. *Turbans.*] Tumultuans, ſic Æ. 6. 800. *Turbant trepida oſtia Nili.*

improvides! Rhœtum expergefactum & aſpicientem omnia, ſed quia timens occultabat ſe poſt amplum poculum: cui aſſurgenti abſcondit propius totum gladium in *pectore objecto, & retraxit* eum poſt *certam mortem. Ille* Rhœtus *ejicit animam ſanguineam, & moriens reddit vinum confuſum cum ſanguine. Hic* Euryalus *ardens continuat cædem. Et jam pergebat ad ſocios Meſſapi, ubi ſpectabat ignem ultimum extingui, & equos ſolutos de more paſcere herbam: quando Niſus dixit breviter talia* verba, *quippe animadverſit ſe & ſocium rapi nimiâ cupiditate ſtragis: deſinamus, nam dies non commodus nobis inſurgit. Satis pœnarum ſumptum eſt: via aperta eſt inter hoſtes. Linquunt plurima arma hominum ornata ſolido argento, & pocula, & pretioſas tapetas. Euryalus* rapit *Rhamnetis phaleras, & balteum aureum clavis: quæ munera Cadicus opulentiſſimus miſerat quondam Remulo Tiburtino, cum abſens* vellet *eum ſociare hoſpitio: ille* Remulus *moriens dedit poſtidenda nepoti ſuo:* ſed *poſt* Remuli *mortem, Rutuli obtinuerunt* ea tempore *belli, per pugnam.* Euryalus *rapit hæc, & fruſtra accommodat robuſtis humeris* ſuis. *Tum imponit* capiti *galeam Meſſapi commodam & inſignem criſtis. Exeunt* è *caſtris & petunt ſecura loca. Interim equites trecenti, omnes ſcutati, duabuſque turmis incedebant, & portabant reſponſa regi Turno, præmiſſi ex urbe Laurente, dum reliqua legio ſtabat parata* in *agris* Laurentibus.

Ignaros: Rhœtum vigilantem & cuncta videntē
Sed magnum metuens ſe poſt cratera tegebat: 34
Pectore in adverſo totum cui cominus enſem
Condidit aſſurgenti, & multâ morte recepit. (miſ
Purpuream vomit ille animam, & cum ſanguine
Vina refert moriens: hic furto fervidus inſtat. 35
Jamque ad Meſſapi ſocios tendebat, ubi ignes
Deſicere extremum, & religatos rite videbat
Carpere gramen equos: breviter cum talia Niſus
(Senſit enim nimia cæde atq; cupidine ferri)
Abſiſtamus, ait: nam lux inimica propinquat, 35
Pœnarum exhauſtũ ſatis eſt: via facta per hoſtes
Multa virûm ſolido argento perfecta relinquunt
Armaque, crateraſque ſimul, pulchroſque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula: Tiburti Remulo ditiſſimus olim 360
Quæ mittit dona, hoſpitio cum jungeret abſens
Cædicus: ille ſuo moriens dat habere nepoti
Poſt mortem bello Rutuli pugnâque potiti:
Hæc rapit, atq; humeris nequicquam fortibus apta
Tum galeam Meſſapi habilem criſtiſq; decoram
Induit. Excedunt caſtris, & tuta capeſſunt. 365
Interea præmiſſi equites ex urbe Latina,
Cætera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, & Turno regi reſponſa ferebant,
Trecentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro. 370

NOTÆ.

348. *Multa morte recepit.*] Vel eduxit *multo cruore* ſtillantem: vel non eduxit niſi poſt *certam mortem.*

349. *Purpuream animam.*] Homerus, Iliad 5. §3. πορφύρεον δὲ βέλεμνον, *purpureum telum.* Locutio petita ex veterum quorundam opinione: qui præcipuam animæ ſedem ſtatuebant in ſanguine, eamque eſſe ipſam ſanguinem etiam nonnulli putabant.

350. *Furto fervidus inſtat.*] *Furtum* vocat, vel ſpoliationem cadaverum & armorum direptionem; vel eam ipſam furtim & tacite editam: *furtum* quippe eſt quicquid occulte patratur, Æ. 6. 568.

359. *Phaleras .... & aurea bullis Cingula.*] *Phaleræ*, ornamenta equorum, Æ. 5. 310. Æ. 7. 278. *Cingula*, balteus quem vocat Varro *cingulum à cingendo*: & Virgilius, Æ. 12. 942. de balteo Pallantis ait: *notis fulſerant cingula bullis. Bullæ* vero erant clavorum aureorum quædam capita, cingulis affixa: ob ſimilitudinem ita dicta à *bullis* quæ in aquis *ebullientibus* excitantur. Non abſimile fuit ornamentum harum rerum, pueris nobilibus appendi ſolitum è collo *bulla* item nuncupatum.

361. *Hoſpitio cum jungeret abſens.*] Veteres hoſpitii jura mutuis muneribus colebant, abſentes præſentesve. De *criſtis galearum*, Æ. 3. 468.

364. *Nequicquam.*] Quia nox occiderat, & hæc ipſa ſpolia amiſſurus.

367. *Ex urbe Latina.*] Laurento, Æ. 7. 63.

368. *Cætera legio.*] Pedites. Nam in legione Romana communius trecenti fuere equites, quingenti vulgo quater mille: licet auctor aliquando fuerit numerus. Igitur mittebatur ab Amata Laurenti regina, legio ad Turnum, duce

Jamque

ſos; propinquabant caſtris, muroque ſubibant;
um procul hos lævo flectentes limite cernunt:
ea Euryalum ſubluſtri noctis in umbra
didit immemorem, radiiſque adverſa refulſit.
id temere eſt viſum, conclamat ab agmine
Volſcens:
ite, viri: quæ cauſa viæ? quive eſtis in armis?
ve tenetis iter? mihi illi tendere contra;
celerare fugam in ſylvas, & fidere nocti.
ciunt equites ſeſe ad divortia nota
ecarq; hinc, omnemq; aditum cuſtode coronāt.
a fuit late dumis atque ilice nigrâ
da, quam denſi complerant undique ſentes:
ver occultos ducebat ſemita calles.
ſedum tenebræ ramorum oneroſaque præda
ciunt, fallique timor regione viarum.
abit: jamque imprudens evaſerat hoſtes;
locos, qui poſt Albæ de nomine dicti
i: tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
mit, & fruſtra abſentem reſpexit amicum:
ſe infelix, qua te regione reliqui?
e ſequar? rurſus perplexum iter omne re-
is ſylvæ, ſimul & veſtigia retro (volvens:
ervata legit, dumiſque ſilentibus errat:
equos, audit ſtrepitus, & ſigna ſequentum.

Et jam attingebant caſtra, & accedebant ad *munimenta* caſtrenſia; *cum vident eminus hos* juvenes *divertentes ad ſiniſtram viam & in umbra noctis ſubluente caſſis* Meſſapi *prodidit Euryalum incautum, & emicuit objecta radiis* Lunæ. *Volſcens è turma exclamat: non falſò viſum eſt* nobis: *ſiſtite viri: quæ cauſa eſt* vobis *eundi? & quinam eſtis* ita *armati? & quo habetis iter? illi nihil* voluerunt *reſpondere adverſum; ſed* cœperunt *feſtinare fugam per ſilvas, & committere ſe tenebris. Equites opponunt ſe hinc & inde ad tranſverſa* itinera *cognita* ſibi, *& circundant cuſtodibus omnes ingreſſus. Fuit* illic *ſylva aſpera dumis & ilicibus opacis, quam ſpiſſi vepres undique implebant: paucæ viæ deducebant* ad eam *per ſecretos tramites. Opacitas ramorum & ſpolia gravia retardant Euryalum, & metus aberrandi a recto ſpatio itineris. Niſus effugit: & non prævidens* amico *jam elapſus* erat *ab hoſtibus; & ex agris, qui deinde vocati* ſunt *Albani, de nomine Albæ: tunc rex Latinus collocabat* illic *ſtabula ſublimia. Poſtquam conſpexit fruſtra reſpectavit amicum abſentem,* ait: *ô miſer Eurya'e, quo loco deſerui te? aut qua via? iterum remetiens vias omnes dubias ſylvæ doloſæ, ſimul & revolvet veſtigia retro quæſita, aget inter dumos tacitos: audit equos, audit ſonitus, & tubas perſequentium.*

NOTÆ.

...ſed equitatus, utque expeditior, præ-...ſultatis; poſitatus adhuc in campis circa ...rum, utpote tardior, morabatur.

...ſcutati omnes.] *Scutum* enim oblon-...um nonnullis *objicies*, in uſu fuit Roma-...que ejus. Vide Lipſium. De *forma* ...& § 659.

...Leva flectentes limite.] Ad ſeptentrio-...gem juvenes habebant ad lævam, Vol-...em equitibus ad dextram.

...Ilice nigra.] *Ilex*, arbor glandifera, ...

...Loca.] Qui referibunt ex fide aliquot ...ſcos, *locus*; ii minime videntur ad locum ...ſcus attendere. Nam *Fallanteum*, ubi ...ſſima, quinque admodum leucis noſtris ...ſia ab urbe *Oſtia* diſtitum erat, ubi tum ...ſcus, *Lucus* autem *Albanus*, de quo Æ. 8. ...ſcientem utriuſque urbis longe recedebat, hinc à Pallanteo quatuor leucis, inde item quatuor à Troja nova diſjunctus: atque hæc de loco. Jam quantum ad tempus: Niſus & Euryalus circa mediam noctem, eamque æſtivam, urbe exierant; ut patet ex ludo, ſomno, ignibus extinctis: noctis partem aliquam in procerum conſilio ac deliberatione traduxerant; aliquam item in cæde peragenda. Quî igitur poteſt, ut Niſus fugâ elapſus ſit à Troja nova ad Albanum lacum, quæ quatuor leucæ ſunt; item ab Albano lacu ad ultima caſtrorum loca, amici quærendi cauſâ, redierit, quæ quatuor aliæ ſunt leucæ: eoſque leucas octo intra brevillarum æſtivæ noctis mediæ ſpatium perfecerit. Quo fit ut legam *loca*, non *lacus*: eoſque explicem de parte aliqua agri Albani, qui tum forte eò uſque pertinebat, quum paſtum fugâ jam prætergreſſus fuerat Niſus.

Nec

non longum tempus abiit *illo intervallo, quando clamor attingit aures: & cernet Euryalum; quem omnis turma repentino ſtrepitu ac ſonitu jam trahit, interceptum errore loci & noctis, & incaſſum agitantem multa. Quid agat? quo robore, quibus armis audeat liberare juvenem? an moriturus immittat ſe in medios hoſtes, & acceleret per plagas necem glorioſam? Statim librans haſtile brachio contracto, reſpectans Lunam ſublimem, his verbis orat eam; Tu Dea, tu propitia fave meo conatui: ô Latonia, gloria ſiderum, & tutatrix ſylvarum. Si pater meus Hyrtacus obtulit unquam pro me tuis altaribus aliqua munera? ſi ipſe meis venationibus accumulavi aliqua aut appendi è fornice, aut affixi ad culmina tibi conſecrata; permitte me diſſipare hanc turmam, & dirige per aërem hoc haſtile. Sic locutus fuerat: & adnitens toto corpore evibrat ferrum: haſtile volans dividit caliginem noctis, & pervadit in dorſum Sulmonis oppoſiti, & illic rumpitur & trajicit præcordia rupto ligno. Sternitur ille, emittens è pectore fluvium calentem, frigeſcens, & ſuccutit uterum longis ſingultibus. Circumſpectant in diverſas partes. Ille ferventior hoc ſucceſſu ecce interquebat à ſuprema aurae parte haſtile aliud. Dum illi tumultuantur: haſtile ſtridens incidit in Tagum per tempora gemina, & calefactum ſtetit in cerebro tranſfoſſo. Volſcens aſperfurit, nec videt uſpiam libratorem teli, nec quo fervidus poſſit inferre ſe: at tu, ait, dabis mihi ſanguine calido pœnas*

Nec longū in medio tempus, cum clamor ad aures
Pervenit: ac videt Euryalum; quem jam manu
omnis, 395
Fraude loci & noctis, ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit, & conantem plurima fruſtra.
Quid faciat? qua vi juvenē, quibꝰ audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in hoſtes 400
Inferat, & pulchram properet per vulnera mortē?
Ocius adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur;
Tu Dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus, & nemorum Latonia cuſtos. 405
Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit; ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi:
Hunc ſine me turbare globum & rege tela per auras.
Dixerat: & toto connixus corpore ferrum 410
Conjicit: haſta volans noctis diverberat umbras,
Et venit adverſi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fiſſo tranſit præcordia ligno.
Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen,
Frigidus, & longis ſingultibus ilia pulſat. 415
Diverſi circumſpiciunt. Hoc acrior idem
Ecce aliud ſummâ telum librabat ab aure;
Dum trepidant: it haſta Tago per tempꝰ utrumque
Stridens, trajectoque hæſit tepefacta cerebro.
Sævit atrox Volſcens, nec teli conſpicit uſquā 420
Auctorem, nec quo ſe ardens immittere poſſit.
Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas
Perſolves amborum, inquit. Simul enſe recluſo
Ibat in Euryalum. Tunc vero exterritus, amens
Conclamat Niſus: nec ſe celare tenebris 425
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
Me, me: adſum qui feci: in me convertite ferrum,

debitas ab utroque veſtrum. Simul eductō gladio irruebat in Euryalum. Tunc autem Niſus territus, extra mentem poſitus, vociferatur: nec ulterius potuit occultare umbris, aut pati tantum dolorem. Me, me rapite: adſum qui id commiſi: vertite in me arma,

NOTÆ.

405. *Latonia.*] *Luna, Diana,* à Latona matre, G. 3. 6.

408. *Tholo.*] Media ac ſuprema pars eſt tecti, in formam ſcuti brevis, in qua trabes coëunt: unde eſt quaſi fornicis, ut aiunt, clavis.

413. *Præcordia.*] Græcis διαφράγμα, membrana ſunt *præterſæ cordi*: ſupra ſunt, cor & pulmones; infra jecur & lien. *Ilia*, partes ſuperiores imi ventris, circa ſummas coxas.

427. *Me, me: adſum, &c.*] Abrupta ex animi perturbatione ſententia. *Me me occidite, o Rutuli*, promiſcue pro hoſtibus appellat, quibus tam hi erant Latini. De *Rutulis*, Æ. 7. 794.

Rutuli, mea fraus omnis: nihil iſte, nec auſus,
Nec potuit: cœlum hoc & conſcia ſidera teſtor:
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Transadigit coſtas, & candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus leto, pulchroſque per artus
It morſ, inque humeros cervix collapſa recumbit.
Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens; laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia cum forte gravantur.
At Niſus ruit in medios, ſolumque per omnes
Volſcentem petit, in ſolo Volſcente moratur:
Quem circum glomerati hoſtes hinc comminus atque hinc
Proturbant: inſtat non ſegnius, ac rotat enſem
Fulmineum: donec Rutuli clamantis in ore (ſti.
Ferrum adverſo & moriens animam abſtulit ho-
Super exanimen ſeſe projecit amicum
Confossus, placidâque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo! ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulles unquam memori vos eximet ævo:
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
Victoris prædâ Rutuli ſpoliiſque potiti,
Ducem exanimem flentes in caſtra ferebant.
Quam in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Sacerdote, & primis unâ tot cæde peremptis,
Serranoque, Numaque; ingens concurſus ad ipſa
Cadavera, semineceſq; viros, tepidâq; recentem
Cruorem, & plenos ſpumanti ſanguine rivos.

O Rutuli, omnis dolus meus eſt: iſte nihil auſus eſt, aut potuit facere: atteſtor hoc cœlum, & aſtra quæ id ſciunt: tantummodo nimis amavit amicum miſerum. Proferebat talia dicta: ſed gladius tota vi immiſſus tranſfodit coſtas, & perfringit pectus candidum. Euryalus ſternitur morte, & ſanguis fluit per formoſa membra, & collum inflexum pendet in humeros. Quemadmodum, quando flos purpureus proſciſſus aratro languet moriens: aut quemadmodum papavera feſſo collo inflectunt caput, quando forte obruuntur imbre. At Niſus irrumpit per medios hoſtes, & inter omnes unum quærit Volſcentem, deſigit oculos in uno Volſcente: circa quem Niſum hoſtes collecti commus eum premunt hinc atque hinc: ille non inertius premit eos, & contorquet gladium fulminantem: donec immiſit eum in ore oppoſito ducis Rutuli vociferantis, & moriens eripuit vitam hoſti. Tum tranſfixus jecit ſe ſuper amicum mortuum, & illic tandem quievit dulci nece. Ambo felices, ſi mei verſus valent aliquid, nulla dies vos unquam ſubtrahet tempori memori: dum gens Æneæ habitabit immotam rupem Capitolii, & fundator Romæ tenebit imperium orbis. Rutuli victores adepti prædam & ſpolia, plorantes reportabant in caſtra Volſcentem mortuum. Quam in caſtris dolor in caſtris, Rhamnete invento mortuo, & tot proceribus una nocte interfectis, & Serrano & Numa: concurſus fit ad ipſa cadavera, & ad homines ſemimortuos, & ad locum repletum ſtrage, & ad rivos infectos ſpumoſo ſanguine.

NOTÆ.

Dum domus Æneæ Capitoli, &c.] *Roma*, urbs Romuli, cognomento Quirini, fundata, in Palatino monte: deinceps ad alios producta montes ſex, Quirinalem, Capitolinum, Palatino vicinum à ſeptentrione: ubi arx & templum Jovis. Aliqui verba Æneæ explicant de ipſa *domo Auguſti*, quæ ex Julia gente Julia ex Æneæ oriebatur: non in Capitolino, ſed in Palatino monte habitabat: unde & Julii Cæſaris domus. Adde quod Virgilius, Æneæ, jam pro Romana gente accepta, dicat lib. 3. *Immobile ſaxum* vocat, alludit que ad ſtabilitatem Romani imperii: quam à Tarquinii Priſci temporibus certam Romani exiſtimabant: cum enim is ad extruendem Jovis Capitolini templum, Deos omnes alia in urbis loca tranſferri juberet: *Juventus & Terminus* ex omnibus Diis cedere loco noluerunt: unde ductum eſt omen, fore ut urbis termini numquam loco moverentur, nec unquam juvenilis vigor illi deeſſet.

449. *Pater Romanus.*] Vel *Auguſtus*, vel *Senatus Romanus*. Vel potius, *Romulus*, gentis Romanæ conditor & pater.

Agno-

Recognoſcunt inter ſe prædam, & fulgentem caſſidem Meſſapi, & phaleras recuperatas multo labore. Et jam prima Aurora deſerens lectum croceum Tithoni colluſtrabat terras nova luce: Sole jam inducto, rebus jam detectis per *lucem, Turnus ipſe cinctus armis excitat homines ad arma: & unuſquiſque* dux, *colligit ad pugnam agmina ſua tecta ære, & ſtimulant furorem multiplici rumore. Præterea,* res *viſu terribiles, figunt in haſtis ſublatis capita Niſi & Euryali, & proſequuntur multis vociferationibus. Æneadæ firmi in læva parte murorum objecere exercitum, nam* pars *dextra munitur ſtagno: & tuentur magnas foſſas, & triſtes ſtant* in *excelſis turribus: ſimul ſpectabant capita juvenum præfixa, nimis cognita miſeris, & ſtillantia nigra ſanie. Interim fama alata, volans per urbem territam, nuncia irrumpit, & pervenit* ad *aures matris Euryali: & calor ſubito deſeruit oſſa miſeræ: radii dejecti ſunt e manibus & telæ dilapſæ: miſera* illa *præcipitat, & cum vociferatione muliebri lacerata ſecundum capillos, inſana vadit curſu* ad *muros & primas turmas: non illa attendens homines, non illa diſcrimen & arma: deinde replet cœlum querelis: an ego te talem video, ô Euryale? an tu es ille futurus ſolatium ultimum meæ ſenectutis! an potuiſti deſerere me ſolum, ô inhumane? neque confeſſa eſt matri infelici facultatem ullam* quendi te, *miſſum in tanta diſcrimina? heu! jaces* in *tellure incognita, præda objecta canibus & avibus. Nec ego mater prolali te* ante ædes, ut curatrix *tui funeris;*

Agnoſcunt ſpolia inter ſe, galeamque nitentem
Meſſapi, & multo phaleras ſudore receptas,
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Jam Sole infuſo, jam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circundatus ipſe,
Suſciat, æratasque acies in prælia cogit
Quiſque ſuas, variiſque acuunt rumoribus iras.
Quin ipſa arrectis, viſu miſerabile, in haſtis
Præfigunt capita, & multo clamore ſequuntur
Euryali & Niſi.
Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem, nam dextera cingitur amni:
Ingenteſque tenent foſſas, & turribus altis
Stant mœſti: ſimul ora virûm præfixa videbant
Nota nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuncia fama ruit, matriſque adlabitur auribus
Euryali: at ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit:
Excuſſi manibus radii, revolutaque penſa:
Evolat infelix, & fœmineo ululatu,
Sciſſa comam, muros amens atque agmina cursu
Prima petit: non illa virûm, non illa pericli,
Telorumq; memor: cœlum dehinc queſtibus implet:
Hunc ego te, Euryale, aſpicio? tune illa ſenectæ
Sera meæ requies? potuiſti linquere ſolam,
Crudelis? nec te ſub tanta pericula miſſum
Affari extremum miſeræ data copia matri?
Heu! terra ignota, canibus data præda Latinis
Alitibuſque jaces! nec te tua funera mater

NOTÆ.

457. *Agnoſcunt ſpolia, &c.*] Quæ Rutulis ereptarant Niſus & Euryalus; & quæ iterum ex iis Volſcentis equites receperant. De iis, v. 359. & ſequentibus. De *Tithono Auroræ conjuge*, Æ. 4. 585.

468. *Siniſtra.*] *Orientali*, quæ Laurentum ſpectabat.

472. *Tabo.*] Putri ſanguine, G. 3. 481. De *Fama*, Æ. 4. 174.

476. *Radii, &c.*] *Inſtrumenta textoria*, Æ. 3. 483. *Penſa*, telæ: quæ prius involutæ, jam cà ſurgente revolvuntur. De *penſo*, G. 1. 390.

478. *Muros amens, &c.*] Non tamen excedit urbe, ſed è mur's: ad conſpectum ſuffixi tis, has in querelas erumpit.

484. *Affari extremum.*] Romani morien tim poſt obitum inclamabant: tum poſt ſe terdictio *vale* relinquebant, Æ. 2. 644. Æ. 6.

486. *Tua funera mater Produxi, &c.*] Scaliger, Pomponium ſecutus, mutilam vul orationem, ob vim doloris: explicatque *mater peperi* ad *hæc tua funera*. H. Joſ. S ger, non multum diſſentiens à Servio, vul *nerum* eſſe mulieres, quæ curam ſuſcipiebant ne a, ut ſunt mater, ſoror; eaſque diſtin *præfiſis*, quæ conductæ pretio præficiebant

Produ

xi, preſſive oculos, aut vulnera lavi,
regens; tibi quam noctes feſtina dieſque
bam, & telâ curas ſolabar aniles.
ſequar? aut quæ nunc artu avulſaq; membra,
nus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
refers? hoc ſum terrâque marique ſecuta?
me, ſi qua eſt pietas: in me omnia tela
cite, ô Rutuli: me primam abſumite ferro.
m, magne pater Divûm, miſerere, tuoq; hoc detrude caput ſub Tartara telo:
aliter nequeo crudelem abrumpere vitâ.
ictu concuſſi animi, mœſtuſque per omnes
rus: torpent infractæ ad prælia vires.
xcendentem luctus Idæus & Actor,
monitu & multum lacrymantis Iüli,
unt, interque manus ſub tecta reponunt.
ba terribilem ſonitum procul ære canoro
it: ſequitur clamor, cœlumque remugit.
ant actâ pariter teſtudine Volſci,
ſs implere parant, ac vellere vallum:
nt pars aditum, & ſcalis aſcendere muros;
ra eſt acies, interlucetque corona
am ſpiſſa viris. Telorum effundere contra
genus Teucri, ac duris detrudere contis,
longo muros defendere bello.
quoque infeſto volvebant pondere, ſi quâ
tectâ aciem perrũpere: cum tamẽ omnes
bet ſubter denſa teſtudine caſus.

aut clauſi oculos; aut lavi plagas, abſcondens cadaver *veſte, quam feſtinans tibi accelerabam noctuque dinque, & leniebam* textu *tela moleſtias ſenectutis. Quo ilo? aut qua terra nunc retinet artus, & abſciſſa membra, & cadaver laniatum: hoc caput repræſentas mihi de te, ô fili? hoc ſecuta ſum & terra & mari. Transfodite me, ô Rutuli, ſi aliqua eſt* vobis *pietas: contorquete in me omnia ſpicula: me primam interficite ferro. Vel tu, magne parens Deorum, miſereſce, & fulmine tuo demitte ad inferos hoc* meum *caput* tibi *odioſum: ſi non poſſum aliter finire duram vitam. Animi commoti* ſunt *hoc luctu, & triſtitia ſuſpiria mittuntur ab omnibus: vires languent: tarda ad pugnam. Idæus & Actor excipiunt illam excitantem fletus* inter milites, *& in manibus referunt in domum* ipſius, *monitu Ilionei & Iuli plurimum plorantis. At tuba procul excitavit æra rauco formidabilem ſonum: ſuccedit clamor, & cœlum reboat. Veiſci approperant ſimul admotâ teſtudine, & aggrediuntur cumulare foſſas, & eruere aggerem: pars veſtigat ingreſſum, & ſuperare ſcalis muros, qua exercitus rarus eſt, & qua multitudo paſſim hiat non tam denſa militibus. Contra incipiunt projicere omnes ſpecies armorum, & diſpellere eos longis lignis, conſueti propugnacula telo diuturno. Deficiebant etiam lapides pernicioſi ponderis, tentantes an poſſent aliqua* ingere *agmen tectum* clypeis: *tamen interea* Rutuli *gaudent ſuſtinere caſus omnes ſub* tecto.

NOTÆ.

al lamentandum: quod *præficarum* fi- rum verus eſſet ac ſincerus dolor. Po- illud Ennii epitaphium apud Cicer. *Lacrymis decoret, neque funera fletum ri volito vivus per ora virum.* Sed ad- bia hæc lectio eſt, cum vulgo lega- *fletu, funere fletum*, &c. III. Su- Merula legendum, *tua funera mater* quæ vox apud Feſtum reperitur: ex quo cinari poteſt opinio: *nec* te tua funera olixi, id eſt, *nec te & tuam mortem* Et vero tales erant funebres ceremo- gebatur & conclamabatur mortuus, clau- ſi oculi, lavabatur, veſtibus pretioſis- gebatur, efferebatur in feretro ad janu- ibique cum proſtitiſſet aliquandiu, facie & pedibus in publicum verſis, ad rogum deducebatur: quæ maxima ex parte explicuimus, Æ. 6. 215. & ſequentibus.

487. *Produxi.*] Juxta primam explicationem ſuperiorum vocum ſignificat, *peperi*. Juxta ſecundam, *propoſui ad januam domus*: quod Dio & Græci alii vocant προτιθέναι. Juxta tertiam, *proluxi* legendum eſt.

491. *Fanus lacerum.*] Haud dubie *cadaver*. Sic Propert. l. 1, 17. 8. *Hæccine parva meum ſunus arena teget.* De *Tartaro*, imis inferis, Æ. 6. 134.

505. *Teſtudine*, &c.] Milites erant denſati in globum, confertis ſupra capita clypeis, ut ſic ad muros tutius accederent: De *ea teſtudine*, Æ. 2. 441. De *Veiſcis*, Æ. 7. 803. De *vallo*, ſupra, v. 142. De *contis*, Æ. 5. 208.

Nec

Deinde non poſſunt *ſuſtinere: nam qua* parte *magnus globus appropinquat, Teucri advolvunt & impellunt vaſtum ſaxum, quod late oppreſſit Rutulos & ſeparavit tegmina clypeorum: nec ulterius Rutuli ardentes volunt certare obſcuro certamine* teſtudinis; *ſed conantur dimovere jaculis* Trojanos ex *aggere. Alia ex parte Mezentius terribilis viſu librabat pinum Tyrrhenam, & injecit fumidas tædas. At Meſſapus ſubactor equorum, filius Neptuni, diruit palos* aggeris, *& petit ſcalas ad muros* ſcandendos. *Vos,* ô Muſæ & præcipue *Calliope, oro, docete cantantem; quas cades, quas neces Turnus tunc ibi intulerit; quem hominem unuſquiſque miſerit* ad *inferos: & explicate mecum totum ambitum* hujus *belli: nam* vos, *Deæ, & recordamini, & poteſtis narrare. Turris ſtabat altaſuſpicientibus, & tabulatis ſublimibus, commoda ſitu: quam Itali omnes conabantur occupare totis viribus, & diruere totâ vi potentiæ ſuæ: contra Trojani* conabantur *propugnare lapidibus, & vibrare ſagittas crebras per apertas feneſtras. Turnus primus immiſit tædam flammantem, & affixit lateri* turris *ignem: qui auctus vento invaſit aſſeres & adhæſit fulcris abſumptis. Trojani turbati* cœperunt *inter tumultuari, & incaſſum quærere effugium è periculo: dum colligunt ſe, & retro recedunt*

Nec jam ſufficiunt: nam qua globus imminet i
Immanem Teucri molem volvuntq; ruuntq;: (ge
Quæ ſtravit Rutulos late, armorumq; reſolvit
Tegmina: nec curant cœco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli; ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.
Parte aliâ horrendus viſu quaſſabat Etruſcam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.
At Meſſapus, equûm domitor, Neptunia pro
Reſcindit vallum, & ſcalas in mœnia poſcit.
Vos, ô Calliope, precor aſpirate canenti;
Quas ibi tum ferro ſtrages, quæ funera Turn
Ediderit, quem quiſque virum demiſerit Orco
Et mecum ingentes oras evolvite belli:
Et meminiſtis enim, Divæ, & memorare poteſtis
Turris erat vaſto ſuſpectu & pontibus altis,
Opportuna loco: ſummis quam viribus omnes
Expugnare Itali ſummâque evertere opum vi
Certabant: Troës contra defendere ſaxis,
Perque cavas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus, fruſtraquè malorum
Velle fugam: dum ſe glomerant, retroq; reſid

NOTÆ.

516. *Ruuntque.*] Impellunt, projiciunt: Æ. 1. 39. *Spumas ſalis ære ruebant.*

518. *Cæco Marte.*] Quia latebant ſub teſtudine, recti & inumbrati clypeis.

522. *Etruſcam Pinum & .... ignes.*] Vel ignitam facem è pinu, pingui arbore: vel manu alterâ facem, alterâ haſtam pineam. De *Mezentio* Etruſcorum rege, fuſe Evander, Æ. 8. 481. De *Etruſca* gente, ibidem in notis. De *Meſſapo*, Æ. 7. 691. De *vallo*, munimento ex palis & aggeſta terra, ſupra, v. 142.

525. *Vos, ô Calliope.*] Muſas omnes invocat, ſed præcipue *Calliopen*, heroici carminis præſidem, de qua, Ecl. 4. 57. Numerum ſingularem cum plurali ſic conjunxit Tibul. l. 3. 6. 55. *Nobis inimica merenti.* Et Catul. Epig. 108. 5. *Inſperanti ipſa refers te nobis.* De *Orco*, Plutone, G. 1. 277.

528. *Oras belli.*] Enniana vox. *Oræ* ſunt extremæ partes veſtium: quæ, quia in ambitu excurrunt, hic ſumuntur pro toto circuitu, ambitu ac ſerie belli.

530. *Pontibus.*] Turres multis contabulationibus erigebantur, è quarum infimis aſcenſus ad ſummas: hæc ipſa tabulata, vel corum læ, *pontes* hic dicuntur: ut forte etiam ſ v. 170.

532. *Opum vi.*] Enniana locutio, pro, *induſtria, virtute, inſtrumentis.*

535. *Lampada.*] *Lampades* hic appella ignita quæcunque miſſilia, ex ſtupa, pice ſina: quæ compacta ſimul, & mucronibus que & hamis ferreis armata, ut ligneis pr tim munimentis adhærerent, vel manu, vel quando etiam machinis intorquebantur. corum erat ad libitum figura. De *poſtibus*, prie fulcris arrectariiſque portarum, Æ. 2. De *peſte*, pro igne, ſupra, v. 328.

turrem, quæ peſte caret; tum pondere turris
cubuit ſubito, & cœlum tonat omne fragore.
mineces ad terram, immani mole ſecutâ,
nfixique ſuis telis, & pectora duro
ranſoſſi ligno, veniunt. Vix unus Helenor,
Lycus elapſi: quorum primævus Helenor,
nnio regi quem ſerva Lycimnia furtim
ulerat, vetitiſque ad Trojam miſerat armis:
levis nudo, parmâque inglorius albâ.
ubi ſe Turni media inter millia vidit;
acies, atque hinc acies aſtare Latinas:
ræ, quæ densâ venantum ſepta coronâ
ra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
ic & ſaltu ſupra venabula fertur;
aliter juvenis medios moriturus in hoſtes
; &, qua tela videt denſiſſima, tendit.
ibus longe melior Lycus, inter & hoſtes
arma fugâ muros tenet; altaque certat
ere tecta manu, ſociumq; attingere dextras.
Turnus pariter curſu, teloque ſecutus,
erat his victor: Noſtrane evadere, demens,
ſi te poſſe manus? ſimul arripit ipſum
ntem, & magna muri cum parte revellit.
subi, aut leporem, aut cādenti corpore cycnū
ſit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
ctum aut matri multis balatibus agnum
rus à ſtabulis rapuit lupus. Undiq; clamor
ur: invadunt, & foſſas aggere complent:
ces tædas alii ad faſtigia jactant.

in ſpatium quod vacabat igne; tum repente turris cecidit, & totum cœlum ſonat ſtrepitu. Cadunt ſemimortui in terram, vaſta mole ſuperincidente, & confoſſi prepriis armis, & trajecti duro ligno per *pectora. Vix ſolus Helenor & Lycus evaſerunt: quorum natu major erat Helenor, quem ſerva Lycimnia clam peperat regi Lydio, & miſerat ad Trojam, bello* ipſi *prohibito:* erat *levis enſe ſtricto & ignobilis ſcuto albo. Atque ille, cum agnovit ſe in mediis millibus Turni, agmina Latina circumſiſtere hinc & inde: quemadmodum fera, qua cincta multitudine ſpiſsâ venatorum ſævit adverſus arma, & non ignara immittit ſeſe* in *mortem, & ſaltu ruit ſuprahaſtilia; non aliter juvenis irrumpit moriturus in medios hoſtes, & incurrit qua cernit arma ſpiſſima. At Lycus multo velocior pedibus, & inter hoſtes, & inter arma occupat fugâ muros; & conatur arripere manu ſublimes pinnas, & apprehendere manus ſociorum. Quem Turnus victor, perſecutus ſimul curſu & jaculo, objurgat his verbis: ſtulte, an ſperaſti te poſſe evitare manus meas? ſimul apprehendit ipſum pendentem, & excatit cum magna parte muri. Qualis armiger Jovis, quando evolans* in *altum abripuit unguibus falcatis, aut leporem,*

cum nitido corpore: aut quando *lupus, ſacer Marti, ſubtraxit è caulis agnum, quæſitum à multis balatibus. Unde clamor ſurgit: aggrediuntur, & cumulant foſſas* terrâ *aggeſtâ: alii accendu flammantes ad culmina.*

NOTÆ.

Manio regi.] Reges Mæonum, qui deinde dicti ſunt, & ab Homero numerantur Trojanorum auxilia, utpote Phrygiæ conæ. Æ. 4. 216.

Vaſtis armis.] Vel contra juſſa Deorum fati, Trojanis contraria. Vel contra monumentorum: ad quem alludit hic Poëta, Trojanorum etiam fuiſſet. Nefas enim ucæ ſervos militiæ nomen dare, niſi ſeroluto: quod non niſi periculoſis reiæ temporibus permittebatur.

Ense levis nudo, parmaque, &c.] Omnem depingit, quales Romanorum deinde ræ velites, ſic à *velocitate* dicti. Horum arſima, brevis rotunduſque clypeus & un-

dique *par*: *gladius*, & leves aliquot *haſtulæ*. Eligebantur è junioribus & pauperibus, juxta Polyb. Porro cum vulgo viri principes, aut familiæ ſuæ, aut factorum ſuorum inſignia præferrent: deſcripta in clypeis: ut Turnus *Inachum*, Æ. 7. 790. Aventinus, *hydram Herculis*, ibid. 657. Helenor iſte nudum clypeum geſtat: tum quia juvenis nihil dum patrare laude dignum potuit: tum quia furtivo concubitu ex ſerva editus, paternam originem jactare prohibetur, habeturque ideo quaſi ſervilis generis.

553. *Venabula.*] Haſtæ ſunt venatoriæ, breves, lato ferro, Æ. 4. 131.

564. *Jovis armiger.*] Aquila, fulminis miniſtra, Æ. 5. 255. De *tædis*, arbore & face, Fel. 7. 49.

Ilioneus

Ilioneus lapide & magno fragmine rupis opprimit Lucetium appropinquantem portæ & conjicientem ignes: Liger Emathiona, Asylas Chorinæum: alter peritus jaculandi, alter mittendi sagittas procul decipientes Cæneus occidit Ortygium, Turnus victorem Cæneum: Turnus Ityn, & Clonium, Dioxippum & Promulum, & Sagarim, & Idam stantem ante summas turres: Capys Privernum: hunc hasta Themillæ primo leviter vulneraverat: hic abjecto clypeo tulit inconsultus manum ad plagam: ergo sagitta pennis appulsa est, & manus affixa est lateri sinistro, & occulta intus penetravit mortifero ictu pulmones, quibus *respirat anima. Filius Arcentis stabat* indutus *pulchris armis*, habens *chlamydem variatam acu, & splendens purpurâ Iberica, formosus vultu: quem pater Arcens miserat Æneæ, educatum* in *sylva Martis, circa Simethum fluvium, ubi* est *opima & benigna ara Palici. Mezentius depositis armis impulit ipse stridentem fundam, loro ter rotato circa caput: & discidit calefacto plumbo medium caput oppositi* Juvenis, *& prostravit* eum in *vastâ arenâ.*

Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis,
Lucetium, portæ subeuntem, ignesque ferentem
Emathiona Liger, Chorinæum sternit Asilas:
Hic jaculo bonus, hic longe fallante sagittâ:
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus
Turnus Ityn, Cloniumque, Dioxippum, Promulumque
Et Sagarim, & summis stantem pro turribus Idam
Privernũ Capys: hunc primo levis hasta Themillæ
Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
Ad vulnus tulit: ergo alis allapsa sagitta,
Et lævo infixa est lateri manus, abditaque intus
Spiramenta animæ letali vulnere rupit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Iberâ,
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Eductum Martis luco, Simethia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.
Stridentem fundam positis Mezentius armis
Ipse ter adducta circum caput egit habenâ:
Et media adversi liquefacto tempore plumbo
Diffidit, ac multâ porrectum extendit arenâ.

NOTÆ.

582. *Pictus acu chalamydem, &c.*] *Chlamys*, militaris vestis, *casaque*, Æ. 4. 137. *Ferrugo*, color est politi ferri, in nigrum tendens, *brunissure*, Ecl. 2. 18. Talis memoratur fuisse color purpuræ Ibericæ nigricantis. *Iberia* vero, hic sumitur à quibusdam pro regione Asiatic, inter Pontum Euxinum & mare Caspium, quæ nunc Georgiæ pars est, dicta *Gurgistan*; cujus coloni in Europam profecti nomen dederint Ibero Hispaniæ flumini, & Hispaniam ipsam tenuerint. Aliis sumitur probabilius pro ipsa Hispania, cum idem color à quibusdam dicatur Bæticus, a Bæti fluvio Hispaniæ, *Gaudalquivir*: & minium, apud Hispanos præcipuæ laudis olim ex Plinio fuerit; ut nunc quoque rubeus ille color nigro suffultus, quem vocant *morado*.

584. *Simethia circum, &c.*] *Simethus*, Siciliæ fluvius; in orientale ejusdem latus infra Catanam defluens; nunc juxta Cloverium, *la Jaretta*. Tamen juxta Virgilium, videtur is esse qui nunc nomen habet *a sancto Paulo*, paulo inferius fluens: nam non longe ab ejus fontibus visuntur adhuc ruinæ templi Palicorum, & eorundem lacus, qui lacus Fazelli tempore *Naphtia* vocabatur, in multas scaturigines erumpens, quæ sulphureæ, quæ falso jurantes enecebat, talia narrat ex auctoribus Græcis Macrobius Saturn. 5. 19.

585. *Pinguis ubi & placabilis, &c.*] Pa... fratres fuerunt, Jovis filii, & Thaliæ Nymphæ, Vulcani filiæ; quæ gravida cum Junonem timeret, dicitur à Jove terræ hiatu occultata: ibi nati infantes, indeque egressi, *Palici* dicti sunt à παλιν ἰειναι, *iterum venire*. Horum ... culo Siculi in sterilitate admoniti dicuntur, ... cuidam Heroi sacra facerent: quæ res cum ... spere successisset, ad eorum aram dona ... congesserant, ut refert ex Xenagora Macrob. Hinc ara illa dicitur à Virgilio *pinguis*. ... Diodorus, l. 11. asylum illic esse fugitivorum servorum, cum à dominis inclementius habentur: indeque nefas esse eos abduci, nisi fecerint data fide, quam violare nemo audeat. Hæc ut mihi videtur, ara eadem dicitur *placabilis*. De *Martis luco*, nullam alibi reperimus ... mentionem.

588. *Liquefacto plumbo.*] Lucret. 6. ... *Plumbea vero glans etiam longo cursu volans liquescit*, id est, calesit & mollescit.

Tum

primum bello celerem intendisse sagittam
ante feras solitus terrere fugaces, 591
us: fortemque manu fudisse Numanum,
Remulo cognomen erat; Turnique minorem
anam, nuper thalamo sociatus, habebat.
ante aciem digna atq; indigna relatu 595
ferans, tumidusque novo præcordia regno
& ingenti sese clamore ferebat:
udet obsidione iterum · alloque teneri,
ri Phryges, & morti prætendere muros?
nostra sibi bello connubia poscunt! 600
Deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
ic Atridæ: nec fandi fictor Ulysses:
à stirpe genus. Natus ad flumina primùm
us, sævoque gelu duramus & undis.
invigilant pueri, sylvasque fatigant: 605
ludus equos, & spicula tendere cornu.
s operum parvoque assueta juventus,
is terram domat, aut quatit oppida bello.
rum ferro teritur, versâque juvencûm
fatigamus hastâ. Nec tarda senectus 610
vires animi, mutatque vigorem.
galeâ premimus: semperque recentes
are juvat prædas, & vivere rapto.
icta croco & fulgenti murice vestis:
cordi: juvat indulgere choreis: 615
manicas & habent redimicula mitræ.

Ascanius, prius assuetus terrere feras fugientes, fertur tam primò celebrasse velocem sagittam in bello, & ferum esse manu robustum Numanum, cui cognomen erat Remulo; & qui nuper conjugio copulatus duxerat minorem sororem Turni. Ille ante prima agmina inclamans digna & indigna dicta, & inflatus corde ob novam potentiam, incedebat, & jactabat se magno clamore: non pudet vos rursus claudi aggeribus & obsidione, ô Phryges bis capti, & opponere muros morti? ecce illos, qui bello petunt sibi conjugia nostra! quos Deus, quæ insania vos impulit in Italiam? non hic sunt filii Atrei, nec Ulysses vanus artifex verborum; sed genus fortis ab ipsa origine. Portamus statim ad flumina natos, & inuramus acerbo gelu & aquis. Pueri indulgent venatui, & percurrunt sylvas: ludus eorum est domare equos, & jacere sagittas arcu cornco. Juventus autem patiens laboris, & contenta tenui victu, aut exercet terram rastris, aut impugnat urbes bello. Omnis ætas traducitur in armis, & impellimus lorsa juvencorum arantium hastâ inversâ. Nec senectus lenta minuit robur animi, aut pellit vigorem. Tegimus casside capil-

os semper nos delectat colligere novas prædas & vivere rebus raptis. Vobis vestimentum croco & micanti purpura: vobis inertia est in deliciis: placet vacare choreis: & tunica habet manicas, & mitra ligaturas.

NOTÆ.

regno.] Affinitate regia. Græci rum imitatores Latini, regum filios, & affines appellabant reges: ut observamus, probatque multis.

bis capti Phryges.] *Phryges*, molles: ad rum sic vocat Trojanos. *Bis capti*: ab & Græcis, Æ. 3. 476. Vel potius à rum Troja incensa est; & jam à Latinis, ova Troja. De *Phrygia*, Æ. 1. 385. De nalitie, Æ. 4. 216. De *Atrei filiis*, mone & Menelao, Æ. 2. 264. Æ. 3. 54. versutus. Æ. 2. 7.

Venatui.] Dativo contracto, pro *venatui*, ui.

Tenâque juvencûm, &c.] Aramus arnon flumulis aut flagris, sed extrema gens boves arantes incessimus.

614. *Croco.*] *Crocus*: flos, *saffran*: cujus colore infecta vestis, *crocota* & *crocotula* dicebatur; infectores, *crocotarii*: muliebris & mollis ornatus. De *murice*, ostreo, unde purpura exprimitur, G. 2. 506.

616 *Tunica manicas, &, &c.*] Tunica vestis virorum interior, χιτὼν Græcis: cui respondet mulierum *stola*: utraque cincta. Huic viri Græci *pallium* apertum ac fluens; Romani *togam* clausam superinjiciebant: mulieres *pallam*, pallio Græco aperto non absimilem. *Tunica*: à superiore parte omnino absque manicis olim fuit, ita ut humeros hinc inde nudaret; ab inferiore, ad genua defluebat, dicebaturque *exomis*: mox ad usque cubitum, & paulo infra genua pertinuit, dicebaturque *colobium*, & hic mos diu duravit Romæ, exomide servis solis relicta: dein-

O vere Phrygiæ, neque enim eſtis Phryges! ite per excelſa Dindyma, ubi tibia emittit ſonum imparem, vobis *aſſuetis* huic ſono. *Tympana & tibia Berecynthia buxea matris Idæa vos invitant: relinquite arma viris, & abſtinete ferro. Aſcanius non paſſus eſt ſpargentem verbis talia, & loquentem indigna: & oppoſitus adduxit ſagittam nervo equino: & diſtrahens brachia ſeiuncta, ſtetit, prius ſupplex obſecrans Jovem per hæc vota: Jupiter omnipotens fave inceptis audacibus. Ego ducam tibi ad tuum templum munera ſolemnia: & ponam ante altaria juvencum capite deaurato, candidum, & tollentem caput æqualiter cum matre ſua: qui jam incurrat cornu, & diſſipet arenam pedibus. Audivit pater, & è ſuda regione cœli tonuit* ad *ſiniſtram. Simul mortifer arcus ſonat: & ſagitta emiſſa volat ſtridens terribiliter, & prevenit altos tuli, & perfodit cuſpide cava tempora. I, irride virtutem jactabundis verbis.*

O vere Phrygiæ, neque enim Phryges! ite per a
Dindyma, ubi aſſuetis biforem dat tibia can
Tympana vox buxuſq; vocat Berecynthia ma
Idææ: ſinite arma viris, & cedite ferro.
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Aſcanius: nervoque obverſus equi
Contendit telum: diverſaque brachia ducen
Conſtitit ante Jovem ſupplex per vota preca
Juppiter omnipotens, audacibus annue cœptis.
Ipſe tibi ad tua templa feram ſollemnia dona
Et ſtatuam ante aras auratâ fronte juvencu
Candentem, pariterq; caput cum matre ferent
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat are
Audiit, & cœli genitor de parte ſerena
Intonuit lævum. Sonat unà letifer arcus:
Et fugit horrendum ſtridens elapſa ſagitta,
Perque caput Remuli venit, & cava tempora
Trajicit. I, verbis virtutem illude ſuperbis.

NOTÆ.

de creſcente luxu ad primores uſque manus digitoſque provecta eſt, & ad talos promiſſa; quod mollitiei fuit, & à Cicerone vitio vertitur Catilinæ ſociis, quia muliebris ſtole ſpecies hæc erat. Tunicæ illæ *manicatæ*, à Cicerone vocantur; à Seneca & Plauto *manuleatæ*; à Scipione apud Gellium *chiridotæ*. Tales Trojanis hic Numanus exprobrat. Mediis etiam temporibus tunica duplex ferebatur: altera communis; altera intima, quæ & *interula* ſive *ſubucula*. De *mitris*, pileis, earumque *redimiculis*, Æ. 4 216.

618. *Dindyma, &c.*] Phrygia univerſa ſacra fuit Cybele, matri Deûm. In ea montes *Dindymus, Berecynthus*, & *Ida*. *Dindymus* ſic dictus, quod ſit δίδυμος, *geminus*, ſive *gemello vertice*: plur. *Dindyma*. Hinc Cybele dicta *Dindymene*, & *Berecynthia*, & *Idæa* mater. De *ea*, Æ. 3. 111, 108. De *Ida*, Æ. 2. 801.

Biforem dat tibia, &c.] *Tibia* muſicum inſtrumentum, flatu perſonum: ſic dicta; quia è gruum, hinnulorum, aliorumque animalium cavis tibiis primo formata eſt: Inde è buxo atque ebore. Olim pauca habuit foramina: unde duæ ſimul inflabantur, mutabanturque pro modorum varietate. Quæ dextera oris parte inflabatur, unicum habebat foramen, ac proinde graviorem ſonum; quæ ſiniſtra oris parte, duo habebat foramina, ſonumque acutiorem: & hic erat modus *Phrygius*, cum tibiæ ſic adhibebantur *impares*, quia modus ille ex gravi & temperatus erat. Cum autem *Dorius* multo eſſet gravior, duabus dextris eas id eſt, duabus tibiis *paribus*, unico ſo Cum *Lydius* eſſet acutior, duabus ſiniſ bat, id eſt duabus tibiis paribus, duplici mine. Hi enim erant præcipui tres modi bus affines alii: *Serranus*, id eſt, Tyri urbe *Tyro*, quæ *Sar* dicta eſt, G. 2. 506. Lydio. Fuit & *Æolius*, &c. Hinc pare *pares*, eſſe vel Lydias, vel Dorias: temper *Phrygias*. Quare Servius bene ex hic *biforem*, imparem, diſſimilem. Hinc maſio in Solinum

619. *Tympana.*] Ex Iſidoro. *Tympa pellis, vel corium, ligno extenſum*: pul apud veteres manibus ac digitis: à *verbe berare*. Hæc, ut & *cymbala*, ærea & c κύμβος, *cavitas*, adhibebantur ad ſacra C de quibus Lucret. l. 2. 618. *Tympana t nant palmis, & cymbala circum Concava, ſonoque minantur cornua cantu, Et Phrygii lat numero cava tibia mentes.*

622. *Nervo equino.*] Nervos arcuum ex rum ſetis fieri ſolitos, teſtatur Heſychius.

624. *Ante Jovem.*] Verſis oculis in ſuperiorem, ſive ætherem, qui *Jupiter* eſt, 325.

631. *Intonuit lævum.*] Bonum omen, 16.

capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.
e tantum Aſcanius: Teucri clamore ſequuntur,
itiâque fremunt, animoſque ad ſidera tollunt.
erea tum forte plagâ crinitus Apollo
uper Auſonias acies urbemque videbat,
e ſedens: atq; his victorem affatur Iülum: 640
te novâ virtute, puer: ſic itur ad aſtra;
genite, & geniture Deos: jure omnia bella
e ſub Aſſaraci fato ventura reſident:
e Troja capit. Simul hæc effatus, ab alto
ere ſe mittit, ſpirantes dimovet auras, 645
iumque petit: forma tum vertitur oris
um in Buten. Hic Dardanio Anchiſæ
er ante fuit, fiduſque ad limina cuſtos:
comitem Aſcanio pater addidit. Ibat Apollo
a longævo ſimilis, vocemque, coloremq; 650
es albos, & ſæva ſonoribus arma:
his ardentem dictis affatur Iülum:
is, Æneide, telis impune Numanum
iſſe tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
dit laudem, & paribo non invidet armis. 655
a parce, puer, bello. Sic orſus Apollo,
les medio aſpectus ſermone reliquit,
ocul in tenuem ex oculis evanuit auram.
ere Deum proceres divinaque tela 659
nidæ, pharetramque fugâ ſenſere ſonantem.

Phrygesbis capti reddunt hæc reſponſa Remulis. Aſcanius dixit *hæc ſolum: Trojani applaudunt clamore, & geſtiunt gaudio, & extollunt ad cœlum virtutem* ejus. *Tum forte Apollo comatus in aëriis ſpatiis deſuper ſpectabat exercitum Italicum & urbem* Trojanorum, *inſidens nimbo: & alloquitur his* verbis *Aſcanium victorem: creſce, ô puer, tali virtute: ſic tenditur ad ſidera, orte à Diis, & producture Deos: cuncta bella per fatum oritura quieſcent meritò ſub poſteritate Aſſaraci: neque Troja te comprehendit. Simul locutus iſta liberat ſe à ſummo aëre, diſſecat aërem ſpirabilem, & tendit ad Aſcanium: tum mutatur ſpecie vultus in Buten ſenem. Hic prius fuerat Anchiſæ Trojano armiger, & fidelis ſatelles ad portam: tunc pater Æneas adjunxerat* hunc *Aſcanio comitem. Apollo incedebat ſimilis* huic *ſeni* per *omnia, & vocem, & colorem, & capillos canos, & arma ſono offera. Atque alloquitur acrem Aſcanium his verbis: fili Æneæ, ſufficiat* tibi *Numanum occubuiſſe ſagittâ tuâ abſque* tuo *damno: magnus Apollo dedit tibi hunc primum honorem, & non invidet æquali* gloriæ *armorum. Cæterum abſtine*

per. Apollo ita locutus fugit in *medio colloquio viſus humanos, & longè ab oculis avit in* *rem. Principes Trojani cognoverunt Deum, & ſagittas divinas, & audiverunt phare ram* *ſum abire.*

NOTÆ.

Auſonias acies.] *Italas*, Æ. 7. 54 *Ur-*
ugnan Trojam, Æ. 7. 157.

Macte.] *Mactus*, quaſi *mauctus*, id eſt *auctus*. Sic herba adulca dicta eſt à Ca-*ulo*, quia *auctat* hoſtiæ quoque *mactæ*, *ulo*, vino, thure, ſpargebantur, & quaſi *auctabant augebanturque* ante ſacrificium; *actare* pro *cædere*, dictum fuit. Diis ipſi ſacrificiis acclamabant: *macte hocce vino ſto, macte hac ce dape eſto*, quia ſacrifi-*anti* eorum felicitatem putabant. Cicero *atione* teſte, *mactare aliquem honoribus*: *ctare infortunio*. Hinc fere ex Voſ-*io* addit, hac formula vocativum *macte* pro nominativo *mactus*, more Attico: *ſtendam* apud Tibullum l. 1. 7. 53. *Sic ederes*: apud Perſium, Sat. 3. 28. *Stem-* apud Taſoranum *milleſime ducis*. Ut & *Virg.* l. 12. plurali numero: *mactis in-* *ſtis* inſpice et.

642. *Diis genite, &c.*] Genitus *Venere* per Æneam, *Jove* per Dardanum: geniturus *Julium* & *Octavianum* Cæſares; qui divinis honoribus afficiendi erant. De *Aſſaraco*, à quo ortus Æneas, Æ. 1. 288.

644. *Nec te Troja capit.*] Sic Philippus Macedoniæ rex ad Alexandrum, apud Plutarchum: *quare tibi regnum par, non enim te capit Macedonia.* De nova Troja intellige, Æ. 7. 157.

647. *Dardanio Anchiſæ.*] Verſus ſpondaicus, cum hiatu diphthongi longæ, more Græcorum.

653. *Æneide.*] Vocativus patronymicus, ab *Æneides*.

655. *Paribus armis.*] Nam Apollo puer ſagittis ſerpentem Pythona confixit, ut matrem defenderet: quemadmodum Aſcanius hic Numanum, ut patriam ulciſcatur, Æ. 3. 75.

660. *Pharetramque fugâ ſenſere, &c.*] Præter ſigna divinæ præſentiæ quæ diximus, Æ. 1. 406 hoc addit aliud: nempe, ſonitum quendam

Itaque per *monita & auctoritatem Phœbi retinent Aſcanium incenſum ad pugnam: ipſi iterum redeunt ad prælia, & exponunt vitam manifeſtis periculis. Clamor ſpargitur per aggeres totis mœnibus. Adducunt fortes arcus, & librant* haſtas *amentatas. Terra omnis tegitur ſpiculis: præterea clypei & cavæ caſſides reddunt ſonum alliſu* ſpiculorum: *oritur crudele prælium. Quanta eſt pluvia,* quæ *per hœdos pluviales orta ab occidente percutit terram: quam crebrâ grandine nubes ruunt in mare, quando Jupiter aſper Auſtris emittit cœlo tempeſtatem pluvioſam, & ſolvit cavas nubes. Pandarus & Bitias, geniti Alcanore Idæo: quos Hiera ſylveſtris educavit in ſylva Jovis, juvenes æquales abietibus & montibus patriæ ſuæ: aperiunt portam,* quæ *credita* erat ipſis *juſſu regis, confiſi armis, & ultro alliciunt hoſtem in muros. Ipſi intus ſtant ante turres* ad *dextram & ſiniſtram, induti ferro, & rutilantes criſtis* ſupra *capita ſublimia. Quales duæ quercus æriæ tolluntur circa flavios liquidos, aut* in *ripis Eridani, aut juxta gratum Athesin, & erigunt* ad *cœlum capita inædua, & motant altum cacumen. Ut eum viderunt ingreſſum apertum, irruunt.*

Ergo avidum pugnæ dictis ac numine Phœbi
Aſcanium prohibent: ipſi in certamina rurſus
Succedunt, animaſque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris.
Intendunt acres arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne ſolum telis: tum ſcuta cavæque
Dant ſonitum flictu galeæ, pugna aſpera ſurgit.
Quantus ab occaſu veniens pluvialibus hœdis
Verberat imber humum: quam multâ grandine nimbi
In vada præcipitant, cum Juppiter horrido Auſtro
Torquet aquoſam hyemem, & cœlo cava nubila rumpit.
Pandarus & Bitias, Idæo Alcanore creti: (rumpit.
Quos Jovis eduxit luco ſylveſtris Hiera,
Abietibus juvenes patriis & montibus æquos
Portam, quæ ducis imperio commiſſa, recludit
Freti armis, ultroque invitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus, dextrâ ac lævâ, pro turribus aſtant
Armati ferro, & criſtis capita alta coruſci.
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis Athesin ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaque cœlo
Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentes.

NOTÆ.

pharetræ & ſagittarum auditum in aëre, poſtquam ex oculis Apollo jam evaniuiſſet. Talis eſt Apollinis ſonus Iliad. 1. 46. De nomine *Apollinis*, Ecl. 3. 104. De nomine *Phœbi*, Ibid. 62.

665. *Amenta.*] Haſtas, quæ circa medium *amento*, id eſt, loro alligatæ erant: quo implicata manus, æquabili quaſi impetu certius haſtam librabat. *Amentum*, ab ἀπὸ τοῦ ἀείρω: unde etiam *apes* & *examen apum*: ut diximus, Ecl. 7. 13.

668. *Hœdis.*] Stellis duabus aſtri, cui nomen *Erichthonius* vel *Auriga*, infra ejus humerum: quarum ortus & occaſus procelloſos habetur. De *Auſtro*, pluvio, item vento meridionali, Ecl. 2. 58.

672. *Idæo, &c.*] In Ida monte Troadis: ubi Cybele colebatur; ac ipſe etiam Jupiter: qui ideo paſtor dicitur ab Homero Ἰδαῖος ποιμήν, *ab Ida imperans*, Iliad. 3. 276, &c. *Hiera*, Ἱερὰ; nomen matris: quia tamen ſecundam naturam brevem habet, ſuſpicatur Turnebus *hyæna* legendum eſſe: quæ fera eſt, à qua Pandarum & Bitian educatos putat, ut Romulum à lupa.

674. *Abietibus.*] *Abies*, arbor, ſapin. Quatuor ſylvæ abietes in data ſylva compreh

679. *Liquentia, &c.*] In pauli optimique codices: aliqui tamen *Liquetia*, quod quidam avide arripuerunt poſt Servium. Et *liquetia*; vel potius, ut apud Plinium lib. *liquentia*, fluvius Venetorum, in ſuperiore Adriatici partem influens, nunc *Livenza*, præter rationes ab Erythræo contra Servium colorem interpretationem allatas; contra quod dicitur *Liquentia, Liquentia*. Unde Virgilium imitatus de *Liquentibus*, id eſt, *fluviis*, explicandum eſſe: aut enim, 442 *fluviumque liquentem*. Et *liquens*, pro habet, modo brevem, modo longam.

680. *Padi, &c.*] *Padus* ſive *Eridanus*, *Po*, fluvius Italiæ maximus, G. 1. 482. poſt Padum maximus, *l'Adige*, ex Tridentinis Alpibus, per Venetos in mare Hadriaticum fluit; proprio quidem oſtio, ſed foſſis quibusdam tranſverſis & paludibus, cum regione ſeretur; ideo dictus eſt à ſervio & Padum, qui paulo inferius fluit, decurrere.

Contra

ciano Quercens, & pulcher Equicolus armis,
rceps animi Tmarus, & Mavortius Hæmon,
nibus totis aut verſi terga dedere,
ipſo portæ poſuere in limine vitam.
n magis increſcunt animis diſcordibus iræ:
m collecti Troës glomerantur eodem,
ſerre manum & procurrere longius audent,
ri Turno diverſa in parte furenti,
anique viros, perfertur nuncius: hoſtem
æ cæde novâ, & portas præbere patentes.
t inceptum, atque immani concitus irâ
niam ruit ad portam, fratreſq; ſuperbos.
um Antiphaten, is enim ſe primus agebat,
ta de matre nothum Sarpedonis alti,
to ſternit jaculo: volat Itala cornus
er tenuem, ſtomachoque infixa ſub altum
abit: reddit ſpecu atri vulneris undam
item, & fixo ferrum in pulmone tepeſcit.
Merop em atque Erymantha manu, tum
it Aphydnum:
Bitian ardentem oculis animiſq; frementem:
ulo, neque enim jaculo vitam ille dediſſet;
enum ſtridens contorta falarica venit
ta acta modo, quam nec duo taurea terga,
plici ſquamâ lorica fidelis & auro
it: collapſa ruunt immania membra:
tus gemitū, & clypeū ſuper intonat ingens

Statim Quercens & Equicolus ſpectabilis armis, & Tmarus temerarius animo, & Hæmon Martius, vel repulſi objecere terga totis turmis hoſtium, *vel amiſerunt vitam in ipſo aditu portæ. Tunc furor magis accenditur* in *animis infenſis: & jam Trojani denſantur congregati* in *eum* locum, *& audent conſerere manus & progredi longius. Nuncius fertur Regi Turno, ſavienti alia in parte & turbanti hoſtes: hoſtem animari recenti ſtrage, & offerre portas apertas. Relinquit inceptum* opus, *& acceſſus ingenti furore, currit ad portam Trojanam & fratres ſuperbos. Et intorto telo dejicit primum Antiphaten, filium ſpurium magni Sarpedonis ex matre Thebana, nam is ſe primus offerebat:* jaculum *è corno Italica volat per aërem levem, & impactum ſtomacho penetrat profundum pectus: hiatus profundæ plagæ emittit fluctus ſpumoſi* ſanguinis, *& ferrum caleſit in pulmone ſanciato. Deinde dejicit manu Meropem, & Erymantha: deinde Aphydnum: deinde Bitian flammantem oculis, & furentem animo: non jaculo, nam ille non amiſiſſet vitam jaculo; ſed falarica evibrata venit valde ſtridens impulſa more fulminis, quam nec duo coria* lorica *defenſa duplici ſquamâ aureâ, repulit: vaſta membra ſternuntur dejecta: terra* um, *& grandis* Bitias *tonat* cadens *ſuper clypeum.*

NOTÆ.

rtaniam portam.] Novæ Trojæ, Dardani, Trojani, Æ. 1. 239.

Thebæ, &c.] *Thebæ* multæ fuerunt, gypto, aliæ in Bœotia, aliæ in Theſſaide: illæ nihil hic ad rem faciunt; Thebes, Aſiæ minoris urbs apud Adrade qua Lydis & Myſis diu certamen Strabone, l. b. 13. Regia fuit Actiotrachiæ patris. Didymus tamen, vet. interpres, hunc Actionis regiam *Thebe* vocat plurali numero, ad verſum 397. ſic adhuc expreſſius ad verſum 366.

Sarpedon Lyciæ rex Jovis filius, Æ. 1. Jovis, non legitimo conjugio ſuſceptus 1. 283. *Cornus*, arbor durilſimo lignorum materia, *cornuiller*, Æn. 3.

Undam ſpumantem.] Sanguinem undagrandi copiâ in rivos erumpentem. *Undam* dixit de multitudine populi, G. 2 462.

705. *Falarica.*] Oblonga haſta, tereti, præterquam ad extremum, ubi ferrum extabat quadratum, tres longum pedes, ut cum armis transigere corpus poſſet. Huic ferro picem in ſtupa circumligabant: adjectoque igni immittebant in ligneas præſertim turres, quæ *fala* dicebantur Etruſca voce. Hoc tamen inventum videtur Sagunt nis Hiſpaniæ tribuere Livius l. 21. 8. unde hæc deſcriptio concinnata eſt.

707. *Duplici ſquama, &c.*] De *tergis* ſive coriis; & *ſquamis* loricarum, Æ. 3. 467. *Squamis & auro:* id eſt, ſquamis aureis: ut G. 2. 192. *Pateris & auro*, pateris aureis.

709. *Clypeum ſuper, &c.*] Servius agnoſcit *clypeum* neutro etiam genere, juxta Catrum: atque ſic exprimi à Virgilio Homericum illud, Il ad. 5. 42. Δοῦπον δὲ πεσὼν, μετὰ δὲ τεύχεα κὸς ἐ τ ωι ῳ, *ſonuit autem cadens, ſonueruntque*

Qualis in Cumano Baiarum litore agger ſaxeus aliquando cadit, quem immittunt mari eductum prius vaſtis molibus: ſic ille agger *præcipitans facit ruinam, & profunde ſubſidit impactus undis: maria turbantur, & nigræ arenæ eriguntur: tunc Prochyta intima tremit ſonitu, & Inarime iniecta Typhœo* quaſi *aſperum cubile juſſu Jovis. Tunc Mars bellipotens animum & robur Latinis adjecit & agitavit ſub eorum pectore ſtimulos acutos: & iniecit Teucris fugam & nigrum timorem.* Latini *concurrunt undecumque: ſiquidem facultas pugnandi* ipſis *conceſſa eſt* à Trojanis, *& Deus bellicoſus ſubiit eorum animum. Pandarus, ubi videt fratrem proſtrato corpore, & quo in ſtatu ſit fortuna, qui caſus impellat res* Trojanas; *magno conatu trudit portam revoluto cardine, ebulliens vaſtis humeris: & relinquit in aſpero prælio plurimos ſocierum, excluſos muris: alios vero claudit ſecum, & excipit irrumpentes: inſanus! qui non agnoverit in media multitudine regem Rutulum irruentem, & ultro clauſerit* in *urbe, quaſi crudelem tigrim inter ignavas pecudes. Statim novum lumen emicat ex oculis Turni, & arma ejus ſonuerunt horride: criſtæ rubræ nutant in capite, & emittit ignes fulgura rutilantia.*

Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
Conſtructam jaciunt ponto: ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſque vadis illiſa recumbit:
Miſcent ſe maria, & nigræ attolluntur arenæ:
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumq; cubile
Inarime Jovis imperiis impoſita Typhœo.
Hic Mars armipotens animum viresque Latinis
Addidit, & ſtimulos acres ſub pectore vertit:
Immiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
Undiq; conveniunt: quoniam data copia pugnæ
Bellatorque animo Deus incidit.
Pandarus, ut fuſo germanum corpore cernit,
Et quo ſit fortuna loco, qui caſus agat res,
Portam vi multâ converſo cardine torquet,
Obnixus latis humeris: multoſque ſuorum,
Mœnibus excluſos, duro in certamine linquit:
Aſt alios ſecum includit, recipitque ruentes:
Demens! qui Rutulũ in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, ultroque incluſerit urbi,
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuo nova lux oculis effulſit, & arma
Horrendum ſonuere: tremunt in vertice criſtæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.

NOTÆ.

arma ſibi ipſi. Quod etſi non abs re eſt, tamen interpretationem allatam puto tutiorem.

710. *Euboico Baiarum, &c.*] *Baiæ*, locus in Campania tepidis aquarum fontibus nobilis, in latere ſuperiore Campani ſive Neapolitani ſinus; non longe à Miſeno promontorio: etiamnum retinet nomen. De hujus loci natura fuſe, Æ. 6. 237. *Chalcidenſes*; ex *Euboea* Græciæ inſula, hodie *Negrepont*, non longe hinc urbem *Cumas* condiderunt, Æ. 6. 2. Nec longe fuit *Lucrinus*, *Avernuſque* lacus: qui molibus ab Hercule clauſi primum; deinde ab Agrippa in portum Julium Octaviani auſpiciis converſi ſunt, anno u. c. 717. ut oſtendimus, G. 161. Ideo Virgilius hic *pilas*, ſive moles lapideas, in mare impactas commemorat.

715. *Prochyta, &c.*] Vel *Prochyte*, hodie *Procita*, parva & aſpera inſula Tyrrheni maris, proxime admota Miſeno promontorio, hoc inter & Inarimen inſulam, aqua per terræ motum avulſa, Plinio, Straboni, aliiſque cenſetur.

716. *Inarime.*] Ad meridiem Prochytæ, multo amplior inſula, fertilitate nobilis: olim *Pithecuſa*, & *Æthalia* etiam dicta, nunc *Iſchia*: ſolo concavo & ſulfureo, qualis eſt totus hic tractus; ignis eruptionibus olim ſæpe infeſta: unde Homerus Jovem commentus eſt hanc in pectore fulminæ injeciſſe giganti *Typhœo*, qui Heſiodo deſcribitur anguineis capitibus centum inſtructus, iiſque flammas eructantibus, Terræ & Tartari filius, in Theogon. 821. De Typhœi nomine, G. 1. 279. Porro Homeri verſus hi ſunt, Iliad. 2. 783. Γαῖα δ' ὑπεστονάχιζε, ὡς τε πρηνέα χαλκῷ, ὅττ' ἀμφὶ Τυφωέι χαλεπαίνων Ζεὺς ἐν Ἀρίμοις, ὅθι φασὶ Τυφωέος εὐνὰς, *Terra vero reſonabat, ſicut fulminatore irato, quando circa Typhœum terram verberat, in Arimis, ubi aiunt Typhœi cubilia.* Quibuſcum ſi Virgiliani verſus comparentur, certe videbuntur ex iis exſcripti. Ubi duo videntur à Virgilio ſane facta addita: I. Quod *Arimes* illos Pithecuſæ inſulæ addixerit: cum alii Ciliciæ montem, alii Aſiæ diæ eſſe affirmem apud Didymum in Hom.

Agno-

ſcunt faciem inviſam atq;immania membra
ati ſubito Æneadæ, tum Pandarꝰ ingens 735
at, & mortis fraternæ fervidus irâ
ar: non hæc dotalis regia Amatæ,
muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
a inimica vides: nulla hinc exire poteſtas.
ſubridens ſedato pectore Turnus: 740
e, ſiqua animo virtus, & conſere dextram:
iam inventum Priamo narrabis Achillem.
at: ille rudem nodis & cortice crudo
quet, ſummis adnixus viribus, haſtam.
ere auræ vulnus: Saturnia Juno 745
it veniens, portæque infigitur haſta.
hoc telum, mea quod vi dextera verſat,
es: neque enim is teli nec vulneris auctor.
, & ſublatum alte conſurgit in enſem:
diam ferro gemina inter tempora frontem
it, impubeſque immani vulnere malas. 751
nus, ingenti concuſſa eſt pondere tellus:
ſos artus atque arma cruenta cerebro
humi moriens: atque illi partibus æquis
aput atque illuc humero ex utroq; pependit.
unt verſi trepidâ formidine Troes. 756
ontinuo victorem ea cura ſubiſſet,
ere clauſtra manu, ſocioſq;immittere portis,
us ille dies bello gentique fuiſſet.
ror ardentem cædiſque inſana cupido 760
adverſos.

Trojani ſtatim perturbati agnoſcunt vultum inimicum & grandia membra: tum magnus Pandarus exilit, & ardens dolore necis fraternæ exclamat: non hæc eſt dotalis aula Amatæ: nec media Ardea claudit Turnum mœnibus patriis. Cernis caſtra hoſtilia: nulla eſt facultas hinc erumpendi. Turnus ſubridens illi reſpondet *ſedato animo: incipe, ſi vis aliqua eſt animo* tuo, *& congredere* mecum *manu: referes Priamo hic etiam repertum fuiſſe à te Achillem. Dixerat: ille* Pandarus *connitens toto robore, vibrat haſtam aſperam nodis & ſcabro cortice. Aer excepit ictum: Juno filia Saturni deflexit* eum *venientem, & haſta inhæret portæ. Tu vero non evitabis hæc arma, qua mea dextra rotat* cum *robore: nam non* eſt *idem auctor armorum & ictus. Sic dixit* Turnus, *& erigit ſe in gladium alte eductum: & diſſecat ferro mediam frontem* Pandari *horrendo vulnere, inter utraque tempora & genas imberbes. Fit ſonitus, terra quaſſata eſt magno illo pondere: trahit moriens in terra membra deficientia & arma ſanguinolenta: & caput ſciſſum in partes æquales pependit illi hinc atque hinc ex utroque humero. Trojani fugiunt diſſipati tumultuoſo metu: & ſi ſuccurriſſet ſtatim victori* Turno, *frangere manu obices & excipere ſocios portis, dies ille venerat bello & populo* Trojano: *ſed ira & immoderata cupiditas ſtragis impulit inflammatum adverſus oppoſitos* hoſtes.

NOTÆ.

in Syriæ apud Strabonem: qui tamen ſedam videri eſſe Pithecuſæ incolas; ἄνθρωπος, *ſimia*, Etruſca lingua *arimus* ſed hæc quaſi admodum incerta videntur. II. Quod voces illas Ἐν Ἀρίμοις, *apud Arimos*: quæ voces & ſunt & Heſiodi; in unum inſulæ ſubjectum vocabulum compoſuerit, *Inarime*, *Inarimen*. Nec eum excuſat Erythræus cum dicit, exemplo eſſe, *Inalpinus*: hæc enim vox Latina eſt, quo in genere multo facilior eſt ratio. Nec item excuſant alii, cum ex Plinii auctoritate affirmant, ab Homero ſcriptum fuiſſe, non *in Arimis*: Plinium enimvero non agnoſcunt codices & interpretes Homeri. Quod autem Virgilius hujus compoſitionis auctor ſit, hinc jure conjici poſſe exiſtimo: quod ante ipſum nemo; poſt ipſum ſtatim Ovidius, Statius, Lucanus, Silius, Plinius, Claudianus, aliique promiſcue omnes eadem uſi ſunt voce: ſibi glorioſum rati, cum eo aliquid, aut audere, aut errare. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *Latinis*, Æ. 7. 54.

737. *Dotalis regia Amatæ.*] Laurentum, urbs regia Latini: cujus uxor Amata, Turno favens, Laviniam ipſi regnumque in dotem tradere conabatur, Æ. 7. 56. De *Ardea*, Rutulorum & Turni urbe regia, Æ. 7. 372, 410.

742. *Priamo narrabis Achillem.*] Turnum; qui tam fit infeſtus Trojanis, quam olim Achilles fuit. De *Achille*, Æ. 1. 103. Æ. 3. 321. De *Priamo*, Æ. 2. 506. De *Junone Saturni filia*, Æ. 1. 27.

747. *Telum.*] Pro ente, ut jam alibi notavimus, Æ. 5. 438.

Primo interfuit Phalarim, & Gygen poplite ejus ſuiſecto: deinde intorquet in dorſum fugientium haſtas ereptas his occiſis. Juno ſufficit ipſi robur & animum. Adjicit iis ſocium Halyn, & Phegeum perforato ejus ſcuto: poſtea ſuper muris inſcios ingreſſus ſui & ultantes pugnam, Alcandrum, & Halium, & Noemona, & Prytanim. Conitens à dexira parte aggeris intercipit fulgenti enſe Lynceum incurrentem ex adverſo & appellantem ſocios; caput cominus exciſum uno ictu procul concidit illi cum caſſide: deinde interficit Amycum venatorem ferarum, quo nullus alter erat ſolertior illinere manu ſtricula & imbuere ferrum veneno: & Clytium Æoli filium, & Cretenſem charum Muſis, Cretenſem ſocium Muſarum, cui ſemper cantus & lyra erant cura, & ſones edere chordis: ſemper cantabat equis, & bella hominum, & certamina. Denique duces Trojani cognitâ ſtrage ſuorum congregantur, Mneſtheus, & fortis Sereſtus: & cernunt ſocios ſuos, & hoſtem admiſſum. Et Mneſtheus clamat: quò, quò, diverſus fugam ultra? quos jam habetis muros alios, quæ præterea munimenta? vir unus, clauſus undique veſtris aggeribus, o cives, fecerit per urbem tantas cædes abſque ultione? dejecerit ad inferos tot principes juvenum? ô inertes! nonne pudet & miſeret vos patriæ infortunatæ, & antiquorum Deorum, & ingentis Æneæ. Talibus verbis inflammati corroborantur, & ſtant ſpiſſo agmine. Turnus incipit ſenſim recedere è prælio, & accedere ad flumen & ad partem murorum qua clauditur flumine. Trojani pergunt eò ardentius incurrere magno clamore, & cogi in turbam. Velut cum aliqua urget jaculis infeſtis immanem leonem: ille autem turbatus, ixatus, torvè aſpiciens, retro: nec tamen furor aut virtus ſinit eum obvertere terga; nec ille valet, propter multitudinem morum & hominum, contra ruere, licet id cupiat.

Principio Phalarim, & ſucciſo poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit haſtas
In tergum: Juno vires animumque miniſtrat.
Addit Halyn comitem, & confixa Phegea parma
Ignaros deinde in muris, Martemque cientes,
Alcandrumq; Haliumq; Noëmonaq; Prytanim
Lyncea tendentem contra, ſocioſque vocantem
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat; huic uno dejectum cominus ictu
Cum galea longe jacuit caput: inde ferarum
Vaſtatorem Amycum, quo non felicior alter
Ungere tela manu ferrumque armare venenо,
Et Clytium Æoliden, & amicum Cretea Musam,
Cretea Muſarū comitem; cui carmina ſemper
Et citharæ cordi, numeroſque intendere nervis
Semper equos atque arma virûm pugnaſque ciere.
Tandem ductores auditâ cæde ſuorum (mirum)
Conveniunt Teucri, Mneſtheus acerque Sereſtus,
Palanteſque vident ſocios, hoſtemq; receptum.
Et Mneſtheus, quo deinde fugiam? quo tendere
inquit,
Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habes?
Unus homo, veſtris, ô cives, undique ſeptus
Aggeribus, tantas ſtrages impune per urbem
Ediderit? juvenum primus tot miſerit Orco?
Non infelicis patriæ, veterumque Deorum,
Et magni Æneæ ſegnes miſeretque pudetque?
Talibus accenſi firmantur, & agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paulatim excedere pugnæ
Et fluviū petere ac partem quæ cingitur amni,
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno
Et glomerare manum. Ceu ſævum turba leonem
Cum telis premit infenſis: at territus ille
Aſper, acerba tuens, retro redit: & neque terga
Ira dare aut virtus patitur; nec tendere contra
Ille quidem hoc cupiens potis eſt per tela virosque.

NOTÆ.

769. *Connixus ab aggere dexter.*] Cum contra tenderet Lynceus, Turnus ſiniſtro latere innixus aggeri, dextra manu in dextrum quoque Lynceī latus incurrit: De *aggere*, ſupra v. 142.

773. *Ungere tela, &c.*] Medicatis & venenatis herbis, barbarico more.

785. *Orco.*] Inferorum Deo, G. 1. 277.

796. *Potis es.*] De hac voce, Æ. 3. De *Iride*, Æ. 4. 700.

d aliter retrò dubius veſtigia Turnus
roperata refert, & mens exæſtuat irâ.
o etiam bis tum medios invaſerat hoſtes,
converſa fugâ per muros agmina vertit. 800
manus è caſtris propere coit omnis in unum:
contra vires audet Saturnia Juno
ere: aëream cœlo nam Juppiter Irim
miſit, germanæ haud mollia juſſa ferentem;
Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis. 805
nec clypeo juvenis ſubſiſtere tantùm,
dextra valet: injectis ſic undique telis
ur. Strepit aſſiduo cava tempora circum
ru galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt:
ſæque jubæ capiti, nec ſufficit umbo 810
s; ingeminant haſtis & Tr ës, & ipſe
neus Mneſtheus: tum toto corpore ſudor
ur; & piceum, nec reſpirare poteſtas,
n agit: feſſos quatit æger anhelitus artus.
demum præceps ſaltu ſeſe omnib9 armis 815
ium dedit: ille ſuo cum purgite flavo
it venientem, ac mollibus extulit undis:
um ſociis ablutâ cæde remiſit.

Non aliter Turnus anceps retro figit greſſus abſque feſtinatione, & animus exardeſcit furore. Immo etiam bis jam irruperat in hoſtes medios, bis verterat in fugam per muros turmas in ſe converſas. *Sed omnis exercitus feſtinanter congregatur è caſtris in unum: nec Juno filia Saturni audet ſuppeditare* Turno *robur adverſus eos: nam Jupiter miſit è cœlo Irim aeriam, portantem ſorori mandata non grata; niſi Turnus exeat ex altis muris Trojanorum. Igitur juvenis nec amplius poteſt reſiſtere clypeo, nec manu: ita premitur jaculis undequaque incortis. Caſis ſonat continuo ictu circa cava tempora, & arma valida ex are rumpuntur: lapidibus & criſta dejecta ſunt e capite, nec clypeus par eſt adverſos tot ictus: ingruunt haſtis, & Trojani, & ipſe Mneſtheus inſtar fulminis: præterea ſudor è toto corpore labitur, & efficit nigrum fluentum, nec facultas eſt reſpirandi: difficilis anhelitus commovet membra fatigata. Tunc denique præcipi-*

ſe ſe ſaliendo in fluvium cum *omnibus armis: fluvius in ſuo flavo ſinu excepit cadentem, aquis: & revexit gaudentem ad ſocios, ſanguine* cædis *purgato.*

NOTÆ.

Jubæ, &c.] *Equinæ jubæ*, unde criſtæ
, Æ. 3. 468. *Umbo*, pars media emi-
clypeo, Æ. 2. 546.

813. *Piceum flumen.*] Sudor eſt pulveri commiſtus, picis inſtar nigreſcens & adhærens cuti.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER X.

ARGUMENTUM.

Jupiter advocato Deorum concilio, frustra conatus Junonem ac Venerem in concordiam ad[duc]ere Trojanorum Rutulorumque rebus inter se dissidentes: pronunciat se neutrarum partium fa[vo]re, fatis omnia permissurum. Rutuli ad oppugnandum, Trojani ad defendendam urbem [in]tenti. Æneas, dies aliquot in Etruria commoratus, collectis inde auxiliis, ad suos redit, triginta na[vi]bus classe auctus. Nymphas, è suis navibus eam in speciem paulo ante transformatas, in itinere [ha]bet. Ab iis de suorum periculis certior factus: sub primam lucem provectus in conspectu [Pa]lium, exercitum in litus exponit. Occurrunt Rutuli: commisso gravi certamine, Pallas a [Tur]no occiditur: cujus necem cum ulciscceretur Æneas magnâ strage, & Ascanius eruptione fa[cta] pias suas paternis adjunxisset; Juno Turnum præsenti periculo eripit, objectâ illi falsâ Æ[ne]æ imagine: quam ille fugientem ad usque navem dum sequitur, retinaculis à Junone ruptis, [in] Ardea proxima vi tempestatis abripitur. Mezentius pugna pro Turno succedens, & [Ma]gentii Lausus, ab Æneæ occiduntur.

INTERPRETATIO.

Interim regia cœli omnipotentis aperitur: & genitor Deorum atque rector hominum cogit concilium in aulam stellatam: unde sublimis despicit cunctas terras, & castra Trojanorum, & gentes Latinas. Sedent in domo aperta valvis biforibus: ipse Jupiter orditur sermonem: magni habitatores cœli, quare consilium vobis mutatum est in contrarium? & usque adeo pugnatis animis adversis?

PAnditur interea domus omnipotentis Olympi
Conciliumque vocat Divûm pater atque hominum rex
Sideream in sedem: terras unde arduus omnes
Castraq; Dardanidum aspectat, populosq; Latinos.
Considunt tectis bipatentibus, incipit ipse:
Cœlicolæ magni, quianam sententia vobis
Versa retro? tantumq; animis certatis iniquis?

NOTÆ.

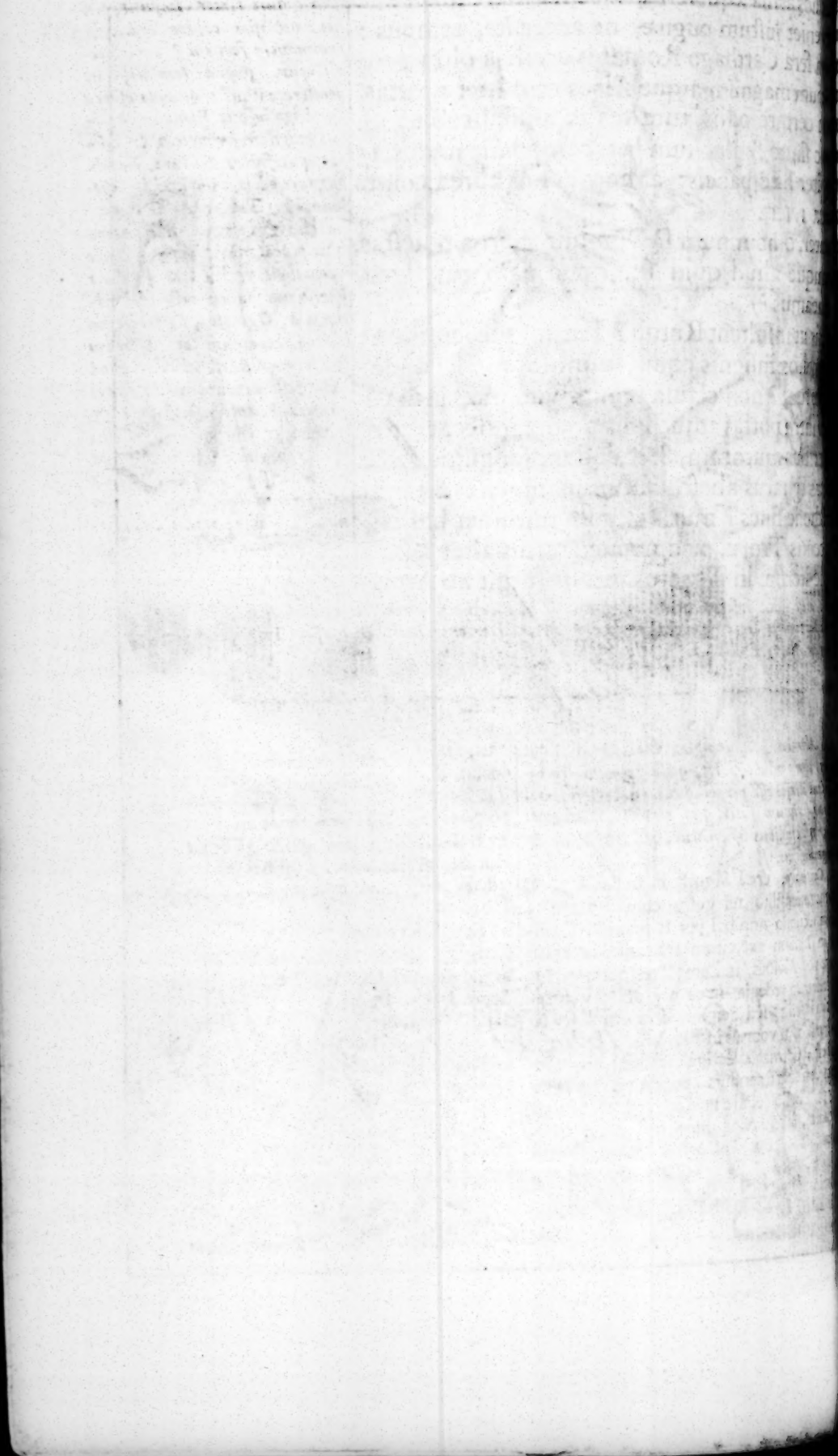
1. *Omnipotentis Olympi.*] Aliqui per *Olympum*, Jovem intelligunt, quem eo etiam nomine esse appellatum probat in indice Erythræus, ex Cæcilio Minutiano Apuleio, ex Cleanthe, & Diodoro Siculo. Alii melius *cœlum* accipiunt: quod *omnipotens* dicitur, vel quia Jupiter omnipotens in eo habitat; vel quia ad omnium rerum productionem per siderum influxus conducit, ut terra per vim suam, quæ ideo dicitur *omnipotens*. Sic *Olympum omnipotentem* distinguit à Jove, Æ. 12. 791. *Rex omnipotentis Olympi.* De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *Latinis*, Æ. 7. 5. *Tectis bipatentibus.*] Ubi janua est [pa]tens quæ in dextram lævamque aperitur. Sic Ausonius Epig. 137. 3. vocat *pugilar bipatens*, quod [pa]tum duas paginas explicat.

6. *Quianam sententia vobis Versa, &c.*] Quæ causa est, cur immemores estis meæ sententiæ, qua vos prohibueram, ne Itali Trojanis obstarent? Quæ cur mutastis ipsi sententiam vestram, quam [ha]beratis neutris partibus favere? *Quianam*, 5. 13. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Abnuerat

30 64 OCT

ram bello Italiam concurrere Teucris :
contra vetitum diſcordia? quis metꝰ, aut hos,
os arma ſequi ferrumque laceſſere ſuaſit ? 10
eniet juſtum pugnæ, ne accerſite, tempus :
fera Carthago Romanis arcibus olim
um magnum atque Alpes immittet apertas.
certare odiis, tum res rapuiſſe licebit :
finite, & placitum læti componite fœdus. 15
er hæc paucis: at non Venus aurea contra
refert.
ter, ô hominum Divûmque æterna poteſtas,
que aliud quid ſit, quod jam implorare
mus ?)
ut inſultent Rutuli ? Turnuſque feratur 20
dios inſignis equis, tumiduſque ſecundo
ruat? non clauſa tegunt jam mœnia Teu-
tra portas atque ipſis prælia miſcent (cros :
bus murorum, & inundant ſanguine foſſæ.
ignarus abeſt. Nunquamne levari 25
one fines ? muris iterum imminet hoſtis
tis Trojæ, nec non exercitus alter :
iterum in Teucros Ætolis ſurgit ab Arpis

prohibueram ne *Italia bello congrederetur* cum *Trojanis : quæ diſſenſio* eſt *contra prohibitionem ? quis timor impulit, vel hos, vel iſtos capere arma & commovere ferrum ? veniet legitimum pugnæ tempus, ne accelerate* illud *: quando aſpera Carthago inferet Romanis urbibus magnam perniciem & Alpes patefactas : tunc licebit pugnare odiis, tunc* licebit *deponulari res* Trojanas *: nunc permittite, & læti conciliate pacem* quæ *placet* mihi. *Jupiter* dixit *hæc paucis* verbis : *at pulchra Venus non pauca reſpondet adverſùm. O genitor, ô ſempiterna virtus hominum ac Deorum (ſcilicet quid eſt aliud, quod nunc poſſumus invocare?) vides quomodo Rutuli inſoleſcant ? & quomodo Turnus conſpicuus equis rapiatur inter medios, & irrumpat ſuperbus felici prælio? munimenta clauſa jam non tuentur Trojanos : immo committunt pugnam intra portas, & in ipſis propugnaculis murorum, & foſſa replentur ſanguine.*

aſſ illinc *inſcius* rerum illarum. *An nunquam permittis* eos *liberari obſidione ? rurſus ex muris Trojæ reſurgentis, & præterea alter exercitus: & rurſus Tydei filius inſurgit in Arpis Ætolis.*

NOTÆ.

Adveniet .... tempus, &c.] Quaſi dicat *Nemo mihi obſiciat, quod faveam Trojanis, illoſque eſſe perpetuo velim. Adveniet deſcriptum fatis, quo eorum poſteri gravibus cladibus afficientur, ab Annibale & Scipione.*

Carthago, &c.] Significat bella Punica, quinquennibus ter geſta cum Romanis: ſecundo Annibal per Hiſpanias, Galliam Italiam exercitum traduxit, ſuperatis Alpibus, Italiam fere totam in ſuam potſtatem redegit, in ea per annos circiter quindecim ſedit: ſed Scipione interim in Africam miſſo, revocatus in patriam, à Scipione victus; Carthago vectigalis facta : atque ita primum Punicum ſecundum confectum eſt, anno 553. Bello deinde Punico tertio deleta eſt Carthago, à Scipione juniore ſive Æmyliano, anno 608. De *Carthagine*, in argumento libri III. De *Alpibus*, Italiam à Gallia & Germania ſeparantibus, Ecl. 10. 47.

Extrema .... atque Alpes apertas.] Nova, rara locutio, pro, *immittit extrema Alpe apertas* : ut notat Scaliger. Vel potius, *immittet Alpes*, id eſt, *Alpinos populos* : locum dixit, pro incolis : quemadmodum, G. 3. 31. *Addam urbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphatem* : per *Niphatem* montem Armeniæ, Armenios ipſos intellexit, pulſo à Romanis. Aperuit autem ſibi Alpes Annibal maximo labore, adeſis aceto atque igne rupibus. Lege Livium l. 21. 36.

14. *Tum certare, &c.*] Tum licebit, ut Trojani, ſeu Romani eorum poſteri pareant odiis atque deprædationi hoſtium : vel, odiis veſtris, deprædationi hoſtium.

15. *Componite fœdus.*] Vel inter vos; vel inter Latinos ac Trojanos. De *Venere aurea*, id eſt, *pulchra*, Æ. 1. 595. De *Rutulis* Æ. 7. 795. De *aggeribus*, Æ. 9 142.

27. *Naſcentis Trojæ, &c.*] Æ. 7. 157.

28. *Ætolis ab Arpis Tydides.*] *Arpi*, Apuliæ Dauniæ urbs, cujus ruinæ adhuc dicuntur *Arpe*. Condita à Diomede Tydei filio, de quo, Æ. 11. 243. Ab eo petierat auxilium Turnus, Æ. 8. 9. nullo tamen ſucceſſu, ut patebit, Æ. 11. 243. Quare Venus hic fingit exercitum ab Arpis immitti, ut cauſam ſuam exaggeret.

Tydides,

Sane, opinor, superest ut ego rursus vulnerer ; & ego tua filia expecto arma mortalis viri. Si Trojani adierunt Italiam absque tua venia, & invita divinitate tua ; expendant pœnas delicti sui, nec recrees illos ope tua : si vero id fecerunt *obsecuti tot oraculis, quæ cœlum & inferi dabant illis ; cur ullas nunc potest frangere vim mandatorum tuorum, vel cur potest statuere nova fata ? Cur memorabo naves incensas in litore Siculo ? cur regem procellarum, & ventos furiosos eductos ex Æolia insula, aut Irim demissam ex aere ? nunc quoque Juno concitat inferos, hæc sola pars rerum restabat inexperta : & Alecto immissa subito* in loca *superiora, sæviit in mediis urbibus Italorum. Non moveor ob regnum : speravimus illud, dum fors favit : superent, quos mavis superare. Si nulla est plaga, quam aspera uxor tua relinquat Trojanis : ô pater, obsecro per fumantes ruinas Trojæ diruta ; liceat* mihi *eripere Ascanium salvum è bello, liceat* ut *restet nepos. Æneas quidem agitetur fluctibus incognitis, & sequatur iter quodcumque fors efferet ipsi ; at possim tueri, & subtrahere è crudeli prælio hunc* Ascanium. *Est mihi Amathus, est alta Paphos, sunt Cythera, & ædes Idalia : illic ducat vitam ignobilis abjectis armis : impera tet urbibus Punicis. Quid profuit* Æneam *evitasse ruinas belli, & fugisse per medios ignes*

Tydides. Equidem, credo, mea vulnera restant
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si sine pace tua atque invito numine Troës
Italiam petiere ; luant peccata, neque illos
Juveris auxilio : sin tot responsa secuti, (qu
Quæ superi manesque dabant ; cur nunc tua c
Flectere jussa potest ? aut cur nova condere fa
Quid reperam exuitas Erycino in littore classes
Quid tempestatum regem, ventosque furen
Æoliâ excitos, aut actam nubibus Irim ?
Nunc etiam manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) movet : & superis immissa repent
Alecto, mediis Italûm bacchata per urbes.
Nil super imperio moveor : speravimus ill
Dum fortuna fuit : vincant, quos vincere m
Si nulla est regio, Teucris quam det tua c
Dura : per eversæ, genitor, fumantia Troj
Excidia obtestor ; liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superesse nepo
Æneas sane ignotis jactetur in undis ;
Et, quamcunque viam dederit fortuna, sequa
Hunc tegere, & diræ valeam subducere pugn
Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atq; Cyth
Idaliæque domus : positis inglorius armis
Exigat hic ævum : magna ditione jubero
Carthago premat Ausoniam : nihil urbibus i
Obstabit Tyriis. Quid pestem evadere belli
Juvit, & Argolicos medium fugisse per ignes?

ut Carthago opprimat Italiam gravi potentia, nihil ab eo Ascanio

NOTÆ.

29. *Mea vulnera restant*] Iliad. 5. 335. Cum Æneam, à Diomede lapidis ictu vulneratum, Venus opposito peplo è pugnæ periculo subduceret, à Diomede in volam manus vulnerata est. Mars deinde ad imum ventrem ob eo sauciatus quoque est, v. 857.

36. *Erycino in littore*] Æ. 5. 660. Mulieres Trojanæ, Junonis & Iridis suasu, tædio navigationis, naves Æneæ exusserunt, dum is ludos celebrat ad patris Anchisæ tumulum, prope Erycem, Siciliæ urbem & montem, qui nunc est mons *Sancti Juliani*, Æ. 3. 707 Æ. 5. 24.

38. *Æoliâ excitos.*] Juno Æolum & ventos in Æneæ classem concitavit, Æ. 1. 56. ubi de insulis *Æolis*, ad latus septentrionale Siciliæ.

Irim.] Missa est à Junone, ad Trojanas mulieres, ut eas ad incendium navium concitaret, Æ. 5. 606. Ad Turnum, ut eum adversum hortaretur, Æ. 9. 2. &c. De *Iride*, [illegible] 700.

39. *Manes.*] Deos inferorum, Æ. 6. 743. commovit Juno cum in Trojanos furiam Allecto concivit, Æ. 7. 324. Alecto deinde Amatam in furorem egit, ibid. 346. postea Turnum, 409. De voce *bacchata*, quæ à furiosis Bacchi comitibus petitur, Æ. 4. 301.

51. *Amathus*] Genit. *Amathuntis*, [illegible] *missio*, & *Idalium*, aut *Idalia*, [illegible] *Paphus*, sive *Paphos*, *Basso*: urbs in Cypro [illegible] la, quæ tota Veneri sacra fuit, Æ. 1. 629. *Cythera*, *orum*, insula inter Peloponnesum & Creta nunc *Cerigo*, Æ. 1. 261.

54. *Ausoniam*] Italiam, Æ. 7. 55.

56. *Argolicos.*] Græcos, ab urbe *Argis*, Æ. 289.

Torq

ue maris vaſtæque exhauſta pericula terræ,
Latium Teucri recidivaque Pergama quæ-
re?
ſatius cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
ſolum quo Troja fuit? Xanthum & Simoënta
e, oro, miſeris: iterumq; revolvere caſus 61
ater, Iliacos Teucris. Tum regia Juno
furore gravi: Quid me alta ſilentia cogis
ere, & obductum verbis vulgare dolorem?
n hominum quiſquam Divûmque ſubegit 65
ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
a petiit fatis auctoribus, eſto,
dræ impulſus furiis. Num linquere caſtra
i ſumus, aut vitam committere ventis?
puero ſummâ belli, num credere muros? 70
enamve fidem, aut gentes agitare quietas?
Deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra
ubi hic Juno, demiſſave nubibus Iris?
um eſt, Italos Trojam circundare flammis
ntem, & patriâ Turnum conſiſtere terrâ; 75
Pilumnus avus, cui diva Venilia mater.
face Trojanos atrâ vim ferre Latinis?
aliena jugo premere, atque avertere prædas?

& quid profuit *evaſiſſe tot pericula maris & terræ immenſæ, dum Trojani quærunt Latium, & Trojam rurſus cadentem? nonne potius* erat *manere* in *ultimis ruinis patriæ, & in terra ubi fuit Troja. O pater, redde, precor, miſeris illis Xanthum & Simoënta, & permitte Trojanis rurſus adire caſus Troico. Tum Juno regina, commota furore aſpero,* ait: *quare cogis me ſolvere profundum ſilentium, & patefacere ſermone dolorem occultum?* an *ullus hominum aut Deorum coëgit Æneam adire bellum, aut opponere ſe hoſtem regi Latino? adiit Italiam fatis ſuadentibus, incitatus vaticiniis Caſſandræ, ſit* ita ſane. *An ſuaſimus* ei ut *deſereret caſtra* ſua, *aut crederet vitam* ſuam *ventis? an* ſuaſimus, ut *traderet puero adminiſtrationem belli & urbem* ſuam; *aut* ut *ſollicitaret fidem Etruſcam & populos tranquillos: quis Deus, quæ infeſta vis noſtra impulit* eum *in* hoc *damnum? ubi* eſt in *ea* re *Juno, & Iris miſſa ex aere? Injuſtum eſt* nempe, quod *Itali cingant* ig-

ſiam novam; & quod Turnus maneat in patria tellure; Turnus inquam, *cui Pilumnus, cui Dea Venilia* eſt *mater. Quid* ergo illud eſt, quod *Trojani nigris ratibus inferunt vim & opprimunt imperio regiones non ſuas, & abducunt prædas?*

NOTÆ.

Latium, &c.] Æ. 7. 54. *Teucri*, Æ. 1. *Pergama*, arx Trojæ, Æ. 1. 470. *Recidiva*, explicant: *reſtituta*; ego, *caduca*, *rurſus* ut Æ. 7. 322. *Xanthus*, & *Simois*, fluvii, Æ. 1. 104. 477.

Caſſandra .... furiis.] Amarum Junonis ſcitum, quo ſignificat Æneam furioſa quædam & vaticinia pro Deorum & fati monitis ſecutum. *Caſſandra*, Priami filia fuit & vates, Æ. 2. 246. Prædixerat Anchiſæ Trojanos venturos in Italiam, Æ. 3. 183.

Puero.] Aſcanio, cui curam novæ Trojæ, Æneas, ſub tutela tamen Mneſthei & Sereſti, commiſerat, Æ. 5. 571.

Tyrrhenamve fidem, &c.] Æneas, Evandrio, Torchontem & Tyrrhenos, à Mezentio diffidentes, adierat, opem ab iis petens, Æ. 8. 597. De *Tyrrhena gente*, ibid.

Pilumnus avus, &c.] *Pilumnus* & *Picus* fratres, antiqui Rutulorum reges: Jo-nica aliquos, patrem habuerunt. *Pilumnus*, ob inventum *pili* uſum in comminuendo frumento, totamque pinſendi artem, inde nomen habuit. *Picumnus*, ob inductum morem ſtercorandæ terræ, *Stercutius* etiam eſt appellatus. Iidem dicti ſunt Dii conjugales: iiſdemque, ſtatim ut natus erat infans, lectus in atrio domus honoris cauſa ſternebatur, teſte Varrone apud Nonium: quare ipſos etiam neceſſe eſt aliquid eorum reperiſſe, quæ ad conjugia puerorumque inſtitutionem pertinent. Ab hoc primo *Pilumno*, aut multi, aut omnes deinde Rutulorum reges, *Pilumni* dicti ſunt: ſiquidem Pilumnus dicitur Turni *parens*, Æ. 9. 4. Turni *avus*, hic; Turni *quartus pater*, id eſt, *abavus*, infra v. 619. De *Venilia* genere nihil reperitur, niſi quod erat ſoror Amatæ, Latini uxoris: de ejuſdem divinitate nihil, niſi quod à Servio Nympha dicitur.

77. *Face, &c.*] Significat primos belli motus ob occiſum à Trojanis Sylviæ cervum excitatos: ubi ruſticis armis, fuſtibus obuſtis, & ſtipitibus primo res acta eſt, Æ. 7. 506.

Quid,

quid est, quod *decipiunt soceros, & eripiunt sponsas è sinu* sponsorum ? quod *manu precantur pacem*, & *prætendunt arma navibus ? Tu potes suffurari Æneam è manibus Græcorum, & opponere pro viro* illo *nubem, & vanas auras ; & potes transformare naves in totidem Nymphas: crimen est, nos adjuvisse aliquantulum Rutulos adversus* eum. *Æneas abest insciis* periculi urbis, & vero *absit insscius. Est tibi Paphus & Idalium, sunt Cytherea sublimia : cur* ergo *sollicitas urbem potentem bello & animos belli-cosos ? an nos subruere tibi* à *fundamentis fragile regnum Troadis contendimus* ? an, inquam, *nos ? an* potius ille, *qui commisit Trojanos* cum *Græcis ? qua fuit causa* cur *Europa & Asia surgeret in bella, & societas dirimeretur clandestino* amore ? an *adulter Trojanus cepit Spartam me duce ? an ego subministravi arma, & alui bellum amoribus ? tunc decebat te timere tuis : jam tardior insolescis querimoniis non legitimis, & moves rixas inanes. Juno loquebatur talibus* verbis : *& omnes incolæ cœli mussitabant diversis sententiis : veluti quando primi flatus premunt clusi sylvis, & volvunt obscuros sonitus, significantes nautis imminentem ventum. Tunc genitor potens, cui est suprema potentia rerum, incepit* loqui : *illo loquente, alta aula Deorum concussa tellus territa à fundamentis, & sublimis æther tacet* :

Quid, ſoceros legere, & gremiis abducere pa
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma
Tu potes Æneam manibus ſubducere Grai
Proque viro nebulam & ventos obtendere in
Et potes in totidem claſſem convertere Nymp
Nos aliquid Rutulos contrà juviſſe, nefandum
Æneas ignarus abeſt : ignarus & abſit.
Eſt Paphos, Idaliumque tibi, ſunt alta Cythe
Quid gravidam bellis urbem & corda aſpera
Noſne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur ? nos ? an miſeros qui Troas Achi
Objecit ; quæ cauſa fuit conſurgere in arma
Europamque Aſiamque, & fœdera ſolvere fu
Me duce Dardanius Spartam expugnavit ad
Aut ego tela dedi, fovique cupidine bella ?
Tunc decuit metuiſſe tuis : nunc ſera que
Haud juſtis aſſurgis, & irrita jurgia jactas,
Talibus orabat Juno : cunctique fremebant
Cœlicolæ aſſenſu vario : ceu flamina prima
Cum deprenſa fremunt ſylvis, & cæca volu
Murmura, venturos nautis prodentia ventos
Tum pater omnipotens, rerũ cui ſumma pote
Infit : eo dicente, Deũm domus alta ſilescit,
Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther :

NOTÆ.

79. *Soceros legere, &c.*] *Decipere, furtim accipere*, & quaſi *ſeffurari* : unde dicitur *ſacrilegus*, qui ſacra furatur : quo ſenſu compoſitum verbum magis eſt in uſu *ſublegere* : unde Ecl. 9. 21. *Sublegi tacitus tibi carmina nuper.*

80. *Pacem orare manu, &c.*] Id eſt, aliud verbis præ ſe ferre, aliud re præſtare. *Pacem orare manu*, eſt ſupplicium ritu ramos olivæ, tæniis laneis implicatos, manu prætendere, Æ. 7 237.

81. *Tu potes Æneam, &c.*] Æneam Venus è Diomedis manibus eripuit, peplo, vel nebulâ pepli inſtar obductâ, ſupra, v. 29.

83. *Nymphas.*] Id à Cybele factum, Æ. 9. 117. ſed quaſi in gratiam Veneris factum eſſet, Veneri exprobrat Juno.

85. *Ignarus & abſit.*] Rationem petitam ex Æneæ abſentia, cum refutare non poſſit, ironicâ conceſſione eludit. De *Papho, Idalio, &c.* v. 51.

87. *Urbem, &c.*] *Laurentum*, cujus imperium affectare Æneas videbatur, per Laviniæ conjugium.

88. *Noſne tibi fluxas, &c.*] Dixerat *Xanthum & Simoenta redde oro miseris* mitte ut in ipſis Trojæ reliquiis mancamus. ponit Juno, *An ego id impedio, an Troja re tibi invideo?* Vel præſens poſuit pro præ *An ego everti olim res Trojæ per se labe fluxas.*

89. *Qui Troas Achivis Objecit.*] Paris ſi cat : qui ſocietatem & jura hoſpitiorum vit : Helenam Menelai regis Sparrani gem, apud quem hoſpitio exceptus erat, marito abſente : imo ſi fides hic eſt Jun Virgilio, per vim expugnatâ Spartâ il fit, Æ. 1. 31. De *Achivis*, Æ. 1. 492.

91. *Europam, &c.*] Ubi Græcia. ubi Troas. *Spartam*, urbem Peloponneſi, 577. *Dardanius*, Paris, è regia Dardani fa Æ. 1. 239. 31.

93. *Cupidine.*] Amore mutuo Helenæ & ridis : *Cupido*, Veneris filius, Æ. 1. 662.

102. *Solo tellus.*] *Solo*, profunditate, qua

Zephyri posuere, premit placida æquora
tus.
ite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
loquidē Ausonios conjungi fœdere Teucris
licitum est, nec vestra capit discordia finem:
cuiq; est fortuna hodie, quam quisque secat
107
m,
Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo:
tris Italûm castra obsidione tenentur,
rrore malo Trojæ, monitisque siniſtris. 110
Rutulos solvo. Sua cuique exorsa laborem
amque ferent. Rex Juppiter omnib9 idem.
iam invenient. Stygii per flumina fratris,
e torrentes atrâque voragine ripas,
, & totū nutu tremefecit Olympum. 115
tis fandi: solio tum Juppiter aureo
: cœlicolæ medium quem ad limina ducūt.
rea Rutuli portis circum omnibus instant
re cæde viros, & mœnia cingere flammis.
gio Æneadûm vallis obsessa tenetur, 120
es ulla fugæ. Miseri stant turribus altis
icquam, & rarâ muros cinxere coronâ.
Imbracides, Hicetaoniusque Thymœtes,
cique duo, & senior cum Castore Tybris,
acies: hos germani Sarpedonis ambo, 125
arus, & Hæmon, Lycia comitantur ab alta.
ngens toto connixus corpore saxum,
partem exiguam montis, Lyrnesius Acmon,

tum Zephyri quieverunt, mare sternit tranquillam planitiem. Ergo accipite hæc mea verba, & imprimite ea in mentibus. Siquidem non permittitur Latinos sociare Trojanis per fœdus, & vestra dissentio non habet finem: ab hoc die, quæcumque sit unicuique sors, quamlibet spem sibi assumat unusquisque, sive Trojanus, sive Rutulus fuerit, hos tractabo sine ullo discrimine: sive urbs cingitur obsidione in damnum Italorum; sive pernicioso errore Trojanorum & ominibus infaustis. Nec libero Rutulos fatis. Unicuique sua incepta præstabunt damnum aut felicitatem. Rex Jupiter æquus erit omnibus. Fata facient sibi viam. Firmavit hoc per fluvium fratris Stygii, per ripas fluentes pice & nigris vorticibus: & motu capitis commovit universum cœlum. Hic fuit finis sermonum: tunc Jupiter surgit è solio aureo: quem superi deducunt domum cingentes eum *medium. Interim Rutuli* ad *omnes portas pergunt circum dare viros interneciones, & circumdare muros incendiis. Exercitus autem Trojanorum clauditur obsessus* intra *aggeres: nec* est *ulla spes fugiendi. Infelices* illi *excubant frustra* in *altis turribus, & cingunt muros exiguo numero.*

ius Imbraci, & Thymœtes filius Hicetaonis, & duo Assaraci, & senex Tybris cum Castore, qui in turba propugnantium: *duo fratres Sarpedonis, & Clarus & Hæmon è nobili Lycia, ur illos. Acmon* ex urbe *Lyrnesso,* . . .

NOTÆ.

ust, Ecl. 6. 35. De *Zephyris*, Ecl. 5. 5.
onis, Æ. 7. 54. De *Teucris*, Æ. 1. 239.
decat spem.] Servius, Erythræus, & alii
em, sequitur spem: sic enim *secundus* & derivantur à *sequendo*. Turnebus interpre-*ficat*, & sibi quasi *separat* & *sumit*. Idem adhuc tertiam interpretationem, *transfigit*, *exequitur*, ex illo Horatii, Sat. l. 1. 10, *Hoc quadrantal acri fortius & melius magnas plerasque secat res.*

Rutulusve fuat.] *Fuerit*: defectivum temporis. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

Nec. Errore malo . . . . monitis siniſtris.] Qui-quamvis sunt, ut urbe se clauderent.

Stygii per flumina fratris, &c. Per *Styginis* inferorumque flumen: per quod Dii jurabant, G. 3. 551. Æ. 6. 323. De *Olympo*, Ecl. 5. 56.

117. *Ad limina.*] Ex patenti aula, ubi habitum concilium fuerat: ad ipsius interioris domus januam.

125. *Germani Sarpedonis ambo, &c.*] Fratres Sarpedonis, qui Lyciæ rex, Jovis ex Laodamia filius, occisus est à Patroclo in obsidione Trojæ, Æ. 1. 104. *Germani* autem dicuntur à Varrone, qui ex eadem genitrice manant: aut melius à Festo, qui ex eodem *germine*, & stirpe, sive paternâ, sive maternâ, sunt.

128. *Lyrnesius.*] Ex urbe Phrygiæ *Lyrnesse*, non longe à Thebe, circa sinum Adramyttenum: ubi suos *Cilices* ponit Homerus: qui ab Achille pulsi, & in meridionalem Asiæ minoris partem

Nec

non inferior patre Clytio aut fratre Mneſtheo, contendens toto corpore iacit vaſtum ſaxum, quod erat *non parvum fragmentum montis. Alii conantur prepugnare* urbem *jaculis, alii lapidibus: & immittere tadas, & imponere ſagittas nervo arcus. Ecce ipſe puer Dardanius, digniſſimus amor Veneris, in mediis nudatus* ſecundum *pulchrum caput, fulget quaſi gemma, quæ diſtinguit aurum rutilum,* & *ornamentum* eſt *colli vel capitis: aut quemadmodum ſplendet ebur infixum ex arte, vel buxo, vel terebintho Oriciæ* urbis. *Huic cervix candida ſuſtinet capillos promiſſos, & circulus auri flexilis ſubtigat* eos. *O Iſmare, bellicoſi populi viderunt etiam te intentare vulnera, & ungere ſagittas veneno: te,* inquam, *genero ſe* juvenis *è patria Lydia, ubi homines colunt opimos agros, & Pactolus ſpargit* eos *auro. Aderat quoque Mneſtheus, quem honor priſtinus ejecti è murorum propugnaculis Turni evehit* in *altum: & Capys, à quo nomen inditum eſt urbi Campanæ. Illi commiſerant inter ſe prælium aſperi belli: Æneas* autem *media nocte ſcindebat mare. Scilicet poſtquam ab Evandro venit* ad *regem* Tarchontem, *ingreſſus* in *caſtra Tyrrhena; & aperuit regi nomen & genus, & poſuit quid poſcat, aut quid ipſe offerat, quas vires Mezentius aſſociet ſibi,* & quam ſit *violentus animus Turni; monuit, quæ ſit* habenda *fides rebus hominum, & adjicit preces: mora nulla eſt. Tarchon ſociat vires ſuas, & init fœdus. Tunc populus Etruſcus,* non *impeditus fatis,*

Nec Clytio genitore minor, nec fratre Mneſtheo
Hi jaculis, illi certant defendere ſaxis:
Molirique ignem, nervoque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios, Veneris juſtiſſima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum
Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum
Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem
Inclusum buxo, aut Oricià terebintho
Lucet ebur. Fuſos cervix cui lactea crines
Accipit & molli ſubnectit circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt, Iſmare, gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mæonià generoſe domo: ubi pinguia culta
Exercentque viri, Pactoluſque irrigat auro.
Affuit & Mneſtheus, quem pulſi priſtina Turni
Aggere murorum ſublimem gloria tollit:
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur urbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant: mediâ Æneas freta nocte ſecabat.
Namque ut ab Evandro caſtris ingreſſus Etruſcis
Regem adit, & regi memorat nomenque genusque,
Quidve petat, quidve ipſe ferat, Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet, violentaque pectora Turni
Edocet: humanis quæ ſit fiducia rebus, (chari
Admonet, immiſcetq; preces: haud fit mora, Tarchon
Jungit opes, fœduſque ferit. Tum libera fatis

NOTÆ.

profugi, ad orientem Pamphyliæ conſederunt; ibique condiderunt urbes cognomines *Lyrneſſum* & *Thebas*, & *Ciliciæ* novæ nomen dederunt. Ita Strabo, l. 14. ex Calliſthene. Quare cum diximus, Æ. 2. 456. Andromachen filium fuiſſe Actionis, Thebani regis in Cilicia; Ciliciam veterem & Homericam, non novam accepimus.

129. *Fratre Mneſtheo.*] Servius legit *Meneſtheo*, ut ſit dactylus in quinta ſede: ſed è probatiſſimis codicibus malim legi *Mneſtheo*, ut *fratre* ſit ſpondæus, ultima ſyllaba producta, ob ſequentem duplicem conſonantem in *Mneſtheo*.

133. *Dardanius puer.*] Non tantum Trojanus, ſed ex regia *Dardani* familia etiam oriundus, Æ. 1. 239, 288.

136. *Oriciâ terebintho.*] *Terebinthus*, arbor eſt reſinæ ſpeciem fundens, lignoque ebeni inſtar eximii ac nigri ſplendoris: magna naſcitur in Syria, brevis ac fruticoſa in Macedonia, Plin. l. 13. *Oricum*, oppidum eſt Macedoniæ, Plinio, in ſinu Adriatici conſinio, ad mare Ionium, nunc *Orco*: ab Chaoniæ regioni Epiri annumeratur.

141. *Mæonia, &c.*] Quæ deinde *Lydia* dicta eſt, Aſiæ minoris mediterranea regio. De ejuſque fluvio Pactolo, aureis arenis notabili, Æ. 4. 216.

145. *Campanæ urbi, &c.*] *Capua*, quæ Campaniæ caput fuit: nunc quæ extat hujus nominis ab antiqua fere leucæ ſpatio diverſa eſt.

148. *Ut ab Evandro.*] Quomodo Æneas ab Evandro ad Tarchontem, Etruſcorum ducem, Evandri ſuaſu abierit, vidimus, Æ. 8. 478, 597.

154. *Libera fatis.*] Quia fatis prohibebatur, ne, poſt expulſum Mezentium, alium ſibi regem niſi externæ ſtirpis, aſſumeret, Æ. 8. 496.

Claſſem

ſum conſcendit, juſſis gens Lydia Divûm
mo commiſſa duci. Æneïa puppis
a tenet, roſtro Phrygios ſubjuncta leones:
ner Ida ſuper, profugis gratiſſima Teucris.
magnus ſedet Æneas, ſecumque volutat
nus belli varios: Pallaſque ſiniſtro
us lateri, jam quærit ſidera, opacæ
cis iter; jam quæ paſſus terraque marique.
ndite nunc Helicona, Deæ, cantuſq; movete:
manus interea Tuſcis comitetur ab oris
m, armetque rates, pelagoque vehatur.
cus æratâ princeps ſecat æquora Tigri:
o mille manus juvenum; qui mœnia Cluſi,
e urbem liquere Coſas: queis tela, ſagittæ,
que leves humeris, & letifer arcus.

conſcendit naves, creditus duci extero ex imperio Deorum. Navis Æneæ habet primum locum, *ornata* circa *roſtrum leonibus Phrygiis. Ida aſſurgit ſupra*, mons *gratiſſimus Trojanis exulibus. Ingens Æneas hic ſedet, & meditatur ſecum varios caſus belli, & Pallas admotus* ad *lævum latus* ejus, *modo inquirit de aſtris*, quæ ſunt *itinera noctis*; *modo* de iis, *quæ* Æneas *ſuſtinuit terra & mari. O Muſæ, aperite nunc Helicona, & ſuggerite* mihi hos *cantus*: *quæ multitudo ſequatur interim Æneam è regione Etruſca, & impleat naves, & feratur mari. Primus Maſſicus findit mare Tigri aratâ: ſub quo* ſunt *mille manus juvenum; qui è muris Cluſii & urbe Coſa; quibus arma* ſunt, *ſagittæ, & leves pharetræ in humeris, & letifer.*

NOTÆ.

Gens Lydia.] *Etruſci*, ſive *Tyrrheni*, è *Lydi*, Æ. 8. 479. Æ. 2. 781.

Æneia puppis.] Probabile eſt Etruſcos ſem paratam habuiſſe, cui ſola Æneæ vel ornatum imponenda fuerint. Neque ullo tempore potuit ædificari, quantulo quod eos moram fecit.

Roſtro Phrygios, &c.] *Idam* habuit in inſ. quia in illo Phrygiæ monte claſſem ſuam ædificaverat, Æ. 3. 6. auſpicis quæ pinus, in eo monte ſibi ſacras Æ. vel opus conceſſerat, Æ. 9. 88. Ideo *leones* qua ſacri ſunt Cybele. *Phrygii* dicti, cies cultus in Phrygia præcipue vige. 3. 111. De *roſtro* navium, Æ. 5. 143. ri, Æ. 1. 139.

Pallas.] Evandri filius, Æ. 8. paſſim.

Tandite nunc, &c.] Eundem hunc verſ. dit in enumeratione auxiliorum Tur. 641. *Dea* Muſæ, Ecl. 3. 60. *Helicon*, ntiæ, Parnaſſo vicinus, Muſis ſacer.

Tuſcis.] De iis jam ſæpe diximus, Æ. 8. ic. Pro variis temporibus & colonis varia am nomina: modo *Etruſci*, modo *Tyrrheni*, do *Tuſci*. Primo Appenninis montibus à ione & occidente, mari infero à meri. ipeti ab oriente, terminati ſunt, Ligu. am partem aliquam complexi: tumque cim in populos urbeſque diſtincti: quibus m præerant principes, *Lucumones* patrio ne communiter dicti; quorum unus aliis rum præerat. Talis fuit *Mezentius*, rex ſi. Lucumo Cæritis urbis: talis *Perſena* rex Clu. Poſtea, ut teſtatur Livius, l. 5. transgreſſi Appenninum, circa Padum ad uſque Alpes tenuere: ibique totidem ſtatuere colonias, quot erant gentis capita, nimirum duodecim: hinc à Gallis deinde pulſi ſunt, & intra fines antiquos repreſſi. Atque hujus Etruriæ Circumpadanæ caput fuiſſe Mantuam ait Virgilius, infra, v. 201. Ubi eamdem ipſi diviſionem populorum tribuit: ut primo totum *genus* tres in tribus ſive *gentes*; mox ſingulæ tribus in quatuor *populos*, ſive urbes, aut curias, diſtinguerentur.

166. *Maſſicus.*] Rex, ſive Lucumo *Cluſii* urbis & *Coſæ*. Tamen, infra v. 655. Cluſii rex vocatur *Oſinius*. Igitur vel idem duplici nomine dictus eſt *Oſinius* & *Maſſicus*: vel *Maſſicus* rex fuit Coſæ, *Oſinius* Cluſii; ita tamen ut Oſinius ſubeſſet Maſſico, unde urbs utraque Maſſicum ducem ſequi dicitur. Et vero regesillos inter ſe non fuiſſe æqualis dignitatis, ex eo patet; quod primo tres, deinde duodecim in partes populi illi dividerentur, ut modo diximus. *Tigri*. Nomina navium, petita à figuris in puppi vel prora pictis aut ſculptis.

167. *Cluſi, &c.*] *Cluſium*, urbs Etruriæ mediterranea, hodie *Chiuſi*: ad paludem longiſſimam, quam *Clanis* fluvius trajicit hodie, *la Chiana*.

168. *Coſas.*] *Coſæ*, vel *Coſſæ*, vel ſingulari numero *Coſa*, Etruriæ maritima urbs, ad promontorium *Argentarium*, quod hodie eſt *monte Argentaro*: urbs ipſa putatur quibuſdam eadem eſſe quæ nunc dicitur *Orbetello*; ſed aliis melius oppidum vicinum, *l' Anſedonia*.

169. *Coryti.*] Græca vox, γωρυτὸς, *pharetra*, theca ſagittarum. Qua voce, poſt Virgilium, uſi Ovidius & Statius.

Simul eſt *ferox Abas: tota hujus acies ſplendebat armis conſpicuis & puppis Apolline aurato. Populonia patria ſubjecerat illi ſexcentos juvenes peritos belli: Ilva autem trecentos, inſula nobilis copioſis metallis Chalybum. Tertius* erat *ille Aſylas interpres* rerum *divinarum & humanarum, cui obtemperant viſcera animalium, & aſtra cæli & voces avium, & flamma fulminis ominoſi: trahit* ſecum *mille* viros *confertos numero & rigidis haſtis. Piſæ, urbs Tuſca ſitu, ortæ* ex Piſis *Alpheis, juſſerant hos ſubeſſe* Aſylæ. *Sequitur Aſtur formoſiſſimus, Aſtur fidens equo & armis pictis. Qui ſunt* ex *patria Carete, qui in Campis Minionis; & antiqui Pyrgi, & Graviſcæ* ubi *mala temperies* aëris, *adjungunt trecentos: omnibus par* eſt *voluntas ſequendi. & Cupavo* quem *pauci ſequuntur.*

Unà torvus Abas: huic totum inſignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis. 171
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos,
Inſula inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum Divûmq; interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cœli cui ſidera parent 176
Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes:
Mille rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis
Hos parere jubent Alphea ab origine Piſæ,
Urbs Etruſca ſolo. Sequitur pulcherrimus Aſtur
Aſtur equo fidens & verſicoloribus armis. 181
Ter centum adjiciunt (mens omnib⁹ una ſequendi)
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis in arvis;
Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Graviſcæ
Non ego te, Ligurum ductor fortiſſime bello, 185
Tranſierim, Cinyra; & paucis comitate Cupavo,

Non ego omittam te, ô Cinyra generoſiſſime bello dux Ligurum,

NOTÆ.

172. *Populonia mater.*] *Populonium*, vel *Populonia*, in promontorio cognomine: cujus ex ruinis non procul condita eſt urbs hodie dicta, *Piombino.* Dicitur urbs, *mater*: quemadmodum Italia, *parens*, G. 2. 173.

173. *Ilva.*] Græcis dicta *Æthalia*, nunc *Elba*: in conſpectu Populoniæ, ad meridiem: ferri fodinis olim ferax, quæ duo hæc habebant præcipua, teſte Strabone, l. 5. Unum, quod in ipſa inſula fornacibus liquari ferrum non poſſet, ſed ideo in continentem transferretur: alterum, quod foſſæ, unde ferrum eſſet erutum, rurſus tractu temporis implerentur: quare merito dicuntur à Virgilio, *inexhauſtæ.*

174. *Chalybum metallis.*] Ferro, cujus cudendi ars præcipua fuit apud *Chalybes*, populos, vel Ponti, vel Hiſpaniæ, G. 1. 58. à quibus ferrum optime temperatum dicitur *chalybs.*

176. *Pecudum fibræ, &c.*] Significantur hic I. Per fibras pecudum, *aruſpices*, qui futura prædicebant ex inſpectis extis & viſceribus hoſtiarum, Æ. 8. 498. II. Per ſidera, *aſtromantia.* III. Per volucrum linguas, *ars augurum*, Æ. 3. 361. IV. Per fulmina præſaga, *ars ominatoria*, quæ ex dextro aut ſiniſtro caſu aliiſque fulminum circumſtantiis præſagia ducebat, Ecl. 1. 16.

179. *Alpheæ Piſæ, &c.*] *Piſa*, vel *Piſæ*: urbs in confinio Etruriæ, prope *Ligures*, adhuc retinens nomen ad fluvium Arnum, *Arno.* Condita putatur à Peloponneſiis, vel poſt bellum Trojanum eò per errorem pulſis; vel, ut Virgilius cenſet, ante ipſa Trojana tempora. Eſt autem in Peloponneſo urbs cognominis ad *Alpheum* fluvium, G. 3. 19. Æ. 3. 694.

183. *Carete domo, &c.*] Ex urbe *Carete*, hodie *Cerveteri*, cui prius Mezentius imperabat, Æ. 8. 479, 597. *Minio*, hodie *Mugnone*, fluvius, non qui *Care* alluit, ut aliqui perperam nonnulli; ſed qui ab ea urbe diſtat leuca aliquot ad occidentem.

184. *Pyrgi.*] Oppidum maritimum, nunc diruptum, Cæretanæ urbi vicinum ad occidentem. Martialis vocat *litoreos Pyrgos*, à πύργοι, turres.

184. *Intempeſtæ Graviſcæ.*] *Graviſcæ*, vel *Graviſcæ*: maritima item urbs fuit, jam plane exeſa. Nomen habet à *gravitate* aëris, vicinarum paludum odore corrupti; ut ex Catone apud Servium, & Rutilio conſtat. Ideo *intempeſtæ* à Virgilio vocantur, quia carentes aëris ſalubri temperie.

185. *Ligurum.*] *Liguria* duplex, alia litoralis, Alpibus ab occidente; Macra fluvio, *la Magra*, ab oriente; Appenninis jugis, à ſeptentrione; mari Liguſtico, à meridie definita. Alia mediterranea, ultra Appenninum ad ſeptentrionem extenſa, uſque ad Padum, *le Po.* Litorea nunc pars eſt, *la riviere de Genes*; ubi *Genua*, & reſpublica: mediterranea nunc capit ducatus Montis-ferrati, partemque Mediolanenſis & Pedemontii principatus.

186. *Cinyra.*] Sic repoſuimus è MSS. Nic. Heinſii: cùm antea legeretur *Cycne*, nullo ſenſu. Neque enim ea quæ de Cycno mox dicuntur, ad hunc pertinent, ſed ad *Cupavonem.*

Cup

Cujus olorinæ ſurgunt de vertice pennæ.
Crimen amor veſtrum, formæq; inſigne paternæ.
Namque ferunt luctu Cycnum Phaëtonis amati,
Populeas inter frondes umbramque ſororum
Dum canit, & mœſtum muſa ſolatur amorem:
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam,
Linquentem terras, & ſidera voce ſequentem.
Filius æquales comitatus claſſe catervas,
Impellit remis Centaurum promovet: ille
Suſtat aquæ, ſaxumque undis immane minatur
Arduus, & longâ ſulcat maria alta carinâ.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantûs & Tuſci filius amnis,
Qui muros matriſque dedit tibi, Mantua, nomen;
Mantua dives avis; ſed non genus omnibus unum:
Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni,
Ipſa caput populis: Tuſco de ſanguine vires.
Ille quoque quingentos in ſe Mezentius armat,

Cujus è capite attolluntur pluma cycneæ. Amor crimen eſt *veſtræ* familiæ, *& inſigne* petitum ex *transformatione patris. Scilicet aiunt Cycnum, dum deſiderio dilecti Phaëtontis cantat inter arbores populus ac umbracula ſororum* ejus, *&* dum *recreat cantu triſtem amorem: albeſcentem teneris plumis traduxiſſe ſenectutem, deſerendo terras & petendo cœlum cantu. Filius ſecutus claſſe turmas æqualium, propellit remis magnam* navem *Centaurum: ille* Centaurus *impendit aquæ, & ſublimis intentat fluctibus vaſtum ſaxum, & findit profundum mare longâ trabe. Ille etiam Ocnus, filius Manûs vatis & fluvii Etruſci, movet exercitum è patria regione:* ille, *ô Mantua, qui dedit tibi muros & nomen matris ſuæ, ô Mantua illuſtris majoribus, ipſe non* eſt *eadem omnibus: habet tribus tres, populus quatuor ſub* unaquaque *tribu, ipſa* eſt *caput populorum* illorum, *robur* illi *ex Etruſca cognatione. Præterea Mezentius concitat contra ſe armatos ex illa* regione,

NOTÆ.

188. *Cupavo*.] Phaëton, Clymenes & Solis filii Ægyptii regis Ægypti convitiis adactus ut ſe patrem Solis probaret: cum à patre petiiſſet currum ejus in unum diem, & ægre obtinuiſſet, declinaretque à conſueta diurni currus orbita, ita ut mundus ardere cœpiſſet: Jovis fulmine percuſſus in Eridanum cecidit. Ovid. Met. 2. Phaëtontis ſorores, *Phaëtuſa*, *Lampetie* & *Lampetie*, cum eum toto orbe quærerent, tandem cadaver in Eridani ripis nactæ, ibidem ſepulchrum conſtituerunt: & in arbores mutatæ ſunt Populos, vel populos; unde *ſuccinum* five *electrum*, quaſi lacrymas, manare Poëtæ finxerunt. Cupavo, Ligurum rex, in torno ſanguine & amicitia conjunctiſſimus Phaëtonti, apud eundem Ovidium ex dolore in cycnum converſus eſt, Ovid. Met. 2. 367. *Cupavo*, *Cupavonis*, hujus Cycni apud Virgilio dicitur, id eſt, unus è poſteris. Quis autem fuerit fluvius ille *Eridanus*, electri fons, ambigitur. Vulgò Poëtis *Padus* putatur, Scriptor illius Italiæ, ſive Galliæ Ciſalpinæ flumen, G. 1. 482. Joannes Goropius *Viſtulam* eſſe putat, Poloniæ & Pruſſiæ fluvium; quia electrum e Pruſſiæ litoribus mitti certum eſt. Cluverius arbitratur eſſe fluvium *Radanum*, *Radaunam*: qui Dantiſcum urbem interfluens, non procul inde ſe Viſtulæ immiſcet.

188. *Crimen amor veſtrum*.] *Veſtrum crimen*: id eſt, familiæ illius veſtræ, (nam *Cycnus*, Phaëtonti ejuſque ſororibus per Clymenem ſanguine junctus erat) fuit amor in Phaëtontæ, dolorque nimius de ejus interitu: quo offenſi Dii tam multos ex eadem familia in alienas formas immutarunt. *Formæque inſigne paternæ*. Plumæ olorinæ, ſive cycneæ, è galea ſubrectæ.

195. *Centaurum*.] Navim, cui inſculptus Centaurus ſaxum intentans. De *Centauris*, monſtris, ſuperiore parte humana, inferiore equina, Æ. 6. 286.

198. *Ocnus*.] Non conditor, ſed inſtaurator, ſive munitor urbis Mantuæ: cui muros & nomen matris ſuæ dediſſe fingitur. Quo nomine antea dicta fuerit *Mantua*, ignoratur. *Ocnus*, idem, qui *Bianor* appellatur, Ecl. 9. 60.

199. *Fatidicæ Mantûs*.] *Manto*, genitivo Græco *Mantûs*: Tireſiæ vatis filia. *Fatidica* dicitur, ex ipſa vi nominis: eſt enim μάντις, *vates*.

Tuſci àmnis.] *Tyberis*, qui Tuſciam à vicinis regionibus diſterminat, Æ. 8. 330.

201. *Mantua dives avis*.] Urbs Galliæ Ciſalpinæ, nunc ducatus caput: ſita in medio ſtagno, quod *Mincius* amnis efficit. Primi ejus conditores fuere *Tuſci*: qui ex Etruria, ſive Tuſcia antiqua, in eam regionem effuſi; eamdem illic, quam apud ſe, regiminis formam conſtituerant, duodenis in urbes ac populos adminiſtrationem partiti: ut jam diximus, v. 164. Duodecim urbium illarum novæ Tuſciæ, *Mantuam* caput Virgilius facit, ut faveat adulteturque patriæ, cum tamen caput eſſet *Felſina*, quæ dein-

quos Mincius, habens *patrem Benacum, coronatus arundine viridi ducebat in mare navibus inimicis* Mezentio. *Ducit eos Auletes gravis, & erigens se percutit undam centenis remis ligneis: fluctus spumant agitato mari. Portat illum Triton vastus, & terrens mare cœruleum* tubâ *è concha: huic* Tritoni *merso usque ad latera, vultus pilosus exhibet hominem, venter exit in Pristin, unda spumosa sonat sub pectore semiferino. Tot principes selecti navigabant triginta navibus in auxilium Trojæ* novæ, *& scindebant ærato* rostro *spatia falsa* aquæ. *Et jam lux abierat è cœlo & benefica Luna attingebat medium cœlum curru nocturno: Æneas ipse sedens, moderatur gubernaculum, & dat operam velis: non enim sollicitudo permittit* ejus *corpori* ullam *quietem. Et ecce turba suarum sociarum offert se ipsi in medio cursu*: scilicet, *Nympha, quas benefica Cybele voluerat frui divinitate maris, & fieri Nymphas è navibus: natabant simul, & scindebant undas; quot antea naves ærata stabant ad litus. Agnoscunt procul Regem, & circumeunt* eum *saltando. Cymodocea, quæ erat peritissima loquendi inter illas, tenet manu dextrâ puppim, sequens prope: & ipsa emergit tergo, ac subnatat sinistrâ* manu *per quietas. Deinde sic affatur Æneam insciam* harum rerum: *ô Ænea, soboles Deorum, a vigilas? vigila, & laxa funes velis.*

Quos patre Benaco, velatus arundine glaucâ,
Mincius infestâ ducebat in æquora pinu.
It gravis Auletes, centenâque arbore fluctum
Verberat assurgens: spumāt vada marmore verso.
Hunc vehit immanis Triton, & cœrula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem præfert, in Pristin desinit alvus,
Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subsidio Trojæ, & campos salis ære secabant.
Jamq; dies cœlo concesserat, almaq; curru
Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum:
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipse sedens clavumque regit, velisque ministrat.
Atque illi medio in spatio, chorus ecce suorum
Occurrit comitum, Nymphæ, quas alma Cybele
Numen habere maris, Nymphasq; è navibus esse
Jusserat: innabant pariter, fluctusq; secabant;
Quot prius æratæ steterant ad littora proræ.
Agnoscunt longe regem, lustrantque choreis.
Quarum quæ fandi doctissima Cymodocea,
Pone sequens, dextra puppim tenet: ipsaq; dorso
Eminet, ac lævâ tacitis subremigat undis.
Tum sic ignarum alloquitur: vigilásne, Deûm gens
Ænea? vigila. & velis immitte rudentes.

NOTÆ.

de *Bononia* appellata est, juxta Cluverium, Ital. l. 1. 26.

205. *Benaco, &c.*] *Benacus*, lacus est ejusdem Galliæ Cisalpinæ, in agro Veronensi, nunc *lago di Garda*, G. 2. 160. *Mincium* fluvium emittit, *Menzo*: qui postquam urbem *Mantuam* in modum lacus circumalluit, exonerat sese in Padum, *Mincium* hunc ne ducem esse putes, sed ipsum fluvium, cujus è ripis collecta classis hæc fuerat quingentorum hominum, quorum dux *Auletes*.

209. *Triton.*] Neptuni tubicen, conchâ utens pro tuba, superiore parte vir, inferiore piscis, Æ. 1. 148.

211. *Pristin.*] Piscem immanem, è balænarum genere, Æ. 3. 427.

214. *Salis, &c.*] *Sal*, pro mari, Æ. 1. 541. De *æratis rostris*, Æ. 5. 143.

216. *Phœbe.*] Luna, Phœbi soror, Ecl. 3. 67. De *Olympo*, monte Thessaliæ, qui procul [illegible] mitur. Ecl. 5. 56. De *Cybele*, Æ. 3. 111. De [illegible] *bus Æneæ*, in Nymphas transformatis, Æ. 120.

218. *Velisque ministrat.*] Proprium est, [illegible] *strare* alicui homini: translatum *ministrare* [illegible] *lis*: ministrabat autem Æneas, non colle[illegible] do aut explicando vela; quod inferiorum [illegible] operarum: sed *pedes*, id est, funes qui extr[illegible] angulis majoris veli alligati erant, aut con[illegible] hendo, aut remittendo; quod gubernatoris [illegible] munus, Æ. 5. 830.

224. *Lustrant.*] Circumeunt, Æ. 1. 612.

228. *Vigilásne, &c.*] Ratione quippe temp[illegible] ris dormire debuerat; nisi gubernatoris p[illegible] in se suscepisset. Sunt, qui alludat [illegible] morem Romanum; quo, postquam indic[illegible] erat bellum, imperator Martis sacrarium ing[illegible] sus, hastam simulacri commovebat, d[illegible]

Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi Nymphæ, claſſis tua. Perfidus ut nos
Præcipites ferro Rutulus flammâque premebat:
Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor
Quærimus. Hanc genitrix faciem miſerata refecit:
Et dedit eſſe Deas, ævumq; agitare ſub undis.
At puer Aſcanius muro foſſiſque tenetur
Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
Jam loca juſſa tenet forti permixtus Etruſco
Arcas eques: medias illis opponere turmas,
Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge, age, & Aurora ſocios veniente vocari (ipſe
Primus in arma jube: & clypeum cape, quem dedit
Ardum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux (mea ſi non irrita dicta putaris)
Magnos Rutulæ ſpectabit cædis acervos.
Dixerat, & dextrâ diſcedens impulit altam,
Sed ignara modi, puppim: fugit illa per undas,
Æquor & jaculo & ventos æquante ſagittâ.
Hinc aliæ celerant curſus. Stupet inſcius ipſe
Trojanus Anchiſiades: animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera aſpectans convexa precatur:
Ida parens Idæa Deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, bijugique ad fræna leones:
Sis mihi nunc pugnæ princeps. tu rite propinques
Augurium, Phrygibuſq; adſis pede, Diva, ſecundo.
Tantum effatus: & interea revoluta ruebat
Oceanâ jam luce dies, noctemque fugarat.

Nos ſumus pinus Idææ, è ſacro cacumine illius montis, *naves* olim *tuæ nunc Nymphæ maris. Cum Rutulus fœdifragus perſequeretur ferro & igne nos ſubmergendas: abrupimus non ſponte tua retinacula, & te quærimus per mare. Mater* Cybele *miſerta* noſtri *reparavit formam* noſtram: *& permiſit* nos *eſſe Deas, & ducere vitam ſub aquis. Sed juvenis Aſcanius clauditur muro & foſſis, inter media arma & Latinos feroces bello. Jam equitatus Arcadius, junctus generoſis Etruſcis, attigit loca præſcripta: certum eſt conſilium Turni, objicere illis agmina interjecta, ne* illi *promoveant ad urbem* ſua. *Age, ſurge: &* prima *luce imminente, primus impera ſocios excitari ad arma: & ſume clypeum, quem ipſe Vulcanus donavit tibi impenitrabilem, & cinxit extremitatem* illius *auro. Craſtina dies videbit magnos cumulos Rutulorum cadaverum, niſi exiſtimaveris mea verba vana.* Sic *locutus fuerat, & abiens, pepulit* manu *dextrâ* puppim *ſublimem, non inſcia modi* quo erat impellenda: *illa* puppis *currit per aquas, celerior & telo & ſagitta pari ventis. Deinde aliæ naves properant. Ipſe Trojanus filius Anchiſæ miratur*

[illegible] cauſam: tamen erigit animos ſuorum hoc præſagio. Deinde ſuſpiciens concavas partes *ſummi [illegible]rat breviter: ô mater Idæa, altrix Deorum, cui Dindyma chara* ſunt, *& urbes turritæ, & [illegible]ni alligati jugo & dociles ad fræna: tu nunc es mihi auctor pugnæ, tu bene ſecundes omen, & [illegible]u ad Phrygas curſu proſpero, ô Dea.* Hæc *ſolum locutus: & interim dies reverſa provehebatur [illegible] jam pleno, & expulerat noctem.*

NOTÆ.

[illegible]e vigila. Sunt qui ad verba Veſtalium: [illegible]ntite Servio, certis diebus adibant regem [illegible]rum, dicebantque, *vigilaſne rex? vigila.*

[illegible]. *Idæa pinus.*] Materia navium, *pinus* ar- [illegible]. Locus natalis, *Ida* Phrygiæ mons, Æ. 2. [illegible]. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

[illegible]. *Jam loca juſſa, &c.*] Non deſcripſit Po- [illegible]quo Æneas juſſerit equites abire. Sed cum [illegible]ueret Arcadas equites quadringentos Æneæ [illegible]neris, Æ. 8. 518. cum Æneas eos Etruſco [illegible]nti ſociarit, ibid. 606. veriſimile eſt eum, [illegible]ſque naves conſcenderet, equitatum & ſu- [illegible]k Etruſcum terra præmiſiſſe: eo conſilio, ut [illegible]em in locum provecti, impreſſionem in ca- [illegible]Rutulorum facerent; eodem tempore, quo naves exſcenſionem tentarent. De *Aurora*, G. 1. 249.

243. *Ignipotens.*] *Vulcanus*, Veneris ſuaſu, clypeum Æneæ fabricaverat, Æ. 5. 439.

251. *Supera convexa.*] Id eſt, *rotunda & concava*, Æ. 1. 314.

252. *Idæa . . . .*] *Cybele* mater Deorum: quæ quia pro terra ſumebatur, quæ ſuſtentat urbes, ideo turrita cum corona pingebatur. Cur ejus currum leones traherent, vidimus Æ. 3. 111. Huic ſacri fuerunt montes plerique Phrygiæ: *Ida*, Æ. 2. 801. *Dindymus*, Æ. 9. 618.

254. *Propinques augurium.*] Id eſt, *præſens ſis hoc augurio:* ſeu *faveas hoc augurio.* Vide Æ. 1. 530. *Propius res aſpice.* Vocat Trojanos, *Phry-*

Primo imperat ſociis, ut ſequantur vexilla, & excitent animos ad bella, & accingunt ſe ad certamen. Et jam habet præ oculis Trojanos & munimenta urbis ſuæ, erectus in puppi excelſa: tum poſtea extulit læva manu clypeum fulgentem. Trojani è mœnibus emittunt clamorem ad aſtra: ſpes aucta accendit iras: vibrant manibus jacula. Quales grues Strymonis fluvii emittunt voces inter nigras nubes, & trajiciunt cœlum cum ſonitu, & fugiunt Auſtros cum lato clamore. Sed ea cœperunt videri mirabilia regi Rutulo & ducibus Italis: donec viderunt naves detortas ad litus, & totum mare appelli cum navibus. Conus galeæ *fulget è capite, & ſplendor ſpargitur è ſummitate* per *criſtas, & umbo clypei aureus emittit copioſos ignes. Non aliter ac ſi cometæ cruenti aliquando triſte rubeſcunt per humidam noctem: aut ſi ignis ille Sirius oritur, portendens hominibus male affectis ſiccitatem & morbos, & contriſtat cœlum luce ſiniſtrâ. Tamen non periit audaci Turno ſpes occupandi litus, & prohibendi terrâ deſcendentes. Ultro excitat verbis animos ſuorum, & ultro adhortatur: ô viri, promptum eſt vobis perficere manu, quod cupriſtis votis: pugna ipſa eſt in poteſtate* veſtra: *jam unuſquiſque ſit memor uxoris & domus ſuæ, nunc memoret præclara geſta & laudes majorum: ultro objiciamus* nos *ad mare, dum tumultuantur, & primi greſſus vacillant exſcendentibus. Fortuna auxiliatur audacibus. Dicit hæc: & meditatur ſecum, quæ poſſit ducere adverſus* Æneam.

Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæq; parent ſe.
Jamq; in conſpectu Teucros habet & ſua caſtra,
Stans celſa in puppi: clypeum tum deinde ſiniſtrâ
Extulit ardentem. Clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidæ è muris: ſpes addita ſuſcitat iras:
Tela manu jaciunt. Quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atq; æthera tranant
Cum ſonitu, fugiuntque Notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi ducibuſque ea mira videri
Auſoniis: donec verſas ad littora puppes
Reſpiciunt, totumque allabi claſſibus æquor.
Ardet apex capiti, criſtiſque à vertice flamma
Funditur, & vaſtos umbo vomit aureus ignes,
Non ſecus ac liquida ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent: aut Sirius ardor,
Ille ſitim morboſque ferens mortalibus ægris,
Naſcitur, & lævo contriſtat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Littora præripere, & venientes pellere terra.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Quod votis optaſtis, adeſt, perfringere dextrâ:
In manibus Mars ipſe, viri: nunc conjugis eſto
Quiſq; ſuæ tectiq; memor; nunc magna referto
Facta, patrum laudes: ultro occurramus ad undam,
Dum trepidi, egreſſiſque labant veſtigia prima.
Audentes fortuna juvat.
Hæc ait: & ſecum verſat, quos ducere contrà,

NOTÆ.

gat; quia Troas in Phrygia minore fuit, Æ. 1. 385.

265. *Strymonia, &c.*] Comparatio illa, bellici Trojanorum clamoris cum gruum clamore, repetitum eſt ex Homero, Iliad. 3. 2. *Grues*, aves oblongo collo ac roſtro, frequentes circa *Strymonem*, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ. Imbrem fugiunt, magno numero collectæ: ideoque *Notos*, id eſt, *Auſtros*, ventos pluvios à meridie, Ecl. 2. 58. Hinc G. 1. 374. inter ſigna imbris: *aut illum vallibus imis aëria fugere grues.* De *Rutulis*, Æ. 7. 795. De *Auſonius* Latinis, ibid. 54.

269. *Totumque allabi claſſibus æquor.*] Commutat ⊙ pro, *claſſes allabi toto æquore.* Sic Æ. 6. 268. *Ibant obſcuri ſolâ ſub nocte,*

270. *Ardet apex capiti, &c.*] Æneæ habi[tum] deſcribit, eædem Rutulo comminantis: & [cum] cometa comparat. Mutuatus eſt hanc deſcrip[tionem] onem ex Homero, de clypeo & galea Achil[lis] Il. 19. 379. Comparationem vero cum *Si[rio]* ſive *canicula*, ex eodem, Il. 22. 26. De *apice* ſive *cono* galeæ, ejuſdemque *criſtis*, Æ. 3. 46[7]. De *umbone*, parte media & maxime emine[nte] clypei, Æ. 2. 546.

273. *Sirius ardor.*] *Sirius*, vel *Canicula*: ſi[dus] la in ore majoris canis, maximos æſtus creat[ans] G. 2. 353. Hic adjective ſumitur, alibi ſubſtan[tive], Æ. 3. 141.

280. *In manibus Mars.*] In poteſtate. Sic [Æ.] 9. 132. *Terra autem in manibus.* Ve[l]

sed quibus obsessos possit concredere muros.
Interea Æneas socios de puppibus altis
Pontibus exponit. Multi servare recursus
Languentis pelagi, & brevibus se credere saltu :
Per remos alii. Speculatus littora Tarchon,
Qua vada non sperat, nec fracta remurmurat un-
Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu, (da,
Advertit subito proras : socioque precatur :
Nunc, ô lecta manus, validis incumbite remis :
Tollite, ferte rates : inimicam findite rostris
Hanc terram, sulcumque sibi premat ipsa carina.
Frangere nec tali puppim statione recuso,
Semptâ tellure semel. Quæ talia postquam
Fatus Tarchon : socii consurgere tonsis,
Spumanteque rates arvis inferre Latinis :
Donec rostra tenent siccum : & sedere carinæ
Omnes innocuæ ; sed non puppis tua, Tarchon.
Namque inflicta vadis dorso dum pendet iniquo,
Anceps sustentata diu, fluctusque fatigat,
Rumpitur, atque viros mediis exponit in undis :
Semina remorum quos & fluitantia transtra
Insidiunt, retrahitque pedes simul unda relabens.
Nec Turnum segnis retinet mora, sed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contra in littore sistit.
Signa canunt : primus turmas invasit agrestes
Æneas, omen pugnæ : stravitque Latinos,

aut quibus possit committere urbem obsessam. Interea Æneas emittit pontibus socios ex altis navibus. Multi incipiunt *quærere refluxum maris tranquillioris, & exponere se* in loca *vadosa per saltum : alii ope remorum. Tarchon contemplatus litora, quâ parte non putat* reperiri *vada, & undæ non sonant allisæ ; sed* quâ parte *mare sine offensione advolvitur, æstu turnescente : subito impellit proras & orat socios : nunc, ô turba electa, intendite validos remos : erigite, invehite naves : scindite rostris hanc terram hosticam, & ipsa trabs* ima *aperiat sibi viam : &* cum *semel arripuero terram, non abnuo lacerare navem* in *tali loco. Quæ talia cum Tarchon dixisset : socii* cœperunt *erigere se in remos, & invehere naves spumosas in litus Latinum : donec rostra attigerunt siccum* locum, *& omnes naves steterunt illæsæ ; non tamen navis tua, ô Tarchon. Quippe impacta arenis, dum pendet ex inæquali cumulo* earum, *nutabunda, diu suspensa, &* dum *agitat undas, laceratur, & effundit viros in medias aquas : quibus fragmenta remorum & scamna subnatantia obstant, & fluctus re-*

ac simul retrahit pedes allabentium. *Nec pigra mora retardat Turnum : sed promptus ducit universum exercitum contra Trojanos, & ex adverso stat in litore. Signa insonant : Æneas primus aggreditur agmina rustica,* quod fuit *initium prœli : & dejecit Latinos,*

NOTÆ.

281. *Servare recursus, &c.*] Mirum, quam hic absurde interpretes commenti sint, primis Donatus. Sensus hic est, Tres ineunt consilium vias. I. Æneas applicat naves sumpendi litoris, & jactis pontibus milites ponit. II. Aliqui quærunt vadosa quædam ; quæ æstu quidem affluente fluctibus operiuntur ; refluente sicca sunt, aut saxis & arenis stagnantibus aquis infesta : hæc autem in loexcidunt, aut saltum remis adjuvant ac sustenIII. Tarchon, omissis vadosis illis & inæqualibus locis, eligit planum & humile litus : quo fluctus absque offensione ac strepitu, sed leni & æquabili impetu evolvuntur. Cum autem ibi aqua deficiat : hortatur Tarchon, ut valido impetu naves impulsæ ac veluti sublatæ, sulcum in terra sibi aperiant. Eo tamen in loco reperta præter spem vadis & inæqualibus arenarum cumulis, navis Tarchontis alluditur.

299. *Tonsis.*] *Tonsa*, remus, Æ. 7. 28.

302. *Innocuæ.*] Activa vox : sed passive sumitur, pro *illæsæ*. Sic Lucanus usurpat *innoxia*, l. 9. 895. de Psyllis loquens : *Gens unica terris incolit a sævo serpentum innoxia morsu* ; id est, *illæsa a morsu*.

303. *Vadis.*] Locis, ubi aqua parum alta est, Æ. 1. 115. in Notis.

304. *Fluctusque fatigat.*] Servius explicat : *Fluctus fatigat navim.* Ego, *navis fatigat fluctus* ; Scilicet crebro remorum & contorum impulsu, succussuque, ut ex arenis extraheretur. De *transtris*, scamnis navium, Æ. 5. 119.

310. *Signa.*] Tubæ, cornua, buccinæ, Æ. 7. 637.

311. *Omen pugnæ.*] Vel, *initium :* quia in rerum initiis, omina sive auspicia captabantur, Æ. 7. 173. Vel *faustum auspicium* : ex hoc enim primo successu, de victoria bene æstimare cœpit.

interfecto Therone : qui hominum maximus primus tendit in Æneam. Æneas enſe pervadit huic latus perfoſſum, per loricam aſperam auro, & per textus areos clypei. *Inde occidit Lycam, exciſum è matre jam mortua, & dicatum tibi, ô Apollo : quod* adhuc *infans potuiſſet evadere periculum ferri. Nec procul ſtravit morte aſperum Ciſſeum, & grandem Gyam, vaſtantes clavâ turmas. Nihil profuerunt illis arma Herculis, nihil robuſta manus, & pater Melampus, ſocius Herculis quamdiu terra propoſuit* Herculi *difficiles labores. Ecce vibrans telum* in *Pharum, dum is emittit ſtolida verba, defigit* illud *in ore vociferantis. Tu etiam, ô miſer Cydon, dum perditus inſequeris Clytium' flavum genis* ob *primorem barbam, novum amicum* tuum, *jacuiſſes dejectus manu Trojana, non ſollicitus* de *amoribus juvenum qui tibi erant ſemper* cordi : *niſi denſa turma fratrum, proles Phorci, fuiſſet obvia Æneæ : numero ſeptem* ſunt, *& vibrant ſeptem tela :* ſed ea *partim è caſſide & clypeo reſiliunt inania, partim mater Venus divertit* ea *contingentia corpus Æneæ. Æneas alloquitur fidelem Achaten : ſubminiſtra mihi arma, quæ in arvis Trojanis fixa* ſunt *in corporibus Græcarum : nullum* telum *dextera vibrabit incaſſum in Rutulos. Tum apprehendit ingentem haſtam, & vibrat : illa transfodit ara ſcuti Mæonis, & penetrant ſimul loricam cum pectore.*

Occiſo Therone : virûm qui maximus ultrò
Æneam petit. Huic gladio, perque ærea ſuta,
Per tunicam ſqualentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lycam ferit, exectum jam matre peremptâ,
Et tibi, Phœbe, ſacrum : caſus evadere ferri
Quod licuit parvo. Nec longe Ciſſea durum,
Immanemque Gyam, ſternentes agmina clavâ,
Dejecit leto. Nihil illos Herculis arma,
Nil validæ juvere manus, genitorque Melampus
Alcidæ comes, uſque graves dum terra labores
Præbuit. Ecce Pharo, voces dum jactat inertes
Intorquens jaculum, clamantis ſiſtit in ore.
Tu quoque flaventem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytium infelix nova gaudia, Cydon,
Dardaniâ ſtratus dextrâ, ſecurus amorum,
Qui juvenum tibi ſemper erant, miſerande, jacebas,
Ni fratrem ſtipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies : ſeptem numero, ſeptenaque tela
Conjiciunt : partim galeâ clypeoque reſultant
Irrita, deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. Fidum Æneas affatur Achaten :
Suggere tela mihi (non ullum dextera fruſtra
Torſerit in Rutulos) ſteterunt quæ in corpore Græ-
jûm
Iliacis campis. Tum magnam corripit haſtam,
Et jacit : illa volans clypei tranſverberat æra
Mæonis, & thoraca ſimul cum pectore rumpit.

NOTÆ.

313. *Suta.*] Alii legunt, *ſcuta :* ſed durior hæc conſonantium colliſio multis videtur, *area ſcuta.* Quare, *juxta* probatiſſimos codices, malo *ſuta ;* ſive clypeum ex multis æreis laminis *conſutum* & contextum. Qua forma Virgilius, G. 4. 33. vocavit alvearia, *corticibus ſuta cavatis.* Nec obſtat duo hic jungi adjectiva abſque ſubſtantivo nomine : ſiquidem idipſum ſæpe uſu venit, G. 1. 153. *Nitentia culta.* Ibid. 393. *Aperta ſerena, &c.*

314. *Tunicam.*] Veſtem interiorem, de qua, Æ. 9. 616.

Latus haurit.] *Exhaurit,* educto per vulnus ſanguine. Metaphora ducta ab utribus, & doliis : quæ dicuntur *exhauriri,* cum facto foramine liquor ex iis educitur. Sic Homerus uſurpat ἀφύω. Il. 13. 508. Διὰ δ' ἴπποις χολὸν ἄφυσαν, *Inteſtina autem ei exhauſit.*

316. *Tibi, Phœbe, ſacrum.*] Quia Apollo me dicorum eſt Deus, quorum ope exectâ ma Lycas ortus fuerat : atque ita ferri vi natus, e demque mortuus. De *Phœbo,* Ecl. 3. 62.

319. *Herculis arma.*] Clava, è duræ arbor trunco. De *Hercule,* ſeu *Alcida,* ejuſque labo ribus, Æ. 8. 288. De *Melampo,* forte modi illo celebri, de quo, G. 3. 550.

326. *Securus amorum.*] Nihil tum ſollicit de rebus amatoriiis, quippe mortuus, pati ſer non eâdem tamen formâ dixit, Æ. 1. 354. *curus amorum germana. Dardaniâ,* Troja Æneæ manu, Æ. 1. 239. *Rutulos,* Æ. 7. 79 *Graiis,* Græcis, G. 2, 16.

Hui

Hîc frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem
Sustentat dextrâ: trajecto miſſa lacerto
Cornipedis haſta fugit, ſervatq; cruenta tenorem:
Extraq; ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit: ſed non & figere contra
Est licitum, magnique femur perſtrinxit Achatæ.
Hîc Curibus, fidens primævo corpore, Clauſus
Advenit, & rigidâ Dryopen ferit eminus haſtâ
Sub mentum graviter preſsâ, pariterque loquentis
Vocem animamque rapit trajecto gutture: at ille
Fronte ferit terram, & craſſum vomit ore cruorē:
Tres quoq; Threïcios, Boreæ de gente ſuprema:
Quos quos Idas pater & patria Iſmara mittit,
Per varios ſternit caſus. Occurrit Haleſus,
Turmæque manus: ſubit & Neptunia proles,
Invictis Meſſapus equis: expellere tenduut
Hinc hi, nunc illi: certatur limine in ipſo
Italiæ. Magno diſcordes æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis & viribus æquis:
Ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedit:
Anceps pugna diu, ſtant obnixa omnia contra.
Non aliter Trojanæ acies, acieſque Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, denſuſque viro vir.
Parte ex alia, qua ſaxa rotantia late
Verberat torrens, arbuſtaque diruta ripis:
Quam Pallas, inſuetos acies inferre pedeſtres,

Alcanor frater auxiliatur illi & ſuſtinet dextrâ fratrem cadentem: haſta jam *vibrata continuò pervadit transfoſſo brachio, & ſanguinolenta ſervat impetum: & dextra* Alcanoris *languens nervis pependit ex humero. Tunc Numitor telo extracto è corpore fratris appetiit Æneam: ſed non permiſſum eſt viciſſim etiam* eum *vulnerare, at delibavit femur magni Achatæ. Tunc Clauſus confidens juvenili corpore venit è Curibus, & procul ladit Dryopen rigenti haſtâ dure inflictâ ſub mentum, & ſimul aufert loquenti vocem & ſpiritum transfoſſo jugulo: ille autem verberat fronte tellurem, & effundit ore ſpiſſam ſanguinem. Dejicit etiam per varios modos tres Thracas, de ſublimi ſtirpe Boreæ; & tres quos pater Idas & patria* urbs *Iſmara miſit* ad bellum. *Haleſus occurrit & turmæ Auruncæ: occurrit & progenies Neptuni Meſſapus conſpicuus equis: modo hi, modo illi conantur expellere: pugnatur in ipſo ingreſſu Italiæ. Quemadmodum venti oppoſiti excitant pugnas in ſpatioſo aëre, paribus animis & viribus: non cedit mare ipſis, non nubes, non ipſi* venti *inter ſe; diu dubium* eſt *prælium, manet obluctantes*

omnia. Non aliter agmina Trojana, & agmina Latina congrediuntur: pes hæret pedi, & vir viro. Sed ab alia parte, qua torrens late diſjecerat lapides contortos, & arbores evulſas è ripâ; quam Pallas conſpexit Arcadas, non aſſuetos incurrere agmine pedeſtri,

NOTÆ.

Trajecto miſſa lacerto, &c.] Aliqui de haſta intelligunt, quæ poſt trajectum ab Ænea in ſe fuerit. Ego de eadem, primo Mæonis pectus, deinde eodem ſubeuntis Alcanoris pervaſerit lacertum; dextra ejus manus languida pependerit. Nervi, pars eſt brachii à cubito ad manum.

Curibus.] Ex urbe Sabinorum, Æ. 7. Poſtquam deſcripſit Virgilius cædem ab Ænea, mox narrat cædem Trojano-à Clauſo Sabino patratam. Male legunt *Lauſus*: eſt enim *Lauſus* Mezentii filius; Clauſus vero Sabinorum dux, Æ. 7. 707.

Tres quoq; Threïcios, Boreæ, &c.] *Thraces*, Æ. 3. 14. Boreas ſeptentionalis ventus, fingitur Strymonis filius, fluvii Macedoniæ, qui Thraciæ tribuitur, Ecl. 7. 51.

351. *Iſmara.*] Singularis numeri, ut videtur: Thraciæ urbs eſt Servio ad Iſmarum montem, qui non longe eſt ab oſtiis Hebri: *Iſmarus* tamen urbs illa vulgo dicitur, non *Iſmara*. Ptolemæo in Armenia minore ſtatuitur, ad Euphratem.

353. *Haleſus, Auruncaque, &c.*] Aurunco-rum Italorum dux, mox à Pallante occidendus, v. 425. Æ. 7. 723, 726, &c. De *Meſſapo*, equis nobili, ob Neptunum equi auctorem, ibid. 691. De *Auſonia*, ibid. 54.

361. *Pede pes.*] Pro *pedi*, inquit Servius.

362. *Saxa rotantia.*] Paſſive, pro *rotata*: ut G. 1. 163. *Volventia plauſtra*: pro, *voluta*.

363. *Arbuſta.*] Non arbuſculæ ſunt, ſed loca ipſa arboribus conſita, Ecl. 1. 40.

Ut

objicere terga Latino perſequenti: quandoquidem difficilis natura loci coëgit eos *deſcendere* ex *equis: modo precibus, modo dictis aſperis inflammat virtutem* illorum, *quod ſolum ſuperat* in *rebus anguſtis. Quo fugitis, ô ſocii? per vos* ipſos, *& per generoſa geſta* veſtra; *per nomen Evanari regis, & relatas victorias, & meam expectationem, quæ nunc ſurgit æmula gloriæ paternæ, ne committite* vos *fugæ: via* eſt *aperienda inter hoſtes, qua* parte *multitudo illa hominum ſpiſſiſſima premit* nos: *nobilis patria hàc vocat vos & ducem Pallanta. Nulli Dii urgent* nos, *mortales urgemur ab hoſte mortali:* ſunt *nobis* tot *manus & animæ,* quot illis. *Ecce mare coërcet nos magno obſtaculo aquarum: jam terra deficit fugæ: an adibimus mare, an Trojam? Dixit hæc, & medius irruit in hoſtes confertos. Lagus occurrit primum obvius illi, attractus fatis adverſis: dum* hic *attollit ſaxum vaſti ponderis,* Pallas *occidit eum immiſſâ haſtâ, quâ* parte *ſpina facit divortium coſtarum per medium* dorſi: *& retrahit haſtam infixam oſſibus. Hiſbon non intercipit illum* Pallanta *in* hoc opere, *quamvis ille hoc ſperaret. Nam Pallas prius intercipit irrumpentem, improvidum, dum furit* ob *mortem aſperam ſocii: & occultat gladium in pulmone turgido. Deinde invadit Helenum, & Anchemolum è veteri familia Rhœti, auſum conſtuprare cubile novercæ. Vos quoque gemini* fratres *occidiſtis in campis Rutulis, Laride & Tymber, Dauci,* quæ erat *ſimillima, & indiſtincta ſuis parentibus, &* cauſa *jucundi erroris. Sed nunc poſuit crudelia diſcrimina* inter vos. *Nam gladius Evandri* filii *abſcidit tibi caput, Tymber: dextra* manus *amputata quærit te ſuum, ô Laride:*

Ut vidit Pallas Latio dare terga ſequaci: 369
Aſpera queis natura loci dimittere quando
Suaſit equos: unum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutẽ accendit ama
Quo fugitis ſocii? per vos, & fortia facta;
Per ducis Evandri nomen, devictaque bella, 3
Spemque meam, patriæ quæ nunc ſubit æm
laudis,
Fidite ne pedibus: ferro rumpenda per hoſte
Eſt via, qua globus ille virûm denſiſſimus urg
Hac vos & Pallanta ducem patria alta repoſc
Numina nulla premũt: mortali urgemur ab ho
Mortales: totidem nobis, animæq; manuſque;
Ecce, maris magno claudit nos obice pontus
Deeſt jam terra fugæ: pelag⁹, Trojamne
Hæc ait, & medius denſos prorumpit in hoſ
Obvius huic primum fatis adductus iniqu
Fit Lag⁹: hunc, magno vellit dum pondere ſa
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium quà ſpina dedit: haſtamque rec
Oſſib⁹ hærentem. Quẽ non ſuper occupat Hiſ
Ille quidẽ hoc ſperans: nam Pallas ante ru
Dum furit, incautum, crudeli morte ſodalis
Excipit: atq; enſem tumido in pulmone rec
Hinc Helenum petit, & Rhœti de gente ve
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare nov
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arv
Daucia, Laride Tymberque, ſimillima pr
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error:
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas.
Nam tibi, Tymbre, caput Evandrius abſtulit e
Te deciſa ſuum, Laride, dextra quærit:

NOTÆ.

371. *Spemque meam, quæ, &c.*] Cum pater meus victor ex omnibus bellis domum remearit, ego, ejus laudis æmulus, ſperabam me quoque victorem rediturum.

378. *Trojam.*] Novam, ſeu caſtra Trojanorum, Æ. 7. 157.

387. *Tumido in pulmone*] Et ex natura ſua, & ob iram ex morte ſocii conceptam.

389. *Anchemolum, thalamos, &c.*] Narrat Servius ex Abieno, Rhœtum fuiſſe Mezentio in Italia regem, qui cum Anchemolo nil vercam ſuperinduxiſſet Caſperiam, ſtupr fuiſſ ab ipſo Anchemolo, qui patris Turnum fugit.

392. *Indiſcreta ſuis, &c.*] Ita ſimiles fratres, ut à parentibus diſcerni non poſ

394. *Tymbre.*] Dicitur *Tymber* & *Tym* ut *Evander* & *Evandrus*, Æ. 8. 313.

ianimesque micant digiti, ferrumq; retractant.
adas accensos monitu, & præclara tuentes
ta viri, mistus dolor & pudor armat in hostes.
m Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter
jicit: hoc spatium, tantumque moræ fuit Ilo.
amq; procul validam direxerat hastam: 401
m medio Rhœteo intercipit, optime Teuthra,
fugiens, fratremque Tyren: curruque volutus
it semianimis Rutulorum calcibus arva.
velut optatò, ventis æstate coortis,
ersa immittit sylvis incendia pastor:
rtis subito mediis, extenditur una
ma per latos acies Vulcania campos:
zens victor flammas despectat ovantes.
aliter sociùm virtus coit omnis in unum, 410
e juvat, Palla. Sed bellis acer Halesus
it in adversos, seque in sua colligit arma.
ctat Ladona, Pheretaque, Demodocumque
monio dextram fulgenti diripit ense,
m in jugulum: saxo ferit ora Thoantis, 415
e dispergit cerebro permixta cruento.
anens sylvis genitor celarat Halesum:
enior leto canentia lumina solvit;
ere manum Parcæ, telisque sacrarunt
ori: quem sic Pallas petit ante precatus: 420
nunc, Tybri pater, ferro, quod mittile libro,
nam atque viam duri per pectus Halesi:
arma exuviasque viri tua quercus habebit.

& digiti moventur semimortui, & motant gladium. Dolor jactus pudori excitat in hostem Arcadas inflammatos monitis, & videntes egregia gesta ducis. Tunc Pallas confodit Rhœteum fugientem ulterius equis *binis jugo* alligatis: *tantumdem spatii & mora fuit Ilo* ad mortem. *Nam* Pallas *intenderat eminus* in *Ilum hastam robustam: quam Rhœteus medius excepit, fugiens te, fortissime Teuthra, & fratrem* tuum *Tyren: & excussus è curru semimortuus ferit talis agros Rutulorum. Et sicut* per *æstatem ventis subortis ex voto, pastor diffundit* in *sylvis sparsa incendia: continuo correptis mediis sylvis horrenda vis Vulcani funditur simul in vastos agros: ille vero* pastor *sedens voti compos aspicit ignes exultantes. Non aliter vis tota sociorum colligitur in unum, & adjuvat te, ô Palla. At Halesus ardens bello currit contra oppositos, & convolvit se in arma sua. Hic interficit Ladonem, & Phereta, & Demodocum: abscindit Strymonio splendente gladio dextram erectam in gutture* suum: *vulnerat lapide frontem Thoantis, & diffindit ossa missa cerebro sanguinolento. Pater* Halesi *prædicens futura occultaverat Halesum* in *sylvis: postquam senex dissolvit morte oculos seniles, Parcæ miserunt*

Halesum, *& addixerunt* eum *armis Evandri. Pallas aggreditur illum, sic prius precatus: Tybri, da nunc felicem* exitum, *& viam per pectus fortis Halesi, telo, quod libro volatile: tua feret hæc arma & spolia hominis.*

NOTÆ.

Ferrumque retractant.] Convulsis nem-
ra, & aliquo motu subsultuque gladium
attractantibus.

Teuthra.] *Teuthras, Teuthræ:* ut *Æneas,*
: vocat. in *a. Tyren.] Tyres, Tyræ:* ut *An-*
Anchisa: accus. in *en.*

Calcibus.] *Calx,* extrema pars & poste-
gedis, talus: unde *calcar,* & *calcare.* De
, Æ. 7. 794.

Arces Vulcania.] Exercitus & vis Vul-
, id est incendium, ex multis flammis, aciei
, collectum. De *Vulcano,* G. 1 295.

Flammas ovantes.] Quasi triumphantes.
voce, Æ. 3. 189.

413. *Phereta.*] *Pheres, Pheretis:* ut *Dares, Daretis:* accus. in a.

417. *Genitor celarat Halesum.*] Halesus hic diversus est ab eo qui Æ. 7. 723. dicitur *Agamemnonius Trojani nominis hostis.* Hujus enim pater, *senior leto canentia lumina solvit:* & filium Italicis *sylvis celavit.* At pater alterius Agamemnon, robustâ ætate occisus est in Græcia, Clytæmnestræ uxoris insidiis.

418. *Canentia lumina.*] *Senilia!* Dura translatio, à *canitie,* quæ propria est capillorum. De *Parcis,* fata hominum fuso volventibus, Æ. 1. 26. De *Tybri,* fluvio regionis illius, Æ. 8. 330.

423. *Tua quercus.*] Aliqua ex ijs, quæ tuis in ripis nascuntur.

Audiit

Deus Tybris *exaudivit illa* verba. *Dum Halesus tegit Imaona, offert miser jaculo Arcadico pectus indefensum. Sed Lausus*, qui erat *magna pars belli, non permittit exercitum terreri nece tanti hominis. Primus interficit Abantem adversum*, qui erat *difficultas & firmamentum pugnæ. Soboles Arcadia caditur, Tusci cæduntur : & vos, Trojani, corpora* quæ *Graci* non potuerant *perdere. Exercitus miscentur, paribus ductoribus & viribus : ultimi comprimunt multitudinem* pugnantium: *nec multitudo permittit expediri arma & manus. Hinc Pallas imminet & urget ; illinc Lausus ex adverso : nec ætas valde distat : pulchra* erant *specie ; sed sors negaverat illis regressum in patriam. Tamen rex vasti cœli non passus* est *illos certare inter se : mox sua funera destinata sunt illis sub hoste nobiliore. Interim soror benevola* Turni *admonet Turnum, qui Trajicit celeri curru mediam turbam*, ut *auxilietur Lauso. Postquam aspexit socios*, ait: *tempus* est *recedendi a prælio, ego solus irruo in Pallanta, Pallas debetur mihi soli: optarem*, ut *ipse ejus pater* hic *esset præsens. Dixit hæc, & socii recesserant è campo præscripto. Sed juvenis* Pallas, *tum* ob *recessum Rutulorum, tum admiratus jussa imperiosa, obstupet* fixus *in Turno : & versat oculos per magnum corpus* illius, *& circuit omnia fero aspectu, & talibus dictis respondet adverbis verba Regis: ego mox prædicabor, aut* propter *direptas magnificas exuvias, aut* propter *necem illustrem : genitor* meus *paratus est utrique fortunæ : absiine minis. Locutus prodit in medium campi. Sanguis frigidus concurrit Arcadibus circa cor.*

Audiit illa Deus, dum texit Imaona Halesus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tantâ perterrita Lausus,
Pars ingens belli, finit agmina. Primus Abantem
Oppositum interimit, pugnæ nodumq; moramq;
Sternitur Arcadiæ proles, sternuntur Etrusci :
Et vos, ô Grajis imperdita corpora, Teucri.
Agmina concurrunt, ducibusque & viribus æquis
Extremi addensent acies : nec turba moveri
Tela manusque sinit. Hinc Pallas instat & urget
Hinc contrà Lausus : nec multum discrepat ætas
Egregii forma ; sed queis fortuna negarat
In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator Olympi :
Mox illos sua fata manent majore sub hoste.
Interea soror alma monet succurrere Lauso
Turnum, qui volucri curru medium secat agmen
Ut vidit socios : tempus desistere pugnâ,
Solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
Debetur : cuperem, ipse parens spectator adesset.
Hæc ait : & socii cesserunt æquore jussi.
At Rutulûm abscessu juvenis, tum jussa superba
Miratus, stupet in Turno : corpusq; per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia vultu.
Talibus & dictis it contra dicta tyranni :
Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut leto insigni : sorti pater æquus utriq; est :
Tolle minas. Fatus medium procedit in æquor.
Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.

NOTÆ.

424. *Texit.*] Donatus videtur explicuisse *protexit, defendit :* à *tego*. Servius, *detexit, spoliavit*, à *texo :* & Plautina quidem locutio est, in Amphitr. act. 1. sc. 1. v. 138. *Illic hoc homo denuo volt pallium detexere*, id est, *spoliare*, ut explicant Turnebus ac Taubmannus. At cum Plautus usus sit verbo composito *detexere*; vereor ut simplex *texere* significare idem possit : quare Donato assentior, etsi tempus præteritum hic duriuscule adhibetur pro præsenti.

426. *Lausus.*] Mezentii filius, Æ. 7. 649. De *Arcadibus*, Æ. 8. 51. De *Etruscis*, ibid. 479. De *Teucris*, Æ. 239.

432. *Addensent.*] Vulgo *addensant*. Sed doctissimi quique grammatici verbum illud eius in secunda conjugat. agnoscunt. Ita frequenter Lucretius. *Addensant* autem extremi acies dum urgent ipsi, instantque, ut in primos pugnantium ordines perveniant.

438. *Majore sub hoste.*] Quippe *Pallas* occidendus erat à Turno, v. 487. *Lausus*, Æneæ, v. 815.

439. *Soror alma.*] Turni soror, Juturna Nympha, de qua, Æ. 12. 138.

448. *Tyranni.*] Regis, Æ. 7. 266.

449. *Spoliis opimis.*] Quæ dux duci detraxit.

451. *Æquor.*] Est æqua planities, Æ. 780.

Desilu

ɔbſtit Turnus bijugis, pedes apparat ire
minus: utque leo, ſpecula cum vidit ab alta
e procul campis meditantem prælia taurum,
olat: haud alia eſt Turni venientis imago. 456
ic ubi contiguum miſſæ fore credidit haſtæ,
ior Pallas, ſi qua fors adjuvet auſum,
ɔbimparib9: magnumq; ita ad æthera fatur.
patris hoſpitium, & menſas quas advena adiſti,
recor, Alcide, cœptis ingentibus adſis: 461
at ſemineci ſibi me rapere arma cruenta,
remque ferant morientia lumina Turni.
ic Alcides juvenem, magnumque ſub imo
epremit gemitum, lacrymaſq; effudit inanes.
genitor natum dictis affatur amicis: 466
a cuique dies, breve & irreparabile tempus
ibus eſt vitæ; ſed famam extendere factis,
rtutis opus. Trojæ ſub mœnibus altis
ati cecidere Deûm: quin occidit unà 470
don, mea progenies: etiam ſua Turnum
ocant, metaſque dati pervenit ad ævi.
, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
llas magnis emittit viribus haſtam:
aque cavâ fulgentem diripit enſem: 475
olans, humeris ſurgunt quà tegmina ſumma,
ir: atque viam clypei molita per oras,
dem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Turnus ferro præfixum robur acuto
llanta diu librans jacit, atque ita fatur: 480
e, num mage ſit noſtrum penetrabile telum.

Turnus deſcendit ex equis *duobus jugo* alligatis, *parat pedes accedere propius: & quemadmodum leo accurrit, quando ê ſublimi ſpecula conſpexit taurum cogitantem pugnas ſtare longe in agris: non alia eſt ſpecies Turni appropinquantis. Pallas, quando exiſtimavit fore* ut *ille* poſſet *tangi haſtâ vibratâ*, cœpit *primus irruere, robore inæquali*, explorans *an ſors aliquando faveret incepto, & ſic loquitur ad cœlum magnum: ô Alcide, oro te, per hoſpitalitatem mei patris, & menſas* quibus *exceptus fuiſti à peregrinus, auxiliare magnis inceptis* meis: Turnus *videat me auferre ſibi moribundo arma ſanguinolenta, & oculi exanimes Turni patiantur* me *victorem. Hercules audivit juvenem, & comprimit ſub profundo corde magnum dolorem, & emiſit lacrymas inutiles. Tunc pater* Herculis *alloquitur filium verbis mitibus: dies fixa eſt unicuique ſua, ſpatium vitæ eſt omnibus anguſtum & immutabile; ſed augere gloriam geſtis, hic eſt effectus virtutis. Tot filii Deorum occiderunt circa muros ſublimes Trojæ: quin ſimul Sarpedon occidit, meus filius: etiam fata ſua repoſcunt Turnum, & accedit ad terminum vitæ conceſſæ. Sic dixit, & retulit oculos ad campos Rutulorum. Pallas autem librat haſtam magno robore, & educit*

ſplendidum è vagina cava. Haſta *illa volans pervenit, quà ſuprema armatura humerorum* : *& aperiens* ſibi *aditum* per *extremitatem clypei, denique libavit etiam de magno corpore* . *Tunc Turnus diu quatiens immittit in Pallanta lignum armatum ferro acuto, & ſic loquitur, an telum meum melius penetret.*

NOTÆ.

. *Speculâ.*] Loco editiore, unde ſubjecta ſpicere & *ſpeculari* poſſumus.

. *Hoſpitium.*] Hercules ex Hiſpania redux, ndro exceptus hoſpitio fuerat, auctutque ficiis & aræ maximâ, poſt occiſum Cacum, Æ. 9, 271, &c. De *Alcida*, Hercule, ibid. 288.

. *Tum genitor*, &c.] Jupiter, Herculem m, pro Pallante morituro deprecantem, cum mutare non poſſit, exemplis conſolatur.

. *Sarpedon*, &c.] Jovis filius ex Laodamia, ex ad Trojam occiſus à Patroclo, Æ. 1. 104.

. *Metas.*] *Finem.* Tranſlatio à *metis* in ſo poſitis, Æ. 5. 288.

473. *Oculos Rutulorum rejicit arvis.*] *Ad arva.* Sic Æ. 5. 451. *It clamor cœlo.* Hoc autem aſpectu favorem ſuum ad Rutulos tranſtuliſſe Jupiter ſignificatur, Æ. 1. 530. *Propius res aſpice noſtras.*

476. *Humeris tegmina ſumma.*] Summa pars loricæ, quæ humeros tegit: ubi levi vulnere perſtrictus eſt Turnus.

479. *Robur.*] Validum quodcumque lignum, G. 1. 162.

481. *Penetrabile.*] Paſſive vulgo ſignificat: hic active, pro eo quod vim habet penetrandi. Sic. G. 1. 93. *Penetrabile frigus adurat.*

Dixerat:

Dixerat: mucro autem teli perfodit ictu coruscante medium clypeum: quamvis tot lamina ferri, tot æris, corium tauri toties circumplicatum ambiat eum: & pervadit moras thoracis, & magnum pectus. Ille Pallas *incassum extrahit è plaga telum calidum: sanguis atque anima exeunt unâ & eâdem viâ. Concidit super plagam: arma ediderunt sonitum super eum: & moriens mordent ore sanguinolento terram inimicam. Turnus incumbens super illum, ait: Arcades, reportate memores hæc mea verba Evandro: remitto* ipsi *Pallanta, qualem meruit* remitti: *quæcumque est gloria sepulcri, quodcumque solatium inhumationis;* hoc *concedo: non constabunt illi exiguo* pretio *hospitia data Æneæ. Et locutus talia, compressit pede sinistro mortuum: auferens grande pondus baltei, & crimen* in eo *pictum:* quod erat, *turba juvenum turpiter occisa per noctem conjugalem, & cubilia sanguinolenta: quæ doctus Eurytion sculpserat multo auro: quo spolia* potitus *Turnus jam triumphat & lætatur. O mens hominum ignara fati, & casus venturi, & servanda modestia in fortuna prospera! tempus adveniet Turno, cum optabit emptum ingenti* pretio, ut nunquam *tetigisset Pallanta: & cum detestabitur ista spolia* & istum *diem. At socii* Pallantis *densati multis lamentis & fletibus portant Pallanta impositum clypeo. O Pallas redituræ ad patrem, magne ejus dolor, luctus & honor! prima dies exposuit te bello, hæc eadem eripit: tamen postquam reliquisti magnos cumulos Rutulorum*

Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuspis medium transverberat ictu,
Loricæque moras & pectus perforat ingens. 4
Ille rapit calidum frustra de vulnere telum:
Unâ eàdemq; viâ sanguisq; animusq; sequuntur
Corruit in vulnus: sonitum super arma dedere
Et terram hostilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus super assistens:
Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
Evandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
Quisquis honos tumuli, quicquid solamen humandi
Largior: haud illi stabunt Æneia parvo (di
Hospitia. Et lævo pressit pede, talia fatus,
Exanimum: rapiens immania pondera baltei,
Impressumque nefas (una sub nocte jugâ
Cæsa manus juvenum fœdè, thalamique cruenti
Quæ bonus Eurytion multo cælaverat auro:
Quo nunc Turnus ovat spolio gaudetq; potitus.
Nescia mens hominum fati sortisque futuræ,
Et servare modum, rebus sublata secundis!
Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
Intactum Pallanta; & cum spolia ista diemque
Oderit. At socii multo gemitu lacrymisque
Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor, atque decus magnum rediture parenti,
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert
Cum tamen ingentes Rutulorum linquis acervos

NOTÆ.

482. *Ferri Terga.*] Proprie de pellibus dicuntur: hic per translationem, de metallorum laminis.

489. *Petit ore cruento.*] Concidit igitur in faciem. *Petit ore*, id est, mordet terram: vel ex vindictæ rabie, vel ex lucta animæ difficile è juvenili corpore erumpentis. *Ore cruento*, quia accepto letali quocumque vulnere, sanguis vulgo per os effluit.

494. *Æneia Hospitia.*] Quomodo Æneam hospitio exceperit, legitur, Æ. 8. 154, &c.

497. *Una sub nocte jugali, &c.*] Danaus & Ægyptus, Beli regis filii, cum inter se dissiderent: Danaus in Græciam abiit: ibique occupavit regnum Argivum: ut fratris sui genus deleret, quinquaginta filias suas, fratris sui filios quinquaginta uxores dedit. Illæ patris sui maritos primâ nocte occiderunt, excepta Hypermnestra, quæ Lynceo pepercit suo. Sorores illæ apud inferos addictæ sunt aquæ pertusum dolium perpetuò infundendis. Danaides dictæ à patre, *Belides* ab avo.

499. *Eurytion, &c.*] Peritus aliquis artis *Calaverat*, non acu pinxerat: ergo balteus reis argenteisque laminis opertus fuit, in quibus hæc cælata fuerant. De verbo *ovat*, Æ. 3.

503. *Turno tempus erit, cum, &c.*] Cum licet ab Æneâ victus, & vitâ tantum non ... tus, ad aspectum baltei recrudescente ... ità, occidetur, Æ. 12. 940.

Nec jam fama mali tanti, sed certior auctor
Volat Æneæ: tenui discrimine leti
De suos, tempus versis succurrere Teucris.
Quæcunq; metit gladio, latumq; per agmen
Arma quæq; metit gladio, latumq; per agmen
Ardens limitem agit ferro: te, Turne, superbum
Cædem nova quærens. Pallas, Evander, in ipsis
Omnia sunt oculis: mensæ, quas advena primus
Hanc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes, totidem, quos educat Ufens,
Viventes rapit: inferias quos immolet umbris,
Captivoq; rogi perfundat sanguine flammas.
Ecce Mago procul infensam cum tenderet hastam;
Ille dolo subit, ac tremebunda supervolat hasta:
Ille genua amplectens effatur talia supplex:
Per patrios manes, & spes surgentis Iuli,
Te precor, hanc animam serves natoq; patrique.
Est domus alta: jacent penitus defossa talenta
Cæsi argenti: sunt auri pondera facti
Infectique mihi: non hic victoria Teucrûm
Pendet: haud anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat: Æneas contra cui talia reddit,
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus
Dedit ista prior, jam tum Pallante perempto.
Hæc Patris Anchisæ manes, hoc sentit Iülus.
Amplius, galeam lævâ tenet, atque reflexâ
Voce orantis capulo tenus abdidit ensem.
Procul Æmonides, Phœbi Triviæq; sacerdos,

Nec jam rumor, sed certus nuncius tantæ calamitatis accurrit ad Æneam: suos parum distare ab exitio: tempus esse opem ferendi Teucris fugatis. Æneas cædit ense vicina omnia, & furens facit sibi ferro viam per latam turbam: quærens te, Turne, ferocientem novâ strage. Pallas, Evander, omnia versantur Æneæ ante ipsos oculos: imprimis *mensæ, quas primus externus tum adivit, & dextera junctæ. Illic capit vivos quatuor juvenes, natos Sulmone, totidem, quos Ufens alebat: quos mactet in sacrificium umbris* Pallantis, & ut *riget cruore captivorum ignes busti. Deinde cum longe intentaret inimicam hastam Mago: ille dolo suppositi se, & hasta tremens supervolavit:* & Magus *amplectens genua loquitur talia supplex: oro te per animam patris* tui, & per *spes* tuas de *Iulo crescente: serva hanc vitam* meam & *patri* & mihi *filio. Est mihi domus sublimis: jacent intime infossa talenta argenti signati: sunt pondera auri elaborati & non elaborati: victoria Troianorum non hic continetur: vita unica non exponet* vos *tantis periculis. Dixerat: Æneas adversum respondet illi talia. Serva tuis filiis talenta illa plurima auri & argenti, quæ narras: Turnus*

Pallante occiso abstulit prior ista belli pacta. Hoc censet animi patris Anchisæ, hoc Iulus. Æneas, corripit sinistra manu cassidem ejus, & condidit gladium usque ad capulum in *cervice deprecantis. Nec* erat *longe Æmonides, sacerdos Apollinis ac Dianæ,*

NOTÆ.

Mensæ, quas advena, &c.] Cum ab Evandro acceptus hospitio est, E. 8. 154. & junxerit fœdus initum, ib. 467.

Inferias quos immolet umbris, &c.] Inferiæ sunt munera quæ tumulis mortuorum inferebantur: lac, mel, vinum, aqua, flores, exsectæ comæ, sanguis victimarum, etiam quandoque victimarum, quæ ex cupiditate effundebantur. Achilles in funere Patrocli mactat duodecim Troiæ juvenes, eorumq; corpora in Patrocli rogum injicit, Iliad. 23. 175. Romani deinde, pro Romanis illis victimis, gladiatorum certamina pyram induxerunt. *Umbras* dixit, pluraliter numero, pro *umbra*, Pallantis: ut Æ. 5. 81. *Hanc umbraque paterna.*

524. *Manes.*] Aliquando pro Diis ipsis inferorum sumuntur, Æ. 6. 743. Hic & alibi, pro umbris ipsis, sive animis mortuorum, G. 4. 469.

526. *Talenta, &c.*] De talenti valore, Æ. 5. 112, 248.

527. *Facti Infectique.*] *Factum aurum* quod in opus conflatum est: *infectum*, quod adhuc in massam compactum.

532. *Parce, &c.*] Serva natis tuis, & tuam in rem absline: unde parcus dicitur abstinens.

534. *Hoc sentit.*] Hæc est eorum sententia, ut omissis muneribus tuis Pallanta ulciscar.

537. *Phœbi Triviaque sacerdos, &c.*] Dianæ & Apollinis templa & sacra sæpe conjunguntur, ut Æ. 6. 35. De *Phœbo* seu *Apolline*, Ecl. 3. 62.

Infula

Infula cui ſacrâ redimibat tempora vittâ :
Totus collucens veſte atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo, lapſumq; ſuperſtans
Immolat, ingentique umbrâ tegit : arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, trophæum.
Inſtaurant acies, Vulcani ſtirpe creatus
Cæculus, & veniens Marſorum montibus Umbro.
Dardanides contra furit. Anxuris enſe ſiniſtram
Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimq; affore verbo
Crediderat, cœloque animum fortaſſe ferebat,
Canitiemque ſibi & longos promiſerat annos.
Tarquitus exultans contrâ fulgentibus armis,
Sylvicolæ Fauno Dryope quem Nympha crearat,
Obvius ardenti ſeſe obtulit : ille reductâ
Loricum clypeique ingens onus impedit haſtâ :
Tum caput orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ : truncumq; tepentem
Provolvens, ſuper hæc inimico pectore fatur :
Iſtic nunc, metuende, jace : non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra ſepulcro;
Alitibus linquere feris, aut gurgite merſum
Unda feret, piſceſq; impaſti vulnera lambent,
Protinus Antæum & Lycam, prima agmina Turni
Perſequitur; fortemq; Numã, fulvumq; Camertẽ,

totus reſplendens veſte & armis conſpicuus : cui infula cingebat caput tæniis. Æneas aggreſſus illum perſequitur in campo, & incumbens lapſo maſſat eum, & opprimit magnis tenebris. Sereſtus reportat humeris arma ejus collecta, trophæum ſuum tibi, ô Mars, rex bellorum. Caculus natus è ſtirpe Vulcani, & Umbro ortus è montibus Marſorum, novant certamen. Æneas adversum ſævit. Anxuris ſciderat enſe manum ſiniſtram, & ferro totum orbitum clypei. Ille credebat aliquid magnum, & putabat virtutem adfuturam incremento, & forte tolleba animum ad cœlum, & prætendebat capillos albos & prælongam. Tarquitus, qui natus Dryope pepererat Faunus incola, contra ſe armis micantibus dedit ſe furenti Æneæ. Æneas tortâ haſtâ Tarquiti ejus loricam & magnum clypei : deinde dejicit in caput illius, fruſtra & parantis loqui plura propellens truncum calentem hoſtili animo loquitur ei eum : ô tremende hoſtis, nunc iſtic : bona mater tua non te teget terrâ, nec imponet corpus patrio tumulo; relinquêris rapacibus, aut aqua vehet te abiectum in profundum, & piſces avidi ſugent vulnera. Continuo proſequitur Antæum & Lycam, primas turmas Turni : & robuſtam Numam; & fulvum Camertem.

NOTÆ.

104. De *Trivia*, Diana, ſic à triviis, ubi colebatur, dicta, Æ. 4. 511.

518. *Infula, &c.*] Faſcia latior, ex qua minores vittæ dependebant, inſtar diadematis caput ſacerdotum ambiens, Æ. 2. 133.

541. *Umbra tegit.*] Vel ſuper incumbente corpore ſuo morientem inumbrat, quod inane admodum mihi videtur. Vel potius, mortis tenebris operit, quod congruit cum illo, v. 746. *In æternam clauduntur lumina noctem.*

542. *Rex Gradive, trophæum.*] *Gradivus*, Martis nomen, Æ. 3. 35. *Trophæum*, ſtrues armorum, ad monimentum victoriæ, Æ. 11. 7.

544. *Caculus, &c.*] Præneſtinorum dux, Æ. 7. 678. *Umbro*, Marſorum, ibid. 750.

547. *Dixerat ille aliquid magnum.*] Id eſt, magicis quibuſdam conſecrationibus & carminibus adverſus vulnera ſe munierat. Unde Germanus aliique ſuſpicantur legendum eſſe, *magicum*, non *magnum*.

551. *Sylvicolæ Fauno Dryope, &c.*] Fauni, ſtica numina, multi fuere, Ecl. 6. 27. Ho aliquo, & Dryope Nymphâ, natus Tarquitus.

552. *Reductâ Loricum, &c.*] Tarquitus gam haſtam in Æneam dextrâ intendebat : neas hanc detorſit : quam cum Tarquitus amitteret manu ; inde clypeus ejus haſtâ re verſâ impeditus, patentem vulneri locum quit.

558. *Patrio.*] Non *paterno*, cum mater N pha, paterque Faunus immortales eſſent : *patrio*, ſeu natali in loco : erat enim Itali non ex ea Italiæ parte. *Onerabit membra ſep* commutatio eſt, pro, *onerabit ſepulcrum me* Sic, Æ. 1. 119. *Vina cadis onerarat Acestes.*

562. *Numam.*] Jam Numam occiderunt & Euryalus, Æ. 9. 454. ideo vellicatur V lius apud Macrobium, quaſi parum m Quaſi vero in tanto exercitu duo ejuſdem nis eſſe non potuerint?

Magn

Magnanimo Volscente satum: ditissimus agri
Qui fuit Ausonidum, & tacitis regnavit Amyclis.
Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenæque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribusque arsisse: Jovis cum fulmina contra
Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses
Sic toto Æneas desævit in æquore victor,
Ut semel intepuit mucro. Quin ecce Nyphæi
Quadrijuges in equos adversaque pectora tendit:
Atque illi longe gradientem & dira frementem
Ut videre, metu versi, retroque ruentes,
Effunduntque ducem, rapiuntq; ad littora currus.
Ipse a bijugis infert se Lucagus albis
Fratrios, fraterque Liger: sed frater habenis
Rexit equos, strictum retat acer Lucagus ensem.
Sed tulit Æneas tanto fervore furentes:
Ut, adversâque ingens apparuit hastâ.
Tum Liger:
Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis & ævi
Habitur terris. Vesano talia late
Non volant Ligeri: sed non & Troïus heros
Imparet contra: jaculū nam torquet in hostem.

natum generoso Volscente: qui fuit agris opulentissimus inter Ausonas, & imperavit Amyclis silentibus. Qualis Ægæon, cui aiunt fuisse centum brachia & centum manus, & flammam erupisse quinquaginta faucibus & pectoribus: quando adversus tonitrua Jovis, sonabat totidem clypeis æqualibus, & nudabat totidem enses. Sic Æneas victor furit per totam planitiem; ex quo gladius semel incaluit. Jamo ecce irrumpit in equos quatuor Nyphæi alligatos jugo, & in pectora opposita eorum: sed illi, cum viderunt Æneam procul incidentem & dire furentem, turbati timore & retro fugientes, excutiunt ducem, & trahunt currum ad litus. Interim Lucagus immittit se in medios equos duobus albis insalibus, & frater ejus Liger: sed frater Liger *regit equos ferox, Lucagus ardens quatit gladium nudatum. Æneas non passus est eos tanto ardore ferocientes: Irrumpit, & oppositâ hastâ sublimis occurrit. Cui Liger ait: non vides equos Diomedis, non currum Achillis, aut Phrygia: mox terminus belli & vitæ* tuæ *ponetur* in *his terris. Talia verba volant late* ab *insano: at heros Trojanus non sic meditatur verba ex adverso: nam librat telum in hostem.*

NOTÆ.

Volscente.] Qui à Nisо occisus fuerat, 438.

Tacitis Amyclis.] *Amyclæ*, urbs fuit Peloponnesi, Lacedæmoni sic vicina, ut pars ejusdem habita sit. Hinc profecti coloni in Italia cognominem condiderunt, inter Tarracinam & Cajetam: ad lacum deinde *Amyclanum*, postea *Fundanum* dictum, nunc, *lago di fondi*. Urbs illa jamdiu non erat tempore Virgilii: vel, à serpentibus Pelasgis & Solinum: vel, à finitimis juxta Circæum. *Tacita* autem dicuntur Amyclæ, ut Ciceroni, vel, quod propter nimiam vicinam injurias à finitimis acceptas cum tacere ac dissimulare, ab iisdem oppressæ sunt: ut Servio, quia cum Pythagoricam sectam servarent, quæ quinquennale silentium servabat, & ab animalium cæde abstinere jubebat; à finitimis è vicina palude erumpentibus, quas divino nefas putabant, deletæ sunt.

Ægæon.] Gigas, Cœli & Telluris filius, Hesiodo in Theog. v. 147. *Ægæon* apud homines dictus, *Briareus* apud Deos, ex Homero, Iliad. 1. 403. manibus centum, capitibus quinquaginta instructus. Jovis hostis, hic dicitur, quales gigantes cæteri. Tamen Homerus loco citato ait eum Thetidis impulsu opem Jovi tulisse, adversus Neptunum, Junonem & Palladem, cum Dii alii adversus Jovem, propter ejus injustitiam, rebellassent. Ideo apud inferos non torquetur, sed sedet quasi sacellis in vestibulo, Æ. 6. 287.

575. *Bijugis.*] A nominativo *bijugus*: dicitur enim *bijugus* tertiæ declin. & *bijugus* secundæ, unde infra, v. 587. *Admonuit bijuges.*

581. *Non Diomedis equos, &c.*] Non ii sumus hostes, quorum è manibus elabi possis: ut elapsus es è Diomedis manibus, Venere peplum suum obtendente, ut diximus supra, v. 82. ex Homero, Iliad. 5. 311. Aut è manibus Achillis, Neptuno te pugna subducente, ut diximus, Æ. 4. 182. ex Homero, Iliad. 20. 321. Sed jam vitæ terminum attigisti. *Porro equi Diomedis* non illi sunt, quos Rhesо abstulit, de quibus Æ. 1. 756. sed equi quicunque Diomedis. Quippe Rhesi equos rapit Diomedes, Iliad. 10. 498. cum Æ-

Lucagus, postquam incurvatus imminens in verbera excitavit telo binos equos, dum sinistro pede protenso parat se ad certamen; jaculum Æneæ intrat per infimam extremitatem clypei splendentis, deinde perfodit inguen sinistrum. Dejectus è curru semianimus sternitur humi: quem pius Æneas alloquitur verbis acerbis. Lucage, nulla iners fuga equorum prodidit tuum currum, aut umbræ inanes averterunt eos ab hostibus: tu ipse exiliens è rotis relinquis jugum currus. Sic locutus ista, apprehendit binos jugales. Frater miserandus, dejectus eodem curru, porrigebat manus exarmatas dicens: *Vir Trojane, per te* ipsum, *per parentes qui te produxerunt talem, omitte hanc animam, & misereſce orantis: Æneas oranti pluribus* verbis ait: *non profe-rebas prius talia verba: morere, & frater ne deseras fratrem. Deinde aperit acumine* gladii *pectus*, quo *latet anima. Dux Trojanus tales faciebat cades per agros: sæviens more aquæ præcipitis, aut nigræ procellæ. Denique juvenis Ascanius, & juventus frustra obsessa, egrediuntur, & deserunt munimenta sua. Interim Jupiter alloquitur prior Junonem: ô soror mea & eadem uxor acceptissima: an Venus fulcit vires Trojanorum, ut putabas? nec opinio tua decepit te; non est illis hominibus manus ardens ad bellum? & animus asper ac tolerans laboris? cui Juno ait humilis: ô fortissime marite, cur lacessis me dolentem & metuentem verba tua dura? quippe si mihi esset in antea auctoritas, quæ fuit olim, & quam decere esse,*

Lucagus, ut pronus pendens in verbera telo
Admonuit bijugos, projecto dum pede lævo
Aptat se pugnæ; subit oras hasta per imas
Fulgentis clypei, tum lævum perforat inguen.
Excussus curru moribundus volvitur arvis:
Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hostibus umbræ:
Ipse rotis saliens juga deseris. Hæc ita fatus,
Arripuit bijugos. Frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapsus eodem:
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Trojane, sine hanc animam, & miserere precantis.
Pluribus oranti Æneas: haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne desere fratri.
Tum latebras animæ pectus mucrone recudit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius: torrentis aquæ vel turbinis atri
More furens. Tandem erumpunt & castra relinquunt
Ascanius puer & nequiequam obsessa juventus.
Junonem interea compellat Juppiter ultro:
O germana mihi atque eadem gratissima conjux
Ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Trojanas sustentat opes? non vivida bello
Dextra viris, animusq; ferox, patiensque periculi
Cui Juno summissa: quid, ô pulcherrime conjux
Sollicitas ægram & tua tristia dicta timentem?
Si mihi, quæ quõdam fuerat, quamq; esse decebat

NOTÆ.

mea autem è curru pugnaverat jam Iliad. 5. 311. De *Diomede*, Æ. 11. 101. De *Achille*, Æ. 1. 103. De *Phrygia*, ubi Troas, ibid. 385.

589. *Inguen.*] Pars est illa corporis, qua femur, imo ventri vicinum, complicatur.

603. *Turbinis.*] *Turbo*, ventus est repentino impetu universa *perturbans*, ex Apuleio: Græcis, τυφων.

604. *Castra.*] Urbem obsessam, Æ. 7. 157.

607. *Germana, &c.*] Cur Juno dicatur Jovis & *soror* & *conjux*, Æ. 1. 51.

609. *Non vivida bello, &c.*] Existimant aliqui dictum id à Jove simpliciter: nullam inesse virtutem Trojanis, nisi quæ in eos Venus auxilio posita sit. Sed hoc durius. Quare Servius putat ironiam esse, cujus vera sententia sit non Venerem Trojanis, sed vividam bello dextram virtutemque succurrere. Etsi enim Venus ab Æneæ vulnera depulerit, v. 331. hæc tamen ipsius cura ad unum Æneam pertinebat; non ad cæteros item duces, qui propria vi multi fortiter patrabant. *Opes*: vires, potentia. Æ. 9. 532. *summâ nituntur opum vi.*

612. *Sollicitas ægram.*] Lacessis, objurgas, ludis. Et hinc firmatur Servii sententia de ironia Jovis.

Vis

is in amore foret; non hoc mihi namq; negares,
mnipotens: quin & pugnæ ſubducere Turnum,
Dauno poſſem incolumen ſervare parenti. 616
unc pereat; Teucriſque pio det ſanguine pœnas.
e tamen noſtrâ deducit origine nomen:
ilumnuſque illi quartus pater: & tua largâ
æpe manu multiſque oneravit limina donis. 620
ui rex ætherei breviter ſic fatur Olympi:
i mora præſentis leti tempuſque caduco
eratur juveni, neque hoc ita ponere ſentis;
olle fugâ Turnum, atque inſtantibus eripe fatis:
uctenus indulſiſſe vacat. Sin altior iſtis 625
precibus venia ulla latet, totumque moveri
arive putas bellum; ſpes paſcis inanes. (ris,
i Juno illacrymans: quid ſi, quod voce grava-
ente dares; atq; hæc Turno rata vita maneret:
ec manet inſontem gravis exitus: aut ego veri
a feror: quod ut ô potius formidine falſa
ubar; & in melius tua, qui potes, orſa reflectas.
ubi dicta dedit, cœlo ſe protinus alto 633
iagens hyemem nimbo ſuccincta per auras:
ramque aciem & Laurentia caſtra petivit. 635
m Dea nube cavâ tenuem ſine viribus um-
ſiciem Æneæ (viſu mirabile monſtrum) (bram,
ardaniis ornat telis: clypeumque jubaſque

non negares hoc mihi, cum *poſſis omnia: imo poſſem ſubtrahere Turnum è prælio, & ſervare ſalvum patri* ejus *Dauno. Nunc moriatur, & perſolvat pio ſanguine pœnas Trojanis. Tamen ille trahit nomen è ſtirpe noſtrâ: & Pilumnus* eſt *illi pater quarto* gradu: *& ſæpe cumulavit portas* templorum *tuorum liberali manu & plurimis muneribus. Cui rex cœli ſic loquitur breviter; ſi petitur* à te pro illo *juvene morituro dilatio mortis inſtantis & tempus, & ſi exiſtimas me* poſſe *ſic ſtatuere; aufer Turnum fugâ, & eripe* eum *fatis urgentibus: licet* mihi *favere* tibi *eo uſque. Si vero gratia ulla amplior occultatur ſub iſtis precibus, & ſi exiſtimas bellum univerſum* poſſe *mutari & transferri; aliis ſpem vanam. Cui Juno flens* ait: *ſi ſaltem permitteres ex animo, id quod agre permittis verbo: & ſi hæc vita ſupereſſet certa Turno? nunc* vero *acerbus finis deſtinatur innocenti, aut ego dicor ignara veritatis: quod* ita *potius* ſit, *ut ego decipiar inani metu; & tu referas in melius incepta tua*, tu *qui* id *potes. Poſtquam protulit hæc* [illegible] *ſtatim dimiſit ſe è ſummo cœlo, involuta nube, propellens procellam per aerem: & adivit exercitum Trojanum & caſtra Latina. Deinde Dea inſtruit armis Trojanis levem umbram abſque viribus, ex nube vacua, in figuram Æneæ*, quod erat *prodigium mirabile aſpectu: & ſimulat clypeum & cryſtas*

NOTÆ.

624. *Vis in amore, &c.*] Si tantum apud te eſſem amore meo, quantum olim poteram: hoc mihi negares; ut Latini quoque virtute atque animo ſuperiores eſſent.

626. *Noſtrâ origine.*] *Divinâ*. Et vero Pilumnus a quibuſdam dicitur Jovis fuiſſe filius: quod etiam parum huic Junonis orationi convenit. Neque enim chara eſſe potuit Junoni ſtirps Pilumni, ſi Jovis ex pellice filius fuit. Igitur ad aliam, ſed divinam tamen originem referendus eſt. De *Pilumno*, quarto patre Turni, vide, v. 76.

629. *Hactenus indulſiſſe vacat.*] Fuit opinio veterum, fata omnino impediri ne à Jove quidem poſſe; poſſe tamen aliquantum differri; ut diximus, Æ. 1. 243.

628. *Quid ſi, quod voce gravaris, &c.*] Tiberet Juno ne parum ſincere & ex animo permiſſe Jupiter, vitam Turni, dilatâ morte, ſervari.

631. *Veri Vana.*] *Ignara, inſciæ*, Æ. 7. 440. *Veri effæta ſenectus.*

632. *Potes.*] Poteſt Jupiter fata reflectere vel differendo; vel conditionem aliquam, unde illa pendent, impediendo; Æ. 1. 283.

634. *Hyemem.*] Tempeſtatem, Æ. 1. 126. De *Laurento*, urbe Latina, Æ. 7. 63.

636. *Tum Dea nube cavâ, &c.*] Ex Homero, Iliad. 5. 449. Cum Venus Diomedi in Æneam irruenti fruſtra peplum obtendens, ab ipſo Diomede vulnerata fuiſſet, currumque Æneæ commiſiſſet Apollini: Apollo, Æneâ ſubducto, ſimulacrum eidem perſimile noſtribus oppoſuit. Idem hic præſtat Juno: non quidem ut Æneam, ſed ut Turnum Æneæ ſubducat: urgentibus è litore, erumpentibus ex urbe Trojanis.

638. *Jubas.*] Galeæ criſtas, è jubis equinis, Æ. 3. 468.

divini capitis, tribuit ei vana verba, tribuit sonum vocis *absque anima, & exprimit incessum ambulantis. Qualia simulacra rumor est volare* post *mortem obitam, aut qualia somnia decipiunt sensus sopitos. At simulacrum latum gestit ante prima agmina, & provocat armis Turnum, & urget verbis. Turnus imminet illi, & procul vibrat hastam sonantem: illud convertit gressus ablato dorso. Tunc autem quando Turnus credidit Æneam retrò versum fugere, & turbatus accepit animo spem vanam, ait: quo fugis, ô Ænea? ne defere conjugia promissa: terra quæsita per mare dabitur* tibi *hac manu* mea. *Inclamans talia persequitur, & intorquet ensem nudum: nec animadvertit ventos rapere suam voluptatem. Forte navis, admota margini lapidis alti stabat scalis extensis & ponte præparato, quâ* nave *rex Osinius vectus* fuerat *è Clusina regione. Simulacrum Æneæ fugientis conjicit se illuc timidum in latebras: nec lentior imminet Turnus, & omittit moras, & transvolat pontes excelsos. Vix pervenerat* ad *proram:* cum *filia Saturni* Juno *secat funem, & trahit navem solutam per mare turbatum. Æneas vero vocat ad certamina absentem Turnum; tradit morti plurima corpora hominum obvia. Tunc tenue simulacrum non quærit ulterius latibula, at evolans* in *altum confadit* se cum *nigra nube: dum interim ventus vehit Turnum medio mari, ille circumspectat insciis rerum, & ingratus servatæ* vitæ: *& tollit ad astra geminas manus cum* his *verbis: ô pater omnipotens, an existimasti me aptum tanto scelori, & voluisti* me *luere tale supplicium?*

Divini assimulat capitis, dat inania Verba,
Dat sine mente sonum, gressusque effingit euntis.
Morte obitâ quales fama est volitare figuras,
Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus.
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritatque virum telis, & voce lacessit.
Instat cui Turnus, stridentemque eminus hastam
Conjicit: illa dato vertit vestigia tergo.
Tum vero Æneam aversum ut cedere Turnus
Credidit, atq; animo spem turbidus hausit inanem.
Quo fugis, Ænea? thalamos ne desere pactos:
Hâc dabitur dextrâ tellus quæsita per undas.
Talia vociferans sequitur, strictumque coruscat
Mucronem: nec ferre videt sua gaudia ventos.
Forte ratis, celsi conjuncta crepidine saxi
Expositis stabat scalis & ponte parato,
Quâ rex Clusinis advectus Osinius oris.
Huc sese trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus segnior instat,
Exuperatque moras, & pontes transilit altos.
Vix proram attigerat: rumpit Saturnia funem,
Avulsamq; rapit revoluta per æquora navem.
Illum autem Æneas absentem in prælia poscit:
Obvia multa virûm demittit corpora morti.
Tunc levis haud ultra latebras jam quærit imago,
Sed sublime volans nubi se immiscuit atræ:
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo,
Respicit ignarus rerum, ingratusq; salutis:
Et duplices cum voce manus ad sidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxisti? & tales voluisti expendere pœnas?

NOTÆ.

650. *Hac dabitur, &c.*] Amarus jocus: significat enim, se humi dejecturum, Æneam, & morti daturum.

651. *Coruscat Mucronem.*] Neutrum verbum, Virgilio sæpe activum, Æ. 5. 642.

652. *Nec ferre videt, &c.*] Nec videt hostem, cujus ob fugam exultat; umbram inanem esse, quæ vento rapitur.

653. *Crepidine.*] *Crepido*, est summitas ripæ, vel abrupti saxi. *Crepidine*, pro *crepidini*: ut supra, v. 361. *Hæret pede pes*, pro *pedi*.

655. *Clusinis advectus Osinius oris, &c.*] illo *Clusii rege*, & urbe *Clusio*, supra, v. 166.

664. *Sublime volans.*] *In sublime*: adverbiale more. Sic G. 1. 320. *Segetem ab radicibus imis sublime expulsam eruerent.*

666. *Ingratusque salutis.*] Incusat enim Jovem, cujus permissu, Junonisque operâ servatus fuerat.

668. *Crimine dignum.*] *Dignum*, qui adhuc terem tantum scelus; quale est, meos in pe deserere.

Q

Quo feror? unde abii? quæ me fuga, quemve reducet?
Laurenteſne iterum muros aut caſtra videbo?
Quid manus illa virûm, qui me meaq; arma ſecuti?
Quoſque, nefas, omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palentes video, gemitumq; cadentum
Accipio. Quid agam? aut quæ jam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? vos ô potius miſereſcite, venti:
In rupes, in ſaxa; volens vos Turnus adoro,
Ferte ratem, ſævisque vadis immittite ſyrtis:
Quo neq; me Rutuli, neq; conſcia fama ſequatur.
Hæc memorans, animo nunc huc nunc fluctuat illuc:
Ne ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens (luat:
Adnuat, & crudum per coſtas exigat enſem;
Fluctibus an jaciat mediis, & littora nando
Curva petat: Teucrûmq; iterum ſe reddat in arma.
Ter conatus utramq; viam: ter maxima Juno
Continuit, juvenemque animo miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans, fluctuq; æſtuq; ſecundo: 687
In patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
Hîc Jovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucroſque invadit ovantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
Quippe odiiſque viro teliſque frequentibus inſtant.
Ille, velut rupes vaſtum quæ prodit in æquor, 693
Obvia ventorum furiis, expoſtaque ponto,
Vim cunctam atq; minas perfert cœliq; mariſque,
Ipſa immota manens: prolem Dolichaonis Hebrûm

Quo vehor? unde diſceſſi? quæ fuga & qualem referet me? an rurſus aſpiciam muros Laurentes, aut caſtra mea? quid dicet multitudo illa hominum, qui ſecuti ſunt me & meum bellum? & quos omnes, ô ſcelus, deſerui in crudeli morte? & jam cerno eos vagos, & audio gemitum morientum. Quid faciam? aut quæ terra jam ſatis aperiatur mihi? ô venti, vos potius miſereſcite mei: ego Turnus vos colo ſponte: allidite navem ad ſcopulos, ad ſaxa: impellite in vada aſpera ſyrtium: quo neque Rutuli, neque fama ſciens meam fugam, ſequantur me. Hæc dicens nunc agitur animo huc, nunc illuc: an furens ob tantam ignominiam tranſfodiat ſe cuſpide, & traducat per coſtas durum gladium; an immittat ſe in medias aquas, & adeat natatu ſinuoſa litora, & ſe referat rurſus in arma Trojanorum. Ter tentavit utramque viam: ter ſuprema Juno cohibuit eum, & animo miſerta coercuit juvenem. Provehitur findens maria, unda & fluxu maris favente: & portatur ad urbem veterem Dauni patris ſui. Sed interea Mezentius impulſu Jovis ardens ſuccedit ei in prælio, & aggreditur Trojanos. Irrumpunt in eum turmæ Etruſcæ, & imminent uni viro; uni, inquam omnium & oppoſita fluctibus, ſuſtinet omnem violentiam & minas cœli & maris, ipſa ſtans incon-

ſudis & denſis jaculis. Ille Mezentius, ſicut rupes quæ procurrit in magnum mare, objecta furori ſic dejicit in terram Hebræum filium Dolichaonis,

NOTÆ.

690. *Quemve reducet?*] Qualem me reducet? Quæ ignaviæ labe maculatum?

691. *Laurentes muros.*] Urbem Latini regis, Æ. 7. 63. *Caſtra:* vel mea: vel Trojanorum.

694. *Palentes video.*] *Palentes, vagos:* quaſi πλανήτους: à πλανάομαι, *erro, vagor:* unde & πλάνα, vaga aſtra.

697. *Adoro.*] Ventos ſcilicet. De quorum ſolitate, Æ. 3. 120.

698. *Syrtis.*] Ita lego cum Servio, non *ſyrtim*: obſcurior ſtructura. *Syrtis:* locus quicunque arenoſus in mari, Æ. 1. 115.

701. *Seſe ... mucrone induat.*] Commutatio, *mucronem induat, veſtiat, abdatque corpore.* Cæſar, de bello Gall. l. 7. *Se ipſi acutiſſimis cruribus induebant.*

682. *Crudum enſem.*] *Cruentum.* Nam *cruor*, eſt ſanguis effuſus venis & jam frigeſcens, à κρύος, *frigidus:* à cruore *cruentus & crudus*, qui adhuc eſt in cruore: à *crudo, crudelis*; ut à *fido fidelis.*

685. *Viam.*] Modum utrumque conſulendi decori ſui.

688. *Urbem.*] *Ardeam*, Dauni & Turni regiam, Rutulorum caput, Æ. 7. 410.

690. *Ovantes.*] Succeſſu exultantes, & quaſi jam triumphantes, Æ. 3. 189.

691. *Tyrrhenæ acies.*] Pars ea Etruſcarum gentium, quæ Mezentium regem ob immanitatem ejecerant, & Æneæ in auxilium venerant, ſupra, v. 163. Æ. 8. 478.

& *cum eo Latagum & Palmum fugientem: ſed opprimit ſaxo & magno fragmento rupis Latagum*, ſecundum os & *vultum* ſibi *objectum: permittit Palmum volutari jacentem ſubjecto poplite: & dat Lauſo arma* ejus *ferenda humeris & criſtas imponendas capiti.* Opprimit *etiam Evantem Phrygium & Mimanta coætaneum & ſocium* Paridis: *quem Theano protulit in lucem Amyco patri eadem nocte*; qua *Regina filia Ciſſei, gravida* ex *face, edidit Parin; ad urbem patris* Paris *obiit, Laurens litus habet Mimanta incogitantem. Et quemadmodum aper aliquis morſibus canum pulſus ex altis montibus, nutritus* in *ſylva arundinea, quem Veſulus pinifer texit annis plurimis, vel palus Laurentia, poſtquam ventum eſt in retia, conſtitit, & frendet aſper, & cohorreſcit humeris: nec animus eſt ulli iraſci* in eum, *aut accedere propius, ſed* omnes *urgent eminus telis & ſecuris clamoribus: ille vero interritus opponit ſe in omnes partes, ſtridens dentibus, & excutit tela tergo. Non aliter memini* eorum, *quibus Mezentius legitimo eſt odio,*

Sternit humi: cum quo Latagum, Palmumque fugacem.
Sed Latagum ſaxo atque ingenti fragmine montis
Occupat os faciemq; adverſam: poplite Palmum
Succiſo volvi ſegnem ſinit: armaque Lauſo
Donat habere humeris, & vertice figere criſtas.
Nec non Evantem Phrygium, Paridiſq; Mimanta
Æqualem comitemq; unà quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit; & face prægnans
Ciſſeis regina Parin creat: urbe paternâ
Occubat, ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper (multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multoſque palus Laurentia) ſylvâ
Paſtus arundineâ: poſtquam inter retia ventum eſt,
Subſtitit, infremuitque ferox, & inhorruit armis:
Nec cuiquam iraſci propiuſve accedere virtus,
Sed jaculis tutiſque procul clamoribus inſtant:
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.
Haud aliter, juſtæ quibus eſt Mezentius iræ,

NOTÆ.

703. *Theano.*] In ſecundo caſu, *Theanus*: Amyci Trojani uxor: à Taubmanno Hecubæ ſoror dicitur, ideo, quia Ciſſei Thraciæ regis filia vocatur ab Homero, Iliad. 6. 299. & 11. 224. Hecuba autem *Ciſſeis* à Virgilio & à quibuſdam aliis appellatur. At Homerus Hecubam, non Ciſſei Thracis, ſed Dymantis Phrygis filiam fuiſſe ait, Iliad 16. 718. Et Theano, uxorem Antenoris & Minervæ ſacerdotem, Iliad. 6. 299. Igitur, neque Theano ſoror Hecubæ fuit; neque Theano Virgiliana, eadem eſt atque Homerica: ſed nomen à Virgilio fictum. Quomodo Hecuba, cum Parin utero ferret, facem geſtare ſe ſomniaverit, Æ. 1. 31.

706. *Occubat, ignarum, &c.*] Prima pars ad Parin pertinet, qui ad Trojam à Philoctete occiſus eſt: ſecunda ad Mimanta, qui in campis Laurentibus occiditur. Quare Pierius aliique hic locum hunc reſtituunt: *Urbe paterna occubat hic, charum Laurens habet ora Mimanta.* Sed contra eſt, quod antiqui interpretes omnino *ignarum* legerint: Gellius imprimis, qui *ignarum* paſſive interpretatur, pro, *ignotum*: ut apud Ovid. Metam. l. 7. 403. *Famque aderat Theſeus, proles ignara parenti.* Sed hic nihil opus eſt ad paſſivam illam vim confugere: cum active ſignificare poſſit, *ignarum caſus ſui*, id eſt, *ignarum ſe tali caſu & loco moriturum.* De *Laurens litore*, Æ. 7. 63.

707. *Ac velut ille, &c.*] *Ille*, frequenter abundat in Virgilianis comparationibus, & magnum aliquid ac ſingulare ſignificat; *Ille aper*, id eſt, *magnus aliquis aper.* Sic Æ. 12. 5. *Parentum qualis in arvis, Saucius ille gravi venatum vulnere pectus, Jamdudum movet arma leo.*

708. *Veſulus.*] Mons altiſſimus Alpium maritimarum, ad occidentem Liguriæ, nunc *mons Viſo*: in eo ſunt Padi fontes *du Po.*

709. *Palus Laurentia.*] Inter Tyberis oſtia urbemque Laurentem, ſecundum litus Tyrrheni maris: qui tractus ſylvis & paludibus aruit. dinetiſque aſper olim fuit, ubi frequentes apri memorantur à Poëtis; hinc *ſylva hæc arundinea*, id eſt, paluſtris, à Virgilio appellatur; teſte turque Cluverius, loci ſpeciem nunc ab antiquo non admodum differre, immo & apris infeſtari eſſe.

714. *Partes cunctatur in omnes.*] Moram facit ac ſubſtitit, ut opponat ſe in omnes partes.

716. *Quibus Mezentius ira.*] Quomodo dixerimus: *eſſe odio. Juſta* dicitur illa Etruſcorum ira ob immanem Mezentii crudelitatem, Æ. 8. 47

Non

Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro;
Miſſilibus longe & vaſto clamore laceſſunt.
Venerat antiquis Coriti de finibus Acron,
Græjus homo, infectos linquens profugus hymenæos.
Hunc ubi miſcentem longe media agmina vidit,
Purpureum pennis & pactæ conjugis oſtro:
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans.
(Suadet enim veſana fames) ſi forte fugacem
Conſpexit capreã, aut ſurgentẽ in cornua cervum;
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, & hæret
Viſceribus ſuper accumbens: lavit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum expirans, infractaq; tela cruentat.
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec jactâ cæcum dare cuſpide vulnus:
Obvius adverſoque occurrit, ſeque viro vir.
Non virtus valuit: haud furto melior, ſed fortibus armis.
Ille ſuper objectum poſito pede nixus & haſtâ:
Procumbe humi bellî haud temnenda, viri, jacet altus Orodes.
Exclamant ſocii, lætum pæana ſecuti.
Ille autem expirans: non me, quicunq; es, inulto,
Victor, nec longum lætabere: te quoq; fata
Proſpectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
Ad quem ſubridens mixtâ Mezentius irâ:
Nunc morere: aſt de me Divûm pater atq; hominum rex

eſt audacia congredi nudo enſe cum eo: *procul infeſtant* eum *jaculis & altâ vociferatione. Acron, vir Græcus, venerat ex antiqua regione Coriti, advena, omittens nuptias impe fectas. Poſtquam* Mezentius *aſpexit procul eum turbantem medias turmas, purpureum* ob *criſtas & purpuram ſponſæ promiſſa: quemadmodum ſæpe leo famelicus percurrens alta ſtabula (nam impellit immoderata fames) ſi forte vidit capream fugacem, aut cervum ſublimem ob cornua; lætatur aperiens fauces immaniter, & arrigit jubas, & ſtat incumbens ſuper viſcera, & ſanguis tingit os fœdum: ſic gaudens Mezentius irrumpit in hoſtes confertos. Miſer Acron ſternitur, & moriens ferit talis nigram terram, & inficit ſanguine haſtam ruptam. Atque idem* Mezentius *dedignatus eſt occidere Oroden fugientem, & librato* jaculo *acuto* infligere ei *plagam improviſam ſed obviam* præcurrens, *& obtulit ſe adverſo, & vir viro objecit ſe: non melior inſidiis, ſed generoſis armis. Deinde pede impoſito, & innitens haſtâ ſuper* eum *ſtratum: ô viri, ecce jacet ingens Orodes, pars exercitus non aſpernenda. Socii exclamant, repetentes lætum pæana. Ille autem moriens* dixit: *Victor, quiſquis es, non gaudebis diu, nec me inulto: ſors æqualis te etiam ſpectat, & mox mordebis eandem terram. Ad quem* reſpondet *Mezentius ſubridens miſto furore: jam morere: de me autem fatum genitor Deorum & rex hominum.*

NOTÆ.

520. *Antiquis Coriti de finibus.*] *Coritus*, nunc Cortona, urbs in orientali parte Tuſciæ, circa Trasimenum lacum, *antiquis finibus:* quia à Corytho Dardani patre fundata, à quo Trojani quoque dixerunt, Æ. 3. 169. *Græjus homo.*] Græcâ origine; qui Coriti, ſeu Cortonæ conſtiterat. *Profugus* ad Tarchontem & Æneam: quem non affert Poëta. De *Hymenæo*, nuptiarum præſide numine, G. 3. 60.

522. *Pennis & oſtro.*] *Pennis purpureis*; ut G. 3. 19. *Pateris libamus & auro.* Sunt *pennæ*, alæ avis, è plumis avium purpureo colore tinctis, Æ. 3. 465. Munus autem erat à ſponſa ſponſo abeunti, in pignus amoris. *Oſtrum*, purpura ex oſtreo expreſſa, G. 2. 506.

527. *Lavit.*] Prima brevi, præſentis eſt temporis, à *lavere:* prima longa, præteriti eſt temporis, à *lavare.*

533. *Cæcum vulnus.*] Ab Orode non prævisum; quia à tergo, quaſi clam, & ex inſidiis; ſeu, ut mox ait, *furto.*

538. *Pæana ſecuti.*] *Pæan*, carmen triumphale: quod inceptum à Mezentio, ſocii perſequuntur. De *ea voce*, Æ. 6. 657.

541. *Eadem mox arva tenebis.*] Proſternendus & occidendus ab Æneâ, infra, v. 894.

543. *Divum pater atque hominum rex.*] Quem vos talem eſſe creditis: ut notat Servius. Jocatur enim impius Mezentius in Deos, qui infra, v. 773. nullum invocat ad pugnam Deum, præter dextram ſuam & arma; *dextra mihi Deus, & telum quod miſſile libro.*

Id loquens, extraxit haſtam è corpore: quies acerba & ſomnus ferreus premit illi oculos: oculi clauduntur in perpetuam noctem. Cædicus jugulat Alcathoum, Sacrator Hydaſpen: & Rapo Parthenium, ac Orſen prævalidum robore: Meſſapus, & Clonium, & Ericeten Lycaonium; illum dejectum in terram lapſu equi indomiti; hunc pedes peditem. Agis quoque Lycius cucurrerat in Meſſapum: hunc tamen deturbat Valerus non carens virtute avorum: Salius Atronium; & Salium Nealces, bonus jaculo & ſagittâ eminus decipiente. Jam Mars æquabat dolores & mortes mutuas: victores & victi pariter occidebant, & pariter cadebant: nec fuga cognita erat his, neque illis. Dii in domo Jovis miſerantur vanum furorem utriuſque partis, & tantas difficultates eſſe hominibus. Hinc Venus, hinc Junoſilia Saturni aſpicit ex adverſo. Tiſiphone pallida furit in mediis millibus. At vero Mezentius librans magnam haſtam intrat in campum turbulentus: quantus Orion excellit humeris ſuper fluctus quando graditur pedes, aperiens ſibi iter per vaſta ſtagna medii Nerei; aut quando reportans antiquam ornum e ſummis montibus, ambulat in terra, & tegit caput inter nubes. Talis Mezentius immittit magnis armis. Ex adverſo Æneas, conſpicatus eum in longa turma, parat ire obviam illi. Et ſtat intrepidus,

Viderit. Hoc dicens, eduxit corpore telum:
Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen,
Partheniumq; Rapo, & prædurum viribus Orſen:
Meſſapus Cloniumque Lycaoniumque Ericeten.
Illum, infrænis equi lapſu tellure jacentem;
Hunc, peditem pedes. Et Lycius proceſſerat Agis,
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
Dejicit: Atronium Salius; Saliumque Nealces,
Inſignis jaculo & longè fallente ſagitta.
Jam gravis æquabat luctus & mutua Mavors
Funera: cædebant pariter, pariterque ruebant
Victores victique: neq; his fuga nota, neque illis.
Dii Jovis in tectis iram miſerantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contrà ſpectat Saturnia Junoſ
Pallida Tiſiphone media inter millia ſævit.
At vero ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus ingreditur campo: quàm magnus Orion
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna viam ſcindens, humero ſupereminet undas;
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet imperterritus ille,

NOTÆ.

747. *Cadicus, &c.*] Reprehendunt Poëtam critici, quod nomina permiſcuerit. Produnt ſe tamen ipſa per ſe, quorum, & qualia ſint: Latine quippe, *Cadicus, Sacrator, Rapo, Meſſapus, Salius, &c.* Græca, ſeu Phrygia & Trojana, *Alcathous, Hydaſpes, Parthenius, Orſes, &c.*

749. *Lycaonium Ericeten.*] Vel *Lycaonis* filium: vel, è *Lycaonia*, minoris Aſiæ regione mediterranea: inter Cappadociam, Piſidiam & Ciliciam.

751. *Lycius Agis*] E *Lycia*, minoris Aſiæ regione, meridionali & maritima, inter Cariam ab occidente, & Ciliciam ab oriente.

754. *Longe fallente ſagitta.*] Eminus incautos ferente. *Mavors*, Martis nomen, quia magna vertit, Ecl. 9. 12. *Venus*, Æ. 1. 260. *Juno Saturni filia*, Æ. 1. 27. 50.

761. *Tiſiphone.*] Una è tribus furiis, Æ. 6. 572. G. 3. 552. Nomen à τιν, *ulciſcor*, & φόνος, *cædes.*

763. *Orion.*] De eo multa fabuloſa congerit hic Servius: Sed omnino arbitror, poëtam ... plicandum de ejus ſpecie cœleſti: maximum ... tium ſidus eſt, ſtellis conſtans ſex & quinquagi... luciditſimis: pingitur accinctus gladio, & ... vam intendens. Unde cum mari navigantibus oritur, videtur mare medium ſecare: mox ... meris, deinde toto corpore è fluctibus emerge... Sic quoque in terra degentibus, videtur ex ... ritonte ad ſummum uſque cœlum pertingere. *Ornus annoſa*, clava eſt, qua inſtructus pingitur. *Ornus* arbor, fraxinus ſylveſtris. *Nerei*, maris ... num numen, Ecl. 6. 35. *Nerei ſtagna*: humilis ... expreſſio maris, quem auget addendo, *maxima* ... ut Æ. 1. 122. *Nantes in gurgite vaſto.*

Hoſtem

ſtem magnanimum opperiens,& mole ſuâ ſtat.
; oculis ſpatium emenſus quantum ſatis haſtæ:
extra mihi Deus, & telum, quod miſſile libro,
Nunc adſint. Voveo prædonis corpore raptis
ſuum ſpoliis ipſum te, Lauſe, trophæum
Æneæ. Dixit, ſtridentemque eminus haſtam
cit: at illa volans clypeo eſt excuſſa, proculque
regium Anthorem latus inter & ilia figit:
rculis Anthorem comitem, qui miſſus ab Argis
ſerat Evandro, atq; Italâ conſederat urbe.
rmitur infelix alieno vulnere, cœlumque
icit, & dulces moriens reminiſcitur Argos.
m pius Æneas haſtam jacit: illa per orbem
cavum triplici, per linea terga, tribuſque
ſuit intextum tauris opus: imaque ſedit
guine; ſed vires haud pertulit. Ocius enſem
as, viſo Tyrrheni ſanguine lætus,
it à femore, & trepidanti fervidus inſtat.
muit chari graviter genitoris amore,
ulit, Lauſus; lacrymæq; per ora volutæ.
mortis duræ caſum, tuaque optima facta,
ſi fidem tanto eſt operi latura vetuſtas.
equidem, nec te, juvenis memorande, ſilebo.
edem referens, & inutilis, inque ligatus
ſcebat, clypeoq; inimicum haſtile trahebat:
rupit juvenis, ſeſeque immiſcuit armis.
que aſſurgentis dextræ, plagamque ferentis
ſubiit mucronem: ipſumque morando

expectans generoſum hoſtem, & immotus eſt *ſua proceritate: & menſus ſpatium, quantum ſufficiebat haſtæ,* ait: *nunc dextera, quæ mihi Deus* eſt; *& haſta, quam vibro volatilem, auxilientur* mihi. *Voveo, ô Lauſe, te* fore *trophæum ipſum Æneæ, veſtitum ſpoliis detractis è corpore raptoris.* Sic *ait, & procul evibravit haſtam ſonantem: illa autem volans detorta eſt è clypeo Æneæ, & longe confodit inter ilia & latus illuſtrem Anthorem: Anthorem ſocium Herculis, qui profectus Argis adhæſerat Evandro, & remanſerat in urbe Italâ. Miſer dejicitur alienâ plagâ, & ſpectat cœlum, & moriens recordatur dilectos Argos. Tunc pius Æneas immittit haſtam: illa pervadit per clypeum clavum trino ære, per telas lineas, & opus* clypei *compactum tribus coriis tauri: & ſummâ* ſui parte *ſtetit* in *inguine: ſed non tulit* vim ſuam eo uſque. *Statim Æneas, gaudens conſpecto ſanguine regis Etruſci, educit gladium à femore, & ardens imminet turbato. Lauſus, cum* id *conſpexit, alte ingemuit* ex *amore* in *dilectum patrem, & lacrymæ ſparſæ ſunt per vultum. Sane, ſi aliqua poſteritas daturæ eſt fidem tanto facto, non hic tacebo exitum aſperæ mortis, & tua fortia geſta; nec te* ipſum, *juvenis. Ille retro ferens greſſum, & debilis, & impeditus, recedebat; & trahebat* ſuum haſtam hoſtilem: *juvenis irruit, & ſe interpoſuit armis, & objecit ſe cuſpidi Æneæ* ſuæ dextram, *& inferentis vulnus, & ipſum ſuſtinuit retardando:*

NOTÆ.

775. *Dextra mihi Deus.*] Nam ubique *Contemnit Divum Mezentius*, Æ. 7. 648.

776. *Ipſum te, Lauſe, trophæum, &c.*] Solent ex truncum arboris eligere, quem ſpoliis ornant; idque *trophæum* appellant. Mezentius hic, non truncum arboris, ſed Lauſum ipſum ſuum trophæi loco ſibi futurum: id eſt, ſervatum, & quaſi conſecraturum filio ſpolia patris.

778. *Anthorem.*] Non ab *Anthor*, *Antheris*: ſyncope enim fit media ſyllaba: ut in *Hector*, *Hectoris*; *Neſtor*, *Neſtoris*. Igitur ab *Anthores*, *Anthoris*: ut *Dores*, *Doris*: unde *Anthorem*, ut *Dorem*, Æ. 12. 509. Ita Servius. De Argis, urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288. De Herculis apud Evandrum excepto, Æ. 8. 200.

780. *Italâ urbe.*] Pallanteo, Evandri regia, Æ. 8. 51.

784. *Linea terga.*] Supra, v. 482. *Ferri terga*: id eſt, plexus varios. *Lino* autem, ſive *linteo* tegebantur ærea etiam ſcuta, ut iis inhærere pictura poſſet: ex Servio. De *inguine*, ſupra, v. 589.

788. *Femore.*] *Femur* & *femen*, promiſcue ſumuntur: tamen proprie *femen*, pars eſt interior; *femur*, exterior. Aiunt aliqui ſolum dici *femur*, in nominativo: cujus genitivus ſit *femoris* vel *feminis*: leguntque hic, *femine*.

794. *Inque ligatus*, &c.] Æneæ haſtili per clypeum in inguen impacto, cum ipſo clypeo quaſi illigatus.

796. *Prorupit juvenis.*] Sic reſtituimus ex Romano apud Pierium codice: alias *propiuit*.

Suſtinuit:

Suſtinuit: ſocii magno clamore ſequuntur,
Dum genitor nati parmâ protectus abiret:
Telâque conjiciunt: proturbantq; eminus hoſtes
Miſſilibus: furit Æneas, tectuſque tenet ſe.
Ac velut, effusâ ſi quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tutâ latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit; in terris ut poſſint, ſole reducto,
Exercere diem: ſic obrutus undique telis
Æneas, nubem belli: dum detonet, omnem
Suſtinet: & Lauſum increpitat, Lauſoq; minatur:
Quo moriture ruis? majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exultat demens: ſævæ jamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori, extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt. Validū namq; exigit enſem
Per medium Æneas juvenem, totumque recondit
Tranſiit & parmam mucro, levia arma minanti,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro:
Implevitq; ſinum ſanguis, tum vita per auras
Conceſſit mœſta ad manes, corpuſq; reliquit.
At vero ut vultum vidit morientis & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris:
Ingemuit miſerans graviter, dextramq; tetendit,
Et mentem patriæ, ſubiit pietatis imago:
Quid tibi nunc, miſerande puer, pro laudibus iſtis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus, & cineri, ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
Æneæ magni dextrâ cadis. Increpat ultro
Cunctantes ſocios, & terrâ ſublevat ipſum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.

ſocii adjuvant ingenti clamore, dum pater excederet tectus parmâ filii: & evibrant ſpicula, & longe propellunt hoſtem iaculis: Æneas ſavit & continet ſe tectus clypeo. *Et quemadmodum, ſi aliquando nubes ruunt effusâ grandine, omnis arator & omnis agricola fugit* ex *agris, & viator abdit* ſe ſub *aggere ſecuro, aut* ſub *crepidine fluvii, aut ſub cavo rupis arduæ, dum pluit; ut poſſint Sole revocato operari per diem in terris: ſic Æneas obrutus undequaque ſpiculis, ſuſtinet omnem nubem armorum, donec ceſſet tonare: & objurgat Lauſum, & comminatur Lauſo: quo curris, ô moriture, & cur ſuſcipis majora viribus? pietas tua decipit te improvidum. Ille nihilominus inſanus gaudet: & jam furor aſper gravius exardeſcit duci Trojano, & Parcæ colligunt ultima fila Lauſo. Nam Æneas immittit validum enſem in medium juvenem, & abdit totum: cuſpis trajecit quoque parmam, levem armatæ jam minacis* juvenis, *& tunicam quam mater neverat auro flexili: & cruor replevit ſinum: tunc vita triſtis abiit per aëram ad inferos, & deſeruit corpus. At vero cum filius Anchiſe vidit faciem & ora morientis, ora pallentia miris modis: ingemuit graviter miſereſcens, & porrexit dextevam, & ſpecimen* illud *pietatis* in *parentem penetravit animum. O puer infelix, quid nunc pro iſtis meritis; qxid pius Æneas dabit tibi dignum tantâ virtute: retine arma tua, quibus gaudebas: & te reddo umbris parentum & ſepulcro, ſi qua* ratione *id curas. Tamen ô miſer, ſolaberis necem infauſtam ea re: veris manu ingentis Æneæ. Ultro excitat ſocios morantes, & erigit è terra illum fædantem crines de more compoſitos.*

NOTÆ.

800. *Parma.*] Brevis clypeus rotundus, & undique *par: velitum* apud Romanos ob levitatem proprius, Æ. 9. 548. unde infra, v. 817. *Parmam levia arma.*

809. *Nubem belli: dum detonet, omnem Suſtinet.*] Ita Pierius legit, ex veteriſſimo Romano codice: cum vulgo corrupte legatur: *nubem belli dum detinet, omnes ſuſtinet.* Firmat Romanam lectionem Servius cum ſic interpretatur: *Bellantium impetum ſuſtinet dum deferveat.*

815. *Parcæ.*] Tres, quæ fuſis hominum vitis evolvunt, Æ. 1. 26.

818. *Tunicam.*] De ea veſte interiore, Æ. 6. 616.

820. *Manes.*] Inferorum Dii ſunt, vel animæ mortuorum, Æ. 6. 743.

832. *De more.*] Juvenum: qui, ut & matres, capillos certa lege componebant, ut videre eſt in antiquis ſtatuis. De *Tyberino* flu- Æ. 8. 330.

Inter-

Interea genitor Tyberini ad fluminis undam
Vulnera ficcabat lymphis, corpusque levabat,
Arboris acclinis trunco: procul ærea ramis
Pendet galea, & prato gravia arma quiescunt.
Stant lecti circum juvenes: ipse æger, anhelans
Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam.
Multa super Lauso rogitat: multosq; remittit
Qui revocent, mœstique ferant mandata parentis.
Ipse Lausum socii exanimum super arma ferebant
Ingentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Ante ogvit longe gemitum præsaga mali mens:
Canitiem immundo deformat pulvere, & ambas
Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret: 845
Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas;
Pro me hostili paterer succedere dextræ (vor,
Tem genui? tua-ne hæc genitor per vulnera ser-
Retua vivens? heu! nunc misero mihi demum
Tum infelix, nunc alte vulnus adactum. 850
Ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulsus ob invidiam solio sceptrisque paternis.
Deburam patriæ pœnas, odiisque meorum
Omnes per mortes animā sontem ipse dedisse: 854
Nec vivo, neq; adhuc homines lucemq; relinquo.
Illinquam. Simul hæc dicens, attollit in ægrum
Femur: &, quanquam vis alto vulnere tardat,
Erigit dejectus equum duci jubet: hoc decus illi,
Hoc solamen erat; bellis hoc victor abibat 859
Omnibus: alloquitur mœrentem, & talibus infit:

Interim pater ejus, *ad undas Tyberis fluvii, tergebat aquis plagam, & curabat corpus adnixus trunco arboris: area cassis longe pendet è ramis, & onerosa arma jacent* in *prato. Juvenes præcipui circumsistunt: ipse saucius, adhelans, sustentat collum, deponens in pectus barbam promissam: quærit plurima de Lauso: & mittit plurimos qui retrahant* eum, *& portent* ei *jussa patris. Sed socii plorantes portabant in clypeo Lausum mortuum, magnum, & magnâ plagâ occisum. Mens* patris *præsagiens calamitatem agnovit procul lamenta: deturpat canos* crines *fœdo pulvere, tollit ad cœlum geminas palmas, & incumbit cadaveri: ô fili, an tanta cupido vitæ corripuit me, ut paterer* eum *quem genui supponi pro me dextræ inimicæ? an* ego *pater servor per has plagas tuas, tuam vivus* per *mortem? heu! nunc denique mihi misero durum* est *exitium, nunc plaga intimè infligta* est. *Ego, ô fili, ipse infeci scelere tuum nomen, ejectus solio & regno paterno propter cupiditatem* meam. *Debebam pœnas patriæ, &* debebam *ipse dare animam sceleratam indignationi meorum* subditorum *per omnia* genera *mortis. Nunc vivo, nec adhuc relinquo vitam & homines: at relinquam.*

Simul hæc dicens, attollit se in femur saucium: & quamvis violentia profundi vulneris retardet eum, erigit: jubet duci equum: hoc erat illi ornamentum, hoc solatium; per hunc exibat ex omnibus præliis: alloquitur mœstum equum *& affatur talibus* verbis:

NOTÆ.

845. *Acclinis.*] Vulgo *acclivis:* sed emendarunt Barnebus, Lambinus, Casaubonus, &c. ut *acclinis* pro *reclivis*: à voce antiqua & Lucretiana, *clino.* Cæsar de bello Gal. l. 6. *His arboris pro cubilibus: ad eas se applicant: ubi paulum modo acclinatæ quietem capiunt.* Licet tamen *proclivis*, non *proclinis*: à *clivo*, quia declinatio est & devexitas montis. Ego *proclino*: sicut *clivus* à *clino* dictus est, quod a lateribus constat; ita potuisse dici *acclivis* & *proclivis*, etiamsi à *clino* deriventur.

846. *Procul.*] Servius aliique hinc probant, *procul* significare *juxta*: itemque ex illo Ecl. 6. *Serta procul tantum capiti delapsa jacebant.* Ego in eam opinionem adduci non possum: & puto, *procul*, non quidem longam semper distantiam; sed aliquam saltem significare.

849, *Heu! nunc misero mihi, &c.*] Non me movit hucusque, aut ignominia exilii, aut dolor inflicti ab Æneâ vulneris: quamdiu te ultorem superesse putavi: nunc, &c.

852. *Ob invidiam.*] Non, *ob odia*: ne merito expulsus esse videatur: inquit Servius. Male: cum profiteatur se *criminis* reum *debere pœnas patriæ.* Fortasse *ob invidiam* dicit, non *subditorum in se*, sed *suam in subditos*: id est, cupiditatem, avaritiam, immanitatem.

Rhœbe

Rhœbe, diu, res ſi qua diu mortalibus ulla eſt
Viximus: aut hodie victor ſpolia illa cruenta
Et caput Æneæ referes, Lauſique dolorum
Ultor eris mecum; aut, aperit ſi nulla viam vis,
Occumbes pariter: neque enim, fortiſſime, cre
Juſſa aliena pati & dominos dignabere Teucro
Dixit: & exceptus tergo conſueta locavit
Membra, manuſq; ambas jaculis oneravit acu
Ære caput fulgens, criſtâque hirſutus equinâ.
Sic curſum in medios rapidus dedit. Æſtuat ing
Imo in corde pudor, mixtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Atque hic Æneam magnâ ter voce vocavit.
Æneas agnovit eum lætuſque precatur:
Sic pater ille Deûm faciat, ſic altus Apollo,
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, & infeſtâ ſubit obvius haſt
Ille autem: quid me erepto, ſæviſſime, nat
Terres? hæc via ſola fuit, quâ perdere poſſes.
Nec mortem horremus, nec Divûm parcimus
Deſine, jam venio moriturus, & hæc tibi por
Dona prius. Dixit, telumque intorſit in hoſte
Inde aliud ſuper atque aliud figitque, volatq
Ingenti gyro: ſed ſuſtinet aureus umbo.
Ter circum aſtantem lævos equitavit in orbes,
Tela manu jaciens: ter ſecum Trolus heros
Immanem ærato circumfert tegmine ſylvam.

Rhœbe, diu viximus, ſi ulla res diu durat hominibus: vel hodie victor reportabis ſpolia illa ſanguinea & caput Æneæ, & mecum eris ultor mortis Lauſi: vel, ſi nullus impetus pandit mihi *viam* ad ultionem, *cades ſimul. Opinor enim, ô fortiſſime, dedignaberis ferre imperia exterorum, & Trojanos dominos.* Sic *ait: & exceptus dorſo, compoſuit corpus aſſuetum* huic equo: *& armavit binas manus telis acutis: ſplendens area* caſſide ſecundum *caput, & horrens criſtâ* è jubis *equinis. Sic praceps cepit curſum per medios. Pudor magnus ardet in corde intimo, & amentia juncta* cum *dolore, & amor turbatus furore, & fortitudo* ſua ſibi *cognita. Tunc vero appellavit Æneam ter altâ voce. Æneas agnovit eum & gaudens orat* Deos: *ſic pater ille Deorum, ſic magnus Apollo efficiat, ut incipias conſerere manum* mecum. Hoc *ſolum locutus* eſt, & *occurrit adverſus minaci haſtâ. Ille autem* Mezentius ait: *ô crudeliſſime, cur me territas ſublato fidio? unicus fuit ille modus, quo poſſes* me *occidere: nec timemus mortem, nec reverentur ullum numen: abſtine* ab illis: *nunc venio moriturus, & prius fero tibi hæc munera. Dixit & libravit jaculum in hoſtem: deinde infigit aliud, & praterea aliud, & circuit* in *magnum orbem. clypeus aureus excipit* illa. *Ter equitavit in ſiniſtros circuitus circa ſtantem* Æneam, *ſpargens jacula: ter heros Trojanus ſecum circumfert magnum numerum* jaculorum, *in æreo clypeo* defixu

NOTÆ.

861. *Rhœbe diu, &c.*] Carpitur hic à quibuſdam Virgilius, quod Mezentium inducat ſecum equo componentem. Ducem tamen habet Homerum Il. 8. 185. ubi Hector equos item ſuos, Xanthum, Podargum, Æthona, & Lampum adhortatur.

875. *Sic pater ille, &c.*] Æneæ pietas in invocandis Diis, quos contra Mezentius negligit: *Dextra mihi Deus, &c.*] v. 773. *Sic, &c.* id eſt, *ſic faciat pater Deûm, ut incipias, &c.* Eſt enim in pugna, quæ militibus peragitur, deterior ejus conditio qui incipit. Vel: *faciat pater Deûm, ut ſic incipias:* id eſt, *eques contra peditem.* Nam etſi habitus equeſtris videtur ad impetum pedeſtri ſuperior: in pedeſtri tamen magna & multiplex utilitas. Et vero Æneas pedes, confoſſo equo, equitem deturbavit.

878. *Quid me erepto, &c.*] Orbatum patrem fruſtra territas: magis enim poſt exceſſum cupio mori, quam me ipſe cupio odere. Sic Donatus.

879. *Hæc via ſola fuit, &c.*] Aliâ enim ſuperare non poſſes: tunc vita mea conſum eſt, tunc me cepit odium vitæ; cum ce Lauſus, cum ejus funus his oculis vidi. Sic natus.

880. *Nec mortem, &c.*] Fruſtra minaris mo tem, quam quæro: fruſtra Deos invocas, q contemno, quos probris laceſſo; quibus, ſi eſſent, minime parcerem.

881. *Hæc tibi porto Dona prius.*] Ut quaſi tuo munere, me occidas. *Umbo, Æ. 2. 546.*

887. *Sylvam.*] Magnum telorum multitu nem, infixam clypeo. G. 1. 152.

In

ubi tot traxisse moras, tot spicula tædet
ere; & urgetur pugnâ congressus iniquâ: 889
lta movens animo, jam tandē erumpit, & inter
toris equi cava tempora conjicit hastam.
ttit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
berat, effusumque equitem super ipse secutus
licat: ejectoque incumbit cernuus armo. 894
more incendunt cœlum Troësque Latinique.
volat Æneas, vaginaque eripit ensem:
per hæc: ubi nunc Mezentius acer, & illa
ra vis animi? contra Tyrrhenus, ut auras
piciens hausit cœlum, mentemque recepit:
is amare, quid increpitas, mortemq; minaris? 900
lum in cæde nefas, nec sic ad prælia veni,
recum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus,
m hoc, per, si qua est victis venia hostibus, oro;
s humo patiare tegi: scio acerba meorum
nistare odia: hunc, oro, defende furorem,
e consortem nati concede sepulcro. 906
quitur, jugulo q; haud inscius accipit ensem,
tique animam diffundit in arma cruore.

Denique cum pigeret ducere tot moras, & extrahere tot jacula è clypeo; & cum premeretur certans prælio impari: meditans mente plurima, tum denique irruit, & impingit hastam inter cava tempora pugnacis equi: equus attollit se rectum, ferit aërem ungulis posterioribus, & ipse cadens super equitem excussum impedit eum, & pronus in caput opprimit prostratum humerum. Trojani & Latini commovent cœlum clamore. Æneas accurrit, & extrahit gladium è vagina, & simul hæc dicit: ubi est jam ferox Mezentius, & aspera illa violentia animi? Etruscus, postquam aspiciens aërem hausit spiritum & collegit animum, ait contra: hostis acerbe, cur objurgas me, & intentas necem? nullum crimen est in mea cæde: nec sic redii ad prælium, ut mihi parceres; nec meus Lausus fecit mihi tecum hæc fœdera. Hoc solum precor, per veniam quæ datur superatis hostibus, si

ima: patere ut cadaver meum tumuletur humo. Novi aspera odia meorum circumstare me, contine hunc furorem, & redde me tumulo conjunctum cum filio. Hæc dicit, & excipit ta patere sciens & videns, & spargit animam cum sanguine exundante in arma.

NOTÆ.

. *pugnâ congressus iniquâ.*] Pedes Æneas, equitem Mezentium.

. *Tollit se erectum, &c.*] Videtur primum capite ex dolore vulneris, in posteriores ecidisse: mox contrario motu recidens more, posterioribus aërem verberasse: ctu dejectus est Mezentius: equus in cernuus procubuit.

. *Ejectoque incumbit cernuus armo.*] *Cer-* dicitur, qui procumbit in faciem; eam partem, quâ *cernimus*, seu videmus: *rnuare*. Ita vulgo grammatici omnes. est humerus, ut quibusquam videtur, rum animantium. Tamen hic explicatur numero Mezentii, quemadmodum de humeri Æ. 11. 644.

895. *Clamore incendunt cœlum.*] Commovent, concitant. Sic Æ. 4. 360. *Desine meque tuis incendere, teque querelis.*

900. *Mortemque minaris? Nullum, &c.*] Quid suspendis ictum, quasi me ad mortem deprecandam invitares? potes me occidere: nullum crimen est, si quod hostis tibi parabat, id ipsum huic inferas. Non ad pugnam eâ mente redii, ut vincerem; sed ut morerer. Nec Lausus morte suâ fœdus hoc tecum mihi pepigit, ut vitam deinde mihi condonares: donum quippe respuerem tuum, qui filio superesse nolo.

905. *Circumstare odia.*] De odiis Etruscorum in Mezentium regem suum, Æ. 8. 478.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER XI.

ARGUMENTUM.

Posterâ die victor Æneas de spoliis Mezentii trophæum Marti erigit ; Pallantis mortui corpus apparatu ad Evandri urbem remittit, ubi summo patris luctu excipitur. Latini oratores undecim dierum inducias ab Ænea obtinent, & interim uterque exercitus cadavera suorum honoribus prosequitur. Venulus, è Diomedis urbe redux, nullam inde spem esse auxilii refert. Latinus rex, ea spe destitutus, convocato concilio, legatos ad Æneam de pacis conditionibus mittendos censet. Addit Drances huic regis sententiæ multa in Turnum belli auctorem contumelia : quæ Turnus amarè sed animosè refellit : paratum se professus singulari cum Æneâ certamine communem periculum redimere. Iis ita vixantibus nunciatur, Trojani exercitus expeditis planis itineribus Laurento imminere, Æneam cum reliquis copiis per loca montibus impedita eodem contendere. Turnus cognito Æneæ consilio suas etiam copias bifariam dividit : equitatui Camilla & Messapo Trojanis equitibus opponit ; ipse cum cæteris montium angustias occupat, ut Æneam opprimat insidiis. Diana mortem Camillæ providens, cum eam impedire non possit, saltem ultioni providet : dimissa è cœlo Nympha Opi, quæ percussorem illius interimat. Commisso prælio Camilla ab Arunte occiditur, Aruns ab Opi. Camillæ nece consternati Rutuli fugam capiunt. Cujus calamitatis nuncio ad Turnum perlato, is relictis, quas insederat, angustiis, suorum accurrit. Eodem subsequitur Æneas : imminente jam nocte, castra utrique ante oppidum collocant.

INTERPRETATIO.

INterim Aurora orientis deseruit mare. Æneas victor, primo mane reddebat vota Diis : quamvis & urgeat sollicitudo dandi tempus sociis tumulandis, & animus turbatus sit morte Pallantis. *Defigit in colle quercum excelsam, ramis circum amputatis : & imponit* ei *arma splendida.*

OCeanum interea surgens Aurora reliquit.
Æneas (quamquam & sociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataque funere mens
Vota Deûm primo victor solvebat Eoo.
Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma

NOTÆ.

1. *Oceanum, &c.*] Noctem, quæ prælium secuta est, non describit : quo nomine perperam carpitur à Donato, in Eunuchum Terentii : nam, ut ait Servius, *quæ naturalia sunt omnibus per se patent.* De *Aurora*, pro die, Æ. 6. 535. G. 1. 249.

4. *Primo Eo.*] *Lucifero*, stellâ Veneris ; quæ mane ante ortum Solis apparet, dicturque *Eous*, ab ἠὼς, *Aurora* ; sero Solem cadentem subsequitur, tumque vocatur *Vesper*, Ecl. 6. Porro Æneas vota exequitur antequam funera fieret ; quia polluti credebantur, & Deorum iram inepti, qui funera attigerant, Æ. 6. 229.

641 OCT

30
64
OCT

…ntî ducis exuvias; tibi, magne, trophæum,
…orens: aptat rorantes ſanguine criſtas,
…que trunca viri, & bis ſex thoraca petitum
…ſumque locis: clypeumq; ex ære ſiniſtræ
…gat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.
…ſocios (namque omnis eum ſtipata tegebat
…a ducum) ſic incipiens hortatur ovantes:
…ma res effecta, viri: timor omnis abeſto.
…ſupereſt: hæc ſunt ſpolia, & de rege ſuperbo
…itiæ: manibuſq; meis Mezentius hic eſt.
…iter ad regem nobis muroſque Latinos.
…parate, animis & ſpe præſumite bellum:
…ta mora ignaros (ubi primum vellere ſigna
…erint ſuperi, pubemque educere caſtris)
…ſiat, ſegneſque metu ſententia tardet.
…ſocios inhumataque corpora terræ (eſt.
…mus: qui ſolus honos Acheronte ſub imo
…: egregias animas, quæ ſanguine nobis
…atriam peperere ſuo, decorate ſupremis
…ibus: mœſtamq; Evandri primus ad urbem

ſpolia ducis Mezentii: quod erat *trophæum tibi* ſacrum, *ô magne Deus belli: accommodat* quercui *criſtas ſtillantes ſanguine, & ſpicula hominis fracta, & loricam appetitam & apertam duodecim locis: & annectit lævæ* parti *clypeum ex ære, & ſuſpendit collo gladium* manubrio *eburneo. Deinde ſic exorſus hortatur ſocios exultantes: nam omnis turba ducum circumſtabat eum denſa: ô ſocii, res maxima perfecta* eſt: *omnis metus abſit. Quantum ad reliqua: hæc ſunt ſpolia & primitia de feroci rege* Turno: *& hic jacet Mezentius mea manu. Nunc nobis eundum* eſt *ad regem & urbem Latinam, Parate arma, &* cum *animo ac ſpe deſiderate pugnam: ne ulla mora detineat vos imperatos, &* dubia *ſententia retardet pigros* præ *timore; cum primum Dii permiſerint* nobis *eruere ſigna* è terra, *& emittere juventutem* è *caſtris. Interim tradamus* …*& cadavera inſepulta: qui honos unicus ſupereſt iis* qui ſunt *ſub profundo Acheronte.* …*donate ultimis honoribus animas* illas *inſignes, quæ emerunt nobis hanc regionem ſuo* …*& Pallas primus reducatur in urbem triſtem Evandri:*

NOTÆ.

…*phæum.*] Græcis τρόπαιον, à τροπὴ, …nc autem à τρέπω, *verto*; vertuntur …qui fugiunt. Unde doctiſſimi Gramma…um Latini ſcribendum exiſtimant, non …. Tamen aſpirationem retineri poſſe …: cum eam in alios quoque Græcanicas …tini induxerint. Sic dixerunt *Riphæos* …ίπαια ὄρη; *Boſphorum*, Βόσπορον. Tro…ea editiſſimis in locis conſtitui uſu venit: …peius devictis Hiſpanis poſuit in Pyre…is. Fiebant vel ex immani trunco arboris, …rmis circumveſtibant, ut corporis loco …vel ex acervo & cumulo ſpoliorum, &c. …re, bellorum Deo, Ecl. 9. 12.

…*ta trunca.*] Quæ in Æneam à Mezentio …a, & clypeo recepta atque infixa magno …haerant, Æ. 10. 887.

…*Trifſumque.*] Duo tantum vulnera Me…ab Æneæ acceperat: alterum in inguine, …785. alterum in jugulo, ibid. 907. unde …duodecim illa thoracis foramina? ſuſpi… Servius eum ab Etruſcis infenſis poſt …fuiſſe multis ictibus appetitum: ut fuit …, & Tydeus. Oraverat tamen moriens …cius Æneam, ne ſuorum odiis eum objı… Numerum autem *duodenum*; pro quolibet incerto numero, à poëta poſitum puto.

11. *Eburnum.*] Quia vel Vagina, vel manubrium, erat ex ebore.

13. *Ovantes.*] Exultantes ob victoriam, Æ. 3. 189.

16. *Primitiæ.*] Primi fructus belli in Turnum ſuſcepti, quos pius Æneas Marti dedicat: ut ſolebant primitiæ frugum, aut primi gregum fœtus Diis ſacrari. *De rege ſuperbo.* Turnum explico, non Mezentium: non enim hæ erant Mezentii primitiæ, ſed ſpolia omnia. *Hic eſt.* Servius *hic* pronomen putat, & explicat *talis*: quaſi diceret: hic tantus tamque formidandus hoſtis, nunc talis ac tantillus eſt, umbra tantum & inane ſimulacrum. Ego hic adverbium malo.

19. *Vellere ſigna.*] More Romanorum, qui in caſtris humi defigebant ſigna: quæ ſi deinde ad pugnam ituri facile evellerent, bono ducebant omini; ſi difficile, malo.

23. *Honos Acheronte ſub imo.*] Qui enim carebant honore ſepulcri, deſpecti apud inferos, & vagi centum annos errabant, Æ. 6. 325. *Acheron*, inferorum fluvius, hic pro inferis accipitur, Æ. 6. 325.

26. *Evandri ad urbem.*] *Pallanteum*, Æ. 8. 51.

Mittatur

Pallas, quem non inopem virtutis fanesta dies eripuit & extinxit nece asperâ. Sic dixit plorans, & refert pedem ad portam, ubi senex Acœtes custodiebat depositum cadaver Pallantis mortui: Acœtes *qui prius fuit armiger Evandro Arcadi; sed jam non venerat tam faustis ominibus comes addictus dilecto alumno. Circumstant omnes, & turba famulorum, & multitudo Trojanorum, & Trojanæ tristes passis capillis juxta ritum. Postquam vero Æneas ingressus est portis sublimibus: emittunt ad astra magnum gemitum pectoribus perculsis, & insonuit aula tristi fletu. Ipse Æneas, postquam aspexit caput candidi Pallantis sustentatum, & ejus faciem, & plagam mucronis Italici apertam in molli pectore; lacrymis erumpentibus sic loquitur: ô deplorande juvenis, an fortuna, cum prospera accederet ad me, eripuit te mihi; ut non videres imperium nostrum, neque victor reducereris ad urbem paternam? non hæc dederam de te promissa patri* tuo *Evandro* cum ab eo *abii; cum amplexus me abeuntem, dimitteret* me *in magnum imperium* Etruscorum; *& timens admoneret* me, Latinos *homines esse asperos, bellum esse* mihi *cum fortissima gente. Et nunc quidem ille, delusus spe admodum vana, forsan etiam concipit vota* pro te, *& onerat aras muneribus:* dum *nos tristes prosequimur inutili honore juvenem mortuum, & jam nullatenus subjectum* Diis *ullis superis, cui fefer, spectabis mœstum funus filii. Hi sunt nostri reditus, & triumphi sperati: hæc magna confidentia! tamen, ô Evander, non videbis* cum *casum plagis indecoris: nec, filio* turpiter *fa-*

Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.
Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acœtes
Servabat senior: qui Parrhasio Evandro
Armiger ante fuit; sed non felicibus æque
Tum comes auspiciis charo datus ibat alumno.
Circum omnes famulûmq; manu, Trojanaq; turba
Et mœstæ Iliades crinem de more solutæ.
Ut vero Æneas foribus sese intulit altis:
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, mœstoque immugit regia luctu.
Ipse caput nivei fultum Pallantis & ora
Ut vidit, levique patens in pectore Vulnus
Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miserande puer, cum læta veni
Invidit fortuna mihi? ne regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
Non hæc Evandro de te promissa parenti
Discedens dederam: cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium; metuensq;
Acres esse viros, cum dura prælia gente.
Et nunc ille quidem spe multum captus inani
Fors & vota facit, cumulatque altaria donis:
Nos juvenem exanimum, & nil jam cœlestibus
Debentem, vano mœsti comitamur honore.
Infelix! nati funus crudele videbis.
Hi nostri reditus, expectatique triumphi:
Hæc mea magna fides! at non, Evandre, pudendis
Vulneribus pulsum aspicies: nec sospite diru

NOTÆ.

29. *Ad limina*] Ad januam quippe domus producebantur defunctorum cadavera, Æ. 9. 586. Cæteras vero funerum ceremonias descripsimus, Æ. 6. 215. & sequentibus. Videtur Æneas confecto prælio fugatisque hostibus, in urbem ingressus suam, in ea noctem duxisse. Eò etiam illata ante noctem fuerant principum virorum cadavera, præcipue Pallantis: quod insigni aliqua in domo depositum invisit summo mane Æneas: indeque deductam funeris pompam extra urbem prosequitur.

31. *Parrhasio Evandro*] Arcadi, Æ. 8. 344.

35. *Iliades, &c.*] De more solvendæ comæ in luctu, Æ. 1. 484.

39. *Fultum*] Sustentatum suppositis ve... tapetibus, &c. De *Ausonibus*, Itali..., Æ. 7...

47. *Mitteret in imperium*] Ad Tusco... bus regem petentibus Evander Æneam mi... Æ. 8. 475, 551.

51. *Nil jam cœlestibus, &c.*] Vivi subli... superis Diis, mortui inferis.

55. *Fides*] Quâ confidebam victorem P... ta redi turum.

56. *Pudendis vulneribus.*] A tergo il... quæ fugacem nocent, tibique mortem o... lem reddant, ne dedecus nati aspicias. *A... Italia*, Æ. 7. 54.

Op...

abis nato funus pater. Hei mihi, quantum
idium, Auſonia, & quantum tu perdis, Iule!
ubi deflevit, tolli miſerabile corpus
erat: & toto lectos ex agmine mittit
le viros, qui ſupremum comitentur honorem,
rfintque patris lacrymis: ſolatia luctus
qua ingentis, miſero ſed debita patri.
ud ſegnes alii, crates & molle feretrum
uteis texunt virgis & vimine querno:
ructoſque toros obtentu frondis inumbrant.
uvenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt:
lem virgineo demeſſum pollice florem
mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi;
neq; fulgor adhuc, necdum ſua forma receſſit:
jam mater alit tellus, virelque miniſtrat.
geminas veſtes, auroque oſtroque rigentes,
it Æneas: quas illi læta laborum
uis quondam manibus Sidonia Dido
at, & tenui telas diſcreverat auro.
n unam juveni, ſupremum mœſtus honorē
; arſuraſque comas obnubit amictu.
que præterea Laurentis præmia pugnæ
at, & longo prædam jubet ordine duci.
equos & tela, quibus ſpoliaverat hoſtem.
erat & poſt terga manus, quos mitteret ūbris
as, cæſo ſparſuros ſanguine flammam:
uſque jubet truncos hoſtilibus armis
ferre duces, inimicaque nomina figi.
ur infelix ævo confectus Acœtes,
ra nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora:

optabis tibi mortem acerbam. Hei mihi! quantum amittis tutamen, ô Italia! & quantum tu, ô Iule! Poſtquam hæc flens dixit, jubet cadaver deplorabile auferri: & mittit mille viros electos ex univerſo exercitu, qui proſequantur pompam ultimam, & adſint luctui patris: quæ ſunt ſolamina parva magni doloris, tamen debita infauſto patri. *Alii non tardi componunt crates & flexile feretrum, è ramis arbuteis & virgultis querceis: & tegunt lectum* illic *collocatum umbraculo foliorum. Illic conſtituunt juvenem excelſum in ſtrato ruſtico: qualem* conſtituerent *florem, ſive teneræ violæ, ſive languentis hyacinthi, decerptum pollice puellæ; cui nondum ſplendor, nondum ſua pulchritudo periit; nec* tamen *terra parens jam nutrit, & ſufficit ei vires. Tum Æneas exportat veſtes duas, aſperas auro & purpurâ, quas ipſa Dido Sidonia ei olim elaboraverat gaudens* illo *labore, & diſtinxerat textum auro ſubtili. Induit triſtis unam illarum juveni,* quasi *ultimum ornamentum; & egit capillos comburendos* altera, quaſi *velo. Præterea accumulat plurima dona prælii Laurentini, & imperat ſpolia portari longâ ſerie. Addit equos & tela, quæ eripuerat hoſti. Alligaverat quoque manibus poſt dorſum* eos, *quos pater tem ſſurus eſſet* ut *inferias umigaturos rogum ſuo ſanguine: & imperat ipſis duces portare arbores veſtitas armis hoſtium, ua hoſtium inferibi* arboribus. *Miſer Acœtes obtutus annis ducitur, nunc turpans pectus nunc vultum unguibus:*

NOTÆ.

ſegnes & molle feretrum, &c.] De illo ſemodum cratis, Æ. 6. 218. in Notis.

crates, &c.] *Arbutus*, arbor in deliciis m, arboſque, Ecl. 3. 82. apta fuit cratibus, G. 1. 166. *Arbutea crates. Quernum* virgultum, ſive ramuſculus, è quercu.

Stramine.] Vulgo, *ſtramen* accipitur pro ſi, paleis & frondibus, quæ pecori ſubnur. De *viola*, Ecl. 2. 47. De *hyacintho*, id 3. 63.

Languentis hyacinthi.] Sæpe Virgilius ſiſyllabam natura ſua brevem producit, ſeorrea H. ut hic. Ut Æ. 10. 126. *Lit Clarus*

& *Hamon.* Ibid. 720. *Linquens profugus hymenæos.* Ut Æ. 7. 368. *Tarnique canit hymenæos.* Ut Æ. 9. 418. *Dum trepidant, it hasta Tago.*

72. *Oſtro.*] Purpurâ, ex oſtreo expreſsâ, G. 2. 506.

74. *Sidonia Dido.*] Ex Phœnicia, Æ. 1. 450.

78. *Laurentis pugnæ.*] Laurentino in litore commiſſæ, Æ. 7. 3.

81. *Umbris Inferias.*] Octo juvenes, in pugna captos; ut ad rogum immolarentur, *inferrenturque* quaſi dona tumulo, Æ. 10. 519.

83. *Truncos.*] Minora trophæa; quæ manibus præferrentur; ſupra, v. 7.

& ſternitur humi profuſus toto corpore. Trahunt quoque currus rigatos cruore Rutulorum. Deinde Æthon, equus bellicus, depoſitis ornamentis, incedit plorans, & rigat caput longis guttis. Alii portant haſtam & caſſidem Pallantis : *nam victor Turnus poſſidet reliqua* arma. *Poſtea triſtis turma ſequitur, & Troiani, & ductores Etruſci, & Arcades converſis haſtis. Poſtquam tota ſeries proſequentium* funus *longe tranſiit, Æneas conſtitit, & adjecit hæc alte gemens : eadem aſpera ſors belli nos appellat hinc ad alios fletus. Salve* in *perpetuum mihi, ô Palla maxime, & vale* in *perpetuum. Nec locutus plura, ibat ad muros excelſos, & referebat pedem in urbem. Et jam oratores venerant ex urbe Latini* regis, *tecti ramis olivæ, & petentes* hanc *facultatem :* ut *redderet cadavera, quæ jacebant ferro ſtrata per agros ; & permitteret* ea *ſubire ſepulcrum terræ : nullum eſſe bellum cum victis & privatis luce* cœleſti : *ignoſceret* iis, quos *olim appellaverat hoſpites & ſoceros. Illos orantes* ea quæ *non* erant *neganda Æneas clemens donat* il la *facultate, & præterea voce adjicit iſta : ô Latini, quæ ſors immerita vos immiſcuit tanto bello, ut recuſetis nos amicos ? an petitis pacem mortuis & interfectis caſu prælii ? ſane cuperem illam etiam viventibus. Nec veniſſem* huc, *niſi fata aſſignaſſent* mihi, *hanc regionem & hanc ſedem*

Sternitur & toto projectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Poſt bellator equus poſitis inſignibus Æthon
It lacrymans, guttiſq; humectat grandibꝰ ora.
Haſtam alii galeamq; ferunt, nam cætera Turnus
Victor habet. Tum mœſta phalanx Teucriq
ſequuntur,
Tyrrhenique duces, & verſis Arcades armis.
Poſtquam omnis longe comitum proceſſerat ord
Subſtitit Æneas, gemituq; hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida bell
Fata vocant. Salve æternum mihi, maxime Pal
Æternumque vale. Nec plura effatus, ad alt
Tendebat muros, greſſumque in caſtra ferebat
Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes :
Corpora, per campos ferro quæ fuſa jacebant
Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ:
Nullum cum victis certamen & æthere caſſis :
Parceret hoſpitibꝰ quondam ſoceriſq; vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aſpernanda precant
Proſequitur veniâ, & verbis hæc inſuper addit
Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos ?
Pacemne exanimis & Martis ſorte peremptis
Oratis ? equidem & vivis concedere vellem.
Nec veni, niſi fata locum ſedemque dediſſent :

NOTÆ.

88. *Currus.*] Pugnabant enim ſæpe viri principes in curribus ; ut *Nipheus*, Æ. 10. 570. & paulo poſt, *Lucagus*.

89. *Poſitis inſignibus Æthon.*] Equi Pallantis nomen, quod uni ex Solis equis ab Ovidio tribuitur, ab αἴθω *uro*, vel *ardeo*. *Inſignia* equi, ſunt *phaleræ*, Æ. 5. 310. *monilia* & *ſtragula picta*, Æ. 7. 277, 278. *Flet*, more equis ſatis vulgari : ut in humanum doloris affectum tranſire ſæpe videantur.

91. *Cætera.*] Ergo clypeum enſem, ſed præcipue balteum abſtulit Turnus, Æ. 10. 496.

92. *Phalanx.*] Proprie agmen pedeſtre Macedonum, Æ. 2. 254. Hic pro quolibet agmine. *Teucri*, Æ. 1. 239. *Tyrrheni*, Æ. 8. 479. *Arcades*, Æ. 8. 51.

96. *Alias ad lacrymas.*] Ad peragenda cæterorum ſocorum funera.

97. *Salve, Vale.*] *Noviſſima verba* : quæ funere diſcedebant, Æ. 6. 227. in notis.

99. *Greſſumque in caſtra ferebat.*] Ad ur ſuam, opere ſubitario caſtrorum in morem ſtructam, Æ. 7. 157. Igitur funus extra urb comitatus, nunc dimiſſo funere ad urbem re

100. *Urbe Latinâ.*] Laurento, Latini re Æ. 7. 63.

101. *Velati ramis olea.*] *Velati*, non cap ſed manibus : quibus ramos pacificæ ar oleæ, tæniis lanceis implicatos, ſupplices præ bant, Æ. 7. 237.

104. *Æthere caſſis.*] *Caſſus*, privatus : no *quaſſus*, ut nugatur Servius ; ſed omnino à ve *carco*.

105. *Soceriſque vocatis.*] Cum Latinus Æ am in ſocium, hoſpitem & generum accepit, 7. 264.

Ne

bellum cum gente gero. Rex noſtra reliquit
itia, & Turni potius ſe credidit armis.
ius huic Turnum fuerat ſe opponere morti.
bellum finire manu, ſi pellere Teucros
rat; his decuit mecum concurrere telis:
, cui vitam Deus aut ſua dextra dediſſet.
ite, & miſeris ſupponite civibus ignem.
rat Æneas: olli obſtupuere ſilentes,
erſique oculos inter ſe atque ora tenebant.
ſenior ſemperque odiis & crimine Drances
ſus juveni Turno, ſic ore viciſſim
refert: ô fama ingens, ingentior armis,
Trojane, quibus cœlo te laudibus æquem?
ne prius mirer, belline laborum?
ero hæc patriam grati referemus ad urbem:
ſi qua viam dederit fortuna, Latino
nus regi: quærat ſibi fœdera Turnus.
& fatales murorum attollere moles,
ue ſubvectare humeris Trojana juvabit.
hæc: unoq; omnes eadem ore fremebant.
os pepigere dies: & pace ſequeſtrâ
vas Teucri, mixtique impune Latini,
ce jugis, Ferro ſonat alta bipenni
nus: evertunt actas ad ſidera pinus:
nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum,
auſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
jam fama volans, tanti prænuncia luctus,
rum Evandriq; domos & mœnia complet;
modo victorem Latio Pallanta ferebat.

nec facio bellum cum gente Latina. *Rex* veſter *abrupit* jura *noſtri hoſpitii, & potius ſe commiſit armis Turni. Juſtius fuiſſet Turnum exponere ſe huic morti. Si ſtatuit terminare bellum manu & ejicere Trojanos, decuit* eum *pugnare mecum his armis: vixiſſet* is noſtrum, *cui Deus aut virtus ſua ſervaſſet vitam. Abite jam, & ſubjicite flammas miſeris civibus* mortuis. *Æneas locutus erat: illi taciti obſtupuerunt, ac tenebant oculos & vultus inter ſe obverſos. Tum ſenex Drances, ſemper infeſtus odiis & criminatione juveni Turno, ſic deinde voce reponit verba: ô vir Trojane, famâ magne, major factis: quibus laudibus extollam te* ad *cœlum? an prius admirabor te* ob *juſtitiam, an* ob *opera bellica? nos autem memores* beneficii *repetabimus iſta* quæ dicis *in urbem patriam: & ſociabimus te regi Latino, ſi aliqua fortuna modum offerat: Turnus quærat ſibi* alia *fœdera. Immo delectabit etiam* nos, *erigere moles fatales murorum tuorum, & portare humeris ſaxa Trojana* urbis. *Dixerat hæc, & omnes communi voce muſſitabant talia. Statuerunt:* induciæ ad *duodecim dies: & pace intermedia, Trojani & Latini confuſi abſque periculo vagati ſunt per montes & ſylvas. Fraxinus alta ſonat ſecuri utrimque acu-*

pinus erectas ad aſtra; nec intermittunt ſecare cuneis quercus & cedros odoratas, nec vehere plauſtris ſtridentibus. Et jam fama, prænuncia tanti doloris, diſperſa implet Evandrum, & urbem atque urbem, quæ fama *prius narrabat per Latium, Pallanta victorem* eſſe.

NOTÆ.

Turni ſe credidit armis.] Non ſponte tacogente Amatâ uxore. Æ. 7. 616.

Viſſet.] Syncope, pro *vixiſſet*. Sic Æ. 4. *ſtinxti*, pro *extinxiſti*, &c.

Crimine.] Criminationibus, quibus Turſuper onerabat, ex odio. Sic Æ. 2. 98. *Quæ Ulyſſei Criminibus terrere novis.*

Tantisne prius mirer.] More Græcorum: ubi verba *admirandi* & ſimilia nonnulla ſubintelligntur. Sic infra, v. 280. *Memini* [illegible] *nimum.* Apud Horat. Od. l. 2. 9. 17. *Quidquam tandem querelarum*, &c.

Ne fas ſequerer.] *Concilia rice.* Nam ſequeſter eſt arbiter inter utramque partem medius, cujus judicium utraque pars *ſequitur*. Vel juxta Servium & Donatum *pax ſequeſtra*, ſunt *inducia*: quæ *ſequeſtra* ſunt, id eſt, mediæ, inter bellum præteritum & bellum futurum.

135. *Ferro bipenni.*] *Bipennis*, vel *ferrum bipenne*: ſecuris eſt, utrinque acuta: à *bina pinna*: eſt autem *pinna* faſtigium quoddam; unde ſummitas templorum vocatur *pinnaculum*.

137. *Robora.*] *Robur*, vel ſpecies eſt duriſſimæ quercus, vel durum quodlibet lignum, G. 1. 162. *Olens*, Ecl. 2. 11

138. *Ornos.*] *Fraxinos* ſylveſtres.

Arcades incipiunt *concurrere ad portas* urbis, *& juxta ritum veterem corripuerunt funebres tædas : iter ſplendet longâ ſerie flammarum, & late dividit campos. Multitudo Trojanorum adversùm veniens conjungit* iis *agmina ſua dolentia. Quæ quando matres viderunt ingredi domos, commovent clamoribus urbem omnem. At nulla violentia poteſt cohibere Evandrum, ſed currit in medios : feretro depoſito, concidit ſuper Pallanta, atque inhæret flens & gemens : ac demum difficile via aperta eſt voci* per *dolorem : ô Palla, non dederas hæc promiſſa patri tuo* : ſed fore *ut velles te committere duro Martis circumſpectius. Non eram neſcius quantum valeret nova* cupiditas *gloriæ in bello, & jucundus* ille *honor in prima pugna. O primi conatus juvenis infelices & acerba experimenta belli vicini, & vota preceſque meæ à nullo Deorum audita ! & tu, ô ſanctiſſima uxor, felix* per *mortem tuam, nec ſuperſtes ad hunc luctum ! contra ego vivendo exceſſi mea fata, ut pater reſtarem ſuperſtes* filio. Si *Rutuli obruiſſent me telis* eo quod *junxi ſocietatem belli* cum *Trojanis, ipſe* libens *amiſiſſem vitam ; & hæc pompa veveheret domum me, non Pallanta. Nec invitabo vos, ô Trojani, nec fœdus, nec quas manus ſociavimus* per *hoſpitium : calamitas iſta debita erat meæ ſenectuti. Tamen ſi mors immatura deſtinata erat filio : oportebat eum mori inducentem Trojanos in Latium, occiſis prius* multis *millibus Volſcorum. Ego vero, ô Palla, honorabo te aliâ pompâ ; quam pius Æneas, & quàm illuſtres Trojani, & quàm ductores Tuſci, & quantus exercitus Tuſcorum. Illi portant magna trophæa,* ex iis, *quos tua manus demiſit morti. Tu etiam, Turne, ſtares jam grandis truncus veſtitus armis,*

Arcades ad portas ruere, & de more vetuſto
Funereas rapuere faces : lucet via longo
Ordine flammarum, & late diſcriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia jungit
Agmina. Quæ poſtquam matres ſuccedere tectis
Viderunt, mœſtam incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis eſt vis ulla tenere ;
Sed venit in medios : feretro Pallanta repoſto
Procumbit ſuper, atq; hæret lacrymanſq; gemens,
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt :
Non hæc, ô Palla, dederas promiſſa parenti :
Cautius ut ſævo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantū nova gloria in armis
Et prædulce decus primo certamine poſſet
Primitiæ juvenis miſeræ, bellique propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita Deorum
Vota, preceſque meæ ! tuq; ô ſanctiſſima conjux
Felix morte tuâ, neque in hunc ſervata dolorem
Contra ego vivendo vici mea fata, ſuperſtes
Reſtarem ut genitor. Troûm ſocia arma ſecutum
Obruerent Rutuli telis : animam ipſe dediſſem
Atq; hæc pompa domum me, non Pallāta, referret
Nec vos arguerim, Teucri, nec fœdere, nec quæ
Junximus hoſpitio dextras : ſors iſta ſenectæ
Debita erat noſtræ, Quod ſi immatura manebat
Mors natum ; cæſis Volſcorum millibus ante
Ducentem in Latium Teucros, cecidiſſe juvabat.
Quin ego non alio digner te funere, Palla,
Quam pius Æneas, & quam magni Phryges, & quæ
Tyrrheniq; duces, Tyrrhenûm exercitus omnis
Magna trophæa ferunt, quos dat tua dextera leto
Tu quoque nunc ſtares immanis truncus in armis

NOTÆ.

147. *Incendunt,*] Metaphora, pro, *concitant*, Æ. 4. 360.

148. *Potis eſt.*] Æ. 3. 671. *Feretrum*, Æ. 6. 218.

156. *Primitiæ.*] Supra, v. 16. *Belli propinqui :* vel inter finitimos & propinquos populos, ita ut ab eo abſtinere non potuerim? vel, imminentis, cujus mors Pallantis præludium eſt.

160. *Vici mea fata.*] Superavi naturalem ordinem, longiore vitâ. Fatum enim eſſe videtur, ut pater ante filium moriatur.

161. *Troûm ſocia, &c.*] Si peccavi, initâ cum Trojanis armorum ſocietate, ſolus plecti à Rutulis debui, ſolus animam effundere. *Obruerent.* Supple *utinam*, aut *ſi* : ut Æ. 6. 31. *Partem aliquam, in tanto, ſineret dolor, Icare, haberes. Volſcorum.* Gens fuit Latinis & Rutulis contermina ab ortu, Æ. 7. 803. *Latium*, Æ. 7. 54. *Phryges, Trojani*, Æ. 1. 385. *Tyrrheni duces*, Æ. 10. 1. *Trophæa*, ſupra, v. 7.

Eſſet

ſit par ætas & idem ſi robur ab annis,
me. Sed infelix Teucros quid demoror armis?
dite, & hæc memores regi mandata referte:
quod vitam moror inviſam, Pallante perempto;
extera cauſa tua eſt, Turnum gnatoq; patrique
tam debere vides meritis: vacat hic tibi ſolus
runæque locus. Non vitæ gaudia quæro,
ec fas: ſed gnato manes perferre ſub imos.
Aurora interea miſeris mortalibus almam
ecterat lucem, referens opera atque labores.
m pater Æneas, jam curvo in littore Tarchon
nſtituere pyras: huc corpora quiſque ſuorum
re rulere patrum: ſubjectiſq; ignib⁹ atris
ditur in tenebras altum caligine cœlum.
circum accenſos cincti fulgentibus armis
urrère rogos: ter mœſtum funeris ignem
travere in equis, ululatuſque ore dedere.
gitur & tellus lacrymis, ſparguntur & arma:
lo clamorque virûm, clangorque tubarum.
alii ſpolia occiſis direpta Latinis
iciunt igni, galeas, enſeſque decoros,
aque, ferventeſque rotas: pars, munera nota,
um clypeos, & non felicia tela.
a bonum circa mactantur corpora morti:
ergoſque ſues, raptaſque ex omnibus agris
ammam jugulant pecudes: tum littore toto
ntes ſpectant ſocios, ſemuſtaque ſervant
a: neque avelli poſſunt, nox humida donec
git cœlum ſtellis fulgentibus aptum.
minus & miſeri diverſa in parte Latini
meras ſtruxere pyras: & corpora partim

ſi par fuiſſet ætas, & vis æqualis ab ætate. Sed miſer, cur cohibeo Teucros à pugna? abite, & memores reportate regi veſtro hæc mea dicta: ô Ænea, ſi ſuſtineo adhuc vitam odioſam occiſo Pallante; dextera tua cauſa eſt, cur id faciam: dextera, *quæ ut intelligis, debet Turnum & filio* Pallanti, *& mihi patri,* qui ambo id *meriti* ſumus: *unicus hic modus* ſolandi me *reſtat tibi & fortunæ. Non cupio gaudia vitæ, nec licitum* eſt: *ſed* cupio *ferre hæc* gaudia *filio ad profundos inferos. Interim Aurora reddiderat miſeris hominibus beneficum lumen, reducens opera & labores. Jam pater Æneas, jam Tarchon erexerunt rogos in ſinuoſo litore: unuſquiſque juxta morem majorum tulit illuc cadavera ſuorum; & ſuppoſitis nigris flammis, ſublime cœlum tegitur fumo in* ſimilitudinem *noctis. Terinduti rutilis armis* pedites *ambulaverunt circa rogos: ter in equis circuiverunt triſtem flammam funeris, & emiſerunt ore ululatus. Tellus etiam rigatur fletu, arma etiam rigantur. Et clamor hominum & ſonitus buccinarum tollitur* ad *cœlum. Deinde alii mittunt* in *ignem ſpolia ablata Latinis interfectis, & caſſides, & pulchros gladios, & frana, & celeres rotas: pars, dona nota* mortuis, *ſcuta ipſorum, & jacula non fauſta. Plurima corpora boum circum immolantur morti: jugulant in ignem, & porcos, & pecudes direptas ex omnibus campis: deinde* per *totum litus aſpiciunt ſocios* qui *crematur: obſervant rogos ſemuſtos: neque poſſunt* inde *abſtrahi, quouſque nox frigida mutavit cœleſtium aſtris micantibus. Nec aliter infelices Latini erexerunt quoque rogos innumeros in campis: & partim*

NOTÆ.

174. *Eſſet par ætas.*] Aut mihi, aut nato: ſed ego ſenior ſum, natus junior fuit, quam ut te juvenec.

180. *Aurora.*] Dies altera poſt pugnam. De Aurora, G. 1. 249. Æ. 6. 535.

185. *Pyras.*] Rogos, buſta, ligneas ſtrues commiſta cadaveribus, Æ. 4. 494. De ritibus atque funebris, Æ. 6. 215. & ſequentibus.

189. *Decurrère . . . . luſtravere in equis.*] Primum refero ad pedites: ſecundum ad equites: ut ſic totus exercitus officio funebri erga ſocios fungeretur. De *luſtratione*, pro *circuitione*, Æ. 1. 612.

195. *Ferventeſque rotas.*] *Rotas* curruum hoſtilium, unde ſolebant principes viri pugnare. *Ferventes*: quæ ſolebant curſu incaleſcere: Horat. Od. l. 1. 1. *Metaque fervidis evitata rotis.*

202. *Cœlum ſtellis aptum.*] Commutatio: pro, *cui aptæ & connexæ ſunt ſtellæ*, Æ. 4. 482.

condunt humi plurima hominum cadavera; partim quoque auferunt asportata in vicinos campos, & remittunt in urbem. Comburunt reliqua, & immanem cumulum promiscuæ stragi, nec numerando, nec honorando. Tunc undiquaque spatiosi campi resplendent certatim frequentibus ignibus. Tertia dies expulerat è cælo frigidam noctem: dolentes everrebant altum cinerem & ossa permista in rogis, & tegebant ea tepido acervo terræ. Jam verò præcipuus tumultus & pars doloris longe maxima erat per domos in urbe Latini opulenti. Illic matres, & nurus infaustæ: illic dilecta pectora sororum dolentium, & pueri orbati patribus detestantur funestum bellum, & nuptias Turni: volunt ut ipse armis, ipse gladio dirimat rem; si quidem petit sibi imperium Italiæ & præcipuam potestatem. Drances acerbus asperat hæc: & testatur Turnum unum vocari, unum peti ad pugnam. Contra multiplex est simul sententia variis verbis pro Turno, & magna auctoritas Reginæ protegit eum: multa fama tuetur virum partis trophæis. Inter has dissensiones medio tumultu ardente: ecce præterea tristes legati referunt responsa è magna urbe Diomedis: aiunt nihil perfectum esse omnibus impensis tantorum laborum: nihil dona effeciisse, nec auxum, nec magnas preces, alia auxilia quærenda esse Latinis, aut pacem petendam à rege Troiano. Ipse rex Latinus concidit ex magnitudine doloris. Furor Deorum, & sepulcra recentia ante oculos, ejiciunt Æneam fatalem juvari evidenti auxilio Deorum. Itaque congregat in excelsam regiam magnum concilium & præcipuos suorum accersites jussu suo. Illi congregantur, & plenis viis currunt ad domum regis. Latinus, & grandior ætate,

Multa virûm terræ infodiunt; avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbiq; remittunt: 20
Cætera, confusæque ingentem cædis acervum,
Nec numero nec honore cremant. Tunc undiq;
Certatim crebris collucent ignibus agri. (va
Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram: 2
Mœrentes altum cinerem & confusa ruebant
Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
Jam vero in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, & longe pars maxima luctus
Hic matres, miseræq; nurus, hic chara sororum 2
Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi
Dirum execrantur bellum, Turnique hymenæo
Ipsum armis, ipsumque jubent decernere ferro
Qui regnum Italiæ & primos sibi poscat honor
Ingravat hæc sævus Drances: solumq; vocari
Testatur, solum posci in certamina Turnum.
Multa simul contra variis sententia dictis
Pro Turno, & magnum reginæ nomen obübrat
Multa virum meritis sustentat fama trophæis.
Hos inter motus, medio flagrante tumultu, 2
Ecce super mœsti magnâ Diomedis ab urbe
Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impensis operum: nil dona neq; aur
Nec magnas valuisse preces: alia arma Latin
Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendum
Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus. 23
Fatalem Æneam manifesto numine ferri
Admonet ira Deûm, tumulique ante ora recentes
Ergo concilium magnum, primosque suorum
Imperio accitos, alta intra limina cogit. 23
Olli convenere, fluuntque ad regia plenis
Tecta viis. Sedet in mediis, & maximus ævo,

NOTÆ.

206. *Urbique remittunt.*] Non uni omnia corpora: sed unumquodque suæ. De vario more sepeliendi & comburendi cadaveris, Æ. 5. 48.

211. *Ruebant Ossa focis.*] Quomodo ossa hominum, a busti reliquiis secernerentur, Æ. 6. 227. Quomodo post cremationem tumularentur, Æ. 5. 48. *Ruo*, active, Æ. 1. 39.

215. *Nurus.*] *Nurus*, propriè uxor filii: *Socrus* sumitur vulgo pro juniore, qualibet fœmina, conjugio copulata, Æ. 2. 501. De *hymenæo*, G. 1. 6

223. *Reginæ nomen.*] *Amata*, quæ favebat Turno, sororis filio, Æ. 7. 357. De *trophæis*, supra, v. 7.

226. *Diomedis ab urbe.*] *Arpis*, infra, v. 24

230. *Pacem petendam.*] Regimen gerundum. Sic Lucretius, l. 1. 111. *Pœnas in morte timendas.* Ibid. 381. *Mista privandum est corpora quaque.*

Et

primus ſceptris, haud lætâ fronte, Latinus.
que hic legatos Ætola ex urbe remiſſos,
quæ referant, fari jubet: & reſponſa repoſcit
ordine cuncta ſuo. Tum facta ſilentia linguis,
Venulus dicto parens ita farier infit:
vidimus, ô cives, Diomedem Argivaque caſtra,
que iter emenſi caſus ſuperavimus omnes;
contigimuſque manum, quâ concidit Ilia tellus.
urbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
victor Gargani condebat Japygis agris.
poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi;
munera præferimus, nomen patriamq; docemus:
qui bellum intulerint, quæ cauſa attraxerit Arpos.
talibus ille hæc placido ſic reddidit ore:
o fortunatæ gentes, Saturnia regna,
antiqui Auſonii: quæ vos fortuna quietos
movet, ſuadetque ignota laceſſere bella?
arvumque Iliacos ferro violavimus agros,
quæ muris bellando exhauſta ſub altis,
quos Simois premit ille viros) infanda per orbem
ſupplicia, & ſcelerum pœnas expendimus omnes,

& præcipuus regno, ſedet inter medios, non hilari vultu. Atque hic imperat legatos, reverſos ex urbe Ætolica, dicere quanam reportent: & quærit ſingula reſponſa ſuo ordine. Tunc indictum eſt linguis ſilentium; & Venulus obediens imperio incipit ita loqui; O cives, vidimus Diomedem & caſtra Græca, & perfecto itinere evaſimus omnia pericula, & tetigimus manum, quâ regnum Trojanum periit. Ille vector extruebat in campis Gargani Japygis urbem Argyripam, de nomine patriæ gentis. Poſtquam ingreſſi ſumus, & facultas conceſſa eſt alloquendi præſentem: offerimus dona, profitemur nomen & patriam: qui indixerint nobis bellum, quæ cauſa nos adduxerit in urbem Arpos. Ille ſic tranquillâ voce reſpondit iis quæ audierat; O felices populi, imperium Saturni, Auſonni veteres: quæ ſors vos turbat tranquillos, & impellit movere bella inſueta? quotquot vaſtavimus Trojana (omittit ea mala quæ tolerata ſunt pugnando ad ſublimes muros, & quot ille Simois premit viros) luimus per orbem immania ſupplicia, & omnes pœnas criminum,

NOTÆ.

Primus ſceptris] Reges enim erant pleriſque ex iis qui Turni auxilio venerant, Æ. 7.

Ætola ex urbe.] *Arpis*, ab Ætolo Diomedis conditis: mox, v. 243.

Venulus.] Qui ad Diomedem legatus fuerat, Æ. 8. 9.

Diomedem.] Filius fuit Tydei, nepos Œnei: patrio quidem & avito jure, Ætoliæ regni; cum pater Tydeus Agrii patrui invidiâ regno pulſus eſſet, & Argos Peloponneſi urbem regiam Adraſtum confugiſſet; ibi Diomedes Deipyle, Adraſti filiâ, natus eſt. Is Adraſti auxilio maximam & quaſi regiam auctoritatem Argis obtinuit: avum ſuum, item ab Adraſto pulſum, in Ætoliam reſtituit: Argivorum & vicinarum urbium dux ad Trojam profectus eſt, ex Homero, Il. 2. 563. Ibi maxima opera poſt Achillem ac difficillima perfecit: Palladium ex arce Trojana rapuit, Rheſum Thraciæ regem occidit; unde laudat Virgilius *arma virumque, quâ concidit Ilia tellus.* Venerem dextram vulneravit. Quare Venus ejus domum everſit, adulterio Ægialeæ uxoris ejus cum Cyllaro apud Argos: quorum ex inſidiis vix elapſus eſſet, neque vero poſſet in Ætoliam reverti, ut notat Cedrenus; in Apuliam, maxime orientalem Italiæ partem, mari fugit: ibique exceptus à Dauno rege, & parte agri donatus, urbes multas condidit: præcipue *Argos Hippium*, id eſt, *equeſtre:* ex nomine natalis urbis, cujus ager *aptus equis* dicitur ab Homero: quæ vox deinde corrupta eſt primo in *Argyrippam*, vel *Argyripam*; deinde in *Arpos*. Ejus ruinæ nunc adhuc dicuntur *Arpe*, non longe, à *Siponto* urbe, & radicibus promontorii *Gargani*, *monti di S. Angelo*, quod in mare Hadriaticum procurrit. De ejus morte multiplex opinio refertur à Strabone, l. 6. Prima eſt, eum in Diomedeis inſulis, huic litori vicinis, ſubito evaniſſe: ejuſque ſocios, dolore mortis illius eſſe mutatos in aves, infra, v. 272. Secunda eſt, ipſum in patriam revocatum, in ea diem obiiſſe. Tertia eſt, ſubactâ illâ maris Hadriatici orâ ad uſque Venetos, apud illos mortuum & divinis honoribus affectum eſſe. De *Japyge*, qui nomen dedit Japygiæ, ſive Apuliæ, Æ. 8. 710.

252. *Saturnia regna, &c.*] De *Saturni fuga in Italiam*, Æ. 8. 319. De *Auſonibus*, antiquis Italiæ incolis, Ibid. 328. Æ. 7. 54.

257. *Simois.*] Fluvius Troadis, Æ. 1. 104.

turba deplorandaipſietiam Priamo. Novit iſta *funeſtum ſidus Palladis, & ſcopuli Euboeæ, &* mons *vindex Caphareus. Poſt illam* Trojæ *expeditionem pulſi ad diverſa litora, Menelaus filius Atrei circa columnas Proteï exulat. Ulyſſes adiit Cyclopas Ætnæos. An memorabo regnum Pyrrhi, & domum Idomenei ſubverſam? aut Locros degentes littore Libyco? ipſe rex Mycenarum, dux magnorum Græcorum, periit in primo aditu* domus, *manu ſceleratæ uxoris:* poſt *Aſiam ſubactam adulter inſidiatus eſt ei.* An memorabo *Deos obſtitiſſe* mihi, *quominus revectus* in *patriam regiones*

Vel Priamo miſeranda manus. Scit triſte Minervæ
Sidus, & Euboïcæ cautes, ultorque Caphareus.
Militia ex illa diverſum ad littus abacti,
Atrides Protei Menelaus ad uſque columnas
Exulat: Ætnæos vidit Cyclopas Ulyſſes.
Regna Neoptolemi referam, veſoſque Penates
Idomenei? Libyco-ve habitātes littore Locros?
Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achivûm
Conjugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetiit: devicta Aſiâ ſubſedit adulter.
Invidiſſe Deos, patriis ut redditus oris

NOTÆ.

259. *Triſte Minervæ Sidus, &c.*] *Sidus Arcturi*, quod cum per ſe procelloſum ſit, vim adhuc pernicioſiorem ex ira Minervæ dici poteſt accepiſſe ad vexandas Ajacis Oïlei naves. Sic enim Solinus, c. 29. de Caphareo. *Ubi poſt Ilii excidium Argivam claſſem, vel Minervæ ira; vel, quod certior prodit memoria, ſidus Arcturi gravibus affecit cladibus.* De *Arcturo*, Æ. 1. 748. G. 1. 68. Explicari tamen poteſt *ſidus* de ipſa tempeſtate, quam excitavit Minerva: nam ſic videtur vocem illam accepiſſe Virgilius, G. 1. 311. *Quid tempeſtates autumni & ſidera dicam?* & Æ. 12. 451. *Ad terras abrupto ſidere nimbus It mare per medium.* De *Minerva*, Æ. 2. 31 De *Aiace ab ea interfecto* ad Caphareum, Euboeæ inſulæ ſcopulum, Æ. 1. 44, 49. De *Euboea* Græciæ inſula, *Negrepont*, Æ. 6. 2.

262. *Atrides Protei, &c.*] *Menelaus*, Spartæ rex, de quo, Æ. 2. 264. *Atrei* filius confecto Trojano bello, octo annis tempeſtate jactatus eſt circa Ægypti litora, antequam in patriam rediret; & divertit apud *Proteum* regem Ægypti, de quo, G. 4. 388. Ita fere Homerus Odyſſ. 4. 82, 385, &c.

Columnas.] *Limites, terminos* Ægypti. Quippe Strabo l. 3. de columnis Herculis apud fretum Gaditanum differens, ait id nomen inde ortum eſſe, quod viri illuſtres, ut finem imperii aut expeditionis ſuæ notâ aliquâ conſignarent, aras, aut columnas, aut in modum columnarum turriculas, frētis, aut promontoriis, aut montibus impoſuerint: quæ nomina, deſtructis per temporum injuriam monumentis illis, loco ipſi remanſerunt. Tales columnæ Herculis in freto Gaditano, aræ Philænorum ad Syrtes Africæ, columna Ionica in iſthmo Corinthiaco, turris Pelori & turris Rhegina in freto Siculo, aræ Bacchi & Alexandri in India. Igitur *columna Proteï* pars erit illa litoris Ægyptii, ubi deinde magnus portus Alexandriæ fuit, qui ſic deſcribitur à Strabone, l. 17. Ἐν δεξιᾷ ὑποπλέοντι ὁ Φάρος, &c. *Ad dextram eſt* [illegible] *inſulæ & turris: ad ſiniſtram vero cautes & promontorium Lochias.* Et vero teſtatur Homerus Menelaum ad Pharum inſulam primo exſcensionem feciſſe, Odyſſ. 4. 355.

263. *Ætnæos.*] Ulyſſes in Siciliam apud Cyclopas appulſus eſt: ubi mons Ætna, ut fuſe narrat Achæmenides, Æ. 3. 613.

64. *Regna Neoptolemi.*] Pyrrhi, Epiri regis Achilliſi filii: qui ab Oreſte Agamemnonis filio occiſus eſt, ob amorem Hermiones, Æ. 3. 3[illegible] &c. De *Pyrrho Neoptolemo*, Æ. 2. 263.

265. *Penates Idomenei.*] Cretenſis regis, qui à ſuis pulſus eſt ob occiſum filium, Æ. 3. 1[illegible] *Penates*, Dii ſunt domeſtici, Æ. 2. 717.

265. *Libyco litore Locros.*] De *Locris*, Græciæ populis circa Parnaſſum montem, Æ. 3. [illegible] Horum aliqui, poſt bellum Trojanum conſederunt in meridionali cornu Italiæ, circa Zephyrium promontorium, ut ibidem explicuimus; alii in Africa, circa Pentapolim, quæ Cyrenaïcæ regio eſt, ad mare mediterraneum, & orientem Syrtis majoris, ut ait Servius; ut vero teſtatur Domitius Afer, in regione Africæ planeoppoſita, nempe ad Oceanum Atlanticum.

266. *Mycenæus, &c.*] Agamemnon, Mycenarum rex, Clytæmneſtræ uxoris & Ægiſthi adulteri inſidiis occiſus, Æ. 3. 54. De *Mycenis* urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

268. *Devictâ Aſiâ ſubſedit adulter.*] *Subſido* eſt *clam ſedeo in inſidiis.* Unde Valerius Maximus l. 7. c. 2. vocat *ſubſeſſorem alieni matrimonii* adulterum, qui alienæ conjugis pudicitiæ inſidiatur. Itaque ſenſus eſt, Agamemnoni adulteriorum vindici, qui ob Paridis adulterium Trojam everterat; inſidiatorem adulterum non defuiſſe, qui eum ſub prima domus limina primum quæ reditum opprimeret.

Conju-

ipagium optatū & pulchrā Calydona viderem ?
nc etiam horribili viſu portenta ſequuntur :
ſocii amiſſi petierunt æthera pennis,
minibuſque vagantur aves (heu dira meorum
plicia !) & ſcopulos lacrymoſis vocib⁹ implent.
r adeo ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
mpore ; cum ferro cœleſtia corpora demens
eti, & Veneris violavi vulnere dextram.
vero, ne me ad tales impellite pugnas.
mihi cum Teucris ullum poſt eruta bellum
gama, nec veterum memini lætorve malorum.
era, quæ patriis ad me portaſtis ab oris,
ite ad Æneam. Stetimus tela aſpera contra,
ulimuſque manus : experto credite, quantus
peum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
o præterea tales Idæa tuliſſet
viros ; ultrò Inachias veniſſet ad urbes
anus, & verſis lugeret Græcia fatis.
quid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Trojæ :
ris Æneæque manu victoria Grajûm
& in decimum veſtigia rettulit annum.
animis, ambo inſignes præſtantibus armis :
etate prior. Coëant in fœdera dextræ,
atur : aſt, armis concurrunt arma, cavete.
ſcenſa ſimul quæ ſint, rex optime regum,
i, & quæ ſit magno ſententia bello.

viderem dilectam conjugem & ſpecioſam Calydona ? nunc quoque monſtra terribilia aſpectu inſectantur me: *& ſocii amiſſi evolarunt alis in aërem, & volucres errant* circa *fluvios, & replent rupes triſtibus ſonis: heu crudelia ſupplicia meorum ! hæc autem expectanda mihi jam fuerunt ab illo tempore ; quando inſanus invaſi gladio corpora immortalia, & ſauciavi plagâ dextram* manum *Veneris. Ne vero, ne hortemini me ad talia prælia. Nec mihi bellum ullum eſt cum Trojanis poſt exciſam Trojam : nec recordor, aut gaudeo* de *antiquis calamitatibus. Ferte ad Æneam dona, quæ tuliſtis ad me è patriis terris, Stetimus adverſus valida* ejus *arma, & conſeruimus manus : credite* mihi *experto, quantus attollat clypeum, quo impetu vibret haſtam. Si terra Idæa produxiſſet duos tales viros præter eum ; Trojanus prior intuliſſet bellum urbibus Argivis, & Græcia doleret mutatis fatis. Quamdiu tardatum eſt circa muros pertinacis Trojæ : victoria Græcorum ſubſtitit manu Hectoris & Æneæ, & retro tulit pedem in decimum annum. Ambo* erant *illuſtres animis, ambo bellicâ fortitudine : iſte ſuperior*

igne. Dextra veſtræ *conveniant in fœdera, ſiquidem* id *conceditur : ſed cavete, nec arma* [illegible]*antur* cum illius *armis. Audiviſti ſimul, rex optime regum, & quæ ſint* ejus *reſponſa,* [illegible] *ejus ſenſus* de *tanto bello.*

NOTÆ.

Coniugium, &c.] *Coniugem* Ægialeam, [illegible] 243. *Calydona*, urbem Æoliæ, quam [illegible]es & avito jure poſſidebat, & armis [illegible]m, Æ. 7. 306.

Socii amiſſi, &c.] Circa promontiorum [illegible]ſcæanum, inſulæ ſunt, non duæ, ut [illegible]m, ſed quinque : *Diomedeæ* ab antiqui's [illegible]rum maxima nunc *Tremiti*. Illic Dio[illegible]dii in aves finguntur commutati : vel [illegible]m Veneris, vivo adhuc Diomede, ut aiunt [illegible]x Ovidius Metam. l. 14. 494. vel ob [illegible]e amiſſi morte Diomedis, ut innuere [illegible]e Strabo alique. Has aves in his tantum [illegible]ycini ait Plinius, l. 10. 44. eaſque den[illegible]ore, colore eſſe candidas, infeſtas adve[illegible]rcum Græcis. Joannes Meurſius ait [illegible]de quæ Græcis dicuntur ἐποπίδες Latinis [illegible]fulicæ. Plinius facit *fulicarum* ſimiles. [illegible]ſcinis quidem, ſed cycnis proximas.

276. *Cæleſtia corpora.*] Venerem in vola manus Diomedes vulneraverat. Iliad. 5. v. 335. Martem in imo ventre, v. 857.

280. *Latorve malorum.*] Græcâ formâ, ſupra, v. 126.

283. *Contulimuſque manus, &c.*] Adulatur hic heroi ſuo Virgilius : quanquam enim adverſus Diomedem ſteterit, Iliad. 5. 225. tamen huic minime fuiſſe parem conſtat ex eo, quod ab eodem in coxa vulneratus ictu lapidis fuit, fuiſſetque adeo interfectus, niſi Venus auxilio filii adfuiſſet, v. 311.

284. *In clypeum aſſurgat.*] Ipſe attollat clypeum ſuum. Sic Æ. 12. 729. *Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſem, & ferit.*

285. *Idæa terra.*] *Troas*, ubi mons *Ida*, Æ. 7. 801. *Inachias*, Argivas, Æ. 7. 286. *Dardanus*. Trojanus, Æ. 1. 239.

Vix

Vix legati ea dixerant: *& varium murmur diffuſum eſt per ora turbata Italorum: veluti quando ſaxa coercent fluvios torrentes; tunc obſtructo alveo murmur editur, & propinquæ ripæ fremunt aquis ſtrepitantibus. Statim atque animi ſedati & ora tumultuantia compoſita fuerunt; rex precatus Deos incipit è ſummo ſolio: equidem, ô Latini, & cuperem, & utilius fuiſſet deliberare prius de ſumma rerum: non* vero *convocare concilium tali tempore, cum hoſtis premit muros. Facimus bellum difficile, ô cives, cum ſtirpe Deorum, & hominibus invictis: quos nulla pugna debilitant, & qui* etiam *ſuperati non poſſunt abſtinere ab armis. Si conſtituiſtis aliquam ſpem in exercitu Ætolorum advocato, deponite eam: unuſquiſque* ſit *ſibi* ſua *ſpes; ſed videtis, quam tenuis ſpes illa ſit. Quo caſu rerum noſtrarum cætera concuſſa jacent, omnia* denique *ſunt ob oculos & in manibus veſtris. At neminem accuſo: fuit* vobis *fortitudo, quæ potuit eſſe maxima: pugnatum eſt tota mole regni. Ut exponam, quis ſenſus jam ſit incertæ menti* meæ, *& oſtendam paucis* verbis: *advertite animos. mihi vetuſtus ager, vicimus fluvio Tyrrheno,*

Vix ea legati: variuſque per ora cucurrit
Auſonidûm turbata fremor: ceu, ſaxa moran
Cum rapidos amnes; clauſo fit gurgite murm
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
Ut primum placati animi, & trepida ora qu
Præfatus Divos ſolio rex infit ab alto: (ru
Ante equidem ſumma de re ſtatuiſſe, Latini,
Et vellem, & fuerat melius: non tempore tal
Cogere concilium, cum muros obſidet hoſtis,
Bellum importunum, cives, cum gente Deor
Invictiſq; viris, gerimus: quos nulla fatigant
Prælia, nec victi poſſunt abſiſtere ferro.
Spem ſi quam accitis Ætolûm habuiſtis in ar
Ponite: ſpes ſibi quiſque; ſed, hæc quam ang
Cætera quâ rerum jaceant perculſa ruinâ, (vi
Ante oculos interq; manus ſunt omnia veſtra
Nec quemquā incuſo: potuit quæ plurima v
Eſſe, fuit: toto certatum eſt corpore regni.
Nunc adeo, quæ ſit dubiæ ſententia menti,
Expediam; & paucis, animos adhibite, doce
Eſt antiquus ager, Tuſco mihi proximus amni,

NOTÆ.

301. *Præfatus Divos.*] Notat Turnebus veteres, præcipue Romanos, id ſolemne habuiſſe; ut antequam verba publice facerent, Deos precarentur: & frequenter orationum exordia ab invocatione Deorum ſumerent. Talia fuere exordia omnia Catonis; talia Ciceronis ac Demoſthenis nonnulla.

302. *Ante equidem.*] ORATIO Latini duas habet partes. I. Exponit hoſtilium virium magnitudinem cui ſuarum tenuitatem opponit. II. Proponit conditiones pacis tres: aut terras Æneæ aſſignandas, ſi ſedere hic velit; aut naves ædificandas, ſi malit aliò abire; denique oratores ad eum mittendos cum regiis muneribus.

305. *Cum gente Deorum.*] Æneas à Jove per Venerem ortus: Trojana gens à Jove per Dardanum, Æ. 1. 239.

308. *Ætolûm.*] Diomedis ſociorum, in Apulia ſedentium, ſupra, v. 243.

316. *Eſt antiquus ager, &c.*] Duplex eſt de hujus agri ſitu opinio. I. Donatus, quem ſequitur Cluverius, agrum illum metitur ad littus maris: à Circæo monte, qui terminus fuit Latii, tempore Tarquinii ſuperbi, orientem verſus, ad uſque Tyberim, qui terminus Latii fuit ad occidentem. Firmat inde hanc opinionem Do quod Tuſcos dicat aliquando ſediſſe circa tem fluvium, huic monti Circæo vicinum itaque *Tuſcum* fluvium hic à Virgilio appe deinde quod conſtet apud omnes; Rutulo no ſubditos, ſpatio illo contentos fuiſſe *Auruncos* montem Circæum proxime attin & *pinetum*, ſeu locum pinu conſitum, circ cæum eſſe. At tribus ex capitibus minim babilis hæc ſententia videtur mihi. Primo, per *Tuſcum amnem* à Virgilio ſemper intelli Tyberis, G. 1. 499. Æ. 8. 473. Æ. 10. Secundo, quod ager ille ſic extenſus comp retur regnum univerſum Turni, cujus ang deſcripſimus, Æ. 7. 795. immo & multo ſpatia: at quantumvis dicantur Rutuli fuiſ tinis conjuncti, aut etiam ſubditi; certe v mile non eſt, Latinum regem homini exte gnum obtuliſſe, quod conſanguinei Turni nem totam abſorberet. Tertio, cum urbs rentum, caput Latinæ ditionis, in qua tum cilium habebat Latinus, à Tyberi vix di leucis tribus, ſive millibus paulo plus ſe & reliqua agri illius pars ad uſque Circ millia pluſquam quadraginta haberet ad o

Long

egus in occasum, fines super usque Sicanos.
anci Rutulique serunt, & vomere duros
ercent colles, atque horum asperrima pascunt.
e omnis regio & celsi plaga pinea montis 320
dat amicitiæ Teucrorum: & fœderis æquas
imus leges, socioque in regna vocemus.
fidant, si tantus amor, & mœnia condant.
alios fines aliamque capessere gentem
animus, possuntque solo decedere nostro: 325
denas Italo texamus robore naves,
plures complere valent: jacet omnis ad undam
ries: ipsi numerumque modumque carinis
ciant; nos æra, manus, navalia demus.
rea, qui dicta ferant & fœdera firment, 330
um oratores prima de gente Latinos
acet, pacisque manu prætendere ramos:
ra portantes eborisque, aurique talenta,
am regni trabeamque insignia nostri.
site in medium, & rebus succurrite fessis. 335

protensus in occidentem, ultra terminos Siculos. Aurunci & Rutuli colunt, & versant aratro colles asperos, & utuntur sterilissimis eorum locis ad pascua. Tota illa regio, & tractus pineus alti montis detur amicitiæ Trojanorum: & statuamus justas conditiones fœderis, & admittamus eos socios in regnum nostrum. Quiescant illic, si tanta est cupiditas, & struant urbes. Si vero voluntas est ipsis adire alias regiones & alios populos, & si possunt abire è terra nostra: struamus ipsis ligno Italico viginti naves, aut plures si possunt implere: tota materies jacet prope aquas: ipsi præscribant numerum & formam navium; nos suppeditemus æra, operam, & nautica omnia. Insuper placet, centum oratores Latinos è præcipuo genere ire, ut exponant Trojanis mea *dicta, & jungant fœdera: &* placet eos *præferre*

ramos pacificos, portantes dona eboris, & talenta auri, & sellam & togam, notas nostri imperii deliberate in commune, & subvenite rebus fractis.

NOTÆ.

e ager ille dici non potuit à Latino
ucasum; sed omnino *longus in ortum.*
a, quem sequor, agrum metitur ab ur-
em Tyberim versus, quo fere loco Tro-
novam Trojani jam condiderant. At-
Tusco proximus amni, nempe Tyberi:
in occasum, sive ad occasum Laurenti
mo, ne angustiæ agri objiciantur,
berim in occasum porrigitur, siqui-
li primi omnium Italiæ incolæ, qui
Sicani dicti sunt, ultra Tyberim multas
tenuerunt urbes, in quibus numerat
Ausum, & *Cære*, in eodem tractu
ultra Tyberim. Igitur erit ager ille,
super usque Sicanos, id est, usque ad
, quos veteres Siculi tenebant, priusquam Pelasgis & Aborigenibus inde pulsi, *Sicanos* occuparent, unde *Sicani* dicti
7.795. Quin etiam *Aurunci Rutuli* pertenuerunt: non veri quidem *Rutuli*, sed sedem ad orientem Laurentinæ di-
Æ. 7.795. nec veri *Aurunci*, qui suam ultra Circæum, Æ. 7. 54. Sed quædam reliquiæ, quæ circa Tyberim remanse-
hunc enim tractum à Tyberi ad Circæ-
tis temporibus varios habuisse colonos,
verim alias in regiones expulerint, te-
Livius l. 3. 5. *Latium antiquum, à Tyberi*
usque, *observatum est millium passuum*
septingentorum. Colonis sæpe mutatis,
tenuere alii aliis temporibus: Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli.

326. *Italo robore*] *Robur*, pro quocumque duriore ligno sumitur, G. 1. 162.

329. *Navalia*] Vulgo *navale*, locus est ubi stant naves. Hic, vel locus est ubi ædificantur: vel, ut ait Servius, ligna quibus ædificantur: vel potius instrumenta omnia, quæ ad navium fabricam pertinent. De *talentis*, Æ. 5. 112.

334. *Sellam, &c.*] *Sellam curulem*: ita dictam deinde à Romanis, non quod à *Curibus* Sabinis inventa esset, nam Florus testatur Tarquinium Priscum ab Etruscis eam accepisse; sed omnino *à curru*: nam verus auctor apud Gellium l. 3. 18. testatur, *Senatores, qui curulem magistratum gessissent, curru solitos honoris gratia in curiam vehi: in quo curru sella esset supra quam considerent, quæ ob eam causam curulis appellaretur.* Utebantur autem eâ reges primo, tum consules, censores, prætores, & ædiles curules: hanc etiam Romani regibus amicis muneris loco mittebant, ut Porsennæ apud Dionysium, Masinissæ apud Appianum & Livium. Erat illa *eburnea*, seu potius colato ebore contecta: tum incurvis pedibus, unde à Plutarcho in Mario dicitur ἀγκυλόπους, *incurvipes*. De *trabea*, togâ regiâ & consulari, Æ. 7. 188.

335. *Consulite in medium.*] Id quod est in communem utilitatem, G. 1. 127. *In medium quærebant.*

Tum

Tum idem Drances infeſtus, quem gloria Turni pungebat occultâ invidiâ & ſtimulis acerbis: abundans divitiis, & abundantior eloquentiâ; ſed manus ejus erat *iners* ad *bellum*: tamen *reputabatur non vanus auctor* in *conſiliis: potens factionibus: maternus ſplendor dabat illi genus illuſtre, à patre habebat ignotum* genus: *ſurgit, & accuſat his verbis* Turnum, *augetque invidiam: ſuades, ô bone rex, rem ignotam nemini, nec indigentem voce noſtrâ. Omnes fatentur ſe cognoſcere quid poſtulet ſors gentis* noſtræ, *ſed verentur dicere. Concedat licentiam loquendi & deponat timorem* ille, *cujus propter omina adverſa & funeſta ſtudia (dicam enimvero, quamvis mihi comminetur arma & necem) videmus tot lumina ducum periiſſe, & urbem univerſam jacere* in *dolore: dum* ille *oppugnat caſtra Trojana confidens fugæ, &* dum *armis minatur cælo. Unum præterea, optime regum, unum addas iſtis muneribus, qua multa imperas ferri & dici Trojanis: nec vis cuiuſquam te impediat, quominus,* cum *ſis pater, tradas filiam illuſtri genero & ſplendidis nuptiis, & confirmes hanc pacem perpetuo fœderi, ſi tanta formido* Turni *occupat animos & pectora* noſtra; *obſecremus ipſam & precemur ab ipſa: precemur, ut permittat regi, & relinquat patriæ jus ſuum.*

Tum Drances idem infenſus, quem gloria Tur
Obliquâ invidiâ ſtimuliſque agitabat amaris
Largus opum, & linguâ melior, ſed frigida be
Dextera, conſiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens: genus huic materna ſuperb
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat:
Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat ira
Rem nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egente
Conſulis, ô bone rex. Cuncti ſe ſcire faten
Quid fortuna ferat populi, ſed dicere muſſant,
Det libertatem fandi, flatuſque remittat,
Cujus ob auſpicium infauſtum moreſque finiſ
(Dicam equidem, licet arma mihi mortemq; m
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamq; videm
Conſediſſe urbem luctu: dum Troïa tentat
Caſtra fugæ fidens, & cœlum territat armis.
Unum etiam donis iſtis, quæ plurima mitti
Dardanidis dicique jubes, unum, optime reg
Adjicias: nec te ullius violentia vincat,
Quin gnatam egregio genero digniſque hyme
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jun
Quod ſi tantus habet mentes & pectora terro
Ipſum obteſtemur, veniamque oremus ab ipſ
Cedat jus proprium regi, patriæque remittat

NOTÆ.

339. *Futilis.*] Vanus, loquax, inutilis, nihil continens, qui ſibi credita ſtatim effundit. Tranſlatio eſt, juxta Servium, Donatum, Lactantium, à vaſe *futili* dicto: cujus os latum & patulum, fundus anguſtus & acutus erat: ita ut in terra depoſitum ſtare non poſſet, ſed ſtatim in latus effunderetur. Hoc utebantur in ſacris Veſtæ, quia iis ſacris aquam in terra deponi nefas erat.

340. *Seditione.*] Factionibus, captandis vulgi animis.

343. *Rem nulli obſcuram, &c.*] ORATIO Drancis quinque habet partes. I. Dicit, omnes ideo tacere, quia Turnum timent. II. Unum ſe profiteretur ex omnibus audacter in Turnum dicere pro republica, quam ille temeritate ac fugâ ſuâ pene evertit. III. Cenſet pacis conditionibus cæteris hanc etiam adjiciendam, ut Lavinia conjux Æneæ detur. IV. Orat Turnum, ne patiatur privati commodi rationes publicis rationibus obſtare. V. Denique orat, ut ſi bello abſtinere nolit, privatam contentionem publico periculo, ſed privato certamine mat: quod ab Æneâ proponitur.

345. *Dicere muſſant.*] *Muſſare*, eſt proximum eſſe; ſubmiſſa & parum di voce, quaſi timide ac dubitanter loqui; murare. Hic *temere, vereri.*

347. *Cujus ob auſpicium.*] Quia bellum niſtratur nutu & auſpiciis Turni; non qui rerum habenas eam in rem depo Æ. 7. 600. & forte felicioribus auſpiciis ſuſcepiſſet, ſi ſuſcipiendum duxiſſet.

351. *Fugæ fidens.*] Carpit fugam Turni à Junone, non tamen ſponte, ſubductus pugna, Æ. 10. 659. De *hymenæis*, nuptiis, 60.

359. *Cedat, &c.*] Si adeo Turnum tim ut nullus auſit de eo conqueri: ne quer ne vi agamus; ſed precemur ipſum, ſaltem ut rex & patria rei communi libere con pro ſuo jure.

Q

miſeros toties in aperta pericula cives
cis? ô Latio caput horum & cauſa malorum!
ſa ſalus bello: pacem te poſcimus omnes,
ue, ſimul pacis ſolum inviolable pignus.
ns ego, inviſum quem tu tibi fingis, & eſſe
moror, en ſupplex venio: miſerere tuorum:
animos, & pulſus abi: ſat funera fuſi
mus, ingentes & deſolavimus agros.
ſi fama movet, ſi tantum pectore robur
ipis: & ſi adeo dotalis regia cordi eſt;
e atque adverſum fidens fer pectus in hoſtem.
er, ut Turno contingat regia conjux,
animæ viles, inhumata infletaque turba,
mur campis. Et jam tu, ſiqua tibi vis,
rii quid Martis habes, illum aſpice contra,
vocat.
us exarſit dictis violentia Turni:
emitum, rumpitque has imo pectore voces:
quidem, Drance, tibi ſemper copia fandi,
um bella manus poſcunt: patribuſq; vocatis
ades: ſed non replenda eſt curia verbis,
ro tibi magna volant; dum deſtinet hoſtem
murorum, nec inundant ſanguine foſſæ.
de tona eloquio, ſolitum tibi; meque timoris
e tu, Drance: tot quando ſtragis acervos
rorũ tua dextra dedit, paſſimq; trophæis
us agros. Poſſit quid vivida virtus,
tare licet: nec longe ſcilicet hoſtes

Cur toties propellis miſeros cives in manifeſta pericula? ô tu qui es Latinis origo & cauſa calamitatum illarum! nulla eſt *ſalus* in *bello: omnes flagitamus à te pacem, ô Turne, & ſimul pignus certiſſimum pacis* Laviniam. *Ego, quem tu exiſtimas tibi infenſum, & vero non curo eſſe, ecce primus accedo ſupplex: miſereſce tuorum, depone iram, & ejectus recede. Satis vidimus cadium, fugati ab* Ænea, *& ſatis vaſtavimus arva ſpatioſa. Aut ſi gloria* te excitat, *ſi continet pectore tantas vires, ſi denique tibi chara eſt* hæc *aula* quam ambis *in dotem, aude, & ſecurus oppone pectus adverſum contra hoſtem. Nempe, ut uxor regia detur Turno, nos fundamur campis, animæ ignobiles, turba inſepulta & indefleta. Nunc vero tu, ſi eſt tibi virtus ulla, ſi habes quicquam patriæ fortitudinis, contuere* ex *adverſo* illum *qui te appellat. Violentia Turni accenſa eſt his verbis: dat gemitum, & emittit è profundo pectore verba iſta: Semper quidem, ô Drance, copioſa tibi eſt facultas loquendi, tunc cum bella exigunt opus: & ſenibus convocatis primus interes: ſed aula non eſt implenda verbis, quæ magnifica excidunt tibi impune; dum propugnacula murorum cohibent*

uſſa redundant ſanguine. Itaque tona vi *eloquentiæ*, quod tibi *conſuetum* eſt; *& tu, ô cauſa me timoris: quandoquidem tua manus edidit tot cumulos cadaverum Trojanorum & ſtravit campos trophæis. Licet* tibi *explorare, quid valeat virtus ardens: ſcilicet hoſtes*

NOTÆ.

Inhumata infletaque turba.] Privata honore: quod apud veteres miſerrimi, Æ. 6. 325.

Qui vocat.] Supra, v. 115.

Larga quidem, &c.] ORATIO Turni habet partes præcipuas, quarum prima Drancem; ſecunda caput, de quo delſe, attingit. I. Refellit criminationem ignis & fugæ, primo vanam Drancis eloper ironiam illudendo; ſecundo comdo facta ſua, cædem Evandri, Bitiæ, &c. norem Drancis de Trojanorum virtute elevat, ironice exaggerando: aitGræcos ipſos, Achillem, Diomedem, Trojanis trepidare; flumina ipſa retro ſugere, &c. III. Simultatum de ſe timorem Dranci adimit, profitendo ſe tam ignavo ſanguine maculari nolle. Atque hæc prima pars orationis eſt. IV. Concedit ad eas pacis conditiones abeundum, ſi res deſperata ſit: quanquam forte mori tum glorioſus foret. V. Oſtendit rem ab eo non eſſe deſperatam, ut potius integra ſit; cum auxilia ſibi multa ſuperſint; cum victoria Trojanis admodum cruenta fuerit, damnumque par; cum adhuc bellum in ortu ipſo ſit atque initio, ideoque facile mutari poſſit, fortunæ viciſſitudine. VI. Auxiliis Diomedis, quæ deſunt, opponit auxilia quæ adſunt quam plurima. Meſſapi, Tolumnii, Camillæ. VII. Denique offert ſe pugnæ ſingulari.

385. *Trophæis.*] Supra, v. 7.

Quæ.

non erunt nobis petendi procul : undique circumdant muros. An ibimus contra illos *oppoſitos* nobis? *cur moraris? an fortitudo bellica ſemper erit tibi in ſuperba lingua & iſtis pedibus fugacibus?* an *ego fugatus* ſum, *ô ignaviſſime? an vero ullus accuſabit me* quod *fuſus* fuerim : *qui conſiderabit Tybrim inflatum creſcere ſanguine Trojano, & univerſam domum Evandri extinctam eſſe cum ſobole, & Arcadas ſpoliatos exercitu? Bitias & vaſtus Pandarus non ſic experti* ſunt *me, & mille alii quos* uno *die victor dejeci ad inferos, clauſus muris & circundatus munimentis hoſtilibus. Nulla eſt ſalus in bello,* ais? *eminare talia, ô inſane, homini Trojano, aut rebus tuis. Itaque ne deſinas commovere omnia magno timore, & extollere potentiam nationis bis ſuperatæ, contra* vero *minuere potentiam Latini. Nunc etiam principes Myrmidonum reformidant arma Trojana? nunc etiam Diomedes, etiam Lariſſæus Achilles? fluvius etiam Auſidus retro fugit mare Hadriaticum?* eodem *ipſo* tempore *quo ſceleſtus* ille *accuſator ſimulat ſe timidum adverſus meas rixas, & exaſperat metu* ſuo *accuſatoris* ſuam. *Deſine turbari, nunquam perdes talem animam hac manu* mea : *maneat tecum & ſit illo,* tuo *pectore.*

Quærendi nobis : circumſtant undique muros,
Imus in adverſos? quid ceſſas? an tibi Mavors
Ventoſa in lingua pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit? (ſu
Pulſus ego? aut quiſquam merito, fœdiſſime, pu
Arguet? Iliaco tumidum qui creſcere Tybrim
Sanguine, & Evandri totam cum ſtirpe videbi
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas arm
Haud ita me experti Bitias & Pandarus inge
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi, (3
Incluſus muris hoſtilique aggere ſeptus.
Nulla ſalus bello? capiti cane talia demens
Dardanio, rebuſque tuis, proinde omnia mag
Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ, contra premere arma Latin
Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia a
tremiſcunt?
Nunc & Tydides, & Lariſſæus Achilles?
Amnis & Hadriacas retro fugit Auſidus undas?
Vel cum ſe pavidum contra mea jurgia fingi
Artificis ſcelus: & formidine crimen acerbat.
Nunquā animā talem dextra hac, abſiſte mo
Amittes: habitet tecum, & ſit pectore in iſto.

NOTÆ.

394. *Evandri procubuiſſe domum*] Occiſo Pallante ab ipſo Turno, Æ. 10. 442.

396. *Bitias & Pandarus*] Portæ Trojanæ cuſtodes, quos interfecit Turnus cum in eam urbem inſiluit, Æ. 9. 708. & ſequentibus.

399. *Capiti cane, &c.*] *Canere*, vatum proprium eſt, & futura prædicentium : & ſenſus eſt : jacta infauſtum illud omen in Trojanos, in te ipſum ; quod nempe nulla, neque his, neque tibi per bellum ſalus ſit.

402. *Bis Victæ.*] Primum ab Hercule, deinde à Græcis, Æ. 3. 476.

403. *Nunc & Myrmidonum, &c.*] Ironice metus inanitatem exaggerat. Dic, ut nobis timorem incutias, Myrmidones, Diomedem, Achillem timuiſſe arma Trojana : qui nunquam illa timuerunt. *Myrmidones*, Theſſali vel Ægynetæ, Achillis milites, Æ. 2. 7. *Phrygia*, ubi Troas, Æ. 1. 385. *Tydides*, Tydei filius Diomedes, ſupra, v. 243. *Lariſſæus Achilles*, Theſſalus, Æ. 2. 197.

405. *Amnis & Hadriacas, &c.*] Dic ipſos etiam fluvios Trojanorum metu retro aquas [illegible]ſſe. *Auſidus*, nunc *Lofanto*, fluvius I[talia] in Hirpinis naſcens, inter Apul[iam, Dauni]am Peucetiam, in mare Hadriaticum fluens, c[elebris] Cannenſi prælio, quo circa ejus oſtia Roma[ni] Hannibale victi ſunt. *Hadriacum*, vel *Hadri[aticum]*, vel *Hadrianum* mare, vel *Hadria*, pa[rs] mediterranei maris : à promontorio Sale[ni] quod ſuperius eſt Italiæ cornu, in ſinum inf[erum] Italiamque ad ſeptentrionem alluens, unde *ſuperum* vocatur. Huic nomen ab *Hadria* & fluvio in tractu Veneto, ſupra Padi [ora] ſub extremum ſinum, ad latus occide[ntale] nunc dicitur ſinus ipſe *Golfe de Venice*, ab Venetiis. Scribitur, vel ſine aſpiratione *A[driaticum]* vel, ut in pleriſque omnibus antiquitatis m[onu]mentis, cum aſpiratione *Hadria*.

407. *Artificis Scelus.*] Pro *ſceleſto ar[tificio]*. Sic apud Comicos frequenter. Terent. A[dr.] 3, 5. 1. *Ubi illic ſcelus eſt, qui me perdi[dit]*. *Crimen* item, pro criminatione ſeu accuſati[one] ſupra, v. 122.

408. *Dextrâ hâc*] Quæ conſuevit forte[s] cidere, non ignavos. Sic Cæſar ad Mercu[rium] Nunc

ad te & tua, magne pater, consulta revertor,
lam nostris ultra spem ponis in armis; 411
n deserti sumus, & semel agmine verso
s occidimus, neq; habet fortuna regressum:
us pacem, & dextras tendamus inermes.
nquam ô! si solitæ quicquam virtutis adesset:
mihi ante alios, fortunatusque laborum, 416
rusque animi; qui, ne quid tale videret,
buit moriens, & humū semel ore momordit.
ópes nobis, & adhuc intacta juventus,
oque urbes Italæ populique supersunt; 420
Trojanis cum multo gloria venit
ine, sunt illis sua funera, parque per omnes
estas: cur indecores in limine primo
mus? cur ante tubam tremor occupat artus?
dies variusque labor mutabilis ævi 425
it in melius: multos alterna revisens
& in solido rursus fortuna locavit.
it auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
sapus erit, felixque Tolumnius, & quos
uli misere duces: nec parva sequetur 430
delectos Latio & Laurentibus agris.
Volscorum egregia de gente Camilla,
agens equitum & florentes ære catervas.
si me solem Teucri in certamina poscunt,
placet, tantumq; bonis communibus obsto:
adeo has exosa manus victoria fugit, 436
tā quicquam pro spe tentare recusem.

Jam redeo ad te & ad tuam deliberationem, ô magne pater. Si nullum deinceps constituis spem in nostris armis; si sumus tam destituti, & omnino periimus ob *exercitum semel fugatum, & si fortuna nullam habet vicissitudinem: precemur pacem, & porrigamus manus exarmatas. Tamen, ô si restaret* nobis *aliquid virtutis pristinæ ille* videretur *mihi felix* in *laboribus, & virtute præstans præ cæteris; qui, ne cerneret quicquam tale, semel procubuit moriens & momordit ore tellurem. Si* vero *nobis restant vires, & juventus adhuc illæsa, & urbes ac nationes Italæ* ad *subsidium; si* vero *præterea victoria contigit Trojanis cum multo sanguine, si sunt illis suæ mortes, & par clades in omnibus: quare ignavi desicimus in primo ingressu* belli? *cur tremor invadit membra ante* sonitum *buccinæ: tempus, & multiplex motus annorum instabilium vertit plurima in melius: fortuna alternatim revisens decepit plurimos, & rursus constituit eos in firmo statu. Ætolus & Arpi non erunt nobis subsidio? sed erit Messapus, & fortunatus Tolumnius, & ductores, quos tot nationes miserunt: nec parvus honos comitabitur congregatos è Latio & campis Laurentibus. Est etiam Camilla, ex illustri gente Volscorum, du-*

ces equitum & turmas fulgentes ære. Quod si Trojani me vocant unum ad pugnam, & id placet, & tantum noceo publicæ utilitati: victoria non adeo fugit aversata meas istas manus, ut audere quicquam pro spe tanta.

NOTÆ.

tum l. 3. 135. *Haud unquam jugulo*
ito *Nostra, Metelle, manus; dignum te*
i *Nullus honos faciet.*

quamquam ô! si, &c.] Si funditus oc-
pacamus pacem: tamen, vel ita quo-
quam haberemus virtutis, deberemus
ajori felicitati ducere, quàm pacem:
entius, qui ab Æneā occisus est, Æ.
nem. De forma illa optationis, *Quan-*
E. 5. 195.

fortunatus laborum, *Egregius animi*,
ecto, supra, v 73. *Læta laborum.*

limine primo.] Vix dum inito bello.

ante tubam.] Antequam decretoria
llicum sonitu indicta sit.

428. *Ætolus, & Arpi.*] Diomedes Argyripæ conditor, supra, v. 243.

429. *Messapus, &c.*] Dux aliquot Etruscorum invulnerabilis, Æ. 7. 691. *Tolumnius*, augur, qui fœdus disturbabit, Æ. 12. 258. & in eo tumultu occidetur. *Felix* dicitur ob peritiam & felicitatem auguriorum. De *Latio*, & *Laurentibus* agris, Æ. 7. 54, 63. De *Camilla*, duce Volscorum, Æ. 7. 803. & infra, v. 535.

433. *Florentes ære catervas.*] *Fulgentes*: metaphora de quā, G. 2. 6.

437. *Tanta pro spe.*] Vel victori e; vel Laviniæ; vel laudis indè colligendæ, q od solus privato periculo communem salutem pepererim.

Ibo

Ibo virtute mea *adverſus* Æneam : *quamvis ille præ ſe ferret magnum ipſum Achillem, & haberet arma paria* Achilleis, *fabricata manibus Vulcani. Ego Turnus, nemine majorum inferior virtute, devoveo hanc vitam vobis & Latino ſocero : Æneas me poſcit unum? & vero precor, ut poſcat* me unum: *potius quam* ut *Drances morte pereat* mecum, *ſi talis eſt ira Deorum* ut pereamus; *aut referat* gloriam, *ſi virtus aut gloria eſt* hic conſequenda. *Illi rixantes differebant hæc inter ſe de rebus ambiguis : Æneas movebat* loco *caſtra & exercitum. Ecce nuncius currit magno tumultu per domum regiam, & replet urbem magno metu,* dicens : *Trojanos ordinatos* in *aciem, & exercitum Etruſcum deſcendere è fluvio Tyberi per tota arva. Statim turbatæ ſunt mentes, & commota pectora plebis, & furor exercitatus non levibus ſtimulis. Tumultuantes corripiunt arma manibus, juventus fremens* flagitat *bellum, patres plorant queruntque triſtes : cum ingens clamor effert ſe undique in aërem* cum *multiplici diſcordia. Non aliter ac cum forte turmæ avium ſederunt in profunda ſylva; aut* cum *rauci cycni emittunt cantus in piſcoſo fluvio Paduſæ, inter aquas garrulas. Nempe ô cives* quit Turnus arreptâ occaſione, convocate concilium, & otioſi prædicate pacem : dum *illi irati in regnum armati. Nec plura effatus, prorupit ſe, & celer exoriavit ſe ex alta domo. Tu Voluſe, ſignifica turmis Volſcorum* ut *armentur :*

Ibo animis contra : vel magnum præſtet Achillen
Factaque Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet. Vobis animã hanc, ſoceroq; Latino,
Turnus ego, haud ulli veterum virtute ſecund
Devoveo : ſolum Æneas vocat ? & vocet, oro.
Nec Drances potius, ſive eſt hæc ira Deorum,
Morte luat ; ſive eſt virtus & gloria, tollat.
Illi hæc inter ſe dubiis de rebus agebant.
Certantes : caſtra Æneas aciemque movebat.
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque urbem terroribus imple
Inſtructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Tyrrhenamq; manũ totis deſcendere campis.
Extemplo turbati animi, concuſſaque vulgi
Pectora, & arrectæ ſtimulis haud mollibus
Arma manu trepidi poſcunt, fremit arma ju
Flent mœſti muſſantq; patres: hic undiq; cl
Diſſenſu vario magnus ſe tolit in auras.
Haud ſecus atque alto in luco cum forte cat
Conſedêre avium ; piſcoſove amne Paduſæ
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cyc
Imo, ait, ô cives, arrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, & pacem laudate ſedentes:
Illi armis in regna ruunt. Nec plura locut
Corripuit ſeſe, & tectis citus extulit altis.
Tu, Voluſe, armari Volſcorum edice manipli

NOTÆ.

439. *Vulcani manibus.*] Et habebat quidem Æneas, quod ignorabat Turnus, arma Veneris rogatu à Vulcano fabricata, Æ. 8. 370. Quemadmodum Achilles arma item rogatu Theridis ab eodem obtinuerat, apud Homerum, Iliad. 18 369.

443. *Nec Drances potius, &c.*] Invitavit Drancem ut ſecum in hoſtes irruerit, ſocius laudis & periculi, v. 389. Nunc orationem quaſi retractans ait : Æneas me ſolum vocat? & vero id opto, potius quam ut Drances aut laudis aut periculi mei particeps ſit.

449. *Tyberino, &c.*] Æ. 8. 330 *Teucros*, Æ. 1. 239 *Tyrrhenum*, Æ. 8. 479. *Muſſant*, obmurmurant, ſupra, v. 345.

457. *Amne Paduſæ.*] *Padus*, maximum Italiæ flumen, de quo, G. 1. 482. oſtiis quidem ſeptem in mare Hadriaticum defertur, ſed duobus antiquiſſimis : quorum ſeptentrionale tur *Volana*, hodie *il Po di Volana*; meridio *Paduſe*, hodie *il Po d' Argenta*. Vocat propter diffuſas paludis in morem circa Padi, & variis foſſis confluentes aquas. *Paduſæ*, ut *urbem Patavi*, Æ. 1. 251.

463. *Maniplis.*] *Manipulus* erat certum tum numerus, qui ſub eodem ſigno pugn Erat Romuli tempore militum centuria; duas centurias cepit. Sic dictur, ex Var quia *minima manus* ſive turbo militum era Vegetio, quia *junctis manibus*, id eſt, pugnabant : melius ex Ovidio, Aurelio Vi Donato, &c. quia pro ſignis & Aquilis, R tempore, habuerun, faſciculos fœni, perti ſpenſos: faſciculi autem illi dicuntur quod manum impleant.

ic, ait, & Rutulos: equites Meſſapus in armis,
cum fratre Coras latis diffundite campis.
os aditus urbis firment, turreſque capeſſant:
ecta, quâ juſſo, mecum manus inferat arma.
ur in muros tota diſcurritur urbe.
concilium ipſe pater & magna incepta Latinus
ferit, ac triſti turbatus tempore differt.
itaque ſe incuſat, qui non acceperit ultro
rdanium Æneam, generumque aſciverit urbi.
ſſodiant alii portas, ut ſaxa ſudeſque
jiciunt: bello dat ſignum rauca cruentum
ccina. Tum muros variâ cinxere coronâ,
matronæ puerique: vocat labor ultimus omnes.
non ad templum ſummaſque ad Palladis arces
vehitur magnâ matrum regina catervâ,
ra ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,
ſa mali tanti, atq; oculos dejecta decoros.
fundunt matres, & templum ture vaporant.
oſtas alto fundunt de limine voces:
potens belli præſes, Tritonia virgo,
manu telum Phrygii prædonis, & ipſum
n ſterne ſolo, portiſq; effunde ſub altis.
ur ipſe furens certatim in prælia Turnus:
ne adeo Rutulum thoraca indutus ahenis
ebat ſquamis, ſuraſque incluſerat auro,
ſura nudus adhuc: lateriq; accinxerat enſem,
atque altâ decurrens aureus arce:
atque animis, & ſpe jam præcipit hoſtem.

duc etiam Rutulos: Meſſape, & Coras cum fratre, explicate per agros equites in armis. Pars defendant ingreſſus urbis, & occupent turres: reliqua multitudo ferat arma mecum, qua parte juſſero. Celeriter ex urbe tota curritur ad muros. Ipſe pater Latinus abrumpit concilium & magna exorſa, & turbatus luctuoſo tempore, differt ea in aliud: & accuſat ſe plurimum; quod non ultro admiſerit & urbi adoptaverit generum, Trojanum Æneam. Alii faciunt foſſas ante portas, aut ſupponunt ſtipites & ſaxa: rauca tuba dat ſignum ſanguineum ad pugnam. Tunc matronæ & pueri circumdederant muros multiplici cœtu: extrema neceſſitas invitat omnes. Regina quoque cum ingenti comitatu matrum vehitur ad templum & ſupremam arcem Palladis, portans munera: & prope comes eſt Lavinia puella, cauſa tantæ calamitatis, & ſubmittens formoſos oculos. Matres ſequuntur, & implent templum vapore turis, & e porta ſublimi emittunt voces luctuoſas: ô virgo Tritonia, potens in armis, præſidens bello, rumpe tua manu arma Trojani prædatoris, & dejice illum humi præcipitem, & diſturba ſub altis portis. Turnus ipſe ardens armatur ad pugnam: & jam

indum loricam Rutulam erat *aſper æreis ſquamis & texerat auro tibias, adhuc detectas ruræ: & alligaverat gladium lateri: & ſplendebat aureus exilens è ſumma arce: & geſtit ſe jam præcepiſſe hoſtem.*

NOTÆ.

Equites Meſſapus.] Sic interpungimus, rum & Donatum: ut Voluſius ducat & ſimul moneat Volſcos ut ſub duci- pugnæ ſe parent; Meſſapus vero, Co- fratrem Catillis, de quibus, Æ. 7. 672. ipios. *Meſſapus*, nominativus eſt pro , ut Æ. 8. 77. *Heſperidum fluvius reg- Aſſis*, &c. Æ. 1. 192. *Socer* Latinus habet.

Juſſo.] *Juſſero.* Sic frequenter in duo- bus, apud Cicer. de leg. bus, &c. *præ- ro* pro *præceperis*: *rapſis*, pro *raperis*: *rapſis*, ſurus. Sic *faxo*, pro *fecero*; *faxim*, pro Turnibus, l. 15. c. 15.

Palladis arces.] Templa Palladis vulgo in arcibus, quia Pallas inventrix dicitur arcium. Ecl. 2. 61. *Pallas quas condidit arces Ipſa colat*, Dona ferunt ipſi, *pepium*, Æ. 1. 484. Cultum vero Palladis reliquorumque Deorum Laurentes à Græcis acceperunt, qui frequentes conſederant in meridionali Italiæ parte, quæ inde diu *magna Græcia* dicta eſt.

483. *Armipotens Tritonia.*] Palladis nomen. Æ. 2. 171. Præſes autem fuit urbium, artium, belli, &c. De *Phrygia*, ubi Troas, Æ. 1. 385.

488. *Squamis ahenis, &c. Suras, &c.*] De *ſquamis* loricæ corio ſuperadditis, Æ. 3. 467. *Sura*, pars eſt tibiæ carnoſa, quæ cum toto crure ocreis veſtitur.

Qualis equus poſtquam ruptis retinaculis fugit ſtabula, demum liber & fruens patente campo: ille aut vadit ad paſcua & greges equarum; aut ſolitus lavari nôto fluvio aqua exilit, & collo alte erecto petulans fremit; & crines errant per collum & per humeros. Cui Camilla, ſequente turma Volſcorum, obvia occurrit; & regina deſcendit ex equo ſub ipſis portis: quam tota turma imitans; deſcendit ad terram relictis equis: deinde Camilla *dicit iſta: Turne, ſi animus generoſius habet jure aliquam in ſe confidentiam, audeo & polliceor obſtare exercitui Trojanorum, & ſola procedere obvia adverſus equites Etruſcos. Permitte me experiri manu prima diſcrimina pugnæ: tu pedes mane ad muros, & tuere urbem. Turnus* reſpondet *ad iſta, harens oculis in terribili puella: ô virgo, gloria Italiæ: quas conabor dicere, quas referre* tibi *gratias? ſed jam, quandoquidem animus ille* tuus *eſt ſupra omnia* pericula, *divide mecum periculum. Ut fama & miſſi obſervatores faciunt fidem, Æneas callidus præmiſit equites levis armaturæ,* qui *vaſtarent agros: ipſe, accelerans per deſerta alta montis* ſuperato *jugo, accedit ad urbem. Meditor inſidias belli, in curva ſemita ſylvæ, ut occupem militibus armatis anguſtias bifidas. Tu, ſignis conjunctis, occurrere equitatui Etruſco. Meſſapus ardens erit tecum, & caterva Latina, & turmæ Tiburtinæ: ſume tu quoque munus ducis. Sic dixit, & ſimilibus verbis animat Meſſapum, & duces ſocios* ejus *ad pugnam: & ipſe vadit hoſtem. Eſt vallis flexu ſinuoſo, apta fraudibus & inſidiis belli: quam nigra latera premunt atque ſpiſſis foliis: trames parvus ducit illuc,*

Qualis, ubi abruptis fugit præſepia vinclis,
Tandem liber equus, campoque potitus aperto;
Aut ille in paſtus armentaque tendit equarum;
Aut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectiſque fremit cervicibus alte
Luxurians, luduntque jubæ per colla, per armo
Obvia cui, Volſcorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portiſque ab equo regina ſub ipſis
Deſiluit: quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis: tum talia fatur:
Turne, ſui merito ſiqua eſt fiducia forti,
Audeo & Æneadûm promitto occurrere turmæ,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me ſine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros ſubſiſte, & mœnia ſerva.
Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine fi
O decus Italiæ virgo, quas dicere grates,
Quaſve referre parem? ſed nunc eſt omnia qua
Iſte animus ſupra, mecum partire laborem.
Æneas, ut fama fidem miſſique reportant
Exploratores, equitum levia improbus arma
Præmiſit, quaterent campos: ipſe ardua mont
Per deſerta jugo properans adventat ad urbe
Furta paro belli convexo in tramite ſylvæ,
Ut bivias armato obſidam milite fauces:
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe ſigni
Tecum acer Meſſapus erit turmæque Latinæ,
Tiburtique manus: ducis & tu concipe cura
Sic ait, & paribus Meſſapum in prælia dictis
Hortatur, ſocioſque duces: & pergit in hoſte
Eſt curvo anfractu vallis accommoda fraudi
Armorumq; dolis: quam denſis frondibus ar
Urget utrinque latus: tenuis quo ſemita duc

NOTÆ.

498. *Volſcorum acie.*] Qui jam vocati à Turno per Voluſum fuerant, v. 463. De *Camilla*, eorum duce, infra, v. 535. De *Volſcis*, Æ. 7. 803. De *Tyrrhenis*, Æneæ ſociis, Æ. 8. 479.

515. *Furta ... belli.*] *Inſidias:* dicitur quippe *furtum*, quicquid clam ſit. Æ. 5. 588.

Convexo] *Concavo*, aut ſaltem *curvo*, Æ. 1 314.

517. *Tyrrhenum equitem.*] Qui præmiſſus erat ab Ænea, per planos campos.

518. *Meſſapus erit, &c.*] Cum equitibus quot *Etruſcis*, quorum dux erat, Æ. 7. *Turmæ Latinæ*, ſive *Rutulæ*, ſub Voluſo, v. 464. *Tiburti manus*, ſub Catillo & ſupra, v. 465. Æ. 7. 670.

522. *Vallis accommoda.*] *Vallis* ultima vem hic producit propter cæſuram, Sc tamen legit antiquo nominativo, *valles*.

Angu

Angustæq; ferunt fauces, aditusque maligni.
Hanc super, in speculis summoq; in vertice mon-
Planities ignota jacet, tutique receptus: (tis,
Seu dextrâ lævâque velis occurrere pugnæ;
Sive instare jugis, & grandia volvere saxa.
Hoc juvenis notâ fertur regione viarum,
Irrupitque locum, & sylvis insedit iniquis.
Velocem interea superis in sedibus Opim,
Quam ex virginibus sociis sacraque catervâ,
Compellabat, & has tristi Latonia voces
Ingredabat: graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo, & nostris nequicquam cingitur armis,
Cara mihi ante alias: neq; enim novus iste Dianæ
Cepit amor, subitâque animum dulcedine movit.
Pulsus ob invidiam regno, viresque superbas,
Priverno antiquâ Metabus cum excederet urbe,
Arrentem fugiens media inter prælia belli
Rapuit exilio comitem, matrisque vocavit
Nomine Casmillæ, mutatâ parte, Camillam.
Ipse fugæ sinu præ se portans juga longa petebat
Solum nemorum: tela undiq; sæva premebant,
Et circumfuso volitabant milite Volsci.
Ecce fugæ medio summis Amasenus abundans
Exundabat ripis; tantus se nubibus imber
Effuderat: ille innare parans, infantis amore
Tardatur, charoq; oneri timet: omnia secum
Versanti, subito vix hæc sententia sedit.
Robur immane manu validâ quod forte gerebat
Metabus, solidum nodis & robore cocto;
Huic natam, libro & sylvestri subere clausam,
Militari aptat, atq; habilem mediæ circumligat hastæ,
Impositam dextra ingenti librans, ita ad æthera fatur:
Alma, tibi hanc, nemorum cultrix Latonia virgo,
Ferre precor, cui prima fugam dat sylva parenti.
Alligat filiam inclusam cortice & sylvestri subere huic telo, quod telum grande
Hastile manu robustâ, firmum nodis & ligno exsiccato utpote bellator; & circumnectit aptum
Hastæ: & librans hastam illam grandi dextera, sic loquitur ad cœlum: Diana virgo, benefica
Latonæ proles,

& meatus arcti atque ingressus difficiles ferunt ad eam. Super eam, in speculis & in supremo cacumine montis, sternitur planities incognita & perfugium tutum: sive velis descendere ad pugnam, à dextra & sinistra parte; sive imminere è verticibus, & dejicere vastos lapides. Juvenis Turnus vadit illuc per spatia itinerum sibi cognita, & occupavit locum, & constitit in locis illis asperis. Interim in cœlestibus sedibus Diana filia Latonæ alloquebatur Opim, unam è comitibus puellis, & è turbâ sibi sacrâ; & ore mœsto proferebat hæc verba O virgo, Camilla vadit ad bellum asperum, & frustra tegitur nostris armis, dilecta mihi præ cæteris: nam hic amor non novus contigit mihi Diana, flexitque animum meum improvisâ dulcedine. Metabus, ejectus regno per invidiam & ob potentiam ferociorem, cum exiret è veteri urbe Priverno, fugiens per medias pugnas belli, asportavit sociam exitii infantem, & appellavit eam Camillam, de nomine matris Casmillæ, mutata parte nominis. Ipse ferens eam ante se in sinu, quærebat longa cacumina sylvarum secretarum: arma infesta urgebant undique, & Volsci discurrebant circumjectis militibus. Ecce in medio fuga, Amasenus tumens exundabat altis ripis, tanta pluvia effuderat se è nubibus: ille meditans enatare, retinetur amore infantis & timet dilecto oneri: agre tandem fixum est hoc consilium illi, omnia secum ra-

NOTÆ.

Latonia] Diana, Latonæ filia, E. 3. 67.

Ob invidiam] Vel subditorum in se: tum, ut explicuimus de Mezentio, Æ. 10.

Priverno, &c.] Privernum, urbs Volsco-rum circa Pomptinas paludes & Amazenum fluvium, pedes aliquot leucis a mari distans: e-jusdem tribus vitant ut juxta opidum Priverno

Amasenus, hodie est Toppia, Æ. 7. 794. in extrema nota. De Volsci, ibidem, & v. 803.

553. Robore cocto] Ligno duriore, ad fumum exsiccato. G. 1. 175. Et suspensa focis explorat robora fumus. De robore, ibid. 162.

554. Libro & subere] Liber, cortex interior & tenuis. Hoc suber, arbor crassissimi ac levissimi corticis. Hinc

Ipſe pater infantis *hanc tibi conſecro famulam : fugit hoſtem per aëra, tenens primùm tua jacula : ô Dea, obteſtor te, accipe hanc tuam, quæ jam creditur dubiis ventis. Dixit* hæc, *& jacit haſtam libratam reducto brachio : aquæ ſonuerunt : fugit miſera Camilla ſuper velocem fluvium in haſta ſtridula. Metabus vero, numeroſâ turbâ jam propius imminente, proficit ſe in flumen, & victor extrahit è glebis herboſis haſtam cum infante,* quæ erat *donum* jam ſacrum *Dianæ. Nullæ urbes exceperunt eum domibus, nullæ muris : neque ipſe ſe ſubdidiſſet iis* ob *aſperitatem* morum : *traduxit vitam paſtoritiam & ſecretis in montibus Illic inter vepres & inter latebras* ſylvarum *horridas, alebat filiam uberibus equæ gregalis & lacte ferino, premens ubera in labris* filiæ *tenellis. Et ſtatim atque infans fixit greſſus primis plantis pedum ; oneravit manus* ejus *telo acuto, & alligavit arcum ac ſagittas humero parvulæ. Pro aureo* ornatu *capillorum, pro veſtitu pallæ deſluenti e pellis tygridis pendet è capite per tergum Jam tunc libravit manu molli jacula puerilia, & agitavit fundam tereti loro circa caput, & proſtravit gruem Strymoniam vel cycnum candidum. Matres plurimæ in Etruſcis urbibus fruſtra deſideraverunt illam* in *uxorem filiorum* ſuorum : *contenta* cultu *ſolius Dianæ, fovet pudica perpetuum amorem virginitatis & armorum. Vellem* ut *non fuiſſet perculſa* amore *talis belli, aggreſſa oppugnare Trojanos eſſet mihi dilecta & una è meis comitibus. Age vero, ô Nympha, ſiquidem premitur fatis cedendi, deſcende cœlo, & adi regionem Latinam, ubi funeſtum prælium miſcetur auſpiciis adverſis.*

Ipſe pater famulam voveo : tua prima per aura
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit : accipe, teſte
Diva, tuam, quæ nunc dubiis committitur au
Dixit, & adducto contortum haſtile lacerto
Immittit : ſonuere undæ : rapidum ſuper amn
Infelix fugit in jaculo ſtridente Camilla.
At Metabus, magnâ propius jam urgente cater
Dat ſeſe fluvio, atq; haſtam cum virgine victor
Gramineo, donum Triviæ, de ceſpite vellit.
Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
Accepere : neque ipſe manus feritate dediſſet
Paſtorum & ſolis exegit montibus ævum.
Hic natam in dumis interq; horrentia luſtra,
Armentalis equæ mammis & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans veſtigia plantis
Inſtiterat, jaculo palmas oneravit acuto :
Spiculaque ex humero parvæ ſuſpendit & ar
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuviæ per dorſum à vertice pende
Tela manu jam tum tenerâ puerilia torſit,
Et fundam tereti circum caput egit habenâ,
Strymoniamque gruem aut album dejecit olo
Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida m
Optavere nurum : ſolâ contenta Dianâ,
Æternum telorum & virginitatis amorem
Intemerata colit. Vellem haud correpta fui
Militiâ tali, conata laceſſere Teucros :
Chara mihi comitumque foret nunc una mea
Verum age, quandoquidem fatis urgetur ace
Labere Nympha polo, fineſque inviſa Lati
Triſtis ubi infauſto committitur omine pugn

NOTÆ.

566. *Donum Triviæ.*] *Camillam* : vel, quam Triviæ quaſi dono ſalvam recipiebat. Vel, quam ipſi Triviæ quaſi donum voverat. *Trivia*, Dianæ nomen, quia colebatur in triviis, Æ. 4. 511.

568. *Manus dediſſet.*] *Conſenſiſſet, ceſſiſſet.* Adagium eſt, ex iis deſumptum, qui pugnâ victi, aut manus ligandas præbent, aut iiſdem proteníis mortem deprecantur.

570. *Luſtra.*] Cubilia ferarum in ſylvis, G. 2. 471.

571. *Armentalis equa.*] Quæ gregatim inter armenta verſabatur. *Lacte ferino*, equino : equum vocavit *ferum*, Æ. 2. 51.

576. *Crinali auro, &c.*] Vel reticulo quo virgines complecti capillos ſolebant acu crinali, quâ capilli diſcernuntur : ve quol'bet aurco capitis ornatu. *Palla*, p muliebre, apertum ac talare, Æ. 9. 61

580. *Strymoniam gruem.*] Quia freq id genus circa Strymonem, Macedoni um, Æ. 10. 265.

582. *Nurum.*] Uxorem filii, *bru*

cape, & ultricem pharetrâ deprome ſagittam.
quicunque ſacrum violarit vulnere corpus,
ſeu fraluſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.
ego nube cava miſerandæ corpus & arma
oliata feram tumulo, patriæque reponam.
it: at illa leves cœli demiſſa per auras 595
nuit, nigro circumdata turbine corpus.
manus interea muris Trojana propinquat,
ſcique duces, equitumque exercitus omnis,
poſiti numero in turmas: fremit æquore toto.
ians ſonipes, & preſſis pugnat habenis, 600
obverſus & huc: tum late ferreus haſtis
et ager, campique armis ſublimibus ardent.
non Meſſapus contra celereſque Latini,
m fratre Coras, & virginis ala Camillæ,
erſi campo apparent: haſtaſque reductis 605
ndunt longe dextris, & ſpicula vibrant:
ruſq; virûm, fremituſq; ardeſcit equorum.
e intra jactum teli progreſſus uterque
erat: ſubito erumpunt clamore, frementeſq;
antur equos: fundunt ſimul undiq; tela 610
a nivis ritu: cœlumque obtexitur umbrâ.
uo adverſis Tyrrhenus & acer Aconteus
ni incurrunt haſtis, primique ruinam
nitu ingenti, perfractaq; quadrupedantum
a pectoribus rumpunt. Excuſſus Aconteus 615
is in morem, aut tormento ponderis acti,
rat longe, & vitam diſpergit in auras.
plo turbatæ acies: verſique Latini
unt parmas, & equos ad mœnia vertunt.
agunt, princeps turmas inducit Aſylas. 620
e propinquabant portis: rurſuſque Latini

Accipe hæc, & extrahe è pharetra vindicem ſagittam. Quiſquis laſerit vulnere corpus mihi *dicatum*, ſive fuerit *Trojanus*, *ſive Rutulus*, *ſimul hâc* ſagittâ *mihi ſolvat pœnas ſanguine: ego deinde nube cava inferam ſepulcro cadaver miſeræ* Camillæ *& armna non direpta, & reſtituam* illam *patriæ*. Sic *dixit* Diana: *at illa* Nympha *delapſa per levem aërem cœli inſonuit, incluſa obſcuro nimbo* ſecundum *corpus. Sed interim omnis multitudo Trojana accedit ad muros* Laurenti *& duces Tuſci, & omnis acies equitum, diſtincti in turmas* certo *numero: equus ſubſiliens fremit toto campo, & oblucłatur converſus arctis habenis huc & illuc: tum campus horreſcit undique ferreis haſtis, & arva reſplendent excelſis armis. Meſſapus quoque, & Latini veloces, & Coras cum fratre & equitatus virginis Camillæ, apparent contra oppoſiti* in *campo: & immittunt longe haſtas brachiis contractis, & conjiciunt ſpicula: & fervet adventus hominum, & hinnitus equorum. Et jam uterque* exercitus *ſteterat, progreſſus intra jactum teli: erumpunt* in *repentinum clamorem, & concitant equos frementes: ſimul ſpargunt undique tela frequentia more nivis: & cœlum tegitur tenebris. Statim Tyrrhenus & ardens Aconteus concurrunt connixi haſtis oppoſitis, & primi magno ſtrepitu faciunt impetum, & feriunt pectora equorum impulſa pectoribus.* *tentus in modum fulminis, aut molis impulſæ* per *machinam, corruit procul, & effundit* *cervos. Exercitus* Latini *confeſtim territi* ſunt: *& latini converſi opponunt* retro *ſcuta, & equos ad muros. Trojani perſequuntur, primus Aſylas immittit agmina. Et jam attingeba: & iterum Latini*

NOTÆ.

Numero in Turmas.] *Turmæ*, proprie dictum, & capiebant equites vulgo tricenos. S. 553. in Notis.

Ala Camillæ.] Vegetius, *Alæ dicuntur* quod ad ſimilitudinem alarum ab utraque parte egrediuntur acies. Atque ita ſumitur apud Virgilium. Oſtendit tamen Lipſius de Milit. l. 2. 7. *alas* etiam quandoque de peditibus: & vulgo de copiis, ſive equeſtribus, ſive pedeſtribus, ſociorum quæ ad latera aciei collocabantur.

612. *Tyrrhenus.*] Hic non gentile, nomen, ſed proprium eſt principis alicujus viri, ex Æneæ aut Tarchontis exercitu.

617. *Præcipitat.*] Pro *præcipitatur*. Ut Æ. 1. 108. *Tum prora avertit*, pro *avertitur*.

619. *Rejiciunt parmas.*] In tergum, ut ſeſe à perſequentium jaculis in fuga defendant.

emittunt clamorem, & retorquent colla equorum *facilia. Troiani fugiunt, & revertuntur habenis omnino immissis. Quale* est *mare, quando excurrens æstu reciproco, modo volvitur ad terras, & spumans effundit undam super rupes, & perluit ultimas arenas sinuando* se; *modo cedit retro, præceps & resorbens saxa æstu convulsa, & deserit litus fluctu detumescente. Bis Etrusci pepulerunt ad urbem Rutulos fugatos: bis iidem fugati respiciunt muniendo humeros clypeis. Sed quando commissi ad tertiam pugnam, miscuerunt invicem totos exercitus, & vir elegit virum: tum vero & gemitus morientum* audiuntur; *ac rotantur in alto sanguine, & arma, & corpora & equi moribundi confusi in strage hominum: oritur crudele prælium. Orsilochus, cum timeret aggredi* Remulum, *immittit hastam* in *equum Remuli, & figit ferrum sub aure: quo ictu equus furit arrectus, & impatiens plagæ agitat alta crura sublato pectore: ille* Remulus *dejectus humi corruit. Catillus sternit Iolam: & magnum animo, magnum corpore & armis sternit Herminium: cui coma flava* erat *in capite aperto, & nudi humeri: nec plaga terrent eum, tam late apertus est in ictus: hasta immissa huic per latos humeros intremit, & transfixa* cum *dolore incurvat Herminium. Spargitur late niger sanguis: pugnantes edunt strages gladiis, & per plagas quærunt veram gloriosam. At Camilla pharetrata gaudet in mediis stragibus,* quasi *Amazon, nudata sinistra mammam ad prælium. Et modo jaciens manu conjecit hastas flexiles, modo indefessa bipennis corripit dextrâ manu robustam securim.*

Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt;
Hi fugiunt, penituſque datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, ſcopuloſq; ſuperjacit undam
Spumeus, extremamq; ſinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro atque æſtu revoluta reſorbens
Saxa, fugit, littuſque vado labente relinquit.
Bis Tuſci Rutulos egere ad mœnia verſos:
Bis rejecti armis reſpectant terga tegentes.
Tertia ſed poſtquam congreſſi in prælia, totas
Implicuere inter ſe acies, legitque virum vir:
Tum vero & gemitus morientū,& ſanguine in a
Armaque, corporaque, & permiſti cæde viror
Semianimes volvuntur equi: pugna aſpera ſur
Orſilochus Remuli,quando ipſum horrebat ad
Haſtam intorſit equo, ferrumq; ſub aure reli
Quo ſonipes ictu furit arduus, altaq; jactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura:
Volvitur ille excuſſus humi. Catillus Iolam,
Ingentemque animis ingentem corpore & ar
Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
Cæſaries, nudique humeri: nec vulnera terre
Tantus in arma patet. Latos huic haſta per ar
Acta tremit duplicatque virum, transfixa dolo
Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
Certantes: pulchramq; petunt per vulnera mor
At medias inter cædes exultat Amazon,
Unum exerta latus pugnæ, pharetrata Camill
Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſet,
Nunc validum dextrâ rapit indefeſſa bipenne

NOTÆ.

Parmas, ſcuta brevia, rotunda, & undique *paria*.

636. *Orſilochus, &c.*] Trojanus. *Remulus*, Latinus: alius ab illo Tiburtino *Remulo*, qui moriens phaleras nepoti dederat, Æ. 9. 360. item ab illo Numano Remulo, quem Aſcanius occiderat, ibid. 592.

640. *Catillus, &c.*] Tiburtinus, de quo Æ. 7. 672.

645. *Duplicatque virum.*] Videtur à tergo inter utraſque ſcapulas percuſſus, ita ut in anteriorem partem corpus curvatum, & quaſi plicatum ex ictu fuerit. Alii legunt, *Duplicatque virī transfixa dolorem.* Alii, *Duplicatque, transfixa, dolorem.* Prima lectio ſaniſſima, ta Turnebum. Cujus firmat opinionem Ovidii, *Duplicataque vulnere cæco eſt*: Item Homeri de Therſite, Iliad. 2. 266. ἰὸς ἔβαλε, *percuſſit; ille autem incurvabat ſe.*

648. *Amazon.*] *Velſca*, Amazonum more armata; id eſt exuſta mamma dex ſiniſtroque latere nudato: ut diximus, Æ. 1.

650. *Denſet.*] Secundæ conjugationis: *denſat*, primæ: Æ. 10. 432. *Bipennis*, ſec utrinque acuta, ſupra, v. 135.

Aure

Arcus aureus, & ſagitta Diana ſonant ex humero ejus. Ipſa quoque verſo arcu defigit ſagittas fugaces, ſi aliquando cedit fugata in tergum. Sunt *vera circa eam ſelecta ſocia, & virgo Larina, & Tulla, & Tarpeia intentans æream ſecurim, Italæ puellæ: quas ipſa divina Camilla elegit ſibi* quaſi *honorem, famulas in bello & bona pace. Quales Thracia Amazones, quando lagunt fluenta Thermodontis, & pugnant armis pictis: ſive circa Hippolyten, ſive quando belliceſa Penthefilea redit in currus & magno tumultu ululante muliebres turmæ geſtiunt ſcutis lunatis: ô belliceſa virgo, quem primum, quem ultimum ſternis haſta? aut quot ſpargis humi corpora moribunda? primum patre Clytio: cujus oppoſiti pectus patens transfodit longâ haſtâ ex abiete.*

erens ex humero ſonat arcus, & arma Dianæ.
lla etiam, ſiquando in tergum pulſa receſſit,
ſpicula converſo fugientia dirigit arcu.
circum lectæ comites, Larinaque virgo, 655
llaque, & æratam quatiens Tarpeia ſecurim,
ſides: quas ipſa decus ſibi dia Camilla
legit, paciſque bonæ bellique miniſtras.
ales Threïciæ, cum flumina Thermodontis
ſant, & pictis bellantur Amazones armis: 660
circum Hippolyten, ſeu cum ſe Martia curru
heſilea refert: magnoque ululante tumultu
minea exultant lunatis agmina peltis.
er telo primum, quem poſtremũ aſpera virgo
cis? aut quot humi morientia corpora fundis?
enium Clytio primum patre: cujus apertum
erſi longâ tranſverberat abiete pectus. 667

NOTÆ.

Arma Diana.] Venatoria: ſagittæ in bipennis, haſtilia.

Spicula converſo, &c.] More Parthorum, ante celebres diximus, Ecl. 1. 62.

Dia Camilla.] Græca vox, δῖα *generoſa*, *ſima*, *divina*: quia Dianæ Deæ conſupra, v. 557. Sic apud Homerum vocatur δῖα γυναικῶν, *præſtantiſſima rum.*

Paciſque bonæ, &c.] Sic plures & ſaniores, Pierio teſte. Aliqui tamen habent, *bonas bellique miniſtras.*

Quales Threïcia.] De Amazonum gente te, Æ. 1. 321, 494. Nunc de patria & Conſtat Amazonum ſedem non fuiſſe ia propria & *Europæa*, quæ Macedoniæ eſt; ſed in ſeptentrionali minoris Aſiæ quod Ponto Euxino alluitur: urbemque ab ipſis illic conditam fuiſſe *Themiſcyram*, ge à Thermodonte fluvio: eiſdemque ue vocum illum tractum, qui deinceps Biæ, Paphlagoniam, Cappadociamque comEta Herodotus, Pauſanias, Diodorus &c. II. Conſtat è Zenophonte, Exped. rum illum ipſum tuliſſe quoque *Thraciæ*, nempe *Aſiaticæ*. III. Habemus ex iiſſcriptoribus, præcipue Diodoro, Amazonas, Euxini litore tum orientali tum etiſeptentrionali, trajectoque Tanai fluvio, maSarmatiæ Aſiaticæ & Europææ ſubegiſſe: deinde, cum ab Hercule ac Theſeo ſuis ſedibus bello appetitæ & victæ eſſent; ad a Libya Hercule, bellum eas Græcis ſe, tranſmiſſo ſcilicet Boſphoro Cimmeriæ per Thraciam Europæam, Macedoniam ac Theſſaliam, aperuiſſe ſibi aditum ad ipſam Athenienſium arcem, quam aliquandiu tenuerunt. Tamen hinc pulſæ ſunt à Theſeo, ut probant iis in locis multa, tum Theſei victoriæ, tum Amazonum cladis monumenta: earumque reliquiæ intra priſtinos Pontici litoris fines ſervavere: deinceps formam aliquam imperii, uſque ab Trojani belli tempora; cum Penthefilea, nativo odio Græcis infeſta, Trojanis auxilium tulit, & ab Achille aut Pyrrho ſub belli finem occiſa eſt. Tum etiam ad uſque Alexandrum magnum perſtitere, ad quem Thaleſtris Amazonas trecentas adduxit ex Diodoro & Q. Curtio.

659. *Thermodontis.*] Legunt quidam *Thermodoontis*, ut *Hippocoontis*: ita ut priores ſyllabæ tres dactylum efficiant. At omnino quadriſyllabum eſt, *Thermodontis*: ubi priores ſyllabæ tres longe cum ∞ in ſecunda ſyllaba, quæ ideo breviari non poteſt: ſcribitur enim Θερμώδων, non Θερμώδων. & Cappadociæ fluvius eſt, in oram Euxini meridionalem influens; nunc *Permon.*

661. *Hippolyten.*] Theſei uxor fuit, dicta ab aliis *Antiopa*: ex qua Hippolytum filium ſuſcepit, inſidiis Phædræ novercæ deinde ſublatum. Hanc bello Herculis Amazonico Theſeus, vel dono Herculis acceperat, vel doloipſe rapuerat: bello deinde Attico adverſus Amazonas, ab illis pro viro pugnans occiſa eſt. Plutarchus in Theſeo, Diodorus, &c. De *Penthefilea*, quæ ob virtutem filia Martis credita eſt, Æ. 1. 494.

663. *Lunatis peltis.*] Scutis breviſſimis, in formam Lunæ mediæ præciſis.

667. *Abiete.*] Haſta ex *abiete* arbore, *ſapin.*

Ille corruit vomens fluenta ſanguinis, & mordet terram ſanguinolentam, & moriens agitat ſe in ſua plaga. Deinde Lirin & Pagaſum præterea: quorum alter dum collabens equo ſuccidente retrahit habenas: alter dum ſuccurrit, & porrigit cadenti dextram lentiorem, repens & ſimul concidunt. Adjicit iis Amaſtrum Hippotæ filium: & imminens inſequitur propius haſtâ, & Tereum, & Harpalycum, & Demophoontem, & Chromim: & quot jacula vibrata manu virgo intorſit; toti homines Trojani corruerunt. Ornitus venator procul excurrit in armis inſuetis & equo Apulo: cui pellis extracta juvenco pertinaci tegit latos humeros; magnus rictus gutturis & genæ lupi cum dentibus candidis operuerunt caput; & ſparus ruſticus armat manum: ipſe excurrit in mediis turmis, & ſupereminet toto capite. Illa perfodit hunc interceptum, non enim difficile erit diſturbato agmine: & hoſtili animo hæc ait ſuper illum: *exiſtimavisti, O Etruſce, te venari feras* in *ſylvis? venit dies qui ille ſcatur verba veſtra fœmineis armis. Tamen referes umbris parentum* tuorum *gloriam hanc non exiguam, te occiſum eſſe haſtâ Camillæ. Continuo* occidit *Orſilochum & Buten, duo maxima corpora Trojanorum: ſed Buten acumine teli transfodit adverſum, inter caſſidem & thoracem, quâ collum equitantis micat, & quâ parma deſcendit infra humerum ſiniſtrum; fugiens* vero *& circumactâ magnum in orbem fallit Orſilochum, interius ſecans gyrum, & perſequitur* eum qui prius eam *perſequebatur. Deinde aſſurgens altius bis impingit validam ſecurim per arma & oſſa* huic *homini reganti & multum precanti: plaga ſpargit vultum calido cerebro.*

Sanguinis ille vomens rivos cadit atque cruentam
Mandit humū, morienſq; ſuo ſe in vulnere verſat.
Tum Lirin Pagaſumq; ſuper: quorum alter habenas
Suffoſſo revolutus equo dum colligit; alterum
Dum ſubit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites pariterque ruunt. His addit Amaſtrum
Hippotaden: ſequiturq; incumbens eminus haſta
Tereaq; Harpalycumq; & Demophoonta Chromimque:
Quotque emiſſa manu contorſit ſpicula virgo
Tot Phrygii cecidere viri. Procul Ornitus arma
Ignotis, & equo venator Iapyge fertur:
Cui pellis latos humeros erecta juvenco
Pugnatori operit; caput ingens oris hiatus, et
Et malæ texere lupi cum dentibus albis;
Agreſtiſque manus armat ſparus: ipſe catervis
Vertitur in mediis, & toto vertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verſo)
Trajicit, & ſuper hæc inimico pectore fatur:
Sylvis te, Tyrrhene, feras agitare putaſti?
Advenit qui veſtra dies muliebribus armis
Verba redargueret. Nomen tamē haud leve
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.
Protinus Orſilochum & Buten, duo maxima Teucrūm
Corpora: ſed Buten adverſum cuſpide fixit
Loricam galeamque inter, quà colla ſedentis
Lucent, & lævo dependet parma lacerto;
Orſilochum fugiens, magnumq; agitata per orbem
Eludit gyro interior, ſequiturque ſequentem.
Tum validam perq; arma viro perq; oſſa ſecurim
Altior inſurgens, oranti & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.

NOTÆ.

677. *Phrygii.*] Trojani, à Phrygia, Æ. 1. 385.

678. *Equo Iapyge.*] Ex Apulia, quæ *Iapygia* dicta eſt, Æ. 8. 710. & ſupra, v. 247.

682. *Sparus.*] Telum eſt ruſticanum, à *ſpargendo* dictum: hoc vere conſtat. Cujus porro formæ, dubitatur: Feſtus vult parvidini generis eſſe pedum, quod facile ſpargatur: Servius ſecurium, in modum pedi paſtoralis.

686. *Tyrrhene.*] *Orte*, è Tyrrhena gente.

688. *Veſtra verba.*] Quibus fortitudinem ſtram intemperanter jactatis. De *Mapparentum*, G. 4. 469. Æ. 6. 743.

693. *Parma.*] V. 619. *Lacerto*, Æ. 5. 4

695. *Gyro interior.*] Breviori ſpatio ambitu reflectens ſeſe, Æ. 5. 170.

Inci

ſic huic, ſubitoque aſpectu territus hæſit
inicolæ bellator filius Auni,
d Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebāt.
ubi ſe nullo jam curſu evadere pugnâ
neque inſtantem reginam avertere, cernit:
ſilio verſare dolos ingreſſus & aſtu,
hæc quid tam egregium, ſi fœmina forti
equo? dimitte fugam, & te cominus æquo
am crede ſolo, pugnæque accinge pedeſtri:
noſces, ventoſa feret cui gloria fraudem.
t: at illa furens, acrique incenſa dolore,
it equum comiti, paribuſq; aſſiſtit in armis,
pedes nudo, puràque interrita parmâ.
venis, viciſſe dolo ratus, avolat ipſe,
mora, converſiſque fugax aufertur habenis,
rupedemque citum ferratâ calce fatigat.
Ligur, fruſtraq; animis elate ſuperbis,
equam patrias tentaſti lubricus artes:
raus te incolumem fallaci perferet Auno.
atur virgo, & pernicibus ignea plantis
equum curſu: fræniſq; adverſa prehenſis
editur, pœnaſque inimico à ſanguine ſumit.
facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
quitur pennis ſublimem in nube columbam,
enſamq; tenet, pedibuſq; eviſcerat uncis:
mor & vulſæ labuntur ab æthere plumæ.
am hæc nullis hominum ſator atq; Deorū
ranſeculis, ſummo ſedet altus Olympo.
enum genitor Tarchontem in prælia ſæva
,& ſtimulis haud mollibus incitat iras.

Occurrit illi, & ſtetit ſupefactus improviſo viſu bellicoſus filius Auni incolæ Apennini, non ultimus Ligurum, quandiu fata permittebant ei *fallere. Ille autem, cum videt ſe nullo curſu poſſe ſubducere ſe prælio nec expellere Reginam imminentem: incipiens conſulto agitare dolos mente & ſolertiâ, dicit iſta: quid tam illuſtre eſt, ſi cum fis fœmina, confidis equo robuſto? relinque celeritatem* equi, *& propius committe te mecum planæ terræ, & para te ad certamen pedeſtre: mox cognoſces, cui laus inanis inferet damnum.* Sic *ait; illa vero furens & commota aſperâ indignatione, dat equum ſociæ, & ſtat in armis paribus, pedes & interrita enſe ſtrictò atque ſcuto ſplendente. Sed juvenis exiſtimans ſe victorem eſſe fraude, aufugit ipſe, nulla* eſt *mora, & ariripitur fugax habenis detortis, & talo ferrato impellit velocem equum. Fraudulente Ligur, & fruſtra elate ſuperbo animo: fruſtra calidus adhibuiſti aſtutiam patriam: nec* illa *aſtutia reducet te ſalvum Anno doloſo. Virgo hæc loquitur, & ardens pedibus velocibus prætergreditur curſu equum, & correpto frano oppoſita pugnat, & ſumit, ſupplicium ab hoſtili ſanguine.* Tam *facile, quam facile accipiter, avis dicata* Marti, *ex alta rupe perſequitur alis columbam altam in*

nt correptam, & dilaniat unguibus acutis: tunc ſanguis & penna evulſa decidunt ex ae-
quitur hominum & Deorum non quieſcit ſublimis in ſupremo cœlo quaſi *nullis oculis videns*
em ille *excitat ad durum certamen Tarchontem Tyrrhenum, & commovet* ejus *iram non*
ſimulit.

NOTÆ.

Apenninicolæ.] De *Apennino*, monte Italiæ à ſeptentrione ambiente, Æ. 12
De Liguria, Æ. 10 185. Monet autem
ti eſſe fallaces.
Fugam.] Curſum celerem. Sic Æ. 321.
ſque Amazone, Volucremq; fugâ præverſam.
Fraudem.] Hanc veram & antiquam le-
m ſic contendit Servius; non *laudem*,
gitur: & ſenſus eſt; cognoſces cui
damnum afferat.
Parmâ.] Juxta Servium, *nudâ* &
rum geſtarum figuris: quia, inquit, tunc primum in bella deſcenderat. Juxta Donatum, *expeditâ* & abſque pondere. Juxta interpretationem à nobis jam traditam, Æ. 6. 560. *nitidâ, lucidâ, tersâ.*

715. *Ligur.*] Pleraque vetera exemplaria habent *Ligus*. Et ſic olim in uſu fuiſſe, probat adjectivum *Liguſticus*, inde derivatum. Nec magis abſonum eſt *Ligus, Liguris*; quam *lepus, leporis*; *vetus, veteris.*

721. *Accipiter ..... ſacer.*] *Eprevier*, avis rapax; ideo Marti ſacra. Latinum nomen è Græco deductum ὀξύπτερος, *celeriter volans*: Gallicum nomen à Germano, ut placet Scal g. & Voſſ.

Ergo

Itaque Tarchon inter ſtrages & acies recedentes impellitur equo & exhortatur equitatum variis ſermonibus, appellans unumquemque nomine ſuo, & revocat ad pugnam fugientes: ô Tyrrheni nunquam ſatis dolituri! ô ſemper ignavi! quis timor, qua tanta ſegnitia incidit animis veſtris? Fœmina diſpergit vos vagos, & fugat has turmas? cur geſtatis manibus ferrum, & cur hæc arma inania? tamen non eſtis ignavi ad voluptates & ad pugnas nocturnas, aut ad expectandas epulas, & compotationes menſæ opimæ, quando tibia curva Bacchi indixit choreas: hic eſt amor veſter, hæc cura: dummodo favens aruſpex nunciet ſacrificia, & hoſtia opima invitet in profundos lucos. Hæc locutus, ipſe etiam moriturus impellit equum in medios, & minax immittit ſe adverſum Venulo: & conſtringit dextrâ manu hoſtem detractum ab equo, & magno impetu concitatus abripit eum ante ſinum ſuum. Clamor erigitur ad cœlum, & Latini omnes converterunt oculos. Tarchon ardens volat campo, portans hominem & ejus arma: deinde abrumpit ferrum è ſuprema ejus haſta, & quærit partes apertas, quibus infera plagam mortiferam. Ille contra obluctans repellit ejus dextram à gutture ſuo, & evitat vim viribus. Et ſicut, quando fulva aquila volans alte portat ſerpentem raptum, & illigavit ei pedes, & hæſit unguibus; ſerpens vero vulneratus convolvit ſinuoſas ſpiras, & rigeſcit ſquamis ſublatis, & aſſurgens ſibilat ore: illa roſtro incurvo non minus premit obnitentem, & ſimul quatit alas. Non aliter Tarchon gaudens aufert prædam è turma Tiburtinorum: imitati exemplum & eventum ejus ſui Tyrrheni irruunt. Tunc Aruns, addictus morti, prior currit circa celerem Camillam cum gitta & multa ſolertia,

Ergo inter cædes cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, variiſque inſtigat vocibus alas,
Nomine quemq; vocans; reficitq; in prælia pul
Quis metus, ô nunquam dolituri, ô ſemper ine
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
Fœmina palantes agit, atque hæc agmina ver
Quo ferrum? quidve hæc geritis tela irrita dex
At non in Venerem ſegnes nocturnaq; bella,
Aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Expectare dapes, & plenæ pocula menſæ.
Hic amor, hoc ſtudium: dum ſacra ſecundo aru
Nunciet, ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos.
Hæc effatus, equum in medios moriturus & ip
Concitat, & Venulo adverſum ſe turbidus in
Direptumq; ab equo dextra complectitur ho
Et gremium ante ſuum multa vi concitus a
Tollitur in cœlum clamor, cunctique Latini
Convertere oculos: volat igneus æquore Tar
Arma virumq; ferens: tum ſumma ipſius ab h
Defringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Qua vulnus letale ferat. Contra ille repugna
Suſtinet à jugulo dextram & vim viribo exit,
Utque volans alte raptum cum fulva dracone
Fert aquila, implicuitq; pedes, atq; unguibo ha
Saucius at ſerpens ſinuoſa volumina verſat,
Arrectiſque horret ſquamis, & ſibilat ore
Arduus inſurgens: illa haud minus urget obun
Luctantem roſtro, ſimul æthera verberat alis.
Haud aliter prædam Tiburtũ ex agmine Tarc
Portat ovans: ducis exemplum eventumq; ſec
Mæonidæ incurrunt. Tum fatis debitus Arun
Velocẽ jaculo & multa prior arte Camillam

ſagittæ ſuæ, & evitat vim viribus. Et ſicut, quando fulva aquila volans alte portat ſerpentem raptum, & illigavit ei pedes, & hæſit unguibus; ſerpens vero vulneratus convolvit ſinuoſas ſpiras, & rigeſcit ſquamis ſublatis, & aſſurgens ſibilat ore: illa roſtro incurvo non minus premit obnitentem, & ſimul quatit alas. Non aliter Tarchon gaudens aufert prædam è turma Tiburtinorum: imitati exemplum & eventum ejus ſui Tyrrheni irruunt. Tunc Aruns, addictus morti, prior currit circa celerem Camillam cum gitta & multa ſolertia,

NOTÆ.

730. *Alas.*] Equitatum, v 604.

732. *O nunquam dolituri.*] O qui nunquam acceptis injuriis movemini, ut fortes decet, ad juſtam ac dignam ultionem. *Palantes, vagos*, Æ. 10. 674.

737. *Tibia Bacchi.*] Bacchanalia intelligit & epulas Baccho ſacras ad ſonitum tibiæ, ut cætera Deorum ſacra. De *Baccho* Ecl. 5. 29. De *tibiis*, Æ. 9. 618.

739. *Aruſpex.*] Qui ex inſpectis hoſtiarum viſceribus futura prædicit: quæ ars pro Tyrrhenorum, Æ. 8. 498.

746. *Æquore.*] Planitie campi, Æ. 2. 76

750. *Vim viribus exit.*] Active, ut Æ. 5.

757. *Tiburtum.*] Quorum inter principes Venulus, De *Tibure* urbe Latii, Æ. 7. 630.

759. *Mæonidæ.*] Tyrrheni, è Mæonia, Lydia, orti, Æ. 2. 781. Æ. 4. 216.

Circuit

…cuit, &, quæ ſit fortuna facillima, tentat.
…ſe cunque furens medio tulit agmine virgo;
…Aruns ſubit, & tacitus veſtigia luſtrat:
…victrix redit illa, pedemq; ex hoſte reportat;
…juvenis furtim celeres detorquet habenas. 765
…aditus, jamque hos aditus, omnemq; pererrat
…circuitū, & certam quatit improbꝰ haſtam.
…ſacer Cybele Chloreus, olimque ſacerdos,
…is longe Phrygiis fulgebat in armis:
…mantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis
…lumam ſquamis auro conſerta tegebat. 771
…peregrinâ ferrugine clarus & oſtro,
…la torquebat Lycio Cortynia cornu:
…ris ex humeris ſonat arcus, & aurea vati 774
…da: tum croceam chlamydemq; ſinuſq; crecteos fulvo in nodum collegerat auro, (pantes
…s acu tunicas & barbara tegmina crurum.
…virgo, ſive ut templis præfigeret arma
…, captivo ſive ut ſe ferret in auro
…rix, unum ex omni certamine pugnæ 780
…ſequebatur: totumque incauta per agmen,
…neo prædæ & ſpoliorum ardebat amore.
…ex inſidiis cum tandem tempore capto
…cit & ſuperos Aruns ſic voce precatur:

& explorat quanam fortuna ſit commodiſſima. Quacumque virgo ardens immittit ſe medio exercitu; Aruns ſequitur eam *hac parte, & occultus conſiderat inceſſum* ejus: *quâ revertitur illa victrix, & refert pedem ab hoſte: juvenis clam deflectit illac habenas expeditas. Undique percurrit hos aditus, & jam hos aditus, & omnem circuitum, & librat malignus haſtam inevitabilem. Forte Chloreus dicatus Cybele & quondam ſacerdos, procul ſplendebat conſpicuus* in *armis Phrygiis: & impellebat equum ſpumantem, quem tegebat pellis compacta ſquamis æreis auratis* in modum *plumarum. Ipſe conſpicuus ferrugine & purpurâ externâ, vibrabat Lycio* arcu *corneo ſagittas Cortynias: arcus auratus ſonat ex humeris, & galea aurea eſt* huic *vati: præterea ſtrinxerat in nodum fulvi auri chlamydem croceam carbaſinam &* ejus *plexus crepitantes, pictus acu* ſecundum *tunicam & barbara tegmina crurum. Puella, ſive ut appenderet templis arma Trojana, ſive ut venando incederet in …pilis captis, ſequebatur cæca hunc unum ex omnibus certantibus in prælio: & imprudens …t per totum exercitum muliebri cupiditate prædæ & ſpoliorum. Cum denique tempore …Aruns vibrat jaculum ex inſidiis, & orat Deos his verbis:*

NOTÆ.

…Sacer Cybele.] Alii legunt, *Sacer Cybelo*: …ae Cybelo; ne idem ſit *ſacer & ſacerdos*. …poteſt enim quis ſacer eſſe dicatuſque …numini non per ſacerdotium: ut Ca…que tamen Dianæ ſacerdos non erat. De …nore Phrygiæ, & *Cybele* Dea, Deorum …Æ. 3. 111.

…Amis In plumam, &c.] Non militi…rem, ſed & equis etiam loricæ quando…ebant: & ii proprie dicebantur *cataphra…* De iis ita Salluſt. apud Servium, *equis pa…menta erant quæ linteo ferreis laminis in …ſtam adnexuerant*. Igitur lorica equi …pilis ſive corio, cui inſertæ erant æreæ …, in modum ſquamarum inciſæ; erant …ſquamæ illæ, non rotundæ quidem ac …; ſed oblongæ, ita ut ad plumarum for…mam accederent: neque ex ære ſimplici, …rem, Æ. 3. 467.

…peregrinâ ferrugine & oſtro, &c.] Oſtro …purâ Ibericâ, ferrugineâ & ſubnigrican…te, qua Æ. 9. 582. *De oſtro*, G. 2. 506.

773. *Lycio Cortynia, &c.*] Species pro genere. Arcus enim inſignes è cornea materia, è Lycia Aſiæ regione, de qua Æ. 4. 143. Sagittæ item ex urbe Cretæ inſulæ *Cortyna*, vel *Gortyna*, E. 6. 60.

775 *Caſſida*] Nomen primæ declinationis deductum ex accuſativo nominis tertiæ: *caſſida, caſſidæ*; à *caſſis, caſſidis, caſſidi, caſſida*: quod & apud Propertium reperitur, l. 3. 11. 15. Sic apud Varronem, teſte Nonio, *compeda*, à *compes*; *chlamyda*, à *chlamys*, apud ſacros ſcriptores noſtros, *lampada*, à *lampas*. *Croceam*, tinctam croco flore, *ſaffran*.

777. *Tunicas & barbara, &c.*] De *tunicis*, Æ. 9. 616. *Tegmina crurum*: ſunt ocreæ non vulgari quidem Græcorum aut Italorum, ſed Barbarorum more: hoc eſt; ut videtur pleriſque, Phrygum, qui primi acu pingere repererunt. Paulo tamen aliter viſum explicandum illud, Æ. 504. *Barbarico poſtes auro*.

780. *Certamine pugnæ.*] Sic Lucret. l. 4. 841. Sic & Æ. 2. 780 *Maris æquor*.

Summe

Supreme Deorum Apollo, præses ſacri Soractis, quem præcipui colimus, cui ignis è pinu alitur in cumulum: & cui nos cultores, ſecuri religione, calcamus plantis multas prunas per mediam flammam: Concede, o pater omnipotens, hanc ignominiam deleri noſtris armis. Non peto exuvias, aut trophæum, aut ulla ſpolia victæ puellæ: reliqua facta mihi præſtabunt gloriam: revertar libenter *inglorius in urbem patriam, dummodo hæc funeſta peſtis moriatur vulnere à me* inflicto. *Apollo audivit: & conceſſit* ut *pars voti animo ſuccederet, partem diſſipavit in leves ventos. Conceſſit precanti* ut *occideret morte improviſâ* Camillam *turbatam: non conceſſit ut nobilis patria cerneret eum reverſum, & nubes diſpulerunt vocem in ventos. Itaque ſtatim atque haſta librata manu edidit ſtridorem per aërem; agmina converterunt animos, & omnes Volſci direxerunt oculos ad Reginam. Ipſa nullatenus animadvertit aut aërem* impulſum, *aut ſtridorem, aut jaculum veniens ex alto, donec jaculum appulſum ad mammam præciſam infixum eſt, & profunde immiſſum hauſit virgineum ſanguinem. Sociæ feſtinantes accurrunt, & ſuſcipiunt Reginam cadentem: Aruns præ cæteris ſtupefactus, fugit, gaudio & timore mixtis: nec jam ultra audet fidere haſtæ, nec occurrere armis virginis. Et quemadmodum aliquis lupus, paſtore aut magno juvenco interfecto, memor facti ſui audacis, recipit ſe in montes excelſos* extra *viam poſt priuſquam jacula hoſtilia aſſequantur* ipſum: *& reflectens caudam ſupponit* eam *trementem ventri & adit ſylvas: non aliter Aruns turbatus ſubduxit ſe ex oculis,*

Summe Deûm, ſancti cuſtos Soractis Apollo, 78
Quem primi colimus, qui pineus ardor acervo
Paſcitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multâ premimus veſtigia prunâ:
Da, pater, hoc noſtris aboleri dedecus armis
Omnipotens. Non exuvias pulſæve trophæum 79
Virginis aut ſpolia ulla peto: mihi cætera laudem
Facta ferent: hæc dira meo dum vulnere peſtis
Pulſa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.
Audiit, & voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit; partem volucres diſperſit in auras.
Sterneret ut ſubitâ turbatam morte Camillam, 7
Annuit oranti; reducem ut patria alta videret
Non dedit; inque Notos vocem vertere procellæ.
Ergo ut miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras,
Convertêre animos acies, oculoſque tulere 8
Cuncti ad reginam Volſci. Nihil ipſa neque aurem
Nec ſonitus memor, aut venientis ab æthere telî
Haſta ſub exertam donec perlata papillam
Hæſit virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamq; ruentem
Suſcipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns, 8
Lætitia mixtoque metu: nec jam amplius haſtis
Credere nec telis, occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuo in montes ſeſe avius abdidit altos 8
Occiſo paſtore lupus magnove juvenco,
Conſcius audacis facti: caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, ſylvaſque petivit:
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns.

NOTÆ.

785. *Soractis.*] *Soracte* vel *Soractes*, mons in Etruria in agro Faliſco, ad occidentalem ripam Tyberis, ad ſeptentrionem Romæ, nunc *monte di S. Sylveſtro.* Ibi lucus & templum Apollinis fuit. Plinius l. 7. 2. *Haud procul urbe Roma, in Faliſcorum agro, familiæ ſunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ, quæ ſacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, ſuper ambuſtam ligniſtruem ambulantes non aduruntur, & ob id perpetuo Senatuſconſulto militiæ aliorumque munerum vacationem habent.* Addit Servius ex Varrone, ſacrificulos illos, per prunas ambulaturos, medicamento aliquo ſolitos ſibi plantas tingere. *Arx* igitur ex illis Hirpis Etruſcis fuit & equitis Tarchontis. *Pineus ardor*, ſunt prunæ, è pinu ſuccenſâ excitatæ.

793. *Inglorius.*] Nulla cæde nobilis: hanc enim cædem eſſe ignotam volo.

798. *Notos.*] Speciem pro genere: ventos meridionales pro quibuſlibet ventis, E. 2. 58.

809. *Ille lupus.*] Ille frequenter abundat in comparationibus, Æ. 10. 707.

Conte

Contentusq; fugâ mediis se immiscuit armis. 815
manu moriens telum trahit : ossa sed inter
reus ad costas alto stat vulnere mucro.
itur exanguis, labuntur frigida leto
mina: purpureus quondam color ora reliquit.
m sic exspirans, Accā ex æqualibus unam 820
loquitur, fida ante alias quæ sola Camillæ,
cum partiri curas ; atq; hæc ita fatur :
enus, Acca soror, potui : nunc vulnus acerbū
ficit, & tenebris nigrescunt omnia circum.
ge, & hæc Turno mandata novissima perfer :
cedat pugnæ, Trojanosque arceat urbe. 826
que vale. Simul his dictis linquebat habenas,
terram non sponte fluens : tum frigida toto
latim exolvit se corpore, lentaque colla
ptum leto posuit caput, arma relinquens : 830
q; cum gemitu fugit indignata sub umbras.
vero immensus surgens ferit aurea clamor
ra: dejectâ crudescit pugna Camillâ.
runt densi : simul omnis copia Teucrûm,
eniq; duces. Evandriq; Arcadis alæ. 835
riviæ custos jamdudum in montibus Opis
ædet summis, spectatq; interrita pugnas.
procul medio juvenum in clamore furentum
exit tristi multatam morte Camillam ;
muitq; deditq; has imo pectore voces : 840
nimium virgo, nimium crudele luisti
icium, Teucros conata lacessere bello.
tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
it, aut nostras humero gessisse pharetras.
tamen indecorē tua te regina relinquet 845
ma jam in morte : neq; hoc sine nomine le-
gentes erit, aut famam patieris inultæ. (tum

& gaudens ob fugam miscuit se mediis armatis. Illa moriens educit manu jaculum : sed cuspis ferrea hæret ad costas inter ossa profundo vulnere. Concidit pallida, concidunt oculi frigidi morte : color olim rubicundus deseruit vultum. Tum moriens sic alloquitur Accam unam è sociis, qua sola Camillæ fidelis erat pra cateris, cum qua solebat *communicare curas* suas*: & sic loquitur ista: Acca soror, potui huc usque* pugnare*: nunc dura plaga me interfecit, & omnia circum nigrescunt caligine. Fuge, & fer ad Turnum hæc ultima monita : succedat* mihi *ad pugnam & avertat Trojanos ab urbe: denique vale. His prolatis, simul dimittebat habenas ; non sponte labens in terram : tum frigida dissolvit se paulatim toto corpore & demisit colla incurva caputque morte victum, abjiciens arma: & vita dolens cum gemitu abit in tenebras. Tunc autem vastus clamor suboriens verberat astra aurea : prælium inhorrescit occisa Camilla. Irrumpunt conferti : simul omnis multitudo Trojanorum, & ductores Tusci, & equitatus Evandri Arcadis. At opis expleratrix Dianæ jamdudum sedet sublimis in summis montibus, & immota aspicit prælium : & cum inter medios clamores juvenum certantium procul vidit Camillam affectam tristi morte, & suspiravit, & emisit hæc verba ex intimo pectore ; heu virgo tulisti supplicium nimis crudele, conata bello ag-*

Trojanos: nec profuit tibi derelictæ inter vepres coluisse Dianam : aut tulisse humeris nostras ra. Tamen Dea tua non te relinquet jam ingloriam in suprema morte : neque hæc mors que honore inter populos, nec feres famam non vindicata.

NOTÆ.

. *Contentus fugâ.*] Præter allatam interpretationem, potest hæc etiam afferri: *Concitatus, contendens fugam* ; à *contendo*.

. *Æquales.*] Equites supra, v. 604.

. *Opis Triviæ.*] Dianæ; quæ colebatur in triviis, supra, 511.

. *Multatam.*] Aliqui legunt *mulcatam*. Varro *multare*, & *mulcare*: quod *multare* Osca vel Sabina, *multa*, quæ pœnam pecuniariam à judice irrogatam significat, ut notant Festus & Varro ; & per translationem, quamlibet aliam pœnam: *mulcare autem* Latina vox est quæ significat *verberare*, à *mulceo*, quod est *mollio* : quia quod verberatur, mollitur : hinc Vulcanus dictus est *Mulciber*, à verberando ferro. Vide Germanum Valentem & Vossium.

843. *Desertæ in dumis.*] De vita Camillæ in sylvis, supra, v. 532. & sequentibus.

Nam

Nam quiſquis læſit vulnere tuum corpus, ſolvet id *nece meritâ. Fuit ſub excelſo monte magnum ſepulcrum Dercenni, veteris regis Laurentini, ex aggeſta terra, & tectum umbroſâ ilice. Dea formoſiſſima collocat ſe primum illic celeri impetu, & ab excelſo tumulo circumſpicit Aruntem. Quando aſpexit illum coruſcantem armis & vane ſuperbientem, ait: cur diſcedis in diverſam* partem? *huc fer gradum, huc veni moriture: ut recipias mercedem dignam Camillâ. Tu-ne morieris ſagittis* ipſius *etiam Dianæ? Dixit, &* quemadmodum Amazon *Thracia eduxit ex aurata pharetra ſagittam celerem, & inimica intendit* arcum *corneum, & extendit longè: donec ex remitates* ejus inflexæ *committerentur inter ſe, & jam tangeret manibus æqualibus, ſiniſtrâ cuſpidem ferri, dexterâ & nervo mammam. Statim Aruns audivit ſimul ſtridorem ſagittæ aeremque frementem, & ferrum infixum eſt in corpore. Socii immemores relinquunt illum in incognito pulvere arvorum exſpirantem & ultima gementem: Opis effertur aliis ad æthereum cœlum. Levis equitatus Camillæ fugit primus, reginâ amiſſâ: Rutuli turbati fugiunt, fugit fortis Atinas: & ductores diſſipati & manipuli vaſtati quærunt* loca *tuta, & currunt equis converſi ad muros. Nec ullus poteſt ſuſtinere armis, aut ſtare contra Trojanos imminentes & inferentes mortem: ſed reportant humeris defeſſis arcus laxos, & equorum currendo pulſat campum pulveculentum. Pulvis confuſus nigrâ caligine fertur ad & matres verberantes ſinum emittunt è ſpeculis fœmineam vociferationem ad aſtra cœli.*

Nam quicunque tuum violavit vulnere corpus
Morte luet meritâ. Fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacâque ilice tectum.
Hic Dea ſe primum rapido pulcherrima niſu
Siſtit, & Aruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem
Cur, inquit, diverſus abis? huc dirige greſſum
Huc peritura veni: capias ut digna Camillæ
Præmia. Tu-ne etiam telis moriere Dianæ
Dixit, & auratâ volucrem Threïſſa ſagittam
Deprompſit pharetrâ, cornuque infenſa tetendit
Et duxit longe: donec curvata coirent
Inter ſe capita, & manibus jam tangeret æquis
Læva aciem ferri, dextrâ nervoque papillam
Extemplo teli ſtridorem auraſque ſonantes
Audiit una Aruns, hæſitque in corpore ferrum
Illum expirantem ſocii atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt:
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
Prima fugit dominâ amiſſâ levis ala Camillæ
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas;
Disjectique duces, deſolatique manipli
Tuta petunt, & equis averſi ad mœnia tendunt.
Nec quiſquam inſtantes Teucros letumq; ferre
Suſtentare valet telis, aut ſiſtere contra:
Sed laxos referunt humeris lanquentibus arcus;
Quadrupedumq; putrem curſu quatit ungula campum.
Volvitur ad muros caligine turbidus atrâ
Pulvis: & è ſpeculis percuſſæ pectora matres
Fœmineum clamorem ad cœli ſidera tollunt.

NOTÆ.

850. *Dercenni, &c.*] De hoc vetere Laurentum rege, Latino multò antiquiore, nihil apud auctores. *Buſtum* ait, pro loco ubi cineres poſt combuſtionem depoſiti fuerant. *Ilex*, arbor glandifera, *yeuſe*. De *Laurente* regione, Æ. 7. 63.

854. *Vana.*] More adverbii, pro *vane*: ut G. 3. 500. *Terram crebra ferit.*

856. *Digna Camillæ Præmia, &c.*] Mors divina manu illata, præmium, non pœna eſt. Si mori debuerat Camilla, mori divinâ manu debuerat, non imbelli timidi mortalis telo. Tune dignum Camillâ munus auferes? & ignavus ſis, non cujuſlibet numinis, ſed ipſius etiam telis moriere?

858. *Threïſſa, &c.*] *Ut Threïſſa*, id eſt *Amazon*. Sic Camilla, v. 648. *Exultat Amazon*, id eſt, *ut Amazon*. Neque enim Camilla tales erant re ipſa; ſed cultu atque habitu. De *Amazonibus Thraciis*, v. 659.

867. *Olympum.*] Montem Theſſaliæ, Eclo. Ecl. 5. 56. *Ala*, equitatus, ſupra, *Rutuli*, milites Turni, Æ. 7. 794.

cursu portos primi irrupere patentes, 879
inimica super mixto premit agmine turba.
miseram effugiunt mortem: sed limine in ipso,
ibus in patriis, atque inter tuta domorum
fixi expirant animas. Pars claudere portas:
sociis aperire viam, nec mœnibus audent
cere orantes: oriturq; miserrima cædes 885
dentum armis aditus, inque arma ruentum.
si, ante oculos lacrymantumq; ora parentū,
in præcipites fossas, urgente ruinâ,
itur; immissis pars cæca & concita frænis
at in portas, & duros obice postes. 890
de muris summo certamine matres
strat amor verꝰ patriæ) ut videre Camillam;
manu trepidæ jaciunt, ac robore duro,
ibus ferrum sudibusque imitantur obustis
pites, primæq; mori pro mœnibꝰ ardent. 895
a Turnum in sylvis sævissimus implet
rius, & juveni ingentem fert Acca tumultum:
as Volscorum acies, cecidisse Camillam,
re infensos hostes. & Marte secundo
a corripuisse: metū jam ad mœnia ferri. 900
rens (nam sæva Jovis sic numina poscunt)
et obsessos colles, nemora aspera linquit.
conspectu exierat campumque tenebat,
pater Æneas, saltus ingressus apertos,
eratque jugum, sylvâque evadit opacâ. 905
bo ad muros rapidi totoque feruntur
ne, nec longis inter se passibus absunt.
mul Æneas fumantes pulvere campos
exit longe, Laurentiaque agmina vidit:
rum Ænean agnovit Turnus in armis, 910

Qui primi attigerunt cursu portas apertas; hos turba hostilis opprimit agmine superjecto: nec evitant mortem funestam: sed in ipso ingressu, in muris patriis, & inter tutas domos confossi emittunt animas. Pars incipit *claudere portas: nec audent patefacere aditum sociis, nec admittere precantes intra muros: & incipit tristissima strages, propugnantium armis ingressus, & ruentium in pugnam. Ex* iis qui sunt *exclusi: pars labitur in fossas præruptas, premente* multitudine *irruentium, ante oculos & vultus parentum plorantium; pars insana & concita* equis *frænatis impellunt portas & postes firmatos repagulis. In suprema* illa *contentione matres ipsa, ex quo conspexerunt Camillam* (id *docet verus amor patriæ*) *festinantes emittunt è muris tela manibus, & imitantur* arma *ferrea duris lignis, stipitibus, fustibus præustis nihil morata, & cupiunt primæ mori pro* defensione *murorum. Interim nuncius acerbissimus occupat Turnum in sylvis, & Acca refert juveni magnum* illum *tumultum: turmas Volscorum cæsas* esse, *Camillam occisam esse, hostes infestos imminere, & favente Marte vastasse omnia: timorem jam extendi ad muros. Ille furiosus deserit colles occupatos & sylvas difficiles, nam auctoritas dura Jovis ita imperat. Vix excesserat ultra conspectum, & attigerat campos: cum pater Æneas, ingressus sylvas patentes,*

dit collem & exit ex obscura sylva. Sic ambo festini & toto impetu currunt ad muros, nec ingo intervallo à se invicem. Et simul Æneas vidit procul campos undantes pulvere, Laurenexercitum: & Turnus agnovit Æneam ferocem cum exercitu,

NOTÆ.

Irrtat in portas.] Non quidem equo- portas impulsu, quod visum est *Donato*; ia quibusdam aut trabibus aut molari- ctis instar arietum: de qua machina, 92.

Ut videre Camillam.] Vel cum viderunt corpus inter sociarum manus relatum: a, quia, v. 594. dixit Diana se nube pus illud tumulo illaturam, ex quo vi- Camillam, pro aliena salute ad arma con- currentem, amor patriæ suasit ipsis idem pro salute propria faciendum. De *robore*, pro quovis duriore ligno, G. 1. 162.

901. *Furens (nam sæva &c.*] Duplici de causa reliquit insidias, quibus Æneam deprehendere & bellum conficere mox potuisset: nempe ob præcipitem furorem, qui ei mentem abstulit: & ob numina Jovis, & vim fatorum Æneæ faventium.

Adven-

audivitque inceſſum pedum, & hinnitus equorum. Statim inciperent certamina, & tentarent prælia: niſi Sol roſeus jam lavaret mari Hiſpanico feſſos equos, & reduceret noctem die cadente. Ambo *quieſcunt in caſtris ante urbem, & cingunt muros* urbis.

Adventumque pedum flatuſque audivit equorum
Continuo pugnas ineant, & prælia tentent:
Ni roſeus feſſos jam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemq; die labente reducat. 9
Conſidunt caſtris ante urbem, & mœnia valla

NOTÆ.

913. *Gurgite Ibero.*] Occiduo Oceano: nam Iberia ſive Hiſpania ad occidentem Italiæ objacet. De *Iberia*, Æ. 9. 582. De *gurgite*, pro *mari*, Æ. 1. 122.

915. *Mœnia vallant*] Circumambiunt: Troja ut oppugnent; Rutili ut defendant.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER XII.

ARGUMENTUM.

Fractis geminâ pugnâ Latinis, Turnus cum Æneâ ſingulari certamine dimicare ſtatuit. Solemni ſacramento conditiones certaminis fœduſque à Latino, Æneâ, Turnoque ſancitur. Fœdus à Juturna Turni ſorore, Junonis impulſu diſturbatur: primuſque Tolumnius, falſo augurio victoriam ſuis illicitus, Trojanos invadit. Æneas ſagittâ vulneratus excedere cogitur è prælio: quo abſente ingentem ſtragem Turnus edit. Venus dictamno herbâ vulnus Æneæ ſanat. Is, refectis viribus ſuis ad pugnam Turnum nominatim vocat. Sed cum Juturna, excuſſo Turni auriga Metiſcorum ejus moderaretur, & ab Æneæ occurſu deterqueret, ne congredi ſimul poſſent: Æneas ad urbis mœnia exercitu, in propugnacula ignem conjicit. Hinc Amata, Turnum occiſum laqueo vitam ſibi adimit. Turnus, ne urbs in hoſtium poteſtatem veniret, ad ſingulare certamen redit. Pugnant Æneas & Turnus: Æneas victor, cum Turni jugulo immineret, jamque ipſius cibus motus ad miſericordiam deflecteret: viſo in ejus humeris Pallantis baltheo, repente exardet hoſtemque interficit.

INTERPRETATIO. *Turnus, cum videt Latinos fractos bello infelici abjeciſſe animum, fidem ſuorum promiſſorum jam repeti,*

TUrnus ut infractos adverſo Marte Latino
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repe

NOTÆ.

1. *Infractos.*] Vox raro negans, ſæpius affirmans, ut jam monuimus, Æ. 5. 784. & probat multis Erythræus in Indice. Hic affirmat.

2. *Promiſſa.*] Quibus ad ſingulare cum Æneâ prælium ſe obſtrinxerat, Æ. 10. 434.

30
64
OCT

ſignari oculis: ultro implacabilis ardet,
ollitque animos. Pœnorum qualis in arvis
ucius ille gravi venantum vulnere pectus,
um demũ movet arma leo: gaudetq; comantes
cutiens cervice toros, fixumque latronis
ravidus frangit telum, & fremit ore cruento.
aud ſecus accenſo gliſcit violentia Turno.
um ſic affatur Regẽ, atq; ita turbidus infit:
ulla mora in Turno: nihil eſt quod dicta re-
ractent
avi Æneadæ; nec, quæ pepigere, recuſent.
ngredior: fer ſacra, pater, & concipe fœdus.
hac Dardanium dextrâ ſub Tartara mittam,
ertorem Aſiæ (ſedeant, ſpectentq; Latini)
olus ferro crimen commune refellam:
habeat victos, cedat Lavinia conjux.
ſedato reſpondit corde Latinus:
æſtans animi juvenis, quantum ipſe feroci
ute exuperas, tanto me impenſiꝰ æquum eſt
ulere, atq; omnes metuentẽ expendere caſus.
ibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta (eſt.
manu: nec non aurumq; animuſq; Latino
aliæ innuptæ Latio & Laurentibus agris;
genꝰ indecores. Sine me hæc haud mollia fatu
atis aperire dolis: ſimul hæc animo hauri.

ſe deſignari oculis: ſponte etiam *implacabilis iraſcitur, & erigit animum. Qualis leo aliquis, in agris Afrorum ſauciatus* ſecundum *pectus duro vulnere venatorum, tunc denique exerit vires* ſuas: *& lætatur commovens toros jubatos colli: & interritus abrumpit jaculum venatoris infixum* tibi, *& frendet ore ſanguinolento. Non aliter ira creſcit Turno inflammato. Tunc ſic alloquitur Regem, & turbulentus ita incipit: nulla eſt dilatio in Turno: nihil eſt cur ſegnes Trojani revocent ſua verba, & abnuant* facere ea *de quibus convenerunt. Deſcendo ad pugnam: offer ſacrificia, ô pater, & fac fœdus. Vel hac* manu *dexterâ mittam ad inferos Trojanum profugum ex Aſia, & ſolus refutabo enſe criminationem communem nobis* omnibus (*Latini quieſcant & aſpiciant* me) *vel* Trojanus *poſſideat* nos *victos, & Lavinia detur* ei *uxor. Latinus reſpondet ei tranquillo animo: ô juvenis, excellens animo, quantum tu excellis aſpera fortitudine; tanto ſtudioſius juſtum eſt me providere* tibi, *& me timentem* tibi *conſiderare omnia pericula. Eſt tibi regnum Dauni tui, ſunt plurima urbes expugnatæ viribus* tuis: *ſunt quoque Latino divitiæ & benevolentia: & virgines in Latio & campis Laurentibus, nec ingloria* ſecundum *genus. Permitte me omiſſis* tuis *exponere tibi ipſa non* quidem *grata dictu: & ſimul perpende iſta animo.*

NOTÆ.

Laurum.] Afrorum circa Carthaginem; ſic dicti ſunt, quaſi Phœni, quia à Phœnum Didone profecti, Æ. 4. in argu-

Ille, &c.] Magnus aliquis leo: & ſic, *ille*, abundat in comparationibus, Æ. 10. 707.

Horret arma leo.] *Arma.* ſunt uniuſcujuſque, & ad agendum inſtrumenta. Sic Æ. 2. de Ulyſſe. *Et quærere conſcius arma*, id eſt. Apud Statium, l. 9. 589. *Armaque* ejus, ſunt *dentes.* Hic leonis *arma* ſunt ungues, dentes: unde dicuntur *leones exarmati*, quibus ungues & dentes evulſi ſunt.

Cervice.] Sunt eminentiæ muſculorum noſtrorum tumentes, circa cervicem aliaſque corporis.

Revocent.] Fidem datam revocent per pactum & quaſi contractum.

Ite ſacra ... concipe fœdus.] Ad ejuſmodi ſolemnia debebantur ſacrificia & verba *concepta*, certa ſolemniaque, infra, v. 169.

14. *Tartara.*] Inferorum pars eſt infima, Æ. 6. 134.

15 *Aſiæ.*] Phrygiæ, ſive Troadis, quæ eſt in minore Aſia, Æ. 1. 385.

19. *O præſtans, &c.*] ORATIO Latini, quâ conatur Turnum à ſpe conjugii & ſingulari certamine ad pacem revocare: oſtenditque, I. Affinitatem illam Turni cum Latino eſſe inutilem, cum regnum utriuſque ſatis abſque illa virium conjunctione potens ſit; cum ſint urbes multæ Turno, divitiæ pariter atque animus, & fortitudo Latini populis, virgines in Latio plurimæ quas Turnus uxores optare poſſit. II. Eſſe illicitam, quippe à Diis prohibitam, Æ. 7. 95. III. Eſſe perniciosam, ſi quidem ex quo, Turni causâ, Deorum voluntati obſtitit, calamitatibus innumeris utraque gens oppreſſa eſt. IV. Si, inquit, te occiſo, ſocium Æneam excepturus ſum: quidni potius te ſalvo? V. Objicit ſibi odia Rutulorum ob periculum Turni: Turno ipſi ſolicitudinem doloremque Dauni patris, belli varios eventus, &c. De *Latio* & *Laurento*, Æ. 7. 54. 63.

Non erat licitum me jungere filiam ulli antiquorum amatorum! & omnes Dii atque homines monebant illud. Expugnatus benevolentiâ erga *te, expugnatus sanguine cognato, & fletibus tristis uxoris* meæ, *fregi omnes nexus, abstuli* eam *promissam Æneæ genero, suscepi bellum sceleratum. Cernis, ô Turne, quæ calamitates, quæ bella me persequantur ab illo* tempore: cernis *quantas difficultates* tu *ipse patiaris. Bis superati magno prælio, vix defendimus* hâc *urbe spem Italiæ: fluctus Tyberis calent adhuc nostro cruore, & vasti agri albescunt ossibus. Quo revertor toties? quæ stultitia vertit sententiam* meam? *si paratus sum advocare* Trojanos *ad societatem Turno occiso: cur non potius extinguo bella* eo *salvo? quid Rutuli* mihi *conjuncti, quid reliqua Italia dicet? si exposuerim morti te petentem filiam meam & nostram affinitatem, (fortuna refellat* hæc *mea verba.) Considera res mutabiles bello: miserescе patris senioris, quem jam tristem Ardea patria* tua *procul separat* à nobis. *Ferocia Turni nullo modo mitigatur* his *verbis: invalescit potius, & asperatur remedio. Cum primum potuit loqui, sic instituit ore; obsecro, bone* pater, *depone pro me hanc solicitudinem, quam habes: & permittas me eligere mortem propter gloriam. Nos etiam, ô pater, libramus manu jacula & ferrum non inutile: & sanguis exit è plaga* quam *nos* facimus. *Procul aberit ab eo mater Dea: quæ muliebri nebulâ protegit eum fugientem, & ipsa se abscondat inani caligine. Sed Regina tremefacta nova conditione pugnæ lugebat, & retinebat generum iratum* ipsa *moritura: Turne, ego* peto unam rem, *per hos fletus, per gloriam Amatæ,*

Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat, idq; omnes Diviq; hominesq; canebant,
Victus amore tui, cognato sanguine victus,
Conjugis & mœstæ lacrymis, vincla omnia rupi,
Promissam eripui genero, arma impia sumpsi.
Ex illo qui me casus, quæ, Turne, sequantur
Bella, vides: quantos primus patiare labores.
Bis magnâ victi pugnâ, vix urbe tuemur
Spes Italas: recalent nostro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc, campiq; ingentes ossibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem insania mutat?
Si Turno extincto socios sum accire paratus;
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia, ad mortem si te (fors dicta refutet)
Prodiderim, natam & connubia nostra petentem?
Respice res bello varias: miserere parentis
Longævi, quem nunc mœstum patria Ardea long
Dividit. Haud quaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exuperat magis, ægrescitq; medend
Ut primum fari potuit, sic incipit ore: (pro m
Quam pro me curam geris, hanc precor, optim
Deponas, letumq; sinas pro laude paciſci.
Et nos tela, pater, ferrumq; haud debile dextrâ
Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sangu
Longe illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœmineâ tegat; & vanis sese occulat umbris.
At regina, novâ pugnæ conterrita sorte,
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrymas, per si quis Amat

NOTÆ.

34. *Bis magnâ victi pugnâ.*] *Primâ* in excensu navium, ubi occisus ab Æneâ Mezentius, fugatus Turnus, Æ. 10. 310. *Secundâ* equestri, ubi cecidit Camilla, Æ. 11. 597. De *Tyberi*, Æ. 8. 330. De *Rutulis*, Æ. 7. 794.

43. *Parentis Longævi.*] *Dauni*, Æ. 7. 56. *Ardea*, urbs Rutulorum regia, Æ. 7. 410.

46. *Medendo.*] Dum ei medicina quæritur à Latino: gerundia enim ejusmodi sæpe passivam habent vim, Ecl. 8. 71. *Cantando rumpitur anguis.*

49. *Paciſci.*] Quasi optione gloriosæ mo aut vitæ propositâ, mortem consulto & velut pacto eligere.

52. *Dea mater, &c.*] *Venus*, quæ à Diom impetu Æneam objecta nube defendit, Æ. 10.

56. *Turne, per has, &c.*] ORATIO Am ad Turnum, Veniliæ sororis suæ filium: quidem ut eum ad pacem inflectat, abhorr enim ab Æneæ societate; sed ut avertat à gulari certamine, & iterum communi bello tota committatur.

Tan

git honos animum: ſpes tu nunc una ſenectæ,
requies miſeræ: decus imperiumq; Latini
genes: in te omnis domus inclinata recumbit.
um oro, deſiſte manum committere Teucris.
te cunque, manent iſto certamine caſus,
ne, Turne, manent: ſimul hæc inviſa relinquam
rma, nec generum Æneam captiva videbo.
git vocem lacrymis Lavinia matris,
antes perfuſa genas: cui plurimus ignem
ecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
n ſanguineo veluti violaverit oſtro
is ebur; vel mixta rubent ubi lilia multâ
a roſâ: tales virgo dabat ore colores.
rbat amor, figitq; in virgine vultus.
in arma magis: pauciſq; affatur Amatam:
æſo, ne me lacrymis, neve omine tanto
quere, in duri certamina Martis euntem,
mer: neque enim Turno mora libera mortis.
hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
placitura refer: cum primum craſtina cœlo
is invecta rotis Aurora rubebit; (quieſcant
Teucros agat in Rurulos: Teucrûm arma
rulûm: noſtro dirimatur ſanguine bellum:
æratur conjux Lavinia campo.
ibi dicta dedit, rapiduſque in tecta receſſit:
equos, gaudetq; tuens ante ora frementes,
mo quos ipſa decus dedit Orithyia;

ſi aliqua movet animum tuum: tu jam es unica ſpes ſenectutis meæ, tu es requies miſeræ: regnum & gloria Latini eſt in tua poteſtate: familia omnis jam labefactata innititur tibi. Peto rem unam, omitte conſerere manum cum Troianis. Quicumque caſus tibi deſtinati ſunt in hac pugna, ii deſtinati ſunt etiam mihi, ô Turne: ſtatim abjiciam hanc lucem odioſam, nec aſpiciam captiva Æneam generum. Lavinia rigata lacrymis ſecundum genas ardentes audiit verba matris: huic ignis multus ſuffecit ruborem, & ſparſus eſt per vultum calefactum. Quemadmodum ſi aliquis tinxerit ebur Indicum purpurâ rubicundâ, aut quando lilia candida rueſcunt, mixta roſis multis, Puella exhibebat vultu tales colores. Amor agitat Turnum, & figit oculos in puella. Hinc magis accenditur ad pugnam: & alloquitur Amatam paucis verbis: ô mater, ne, obſecro, ne proſequaris fletu & augurio tam funeſto me deſcendentem ad prælium aſperi Martis: non enim eſt in Turno poteſtas retardandæ mortis. O Idmon, fer nuncius regi Trojano hæc mea verba, non ei placitura: quando craſtina Aurora invecta rubro curru prodit in cælo, tunc non ducat Trojanos contra Rutulos: ceſſent bella Trojanorum & Rutulorum terminetur noſtro ſanguine: Lavinia petatur uxor in illo campo. Poſtquam protulit hæc verba abiit in domum ſuam: petit equos, & lætatur videns eos frementes in conſpectu ſuo quos ipſa dedit Pilumno ornamentum;

NOTÆ.

dem] Ebur è dentibus elephantorum, antes in India. Aſiæ maxima regione, India mittit ebur. De oſtro, purpurâ expreſsâ, G. 2. 506.

que enim Turno mora libera mortis.] a ſuperioribus aptus eſt. Ne putes me lacrymis, & poſſe revocari funeſto illo ri omine. Si enim ſum moriturus: dem pugnam ſubterfugio: non enim ulli liberum eſt mortem retardare, atalis imminet. Hunc locum Servius duodecim Virgilii inſolubilibus. De ro rege, bonam in partem, Æ. 7, 266. ge, ubi Troas, Æ. 1. 385.

ntis, &c.] Vellicatur hic verſus à criticis, ntra collisionem literæ, & ſyllabarum De colore *punico*, rubro, Ecl. 5. 17. De *Aurora ejuſque curru*, G. 1. 249. Æ. 6. 535.

83. *Pilumno .... Orithyia*] *Pilumnus*, abavus Turni, Æ. 10. 76. *Orithyia*, Erechthei Athenarum regis filia, rapta in Thraciam à Borea, G. 4. 463. Quæritur quomodo Pilumno Italo nota eſſe potuerit Orithyia, puella Attica in Thraciam tranſlata. Reſpondet Turnebus, Pilumnum & Orithyiam hominum opinione Deos eſſe habitos, atque ita alterum alteri notum eſſe potuiſſe: poetam vero Orithyiam adhibuiſſe potius, quam aliud quodvis numen, quia Thracia ſemper equis nobilis fuit. Sic Turni equus Thracius eſt, Æ. 9. 49. Rheſi equi, Thracii, Æ. 1. 473. Diomedis equi, Thracii, Æ. 1. 756. Porro verſus hic ſpondaicus eſt: nam *Orithyia*, Ὠρείθυια vox eſt quatuor ſyllabarum, quarum mediæ duæ dipthongi ſunt ει, & υ.

qui ſuperarent nivem candore, ventos celeritate. Auriga feſtini circumſiſtunt, & palpant cavis manibus pectora equorum *plauſa, & pectunt colla crinita. Deinde ipſe induit humeris loricam aſperam auro & candido orichalco: ſimul accommodat* ut *geſtentur, & gladium, & clypeum, & eminentias criſtæ rubicundæ: gladium,* inquam, *quem ipſe Deus præſes ignis fabricaverat Dauno patri* Turni, *& merſerat ferventem aquis Stygiis. Deinde ſumit* cum *robore haſtam validam, quæ ſtabat in media domo admota magnæ columnæ, ſpolium Actoris Aurunci: & commovet* eam *trementem, inclamans: nunc, ó haſta quæ nunquam fefelliſti me vocantem, nunc adeſt tempus:* olim *te maximus Actor, nunc dextra Turni te geſtat: da ut proſternam corpus, & ut diſrumpam forti manu loricam direptam Phrygis effœminati, & ut inſpuam pulvere capillos* ejus *criſpatos ferro calido, & fluentes myrrhâ.*

Qui candore nives anteirent, curſibus auras.
Circumſtant properi aurigæ, manibuſq; laceſſunt
Pectora plauſa cavis, & colla comantia pectunt.
Ipſe dehinc auro ſqualentem alboque orichalco
Circumdat loricam humeris: ſimul aptat habend
Enſemque, clypeumque, & rubræ cornua criſtæ
Enſem, quem Dauno ignipotens Deus ipſe paren
Fecerat, & Stygiâ candentem tinxerat undâ.
Exin, quæ in mediis ingenti adnixâ columnæ
Ædibus aſtabat, validam vi corripit haſtam,
Actoris Aurunci ſpolium, quaſſatq; trementem
Vociferans nunc, ô nunquam fruſtrata vocatu
Haſta meos, nunc tempus adeſt: te maximo Act
Te Turni nunc dextra gerit: da ſternere corp
Loricamq; manu validâ lacerare revulſam
Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crines,
Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.

NOTÆ.

87. *Albaque orichalco.*] Græce ἐρεμχάλκεα, ab ὄρος, *mons*, & χαλκὸς, *as*: eſtque *as montanum*: non fulvum, ut æs vulgare; ſed in albûm deflectens: Gallice d'cimus *leton*. Ita Scaliger ad Feſtum, Voſſius in Etym. Latini ſyllabam ſecundam, quæ longa eſt, & naturâ ſuâ, & apud Callimachum in lavacro Palladis, v. 19. brevem fecerunt: ut Virgilius hic, & Horatius, A. P. v. 203. *Tibia non, ut nunc, orichalco vincta, tubaque æmula.* Cum autem aliquando commutabiles apud Latinos fuerint *literæ o & au*: quemadmodum *explodo* eſt à *plaudo*; quemadmodum ſcripſere veteres *olla* & *aula*, *caudex* & *codex*, &c. ſic reperimus apud Plautum *aurichalcum* pro *orichalco*. Unde grammatici aliquot imperite metallum eſſe putaverunt *ex auro* & *ære* mixtum: cujuſmodi nullum eſſe conſtat. Id vero, quale nunc habemus, non è terra natum, ſed arte factum eſt: teſtaturque Plinius, l. 34. 2. ſuo tempore jamdudum defiſſe, effœtâ tellure.

88. *Habendo.*] Gerundium paſſive facultatis, ſupra, v. 46.

89. *Cornua criſtæ.*] Non vera *cornua*, qualia Pyrrhus galeæ ad terrorem hirſuta addebat, ex Plutarcho, ſed criſtam geminam è jubis equinis, aut pluviis, è galeæ vertice hinc inde eminentem inſtar cornuum, Æ. 6. 779. *Geminæ ſtant vertice criſtæ.*

90. *Ignipotens Deus, &c.*] *Vulcanus* arma Æneæ fabricavit, Æn. 8. 370. nec Turno quoque deeſſe ejus artem voluit poeta, ad augendam heroum ſuorum dignitatem. De *Vulcano*, ibid. & G. 1. 295. De *Dauno*, Æ. 7. 56.

91. *Stygiâ candentem, &c.*] *Candens*, ex illo eſt aliquando *albicans*, aliquando *fervens*: quæ enim incalefcunt, ex nimio fervore quandoque albicant. *Aquâ tinxerat* enſem Vulcanus: ſic enim chalybs immerſione temperatur. *Stygiâ*, ad quandam veluti magicam conformationem, quemadmodum innuit Donatus. Aquæ enim infernæ in magicis ſacris exercebantur, Æ. 4. 512. Ego vero ſuſpicor id factum ad fidem cano, ut enſem illum frangi non poſſe probaret. *Stygis* enim Arcadiæ fontis, qui inde à Styge ad inferos traductus eſt, ea vis erat, ut vas quodlibet metalli diffringeret, nec poſſent continere quæ, niſi equi ungulâ, contineri, Æ. 8. 596.

94. *Actoris Aurunci ſpolium.*] Ducis alicujus Auruncorum, cui Turnus eam bello detraxerat. De *Auruncis* Italiæ populis, inter Volscos & Campanos, Æ. 7. 54.

99. *Semiviri Phrygis, &c.*] Cur id non Phrygibus, & Æneæ tribuatur, jam dictum, Æ. 4. 215. ubi de capillis unguento delibutis. *Phrygia*, in quâ Troas, Æ. 1. 385.

100. *Vibratos, &c.*] *Calamiſtro Criſpatos* autem *calamiſtrum*, acus ferrea, longa, quando fiſtulæ inſtar cava: quæ calefacta & capillis adhibita, eos intorquebat militudine cum *calamo* ſeu arundine, non buit. Hujus artis miniſtri, *cinifiones* & vocabantur, quod ad calefaciendum fiarent in cineres.

Myrrhâque madentes.] *Myrrha*, arbuſcu

s agitur furiis, totoque ardentis ab ore
ntillæ abſiſtunt: oculis micat acribus ignis.
gitus veluti cum prima in prælia taurus
rrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat,
oris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
ibus, & ſparsâ ad pugnam proludit arena.
e minus interea maternis ſævus in armis
eas acuit Martem, & ſe ſuſcitat irâ,
ro gaudens componi fœdere bellum.
n ſocios mœſtique metum ſolatur Iüli,
i docens: regique jubet reſponſa Latino
referre viros, & pacis dicere leges.
ra vix ſummos ſpargebat lumine montes
dies, cum primum alto ſe gurgite tollunt
equi, lucemque elatis naribus efflant.
rü ad certamen, magnæ ſub mœnibus urbis,
enſi Rutuliq; viri Teucriq; parabant:
dioque focos, & Diis communibus aras
neas: alii fontemq; ignemq; ferebant
i lino, & verbenâ tempora vincti.

Abripitur hoc furore, & ſcintillæ erumpunt è toto vultu furentis, ignis fulget vividis oculis. Quemadmodum quando taurus emittit mugitus terribiles ad præludium pugnæ, & obluctans in truncum arboris conatur iraſci adverſus cornua, & provocat ventos ictibus, & parat ſe ad pugnam, disjectis arenis. Interea Æneas terribilis ſub armatura materna non minus parat pugnam, & furore commovet ſe, latus bellum dirimi propoſito fœdere: Tum conſolatur ſocios & timorem Iuli ſolliciti, aperiens ipſis fata: jubetque viros reportare Latino certum reſponſum, & proponere conditiones pacis. Vix ſequens dies nata illuſtrabat luce ſupremos montes, quando equi Solis erigunt ſe primum è profundo mari, & emittunt lucem naribus patulis. Viri Rutuli & Troiani dimetientes parabant campum ad pugnam, juxta muros

urbis: & in medio campo ſocios & aras è ceſſite Diis communibus: alii petebant aquam & ignem, alii velati lino, & cincti verbenâ circa capita.

NOTÆ.

præſertim naſcens: altitudo ejus ad
cubita, nec ſine ſpinis, caudice duro
, cortice levi, folio olivæ fere ſimili
nde ſponte exſudat certis temporibus,
ſtæ exprimitur, dicunturque *ſtactæ* vel
ſtæ l. 12. 15. Condiendis cadaveribus,
ndis capillis, aliique ejuſmodi deliciis
atur.

Furiis.] Furioſis moribus, quaſi quibuſ-
cit. Æ. 6. 572.

Stetêre.] Quatuor, de quibus Æ. 5. 15.
ro mari, Æ. 1. 122.

Aras . . . aras Gramineas.] Aras è ceſpi-
ra cum herbis evulſa, in quibus ignis
ræ *foveretur*que atque ita *aræ* ſunt

Communibus.] *Communes Dii* multis mo-
ntur. I. Qui certam cœli zonam regio-
nam habent; qualis Cybele mater De-
rum certam habeant Jupiter, Juno, Mer-
rius, &c. II. Qui apud omnes homi-
ntur, ut Sol, Luna, Mars, &c. III. Huic
ſſus, qui ab Rutulis ac Trojanis ad pa-
mniter & pariter invocandi erant. Ita
rvius.

Fontemque ignemque.] Servius, *ad faci-
ſa, aqua & ignis adhibentur: unde*
contra, quos arcere volumus à noſtro conſortio, eis aquâ & igne interdicimus, id eſt, *rebus quibus conſortia copulantur.* Erat autem neceſſaria ſacrificiis aqua, vel ad luſtrandos adſtantes, vel ad purgandum corpus ante ſacrificium, vel ad alios victimarum uſus. *Fontem* poſuit pro aqua.

120. *Velati lino*, &c.] Id quaſi certum ſtatuitur à Servio; *feciales*, qui ſanciendis fœderibus miniſtri adhibebantur, nunquam lineam tuliſſe veſtem. Unde triplex opinio de hac Virgilii voce. I. Servius ait, fœdus illud irritum fore: Virgilium vero, quoties rebus exitum daturus non eſt, toties iis infirma & inauſpicata dare principia. Sic Æneas in Thracia condens urbem, taurum Jovi contra ritum ſacrificat, Æ. 3. 21. Paſſeratius & Scaliger explicant *linum*, non de veſte, ſed de filo ſive licio, quo flamines & alii caput per ætatem cingebant, & ut Varronis ac Livii verbis utar, *velabant*: unde *flamines*, quaſi *filamines*, vocabantur, Æ. 8. 664. III. Niger & Hyginus apud Servium legunt: *velati limo*: & explicant *limum*, veſtem ab umbilico ad pedes, cujus in extrema ora erat purpura *lima*, id eſt flexuoſa. Sed veſtis illa poparum erat, ſive infimorum ſacrificii miniſtrorum. Quare adhæreo ſecundæ opinioni.

Verbena.] Proprie certa eſt herbæ ſpecies, *de*

Exercitus Italorum prodit, & agmina hastata effundunt se plenis portis: hinc totus exercitus Trojanus & Tyrrhenus exit sub *armis variis: non aliter armati ferro, quam si durum certamen Martis appellet eos. Ipsi etiam duces splendido auro & purpurâ currunt inter media millia: & Mnestheus pro'es Assaraci, & generosus Aylas: & Messapus agitator equorum, soboles Neptuni. Et postquam unusquisque recessit in suum locum signo indicto, figunt hastas humi, & deponunt clypeos. Tunc cupiditate* videndi *egressa matres, & plebs sine armis, & senes infirmi, impleverunt turres & tecta domorum: alii stant in altis portis. At Juno a spiciens ex alto colle, qui nunc vocatur Albanus (tunc nec nomen nec honor aut fama erat* huic *colli) videbat campum, & geminum exercitum Laurentinorum & Trojanorum, & urbem Latini. Statim Dea sic allocuta est Deam sororem Turni, quæ præest stagnis & fluviis strepentibus: Jupiter rex summus cœli addixit illi hunc honorem ob virginitatem* ei *ablatam: Nympha, ornamentum amnium, dilectissima meo animo: nosti quomodo prætulerim te solam omnibus Latinis, quæ cumque ascenderunt ingratum lectum summi Jovis; & quo modo sponte constituerim te participem cœli. O Juturna, ne me, accipe* cautam *luctus tui. Quatenus fortuna visa est* id *tolerare, & Parcæ permittebant*

Procedit legio Ausonidûm, pilataque plenis
Agmina se fundunt portis: hinc Troius or
Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis:
Haud secus instructi ferro, quam si aspera M
Pugna vocet. Nec non mediis in millibus
Ductores auro volitant ostroque decori:
Et genus Assaraci Mnestheus, & fortis Asylas
Et Messapus equûm domitor, Neptunia pro
Utque dato signo spatia in sua quisque recess
Defigunt tellure hastas, & scuta reclinant.
Tum studio effusæ matres, & vulgus inermu
Invalidique senes, turres & tecta domorum,
Obsedêre: alii portis sublimibus astant.
At Juno ex summo, qui nunc Albanus habe
(Tunc neque nomen erat, neque honos, aut g
monti)
Prospiciens tumulo, campum spectabat, & a
Laurentûm Troûmque acies, urbemque La
Extemplo Turni sic est affata sororem,
Diva Deam, stagnis quæ fluminibusque so
Præsidet: hunc illi rex ætheris altus honore
Juppiter erepta pro virginitate sacravit,
Nympha, decus fluviorum, animo gratissim
Scis, ut te cunctis unam, quæcunque Latin
Magnanimi Jovis ingratum ascendere cubi
Prætulerim, cœlique libens in parte locârim,
Disce tuum, (ne me incuses) Juturna, dolor
Quâ visa est fortuna pati, Parcæque sineba

NOTÆ.

la verveine: communiter tamen sumebatur pro qualibet herbâ vel fronde, laurea, myrtea, &c. è sacro loco evulsa, Ecl. 8. 65.

121. *Legio Ausonidûm, pilata, &c.*] *Legio*, pars exercitus certo numero definita: hic pro toto exercitu, G. 2. 279. *Pilata*, armata pilis hastilibus, Æ. 7. 664.

123. *Tyrrhenus.*] Sub Tarchonte, socio Æneæ, Æ. 8. 479. Æ. 2. 781.

127. *Genus Assaraci Mnestheus, &c.*] Igitur sanguine junctus Æneæ, qui ab Assaraco genus ducebat, Æ. 1. 288. De *Asyla*, Æ. 11. 620. De *Messapo*, Æ. 7. 691.

134. *Albanus, &c.*] De hoc monte, Æ. 8. 48. Æ. 9. 387.

139. *Diva Deam.*] Dicunt Grammatici, *Deos* fuisse æternos, *Divos*, ex hominibus assumptos. Tamen Virgilius nomen utrumque confundit, Æ. 1. 486. Pallas vocatur *Diva*.

Stagnis quæ, &c.] *Juturna*, soror Turni, ab Ovidio vocatur, Fast. 2. 585. id est, Nympha aquatilis. Hunc ei honorem à Jove pro mium creptæ pudicitiæ concessum ait Virg Ovidius etiam ante amores Jovis ei ar Fons ejus & lacus ex Albani montis radic Tyberim influit, celebri apud veteres aq salubritate: vocant hodie nonnulli *L Turno*; alii, *di Volturno*: cum esset prius *di Juturna*, inquit Cluverius.

144. *Jovis ingratum cubile.*] Comm pro, *Cubile Jovis ingrati*, & in servando gio parum hdi. *Locârim.* Locari à Jove pa

147. *Parcæ.*] Tres, quæ pro fatis hic pantur, Ecl. 4. 47.

Cede

ere res Latio, Turnum & tua mœnia texi:
c juvenem imparibus video concurrere fatis:
rumq; dies & vis inimica propinquat. 150
pugnæ aspicere hanc oculis, non fœdera pos-
germano si quid præsentius audes, (sum.
, decet: forsan miseros meliora sequentur.
a, cum lacrymas oculis Juturna profudit,
quaterq; manu pectus percussit honestum.
lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno, 156
ora, & fratrem, si quis modus, eripe morti:
a bella cie, conceptumq; excute fœdus.
ir ego audendi. Sic exhortata reliquit
am, & tristi turbatam vulnere mentis. 160
a reges, ingenti mole Latinus
rijugo vehitur curru, cui tempora circum
bis sex radii fulgentia cingunt,
avi specimen: bigis it Turnus in albis,
manu lato crispans hastilia ferro. 165
pater Æneas, Romanæ stirpis origo,
o flagrans clypeo & cœlestibus armis,
a Ascanius, magnæ spes altera Romæ.
unt castris: puraque in veste sacerdos

res Latii procedere, defendi Turnum & urbem tuam. Nunc agnosco iuvenem certare fatis æqualibus: & dies appropinquat Parcarum & potestas adversa. Non possum videre oculis hoc certamen, & fœdera. Tu, si audes aliquid utilius pro fratre tuo, perfice, illud decet: fortasse meliora succedent miseris. Vix ea dicta fuerant, cum Juturna fudit oculis lacrymas, & verberavit manu pectus honestum ter ac quater. Juno filia Saturni inquit, Non est hoc tempus ad lacrymas: propera, & subtrahe fratrem morti, si est aliqua ratio: vel tu excita bellum, & dissipa fœdus inceptum: ego sum tibi auctor ut id audeas. Sic exhortata reliquit eam dubiam & turbatam vulnere tristi solicitudine animi. Interim reges vehuntur: Latinus magno apparatu, curru à quatuor equis tracto, cui duodecim radii aurati circumstant caput rutilum ornamentum Solis avi. Turnus vehitur binis equis candidis, librans manu

hastâ cuspide. Inde pater Æneas, caput gentis Romanæ resplendens clypeo cœlesti & armis, & Ascanius adstat comes, secunda spes magnæ Romæ. Exeunt è castris: & sacerdos in veste.

NOTÆ.

Si quid præsentius audes, &c.] Non quod ipsa se Deûm Regina potentiorem putet; sed facilliorem fore apud Jovem putet solationem, si soror pro fratre moram tantis audeat.

Binæ reges, &c.] Adumbrata hæc videris ad Homeri exemplum, Il. 3. ubi Agamemnon & Priamus, de pugna singulari inter Menelaum facto fœdere conveniunt.

Hactenus along ori parenthesi suspensa est, per anaphoram versus: *interea reges .... procedunt*. Poterat tamen & absque parenthesi intelligi. Fingitur Poeta à plurali numero ad singularem deflexisse; pro, *interea reges Latinus quidem curru quadrijugo, &c. Sol avi, &c.*] Dixit Virgilius, Æ. 7. 47. Picum fuisse *Faunum*; matrem, *Maricam* Latini avum, *Picum*. Quomodo ergo *Sol* avus Latini? I. Hesiodus Latinum Circes & Ulyssis, in Theogon v. 1013. Circen filia fuit Solis, Æ. 3. 386. Æ. 7. 10. Quæ res adversatur Virgilius in Latini Æ. 7. 47. II. Arnobius ait *Maricam* Latini matrem, ipsam esse Italam Circen. At eo ipso libri septimi initio Virgilius Circen à Marica distinguit: cum vocat Maricam, *Laurentem* nympham; Circen autem *Æneam*, id est, Colchicam. III. Ego existimo *Circen*, conjugis loco habitam à *Pico*; eamque ex eo *Faunum* suscepisse: ipsumque deinde Picum in avem mutâsse, quod ad amorem legitimæ conjugis *Canentis* se referret. Et vero Circe vocatur Pici *conjux*, Æ. 7. 189. quod tamen videtur ab Ovidii narratione paulum discedere, quam ibidem attulimus.

165. *Bina hastilia.*] *Pila*, qualia duo simul ferre deinde soliti sunt milites Romani, Æ. 7. 664. *Crispans*: quatiendo quasi sinuans & flectens.

167. *Sidereo Clypeo.*] Vel instar siderum fulgente: vel quem in cœlo Venus à Vulcano petierat: vel quem Deus ipse Vulcanus in Hiera insula fabricaverat, Æ. 8. 370.

168. *Spes altera Romæ.*] Æneas enim prima, Ascanius secunda. Quod aiunt, Ciceronem quoddam è Virgilii carminibus audientem, has in voces erupisse, falsum ostendimus in argumento, Ecl 6.

169. *Purâ in veste.*] Donatus, *colore albâ, nec purpurâ variata picturis*. Festus; *non fulguritâ; non funestâ*, id est, quæ funeri adhibita non fuisset. Alii communiter, *carente maculis*.

adducit fœtum porca ſetoſa & ovem intonſam, & ſtatuit victimas ad aras accenſas. Illi converſi oculis ad Solem orientem, ſpargunt manibus frumentum ſalſum, & ſignant gladio ſumma capita victimarum & effunduntpateras in aras. Tum pius Æneas nudato gladio ſic orat: eſto nunc teſtis mihi oranti, ô Sol, & hæc terra pro quâ potui tolerare tot labores, & tu, ô pater omnipotens, & tu, ô Juno Saturni filia, jam ô Diva, jam mihi *mitior, ut oro: & tu, ô glorioſe Mars, qui pater tenes omnia bella ſub tua poteſtate: & fontes & fluvios invoco, & quæcumque eſt divinitas in alto aere, & quicumque ſunt Dii ſub mari cæruleo. Si forte victoria iverit ad Turnum Italum; equum eſt* nos *victos abire in urbem Evandri: Iulus abibit* ex his *campis; nec Æneadæ rebelles inferent deinceps* vobis *bellum ullum, aut provocabunt armis hæc regna. Si vero victoria conceſſerit nobis Martem propitium, ut potius ſpero, & potius Dii confirment ſpem* meam *auctoritate ſuâ: ego neque Italos obtemperare Trojanis, neque arrogo mihi imperium: amba nationes indomita jungent ſe legibus æqualibus in fœdus perpetuum.* Ego *diſtribuam religiones & Deos: ſocer Latinus curet bella, ſocer ſupremum imperium: Trojani extruent mihi urbem, & Lavinia imponet nomen urbi. Æneas ſic* dixit *primus: Latinus de ſic ſequitur aſpiciens in cœlum, & erigit dextram ad aſtra: ô Æneа, juro hæc eadem ſidera, m terram, & geminam prolem Latonæ & Janum bifrontem,*

Setigeræ fœtum ſuis, intonſamq; bidentem
Attulit, admovitq; pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem converſi lumina Solem,
Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, pateriſq; altaria liba
Tum pius Æneas ſtricto ſic enſe precatur,
Eſto nunc Sol teſtis & hæc mihi terra precant
Quam propter tantos potui perferre labores:
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno; (vo
Jam melior, jam Diva, precor: tuque, inclyte M
Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques
Fonteſq; fluvioſq; voco, quæq; ætheris alti
Relligio, & quæ cæruleo ſunt numina ponto.
Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno,
Convenit Evandri victos diſcedere ad urbem:
Cedet Iülus agris: nec poſt arma ulla rebelles
Æneadæ referent, ferrove hæc regna laceſſent.
Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem,
(Ut potius reor, & potius Dii numine firment
Non ego, nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto: paribus ſe legibus amb
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra Deoſq; dabo: ſocer arma Latinus habeto,
Imperium ſolemne: ſocer nova mœnia Teucri
Conſtituent, urbiq; dabit Lavinia nomen.
Sic prior Æneas: ſequitur ſic deinde Latinus,
Suſpiciens cœlum, tenditque ad ſidera dextram
Hæc eadem, Ænea, terram, mare, ſidera juro,
Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem

NOTÆ.

170. *Setigera ſuis, &c.*] *Ovis* pro Ænea adhibetur, Græco fere more. Nam Græci apud Homerum, Iliad. 3. 103. agnos ad fœdus ſtatuunt. *Porcus*, pro Latino, more Romano aut Italo, de quo more Æ. 8. 641. De *ovibus bidentibus*, Æ. 4. 57. De *converſione ad orientem* in auſpiciis & ſacris rebus, Ecl. 9. 15.

173. *Fruges ſalſas, &c.*] I. *Molam*, ex puriſſimo frumento, *ſalſo*, toſto, ac molito, victimarum capiti imponunt, quæ proprie eſt *immolatio*, Æ. 2. 133. II. Pilos è capite victimarum ſecant, Æ. 6. 243. in Notis. III. Vina invergunt in frontem victimarum, & in ipſa altaria: quæ *libatio* erat, ibid. & Æ. 1. 740. Atque illi primi erant ſacrificii apparatus.

176. *Eſto nunc Sol teſtis, &c.*] *Sol, Terra, Jupiter, Juno, Mars, &c.* Communes illi ſunt triuſque generis Dii, de quibus, v. 118.

183. *Auſonio Turno.*] Italo, Æ. 7. 54.

184. *Evandri ad urbem.*] Pallanteum, Æ. 8.

185. *Cedet Iulus.*] Ut oſtendat, ſe non tam bi, quam poſteris ſuis & genti, ſedem quær

187. *Noſtrum Martem.*] Faventem. Infra, v. 5 *Nec Dii texere Cupentum Ænea venienſe ſui.*

198. *Latonæque genus duplex.*] *Apollinem*, S lem; & *Dianam*, Lunam: Latonâ ex Jove ditos, in inſula Delo, Ecl. 3. 67. Æ. 3, 74.

Janumque bifrontem.] Italorum regem numen, fœderibus adhiberi ſolitum, Æ. 6. 6 610.

Vimque

que Deûm infernam, & diri ſacraria Ditis.
hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit. 200
go aras, mediosque ignes, & numina teſtor:
lla dies pacem hanc Italis nec fœdera rumpet,
n res cunq; cadent: nec me vis ulla volentem
ret: non, ſi tellurem effundat in undas 204
rio miſcens; cœlumve in Tartara ſolvat:
ceptrum hoc (dextrâ ſceptrū nā forte gerebat)
quam fronde levi fundet virgulta nec umbras:
ſemel in ſylvis imo de ſtirpe reciſum
re caret, poſuitque comas & brachia ferro:
n arbos, nunc artificis manus ære decoro 210
ſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
ibus inter ſe firmabant fœdera dictis,
ſpectu in medio procerum: tum rite ſacratas
mmam jugulant pecudes, & viſcera vivis
unt, cumulantque oneratis lancibus aras.
vero Rutulis impar ea pugna videri 216
ludum, & vario miſceri pectora motu:

& poteſtatem infernam Deorum, & penetralia ſævi Plutonis. Audiat hæc pater ille, qui firmat fulmine fœdera. Tango aras, & ignes in medio earum, & atteſtor Deos: nulla dies auferat Italis hanc pacem, neque hæc fœdera, quomodocunque res ſuccedant: nec ulla potentia abducet me ab iis volentem: non, etiamſi illa potentia diſſolvat terram in aquas confundens eam diluvio; aut dejiciat cœlum in inferos. Quemadmodum hoc ſceptrum (nam forte tenebat manu dextra ſceptrum) nunquam emittet ramulos nec umbracula levibus foliis: ex quo primum in ſylvis abſciſſum ex infimo trunco ſeparatur à matre, & ferro amiſit frondes & ramulos: quondam arbor, nunc manus fabri cinxit illam ære pulchro, & dedit portandam regibus Latinis. Talibus verbis confir-

ſfœdera inter ſe, in medio conſpectu principum: tum juxta *moram ſacras victimas occidunt in & extrahunt viſcera* ex iiſdem adhuc *ſpirantibus, & tegunt altaria lancibus plenis. At vero tamen illud jampridem videri Rutulis inæquale, & animi turbari vario motu:*

NOTÆ.

Vim Deûm infernam.] Pro *Diis ipſis* ut Iliad. 3. 105. Πρὸς ὅσσε ἑέλσω, *vim*, pro *ipſo Priamo*. Et Æ. 4. 132. *anum vis*, pro *ipſis canibus*.

cris Ditis.] *Dis*, Pluto eſt, G. 4. 467. *ram*, ſanctuarium, locus templi intimus, *ncipua* numinis religio: hîc regia eſt *a*, de qua, Æ. 6. 630. Quidam hanc in- regiâm, *ſacram* dici putant quaſi *execra-* Æ. 3. 57. *Auri ſacra fames.*

fœdera fulmine ſancit.] Quia per coru- fulminum fœdera confirmantur: ita Vel quia Jupiter ultor eſt violati fœ- ceruli fulmine fœdifragis: ita Turne- Dde fecialis porcam feriens in ſolemni m formula ſic precabatur Jovem; *illas ppulas non deficiet. Si prior defecerit, unſilio, dolo malo: tu illo die Jupiter ſic ferito, ut ego hunc porcum hodie feri- mque magis ferito; quanto magis potes.* ita Livius, l. 2.

Tango aras.] Mos jurantium, ſupplican- incantium, ut aras & ſimulacra & cra manu contingant: qui mos ad nos anſiit ut, jurantes ſacris libris manum ertus, Æ. 4. 219.

Tellurem effundat in undas.] Servius ſpta ſive commutationem hîc agnoſcit: pro, *undas effundat in tellurem.* Ego minime, ſed cum ferè undecumque mare terram ambiat, interpretor de terræ compage in undas diſſolvenda. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, Æ. 6. 134.

206. *Ut ſceptrum hoc, &c.*] Apta eſt è ſuperioribus ſententia; *nec me vis ulla volentem avertet .... ut ſceptrum hoc nunquam fundet virgulta, &c.* Petita eſt illa comparatio ex Homero totidem fere verbis, Iliad. 1. 234. Et quanquam ſolemne fuit regum juſjurandum ſceptri ſublatio, ut monet Ariſtoteles Polit. 3. ab illa tamen nimis curioſa ſceptri deſcriptione abſtinere potuit debuitque Virgilius.

209. *Matre caret.*] Vel terrâ: nam, *non jam mater alit tellus*, Æ. 11. 71. Vel arbore: Nam *parva ſub ingenti matris ſe ſubiicit umbra*, G. 2. 19.

213. *Rite ſacratas.*] Immolatione, ſectione pilorum, libatione; ſupra, v. 178.

215. *Oneratis lancibus, &c.*] Vaſis eſcariis in quibus ſtructa & cumulata victimarum exta. *Lanx* nomen habet à *latitudine*: ſicut *patina*, à *pateo*. Voſſius tamen inter lancem & patinam id fere diſcriminis ſtatuit: quod in *lance* carnes aſſæ, fructus, cibi ſimplices apponerentur; in patina cibi conditi, ut piſces, haberetque vulgo operculum.

Tum

& tunc magis, cum propius vident duces *non* esse *pari robore. Auget* hanc opinionem *Turnus, progressus gradu tacito, & suppliciter dejectis oculis venerans aram, & mala* ejus *lividentes, & pallor in corpore juvenili. Juturna soror* ejus *statim atque vidit hunc sermonem invalescere, & animos plebis mobiles dissentire, per medium exercitum, similis specie Camerti (cui origo erat illustris à majoribus, & splendida fama paterna fortitudinis, & ipse* erat *fortissimus bello) immittit se per medium exercitum, non ignara rerum, & spargit varios rumores, & dicit talia: non pudet* vos, *ô Rutuli, objicere vitam unius pro vestris omnibus? nonne sumus pares numero & robore? ecce omnes & Trojani & Arcades adsunt hic, & Etruria inimica Turno, exercitus* ille *à fatis immissus: & secundus* quisque nostrum *certet, vix unusquisque habebit hostem. Turnus quidem famâ ascendet ad Deos, quorum aris confecrat se, & immortalis curret per ora: nos amissâ patriâ cogemur obedire dominis ferocibus, qui nunc otiosi constitimus in campis. Tum consilium juvenum confirmatum est magis ac magis talibus verbis: & rumor spargitur per turmas. Ipsi Laurentes & ipsi Latini mutati sunt: qui modo optabant sibi requiem & securitatem rebus suis, nunc spectant arma, & cupiunt fœdus non factum, & misereseunt duræ conditionis Turni. Juturna addit his rebus majus, & præbet ex alto cœlo ostentum, quo nullum opportunius turbavit animos Italos & decepit dolo. Scilicet avis fulva Jovis, volans in aëre rubicundo,*

Tũ magis, ut propius cernunt non viribus æqui
Adjuvat inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Tabenteſque genæ, & juvenili in corpore pallor
Quem ſimul ac Juturna ſoror crebreſcere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda:
In medias acies, formam aſſimulata Camerti,
(Cui genus à proavis ingens, clarumq; paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis)
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur:
Non pudet, ô Rutuli, cunctis pro talibus una
Objectare animã? numeróne, an viribus æqui
Non ſumus? En omnes & Troës & Arcades
Fataliſq; manus, infenſa Etruria Turno: (
Vix hoſtem, alterni ſi congrediamur, habemus
Ille quidem ad ſuperos, quorum ſe devovet
Succedet famâ, vivuſque per ora feretur:
Nos patriâ amiſſâ dominis parere ſuperbis
Cogemur, qui nunc lenti conſedimus arvis.
Talibus incenſa eſt juvenum ſententia dictis
Jam magis atq; magis: ſerpitq; per agmina
Ipſi Laurentes mutati, ipſique Latini:
Qui ſibi jam requiem pugnæ rebuſq; ſalutem
Sperabant; nunc arma volunt, fœduſq; precantur
Infectum, & Turni ſortem miſerantur iniquam.
His aliud majus Juturna adjungit, & alto
Dat ſignum cœlo: quo non præſentius ullum
Turbavit mentes Italas, monſtroque fefellit.
Namque volans rubrâ fulvus Jovis ales in æthra

NOTÆ.

231. *Troës & Arcades, &c.*] Gentes in Turnum fœderatæ. Trojani Æneæ: Arcades Evandri. Etruſci Tarchontis, Æ. 8. 518, 479.

232. *Fataliſque Manus, &c.*] Vel quia Latinorum agros petebant quaſi fatis ſibi debitos: vel potius, cum Virgilius id ſolis Etruſcis attribuat, quia fato paratum ſibi regem Æneam exſpectaverant, Æ. 8. 494. Bene ait *infeſta* Etruria Turno: erat enim aliqua pars Etruriæ Turno addicta, duce Meſſapo, Æ. 7. 691. 695.

233. *Vix hoſtem alterni.*] Si ſecundus quiſque noſtrum, ſi media pars noſtrum congrediatur; vix ſinguli hoſtem habebimus: id eſt, duo amplius unicuique objicimur.

246. *Monſtro.*] Oſtento: quod monſtra & oſtenditur ſigna futurorum petentibus.

247. *Rubra Jovis ales in æthra.*] *Æthra, thra:* nomen primæ declinationis, ἀίθρα eſt atque æther. *Æther* autem juxta Anaxagoram & Ciceronem, eſt illa veterum ſp ignis aërem ambiens ab αἴθω, *ardere: rubra* à Virgilio dicta: juxta alios, eſt totius & ſiderum compago, ab ἀεὶ θεῖν, *per currere.* Hic pro *aëre* univerſim ſum De *Jovis alite*, aquila, Æ. 5. 255.

Littorea

*perſequebatur aves marinas & multitudinem ſtrepitantem alaba turba: cum repentè vidit ad aquas, avida comprehendit pedibus aduncis cygnum eximium. Itali ſuſtulerunt animos: & aves omnes (res mirabilis aſpectu) cum ſonitu converſæ ſunt è fuga, & inumbrant alis aërem; & velut nube coacta urgent hoſtem per aërem: donec ceſſit avis, victa eorum vi & ipſo pondere cygni, & dimiſit prædam ex unguibus in flumen, & longe ſe fugit inter nubes. Tunc autem Rutuli venerantur oſtentum illud clamore, & explicant manus & augur Tolumnius primus ait: hoc erat, hoc, quod ſæpe petivi votis: admitto omen & agnoſco Deos. Me, me ductore ſumite ferrum, ô Rutuli, quos iniquus advena terret bello, ſicut imbecillas volucres, & per vim vaſtat litora veſtra: ille arripiet fugam, & longe permittet vela mari: vos concordes colligite agmina, & prælio defendite regem vobis ereptum. Sic dixit, & irrumpens vibravit haſtam in hoſtes oppoſitos: haſta cornea ſtridens emiſit ſonum, & certa dividit aërem: ſimul hoc fit; ſimul clamor magnus oritur, & omnes ordines perturbati ſunt, & animi accenſi tumultu. Cuni forte novem formoſa corpora fratrum ſtarent adverſum, quos fidelis uxor Tyrrhena una ediderat Gylippo Arcadi: haſta volans tranſiit unum illorum circa medium corpus, per coſtas, quà balteus conſutus atteritur ventre, & quà fibula ſtringit junctura. Sed frater ejus, turba & concitata dolore, partim educunt enſes manibus, partim apprehendunt tela miſſilia ferrea, & ſternit in flavam arenam juvenem illum inſignem pulchritudine. Sed fratres

Troiani, & Etruſci, & Arcades pictis armis. Sic idem amor dimicandi ferro occupat omnes. Spoliaverunt altaria: nubes confuſa jaculorum ſpargitur toto aere, & pluvia ferrea imminet: jaciunt pocula & ignes. Ipſe rex Latinus fugit, reportans Deos diſiecto fœdere non perfecto. Alii alligant equos *curribus, vel ſaltu imponunt corpora equis, & inſtant nudis enſibus. Meſſapus cupidus turbare fœdus proturbat equo objecto Auleſten, regem Etruſcum, & ferentem ornamenta regis: ille recedens cadit, & infelix à tergo immiſcetur aris averſis, per caput & humeros: at Meſſapus ardens accurrit* eum *haſta, & ſublimis* ex *equo ferit* eum *graviter haſtâ trabali multum deprecantem, & ſic loquitur: habet hoc* vulnus: *hæc hoſtia convenientior oblata* eſt *magnis Diis. Itali accurrunt & nudant membra calida. Chorinæus arripit ex ara torrem ſemuſtum, & occurrens intercipit flammis vultum Ebuſi irruentis & inferentis vulnus: magnâ barba refulſit illi, & uſtulato emiſit nidorem: ipſe* Chorinæus *incurrens deſuper apprehendit* manu *ſiniſtra comam turbati hoſtis, & obluctans impoſito genu ſternit eum humi: ſic fodit latus duro gladio. Podalirius ſequens enſe ſtricto Alſum paſtorem, & in primo agmine fagientem inter arma, inſtat illi: ille reducta ſecuri ſecat frontem mediam & mentum oppoſiti* hoſtis, *& late tegit arma diffuſo cer-*

Troës, Agyllinique, & pictis Arcades armis. 28
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it toto turbida cœlo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Crateraſque focoſque ferunt. Fugit ipſe Latinus
Pulſatos referens infecto fœdere Divos. 28
Infrænant alii currus, aut corpora ſaltu
Subjiciunt in equos, & ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem regiſque inſigne gerentem
Tyrrhenũ Auleſten, avidus confundere fœdus, 29
Adverſo proterret equo: ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis à tergo involvitur aris,
In caput, inque humeros: at fervidus advolat haſtâ
Meſſapus, teloque orantem multa trabali
Deſuper altõ equo graviter ferit, atq; ita fatur: 29
Hoc habet, hæc melior magnis data victima Divis.
Concurrunt Itali, ſpoliantque calentia membra.
Obvius ambuſtum torrem Chorinæus ab ara
Corripit, & venienti Ebuſo plagamque ferenti
Occupat os flammis: illi ingens barba reluxit, 29
Nidoremque ambuſta dedit: ſuper ipſe ſecutus
Cæſariem lævâ turbati corripit hoſtis,
Impreſſoque genu nitens, terræ applicat ipſum
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primâque acie per tela ruentem, 3
Enſe ſequens nudo ſuperimminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentumque reductâ
Disjicit, & ſparſo late rigat arma cerebro.

NOTÆ.

281. *Agyllini.*] Etruſci, Æneæ ſocii, ex urbe *Agyllina* ſive *Carite*, nunc *Cervetri*, Æ. 7. 652. Æ. 8. 479.

285. *Crateras, &c.*] Pocula, quibus vina fundebant, cruoremque victimarum. Græca vox κρατῆρας, Ecl. 5. 68. *Focos*, partes aratum graminearum, ubi accensus ignis fuerat, ſupra, v. 118.

287. *Infrænant currus.*] Equos frænatos curru alligant.

288. *Subjiciunt in equos.*] Superjiciunt: de vi præpoſitionis illius, Ecl. 1. 46. Ecl. 10. 74.

290. *Regem .... Tyrrhenum Auleſten.*] Unum è regibus Tyrrhenis, ſive Lucumonibus: de quibus, Æ. 10. 164. 166. Tales fuere *Mezentius*, *Meſſapus*, ex Tarni partibus, *Marſicus*, *Ufentus*, ex partibus Æneæ, ib.

294. *Telo trabali.*] Magis inſtar *trabis*. Unde apud Statium *haſta trabalis*; apud Claudianum, *trabale ſceptrum*: apud Horatium, *trabales*.

296. *Hoc habet.*] Vel habet, ſimpliciter: explicatur a Servio, *percuſſus eſt letali vulnere, habet vulnus letale*: à Donato, *bene ſe res habet*: a Scaligero, *ſic ſic agendum eſt*. Servio abundantior: quia vox eſt è gladiatoriis ludis repetita, ubi victor vulnerato à ſe adversario ſic inſultabat. Terentius in Andr. *Certe captus eſt, habet.* Seneca in Agamem. & Hercule Oeteo. *Hoc peractum eſt.*

Hæc melior victima.] Quàm ovis & porcella, qui fuerunt Diis oblati iſti, v. 170.

298. *Chorinæus.*] Sacerdos Trojanus, qui officio propius aræ aſtabat, Æ. 6. 228. *Ambuſtum*, e rcumuſtum, Æ. 3. 257.

Oli

dura quies oculos & ferreus urget
rus: in æternam clauduntur lumina noctem.
ius Æneas dextram tendebat inermem
ato capite, atque ſuos clamore vocabat.
ruitis? quæve iſta repens diſcordia ſurgit?
hibete iras: ictum jam fœdus, & omnes
ofitæ leges: mihi jus concurrere ſoli:
ite, atq; auferte metus: ego fœdera faxo
a manu: Turnũ jam debent hæc mihi ſacra.
nter voces, media inter talia verba,
viro ſtridens alis allapſa ſagitta eſt:
rnũ quâ pulſa manu, quo turbine adacta;
tantam Rutulis laudem, caſuſne, Deuſne,
erit: preſſa eſt inſignis gloria facti,
ſeſe Æneæ jactavit vulnere quiſquam.
us ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
atoſq; duces: ſubitâ ſpe fervidus ardet:
equos atq; arma ſimul, ſaltuq; ſuperbus
at in currum, & manibus molitur habenas.
a virûm volitans dat fortia corpora leto:
neces volvit multos, aut agmina curru
rit, aut raptas fugientibus ingerit haſtas.
is apud gelidi cum flumina concitus Hebri
uineus Mavors clypeo increpat, atq; furentes
movens immittit equos: illi equore aperto
Notos Zephyrumq; volant: gemit ultima
lu
ca pedũ: circumq; atræ Formidinis ora,
æ, Inſidiæque, Dei comitatus, aguntur.
equos alacer media inter prælia Turnus

Acerba quies & ferreus ſomnus premit illi oculos, oculi clauduntur in perpetuam noctem. Sed pius Æneas capite aperto proferebat dextram exarmatam, & inclamans vocabat ſuos: quo curritis? aut quanam haec diſſcentio repentina oritur? ô reprimite furorem: fœdus jam percuſſum eſt, & omnes conditiones conſtitutæ: mihi ſoli fas eſt pugnare: permittite me pugnare, & *pellite timores: ego faciam manu* ut *fœdera conſtantia* ſint: *hæc ſacrificia jam addicunt mihi Turnum. Inter has voces, inter hæc talia verba, ecce ſagitta ſtridens appuliſa eſt pennis* ad *Æneam: ignotum* eſt, *qua manu miſſa* ſit, *quo impetu pulſa; quis præbuerit Rutulis tantam gloriam, an ſors, an Deus: fama illuſtris* hujus *facti ſuppreſſa eſt, nec ullus gloriatus eſt vulnere Æneæ, Turnus cum vidit Æneam recedentem ab exercitu, & duces* ejus *turbatos; fervidus accenditur ſpe improviſâ: ſimul petit equos & arma, & confidens ſaltu erumpit in currum, & corripit habenas manibus. Currens dat morti plurima robuſta corpora hominum: disiicit plurimos ſemimortuos, aut ſternit curru agmina, aut immittit fugientibus haſtas abſtractas* iiſdem. *Qualis Mars* gaudens *ſanguine, quando juxta fluenta frigidi Hebri efferatus* ſonat *clypeo, & ſuſcitans*

ndit equos furentes: illi patente campo currunt ante Auſtros & Zephyrum: ultima Thracia pa pedum equitorum: *& comites* illius *Dei, facies nigri Timoris, & Ira, & Inſidia, circumguntur. Talis Turnus gaudens impelkit in medias pugnas equos*

NOTÆ.

Sedate capite, &c.] Tam, ut hac piâ ſuâ ferociam Latinorum emolliret; quam ſecutus à ſuis, eiſque voluntatem ſuam ſignificaret. Sic Julius Cæſar in acie ſinistrâ manu & capite ſuis inclamabat: *ſibus*: apud Plutarchum & Appia-

ictum jam fœdus.] Cæſis jam victimis, ſacerdotum ferro; non ictu lapidis, qui ritus Romanorum fuit, Æ. 8. 641.

Faxo.] *Fecero*, Æ. 11. 467.

Turnum debent hæc mihi ſacra.] Ex quo *Latinis* conceptus ego & Latinus: ex eo Turnus mihi uni addictus eſt; unus ego cum eo congredi poſſum: abſtinete ab eo, & mihi permittite.

331. *Hebri*, &c.] Fluvii Thraciæ, hodie *Mariſa*, Ecl. 10. 65. *Mavors*, Mars in Thracia natus, Ecl. 9. 12. *Equi Martis* duo juxta aliquos, ſed male, Pavor & Timor, G. 3. 91. *Notus*, Auſter, ventus meridionalis, Ecl. 2. 58. *Zephyrus*, ventus occidentalis, Ecl. 5. 5. *Thraca*, pro *Thracia*, quæ Græca eſt Θρᾴκη, & Θρῇκη, Æ. 3. 14. *Increpat equis clypeo*: id eſt colliſis haſtâ & clypeo. Vel *increpat*, verborum neutrorum more, abſque caſu, id eſt *ſonat*.

Fumantes

fumantes ſudore, inſultans miſerande hoſtibus interfectis: rapida ungula ſpargunt guttas ſanguineas, & ſanguis mixtus pulvere calcatur. Et jam dedit morti Sthenelum, & Thamyrim, & Pholum: Thamyrim quidem *& Pholum, agreſſus cominus: Sthenelum* vero *eminus: eminus duos filios Imbraſi, Glaucum & Ladem: quos ipſe Imbraſus educaverat* in *Lycia, & inſtruxerat pariter* artibus *militaribus, ſive conſerere manum, ſive præcurrere ventos equo. Alia parte Eumedes rapitur in media certamina, ſoboles veteris Dolonis, egregia* in *bello, repræſentans nomine avum, manu & fortitudine patrem: qui* pater, *ut olim iret explorator in caſtra Græcorum, auſus* erat *petere ſibi equos Achillis* in *mercedem.* Sed *Diomedes donavit illum alia mercede pro talibus cæptis, nec* amplius ille *optat equos Achillis. Cum Turnus vidit illum procul patente campo: prius perſecutus* ipſum *levi ſagitta per longum aerem, continuit equos* ſuos *binos, & exſcendit è curru, atque incurrit lapſo & ſemimortuo: & pede impoſito* in *collum* ejus, *eripit enſem* ex ejus *dextera, & immerſit ſplendentem profundo jugulo, & adjicit hæc ſuper: ecce, ô vir Trojane, metire proſtratus campos & Italiam quam appetiiſti bello: qui auſi ſunt me laceſſere ferro, reportant hæc præmia: ſic ſtruunt urbes. Mittit ſocium Buten, impacto jaculo, & Colorea, & Sybarim, & Dareta, & Therſilocum, & Thymœten lapſum è collo equi* frequenter *lapſantis.*

Fumantes ſudore quatit, miſerabile cæſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit rapida ungula rore
Sanguineos, mixtâque cruor calcatur arenâ. 3
Jamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimqu
Pholumque: (amb
Hunc congreſſus, & hunc; illum eminus: emi
Imbraſidas, Glaucum atq, Ladem: quos Imbra
Nutrierat Lyciâ, paribuſq; ornaverat armis, (i
Vel conferre manum, vel equo prævertere ven
Parte alia, media Eumedes in prælia fertur, 3
Antiqui proles bello præclara Dolonis, (te
Nomine avum referens, animo manibuſq; par
Qui quondā, caſtra ut Danaûm ſpeculator adi
Auſus Pelidæ pretium ſibi poſcere currus. 3
Illum Tydides alio pro talibus auſis
Affecit pretio: nec equis aſpirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus conſpexit aper
Antè levi jaculo longum per inane ſecutus,
Siſtit equos bijuges, & curru deſilit, atque
Semianimi lapſoque ſupervenit: & pede colli
Impreſſo, dextræ mucronem extorquet, & alti
Fulgentem tinxit jugulo, atque hæc inſuper ad
En, agros, & quam bello, Trojane, petiſti
Heſperiā metire jacens: hæc præmia, qui me
Ferro auſi tentare, ferunt: ſic mœnia condu
Huic comitem Buten, conjectâ cuſpide, mitti
Chloreaque, Sybarimq;, Daretaq;, Therſilocu
Et ſternacis equi lapſum cervice Thymœten.

NOTÆ.

344. *Lycia.*] Aliæ minoris regio meridionalis eſt, de qua, Æ. 4. 143.

347. *Proles bello præclara Dolonis.*] Ironice: fuit enim Dolon bello ignavus, & hic Eumedes, ejus filius, ſatis ignominioſe occiditur. Ita Cerdanus: cujus opinionem firmant ſequentia verba, quæ omnino ironiam ſapiunt: *illum Tydides alio pro talibus auſis affecit pretio:* id eſt *morte*, Iliad. 10. 299. Hector mercedem proponit ei, qui ſpeculator ire voluerit ad Græcorum naves. Dolon Eumedis filius, vir dives, petit ſibi promitti mercedis loco currum & equos Achillis: promiſſo confirmatus, ad Græcos abit. Incidit in Ulyſſem ac Diomedem: quibus metu mortis fatetur ſe ſpeculatorem eſſe, Rheſum Thraciæ regem veniſſe Trojanorum auxilio, ejus copias incuſtoditas & ſomno ſepultas jacere in litore, ſibi currum & equos Achillis ab Hectore miſſos, ſe præmii magnitudine adductum munus ſuſcepiſſe. Occiditur à Diomede: cum Ulyſſe clam ad Thracum caſtra ſubrepe Rheſum interficit, & ejus equos Trojæ fa abripit. De *Rheſo* & *ejus equis*, Æ. 1. 473. *Peleo*, Achillis patre, Æ. 2. 263. De Diomedis patre, Æ. 11. 243.

352. *Nec equis aſpirat Achillis.*] Pergit illudere Doloni: qui captus à Diomede, amplius ad equos Achillis, ſed ad vitam ſervandum aſpirabat.

360. *Heſperiam, &c.*] Italiam, Æ. 1. 5

364. *Sternacis equi cervice.*] Equo in ante ra genua prolapſo, Thymœtes per ejus co devolutus eſt. Ita Servius.

ur Edoni Boreæ cum ſpiritus alto
Ægæo, ſequiturque ad littora fluctus,
enti incubuere, fugam dant nubila cœlo;
mo, quacunq; viam ſecat, agmina cedunt,
ſæque ruunt acies: fert impetus ipſum,
iam adverſo curru quatit aura volantem.
it inſtantem Phegeus, animiſq; frementem:
ſeſe ad currum, & ſpumantia frænis
arorum dextrâ detorſit equorum.
trahitur, pendetq; jugis, hunc lata retectū
conſequitur, rumpitq; infixa bilicem
m, & ſummum deguſtat vulnere corpus.
nen clypeo objecto converſus in hoſtem
auxilium ducto mucrone petebat:
rota præcipitem & procurſu concitus axis
, effuditq; ſolo: Turnuſque ſecutus,
nter galeam ſummi thoracis & oras,
enſe caput, truncumque reliquit arenâ.
ea dum campis victor dat funera Turnus,
Æneam Mneſtheus, & fidus Achates,
uſq; comes, caſtris ſtatuere cruentum,
s longâ nitentem cuſpide greſſus.
& infractâ luctatur arundine telum
auxilioque viam, quæ proxima, poſcit:
ent lato vulnus, telique latebram
ant penitus, ſeſeq; in bella remittant.
aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
acri quondam cui captus amore
s artes, ſua munera lætus Apollo,
m citharamque dabat, celereſq; ſagittas.

Et ſicut, quando flatus Thracii Boreæ ſonat per profundum mare Ægæum, & fluctus abeunt ad littora; tunc nubes fugiunt per aërem, quâ parte flant venti. Sic turma cedunt Turno, quacunque aperit ſibi iter, & acies fugatæ rumpuntur: impetus provehit ipſum, & ventus adverſus currui commovet criſtam volantem. Phegeus non paſſus eſt illum imminentem ſibi & furentem animo. Oppoſuit ſe ad currum, & manu dextrâ detorſit capita concitatorum equorum, ſpumantia ob frænum. Dum ipſe raptur & inhæret jugo, hunc lata Turni lancea conſequitur detectum, & impacta penetrat loricam duplicem, & ſtringit vulnere ſuperficiem corporis: Tamen ille oppoſitus ibat objecto clypeo contra hoſtem, & educto gladio vocabat auxilium: cum *rota & axis curſu concitatus impulit eum & ſtravit humi: & Turnus inſecutus* eum *inter infimam* oram *caſſidis, & extremitates ſummæ loricæ, abſcidet caput gladio, & reliquit truncum* in *pulvere. At vero dum Turnus edit ſtrages* in *campis, interim Mneſtheus, & fidelis Achates, & comes Aſcanius, depoſuerunt* in *caſtris Æneam ſanguinolentum, firmantem longâ haſtâ paſſus alternatim. Furit, & conatur abſtrahere* cuſpidem *teli fracto telo; & petit modum auxilii, qui celerrimus ſit: ut* [illegible] *late gladio, & intime aperiant latebram teli, & remittant ſe ad pugnam. Et jam adſunt Iſi, charus præ cæteris Apollini: cui ipſe Apollo, percitus magno amore, efferebat ſua artes, ſua munera, vaticinium, & muſicum, & veloces ſagittas.*

NOTÆ.

Boreæ.] Thracii; e Thracia ſeptem in Græciam & mare Ægæum flan-*Edoni*, Stephano & Straboni, l. 10. Thracia incerti ſitus: unde ibidem *Lycurgus* Thraciæ rex, *Edonus* Hinc dixit Statius *Edonas hyemes*. 7. 51. De *Ægæo* mari, Græciam ſeparante, Æ. 3. 74.

dant nubila.] Ventus enim ſepfugat nubes; meridionalis colligit.

ſa.] Haſta, vox non latina, ſed ex Varrone apud Gellium: Gallogloro Siculo.

Bilicem.] Bino textu, vel licio, ſive filo, Æ. 3. 467.

391. *Iapis.*] Legunt aliqui *Iapyx*, ſed hic ventus eſt, de quo Æ. 8. 710. Quæ duo ut diſtinguantur, tum diverſa habent recti caſus elementa, tum diverſam obliquorum flexionem: flectit enim venti nomen Virgilius *Iapyx, agis:* medici nomen Donatus apud Pierium, *Iapis, Iapicis*; Turnebus tamen, *Iapis, Iapidis*; ex Auſonio, Epigr. 19. 7. *Idmona quod vatem, medicum quod Iapida dicunt.*

393. *Suas artes.*] Apollinis artes fuerunt, I. *Vaticinia*, quorum variæ ſpecies habentur, Æ. 3. 359.

Ille,

Ille, ut retardaret mortem desperati patris, maluit cognoscere vires herbarum & usum medicinæ, & exercere inglorius artem illam *tacitam Æneas stabat, acerbe fremens, innixus magnæ hastæ, magno juvenum & Ascanii dolentis concursu & fletibus immotus. Ille senex* Iapis, *cinctus replicata veste ex consuetudine medicorum, frustra deproperat plurima manu medicâ validis herbis Phœbi; frustra commovet manu telum, & apprehendit ferrum mordaci forcipe. Nulla fortuna juvat operam, Apollo Auctor* medicinæ *nullatenus succurrit: tamen sævus horror magis ac magis augetur in campis, & malum vicinius est. Jam videt aërem* totum *constare pulvere: appropinquant equites* Turni, *& jacula crebra cadunt in mediis castris: surgit ad cœlum mœstus clamor juvenum pugnantium & morientium in pugna aspera. Tum Venus mater, commota immerito dolore filii, legit Cretæa Dictamnum,*

Ille, ut depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum usumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in hastam
Æneas, magno juvenum & mœrentis Iüli
Concursu lacrymisq; immobilis. Ille retorto
Pæonium in morem senior succinctus amictu
Multa manu medicâ Phœbiq; potentibus herbis
Nequicquam trepidat; nequicquā spicula dextra
Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viā fortuna regit, nihil auctor Apollo
Subvenit: & sævus campis magis ac magis horror
Crebrescit, propiusque malum est. Jam pulvere cœlum
Stare vident: subeunt equites, & spicula castris
Densa cadunt mediis: it tristis ad æthera clamor
Bellantum juvenū, & duro sub Marte cadentum.
Hic Venus, indigno nati concussa dolore,
Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,

NOTÆ.

Æ. 10.176. II. *Musica*, unde cum lyra pingitur, & Poëtarum Deus est, Ecl. 4. 55. III. *Peritia jaculandi*, unde ipsi tribuitur pharetra, & ab Homero sæpe dicitur, ἑκατηβόλος, *longe jaculans*, Æ. 6. 657. IV. *Medicina*, quam artem Æsculapio filio tradidisse dicitur, Æ. 7. 773.

395. *Depositi.*] *Desperati.* Deductaloquutio è duplici more. Alterius meminit Servius, Isidorus, &c. ex Plutarcho, qui ait veteres solitos in publicum ægrotos proponere, quod *deponere* est: ut si quis prætereuntium, aut simili morbo tuissent ipse agitatus, aut quicquam remedii nosset id ægro significaret. Alterius jam mentionem fecimus, Æ. 9. 486. ubi diximus, solitos veteres ad januam domus cadavera deponere, ut etiam nunc apud nos in usu est. Et generatim *positus*, est, *jacens, mortuus*; ut diximus, Æ. 2. 644. ait enim Ovid. Heroid. 10. 124. *Nec posituſ artus unget amica manus*, id est, *jacentes*: neque enim ad januam domus, sed in ipsa domo ungebantur. Eodem quo nunc utitur verbo Virgilius, usus est & Ovidius de Ponto, l. 2. 2. 45. *Jam prope depositus, certe jam frigidus ager, &c.* Cic. 3. Verr. 5. *Ægram & prope depositam reipublicæ partem suscepisse.*

397. *Mutas artes*] *Medicinam*, quam sic vocat: vel comparatione musicæ & vaticinii, quæ voce maxime constant. Vel quia parum famosa tum erat, & à servis fere exercebatur. Vel quia tunc, non voce & disceptatione ac præcepti tractabatur, sed manu atque opere: unde *rurgiam* nostram referebat: ut patet ex lapide qui ch rurgum hic præstat potius q medicum: & ex ipsis Poetæ verbis, qui tribuit, non tantum *scire potestates herbar* sed ipsum etiam *usum medendi.*

401. *Pæonium*] In morem Pæonis Deo medici, Æ. 7. 769.

403. *Trepidat.*] Festinat, Æ. 9. 114. G 69. De *Phœbo* & *Apolline*, Ecl. 3. 62. 104.

407. *Pulvere cœlum Stare.*] Plenum c Æ. 6 300. De *Marte*, Ecl. 9. 12.

412. *Dictamnum, &c.*] *Dictamnus*, vel *ictamnum*, herba in sola Creta insula proven *pulegio* forma affinis, *au pouliot:* frondibus ta lationibus & lanuginosis: quare, *puberes* hi cuntur. Valet ad expellenda è vulneribus t cujus rei capræ & cerv. Cretenses indicium cuntur fecisse. Nomen habet à *Dicte* m Cretensis insulæ, in quo, ut & in *Ida* ejus insulæ monte, reperitur. Damnant aliqui gilium, quod caulem & flores dictamno t erit: quos ei Plinius & Dioscorides auferu At vero Matthiolus ostendit Plinium err erroremque suum ex corrupta Dioscoridis l one hausisse: cum ex Theophrasto antiqui rerum illarum scriptore, & Galeno, & ex rientia constet; flores, & caulem, & semen

Puberib

ribus caulem foliis, & flore comantem
rpureo: non illa feris incognita capris
mina, cum tergo volucres hæsere sagittæ. 415
Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,
ulit: hoc fuscum labris splendentibus amnem
it, occulte medicans; spargitque salubris
rosiæ succos, & odoriferam panaceam.
eâ vulnus lymphâ longævus Iapis, 420
ans: subitoq; omnis de corpore fugit
re dolor, omnis stetit imo vulnere sanguis:
ue secuta manum nullo cogente sagitta
it, atque novæ rediere in pristina vires.
citi properate viro: quid statis? Iapis 425
lamat: primusq; animos accendit in hostes.
hæc humanis opibus, non arte magistrâ
niunt; neq; te, Ænea, mea dextera servat:
agit Deus, atq; opera ad majora remittit.
idus pugnæ suras incluserat auro 430
atq; hinc: oditq; moras hastamq; coruscat
am habilis lateri clypeus loricaq; tergo est:
m fusis circum complectitur armis
aq; per galeam delibans oscula fatur:
puer, virtutem ex me, verumq; laborem;
am ex aliis: nunc te mea dextera bello
ium dabit, & magna inter præmia ducet.
ito, mox cum matura adoleverit ætas, 438
mor: & te animo repetentē exempla tuorū,

caulem frondibus lanuginosis, & diffusam in *flores purpureos: herba illa non ignota est capris sylvestribus, cum leves sagittæ infixæ* sunt *tergo. Venus attulit hoc* dictamnum, *involuta nubo obscura* circa *corpus: imbuit hoc* dictamno *undam nigrantem in patinis fulgentibus, occulte temperans: & miscet salutaris ambrosia succos, & panaceam odoratam. Senex Iapis, ignarus* rei, *lavit plagam aquâ illâ: & scilicet omnis dolor repente abiit è corpore, omnis sanguis constitit in ima plaga: & jam sagitta secuta manum exiit nullo* per vim *trahente, & novum robur rediit ad consueta* officia. *Festinate celeres,* afferte *arma* huic *viro: cur moramini?* Sic *clamat Iapis, & primus inflammat animos contra hostes:* addens: *ista non accidunt humanis viribus, neque industria medicorum: neque manus mea te sanat, ô Ænea. Deus potentior agit, & mittit te ad majores labores. Ille* Æneas *cupidus certaminis* jam *vestierat tibias* ocreis *aureis hinc & inde: & aversatur moras, & quassat hastam. Postquam clypeus accommodus latere & thorax tergo adfuit: amplexum armis circumjectis, & osculans per cassidem summa ejus ora:* sic *loquitur; ô puer, sume exemplum virtutis & digni laboris; fortuna* autem *ex aliis. Mox dextera mea faciet te securum, & ducet* tuam securitatem *inter magna* sua *præmia. Tu mox, quando ætas provenerit; fac* ut *sis memor* meæ virtutis:

NOTÆ.

reperiri. Flores autem non singulasingulis fere foliis adnascentes: unde dicitur.

Labris. | Vasis, in quibus lavabant: *Fusum amnem,* aquam ctam siccis herbarum, quas Iapis erat, v. 402.

Ambrosia, &c. *Panaceam.* | *Ambrosia,* quidem rutæ affinis: sed hic haud ille potuisse Deorum, de quo Ecl. *Panaces,* quæ Columellæ *panax,* Plinio erba est fœniculo, anethō, & fœrulæ affinis: admodum salutaris, & omnium remedia nomine ipso ut ait Plinius, l. 25. 4. ἀπὸ τοῦ πᾶν *omne,* remedium. Gallico nomine caret.

Fluit. | Fluere desiit.

430. *Suras.* | Pars tibiæ posterior, carnosa & ventricosa: pro tota tibia sumitur, quam vestiit Æneas aureis ocreis.

431. *Hastamque coruscat.* | Active, Æ. 5. 642.

434. *Delibans oscula.* | Ore contingens ora: hunc enim esse locutionis hujus sensum ostendimus, Æ. 1. 260. *Oscula libavit nata. Delibans,* leviter tangens, Æ. 1. 740.

436. *Fortunam ex aliis.* | Licet enim hoc Latino bello felix Æneas fuisset: tamen adversâ fortunâ jactatus eatenus fuerat.

437. *Magna inter præmia ducet.* | Vel, *ducet te ad magna præmia, laudis, regni,* &c. ut vult Servius: vel forte, *ducet ac reputabit magnī præmii loco, si post tot labores te defensum dare possit:* videtur enim Æneas Ascanii unius causa tot labores suscipere, supra, v. 185.

& pater Æneas, atque avunculus Hector excitet te revolventem animo exempla tuorum. Poſtquam protulit hæc verba, extulit ſe è portis, altus, commovens manu grandem haſtam: ſimul erumpunt cum *magno numero Anteus & Mneſtheus: & omnis multitudo exit deſertis caſtris: tum campus turbatur obſcuro pulvere, & terra tremit commota pulſu pedum. Turnus ex oppoſito tumulo vidit accedentes: Latini viderunt & frigidus tremor ſubrepſit in intima oſſa. Futurna prima ante omnes Latinos audivit & agnovit ſonitum, & fugit trepida. Ille* Æneas *volat, & trahit* ſecum *denſum agmen patente campo. Qualis, turbo cum effuſa tempeſtate ruit ad terras per mare medium: heu! animi longe providi horreſcunt miſeris agricolis:* ſcilicet, *ille* turbo *inferet calamitatem arboribus & cladem ſegetibus, evertet late cuncta. Venti prævolant, & portant ſonitum ad litora. Talis dux Trojanus impellit aciem in oppoſitos hoſtes: omnes denſi conglobant ſe preſſis ordinibus. Thymbræus petit gladio gravem Oſirim: Mneſtheus jugulat Archetium, Achates Epulonem & Gyas Uſentem. Occiditur ipſe augur Tolumnius, qui primus immiſerat haſtam in hoſtes oppoſitos. Clamor ad cœlum mittitur: & Rutuli mutuo fugati, objiciunt* per *fugam terga pulverulenta in agris. Ipſe* Æneas *neque dignatur dimittere merti dantes te inſequitur pari greſſu obſtantes, nec jacientes* eminus *ſpicula: quærit unum Turnum circum opaco pulvere,* unum *hunc vocat ad pugnam. Futurna virgo, commota hoc timore* ſecundum,

Et pater Æneas, & avunculus excitet Hector,
Hæc ubi dicta dedit, portis ſeſe extulit ingens
Telum immane manu quatiens: ſimul agmen denſo
Anteuſque Mneſtheuſque ruunt: omniſq; relicta
Turba fluit caſtris: tum cœco pulvere campus
Miſcetur, pulſuq; pedum tremit excita tellus.
Vidit ab adverſo venientes aggere Turnus:
Videre Auſonii, gelidusque per ima cucurrit
Oſſa tremor. Prima ante omnes Juturna Latinos
Audiit, agnovitq; ſonum, & tremefacta refugit.
Ille volat, campoq; atrum rapit agmen aperto.
Qualis ubi ad terras abrupto ſidere nimbus
It mare per medium; miſeris heu præſcia longe
Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus ſtragemq; ſatis, ruet omnia late.
Antevolant, ſonitumque ferunt ad littora venti.
Talis in adverſos ductor Rhœteius hoſtes
Agmen agit: denſi cuneis ſe quiſque coactis
Agglomerant. Ferit enſe gravem Thymbræus Oſirim:
Archetium Mneſtheus, Epulonem obtruncat Achates,
Uſentemq; Gyas. Cadit ipſe Tolumnius augur,
Primus in adverſos telum qui torſerat hoſtes.
Tollitur in cœlum clamor: verſique vicißim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipſe neque averſos dignatur ſternere morti,
Nec pede congreſſos æquo, nec tela ferentes
Inſequitur: ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.
Hoc concuſſa metu mentem Juturna virago

NOTÆ.

440. *Avunculus Hector.* | Creüſa enim, Aſcanii mater, ſoror erat Hectoris, Priami filia, Æ. 2. 772.

451. *Sidere.* | Tempeſtate, procella, quæ ſiderum ortu & occaſu concitatur, Æ. 11. 260.

454. *Ruet omnia.* | Active, Æ. 1. 39. *Spumas ſalis are ruebant.*

456. *Ductor Rhœteius,* | *Trojanus,* Æneas: à Rhœteo Troadis promontorio, Æ. 6. 500. in notis.

457. *Cuneis.* | *Ordinibus,* in figuram cunei, infra, v. 575.

460 *Tolumnius augur,* &c. | Supra v. *Augur,* quia ex avium conſideratione ra prædicebat, Æ. 2. 703.

464. *Neque averſos,* &c. | Ita reſti cum Pierio: ut tria pugnantium genera ficentur; *averſorum* & jam terga d *congredientium* cominus & æquo pede; tela *inferentium.* Alii ſic legunt, ſed ſane, *ipſe neque adverſos dignatur ſterner nec pede congreſſos, nec æquo, nec, tela fe*

467. *Luſtrans.* | Circumiens, Æ. 1.

468. *Virago.* | A vir, dixerunt veteres,

Aur

…nigam Turni media inter lora Metiſcum
…cutit, & longe lapſum temone relinquit: 470
…ſa ſubit, manibuſq; undantes flectit habenas,
…ncta gerens, vocēq; & corpus & arma Metiſci.
…gra velut magnas domini cum divitis ædes
…rolat, & pennis alta atria luſtrat hirundo,
…bula parva legens nidiſq; loquacibus eſcas: 475
…nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
…gna ſonat. Similis medios Juturna per hoſtes
…ur equis, rapidoq; volans obit omnia curru:
…q; hic germanum, jamq; hic, oſtendit ovantē:
…conferre manum patitur: volat avia longe.
…d minus Æneas tortos legit obvius orbes, 481
…ligatq; virum, & diſjecta per agmina magnâ
…e vocat. Quoties oculos conjecit in hoſtem,
…edumq; fugam curſu tentavit equorum;
…ſos toties currus Juturna retorſit. 485
…quid agat? vario nequicqua fluctuat æſtu:
…rſæq; vocant animum in contraria curæ.
…Meſſapus, uti læva duo forte gerebat
…a levis curſu præfixa haſtilia ferro,
…m unū certo contorquens dirigit ictu, 490
…ſtitit Æneas, & ſe collegit in arma,
…te ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
…a tulit, ſummaſq; excuſſit vertice criſtas.
…vero aſſurgunt iræ, inſidiiſqùe ſubactus
…ſos ubi ſenſit equos currumq; referri, 495
…a Jovem & læſi teſtatus fœderis aras:
…tandem invadit medios, & Marte ſecundo
…bilis, ſævam nullo diſcrimine cædem
…tat, irarumq; omnes effundit habenas.
…mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine
…edes 500

dejicit inter medias habenas Metiſcum aurigam Turni, & relinquit procul lapſum è temone: ipſa ſuccedit in ejus locum, *& regit manibus habenas fluctuantes,* præ ſe *ferens omnia Metiſci, & vocem, & ſpeciem, & arma. Veluti quando nigra hirundo volat per amplam domum opulenti domini, & alis circuit altas areas, colligens parva pabula & cibos nidis garrulis: & modo reſonat* in *porticibus ſpatioſis, modo circa ſtagna humida. Similis Juturna vehitur equis inter medios hoſtes, & percurrit cuncta celeri curru: & jam hic, & jam illic, oſtendit fratrem exultantem: nec permittit* eum *conſerere manum* cum Ænea: *volat procul extra viam. Æneas non ſegnius percurrit flexos circuitus, occurrens ei, & quarit virum* illum, *& magno clamore vocat inter agmina diſſipata. Quoties conjecit oculos in hoſtem, & imitatus eſt, curſu* pedeſtri *celeritatem equorum Turni* habentium *alatos pedes; toties Juturna deflexit converſum currum. Heu! quid faciat* Æneas? *fruſtra agitatur variis motibus, & diverſa cura rapiunt mentem in oppoſita. Meſſapus, cum forte leviter currendo ferret ſiniſtra* manu *duo jacula flexilia armata ferro, librans certo ictu unum illorum immittit huic* Æneæ. *Æneas ſtetit, & occuluit ſe poſt clypeum, incurvans* ſe in *poplitem: tamen immiſſa* …*ſtulit ſummitatem galeæ, & abſcidet è capite ſupremas criſtas. Tunc autem ira intumuit,* …*exactus cum vidit equos & currum rapi in diverſam* partem *ſæpe atteſtans Jovem & altaria* …*fœderis: tum demum irrumpit* in *medios, & Marte proſpero terribilis, edit crudelem ſtra-* …*que nullo delectu, & immittit omnes habenas futoris. Quis Deus, quis carmine jam decla-* …*mihi tot duras* res,

NOTÆ.

…*iram,* pro fœmina: hinc *virago,* quæ …*ſſet* ſimilis: unde contracta eſt *virgo.* …*virago* generoſæ fœminæ ſingulariter …*ur*: *virgo* cuilibet integræ.

…*Atria.* | Aream ante ædes, Æ. 4. 666.

…*Ovantem.* | Exultantem, Æ. 3. 189.

…*Legit obvius orbes.* | *Legere orbes,* nihil …*detur* eſſe quam, *iiſdem orbibus per* …*circuitum inſiſtere.* Sed quia additur *obvius,* omnino eſt, *corripere orbes illos, & breviori circuitu ſeſe hoſti adverſum offerre.*

484. | *Alipedumque fugam,* &c. | Æmulatus eſt curſu celeritatem equorum Turni; quæ tanta erat, ut alatos pedes habere viderentur. *Fugam* dicit, pro *celeritate,* Æ. 1. 321.

491. *In arma.* | Arma hic pro clypeo, ut egregie probat Cerdanus.

492. *Apicem tamen incita,* &c. | *Apex,* ſum

varias ſtrages, & mortem ducum, quos modo Turnus, modo heros Trojanus disjecit viciſſim toto campo? ô Jupiter an placuit tibi, *populos manſuros in perpetuo fœdere certare tanto tumultu! Æneas non multum tardans, invadit in latus Sucronem Rutulum; ea pugna primùm fixit loco Trojanos irruentes: & quà mors erat promptiſſima, immiſit durum enſem trans coſtas & ſeptum pectoris. Turnus occidit Amycum diſturbatum* ex *equo, & fratrem* ejus *Diorem, pedeſtri congreſſu; hunc gladio: & affigit currui capita amborum amputata, & aufert ſtillantia ſanguine. Ille* Æneas *dat morti Talon, Tanaim & fortem Cethegum, tres uno impetu, & triſtem Onythen, virum Thebanum & prolem matris Peridiæ. Hic* Turnus morti dat *fratres profectos è Lycia & agris Apollinis: & Menœten Arcada, juvenem fruſtra averſatum bella, cui ars & pauper domus fuerat circa aquas Lernæ piſcoſæ, nec dignitates magnatum notæ* erant *illi, & pater* ejus *ſerebat in arvis conductis. Et quemadmodum ignes injecti è diverſis partibus in ſiccam ſylvam & in virgulta laurea crepitantia; quando fluvii ſpumantes præcipiti lapſu ex altis montibus edunt ſtrepitum & currunt in mare ſinguli vaſtantes ſuum iter: non lentius ambo Æneas & Turnus irrumpunt in certamina: nam*

Diverſas, obitumq; ducum, quos æquore toto
Inq; vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Juppiter, æterna gentes in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronē (ea prima ruentes
Pugna loco ſtatuit Teucros) haud multa morat
Excipit in latus, & quà fata celerrima, crudum
Tranſadigit coſtas & crates pectoris enſem.
Turnus equo dejectū Amycum, fratremq; Dio
Congreſſus pedes, hunc venientem cuſpide long
Hunc mucrone ferit: curruq; abſciſſa duorum
Suſpendit capita, & rorantia ſanguine portat.
Ille Talon Tanaimq; neci, fortemq; Cethegu
Tres uno congreſſu, & mœſtum mittit Onythe
Nomen Echionium, matriſq; genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia miſſos & Apollinis agris,
Et juvenem exoſum nequicquam bella Menœt
Arcada: piſcoſæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperq; domus: nec nota potent
Munera, conductâq; pater tellure ſerebat.
Ac velut immiſſi diverſis partibus ignes
Arentem in ſylvam, & virgulta ſonantia laur
Aut ubi decurſu rapido de montibus altis
Dant ſonitū ſpumoſi amnes, & in æquora curru
Quiſque ſuum populatus iter: non ſegnius am
Æneas Turnuſque ruunt per prælia, nunc, nu

NOTÆ.

mâ pars in cono galeæ, Æ. 2. 683. Æ. 3. 468. De *criſtis*, ibid.

501. *Æquore.*] Plano campo, Æ. 2. 780.

504. *Gentes in pace futuras*] Ex illo enim fœdere Romana gens orta, quæ totam Italiam ſub uno deinceps imperio conjunxit.

505. *Ea prima ruentes*, &c. | Duplex interpretatio. I. Communis, *Pugna illa Æneæ cum Sucrone effecit, ut Trojani antea fugientes tunc primo ſubſiſterent.* II. Cerdani, *Pugna illâ ſive occurſus Sucronis, fortiſſimi militis, fecit, ut Trojani in hoſtem ante irruentes, tum primo impetum cohibuerint ac ſteterint.*

506. *Moratus.* | Alii legunt *morantem.*

508. *Coſtas & crates pectoris.* | Coſtas, quæ pectori veluti crates obtenduntur.

510. *Cuſpide longa---mucrone.* | Per longam *cuſpidem*, intelligit acumen haſtæ: per *mucronem*, acumen gladii. Alii aliter.

511. *Currui.* | Pro *currui*, Ecl. 5. 29.

515. *Nomen Echionium.* | *Thebanum*, Echione, qui in condendis Thebis Bœotis Cadmo adfuerat. De *Thebis*, Æ. 9. 697.

516. *Fratres Lycia*, &c. | Hos non nomine *Lycia*, Aſiæ minoris regio ad meridiem, oc culis Apollinis nihilitata, Æ. 4. 143, 345.

518. *Arcada piſcoſæ*, &c. | Qui oriundus quidem ex Arcadia, Ecl. 4. 58. deinde in argîa regione piſcatum exercuerat circa Le nam paludem, Æ. 6. 287. denique cum Eva dro Arcade venerat in Italiam, tumque erat inter Æneæ auxilia.

520. *Munera.* | *Munia, dignitates.* Pau quidam legunt, *limina.*

522. *Sonantia lauro.* | Ob crepitum arden tis lauri.

Fluctuã

fluctuat ira intus: rumpuntur neſcia vinci
pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic, atavos & avorum antiqua ſonantē
nomina, per regeſq; actum genus omne Latinos,
præcipitem ſcopulo atq; ingentis turbine ſaxi
excutit, effunditq; ſolo: hunc lora & juga ſubter
involvêre rotæ, crebro ſuper ungula pulſu
certa nec domini memoru proculcat equorum.
huenti Hyllo animiſq; immane frementi
occurrit, telumq; aurata ad tempora torquet:
ſus per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
texera nec tua te, Grajûm fortiſſime Creteu,
ſpuit Turno: nec Dii texere Cupentum,
ctea veniente, ſui: dedit obvia ferro
pectora, nec miſero clypei mora profuit ærei.
te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
petere, & late terram conſternere tergo.
cidis, Argivæ quem non potuere phalanges
mere, nec Priami regnorū everſor Achilles.
ubi mortis erant metæ: domus alta ſub Ida,
neſſi domus alta; ſolo Laurente ſepulcrum.
æ adeo converſæ acies, omneſq; Latini,
nes Dardanidæ: Mneſtheus acerq; Sereſtus,
meſſapus, equûm domitor, & fortis Aſylas,
ſcorumq; phalanx, Evandriq; Arcadis alæ:
ſe quiſque viri ſumma nituntur opum vi.
mora nec requies: vaſto certamine tendunt.
mentem Æneæ genitrix pulcherrima miſit,
ut ad muros, urbiq; adverteret agmen
cas, & ſubitâ turbaret clade Latinos.
ut veſtigans diverſa per agminā Turnum,
atq; huc acies circumtulit; aſpicit urbem

ira movetur intus: pectora ante neſcia vinci perfodiuntur: nunc toto impetu incurritur in vulnera. Hic Æneas ſaxo & turbine magni lapidis dejicit præcipitem & ſternit humi Murranum jactantem avos & vetera nomina avorum, & omne genus deductum per reges Latinos: rota protulerunt ipſum ſubter juga & habenas, præterea protriverunt eum *ungulæ multo pulſu incitatæ equorum immemorum domini. Ille* Turnus *occurrit Hyllo irruenti & dire ſævienti animis, & librat jaculum ad tempora tecta caſſide auratâ: haſta ſtetit illi* in *cerebro perfoſſo per galeam. Nec tua dextera ſervavit te à Turno, ô Creteu fortiſſime Græcorum: nec Dii propitii protexerunt Cupentum, Æneæ irruente:* ille *obtulit pectus obvium ferro, nec mora clypei ærei profuit miſero. Te etiam, ô Æole, agri Laurentini viderunt mori, & late tegere terram dorſo. Moreris* tu, *quem Græca caterva non potuerunt dejicere, nec Achilles vaſtator regnorum Priami. Hic erat tibi terminus mortis: domus ſublimis* erat *ſub Ida, domus ſublimis* in urbe *Lyrneſſo; tumulus* in *terra Laurentina. Toti etiam exercitus permixti* ſunt, *& omnes Latini, & omnes Trojani: Mneſtheus, & ardens Sereſtus, & Meſſapus ſubactor equorum, & fortis Aſylas, & exercitus Tuſcorum, & equitatus Evandri ibi: homines* illi *ſinguli pro ſe contendunt toto impetu virium: nec* eſt *mora, nec ceſſatio: in immani prælio. Tunc mater Æneæ formoſiſſima immiſit* ipſi *conſilium: ut accederet ad eos, & admoveret exercitum urbi celeriter, & percelleret Latinos improviſâ ſtrage. Ille Æneas* dum *circumjecit oculos huc & illuc, quærens Turnum inter turmas remotas; videt urbem.*

NOTÆ.

v. *Turbine ſaxi* | Saxi, in modum ventoſi turbinis rotati.

v. *Sui.* | *Faventes:* ſupra, v. 187.

v. *Laurentes campi*, &c. | Æ. 7. 63. *Argivæ* Peloponneſiacæ, Æ. 1. 288. *Meta*, terminus, à circi metis, Æ. 5. 288. *Ida*, mons Troadis & Phrygiæ, Æ. 2. 801. *Lyrneſſas*, urbs Troadis, circa ſinum Adramittenum, quò Achillis jugi extendebantur, Æ. 10. 128.

v. *Tuſcorum*, &c. | Etruſcorum, Æ. 8. 479. *Phalanx*, peditum agmen, Æ. 6. 489. *Ala*, equitum, Æ. 11. 604. Hi omnes aut Trojani, aut Trojanorum ſocii, præter unum Meſſapum, Turni ſocium, Æ. 7. 691.

v. 552. *Opum vi.* | Omni induſtriâ, virtute, armis, Æ. 9. 532.

v. 558. *Acies.* | Oculorum acies intelligit Servius, alii varias exercitus partes. *Urbem*, Laurentum, Æ. 7. 63.

expertem tanta pugna & tranquillam abſque damno. Statim ſpecies majoris prælii inflammat eum. *Vocat duces, Mneſtheum, & Sergeſtum, & fortem Sereſtum: & conſcendit collem, quo reliquus exercitus Trojanorum congregatur, & ſpiſſi non dimittunt clypeos aut jacula: ipſe medius* inter illos ſic *loquitur erectus alto è tumulo: ne ſit ulla mora meis juſſis: Jupiter hac* parte *ſtabit* pro nobis: *& ne ullus mihi ſit inertior ob repentinum conſilium. Niſi* hoſtes *volunt admittere frænum & ſuperati obedire, hodie evertam urbem, cauſam belli & ipſum regnum Latini, & ſternam tecta fumantia æquata terræ. Nempe expectabo, dum placeat Turno pugnam ferre noſtram, &* dum *victus iterum velit congredi mecum? hac* urbs, *ô cives,* eſt *caput, hæc ſumma belli ſceleratí. Celeriter inferte faces, & ignibus repetite* fidem *fœderis.* Sic *dixerat: & omnes animis una pugnantibus formant cuneum, & ſpiſſa multitudine irruunt in muros. Repente ſcala & ſubitus ignis viſus eſt. Alii incurrunt ad portas & occidunt obvios: alii librant jacula, & obſcurant aërem ſagittis. Ipſe Æneas inter primos protendit dexteram ad muros, & increpat altâ voce Latinum: & atteſtatur Deos, ſe rurſus cogi ad pugnam. Italos jam bis hoſtes* eſſe, *hæc ſecunda fœdera violari. Diſſenſio naſcitur inter cives timides: alii jubent* ſuos *recludere urbem & aperire portas Trojanis, & trahunt ad muros ipſum regem: alii inferunt arma & pergunt tutari muros. Veluti quando paſtor quæſivit apes incluſas in caverno ſaxo & implevit eas fumo amaro:*

Immunem tanti belli, atque impune quietam.
Continuo pugnæ accendit majoris imago.
Mneſthea, Sergeſtumq; vocat, fortemq; Sereſtum
Ductores: tumulumq; capit, quo cætera Teucrûm
Concurrit legio, nec ſcuta aut ſpicula denſi
Deponunt: celſo medius ſtans aggere fatur:
Ne qua meis eſto dictis mora: Juppiter hâc ſtat:
Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito.
Urbem hodie, cauſam belli, regna ipſa Latini,
Ni frænum accipere & victi parere fatentur,
Eruam: & æqua ſolo fumantia culmina ponam.
Scilicet expectē, libeat dum prælia Turno
Noſtra pati? rurſuſq; velit concurrere victus?
Hoc caput, ô cives, hæc belli ſumma nefandi.
Ferte faces propere, fœduſq; repoſcite flammis.
Dixerat: atq; animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, denſâq; ad muros mole feruntur.
Scalæ improviſo, ſubituſq; apparuit ignis,
Diſcurrunt alii ad portas, primoſq; trucidant:
Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Æneas, magnaque incuſat voce Latinum:
Teſtaturque Deos, iterum ſe ad prælia cogi:
Bis jam Italos hoſtes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia cives:
Urbem alii reſerare jubent, & pandere portas
Dardanidis, ipſumq; trahunt in mœnia regem:
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
Incluſas ut cum latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumoque implevit amaro:

NOTÆ.

563. *Nec ſcuta----Deponunt.* | Mos notatur militum Romanorum, qui armati concionantem imperatorem audiebant: à quo more ſæpe Græcos diſcedere ſolitos oſtendit Cerdanus.

565. *Juppiter hâc ſtat.* | Jupiter, vindex violatæ fœderum religionis, hic parte ſtat à nobis: ſiquidem nudam & indefenſam urbem nobis objicit.

575. *Dant cuneum.* | Seſe in cunei figuram componunt: quæ, primâ fronte acuta, tum magis acmagis in latitudinem ſecundum latera explicatur. Lipſius, de militia, l. 4. 7.

582. *Hæc altera fœdera rumpi.* | Primo enim Latinus ultro Æneam ſocium & generum adſciverat, Æ. 7. 259. Secundo ſingulare certamen Turni cum Ænea facto fœdere conſtituerat, ſupra, v. 195.

585. *Ipſumque trahunt,* &c. | Trahunt ad muros Latinum regem ſuum, vel ut ſummi diſcriminis ſpectator urbem ipſe Trojanis aperiendam eſſe intelligat, vel ut violator fœderis ipſe Trojanis dedatur.

587. *Pumice.* | Cavo lapide, Æ. 5. 214.

Illæ

Ipsa intus trepidæ rerum per cerea castra
Excurrunt, magnisq; acuunt stridoribus iras
Volvitur ater odor tectis, tum murmure cæco
Intus saxa sonant: vacuas it fumus ad auras.
Nec dubiis hæc fessis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concussit funditus urbem.
Regina ut rectis venientem prospicit hostem,
Incensi muros, ignes ad tecta volare; (ni:
Desuntq; acies contra Rutulas, nulla agmina Tur-
Infelix pugnæ juvenem in certamine credit
Obrutum: &, subito mentem turbata dolore,
Nunc sua clamat crimenq; caputq; malorum: 600
Multaq; per mœstum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu discindit amictus,
Nodum informis leti trabe nectit ab alta.
Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ
Ante prima manu flavos Lavinia crines, 605
Roseas laniata genas, tum cætera circum
Turba fuit: resonant late plangoribus ædes.
Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.
Obstupuunt mentes: it scissa veste Latinus,
Conjugis attonitus fatis, urbisque ruina, 610
Canitiem immundo perfusam pulvere turpans:
Multaq; se incusat, qui non acceperit ante
Troianum Æneam, generumq; asciverit ultro.
Jam extremo bellator in æquore Turnus
Paucos sequitur, jam segnior, atque 615
Equorum atq; minus successu lætus equorum.
Ventus hunc illi cæcis terroribus aura
Commixtum clamorem, arrectasque impulit
aures
Incertæ sonus urbis, & illætabile murmur.

illæ timentes rebus suis volitant intus per suas domos, & excitant iram suam *magnis fremitibus. Dirus odor diffunditur domo, & saxa resonant intus obscuro murmure: fumus exit in aërem apertum. Præterea calamitas ista contigit Latinis fatigatis, qua turbavit penitus dolore totam urbem. Regina, quando vidit hostem accedentem* ad *domos, muros infestari, flammas volare ad culmina, exercitum Rutulum nullibi* comparere *contra, nullas turmas Turni: misera putat juvenem occisum* esse *in contentione prælii: & commota repentino dolore* secundum *animum, fatetur se* esse *causam & scelus & originem calamitatum: & amens locuta plurima ex tristi furore, lacerat manu vestes purpureas moritura, & suspendit ex alta trabe laqueum fœdæ mortis. Postquam Latina* mulieres *infelices cognoverunt hanc mortem, filia* ejus *Lavinia, prima lacerans manu rutilos capillos & malas roseas, deinde reliqua multitudo furit: domus late sonat planctu. Hinc fama misera spargitur per totam urbem. Deficiunt animos: Latinus incedit lacerata veste, territus morte uxoris & clade urbis, fœdans albos crines mixtos sordido pulvere: & multum damnat se, quod non admiserit prius Æneam Trojanum & ultro sociaverit sibi generum. Interim Turnus*

[illegible] in remoto campo persequitur paucos errantes, jam tardior, & jam minus ac minus gaudens celeritate equorum suorum. *Ventus pertulit illi hunc clamorem confusum incertis terroribus, [illegible] turbatæ urbis ac murmur minime lætum pepulit aures* ejus *attentas.*

NOTÆ.

v. 590. *Trepidæ rerum.* | Æ. 1. 182. *Fessi rerum.*

v. 592. *Incensi muros.* | Infestari ab hostibus dicuntur. Ita lego cum Pierio ex veteribus codicibus. Vulgo legitur, *incendi*, quod metrum efficeret; sequitur enim, *ignes ad tecta volare.* Canterus legit, *inscendi*, legitimo quidem tamen auctore.

v. 600. *Purpureos amictus.* | Qui color regius dicitur *purpura*, G. 2. 506.

v. 603. *Informis leti.* | Suspendium informe & deformatum fuit: quia ex libris Pontificalibus apud Servium, suspensi abjiciebantur infelices, ex Varrone apud Servium Danielis, iis non parentabatur, nisi suspensis oscillis, quasi ad ludibrium mortis: quia, ex Artemidoro, hos unos in mortuorum cœnis cognati non nominabant.

612. *Multa.* | Multum: neutrum pro adverbio, G. 3. 500. *Dardanium*, Trojanum, Æ. 1. 239.

614. *Æquore.* | Plano campo, Æ. 2. 780.

616. *Minus successu lætus equorum.* | Vel quia minus jam celeriter currebant: vel quia minus jam gaudebat, quod eum à pugna tam longo abstuliissent.

Hei mihi! cur muri turbantur tanto ululatu? & quæ tanta vociferatio erumpit ex urbe dissita? sic loquitur, & territus stat compressis habenis. At vero soror, quippe quæ *transformata in speciem aurigæ Metisci moderabatur currum & equos & habenas ejus, respondet illi talibus verbis: Turne, persequamur Trojanos hac, qua prima victoria aperit iter: sunt alii, qui possunt tutari manu domos. Æneas ruit in Italos & agitat pugnam: nos quoque manu demus Trojanis crudelem mortem: non exibis inferior aut numero aut gloriâ pugnæ. Turnus* respondet *ad hæc: ô soror, & jampridem animadverti, quando prima turbasti per dolos fœdus, & immisisti te in hanc pugnam; & jam frustrà decipis* me, quamvis, *sis Dea. Sed quis jussit te delapsam è cœlo pati tantos labores? an ut spectares crudelem necem infortunati fratris* tui? *nam quid facio? aut quæ sors promittit jam* mihi *salutem? vidi ipse præ oculis meis Murranum, quo nullus alius superest mihi charior, magnum & magno occisum vulnere mori vocando me. Occidit miser Ufens, ne videret nostram infamiam: Trojani habent cadaver* ejus *& Arma. An feram everti domos? hoc unum deerat miseriis; nec refutabo manu criminationes Drancis? vertam terga? & hac terra spectabit Turnum fugientem? An eo usque calamitosum est mori? ô vos* Dii *inferi estote mihi propitii, siquidem voluntas cœlestium infensa est* mihi. *Purâ anima & ignava hujus sceleris, descendam ad vos nunquam dignus claris patribus. Vix ea locutus erat: ecce Sages vectus equo spumante accurrit per medios hostes, vulneratus sagittâ* secundum *vultum adversum: & accurrit invocans Turnum nomine:*

Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quisve ruit tantus diversa clamor ab urbe?
Sic ait, adductisq; amens subsistit habenis.
Atque huic in faciem soror ut conversa Metisci
Aurigæ, currumq; & equos & lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, sequamur
Trojugenas, quà prima viam victoria pandit.
Sunt alii qui tecta manu defendere possunt:
Ingruit Æneas Italis, & prælia miscet:
Et nos sæva manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedo.
Turnus ad hæc:
O soror, & dudum agnovi, cum prima per artes
Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti:
Et nunc nequicquam fallis Dea, sed quis olympo
Demissam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miseri letum ut crudele videres? (te
Nam quid ago? aut quæ jam spondet fortuna s
Vidi oculos ante ipse meos, me voce vocantem
Murranum, quo non superat mihi charior a
Oppetere ingentem, atq; ingenti vulnere vic
Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens
Aspiceret: Teucri potiuntur corpore & armis.
Exscindi-ne domos, id rebus defuit unum,
Perpetiar? dextrâ nec Drancis dicta refella
Terga dabo? & Turnum fugientem hæc ter
videbit?
Usque; adeone mori miserum est? vos ô mihi ma
Este boni, quoniam superis aversa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ
Descendam, magnorum haud unquam indign
avorum
Vix ea fatꝰ erat, medios volat ecce per hostes
Vectus equo spumante Sages, adversa sagittâ
Saucius ora: ruitq; implorans nomine Turnum

NOTÆ.

633. *Fœdera turbasti.* | Supra, v. 224.

639. *Murranum.* | Regii sanguinis virum, occisum ab Æneâ supra, v. 529. *Ufens*, dux Æquicolarum, Æ. 7. 745. occisus à Gya Trojano supra, v. 460. *Teucri*, Trojani, Æ. 1. 239. *Drancis*, Latini principis, Turno infesti, qui ipsi fugam publica oratione objecerat, Æ. 11. 336.

646. *Usque adeone mori*, &c. | Moriar quidem: sed mori malo, quàm eâ me vivendi culpâ maculare, quod fugerim, quod urbem deseruerim; neque enim adeò misera rem mori. Ergo manes, Dii inferi, excipite propitii, siquidem superi mea non amplius curant. Quibus verbis devovet se pro patria. De *manibus*, Æ. 6. 743.

Turne,

in te ſuprema ſalus : miſerere tuorum.
at Æneas armis, ſummaſq; minatur
rũ arces Italûm, excidioq; daturum: 655
faces ad tecta volant: in te ora Latini
culos referunt: muſſat rex ipſe Latinus,
neros vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat
a regina, tui fidiſſima, dextrâ
t ipſa ſuâ, lucemq; exterrita fugit. 660
portis Meſſapus & acer Atinas
ant aciem; circum hos utrinq; Phalanges
enſæ, ſtrictiſq; ſeges mucronibus horret
ru currum deſerto in gramine verſas.
uit variâ confuſus imagine rerum 665
s, & obtutu tacito ſtetit: æſtuat ingens
corde pudor, mixtoq; inſania luctu,
s agitatus amor, & conſcia virtus.
mũ diſcuſſæ umbræ, & lux reddita menti,
s oculorum acies ad mœnia torſit 670
us, eq; rotis magnam reſpexit ad urbem
rem flammis inter tabulata volutus
um undabat vortex, turrimq; tenebat,
compactis trabibus quam eduxerat ipſe
ratq; rotas, ponteſq; inſtaverat altos. 675
n fata, ſoror, ſuperant; abſiſte morari :
us, & quò dura vocat fortuna, ſequamur.
aferre manum Æneæ: ſtat, quicquid acer-
ti,
ati, nec me indecorem, germana! videbis
hunc, oro, ſine me furere ante furorem.
è curru ſaltum dedit ocius arvis: 681
ſtes, per tela ruit, mœſtamq; ſororem
ac rapido curſu media agmina rumpit.
i montis ſaxum de vertice præceps
it avulſum vento, ſeu turbidus imber 685
aut annis ſolvit ſublapſa vetuſtas :

Turne, ultima ſalus in te eſt : miſereſce tuorum : Æneas tonat armis, & minatur ſe everſurum & daturum exitio altas arces Italorum : & jam tædæ volant ad culmina : Latini conjiciunt in te vultus, in te oculos : ipſe rex Latinus dubitat, quem appellet generum, quam ad ſocietatem ſe vertat. Inſuper ipſa Regina fidiſſima tibi, occidit ſua manu, & attonita deſeruit vitam. Meſſapus & ardens Atinas ſoli ante portas ſuſtinent prælium : denſa agminà circumſtant illos utrinque, & ſeges ferrea rigeſcit nudis enſibus : tu volvis currum in ſolo gramine. Turnus obſtupuit turbatus varia ſpecie rerum, & conſtitit tacite intuens : ardet magnus pudor in intimo corde, & amentia mixta dolore, & amor commotus furore, & virtus ſibi ipſi cognita. Statim atque tenebræ diſſipatæ ſunt, & lumen redditum eſt animo : turbatus vertit ad muros orbes oculorum inflammatos, & è curru reſpexit ad magnam urbem. Ecce autem torrens flammarum elapſus inter contabulationes erumpebat ad cœlum & hærebat turri, turri quam ipſe ſtruxerat trabibus conjunctis, & ſuppoſuerat ei rotas, & applicuerat altos pontes. O ſoror, inquit, *jam jam fata vincunt : deſine retinere* me : *eamus, quò Deus, & quò adverſa fortuna vocat* me. *Deliberatum eſt* mihi *conſerere manum* cum *Æneâ, deliberatum eſt tolerare quicquid eſt aſperi* in *morte : nec me videbis ulterius inglorium, ô ſoror : ſine me exercere hunc furorem ante* mortem. Sic *dixit, & ſtatim deſilit è curru* in *agros : per hoſtes, per arma : & relinquit triſtem ſororem, & celeri curſu dirigit media agmina. Nondum quando ſaxum abruptum vento cadit prænum è montis cacumine, ſive pluvia rediit illud, ſive vetuſtas diſſolvit tempore labente :*

NOTÆ.

ſat, &c. | Vix audet loqui, dubitat,

anges. | Pedeſtres copiæ, Æ. 6. 489.

ſat ingens, &c. | Hos animi motus bis ac verſibus jam tribuit poëta E. 10. 870.

672. *Tabulata.* | Turres erant ligneæ, variis contabulationibus eductæ, pontibus inter ſe conjunctæ, rotis impoſitæ, ut pro rerum neceſſitate aliò atque aliò advolverentur.

680. *Furere furorem.* | Græca locutio, cujus multa exempla ſuppeditat Cerdanus.

Fertur

mons ille *vastus cadit in abruptum magno impetu, & subsilit humi, rapiens secum arbores, pecora, & homines: sic Turnus inter agmina disturbata currit ad muros urbis: ubi multa terra tincta est fuso sanguine, & aër stridet sagittis: & signum facit manu, & simul alta voce incipit* loqui: *abstinete jam, ô Rutuli, & vos Latini cohibete arma: quæcunque est sors* hujus pugnæ, *mea est: justius* est *me solum implere fœdus pro vobis, & dimicare ferro. Omnes* qui erant in *medio recesserunt, & fecerunt spatium. At pater Æneas, audito nomine Turni, relinquit muros, & relinquit altas turres: & accelerat omnes moras, & abrumpit omnia opera, exultans gaudio, & horrendum sonat armis. Quantus* est *Athos, aut quantus* est *Eryx: aut quantus* est *ipse pater Apenninus, quando sonat ilicibus mobilibus, & gaudet tollens se nivoso accumine in aërem. Tunc autem & Rutuli & Trojani & cuncti Itali certatim converterunt oculos, & qui defendebant sublimes muros, & qui quassabant ariete muros infimos: & demiserunt arma ex humeris. Ipse Latinus obstupescit, magnos* illos *viros ortos è disjunctis regionibus terrarum congredi inter se & dimicare ferro. Illi autem, postquam campi aperti sunt spatiosa tie, celeri incursu procul vibratis hastis incipiunt pugnam clypeis æreis sonantibus: terra rem mitum: deinde infligunt gladiis frequentes ictus: fors & fortitudo confunduntur simul.*

Fertur in abruptum magno mons improbus a
Exultatque solo, sylvas, armenta, virosque
Involvens secum: disjecta per agmina Turnu
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso
Sanguine terra madet, stridentq; hastilibus a
Significatq; manu, & magno simul incipit o
Parcite jam, Rutuli, & vos, tela inhibete, La
Quæcunq; est fortuna, mea est: me verius u
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Discessere omnes medii, spatiumq; dedere.
At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deserit & muros, & summas deserit arces:
Præcipitatq; moras omnes: opera omnia run
Lætitiâ exultans: horrendumq; intonat armis
Quantus Athos, aut quantus Erix, aut ipse co
Cum tremit ilicibus quantus, gaudetque na
Vertice se attollens pater Apenninus ad aur
Jam vero & Rutuli certatim, & Troes, & o
Convertêre oculos Itali, quiq; alta tenebant
Mœnia, quique imos pulsabant ariete muro
Armaq; deposuere humeris: stupet ipse La
Ingentes genitos diversis partibus orbis
Inter se coiisse viros & cernere ferro
Atq; illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procursu rapido conjectis eminus hastis,
Invadunt Martem clypeis atq; ære sonoro:
Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus
Congeminant: fors & virtus miscentur in u

NOTÆ.

687. *Improbus.* | Magnus, &c. G. 1. 146. *Labor omnia vincit improbus.*

694. *Verius.* | *Æquius*, Livius l. 32, 33. Sociorum *audiri postulata verum esse.*

701. *Athos.* | Mons Macedoniæ, imminens mari Ægæo, ἄθως, ultima longa, nunc *monte sancto*, G. 1. 332. *Eryx*, mons in Sicilia post Ætnam maximus, nunc S. *Juliani*, Æ. 3. 707. Æ. 5. 759.

703. *Apenninus.* | Montium perpetua series, ex Alpibus propagata, in Liguribus circa Genuam incipiens: tum continuo dorso mediam Italiam secundum longitudinem intersecans: & ad fretum Siculum desinens. *Pater* dicitur, tot sylvarum, tot fluminum, quæ in utrumque latus Italiæ ex eo erumpunt. Vel ob dignitatem, quia montium omnium Italiæ maximus est. *Ilex*, *yeuse*, arbor è quer nere. *Coruscis ilicibus*, foliorum motu cantibus, Æ. 1. 168.

706. *Ariete.* | Machinâ, quassandis comparatâ, Æ. 2. 492.

709. *Cernere ferro.* | Testatur Pierius c antiquos fere omnes habere, *& decernere* ita ut in versu syllaba redundet. Tamen ca legit *cernere*: sic enim, Ep. 58. *simplicia in usu erant sicut cernere ferro dicebant: Virgilius hoc probabit tibi*, &c. tus hujus item locutionis exempla affer Ennio & Actio.

712. *Clypeus atque æra sonoro.* | Clypeis ictuum inflictu sonantibus. Sic G. 2. *Pateris libamus & auro.*

ingenti Sila, ſummove Taburno, 715
converſis inimica in prælia tauri
incurrunt, pavidi ceſſere magiſtri:
omne metu mutū, muſſantq; juvencæ,
imperitet, quē tota armenta ſequātur:
ſeſe multa vi vulnera miſcent, 720
obnixi infigunt, & ſanguine largo
moſq; lavant: gemitu nemoomne remugit.
ter Tros Æneas & Daunius heros
clypeis: ingens fragor æthera complet.
ipſe duas æquato examine lances 725
& fata imponit diverſa duorum:
net labor, & quo vergat pondere letum.
ic, impune putans, & corpore toto
arum conſurgit Turnus in enſem:
Exclamant Troës, trepidiq; Latini, 730
amborum acies. At perfidus enſis
in medioq; ardentem deſerit ictu,
ſubſidio ſubeat: fugit ocior Euro,
um ignotum dextramq;aſpexit inermem.
præcipitem,cum prima in prælia junctos
ebat equos,patrio mucrone relicto, 736
idat, ferrum aurigæ rapuiſſe Metiſci:
dum terga dabant palantia Teucri,(eſt,
oſtquam arma Dei ad Vulcania ventum
mucro, glacies ceu futilis ictu 740
fulva reſplendent fragmina arenâ.

Et quemadmodum in magna Sila, aut alto Taburno, quando duo tauri obverſis capitibus congrediuntur in certamen hoſtile, paſtores timidi fugerunt: armentum totum manet tacitum præ timore, & juvenca mugientes expectant, quis dominetur armento, cui tota armenta pareat: illi confundunt inter ſe plagas multo robore, & obluctantes infigunt cornua, & tingunt colla atque humeros multo ſanguine: tota ſylva reboat gemitu. Non aliter Æneas Trojanus & heros Dauni filius incurrunt in clypeos: magnus fragor ferit cœlum. Ipſe Jupiter librat duas lances examine æquato, & addit lancibus *fata oppoſita amborum:* ut videat, *cui labor male ſuccedat, aut quo pondere mors inclinet. Tunc Turnus exilit, & toto corpore exurgit in gladium alte erectum, exiſtimans* id futurum *impunitum, & ferit Æneam. Trojani & turbidi Latini clamant, & amborum exercitus ſuſpenſi. Sed gladius infidus rumpitur, & deſerit ferventem in medio ictu, niſi fuga ſuccedat* in *anxilium. Fugit velocior Euro, quando vidit manubrium incognitum, & manum exarma-*

tum habet, Turnum *inconſultum, cum conſcenderet equos jugatos ad primum certamen, omiſſo gladio paterno, ſumpſiſſe gladium auriga ſui Metiſci. Is quidem diu ſufficiens fugæ objiciebant* ipſi *terga fugientia: ſed quando ventum eſt ad arma Dei Vulcani, gladius* factus *fractus eſt ictu, veluti glacies fragilis: fragmina relucent* in *fulva arena.*

NOTÆ.

...*Taburno.* | *Sila,* ſylva ingens ...ontis, adhuc nomen antiquum ...Bruttiis nunc *Calabre citerieure*; ...tiam urbem, quæ hodie *Conſenza.* ...ons olivifer, in Samnio Campa... ...furcas, ſive anguſtias Caudinas, ...ne obvallans, nunc *Tabor,* vel ...Cluverius.

...*ntque juvencæ.* | Timide & quaſi ..., videturque ipſo vocabulo vox ...expreſſa.

...us. | Humeros, Æ. 10. 894.

...ius. | Turnus, Dauni filius, Æ. 7. 56.

...*to examine lances,* &c. | Locus ...Homero, Iliad 22. 209. ubi Jupiter ...chillis fata lancibus imponit. Is ...deſtinatus putatur, cujus fatum ...& magis ad terram accedit. *Examen,* filum eſt, ſive ligula in medio bilancis pendula; cujus momentis judicatur, quò pondus vergat.

727. *Quem damnet labor.* | Juxta Scaligerum: *à quo labor fruſtra ſuſcipiatur.* Juxta alios, *quem labor infelix addicat morti.* Juxta alios, *quem felix labor damnet votis, obnexium reddat votis exolvendis*: quomodo, Ecl. 5. 80. *Damnabis tu quoque votis.* Cæteri nugantur.

733. *Euro.* | Vento orientali, G. 1. 371.

736. *Patrio mucrone.* | Quem Dauno, Turni patri, Vulcanus fecerat, ſupra, v. 90.

737. *Trepidat.* | Properat, Æ. 9. 114.

738. *Palantia.* | Vaga, Æ. 10. 674.

739. *Dei ad Vulcania.* | Vulcani Dei, qui Veneris rogatu enſem, clypeum, galeam, Æneæ fecerat, Æ. 8. 370 620.

Ergo

Itaque Turnus attonitus adit fugiens campos remotos: & miſcet dubios circuitus, nunc huc, deinde illuc. Nam Trojani undique cinxerunt eum *ſpiſſâ multitudine, & hinc magna palus, hinc alti muri ſepiunt. Æneas non ſegnius perſequitur, & ardens tangit pede pedem timentis: quamvis aliquando genua Æneæ impediant & negent curſum vulnere ſagittæ remorante. Quemadmodum canis venaticus cum aliquando reperit cervum deprehenſum in fluvio, aut circumdatum formidine plumarum rubrarum, imminet* ei *curſu & latratu: ille vero territus inſidiis & alto margine* fluvii, *fugit & refugit* per *mille vias: ſed acer* canis *ex Umbria adhæret* ipſi *hians, & jam jam apprehendit, & ſimilis apprehendenti inſonuit dentibus, & deceptus eſt vano morſu. Tunc autem clamor emittitur, & ripæ & lacus reſpondent circum, & totum cœlum ſonat tumultu. Ille* Turnus *ſimul fugit, & ſimul objurgat omnes, appellans unumquemque nomine* ſuo, *& petit enſem ſolitum. Contra Æneas intentat necem & præſentem ruinam, ſi ullus adeat* Turnum: *& terret trepidos, minitans ſe everſurum urbem, & urget* eum licet *vulneratus. Conficiunt curſu quinque circuitus, & totidem relegunt, huc, illuc: non enim quæruntur præmia tenuia aut ſed contendunt de vita & ſanguine Turni. Forte eleaſter frondibus amaris hic fuerat ſacer arbor quondam veneranda nautis: ubi* nautæ *erepti è naufragio ſolebant affigere dona Deo rentino, & ſuſpendere veſtimenta devota. Sed Trojani abſciderant ſine diſcrimine ſacram ſi poſſent pugnare campo expedito.*

Ergo amens diverſa fugâ petit æquora Turnus
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbe
Undiq; enim denſâ Teucri incluſere coronâ
Atq; hinc vaſta palus, hinc ardua mœnia cin
Nec min⁹ Æneas, quanquâ tardante ſagittâ
Interdum genua impediunt, curſumq; recu
Inſequitur: trepidiq; pedem pede fervidus
Incluſum veluti ſi quando in flumine nactu
Cervum, aut puniciæ ſeptū formidine penn
Venator curſu canis & latratibus inſtat:
Ille autem, inſidiis & ripâ territus altâ,
Mille fugit refugitq; vias, at vividus Um
Hæret hians, jam jamq; tenet, ſimiliſq; tene
Increpuit malis, morſuq; eluſus inani eſt.
Tum vero exoritur clamor: ripæq; lacuſq;
Reſponſant circà, & cœlum tonat omne tum
Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat o
Nomine quemq; vocans: notùmq; efflagitat e
Æneas mortem contra præſenſq; minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat: terretq; trem
Exciſurum urbem minitans, & ſaucius inſta
Quinq; orbes explent curſu, totidemq; rete
Huc, illuc: nec enim levia aut ludicra pen
Præmia, ſed Turni de vita & ſanguine certa
Forte ſacer Fauni foliis oleaſter amaris
Hic ſteterat, nautis olim venerabile lignum
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant
Laurenti Divo, & votas ſuſpendere veſtes:
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant, puro ut poſſent concurrere cam

NOTÆ.

740. *Futilis.* | Fragilis, inutilis, Æ. 11. 339.

746. *Sagittâ.* | Quâ vulneratus fuerat, v. 319. Sanatus ab Iapide & Venere, v. 411.

750. *Puniciæ formidine pennæ.* | Funè rubris & verſicoloribus plumis diſtincto, ad terrendas feras. *Linea* vocatur à Seneca Philoſopho, & Tragico, *formido*, à Virgilio & Lucano; *penna formidata* ab Ovidio. De *puniceo colore*, rubro, Ecl. 5. 17.

753. *Umber.* | Canis ex Umbria, Italiæ ſeptentrionali regione: à ſeptentrione mari Hadriatico definita; à meridie fere Tyberi & Nare amnibus: Appennini jugis aſpera, nunc fere capit ducatum *Urbinatem, Spoletanum*, & *Anconitanam* Marchiam.

766. *Fauni oleaſter.* | De *Fauno*, Deo rentinorum, Latini patre aut avo, Æ. &c. *Oleaſter*, olea ſylveſtris, ſæpe pro conſtituta, ſuſpendendis donariis: q vacitas hujus arboris tanta eſt, ut mul fixa clavis, nihil tamen lædatur.

768. *Dona.* | Tabulas naufragii te veſtimenta. Sic enim Horat. Od. l. *Me tabulâ ſacer votivâ pariès indicat, ſuſpendiſſe potenti viſtimenta maris De*

771. *Puro campo.* | Vacuo, abſque i mentis. Horat. Epiſt. l. 2. 71. *Pura ſunt p nihil ut meditantibus obſtet*, Æ. 11. 711.

ſta Æneæ ſtabat: huc impetus illam
erat fixam, & lenta in radice tenebat.
ir, voluitque manu convellere ferrum
ides; teloq; ſequi, quem prendere curſu 775
erat. Tum vero amens formidine Turnus,
precor, miſerere, inquit: tuq; optima ferrum
rene: colui veſtros ſi ſemper honores,
ontra Æneadæ bello fecere profanos.
opemq; Dei non caſſa in vota vocavit. 780
diu luctans, lentoq; in ſtirpe moratus,
haud ullis valuit diſcludere morſus
Æneas. Dum nititur acer & inſtat,
in aurigæ faciem mutata Metiſci
it, fratriq; enſem Dea Daunia reddit. 785
Venus audaci Nymphæ indignata licere;
, telumque alta ab radice revellit.
blimes, armis, animiſque refecti.
dio fidens, hic acer & arduus haſtâ,
contra, certamine Martis anheli. 790
interea rex omnipotentis Olympi
ur, fulvâ pugnas de nube tuentem.
finis erit, conjux? quid deniq; reſtat?
m Æneam ſcis ipſa & ſcire fateris
œlo, fatiſque ad ſidera tolli. 795
ruis? aut qua ſpe gelidis in nubib⁹ hæres?
n' decuit violari vulnere Divum?
m (quid enim ſine te Juturna valeret?)
reddi Turno, & vim creſcere victis? 799
am tandem, precibuſq; inflectere noſtris:

Haſta Æneæ hærebat illic: impetus illam impulerat illuc fixam, & retinebat in radice tenaci. Trojanus Æneas inſtitit, & voluit manu extrahere haſtam *ferratam: & aſſequi haſtâ* eum, *quem non poterat attingere curſu. Tum vero Turnus exanimatus metu, ait: ô Faune, oro, miſerere: & tu, ô bona terra, retine ferrum: ſi fovi ſemper veſtros cultus, quos Æneas contra reddidit bello profanos. Dixit: neque implоravit auxilium Dei in vota inutilia. Nam Æneas diu obnixus & moratus in tenaci radice, nullo robori potuit ſolvere tenacitatem ligni. Dum* Æneas *ardens conatur & urget: Dea filia Dauni, iterum converſa in formam aurigæ Metiſci accurrit, & reddit gladium fratri. Venus irata* quod *id liceret audaci Nymphæ, venit & attraxit haſtam è profunda radice. Illi alti, reparati animis & armis, hic confidens enſi, hic ferox & ſublimis haſtâ, ſtant oppoſiti, anhelantes prælio Martis. Interim rex cœli omnipotentis affatur Junonem, ſpectantem prælia è rutila nube: ô uxor, quis nunc finis erit? quid domum ſupereſt? tu ipſa noſti & fateris te noſſe Æneam deſtinari Divum cœlo, & fatis evehi ad aſtra. Quid paras? manes in frigidis nubibus? an decuit Divum* illum *lædi* plagâ inflictâ à *mortali? aut* dictum *reddi Turno, & robur augeri victis: nam quid Juturna poſſet alſque te? ceſſa, & flectaris meo rogatu:*

NOTÆ.

ui. | Tenaci. Sic dicitur *Lenta pix, ntum gluten.* Ibid. 161.

ſu roboris. | Tenacitatem oleaginæ mordicus haſtam tenentis. *Robur* m quodvis lignum eſt, ut jam G. 1. 162.

a Daunia. | Juturna, Turni ſoror, ſupra, v. 139.

ipotentis Olympi. | Æ. 10. 1.

ſus. | Nomen interdum Virgilio inum, Æ. 5. 384.

tem Æneam. | Indigites Dii, qui a degentes: inde in cœlum tra- Talis præcipue Æneas; quem Livius teſtatur, non tantum *indigitem* dictum fuiſſe, ſed etiam *Jovem indigitem*, G. 1. 498.

798. *Aut enſem*, &c. | Merito ſane accuſatur Virgilius indiligentiæ, in hoc Turni cum Æ-nea certamine. I. Quod eos armis ita impariibus inter ſe commiſerit. Hinc enim Æneas galeâ, clypeo, enſe cœleſti armatus: inde Turnus gladio mortali ac futili. II. Quod ubi ſuus Turno gladius, item cœleſtis, redditus eſt: Jovem inducat ea de re, quaſi contra jus facta ſit, conquerentem. III. Quod Turnum ita bonæ rectæque mentis expertem deſcribat, ut recuperato enſe ſuo uti non meminerit, ſed eo omiſſo ſe ſaxi impulſu defendat, v. 896.

Nec

nec tantus dolor angat te tacitam, ſed mœſtæ ſolicitudines tuæ innoteſcant mihi ſæpe è tuo dulci ore. Ventum eſt ad ultimum. Potuiſti infectari Trojanos terra & mari, excitare dirum bellum, fœdare domum Latini, *& turbare calamitatibus nuptias, prohibeo te aggredi* quicquam *præterea. Sic Jupiter locutus* eſt: *ſic Dea Saturni filia contra* reſpondit *dejecto vultu: ô magne Jupiter, deſerui & Turnum & terras invita, quod quidem tua voluntas mihi eſſet cognita:* alioqui, *non videres me tam ſolam in aëria regione tolerare digna & indigna; ſed circundata ignibus eſſem in ipſo exercitu, & vocarem Trojanos in adverſa certamina. Fateor, ſuaſi* ut *Juturna auxiliaretur fratri* ſuo *infortunato, & approbavi ut ſuſciperet majora pro vita ejus; non tamen* ita *ut jacula intenderet, neque ut arcum: juro per originem inexorabilem fontis Stygii, quæ ſola religio impoſita eſt Diis cœleſtibus. Et nunc quidem cedo, & averſata pugnans relinquo* eas. *Peto à te pro Latio, pro dignitate tuorum* Latinorum, *id quod nulla lege fatorum continetur;* ſcilicet *quando jam conſtituent pacem fauſto conjugio* (itaque *ſit*) *quando jam ſociabunt leges & fœdera: ne imperes,* ut *Latini indigenæ amittant nomen antiquum; ne* peres ut *fiant Trojani, & appellentur Trojani, aut* ut *viri* illi *mutent linguam, aut convertant* menta. *Sit in æternum Latium, ſint reges Albani, ſit poſteritas Romana potens fortitudine* cecidit, *permitte etiam* ut *ceciderit cum* ſuo *nomine. Auctor rerum & hominum reſpendit* dens.

Nec te tantus edat tacitam dolor; & mihi c
Sæpe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. Terris agitare vel u
Trojanos potuiſti, infandum accendere bel
Deformare domum, & luctu miſcere hyme
Ulterius tentare veto. Sic Juppiter orſus:
Sic Dea ſubmiſſo contrà Saturnia vultu:
Iſta quidem quia nota mihi tua, magne, volu
Juppiter, & Turnum & terras invita reliqui
Nec tu me aëriâ ſolam nunc ſede videres
Digna indigna pati; ſed flammis cincta ſub
Starem acie, traheremque inimica in prælia
Juturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri
Suaſi, & pro vita majora audere probavi:
Non ut tela tamen, non ut contenderet arc
Adjuro Stygii caput implacabile fontis,
Una ſuperſtitio ſuperis quæ reddita divis.
Et nunc cedo equidem, pugnaſq; exoſa relin
Illud te, nullâ fati quod lege tenetur,
Pro Latio obteſtor, pro majeſtate tuorum:
Cum jam connubiis pacem felicibus, eſto,
Component; cum jam leges & fœdera jun
Ne vetus indigenas nomen mutare latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucroſque voca
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtes
Sit Latium, ſint Albani per ſecula reges:
Sit Romana potens Italâ virtute propago:
Occidit, occideritq; ſinas cum nomine T
Olli ſubridens hominum rerumque reperto

NOTÆ.

804. *Accendere bellum*, &c. | Excitatâ ex inferis furiâ, quæ fœdus Latini cum Ænea diſturbaret, Æ. 7. 323. *Hymenæos.* | Nuptias, G. 3. 60.

810. *Nec tu me aërea*, &c. | Supple, *niſi tua voluntas mihi nota eſſet, niſi prohibuiſſes.*

814. *Suaſi.* | Supra, v. 157.

816. *Stygii*, &c. | Fontis inferni, Æ. 6. 323. Per hunc Dii jurare ſolent, cauſam habes. G. 3. 551.

817. *Superſtitio ſuperis reddita.* | *Superſtitio*, gravis & formidoloſa religio, metus religioſus. *Reddita*, explicat Servius, *data & impoſita*; compoſitum pro ſimplici. Explicant Paſſeratius, Germanus, Cerdanus, *viciſſim repoſita ſuperis Diis ab inferis:* cum enim inferis ſubjecti ſint multis in rebus; hâc ſuperi viciſſim inferis ſubditi ſunt, Styga jurare cogantur.

823. *Indigenas Latinos.* | Itaque V Latinorum nomen, non à Latino re fectum, ſed multo antiquius cenſet: mus, Æ. 1. 10. Quanquam aliter cenſ nyſius: aitque vocatos eos ante Lati gem, *Aborigines*, Æ. 7. 181. Æ. 8. 3 quærimus, an re ipſa *Aborigines* i id eſt, in ipſa Italia nati; an vero advecti ſint. *Teucros*, Æ. 1. 239. *Lati* 7. 54. *Albani reges*, ab Aſcanio Æ. 6. 763. Æ. 8. 48.

ermana Jovis, Saturniq; altera proles : 830
um tantos volvis ſub pectore fluctus? (rem :
um age, & inceptum fruſtra ſummitte furo-
quod vis : & me victuſq; volenſq; remitto.
nomen Auſonii patrium moreſq; tenebunt :
s eſt, nomen erit : commixti corpore tantum
ſcent Teucri : morem rituſq; ſacrorum 836
iam : faciamq; omnes uno ore Latinos. (get,
genus, Auſonio mixtum quod ſanguine ſur-
homines, ſupra ire Deos pietate videbis.
gens ulla tuos æque celebrabit honores. 840
t his Juno, & mentem lætata retorſit.
a excedit cœlo, nubemque reliquit.
ctis, aliud genitor ſecum ipſe volutat :
namque parat fratris dimittere ab armis.
ur geminæ peſtes, cognomine Diræ : 845
& tartaream Nox intempeſta Megæram,
eodemq, tulit partu : paribuſq; revinxit
rum ſpiris, ventoſaſque addidit alas.
is ad ſolium ſævique in limine regis 849
nt, acuuntque metum mortalibus ægris :
do letum horrificum morboſq; Deûm rex
r, meritas aut bello territat urbes.
unam celerem demittit ab æthere ſummo
r, inque omen Juturnæ occurrere juſſit.
at, celerique ad terram turbine fertur :
cus ac nervo per nubem impulſa ſagitta,
m ſævi Parthus quam felle veneni, 857
s ſive Cydon, telum immedicabile torſit
s, & celeres incognita tranſilit umbras.

Tu es ſoror Jovis, & ſecunda ſoboles Saturni : an verſas in animo tantos fluctus irarum ? ſed age, & mitiga furorem fruſtra ſuſceptum : concedo quod petis, ac me ſubmitto & ſponte & ſuperatus tuis precibus. *Itali ſervabunt linguam patriam & conſuetudines, & nomen* eorum *erit, quale eſt : tantummodo Trojani junctì connubiis* illic *ſedebunt : addam modos & ceremonias ſacrorum, & faciam omnes Latinos unius linguæ. Videbis poſteritatem, quæ hinc orietur mixta ſanguine Italo, pietate ſuperare homines, ſuperare Divos. Nec ulla natio adeo celebrabit cultum tuum.* Juno aſſenſa eſt verbis, & *gaudens convertit animum. Interim abiit ex aëre & reliquit nubem. His perfectis, pater ipſe volvit aliud ſecum, & meditatur deducere Juturnam à pugna fratris. Dicuntur* eſſe *duæ poſtes, nomine Diræ : quas & infernam Megaram, nox profunda edidit uno & eodem partu, & implicuit ſimilibus nexibus anguium, & applicuit* eis *alas celeres. Hæ adſunt ante ſolium Jovis & in Veſtibulo ſeveri* illius *regis, & excitant timores miſeris hominibus : ſi aliquando rex Deorum parat horribilem necem ac morbos, aut terret bello urbes* quæ id *meruerunt. Jupiter mittit ex*

unam illarum velocem, & imperavit offerri Juturnæ quaſi portentum. Illa dira *velat & terras veloci impetu : non aliter ac ſagitta, per aërem immiſſa nervo, quam Parthus & cruit imbutam felle diri veneni,* ut ſit *jaculum immedicabile, trajicit ſtridens & improviſa rat.*

NOTÆ.

germana Jovis, &c. | Senſus eſt jux-
m, *Tu quidem mea es ſoror, & filia unde non mirum eſt tantam te iracun-
am concepiſſe. Potentiſſimi enim quique, ntiſſimi ſunt.* Juxta me ſecundus ver-
interrogatione legendus eſt, ut ſenſus *egitem mea ſoror es, & Saturni filia : arum tantos volvis ſub pectore fluc-* affine eſt iis quæ dicta ſunt Æ. *antne animis cœleſtibus iræ ?*
deſcunt. | Itali, quos prius Latinos
. 7. 54.
mmixti corpore. | Initis conjugiis.
Diræ. | Apud inferos *Furiæ*, in medio *Harpyiæ* : in cœlo *Diræ* & *Jovis canes* dictæ. Æ. 3. 211. Et vero cum Virgilius ait eas eſſe duas numero, eodemque cum Megæra furia partu editas : innuit Diras ipſas, eſſe furias alias duas, *Tiſiphonem* & *Alecto*, Æ. 6. 572. Noctis & Acherontis dicuntur filiæ.

846. *Nox intempeſta.* | Obſcura, media, ad agendum intempeſtiva, Æ. 3. 587.

857. *Felle veneni.* | Veneno amaro, aut felle venenato.

858. *Parthus*, &c. | Parthi ſagittandi arte nobiles, Ecl. 1. 62. *Cydon.* | Incola urbis, quæ *Cydon* ipſa quoque Dicta eſt, in Creta, ſive Candia inſula, Ecl. 10. 59.

Talis

Filia Nocti talis intulit se & adivit terras. Quando cernit exercitum Trojanum & exercitum Turni, statim contracta in formam parvæ avis, quæ aliquando nocte manens in sepulcris aut in tectis desertis, sero canit ingrata per tenebras: Dira mutata hanc in speciem, fert ac refert se stridens circa vultum Turni, & ferit alis clypeum ejus. *Novus torpor debilitat ipsi membra timore: & capilli subrecti sunt horrore, & vox stetit* in *gutture. At misera Juturna, quando procul animadvertit stridorem & volatum Diræ, lacerat capillos sparsos, turpans vultum unguibus & pectus planctu,* quia erat *soror,* aitque: *ô Turne, quomodo tua soror potest jam succurrere tibi? aut quid jam restat infelici mihi? quo artificio producam tibi vitam? an possum objicere me tali portento? nunc nunc desero exercitum. Ne terreatis me* jam *timentem, ô infaustæ aves: cognosco verbera alarum* vestrarum *& sonitum mortiferum: nec dura imperia magni Jovis decipiunt me.* An *reddit ista* mihi *pro virginitate* erepta? *cur dedit* mihi *vitam perpetuam? cur oblata est* mihi *lex moriendi? jam certe possem terminare tantos dolores, & ire socia fratri misero inter umbras,* si *ego nunc* essem *mortalis. Nihil quicquam meorum* bonorum *jucundum erit mihi absque te, ô frater.*

Talis se fata Nocte tulit, terrasq; petivit. 8
Postquam acies videt Iliacas, atq; agmina Tur
Alitis in parvæ subito collecta figuram:
Quæ quondam in bustis aut culminibus deser
Nocte sedens, serùm canit importuna per umb
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora 8
Fertq; refertq; sonans, clypeumq; everberat a
Illi membra novus solvit formidine torpor:
Arrectæq; horrore comæ, & vox faucibus hæsi
At procul ut Diræ stridorem agnovit & alas:
Infelix crines scindit Juturna solutos, 8
Unguibus ora soror fœdans, & pectora pugni
Quid nunc te tua, Turne potest germana juva
Aut quid jam miseræ superat mihi? quâ tibi l
Arte morer? talin' possum me opponere monst
Jam jam linquo acies. Ne me terrete timente
Obscœnæ volucres: alarum verbera nosco, 8
Letalemque sonum: nec fallunt jussa superba
Magnanimi Jovis. Hæc pro virginitate reponi
Quò vita dedit æterna? cur mortis adempta e
Conditio? possem tantos finire dolores 8
Nunc certe & misero fratri comes ire per ũbr
Jam mortalis ego. Haud quicquam mihi du
meorum
Te sine frater erit. O quæ satis ima dehiscat
Terra mihi, manesq; Deam demittat ad imos.
Tantum effata, caput glauco contexit amictu, 8
Multa gemens, & se fluvio Dea condidit alto.
Æneas instat contra, telumq; coruscat
Ingens arboreum, & sævo sic pectore fatur:
Quæ nunc deinde mora est? aut quid jam, T
ne, retractas? 8

O quæ terra satis profunda aperietur mihi, & detrudet me *Divam ad infimas umbras! cò u locuta, Dea texit caput viridi velamine, gemens valde, & immisit se in profundum flumen. Æneas urget, & quassat hastam magnam arboream: & sic loquitur duro animo: quæ jam ceps est mora? aut quid jam revolvis, ô Turne?*

NOTÆ.

862. *Alitis in parvæ*, &c. | *Noctua* ab interpretibus intelligitur: quia, v. 864. dicitur *nocte sedens:* tum quia minor est quam *bubo*, unde *parva:* tum quia deserta loca incolit, bubo frequenter urbana ædificia. Et licet *noctua* Athenienſibus boni ominis haberetur; omen erat in volatu fauſtum, non in cantu: at hic, *canit importuna: fertque refertque ſonans.* De *buſtis*, Æ. 4. 494.

876. *Obſcœnæ volucres.* | Funeſtæ & mali ominis, Æ. 3. 262.

878. *Pro virginitate.* | Quam Juturnæ rapuerat Jupiter, v. 140.

882. *Jam mortalis ego. Haud*, &c. | Alii codices habent, *immortalis ego! aut*, &c.

884. *Manes.* | Inferos, Æ. 6. 743.

885. *Glauco amictu.* | Ex colore aquarum quibus præerat Nais Juturna, v. 139.

886. *Fluvio.* | Tyberi: unde in lacum ſuum qui influit in Tyberim, facilis fuit via, v.

887. *Coruſcat.* | Active, Æ. 5. 642.

…e cursu, sævis certandum est cominus armis. 890
…e omnes te te in facies; & contrahe, quicquid
…animis, sive arte vales: opta ardua pennis
…sequi, clausumque cavâ te condere terrâ.
… caput quassans: non me tua fervida terrent
…a, ferox: Dii me terrent, & Jupiter hostis. 895
…plura effatus, saxum circumspicit ingens:
…m antiquum, ingens, campo quod forte jacebat
…agro positum, litem ut discerneret arvis.
…llud, lecti bis sex cervice subirent,
…a nunc hominum producit corpora tellus. 900
…manu raptum trepidâ torquebat in hostem
…insurgens, & cursu concitus heros.
…neque currentem se, nec cognoscit euntem,
…temve manu, saxumque immane moventem.
…labant, gelidus concrevit frigore sanguis. 905
…lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
…spatium evasit, totum nec pertulit ictum.
…ut in somnis oculos ubi languida pressit
…quies, nequicquam avidos extendere cursus
…videmur, & in mediis conatibus ægri 910
…imus; non lingua valet, non corpore notæ
…ant vires, nec vox nec verba sequuntur.
…mo, quâcunque viam virtute petivit,
…am Dea Dira negat. Tum pectore sensus
…ntur varii. Rutulos aspectat & urbem, 915
…aturque metu: telumque instare tremiscit:
…o se eripiat, nec qua vi tendat in hostem:
…rrus usquam videt, aurigamque sororem.
…anti telum Æneas fatale coruscat,
…s fortunam oculis: & corpore toto 920
…s intorquet. Murali concita nunquam
…ento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
…ant crepitus. Volat atri turbinis instar
…m dirum hasta ferens: orasque recludit

non pugnandum est cursu, sed propius duris armis: muta te in omnes formas, & collige quicquid potes sive virtute sive dolo: opta adire alis alta sidera, & occultare te abstrusum cava tellure. Ille Turnus *commovens caput* ait: *dure* hostis, *tua superba verba non terrent me. Dii, & Jupiter adversus, me terrent. Nec locutus plura, aspicit magnum saxum: saxum magnum, vetus, quod forte jacebat campo, constitutus limes agri, ut dirimeret lites agrorum. Duodecim electi viri difficile sufferrent illud collo,* tales, *qualia sunt corpora hominum, qua terra jam profert. Ille heros assurgens altius & impulsus cursu mittebat in hostem* hoc saxum *apprehensum manu tremente. Sed neque cognoscit se currentem, neque irruentem, aut erigentem manu & versantem saxum grande. Genua titubant, sanguis gelidus cogitur frigore. Praterea saxum ipsum, rotatum per aërem, nec pertransit intervallum hominis nec servavit totam vim. Et quemadmodum nocte in somnis, quando languida quies clausit oculos, frustra videmur velle producere cursus optatos, & infirmi deficimus in medio impetu: lingua non viget, vires solita non suppetunt in corpore: nec vox nec verba erumpunt: sic Dira divina abnuit Turno successum, quâcumque vi tentavit modum. Tunc diversa sententia agitantur ejus animo. Respicit Rutulos & urbem: & moratur* præ *timore, & timet hastam imminentem: nec cernit usquam, quo se subducat, Æneas incutit moranti hastam* …*irrat in hostem, nec currum, nec sororem aurigam.* …*eparans oculis opportunitatem: & procul immittit toto corpore. Nunquam saxa sic so…* …*a murali machinâ: nec tanti crepitus eduntur fulmine. Hasta portans savam mortem* …*nigrans procella, & aperit extremitates*

NOTÆ.

…*Limes* …: *litem ut, &c.* | *Limes* di…saxum vel via *lima*, hoc est, *obliqua*, …, discernendis agris constituta. Hinc …creditur à *limite*, quod primæ lites & …tes de limitibus fuerint. **Alij** tamen …ta affert Vossius,

899. *Bis sex, &c.* | Locus ex duobus Homericis expressus, Iliad. 5. v. 302. ubi Diomedes saxum in Æneam immittit, quale vix duo temporis Homerici homines efferrent, Iliad. 21. v. 405. ubi Minerva saxo Martem percutit, qui agris limes erat positus. Quam indiligenter Virgilius

thoracis, & sinuosos circuitus clypei septemplicis: stridens penetrat per medium femur: Turnus magnus cadit percussus in terram flexo poplite. Rutuli surgunt cum *lamentis, & mons totus reboat circum, & profundæ sylvæ late reddunt vocem. Ille abjectus & supplex, intendens oculos & dexteram supplicantem, ait: sane merui, nec precor ut* ne me occidas: *fruere tuâ fortunâ: si ulla cura miseri patris potest commovere te, oro, miserere senectutis Dauni: fuit quoque tibi talis Anchises pater: & redde meis,* vel *me* vivum, *vel, si mavis, cadaver privatum luce. Vicisti, & Itali viderunt me victum tendere* tibi *manus: Lavinia tua est uxor. Ne progredere ulterius odiis. Æneas constitit ferox in armis, torquens oculos, & retinuit manum. Et jam jam magis sermo* Turni *cœperat commovere morantem Æneam: quando magnus* ac *infaustus balteus Pallantis juvenis apparuit in humero* Turni, *& cingulum emicuit notis clavis: quem* juvenem *afflictum vulnere Turnus occiderat, & gestabat humero insigne hostile. Ille* Æneas, *quando percepit oculis monumentum crudelis luctus & spolia, inflammatus furore, & terribilis irâ,* ait; *an tu, ornate spoliis meorum* sociorum *eripieris hinc mihi? Pallas, Pallas mactat te hoc ictu, & sumit supplicia ex impio sanguine. Hoc dicens, ardens occuluit ferrum intra pectus oppositum: illi autem* Turno *membra deficiunt frigore, & vita dolens abit cum gemitu ad umbras.*

Loricæ, & clypei extremos septemplicis orbes: 9
Per medium stridens transit femur. Incidit ict
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
Mons circum, & vocem lata nemora alta remi
Ille, humilis supplexque, oculos dextramque
cantem
Protendens: equidem merui, nec deprecor, inq
Utere sorte tuâ: miseri te si qua parentis
Tangere cura potest, oro (fuit & tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ:
Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis,
Redde meis. Vicisti, & victum tendere palm
Ausonii vidêre: tua est Lavinia conjux.
Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Æneas, volvens oculos, dextramque repressit.
Et jam jamque magis cunctantem flectere ser
Cœperat: infelix humero cum apparuit inge
Balteus, & notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri: victum quem vulnere Turn
Straverat, atque humeris inimicum insigne ge
Ille oculis postquam sævi monumenta doloris
Exuviasque hausit: furiis accensus & irâ
Terribilis: tune hinc spoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, & pœnam scelerato ex sanguine su
Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit
Fervidus: ast illi solvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umb

NOTÆ.

id Turno tribuerit, diximus, supra, v. 798.

924. *Oras loricæ, &c.* | Extremitates loricæ, quæ femur attingunt: & extremitates imi clypei, quem tegendo capiti altius sustulerat.

925. *Septemplicis.* | Septem coriis, aut laminis ferreis æreisve contexti.

934. *Dauni.* | De illo, Turni patre, v. 44.

942. *Balteus, & notis, &c.* | *Balteus, cingulum* humero laterique circundatum: ornatum *bullis*, id est, clavis aureis, Æ. 9. 359. Balteum hunc Pallanti è se occiso Turnus eripuerat, Æ. 10, 496. Agnoscit eum Æneas ex pictura dum, quarum facinus in eo expressum er Tumque accidit, quod à Poeta prædict ibid. v. 503. *Turno tempus erit, magno cu verit emptum, intactum Pallanta, & cum ista diemque oderit.*

952. *Indignata.* | Quod juvenis morte turâ moreretur, quod victus ab extero regno & sponsa privatus, quod post spem conceptam.

FINIS.

INDEX

bulorum omnium quæ in Eclogis, Georgicis, & Æneide Virgilii leguntur.

E. *Eclogas*, G. *Georgica*, Æ. *Æneidem notant. Numerus prior Eclogam, aut Librum significat, posterior Versum.*

A.

Ab *frequentius ecurrunt quam ut usui locos notare, nisi forte* dulces à fontibus G. 2, 243. quatuor à 4, 298. à Tenedo Æ. 155. à Troja 3, 147.

Æ. 10, 779 ab Ar-8. ab integro naſci-4, 5. ab Jove 3, 60 384. 6, 123. 7, 219. 8, 460. ab radice G Æ. 12, 787. ab ſede 7, 320. 324. 454. ab achyno 7, 289 actis 8, 407 litus 11, 261 10, 427 286 344 25. 10, 170 *equum.* G 3, 96 ſeſe Æ. 2, 574 fugâ caput G 3, enſem lateri capulo te-3, 553. enſem cer-ſenza 10, 530. ven-ancis 1, 64. ſe in avios 11, 810 montibus 7, 387 ſpiramenta animæ

capreolos. E. 2, 43. 1382 Æ. 10, 79

abducite me terras, *in terras.* Æ. 3, 601
abducta virgine Æ 7, 362
abductis colonis G. 2, 507
abduxere retro capita ab ictu Æ. 5, 428
abeat montibus E. 7, 56
Abellæ, *genit* Æ. 7, 640
aberat hinc E. 1, 39
nec aberit ſquam Juno Æ 6, 91
abero nuſquam 2, 620
abeſſem 4. 681
abeſſet luctamen remo 8, 89
abeſt 1, 588. 10, 25 85. Cæſar ab origine Tithoni G. 3, 48
abeſto timor Æ 11, 14
abeunt 3, 452
abeuntibus 1, 200
abſore nihil credunt, quin 8, 147
nec abfuit Deus dextræ 7, 498
abi 11, 366
abibat 2, 82 hoc *agi* e victor bellis omnibus 10 852
abibis injuſſus ripam 6, 375. inductus carminibus 7, 733
abibit dilapſus in aquas *Proteus* G. 4, 410 mihi non donatus Æ. 5, 30
Abydi G. 1, 207
abjectum, *maſc* Æ. 10 736
abies E 7, 66. G 2, 68. pro *navi* Æ. 8, 91
abiete 2, 16. 5, 663. 8, 599. pro *haſta.* 11, 667.
abietibus 9, 674
abii 10, 670
abiiſſe 2, 25. abire fugâ 4, 281

abiret Æ. 10, 800
abis 2, 675. quo tantum mihi dexter, 5, 162 quo diverſus? 5, 166. cur diverſus? 11. 855
abit G 3, 225. 1, 410. 5, 156 318. 9, 386. ſub altum pectus *fugitta.* 9, 700
abito contentus galeâ 5, 314
abitum pararet 8, 214
abjungens juvencum G 3, 118
abjuratæ rapinæ, *plur* Æ. 8, 263
ablata pennis refugit 3, 258
abluam vu nera lymphis 4, 684
abluero me flumine 2, 720
abluta cæde 9, 818
abnegat adhibere manus G. 3, 450. producere vitam Æ. 2, 657. tibi conjugium, 7, 421
quis abnuat talia 4, 108
abnueram Italiam concurrere Teucris 10. 8
nec abnuit omen Æneas 5, 531
abolere monumenta 4 497. Sichæum 1, 724 viſcera undis G. 3, 560
aboleri dedecus armis Æ. 11, 789
aboleſcet gratia facti 7, 232
abreptas in ſaxa *naves* 1, 112
abreptum divellere corpus 4, 600
abrumpere lucem 4, 631. vitam 8, 579. 9, 497
abrumpit fas omne, 3, 55. ſermonem medium 4, 388. ſomnos cura G. 3, 530

abrumpunt vincula puppes Æ. 8, 118
abruptis nubibus 3, 199. procellis G. 3, 259. vinclis Æ. 11. 492
abrupto fidere it nimbus 12, 45
in abruptum fertur mons 12, 687. forbet fluctus *Charybdis.* 3, 422
abſceſſu 10, 445
abſcidit 3, 418
abſcindens G 2, 23
abſcindere veſtem humeris Æ. 5, 85
abſciſſa comas *Dido.* 4, 590
abſcondantur G. 3, 221
abſcondere 3, 558. furto fugam Æ. 4, 8
abſcondimus arces Phæacum 3, 211
abſens 4, 83 384. 9, 361
abſentem 4, 83. 9, 389. 10, 661
abſentes 9, 63
abſenti 3, 289. 9, 215
abſint G. 3, 385. 4, 13
abſiſtamus Æ. 9, 355
abſiſte 8, 39. indubitare 8, 403. morari 12, 676. moveri 6, 389. 11, 408
abſiſtere ferro 11, 307
abſiſtit limine 1, 196. 7, 610
abſiſtite luco 6, 259
abſiſtunt ſcintillæ ab ore 12, 102
abſit 10, 85
abſtinuit 7, 534. tactu 7, 618
abſtractæ boves 8, 263
abſtruſa in venis ſilicis ſemina flammæ 6, 7
abſtruſum in venis ſilicis ignem G. 1, 135
abſtulerat Æ. 4, 699
abſtulit amores *Sichæus Didoni.* 4, 29. animam hoſt. 9, 443. animas dextra 8, 567. dies atra *infantes* 6, 429. 11, 28. enſis caput 10, 394. enſe caput *Turnus* 12, 382. nox cœlum 3, 119 nox calorem rebus 6, 272. ſe ex oculis 11, 814 me malus error E. 8, 41
abſumere menſas Æ. 3, 257. ferro Aſcanium 4, 601
abſumere animam leto 3, 654. me ferro 9, 494
abſumpſere quadrigæ membra malis G 3, 268
abſumpta ſalus Æ. 1, 559
abſumptæ vires 7, 301
abſunt G 2, 151 471. inter ſe longis paſſibus Æ. 11, 507
abundabat rurſus fluidus liquor G 3, 484
abundans amnis 1, 115. lactis *paſtor.* E. 2, 20
ac velut Æ. 10, 405 707 803. 11, 809. 12, 365 521 715 903. ac veluti G. 4, 170. Æ. 1, 152 2, 626. 4, 402 441. 6, 707. 9, 59. haud minus ac Æ. 3, 561. non ſecus ac G. 3, 346. Æ. 3, 236. 8, 243. 10, 272. 12, 856. ſimul ac 4, 90
acanthi, *Gen.* G. 119. 4, 123 137
acanthida, *acc.* 3, 338
acantho E. 3, 45. 4, 20. Æ. 1, 693 715
Acarnan 5, 298
Acca, *nom* 11, 823 897
Accam 11, 820
accede domos 5, 732
accedêre 1, 513. 10, 712. naturæ partes G. 2, 483
accedet portus Æ. 5, 813
accelera 12, 157
accelerant 9, 505
accelerat 5, 675
acceleremus 6, 630. 9, 221
accendam animos amore 7, 550
accendere bellum 12, 804. cedrum G. 3, 414. Martem cantu Æ. 6, 165
accenderit æſtus medios ſol G. 4, 401. quæ cauſa ignem Æ. 5, 4
accendit animos bello Æ. 7, 482. animos in hoſtes 12, 426. gloria rerum *Æneam.* 4, 232. imago pugnæ *Æneam* 12, 560. Mezentius irâ viros 8, 501. virtutem prece, dictis, 10, 368. veſper ſera lumina G. 1, 251
accenſa, *nom. fœm* Æ. 1, 33. 4, 374. 7, 75. furore 4, 697. luctu 12, 277. ſpes extremis duobus 5, 183
accenſas furiis matres 7, 392
accenſi talibus *nom.* 9, 788
accenſo Turno 12, 9
accenſos monitu Arcades 10, 397. rogos 11, 188
accenſus furiis 12, 946. rumore amaro 4, 203
accepêre urbes tectis *Metabum,* Æ. 11, 568. cladem, *annua vere.* 12, 604
acceperit Æneam, *exceperit.* 471. 12, 612. Albam nandam 6, 770
accepiſſe lacu 6, 393
accepit 3, 544. 5, 601. 8, 9, 233. *Ariſtæum* undi G. 4, 362. Turnum fi cum gurgite Æ. 9, flammam Vulcanus. 8, 389. paludem cymb moſa 6, 414. ſortem 5, 491. vulnera 2, 279. cem, *audit.* 12, 64
accepta menſis *vitis.* G. 2,
accerſit Æ 5, 746
accerſite tempus 10, 11
accefferis urbem 3, 441
acceſſerit oras vento 1,
acceſſi 3, 24. 8, 165
acceſſit 12, 987
acceſſu ventorum 3, 590
acceſſum 8, 229
accêſtis ſcopulos, *acceſſiſtis* 205
accidit hæc fortuna Lyrnin 593
accincta ferro, *nom.* 2, 61 gello 6, 570
accingar dicere G. 3, 46
accinge te pugnæ Æ. 11
accingier invitam magic tes 4, 493
accingitur armis 6, 184. 7, 640. facibus 9, 74
accingor ferro 2, 671
accingunt operi 2, 235. ſe dæ 1, 214
accinxerat enſem lateri
accipe E. 6, 69. 8, 11. 486. 8, 150 11, 559. 2, 65. 6, 136
accipere 2, 70. 7, 173. mœnibus 11, 885. fr *domari.* 12, 568
accipiant me Muſæ G.
accipiatte orbis potente peſtatem 1, 28
accipiebat illos in port Æ. 3, 353
accipiens ſonitum paſtor
accipient præmia 5, 309
accipies hunc cœlo 1, 29
accipiet me ratibus 4, 5 duces læto ubere te 96. te Dido gremio ſecures, *conſulatum.* vitam Deûm E. 4, 15
accipimus, *diſcimus.* 7,

30 64 OCT

Æ. 5,155. 12,260. te
ere nocto 9,277. *audio.* 6,
. 10,675
t, 79 708. 6,315 412. 7,
animum quietum men-
gne benignam in Teu-
,308 Æneam toto præ-
em 8. 178. crines fusos
ris 10,138. ensem jugulo
ro. noctem oculis aut
ere 4,531. formam ara-
ulus G. 1, 170
Æ. 4,611 652. 8,73.
3,250. 5,304. 10,

r 11,721
ix G 4,167. Æ. 1,438.
ff. 3,210. 5,472. for-
a ligna G. 2, 450. ini-
rem imbrem omnes Æ. 1,
, *femina* sulci G. 1,216.
era tergo Æ. 3,243.
antque auras solibus
4,172. Æ. 8, 450
ocios 12, 38
Æneam 9, 192
ferro ornum 2, 627
dapibus 7, 125
imperio 11, 235
armis Ætolûm 11, 308
genitoris 1, 681
umulis solum G. 2,276
, *vel* acclinis arboris
o Æ. 10, 835
Vulturni 7, 729
ârum Capitoli 9, 449
gens Nilum G 4, 288
oda fraudi vallis Æ.
522
odat lateri ensem 2,393
juxta furia 6, 605
umbrâ nemus G. 3, 334
ens super viscera Æ.
727
ere epulis 1, 83
dem donis animam ne-
a 6, 885
t 5, 451
G. 2, 405. 3, 346 461.
5, 254 402 507. 7, 672.
ge. 9, 171 779. 10,
377 897. 11, 518 612
. 12, 549 661 783 938.
a 10, 411. equo 5, 668.
a G. 3, 8. metus Æ. 1,
3, 682
, *num. fœm.* G. 3, 419.
æ. 10, 504. 12, 590.
cta fremens 12, 398. so-
a G. 3, 149

acerbat crimen Æ. 11, 407
acerbi quicquid est 12, 678
acerbis animis 5, 462. fatis 11, 587
acerbo casu 5, 700. funere 6, 429. 11, 28
acerbum *diem.* 5, 49. vulnus 11. 823
acernis trabibus 2, 112. 9, 87
acerno folio 8, 178
acerra, *abl.* 5, 745
acerrimus 2, 414. armis 9, 176. 12, 226
Acerris G. 2, 225
acervis 1, 263
acervo Æ. 11, 786
acervos cædis Rutulæ 10, 245. Rutulorum 501. scutorum 8, 562. stragis Teucrorum 11, 384
acervum G. 1, 158. cædis Æ. 11, 207. farris G. 1, 185. Æ. 4, 402. stragis 6, 504
Aceſtæ, *gen.* 5, 106 573. 9, 218 286. *dat.* 5, 771
Aceſtam 5, 718
Aceſten 1, 562 574. 5, 30 531 540 646
Aceſtes 1, 199 554. 5, 36 61 63 73 387 418 451 498 519 630 711 749 757
Acetes 11, 30 85
Achæmenides 3, 614 691
Achaica, *fœm* 5, 623. *neut.* 2, 462
Achatæ, *gen.* 1, 124. 10. 344
Achate, *voc.* 1, 463. *abl.* 1, 316 700
Achaten 1, 648. 10, 332
Achates 1, 178 192 517 583 585 660. 3, 523. 6, 34 158. 8, 466 521 586. 12, 384 459
Acheloia pocula G. 1, 9
Acheronta Æ. 7, 91 312
Acheronte 5, 99. 6, 107. 7, 569
Acherontis G. 2, 492. Æ. 6, 295
Achilleæ stirpis 3, 326
Achillem 1, 462. 9, 742. 11, 438
Achillei. *gen.* 1, 34 479. 3, 87. 6, 839
Achilles E. 4, 36. Æ. 1, 472 488 756. 2, 29 197 540. 6, 89 168. 11, 404. 12, 545
Achillis G. 3, 91. Æ. 2, 275 476. 10, 581. 12, 352
Achivi, *plur.* 2, 45
Achivis 1, 246 492. 2, 60. 6, 837. 10, 78
Achivos 2, 102. 5, 497
Achivûm, *gen.* 2, 318. 11, 266
Acidalis matris 1, 724
acidis sorbis G. 2, 389
acie falcis 2, 265 *oculorum.* Æ. 6, 200. *exercitu* 7, 574. 10, 178. 11, 449 498. 12, 305 812
aciem ferri 6, 291. 11, 862. *oculorum.* 4. 643. 7, 399. *exercitum.* 7, 531 673. 8, 561. 9, 42 469 513 595. 10, 309 635. 11, 446. 12, 662
acies ferri 2, 333. obtusa stellis G. 1, 395. Vulcania, *ignis.* Æ. 10, 408. geminas, *oculos.* 6, 788. 12, 558. *exercitus, sing.* 5, 563. 8, 504. 9, 508. 10, 125. *plur.* G. 1, 490. 2, 281. 4, 82. Æ. 1, 493. 2, 30 599. 6, 827. 7, 42 296 426 523 643 695 703 795. 8, 540. 9, 27 550 639. 10, 360 364 543 643 691. 11, 618 632 898. 12, 137 224 227 369 548 597 731 861 875
aclides 7, 730
aconita G. 2, 152
Aconteus Æ. 11, 612 615
acquirit vires fama 4, 175
acre genus luporum G. 3, 264. virûm 2, 167
acrem curſibus *equum.* 3, 119. Molossum 405. Turnum Æ. 8, 604
acres agros E. 10, 56. arcus Æ. 7, 164. 9, 665. equos 8, 3. stimulos 9, 718. viros 11, 48
acri amore 12, 392. dolore 7, 291. 11, 709. equo 4, 156. fugâ G. 3, 141. remige Æ. 5, 116. *viro.* 3, 14. 8, 441
acribus oculis 12, 102
acrior G. 3, 154. Æ. 5, 210 454. 9, 416. cura G 3, 538. potentia solis 1, 93
acris *equi.* Æ. 1, 448. Orontei 224
Acrisioniis colonis 7, 410
Acrisius 7, 372
acrius hoc G 4, 248. Æ. 9, 791
Acron 10, 519 730
acta arundo per uterum 7, 498. falarica modo fulminis 9, 706. hasta per armos, &c. 11, 64. 5, 504. Juno furore 10, 63.

nox

nox horis 3, 512. pars diei melior 9, 156. ſitis venis omnibus G. 3, 483. actâ teſtudine Æ. 2, 441. 9, 505
actâ, *ſubſt.* 5, 613
actæ furore, *plur.* 5, 659
Actæo E 2, 24
actam claſſem Aquilonibus in tutum Æ. 1, 395. Irim nubibus 9, 18. 10, 38
actas ad ſydera pinus 11, 136
acti tormento ponderis, *gen* 11, 616. *plur.* acti errore viæ, tempeſtatibus 7, 199. fatis 1, 36. prodigiis 6, 379. vento, fluctibus 1, 337
Actia bella, 8, 675. littora, 3, 280
Actias Orithyia G. 4, 463
actis circenſibus Æ. 8, 636. imbribus G. 1, 413. matribus Æ. 5, 793. his actis 6, 236. 12, 843
Actius Apollo 8, 704
Actor 9, 500. 12, 96
Actoris 12, 94
actos caſibus 1, 244. fluctibus 7, 213. animis in funera 7, 42
actu magno mons fertur 12, 687
actum imbrem cœlo G. 2, 334. genus per reges Latinos Æ. 12, 530. nihil omnibus impenſis 11, 227
actus clamoribus 7, 128. erroribus 6, 532. fatis uterque orbis 7, 223. habena turbo, 7, 380. morſu canum de montibus aper 10, 708. tempeſtatibus 3, 708
actutum 9, 255
acu 9, 582. 11, 777
acuant ferrum in me 8, 386
acuens curis corda G. 1, 123
acuiſſe furores Æ 7, 406
acuit hanc Juno verbis 7, 330
acuit martem Æneas 12, 103
acuta filex 8, 233. acuta carice G. 3, 231. cuſpide Æ. 5, 208
acutis jaculis 3, 46. 10, 868. ſpinis E 5, 39
acuto ferro G. 1, 292. 2, 450. Æ. 10, 479. hinnitu G. 3, 94. jaculo Æ. 11, 574. murice 5, 205. robore G. 2, 25. ſcopulo Æ. 1, 49 148. telo 3, 635
acuunt balatibus lupos agni G. 4, 435. rumoribus iras Æ. 9, 464 ſtridoribus iras. *apes.* 12, 590. metum mortalibus, *dira.* 12, 850
ad, *reperiuntur trecenties quinquagies octies nulla ſingulari poteſtate, niſi ſorte in iis:* ad limum G. 4, 428. ad plenum 2, 244. ad vivum 3, 442. ad unum Æ. 5, 687. *pro,* uſque ad. Fleti ad ſuperos, *apud.* 6, 481
adacta ſagitta 12, 320
adactum alte vulnus 10, 850
adactus enſis 9, 431
adamante 6. 552
Adamaſto 3, 614
addam E 2, 53. G. 3, 30. Æ. 7, 548. te ductorem his millibus 8, 496
addant ſe ſocios 9, 149
addas te novum ſidus menſibus G. 1, 32
adde 2, 155
addens noctem operi Æ. 3, 411
addenſent acies 10, 132
addere honorem rebus anguſtis G. 3, 290. licia telæ 1, 286. moras rebus Æ. 7, 315. te Trojæ perituræ 2, 660. vim victis 452
addit ſe comitem avo 6, 777
addiderant 8, 430
addiderat 8, 637. ſe ſocium Æneæ 9, 170
addidit 2, 593. 7, 451. 11, 95. 12, 248. alas pedibus timor 8, 224. animum vireſque Latinis 9, 718. arcem jugis 3, 336. comitem Aſcanio 9, 649. naturas apibus G. 4, 150. virus ſerpentibus 1, 129
addit Æ. 3, 470. 6, 854. 8, 666. 11, 80 107 673. 12, 358. comitem Halyn 9, 765. frena feris 5, 817. honores præcipuos ductoribus 5, 249. ſe ſociam E. 6, 20
addita Juno Teucris Æ. 6, 90. ſpes 10, 263. clauſtra Lucrino G. 2, 161
addite decus Divis, *voc.* Æ. 8, 70
additur 1, 272. 5, 761. 6, 528
additus furor animis 2, 355. labor frumentis G. 1, 150
addixi me huic Æ. 3, 653
adducta habenâ 9, 587
adductis habenis 12, 622. lacertis 5, 141
adducto arcu 5, 507. lacerto 9, 402. 11, 561
adductus fatis 10, 380
addunt G. 4, 297. ardor mentibus Dii Æ 9, 184. cus ebori manus 1, 596. in ſpatia quadrigæ G 1, 5 ſe ſocios, &c. Æ. 2, 33 adduxerat artus vis ignea 483
adeas vatem Æ 3, 456
adeat 11, 761
adedit favos ſtellio G. 4,
adegit Æ. 6, 696. 7, 113 col. præcipite n 6, 594
adempta conditio mortis 879. pars altera rerum 9,
ademptis regnis 8, 320
ademptum lumen 3, 658
adeo jamque adeo 2, 567 268 864. 8, 585. ſic a 4, 533. uſque adeo E 1 G. 4, 85. uſque adeone 12, 64
adeo 4, 125 396
aderant 8, 657. ex 11, 10
aderat 2, 132. 5, 104. 8, 228 609. 9, 10. 12,
aderit E 4, 48. Priamide guine Pyrrhus Æ. 2, 66
aderunt 2, 182
ades G 2, 39 44. Æ. 11, huc ades E. 2, 45. 7, 9 39 43
adeſis poſtibus Æ. 9, 537
adeſſe 2, 271 732. 8, 656
adeſſet 10, 443. 11, 415
adeſt 3, 688. 5, 49. 7, 9, 38 49. 10, 279. 12,
adeunt delubra 4, 56
adhæſit G. 3, 443
adhibe ſocios caſtris Æ. 8,
adhibere ad vulnera med manus G 3, 445
adhibere animos Æ. 11, penates epulis 5, 62
adi nos pede ſecundo 8,
adibam ſidera 4, 322
adigat me fulmine ad um 4, 25
adjiciam 12, 837
adjicias 11, 354
adjiciunt 8, 304. 10, 182
adiit manes G. 4, 469. me Æ. 10, 517
adimit ſomnos 4, 244
adimunt fœtus creſcenti G 56
adire 4, 446. Æ. 5, 379. 636, tot labores 1, 14

adopertus amictu Æ. 3, 405
adora prece numen Junonis 3, 437
adorea liba, *neut.* 7, 109
adoret Cererem G. 1, 343. numen Junonis Æ. 1, 52
adoro vos, *venti.* 10, 677
adorta nefas 7, 386
adorti deducere, &c. 6, 397
Adrafti 6, 480
adfint G. 4, 19. Æ. 5, 70. 10, 774
adfis 1. 738. 10, 255 461. adfis ô G. 1, 18. Æ. 578. 8, 78
adfit E. 2, 68. 4, 56. Æ. 3, 116. 5, 364
adfum 1, 599. 7, 454. 9, 427
adfumus 5, 57
adfunt 2, 330. 3, 225. 7, 506. 8, 286. 12, 288
advecta claſſis 5, 864
advecti huc 1, 562
advectum 8, 11
advectus ad oras 3, 108
advectus oris, *ab.* 10, 655
advehitur Teucros 8, 136
advelat tempora lauro 5, 245
advena E 9, 2. Æ 4, 591. 7, 38. 10 450 516
adveneris urbem 1, 392
adveniat 7, 265
adveniet tempus 10, 11
adveniſſe diem 7, 145. viros 168
advenit Camilla 7, 803. dies 11, 128
adventabant ſub finem 5, 686
adventante dea 8, 258
adventantibus Euris G. 4, 192
adventat ad urbem Æ. 11, 514
adventare virum 7, 69
adventus, *ſing.* 11, 607
adventum 5, 36. 8, 201
adverſa, *nom. fœm.* 1, 107. 6, 552. 9, 274 283. 11, 11 719. 12, 651. *abl.* 1, 170. 8, 616. 9, 35. 10, 579. *neut.* 9, 172. 10. 571
adverſæ, *dat.* 3, 38
adverſam 10, 699
adverſas 1, 424
adverſata 4, 127
adverſi, *gen.* 5, 477 504. 9, 412 588. 11, 667. 12, 307. *plur.* 2, 416. 11, 601
adverſis G. 2, 526. Æ. 3, 287. 6, 831
adverſo G. 1, 201 218. Æ. 2, 727. 4, 705. 5, 89. 6, 279 418 630 631. 9, 347 443. 10, 734. 12, 1 291 370 446 950
adverſos E. 10, 45. Æ. 6, 755. 9, 761. 10, 412. 11, 389. 12, 266 456 461 464
adverſum 6, 684. 8, 58. 11, 370 691 742. in adverſum nitens 8, 237. in adverſum rapiat 9, 211
adverte 4, 116. 8, 50
advertere proras terræ 7, 35
adverteret agmen urbi 12, 555
advertit proras 10, 293. puppim 6, 410
advertite animis quæ dicam 2, 712. malis numen 4, 611. mentes 5, 304. mentem huc 8, 440
advertitis æquore curſus 7, 196
advertunt proras 8, 101
adverturtur arenæ, *dat.* 5, 34
advexerat oras *Teucros.* 1, 516
advexere carinis 2, 179
adulter 10, 92. 11, 268
adulterium 6, 612
adultos fœtus G. 462. Æ. 1. 435
adunco roſtro 11, 755
advocat arma omnia 8, 250. ſocios 5, 44
advolat 10, 156 896 Æneæ certior auctor 511. haſta fervidus Meſſapus 12, 293
advolvere focis ulmos G. 3, 378
adurat frigus *agros.* 1, 93
adytis Æ. 2, 15 297 351 404 764. 3, 92. 5. 84
adyto 6, 98. 7, 269
Æacidæ, *gen.* 1, 103. 3, 296. 6, 58
Æaciden 6, 839
Æææ Circes 3, 386
ædes, *plur.* 2, 487. 12, 473 607
ædibus G. 2, 462. 4, 258. Æ. 2. 512. 8. 468. 12, 93
ædificant equum 2, 16
Ægæo alto 12, 366. Neptuno 3, 74
Ægæon 10, 560
æger E. 1, 13. Æ. 10, 837. æger anhelitus 5, 432. 9, 814. curis 1, 212
ægida, *acc.* 8, 354 435
Ægyptia conjux 8, 688
Ægyptum G. 4, 291. Æ. 87, 687
Ægyptus G. 4, 210. Æ. 8, 705
Ægle E. 6, 20 21
Ægon 3, 2. 5, 72

Ægonis

INDEX

Ægonis 3, 2
ægrâ morte G. 3, 512. ægra corpora Æ. 2, 566. 3, 140. genua 5, 468
ægram 1, 355. 4, 35. 5, 651, 10, 612
ægre G. 3, 534
ægreſcit violentia Turni 12, 46
ægri, *plur.* 12, 910
ægris G. 4, 254. mortalibus 1, 237. Æ. 2, 268. 10, 274. 12, 850
ægros ſues G. 3, 496
ægrum amorem 4, 464. femur Æ. 10, 856
Æme, *gen.* G 1, 492
Æmonides Æ. 10, 537
æmula priſtis 5, 187. ſenectus 415. laudis æmula ſpes 10, 371
æmulus 6, 173
Ænea Æneæ Ænean Æneas *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
Æneadæ, *plur.* 1, 191. 7, 284 334. 8, 648. 9, 235 468 735. 12, 12 186 779
Æneadas, *acc.* 3, 18. 5, 108. 8, 341
Æneadis, *abl.* 7, 616
Æneadum, *gen.* 1, 569. 9, 180. 10, 120. 11, 503
Æneis, *nom. fœm.* 7, 119 656. *neut.* 494
Æneide, *voc.* 9 653
Æole 1, 69. 12, 542
Æolia 10, 38
Æoliam 1, 56. 8 416
Æoliden 6 164 9 774
Æolides 6, 529
Æoliis oris 8, 454. procellis 5, 791
Æolus 1, 51 60 80 145
æqua ſolo culmina ponam 12, 569
æquabat fluctus Mavors 10, 755. operum laborem juſtis partibus 1 512. opes regnum animis G. 4 132
æquabis pedibus arenas 2, 232
æquabit animos Olympo Æ. 6, 782
non æquæ Palladis 1, 483
æquævum 2, 561. 5, 452
æqualem 10 703
æquales fidi 5, 468. catervas 10, 154
æquali æro 3, 491
ex æqualibus unam 11, 820
æqualis chorus G. 4, 460
æquam gentem 7, 203
æquanda cylindro area 1, 178
æquant ſata ſulcos 1, 113
æquante ventos ſagittâ Æ. 10, 248
æquare labores lachrymis 2, 362. fluctus ſequendo 3, 671
æquas leges 11, 321. vires G. 2, 286
æquaſſet nocti ludum Æ. 9, 338
æquat amorem 6, 474. ducem paſſibus 263
æquata cœlo machina 4, 89
æquatæ ſpirant auræ 5, 844
æquati numero 7, 798
æquatis roſtris 5, 232. velis 4, 587
æquavit tecta cœlo 8, 100
æque G. 2, 215 254. 3, 118. Æ. 11, 32. 12, 840
æquem te cœlo laudibus 11, 125
æquemus pugnas 5, 419
æquet numerum cum navibus 1, 197
æqui ſervantiſſimus 2, 427
æqui viribus, *plur.* 12, 230
Æquicola 7 747
æquiparas voce magiſtrum E. 5, 48
æquis animis & viribus Æ. 10, 357. nec Diis nec viribus 5, 809. ducibuſq; & viribus 10, 431. manibus 11, 861. mentibus 9 234. oculis, 4, 372. 9, 209 paſſibus 2, 724. viribus 12, 218
æquius 11, 115
æquo campo 9, 56. diſcrimine 5, 15. fœdere 4, 520. Marte 7 540. ſolo 11 706
æquor, *mare.* E 9, 57 G 1, 327 2, 162. 4, 388 528. Æ. 1, 71 150 385 3 120 157 191 664. 4, 313 341 582. 5, 143 821. 8, 89 690. 10, 233 269 693. *planities campi.* G. 1, 102 541. Æ. 9, 68 10 541. maris æquor 2, 780. 3, 495 ſalis æquor 3 385
æquora, *maria.* G. 1, 206. 3, 201 263. Æ. 1, 47 116 158 168 380. 2 69 176 219 3, 197 209 325 378 401 662 668. 4, 240 255 554 5 171 229 235 753 778 819 843. 6, 171 317 325 692. 7, 7 228 7 8 8 674. 9, 119 10, 103 16 206 660 12 572. *planities campi* G. 3, 195. Æ. 7, 738. 12, 9 742. æquora ponti G. 1, 409
æquore, *maris.* 1, 246 361, 6, 359 470. Æ. 1, 178 132 333 5 715 862. 6, 344 348 29 196 811. 8, 96. 10, *planitie campi.* G. 1, 97. Æ. 5, 456. 10 444 596 599 746. 12, 333 501 710. æquore campi 7,
æquoreum genus G. 3, 243
æquoris, *maris.* E. 8 7. G. Æ. 3, 397. 9, 102
æquos ceſtus 5, 425. Falic 695
æquum eſt E. 5, 4. Æ. 12
æquus G. 3, 118. Æ. 6, ſorti utrique 10 450. n quus Clanius Aceris G 225. aer avibus 3, 546
aer 3, 546. Æ 5, 20
æra, *neut.* G 1, 480. 2, 464. 3, 4 151 173. Æ 2, 734. 3, 6 847. 7 526. 8, 451. 9, 10 336. 11, 329
æra, *acc.* G. 1, 428. 3, 109 4, 311. Æ 1, 304. 3, 19 839. 6, 202. 9, 699. ſummum arboris G. 2, 12
ærata *navi.* 10, 266
æratæ peltæ 7, 643. proc 122. puppes 10, 223
æratam ſecurim 11, 656
æratas acies 7, 703. 9, 4 claſſes 8, 675
ærato tegmine 10 887
æratos poſtes 2, 481
ære E. 1, 36. 5, 90. G. 2, 282. 3, Æ. 1, 453. 2, 545. 3, 240 5, 266 6, 165 591. 7, 80 593. 9, 503. 10, 214 784 11, 10 433. 12, 210 7
aëre G. 1, 404. 3, 367 Æ 1, 415. 5, 216
ærea, *nom. fœm.* 5, 198 490 10, 815. *neut.* 1, 7, 615. 10, 313
ærei, *gen.* 12, 541. *plur.* 7
æreus G 3, 173. Æ. 7 7
aëriâ rupe G. 4, 508. ſed 12, 812. ulno E. 1, 59
aëriæ grues G 1, 375. pa bes E. 3, 69. quercus Æ. 680. 9, 679
aëriam Irim Æ. 9, 803. nu volucrum 7, 704
aërias Alpes G. 3, 474. Æ. 3, 291
aërii mellis G. 4 1. mon 8, 59. Æ. 8, 8, 221
aëriis aſtris 5, 518
aërio monte 6, 234
æripedem cervam 6, 802

…m. G. 2, 165. 4, 71. Æ. …,452
…E. 7, 57. Æ. 6, 887
…E. 1,445
…s G. 2, 16 291
…E. 7,47. G. 1,66 312. 2, 149 …377. 3, 296 322. 4, 207. …n. 269 760. 3, 8. 5, 626
…E. 2,22. G. 4, 156. Æ. 1, …6, 707. 10, 405
…s G. 4, 59 138
…mediis 3, 131
…anis 2, 353
…lice 4, 52. tota æstiva, …3, 472
…nubibus 4, 312
…olem 4, 28
…ere E. 2, 10. G. 1, 297. 2, 3 …479. Æ. 7, 464. *varii* 3, …419 557. 10, 292 687. …ætu æstu iratum Æ. 4, 532 …curarum 8, 19. 12, 486
…ger G. 1 107. gurges Æ. …7, ignis fornacibus G. 4, …pudor in corde Æ. 10, …12, 666. ſpecus atra …a 8, 258
…calmera E. 5, 46. *mare*, …, 674
…*ular ſing.* E. 3, 98. Æ. 2, …*plur.* G. 1, 352. 3, 459. …1. Æ. 2, 706. 7, 495. …G. 2, 164. Æ. 1, 111 …437. 9, 51. G. 2, 362. 3, …65 190. Æ. 1, 287. 7, 680. …20 326. 9, 212 275. 10, …11, 174. 12, 438
…709. 2, 596. 4, 599
…florentes ambo E. 7, 4
…*nom. fœm.* Æ. 10, 18. …12, 501. *neut.* G. 1, 60. …609. 8, 37. 12, 691
…m G. 1, 468. Æ. 4, 99. …746 310. 12, 879
…excubias 4, 201
…gnes 2, 154
…1, 234
…ol. 10, 394. 11, 356
…*nomen.* 1, 40. 2, 297. …ris 381. 11, 583. *adverb.* …400. Æ. 6, 401 617. …798
…G. 1, 324. 2, 325. 3, …Æ. 1, 94. 4, 167 668 …ili. 6, 640. 8, 289. 10, …
…G. 1, 406 409. 3, 358. …383 591. 2, 338. 3, …372. 5, 13 140. 6, 130. …65 395 530. 8, 70 526. 9, 24. 10, 265 469. 11, 272 556 759. 12, 253 578
æthere E. 1, 60. G. 4, 78. Æ. 1, 227. 2, 113. 4, 574. 5, 695 821. 6, 436. 7, 25 143 288. 8, 524 701. 6, 645. 10, 356. 11, 724 802. 12, 853
ætherea aurâ 1, 551. plagâ 398. 9, 638. ſidera 7, 768
æthereas auras G. 2, 292. Æ. 4, 446. 5, 520. 6, 762. 7, 557
ætherei Olympi 10, 621. ſolis 8, 68
æthereis aſtris Æ. 5, 838
æthereo curſu 6, 536. Olympo 8, 319. ſemine 7, 281
æthereos hauſtus G. 4, 221. nimbos 8, 608. orbes 137
æthereum Olympum Æ. 6, 579. 11, 867. ſenſum 6, 747
ætheris 2, 512. 12, 140 181
Æthiopum E. 10, 68. G. 2, 120. Æ. 4, 481
Æthon 11, 89
æthra 3, 585. 12, 247
Ætna G. 4, 173. Æ. 3, 544 674
Ætnam G. 1, 472. 3, 579
Ætnæa 8, 419
Ætnæi 8, 440
Ætnæos 3, 678. 7, 786. 11, 263
Ætolâ 11, 239
Ætolis 10, 28
Ætolûm 11, 308
Ætolus 11, 428
ævi E. 4, 11. G. 3, 66 189. 4, 206. Æ. 2, 638. 3, 445. 5, 738. 8, 627. 9, 255. 10, 472 582. 11, 425
ævo E. 8, 27. 10, 43. Æ. 2, 435 509. 3, 491. 8, 447. 11, 569
ævum G. 3, 100. 4, 154. Æ. 7, 776. 9, 609. 10, 53 235. 11, 569
Afer G. 3, 344
affabar Æ. 3, 492
affabilis dictu ulli 3, 621
affare 4, 424
affari 2, 775. 3, 153. 8, 35. 9, 484
affata G. 4, 530. Æ. 4, 632. 6, 40 538 666. 8, 611. 9, 83. 12, 138
affati poſitum corpus 2, 644
affatu 4, 284
affatur 1, 667. 2, 700. 7, 91 544. 58, 120. 9, 198 295 640 652. 10, 332 466. 12, 10 71
affatus hac voce G. 4, 320. dulci amore Æ. 6, 455
affecit illum alio pretio 12, 352
affectare dextram 3, 670
affectat viam Olympo G. 4, 562
afferimur urbem Æ. 7, 217
affers te huc 8, 477. 3. 310
affigere radicem terræ G. 2, 3 18
affixa foribus ora Æ. 8, 196
affixæ venis *apes* G. 4, 238
affixit lateri flammam Æ. 9, 536
affixus 5, 852. lateri 10, 161
afflarat oculis honores 1, 595
afflata numine *Sibylla* 6, 50
affiavit me fulminis ventis *Jupiter* 2, 649. oriens equis anhelis 5, 739 G. 1, 250
afflictis rebus Æ. 1, 456
afflictus 2, 92
affluxiſſe numerum comitum 2, 796
affore 7, 270. 9, 243. vim verbo 20, 547
afforet 1, 580. 2, 522. 6, 35
affuit 10, 143
Africa terra 4, 37
Africus 1, 90
Afros E. 1, 65. Æ. 8, 724
agam 4, 534 546. 10, 675
Agamemnoniæ phalanges 6, 489
Agamemnonias 6, 838. res 3, 54
Agamemnonius 4, 471. 7, 723
agamus E. 9, 66
Aganippe 10, 12
agat nubes ventus G. 1, 462. recaſus Æ. 9, 723. Teucros in Rutulos 12, 78. quid agat? 4, 283. 12, 486
Agathyrſi 4, 146
age diem E. 8, 17. diverſas *navi* 1, 74. potum paſtas capellas E. 9, 24. age Æ. 6, 531. dic age 6, 34. en age G. 3, 42. ergo age 1, 63. Æ. 2, 707. eja age 4, 569. fare age 3, 362. 6, 389. immo age 1, 757. nunc age G. 4, 149. Æ. 6, 756 7, 37. quare age 7, 249. quin age Æ. 3, 52. G. 4, 329. ſed jam age Æ. 6, 679. ſurge age 3, 169. 8, 59. 10, 241. vade age 3, 462. 4, 223. 5, 548. verum age 11, 587. 12, 832
agebant hæc dubiis de rebus 11, 415
agebat agmen Palinurus 5, 833

nubila ventus G. 1, 421. ratem Sergeſtus Æ. 5, 272. tauros hac Alcides 8, 203. Troas palantes 5, 265. vitam Saturnus G. 2, 538. ver orbis 2, 338. ſe Palinurus Æ. 6, 317. ſe matutinus 8, 465. ſe primus 9, 696
agelli, *gen.* E. 9, 3
inter agendum 9, 24
Agenoris Æ. 1, 342
agens agmen 7, 707 804. 8, 683. 11, 433. *cervam* telis 4, 71. hyemem G. 3, 470. Æ. 10, 634. Italos in prælia 8, 678. tigres de vertice 6, 805. miſcet agens 1, 195. torquet agens 1, 121. turbabis agens G. 3, 412
agentem carmine quercus 4, 510
agentes frigora ventos 1, 352
ager E. 3, 56. 7, 57. G. 1, 102 107. 2, 6 243 330. Æ. 4, 525. 11, 316 602
agerem hunc *diem* 5, 51
agerent cervum 7 481
aget currum ad Capitolia 6, 837. campus gemitus 873. ſpumas ore 3, 203
agetur mihi nullo diſcrimine Tros Tyriuſve Æ. 1, 578
agger murorum 11, 382
aggerat cadavera G. 3, 556. iras Æ 4, 197. 11, 342. præmia 11, 79
aggere 5, 113. 7, 127 159. 9, 43 769. 11, 398 850. 12, 446 564. arenæ 1, 116. murorum 10, 144. ripæ 7, 106. terræ 11, 212. tumuli 5, 44. 7, 6. viæ 5, 273. aggere complent foſſas 9, 567
aggeribus 2, 496. 9, 70 784. Alpinis 6, 830. murorum 10, 24. niveis G 3, 354
aggeritur tumulo tellus Æ. 3, 63
agglomerant lateri 2, 341. ſe 12, 458
aggredere honores E. 4, 48
aggrediar his Daphnim 8, 103
aggrediare jacentem G. 4, 404
aggredior haſtilia majore niſu Æ. 3, 38. vatem dictis 358
aggreditur dictis 4, 92. 9, 387. enſe 9, 325
aggreſſa dictis ſororem 476
aggreſſi E. 6, 18. ferro turrim Æ. 2, 463. avellere, &c. 2, 165. reſcindere cœlum 6, 584
agimur auguriis quærere, &c. 3, 5
Agis 10, 751
agit 12, 426. agmen in hoſtes 457. flumen piceum ſudor 9, 814. furentem in ſomnis Æneas 4, 465. *hunc* campo, &c. 10, 540. 12, 502. limitem ferro 10, 514. morbos ante metumque G. 3, 552. omnes ardor quærere, &c. Æ. 7, 393. omnia ſecum Afer G. 3, 344. palantes Æ. 11, 134. præcipitem toto æquore 5, 456. præcipites metus acer excutere, &c. 3, 682. priſtin remige 4, 116. reginam ſtimulis Alecto 7, 405. res tempus 5, 68. palmes in auras G. 2, 364. venena membris *pellit* 139. ventos *Mercurius* Æ. 4, 245. undam fumus 8, 258
agitabat aves 12, 248. choros G. 4, 533. equum Æ. 11, 770. feras inſidiis curſuque 7, 478. gloria Turni *Drancen* ſtimulis amaris 11, 337
agirabis curſu onagros G. 3, 409
agitabo currus ad flumina 3, 18
agitans diſcordia fratres 2, 496
agitant ævum ſub legibus 4, 154. pavidos formidine 3, 372
agitare ævum ſub undis Æ. 10, 235. artes mutas 12, 397. chelydros nidore G. 3, 415. currus 181. greges 287. gentes quietas Æ. 10, 71. feras 11, 686. Trojanos terris, undis 12, 803
agitat dies feſtos G 2, 527. mens molem Æ. 6, 727
agitata per orbem *Camilla* 11, 694. freta G. 1, 357. numina Trojæ Æ. 6, 68
agitate fugam 2, 640
agitator aſelli G. 1, 273. equorum Æ. 2, 476
agitatus furiis amor 10, 872. furiis ſcelerum Oreſtes 3, 331. ſcenis Oreſtes, 4, 471
agitavimus urbe *hoſtes* 2, 421
ergo agite 3, 114. 5, 58. quare agite G. 2, 35. Æ. 1, 631. 7, 130. 8, 273. quin agite 5, 635
agitet fortuna 3, 609
agitur regina per urbes 7, 384. ſpina per lumbos G. 3, 87. ſtipitibus Æ. 7, 524. Turnus furiis 12, 101
agmen G. 2, 280. 4, 59. Æ. 1, 190. 2, 408 613. 4, 404. 549 602 834. 7, 69 804. 8, 683. 9, 47. 10, 198 440 513. 11, 433 12, 450 457 455. agmen quarum G. 1, 322
agmina 3, 423. Æ. 1, 494 68 261 379 4, 142 469. 5, 588 675 805. 6, 815. 7, 144 508 648 794. 8, 696. 9, 113 800. 10, 318 427 431 721. 11, 166 663 729 9[illegible]9. 12, 122 239 279 368 482 557 597 661. Extremæ agmina cadæ G. 3, 423
agmine 1, 381. 3, 348 369. 167. Æ 1 86 397 438. 212 450 527 782. 5, 90 378 562. 6, 712 749. 7, 8, 587 595. 9 28 375 788. 11, 412 684 761 907. 12, 324 442. Agmine certo *de ſerpentis laſſo* 2, longo 5, 90. agmine rum celer 5, 2 11. agmine Tybris 2, 782
agminibus 9, 686
agminis 7, 707. 12, 249
agnæ, *plur.* E. 2, 21
agnam Æ 5 772. 6, 249
agni, *plur.* G. 1, 341. 4, Æ. 9 61
agnis E. 3, 9
agnos 3, 103. 4 45. Æ. 639
agnoſcas 6, 407
agnoſcere vultus 3, 173
agnoſcit 1, 474. 3, 82 347 193
agnoſco 3, 351. 4, 23. 8, 12, 260
agnoſcunt 2, 423. 5, 576 9 457 734. 10, 224
agnovere 9 659
agnovi 12, 632
agnovit 1, 410 492. 3, 6 452 498. 9, 16. 10, gemitum 10, 843. ſom 8, 531 ſtridorem 12, 869
agnum 9, 565
agnus E. 1, 8
ago Æ 9, 37. 12, 637. las E. 1, 13
Agragas Æ. 3, 703
agreſtem Muſam E. 6, 8. G. 3, 163

...ctes *subst.* 1, 41. Æ. 7, 504. ...1, 349. 9, 11. *adj.* animos 7, ...te divos G. 2, 493. nym...phas Æ. 3, 34
...cti calamo E. 1, 10. certa...mine Æ. 7, 523. gaza, 5, 40. ...more capitis E. 10, 24. ...nastra G. 2, 521. ftrami...ne Æ. 11, 67
...ctia pecora 7, 679
...ctibus *subst.* G. 1, 160, *adject.* ...nis Æ. 7, 111
...ctis legio 7, 681. manus 11, ...2. pubes G. 1, 343
...ctum *subst.* G. 1, 10
...gna. Æ. 1, 347. 7, 262. ...9, 563. *plur.* 11, 209. G. 2, ...63
...cula 1, 317 494. 2, 513. ...E. 10, 805
...culæ, *gen.* G. 1, 48. *plur.* ...3, 61. G. 1, 101 300 355. ...3, 36. 4, 272. Æ. 2, 628. 7, ...21
...culam G. 1, 259
...culas 2, 459
...culis 1, 429. 2, 401. Æ. 1, ...12, 453
...cupa 8, 682
...ager, agros, *passim*, *sed* ...*peculiari se sua*
...cotia terrâ G. 3, 377.
...ces *Latinos* Æ. 11, 620
...cur iræ circum 12, 336
...cûbat 7, 652
...cûbæ 8, 479
...cûbi 12, 281
...cûbuit 1, 15. 2, 60 69. 6, 47 ...377. G. 2, 252. 4, 526
...cûlæ Æ. 2, 470. *neutr.* ...pl. 1, 217. 5, 102. 6, 218
...cûlum *subst.* G. 1, 296. Æ. ...7, 183
...cûs falcibus Æ. 4, 515. fori...cas 1, 453. labris 8, 22. ...cûs 1, 229. squamis 11, ...477 770
...cus crateras 9, 165. thora...ca 1, 633
...cus 1, 45
...cut 1, 414
...cusque, *sed nullo singulari* ...*usu*
...cus 4, 598
...cutius 11, 604 868
...cus 10, 729. 12, 337
...cus 9, 231. sylvas E. 5. 58
...cus Æ. 1, 380. 6, 685
...cus *plur. de exercitu* 4, 121. ...435. 12, 551
alarum Æ. 1, 305. 6, 19. 12, 876
alas G. 4, 27 106 203. Æ. 1, 693. 3, 226. 5, 217. 7, 191 561. 12, 848 869. velorum 3, 520. *exercitus* 11, 730. timor addidit pedibus 8, 224
alatis plantis 4, 259
alba, *nom fæm.* G. 2, 465. Æ. 3, 392. 8, 45. *abl.* E. 7, 38. Æ. 9, 548. *neut.* E. 2, 18. G. 4, 130. Æ. 5, 567. 12, 69
Albâ 6, 766
albæ, *gen.* 9, 387
Albæ, *plur.* G. 2, 91
albam Æ. 3, 120. 5, 567
Albam 1, 275. 5, 597. 6, 770. 8, 48
Albanæ, *plur.* 7, 602
Albane 8, 8. 643
Albani, *plur.* 1, 11. 5, 600. 9, 388
Albanum 6, 763
Albanus 12, 134
albent campi ossibus 12, 36
albescere fluctus, &c G. 3, 237. Æ. 7, 528. lucem 4, 586. tractus flammarum G. 1, 367
albi, *plur.* 2, 146. Æ. 3, 392. 8, 45
albis G. 3 82. Æ. 5, 565. 7, 667. 9, 49. 10, 575. 11, 681. 12, 164
albo E. 2, 41. G. 2, 71. 3, 56. Æ. 8, 82. 12, 87
albos G. 3, 386. Æ. 5, 865. 7, 417. 9, 651
Albula 8, 332
album 11, 580
Albuneâ 7, 83
Alburnum G. 3, 147
albus Æ. 7, 517
Alcandrum 9, 767
Alcanor 10, 338
Alcanore 9, 672
Alcathoum 10, 747
Alcidæ, *dat.* E. 7, 61. Æ. 8, 219. 10, 321
Alcide, *voc.* 10, 461
Alciden 8, 414. 6, 123 392
Alcides 6, 801. 8, 203 249 250 363
Alcimedon E. 3, 44
Alcimedontis 3, 37
Alcinoi G. 2, 87
Alcippen E. 7, 14
Alconis 5, 11
alebat G. 4, 563. Æ. 8, 318
Alecto, *nom.* 7, 341 405 415 445 476. *acc.* 324
alendum 3, 50
ales 1, 398. 5, 506 851. 11, 721. 12, 247 355
Alethes 1, 125. 9, 246 307
Alexi E. 2, 6 1965
Alexis 2, 56 73. 7, 55
alga, *nom.* Æ. 7, 590. *abl.* E. 7, 42
alia aliæ aliam alias alii aliis alio alios aliud alium alius *passim, sed nullo peculiari sensu*
alibi E. 1, 42. G. 1, 55
aliena, *abl.* G. 2, 67. *neut.* 4, 244. Æ. 4, 311. 10, 78 866
alienis G. 2, 149
alieno Æ. 10, 781
alienus E. 3, 5
aligeri agminis Æ. 12, 249
aligerum amorem 1, 667
alipedes 7, 277
alipedum equorum 12, 484
aliqua, *adv.* E. 3, 15
aliquæ 6, 60
aliquam 3, 73. 6, 55. Æ. 1, 467. 2, 676
aliquando 8, 200 602
aliquas 6, 719
aliquem 7, 770. 2, 578
aliquid E. 2, 71. Æ. 2, 81. 9, 186. 10, 84 547
aliquis 2, 48. 4, 625. 6, 864
aliquod 2, 89
aliquot E. 1, 70
alis 6, 81. G. 1, 382. 4, 82. Æ. 1, 401. 4, 180 240 252. 5, 515 657. 7, 408 476. 9, 14. 11, 756. 12, 866. alis fulminis 5, 319. nox tellurem amplectitur 2, 309. allapsa sagitta 9, 578. 12, 319
alit Africa viros 4, 38. *Dido* vulnus venis 4, 2. *Jupiter* fœtus G. 2, 327. spiritus astra 6, 726. successus hos Æ. 5, 231. tellus *florem* 11, 71. herbas G. 2, 251, *vitula* fœtus E. 3, 30
aliter *quindecies*
alitibus 9, 486. 10, 559
alitis, *verb.* G. 1, 22. *nom.* Æn 8, 430. 12, 862
alitur G. 3, 454
alituum Æ. 8, 27
allabi 10, 269. allabi rates 8 108
allabimur 3, 131 569

allabitur Æ. 6, 2 9, 474 10, 292
allapſa 9, 578 12, 319
allia E. 2, 11
Allia Æ. 7, 717
alligat G. 4, 480. Æ. 1, 173 6, 439
alloquere 4, 226 8, 123
alloquitur 1, 233 598. 4, 8 222. 5, 780. 6, 341. 8, 372. 10, 228 860. 11, 821. 12, 792
alloquor E. 8, 20. Æ. 6, 466
alludens 7, 117
alluit G. 2, 158. Æ. 8, 149
alma G. 1, 1. Æ. 1, 310 622. 2, 591 664. 3, 311. 6, 74 117 197. 7, 644 774. 8, 455. 10, 215 220 252 332 439. 11, 557
almam 11, 182
almis G. 2, 233
Almon Æ. 7, 532
Almonem 7, 575
almum E. 8, 17. Æ. 5, 64
almus G. 2, 330
alni 2, 110
alnos E. 6, 63. G. 1, 136
alnus E. 8, 53. 10, 74. G. 2, 451
Aloidas Æ. 6, 582
Alpes G. 1, 475. 3, 474. Æ. 10, 13
Alphea G. 3, 180
Alpheæ Æ. 10, 179
Alpheum G. 3, 19. Æ. 3, 694
Alpheſibœi E. 8, 1
Alpheſibœus 5, 73. 8, 62
Alpina Æ. 8, 661
Alpinas E. 10, 47
Alpini Æ. 4, 442
Alpinis 6, 830
Alſum 12, 304
alta, altæ, altam, altas, alti, altis, alto, altorum, altos, altum, altus, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
altaria E. 1, 44. 5, 66. 8, 64 74 105. G. 3, 490. Æ. 2, 515 550. 4, 145 517. 5, 54 93. 7, 71. 8, 285. 11, 50. 12, 174
altaribus 7, 211
alter, altera, alterius, alterum, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
alterna G. 3, 192. Æ. 3, 59. 5, 14 376. 6, 121. 11, 426
alternantes G. 3, 220
alternanti 4, 287
alterni 12, 233
alternis E. 3, 59. 7, 18. G. 1, 71 79
alternos E. 7, 19. Æ. 3, 423. 5, 584. 8, 639
altior, altius, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
altiſſima 8, 234
altricem 3, 273
alvearia G. 4, 34
alveo Æ. 6, 411. 7, 33 303. 9, 32
alveus G. 1, 203
alumno Æ. 6, 877. 11, 33
alumnum 6, 595
alvo G. 2, 453. Æ. 2, 401. 6, 516. 9, 152. 12, 273
alvum G. 3, 427. 4, 94. Æ. 2, 51
alvus G. 3, 80. Æ. 10, 211
ama 5, 163
amabat E. 2, 52
amabit 5, 67. 7, 63
amans Æ. 4, 101
amant E. 3, 59. 8, 108. G. 3, 396
amantem G. 4, 488. Æ. 1, 356. 4, 296 370 479
amantes E. 8, 26. G. 3, 218 315. 4, 124. Æ. 4, 211 520
amanti 4, 429. 6, 526
amara E. 10, 5. G. 2, 86 238
amaracus Æ. 1, 697
amaræ E. 6, 62
amaras 1, 79
amare, *verb.* G. 3, 186. Æ. 3, 134. *nomen vec.* 10, 900
amari, *verb.* E. 5, 89
amarior 7, 41
amaris G. 1, 120. 2, 314. Æ. 10, 591. 11, 337. 12, 766
amaro E. 6, 68. Æ. 4, 203. 12, 588
amator G. 2, 247
amaros E. 3, 110
amarum G. 4, 431
Amarylli E. 1, 37. 8, 77 78 101
Amaryllida 3, 5. 9, 22
Amaryllidis 2, 14. 3, 81
Amaryllis 1, 31. 2, 52
Amaſene Æ. 7, 685
Amaſenus 11, 547
Amaſteum 11, 673
amat E. 3, 84 88. 5, 61. 7, 63. G. 2, 113
Amatæ Æ. 7, 343 401 581. 9, 737. 12, 56
Amatam 12, 71
Amathus 10, 51
amati 10, 189
amavit E. 5, 52. Æ. 6, 129
Amazon 11, 648
Amazones 11, 660
Amazoniam 5, 311
Amazonidum 1, 494
ambæ, ambas, ambo, amborum, ambos, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
ambages G. 2, 46. Æ. 1, 3 6, 29 99
ambeſa 5, 752
ambeſas 3, 257
ambiguæ 5, 655. 8, 581
ambiguam 1, 665. 3, 180
ambiguas 2, 99
ambiguum 5, 326
ambiit 10, 243
ambire 4, 283. 7, 333
ambit 6, 550
ambroſiæ G. 4, 415. Æ. 1, 12, 419
ambuſta 12, 301
ambuſtum 12, 298
Amello G. 4, 271
amem 2, 486
amens Æ. 2, 314 321 745 203 279. 7, 460. 9, 424 10, 681. 12, 622 242
Amerina G. 1, 265
amentaque Æ. 9, 665
amica 2, 255
amice 6, 507
amici 1, 490. 2, 9. 5, 359 719 896. 6, 149. 8, 8, 126. 10, 467
amicis 2, 147 372. 5, 41 11, 109
amicitiæ 11, 321
amicitiam 7, 546
amico 3, 463
amicos G. 4, 115. Æ. 5, 11, 109
amicti 1, 520
amictu 1, 416. 3, 405 545 669. 8, 33. 11, 77. 12, 401
amictum 5, 421
amictus G. 3, 563. Æ. 6, 12, 602
amicum Æ. 1, 614. 2, 73 82. 5, 452. 9, 198 389 444 774
amiſit G. 2, 198. 3, 227. Æ. 8,
amiſſa G. 3, 70. Æ. 5, 519 11, 868. 12, 236
amiſſæ 3, 341
amiſſam 2, 741. 4, 375
amiſſi 11, 272
amiſſus G. 4, 318. Æ. 1, 478. 5, 99
amiſſo G. 4, 213. Æ. 5,
amiſſos G. 4, 512. Æ. 1, 2, 148
amiſſum 5, 614 814
Amiterna 7, 710
Amithaonius G. 3, 550
amittebat Æ. 5, 853
amittes 11, 409
amitto 2, 710

...ne 4, 198
...11, 457
...E. 5, 25. G. 1, 141. 3, 37
...ſa. Æ. 3, 694. 6, 318 474
...s. 7, 792. 8, 58 204 236
...9, 245. 11, 562. 12, 417.
...G. 1, 479. 2, 187 485. 3, 2
...4, 233. Æ. 4, 164. 5, 634.
...6, 671. 11, 298. 12, 524
...G. 1, 203. 1, 447. Æ. 8, 473
...9, 469. 11, 316
...8, 71. 9, 30
...G. 1, 115. 3, 522. 4, 293
...373. Æ. 2, 496. 6, 550. 7,
...701 728. 8, 64 240. 9,
...10, 199 806. 11, 405
...E 3, 78
...Æ. 5, 734. 6, 638
...o 7, 30. 8, 31
...um E. 3, 89. 4, 25
...more, amorem, amores,
...ri, amoris, amorum, *ſa-*
...*ſ, ſed nullo peculiari ſenſu.*
...dion E. 2, 24
...ryſia Æ. 6, 398
...ryſo G. 3, 2
...iryoniadæ Æ. 8, 103
...iryoniades 8, 214
...1, 729. 2, 310. 4, 95
...dens 10, 523
...di G. 2, 42
...ditur Æ. 8, 369
...ctor 3, 551.
...m 2, 686
...ra G. 2, 367. Æ. 2, 450 517
...ni Æ. 2, 218
...ru 6, 698. 8, 388 568
...rus E. 3, 45. Æ. 1, 691.
...44. 3, 607. 5, 86 531.
...44 405
...3, 353
...a E. 3, 105. G. 4, 503. Æ. 1,
...3, 192 260. 5, 8. 9, 426
...11, 808. 12, 680
...a 6, 443
...di 7, 565
...21, 225. 5, 373
...ei G. 3, 89
...eum 3, 345
...ia Æ 10, 564
...o 10, 704
...um 9, 772. 12, 509
...ae G. 2, 97
...a E. 3, 74
...ae G. 2, 97
...as E. 2, 35 39. 3, 83.
...115 18. 10, 37 38 41
...m, *ſed nullo ſingulari*
...*m.*
...a Æ. 7, 684

anceps 4, 603. 10, 359
Anchemolum 10, 389
Anchiſa 3, 475. 5, 244 424. 6, 322 331. 7, 152
Anchiſæ 1, 621. 4, 351 427. 5, 31 99 535 652 664 723. 8, 156. 9, 647. 10, 534
Anchiſen 2, 597 747. 3, 82 179. 7, 10. 5, 614. 6, 670. 7, 134
Anchiſeo 5, 761
Anchiſes 2, 687. 3, 9 263 473 523 529 558 610. 6, 679 713 723 752 854 867 888 897. 7, 123 245. 8, 163. 12, 839
Anchiſiade 6, 126 348
Anchiſiades 5, 407. 8, 521. 10, 250 822
anchora 1, 173. 3, 277. 6, 4981
ancile 7, 188
ancilia 8, 664
ancipitem 5, 589
ancipites 5, 654
ancipiti 3, 47. 7, 525
Ancus 6, 815
Androgei 2, 392
Androgeo 6, 20
Androgeos 2, 371 382
Andromache 2, 456. 3, 303 319 482
Andromachen 3, 297
Andromaches 3, 487
Aneti E. 9, 48
anfractu Æ. 11, 522
angit G. 3, 497. Æ. 8, 260
Angitiæ 7, 759
anguem 2, 379. 7, 346
angues G. 3, 338. 4, 482. Æ. 2, 204. 6, 572. 7, 450 658. 8, 289 437 697
anguibus 7, 561
anguis E. 3, 93. 8, 71. G. 1, 244 295. 2, 154. 3, 425. Æ. 5, 84. 8, 300
anguſta 2, 332. 3, 685. 11, 309
anguſtæ 11, 524
anguſtam G. 4, 226
anguſti 4, 296. Æ. 3, 411. 8, 366
anguſtis G. 3, 390
anguſto 3, 83. Æ. 3, 19. 4, 405
anguſtos G. 4, 35
anguſtum 1, 380
anguſtus 2, 75. 4, 206
anhela 3, 497
anhelans Æ. 10, 837
anhelanti 5, 254
anhelat 8, 421
anheli 12, 790
anhelis G. 1, 250. 2, 135. Æ. 5, 783

anhelitus 5, 199 432. 9, 814.
anhelum 6, 48
Aniena G 4, 369
Anienem Æ 7, 683
aniles 7, 416
anili 4, 641
anima, animæ, animam, animarum, animas, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
animadverſis G. 2, 259. 3, 123
animalia E. 6, 41. G. 4, 309. Æ. 3, 147. 9, 224
animi, animis, animo, animorum, animos, animum, animus; *ſæpiſſimè, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
animoſa Æ. 12, 277
animoſi G. 2, 441
animoſum 3, 81
Anius 3, 80
Anna 4, 9 20 31 421 500
annales 1, 377
Annam 4, 634
anni, annis, anno, annos, annum, annus, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
annoſa 6, 282
annoſam 4, 441. 10, 766
annua G. 1, 216 338. Æ. 5, 53. 8, 173
annue G. 1, 40. Æ. 9, 625.
annuerint 11, 20
annuerit 12, 187
annuis 1, 354
annuit 4, 128. 9, 106. 10, 115. 11, 797. 12, 841
annuus 5, 46
anſa E 6, 17
anſas 3, 45
anſer 9, 36. G. 1, 115. Æ. 8, 655
Antæus 12, 443
Antandto 3, 6
Antea 1, 185 514
anteferam 4, 371
anteirent 12, 84
antennæ 7, 631
antennarum 3, 549
Antenor 1, 246
Antenoridas 6, 484
antes G. 2, 417
antetulit Æ. 6, 677
anteveni G 3, 71
antevolans Æ 9, 47
antevolant 12, 455
Anthæum 10, 561
Anthorem 10, 778
Antigenes E. 5, 89
Antiphatem Æ. 9, 696
antiqua 1, 16 379 535 630. 2, 188 464 714. 3, 164. 4, 312 033.

633. 5, 688. 7, 178 365. 11, 540
antiquæ G. 2, 174. Æ. 1, 646. 2, 742.
antiquam 2, 137 626. 3, 96 342. 6, 179. 10, 688
antiquas G. 2, 209. Æ. 2, 635
antiqui 4, 458. 11, 253 851. 12, 347
antiquis 3, 131. 10, 719
antiquo G. 3, 332. Æ. 7, 38
antiquos E. 9, 46. G. 2, 157
antiquum Æ. 3, 15. 4, 431. 5, 608. 6, 580 648. 9, 266 647. 12, 897
antiquus 11, 316
Antonius 8, 685
antra G. 4, 429. Æ. 8, 419.
antris G. 4, 559
antro E. 1, 76. 5, 19. 6, 13. 9, 41. G. 4, 44 152. Æ. 1, 56. 3, 431 446 617 641. 6. 77 99 262 400 418 423. 8, 217 254 630
antrum E. 5, 6. Æ. 1, 170. 3, 631. 6, 11 42 157. 8, 451
Anubis Æ. 8, 698
anus 7, 419
anxius 9, 89
Anxuris 10, 545
Anxurus 7, 799
Aonas E. 6, 65
Aonia 10, 12
Aonio G. 3, 11
aper E. 5, 76. G. 3, 348. Æ. 10, 708
aperire 3, 206. 11, 884
aperiret 2, 60
aperit G. 1, 217. Æ. 1, 111 150. 2, 246. 6, 12 406. 7, 448 565 10, 864
aperitur Æ. 3, 275. 8, 681
aperta G. 1, 393. 3, 194. Æ. 11, 360
apertas 10, 13. 11, 748
apertis 7, 522. 8, 585. 9, 25
aperto G. 2, 280. Æ. 1, 159 398. 6, 262. 8, 523. 11, 493. 12, 333 353 450
apertos G. 2, 112. Æ. 11, 904
apertum 1, 591. 10, 324. 11, 666
apes E. 5, 76. 10, 30. G. 2, 452. 4, 177 285 556. Æ. 1, 434. 7, 64. 12, 588
apex 2, 683. 10, 270
Aphidnum 9, 702
apibus E. 1, 55. G. 1, 4. 2, 213. 4, 8 37 139 149 197 220 251 318 534
apicem Æ. 4, 246. 7, 66. 12,
apices 8, 664
apio E. 6, 69. G. 4, 121
Apolline Æ. 10, 171
Apollinis 2, 430. 3, 79. 12, 516
Apollo E. 3, 104. 4. 10 57. 3, 35. 6, 64 10, 21. G. 4, 7 323. Æ. 2, 121. 3, 119 154 162 251 275 395 434 479. 4, 144 343 376. 6, 9 101 344. 7, 241. 8, 336 704. 9, 638 649 654. 10, 875. 11, 785. 12, 393 405
apparat 9, 147. 10, 453. 11, 117
apparent G. 3, 353. Æ. 1, 122. 2, 422 484 622. 3, 193. 11, 615. 12, 849
appare E. 9, 60. G. 1, 484. Æ. 8, 17
apparet G. 1, 404. Æ. 2, 483. 3 270 531 701. 8, 557
apparuit 8, 241. 10, 579. 12, 576 941.
appellabunt 5, 718
appellat 5, 540
Appenninicolæ 11, 700
Appenninus 12, 703
appetii 11, 277
applicat 1, 620. 12, 303
appone G. 4, 280
apponere Æ. 4, 602
apprima G. 2, 134
appulit Æ. 1, 381. 3, 338 705. 7, 39
apri E. 7. 29. Æ. 1, 328
apricis 9, 49. G. 2, 522. Æ. 5, 128. 6, 311
apros E. 2, 59. 3, 75. 10, 56. G. 3, 411
aprum Æ. 4, 159
aptans 2, 672
aptant G. 4, 74. Æ. 5, 753
aptantur G. 1, 172
aptarat Æ. 9, 305
aptare G. 2, 359. Æ. 1, 556. 3, 472. 5, 247. 10, 131
aptat 8, 80. 9, 346. 10, 588. 11, 8. 12, 88
aptemus 8, 390
aptent 4, 289. 10, 259
aptius G. 2, 234
aptos 3, 168
aptum Æ. 4, 482. 6, 797. 11, 202
apud *sæpissimè, sed nullo singulari sensu*
aqua. aquæ. aquam. aquarum. aquas. aquis. *passim occurrunt, sed nullo peculiari sensu.*
aquantur G. 4, 193
aquarius 3, 304
aquila E. 9, 13. Æ. 11, 752
Aquilo G. 2, 404
Aquilone 1, 460. Æ. 1, 5, 2. 7, 361
Aquilonem G. 2, 113
Aquiloni 2, 261
Aquilonibus 2, 334. Æ. 3, 285. 4, 310
aquosæ E. 10, 66. Æ. 8,
aquosam 9, 671
aquosi G. 4. 234
aquosus Æ. 4, 52
ara G. 1, 299. Æ. 2, 13. 12, 298
Arabs 8. 700
Arabis 7, 605
Arabum G. 2, 115
Aracyntho E. 2, 24
aræ G. 4, 276 379. Æ. 1, 2, 129 155 514. 3, 509 676. 5, 639. 8,
aram E. 1, 7. G. 2, 395. Æ. 2, 223 425. 6, 177. 271 337. 12, 219
arando G. 2, 214. 239
arandum Æ. 2, 780. 4, 212
aranea G. 4, 274
arant Æ. 3, 14. 7, 798
Aratim E. 1, 63
aras *bis & tricies*
arat G. 2, 224. Æ. 7, 417
arator E. 3, 43. 4, 41. G. 2, 207. 3, 517. 10, 804
aratra E. 2. 66. G. 3,
aratri 1, 19 162 170. Æ.
aratris G. 1, 213. 2, 189. Æ. 7. 539
aratro G. 1, 45 98 494
513. Æ. 5. 755. 9, 435
aratrum E. 6, 51
Araxes Æ. 8, 728
arbor G. 4, 142
arbore E. 1, 38. 3, 60. 7, 262. 2, 76 200 470. 3, 353. 4, 557. Æ. 4, 485. 6, 136 141 187 203.
arborei fœtus G. 1, 55
arboreis cornibus Æ. 1,
arboreum telum 12, 888
arboribus E. 3, 81. 5, 32. G. 1, 444. 2, 9 82
278. 4, 560. Æ. 1, 315. 3, 139 230. 6, 178. 454
arboris G. 2, 124. 3, 233. Æ. 7, 108. 10, 835.
arbos E. 3, 56. G. 2, 57
111 150 290. 4, 24. Æ. 6, 206. 12, 210

3, 516
arcu Æ. 5, 507 513. 6, 803. 11, 654
arcum E. 3, 12. Æ. 1, 191 322. 3, 533. 5, 521 609 658. 8, 704. 9, 15. 11, 575. 12, 815
arcus G. 1, 381. 2, 6 448. Æ. 5, 88 500. 7, 164. 9, 631 665. 10, 69. 11, 652 774 874
ardea G. 1, 364. Æ. 7, 411 631. 9, 738. 12, 44
ardebant G. 3, 512. 1, 517 585
ardebat E. 2, 1. 5, 87. G. 4, 426. Æ. 4, 262. 8, 163. 11, 782
ardemus 2, 105
arde G. 1, 34. 4, 91. Æ. 2, 41 529. 5, 277 456. 6, 5 130. 9, 421. 10, 514 689
ardent G. 3, 490. Æ. 2, 316. 11, 602
ardente G. 1, 391. Æ. 7, 244
ardentem G. 4, 384. Æ. 6, 67. 7, 142 315. 9, 198 535 652 763 760. 10, 262. 12, 55 732
ardentes G. 3, 46 505 564 4, 99 451. Æ. 1, 427 476. 2, 210 734. 5, 637 648. 7, 481. 9, 568. 11, 200 12, 670
ardenti E. 2, 13. E. 10, 552
ardentia 2, 405
ardentibus 4, 482. 6, 254 797
ardescit 1, 717. 11, 607
ardet 1, 495. 2. 311. 4, 101 281. 7, 623. 9, 66. 10, 270 12, 371 325
ardor 4, 581. 7, 393. 11, 786
ardore G. 3, 432
ardorem Æ. 9, 184
ardua G. 2, 67. 3, 58 79 291 315. Æ. 3, 271 665. 4, 246. 5, 428 695 831. 6, 515. 7, 161 512 562. 8, 221 417. 11, 513. 12, 745 892
arduus G. 1, 240 324. 2, 145. 3, 439. Æ. 2, 328 475. 3, 619 703. 5, 278 479 567. 7, 624. 8, 299 685. 9, 53. 10, 3 102 197. 11, 638 754. 12, 789
area G. 1, 178 192 293. 3, 133
arebant 4, 427. Æ. 3, 142
arena G. 1, 114 389 3, 195 234 493. 4, 291. Æ. 1, 176. 4, 620 5, 336 374 423 871. 6, 316 643. 7, 31. 9, 589. 12, 106 276 340 382 741
arenæ G. 1, 105. 2, 106. 3, 110. Æ. 1, 116 544. 3, 38 557. 5, 34. 9, 716
arenam E. 3, 87. G. 1, 70. 3, 241. Æ. 6, 297. 9, 629. 11, 626
arenas G. 2, 232. 3, 350
arenis 2, 139. Æ. 1, 111
arenosum 4, 257
arentem 3, 350. 12, 522
arentes G. 3, 555. 4, 265
arentia 1, 109
arentibus 2, 337
aret E. 7, 57. 10, 67. G. 3, 501
Arethusa E. 10, 1. G. 4, 344 351. Æ. 3, 696
argenteus 8, 655
argenti, G. 2, 165. 3, 449. Æ. 1, 363. 5, 112 248. 10, 527 531
argento Æ. 5, 267 307. 7, 634. 8, 672. 9, 263 357
argentum 1, 597 644. 3, 466
Argi 8, 356
argilla G. 2, 180
Argileti Æ. 8, 345
Argiripam 11, 246
Argis 1, 28 289. 2, 178. 7, 286. 10, 779
Argitisque G. 2, 99
Argiva Æ. 2, 254. 7, 682 794. 11, 243
Argivæ 1, 255. 3, 547
Argivum 1, 44. 2, 394. 5, 672
Argo E. 4, 34
Argolica Æ. 5, 314
Argolicas 2, 55. 3, 283
Argolici 3. 637. 8, 374
Argolicis 2, 177
Argolico 5, 52
Argolicos 10, 56
Argolicum 9, 202
Argos 2, 95 326. 6, 838. 10, 782
argue 11, 384
arguerim 11, 164
arguerit 9, 282
arguet 11, 393
arguit 4, 13
argumentum 7, 791
Argus 7, 791
arguta E. 7, 1 24. G. 1, 377
argutæ 1, 143
arguto 1, 294. Æ. 7, 14
argutos E. 9, 36
argutumque 8, 22. G. 3, 80
arida 1, 79 289. 3, 197 458. Æ. 1, 179. 5, 200
aridus G. 1, 357. 4, 98
aries E. 3, 94. 4, 43. G. 3, 387 446
arietat Æ. 11, 890
ariete 2, 491. 7, 175. 12, 706
Arion E. 8, 56
aris G. 2, 380. 3, 160. Æ. 1, 53. 2, 351 574. 3, 118 231 404. 4, 453. 5, 762. 9, 406. 12, 171 234 292

Arisba Æ. 9, 264
arista E. 4, 28. G. 1, 8
aristæ Æ. 7, 720
Aristæa G. 4, 350
Aristæo 4, 437
Aristæus 4, 317 355
aristas E. 1, 70. Æ. 7, 809
aristis G. 1, 111 220 248. 2, 253
Aritia Æ. 7, 762
arma & armis, *passim occurrunt, sed nullo peculiari sensu.*
armantur 3, 540
armare 7, 335. 8, 397. 9, 773. 10, 140
armari 4, 299. 7, 429. 11, 461
armat 2, 395. 7, 648. 9, 11. 10, 204 398. 11, 682
armata 6, 228
armatam 4, 472. 12, 857
armatas G. 1, 255
armate Æ. 9, 115
armati 7, 748. 8, 490 595 640. 9, 46 308 678
armato 2, 20. 6, 880. 11, 516.
armatos 2, 328 485
armatum 3, 517. 6, 516
Armenias E. 5, 29
armenta 2, 23. 4, 22. 6, 46 60. G. 1, 355 483. 2, 144 195 201 329. 3, 129 150 155 162 352. 4, 223 395. Æ. 1, 189. 2, 499. 3, 220 540. 7, 486 539. 8, 214 360. 11, 494. 12, 688 719
armentalis 11, 571
armentarius G. 3, 344
armentis 3, 286
armento 3, 71
armet Æ. 10, 165
armiger 2, 477. 5, 275. 9, 564 648. 11, 32
armigerum 9, 330
armipotens 6, 500. 9, 717. 11, 485
armipotentis 2, 425. 6, 831
armisonæ 1, 544
armo, *nom.* G. 3, 86. Æ. 10, 894
armorum G. 1, 474. Æ. 2, 301 411. 6, 654. 9, 517. 11, 523
armos 6, 881. 10, 711. 11, 497 644
Arpi 11, 428
Arpis 10, 28
Arpos 11, 250
arrecta 2, 206. 5, 138
arrectæ G. 3, 105. Æ. 4, 280. 5, 643. 11, 452. 12, 731 868
arrectas 12, 618
arrecti 1, 583
arrectis 1, 159. 2, 303. 9, 465. 11, 496 754
arrecto 11, 639
arrectos 9, 317
arrectum 10, 892
arrectus 5, 426
arrepta 10, 298
arrepto Æ. 11, 459
arrexere 12, 251
arrexit 10, 726
arripe 3, 477. 9, 13
arripit 9, 564
arripuit 10, 595. 11, 531
ars 12, 539
arsere G. 1, 488. Æ. 2, 272
arserit 2, 581. 7, 644
arsisse 10, 567
arsit 5, 525
arsuras 11, 77
arte G. 4, 6 294. Æ. 1, 643. 2, 15 152 195. 5, 270 442 705. 7, 477 755. 11, 760. 12, 427 874 892
artem G. 1, 121. 4, 315. Æ. 5. 484 521. 8, 143. 10, 135. 12, 632
artes G. 2, 133 145. 2, 52. 3, 101 549. Æ. 1, 661. 4, 493. 6, 663 852. 7, 338. 11, 714. 12, 393 397
artificis 2, 125. 11, 407. 12, 210
artificum 1, 459
artis G. 2, 174. 4, 440. Æ. 2, 106. 7, 772. 8, 377
artus E. 6, 78. G. 3, 84 457 483 514. 4, 190. Æ. 1, 177. 2, 172 215 253. 3, 511 627. 4, 336 385 695. 5, 199 432 857. 6, 726 732. 7, 446 458. 8. 457. 9, 433 490 753 814. 11, 424
arva E. 1, 3. G. 1, 21 82 95 104 110 125 507. 2, 263 331 353 438. 3, 201 475. 4, 518. Æ. 1, 250 573. 2, 209 498 781. 3, 171 418 496 500. 4, 236 311. 5, 82 215. 6, 60 477 744 793. 7, 45 662 682 696 739. 8, 551 695. 9, 100 135. 10, 78 404
arvinâ 7, 627
arvis E. 5, 33. G. 1, 99 150 316. 2, 180 341 422. 3, 75. Æ. 3, 35 136. 4, 39 355. 5, 702. 7, 537 736 799. 8, 38 605. 10, 183 300 390 473 590. 12, 4 237 681 898
Arvisia vina E. 5, 71
arundine 6, 8. 7, 12. G. 15. Æ. 5, 544. 10, 12, 387.
arundinea 10, 710
arundineis G. 4, 265
arundo 2, 414. 4, 487. 73. 5, 525. 7, 499.
Aruns 11, 759 784 864
Aruntem 11, 853
arvo E. 3, 100. G. 2, 136
arvorum 2, 1 177. Æ. 8, 601
aruspex 8, 498. 11, 736
arx 2, 56
Ascanio 1, 650 663 695 484. 4, 234. 5, 548. 8, 550 629. 9, 649
Ascanium G. 3, 250. 666 747. 4, 84 274 9, 646 662. 10, 47 12, 433
Ascanius 1, 271. 2, 598 3, 339. 4, 156 354. 597 667 673. 7, 497 48. 9, 258 592 636 236. 12, 168
ascendebant 1, 423
ascendere 9, 507.
ascendêre 12, 144
ascendimus 3, 293
ascendisset 2, 192
ascensu 2, 303
asciverit 11, 472. 12,
Ascræo E. 6, 71
Ascræum G. 2, 176
aselli 1, 273
Asia 1, 383. 4, 343. Æ. 7, 701. 11, 266
Asiæ G. 2, 171. 3, 30. 557. 3, 1. 7, 224
Asiam 2, 193. 10, 91
Asilas 9, 571. 10, 175 620. 12, 127 550
Asilo G. 3, 147
aspectabant Æ. 5, 615
aspectans G. 3, 228. 186. 10, 251
aspectat 1, 424. 10, 4 915
aspectu 1, 617. 3, 597. 6, 465. 11, 699
aspectus 4, 348. 9, 657
asper E. 3, 89. G. 3, 14 4, 245 277. 7, 647 318 330 365. 9, 62
aspera E. 10, 49. G. 2, 413. 3, 57 384 503 283 295. 296 110.

…ſſ 730 766. 6, 351 360
…. 7, 505. 9, 263 667.
…635 664 902. 12, 124
…3, 285
…G. 4, 62
…3, 419
…Æ. 3, 534
…ere G. 1, 228
…da Æ. 11, 106
…a G. 3, 393
…a Æ. 1, 18. 11, 319
…3, 625
…12, 734
…E 2, 66. 4, 50. 5, 6. 8,
…9, 58. G. 2, 114. 4, 2.
…397 530. 2, 604 690.
…1788 825 855. 8, 190
…10, 481. 11, 374
…12, 151
…8, 650
…12, 642
…2, 786
…at 7, 218
…2, 596. 3, 443. 6, 155
…11, 56
…2, 578
…2, 285
…E 7, 8. Æ. 2, 569. 9, 481
…4, 208
…E 4, 372. 7, 101. 9,
…10, 782. 12, 558
…G. 4, 555. Æ. 4, 664
…1, 698
…7, 8
…1, 385. 5, 607. 8, 373.
…352
…9, 525
…2, 778
…4, 379
…G. 3, 35. Æ. 1, 284.
…9, 259 643. 10, 124.
…127
…ſque 6, 650
…2, 130
…G. 3, 45. Æ. 7, 615.
…37
…ant 2, 763
…E 7, 50
…2, 4. G. 2, 374 441.
…248. 8, 55
…G. 1, 255. Æ. 4, 447
…5, 866. 7, 12. 9, 245
…
…G. 2, 149
…Æ. 6, 603
…10, 639
…12, 224
…10, 490
…11, 710
…12, 790

aſſuerint ſervitio G. 3, 168
aſſueſcant 2, 361
aſſueſcat Æ. 8, 517
aſſueſce G. 1, 42
aſſueſcite Æ. 6, 832. 8, 174
aſſueta G. 2, 472. Æ. 7, 746 806. 9, 607
aſſuetæ 7, 33
aſſueti 5, 301. 9, 511
aſſuetis 9, 618
aſſuetum G. 2, 168. Æ. 7, 487
aſſuetus G. 3, 418. Æ. 7, 490. 9, 201. 11, 495
aſſultibus 5, 442
aſſurgat 11, 284
aſſurgens G. 2, 160. Æ. 1, 539. 10, 208
aſſurgenti 9, 348
aſſurgentis 10, 797
aſſurgere G. 3, 109
aſſurgis Æ. 10, 95
aſſurgit G. 2, 98. 3, 355
aſſurgunt Æ. 4, 86. 12, 494
aſſurrexerit 6, 67
Aſſyrio veneno G. 2, 465
Aſſyrium E. 4, 25
aſt Æ. 1, 50 120. 2, 467 634. 3, 330 410. 4, 488. 5, 509 676. 6, 316. 7, 308 395. 9, 162 727. 10, 120 173 743. 11, 293
aſtabant 7, 181
aſtabat 5, 478. 12, 93
aſtans 2, 328
aſtant 1, 156. 9, 677. 12, 133
aſtantem 10, 88
aſtantes 3, 677
aſtantibus G. 3, 545
aſtare Æ. 3, 123 150
aſtat 7, 72
aſtitit G. 4, 319. Æ. 1, 305. 3, 194. 4, 702. 5, 10. 6, 17
Aſtyanacta 2, 457
Aſtyanactis 3, 489
aſto 2, 303
aſtra E. 5, 23 51. G. 1, 232. Æ. 2, 460. 3, 158 567. 4, 352. 5, 25 853. 6, 725. 7, 99 272. 9, 76 641. 12, 893
aſtringis G. 1, 91
aſtris 1, 440. 3, 156. Æ. 1, 291. 5, 517 838. 8, 59
aſtro G. 1, 218
aſtrorum Æ. 3, 585. 8, 590. 9, 405
aſtrum E. 9, 47
aſtu Æ. 10, 522. 11, 704
Aſtur 10, 180
aſylo 2, 761
aſylum 8, 342

at, atque; *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu.*
atavi 7, 474
atavis 7, 56
atavos 12, 529
ater G. 3, 221 507. Æ. 1, 515. 2, 272. 3, 33. 4, 633. 7, 466. 9, 239. 11, 646. 12, 591
Athamas 2, 262
Atheſim 9, 680
Atho G. 1, 332
Athos Æ. 12, 701
Atina 7, 630
Atinas 11, 869. 12, 661
Aty 5, 569
Atys 5, 569
Atlantide 8, 135
Atlantides G. 1, 221
Atlas Æ. 1, 745. 4, 481. 6, 769. 8, 136 140
atqui G. 3, 526
atra 1, 243. 2, 130. 4, 407. Æ. 1, 93. 2, 360 516. 5, 512 693 721. 6, 272 429 602 866. 7, 214 329 525 801. 8, 258 262. 9, 36 105. 10, 114. 11, 28 876
atræ G. 1, 275. Æ. 4, 570. 60, 664. 12, 335
atram G. 2, 308. 3, 430. Æ. 3, 572. 5, 666. 10, 730
atri 6, 127 240. 9, 700. 10, 603. 12, 923
atria 1, 730. 2, 483 518. 4, 666. 7, 379. 12, 474
Atridæ 2, 104 415. 9, 602
Atridas 1, 462. 2, 500. 9, 138
Atrides 11, 262
Atridis 8, 130
atris G. 1, 129 236 323. Æ. 1, 64. 4, 248 384 472. 6, 215 240 576. 9, 74. 10, 264. 11, 186
atro 2, 221. 3, 28 622 626. 5, 19. 6, 132. 7, 456. 8, 219. 9, 333 472
Atronium 10, 753
atros 4, 687. 5, 2. 8, 198
atrox G. 1, 408. Æ. 1, 666. 9, 420
atrum 1, 169. 7, 565. 9, 719. 11, 523. 12, 459
attactu 7, 350
atterat G. 4, 12
attigerat Æ. 10, 659
attigerint 6, 829
attigerit 4, 568
attigit E. 5, 26. Æ. 1, 741. 7, 662
attingere G. 3, 562. Æ. 5, 797. 9, 558

attollat Æ. 5, 364
attollens 1, 358. 4, 690. 5, 278 847. 6, 607. 8, 731
attollentem 2, 381
attollere 2 185. 3, 134 205. 4, 688. 7, 173. 8, 32. 9, 321. 11, 130
attollet 4 49
attolli 5, 829
attollit 3, 552 574. 4, 176. 5, 452. 7, 561. 10, 856. 12, 4
attollitur 5, 127
attollunt G. 4, 217. Æ. 9, 682
attolluntur 9, 714
attondens G. 2, 407
attondent E. 10, 7
attonitæ Æ. 5, 659. 6, 53. 7, 580
attoniti G. 3, 545
attonitis Æ. 5, 529. 7, 814
attonitus G. 2, 508. Æ. 3, 172. 4. 282. 12, 610
attractus G. 3, 505
attraxerit Æ. 11, 250
attrectare 2, 719
attrita E. 6, 17
attritus G. 1, 46
attrivere 4, 204
attulerint Æ. 6, 532
attulerit 12, 322
attulit G. 3, 251. Æ. 5, 201. 6, 516. 8, 200. 9, 7. 12, 171 617
avari G. 1, 47. 2, 494. Æ. 1, 367
avarum 3, 44
auctor, *conditor* 2, 150. 3, 503. 4, 365. 6, 650 7, 49. 8, 134. *prosuasore* G. 1, 432. 2. 315. Æ. 5, 17 418. 8 269 336. 12, 405. Trojæ G. 3, 36. Æ. 6, 650 generis 4. 360 sanguinis ultimus 7, 49 urbis 8, 134. vulneris 9, 748. mali tanti certior auctor, *nuncius* 10 510. consiliis habitus non futilis auctor 11, 319. auctor ego audendi 12, 159
Auctorem frugum G. 1, 27. teli, *vibratorem* Æ. 9, 421
Auctoribus fatis 10, 67
auctura 5, 565
audacem 9, 3
audaces 9, 519
audaci 9, 126. 10, 276. 12, 786
audacibus G. 1, 40. Æ. 7, 114 475. 9, 625
audacis 4, 615. 7, 409. 11, 812
audax G. 4, 565. Æ. 5, 67. 8, 110
aude 8, 364
audeat G. 1, 464. Æ. 4, 284. 9, 399
audebit G. 4, 108
audendi Æ. 12, 159
audendum dextrâ 9, 320
audent G. 2, 332 Æ. 9 690. 11, 884 895. talia fures E. 3, 16
audentem Æ. 2, 349
audentes 10 284
audentior ito contra 6, 95. ibo. 9, 291
audeo 11, 503
audere 2, 347. 12, 814
auderent 9, 42
auderet 8, 650. 9, 7
audes 10, 811. 12, 152
audet G. 3, 78. Æ. 1, 497. 5, 379 383. 9, 802. 12, 808
audetis 1, 138
audiam 4, 387
audiat E. 3, 50. G. 3, 118. Æ. 12, 200
audieram E. 9, 7 45
audierant G. 2, 539
audieras E. 9, 11
audierat Æ. 1, 24. 2. 346
audiit E. 6, 82. G. 1, 475. Æ 4, 220 672. 5, 239. 7, 225 516. 9, 630. 10, 424 464 11, 794 864. 12, 449
audimus 3, 556
audire G. 3, 184. Æ. 1, 377 413. 2, 11 103. 4, 78 689. 7, 628.
audiri G. 1, 358
audis Æ. 4. 362. 6, 791
audifti 11, 295
audit E. 8, 23. G. 1, 514. 4, 7. Æ. 4, 83. 6, 567. 7, 90. 8, 512. 9, 394 *bis*
audita *fœm. nom.* 1, 330. 7, 117. *abl.* 9, 778 *neut.* 3, 107. 6, 267
auditæ 6, 426
audite 3, 103. 4, 612. 7, 400. 8, 5 74 234
auditi G. 4, 435. Æ. 7, 191. 8, 420
audito 4, 302. 5, 316
auditis *nom.* 8, 140 11, 251
auditur G. 4, 72 260. Æ. 2, 706. 3, 40
auditus *adject.* G. 4, 493
audivit Æ. 11, 911
avecta 11, 205
avectos 2, 43
avellere 2, 165
avelli 11, 20
avem 5, 509 542. 7, 191
avena E. 1, 2. 10, 51. Æ. 1, 1 154
avenæ E. 5, 37. G. 1, 77
avenis G. 1, 226
Aventini Æ. 7, 659. 8, 231
Aventinus 7. 657
Averna 3, 442. 5, 732
Averni 4, 512. 5, 813. 6, 1 201
Avernis G. 2, 164. 4, 493. 6, 118 564. 7, 91
Avernum 6. 242
aversa 1, 486. 2, 170. 4, 3 6. 469. 12, 647
averfi 6, 224. 11, 871
aversos 12, 485
aversum G. 4, 423
aversus Æ. 1, 572. 7, 618
averte dolorem ferro 4, 537
avertens 1, 406
avertere E. 8, 66. G. 3, 210 Æ. 1, 42. 4, 394. 10, 78. 11,
averteret 4, 106
avertes G. 3, 320
avertet Æ. 12, 304
avertis Romanis arcibus dum G. 2, 172
avertit Æ. 1, 108 476. 4 8, 208. 9, 78
avertite 3, 265 620
avertitur fontes equus G. 3, 499
aves 1, 156. Æ. 6, 193 11, 273. 12, 248 262
aufert 4, 389. 9, 332. 10, 11, 744
auferte 8, 439. 12, 316
aufertur 11, 713 867
Aufidus 11, 405
augent pomis Cereale solum 111
auget numerum divorum ribus 7, 211
augur 4, 376. 9, 327. 12, 258
augurat si quid veri mens
auguriis 3, 5
augurio 5, 523. 9, 328
augurium 1, 396. 2, 703. 3, 7. 7, 260. 10, 255. 12, 257
auguſta mœnia 7, 153
auguſtum tectum 7, 170
Auguſtus Cæſar 6, 792. 8,
avi G. 4, 209. Æ. 5, 564. 12,
avia *loca* G. 2, 328. Æ. 2, 7 7, 508. 9, 58
aviaria G. 2, 430
avibus 1, 271. 2, 60 328.
avidæ 2, 375
avidi conjungere dextras 1, 518
avidis medullis G. 3, 271
avido colono Æ. 1, 3

...cursus Æ. 12, 909
...um G. 3, 553. Æ. 9, 661
...is 3, 132. 6, 210. 12, 290
490
...G. 2, 320. Æ. 7, 56 412.
10, 201
...virtutis 10, 752
...regnis G. 3, 228
...bilio Æ. 7, 169
...G. 1, 422. 2, 209. 4, 110
...Æ 11, 457
...lupus 11, 810
...4, 90. Æ. 1, 44. 4, 328
...G. 3, 25
...Æ. 1, 701
...3, 354
...6. 2, 504. 4, 202
...ben Æ. 12, 290
...ra 10, 207
...e 4, 426
...11, 700
...11, 712
...457. 4, 258. 5, 550. 6,
...7, 220
...11, 717
...n G. 4, 209. Æ. 7, 177.
...549
...840 876
...4, 417. Æ 1, 510. 3, 339.
...24. 9, 546. 12, 370 617
...9, 58. Æ. 2, 728. 3, 356.
...5, 844. 7, 8. 9, 312 745.
...901. 12, 691
...implicis ignem 6, 747
...4, 278. 7, 230. 9, 658
...1, 57. G. 1, 376 407. 2,
...422. 3, 109 193 251
...4, 171 486 499. Æ. 2,
...391. 2, 158 259 699 756
...3, 422 576. 4, 76 226
...337 378 388 417 494
...5, 257 377 427 503
...561. 6, 82 194 363 554
...761. 7, 287 466 543
...8, 24 449 535. 9, 52 112
...645. 10, 634 819 892
...11, 455 558 617 795
...163. 12, 84 253 267
...703. æthereas G. 2, 291.
...445. 5, 520. 7, 557.
...8, 768. 11, 595. lumi-
...2, 47. Æ. 7, 660
...lumin. 12, 536. *abl.* 1,
...9, 627. 11, 858
...5, 250
...2, 448
...12, 163
...G. 1, 217. Æ. 8, 655
...2. 10, 71
...Æ. 9, 304

auratus G. 4, 371
aure Æ. 9, 417. 11, 673
aurea E. 3, 71. 8, 52. G. 1, 431. Æ. 1, 496. 2, 488. 4, 139 240 6, 13 604. 7, 210 278. 8, 168 348 672. 9, 50. 11, 774 832. cæsaries Æ. 8, 659. bullis cingula 9, 359. gens E. 4, 9. sæcula Æ. 6, 792. 8, 324. Venus 10, 16. *dissyllab.* 1, 702. 7, 190
aurem E. 6, 3. Æ. 5, 547
aureo *dissyllab.* 8, 372. 10, 116
aures E. 3, 73. G. 3, 55 500. 4, 349. Æ. 1, 379. 2, 81 119 731. 3, 40 93 294. 4, 183 428 440. 5, 435. 7, 166 437. 8, 582. 9, 395 474. 12, 618. binæ aures *aratri* G. 1, 172
aureus E. 7, 36. G. 1, 232. 2, 538. 4, 51. Æ. 6, 137 144 187. 9, 270. 10, 271 884. 11, 490 652 774
auri 1, 353 363. 3, 49 57 483. 5, 112 559. 6, 204 208. 8, 445 926 265. 10, 527. 11, 333
auribus G. 3, 84. Æ. 1, 156. 2, 303. 3, 514. 4, 359. 6, 497
auricomos fœtus *arboris* 7, 141
auriga G. 1, 514
aurigæ Æ. 5, 146. 12, 85 624 737 784
aurigam 9, 330. 12, 469 918
auris G. 2, 330. Æ. 11, 560. popularibus gaudens 6, 816
auritos lepores G. 1, 308
auro 2, 137 166 192 464 507. 3, 26. 4, 91 99 342. Æ. 1, 367 488 597 644 659 662 732 743. 2, 504 765. 3, 55 355 467 517. 4, 134 138 148 264. 5, 87 132 259 312 366. 6, 32 621. 7, 142 245 279 639 790 816. 8, 167 436 624 691 677. 9, 163 707. 10, 142 243 314 499 818. 11, 72 75 488 576 771 776 779. 12, 87 126 430.
Aurora G. 1, 249 447. 4, 544 552. Æ. 3, 521 589. 4, 7 129 568 585. 5, 65. 6, 535. 7, 26. 9, 460. 10, 241. 11, 1 182. 12, 77
Auroræ 1, 755. 8, 686
Auroram 5, 105. 7, 606
aurum 4, 138. 7, 279. tortile collo 352. 10, 134. 11, 228. 12, 23
Auruncæ 7, 795, 10, 353
Aurunci 7, 727. 11, 318. 12, 94
Auruncos 7, 206
ausa 5, 792 7, 390. 9, 217
ausi 2, 168. 6, 624. 12, 361
ausim E. 3 32. G. 2, 289
ausis *subst.* Æ. 2, 535, 9, 281. 12, 351
auso potiti *subst* 6, 624
Ausonia 4, 349. 6, 608. 7, 55 823. 11, 41
Ausoniæ 3, 496. 8, 328. 9, 136. 10, 356. 11, 41
Ausoniam 4, 236. 10, 54
Ausonias 3, 371. 7, 105. 9, 639
Ausonidum 10, 564. 11, 297. 12, 121
Ausonii G. 2, 385. Æ. 3, 385. 11, 253. 12, 447 834 937
Ausoniis 7, 39 537. 10, 268
Ausonio 3, 378. 7, 547. 12, 183 838
Ausonios 6, 346. 7, 233. 9, 99. 10, 105
Ausonium 5, 83. 7, 198
auspicibus 3, 20. 4, 45
auspiciis 3 375 499. 4, 103 341. 5, 534. 6, 781. 7, 257. 11, 53
auspicium 11, 347
Auster G. 1, 462. 3, 278. 4, 261. Æ. 2, 111. 3, 70. 5, 764. 6, 336
Austri E. 5, 82. G. 1, 333 354. Æ. 8, 430
Austrinos calores G. 2, 271
Austris G. 1 418. 3, 429. Æ. 1, 55 540. 2, 304. 5, 696 850. 9. 670
Austro G. 2, 188. Æ. 3, 357
Austros G. 1, 241. 2, 333. Æ. 3, 61 481
Austrum E. 2, 58
ausum Æ. 10, 389 458
ausus G. 2, 175. 3, 113. Æ. 1, 456. 2, 768. 5, 499. 9, 15. 9, 428. 12, 350
aut *passim, sed nullo singulari sensu*
autem G. 2, 14 238. 3, 129 387 515. 4, 37 67. Æ. 2, 203 318 518 526 673. 3, 396 687. 4, 540 5, 336. 6, 255 347 695 826. 7, 236 561. 8, 711. 9, 132 216. 10, 661 717 739 878. 12, 622 752. sed quid ego hæc autem? Æ. 2, 101. Quis procul ille autem? Æ. 6, 808
Automedon 2, 477

INDEX

autumni G. 1, 311. 2, 321. 3, 479. Æ. 6, 309
autumno G. 2, 5. 4, 134 143.
autumnus 2, 521
avulſa jugis ornus Æ. 2, 631. ſaxis ſaxa 2, 608. viſcera montis 3, 575. membra 9, 490
avulſam *rupem* 8, 238. navem *funeper vim ſolutam* 10, 660
avulſo *ramo* 6, 143
avulſum humeris caput 2, 558. ſaxum vento 12, 685
avulſus complexu Iuli 4, 616.
avum 12, 348
avunculus 3, 343. 12, 440
avis 10, 76
auxi dona meis venatibus 9, 407
auxilia 5, 222. 8, 8
auxiliis 2, 163
auxilio 1, 575 625. 2, 216 452 521. 4, 538. 5, 686. 7, 551. 8, 171 536. 10, 33. 11, 420 428. 12, 388
auxilium G. 2, 130. Æ. 1, 362. 2, 344 691. 3, 146. 4, 617. 7, 504. 8, 10 20 1376 472. 12, 378
axe 2, 512. 5, 820. 8, 28
axem G. 3, 351. Æ. 4, 482. 6, 536 790 797
axi G. 2, 271
axis 3, 107 172. Æ. 12. 379

B

BAcca G. 2, 86 519
baccas 1, 306. 2, 119 Æ. 3. 649
baccare E. 4, 19. 7, 27
baccatum monile Æ. 1. 659
bacchata virginibus Taygeta G. 2, 487. Alecto per urbes Æ. 10, 41
bacchatam jugis Naxon 3, 125
bacchatur 4, 301. fama per urbem 4, 666. 6, 78
Bacche G. 2, 2. Æ. 7, 389
Baccheia dona G. 2, 454
Bacchi 2, 143. 3, 264 526. 4, 102 380 521. Æ. 1, 219. 3, 354. 7, 385 405. 11. 737
Baccho E. 5, 30 69 79. G. 1, 344. 2, 37 191 228 240 380 393. 4, 129 279. Æ. 4, 302. 5, 77. 7, 580 725
Bacchum 8, 181
Bacchus G. 2, 213 275 455. Æ. 1, 738
baccis E. 10, 27. G. 1, 183 430
Bactra 2, 138. Æ. 8, 688
Baiarum 9, 710
balantum G. 1, 272. 4, 457. Æ. 7, 538
balatibus 9, 565
balatu G. 3, 554
balatum Æ. 9, 62.
Balearis fundæ G. 1, 309
balſama G. 2, 119.
baltei Æ. 10, 496
balteus 5, 313. 12, 274 942
barathri 3, 421
barathrum 8, 245
barba E. 1, 29. 8, 34. Æ. 3, 593. 4, 251. 12, 300
barbam 2, 277. 10, 838
barbara 1, 543. 11, 777
barbarica ope 8, 685
barbarico auro 2, 504
barbarus E. 1, 72
barbis G. 3, 366
Barcæi Æ. 4, 43
Barcen 4, 632
Batulumque 7, 739
Bavium E. 3, 90
beatas Æ. 6, 639
beati 1, 98
beatus E. 6, 82
Bebrycia Æ. 5, 373
Belgica G. 3, 204
Beli Æ. 1, 625
Belidæ 2, 82
bella, belli, bellis, bello, bellum, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu*
bella, horrida bella 6, 86
bellando 11, 256
bellantes G. 3, 224. Æ. 1, 470
bellantum G 3, 183. Æ. 12, 410
bellantur, *active*. 11, 660
bellare 8, 400
bellator G. 2, 145. Æ. 9, 721. 11, 89 553 700. 12, 614
bellatoris equi 10, 891
bellatrix 1, 493. 7, 805
bellipotens magne 11, 8
Bellona 7, 319. 8, 703
bellua Lernæ 6, 287
Beli 1, 625
Belo 1, 734
Belus 1, 625 733
Benace G. 2, 160
Benaco Æ. 10, 205
bene olentis E. 2, 48. creditur ripæ 3, 94. vertat 9, 6. quid de te metui Æ. 4, 317. apud memores 4, 539. geſtis rebus 9, 157. credat emi vita honorem 9, 206
benefacta G. 3, 525
benignam mentem Æ. 1, 308
Berecynthia 6, 784. 9, 82 619
Beroe G. 4, 351. Æ. 5, 620 646
Beroen 5, 650
Bianoris E. 9, 60
bibamus Hebrum 10, 65
bibant violariafontem G.
bibat 2, 506
bibebat longum amorem
753
biberunt ſat prata E. 3,
bibula arena G. 1, 114
bibulam favillam Æ. 6,
bibulum lapidem G. 2,
bibunt Tyberim Æ. 7,
bicolor 5, 566. 8, 276
bicornes furcas G. 1, 264.
bicornis Rhenus Æ. 8,
bidentem 12, 170
bidentes G. 2, 355. Æ. 5, 96. 6, 39. 7, 93. 8,
bidentibus G. 2, 400
biferi Pæſti 4, 119
biforem cantum dat Lyb
9, 618
biformes Scyllæ 6, 286
biformis proles 6, 25
bifrontem Janum 12, 19
bifrontis Jani 7, 180
bigis 2, 272. 5, 711.
12, 164
bijuges equi G. 3, 91
bijugi leones Æ. 10, 25
bijugo certamine 5, 144
bijugos 10, 587. 12, 355
bilicem loricam 12, 375
bilingues Tyrios 1, 665
bima fronte vitulus G.
bimembres nubigenas
293
bina E. 2, 42. 5, 67. Æ.
5, 61 306 557. 7, 68
168. 9, 263. 12, 165
binæ G. 1, 172. 4, 95
binos E. 3, 30
bipatentibus portis Æ.
10, 6
bipedum equorum, *mar*
G. 4, 389
bipennem, *ſecurim* 4, 3
5, 307. 11, 651
bipenni 2, 479. 11, 135
bipennibus 2, 627
biremes 1, 186. 8, 79
Byrſam 1, 371
bis centum Æ. 8, 518. den
326. denis 1, 385. deno
quinos 2, 126. ſeni
ſenos E. 1, 44. Æ. 11,
ſeptem 1, 75. 9, 161
272. 12, 164 899
tantum patet in præceps,
tus, &c. 6, 578
Biſaltæ G. 3, 461

E. 1, 742
9, 703
9, 672. 11, 396
G. 3, 451
E. 8, 82
fixces Æ. 11, 516
portæ 9, 238
1, 827
G. 3, 185 496. Æ. 1, 674
labori G. 3, 127
flores E. 4, 23
G. 4. 243
Æ. 6, 775
distant. G. 2, 458
object. bello cornus 2,
Juno Æ. 1, 738
11, 658
ra 11, 344
fidare calamos E. 5, 1. esse
manes Æ. 12, 647
communibus 11, 435
fit E. 8, 106
E. 5, 61 65. Æ. 1, 199
779. 9, 572. 10, 499.
106
G. 1, 229
, 316
E. 7, 51. G. 1, 93 370.
10, 350. 12, 365. *plu-*
minativo 4, 44
G. 3. 278
Æ. 3, 687
81. 7, 790
E. 1, 46. 5, 25. G. 1, 285.
32. Æ. 7, 663. 8, 204
263
, 183
G. 1, 325. 3, 211 419.
3, 220 306. 5, 61 405.
17. 11, 197
G. 1, 202. 4, 174. Æ.
2. 5, 136 364 377 403
129. 6, 700. 8, 452 619
63. 10, 365. *pro scorpii*
G. 1, 24. *pro ramis ar-*
2, 296 368. Æ. 6,
12, 250. *pro scopulosis*
rum portus 35, 535
6, 209
empus 10, 467
excursus G. 4, 194
Æ. 1, 115
Æ. 5, 221. 10, 289
dies G. 1, 312
E. 9, 23. G. 3, 80
mus cursus Æ. 4, 507
1, 565. 2, 11. 4, 632
398 532. 6, 353. 10,
621
46, 287
Britanni G. 3, 25
Britannos E. 1, 67
Brontes Æ. 8, 425
bruma G. 3, 321 443. Æ. 2, 472
brumæ G. 1, 211
brumali frigore Æ. 6, 205
Bruti 6, 819
bubo sola *fœm.* 4, 462
bubulci E. 10, 19
buccina Æ. 7, 519. 11, 475
bucula E. 2, 86. G. 1, 375. 4, 11
bufo G. 1, 6 184
bullis Æ. 6, 359. 15, 942
Bumaste G. 2, 102
burim 1, 170
Buſiridis 3, 5
buſta Æ. 1, 201
buſtis 12, 863
buſtum 11, 850
Buten 5, 572. 9, 647. 11, 691.
12, 362
Butroti 3, 293
buxo G. 2, 437. Æ. 10, 136
buxum *nutr. genere* G. 2, 449.
7, 382
buxus *fœm. gen.* Æ. 9, 619

C

CAci Æ. 8, 194 205 218
241 303
Cacum 8, 222 259
cacumen G. 2, 29
cacumina E. 2, 3 6 28. G. 2,
307. Æ. 3, 274. 6, 678
cadant E. 6, 38
cadat Æ. 4, 620. 9, 283. 11, 793
cadaver 8, 264
cadavera G. 3, 557
cadebat barba tondenti E. 1, 29
cadens unda Bootes G. 1, 109
229
cadent quo res cunque Æ. 2,
709. 12, 203
cadente ſole G. 3, 401
cadentia ſidera Æ. 2, 9. 4, 81
cadentibus aſtris *abl.* 8, 59
cadentum 10, 674. 12, 510
cadere G. 3, 138
caderem Æ. 2, 434
caderent Auſtri G. 1, 354
cadet tibi hoſtia ante aras Æ.
1, 338
cadis, *verb.* 10, 893. *nomen abl.*
1, 199
cadit E. 9, 17. G. 3, 304. Æ. 2,
426. 9, 711. 11, 668. 12, 460
cado *vaſe* 6, 228
caducas frondes G. 1, 368
caduci bello Dardanidæ, *mor-*
tui Æ. 6, 481
caduco juveni, *moriturо* 10, 522
cadunt E. 2, 18. G. 4, 80. Æ.
6, 710. 12, 409. *moriuntur*
2, 368. majores cadunt de
montibus umbræ E. 1, 84.
vela cadunt Æ. 3, 207
Cæræ G. 1, 74
cæca Æ. 11, 781 889. cæca ca-
ligine 3, 203. 8, 253. alvo 9,
152. cæca ſpiramenta G. 1,
89. freta 2, 503. 3, 260. ſpi-
cula 4, 237. vada Æ. 1, 540.
ſaxa 5, 164. veſtigia 6, 30.
murmura 10, 98
cæcæ fores 2, 453
cæcam noctem 2, 397
cæci amoris G. 3, 210. cæci fu-
rore Æ. 2, 244. ignes in nu-
bibus 4, 209. ruunt 12, 279
cæcis undis 3, 209. latebris 3,
232 424. parietibus 5, 589.
umbris 7, 619
cæco lateri 2, 19. igni 4, 2.
Marte 2, 335. murmure 12,
591. pulvere 444
cæcos eventus 6, 157. lupos 2,
257. tumultus G. 1, 464
Cæculus Æ. 7, 681. 10, 544
cæcum conſilium 7, 591. ſcelus
1, 360. vulnus 10, 733
cæcus auri amore 1, 353
cæde 1, 475. 2, 500 526 718.
3, 247. 4, 21. 6, 503. 8, 196
655. 9, 242 354 453 456
693 778 818. 10, 119 426
515 901. 11, 634
cædem 12, 498
cædere 5, 773
cædes 2, 411. 8, 483 492 537
709. 9, 342. 11, 648 729
885
Cædicus 9, 362. 10, 747
cædis 3, 256. 9, 760. 10, 245
cædit 5, 96. 10, 104
cæditur G. 1, 173. 2, 381 415
cædunt G. 3, 364 375
cæduntur Æ. 2, 266
Cænea, *acc.* 9, 573
Cæneus 6, 448. 9, 573
Cærete, *ablat.* 10, 183
Cæretis, *gen.* 8, 597
cæſa G. 4, 547. Æ. 2, 116. 8,
641. 10, 498
cæſæ *plur.* G. 2, 312
Cæſar 1, 25 503. 2, 170. 3, 16
48. Æ. 1, 290. 6, 789 792.
8, 678 714
Cæſare G. 1, 466
cæſariem Æ. 4, 337. 1, 594.
12, 302

INDEX

cæſaries Æ. 8, 659. 11, 643
Cæſaris E. 9, 47. G. 3, 47
cæſarum ovium Æ. 7, 87
cæſi 6, 612. 8, 719
cæſis G. 2, 537. 4, 284. Æ. 2, 166. 3, 369. 5, 329. 6, 837. 9, 151. 11, 167. 12, 338
cæſo 7, 175
cæſos G. 3, 23. Æ. 7, 574
cætera E. 5, 58. G 3, 362 162. Æ. 1, 589. 2, 207 438. 3, 379 594. 5, 74 134 575. 7, 614. 8, 548 9 224 254 368 656. 11, 91 207 310 467 791. 12, 40 562 606
Caici 1, 187
Caicus G. 4, 370. Æ. 9, 35
Cajeta 7, 2
Cajetæ 6, 900
Calabris G. 3, 425
calamis E. 5, 48
calamo 1, 10. 2, 34
calamos 2, 32. 3, 13. 5, 2. 6, 69. 8, 24. G. 1, 76. 2, 358. Æ. 10, 140
calathis E. 2, 46 571. G. 3, 402. Æ. 7, 805
calcaribus 6, 881
calcatur cruor miſta arena Æ. 12, 340
calce terit calcem 5, 324. ferrata calce 11, 714
calcem 5, 324
calcentur G. 2, 244
Calchanta Æ. 2, 122
Calchante 2, 100
Calchas 2, 176 182 185
calcibus arva cædit ſemianimis Æ 10 804. humum tundit expirans 730. auras verberat quadrupes 892
calculus G 2, 180
calefacta per ora cucurrit rubor Æ. 12, 66. corda tumultu 269
calent aræ thure 1, 411
calentia membra 12, 297
Cales 7, 728
calido 9, 422. 11, 698. 12, 100
calidos 6, 218
calidum 9, 414. 10, 486. animis equum G 3, 119
caligantem nigra formidine lucum G. 4, 468
caligat humida *nubes* Æ. 2, 606
caligine G 2, 309. Æ. 3, 203. 6, 207. 8, 253. 9, 36. 11, 187 876. 12, 466
calle 4, 405
calles 6, 443. 9, 383
Calliope 9, 525
Calliopes E. 4, 57
calor G. 1, 89. 3, 272. 4, 36. Æ. 4, 705. 8, 390. 9, 475
calore G. 1, 190
calorem 2, 344
calores Auſtrinos 2, 270
calori 4, 23
caltha *abl.* E. 2, 50
Calydona Æ. 7, 306 307. 11, 270
Camenæ E. 3, 59
Camerina Æ. 3, 701
Camertem 10, 562
Camerti 12, 224
Camilla 7, 803. 11, 432 498 535 563 649 657 833
Camillæ 31, 604 689 821 856 868
Camillam 11, 543 760 796 839 892 898
Camillos G 2, 169
Camillum Æ. 6, 825
caminis 3, 580. 6, 630. 8, 418
Campanæ 10, 145
campi *gen ſing* G 2, 274. 3, 202 343. Æ. 7, 486 781. 9, 230 274. 12, 710. *nom plur* G. 2, 486. 3, 198. Æ. 3, 701. 5, 695. 6, 441. 11, 602. 12, 36 542
campis G. 1, 210 514. 3, 246. 4, 186. Æ. 1, 101. 3, 13 220. 4, 404. 9, 25 32 368. 19, 335 455 804. 11, 450 465 123 383 406. aeris in campis latis 6, 887
campo G. 1, 401. 2, 145 280. 3, 13 353 390 466. 4, 11. Æ. 7, 721. 8, 504. 9, 42 63 56. 10, 540 763. 11, 493 605. 12, 80 353 450 771 897
camporum 11, 866
campos G. 1, 38 482 492. 2, 11. 4, 77. Æ. 2, 498. 3, 11 334 400. 4, 154. 5, 552. 6, 640 653 677. 7, 223 540 643. 10, 408 582 602. 11, 102 513 908
campos liquentes Æ. 6, 724
campos ſatis 10, 214
campum G. 1, 72 126. 2, 198 103 103 522. Æ. 3, 538. 5, 144 287. 8, 596. 11, 875 903. 12, 116 136
campus Æ. 5, 128
camuris cornibus G. 3, 55
cana fides Æ. 1, 296. pruina G. 2, 376. mala E. 2, 51
canæ Veſtæ Æ. 5, 744. 9, 259
canalibus G 3, 303. 4, 265
canam *verb.* E. 1, 78
canamus E 4, 1. 9, 61
canas, *verb.* Æ. 6, 76
canat Æ. 3, 457
cancri ſub fidere E. 10, 68
cancros G. 4, 48
candente favilla Æ. 3, 573
candentem taurum 5, 236. vencum 9, 628. enſem xerat unda 12 91
candenti elephanto Æ. 5, corpore cycnus 9, 561
candentis vaccæ 4, 61. Flo 8, 720
candida *nom. fœm* E. 2, 46, 9 G. 2, 320. Æ. 5, 571. 8, 138 608. *neut.* E. 6, 75. G 337. Æ. 6, 708. 9, 432
candidior E. 1, 29. 7, 38
candidus 2, 16. 5, 56. G. 1, 3, 387
candore nivali Æ. 3, 538
cane vota Junoni 3, 438. capiti Dardanio rebu tuis 11, 399
canebam G. 4, 559
canebant Æ. 2, 124. 749 12, 28
canebat E. 6, 31. 9, 26. G 466. Æ. 3, 183 559. 4 190. 6, 345. 8, 616. 9, canebat geminis tempori ſparſa ſenectus Æ. 5,
canem, *acc.* G. 3, 345
canemus E. 9, 67. G. 3, 1
canendo Æ. 2, 31. 5, 9
canens 8, 499. 10, 417
canentem E. 9, 44. Æ. 9, 6 10, 192
canentes G. 3, 325
canenti 6, 657. 9, 525
canentia G. 2, 13 120. Æ. 418
canerem E. 6, 3. G. 4, 119
caneret E. 9, 19
canes G. 1, 470. 3, 44 540. 6, 257. 7, 494. 8, 462
canet E. 1, 57. 6, 11
canibus 1, 23. 3, 67. 6, 77. 10, 57. G. 1, 140. 3, 371 496. Æ. 3, 432. 7, 379. 9, 12, 611
caniciem 9, 612. 10, 549
canicies 6, 300
canimus 4, 3. 10, 8
canis montibus G. 1, 44. 218. 2, 353. *animal* Æ. 1, 8, 180
caniſtris G 4, 280. Æ. 1,
canit E. 6, 61 64 84. G 2, Æ. 1, 746. 2, 176. 3, 155 373 444. 5, 113. 6, 99. 513. 10, 191. 12, 864

G. 4, 287
3, 442. Æ. 8, 672
E. 6, 9. G. 1, 12. 2,
Æ. 1, 5, 8, 49
G. 4, 71
3, 328. Æ. 6, 120
8, 503
G. 4, 150. Æ. 7, 700
E. 10, 31
5, 72
3, 21 25. 6, 71. 8,
9, 29 64 65
10, 75
7, 5. 10, 32
10, 40
5, 54
6, 17
1, 293. 3, 328. 4, 471.
4, 165 172. 7, 12 34
9, 618
1, 403. Æ. 1, 402. 7, 641
395 456. 10, 163
3, 265 404. Æ. 4, 132
2, 239. 7, 271. 10, 310
3, 420. 4, 380. Æ. 2,
17. 3, 488. 5, 712. 6,
10, 242. 11, 590
E. 1, 75 78. 4, 21. 8,
7 30 77
2, 63
1, 12. 3, 96. 7, 3. 9,
2, 196. 3, 287
Æ. 7, 697
3, 23. 7, 7. G. 2, 380
1, 400 677. 9, 139 267
1, 81. 4, 346
5, 703
8, 507
3, 234
11, 260
395
11, 856
G. 4, 396
1, 426
2, 314
G. 3, 188 399
4, 242. 5, 185. 6, 754.
9, 644. 10, 106
2, 355. Æ. 1, 193. 3,
5, 62 428. 6, 360. 9,
11, 861. 12, 512
2, 219. 12, 312.
403
16. Æ. 6, 524. 7,
8, 484 570, 9. 810.
270
10, 24. Æ. 3, 371.
4, 354. 640. 10, 639
Capitolia 9, 836. 8, 357 653
Capitoli 6, 488
capitum 3, 391. 7, 185 632 742. 8, 44 300
capitur 8, 311
capiunt 5, 315
capræ 4, 152
capreæ G. 2, 377
capream Æ. 10, 725
capreas 7, 735
capreoli E. 2, 41
caprigenum Æ 3, 221
capris G. 3, 300
capro E. 9, 25
caprum 3, 17 22
capta Æ. 4, 84 330. 12, 22
captabis E. 1, 53
captæ G. 4, 348. Æ. 2, 507 643
captam G. 3, 392. Æ. 4, 326
captant E. 2, 8
captare G. 1, 139
captas Æ. 1, 400
captat 3, 514
captavit G 1, 376
capti 1, 183. 3, 285. Æ. 2, 196. 7, 295. 9, 599 635
captiva 2, 765. 3, 314. 12, 623
captivi 7, 184
captivo 10, 520. 11, 779
captivos 9, 273
capto G. 4, 399. Æ. 2, 64 75. 11, 783
captos 2, 384. 4, 194
captum E. 6, 59. Æ. 11, 830
captas E 6, 10. Æ. 11, 49. 12, 392
Capua G. 2, 124
capulo Æ. 2, 553. 10, 536
caput E. 1, 25. 7, 29. 8, 102. G. 1, 386 467. 2, 341 392. 3, 21 52 80 422 553. 4, 319 352 368 523. Æ. 1, 120 131 448. 2, 558 751. 3, 194. 4, 177 249 357 493 613 699 702. 5, 10 375 469 815 845. 6, 866. 8, 65 145. 9, 300 332 437 496 587 628 633 755 771. 10, 133 203 394 554 767 863 869. 11, 39 361 579 680 830. 12, 293 382 572 600 816 885 894
Capyn Æ. 1, 187
Capys 2, 35. 9, 768. 6, 576. 10, 145
cara E. 4, 49. 8, 92. Æ. 4, 91 492 634. 11, 215 586
caræ 1, 193
Caras 8, 75
carbaseos 11, 776
carbasus 3, 357. 4, 417. 8, 34
carcere G. 3, 104. Æ. 1, 58
carceribus G. 1, 512
carchesia Bacchi 4, 390. mero Baccho *pro* meri Bacchi Æ. 5, 77
cardine 1, 676. 2, 480 493. 3, 448. 6, 573. 7, 621. 9, 724
cardo 1, 453
carduus E. 5, 39. G. 1, 152
care Æ. 2, 707. 5, 725. 8, 581
careat 4, 432
carebunt G. 1, 435
carecta E 3, 20
carentes Æ. 6, 333
carentum G. 4, 255 472
carere Æ. 2, 44
careret 5, 651
care 9, 540. 12, 209
cari 1, 650 681. 2, 560. 4, 354. 5, 747. 6, 108. 10, 789
carice G. 3, 231
carina Æ. 4, 398. 5, 186. 6, 391. 10, 197 296
carinæ G. 1, 303. Æ. 2, 198 4, 658. 5, 115 158 699. 9, 95. 10, 301
carinas G. 2, 445. 4. 46. Æ. 5, 682. 7, 431. 8, 93
carinis G. 1, 360. Æ. 2, 23 179. 3, 465. 7, 186. 8, 361. 9, 148. 11, 328
carior 12, 639
caris 1, 24
cariſſima 8, 377
carmen E. 3, 27. 5, 42 45. 6, 5 7 21. 9, 38. G. 2, 176. 4, 514. Æ. 1, 2
Carmentalem 8, 338
Carmentis 8, 336 339
carmina E. 1, 78. 2, 6. 3, 61 86 90. 5, 14 55 63. 6, 25. 8, 10 67 72 76 79 84 90 94 100 104 109. 9, 11 21 33 53 67. 10, 3 51 62. G. 1, 350. 2, 388. 3, 3. 4, 565. Æ. 3, 445 451. 6, 74 644. 9, 446 775
carmine E. 5, 81. 6, 67. 8, 3. G. 2, 45 95. 4, 348 510. Æ. 3, 287. 4, 462. 8, 287. 12, 500
carminibus 3, 22. 4, 55. 8, 70. 9, 10. G. 2, 394. Æ. 4, 487. 7, 733. 8, 303
cāminis E 4, 4. 6, 18
caro Æ. 11, 33 550
caros Æ. 6, 682
carpam E 2, 54
carpamus G. 3, 325
Carpathio 4, 387
Carpathium Æ. 5, 595
carpe 6, 146 629

carpebant G. 4. 335. Æ. 4, 522
carpebat 4, 555. 7, 414
carpendæ G. 2, 366
carpens E. 2, 47. Æ. 6, 245
carpent E. 9, 50. G. 2, 201
carpentem 3, 465
carpentes 1, 390
carpere 3, 142 191 296 435. 4, 134. Æ. 4, 32. 9, 453
carpes G. 3, 176
carpetis E. 1, 79
carpis Æ. 1, 392
carpit G. 2, 90. 3, 215 347. Æ. 12, 412
carpitur 4, 2
carpſit G. 2, 501
carpunt 4, 311
Carthagine Æ. 4, 224
Carthaginis 1, 302 370. 4, 97 265 347
Carthago 1, 17. 4, 670. 10, 12 54
caruêre 5, 173
caſas E. 2, 29
caſeus 2, 35
caſia 2, 49. G. 2, 466
caſiæ E. 4, 30
caſiam G. 4, 182
caſias 2, 213. 4, 304
caſibus Æ. 1, 244 603
Caſmillæ 11, 543
Caſperiamque 7, 714
Caſpia 6, 798
caſſa 12, 710
Caſſandra 2, 246 404. 3, 183 187
Caſſandræ 2, 343. 5, 636. 10, 68
caſſes G. 4, 247
caſſibus 3, 371
caſſida Æ. 11, 775
caſſis 11, 104
caſſum 2, 85
caſta E. 4, 10. G. 2, 524. Æ. 5, 735. 6, 402
caſtæ 8, 665
Caſtaliam G. 3, 293
caſtaneæ E. 1, 82. 7, 53. G. 2, 15 71
caſtaneas E. 2, 52
caſtella G. 3, 475. Æ. 5, 440
caſti 3, 409. 6, 661
caſtigant 4, 407
caſtigat 5, 387. 6, 567
caſtis Æ. 7, 71
caſto 6, 563
Caſtore 10, 124
caſtorea G. 1, 56
caſtra E. 10, 23. Æ. 1, 476. 2, 27 462. 3, 519. 4, 604. 5, 669. 6, 88. 8, 476 604. 9, 13 43 57 147 315 451 739. 10, 468 109 260 604 635 671. 11, 99 243 350 446. 12, 349 589
caſtris G. 3, 348. 4, 108. Æ. 2, 172. 7, 522. 8, 56 507. 9, 366 371 452 801. 10, 148 240. 11, 20 915. 12, 169 408 444
caſtrorum G. 3, 313. Æ. 7, 159. 9, 69 230
caſtrum 8, 412
caſtrum Inui 6, 775
caſu G. 1, 340. Æ. 1, 618. 4, 560. 5, 453 700 869. 6, 475
caſum 1, 225. 2, 93 507. 3, 265. 5, 350. 8, 533 578. 10, 791
caſuras 8, 375
caſus G. 2, 68. 4, 251 485. Æ. 1, 13 208 627 758. 2, 1063 750. 3, 183 299 317 504 709. 5, 201. 6, 32 377 531. 9, 211 277 292 299 514 722. 10, 61 316 352. 11, 244. 12, 21 32 61 321
cateias 7, 741
catenæ 6, 558
catenis 8, 225
caterva 1, 501. 2, 40 370. 4, 136. 5, 76. 11, 478 533 564
catervæ 11, 456
catervas 7, 804. 8, 593. 10, 194. 11, 433. 12, 264
catervatim G. 3, 556
catervis Æ. 11, 682
Catilina 8, 668
Catillus 7, 672. 11, 640
Cato 6, 841
Catonem 8, 670
catuli 2, 357
catulorum G. 2, 245
catulos E. 1, 23. G. 3, 405 438
cava E. 1, 18. 9, 15. G. 1, 326. 2, 186. 4, 427 464. Æ. 1, 520. 2, 360. 3, 191 566. 5, 448 810. 6, 171 293. 9, 633 671 808. 10, 475 636 891. 12, 893
cavæ G. 1, 117. 2, 391. 3, 253. Æ. 2, 53 487. 9, 666
cavant 7, 632
cavantur G. 2, 450
cavas Æ. 2, 38. 9, 534
cavat G. 1, 262. 3, 87
cavata Æ. 3, 229
cavatas G. 1, 136
cavatis 2, 387. 4, 33
Caucaſeas E. 6, 43
Caucaſeo G. 2, 440
Caucaſus Æ. 4, 367
cauda G. 3, 59. Æ. 8, 210
caudæ G. 3, 423
caudam Æ. 11, 812
caudas 3, 428
caudicibus G. 2, 30
caudis Æ. 8, 674
caveæ 5, 340. 8, 636
caveis G. 4, 58
cavernæ Æ. 2, 53. 8, 24
cavernas 2, 19
cavernis 3, 674. 8, 420
cavete 11, 293
caveto E. 9, 25
cavi Æ. 8, 599
cavis G. 1, 184. 2, 453. 4, Æ. 8, 69. 9, 46. 12, 86
caulas 9, 60
caulem 12, 413
Caulonis 3, 553
cavo 2, 260. 3, 240 286 641. 5, 434. 8, 248
Cauri G. 3, 356
Caurum 3, 278
cauſa E. 1, 27. 3, 102. G. 532. Æ. 2, 285. 3, 584. 170 250. 5, 5. 6, 93 458 197 482. 9, 216 376. 90. 11, 178 250 361 48
cauſæ 1, 29. 7, 553
cauſam G. 4, 391. Æ. 12, 600
cauſando E. 9, 56
cauſas G. 2, 490. 3, 440. Æ. 12 418. 2, 105. 3, 32. 4, 5, 788. 6, 488 710 849. 395. 9, 219
cautes 3, 534 699. 5, 163 6, 471. 11, 260
cautibus 4, 366
cautius 11, 153
cavum 1, 85. 10, 784
Cayſtri G. 1, 388
cecidere Æ. 3, 260. 6, 33. 470. 11, 677
ceciderunt E. 9, 58. G. 1,
cecidiſſe Æ. 11, 168 349 898
cecidit G. 3, 488. 4, 165. 1, 158. 3, 2
cecinere G. 1, 378
cecinerunt Æ. 5, 524
cecini G. 4, 566
cecinit Æ. 8, 340
ceciniſſe E. 10, 70
Cecropias G. 4, 177
Cecropidæ Æ. 6, 21
Cecropiumque G. 4, 276
cedamus E. 10, 69. Æ. 3,
cedat 7, 332. 9, 805. 11, 12, 17
cede 5, 467. 6, 95. 7, 559
cedebant 10, 795

...ebat Æ. 10, 795
...ens G. 1, 218
...entem Æ. 12, 324
...entia 3, 496. 11, 724
...ebet G. 4, 84. Æ. 10, 647. 12, 148
...ebit E. 4, 38. Æ. 7, 68. 12, 185
...ebo E. 5, 16. Æ. 3, 484. 5, 249, 220. 10, 318
...ebo 9, 620
...ebo 2, 704. 12, 818
...ebo 7, 178
...m G. 2, 443
...m 3, 414. Æ. 7, 13. 11, 37
...m 3, 447. 6, 677
...mo 3, 211 245 365 703. ...o 6, 443
...ra ſylvis Haleſum 10, 417
...re ſe tenebris 9, 425
...ris factum 1, 355
...rubis 12, 840
...ramus 3, 280
...rant 8, 303
...rare 5, 598
...rata 5, 603
...rate 1, 739. 8, 173
...ratus 8, 268
...remus 5, 58
...rent 7, 555
...G. 1, 165
...rræ Æ. 7, 739
...ſ, 425
...rræ 4, 641
...rras 1, 660. 5, 609
...rræ 8, 90. 10, 249
...rre 1, 361. 3, 666. 9, 378
...rrem 4, 180 285. 8, 20. 9, ...18 590. 12, 853
...rra G. 1, 361. Æ. 1, 191. 4, ...ſ 270 357. 5, 217. 6, 202. ...519 811. 11, 603 765. ...349 859
...rra 3, 243. 5, 211 445 485. ...855
...rrima 12, 507
...ſa 1, 60. 3, 76 527. 4, 554. 7, ...ſa 8, 653 680. 10, 51 261
...ſam 3, 293. 5, 439
...ſa 4, 397. 8, 107
...ſi 10, 653. 11, 320
...ſa 1, 187. 2, 375. 8, 65
...ſo 1, 679. 6, 805. 8, 604. ...9, 564
...ſurea G. 4, 270
...ſuri Æ. 6, 286. 7, 675
...ſuro magna Æ. 5, 122
...ſuros G. 2, 456
...ſurum 10, 195
...ſurus 5, 155 157
...ſus 10, 207

centenas 10, 566
centeni 9, 162
centum G. 2, 43. 3, 18. 4, 383. Æ. 1, 299 420 638 709. 2, 501. 3, 106 643. 4, 199. 6, 43 81 287 329 625 786. 7, 93 153 170 539 609 658. 8, 518. 10, 565 331
ceperat E. 8, 39
cepiſſe Æ. 6, 352
cepiſſent 5, 232
cepit E. 2, 69. G. 4, 488. Æ. 5, 465. 8, 363. 9, 264
cera E. 2, 32. 3, 25. 8, 80 G. 4, 38
ceras 3, 450. 4, 57 162 241
cerafis G. 2, 18
Ceraunia 1, 332
Cerberus 4, 483. Æ. 6, 417
cerea E. 2, 53. G. 4, 202. Æ. 12, 589
Cereale G. 1, 212. Æ. 7, 111
Cerealia 1, 181
Cerealis G. 2, 517
cerebro Æ. 5, 413 480. 9, 419 753. 10, 416. 11, 698. 12, 527
Cererem G. 1, 343 347. Æ. 1, 181 705. 7, 113
Cereri E. 5. 79. G. 1, 339 349. 2, 229. Æ. 4, 58. 6, 484
Cereris 2, 714 742. 8, 121
Ceres G. 1, 796 147 297
Cerinthe 4, 63
cernam Æ. 2, 667. 3, 501
cernas 4, 401
cernat 10, 462
cernatur 8, 246
cernebant 7, 161
cernens 6, 482. 8, 704
cernenti 4, 408
cernere Æ. 1, 417. 2, 538. 6, 596. 8, 516 676. 12, 709
cernes G. 1, 460. 2, 295. Æ. 1, 262 369. 4, 47
cernetis 9, 243
cernimus 7, 68
cernis E. 1, 9. Æ. 4, 561. 5, 413. 6, 325 574 826. 8, 62. 9, 188. 10, 20 581
cernit 4, 246. 6, 333 446. 9, 722. 11, 703
cernitur 1, 444. 3, 552 554
cerno 2, 286 734. 5, 27. 6, 87
cernunt 2, 446. 12, 218
cernuus 10, 894
certa 2, 350. 3, 393. 4, 125 564. 5, 349. 6, 673. 7, 548 611. 8, 39 46. 9, 193 249. 10, 240. 12, 112 268
certabant 9, 533
certæ Æ. 2, 62
certam G. 4, 294. Æ. 11, 767
certamen 7, 16. 11, 804. 12, 116
certamina G. 3, 530 4, 36. Æ. 5, 66 114 596 603. 6, 172. 9, 662. 10, 146. 11, 221 434. 12, 39 73 467
certamine G. 3, 103. Æ. 3, 128. 4, 98. 5, 144 197 286 390 493 545. 7, 523. 8, 639 700. 9, 726. 11, 155 780 891. 12, 61 553 598
certandum 12, 890
certant 2, 64 4, 443. 6, 178. 9, 520 10, 130. 12, 765
certantes E. 8, 3. Æ. 11, 446 467
certantibus 3, 668. 12, 574
certare 2, 30 5, 108 485. 10, 14
certaſſe 1, 532
certæ E. 5, 8. Æ. 9, 557
certatim G. 1, 385. 4, 38. Æ. 2, 628. 3, 290. 5, 778. 7, 146 472 585. 8, 178 436. 11, 209 486. 12, 704
certatis 10, 7
certatum 11, 313
certatur 10, 355
certaverit G. 2, 99
certe E. 3, 102. 8, 107. 9, 7. 10, 37. Æ. 1, 238 332. 12, 881
certent E. 8, 55. G. 2, 138
certes E. 2, 57. 3, 31
certet 4, 58. 5, 8 15
certi Æ. 8, 39
certior 10, 510
certis G. 1, 60 231 351 394. 2, 329
certiſſima 1, 439. Æ. 6, 322
certiſſimus G. 1, 432
certo 4, 100 Æ. 1, 66. 2 212. 5, 194. 12, 490
certos G. 4, 155. Æ. 1, 580
certum E. 10, 40. Æ. 3, 179 686. 9, 153
certus 4, 554. 5, 2. 9, 96
cerva 4, 69
cervam 6, 803
cervi E. 1, 60. 7, 30. G. 3, 265 369 539. Æ. 4, 154
cervice G. 3, 92 536. 4, 408 523 540 551. Æ. 1, 406. 2, 224. 8, 633. 10, 536. 12, 7 364 899
cervicem 3, 631
cervici G. 3, 167. Æ. 2, 707
cervicibus 2, 219. 11, 496
cervicis G. 3, 186
cervis E. 5, 60. G. 1, 307
cervix G. 3, 52 79 524. Æ. 1, 481. 9, 434. 10, 137
cervos E. 2, 29. Æ. 1, 188 5, 253
cervum G. 3, 43. Æ. 7, 481. 10, 725. 12, 750

cervus Æ. 7, 483
cespite E. 1, 69. G. 4, 273. Æ. 11, 566
cessa 11, 401
cessabit E. 1, 59. Æ. 1, 676
cessant 11, 138
cessantem 3, 430
cessare E. 7, 10. G. 1, 71
cessas Æ. 6, 51
cessat 2, 468
cessatum 11, 288
cessavit G. 1, 485
cessere 3, 549. Æ. 12, 717
cesserit 12, 183
cesserunt 10, 444
cessi 2, 804. 6, 460
cessisse 3, 121 297
cessit 3, 333. 5, 394 445. 6, 102. 7, 636. 8, 395. 9, 126. 10, 176
cestu G. 3, 20. Æ. 5, 68
cestus *plur.* 5, 379 401 410 424 479 484
cete 5, 822
Cethegum 12, 513
cetra 7, 732
ceu G. 1, 303. 3, 542. 4, 96 499. Æ. 2, 355 416 438 516. 5, 88 527 740. 6, 492. 7, 378 674 699. 8, 408. 9, 399 792. 10, 97 356 723. 11, 297
Chalcidica 5, 17
Chalcidico E. 10, 50
chalybe Æ. 7, 419
Chalybes G. 1, 58
chalybs Æ. 8, 446
Chalybum 8, 421. 10, 174
chaos G. 4, 347
Chaone Æ. 3, 335
Chaoniam G. 1, 8. Æ. 3, 335
Chaonias E. 9, 13
Chaoniique G. 2, 67
Chaonio Æ. 3, 293
Chaonios 3, 334
chaos 4, 510. 6, 265
Charybdim 3, 684
Charybdis 3, 420 558. 7, 302
Charon 6, 526
chelas G. 1, 33
chelydris 2, 214
chelydros 3, 415
Chimæra Æ. 6, 288
Chimæram 5, 118 223. 7, 785
Chiron G. 3, 550
chlamyde Æ. 8, 583
chlamydem 3, 484. 4, 137. 5, 250. 9, 582. 11, 775
Chlorea 12, 363
Chloreus 11, 768
choreas 6, 644
choreis 9, 615. 10, 224
chori Æ. 9, 112
Chorinæum 9, 571
Chorinæus 6, 228. 12, 298
choris 5, 581
choro 6, 657
choros G. 4, 553. Æ. 1, 503. 4, 145. 7, 391. 11, 737
chorus E. 6, 66. G. 1, 346. 4, 460. Æ. 5, 240 823. 8, 287 718. 10, 219
Chromim 11, 675
Chromis E. 6, 13
cibum G. 2, 216
cicadæ E. 5, 77. G. 3, 328
cicadis E. 2, 13
cicatrix G. 2, 379
ciconum 4, 520
cicuta E. 5, 85
cicutis 2, 37
cie G. 4, 64. Æ. 12, 158
ciebat 3, 344. 5, 674. 6, 468
ciebo 4, 122
ciebunt 6, 839
ciemus 3, 68
cient 1, 545. 5, 585
cientes 9, 766
ciere 6, 165
cieret 8, 354
ciet G. 1, 110. 3, 517. Æ. 2, 419. 4, 490. 7, 325. 10, 198. 12, 104
cincta 12, 811
cinctamque 7, 658
cincti 8, 282. 11, 188
cinctuque 7, 612
cinctum 4, 248
cinerem G. 1, 81. Æ. 4, 34. 5, 743. 8, 410. 11, 211
cineres E. 8, 101. Æ. 2, 431 587. 4, 427. 5, 55 81 787. 6, 226. 10, 59
cineri 3, 303. 4, 552 623. 6, 213. 10, 828
cinge E. 8, 64
cingebant Æ. 5, 288
cinges G. 4, 28
cingere E. 4, 32. Æ. 1, 677. 9, 160. 10, 119
cingeret 5, 597
cingetis 3, 255
cingi 2, 520. 3, 52
cingit 1, 116 539. 7, 159
cingite E. 7, 28. Æ. 5, 71. 8, 274
cingitur 2, 511. 9, 469 790. 11, 486 530
cingula 1, 496. 9, 360. 12, 942
cingunt 4, 41 121. 9, 599. 12, 163 745
cinguntur 6, 665
cinis E. 8, 106. Æ. 4, 633
cinxere 1, 402. 10, 122. 1, 475
cinxerunt Æ. 5, 13
circa G. 3, 146. 4, 75. Æ. 1, 6[illegible] 6, 865. 7, 535. 11, 11 [illegible] 12, 757
Circææ 7, 10
Circæumque 7, 799
Circe E. 8, 70. Æ. 7, 20 19[illegible]
Circenſibus 8, 636
Circes 3, 386
circlos G. 3, 166
circo Æ. 5, 109 551
circuit 11, 761
circuitu 3, 413
circuitum 11, 767
circulus 5, 559. 10, 138
circum E. 3, 45. 8, 12 749, 40 16. G. 1, 235 245 345 [illegible] 2, 382 392 484 523. 3, [illegible] 540. 4, 30 46 64 113 188 193 274 289 334 430 478. Æ. 1, 36 60 315 416 470 487 671 133 318 238 273 463 564 599 605 684 767 792. 3, 65 75 92 392 634. 4, 145 254 509. 5, 250 435 440. 6, 175 329 443 517 700 7, 32 104 376 588 76[illegible] 45 285 310 631 673 70 440 584 587 679 10, 118 579 655 661 12, 162 335 476 518 662 929
circumdabit 6, 783
circumdate E. 10, 57. G. 1, [illegible] Æ. 1, 372. 6, 207. 9, 153. 10, [illegible]
circundat E. 6, 62. Æ. 2, [illegible] 8, 458. 12, 88
circundata G. 4, 497. Æ. 4, 13[illegible] 549. 10, 483. 11, 596. 12, [illegible]
circundatur G. 3, 487. Æ. 1, [illegible]
circundatus 9, 462
circundedit G. 2, 535
circundo E. 8, 74
circumfert Æ. 10, 887
circumflectere 3, 430. 5, [illegible]
circumfluit 6, 32
circunfunditur 2, 383
circumfuſa G. 3, 368. Æ. 1, [illegible] 2, 64
circunfuſo 11, 546
circunfuſos 6, 666
circunligat 11, 555
circunſiſtunt 8, 490
circunſonat 8, 474
circunſpexit 2, 68
circunſpice G. 3, 390
circunſpicit Æ. 3, 517. 12, [illegible]
circunſpiciunt 9, 416

...ligat G. 4, 216. Æ. 6, ...7, 585. 12, 85
...ebre 10, 905
...ebet 4, 161
...ebrit G. 4, 361. Æ. 2, ...3, 100
...ecrum 1, 653
...ecuit 6, 220. 12, 558
...ectamur G. 3, 185
...erdus Æ. 2, 360. 3, 233.
...elitavit 1, 377
...elvitur 3, 284
...,289
...2, 317
...,
...16 8, 642
...m 12, 373
...745, 824. 9, 37. 12, 425
...1, 146. ..., 242
...,610
...m G. 2, 437
...E. 11, 714
...,305. 11, 462
...1, 72. Æ. 2, 42. 5, 196
...4, 489. 9, 36 783. 11, 243
...,360 459. 12, 572 583
...5, 631. 8, 571. 11, 119
...,772
...3, 556
...4, 361. 12, 604
...m 9, 442. 10, 323
...ma E. 3, 19
...ma E. 6, 44
...E. 4, 674. 7, 400. 12, 600
...1, 91. 2, 313 338 488.
...4, 4, 605. 5, 140 227
...6, 493. 8, 595. 9, 395
...,665 664. 11, 192 454
...492. 12, 268 409 462
...,756
...G. 1, 347. 3, 43 375
...4, 439 460. Æ. 1, 328
...3, 437 769. 3, 313 524
...,5, 9 150 167 207
...6, 175. 8, 216. 8, 38
...,665 597 636 791. 10,
...716 799 895. 11, 609
...12, 252 257
...m G. 1, 362. Æ 3, 566
...10, 262. 11, 622 878.
...,618
...m 2, 222
...bus G. 4, 76. Æ. 7, 128.
...11, 5, 228 341. 10, 713
...,47
...,313. 8, 526. 11, 192
...ma 3, 226
...G. 2, 225
...1, 592. 2, 569. 5, 43
...,9, 19

claram G. 1, 138. Æ. 2, 696
claraſque 1, 288
clareſcunt 2, 301
clari ..., 106. 6, 478. 8, 48 673
Clarii 3, 360
clarior 2, 705
claris 7, 472
clariſſima G. 1, 5
clariſſime Æ. 5, 495
claro G. 1, 460. Æ. 4, 268
clarum 3, 519. 12, 225
clarus G. 4, 93. Æ. 1, 554. 9, 582. 10, 126. 11, 782
claſſe Æ. 1, 383. 5, 1 115 794. 8, 79 9, 8
claſſem 1, 43 132 314 521 555 587. 3, 5 117 651. 4, 289 299 309 375 396 426 587. 5, 607 612 832 843. 6, 150. 7, 38 106 288. 9, 69 81. 10, 83 155
claſſes G. 1, 255. Æ. 3, 300 403. 4, 537. 6, 697. 7, 436 716. 8, 675. 10, 36
claſſi, 5, 689 6, 1. 8, 11
claſſibus 2, 30. 3, 61 157. 4, 582. 5, 726. 10, 269
claſſica G. 2, 539. Æ. 7, 637
claſſis 5, 33 66 862. 6, 334. 9, 88. 10, 231
clava 10, 318
clauda 5, 278
claudentur 1, 298
claudere 11, 883
clauderes E. 7, 15
claudes 3, 321
Claudia Æ. 7, 708
claudimur 8, 473
claudit G. 2, 317. Æ. 3, 642. 10, 377
claudite E. 3, 111. 6, 56
clauditur Æ. 1, 237
claudunt 6, 139. 7, 609
clauduntur 10, 746. 12, 310
clauſa G. 3, 352. Æ. 3, 219
clauſæ Æ. 6, 734
clauſam 1, 315. 11, 554
clauſi 3, 230
clauſis G. 4, 258 263. Æ. 8, 385
clauſo G. 4, 303. Æ. 1, 145 378. 11, 298
clauſos G. 3, 214. 4, 364. 9, 67
clauſtra Æ. 2, 161. 1, 60. 2, 259 491. 3, 411. 7, 185. 9, 758
clauſumque 12, 873
clauſus 7, 707
clavumque 5, 177 852. 10, 218
clienti 6, 609
Clioque G. 4, 341
Clitumne 2, 146
clivo E. 9, 8. G. 3, 293
clivoſi G. 1, 108. 2, 212
Cloanthum Æ. 1, 226 514 616. 4, 288. 5, 167 245
Chlœlia 8, 651
Cloniumque 9, 574. 10, 749
Cloreus 11, 768. *alias legitur* Chloreus
Clotho 9, 102
Cluenti 5, 123
Cluſi 10, 167
Cluſinis 10, 655
Clymene G. 4, 345
clypeataque Æ. 7, 793
clypei ..., 227 392 546. 3, 637. 7, 186. 8, 625. 10, 336 477 546 553 589. 12, 541 925
clypeis 10, 568. 12, 712 724
clypeo 2, 671. 7, 657. 9, 733 806. 10, 330 777 795. 12, 332 377
clypeos 2, 389 422 443 734
clypeum 3, 286. 5, 359. 7, 639 789. 8, 147 729. 9, 270 709. 10, 242 261 488. 11, 10 284. 12, 89 866
clypeus 12, 432
Clytio 10, 129. 11, 666
Clytium 9, 774. 10, 325
coacta E. 6, 31
coactam Æ. 7, 43
coacti 2, 195
coactis 7, 509. 12, 457
Cocles 8, 150
Cocto 11, 553
Cocyti G. 3, 38. 4, 479. Æ. 6, 323. 7, 562
Cocytia 7, 479
Cocyto 6, 297
Cocytuſque 6, 132
Codri E. 5, 11
Codro 7, 22 26
coeant Æ. 7, 317 546. 8, 385. 11, 292
coegi 1, 2. coegit G. 4, 85
cœlata urna Æ. 7, 702. in auro facta 1, 644
cœlatam argento bipennem 5, 307
cœlati argenti 10, 527
cœlatum opus E. 3, 37
cœlatus ferro Mavors Æ. 8, 701
cœlaverat auro 10, 499
cœleſtia G. 4, 1. Æ. 11, 276
cœleſtibus 1, 15 391. 6, 379. 11, 51. 12, 167
cœleſtis 6, 730
cœleſtium 7, 432
cœli E. 3, 105. G. 1, 35 51 335 337 417 503. 2, 1 269 345 477. 3, 261 327 478. 4, 58

100 152 166. Æ. 1, 133 229 254 263. 3, 138 232 600. 4, 184 451. 5, 802 835 851. 6, 113 361 579 790 849. 7, 210 301 543 768. 8, 97 141 528. 9, 186 30. 10, 176 695. 11, 595 878. 12, 145
cœlicolæ 2, 641. 6, 554. 10, 6 97 117
cœlicolas 6, 787
cœlicolis 2, 592
cœlicolûm 3, 21
cœlifer 6, 796
cœlo E. 1, 17. 4, 7. 8, 14 69. G. 1, 6 23 252 260 322 366 474 487 2, 306 334 342. 4, 103 192 227 235 426. Æ. 1, 159 293 335 399. 2, 8 86 536 688 691. 3, 201 515 581 586 677. 4, 89 578 692. 5, 18 451 515 527 542 606 722 727 790 870. 6, 15 178 191 247. 7, 140 269 620. 8, 64 99 264 423 427 523 591 664. 9, 2 671 681 803. 10. 215 548 633. 11, 192 210. 12, 76 245 283 367 795 842
cœlum E. 4, 51. G. 1, 233 280 375 397 433. 2, 81 209. 3, 279 417. 4, 52 222 325. Æ. 1, 62 92 137 167 259 284. 2, 250 405. 3, 193 198 564 582. 4, 52 121 247 256 260 269 700. 5, 9 502 657. 6, 271 583 719 724 896. 7, 571. 9, 34 201 114 429 480 504 541. 10, 275 781 845 895 899. 11, 187 202 351 611 745. 12, 196 407 462 672 752
cœni G. 4, 49
cœno Æ. 6, 296
Cœo 4. 179
cœperat 12, 941
cœpere E. 7, 19. G. 1, 225
cœperit E. 6, 36
cœperunt G. 4, 332
cœpit E. 2, 69. 6, 47. 8, 16. G. 3, 237 504. 4, 316. Æ. 1, 525. 6, 372. 7, 528
cœpta E. 8, 12. Æ. 6, 256
cœptæ 4, 86
cœpti 2, 162
cœptis G. 1, 40. Æ. 4, 642. 8, 15. 9, 296 625. 10, 461
cœptorum 3, 20
cœptoſque 8, 478
coercent 9, 27
coercet G. 4, 480. Æ. 6, 439
cœrula 2, 381. 3, 208. 4, 583. 7, 198. 8, 622 672. 10, 209
cœrulea G. 1, 236. Æ. 5, 123
cœruleæ 5, 87
cœruleam 6, 410
cœruleis 3, 64 432. 7, 346
cœruleo 5, 819. 12, 182
cœruleos G. 6, 482
cœruleum Æ. 8. 713
cœruleus G. 1, 453. 4, 388. Æ. 3, 194. 5, 10. 8, 64
cœtu 1, 402. 5, 107
cœtum 1, 719. 5, 43
cœtumque G. 1, 279
coeunt 4, 73. Æ. 7, 582
cogant Æ. 4, 289
coge E. 3, 20. G. 3, 169
cogemur Æ. 12, 237
cogendæ G. 2, 62
cogente Æ. 12, 423
cogentibus G. 2, 10
cogere E. 6, 89. G. 4, 140. Æ. 11, 304
coget 7, 125
cogi 12, 581
cogis E. 2, 7. Æ. 3, 56. 4, 412. 10, 63
cogit G. 4, 36. Æ. 7, 639. 9, 463. 11, 235
cogite E. 3, 98. Æ. 11, 460
cogitet G. 1, 462
cogitur G. 4, 420. Æ. 4, 414. 5, 20
cognataſque 3, 502
cognatique 8, 132
cognato 12, 29
cognitus 1, 627
cognomen 1, 271. 9, 493
cognomine 1, 534. 3, 133 163 334 350 702. 6, 383. 7, 671. 8, 331. 11, 246. 12, 845
cognominis 8, 48
cognoſcere E. 1, 42. 4, 27 60. G. 1, 177 394. 2, 226 490. Æ. 2, 10. 3, 299
cognoſcit 12, 03
cognoſcite E. 6, 25. Æ. 5, 474
cognovimus 9, 245
cognovit G. 4, 375. Æ. 6, 340
cogunt G. 4, 231. Æ. 1, 567. 4, 406. 5, 782. 6, 462. 8, 7
cohibet 3, 424. 9, 738
cohibere 12, 314
cohors 7, 710. 11, 500
cohortes G. 2, 279
cohirent Æ. 11, 860
coiffe 12, 109
coit 3, 30. 9, 801. 10, 410 452
colaque G. 2, 242
colant 1, 10
colebat Æ. 4, 458
colendi G. 1, 121. 4, 118
colendo 2, 36 222
colere Æ. 4, 422
colerem 4, 343
coli 3, 77
colimus 11, 786
colit E. 3, 61. G. 3, 436. 5, 63. 7, 603. 11, 584
colito G. 2, 413
colitur Æ. 3, 13 73
colla G. 2, 542. 3, 167. 4, 337. Æ. 2, 381 721. 277. 6, 419. 7, 394. 8, 660. 9, 331. 10, 838. 497 622 692 829. 12, 722
collapſa G. 3, 485. Æ. 4, 6, 434 708
collapſam 4, 664
collapſi 6, 226
collapſos 9, 753
collapſum 8, 584
Collatinas 6, 774
collatis 11, 517
colle 8, 604
collecta 1, 324. 9, 63. 12.
collectæ G. 1, 324
collectam Æ. 2, 798
collectaſque 1, 147
collecti 2, 414. 7, 582. 9.
collectis 1, 174. 2, 743
collectos 9, 11
collectum G. 1, 114. 3, 235. 4, 40
collegerat Æ. 11, 776
collegerit G. 3, 327
collegit Æ. 12, 491
collem 1, 423. 8, 351
colles E. 9, 7. G. 2, 103 276. 3, 555. Æ. 3, 52 150. 7, 798. 8, 216 598. 11, 319 902
collibus E. 7, 58. 9, 49. G. 273. Æ. 5, 287. 7, 726
colligat E. 9, 63
colligere Æ. 5, 15
colligit G. 1, 427. 2, 154. 10, 412. 11, 671
collis 7, 659
collo E. 6, 50. G. 3, 204. 1, 658 719. 2, 218 236. 3, 661. 6, 700. 7, 351. 438. 9, 436. 10, 135. 11. 12, 256
collocat G. 4, 424
colloquio Æ. 7, 91
collucens 10, 539
collucent 5, 4. 9, 166, 11,
collucere 4, 567
colludere G. 1, 369
collum Æ. 5, 559
colluſtrans 3, 651

Cithiſve Minervæ Æ. 7,
1,409
5,735
E. 4, 20
4 G 1, 125. 2, 385.
Æ 1, 16
G. 1, 507. Æ. 7, 63
G. 1, 299. Æ. 1, 3
4, 626
G. 2, 178 256. 4, 254.
47. 11, 819
G. 4, 293
E. 8, 73. G. 4, 335
E. 9, 49. Æ. 4, 558.
9, 650
E. 4, 42. G. 1, 452.
701. 5, 89. 12, 69
E 2, 17
G. 4, 306. Æ. 5, 609.
E. 8, 77
G. 3, 418. Æ. 2, 471.
G. 2, 320. Æ. 6, 419.
G. 2, 532. Æ. 1, 536.
7, 102
778
1, 20. 11, 843
5, 213
2, 516. 6, 190
6, 552. 12, 92
G. 3, 29, Æ. 1, 432.
7, 170
212. 7, 684 714
G. 2, 396
E. 5, 556
407 481. 2, 774 348.
6, 48. 12, 868
G 4, 137. Æ. 1, 323. 2,
629. 7, 60. 9, 478
G. 2, 368. Æ. 2, 684. 3,
495. 4, 550. 7, 75 353
8, 274 277. 10, 726.
G. 4, 122. Æ. 2, 391.
G. 3, 312. Æ. 3, 468.
12, 86
704 711. 3, 613 691.
166 292 448 528
8, 466. 9, 179 223.
11, 33 479. 12, 385
G. 1, 488. Æ. 10, 272
4, 543
11, 52
2, 40 370. 5, 76. 11,

comitantibus Æ. 3, 346. 4, 48
comitantur 3, 660, 8, 462, 10, 126
comitata 2, 580
comitate 10, 186
comitatu 4, 215
comitatur 6, 863. 7, 681
comitatus 1, 316. 6, 112. 9, 48. 10, 194. 12, 336
comitem 2, 86 778. 4, 677. 5, 546. 6, 777. 8, 308. 9, 177 277 649 765 775. 10, 779. 11, 542. 12, 362
comitentur G 1, 346. Æ. 11, 61
comites 2, 181 294 744. 4, 123 140 162 664. 5, 191 301. 8, 52. 11, 655 805
comitetur 10, 164
comiti 2, 729. 11, 710
comitum 2, 796. 5, 822. 6, 865. 10, 20. 11, 94 586
commaculare E. 8, 48
commemoranda G. 4, 148
commendat Æ. 2, 293. 5, 771
commendo 2, 748
commercia 10, 532
comminus G. 1, 101. 3, 174. Æ. 7, 553 732. 9, 347 770. 10, 454. 11, 705. 12, 890
commisit 7, 542
commissa G. 4, 454. Æ. 1, 140. 3, 428. 6, 569. 10, 156
commissos 5, 113
commista 3, 633. 4, 120 161
commisti 12, 835
commistis 8, 255
commistum 12, 618
commistus G. 2, 327. 4, 500. Æ. 6, 762. 10, 238
committas G 1, 223
committere 2, 289. 3, 78. Æ. 1, 235. 5, 69. 10, 68. 12, 60
committitur 11, 560 589
commixtam 9, 76
commoda G. 4, 129
commota Æ 1, 364. 5, 213
commotæ, G. 4, 471
commotis Æ. 4, 301
commotus 1, 130
commovere 7, 494
commovet 5, 217
commune 2, 709. 12, 16
communem 4, 102. 8, 275
communi 9, 183
communibus 11, 435. 12, 118
compacta E 2, 36
compactis Æ. 12, 674
compagibus 1, 126 297. 2, 51
compellebat 11, 534
compellare 2, 280. 3, 299. 8, 164
compellat Æ. 1, 185. 2, 372. 3, 474. 5, 161. 6, 499. 10, 605
compellere E. 2, 30
compesce G. 2, 370 3, 468
compita 2, 382
complebuntque Æ. 4, 250
complectitur 1, 698. 2, 253. 5, 31. 11, 743. 12, 433
complent 2, 20 495. 3, 71 645 676. 6, 385. 9, 567
complentur G. 2, 391
complerant Æ. 5, 107. 9, 108 382
complere 11, 327
complerint 6, 712. 7, 643
complet 9, 113. 11, 140. 12, 724
completur 5, 46
complexa E. 5, 22. Æ. 2, 514 673. 6, 786
complexi 5, 766
complexibus 5, 742
complexu 1, 719. 4, 616. 8, 488 583
complexus 8, 260 558. 11, 46
componens 8, 486
component 12, 822
componere E. 1, 24. 3, 108. G. 4, 176 438. Æ. 1, 139. 3, 387. 4, 341. 8, 317
componet 1, 378
componi 12, 109
componite 10, 15
compositæ 12, 315
compositam 7, 339
compositi 11, 599
compositis G. 3, 192. 4, 417
composito, *adverb.* Æ. 2, 129. *particip.* 7, 6
compostus 1, 253
composuere G. 4, 189
composuit Æ. 1, 702. 8. 322
comprendere G. 2, 104. Æ. 6, 626. 7, 73
comprenderit G. 1, 428
comprendis 2, 305
comprensa Æ. 2, 793. 6, 701
comprensamque 11, 723
compressa G. 4, 87
compressi Æ. 5, 802
compressus 2, 73. 8, 184
comprime 6, 389
comptæ 6, 48
comptos 8, 128. 10, 832
comptus 7, 751
compulerant E. 7, 2
compulsus Æ. 1, 579
conamur 10, 89
conantem 9, 398
conata 4, 688. 11, 585 842
conati G. 1, 281

conatibus Æ. 12, 910
conatus 2, 792. 3, 25. 6, 32 760. 10, 685
concava G. 4, 49. Æ. 5, 677
concedat E. 2, 57
concede 10, 1. Æ. 2, 523. 10, 906
concedere 11, 111
concedit 9, 655
concedite E. 7, 22. 10, 63
concentus G. 1, 422
concepit Æ. 4, 474
conceptum 5, 38. 8, 39. 12, 158
conceſſa 3, 70 5, 798
conceſſæ G. 1, 238
conceſſerat Æ. 10, 215
conceſsêre 8, 41
conceſſit 2, 91. 7, 305. 10, 820
concha 6, 171. 10, 209
conchas G. 2, 348
concidere 2, 260
concidit 3, 516. Æ. 2, 532. 5, 333 448. 11, 245
concilia G. 1, 25. Æ. 5, 735
concilias 1, 83
conciliet 10, 151
concilio 5, 75
concilium 3, 679. 6, 433. 10, 2. 11, 234 304 460 469
concipe 1, 519. 12, 13
concipis 1, 369
concipit 4, 502
concipiunt G. 1, 87 422
concita Æ. 3, 127 11, 889. 12, 921
concitat 7, 476. 11, 742
concitus 9, 694. 11, 744. 12, 331 379 902
conclamant 2, 253. 5, 660. 10, 738
conclamat 3, 523. 6, 259. 7, 504. 9, 35 375 425. 12, 426
concludere 1, 49
concolor 8, 82
concordes E. 4, 47. Æ. 6, 827
concordia 3, 542
concredere 10, 286
concreſcere G. 1, 392
concreſcunt 3, 360
concreta 2, 376. Æ. 6, 738
concretæ G. 1, 236
concretam 2, 318. Æ. 6, 746
concretos 2, 277
concretum G. 3, 463
concreverit E. 6, 35
concrevit Æ. 12, 905
concubitu G. 4, 198
concubitus E. 6, 50. G. 3, 130
concurrere 1, 318 489. Æ. 1, 497. 2, 315. 8, 692. 10, 8 436 715. 11, 117. 12, 149 325 503 571 771
concurrerit 7, 224
concurrit Æ. 12, 563
concurrunt 7, 520. 10, 361 431 691. 11, 805. 12, 297 724
concurſu 1, 513. 12, 400
concurſum 5, 611
concurſus 6, 318. 9, 454
concuſſa 1, 159. 4, 81. 9, 752. 11, 451. 12, 411 468
concuſſæ G. 5, 205
concuſſam Æ. 4, 666
concuſſere 5, 117
concuſſis 9, 498
concuſſit 8, 323 237. 12, 594
concuſſo 2, 629. 4, 444
concuſſus G. 3, 151 Æ. 5, 700 869
concute 7, 338
concuterct 8, 354
concutit 9, 101
condant 7, 145. 11, 323
conde 6, 152
condebat 1, 451
condemur 9, 152
condenſæ 2, 517. 8, 497
condent G. 4, 66
condere E. 6, 7. 8, 97. 9, 52. Æ. 1, 37 526. 2, 696. 10, 35. 12, 893
conderet 1, 9. 7, 61
condet G. 1, 484. Æ. 1, 280. 6, 792. 8, 48. 10, 558
condidimus 5, 48
condidit E. 2, 61. Æ. 2, 621. 5, 243. 6, 271. 7, 619. 8, 66 357. 9, 32 348 443. 12, 886
condimus Æ. 3, 68
condit G. 2, 507. 4, 496. Æ. 4, 177. 10, 767
condita E. 3, 45 47. 10, 50. Æ. 3, 388. 7, 570
conditio 12, 880
conditor 8, 313
conditur 7, 719 802. 11, 187
conditus G. 1, 442
conducta Æ. 12, 520
condunt G. 2, 452. 4, 473. Æ. 2, 24 323. 7, 126. 9, 39. 12, 361
conduntur Æ. 2, 401. 7, 303
confecta 5, 590
confecimus G. 2, 541
confecti Æ. 5, 362
confectum 4, 599. 6, 520
confectus 11, 85
conferre G. 3, 169. Æ. 6, 488. 9, 44 690. 10, 876. 12, 345 678
conferto G. 3, 369
confertos Æ. 2, 347
confeſſa 2, 591
confeſtim 9, 231
conficit 11, 824
confidentiſſime G. 4, 445
confidere Æ. 1, 450. 5, 849
confieri Æ. 4, 116
confiſe 5, 870
confixa 9, 765
confixi 2, 429. 6, 543. 11, 8
confixum 3, 45
conflantur G. 1, 508
confligunt Æ. 2 417
confluere G. 4, 558
confoſſus Æ. 9, 445
confugere 8, 493
confugio 1, 670
confundere 5, 496. 12, 290
confunditur 3, 695
confuſa 11, 211
confuſæ 6, 504. 11, 207. 12, 6
confuſam 2, 716
confuſus 12, 665
congeminat 11, 698
congemuit 2, 631
congerere 6, 178
congeritur 2, 766
congeſſere E. 3, 69
congeſta G. 2, 156. 3, 377. 243. Æ. 6, 224
congeſtum 1, 69
congrediamur 12, 233
congredior 12, 13
congreditur 11, 720
congreſſi 2, 397. 8, 467. 11, 6
congreſſos 12, 465
congreſſu 12, 514
congreſſum 5 809
congreſſus 1, 479. 5, 733. 1 540 889. 12, 342 510
conjecta 4, 60. 12, 362
conjecti 12, 711
conjecto 9, 698
conjecit 2, 545. 7, 456. 9, 53 1 483.
conjeteræ cypariſſi 3, 680
conjice G. 4 26
conjicit Æ. 5, 619. 7, 347. 411 10, 646 657 891 11, 7
conjicite 9, 49
conjiciunt 5, 661. 6, 222. 330 801. 11, 194
conjuge G. 4 456 504. Æ. 317 4, 924. 9, 138
conjugiis 3, 175
conjugio Æ. 3, 296 475. 4
conjugis E. 8, 18 66. G. 2, 3 3, 93. Æ. 1, 358. 2, 57 331 488. 4, 21 338 4, 8. 119. 8, 27 406 413 61 280 722. 11, 267. 12, 30
conjugium 2, 579. 4 172 431. 423 333. 11, 270
conjuncta E. 8, 32. Æ. 10, 65
conjunctus 8, 130
conjunge 5, 712

consident G. 4, 65
considere Æ. 1, 576. 2, 624. 3, 163. 6, 67. 7, 176. 9, 145
considite 4, 573
considunt 5, 136. 10, 5. 11, 915
consilia 1, 285 662
consiliis 2, 89 5, 728 749 11, 339
consilio 7, 216. 11, 704
consilium 2, 656. 4 477. 7, 407 592. 9, 227
consistere G. 4, 27. Æ. 1, 545 633 647. 6, 807. 8, 10 75
consistit 5, 423
consistunt 9, 789
consonat 5, 149. 8, 305
consortem 10, 906
consortia G. 4, 153
conspectu Æ. 1, 38 188. 6, 11 67. 10, 260. 11, 903
conspectum 6, 108. 9, 262
conspectus G. 3, 17. Æ. 8, 588
conspexêre 1, 159
conspexi 3, 652
conspeximus 9, 237
conspexit 1, 591. 4, 649. 10, 725
conspicere 6, 508
conspicit 4, 261. 5, 611. 6, 656. 9, 420
conspicitur 8, 83
conspirant 7, 615
constare 3, 518
consternere 12, 543
consternunt 4, 444
constet 5, 748
constiterant 3, 681. 10, 272
constitit G. 4, 484. Æ. 1, 191 230 463. 2, 68. 4, 253. 5, 426 507. 6, 331 559. 8, 381. 9, 624
constituam 5, 237
constitue G. 4, 542
constituent Æ. 12, 194
constituere 11, 185
constituit 1, 313. 5, 130. 6, 244
constituunt 6, 217
constructáque G. 4, 213
constructam Æ. 9 712
consuescere G. 2, 272
consueta G. 4, 429. Æ. 10, 867
consul 7, 613
consule E. 4 3 11. Æ. 9, 322
consulere 12, 21
consulis 6, 819 11, 344
consulit 4, 64 7, 83
consulite 11, 335
consulta 6, 151. 11, 410
consultus G. 3, 491
consumens Æ. 3, 178
consumere Æ. 7, 125
consumeret E. 10, 43
consumimus Æ. 7, 116
consumpta 2, 795. 5, 527
consumptis 7, 112
consurgere 8, 637. 10, 90 299
consurgit G. 1, 241. Æ. 7, 530. 8, 457. 9, 749. 12, 729
consurgunt 8, 110
contactos, G. 3, 566
contactuque Æ. 3, 227
contagia 1, 51. G. 3, 469
contemnere G. 2, 360. Æ. 3, 77. 8, 364
contemnuntque G. 4, 104
contemplator 1, 187. 4, 61
contemptor Æ. 7, 648. 8, 7. 9, 205
contende G. 2, 96. 4, 412
contendere E. 7, 18 69. Æ. 4, 108. 5, 291 370 834. 9, 518
contenderet 12, 815
contendunt 1, 162. 6, 643
contenta G. 3, 536. Æ. 5, 513. 9, 187 11, 582
contentus 5, 314. 7, 737
conterrita 12, 54
conterritus 3, 597. 9, 123
contexit 12, 885
contextus 2, 112
conticuere 2, 1 253
conticuit 3, 718. 6, 54
contigerat 5, 836
contigerit 9, 268
contigimus 11, 245
contigit 1, 100. 2, 649
contiguum 10 457
continet G. 1, 259
contingat Æ. 6, 109. 11, 371
contingere E. 8, 40. Æ. 1 417. 2, 168 239 5, 18 509 6, 606
contingit G. 2, 322. Æ. 7, 488
continuit Æ. 2, 593. 3, 598 10, 686
continuo G. 1, 60 169 816. 3, 75 158 271 386 468 4, 53 69 254 548 Æ. 3, 196 543. 4, 265. 5, 368. 6, 426 570. 7 68 120. 9 118 684 731. 757. 11, 612 810 912. 12, 560
contis 9, 510
conto 6, 302
contorquens G. 1, 481. Æ. 12, 490
contorquent 7, 165
contorsit 2, 52. 3, 462. 5, 520. 6, 592. 11, 676 12, 373
contorta 9, 705
contortum 11, 561

contracto G. 4, 259
contractus 4, 265
contrahe Æ. 12, 891
contrahimus 3, 8
contrahit G. 1, 34
contraria 1, 286. Æ. 2, 243. 1, 39. 4, 628. 7, 293. 12, 487
contremuit 7, 515
contriſtat G. 3, 279. Æ. 10, 275
contulerant 10, 147
contulimus 11, 283
contulit 10, 735
contundet, 1, 268
contundit E. 2, 11
contuſoſque G. 4, 240
convalle 2, 186. Æ. 6, 679
convalles G. 3, 276
convallibus Æ. 6, 139
convectare 7, 749. 9, 613
convectat 4, 405
convellere G. 1, 457. Æ. 3, 24 31. 6, 148. 12, 774
convellimus 2, 464
convellunt G. 2, 294. Æ. 2, 446
convenere 1, 712. 2, 799. 4, 417. 6, 490. 11, 236
conveniat G. 1, 3 255
convenimus E. 5, 1
convenit Æ. 12, 184
conveniunt 1, 365 704. 5, 293. 9, 720 779
conventus 9, 753
converſa G. 3, 303. Æ. 1, 8. 2, 131. 5, 466. 9, 800. 12, 623
converſæ Æ. 12, 369 548
converſi 2, 73. 11, 121. 12, 172
converſis 11, 713. 12, 716
converſo 9, 724. 11, 654
converſus 12, 377
convertant 2, 191
convertere 10, 83
convertêre 5, 582. 11, 746 800. 12, 723
convertire 9, 427
convertunt 12, 252
convexa 1, 612. 4, 451. 6, 241 750. 7, 543. 10, 251
convexo E. 4, 50. Æ. 1, 314. 11, 515
convivia E. 5, 69. G. 1, 301. Æ. 1, 642. 4, 77
conum 3, 468
convolvens G 3, 426
convolvit Æ. 2, 447
convulſa 2, 507. 3, 414
convulſæ 1, 387
convulſum 5, 143. 8, 690
coorta G. 3, 478. Æ. 1, 152
copia E. 1, 82. 3, 308. 4, 31. Æ. 1, 524. 2, 564. 5, 100. 9, 484 720. 11, 248 378 834
coquat G. 1, 66
coquebant 4, 428. Æ. 7, 345
coquitur G. 2, 522
coram Æ. 1, 524 599. 2, 538. 3, 173. 6, 716. 8, 122
Coras 7, 672. 11, 465 604
corda G. 1, 123 330. 3, 106. 4, 70 470. Æ. 1, 307 726. 4, 528. 5, 138 643 729. 6, 49 80 407. 9, 55 225. 10, 87. 12, 223 453
corde Æ. 1, 54 213 566. 4, 332 533. 6, 185 383 675. 8, 522. 10, 465 871. 12, 18 667
cordi 7, 326. 9, 615 776. 10, 252. 11, 369
Cori 5, 126
coriis G. 3, 559
Corintho Æ. 6, 836
Coriti 9, 10. 10, 719
Coritum 3, 170
corna G. 2, 34. Æ. 3, 649
cornea 3, 22. 5, 557. 6, 894
cornibus G 1, 217 433. 2, 526. 3, 55 218 370. Æ. 1, 194. 7, 483 789
corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum 8, 77
cornipedes Æ. 7, 779
cornipedum 6, 591
cornix E. 1, 18. 9, 15. G. 1, 388
cornu E. 3, 87. 9, 25. 10, 59. G. 1, 428. 2, 395. 3, 57 88 509. Æ. 5, 282. 7, 497. 9, 606 629. 11, 773 859
cornua E. 6, 51. 7, 30. G. 3, 222 232. 4, 299 371. Æ. 3, 549 645. 4, 61. 5, 479 832. 6, 245. 7, 488 615. 8, 2. 10 725. 12, 89 721
cornus G. 2, 448. Æ. 9, 698. 12, 267
Corœbus 2, 341 386 407 424
coronæ 3, 525. 5, 556. 8, 684. 9, 508 551. 10, 122. 11, 475. 12, 744
coronæ G. 1, 222. 2, 66. Æ. 5, 110
coronam 1, 659. 5, 355. 7, 75. 8, 505
coronant G 2, 528. Æ 1, 728. 7, 147 9, 380
coronas G. 1, 304. Æ. 4, 418
coronat 4, 505
corpora G. 2, 531. 3, 51 221 251 369 383 444 471 542. 4, 95 99 187 198 217 252 255 475 543. Æ. 1, 74 105 197. 2, 18 214 365 565. 3, 141 511 623. 4, 523. 5, 6, 22 303 306 391 58 721 731 751. 7, 108 485 539 607 634 6 157 273 317 455. 662. 11, 22 102 18 204 276 634 665 6 271 287 328 900
corpore G. 2, 23 327 538 550. Æ. 1, 75. 427. 4, 181 253 703. 344 372 396 438 4 683. 6, 292 294 727. 650 783. 8, 207 330. 563 722 812. 10, 1 342 345 478 744 77 11, 87 313 641 829 8 221 421 728 835 9
corporeæ 6, 737
corpus E. 5, 22. G. 3, 20 4, 416. Æ 1, 448 490 558 644. 3, 176 578 635. 6, 58 149 161 2 635, 8, 153. 10, 33 820 834 904. 11, 30 593 848. 12, 376 4
correpta 1, 104. 2, 479.
correptis 10, 409
correptos G. 3, 254
correptum 4, 405
corripio Æ. 3, 176
corripit 4, 572. 5, 641. 230 422. 8, 260. 1 12, 93 299 302
corripite 12, 261
corripiunt G. 3, 472. Æ. 2, 217. 5, 316. 6, 502. 12, 279
corripuêre G. 3, 104. Æ. 2, 167. 5, 145
corripuiſſe 11, 90
corripuit E 8, 105. G. 2, 1, 49 92. 9, 537. 11,
corruit 10, 488
corrumpitur G 2, 466
corrupit G. 3, 481
corruptam Æ. 1, 181
corrupto 3, 138
cortex 7, 742
cortice, E. 5, 13. G. 2, 304. 4, 160. Æ. 3, 33
corticibus E. 8, 54. G. 453. 4, 33
corticis E. 6, 63
cortina Æ. 3, 92. 6, 34
Cortynia E. 6, 90. Æ.
corvi G 1, 410 423
corvorum, 1, 382
coruſca 1, 328
coruſcæ Æ. 2, 172

G.4,73 98. Æ.8,661
Æ. 5, 64 2. 10, 651
41 887 919
163 678
1, 168. 12, 701
G. 1, 233. Æ. 2, 333.
Æ. 2, 552
2, 470
3, 111
G. 4, 127
E. 2, 1 56 65 69. 5,
2 16 20 70
7, 40
5, 21. G. 2, 65
E. 563
14. 7, 63
G. 2, 299
E. 39
Æ. 10, 169
168
841
1,273. 3, 256. Æ. 2,
432. 10, 682. 11,
12, 276 508
4303 556. Æ. 1, 215.
10, 382
627
G. 2, 8
E. 7, 32. 8, 10. Æ.
E. 8, 43. G. 4, 203
245
71
2, 236. 3, 205
2, 110
Æ 5, 469. 10, 349
G. 2, 309
1, 425. Æ. 8, 170. 10,
12, 76
4, 118
G. 2, 528. Æ. 3, 525.
9, 266 346
G. 2, 457
E. 5, 68. Æ. 1, 728. 7,
163 358. 12, 285
2, 765. 6, 225
G. 1, 95 166. 4, 214.
11, 64. 12, 508
9
E. 10, 551. 12, 271
1, 279. Æ. 10, 705
10, 517
6, 367. 8, 534
10, 543
283
3, 470. Æ. 1, 89. 2,
199 460 764
3, 500
Æ. 5, 436. 11, 611

crebreſcere Æ. 12, 222
crebreſcit 12, 407
crebreſcunt 3, 530
crebris G. 3 221 334 554. 4, 27.
Æ. 1, 94. 2, 627. 3, 127. 11, 209
crebro 2, 492. 12, 535
crebros 12, 713
credam 5, 850
credant 1, 222
credas 3, 991
credat 9, 206
crede E. 2, 17. G. 4, 48. Æ. 7,
97. 11, 707
credens 2, 371
credere E. 10, 46. G. 1, 224.
2, 333. 3, 391. Æ. 4, 423.
5, 383. 6, 15 173 463 942.
10, 70 289. 11, 153 808
crederet 3, 187
crediderat 10, 548
crediderim G. 2, 318
credidit Æ. 7, 620. 10, 457
648. 11, 114
credimus E. 108. Æ. 8, 140
credis E. 108. Æ. 4, 34
credit 4, 501. 12, 591
credita 2, 196 247. 7, 486
credite 1, 48. 11, 283
creditis 2, 43
creditur E. 3, 95
credo 3, 10. G. 1, 415. Æ. 1,
391. 4, 12. 6, 368 848. 7,
297. 10, 29 865
credunt 8, 147 353
cremant 11, 208
cremantur 6, 214
cremari 7, 74
cremato G. 2, 408
cremavit Æ. 7, 295
Cremonæ E. 9, 28
crepantes Æ. 11, 775
crepidine 10, 653
crepitabat 6, 209
crepitans G. 1, 449. Æ. 3, 70
crepitant 5, 436 459
crepitante Æ. 7, 74
crepitantiaque G. 4, 151
crepitantibus 1, 85. Æ. 11, 299
crepitare G. 2, 540
crepitus Æ. 12, 923
crepuere 5, 206
creſcent E. 10, 54
creſcentem 7, 25
creſcentes 2, 67
creſcentique G. 2, 56. Æ. 10, 292
creſcentis G. 2, 3 336
creſcere G. 3, 206. 11, 393
creſceret 4, 122
creſcetis E. 10, 54
creſcit 10, 73
creſcunt G. 1, 326
Creſſa Æ. 5, 285
Creſſamque G. 3, 345
Creſſia Æ. 4, 70. 8, 294
Creta G. 1, 179. 2, 215. Æ. 3,
104. 5, 585
Cretæ rapidum Oaxen E. 1, 66.
Æ. 3, 122 162
Cretæa 12, 412
Cretæis 3, 117
Cretam 3, 129
Cretea 9, 774
Cretes 4, 146
Creteu 12, 538
creti 9, 672
cretum 4, 191
cretus 2, 74. 3, 608. 8, 135
crevit G. 2, 533
Creuſa Æ. 2, 562 597 651 738
Creuſæ 2, 772 784. 9, 297
Creuſam 2, 666 769 778
crimen 10, 188. 11, 407. 12, 16
600
crimina 6, 433. 7, 326 339
crimine 2, 65. 4, 550. 6, 430. 7,
577. 10, 668 851. 11, 122
criminibus 2, 98
crinales 7, 403
crinali 11, 576
crinem 2, 685. 3, 65. 4, 148
216 704. 5, 528. 6, 281.
7, 391 815. 11, 35
crines E. 6, 68. Æ. 2, 277. 4,
138 509 559. 6, 89. 7, 418.
8, 34. 9, 651. 10, 137. 12,
99 605 870
crinibus G. 4, 417 482. Æ. 1,
484. 2, 404. 7, 73 346 450
Criniſo 5, 38
crinita 7, 785
crinitus 1, 744. 9, 638
criſpans 1, 317. 12, 165
criſta 9, 50. 10, 869
criſtæ 6, 779. 7, 185. 9, 732.
12, 89
criſtam 12, 370
criſtas 3, 468. 9, 270. 10, 701.
11, 8. 12, 493
criſtatus 1, 472
criſtis 8, 620. 9, 163 365 678.
10, 270
croceam 11, 775
croceis G. 4, 109. Æ. 4, 700
croceo E. 4, 44. Æ. 1, 653 715.
6, 207
croceos G. 1, 56
croceum Æ. 1, 447. 4, 535. 9, 460
croco 9, 614
crocum G. 4, 182
cruda Æ. 6, 304

crudele Æ. 1, 365. 2, 124. 11, 53 535 841. 12, 636
crudelem G. 4, 356. Æ. 8, 579. 9, 497
crudeles 1, 359. 3, 44. 6, 501 585
crudeli E. 5, 20. G. 3, 263. Æ. 2, 461. 4, 308. 6, 442. 8, 146. 10, 386
crudelia E. 5, 23. G. 4, 495. Æ. 1, 225. 3, 616
crudelibus Æ. 1, 551
crudelis E. 2, 6. 8, 48. 10, 29. Æ. 1, 411. 2, 368. 4, 311 661 681. 6, 25 359 446, 9, 483
crudeliter 6, 495
crudelius 2, 746
crudeſcere G. 3, 504
crudeſcit Æ. 11, 833
crudeſcunt 7, 788
crudo G. 3, 20, Æ, 5, 68. 9, 743
crudum 10, 682
cruenta G. 1, 396. Æ. 6, 555. 9, 753. 10, 340 462 862
cruentam 11, 668
cruentas G. 3, 203
cruentat Æ. 10 731
cruentis G. 4, 15. Æ. 2, 167. 3, 618 6, 281
cruento 1, 300 2 272. 3, 632. 8, 297. 9, 348. 10, 416 489. 12, 8
cruentum 11, 474. 12, 385
cruentus 1, 475. 7, 501
cruor G. 1, 485. 4, 285. Æ. 3, 43. 8, 106. 9, 434. 10, 178. 11, 646 724. 12, 340
cruore 4, 201 664. 5, 335. 9, 333. 10, 908
cruorem G. 3, 516. 4, 542. Æ. 3, 663. 5, 469. 6, 248. 10, 349. 11, 804
cruores 4, 687
crura G. 28. 3, 76. 4, 181. Æ. 11, 639
crurum G. 3, 53 192. Æ. 11, 777
cruſtæ G. 3, 360
cruſti Æ. 7, 115
Cruſtumerique 7, 631
Cruſtumiis G. 2, 88
cubile 1, 447. Æ. 3, 324. 4, 585 648. 8, 412. 9, 460 715. 12, 144
cubili E. 4, 63. G. 3, 230
cubilia G. 1, 183. 4, 45 243. Æ. 6, 174
cubilibus G. 1, 411
cubito Æ. 4, 690
cucumis G. 4, 122
cucurrit Æ. 2, 120 694. 5, 251. 6, 54. 8, 390. 11, 296. 12, 66
cuiquam G. 4, 447. Æ. 7, 692. 10, 712
cuique G. 2 177. 3, 102. 5, 100. 7, 507. 9, 175 185. 10, 107 111 467
cujum E. 3, 1. Æ. 5, 87
cujus E. 10, 73. G. 4, 394 437. Æ. 6, 324. 7, 197. 8, 511. 11, 347 666
culmen E. 1, 69
culmi G. 2, 517
culmina E. 1, 83. Æ. 2, 446 478 695. 4, 671. 12, 569
culmine G. 1, 402. Æ. 2, 290 410 603. 4, 186. 7, 512. 8, 456
culminibus 4, 462. 5, 459. 12, 863
culminis 2, 458
culmo G. 1, 317. Æ. 8, 654
culmos G. 1, 192
culmum 1, 321
culmus 1, 111
culpæ Æ. 4, 19. 12, 648
culpam G. 2, 380 455. 3, 468. Æ. 4, 172
culpatus 2, 602
culta E. 1, 71. G. 1, 153. 4, 126 372. Æ. 8, 63. 10, 141
cultores 11, 788
cultoribus G. 2, 114. Æ. 8, 8
cultri G. 3, 492
cultrix Æ. 3, 111. 11, 557
cultros 6, 248
cultu E. 4, 18. G. 1, 102. 2, 51. 4, 559. Æ. 3, 591. 5, 730
cultura G. 2, 420
cultus 1, 352. 2, 135. Æ. 3, 316
cum E 2, 28. 3, 10 19 77. 4, 19. 5, 22 74 88. 6, 3 39. 7, 16 39. 8, 15 28 38. 9, 22 67. 10, 4 10 67. G. 1, 43 148 178 187 180 217 288 303 310 313 316 327 361 370 391 427 438 450 458 467 483 493 512. 2, 193 209 218 279 321 340 403 422. 3, 103 133 139 196 223 237 303 322 336 347 358 423 437 443 458 462. 4, 21 97 103 110 131 171 401 414 439 488 524 533. Æ. 1, 40 51 59 152 197 227 249 288 296 435 513 539 590 639 655 691 701. 2, 72 112 117 223 256 304 316 323 378 496 499 532 567 589 627 680 688 694 731. 3, 12 51 137 177 245 335 380 41 448 522 568 577 590 59 623 646 655 679 712. 4, 208 215 241 403 409 42 441 453 461 473 514 52 597 606 618 687. 5, 75 160 166 289 328 368 59 627 617 693 804 810 8 859 867. 6, 48 91 185 1 372 515 564 645 735 8 880 7, 27 39 61 87 105 1 130 148 166 246 418 4 462 528 603 667 674 6 700 721 735. 8, 28 55 82 98 170 213 276 3 391 506 522 525 561 6 703. 9, 60 88 108 154 2 249 349 361 372 395 4 513 562 628 670 771 7 816. 10, 12 98 124 266 3 454 483 503 509 521 5 697 764. 11, 42 48 104 1 276 279 304 394 405 4 456 465 540 565 604 6 681 751 783 822 831 9 12, 76 114 154 208 2 351 365 415 438 473 5 632 685 702 716 735 8 828 941 952
Cumæa 6, 98
Cumæam 3, 441
Cumarum 6, 2
Cumæi E. 4, 4
cum primis G. 1, 178
cumulant Æ. 8, 284. 12, 2
cumulat 5. 532. 11, 50
cumulatam 4, 436
cumulo 1, 109. 2, 498
cumulos G. 1, 105
cunabula E. 4, 23. G. 4, Æ. 3. 105
cuncta G. 1, 343. 2, 42. 3, Æ. 2, 77 570 653. 3, 2 515 563. 4, 498. 8, 194 9, 345. 11, 241. 12, 472
cunctæ 5, 614. 12, 251
Cunctam G. 3, 473. Æ. 695
cunctando 6, 846
cunctantem 4, 133 390. 6, 2 7, 449. 8, 388. 12, 940
cunctantes G. 2, 236. 3, 4 Æ. 10, 831
cunctanti 5, 856. 12, 919
cunctantibus G. 4, 107
cunctantur 4, 250

Æ. 9, 124. 10, 717.
916
1, 563. 2, 409. 3, 100
363. 5, 58 70 227 385.
83. 8, 103 305. 10, 96.
344 745
1, 522 598. 2, 228. 3,
5, 244. 7, 230. 8, 162.
229
5, 380
1, 158 237
12, 269
G. 1, 144. 2, 79. Æ. 6,
7, 509. 12, 457
G. 2, 509. Æ. 5, 664
12, 575
1, 614. *fic una* quo te
que, &c. 8, 74. 11, 762.
203. *& jungitur cum*
fenti, utcunque 10, 686
10, 186
um 12, 539
5, 810. 10, 441
E. 6, 7
2, 16
Æ. 4, 194. 7, 189.
4. 10, 93
G. 1, 37. Æ. 2, 349.
8. 6, 133 373 721 823.
3. 9, 185
1, 662 6, 9
8, 165
8, 796
, 103
, 717
3, 64. Æ. 4, 394
6, 733
E 1, 26
Æ. 3, 64
6, 216
G 1, 20
Æ. 2, 714
Æ. 1, 412. 2, 286.
10, 34. 11, 423 855.
879
1, 33 58. 7, 40 8, 89.
G. 1, 3 52 216. 2,
3, 138 157 229 305
539. 4, 118 354.
1, 265 650 666 682
2, 595 599. 3, 476
4, 15 379. 5, 804. 6,
91. 7, 365 402 443
8, 396. 9, 160 757.
828. 12, 933
1, 61. G. 1, 17. 2, 439.
286 319 384 4, 113
3, 709. 5, 59 521 531.
82 444. 7, 345. 8, 401
11, 3 12 487 801

curam G. 1, 26 228. 2, 433. 4, 345. Æ. 4, 332. 6, 85. 9, 311. 11, 519 12, 48
curamus E. 7, 51. Æ. 3, 511
curandis G. 2, 397
curant G. 1, 301. 2, 263. 4, 187. Æ. 8, 607. 9, 518
curare E. 8, 35. G. 1, 504. Æ. 4, 34
curarum Æ. 4, 608. 8, 19
curas E. 2, 6. G. 1, 177 302. 2, 405. 3, 124. 4, 531. Æ. 1, 231 566. 2, 775. 3, 153. 4, 341 391 448 488 528 551. 5, 701 720 835. 9, 225 489. 11, 822
curat E. 2, 33 56. 8, 103. 10, 28. Æ. 3, 451. 9, 218
curculio G. 1, 186
curet G. 1, 39. Æ. 2, 536
Curetum G. 4, 151. Æ. 3, 131
curia 7, 174. 11, 380
Curibus 6, 811. 8, 638
curis G. 1, 123. Æ. 1, 212. 4, 639 652. 5, 779. 6, 474 520. 7, 441
current 1, 611
currentem G. 3, 330. 12, 903
currenti G. 3, 360
currentia 1, 132
currere 1, 386. Æ. 5, 222
curriculo 8, 408
currimus 3, 191
currit 5, 862
currite E. 4, 46
curro Æ. 5, 235
curru E. 5, 29. G. 4, 389. Æ. 1, 160 472 480. 3, 541. 5, 817 819. 6, 785. 7, 724 782. 10, 215 403 440 550 596. 11, 661. 12, 162 329 355 370 473 511 681
currum G. 3, 359. Æ. 3, 113. 6, 653 837. 6, 280 655 779. 8, 433. 10, 581. 12, 327 372 495 624 664
currunt Æ. 12, 524
currus G. 1, 174 514. 3, 18 91 104 113 181 533. Æ. 1, 21 490. 5, 145. 6, 487 651. 7, 163 184 680. 9, 12 317. 10, 374 592. 11, 88. 12, 287 485
curſibus G. 3, 20 119 193. Æ. 12, 84
curſu E. 6, 80. 3, 132 409 529. Æ. 1, 161. 2, 321 399 736. 3, 116 209 253. 4, 154 157 672. 5, 67 253 625 291 592. 6, 338 536 591. 7, 165 383 478 676 807 809. 8, 221. 9, 91 478 559. 11, 702 519 875 879. 12, 484 489 683 751 763 775 890 902
curſum G. 1, 40. Æ. 1, 328. 3, 269 237 362. 4, 46 299 653. 5, 162 834. 6, 194 313. 7, 8 196. 10, 870. 12, 747
curſus E. 8, 4. G. 4, 136. Æ. 1, 538. 3, 146 430 454 460 507 717. 4, 196. 5, 131 362 549 583 596 667 738. 6, 350. 10, 249. 12, 909
curva G. 2, 12. 4, 278. Æ. 2, 748. 3, 238 643. 10, 684. 11, 737
curvabit nux plurima G. 1, 188
curvæ 1, 508. Æ. 6, 4. 7, 184
curvam 2, 51. 7, 179
curvans G. 4, 299
curvas 2, 216
curvata 4, 361. Æ. 11, 860
curvato 3, 564
curvatur 3, 533
curvi G. 1, 170
curvis G. 1, 360. 2, 189. latebris fluminum 3, 544. Æ. 2, 179. 3, 674. 5, 287
curvo G. 2, 406. Æ. 3, 16 223. 7, 497. 11, 184 522
curvus E. 3, 42
cuſpide Æ. 1, 85. 2, 230. 5, 208. 7, 817. 10, 733. 11, 691. 12, 362 386
cuſpidis 7, 756. 11, 41
cuſpis 10, 484
cuſtode 1, 568. 3, 221. 6, 424. 9, 380
cuſtodem 5, 546. 6, 395
cuſtodes 2, 492 762. 5, 257. 8, 461
cuſtodia G. 3, 165 327. Æ. 6, 574. 7, 489. 9, 166
cuſtodibus G. 3, 456. Æ. 2, 169. 9, 151
cuſtodita 8, 218
cuſtos E. 3, 5. 5, 44. 7, 34. 10, 36. G. 1, 17. 4, 110 215 433. Æ. 4, 186 484. 6, 350. 7, 610 791. 8, 270 652. 9, 176 405 648. 11, 7 85 836
Cybele 3, 111. 10, 220. 11, 768
Cycladas Æ. 3, 127. 8, 6 92
Cyclopas, 3, 647. 11, 263 11,

Cyclopea 1, 205
Cyclopes G. 4, 170. Æ. 3, 644. 8, 440
Cyclopis 3, 617
Cyclopum G. 1, 471. Æ 3, 569 675 6, 630. 8, 418
Cycne 10, 186
cycni E 9, 29. Æ. 7, 699. 11, 458
cycnos G. 2, 199. Æ. 1, 397
cycnum 9, 563. 10, 189. 12, 250
Cydippe G. 4, 339
Cydon Æ 10, 325. 12, 858
Cydonia E 10, 59
cylindro G. 1, 178
Cyllarus 3, 90
Cyllenes Æ 8, 139
Cyllenia 4, 258
Cyllenius G. 1, 336. Æ. 4, 252 276
cymba G. 4 506. Æ. 6, 303 413
cymbæ 4, 195
cymbala 4, 64
cymbiaque Æ. 5, 267
Cymini 7, 697
Cymodoceque G. 4, 338. Æ. 5, 826
Cymodocea fandi doctiſſima 10, 225
Cymothoe 1, 148
Cyniphii G. 3, 312
Cynna E. 9, 35
Cynthi Æ 1, 502. 4, 147
Cynthius E 6, 3. G. 3, 36
cypariſſi Æ. 3, 680
cypariſſis G 2, 84
Cyprum Æ. 1, 626
Cyrenæ G. 4, 321 354 376 530
Cyrnæas E 9, 30
Cyſſæis Æ. 7, 320. 10, 705
Cyſſeus 5, 537
Cythæron G 3, 43. Æ. 4, 303
cythara 1, 744. 6, 120
cytharæ 9, 776
cytharamque 12, 394
Cythera 1, 684. 10, 51 86
Cytherea 1, 261 661. 4, 128. 5, 800. 8, 523 615
cythiſi G. 3, 431
cythiſo E. 9, 31. 10, 30
cythiſum 1, 79. 2, 64 G. 3, 394

D

DA E. 1, 19. G. 1, 40. 2, 41. Æ. 2 691. 3, 85. 5, 689. 6, 663 0. 7, 331. 9, 83. 10, 62 421. 11, 789. 12, 97
Dæ ſeu Dahæ 8, 728
dabam 3, 137
dabant G. 1, 471. Æ. 1, 39. 2, 464. 8, 106. 10, 34. 12, 738
dabantur Æ. 2, 376
dabas 4, 409 597. 10, 600
dabat 1, 511. 4, 485. 5, 415 706 852. 6, 16. 9, 312 431. 11, 341 535. 12, 69 394
dabatur 2, 656 803
dabimus 3, 159
dabis 4, 386. 5, 355. 8, 538
dabit G. 1, 439 463. 2, 241 286. 4, 398. Æ. 1, 203 278 691. 3, 460. 9. 273. 10, 529 826. 12, 194 437 453
dabitur 5, 815. 7, 260 313. 9, 116. 10, 583 650
dabo, 5, 306. 8, 519. 9, 263 323. 12, 192 645
dabunt G. 4, 536. Æ. 1, 297. 2, 391. 4, 627. 9, 254
Dacus G. 2, 497
Dædala 4, 179. Æ. 7, 282
Dædalus 6, 14 29
damæ E. 8, 28. G. 3, 539
damas 1, 308. 3, 410
damnabis E. 5, 80
damnati Æ. 6, 430
damnaverat 4, 699
Damœta E. 3, 158
Damœtas 2, 37. 5, 72
Damon 3, 23. 8, 16 62
Damonis 3, 17. 8, 15
damus Æ 2, 145. 3 191
Danae 7, 410
Danai 2, 5 108 117 327 413 494 505 757 802
Danais 2, 396 617 669. 3, 288 602. 4, 425. 9, 154
Danaos 2, 49 71 258 440. 6, 519
Danaum 1, 34 100 602 758. 2, 14 36 44 65 162 170 276 309 370 389 398 433 462 466 572. 3, 87. 6, 489. 8, 129. 12, 349
dant E 6, 69. G. 2, 442 520. 3, 107 200 265 503. 4, 376. Æ 1, 705. 2, 366 569 633. 3, 70 650. 4, 167. 5, 435 798. 7, 383 701. 9, 144 667. 11, 458 614 646. 12, 173 368 463 524 575
dantem 6, 585. 8, 670
dantur 8, 551
dapes E. 6, 79. Æ. 3, 227 234 301. 5, 92. 6, 225. 7, 109. 8, 175 186. 11, 738
Daphi E 5, 25 66. 9, 46 50
Daphnide 8, 83
Daphnidis 3, 12
Daphnin 2, 26. 5, 20 52. 7, 7. 8, 76 84 85 90 100 102 104
Daphnis 5, 29 41 52 57 61. 7, 1. 8, 81 109
dapibus, G. 4, 133. Æ. 1, 214 710. 3, 224 355 618. 7, 12
Dardana 1, 618 519. 6, 57. 7, 21
Dardania 3, 156. 10, 326
Dardaniæ 1, 606. 2, 281 325. 52. 4, 658. 6, 65. 7, 756. 12
Dardaniam 6, 756. 7, 289. 8,
Dardanidæ 1, 564. 2, 597 24 3, 94. 5, 45 386 576. 6, 482. 7, 195. 9, 293 66 10, 263. 12, 59
Dardanides 10, 545. 12, 77
Dardanidis 11, 353. 12, 585
Dardanidum 2, 242. 5, 622. 10,
Dardani 7, 422. 10, 638
Dardanio 1, 498 621. 6, 165. 14. 9, 88 647. 10, 814. 11, 40
Dardanios 3, 596. 4, 626
Dardanis 2, 787
Dardanium 2, 582. 4, 220 647. 30. 9, 100. 11, 472. 12, 1461
Dardanius E. 2, 61. Æ. 4, 16 5, 711. 10, 92 133 603
Dardanus 3, 167 503. 4, 36 662. 6, 650. 7, 207 24 8, 134. 16, 287
dare G. 3, 335. 4, 85. Æ. 1, 67 735. 2, 702. 3, 961 686. 4, 54 5, 631 637 756. 6, 707. 7, 433. 8, 708. 9, 56 795. 10, 365 733. 11, 2
Daren 5, 456
darent 2, 136
Dares 5, 369 375 406. 10, 629
daret 5, 806. 7, 247
Dareta 5, 460 463 476. 12, 363
Daretis 5, 483
dari 4, 158
das 1, 83 245
dat G. 1, 405. 3, 556. 4, 562. Æ. 1, 109 160 489. 2, 69 3, 239 519 611. 4, 5 24 5, 62 216 248 276 729 75 7, 243 567 67 9, 266 30 362 618. 10, 217 425 63 11, 172 377 474. 12, 22 245 267 328 383 713
data 1, 87 310 386 524. 3, 50 4, 307. 7, 366 709. 9, 4 720. 12, 248 296
datæ 6, 431. 10, 517
datam 3, 255
datas 4, 225
date 4, 594 683. 8, 275. 9, 3
dati 2, 219. 10, 472
datis 3, 705. 11, 623
dato 10, 646. 12, 129
dator 1, 738

E. 7, 103
1, 143. 2, 191. 6, 477
9, 135
E. 8, 26. G. 1, 261. Æ. 1,
557. 3, 670. 5, 284 844.
240 327 600 688 894.
359 59. 9, 160. 11, 293
12, 655
4, 350. 11, 33
10, 391
10, 688. 12, 22 934
8, 146. 12, 785
12, 723
10, 616. 12, 90
1, 17 77 84. 3, 32. 7, 31.
9. 10, 20. G. 1, 370 402.
423 64 74 90. 3, 13 166.
112 160 269 273 471
Æ. 1, 281 322 371 536.
288 308 526 682 693.
33 43 65 166 225
288 369 623 661. 4, 57
164 317 324 327 457
5, 96 297 299 360 373
785. 6, 38 69 85 460
805 864 875 901. 7,
282 346 359 367 512
706 726 742 750 863.
469 79 344 544 547
9, 223 207 227 284
414 491 630 697. 10,
203 230 350 388 478
707 719 743. 11, 15 35
142 331 341 445 891.
51 208 421 523 684
792
4, 53. Æ 1, 21 54 332
386 409 416 586 619
2, 289. 3, 311 374 435.
560. 5, 383 474 657
6, 90 258. 7, 19 346
511 541. 8, 59 608.
10, 636
1, 21. Æ. 2, 170 227. 3,
5, 619 816. 6, 64. 7,
8, 617. 9, 117. 10, 163
591. 12, 139 884
G. 4, 541
1, 505. 9, 102, 10, 235
da 5, 731
re 6, 853
or 7, 651
E. 8, 93. Æ. 12, 317
m 11, 52
ur 4, 276. 6, 714
11, 179
n 8, 379
12, 795
e 10, 443
12, 50

debilis Æ. 5, 271
debilitat 9, 611
debita G. 1, 223. Æ 2, 538. 3, 184. 7, 120 145. 8, 375. 9, 108. 1, 163 166
debitus 11, 759
debueram 10, 853
decebit 10, 613
decebat G. 1, 222
decedens E. 2, 67. G. 1, 381. Æ. 6, 508
decedente 4, 466
decedere E. 8, 88. G 2, 206. 3, 467. 4, 23 186. Æ. 4, 306. 5, 551. 11, 325
decedet G. 1, 450
decem E. 3, 71. 4, 161. G. 3, 61. Æ. 2, 198. 8, 399
deceptam 4, 17
deceptum 3, 181
deceptus E. 8, 18. 5, 851
decernere G. 3, 218. Æ. 11, 118. 12, 282 695
decernet G. 3, 20
decernunt Æ. 7, 525
decerpſerit 6, 141
deceſſerat E. 8, 14
decet Æ. 5, 384. 12, 153
decidit 5, 517
decimam G. 1, 284
decimum Æ. 9, 155. 11, 290
Decios G. 2, 169. Æ. 6, 824
deciſa 10, 395
deciſis 11, 5
declarat 5, 246
declinat 4, 185
decolor 8, 326
decoquit G. 1, 295
decora Æ 1, 433. 2, 448. 4, 559
decoræ 5, 343
decoram 1, 593. 9, 365
decorant 6, 217
decorate 11, 25
decoret 9, 215
decori *dat.* E. 5, 32. *nom plur.* Æ. 5, 133. 12, 126
decoris 5, 174 647
decoro 12, 210
decoros 11, 194 480
decorum 2, 392. 4, 589
decrevit 4, 475
decuit 4. 597. 10, 94. 11, 117. 12, 797
decurre G. 2, 39
decurrens Æ. 11, 490
decurrere 4, 153. 11, 189
decurrit 2, 41. 5, 21 610
decurrunt E. 5, 84
decurſu Æ. 12, 523
decus E 4, 11. 5, 34. G. 2, 40. Æ. 1, 596. 2, 89. 4, 150. 5, 292 262 6, 546. 7, 473. 8, 301. 9, 18 405. 10, 135 507 858. 11, 155 508 657. 12, 58 83 142
decuſſit G. 1, 131. 2, 404
decutiat G. 4, 12
decutit Æ. 10, 718
dede G. 4, 90
dedecus Æ. 10, 681. 11, 789. 12, 641
dederam 11, 46
dederas 11, 152
dederat G. 4, 487. Æ. 1, 200 323 349. 3, 546. 4, 653. 5, 538 572. 7, 560. 8, 565. 10, 172
dedere G. 1, 287. 3, 83. 11, 5 247 378. 4, 204. Æ. 1, 402. 2, 53 243 566. 3, 238 337 566. 9, 686. 10, 488. 11, 190. 12, 696
dederis 4, 436
dederit 10. 49. 11, 128
dederunt 9, 192
dedi 1, 283. 9, 89. 10, 93
dedignata 4, 530
dedimus 4, 213
dediſſem 4, 606. 10, 854. 11, 163
dediſſent 2, 156. 11, 112
dediſſet 8, 523, 570, 9 704 11, 118 568
dediſti 5, 195. 7, 2. 12, 633
dedit E. 1, 45. 2, 37. 8, 96. G. 1, 276. 2, 20 306 455. 3, 267 480. 4, 529. Æ. 1, 70 180 252 527 742. 2, 171 310 482 790. 3, 77. 4, 55 370. 5, 139 579. 6, 76 628. 7, 24 323 471 520 554. 8, 30 167 322 405 541. 9, 173 816. 10, 200 235 242 383 393 508 633 704 870. 11, 385 795 799 840. 12, 81 211 301 341 441 540 681 879
deducam G. 3, 11
deducat 3, 122
deducit 1, 114. Æ. 10, 618
deducere E. 6, 71. 8, 69. G. 1, 255 269 2, 354. Æ. 2, 890. 6, 397
deductum E. 6, 5
deducunt Æ. 3, 71. 4, 398
deerit 7, 262
deerunt G. 2, 233
deerraverat E 7, 7
deeſt Æ. 10, 378
defecerit G. 4, 281
defeciſſe Æ. 12, 2
defecit 12, 255
defectus G. 2, 478
defende Æ. 10, 905
defendentum 11, 886

INDEX

defendere Æ. 2, 447. 9, 114 511 533. 10, 130. 12, 585 627
defendet G. 1, 448
defendi Æ 2, 292
defendier 8, 493
defendit 10, 709
defendite E. 7, 74. Æ. 12, 265
defendo E. 7, 6
defenſa G. 3, 544. Æ. 2, 292
defenſi 8, 658
defenſoribus 2, 521
defenſum 12, 437
defenſus 2, 257
defer 4, 226. 5, 730
deferar E. 8, 60
deferimus Æ. 9, 604
defertur 10, 688
defeſſa G. 4, 438
defeſſi, Æ. 1, 161. 2, 285 565
defeſſus 7, 126
defice 6, 196
deficere 9, 352
deficerent G. 1, 149
deficeret Æ. 6, 354
deficimus 11, 424
deficit G. 1, 290. 3, 96. Æ. 2, 505. 4, 689. 6, 143. 11, 231
defigitur G. 2, 290
defigunt Æ. 12, 130
defit E 2, 22
defixa G. 3, 519. Æ. 7, 249
defixæ 6, 652
defixi 8, 520
defixit 1, 230
defixus 1, 499. 6, 156
defleta 6 220
deflevit 11, 59
deflexit 10, 331
deflueret 7, 495
defluit G. 3, 447. Æ. 8, 549
defluxit 1, 408. 11, 501
deformare 12, 805
deformat G. 4, 255. Æ. 10, 844
deformis G 4, 478
defoſſa Æ. 10, 526
defoſſis G. 3, 376
defoſſo 2, 507
defringe 2, 300
defringit Æ. 11, 748
defruta G. 4, 269
defuerint Æ. 6, 89
defuerit 9, 298
defuit 2, 744. 7, 678. 12, 643
defuncta G. 4 475. Æ. 6, 306
defunctæ 9, 98
defuncte 6, 83
degenerant G. 2, 59
degenerare 1, 198
degenerem Æ. 2, 549
degeneres Æ. 4, 13
degere 4, 551
deguſtat 12, 376
dehinc G. 3, 167. Æ. 1, 135 260. 3, 464. 5, 722. 6, 678. 8, 337. 9, 480. 12, 87
dehiſcat 4, 14. 10, 675. 12, 883.
dehiſcens 1, 110 8, 243
dehiſcent 6, 52
dehiſcit 5, 142
dehiſcunt G. 1, 479. 3, 432
dei Æ. 1, 714. 2, 247. 3. 84 91. 4, 556. 6, 51. 7, 204. 8, 201. 12, 336 739 780
dejecerat 10, 546
dejecit 3, 320. 5, 542. 8, 226. 10, 319. 11, 580
dejecta 11, 480 833
dejectæ 4, 152
dejectam 3, 317. 5, 490
dejecti 6, 581
dejecto 6, 862
dejectum 5, 770
dejecturum 12, 655
dejectus 10 858
dejice G 3, 422
dejicis Æ. 11, 665
dejicit G. 1, 333. Æ. 8, 428. 10, 753. 11, 642
deinde E. 3, 58. 5, 15. G. 1, 105. 2, 79. 3, 565. 4, 161 225. Æ. 1, 199 618. 2, 391 691. 3, 327 373 450 609. 4, 561. 5, 14 152 258 296 303 321 400 741 773. 6, 434 756 812 890. 7, 135. 8, 66 481. 9, 705 781. 10, 261. 12, 195 889
Deiopeia G. 4, 343
Deiopeiam Æ. 1, 76
Deiphobe 6, 36 500
Deiphobi 2, 310
Deiphobo 6, 510
Deiphobum 6, 459
Deiphobus 6, 544
delapſa E. 6, 16. Æ 5, 722. 7, 620
delapſæ 3, 238
delapſus 2, 377. 5, 838. 10, 596
delata Æ. 7, 411
delati 3, 219. 5, 57. 7, 22
delato 3, 154
delatus 3, 441
delecta 2, 18. 4, 130 8, 499. 9, 226
delectæ 5, 115
delecti 9, 162
delectos E. 4, 35. Æ. 3, 58. 7, 152. 11, 431
delectus G. 3, 72
delegere Æ. 8, 53
delegi 5, 191
delegit 11, 658
delere 9, 248
deletas 11, 898
Delia E. 3, 67. 7, 29
delibans Æ. 12, 434
delicias E. 2, 2. 9, 22
delige G. 4, 540. Æ. 5, 717
delitui 2, 136
delituit G. 3, 417
Delius Æ. 3, 162. 6, 12
Delos G. 3, 6
delphinas E. 8, 56
delphines Æ. 8, 673
delphinum 3, 428. 5, 594 119
delubra G. 3, 23. 4, 541 Æ. 2, 225 248. 4, 56 8, 716
delubri 2, 410
deludunt 10, 642
Delum 4, 144
deluſit 6, 344
demens E. 2, 60. Æ. 2, 94 78 107 374 469 562 172 280 590. 9, 565 728. 10, 813. 11, 276 12, 601
dementia E. 2, 69. 6, 48. G. 488. 5, 465. 9, 691
demere Æ. 2, 775. 3, 153. 8,
demerſis 9, 119
demeſſum 11, 68
demiſere 2, 85. 9, 437
demiſerit 9, 527
demiſit 1, 301. 4, 694 9, 10. 809
demiſſa 1, 565. 3, 320. 4, 7, 278. 8, 460. 10, 73 595
demiſſam 12, 635
demiſſo 12, 220
demiſſum 1, 292. 2, 262
demittat 12, 884
demitte G. 4, 542. Æ. 5,
demittere E. 5, 8. G. 4,
demitti 2, 231
demittimus Æ. 2, 398
demittit 1, 301. 4, 268, 602. 12, 853
demittis G. 1, 23
demittitur E. 4, 7
demittunt G. 2, 525. Æ. 3, 12, 609
Demodocum 10, 413
Demoleo 5, 260
Demoleus 5, 265
Demophoonta, 11, 675

demorat

Æ. 2, 648. 3, 481.
30. 11, 175
n G. 1. 47. 3, 205 280.
1, 633. 2, 743 795. 6,
330 573 637. 9, 445
10, 849. 12, 6
11, 329
11, 326
E. 2, 7. G. 1, 461. 2,
248 369 450. Æ. 2, 70
3, 439. 12, 793
1, 385. 10, 213
G. 1, 419 445. 2, 227
3, 86. Æ. 6, 7 592. 7,
9, 514 551. 12, 409
575 744
G. 1, 342. 4, 75. Æ. 8,
10. 12, 663
ur G. 1, 248. Æ. 7, 794
E. 1, 14. 2, 3. 9, 60
G. 1, 419. Æ. 11, 650
12, 264
382 534. 11, 834. 12,
67 503
G. 3, 308. 4, 80
G. 1, 382. 2, 142 411.
383 409. 3, 23. 5, 459
7, 595. 11, 523
a G 2, 17. Æ. 9. 555
us 1, 333. 10, 373
2, 275. 3, 124. 4, 216.
450. 9, 788. 12, 442
G. 4, 347. Æ. 2, 511.
8 379 729
G. 3, 196. Æ. 10, 361
G. 1, 172
rvo 2, 405. unco 423.
3
G. 1, 262
a 2, 141. 3, 514. Æ. 3,
64. 7, 279 667. 8, 230.
18
5, 737
ur G. 1, 453. Æ. 3, 366
7 593. 2, 632. 5, 467.
4. 7, 661. 8, 365 601.
337
G. 1, 24. 4, 322. Æ 1,
365 745 764. 3, 172
412 178 282 576 671.
. 7, 90 136. 8, 187.
16. 11, 157 305 443
1, 37. 5, 23. 8, 103.
338. 2, 493. 3, 456.
547. 2, 181 320 618
550 492 510 519 681.
8. 6, 68. 7, 576 593
9, 642. 11, 269. 12,
11 839

depascit G. 1, 112
depascitur 3, 458. Æ. 2, 215
depascunt G. 4, 539
depasta E. 1, 55. Æ. 5, 92
depectant G. 1, 121
depellere E. 1, 22. Æ. 9, 107 328
dependent 1, 370
dependet 6, 301. 10, 836. 11, 693
deponas 12, 49
depone E. 9, 62
deponere 3, 32
depono 3, 31
deponunt Æ. 5, 751. 7, 108. 12, 564
depofita 2, 76. 3, 612
depofiti 12, 395
depofuêre 12, 707
depofuit G 2, 24
deprecor Æ. 12, 931
deprenſa 10, 98
deprenſi G. 4, 421
deprenſum Æ. 8, 247
deprenſus 5, 52 273
depreſſas G. 3, 276
depreſſo 1, 45
deprome Æ. 12, 590
deprompſit 11, 859
depromunt 5, 501
depulit 5, 727. 9, 78
depulſis E. 3, 82
depulſos 7, 15
depulſus G 3, 187
Dercenni Æ. 11, 850
deripe G. 2, 242
des Æ. 11, 356
deſævit 4, 52. 10, 569
deſcendam 12, 649
deſcendens G. 2, 497. Æ. 6, 832
deſcendere 4, 159. 5, 782. 11, 450
deſcendet E. 7, 60
deſcendimus Æ. 3, 565
deſcendit G. 2, 326. 4, 23. Æ. 5, 683. 6, 404. 8, 423
deſcendo 2, 632
deſcendunt 7, 675
deſcenſus 6, 126
deſcribent 6, 851
deſcripſi E. 5, 14
deſcripſit 3, 41. Æ. 3, 445
deſecto 8, 438
deſerat G. 1, 70
deſere 4, 543. Æ. 10, 600 649
deſerimus 3, 150
deſeris 3, 711. 4, 323. 10, 594
deſerit E. 8, 30. G. 1, 364. Æ. 4, 144. 5, 220. 7, 543. 9, 694. 11, 470. 12, 683 698 732
deſerta E. 6, 81. G. 3, 291 342 462 476. Æ. 1, 388. 2, 562. 3, 122 646. 4, 42 330 677. 7, 404. 8, 191. 11, 514
deſertæ 2, 714. 11, 843
deſertas 1, 4
deſerti G. 4, 508. Æ. 2, 572. 11, 412
deſertis 12, 863
deſerto 2, 24. 12, 664
deſertorum 12, 15
deſertos 2, 28. 5, 612
deſeruêre 2, 565. 3, 618. 4, 582. 7, 394
deſeruiſſe 7, 291
deſeruit 2, 791
deſidia G. 4, 94
deſidiæ Æ. 9, 615
deſignant 5, 755. 7, 157
deſilit 12, 355
deſiluit 10, 453. 11, 500. 12, 741
deſine E. 5, 19. 8, 61. 9, 66. G. 4, 448. Æ. 4, 360. 10, 881. 12, 800
deſinet E. 4, 9. 8, 11
deſinit G. 3, 61. Æ. 10, 211
deſiſte 12, 60
deſiſtere 1, 41. 10, 441
deſolati 11, 870
deſolavimus 11, 367
deſpectant 7, 740
deſpectare 1, 400
deſpectat 10, 409
deſpectus E. 2, 19. Æ. 4, 36
deſpicere G. 2, 187
deſpiciens, Æ. 1, 228
deſpicis E. 8, 32
deſpumat G. 1, 296
deſtinat Æ. 2, 129
deſtituent E 1, 61
deſtruat Æ. 4, 326
deſueta 1, 726. 2, 509. 6, 814. 7, 693
deſunt E. 8, 67
deſuper, Æ. 1, 169 424. 2, 47. 4, 122. 6, 678. 8, 249. 9, 639. 12, 295
det G. 1, 350. Æ. 3, 584. 4, 429. 10, 617. 11, 346 592
detecta 8, 241
detectus 10, 133
deterior G. 4, 89. Æ. 8, 326
deterrimus G. 3, 82
detexere E. 2, 72
detinet 10, 45. Æ. 2, 786. 4, 85 348. 10, 809
detonet 10, 809

detorquent

detorquent Æ. 5, 852
detorquet 4, 196. 5, 165. 11, 765
detorſit 9, 746
detraxerat 5, 260
detraxit G. 4, 513
detractans 3, 57
detrude Æ. 9, 946
detrudere 6, 589. 7, 469. 9, 510
detrudunt 1, 149
detrufit 7, 773
detulerat 12, 773
detulit 4, 299 358. 9, 19. 12, 417
detur 3, 7
deturbat 5, 175. 6, 411. 10, 555
Deucalion G. 1, 62
devecta 2, 408
devenere Æ. 1, 369. 6, 638
devenient 4, 125
deveniunt 4, 166
devexit G. 2, 207
devexo 3, 524. Æ. 8, 280
devexus G. 1, 242. 4, 293
devicta Æ. 9, 264. 10, 370. 11, 268
devictus 8, 304
deum E. 4, 35. G. 4, 221. Æ. 4, 458. 6, 79. 8, 275. 9, 659
deûm E. 7, 15 49. G. 2, 148 473. 3, 486. 4, 276 448 521. Æ. 1, 13 233. 2, 54 156 248 257 623 788. 3, 59 215 375 476. 4, 62 268. 5, 707. 6, 322 376 461 565 786. 7, 58 239 306 584, 620. 8, 736 41 698. 9, 82. 10, 101 228 252 470 875. 11, 4 233 785. 12, 199 851
devolat 4, 702
devolvunt G. 4, 349. Æ. 2, 449
devoveo 11, 442
devovet 12, 234
devota 1, 716
deus E. 1, 6 19. 4, 63. 5, 64. 8, 75. 10, 26 61. G. 1, 29. 2, 392. 3, 392. 4, 315. Æ. 1, 203 723. 3, 338 715. 4, 440 574 651. 5, 391 640 841 854. 6, 46 348 749. 7, 498. 8, 31 352. 9, 77 211 601 721. 10, 72 424 773. 11, 118. 12, 32. 429 500 677
dexter 4, 294. 5, 162. 8, 302. 9, 769
dextera 4, 307. 6, 541 879. 7, 366 474. 9, 289 469 747. 10, 333 341 395. 11, 172 178 339. 12, 428 436 538
dextra, *nom.* E. 1, 36. Æ. 4, 579 597. 8, 567. 10, 610 773. 11, 118 385. 12, 97
dextra, *ablat.* G. 1, 235 329. Æ. 1, 102 338 615. 2, 29 425 592. 4, 60 704. 5, 457 478 642 692. 6, 486 656. 8, 354 563. 9, 320 677 807. 10, 226 246 279 326 359 650 830. 11, 267 408 528 558 651 862. 12, 14 50 206 403 644 659
dextræ 1, 412. 2, 723. 4, 104. 7, 498. 8, 164. 10, 517 797 847. 11, 292
dextram 1, 412. 3, 610 670. 4, 314. 5, 443. 6, 370 697. 7, 234. 8, 124 164 278 558. 9, 741. 10, 414 823. 11, 277 672 710. 12, 196 311 579 734 930 939
dextras 1, 518. 3, 83. 6, 613. 8, 467. 9, 250 558. 11, 165 414
dextris 2, 444. 8, 274. 11, 606 735
dextro G. 3, 86
dextros Æ 5, 831
dextrum 3, 413 420
dî 6, 324
dia 11, 657
Diana *prima longa* 1, 503. *prima brevi* 11, 582
Dianæ 3, 681. 4, 511. 7, 306 764 769. 11, 537 652 857
Dianam 11, 843
dic E. 3, 131 104. 8, 78. Æ. 1, 754. 4, 635. 6, 318 343. 7, 546
dicabo 1, 77. 4, 126
dicam G. 1, 311. 2, 95 226. 4, 5 537. Æ. 2, 712. 3, 388. 4, 43. 6, 722. 7, 41. 11, 348
dicamus E. 10, 6. Æ. 11, 322
dicat E. 4, 59. 10, 34. G. 1, 350
dicatis Æ. 5, 60
dicatur E. 6, 73
dicemus 5, 51. 8, 5. G. 2, 393
dicenda E. 10, 3
dicendum G. 1, 160
dicens Æ. 2, 550. 10, 744. 12, 950
dicent 6, 850
dicente 10, 101
dicentem 4, 362
dicentur 5, 633
dicere E. 4, 54. 5, 2. 6, 5. 8, 8. 9, 35. G. 1, 463. 3, 46. 4, 102. Æ. 2, 791. 4, 391. 7, 370 449. 8, 12. 9, 233. 10, 555. 11, 345 508. 12, 112
diceret E. 9, 4. Æ. 6, 162
dicet 1, 281. 12, 43
dicetis E. 3, 594
dicetur Æ. 8, 272
dicit G. 4, 356
dicite E. 3, 55. 8, 63. Æ. 6, 669. 7, 195. 8, 119
dicitur 4, 204. 5, 602. 235. 7, 409. 9, 591
dicta 1, 85. 2, 115 678 3, 169 250 702. 4, 428. 5, 32 315 852. 377 628. 7, 212 471. 8, 175 337 541 431. 10, 104 244 584 600 612 633. 12, 11 75 81 441
dictæ 3, 210
Dictæa 3, 171
Dictææ E. 6, 56
Dictæi G. 2, 536
Dictæo 4. 152
Dictæos Æ. 4, 73
dictam 7, 671
dictamnum 12, 412
dicti 9, 387
dictis 1, 157 201 583 693. 2, 336 775. 3, 358 379. 4, 53 92 388 394 476. 5, 464 719 770 816. 6, 387 468 759. 7, 373 445 848. 8, 373 611 643. 9, 661. 10, 278 368 591. 11, 222 342 12, 45 212 238
dicto 1, 146 699. 7, 433
dictu G. 2, 30. 3, 275. Æ. 1, 443. 2, 174 680. 365 621. 4, 182 454. 8, 252 565
dictum 8, 344
dicturus 3, 154
dictus G. 3, 6. 6, 138.
dicunt E. 1, 20. 9, 13 280 531. Æ. 1, 534. 6, 441 644. 7, 607.
dicuntur 12, 845
didita 8, 132
diditur 7, 144
Dido 1, 303 344 364 500 507 560 603 689 722. 4, 60 68 117 124 163 171 291 308 383 408 642. 5, 571. 6, 450 9, 266. 11, 74
diducitur 5, 720
diducta 3, 419
Didymaonis 5, 359

…42. 3, 34. G. 1, 208.
…6. Æ. 3, 205. 4, 77. 8,
…11, 397 914
…E. 5, 24. G. 1, 268. 2,
…339. 3, 503. Æ. 2,
…156
…8, 17. G. 1, 249 458.
…93 341. Æ. 1, 92 378
…2, 802. 3, 198 201. 4,
…600 697. 5, 64 766. 7,
…8, 94 269 601. 10,
…608
…1, 44. 8, 8. G. 1, 205
…312 434. 2, 337 527. 3,
…553. Æ. 2, 126 132 249
…3, 356 588. 4. 169. 5,
…49 104 762 783. 6, 70
…429 745. 7, 146. 9, 7
…181 447 488 759. 10,
…257 467 508. 11, 28
…425 687. 12, 114 150
…e 8, 173
…e G. 3, 197. Æ. 11,
…e G. 2, 257
…es 2, 179. Æ. 4, 694
…ret 3, 51
…9, 589
…ens 4, 123
…mus 2, 212
…e 10, 804
…unt G. 3, 150 277. Æ. 2,
…5, 677. 9, 756
…dere 1, 323
…dit 4, 195. 10, 908
…dire 11, 465
…dirur 7, 708
…in E. 3, 39
…ri Æ. 2, 182. 3, 446
…ra G. 1, 54 267
…ra 2, 210. Æ. 5, 426
…E. 8, 10 …0. G. 1, 168.
…4, 609. 2, 144. 3, 318.
…355. 6, 662. 9, 252 296
…8, 11, 856 12, 811
…dere 10, 866
…re E. 4, 3
…ra Æ. 1, 605. 2, 537
…ra E 4, 63. 6, 1
…re Æ. 3, 475
…ur 12, 464
…ra 10, 732
…11, 169
…ur 4, 192
…9, 212
…11, 355
…E. 8, 32
…Æ. 1, 339

dignum G. 3, 391. Æ. 6, 173. 7, 389. 8, 364
dignus E. 3, 109. 5, 54 89. G. 1, 507. Æ. 7, 653
digrediens 3, 492
digreſſa 5, 650
digreſſi 4, 80
digreſſu 3, 482. 8, 583
digreſſum 2, 718. 3, 410 715
digreſſus G. 3, 300
di E. 2, 60. G. 1, 21 498. 3, 513. Æ. 1, 607. 2, 150 352 536 702. 3, 265 528 620. 4, 610. 5, 50 235. 6, 64 264 529. 7, 259. 8, 484. 9, 184 254. 10, 758. 12, 188 539
dii 1, 640
diis G. 2, 101. Æ. 2 428. 3, 12. 4, 45. 5, 809. 6, 131 394. 7, 229. 8, 245 679 682 715. 9, 642. 12, 118
dilapſa G. 3, 557
dilapſus 4, 410. Æ. 4, 705
dilecta 4, 31. 9, 85
dilectæ G. 1, 399
dilectus Æ. 1, 348. 5, 569. 12, 391
dilexit 9, 430
diligit 8, 590
dilue G. 1, 344
diluit 1, 326
diluvio Æ. 7, 228. 12, 205
dimenſa G. 2, 284
dimenſi Æ. 12, 117
dimenſum G. 1, 231
dimittam Æ. 1, 575 581. 8, 171
dimitte 11, 705
dimittere 4, 428. 5, 29. 10, 46 266. 12, 844
dimittit 1, 297
dimoverat 3, 589. 4, 7. 11, 210
dimovet 9, 945
dimovit G. 2, 513. Æ. 5, 839
Dindyma 9, 618. 10, 252
dinumerans 6, 691
Diomedem 11, 243
Diomedis 1, 756. 8, 9
Dionææ 3, 19
Dionæi E. 9, 47
Diorem Æ. 12, 509
Diores 5, 297 324 339 345
Dioxippum 9, 574
dira G. 1, 36 …, 469. Æ. 2, 519. 3, 211 228 235 256 593. 6, 373 498 721. 7, 22 520. 8, 194 350. 9, 185. 11, 273 792. 12, 914
Diræ 1, 297. 2, 622. 3, 262. 4, 473 610. 8, 701. 12, 50. 12, 843 859
Dirarum 7, 324 454. 8, 235
Dircæus E. 2, 24
directæ G. 2, 281.
diremit Æ. 5, 462
direpta 2, 563. 11, 193
direptis G. 2, 8
direptum Æ. 11, 743
direxerat 10, 401
direxere 7, 523
direxit 7, 497
direxti 6, 57
diri *nom. plur.* G. 1, 488. Æ. 12, 199
dirige 1, 405. 5, 162. 11, 855
dirigere 10, 140
dirigit 11, 654. 12, 490
dirigite 6, 195
diriguêre 7, 447
diriguit 3, 260
dirimatur 12, 79
dirimit 7, 227
diripere 3, 267
diripient 4, 593
diripit 10, 414 475
diripiunt 1, 215. 3, 227
diripuêre G. 4, 214. Æ. 9, 75. 12, 283
dirum 4, 563. 11, 56 217
dirus 2, 261 762
diruta 10, 363
diſcat E. 10, 61
diſce G. 3, 414. Æ. 2, 66. 12, 146 435
diſcedam 6, 545
diſcedat G. 3, 24
diſcedens Æ. 8, 167. 9, 40. 10, 246. 11, 46
diſcedite 2, 644
diſcentem 5, 222
diſcere G. 1, 351. 2, 106. Æ. 6, 488 755
diſcernere 3, 201
diſcerneret 12, 898
diſcerptum G. 4, 522
diſcerpunt Æ. 7, 313
diſces 5, 737
diſceſſerat 10, 215
diſceſsêre 12, 695
diſceſſu 6, 464. 8, 215
diſcimus G. 2, 249
diſcinctos Æ. 8, 724
diſcindere 9, 20
diſcindit 12, 602
diſciſſos G. 3, 514
diſcit 3, 232. Æ. 6, 433
diſcite G. 2, 35. Æ. 3, 103. 6, 20
diſcluderet E. 6, 35
diſco Æ. 1, 634
diſcolor 6, 204

discordes Æ. 10, 356
discordia E 1, 72. G. 2, 496. 4, 68 Æ. 2, 423. 6, 280. 7, 545. 8, 702. 10, 9 106. 12, 313 583
discordibus G 2, 459. Æ. 9, 688
discrepat 10, 434
discreverat 4, 64
discrimina 1, 208. 6, 646. 9, 143. 10, 382 393 529
discriminat 11, 144
discrimine 1, 578. 3, 629 685. 5, 154. 6, 319. 9, 210. 10, 108 511. 12, 498 770
discumbere 1, 712
discumbitur 1, 704
discunt G. 3, 558
discurrere Æ. 5, 580
discurrit G. 4, 292
discurritur Æ. 11, 468
discurrunt 9, 164. 12, 577 590
discussæ 9, 810. 12, 669
discutit G. 3, 357
disjecit 1, 283. Æ. 1, 47
disjecta 12, 482 689
disjectæ 8, 191
disjectam 1, 132
disjectas 2, 608
disjecti 11, 870
disjectis 8, 355
disjice 1, 74. 7, 339
disjicit 12, 308
disjungimur 1, 256
disparibus E. 2, 36
dispendia Æ. 3, 453
disperdere 3, 27
dispergit 10, 416. 11, 617
dispersi 3, 197
dispersit 11, 795
dispersum 8, 321
displiceat G. 3, 56
disponunt Æ. 3, 237
dispulerat 1, 516
dispulit 1, 542. 5, 839
dissensu 11, 455
dissidet 7, 370
dissiliunt G. 3, 362
dissiluisse Æ. 3, 416
dissiluit 12, 741
dissimilem 9, 282
dissimulant 1, 520
dissimulare 4, 305
dissimulent 4, 291
dissimulo 4, 368
dissultant 8, 240. 12, 923
distant 3, 116
distendere G. 3, 124
distendunt Æ. 1, 437
distenta E. 4, 21
dissentas 7, 3
distentent E. 9, 31
distillat G. 3, 281
distinet Æ. 11, 381
distractus 7, 767
districti 6, 617
distulerant 8, 643
distulit G. 4, 144. Æ. 6, 569. 9, 155
Diti 4, 702
ditione 1, 240 626. 7, 737. 10, 53
Ditis G. 4, 467 519 Æ. 5, 731. 6, 127 269 397 541. 7, 568. 8, 668. 12, 199
ditissima G. 2, 136
ditissimus Æ. 1, 347. 7, 537. 9, 360. 10, 563
diu G. 1, 197. Æ. 1, 355. 2, 509. 6, 738. 10, 304 359 480 861. 12, 738 781
diva Æ. 1, 486. 3, 552. 4, 365. 6, 367. 7, 41. 8, 387 396 534. 10, 76 255. 11, 560. 12, 179
divæ E. 10, 70. Æ. 1, 45. 509. 2, 168 232 425 787. 6, 637. 7, 645. 8, 437 531. 9, 529
divellere 2, 220. 4, 600
divellerer 8, 568
divellimur 2, 434
diverberat 5, 503. 8, 411
diverberet 6, 294
diversa E. 8, 73. G. 4, 292 367 500. Æ. 1, 380. 3, 4 325. 4, 163. 5, 676. 7, 132. 8, 642. 9, 1 623 691. 11, 203. 12, 557 621 726 742
diversæ 12, 487
diversas 1, 74. 12, 501
diversi, G. 1, 446. 7, 150. Æ. 9, 416
diversis G. 1, 258. Æ. 12, 521 708
diverso G. 3, 32. 4, 432. Æ. 2, 298 716. 3, 232
diversos 12, 495
diversum 11, 261
diversus 5, 166. 11, 855
divertitur G. 3, 293
dives E. 2, 20. G. 224 468. Æ. 1, 18. 2, 22. 4, 38 263. 6, 195. 7, 684. 9, 26. 10, 201
divi Æ. 3, 363. 12, 28
dividet G. 1, 209
dividimus Æ. 2, 234
dividit 1, 201. 3, 383. 4, 285. 8, 20. 9, 751. 10, 134. 12, 45
divina 2, 15. 9, 659
divinæ G. 4, 220. Æ. 5, 711
divinè E. 5, 45. 10, 17
divini E. 3, 37. G. 1, 168. 5, 47 647. 10, 639
divinis 8, 306
divinitùs G. 1, 415
divino E. 6, 68. Æ. 3, 17
divinos 3, 442
divinum 1, 407. 8, 373
divis E. 4, 15. Æ. 2, 402 64 19. 8, 103 301. 12, 296
divisæ G. 2, 126
divisos E. 1, 76
divitiis Æ. 6, 610
divitis 7, 262. 12, 473
divo G. 3, 435. Æ. 12, 76
divortia 9, 379
divorum 7, 211
divos E 1, 42. 8, 19. Æ. 526. 5, 234. 6, 172 620, 301. 12, 286
diurnis 3, 400
divum 12, 797
divûm E. 3, 73. G. 1, 238. 358. Æ. 1, 50 69 83 123 241 269 336 517 648 777. 3, 5 114 370 717. 4, 95 201 378 396. 5, 45 56. 6, 533 589 792 799. 7, 443 648. 8, 131 504 6 495. 10, 2 18 65 743 880
dixerat 2, 152 621 607. 4, 238 331 740. 6, 633 752. 7, 152 276 387. 9, 743. 10, 246 482 11, 120 132. 12, 574
dixêre G. 4, 221. Æ. 6,
dixerit E. 6, 69
dixerunt 4, 46. Æ. 6,
diximus 8, 332
dixit E. 2, 38 39. G. 4, Æ. 1, 406 740. 3, 335 362. 4, 579 5. 164 238 467 231 677. 8, 14. 10, 776 867 561 595 709 858. 681 780
dixisse 1, 537. 3, 166
do 12, 833
doceas 1, 336. 6, 109
doceat 4. 434
docebo G. 3, 440. Æ. 6, 759. 8, 50. 11, 315
docemus 11, 294
docens 12, 111
docent G. 2, 77
doceri Æ. 6, 614

E. 1, 5
6, 891. 8, 346
292
ina 10, 225
G. 3, 116. Æ. 1, 396.
E. 5, 87. 8, 47. Æ. 1,
598 705. 6, 565
G. 1, 149
os Æ. 3, 466
E. 3, 14
Æ. 1, 13
6, 733
m 4, 393
4, 434
4, 400. Æ. 1, 134. 2,
, 206
nis 10, 696
677. 2, 44 152 196. 4,
8, 393. 11, 523. 12, 26
11, 732
888. 2, 34. 5, 342. 11, 712
7, 664
12, 347
um 2, 7 29 415 785
6, 102 457. Æ. 2, 594.
79. 5, 172. 6, 31 383. 8,
901. 9, 96. 10, 398 507.
422 801
1, 330 673. 4, 474. 7,
411, 151 709. 12, 411 599
m 1, 213. 2, 3. 4, 419 693.
38. 6, 464. 9, 426. 10,
41, 159 645. 12, 146
1, 29. 5, 5. 12, 880
9, 816. 12, 945
10, 863
6, 346. Æ. 1, 686. 2,
52. 4, 296 563. 6, 29
11, 704
1, 673
G 2, 499
E 5, 61. 6, 23. Æ. 5, 590
390
ze G. 2, 62
di 3, 164
dum 3, 206
a Æ. 6, 80
G. 3, 539. Æ. 9, 608
er G. 1, 169
3, 33. 7, 15
a G 2, 443
Æ. 11, 868
bitur 1, 289. 3, 97. 6, 766
1, 113
m 3, 438. 6, 397. 11, 805
rur E. 5, 37. G. 1, 154.
327
ner 7, 70
ra 2, 363
2, 16. Æ. 12, 473 534

dominis 12, 236
domino 9, 332
dominorum 6, 613
dominos 1, 286. 10, 866
dominum 4, 214. 6, 621
domitant 7. 163
domitare G. 1, 285
domitas 3, 30
domitis 3, 206
domito Æ. 9, 84
domitor 5. 799. 7, 189 651 691. 9, 523. 12, 128 550
domitrix G. 3, 44
domitum 2, 114
domitura 4, 102
domitus 3, 89
domo 3, 96. Æ. 1, 604. 4, 82. 8, 114. 10, 141 183
domorum G. 4, 159. Æ. 2, 445. 8, 98. 11, 882. 12, 132
domos G. 1, 182. 2, 115 209 511. 4, 446. Æ. 1, 144. 2, 47 365 635. 3, 123 137 550 647. 4, 97 311. 5, 732 756. 6, 269 534 705. 7, 126 336 394. 11, 140. 12, 643
domuêre G. 2, 198
domuit 2, 456
domum E. 1, 36. 4, 21. 7, 44. 8, 68 72. 10, 77. G. 2, 206. 4, 10 133 363. Æ. 1, 665. 2, 579 677 702 756. 3, 85. 7, 52 348 407 492. 8, 253 490. 11, 163 395. 12, 805
domus G. 1, 371. 2, 461 524. 4, 209 481. Æ. 1, 172 288 360 641. 2, 241 300 311 483 486 563 652. 3, 97 618. 4, 318 645. 5, 121 214 638. 6, 27 53 81 673. 7, 122 371. 8, 39 65 192 235 262 270 422. 9, 448. 10, 1 52 101 526. 12, 59 519 547
dona E. 5, 80. 6, 80. G. 2, 454. 3, 22. 4, 1 520. Æ. 1, 683 699 713. 2, 36 44 49 189. 3, 186. 3, 301 464 469 488. 4, 453. 5, 101 266 362 385 391 400. 6, 225 632 871. 7, 86 155. 8, 181 284 609 721 729. 9, 283 361 407 626. 10, 882. 11, 228 479. 12, 768
donabimus E. 5, 85
donant Æ. 9, 313
donaria G. 3, 533
donat Æ. 5, 262 282 361. 10, 701
donata E. 3, 14
donati Æ. 5, 268
donatus 5, 305
donec E. 6, 85. G. 3, 558. 4, 312 413. Æ. 1, 277. 2, 100 630 719. 5, 698. 6, 745. 8, 326. 9, 442 10, 268 301. 11, 201 803 860. 12, 254
donis 1, 451 663 718. 3, 439 485. 4, 63. 5, 54 543. 6, 885. 7, 284. 8, 61 70 617. 10, 620. 11, 50 352
dono E. 2, 37. Æ. 2, 269. 8, 658
donum 1, 656. 2, 31. 5, 478. 6, 408. 11, 566
Donyſam 3, 125
Dorica 2, 27. 6, 88
Doris E 10, 5
dormiat G. 2, 506
dorſo 1, 172. 3, 116 436. Æ. 8, 234. 10, 225 303
dorſum 1, 114. 11, 577
Dorycli 5, 620 647
dotabere 7, 318
dotales 4, 104
dotalis 9, 737. 11, 369
dotes 7, 423
Doto 9, 102
draco G. 4, 408
draconem Æ. 11, 751
dracones 2, 225
draconi 4, 484
Drance Æ. 12, 378 384
Drances 11, 122 220 336 443
Drancis 12, 644
Drepani 3, 707
Druſos 7, 284
Dryadas E 5, 59
Dryades G. 1, 11
Dryadum 3, 40. 4. 460
Drymo 4, 336
Dryope Æ. 10, 551
Dryopen 10, 346
Dryopes 4, 146
duæ G. 1, 237
duas E. 5, 66. G. 1, 245. Æ. 12, 725
dubiæ 4, 55. 11, 324
dubiam 2, 359
dubii 1, 222
dubiis G. 4, 253. Æ. 2, 171. 6, 196. 7, 86. 11, 445 560
dubio G. 1, 252
dubita Æ. 3, 316
dubitamus 6, 806
dubitanda 3, 170
dubitant G. 3, 433
dubitas Æ. 9, 12
dubitem 7, 311. 9, 191
dubites 8, 614
dubitet G. 4, 242
dubius G. 2, 283. 3, 289. Æ. 9, 797

duc G. 4, 358. Æ. 6, 153. 11, 464
ducam G. 4. 403. Æ. 8. 57. 9, 323
ducantur G. 3, 170
ducat Æ 1, 649. 4, 326 636. 5, 550
duce E 4, 13. Æ. 4, 700. 6, 59 10, 92. 12, 260
ducebam 6, 690
ducebant 8, 665
ducebat 2, 202. 5, 668. 6, 518. 9, 383. 10, 706
ducem G 3, 125. Æ 3, 122. 4, 224. 6, 263. 9, 100. 10, 374 574
ducenda 7, 359
ducens 2, 288 694. 9, 623
ducent G. 4, 21. Æ. 6, 848
ducente 2, 632
ducentem 11, 168
ducentibus G. 5, 156
ducere 3, 22 140. Æ. 1, 427. 2, 641. 4, 340 463 560. 5, 385 534. 9, 268. 10, 285
duceret E 9, 49
duces G 4, 4. Æ. 2, 261. 3, 470. 6, 194. 7, 107 431. 8, 161 503. 11, 84 93 171 430 521 598 835 870 12, 325
ducet 5, 736. 12, 437
duci 1, 23. 2, 33 187. 7, 276. 10, 156 858. 11, 79 353
ducibus 10, 267 431
ducimus 6, 539
ducis E. 9, 56. Æ. 1, 537. 3, 166 401. 5, 801. 6, 834. 9, 675. 11, 7 519 758
ducit E. 9, 1. G 3, 269. 4, 551. Æ. 1, 405 494 635. 3, 347 372. 4, 74. 5, 563. 7, 652. 8, 347. 9, 166. 11, 524
ducite E. 8, 68 72 76 84 94
ducitis G. 1, 6
ducitur E. 8, 29. G. 4, 207. 10, 145. 11, 85
duco E. 1, 13. 8, 75. Æ. 3, 315
ducta 1, 646
ductis 6, 22
ducto 12, 378
ductor 8, 120 470 513. 10, 185. 11, 266. 12, 456
ductorem 6, 334. 8, 496
ductores G. 4, 88. Æ. 1, 193 239. 2, 14. 4, 37. 5, 133 561. 8, 6. 9, 226 778. 12, 126 562
ductori 9, 691. 10, 814
ductoribus 5, 249
ductos G. 3, 533
ductus 2, 395. Æ. 2, 201
ducum Æ. 11, 13 349. 12, 501
ducunt G. 3, 317 379. 4, 256. Æ 3, 114. 5, 7 471 528. 6, 43. 7, 634. 8, 55 552. 10, 117. 11, 88
dudum 2, 726. 5, 650. 10, 599. 12, 632
dulce E. 3, 82. Æ. 4, 318 493. 12, 882
dulcedine G. 1, 412. 4, 55. Æ. 11, 538
dulcem G. 2, 216. 4, 17
dulces E. 3, 110. G. 1, 342 414. 2, 243 523. 3, 178 495. 4, 61. Æ. 1, 171. 2, 138. 3, 140. 4, 33 281 342 651. 5, 214. 10, 782
dulci G. 2, 184. Æ. 1, 437 663 698. 4 185. 6, 455. 8, 568. 12, 802
dulcia E. 1, 3. G. 2, 511. 4, 101 347. Æ. 1, 691
dulcibus G. 1, 384. 3, 217 445
dulcis E 5, 47. G. 1, 295. 3, 291. 4, 417 465 563. Æ. 2, 777. 6, 428 522
Dulichias E 6, 76
Dulichium Æ. 3, 271
dum *sapissime, sed nullo singulari sensu*
dumeta G. 1, 15
dumi 3, 318
dumis G. 4, 130 Æ. 4, 526. 8, 348. 9. 381 393. 11, 570 843
dumos G. 3, 315. Æ. 8, 594 657
dumosa E. 1, 77
dumosis G. 2, 180
duo E. 2, 40. 3, 40 44. 5, 66. G. 3, 32. 4, 92 231. Æ. 3, 623. 5, 78 300. 6, 842. 7, 674. 8, 355 661. 9, 265 706. 10, 124. 11, 285 690. 12, 488 716
duo *pro* duos 11, 285
duobus G. 4, 67. Æ. 5, 183
duodena G. 1, 232
duorum Æ. 2, 213. 4, 95. 12, 511 726
duos E. 5, 68
duplex G. 3, 87. Æ. 12, 198
duplicant 8, 556
duplicat E. 2, 76. Æ. 11, 645
duplicato 12, 917
duplicem 1, 659. 5, 421
duplices 1, 97. 4, 470. 7, 140. 9, 16. 10, 667
duplici G. 1, 172. Æ. 5, 251. 9, 707
dura E. 10, 47. G. 2, 369. 3, 230 502. Æ. 1, 567. 2, 47 3, 706. 5, 730 837. 6, 471. 7, 807. 8, 522. 10, 72 393 745. 11, 48 12, 309 677
duræ E. 4, 30. 8, 52. G. 3, 68. 10, 791. 11, 281
duram Æ. 3, 297. 4, 239
duramus 9, 604
durando G. 2, 295
durare E. 6, 35. G. 2, 100. 8, 577
duras 4, 428 488
durat G 1, 91. 3, 257
durate Æ. 1, 211
dureſcere G. 1, 72
dureſcit E. 8, 80
duri E. 10, 44. G. 2, 378. 2, 7. 3, 94. 4, 247. 5, 377. 9, 468. 10, 146 12, 73
duris E. 8, 43. G. 1, 146 2, 341 540. 3, 208. Æ. 4, 366. 7, 524 747. 510
duriſſima 6, 566
duro G. 3, 515. 4, 114. 403 437. 6, 148. 381. 9, 543. 11, 893. 410
duros G. 2, 170 355. Æ. 478. 6, 437. 7, 504. 11, 318 890
durum G. 1, 63 261. 3, 102 246. Æ. 6, 688. 9, 603. 10, 317
durus G. 2, 412. 3, 259. Æ. 6, 442
dux E. 8, 38. Æ. 1, 368. 165. 6, 348 562. 9, 28
duxere G 2, 148. 3, 125. 5, 568
duxerit E. 6, 605
duxi Æ. 8, 165
duxiſſe 10, 192
duxiſti 10, 669
duxit 6, 565 888. 8, 367. 860
Dymas 2, 340 394 428

E

E *Paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*

ea eam eo eos eum *raro, neque ullo ſingulari ſenſu.*
eadem E. 2, 35. 5, 87. G. 89 165. 4, 36 234. Æ. 244. 3, 95. 4, 77 298 6 5, 812. 6, 647 655. 8,

9, 302. 10, 487 508
741. 11, 96 132. 12,

E. 9, 64
Æ. 4, 125 165
G. 4, 185. Æ. 7, 69
4, 345
2, 117
Æ. 1, 596
11, 333
10, 27
G. 1, 57 480. 2, 193.
10. 137. 12, 68
6, 898. 9, 305
G. 3, 7. Æ. 6, 647
11, 11
12, 299
12, 515
3, 341
3, 342
E. 1, 28. Æ. 9, 51
12, 801
7, 758
G. 3, 566. Æ. 10, 602
7, 113. 8, 184. 9, 63
E. 7, 25 38
G. 2, 258
E. 8, 13
4, 19. G. 4, 124
Æ. 11, 463
10, 258
G. 3, 295. Æ. 3, 235
5, 693
9, 527 785
5, 799. 7, 194 660. 8,

E. 6, 84
Æ. 2, 149
G. 2, 188
Æ. 8, 13
5, 748. 10, 152
12, 365
10, 518
2, 186. 6, 178. 8, 413.
6, 765 779
6, 630
2, 461
7, 763. 9, 584
G. 4, 163. Æ. 1, 436
E. 8, 45. G. 4, 199
4, 145
Æ. 9, 673. 10, 744
3, 621
6, 560
4, 76
30 456 499. 5, 653.
7, 457. 12, 601

9, 295 737. 10, 523.

effatus G. 4, 450. Æ. 3, 463. 6, 197 547. 7, 274. 8, 443. 9, 22 641. 10, 256 298 857. 11, 741. 12, 896
effecta 11, 14
effer E. 8, 64
effera Æ. 4, 642. 7, 787. 8, 6 205 484. 10, 898
efferre 2, 657
efferti 5, 359
effert G. 3, 553. Æ. 2, 297. 5, 368
effervere G. 1, 471. 4, 556
efficiam E. 3, 51
efficit Æ. 1, 164
effigiem E. 8, 75. Æ. 2, 167 184. 3, 497. 4, 508
efficies 3, 184. 7, 177 443
effingere 6, 32
effingit 10, 640
efflagitat 12, 659
efflant 12, 115
efflantem 7, 786
effodere 1, 448
effodiunt 1, 431
effœta 7, 440 452. 8, 508
effœtæ 5, 396
effœtos G. 1, 81
effœtus 2, 417
effossi Æ. 3, 663
effossis G. 1, 497. 4, 42
effractoque Æ. 5, 480
effrena G. 3, 382
effudere 1, 512. Æ. 7, 780
effudit 3, 92. Æ. 3, 312. 5, 446 481. 7, 292. 8, 70. 10, 465. 12, 380
effuge 3, 398. 11, 825
effugia 2, 140
effugies E. 3, 49. Æ. 9, 748
effugimus 3, 272
effugisse 3, 653
effugit 2, 793. 5, 151. 6, 701. 7, 437
effugiunt 2, 226. 11, 881
effulgens 2, 616
effulgent 5, 133
effulgere 8, 677
effulsit 9, 110 731
effultum 8, 368
effultus 7, 54
effundat 9, 68. 12, 204
effunde 11, 485
effundens 6, 241
effundere 1, 102, 2, 251. 5, 723. 9. 500
effundit 5, 780 818. 7, 522. 12, 499 532
effundunt 10, 574
effusa 4, 509. 6, 305. 7, 522 812. 10, 803
effusæ G. 4, 337. Æ. 6, 686. 12, 131
effusi G. 3, 104. Æ. 2, 651. 5. 145 317
effusis 5, 693
effuso G. 4, 288. Æ 7, 788
effusos G. 2, 352
effusum Æ. 10, 893
effusus G. 4, 312 492. Æ. 6, 339
egelido 8, 610
egenis 6, 91. 8, 365. 10, 367
egenos 1, 603
egens 1, 388
egent G. 2, 28
egentem Æ. 4, 373. 8, 299. 11, 343
egentes 5, 753. 7, 197
egere E. 5, 24. Æ. 6, 463. 7, 240. 8, 118 135 335. 11, 629
egeret 9, 88
Egeriæ 7, 763 775
egerimus 6, 514
egerit G. 3, 120
egestas 1, 146. 3, 319. Æ. 6, 276
eget 2, 522
egisse 3, 695
egit G. 2, 392. 4, 51. Æ. 9, 587 761. 10, 73. 11, 579
egomet 3, 623. 5, 650. 5, 505
egredere 8, 122
egregia 5, 297. 6, 523. 11, 432
egregiam 11, 449. 4, 93. 7, 258
egregias G. 2, 155. Æ. 11, 24
egregiis 9, 581
egregio 4, 150. 11, 355
egregium 5, 361. 6, 862. 7, 213 473 556. 10, 778. 11, 705. 12, 275
egregius 6, 770. 11, 417
egressi 1, 176. 3, 79. 9, 314
egressis 2, 713. 10, 283
egressus 1, 2
eheu E. 2, 58. 3, 100
eja Æ. 4, 569. 9, 38
ejecto 10, 894
ejectum 4, 373. 8, 646
ejectus 1, 582
elabitur G. 1, 244. Æ. 5, 151
elapsa 9, 632
elapsi 9, 545
elapsus G. 2, 305. Æ. 1, 246. 2, 318 526. 5, 326 445. 8, 492
elata 6, 23

elatam

elatam Æ. 10, 415
elate 11, 715
elati G. 3, 108
elatis Æ. 12, 115
electra 8, 53
Electra 8, 135
Electram 8, 139
electro G. 3, 522. Æ. 8, 402 624
Elei G 3, 202
Eleusinæ 1, 163
elephanto 3, 26. Æ. 3, 464. 7, 895
Eliadum G 1, 59
elicit 1. 109
Elidis Æ. 3, 694. 6, 588
eligit 7 274
eligitur G 4, 296
Elisæ Æ. 4, 335 610. 5, 3
Elisam 3, 567
eliserit 8, 289
elisos 8, 261
eloquar 3, 39
eloquio 11, 383
elucent G 4, 98
eluctabitur 2, 244
eludit Æ. 11, 695
eluditur 6, 742
elusit G 1, 226
elusus Æ. 12, 755
Elysios G 1, 38
Elysium Æ. 5, 735. 6, 542 744
emat G 1, 31
Emathiæ 4, 390
Emathiam 1, 492
Emathioua Æ 9, 571
emensæ 5, 628
emensi 7, 160. 11, 244
emenso G 1, 450
emensus Æ. 10, 772
emi 9, 206
emicat 5, 319 337. 6, 5. 9, 736. 11, 496. 12, 327 728 921
emicuit 2, 175
eminet 10, 227
eminus 10, 346 645 776 801. 11, 674. 12, 342 711 921
emissa G. 3, 551. 4, 22. Æ. 11, 676
emissam 1, 128
emissum G 4, 58
emittit Æ. 6, 898 9, 52. 10 474
emota 2, 610
emotæ 6, 382
emoti 4, 493
emovet 6, 524
emptum 10, 503
emunit 8 227
enarrabile 8, 625
enavit Æ. 6, 16
Enceladi 3, 578
Enceladoque 4, 179
Enipeus G 4, 368
enitet Æ. 4, 150
eniti G. 2, 360
enituit 2, 211
enixa Æ. 3, 391. 7, 320. 8, 44
enixæ 3, 327
enodes G. 2, 78
ense Æ 6, 251. 7, 640. 9, 324 423 548. 10, 414 545. 11, 711. 12, 175 306 382 389 458 508
ensem G 1, 508. Æ. 2, 393 553. 4, 507 579 646 664. 5, 367 471. 6, 514 8, 459 621. 9, 303 347 441 749. 10, 387 475 536 577 682 786 815 907. 11, 11 489. 12, 90 729 785 798
enses G. 2, 540. Æ. 2, 155. 3, 237 7. 636 732. 10, 568. 11, 194
ensis 2, 600. 4, 262. 7, 743 9, 431. 10, 394. 12, 731
ensibus 7, 526. 12, 288 713
Entelle 5, 389
Entello 5, 472
Entellum 5, 387 462
Entellus 5, 437 443 446
enumerare 4, 334. 6, 717
Eoæ G. 1, 221
Eoos 2, 115. Æ. 1, 493
eodem Æ. 8, 8. G. 1, 483, 2, 182. Æ. 1, 578. 4, 556. 5, 417. 9, 689 10 596. 21, 847
Eois 2. 417. 6, 831
Eoo 3, 533 588. 11, 4
Eous G. 2, 288
Epeus Æ 2, 264
Ephyre G. 4, 343
Ephyreiaque 2, 464
Epidaurus 3, 44
Epiri Æ. 3, 292
Epiro 3, 503
Epiros G. 1, 591
Epirum 3, 121
Epitidem Æ. 5, 547
Epitides 5, 570
epulæ G. 3, 527. Æ. 6, 604
epulamur 3, 224
epulandum 4, 602
epulas 4, 484. 7 146. 8, 283
epulata G. 2, 537. Æ. 4, 207. 5, 762
epulis G. 4, 378. Æ. 1, 83 220 727. 5, 63, 6, 599. 7, 110 175
epulonem 12, 459
equæ Æ. 11, 571
equarum G. 1, 59. 3, 266. 11, 494
eques 6, 858. 10, 239
equestres 5, 667
equi G. 3, 91 182. Æ. 1, 757. 2, 32 150. 3, 510. 515. 5, 105. 6, 653 [illegible] 779. 8, 550. 9, 152. 10 891. 11, 635. 12, 115
equicolus 9, 684
equidem E. 1, 11. 9, 7. G 193 415. 4, 116 147. Æ 580 623. 2, 77 704. 3, 4, 12 45 330 382. 5, 399. 6, 990 716 722. 311 369 8, 129 471. 10, 29 793. 11, 111 348. 12, 818 931
equina G. 3, 92
equino 3, 72 463
equis E 8, 27. G. 1, 250 2, 322. 3, 8 358. Æ. 1, 2, 418. 5, 554 574 [illegible] 6, 587. 7 163 285 [illegible] 9, 124 331. 10, 21 [illegible] 190 501 871. 12, 352
equitatus 8, 585
equitavit 10, 885
equitem G. 3, 116. Æ. 10, 11, 517
equites 4, 132. 8, 518 555 367 379. 11 464 504. 12, [illegible]
equitum 5, 560. 7, 804. 9, 11, 433 512 598
equo 2, 48. 4, 157. 5, 571 668. 166. 9, 58 269. 10, 181. 11, 637 671 678 706 730 7 12, 291 295 345 461 509
equorum G. 3, 44 211 250. 389. Æ. 3, 704. 5, 549. 591. 10, 592. 11, 607 5 12, 373 484 534 616
equos G. 3, 50 114. Æ. 1, 320 476 572. 3, 470 5, 817. 6, 655. 7, 274 656 724 782. 8, 3 607 353 394 606 674 777. 367 571 577 581. 11, 80 619 614. 12, 82 288 333 337. 5 49. 624 7
equum G. 1, 13. Æ. 2, 401. 310. 10, 858. 11, 710 7 1 770
equûm G. 2, 542. Æ. 7, 651 691. 9, 26 523. 128 550
equus G. 2, 145. 3, 499. Æ. 113 260 329. 5, 566. 6, 9, 50. 11, 89 493

1, 582, 4, 684. 7, 353. 9, 393
errata Æ. 3, 690
erratur G 3, 249
erravere Æ. 11, 135
erravit 2, 739
errent 6, 40
erret G. 1, 337
error E. 8, 41. Æ. 2, 48. 5, 591. 6, 27. 10, 392
errore 2, 412. 3, 181. 7, 199. 10, 110
errorem G 3, 513
errores Æ. 1, 759
erroribus 6, 532
eruam 12, 569
erubuit E. 6, 2. Æ. 2, 542
eructans 3, 576 632
eructat 6, 297
erudiit 9, 203
erue G. 4, 329
eruere Æ. 2, 628. 4, 443
eruerent G. 1, 320
eruerint Æ 2, 5
eruet 6. 838
eruit G. 2, 210. Æ. 2, 612
erumpent G. 2, 446
erumpere Æ. 1, 584
erumpit G. 4, 368
erumpunt Æ. 10, 604. 11, 608
erupere G. 4, 313
eruta Æ 5, 449
Eryci 5, 772
Erycino 5, 759. 10, 36
Erycis 1, 574. 5, 24 419 630
Erymanthi 6, 802
Erymantho 5, 448
Eryx 5, 392 402 412 483. 12, 701
eſcam G. 4, 17
eſcas Æ. 12, 475
eſſeda G. 3, 204
eſt, i. edit Æ. 4, 66. 5, 683
Ethemon 10, 126
etiamnunc E. 4, 41
Etruria Æ 8, 494. 12, 232
Etruſca 10, 180
Etruſcam 9, 521
Etruſci 8, 150. 10, 429. 11, 598
Etruſcis 8, 480. 10, 148
Etruſco 10, 238
evadere 5, 689. 6, 128. 9, 560. 10, 55 316. 11, 702
evadit 6, 425. 11, 905
Evadnemque 6, 447
evado 2, 458
evaluit 7, 757
Evander 10 515
Evandre 11, 55
Evandri 8, 360. 9, 9. 10, 370 420. 11, 26 140 394 835. 12, 184 351
Evandrus Æ. 10, 394
Evandro 10, 148 492 780. 11, 31 45
Evandrum 8, 52 119 455. 11, 140 148
Evandrus 8, 100 185 313 545 558
evantem 10, 702
evantes 6, 517
evanuit 9, 658
evaſerat G. 4, 485. Æ. 4, 685. 9, 386
evaſerit 9, 99
evaſiſſe 2, 731. 3, 282
evaſit 12, 907
Euboicæ 6, 42. 11, 260
Euboicis 6, 2
Euboico 9, 710
eveniant 2, 778
eventum 8, 16
eventus G. 4, 379. Æ. 6, 158. 10, 160
everberat 12, 866
everſa 2, 571 746
everſæ 10, 45
everſo G. 1, 500
everſor Æ. 12, 545
evertere G. 1, 256. Æ. 3, 1. 5, 952
evertit G. 2, 208. Æ. 1, 47. 2, 603
evertunt 11, 136
evexit 6, 130
evicit 2, 497
evicta Æ. 2, 630. 4, 474 558
evincta E. 7, 32
evincti Æ. 1, 269. 8, 286
evinctis 5. 364
evinctus 5, 494 774
eviſcerat 11, 723
Eumedes 12, 346
Eumelus 5, 665
Eumenides G. 1, 278. 4, 483
Eumenidum Æ. 4, 469. 6, 250 280 375
Eumenium 11, 666
eundem 4, 321
eundi 4, 554
eundo 4, 175
eunt 7, 592
euntem 5, 241. 6, 392 476 864. 7, 813. 11, 46. 12, 73 903
euntes 2, 111. 3, 130. 5, 554 777. 9, 243 308
eunti 5, 607 649
euntibus 7 676
euntis 8, 558. 10, 630

evocat

evocat Æ. 4, 242
evoe 7, 389
evolat 7, 387. 9, 477
evolvere 5, 807
evolviſſe G. 4, 569
evolvite Æ. 9, 528
evomit 8, 253
Euphratem G. 4, 561
Euphrates G. 1, 509. Æ. 8, 726
Eure G. 3, 277. Æ. 1, 144
Euri G 1, 371. 2, 339 441
Euris 4, 192
Euro 3, 382. Æ. 1, 387. 8, 223. 12, 733
Europa 1, 389
Europæ 7, 224
Europam 10, 91
Euros G 1, 454
Eurotæ Æ. 1, 502
Eurotas E. 6, 83
Eurum 1, 135
Eurus G. 2, 107. 4, 29. Æ. 1, 89 114
Euryale 9, 185 320 390 481
Euryali 5, 334. 9, 342 467 475
Euryalum 5, 323 343. 9, 373 384 396 424
Euryalus 5, 294 322 337. 9, 179 331 281 359
Eurydice G. 4, 486
Eurydicen 4, 490 519 525
Eurypilum Æ. 2, 114
Euryſthea G. 3, 4
Euryſtheo Æ. 8, 292
Eurytion Æ. 5, 495 514 541. 10, 499
exacta 1, 313
exactis G 3, 139 190. Æ. 5, 46. 6, 637
exactum G. 1, 435
exacuit 3, 255
exacuunt 1, 264. 4, 74
exæſtuat 2, 240. Æ. 3, 576. 9, 798
examen 7, 67
examina E. 7, 13. 9, 30. G. 2, 452. 4, 21 103
examine G. 4, 139. Æ. 12, 725
exangue 2, 542
exangues 2, 212. 6, 401
exangui 9, 453
exanguis 11, 818
exanimata 5, 805
exanimem 9, 444
exanimes 5, 669
exanimi 11, 30
exanimis 4, 672. 5, 481 517. 11, 110
exanimum Æ. 1, 488. 6, 149. 10, 496. 11, 51
exarſerat Æ. 8, 219
exarſêre 2, 575
exarſit 5, 172. 7, 445. 11, 376
exaturata 7, 298
exaudire 1, 223
exaudivi 4, 460. 6, 557. 7, 15
exaudita G. 1, 476. Æ. 11, 157
excedens G. 2, 474
excedentem Æ. 9, 286
excedere 1, 361. 3, 60. 5, 380
excederet 11, 540
excedit 12, 842
excedo 2, 737
excedunt 6, 737. 9, 366
excellentem 12, 250
excelſo 5, 35
excepere 9, 745
excepi 4, 374
excepiſſe 7, 233
excepit 4, 114 297
exceperant G. 3, 272
excepto 7, 650
exceptum 6, 173. 11, 684
exceptus 10, 867
exceſsêre 2, 351
exceſſit G 3, 228
exciderant Æ. 1, 30
exciderat 9, 339
excidet G. 4, 410
excidia Æ. 2, 643. 10, 46
excidii G 2, 505
excidio Æ. 1, 26. 12. 655
excidit G. 2, 303. Æ. 2, 658. 6, 686. 9, 113. 12, 424
excidium 5, 626. 8, 386
excidunt 1, 433
excierat 5, 107
excierit 5, 790
excindere 4, 425. 6, 553. 9, 137 37
excindi 2, 177. 12, 643
excipe 11, 517
excipere E. 3, 18
exciperet G 2, 345
excipiam Æ. 9, 271
excipiat G 4, 207
excipiet Æ. 1, 280
excipit 3, 318. 5, 41. 9, 258 763. 10, 387. 12, 507
excipiunt 5, 575. 9, 54
excire E. 8, 98
exciſa Æ. 2, 481 637
exciſum 6, 42
exciturum 12, 762
excita 4, 301. 7, 376 722
excitat G. 4, 549. Æ. 2, 594 726. 3, 343. 8, 43 + 543. 9, 221
excitet Æ. 12, 440
exciti 7, 642
excitos 10, 38
excitum 3, 676
exclamant 12, 730
exclamat 2, 535 733. 12,
excluſi 11, 887
excluſos 9, 726
excoluêre 6, 663
excoquere G. 2, 260
excoquitur 1, 88
excretos 3, 398
excubat Æ. 9, 175
excubias 4, 201
excubiis 9, 159
excudent 6, 848
excuderet G. 1, 135
excudit Æ. 1, 172
excudunt G 4, 57
excurſus 4, 194
excuſſa Æ. 5, 679. 6, 10, 777
excuſſi 9, 476
excuſſiſſe 6, 79
excuſſit 2, 224. 12, 497
excuſſos 3, 267. 7, 299
excuſſus 10, 590. 11, 640
excute 12, 158
excutere 2, 686. 3, 683
excutiat 9, 68
excutiens 12, 7
excutimur 3, 200
excutior 2, 302
excuti 12, 470 532
excutitur puppi 1, 119
execramur 3, 273
execrantur 11, 217
exectum 10, 315
exediſſe 5, 785
exegit 2, 357. 11, 569
exemit 6, 745
exempla 4, 219. Æ. 12,
exemplum 11, 758
exempta 1, 220
exequar G. 4, 2
exequere 4, 421
exequeret 5, 54
exequiis 7, 5
exequitur 4, 396. 6, 23
exerce G. 2, 370
exercebant Æ. 8, 424
exercebat 7, 782
exercebis 1, 220
exercemus 4, 100
exercent G. 4, 453. Æ. 6, 642. 7, 380 748 7 62. 10, 142
exercentur G. 4, 159. 739. 7, 163

re G. 1, 268. 2, 356.
1, 378. 10, 808
t G. 1, 99 403. 2, 415.
29. Æ. 1, 435 503. 4,
6, 543. 7, 441. 8, 412.
ns
re G. 1, 210. Æ. 4,
a G. 3, 529 Æ. 5, 779
e 3, 182. 5, 725
nt G. 1, 382. Æ. 2, 415.
4, 7, 39. 9. 25. 10, 27.
171 598. 12, 123
it G. 3, 152
E. 11, 649
1, 496
n 11, 803
rem 3, 425
G 1, 495. 2, 214. Æ 8,
G. 4, 44
, 419
rem Æ. 2, 562
G 2, 217. Æ. 7, 84
a G. 3, 432. Æ 4, 14.
7. 11, 256
ra G. 4, 248
2, 398
3, 309
ra Æ 1, 603
um 9, 356
ficat 7, 265
natur 7, 472. 11, 610
re 8, 510
ra 12, 159
1, 585. 11, 903
a G. 2, 368. 4, 67
æ. 1, 75. 10, 53 682
7, 777
476. 10, 815
G. 2, 202. Æ. 11, 63
8, 473
4, 212 6, 493. 7, 113.
28
G. 4, 87. Æ 5, 754
G. 1, 195
2, 413
1, 70 181. 4, 295
11. Æ. 2, 457
780. 3, 4
G. 2, 511. Æ. 2, 798.
42
3, 433
Æ. 2, 638. 10, 850
8, 447
7, 496
G. 4, 538 350
6, 890. 7, 341. 1
12, 92
Æ. 6, 743
exire E 1, 41. 8, 98. Æ. 1,
310. 9, 739
exiret E. 1, 34
exis Æ 8, 75
exit G. 1, 117. 2, 53. Æ. 5, 438
492. 8, 65. 11, 750
exitiale 2, 31. 6, 511
exitiis 7, 129
exitio G. 3, 511. Æ. 5, 625.
9, 316
exitium E. 3, 101. G. 3, 503. 4,
534. Æ. 2, 131 190. 10, 13.
12, 761
exitus 2, 554. 5, 523. 6, 894.
10, 630
exolvit 11, 829
exolvite 4, 652
exoptata 6, 330
exoptatum 2, 138
exorat 4, 370
exordia E 6, 34. Æ. 4, 284
exordium 7, 40
exoriare 4, 625
exoriens G. 1, 438
exoritur Æ. 2, 313. 3, 128. 5,
765. 12, 583 756
exorſa G. 2, 46. Æ. 10, 111
exorta 3, 99
exortem 5, 534. 8, 552
exortes 6, 428
exorto 4, 130
exoſa 11, 436. 1, 818
exoſum 12, 517
exoſus 5, 687
expecta G 2, 237
expectant 2, 27 421. Æ. 2,
358. 4, 134. 5, 137. 6, 614.
9, 46 130
expectare E. 7, 34. Æ. 11, 738
expectat 4, 225
expectata G. 1, 226. Æ. 5, 104.
6, 687
expectate 2, 283. 8, 38
expectati 11. 54
expectatum G. 3, 348
expectem Æ 12, 570
expectent 5, 70
expectet 4, 230
expediam G. 4, 150 286. Æ. 3,
379. 6. 759. 7, 40. 11, 315
expedias 8, 50
expediat G. 4, 397. Æ. 12, 508
expedient 4, 592
expediet 3, 460
expedior 2, 633
expediunt 1, 182 706. 5, 209.
6, 219. 12, 258
expellere Æ. 10, 354
expendere 10, 669. 12, 21
expendimus 11, 258
expendiſſe 2, 229
expendunt 6, 740
experiamur E. 3, 29
experiar 5, 16. 8, 67. Æ. 4,
535
experiare 11, 387
experiatur 7, 434
experientia G. 1, 4. 4, 315
experire 2, 222
experietur E. 3, 110
experiuntur G. 4, 157
expers Æ. 10, 552
experta G. 4, 340. Æ. 7, 373
expertem 4, 550
experti G. 1, 119. Æ. 1, 206.
11, 396
experto 11, 283
expertos 10, 713
expertus 2, 676. 7, 235
expirans 10, 731. 11, 820
expirant 11, 883
expirantem 1, 48. 11, 865
expirare 3, 580
explebit 1, 274
explebo 6, 545
explenti G. 4, 40. Æ. 12, 763
expleri 1, 717. 8, 265 618
explerit 7, 766
expleſſe 2, 586
explet G. 2, 431
expletus Æ. 3, 630
explicat G. 2, 335
explicet Æ. 2, 362
explicuit G. 2, 280
explorant Æ. 7, 150. 9, 170
explorare 1, 81 311
explorat G. 3, 537. Æ. 3, 514
explorato es 10, 512
exploret 1, 175
exponit 6. 416. 10, 288 305
exportans G. 3, 402. 4, 256
expoſcere Æ 3, 261
expoſcit 4, 79
expoſcunt 9, 193
expoſitis 10, 654
expoſta 10, 694
expromere 2, 220
expugnare 9, 633
expugnavit 10, 92
expulerat 8, 408
expulſam G. 1, 320
expulſum Æ. 1, 624
exquirere G 3, 331. Æ. 7, 239
exquiritque 8, 312
exquirite 3, 96
exquirunt G. 2, 266. 3, 119.
Æ. 4, 57
exſcindere 7, 316
exta G 2, 194 399. Æ. 4, 64.
5, 237 775

extant G. 3, 370
extantem Æ. 6, 668
extemplo G 1, 64. Æ. 1, 96. 2, 176 376. 4, 173. 5, 426 746. 6, 210. 7, 276. 8, 4 262. 11, 451 618 863. 12, 138
extende G. 1, 230
extendere 2, 287. Æ. 6, 806
extendit G. 2, 405. Æ. 5, 374. 9, 589. 10, 468. 12, 276 909
extenditur 6, 423. 10, 407
extenta 7, 226
extera 4, 350
externa 7, 155 367
externam 7, 370
externi 6, 94. 7, 98
externis 7, 270
externo 10, 156
externos 8, 503
externum 3, 43. 7, 68
externuſque 7 424
exterrens 10, 210
exterrita G. 3, 149 417. 4, 353. Æ 3, 307 673. 4, 450 672. 5, 213 505. 8, 370 504. 12, 600
exterritus G. 3, 434. Æ. 4, 571. 6. 539. 8, 240. 9, 424. 11, 806
extimus 8, 129
extinctam 6, 457
extincto G. 1, 466. Æ. 7, 662. 12, 38
extinctos 8, 267
extinctum E. 5, 20. Æ. 12, 599
extinctus 4, 322
extinguí 6, 527
extinxem 4, 606
extinxi 4, 682
extinxiſſe 2, 585
extis G. 1, 484. Æ. 6, 254. 8, 183
extollere 11, 401
extorquet 12, 357
extorris 4, 616
extra 2, 672. 6, 795
extrema E 8, 20. G. 2, 473. Æ. 1, 223 581. 2, 349 431 447. 3, 315 488. 6, 457. 7, 225. 8, 333. 9, 204. 10, 814. 11, 846 865
extremæ G. 1, 235 340. 3, 423
extremam Æ. 4, 179 435 621. 7, 572. 11, 628
extremas 9, 10
extremi E 8, 44. G. 2, 123. 4, 319. Æ. 8, 727. 10, 432
extremis G. 2, 114 171. Æ. 5, 183
extremo G 3, 304 542. 4, 116. Æ. 5, 327. 7, 218. 12, 614
extremos G. 2, 417. 3, 517. Æ 5, 196. 12, 925
extremum E. 8, 60. 10, 1. G. 1, 211. Æ. 4, 429. 6, 466. 9. 484
extremus 3, 714. 4, 684. 5, 498 544 570. 11, 701
extructo 5, 290
extructorque Æ 11, 66
extructus 9. 326
extruimus 3, 224
extruis 4, 267
extuderat G. 4. 328
extudit 4, 315
extuleram Æ. 2, 753. 3, 150
extulerat 1, 656. 2, 257. 11, 183
extulerit 4, 119. 5, 65
extulit E. 1, 25. G. 1, 379. 2, 169 341. 4, 352. Æ. 1, 131. 2, 753 688. 3, 215. 5, 424 427 444. 8, 2 591. 9, 817. 10, 262. 11, 73 461. 12, 441
extunderet G. 1, 133
exuberat 1, 191. Æ. 7, 465
exuberet G. 2, 516
exudat 1. 88
exue Æ. 4, 319. 5, 420
exuerint G. 2, 52
exuit Æ. 1, 694. 5, 423. 7, 416. 8, 567. 9, 303
exul E. 1, 62. Æ. 3, 11. 5, 51. 8, 320
exulat G. 3, 225. Æ. 11, 263
exulibuſve 7, 359
exultans G 4, 431. Æ. 2, 386. 10, 550. 12, 700
exultant 3, 557. 7, 464. 11. 663
exultantes 8, 663
exultantiáque G 3, 105. Æ. 5, 137
exultat 2, 470. 5, 398. 10, 643 813. 11, 491 643. 12, 688
exuperabile ſaxum G. 3, 39
exuperant Æ. 2, 207 759
exuperare 7, 591
exuperas 12, 20
exuperat 10, 658. 11, 905
exupero 3, 698
exuere 7, 431
exurere 1. 43. 3, 141. 9, 115
exurgitque 6, 607
exurite 5, 635
exuritur Æ 6, 742
exuſſit 5, 794
exuſtas 10, 36
exuſtus G. 1, 107
exuta Æ. 4, 518
exutas 2, 153
exutos 11, 395
exuviæ 4. 651. 11, 577
exuvias E. 8, 9. Æ. 2, 275 4, 496 507. 9, 307. 10, 11, 7 790. 12, 946
exuviis G. 3, 437. Æ. 2

F

FAbarimque Æ. 7, 715
Fabi 6, 846
fabis G 1, 215
fabor Æ. 1, 265
fabricata 2, 46. 9, 45
fabricator 2, 264
Fabricium 6, 845
fabrilia 8, 415
fac velle 4, 540
face 4, 626. 7, 319. 10 704
facem 2, 694. 6, 224 60 456
facere 1, 680
facerem E 1, 41, 7, 14
facerent Æ. 9. 228
faceret G. 4, 504
faces E. 8, 29. G. 1, 29 1, 154. 4, 567 604. 5 640 661. 6, 593. 7 11, 143. 12, 573 656
faceſſit G 4, 548
faceſſunt Æ. 4, 296. 9, 4
faciam E. 3, 77. G. 3, 27 12, 837
faciat G. 1, 1. Æ. 1, 62 7 399. 10, 875
facibus 4, 492. 9, 74
facie 2, 412. 7, 19. 9 583
faciebat E. 2, 35
faciem G. 2, 85 131. 3, 361. Æ 1, 662 687. 5 619. 7, 415. 9, 734. 1 637 699. 12, 416 62 865
faciemus 3, 504
facienda 8, 441
facient E. 3, 16. vota 5,
facies *nomen* G. 1, 506. Æ. 2, 601 622. 3, 42 5. 722 768 822. 6, 1 575. 7, 329. 8, 194 2 121. 12, 891
faciet E. 2, 44. G. 2, 5
facietis E. 10, 72
facile G. 4, 404. Æ. 11 fa

G. 1, 40 152. 2, 223
1,449. 3, 529. 4, 430
E 3, 9. G 3, 165. 4, 535.
1, 38. Æ. 6, 676
G 1, 79 266. 4, 272. Æ. 2,
3, 621. 6, 126 146 894
11, 716
1, 189
179
84
3, 86. 7, 23. Æ 1, 306.
5, 73 266 281. 7, 508
E 5, 42
12, 438
G 3, 135. Æ. 3, 236 561
E 4, 26 54. 8, 8. G. 2,
Æ. 1, 645 734. 2, 548.
5, 587. 7, 541. 8,
483 516. 9, 356. 10,
369 398 791. 11, 241
792. 12, 254
95
368 371. 4, 539. 7,
9, 194. 10, 527. 11,
12, 322
462. 8, 806. 7, 454.
68
4, 167. Æ. 1, 86 438.
8. 8, 595. 9, 79
1, 355. 4, 109. 9, 299
2, 58
Æ. 5, 763
G. 4, 437
que Æ. 9, 344
1. 5, 13. 9, 9. G. 4, 566
E 3, 37
G 3, 172
E 2, 3. 3, 12. G. 71
1. 173
Æ. 7, 732
3, 11. G 1, 157. 4, 110
E 4, 40 G. 1, 348. 2, 416
Æ. 7, 179
G. 1, 508
Æ. 4, 513
G. 2, 365
2, 96
Æ. 7, 695
11, 717
G. 4, 443
bus 1, 195. Æ. 5, 850
9, 392
692
E 4, 24. Æ. 6, 343
688
9, 572. 10, 754
G 1, 139 2, 467. 4, 447.
185 296. 6, 324 613.
701

falleret Æ. 5, 591
fallet G 1, 425
fallis Æ. 12, 634
fallit E. 2, 27. Æ. 4, 96. 7, 350. 9, 243 384. 10, 608 812
fallor 5, 49
fallunt G. 2, 125. Æ 12, 877
falſa 2, 83. 6, 513 896. 7, 442 543. 10, 631
falſi 1, 720. 3, 302
falſis E 6 49. Æ. 1, 411
falſo 6 430
falſum G 1, 463
fama E 6, 75. 9, 11. G. 3, 47. 4, 42 218. Æ. 1, 383 461 467 536. 2, 17 21 82. 3, 121 165 294 551 578 690. 4, 170 173 298 323 387 666. 5, 106 302 392. 6, 14 502. 7, 79 104 205 232 392 564 745 765. 8, 132 554 600. 9, 79 195 474. 10, 510 641 679. 11, 124 139 224 368 511. 12, 235 608 735
famæ G. 2, 40. Æ. 4, 221. 6, 889. 7, 646
famam G. 4, 286. Æ. 1, 291. 4, 91 218. 6, 527. 7, 2. 8, 731. 10, 468. 10, 847
fame G. 4, 259 318. Æ. 3, 218. 6, 421
famem G. 1, 159. Æ 3, 367
fames 1, 220. 3, 57 256. 6, 276 7, 124 128. 8, 184. 9, 340. 10, 724
famulæ 1, 707. 4, 391
famulam 3, 329. 11, 558
famulaſque 8, 411
famuli 1, 705. 2, 712. 5, 263. 8, 584
famulo 3, 329
famulos 9, 329
famulum 5, 95. 11, 34
fandi 1, 524 547. 9, 602. 10, 116 225. 11, 248 346
fando 2, 681 361. 3, 481. 4, 333
fanti 6, 46
fare 3, 362. 6, 389 531
fari 2, 74. 3, 380 608. 7, 428. 11, 340. 12, 47
farier 11, 242
farra G. 1, 73 101 219. 3, 127
farragine 3, 205
farre Æ. 5, 745
farris G. 1, 185. Æ. 4, 402
fas G. 1, 127 269 505. 4, 358. Æ. 1, 81 210. 2, 157 402 779. 3, 55. 4, 113 350. 5, 800. 6, 63 266 563. 7, 692. 8, 397 502. 9, 96 208. 11, 181. 12, 28
faſce E 9, 65. G 3, 345. 4, 204
faſces G. 2, 495. Æ. 6, 818. 7, 173
faſcinat E 3, 103
faſelum G. 1, 227
faſtidia E. 2, 15. 4, 61
faſtidit 2, 73
faſtigia G. 2, 288. Æ. 1, 346 442. 2, 302 444 458 758. 8, 366 491. 9, 408 568
faſtus 3, 326
fata E. 5, 34. G. 4, 455 496. Æ. 1, 22 209 226 243 262 386 550. 2, 34 54 121 194 433 506. 3, 7 337 375 395 444 494 717. 4, 20 340 440 596 614 651 678. 5, 709. 6, 45 72 147 376 438 511 683 759 869 882. 7, 234 239 272 294 584. 8, 398 599 575 731. 9, 94 137 204. 10, 35 113 417 438 472 740. 11, 97 112 160 701. 12, 111 395 507 676 726
fata i. effata 1, 390. 4, 685. 6, 52 321 398
fatale 2, 165. 12, 919
fatalem 11, 232
fatales 11, 130
fatalia 5, 82. 9, 133
fatalibus 4, 355
fatalis 2, 237. 6, 409 515. 7, 116. 12, 232
fatebatur E 2, 24
fatebere 3, 35
fatebor 1, 32. Æ 2, 77. 4, 20. 8, 471
fatentur 11, 344. 12, 568
fateor 2, 134. 3, 603. 12, 813
fateri 3, 609. 6, 567
fateris 12, 794
fatetur 7, 433
fati 1, 303. 4, 519. 10, 501
fatidicæ 8, 340. 10, 199
fatidici 7, 82
fatiferumque 8, 621
fatigamus 5, 610
fatigant G. 3, 132. Æ. 7, 582. 8, 94. 9, 605. 11, 306
fatigat 1, 284 320. 4, 572. 5, 253 6, 79 533. 9, 63. 10, 304. 11, 714
fatis G. 1, 199. 4, 324 452. Æ. 1, 36 43 243. 2, 13 246 257. 3.

9 17 182 700. 4, 14 110 225 4 6 5, 655 725 784. 6, 67 546. 7, 79 120 224 255 293 314 594. 8, 12 133 292 477. 9, 135. 10, 67 100 154 380 624. 11, 287 587 759. 12, 149 610 795
fatiſcat pulvere victa, *area* G. 1, 180
fatiſcit 2, 249
fatiſcunt Æ. 1, 127. 9, 809
fato G. 1, 416. Æ. 1, 6. 2, 653 738. 4, 696. 6, 449 456 713. 7, 59. 8, 643
fatorum E. 4, 47. Æ. 1, 266. 2, 294 554
fatum G. 2, 491. Æ. 5, 703. 7, 123. 8, 334 512
fatur 1, 135 260. 2, 76 106 147. 3, 309 485 612. 5, 16 44 793 82 464 535 547 847. 6, 136. 7, 330 8, 115 394 559, 9, 280. 10, 459 480 556 621. 11, 41 501 556 684 718 822. 12, 228 295 434 564 888
fatus 1, 589 614. 2, 50 323 391 544 692 721. 3, 50 118 655. 4, 570. 5, 72 351 421 539. 6, 150 372. 8, 50 10, 451 495 535 594. 12, 650
fauces G. 1, 207. 3, 508. 4, 467. Æ. 6, 201. 7, 570. 9, 64. 11, 516 525
faucibus G. 3, 497. 4, 428. Æ. 2, 358 774. 3, 48. 4, 280. 6, 241 273. 7, 786. 8, 252 267
fave E. 4, 10
favens G. 1, 18
faventes Æ. 1, 739. 8, 173
faventum 5, 148
favet G. 2, 228
favete Æ. 5, 71
favilla 3, 573
favillam 5, 656. 6, 227. 9, 76
favis G. 4, 22 141 161
Faune Æ. 12, 777
Fauni G. 1, 10. Æ. 7, 81 102 213 254 368. 8, 314. 12, 766
Fauno 7, 47. 10, 551
Faunoſque E. 6, 27
favor Æ. 5, 343
favorum G. 4, 214
favos 1, 3 4. 4, 104 179 242
faxo Æ. 9, 154. 12, 316
febris G. 3, 458
fecerat Æ. 1, 264. 8, 628 630 710. 9, 304. 11, 75. 12, 91
fecêre E. 9, 32. 10, 12. G. 4, 272. Æ. 3, 493. 5, 830. 6, 664. 12, 779
fecerit E. 4, 37. G. 1, 208
feci Æ. 9, 427
fecimus E. 7, 35
feciſſent Æ. 2, 100
feciſti 2, 539
fecit E. 1, 6. 3, 44. G. 1, 137 182. 2, 474. Æ. 7, 191
fefellit G. 3, 392. Æ. 2, 744. 4, 17. 6, 247 691. 7, 215. 8, 218. 12, 246
felicemque G. 2, 188
felices Æ. 1, 277. 4, 329. Æ. 3, 493. 6, 669
felici 7, 599 751
felicia 7, 725. 11, 196
felicibus G. 2, 81. Æ. 3, 120. 7, 745. 11, 31. 12, 821
felicior 9, 772
felicis G. 2, 127. Æ. 6, 230
felicius G. 1, 54
felix E. 1, 75. 5, 65. G. 1, 284 345. 2, 490. Æ. 1, 334. 3, 321 480. 4, 657. 6, 784. 9, 337. 11, 159 429
felle 8, 220 12, 857
femore 10 788
femur 10, 344 857. 12, 926
feneſtram 2, 482
feneſtras G. 4, 298. Æ. 3, 152. 9, 534
fer E. 8, 101. G. 4, 330. Æ. 4, 462. 8, 60. 11, 370. 12, 13
fera 6, 49 80. 9, 551. 10, 12
feraces G. 2, 79. 4, 114
feræ 1, 330. 2, 342. Æ. 1, 312. 4, 152 551
ferales 6, 216
ferati 4, 462
feram G. 3, 22. 4, 442. Æ. 2, 151. 4, 371. 7, 549. 9, 626. 11, 594
ferant E. 6, 58. 6, 53. Æ. 1, 63 601. 3, 7. 6, 198. 7, 99 272. 8, 533. 10, 463 840. 11, 330
ferarum E. 10, 52. G. 2, 471. 3, 242 480 4, 223 405. Æ. 3, 646. 6, 7 179 285. 7, 20 401 651. 9, 771
feras E. 6, 27. G. 1, 139. 7, 478. 9, 591. 11, 686
feras *ver.* Æ. 3, 459. 4, 579
ferat G. 1, 53. 5, 299 395. Æ. 1, 649. 2, 75. 3, 145. 4, 66[illegible] 6, 892. 9, 215. 10, 150 [illegible] 345 708 749
feratur G. 2, 267. Æ. 10, [illegible]
ferè G. 2, 203. Æ. 3, 135. [illegible] 327 835
ferebam 2, 672. 3, 19
ferebant 1, 484. 2, 34. 5, [illegible] 6, 213. 8, 212 282. [illegible] 9, 86 369 451. 10, 841. [illegible] 119
ferebat 2. 588
ferebat G. 1, 128. Æ. 1, [illegible] 629. 2, 344. 3, 490. 5, [illegible] 6, 113 241. 7, 492. 8, [illegible] 199 299. 9, 597. 10, [illegible] 11, 99 141 341
ferebatur 7, 62
feremus E. 5, 52. G. 2, 394
ferendis 2, 178
ferendo Æ. 5, 710
ferens G. 1, 20. 2, 311. [illegible] 112. Æ. 1, 683. 2, 175 [illegible] 4, 11. 5, 11. 6, 809. 8, [illegible] 609. 10, 274. 11, 479 [illegible]
ferent E. 9. 29
ferentem G. 2, 56. Æ. 2, [illegible] 9, 570 628 804
ferentes G. 4, 145. Æ. 1, [illegible] 2, 49. 3, 678. 4, 430. [illegible] 872. 12, 465
ferenti, 2, 570. 3, 473. [illegible] 299
ferentis 2, 114. 10, 797
feres G. 3, 320. Æ. 1, 263
feret E. 4. 39. G. 3, 294. Æ. 1, 467. 10, 560
feretur 7, 231. 12, 235
feri E. 5, 28. Æ. 2, 51
feriant E. 9 43
ferimur Æ. 2, 725. 5, 628. [illegible] 594
ferimus 4, 218. 9, 236
ferinæ 1, 219
ferino 11, 571
ferire G. 3, 460
feris Æ. 5, 818. 10, 559. [illegible] 414
ferit E. 9, 25. G. 3, 500 [illegible] 1, 107 119. 2, 488. 4, 58[illegible] 5, 140. 6, 151. 8, 25. 10, [illegible] 315 340 346 415. 11, [illegible] 12, 295 301 458 511 730
feritate 11, 568
feriunt 3, 2[illegible]0. 5, 776
fermento G. 3, 380
fero G. 2, 476. Æ. 4, 703
feroces G. 3, 179. Æ. 1, 26[illegible] 7, 384 724

Æ. 12, 19
1, 305
7, 800. 8, 564
G. 4, 497. Æ. 2, 337
3, 11 1678 4, 110 376.
442 631 670
G. 2, 36
E. 4, 135. 5, 277. 10,
711. 12, 895
11, 714
5, 208
G. 3, 399
3, 361. Æ. 7, 622
E. 8, 9 105. G. 2, 34
216 3, 47. 4, 10 Æ. 1,
2, 158 456. 3, 542. 4,
5, 60 248 307 403 538.
64. 7, 155 206 628. 8,
9, 56 291 514. 10, 652.
84. 12, 635
E. 4, 8. G. 2, 44 341
Æ. 3, 45. 6, 554 626.
964
que 6, 280
E. 9, 22
G. 1, 321. 4, 504. Æ. 7,
1. 11, 779
10, 745. 11, 601 817.
284 309
G 1, 143 397. Æ. 2, 333.
465. 6. 142 558. 7, 78 461
8, 710. 9, 354. 10. 316
11, 232 862 900
G. 1, 50 147 292. 2, 301
3, 374 453 469 489. Æ.
317 354 359 531. 2,
581 614 627 671. 3, 222
4, 131 547 589 601 663
5, 306 405 507 557. 6,
294 457 553. 7, 525
8, 226 402 570 701.
137 146 331 494 526
620 633 750 10, 232
421 479 514 546 715.
102 135 218 255 376
649. 12, 16 100 124 165
185 209 282 361 489
695 705
gine G. 1, 467. Æ. 9, 582.
772
gnea 6, 303
gneos G. 4, 183
1. 58. 2, 220 369 501.
75. Æ. 4, 71. 5, 489. 6,
250. 7, 694. 8, 386 424
937 410 427 701 773.
396. 11, 637 735 748
894. 12, 50 278 404
737 774 777 950
51. G. 1, 408. 2, 117
126. Æ. 1, 505. 3, 483. 4,
378 438. 5, 216. 6, 295. 7,
675 729 900. 8, 310 501. 9,
75. 10, 127 665. 11, 752
897. 12, 369 866
ferte G. 1, 11. Æ. 2, 668. 3,
529. 4, 594. 8, 119. 9, 37.
10, 295 678. 12, 573
fertilis G. 2, 185 191 252. 4,
128 142. 9, 36
fertis Æ 8, 114
fertur G. 1, 514. 3, 236. Æ.
1, 19 480. 2, 498 511. 3, 40
93. 5, 33 215 574 588 863.
6, 893. 7, 208 381 735. 8,
549. 9, 82 553. 11, 530 678
730. 12, 346 687 835
ferventeſque 11, 194
fervere G. 1, 456. Æ. 4, 409
561. 8, 677. 9, 623
fervet G. 1, 327. 4, 169. Æ.
1, 440. 4, 407
fervida 7, 24 397. 12, 894
fervidus G. 3, 107. Æ. 8, 230.
9, 72 350 736. 10, 788. 12,
293 325 748 951
ferulas E 10, 25
ferum 7, 489
ferunt E. 2, 46. G. 185 362
511. 2, 441. 4, 17 377. Æ. 1,
705. 1, 230 374. 3, 416. 4,
399. 5, 101 557 832 843. 6,
82 284 400. 7, 765. 8, 180
284 288. 9, 133. 10, 189.
11, 91 172 227 525. 12,
285 361 455 586
feruntur 5, 157 587. 7, 156
673. 9, 121. 11, 506. 12, 575
fervore 10 578
fervoribus G. 3, 154
ferus Æ. 2, 326. 4, 466
Feſcenninas 7, 695
feſſa E. 8, 85. Æ. 4, 522. 7,
298. 8, 26
feſſæ G. 4, 180
feſſas 4, 266. Æ. 1, 172. 5,
29 715
feſſi 1, 182. 2, 109. 3, 276. 5,
327 717. 8, 489 607
feſſis E. 2, 10. 5, 46. Æ. 3, 85.
5, 615. 11, 335. 12, 593
feſſos G. 4, 50. Æ. 2, 253. 3,
78 511 568. 5, 41 845. 9,
811. 10, 913
feſſum 2, 596. 3, 581 710. 5,
463. 6, 503 844
feſſus G 4, 403. Æ. 8, 232
feſſa 2, 249. 4, 449
feſtina 6, 488
feſtinant 6, 177. 7, 156
feſtinare Æ. 4, 575
feſtinate 2. 373
feſtinem G. 4, 117
feſtis 1, 268
feſtos 2, 527. 6, 70
fiant E. 8, 58
fibræ G. 1, 484. Æ. 10, 176
fibris G. 1, 120. 3, 450. Æ. 6,
600
fibula Æ. 4, 139. 5, 313. 7,
815. 12, 274
ficti 4, 188
ficto G. 2, 45. Æ. 2, 107
fictor 9, 602
fida 2, 23 377 400. 3, 112. 5,
24. 11, 821. 12, 271
fidam 5, 547
fide *nom.* 7, 235
fidelis 9, 707
fidem G. 4, 213. Æ. 2, 161
541. 5, 604. 8, 150. 10, 71
792. 11, 511
Fidenam 6, 773
fidens 2, 61. 5, 398. 10, 181
345. 11, 351 370. 12, 789
fidentem G. 3, 31
fidere Æ. 3, 402. 5, 800. 7,
250. 9, 378
fides *nom.* 1, 296. 2, 143 309.
3, 69 375 434. 4, 12 373
552 597. 6, 346 459 877. 7,
365. 9, 79 260 280. 11, 55
fidi *nom.* 5, 468. 7, 121
fidibuſque 6, 120
fidis *verb.* 11, 705
fidiſſima 2, 281. 12, 659
fidit 5, 68
fidite 10, 372
fidoque 7, 640
fiducia 1, 136. 2, 75 162. 8,
395. 9, 126 142 188. 10,
152 276
fidum 1, 117. 6, 524. 10, 332
fidus 1, 192. 6, 158. 8, 521
586. 9, 307 648. 12, 384
fieret 3, 473
fieri E 5, 42. 8, 95. Æ. 4, 116.
8, 402. 12, 824
fiet G. 4, 407
figat 4, 115
figere E. 2, 29. G. 1, 308. Æ.
10, 343 701. 12, 768
figet 1, 691
figi nomina *truncis* 11, 84
figit 5, 516. 6, 159 636. 10,
382 778 883. 11, 691. 12,
70
figite 3, 250. 9, 493. 10, 104
figo 1, 287
figunt 1, 216. 2, 49

figuram

9 17 182 700. 4, 14 110 225 4 0 5, 655 725 784. 6, 67 546. 7, 79 120 224 255 293 314 594. 8, 12 133 292 477. 9, 135. 10, 67 100 154 380 624. 11, 287 587 759. 12, 149 610 795
fatiſcat pulvere victa, *area* G. 1, 190
fatiſcit 2, 249
fatiſcunt Æ. 1, 127. 9, 809
fato G. 1, 416. Æ. 1, 6. 2, 653 738. 4, 696. 6, 449 456 713. 7, 59. 8, 643
fatorum E. 4, 47. Æ. 1, 266. 2, 294 554
fatum G. 2, 491. Æ. 5, 703. 7, 123. 8, 334 512
fatur 1, 135 260. 2, 76 106 147. 3, 309 485 612. 5, 16 44 79 382 464 535 547 847. 6, 136. 7, 330 8, 115 394 559, 9, 280. 10, 459 480 556 621. 11, 41 501 556 684 718 822. 12, 228 295 434 564 888
fatus 1, 589 614. 2, 50 323 391 544 692 721. 3, 50 118 655. 4, 570. 5, 72 351 421 539. 6, 150 372. 8, 50 10, 451 495 535 594. 12, 650
fauces G. 1, 207. 3, 508. 4, 467. Æ. 6, 201. 7, 570. 9, 64. 11, 516 525
faucibus G. 3, 497. 4, 428. Æ. 2, 358 774. 3, 48. 4, 280. 6, 241 273. 7, 786. 8, 252 267
fave E. 4, 10
favens G. 1, 18
faventes Æ. 1, 739. 8, 173
faventum 5, 148
favet G. 2, 228
favete Æ. 5, 71
favilla 3, 573
favillam 5, 656. 6, 227. 9, 76
favis G. 4, 22 141 161
Faune Æ. 12, 777
Fauni G. 1, 10. Æ. 7, 81 102 213 254 368. 8, 314. 12, 766
Fauno 7, 47. 10, 551
Faunoſque E. 6, 27
favor Æ. 5, 343
favorum G. 4, 214
favos 1, 3 4. 4, 104 179 242
faxo Æ. 9, 154. 12, 316
febris G. 3 458
fecerat Æ. 1, 264. 8, 628 630 710. 9, 304. 11, 75. 12, 91
fecêre E. 9, 32. 10, 12. G. 4, 272. Æ. 3, 493. 5, 830. 6, 664. 12, 779
fecerit E. 4, 37. G. 1, 208
feci Æ. 9, 427
fecimus E. 7, 35
feciſſent Æ. 2, 100
feciſti 2, 539
fecit E. 1, 6. 3, 44. G. 1, 137 182. 2, 474. Æ. 7, 191
fefellit G. 3, 392. Æ. 2, 744. 4, 17. 6, 247 691. 7, 215. 8, 218. 12, 246
felicemque G. 2, 188
felices Æ. 1, 277. 4, 329. Æ. 3, 493. 6, 669
felici 7, 599 751
felicia 7, 725. 11, 196
felicibus G. 2, 81. Æ. 3, 120. 7, 745. 11, 31. 12, 821
felicior 9, 772
felicis G. 2, 127. Æ. 6, 230
felicius G. 1, 54
felix E. 1, 75. 5, 65. G. 1, 284 345. 2, 490. Æ. 1, 334. 3, 321 480. 4, 657. 6, 784. 9, 337. 11, 159 429
felle 8, 220 12, 857
femore 10 788
femur 10, 344 857. 12, 926
feneſtram 2, 482
feneſtras G. 4, 298. Æ. 3, 152. 9, 534
fer E. 8, 101. G. 4, 330. Æ. 4, 462. 8, 60. 11, 370. 12, 13
fera 6, 49 80. 9, 551. 10, 12
feraces G. 2, 79. 4, 114
feræ 1, 330. 2, 342. Æ. 1, 312. 4, 152 551
ferales 6, 216
ferati 4, 462
feram G. 3, 22. 4, 442. Æ. 2, 161. 4, 371. 7, 549. 9, 626. 11, 594
ferant E. 6, 58. 6, 53. Æ. 1, 63 [illegible]. 3, 7. 6, 198. 7, 99 272. 8, 533. 10, 463 840. 11, 330
ferarum E. 10, 52. G. 2, 471. 3, 242 480 4, 223 405. Æ. 3, 646. 6, 7 179 285. 7, 20 401 651. 9, 771
feras E. 6, 27. G. 1, 139. 7, 478. 9, 591. 11, 686
feras *ver.* Æ. 3, 459. 4, 579
ferat G. 1, 53. 5, 299 395. Æ. 1, 649. 2, 75. 3, 145. 4, 66 6, 892. 9, 215. 10, 150 345 708 749
feratur G. 2, 267. Æ. 10,
ferè G. 2, 203. Æ. 3, 135. 327 835
ferebam 2, 672. 3, 19
ferebant 1, 484. 2, 34. 5, 2 6, 213. 8, 212 282 9, 86 369 451. 10, 841. 119
ferebat 2. 588
ferebat G. 1, 128. Æ. 1, 629. 2, 344. 3, 490. 5, 3 6, 113 241. 7, 492. 8, 199 299. 9, 597. 10, 11, 99 141 341
ferebatur 7, 62
feremus E. 5, 52. G. 2, 394
ferendis 2, 178
ferendo Æ. 5, 710
ferens G. 1, 20. 2, 311. 112. Æ. 1, 683. 2, 175 4, 11. 5, 11. 6, 809. 609. 10, 274. 11, 479
ferent E. 9. 29
ferentem G. 2, 56. Æ. 2, 9, 570 628 804
ferentes G. 4, 145. Æ. 1, 2, 49. 3, 678. 4, 430. 872. 12, 465
ferenti, 2, 570. 3, 473. 299
ferentis 2, 114. 10, 797
feres G. 3, 320. Æ. 1, 263
feret E. 4. 39. G. 3, 294. Æ. 1, 467. 10, 560
feretur 7, 231. 12, 235
feri E. 5, 28. Æ. 2, 51
feriant E. 9 43
ferimur Æ. 2, 725. 5, 628. 594
ferimus 4, 218. 9, 236
ferinæ 1, 219
ferino 11, 571
ferire G. 3, 460
feris Æ. 5, 818. 10, 559. 12, 414
ferit E. 9, 25. G. 3, 500 1, 107 119. 2, 488. 4, 5, 140. 6, 251. 8, 25. 10, 315 340 346 415. 11, 12, 295 301 458 511 730
feritate 11, 568
feriunt 3, 250. 5, 776
fermento G. 3, 380
fero G. 2, 476. Æ. 4, 703
feroces G. 3, 179. Æ. 1, 7, 384 724

Æ. 12, 19
1, 309
7, 800. 8, 564
G. 4, 497. Æ. 2, 337
3, 11 16 78 4, 110 376.
442 631 670
G. 2, 36
Æ. 4, 135. 5, 277. 10,
711. 12, 895
11, 714
5, 208
G. 3, 399
3, 361. Æ. 7, 622
E. 8, 9 105. G. 2, 34
216 3, 47. 4, 10 Æ. 1,
2, 158 456. 3, 542. 4,
5, 60 248 307 403 538.
64. 7, 155 205 628. 8,
9, 56 291 514. 10, 652.
84. 12, 635
E. 4, 8. G. 2, 44 341
Æ. 3, 45. 6, 554 626.
964
que 6, 280
E. 9, 22
G. 1, 321. 4, 504. Æ. 7,
11. 11, 779
10. 745. 11, 601 817.
284 309
G 1, 143 397. Æ. 2, 333.
65. 6. 142 558. 7, 78 461
8, 710. 9, 354. 10. 316
11, 232 862 900
G. 1, 50 147 292. 2, 301
3, 374 453 469 489. Æ.
97 317 354 359 531. 2,
581 614 627 671. 3, 222
4, 131 547 580 601 663
5, 305 405 507 557. 6,
294 457 553. 7. 525
8, 226 402 570 701.
137 146 331 494 526
620 633 750 10, 232
421 479 514 546 715.
102 135 218 255 376
649. 12, 16 100 124 165
185 209 282 361 489
695 705
gine G. 1, 467. Æ. 9, 582.
772
gnea 6, 303
gneos G. 4, 183
1. 58. 2, 220 369 504.
5. Æ. 4, 71. 5, 489. 6,
250. 7, 694. 8, 386 424
937 410 427 701 773.
396. 11, 637 735 748
894. 12, 50 278 404
737 774 777 950
51. G. 1, 408. 2, 117
126. Æ. 1, 505. 3, 483. 4,
378 438. 5, 216. 6, 295. 7,
675 729 900. 8, 310 501. 9,
75. 10, 127 665. 11, 752
897. 12, 369 866
ferte G. 1, 11. Æ. 2, 668. 3,
529. 4, 594. 8, 119. 9, 37.
10, 295 678. 12, 573
fertilis G. 2, 185 191 252. 4,
128 142. 9, 36
fertis Æ 8, 114
fertur G. 1, 514. 3, 236. Æ.
1, 19 480. 2, 498 511. 3, 30
93. 5, 33 215 574 588 863.
6, 893. 7, 208 381 735. 8,
549. 9, 82 553. 11, 530 678
730. 12, 346 687 835
ferventeſque 11, 194
fervere G. 1, 456. Æ. 4, 409
561. 8, 677. 9, 633
fervet G 1, 327. 4, 169. Æ.
1, 440. 4, 407
fervida 7, 24 397. 12, 894
fervidus G. 3, 107. Æ. 8, 230.
9, 72 350 736. 10, 788. 12,
293 325 748 951
ferulas E 10, 25
ferum 7, 489
ferunt E. 2, 46. G. 185 362
511. 2, 441. 4, 17 377. Æ. 1,
705. 1, 230 374. 3, 416. 4,
399. 5, 101 557 832 843. 6,
82 284 400. 7, 765. 8, 280
284 288. 9, 133. 10, 189.
11, 91 172 227 525. 12,
285 361 455 586
feruntur 5, 157 587. 7, 156
673. 9, 121. 11, 506. 12, 575
fervore 10 578
fervoribus G. 3, 154
ferus Æ 2, 326. 4, 466
Feſcenninas 7, 695
feſſa E. 8, 85. Æ. 4, 522. 7,
298. 8, 26
feſſæ G. 4, 180
feſſas 4, 266. Æ. 1, 172. 5,
29 715
feſſi 1, 182. 2, 109. 3, 276. 5,
327 717. 8, 489 607
feſſis E. 2, 10. 5, 46. Æ. 3, 85.
5, 615. 11, 335. 12, 593
feſſos G. 4, 50. Æ. 2, 253. 3,
78 511 568. 5, 41 845. 9,
811. 10, 913
feſſum 2, 596. 3, 581 710. 5,
463. 6, 503 844
feſſus G 4, 403. Æ. 8, 232
feſſa 2, 249. 4, 449
feſtina 6, 488
feſtinant 6, 177. 7, 156
feſtinare Æ. 4, 575
feſtinate 2. 373
feſtinem G. 4, 117
feſtis 1, 268
feſtos 2, 527. 6, 70
fiant E. 8, 58
fibræ G. 1, 484. Æ. 10, 176
fibris G. 1, 120. 3, 450. Æ. 6,
600
fibula Æ. 4, 139. 5, 313. 7,
815. 12, 274
ficti 4, 188
ficto G. 2, 45. Æ. 2, 107
fictor 9, 602
fida 2, 23 377 400. 3, 112. 5,
24. 11, 821. 12, 271
fidam 5, 547
fide *nom.* 7, 235
fidelis 9, 707
fidem G. 4, 213. Æ. 2, 161
541. 5, 604. 8, 150. 10, 71
792. 11, 511
Fidenam 6, 773
fidens 2, 61. 5, 398. 10, 181
345. 11, 351 370. 12, 789
fidentem G. 3, 31
fidere Æ. 3, 402. 5, 800. 7,
250. 9, 378
fides *nom.* 1, 296. 2, 143 309.
3, 69 375 434. 4, 12 373
552 597. 6, 346 459 877. 7,
365. 9, 79 260 280. 11, 55
fidi *nom.* 5, 468. 7, 121
fidibuſque 6, 120
fidis *verb.* 11, 705
fidiſſima 2, 281. 12, 659
fidit 5, 68
fidite 10, 372
fidoque 7, 640
fiducia 1, 136. 2, 75 162. 8,
395. 9, 126 142 188. 10,
152 276
fidum 1, 117. 6, 524. 10, 332
fidus 1, 192. 6, 158. 8, 521
586. 9, 307 648. 12, 384
fieret 3, 473
fieri E 5, 42. 8, 95. Æ. 4, 116.
8, 402. 12, 824
fiet G, 4, 407
figat 4, 115
figere E. 2, 29. G. 1, 308. Æ.
10, 343 701. 12, 768
figet 1, 691
figi nomina *truncis* 11, 84
figit 5, 516. 6, 159 636. 10,
382 778 883. 11, 691. 12,
70
figite 3, 250. 9, 493. 10, 104
figo 1, 287
figunt 1, 216. 2, 49

figuram

figuram Æ. 6, 449. 12, 862
figuras 10, 641
fila 10, 815
filia 7, 11 52. 8, 383. 12, 605
filicem G 2, 189
filicum 3, 297
filius Æ. 1, 329 755. 6, 864. 7, 50 649 736 781. 8, 104 466. 9, 93 581. 10, 194 199. 11, 700
filo 6, 20
fimo G. 1, 80. 2, 347. Æ. 5, 310 358
findit G. 2, 353. Æ. 6, 540
findite 10, 295
finditur G. 2, 79
fine G. 4, 116. Æ. 1, 283. 2, 771. 3, 718. 5, 225
finem 1, 203 145. 3, 145. 4, 480 639 5, 328 463. 6, 76. 7, 118. 9, 98
fines E. 1, 3 68. Æ. 1, 343 568 574. 3, 440 5, 82 630. 6, 345. 7, 149 334. 8, 159 602. 11, 317 324 588
finge 4, 214 358. 7, 438. 8, 365
fingens 4, 143
fingere G. 4, 179. Æ. 8, 42 634
finget 2, 82
fingis 11, 364
fingit G. 2, 407. Æ. 6, 80. 11, 405
fingo 3, 18
fingunt E. 8, 108 G. 4, 57
finibus E 62. G. 1, 493. Æ. 1, 301 624. 4, 211 616. 5, 139. 7, 469. 10 719
finite 11, 116. 12, 880
finis 1, 227. 2, 554. 5, 384. 10, 116 582. 12, 793
finitimas 7, 549
finitimi 6, 378
finitimo 8, 569
finitimos 5, 105. 11, 205
finxit 2, 80
firmabant 12, 212
firmans G 4, 386
firmantur Æ. 9, 788
firmat G 3, 10. Æ. 3, 611 659
firmata E 4, 37
firment Æ. 11, 330 466. 12, 188
firmes E. 8, 78
firmissima G. 2, 97
firmo Æ. 6, 261
fiscellam E. 10, 71
fiscina G. 1, 266
fissile G. 1, 144. Æ. 6, 181
fistula E 2, 37. 3, 22 25. 7, 24. 8, 33. 10, 34. Æ. 3, 661
fit G. 2, 76. 4, 79 188. Æ. 1, 729. 2, 207. 5, 620. 6, 220 351 419. 8, 280. 9, 185 752. 10, 153 380 11, 298
fixa 4, 495. 7, 291
fixam 5, 518. 12, 773
fixerit 6, 803
fixi 9, 408
fixit 1, 252. 4, 70 5, 544. 6, 622. 7, 457
fixo 9, 413 701. 12, 537
fixos 1, 486. 6, 469
fixum 4, 15. 12, 7
fixus 2. 650. 11, 507
flabra G. 2, 293
flabris 3, 199
flagella 2, 299
flagello Æ. 5, 579. 6, 570. 7, 731. 8, 703
flagitat 2, 124
flagrans 12, 167
flagrante 11, 225
flagrantem 2, 685. 7, 397
flagrantes 1. 714. 12, 65
flagranti G. 1, 331. Æ. 9, 72
flagrantibus 12, 171
flamina 5, 832. 10, 97
flamine 4, 241
flamma G. 3, 270 560. 4, 385. Æ. 1, 677 2, 204 431 684. 4, 66. 6, 226 300. 7, 74 462. 8, 694. 10, 232 270
flammæ G. 4, 409. Æ. 2, 173 587 600 633 759. 4, 23 640 670. 5, 680 6, 6
flammam 1, 180 2. 632. 3, 180. 5, 689. 6, 518. 7, 336. 8, 389. 9, 536. 11, 199. 12, 214
flammantia G 3 413
flammarum 1, 367 473. Æ. 3, 574. 11, 144
flammas 1, 48 217. 2, 256 337 478. 4, 564. 6, 110 586. 7, 282 620 680 10 409 520 11, 82
flammato 1, 54
flammea 7, 448
flammis E 8, 105. G. 1, 85. 2, 309. Æ. 1, 183 703 731. 2, 37 289. 4, 567 605. 5, 4 526 752. 6, 218 253 288 550. 7, 787. 8, 432. 9, 160. 10 74 119. 12, 300 573 672 811
flatibus G. 2, 339. Æ. 4, 442
flatique G 3, 111
flatus Æ. 7, 28. 11, 346 911
flava G 1, 73 96. 4, 339 Æ. 5, 309
flaventem Æ. 10, 324
flaventes G 3, 350. Æ. 4, 590
flaventia 4, 126
flaventibus Æ. 7, 227
flaveſcet E. 4, 28
Flaviniaque Æ. 7, 696
flavis G. 1, 316
flavo 1, 595. 9, 816
flavos 4, 559. 12, 605
flavum 4, 698
flavus 7, 31
flebant E 5, 21. Æ. 5, 614. 213
flebat 12, 55
flectat 12, 658
flecte 5, 28. 6, 788
flectentes 9, 372
flectere G 357. Æ. 7, 353. 8, 384. 12, 940
flecteris 2, 689
flectes G 4. 399
flecti Æ. 6, 376
flectit 1, 160 6, 804. 10, 577. 12, 471
flectitur 12, 46
flectuntque 7, 632
flendo 6, 539
flens 2, 279
flent 11, 454
flentes 5, 614. 6, 177 427. 8, 451. 10, 842
flerunt G 4, 461
flet 4, 514
fleti Æ. 6, 481
fletibus 4, 439
fletu G 4, 505. Æ. 3, 503. 4, 3
fletum 4, 463. 6, 699. 9, 4
fletus G. 4, 375. Æ. 2, 27 3, 345. 4, 437. 5, 765
flevêre E. 10, 13. Æ. 7, 760
fleverunt E 10, 15
fleviſſe G. 4. 509
fleviſſem Æ. 8, 380
flevit E 3, 78
flexa G. 1, 169
flexêre 4, 516. Æ. 4, 35
flexi G. 4, 125
flexibus 3, 14
flexilis 5, 559
flexit G. 2, 496. Æ. 4, 369
flexos 5, 500
flexu G. 1. 244
flexus ſ. Tyberis Æ. 8, 95
flictu 9, 607
flore G 2, 72. 4, 142. Æ. 7, 162. 8, 100. 12, 413
flores Æ. 1, 434
floreat E 8, 53 G 4, 32
florem E 1, 55. 2, 48. G 1, 188. Æ. 11, 68
florentem E 1, 79. 2, 64. G. 4, 564. Æ. 8, 481
florentes E. 7, 4. 10, 25. G. 1, 126. Æ. 7, 804. 11, 433

ris Æ. 4, 202
ibus E 9, 19
s E 3, 92 107. 9, 41. G.
u. Æ. 5, 79. 6, 884
G. 2, 6
bus E 2, 58. 6, 65. G 4, 11 39
250. Æ. 1, 698. 6, 708
it 7, 644
n G. 4, 205
G 2, 134. 4, 271. Æ. 8,
n 9, 435
E 3, 89
bus G. 2, 460. 4, 429. Æ.
113 133 137 760. 4, 628.
126 239. 7, 213. 10, 683
E 5, 83. G. 4, 195. Æ. 1,
o 539 587. 3, 270 533
47, 810 8, 672. 10, 687
at G. 2, 281. Æ. 4, 532.
19. 10, 680. 12, 486 527
m 10, 707
s E 9, 43. 10 4 G. 2, 108.
o 236 542. Æ. 1, 70 80
111 120 139. 2, 205. 3,
665. 5, 2 182 238 776
L 6, 362. 7, 528 718.
677. 10, 222 304. 12,
831
s, 179. 11, 828
a G. 4, 369. Æ. 4, 143.
327. 12, 35
m G. 3, 28
s G. 2, 150 370. Æ. 1,
8, 487
E 8, 101
a Æ 3, 626. 9, 472
G 2, 100 Æ 2, 169
a 3, 663
a G. 3, 484
8, 524. Æ. 2, 782. 5, 700.
445
rem, 5, 867
ia 10, 705
e Hymellæ Æ. 7, 714. 9,
814
a E. 1, 57. 5, 21 25 83. 6,
7, 52 56. 8, 4. 9, 40
18 G. 1, 310 326. 2, 11
486. 3, 18 144 180
253 270 310 530 543.
4 278 360 306 383 427
Æ. 4, 250. 5, 684. 6,
198 369 388 711. 7, 137.
9, 104 585 603 679.
113. 11, 659. 12, 331 518
e E 3, 96. G. 1, 201. 2, 147
3, 360. 4, 288 527. Æ. 1,
2, 305 719. 5, 38. 7, 430
5, 57 62 69 72 610 9,
11, 449 495. 12, 749

fluminibus G. 2, 110. Æ. 11, 273. 12, 139
flumini G. 1, 245. 4, 333. Æ. 3, 389 6, 714 7, 201. 10, 833
fluviali 4, 635
fluvialibus 9, 70
fluvialis G. 2, 414
fluvii 1, 136. Æ. 1, 611. 3, 702
fluviis E. 7, 60. G. 3, 445. Æ. 4, 489
fluvio G. 1, 272. Æ. 6, 384 7, 30 36 494. 8, 31 93. 11, 565. 12, 256 886
fluviorum G. 1, 482
fluvios E. 5, 70 G 3, 77 142 201 396. Æ. 12, 181
fluvium G. 1, 106. 4, 442. Æ 6, 415 749. 7, 152. 8, 86 125 331 651. 7, 150 816
fluvius 8, 677
fluuntque 11, 236
fluxas 10, 88
fluxit G. 2, 166
focis G. 1, 175. 2, 378. Æ. 3, 178. 5, 660. 7, 680. 11, 212
foco G 4, 48
focos Æ 3, 134. 9, 75. 12, 18 286
focum 5, 70
focus E 7, 49
fodere G. 1, 183. 4, 43
foderet Æ 6, 881
fodito G. 2, 408
fœcunda 1, 67. Æ. 6, 598
fœcundæ 2, 446
fœcundat 4, 291
fœcundis 2, 325
fœcundum Æ. 7, 338
fœda 3, 244. 4, 195. 7, 619
fœdam G 1, 323
fœdans Æ. 4, 673. 11, 86. 12, 871
fœdant 3, 227
fœdantem 2, 502
fœdare 2, 55. 3, 241. 12, 99
fœdafti 2, 539
fœdarique 7, 575
fœdavit 2, 286
fœde Æ. 5, 794. 10, 498
fœdera G. 1, 20. 4, 493. Æ. 4, 112 339 624. 7, 546. 8, 56 540 641. 10, 91 502. 11, 129 164 292 330. 12, 151 191 200 212 316 502 633 658 822
fœdere G. 4, 158. Æ. 1, 66. 4, 520. 8, 169. 10, 105. 11, 356. 12, 109 286
fœderis 11, 321. 12, 469
fœdiſſima 3, 216
fœdiſſimæ 11, 392
fœdus Æ. 5, 496. 10, 15 154. 12, 13 158 242 290 314 573 695
fœmina G. 3, 216. Æ. 1, 368. 4, 95 211 570. 5, 6. 6, 448. 8, 408 11, 705 734
fœminea 2, 584. 11, 663. 12, 53
fœmineæ 7, 345
fœmineas 7, 805
fœmineis 2, 488
fœmineo 4, 667. 9, 477. 11, 782
fœmineum 9, 142. 11, 878
fœnilia G. 3, 321
fœta Æ. 1, 55. 2, 238
fœtæ G. 3, 176
fœtam Æ. 8, 630
fœtas E 1, 50
fœtibus G. 1, 82
fœtis 4, 139
fœto Æ. 3, 83
fœtu G. 2, 69 390 429 517. Æ 6, 207 8, 82
fœtum 12, 170
fœtura E. 7, 36
fœturæ habilis *bos* G. 3, 62
fœtus E. 1, 22. 3, 30. G. 1, 55 75 189 195. 2, 56 196 327 443 521. 4, 163 199 231 512. Æ. 1, 436. 3, 391. 6, 141. 8, 44
folia G. 2, 133
foliis E 5, 31 40 G 1, 131 296 413. 2, 121 311. 3, 21. 4, 200 274. Æ. 1, 179. 3, 144. 5, 744. 6, 74 137 284. 8, 277 368. 12, 413 766
foliorum G. 1, 191
follibus 4, 171. Æ. 8, 449
fomite 1, 180
fonte E. 3, 97. 6, 44. Æ. 7, 84 489. 8, 75
fontem G. 4, 32. Æ. 1, 248. 12, 119
fontes E 1, 40 53. 7, 45. 10, 42. G 2, 175 200. 3, 529. 4, 18 376. Æ. 7, 517. 12, 181
fontibus E. 2, 59. 5, 40 G. 2, 243. 3, 131 428. Æ. 2, 686
fontis 4, 512, 7, 150 242. 12, 816
foras E 8, 101
forcipe G. 4, 175. Æ. 8, 453. 12, 404
fore 1, 239 448. 4, 209. 9, 345 526. 7, 76. 9, 232. 10, 457
forent G. 1, 260. Æ. 2, 439. 8, 209

fores Æ. 2, 450 453. 6, 47. 8, 130
foret 3, 417. 5, 398. 10, 328 614. 11, 586
foribus G. 2, 461. 3, 26. 4, 247 280. Æ. 1, 452 509. 6, 20 289 634. 8, 196 262. 11, 36
forma G. 1, 52. Æ. 1, 76 500. 3, 591. 4, 556. 5, 295 570. 6, 289 615 861. 7, 483. 8, 208. 9, 646. 10, 435. 11, 70. 12, 275
formabat 9, 80
formabis G. 3, 163
formæ Æ. 1, 31. 6, 277 293. 7, 18 473. 8, 383. 10, 188
formam G. 1, 170. 2, 450. Æ. 9, 101. 12, 224
formas E. 6, 37. G. 4, 411. Æ. 6, 626
formica G. 1, 186 380
formicæ Æ. 4, 402
formidatus 3, 275
formidine E. 4, 14. G. 2, 372. 4, 357 468. Æ. 2, 76 384 400. 3, 30 47 259 612. 6, 290. 7, 442 453 608. 9, 160 756. 10, 631. 11, 407. 12, 750 776 867
formidinis 12, 335
formosa G. 3, 219
formosæ E. 7, 62
formosam Æ. 1, 5
formose E. 2, 17 45. 3, 79. 7, 67
formosi 5, 44
formosior 5, 44. 7, 38
formosissimus 3, 57
formosum 2, 1. 5, 86 90
formosus 4, 57. 7, 55. 10, 18
fornace Æ. 8, 446
fornacibus G. 1, 472. 4, 263. Æ. 7, 636. 8, 421
fornice 6, 631. 10, 806
foros G. 4, 250. Æ. 4, 605. 6, 412
fors 2, 94 139. 5, 232. 6, 537. 7, 554. 8, 476. 10, 458, 11, 59. 12, 41 183 714
forsan 1, 207. 4, 19
forsitan E. 6, 59. G. 2, 288. 4, 118. Æ. 2, 506
fortasse 10, 548
forte E. 3, 29. 6, 58. 7, 1. G. 1, 202. 4, 28. Æ. 1, 155 326 366 379. 2, 81 136 342 756. 3, 22 301. 5, 291 329 486. 6, 171 190 349 682. 7, 112 494 509. 8, 102. 9, 325 638. 10, 653 724. 11, 456 552. 12, 206 270 488 766
fortemque Æ. 1, 226 514 616. 4, 288. 9, 591. 10, 562. 12, 513 561
fortes G. 1, 65. 2, 296. 3, 50 121 288. Æ. 7, 151
forti 4. 11. 5, 808. 10, 238
fortia G. 2, 48. Æ. 1, 105 645. 8, 150 509 536. 10, 369
fortibus G. 2, 83. Æ. 9, 281 364. 10, 735
fortis, G. 2, 533. 3, 62. Æ. 1, 124 583. 12, 550
fortissima 2, 348. 5, 729
fortissime 1, 100. 5, 389. 8, 154 513. 10, 185 865. 12, 538
fortissimus 6, 169. 7, 752
fortuna G. 3, 452. 4, 209. Æ. 1, 244 458 521 632. 2, 70 350 385 656. 3, 16 53 318 493 600 615. 4, 109 434 603 653. 5, 22 356 604 625 710. 6, 62 96 533 615. 7, 413 559. 8, 15 127 334 578. 9, 49 214 240 290 282 723. 10, 43 49 107 284 435. 11, 43 108 128 253 345 413 427 761. 12, 147 405 593 637 677 694
fortunæ 7, 241. 11, 180
fortunam 10, 112 422. 12, 436 920
fortunásque 6, 683
fortunata G. 4, 287
fortunatæ Æ. 11, 252
fortunatam E. 6, 45
fortunate 1, 47 52. 5, 49
fortunati Æ. 1, 441. 9, 446
fortunatorum 6, 639
fortunatos G. 2, 458
fortunatus 2, 493. Æ. 11, 416
Forulósque 7, 714
forum G. 2, 502. Æ. 5, 758
fossa 7, 157
fossæ G. 1, 326. Æ. 10, 24. 11, 381
fossarumque 9, 453
fossas 9, 314 470 506 567. 11, 888
fossis G. 1, 372. Æ. 10, 236
fossor 2, 264
forum Æ. 1, 696
fove G. 4, 230
fovebat Æ. 4, 686
fovebit Æ. 1, 285
foveis G. 3, 558
fovemus Æ. 4, 218
fovens G. 4, 46
fovent 2, 135. 4, 56
fovere Æ. 4, 193. 9, 57
fovet E. 3, 4. Æ. 1, 22 722. 8, 388. 10, 838
fovique Æ. 10, 93
fovit G. 3, 420. Æ. 12, 420
fracta E. 9, 9. Æ. 10 291
fractæ 2, 170. 3, 53
fractas G. 4, 240. Æ. 3, 5
fracti 2, 13
fractis G. 3, 161. Æ. 5, 222
fractos G. 4, 72. Æ. 5, 209
fragiles E. 8, 40 82. G. 1,
fragili E. 5, 85. G. 1, 317
fragmenta G. 4, 304
fragmina Æ. 10, 306. 12, 7
fragmine 9, 569. 10, 698
fragor G. 1, 358. 4, 493. Æ. 158. 8, 527. 11, 214. 724
fragore 2, 692. 7, 587 677. 541
fragosus 7, 566
fraga E 3, 92
fragrantia G. 4, 169. Æ. 1,
frange 11, 484
frangenda G. 2, 400
frangentur 4, 400
frangere Æ. 1, 183. 10,
frangeret 3, 625
frangimur 7, 594
frangit G. 1, 94. Æ. 12, 8
frangite G. 1, 267
frangitur Æ. 1, 165. 9, 12, 733
franguntque G. 2, 441
franguntur Æ. 1, 108
frater G. 2, 533. Æ. 1, 671 325. 5, 495. 10, 338 600. 12, 883
fraterna G 3, 518. Æ. 4, 5, 24
fraternæ 9, 736
fraterni 5, 630
fratre 1, 296. 4, 656. 10, 11, 465 604
fratrem 1, 134. 5, 514. 6, 10, 338 403 600. 12, 509
fratres G. 1, 280. 2, 496. 3, 978. 6, 608. 7, 335 9, 694. 12, 277 510
fratrique 12, 881
fratris G. 1, 396. Æ. 7, 9, 804. 10, 113 342. 12, 844
fratrum G. 2, 510. Æ. 10, 12, 270
fraude 4, 675. 5, 851. 9,
fraudem G. 1, 465. Æ. 10,
fraudi 11, 522
fraudis E. 4, 31. Æ. 7, 552
fraudo 4, 355
fraus 6, 609. 9, 428. 11,

...ibus Æ. 6, 181
...ceasque G. 2, 359
...inus E. 7, 65. G. 2, 66. Æ. 11, 136
...ere G. 2, 72
...ffi E. 3, 13
...ebant Æ. 1, 563. 5, 385.
...375. 7, 717. 10, 96. 11, 132
...ens 7, 389 787. 12, 398
...erem G. 1, 12. Æ. 4, 229.
...703. 10, 572. 12, 371
...ntes 7, 638. 11, 609. 12, ...
...enti 12, 535
...er 1, 300
...nt 5, 555. 7, 460. 9, 60 341.
...496 599. 12, 8 702
...em G. 2, 160. 4, 216. Æ. ...148 338
...emque 5, 152
...inus 2, 338. 11, 607
...ter 11, 247
...um 1, 60. 4, 668. 5, 19. 7, ...20 8, 497. 12, 912
...a G. 3, 115 252. Æ. 3, ...42. 4, 130. 5, 818. 6, 100. ...168. 10, 253. 11, 195
...ere 1, 527
...aret G. 4, 136
...ur Æ. 1, 58
...atis 5, 554
...ibens G. 4, 452
...ia Æ. 11, 719 889. 12, 372
...ina G. 3, 184
...am Æ. 12, 568
...ens G. 1, 99. 2, 185
...gentant Æ. 6, 478
...gentes G. 3, 394. 4, 216. ...1, 711. 6, 486. 10, 506
...genti G. 2, 51
...gentibus Æ. 10, 692
...a E. 1, 61. G. 1, 356. 2, ...93. 3, 260. Æ. 1, 561 611. ...313. 3, 127. 5, 141 626 ...91. 10, 147 210
...a particip. Æ. 9, 676. 11, ...67
...ia G. 1, 327 386. 2, 164
...ra Æ. 4, 245. 5, 430. 6, ...220. 8, 143
...ar G. 3, 256
...gemque Æ. 5, 219
...gentis 6, 219
...gida E. 5, 25. 8, 14. G. 1, ...356. 2, 469. 3, 298 324. 4, ...104 506 525. Æ. 2, 472. 4, ...185. 7, 715. 11, 338
...gidus E. 8, 71. G. 1, 259. 2, 484. ...497 503 336 441 501. 4, ...61. Æ. 3, 29. 6, 311. 9, 415

frigora E. 2, 8. 7, 51. 10, 47 57. G. 1, 48 352. 2, 113 321 376. 3, 356
frigore E. 2, 22. 7, 6. G. 3, 279. 4, 35 135 259. Æ. 1, 96. 6, 205 309. 12, 905 951
frigoribus E. 10, 65. G. 1, 300
frigus E. 1, 53. 5, 70. G. 1, 93. 2, 256 344
frondator E. 1, 57
fronde E. 1, 81. 10, 30. G. 2, 13 401. Æ. 1, 249. 4, 148 459 506. 5, 134. 6, 306. 7, 751. 8, 274. 12, 207
frondea G. 4, 61. Æ. 1, 195
frondem G. 2, 435. Æ. 5, 661
frondent E. 3, 57
frondente Æ. 7, 67
frondentes 4, 399
frondenti 5, 129. 7, 135
frondentia G. 2, 300
frondentibus 2, 362. 4, 24. Æ. 3, 25
frondentis G. 2, 119. Æ. 6, 208
frondes E. 9, 61. G. 1, 368. 2, 55 82 305 335 366 403. 3, 131 175 353. Æ. 3, 449. 4, 444. 8, 32
frondeſcit 6, 144
frondet G. 2, 15
frondi Æ. 2, 523
frondibus 2, 446. 3, 231 528. 6, 217. 7, 565. 11, 523
frondis 11, 66
frondoſa E. 2, 70. G. 2, 296. Æ. 5, 252
frondoſis 7, 387
frondoſo 8, 351
frondoſum G. 1, 282
frons 3, 372. Æ. 6, 862. 10, 211
fronte E. 6, 51. G. 4, 299. Æ. 1, 170. 3, 636. 4, 477. 9, 627. 10, 349. 11, 238
frontem E. 6, 22. 7, 27. Æ. 5, 567. 7, 417. 9, 750. 12, 307
fronti 6, 244
frontibus G. 3, 24. Æ. 5, 158. 12, 717
fruatur 4, 619
fructus G. 2, 36 500
fruges 1, 22 67 298 345. 2, 143 424. 3, 535. Æ. 1, 182. 2, 133
frugibus E. 3, 77. 9, 48. 10, 76. G. 1, 69. 2, 237. 3, 133. Æ. 6, 220
frugum G. 1, 27. 2, 173. 4, 327
fruiturque Æ. 7, 50

frumenta G. 1, 189 315. 3, 176. Æ. 4, 406
frumenti G. 1, 134
frumentis 1, 150. 2, 205 228
fruſta Æ. 1, 216. 3, 632
fruſtra E. 3, 99. 7, 69. G. 1, 158 257 459 513. 3, 97 373 544. 4, 353. Æ. 1, 396. 2, 348 425 793. 4, 415. 5, 27 221 346 389. 6, 294 701. 9, 389 398 538. 10, 332 486. 11, 581 715. 12, 832
fruſtrata 12, 95
fruſtratur 6, 493
fruticumque G. 2, 21
fruuntur 1, 300. Æ. 3, 352. 8, 468
fuat 10, 103
fucata G. 4, 355
fucatur 2, 465
Fucinus Æ. 7, 759
fucoque G. 4, 39
fucos 4, 168. Æ. 1, 439
fudimus 2, 421
fudiſſe 9, 592
fudiſſerque 5, 234
fudit G. 1, 13. Æ. 1, 416. 2, 532. 5, 842. 6, 55. 8, 129
fuerat 4, 603. 5, 397. 6, 166. 7, 532. 8, 358. 10, 613. 11, 115 303. 12, 519
fuere 8, 324
fuerint G. 4, 34 248 393. Æ. 2, 77 506. 3, 453. 5, 475
fuerit E. 7, 31. G. 1, 67. 3, 404. Æ. 3, 499. 6, 62. 7, 38
fuerunt 11, 275
fuga G. 3, 31 120 142 201 422. 4, 85. Æ. 1, 321. 2, 176. 3, 243. 4, 72 155 281 543. 5, 218 658. 8, 251. 9, 15 557 960 800. 10, 592 624 670 757. 11, 815. 12, 463 733 742
fugacem 10, 697 724. 12, 52
fugaces G. 3, 539. Æ. 9, 591
fuge G. 1, 286. Æ. 3, 160. 4, 400. 5, 586 769. 9, 131. 10, 121 378. 11, 351 547
fugam G. 4, 443. Æ. 1, 141 36 364. 2, 108 610 640. 3, 283 666. 4, 328 338 430 575. 7, 24. 9, 378 539 719 781. 11, 706. 12, 252 263 367 484
fugarat 5, 42. 10, 257
fugas texunt 5, 593
fugat 1, 147. 6, 312
fugaris 3, 521
fugax 11, 713

INDEX

fuge G. 1, 277. 3, 385. Æ. 2, 289 733. 3, 44 413
fugere G. 1, 330 375
fugerent Æ. 1, 471
fugeret G. 4, 457
fugi Æ. 2, 156
fugiant E. 9, 30
fugiasque Æ. 3, 459
fugiat E 8, 52. Æ. 6, 892
fugiatis 11, 109
fugiens G. 1, 406 409. 3, 94. 4, 19 234 317. Æ. 1, 345 478. 5, 276. 6, 14. 8, 350. 10, 403. 11, 541 694. 12, 758
fugiente G 4, 526
fugientem Æ. 1, 410. 5, 629. 9, 17. 10, 399 732. 12, 645
fugientia 11, 654
fugientibus 9, 763. 12, 330
fugientis 6, 61, 10 656
fugimus E. 1, 4. Æ. 3, 268
fugio 3, 53
fugis 2, 60 Æ. 4, 314 565. 5, 740. 6, 466. 9, 200. 10, 649
fugisse 10, 56
fugit E. 3, 65. 9, 54. G. 2, 265. 3, 67 284 417 462. 4, 500 Æ 2, 223 528. 4, 389 475. 5, 244 516 740 8, 223. 9, 632. 10, 247 349. 11, 405 436 492 559 561 628 806 831 868. 12, 256 285 421 660 733 753 952
fugite E. 3, 93. Æ. 3, 639. 7, 202
fugitis 10, 369
fugiunt G 3, 543. Æ. 5, 821. 10, 266. 11, 623 869
fulcit 4, 247
fulcra 6, 604
fulgebat 7, 26. 10, 171. 11, 490 769
fulgens 10, 869
fulgent 5, 562. 7, 526. 8, 684
fulgentem 10, 475. 11, 854. 12, 358
fulgentes 8, 593
fulgenti 9, 614. 10, 414
fulgentia 6, 490 8, 92. 11, 6. 12, 163
fulgentibus 2, 749. 6, 217. 10, 550. 11, 168 202. 12, 275
fulgentis 10, 589
fulgere 6, 826
fulgor 5, 88. 8, 524. 11, 70
fulgore G. 4, 98
fulgores Æ. 4, 431
fulgura G. 1, 488. Æ. 9, 733
fulicæ G. 1, 363
fuligine E. 7, 30
fulmen Æ. 6, 590. 8, 427
fulmina G. 1, 329. 4, 170. Æ. 4, 108. 6, 842. 10, 567
fulminat G. 1, 370. 4, 561. Æ. 12, 654
fulmine G. 1, 283. Æ. 1, 234. 3, 458. 4, 25. 5, 691. 6, 581. 7, 73. 12, 200 922
fulmineum 4, 580. 9, 442
fulmineus 9, 812
fulminis 2, 649. 5, 319. 9, 706. 10 177. 11, 616
fulsere 4, 167
fulserunt 12, 942
fultosque 8, 227
fultum 11, 39
fultus E. 6, 54
fulva, G 4, 408. Æ. 4, 261. 5, 375. 6, 643. 8, 552. 11, 642 751. 12, 276 741 792
fulvæ G. 3, 110
fulvique 2, 722
fulvis G. 3, 383
fulvo Æ. 1, 279. 7, 76. 11, 776
fulvosque 7, 688
fulvum 4, 158. 7, 279. 10, 562
fulvus 12, 247
fumabat 8, 106
fumans G. 3, 515
fumant E. 1, 44 83. Æ. 2, 698
fumantem Æ. 3, 573
fumantes 7, 457. 11, 508. 12, 338
fumantia G. 2, 194 542. Æ. 10, 45. 12, 569
fumantibus 8, 417
fumat 3, 3
fumea 6, 593
fumida 7, 76, 9, 73
fumidus 7, 465
fumiferam 8, 255
fumiferos 9, 522
fumo 3, 582. 12, 588
fumosque G. 2, 217. 4, 230
fumosis Æ. 2, 242
fumum 2, 609. 3, 206. 5, 681. 8, 252
fumus G. 1, 175. 4, 499. 5, 740 8, 258. 9, 239. 12, 592
funalia Æ 1, 731
funda *nom.* G. 1, 141
fundabat Æ. 6, 4
fundabit 6, 811
fundæ G. 1, 309
fundam *nom.* Æ. 9, 586. 11, 579
fundam *ver.* E. 5, 71. Æ. 5, 23
fundamento 1, 432. 2, 611. 266
fundamina G. 4, 161
fundantem Æ. 4, 260
fundasset 7, 410
fundat 1, 197
fundata 8, 478
fundator 7, 678
fundatur 5, 760
fundebat 3, 152 344. 5, 98. 584
fundens 6, 254. 7, 792
fundent E. 4, 23
fundere Æ. 2, 683
fundet E. 4, 20. Æ. 12, 207
fundimur circum 3, 635
fundis G. 2, 468
fundit E. 9, 41. G. 2, 460. Æ. 2, 329. 3, 348. 4, 61. 5, 776
funditur 10, 271. 11, 646
funditus 6, 736. 11, 413. 12, 594
fundo 2, 419. 3, 557. 4, 621. 6, 178. 7, 581. 8, 530 10,
fundunt G. 2, 432. Æ. 1 482 610. 12, 122
funduntur G. 4, 275. Æ. 6,
fune 5, 488
funem G 1, 457. Æ. 2, 23 262. 3, 639 667
funera G. 3, 246. 4, 256. Æ. 1, 236. 2, 284 361. 4, 5 507. 618. 6, 875. 7, 42 54 8, 571. 9, 486 526. 10, 60 756. 11, 366 422 646. 12, 383 629
funere E. 5, 20. G. 3, 263. Æ. 2, 539. 4, 308. 6, 150 42 7, 599. 11, 3 28 169
funereas 7, 337. 11, 142
funeris 6, 458 510. 11, 189
funes 4, 575. 5, 773. 8, 70
funestæque 7, 322
fungar 6, 885
fungos G. 1, 392
funus Æ. 5, 62. 9, 491. 11, 57
furare 5, 845
furata 7, 283
furcasque G. 1, 264. 2, 359
furem 3, 407
furens Æ. 1, 495. 2, 498 61 4, 68. 4, 6 202. 6, 262. 228. 10, 604. 11, 486 70 762 901
furentem 1, 663. 2, 499. 66 283 464 548. 7, 350 489

...s G. 2, 456. Æ. 4, 42
...a. 10, 37 578. 11, 609.
...a, 332
...ni 2, 771. 3, 313. 4,
...ſa. 6, 100. 9, 691
...ibus 1, 55. 2, 304
...is 2, 345
...um 11, 838
...re 12, 680
...s ſervi E. 3, 16
...ide Æ. 7, 375
...ſia 7, 415
...rum 3, 252. 6, 605
...ia G. 3, 35. Æ. 1, 45
...ia 2, 407 588
...bunda 4, 646. 7, 348
...i G. 3, 511. Æ. 3, 331
...4, 176. 7, 392. 8, 205 219
...94. 10. 68 694 872. 12,
...01 668 946
...i, verb. 2, 595
...is G. 3, 100 150 458. Æ. 1,
...lli. 2, 759. 5, 662 694.
...3, 177 464 625. 9, 552. 10.
...36 545 802. 11, 638. 12,
...67
...er G. 3, 266. 4, 495. Æ. 1,
...54 298 352. 2, 316 355.
...3, 670. 6, 102. 9, 760
...re 2, 244. 4, 697. 5, 659.
...0, 63
...rem 4, 101. 7, 386. 10,
...95. 12, 601 680 832
...res 4, 501. 7, 406
...ri 4, 91 433
...ris E. 10, 60. Æ. 5, 788
...ri G. 4, 346. 9, 150. 11,
...515
...im 2, 304. Æ. 2, 18 258.
...350. 5, 677. 9, 546. 11, 765
...is G. 1, 286
...rum Æ. 4, 171. 7, 660
...o 4, 337. 6, 24 568. 9,
...350. 10, 735
...mque E. 6, 42
...um G. 4, 110
...a Æ. 4, 455. 9, 317. 11, 102
...is 7, 408. 8, 369
...um 12, 417
...ua E. 10, 38
...i Æ. 1, 218. 2, 2 252. 5,
...102 837. 6, 440. 9, 164. 11,
...366
...is E. 4, 46. Æ. 12, 433
...is 6, 225. 9, 722. 12, 690
...ua 7, 421. 10, 137
...um G. 2, 527. Æ. 5, 330.
...10, 838
...ilis 11, 339. 12, 740
...ura 4, 543. 6, 12. 8, 706

futuræ 1, 716. 8, 628. 10, 501
futuram Æ. 7, 257
futuras 12, 504
futuri 4, 508. 8, 580. 9, 315
futuris G. 1, 214 433 508. 2, 246
futuro E. 7, 28. G. 4, 239
futuros Æ. 3, 394. 4, 297. 8, 340
futurum 2, 191. 4, 622. 5, 522. 6, 690

G

GAbinæ Æ. 7, 682
Gabino 7, 612
Gabios 6, 773
gæſa 8, 662
Galatea E. 1, 31. 3, 64 72. 7, 37. 9, 59 Æ. 9, 103
Galbaneoque G. 3, 415
Galbaneos 4, 264
galea Æ. 5, 314 491 498. 7, 785. 9, 50 373 612 771 808. 10, 330 836
galeæ 3, 408. 9, 667
galeam 2, 392. 5, 364 471 673. 7, 638 751. 8, 620. 9, 307 365 457. 10 535. 11, 91 692. 12, 381 434 537
galeas G. 1, 496. Æ. 1, 105. 8, 539. 11, 194
galeis G. 2, 142
galeros Æ. 7, 688
Galeſi 5, 575
Galeſus G. 4, 126. Æ. 7, 535
gallæ G. 4, 267
Galle E. 10, 22
Galli 10, 6. Æ. 8, 657
Gallo E. 10, 2 72
Gallos Æ. 8, 656
Gallum E. 6, 64. Æ. 6, 858
Gallus 10, 10
Gangaridum G. 3. 27
Ganymedis Æ. 1, 32
Ganges G. 2, 137. Æ. 9, 31
Garamantas 6, 794
Garamantes E. 8, 44
Garamantide Æ. 4, 192
Gargani 11, 247
Gargara G. 1, 103
garrula 4, 307
gaudens Æ. 1, 694. 4, 190. 6, 816. 7, 800 8, 702. 12, 109
gaudent G. 2, 181 510. Æ. 2, 239. 5, 575. 6, 733
gaudere G. 3, 185
gauderent E 9, 48. G. 4, 120
gaudet E. 3, 87. 6, 29. 8, 75. Æ. 4, 157. 5, 757. 6, 383. 7, 220. 8, 730. 10, 500 726, 12, 682 702
gaudia 1, 506. 5, 828. 6, 279 513. 10, 325 652. 11, 180
gaza 1, 123. 2, 763. 5, 40
Gela 3, 702
gelida G. 1, 287. 8, 343
gelidæque 2, 263
gelidam Æ. 11, 210
gelidas 6, 16
gelidi E 10, 15 42. Æ. 8, 28. 12, 331
gelidis G. 2, 488. 4, 509. Æ. 12, 796
gelido 8, 139 610
gelidos 8, 159
gelidum 7, 683. 8, 597
gelidus G. 1, 43. 2, 202. Æ. 2, 120. 3, 30 175 259. 5, 395. 6, 54. 7, 801. 12, 447 905
Geloi 3, 701
Gelonos G. 2, 115. 8, 725
Gelonus 3, 401
gelu 2, 317. 3, 355 443. Æ. 8, 508. 9, 604
gemellos E. 1, 14
gemens G. 3, 226. Æ. 1, 469. 4, 395. 5, 869. 7, 501. 11, 150. 12, 886
gementem G. 3, 183. 11, 865
gementibus Æ. 11, 136
gemere E 1, 59
gemerentque Æ. 5, 805
gemina G. 4, 371. Æ. 6, 203. 9, 750
geminæ G. 4, 4 300. Æ. 6, 190 893. 9, 681. 12, 845
geminam 1, 278
geminant 12, 714
geminas 6, 788. 8, 79 680. 11, 72
geminatur plauſus G. 2, 509
gemini Æ. 1, 166. 2, 203 225 415. 5, 285. 6, 800. 7, 670. 8, 461. 10, 390
geminis 5, 416. 8, 130
gemino 3, 535. 9, 365
geminos 1, 748. 2, 500. 3, 180 516. 5, 266 401. 6, 582 842. 7, 280 450. 8, 289 631 697
geminum 4, 470. 5, 365
geminus 6, 287
gemit G. 3, 133. 4, 175. Æ. 1, 225. 8, 451. 12, 334
gemitu G. 3, 223 506. 4, 353. Æ. 2, 73 323 413 485 679. 3, 577 664. 4, 667. 10, 505. 11, 95 831. 12, 722 928 952

gemitum Æ. 1, 489. 2, 53. 3, 555. 8, 420. 9, 709. 10, 465 674 843. 11, 37 377. 12, 713
gemitus G. 3, 517. Æ. 2, 288. 3, 39. 4, 409. 6, 220 557 873. 7, 15. 9, 499. 11, 633
gemma G. 2, 506. Æ. 5, 313. 10, 134
gemmæ E. 7, 48. G. 2, 74
gemmas trudit pampinus 2, 33
gemmis Æ. 1, 659 732. 7, 76
gemuit 6, 413
genæ 5, 173. 11, 221
genas 4, 644. 8, 160. 12, 65 606
gener 2, 344. 6, 831. 7, 317 367
genera duo apum G. 4, 92
generandi 4, 205
generando 3, 65
generasse Æ. 7, 734
generat 8, 141
generate 6, 322
generatim G. 2, 35
generatus Æ. 5, 61
genere 4, 606
generi 1, 530. 3, 184. 7, 98 753. 8, 484 512. 9, 302
generis E. 8, 45. G. 4, 249. Æ. 1, 136. 4, 365. 7, 219
genero 11, 355. 12, 31
generos 7, 270. 12, 658
generosa metallis insula 10, 374
generose 10, 141
generosi G. 3, 75
generum 1, 31. Æ. 7, 57 256. 11, 472. 12, 55 63 613
genialibus 6, 603
genialis hyems G. 1, 302
genibus Æ. 3, 38 607
genis 6, 686
geniſtæ G. 2, 12 434
genitali Æ. 3, 136
genitalia 2, 324
genite 9, 642
geniti 6, 131 394
genitor 1, 159 241 625. 2, 635 657 699 717 732. 3, 102. 4. 208. 5, 817. 6. 765 698. 7, 122 306 360. 8, 72 427 583. 9, 201 2 4 272 583 630. 10, 45 320 417 466 668 800 833 848. 11, 161 727. 12, 200 843 934
genitore 3, 614 804. 9, 257, 10, 129
genitorem Æ. 3, 709. 6, 364 404. 7, 72 134
genitori 2, 548. 5, 94 537. 10, 704
genitoris G. 4, 355. Æ. 1, 681. 720. 2, 560. 4, 84. 6, 108. 7 82. 10, 789
genitos 12. 708
genitricis G. 4, 363. Æ. 1, 693
genitrix 1, 593. 2, 788. 8, 383. 9, 82 94 107 284 297. 10, 234. 12, 412 554
genitum 1, 301. 7, 47 679
geniture 9, 642
genium 5, 95. 7, 136
gens E. 4, 9. G. 2, 125 385 537. 3, 382. 4, 287 430. Æ. 1, 71. 4, 207. 5, 624 730. 6, 359. 7, 708 746. 8, 146 315 480. 10, 155 202 228. 12, 840
gente 1, 51 277. 2, 78. 5, 235. 4, 23 373 785. 6, 757 875. 7, 220 282 367 750 803. 8, 36 55. 9, 284 643. 10, 202 350 388. 11, 48 113 305 331 432
gentem G. 3, 122 473. Æ. 1, 37 280 286 449 537. 3, 1 133 166 653. 4, 425. 6, 788. 7, 203 304 671. 8, 502. 9, 137. 11, 324
gentes G. 1, 331. 3, 33 349. Æ. 1, 527. 4, 320. 6, 60 92 706. 7, 85 238. 8, 13 328 722. 9, 132. 10, 71 139. 11, 252 847. 12, 191 504
genti 1, 252. 3, 501. 6, 63 73. 9, 759
gentibus E. 3, 41. Æ. 1, 21
gentis G. 3, 35 73 158. 4, 4 95. Æ. 1, 100 435 606 646. 3, 105. 4, 4 483 542. 5, 299. 6, 767. 7, 171 249 268. 11, 246 402
genu 1, 324
genua 3, 607. 5, 432
genuere 1, 610. 10, 597
genui 10, 848
genuisti G. 4, 324
genuit Æ. 1, 622. 4, 366. 5, 39
genus G. 1, 63. 2, 20 83 167 240 262. 3, 242 264 480 541. 4, 208 223 246 282. Æ. 1, 10 32 343 383 643 546 569 747. 2, 468. 3, 86 168 175. 4, 12 40 230 622. 5, 45 117 123 285 568 621 737 801. 6, 25 123 500 580 648 766 792 834 839 842. 196 213 556. 8, 27 114 321 487 628 141 510 603. 10, 149 11, 340. 12, 25 225 515 530 838
geram 9, 279
gerant 7, 444
gerat 7, 816
gerebat 1, 192. 3, 490. 412. 7, 188. 11, 552. 206 488 944
gerenda 6, 890. 7, 444
gerendum 3, 235
gerens 1, 319. 2, 278. 9, 12, 472
gerentem 12, 289
geret 1, 267
gerimus 11, 306
Geryone 7, 662
Geryonis 8, 202
geris 12, 48
gerit G. 2, 122. Æ. 7, 12, 97
geritis 11, 735
geritur G 4, 305
germana Æ. 4, 478 492 675. 10, 607. 12, 679
germanæ G. 4, 377. Æ. 1, 9, 804
germanam 4, 501 686. 9,
germani 4, 44. 10. 125
Germania E. 1, 63. G. 1, 509
germano Æ. 12, 152
germanum 1, 345. 9, 12, 479
germen G. 2, 76
gero Æ. 1, 52. 7, 455. 113
gerunt 6, 772. 7, 396 9, 171
geruntur 7, 540. 9, 1
gesserat 1, 28 657
gessêre G. 2, 70
gessi Æ. 2, 156. 9, 203
gessimus 2, 90
gessisse 11, 844
gestamen 3, 286. 7, 245
gestamus 1, 571
gestare 1, 340. 12, 211
gestat 7, 687
gestire G. 1. 387
gestis Æ. 9, 157
Getæ G. 4, 463
Getarum 3, 462
Geticis Æ 3, 35
Getis 7, 604
Getula 4, 440

Æ. 5, 351
5, 51 192
4, 326
equo G. 3, 83
Æ. 3, 285
G. 1, 236. 4, 136. Æ.
G. 1, 310. 3, 318
E. 10, 49. G. 3, 298. 4,
12, 740
Æ. 9, 769. 10, 313
789
12, 278
E. 10, 20. G. 3, 520
1, 8. 2, 72
1, 148 305. 2, 67. Æ.
G. 4, 81
2, 212
2, 13. Æ. 6, 416. 10,
4, 182
3, 267. Æ. 5, 823.
G. 1, 437
adj. 4, 451. Æ. 8, 33.
6, 483. 12, 343
G. 1, 44. 2, 399
Æ. 1, 535. 3, 164
G. 1, 65 94. 2, 236
1, 161. Æ. 7, 747
12, 9
G. 1, 473. Æ. 3,
6, 725. 9, 409
9, 36 515. 10, 373
ant G. 1, 323. Æ 4,
9, 539
antur, G. 4, 79. Æ. 1,
6, 311. 9, 689
are G. 3, 117. Æ. 2, 313.
ari 9, 33
at G. 2, 311. Æ. 3, 577.
ati 2, 727. 9, 440
G. 1, 168. 3, 102. 4, 6
Æ. 2, 83 326. 4, 49
272. 5, 394. 6, 65 757
7. 4. 9, 278. 10, 144.
154 336 421 431 444.
135 322
G. 4, 40 160
Æ. 8, 569
11, 355
10, 532

gnato Æ. 11, 178 181
gnatum 8, 510
Gnosia G. 1, 222. Æ. 3, 115
Gnosius 6, 566. 9, 305
Gorgona 8, 438
Gorgone 2, 616
Gorgoneis 7, 341
Gorgones 6, 289
Gortynia E. 6, 61. Æ. 11, 773
Gracchi 6, 842
gracili E. 10, 71. Æ. 1, 1
gradibus G. 3, 191. Æ. 1, 452. 2, 443
gradiens G. 3, 59. Æ. 1, 505
gradientem 10, 572
gradientes 1, 415
graditur 1, 316. 3, 664. 4, 147. 8, 546. 9, 223. 11, 535
Gradive 10, 542
Gradivum 3, 35
gradum G. 3, 166. Æ. 3, 598. 4, 641. 6, 128
gradus 4. 685
Græcia G. 1, 38. 3, 20. Æ. 11, 287
Graia 6, 97
Graiæ 2, 598
Graiarum 2, 412
Graias 3, 295
Graii G 3, 90 148. Æ. 1, 471 534. 2, 727. 3, 165. 6, 242. 8, 135
Graiis G. 2, 16. Æ. 2, 786. 3, 398 499. 6, 529. 10, 430
Graio 3, 210
Graiorum 2, 157
Graios 2, 148
Grajugenum 3, 550. 8, 127
Graium 4, 228. 6, 588. 10, 33 41 81. 11, 289. 12, 538
Graius 3, 594. 10, 720
gramen G. 4, 63. Æ. 9, 353
gramina E. 10, 29. G. 1, 56. 2, 200 332. 3, 174 325. 4, 19. Æ. 2, 71. 6, 684. 7, 655 809. 12, 415
gramine E. 5, 46. G. 2, 219 525. 3, 144. Æ. 3, 537. 12, 664
gramineas 12, 119
gramineis 6, 642
gramineo 7, 106. 8, 176. 11, 566
gramineam 5, 287
graminis E. 5, 26
grandævis *apibus* G. 4, 178
grandævus Æ. 4, 392
grandes G. 2, 249

grandia E. 5, 36. 10, 25. G. 1, 497. 4, 26. Æ. 4, 405. 11, 529
grandibus G. 3, 427. Æ. 11, 90
grandine 4, 120 161. 5, 458. 9 669. 10, 803
grandior fœtus G. 1, 195
grando 1, 449. 4, 80
grata Æ. 8, 283
gratare 4, 478
gratatur 5, 40
grates 1, 604. 2, 537. 11, 508
grati 11, 127
gratia G. 1, 83. Æ. 4, 539. 6, 653. 7, 232 402. 9, 298
gratior E 6, 11. G. 3, 211. 4, 402. Æ. 5, 28 344
gratissima E. 7, 61. Æ. 2, 269. 3, 73. 5, 128. 10, 158 607. 12, 142
gratissimus E. 8, 15. Æ. 8, 64. 9, 327
gratum 1, 4
gratusque 10, 392
gravabit 2, 708
gravantur pluvia *papavera* 9, 437
gravaris 10, 628
gravatum 6, 359 520. 8, 220
grave G. 1, 162. 4, 270. Æ. 6, 201. 8, 516
gravem 1, 155 732. 12, 458
graves E. 1, 50. G. 3, 415 526. Æ. 10, 321
gravescit G. 2, 429
gravi 1, 124. Æ. 4, 1. 10, 63. 12, 5
gravia 3, 464. 10, 836
gravibus G. 1, 496. 2, 88. 3, 140. Æ. 5, 114
gravidæ G. 2, 143 150. 3, 139 275
gravidam G. 1, 319. Æ. 4, 229. 10, 87
gravidas G. 2, 424
gravidi Æ. 7, 507
gravidis G. 1, 111
gravido 3, 155 317
gravidos 4, 231
gravidus 2, 5
gravior 4, 260. Æ. 2, 436. 8, 582
graviora 2, 203. 4, 502. 6, 84
gravis E. 1, 36. 6, 17. 10, 75. G. 2, 254 377. 3, 95 506. 4, 49 84. Æ. 1, 278. 5, 178 274 387 437 447 781. 6, 516. 9, 246. 10, 207 630 755
Graviscæ 10, 184

graviter G. 3, 88 133 374. 4, 31 452 456. Æ. 1, 130. 2, 288 5, 447. 7, 753. 10, 347 789 823. 12, 295
grege E. 3, 32. 6, 56
gregem E. 2, 30. 7, 36. G. 1, 272. 3, 323 473
greges E. 7, 2. G. 2, 146. 3, 287 329 386. Æ. 7, 538
gregibus E. 5, 33. G. 2, 200. 3, 63 538
gregis E. 1, 15. 7, 7. 10, 36
gremiis Æ. 9, 261. 10, 79
gremio 1, 689 696 722. 3, 509 4, 84. 5, 31. 7, 233. 8, 406
gremium G. 2, 326. Æ. 8, 713. 11, 744
greſſi 6, 613
greſſu 1, 694
greſſum 1, 405 414. 2, 753. 6, 389 677. 8, 462. 11, 29 59 815
greſſus G. 3, 117 4, 360. Æ. 5, 649. 10, 640. 12, 386
gruem 11, 580
grues G. 1, 120 375. Æ. 10, 265
gruibus G. 1, 307
Grynæi E. 6, 72
Grynæus Æ. 4, 345
gryphes E. 8, 27
gubernaculo Æ. 5, 176 859
gubernaculum 6, 349
gubernator 3, 269. 5, 12. 6, 337
gurges 6, 296
gurgite E. 6, 76. G. 3, 446. 4, 387 395 524. Æ. 1, 122. 2, 497. 3, 197 421 564. 5, 33 160 209 814. 6, 310 741. 7, 704. 9, 23 816. 10, 559. 11, 296 624 913. 12, 114
gurgitis G. 4, 321
guſtaſſent Æ. 1, 477
guttæ G. 2, 245. Æ. 3, 28
guttis G. 4, 99. Æ. 11, 90
guttur 8, 261
guttura 6, 421
gutture G. 1, 410 425. Æ. 7, 533. 10, 348
Gyæ 5 169
Gyam 10, 318
Gyan 1, 226 617. 5, 184 223
Gyaroque 3, 76
Gyas 5, 118 152
Gygen 9, 762
Gylippo 12, 272
Gyro 7, 379. 10, 884. 11, 695
gyros G 3, 115. Æ. 5, 85
gyrum G. 3, 191

H

HAbe Æ. 10, 827
habeant G. 4, 35. Æ. 5, 717. 7, 131. 9, 96
habeat 4, 29. 9, 188. 12, 17
habebam E. 7, 14
habebant Æ. 9, 227
habebat E. 2, 2. Æ. 1, 350. 3, 147. 4, 633. 8, 27 100. 9, 388 594
habebis 5, 535
habebit E. 1, 71. G. 4, 282. Æ. 6, 381. 9, 449 10, 423
habebo 5, 50 10, 108
habemus 12, 233
habena 7, 380
habenas G. 1, 514. Æ. 1, 67. 5, 818. 6, 1. 7, 600. 11, 670 765 827. 12, 327 471 499
habebam 3, 329
habendi G. 4, 177. Æ. 8, 327
habendo G. 1, 32 250. 3, 159. Æ. 12, 88
habenis G. 2, 364. 3, 89 194. Æ. 5, 662. 6, 804. 10, 576. 11, 600 623 713. 12, 622
habent G. 4, 154. Æ. 5, 734. 7, 695. 9, 6 6
habenti G. 2, 499
habere Æ. 5, 262. 9, 362. 10, 221 701
haberes 6, 31
haberet E. 3, 42
habes Æ. 4, 100
habet E. 1, 31 2, 38. 7, 40. 8, 23. Æ. 1, 560. 2, 290 384. 4, 521 581. 5, 549. 6, 362 566 577 668. 7, 689. 8, 168. 9, 274 491. 10, 260 706. 11, 92 357 413. 12, 282 296
habetis 2, 102. 9, 782
habeto E. 3, 107. 8, 60. Æ. 3, 310. 12, 192
habetur 12, 134
habilem 1, 322. 9, 305 365. 11, 555
habiles *vites* G. 2, 92
habilis 3, 62. 4, 418. Æ. 12, 432
habitabant 3, 110
habitæ G. 2, 16
habitamus Æ. 6, 673
habitans G. 3, 430
habitant Æ 3, 106 644. 6, 275
habitantes 11, 265
habitantur 3, 398
habitare E. 2, 29. 6, 2. 7, 151
habitarunt E. 2, 60
habitátque Æ. 6, 599
habitata G. 3, 340
habitet Æ. 11, 409
habitu 8, 723
habitumque 1, 319
habitura G. 1, 24
habitus 1, 52. Æ. 3, 596. 339
habuere E. 10, 9. G 9, 427. 8, 602
habuiſſe G. 2, 337. Æ. 4, 5, 590
habuiſtis 11, 308
habuit 6, 521
hac *adv.* 1, 471. 6, 542. 8, 9, 321 11, 763. 12, 62
hac & tenus *per tmeſin* 5, 6, 62
hactenus G. 2, 1. Æ. 10, 11, 823
Hadriacas 11, 405
Hæmi G. 2 488
Hæmon Æ 9, 685. 10, 12
hærebam 6, 350
hærebat 2, 674. 3, 608
hæredis 4, 274
hærens 5, 852
hærent E. 3, 102. Æ. 2, 4, 4. 6, 284
hærentem 10, 384
hæres 7, 474. 12, 796
hæret 1, 480 499 722. 2, 4, 73 445 614 7, 250. 559. 10, 361 726. 11, 12, 754
hæſerat 10, 780
hæſère 5, 529. 12, 413
hæſerunt G. 2, 422
hæſit Æ. 2, 774. 3, 48 597 280. 5, 204. 7, 533. 9 537. 11, 290 752 804 12, 868
halant 1, 421
halantes G. 4, 109
halcyonem 3, 338
halcyones 1, 399
Haleſi Æ. 10, 422
Haleſum 10, 417
Haleſus 7, 724. 10, 352 424
Haliumque 9, 767
halitus G. 2, 350. Æ. 4, 6, 240
Halyn 9, 765
Hamadryades E. 10, 62
hamis Æ. 3, 467. 5, 239
Harpalice 1, 321
Harpalicum 11, 675

Æ. 3, 365
3, 212 226
3, 249
1, 482. 2, 530. 6, 167.
511 576 610 746. 10,
512 553 579 588 736
11, 644 674 799 803.
16 270 293 493 537
924
6, 652. 10, 457 772.
55 807
2, 50 175. 8. 625. 9,
10, 335 383 891. 11,
814 563 637 767. 12,
98 431
E. 5, 31. Æ. 7, 396. 9,
10, 718. 11, 605. 12,
330
9, 402. 10, 795. 11,
G. 2, 358. Æ 1, 317.
5, 557. 11, 650. 12,
459
G. 2, 447. Æ. 3, 23.
491
G. 2, 142. Æ. 9, 229
111. 10 178. 11, 602
12, 711
quam G. 4, 455
12, 26
4, 661
6 3, 105. Æ. 5, 137.
114
G. 4, 477
2, 340
Æ. 2, 600
359
1. 742. 6, 559. 9, 23.
48 899. 12, 946
G. 4, 220 229
m Æ. 4, 383
que 9, 344
396
6, 732
ubes 2, 605
li. 12, 331
ssum. E. 10, 65. Æ. 1,
ir. 10, 696
G. 4, 463 524
E. 4, 609. 6 118 564
4, 511. 6, 247
1, 103. 2, 270 282
3, 312 343. 5, 371. 9,
12, 440
11, 417. 6, 166
21, 754. 2, 275
21, 277
23, 188
5, 190
5, 634

Hectoreum Æ. 2, 543. 3, 304
Hectoris 3, 319. 6, 166. 11, 289
Hecuba 2, 515
Hecubam 2, 501
hei 2, 274. 11, 57. 12, 620
Helenæ 1, 654
Helenam 7, 364
Heleni 3, 546 684
Heleno 3, 329 334 433
Helenor 9, 544 545
Helentum 3, 295 380. 10, 388
Helenus 3, 346 369 559 712
Helicona 7, 641. 10, 163
Helimus 5, 73 300 323 339
helleboroſque G. 3, 451
Helleſpontiaci 4, 111
Helori Æ. 3, 698
herba E. 3, 55 93. 4, 24 6, 60. 7, 45 57. 8, 15. G. 1, 112. 3, 326. 4, 272 459
herbæ 1, 69 180. 2, 411. 3, 216 353 498 528. 4 402 427. Æ. 3, 142 650. 4, 514. 5, 388. 7, 758
herbam E. 5, 26. G. 1, 134. 2, 527. 3, 295. 4, 121. Æ. 1, 218. 3, 221 236. 5, 102. 6, 656. 9, 164 316
herbarum E. 8, 2
herbas 2, 11. 6, 55. 8, 95. G. 1, 90. 2, 129 251. 3, 126 164 283 395 436 4 5. 4, 12. Æ. 4, 404. 5, 330. 7. 109
herbis E. 2, 49. 7, 41. 9, 19. G. 1, 107 339. 2, 185. 3, 494. 4, 200. Æ 7, 19 769. 12, 402
herboſo, ſtu. Mintii G. 2, 199
Hercule Æ. 7 656
Herculea 8, 276
Herculeæque G. 2, 66
Herculeas Æ. 8, 288
Herculei Æ. 3, 551. 8, 270
Herculeis 8, 542
Herculeoque 7, 669
Herculis 5, 410. 10, 319 779
heri 3. 324
herilem 8, 462
herili 7, 490
Herilum 8, 563
Hermi 7, 721
Herminium 11, 642
Hermionem 3, 328
Hermus G. 2, 137
Hernica ſaxa Æ. 7, 684
heroas E. 4, 16 35
heroes Æ. 6, 649
heros 1, 200. 3, 345. 4, 447. 5, 289 453 4 9. 6, 103 169 192 451 672. 8, 18 464 530. 10, 584 886. 12, 502 723 902
heroum E. 4, 26. G. 4, 476. Æ. 5, 389 684. 6, 307
Heſiones 8, 157
Heſperia 3, 503. 7, 4
Heſperiæ 3, 186. 4, 355
Heſperiam 1, 534 573. 2, 781. 3, 163 185. 7, 44 543. 8, 148
Heſperidum E. 6, 61. Æ. 4, 484. 8, 77
Heſperio 7 601
Heſperium 3, 418. 6, 6
Heſperus E. 8, 30. 10, 77
heſterno 6, 15
heſternum Æ. 8, 543
Hetruria G. 2, 533
heu E. 9, 17 G. 1, 158 448. 3, 249. 4, 491 498. Æ. 2, 69 289 402 738. 3, 44 317 709. 4, 13 65 267 283 376 541 657. 5, 13 615 671. 6, 150 189 458 828 878 882. 7, 293 594. 8, 537. 9, 485. 10, 849. 11, 273 841. 12, 452 486
heus 1, 325. 7, 116
hians 10, 726. 12, 754
hiantem G 2, 508
hiantes 1, 91. Æ. 6, 493
hiatibus 6, 576
hiatu 6 237
hiatus 11, 680
hibiſco E. 2, 30. 10, 71
Hiceraoniuſque Æ. 10, 123
Hiera 9, 673
hilarans E. 5, 69
Himellæ Æ. 7, 714
hinc atque hinc 1, 166 504. 4, 447. 8, 387. 9, 380 440
hinnitu G. 3, 94
Hippocoontis Æ. 5, 492
Hippodameque G 3, 7
Hyppolyten Æ. 11 661
Hyppolyti 7, 761
Hyppolytum 7, 765 774
Hippomanes G. 3 280 283
Hippotaden Æ. 11, 674
Hircanæque 4, 367
hirci G 3, 312
hircis E. 3, 8
hircos 3, 91
hircus G 2, 395
Hircaniſve Æ 7, 605
hirſutæ E. 7, 53
hirſuti G. 3, 444

hirſutis G. 3, 231
hirſutum E. 8, 34
hirſutus Æ. 10, 869
hirtæ G. 3, 55
hirtaſque Æ. 3, 287
hirundo G. 1, 377. Æ. 12, 474
Hisbon 10, 384
hiſco 3, 314
hiſpida 10, 210
hiulca G. 2, 353
hoc erat, &c. Æ. 2, 664
hodie E. 3, 49
hœdi 7, 9. G. 2, 526. 4, 10
hœdis E. 3, 82. Æ 9, 668
hœdorum E. 2, 30. G. 1, 205
hœdos E. 1, 23. 3, 34. 5, 12. 9, 6 62. G. 3, 398
holus 4, 130
hominem Æ. 1, 332. 10, 211
homines G. 1, 63. 2, 433. Æ. 1, 312. 7, 131. 10, 855. 12, 28 830
hominis G 4, 444. Æ. 3, 426
hominum E. 10, 61. G. 1, 504. 2, 10 439. 3, 242. 4, 316. Æ. 1, 69 233 258 336 543 747. 2, 284 545. 3, 80 606. 4, 671. 6, 728. 8, 727. 10, 2 18 65 175 501 743. 11, 725. 12, 829 900
homo 9, 783. 10, 720
Homolen 7, 675
honeſti G. 3, 81
honeſtum 2, 392. 4, 232. Æ. 10, 133. 12, 155
honoratum 5, 50
honore E. 10, 24. G. 3, 486. Æ. 1, 339. 3, 178 406 474. 4, 458. 5, 272. 6, 333 780. 8, 76 617. 11, 52 208. 12, 630
honorem G. 2, 393 404. 3, 290. 4, 326. Æ. 1, 53 636 740 4, 207. 5, 58 201 229 342 365 534 601. 6, 589. 8, 61 102 339. 9, 206. 11, 61 76. 12, 140
honores E. 4, 48. Æ. 1, 32 595. 3, 118 264 547. 5, 94 249 347. 8, 189. 11, 219. 12, 778 840
honori 3, 484. 5, 541
honos E. 2, 53. 5, 78. G. 1, 507. Æ. 1, 257 613. 4 4. 5, 308 763. 7, 3 332 635 815. 8, 268. 10, 493. 11, 23. 12, 57 135
hora E. 3, 5. 8, 20. G. 1, 426. 3, 327. Æ. 4, 679
horas E. 10, 73. G. 1, 208. Æ. 6, 539
horis G. 3, 400. Æ. 3, 512
horrea G. 1, 49 182. 2, 518. 4, 250
horrebat Æ. 8, 654. 11, 488 636
horrebis G. 3, 408
horremus Æ. 4, 209. 10, 880
horrenda G. 2, 387. Æ. 3, 559 712. 7, 323. 9, 112. 11, 507
horrendæ 6, 10
horrendas 6, 99 327
horrendos 2, 222
horrendum 3, 26 658 679. 4, 181 454. 6, 288. 7, 78 172 568. 8, 565. 9, 632 732. 12, 700
horrendus 6, 298. 9, 521
horrens 4, 366
horrent G. 4, 56. Æ. 6, 759
horrentem G. 3, 161
horrentes 3, 315. Æ. 7, 713. 10, 237
horrentique 1, 169
horrentia 1, 4 638. 11, 570
horrentibus 1, 315. 3, 230. 10, 178
horrentiſque 9, 306
horrere 6, 419
horreret G. 1, 151
horreſce Æ. 3, 394
horreſcit 6, 710. 7, 526
horreſco 2, 204
horreſcunt G. 3, 199. Æ. 12, 453
horret G 3, 79. Æ. 2, 12. 11, 754 12, 663
horribilem G 4, 442
horribiles 3, 152
horribili Æ 11, 271
horrida E. 10, 23. G. 1, 449. 2, 69 282. 3, 366 442. 4, 254. Æ. 3, 23. 4, 251 378. 6, 86. 7, 41 746. 8, 348. 9, 382. 10, 408. 11, 96
horridior E. 7, 42
horridus G. 4, 93 407. Æ. 1, 300. 5, 37. 7, 669. 9, 670
horrificam 8, 435
horrificant 4, 465
horrificis 3, 571
horrifico 7, 225
horrificum 12, 851
horriſono 6, 573. 9, 55
horror 2, 301 559 755. 3, 29. 12, 406
horrore 4, 280
horruit G. 2, 142
hortamur Æ. 2, 74. 3, 609
hortantem G. 4, 266
hortantur Æ. 3, 129
hortare G. 3, 164
hortator Æ. 6, 529
hortati 10, 69
hortatur 2, 33. 3, 144. 5, 189. 6, 184. 11, 13
horti E. 7, 34. G. 4, 109
Hortinæ Æ 7, 716
hortis E 7, 68
hortor Æ. 3, 134
hortos G. 4, 118
horum Æ. 11, 319 361. 273 490
hoſpes 1, 757. 4, 10 32 63 630. 8, 188 364 53
hoſpita G. 3, 362. Æ. 3 539. 6, 93
hoſpitia 1, 676. 10, 495 114
hoſpitibus 1, 735. 11, 10
hoſpitiis G. 3, 43. 4, 24
hoſpitio Æ. 1, 303 54 83. 4, 51. 7, 264. 9, 11, 165
hoſpitis 8, 346 463 493
hoſpitium 3, 15 61. 7, 10, 460
hoſte G. 3, 32. Æ. 1, 2, 390 541. 3, 12 632. 6, 111. 10, 375 11, 746
hoſtem G. 4, 76. Æ. 2, 665. 4, 424 5, 671. 6, 7, 469. 8, 500. 9, 4 676 692 780. 10, 66 801 882. 11, 80 381 521 559 743. 12, 23 377 595 901 917
hoſtes E. 10, 45. G. 3, Æ. 2, 43 358 377 51 632. 3, 283. 9, 356 400 440 554 799. 1 379 398 729. 11, 38 12, 266 426 456 46 582 650 682
hoſti 4, 549. 9, 443
hoſtia G. 1, 345. 3, 4 467. Æ. 1, 338. 2, 11, 740
hoſtibus G. 3, 513. Æ. 836. 10, 593 903. 1
hoſtilem 3, 322. 10, 48
hoſtili 10, 847. 11, 398
hoſtibus 11, 83
hoſtilis 3, 407
hoſtis 1, 629. 2, 290 64 723. 9, 38. 10, 26 90 304. 12, 302 895
Hotrynque 7, 675

...i G. 1, 198
...li Æ. 10, 493
...lis 11, 2
...dum 6, 161
...is G. 4. 470. Æ. 10, ...
...12, 427
...us 5, 689
...um 1, 546
...ar G. 4, 126. Æ. 1, 469. ...90
...rem 3, 589. 4 7
...ibus 4, 351
...i 10, 476. 11, 643
...is G. 1, 385. 4, 217. Æ. ...22. 2, 510 558 708. 4, ...406 599. 5, 264 325 ...685. 6, 111 301 668. ...89. 9, 364 725. 10, 169 ...701. 11, 131 774 874. ...88 707 944
...o G. 3, 7. Æ. 1, 505. 4, ...5, 558. 6, 797. 8, 137 ...9, 303 755. 10, 341 765. ...175 632 844. 12, 941
...us G. 3, 257. Æ. 1, 593. ...21. 4, 250. 5, 135 376. ...669 815. 9, 250 434. 11, ...12, 293
...unt equi G. 3, 111
...E. 3, 92. Æ. 1, 197. 2, ...5, 78 481. 6, 423. 9, ...10, 558 697. 11, 640
...
...a G. 1, 100 142 373. 2, ...3, 364. regna Æ. 2, 8 ...3, 198. 4, 486. 5, 594 ...835. 11, 201. 12, 476
...as G. 1, 418 462
...em Æ. 3, 522
...es E. 2, 29. 4, 2. G. 2, ...434. 3, 108
...e Æ. 7, 157. 8, 455
...a E. 5, 17. G. 1, 331. ...4, 255. 12, 930
...s G. 1, 213. 2, 460. 3, 9 ...4, 115. Æ. 3, 3. 5, 452. ...214. 10, 904
...r E. 3, 82. G. 1, 43 70 ...290 417. 2, 143 331. ...408
...re 1, 117
...em 1, 114 295. 2, 218 ...
...um E. 5, 40. 9, 19. G. 1, ...20. 2, 153 232 408. 3, 298 ...20. 6, 196. 9, 669. 10, ...54. 11, 418 669
...us E. 4, 40. 9, 41. G. 2, ...14 8, 196
...rthi Æ. 11, 69

hyacintho E. 6, 53
hyacinthos G. 4, 183
hyacinthus E. 3, 63
Hyadas G. 1, 138. Æ. 1, 748. 3, 516
hyali G. 4. 335
hyberna E. 10, 20. Æ. 1, 270
hybernam 4. 143
hybernas G. 4, 235. Æ. 6, 355
hyberni G. 1, 291. 2, 482. Æ. 1, 750. 5, 126
hybernis G. 3, 39. Æ. 7, 719
hyberno G. 1, 101. 3, 302. Æ. 4, 309
hybernus G. 4, 474
Hyblæ Æ. 7, 37
Hyblæis E. 1, 55
Hydaſpen Æ. 10, 747
Hydaſpes G. 4, 211
hydra Æ. 6, 576
hydram 7, 658
hydri G 2, 141. 3, 545
hydris Æ. 7, 447 753
hydrum G 4, 458
hyemem 1, 391. 2, 322. 3, 470. 4, 51 239. Æ. 1, 129. 3, 195. 4, 193. 5, 11. 9, 671. 10, 634
hyemes G. 1, 100. 2, 293 373. 3, 197
hyemi 3. 403. Æ. 3, 120
hyemis E. 10, 66. G. 1, 340. 4, 156, Æ. 4, 403
hyems G. 1, 299 302 321. 2, 317 519. 3, 356. 4, 36 135. Æ. 1, 126. 2, 111. 3, 285. 4, 52. 7, 214
Hyla E. 6, 44
Hylæum G. 2, 457. Æ. 8, 294
Hylam E 6, 34
Hylas G. 3, 6
Hylax E 8, 107
hymenæi G. 4, 516
hymenæis Æ. 7, 344 358. 11, 353
hymenæos G. 3, 60. Æ. 1, 655. 3, 328. 4, 99 316. 6, 623. 7, 398 555. 10, 720. 11, 217
hymenæus 4, 127
Hymettia 7, 763
Hypanis G. 4, 370. Æ. 2, 340 428
Hyperboreas G. 4, 517
Hyperboreis 3, 196
Hyperboreo 3, 381
Hyrtacidæ Æ. 5, 492 503
Hyrtacides 9, 177 343 319
Hyrtacus 9, 406

I

IÆ. 4, 381 424. 6, 546. 7, 425. 9, 634
Iacchi G. 1, 166
Iaccho E. 6, 15. 7, 61
jace 8, 102. Æ. 10, 557
jaceant G. 2, 37. Æ. 11, 310
jacebant E. 6, 16. Æ. 11, 102
jacebat 7, 94. 9, 336. 12, 897
jacebis 5, 871
jacebit 3, 391. 8, 44
jacens 12, 360
jacent E. 7, 54. Æ. 7, 298. 10, 526
jacentem E 6, 14. G 2, 512. 4, 404. Æ. 3, 689. 10, 750
jacentes G. 1, 65. Æ. 1, 228. 9, 329
jacentis 3, 150
jacere 5, 631. 9, 318
jaceres 7. 427. 10, 327
jaceret E 10, 40
jaces Æ. 9, 486
jacet G. 1, 310. 3, 230 343 354. Æ. 1, 103. 2, 557. 3, 104 692. 6, 149 300 795. 7, 801. 10, 737. 11, 327 527
jaciat 10, 683
jaciens 10, 886
jacit G. 4, 294. Æ. 5, 79 643. 10, 336 480 784
jacitur 3, 277. 6, 901
jaciunt 9, 712. 10, 264. 12, 893
jacta 10, 733
jactabam 2, 588
jactabant 2, 459
jactabat E. 2, 5
jactabit Æ. 6, 877
jactamur 3, 197
jactant E. 5, 62. Æ. 2, 478. 5, 433. 7, 527. 8, 491. 9, 134 568
jactante G. 4, 195
jactantem Æ. 1, 231. 5, 469. 9, 621
jactanti 1, 106
jactantior 6, 815
jactaſe G. 1, 81 400. 2, 355. Æ. 2, 768
jactaret G. 2, 132
jactas Æ. 10, 95
jactat G. 1, 103. 5, 376. 11, 638
jactata 2, 249. 3, 86
jactatam Æ. 1, 633
jactati 1, 446
jactatos 1, 33
jactatum 1, 186. 6, 693

jactatus Æ. 1, 7. 4, 14
jactavit G. 1, 62, Æ. 12, 323
jactemur 1, 336
jactet E 6, 73. Æ. 1, 114
jactetur 1, 672. 10, 48
jactis G. 2, 57
jacto 1, 104. 2, 317
jactos E 6, 41
jactu G. 2, 124. 4, 87 528
jactura Æ. 2, 646
jacuiſſe G. 3, 436
jacuit Æ. 3, 631. 5, 336. 9, 771
jac lata 1, 46
jaculatus 2, 276
jaculi G. 2 530
jaculis Æ. 3. 46. 5, 37. 10, 130 713 868
jaculo 5, 69 253. 9, 178 698 704. 10, 248 342 754. 11, 563 574 760. 12, 354
jaculum 9, 52. 10, 323 585
jamjam 2, 701. 4, 371. 6, 602. 12, 676 754 940
jamjamque 2, 530. 8, 708. 12, 754 940
jampridem E. 2, 43. 5, 55. G. 1, 501. Æ. 1, 726. 2, 647. 6, 717. 7, 693
jamtum 1, 22
jamdudum G. 1, 213. Æ. 1, 584. 2, 103. 4, 1 362. 5, 27 513. 8, 153. 9, 186. 11, 836. 12, 217
Jani 7, 180
janiculum 8, 138
janitor 6, 400. 8, 269
janua 2, 493 661. 3, 449. 6, 106 127
Janum 12, 198
Janus 7, 610 8, 357
Iapetum G. 1, 279
Iapidis 3, 475
Iapidis Gargani Æ. 11, 247
Iapige 8, 710. 11, 678
Iapis 12, 391 420 425
Iarbam 4, 196
Iarbas 4, 36 326
Iaſide 5, 843
Iaſides 12, 392
Iaſius 3, 168. 10, 123
jaſpide 4, 261
ibant G. 4, 472. Æ 1, 483 522. 5, 269. 6, 268. 7, 698. 8, 281. 9, 369. 10, 213
ibat G. 4, 365 430. Æ. 1, 699. 2, 254. 4, 149. 5, 75. 6, 589. 7, 701. 8, 162 307 466 671 726. 9, 25 269 424 597 649. 11, 33, 12, 378
Ibera 9, 582
Iberas 1. *Hiſpanas* 7, 663
Ibero *Hiſpano Oceano* 11, 913
Iberos G. 3, 408
ibi E. 2, 4. G. 1, 73. 4, 491. Æ. 2, 40 792. 6, 333 700. 7, 126. 9, 412 445
ibidem G. 3, 500. Æ. 1, 120
ibimus E. 1, 65
ibis Æ. 2, 547
ibit G. 1, 435. Æ. 2, 578. 4, 590 654
ibitis 3, 254
ibo E. 10, 50 Æ. 2, 786, 9, 291. 11, 438
ibunt G. 2, 245
Icare Æ 6, 31
icto 5, 428. 6, 180
ictibus G. 3, 234. Æ. 5. 198 459. 9, 811. 12, 105
ictu 2, 544. 5, 274 427. 7, 165. 9, 770 10, 484. 11, 638. 12, 450 732 740
ictum 5, 444. 7, 756. 12, 314 907
ictus 5, 457. 8, 419. 12, 713 926
id E. 3, 35. 9, 37. G. 2, 263. Æ. 1, 27. 2, 19 103. 4, 34. 5, 418. 6, 526. 7, 78 368. 9, 104 214 274. 11, 435. 12, 28 643 738
Ida 5, 252 449. 9, 80 177. 10, 158. 12, 412 546
Idæ G. 4, 41. Æ. 2, 801. 3, 6
Idæa 2, 696. 10, 252. 11, 285
Idææ 9, 620. 10, 230
Idæas G. 3, 450 Æ. 7, 207
Idæis G. 2, 84. Æ. 9, 112
Idæo 9, 672
Idæos 7, 222
Idæum 3, 112. 6, 485. 7, 139
Idæus 3, 105. 9, 500
Idaliæ 1, 697. 5, 760. 10, 52
Idalium 1, 685. 10, 86
Idam 9, 575
Idas 10, 351
idcirco G. 1, 231. 3, 445. Æ. 5, 680
idem E 3, 44 91 101. 5, 9. G. 1, 71. 2, 305. 3, 72 244 4, 139. Æ. 3, 60 80 [illegible] 4, 581 679. 5, 371. 6, [illegible] 229 7, 321 393. 8, [illegible] 9, 327 416. 10, 112 [illegible] 851. 11, 174 336
ideo G. 2, 96. 3, 212, Æ. 228
Idmon Æ 12, 75
Idomenea 3, 122
Idomenei 11, 265
Idomeneus 3, 401
Idumæas G. 3, 12
jecit Æ. 8, 257. 10, 777
jecur 6, 598
jejuna G. 2, 212. 3, 493
jejunia 3, 128
ierit Æ. 7, 223
igitur E. 7, 18. Æ. 4, 537. 199
ignara 1, 634. 4, 508. 5, [illegible] 618. 6, 631. 8, 187. [illegible] 247
ignaræ 4, 65
ignaram 9, 287
ignare 3, 382
ignari 1, 202 236. 3, 569
ignaros G. 1, 41. Æ. 2, [illegible] 9, 345 766. 11, 19
ignarum 10, 228 706
ignarus 8, 627 730. 10, 25 [illegible] 668. 11, 154
ignava G. 1, 299. 2, 208
ignavæ, *apes* 4, 259
ignavi Æ. 12, 12
ignavia 11, 733
ignavius G. 3, 465
ignavum 4, 168. Æ. 1, 439
igne 8, 255
ignea G. 3, 482. Æ. 4, [illegible] 11, 718
ignem G. 1, 87 131 135. 140. 3, 85 244 258. 330 442. Æ. 1, 46 [illegible] 664 692. 2, 297. 3, [illegible] 4, 200 661. 5, 4 641 [illegible] 6, 747. 7, 281 355. 8, [illegible] 491. 9, 351. 10, 131 [illegible] 11, 119 189 787. 12, [illegible] 119
ignes E. 5, 10. G. 1, [illegible] 427. 2, 432. Æ. 1, [illegible] 747. 2, 154 276 502 [illegible] 624 664 686. 3, 199 [illegible] 585. 4, 167 209 676. 743. 7, 256 320 786. 199 267 403 410 590. 78 129 145 166 239 [illegible] 570. 10, 56 177 271. 201 521 596
igneſcunt 9, 66

Iliades Æ. 1, 484. 3, 65
Iliadum 2, 580. 5, 644. 7, 248
ilice E. 1, 18. 6, 54. 7, 1. 9, 15. G. 4, 81. Æ. 4, 505. 5, 129. 6, 209. 9, 381. 11, 458
ilicet 2, 424 758. 7, 583. 11, 468
ilicibus G. 3, 146 334. Æ. 8, 43
ilicis G. 2, 453
ilignis 3, 330
Ilio Æ 5, 261
Ilione 1, 657
Ilionea 1, 615
Ilionei 1, 124. 7, 240. 9, 501
Ilioneus 1, 525 563. 7, 212. 9, 569
Ilium, 1, 72. 2, 141 325 625. 3, 3 109. 5, 756. 6, 64
illabere 3, 89
illabitur 2, 240
illacrymans 9, 303. 10, 628
illacrymat G. 1, 80
illæ E. 10, 54. G. 2, 210 420 435. 3, 272 546. 4, 37 52 257. Æ. 5, 676. 6, 199 220. 12, 589
illætabile 12, 619
illætabili , 707
illaudati G 3, 5
illecebris , 217
illic 1, 54 69 247 781 251. 3, 352. Æ 1, 210. 2, 783. 8, 626
illidit 1, 116
illinc G 1, 503. 3, 257. Æ. 4, 442
Illyrici E. 8, 7
Illyricos Æ. 1, 247
illiſa G. 3, 261. Æ. 5, 206. 7, 5 0. 9. 713
illiſit *caſtus* 5, 480
illotus G 3, 443
illuc 2, 297. Æ. 4, 285 363. 5, 408 701. 8, 20 229. 9, 755 10 680. 12, 764
illudant G. 1, 181
illudet Æ. 9, 634
illudent G. 4, 405
illudere Æ 2, 64
illudunt G. 2, 375
illuſas , 464
illuſerit Æ. 4, 591
illuſtrem 7, 79
illuſtres 6, 758
illuvie G. 3, 561
illuvies Æ 3, 593
illuxiſſe G. 2, 337
Ilo Æ. 10, 400
Ilva 10, 173
Ilus 1, 272
ima G. 1, 401. 2, 313. 3, 59 240 457 460 505 522. 4, 322. Æ. 2, 120. 3, 443. 4, 24. 5, 498. 6, 459. 8, 67. 9, 10, 675 785. 12, 447 883
imagine 4, 84. 6, 293. 7, 170. 8, 23 730. 10, 785. 12, 665
imaginibus 1, 412
imago E. 2, 27. G 4, 50. Æ 1, 357. 3, 369 560 773 793. 3, 489. 4, 353 654. 5, 636. 6, 405 480 695 701. 7, 180. 8, 557 671. 9, 294. 10, 456 643 656 663 824. 12, 560
imam 12, 381
Imaona 10, 424
imas 2, 449. 6, 404. 7, 801. 10, 588
imbelle 2, 544
imbellem G. 2, 172
imbelles 3, 265
imber 1, 59 333 373 429. 3, 441. 4, 312 474. Æ. 1, 747. 3, 194. 5, 10 696. 9, 669. 11, 548. 12, 284
Imbraſidas 12, 343
Imbraſides 10, 123
Imbraſus 12, 343
imbrem G. 1, 23 157 211. Æ. 1, 127
imbres E. 3, 80. 6, 38. G. 1, 443. 2, 293 352. 4, 115. Æ. 9, 60
imbri E 7, 60. G. 1, 393. Æ. 4, 249
imbribus G. 1, 236 323 413. 2, 325. Æ. 5, 693
imbrice G. 4, 296
imbriferum 1, 313
imbris Æ. 8, 429
imbuet E 1, 8
imbuit Æ. 7, 542 554
imis E. 3, 54. 8, 96. G. 1, 319 374. 2, 53 209. 4 471. Æ. 1, 88 129. 3, 110. 5, 84 239. 7, 91. 8, 237
imitabere E. 2, 31
imitabile Æ. 6, 590
imitabitur E. 5, 73
imitamur G. 2, 204
imitantur 3, 380 Æ. 11, 894
imitata G 4, 72. Æ. 11, 500
imitatur 6, 586
immane G 1, 239. Æ. 1, 214. 6, 11 624. 7, 710 666. 8, 225 245. 10, 726. 11, 552. 12, 904
immanem G. 3, 39. 4, 458. 7, 30 . 9, 516. 10, 318 887
immanes Æ. 1, 432

immani Æ. 3, 427. 5, 372 401. 8, 330. 9, 542 694 751
immania G. 4, 394. Æ. 1, 143. 3, 583. 4, 199. 5, 822. 6, 19 422 582. 9, 708. 19, 496
immanibus 1, 620. 4, 642
immanior 1, 351
immanis G. 2, 141. Æ. 2, 150. 3, 702. 6, 77 237 418 576 597. 11, 173
immatura 11, 166
immedicabile 12, 858
immemor E. 8, 2. G. 3, 498. 4, 440 491. Æ. 5, 39. 7, 439. 9, 256
immemorem 9, 374
immemores 2, 244. 3, 617. 4, 194. 6, 750
immensa 2, 208. 5, 408. 6, 355 823
immensæ G. 1, 49
immensam Æ. 2, 185. 6, 186. 7, 377
immensas G. 4, 557
immensi Æ. 1, 29. 3, 541
immensis 2, 204
immensos G. 2, 153
immensum G. 1, 322. 2, 541. Æ. 3, 632 672
immensus 11, 832
immergite 3, 605
immeritam 3, 2
immerserat 6, 174
immerserit G. 4, 29
imminet E. 9, 42. Æ. 1, 169 424. 6, 603. 9, 515. 10, 26 158
immiscent 5. 429
immiscerier G. 1, 454
immiscet Æ. 10, 153
immiscuit G. 4, 245. Æ. 4, 570. 10 664 796. 11, 815
immisi E. 2, 59
immissa Æ. 3, 593. 10, 40
immissæque G. 2, 342
immissi Æ. 2, 495. 12, 521
immissis G. 3, 371. Æ. 4, 669. 5. 146 662. 11, 889
immisso 8, 246
immissus G. 2 364
immitibus 4, 17
immitis 4, 492 Æ. 1, 34. 3, 87
immitte 10, 229
immittere 4, 488. 8, 708. 9, 421 758
immittet 10, 13
immittit 6, 1 312. 10, 406. 11, 562. 12, 333
immittite 10, 678
immittitur G. 2, 164
immittuntur G. 2, 80
immixti Æ. 2, 396
immo E. 5, 13. 7, 41. 9, 26. Æ. 1, 757. 9, 257. 11, 459
immobile 9, 448
immobilis 7, 250 623. 12, 400
immolat 10, 541. 12, 949
immolet 10, 519
immortale G. 4, 208. Æ. 6, 598. 8, 715. 9, 95
immota G. 2, 294. Æ. 1, 261. 3, 447. 4, 331 449. 5, 127. 7, 314. 10, 696
immotam 3, 77
immotis G. 3, 416
immotumque Æ. 4, 15
immotus 3, 570
immugiit 3, 674
immugit 11, 38
immulgens 11, 572
immundi G. 1, 400
immundo Æ. 3, 228. 5, 333. 10, 844. 12, 611
immundum G. 1, 81
immundus 3, 564
immunemque 12, 559
immunis G. 4, 244
immurmurat 4, 261
imo Æ. 1, 375 489. 2, 288 419 625. 3, 39 421 597. 5, 92 178 810. 6, 55 581. 7, 530 10. 464 871. 11, 23 377 840. 12, 208 422 667
imos G. 1, 174. Æ. 1, 408. 3, 565. 4, 387. 11, 181. 12, 705 884
impacatos G. 3, 408
impar Æ. 1, 479. 12, 216
impare E. 8, 75
imparibus G. 3, 533. 4, 245. Æ. 10, 459. 12, 146
impasti 10, 560
impastus 9, 339. 10, 723
impatiens 11, 639
impavidos 10, 633
impavidus 10, 717. 12, 8
impediat 11, 21
impedit 10, 553
impediunt 5, 585 593. 8, 449. 9, 385. 10, 307. 12, 747
impellentibus 4, 305
impellere 1, 254
impellite Æ. 4, 594. 11, 278
impellunt 5, 120
impende G. 3, 74
impendendus 2, 61
impendente 1, 365. 4, 191
impendere 2, 433
impendunt 3, 124
impensis Æ. 11, 228
impensius Æ. 12, 20
imperat G. 1, 99. Æ. 3, 465. 7, 36 169. 11, 60
imperdita 10, 430
imperfecta 8, 428
imperia 2, 370
imperiis Æ. 1, 234. 4, 229. 463. 7, 240 487 654. 8, 38. 9, 716
imperio 1, 58 274. 2, 191. 239 282 295 577. 5, 72. 784. 6, 851. 8, 482. 10, 11, 255
imperitet 12, 719
imperium 1, 142 283 291 34. 2, 352. 3, 159. 5, 235 74. 6, 264 782 795 812 819. 509. 9, 449. 11, 47. 12, 193
imperterritus 10, 770
impetus 2, 74. 5, 219. 12, 772
impexis G. 3, 365
impexum Æ. 7, 667
impia G. 1, 468. 2, 537. Æ. 298 596. 5, 733. 6, 54. 613. 12, 31
impiger 1, 742
impingeret 5, 805
impius E. 1, 71. G. 1, 511. Æ. 1, 298 353. 2, 163. 4, 49
implacabile 12, 816
implacabilis Turnus 12, 3
implacata 3, 420
implebunt G. 3, 177
implent Æ. 11, 274
implentur 1, 219. 5, 697
implere 3, 453. 9, 506
impleri 8, 216
implerunt E. 6, 48. G. 4, 46
implessemque Æ. 4, 605
implet G. 4, 515. Æ. 3, 43. 5, 541. 7, 475. 9, 72 48. 11, 448 896
implevêre G. 2, 144
implevi 2, 769
implevit G. 3, 94. Æ. 1, 72. 733. 3, 313 526. 4. 30. 23. 8, 278. 10, 819. 12, 58
implicat 2, 215. 4, 148. 7, 13. 355. 10, 894. 11, 555. 12, 74
implicet 1, 664
implicuêre 11, 632
implicuit 2. 552 724. 11, 109 752
implorans 12, 652
implorant 7, 576
imploranti 7, 502
implorare 7, 311. 10, 19
imploret 4, 617

...nes fœtus philomela G. 4,
...
...ras Æ 4 498
...ent 1, 53
...oe 2, 519
...ient 6, 774
...ere G. 1, 281. 2, 73. Æ.
...07 4, 639. 6, 852
...ueret 4, 453
...uit 1, 233 246 253. 7, 573.
...326
...una 12, 864
...unæque G 1, 470
...unum Æ. 11, 305
...iam 2, 510
...ii G. 3, 116. 4, 477. Æ.
...98
...iis G. 3, 190. 4, 173. Æ.
...135. 8, 451
...ios G. 2, 540
...ium Æ. 8, 410. 10, 506
...ta 1, 16
...ere G. 1, 304. Æ. 4, 418.
...iit G. 1, 61. Æ. 1, 66.
...463. 6, 622. 8, 188
...ior 4, 629
...ifa 4, 659
...ifit G. 1, 263
...ifo 12, 303 357
...ifum 5, 536. 10, 497
...ita G. 1, 388. Æ. 2, 80
...5. 10, 727
...ite 4, 386 412
...itos E. 8, 50 G. 1, 179
...3, 431. Æ. 5, 397. 9,
...11, 512 767. 12, 250
...687
...perata 9, 798
...vida 2, 200
...vifi 2. 182. 7, 506
...vifo 8, 524. 12, 576
...vium 2, 379
...vifus 1, 599. 9, 49
...dens G. 2, 372. Æ. 9, 386
...dentibus 1, 373
...deſque 9, 751
...dis 5, 546. 7, 382
...derat 2, 55
...derit 1, 15
...dimuſque 2, 465
...di G. 4, 349. Æ. 1, 86.
...ido. 3, 449. 4, 23. 5,
...7, 621. 8, 3236. 10, 246.
...380 618
...dia 12, 856
...do G. 2, 211
...do Æ. 8, 239
...dus 10, 68
...e G. 2, 32. Æ. 3, 628. 6,
...479. 9, 653 784. 11, 134.
...728
imus Æ. 11, 389
inque G. 2, 332, 3, 188 553. 4, 420. Æ. 1, 165. 2, 51. 7, 347. 9, 434. 11, 886. 12, 293
inque ligatus illigatus 10, 794.
inque ſalutatam 9, 288
in antrum 6, 42
in arcum curvatus 3, 533
in armis ſpem p 11, 411
in fomite flammam 1, 180
in manibus terræ 2, 45
in medium G. 1, 126. 4, 25. Æ. 11, 335
in meſſem triticeam G. 1, 219
in naves Æ. 5, 62
in noctem 7, 8
in numerum E 6, 27
in occaſum ager Æ. 11, 317
in plumam 11, 771
in pratis ſalire G 2, 384
in primis G 1, 538. Æ. 1, 307
in prora ſtans procul, 5, 775
in ſceptra reponis 1, 257
in ſe armat 10, 204
in ſolido alte, &c. G. 2, 231
in ſolidum, &c. 2, 79
in ſomnis Æ. 1, 357. 2, 270. 3, 151. 4, 353 466 557. 12, 908
in ſpiram, &c. G. 2, 154
in te committere tantum Æ. 1, 235
in Teucros, &c. Æ. 1, 308
in turmas, &c 11, 499
in verſum diſtulit, &c. G. 4, 144
inque vicem G. 3, 188. 4, 166. Æ 12, 502
in vitulos &c. G 5, 157
in unguem 2, 277
in utrumque paratus Æ. 2, 61
in *ſubauditum* , 620. 11, 686
inacceſſam 8, 195
inacceſſos lucos 7, 11
Inachiæ G. 3, 153
Inachias Æ. 11, 286
Inachiis 7, 286
Inachus 7, 372 792
inamabilis G. 4, 479. Stygia palus Æ 6, 438
inane E. 6, 32. Æ. 4, 433
inanem G. 2, 285. 4, 345. Æ. 3, 304. 4, 218. 5, 673. 6, 505. 10, 648 758
inanes G. 1, 496. 3, 134 170. 4, 241 375 400. Æ. 4, 449. 6, 651 740. 7, 592. 9, 219. 10 82 465 627
inani E. 2, 5. G. 4, 105. Æ. 1, 468 408. 6, 508 885. 12, 755
inania G. 4, 196. Æ. 4, 216. 6, 269. 10, 639
inaratæ G. 1, 83
inardeſcit Æ. 623
Inarime 9, 716
inauſum 6, 308. 8, 205
incæſtare 10, 389
incæſtat 6, 150
incanaque G. 3, 311. Æ. 6, 809
incanduit G 3, 479
incanui G 2, 71
incaſſum G. 1, 387. 3, 100. Æ 3, 345. 7, 421. 8, 378
incautam cervam 4, 70
incauti G. 2, 303
incautum 3, 469. 4, 488. Æ. 1, 354. 3, 332. 10, 385 812
incedens 5, 188
incedit 1, 694. 10, 764
incedo 1, 50
incedunt 4, 141
incendat 1, 664
incende E 8, 82
incendebat Æ. 5, 88
incendentem 9, 500
incendere G 1, 84 271. 4, 264. Æ. 4, 360
incendi 8, 562
incendia G 2, 311. Æ. 1, 570. 2, 329 569 705. 5, 680. 8, 259. 9, 71 77. 10, 406
incendimus 3, 279
incendit 1, 694. 4, 197. 5, 455. 6, 889
incendunt 10, 895. 11, 147
incenſa 2, 327 374. 3, 156 325. 4, 300 376. 7, 295. 8, 285. 11, 709 781. 12, 238
incenſæ 2, 353
incenſam 2, 555
incenſas 5, 655
incenſi 1, 731
incenſis 2, 764
incenſos G 3, 459
incenſum Æ. 3, 298. 4, 54
incenſus 2, 343. 5, 719. 9, 342
incerta G. 4, 103. Æ. 4, 110. 8, 49 580. 9, 96
incertam 2, 224. 6, 270. 12, 160
incertas E. 5, 5
incerti Æ. 3, 7
incertis G. 1, 115
incertos Æ. 3, 201. 12, 743
incertum G. 1, 25. Æ. 2, 30 740. 8, 352. 11, 341. 12, 320
incertos G. 3, 500. Æ. 5, 95
inceſſit G. 4, 68. Æ. 1, 501
inceſſu 1, 409. 12, 219
inchoat G. 3, 42. Æ. 6, 252
incide E. 8, 29

incidere E. 3, 11. 9, 14. 10, 53. Æ 3. 667. 4, 575
incidit G. 2, 107. Æ. 2, 305 467. 9, 721. 10, 477. 11, 690. 12, 926
incinctæ G. 4, 342. Æ. 7, 396
incipe E. 3, 58. 4, 60. 5, 10. 8, 21 25 31 36 42 46 51 57. 9, 32. 10, 6. G 1, 230
incipiam 1, 5. Æ. 2. 13
incipiant E 6, 40. Æ. 6, 751
incipias 10, 876
incipiat G. 1, 45, 3, 191
incipiens 3, 295. Æ. 11, 13
incipient E. 4, 12. G. 1, 454
incipio 2, 348
incipit E. 6, 26. 9, 60 G, 3, 51 139. 4, 386. Æ. 1, 725. 2, 269. 4, 76 161. 6, 103. 8, 373. 10, 5. 11, 705. 12, 47 692
incipiunt E 9, 8. G. 1, 357
incita *part.* Æ. 12, 492 534
incitat 11, 728
inclementia G. 3, 68. Æ 2, 602
inclinata 12, 59
includit 9, 727
includunt G. 2, 77. Æ. 2, 19
incluſa 5, 149
incluſas 6, 680. 12, 587
incluſerat 11, 488. 12, 430
incluſête 12, 744
incluſerit 9, 729
incluſi 2, 45. 6, 614
incluſit 7, 534. 8, 225. 12, 211
incluſos 2, 258
incluſum 8, 248 10, 136. 12, 749
incluſus 11, 398
inclyta 2, 82 241. 6, 781
inclyte 6, 562. 12, 179
inclytus 6, 479
incocta G. 3, 307
incœperat Æ. 3, 8
incœpta 4, 638. 7, 259. 11, 469
incœpti 5. 678 714
incœpto G. 4, 414. Æ. 1, 41. 2, 654. 6, 430
incœptos 4, 316. 5, 95
incœptum G. 2, 39. Æ. 4, 452. 6, 384. 8, 90. 9, 694. 12, 566 832
incœptus 6, 493
incognita 1, 519. 12, 414 859
incolimus 6, 675
incolitur 9, 478
incolumem 6, 345. 8, 575. 10, 47 616. 11, 717
incolumes 6, 415
incolumi G. 4, 212. Æ. 12, 39
incolumis 2, 88 577
incomitata 2, 456. 4, 467
incommoda Æ. 8, 74
incompoſitos G. 1, 350
incompta 2, 386
inconceſſoſque Æ. 1, 655
incondita E 2, 4
inconſulti Æ. 5, 452
incoque G 4, 279
increbreſcere 1, 359. Æ. 8, 14
incredibilis 3, 294
incrementum E. 4, 49
increpat G 4, 71. 6, 387. 9, 127 560. Æ. 10, 278 830. 12, 332 758
increpitans G. 4. 138. Æ. 1, 742
increpitas 10, 900
increpitat 10, 810
increpitent 3, 454
increpuit G 1, 382. Æ. 9, 501. 11, 755
increſcunt 9, 688
increvit 3, 45
incubat G. 2, 507. Æ. 1, 93. 4, 83
incubuêre 1, 88. 6, 610. 8, 444. 12, 367
incubuit G. 2, 311. 3, 197. Æ. 4, 650 7, 88. 12, 774
incudibus G. 2, 540. 4, 173. Æ. 7. 629. 8, 419 451
inculta G. 2, 430. Æ. 1, 312. 6, 300
inculti G. 2, 415
incultis E. 4 29
incumbebat Æ. 8, 236
incumbens E 8, 16 G. 2, 377. Æ. 2, 514. 5, 325 858. 11, 674
incumbent G. 4, 249
incumbere G. 1, 213. Æ. 2, 653. 5, 15. 9, 791
incumbit 10, 894
incumbite 10, 294
incumbunt 2, 205. 4, 397. 9, 73
incurrimus 2, 407
incurrunt 11, 613 759 834. 12, 717
incurſus G 3, 407
incurvant Æ. 5, 500
incurvo G 1, 494. 2, 513
incuſat Æ. 1, 414. 11, 471. 12, 580 612
incuſavi 2, 745
incuſes 12, 146
incuſo 11. 312
incuſum G. 1, 275
incute Æ. 1, 73
indagine 4, 121
inde G. 1, 86. 2, 306 367. 3, 74 327 490 Æ. 1, 279. 2, 2 355 434 756. 3, 69 663 660 697 703. 5, 139 223 583. 6, 201 385 411 4[illegible] 72 8. 7, 530 8, 238 [illegible] 587 642. 9, 771. 10, 2[illegible] 315 521 888. 12, 743
indebita 6, 66
indecorem 11, 845. 12, 6[illegible]
indecores 7, 231. 11, 423. [illegible] 25,
indefeſſa 11, 651
indeprenſus 5, 591
Indi G. 2, 138. Æ. 8, 705
India G. 1, 57. 2, 116 222
indicere Æ. 7, 616
indiciis 8. 211
indicio G 2, 182. Æ. 2, [illegible]
indicit 1, 636. 3, 264. 5, [illegible] 7 458
indicium G 2, 246
indictus Æ. 7, 733
indigna G. 2. 428
indigenæ Æ. 8, 314
indigenas 12, 823
indiget E. 2, 71
indigere Æ. 12, 794
indigetes G. 1, 498
indigna Æ. 2, 285. 4, 617. 103 9, 595. 12, 811
indignabar 2, 93
indignantem 5, 651
indignantes *venti*. 1, 59
indignanti 8, 649
indignantur 5, 229
indignata 11, 831. 12, [illegible] 952
indignatum G 2, 162
indignatus Æ. 7, 770 8, [illegible]
indigno E 8, 18. 10, 10. 12, 411
indignum G. 1, 191. Æ. 10[illegible]
indignus 12, 649
Indis G 4, 293
indiſcreta Æ. 10. 392
indixit 1 , 737
indocile 8, 321
indocte 3, 26
indole 10 826
indomitæ G. 3, 174
indomitas Æ. 2, 594. 5, [illegible]
indomiti [illegible], 521. 8, 728
indomitum 2, 440
Indos G. 4, 425. Æ. 6, [illegible] 7, 605
induat 10 682. 11, 439
indubitare 8, 404
inducere E 5, 30. Æ. 5, [illegible]
induceret E. 9, 20. G 1, [illegible]
inducit 1, 106
inducite E, 5. 40
inducitur Æ. 8, 457
inductus 5, 399

Æ. 1, 688
…ar G 4, 143
…re 1, 282. Æ. 3, 198
…t 1, 188
…Æ. 3, 526. 7. 417. 9, …366. 11, 77
…ur 2, 393. 7, 640
…e G 2, 277. Æ. 4, 51
…ent G. 4, 198. 9, 165
…entia, *nom. ſing.* 2, 345
…ere Æ. 2, 776. 6, 135.
…lf
…et 8, 512
…ife 10, 625
… G. 2, 172. Æ. 12, 67
…it G …, 366
…via 3, 209
…e 3, 364
… Æ. 12, 947
…s 11, 83
…m 10, 775
…a 2, 275. 5, 264 674. …88. 11, 487
…erat G. 4, 552
…Æ. 11, 912
…abile 2, 324. 8, 334
…is, G. 4, 133
…m Æ. 2, 311 734
…a 1, 491. 10, 595. 11, …
…2, 67
…m 10, 425. 12, 131
…s 1, 25
…n E. 1, 28. Æ. 11, 672
… E 8, 24. G 3, 136 523. …9, 322. 11, 732
…2, 364. 4, 158. 9, 55 …730
…26
… G. 1, 381. 4, 314. Æ. 5, …583
…rabile 5, 781
…27, 623
…affis 10, 174
…bile G 2, 491
…mum Æ. 4, 415
…mum …, 559
…rabilis 6, 27
…rata 4, 400
…a …, 132. 8, 489. 10 673
…11, 267
…us E. 8, 483
… Æ 3, 645
…a …, 84
…01, 129 601
…m *adverb.* G. 1, 479. …, 285
…m *nom* 2, …. 4, 85 613. …8 8, 578. 12, 804
…11, 573

infantem Æ. 11, 541
infantis 11, 550
infantum 6, 426
infauſtas 5, 635
infauſto 11, 589
infauſtum 7, 717. 11, 347
infecêre G. 2, 128
infecit Æ. 3, 481
infecta 4, 190
infecta *arma* 5, 413. 7, 341
infecti 10 528
infecto 12, 286
infectos 10, 720
infectum 6, 742. 12, 243
infelicem 3, 649. 9, 430
infelicis 3, 613 691. 5, 3. 7, 401. 9, 786
infelix E. 2, 3. 5, 37. 6, 48 53 82. G. 2, 198 239 314. 3, 37 498. Æ. 1, 479 716 753. 2, 245 455 772. 3, 50 246. 4, 68 450 529 596. 5, 204 329 465 625. 6, 456 521 618 822. 7, 309 376. 9, 350 477. 10, 325 425 596 730 781 829 850 11, 53 85 175 563. 12, 598 608 641 870 941
infenſa 11, 859. 12, 232
infenſam 10, 521
infenſi 2, 72. 4, 321. 5, 587
infenſis 9, 793
infenſum 5, 641
infenſus 11, 123 336
inferat 9, 01. 11, 467
inferias G. 4, 545 553. Æ. 9, 215. 10, 519. 11, 82
inferimus 3, 66
inferior 12, 630
inferiora 6, 170
infernæ 6, 138
infernam 12, 199
inferni 3, 386. 6, 105
inferre G. 4, 265. Æ 3, 248. 7, 601. 8, 12. 10, 56 300 364
inferret G. 4, 360. Æ. 1, 10. 5, 652
infert 9, 53 522
infeſta 5, 542. 7, 299. 10, 205 877
infeſto 2, 529. 5, 691. 9, 512
infeſtos 2, 571. 11, 899
inficit 12, 418
infidos G. 2, 496
infidum 3. 254
infigitur Æ. 5. 504. 9, 746
infigunt 12, 721
infindere E. 4, 33
infindunt Æ. 5, 142

infit Æ. 5, 708. 10, 101 860. 11, 301 342. 12, 10
infixa 9, 579 699. 12, 375
infixi 4, 4
infixit 1, 49
infixum 4, 689
inflammatus 3, 330
inflammavit 4, 54
inflare E. 5, 2
inflari G. 2, 539
inflatum E. 6, 15
inflatur Æ. 3, 357
inflavit G. 2, 193
inflectere Æ. 12, 800
infleta 11, 372
inflexi *i.* incurvi G. 1, 162
inflexit Æ. 4, 22
inflicta 10, 303
influit G. 4, 373
infode 2, 348
infodias 2, 263
infodiunt 3, 535. Æ. 11, 200
infœcunda G. 2, 48
informat Æ. 8, 447
informatum 8, 426
informe 3, 658 8, 264
informem …, 431
informes G. 3 247
informi Æ. 6, 416
informis E. 2 25. G. …, 354. lethi ſuſpendii Æ. 12, 603
infra G. …, 158. Æ 8, 148
infracta *Juno* 3, 784. 7, 332. 10, 731. 12, 387
infracto 9, 499
infractos 12, 1
infremuit 10, 711
infrenant 12, 287
infrendens 3, 664. 8, 230. 10, 718
infreni 4, 41
infrenis 0 750
infula G 3, 487. Æ. 2, 430. 10, 538
infundam 4, 122
infundere G 1, 385. 3, 509
infuſa Æ. 4, 250. 5, 684. 6, 716
infuſcatur G 3, 493
infuſcet Æ. 3, 389
infuſo 9, 461
infuſum 5, 552
infuſus 8, 405
ingemere G, …, 46
ingeminans Æ. 2, 770. 5, 457
ingeminant G 1, 333 411. Æ. 1, 751. 3, 199. 4, 531. 5, 434. 9, 811
ingeminat 5 227. 7. 578
ingeminata G. 3, 45

INDEX

ingemuiſſe E. 5, 27
ingemit *Æneas* Æ. 1, 87
ingemuit 4, 369 692. 6, 483. 10, 789 823. 11, 840
ingeniis G. 2, 177
ingenium 1, 416
ingens 1, 380 477. 2, 65 80 131. 3, 14 260. 4, 20 418. Æ. 1, 103 118 267 450 644. 2, 325 476 513 557. 3, 62 99 390 466 570 619 636 658. 4, 181. 5, 85 156 172 523 765. 6, 42 64 283 400 417 423 426 552 616. 7, 352 483 569 676 710 791. 8, 43 241 258 527 597. 9, 110 454 515 709 735. 10, 127 427 446 485 553 579 870. 11, 124 680 849. 12, 225 268 300 666 724 888 896 927
ingentem G. 1, 185. 2, 297 306 461. 3, 413. 4, 273. Æ 1, 489. 2, 50 202 400 438 482 796. 3, 462 555 579. 4 402. 5, 118 216 611 658. 6, 215 413 519 868. 7, 29. 8, 192 252 342 367 447 622. 9, 15. 10, 195 762. 11, 5 37 207 641 897. 12, 398 640
ingentes G 2, 382. 3, 207 333. 4, 83. Æ. 2, 20. 4, 89. 5, 701. 7, 167. 8, 204 475. 9, 470 528. 10, 145 509. 11, 367. 12, 36 708
ingenti G 1, 178 325 334. 2, 19 279 476 489. 3, 43. 4, 365 497. Æ. 1, 457. 4, 505. 5, 118 223 487 506. 6, 222 232 491. 7, 65. 8, 647. 9, 38 242 569 597 752. 10, 541 698 842 884. 11, 231 447 556 614. 12, 162 640 715
ingentia G. 2, 412. Æ. 1, 196 369. 5, 404. 6, 81
ingentibus 1, 212. 2, 217 489. 7, 241 376. 9, 296. 10, 461
ingentior 11, 124
ingentis G. 2, 351. Æ. 5, 340. 11, 63
ingerit 9, 763. 12, 330
inglorius G. 2, 486. 4 94. 9, 548. 10, 52. 11, 793. 12, 397
ingluviem 3, 431
ingrata Æ. 2, 101
ingratæ E. 1, 35
ingratis Æ. 7, 425
ingrato 6, 213
ingratum G. 3, 98. Æ. 12, 144
ingratus 10, 666
ingravat 11, 220
ingredere G. 1, 42. Æ. 8, 513
ingrediens 8, 309
ingredior G. 2, 175
ingreditur 3, 76. Æ. 4, 175. 5, 543. 6, 158. 10, 763 767
ingreſſus G. 4, 316 469. Æ. 3, 17. 6, 863. 10, 148. 11, 704 904
ingreſſa 4, 107
ingreſſis 7, 194
ingruere 11, 899
ingrueret 8, 535
ingruit G. 2, 410. Æ. 2, 301. 12, 284 628
inguen 10, 889
inguina Scyllæ 6, 75
inguine G. 3, 281. Æ. 10, 786
inhærem 8, 260
inhæret 10, 845
inhæſit 8, 124
inhians G. 4, 483. Æ 4, 64. 7, 814
inhiant *agricolæ* G. 2, 463
inhibete Æ. 12, 693
inhoneſto 6, 497
inhorruit G. 1, 314. Æ. 3, 195. 5, 11. 10, 711
inhoſpita *nominat. ſingular.* Æ. 4, 41. *accuſ. plur.* 5, 627
inhumata 6, 325. 11, 22 372
inhumati 1, 357
inhumatus 4, 620. 6, 374
inibit E. 4, 11
inibo Æ 5, 846
injecere 10, 419
injecit 2, 408
injecta 2, 726
injectis 9, 807
injice G 4, 46. Æ. 6, 366
injicit 9, 553
injiciunt E. 6, 19
inimica Æ. 1, 71. 2, 622. 4, 235. 3, 350 671. 6, 472. 8, 117. 9, 314 355 739. 11, 84 809 880. 12, 150 776 812
inimicam 10, 295
inimicis 8, 375
inimico 4, 655. 10, 556. 11, 685 720
inimicum G. 4, 330. Æ. 1, 127. 10, 795. 12, 944
inimicus G 1, 407. Æ. 2, 600
iniqua 10, 884
iniquæ 1, 632. 4, 618. 8, 292
iniquam 6, 332. 12, 243
iniqui 7, 227
iniquis G. 4, 147. Æ. 2, 257. 5, 17. 10, 7 380. 11, 531
iniquo G. 1, 164. Æ. 5, 2[illegible] 6, 475. 10, 303
inire E. 1, 56
init Æ. 7, 647
injuria 1, 31 345. 3, 256 [illegible] 4, 354. 9, 108
injuſſa E. 6, 9. G. 1, 55
injuſſus Æ. 6, 375
injuſta E. 3, 33
injuſto G 3, 347
inque ligatus Æ. 10, 794
innabant 10, 222
innare G. 3, 142. Æ. 6, 369. 8, 93 691. 11, 54[illegible]
innaret 9, 651
innatat G. 2, 451
innatus 4, 177
innecte Æ. 4, 51
innectit 7, 353 418
innectuntur 8, 661
innexa 5, 511. 6, 282 609 277
innexuit 5, 425
innexus 7, 669
innixa 4, 690
innocuæ 10, 302
innocuum 7, 230
innoxia G. 2, 129. 3, [illegible] Æ, 2, 683
innoxius 5, 92
innumeræ 6, 706
innumeras 11, 204
innuptæ G. 4, 476. Æ. 2, 238. 6, 307. 12, 24
inoffenſum 10, 292
inoleſcere G. 2, 77. Æ. 6[illegible]
Inoo G. 2, 437
inopem 2, 499. Æ. 9, 290
inopes 8, 100
inopi G 1, 186
inopina Æ. 5, 817. 6, 104 476
inops 4, 300
Inouſque 5, 823
inquit E. 3, 79. 6, 23. 10, 22 28 31. G. 4. 494. Æ. 1, 325 463 2, 69 78 387 520. 5 474 638 670 741. 7 116 594. 8, 113 351 439. 9, 423 781. 10, 11, 42 855. 12, 259 777
inque ſalutatam 9, 288. *pro* ſalutatam
inſana 9, 760
inſanam 3, 443
inſani E. 9, 43. Æ. 7, 5[illegible]
inſania 2, 42. 4, 595. 7, 10, 871. 12, 37 667
inſanire E. 3, 36

is Æ. 10, 22
o G. 1, 481
umque 2, 502
us E. 10, 44
i Æ. 1, 722. 7, 381. 12,
48
us G. 3, 189. Æ. 2, 307
72. 6, 711. 8, 627. 10,
29 907
ibitur 1, 482
pri 3, 106
abere G. 1, 155
isse Æ. 10, 59
it 2, 616. 8, 480. 11, 531
uar G 4, 545
uitur 1, 105 408. Æ. 1, 91
9245 620. 2, 530. 4, 161,
321 788. 7, 793. 8, 147.
276. 12, 466 748
uor 3, 32
x G. 2, 50
e E. 1, 74. 9, 50. G. 2,
ere i. inferendi 2, 73
itur 2, 69
a Æ. 11, 771
abam 2, 672
as 3, 152
o G. 3, 509
at Æ 1, 723
a 2, 310. 6, 399. 7, 326.
336
as E. 5, 60. G 1, 271. 3,
7. Æ. 1, 758. 2, 36 65
arus 9, 59
is E. 3, 18. G. 1, 426.
2, 195 421. 7, 478. 9.
7 11, 783. 12, 494 752
unt 6, 708
ge 2, 392. 7, 657. 8, 683.
, 188. 12, 289 914
gem 1, 14. 5, 310 367
6. 7, 76 655 745 762.
166
ges 11, 291
gni 1, 629. 10, 450
gnia 2, 389. 8, 506. 11,
34
gnibat 7, 790
gnibus G. 4, 82. Æ. 10,
70 539. 11, 89
gnis G. 3, 7 56 266. 4, 92.
3, 468. 4, 134. 5, 295.
, 167 403 508 837 855.
, 613. 9, 336 583. 10,
1154 754. 11, 386 769.
, 322
gnus G. 4, 285
gnus Æ. 2, 229
gnis G. 3, 164

insistere G. 3, 114. Æ. 6, 563
insistit 4, 533
insita G. 2, 33
insolitæ 3, 543
insolitis 1, 475
insomnem Æ. 9, 167
insomnia 4, 9. 6, 896
insomnis 6, 556
insonat 8, 239. 12, 366
insontem 2, 84. 10, 630
insontes 3, 249. 6, 435
insonti 5, 841
insontis 2, 93. 5, 350
insonuêre 2, 53
insonuit 5, 579. 7, 451. 11, 596
inspectura 2, 47
insperata 3, 278. 8, 247
inspicat G. 1, 292
inspirans Æ. 7, 351
inspirant G 4, 237
inspirat Æ. 6, 12
inspires 1, 692
inspoliata 11, 594
instabant 8, 434
instabiles G. 4, 105 195
instabis 1, 220
instamus Æ. 2, 244
instans 1, 508
instant G. 3, 106 123. Æ. 1, 427. 2, 627. 8, 537 693. 9, 171. 10, 118 692 713
instantem 5, 168. 11, 703. 12, 371
instantes 11, 872
instantibus 10, 624
instar 2, 15. 3, 637. 6, 865. 7, 705 12, 925
instare G. 1, 464. Æ. 11, 529. 12, 916
instaret 1, 472
instat E 9, 66. G. 3, 154. Æ. 2, 491. 4, 115. 8, 49 250. 9, 350 441. 10, 196 433 645 657 788. 12, 751 762 783 887
instauramus 3, 62
instaurant 7, 146. 8, 283. 10, 543
instaurat 4, 63 145. 5, 94
instaurata 2, 669
instaurate 6, 530
instaurati 2, 451
insternor 2, 722
instigant 5, 228
instigat 11, 730
institerat 11, 574
instituam 6, 70
instituere 7, 690
instituit E. 2, 33. 5, 30. G. 1, 148. Æ. 6, 143
instituuntque Æ. 7, 109
instrato G 3, 230
instratos Æ. 7, 277
instraverat 12, 675
instrepat G. 3, 173
instructa Æ. 9, 368
instructi 12, 124
instructis 2, 254
instructo 8, 676
instructos 11, 449
instructus 2, 152. 6, 831
instruimur 3, 231
instruit 3, 471. 8, 80
instruitur 1, 642
instruxit 5, 549
insueta E. 1, 50. Æ. 8, 248
insuetos 10, 364
insuetum E 5, 56. Æ. 6, 16. 8, 92
insula 1, 163. 2, 22. 3, 104 386 692. 8, 416. 10, 174
insulæ 3, 211
insultans 2, 330. 6, 571. 8, 570. 11, 600. 12, 339
insultant 7, 581
insultare G. 3, 117
insultent 4, 11
insuper Æ. 1, 65. 2, 71 593. 3, 579. 9, 274. 11, 107. 12, 358
insuperabile 4 40
insurgens 5, 443. 8, 234. 11, 697 755. 12, 902
insurgere 9, 34
insurgimus 3, 207
insurgite 3, 560. 5, 189
insuto 5, 405
intacta G. 4, 540 551. Æ. 7, 808. 11, 419
intactæ 7, 808
intactam 1, 349
intacto 6, 38
intactos G. 3, 41
intactum Æ. 10, 504
integer 2, 638. 9, 255
integram G 4, 302
integrat 4. 515
integro E 4, 5
intemerata Æ. 2, 143. 3, 178. 11, 584
intempesta G. 1, 247. Æ. 3, 587. 12, 846
intempestæque 10, 184
intendebat 8, 704
intendere 3, 683. 5. 403. 9. 776
intendi 5, 829
intendisse 9, 590
intendit 4, 506. 7, 514
intendunt 2, 237. 5, 33. 6, 669

intentaque Æ. 5, 136
intentans 6, 572
intentant 1, 95
intentata 10, 39
intentatum 8, 206
intenti 2, 1. 5. 137. 7, 380
intentis 3, 716
intentos 7, 251
intepuit 10, 570
intercipit 10, 402
interclusit 2, 111
intereunt G. 1, 152. 3, 368
interfice 4, 330
interfusa 5, 480. Æ. 4, 644. 6, 439
interimit 10, 428
interior 1, 461. 2, 486. 5, 170 203. 11, 695
interiora 4, 645
interiore 4, 494
interit G. 3, 544
interitum E. 5, 28
interiusque G. 3, 137
interlucet Æ. 9, 508
interluit 3, 419. 7, 717
intermiſceat E. 10, 5
internectat Æ. 7, 816
interpres 3, 359 474. 4, 356 378 608. 10, 175
interque legendæ G. 2, 366
interrita Æ. 5, 863. 11, 711 837
interritus 5, 427
interrupta 4, 88
interrupti 9, 239
interſint 11, 62
interſtrepere E. 9, 36
intertextam Æ. 8, 167
intervallo 5, 320
intexens E. 2, 49. Æ. 7, 488
intexere E. 5, 31
intexet G. 2, 221
intexti 3, 25
intextum Æ. 10, 785
intextus 5, 252
intexunt 2, 16. 6, 216
intima G. 4, 66 481. Æ. 1, 247. 7, 347
intonat 6. 607. 8, 527. 9, 709. 12, 700
intonſa 9, 181 681
intonſam 12, 170
intonſi E, 5, 63
intonuêre Æ. 1, 94. 7, 515
intonuit 2, 693. 7, 142. 9, 631
intorquens 9, 52. 10, 323
intorquere 9, 534
intorquet 9, 744. 12, 921
intorſerit 2, 231
intorſit G. 4, 451. Æ. 10, 882. 11, 617
intorto 10. 382
intractabile 1. 343
intractabilis G. 1, 211
intramus Æ. 5. 57
intrantem 4. 359
intrare 3, 254
intrato 3, 501
intraſtis 7, 201
intravi 6, 59
intravimus 3, 219
intravit 8, 390
intremere 3, 581
intremuêre 3, 673
introgreſſi 1, 524. 11, 248
intulerat 10, 363
intulit 11, 250
intulerint 11, 36
intyba G. 1, 120. 4, 120
invade Æ. 6, 260
invadere 3, 382. 9, 186
invadit 4, 265. 9, 71 147. 10, 690. 12, 497
invadunt 2, 265 414. 3, 240. 9, 712. 12, 712
invalidas G. 4, 498. Æ. 12, 262
invalidi G. 3, 128. Æ. 12, 132
invalidum 5, 716
invalidus G. 3, 189. Æ. 6, 114
invaſerat 9, 799
invaſiſſet 6, 361
invaſit 6, 623. 10, 110
invecta 7, 287. 12, 77
invectas 7, 436
invectus G. 3, 358. Æ. 1, 159. 5, 571. 6, 587. 8, 714
invehitur 5, 122, 6, 785, 12, 162
invenere 7, 297
inveni 4. 478
inveniam 2, 645
invenient 3, 395. 10, 113
invenies E. 2, 73
inveniet G. 1, 495
invenio Æ. 2, 797
inventa G. 4, 283. Æ. 3, 350. 6, 8. 8, 43
inventam 7, 61
inventas 6, 663
inventis G. 1, 9
inventor Æ. 2. 164
inventrix G. 1, 19
inventum 1, 140. Æ. 7, 680. 9, 742
inventus G. 1, 184
invergit Æ. 6, 244
invertant G. 1, 65
invertere 2, 141. 3, 161
invertiſſe 3, 526
invertit Æ. 11, 202
Inui 6, 775
invia 1, 541. 3, 383. 4, 15 6, 154. 9, 130
inviſtaque 6, 878
inviſtæ 12, 191
inviſte 6, 365. 8, 293
inviſti 6, 394
inviſtis 11, 305
inviſtum 10, 243
invideo E. 1, 11
invidet G. 1, 504. Æ. 4, 23 8, 509. 9, 655
invidia E. 7, 26. G. 3, 3 Æ. 2, 90. 4, 350. 11, 3
iuvidiam 10, 852. 11, 539
invidiſſe 11, 269
invidit E. 2, 39. 7, 58. G. 499. Æ. 5, 541. 11, 43
invigilant G. 4, 158. Æ. 9, 60
inviolabile 11, 363
inviſa G. 2, 320. 4, 246. Æ. 574 601. 8, 245. 12, 62
inviſam G. 2, 189. Æ. 4, 6 7. 293. 9, 734. 11, 177
inviſe *verbum*, 11, 588
inviſere G. 1, 25. Æ. 8, 15
inviſi *nomen*. 6, 608
inviſit 4, 144
inviſos G. 3. 563
inviſum 4, 324. Æ. 1, 32. 571. 9, 496. 11, 364
inviſus 1, 391. 2, 647
invita 12, 809
invitæ G. 1, 224. Æ. 10, 2
invitam 4, 493
invitat G. 1, 302. Æ. 5, 29 486. 8, 198
invitent G. 4, 109
invitet 4, 23
invitis Æ. 2, 402
invito E. 6, 86. Æ. 10, 31
invitus 6, 460
inultæ 4, 659. 11, 847
inulti 2, 670
inulto *adverb.* 10, 739
inultus G. 3, 227
inumbrant Æ. 11, 66
inundant 10, 24. 11, 382. 12 280
invocat 7, 140
involvens G. 2, 251. Æ. 6 100 336. 12, 689
involvi 7. 77
involvit G. 2, 308. Æ. 8, 2
involvitur 12, 292
inurunt G. 3, 158
inutile Æ. 2, 510
inutilis G. 1, 88. Æ. 2, 64 10, 794

7,400
789
3,76 79
2,57
G. 2, 108
Æ. 3,211. 5, 193
3,671
1,744
E. 3,60. Æ. 1, 384. 4,
377. 6, 123. 7, 219
G. 1, 125. Æ. 1, 81. 3,
4, 205. 6,584. 7,139.
53. 9, 83 624. 12, 496
G. 2, 15. Æ. 3, 279. 4,
638. 7, 133
E. 3,60. 4,49. G. 3,181
Æ. 1, 46 50 398. 3,
4, 91 331 614. 5,255
747 784. 6,586. 7,220
308. 8, 301 320 380
9, 564 673 716. 10,
758. 11, 901. 12, 144
849 878
2, 340 435
4, 236. Æ. 2, 316 413
4, 178. 5, 454 706
6,407. 7.462 508. 8,
501. 9, 44 62 694 736
758. 10, 742. 11, 233
12, 108 527 946
3, 81. G. 4,435. Æ. 1,
134. 2, 534. 7, 15 326
8, 40. 9, 66 688. 10,
813. 11,452. 12,336 494
1,8255. 8,60. 10, 758
1, 29. 4, 532 564. 12,
831
2, 14. G. 3, 152. 4,536.
61. 2,381 572 594. 3,
4, 197. 5, 461. 7,305
755. 8,432. 9,464. 10,
11,342 728. 12,314 590
G. 3,232. Æ. 10,712. 12,
2, 207
10, 59. G. 1,457. 3,77
4,108 221. Æ. 1,682.
704. 3,88 144 374. 4,
310 413 468 660 5,
6, 108 386 461 719
7,154 624. 8,555. 10,
458 770. 11, 132 504.
839 881
2, 344. Æ. 6,880. 12,
18
4,694. 5, 605. 9, 2 803.
38
700. 10, 73
abilis 5, 591. 6, 425
irreparabile G. 3,284. Æ. 10, 467
irrigat 1,696. 3,511. 10,142
irriget G. 4, 115
irriguum 4, 32
irrisa Æ. 4, 534
irrisam 4, 541. 5, 272
irrise 7, 425
irrita E. 4, 14. G. 4, 519. Æ. 2, 459. 9, 313. 10, 95 244 331. 11, 735
irritata 4, 178
irritatque 10, 644
irritus 5, 442
irrorat G. 1, 288. 3, 304
irruat Æ. 6, 294
irruerant 2, 757
irruimus 2, 383. 3, 222
irruit Æ. 9, 555. 10, 589
irrumpentem 5, 729
irrumpit 4, 645
irrumpunt 6, 528. 9, 683
irrupere 11, 879
is *pronomen*. G. 1, 432. Æ. 2, 215. 3,393 596. 4, 203. 5, 708. 6, 684. 7, 48. 8, 321. 9,549 595 696 748. 11,702
Ismara G. 2, 37. Æ. 10, 351
Ismare 10, 139
Ismarii 5, 620
Ismarus E. 6, 30. 8, 44
Ister G. 3, 350
Istro 2, 497
istum Æ. 9, 205
it G. 3, 342 507 517. Æ. 1, 250. 4, 130 173 404 443 665. 5, 451 558. 6, 122 159 448. 7, 637. 8, 557 595. 9, 418 499 664. 10, 207 448. 11, 90 192. 12, 164 283 409 452 592 607
ita G. 1, 320. 4, 95 394 409. Æ. 2, 147 182 583. 4, 533 357. 5, 382. 6, 672 675. 7, 206. 8, 87. 9, 40 208. 10, 459 480 594 623. 11, 41 396 556 822. 12, 10 295
Itala Æ. 3, 185. 7, 643. 9, 698
Itala *abl.* 6, 757. 10 780. 12, 827
Italæ 7, 85. 9, 133. 11, 420
Italas 5, 703. 8, 626. 12, 35 246
Itali 1, 113. 3, 396. 8, 331. 9, 532. 12, 251 705
Italia 1, 46 267. 6, 718
Italiam 1, 6 17 72 237 384 537 558. 3, 166 253 364 381 507 523. 4, 230 345 361 381. 5, 18 629 730. 6, 357. 7, 469. 9, 267 601. 10, 8 32 67
Italiæ G. 2, 138. Æ. 3, 458 674. 4, 105 275. 6, 61. 7, 563. 11, 219 508
Italidæ 11, 657
Italis 1, 256. 7, 776. 8, 715. 2, 202 628
Italo 6, 762. 8, 502. 11, 326
Italos 3, 440. 5, 82 565. 7, 334. 8, 678. 10, 74. 12, 189 582
Italum 6, 92. 8, 513. 10, 41 109. 12, 655
Italus 5, 117. 7, 178
ite E. 1, 75 744. 10, 77. Æ. 4, 593. 9, 116 617. 11, 24 119
item G. 1, 187. 2, 248
iter 1, 380. 4, 108. Æ. 1, 374 660. 2, 360 388. 3, 507. 5, 2 23 170 217 589 862. 6, 16 112 240 271 384 477 542 688. 7, 7 35 160 467 534 802 811. 8, 90. 9, 321 377 391. 10, 162. 11, 17 244. 12, 525
iterum E. 4, 36. G. 1, 490. 4, 349. Æ. 3, 297. 4, 78 413 576. 5, 80 166. 6, 93 720. 7, 322. 9, 598. 10, 26 61 671 684. 12, 581
iterumque 2, 770. 3, 436
iterum atque iterum 8, 527
Ithaca 3, 613
Ithacæ 3, 272
Ithacus 2, 104 122. 3, 629
Ithyreos G. 2, 448
itis Æ. 2, 375
ito 6, 95. 12, 566
itur 6, 179
ituras 6, 680 758
Itys 9, 574
juba G. 3, 86. Æ. 7, 785
jubæ 2, 206. 9, 810. 11, 497
jubam G. 3, 92
jubare Æ. 4, 130
jubarum 2, 412
jubas 10, 638
jube 5, 385. 10, 242
jubeant E. 4, 33
jubeas Æ. 12, 824
jubeat 3, 101 146
jubebant 5, 386
jubebas G. 4, 325
jubebat Æ. 3, 9 472. 8, 646
jubebatur 7, 617
jubebis G. 2, 230
jubebo Æ. 1, 581. 4, 546. 9, 101. 12, 189
jubent 2, 37. 3, 261. 6, 632. 8, 498. 10, 179. 11, 218. 12, 584
jubeo G. 3, 300. Æ 3, 289
jubes 2, 3. 3, 88. 5, 849. 11 353

jubet G. 4,359. Æ. 1,952. 2, 147. 3,267. 4,270 498. 5, 15 552 757 773 828. 7,154 276 432 468. 8,175. 9,117. 10,858. 11,79 83 240, 12, 111
jubeto E. 5, 15. G. 3,329
jucundum Æ. 6, 363
judice E. 2, 27. Æ. 6, 431
judicio 5, 18
judicium Æ. 1, 31
juga E 4,41. 5,76. 10,11. G. 3,57 140. Æ. 1,502. 6,256 411 804. 7,639. 8,148, 10, 594. 11,544
jugalem 4, 496
jugales 7, 280 320
jugali 4, 16. 10,497
jugalia 4, 59
jugarat 1, 349
jugera G. 2,264. 4,128. Æ. 6, 596
jugis G. 3,292. Æ. 2,531 801. 3, 125 336. 4, 147 153. 5, 147. 11, 135 529. 12, 374
jugo E. 2,66. G. 1,173. Æ. 3, 542. 8,239. 10,78. 11,514
jugulant 11, 199. 12, 214
jugulis G. 4, 542
jugulo Æ. 10,907. 11,750. 12, 358
jugulum 10. 415
jugum E. 9, 8. Æ. 6,676. 9, 799. 11, 905
Iule 11, 58
Iuli 1, 560 694. 2, 563 682. 4, 274 616. 5, 546. 6, 364 789. 7,493. 9,501. 10,524. 12, 110 399
Julia G. 2. 163
Julius Æ. 1' 292
Iulo 1, 271 292. 5, 569
Iulum 1,713. 2,674. 9,640 652
Iulus 2, 677 710 723. 4, 140. 5, 570. 7, 107 116 478. 9, 232 293 510. 10, 534. 12, 185
junco E. 1,49. 2, 72
juncta E. 3, 26. Æ. 8, 169
juncti 3, 113
junctisque 5, 157
juncto G. 4, 389
junctos 3, 173 Æ 12, 735
juncturas 2, 464. 12, 274
jungam 1, 77. 4, 126
jungant 7, 546
jungas 11, 356
jungat E. 3, 91
junge G 3, 169. Æ. 8, 56
jungebant 8, 641
jungebat 8, 485
jungemus Æ. 11, 129
jungent 12, 822
jungentur E 8, 27
jungere G. 3, 114. Æ. 1, 412. 3, 451. 4, 192. 6, 697. 7, 268. 8, 316 476
jungi 4, 112. 7, 264
jungimus 3, 83
jungit E. 2, 48. Æ. 1, 572. 4, 142. 5, 817. 7, 724. 10, 154. 11, 145
jungunt 2, 267. 8, 467. 9, 170
juniperi E. 7, 53. 10, 76
Juno G. 3, 153. Æ. 1, 1940 283 447 666. 2, 612. 3, 380. 4, 114 166 371 608 693. 5, 606 679. 6, 90. 7, 330 438 552. 8, 84. 9, 2 745 764 802. 10, 62 73 96 628 685 760. 12, 134 156 841
Junone 4, 45
Junonem 7, 544. 10, 606. 12, 791
Junoni 1, 450. 3, 438 547. 4, 59. 6, 138. 8, 60
Junonia 1, 675
Junonis G. 3, 532. Æ. 1, 8 52 134 672. 2, 761. 3, 437. 5, 781. 7, 419 592 683. 8, 292
junxímus 11, 163
junxit 4, 28
Jupiter E. 7, 60. G. 1, 418. 2, 419. 4, 143. Æ. 1, 227 526 735. 2, 326 689. 3, 116 171. 4, 110 206 590. 5, 17 687. 6, 130 272. 7, 110 799. 8, 560 573. 9, 128 209 625 670 803. 10, 16 112 116 606. 12, 141 504 565 725 806 854 895
jura G. 1, 269. 2, 501. 4, 562. Æ. 1, 297 430 511 735. 2, 157 541. 3, 137. 4, 27. 5, 758. 7, 246. 8, 670
jurare numen *Stygia paludis* Æ. 6, 324
juravi 4, 426
jure 9, 642
jurgia E. 5, 11. Æ. 10, 95. 11, 406
juris 7, 402
juro 6, 351 458. 7, 234. 9, 300. 12, 197
jus 11, 359. 12, 315
jussa G. 3, 41. Æ. 1, 81 306. 2, 607. 3, 114 684. 4, 295 378 396 503 538. 5, 749. 6, 176. 9, 804. 10, 445. 12, 877
jussa *particip.* 3, 323. 4, 703. 6, 41. 10, 238
jusserat Æ. 10, 222
jussére 4, 346
jussi 1, 712. 3, 236 561 69[illegible] 5, 834. 6, 21. 7, 156
jussis E. 8, 11. Æ. 7, 241
jussit E. 6, 86. G. 1, 130 446. Æ. 2, 186. 3, 162. 428. 9, 233. 12, 854
jusso 10, 444. 11, 467
jussos G. 4, 62. Æ. 3, 547
jussu 2, 247
jussus 1, 67. 5, 496
justa G. 1, 35
justæ Æ. 10, 714
justior 1, 548
justis 1, 512. 8, 494. 10, 9[illegible]
justissima G. 2, 460. Æ. 10, 13[illegible]
justissimus 2, 426. 7, 536
justitia G. 2, 474. Æ. 1, 527
justitiæ 1, 608. 11, 126
justitiam 6, 620
justo G. 2, 251
justos 3, 60
justum Æ. 4, 521. 10, 11
justus 8, 500
Juturna 12, 154 222 244 44[illegible] 468 477 798 870
Juturnæ 12, 854
Juturnam 12, 813 844
juvabit 1, 207. 2, 586. 3, 60[illegible] 11, 131 168
juvabo 1, 575. 8, 171
juvant E. 4, 2. 5, 83. G. 3, 524. Æ. 4, 66
juvare 12, 872
juvat G. 1, 95 413. 2, 37 437 3, 23 292. Æ. 2, 27 661 776. 3, 280. 4, 539 660. 6, 135. 7, 628 749. 9, 613 615 10, 284 411
juvenca E. 8, 2. G. 3, 219
juvencæ 2, 375. 3, 153. Æ. 12, 718
juvencas G. 4, 540 551
juvenci E. 2, 66. 6, 47. 7, 1[illegible] 44. G. 1, 15. Æ. 5, 477. 8, 619
juvencis G. 2, 206 257 537. 4, 284 Æ. 3, 247 369. 5, 32[illegible] 50 169. Æ. 5, 97 101 247 6, 38 243
juvencum E. 8, 85. G 3, 51[illegible] Æ. 5, 366. 9, 609 627
juvenem E. 1, 43. G. 1, 500. 1, 118. 4, 423 522. Æ. 2, 57[illegible] 3, 326. 5, 361. 6, 861. 9, 335 399. 10, 464 686. 11, 51 67. 12, 149 275 517

ei G. 4, 477. Æ. 1, 325
il. 2, 348. 5, 300 729. 6,
il 771. 8, 273. 9, 28 51
ii 674. 10, 173 518 837
ei 3, 611. 5, 172. 7, 446. 9,
il. 10, 623. 11, 76 123 897
ili 5, 475. 12, 221
ilibus 2, 518
is G. 3, 258. 4, 360. Æ.
, 141. 5, 331 503. 6, 448
to. 9, 16 554 806. 10, 445
ii. 11, 156 530 712 765.
, 19
ra G. 3, 437. 4, 565. Æ. 2,
ii. 4, 32. 5, 295 398 430.
, 181
ce 1, 595. 4, 559
ens G. 2, 472. 3, 63. 4, 22.
11, 471 703. 2, 63 394. 3,
16. 4, 86 130 162. 5, 134
is. 7, 340 812. 8, 545. 9,
ch. 10, 605. 11, 419 453
rum G. 3, 105 165. 4, 445.
1, 501. 2, 355. 5, 499
ii. 6, 5. 9, 173 249 309
is. 10, 167 327. 11, 838,
, 238, 399 410
it 7, 757. 10, 320
is *praterit. act.* 10, 33
s 4, 578
ic 10, 84
10, 56
a *sine casu* Æ. 2, 513 666
4, 3, 22 571. 6, 605. 7,
ii 727. 8, 308. 9, 179 329.
, 479. 12, 168
a *cum casu* 3, 506. 4, 255
o 517. 6, 430 452 815.
, 72. 8, 416
ra 6, 601
ici G. 4, 484
is 3, 38

L

Abant Æ. 5, 432. 10, 283.
12, 905
rem 4, 22
res 2, 463
nia 12, 223
et 3, 478
a 2, 492
ur E. 1, 64
ecta G 2, 264. Æ. 8, 390
ectus 4, 395
lam E. 2, 34
ra 6, 746
ra 6, 132
ne 3, 281. 4, 77. 11, 628
4
rem G. 1, 6. Æ. 2, 430
is. 3, 181

labenti Æ. 11, 672
labentia G. 2, 133 157. 4, 366. Æ. 3, 515
labentibus 1, 287. 2, 14
labentis 4, 318
labentur G. 2, 349
labere Æ. 4, 223. 11, 588
labes 2, 97
labi G. 1, 366
labitur 3, 498. Æ 5, 329. 8, 91. 10, 687. 11, 818
labor G. 1, 79 145 150. 2, 61 397 401 412 514. 3, 68 118 182 288 525. 4, 6 106 184 492. Æ. 1, 81 435. 2, 708. 3, 714. 4. 115 379. 6, 27 129 277. 7, 248. 11, 425 476 684. 12, 727
laboranti G. 3, 196
laboratæ Æ. 1, 643
labore G 1, 197. 4, 114
laborem E. 10, 1. G. 1, 295. 2, 39 153 343. 3, 74 97. 4, 156. Æ. 1, 334 511. 2, 11. 3, 160 459. 4, 233 273. 5, 499 617 769. 6, 892. 7, 331. 8, 380 444 577. 10, 111. 11, 510. 12, 435
labores G. 1, 118 325. 2, 478. 4, 340. Æ. 1, 14 459 601 632 746. 2, 284 306. 3, 368. 4, 78. 5, 688. 6, 56 437. 7, 421. 8, 291 378 439. 9, 202. 10, 321 759. 12, 23 177 635
labori G. 3, 127. Æ 2, 385 619 776. 5, 845. 6, 135. 9, 404
laboris 1, 464
laborum G. 2, 372. 3, 452. 4, 116. Æ. 1, 245 377. 2, 143. 3, 145 393. 4, 528. 6, 103. 7, 117 559. 8, 46. 9, 225. 11, 73 126 416
labra E. 3, 43 47
labris G. 2, 6. Æ. 8, 22. 11, 572. 12, 417
labrusca E 5, 7
labuntur Æ. 11, 724 818
Labyci 7, 796
labyrinthus 5, 588
lac E. 2, 22. 3, 6 98. G. 3, 462
Lacedæmonia Æ. 7, 363
Lacedæmonios 3, 328
Lacænæ 2, 602, 6, 511
Lacænis G. 2, 487
lacerare Æ. 12, 98
laceras 3, 41
laceraſſe E. 6, 78
lacerti G. 4, 13
lacertis Æ. 5, 141. 7, 165. 8, 387
lacerto Æ. 9, 402, 10, 339. 11, 561 693
lacertos E. 2, 9. G. 4, 74. Æ. 5, 422. 7, 503
lacerum 5, 275. 6, 495. 9, 491
laceſſas E. 3, 53
laceſſent Æ. 12, 185
laceſſere 10, 10. 11, 254 585 842
laceſſit G. 3, 233. Æ. 10, 644. 12, 105
laceſſita 7, 527
laceſſunt 5, 429. 7, 165. 10, 716. 12, 85
lacinia 3, 552
lacrymabile 7, 604
lacrymabilis 3, 39
lacrymæ 1, 466. 4, 449. 5, 343. 6, 686. 10, 790
lacrymam G. 4, 160
lacrymans 4, 356. Æ. 1, 463 474. 3, 10 344. 5, 771. 6, 1 476. 7, 358. 8, 559, 11, 90 150
lacrymantem 2, 790
lacrymantis 9, 501
lacrymas 2, 784. 3, 312 348. 4, 370 413. 6, 455 468. 9, 289 293. 10, 465. 11, 96. 12, 56 154
lacrymis E. 10, 29. Æ. 1, 232. 2, 8 145 196 362 651. 3, 492. 4, 30 548 649. 5, 173. 6, 867. 8, 384. 9, 251. 10, 504. 11, 41 62 191. 12, 30 64 156 400
lacrymoſis Æ. 11, 274
lacte E. 4, 21. 5, 67. 7, 3 15. G. 1, 344. 3, 397. Æ. 3, 66. 4, 514. 5, 78. 11, 571
lactea G 2, 525. Æ 8, 9 10. 10, 137
lactentia G. 1, 315
lactis E. 1, 82. 2, 20. G. 3, 308 394
lacu G. 4, 173. Æ. 2, 135. 6, 238 393. 8, 66 451
lacum Cymini 7, 697
lacunæ G. 1, 117. 3, 365
lacus G. 1, 377. 2, 159 469. 3, 481. 4, 364. Æ. 3, 386 442. 4, 526. 6, 134. 7, 760. 8, 74 296. 12, 756
Ladon 12, 343
Ladona 10, 413
lædant E. 10, 48
lædat G. 3, 298
læde 2, 301
lædent E. 1, 51
lædet E. 9, 64
lædit G. 2, 220
læna Æ. 4, 262

INDEX

Lærtia Æ. 3, 272
læſaque *apes* G. 4, 236
læſerit Æ. 2, 232
læſi 12, 496
læſiſſet 7, 809
læſo 1, 12. 2, 183
læta G. 1, 325. 2, 48 144 174 388. 3, 63 310 322 385. Æ. 1, 420 507 609 711. 2, 306 395. 3, 220. 5, 183 816. 6, 744 786 862. 8, 393 681. 9, 89. 10, 643. 11, 42 73 238
lætabere 10, 740
lætæ G. 1, 423. 2, 326. 4, 55. Æ. 2, 783
lætam 3, 133. 5, 515
lætantes 1, 397
lætas G. 1, 1. Æ. 5, 304
lætata 12, 841
lætatus 6, 392 568. 10, 827
lætentur E 4 52
lætere Æ. 6 718
læti G. 1, 301 304 412. 2, 383 520. 3, 375 379. Æ. 1, 39 558. 2, 260. 3, 638 685 4, 295 418. 5, 34 577. 7, 130 147. 8, 208 279. 9, 157. 10, 15
lætior G. 2, 252. Æ. 7, 653
lætis G. 1, 69 339. 2, 221. 3, 494
lætiſſima 1, 101. 2, 112. Æ. 1, 689
lætiſſimus 1. 445
lætitia E. 5, 62. Æ. 1, 518. 3, 100. 8, 717. 6, 637. 11, 807. 12, 700
lætitiæ 1, 738
lætitiam 1, 640
læto E. 7, 48. G. 2, 525. Æ. 3, 574. 5, 107
lætor 11, 280
lætos 1 594. 6, 638. 8, 171
lætum G. 1, 74. 2, 262. Æ. 1, 736. 5, 58 531. 6, 657. 7, 288. 10, 738
lætus G. 1, 102. 2, 363. 3, 320. Æ 1, 279 700 2, 417 687. 3, 169 178 347. 4. 140 5, 40 210 236 283 667. 6 193. 7 36 259 430 8, 311 544 617. 10, 787 874. 12, 393 616
læva E. 1, 16. G. 4, 7. Æ. 2, 54. 3, 412 *bis*
lævam 1, 6 5. 2, 552. 3, 563. 6, 486 656. 9, 677. 10, 227. 11, 528 862
læva *manu* 5, 382. *parte* 8, 460. 10, 535. 12, 302 488
læva tenent *id eſt, lævam partem* 5, 825. 6, 542
lævas 3, 562. 5, 163. 7, 737
lævo 9, 372 579. 10, 275 495 587 11, 673
lævos Æ. 10, 885
lævum 2, 693. 3, 400. 5, 170. 8, 236. 9, 631. 10, 589
Lageos G. 2, 93
Lagus Æ. 10, 381
lambebant 2, 211
lambent 10, 560
lambere 6, 684. 8, 630
lambit 3, 574
lamentabile 2, 4
lamentis 4, 667
lamina G. 1, 143
lampada Æ. 6, 587. 9, 535
lampade 4, 6. 7, 148
lampadis 3, 637
Lamumque 9, 334
Lamyrumque 9, 334
lana G. 2, 120 465
lanæ 1, 397. 3, 391
lancea Æ. 12, 375
lances G. 2, 394. Æ. 12, 725
lancibus G. 2, 194. Æ. 8, 284. 12, 215
lanea G. 3, 487
languebunt 4, 252
languentibus Æ. 11, 874
languentis 10, 289. 11, 69
langueſcit 8, 436
languida 12, 908
laniabant G. 3, 514
laniata *nom. ſing.* Æ. 12, 606
laniatum 6, 494
lanicium G. 3, 384
lanigeræ Æ. 3, 660
lanigeras 3, 642. 7, 93
lanigeros G. 3, 287. Æ. 8, 664
lanugine E. 2, 51. Æ. 10, 324
Laocoon 2, 41 201
Laocoonta 2, 213 230
Laodamia 6, 447
Laomedonteæ G. 1, 502. Æ. 4, 542
Laomedontia 7, 105
Laomedontiade 3, 248
Laomedontiaden 8, 158 162
Laomedontius 8, 18
lapidem G. 1, 274 2, 348
lapides E. 6, 42. G. 1, 62. 3, 34
lapidoſa G 2, 34. Æ. 3, 649
lapillos G. 4, 194
lapis E. 1, 48. Æ. 5, 597. 12, 906
Lapithæ G. 3, 115
Lapithis Æ. 6, 601
Lapithas G. 2, 457. Æ. 7, 307
Lapithûm 7. 295
lappæque G. 1, 153. 3, 385
lapſa Æ. 1, 398. 2, 465 693. 5, 216. 6, 310. 8, 664
lapſæ Æ. 3, 243. 6, 202
lapſantem 2, 551
lapſi G. 4, 249. Æ. 2, 262
lapſis G. 4, 449
lapſo Æ. 12, 856
lapſorum 5, 354
lapſu 2, 225. 3, 225. 4, 524. 10, 750
lapſum 7, 374. 10, 540. 12, 364 470
lapſura 6, 602
lapſus G. 3, 457. Æ. 2, 216. 5, 86. *anguis* 7, 349. 12, 345
laqueatia 8, 25
laquearibus 1, 730
laqueis G. 1, 139
larem G. 3, 344. 4, 43. Æ. 5, 744. 8, 543. 9, 259
larga 10, 619. 11, 378
largi G, 3, 308
largior *nomen.* Æ. 6, 640. *numerus* 10, 494
largo G. 2, 390. Æ. 1, 469. 6, 699. 12, 721
largos G. 1, 385. Æ. 2, 271
largum G. 1, 23
largus Æ. 11, 338
Lari G. 2, 159
Laride Æ. 10, 391 395
Larinaque 11, 655
Lariſſæus 2, 197. 11, 404
laſciva E. 2, 64. 3, 64
laſſa Æ 2, 739
laſſu 9, 436
lata G. 3, 213. Æ. 2, 312. 6, 549. 12, 374
Latagum 10, 697 698
latamque G. 4, 94
latebas E 3, 20
latebat Æ. 3, 636. 6, 406. 9, 69
latebram 12, 389
latebras G. 2, 236. Æ. 2, 38 55. 10, 601 657 663
latebris G. 3, 544. 4, 42. Æ. 3, 232 424
latebris G. 4, 423
latebroſaque Æ. 8, 713
latebroſo 5, 214. 12, 587
latentem 2, 568
latentes 3, 32
latentia 1, 112. 3, 237
latera G. 3, 523. Æ 3, 665. 4, 246. 6, 216
latere G. 4, 469
lateri 1, 54. Æ. 2. 19 341 39 513. 4, 73. 5, 434. 7, 19 8, 459. 9, 69 536 579. 1 161. 11, 489. 12. 432
laterum 1, 126 164. 10 210. 12 274
latet E. 3, 93. Æ. 2, 48. 3 535. 4, 582. 5. 6 136. 7 505. 10, 626 805

latuere Æ. 1, 134
latuiſſet 8, 373
latum 10, 513
latura 10, 792
laturam 8, 536
latus E. 6, 54, Æ. 1, 86 109. 2, 51. 3, 418 581. 6, 42. 7, 566. 8, 416. 10, 314 778. 11, 524 649. 12, 304 507
lavabat 7, 489
lavabo E. 3, 97
lavandi G. 1, 387
lavant Æ. 6. 219
laudabor 2, 586. 10, 449
laudarit E. 7, 27
laudate Æ. 11, 460
laudato G. 2, 412
laudavit E. 5, 55
laude Æ. 1, 629. 2, 232 237. 5, 230. 12, 49
laudem G. 3, 288. Æ. 2, 584. 4, 93. 9, 655. 11, 708 793. 12, 321
laudes E. 3, 48. 4, 26. 5, 11 78. Æ. 1, 613. 8, 282. 10, 282
laudi 1, 465
laudibus G. 2, 138. 3, 186. Æ. 11, 125
laudis G. 2, 174. Æ. 5, 394 751. 7, 496. 10, 171
laudum G. 3, 112. Æ. 5, 138. 6, 823. 8, 273. 9, 197
lavere 6, 227
lavi 9, 487
Lavini *pro* Lavinii 1, 262 274. 6, 84
Lavinaque 1, 6
Laviniaque 1, 5
Lavinia arva 4, 236
Lavinia nom. prop. 6, 764. 7 72 314 359. 11, 479. 12, 17 64 80 194 605
lavit G. 3, 22[illegible] 359. Æ. 3, 663. 10, 727
lavit 7, 664
Laurea E. 7, 62 64
Laurens Æ. 10, 706
Laurente 7 47. 12, 547
Laurentem 5, 797
Laurentes 8 71 613. 12, 240 542
Laurenti 8, 138. 12, 769
Laurentia 7, 661. 9, 100. 10, 635 709. 11, 909
Laurentibus 8, 537. 11, 431. 12, 24
Laurentis 7, 63 171 342 650. 10, 671. 11, 78 851
Laurentum 8, 371. 12, 137 280
lauri E. 2, 54. 3, 63. 10, 13. Æ. 6, 658
lauro G. 2, 131. Æ. 3, 81. 5, 246 539
lauros E. 6, 84. 8, 13 82
laurum 8, 83
laurus G. 2, 18 133. Æ. 2, 513. 3, 91. 7, 59
Lauſe 10, 775
Lauſi 10, 863
Lauſo 10, 439 700 810 814 839
Lauſum 10, 810 841
Lauſus 7, 649 651. 10, 345 426 434 790 902
lauri 8, 361
laxabant 9, 225
laxant G. 2, 331
laxarant Æ. 3, 836
laxare 3, 267
laxas 1, 67
laxat 2, 259. 6, 412
lexata 11, 151
laxaverat 5, 857
laxis G. 2, 364. Æ. 1, 126
laxos G. 3, 166. 4, 247. Æ. 8, 708. 11, 874
lexna 2, 63. G. 3, 245. 4, 408
lebetas Æ. 3, 466. 5, 266
lecta E. 3, 70. 8, 95. G. 1, 197. Æ. 6, 228. 8, 519 606. 10, 294 542
lectæ 11, 655
lectas 4, 57. 6, 39. 8, 544
lecti 1, 522. 2, 762. 8, 179. 9, 146. 10, 213 837, 12, 859
lectis 9, 48
lectiſſima 9, 272
lectori E. 3, 85
lectos Æ. 5, 729. 6, 73. 8, 119. 11, 60
lectum 4, 496
Ledæ 1, 656
Ledæam 3, 328. 7, 364
legam E. 2, 51
legat 10, 2. G. 3, 51
legati Æ. 11, 227 296
legatos 8, 143. 11, 239
lege, *verbum* G. 2, 44. 3, 386
lege, *nomen*. Æ. 12, 819
legem G. 4, 487
legendæ 2, 366
legens Æ. 12, 475
legentem E. 8, 38
legentes G. 2, 152
legere E. 4, 27. Æ. 6, 755. 10, 79
legere, *prater*. G. 3, 125 282
legeret 1, 199
leges G. 1, 60. Æ. 1, 511. 4, 213 231 618. 6, 622. 8, 322. 11, 321. 12, 122 315 822
leget E. 6, 10

legibus

legibus G. 1, 510. 4, 154. Æ. 2, 159. 6, 810. 7, 293. 12, 190
legiferæ *dat.* 4, 58
legimus 3, 127 292
legio G. 2, 280. Æ. 7, 681. 8, 605. 9, 174 368. 10, 120. 11, 121 563
legis *verb.* E. 8, 7
legit G. 1, 373. Æ. 2, 208. 8, 79 548. 9, 393. 11, 632. 12, 481
legitis E. 3, 92
lego Æ. 3, 706
legumen G. 1, 74
legunt 4, 201 278. Æ. 1, 430. 3, 532. 5, 132 29. 10, 815
leguntur E. 2, 18
Lelegas Æ. 8, 725
lembum G. 1, 205
Lemnius pater Æ. 8, 454
Lenæe G. 2, 4 529
Lenæos 3, 510
Lenæum Æ. 4, 207
leni 2, 782. 6, 209
lenibant 4, 528
lenibat 6, 468
lenibus G. 3, 199
leniit Æ. 1, 455. 8, 87
lenire 4, 393
lenis *nomen.* 3, 70
lenta E. 1, 26. 3, 38 83. 5, 17. 10, 40. G. 2, 208. 3, 164. 11, 650 829. 12, 489 773
lentæ E. 9, 42. G. 1, 265. 2, 12
lentandus Æ. 3, 384
lentas E. 5, 31
lenteſcit G. 2, 250
lenti Æ. 12, 237
lentis G. 1, 228. 4, 170 558
lentius 4, 41
lento G. 4, 34. Æ. 6, 137. 7, 28 634 731. 12, 781
lentum G. 3, 281. 4, 160. Æ. 3, 31
lentus E. 1, 4. G. 1, 290
leo Æ. 9, 339. 10, 454 723. 12, 6
leonem 4, 159. 8, 295. 9, 792
leones E. 4, 22. 5, 27. Æ. 3, 113. 10, 157 253
leonis 2, 722. 5, 351. 7, 666. 8, 177 552. 9, 306
leonum G. 2, 151. Æ. 7, 15
leporem G. 3, 410. Æ. 9, 563
lepores G. 1. 308
Lernæ Æ. 6, 287. 12, 518
Lernæus 8, 300
Lernam 6, 804
Lesbos G. 2, 90
letale Æ. 11, 749
letalem 12, 877
letali 9, 580
letalis Æ. 4, 73
Lethæa G. 4, 545
Lethæi Æ. 6, 714
Lethæo G. 1, 78. Æ. 5, 854
Lethæum 6, 705 749
leti G. 4, 481. Æ. 4, 169. 6, 278. 9, 143. 10, 511 622. 12, 603
letifer 3, 139. 9, 631. 10, 169
leto G. 2, 456. Æ. 2, 334 661. 3, 654. 5, 600 806. 8, 566. 9, 433. 10, 319 418 450. 11, 172 818 830. 12, 328
letum 2, 538. 5, 624. 6, 20 277. 7, 455. 8, 346. 11, 846 872. 12, 636 727 851
levabat 7, 571 755. 8, 309. 10, 834
levabo E. 9, 65
levamen Æ. 3, 709
levandum G. 2, 400
levarent Æ. 3, 36
levaret 7, 495
levari 2, 146. 10, 25
levat navem 1, 149
levato 5, 306
levatos 4, 538
levavit 4, 690
Leucaſpim 6, 334
Leucatæ 3, 274
Leucatem 8, 677
leve 7, 581. 11. 688
levem G. 1, 85 321 368 406 409. Æ. 7, 789
leves E. 1, 60. G. 1, 289. 2, 358 449. 3, 274. 4, 55 314. Æ. 1, 334. 5, 558. 7, 626 634 814. 8, 624. 10, 169. 11, 595
levi E. 1, 56. 6, 51. 7, 31. G. 4, 45. Æ. 5, 328. 6, 230. 11, 40. 12, 207 354
levia G. 1, 109. Æ. 5, 9. 7, 349. 10, 817 11, 511. 12, 764
levibus 1, 151. 5, 68. 6, 701. 9, 178
levibus 5, 259
levior G. 3, 305
levioribus 2, 92
levis G. 1, 173. 2, 255 451. Æ. 2, 682. 5, 819. 6, 17. 7, 232. 9, 576. 10, 663. 11, 868. 12, 489
levium G. 4, 3
liba E. 7, 33. G. 2, 394. Æ. 7, 109
libabant 3, 354
libabat 3, 303. 7, 245
libamina 6, 246
libamus G. 2, 192
libans G. 2, 529. Æ. 5, 77
libant apes G. 4, 54. Æ. 8, 2[illegible] 12, 174
libat 4, 207
libare 7, 133
libato 1, 741
libabit E. 5, 26. Æ. 260[illegible] 5, 92
libeat E. 2, 28. G. 3, 436. [illegible] 12, 570
libemus G. 4, 81
libens Æ. 3, 438. 8, 155. 11, [illegible]
liber E. 10, 67
Liber E. 7, 58. G. 1, 7. 3, [illegible] Æ. 6, 805. 11, 491
libera G. 3, 167. Æ. 7, 3[illegible] 10, 154. 12, 74
liberius G. 1, 128
libertas E. 1, 28
libertate Æ. 6, 821. 8, 648
libertatem 11, 346
libertatis E. 1, 33
libet E. 3, 36. 10, 59. Æ. 9, [illegible]
Libethrides E. 7, 21
libo Æ. 3, 177
libra G. 1, 208
librabat Æ. 9, 417
librans 10, 480. 11, 556
librant apes G. 4, 196
libravit Æ. 5, 479. 10, 4[illegible] 773. 11, 554
libro G. 2, 77
Liburnorum Æ. 1, 248
Libyæ G. 1, 241. 3, 249 339. [illegible] 1, 26 162 239 305 388 [illegible] 581. 4, 173 257. 6, 694 [illegible]
Libycæ 4, 320 348
Libycas 4, 106
Libyci G. 2, 105. Æ. 1, [illegible]
Libycis 1, 381 600. 4, 271. 5, [illegible]
Libyco 6, 338. 7, 718
Libycos 1, 531
Libycum mare 5, 595
Libyſtidis 5, 37. 8, 368
liceat E. 8, 8. Æ. 1, 555 461. 4, 103. 5, 350 796. 579. 10, 46
licebat E. 1, 41
licebit Æ. 3, 252. 10, 14
licentius 7, 557
licere 12, 786
licet E. 9, 64. G. 1, 214 70 176 531. Æ. 6, 400 [illegible] 7, 315. 9, 139. 11, 348 [illegible] 44
licia E. 8, 74. G. 1, 285
licito Æ. 8, 468
licitum 10, 106 344
licuit 4, 550, 5, 82. 6, [illegible] 10, 317

Æ. 2, 217
10, 794
G. 4, 336
Æ. 9, 571. 10, 576 580
10, 584
G. 2, 31 118. Æ. 2, 45.
413 544
G. 1, 144. 2, 442. Æ.
767
em G 2, 168
rum Æ. 10, 185. 11, 701
11, 715
E. 2, 18
45. 10, 25. G. 4, 131.
6, 709 883. 12, 68
3, 706
E. 5, 56. G. 3, 317. Æ.
441 453. 5, 316. 6, 45
563. 7. 343
Æ. 12, 898
G. 2, 504 511. 4, 188
358. Æ. 4, 393 452
2, 366 480 508 567 634
803. 3, 91 155 351 371
4, 133 202 645. 6, 115
575 696. 7, 221 491 613.
145 232 362. 9, 648. 10,
620. 11, 29 235 667
E. 8, 92 107. Æ. 2, 242
485 500 620 673. 4,
6, 151 279 427 636. 7,
598 610. 8, 461 696
9, 687. 10, 355. 11,
482 881. 12, 849
E. 1, 54. G. 6, 126. Æ.
697. 9, 323
10, 514
G. 1, 116 378. 4, 45. Æ.
416
E. 1. 49. Æ. 2, 136
G. 2, 188. 4, 428
E. 8, 80. G. 4, 478
1, 142
Æ. 5, 510. 10, 784
E. 7, 28. G. 3, 388 508. 4,
Æ. 8, 634. 11, 388 390
G. 2, 43. Æ. 4, 183. 6,
10, 177
G. 3, 439. Æ. 2, 211
8, 723
G. 1, 77 723
Æ. 12, 120
4, 57
am lucem Æ. 10, 856
ant 1, 521
3, 160
ebant 3, 140
ebat 11, 827
ens G. 1, 16. 3, 19. Æ.
100. 4, 390 585. 6, 157.
7, 562. 9, 460. 10, 720
linquentem 10, 193
linquentes 7, 676
linquere 3, 61 289. 5, 795. 9,
482. 10, 68 559
linquimus E. 1, 3. Æ. 3, 124
linquit 9, 726. 11, 902
linquo 3, 705. 9, 288. 12, 875
linquunt G. 4, 303. Æ. 3, 616.
6, 320 678. 7, 670 728. 11,
866
lintea 3, 686
lintres G. 1, 262
linunt 4, 39
Linus E. 4, 56. 6, 67
Liparen, Æ. 8, 417
liquefacta G. 1, 473. 4, 360
555. Æ. 3, 576
liquefacto 9, 582
liquentem 4, 442
liquentes Æ. 6, 724
liquentia *prima brevi*. Æ. 5, 238
776
liquentia *prima longa*. Æ. 1, 436.
9, 679
liquere 3, 213. 10, 168
liqueris 2, 597
liquefcit E. 8, 80. Æ. 8, 446
liquida G 4, 102. Æ. 7, 699.
10, 272
liquidas G 1. 410. Æ. 5, 859
liquidi E. 6, 34. G. 2, 200 466.
3, 529. 4, 8. Æ. 7. 760
liquidis E 2, 59. Æ. 5, 525
liquido G. 1, 404. 4, 164 384.
Æ. 8, 402
liquidum G. 4, 415. Æ. 5, 217.
6, 202. 7, 65
liquit Æ. 4, 71. 5, 93 275
liquitur G. 1, 44. Æ. 9, 813
liquor G. 3, 484
liquuntur 2, 187. Æ. 3, 28
lita 4, 99
litandum 2, 118
litatis 4, 50
litem 12, 898
lites E. 3, 108. 9, 34
littora E 5, 83. 9, 43. G. 1, 334
359 361. 2, 108 112. 3, 200
318. 4, 124. Æ. 1, 90 161
229 532 580 637 672. 2, 205
256 321 399. 3, 10 71 122
161 186 209 239 280 292
300 522 556 592 598 651
657 676. 4, 254 289 409
567 582 588 628 657. 5,
23 107 125 150 177 611
676 765. 6, 4 329. 7, 124
249 705 704. 8, 553. 9,
122. 10, 223 268 227 290
574 683. 12, 262 366 455
littore E 1, 61. 2, 25. G. 1, 398.
3, 33 542. 4, 432 465. Æ.
1, 177 188 200 217 521. 2,
24 557. 3, 16 21 135 223
266 277 404 419 510 536
639. 4, 373 397 416. 5, 43
236 411. 6, 162 212 362 460
505 900. 7, 158 477 779. 8,
83 497 687. 9, 317 710. 10,
36 309. 11, 184 199 265
littorea 12, 248
littoreis 4, 628. 7, 1
littoris G 2, 44 Æ. 3, 396
littus E. 6, 44. Æ. 2, 28 582.
3, 44 413. 4, 212 257. 5,
163. 6, 6. 7, 198 215 226
798. 11, 261 628
lituo 6, 167
lituoſque G. 3, 183
liventis Æ. 7, 687
livida 6, 320
loca G. 2, 140 235. 4, 515. Æ.
1, 55. 2, 495 698. 3, 414.
5, 132 756. 6, 265 434 462
534 761. 7, 131. 8, 24. 9,
190. 10, 238
locant 1, 217 432. 5, 102
locantur 5, 109
locare 7, 127
locari 2, 33
locarim 12, 145
locas 4, 266
locat 4, 508. 8, 176
locavi 4, 374
locavit 1, 251 702. 2, 525. 8,
367. 10, 867. 11, 427
loci 2, 384. 3, 697. 4, 213.
5, 95. 7, 136. 8, 31 350. 9,
397. 10, 366
locis G. 1, 61. 4, 367. Æ 3,
447. 4, 386. 6, 445. 7, 559.
8, 311 336 608. 11, 10
loco G. 2, 84. Æ. 1, 446. 2,
322. 3, 17. 7, 333. 9, 220
531 723. 12, 506
locorum G. 1, 52. Æ 1, 336.
2, 725. 3, 181
locos 1, 310 369. 2, 28. 6, 638.
9. 387
Locri 3, 399
Locros 11, 265
locum E. 3, 69. G 2, 230 266.
Æ 1, 429. 2, 633. 3, 109
313 4, 506. 5, 155 185
258 315 442. 6, 507. 7, 158
477 677. 8, 53 346. 9, 237
456. 11, 112 531
locus G. 1 93. 2, 177. 4, 266.
Æ. 1, 163 463 534. 2, 30

71. 3, 393. 4, 319 381. 5, 492. 6, 381 540 670. 7, 411 563. 8, 46. 11, 180
locuta E. 3, 72. Æ. 1, 618. 3, 320. 6, 189. 7, 357. 9, 5
locutæ G. 1, 478
locutam Æ. 4, 105
locuti 6, 662
locutus G. 4, 444. Æ. 4, 277. 5, 14 303 400. 8, 404. 9, 319. 11, 461
lolium E. 5, 37. G. 1, 154
longa E. 4, 61. G. 2, 46 279. 3, 342. Æ. 1, 345. 2, 483 780. 3, 383. 4, 193. 5, 783. 6, 411 645 715 745 766. 7, 46 700. 8, 86 488. 10, 197. 11, 544 667. 12, 386 510
longæ 1, 345. 5, 158. 7, 352. 11, 576
longæva 5, 620. 6, 321 628
longævi 5, 256 535. 7, 166. 12, 44
longævo 3, 169. 6, 764. 9, 650
longævos 5, 715
longævum 2, 525
longævus 8, 498. 12, 420
longam G. 3, 427. Æ. 1, 275. 4, 467. 5, 597
longarum 3, 714
longas 4, 463
longi G. 3, 200
longinqua 2, 197. Æ. 3, 415
longis G. 2, 201 320. Æ. 2, 528. 3, 388. 7, 72. 8, 662. 9, 229 415. 11, 907
longissima 1, 645
longius G. 3, 238. 4, 192. Æ. 1, 266
longo E. 1, 30 68. G. 3, 54 506 561. Æ. 1, 163 221 399 707. 2, 26 109 697 766. 3, 116 229 412. 5, 90 320 551. 6, 409 482 754. 8, 412 722. 9, 94 511. 10, 769. 11, 79 143
longos E. 9, 51. G. 1, 367. Æ. 3, 344 430. 5, 131 276. 8, 95. 10, 549
longum E. 3, 70. 9, 56. G. 1, 293. 2, 80. Æ. 1, 190 753. 3, 160 487. 4, 693. 9, 395. 10, 740. 12, 354
longus 11, 317
loquacia 11, 458
loquacibus G. 3, 431. Æ. 12, 475
loquar E. 6, 75. Æ. 4, 337
loquelas Æ. 5, 842
loquendi 6, 76
loquentes E. 8. 22
loquentis Æ. 7, 118. 8, 152. 10, 347
loqui 6, 125 266 562
loquitur 10, 907
loquor 2, 91. 4, 595
loquuntur E. 5. 28. Æ. 1, 735
lora G. 3, 107. Æ. 1, 160 481. 2, 273. 5, 164. 9, 318. 12, 469 624
lorica 9, 707. 12, 432
loricæ 10, 485. 12, 952
loricam 3, 467. 5, 260. 7, 640. 8, 21 621. 10, 553. 11, 692. 12, 88 98 376
lotoque G. 2, 84
lotoſque 3, 394
luant Æ. 10, 32
luat 11, 444
lubrica 2, 474. 5, 335
lubricus 5, 84. 7, 353. 11, 716
Lucage 10, 592
Lucagus 10, 575 577 586
luce G. 4, 52 255 298 472 490. Æ. 1, 592. 2, 470 590 694. 4, 31 186. 5, 105. 6, 270. 8, 247. 9, 153 461. 10, 257
lucem G. 1, 445. 2, 340. 3, 402 551. Æ. 2, 471 509 698. 4, 452 586 631 692. 6, 435. 9, 338. 10, 704 855. 11, 183. 12, 115 660 873
lucent 5, 554. 6, 603. 8, 660. 11, 693
lucentemque 6, 725
luceſcere E. 6, 37
lucet Æ. 10, 137. 11, 143
Lucetium 9, 570
luci G. 1, 209
lucida Æ. 8, 306. 7, 626
lucidus G. 1, 205 459. Æ. 3, 585
Lucifer E. 8, 17. Æ. 2, 801. 8, 589
Luciferi G. 3, 324
lucifugis 4, 243
Lucina E. 4, 10
Lucinæ G. 4, 340
Lucinam 3, 60
lucis, *genit.* Æ. 5, 678. 6, 721. 7, 142. 9, 205
lucis, *abl.* G. 5, 533. Æ. 6, 118 564 673 761. 7, 763 778
luco G. 3, 181. 4, 543. Æ. 1, 454. 3, 302. 6, 259. 7, 34 95 800. 8, 104 125 271. 9, 3, 584 673. 11, 456
lucos E. 8, 86. 10, 58. G. 1, 476. 2, 122 438. 3, 19 146. 4, 364. Æ. 1, 697. 6, 13 154 195. 7, 11 82 697. 12, 740
Lucrinoque G. 2, 161
luctamen Æ. 8, 89
luctans 12, 781
luctantem 4, 695. 5, 220
luctantes 1, 57
luctantur G. 2, 526. Æ. 6, 643. 7, 28
luctatur 12, 387
luctificam 7, 324
luctu 2, 12 26 92 298. 10, 189 871. 11, 38 350. 12, 277 594 620 667 805
luctum 6, 869
luctus G. 4, 350. Æ. 2, 369. 3, 713. 6, 274. 9, 452 500. 10, 755. 11, 62 139 214
lucum G. 4, 468 546 553. Æ. 7, 29. 8, 342 601
lucus E. 6, 73. Æ. 1, 445. 3, 681. 7, 761. 6, 139. 8, 597. 9, 86
ludat 10, 632
ludere E. 1, 10. 6, 1 28. Æ. 1, 632
luderet 4, 329
ludetque G. 4, 22
ludi 2, 381
ludibria Æ. 6, 75
ludicra 12, 764
ludis 1, 412. 3, 280. 5, 605. 8, 717
ludit 7, 442 453
ludo E. 7, 17. G. 3, 379. 4, 105. Æ. 5, 593 674. 6, 643. 7, 380. 9, 167
ludos 5, 113
ludum 9, 338
ludunt G. 1, 363. 2, 386. 4, 107. Æ. 1, 401. 5, 595. 11, 497
ludus E. 9, 39. Æ. 9, 606
luere 12, 695
lues G. 4, 454. Æ. 3, 139. 7, 354
luet 11, 849
luetis 1, 140
lugent 2, 85
lugentes 6, 441
lugeret 11, 287
lugubre 10, 273
luimus G. 1, 502
luiſti Æ. 11, 841
lumbos G. 3, 87
lumen Æ. 1, 594. 2, 683. 3, 600 635 658. 4, 80. 6, 363 680. 8, 22. 9, 75
lumina G. 1, 6 251. 2, 432. 3, 433. 4, 414 496. Æ. 1, 230. 2, 405. 4, 185 244. 5, 847 856.

…ſ. 6, 156 255 300 594
…l 862. 7, 13 449 771. 8,
…9 411. 9, 189. 10, 418
…47 463 746. 11, 819. 12,
…3 173 310
…ine G. 4, 423 451. Æ. 2,
…6. 3, 3 151 645 677. 4, 358
…54 6, 356 640. 7, 976 130.
…, 153 246 392. 9, 459. 10,
…75. 12, 113 220 935
…ibus 2, 173. 4, 364
…bis G. 1, 291. 2, 47. Æ. 3,
…83. 7, 660
…s G. 1, 276 353 396 427.
…, 337 392. Æ. 3, 152. 4,
…11. 7, 9
…a G. 2, 478. Æ. 2, 255. 3,
…45. 6, 725. 8, 23
…m E. 8, 69. Æ. 1, 746. 2, 34.
…, 587. 4, 513. 6, 270 454.
…, 493
…que G. 2, 424
…us Æ. 1, 494. 11, 663
…a 1, 279
…a 8, 631
…ra G. 3, 208
…cal Æ. 8, 343
…cos 8, 663
…E. 9, 54. Æ. 2, 355. 7,
…88. 11, 681
…ri G. 1, 75
…a 1, 487
…rum 3, 264 407. Æ. 3,
…54. 7, 18
…a G. 1, 139. 4, 43
…m E. 2, 63. 8, 97
…a 2, 63. 3, 80. 5, 60. 7,
…1. 8, 52. G. 3, 537. Æ. 9,
…566. 11, 811
…ra E. 6, 19. Æ. 9, 336
…G. 4, 565
…Æ. 1, 356. 11, 427
…a G. 2, 471. Æ. 3, 547.
…, 151. 11, 570
…rbat G. 4, 519. Æ. 4, 6.
…, 681. 7, 148. 8, 153
…rbimus Æ. 8, 183
…ribus 10, 55
…rnaurque 3, 279
…rnus E. 5, 75
…rnodum 3, 385
…rnus 8, 229. 12, 467
…rnat 6, 887. 10, 224
…rre 1, 581. 3, 429. 7, 391
…rna, Sol. 4, 607
…rre 1, 457. 2, 528. 5, 611. 8,
…41. 9, 58. 11, 763. 12, 474
…revere 5, 578. 11, 190
…rvique 6, 231
…ta 3, 377
luſtret Æ. 9, 96
luſtris I, 287
luſtro, *verbum*. E. 2, 12. Æ. 2, 564 754
lutea 7, 26
luteola E. 2, 50
luto 4, 44
lux 7, 43. Æ. 1, 310. 2, 281 668. 3, 117 311. 8, 170. 9, 110 355 731. 10, 244. 11, 210. 12, 669
luxu G. 3, 135. Æ. 1, 641. 4, 193. 6, 605
luxuria G. 1, 191
luxurians equus Æ. 11, 497
luxuriatque G. 3, 81
luxuriem 1, 112
Lyæo 2, 229. Æ. 4, 58
Lyæum laticem 1, 690
Lycæi E. 10, 15. G. 1, 16. 3, 2 314. 4, 539. Æ. 8, 334
Lycam 10, 315 561
Lycaon 9, 304
Lycaonis G 1, 138
Lycaonium Æ 10, 749
lychni 1, 730
Lyci 1, 226
Lycia 10, 126. 12, 344 516
Lyciæ 4, 346 375. 6, 334. 7, 721
Lyciam 4, 143. 7, 816
Lyciaſque 8, 166
Lycida E 7, 67. 9, 2 37
Lycimnia Æ. 9, 546
Lycio 11, 773
Lycios 1, 117
Lyciſca E. 3, 18
Lycius Æ. 10, 751
Lycori E 10, 42
Lycorias G. 4, 339
Lycoris E 10, 2 22
Lyctias 5, 72. Æ. 3, 401
Lycumque G. 4, 367
Lycurgo Æ. 3, 14
Lycus 9, 545 556
Lydia G. 4, 211. Æ. 8, 479. 10, 155
Lydius 2, 781
Lydorumque 9, 11
lymbo 4, 137
lympha 4, 631. 12, 420
lymphas 1, 705. 9, 23
lymphata 7, 377
lymphis 4, 683. 10, 834
lyncea 9, 768
lynces E. 8, 3. G. 3, 264
lyncis Æ. 1, 327
Lyrim 11, 620
Lyrneſſi 12, 547
Lyrneſſius 10, 128

M

MAcer E. 3, 100
Machaon Æ. 2, 263
machina 2, 46 151 237. 4, 89
macie G. 3, 129. Æ. 3, 590
macies G. 4, 255
mactabam Æ. 3, 21
mactabat 2, 202. 7, 93
mactabis G. 4, 546
mactant Æ. 4, 57. 5, 101
mactantur 11, 197
mactare 6, 38
mactas 8, 294
mactat 8, 85 544. 10, 413
mactatos 2, 667
mactaverat G. 3, 489
mactavit Æ. 3, 118
macte 9, 641
maculæ G. 1, 454
maculant Æ. 3, 29
maculavi 10, 851
maculis G 1, 441. 3, 56 387. 4, 92. Æ. 4, 643. 5, 656. 9, 49
maculoſæ 1, 327
maculoſus G. 3, 427. Æ. 5, 87
madefecerat 5, 330
madent G. 3, 429. Æ. 9, 334
madentem 4, 216. 5, 854
madentes 12, 100
maderent ſemina G. 1, 961
madeſcunt Æ. 5, 697
madet 12, 691
madida 5, 179. 6, 359
Mæandro 5, 251
Mænala E 10, 55. G. 1, 17.
Mænalios E. 8, 21 25 31 36 42 46 51 57 61
Mænalus 8, 22. 10, 15
Mæonii G 4, 380
Mæonio Æ. 9, 546
Mæotica G. 3, 349. Æ. 6, 799
magalia 1, 425. 4, 259
mage 10, 481
magicas 4, 493
magicis E. 8, 66
magiſter Æ. 1, 119. 5, 176 391
magiſtra 8, 442. 12, 427
magiſtratus *accuſ. plur.* 1, 340
magiſtri G 3, 118 185 445 549. 4, 283. Æ 5, 669. 12, 717
magiſtris G 2, 529 Æ. 5, 562
magiſtro E 3, 101. Æ 5, 2 4 867. 6, 153. 8, 515. 9, 370
magiſtros E. 2, 33. Æ. 9, 173
magiſtrum E 5, 48
magna E. 1, 24 48. G. 1, 109 190. 2, 173. 3, 54 219 332 369. 4, 174 356 454. Æ. 1, 501 668. 2, 640 161 251 295 370 623

788. 3,68 160 196 264 624 633 697. 4, 136 645. 5,76 241 345 422 449 797. 6,53 71 451 505 544 619 864. 7, 4 303 311 432. 8,65 199. 9, 265 562. 10, 53 281 873. 11,55 226 381 469 478. 12, 34 417 482 580 809
magnæ G. 1, 338. Æ. 5, 437 751. *sorori.* 6, 250. 7, 629. 12, 116 168
magnam 1, 574. 4, 345. 6, 11 30 872. 9, 232. 10, 335. 12, 677
magnanimæ *nom plur.* 10, 139
magnanime 5, 17
magnanimi 6, 647. 12, 144 878
magnanimo 0, 563
magnanimoſque G. 4, 4
magnanimum Æ. 1, 264. 9, 204. 10, 771
magnanimûm *genit. plur.* G 4, 476. Æ. 3, 704. 6. 307
magnanimuſque 5, 407
magnas 3, 105. 4, 173 187. 12, 473
magne 1, 245. 6, 841. 9, 495. 11, 7 410
magni E. 4, 12. 8, 6. G. 3, 91. Æ. 3, 104 286. 4, 238. 5, 45 99 714. 6, 166 541. 7, 707. 8, 9 156. 9, 101 218 787. 10 6 344 437 830 11, 170
magnis G. 2, 162 334. 4, 76 154 176. Æ 2, 128 331. 3, 12 159 226 349. 4, 668 5, 341 532. 6, 83. 8, 636 679. 9, 711. 10, 474. 11, 448. 12, 296 550
magno E. 6, 56. G. 1, 13 150 381 407. 2, 327 458. 3, 294 306 375. 4, 439. Æ. 1, 59 128 152 175 292 348 513 679. 2, 58 104 122 193 610. 3, 4 211 330. 4, 160 395 448 532. 5, 5 22 207 369 537 6, 175 727 749 857. 7, 54 146 379 462 587 677. 8, 103 711. 9, 197 791. 10 356 377 381 478 503. 11, 295 400 662 811. 12, 399 687 692
magnorum 1, 638. 7, 18. 11, 266. 12, 649
magnos E 4, 22 48. G. 1, 140 2, 109 260. Æ. 1, 273 728. 5, 422. 6. 671. 8, 341. 9, 258
magnum E 4, 49. 6, 32. 7, 20. G. 1, 158. 2, 38. 3, 28 205 358. 4, 79 388. Æ. 1, 304 605 720. 2, 190. 3, 284 525. 4, 94. 5, 248 414 628. 6, 28 78 222 526 583 790 812. 7, 80 412 705. 9, 82 186 346 705. 10, 13 459 464 507 547. 11, 47 223 234 238 694
magnus E. 3, 114. 4, 5 36. G. 2, 327 338, 3. 99 225. 4. 105 560. Æ. 5, 533. 9. 208 654. 10, 159 763. 11, 455
Mago 10, 521
Maia. *ablat.* 1, 301, *nominat.* 8, 138
Maiæ G. 1, 225
Maiam Æ. 8, 140
majeſtate 12, 820
majora E. 5 4 G. 1, 416. Æ. 1, 549. 8, 773. 6, 49. 7, 14. 8, 557. 12, 429
major E. 4, 1. G. 2, 434. Æ. 4, 368. 10, 811. 12, 814
majore 3, 37. 10, 438
majoremque 7, 386
majores E 1, 84. G 2, 251
majoribus Æ. 3, 374
majoris 12, 560
majus E 3, 35. 5, 53. Æ. 2, 199. 7, 45 386. 12, 244
mala E. 1, 51. 3, 11. 7, 28. G 1, 150. 3, 416. Æ. 2, 471. 6, 278
mala E. 2, 51. 3, 71. 6, 62. 8, 37 53. G. 2, 33
malæ 3, 282. Æ. 5, 436. 11, 681
malas 9, 751. 10, 324
male, *adverb.* G. 1, 105 360 448. 3, 3 249. Æ 2, 23 735. 4, 8
Maleæque 5, 193
malefida 2, 23
maleſana 4, 8
maleſuada 5, 276
mali 1, 634. 2, 97. 3, 663. 6, 93. 10, 510 843. 11, 480
mali felicis G. 2, 127
maliferæ Æ 7, 740
maligna 6, 270
maligni G. 2, 179. Æ. 11, 525
malignis 5, 654
malint G. 3, 159
malis E. 10, 61. Æ. 3, 398. 4, 549 611. 6, 95 365 512
malis G. 3, 268. Æ. 3, 257. 7, 114. 12, 755
malis, *verb.* G. 3, 69
malit Æ. 4, 108
malle E 10, 53
malo *pomo.* Æ. 3, 64. *arbore navis.* 5, 489
malo G. 2, 168. 10, 110
malorum Æ. 1, 202. 4, 169. 6, 527 542 739. 7, 481. 9, 538. 11, 261 280
malos G. 2, 70. Æ. 5, 829
maluit 8, 323. 12, 397
malum E. 1, 16. G. 1, 129. Æ. 174. 6, 736. 7, 375. 12, 107
malum 5, 487 544
malus E. 8, 41 83. G. 2, 243. 3, 425. *Pygmalion.* Æ. 1, 356
malus, *navis Sereſti.* 5, 505
mammæ 1, 496
mammis G. 3, 310. Æ. 11, 571
manabat 3, 373
manabunt G. 3, 310
manare 1, 485
manat Æ 3, 43
manda 6, 74
mandarat 3, 50
mandare G. 2, 29
mandat E. 5, 41. Æ. 3, 444. 4, 222. 8, 505
mandata 4, 270 357. 6, 116. 7, 267. 9, 312. 10, 840. 11, 176 825
mandavimus E 5, 36
mandemus 11, 23
manderet 3, 627
mandet G. 2, 50. Æ. 9, 214
mandit 1, 135. 9, 340. 11, 669
mando E. 8, 93
mandunt Æ 7, 279
mane *adver.* G. 1, 440. 2, 462. 4, 185
mane 3, 325
maneant Æ. 3, 409. 6, 717
maneas 2, 160
maneat E 4, 53. Æ. 3, 550
manebant 2, 22 455
manebat 2, 650. 5, 724. 6, 508 661. 7, 128. 8, 428. 10, 39. 11, 160
manebit 7, 596
manebunt E 1, 47. Æ. 1, 613
manens 10, 696
manent E. 2, 13. Æ 1. 261. 3, 447. 5, 349. 6, 71. 10. 438. 12, 61
manere 2, 194
manerent 4, 343
maneres 2, 56. 8, 643
maneret 4, 312. 10, 629
manes G. 1, 243. 4, 469 505. E 3, 303 565. 4, 34 387 427 450. 5, 99. 6, 119 506 743 896. 8, 246. 10, 34 39 524 820. 11, 181. 12, 646 884
manet G. 1, 168. 2, 294. 4, 204

208. Æ. 1,30. 4,449. 7, 14 319 401. 9, 299. 10, 90 696 770
ibus G. 2, 45 249 366. 4, 18 377 405. Æ. 1, 428 705. 2, 167 192 220 296. 3, 605. 4, 205 517. 5, 379 429 811 818. 6, 360 583 605 883. 7, 237. 8, 426 442 486. 9, 132 476. 10, 81 280. 11, 16 439 891. 12, 85 173 318 327 348 471
ibus 3, 63. 10, 828. 11, 89
ias 2, 146. 9, 616
ibisque G. 4, 439
ifera Æ. 2, 309. 3, 375
ifera 3, 151
iferius 8, 19
ifero 4, 358. 11, 251
iferus G. 2, 246
ipli Æ. 11, 870
iplis G. 3, 297. Æ. 11, 463
iplos 1, 400
ius Æ. 8, 652
ire 6, 48
iffet 3, 615
ifcere G. 4, 470
ifcit 2, 239
iram Æ. 3, 86
ilia G. 4, 377. Æ. 1, 705
ia E. 9, 27 28. G. 2, 198. 12. Æ. 10, 200
ia 10, 199
a G. 1, 179 199. 2, 3 32 96 395 420. 4, 230 329. 421, 191 317. 2, 239 320 454 459 530 645 717. 3, 2624. 4, 344 544 489. 5, 41 460 487 496. 6, 146 835. 7, 143 455 604 11 664 688. 8, 116 124 289 294 662 694. 9, 95 558 592 702 758 773. 10 264 620 886. 11. 116 453 484 505 552 578 676 816 893. 12, 98 165 317 442 602 605 692 774 901 904
m G 4, 114. Æ. 2, 315. 659. 5, 403. 7, 43 490 9. 9, 11 44 72 577 690 10. 10, 419 876. 11, 245 12. 12, 60 345 423 480
E 8, 48. G. 3, 455. Æ. 1, 491 596. 2, 29 57 189 793. 3, 42 177 217 490 592. 4, 665. 5, 429 436 6, 5 33 57 314 496 660 683 701. 7, 382 711 730 795 805. 8, 328 486. 9, 115 309 321 396 561 579 801. 10, 164 167 294 320 353 376 433 498 566 667 672 868. 11, 34 81 259 283 311 329 379 467 519 568 597. 12, 210 232 258
mapalia G. 3, 340
Marcellus Æ. 6, 856 884
mare E. 2, 26. 8, 58. G. 2, 158. 4, 262 373. Æ. 1, 228 240 250 284. 3, 196 250 695. 4, 566. 5, 175 628 778 808. 7, 25 32 529 802 810 8, 149. 10, 358. 12, 198 452
Mareotides G. 2, 91
mari E. 4, 38. Æ. 1, 88 114. 3, 144. 5, 52 193. 6, 23. 7, 200. 9, 492. 10, 162
maria G. 2, 478. Æ. 1, 36 62 528. 3, 70. 5, 212 594 790. 6, 59 112 351. 9, 115 130 714. 10, 197
Marica 8, 47
marinæ G. 1, 362
marinis E. 6, 78
marino G. 2, 160
marinos 2, 68
Marios 2, 169
maris E. 4, 51. 6, 33. G. 1, 29. 3, 541. 4, 222. Æ. 1, 602. 2, 780. 3, 495 528. 5, 616 768 699. 7, 301. 8, 171. 10, 57 221 377 695
marite E. 8, 30
mariti Æ. 4, 35
marito 3, 297. 4, 103
maritos 4 536
maritum G. 3, 25
marmor 1, 254
marmore E. 7, 31. G. 3, 13. Æ. 4, 457. 6, 69 868. 7, 27 718. 10, 308
marmorea G. 4, 523
marmoreo Æ. 4, 392. 6, 729
marmoreum E 7, 35
Marpesia Æ. 6, 471
Marrubia 7, 750
Mars G, 1, 511. 2, 283. Æ. 7, 30. 7, 717. 10, 280
Marsis 7, 758
Marsorum 10, 544
Marsos G. 2, 167
Marte Æ. 1, 278. 2, 335. 7, 540. 8, 495. 9, 518 10, 22 237. 11, 899. 12, 1 410 497
Martem 2, 440. 6, 165. 7, 582 603. 9, 766. 12, 108 187 712
Marti 8, 433. 11, 153
Martia E. 9, 12. Æ. 7, 182. 11, 661
Martis G 3, 91. 4, 346. Æ. 1, 4 250 608. 8, 516 557. 9, 584. 12, 590
Martius G. 4, 71. Æ. 7, 566
mascula E 8, 9 65
massam G. 1, 275. Æ. 8, 453
Massica G. 3, 526. Æ. 7, 726
Masficus G. 2, 143. Æ. 10, 166
Massylæ 4, 483
Massylique 4, 132
Massylum 6, 60
massis G. 4, 170
mater E. 4, 56. 5, 23. 8, 48. G. 1, 498. 4, 321 333 357 380. Æ. 1, 318. 3, 111. 5, 38. 6, 778 784. 7, 441 762. 8, 370. 9, 486. 10, 76 172 557 818. 11, 71. 12, 52 74
materies 11, 328
materna G. 1, 28. Æ. 5, 72. 11, 340
matrnam 4, 144
maternas G. 4, 349. Æ. 6, 193
materni 7, 402
maternis 12, 107
materno 4, 258
matre E. 8, 38. G 4, 328. Æ. 1, 386. 7, 284. 8, 510. 9, 628, 697. 10, 315. 12, 209
matrem E 4, 60. 8, 47. G 1, 39. 2, 268. Æ. 1, 409. 3, 96. 4, 472. 8, 632. 9, 108
matres G 4, 472 520. Æ 2, 489 766 797. 5, 646 654 715 750 767. 6, 305. 7, 392 400 518 580. 8, 556 592 666. 11, 146 214 481 581 877 891. 12, 131
matri E. 4, 61 Æ 3, 1974. 4, 516. 6, 250. 9, 216 202 484 565
matribus E. 1, 23. G. 3, 398. Æ. 1, 639. 2, 786. 5, 622. 9, 61 217
matris G. 1, 163. 2, 1955. 3, 187. 4, 64 548. Æ. 1, 589 656 724. 7, 361 484. 8, 335. 9, 474. 10, 200. 11, 542. 12, 64 515
matronæ *nom plur.* 11, 476
matrum G. 2, 23. 3, 51 138. Æ. 7, 357 813. 8, 718. 9, 272. 11, 478
maturam G 4. 143. Æ. 7, 53. 10, 257. 12, 438
maturæ E 10, 36
maturare G. 1, 261
maturate Æ. 1, 141
maturis E. 3, 80. G. 1, 66 348. 2, 419

maturus Æ. 5, 73. 9, 246
matutini 8, 456
matutinus 8, 465
mavis 10 43. 12, 935
Mavors 9, 790. 10, 755. 11, 389. 12, 179 332
Mavortia G. 4, 462. Æ. 1, 280. 3, 13
Mavortis 6, 872. 8, 630
Mavortius 6, 777. 9, 685
Maurisia 4, 206
maxima E 10, 72. G. 1, 199. 2, 15 40 146. 3, 202. 4, 354. Æ. 1, 655 682. 3, 252 546 703. 4, 371. 5, 600 644 710. 6, 605 611. 7, 83 219 602 686. 8, 84 271 716. 9, 279. 10, 685 764. 11, 14 214 690
maxime G. 2, 170. Æ. 8, 470 571. 11, 97
maximus G. 1, 26 244 429. Æ. 1, 525 745. 2, 339. 3, 107. 4, 481. 5, 371 530. 6, 192 845. 7, 532. 8, 136 201 239. 10, 312. 11, 237. 12, 96
maximus Atlas 1, 745. 4, 481. 8, 136
meatus 12, 849
mecum E 1, 80. 2, 12 28 31. 3, 31. 4, 58. 8, 21 25 31 36 42 46 51 57. 9, 37. 10, 10. G. 1, 41. 2, 8. 3, 10. Æ. 1, 285 383 576 679. 2, 93 435. 3, 149. 4, 115. 5, 635. 6, 105 111 351. 7, 403. 9, 51 147 286 528. 10, 864. 11, 117 467 510 707
medendi 12, 396
medendo 12, 46
mederi E. 8, 89
Medi G. 2, 134
media E. 9, 59. 10, 45. G. 1, 328. 2, 297. Æ. 1, 318 445 509. 2, 333 533. 3, 202. 4, 61 74 204 610 663. 5, 188 288 423 479 785. 6, 131 245 518. 9, 61 549 588 738. 10 147 237 721 761. 11, 54. 12, 318 337 346 469 683
Media G. 2, 120
mediæ Æ. 2, 240 359. 11, 555
mediam G. 1, 237. Æ. 1, 702. 5, 622 835. 7, 414. 9, 790. 11, 307
medias G. 1, 320. 8, 82. Æ. 5, 618. 7, 296 384 397. 10, 41 239. 11, 648. 12, 224
medica G. 1, 215
medica *abl.* Æ. 12, 402
medicans Æ. 12, 418
medicantur G. 2, 135
medicare 1, 193
medicari Æ. 7, 756
medicas G. 3, 455
medicatis 4, 65. Æ. 6, 420
medicina E. 10, 60
medicinæ Æ. 7, 772
medii G. 3, 423. Æ. 9, 142. 10, 764. 12, 696
mediis E. 10, 65. G. 2, 283. 3, 154 331. Æ. 1, 113 246 495 642. 2, 328 512 665. 3, 149. 4, 156 310 382. 5, 303. 6, 339. 8, 467 696. 10, 305 407 683. 11, 237 683 815. 12, 125 409 910
medio E. 3, 40 46. G. 1, 297 361 442. 2, 74 528. 4, 16 237 466 486 519. 5, 524. Æ. 1, 390 588. 2, 67. 3, 73 104 270 354 417 624. 4, 184 277 524. 5, 110 160. 6, 111 282 342. 7, 59 226 563 577. 8, 407 588 675 700. 9, 28 230 343 595 657 728. 10, 219 665. 11, 225 547 762 838. 12, 118 213 732
medios G. 4, 401. Æ. 1, 444 508. 2, 123 377. 3, 283. 4, 674. 5, 497 738. 6, 753. 7, 296. 9, 400 438 554. 10, 21 132 576 870. 11, 149 741. 12, 201 477 497 650
meditabor E. 6, 8
meditando G 1, 133
meditante E. 6, 82
meditantem Æ. 10, 455
meditantur E 5, 61
meditatis 1, 2
meditata G. 3, 153
meditatur Æ 4, 171
meditor 1, 678
medium E. 8, 58. G. 1, 127 209. 3, 303 351. 4, 35 257 526. Æ. 2, 218 405 308. 3, 512 665. 4, 388. 5, 1 240 401. 6, 536 810. 8, 97. 10, 56 117 216 383 440 451 585 816. 11, 335 787. 12, 452 925
medius G. 4, 436. Æ. 1, 352 686. 5, 76. 7, 169. 10, 379 401. 12, 564
Medonta 6, 483
Medorum G. 2, 136
medulla Æ. 4, 66. 8, 389
medullis G. 3, 271
Medus Æ. 4, 211
Megæram 12, 846
Megaros Æ. 3, 689
mei 5, 489. 4, 336 654. 7, 304. 8, 396 612
meis E. 1, 34. G. 2, 42. Æ. 4, 340 548. 5, 800 811. 6, 67. 9, 278 407. 11, 16. 12, 565 936
Melampus G. 3, 550. Æ. 10, 320
Melibœa 5, 251
Melibœe E 1, 6 20 43 74. 7,
Melibœi 3, 1. 5, 87. Æ. 3,
Melicertæ G. 1, 437
melior 1, 286. 4, 90. Æ. 2, 35. 5, 68 153 415 430 9, 156 556. 10, 735. 11, 338. 12, 179 296
meliora G. 3, 456 513. Æ. 3, 188. 12, 153
meliorem Æ. 5, 483
melioribus 3, 498. 6, 546 64
Meliphylla G. 4, 63
Melite Nympha Æ. 5, 825
melius E 9, 67. G. 1, 287. 2, 63 273. 3, 204. Æ. 1, 28 456. 6, 849. 10, 632. 11, 303 426
mella E. 3, 89. 4, 30. G. 1, 131 4, 35 57 101 141 163 16 213 228. Æ. 1, 436 440. 4, 486
Mellæ G. 4, 278
melle Æ. 6, 420
melli G 2, 436
mellis 4, 1 205
membra 3, 268 565. 4, 43 Æ 1, 96 695. 3, 20 626. 4, 391 559. 5, 279 358 83 6, 220 642 732. 7, 415. 8, 30 406 425. 9, 337 490 70 734 10, 558 868. 12, 29 867 951
membris G. 2, 130. 4, 418. Æ 5. 5, 431. 7, 353. 10, 21
membrorum 5, 422
meme 9, 427. 12, 260
memento E. 3, 7. G. 2, 25 Æ. 2, 549. 6, 851. 7, 12
memet 4, 606. 7, 309
meminere G. 1, 400. 3, 50
memini E. 1, 17. 7, 69. 9, 4 52. G. 4. 125. Æ. 1, 623. 7, 205. 8, 156. 15, 289
meminisse alternos E. 7, 19. 9, 38. G. 1, 451. 3, 216. Æ. 1, 207 737. 2, 12. 3, 204. 4, 335. 6, 514
meministis 7, 645. 9, 529
meminit E. 8, 88
Memmi Æ 5, 117

nis Æ. 1, 493
r G. 1, 167. 2, 347. Æ.
723. 4, 336 521. 5, 25.
377. 8, 464. 9, 480. 10,
11. 11, 802. 12, 439
ra 1, 12
rabile 2, 583. 4, 94
randa G. 4, 283
rande 3, 1. Æ. 10, 753
randum G. 2, 454
rans Æ. 2, 650. 5, 641
. 6, 699. 10, 680
rant 8, 339
rare 6, 711. 7, 645. 9,
9
ras 4, 109. 10, 531
rat 1, 635. 3, 182. 6,
. 8, 79 532. 9, 324.
149
ratus 5, 392. 7, 564
rem G. 2, 158. Æ. 1,
31. 6, 123 601. 8, 483
res G. 3, 316. 4, 156.
1, 547. 4, 403 539. 6,
. 10, 491
ret 2, 75
ri 9, 447
rum 12, 534
ca E. 3, 13 58. 5, 4 64
9, 18
cam 2, 15. 9, 10
cas 9, 16 55. 10, 20
cem Æ. 2, 80
cis 8, 644
cum 6, 525
cus 2, 264. 11, 262
ne 5, 166
nen 5, 161 173. 12, 517
nes 5, 164 179
fico 10, 129
E. 1, 16. G. 3, 42. 4,
. Æ. 1, 608. 2, 54 170.
48. 5, 812 6, 727 163
400. 9, 187 798. 10,
501 843. 11, 3
E. 4, 63. Æ. 1, 740
1, 220 727. 2, 764. 7,
. 8, 183, 11, 738
en 1, 740. 8, 279
rum 3, 394
a G. 4 133 378. Æ. 1,
710. 3, 231 257. 6, 606.
116 125. 10, 460
6, 453
ra G. 1, 435. 9, 341
ra E. 4, 12 61. G. 1, 335,
507
bus 1, 32 115. 2, 149. 3,
. Æ. 5, 46
a G. 2, 101. Æ. 1, 644.
4, 602. 7, 134 176. 8, 110
174
menta incana G. 3, 311. Æ.
6, 809
mente 1, 30. 2, 407 588. 3,
388. 4, 100 105 501 649.
5, 56. 9, 292. 10, 629 940.
11, 795
mentem G. 3, 267. 4, 757.
Æ. 1, 308 466 647 680 717.
2, 316 736. 3, 47. 4, 39
319 595. 5, 828. 6, 11. 10,
824 899. 12, 37 468 554
599 841
mentes G. 3, 3. Æ. 4, 65 487.
5, 304 643. 11, 357. 12,
246 609
menti 2, 35. 4, 55. 11, 314.
12, 669
mentibus 9, 184 234
mentiri E. 4, 42
mentiris Æ. 2, 540
mentis, *genit.* G. 4, 220. Æ. 6,
278. 12, 160
mentita 2, 422
mento G. 3, 53. Æ. 4, 250.
6, 299
mentum 4, 216. 10, 347. 12,
307
meo E. 7, 22. 10, 2. Æ. 1,
137. 3, 18. 8, 76. 11, 792
Meonia 4, 216. 10, 141
Meoniæ 8, 499
Meonidæ 11, 759
Meonii G. 4, 380
Meonio Æ. 9, 546
Meonis 10, 337
Mephitim 7, 84
mercatique Æ. 1, 372
mercede G. 2, 62. 4, 150
mercedis E. 6, 26
mercentur Æ. 2, 104
merces E. 4, 39
Mercurio Æ. 4, 558
Mercurium 4, 222
Mercurius 8, 138
meremur 2, 690
merendo 6, 664
merente 7, 307
merentem 2, 229
merentis 2, 585
mereor 5, 692
mergi *ver.* G. 1, 361
mergis *nomen.* Æ. 5, 128
mergite G. 2, 517
merita Æ. 4, 547 656. 8, 501.
11, 849
meritæ 5, 70
meritas 12, 852
meriti 9, 256
meritis Æ. 1, 78. 11, 179
224
merito *adverb.* G. 2, 40
merito Æ. 3, 667. 11, 502
meritos G. 2, 515. Æ. 3, 118
264. 5, 652. 8, 189
meritum G. 4. 455. Æ. 4, 611
mero 1, 733. 3, 526 633
Meropen 9, 702
Meropes G. 4, 14
merſare 1, 272
merſas Æ. 6, 267
merſatur G. 3, 447
merſere Æ. 6, 512
merſit 6, 342 348 429 615.
11, 28
merſum 10, 559
merui 4, 317. 5, 355 801. 12,
931
meruiſſe 2, 434
meruiſſet E. 3, 22
meruit Æ. 0, 492
meſſæ 4, 512
Meſſapi 9, 351 365 458
Meſſapo 9, 160
Meſſapum 11, 520
Meſſapus 7, 691. 8, 6 9 27 124
523. 10, 354 749. 11, 429
464 518 603. 12, 128 294
488 550 661
meſſem G. 1, 219
meſſes E. 8, 99. G. 1, 49 103
161. 4, 330
meſſis E. 5, 70. G. 1, 253 314
meſſor E. 3, 42
meſſorem G. 1, 316
meſſoribus E. 2, 10
meta Æ. 3, 714. 8, 594
metabere G. 2, 274
Metabus Æ. 11, 540 564
metæ 12, 546
metalla G. 2, 165
metallis Æ. 10, 174
metallo 6, 144
metallum 8, 445
metam 5, 129 159 835
metas G. 3, 202. Æ. 1, 282.
3, 429. 10, 472
Methymnæo G. 2, 90
metire Æ. 12, 306
metis 5, 171
Metiſci 12, 472 623 737 784
Metiſcum 12, 469
metit 10, 513
metito G. 2, 410
metitur 4, 389
Metium Æ. 8, 642
metui 1, 261 284 518. 2, 585.
3, 213. 4, 164 176 390. 5,
395 676. 6, 491. 7, 60. 8,
556.

556. 9,341. 10,573. 11,21 401 807. 12, 468 718 916
metuam E. 2, 27
metuenda G. 4, 37
metuende Æ. 10, 557
metuendus G. 2, 419
metuens 1, 186 335. Æ. 1, 27 65. 5, 716. 9, 346. 11, 47
metuent E. 4, 23
metuentem Æ. 12, 21
metuentes G. 1, 246
metues 4, 239
metuet E. 3, 110. Æ. 3, 38
metui 4, 604. 6, 694
metuiſſe 10, 94
metuit G. 2, 333
metum G. 3, 552. Æ. 1, 222 466. 8, 431. 11, 900. 12, 110
metunt G. 4, 54
metus 2, 491. Æ. 1, 366 467 552. 3, 682. 5, 420. 6, 276 807. 7, 438. 9, 90. 10, 9. 11, 732. 12, 316
metuunt 6, 733
Mevi E 3, 90
Mezentii Æ. 11, 7
Mezentius 7, 648 654. 8, 7 482 501. 9, 522 586. 10, 150 204 689 714 729 742 762 768 897. 11, 16
mi, mihi 6, 104
micans 8, 392
micant 7, 743. 9, 189. 10, 396
micantia 2, 734. 9, 733
micat G. 3, 84 439. Æ. 1, 94. 2, 475. 7, 745. 10, 134. 12, 102
migrantes 4, 401
migrate E. 9, 4
miles E. 1, 71. Æ. 2, 7
Mileſia G 3, 306. 4, 334
milio 1, 216
milite Æ. 2, 20 495. 3, 400. 9, 161. 11, 516 546
militia 11, 261 585
militiam 8, 516
mille E 2, 21. Æ. 1, 503. 2, 198. 4, 701. 5, 89 590 609. 6, 110 748. 7, 337 653 725. 8, 291. 9, 148. 10, 167 178. 11, 61 397. 12, 753
millia G 4, 473. Æ. 2, 331. 5, 806. 9, 132 549. 10, 761
millibus 1, 495. 5, 75 289. 8, 496. 11, 167. 12, 125
minaces G. 1, 484. 3, 77
minaci Æ. 8, 668
minæque 4, 88
minans Æ. 2, 240
Minanta 10, 702 706
minantem G. 2, 457
minanti Æ. 8, 649
minantur 1, 166. 3, 540
minatis 8, 578. 10, 900
minas G. 3, 421. Æ. 3, 265. 4, 44. 6, 113. 8, 60. 10, 451 695
minatur Æ. 2, 628. 10, 196 810. 12, 654 760
Mincius E. 7, 13. G. 3, 15. Æ. 10, 206
Minerva G. 1, 18. Æ. 8, 409
Minervæ G. 4, 246. Æ. 2, 31 189 404. 3, 531. 5, 284. 6, 840. 7, 805. 11, 259
Minervam 8, 699
minetur 11, 348
minime *adverb.* 6, 97
minioque E. 10, 27
Minionis Æ. 10, 183
minis 8, 30 371
miniſteria 7, 619
miniſterium 6, 223
miniſtrant G. 3, 126. Æ. 1, 217. 8, 181
miniſtrantem G. 4, 146
miniſtras Æ. 11, 658
miniſtrat G. 2, 213 431. Æ. 1, 154. 5, 640. 9, 764. 10, 218. 11, 71
miniſtri 1, 709
miniſtris 2, 580
miniſtro 2. 100
miniſtros G 3, 488
minitans Æ. 12, 762
Minoia 6, 14
minor G. 2, 99. 3, 240 306. Æ. 5, 803. 9, 342 452. 10, 129
minorem 9, 593
minores G. 4. 180. Æ. 1, 536 737. 3, 165. 6, 822. 8, 268
Minos 6, 432
Minotaurus 6, 26
minus E 9, 64. G. 1, 393. 2, 429. 3, 311 319. Æ. 1, 637. 3, 482 499 561. 6, 212 475. 7, 572. 8, 465. 10, 812. 11, 204 755. 12, 107 481 616 745
minutatim G. 3, 485
mira *ablat.* Æ. 9, 304. 10, 267
mirabar E. 1, 37. Æ. 8, 161
mirabere G. 4, 60 197
mirabile 2, 30. 3, 275. 4, 554. Æ. 1, 443 656. 2, 174 680. 3, 26. 4, 182. 7, 64 78. 8, 81 252. 7, 120. 10, 637. 12, 252
mirabitur G. 1, 497
mirabor E. 1, 70
miracula G. 4, 441
mirans 4, 363
miranda Æ. 1, 498
mirantibus 6, 855
mirantur G. 1, 103. Æ. 1, 713. 2, 32. 8, 91. 9, 55
mirata E. 8, 2. Æ. 5, 555. 7, 382
miratam E. 6, 61
miratur 5, 56. 6, 30. G. 2, 82. Æ. 1, 425 460. 6, 651. 7, 813. 8, 92 310 619 710
miratus G. 3, 49. Æ. 5, 35. 6, 317. 10, 446
mirer 11, 126
miretur G. 1, 38. Æ. 8, 517
miris G. 1, 477. 4, 309. Æ. 1, 358. 7, 89. 10, 822
miro 3, 298. 4, 458. 7, 57
miror E. 1, 11
miſcebant Æ. 8, 432
miſcens 12, 205
miſcent G. 2, 282. 3, 220 449. Æ. 4, 210. 9, 714. 10, 233. 12, 720
miſcentem 10, 721
miſcentur G. 4, 76 311. Æ. 3, 557. 12, 714
miſcere 1, 138. 12, 805
miſceri G. 1, 359. Æ. 1, 128. 4, 112 160 411. 7, 704. 12, 217
miſcet 1, 195 444. 2, 329. 6, 727. 12, 628
miſcetis E. 2, 55
miſcetur Æ. 2, 487. 12, 445
miſcuerunt G. 2, 129. 3, 283
miſcuit Æ. 5, 791
Miſene 6, 189
Miſenum 6, 162 212
Miſenus 3, 239, 6, 234
miſer 12, 292
miſera 4, 697
miſerabere G. 4, 240
miſerabile E. 5, 21. G. 4, 514. 572. Æ. 1, 115. 2, 798. 11, 58. 12, 338
miſerabilis G. 4, 454
miſeræ E. 9, 28. Æ. 1, 348 773. 4, 315 420. 5, 623 671. 9, 216 475 484. 11, 156. 12, 58 604 873
miſeram G. 4, 494 526. Æ. 9, 285. 10, 829. 11, 881
miſeranda G. 3, 478. Æ. 3, 138 591. 11, 259

miſeranda Æ. 11, 593
miſerande 6, 882. 10, 327 825. 12, 42
miſerandus 5, 509
miſerans G 2, 499. Æ 5, 452. 10, 823
miſerantem 8, 74
miſerantur 10, 758. 12, 243
miſerati 5, 350
miſerat 9, 177 547 583
miſerata 1, 601. 4, 693. 10, 234 686
miſerate 6, 56
miſeratus G. 1, 41 466. Æ. 4, 370. 5, 727. 6, 28 332 476
miſère G. 4, 534. Æ. 2, 566. 7, 727 744. 11, 430
miſerebitur 2, 645
miſerere E. 2, 7. Æ. 2, 143. 4, 318 435. 6, 117. 9. 495. 10, 598. 11, 365. 12, 43 653 777 934
miſereſcimus 2, 145
miſereſcite 8 573. 10, 676
miſeret 5, 354. 7, 360. 9, 747
miſeri G 3, 262. Æ 1, 528. 2, 42 131 248 459. 3, 639. 4, 20. 11, 204. 12, 636
miſeris G. 3, 66 313. Æ. 1, 634. 2, 199. 6, 721 736. 8, 376 537. 9, 472. 10, 51. civibus i navibus 11, 119 182. 12, 452
miſerit 9, 785
miſero E. 2, 58. Æ. 2, 70 486 738. 6, 370. 8, 488. 10, 849. 11, 63. 12, 541 813 881
miſerorum 2, 140, 3, 622
miſeros E. 1, 73. G 2, 152 505. 3, 483. Æ. 2, 215. 10, 89. 11, 360. 12, 153
miſerrima 2, 5 411. 4, 117 437. 11, 885
miſerrime 2, 519
miſerrimus 2, 655. 6, 618
miſerum E 3, 27. Æ. 2, 79. 3, 41. 5, 655. 6, 21. 12, 646
miſi E. 3, 71. Æ. 4, 426. 8, 563. 11, 397
miſſa G 4, 362. Æ 2, 87. 4, 254. 5, 605. 7, 221 715 761. 8, 506. 9, 2 634. 12, 554
miſſa G. 2, 385 452. 10, 339. 11, 799
miſſæ Æ. 10, 457
miſſi 11, 511
miſſile Æ. 10, 421 773. 12, 278
miſſilibus 9, 520. 10, 716 802
miſſo 5, 286 545
miſſos 12, 516
miſſu 7, 752
miſſum 9, 483
miſſuram 8, 534
miſſus G. 3, 447. Æ 3, 595 688. 4, 356 377 574. 6, 812. 10, 779
miſta E. 4, 20. Æ. 7 661. 9, 349. 10, 742. 12, 68 340
miſtæ G. 4, 79
miſtas E. 5, 3
miſti Æ 4, 145. 5, 923. 11, 124
miſtis E. 10, 55
miſto Æ. 2, 609. 3, 99. 10, 871. 11, 880. 12, 667
miſtum G. 3, 516. Æ. 6, 25. 12, 838
miſtus 3, 510. 10, 398
mites G. 1, 448
miteſcent Æ. 1, 295
miteſcere E 10, 61
miti G 1, 344
mitia E 1, 81
mitigat Æ. 5, 783
mitis G 2, 522. Æ. 8, 88
mitra *abl.* 4, 216
mitræ 9, 616
mittam E 3, 71. Æ 9, 200
mittamus 12, 629
mittant 8, 148 12, 191
mittatur 11, 27
mitte E 3, 75. G. 3, 64. Æ. 6, 85
mittent 6, 330
mittere 3, 440
mitteret 4, 231. 11, 47 81
mittes G. 3, 323. 4, 545
mittet 1, 229
mittetur E 4, 36
mitti 9, 193. 11, 352
mittimur 6, 744
mittimus E 9, 6. Æ. 2, 115
mittit G 1, 57. 4, 553. Æ. 1, 637. 3, 155. 4, 243. 6, 543. 9, 645 733. 10, 351. 12, 362 514
mittite 1, 207. 4, 623
mittitur 8, 9
mitto 11, 256
mittunt 6, 896. 9, 653
mixti 4, 145. 11, 134
mixtoque 11, 807
Mnaſylus E. 6, 13
Mneſthea Æ. 4, 288. 12, 561
Mneſtheoque 5, 184
Mneſtheus 5, 116 189 210 218 493 494. 9, 171 306 779 812. 10, 143. 12, 127 143 384 443 459 549
mobilis G 1. 417. 3, 165
mobilitate Æ. 4, 175
modi 10, 247
modis G 1, 477. 4, 309. Æ. 1, 457. 6, 738. 7, 89. 10, 822
modo E 1, 14. 4, 8. 9, 27. G. 1 419. 2, 285. 3, 10 73. Æ 1, 393 405. 2, 160. 3, 116. 4 50 109. 5, 25 438 493. 7, 263. 9, 43 141. 11, 141
modo E 5, 50. G. 2, 228. 4, 120 284. Æ 3, 459. 5, 599. 6, 897. 9, 119 706
modos G 2, 20. Æ. 7, 701
modulabor E 10, 51
modulans E 5, 14
modulatus Æ. 1, 1
modum G. 4, 236. Æ. 4, 475. 7, 129. 10, 502. 11. 328
modus E 2, 68. 10, 28. G 2, 73. 3, 54. 4, 537. Æ. 4, 98 294. 12, 157
Mœcenas G. 1, 2. 2, 41. 3, 41. 4, 2
mœnia Æ. 1, 11 263 281 370 414 441 649. 2, 187 193 234 242 252 294 298 705. 3, 17 85 100 159 398 501 794. 4, 74 96 220 325 655. 5, 3 633 717 737 798 811. 6, 541 549 631. 7, 131 145 153 670. 8, 165 385 715. 9, 39 144 160 196 218 241 286 524 10, 22 119 167. 11, 288 323 506 619 629 871 900. 12, 148 193 361 579 585 620 670 706 745
mœnibus G 4, 193. Æ. 1, 99. 2, 348. 3, 255 322 345. 5, 624. 9, 676 725 805. 10, 460. 11, 567 884 895. 12, 116
mœrens G. 4, 511. Æ. 4, 32
mœrentem G 3, 519. Æ. 8, 721. 10, 800
mœrentes 11, 211
mœrentia 1, 201
mœrentis 12, 399
mœrentum 11, 216
mœret 4, 82
Mœri E 9, 1
Mœrim 8, 98. 9, 53
Mœris 8, 96. 9, 16
mœrorum Æ 10, 24
Mœſia G. 1, 202

INDEX

mœſta E. 1,37. Æ. 3,482. 10, 820. 11, 92
mœſtæ 3, 64. 11, 35. 12, 30
mœſtam 4, 476. 6, 445
mœſtas 2, 280. 5, 48. 11, 482
mœſti 6, 434. 9, 471. 10, 840. 11. 52 226 454. 12, 110
mœſtis G. 4, 515
mœſtiſſimus Æ. 2, 270
mœſto 6, 156. 11, 38
mœſtorum Æ 2, 981
mœſtos 6, 333
mœſtum G. 1, 480. Æ. 1, 206. 6, 340. 10, 191. 11, 189. 12, 44 514 601
mœſtus 2, 769. 9, 498. 11, 76
mola 4, 517
molam E. 8, 82
molaribus Æ. 8, 250
mole G. 3, 270. Æ. 3, 579 656. 5, 118 223 431. 6, 232. 7, 587. 8, 199. 9, 35 542. 10, 771. 12, 161 575
molem 1, 65 425. 2, 150 185. 5. 790. 6, 727, 9, 516
moles 1, 139. 2, 497 608. 8, 191. 11, 130
molibus 5, 439. 9, 711
molimur 3, 6
molior 3, 132
molire G. 4, 331
moliri 1, 271. Æ. 1, 415 428 568. 2, 109. 7, 127 290
moliris 4, 273 309
molis 1, 37
molita haſta 10, 477
molitur G. 1, 323. Æ 4, 233. 6, 477. 7, 158. 12, 327 852
molitus G. 1, 494
molle 2, 12. 3, 299. Æ. 5, 341. 11, 64
molles E. 1, 82. G. 1, 57. 2, 470. 3, 435. Æ. 4, 423. 7, 390
molli E 2, 72. 3, 45 55. 4, 28. 5, 38. 6, 54. 8, 64. 9, 8. G. 2, 120. 3, 204 293 464. Æ 2, 683. 4, 147. 8, 388. 10, 138 192 818
mollia E. 2, 50. 10, 42. G. 2, 389. 3, 41 76. 4, 348. Æ. 9, 804. 11, 622. 12, 25
mollibus E. 5, 31. G. 2, 384. 3, 188 295 386. Æ 7, 488. 8, 415 666. 9, 817. 11, 352 728
mollior E. 7, 45. G. 1, 312. Æ. 8, 726
mollis G 4, 137. Æ. 1, 697. 4, 66. 11, 69
molliſſima G. 1, 341. Æ. 4, 293
mollit 1, 61
mollite G. 2, 36
molliter E 10, 33
mollitus G. 1, 494
mollius Æ. 6, 847. 7, 357
Molorchi G 3, 19
Moloſſum 3, 405
momordit Æ. 11, 418
mone 7. 41
moneat G 1, 457
monebat Æ 7, 110
monebo 3, 436
monent 3, 684
monere 4, 557
moneret G. 1, 353. Æ. 3, 712. 11, 47
moneri Æ. 3, 461
monet G. 1, 465. Æ. 10, 439
monile 1, 658
monilia 9, 278
monimenta 3, 102 486. 4, 498. 6, 26 512. 8, 312 356. 12, 945
monimentum 5, 538 572
monita 8, 336
moniti 2, 183. 3, 188, 6, 620
monitis 4, 331. 8, 504, 10, 110 689
monitu 4, 282 455. 6, 533. 9, 501. 10, 397
monituſque 7, 102
Monœci 6, 831
mons 1, 109. 3, 92 105. 12, 687
monſtra G. 1, 185. Æ 3, 59 583. 6, 285 729 7, 270. 8. 286 698. 9, 128
monſtrabat 3, 690
monſtrante 1, 386
monſtrantem 6, 446
monſtrantur 6, 440. 7, 569
monſtrarat 1, 448
monſtrat 1 422. 2, 388. 4. 498. 6. 8. 8, 337 343. 9, 44
monſtrata 4, 483 636
monſtratas G 4, 549
monſtrate Æ 1, 325
monſtrator G 1, 19
monſtrent 2, 477
monſtris E 6, 76. Æ. 2, 171. 3, 307. 5, 659. 7, 81 376
monſtro G. 2, 152. Æ. 5, 849. 7, 348. 8, 198. 12, 246 874
monſtrum G. 4, 554. Æ. 2, 245 680. 3, 26 214 658. 4, 181. 5, 523. 7, 328. 8, 81. 9, 120. 10, 637
montana 5, 440
montano 2, 305
monte G. 3, 240. Æ. 3, 455. 4, 159. 6, 234. 7, 697. 11, 849
montem G. 3, 213 373. Æ. 1, 85. 2, 804. 7. 713. 8, 231
montes E. 5, 28 63. 6, 41 66. G. 1, 283. 2, 260. 3, 264 270 412 535. 4, 461. Æ 1, 65. 2, 636. 3, 206 508. 4, 151 155. 8, 692. 11, 810. 12, 113
monti 12, 135
montibus E. 1, 84. 2, 5 21. 5, 8. 6, 53 72. 7. 56. 10, 32. G. 1, 43 342 358. 2, 111. 4, 112 433 484. Æ. 1, 611. 2, 626. 3, 235 644 675. 4, 164 491. 6, 182 774. 7, 387 563 758. 8, 53 321 692. 9, 92 674. 10, 544 707 766. 11, 569 836. 12, 523
montis E. 5, 76. 8, 59. G. 2, 186. 4, 361 419. Æ. 1, 59. 249. 2, 15. 3, 274 575. 5, 35. 6, 360 7, 674. 8, 191 221. 9, 569. 10, 128 699. 11, 320 513 526. 12, 684
montoſæ 7. 744
monuiſſet E. 9, 15
Mopſe 5, 1 10. 8, 29
Mopſo 8, 26
mora 3. 52. G. 2, 482. 3, 110. 4, 185 548. Æ. 1, 750. 2, 701. 3, 207 473 548. 5, 140 368 458 639 742. 6, 177. 7, 156. 10, 622. 11, 19 713. 12, 11 74 541 553 365 889
moræ 2, 282 453. 9, 143 232. 10, 400
moram E. 10, 12. Æ. 1, 418. 10, 428
morandi 4, 51
morando 10, 798
morantem 4, 568 5, 184
morantes G 4, 28 70. Æ. 7, 620
moranti G. 3, 565
morantur Æ. 5, 207 766. 6, 40. 11, 297
morari 6. 487. 12, 676
moras G 3, 43. Æ. 4, 407 569. 7. 315. 8, 443. 9, 13. 10, 485 658 888. 12, 431 699
morata 4, 649
moratur 1, 674. 2, 287 373. 4, 235. 7, 253. 9, 368 439
moratus 3, 610. 5, 381, 12, 506 751

morbi

morbi G. 3, 67 471. 4, 397 532. Æ. 6, 475
morbo G. 3, 478 485 561. 4, 252 318
morborum G. 3, 440
morbos 3, 552. Æ. 10, 274. 12, 851
morbus G. 3, 504
mordet Æ. 12, 274
more G. 3, 177 461. 4, 66. Æ. 1, 322. 3, 65 369. 4, 57 551. 5, 96 244 694. 6, 39 223. 7, 204 247 357 377 617. 8, 186 344 544 635. 10, 604 832. 11, 35 142 187
morem G. 1, 51 245. 2, 227 250. Æ. 1, 543. 3, 408. 5, 556 596. 6, 852. 7, 159. 8, 88 282. 11, 616. 12, 401 836
moret 12, 874
morere 2, 550. 4, 547. 10, 600 743
morerentur 2, 439
mores G. 4, 5. Æ. 1, 268. 6, 583. 9, 254. 12, 834
moretur 7, 388
mori E. 2, 7. Æ. 2, 317. 3, 323. 4, 475 564. 11, 895. 12, 646
moriamur 2, 353. 4, 660
moribunda G. 3, 488. Æ. 6, 772. 10, 341
moribundam 4, 323
moribundum 5, 374
moribundus 10, 590
moriemur 2, 670. 4. 659
moriens E. 2, 38. 7, 57. 8, 20. 10, 67. Æ 7, 2. 9, 350 362 436 443 754. 10, 489. 11, 418 669 816
morientem 4, 674
morientia 10, 463. 11, 665
morientibus G. 1, 107. 3, 510
morientis E. 8, 60. Æ. 4, 610. 10, 821
morientium 11, 633
moriere 2, 524. 11, 857
morini 8, 727
moris E 6, 22
moritura G 3, 263. 4, 458. Æ 4, 308 415 519 604. 12, 55 602
moriture 10, 811
morituris G. 3, 501
moriturus Æ. 2, 408 511. 9, 400 554. 10, 881. 11, 741
moriuntur G. 3, 494
moror E. 8, 106. Æ 2, 102. 4, 325. 5, 400. 6, 528. 11, 377 365
mors 4, 385. 11, 167
morsibus G. 4, 237
morsu Æ. 1, 173. 2, 215. 10, 707. 12, 755
morsus 3, 394. 7, 112 755. 12, 782
mortale 6, 50
mortalem 7, 771. 9 101
mortales G 1, 147. Æ. 2, 605. 4. 277. 9, 757. 10, 376
mortali 9, 95. 10, 375. 12, 797
mortalia E 8, 35. G. 1, 123 330. Æ 1, 466 546. 3, 56. 4, 412. 10, 30
mortalibus G 1, 237. 3, 66. Æ. 2, 142 258. 10, 274 759 861. 11, 182. 12, 850
mortalis G. 3, 319. 4, 326. Æ. 1, 332 12, 882
morte G. 3, 512 518. Æ. 2, 140 447 533. 3, 333. 4, 17 244 375 436 502 644 696. 5, 476 488. 6, 121 163 444. 8, 488 709. 9, 348 445. 10, 386 641 673 849. 11, 159 444 796 839 846 849. 12, 679
mortem G. 4, 218. Æ. 1, 95. 2, 359 645. 4, 451. 6, 569. 9, 363 401. 10, 829 880 900. 11, 348 644 881. 12, 41 760
mortes 10, 854
morti G. 4, 226. Æ 2, 62 127. 5, 691. 6, 522. 9, 552 599. 10, 662. 11, 115 197. 12, 157 464
mortiferum 6, 279
mortis G. 3, 68 432. Æ. 2, 369. 4, 662. 9, 736. 10, 791. 12, 74 545 879
mortua E. 3, 15
mortuus Æ. 8, 485
mos G. 3, 224. E 1, 340. 7, 601 731. 8, 316
motantibus 5, 5
motat Æ 3, 581
motibus G. 1, 475
motos Æ 1, 136
motu G. 1, 329. 4, 68 365. Æ. 5, 430. 12, 217 503
motus G. 1, 350 420. 4, 86. Æ. 4, 297. 6, 317. 11, 225
movebant 2, 726
movebat 5, 280. 11, 446
movebit 6, 813
movebo 1, 266. 7, 312
movemus 3, 519
movendus G. 2, 418
movens 2, 264. Æ. 3, 34. 5, 608. 10, 890. 12, 333
movent Æ 7, 603
moventem 2, 656. 12, 904
moventes 6, 820
moveo 7, 45
moveor 10, 42
movere G. 2, 316. 3, 521
moveret 1, 353. 4, 505. Æ. 3, 187
moveri G. 1, 130 460. Æ 3, 91 700. 6, 256 399. 7, 429. 10, 432 626. 11, 408
movet G. 1, 509. 3, 236. Æ 4, 272. 5, 349. 6, 405. 7, 252 473. 10, 40. 11, 368. 12, 6
movete 7, 641. 10, 163
moveturr 1, 718. 4 170 438. 6, 470
movi 2, 96
movit G. 1, 123. Æ. 11, 538
mox G 1, 24 150 260. 2, 267. 3, 46 191 296 511. 4, 310 393. Æ 3, 294 598. 4, 176. 5, 117 216. 8, 613. 9, 242. 10, 438 741. 12, 438
mucro 10, 570 817. 11, 811 740
mucrone 2, 333. 7, 665. 10, 601 681. 12, 378 512
mucronem 10, 652 798. 12, 357
mucronibus 2, 449. 12, 663
mugiit 8, 218
mugite 3, 92. 4, 490. 6, 256. 8, 215 361 526
mugitibus E. 6, 48
mugitus G. 2, 470. Æ. 2, 223. 12, 102
mulcebant volucres 7, 34
mulcebat 7, 755
mulcent 5, 464
mulcentem G 4, 510
mulcere Æ. 1, 70. 8, 634
mulcet 1, 157 201
Mulciber 8, 724
mulctra G 3, 309
mulctram E 3, 30
mulctralia G 3, 177
mulgeat E. 3, 91
mulget 3, 5
muliebribus Æ. 11, 687
mulier 7, 661
mulsêre G. 3, 400
multa E. 1, 34. G. 1, 175 287 449. 2, 62 295 247. 3, 220 226 247 297. 4, 180 301 320 450 473 501. Æ. 1, 9 275 338 356 469 575 774. 2, 283 394

INDEX

694 759. 3, 34 610 712. 4, 3 205 390 395 464. 5, 270 433 458 608 705 806 869. 6, 160 285 309 340 349 737. 7, 31 89 183 200 358 535 593. 8, 452 522 538. 9, 24 210 312 348 357 589 669 724. 10, 531 554 662 839 890. 11, 78 197 205 222 425 471 697 744 760 788. 12, 23 68 294 328 402 496 506 601 612 720 886

multæ G. 1, 506. 2, 103. 3, 471. E. 6, 311. 7, 7 236. 11, 581

multam Æ. 6, 414. 9, 343

multas 8, 13

multatam 11, 839

multi G. 1, 225. 3, 398. Æ. 2, 124. 5, 302. 7, 54 236 718. 10, 288

multiplicem loricam 5, 264

multiplici 4, 189

multis 3, 346 377. 5, 75 289 644 815. 7, 564 588. 8, 571. 9, 217 315 565. 10, 620

multo, *adverb.* E. 3, 35. G. 1, 167. 2, 257. Æ. 2, 199

multo, *nomen.* E. 5, 69. G. 1, 197. 2, 190. 4, 139 268. Æ. 1, 416. 2, 532 551 662. 3, 151 474. 5, 736. 6, 87. 7, 498 746. 9, 336 458. 10, 499 505. 11, 421

multorum 5, 835

multos G. 1, 193. 2, 208 294. 4, 208. Æ. 1, 35 632. 2, 363 398 715. 7, 60. 8, 481. 9, 85 925. 10, 708 709 839. 11, 426. 12, 329

multum E. 3, 18. G. 1, 94 161. 2, 272. Æ. 1, 7. 3, 348. 6, 481. 9, 501. 10, 434. 11, 49

multus 4, 3

mundi E. 6, 35. G. 1, 5 232. 2, 330. 9, 93

mundo E. 4, 9

mundum 1, 50

mundus G. 1, 240

munera E. 2, 44 56. 3, 63 6. G. 1, 12. 3, 527. 4, 40 514. Æ. 1, 640 651. 3, 177. 4, 217 263 624. 5, 107 247 319 354 846. 7, 261. 8, 61. 11, 195 249 281 333. 12 393 520

munere E. 5, 53. G. 1, 7 238. 3, 391. 4, 178 520. 5, 282 337 361 537 652. 6, 617 886. 8, 273

muneribus E 2, 57. G. 2, 5

muneris Æ. 8, 464

muniet 1, 275

munimen G. 2, 352

munire 4, 179

munus E. 8, 60. Æ. 4, 429 647. 5, 535. 6, 142 526 629

munuſcula E. 4, 18

murali Æ. 12, 921

muri 9, 562

murice E. 4, 44. Æ. 4, 262. 5, 205. 9, 614

muris E. 4, 32. Æ. 5, 597 805. 8, 592. 9, 664 738 766. 10, 26 263. 11, 256 398 597 891

murmur G. 1, 109. Æ. 11, 298. 12, 239

murmura 4, 210, 10, 99

murmurat 10, 212

murmure Æ. 1, 50 128 249. 3, 582. 4, 160. 5, 369. 6, 709. 12, 591

murmuris E. 9, 58

muro G. 2, 535. Æ. 3, 402 535. 6, 549 783. 7, 161. 10, 236. 9, 371

murorum 4, 89. 9, 468. 10, 144. 11, 130 382

muros G. 2, 157. Æ. 1, 427 487. 2, 33 49 234 278 290 610 752. 3, 132. 4, 359. 5, 631. 7, 409. 8, 98. 9, 37 58 65 153 161 174 195 478 507 511 557 599 782 800. 10, 70 122 286 671. 11, 17 99 304 387 458 475 506 876. 12, 555 575 586 596 690 698 706

Murranum 12, 529 639

murum 8, 474

mus G. 1, 181

muſa Æ. 1, 12. 10, 191

muſæ E. 3, 60. 4, 1. G. 2, 475. 4, 315

Muſæum Æ. 6, 667

muſam E. 1, 2. 3, 84. 6, 8. 8, 5

muſarum Æ. 9, 775

muſas G. 3, 11

muſco E. 1, 62. G. 4, 18

muſcoſi E 7, 45

muſcus G. 3, 144

muſis Æ. 9, 774

muſſant G 4, 183. Æ. 11, 345. 12, 718

muſſat 12, 657

muſti G. 1, 295

muſto 2, 7

mutabant Æ. 9, 702

mutabile 4, 569

mutabilis 11, 425

mutabit E. 4, 39 44

mutandæ Æ. 3, 161

mutat G. 2, 511

mutare E. 10, 64. Æ. 3, 415. 12. 823

mutari G 3, 69 548. Æ. 10, 627

mutat 4, 595. 9, 611. 12, 38

mutata E. 8, 4. G. 2, 50 268. Æ. 5, 604. 9, 220. 11, 543. 12, 784

mutatæ 5, 679

mutatam G. 2, 33

mutati Æ. 5, 19. 12, 240

mutatis G. 1, 82

mutato 1, 73. 4, 413

mutatos E 6, 79

mutatus Æ 1, 662. 2, 274

mutavêre G. 1, 418

mutavit E. 8, 70. G. 1, 8

mutemus Æ. 2, 389

mutentur G. 3, 307

mutet Æ. 1, 678

mutua G. 1, 301 Æ. 7, 66. 10, 755

mutum 9, 341. 12, 718

Mutuſcæ 7, 711

Mycenæ 5, 52. 7, 372

Mycenas G. 3, 121. Æ. 1, 283. 2, 25 180 577. 6, 838

Mycenæus 11, 266

Mycenis 1, 654. 8, 331. 7, 222. 9, 139

Mycon E. 7, 30

Mycone Æ. 3, 76

Myconis E 3, 10

Mygdonides Æ. 2, 342

myricæ E. 4, 2. 6, 10. 8, 54. 10, 13

Myrmidonum Æ. 2, 7 252 785. 11, 403

myrrha 12, 100

myrtea Æ. 6, 443

myrte proxima E. 2, 54

myrtetis G 2, 112

myrtha G 1, 306

myrto 1, 28. Æ. 5, 72

myrtos E. 7, 6. G. 4, 124

myrtum Æ. 7, 817

myrtus E. 7, 62. G. 2, 64 447. Æ. 3, 23

Myr. s G. 4, 370

myſtica 1, 166

N

N, *Pro ſua integra Ne.* Æ. 3, 319. 6, 779. 10, 668. 12, 503 797 874

nabat G. 4, 506

nactæ *apes.* 4, 77

...tus Æ. 9, 331. 12, 749
...ides E. 10, 10
...dum 6, 21
...a 2, 46
...lo Æ. 5, 594. 10, 683
...es G. 1, 369. Æ. 1, 122
...i 10, 210
...ras G. 4. 535
...Æ. 7, 517
...iffi G 4, 160
...ffum E. 2, 48
...ffo 5, 38. 8, 53. G. 4,
...;
...que 4, 59
...n 4, 300. Æ. 6, 497. 7,
...lo
...bus G. 1, 376. 2, 140. 3,
...507. 7, 281. 12, 115
...ue 2, 438
...ii Æ. 3, 399
...bat G. 4, 345
...bis Æ. 9, 742
...ntis 4, 79
...re 2, 549
...verit E. 6, 79
...mur 3, 107
...nem G. 1, 441. 4, 224.
...10, 75
...ni E 4, 8. Æ. 8, 564
...ria E. 3, 92
...nis Æ. 4, 515. 10, 27
...rum G. 3, 390
...mur 1, 434. Æ. 3, 98
...re E. 8, 17
...ar 4, 25. Æ. 1, 250
...ra 4, 5. G. 2, 68. 3, 279.
...7, 44. 10, 275
...ntur G 2, 65 85 111
...ſia Æ 7, 268 358
...micip. 8, 315
...gn. 1, 260. 2, 515. 6,
...7, 360 398
...a E. 3, 76
...filiam. Æ. 7, 99 387. 11,
...570. 12, 27 42
...G. 1, 372
...iem Æ 5, 181
...es G 4, 496. Æ. 5, 856
...um 3, 541
...nt Æ. 3, 625
...um 1, 658
...G. 3, 260. Æ. 4, 398
...ſi. G. 4, 396 412 531.
...1, 668. 2, 594 619 704
...3, 182. 4, 223. 5, 333
...6, 689 693 722 781
...8, 569 913. 9, 83 492.
...46
...Dea 1, 586 619. 2, 289.
...11. 4, 560. 5, 383 474
709. 8, 59
nati E. 5, 22. G. 2, 523. 3, 128. 4, 416. Æ. 2, 338. 5, 1 789. 3, 3 98 391 480. 5, 285 592 62 . 6, 16 446. 8, 45 615. 10, 470 800 906. 11, 53. 12, 411
nati, *particip.* G. 1, 63. Æ. 6, 649
natis 8, 379
nato 1, 594. 3, 12. 8, 383. 10, 525 878. 11, 57
natorum E. 8, 47. Æ. 2, 214 527. 5, 645. 6, 22. 7, 532
natos G 3, 178. 4, 153. Æ 2, 138 579. 4, 33. 6, 820. 7, 518. 8, 413. 9, 603
natu 5, 644
natum 1, 411. 2, 663 744. 4, 605. 6, 752 888 897. 8, 308 609. 10, 466. 11, 167
natura G. 1, 61. 2, 9 20 49 178. Æ. 10, 366
naturæ G. 2, 483
naturas 4. 149
natus Æ. 6, 90
navali G 3, 29. Æ. 5, 493. 8, 684
navalia 11, 328
navalibus 4, 593
nave 5, 188 487
navem 1, 124. 5, 169 283. 6, 336. 10, 660
naves 1, 149 172 366 577 648 660. 2, 399 462. 3, 71 425 463. 4, 398. 5, 29 62 247 471 665. 6, 899. 8, 546. 9, 114. 11, 326
naufraga G. 3, 542
navibus Æ 1, 174 197 255 383 522 52 . 2, 254 375 613. 3, 385. 5, 713. 10, 213
navifragum 3, 553
navigat 1, 71
naviget 4, 237
navigiis G. 2, 107 443. Æ. 5, 753
navim 1, 188
navis 5, 161 280. 6, 354
navita G 1, 137 372. Æ. 6, 315
nautæ E. 6, 44. G. 1, 29 304 436. Æ. 3, 207. 4, 418. 5, 207 837. 7, 200
Nautes 5, 704 728
nautica E. 4, 38
nauticus Æ. 3. 128, 5, 141
nautis G. 3, 313. 4 421. Æ. 3, 275. 5, 130. 10, 99. 12, 767
Naxon 3, 125
Neæram E. 3, 3
Nealces Æ. 10, 753
nebula 1, 443. 2, 356. 8, 258
nebulæ G. 1, 402. Æ. 1, 416
nebulam G. 2, 217. Æ. 10, 82
nebulis G 4, 24
necabat Æ. 8, 488
nece 8, 202
neceſſe 3, 478. 4, 613. 6, 513 737
neci G 3, 480. 4, 90. Æ. 2, 85 334. 12, 341 513
nectar E. 5, 71
nectare G. 4, 164 384. Æ. 1, 437
necte E. 8, 77
nectentur Æ. 5, 309
nectis 9, 219
nectit 4, 239. 12, 603
nectitis E 6, 23
nefandi Æ. 1, 547. 2, 155. 4, 497. 12, 572
nefandis 5, 785
nefando G. 1, 278
nefandum Æ. 10, 84
nefas G. 1, 506. Æ. 2, 184 585 658 719. 3, 365. 4, 306 563. 5, 197. 6, 391 624. 7, 386 596. 8, 173. 10, 497 901
nefas, *interject.* 7, 73. 8, 688. 10, 673
negabat E. 3, 24. Æ. 3, 142
negabo 2, 78. 4, 334
negabunt G. 2, 234. 3, 207
negant 2, 215. 3, 131
negarat Æ. 10, 435
negares 10, 614
negaret G. 1, 149
negat Æ. 3, 171 201. 4, 428. 7, 9. 12, 914
neget E. 10, 3
Nemeæ Æ. 8, 295
nemo 3, 305 349 383. 9, 6
nemora E. 8, 86. 10, 9. G. 1, 334. 2, 120 208. 3, 393. Æ. 1, 195. 4, 70. 6, 803. 7, 580. 11, 902. 12, 929
nemore 6, 188
nemori 7, 775
nemoris E. 6, 73. G. 3, 436. 7, 566
nemeroſa Æ. 3, 270
nemorum E. 6, 57. G. 1, 14 359. 2, 15 21 323. 3, 45 216 520. Æ. 1, 314. 6, 238 639. 7, 83 747. 9, 405. 11, 545 557
nempe G. 3, 259
nemus E. 6, 11. 7, 59. 8, 22. 10, 43.

E. 10, 43. G. 1, 16. 2, 303 401 429. 3.334. Æ. 1, 169. 3,112. 4,118. 5,149. 6, 386 473 658 704. 7,515 759. 8 92 108 216 305 345 391 599
Neoptolemi 3, 333 469. 11, 264
Neoptolemum 2, 500 549
Neoptolemus 2, 263
nepos 4, 163
nepotem 2, 320 702. 10 47
nepotes E. 9, 50. G. 2, 294. Æ. 2 164 3,158 409 505. 4 629. 6, 682 757 786 7, 99
nepoti 9, 362
nepotibus G. 2, 58
nepotis Æ 6 885
nepotum 2, 503. 6, 864. 8, 731
Neptune G. 1, 14. Æ. 5, 14 195 782
Neptuni G. 3. 122. 4, 387. Æ. 5, 360 863. 9, 145
Neptunia 2, 625. 3, 3. 7, 691. 8, 695. 9, 523. 10, 353. 12, 128
Neptuno G. 4, 29 394. Æ. 2, 201. 3, 74 119. 5, 640
Neptunum 5 779. 8, 699
Neptunus 1, 129. 2, 610. 7, 23
nequa 1. 686. 2, 606. 3, 406 453 473. 8, 209. 9, 321. 11, 19 12, 565
neque enim G. 4, 207. Æ. 1, 202 647. 2, 379 4. 70 6. 368. 7, 195 581. 8 2 1. 8, 617 704 748. 10, 217 865. 11, 537 684. 12, 74
nequeam 9, 289
nequeant G. 3, 127
nequeo Æ. 7, 312. 9, 497
nequeunt 8, 265
nequicquam G 1, 96 192 404. 4, 38 501. Æ. 2, 101 510 515 545 770. 3, 677 711. 4, 209. 5, 81 256 392 433 632 761 86. 6, 418. 7, 373 441 589 652. 8, 212 370. 9 219 364. 10, 122 554 604. 11, 536 716. 12, 403 486 517 634 909
nequid 4 415. 6, 694. 8 205. 11 417
nequis E. 6, 73. Æ. 1, 417
nequit 1, 717. 8, 618
nequivi 6, 507
nequo 1, 679
Nerea E. 6, 35
Nerei Æ. 8, 383 10, 764
Nereia 9, 102
Nereidum 3, 74. 5, 240
Nereus G. 4, 392. Æ. 2, 419
Nerine E. 7, 37
Neritos Æ 3, 271
nervis 9, 776. 10, 341
nervo G. 4, 313. Æ. 5, 502. 9, 622. 10, 1, 1. 11, 862. 12, 856
Neſæe G. 4 338. Æ. 5, 826
neſcia G. 2, 467. 4. 470. Æ 1, 303. 9, 552. 10, 501. 12, 227
neſciat 1, 569 4, 292
neſcimus 7, 195
neſcio E. 3, 103. 8, 107. G. 1, 413. 4, 53 Æ. 2, 735
neſcio quod 2, 735
neſcis E. 3, 23. Æ. 4, 541
neſcit G. 3, 584
neſcivere 1, 391
neſcius Æ 4, 72
neverat 10, 818
nexæ 1, 452
nexantem 5, 279
nexis G. 4, 276. Æ. 7, 66
nexoſque 4, 695
nexus G. 3, 423
nidi Æ. 5, 214
nidis G. 4, 17. Æ. 8, 235. 12, 475
nido 4. 514
nidor 3, 415
nidorem 12, 301
nidos G 1, 415. 4, 56
nidum Æ 4, 307
niger E. 2, 16. G. 4. 126 478
nigerrimus 3, 273
nigra E 2, 18 10, 39 G. 2, 203. 3, 388. Æ. 6, 134. 12, 473
nigra E. 6, 54. G. 1, 194 4, 291 468. Æ. 5, 516. 8, 199 9 381
nigræ E. 10, 39. G. 2, 258. 4, 275. 9, 714
nigram G. 2, 255. 3, 241. 4, 546. Æ. 3, 120
nigrantem 4, 20. 8, 353
nigrantes 5 97. 6 143
nigranti 9, 87
nigrarum 5 736
nigras 6 153
nigreſcere 4 454
nigreſcunt 11, 824
nigri E. 7, 50. Æ 1, 493. 4, 514
nigris G. 2, 214
nigro G. 1, 320. Æ. 6, 238. 9, 33. 11, 596
nigrum G. 1, 429. 2, 116. 333 451. Æ. 4, 404
nihil E. 2, 6. 3, 48. 8, 67 10 G. 1, 119 Æ 2, 482 63 315. 6 509. 9, 262 377 10, 54 319. 11, 227 12, 11 405
nil E. 2, 7. 8, 19 103. G. 2, 3, 42. Æ. 5 751. 7, 103. 133 207. 10, 42 320, 51 228 395
Nili 6, 800
Nilum G. 3, 29. 4, 288. Æ. 711
Nilus 9, 31
nimbi 2, 113. 3, 198. 5, 459 821. 9, 669. 10, 8
nimbis G. 1, 456 460
nimbo Æ. 2, 616. 3, 587. 317 666. 10 634. 12,
nimborum G. 1, 328. Æ 1, 84
nimbos 6, 590. 8, 608
nimboſo 3, 274
nimboſus 1, 539
nimbum 4. 120
nimbus G. 3, 110. Æ 4, 1 7, 793. 9, 111. 12, 45
nimia 9, 314
nimio G. 3. 135
nimirum Æ. 3, 558
nimis 9, 472
nimium E. 2, 17. 3, 94. 9, G. 2, 252 458 Æ. 4, 6 5, 870. 6, 189 514 8. 6 9, 430. 11, 941
ningit G. 3, 367
Niphatem 3, 30
Niphei Æ. 10, 570
Niſa E. 8, 26
Niſæ 8, 18. Æ. 6. 805
Niſe 9, 200 258 2
Niſi E. 6 71. Æ. 9, 467
Niſo 5, 354. 9, 223 305
niſu 5, 437. 11, 852
Niſum 9, 233
Niſus G. 1, 405 409 Æ. 294 318 348 353. 9 1 184 207 230 553 586 4. 8
nitens G. 3, 172. Æ. 2, 3 4, 252. 8, 257. 12, 303
nitent 6, 895
nitentem 3, 20. 9, 457. 1 386
nitentis 1, 232. 6, 654 677
nitentia G. 1, 153
nitescit Æ. 5, 135

Æ. 4, 337
equi 7, 275
1, 468
nguis G. 3, 437. Æ. 2,
6, 760. 12, 783
G. 1, 191
2, 428. Æ. 2, 443.
512
G. 4, 517. Æ. 7, 675
G. 3, 318
Æ. 3, 538. 12, 702
G. 3, 177 487. Æ. 6, 665
que 3, 126
1. 70 6, 46 G. 1, 15.
7 699. 11, 39
G. 3, 354. Æ. 1, 473.
9. 8, 347
G. 3, 391. Æ. 8, 720
G. 2, 199
L. 10, 23 47 66. Æ. 12,
E. 6, 54
L. 11, 611
4, 310. Æ 4, 250
4, 199
37
4, 736. 12, 398
1, 341
1, 564
11, 341
8, 174
7, 28
Æ. 5, 618. 7, 338 511
L. 10, 76. G. 2, 549
2, 257
Æ 6 694
1, 121
1. 80. 9, 44. G. 1,
187 289 328 457 2,
3, 260 401. 4, 133
497. Æ. 2, 420 795.
3 184 527. 6, 265
103 827. 7, 16 87 167
414 427 492. 8, 86. 9,
35. 10, 147 272 497
12, 860 909
G 1, 469 487. 3, 156
4, 190 514. Æ. 1, 302
487 731 752. 2, 135
330 754. 3, 193 201
4, 26 530. 5, 11 766.
513. 7, 8 188 255
9, 166, 10, 257 746.
4 12, 310
4, 204. 6, 127 555 556.
8
L. 8, 88. G 3, 467.
570. 9, 338 378
G. 2, 482. Æ 1, 750

noctis E. 8, 14. G. 1, 290 366 427 479. Æ. 2, 361 621. 6, 390. 7, 138. 8, 407 658. 9, 314 373 397 411. 10, 162
noctivago 10, 216
noctua G. 1, 401
nocturna 1, 139. 4, 521. Æ. 7, 13, 11, 736
nocturnas 6 252
nocturni G. 2, 432
nocturnis Æ. 4 609. 5, 868
nocturnos 4, 490
nocturnum G 3, 407
nocturnus 3, 538. Æ. 4, 303
nocuere G. 2, 378. 3, 527
nocuiſſes E. 3, 13
nodantur Æ. 4, 138
nodis E. 5, 90, 8, 77. Æ. 1, 300. 5, 279. 7, 507. 8 220. 9 743. 11, 553
nodo G. 2, 76, Æ. 1, 324. 6, 301
nodos 2, 220. 5, 510
nodum 8, 260. 10, 428. 11, 776. 12, 603
Nomentum 9, 767
Nomadum 4, 320. 8, 724
nomen, *appellatio*. E. 6, 12. G. 3, 147. 4, 271. Æ. 1, 252 292 380 613 618. 3, 18 614 693. 4, 324. 5, 105 564 621. 6, 235 381 507 763. 7, 3 63 412 717 8, 319 358. 9, 297. 10, 145 149 200 370 618 11, 223 349. 12, 135 194 515 823 835
nomen, *fama*. E. 5, 78. 9, 27. G. 3, 47. Æ. 2, 82 583 6, 758. 7, 99 271 581. 10, 851. 11, 688 12, 226
Nomentum 6, 773. 7, 712
nomina E. 3, 106 G. 1, 137. 2 103 240 3, 36 158. Æ. 3, 544. 6, 627 776. 7, 337. 11, 84 12, 182
nomine G. 3, 280 4, 356. Æ. 1, 281 371 537. 2 558. 3, 18 166 210 4 172 383 674 5, 117 718. 6, 70 242 441 768 776. 6, 607 777. 8, 54 121 378 422 472 519. 9, 343 387. 11, 731 846. 12, 348 652 828
nominis 7 713
nona dies G. 1, 286. 4, 544 552. Æ 5, 64
nondum G. 2, 322 365. Æ. 3, 109. 4, 698. 5, 545 687. 6, 77
nonne E. 2, 14. G. 3 103 250
nonnullo 1, 22
non tu. *pro* nonne tu E. 3, 26
noram 1, 24
norant Æ. 8, 317
noras 4, 424
Norica G 3, 474
norint 2, 458
noris Æ. 4, 33
norunt 6, 641
noſces 11, 708
noſco 6, 809. 12, 876
noſſes G. 2, 108
nota E. 1, 52 G. 3, 130. 4, 266. Æ. 1, 673. 2, 256 401 737 773 3 657. 6 221. 7, 49. 502. 9 379 472. 11, 195. 12 519 808
notabis G. 3 100
notæ Æ. 5, 34 12 911
notæ 5, 87
notant 12, 174
notas *part.* G. 1, 363. 3, 251. Æ. 6, 689 12, 769
notas *nom.* G. 3, 158. Æ. 3, 444
notat 3, 515
notate 5, 648
notavi E. 3, 68. 5, 14
nothos Æ 7, 283
nothum 9, 697
noti 3, 268
notior E. 3, 67
notis G. 3, 427. E. 6, 493. 12 942
notiſſima 2, 21
Noto 1, 579 2, 742. 7 411
noto, *adject.* 7 480. 11 495
notos 1, 688
Notos, *id eſt*, ventos Æ 5 512. 10, 266 11, 798. 12, 334
notum 4, 648. 12, 759
notus 5, 6
notus E 5 43. Æ. 1, 383. 2, 44. 8, 389
Notus, *id eſt*, ventus G. 1, 444. Æ. 1, 89 112. 2, 417
nova E. 3, 86. 4, 7 G. 3, 370. 4 3 6 357. Æ. 1 434 454 624 661. 3, 240 591. 6, 104 206 8 0 7, 393 477 8, 695. 9, 110 641 693 731. 10, 35 325 515 11, 154. 12, 54
novæ G. 4, 282. Æ. 1, 301 370 12, 4 4
novales G. 1 71
novalia E. 1, 71
novam Æ. 1, 526 5, 104
novamus 8, 189
novandis 4 290

novant Æ. 5, 752. 7, 630
novantem 4, 260
novas E. 8, 29. 9, 14. G 1, 22 90 345. 2, 82. Æ. 1, 661
novavit 5, 604
novellas E 3, 11
novem Æ. 1, 249. 5, 762. 6, 596. 12, 270
noverca E. 3, 33
novercæ G. 2, 128. 3, 282. Æ. 7, 765. 10, 389
novêre G 4, 155
novi, *nomen.* 4, 21
novies, 4, 480. Æ. 6, 439
novimus E 3, 8
novis G. 2, 362. 4, 205. Æ. 2, 98. 3, 136. 4, 500
noviſſima 4, 650. 6, 231. 11, 825
novit G 2, 493. 4, 392
novitas Æ. 1, 567
novo E. 5, 67. 10. 74. G. 1, 43 288. 4, 142. Æ. 4, 584. 5, 78. 9, 459 596
novorum 2, 796
novos G. 2, 332. Æ. 1, 311
novum E. 2, 22. 5, 71. 6, 38. G. 1, 32. 3, 325. Æ. 3, 365. 8, 637
novus G. 3, 437. Æ. 2, 228 473. 4, 10 5, 670. 7, 554. 11, 537. 12, 867
nox E. 9, 63. G 1, 247. Æ. 1, 93. 2, 8 250 860 3, 147 198 512 587. 4, 352 461 522. 5, 721 738. 6, 272 539 866. 8, 67 369. 9, 288. 11, 201. 12, 846
noxam 1, 45
noxia 6, 731. 7, 326
nube G. 3, 547. Æ. 1, 520. 5, 516 810. 9, 640. 10, 636. 11, 593 722. 12, 52 254
nubem G. 1, 364 443. 2, 309. 4, 60. Æ. 1, 584. 2, 608. 3, 572. 5, 20. 7, 243. 8, 528 595. 9, 33. 10, 809. 12, 842 856
nubes E. 5, 57. G. 1, 324 462. 4, 557. Æ. 1, 92 147 591. 8, 622
nubi 10, 664
nubibus E. 6, 39. G. 4, 312. Æ 1, 46. 3, 199. 4, 209 248. 5, 88 525 658. 9, 15 18 313. 10, 38 73 264. 12, 796
nubigenæ 7, 674
nubigenas 8, 293
nubila G. 1, 214 422 446. 3, 198. 4, 166 196. Æ. 3, 586. 4, 177 246. 5, 512. 6, 454 592. 7, 527 699. 9, 671. 10, 358 767. 12, 250 367
nubilis Æ. 7, 53
nubis 8. 429
nuces E 5, 52. 8, 30
nucis G. 2, 69
nuda E. 1, 15. Æ. 1, 324. 7, 689
nudant 1, 215. 5, 586
nudat G 2, 531
nudata 2, 7
nudati Æ. 3, 282
nudato 12, 312
nudatoſque 5, 135
nudavit 1, 360
nudi G. 1, 58. Æ. 11, 643
nudis 3, 514
nudo Æ. 2, 512. 11, 642. 12, 305
nudos E. 1, 61. Æ. 8, 663
nudus E 1, 48. G 1, 298. 5, 871. 8, 425. 11, 489
nulla E. 1, 78. 5, 25. G 1, 83 269 3, 292. 4, 443 516. Æ. 1, 330 2, 701. 3, 670 4, 232 272. 5, 633. 6, 405 553. 7, 51 591. 8, 212. 9, 278 281 447 739. 10, 44 375 592 864. 11, 305 362 399. 12, 11 202 405 597 819
nullæ 6, 399
nullam 1, 188. 2, 354. 11, 411
nulli G. 1, 125. 4, 516. Æ. 2, 439 4, 35 456. 5, 610. 6, 563. 8, 502. 11, 157 343. 12, 27
nullis G. 2, 10 Æ. 4, 438. 11, 725
nullius G. 4, 452
nullo E. 4, 18. G 1, 102 128. Æ. 1, 578. 3, 221. 5, 350. 7, 350. 10, 108. 11, 702. 12, 403 423 770
nullum 2, 583. 3, 495. 10, 901. 11, 104
nullus G 3, 54. Æ. 4, 624
Numa, *abl.* 9, 454
Numam 10, 562
Numanum 9, 592 653
numen 1, 52 155. 2, 178 735. 3, 437. 4, 94 521 611. 5, 768. 6, 324. 7, 571. 8, 383. 10, 221
numerabat G. 4, 347
numerant E. 3, 34
numerantur G. 4, 209
numeris 2, 284. Æ. 6, 646
numero E. 8, 75. G 2, 10 Æ. 1, 175. 3, 623. 5, 6 307 560 754. 7, 698. 547. 10, 329. 11, 208 59 12, 230 630
numeros E. 9, 45. G 1, 13 263. 9, 776
numerum, E. 6, 27 86. 7, 5 G. 4, 175 227 436. Æ 197. 2, 797. 3, 446. 6, 682. 7, 211. 8, 453. 11,
numerus G 2, 204
Numici Æ 7, 151 242 797
Numidæ 4, 41
numina G. 1, 10 30 4, 7 Æ. 1, 607 670. 2, 123 623 641. 3, 264 359 634 697. 4, 201 382. 466. 6, 68. 7, 297 310 512 574. 10, 375. 11, 12, 201
numine E 4, 47. Æ. 1, 137 451 678. 2, 183 396 703 777. 3, 303 269. 5, 56. 6, 50 266 368. 119 385 584. 9, 247. 232. 12, 180 188
numinis G. 4, 453. Æ 8,
Numitor 6, 768. 10, 342
nuncia 4, 188. 8, 550. 9,
nunciet 11, 740
nuncio 1, 395
nuncius 2, 547. 4, 237. 5, 6, 456. 7, 167 437. 8, 9, 692. 11, 447 897. 12,
nunquam E. 2, 27. 3, 49 46. 9, 3. G 1, 373 2, 398. 3, 405. 4, Æ. 2, 331 570. 3, 4, 658. 8, 470 10, 25. 408 732. 12, 95 207
nuper E. 2, 25. 3, 299. 9, 21. Æ. 5, 789. 6, 9, 594
Nurſæ 7, 744
Nurſia 7, 716
nurum 11, 582
nurus 2, 501 787. 11,
nuſquam G. 4, 185. Æ. 438 620. 4, 373. 12, 597
nutant 9, 682
nutat 2, 629
nutribant 7, 485
nutribat 11, 572
nutricem 4, 632
nutricis 1, 279
nutrierat 12, 344
nutrimenta 1, 180
nutritur G. 2, 425

rix Æ. 4, 634. 5, 645
7, 592. 9, 105. 10, 115
G. 1, 187
pha 4, 423 198. 7, 47
34. 10, 551. 11, 588. 12, 142
phæ E. 2, 46. 3, 9. 5, 20. 56. 7, 21. G. 4, 334 591
32. Æ. 1, 75. 4, 168. 7, 775. 8, 71 314. 10, 220. 11, 786
pharum 1, 172 333
phas E. 9, 19. G. 2, 494. 382. Æ. 3, 34. 7, 137. 0, 83 221
phis E. 5, 21 75. 10, 55

O

Formoſe E. 2, 45
o vos G. 1, 5. Æ. 1, 739. 638. 4, 622. 7, 121. 9, 46. 10, 430 676. 12, 646
e o G. 1, 12. Æ. 6, 65 96. 8. 72. 11, 158
o G. 1, 18. Æ. 4, 578. 4, 78
ginam 1, 80 528
ii 1, 202. 2, 387. 3, 560
a 1, 332 376
venes 1, 631. 8, 273
feri 2, 42. 3, 639. 7, 596
ulire 3, 103. 9, 234
ix 3, 321 480
go 6, 104 318. 11, 508
es 9, 383. 11, 243 459. 2, 572
s vocativo. E. 8, 32. G 4, 3. Æ. 1, 100. 4, 31. 5, 870. 83 258 509. 8, 499. 9, 17. 11, 124 361. 12, 95
s poſitum. G. 2, 40 Æ. 2, 281. 10, 18. 11, 32. 2, 3, 489 539. 10, 631 676
s caſus. E. 2, 28. 3, 72. 4, 5, 65. 10, 33. G 2, 458 86. 5, 195. 6, 194. 8, 560
men E 1, 66
mbulat G. 3, 138
ncat E. 1, 46
ncta nubes Æ. 2, 604
ncto G. 1, 116
nctum E 10, 64
ncunt G 2, 411
ra Æ. 10 483
ræque G. 3, 80
ris 3, 497
entia Æ. 6, 58
ſit G. 1, 374
ſtat Æ. 6, 167
ſtes G. 4, 422. Æ. 8, 227. 377

obicibus G. 2, 480
objeci Æ. 8, 145
objecit 10, 90. 12, 372
objecta G. 3, 253
objectæ Æ 3, 534
objectam G. 4, 503. Æ. 6, 422
objectant 4, 218
objectare G. 1, 386. Æ. 2, 751. 12, 230
objecto 12, 377
objectu 1, 164
objicienda E. 3, 7
objicis Æ. 4, 549
objicit 6, 421. 7, 480
objicitur 2, 200. 5, 522
objiciunt 2, 444. 9, 45 379
obit 8, 153. 10, 447
obita 10 641
obitumque 12, 501
obitus G. 1, 257. Æ. 4, 694
obivit 6, 802
oblata G. 4, 438. Æ. 1, 454
oblati 2, 340
oblato 12, 109
oblimet G. 3, 136
obliqua 4, 298. Æ. 11, 337
obliquat 5, 16
obliquum G. 1, 98. Æ. 5, 274
obliquus G. 1, 239
oblita E. 9, 53. G. 2, 59. 3, 245. Æ. 4, 528. 9, 225
oblite 4, 267
obliti 11, 866
oblitos 4, 221
oblitum G. 3, 236
oblitus Æ. 3, 629. 5, 174 334 705
oblivia 6, 715
oblivisçere 2, 148
obloquitur 6, 646
obl ctor 3, 38
obmutuit 4, 279. 6, 155
obniti 5, 21
obnixæ formicæ 4, 405
obnixi G 4, 84. Æ. 3, 208. 5, 206. 10. 359. 12, 721
obnixos G. 3, 222
obnixus 3, 233. Æ. 4, 332. 9, 725. 12, 105
obnoxia G. 1, 397. 2, 439
obnubit Æ. 11, 77
obortis 3, 492. 4, 30. 6, 867. 11, 41
obrue 1, 73. 5, 692
obruerent 11, 162
obruimur 2, 411 424
obruit G. 2, 24. Æ. 6, 336
obruitur 7, 808
obrutus E. 10, 808
obſcœnæ Æ. 3, 262. 12, 876
obſcœnam Æ 3, 367. 7, 417
obſcœnas 3, 241
obſcœni G. 1, 471
obſcœnum Æ. 4, 455
obſcura G. 1, 229 468. 4, 424. Æ. 2, 420 752. 4, 80 461. 5, 302
obſcuram G. 4, 60. Æ. 6, 453. 11, 343
obſcurant 12, 253
obſcuri 6, 268
obſcurior 7, 205
obſcuris 6, 137. 9, 244
obſcuro G. 1, 429. Æ. 1, 415. 3, 586. 12, 416
obſcuros 3, 522
obſcurum G. 1, 479
obſcurus Æ. 2, 135. 9, 87
obſedere 2, 332 450. 7, 66. 12, 133
obſedit 3, 400. 7, 343
obſervans G. 4, 513. 6, 198. 11, 726
obſervant Æ. 4, 212
obſervata 2, 754. 9, 393
obſeſſa 2, 802. 10, 120 605
obſeſſas G. 3, 508
obſeſſos Æ. 10, 286. 11, 902
obſeſſum 2, 441
obſidam 11, 516
obſidere 7, 334. 9, 159
obſidet 3, 421. 11, 304
obſidione 3, 52. 8, 647. 9, 598. 10 26 105
obſit G. 4, 89
obſita Æ. 7, 790
obſitus 8, 307
obſtabit 10, 55
obſtant 4, 440. 6, 338. 7, 58
obſtare 4, 91
obſtet G. 2, 482. Æ. 1, 750
obſtiterit 2, 484
obſtitit Æ 6, 64
obſto 11, 435
obſtruit 4, 440
obſtruitur G 4, 301
obſtruere 4, 351. Æ. 2, 120. 5, 40. 8, 530. 9, 123. 11, 120
obſtupui 2, 560 774. 3, 48 298
obſtupuit 1, 517 617. 2, 378. 5, 90. 8, 121. 9, 197. 12, 665
obtecta 2, 300
obtendere 10, 82
obtenta G 1, 248
obtentu Æ. 11, 66
obteſtantur 7, 576
obteſtemur 11, 358
obteſtor 9, 260. 10, 46. 12, 820
obtexitur 11, 611

obtorti Æ. 5, 559
obtruncant G. 3, 374
obtruncat Æ. 2, 663. 3, 55 332. 10, 47. 12, 459
obtulerat 2, 61
obtulit 2, 550. 4, 557. 8, 611. 10, 552
obtusa G. 1, 396. Æ. 1, 571
obtusi G. 1, 262
obtusior 3, 135
obtusis 1, 433
obtutu Æ. 1, 499. 7, 250. 12, 666
obversus 9, 622. 11, 601
obverterit G. 2, 271
obvertimus Æ. 3, 549
obvertunt 6, 3
obvia E. 6, 57. G. 4, 24. Æ. 1, 318. 3, 499. 9, 56. 10, 328 694. 11, 498 504. 12, 540
obvius 6, 880. 8, 111. 10, 380 552 734 770 877. 12, 298 481
obumbrant 12, 578
obumbrat 11, 223
obumbret G. 4, 20
obunco Æ. 6, 597
obustis 11, 894
obusto 7, 506
occasu 2, 432. 9, 668
occasum G. 1, 225 403. 3, 336. Æ. 1, 242. 11, 317
occiderit 2, 581. 7, 766. 12, 828
occidet E. 4, 24
occidis Æ. 12, 44
occidit G. 1, 218. Æ. 10, 470 12, 641, 660, 823
occisis 11, 193
occiso 10, 312. 11, 811
occubat 1, 551. 5, 371. 10, 705
occulat 12, 53
occule G. 2, 347
occulit Æ. 1, 316
occultabat 8, 211
occultant E. 2, 9
occultas G. 1, 86
occulte *adverb.* Æ. 12, 418
occultos 9, 383
occultum G. 3, 397. Æ. 1, 692
occumbere 1, 101. 2, 62. 7, 394
occumbes 10, 865
occupat G. 4, 190 440. Æ. 2, 294. 4, 499. 6, 424 635. 7, 446. 9, 770. 10. 384 699. 11, 424. 12, 300
occupet 7, 258
occurramus 10, 282
occurrat 3, 407
occurrens 6, 696
occurrere Æ. 1, 686. 11, 503 528 808. 12, 854
occurrit 3, 82. 5, 9 36. 6, 474. 10, 220 352 734. 11, 499. 12, 536 625
occursare E. 9, 25
Oceani G. 3, 359. 4, 233. Æ. 4, 480 8, 589
Oceanitides G. 4, 341
Oceano 2, 122 481. 4, 381. Æ. 1, 291 749. 2, 250. 7, 226
Oceanum G. 4, 382. Æ. 4, 129. 7, 101. 11, 1
oci G. 4, 564
ocia E. 1, 6. 5, 61. G. 2, 468. 3, 377. Æ. 4, 271. 6, 813
Ocnus 10, 198
ocreas 7, 634. 8, 624
octo G. 1, 171
oculi 3, 505. Æ. 4, 182. 6, 200. 7, 447
oculis E. 6, 58. G. 1, 183. 2, 230 255. 4, 499. Æ. 1, 93 595 721. 2, 68 589 740. 4, 278 289 372 530 661 691. 5, 277 438 522 654. 6, 34 145. 8, 81 223 254 592. 9, 110 209 658 703 731. 10, 516 772. 11, 726 814. 12, 3 102 151 920 945
oculorum 12, 670
oculos G. 2, 73. 3, 523. 4, 451. Æ. 1, 118 232 486. 2, 214 531 570 687 773. 3, 150 490. 4, 220 363 411 688. 5, 508 577 648 845 853. 6, 469. 7, 251 420. 8, 152 261 310 618. 9, 487. 10, 473 745. 21, 121 311 480 507 746 800 887. 12, 309 483 638 657 705 930 939
oculus E. 3, 303
ocyor Æ. 5, 119. 8, 223. 10, 248. 12, 733
ocyus E. 7, 8. Æ. 4, 294. 5, 828. 8, 101 278 444 555. 10, 786. 12, 556 681
odere 3, 452. 4, 321. 7, 327
oderit 1, 505
odia 2, 96. 10, 905
odiis 1, 672. 4, 623. 5, 786. 7 298 336. 10, 14 692 853. 11, 122. 12, 938
odio E. 8, 33
odisse Æ. 2, 158
odit E. 3, 90. Æ. 7, 327. 12, 431
odium 1, 365
odor G. 3, 251. 4, 49
odora *nomen* Æ. 4, 132
odoratam G. 3, 414. Æ. 3, 13
odorato G. 2, 118. 4, 279
odoratum Æ. 6, 658
odore 7, 480
odorem G. 2, 132. 4, 415. Æ. 1, 407. 3, 228
odores E. 2, 55. G. 1, 56. 4, 364
odoriferam Æ. 12, 419
Oeagrius G. 4, 524
Oebale Æ. 7, 734
Oebaliæ G. 4, 125
Oechaliamque Æ. 8, 291
Oenotria 7, 85
Oenotrii 1, 536. 3, 165
Oestron G. 3, 148
Oetam E. 8, 30
offam Æ. 6, 420
offensa G. 4, 50
offer Æ. 7, 425
offert E. 3, 66. Æ. 2, 371. 6, 291. 7. 420 536
officiant G. 1, 69
officio Æ. 1, 552
officiunt G. 1, 122
Oilei Æ. 1, 45
olea G. 2, 38
oleagina radix G. 2, 31
oleæ 1, 18. 2, 63 144 222 302. 11, 101
oleam Æ. 1, 306
oleaster G. 2, 182 314. 4, 20. Æ. 12, 766
oleis G. 2, 420
olentes 1, 188
olentia 2, 134. 4, 270
oleo 1, 273. Æ. 3, 281. 5, 135
oleum G. 1, 393. Æ. 6, 254
Olieron Æ. 3, 126
oliva 5. 309 494. 7, 751
olivæ E. 5, 16. 8, 16. G. 2, 3 85 181. 3, 21. Æ. 5, 774. 6, 230 807. 7, 418. 8, 116
olivam G. 2, 425
olivi E. 5, 68. G. 2, 466
oliviferæ Æ. 7, 711
olivo 6, 225
olli 1, 260. 5, 10 197 284 358 580. 6, 321. 7, 458 505. 8, 94. 9, 740. 10, 745. 11, 120 236. 12, 18 309 537 788 829
olorem 11, 580
olores E. 9, 36
olorinæ Æ. 10, 187
Olympi E. 5, 56. Æ. 2, 779. 5, 533. 6, 586. 7, 558. 10, 1 437 621. 12, 791
Olympiacæ G. 3, 49
Olympo E. 6, 87. G. 1, 96 451. 4, 562. Æ. 1, 378. 4, 268 694. 6, 782 834. 7, 218. 8, 289

ab 319 533. 9, 84. 11, 726. 12, 634
mpum G. 1, 282. Æ. 6, 579. 8, 105. 10, 115 216. 11, 867
mpus G. 3, 223
en Æ. 2, 190. 3, 36 537. 5, 530. 7, 174. 10, 311. 12, 854
ina 2, 691. 3, 361 407. 7, 187. 9, 21
ine G. 4, 386. 7, 146. 10, 350. 11, 389. 12, 72
ibus Æ. 1, 350
igenumque 8, 698
ino 4, 330. 9, 248
ipotens G. 2, 325. Æ. 1, 4. 2, 689. 3, 251. 4, 25 93. 5, 687. 6, 592. 7, 141 218 770. 8, 398. 9, 625. 10, 100 615 668. 11, 750. 12, 778
ipotentis 6, 595. 10, 112. 791
is *in quibuſvis caſibus ſæpius omittur quàm ut è re Lectoris eſſet illa memorare.*
gros G. 3, 409
n G. 4, 167. Æ. 1, 438
abant 11, 212
abat G. 4, 133
abit Æ. 10, 558
ant G. 4, 378. Æ. 1, 367. 501. 8, 180
arat 1, 199
ru 4, 549
at G. 1, 274. Æ. 3, 485. 4, 342
atis *participium* 8, 284. 12, 815
averat 12, 344
avit 9, 24. 10, 620 868. 11, 574
ent 1, 710
et G. 2, 518
ri Æ. 2, 723 729. 11, 550
oſa 9, 384
oſum 5, 352
a 10, 553
ſum 1, 293
ſten 12, 514
ci 2, 725. 3, 619. 6, 283 633. 7, 84
cam 4, 123. 6, 136 208. 11, 851 505
ce 8, 658. 10, 161
cant G. 2, 58
cat Æ. 6, 195
ci *genit.* G. 1, 156. *nominat.* Æ. 3, 508
cis 6, 673
co Æ. 7, 36. 8, 213
opacum E. 1, 53. Æ. 8, 107
ope 8, 685
opem 12, 780
opera 4, 88 607. 6, 183. 8, 415. 11, 183. 12, 429 699
operam 7, 332
operata 3, 136
operatus G. 1, 339
opere 3, 519. Æ. 4, 407. 6, 31
operi 1, 508. 2, 235. 8, 411 432. 10, 792
operit 4, 352. 11, 680
operta G. 1, 465. Æ. 6, 140
operum G. 1, 277. 2, 155 472. 4, 184 215. Æ. 1, 459 511. 3, 20. 5, 284. 9, 607. 11, 228
opes G. 2, 507. 4, 132. Æ. 1, 368. 2, 4 603. 3, 53. 4, 75. 8, 317 364. 10, 154 607. 11, 419
Opheltes 9, 201
opibus 1, 575. 2, 799. 5, 41 268. 8, 171
Opim 11, 532
opima 2, 782
opimam 1, 625
opimis 3, 224. 6, 855. 10, 449
opis G. 2, 428. Æ. 1, 605. 2, 803. 8, 377
opis G. 4, 343. Æ. 11, 836 867
oportet E. 6, 5
opperiens Æ. 1, 458. 10, 771
oppetere 1, 100. 12, 543 640
oppetiiſſe 9, 654
oppetiit 11, 268
oppida E. 4, 33. G. 2, 156 176. 3, 402. 4, 178. Æ. 8, 355. 9, 603. 11, 581. 12, 22
opponere G. 3, 301. Æ. 2, 127. 7, 300. 10, 239. 11, 115. 12, 874
opportuna G. 4, 129. Æ. 8, 235. 9, 531
oppoſitas 2, 497
oppoſiti *nom. plur.* 2, 333
oppoſitis 12, 292
oppoſitum G. 3, 213 373. Æ. 10, 428
oppoſuêre 9, 469
oppoſuit 5, 335
oppreſſos 1, 133
oppreſſum 9, 398
oppugnat 5, 439
opta 12, 892
optabam 2, 636
optabis 11, 57
optanti 9, 6
optantibus 8, 200
optare Æ. 1, 429
optas 5, 813. 7, 260
optaſtis 10, 179
optat 4, 159
optata 1, 176. 4, 619. 10, 405
optatæ 3, 132 509 530
optate *verbum.* 8, 503
optatis 1, 574. 6, 203
optato 7, 303. 10, 405
optatos 8, 405
optatum 5, 201. 11, 270
optavere 11, 582
optaverit 10, 503
optavit 3, 109. 6, 501
optem 4, 24. 5, 29
optes 1, 80
optima G. 2, 205 262 319. 3, 51 66. Æ. 4, 291. 10, 557 791. 12, 777
optime *nomen.* 1, 559. 3, 710. 6, 669. 8, 127. 10, 402. 11, 294 353. 12, 48
optimus 5, 358. 9, 40
opto G. 2, 42. Æ. 2, 655. 3, 498. 7, 275
opulentaque 8, 475
opulentia 7, 262
opulentum 1, 451
opum 1, 18. 2, 22. 9, 532. 11, 338. 12, 552
opus E. 3, 37. G. 4, 169. Æ. 1, 4. 5, 119. 6, 129 261. 7, 45. 8, 516. 9, 149. 10, 469
ora *nominat. pluralis.* G. 2, 43 135 225 246 387. 3, 9 188 399. 4, 292 406 452 477. Æ. 1, 99 249 358 662. 2, 1 211 247 423 531 663 681. 3, 174 218 425 457 490 707. 4, 62 195 499 511 673. 5, 200 340 477 576. 6, 308 495 625. 10, 728 790 822. 11, 39 86 121 233 300 887. 12, 335 373
orabat 4, 437. 6, 124. 10, 96
orabunt 6, 849
oraculum 3, 143
oracula G. 2, 16. 4, 149. Æ. 2, 114. 3, 456. 7, 81. 8, 131
oræ 3, 410
oram E. 8, 7. G. 2, 44. Æ. 3, 396
oramus 1, 529
oranda 2, 232
orandi G. 4. 537
orando 4, 399
orans Æ. 6, 116. 9, 24
orant 5, 617. 9, 231
orantem 4, 219. 12, 294
orantes 1, 523. 6, 313. 11, 885
oranti 7, 446. 10, 599. 11, 697. 797

orantis Æ. 10, 536 554
orare 10, 80
oras alvearioɾum G. 4, 39. Æ. 1, 162 311 516. 2, 117. 3, 75 108. 4, 106. 5. 703. 6, 61. 9, 528. oras clypei 10, 243 477 588. 12, 381
oraſſe 4, 205
orat E. 2, 43. Æ 4, 451
orate G. 1, 100
oratis 11, 111
oratores Æ. 7, 153. 8, 505. 11, 100 331
oratur 10, 623
oraveris 6, 92
orbe E 1, 67. G. 1, 443 512. Æ. 2, 227. 6, 745
orbem E. 3, 41. 4, 17. 8, 8. G. 1, 62 209 232 506. 2, 114 401. 4, 79 425. Æ. 1, 451 606 3, 512. 4, 119 231. 5, 65. 7, 115 258. 8, 97 673. 10, 546 783. 11, 257 694
orbes G. 1, 337. 2, 253. 3, 173 361 424. Æ. 1, 273. 5. 584. 8, 137 448. 10, 885. 12, 743 763 925
orbi *nom. plur.* 11, 216
orbibus 2, 104. 8, 448
orbis E 6, 34. G. 1, 26 460. 2, 123 339. 4, 484. Æ. 1, 237 335. 5, 46. 7, 224. 12, 708
orbita G 3, 293
Orchades 2. 86
Orci G. 4, 502. Æ. 6, 273. 8, 296
Orco 2, 398. 4, 240 699. 9, 527
Orcus G. 1, 277
ordea E. 5, 36. G. 1, 210 317
ordine E. 1, 74. G. 1, 276. 4, 4 367 537. Æ. 2, 102. 3, 179 417 548. 5, 53 102 120 271 349. 6, 723. 7, 276. 11, 241
ordine longo 1, 399 702. 2, 766. 6, 482 754. 8, 722. 11, 79 144. in E. 7, 20. G. 3, 341. 4, 507. Æ. 1, 462. 5, 773. 7, 139 177. 8, 629
ordinibus G. 2, 277
ordo E. 4, 5. G. 1, 239. Æ. 3, 376. 5, 707. 7, 44. 11, 94
ore G. 1, 431. 3, 203 273 294 439 516. 4, 17 92 97 201 230 277 444. Æ. 1, 300 563 618 741. 2, 475 482 524 593 658. 3, 173 224 763 696. 4, 11 79 150 276 329 510 685. 5, 71 385 479 842. 6, 76 155 530 607 686. 7, 103 118 436 451. 9, 5 319 442. 10, 323 349 489. 11, 123 132 190 251 418 535 754. 12, 8 47 691 832 837
Oreades 1, 504
oremus 11, 358 414
Oreſtes 3, 331. 4, 471
Orgia G. 4, 521. Æ. 4, 303. 6, 517. 7, 403
oribus 8, 486. 10, 566
orichalco 12, 87
Oricia 10, 136
Oriens G. 1, 250. Æ. 5, 739. 7, 51
Oriente 5, 42
orientia 7, 138
Orientis 1, 293
origine G. 2, 336. 3, 48 122 473. 4, 286. Æ. 1, 290 376 646 757. 10, 179 618
origo E. 6, 73. Æ. 6, 730. 7, 371. 12, 166
Orion 1, 539. 4, 52
Oriona 3, 517
oris G. 2, 171. 3. 196 225. 4, 300. Æ. 1, 5 256 305 335 373 381 542 620. 2, 91 282. 3, 97 117 131 338 569 715. 6. 2. 7, 39 270 564 647. 8, 51 381 454. 9, 646. 10, 164 198 655. 11, 269 281 680
Orithyia G. 4, 463. Æ. 12, 83
oritur 2, 411 680. 11, 885
ornabat 7, 488
ornaret G. 4, 119
ornat Æ. 10, 638
ornatæ G. 4, 276
ornate *verbum.* E. 7, 25
ornatum Æ. 7, 74
ornatus E. 6, 69. G. 3, 21. Æ. 1, 654
ornaverat 12, 344
orni G 2, 111
ornos E. 6, 71. Æ. 4, 491. 6, 182. 11, 138
ornum Æ. 2, 626. 10, 765
ornus G. 2, 71
oro Æ. 2, 143. 4, 319 431 435. 5, 796. 5, 76 106. 8, 577. 9, 284. 10, 61 903. 11, 442. 12, 60 680 933
Oroden 10, 732
Orodes 10, 737
Orontem 1, 117. 6, 334
Oronti 1, 224
Orphea 3, 46. 6, 30
Orphei E. 4, 57. G. 4, 545 553
Orpheu 4, 494
Orpheus E. 4, 53. 8, 56. G. 4, 454. Æ. 6, 119
Orphytus 11, 677
orſa 6, 125 562. 7, 387 435. 10, 632. 11, 124
Orſen 10, 748
Orſilochum 11, 690
Orſilochus 11, 636
orſus 1, 329. 2, 2. 9, 656. 12, 806
orta 7, 149. 12, 114
ortas 9, 92
orto G 3, 156
ortu 1, 431
ortum 1, 442. Æ. 1, 630
ortus E. 9, 46. G. 1, 257. 3, 277. 4, 544 552. Æ. 3, 167. 4, 118. 6, 255. 7, 206
Ortygiæ 3, 124 143
Ortygiam 3, 154 694
Ortygium 9, 573
os G. 3, 454. 4, 232. Æ. 1, 319 593. 4, 659. 6, 80. 8, 152 591. 10, 699. 12, 300
oſcilla G. 2, 389
Oſcorum Æ 7, 730
oſcula G 2, 523. Æ. 1, 260 691. 2, 490. 12, 434
Oſinius 10, 655
Oſirim 12, 458
oſſa E. 10, 33. G 1, 497. 3, 457 485. Æ. 2, 121. 3, 57. 4, 101. 5, 31 47 55 422 480 787. 6, 55 228 328 379. 7, 458. 8, 297 390. 9, 475. 10, 416. 11, 212 696. 12, 448
Oſſæ G. 1, 282
Oſſam 1, 281
oſſibus E 3, 102. G. 3, 258 272. 4, 308. Æ. 1, 664. 4, 625. 5, 172 865. 7, 355. 9, 66. 10, 384. 12, 36
oſtendat G. 2, 253. Æ 5, 559. 6, 188
oſtendent 6. 869
oſtendere G. 2, 261. Æ. 4, 470. 6, 716
oſtenderit G 4, 544
oſtendit 2, 166. 4, 232. Æ. 2, 388. 5, 376 443. 6, 368. 7, 143. 12, 479
oſtendunt 1, 210
oſtenduntur 8, 264
oſtentabat 5, 357
oſtentans 5, 521 567
oſtentant 3, 703. 4, 75. 6, 678. 7, 656. 8, 477
oſtentet G. 2, 253
oſtia Æ. 1, 18 404. 3, 688. 5, 281. 8, 43 81 109 800. 8, 667
oſtriferi G. 1, 207

ro G. 2, 506. 3, 17. Æ. 1, 643 704. 4, 134. 5, 111 133. 1, 277 814. 10, 722. 11, 72 772. 12, 67 126
riadæ 2, 336
riades 2, 319
ryn 7, 765
n G 1, 379. 3, 438
rus Æ 5, 331. 6, 589. 11, 758
rnem 5, 563. 9, 208. 12, 479
rntes G. 1, 346 424. Æ. 3, 189 544. 4, 543 577. 9, 71. 10, 409 690. 11, 13
ra 10, 500
rn G. 4, 546
ri E. 2, 33. 3, 5 94 98. 6, 86. 7, 3. 8, 52. 10, 16 68. G 2, 375. 3, 297 441. 4, 10. E. 3, 660
ge 9, 59
ria G. 3, 537. Æ. 9, 339
ribus E. 1, 8
ri Æ. 1, 42. 3, 3
rum E. 1, 22. 2, 33. G. 1, 2, 196

P

Abula E. 1, 50. G. 1, 86. 2, 436. 3, 321 385 481 548. 4, 244 266 280. Æ. 1, 477. 2, 475
amque E. 4, 17
e Æ. 1, 253. 5, 587. 7, 46 267 467. 8, 325. 10, 31. 11, 333. 12, 504
em G. 4, 535. Æ. 3, 261 350. 4, 56 96. 7, 155 285 339 444. 8, 114. 9, 279. 10, 10. 11, 110 230 536 362 444 460. 12, 202 821
hyni 3, 429 699
hyno 7, 289
i G. 2, 425. Æ. 6, 852. 7, 136
iferæ Æ 8, 116
is 3, 543. 4, 618. 7, 266. 11, 332 363 658. 12, 112
ifici 5, 230. 12, 49
ite 10, 722
itus 10, 79
ito G. 2, 248
itolus Æ. 10, 142
itos 4, 99. 10, 649
iti 9, 680
ito G. 2, 452
itiferæ Æ. 11, 457
ona 6, 657. 10, 738
oniis 7, 769
onium 12, 401
ppea E. 6, 12
pagos G. 2, 382
Palæmon E. 3, 50 53. Æ 5, 823
palæstra G. 2, 531
palæstras Æ. 3, 281
palæstris 6, 642
palam 7. 428. 9, 153
Palamedis 2, 82
palantes 5, 265. 9, 21 780. 10, 674. 11, 737. 12, 615
palantia 12, 738
palatia G 1, 499
Palatini Æ. 9, 9
palato G. 3, 388
paleæ 1, 192. 3, 134
paleam 1, 368
palearia 3, 53
Pales E. 5, 35. G. 3, 1 294
Palici Æ. 9, 585
Palinure 5, 840 843 871. 6, 341 373
Palinuri 6, 381
Palinurus 3, 202 513 562. 5, 12 835 847. 6, 337
paliurus E. 5, 39
palla *ablat.* Æ 6, 555. 8, 702
Palla *vocat.* 10, 411. 11, 97 152 169
Palladia G. 2, 181
Palladii Æ. 9, 151
Palladio 2, 183
Palladis 1, 483 2, 15 163. 3, 544. 7, 154. 8, 435
Palladium 2, 166
pallæ 11, 576
pallam 1, 652 715
Pallanta 8, 515 575. 10, 374 442 480 492 504. 11, 141 149 163
Pallante 8, 51. 10, 533. 11, 177
Pallantea 9, 196 241
Pallanteum 8, 54 341
Pallantis 8, 54. 11, 30 39. 12, 943
Pallas *Minerva.* E. 2, 61. Æ. 1, 43. 2, 615. 5, 704
Pallas 8, 104 110 121 168 466 519 587. 10, 150 365 385 393 399 420 433 442 458 474 515. 11, 27. 12, 942
Pallenen G. 4, 391
pallente E. 3, 39
pallentem Æ. 8, 709
pallentes E. 2, 47. 6, 55. G. 3, 357. 4, 124. Æ. 4, 26 243. 6, 275
pallenti E. 5, 16
pallentia G. 1, 478. Æ. 10, 822
pallentis 6, 480
pallida G. 1, 447. 3, 552. Æ. 1, 358. 3, 217. 4, 644. 8, 197. 10, 761
pallidus G. 1, 277
palma *arbor.* 2, 67. 4, 20
palma *victoria.* Æ. 5, 339 519. 7, 655
palmæ, *victoriæ.* G. 3, 49 102. Æ. 5, 70 111 346
palmam, *victoriam.* 5, 349 472
palmas *manus.* G 1, 59. 3, 12. 4, 498. Æ. 1, 97. 2, 153 405 688. 5, 233 256 425 686. 6, 686. 9, 16. 10, 596 845. 11, 574. 12, 936
palmes G. 2, 364
palmis, *manibus* E. 3, 99. Æ 1, 485. 3, 263. 5, 364. 7, 503. 8, 69
palmite E 7, 48. G. 2, 90
palmosa Æ. 3, 705
palmula 5, 163
Palmum 10, 697
paludem G. 4, 503. Æ. 6, 323 369 414
paludes G. 1, 363
paludi 4, 48
paludibus 2, 110
paludis 1, 113. Æ. 8, 88
palumbes E 1, 58. 3, 69
palus 1, 49. G. 3, 432. 4 479. Æ. 6, 107 438, 7, 702 801. 10, 709. 12, 745
paluſtrem G 3, 175
pampineas E 7, 58. Æ 7, 396
pampineis 6, 804
pampineo G. 2, 5
pampinus 1, 449. 2, 333
Pan E. 2, 32. 4, 58. 10, 26. G. 1, 27. 3, 392
Pana E. 2, 31. 5, 58. 8, 24. G. 2, 494
Panaceam Æ. 12, 419
Panchæis G. 4, 379
Panchaia 2, 139
Panadre 5, 496
Pandarus 9, 677 722 735. 11, 396
pandas G. 2, 445. Æ. 6, 109
pandens 6, 421
pandentemque 8, 712
pandere G. 4, 28 284. Æ. 6, 267. 12, 584
pandetur 6, 97
pandimus 2, 234. 3, 520
pandis G. 2, 194
pandit Æ. 3, 479. 6, 282 525 723. 12, 626
pandite 7, 641. 10, 163
panditur G. 1, 34. Æ. 8, 262. 10, 1

pandō Æ. 3, 179 252
panduntur G. 1, 399. 2, 258
panduntur Æ. 2, 27
Pangæa G. 4, 462
Panopeæ 1, 437
Panopeaque Æ. 5, 240
Panopesque 5, 300
Panos 8, 344
Pantagiæ 5, 689
Pantheræ 8, 460
Pantheu 2, 322 429
Pantheus 2, 318
papaver G. 1, 212. 4, 131. Æ. 4, 486
papavera E. 2, 47. G. 1, 78. 4, 545. 9, 436
Paphiæ 2, 64
Paphos Æ. 10, 51 86
Paphum 1, 419
papillam 11, 803 862
papulæ G. 3, 564
par Æ. 2, 794. 6, 702. 11, 174 422
para 3, 160. 7, 430
parabant, 4, 676. 12, 117
parabat 1, 364. 4, 238. 9, 81
parabitur G. 1, 429
parans 11, 549
parant G. 1, 265. Æ. 1, 183 642. 2, 181 447. 4, 88 118. 7, 605
parantem 4, 390
parantis 10, 554
pararet 8, 214
parari 2, 132. 4, 299. 7, 468
pararit E. 6, 80
paras 2, 72. Æ. 3, 382. 5, 14. 6, 369. 8, 400
parat 1, 682. 4, 503. 7, 624. 10, 585 770. 12, 844
parata 2, 334
paratæ 1, 366. 6, 604
paratam 4, 75
paratas 1, 561
parate 11, 18
parati E. 7, 5. Æ. 2, 799. 5, 108. 9, 158
paratis 3, 248. 4, 555. 5, 578. 7, 97. 9, 248
parato 5, 513. 10, 654
paratum 5, 548
paratos 2, 61. 12, 38
paravi 4, 638
Parcæ E. 4, 47. Æ. 3, 379. 5, 798. 9, 107. 10, 419 815
Parcarum 12, 150
Parcas 1, 26
parce 1, 261 530. 3, 41. 6, 834. 9, 656. 10, 532
parcebant G. 2, 339
parcendum Æ. 2, 339
parcere 6, 63 853. 7, 115. 8, 317
parceret 11, 105
parces G. 4, 239
parcimus Æ. 10, 880
parcis G. 1, 4
parcite E. 3. 94. Æ. 8, 109. 12, 693
parcius E. 3, 7
parco *nomen.* G. 3, 403
pares Æ. 5, 728
parem G. 1, 258. Æ. 11, 509
paremus 3, 189. 4, 577
parens G. 2, 173. 3, 36. Æ. 2, 591 664. 5, 80. 6, 197 609. 9. 84. 10, 252 443
parens *a pareo.* 1, 699
parent *à paro.* 2, 121. 4, 290. 10, 259
parent 4, 295. 7, 485. 10, 176
parentem *matrem.* G 4, 320
parentem *patrem.* Æ. 1, 79. 2, 138 596. 3, 58. 4, 559. 6, 765. 7, 48. 8, 122. 9, 90 261. 12, 348
parentes E. 4, 62. G. 3, 262. Æ. 1, 396 610. 3, 180. 7, 140 10, 597
parenti 3, 169 469. 6, 687. 10, 507. 11, 45 152
parentibus 10, 392. 11, 216
parentis *patris.* E. 4, 26. Æ. 1, 650. 2, 299. 5, 47 54 95 722 747. 7, 368. 8, 155 729. 9, 3. 10, 840 12, 43 395 932
parentis *matris.* 2, 606. 3, 341. 8, 531. 9, 289
parentum G. 3. 101. 4, 477. Æ. 2, 448 531 681. 3, 94. 5, 39 553 578. 6, 223 308. 7, 172. 10, 827. 11, 887
parere E. 5, 4. G. 3, 208. Æ. 4, 238. 7, 433. 10, 179. 12, 189 568
parerent 1, 3
pares E. 7, 5. G. 1, 208. 3, 169. Æ. 1, 709. 5, 114 580
patet 1, 693
paretur G. 2, 266
paria Æ. 10, 741. 11, 439
paribus E. 5, 90. G. 1, 450. 2, 284. 4, 99. Æ. 4, 102 252. 5, 425 562 657. 6, 159 184 826. 7, 256. 9, 14 655. 10, 568. 11, 520. 12, 190 344 847
Paridem 5, 370
Paridis 1, 31. 6, 57. 10, 702
parietibus G. 4, 298. Æ. 4, 442. 5, 589
Parii G. 3, 34
Parin Æ. 10, 705
Paris E 2, 61. Æ. 2, 602. 4, 215. 7, 321
pariter G. 1, 189 456. 4, 137. Æ. 1, 576 718. 2, 205 729. 3, 560. 4. 190 241. 5, 142 506 521 553 587 830. 6, 633 769. 7, 729. 8, 444 545. 9, 182 505 559 628. 10, 222 347 756 865. 11, 592 673. 12, 574
Parius 1, 597
parma 9, 148 765. 10, 800. 11, 693 711
parmam 2, 175. 10, 817
parmas 11. 619
Parnassi E. 10, 11, G. 3, 291
Parnassia E. 6, 29. G. 2, 18
paro Æ. 8, 476. 11, 515
Paron 3, 126
Parrhasio 8, 344. 11, 31
pars *cum plurali.* E. 1, 66. G. 2, 14. 4, 159 378. Æ. 1, 216. 2, 400 4, 405. 5, 108 558 661. 6, 218 222. 9, 507. 11, 195 466 883. 12, 278
pars *cum infinitivo plurali.* Æ. 1, 427. 6, 491
pars *cum singulari.* E. 4, 53. G. 2, 40. 3, 286. Æ. 2, 6, 64 7, 266 686. 8, 428 548. 9, 131 156. 10, 427 737. 11, 214 888
parta E. 3, 68. Æ. 2, 784. 3, 495. 7, 598
parte G. 1, 35 370. 2, 270. Æ. 1, 478. 4, 153 374. 5, 187 277 858. 8, 426 433 682. 9. 468 521 562 630 691. 10, 362. 11, 203. 12, 145 346
partem E. 3, 73. G. 4, 2 220. Æ 3, 223. 5, 187. 6, 31 4, 0 611. 7, 703. 8, 511. 9, 540 790. 10, 128. 11, 794
partes G. 2, 483. Æ. 4, 286 630. 6, 540. 7, 69. 8, 21. 11, 748
Parthenios E. 10. 57
Parthenium Æ. 10, 748
Parthenopæus 6, 480
Parthenope G. 4. 564
Parthi 4, 314
Partho E 10. 59
Parthorum G. 4, 211
Parthos Æ. 7, 605
Parthum G. 3, 31
Parthus, E. 1, 63. Æ. 12, 857.

paribus

...bus G. 1,231. Æ. 1,512.
...o. 9,754. 12,521 708
...m 10,330. 11,204
...re 11,510
...ri G. 1,126. Æ. 11,822
...ro 5,562
...ur 1,198
...n G. 1,300. Æ. 2,578. 8,
...7
...e G. 1,278. Æ. 1,278. 6,
...6. 7,660. 12,847
...m G. 3,157. Æ. 5,229.
...298
...rit E. 3,56. G. 2,330
...a Æ. 6,89. 7,321
...a E. 3,54. G. 2,18. 4,
...6. Æ. 2,213. 3,402. 4,
...6. 7,243. 9,143 299.
...,430. 12,475
...e 3,276. 11,575. 12,862
...m E. 8,37. G. 1,415.
...3,349. 8,554
...e E. 4,60
...i Æ. 2,563
...a E. 1,24. 6,811
...a Æ. 6,863
...per 6,382
...o G. 2,472. Æ. 3,685.
...43. 9,907. 10,317 494
...a G. 2,514. 4,201. Æ.
...413 543
...ibus 4,328
...an 2,320 674
...as E. 7,29. Æ. 2,677
...o 723. 5,563
...nt G. 3,143
...x 2,285
...E. 9,23
...nte 1,78
...ntem G. 2,199. 3,467
...ntes E. 3,96. 4,45. 5,
...1. Æ. 6,199
...ntur E. 1,60. 5,77
...re 6,5. G. 3,335. Æ. 6,
...ss. 7,391
...is G. 3,155
...it Æ. 1,612
...i 2,684
...a 10,627
...e G. 2,189. 3,50. 4,395.
...E. 1,468. 7,684
...re E. 1,45. 3,85
...ur G. 3,219 342. Æ. 1,
...9. 11,787
...a E. 4,49. G. 3,213 323
...9
...nt Æ. 3,650. 11,319
...ntur G. 2,375 432. 3,
...2 314 528. 4,181. Æ. 6,
...93

Pasiphae Æ. 6,25
Pasiphaen E. 6,46. Æ. 6,447
passa, *particip.* 1,390
passi 1,203. 6,660. 7,182
passibus 2,724. 6,263. 7,157. 11,907
passim E. 4,19. 7,54. G. 1, 132. 4,181. Æ. 2,364 384 570. 3,220 510. 4,362 195. 5,676. 6,652 886. 8,360. 9,316. 11,385
passis 1,236 484. 2,403. 3,262
passo G. 2,93
passos 4,269
passus E. 8,24. G. 1,124. 3, 141. 4,438 503. Æ. 1,9 648. 3,628. 5,462. 10,162 436
pastæ E. 9,31
pastas 9,24
pasti 7,39 44
pastor 2,1. 6,68. G. 3,2 401 402 455. 4,317. Æ. 2, 308. 4,71. 7,363. 10,405
pastorale 7,513
pastoralem 7,817
pastore 11,811
pastorem E. 6,4. Æ. 3,657. 12,305
pastores E. 1,27. 5,41 59. 7, 25. 9,34. G. 3,281 339. 4,278. Æ. 2,58
pastoribus G. 2,303 435
pastoris E. 10,51
pastorum 8,123. G. 3,477. 4,565. 7,574. 11,569
pastos E. 5,24
pastu G. 1,381. 4,186 434. Æ. 7,700
pastus G. 3,231. Æ. 2,471. 10,710. 11,494
Patavi 1,251
pateant 1,302
pateat E 3,105
patefactus Æ. 2,259
patens 11,40
patentem 7,230
patentes G. 4,77. Æ. 4,153. 5,552. 9,683 693. 11,879
patenti G. 2,41
patentibus Æ. 2,266
pater E. 3,33. 4,56. G. 1, 121 283 328 355. 2,47. 4,323 369. Æ. 1,69 349 559. 2,87 617 648 653 677 710. 4,234 372. 5,14 241 533 690. 6,719 780 863. 7, 48 61 92 178 327 485 598 654 685 792. 8,138 198 357 394 540 558. 9,300 405 449. 10,2 18 62 351 421 450 743 875. 11,57 356 410 558 12,50 520 703
pater omnipotens G. 2,325. Æ. 1,64. 3,251. 4,25. 6, 592. 7,141 770. 10,100. 11,789. 12,178
pater *Æneas* Æ. 1,584 703. 2,2. 3,343 716. 5,130 348 461 545 700. 8,28 115 605. 9,172. 11,183 904. 12,166 420 697
pater *Anchises* 2,687. 3,9 263 525 539 558 610. 6,679 854. 7,245
pater *id est*, Æneas. 5,358 424 867. 7,119 274 618. 8,394. 9,649. 11,469. 12,13
pateram 1,733 743. 4,60. 5, 775
pateras 3,67 355. 5,91. 7, 133. 8,640
paterentur 4,340. 7,21
paterer 10 847
patereris E. 1,38
pateris G. 2,192. Æ. 5,98. 6, 249. 12,174
paterna 8,226. 10,705
paternæ 5,81. 10,188. 12,225
paternas 11,44
paternis 3,121. 10,852
paternum 7,657
pateſcit 3,530
pateſcunt 2,309 483
parer 2,661. 6,127 578. 9, 238. 11,644
pati E. 2,15. 10,53. G. 3,60 183 208. Æ. 1,223. 2,638. 7,807. 10,866. 12,147 571 979
patiar 8,577
patiere 10,504. 12,33
patiens G. 2,472. Æ. 5,390. 6,77. 7,450. 9,607. 10, 610
patientem G 2,223
patiere 1,72. Æ. 7,421
patieris 11,847
patietur E. 4,40
patimur 6,743
patitur G. 2,318. 3,216. Æ. 9,795. 12,480
patiuntur 7,200
patre *prima lon.* 10,205. 11, 666
patre *prima brevi.* 11,341
patrem G. 4,382. Æ. 2,666 724 747. 3,35. 4,605
patres G. 2,473. Æ. 1,11. 2, 579. 4,682. 7,174 371 727. 8,132. 9,192. 11,454

patri

patri Æ. 2, 674. 4, 58. 5, 603. 6, 859. 7, 282. 9, 312. 10, 525. 11, 178
patria E. 10, 46. Æ. 1, 361. 2, 491. 3, 325 613. 4, 633. 6, 508. 7, 192 299 8, 333. 10, 75. 12, 44 236
patria 1, 544. 2, 241. 4, 347. 5, 632. 7, 122. 10, 351. 11, 797
patriæ E. 1, 3. G. 2, 116. Æ. 2, 159 291 573 634. 3, 10. 5, 624. 6, 33 813 823. 8, 511. 9, 294 786. 10, 59 371 824 853. 11, 246 359 594 892
patriam E 1, 4. G. 1, 206. 2, 512. 3, 10 120. 4, 155 390. Æ. 1, 55 384. 2, 137 576. 6, 621 660. 7, 182. 10, 436. 11, 127 249 793
patrias 2, 180 577. 3, 281 332. 11, 716
patrii G. 1, 499. Æ. 1, 702. 9, 247. 11, 374
patriis E. 4, 17. G. 2, 394. 3, 346. Æ. 1, 624. 3, 595. 4, 602. 7, 229 653 736. 9, 674 738. 10, 198. 11, 269 281 882
patrio 2, 620 658. 3, 249 297. 7, 269. 8, 696. 10, 558
patrios E. 1, 68. G. 1, 52. Æ. 2, 95 279 539 717
patris G. 2, 67. Æ. 1, 669. 2, 663. 4, 238 351 427. 5, 31 827 863. 6, 116. 7, 102. 8, 550. 10, 460 534 688. 11, 62. 12, 22
patrium G. 1, 16. Æ. 5, 601. 8, 681. 12, 834
patrius 1, 647
Patron 5, 298
patrui 6, 402
patrum G 2, 509. 3, 128 138 177. Æ. 1, 99 645. 2, 715. 5, 341. 8, 598. 10, 282. 11, 168 688
patuére 6, 81. 8, 242
patuerunt 12, 710
patuit 1, 409
patulæ E 1, 1. G. 4, 566
patulis 1, 376. 3, 362. Æ. 7, 115
pauca E. 4, 31. 10, 2. G. 4, 127. Æ. 3, 313 377. 4, 333 337. 8, 154. 10, 17
pauci 1, 542. 6, 129 744
paucis 3, 190. 4, 116. 6, 672. 8, 50. 10, 16 186. 11, 315. 12, 71
paucos 12, 615
pavere G. 4, 152
pavidæ Æ. 2, 489 766. 8, 592
pavidam 9, 473
pavidi 2, 685. 7, 780. 12, 717
pavidos G. 3, 372. Æ. 5, 575. 8, 349
pavidum 11, 406
pavit E. 10, 18
pavitans Æ. 2, 107
pavitantem 6, 498. 11, 813
paulatim E. 4, 28. 6, 36. G. 1, 134. 3, 215. Æ. 1, 724. 2, 630. 6, 358. 7, 529. 8, 326. 9, 789. 11, 829
pauliſper 5, 846
paulo E. 4, 1
paulum 3, 597. 4, 649
pavor G 1, 331. 3, 106. Æ. 2, 229 369. 3, 57. 5, 138
pauper 2, 87. 8, 105. 12, 519
paupere 3, 615. 6, 811
pauperiem 6, 437
pauperis E. 1, 69. 7, 34. 8, 360
pauſia G. 2, 86
peccare Æ. 9, 140
peccata 10, 32
pecora 4, 158. 7, 679
pecori E. 3, 6 83 101. 5, 60. 7, 47. 8, 15. G. 1, 4 263 413. 2, 233 435. 3, 72 125 155 159 326 419. 4, 129 402. Æ. 12, 719
pecoris E 1, 51. 2, 20. 3, 101. 5, 44. 10, 17. G. 2, 529. 3, 75. Æ. 8, 601
pecorum G. 2, 517. 3, 554. 4, 559
pectebat Æ. 7, 489
pectine G. 1, 294. Æ. 6, 647. 7, 14
pectora G. 1, 420. Æ. 1, 157 201 359 485 571. 2, 200 206 349. 3, 56. 4, 412 673. 5, 7 816. 7, 349 518. 8, 29 151 267. 9, 250 432 543. 10, 151 571. 11, 86 216 357 452 615 875. 12, 89 217 541 871
pectore E. 1, 64. G. 3, 373 426. 4, 83. Æ. 1, 40 48 231 375 489 525 601 721. 2, 107 288 474. 3, 246 426. 4, 41 67 448 530 553 563 689. 5, 182 363 408 434 482 558 679 701 780. 6, 55 78 85 101 261 600. 7, 254 292 356 392. 8, 437. 9, 103 276 326 347 414 718 740. 10, 212 337 550 838. 11, 40 368 377 409 639 685 840. 12, 831 888 914 950
pectoribus 4, 64. 7, 278. 10, 567. 11, 37 615
pectoris 12, 508
pectunt 12, 86
pectus G. 3, 81. 4, 15. Æ. 1, 506. 3, 298. 4, 589. 5, 781. 6, 48. 7, 338. 9, 700. 10, 422 425 485 601. 11, 370 667. 12, 5
pecuaria G. 3, 64
pecudem 3, 120
pecudes E. 2, 8. G. 1, 424 479 2, 150 340. 3, 43 368. Æ. 1, 747. 3, 642 656. 4, 525 636. 6, 153. 11, 199. 12, 21
pecudum E. 6, 50. G. 3, 383 471 480. 4, 327. Æ. 4, 63 201. 5, 736. 6, 728. 8, 27. 10, 176. 12, 174
peculi E. 1, 33
pecus E. 1, 75. 3, 1 20 34. 5, 87. G. 2, 371. 3, 299 342 445. 4 168. Æ. 1, 439. 3, 221. 9, 341. 12, 171 718
pede G. 3, 256 499. 4, 233. Æ. 8, 302. 10, 255 494 587 736. 17, 356 465 748
pedem G. 1, 11. 4, 485. Æ. 2, 378 657 756. 4, 518. 5, 521 830. 6, 386. 9, 125. 10, 764. 11, 764. 12, 748
pedes *id eſt*, pedibus E. 9, 1. G. 1, 171. 2, 94. 4, 458. Æ. 1, 408. 2, 273 673. 5, 381 673. 10, 307. 11, 752
pedes 6, 880. 7, 624 666. 10, 453 751 764. 11, 506. 12, 510
pedeſtre 10. 364
pedeſtri 11, 709
pedibus E. 3, 87. 5, 57. G. 1, 243. 2, 232 491. 4, 257. Æ. 2, 227 235. 3, 233. 4, 180 239 491. 5, 255. 6, 256 644. 7, 66 100. 8, 209 22 264. 9, 556 564 629. 10, 372. 11, 390 723. 12, 250
pedicas G. 1, 307
pedis 3, 460. Æ. 5, 567. 7, 69
peditem 6, 516. 10, 751
peditum 7, 793
pedum E. 5, 88. G. 4, 310
pedum Æ. 2, 732. 3, 648. 5, 67 430. 7, 722 807. 8, 11, 573 911. 12, 335 44
Pegaſum 11, 670
pejus G. 1, 200

...agi G. 1, 383. Æ. 1, 142 ...58. 3, 241 555 708. 5, ...165 235 617. 6, 532. 7, ...304 586. 8, 333. 9, 81 117. ...10, 231 289
...bago G. 1, 142 430. 2, 41. ...Æ. 1, 185 250 368 671 683. ...2, 36 179 205 800. 3, 69 ...124 204 478 506. 4, 52 ...146. 5, 124 212 870. 6, 3. ...1, 691. 10, 165 378
...bagus 5, 8
...balga 2, 152. 9, 154
...balgæ 2, 106
...balgi 1, 628. 2, 83
...balgos 8, 600
...balgûm 6, 503
...bethronii G. 3, 115
...bias Æ. 2, 435 436
...bidæ 2, 548. 5, 808. 12, 310
...bidesque 2, 263
...bio G. 1, 281
...bion 3, 94
...blacis Æ. 2, 90
...bleni G. 4, 287
...ble nom. Æ. 2, 722. 5, 37. ...1, 688. 8, 177 366
...ble verb. 2, 784. 5, 812
...blem G. 4, 302. 9, 306
...blere Æ. 3, 249. 9, 519. 10, ...577. 11, 116
...bli verb. 7, 759
...blibus E. 2, 41. G. 4, 342. ...1, 88 396. 8, 282
...blis G. 3, 502. 8, 553. 10, ...483. 11, 679 770
...bopeia Æ. 2, 193
...bops G. 3, 7
...bori Æ. 3, 411 687
...bre 7, 743
...bris 1, 494. 11, 663
...bsinthiacæ G. 1, 228
...bsinthites 2, 505. 4, 155. Æ. 1, ...382 531 708. 2, 293 514 ...617 747. 3, 15 148 603. 4, ...1 598. 5, 62 632. 8, 11 ...99 543. 9, 258. 11, 264
...bsolutibus 3, 12. 8, 123 679
...bsolvebant 8, 197
...bsolvebat E 6, 17. Æ. 5, 511. ...1, 227
...bsolvebit E 4, 29. 7, 24
...bsolvens Æ 10, 586
...bsolvent G. 1, 214. 2, 523. 3, ...53. 4, 257. Æ. 110. 4, 88. ...5, 147. 6, 617. 7, 184 278. ...11, 577
...bsolventem 8, 669. 5, 562
...bsolventes 8, 632
...bsolventia G. 4, 374. Æ. 5, 393. ...6, 331
pendentibus Æ. 1, 170
pendere E. 1, 38 77. Æ. 6, 20
pendes 6, 151
pendet G. 2, 89. Æ. 3, 661. 4, 79. 10, 303. 12, 374
penderis 7, 595
Penei G. 4, 355
Peneia 4, 317
Penelei Æ. 2, 425
penes 12, 59
penetrabile G. 1, 93. Æ. 10, 481
penetrali 4, 504
penetralia 2, 484. 6, 71. 9, 259
penetralibus G. 1, 379 Æ. 2, 297 506. 5, 660. 7, 59
penetrant G. 2, 504
penetrare Æ. 1, 247
penetrat 7, 363
penetravit 7, 207. 9, 10
penitus E. 3, 67. G. 2, 290. 4, 43. Æ. 1, 204 516 540. 2, 19 487. 3, 32 673. 6, 59 679 737. 8, 148 242. 9, 1 141 713. 10, 526. 11, 623. 12, 263 390
pennæ G. 3, 372. Æ. 3, 361. 10, 187. 12, 750
pennas G. 1, 399
pennata Æ. 9, 473
pennis G. 1, 407 410. 4, 73 310. Æ. 3, 258. 4, 223 700. 5, 215. 6, 15 240. 10, 727. 11, 172 722 867. 12, 253 474 892
pensa G. 1, 391. 4, 348. Æ. 9, 476
penso 8, 412
Penthesilea 1, 495. 11, 662
Pentheus 4, 469
penum 1, 708
penuria 7, 113
pependit 1, 719. 2, 546. 5, 206. 7, 67. 8, 277. 9, 755. 10, 341
pepercit 2, 534
peperêre 6, 435. 11, 25
pepigêre 11, 133. 12, 12
pepigi 8, 144
pepigit 10, 902
peplum 1, 484
peracta 3, 493. 9. 242
peragat 4, 452
peragenda 6, 136
peragrans 10, 723
peragrant G. 4, 53
peragrat Æ. 4, 72
peragro 1, 388
peragunt 6, 384
percepi Æ. 6, 105
percepit 7, 356
percipe 9, 190
perculit 5, 374
perculsa G. 4, 357. Æ. 9, 292. 11, 310
perculsus G. 2, 479. Æ. 1, 517. 9, 475. 8, 121. 9, 197
percurrens 7, 14
percurrere 6, 627
percurrit G. 4, 294. Æ. 8, 392
percussa E. 5, 83. G. 1, 13. Æ. 4, 589. 7, 503
percussæ 11, 877
percussit 12, 155
percussum 7, 190
perdere 7, 304. 10, 879.
perdidit G. 4, 494
perdit Æ. 11, 58
perdita E. 8, 88. Æ. 4, 541
perditus E. 2, 59
perducant 6, 60
perduxit 1, 73. G. 4, 416
pereat Æ. 10, 617
peredit 6, 442
peregi 3, 653. 6, 105
peregit 5, 362
peregrina 11, 772
perempta 10, 315
peremptæ 5, 787
peremptis 9, 453. 11, 110
perempto G. 4, 301. Æ. 10, 533. 11, 177
peremptum 6, 164
perennis 7, 79
pereo 3, 606
pererrat 3, 363. 5, 441. 7, 375. 11, 766
pererratis E. 1, 62
pererrato Æ. 2, 295
peresa G. 3, 561
pereunt Æ. 2, 428
perfecta E. 9, 26. Æ. 5, 267. 6, 895. 7, 545. 8, 612. 9, 263 357
perfectis 3, 548. 8, 307
perfecto 3, 178. 6, 637
perfer 1, 393. 11, 825
perferet 11, 718
perferimus 3, 584
perferre G. 2, 343. Æ. 4, 420. 5, 617. 6, 437. 9, 289 426. 11, 181. 12, 177
perfert 5, 665. 10, 695
perfertur 6, 692
perfice 9, 629
perficere 4, 639
perfide 4, 305 366
perfidus E. 8, 91. Æ. 4, 421. 7, 362. 10, 231. 12, 73

INDEX

perflant Æ. 1, 87
perfodiunt 11, 473
perforat 10, 485 589
perfoſſum 11, 10
perfringere 10, 279
perfudit G. 4, 384. Æ. 7, 459
perfundat 10, 520
perfundere G 1, 194
perfundi Æ. 11, 495
perfunditur 3, 397
perfundunt G. 3. 446
perfurit Æ. 9, 343
perfuſa G. 1, 78. Æ. 5, 135. 12, 65
perfuſæ 5, 112
perfuſam 12, 611
perfuſi G. 2, 147 510
perfuſos Æ. 11, 88
perfuſus 2, 221. 8, 589
pergam 1, 376
Pergama 1, 470 655. 2, 177 291 375 556 571. 3, 87 336 350. 4, 344 426. 6, 516. 7, 322. 8, 37 58 110 374. 11, 280
Pergameæ 3, 110. 6, 63
Pergameam 3, 133
Pergameis 3, 476
Pergameum 5, 744
pergant 6, 198
perge 1, 393 405. 4, 114. 12, 153
pergit 11, 521
pergite E. 6, 13
pergunt Æ. 12, 586
perhibent G. 1, 247. 4, 507. Æ. 4, 179. 8, 135 324
perhibetur G. 2, 238
peribat Æ. 4, 697
pericli 5, 716. 8, 251. 9, 287 479. 10, 610
periclis 2, 751. 3, 711. 6, 83 693. 7, 425. 8, 73 188
periclo 8, 556
periclum 2, 709. 9, 174
pericula 1, 619. 3, 367. 4, 561. 9, 96 200 483. 10, 57. 11, 360 505
Peridiæ 12, 515
perii E. 8, 41. Æ. 4, 497
periiſſe 3, 606. 9, 140
Periphas 2, 476
periret E. 10, 10
periti 10, 32
peritura G. 2, 498
perituræ Æ. 2, 660
periture 11, 856
perituris 2, 675
perjuræ 5, 811
perjuri 2, 195
perjuria G. 1, 503. Æ. 4, 542
perlabitur undas 1, 151. 7, 646
perlata 11, 803
perlegerent omnia 6, 34
Permeſſi E. 6. 64
permetuens Æ 2, 573
permiſit E. 1, 10
permiſſa Æ. 9, 99
permiſta 10, 416
permiſti 11, 634
permiſtos E 4, 16
permiſtum, Æ. 1, 492
permiſtus 10, 238
permittere 4, 104 640
permittit 1, 544
permittitis 9, 240
permulſit 5, 816
permutat 9, 307
pernicibus 4, 180. 11, 718
pernix G. 3, 93
pernox 3, 230
pero tegit altera Æ. 7, 698
peroſi 6, 435
peroſos 9, 141
perpeſſus 9, 60
perpetiar 12, 644
perpetua E 4, 14. Æ 4, 32
perpetui Æ. 8, 183
perpetuis 7, 176
perplexum 9, 391
perrumpere 9, 513
perrumpit 2, 480
perſedit G. 3, 442
perſenſit Æ. 4, 90
perſentit 4, 448
perſequitur G. 2, 408
Perſidis 4, 250
perſolvant Æ. 2, 537
perſolvere 1, 605
perſolves 8, 62. 9, 423
perſolvo 5, 484
perſonat 1, 745. 6, 170 418
perſtabat 2, 650
perſtat 5, 812
perſtrinxit 10, 344
perſuadeat G. 2, 315
pertentant Æ. 1, 506. 5, 828
pertentat 7, 355
pertentet G. 3, 250
perterrita Æ. 10, 426
pertæſum 4, 18. 5, 714
pertulerit 8, 293
pertulit 3, 323. 10, 786. 12, 907
pervenimus E 9, 2
pervenit Æ 2, 81. 9, 396. 10, 472
perventum G. 4, 375. Æ. 2, 634
perverſe E. 3, 15.
perverſo Æ. 7, 584
pervigilat G. 1, 292.
pervius Æ. 2, 453
pervolat ædes 12, 474
pervolitat 8, 24
pes G. 3, 55. Æ. 10, 361
Peſſima G. 3, 248
Peſſime E. 3, 17
Peſte Æ. 4, 90. 5, 699. 9, 540
Peſtem G. 3, 153. Æ. 3, 620. 9, 328. 10, 55
peſtes G. 1, 181. 3, 471. Æ. 6, 737. 12, 845
Peſti G. 4, 119
peſti Æ. 1, 716
peſtiferas 7, 570
peſtis G. 3, 419. Æ. 3, 215. 5, 683. 7, 505. 11, 792. 12, 865
petam 4, 535
petamus 1, 558 562. 3, 115 129. 7, 132
petamur, 3, 412
petat E. 3, 67. Æ. 8, 10. 9, 629. 10, 150 684
pete G. 2, 300. Æ. 4, 381. 5, 166 733. 7, 96
petebam 2, 636
petebant 1, 523. 7, 54
petebas 4, 675
petebat 8, 463. 11, 544. 12, 378
petemus 10, 378
petenda G. 4, 8
petendum Æ. 11, 230
petens G. 1, 142. 4, 429 535. Æ. 2, 256. 5, 508 840. 7, 92 362. 8, 67. 9, 564
petentem 1, 624. 8, 158
petenti E. 1, 45. Æ. 4, 127. 9, 83
petentibus 8, 551
petere 1, 162. 3, 364. 7, 69. 9, 81 790
peterem 6, 115
peteres 4, 312
peteret 1, 655
petereretur 4, 313
petet 2, 646. 12, 263
petière G. 2, 210, Æ. 2, 180. 4, 164. 6, 492. 7, 238. 10, 32
petierunt. 11, 272
petiiſſe 2, 25. 3, 603
petiit 10, 67 343
Petilia 3, 402
petimus 3, 93 276. 8, 119
petis G. 4, 446. Æ. 6, 151. 8, 395. 9, 94
petiſti 4, 100. 12, 359
petit E 3, 64. G. 2, 505. 3, 358 522. Æ. 1, 185 198 615 721. 5, 180 212 226. 6, 11. 7, 55

7, 55 343 512 562. 8, 221. 9479 646. 10, 313 388 489. 12, 742
eit 9, 9
eitis 3, 253. 7, 197. 8, 169
eito G. 2, 197
eitum Æ. 11, 9
eitur 7, 367
eiverit E. 6, 81
eivi Æ. 2, 804. 12, 259
eivit 3, 563. 5, 668. 7, 88 325. 8, 405 615. 10, 635. 11, 813. 12, 860 913
eo 4, 433. 5, 194 798. 11, 791. 12, 190
eulci G. 4, 10
eunt 1, 402. 4, 62 187 218. Æ. 2, 151 213 400. 5, 32 678. 6, 319. 7, 86. 8, 691. 9, 120 128 315. 11, 647 871
euntur 12, 764
exacum 3, 291
exaliam 6, 445
exetontiades E. 6, 63
exetontis Æ. 5, 105. 10, 189
exilanges 6, 489. 12, 544 662
exilanx 2, 254. 11, 92. 12, 137, 551
exilarim 9, 762
exilarica 9, 705
exileras 9, 359 458
exileris 5, 310
exinæus G. 2, 98
exiretra 1, 327. 4, 138. 11, 550 859
exiretram G. 3, 345. Æ. 1, 340 504. 5, 311. 7, 816. 8, 166. 9, 660
exiretras 5, 558. 11, 844
exiretrata 11, 649
exiretratæ G. 4, 290
exiretris 2, 125. Æ. 5, 501
exiron 10, 322
exifelis G. 4, 289
exifimque 4, 367
exigea Æ. 9, 765
exigeus 5, 263. 12, 371
exeretaque 10, 413
exeretro 6, 222. 11, 149
exilippi G. 1, 490
exillyrides 3, 550
exilocteteæ Æ. 3, 402
exilomela E. 6, 79. G. 4, 511
exinei Æ. 8, 165
exineia 3, 212
exilegeton 6, 265 551
exilegiasque 6, 618
exiocæ G. 3, 543. 4, 432
exiocas Æ. 4, 395
exiœbe G. 1, 432. Æ. 3, 371. 6, 18 56. 10, 216 316
Phœbea *adject* 4, 6
Phœbeæ 3, 637
Phœbi E. 6, 67. 7, 22 64. Æ. 1, 333. 2, 114 319. 3, 80 359 474. 6, 35 70 77 347. 8, 720. 9, 661. 10, 537. 12, 402
Phœbigenam 7, 773
Phœbo E. 3, 62. 5, 66. 6, 11 29 83. 7, 63. Æ. 3, 188 251. 4, 58. 6, 69 662. 7, 62. 12, 391
Phœbum E. 5, 9. Æ. 3, 143
Phœbus E. 3, 99 251. 11, 794 913
Phœnicum Æ. 1, 348
Phœniſſa 1, 674 718. 4, 529. 6, 450
Phœniſſam 4, 348
Phœnix 2, 762
Pholoe 5, 285
Pholumque G. 2, 456. Æ. 8, 294
Phorbanti 5, 842
Phorci 5, 240 824. 10, 328
Phryges 1, 472. 9, 134 599 617 635. 11, 170
Phrygia G. 2, 68. 9, 80. 11, 403
Phrygiæ 4, 41. Æ. 3, 6. 7, 207. 9, 617. 10, 88 582
Phrygiam Æ. 3, 484. 7, 139 579
Phrygias 1, 186. 6, 518 783
Phrygibus 2, 191 344. 10, 255
Phrygii 1, 622. 4, 140. 11, 484 677
Phrygiis, 2, 580. 7, 358. 11, 760
Phrygio 5, 545. 4, 103. 12, 75
Phrygios 2, 276. 7, 430. 10, 157
Phrygis 12, 99
Phrygium 1, 385
Phrygius 7, 363
Phrygum 5, 585. 7, 294. 11, 145
Phthiam 2, 288
Phyllida E. 3, 76 107. 7, 14
Phyllidis 5, 10. 7, 59
Phyllidis 7, 63. 10, 37 41
Phyllodoceque G. 4, 336
pia Æ. 4, 382 637
piabunt 2, 140. 6, 379
piacula 4, 636. 6, 153 569
piaret 2, 184
pias 3, 43
pice G. 4, 41. Æ. 9, 105. 10, 114
picea G. 2, 309. Æ. 9, 87
piceæ 6, 180
piceo 3, 573
pices G. 3, 450
piceum Æ. 9, 75 813
Pici Æ. 7, 171
picis G. 1, 275. 2, 250 438
picta Æ. 7, 252. 9, 614
pictæ G. 3, 243. Æ. 4, 525
pictai 9, 26
pictas 5, 663. 7, 431. 8, 93
picti G. 4, 13. Æ. 4, 146. 7, 796
pictis G. 4, 287 342. Æ. 4, 206. 7, 277. 8, 588. 11, 660. 12, 281
picto 4, 137
pictoſque G. 2, 115
pictum Æ. 1, 715
pictura 1, 468
picturatas 3, 483
pictus 9, 582. 11, 777
Picus 7, 48 189
Pierides E. 3, 85. 6, 13. 8, 63. 9, 33. 10, 72
pietas Æ. 2, 430 536. 5, 688 783. 6, 688 878. 9, 493. 10, 812
pietate 1, 14 155 549. 2, 690. 3, 480. 6, 403 769. 11, 292 787. 12, 839
pietatis 1, 257. 6, 405. 9, 294. 10, 824
pigebit 4, 335
piget G. 1, 177. Æ. 5, 678
Pigmalion 1, 351. 4, 325
Pigmalionis 1, 368
pignora E. 8, 92
pignore 3, 31. Æ. 3, 611
Pignus 5, 538 572. 11, 363
Pigræ G. 4, 259
pii E. 6, 662. 7, 21
piis G. 3, 513. Æ. 4, 517. 7, 401
pila G. 1, 495. Æ. 7, 664. 9, 711
pilaraque 12, 121
pilentis 8, 666
Pilumni 9, 4
Pilumno 12, 83
Pilumnus 10, 76 619
Pinaria 8, 270
Pindi, juga E. 10, 11
pinea Æ. 2, 258. 9, 85. 11, 320
pineus 11, 786
pingit E. 2, 50. 6, 22
pingue G. 1, 54. Æ. 4, 202. 6, 254
pinguem G. 2, 425. 4, 183. Æ. 6, 195 215
pingues E. 6, 4. 7, 49. 8, 65. G. 1, 192 341. 2, 85 525. 3, 450. 4, 118. Æ. 1, 639. 4, 62
pinguescere G. 1, 493

INDEX

pingui arvo E. 3, 100. G. 1, 80 2, 304 347. 3, 124 406. Æ. 7, 627. 9, 31
pinguia E 8, 54. G. 1, 14 87. 2, 396. 4, 268 372. Æ. 8, 63. 10, 141
pinguibus E. 5, 33. G. 2, 92. 4, 14
pinguis E. 1, 35. 5, 68. G. 1, 105. 2, 139 184 248 274. Æ. 1, 219. 7, 764. 9, 585
pinifer E. 10, 14. Æ. 10, 708
piniferum 4, 249
pinnis 7, 159
pinoſque E. 8, 27. G. 4, 112
pinu E. 7, 24. G. 2, 389. Æ. 9, 72. 10, 205
pinum G. 1, 256. Æ. 7, 397. 9, 522
pinus E. 1, 39. 4, 38. 7, 65. G. 4, 141. Æ. 3, 659. 5, 153 449. 9, 116. 10, 230. 11, 136
pinxerat 8, 726
pio 1, 530. 5, 296 418 745. 6, 530. 10, 617
piorum 5, 734
pios 1, 607. 3, 266. 8, 670
piri G. 2, 72
piris Æ. 2, 88
Pirithoumque 6, 393 601
piros E 1, 74. 9, 50
pirum G. 2, 34. 4, 145
piſces E. 1, 61. Æ. 10 560
piſcibus G. 3, 430. 4, 388
piſcis E 5, 76. G. 4, 234
piſcoſæ Æ. 12, 518
piſcoſo 11, 457
piſcoſos 4, 255
Piſæ G. 3, 180. Æ. 10, 179
pius 1, 224 309 382. 4, 393. 5, 26 285 685. 6, 9 176 232. 7, 5. 8, 84. 9, 255. 10, 591 783 826. 11, 170. 12, 175 311
placabilis 7, 764. 9, 585
placarit 6, 804
placaſtis 1, 216
placat 4, 146
placata 3, 69
placatam G. 4, 547
placati Æ. 11, 300
placeant E. 2, 62. G. 2, 485
placemus Æ. 3, 115
placent E. 10, 103
placet Æ. 2, 659. 11, 332 435
placida 1, 253. 5, 836. 7, 427. 8, 35 9, 187 445. 10, 63
placidæque 6, 522. 8, 88
placidam 1, 695. 4, 5
placidas 4, 440. 6, 705. 7, 46
placide *adverb.* Æ. 5, 86
placidi 3, 266. 5, 763 848
placidis 6, 371
placidiſſima 3, 78
placido 1, 525. 7, 194. 8, 98. 11, 251
placidum E 2, 26. Æ. 1, 131. 4, 522. 8, 405. 10, 15
placiduſque 4, 578
placitam G 2, 425
placito Æ 4, 38
placitum E. 7, 27. Æ. 1, 287
placitura 12, 76
placuiſſe G. 4, 197
placuit 12, 503
plaga 1, 398. 9, 638
plaga 7, 227. 11, 320
plagæ 4, 131
plagamque 10 797. 12, 299
plagarum 7, 226
plagas G. 3, 225
plagiſque 4, 301
plangentia Æ. 11, 145
plangor 6, 561
plangoribus 2, 487. 4, 668. 12, 697
plangunt G. 1, 334
planicies Æ. 11, 527
plano G 2, 273
plantæ 2, 80
plantaria 2, 27
plantas E. 10, 49. Æ. 7, 811
plantis G. 2, 65. Æ. 4, 259. 8, 458. 11, 718
platani G. 2, 70
platanum 4, 146
plaudentem Æ. 5, 515
plaudunt 6, 644
plauſa 12, 86
plauſæ G. 3, 186
plauſtra 1, 163. 2, 206. 3, 536
plauſtris 2, 444. 3, 140 361. Æ. 11, 138
plauſu 5, 148 338 506 575. 8, 717
plauſum 1, 751. 5, 215
plauſus G. 2, 508
plebem Æ. 9, 343
plebiſque G 2, 507
Pleiadas 1, 138
Pleias 4, 233
Plemmyrium Æ. 3, 693
plena E. 3, 60. G. 1, 388. 2, 4. 3, 143 495. 4, 378. Æ. 1, 464. 3, 152. 5, 745. 9, 339
plenæ G. 4, 181. Æ. 11, 738
plenamque 5, 311
plenis E. 2, 45. G. 1, 371. 2, 6. 4, 280. Æ. 5, 281. 6, 883. 7, 53. 11, 236. 12, 121
pleno G. 3, 390. Æ. 1, 404 743. 8, 62. 9, 59
plenos 9, 456
plenum G. 2, 244
plerumque 1, 300
plicantem Æ. 5, 279
pluit G 4, 81. Æ. 10, 807
pluma 10, 192
plumæ 4, 181
plumam 11, 771
plumas G. 1, 359
plumbi Æ. 7, 687
plumbo 5, 405. 9, 588
plumis 3, 242
pluro E. 5, 19. 9, 66. G. 1, 487. 2, 205. Æ. 1, 389. 5, 325 381. 6, 408. 7, 117 449 599. 8, 443 11, 98. 12, 896
plures E. 2, 32 G. 1, 89. Æ. 11, 327
pluribus G. 3, 147. Æ 10, 599
plurima E. 8, 66. G 1, 184 187. 2, 106. 3, 52. 4, 274 419. Æ 1, 309. 2, 278 364 369 429. 4, 333. 5, 250. 6, 299 667. 7, 269. 8, 427. 9, 335 398. 11, 312. 12, 690
plurimus E. 7, 49 60. G. 1, 183. 3, 147. Æ. 1, 423. 6, 659. 8, 257. 12, 65
plus E. 6, 73. G. 1, 35. 4 207
Pluton Æ. 7, 327
pluvia G. 1, 325 436. 4, 192. Æ. 9, 437
pluviæ G. 1, 92
pluvialibus G. 3, 429. Æ 9, 668
pluviam E 6 63. G. 3, 388 454
pluviaſque 1, 352 748. 3, 516
pluvio 3, 279
pœcula E. 3, 36 44. 5, 67. 8, 2. G 1, 9. 2, 128 383. 3, 379 529. 4, 379. Æ. 1, 710. 3, 354. 5, 91. 8, 176 274. 9, 264. 11, 738
podagras G. 3, 299
Podalirius Æ. 12, 304
pœna 1, 140. 2, 584
pœnam 5, 785. 6, 614 821. 12, 949
pœnarum 6, 627. 9, 356
pœnas G. 1, 405. 4, 455. Æ. 2, 72 103 139 366 572 576 586. 4, 656. 6, 20 501 530 543 565 585. 7, 595 766. 8, 538. 9, 422. 10, 617 669 853. 11, 298 592 720
Pœni 1, 305 446 571
pœnis 6, 561 598 738
pœniteat E. 2, 34. 10, 17. Æ. 1, 553

ſitet E. 10, 16
orum Æ. 4, 134. 12, 4
us E. 5, 25. Æ. 6, 858
i 5, 45. 10, 17
re G. 3, 50
am E. 7, 25. 9, 32. 10, 70
i Æ 1. 94
ſant 8, 436
ſbœtem 6, 484
ſdorum 3, 49 55
ſdorus 3, 45
ſphemum 3, 651
ra 8, 429
re 5. 564
nes 3, 526
ce 11, 68
ceor 9. 301
citus 1, 241
o E. 2, 84 86. 4, 12
cis G. 3, 89
cit Æ. 3, 234
ta 7, 467
to 5, 6
rum 3, 61
x 6, 121
3, 589. 4, 7. 9, 21. 11, 88
m 1, 402. 2, 251. 5, 721
nque 12, 341
a 1, 612. 3, 586
a E. 1, 38 81. 7, 54. 9, 50. 2, 59 82 87 426. 4, 134
ctios Æ. 6, 775
ta G 1, 274. 2, 150 240 6. 4, 142
o E. 2, 53
gas G 3, 22. Æ. 5, 53
m E. 3, 36. G. 2, 13. Æ. 5, 6. 6, 73. 12, 569
nt 1, 710
re G. 3, 195
dera Æ. 10, 496 527
dere E 4, 50 G. 1, 164. 2, 4 351. 3, 172 524. Æ. 3, 5, 153 401 447. 6, 413. 512 752. 10, 381, 12, 55 727
deris 11, 616
dus 1, 303. 5, 407
o verbum. E 1, 74 Æ. 5, 45. 11, 366
re 2, 208 725. 10, 226
ere G 1, 284 307. 2, 273. 3, 89. Æ. 6, 508. 10, 623
es 1, 268
ia 2, 676. 11, 411
it G. 2, 521 530, Æ. 5, 392 486
ite ſpes 11, 309
o 1, 282. 9, 261
ponte Æ. 10, 654
pontem 8, 650 728
pontes 9, 170. 10, 658. 12, 675
ponti G. 1, 356 470. 4, 430. Æ 2, 110
pontibus G. 4, 27. Æ 9, 530. 10 288
ponto E. 6, 35. G. 1, 372. 2, 163. 3, 78 237. Æ. 1, 44 74. 2, 295. 3, 104 605. 5, 233. 6, 345. 7, 300. 9, 121 238 712. 10, 694. 12, 182
Ponto E. 8, 95 96
Pontum G. 1, 130. Æ. 4, 128. 2, 207. 5, 615. 6, 512. 9, 103
Pontus G. 1, 58 207. Æ. 1, 560. 3, 193 417 672. 5, 9. 6, 729. 7, 9. 10, 103 377. 11, 624
ponunt G. 4, 161 238. Æ. 1, 177 305. 11, 67
poplite 9, 762. 10, 699. 12, 927
popoſcit 1, 732
populant 4, 403
populare 1, 531
popularibus 6, 816
populatque G. 1, 185. Æ. 12, 263
populataque 6, 496
populatus amnes 12, 525
populea G. 4, 511. Æ. 5, 134
populeas 8, 32. 10, 190
populeis 2, 286
populi G. 2, 495 502. 4, 211. Æ. 3, 58. 4, 615. 6, 705. 7, 236 716. 8, 385. 10, 202. 11, 345 420 430
populis 2, 556. 4, 624. 7, 24. 8, 688
populo 1, 152. 7, 80. 8, 679
Populonia 10 172
populos G. 4, 5 562. Æ. 1, 229 267. 3, 458. 4, 112 189. 6, 851 891. 7, 316 384 693 725 738. 8, 325 475. 10, 4
populum 1, 25. 2, 188. 4, 682. 5, 552 750
populus *arbor.* E. 7, 61 67. 9, 41. G. 2, 13. Æ. 8, 276
populuſque 9, 192
porca 8, 641
porgite 8. 274
porrecta G. 3, 350
porrectum Æ 9, 589
porriciam 5, 238
porricit 5, 776
porrigitur 6, 597
porro 5, 600. 6, 711. 9, 190
Porſenna Æ. 8, 646
porta 1, 87. 6, 552
porta cœli G. 3, 261
portabat Æ. 1, 700
portæ 1, 298. 2, 27 242 752. 3, 351. 6, 574 893. 7, 607. 9, 176 238 570 687 746
portam 8, 338. 9, 183 675 724
portanda 9, 312
portans G. 4, 524. Æ. 1, 72. 5, 840. 11, 544
portant 4, 241
portantes 11, 333
portantur 1, 367
portare 4, 598
portarum 2, 335 803. 7, 185
portas G. 4, 165. Æ. 1, 426. 2, 612. 3, 539. 6, 631. 7, 617 621. 9, 39 45 159 169 309 693. 10, 23. 11, 142 473 879 883 890. 12, 577 584
portaſtis 11, 281
portat 1, 759. 5, 566. 6, 211. 9, 50. 11, 758. 12, 512
portendere 3, 184. 7, 80
portenderet 5, 705
portendi 7, 256
portenta 7, 58. 8, 533. 11, 271
porticibus 2, 528 761. 3, 353. 8, 656. 12, 476
portis G. 4, 78 185. Æ. 2, 187 266. 4, 130. 7, 429. 8, 386. 585. 9, 758. 10, 118. 11, 485 499 621. 12, 122 661
portitor G. 4, 502. 6, 298 326
porto 10, 881
portu 3, 72 78 292 300 378. 5, 243. 7, 132 201
portum G. 1, 303. Æ. 1, 163 198. 6, 900
Portunus 5, 241
portus G. 2, 161. 4, 390 Æ. 1, 431. 3, 10 124 219 254 289 382 530 533 570 776 707. 4, 588 612. 5, 24 32 57 612 813. 6, 366. 7, 22 598. 9, 98
poſcamus 5, 59
poſcant 8, 540
poſcas 3, 456
poſcat 2, 121. 7, 340. 11, 219
poſce 4, 50
poſcebat 6, 589
poſcens G. 3, 456
poſcente 1, 128
poſcentibus Æ. 8, 477
poſcere 1, 418. 5, 26. 6, 45. 7, 272. 8, 614. 9, 12. 12. 350
poſceret 5, 707
poſci 8, 12. 11, 221

poſcimus Æ. 11, 362
poſcit 5, 342. 6, 37. 9, 71 84 524. 10, 661. 12, 82 326 388 467
poſco 1, 670. 3, 59. 6, 66. 9, 194
poſcor 8, 533
poſcunt G. 2, 324. Æ. 2, 72. 4, 614. 7, 584. 8, 512. 9, 600. 11, 379 434 453 901
poſita 4, 681. 5, 60
poſitæ E. 2, 55. Æ. 4, 527
poſitis G 2, 278 354. 3, 348 436. 4, 344. Æ. 1, 295. 2, 473. 3, 404. 7, 629. 9, 586. 10, 52. 11, 89
poſito G. 2, 14. Æ. 8, 639. 10, 736
poſitum G. 4, 303. Æ. 2, 172 644. 11, 30
poſitura 7, 129
poſitus 12, 898
poſſe E. 3, 24. G. 2, 334. Æ. 1, 42. 2, 177 657. 4, 306. 5, 231. 6, 527. 9, 90 197 253 561. 11, 703
poſſem 6, 627. 10, 616. 12, 880
poſſent G. 2, 343. Æ. 1, 372. 2, 292. 6, 200. 9, 513. 12, 771
poſſes 10, 879
poſſeſſor E. 9, 3
poſſet Æ. 1, 417. 5, 807. 11, 155
poſſim G. 2, 483. 3, 8. Æ. 3, 368
poſſimus 1, 351
poſſint 4, 27. Æ. 7, 334
poſſis G. 2, 226. Æ. 1, 680. 3, 378 387
poſſit E 3, 28. Æ 1, 686. 2, 187 362. 4, 85 116 296. 5, 6. 6, 78 754. 8, 413. 9, 322 421. 10, 286 807. 11, 386
poſſum G 1, 176. Æ. 8, 401. 12, 151 874
poſſumus E. 7, 23. 8, 63. G. 1, 253
poſſunt E. 8, 69. 10, 64. G. 2, 109 313. 3, 262 520 562. Æ. 2, 69. 4, 382. 5, 231 669. 6, 446. 11, 291 307 325. 12, 627
poſt *cum ablat.* E 1, 30 68. Æ. 6, 409
poſt tanto G. 3, 476
poſt *cum accuſat.* E. 1, 70. 3, 20. G. 1, 284. 3, 157 213. 4, 148. Æ. 1, 300. 2, 57 283. 4, 20. 5, 154 626. 7, 655. 9, 346 363. 11, 81 279
poſt *adverbium.* G. 3, 70 172. Æ 1, 140 617 744. 2, 216 740. 5, 339 507 523. 8, 331 639. 9, 387. 11, 89 593. 12, 185
poſt ubi G 3, 235. 4, 189 544 552. Æ 4, 80. 5, 362
poſt hinc G. 3, 300. Æ. 8, 548
poſt deinde 5, 321
poſte 5, 360
poſtera 3, 588. 4, 6. 5, 42. 7, 148. 12, 113
poſtes E 7, 50. G. 2, 463. Æ. 2, 442 454 380 490 493. 7, 622. 8, 227. 11, 890
poſthabita 1, 20
poſthabui E. 7, 17
poſthac E. 1, 70. 3, 51
poſthuma Æ. 6, 763
poſtquam E. 1, 29. 5, 34. G. 3, 432. 4, 374. Æ 1, 158 220 524 727. 2, 90. 3, 1 37 57 192 212 463 518 662. 4, 17 151 648. 5, 577. 6, 168 226. 7, 6 406 661 709. 8, 184. 10, 298 710. 11, 94 146 248 631. 12, 432 604 739 861 945
poſtrema G. 3, 404. Æ. 3, 427. 9, 27
poſtremum 11, 664
poſtremus G. 2, 410
poſuere G. 2, 383 445. Æ. 5, 681. 6, 274 611. 7, 27. 8, 335. 9, 687. 10, 103
poſuerunt 3, 399
poſuiſſe 7, 63
poſuiſſem 4, 344
poſuit E. 3, 46. G. 1, 182. 2, 403. Æ. 3, 631. 4, 200 212. 6, 19. 8, 329 610. 11, 830. 12, 209
potant 6, 715
potantibus G. 4, 146
potare 3, 330
potat 3, 463
potens Æ. 1, 535. 3, 164. 6, 871. 7, 56 541 630. 11, 340. 12, 827
potentem G 1, 27. 2, 373. Æ. 1, 84. 2, 296. 3, 438. 6, 621 843. 7, 234
potentes 3, 528
potentia G. 1, 92. Æ. 1, 668 99. 10, 72
potentibus 7, 19. 12, 402
potentum 12, 519
poteram E 8, 40
poterant Æ 6, 239
poterat 8, 605. 12, 776
poteris E. 1, 80. 4, 27. G. 1, 395. 4, 253. Æ. 6, 148
potero 4, 420
poterunt G. 2, 287
potes E. 7, 10. Æ. 4, 560. 6, 11 366. 7, 335. 10, 81 632
poteſt G. 3, 491 560. Æ. 8, 402. 10, 35. 12, 872 93
poteſtas 3, 670. 4, 565. 7, 59 9, 97 739 813. 10, 18 10
poteſtates 12, 396
poteſtis 7, 645. 9, 529
porior G. 4, 100. Æ 4, 28
potiti 9, 267
potis G. 4, 120
potis Æ. 3, 671. 9, 796. 11, 14
potiti 3, 278. 6, 624. 9, 36 450
Potitius 8, 269 281
potitum 3, 296
potitur 3, 56. 4, 217
potitus 10, 500. 11, 493
potiuntur 1, 176. 12, 642
potius *adverb.* E. 2, 71. 5, 6. Æ 3, 654. 4, 99. 10, 631 67 11. 114 443. 12, 39 188
Potniades G 8, 268
potuere 1, 161. 2, 124. Æ. 1 236. 6, 131. 7, 295. 12, 54
potui E. 3, 70. Æ. 4, 19 419 600 7, 309. 11, 823. 12, 177
potuiſſe E. 6, 24. Æ. 1, 10
potuiſti 9, 482. 12, 804
potuit G. 2, 490. 3, 453. Æ 1, 44 246. 6, 119. 8, 38 9, 328 426 429. 12, 47
potum *ſub* E 7, 11. 9, 24
præque Æ. 8, 17. Æ. 3, 43
præ ſe 9, 134. 11, 544
præbere G. 2, 216. 3, 301. Æ 9, 693
præbuit 10, 322
præcedunt 8. 462
præcelſa 3, 245
præceperat 9, 40
præceperit E 3, 98
præceps E 8, 59. G. 1, 20 3, 236. 4, 29 457. Æ. 3, 5 4, 253 565. 6, 578. 9, 8 12, 684
præcepta G. 1, 176. 4, 398 4 548. Æ. 2, 345. 5, 747. 236 632. 9, 45
præceptis 2, 607. 3, 546
præceſſerat 9, 47
præcipiant 11, 329
præcipit 11, 491
præcipitans 6, 351
præcipitant 2, 317. 4, 251. 670. 10, 804. 11, 3
præcipitare 2, 37. 4, 565
præcipitat 2, 9. 11, 617. 699

ipitate Æ. 8, 443
ipitem G. 3, 358. Æ. 5, 456 860. 6, 594. 12, 735
ipites G. 1, 367. 3, 547. lo. Æ. 2, 307 516. 3, 2. 4, 573. 5, 144. 10, 2. 11, 673 895
ipiti G. 3, 103. Æ. 2, 460. 257
ipue *adverb.* G. 2, 372. 3, 101. Æ. 1, 224 716. 2, 2. 6, 176. 7, 746
ipuos 5, 249
ipuum G. 3, 74. Æ. 8, 177
ipuus 11, 214
ifis 8, 233
ira G. 4, 322. Æ. 8, 480. 397. 12, 347
iram 4, 655
nis 5, 245
rdia G. 2, 484. Æ. 2, 367. 347. 9, 413 596. 10, 452
19, 363 384 450 485
s 1, 214. 9, 268. 11, 782
im G. 2, 60. Æ. 2, 763. 3, 233 244. 4, 404. 6, 361. 79 757. 12, 255
rique G. 1, 130
is Æ. 1, 532. 7, 749. 9, 10, 78
icam 3, 436
icere E. 1, 17
icta Æ. 4, 464
ifcere G. 1, 51 252. 2, 255
ivitis Æ. 11, 213
ixit E. 1, 18. Æ. 3, 252
7, 362
nis 10, 774. 11, 484
alce 11, 155
rum 10, 748
ente 5, 186
inus 11, 305
icit 6, 118 564
erat E. 3, 4
erimus Æ. 7, 237. 11, 249
ert 10, 211
gere 10, 80
geret 11, 778
gunt 3, 399. 9, 466
ta 5, 557. 7, 817. 9, 472. 489
rum 10, 479
racta 11, 614
ilgens 8, 553
gnans 7, 321. 10, 704
abi G. 3, 180
ato Æ. 5, 541
ia E. 6, 3. G. 1, 318. 2, 283. 3, 220 265. 4, 5 314. Æ. 2, 334 347 397 670. 3, 240. 5, 375 402 467 593. 7, 335 603 744 806. 8, 614 678. 9, 463 499. 10, 23 357 455 661 901. 11, 48 307 486 520 541 631 727 731 912. 12, 103 337 346 570 581 628 716 735 812
præliorum G. 2, 242
præmia 2, 382. 3, 49. Æ. 1, 465 619. 2, 537. 4, 33. 5, 70 292 308 346 486. 9, 253 271. 11, 78 857. 12, 360 437 765
præmisit 11, 513
præmissi 9, 367
præmissus 6, 34
præmittit 1, 648
prænatat 6, 705
Præneste 7, 682. 8, 581
Præneſtinæ 7, 678
prænuncia 11, 139
præpes 5, 254
præpetibus 6, 15
præpetis 3, 361
præpingue 3, 698
prærepta 9, 138
præreptus 4, 516
præripere 10, 277
præruptis G. 2, 156
præruptus Æ. 1, 109
præſaga 10, 843
præſagi 10, 177
præſcia 6, 66. 12, 452
præſciſcere G. 4, 70
præſcripſit E. 6, 12
præſens G. 3, 452. Æ. 5, 363. 9, 404. 12, 160
præſenſit 4, 297
præſentemque 1, 95
præſentis E. 1, 42
præſenti Æ. 3, 611. 8, 495
præſentia G. 1, 10, Æ. 3, 174. 9, 73
præſentis 5, 656
præſentius G. 2, 127. Æ. 12, 152 245
præſepia E 7, 39. G. 3, 214 495. Æ. 11, 492
præſepibus G. 3, 395 416. 3, 168. Æ. 1, 419. 7, 17 275
præſertim G. 1, 115. 2, 310
præſes Æ. 11, 483
præſidet 3, 35. 6, 10. 7, 800. 12, 140
præſidium 11, 58
præſtans animi 12, 19
præſtantes 8, 548
præſtanti G. 4, 538 550. Æ. 1, 75. 5, 361. 7, 483 783. 8, 207
præſtantibus 11, 291
præſtantior 6, 164
præſtat 1, 139. 3, 429
præſtet 11, 438
præſtuerit 6, 39
præſumite 11, 18
prætende G. 4, 230
prætendere 1, 270, Æ. 9, 599. 11, 332
prætendi 4, 339
prætendit 8, 116
prætenta 3, 692. 6, 60
præter G. 1, 413. Æ. 3, 478. 6, 874. 7, 24. 10, 399
præterea E. 2, 40. G. 1, 165 204. 2, 83. 3, 548. 4, 210 502. Æ. 1, 53 651 657. 3, 433. 4, 457. 5, 64 302. 6, 285. 7, 71 183 243. 8, 255 514. 9, 271. 11, 78 285 330. 12, 659
prætereo G 4, 148
præterit 2, 322. Æ. 4, 157. 5, 156 171
præteritos 8, 560
præterlabere 6, 874
prætervehor 3, 688
prætexere 4, 500
prætexit E. 7, 12. G. 3, 15. Æ. 4, 172
prætexunt E 6, 5
prætoria G. 4, 75
prætulerim Æ. 12, 145
prævalidam *tellurem.* G. 2, 253
prævalidas 2, 190
prævertere Æ. 1, 725. 7, 807. 12, 345
prævertitur 1, 321
prævidit 5, 445
præuſtis 7, 524
prata E 3, 111. 7, 11. 10, 42. G. 1, 289 384. 3, 142. 4, 306. Æ. 6, 674
pratis E. 4, 43. 8, 71. G. 2, 384. 4, 271. 6, 707
prato 10, 836
pravique tenax *fama.* 4, 188
precamur 3, 543
precando 4, 133 413. 6, 377. 8, 403
precantem 12, 930
precantes 11, 106
precanti 10, 176. 11, 697
precantis 10, 598
precantum 7, 237
precantur 8, 279. 12, 242
precări 3, 144. 8, 127
precati 3, 633. 5, 529
precatur G. 4, 381. Æ. 4, 521. 6, 186

6, 186 193. 9, 403. 10, 251 293. 8, 774. 11, 784. 12, 175
precatus 9, 624. 10, 420
prece 3, 437. 10, 368
preces 4, 612. 5, 234 782. 6, 51 55. 8, 60 572. 10, 153. 11, 158 229
precibus G. 4, 470. Æ. 2, 689. 3, 261 456 599. 4, 319. 7, 133. 9, 90. 10, 626. 14, 800
preciæque *vites* G. 2, 95
precor Æ. 4, 621. 6, 117. 9, 525. 10, 461 525. 12, 48 179 777
prehenſis 11, 719
prehenſum 2, 592
premat 10, 54 296
premebant 11, 545
premebat 4, 332. 7, 737. 8, 647. 10, 232
premendo 6, 80
premens G. 3, 85. 4, 131. Æ. 8, 289
prementem 1, 328
premere 1, 67. 10, 78
premere 11, 402
premeret 1, 471
premeretur E. 1, 35
premes G. 1, 157. 2, 346. 3, 413. 4, 101
premet 1, 289
premimus Æ. 9, 612. 11, 788
premit G. 3, 508. Æ. 1, 58 215 250. 2, 530. 4, 148. 5, 187. 7, 103. 8, 249 474. 9, 324 330 793. 10, 103 465. 11, 257 880
premitur G. 1, 241
premunt 3, 401. 4, 297. Æ. 7, 368. 10, 375. 12, 254
premuntur 6, 827
prendere 3, 450. 9, 558. 12, 775
prendimus 2, 322. 6, 61
prenſa 3, 624
prenſant 2, 444
prenſantem G. 4, 501. Æ. 6, 360
prenſatque 12, 404
prenſique *equi*. G. 3, 207
prenſos 1, 285
preſſa G. 1, 303. Æ. 5, 556. 10, 347. 12, 322
preſſabimus E. 3, 99
preſſat Æ. 3, 642
preſſere 7, 518
preſſi E. 1, 82. Æ. 9, 487
preſſis G. 3, 310. 4, 140. Æ. 11, 600
preſſit 2, 380. 6, 197 331 521. 7, 119. 10, 495. 12, 908
preſſo G. 1, 411. 2, 203 356. Æ. 5, 331. 6, 155
preſſos G. 2, 25
preſſus Æ. 3, 47
pretiis 5, 292
pretio 4, 212. 5, 399. 6, 622. 9, 213. 12, 352
pretium 5, 111. 9, 232. 12, 350
Priameia 2, 403. 3, 321. 7, 252
Priami 1, 658. 2, 22 56 191 437 457 484 505 527 554 760. 3, 1. 4, 343. 5, 297. 9, 284. 12, 545
Priamiden 3, 295. 6, 494
Priamides 3, 346. 6, 509
Priamo 1, 754. 2, 291 344 541. 9, 742. 11, 259
Priamum 1, 462 491. 2, 501 518. 8, 15 83 99
Priamus 1, 465. 2, 147 533 581. 3, 50. 5, 564
Priape E. 7, 33
Priapi G. 4, 111
pridem Æ. 1, 503
prima E. 4, 18. 6, 1. G. 1, 12 147. 2, 266 321 362. 3, 67 399 4, 21 161 314. Æ. 1, 28 727 741. 2, 97 268 387 613. 3, 8 17 69 95 367 426 544. 4 166 297 548 584. 5, 66 114 375 502 641. 6, 96 153 246. 7, 51 118 127 354 371 481 503 554 603. 8, 143 288 340 407. 9, 479. 10, 97 157 283 561. 11, 267 503 868. 12, 103 448 505 605 626 632
primam G. 2, 336 3, 48. 4, 286. Æ. 1, 376 545. 7, 148. 9, 181. 10, 324. 12, 305
primæ 7, 40 542. 11, 895
primævo 7, 162. 10, 345
primævus 9, 545
primam 5, 355. 7, 118 136. 8, 501. 9, 244 494 595 654
primas 7, 61. 9, 27. 10, 643
primi G. 1, 144. 2, 44. Æ. 2, 334 422. 4, 133. 5, 294 308 347 560. 6, 255 313. 7, 107. 8, 6 105 602. 9, 226. 11, 613 786 879
primus *cum in* E. 5, 69. 6, 34. G. 1, 4 178 338. 2, 253 291. 3, 503. Æ. 1, 307 349. 2, 87. 6, 273. 7, 468. 8, 59 517. 9, 453. 11, 573
primitiæ 11, 16 156
primo G. 3, 324. Æ. 1, 42 617. 2, 385 469 485. 5, 6, 143 309 427 453. 7, 361 528. 11, 155 423
primo Eoo 3, 588. 11, 4
primo *adverb.* G. 3, 187. 4, Æ. 4, 176. 5, 654. 5,
primorum 9, 309
primos G. 3, 130. 4, 340. 2, 479 494. 4, 118. 5, 7, 173 406 783. 8, 586. 785. 11, 219 234. 577
primùm E. 4, 8. 8, 73. G. 1, 136 162. 2, 20 79 304 4 3, 166 384. 4, 295 305 2 Æ. 1, 178 193 446 454. 79 213 375 410 559 6 677. 3, 58 108 205 209 4 651. 4, 239 252 342 677 220 540 604. 6, 18 243. 190 222 542. 9, 80 110 590 603 696. 10, 380. 19 852
primum, *poſt cum*. E. 6, 4 39. G. 1, 115 428. 2, 3 Æ. 2, 127. 7, 39. 8, 170 4 13, 76 114
primùm, *poſt ut*. G. 2, 4 Æ. 1, 310. 4, 259 586. 102 452. 11, 300. 12, 669
primùm *adject.* 5, 540 7 11, 664
primus E. 1, 45. 2, 32. 8, G. 1, 250. 3, 409. Æ. 1, 146. 3, 523. 4, 17 28 1 5, 490 497. 6, 761 810 8 8, 134. 9, 51 232. 10, 3 427. 11, 238. 12, 33
primus ante omnes G. 2, 40 491
primus *initio verſus*. Æ. 2, 3, 10 77 113 182. 4, 140. Æ. 2, 40 370. 5, 3 318 667. 7, 647. 8, 319. 35. 10, 242. 11, 364 3 12, 461
primuſque G. 1, 122. Æ. 2, 263 424. 3, 501. 4, 169. 151 451. 8, 269 281. 258 426
primus *ſine carminis*. G. 3, Æ. 5, 596. 6, 183. 10,
princeps 5, 160 833. 9, 10, 166 204. 11, 620
principe 5, 168
principibus 1, 492
principiò *adverb.* G. 2, 94 2, 752. 3, 381. 4, 56. 5, 6, 2

26, 214 724. 7, 342. 9, 10, 258
cipium E. 3, 60. 8, 11. 7, 219. 9, 53
E 5, 10. Æ. 1, 325 585. 323. 5, 186 326. 6, 341 834. 7, 194. 8, 469. 9, 9. 10, 458 533. 11, 292 0. 12, 195
m 1, 552. 5, 155 170
es E. 9, 54. G. 2, 59. 3, 213 693. 4, 534
is 7, 243
um G. 3, 292. Æ. 4, 464. 312
n 6, 878. 9, 79.
E 4, 31
que Æ. 7, 710.
07, 706
es 5, 598
m 8, 319
n 5, 116. 10, 211
ia 10, 143. 12, 424
ius 6, 473.
s, 154 156 187
s, 427
mo 11, 540
enum 9, 576
sequente quam, G 1, 50. os Æ. 1, 196 476. 2, 4, 24. 6, 328. 11, 809
G. 1, 74 194. 2, 274. 3, 4, 229 396 537. Æ. 2, 596. 6, 136. 9, 122. 223 882. 11, 126
dest, ante 8, 653. 9, 575. 595 12, 661
rginitate 12, 141 878
n 8, 54
a 12, 225
nque 3, 129
es, 418
vi 12, 814
a, 112
ibus 1, 540
a 6, 767
dere E. 3, 94. 4, 12. 4, 587. 5, 461
dit 3, 592. 10, 451. 12,
do 2. 760
us, & proavi ſedes 3,
dunt 12, 169
ta 1, 106. 7, 594
ae 11, 798
dia G 3, 259. Æ. 1, 89.
ra E 6, 63
ra Æ. 1, 744. 3, 58 103. Æ. 6, 489. 8, 587. 9, 659. 10, 213. 11, 403
procerum 12, 213
proceſſerat 10, 751. 11, 94
proceſſit E 6, 86. 9, 47. Æ. 3, 356 9, 23
proceſſu G 3, 504
Prochyta Æ 9, 715
proclamat *Diores*. 5, 345
procorum 12, 27
procos 1, 534
Procrinque 6, 445
procubet G. 3, 145
procubuêre Æ. 2, 505. 9, 190
procubuiſſe 6, 604. 8, 631. 11, 395
procubuit 8, 30 83. 9, 541. 11, 150 418
procudit G. 1, 261
procul E. 1, 83. G. 3, 83 212 464. 4, 353 424. Æ. 2, 42. 3, 13 206 383 479 522 537 791. 4, 70. 5, 613 642. 6, 10 651 708 824. 7, 493. 8, 98 191. 9, 372 503. 10, 447 455 537 713 777. 11, 077 838. 12, 358 869
procul de E. 1, 77
procul, *prope*. 6, 16. 10, 835
procul à, *&c.* 10, 46. G 2, 459 5. 35. 10, 410 521
procul è, *&c* Æ. 3, 554. 8, 112 610
procul hinc 1, 473. 6, 440. 8, 478 603 635 666
procul inde 2, 666. 8, 642
procul in tenuem 4, 278. 9, 658
procul, *haud longe*. 5, 124
procul in prora 5, 775
procul O procul eſte profani Æ. 6, 258
proculcat 12, 534
procumbat G. 1, 111
procumbere 3, 466
procumbit E 8, 87. G. 3, 240. Æ. 3, 426 605. 5, 481
procumbunt 2, 493. 5, 198. 6 180
procurate 9, 158
procurrens 11, 624. 12, 267
procurrentibus 5, 204
procurrere 9, 690
procurrit 12, 785
procurrunt 12, 280
procurſu 12, 379 711
procurva 5, 705
procurvam G. 2, 421
prodentia Æ. 10, 99
prodere 2, 127
proderet Æ. 4, 231
proderit G 4, 267
prodiderim Æ. 12, 42
prodidit 9, 374. 10, 593
prodigiis 5 639. 6, 379
prodigium 3, 366
prodigus G 4, 89
prodimur Æ 1, 257
prodire 6, 199
prodit G. 2, 254
prodita Æ. 1, 474
proditione 2, 83
producere 2, 637
producit 12, 900
produxi 9, 487
Prœtides E 6, 48
profanes Æ. 12, 779
profani Æ 6, 258
profatur 1, 365 4, 364
profeci E 8, 20
profecta Æ. 1, 344
profectis 1, 736. 4, 111
profectum 7, 209 255. 8, 51
profectus 3, 615
proferet 6, 795
proferret 12, 395
proflabat 9, 326
profluet humor G 4, 25
profudit Æ. 11, 154
profuerit G 1, 452
profugis Æ. 7, 300. 10, 158
profugos 8, 118
profugus 1, 6. 10, 720
profuit G. 1, 84. 3, 459 509. Æ 7, 303. 11, 844. 10, 541
profundam, *nomen*. 4, 26. 6, 452
profundi G. 1, 243. 2, 391
profundo Æ 12, 263
profundum E 4, 51. G 4, 222. Æ. 1, 62. 5, 614
progeniem G. 1, 415. 4, 56. Æ 1, 23
progenies E 4, 7. G. 2, 341. Æ 1, 254. 5, 565. 6, 790. 7, 97. 10, 30 329 471
progenuit 4, 180
Progne G. 4, 15
progredior Æ. 3, 300
progreditur 4, 136
progreſſi 8, 125
progreſſus 8, 337. 11, 608. 12, 219
proh, *interject* 4, 550. 5, 793
prohibe 1, 529
prohibebis G 4, 105
prohibemur Æ 1, 544
prohibent G. 3, 398. 4, 10. Æ. 3, 379. 9, 662
prohibere G. 4, 166. Æ. 7, 313

prohibet Æ. 5, 631. 6, 605 803
prohibete G. 1, 501. Æ. 3, 265. 5, 97
projecére 6, 435
projecit 5, 402 673 859. 9, 444. 12, 256
projecta E. 7, 42. Æ. 3, 699
projecto 9, 577. 10, 387
projectus E. 1, 76. Æ. 11, 87
projice 6, 835
projicis 11, 361
proinde 11, 383 400
prolapſa 2, 555
prole 1, 79. 6, 784
prolem G. 2, 3. 3, 65 541 701. Æ. 1, 278. 3, 180. 4, 234. 6, 717 756. 10 696
proles G. 3, 35. 4, 281. Æ. 4, 258. 6, 25 322 648 763. 7, 50 691 761. 8, 301. 9, 523. 10, 353 397 429. 12, 128 347 830
profixa E. 8, 34
proludit G. 3, 234. Æ. 12, 105
proluit G. 1, 482. 3, 543. Æ. 1, 743. 12, 686
proluvies 3, 217
promeritam 4, 335
Promethei E. 6, 42
promiſerat Æ. 10, 549
promiſi 2, 96
promiſit 4, 228
promiſſa 1. *longa*. 1, 262. 4, 552. 6, 346. 8, 612. 9, 107
promiſſa, *ſubſtant*. 5, 386. 8, 531. 11, 45 152. 12, 2
promiſſam 12, 31
promiſſi 7, 541
promiſſis 2, 160. 5, 863
promiſſo 5, 282 718
promitte 5, 191
promittere 8, 401. 9, 6
promitti 6, 793
promittit 4, 487
promitto 11, 503
promittunt 9, 194
promovet 10. 195
promptum G. 2, 255
Promulumque Æ. 9, 574
promunt 2, 260
prona 5, 212. 8, 236 548. 9, 713
proni G. 3, 107. Æ. 3, 668. 5, 147
prono G. 1, 203
pronuba Æ. 4, 166. 7, 319
pronum 11, 485
pronus 1, 119. 5, 332. 10, 586
propagine G. 2, 63
propaginis 2, 26
propago Æ. 6, 871. 12, 827
ſtrope G. 4. 278. Æ. 8, 597
properabat 7, 57
properanda G. 1, 260
properant 2, 171
properari Æ. 4, 416
properas 4, 310
properat 7, 264. 8, 454
properata G. 1, 196
properate Æ. 12, 425
propere 6, 236. 9, 801. 12, 573
properent G. 2, 481. Æ. 1, 749
properes G. 1, 224
properet Æ. 4, 635. 9, 401
properi 12, 85
propexam 10, 838
propinquabam 2, 730
propinquabant 5, 159. 9, 371. 11, 621
propinquam 3, 381
propinquant 2, 733. 6, 384 634. 8, 101
propinquat 5, 185. 6, 410. 9, 355. 11, 597. 12, 154
propinques 10, 254
propinqui 11, 156
propinquos 3, 502
propinquum 2, 86
propior G. 2, 122. 3, 58. Æ. 3, 531. 8, 280
propiora 5, 168
propiore 6, 51
propioribus 9, 275
propius G. 1, 355. 4, 47. Æ. 1, 530. 2, 706. 8, 78 556. 10, 712. 12, 407
proponit 5, 364
propria G. 2, 428. Æ. 6, 871
propriæ 3, 167
propriam 1, 77. 3, 85. 4, 126
proprios G. 2, 35
proprium E. 7, 31. Æ. 5, 229. 7, 331. 11, 359
propter, *prope*. E. 8, 87. G. 3, 14. Æ. 9, 680
propter 4, 320. 12, 177
propugnacula 4, 87. 9, 170 664
prora 1, 105. 3, 277. 5, 205 775. 6, 501
proræ 9, 122. 10, 223
proram G. 4, 117. 5, 165 202. 10 659
proras Æ. 3, 532. 6, 3, 7, 35. 8, 101. 10, 193
proripis 5, 741
proripit E. 3, 19
proripuit Æ. 6, 472. 10, 796
prorumpit G. 1, 98. Æ. 3, 572. 7, 32. 10 379
proruptum 1, 250
proruptus 7, 459
proſcenia G. 2, 381
proſcinde Æ. 2, 237
proſciſſo æquore G. 1, 97
proſequar Æ. 3, 340
proſequere 12, 73
proſequitur 2, 107. 3, 130. 777. 6, 476 898. 9, 218 11, 107
Proſerpina G. 1, 39. 4, 4 Æ. 4, 698. 6, 142 251
profiluêre 5, 540
profit 9, 92
proſpectant 9, 168. 10,
proſpectat 7, 813
proſpectum 1, 185. 8, 25
proſpectus G. 2, 285
proſpera Æ. 3, 362
proſpexi 6, 357
proſpexit 7, 289. 11, 839
proſpicére G. 1, 395
proſpiceres Æ. 4, 410
proſpiciens G. 4, 352. Æ. 1, 159. 2, 733. 12, 136
proſpicit 1, 189. 7, 30. 12,
proſpiciunt 9, 34
proſubigit G. 3, 256
proſunt Æ. 5, 684
protecti 2, 444. 8, 662
protectus 10, 800
protegat G. 2, 489
Protei Æ. 11, 262
protendens 5, 377. 11, 93
protendunt 11, 606
protentus 1, 171
proterit 12, 330
proterret 12, 291
Proteu G. 4, 447
Proteus 4, 422 429 528
protinus E. 1, 3
protinus *id eſt*, deinceps G. 1. Æ. 3, 291 416. 4, 196. 601. 9, 337. 10, 340. 691
protinus, *id eſt*, longè 7, 5 8, 159
protinus 2, 437 545. 5, 6, 33. 7, 408. 9, 149. 561 633
protrahit 2, 123
protrahitur 8, 205
proturbant 9, 441. 10, 80
provecti 2, 24
provectus 7, 166
provehimur 3, 72 505
provehor 3, 481
proveniunt 12, 428
proventu G. 2, 518
proviſa 1, 167

...ceet G. 3, 194
...olvens Æ. 10, 556
...olvere 12, 533
...ima E. 2,54. 7,22. Æ. 1, ...ſi. 3,397. 6,434 761. 7, ...a. 8,594. 9,238. 10 513. ...388
...imus 2, 311. 5, 388 543. ...767. 11, 316
...imus huic, longo ſed pro...imus intervallo 5, 320
...ens G. 2, 315
...ientia 1, 416. Æ. 3, 433
...na G. 2, 376
...nas 1, 230
...nis ...368. 4. 518
...n E. 2, 53. G. 4, 145. ...11, 788
...ns 5, 103
...ia G. 2, 34
...ninque Æ. 9, 767
...ſia G. 2, 93
...Æ. 9, 154
...n G. 2, 167. Æ. 2, 798. ...429. 11, 20
...ntes 4, 514. 12, 221
...nibus 12, 413
...n G. 1, 343. Æ. 1, 403. ...477. 3, 74 119 450 573 ...9. 6,580. 7,105 219 521 ...5 794. 9. 74
...ſcerer 3, 491
...ſcit G. 2, 390
...genus Æ. 3, 427
...G. 3, 174
...Æ. 8, 518
...ur G. 1, 80. Æ. 5, 196
...ndis vulneribus 11, 55
...t 9, 598 787. 12, 229
...tiam G. 2, 524
...r E. 7, 44. Æ 4, 27 322. ...455. 9, 44. 10, 398 871. ...667
...rem 4, 55
...a E 3, 64. G 4, 458
...a E. 10, 9. G. 1, 11 390. ...476. Æ 2, 238. 6, 307
...am E. 6, 61
...as 5, 59
...1, 17 451 4, 18 60. 5, 19 ...454. 8, 50. 9, 66. G. 1, ...3, 6. Æ. 1, 271 479 ...2 688 698. 3, 339 487. ...94 156 354. 5, 74 252 ...99. 6, 875. 8, 581. 9, ...1 217 276 641 656. 10, ...5 605 825. 11, 42. 12, 435
...i E. 1, 46. 3, 93 98 111. ...14 24. G. 4, 476. Æ. 1, ...38. 2, 238 766, 5, 206 349 553 561 602. 6, 307 832. 7, 162 379 484. 9, 605. 11, 216 476. 12, 943
puerile Æ 5, 548
puerilia 11, 578
puero E 3, 14 70. 4, 8. Æ. 1, 718. 3, 341. 5, 569. 10, 70
pueros 8, 532
puerum, *amorem* E. 8, 45. 9, 52. Æ. ...457 7 575
pugna, *ablat* ...213 789. 10, 441 989 11, 702. 12, 34 265
pugna, *nominat.* 9, 667. 10, 359. 11, 589 635 833. 12, 125 216 505
pugnabis 4, 38
pugnæ 4. 603. 5, 365 585. 7, 40 542 611 788. 8, 16. 9, 53 661 720. 10, 11 311 428. 11. 78 780. 12, 54 430 560 598 630
pugnæ, *in dativ.* 5, 383 463 478. 10, 50 259 588 615 650 11, 528 649 707 826. 12, 241
pugnam G. 3, 26 234. 4, 67. Æ. 2, 438. 5, 68 411 429. 9. 158 186. 12, 105 151
pugnando 6, 660. 7, 182
pugnant 7, 665
pugnas G 3, 46. Æ. 1, 460. 5, 419. 6, 167. 7, 614. 9, 777. 11, 278 837 912. 12, 792 818
pugnat 11, 600
pugnata 8, 629
pugnatori 11, 680
pugnatur 7, 553
pugnent 4, 629
pugnis 4, 673. 11, 886. 12, 871
pulcher G. 2, 137. Æ. 1, 119. 5, 570. 7, 107 476 657. 9, 293 310 674
pulcherrima E 6, 21. G. 2, 534. Æ. 1, 76 500 4, 60 227. 5, 728. 6, 648. 7, 761. 9, 253. 11, 852. 12, 270 554
pulcherrime 10, 611
pulcherrimus 4, 141. 7, 55. 8, 75. 10, 180
pulchra G. 2, 463. Æ. 1, 79 290. 6, 821
pulchra 4, 192. 6, 142
pulchram G. 4, 218
pulchrior Æ. 7, 649. 9, 179
pulchros 9, 358 433
pulchrum 2, 317
pullis G. 3, 389
pullulat 2, 17. Æ. 7, 329
pullus 3, 75
pulmone 9, 701. 10, 387
pulſa 5, 395. 7, 702. 8, 529 11, 653 793. 12, 320
pulſabant 12, 705
pulſabat 10, 216
pulſabit G. 1, 497
pulſæ E. 8, 5. Æ. 11, 790
pulſam G 4, 51
pulſans Æ. 3, 106. Æ. 5, 138
pulſant 11, 660
pulſante G. 4, 313
pulſat Æ 3, 619. 5, 460 6, 647. 9, 415. 11, 600
pulſata Æ. 3, 555
pulſati 5, 150
pulſatos 12, 286
pulſatur 4, 249
pulſatuſve 6, 609
pulſi 7, 217. 10 143
pulſos G. 3, 411. Æ. 11, 731
pulſu 7, 722. 12, 334 445 533
pulſum G. 3, 30. Æ. 3, 121. 8, 333. 11, 56 392
pulſus G. 4, 325. Æ 1, 389. 6, 382. 10, 852. 11, 363 392 530
pulvere G. 1, 101 180. 3, 171. 4, 90. Æ. 2, 273 609. 7, 163. 9, 33. 10, 844. 11, 866 909. 12, 99 407 444 611
pulveream 8, 593
pulveris G 4, 87
pulverulenta 1, 66. Æ 4, 155. 12, 463
pulverulentus 7, 625
pulvis G. 2, 418. Æ. 1, 482. 11, 877
pumice G. 4, 374. Æ. 5, 214. 12, 587
pumicibuſque G. 4, 44
Punica Æ. 1, 342. 4, 49
puniceæ ... 756
puniceis E 5, 17. Æ. 5, 269
puniceo E. 7, 32
puppes Æ. 1, 73. 5, 635 794. 10, 268 297
puppes in recto 1, 403. 3, 135 277. 5, 697. 6, 5 501. 8, 497. 9, 118
puppi 3, 130 519 527. 4, 554. 5, 12 175 777 841. 6, 339. 8, 115 680 10, 261
puppibus G. 1, 304. 3, 362. Æ. 1, 187. 2, 276. 4, 418. 5, 132. 8, 693. 10, 80
puppim 1, 119. 6, 410 226 247
puppis 2, 256. 5, 198 858. 10, 156 171 302
pura E. 9, 44. G. 1, 434. Æ. 2, 590. 6, 229 760. 11, 711. 12, 169

purgat Æ. 1, 591
purior G. 3, 522
puriſſima 4, 163
purpura 2, 495. 4, 275. Æ. 5, 251 7, 251
purpurea G 3, 25
purpureæ, *vites*. Æ. 4, 95
purpuream veſtem 4, 139. *animam* 9, 349
purpureas veſtes 6, 221
purpurei 9, 163.
purpureo E 5, 38. G. 1, 405. Æ 1, 341. 3, 405. 6, 641. 12, 414
purpureos G 4, 34. Æ. 5, 79. 6, 884. 11, 602
purpureum E 9, 40. G. 4, 378 Æ 1, 595. 10, 722
purpureus 9, 435. 11, 819
purum G. 2, 364. Æ. 6, 746
putabant 8, 522
putando G 2, 407
putandum eſt Æ 6, 719
putans 5, 380. 6, 332. 12, 728
putaris 10, 244
putas 10, 627
putaſſet 6, 361
putaſti 11, 686
putat 6, 454
putatis 2, 45
putator G. 2, 28
putavi E. 1, 20
putei G 1, 485
putent Æ 9, 155
putentes G. 3, 329
putes Æ. 8, 42
putet 5, 96. 7, 704
puteum G 2, 231
putre 2, 304
putrem Æ 8, 596. 11, 875
putres G 1, 215 393. 3, 502
putri Æ. 2, 262
putris 1, 44
pyra 3, 304
Pyragmon 8, 425
Pyram 4, 494 6 215
pyras 11, 185 204
Pyrgi 10, 184
Pyrgo 5 645
Pyrrhæ E 6, 42
Pyrrhi Æ. 2, 526. 3, 295
Pyrrhin, *pro* Pyrrhine 3, 319
Pyrrhus 2, 469 491 529 547 562

Q

QUà, *adverb.* ut & *relat.* nullo peculiari ſenſu
qua, *poſt* neſcio G 1, 413. 4, 55
qua, *poſt* ne Æ. 1, 686
qua, *vacat.* 2, 60. 3, 305 453 473. 8, 209. 9, 321. 11, 19
quaque G 3, 251. 4, 190 529. Æ 2, 388. 5, 397
quacunque E 9, 14. G. 1, 405
qua ſe cunque Æ. 11, 762. 12, 368 914
quadret G. 2, 278
quadrifidam 7, 509
quadrifidas G. 2, 25
quadrigæ G 1, 513. 3, 268. Æ 5, 142
quadrigis 6, 535
quadrijuges 10, 571
quadrijugo 12, 162
quadrijugos G 3, 18
quadris Æ. 7, 115
quadrupedante 8, 596
quadrupedantum 11, 614
quadrupedemque 11, 714
quadrupedes 3, 542
quadrupedumque 11, 875
quadrupes E. 5, 26. Æ 7, 500. 10, 892
quæcunque G 2, 346. Æ. 1, 334 614. quodcunque 2, 77. 3, 445 654. 9, 99 200 12, 143 694
quæ me cunque 1, 614
quædam G. 1, 258
quæque E 7, 54. G 1, 53. 2, 220. Æ 4, 526
quærat 11, 129
quæratur 12, 80
quære 2, 294
quærebant G 1, 127
quærenda Æ 3, 497. 11, 230
quærendi 2, 118. 11, 388
quærendo E 8, 85
quærens Æ. 4, 611
quærentem 2, 287. 7, 449. 8, 212
quærenti 1, 374. 2, 771
quærentibus G. 4, 272
quærere Æ. 1, 313. 2, 99 107. 3, 4[illegible] 350 [illegible]. 5, 83. 7, 393
quæreret G 1, 134
quæret 3, 614
quæretur 3, 278
quærimus 10, 234
quæris 2, 19
quærit Æ. [illegible], 77. 6, 6. 7, 80. 8, 38. 10, 161 395 663
quærite 5, 637
quæritis 1, 539
quæritur G. 4, 200. Æ. 4, 515. 5, 378. 7, [illegible]4
quæro Æ. 1, 384. 11, 180
quærunt G 2, 512. Æ 3, 10[illegible] 9, 50[illegible] 10, 58
quæruntur 4, 513
quæſiſſet E. 6, 51
quæſita G 4, 157. Æ. 10, 65[illegible]
quæſitæ G. 3, 549. Æ. 7, 7[illegible]
quæſitas G 3, 532. Æ. 7, 7[illegible]
quæſitor 6, 432
quæſitum G 4, 449. Æ 4, 6[illegible] 9, 241 565
quæſivit 4, 692
quæſo 3, 358. 8, 573. 12, [illegible]
quale, *i.* qualis res E. 5, 46. 22
quale, *habens comparationem*. [illegible] 1, 596. 6, 705 270 10, [illegible]
qualem G 2, 186 192 193. 413. Æ 6, 453 10, 892. 11, [illegible]
quales 1, 756 2, 223. 3, 6[illegible] 9, 679 10, 264 641. 11, 6[illegible]
qualia 200 12, 600
qualis E. 8, 85. Æ 2, 274 5[illegible] 3, 641. 6, 574. 8, 561. [illegible] 102
qualis, *comparationibus deſerviens* G. 3, 196. 4, 511. Æ. [illegible] 310 434 500. 2, 223 47[illegible] 4, 69 143 301. 5, 213 2[illegible] 6, 784. 8, 589 622. 9, 5[illegible] 710. 10, 134 565. 11, 4[illegible] 624. 12, 4 331 451
qualos G. 2, 241
quamprimum Æ. 4, 631
quamvis E 1, 34 48. 2, 16. [illegible] 84. 4, 56. 6, 51. G 1, [illegible] 196. 3, 120 305 387. 4, [illegible] Æ 1, 3[illegible] 3, 454. 5, 542. [illegible] 492. 8, 379
quando, *adverb* G. 1, 245 *præ donte* ſi. G. 1, 255. 2, 128 4, 2[illegible]8 314. Æ 3, 500. [illegible] 172. 10, 272 803. 11, 6[illegible] 12, 749 851
quando, *conjunctio*. Æ. 1, 25[illegible] [illegible], 146. 4, 29 315. 6, 50 [illegible] 188. 8, 172. 9, 497. 10, 3[illegible] 11 384 507 636
quandoquidem E 3 51. Æ [illegible] 54[illegible] 0, 505. 11, 687
quanquam E 8, 19. G 1, 47[illegible] Æ [illegible], 12 299 533. 4, 3[illegible] 5, 195. 6, 394. 10, 857. [illegible] 2 419. 12, 746
quamque G. 2, 226. 4 178
quanta 1, 4[illegible] Æ. 2, 592. 6, 59[illegible] 7, 122
quantæ 8, 537
quantas 6, 829
quantis 4, 49. 6, 693

querelam G. 1, 378
querelis Æ. 4, 360. 8, 215. 10 94
querens G. 4, 320 520
querentem Æ 1, 389
queri 4, 463
queritur G. 1, 505. 4, 512
quernas 1, 305
querno Æ. 11, 65
queror E 8, 19
querulæ G. 3, 328
queſtibus 4, 515. Æ. 9, 480
queſtu 7, 501
queſtus 4, 553. 5, 780
quique G 1, 22 113. 2, 185. Æ 5, 67. 6, 612 661 663. 7, 682 728 739. 12, 705
quive 7, 135. qui genus? unde domo? 8, 114
qui cum 11, 822
qui te cunque 12, 61
quia G 1, 4 5. 2, 286. 3, 272. Æ. 2, 84. 4, 696. 5, 231. 12, 803
quianam 5, 13. 10, 6
quiane 4, 538
quicquam E. 3, 32. 5, 53. Æ. 4, 317. 8, 210. 11, 415 437. 12, 45 882
quicquid G. 1, 36. Æ. 5, 710. 8, 401. 10, 493. 11, 288. 12, 678 891
quicunque 10, 38. Æ. 5, 83. 9, 309 299. 10, 739. 11, 255 591 848
quidve G. 4, 446. Æ. 1, 13. 2, 75 102 151. 5, 14. 6, 319
quidam G. 1, 291. 4, 219
quidem E. 3, 37. G 1, 126 350. 2, 48 125 212. 3, 217 501 567. 4, 457 489 505. Æ. 3, 628. 9, 796. 10, 385. 11, 49 378. 12, 234 803
quidquid 1, 605. 2, 49
quierant 4, 523
quierunt 6, 102 328. 7, 6. 11, 300
quies G 2, 344 467. Æ. 1, 727. 3, 495. 7, 598
quies *i* ſomnus 2, 268. 5, 857. 6 522. 8, 407. 10, 745. 12, 205 502
quieſcam 6, 371
quieſcant E. 10 33
quieſcent G. 4, 87
quieſcit Æ 1, 253. 5, 784
quieſcunt 10, 836
quietam 12, 559
quietas 1, 209. 10, 71
quiete 1, 836. 9, 187
quietem 1, 695. 4, 5. 7, 414. 8, 10. 10, 217
quieti *dativus* 5, 844
quieto 5, 216
quietos 4, 379. 5, 848
quietum 2, 307
quievi 7, 298
quievi 3, 718. 6, 226. 9, 445
quina 7, 538
quinas 5, 96
quingentos 10, 204
quinos 2, 126
quinquaginta 1, 707. 2, 503. 6, 570. 10, 566
quinque G 1, 233. Æ. 7, 538 629. 12, 763
quintam G. 1, 277
quippe Æ 1, 268 505. 2, 49. 4 394. Æ 1, 43 63 665. 4, 218. 12, 422
Quirinali 7, 187 612
Quirini G. 3, 27
Quirino Æ. 6, 860
Quirinus 1, 296
Quirites, *de apibus*. G. 4, 202. Æ. 7, 710
queis, *pro quibus in dativo* E 1, 73. Æ. 1, 99. 7, 444 742 799. 8, 315. 10, 168 366 435
quis ſine G 1, 161. Æ. 5, 511. 7. 570
quis? *i.* nullus E. 2, 68. 9, 19. 10, 3. G. 1, 463. 3, 4. 4, 242. Æ. 1, 463 569. 2, 6 361 350. 3, 85. 4, 98 296 540. 5, 631 742. 6, 841
quis, *de homine*. E. 3, 40. G. 4, 445 494. Æ. 2, 150 4, 10. 6, 568 863. 9, 36 76 228
quis, *de aliis*. E 9, 39. G. 2, 178. 3, 102. 4, 494. Æ. 1, 619. 2, 594. 3. 317. 4, 98 294 408. 5, 648 670. 6, 501 865. 7, 38. 10 9 11, 732. 12, 621 719
quis, *cum ſen.* G. 3, 49. *neu.* Æ. 1, 417. 7, 235. 12, 566
quis, *ſ.* homo 6, 501. *homo, aut Deus* 9, 18
quis Deus G 4, 315. Æ 3, 338. 8, 352. 9, 77 601. 10, 72. 12, 321 500 634
quiſquam G 1, 348 457. 2, 315. 3, 140 559. 4, 107. Æ. 1, 52. 5, 378. 6, 875 879. 7, 703. 10. 34 65. 11, 392 872. 12, 323 761
quiſque 2, 130 395. 5, 501. 6, 743. 8, 661. 9, 464. 10, 281. 11, 189 303. 12, 129 457 525 552

quiſquis

quiſquis E. 3, 109. G. 2, 256. Æ. 1, 391. 2, 148. 4, 577. 6, 388. 9, 22. 10, 493
quivi Æ. 6, 463
quo minus G. 3, 219. magis 4, 248. Æ. 4, 457. 5, 29. 6, 718
quo *pro* ut Æ. 1, 680. 3, 377. 4, 106. 6, 718. 7, 388
quo *cum* ex 2, 163 648. 5, 47. 8, 47
quocirca 1, 677
quocunque E. 3, 49. quomodocunque 5, 50. G. 392. Æ. 3, 634 682. 4, 627. 8, 75
quo me cunque res 2, 709. 12, 203. te 8, 74
quo quamque modo G. 2, 226. quæque 270. quoque 4, 120 284. quenque Æ. 3, 459. 6, 892. puer ipſe 5, 599
quoniam 2, 595
quod *poſt* id E. 3, 35
quod *i.* quam rem E. 3, 70 9, 3 666. G. 3, 400. 4, 253. Æ. 2, 141. 3, 154. 4, 100 115. 6, 97. 7, 260. 8, 49 402. 9, 84 175. 10, 19 279 628. 12, 786 833
quod *cum antecedenti*. E. 5, 88. G. 2, 158. 3, 220. Æ 1, 28 447 543 657. 2, 179 150 545 056 664. 3, 636. 4, 109 431 457. 5, 125. 6, 161 206. 7, 307 407. 8, 149 226. 9, 300 747. 10, 366 421 773. 11, 552. 12, 259 838
quod *conjunctio*. E. 3, 48. G. 4, 198. Æ. 2, 180. 5, 651. 6, 466. 7, 236 779. 8, 129 650. 9, 135 280. 11, 177. 12, 11
quod niſi E. 9, 14. G. 1, 155
quod ſupereſt G. 2, 346. 4, 51. Æ. 5, 691 796. 9, 157. 11, 15. reſtat 10, 367
quod ſi 6, 133. 7, 310. 11, 166 357 434
quod *i.* quocirca 6, 363
quod *i.* quicquid 7, 311
quodcunque 1, 82. 9, 287
quondam E. 1, 75. 6, 83. G. 3, 99 152 478. 4, 261. Æ. 1, 425. 2, 272 307 416 556 678. 3, 14 49 414 595 704. 4, 35 307. 5, 389 397 412 448 496 588 621 724 767 865. 6, 448 492 794 876. 7, 217 378 411 699. 8, 479. 9, 710. 10, 613. 11, 74 105 819. 12, 349 392 863
quoniam E. 2, 44 55. 3, 36. 5, 1. 9, 5. G. 2, 228. 4, 251 437. Æ. 4, 324. 5, 22 224. 8, 323. 9, 156 720. 12, 647
quotannis E. 1, 43. 5, 67 79. 7, 33. G. 1, 198. 2, 398. 3, 71. Æ 5, 59. 6, 21
quoties E. 3, 72. G. 1, 472. Æ. 3, 581. 4, 531. 12, 483

R

RAbida Æ. 6, 102
rabidæ G. 2, 151
rabidum Æ. 6, 80
rabie 6, 49
rabiem 1, 204. 5, 802. 7, 479
rabies G. 3, 495. Æ. 1, 357. 8, 327. 9, 64
racemis E. 5, 7. G. 2, 102
racemos 2, 60. 4, 269
radiantia Æ. 8, 616
radiantis 8, 23
radice G. 1, 20. 2, 17 292. Æ. 4, 446. 12, 773 787
radicem G. 2, 318
radices Amelli G. 4, 279
radicibus 1, 319. Æ. 3, 27 650. 5, 449. 8, 238
radicis G. 2, 28
radii 1, 446. 2, 86. Æ. 9, 476. 12, 163
radiis G. 1, 306. Æ. 4, 119. 5, 65. 6, 616. 7, 55 142. 8, 195 623. 9, 274
radimus 3, 700
radio E. 3, 41. Æ. 6, 850
radios G. 2, 344. Æ. 8, 429
radit 5, 170 217
radix G. 3, 31
raduntur Æ. 7, 10
ramea G. 4, 303
rami G. 2, 55 287 500. Æ. 3, 650 9, 318
ramis G. 2, 81. 4, 558. Æ. 3, 25. 5, 71. 6, 808. 7, 108 154. 8, 250 286. 10, 635. 11, 5 101
ramo G. 4, 514. Æ. 6, 210 7, 67 135
ramorum G. 2, 489. Æ. 9, 384
ramos E. 8, 40 G. 3, 188. 2, 32 296 307 370 3, 333. Æ. 4, 485. 6, 205 282. 8, 128. 11, 332
ramoſa E. 7, 30
ramum Æ. 5, 854 6, 405 636. 7, 418. 8, 116
ramus 6, 139 187 196
ranæ G. 1, 378
ranis 3, 431
rapaces 3, 142
rape Æ. 2, 675
rapere Æ. 10, 482
rapiat G. 3, 137. Æ. 7, 348. 9, 211
rapida 12, 339
rapidæ 7, 493
rapidi G. 1, 192. Æ. 1, 63. 11, 906
rapidis G. 3, 114. Æ. 6, 75. 7, 31 156. 8, 442
rapido E. 2, 10. Æ. 4, 241. 5, 291. 7, 676. 11, 852. 12, 478 523 683 711
rapidos 11, 298
rapidum E. 1, 66. G. 1, 424. Æ. 1, 46 651. 5, 261. 11, 562
rapidus G. 2, 321. 4, 263 425. Æ. 1, 121. 2, 305. 5, 513. 6, 550. 10 870. 11, 627. 12, 81
rapiens 10, 496
rapinæ 8, 263
rapit G. 1, 203. 2, 153. 3, 68. Æ. 4, 286. 6, 8. 7, 638 725. 8, 21 220. 9, 364 398. 10, 178 308 348 486 519 660. 11, 651. 12, 250 450
rapitis 6, 845
rapiunt 2, 374. 4, 581. 5, 660
Rapo 10, 748
rapta E. 9, 18. G. 3, 32. 4, 456 501. Æ. 4, 198. 7, 510
raptabat 8, 644
raptam G. 4, 519
raptas Æ. 1, 532. 8, 635. 9, 763. 11, 198. 12, 330
raptat G. 3, 292
raptatus Æ. 2, 272
raptaverat 1, 487
rapti 1, 32
raptim G. 1, 411. 2, 427
raptis Æ. 6, 496. 7, 520. 10, 449 774
rapto 4, 217. 7, 749. 8, 111. 9, 613. 10, 342
raptores 2, 356
raptos 1, 382. 6, 428. 8, 211
raptum 7, 484. 9, 213. 11, 751. 12, 265 501
raptus 7, 742
rapuére 11, 143
rapuiſſe 10, 4. 12, 737
rapuit 1, 180 5, 255. 9, 566
rara E. 6, 40. G. 1, 420. 2, 227. Æ. 4, 131. 8, 98. 9, 189 508
rara *ablat.* E. 7, 46. 10, 122
raras G. 4, 46
rareſcent Æ. 3, 411
rari 1, 122
rari E. 5, 7. G. 3, 340 Æ. 3, 114
rariſſima

rissima *terra*. G. 2, 229
rum 2, 233. 4, 130
ra 2, 358
rale 2, 449
ctri 1, 164
ctris 1 94 155 496. 2, 439. 3, 534 Æ. 7, 726. 9, 608
ctros E. 4, 10. G. 2, 421
ra Æ. 10, 629
rem 5, 272 868. 6, 302. 10, 678
res E. 6, 77. Æ. 1, 47. 3, 192 453 593. 5, 8 36655. 6, 492 7, 197 291. 8, 107. 10, 165 295 300
ri *particip*. Æ. 2, 25
ribus E 4, 3.. G. 2, 445, Æ. 4 540 9, 78 109
rione 4, 115. 8, 49. 9, 67
rionis 2, 314. 8, 299
ris 10, 653
rum *certum*. 9, 104
ras 11, 712
ra 5, 866. 6, 327. 9, 125. 11, 474
re E. 1, 58
scarum Æ. 7, 705
sci G. 4, 71. Æ. 11, 458
scis E. 2, 12
sco Æ. 2, 545. 7, 615, 8, 2
scum G. 1, 109
4, 337
se 9, 253
sat 6, 690
scare 10, 608
scellem 6, 858
scelles 12, 175
scoant G 3, 223
scus G. 1, 46. 2, 178. 3, 250. 4, 449. Æ. 1, 211 456. 2, 350. 3, 145. 4. 250 294 555. 6, 91 196 272. 7, 315. 8, 151 306. 9, 151 199 227 278 301 461. 10, 12 367 502. 11, 335 400. 12, 241 643
scalent 12, 35
scedens 12, 291
scedes 12, 630
scedunt G. 4, 191. Æ. 2, 633. 3, 72
scens G. 3, 156
scenſebat Æ. 6, 682
scenſet G. 4, 436
scentem Æ. 6, 875
scentes G. 3, 301. 4, 56. Æ. 7, 748. 9, 612. 11, 233
scenti 2, 718. 6, 635. 8, 195. 9, 455
scentia 6, 674
scentibus 1, 421. 2, 395
recepi 4, 656. 6, 111
recepit 2, 524. 4, 214. 9, 348, 10. 899
receptæ G. 3, 235
receptas Æ. 1, 182. 7, 244. 9, 458
receptat 10, 383
receptet G. 1, 336
recepti Æ. 5, 80
recepto 1, 557. 3, 666. 9, 262
receptos 1, 587. 6, 818
receptum 9, 780
receptus 11, 527
receſſit G. 4, 424. Æ. 2, 300 395 795. 3, 53 311. 4, 705. 5, 526. 11, 70 653. 12, 81 129
receſſu 8. 193
recidere G. 4, 241
recidiva 4, 344. 7, 322. 10. 58
recincta 4, 518
recipi 2, 187
recipit G. 4, 404. Æ. 9, 727. 11, 29
reciſum 12, 208
reclamant G. 3, 261
reclinant Æ. 12, 130
recludat 8, 244
recludere G. 2, 175. Æ. 7, 617
recludit 1, 362. 4, 646. 10, 601
recluditur G. 2, 423
recludunt Æ. 9, 675
reclufis 3, 92. 4, 63
reclufit G. 4, 52
recluſo Æ. 9, 423
recocto 8, 624
recognoſcit 8, 721
recolens 6, 681
recondam 1, 685
recondat G. 3, 137
recondit Æ. 5, 302. 7, 774. 10, 387 816
recondo 2, 748
recoquunt 7, 636
recordor 3, 107. 8, 156
recti 1, 608
rectis 8, 209
rector 5, 176. 8, 572
rectorem 5, 161
rectores 9 173
recubans E. 1, 1. Æ. 3, 392. 6, 418. 8, 45 297
recumbit G 3, 86. Æ. 9, 434 713. 12, 59
recumbunt G. 1, 402
recurrens Æ. 7, 100
recurſat 1, 666. 4, 3
recurſent 12, 802
recurſus 5, 583. 10, 288
recurvo 7, 513
recuſa 2, 607
recuſant Æ. 12, 747
recuſantum 7, 16
recuſat 2, 326. 5, 406 749
recuſem 11, 437
recuſent 12, 12
recuſes E. 3, 29
recuſet G. 1, 53
recuſo Æ. 2, 704. 10 297
recuſſo 2, 52
redargueret 11, 688
reddam E. 5, 81
reddant Æ 2, 537
reddantur 5, 347
reddar 6, 545
reddat 4, 479. 10, 684
redde 10, 61. 12, 936
reddemus E. 5, 75
reddere E. 3, 24. G. 3, 491. Æ 1, 413. 6, 689
redderet E. 3, 21. Æ. 11, 103
reddet 6, 768. 8, 170. 9, 254
reddi G. 4, 225. Æ. 5, 342 387. 11, 799
reddidit 2, 543. 5, 705. 6, 672. 8, 217. 11, 251
reddimus G. 2, 194
reddit Æ. 2, 260 323. 9, 700. 10, 530. 12, 785
reddita G. 4, 486. Æ. 2, 740. 3, 40 333. 7, 95. 12, 669 817
reddite 2, 669. 9, 262
redditus 5, 178. 6, 18. 11, 269
reddunt G 3, 495. 4, 172. Æ. 8, 450 9, 121
redemit 6, 121
redemptum 9, 213
redeo E. 9, 23
redeunt 4, 6. G 3, 316
redeuntibus Æ. 8. 47
redeuntis 4. 556
redibant 7, 538
redibat E. 1, 36
rediens G. 3, 11
redière Æ. 12, 424
rediiſſe 5, 196
redimibat 10, 538
redimicula 9, 616
redimitus G. 1, 349
redit E 4, 6. G. 1, 249. 2, 401. 3, 272 351. 4, 444. Æ. 2, 275 367. 5, 454. 6, 122. 9, 774. 11, 764
reditu 2, 17
redituræ 10, 507
reditus *plur*. Æ. 2, 118. 10, 436
redolent G. 4, 109. Æ. 1, 440
reducant 2, 178
reducat 11, 914
reducem 11, 797
reduces 1, 394 401. 3, 96. 5, 40

reducet

reducet Æ. 10, 676
reduci 9, 301
reduci G. 1, 249. 4, 434. Æ. 1, 147
reducitur G. 3, 496
reducta Æ. 5, 478. 10, 552. 12, 307
reducta valle 6, 703. 8, 609
reductis 8, 689
reducto 9, 257. 10, 807
reductos G. 4, 420. Æ. 1, 165. 5, 283
reduxi 4, 375
refecit 10, 234
refecti G. 3, 511. Æ. 12, 788
refellam 12, 16 644
refello 4, 389
refer G. 1, 339. Æ. 3, 170. 6, 152. 12, 75
referam G. 2, 118. 3, 12. Æ. 11, 264
referant G. 3, 128. Æ. 11, 240
referat G. 3, 121. Æ. 8, 560. 9, 208
referatis E. 3, 73
referebant G. 4, 527
referebat Æ. 5, 409. 7, 486
referemus 11, 127
referens G. 2, 29. 4, 485. Æ. 2, 204. 5, 564. 10, 766 794. 11, 183 12, 286 348
referent E. 4, 21. Æ. 12, 186
referentem 6, 825
referes 2, 547. 10, 863. 11, 689
referet E. 9, 55. G. 1, 459. Æ. 1, 285
referre E. 6, 85. G. 1, 176. Æ. 1, 313 11, 503. 12, 112
referret 4, 389 11, 163
referri G. 1, 200. Æ. 2, 169
referri G. 4, 225. Æ. 12, 495
refers 9, 492
refert *canit.* E. 6, 42. G. 1, 441. Æ. 1, 98 212. 4, 333. 5, 518. 7, 94 436. 8, 154 93 0 798. 10, 7 542. 11, 124 652. referque. refertque. Æ. 4, 438. 12, 866
refert G. 2, 104. 3, 548
referte Æ. 7, 267. 10, 491. 11, 176
referus 4, 93
refetto G. 2, 409. Æ. 10, 281
referunt E. 2, 65. 6, 84. G. 4, 397. 4, 180. Æ. 4, 331. 5, 605. 7, 760. 8, 307 426. 10, 506. 11, 874. 12, 657
referuntur 11, 6 3
refícit G. 3, 337. Æ. 11, 731
refigunt G. 4, 202
refixa Æ. 5, 527
refixit 6, 622
refixum 5, 360
reflectas 10, 632
reflectunt 11, 622
reflexa 10, 535
reflexam 8, 638
reflexi 2, 741
refluens Æ. 8, 87
refluentibus G. 4, 262
refluit Æ. 8, 240. 9, 32
reformidant G. 2, 369
refringit Æ. 6, 210
refugis G. 1, 177
refugit Æ. 2, 12 380. 3, 258 539. 6, 472. 7, 500 618. 12, 4 9 753
refulget 8, 6 3
refulfit 1, 406 592. 2, 590. 6, 04 9 3 4
refunditur 7 590
refuſa 1, 130
refuſo G. 2, 163. Æ. 6, 107. 7, 225
refutet 12, 41
regales 1, 650 7, 75
regali 1, 6 1
regamus 4, 102
rege *nomen.* G. 4, 212. Æ. 1, 557 7, 261. 8, 292 374. 9, 409 11, 15
regebam 6, 350
regebat 7 46. E 3 5 12, 6 4
regem G. 1, 36. 4 75 152 201 210 469 Æ. 1, 25 42 66 62 574. 2, 561. 4, 196. 6, 765. 7, 251 46 679 698. 8, 12 126 495 563. 9, 223 728 10 37 149 224. 11, 17. 12, 10 265 269 584
regens 6, 30
regere 6, 851
regeret Æ. 4, 230
reges *nomen.* E 6, 3. G. 4, 21. Æ. 1, 628. 6, 817 7, 37 12 181 474 642. 8, 330 574 639 12, 161 826
reget E. 4, 17. Æ. 4, 336
regi *verb.* Æ. 1, 141. 3, 21 51. 6 36 252. 7, 101 267. 8, 17 9 3 7 369 546. 10, 66 267. 11, 129 175 359. 12, 111
regi *ſubſtant.* G. 1, 504. Æ. 7, 171 210. 8, 242 363 654. 9, 737 11, 38
regia Æ. 1, 447 635 700. pupp. 2, 256 783. 4 114 221. 5, 645. 7 56 488 668. 10, 62. 11, 236 37 447
regibus G. 4, 65 106. Æ. 7, 174
regimo 6 605
regina 1, 13 50 80 277. 348. 7, 6 0. 8 696 707. 10 705. 11, 178 499 845. 12, 54 595 650
regina *Dido.* Æ. 1, 307 500 526 701 732. 2 3 4, 1 295 334 504 587. 6, 460
reginæ 1, 393. 6, 28 11, 223
reginam *Didonem.* 1, 458 598 664 678 721. 4, 133 283
reginam 7 405. 11, 703 801
regio G. 1, 53 4 294. Æ. 1, 464 4, 42. 6, 670. 10, 44. 11, 320
regione 1, 737. 6, 886. 7, 15. 8, 58. 9, 385 390. 11, 530
regionem G. 2, 269
regionibus 3, 531. Æ. 1, 553
regis G. 2, 536. Æ. 2, 451. 6, 106 395. 7, 166 585 752. 7 553 573. 9, 286. 11, 850. 12 289 849
regis Romani 6, 811
regis 1, 234
regit G. 1, 232. Æ. 1, 197 344. 3, 6598 10 218. 12 405
regius 1, 651. 5, 252 297. 7, 814
regna E. 1, 70
regna Saturnia 4, 6. 6, 41. Æ. 11, 253
regna G. 1, 124. 2, 498. 3, 73. 2, 204 363. Æ. 1 210 248 342 350 624. 2, 22 455 543. 3, 105 115 185 272. 4 47 214 350. 5, 656. 6, 14 67 84 154 269 4 7 566 664 798. 7, 2 6 578 715. 8, 157 244 471 11, 43 264 322 461. 12, 22 186 567
regnabitur 1, 276
regnandum 6 770
regnandi G. 1, 37
regnantem Æ. 1, 269
regnare 3, 295
regnat E 4, 10 G. 2, 307
regnato Æ. 3, 14. 6, 793
regnator 4 269. 7, 538. 8, 77. 10, 437
regnatorem 2, 557
regnavit 10, 564
regnet G. 4, 90 Æ. 145
regni 1, 82 567. 4, 267 374. 8, 505. 9, 227. 11, 313 334

gnis G. 3, 228. Æ. 1, 230 508 576. 3, 121. 4 199 591. 5,792 800. 6,71 584. 7,2 7 313. 8, 320 475
go nomen. 1, 272. 2, 88. 3, 109 249 4. 355 619. 5, 157 7,231. 9,596 1 ,539
gorum 3, 333. 4, 194 12, 145
gnum 1. 21 274. 2, 88 783. 4,106 275 432. 7 724. 11, 219
gressum 11, 413
gum E. 3, 106. G. 2, 495 504. 4, 95 132. Æ. 2, 484. 4,765. 7,316 442 453. 11, 353
heit 5, 421
ic E. 3. 96
ice illum G. 3, 389
cit Æ. 10 473
ciunt 11, 619
ctantem 5, 470
ctis armis 1 , 630
dens 10, 307
dum 1, 394
du 9, 595
dum G. 1, 459
dunt 1, 89 4 0
gant Æ. 3, 212
gat 7 775
gens 3, 690
ida 2, 108. 3, 440. 9, 8 2 2
idæ 9 290
idam G 2, 406
idas Æ. 3, 123
idi G. 4, 127. Æ. 2, 357 454
idis G. 2, 210. Æ. 2, 351. 3,190 4 82. 5, 171. 8, 109. 11, 500 12, 443
idto 2, 647. 5, 321. 12, 736
idum E. 6, 43. Æ. 2, 28. 4, 507. 6, 509
igatos 9, 352
igavit 7, 106
igio G. 1, 270. Æ. 2, 151. 3,363. 8, 344 12, 182
igione 2, 188 715. 3,409. 7.171 608. 8, 598
igiosa 2, 365
ines G. 4, 229
inquam Æ. 4, 436. 12, 62
inquat 4. 432 452. 5, 326. 6,841
inquens G. 3, 438. Æ. 11, 830
inquere 4, 281
relinquet 7, 361. 11, 845
relinqui 2, 659. 4, 466. 8, 216
relinquit G. 1, 35. 3, 519. Æ. 3, 446. 7, 7. 9, 332. 11, 628. 12, 470
relinqueo G. 4, 148 328. Æ 3, 10. 10, 853. 12, 818
relinquor 2, 678
relinquunt G. 3, 547. 4, 104 237 Æ. 3, 247. 4, 155. 5, 316 472. 6 444. 8 126. 9, 357. 10, 604
reliqui 4, 315. 5, 650. 9, 390. 10, 673. 12, 809
reliquias 1, 34 602. 3, 87. 4, 343. 5, 47. 6, 227. 7, 244. 8, 356
reliquit E. 1, 15 31. 5, 35. 8, 91. Æ 3, 446 568. 4, 129 277 495. 5, 517. 6, 512 735. 7, 123 600, 8, 67. 9, 475 657. 10, 820. 1 , 1 113 637 819. 12, 159 382 842
relucent 2, 312
reluctanti G 4, 301
reluxit 4, 38 . Æ. 12, 300
rem Æ. 3, 179 287. 9, 232. 11 343
remeabo 11, 793
remeassem 2, 95
remenso 2, 181. 3, 145
remetior 5, 25
remi E. 108. 5, 120 205
remige 4. 588. 5, 116
remigiis G 1, 202
remigio Æ 1, 305. 5, 280
remigium 3 . 71 6, 19
reminiscitur 10, 782
remis G. 1, 254. 2, 503. Æ. 3, 207 560 563 668. 5, 15 114 136 143 153 189 2 2 271 837 6, 32 . 8, 58 108 690. 10, 195 294
remisit G. 1, 202. Æ. 2, 543. 9, 818
remissos 5, 99. 11, 239
remittant 12, 390
remittat 11. 346 359
remittent G. 4. 5, 6
remittit 2, 218. 4, 36 Æ 10, 839. 12. 429
remitto 5, 419. 10, 492 828. 12, 833
remittunt 9, 635. 11, 206. 12, 929
Remo 1, 296
remordet 1, 265. 7, 402
remorum 5, 211. 10, 306
remos 1, 556. 3, 510. 4, 399 594. 5, 209 663 7 3. 10, 290
remotæ 1 220 727
removit G 1, 131
remugit 3, 45. Æ. 6, 99. 9, 504. 12, 722 928
remulcens 11, 8 2
Remuli 9, 633. 11, 636
Remulo 9, 360 593
remum 6 243
remurmurat 10, 291
Remus G 2, 533. Æ. 3 384
renarrabat 3, 7 7
renatis 6 600
renident G 2 281
renovare 2, 3 750
reor 4 45. 5, 24 56. 7, 273 370 12. 188
rependam 2, 161
rependens 1 243
repens 12. 313
repente G. 3, 472. Æ. 1, 590 598. 2, 380 465. 3, 90. 5, 315. 7, 27 199. 8, 238 247 388 525 9 . 9 10, 40 555
repercussum 8, 23
reperire 5 8 7 9, 193
reperit G. 4, 443
reperta Æ. 4, 692. 6, 718
repertæ G 4, 43
reperti E. 2, 40. G. 2, 350
repertis 4, 128. 6, 610
reperto 9, 452
repertor 12, 829
repertorem 7 772
repertum 6, 145. 7, 507
repertus 6 343
repetam 10. 36
repetant 2 78
repetatur 7 371
repetens G 4 286. Æ. 1, 376. 3, 436
repetent E. 7, 39
repetentem Æ. 12, 439
repetit 7, 241
repetita G. 1, 39
repeto Æ. 2, 749 753. 3, 184. 7 123
repetunt G. 2, 329
replebat Æ. 2, 679. 4, 189
replenda 11, 379
repleti 5. 806
repletit G. 2, 235
replevit Æ. 7, 502
reponam 11, 594
reponas E. 3, 54
repones G. 1, 167. 2, 231
repónet 2, 202
reponi Æ. 8, 175
reponimus 3, 231

reponis Æ. 1, 257
reponit G. 3, 76. Æ. 5, 619. 12. 878
reponite Æ 7, 134
repono 5, 484
reponunt G. 2, 416. 3, 403. 4, 157 378. Æ. 4, 392 403. 5, 752. 6, 220. 9, 502
reportant G. 3 375. Æ 7, 285 574. 11, 511
reportat G. 1, 275. Æ 2, 115. 7, 167. 11, 764
repoſcent 2, 139
repoſcere 7, 606
repoſci 12, 2
repoſcit 10, 374. 11, 240
repoſcite 12, 573
repoſco 6, 530
repoſcunt 8, 495
repoſtæ G 3, 527
repoſtas 3, 364. 6, 59
repoſto 11, 149
repoſtos 6, 655
repoſtum 1, 30
repetit G. 2, 22
reppulit G. 4, 233. Æ 4, 214. 7, 450
repreſſit G. 1, 132. Æ. 2, 378. 10, 686. 12, 939
repugnans 1, 749
repulſi 2, 13
repulſum 2, 545
requiem 4, 433. 12, 241
requierunt E 8 4
requies G. 2, 516. 3, 110. Æ. 5, 458. 12, 553
requies 3, 393. 8, 46
requies 6, 600. 12, 58
requieſce E. 7, 10
requieſcere 1, 80
requieſcunt G. 1, 82
requievit Æ. 2, 100
requiras G. 2, 227. 3, 70. Æ. 2, 505
requirat 2, 390
require 3, 170. 6, 366
requirit 5, 710. 7, 460
requirunt 2, 221. 7, 624
rere 3, 381. 7, 437
reris 6, 97
rerum *cum ſubſtant.* E. 6, 36. G 2, 490. 4, 3 382 441. Æ. 1, 208 286 346 466 645 676. 3, 294. 4, 232 272. 7, 37 44 600. 9, 131 173 188. 10, 40 100. 11, 310. 12, 665 829. *cum diverſ. adject.* Æ. 1, 182. 4, 267. 5, 714. 8, 550 730. 10, 666. 12, 227 589. *cum comparativo, aut ſuperlat.* G. 1, 417. Æ. 2, 534 7, 602. 9, 279. res *in nominativo ſing.* E 3, 54. Æ. 1, 272 254 519 567. 2, 196 322. 9, 320. 10, 861. *in nominativo plur.* G. 2, 174 343 498. Æ. 2, 709 783. 7, 592. 12. 203. *in accuſat.* G. 4, 240. Æ 1, 233 530. 3, 1 54. 5, 690. 6, 261. 8, 100 471. 9, 723. 10, 14 88. 12, 43
reſcindant 12, 390
reſcindit 9, 524
reſecantur G. 2, 78
reſedit 1, 510. 2, 739. 5, 180 290. 7, 27. 8, 232 503
reſerare 12, 584
reſerat 7, 613
reſeret 8, 244
reſervant 8, 575
reſervat 5, 625
reſervent 8. 484
reſervo 4, 368
reſidant G. 2, 480
reſident Æ. 9, 643
reſideret 5, 702
reſides 1, 726. 6, 813. 7, 691
reſidunt 6, 407. 8, 457. 9, 539
reſignat 4, 244
reſiſtant G. 4, 455
reſiſtat Æ. 2, 599
reſiſtit G. 3, 502. Æ 4, 76. 7, 586
reſiſtunt 2, 335
reſolvam 4, 27
reſolvat 3, 457
reſolvere 2, 157
reſolveret 4, 695
reſolvit G. 1, 44 302. 4, 452. Æ 3, 370. 6, 29 422. 8, 591. 9, 517
reſoluta G 4, 225
reſonant E, 2, 13. 7, 13. G. 2, 328. 2, 338. Æ. 12, 607
reſonantia G. 1, 358
reſonare E 1, 5
reſonat Æ 4, 668. 5, 228. 7, 12
reſorbens 11, 627
reſpectant 1, 607. 11, 630
reſperſi 7, 547
reſpexeris E 8, 102
reſpexi Æ 2, 741
reſpexit E. 1, 28. G. 4, 491. Æ. 9 489. 12, 671
reſpice 2, 615. 4, 275. 7, 454
reſpiciens 5, 3
reſpicies G. 1, 426
reſpicimus Æ 3, 593
reſpicio 2, 564
reſpicit Æi 4, 225 236. 5, 168 689. 6, 548. 8, 697. 10, 666
reſpiciunt 5, 666. 6, 734. 10, 269
reſpirare 9, 813
reſplendent 12, 741
reſpondent E. 10, 8. G. 2, 64. Æ. 1, 589
reſpondere E. 7, 5
reſponderit 8, 62
reſpondet G. 1, 47. Æ. 6, 23 474
reſpondit 12, 18
reſponſa G. 3, 491. Æ. 5, 706. 6, 44 82. 7, 86 92 102. 9, 134 369 635. 10, 32. 11, 227 240 294. 12, 111
reſponſant 12, 757
reſponſis 6, 799
reſponſo *nomen.* 6, 344
reſponſum E 1, 45. Æ. 6, 672
reſtant 10, 29
reſtantia 1, 683
reſtare 7, 271
reſtarem 7, 271
reſtat 1, 560. 2, 70 142. 4, 324. 10, 367. 12, 793
reſtinctus 5. 698
reſtinguere E 5, 47. Æ. 2, 686
reſtitit G 4, 490. Æ. 1, 592
reſtituant G. 2, 272
reſtituis Æ. 6, 846
reſultant 5, 150. 8, 305. 10, 330
reſultat G. 4, 50
reſupinus Æ. 1, 480. 3, 624
reſurgens 4, 541
reſurgere 1, 210
retardant G 3, 253
retectis Æ 9, 461
retectum 12, 374
retentat 5, 278
retexerit 4, 119. 5, 65
retexit 4, 360
retexunt 12, 763
retia E. 3, 75 5, 60. G 1, 307. 3, 413. Æ. 4, 131. 10, 710
retinacula G. 1, 265 513. Æ. 4, 580
retinere 5, 669
retinet 8, 498. 10, 308
retorquens 8, 460
retorſit 12, 485 841
retorto 12, 400
retractant 10, 396
retractas 12, 889
retractat 7, 694
retractent 12, 11
retrahitque 10, 307
retrahunt 5, 709

ero G. 1, 200. 4, 495. Æ 2, 169 378 755. 3, 496 686. 4489. 9, 392 539 794. 10, 573
ero 5, 428. 10, 7
erorsum 3, 690
erulit 5, 598. 8, 343. 11, 190 426
eruso G 2, 301
erubis Æ 8, 37
erulli 4, 427 545
erullit 9, 562. 12, 787
everrentes G. 1, 274. 4, 132
everrentes 1, 428
everti 2, 312. Æ. 2, 750. 3, 101. 5, 130. 6, 720 751
evertor 11, 410
evinctum 2, 57. 4. 459
evinxit 3, 76. 12, 847
evireſcere G 2, 313
eviſam Æ. 2, 669
eviſas E. 7, 67
eviſens Æ. 11, 426
eviſere G. 1, 415
eviſes 4, 546
eviſit 4, 390 553. Æ. 1, 419. 3, 318. 4, 396. 6, 899
eviſo 2, 760 795
eviſunt 6, 330
evocabat 5, 167
evocabo 7, 40
evocant 1, 218
evocare G. 3, 262. Æ. 3, 451. 6, 128
evocat 9, 125
evocate 1, 206. 9, 261
evocato 1, 239
evocatum 5, 476
evocaveris G. 4, 88
evocent Æ. 10, 840
evocetur G 4, 282
evolant 1, 351
evolvens Æ. 9, 391
evolvere 10, 61
evolvo 2, 101
evoluta 4, 691. 6, 449. 9, 476
evolutus 5, 336. 11, 671
evomentem, 5, 182
eus voti 5, 237
evulſa 5, 853
evulſam 12, 93
evulſas 8, 691
evulſis 8, 262
evulſum G. 4, 523. Æ. 6, 349
evulſus 4, 515. 5, 270
ex Eridanus G. 1, 482. 2, 98. Æ. 1, 56. 3, 80 353. 8, 102 185 307 469 481. 9, 327. 10, 655. Æneas Æ 1, 548 579. 6, 55. 7, 220. Latinus 7, 45 81 423 432 556. 9, 274 327. 11, 113 231 238 301. 12, 657. pater atque hominum Æ 1, 69. 2, 648. 10, 2 743. *in vocativo.* 1, 245. 2, 77. 7, 213. 10, 542. 11, 344. *de Jove* 3, 375. 5, 533. 10, 112 621. 12, 791 851
rexit 5, 868
Rhadamantus 6, 566
Rhamnete 9, 452
Rhamnetem 9, 325
Rhamnetis 9, 359
Rhea 7, 659
Rhemi 9, 330
Rheni E. 10, 47
Rheſi G. 4, 462. Æ. 2, 473
Rhodia *uva* G 2, 102
Rhodope E 6, 30. 8, 44. G 3, 351
Rhodopeiæ arces G. 4, 461
Rhodopen 1, 332. 3, 462
Rhœbe Æ 10, 861
Rhœtea 10, 399
Rhœteas 3, 108
Rhœteia 5, 646
Rhœteius 12, 456
Rhœteo 6, 505
Rhœteus 10, 402
Rhœti 10 388
Rhœtica *vitis*, 2, 96
Rhœtum 2, 456. Æ 9, 345
ridens E 6, 23
rident 7, 55
ridenti 4, 20
rigabat 6, 699. 9. 251
rigat 7, 738. 11, 698. 12, 308
rigebant 5, 405
rigentem 1, 652. 8, 621
rigentes 11, 72
rigeſcunt *frigore*, G. 3, 363
riget Æ 4, 251
rigida 10, 346
rigidam G. 2, 316
rigidas E. 6, 28
rigido Æ. 12, 304
rigidum G. 1, 508
rigor 1, 143
rigui 2, 485
rima Æ. 8, 392
rimanti 7, 508
rimantur G 1, 384. 3, 534
rimatur Æ 6, 594. 11, 748
rimis 1, 127
rimoſa G. 4, 45. Æ. 6, 414
ripa G 3, 144. 4, 23
ripæ E. 3, 94. G. 3, 555. 4, 121 527. Æ. 6, 314 410. 7, 106. 8, 240. 11, 290. 12, 756
ripam Æ. 6, 375
riparum 6, 674
ripas E. 7, 12 52. G. 3, 15. 4, 459. Æ. 6, 305 317 327 712. 7, 201. 8, 63. 9, 105. 10, 114
Riphæas G. 1, 240
Riphæis 4, 518
Riphæo 3, 382
Riphæus Æ 2, 339 394
ripis G 2, 414. 3, 430. Æ. 1, 502. 7, 33. 8, 57. 9, 118
riſere E. 3, 9. 4, 63. Æ. 5, 181
riſit 4, 128. 5, 358
riſu E. 4, 60
rite G. 2, 393. Æ. 3, 36 346. 4, 555 638. 5, 25 77. 6, 154 7. 593. 8, 60 69. 9, 352. 10, 254 12, 213
ritu 7, 741. 11, 611
rituſque 12, 836
rivis E 10, 29. G 1, 132. 4, 120. Æ. 5, 200. 6, 674. 7, 683. 8, 445
rivo E 5, 47. Æ 8, 101
rivos E. 3, 111. G. 1, 106 269. 2, 155. 3, 456. 11, 668
rivum E. 8, 87. Æ. 3, 350
rivus G. 4, 19
roborat 1, 175. 2, 177 305. 3, 377 420. Æ. 2, 482. 4, 399. 5, 693 753. 7, 610. 8, 518. 11, 137
robore G. 2, 15 64. 3, 332. Æ 2, 260 639. 4, 441. 5, 561. 6, 214. 8, 315. 11, 326 553 893
roboribus 2, 186
roboris 12, 783
robur G 1, 162. 3, 235. Æ. 2, 230 6, 181. 10, 479. 11, 174 368
robuſta G. 1, 219
robuſtus E 4, 41. G. 2, 264
rogamus Æ. 7, 229
rogant E. 10, 21
rogantes Æ 8, 120. 11, 101
roganti 2, 149
rogaret E 5, 88
rogavi Æ. 8, 376
rogi 10, 520
rogis, G 4 477. Æ. 6, 308
rogitans 1, 754
rogitat 10, 839
rogo 8, 383
rogos 4, 646. 11, 189
rogum 4, 640
rogus 4, 674

INDEX

Roma G. 5, 234. Æ. 5, 601. 8, 782 603 709
Romæ 1, 7. 12, 168
Romam E. 1, 20 27. G. 1, 467. Æ. 9, 635
Romana G. 1, 500. 2, 176. Æ. 4, 275. 6, 870. 8, 99 714. 12, 827
Romanæ G 2, 498. Æ. 12, 166
Romanam 1, 37. 6, 857
Romanas G. 4, 191. Æ 4, 234
Romane 5, 123. 6, 851
Romani 6, 810
Romanis G 2. 172. Æ. 10, 12
Romano 8, 338 161
Romanorum 8, 625
Romanos G. 2, 148. Æ. 1, 238 281 286. 6, 789
Romanum G. 3, 148
Romanus 3, 346
Romula Æ. 7, 876
Romule G 1, 499
Romuleoque Æ 8, 654
Romulidis 8, 638
Romulus 1, 260. 6, 778. 8, 342
rorabant 8, 645
rorantes 11, 9
rorantia 3, 567
rore E. 5, 77
rorem G. 2, 213. 4, 12 431
rores Æ 12, 336
ros E 8, 15. G. 2, 202. 3, 326
rosa Æ 12, 69
rosam G 4, 134
rosaria 4, 119
rosas 4 258
roscida E. 4, 30. 8, 37. G. 3, 337. Æ. 4. 700. 7, 683
roseas 12, 606
roseis 6, 535. 7, 26
roseo 7, 693. 9, 5
rosetis E 5, 17
roseus Æ. 11 913
roſtra 7, 186. 10, 301
roſtrata 8, 685
roſtris G. 2, 508. 4, 74. Æ. 5, 14; 232. 8, 690. 9, 119. 10, 295
roſtro 5, 187. 6, 597. 10, 157. 11, 756
rota G. 4, 584. Æ 5, 174. 12, 37
rotæ G. 3, 170
rotam 3, 39 184. Æ. 6, 748
rotantia 10, 362
rotarum 2, 235. 6, 616
rotas 8, 433. 9, 318. 11, 195. 12, 675
rotat 9, 441. 10, 577
rotis G. 2, 444. 3, 114 180. Æ. 1 151. 10, 594. 12, 77 671
ruamus 2, 353
rubea G. 1, 266
rubeant 4, 306
rubebit 12, 77
rubens E. 3, 63. 4, 29. G. 1, 234 251
rubent G. 2, 430
rubentem E 10, 27. G. 4, 182
rubentes 4, 47. Æ 9. 270
rubenti E. 4, 43. G. 2, 319
rubeſcebat Æ. 3, 521. 7, 25
rubeſcunt 8, 695
rubet G. 1, 431
rubicunda 1, 297
rubigine 1, 496. 2, 220
rubigo 1, 151
rubor Æ. 12, 66
ruborem G. 1, 430
rubores 3, 307
rubos 3, 315
rubra Æ. 9, 50
rubræ 12, 89
rubro G. 3, 359. Æ. 8, 686
rubus E 3, 89
rudem Æ. 9, 743
rudentem 3, 561. 8, 248
rudentes G. 3, 374. Æ. 3, 267 682. 5, 753. 10, 229
rudentum 1, 91. 7, 16
rudimenta 11, 157
rudis G. 2, 211
ruebant Æ. 1, 39. 8, 648. 9, 182. 10, 756. 11, 211
ruebat 7, 782. 10, 256
ruens G. 4, 292
ruentem Æ. 10, 338 385. 11, 805. 12, 305
ruentes 2, 440. 9, 727. 10, 573. 12, 505
ruenti 12, 535
ruentum 11, 886
ruere G. 1, 200. Æ. 8, 525 689. 11, 142
ruet 12, 454
Rufas 7, 739
rugis 7, 417
ruina 1, 133. 3, 414. 11, 319 888. 12, 610
ruinam 2, 310 465 631. 8, 192. 9. 712. 11, 613
ruinas G 4, 249. Æ. 1, 242
ruinis 1, 651. 3, 476 571
ruis 2, 520. 5, 741. 10, 811
ruit E. 1, 105. 2, 308. G. 1, 313 324. 3. 470. 4, 439. Æ. 2, 64 290 363. 3, 508 676, 4, 426 674. 5, 695. 7, 573. 9, 438 474 695. 10, 729. 11, 448 625. 12, 123 621 652 682 685 690. nox 2, 250. 6, 539 & fuſcis tellurem amplectitur alis 8, 369
ruitis Æ. 12, 313
ruminat *bos.* E. 6, 54
rumor Æ 7, 144
rumore 4. 203. 8, 90
rumoreſque 12, 228
rumoribus 7, 549. 9, 464
rumpant , 540
rumpantur E. 7, 26
rumpas 6, 882
rumpe G. 1, 43. Æ. 4, 569. 9, 13
rumpebat 4, 553
rumpenda 10, 372
rumpent G. 3, 328
rumpere Æ. 8, 110. 9, 758. 10, 64
rumperet G. 4, 136
rumpet Æ. 6, 813. 12, 202
rumpi 4, 292. 12, 582
rumpi 2, 120 9, 671. 10, 337. 11, 377. 12, 375 683 699
rumpite 3, 640
rumpitur E. 8, 71
rumpunt G. 2, 75. Æ. 2, 494. 11, 615
rumpuntur G. 3, 428. Æ 12, 527
rupe E. 1, 57 77. 10, 14. G. 4, 508. Æ. 1, 314. 3, 229 245 443 647. 5, 180. 6, 548. 8, 343
rupem 8, 190
ruperat 11, 549
rupêre G. 4, 213
ruperunt 1, 49
rupes *pl.* E. 5, 63. 10, 58. G. 3, 253. Æ. 1, 166. 11, 677
rupes *ſing.* E. 6, 29. Æ. 7, 586. 10, 693
rupi 2, 134. 12, 30
rupibus G. 2, 187. 3, 273. Æ. 1, 433
rupimus 10, 233
rupis 6, 42
rupit 3, 246. 5, 510 543. 7, 458 622. 9, 432 580
rupta G. 4, 492. Æ. 8, 391
ruptis G. 1, 473 510. 2, 480. 4, 56. Æ. 2, 496. 3, 27 580. 8, 285 651
rupto 7, 416. 7, 569
rura E. 1. 47. 2, 28. 5, 58. G. 1, 372. 2, 317 412 485 500. Æ. 1, 434. 4, 527. 7, 712

is G. 1, 156 168. 2, 212. 4, 128
lum 2, 78. Æ. 3, 229 232
lis E. 0, 62. G. 1, 98 2, 132 480. 3, 138 333 484 4, 185. Æ. 2, 401 655 671 751. 3, 31 143 422. 4, 531 534 546 557 688. 5, 92 581 664. 6, 751 793. 7, 491 567. 9, 391 662. 11, 427 521. 12, 280 571 784
i G. 2, 413
o E. 7, 42
ica *Musa*. 3, 84
icus 2, 56, G. 2, 406
ilare Æ. 8, 529
il 8, 430
ilis G. 4, 93
lio 1, 454
ilus Æ. 10, 245
ilas 12, 597
ili *genit.* 7, 409. 9, 442
ili *pl.* 7, 472 795. 9, 125 161 236 363 428 450 494 519 683. 10, 20 118 679. 11, 162 318 869. 12, 40 117 229 257 463 693 704 728
ilis 1, 270. 9, 635. 10, 10. 12, 216 321
ilo 7, 318. 9, 65. 10, 267. 11, 88
ilorum 8, 381 492. 9, 113
ilos 7, 475 798. 9, 130 518 517. 10, 84 111 334. 11, 464 629. 12, 78 758 915
ilum 9, 728. 10, 445. 11, 147. 12, 79 505
ilus 8, 474. 10, 108 232
it G. 2, 503. 3, 104 244. 4, 185. Æ. 1, 87 89. 4, 132 564 581. 5, 145. 6, 44. 9, 516 708. 11, 461 673, 12, 519 369 443 526

S

Abæi *mittunt*. G. 1, 57. Æ. 8, 705
acis G. 2, 117
aco Æ. 1, 420
acra 8, 510
acram G. 2, 167
acilicus 3, 255
acllo Æ. 7, 665
acnas 8, 635
acni G. 2, 532
acnis Æ. 7, 709
acnorum 7, 706
acnus 7, 178
acram G. 4, 195
acio E. 3, 9
sacer G. 2, 395 ignis 3, 566. Æ. 5, 761. 6, 138. 7, 247. 8, 278 598. 11, 721. *Cybela Chloreus*. 11, 768
sacerdos G. 3, 489. Æ. 2, 201 319. 3, 80 373. 6, 244 645. 7, 89 750. 8, 179. 11, 768. 12, 169
sacerdos *fœm.* Æ. 1, 277. 3, 373 4, 483 509. 5, 70. 6, 35 41 321 544 628. 7, 419 659. 10, 537
sacerdos 6, 661. 8, 281
sacra *adject. ablat.* E 7, 13. G. 3, 334. Æ. 2, 525. 3, 81. 10, 538. 11, 533
sacra 3, 57 73. 6, 109. 7, 60 242. 9, 408
sacra *sub.* G. 1, 339. 2, 473 476. 3, 532. 4, 721. Æ. 2, 132 239 293 717. 3, 19. 4, 638. 5, 59. 6, 40. 8, 85 111 172 302 665. 9, 86. 11, 739. 12, 13 192 317
sacrabat 8, 715
sacrabo 6, 73
sacræ G. 1, 148. Æ. 3, 148. 6, 573. 7, 608
sacram 2, 167
Sacranæ 7, 796
sacraria 12, 199
sacrarunt 10, 419
sacras 9, 116
sacraſſe 7, 62. 8, 600
sacrata 1, 685. 2, 157 245. 9, 4
sacratam 2, 742
sacratas 12, 213
sacrati 3, 371
sacratis 7, 78
sacrato 2, 165
Sacrator 10, 747
sacraverat 2, 502. 4, 200
sacravimus 5, 48
sacravit 6, 18. 12, 141
sacri 3, 67. 5, 110. 8, 270 345
sacrilego 7, 595
sacris E. 8, 66. Æ. 3, 112. 4, 50 301 500
sacris G. 3, 160. Æ. 6, 246. 7, 175 183. 9, 109
sacro G. 2, 147. Æ. 5, 78 333 360. 7, 83
sacrorum G. 2, 21. Æ. 3, 408. 12, 836
sacros E. 1, 53. Æ. 4, 454 485
sacrum G. 4, 319 542. Æ. 2, 230. 4, 703. 6, 484. 7, 391 602 797. 8, 591. 10, 316. 11, 591. 12, 770
sæpe E. 1, 8 56. 5, 36 88. 6, 18 52. 8, 97. 9, 5 155. G. 1, 84 181 273 316 322 354 365 412 452 466. 2, 32 147 186 279 303. 3, 120 132 170 217 274 282 341 409 416 486. 4, 42 67 194 203 217 242 274 284. Æ. 1, 152 673. 2, 108 3, 182. 4, 384 463. 5, 273 527 801 860. 8, 353 380. 10, 620 723. 12, 259 802
sæpius E. 7, 67. G. 1, 379. 2, 3[illegible]. Æ. 2, 456. 6, 696 791. 8, 129
sæva G. 2, 151. 3, 253. Æ. 1, 299. 4, 5[illegible] 57 572. 7, 19 287. 8, 570. 9, 77 951. 11, 545 727 901. 12, 629
sæva *ablat.* 2, 616
sævæ G. 2, 128 Æ. 1, 8. 2, 226. 7, 329 592. 10, 813
sævam 7, 84. 12, 498
sævas 4, 566. 6, 820
sævi 1, 29. 3, 273. 6, 544. 7, 568 608. 12, 849 857 945
sævior G. 3, 246. Æ. 3, 214. 6, 577
sævire 5, 462. 7, 18
sævis 7, 222. 8, 188 482. 10, 678. 12, 890
sæviſſima 2, 612
sæviſſime *Æneas*. 10, 878
sæviſſimus 11, 896
sævit G. 1, 512. 3, 434 551. 4, 456. Æ. 1, 153. 2, 418. 4, 300 532 5, 257 7, 461. 8, 5 700. 9, 63 420. 10, 761. 12, 387
sævo 5, 270. 9, 604. 11, 153. 12, 888
sævoſque 7, 664
sævum G. 1, 279. Æ. 1, 142 462. 6, 824. 9, 792. 11, 910
sævus E. 8, 47. G. 3, 248. Æ. 1, 103. 2, 29 559. 5, 739. 7, 719. 11, 220. 12, 107 406
Sagarim 9, 575
Sagaris 5, 263
Sages 12, 651
ſagitta *ablat.* 4, 69. 5, 242 485. 7, 531. 9, 572. 10, 248 754. 12, 651 746
ſagitta *nomin.* Æ. 5, 502. 9, 578 632. 12, 319 423 856
ſagittæ G. 2, 124. 4, 313. Æ. 12, 415
ſagittam 5, 518. 9, 590. 11, 590 858

INDEX

ſagittas Æ. 1,191. 8,166. 10, 131 12, 394
ſagittis G. 3, 31. 4, 344. Æ. 5, 683 11. 9, 178
ſagittiferos 8, 725
ſagulis 8, 660
Salamina 8, 158
ſale G. 3, 403. Æ. 1, 177. 5, 866. 6, 697
Salentinos campos 3, 400
ſalices E. 1, 79 3, 65. 10, 40. G 2, 110 434 446. 4, 26 182
ſalici 2, 84
ſalicta 2, 13
ſalicti E. 1, 55. G. 4, 15
ſalicum Æ 3, 175
ſaliens 10, 594
ſalientе E. 5, 47
ſalientem G. 3, 460
ſaliêre 2, 384
ſaligna 4, 110
ſalignas Æ. 7, 632
Salii 8, 285
Salio 5, 335 347 352
Salios 8, 663
ſalis G 3, 397. Æ. 1, 39. 3, 385. 5, 848. 10, 214
ſalit G 1, 450
Salium Æ 5, 356. 10, 753
ſaliunca E 5, 17
Solius Æ. 5, 29 321 341. 10, 753
ſalix E. 3, 83. 5, 16
Salmonea Æ. 6, 585
ſalo 1. 41. 2, 209
ſalſa G. 2, 220 238. Æ. 5, 158
ſalſæ 2, 133
ſalſas G. 3, 395. Æ. 12, 173
ſalſos 5, 182 237 775
ſalſus 2, 173
ſaltantes E. 5, 73
ſaltem 2, 71. G. 1, 501. Æ. 1, 565. 4. 327. 6, 371 885
ſaltibus G. 3, 143 425
ſaltu 3, 141. Æ. 6, 516. 9, 553. 12, 287 326
ſaltu 2, 565. 8, 257. 9, 815. 10, 289
ſaltum 12, 681
ſaltus E 6, 57. 10, 9 57. G. 1, 16 140. 2, 197 391 471. 3, 40 323 337 477. 4, 53. Æ. 4, 72 121
ſalubres G. 3, 530
ſalubri 1, 272
ſalubris Æ. 12, 418
ſalve G. 2, 173. Æ. 8, 301
ſalvete 5, 80. 7, 121
ſalus G. 3, 510. Æ. 1, 559. 2, 354 710. 9, 257. 11, 362 399. 12, 653
ſalutant Æ. 3, 524
ſalutantum G. 2, 462. 9, 288
ſalutem G. 4, 294. Æ. 1, 455 467. 2, 354. 8, 476. 12, 241 637
ſalutis 2, 387. 5, 174. 6, 96. 10, 666
ſalvus E. 7. 9
Sameque Æ. 3, 271
Samo 1, 20
Samothracia 7, 208
Samum 7, 208
ſana *Dicta*. 4, 8
ſancit 12, 200
ſancta 3, 543. 7, 365. 8, 131. 12, 648
ſancte 4. 576. 5, 80
ſancti G. 2, 473. Æ. 11, 785
ſanctiſſima Æ. 6, 65. 11, 158
ſancto 5, 603. 8, 72
ſanctos G. 2, 175. Æ. 2, 686. 3, 406
ſanctum 1, 430. 2, 700. 8, 382
ſandyx E 4, 45
ſanguine G. 492 502. 2, 510. 3, 460 492. Æ 2, 72 116 210 277 366 502 535 551 582 667. 3, 28 622. 4, 621. 5, 78 328 413 470 736. 6, 87. 7, 271 318 423 534 541 595 766 788. 8, 261 645. 9, 64 333 349 422 456. 10, 74 520 617 787 832. 11, 8 24 82 88 382 422 592 720. 12, 29 36 79 512 691 721 765 949. *de genere*. 1, 23 239 554. 2, 74 662. 3, 608. 4, 191 130. 5, 45 299. 6, 125 500 762. 7, 98 271 706. 8, 142. 10, 203. 12, 838
ſanguineæ 2, 207. 9, 733
ſanguineam 4, 643. 7, 399. 8, 622
ſanguinei 10, 273
ſanguineis E 6, 22. 10, 27. G. 2, 430
ſanguineo Æ. 7, 703
ſanguineos 12, 340
ſanguineus 12, 332
ſanguinis E 8, 45
ſanguis Æ 2, 639. 3, 30. 5, 397 415. 7, 554. 10, 452 487 819. 12, 51 422 905
ſanguis meus 6, 836
ſanie G 3, 493. Æ. 2, 221. 3, 625. domus, &c. 3, 618
ſaniem 3, 632
ſanos E. 3, 66
ſapor G. 2, 446. 4, 277
ſaporem 2, 126. 3, 397. 4, 102 267
ſapores G. 4, 62
ſarcire 4, 249
Sardois Æ 7, 41
ſarmenta G 2, 409
Sarnus, Æ. 7, 738
Sarpedon 1, 104
Sarpedonis 9, 697. 10, 115
Sarrano G 2, 506
Sarraſtes Æ. 7, 738
ſat E 3, 111. 4, 54. 7, 34. 10, 70. G. 1, 68. Æ. 2, 103 291 314. 3, 602. 9, 135. 11, 366
ſata G. 1. 113 325. 2, 350. 4, 331. Æ. 2, 306
ſata G. 3, 176. *Alecto*. Æ. 7, 331. 12, 860
ſatæ 1, 278
ſatas E. 8, 99
ſate Æ. 6, 125. 8, 36
ſatiaſſe 2, 587
Saticulus 7, 729
ſatio G 1, 215. 2, 319
ſatyros E. 5, 73
ſatus E. 1, 48. 6, 24. 9, 55. G. 1, 502. 2, 398 423. Æ 2, 377 642. 3, 318 653. 5, 786. 6, 487. 7, 311 400 470. 9, 10 140 356 653. 10, 675 772. 12, 883
ſatis *ſegetibus*. E 3, 82. G. 1, 23. Æ. 1, 106 445. 2, 141 423 436. 3, 139. 12, 434
ſator 1, 258. 11, 725
ſatum 2, 540. 10, 563
ſatura G 3, 214
ſaturæ E 10, 77. Æ 7, 801
ſaturantur E 10, 30
ſaturare G. 1, 80
ſaturata Æ. 5, 608. 7, 213
ſaturi G 2, 197
Saturne Æ. 7. 49
Saturni G. 1, 336. 2, 406. Æ. 7, 203. 12, 830
Saturnia *plura* E 4, 6. 6, 42. Æ 1, 573
Saturnia tellus G. 2, 173. Æ. 8, 329
Saturnia *ſcilicet* Juno Æ. 1, 27. 3, 380. 4, 92. 5, 606. 7, 428 560 572 622. 9, 745 802. 10, 659 760. 12, 156 178 807
Saturnia *urbs*. 8, 358
Saturnius 4, 372. 5, 799
Saturno 6, 794
Saturnus G. 2, 538. 3, 93. Æ. 7, 180

,180. 8, 319 357
uro G. 4, 33
s Ammone *Iarbas* Æ. 4, 198.
, 244 424. 6, 331. 7, 152
cia 4. 1
cius 2, 223 529. 7, 500. 11,
753. 12, 5 652 762
a *accuſ.* E. 8, 6. G. 1, 110
474. 3, 230 239 276 428
521. 4, 26 135. Æ. 1, 205
528 541. 2, 609. 3, 425
432 555 559 566 699 5,
165 202 627. 6, 174 551.
, 684. 10, 363 677. 11,
731 628
a *nom* E. 10, 15. 5, 866.
, 590. 11, 297. 12, 592.
ſpelunca G 4, 50. Æ. 1,
143. 5, 678. *arma* 1, 154.
2, 467. 9, 512. 11, 473 529
12. 922. *pondus*. 11, 628.
nites 5, 430
a vocant Itali mediiſque in
ſtibus aras Dorſum imma
e mari ſummo Æ. 1, 112
a G 3, 145. Æ. 8, 231.
, 711
G 4, 422. Æ 2, 308. 4,
52. 10, 653 805
a G. 2, 156 522. Æ. 2,
608. 3, 271 706. 5, 204. 7,
467. 8, 190 233 417. 9,
133 809. 10, 130
o G, 1, 267. 2 351. Æ.
4, 183. 3, 84 628. 5, 275
ſpr. Frangeret ad ſaxum 8,
428. 9, 569. 10, 415 698.
11, 721. *ſpelunca*. 3, 450. 8,
211 248
cſas E. 5, 84
cſis G. , 111
ſamque 4, 370
um *Siſyphi*. 3. 39. Æ. 3,
625. 5, 124. 6, 616. 8, 226
350. 9, 448. 10, 127 196
781. 12, 684 896 904
ber G. 2, 214
bie 2, 220
biem 3, 299
bies 3, 441
bra 1, 495
be Æ. 3, 351
bas 2, 612
be 2, 442. 12, 576
bus 9, 524
bis , 507. 10, 654
ndit 2, 239
ndite 9, 37
ndunt 2, 401
nebris G. 1, 110
ſcelerate Æ. 3, 42
ſcelerata 3, 60. 7, 461
ſceleratam 2, 231. 9, 137
ſceleratas 2, 576
ſcelerato 12, 949
ſceleratum G. 2, 256
ſcelere Æ. 1, 351. 2, 535
ſceleris E. 4, 13. Æ 3, 604. 8,
206
ſcelerum G 1, 507. Æ. 2, 106
164. 3, 381. 6, 529 560
626. 8, 658. 11, 258
ſcelus E. 9, 17. Æ. 1, 360. 2,
125 229. 5, 793. 6, 511
742. 7, 307. 11, 407
ſcena G 2 24. Æ. 1, 168
ſcenis 1, 434. 4, 471
ſceptra 1, 61 82 257. 4, 597.
7, 173 252 422. 9, 9
ſceptris 3, 296 7, 369. 9, 267.
10, 852. 11, 238
ſceptro 9, 506
ſceptrum G. 2, 536. Æ. 1, 657.
7, 247. 12, 206
ſciat G, 3, 474. Æ. 5, 788
ſcilicet G. 1, 282 494. 2, 61
245 534. 3, 266. 4, 225.
Æ. 2, 577 4, 379. 6, 526 750.
11, 371 387. 12, 570
ſcindebant G. 1, 144
ſcindebat Æ. 7, 510
ſcindendum G 2, 299
ſcindens Æ 10, 765
ſcindere 9, 146. 11, 137
ſcindimus G 1, 50
ſcindi 4, 420. Æ. 1, 165 591.
8, 142. 12, 870
ſcinditur 2, 39. 6, 182
ſcintillæ 12, 102
ſcintillam 1, 178
ſcintillare G 4, 393
ſcio E. 8, 43. Æ. 3, 602. 10, 904
Scipiadas G 2, 170. Æ. 6, 844
ſcire G. 2, 105. Æ. 1, 686. 3,
380. 11, 344. 12, 396 794
ſcirent G. 4. 849
ſciret E. 2, 35. Æ. 1, 67
ſcis G. 4, 447. Æ, 12, 143
794
ſciſſa 8, 702. 9, 478. 12, 609
ſcit 11, 259
ſcitati 2, 105
ſcitatum 2, 114
ſcopuli G. 3, 253. Æ. 1, 167. 3,
536 565. 7 589. 8, 192
ſcopulis G. 2, 377. 3, 262. Æ.
1, 170. 4, 383 445
ſcopulo G. 4, 436. Æ. 3, 149.
5, 159 185 220 270. 8, 669.
12, 531
ſcopulos G. 3, 276. Æ. 3, 272
559 575. 4, 255. 5, 169
864. 11, 274 625
ſcorpius G. 1, 35
ſcrobibus 2, 50 235 260 288
ſcrupea Æ 6, 238
ſcuta 1, 105. 3, 237. 7, 722. 8, 93
539. 9, 229 666. 12, 130 563
ſcutati 9, 370
ſcutis 8, 662
ſcuto 10, 506
ſcutorum 8, 562
ſcylacæum 3 553
Scylla *avis* G. 1 406. *monſtrum*.
Æ. 3, 420. 7, 302
Scylla *navis* 5, 122
Scyllæ *plur*. 6, 286
Scyllæam rabiem 1, 204
Scyllam E 6, 74. Æ. 3, 424
432 686
Scyllamque G. 3, 451
ſcyphus Æ 8, 278
ſcyria 2, 477
Scythiæ G 3, 197 349
Scythiam E 1 66. G. 1, 240
Scythoniaſque E. 10, 66
Sebetide 7, 734
ſecabant 8, 674. 10, 214 222
ſecabat 4, 157. 5, 2. 10, 147
ſecans Æ. 7, 717. 10. 687
ſecant G. 3, 126 Æ. 1, 216.
5, 595. 8, 96. 9, 103
ſecantem 8, 63
ſecat G 1, 406 410. Æ. 4,
704. 5, 218. 6, 899. 9, 331.
10, 107 166 440. 12, 268
368
ſecent 12, 389
ſecet E. 10, 49
ſeceſſu Æ. 1, 163. 3, 229
ſecius G 2, 277. 3, 367. Æ. 7.
781
ſecla E 4, 46
ſeclis 8, 508
ſeclo E 4, 52
ſeclorum 4, 5
ſecludite Æ. 1, 566
ſecluſa 3, 446
ſecluſum 6, 704
ſecreta G. 4, 403. Æ. 2,
299 568. 4, 494. 6, 10 478.
8, 463
ſecretæ 5, 613
ſecreti 3, 389. 6, 443
ſecretis 7, 774
ſecretos 8, 670
ſecretum 8, 610
ſecta G. 1, 238. Æ. 2, 16. 4,
505

ſectaris E. 3, 75
ſectis G. 2, 30
ſecto 2, 278. Æ. 3, 464. 6, 214
ſecuerunt G. 3, 444
ſecuit Æ. 5, 658. 9, 15
ſecula G. 1, 469. 2, 295. Æ. 1, 295 449 610. 6, 235 793. 8, 225. 12, 826
ſecunda 4, 15. 9, 282
ſecundæ 8, 283
ſecundaret 2, 36
ſecundas 2, 617
ſecundent 7, 259
ſecundet G 4, 397
ſecundi Æ. 2, 529. 5. 32
ſecundis G. 2, 101. Æ. 1, 211. 3, 683. 7, 23. 8, 682. 9, 301. 10, 502
ſecundo G 3, 447. Æ. 1, 160. 5, 338 491. 7, 494. 8, 90 302 549. 10, 21 255 266 687. 11, 899
ſecundos 3, 455. 4, 562
ſecundum E. 2, 38. G. 3, 143. Æ 5, 258
ſecundus 11, 441 739
ſecura G. 2, 467. 3, 376. Æ. 1, 294
ſecures 6, 819. 7, 184 627
ſecuri 6, 824. 7, 304 510. 12, 306
ſecuribus G. 3, 364. 6, 180
ſecurim Æ. 2, 224. 11, 656 696
ſecuros 6, 715
ſecurus 1, 354. 10, 326
ſecus G. 3, 346. Æ. 2, 382. 3, 236. 4, 447. 8, 243 391 414. 10, 272. 11, 456 814. 12, 9 124 856
ſecuta E 6, 50 75 10, 23. Æ. 6, 62. 9, 492 542. 12, 423
ſecutæ G. 4, 151. Æ. 1, 503. 7, 642
ſecutam 6, 457
ſecuti G. 4, 219 448. Æ. 3, 156. 5, 561. 6, 612. 8, 52. 9, 162. 10, 33 672 738. 11, 759
ſecutos 7, 652
ſecutum E. 6, 60. Æ. 11, 161
ſecutus G. 2, 306. Æ. 1, 386 410. 3, 54 327. 5, 296. 6, 170. 7, 212. 9, 17 204 559 10, 893. 12, 301 354 [illegible]0
ſed tamen E. 1, 19. 9, 55. G. 3, 10 [illegible]0. Æ. 3, 341
ſed neque G. 2, 103 136. Æ. 12, [illegible]
ſed num G. 3, 209. Æ. 3, 455. 5, 680. 6, 140 736. 9, 328. 10, 201 343 584. 11, 380
ſed enim 1, 23. 2, 164. 3, 395. 6, 28
ſedatis 9, 30
ſedato 9, 740. 12, 18
ſede 1, 684. 2, 525 568. 3, 687. 4, 504. 7, 193 324 454. 12, 810
ſedeant 12, 15
ſedeat 6, 575
ſedebant 6, 411
ſedebat 2, 574. 7, 187. 9, 4
ſedebit 6, 617
ſedem G. 4, 228. Æ. 2, 716 742. 3, 190 452. 6, 283 577. 7, 3 229 562. 8, 347 463. 10, 3. 11, 112
ſedens G. 4, 344 514. Æ. 1, 298. 6, 555. 7, 193. 8, 720. 9, 640. 10, 218 409. 12, 864
ſedent 4, 473
ſedentes 11, 460
ſedentis 11, 692
ſedere 6, 192. 10, 301
ſederet 4, 15
ſedes G 4, 8. 5, 759
ſedes *plur.* Æ. 1, 209 251 419 561. 2, 232 437 642 760 785. 3, 88 123 161 167. 6, 431 639. 7, 52 158 175. 8, 244 362 667. 11, 44
ſedet E 10, 71. G. 3, 456. Æ. 1, 50. 2, 660. 4, 183. 5, 418 440 obſidet 6, 617. 7, 368 611. 10, 159. 11, 237 726 837
ſedetis 7, 201
ſedibus G. 4, 65 461. Æ. 1, 88 2, 165 611 654 6, 152 203 328 371. 7, 775. 11, 532
ſedili 3, 170
ſedilia 1, 171
ſedilibus G. 4, 350
ſedis 2, 634
ſedit 10, 683. 11, 551
ſeditio 1, 153
ſeditione 11, 340
ſeduxerit 4, 385
ſeges i terra G. 1, 47. 4, 139. Æ. 3, 14
ſeges G 2, 142. Æ 3, 46. 7, 526 12, 963
ſegetem G 1, 212 319. 2, 411. Æ 2, [illegible]4
ſegetes E 1, 72. 5, 33. 9, 48. G [illegible], 154 152. 3, 198
ſegeti G 1, 270
ſegetis Æ 7, 808
ſegetum G. 1, 112
ſegnem G. 1, 72. Æ. 5, 173. 10, 700
ſegnes G. 2, 37. 3, 42. 4, 198. Æ. 9, 787. 11, 21 64 726
ſegnior G. 2, 275. 3, 95. Æ. 4, 149. 7, 383. 8, 414. 10, 637. 12, 566 615
ſegnis G 1, 151. Æ. 8, 549. 10, 308 592
ſegnities 2. 374
ſegnius 9, 441. 12, 525
Selinus 3, 705
ſellam 11. 334
ſemel G. 2, 422. Æ. 3, 431. 6, 487. 9, 140. 10, 298. 11, 412 418. 12, 208
ſementem G. 1, 230
ſemeſa Æ. 8, 297
ſemeſam 3, 244
ſemianimem 4, 686
ſemianimes 10, 396. 11, 635
ſemianimi 12, 356
ſemianimis Rhœteus 10, 404
ſemiferi Caci 8, 267
ſemifero 10, 212
ſemina E. 6. 33. G. 1, 193
ſeminat Æ. 6, 206
ſemine G 1, 22 104. 2, 143 17
ſeminecem Æ. 5, 275
ſemineces 9, 455. 12, 329
ſemineci 10, 462
ſeminibus G. 2, 56 354. Æ. 6, 731
ſemihominis 8, 194
ſemiputata E. 2, 70
ſemita Æ. 1, 422. 4, 407. 9, 383. 11, 524
ſemiviri 12, 99
ſemiviro 4, 215
ſemiuſta 5, 697
ſemiuttum 3, 578
ſenatum 1, 430
ſenatus 4, 105
ſenectæ G 1, 186. 3, 96. Æ. 6, 114. 9, 481. 11, 165. 12, 57 934
ſenectam 10, 182
ſenectus G. 3, 67. Æ. 5, 416. 6, 275 304. 7, 440 452. 8, 40[illegible]. [illegible], 610
ſenem G 2, 494. 4. 127 438
ſenes Æ. 5, 715. 7, 206. 11, 1[illegible]2
ſenex E. 1, 47 52. 6, 18. Æ. 7, 180
ſeni *dativus*. E. 6, 70. Æ. 8, 638
ſeni bis 5, 561
ſenibus G. 4, 135

ſequaci Æ. 10, 365
ſequacibus 5, 193. 8, 432
ſequamur G. 3, 40. Æ. 2, 388. 3, 114 188. 5, 22 709. 12, 625 677
ſequantur 8, 547. 10, 258. 11, 809. 12, 32 719
ſequar G. 2, 434. Æ. 1, 346. 4, 114 384 538. 9, 391 490
ſequare 4, 626
ſequatur 4, 109. 6, 758. 8, 15. 10, 49 679
ſequebatur G. 3, 565. Æ. 11, 781
ſequendi 5, 590. 10, 180
ſequendo 3, 671
ſequens G. 4, 487. Æ. 3, 368. 5, 805. 10, 226. 12, 301
ſequentem 5, 227. 8, 333. 10, 193
ſequentes E. 3, 46. G. 1, 33 106 425
ſequenti E. 8, 27
ſequentum G. 3, 111. Æ. 6, 200. 9, 394
ſequentur 1, 189 440. 2, 52. Æ. 4, 591. 12, 153
ſequere E. 3, 58. Æ. 4, 381
ſequeris 10, 325
ſequeſtra 11, 133
ſequetur 6, 146. 9, 299. 11, 430
ſequi G. 1, 39 308. 2, 361. 3, 466. Æ. 2, 350. 7, 300 606. 10, 10 66. 12, 750 893
ſequimur 3, 88. 4, 576. 5, 629
ſequitur E. 2, 63. 6, 56. Æ. 2, 724. 3, 33. 5, 74 323 655 815. 8, 688 703. 9, 504. 10, 180 651. 11, 695. 12, 51 195 366 615
ſequor Æ. 2, 701 737 754. 4, 361
ſequuntur G. 1, 439. Æ. 1, 189 751. 8, 592. 9, 54 466 636. 10, 487 799. 11, 92 271
ſera E. 1, 28. G. 1, 251. 4, 122 132. Æ. 2, 363. 5, 524. 7, 16 492. 8, 581. 9, 482. 10, 94
ſeræ E. 8, 88. G. 3, 467. Æ. 8, 509
ſeram G. 4, 138. Æ. 6, 569. 8, 30
ſeras G. 2, 408. 4, 144
ſerat Æ. 4, 113
ſere 1, 299. 2, 275 297
ſerebant 6, 160
ſerebat 12, 520
ſerena G. 1, 394. Æ. 5, 104. 6, 707. 8, 529. 9, 630
ſerenæ G. 1, 429
ſerenas G. 1, 100 462. 3, 197
ſerenat Æ. 1, 259. 4, 477
ſereni 5, 851
ſereno G. 1, 260 340 487. Æ. 3, 518. 5, 870
ſerenos 2, 285
ſerentem 6, 844
ſerentes G. 1, 193
ſerere Æ. 2, 433
Seres 1, 73 227. 2, 121
Sereſti 5, 487
Sereſtum 1, 615. 12, 561
Sereſtus 9, 171 779. 10, 541. 12, 549
Sergeſto 5, 184
Sergeſtum 1, 514. 4, 288. 5, 221 282. 12, 561
Sergeſtus 5, 121 185 203 272
Sergia 5, 121
ſeri, *verbum*. G. 1, 161
ſeria E. 7, 17
ſeris G. 2, 58. Æ. 7, 597
ſerit 12, 228
ſerite G. 1, 210
ſermo Æ. 1, 221 752. 4, 189 277. 6, 160 470. 8, 309 468. 9, 657
ſermonem 4, 388. 12, 223 834
ſero *nomen*. G. 3, 406
ſeros 1, 291 404
ſerpant 3, 469
ſerpens E. 4, 24. Æ. 2, 214. 5, 91 273. 11, 753
ſerpentibus G. 1, 129. 2, 215. Æ. 4, 72. 7, 658
ſerpentis 7, 375
ſerpentum 8, 436. 12, 848
ſerpere E. 8, 13
ſerpilla G. 4, 31
ſerpillum E. 2, 11
ſerpit Æ. 2, 269. 12, 239
ſerræ G. 1, 143
Serrane Æ. 6, 844
Serrano 9, 454
Serranum 9, 335
ſerta E. 6, 16. 10, 41
ſertis 6, 19. Æ. 1, 421. 4, 202 506. 7, 488
ſerva, *verb.* G. 1, 335. Æ. 2, 789. 3, 86. 11, 506
ſerva, *nom.* 5, 284. 9, 546
ſervabat 4, 485. 7, 52. 11, 31
ſervabit E. 5, 12
ſervandi G. 1, 205
ſervans 1, 403. Æ. 1, 40. 7, 179
ſervant G. 3, 214. 4, 41 383. Æ. 1, 550. 2, 450. 6, 507. 9, 222. 11, 200
ſervantem G. 4, 459. Æ. 2, 568

ſervantiſſimus Æ. 2, 427
ſervare G. 3, 160. 6, 200. 8, 492. 10, 288 502 616
ſervarent Æ. 9, 43
ſervaſſe E. 9, 10
ſervaſſent Æ. , 642
ſervat G. 2, 240 524. Æ. 5, 30. 6, 298 338 556. 10, 330. 12, 428
ſervata G. 4, 228. Æ. 2, 160 715. 4, 552. 5, 25. 7, 60. 11, 159
ſervatæ 5, 699
ſervatum 5, 283
ſervate 1, 211. 2, 702. 3, 266
ſervati G. 1, 437, Æ. 8, 187. 12, 768
ſervatam 3, 209
ſervavêre 8, 296
ſervavit 5, 601
ſervent 9, 161
ſerves 2, 160. 10, 525
ſervet G. 4, 111. Æ. 2, 711. 4, 29. 6, 402 575
ſervetis 5. 476
ſerviat G. 1, 30
ſervire Æ. 4, 103
ſervitio E. 1, 41. G. 3, 168. Æ. , 289. 3, 327
ſervitum 2, 786
ſerum 6, 754. 12, 864
ſerunt 11, 318
ſervo E. 2, 42 3, 43 47 75
ſervor Æ. 10, 849
ſerus G. 1, 462. 3, 260
ſeta Æ. 7, 667
ſetas G. 3, 312. Æ. 6, 245
ſetigeræ 12, 170
ſetigerique 7, 17
ſetigeroſque 11, 198
ſetoſi E. , 20
ſeveris Æ. 8, 638
ſeverum G. 3, 37. Æ. 6, 374. 7 713
ſex 9 272. 11, 9. 12, 899
ſexcentos 10, 172
ſi non E. 1, 16. 7, 43. G. 2, 344 461. Æ. 2, 54. 4, 18
ſi non & E. 3, 15. G. 2, 132. Æ. 2, 54 433 583 690 4, 125 614. 9, 44 757. 11, 369. aut E. 7, 23 27. 9, 63. Æ. 3, 311. 11, 368. at E. 7, 55 67. G. 1, 67 191 219 431 459. fortè G. 1, 202. 4, 28. Æ. 1, 155 379. 2, 18 136 756. 10, 724 12, 183. verò G. 1, 227 425. 4, 251. Æ. 9, 267
ſi, *pro* ſiquidem G. 1, 7 17. 5, 798. 6, 530. modo 4, 325. Æ. 4, 109. 5, 25. ſi *comparationibus ſerviens*. 4, 669. 6, 471. 12, 124
Sibarimque 12, 363
ſibila G. 3, 421. Æ. 2, 211. 5, 277
ſibilat 7, 447. 11, 754
ſibilus E. 5, 82
Sibylla 5, 735. 6, 98 538 666
Sibyllæ Æ. 3, 452. 6, 10 44 176 236
Sibyllam 6, 752 897
ſic cœpit E. 8, 16. Æ. 1, 525. incipit G. 4, 386. Æ. 12, 47. orſus 1, 329. 2, 2. 9, 656. 12, 806. ait 1, 468. 2, 296. 3, 189. 4, 641 704. 5, 365 551. 9, 303 479. 10, 473. 11, 29 520. 12, 622. *in ſequentibus ſubintelligitur ait*. 6. 854. 9, 234. 12, 194. alloquitur 1, 592. 4, 8 222. 6, 341. 10, 228. 11, 820. fatus 1, 614. 2, 50 391 544. 3, 118. 4, 570. 5, 72 351 539. 10, 536. locuta 1, 618. 9, 5. memorat 1, 635. 8. 79. 9, 323. effata 2, 524. 4, 30. 7, 456
ſic, &c. Æ. 2, 644. 4, 660. 6, 154. affari 2, 775. 3, 153. effatus 3, 463. 7, 135. 9, 22. contrà eſt ingreſſa 4, 107. excepit 4, 14. profatur 4, 364. fata 4, 685. 6, 321. affata 6, 666. 12, 138. locutus 5, 14 303 400. 9, 319. fatur 5, 547. 6, 1. 8, 115. 10, 621. 12, 888. effatur 9, 295. affatur 12, 10. orſa 6, 125 562. 7, 435. 11, 123. aggreditur 6, 388. addidit 6, 854. memorans 6, 699. 9, 250. voce ſecutus 7, 212. precatur 9, 403. 10, 420. 11, 784. hortatur 11, 13. exhortata 12, 159. reddidit ore 11, 231. ſequitur 12, 195
Sicanæ 8, 328
Sicani 5, 293. 7, 795
Sicaniæ 1, 561
Sicanio 3, 692
Sicanium 8, 416
Sicanos E. 10, 4. Æ. 5, 24. 11, 317
ſicca E. 7, 56. G. 1, 214 389. 5, 180
ſiccæ Æ. 9, 64
ſiccant E. 2, 42
ſiccat Æ. 3, 95
ſiccis G. 4, 427. Æ. 2, 358
ſicco G. 1, 363. 2, 31. 4, 97. Æ. 3, 135 510. 6, 162
ſiccum G. 3, 423. Æ. 8, 261. 10, 10
Sicelides E. 4, 1
Sichæi Æ. 4, 20 502 632
Sichæo, Sichæio 4, 552
Sichæum 1, 352 724
Sichæus 1, 347. 6, 474
ſicubi 3, 332. 5, 677
Siculæ 1, 38. 3, 410
Siculi E. 10, 51
Siculis 2, 21. Æ. 1, 553. 3, 696. 5, 702
Siculo 3, 418. 7, 289
ſicut 8, 12
Sicyonia G. 2, 519
ſidera, *cum* ad E. 5, 43 62. 6, 85. 9, 29. G. 2, 247. Æ. 1, 97 107. 2, 153 222 687. 5, 256. 7, 767, 9, 16 239 637. 10, 262 667. 11, 37 136. 12, 196 795
ſidera E. 5, 57. G. 1, 204 311. 2, 342. Æ. 1, 612. 2, 9 488. 3, 243 360 423 515 574 599 620. 4, 81 322 489 520 524 578. 5, 126 628. 6, 338 458 641 795 850. 9, 93 429. 10, 161 193. 11, 833. 12, 197
ſidera Cœli G. 1, 335. 2, 1 477. 4, 58. Æ. 1, 263. 8, 141. 10, 176. 11, 879
ſidere E. 10, 68. G. 1, 173. 3, 324. Æ. 2, 204. 4, 30. 12, 451
ſiderea 3, 586
ſideream 10, 3
ſidereo 12, 167
ſideris G. 4, 227
Sidicinaque Æ. 7, 727
Sidona 1, 623
Sidonia 1, 456 617. 4, 545. 9, 266. 11, 74
Sidoniam 1, 682. 4, 137
Sidonias 4, 75
Sidonio 5, 571
Sidonios 4, 683
ſidunt 5, 203
ſidus G. 1, 32. 4, 234. Æ. 2, 700. 7, 215. 8, 681. 11, 260
Sigea 2, 312

Sigeis Æ. 7, 294
gna E. 3, 40. G. 1, 229 440 464 472. 3, 236 440 503. 4, 108. Æ. 3, 388. 5, 590 647. 6, 198 825. 7, 138 606 628. 8, 52 212 498. 9, 384. 10, 258 265 310
gnans 9, 181
gnant G. 2, 269. Æ. 2, 423 5, 314
gnantemque 2, 697
gnare G. 1, 126
gnari Æ. 12, 3
gnat 7, 4
gnavit 5. 516
gnent G. 3, 171
gnet Æ. 6, 780
gnificat 12, 692
gnis G. 1, 351 395. 4, 219 253. Æ. 1, 652. 5, 267 736. 9, 263. 11, 517
gno G. 1, 354. Æ. 3, 287. 6, 315. 12, 129
gnorum E. 9, 46. G. 1, 239 257
gnum 1, 263. Æ. 1, 447. 2, 239 519. 4, 167. 5, 130 137 578. 7, 513 519 637. 8, 1 523 534. 11, 474. 12, 245
gnum 3, 39
gno 10, 793
gnt 1, 168. 9, 190
gnes G. 1, 477. Æ. 6, 264
gni 4, 527. 7, 88 102
gnia 1, 734. 2, 255 755. 4, 112. 6, 265. 10, 63. 11, 241
gnibus 9, 393
gnum 6, 432
gnum E 6, 14
gr G. 2, 12
gfit Æ 10, 101
gn E 9.57. G. 1, 247. Æ. 2, 116. 4, 499. 5, 127. 10, 102
gnur G. 4, 189
gnx Æ 6, 471 602. 8, 233
gne E. 1, 15
gnis G. 1, 135. Æ. 1, 178. 6, 7
gnua G. 1, 74
gnuis 1, 195
gn E. 2, 19. Æ. 9, 216
gna E 10, 7
gnetia Æ. 9, 584
gnilem E. 1, 21. G. 2, 266. Æ. 8, 649
gniles E. 1, 23. G. 2, 313. Æ. 5, 317 594
gnili 1, 140. 6, 144

similis, G. 3, 192. Æ. 1, 593 632. 4, 254 558. 5, 254 842. 7, 502. 8, 396. 9, 650. 12, 477 754
similima G. 2, 131. Æ. 2, 794. 6, 522 702. 10, 391
Simoenta 5, 261 634 903. 10 60
Simoentis 1, 622. 3, 302
Simois 1, 104. 6, 88. 11, 257
simplex G. 2, 73. 3, 482
simplicis 2, 528. Æ. 6, 747
simul, *repetitum*. G. 3, 201. Æ. 1, 517 635. 2, 220. 5, 675. 9, 318. 12, 268 758
simul *i.* postquam G. 4, 232. Æ. 11, 908
simul ac 4, 50 12, 222
simulacra G. 11, 478. 4, 472. Æ. 2, 517. 5, 585 674. 7, 89
simulacrum Tritoniæ 2, 172 232 772
simulans 1, 356. 6, 517
simulant 2, 17. 4, 302
simularat 6, 591
simulat 1, 213
simulata 1, 714. 3, 349. 4, 105
simulato 7, 385
simulatos 4, 512
sin, & at si G. 1, 432 454. sin Æ. 2, 195 483. 3, 179 500. 4, 67 239
sin G. 2, 233 276. Æ. 1, 559. 2, 192 676. 8, 578. 10, 33 625. 11, 324 419. 12, 187
sinant 1, 22
sinas 12, 49 828
sine, *verb.* E 8, 12. 9, 43. G. 4, 47 90. Æ. 5, 163 717. 9, 90 291 409. 10, 598. 11, 505. 12, 25 680
sinebant 4, 651. 11, 701. 12, 147
sinent 6, 870
sineret 6, 31. 11, 103
sines 5, 391. 10, 26
sinet 4, 540 6, 96
singula G. 3, 471. Æ. 1, 457. 3, 348. 6, 723 889. 8, 311 618
singultantem 9, 333
singultibus 9, 415
singultu G. 3, 507
siniſter 1, 445
siniſtra E 1, 18. 9, 15
siniſtra, *manu*. Æ 5, 457. 6, 348 571. 9, 468. 10, 261
siniſtræ 11, 10
siniſtram 2, 671. 10, 545
siniſtri Æ. 7, 689
siniſtris 2, 443. 10, 110
siniſtro 10 160
siniſtros 5, 830. 11, 347
sinit 2, 779. 10, 427 433 700
sinite 2, 669. 9, 620. 10, 15, 12, 316
sinito G 3, 205
Sinon Æ. 2, 259
Sinonem 2, 79
Sinonis 2, 195
sinu G 4, 362. Æ. 3, 692. 4, 686. 6, 132. 11, 544 626
sinuatque 2, 208
sinuetque G 3, 192
sinum E. 7, 33. G. 3, 238. Æ. 4, 30 7, 347. 10, 819
sinunt G. 1, 269. 4, 7. Æ. 7, 270
sinuoſa 11, 753
sinuoſo G 1, 244
sinus, *nom.* 2, 76 123. 3, 424. Æ. 2, 23. 3, 551. *accuſ.* G 2, 331. 4, 420. Æ. 1, 247 324. 3, 455 689. 5, 16 831. 8, 712. 11, 775
si qua, *nominat.* E. 4, 13. 7, 40 G. 3, 83. Æ. 1, 607. 2, 94 142 159 536. 3, 433. 4, 327. 6, 184 367 459. 7, 4 401 559. 9, 41 214 493 741. 10, 492 828 861 903. 11, 373 502. 12, 532
siqua 1, 185. 9, 134 405
siquam 1, 22 185. 6, 367 459 882. 8, 243. 9, 134 512. 10, 458
siquam G. 3, 489. Æ. 1, 326. 6, 27 11, 308
siquando, o *colliditur*. E 2, 23 G. 3, 98. Æ. 9, 7. 11, 653
siquando G 1, 259 2, 128. 4, 228 314. Æ. 3, 500. 10, 272 803. 12, 749 851
siquem G 4, 6 281. Æ 1, 155. 6, 367. 7, 225 226
siquibus 1, 582
si quicquam 4, 319 8, 140. 11, 415
siquid E. 3, 52. 7, 10 9, 32. Æ. 1, 607. 4, 317 382. 5, 688. 7, 273. 9, 446. 11, 374. 12, 152
siquis E. 6, 9. 7, 44. G. 2, 49. 3, 453 474 563. Æ. 4, 319 328 684 5, 410. 9, 210, 12, 56 68 157
si quiſquam 12, 761
siquod 4, 510
siquos E. 5, 10. G. 2, 265. Æ. 2, 420

Sirenum Æ. 5, 864
Siriisque G. 2, 88
Sirius 4, 425, Æ. 5, 141. 10, 273
sis E. 5, 65. Æ. 1, 334. 12, 439
sistam 2, 620. 6, 676
sistat G. 2, 489
siste Æ. 4, 634. 6, 465
sistere 3, 7. 4, 489. 11, 873
sistet 3, 117. 6, 858
sistimus 2, 245
sistit 8, 85. 10, 309 323. 11, 853. 12, 355
sistro 8, 696
sistunt G. 1, 479
siti G. 2, 353. 3, 434. Æ. 4, 42
sitiens, *arvum*. G. 3, 137
sitientes E. 1, 67. G. 4, 425
sitim E. 5, 47. G. 3, 327
sitis Æ. 3, 483
sitit E. 7, 57
sitiunt G. 4, 402
situ 1, 72. Æ. 6, 462. 7, 440 452
situs 3, 451
sobolem G. 3, 71
soboles E. 4, 49. G. 3, 308. 4, 100. Æ. 4 328
socer 6, 830. 7, 317. 12, 192
soceriſque 11, 105
soceroque 11, 440
soceros 2, 457. 10, 79
socia 2, 371. 3, 352. 8, 120. 11, 161
sociam E. 6, 20
sociare Æ. 4, 416. 7, 96. 12, 27
socias 1, 605. 5, 36
sociatus 9, 594
socii G. 1, 346. 2, 528. Æ. 1, 202. 2, 387. 8, 15 71 129 240 282 290 408 454 524 532 560 617. 5, 100 190 778. 9, 54. 1, 299 369 444 505 738 799 841. 11, 272 865
sociis 1, 313 557 637. 2, 316 429 748. 3, 12 234 259. 7, 35. 9, 8 818. 10, 258. 11, 2 533 884
sociorum 3, 638. 8, 174
socios E. 8, 70. Æ. 1, 198 221 364 394 587. 2, 267 338 795. 3, 471. 4, 289 375 572 601. 5, 43 283 746 795 860. 6, 184 229 890. 8, 56 80 491 546. 9, 71 150 351 758 768 780 10, 241 287 293 441 831. 11, 12 22 200 322 521. 12, 38 110
socium, *agmen*. 2, 613. 4, 142. 5, 712. 6, 161. 9, 199
socium 5, 174. 9, 558. 10, 410
sociuſque 7, 264
sodalis 10, 386
sol E. 2, 67. G. 1, 231 439 564. 2, 321. 3, 357. 4, 51 401 426. Æ. 1, 572. 3, 284 508. 7, 100 218. 8, 97. 12, 176
sola E. 8, 10. G. 1, 30. 3, 212
solâ E. 10, 14. Æ. 4, 322. 5, 613. 6, 268. 11, 582
sola, *nom. ſing.* E. 10, 48. G. 1, 389. Æ. 1, 601. 3, 183 365 489 660. 4, 32 82 423 462 467 543. 5, 651. 7, 52. 8, 581. 9, 218 257. 10, 879. 11, 504 821
ſolabar 1, 243. 9, 489
ſolabere G. 1, 159. Æ. 10, 825
ſolæ *apes*. G. 4, 153
ſolam 3, 467. Æ. 4, 421. 9, 482. 12, 810
ſolamen 3, 661. 10, 393 859
ſolando 4, 394
ſolans G. 4, 464
ſolare Æ. 9, 290
ſolata G. 1, 293
ſolatia E. 9, 18. Æ. 5, 367. 8, 514. 11, 62
ſolatur E. 6, 46. Æ. 5, 41 770. 10, 191. 12, 110
ſolatus 5, 708
ſole E. 2, 13. G. 1, 234 288. 2, 512. 3, 132 156. Æ. 1, 435. 3, 568. 4, 701. 5, 89. 6, 534. 7, 527 720. 8, 23. 9, 461. 10, 807
ſolebam E. 1, 24
ſolebant 2, 30. 12, 768
ſolebas 3, 26
ſolebat 6, 70. Æ. 2, 456. 7, 754
ſolem 6, 37. G. 1, 48 399 425 440 464. 2, 298 373. 3, 439. 4, 28. Æ. 1, 147. 2, 475. 4, 470 480. 6, 641. 12, 172
ſolemus E. 1, 21. G. 2, 186
ſolenne Æ. 12, 193
ſolennem 8, 102
ſolennes G. 3, 22. Æ. 2, 202. 3, 301 5, 53
ſolennia E. 5, 74. Æ. 5, 605. 6, 380. 8, 185. 9, 626
ſolent E. 1, 26. G. 3, 461
ſolers G. 4, 327
ſoles E. 9, 52. G. 1, 394. 2, 332 481. Æ. 1, 749. 3, 203
ſolet E. 10. 75. Æ. 2, 592. 6, 205
ſoli E. 10, 32. Æ. 2, 366. 6, 610. 10, 442. 12, 315 661
ſoli G. 3, 302
ſolibus 1, 66
ſolida Æ. 6, 253. 9, 809
ſolidæque 2, 639
ſolidanda G. 1, 179
ſolidi Æ. 2, 765
ſolido G. 2, 64 231. 3, 26 88. Æ. 6, 69 552. 9, 357. 11, 427
ſolidum G. 2, 79. Æ. 11, 553
ſolio 1, 510. 6, 396. 7, 169 210. 8, 178 541. 10, 116. 11, 301
ſolis G. 1, 92 403. 2, 478. 3, 277 336. Æ. 1, 746. 6, 255 796. 7, 10 130 227. 8, 68 195 623. 12, 115 164
ſolis G. 1, 220. 2, 117. 3, 249. Æ. 9, 139. 11, 569
ſolita 9, 214
ſolitæ 2, 462. 11, 415
ſolitum G. 1, 413. Æ. 9, 129. 11, 383
ſolitus E. 2, 23. Æ. 5, 370. 9, 591
ſolium 2, 849
ſollicitam 9, 89
ſollicitanda G. 2, 418
ſollicitant 2, 503
ſollicitas Æ. 10, 612
ſollicitat G. 3, 131. Æ. 4, 380. 11, 254. 12, 404
ſollicito 3, 389
ſollicitos E. 10, 6
ſollicitum G. 4, 262
ſollicitus Æ. 7, 81
ſolo E. 6, 64. G. 2, 49 263. 3, 117. Æ. 1, 486. 2, 174. 3, 27 392. 4, 177. 5, 332. 6, 192 469. 7, 250. 8, 45 75. 10, 102 180 767. 11, 325 485 707. 12, 380 547 569 688
ſolo G. 4, 465. Æ. 9, 439
ſolorum Æ. 11, 545
ſolos 9, 138
ſolſtitia G. 1, 100
ſolſtitium E. 7, 47
ſolvat Æ. 4, 479. 12, 205
ſolve G. 3, 64. Æ. 1, 467. 5, 420 9, 90
ſolvebat 11, 4
ſolvent E. 4, 14. G. 1, 437
ſolvere G. 2, 541. Æ. 4, 487. 10, 91
ſolvere G. 4, 214. Æ. 5, 581 831

ſolves Æ. 3, 404
ſolvet E. 4, 41
ſolvi Æ. 5, 773. 9, 253
ſolviſti 6, 510
ſolvit 2, 26. 4, 55. 5, 856. 8, 238. 10. 418. 12, 686 867
ſolvite E. 6, 24. Æ. 1, 566. 4, 574. 7, 403
ſolvitur 4, 530. 10, 305
ſolùm, *adverb.* E. 5, 48
ſolum 6, 35. G. 1, 64. 2, 204 276 356 399. Æ. 1, 371. 3, 698. 4, 202. 5, 199. *id eſt*, mare 6, 256. 7, 111. 9, 666. 10, 60
ſolum, *adject.* E. 9, 44. Æ. 3, 636. 4, 324. 7, 389. 9, 200 298 438. 11, 220 363 434 442. 12, 466
ſolvo 4. 703. 10, 111
ſolus E. 2, 4 31 83 107. 3, 8. G. 4, 517. Æ. 1, 668. 4, 22. 5, 225 370 519 542. 7, 776. 10, 442. 11, 23 179. 12, 16
ſomnæ 3, 65. 9, 116. 11, 34
ſomni 9, 236
ſomnis 7, 5
ſomno G. 2, 386
ſomnos 1, 400. 12, 870
ſomnunt 4, 199
ſomnuntur 3, 424 523. 4, 302. Æ. 1, 96. 12, 951
ſomni G. 1, 208 342. 2, 470. 6, 390 893
ſomnia E. 8, 108. Æ. 5, 840. 6, 283. 10, 642
ſomniferi, *plur.* 7, 758
ſomnis, *proin* ſomniis 1, 357. 2, 270. 3, 151. 4, 353 466 557
ſomno E. 6, 14. 7, 45. G. 1, 78. 4, 414. Æ. 1, 474 684. 2, 265 302 794. 4, 185 527 572. 6, 520 702. 9, 224 236 316
ſomnos G. 3, 435 530. Æ. 2, 9. 4, 81 244 555 560. 7, 88 754
ſomnum E. 1, 56. Æ. 7, 458
ſomnum *i. e.* in ſomnis 3, 633. 5, 636
ſomnus G. 4, 496. Æ. 3, 147. 5, 838. 8, 67. 10, 746. 12, 310
ſomnabant 5, 866
ſomnandum G. 3, 294
ſomnans 3, 149. 4, 370 Æ. 3, 233. 6, 50. 7, 686. 9, 152. 12, 866
ſonant E. 5, 64. G. 3, 555. 4, 50. Æ. 4, 149 183. 7, 637 722. 12, 592
ſonantem G. 1, 70. 3, 269. Æ. 5, 521. 6, 753. 9, 660. 12, 248 529
ſonantes E. 10, 58. G. 3, 184. 4, 364. Æ. 1, 204. 5, 169. 11, 863
ſonanti 1, 250
ſonantia 3, 442. 6, 551 704. 12, 522
ſonare G. 3, 191
ſonaret E. 6, 44
ſonat G. 2, 163. 3, 88 239. Æ. 1, 332. 6, 180. 7, 84 701. 9, 631. 11, 135 652 774. 12, 477
ſonipes 4, 135. 11, 600 638
ſonitu G. 1, 156 327. Æ. 2, 466. 7, 499. 8, 525 596. 9, 715. 10, 266. 11, 614
ſonitum G. 1, 475. 2, 306. 3, 185. 4, 333 409. Æ. 2, 243 308. 3, 238 584 648 669. 5, 139. 7, 567. 8, 431 531. 9, 503 667. 11, 458 799. 12, 267 455 524
ſonitus G. 4, 72 79 151 188. Æ. 2, 209 301 732. 5, 435. 6, 586. 7, 628. 11, 802
ſono 2, 423
ſonoras 1, 57
ſonore 7, 462
ſonorem G. 3, 199
ſonoribus Æ. 9, 651
ſonoris 12, 139
ſonoro 12, 712
ſontem 10, 854
ſontes 6, 570
ſonuêre 9, 732. 11, 562
ſonuerunt 2, 113. 5, 506
ſonum G. 3, 83
ſonus 4, 260. Æ. 2, 728. 5, 649. 9, 752. 12, 619
Sophocleo E. 8, 10
ſopitas Æ. 8, 542
ſopitos 1, 743. 2, 410. 10, 642
ſopitum 1, 684
ſopor E. 5, 46. G. 4, 190. Æ. 2, 253. 3, 173 511. 6, 278. 8, 27
ſoporatam 6, 420
ſoporatum 5 855
ſopore 6, 390
ſoporem 4, 522. 8, 406
ſoporiferumque 4, 486
Soractis 7, 697. 11, 785
ſorbet 3, 422
ſorbis G. 3, 380
ſordent E. 2, 44
ſordida 2, 28
ſordidus Æ. 6, 301
ſoror G. 4, 341 354. Æ. 1, 51 331. 4, 9 47 420 424 438 673 682. 7, 487 503. 10, 419. 11, 823. 12, 222 623 632 676 871
ſoror, & conjux 1, 51
ſororem 4, 8 179 476 635 677. 12, 138 682 918
ſorores G. 2, 494. 4, 351 382. Æ. 7, 327
ſorori 4, 31 456 478. 6, 250
ſororis 4, 435. 8, 157
ſororum E. 6, 65. Æ. 1, 326 330. 6, 572. 7, 324 454. 10, 150. 11, 215
ſors E. 9, 5. Æ. 10, 40. 11, 165
ſorte 1, 143 512. 2, 201 555. 5, 132 190. 6, 431 761. 11, 110. 12, 54 932
ſortem 5, 490. 6, 114 332. 7, 254. 9, 268. 11, 243
ſortes 4, 346 377. 6, 72. 7. 269
ſorti G. 4, 165. Æ. 9, 271. 10. 450
ſortibus 6, 22
ſortire G. 3, 71
ſortiſque Æ. 10, 501
ſortita 9, 174
ſortiti 2, 18. 3, 510 634. 8, 445
ſortitus 3, 323. 11, 920
ſoſpite 8, 470. 11, 56
ſpadices G 3, 82
ſpargam Æ. 6, 884. 7, 551
ſpargat E 3, 87. Æ. 9, 629
ſparge E 8, 30 82. G. 2, 347
ſpargebat Æ. 4, 584. 9, 459. 12, 113
ſpargens 4, 486. 6, 230. 11, 650
ſpargere 2, 98. 4, 601 635. 7, 77 754
ſpargeret E. 9, 20
ſpargimus Æ. 12, 51
ſpargit 6, 636. 12, 339
ſpargite E 5, 80. Æ. 3, 605
ſpargitur 8, 695
ſparguntur 11, 191
ſparia G. 3, 234. Æ. 1, 605. 5, 416. 12, 105
ſparſas 3, 126. 4, 665
ſparſerat 4, 512
ſparsêre G. 4, 522
ſparſerit 4, 29
ſparſi Æ. 8, 645

ſparſis E. 2, 41
ſparſit 5. 7. Æ. 7, 191
ſparſo 5. 413. 12, 308
ſparſos 4, 21
ſparſuros 11, 82
ſparſus G. 4, 229
Spartæ 3, 405
Spartani Æ. 2, 577. 10, 92
Spartanæ 1, 320
Sparus 11, 682
ſpatia G. 1, 514. 3, 203. Æ. 5, 316 325. 12, 129
ſpatiatur G. 1, 387. Æ. 4, 62
ſpatiis G. 2. 541. 4, 147. Æ. 5, 574. 7, 381. 9, 275
ſpatio 5, 203 321 327. 10, 219
ſpatium E. 3, 105. Æ. 4, 433. 6, 634. 10, 400 772. 12, 696 907
ſpe E. 6, 16. Æ. 1, 3 6. 4, 235 271. 6, 876. 11, 18 49 437 491. 12, 325 796
ſpecie 4, 170
ſpeciem 2, 407
ſpecies G. 1, 421. 2, 103. 4, 406. Æ. 6, 208
ſpecimen G. 2, 241. Æ. 12, 164
ſpectabat G. 4, 367. Æ. 12, 136
ſpectabis G. 1, 158
ſpectabit Æ. 10, 245
ſpectacula G. 4, 3. Æ. 6, 37
ſpectans 8, 68
ſpectant 11, 200
ſpectare G. 2, 437. E. 5, 655
ſpectat G. 1, 96. Æ. 10, 760. 11, 837
ſpectata G. 1, 197. Æ. 8, 151
ſpectator 10, 443
ſpectent 12, 15
ſpectentur 9, 235
ſpectes E. 3, 48
ſpecubus G. 3, 376
ſpecula E. 8, 59. Æ. 3, 239. 10 454
ſpeculamur G. 1, 257
ſpeculantur G. 4, 166. Æ. 1, 520
ſpeculata 7, 477
ſpeculator 12, 349
ſpeculatur 11, 853
ſpeculatus 5, 515. 10 250 769
ſpeculis 4, 586. 7, 511. 11, 526 877
ſpecus G. 4, 418. Æ. 7, 568. 8, 241 258 418. 9, 700
ſpelæa E. 10, 52
ſpelunca Æ. 3, 424. 5, 213. 6, 237. 8, 193
ſpeluncæ G. 2, 469. 3, 145. Æ. 8, 234
ſpeluncam 4, 124 165. 8, 210 224 304
ſpeluncis G. 4, 364. Æ. 1, 64
ſpem E. 1, 15. G. 1, 224. 3, 73 473. 4, 162. Æ. 1, 213 222. 2, 676. 4. 55 477. 6, 364. 9, 291. 10, 107 371 648. 11, 308 411
ſperabant 12, 242
ſperanda 11, 275
ſperans 6, 526. 10, 385
ſperare G. 4, 325. Æ. 1, 455. 2, 354. 4, 419. 6, 376. 7, 126
ſperaret E. 2, 2
ſperaſti Æ. 2, 658, 4, 305. 9, 561
ſperat 10, 291
ſperare G. 3, 288. Æ. 1, 547. 9, 158
ſperavi 4, 338
ſperavimus 10, 42
Sperchius G. 2, 487
ſperem Æ. 5, 18
ſperemus E. 8, 26
ſperent G. 1, 36
ſperet Æ. 4, 292
ſpernis E. 3, 74
ſperno 7, 261
ſpero Æ. 4, 382
ſpes E. 1, 33. Æ. 1, 560. 2, 137 162 170 281 503 805. 3, 543. 5, 183. 8, 580. 9, 131. 10, 121 263. 12, 57 168
ſpes *plur.* G. 3, 105. Æ. 3, 103. 4, 274. 5, 672. 8, 514. 10, 524 627. 11, 309. 12, 35
ſpicea G. 1, 314
ſpicula *pro* ſagittis E. 10, 60. Æ. 7, 497. 9, 606. 11, 575 654 774. 12, 403
ſpicula *i.* pila Æ. 5, 307. 7, 165 625 687. 10, 888. 11, 605 676. 12, 563
ſpicula *de apibus.* G. 4, 74 237
ſpicula Æ 7, 186. 12, 408
ſpina G. 3, 89. 10, 383
ſpineta E. 2, 9
ſpinis 5, 39. Æ. 3, 594
ſpinos G. 4, 145
Spio a. 338. Æ. 5, 826
ſpirabile 3, 600
ſpiracula 7, 568
ſpiram G. 2, 154
ſpiramenta 1, 90. 4, 39. Æ. 9, 580
ſpirans 7, 510
ſpirant 5, 844
ſpirante G. 2, 316
ſpirantem *Cacum.* Æ. 8, 304
ſpirantes G. 2, 140. 3, 356 Æ. 7, 281. 9, 645
ſpirantia G. 3, 34 Æ. 4, 64. 6, 847
ſpirantibus G. 1, 327. Æ. 7, 753
ſpirantis G. 4, 31
ſpirare Æ. 4, 562
ſpirate 3, 529
ſpiravêre 1, 408
ſpiravit G. 3, 417
ſpiris Æ. 2, 217. 12, 848
ſpiritus E. 4, 54. G. 3, 506. 4, 300. Æ. 4, 336. 5, 648. 6, 726. 12, 365
ſpiſſa 5, 336. 9, 509
ſpiſſis 2, 621
ſpiſſo G. 2, 241
ſpiſſus 2, 236
ſplendentibus Æ. 12, 417
ſplendeſcere G. 1, 46
ſplendet Æ. 7, 9
ſplendida 1, 641
ſpolia 1, 490. 4, 93. 5, 393. 9, 457. 10, 504 862. 11, 15 193 791
ſpoliant 5, 661. 12, 297
ſpoliata 5, 224. 6, 353
ſpoliatum 12, 935
ſpoliaverat 11, 80
ſpoliavit 6, 168
ſpoliis 1, 293. 2, 395 504. 6, 855. 8, 202. 9, 242 450. 10, 449 775. 12, 947
ſpolio *nomen.* 10, 500
ſpolior 7, 599
ſpoliorum 11, 782
ſpolium 12, 94
ſponda 1, 702
ſpondeat 5, 18
ſpondeo 9, 296
ſpondet 12, 637
ſponſæ 2, 345
ſponte E. 4, 45. 8, 106. G. 2, 11 47 501. Æ. 4, 341 361. 6, 82. 7, 204. 11, 828
ſpretæ G. 4, 520. Æ. 1, 31
ſpretos G. 4, 233
ſprevifti Æ. 4, 678
ſpuit G. 4, 79
ſpumabant Æ. 8, 672
ſpumabat 11, 548
ſpumam 3, 567
ſpumant 3, 534. 5, 141. 10, 208
ſpumante 2, 209. 12, 651
ſpumantem G. 4, 529. Æ. 1, 74. 4, 158 665. 9, 103 701. 11, 770
ſpumantes 10, 300
ſpumanti 9, 456
ſpumantia E. 5, 67. G. 4, 140. Æ. 3, 56. 4, 135. 5, 124 817. 12, 372
ſpumantibus 3, 268

ſumantis Æ. 1, 328. 6, 881
ſumare 8, 689
ſumas G 3, 203 449. Æ. 1, 39. 3, 208. 4, 583
ſumat G. 2, 6
ſumaverit 3, 309
ſumea Æ. 7, 589. 10, 212
ſumeus 2, 419 496. 11, 626
ſumis G. 3, 111 516. Æ. 7, 465
ſumoſa 6, 174
ſumoſi 12, 524
ſualent G. 1, 508
ſualentem *ſordidam*. Æ. 2, 277. 10, 314. 12, 87
ſualentes G. 2, 348
ſualentia 4, 13
ſualentibus 4, 91
ſualore Æ. 6, 299
ſuama 9, 707
ſuamam 5, 88
ſuamea G. 3, 426. Æ. 2, 218
ſuameus G. 2, 154
ſuamis 3, 545. 4, 93. Æ. 8, 436. 11, 488 754 771
ſuamoſus G 4, 408
ſuant Æ. 6, 313. 7, 275. 8, 641
ſuat 2, 88. 8, 233 653. 9, 581. 10, 654. 12, 398 772
ſubili E 4, 47. Æ. 1, 77. 4, 126
ſubis E. 7, 32
ſubit G. 2, 395. 4, 25
ſubula E. 6, 60 G 3, 228 302. Æ. 6, 179. 9, 388, 10, 723
ſubulant 7, 286
ſubulare G. 3, 224
ſubuli 4, 433. Æ. 7, 512
ſubulis E. 3, 80. 6, 85. G. 1, 155 484. 3, 295 352 407 414 557. 4, 14 191 330. Æ. 4, 499. 8, 207 213. 9, 506
ſubulo G. 3, 184
ſubunt Æ. 3, 34. 10, 494
ſugna G. 3, 329 430. 4, 18. Æ. 1, 130. 6, 323 330. 7, 140 10, 765. 11, 458. 12, 477
ſugnantem G. 4, 288
ſugnantis Æ. 3, 698
ſugni 8. 88
ſugnis G. 1, 384. 4, 493. Æ. 11, 139
ſundi 5, 384
ſungus G. 3, 486. Æ. 3, 527. 5, 775. 8, 680. 10, 261. 12, 564
ſupor E. 7, 53. 10, 16. G. 2, 273 368. Æ. 2, 639 767. 3, 210 277. 4, 509. 6, 300 652 697 779 901. 7, 553. 8, 592. 9, 229 471. 10, 121 359 837
ſtantem Æ. 2, 460. 9, 576
ſtantes 2, 485
ſtare G. 3, 84. Æ. 7, 374. 8, 399. 10, 455. 11, 408
ſtarem 12, 812
ſtares 2, 56. 11, 173
ſtaret E. 2, 26. Æ. 2, 113
ſtat G 3, 348. 4, 209 356. Æ. 1, 650. 2, 333 750. 4, 135 539. 5, 437. 6, 22 554. 8, 192. 10, 467 771. 11, 817. 12, 565 678 718
ſtate 9, 376
ſtatio G. 4, 8 421. Æ. 2, 23. 5, 128
ſtatione 9, 183 222. 10, 297
ſtatis 12, 425
ſtatuam E. 5, 68. Æ. 9, 627
ſtatuent 6, 380
ſtatuere 2, 150 184
ſtatues 2, 295
ſtatui 4, 655
ſtatuis G. 3, 73
ſtatuiſſe Æ. 11, 302
ſtatuit G. 1, 353, Æ. 8, 271. 12, 505
ſtatuo 1, 577
ſtatus 7, 38
ſtatuunt 1, 728. 7, 147
ſtella G. 1, 222 336. Æ. 2, 694
ſtellantis 7, 210
ſtellas G. 1, 365. Æ. 5, 42. 9, 21
ſtellatus 4, 261
ſtellio G 4, 243
ſtellis 1, 137 396. Æ. 3, 521. 4, 482. 6, 798. 11, 202
ſterilem G 1, 70. Æ. 6, 251
ſteriles E 5, 37. G. 1, 84 154. 2, 70 111 440. Æ. 3, 141
ſterilis G. 2, 53
ſternacis Æ. 12, 364
ſternamur 11, 374
ſterne 7, 426. 11, 485
ſternendus 8, 566
ſternentes 10, 318
ſternere G. 3, 298. Æ. 7, 692. 10, 119 733. 12, 97 464 545
ſterneret 8, 89. 11, 796
ſternet 6, 858
ſternimur 3, 509
ſternit 1, 194. 2, 305 603. 3, 193 571 698 702 754. 10, 352 697
ſternitur 5, 481 821. 7, 533. 9, 666. 10, 429 740 781. 11, 87
ſternuntur 2, 364. 10, 429
Steropeſque 8, 425
ſtet 5, 471
ſteterant 3, 110. 9, 122. 10, 223 334
ſteterat Æ. 2, 352. 12, 767
ſteterint 3, 403
ſteterit G 2, 270
ſteterunt Æ. 2, 774. 3, 48
ſtetimus 11, 282
ſtetit G. 2, 280. Æ. 1, 272. 2, 52 163. 5, 381 414 477. 6, 452. 7, 291. 9, 389. 12, 422 537 666 938
Sthenelumque 12, 341
Stheneluſque 2, 261
Stimicon E. 5, 55
ſtimulant Æ. 4, 302
ſtimulat 4, 576
ſtimulis 7, 405. 11, 337 452 728
ſtimulos G. 3, 210. Æ. 6, 101. 9, 718
ſtipant G. 4, 164 216. Æ. 1, 437
ſtipante 1, 501. 4, 136
ſtipat 3, 465
ſtipato 4, 544. 10, 328. 11, 12
ſtipite 3, 43. 4, 444
ſtipitibus 7, 524. 11, 894
ſtipitis 7, 507
ſtipula E. 3, 27. G. 1, 315. 3, 297
ſtipula 1, 289
ſtipulam 1, 85
ſtipulaſque 1, 321
ſtipulis 3, 99
ſtiriaque 3, 366
ſtirpe 1, 171. 2, 312 379. 4, 322. Æ. 1, 630. 3, 94. 5, 297. 6, 864. 7, 99. 8, 130. 10, 543. 11, 394. 12, 208 781
ſtirpem 4, 622. 7, 293 579. 12, 770
ſtirpes G. 2, 24
ſtirpibus 2, 53 209 367
ſtirpis 4, 282. Æ. 3, 326. 5, 711. 8, 629. 12, 166
ſtivaque G. 1, 174
ſtomachoque Æ. 9, 699
ſtragem G. 3, 247 556. Æ. 6, 829. 12, 454
ſtrages 9, 526 784
ſtragis 6, 504. 11, 384
ſtramine 11, 67
ſtrata E. 7, 54. Æ. 7, 426
ſtrati G. 2, 183
ſtratis Æ. 3, 176. 4, 82 392. 8, 415
ſtratis 3, 247. 7, 88 84. 8, 366
ſtrato 1, 704. 3, 513
ſtratum E. 9, 57
ſtratus Æ. 10, 326
ſtraverat 12, 944

ſtravêre Æ. 8, 719
ſtraverunt 5, 763
ſtravi 8, 562
ſtravit G. 1, 331. Æ. 9, 517. 10, 311
ſtreperet 10, 568
ſtrepit 6, 709. 9, 808
ſtrepitant G. 1, 414
ſtrepitu Æ. 8, 305
ſtrepitum G. 2, 492. Æ. 1, 426. 6, 559
ſtrepitus G. 3, 79. Æ. 1, 729. 6, 865. 9, 394
ſtrepuerunt 8, 2
ſtricta 2, 334
ſtrictam 6, 291
ſtrictis 2, 449. 7, 526. 12, 288 663
ſtricto 4, 580. 10, 715. 12, 175
ſtrictum 10, 577 651
ſtricturæ 8, 421
ſtridebat 1, 453
ſtridens 1, 106. 4, 185. 6, 288. 9, 419 632 705. 12, 319 859 926
ſtridentque 12, 692
ſtridente 5, 502. 7, 531
ſtridente 9, 586. 10, 645 776
ſtridenti E 3, 27
ſtridentia G. 3, 536. 4, 172 310. Æ. 8, 450
ſtridentibus 1, 401. 5, 143. 8, 691
ſtridere G. 4, 556
ſtridet 4, 262. Æ. 4, 689
ſtridor 1, 91. 4, 443 914. 6, 558
ſtridore G. 1, 408. Æ. 7, 65
ſtridorem 11, 863. 12, 869
ſtridoribus G. 2, 162. Æ. 12, 590
ſtridula 12, 267
ſtridunt 2, 418. 8, 420
ſtringat 5, 163
ſtringe G 2, 368
ſtringentem Æ. 8, 63
ſtringentia *tela*. 10, 331
ſtringere G 1, 305. Æ. 1, 556
ſtringeret G. 1, 317. Æ. 10, 568
ſtringunt E. 9, 61. Æ. 12, 278
ſtrinxerat 9, 577
ſtrinxit 9, 294. 10, 478
Strophades 3, 210
Strophadum 3, 209
ſtruat 8, 15
ſtructa 3, 84. 5, 811
ſtruere 1, 708. 9, 42
ſtrueremque 5, 54
ſtrueret 2, 60
ſtruis 4, 271. 12, 796
ſtruit Æ. 4, 235
ſtruxere 6, 215. 11, 204
ſtruxit 4, 680
Strymoniæque G. 1, 120. Æ. 10, 265
Strymoniam 11, 580
Strymonio 10, 414
Strymonis G. 4, 508
ſtudia 4, 5. Æ. 2, 39
ſtudiiſque 1, 18
ſtudio E 2, 5. G. 1, 387. 3, 318. Æ. 2, 63. 4, 400 641. 6, 681. 12, 131
ſtudiorum G. 3, 498
ſtudium 1, 21. 2, 195. 3, 163 179. Æ. 11, 739
ſtultus E. 1, 21. 2, 39
ſtupa Æ. 5, 682
ſtupea G. 1, 309. Æ. 2, 236. 8, 694
ſtupeant E. 6, 38
ſtupefactus G. 4, 365. Æ. 7, 119
ſtupet G. 2, 508. Æ. 1, 499. 2, 31 307. 5, 406. 7, 381. 10, 249 446
ſtupor G. 3, 523
ſtupuêre 4, 481
Stygia 4, 506. Æ. 5, 855. 6, 385 391. 12, 91
Stygiamque 6, 323 369
Stygias 6, 374. 7, 773
Stygii 8, 296. 9, 104. 10, 113. 12, 816
Stygiis G. 3, 551. Æ. 3, 215. 7, 476
Stygio 4, 638 699. 6, 252
Stygios 6, 134 154
Styx G. 1, 241. 4, 480. Æ. 6, 439
ſuada 6, 276
ſuadebit E. 1, 56
ſuadebo G. 4, 264
ſuadent Æ. 2, 9. 4, 81
ſuadet 1, 361. 9, 340. 10, 724. 11, 254
ſuaſerunt 3, 363
ſuaſi 12, 814
ſuaſit 2, 161. 10, 10 367
ſuave E 3, 63. 4, 43
ſuaves 2, 55
ſuavibus 2, 49. G. 4, 200
ſubactis 2, 50. Æ. 1, 270
ſubactus 12, 494
ſubdideratque 12, 675
ſubdit 7, 347
ſubdita G. 3, 271
ſubducere E. 9, 7. Æ. 1, 555. 10, 52 80 615
ſubducite 1, 577
ſubducitur E. 3, 6
ſubducta Æ. 3, 565
ſubducta Æ. 3, 135
ſubduxerat 6, 524
ſubeamus E. 10, 66
ſubeant G 1, 180
ſubeat Æ. 12, 733
ſubegit 5, 794. 7, 214. 8, 118. 10, 65
ſubere 7, 742. 11, 554
ſuberunt 4, 31
ſubeſt G. 3, 388
ſubeunt 3, 67. Æ. 2, 467. 6, 13. 8, 125. 12, 408
ſubeuntem 2, 216. 9, 570
ſubibant 7, 161. 8, 359. 9, 371
ſubibat 3, 512. 5, 864. 7, 668
ſubibit G. 2, 349. Æ. 6, 813
ſubibo 2, 708
ſubjecit G. 2, 492. Æ. 11, 813. 12, 66
ſubjecta 3, 381. 4, 385. 1, 721
ſubjectam 6, 223
ſubjectat G. 3, 241
ſubjectis Æ. 2, 37. 6, 853. 11, 186
ſubière 3, 113
ſubigat 3, 257
ſubigebant G. 1, 125
ſubigit 1, 202. 3, 218. Æ. 6, 302 567
ſubigunt 7, 627
ſubjicio 3, 314
ſubjicit E. 10, 74
ſubjiciunt G. 304. Æ. 2, 236. 5, 103. 7, 110. 12, 288
ſubiiſſe 4, 599
ſubiit 2, 560. 5, 346. 8, 363. 10, 768 824
ſubimus 3, 83 292
ſubincertas E. 5, 5
ſubire Æ. 6, 140
ſubirent 7, 22. 12, 899
ſubiſſet 9, 757
ſubit G. 1, 152. Æ. 1, 175 404. 2, 240 575 725. 5, 176 203 281 339. 9, 344. 10, 338 371 522 588 877. 11, 672 763. 12, 471
ſubita G. 4, 488. Æ. 3, 259. 6, 290. 7, 95. 11, 538 796. 12, 325 556
ſubitæ G. 3, 360. Æ. 3, 225
ſubitam 7, 479. 9, 33
ſubitis 4, 571
ſubitò *adverb.* G. 2, 268. 4, 407 499. Æ. 1, 92. 5, 213 522 723 790. 6, 47 548. 7, 694. 8, 554 637. 9, 541. 10, 293 407. 11, 551. 12, 421 862
ſubitò cum 1, 513 539. 2, 731. 3, 137 590. 12, 249

ubito *adject.* 2, 692. 4, 697. 6, 710. 8, 109. 9, 397. 11, 609. 12, 599
ubitum G. 4, 554. Æ. 2, 680. 7, 67. 8, 81. 12, 566
ubitur 5, 170. 7, 446. 9, 475. 12, 576
ubjuncta 10, 157
ubjungere E. 5, 29. Æ. 8, 502
ublapſa G. 1, 200. Æ. 2, 169. 7, 354. 12, 686
ublata 5, 642. 8, 175. 10, 502
ublatis 12, 26
ublato 2, 474
ublatum 9, 203 749. 12, 729
ublatus 2, 338
ublegi E. 9, 21
ublevat Æ. 10, 831
ubligat 8. 469. 11, 11
ublimè, *adverb.* E. 9, 29. G. 1, 320. 3, 108. Æ. 7, 170. 10, 664
ublimem 1, 263. 4, 240. 2, 255. 10, 144. 11, 67 722
ublimes 7, 285. 12, 788
ublimi 6, 682
ublimibus 11, 602. 12, 133
ublimis G. 1, 242 405. Æ. 1, 419. 6, 357
ublucet G. 4, 275
ubluſtri Æ. 9, 373
ubmergere 1, 44
ubmerſaſque 1, 73
ubmerſum 1, 589. 5, 125
ubmiſſa 10, 611
ubmiſſi 3, 93
ubmiſſo 12, 807
ubmitto 12, 832
ubmittite E. 1, 46
ubmota Æ. 8, 193
ubmovet 7, 226
ubnecte G. 3, 167
ubnectens Æ. 1, 496
ubnectit 4, 139. 5, 313. 10, 138
ubnixa 1, 510. 3, 402
ubnixus 4, 217
ubremigat 10, 227
ubridens 1, 258. 9, 740. 10, 742. 12, 829
ubrigit 4, 183
ubſedit 5, 498. 11, 268
ubſidens 12, 492
ubſident 12, 836
ubſidio 10, 214. 12, 733
ubſidunt 5, 820
ubſiſte 11, 506
ubſiſtere 9, 806
ubſiſtit 12, 622
ubſiteras 11, 609
ubſtitit 2, 243 739. 8, 87. 10, 711. 11, 95. 12, 491
ubtegmine E. 1, 1. Æ. 3, 483
ubterlabentia G. 2, 157
ubterlabere E. 10, 4
ubtexere Æ. 3, 583
ubtrahe 6, 465 698
ubtrahiturque 5, 199
ubvecta 5, 721
ubvectant 11, 474
ubvectare 11, 131
ubvectat 6, 303
ubvectus 8, 58
ubvehitur 11, 478
ubvenit 12, 406
ubvolvere 1, 428
uburget 5, 202
ſuccedam 8, 507
ſuccedat 11, 826
ſuccede 8, 123
ſuccedere G. 3, 138 418 464. 4, 227. Æ. 3, 541. 7, 214. 10, 847. 11, 103 146 794
ſuccedet 12, 235
ſuccedit 7, 36. 10, 690
ſuccedite 1, 631
ſuccedoque 2, 723
ſuccedunt 2, 478. 8, 607. 9, 222 663 11, 481
ſuccenſus 7, 496
ſucceſſimus E. 5, 19
ſucceſſit Æ. 1, 10. 5, 93. 7, 501. 8, 327
ſucceſſu 2, 386. 5, 210. 12, 616
ſucceſſum 12, 914
ſucceſſus 5, 231
ſuccidimus 12, 911
ſuccidítur G. 1, 297
ſuccincta 6, 55. 10, 634
ſuccinctam E. 0, 75. Æ. 1, 327
ſuccinctus 7, 188. 12, 401
ſuctiſo 9, 762. 10, 700
ſucciſa 9, 435
ſuccos G. 2, 59 126. Æ. 12, 419
ſuccumbere 4, 19
ſuccurre 2, 290 404
ſuccurrere G. 1, 500. Æ. 1, 634. 2, 451. 10, 439 511. 12, 813
ſuccurrit 3, 317
ſuccurrite 11, 334
ſuccurritis 2, 352
ſuccus E. 3, 6. G. 1, 90
Sucrónem Æ. 12, 505
ſudabit equus G. 3, 203
ſudabunt E. 4, 30
ſudant G. 1, 117 486
ſudantis 2, 118
ſudaris Æ. 2, 582
ſudent E. 8, 54
ſudes G. 2, 25 359. Æ. 5, 208. 11, 473
ſudibus 7, 524. 11, 894
ſudor G. 3, 444 501. Æ. 2, 174. 3, 175. 5, 200. immundus G. 3, 564
ſudore Æ. 9, 458. 12, 338
ſudum G. 4, 77. Æ. 8, 529
ſues G. 1, 401. 2, 72 520. 3, 497. Æ. 5, 97. 7, 17. 11, 198
ſueti 3, 541
ſuetus 5, 402 414
ſuffecit 12, 739
ſuffecti 2, 210
ſufferre 2, 492
ſuffice G. 3, 65
ſufficiet 2, 191
ſufficimus Æ. 5, 22
ſufficit G. 2, 424. Æ. 2, 618. 9, 810
ſufficiunt G. 2, 436. 4, 208. Æ. 9, 515. 12, 912
ſuffire G. 4, 241
ſuffoſſo Æ. 11, 671
ſuffuderit G. 1, 431
ſuffuſa Æ. 1, 232
ſuggere 10 333
ſuggeritur 7, 463
ſulcant 5, 158
ſulcat 10, 197
ſulci G. 1, 216
ſulcis E. 5, 36. G. 1, 134 223. 2, 24
ſulco 1, 46 68. 2, 289. Æ. 1, 429. 6, 842
ſulcos E. 4, 33. G. 1, 113. 2, 518. 3, 136. Æ. 5, 142
ſulcum G. 2, 61. Æ. 10, 296
ſulcus 2, 697
ſulfura G. 3, 449
ſulfure Æ. 2, 698
ſulfurea 7, 517
Sulmone 10, 517
Sulmonis 9, 412
ſumat 4, 284
ſume E. 5, 88
ſumere 6, 36. Æ. 2, 576. 6, 501. 7, 310
ſumit 11, 720. 12, 949
ſumite 2, 103
ſumma *nom. plur.* E. 1, 82. Æ. 2, 463. 10, 476. *accuſ.* E. 2, 47. G. 2, 00. 3, 3. 4. 4, 55 539. Æ. 1, 346. 2, 225 695 758. 5, 180 819. 6, 678. 7, 808. 12, 174 434. *abl* G. 1, 369. 3, 195. 4, 352 557. Æ. 1, 131. 2, 41. 4, 410. 6, 317 519. 7, 70 171. 9, 85 417

532. 11, 302 747. 12, 552. *nom. ſing.* G. 3, 493. Æ. 2, 322. 4, 237. 10, 100. 12, 572
ſummæ G. 3, 199. Æ. 2, 166 801 9, 151
ſummam *ſubſt.* 10, 70
ſummas G. 2, 232 300 361. 3, 465. Æ. 1, 151. 2, 615. 6, 245. 11, 477. 12, 493 654 698
ſumme 5, 533. 11, 785
ſummi 1, 669. 2, 302 458. 4, 186. 7 558. 8, 25. 12, 381
ſummis G. 2, 187. 3, 370. Æ. 2, 460 626. 5, 226. 9, 199 227 531 575 744. 10, 766. 11, 547 837
ſummo G. 1, 403. 3, 171. Æ. 1, 110 114 227 384 741. 2, 547 682. 3, 22 655. 4, 168. 5, 197 558. 6, 123. 7, 514. 8, 652. 9, 23. 11, 526 726 891. 12 134 715 853
ſummos 12, 113
ſummotis E. 6, 38
ſummotos 6, 316
ſummum G. 2, 28 123. 3, 458. 4, 385. 7, 64. 12, 376 492
ſumpſi Æ. 12, 31
ſumpſiſſe 2, 585
ſumptis G. 2, 125. Æ. 2, 518 676
ſumunt G. 2, 387
ſupellex G. 1, 165
ſuper, *pro* ſupererunt E. 6, 6. Æ. 2, 567. *fortuna laborum eſt.* 7, 559. *nulla periculi eſt.* 8, 251
ſupera *verbum* 3, 439. 8, 61. *nomen.* 6, 241 787. 7, 562. 10, 751
ſuperabat 5, 519
ſuperabit G. 2, 235
ſuperaddita E. 3, 38
ſuperaddite 5, 42
ſuperanda Æ. 5, 710
ſuperans 5, 473. 11, 514
ſuperant G. 1, 189. 3, 270 317. Æ. 2, 219. 7, 713. 8, 95. 9, 314. 12, 676
ſuperante 1, 541. 2, 311. 8, 208
ſuperare E. 5, 9. G. 3, 141. Æ. 1, 248. 3, 368. 5, 155 184
ſuperas *verb.* E. 8, 6. *nom.* G. 4, 248. Æ. 6, 128. 7, 768
ſuperaſtitit 6, 17
ſuperat G. 1, 3. 3, 63 286. 4, 331. Æ. 1, 354. 3, 339. 5, 12. 12, 639 873
ſuperate 6, 676
ſuperavimus 2, 643. 11, 244
ſuperba E. 2, 15. Æ. 7, 544. 12, 877
ſuperbam Æ. 6, 817
ſuperbas 1, 527. 2, 785
ſuperbi G. 3, 226. Æ. 2, 504. 5, 268
ſuperbia 1, 533
ſuperbis G. 2, 461. Æ. 1, 701. 4, 540. 7, 12. 8, 196 721. 9, 634. 11, 715. 12, 236
ſuperbo 1, 643. 3, 475. 8, 118. 4, 811. 11, 15
ſuperbos G. 3, 117 217. Æ. 6, 853. 8, 613. 9, 695
ſuperbum 1, 25. 2, 556. 3, 2 326. 4, 424. 7, 630. 8, 683. 9, 324. 10, 514
ſuperbus 5, 473. 8, 202. 12, 326
ſupercilio G. 1, 108
ſupercilium E. 8, 34
ſupereminet 1, 505. 6, 856. 10, 765
ſuperent 5, 195
ſuperes 8, 58
ſupereſſe G. 3, 127. 5, 616. 8, 399. 9, 212. 10, 47
ſupereſt G. 2, 346. 4, 51. Æ. 5, 225 691 798. 9, 157. 11, 15
ſuperet E. 9, 27. Æ. 2, 597
ſuperi *celſi.* 2, 779
ſuperi *divi.* 6, 871, 8, 572. 10, 34. 11, 20
ſuperjacit 11, 625
ſuperimminet 12, 306
ſuperintonat 9, 709
ſuperis G. 1, 493. Æ. 2, 659. 3, 2. 4, 379. 6, 584. 10, 40. 11, 532. 12, 647 817
ſuperis *terrenis.* 2, 91
ſuperne 6, 658
ſupero *verbum* 2, 303. 3, 20
ſuperos 2, 141. 3, 600. 5, 529. 6, 459 481 568. 7, 312. 11, 784. 12, 234
ſuperſint 5, 325
ſuperſit G. 3, 10
ſuperſtans Æ. 10, 540
ſuperſtes 11, 160
ſuperſtitio 8, 187. 12, 817
ſuperſunt 1, 384. 11, 420
ſupervenit E. 6, 20. Æ. 12, 356
ſuperum 1, 8. 6, 680
ſupervolat 10, 522
ſupervolitaverit E. 6, 82
ſupinas 3, 176
ſupinatas G. 2, 261
ſupini Æ. 3, 555
ſupinis 4, 205
ſupinos G. 2, 276
ſupplet Æ. 3, 471
ſuppleverit E. 7, 36
ſupplex G. 4, 534. Æ. 1, 53 68 670, 3, 592. 4, 205 414 424 535. 5, 745. 6, 91 115. 8, 145 382. 9, 624. 10, 523. 11, 365 559. 12, 920
ſupplice 4, 667
ſupplicia 4, 383. 6, 499 740. 11, 258 274
ſupplicibus 3, 439. 8, 61
ſupplicis 2, 542
ſuppliciter 1, 485. 12, 220
ſupplicium 7, 597. 8, 495. 11, 842
ſupponat G. 1, 348
ſupponite civibus Æ. 11, 119
ſupponunt 6, 248
ſuppoſita 7, 283
ſuppoſiti G. 3, 492
ſuppoſta Æ. 6, 24
ſupremâ 3, 590. 5, 190. 6, 502. 7, 220. 10, 350
ſuprema 6, 213. 7, 128. 12, 653
ſupremam 6, 513
ſupremis 11, 25
ſupremo 3, 482. 6, 735. 8, 583
ſupremos G. 4, 460
ſupremum Æ. 2, 630. 3, 3 68. 11, 61 76. 12, 803
ſuras E. 7, 32. Æ. 1, 341. 11, 488. 12, 430
ſurculus G. 2, 87
ſurdis E. 10, 8
ſurgamus 10, 75
ſurgat Æ. 9, 191
ſurge 3, 169. 8, 59. 10, 241
ſurgebant 1, 452
ſurgebat 2, 801. 3, 588
ſurgens G. 2, 182. 3, 553. Æ. 3, 130. 4, 129. 5, 335 775. 9, 30. 11, 1 832
ſurgente G. 3, 400
ſurgentem 1, 374. 3, 134. Æ. 1, 370. 4, 274. 10, 725. 12, 172
ſurgentes G. 2, 333. 3, 29. 4, 12. Æ. 3, 481
ſurgentia 4, 43. 6, 850
ſurgentibus G. 1, 356 441. Æ. 6, 354
ſurgentis 6, 364. 10, 524
ſurgere E. 6, 40. G. 1, 161 397. Æ. 4, 47. 6, 6 453. 7, 771
ſurget E. 4, 9. G. 1, 447
ſurgit E. 5, 39. Æ. 1, 586. 3, 513. 6, 104. 8, 68 415. 9, 667. 10, 28. 11, 542 635. 12, 213

surgunt G. 2, 14 48. Æ. 1, 441. 3, 196. 4, 352. 10, 187 476 814
surrexit 8, 494
surrigit 4, 183
sus G. 3, 255. 4, 407. Æ. 3, 390 8, 43 83
suscepit 1, 179
suscepta 4, 327
susceptum 6, 629
suscipit 6, 723
suscipiunt 4, 391. 6, 249. 11, 806
suscitat G. 1, 97. 4, 456. Æ. 2, 618. 5, 454 743. 8, 410 455. 9, 463. 10, 263. 11, 728. 12, 108 499
suspecta 2, 36. 3, 550
suspectas 4, 97
suspecti G. 1, 444
suspectu Æ. 9. 530
suspectus 6, 579
suspendat G. 4, 307
suspenderat Æ. 1, 322
suspendere G. 1, 68. Æ. 12, 769
suspendet 6, 859
suspendi 9, 408
suspendit G. 4, 247. Æ. 5, 489. 11, 11 575. 12, 512
suspendunt G. 2, 389. 4, 162
suspensa E. 2, 66. G. 1, 173. Æ. 7, 810
suspensæ 6, 741
suspensam 5, 827. 8, 190
suspensi 2, 114
suspensum 2, 729. 3, 372. 6, 722
suspexeris G. 4, 59
suspiciens 1, 376. Æ. 9, 403. 10, 899. 12, 196
suspicis E. 9, 46
suspicit Æ. 1, 442. 6, 668
suspiciunt 8, 527
suspirans 1, 375
sustentant 12, 662
sustentate 11, 873
sustentat 10, 339 609. 11, 224
sustentata 10, 304
sustinet G. 2, 297 515. 3, 361. Æ. 7, 398 786. 8, 137. 10, 810 884. 11, 750. 12, 726
sustinuit 9, 708. 10, 799
sustulerant 12, 771
sustulerat 9, 547
susteleris G. 1, 76
sustulit 2, 57. Æ. 2, 153. 5, 657 861. 8, 70. 9, 14 17 564. 10, 533. 11, 542
susurrant G. 4, 260
susurro E. 1, 56
suta G. 4, 33. Æ. 10, 313
sutilis 6, 414. 12, 273
suum G. 2, 393. Æ. 6, 142 641. 7, 260. 10, 395. 11, 744. 12, 525
suum terga 1, 639
suus G. 4, 190. Æ. 7, 321
Syla 12, 715
Sylari G. 3, 146
sylva, *nemus* 1, 152. 2, 17 431. 3, 384. Æ. 3, 681. 6, 444. 7, 677. 9, 85
sylvâ G. 2, 181. 3, 219. Æ. 1, 318. 2, 696. 6, 451. 7, 659. 10, 709. 11, 905
sylvæ E. 2, 62. 3, 57. 4, 3. 5, 28. 6, 40. 8, 58. 10, 8 63. G. 1, 149. 2, 87 136 440 520. 3, 2 151 200 223. Æ. 2, 418. 4, 523. 5, 288. 6, 131. 7, 515. 11, 515
sylvam G. 1, 76. 2, 207 414. 3, 24. 4, 273. Æ. 3, 24 258. 6, 179 186 659. 8, 82 350 645. 10, 887. 12, 522
Sylvane G. 1, 20
Sylvano Æ. 8, 600
Sylvanum G. 2, 494
Sylvanus E. 10, 24
sylvarum G. 2, 21 26. Æ. 6, 257
sylvas E. 1, 5. 2, 60. 3, 46. 4, 3. 5, 58. 6, 2. G. 1, 461 482. 2, 486. 4, 53 329 383. Æ. 2, 307. 4, 72. 5, 677. 6, 8. 7, 385 404. 8, 96. 9, 378 605. 11, 134 813. 12, 688
sylveſtrem E. 1, 2
sylveſtrem animum G. 2, 51
sylveſtres Æ. 2, 302 374
sylveſtri E. 3, 70
sylveſtria G. 2, 2
sylveſtribus 2, 183. 3, 411. Æ. 8, 348
sylveſtris E. 5, 7. Æ. 9, 673
Sylvia 7, 487 503
sylvicolæ 10, 551
sylvis E. 2, 5. 8, 97. G. 1, 256. 2, 310 323 342 404. 3, 149. 4, 261. Æ. 1, 2 168 556 582. 3, 442 583 590 675. 4, 399. 5, 301. 6, 205 704 765. 7, 172 491 505. 10, 98 406 417. 11, 531 686
in sylvis E. 2, 31. 5, 43. 7, 68. 8, 56. 10, 52. G. 1, 159 169. 4, 473. Æ. 3, 646. 6, 271 309. 11, 895. 12, 208
Sylvius 6, 763 769
Syracuſio E. 6, 1
Syrtes Æ. 1, 115 150. 7, 302. Syrtibus Æ. 5, 51 191. 6, 60
Syrtis 4, 41. 10, 678

T

TAbe Æ. 6, 442
tabida 3, 137
tabo G. 3, 481 557. Æ. 3, 29 626. 8, 197 487. 9, 472
tabulæque 1, 123
tabularia G. 2, 502
tabulas Æ. 9, 537
tabulata G. 2, 361. Æ. 2, 464. 12, 672
Taburno 12, 715
Taburnum G. 2, 38
tacet Æ. 4, 525
Tatioque 8, 638
tacita 8, 87
tacitæ 2, 255
tacitam G. 2, 254. Æ. 2, 568. 12, 801
taciti 2, 125. 3, 667. 4, 289
tacitis 4, 364. 7, 505. 8, 107. 10, 227 564
tacito 3, 515. 12, 219 666
tacitum 1, 506. 4, 67. 6, 386 842. 7, 343. 9, 31
tacitus E. 9, 21 37. Æ. 4, 306. 11, 763
tactas E. 1, 17
tactu G. 3, 416. Æ. 2, 683. 7, 618
tactum G. 3, 502
tacui Æ. 2, 94
tacuiſſem G. 4, 123
tædet Æ. 4, 451. 5, 617. 10, 888
tædia G. 4, 331
Tænarias 4, 467
tænia Æ. 7, 352
tæniis 5, 269
Tago 9, 418
talaria 4, 239
tale E. 5, 45. G. 2, 241. Æ. 9, 207. 11, 417
talem G. 2, 224. Æ. 1, 507 610. 3, 265 620. 4, 227. 7, 404. 9, 298. 10, 597. 11, 408
talenta 5, 112. 9, 265. 10, 526 531. 11, 333
talentum 5, 248
tales 1, 231. 3, 183. 4, 437 551. 5, 409 723 780. 6, 397. 7, 555. 8, 70. 9, 249. 10, 669. 11, 285. 12, 69
tali E. 5, 53 81. Æ. 1, 339 410. 2, 521. 4, 48 90 276. 5, 280 651. 7, 192. 9, 17 210. 10, 297. 11, 303 585. 12, 874
talia E. 3, 16. 4, 46. 5, 41. 10, 28. G. 4, 113. Æ. 1, 54 198 105 212 567. 2, 6

323 536 588 650 679. 3, 344 358 628 690. 4, 107 222 362 408 663. 6, 46 53 183 529. 7, 21 122 555. 8, 18 303 729. 9, 203 621. 10, 298 495 530 602 651
talia fatur Æ. 1, 260. 3, 485. 5, 16 79 464 532. 6, 34. 7, 330. 8, 559. 9, 280. 10, 523. 11, 101. 12, 228
talia dicta 5, 852. 9, 431. 10, 583
talibus 1, 78 374 414 563. 2, 195 536. 3, 172. 4, 437. 5, 534. 6, 40. 9, 788. 10, 96 860. 12, 351
talia dictis 2, 336. 4, 92 219. 5, 719. 6, 98 24 467. 7, 249 284 445. 8, 359 611. 10, 448. 11, 76. 12, 212 238 625
talis E. 8, 85 89. G. 3, 89 381. 4, 413. Æ. 1, 507. *comparatio.* 2, 541. 5, 375. 6, 208 240. 7, 772. 10, 768. 12, 337 456 860 933
Talon 12, 513
talpæ G. 1, 183
ſed tamen E. 1, 19. 9, 55. G. 1, 79 306. Æ. 3, 541
attamen E. 6, 49. 10, 31
non tamen G. 3, 452. Æ. 2, 5 4 4, 500 5, 334. 6, 36. 9, 248. 11, 845
& tamen 3, 478
Tanagri G. 3, 151
Tanaimque 4, 517
Tanainque Æ. 12, 513
tandem 1, 335 373. 2, 128. 5, 34
tangere G. 4, 359. Æ. 4, 551 612. 12, 933
tangeret 11, 861
tangit 9, 138. 12, 57
tango 12, 201
tangunt 1, 1 466. 4, 596
tanquam E. 10, 60
tanta *nominat. ſingul.* 1, 27. G. 2, 344. Æ. 1, 136 533. 2, 42 503. 3, 604. 5, 465. 6, 133. 7, 263 448. 9, 97. 10, 846. 11, 733 *pluraliter.* G. 4, 86 332. Æ. 1, 619. 5, 353 390. 6, 369 832. 9, 21 200 483. 10, 529. *ablat.* 2, 659. 8, 663. 10, 426 826. 11, 437
tantæ, *dativ.* G. 3, 112. *plur. nominat.* Æ. 1, 15 37. 2, 283. 6, 405
tantam Æ. 5, 802. 8, 502. 12, 321
tantarum 4, 232 272. 8, 273
tantas E. 3, 108. Æ. 1, 138. 7, 52. 9, 784
tanti 1, 570 610. 3, 453. 5, 13 788. 6, 93. 7, 232. 8, 186. 9, 216 256. 10, 510. 11, 139 480. 12, 559 922
tantis 3, 711. 4, 411. 5, 639. 6, 354. 7, 315
tanto, *nomen.* G. 2, 153. 4, 353. Æ. 1, 618 676. 2, 718. 3, 317 629. 4, 98 282. 5, 378. 6, 31 188 712. 10, 578 792. 11, 108. 12, 72 620
tanton' 10, 668. 12, 503
tanto, *adverb.* G. 3, 476. 4, 412. Æ. 6, 79. 12, 20
tantorum 2, 107 144. 5, 404. 11, 228
tantos G. 2, 159. Æ. 3, 299 368. 4, 292 501 553. 7, 438. 9, 78. 10, 759. 12, 177 635 831 880
tantum & quantum E. 1, 25 26. 5, 18. 7, 51. 9, 11. 10, 73. G. 2, 201 292 376. Æ. 4, 446. 6, 199. 7, 252. ſolummodo E. 2, 28. 3, 50. G. 1, 79. 2, 275. 4, 450. Æ. 2, 23 690. 4, 329 657. 5, 814. 6, 74 262 547 869. 9, 636. 10, 256 877. 12, 835 885
tantum *in tantum.* E. 6, 29 30. G. 1, 102. 2, 100. 3, 251 388. Æ. 1, 749. 2, 776. 3, 415. 4, 150. 5, 21 162. 6, 502 578 876. 7, 319. 9, 282 806. 10, 7. 11, 435
tantum, *nom.* E. 9, 17. G. 3, 343. Æ. 2, 658. 4, 305 419. 5, 4, 616. 6, 352 464 801. 7, 307. 10, 400 681. 11, 368
tantus G. 2, 301. 3, 113. 4, 205 495. Æ. 2, 10 594. 6, 133 561. 11, 323 357 548 644. 12, 621 801
tapetas 9, 358
tapetibus 9, 325
tapetis 7, 277
Tapſumque 3, 689
Tarcho 8, 603
Tarchon 10, 153 290 299. 11, 184 729 746 757
Tarchontem 11, 727
tarda G. 1, 163. 2, 52 58. 4, 479. Æ. 5, 154 280 431. 6, 720. 8, 508. 9, 610
tardant Æ. 6, 731
tardante 5, 395. 12, 746
tardat 10, 857
tardatur 11, 550
tardatus 5, 453
tarde *adv.* G. 2, 3
tardet Æ. 11, 21
tardi E. 10, 19
tardi aſelli G. 1, 273
tardis 1, 32. 2, 206 482. 3, 14. Æ. 1, 750
tardos G. 3, 424
tardum 2, 126. Æ. 5, 682. 9, 47
tardus 2, 436
Tarenti G. 2, 197. Æ. 3, 551
Tarpeia 11, 656
Tarpeiæ arcis 8, 652
Tarpeiam 8, 347
Tarquinios 6, 818
Tarquinium 8, 646
Tarquitus 10, 550
Tartara G. 1, 36. 2, 192. 4, 482. Æ. 4, 243 446. 5, 734. 6, 135 543. 8, 563. 9, 496. 11, 397. 12, 14 205
Tartareæ 7, 328
Tartaream 7, 514. 12, 846
Tartareas 8, 667
Tartarei 6, 295
Tartareum 6, 395
Tartareus 6, 551
Tartarus 6, 577
taurea 9, 706
tauri E. 5, 33. 7, 39. G. 1, 65. 2, 140 Æ. 6, 24. 10, 483. 12, 16
taurinis G. 4, 171
taurino 4, 371. Æ. 1, 372
tauro G. 3, 58. Æ. 5, 473
taurorum 6, 252. 8, 180
tauros E. 1, 46. G. 1, 210. 3, 212. 4, 539 550. Æ. 1, 638. 8, 203 207 316
taurum E. 3, 86. Æ. 2, 202. 5, 21 119. 5, 236 382 472. 10, 455
taurus E. 3, 100. G. 1, 45. 2, 146. 3, 515. Æ. 2, 224. 12, 103
taurus auratus aperit cum cornibus annum G. 1, 218
taxi 2, 113 257 448
taxos E. 9, 30
taxum G. 4, 47
Taygeta 2, 488
Taygete 4, 232
Taygetique 3, 44
te E. 1, 39
te amice Æ. 6, 507
tecta E. 6, 81. G. 1, 347. 2, 409. 3, 316 540. 4, 62 104

113 153 179 187 374 434. Æ. 1, 636. 2, 440 672. 3, 84. 4, 164 260 343 668. 6, 211 525. 7, 127 160 168 193 290 393 500 512 584 668. 8, 99 359 584. 9, 502 558. 11, 237 447. 12, 81 132 596 672
ham 9, 513
chi G. 4, 296 385. Æ. 2, 302 695. 3, 583. 4, 186. 6, 89. 7, 58 279. 8, 25 366. 10, 281
chia G. 1, 379 450. 2, 242. 3, 438. 4, 38 47 256. Æ. 1, 631 642 729 734. 2, 451 461 489 771. 4, 457. 5, 393. 6, 523. 7, 12 77 214 337 413 460 600 812. 10, 5 758. 11, 146 213 462 567. 12, 591 595
cho G. 3, 418. Æ. 1, 429. 2, 478. 4, 403 494. 5, 216. 8, 455
chorum 2, 454 508
chisque 3, 236
chum G. 3, 344. Æ. 2, 679 757. 7, 170 502. 11, 851
cius G. 2, 304. Æ. 2, 126. 10, 802
cum E. 3, 32. 9, 18. 10, 43. G. 2, 2. Æ. 1, 78. 2, 675. 3, 491. 4, 108. 5, 83. 6, 370. 9, 203. 10, 902. 11, 409 518
da 9, 76
dia E 7, 49. Æ. 4, 18
dias G 2, 431. Æ. 4, 339. 1, 388 457. 9, 109 568
dis 4, 505. 6, 214 593. 7, 71
gnat G. 3, 145
gne Æ. 12, 53
ge 4, 637
gneæ 5, 299
gneæ G. 1, 18
gneæum Æ. 8, 459
gebat 2, 472 8, 34. 9, 346. 11, 12 771
gendo G. 3, 454
gens Æ. 9, 488
gentem 6, 498
gentes 11, 630
gentur 4, 123
gere G. 1, 213. 3, 558. Æ. 10, 30
gerem 3, 25
geret G. 4, 414
gi Æ. 10, 904
gis E. 7, 46. G 4, 422. Æ. 4, 150 477. 6, 138 444. 7, 690 731. 9, 50. 10, 543
tegmen Æ 3. 594
tegmina 7, 632 742. 9, 518. 10, 476
tegmine E. 1, 1. G. 4, 566. Æ. 1, 279 327. 9, 577. 10, 887. 11, 576
tegunt 2, 159. 10, 22
teguntur 2. 227. 8, 95
tela inter E. 9, 12. 10. 45. Æ. 7, 673. 9, 329. 10, 237. *accus. sine præpos.* 1, 192 669. 2, 216 422 433 459. 5, 438 501 514 582. 6, 57 835. 7, 630. 8, 117. 9, 37 129 171 409 490 534 555 659 773. 10, 93 264 329 433 731 801 886. 11, 9 80 196 559 578 610 735 893. 12, 50 465 693 815
pes 2, 358 527 664. 6, 110. 9, 796. 12, 305 682
ad G. 2, 443. *nominat.* Æ. 2, 633 727. 4, 149. 6, 400. 7, 731. 10, 168. 11, 545 809. *contra.* 8, 448. 9, 552. 11, 282
tela, *ablat.* 9, 489
telæ G. 1, 285
telas 1, 294. 3, 562. Æ. 4, 264. 7, 14. 11, 75
Teleboum 7, 735
teli 9, 420 748. 11, 608 802. 12, 389
telis G. 1, 490. Æ. 1, 195. 2, 177 318 332 410 447 470 520. 4, 71. 7, 520. 8, 249 694. 9, 543 653 666 793 807. 10, 419 638 692 808. 11, 117 162 808 857. 12, 578
tellure G. 1, 214. Æ. 1, 362. 3, 278. 6, 459 655. 10, 298 750. 12, 130 520
tellurem G. 1, 99. 2, 316. 3, 88. 7, 137. 8, 369. 12, 204
telluri E. 4, 33
telluris Æ. 1, 38 175. 3, 509. 6, 140 801
tellus, E. 4, 19 36. G. 1, 7 13 67 127 470. 2, 173 238 248 282 418 423 460. 4, 462. Æ. 2, 69. 3, 63 73 95 412 416 477 673. 4, 24 166 275. 5, 9 30. 6, 23 795 799 877. 7, 85 120 225. 8, 329 422. 9, 285 491 709 752. 10, 102 651. 11, 71 191 245. 12, 445 713 900
telo G 1, 332. Æ. 1, 103. 3, 635. 8, 111. 9, 496 534. 10, 382 425 586. 11, 664 689. 12, 294 775
Telon Æ. 7, 734. 12, 513
telorum 2, 468. 3, 46. 9, 488 509. 11, 583. 12, 284
telum 2, 544. 5, 497 520. 6, 592. 9, 437. 10, 481 486 744 771 882. 11, 484 552 783 816. 12, 8 266 387 442 461 787 858 887 916
temerata 6, 841
temere 9, 329 375
temnenda 10, 737
temnere 6, 620
temnis 1, 669
temnitis 1, 546
temo G. 1, 171. 3, 173
temone Æ. 12, 470
Tempe G. 2, 469. 4, 317
temperat 2, 110 360. 3, 337. Æ. 1, 61 150
temperet 2, 8
tempestas G. 1, 418. 2, 310. Æ. 5, 694. 7, 223. 9, 20. 11, 423. 12, 284
tempestate 2, 516
tempestatem G. 1, 323
tempestates 1, 252 311. Æ. 1, 57 259
tempestatibus 3, 708. 5, 772. 7, 199
tempestatum G. 1, 27. Æ. 1, 84. 3, 528. 10, 37
tempestivam G. 1. 256
templa 2, 148. Æ. 3, 84. 4, 199. 6, 19 41 69 840. 7, 443. 9, 626
templi 1, 509. 4, 484. 7, 419
templis G. 1, 481. Æ. 1, 636. 4, 217. 8, 718. 11, 778
templo 1, 457. 2, 165 404. 7, 778. 8, 653
templum G. 3, 13 16. Æ. 1, 420 450 500 523. 3, 536. 4, 457. 7, 174. 11, 477 481
tempora E. 3, 42. G. 4, 231. Æ 1, 282. 4, 294 423. 6, 691. 7, 37. 9, 107. *capitis.* E. 6, 22. G. 1, 28 349. Æ. 4, 637. 5, 71 246 269 539 856. 6, 665 772. 7, 135. 8, 286 684. 9, 588 633. 10, 538 891. 12, 120 162 173 536
tempora circum E. 8, 12. Æ. 2, 133 684. 5, 435. 9, 808. 12. 162
tempore E 1, 30 68. 7, 35 70. G. 1, 484. 3, 245 267 531 566. 4, 100 563. Æ. 1, 627. 3, 309.

3, 309. 4, 627. 6, 409. 8, 414. 9, 811. 11, 276 303 459 470 783
temporibus Æ. 5, 416
temporis 6, 745
tempus E. 3, 97. 4, 48. G. 1, 213 253 305 494. 2, 80 542. 3, 284. 4, 428. Æ. 2, 268 324 522. 4, 433 475. 5, 638. 6, 37 46 537. 7, 511. 9, 395. *de capite*, 418. 10, 11 441 467 503 522. 12, 96 156
tenaces G. 2, 421. 4, 161
tenaci 1, 179. 4, 175. Æ. 6, 3. 8, 453. 12, 404
tenacia G. 4, 57 412
tenax 2, 134. Æ. 4, 188
tendamus 11, 414
tendant 5, 489
tendat G. 3, 333. Æ. 12, 917
tende G. 4, 400 535. Æ. 12, 938
tendebant 6, 314
tendebat 1, 660. 2, 29 674. 8, 605. 9, 351. 10, 595. 11, 99. 12, 311
tendens G. 1, 514. 2, 296. 4, 498. Æ. 1, 97. 2, 405. 5, 233
tendentem 1, 491. 6, 684. 9, 268
tendere 1, 558. 5, 21 27 686. 6, 198 240 636. 7, 605. 9, 377 606 755. 12, 936
tenderet 10, 521
tendimus 1, 209
tendis 6, 388. 9, 206
tendit G. 2, 292. Æ. 1, 22 414. 2, 220 321. 3, 592. 4, 446. 6, 541 578. 7, 7. 9, 555. 10, 412 570 667 845. 11, 494 672. 12, 196 579
tenditis 5, 670. 8, 113. 9, 781
tendo 3, 176
tendunt G. 3, 396 507. Æ. 2, 205. 3, 268. 5, 155 256. 7, 164. 8, 555. 10, 354. 11, 871. 12, 553
tene 12, 778
teneant 1, 312. 3, 686. 5, 164. 230. 8, 149
teneat E. 8, 89. G. 4, 24
teneatur Æ. 1, 679
tenebam 6, 358
tenebant 2, 1 209 517 757 802. 3, 355. 5, 159. 6, 477. 8, 204 520 603 657. 9, 183. 11, 121. 12, 705
tenebat E. 1, 32. G. 4, 143. Æ. 1, 486 626. 3, 587. 4, 331. 5, 1 721 853. 6, 124 469 518. 7, 287. 8, 308 653. 9, 250. 11, 903. 12, 55 673 773
tenebris G. 4, 405. Æ. 10, 741
tenebit G. 3, 16
tenebo 2, 46. Æ. 6, 722
tenebræ G. 1, 248. Æ. 9, 384
tenebras 8, 591. 9, 34 150. 11, 187
tenebris, *med. long.* G. 3, 401. Æ. 2, 92. 6, 734. 7, 325. 8, 259 658. 11, 824
tenebris, *med. brev.* G. 3, 551. Æ. 3, 195. 5, 11. 6, 238 545. 8, 255. 9, 425
tenebrosa 6, 107
tenebrosum 5, 839
tenebunt 9, 98. 12, 834
Tenedo 2, 203 255
Tenedos 2, 21
tenemus 2, 359. 6, 744
tenendum G. 3, 371
tenens Æ. 1, 61 481. 4, 60. 5, 514. 7, 784. 8, 299. 9, 29. 11, 559
tenent G. 1, 233. 2, 12 144. 3, 352. Æ. 1, 173. 2, 490 505. 4, 527. 5, 825. 6, 131 434. 8, 75 700 9, 169 470. 10, 301
tenentem 4, 219. 5, 168. 6, 485. 7, 20.
tenentes 6, 787. 8, 640. 9, 229
tenenti 12, 754
tenentur 10, 109
teneo 4, 380
teneor 2, 159
tener E. 1, 8. 6, 34. G. 2, 331
tenera E. 2, 51. 7, 12. 8, 15. 10, 7. G. 1, 112. 2, 372. 3, 15 326. Æ. 11, 578
teneræ G. 2, 343
teneram 1, 20
teneras E. 7, 6. 10, 49. Æ. 2, 406. 3, 449. 7, 809
tenere 6, 284. 11, 148
tenerem E. 9, 45
tenerent G. 1, 355. Æ. 1, 240
teneret 4, 461. 7, 735
teneri 4, 90. 5, 384. 9, 589
teneris E. 10, 53. G. 2, 272 363. 3, 74. 4, 308. Æ. 11, 572
tenero G. 2, 23
teneros E. 1, 22. 3, 103
tenes G. 4, 322
tenet E. 5, 59. G. 1, 116. Æ. 1, 143 404 671. 2, 530 613. 4, 308. 5, 121 154 171 338 382 775. 6, 235. 7, 412 589. 8, 75. 10, 157 226 238 535 802. 11, 723. 12, 754
tenet ora defixa Æ. 7, 250
tenetis 1, 374. 9, 377
teneto 3, 388 408
tenetur 2, 533. 10, 120 136. 12, 819
tenorem G. 2, 337. Æ. 10, 140
tentabunt E. 1, 50
tentamenta Æ. 8, 144
tentamus 3, 520
tentanda G. 2, 365. 3, 8. Æ. 2, 176
tentant G. 4, 194. Æ. 2, 334. 3, 240
tentanti G. 4, 328
tentantum Æ. 3, 247
tentantur 1, 207
tentarat 3, 563
tentare E. 4, 32. G. 3, 77. Æ. 2, 38. 3, 32 146 364. 4, 113 413. 5, 499. 8, 113. 11, 437 505. 12, 361 806
tentas 10, 87
tentasti 1, 716
tentat G. 3, 232 441. Æ. 1, 725. 8, 231. 11, 350 761. 12, 104
tentatura G. 2, 94
tentaturum Æ. 4, 293
tentavit 12, 484
tentent 11, 912
tentet 9, 67
tentoria 1, 473
tenuant G. 3, 129
tenuem 2, 217. 4, 311. Æ. 4, 278. 7, 534. 9, 658 690. 10, 636
tenuêre 1, 16. 2, 282. 3, 192. 5. 8. 6. 224
tenues G. 1, 75 177. 2, 75. 3, 335. 4, 410 500. Æ. 3, 791. 5, 526 690 740 861. 6, 292. 7, 14
tenues pluviæ G. 1, 92. 4, 473
tenui E. 1, 2. 6, 8. G. 1, 6. 2, 289. 3, 166. 4, 6. Æ. 4, 264. 8, 405. 10, 511. 11, 75
tenuia G. 1, 398. 2, 121. 4, 3
tenuis, *id est*, vehemens 2, 9 349. 4, 6. Æ. 3, 448. 7, 64. 8, 33. 11, 524
tenuis ubi G. 2, 180
tenuisse Æ. 3, 383. 4, 46
tenuissent G. 3, 3
tenuit 3, 53. 4, 483. Æ. 1, 136. 3, 741. 5, 258. 8, 482. 9, 285. 10, 846
tepebat 8, 196

efacta G. 4, 428. Æ. 9, 333
19
efactus G. 4, 308
entibus Æ. 2, 330
ecit 9, 701
idi G. 1, 296
ido 1, 117. Æ. 3, 66. 11,
12
idum G. 1, 398. Æ. 6, 248.
455
iduſque 8, 106
myſticè. E. 8, 74. G. 1, 345.
493. Æ. 2, 174. 6, 229.
141. 10 873
que, quaterque G. 2, 399.
1, 98. 4. 589. 12, 155
aut quater G. 1, 411
id eſt, ſæpius Æ. 1, 120.
425. 6, 506
G. 1, 281. 4, 384. Æ. 1,
87. 2, 792. 3, 566. 4, 690.
700. 8, 230. 10, 685
85. 11, 188
n G. 4, 114
entum 1, 15. Æ. 1, 276. 4, 510.
275. 8, 716. 9, 370. 10, 182
denis 8, 47. 10, 213
eaque 11, 675
ebramus 3, 635
ebrare 2, 38
ebintho 10, 136
ri E 6, 78
ns G. 1, 380
1, 192
tes Æ. 6, 207. 7, 730
ri E. 8, 16 Æ 5, 313. 7,
665. 8, 633 11, 579
ga, de arvis, G. 1, 97. 2, 336.
arborib 2, 271. de ſerpentib.
427. Æ 2 208 229 474. 5,
7. de variis. G 3, 80. 4, 13.
1, 639. 5, 97 405. 6, 243
222. 7 20. 9, 706. 10 482
84. de hom 2, 57. 11, 816 30
ga dare G. 4, 8 Æ. 9,
94 10, 365. fugæ nudant
586. verre 6, 491 verre-
unt Æ. 8, 706. dedère
686. dant 12, 463. dabo
645. dabant 738
geminamque Æ. 4, 511
gemini 8, 202
gent 7, 626
rgo G 1, 174 367. 3, 408.
1, 150. 2, 455. 8, 697. 9,
322. 12, 292
go G. 3, 303. Æ. 1, 372. 2,
231. 3, 242. 5, 168 403. 7, 94.
183. 10, 646 718 867,
415 432

tergora 1, 215
tergum Æ. 1, 300. 5, 351.
9, 764. 11, 653. 9, 412
teris 4, 271
terit G. 1, 298. Æ. 5, 324
teritur G. 2, 519. Æ. 9, 609.
12, 273
terminet 1, 291
terminus G. 4, 206. Æ. 4, 614
terna E. 8, 73. Æ. 1, 270. 8,
565
terni 5, 560 580
terno 5, 120
ternos E. 8, 77. Æ. 5, 247
terra E. 8, 93. G. 1, 278 330.
2, 136. 3, 355. Æ. 1, 535.
3, 164 205 539. 4, 37 178.
7, 644. 8, 243. 9, 334 485.
10, 321 378 676. 11, 286.
12, 645 691 778 884
terra, *ablat.* G. 2, 27 313 347.
Æ. 1, 545 663. 3, 60 387.
4, 306 349 466. 5, 48. 6, 84
383 508 807. 10, 75 277
831. 12, 893. à E 8, 40.
G. 1, 458. ſub G. 3, 377. 4,
43. Æ. 2, 472
terra marique 9, 491. 10, 162
terræ *nom. plur.* E. 6, 37. G. 1,
184 480. 2, 37 45 109 179
324. 3, 429 432. Æ. 1, 302
614. 3, 71 93. 6, 770 *gen* G. 1,
63 83 86. 2, 301. Æ. 1, 602.
3, 528. 4, 184. 5, 656 795.
6, 580 595. 1, 57. *dat.* G. 2,
29 290 3 8. Æ. 6, 358 652.
7, 35 290. 10, 555. 11, 22
87 103 205. 12, 303
terram G. 1, 1 147 155 495.
2, 237 259 354 513. 3, 160
171 256 499 534. 4, 97.
Æ. 1, 111 137 482. 2, 251.
3, 29 93 273. 4, 241 444
491. 6, 365. 7, 369 539 748.
8, 719. 9, 108. 10, 296 349
489. 12, 196 543
ad terram G. 3, 524. Æ. 2,
566. 5, 243 447. 6, 310. 9,
542. 11, 501 828. 12, 855
927
terrarum E. 6, 32. G. 1, 26.
Æ. 1, 237. 4, 607. 5, 695
terras E. 3, 61. 4, 14 51. G. 1,
288. 2, 345. 3, 239 525.
4, 52. Æ. 1, 62 228 240
284 399. 3, 364. 4, 256
269 352 461 523 654. 5,
624. 6, 58 724. 7, 323. 10, 3
193. 11, 625. 12, 451 860
terras 2, 800. 3, 4 44 170
364 396. 4, 281. 6, 692.
7, 239. 8, 26 428. 9, 19
224
terras 4, 6. 7, 148. 8, 26. 9,
459
terrea G. 2, 341
terreat Æ. 6, 401
terrebat 8, 349
terrebere G. 1, 460
terrebis 1, 156
terrenique Æ. 6, 732
terreno 11, 850
terrent 2, 728 755. 4, 9. 9,
133. 11, 643. 12, 894
terrentur 8, 109
terrere 2, 98. 8, 40. 9, 591
terres 1, 234. 10, 879
terret 4, 353
terrete 12, 875
terribilem 8, 620. 9, 503
terribiles 6, 277. 8, 266
terribili 4, 465. 6, 299. 7,
667
terribilis 12, 498 947
terrificant 4, 210
terrifici 5, 524
terrificos 12, 104
terris E. 3, 104 106. G. 1, 182.
2, 92 474 479 538. 3, 242.
4, 117. Æ. 1, 7 19 464 760.
2, 556. 3, 127 147 383 620.
4, 568 613. 5, 717 803. 6,
18 312 782. 8, 170. 10,
583 807. 12, 803
territat 4, 187. 11, 351. 12,
262 852.
territus 5, 453. 9, 793. 11,
699. 12, 752
terror 11, 357
terrore 8, 705
terroribus 7, 58. 11, 447. 12,
617
terrorum 7, 552
terruit 2, 111. 8, 298
tertia 1, 269. 3, 117. 5, 339.
11, 210. *plural.* 3, 37 645.
5, 266. 6, 859. 11, 631
tertius 5, 314 495. 10, 175
teſſera 7, 637
teſta G. 1, 392
teſtæ Æ. 2. 351
teſtatur 4, 519. 6, 619. 8, 344.
11, 221. 12, 581
teſtatus 7, 593. 12, 496
teſtentur 3, 487
teſtes E. 5, 21
teſtibus 8, 19
teſtis 5, 789. 9, 288. 12, 176
teſtor Æ. 12, 155. 3, 599. 4,
357. 5, 803. 9, 429. 12, 201

teſtor *abſolut.* Æ. 2, 432. 13, 559
teſtudine G. 2, 463. 4, 464. Æ. 1, 509. 2, 441. 9, 505 514
tetendit 2, 688. 6, 865. 10, 823. 11, 859
teter 10, 727
tetigêre G. 1, 303. Æ. 9, 135
tetigiſſe 7, 266
retigiſſent 4, 658
tetigit 3, 324 662. 4, 259
tetricæ 7, 713
tetrum 3, 228
Teucri 1, 566. 2, 48. 5, 474. 9, 114. 10, 430. 11, 1[illegible]4
Teucri, *nominat.* 2, 252 366 459. 8, 3[illegible] 2. 4, 397 5, 181 293 450 530. 6 2[illegible]. 9, 34 39 510 516 636 779 791. 10, 58. 1[illegible],92 134 434. 12, 117 193 642 738 744 770 836
Teucri ſanguine 1, 239. 4, 230. 6, 500 648
Teucria 2, 26
Teucris, *dat.* 1. 303. 2, 247. 5, 66. 6, 54 90. 7, 155 276 359 388 470. 8, 551. 9, 130 7[illegible]9 10, 8 44 62 105 158 512 617. 12, 189 629
Teucris 2, 427. 11, 279. 12, 60
Teucrorum 1, 42 93 252 515 630. 2, 326. 5, 7. 8, 470. 9, 805. 11, 321 285
Teucro 1, 308 629 2, 571 747. 3, 186. 4, 349. 6, 41 67. 7, 193 301 476 547 578. 8, 10 136 161 397. 9, 68 1[illegible]9 248. 10, 12 260 309 690 866. 11, 116 175 178 4 9 583 842 872. 12, 78 506 812
Teucrûm, *pro* Teucrorum 1, 559 2, 281. 3, 53. 4, 48 537. 5, 592 675 690. 6, 562. 7, 344. 8, 154. 9, 55 226. 10, 528 684. 11, 690 834. 12, 78 562
Teucrus 3, 108
Teuthra 10, 402
texamus 11, 326
texatur G. 1, 266
texendæ 2, 371
texent 4, 250
texêre Æ. 11, 681. 12, 539
texi 12, 148
texit, *præſ.* E. 10, 71. G. 1, 468. Æ. 2, 430. 3, 45. 6, 228. 10, 424
texta G. 4, 34
textilibus Æ. 3, 485
textis 2, 186
textum 5, 589. 8, 625
texunt E. 9, 42. Æ. 5, 593. 11 65
thalami G. 4, 374. Æ. 2, 503. 4 18 550 6, 94 280. 10, 498
thalamis G. 4, 189. Æ. 7, 97
thalamo G. 4, 353. Æ. 4, 133 392 495. 6, 397 528. 7, 253. 8, 372. 9, 594
thalamos 10, 389 640
thalamum 6, 623 7, 388
thalamus 6, [illegible]21
Thalia E. 6, 2. G. 4, 338
Thamyrimque Æ. 12, 341
Thaſiæ G. 2 91
Thaumantias Æ. 9, 5
Theano 10, 703
theatri 5, 288 664
theatris 1, 431
Thebana 9, 697
Thebas 4, 470
Themillæ 9, 576
Thermodoontis 11, 659
Therone 10, 313
Therſandrus 2, 261
Therſilocumque 6, 483 12, 363
theſauris G. 4, 229
theſauros Æ. 1. 363
Theſea 6, 122 383
Theſeidæ G. 2, 383
Theſeus Æ. 6, 618
Theſtylis E. 2, 10 43
Thetidi G. 1, 400
Thetin E. 4, 32
Theris 1, 31. Æ. 5, 825
Thoantis 10, 415
Thoas 2, 262
tholo 9 408
thora a 10 437. 11, 9 487
thoracas 7, 633
thoracis 12, 381
Thraca 12, 335
Thraces 3, 14
Thra ius E. 4, 55. Æ 5 536 565 9 49
Thre ia 6 120
Threi iæ [illegible], 659
Threiciamque 7, 206
Threiciis 5, 312
Threicio 3, 51
Threicios 10, 350
Threicius 6, 645
Threiſſa 1, 320
Thule G. 1, 30
thura E. 8, 65. G. 1, 57. 8, 106
thure Æ. 1, 42. 11, 481
thurea G. 2, 117. Æ. 6, 225
thuricremis 4, 453
thuriferis G. 2, 139
Thyas Æ. 4, 302
thyaſis 7. 581
thyaſos E. 5, 30
thymbræ G. 4, 31
Thymbræe Æ. 3, 85
Thymbræus 12, 458
thymo E. 5, 77. Hyblæ 7, 37. G 4, 169 181 241. Æ 1, 440
thymum G. 4, 112 270 304
Thymbena Æ. 7, 209. 8, 45[illegible] 507 551. 11, 581. 12, 27[illegible]
Thyrſide E 7 16
Thyrſim 7, 69
Thyrſis 7, 1 20
thyrſos Æ. 7, 390
tiaras 7. 247
tibia E. 1, 27 54. 8, 29. G. 1[illegible] 34 343. 2, 5 174. Æ. 3[illegible] 477. 8, 84
tibia E. 8, 21 25 31 36 42 4[illegible] 51 57 61
tibia Æ. 9, 618 11, 737
tigris G. 4, 307
tigres E. 5, 29. G. 2, 151. [illegible] 510. Æ. 4, 367. 8, 805
tigri, *navis* 10, 166
tigridis 11, 577
tigrim 9. 730
Tigrim E. 1, 63
tigris G. 3, 248. 4, 407
tilia 1, 173
tiliæ 2, 449. 4, 141
tiliam 4, 183
Timavi E. 8, 6. G. 3, 47[illegible] Æ. 1, 248
time 2 607
timeant 9, 152
timebat 2, 130
timens 4, 298. 5, 165
timentem G. 4, 530. Æ. [illegible] 729. 8, 222. 10, 612, 1[illegible] 845
timeo 2, 49
timet 1, 665. 4, 502. 11, 5[illegible]
timidi E. 8, 28. G. 3, 539
timidis E. 6, 20. Æ. 6, 263
timidos G. 3, 409
timidum 3, 422
timor Æ. 4, 13. 8, 40 2[illegible] 557. 9, 89 385. 11, 14
timore m 1, 206 454 652. [illegible] 719
timores 5, 812
timoris 11, 383
timuerunt G. 1, 469
timuiſſet E. 5, 60
timuit Æ. 5, 505

ere G. 4, 246
ge G. 2, 8
gere Æ. 2, 481. 1, 749
geret 7, 811
gi G. 1, 246
gunt 4, 173. Æ. 8, 450
guntur 3, 492
nitu 9, 809
nituſque G. 4, 64
nerat Æ. 12, 91
nit 3, 665
phone G. 3, 552. Æ. 6, 571. 10, 761
an 4, 119
nia 6, 580 725
honi G. 1, 448. 3, 48. Æ. 4, 585. 9, 460
honia 8, 384
abata 5, 332
yon 6 595
yre E. 1, 1 39. 4, 13 19 39. 3, 20 96. 6, 4. 9, 23. G. 4, 566
yrus E. 1, 39. 5, 11. 8, 55
arus Æ. 9, 685
olus G. 1, 56. 2, 98
ntam Æ. 1, 286
erabile 5, 768
erare 8, 408 515
lant G. 3, 25
lat 11, 444
le 6, 370. 10, 451 624
lemus E 5, 51. Æ. 3, 158
lent G. 2, 350. 3, 207
lentem 3, 421. Æ. 2, 281. 12, 904
lere G 3, 9. Æ. 1, 70 138. 2, 635. 6, 492
let 6, 876
li 5, 390. 11, 59. 12, 795
limur 3 564
lit G. 4, 273. Æ. 1, 107 696. 2, 222. 3, 673. 5, 369 375. 7, 529. 8, 141 541. 9, 127. 10, 144 250 278 892. 11, 455
lite 3, 601. 8, 439. 10, 295
litur G. 3, 111. Æ. 7, 408. 9, 567. 11, 745. 12, 462
lo 12, 39
lunt G. 2, 47. 4. 174. Æ. 6, 202. 8, 452. 9, 637. 10, 262 357. 11, 37 206 628 817. 12, 114
lumnius 11 429. 12, 258 460
na 11, 383
nant 8, 419
nanti 5, 820
nare 8, 529
tonat G. 1, 371. 3, 261. Æ. 3, 571. 12, 757
tondebat G. 4, 137
tondent 1, 15. 3, 312
tondentes Æ. 3, 538
tondenti E. 1, 29
tondentur G. 1, 290. 2, 431
tondere 3, 561
tonitru Æ. 4, 122. 5, 694. 8, 391
tonſa G. 4, 302. Æ. 5, 556
tonſæ G. 3, 21. Æ. 5, 774. 7, 28
tonſas G. 1, 71
tonſis 3, 443. 4, 277. Æ. 1, 706. 10, 299
tonſum G. 3, 448
tophus 2, 214
torique Æ. 9, 334
toris G 3, 81. Æ. 1, 712. 4, 207. 6, 604
tormenti 8, 487
tormento 11, 616. 12, 922
torno E. 3, 37. G. 2, 449
toro Æ. 2, 2. 4, 508 650 659 691. 5, 288. 6, 220. 7, 460. 8, 177
toros 3, 224. 6, 674. 11, 66. 12, 7
torpent G. 3, 370. Æ. 9, 499
torpere G. 1, 124
torpor Æ. 12, 867
Torquatum 6 825
torqueat G. 1, 174. Æ. 11, 284
torquebat 11, 773. 12, 901
torquebit G. 2, 247
torquens 3, 350 433. Æ. 7, 448 666. 9, 402
torquent 3, 208. 4, 583. 5, 831. 9, 665 12, 578
torquentem G. 1, 309
torquentia 3, 254
torquentur 2, 448
torquere E. 10, 59. Æ. 7, 741
torques 4, 208. 12, 180
torquet 1, 112 121. 4, 269 482. 5, 165. 6, 551 797. 9, 93 671 724. 10, 585. 12, 536
torquibus G. 3, 168. 4, 276
torre Æ. 7, 506
torrebimus G. 2, 396
torrem Æ. 12, 298
torrens G. 4, 425. Æ. 2, 305. 7, 567. 10, 368
torrent 5, 103
torrentem G. 2, 451
torrentes Æ. 9, 105. 10, 114
torrentia E. 7, 52
torrentibus Æ. 6, 550
torrentis Æ. 10, 603
torrentur 7, 720
torrere 1, 183
torretur G. 1, 267
torrida E. 7, 48. G. 1, 234
torſerat Æ. 12, 461
torſerit *telum*. 10, 334
torſifti 5, 497
torſit G. 4, 529. Æ. 3, 669. 4, 220. 6, 547. 11, 578. 12, 670 858
torta G. 1, 349
torti Æ. 8, 429
tortile 7, 351
torto G. 3, 106. Æ. 7, 278 568
torto G. 3, 38. Æ. 4, 575
tortus G. 4, 121. Æ. 5, 276
torva 2, 63
torvæ G. 3, 51
torvam Æ. 7, 415
torvo 3, 677
torvos 6, 571
torvumque 7, 399
torvus 10, 170
toſta 8, 180
toſtas G. 1, 298
tot natorum Æ. 5, 645
tota *nom.* E. 7, 31. G. 2, 139. 3, 58 158. Æ. 1, 189. 11, 500. 12, 719. *accuſ.* G. 3, 178 250 472. Æ. 6, 596. *ablat.* G. 3, 321. Æ. 2, 421 439. 4, 68 100 401 592. 5, 186. 6, 886. 7, 54. 8, 712
totæ G. 3, 365. Æ. 12, 548
totam 2, 611. 4, 300. 6, 150 726. 7, 43 375. 8, 716. 10, 309. 11, 349 395. 12, 594 608
totas G. 3, 377. Æ. 11, 632
totidem G. 2, 100. 4, 143 540. Æ. 1, 709. 3, 204. 4. 183. 6, 44. 8, 208 507 519. 9, 121. 10, 83 376 518. 12, 763
toties G 1, 488. Æ 1, 411. 2, 582. 4, 536. 5, 851. 6, 122. 7, 366. 10, 483. 11, 360. 12, 37 485
totis E. 1, 11. G. 2, 462. Æ. 7, 77 793. 9, 664 686. 11, 459. 12, 528
totius G. 4. 4
toto E. 1, 67. 4, 9. 7, 43. G. 1, 475 512. 4, 367 479 4, 527 555. Æ. 1, 33 132 721. 2, 113. 3, 175. 4, 153 398 416. 5, 456 683 695. 6, 259 423 494. 7, 300 356 459 784. 8, 417 457. 9, 29 276 326 410 812. 10, 127 569. 11,

60 87 199 313 599 683 828 906. 12, 101 283 501 728 920
totos G. 4, 507. Æ. 1, 276
totum E. 3, 41. 8, 9. G. 2, 308. 3, 141. 4, 416. Æ. 1, 88 461. 4, 231 363 410. 5, 142 340. 7, 258. 8, 153 230 553 689. 9, 106 245 347. 10, 115 170 269 546 626 816. 11, 781. 12, 907
totus G. 1, 434. Æ. 3, 91. 10, 539. 12, 928
trabali 12, 294
trabe 2, 481. 3, 191. 12, 603
trabea 7, 188 612
trabeæque G. 1, 164
trabeamque Æ. 11, 334
trabes 1, 453 556. 2 448. 6, 181
trabibus 2, 112. 4, 566. 9, 87. 12, 674
tractabile 4, 53
tractabilis 4, 439
tractæ 6, 558
tractanti G. 3, 502
tractim 4, 260
tractos Æ 8, 210
tractu G. 2, 154 182. 3, 183. Æ. 3, 138
tractuſque E 4, 51. G. 4, 222
tractus flammarum lon. 1, 367
trade Æ. 5, 713
tradiderit 4, 619
tradidit E. 3, 2
tradit Æ. 11, 710
traducere E. 8 99
traducitur G. 3, 157
traham 4, 117
trahantur 4, 393
trahat 3, 173
trahebam Æ. 2, 92
trahebant 2, 58. 3, 140
trahebat G. 3, 485. Æ. 1, 512 752. 10, 795
trahebatur 2, 403
trahens G. 4, 94. Æ. 1, 375. 4, 701
trahentem 3, 425. 5, 468
trahere 7, 315
traheremque 12, 812
traherent 6, 537
traheret 8, 511
trahi G. 4, 60 557
trahit E. 2, 65. G. 1, 95 142. 3, 98 237 424. Æ. 2, 307 321 466 499. 5, 89. 6, 753. 9, 340 713. 11, 816
trahitur 12, 374
traho 3, 647
trahunt G. 2, 188. 3, 536. Æ. 5, 709. 12, 585
trahuntur G. 1, 235. Æ. 1, 481
trajecerat 6, 536
trajectáque 1, 359
trajecto 5, 488. 9, 419. 10, 339 348
trajectus 2, 273
trajicit 9, 634. 10, 400. 11, 685
tramite 5, 610. 6, 676. 11, 515
tramitis G. 1, 108
tranant 3, 270. Æ. 10, 265
tranat 4, 245
tranavimus 6, 671
tranquilla 2, 203
tranquillo 5, 127
tranſque caput jace E. 8, 102. G. 3, 213. trans Pontum fugat Æ. 6, 312 415. 7, 65
trans æquora tranſmiſſæ claſſes Æ. 3, 403
tranſadigit 9, 432. 12, 276 508
tranſcribi 7, 422
tranſcribunt 5, 750
tranſcurrere 9, 111
tranſcurrunt 5, 528
tranſeat 5, 326
transferet 1, 275
transfixa 11, 645
transnixo 1, 48
transformat G. 4, 441. Æ. 7, 416
transfoſſi 9, 544
tranſierim G. 2, 102. Æ. 10, 186
tranſierint 1, 278
tranſiit 10, 785 817
tranſilit 10, 658. 12, 859
tranſire G. 4, 503
tranſit Æ. 9, 413. 11, 719. 12, 926
tranſmiſit 3, 329
tranſmiſſæ 3, 403
tranſmittere 6, 313
tranſmittunt 4, 154
tranſportare 6, 328
tranſtra 5, 663 752. 19, 306
tranſtris 3, 289. 4, 573. 5, 136
tranſtulit 2, 327
tranſverberat 10, 336 484. 11, 667
tranſverſa E. 3, 8. Æ. 5, 19
tranſverſas G. 4, 26
trapetis 2, 519
traxêre Æ. 8, 191
traxerit 5, 624
traxi 6, 351
traxiſſe 5, 786. 10, 888
traxit 2, 551 631. 4, 101. 5, 85. 6, 396
trecentos 10, 173
tremebant Æ. 8, 350
tremebunda 10, 521
tremefacta 2, 228 629. 10, 102. 12, 449
tremefactus 2, 382
tremefecerit 6, 803
tremefecit 9, 106. 10, 115
tremenda 8, 335
tremendum G. 4, 469. Æ. 2, 199
tremens G. 3, 189. Æ. 2, 52. 5, 481
trementem 2, 175 550. 6, 396. 8, 669. 12, 94
trementes 4, 643. 12, 671
trementi 5, 431
trementia 1, 216
trementibus 2, 509
tremere 3, 90
tremerent 3, 627
tremiſcit 12, 916
tremiſco 3, 648
tremiſcunt 5, 694. 11, 403
tremit G. 1, 330. 3, 80. Æ. 5, 198. 7, 722. 9, 715. 11, 646. 12, 445
tremor G. 2, 479. 3, 250. Æ. 2, 121. 6, 55. 7, 446. 11, 424. 12, 448
tremuere 8, 296
tremuerunt G. 1, 476
tremulis E. 8, 105
tremulo Æ. 7, 9
tremulum 8, 22
tremunt 9, 733
trepida 4, 642. 6, 800. 9, 756. 11, 300. 12, 901
trepidæ G. 4, 73. Æ. 7, 518. 11, 805 893. 12, 589
trepidant 4, 121. 9, 418
trepidanti 10, 788
trepidantia G. 4, 69
trepidare Æ. 2, 685. 6, 490. 9, 538
trepidat 12, 403 737
trepidate 9, 114
trepidi 3, 616 666. 9, 169. 10, 283. 12, 730 748
trepido 2, 735. 4, 672. 8, 5
trepidos 9, 233. 12, 583
trepidus 2, 380. 6, 290. 638
tres E. 3, 105. Æ. 1, 112 188. 3, 203. 5, 308 560 772. 6, 355 484. 8, 429 564. 9, 329. 10, 351. 12, 514
tres quoque Threicios Boreas 10, 350
tria G. 4, 483. Æ. 4, 511. 6, 421

bulique G. 1, 153. 3, 385
bus E. 8, 77. G. 3, 190
corporis Æ. 6, 289
dentem I, 142
denti G. 1, 13. Æ. 1, 149. 2, 418 610
dentibus roſtris 5, 143. 8, 690
cerica 4, 302
fauci 6, 417
ginta 1, 273. 3, 391. 8, 44
licem 3, 467. 7, 639
inacria 3, 384 440 554. 5, 450
inacriæ 5, 555
inacriam 3, 582
inacrii 3, 429. 5, 300 530
inacriis 5, 573
inacrio 1, 200
ones 1, 748. 3, 516
ioni G. 3, 381
plex Æ. 10, 202
plici E. 8, 73. Æ. 5, 119. 6, 549. 8, 714. 10, 784
plici crinita juba 7, 785
podas 3, 360
podes 5, 110
te *i.* res triſtis E 3, 80. Æ. 2, 184. 5, 7. 6, 223. 7, 596, 9, 262. 21, 259
tem 5, 411
tes E. 2, 14. G. 4, 531. Æ. 1, 242. 3, 366. 6, 534. 7, 617. 11, 534
ti G. 3 448. 4, 252. Æ. 6, 185 383 438. 7, 545. 8, 39 197 522. 11, 470 839. 12, 160
tia E. 6, 7. G. 2, 247. 4, 256. Æ. 2, 115 548. 3, 301. 4, 243. 5. 840. 10, 612
tibus G. 1, 485. Æ. 7, 787
tior. G. 4, 235. Æ. 1, 232
tis E. 10, 31. G. 3, 67 517. 4, 135 319 355. Æ. 2, 337. 6, 275 315 695. 11, 589. 12, 409
tique lupini G. 1, 75
tius Æ. 3, 214
tulcis G. 3, 439. Æ. 2, 475
m G 4, 63
niceam 1, 219
nton Æ. 1, 148. 6, 173. 10, 209
nonesque 5, 824
nonia 2, 171 615. 5, 704. 11, 483
nonidis 2, 226
ura G. 1, 190
vere 2, 444
via Æ. 7, 774
Triviæ Æ. 6, 13 35. 7, 516 778. 10, 537. 11, 566 836
triviis E. 3, 26. Æ. 4, 609
triviſſe E. 2, 34
triumphata Æ. 6, 836
triumphatas G. 3, 33
triumphi Æ. 11, 54
triumphis 4, 37. 6, 814
triumpho 2, 578. 8, 714
triumphos G. 1, 505. 2, 148
Troades Æ. 5, 613
Troas 1, 34 133. 5, 265. 10, 89. 12, 824
Troes 1, 176 236 651. 7, 21. 9, 136 533 689 756 811. 10, 31 895. 11, 620. 231 281 704
Troes 1, 528. 2, 325
Troja G. 2, 385. Æ. 1, 379 736. 2, 108 637. 3, 149 340. 5, 61. 6, 335. 7, 244
Troia 1, 123 253. 2, 56 161 290 461 581 625 703 763. 3, 342 596. 4, 312. 5, 38 599 804. 7, 296 521. 9, 644. 10, 60. 11, 350 779
Trojæ G. 1, 503. 3, 36. Æ. 1, 5 99 410 242 380 477 569 601 683. 2, 11 34 573 622 660. 3, 15 86 322. 5, 190 555 626 633 756 787 811. 6, 56 68 650 840. 7, 121 262. 8, 471 587. 9, 202. 10, 27 45 110 214 469. 11, 288
Trojam E. 4, 37. Æ. 1, 28. 3, 60 342 555 603 751. 3, 349 462 497 505 595 614. 5, 637. 7, 233. 8, 291 398. 9, 547. 10, 74 378
Trojana 1, 471 703. 2, 63. 4, 16. 6, 62. 7, 144. 8, 182 545. 9, 180. 11, 34 131 597
Trojanæ 1, 628. 6, 767. 10, 360
Trojanam 4, 342 425. 8, 36
Trojanos 2, 4. 7, 364. 10, 609
Trojane 7, 260. 8, 188. 10, 598. 11, 125. 12, 359
Trojani 7, 723
Trojanis 5, 193. 11, 421
Trojano 1, 23 554. 3, 335. 4, 191. 7, 318. 11, 230
Trojanos 5, 420 688. 9, 128. 10, 77. 11, 828. 12, 806
Trojanum 5, 602
Trojanus 1, 290. 4, 124 165. 5, 757
Troilus 1, 478
Trojugena 3, 359
Trojugenas 8, 117
Troius 1, 600. 5, 417. 6, 403. 7, 221. 8, 530. 10, 584 886. 12, 122 502
trophæa G. 3, 32. Æ. 11, 172
trophæis 11, 224 385
trophæum 10, 542 775. 11, 7 790
Troſque parens G. 3, 36
Tros, &c. Æ. 1, 578. 6, 52 126. 10, 108 250. 12, 723
Troum 9, 113. 11, 161. 12, 137
truci 10, 447
trucidant 2, 494. 12, 577
trucis G. 1, 370
trudentes Æ. 3, 373
trudit G. 2, 335
truditur 2, 31
trudunt 1, 310. 2, 74. Æ 4, 405
trunca G. 4, 310. Æ. 3, 659. 11, 9
truncas *nomen.* 6, 497
trunci G 2, 78
truncis Æ. 8, 315
trunco G 3, 233. Æ. 10, 835. 12, 105
truncos G. 2, 302 426. Æ. 6, 207. 11, 83
truncum 9, 332. 10, 555. 12, 382
truncus 2, 557. 11, 173
tuba 5, 113 139. 9, 503
tubæ 8, 526
tubamque 6, 233. 11, 424
tubarum G. 4, 72. Æ. 2, 313. 7, 628. 11, 192
tuebitur 2, 523
tuemur 12, 34
tuenda G. 3, 305
tuendo Æ. 1, 717. 8, 264
tuendum 9, 175
tuens 9, 794. 12, 82
tuentem 9, 467. 12, 792
tuentes 5, 575. 10, 397
tuenti 2, 604. 9, 65
tuentibus E. 3, 8
tueri G. 1, 21. Æ. 1, 568. 2, 188. 4, 451. 6, 688. 7, 443
tuetur 4, 362
tuguri E. 1, 69
tulerat Æ. 7, 103
tulere G. 2, 501. Æ. 2, 131. 5, 582. 11, 186 800
tulerint 2, 600
tulerit G. 2, 271
tulerunt E. 4, 61. 5, 34. G. 2, 422 454. Æ. 1, 609
tulimus 3, 327
tuliſſem 4, 604

tuliſſet Æ. 2, 94 756. 4, 679. 5, 356. 6, 879. 9, 338. 11, 285
tulit E. 5, 89. G. 1, 484. 4, 252. Æ. 1, 318 540. 2, 407 555. 3, 43 95 599. 5, 290. 7, 87 118. 8, 256. 9, 407 578 622. 10, 578. 11, 762. 12, 371 493 847 860
Tullaque 11, 656
Tullus 6, 814. 8, 644
tum cum E. 3, 10. 5, 89. 9, 67. G. 1, 45 308. Æ. 5, 866
tum verò E. 6, 27. G. 3, 505. Æ. 1, 489. 2, 105 228 309 624. 4, 172 227 397 450 571 659 720. 7, 376 519. 9, 73. 11, 633 832. 12, 257 494 756. 12, 776
tum jam E. 8, 39. G. 1, 360. 2, 405. 4, 137. Æ. 7, 737. 8, 349. 10, 533. 11, 578
quid tum E. 10, 38. Æ. 1, 68 74. 2, 775. 4, 114 542. 6, 192. 9, 735. 10, 62 116. 11, 501
tument G. 2, 324. Æ. 6, 49
tumentem G. 3, 421. Æ. 2, 381. 8, 86. 11, 854
tumenti 7, 810
tumeſcant G. 2, 479
tumeſcere 1, 357 465
tumida Æ. 1, 146. 6, 407
tumidi 8, 671
tumidis G. 2, 102. Æ. 5, 125
tumido 3, 357. 10, 387
tumidum 2, 272. 3, 157. 5, 820. 11, 393
tumidus 9, 596. 10, 21
tumuli 5, 44 7, 6. 10, 493. 11, 233
tumulis G. 2, 276. 3, 475
tumulo E. 5, 42. Æ. 3, 40 63. 5, 93 605 760. 6, 380. 8, 112. 11, 6 104 514 853. 12, 136
tumultu 2, 122 486. 3, 99. 6, 317 857. 8, 4 371. 9, 397. 11, 225 447 662. 22, 269 757
tumultum 11, 897
tumultus G. 1, 465
tumulum E. 5, 42. Æ. 2, 742. 3, 304 322. 5, 76 86 371 664. 6, 380 505 754 874. 12, 562
tumulus 2, 713. 3, 22
tundens 6, 598
tundit 10, 731
tunditur G. 3, 382. Æ. 4, 448. 5 125
tunicaque 8, 457
tunicæ 9, 616
tunicam 10, 314 818
tunicas G. 2, 75. 11, 777
tunſæ Æ. 1, 485
tunſis G. 3, 133. Æ. 11, 37
tunſum G. 4, 267
turba Æ. 2, 580. 3, 233. 6, 305 325 611 667. 7, 381 813. 8, 300. 9, 792. 10, 432. 11, 13 34 145 372 880. 12, 444 607
turbabat 1, 399
turbabis G. 3, 412
turbam Æ. 1, 195. 5, 152. 6, 753. 12, 248
turbans 9, 339
turbant 6, 801
turbanse 6, 857. 8, 397
turbantique 9, 692
turbantur 12, 620
turbare 9, 409. 11, 401
turbaret 12, 556
turbari 4, 566
turbaſti 12, 633
turbat 1, 519. 12, 70
turbata G. 3, 259. Æ. 5, 668. 6, 75. 9, 13. 11, 3 297. 12, 599
turbatæ 8, 435. 11, 618
turbatam 11, 796. 12, 160
turbati 8, 4. 9, 538 735. 11, 451 869. 12, 302
turbatis 7, 767. 9, 124
turbatos 12, 325
turbatumque 8, 223
turbatur E. 1, 12
turbatus Æ. 2, 67. 3, 314
turbavit 3, 449. 12, 246
turbentur G. 2, 106
turbet Æ. 3, 407
turbida 4, 245 353. 6, 534. 12, 283
turbidus G. 1, 137. 3, 350. Æ. 5, 696. 6, 296. 9, 57. 10, 648 763. 11, 742 814 876. 12, 10 671 685
turbine G. 1, 320. Æ. 1, 49 87 446. 2, 416. 3, 573. 6, 594. 9, 91. 11, 284 596. 12, 320 531
turbinis 10, 603. 12, 923
turbo G. 3, 470. Æ. 1, 515. 10, 665
turbo volitans 7, 378
turgent E. 7, 40. G. 1, 315
turmæ Æ. 5, 560. 11, 503 518
turmas G. 3, 179. Æ. 5, 550. 10, 239 310. 11, 599 620
Turne 7, 421 596. 8, 538. 9, 6. 10, 514. 11, 178 363 502. 12, 32 56 625 653 872 888
Turni 7, 344 398 650. 8, 493. 9, 73 108 549 593. 10, 143 151 456 463 478 561. 11, 114 217 336 376. 12, 45 97 138 243 469 597 697 765 861 865
Turno 7, 366 371 724. 8, 17. 9, 115 126 327 369 691. 10, 240 276 446 503 619. 11, 123 223 371 825. 12, 38 74 183 232 368 539 799 913
Turnum 7, 434. 8, 614. 9, 738. 10, 75 308 440 471 615 624 655. 11, 178 221 896. 12, 148 317 466 557 645 652
Turnus 7, 56 413 473 577 783. 9, 4 28 47 269 462 526 535 559 573 740 789 797 805. 10, 20 453 479 490 500 532 647 657 677. 11, 91 129 441 459 486 507 910. 12, 1 164 220 324 337 353 380 446 502 509 614 631 666 689 729 742 776 927 943
turpans 12, 611
turpantem 10, 832
turpe G. 3, 52
turpes E. 6, 49. G. 2, 60. 4, 96. 393. podagras 3, 299
turpi 3, 96 557. Æ. 2, 400. 4, 194
turpia 5, 358
turpis G. 3, 441. Æ. 6, 276
turres 2, 445. 4, 86. 7, 160. 11, 466. 12, 132
turribus G. 4, 125. Æ. 4, 187. 9, 46 470 575 677. 10, 121
turrigeræ antennæ 7, 631. 10, 253
turrim 2, 460. 12, 673
turris 6, 554. 9, 530 540
turrita 6, 786
turriti 3, 536
turritis 8, 693
turtur E. 1, 59
Tuſci Æ. 10, 199. 11, 629
Tuſcis 10, 164
Tuſco 8, 473. 10, 203. 11, 3
Tuſcorum 12, 551
Tuſcum G. 1, 499
tuſſis G. 3, 497
tuta E. 2, 40. Æ. 1, 168 587. 3, 387. 4, 88 298 373. 5, 171 796. 6, 238 358. 7, 632. 8, 603. 9, 366. 10, 805. 11, 871 882
tutæ *apes*. G. 4, 193
tutamen Æ. 5, 262
tutare 2, 637
tutari 7, 469

ntur Æ. 5, 343
te E. 3, 35
tela G. 4, 111
ti Æ. 9, 61. 11, 527
tior 3, 377
tiſque 10, 713
tiſſima G. 4, 421
to *adverb.* G. 2, 332. Æ. 3, 78. 12, 381
tos 1, 575. 9, 43
tum 1, 395. 2, 620. 5, 862
tus 1, 247. 5, 813. 8, 323
uum E. 5, 27 45 51. 9, 27. Æ. 1, 613 628. 4, 492. 5, 737. 10, 851. 11, 848. 12, 146
us E. 4, 10. 9, 16. Æ. 1, 80 671. 4, 94. 5, 412 495. 7, 3
Tyberim G. 1, 500
Tyberina Æ. 1, 17. 12, 35
Tyberine 6, 873. 7, 797
Tyberini 10, 833
Tyberino 11, 449
Tyberinus G. 4, 369. Æ. 7, 30. 8, 31. 9, 125
Tybri 8, 72 540. 10, 421
Tybridis 3, 500. 7, 303 436
Tybrim 3, 500. 5, 83 797. 6, 87. 7, 151 242 715. 8, 331. 11, 393
Tybris 2, 782. 8, 86
Tybris *vir.* 8, 330. 10, 124
Tyburque 7, 630
Tyburti 7, 671. 9, 360. 11, 519
Tyburtia 7, 670
Tyburtum 11, 757
Tydide 1, 101
Tydides 1, 475. 2, 164 197. 10, 29. 11, 404. 12, 351
Tydeus 6, 479
Tymber 10, 391
Tymbræus G. 4, 323
Tymbre Æ. 10, 394
Tymœten 12, 364
Tymœtes 2, 32. 10, 123
Tympana G. 2, 444. Æ. 9, 619
Tyndarida 2, 569
Tyndaridis 2, 601
Typhis E. 4, 34
Typhoëa ſævum G. 1, 279
Typhoëa tela Æ. 1, 669
Typhoëo 9, 716
Typhoëus 8, 298
Tyranni 1, 365. 7, 342. 8, 483. 10, 448
Tyranni 4, 320. 7, 266
Tyranno 12, 75
Tyren 10, 703
Tyri 1, 350
Tyria urbe 1, 344. 4, 224
Tyriam Æ. 1, 392
Tyrias 1, 24
Tyrii 1, 16 427 711 751. 4, 162 321. ô Tyrii 1, 340 700 736. 4, 111 544. 10, 55
Tyrinthius 7, 662. 8, 228
Tyrio G. 3, 17. Æ. 4, 262
Tyrios G. 3, 307. Æ. 1, 342 663. 4, 104 469
Tyriuſque 1, 578
Tyro 4, 36 43
Tyros 4, 670
Tyrrhena 7, 209. 8, 458 507 551. 11, 581. 12, 272
Tyrrhenæ 10, 691
Tyrrhenam 7, 43. 10, 71. 11, 450
Tyrrhenas 7, 426
Tyrrhene 11, 686
Tyrrheni 8, 555 603. 10, 787. 11, 93 171 733 835
Tyrrhenis 7, 647
Tyrrheno 6, 697. 7, 663
Tyrrhenos 11, 504
Tyrrhenum æquor 1, 71. 7, 242. 11, 517 727. 12, 290
Tyrrhenum 11, 171
Tyrrhenus G. 2, 164 193. Æ. 11, 612
Tyrrhi 7, 532
Tyrrhidæ 7, 484. 9, 28
Tyrrhus 7, 485 508

V

VAcantes G. 3, 477
vacare Æ. 3, 123
vacat 10, 625. 11, 179
vaccæ E. 6, 60. 9, 31. G. 2, 524. 3, 177. Æ. 4, 61
vaccam 6, 251
vaccinia E. 2, 18 50. 10, 39
vacet Æ. 1, 377
vacua G. 4, 50. Æ. 2, 528. 4, 82. 7, 379
vacuas G. 3, 3. Æ. 6, 269. 12, 592
vacuis G. 2, 225. 3, 143. Æ. 2, 761. 12, 476
vacuo 5, 515. 12, 710
vacuos G. 2, 54. Æ. 4, 588
vacuum G. 1, 62. 3, 109 Æ. 12, 506
vada 1, 540. 3, 70 158 557 615. 6, 320 7, 24 198 242. 9, 670
vade 2, 462 480. 4, 223. 5, 548
vadentem 6, 263
vadimus 2, 359 396
vadis 1, 116 130. 5, 221. 8, 91. 9, 713. 10, 303 678
vadit 8, 702
vadite Æ. 11, 176
vado 11, 628
vadoſi 7, 728
væ miſeræ &c. E. 9, 28
vagantur G. 3, 540. Æ. 5, 560. 6, 886. 11, 273
vagatur 2, 17. 4, 68
vagina 4, 579. 6, 260. 9, 305. 10, 475 896
vagitus 6, 426
vale E. 3, 79. G. 4, 497. Æ. 2, 789. 5, 738. 11, 98 827
valeam E. 9, 38
valeant Æ. 6, 554
valens 5, 431
valent E. 9, 12. Æ. 8, 403
valentes G. 2, 70 426
valeret Æ. 12, 798
Valerus 10, 752
vales 4, 334. 12, 892
valet 3, 415. 5, 67. 9, 807. 11, 873. 12, 911
valida 11, 552. 12, 98
validæ 10, 320
validam G. 4, 331. Æ. 1, 124. 10, 401. 11, 651 696. 12, 93
validas 6, 833
validique 8, 419
validis G. 2, 237 367 447. Æ. 2, 50. 5, 15 500. 10, 294
valido G. 3, 172. Æ. 4, 411
validum 10, 815
vallant 11, 915
valle E. 2, 40. Æ. 2, 748. 5, 288. 6, 703. 8, 232 609. 9, 4
vallem G. 3, 331. Æ. 8, 204
valles E. 5, 84. 6, 84. G. 2, 391. Æ. 1, 190 7, 565 802. 11, 522
valli 9, 142
vallibus G. 1, 374. 2, 485. 4, 277. Æ. 3, 110. 4, 156. 9, 244
vallis 10, 120
vallos G. 1, 264. 2, 409
vallum Æ. 9, 146 505 524
valuiſſe 11, 229
valui 5, 510 7, 305. 12, 782
vana 1, 356. 4, 12. 6, 284. 8, 42 259. 10, 631. 11, 854
vanæ 10, 593
vane 11, 715
vani 1, 396
vanis G. 1, 226. Æ. 12, 53
vannus G. 1, 166
vano Æ. 11, 52
vanos G. 3, 79
vanum Æ. 2, 80

vapor Æ. 5, 683 698. 7, 466
vaporant 11, 481
Vare E. 6, 7. 9, 27
Vari 6, 12
varia G. 2, 9. Æ. 11, 475. 12, 665
variæ G. 1, 145 181. 3, 264. Æ. 5, 822 7, 32. 8, 723
variant 9, 164
variare 12, 223
variarum G. 2, 468. Æ. 6, 285
varias G 1, 133 383. Æ. 4, 286. 7, 50. 8, 21
variaverit G 1, 441
varii Æ. 12, 915
variis 4, 202. 5, 442 605. 6, 708. 7, 58. 8, 95 685. 9, 464. 11, 222 730
vario 1, 752. 3, 128. 2, 564. 6, 160. 8, 309. 10, 97. 11, 455. 12, 217 486
varios E 4, 42. 9, 40 G. 1, 453 2, 463 478 521. Æ. 1, 208. 2, 284. 4, 701. 5, 89. 10 160 352. 11, 228
varium G. 1. 51. Æ. 4, 569
varius 11, 296 325
Varo E 9, 26 35
vastam Æ 3, 414 656. 6, 296 503. 8, 446
vasta 7, 228 302. 9, 323. 12, 745
vastabant 8, 374
vastabat 1, 475 626
vastæ 1, 166. 10, 57
vastant G. 4, 16. Æ. 8, 8
vastas 1, 150
vastatorem 9, 772
vasti G 4, 422 430. Æ. 11, 208
vastis 1, 337. 3, 13. 5, 198 368. 8, 250. 10, 768
vasto G. 3, 222. 4, 362. Æ 1, 56 122 249. 3, 197 431 605 617. 5, 447 821. 6, 237 741. 8, 193 217 424. 9, 530. 10, 716. 12, 553
vastos 1, 50 3, 421 647. 5, 432. 10, 271
vastum 2, 780. 3, 191. 8, 295. 10 693
vatem E. 9, 34. Æ. 2, 122. 3, 358 443 456. 6, 415. 7, 41 435 442
vates G 3, 491. 4, 387 450. Æ. 3, 187 246 463 712. 5, 524. 6, 65 78 125 161 189 372 398 419 562 662 669. 7, 68
vati E. 7, 28. Æ. 3, 433. 11, 774
vatis 5, 636. 6, 82 211. 8, 340
vatum 4, 65 464. 8, 627
uber G 2, 234. 7, 262
ubera E. 2, 42. 3, 99. 4, 22. 9, 31. G. 2, 524. 3, 178 396. Æ. 3, 392 642. 8, 631. 11, 572
uberę E. 3, 30. G. 2, 185 275. 3, 187 307 317. Æ. 1, 535. 3, 95 164. 5, 285. 6, 428. 7, 484
uberrima G. 4, 141. Æ. 3, 106
ô ubi G 2, 486
aut ubi, aut ubi G. 4, 49
ubi quæque Æ. 7, 400
ubique Æ. 1, 605. 2, 368 755. 11, 646
Ucalegon 2, 312
udæ 7, 533
udiſque G. 3, 446
udo G. 2, 77. 3, 388 429. Æ. 5, 357 681. 7, 354
vectæ 3, 325. 7, 65
vectare 6, 391. 11, 138
vecte 7, 609
vecti 1, 528. 7, 228
vectis G. 1, 206
vector *nomen*. E 4, 38
vectos Æ. 1, 380. 6, 335
vectum 6, 692. 7, 124
vectus 1, 125. 12, 651
vehat E. 4, 34. G. 1, 462
vehatur 10 165
vehebant 5, 105
vehebat 1, 117
vehere Æ. 11, 44
vehit 6, 326. 8, 688. 10, 209
vehitur G. 4, 286. 12, 162
veho Æ. 1, 383
vela G. 1, 373. Æ. 1, 39. 2, 136. 3, 9 191 207 268 357 455 532 683. 4, 546 574. 5, 32 281 797. 7, 23. 8, 708. 12, 264
vela da, &c. G. 2, 41
velabat Æ. 8, 33
velamen 1, 653 715
velamina G 3, 313. Æ. 6, 221
velamur 3, 545
velamus 2, 249
velantur G. 3, 383
velare Æ. 3, 405
velat 5, 72
velatarum 3, 549
velatas 3, 174
velati 11, 101. 12, 120
velatos 7, 154
velatum 5, 366
velatur 5, 134
velatus 10, 205
velavitque 8, 277
velet 7, 815
velim 2, 800. 9, 212
Velini Æ. 7, 517 712
Velinos 6, 366
velint 5, 291 486
velis *verbum*. G 1, 26. Æ. 1, 737. 11, 528
velis *nomen*. Æ. 1, 473. 3, 472 477. 4, 587. 5, 28 281 829. 6, 302. 7, 7. 10, 218 229
velit G 2, 105. Æ. 2, 104. 2, 111 488. 7, 340 558. 12, 571
velivolum 1, 228
velle G 4, 448. Æ. 4, 540. 6, 751. 9, 539. 12, 910
vellem E. 1, 10. Æ. 4, 16. 11, 111 303 584
vellent 6, 436
vellera E. 3, 95. 4, 44. G. 1, 398. 2, 121. 3, 307 389 562. 4, 334
vellere G 4, 109. Æ. 8, 650. 9, 503 10, 889. 11, 19
velleribus 4, 459. 7, 95
velleris atri 6, 249
velles 11, 153
vellet 2, 653
vellit autem E. 6, 4. Æ. 2, 480. 10, 381. 11, 566
vellitur 3, 28
velo *nom*. 1, 404
velocem 5, 116. 11, 532 760
veloces G. 3, 405. Æ. 5, 253
velocis G. 2, 530
velocius Æ. 7, 174
velorum 3, 528
velox G 4, 344. Æ. 5, 444
velum 1, 107
venabere G. 3, 410
venabor E. 10, 56
venabula Æ. 4, 131. 9, 553
venam G. 3, 460
venantis Æ. 7. 493
venantum 9, 551. 12, 5
venas inflatus E. 6, 15. G. 1, 91
venatibus Æ. 9, 407
venator 11, 678. 12, 751
venatrix 1, 323. 9, 178. 11, 780
venatu *pro* venatui Æ. 1, 747. 9, 605
venatu 9, 245
venatum 4, 117
venatus 8, 318
vendebat 1, 488
vendidit 6, 621
venena E. 8, 95. G. 2, 130
veneni E. 4, 24. Æ. 4, 514. 12, 857
venenis Æ. 7, 190 341

eneno G. 2, 465. Æ. 1, 692. 2, 221. 7, 354. 9, 773. 10, 140
enenum G. 2, 378. 4, 236
enerabar Æ. 3, 34
enerabere G. 4, 546. Æ. 7, 597
enerabile 6, 408. 12, 767
eneramur G. 4, 391. Æ. 3, 79 697
eneranda G. 3, 294
enerande Æ. 9, 276
enerans 12, 220
enerare G. 1, 338. 4, 535
enerat Æ. 2, 343. 6, 457. 10, 719
enerate 3, 460
eneratur 5, 745
enêre E. 10, 19. G. 1, 145. Æ. 2, 331. 6, 163 191 201. 8, 328
enerem G. 2, 329. 3, 65 97 137 210. 4, 199. Æ. 4, 92. 8, 699. 11, 736
eneri E. 3, 68. 7, 62. Æ. 5, 760. 7, 321. 9, 135
eneris E. 8, 78. Æ. 1, 329. 9, 787. 3, 475. 4, 33. 6, 26. 7, 556. 10, 132
enerit E. 9, 67
eni G. 2, 7. Æ. 4, 339. 8, 145 365. 10, 901. 11, 856
enia Æ. 11, 107
eniam *verbum*. E. 3, 49. *nomen*. G. 4, 536. Æ. 1, 523. 3, 144. 4, 50 435. 11, 101 358
eniant G. 1, 108. Æ. 1, 522. 7, 551
enias G. 1, 29. Æ. 6, 389
eniat E. 3, 88. G. 1, 37 90. Æ. 1, 663. 4, 637
eniebat E. 2, 4. G 4, 486
eniemus E. 1, 66. 9, 62. Æ. 2, 716
eniendi Æ. 1, 418. 6, 488
eniens E. 8, 17. Æ. 4, 258. 5, 344 373. 7, 218. 9, 668 746. 10, 544. 11, 145
enient E. 7, 11. 8, 28. Æ. 6, 85
eniente E. 9, 13. G. 4, 466. Æ. 7, 587. 10, 241. 12, 540
enientem G. 2, 405. Æ. 3, 652. 12, 510 595
enientes 10, 277. 12, 446
enienti 12, 299
enientibus 2, 59. 6, 291
enientis E 5, 82. Æ. 6, 889. 10, 456. 11, 802
venientum G. 4, 167. Æ. 1, 438. 6, 755
venies 2, 781
veniet G. 1, 190. Æ. 1, 287
Venilia 10, 76
venimus G. 4, 449. Æ. 1, 532, 2, 743. 6, 671
venio 5, 726. 8, 382. 10, 881
venire 1, 623. 7, 470
veniret 11, 42
venis *nomen*. G. 1, 135. 3, 482. 4, 238. Æ. 6, 7. *æris metalla*. G. 2, 166. amore Æ. 4, 2
venis *verb*. 2, 283. 6, 532
veniſſe 4, 191. 7, 768. 8, 120
veniſſem 5, 400
veniſſet 1, 755. 11, 286
veniſti 6, 687
veniſtis 1, 373. 2, 117. 8, 172
venit *præſens*. E. 3, 30 50. 7, 47. 8, 109. 10, 77. G. 1, 216 322. 2, 58 130. 3, 496. 4, 97 418 549. Æ. 1, 701. 4, 39. 5, 504. 8, 525. 9, 312 633. 11, 149
venit *præteritum* E. 1, 30. 4, 4. 10, 19 24. G. 2, 320 519. Æ. 1, 6 56 352 357. 2, 119 324. 3, 138 417 662. 5, 346. 6, 515. 7, 499 750. 8, 319. 9, 705. 11, 421 538 733
venito E. 3, 77. 7, 49
veniunt G. 2, 11. Æ. 7, 98. 9, 544
venti E. 3, 73 81. G. 2, 266. 4, 9. Æ. 1, 137. 3, 416. 4, 69 196 337. 5, 20 760. 6, 362. 7, 27. 9, 91. 10, 356 676. 12, 367 455
ventis E. 2, 26. G. 1, 356 436. 2, 133. 3, 302. 4, 9 298. Æ. 1, 47 323 528 555. 2, 649 794. 3, 253 563 683 705. 4, 382 548. 5, 211 319. 6, 75 702. 7, 23 394. 8, 682 707. 10, 69 405
vento G. 1, 334 369 432 456. 3, 275. 4, 60 419 484. Æ. 1, 70 186 311 337. 2, 25 180 758. 3, 473. 4, 46 249. 6, 209. 9, 536. 12, 685
ventorum G 1, 318. Æ. 1, 145. 3, 570
ventos G. 1, 51 352. 3, 360. 3, 233 318. Æ. 1, 57. 2, 116. 3, 77 115 514. 4, 245 257 430 705. 5, 26 59 527 607. 7, 807. 9, 60. 10, 37 82 99 248. 12, 105 345
ventos ferre gaudia Æ. 10, 652
ventoſa æquora G. 1, 206. Æ. 5, 36. 11, 390 708
ventoſas 12, 848
ventoſi E. 9, 58
ventoſis Æ. 8, 449
ventrem G 4, 122
ventris Æ. 2, 356. 3, 216
ventum *verb*. G. 3, 98. Æ. 4, 151. 6, 45. 8, 372. 10, 710. 12, 739 803
ventum *nom*. 5, 16 446
ventura G. 4, 393. Æ. 2, 47 125. 3, 458. 6, 790. 8, 550. 9, 643
venturæque G. 4, 156
venturam Æ. 2, 194
venturi 1, 66. 8, 627
venturo E. 4, 52
venturos Æ. 3, 158 186. 10, 99
venturum 1, 26. 6, 346
venturus 8, 576
ventus G. 1, 422 432 463. 2, 311. Æ. 3, 130 269 411 488. 5, 777
Venulo 11, 742
Venulus 8, 9
Venus G. 3, 267. 4, 516. Æ. 1, 233 329 339 390 415 622 695. 4, 107. 5, 779 8, 370 590 10, 16 332 608 760. 12, 411 416 786
vepres G, 1, 271. 3, 444. 8, 645
ver E. 9, 40. G. 1, 313. 2, 149 323 338. 4, 77
vera G. 4, 42. Æ. 1, 409. 2, 78 149 161. 3, 316 551. 6, 100. 8, 301
ver Phrygiæ 9, 617
veras 1, 413
verba E. 9, 45. G. 2, 129. 3, 283. Æ. 1, 714. 3, 348. 4, 5 460 650. 6, 231. 7, 237. 8, 155 404. 11, 688. 12, 318 912
verbena 12, 120
verbenaſque E. 8, 65. G. 4, 131
verbera G. 1, 309. 3, 208 252. Æ. 5, 147. 6, 558. 7, 336 451. 10, 586. 12, 876
verberat 3, 423. 5, 377. 9, 669. 10, 208 893. 11, 756
verbere G. 3, 106. Æ. 7, 378
verbis G. 3, 289. Æ. 2, 95 372. 7, 330. 10, 64. 11, 107 380
verbo 6, 547. 10, 547

verbo-

INDEX

verborumque 9, 208
vere *nomen.* E. 10,74. G. 1,43 215 340. 2,319 324. 3,272 429. 4,22 134
vere *adverb.* Æ. 6,188. 9, 617
verebar 9, 207
veremur E. 9, 63
vereor Æ. 1, 675
veretur E. 3, 4
vergant G. 2, 298
vergat Æ. 12, 727
veri 2, 141. 4, 188. 7, 452. 10, 630
veris 3, 434. 6, 894
veritam 4, 96
veriti E. 9, 3. Æ. 6, 613
veritus 12, 694
vero, & rum E. 6, 27. Æ. 1, 489. 2, 105 228 309 624. 4, 397 450 571. 5, 172 227 659 720. 7, 376 519. 9, 73. 10, 647. 11, 633 832. 12, 257 494 756 776
Vero G. 2, 69 475. 3, 314 322. 4, 554. Æ. 2, 438 699. 4, 93 279. 7, 78. 8, 219 532. 9, 275 424. 10, 762 821. 11, 36 127 213 278. 12, 216 704. nec G. 2, 109. 4, 191. Æ. 6, 392 431 801
vero *nomen.* G 3, 280
verrant Æ. 1, 63
verrebant 8, 674
verrens G. 3, 201
verrimus Æ 3, 668
verrit *bos* G. 3, 59
verrunt Æ. 3. 208 778. 6, 320
versa G. 3, 222. 4, 85, Æ 5, 141. 10, 7
versa 1, 482
versabat 4, 630
versæ G. 3, 273
versando 1, 119
versans Æ. 5, 702
versant G. 4, 83 175. Æ 6, 362. 8, 453
versanti 11, 551
versare 2, 62. 7, 336. 10, 704
versas 10, 268. 12, 664
versat E 9, 5. G 3, 258. Æ. 1, 661. 4, 286 563. 5, 408 460. 8, 21 619. 9, 747. 10, 285. 11, 669 753
versemus E. 10, 68
versi Æ. 9, 686 756. 10, 573. 11, 618. 12, 462
versibus E. 7, 23. G. 2, 42 386
versicoloribus Æ. 10, 181
versis G. 2, 399. 3, 24 31. Æ. 1, 395. 8, 210. 10, 512. 11, 93 287
verso G. 1, 98. Æ. 3, 448. 7, 777. 10, 208. 11, 412 684
versos G. 3, 120. Æ. 11, 264 629
versu E. 6, 1. 10, 50. G. 3, 339. Æ. 5, 119
versum G. 1, 506. Æ. 7, 190
in versum distulit 4, 144
versus E. 5, 2. 8, 21 25 36 42 46 51 57 61
vertamus Æ. 5, 23
vertat E. 9, 6
verte Æ. 12, 891
vertebant 8, 706
vertebat 7, 539
vertentem 8, 438
vertere G. 1, 2 147. 2, 33. Æ. 1, 532. 2, 652. 3, 146. 4, 455 489. 5, 810. 6, 491. 7, 112. 10, 88. 12, 825
vertere G. 3, 148 365. Æ. 10, 593. 11, 798
verteret G. 1, 239. Æ. 1, 24
vertet 4, 412
vertex 1, 242
verti *passivum.* Æ. 2, 625. 7, 101 309
vertice G. 1, 482. 2, 291 310 440. 3, 11. 4, 529. Æ. 1, 118 167 229 407. 2, 308 629 682. 3, 679. 4, 152 168 247 445 698. 5, 35 444 759. 6, 779 805. 7, 567 674 784. 8, 139 351 681. 9, 29 682 732. 10 187 230 270 701. 11, 526 577 642 683. 12, 493 684
vertisse 7, 407
vertit 1, 241 264. 6, 10. 7, 328. 9, 718 800. 10, 646. 11, 734
vertite 6, 833. 11, 282
vertitur 2, 250. 3, 376. 5, 626. 7, 784. 9, 29 646. 10, 529
vertunt 5, 586. 7, 725. 9, 165. 11, 619
vertuntur G. 1, 421. Æ. 1, 162. 12, 915
verubus G. 2, 396. Æ. 1, 216. 7, 103
veruque Æ. 7, 665
verum *conjunctio.* E. 1, 25. 3, 2 35. G 1, 418. 3, 563. 4, 88 147 200 405 443. Æ. 2, 602. 3, 448 670. 4, 603. 7, 591. 11, 587. 12, 832. *nom.* 8, 332. 12, 435
verus Æ. 6, 456. 11, 892
verutos G. 2, 168
vesana 9, 340. 10, 724
vesano 10, 583
vescas G. 3, 175
vescentes Æ. 6, 657
vescitur 1, 550. 3, 339 622. 8, 182
vescumque G. 4, 131
Vesevo 2, 224
vesper E 6, 86. G. 1, 251 462. 3, 336. 4, 186 434 474. Æ. 1, 378. 8, 280
vespere 5, 19
Vesta G. 1, 499. Æ. 1, 296
Vestæ 2, 567. 5, 744. 9, 259
Vestam G. 4, 384. Æ 2, 296
veste 2, 722. 4, 518 687. 5, 179. 6, 359 405 645. 7, 167. 8, 712. 10, 539. 12, 169 609
vestem 4, 139. 5, 619 685
vester E. 8, 38. Æ. 5, 672
vestes *accus.* G. 2, 464. Æ. 3, 483. 4, 648. 6, 221. 7, 349. 11, 72. 12, 769 825
vestes *nominat.* G. 3, 363. Æ. 1, 643. 5, 112. 7, 248
vestibat 8, 160
vestibulo 6, 575. 7, 181
vestibulum G. 4, 20. Æ. 2, 469. 6, 273 556
vestiet E. 4, 45
vestiga Æ 6, 145
vestigans 12, 557
vestigat 12, 467 482
vestigavit 12, 588
vestigemus 7, 132
vestigia E 2, 12. G. 2, 258 402 474. 3, 59 171 195. Æ. 2, 711 753. 3, 244 659 669. 4, 23. 5, 331 592. 6, 30 159 198 331 547. 7, 689. 6, 392 797. 10, 646. 11, 250 573 763 788
vestigia primi pedis Æ. 5, 566. *nominat.* E. 4, 13 31. 6, 58. Æ. 8, 209. 10, 283
vestire G 2, 38
vestis Æ. 1, 408. 2, 765. 8, 659 723. 9, 26 614
vestit E. 3, 39. G. 2, 19. Æ. 6, 640
Vesulus 10, 709
vetabant 8, 398
vetabat 2, 84
vetabit 9, 214
vetabunt E. 10, 56
verant Æ. 1, 545
vetat 3, 380. 8, 111

veterem

veterem G. 1, 378. Æ. 3, 82. 6, 449
veteres E. 3, 12. 9, 4. G. 2, 381 532. Æ. 1, 362. 7, 795. 8, 600. 10, 184
veteris E. 9, 9. Æ. 1, 27 219. 4, 23. 7, 204 254
veterno G. 1, 124
veterrima Æ. 2, 513
veterum G. 1, 176. Æ. 2, 448 484. 3, 102 181. 5, 39 576. 6, 527 739. 7, 177. 8, 187 356. 9, 786. 11, 289. 12, 27
vetitis 9, 547
vetitos 6, 623
vetitum 10, 9
veto 12, 806
vetor 1, 43
vetuit G. 1, 270
vetus Æ. 8, 332. 12, 823
vetuſta 9, 284. 10, 388
vetuſtas 3, 415. 10, 792. 12, 686
vetuſto 3, 84. 8, 478. 11, 142
vetuſtum 2, 713
vexaſſe E. 6, 76
vexatus Æ. 4, 614
vexerit 9, 100
vexit 6, 356. 7, 24 198 364
Uſens 7, 745. 8, 6. 10, 518. 12, 641. gelidus 7, 802
Uſentemque 12, 460
vi G. 1, 169. 2, 479. 3, 107 210. 4, 398 470. Æ 1, 8 375. 2, 491 494. 3, 56 414 454. 5, 641 855. 6, 349. 8, 243 452. 9, 399 532 724 747. 11, 744. 12, 93 263 552 720 916
via E 9, 1 23 59 64. G. 1, 238. 2, 79 278. 3, 8 482. Æ. 1, 405. 2, 491. 3, 383. 6, 56 194 295 367. 9, 67 243 356. 10, 373 879. 11, 143 151
viâ G. 2, 22. Æ. 2, 739. 10, 487
vim G. 1, 41. Æ 1, 362. 3, 202 569. 5, 273. 7, 199 215. 8, 717. 9, 376
viam G. 1, 122. ire 3, 77 141 164 347. Æ. 1, 386 422. 2, 374. 3, 395 520 529 685. 4, 458 478. 5, 28 526 609 807. 6, 260 629 899. 7, 297. 9, 196. 10, 49 113 422 477 685 765 864. 11, 128 884. 12, 368 388 405 626 913. itque reditque viam 6, 122
viarum G. 2, 284. Æ. 1, 426. 2, 332 737. 3, 714. 6, 633. 8, 210 594. 9, 385. 11, 530
vias G. 1, 89 419. 2, 477. Æ. 2, 697 769. 3, 695. 5, 582. 6, 706. 8, 113. mille fugit, refugitque vias 12, 751
viator G. 4, 97. Æ. 5, 275. 10, 805
vibrant 11, 605
vibranti 9, 769. 10, 484
vibrantibus 2, 211
vibratos 12, 100
vibratus 8, 524
viburna E. 1, 26
vice Æ. 6, 535
vicem G. 3, 188. 4, 166
vices Æ. 2, 433. 3, 376 634. 9, 164 175 222
vici 11, 160
viciæ G. 1, 75
viciamque 1, 227
vicina E. 9, 28. G 2, 224. 4, 23. Æ. 1, 2. 3, 500 506. 5, 759
vicinæ G. 1, 510. Æ. 11, 299
vicine E. 3, 53
vicini 1, 51
viciniæ G. 4, 290
vicino E 1 54
vicinoſque Æ. 3, 382
viciſſe 11, 712
viciſſim E 3, 28. 5, 50. Æ 4, 80. 5, 827. 6, 531. 7, 435. 11, 123. 12, 462
viciſti 12, 936
vicit 1, 126. 6, 688
victa G. 1, 180. Æ. 7, 440 452
victæ 8, 722. 11, 402
victam 1, 41. 4, 434. 5, 156
victas 8, 471
victi E. 9, 5. Æ. 10, 757. 11, 307. 12, 34 568
victima E. 1, 34. G. 2, 147. 82, 296
victis Æ. 1, 289 531. 2, 354 367 452. 4, 344. 5, 353. 10, 903. 11, 104. 12, 799
victo G. 3, 102. Æ. 5, 367
victor G. 2, 171 307. 3, 114 499. 4, 85 561. Æ 1, 195 626. 2, 95 329. 3, 439 5, 160 261 310 331 337 473 484 493. 6, 168. 8, 50 61 203 362 562 626. 9, 560. 10, 569 602 859. 11, 444 92 247 397 565. 12, 383
victor regnet igni, G. 2, 307
victor ego Virgilius G. 3, 9
victorem Æ. 5, 245 372 540 9, 573 640 757. 10, 463. 11, 141
victores 2, 368. 7, 656. 9, 450. 10, 757
victori 5, 250 366. 9, 268
victoria G. 3, 112. Æ 2, 584. 10, 628. 11, 289 436. 12, 183 626
victoribus 3, 288. 5, 111
victoris G. 3, 27 227. Æ. 3, 324
victoſque 1, 72. 2, 320 668. 8, 11 713. 12, 17 184
victrices E. 8, 13
victricia Æ. 3, 54
victrix 7, 544. 11, 768
victu G. 4, 158. *pro* victui Æ. 1, 449
victum E 4, 59. 7, 69. Æ 10, 842. 12, 640 936 943. *nom.* G. 1, 149. 2, 460. 3, 320. Æ. 3, 142 649
victus, *particip* E. 3, 21. G. 3, 225. 4, 443. Æ. 2, 699. 4, 370. 9, 337. 12, 29 254 833
victus animi G. 4, 491
videar E 7, 41
videas E. 7, 56. G. 1, 387
videat G. 3, 476. Æ. 1, 186. 4, 617
videbant 2, 125. 8, 360. 9, 471
videbar 2, 279 730. 3, 174
videbat 1, 470. 6, 860. 9, 352 639
videbis G. 1, 365 456. Æ. 4, 490 566. 6, 873. 11, 53. 12, 679 839
videbit E 4 15. Æ. 2, 579. 11, 394. 12, 645
videbitur E. 4, 16
videbo 1, 77. Æ. 5, 634. 10, 671. 12, 63
videbunt 7, 101
videmur 12, 911
videmus G. 1, 452. 2, 32. Æ. 3, 220 522 585 655. 11, 349
viden' ut Æ. 6, 779
videndi E 1, 27. Æ 2, 137
videndo G. 3, 215
videns E. 1, 70. Æ. 6, 119. 8, 19
vident 2, 485. 5. 163. 8, 99 529. 9, 317 780. 12, 408
videntem 2, 555. 9, 345
videntes G. 1, 354

videnti E. 5, 21
videntur G. 3, 108. Æ. 1, 400 498. 5, 231
video 3, 26. 9, 20. 10, 674. 12, 149
videor E. 9, 35. 10, 58. Æ. 9, 195
videre E 3, 10. 6, 14. 9, 54. G. 1, 491. 2, 438. 3, 23 182. Æ 2, 28. 6, 134 490 818. 8, 107 222. 9, 683. 10, 573. 11, 892. 12, 447 937
viderem 11, 270
viderent G. 1, 391
viderer 4, 330
videres E. 6, 27. Æ. 4, 410. 8, 676. 11, 43. 12, 636 810
videret 3, 52. 11, 417 797
videri E 3, 65. 6, 24. Æ. 2, 591. 8, 604. 10, 267
videri, *pro* videtur Æ. 2, 461. 6, 49. 12, 216
videris G. 3, 465. 4, 414
viderit Æ. 1, 269. 9, 729. 10, 744
viderunt 9, 144. 10, 139. 11, 147. 12, 542
vides *præcedente* nonne G. 1, 56. 3, 103 250
vides E. 10, 48. Æ. 1, 342 587. 2, 609. 3, 316. 4, 416. 6, 323 760. 8, 117 356. 9, 210 739. 11, 179. 12, 33
videt E. 5, 57. 7, 8. G. 1, 243. Æ. 1, 132 312 460 514. 3, 518. 4, 83 469. 5, 612. 6, 454 549 703. 7, 89 290. 9, 396 555. 10, 652. 12, 2 861 918
videtis 2, 350. 3, 497. 11, 309
videtur G. 1, 396. Æ. 4, 467
vidi E. 1, 43. 2, 25. 3, 17. 8, 38 99. G. 1, 193 197 318. Æ. 2, 5 347 499 561 746. 3, 537 623. 4, 358 655. 6, 582 585. 12, 038
vidimus E. 10, 26. Æ. 1, 588
vidiſſe G. 4, 127. Æ. 3, 431. 6, 454 487. 8, 353
vidiſſet 5, 411
vidiſti E 3, 14. Æ. 9, 269
vidiſtis Æ. 1, 326
vidit G. 2, 502. 4, 459 502. Æ. 2, 507 519. 3, 596. 4, 453 587. 6, 495 684. 9, 549 610. 10, 365 441 454 721 790 821. 11, 40 263 854 909. 12, 221 324 446
viduaſſet 8, 571
viduata G. 4, 518
vigebat Æ. 7, 86
viget 4, 175
vigila 10, 229
vigilanda G. 1, 313
vigilantem Æ. 9, 345
vigilantia G. 2, 265
vigilantibus Æ. 5, 438
vigilaſne 10, 228
vigilate 4, 573
vigilemque 4, 200
vigiles 2, 266 335. 4, 182. 9, 221
vigilum 9, 159
viginti 1, 638. 9, 48
vigor G. 4, 418. Æ. 6, 730
vigorem 9, 611
viis 5, 590. 11, 237
vilemque G. 2, 227
viles Æ. 11, 372
vilibus G. 1, 274
vilior E. 7, 42
vilis G. 1, 165
villarum E. 1, 83
villis G. 3, 386 446. 4, 377. Æ. 1, 706
villoſaque Æ. 8, 266
villoſi Æ. 8, 177
vim G. 4, 399. Æ. 1, 73. addere 2, 452. 5, 454. 6, 400. 10, 77 547 695. 11, 750. 12, 199 799
vimen G. 4, 123. Æ. 3, 31
vimina G. 2, 245 414
vimine Æ. 2, 241. 3, 166. 4, 34. 6, 137. 11, 65
vimineaſque G. 1, 95
viminibus E 2, 72. G. 2, 446
vina *accuſ.* E. 5, 71. G. 1, 132. 3, 364. Æ. 1, 199 728. 5, 98 238 248 776. 6, 244. 7, 134 147. 9, 319 350
vina G 2, 97. Æ. 4, 455. 8, 275
vincant 10, 43
vincantur 9, 92
vincat G. 2, 518
vincere G. 2, 123. 3, 289 560. Æ. 5, 194. 6, 148. 10, 43
vincet E. 7, 64. Æ 6, 824
vinci *paſſ.* 12, 527
vincire 1, 341
vincit à *vinco*. E. 10, 69. G. 1, 145
vincite Æ. 5, 196
vincla G. 4, 412. Æ. 2, 147. 4, 59. 6, 395. 7, 16. 12, 30
vinclis G. 4, 396 405. Æ. 1, 38. 2, 153. 4, 518. 8, 651. 11, 492
vinclo 4. 16. 7, 203
vinclorum 5, 408
vincor 7, 310
vinctæ G. 2, 416
vincti Æ. 12, 120
vinctuaque G. 2, 94
vinctus 1, 299
vincula E. 6, 19 23. 8, 78. G. 4, 399. Æ. 2, 134 236. 5, 510 543. 8, 458. 9, 118. 10, 233
vincula *nominat.* Æ. 1, 172. 2, 406
vindemia G. 2, 6 89 522
vindicat Æ. 4, 228
vinea E. 4, 40. G. 2, 390 403
vineta 2, 298 357
vinetis 2, 319
vinitor E. 10, 36. G. 2, 417
vinoque Æ. 2, 265. 3, 630. 6, 227. 9, 163 189 236 316
vinxerat 11, 81
viola E 5, 38
violabile Æ. 2, 154
violæ E. 10, 39. G. 4, 275. Æ. 11, 69
violare 7, 114
violari 12, 797
violaria G. 4, 32
violarit Æ. 11, 591
violas E. 2, 47
violaſſet Æ. 2, 189
violaverit 12, 67
violavi 11, 277
violavimus 11, 255
violavit 11, 848
violem 4, 27
violentaque 10. 151
violentia 11, 354 357. 12, 9 45
violentior G. 2, 107. 4, 373
violentus Æ. 6, 356
vipera G. 3, 417 545
vipeream Æ. 7, 351
vipereo 7, 753
vipereum 6, 281
vir E. 7, 7. Æ. 6, 791. 10, 361 598 734. 11, 125 632
virago 12, 468
Virbius 7, 762 777
virebit E 7, 59
virentem G. 3, 146
virentes 4, 304
virenti Æ. 6, 679
virentia G. 4, 18
virere Æ. 6, 205
vires G. 1, 86. 2, 286 427. 3, 209 215 229. Æ. 1, 216. 2, 617.

617. 4,175. 5,191 415 446 455 466 680. 6,114 771 833. 8,687. 9,611 717 764 802. 10,786. 11,71 401 539. *nominat.* G. 3, 235. Æ. 1,668. 2,170 639. 5, 396 684. 7,301. 8,473 509. 9,499. 10,202. 12, 424 912
vireſcunt G. 1,55
viret 2, 21
vireta Æ. 6,638
virga G. 1,266. 2,117. Æ. 6, 141. 7,190
virgæ G. 2,358. Æ. 6, 409
virgam 4,242
virgatis 8, 660
virgea G. 1, 165. 3, 320. Æ. 7,463
Virgilium G 4,563
virgine Æ. 2, 116. 7, 362 389. 11, 507 565. 12,70
virgineæ 9, 120
virgineas 2, 168
virginei 3, 216
virgineo 11,68
virgineum G.1,430. Æ.11,804
virginibus G 2, 487. Æ. 1, 340. 11,533
virginis 1,319. 2,413. 4,511. 7,791. 11,604 791 808
virginitate 12, 141 878
virginitatis 11, 583
virgis 11,65
virgo E. 4,6. G. 3,263. 4,339
virgo Æ. 1, 331 497. 2, 403. 3,321 445. 5,240 610 825. 6. 45. 7,72 479 806. 11, 479 557 655 696 718 762. 12, 69
virgo *vocat.* E 6,47 52. Æ. 1, 331. 6,104 319 560. 7,318. 331. 11, 483 508 536 664 841
virgulta E. 10, 7. G. 2, 3 328 346. Æ. 3,23. 5,661. 6,704. 7,677. 12, 207 522
viri *vocat.* G. 1,210. Æ. 2,373 668. 4,573. 9, 158 252 376. 11, 14. *nomin.* G. 4, 475. Æ. 1,536. 5,433 501 530. 6, 41 306 712. 7,444 682. 8, 693. 10,142. 11, 677. 12,117 552. *genit.* Æ. 1,618. 3, 591. 4, 3 423 440 461 495. 6,191. 8,644. 10, 280 398 423. 11,9. 12, 906
viribus G. 2,360. 5,99. Æ. 2, 50. 5,67 226 368 500 809. 6, 147. 7,258. 8,401 441. 9,431 531 744. 10,357 431 459 474 636 748 811. 11, 750. 12. 218 528 782
viridante 5, 388. 7, 495
viridanti 5, 539
viridem G. 4, 291. Æ. 3, 24 125. 5, 129
virides E. 2, 9. G. 3, 162. 4, 30 121. Æ. 5, 110 330. 8,96
viridi E 1, 76 81. 2, 30. 5, 13. 6,59. 8,87. 9,20. G. 1, 315. 2, 219. 3, 13. Æ. 3, 304 5,246 295 494. 6,192. 7, 800. 8, 83
viridis E. 7,12 46. 10,74. G. 4, 539. Æ. 6, 304
viridiſſima G. 3, 144
virilem Æ. 9, 311
viriles 3, 342
virilis 7, 50
viris *dat.* E. 3,7. G. 1,313. Æ. 1, 95 268 521. 5, 201. 9, 620. 10, 610 737. *ablat.* 1, 444 497. 7, 644. 9, 509. 11, 306
viro E. 6, 66. Æ. 2, 146. 5, 262 386. 6, 233 890. 7, 155. 8, 13 401. 10, 82 692. 11, 696. 12, 319 425
viro *i.* marito E. 8, 32. Æ. 4, 192. 7, 53 268
viro vir 10, 361 734
virorum 3, 102. 8, 356
viros G. 2, 265. 4, 223. Æ. 1, 244 570 646. 2, 158 452 797. 3, 8. 5, 177. 6, 74 165 231 336 615 814 856. 7, 168 296 653. 8, 176 434. 9, 57 193 318 455 462 693 796. 10, 119 305. 11, 48 61 257. 12, 688 825
viros & decernere 12, 709
viroſque G. 1, 58
virtus E. 4, 27. Æ. 2, 367 390. 4, 3. 5, 342 363 455 754. 6, 130. 8, 131 500. 9, 741 795. 10, 410 712 872. 11, 312 386 444. 12, 714
virtute 5, 258. 7, 257. 8, 548. 9, 641. 11, 441. 12, 20 827
virtutem 3, 342. 6, 806. 9, 634. 10, 368. 12, 435
virtutes 1, 570
virtutibus E. 4, 17
virtutis Æ. 10, 469 752. 11, 27 415. 12, 226
virum E. 4, 37. Æ. 1, 5 14 155 550. 2, 280. 3, 299. 4, 656. 5, 379. 6, 174 415 390 863. 7, 69. 8, 164. 9, 517. 10, 644. 11, 224 632 647 747. 12, 482
virûm, *pro* virorum G. 2, 142 174 295 340. 3, 9 252 382. Æ. 1, 91 123. 2, 18 313 782. 4, 195. 5, 148 369 6, 553 651 683 784 872. 7, 535. 8, 93 197. 9, 357 471 479 777. 10, 312 672. 11, 192 205 607. 12, 328
virum *i.* maritum Æ 2, 744. 3, 299. 4, 656
virum vir 11, 632
virus malum G. 1, 129. 3, 281 419
vis *verbum.* E. 3, 28. Æ. 6, 817. *nom.* G. 1, 198. 4, 37. Æ. 6, 553. 7, 432. 10, 857 898. 11, 148. 12, 150 203
vis non ea poſſibilitas 1, 533
viſa *ſing.* G. 3, 510. Æ. 1, 330. 2, 773. 3, 206. 4, 287 557. 5, 610 722 768. 6, 871. 7, 73 406. 12, 147. *plur.* G. 1, 478. Æ. 3, 90. 4, 461. 8, 525
viſæ 6. 257
viſcera G. 3, 559. 4, 402 555. Æ. 1, 215. 3, 875. 5, 103. 6, 599 833. 7, 374. 8, 180 644
viſceribus 3, 622. 10, 727
viſco G. 1, 139. 4, 41
viſcum Æ. 6, 205
viſenda G. 4, 309
viſendi *gerund.* Æ. 2, 63
viſentem 8, 157
viſi 3, 150
viſis *ſubſt.* 3, 172
viſo 10, 787
viſu *ſupinum.* 1, 115. 3, 621. 6, 277. 7, 78. 8, 234. 9, 465 521. 10, 637. 12, 152. *nomen* 2, 212 382. 5, 90. 6, 710. 8, 109. 10, 447. 11, 271
viſum *ſupinum.* G. 4, 394. Æ. 2, 428 624. 3, 2. 4, 456. 6, 409. 9, 375
viſura G. 2, 68
viſuri Æ. 5, 108
viſurus 8, 576
viſus *erit.* G. 4, 89
viſus, *ſupple eſt* Æ. 2, 271 682 732. 8, 33. 9, 111
viſus *nomen.* 2, 605. 3, 36. 4, 277
vita G. 2, 467. 3, 10. 4, 252. Æ. 4, 706. 5, 724. 6, 608 661 735. 10, 629 819. 11, 831. 12, 952

INDEX

vltæ E. 4, 53. G. 4, 326. Æ. 6, 428 728 828. 7, 771. 10, 468. 11, 180
vitales 4, 392
vitam E. 4, 15. G. 2, 532 338. 3, 547. Æ. 2, 92 145 532 687 641. 3, 315 646. 4, 340 550. 5, 230 517. 6, 663. 7, 534. 8, 409 577. 9, 497 687 704. 10, 69. 11, 118 617. 12, 879
vitas G. 4, 224. Æ. 6, 292 433
vitaviſſe 2, 433
vite E. 10, 40. G. 4, 269
vitea 3, 380
vitem 8, 289 407
vites *accuſat.* E. 1, 74. 3, 11. G. 2 284. 2, 191 273 299 4, 331
vites *nomin.* E. 9, 42. G. 2, 91 97 416
viti Æ. 1, 265
vitibus E. 5, 32, G. 2, 221 233 397 410
vitio E. 7, 57
vitioſæ G. 2, 453
vitis E. 2, 70. 3, 38. 5, 32. 7, 61. G. 2, 262
vitiſator Æ. 7, 179
vitium G. 1, 88
vito Æ. 3, 367
vitrea 7, 759
vitreis G. 4, 350
vitta E. 8, 64. G. 3, 487. Æ. 4, 637. 6, 665. 7, 418. 8, 128. 10, 538
vittæ 2, 2 133 156. 7, 352
vittas 2, 168 221 296. 3, 370. 7, 237 403
vitiis 3, 64 81. 5, 366. 6, 281
vitula E. 3, 77 179. 4, 546
vitulam 3, 29 48 85
vitulos G. 2, 195. 3, 157 164. 4, 434 Æ. 5, 772
vitulus G. 4, 299
viva G. 3, 27. 3, 449. 4, 226. Æ. 6, 291
vivacis E. 7, 30. G. 2, 181
vivendi Æ. 10, 846
vivendo 11, 160
vivens 10, 849
viventes 10, 519
vivere 1, 222. 7, 749. 9, 613
vivi E. 9, 2. G. 2, 469
vivida Æ. 5, 754. 10, 609
vividus Umber 12, 753
vivis 3, 311. 6, 154 654. 8, 485. 11, 111. 12, 214
vivit G. 3, 454. Æ. 4, 67. 9, 681
vivite E. 8, 58. Æ. 3, 493
vivo, *verbum.* 8, 576. 10, 855
vivo *nom.* 1, 171 725. 2, 719. 3, 688
vivos 6, 848
vivum G. 3, 442. Æ. 6, 531
vivuſque 12, 335
vix E. 1, 13, 3, 102. 8, 14. G. 1, 201. 2, 213. 3, 195 317 370 492. 4, 327 438. Æ. 1, 387. 2, 334. 4, 313. 4, 545. 5, 263 270 693 847 857. 6, 340 356 498. 7, 640. 9, 544. 10, 659. 11, 551 903. 12, 34 112 233 899
vix *i.* mox 1, 38. 2, 172. 3, 8
vix ea 1, 590. 2, 323 692. 3, 90 655. 6, 190. 8, 337 520. 11, 296. 12, 154 650. tandem 2, 128. 5, 578. 11, 151
vixet 11, 118
vixi 4, 653
viximus 10, 862
ulceris G. 3, 454
ulciſci Æ. 2, 576
ulciſcimur 3, 638
uligine G. 2, 184
ulla *ſing.* E. 3, 52. 6, 11 49. G. 2, 99 265 420. 3, 209 452. Æ. 2, 137 803. 3, 211. 5, 8 783. 6, 103 600. 8, 251. 9, 131. 10, 121 629 861. 11, 148. 12, 840
ulla. *plur.* E. 5, 61. 10, 12 56. G. 4, 398. Æ. 1, 173. 2, 43 729. 11, 791. 12, 185
ullæ G. 2, 124. 3, 352. Æ. 3, 192. 6, 239. 8, 298
ullam 3, 242
ullas 2, 433. 4, 439
ulli E. 5, 24. G. 3, 428. *dat.* 2, 439. Æ. 1, 444. 3, 621. 10, 880. 11, 441
ullis G. 2, 133. 3, 274 342 371. Æ. 2, 259. 6, 147. 11, 51. 12, 782 441
ullius 11, 354
ullo G. 2, 206. Æ. 6, 878. 9, 91
ullos 3, 323
ullum G. 2, 127. Æ. 2, 467. 4, 174. 6, 352. 8, 376. 10, 333. 11, 279. 12, 245
ullus G. 1, 506
ulmi 2, 446
ulmis E. 2, 70. 5, 3. 10, 67. G. 2, 221 361 367. 4, 144
ulmis G. 2, 18 72 83
ulmo E. 1, 59. 2, 70. 10, 67. G. 2, 530
ulmos E. 5, 3. G. 2, 221 361 367. 3, 378. 4, 144
ulmus G. 1, 170. Æ. 6, 283
ulnas E. 3, 105. G. 3, 355
ulta Æ. 4, 656
ulterioris 6, 314
ulteriùs 12, 806 938
ultima E. 4, 53. G. 1, 30. Æ. 2, 446 668. 4, 537. 5, 218 317 347. 6, 478. 8, 687. 12, 334
ultimus G. 3, 424. Æ. 2, 248. 4, 481. 7, 49. 9, 759. 11, 476
ultor 4, 625. 8, 201. 10, 862. 11, 260
ultorem 2, 96
ultoris 6, 819
ultrà E. 7, 27. Æ. 6, 114. *adverb.* 3, 480. 6, 869. 9, 782. 10, 663. 11, 411
ultricem 11, 590
ultrices 4, 473 610. 6, 274
ultricis 2, 587
ultrix 6, 570
ultro E. 3, 66. 8, 52. G. 4, 204 265 530. Æ. 2, 59 145 193 279 372. 3, 155. 4, 304. 5, 55 446. 6, 387 399. 7, 236. 8, 611. 9, 7 127 676 729. 10, 278 282 312 606 830. 11, 286 471. 12, 3 613
ultus 6, 841
ulva 2, 135. 6, 416
ulvamque G. 3, 175
ululæ E. 8, 55
ululant Æ. 2, 488
ululante 11, 662
ululantibus G. 1, 486
ululare Æ. 6, 257. 7, 18
ulularunt 4, 168
ululata 4, 609
ululatibus 7, 395
ululatu 4, 657. 9, 477
ululatus 11, 190
Ulyſſes 2, 44 97 164 261 762. 3, 628. 9, 602. 11, 263
Ulyſſei E. 8, 70. Æ. 2, 7 90. 3, 436 613 691
Ulyſſis 3, 273
Umber 12, 753
umbo 9. 810. 10, 272 884
umbone 2, 546
umbonum 7, 633
umbra *ablat.* E. 1, 4. 5, 70. 7, 10. 9, 20. G. 2, 19 489. 3, 334. 4, 511. Æ. 1, 169 445 698. 2, 251 360 514. 6, 271 340 866. 8, 276. 9, 373. 11, 612

umbra *nominat.* E. 7,46. 8,14. 10,75. G. 1,121 191. 2, 410. 3, 145. 4, 402. Æ. 2, 772. 4, 386
umbracula E. 9, 42
umbræ 1, 84. 10, 76. G. 1, 342. 3, 418 464 520. 4, 472. Æ. 1, 611. 5, 81 734. 6, 139 264 289. 10, 593. 12, 669
umbram G. 2, 58 297 435. 4, 146. Æ. 2, 420 732 768. 3, 589. 4, 7 184. 6, 257 452. 9, 314. 10, 190 636. 11, 210
umbrarum 6, 390
umbras E. 2, 867. 5, 40. 7, 58. G. 1, 157. 3, 357. 4, 501. Æ. 3, 638. 6, 294 401. 9, 411. 12, 207 859
umbras *præcedente* ſub E. 5, 5. Æ. 4, 660. 6, 268 461 490 578. 11, 831. 12, 954. *præcedente* per G. 1, 366. Æ. 2, 693. 12, 864 881. *præcedente* ad 4, 25. 6, 404
umbrata 6, 772
umbriferum 6, 473
umbris G. 1, 209. Æ. 1, 315 551. 2, 621. 3, 230. 4, 50 351. 6, 510 894. 9, 619 770. 10, 519. 11, 81. 12, 53
Umbro 7, 752. 10, 544
umbroſa E. 2, 3. G. 2, 66. Æ. 8, 34
umbroſæ 8, 242
umbroſam G. 3, 331
una, *partitive.* E. 6, 65. G. 1, 2, 3. Æ. 1, 333. 5, 563 644. 8, 217. 10, 407. 11, 586
una G. 1, 535. 3, 510. 4, 184. 212. Æ. 2, 642 710 743. 3, 321 417. 4, 95. 5, 616. 6, 783. 10, 182 529. 12, 57 272 817
una, *ablat.* 1, 51. 10, 487 497 703
una, *adver.* E. 2, 31. G. 2, 39. 3, 224 404. Æ. 1, 89. 2, 476. 3, 634. 4, 117 704. 5, 157 830. 6, 35 526 752 860 897. 7, 710. 8, 104 689. 9, 230 453 631. 10, 170 470. 11, 864
unam 1, 19 117 687. 2, 716. 3, 504. 4, 110. 11, 76 533 820. 12, 143 229 853
unanimem 4, 8
unanimes 7, 335
unanimi *nom. plur.* Æ. 12, 264
uncæque 3, 217
unci G. 1, 19. 2, 223
uncis 2, 365. Æ. 3, 233. 5, 255. 6, 360. 9, 564. 11, 723. 12, 250
unco G. 2, 423. Æ. 1, 173
uncta 8, 91
unctos G. 2, 384
unda, *nominat.* 1, 360. 3, 240 349 361 420. Æ. 1, 110 165. 3, 195. 5, 11. 6, 326. 7, 466. 10, 212 291 307 560. *ablat.* G. 3, 254. 4, 352. Æ. 1, 131. 3, 202 384 423 565. 5, 127. 6, 174 229 357 385 438. 7, 759. 8, 87 589. 12, 91
undabat 12, 673
undæ G. 2, 243. Æ. 3, 673. 5, 820. 6, 425. 8, 91. 11, 562
undam E. 10, 5. G. 1, 108 296. 2, 451. 3, 330. 4, 529. Æ. 7, 230 436. 11, 625. *de hominibus* G. 2, 462
undam, *præcedente.* ad 4, 355 508. Æ. 1, 621. 3, 302 389 509. 6, 714. 9, 22. 10, 282 833. 11, 327
undantem G. 1, 472. 2, 437. 3, 28. Æ. 2, 609
undantes 12, 471
undantique 10, 908
undantia 5, 146. 6, 218
undantis 7, 463
undas E. 8, 59. G. 1, 386 439. 4, 235 305. Æ. 1, 151. 2, 207. 3, 413 562. 4, 253 628. 5, 165 859. 6, 295. 7, 529 773. 8, 538. 10, 765. 11, 405. 12, 204 249
undas, *præcedente* per 1, 123 541. 4, 381. 5, 595 796. 6, 370. 7, 299. 10, 247 650
unde G. 1, 63 74 462. 2, 207 479. 3, 278. 4, 316. Æ. 1, 248 562. 2, 458. 3, 107 145 507. 5, 130. 6, 44 204 242 658 754. 7, 778. 9, 19. 10, 3 670
unde genus 1, 10 747. 5, 123 569 801. 6, 766. 8, 71
alter ab undecimo E. 8, 39
undique E. 1, 11. Æ. 2, 63 414 598 763 799. 3, 634. 4, 417. 5, 287. 7, 405 520 551 584. 8, 6 233 598. 9, 566 720 807. 10, 808. 11, 5 208 388 454 610. 12, 744
undis E. 9, 39. G. 1, 31. 3, 560. 4, 262 403. Æ. 1, 104 108 181 387 446 600. 3, 200 209 215 417 507 696. 4, 600. 5, 151 193 629 789 868. 6, 339 354. 7, 588 719. 8, 710 726. 9, 70 99 604 817. 10, 48 196 227 235 305. 11, 299. 12, 768 803
undoſum 3, 693. 4, 313
ungere 9, 773
unge G. 4, 46
unguem 2, 277
unguibus 3, 535. Æ. 4, 673. 5, 352. 8, 553. 11, 86 752. 12, 255 871
unguine G. 3, 450
ungula 3, 88. Æ. 8, 896. 11, 875. 12, 339 533
unguntur 6, 219
uni 4, 19. 10, 691
unius 1, 45 255. 2, 131
uno E. 8, 81. G. 4, 273. Æ. 1, 316 499. 2, 65 102. 5, 271. 6, 344. 8, 142. 11, 132. 12, 514 817
unquam E. 1, 36 68. 3, 25. 8, 7. G. 2, 249. 3, 359. Æ. 2, 95 247. 4, 338 529. 6, 770. 9, 256 447. 12, 649
unum E. 7, 2. Æ. 8, 576. 9, 801. 10, 410. 12, 714. genus G. 2, 83. Æ. 10, 201. ad unum 5, 687
unum 2, 709. 3, 435 602. 4, 518. 5, 815. 6, 106. 8, 447. 9, 284. 10, 369 903. 11, 649 780. 12, 60 490 694
unum *i.* præcipuum 5, 704
unus E. 10, 35. G. 4, 184. Æ. 1, 588. 2, 426 527 567. 3, 715. 5, 308 814. 6, 846. 7, 536. 9, 544 785. 12, 282
vobis E. 6, 25. 10, 11 35. Æ. 2, 349. 3, 252 495. 5, 61 236 348 638 646. 6, 870. 7, 261. 8, 136. 9, 252 614. 10, 61 393. 11, 450. 12, 265 695
voca 4, 223
vocabat E. 2, 23. G. 4, 52. Æ. 3, 303. 5, 98. 6, 519. 12, 312
vocabit 6, 821
vocabitur 1, 294
vocamur 3, 494
vocamus 3, 222
vocans G. 3, 393. Æ. 6, 247. 11, 731. 12, 759

vocant G. 2, 388. 4, 76 496. Æ. 1, 113 614. 6, 147. 10, 472. 11, 97. 12, 487
aureæ vela 3, 357
vocantem G. 3, 393. 4, 266. Æ. 5, 221 860. 8, 712. 9, 768. 12, 638
vocantes G. 3, 148
vocantia Æ. 5, 656
vocantibus G. 3, 322
vocantis Æ. 4, 460
vocare 3, 185. 5, 686
vocarent 9, 172
vocares E. 1, 37
vocari G. 1, 42. Æ. 7, 168 256 264 578. 8, 322. 10, 241. 11, 220. 12, 824
vocaris, *i.* vocaveris E. 3, 49
vocas Æ. 9, 22 94
vocasses 4, 678
vocasset 5, 234
vocat E. 5, 23. G. 1, 388. 2, 529. 3, 43. Æ. 1, 135. 2, 338 614 668. 3, 70 264. 4, 172 288 303 417. 5, 23 547 764. 6, 41 172 433 525 572. 7, 504 508 614 694. 8, 696. 9, 320 619. 10, 2. 11, 375 442 376. 12, 483 561 677
vocate 7, 133. 8, 275
vocati 2, 437. 5, 471 581
vocatis 3, 253. 5, 211. 8, 707. 5, 244 758. 7, 246. 11, 105 379
vocatos 1, 223
vocaturum 4, 384
vocatus G. 4, 7. Æ. 3, 395
vocaveris G. 1, 157
vocavi Æ. 2, 770. 4, 680. 6, 506
vocavit 3, 526. 5, 514. 7, 193 471. 10, 873. 11, 542. 12, 780
voce E. 3, 51. 5, 48. G. 4, 320 505. Æ. 1, 98 212 410. 2, 127 328. 3, 68 172 177 320 461. 4, 76. 5, 161 245. 6, 619. 7, 211 544. 9, 17 403. 10, 193 628 644 667. 11, 784. 12, 580
voce vocat G. 1, 388. Æ. 4, 681. 6, 506. 10, 873. 12, 483 638
vocem 1, 375 729. 2, 129. 3, 246 457 648. 4, 359 558 621. 5, 149. 6, 492. 7, 514 519. 8, 156 217. 9, 324 650. 10, 348. 11, 798. 12, 64 472 825 929
vocemus Æ. 11, 322
vocent G. 1, 347
voces E. 5, 62. G. 1, 411. 2, 51. Æ. 1, 413. 2, 98 280 768. fractas 3, 556. 4, 439 460. 5, 409 482 723. 6, 44 426 689. 7, 90. 8, 70. 10, 322. 11, 377 534 840. 12, 318
vocet 3, 101 455. 11, 442 740. 12, 125
voci 2, 534. 11, 151
vocibus 1, 68 675. 3, 314. 4, 304 447. 5, 608. 6, 499. 7, 420. 9, 83. 11, 274 730
vociferans 2, 679. 7, 390. 10, 651. 12, 95
vociſque G. 4, 50
vocis Æ. 3, 669. 5, 649. 7, 534. 11, 343
voco 3, 133. 12, 181
vocum 6, 646
volabant 6, 706. 7, 34
volabat 4, 256
volamus 3, 124
volando 6, 199
volans G. 2, 41. 3, 194. Æ. 1, 160. 5, 215 512 525 861. 9, 411. 10, 336 476 664 777. 11, 139 752. 12, 247 170 478
volant G. 4, 103. Æ. 1, 154. 10, 584. 11, 381. 12, 334 656
volantem 5, 219. 12, 370
volantes G. 1, 321. 3, 181. 4, 16. Æ. 6, 191 239
volantia 5, 528
volantum 6, 728
volare G. 4, 226. Æ. 12, 596
volarent 7, 808
volat ardea G. 1, 364. 3, 107 201. Æ. 1, 304. 5, 121. 4, 184 255. 5, 324 338 819. 7, 466. 8, 111 554. 9, 696. 11, 746. 12, 450 480 650 923
volatile 4, 71. 8, 694
volebant E. 7, 19
volebat Æ. 1, 630
volemis *i.* pyris G. 2, 88
volens Æ. 3, 457. 6, 146. 10, 677. 12, 833
volent 6, 75 86
volente 1, 307
volentem G. 4, 501. Æ. 2, 790. 5, 712. 8, 133. 12, 203
volentes G. 3, 129. 4, 561. Æ. 8, 273
volentia G. 2, 500
volentibus Æ. 7, 216
volitabant 11, 546
volitans G. 3, 147. Æ. 7, 104 378. 8, 655. 9, 473. 12, 328
volitant 6, 329. 12, 126
volitantia 3, 450. 7, 89
volitare G. 1, 368. 3, 9. Æ. 5, 666. 6, 293. 10, 641
volitaverit E. 6, 81
Volſca Æ. 7, 803
Volſcens 9, 375 420
Volſcente 9, 370 439. 10, 563
Volſcentem 9, 439 451
Volſcorum 11, 167 432 463 498 898
Volſcoſque G. 2, 168
volvantur Æ. 4, 671
volubile 7, 382
volucrem 1, 321. 5, 488. 11, 858
volucres G. 1, 470. 2, 217. 3, 243. 4, 14. Æ. 3, 241 262. 4, 525. 5, 503. 7, 33. 8, 433. 11, 795. 12, 251 415
volucri 2, 794. 5, 242 544. 6, 702. 10, 440
volucrum 3, 216 361. 7, 705. 8, 235 456. 10, 177
volvebant 9, 512
volvenda 9, 7
volvendis 1, 273
volvens G. 2, 295. Æ. 1, 266 309. 3, 102. 4, 363 643. 1, 151. 12, 939
volventia G. 1, 163
volventibus Æ. 1, 238
volvere G. 1, 473. Æ. 1, 12 26. 3, 206. 11, 529
volvêre 6, 748 *prat. verb. volvo.*
voluêre 7, 239. *prat. v. volo.*
volverat G. 4, 525
volves Æ. 8, 539
volui E. 2, 58. Æ. 8, 378. 10, 700
volvimur 5, 629
volvis 12, 831
voluiſſent 2, 641
voluiſti 10, 669
voluiſtis 5, 50
voluit G. 1, 122. Æ. 1, 633. 5, 533. 8, 128. 12, 77 635
volvit G. 3, 85. Æ. 1, 105. 3, 376. 7, 254. 8, 618. 10, 447. 12, 329
volvitur G. 2, 402. 3, 438. Æ. 1, 120. 2, 759. 6, 659. 7, 350. 9, 36 414 433. 10, 590. 11, 640 876 889. 12, 591
volumina G. 3, 192. Æ. 5, 85 408. 11, 753
volumine 2, 708

voluntas Æ. 6, 675. 12, 647
voluptas E. 2, 65. 5, 58. G. 3, 133. Æ 3, 660. 6, 675. 8, 581. 10, 846
Voluſe 11, 463
volutabris G. 3, 411
volutæ Æ. 10, 790
volutans I, 54. 3, 607
volutant 1, 729. 5, 149. 10, 98
volutat 4, 533. 6, 185. 10, 159. 12, 843
voluto E 9, 37
volutus G. 3, 238 521. Æ. 10, 403. 12, 672 906
volvunt I, 90. 2, 705. 3, 196. 6, 182 616. 9, 516
volvuntur 4, 449 524. 6, 581. 7, 718
vomens 5, 682. 8, 199. 9, 414. 11, 668
vomentem 8, 259 620
vomer G. 1, 46
vomere 2, 203 211 356 424. 3, 515. Æ. 7, 798. 11, 318
vomeris G 1, 262, 2, 223. Æ . 635
vomis G. 1. 152
vomit 2, 462. 3, 516. Æ. 9, 349. 10, 271 349
vomunt 8, 681
voragine 6, 296. 9, 105. 10, 114
vorago 7, 569
vorat 1, 121
vortex I, 121. 12, 673
vorticibus G. 3, 241. Æ 7, 31
vos. *accuſ.* E. 1, 76. 2, 54. 3, 108. 7, 46. 10, 9. G. 3, 2. Æ. 1, 136. 2, 154. 3, 94 256 601 619. 10, 369 374 677. 11, 108 164 253. 12, 648
vos E. 5, 21. 8, 62. 10, 72. Æ. 1, 204 372 573 739. 2, 155 375 638 712. 3, 654. 4, 622. 5, 474. 6, 63. 7, 121 267. 8, 572. 9, 116 146. 10, 390 430 976. 12, 264 646 693
vos O Calliope, &c 9, 525
voſmet 1, 211
vota E 5, 74 79. G. 1, 417. Æ. 3, 404 438. 4, 65. 5, 53. 8. 556. 9, 624. 11, 4 50
in vota 5, 234 514. 6, 51. 7, 471. 12, 780
votas 12, 769
voti 5, 237. 11, 794
votis E. 5, 80 G. 1, 42 157. 4, 536. Æ. 1, 294. 3, 261 279 548. 4, 158. 7, 597. 9, 24 310. 10, 279. 12, 259
votum Æ. 2, 17
voveo 10, 774. 11, 558
vox E. 9, 53. G. 1, 477. 2, 44. 3, 45. 4, 71 525. Æ. 1, 332. 2, 119 774. 3, 40 228. 4, 280. 5, 616. 6, 626 686. 7, 93. 9, 112. 12, 868 912
upilio E. 10, 19
urbe 8, 68 72 76 79 84 90 94 100 104 109. G. 1, 275. Æ. 1, 344 445 604. 2, 327 421 439 659 713 746. 3, 252. 4, 69 401 545 592. 5, 526o. 6, 97. 7, 71. 9, 9 367. 10, 705 780. 11, 100 213 922 239 468 540 826. 12, 34 621
urbem E. 1, 20. G. 2, 505. Æ. 1, 9 251 262 342 592 569 577. 2, 265 611 749. 3, 52 79 255 298 387 441. 4, 47 75 111 211 266 342 655 683. 5, 439 617 631 718 787. 6, 773 810 891. 7, 149 195 216 409 712. 8, 36 47 53 357 571 647. 9, 244 639. 10, 87 169. 11, 147 246 350 448 793. 12, 137 558 584 762 915
ad urbem 1, 681. 6, 872. 8, 9, 306. 10, 688. 11, 26 127 514. 12, 184 671
ante urbem 3, 302. 7, 162. 8, 104. 11, 915
in urbem E. 9, 1 62. Æ. 2, 192. 7, 573
per urbem 2, 249. 4, 300 666. 6, 588. 7, 377. 8, 554 665 716. 9, 473 784. 12, 608
urbem deſignat aratro 5, 755
urbes E. 1, 25. G. 1, 486. 2, 155. 3, 30. Æ. 3, 105 282 295 418 502. 4, 173 187 225 609. 6, 92 372 785. 7, 104 207 364 384 549. 8, 210 434. 9, 10. 10, 41. 11, 286. 12, 852
urbes, *nomin* G. 1, 511. Æ. 1, 553. 3, 72. 4, 40. 7, 601 629. 10, 253. 11, 420 567
urbi E. 1, 35. Æ. 1, 423 458. 2, 47 240 352 643. 3, 159 276. 5, 750. 8, 101. 9, 48 729. 10, 145. 11, 206 472. 12, 194 555
urbibus 1, 582. 8, 65
urbis G. 1, 25. in brevia, & Syrteis Æ. 1, 185. & vaſtas aperit Syrteis 1, 150
urbis G. 4, 154 193. Æ. 1, 442 627. 2, 234 284 360 507 771. 3, 132 149 393. 4, 348. 5, 119. 7, 678. 8, 46 134 479. 11, 466. 12, 116 610 619 690
urbs 1, 16. 2, 363. 10, 180
ure G. 4, 48 331
urentes 2, 196
urere 1, 85. Æ. 2, 37
urgebam 9, 489
urgemur 10, 375
urgens G. 1, 146
urgent 3, 200
urgente Æ. 11, 564 888
urgenti 2, 653
urgentur G. 3, 222. 6, 561
urgerent Æ. 2, 352
urgeri 3, 579. 7, 705
urget G. 1, 444. 3, 523. 4, 177 290. Æ. 1, 115. 5, 226 442. 7, 241 566. 9, 73 89. 10, 373 433 745. 11, 524 755. 12, 309 748
urgetur 10 889. 11, 587
uri, *nomen.* G. 2, 374
uris 3, 532
urit E. 2, 68. 8, 83. G. 1, 77. 3, 215. Æ 1, 656. 7, 13
uritis 5, 673
uritur 4, 68
urna 6, 22. 7, 792
urnam 6, 432
urſæ 5, 37. 8, 368
urſi G. 3, 247. Æ. 7, 17
urunt G. 1, 78. 2, 56
uſa eſt Æ. 1, 68
uſi quibus 5, 192
uſquam 1, 608. 2, 71 1421 6, 91. 7, 311. 8, 568. 9, 420. 12, 918
uſque E. 9, 64. Æ. 2, 628. 6, 487. 10, 121. uſque ad E. 5, 43. 9, 9. ad uſque Æ 11, 262. uſque adeo E 1, 12. G. 4, 84. uſque adeone E 12, 646. uſque ab G. 1, 211. 4, 293. ab uſque Pachyno Æ. 7, 289. quo me decet uſque teneri 5, 384. fines ſuper uſque Sicanos 11, 317
uſum G. 3, 163 313. Æ. 12, 396
uſus E. 2, 71. G. 1, 133. 2, 22 466. 5, 135 211 306 559. 4. 295. Æ 2, 453. 4, 647.
viribus 8, 441
ut E. 1, 9 46. 3, 99. 4, 52. 5, 79. 6, 15 33 45 65. 8. 80. G. 1, 240. 2, 121. 3, 24 250,

250. 4, 95. Æ. 2, 4 272. 4, 547. 5, 329 667. 6, 513 779. 7, 437 814. 8, 88 191 237 288. 9, 47. 10, 20 603 847. 11, 437 736. 12, 143 188 218 270
ut perhibent G. 1, 247. Æ. 4, 179. 8, 135 324
ut fama G. 4, 318. Æ. 6, 14
ut, *comparationibus ſerviens* E 5, 32. G. 1, 513. 2, 270. 3, 99 237. 4, 95 195 261. Æ. 1, 461 671. 5, 448 588. 9, 551. 10, 454. 11, 751. 12, 206 262 587
ut, *cauſativa*. E. 7, 26. 9, 65. G. 1, 133 195 351. 2, 270 506. 4, 21 27 396 484. Æ. 1, 3 78 302 558 662 689. 2, 60 665. 4, 432 681. 6, 115 371 534 750. 7, 481. 8, 58 412. 11, 153 161 371 516 778 856. 12, 349 395 555 636 771 898
ut, *ſuaſiva* 12, 815
ut, *id eſt*, ſtatim 1, 490. 2, 67 119 519 531 561. 3, 53. 5, 8 178. 6, 385 400 7, 112. 8, 15 107 227 362 610. 9, 389 683 722. 10, 148 365 418 441 570 586 646 750 821. 11, 36 40 838 854 892. 12, 1 129 324 353 557 710 869
ut primum G. 2, 426. Æ. 1, 310 4, 259 586. 6, 102 452. 11, 300. 12, 47 669
utere 6, 546. 12, 932
uteri 2, 38
utero G. 4, 556. Æ. 2, 52 243 258. 3, 428. 11, 813
uterque E. 3, 28. G. 2, 412. 3, 118. Æ. 2, 214. 7, 223. 11, 608
uterum 2, 20 7, 499
uti, *conjunctio*. E. 6, 31. Æ. 1, 470. 7, 528. 12, 488
uti G. 2, 285
uti fortuna Æ. 9, 240
utile G. 2, 323 442
utilior 2, 93
utilis 2, 150
utinam E. 10, 35. Æ. 1, 579. 2, 110. 3, 615
utraque G. 4, 37. Æ. 3, 416. 5, 60 855
utramque 3, 504 685
utraſque 5, 233. 6, 685
utres G. 2, 384
utrinque Æ. 7, 566. 11, 524. 12, 662
utrique 10, 450
utroque G. 3, 33. Æ. 5, 469. 9, 755
utrumque G. 3, 323. Æ. 2, 61. 4, 357. 7, 100 9, 418
uva E. 4, 29. 9, 47. G. 2, 60
uvæ 1, 54. 2, 191
uvam demittere 4, 558
uvas G. 1, 449
uvidus E 10, 20
uvis G. 1, 9. 2, 419
Vulcani 4, 346. Æ. 8, 422 729. 9, 148. 10, 542. 11, 439
Vulcania 8, 422 535. 12, 739.
acies 10, 408
Vulcano G. 1, 295. Æ. 2, 311. 7, 679
Vulcanum 8, 371
Vulcanus 5, 662. 8, 198. 9, 76
vulgare 10, 64
vulgata G. 3, 4. Æ. 1, 461. 8, 554
vulgatur 12, 608
vulgi G. 4, 69. Æ. 2, 119. 11, 451. 12, 223
vulgò E 4, 25. G. 1, 477. 3, 246 363 494. Æ. 3, 643. 6, 283
vulgum 2 99
vulgus G. 3, 469. Æ. 1, 153 194. 2, 39 798. 12, 131
vulnera G. 3, 257 455. 4, 218. Æ 2, 278 286. 3, 247. 4, 683. 5, 433. 6, 446 660. 7, 182 757. 9, 401 487. 10, 140 560 834 848. 11, 647. 12, 720
vulnera, *nomin.* 10, 29. 11, 643
vulnere G. 4, 238. Æ. 2, 436 529 561. 5, 278 436. 6, 450 497. 9, 580 751. 10, 486 781 842 857. 11, 277 591 792 817 848. 12, 51 160 323 376 422 640 797 943 948
vulneret 8, 583
vulneribus G. 3, 221. Æ. 2, 630. 11, 56
vulneris 9, 700 748. 11, 639
vulnificus 8, 446
vulnus Æ 1, 40. 4, 2 67 689. 7, 533. 9, 578 745. 10, 488 733 850. 11, 698 749 823. 12, 389 420
vulpes E. 3, 91
vulſæ Æ. 11, 724
vulſis 3, 650
vult G. 2, 218. Æ. 6, 318
vultu G. 1, 453. 4, 371. Æ. 1, 233 259. 4, 477 556. 6, 156 862. 12. 807
vultum G 4, 254. Æ. 1, 469 565. 3, 320. 6, 470. 8, 156 266. 9, 251. 10, 821. ſalis 5, 848
vultur 6, 597
Vulturni 7, 729
vultus, *nom.* E 1, 54. Æ. 1, 333. 3, 216. 4, 4. 5, 649. 6, 47
vultus, *accuſ.* 1, 688 714. 2, 286 536. 3, 173. 5, 755 848. 7, 20 265 416. 12, 70
uxor E. 8, 29
uxorius Æ. 4, 265

X

XAnthi Æ. 3, 350 497. 4, 143
Xanthoque G. 4, 336
Xanthum Æ. 1, 477. 5, 634 803. 10, 60
Xanthus 5, 808. 6, 88

Z

ZAcynthos Æ. 3, 270
Zephyrique G. 1, 371. 2, 339. Æ. 5, 33. 10, 103
Zephyris E. 5, 5. G. 3, 322. 4, 305. Æ. 3, 120
Zephyro G. 1, 44. 2, 105
Zephyros 4, 138. Æ. 4, 223 562
Zephyrum G. 3, 134 273. Æ. 1, 135. 12, 334
Zephyrus 2 417
Zonæ G. 1, 233

FINIS.

